„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **763** ■ 4-10 octombrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Rîsu'-plînsu' profesorului Zaica“

pagina **3**

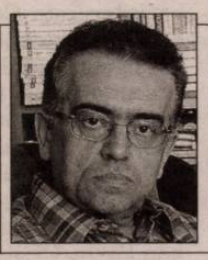

DAN. C. MIHĂILESCU

„Cultul vechimii și brățara de aur“

pagina **III**

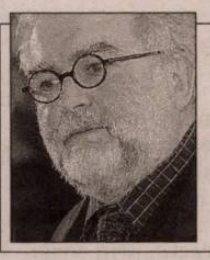

GEORGE BANU

„Singurătăți“

pagina **15**

Aur

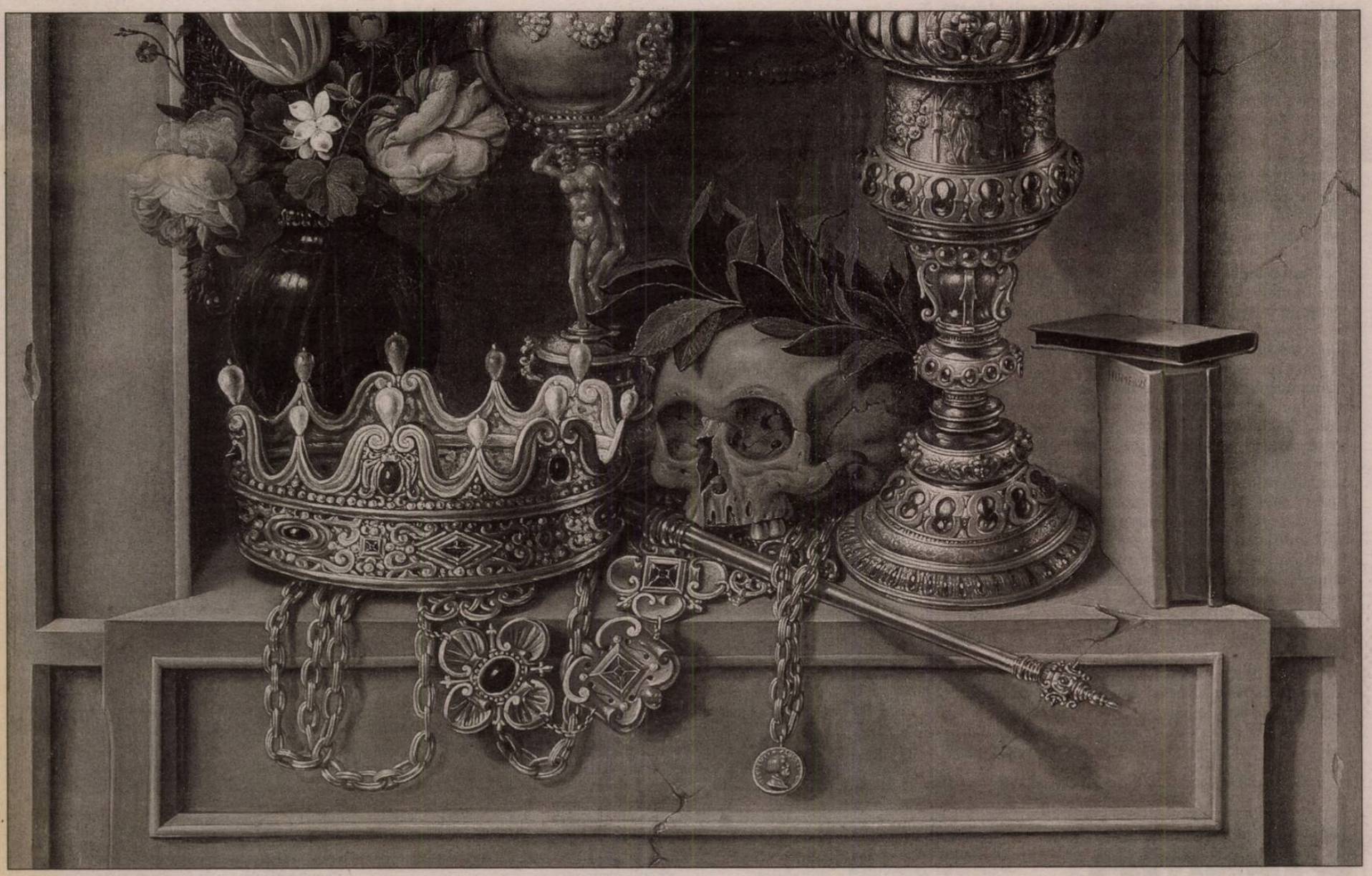

„Pentru voi, doar două lucruri sînt de preț, / De necuprins și neasemuite cum altele pe lume nu-s: / A galbenului aur strălucire / Și al femeii ascunziș în care ai pătruns.“

GOETHE – „PARALIPOMENE LA FAUST“

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

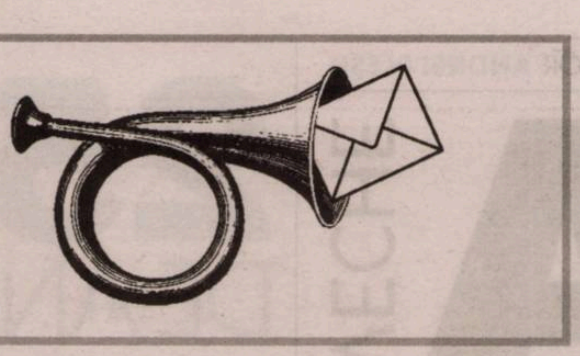

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Cîrciumile mele

M-am întrebat de mult – și de multe ori – ce mă atrage la cîrciumi, ce mă fascinează la aceste *localuri* pe care le caut din priviri, le aleg cu grijă și în care sfîrșesc de atîtea ori prin a mă așeza cu voluptate.

Am înnobilat adesea această atracție prin considerente antropologice, spunîndu-mi – și explicînd cui voia să mă asculte – că nu există spațiu public mai propice pentru a face „observații de teren", pentru a „adulmeca" particularitățile unei comunități și a face prime contacte utile. [...] În ultima vreme au început să-mi placă însă și barurile anonime și anoste din aeroporturi și gări, aceste *non-lieux* (vorba lui Marc Augé), unde nu poți să adulmeci decît inodorul și să privești incolorul. De ce naiba ajung atunci cu o oră, două mai devreme la aeroport și simt o plăcere ascunsă cînd pierd un tren și trebuie să petrec o oră, două în fața unei cafele în cine știe ce bufet de gară din lume?

Am găsit o explicație și la asta: *timpul.*

Timpul cîrciumii e un timp furat, o *pierdere de timp* la dispoziția ta, care *cîștigi* astfel un timp doar al tău. Temporalitatea cîrciumii este o voluptuoasă buclă a timpului, suspendată între timpul public și timpul privat, ambele suprapopulate de scadențe, este un timp pe care îl „petreci", furîndu-l din trecerea timpului. [...] „Rezistența prin cîrciumă" presupune astfel mai mult orgoliu decît „rezistența prin cultură" din timpurile trecute, căci în acest caz păcălești nu doar un sistem politic trecător, ci Timpul însuși.

Am fost mulțumit multă vreme cu această explicație. În răstimpuri, chiar fantasmam pe tema Cîrciumii ca un soi de templu esoteric al cronofiliei, rezervat inițiaților. Dar nu era asta, nu numai asta...

M-am întrebat așadar de ce mă refugiez pe terasa sau la masa de la fereastră a vreunui bar, imediat ce ajung într-un oraș străin. Stau ore în șir la o „cafea cu peisaj", la umbră de catedrală, la colțuri de piețe medievale sau pe maluri de rîuri, bine *așezat* la masa mea și privesc *afară* la lume. [...] Doar după aceea îndrăznesc parcă să *ies în lume,* în lumea lor, și să-mi văd de treburi cu gîndul liniștitor că am unde să mă întorc – de parcă m-aș întoarce acasă, în orice caz într-un loc domesticit și primitor. [...]

Într-o viață *delocalizată,* s-ar zice că localurile astea sînt singurele care stau locului; mai exact, singurele care îți pot oferi sentimentul de siguranță că ești *de-al locului,* că nu ești pierdut în „fluiditatea" lumii actuale.

Mereu aceleași sub diferitele lor înfățișări, cîrciumile mele sînt refugiul sedentarului pre-postmodern în această lume nomadă și mult prea ulterioară pentru mine; [...]. Cîrciumile au perenitatea lor ubicuă, permițîndu-ți să te simți în ele același și la fel.

Nu știu dacă eternitatea s-a născut la sat, dar, alungată de acasă, ea își trage în prezent sufletul în vreo cîrciumă...

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 70, 20 mai 2005)

Dilema veche vă propune

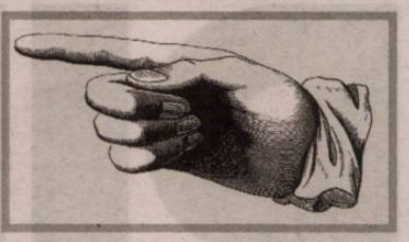

■ „Istorie regală în România. Valori europene în artă și arhitectură" – Seria de conferințe „Ruxandra Beldiman" – marchează următoarea masă rotundă cu tema „Familia regală. Colecționari, comanditari și mecena" ce va fi susținută de renumiți specialiști în domeniu: Ioana Beldiman, Marian Constantin, Ruxandra Demetrescu, Ștefania Dinu, Mircea Alexandru Hortopan, Cristian-Robert Velescu. Moderatori: Narcis Dorin Ion și Carmen Tănăsoiu. Evenimentul va fi găzduit de Muzeul Național Peleș, Sinaia, joi, 11 octombrie, începînd cu ora 12. (Ruxandra Mihăilă)

■ Nu rataţi întîlnirea cu Jonathan Franzen de sîmbătă, 6 octombrie, la ora 17, la Cinema Muzeul Țăranului Român. Discuția este moderată de jurnalistul Cătălin Ștefănescu. (Matei Martin)

■ Festivalul Les Films de Cannes à Bucarest (19-28 octombrie) aduce cîteva filme de excepție multipremiate la Cannes și aiurea: *Everybody Knows* (r. Asghar Farhadi), *Burning* (r. Lee Chang-dong), *The Wild Pear Tree* (r. Nuri Bilge Ceylan), *The Man Who Killed Don Quixote* (r. Terry Gilliam) sau *BlacKkKlansman* (r. Spike Lee) – astea ar fi favoritele mele, dar mai sînt multe altele pe care le găsiți aici, împreună cu programul complet: http://filmedefestival.ro (Marius Chivu)

■ Vineri, 5 octombrie se deschide stagiunea concertelor simfonice la Sala Radio. Nu e o stagiune oarecare, ci una care marchează 90 de ani de la înființarea Radioului Public și a Orchestrei Naționale Radio. În deschiderea de vineri, orchestra va interpreta Concertul pentru vioară și orchestră de Erich Wolfgang Korngold, avînd la pupitru un cunoscut dirijorul francez – Julien Salemkour –, solist fiind Alexandru Tomescu. (Andrei Manolescu)

■ Dacă vă pasionează misterele, mergeți la *Intriga*, să îi vedeți pe Mihai Călin, Medeea Marinescu, Șerban Pavlu, Cristi Iacob și Ilona Brezoianu într-un thriller polițist cu accente comice. (Cristina Ștefan)

■ O selecție de cursuri de toamnă oferite de Casa Paleologu: marți, 16 octombrie, Bogdan Tătaru-Cazaban revine la Casa Paleologu cu povestea credinței în existența îngerilor păzitori, însoțitori și călăuze cerești, întîlnită în creștinism încă de la originile sale; sîmbătă, pe 20 octombrie, lectorul Răzvan Ioan propune un atelier de dialectică ce va include o serie de cursuri de *„critical thinking"*, menite să dezvolte abilitățile de gîndire critică. De miercuri, 24 octombrie, va începe o serie de șapte întîlniri cu lectorul Theodor Paleologu, pe tema „Retorica adaptată la context". Calendarul complet al cursurilor este disponibil pe www.paleologu.com. (Matei Pleșu)

■ Îndrăgostit de mașina copilăriei – Dacia –, fotograful Albert Adrian Vrăbiuță și colaboratorii săi au realizat o carte cuprinzînd imagini cu autoturisme vechi, dar și poveștile lor și ale oamenilor din jur. Vedeți mai multe detalii pe http://dacia50.ro. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Lașitate, oportunism**
- **Copiii nimănui?**
- **Moromeții**

album dilematic Lucian Muntean

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU
TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

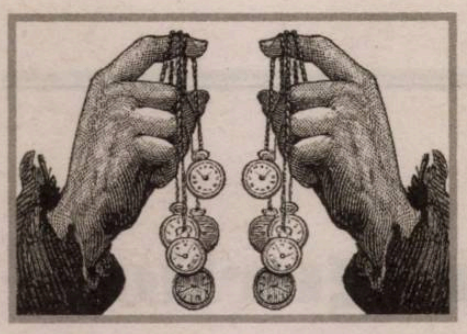

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Rîsu’-plînsu’ profesorului Zaica

M-am săturat de tot ce văd pe scena publică românească, m-am săturat de derbedei, de proști și de țoape, mi-am pierdut buna-dispoziție, cheful de lucru și bucuria de viață. Încerc să recuperez o porție rezonabilă de umor, dar nu prea găsesc „medicația“ necesară. Mă mai tratez, uneori, cu I.L. Caragiale, dar veselia lui e și ea amară. Tot căutînd în jur, am regăsit niște fragmente din culegerile de „aforisme“ ale copiilor, îngrijite de un om de mare ispravă, mare profesor și artist inspirat, un creator despre care, cum se întîmplă de obicei la noi, nu prea se mai vorbește: Dorel Zaica. Cu ani în urmă, domnia-sa a avut ideea să pună fragezilor săi elevi întrebări „provocatoare“, notînd, apoi, răspunsurile cele mai spectaculoase. Ca să ne mai binedispunem (dar tot în spațiul tristeții…), reiau, deci, unele pasaje, cum am mai făcut-o și în 2013, și în 2015. Precizez că e vorba de copii de dinainte de 1989, „produse“ ale educației socialiste, despre care astăzi își amintesc tot mai puțini.

Ce este un ministru? „Ministru e un om care stă pe scaun și le spune la alții să facă cerere.“ (7 ani)

Ce este acela un testament? „Testament este cînd la capitaliști moare unul și lasă averea la copii. La noi nu e testament pentru că nu are ce să lase omul.“ (11 ani)

Ce este setea? „Setea înseamnă cînd tu vezi ci-co în oraș și vrei să bei și mama nu-ți dă, că după aia nu are bani de mîncare.“ (7 ani)

Ce este Biblia? „Biblia este o carte lăsată de Dumnezeu, ca să se afle despre viitor. În ea scrie că vor fi două războaie mondiale și amîndouă vor fi cîștigate de români și chiar așa s-a întîmplat.“ (11 ani)

Ce este economia? „Economie înseamnă să stăm puțin cu lumină și să stăm mult pe întuneric.“ (8 ani)

Ce este politica? „Politica e un fel de spionaj.“ (12 ani)

Ce sînt politicienii? „Politicienii sînt niște oameni care vor să facă pe deștepții în fața poporului.“ (12 ani)

Ce este răbdarea? „Răbdarea este fenomenul care îi dă posibilitatea unui om să tacă din gură.“ (12 ani)

Ce sînt comuniștii? „Comuniștii sînt ăia care umblă cu fanfara.“ (6 ani)

Ce este respectul? „Respectul înseamnă să te scoli și să stea babele pe scaun.“ (9 ani)

„Respectul înseamnă cînd un băiat se duce la o doamnă și îi face tot ce spune.“ (7 ani)

Cine face laptele bătut? „Vaca face laptele bătut cînd o bate stăpînul ei și după aia el o smulge.“ (6 ani)

De ce unii oameni fluieră și sforăie cînd dorm? „Unii oameni fluieră cînd sforăie, că se gîndește la ziua de mîine și fluieră a pagubă.“ (9 ani)

Ce este răscoala? „Răscoala înseamnă cînd părinții noștri nu găsesc bani și atunci răscolesc, ca să găsească.“ (8 ani)

Ce este statul? „Statul e o organizație de partid care reprezintă conducerea.“ (12 ani)

„Statul e un om de la miliție.“ (7 ani)

Avantajul de a cumpăra de la țărani: „La țărani, castraveții și roșiile sînt mai bune. La stat sînt mai rele, că statul mai stă, mai se culcă, mai vine cîteodată și după aia iar mai stă.“ (8 ani)

Cine sînt autorii bancurilor? „Autorii bancurilor sînt oameni care au vizitat Oltenia.“ (9 ani)

„Bancurile le-a făcut Ștefan cel Mare, ca să știe și oamenii să mai glumeze.“ (7 ani)

„Bancurile le face statul.“ (7 ani)

Despre finanțarea Bisericii: „Oamenii bogați care fac daruri bisericilor, dacă au păcate mari sînt scutiți 15-20% de pedeapsă, nu 100% cum cred ei.“ (12 ani) Sau: „Deageaba încearcă unii oameni bogați de acum să dea cadouri sau bani unor biserici ca să mai fie iertați de păcate cînd mor, pentru că la Dumnezeu nu se umblă cu pile sau cu mită cum se umblă în guvern sau în parlament.“ (13 ani)

Despre funcția consolatoare a Bisericii: „Cred că biserica e locul în care uiți că mîine n-ai cîrnați pentru fasole.“ (13 ani)

Despre dărîmarea bisericilor: „Comuniștii nu au dărîmat chiar toate bisericile, că au mai lăsat și pentru turiști.“ (11 ani) Sau, mai subversiv: „Comuniștii n-au dărîmat toate bisericile, că după aia rămîneau fără niște locuri foarte bune de spionat oamenii.“ (14 ani)

Cum se vorbește în lumea de dincolo? „În rai și iad se vorbește doar cu interjecții; în iad cu: Auu, Vaaai, Aaah, Ooof, iar în rai cu: Mmm, Aaaa și Yeees.“ (14 ani)

Deocamdată atît: Auu! Vaaai! Aaah! Ooof!

A recitit pentru dumneavoastră,

Andrei PLEȘU

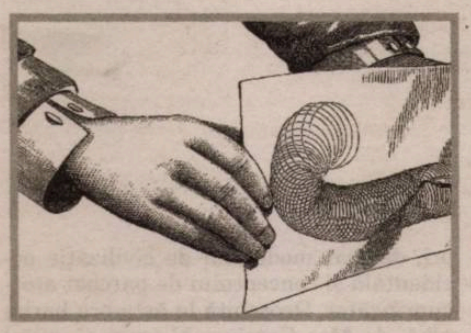

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Referendum și democrație

Am întîlnit destui oameni în ultimul timp care pun la îndoială legitimitatea democratică a boicotării referendumului de la sfîrșitul acestei săptămîni. Ei susțin că democratic este să te pronunți prin vot, fie într-un sens, fie în celălalt. De regulă, aceștia sînt partizanii lui „da“, și ei susțin că boicotul e o tactică lașă prin care adversarii, știind că „nu“-ul n-are șanse să triumfe la vot, doresc să cîștige prin descurajarea participării sub pragul cerut de lege de 30%, invocînd tot felul de pretexte mai ales politice. În ceea ce mă privește, cred că boicotul este legitim, iar în acest caz al nostru, chiar democratic, și voi încerca să arăt, foarte pe scurt, de ce.

Nu cred că democrația poate fi definită numai procedural, anume prin vot și prin voința majorității. Dacă e să-i dăm democrației o accepție liberală (în spiritul lui K.R. Popper), ea este un ansamblu de instituții, organizații, strategii și tactici legale prin care se împiedică sau se îngreunează uzurparea puterii de către o parte a corpului social în detrimentul altor părți: poate fi vorba despre uzurparea încercată de o persoană, de o oligarhie, dar și de o majoritate politică sau morală. Să mai spunem și că „tirania majorității“ nu se manifestă de obicei fără o implicare și un stimul venit din partea unui grup politic sau a unor instituții influente, precum Bisericile. Desigur, la alegerile obișnuite (pentru Parlament, pentru Consiliile Locale etc.), majoritatea trebuie să fie recunoscută drept cîștigătoare, pentru a guverna pe o durată limitată, în interes general și nu doar al celor care au ales-o. Dar nici această majoritate și nici nimeni altcineva nu are legitimitatea să impună felul propriu de a gîndi, normele sale etice, religioase, filozofice unei minorități, dacă aceasta e pașnică. Cel mai puțin statul n-are nici un drept să prescrie oamenilor cum să-și organizeze spațiul privat. Atîta vreme cît îmi văd de viața mea personală în liniște, fără să aduc prejudicii altora, nici aceștia, oricît de mulți și de influenți ar fi, orice susținere ar avea din partea statului sau a unei Biserici, n-au nici un drept să-mi impună într-un fel sau în altul cum e bine să trăiesc sau să mă trateze partizan și umilitor, încît să fiu discriminat legal sau descurajat legal să trăiesc așa cum doresc. În spațiul public, o majoritate poate, pentru un mandat de patru ani, să desemneze o persoană la conducerea primăriei, a județului sau a țării. Dar în spațiul privat nu e admisibil ca o majoritate să-mi ceară să-mi duc viața așa cum crede ea de cuviință, chiar dacă ea, în mod sincer, dorește să-mi facă un bine. Iar legile statului nu au voie să favorizeze viziunea morală a majorității în detrimentul unei minorități. Aceasta e esența democrației și orice abatere, fie și cu acoperire legală, morală sau religioasă, este, de fapt, nelegitimă.

Așadar, o victorie a lui „da“ la referendum va însemna exercitarea unei forme (deocamdată) moderate de tiranie a majorității, mai ales în condițiile în care parteneriatul civil rămîne deocamdată la noi numai o promisiune vagă, făcută ipocrit de politicienii români pentru urechile occidentalilor.

Or, din diferite rațiuni istorice și culturale, partizanii lui „da“ la referendum par să fie mult mai numeroși decît adversarii lor. În consecință, boicotul, ca tactică de a diminua șansele acestei majorități morale de a-și impune voința, este nu numai legal posibil, dar și legitim, ba chiar democratic, dacă înțelegem democrația în sensul complex de mai sus și nu ca simplă procedură de vot.

Mulți însă susțin (unii poate o și cred) că existența căsătoriilor gay (sau chiar a parteneriatelor civile gay) ar aduce daune societății, fie direct, fie prin consecințe (adopții, de exemplu.) Nu știu să se fi demonstrat în mod științific acest lucru în țările unde aceste căsătorii sînt deja permise. Știu, în schimb, că țările care le autorizează sînt printre cele mai prospere, mai fericite, mai bine administrate, mai bine educate și mai libere din lume, țări unde milioane de români au emigrat și de unde nu dau nici un semn că ar vrea să se întoarcă acasă, îngroziți de promiscuitatea de acolo. Dimpotrivă, țări mai opresive, mai needucate și mai sărace, ca a noastră, sînt cele care fac tot felul de discriminări, inclusiv pe seama orientării sexuale. Partizanii „da“-ului la referendumul nostru ar putea, cred, să reflecteze dacă nu există o legătură între toate aceste trăsături. De asemenea, să nu mi se spună că, după referendum, nu se schimbă efectiv nimic. Ba se schimbă, sub raport constituțional, moral, politic, ba chiar și simbolic – ceea ce nu-i deloc neînsemnat: se statuează explicit o formă de discriminare – chiar dacă, în practică, România nu se va putea sustrage mult timp mersului general al Europei.

Pe scurt, reprezintă un procedeu perfect justificat democratic și civic boicotul unui referendum, care, odată reușit, ar da unei majorități morale posibilitatea de a discrimina o minoritate, stabilind o inegalitate de drept între aceasta și rest.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Copiii de pe Aleea Drogurilor

Sînt obosit. Școala nu e deloc frumoasă. În prima zi, am fugit acasă după prima oră. M-au pus în bancă cu Butușină, și ea țigancă, iar copiii nu sînt deloc fericiți să se joace cu noi. Butușină e murdară și nu miroase deloc bine. Și eu fac baie o dată pe săptămînă, dar hainele mele sînt curate, că mama e zeița curățeniei obsesive.

Acum avem de făcut teme. Am un stilou prost, care lasă urme de cerneală. Am rescris de patru ori tema și tot urît arată. E o temă tîmpită, eu deja citesc foarte bine și nu am chef de bastonașe. E plictisitor și urît.

Mă bosumflu. Vine mama. Îi spun că nu pot.

Nu există nu pot, există nu vreau.

Mama va repeta asta la nesfîrșit. Fără scuze. Trebuie să pot. Cum curul propriu are adversitate pentru lingura uriașă de lemn pe care mama o manevrează cu o destoinicie demnă de o centură neagră, decid că pot.

Învățătoarea mea e impresionată de rezultat. M-a mutat în prima bancă. În clasa a IV-a ajung șef de clasă.

Oana (numele nu este real) are 13 ani. O știu de șapte ani. E primul an cînd se duce la școală. Nu am crezut că se va duce vreodată la școală. Tatăl Oanei este total dependent de droguri. Habar n-am cum de mai este în viață. Face rost de bani vînzînd seringi pentru cele cîteva zeci de dependenți de droguri pe alee.

Mama Oanei este mică și are un ochi cu care nu vede mai nimic. A fost și ea dependentă de droguri, dar s-a lăsat. Are o încăpățînare greu de imaginat de a supraviețui în condiții extrem de dure. M-a înjurat de-a lungul anilor de zeci, dacă nu de sute de ori.

Fiul lor cel mare, un copil cu o dizabilitate minoră, a sărit să-și apere tatăl într-o bătaie. I-a fost frică, așa că a luat un cuțit. Omul care îi sugruma tatăl era în sevraj, așa că nu i-a păsat de cuțitul din mîna copilului. L-a înjunghiat. A ajuns în pușcărie. Acum este înapoi acasă.

Au și un copil mic. Și el cu o dizabilitate.

Trăiesc în niște condiții înfiorătoare pentru standardele tale, cititorule. Am încercat să le cumpăr lucruri, dar de fiecare dată cînd tatăl a avut nevoie de bani le-au vîndut. M-au luat ani de-a rîndul de prost. De fraier care poate fi șmecherit. De ONG-ist care face bani pe cîrca lor și care le dă și lor cîte ceva după ce se îmbogățește. Bîrfele cele mai drăguțe din cartier erau că vînd poze pentru bani.

De vreo trei ani, lucrurile s-au schimbat. Hainele și încălțămintea pe care le cumpărăm copiilor nu mai sînt vîndute. Nici mașinile de spălat. Copiii sînt curăței și sînt perioade destul de lungi cînd nu au păduchi. Ajută și că distribuim cîteva zeci de șampoane antipăduchi o dată la două-trei luni. Au priceput că nu sînt ONG-ist, că sînt banii noștri și nu bani europeni sau naiba știe de unde altundeva.

Zilele trecute, Oana a stat fascinată și a citit neclintită timp de două ore. Acum patru ani, cînd a venit prima dată, nu putea să stea mai mult de două minute în același loc. Nu recunoștea cifrele și nici literele. Era tot timpul foarte murdară și cu încălțări jerpelite.

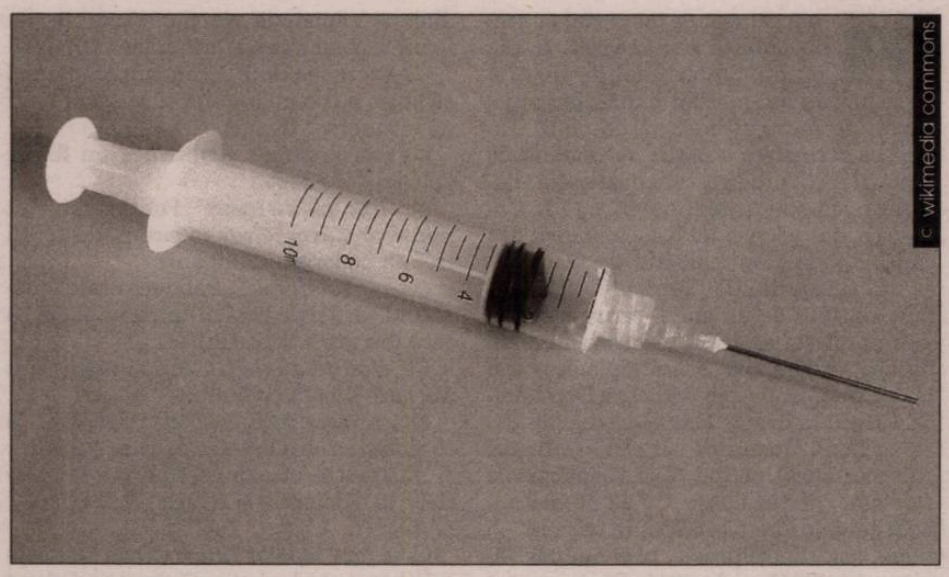

Acum se duce la școală. Este bine îmbrăcată și frumoasă foc.

Sînt cîteva zeci de povești similare de copii care vin în fiecare duminică la teme. Părinții copiilor sînt încă dificili și departe de comportamentul unor părinți ideali. Dar sînt mai bine.

Vin mulți voluntari în fiecare duminică în Ferentari. Oameni de succes, de la bancheri la medici. Duminica trecută, Zîna nu a avut prea mult chef de matematică. La un moment dat, furioasă, mi-a spus că nu poate. Nicușor are aproape 6 ani, o aude și spune rapid: „Nu există nu se poate, există nu vreau".

Lîngă noi, Oana e absorbită de cartea pe care o citește. Nicușor e foarte fericit că știe adunările pînă la 20 și scăderile cu o cifră. Zîna se încruntă și începe iarăși testul. Îl termină fără greșeală.

România se va schimba în bine. Chiar dacă schimbarea va fi în ciuda clasei noastre politice. Important e să vrem să o schimbăm. Că de putut, sigur putem. Dovada o am în fiecare duminică lucrînd cu copiii de pe Aleea Drogurilor.

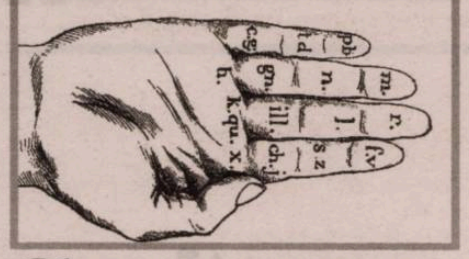

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Parchet

Știu că tentația de a vă gîndi la Justiție este mare, dar vă asigur că nu aveți de ce. Mă refer la sensul banal al termenului *parchet,* ce mi-a fost reactivat recent, într-un mod bizar, de reîntîlnirea (după vacanță) cu colegul meu americanist Aurică Prepuțeanu. Omul a venit la Universitate îmbrăcat într-o salopetă de tîmplar – cu multiple ustensile atîrnate în buzunarele largi – și cu o bască neagră, proletară, pe cap. Îl știam cam stîngist de felul lui și am bănuit că asta ar fi ultima modă printre intelectualii marxiști. „Oh, nu!", m-a asigurat el cînd l-am interpelat. „Totul pornește de la curățenia pe care am decis să o facem în casă în perioada concediului. Dacă ai puțin timp, îți voi spune o poveste fascinantă!" Pentru o poveste bună îmi găsesc întotdeauna timp. L-am ascultat așadar cu atenție. „Nevastă-mea a venit cu ideea ca, pe lîngă celelalte renovări, să schimbăm și parchetul. Mă apuc să întreb, în dreapta și în stînga, de la amicul Google pînă la amicii în carne și oase, despre meșteri parchetari. Acțiune dificilă, trebuie să recunosc. Toți cică ar fi la muncă prin Italia și prin Spania. Mă rog, după un oarece efort, cu ajutorul Internetului și al cunoștințelor, obțin patru numere de telefon, cam stranii, ca să fiu sincer, din punctul de vedere al numelor tipilor aflați în spatele lor – Nea Dică, Nea Gică, Nea Nică și Nea Tică. «Măi, să fie!», mi-am zis. «Congregația parchetarilor are, pare-se, vocația rimelor onomastice...» Îl sun pe primul, pe Nea Dică. Amabil personajul! Se prezintă iute la apel. Evaluează totul și îmi face o ofertă. Teribil de costisitoare. În plus, îmi descrie niște proceduri tehnice care îmi dau fiori de gheață. Dorea să pună parchet pe tavan și pe pereți, întrucît așa s-ar practica în lumea bună, adică în Occident. «Vedeți-vă de treabă», am ripostat. «Umblu și eu pe afară și nu am observat nicăieri astfel de monstruozități.» «Cum credeți...», mi-a răspuns ofuscat. «Încercați la alt coleg, însă mi-e că nu prea mai găsiți meșteri pe placul dumneavoastră. Ăștia cîțiva, care am rămas în România, încercăm să civilizăm poporul, dar, după cum se vede, nu reușim...»

„Nu mai sînt Aurică Prepuțeanu, ci Rică, Nea Rică!"

Ne-am despărțit rece", a continuat Prepuțeanu, „și, imediat, am sunat la numărul al doilea, la Nea Gică. Spre uimirea mea, însul s-a arătat disponibil pe loc și nici măcar nu mi-a cerut multe detalii despre adresă. A spus că ajunge la noi în maximum o oră. M-am bucurat enorm. O nimerisem cu Nea Gică! Apare omul la fix și intră foarte relaxat în casă. Și eu, și soția neam tulburat într-o oarecare măsură, întîlnindu-l. Nu doar numele îi suna ăstuia ca al primului meșter, dar și semăna cu el. Aceeași înălțime, același timbru al vocii, același preț al lucrării și – oroare! – aceeași pornire nebunească de a tapeta pereții cu parchet. Părul îi era diferit – lung și alb. Purta, de asemenea, niște ochelari fumurii, de mafiot italian (lucrase probabil în Peninsulă). Auzindu-l cum perora aiureli, mi-a sărit mustarul. «V-ați tîmpit toți parchetarii?», am întrebat. «Cum să-mi puneți parchet pe tavan? Și încă la banii ăștia! Ați înnebunit?» A plecat iritat, aruncîndu-mi, din ușă, aidoma celui dintîi, cîteva reflecții asupra civilizării neamului românesc și certitudinea că nu voi găsi *nici un parchetar calic, după chipul și asemănarea mea*. Îl apelez, îndîrjit, pe cel de-al treilea individ, pe Nea Nică. Vine și ăsta cu viteza luminii și, ai ghicit, seamănă teribil cu Nea Dică și cu Nea Gică. Poartă totuși o salopetă de alt tip și un breton negru, negru, *à la* Mireille Mathieu, de un ridicol absolut. Narațiunea, cu toate acestea, se repetă exasperant – preț exorbitant, parchet peste tot, dat rapid afară și considerațiuni pesimiste, din prag, în privința gradului nostru de civilizare. Îl sun bineînțeles și pe Nea Tică, fără mari speranțe. Previzibil, apare un specimen înrudit cu cei trei muschetari anteriori, dedicat modelului de civilizație occidentală și conceptului de parchet atotcuprinzător. Deosebită la ăsta era barba albă, de Moș Crăciun. N-am mai rezistat și l-am apucat de ea cu putere, precum un copil neascultător, așezat cu forța în brațele lui Santa. Ce să vezi? Bărboiul s-a desprins într-o clipă și de sub el a apărut Nea Dică, primul vizitator, care era, evident, și Nea Gică, și Nea Nică, și, iată, Nea Tică!...

«Ce-ați făcut? Ce-ați făcut?», s-a pus ipochimenul pe zbierat. «Ați ucis mitul, ați ucis mitul! Încercam să salvez aparențele, să creez impresia că, la noi, mai există încă meseriași. Ați aflat cumplitul adevăr – *nu mai există!* Veți pieri în tristețe și fără parchet...» S-a cărat în trombă. A avut dreptate. Nu am mai găsit pe nimeni, dar nu am pierit. M-am specializat *eu* în punerea parchetului. Am făcut o lucrare magistrală. Mi-am descoperit adevărata vocație. Am solicitat deja conducerii Universității să mă treacă, de pe poziția de profesor, pe cea de tîmplar-parchetar. Cîștig remarcabil. Și, apropo, nu mai sînt Aurică Prepuțeanu, ci Rică, Nea Rică! Îți pot da și noile mele numere de telefon..."

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

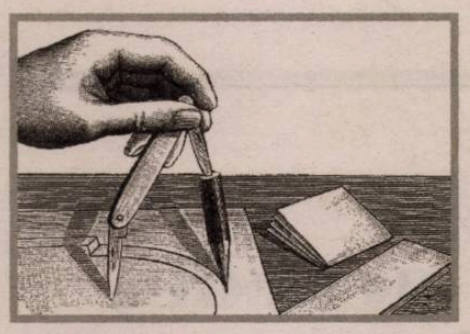

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Migrant sau imigrant?

– o ciocnire ideologică –

Dezbaterea în jurul unui subiect de mare importanță pentru Europa se derulează într-un context lipsit de serenitate, uneori inchizitorial, care îi face pe oameni să nu spună ce gîndesc sau să disimuleze ceea ce îi frămîntă. Multe luări de poziție legate de imigrație mai au loc sub semnul ipocriziei și al autocenzurii.

De multe ori mi s-a întîmplat, în Franța, dar și în alte țări ale Europei occidentale, să particip la discuții publice pe tema imigrației care se desfășurau sub presiunea inhibitorie a gîndirii corecte politic. Vedeam cum oamenii se exprimă cu prudență, cum recurg la clișee în loc să fie sinceri cu ei înșiși. Mai vedeam cum se temeau, dacă încercau să-și exprime unele îndoieli, să nu fie taxați drept rasiști, sau xenofobi, sau reacționari, sau pur și simplu drept inconștienți care fac jocul extremei drepte și al naționalismului.

Observ cum, de vreo cinci ani, în virtutea gîndirii corecte politic, presa și oamenii politici nu mai folosesc termenii *imigrant* și *clandestin,* preferînd conceptele de *migrant* și *refugiat*. Iar umaniștii angelici explică uneori că nu islamul ar fi o problemă, ci islamofobia profundă a europenilor, și că terorismul ar fi de fapt expresia unei lupte de clasă, o formă deznădăjduită de protest a năpăstuiților.

Pentru a nu risca să fie puși la stîlpul mediatic al infamiei, mulți oameni politici și editorialiști repetă mecanic că „imigrația este o șansă pentru Europa" și că Europa își trădează vocația universalistă dacă nu rămîne „deschisă" spre lume. O altă atitudine securizantă din punct de vedere politic este aceea de a ignora avertismentele legate de demografia galopantă a Africii, de a nu folosi conceptul de *insecuritate culturală* și de a-i considera drept extremiști pe cei care critică Europa Occidentală pentru naivitățile și laxismele ei.

Devin suspecți chiar și gînditori de stînga precum Régis Debray (care spune că frontierele sînt totuși necesare) sau Michel Onfray (care denunță faptul că în Franța „este interzis să reflectezi la chestiunea migratorie"). În ce-l privește pe Éric Zemmour, el este considerat un paria, un ins cu care te compromiți dacă stai de vorbă. În schimb, cartea sa *Le Suicide français (Sinuciderea franceză)* s-a vîndut în cinci sute de mii de exemplare. Iar cea mai recentă carte a sa apărută anul acesta, *Destin français,* este numărul unu în topul vînzărilor.

De fapt, două curente de gîndire se află într-o confruntare virulentă.

Pentru așa-zișii *progresiști,* actuala presiune migratorie se înscrie în sensul istoriei. Conceptul de națiune ar fi perimat, ca și cel de suveranitate. Pacea în lume, spun ei, va putea fi garantată pe viitor numai dacă se va construi o societate deschisă, multiculturală, emanație a unui nou popor planetar format din amestecul tuturor națiilor. Iar Europa Occidentală este considerată ca fiind matură din punct de vedere istoric pentru această experiență, de unde concluzia că ar trebui să-și deschidă total frontierele, antrenînd în urma ei și țările Europei de Răsărit.

Pentru așa-zișii *identitari,* Europa Occidentală a greșit cînd a sperat că ar putea integra milioane de imigranți din lumea arabă, din zona subsahariană sau din Maghreb. Imigrația este considerată tot mai mult ca o invazie, iar imigranții, chiar și atunci cînd ajung cu mîinile goale și flămînzi în Europa, sînt văzuți ca viitori cuceritori ai ei. *Identitarii* cred că Europa Occidentală a pierdut deja părți din teritoriul ei unde europenii nu se mai simt acasă și că a sosit momentul trezirii pentru că, altfel, însăși democrația va fi pusă în pericol.

Un fost prefect francez, Hugues Moutouh, care a publicat la sfîrșitul lunii septembrie un articol în cotidianul *Le Figaro,* sugerează un fel de „metodă" prin care să poată fi identificați, în spațiul mediatic, adepții celor două tabere. În funcție de ce termeni folosesc, *migrant* sau *imigrant,* ne putem da seama ce ideologie se află, de fapt, în spatele acestora, spune Hugues Moutouh. Fostul prefect exprimă și protestul față de faptul că, în ultimii ani, *imigraționiștii* și-au impus punctul de vedere în dezbaterile publice folosind termenul de *migrant* în loc de *imigrant* sau *clandestin,* ceea ce a făcut, de asemenea, ca problema *imigrației* să devină una a *migrației*.

Poate că la prima vedere această înlocuire de termeni nu pare importantă, dar de fapt ea este extrem de gravă, mai arată semnatarul articolului. Și tot el explică de ce: „Imigrantul este un străin pe care un stat îl acceptă pe teritoriul său pentru o durată determinată cu condiția ca noul venit să se conformeze regulilor de intrare și de sejur care îi sînt aduse la cunoștință". Citez și principala concluzie a lui Hugues Moutouh: „Or, cînd începem să vorbim de *migranți* și de *migrație,* termenii dezbaterii sînt falsificați. Se instalează de fapt, în favoarea acelorași străini, prezumția că statele unde vor să vină ar avea datoria de a-i primi, ceea ce conduce la o inversare inedită a logicii în materie de legalitate, pentru că guvernanții se regăsesc brusc în situația de a se explica în fața opiniei publice (...) dacă refuză să primească un număr tot mai mare de migranți."

Sînt rare articolele în presa franceză și europeană care propun astfel de analize semantice. Ne dăm oare seama că, în funcție de termenii pe care îi folosim, avem și o opinie despre anumite fenomene? Cînd adoptăm mimetic diverse concepte riscăm de fapt, uneori, să spunem contrariul a ceea ce gîndim.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

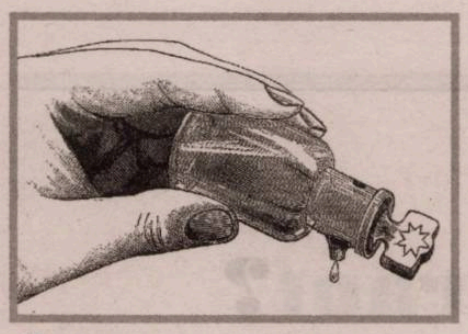

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Formele verbului a accede, în dicționare și în uz

În limba română nu sînt foarte numeroase verbele de conjugarea a III-a, moștenite din latină; multe dintre acestea sînt însă foarte frecvente în uz, pentru că aparțin fondului lexical de bază *(a face, a merge, a zice* etc.). Clasa de verbe cu infinitivul în *-e* (alt mod de a desemna conjugarea a III-a) este considerată neproductivă, pentru că noile creații lexicale sau împrumuturile adaptate nu îi urmează tiparul, încadrîndu-se aproape în exclusivitate în conjugarea I sau a IV-a. De exemplu, recentele preluări din engleză în jargonul mediilor electronice sînt conjugate spontan de vorbitorii români, chiar înainte de o validare „oficială" a normei, ca verbe cu infinitivul în *-a (a downloada, a clica, a printa* etc.) sau în *-i (a șerui, a bipăi, a blogări* etc.). A existat totuși un moment în care româna și-a îmbogățit vocabularul cu noi verbe cu infinitivul în *-e:* în secolul al XIX-lea, în perioada masivelor împrumuturi latino-romanice care pătrundeau în registrele cultivate, chiar erudite, ale limbii. Atunci au fost preluate în mod deliberat cuvinte de origine latină, existente și în limbile romanice occidentale; modul de adaptare urma adesea forma din etimonul latinesc, dar sensurile moderne din franceză sau italiană. La adaptarea verbelor în *-e* apărea o dificultate suplimentară: tiparul are, în cazul cuvintelor moștenite, o anume imprevizibilitate a formelor de participiu, a celor de perfect simplu și de mai-mult-ca-perfect, care aparțin mai multor subtipuri: *a face – făcut (făcu, făcuse); a merge – mers (merse, mersese); a frige – fript (fripse, fripsese).* Ca urmare a acestei dificultăți de alegere, unele dintre cultisme au rămas nefolosite la timpurile care se formează din rădăcina perfectului.

Așa se explică de ce *Dicționarul ortoepic, ortografic și morfologic* (DOOM, 2005) indică pentru verbul *a accede* indicativul prezent *acced* și conjunctivul prezent *să acceadă,* precizînd că verbul nu este folosit la „timpuri trecute, moduri impers[onale]" – ultima formulare referindu-se, de fapt, la participiu și supin. Uzul actual pare totuși să contrazică, cel puțin parțial, precizarea din dicționar. În mod surprinzător, sînt frecvente atestările unui perfect compus cu participiul *acces,* similar cu cele din latină (ale verbului *accedo, -ere, -ssi, -ssum*) și italiană (unde cultismul *accedere* are participiu *accesso).* Forma de trecut apare adesea în presa sportivă, mai ales în știrile despre tenis – „Niculescu *a acces* pe tabloul principal al turneului de la Hobart, unde va juca în primul tur cu Begu" (mediafax.ro); „Tenismanul Marius Copil, locul 84 mondial, *a acces,* duminică, pe tabloul principal la turneul de la München" (sport.hotnews.ro); „Sorana Cîrstea, locul 54 WTA, *a acces* în turul doi al calificărilor la turneul de la Cincinnati" (stiripesurse.ro) –, dar și în alte contexte: „Liberala D.V. *a acces* în Consiliul Local Tîrgu Jiu" (radioomega.ro). Forma circulă și în româna din Republica Moldova; exemplele furnizate de Google par să arate că acolo verbul este chiar mai des folosit, cu referire la tenis – „Radu Albot *a acces* în semifinala Moselle Open 2018" (noi.md) –, la alte sporturi – „Anglia a învins aseară Suedia și *a acces* în semifinalele Campionatului Mondial" (protv.md); „Pentru prima dată în acest top *a acces* și formația bălțeană «Olimpia»" (timpul.md); „Levcenkova nu *a acces* pe podium" (timpul.md) – și în contexte non-sportive: „E oficial! Fiica Madonnei *a acces* în lumea modei" (ea.md). Într-o măsură mai redusă, verbul este folosit și la imperfect *(„accedeau* la putere", vranceaaltfel.ro; „femeile *accedeau* relativ rar la funcții înalte", romaniatv.net) și la gerunziu („Scriitorul s-a înscris la șaptesprezece ani la Școala navală din Brest, *accedînd* în anul 1906 la gradul de căpitan", viata-medicala.ro).

„Stolnicul Constantin Cantacuzino a accedat la cea mai înaltă dregătorie."

Nu e foarte surprinzător că a apărut și o variantă a verbului, încadrată la conjugarea I: *a acceda* („Kosovo poate *acceda* la un Acord de asociere cu UE", money.ro), de la care se formează participiul *accedat* și perfectul compus *a accedat: „A accedat* la tron la vîrsta de 11 ani" (ro.wikipedia.org); „noi trebuie să ne ridicăm la acel nivel la care el a trăit și *a accedat"* (ziarullumina.ro); „stolnicul Constantin Cantacuzino *a accedat* la cea mai înaltă dregătorie" (observatorul.com). Același lucru s-a întîmplat cu verbele *a precede* și *a succede,* pentru care s-au impus treptat formele *a preceda* și *a succeda.* Pînă la urmă, mai surprinzătoare sînt tocmai păstrarea încadrării majoritare în conjugarea a III-a și circulația largă a formei de participiu *acces* (poate prin conștientizarea unui model latin, poate prin modelare analogică, după tiparul *a purcede – purces).*

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Eu vreau să fie!

Cînd Maiorescu lansa pe piață celebra teorie a formelor fără fond, nu cred că bănuia, cu tot geniul și intuiția sa, ce carieră va face și cum se va propaga, rizomatic și diacronic, de-a lungul epocilor și probabil și-n cele ce va să mai vie. Corecția ulterioară a lui Lovinescu, prin care acordă credit formei, care-și modelează fondul, nu-i nici ea lipsită de actualitate. Doar că, mai deștepți cu o seamă bună de ani, s-ar crede că nu ne aruncăm orbește în experimentare, ci prospectăm puțin și luăm deciziile de a planta o formă în urma unor analize cu componentă științifică, în urma unor pilotări, în urma unor minime modelări ale fondului peste care vrem să punem o ținută nouă.

Recent, fostul ministru al Educației, dl Valentin Popa, a luat o decizie care i-a adus, în scurtă vreme, și pierderea portofoliului. Constatînd dînsul, după cum însuși a declarat, că elevii dintr-un județ cu populație predominant maghiară nu îl înțeleg, a meditat peste noapte și a generat o soluție care, în visul său, ar fi rezolvat problema lingvistică. Nu-mi permit, desigur, să speculez asupra faptului că e posibil să nu fi fost înțeles pentru că a utilizat chiar dînsul o limbă de neînțeles. Iau însă în considerare niște aspecte care țin de fondul problemei și de forma care a încercat să o rezolve.

Ne aflam, pentru cine nu știe, cu cîteva zile înainte de începerea anului școlar. O ordonanță de urgență a bulversat încă o dată sistemul, impunînd ca, la clasele primare cu predare în limbile minorităților naționale, limba și literatura română să fie predată de profesori de română, nu de învățători. Ce s-a întîmplat de a doua zi? Ședințe-mamut în toate județele în cauză, în care, începînd de la inspectorii școlari pînă la directori și profesori, au încercat să pună în practică noutatea. Pornind de la principiul „nu se discută, se execută", oamenii au calculat noile catedre create și au încercat să găsească soluții. S-au angajat profesori noi, în alte locuri s-au încărcat catedrele profesorilor din școală cu orele de la ciclul primar, în altele au fost chemați profesori din pensie pentru a acoperi necesarul. Pînă aici, nici n-ar părea mare problemă, pentru că, ai zice, numai bine, s-au mai generat niște locuri de muncă. În realitate, lucrurile nu stau deloc așa.

Ordonanța băga în aceeași oală, otova, toate situațiile.

Mai întîi, ordonanța băga în aceeași oală, otova, toate situațiile. De ce nu sînt similare toate? Simplu, am să vă dau un exemplu concludent. Există multe școli în țară care sînt considerate a fi cu limbă de predare maternă alta decît româna, dar în realitate elevii sînt get-beget români. Este vorba mai ales despre școlile cu predare în limba maternă germană. De altfel, aceste școli sînt privilegiate și în alte privințe. Ca să mai dau un exemplu, *en passant:* elevii aceștia, deși români, intră la olimpiadele școlare pe o secțiune specială, pentru minorități, altele decît minoritatea maghiară, care are secțiunea ei distinctă. Cu alte cuvinte, mai întîi au locuri speciale, apoi au subiecte speciale și, nu în ultimul rînd, concurează într-o bulă cu număr de competitori incomparabil mai mic decît elevii din școlile românești. Dar să trecem peste, să mergem mai departe.

Ordonanța era tendențioasă la adresa onestității și profesionalismului învățătorilor acelor elevi. Se pornea de la premisa că acei învățători fie nu știu, fie nu vor să îi învețe pe elevi limba română. În mod just, unii directori s-au revoltat și au încercat să împiedice punerea ei în practică, evitînd nașterea unor tensiuni în colectivele profesorale. Conform studiilor, învățătorii acelor elevi au dreptul și competența de a preda și limba română, și matematica, și limba maternă, și celelalte discipline din *curriculum.* Omul cu legea, însă, nu a stat să se gîndească ce fel de cauze generează concret necunoașterea limbii române de către elevi și să caute eventual acolo soluții. Da, poate unii învățători nu fac orele de română sau nu le fac în română, ci în limba maternă, poate o fac tendențios sau din comoditate. Dar caută-i pe ăia, fă-le morală, pune-i să își facă treaba conform fișei postului, eventual trimite-i la niște cursuri de formare și de actualizare!

Nu în ultimul rînd, s-a omis un alt aspect important. Profesorii de limba și literatura română nu au competența de a lucra cu elevii din ciclul primar. Din punctul meu de vedere, problema mai există și la alte discipline, pe la limbile străine sau educație fizică, unde predarea la acești copii o asigură tot profesorii. Nu știu dacă aceia au trecut prin niște cursuri de profesionalizare, dar cu siguranță profesorii de română nu au avut cum să treacă acum, peste noapte. Orice om care a fost cît de cît prin facultăți care au în curriculă cursuri de pedagogie știe că profilul pedagogic al elevilor de ciclu primar este altul decît al celor de gimnaziu sau de liceu. De aceea și există facultățile care pregătesc învățători, altele decît cele care pregătesc profesori. Pur și simplu, ca profesor, nu ești pregătit să predai, să interacționezi, să gestionezi colective de elevi de ciclu primar. Nu este vorba despre cîtă materie cunoști, ci despre cum o poți operaționaliza în contextele unor diferite vîrste. Astfel de decizii ar trebui mai întîi analizate, făcute studii de impact, pilotări, apoi formări.

Faptul că OUG-ul respectiv a fost abrogat nu e decît o problemă suplimentară. Copii care au început anul școlar într-o anumită formulă, care acum trebuie să se adapteze alteia, profesori cărora li se modifică încadrările sau își pierd posturile, cu alte cuvinte, un mic haos, care dă bătăi de cap nenumăraților actori implicați. Și asta, doar pentru că cineva, cu biletul la pamblică, a rostit un fel de „Eu vreau să vie!", cu alte cuvinte: „Eu vreau să fie!"

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

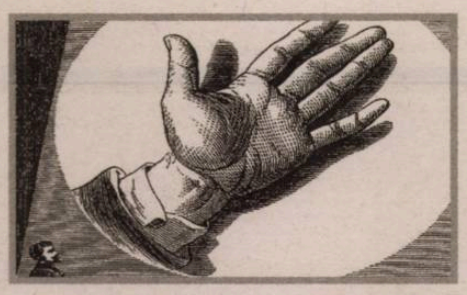

Adina POPESCU

portrete din mers

Ura și intoleranța

Despre asta este vorba, în esență, la referendumul pentru modificarea Constituției din 6 și 7 octombrie. Nu este vorba nici despre familia „tradițională“ și presupusele ei valori (creștine), nici despre drepturile comunității LGBT, în nici un caz nu este vorba despre viitorul „copiilor noștri“ și al României. Dar nu mi-am propus să scriu despre această temă, s-a scris destul, mult mai mult decît era cazul în condițiile în care are loc acest referendum. Tema în sine e importantă și ține în primul rînd de educație – ar fi fost prea frumos să fie dezbătută pas cu pas în comunitățile mici, în școli, chiar și în familii, tradiționale sau nu, fără patimă, pentru că decalajul față de alte societăți, să le zicem mai moderne decît a noastră, e mare și greu de recuperat. Să nu uităm că în urmă cu nici 30 de ani, în plin regim totalitar, se vorbea numai în șoaptă despre presupusele persoane cu o altă orientare sexuală decît „majoritarii“, făceau parte dintr-o „specie“ de pe o altă planetă. Cam așa erau și cei care aparțineau unei alte rase – dacă vedeai un negru pe stradă, de obicei student la Medicină, îl arătai cu degetul (însă țările africane, chiar dacă nu ne erau „vecine“, măcar ne erau „prietene“). În România, o astfel de temă e o bombă cu ceas și cred că nimeni nu se aștepta la altceva. Totuși, ura și intoleranța par în acest moment copleșitoare, depășesc granițele decenței și ale bunului-simț, ambele tabere își au extremele lor (care, desigur, sînt cele mai prezente sau cele mai „vizibile“) – pe de-o parte sînt extremele din tabăra „progresistă“ care, fluturînd steagul corectitudinii politice, își închipuie că își pot permite orice, iar aici ura, mai reținută, este amestecată și cu un dispreț afișat față de restul poporului „tradițional“, prost și needucat; pe de altă parte sînt extremele care iau în brațe valorile creștine, însă ura pe care o manifestă fățiș le anulează de fapt orice formă de credință (oare credința nu prespune toleranță și iubire față de aproapele tău?). Totuși, de ce se întîmplă așa? Pentru că niciodată societatea românească din istoria recentă n-a fost dispusă mai mult la a urî ca acum. Și niciodată, după 1990, nu a fost de fapt mai încărcată de ură.

Într-o duminică aparent liniștită, traversez strada pe la Eminescu, aud un scrîșnet de roți, apoi o bubuitură, mă întorc – două mașini s-au ciocnit în intersecția cu Toamnei, nu știu cum e gîndită intersecția asta, probabil prost, căci acolo mereu se întîmplă cîte un accident. Unul cu un Logan s-a grăbit, nu a acordat prioritate, Audi-ul celuilalt e praf în partea din spate. Nici o victimă, toată lumea pare OK, apoi din Audi sare un individ care îl ia la pumni pe ăsta din Logan și începe să-l sugrume pe capotă:

„Tu habar n-ai cît m-a costat pă mine mașina asta! Te omor!“

„Morții mă-tii… tu habar n-ai cît m-a costat pă mine mașina asta! Te omor!“ Prietena celui din Logan începe să plîngă, încearcă să-i despartă, șoferul Loganului se scurge livid pe asfalt, vine Poliția, spiritele se mai potolesc, dar ura mocnește în aer. Despre ce vorbim aici? Despre teme esențiale ale umanității? Despre drepturi și constrîngeri? Nu, despre doi șoferi și, de fapt, despre două mașini.

Îmi atrage atenția o postare de pe Facebook, este o fotografie alb-negru a unui domn din lista mea de prieteni pe care nu-l cunosc personal, habar n-am cine este. Un domn cu părul alb, probabil la pensie, fost inginer, apreciez eu așa, la intuiție. Pînă acum mi s-a părut un bărbat politicos și discret, cu care n-am interacționat deloc. În fotografia de pe o stradă din București apar în prim-plan un tramvai, o mașină Aro, iar în planul doi, parcă văd vag o bicicletă și un camion. Domnul comentează fotografia: „Mașină Aro, tramvai, bicicletă Pegas, camion Roman… toate produse în România“. Sesizez unda nostalgică și intenția, din nou discretă, a „prietenului“ meu virtual de a sensibiliza publicul în privința „realizărilor“ Epocii de Aur și nu pot să mă abțin să intervin (cînd e vorba de afirmația, directă sau indirectă, „comunismul era bun“, chiar nu mă pot abține). Într-un schimb de comentarii încerc să-i explic că toate aceste mașini-unelte socialiste erau OK, în lipsă de altceva, însă, iată, dacă vorbim despre mașina de teren Aro, priviți cam ce se producea în SUA în anii '70 – și postez o poză cu un Jeep Cherokee. Urmează replica: „Pe vremea aia măcar aveam industrie auto… și presupun că nu știți că Aro a cîștigat premiul 3 la raliul Paris-Dakar, în 1983“. Domnule, nu Aro este problema, ci felul în care o abordați, în 1983 noi trăiam într-o cușcă, sufereau oameni de foame și alții erau prin pușcării, produceam mașini-unelte surogat ale celor din Vest ca să îndeplinim planul. Pe moment, domnul a fost descumpănit, iar apoi mi-a scris cu satisfacție, ca și cum mi-ar fi dat un premiu pentru cel mai obraznic copil din clasă: „Domnișoară, ați reușit să vă luați un *block,* mergeți și aberați în altă parte!“ Așadar, cine nu împărtășește opiniile și convingerile „noastre“ este demn de ură și merită să fie exclus, nu există nici o cale pentru un dialog – *block!* –, rămînem fermi pe poziții în bula noastră unde ne simțim bine, prin ceea ce credem sîntem stăpînii absoluți ai acestui Univers.

Am mai observat un alt fenomen oarecum recent – ura față de Occident și înfierarea lui. În mod paradoxal, s-a ajuns la asta după mulți ani de idealizare a Occidentului, însă ceea ce nu poți avea, ceea ce nu poți obține devine, dintr-un obiect al admirației, un obiect al urii. Discursul e tipic și se încadrează în trend-ul de naționalism naiv – cel care vede părțile negative, prin comparație cu părțile pozitive din societățile occidentale, „defăimează“ țărișoara noastră. Că ce, nici acolo nu merg cîinii cu covrigi în coadă, jeg și mizerie umană ca-n Germania (sau Marea Britanie sau SUA etc.) n-am văzut pe nicăieri, în cel mai bun caz, „s-au stricat lucrurile și la ei“, așa că mucles, nu mai ai cu ce compara. În schimb, la noi, toți oamenii sînt buni, drepți și cinstiți, într-o conjunctură nefastă, desigur, îi împiedică niște forțe obscure să se manifeste și să devenim o măreață națiune. Și, în fond, ne-am cam săturat de discursul ăsta negativist, depresiv, ce vii tu, după ce ai fost șase zile în Germania, și compari, pur și simplu delirezi, avem și noi OMV-urile noastre curate și luminoase, exact ca-n Occident, ba mai mișto ca-n Occident, că acolo „s-a stricat“, așa că mucles!

Am descoperit că sînt mulți oameni care mă urăsc pe Facebook și aiurea. Nu știu de ce, nu-i cunosc, nu le-am făcut nici un rău. Cred că mă urăsc din principiu sau pentru faptul că îndrăznesc să am o opinie. În urmă cu vreo doi ani, cînd un fragment dintr-o poveste pentru copii, scos din context (dintr-un caiet didactic) a ajuns subiect de știre în revista *Cancan,* m-au urît pentru că omida din povestea mea le învăța, chipurile, pe fetițele lor neprihănite și deloc informate în ceea ce privește ce se întîmplă în lumea reală și în cea a vedetelor de la TV „să-și pună Botox și să-și facă operații estetice“. Părinții lor din familia „tradițională“ (prespun) mi-au trimis mesaje private în care m-au făcut curvă, panaramă, cretină și mi-au zis că „au ei grijă să nu mai scriu niciodată ma-nuale“. Habar n-aveau despre ce poveste era vorba, de fapt. O prietenă, tot autoare pentru copii, este acum la fel de înjurată, în contexul referendumului urii, pentru că într-o poveste a ei îi învață pe copii „cum să-și schimbe sexul“. Cînd o societate alunecă vertiginos pe toboganul urii și al intoleranței (de cele mai multe ori în numele iubirii și al toleranței), totul pare iremediabil pierdut.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Unde duce obsesia după o conservă

Florin Lăzărescu a căutat cafeaua vieții și a alunecat cu gîndul spre conserva vieții. Uite ce mai shopping a făcut. A vînat o ficțiune.

Florin Lazarescu
17 ore ·

Am un esspresor care merge numai cu anumite pastile de cafea speciale, găsibile doar la două supermarket-uri. Și le-am terminat. Și m-am obișnuit cu cafeaua aia. Nu e acidă pentru stomac, mi se pare singura cafea din lume care e foarte bună și rece. Și-n seara asta pe la 7 mi-am încercat norocul să caut cutiile de cafea anume la un Lidl din calea mașinii, că parcă am văzut cândva, deși eram aproape sigur că nu sunt. Și aveam dreptate. Nu erau.

Și n-am găsit altceva de cumpărat decât o conservă anume de ton, care-mi place și există numai la Lidl. Și m-am așezat la o coadă interminabilă, mai rău ca în comunism, între oamenii ăia cu coșuri încărcate de sute de chestii care îndoaie portbagajul mașinilor în drum spre casă. Și eu eram neras și gârbovit, cu cearcăne la cearcăne, cu geaca mea de munte labărțată. Și am așezat conserva aia între două semne cu "următorul client" , între sute de multe alte chestii, și am simțit cum tuturor celorlalți gârboviți de la o coada mai nasoală decât în comunism li se face milă de mine, cum discută din priviri - am simțit toată bunătatea acestei lumi - și sunt pe punctul de a spune cu voce tare: "Haideți, măi oameni, să punem mână de la mână și să-i cumpărăm nenorocitului ăsta și altceva de mâncare decât o nenorocită conservă de pește! ".

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Fairplay sau hîrsîz?

Prima formulă e englezească, al doilea cuvînt e turcesc. Cea dintîi înseamnă „joc corect“, cel din urmă, „hoț“. Carevasăzică, între aceste două extreme ale continentului tot balansăm. Și înclinăm talerul către care parte credeți? Bine, nu răspundeți, lăsați… Hagi a fost făcut „hoț“ de un turc, Yuksel Yesilova, antrenorul secund al Astrei, supărat că echipa Viitorul nu a returnat din aut o minge, așa cum ar fi fost fairplay, iar la scurt timp a înscris golul decisiv. Povestea are mai multe amănunte, dar n-ar încăpea aici. „Să plece la el acasă“, a tunat Hagi. Yesilova a revenit și și-a susținut apelativul jignitor. „Înscriind un astfel de gol ne-au furat munca, de aceea l-am făcut hoț.“ Asta e boala fotbalului, se ia prea în serios. Inflamarea turcului e cam fără rost, la originea întîmplării a stat o prăbușire pe gazon a unui jucător de-al lui care semăna mai mult a tragere de timp decît a reală accidentare. Apoi Hagi tocmai venea să-și ceară iertare și să spună că nu el a luat decizia considerată lipsită de onoare, ci un fotbalist al său, cînd s-au dezlănțuit asupra lui nervii celuilalt. Așa că elefantul lui Yuksel bey are trompă, dar nu fildeși, suge sînge și poate fi ucis cu o bătaie din palme. Hagi și-a ieșit și el din pepeni disproporționat. Să trimiți acasă un om care și-a exercitat meseria de mai multe ori în România nu sună bine. În general, privind în istorie și prezent, îndemnul la izgonire e mai caracteristic spre Anatolia decît în Cîmpia Română, așa că nu sună de două ori bine. Iată, deci, parșivenia acestui joc, te face să îți pierzi capul din te miri ce. Oameni în toată firea redevin copii. Se afurisesc și chiar se păruiesc. Și tot precum copiii, a doua zi se împacă și merg iar să bată maidanul împreună. Aferim!

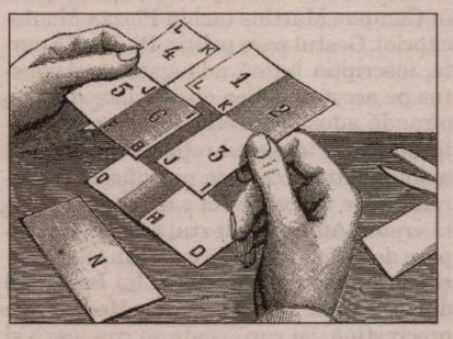

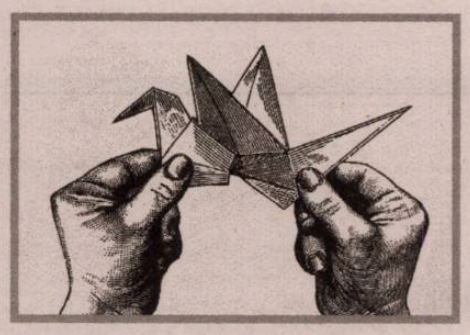

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Aznavour

– C'est fini fini fini fini fini fini fini –

Lumea l-a supranumit „ultimul gigant al muzicii franceze". Era un gigant chiar dacă fizic era foarte scund. Cel mai longeviv dintr-o generație de aur a cîntăreților francezi, devenise poate cel mai respectat și iubit dintre ei. Ce-l făcea totuși să fie atît de mare? Bineînțeles, vocea de tenor cu accentele sale grave, inconfundabile. A fost supranumit și „Sinatra al Franței". E probabil cea mai bună comparație, dacă nu singura posibilă, artistic vorbind. Altfel, Aznavour n-a semănat cu Sinatra. S-a ținut departe de lucrurile dubioase cu care „omologul" său american se pare că s-a tot intersectat. Aznavour și-a cîștigat respectul și cînd, cu riscul vieții, a ajutat evrei în cel de-al Doilea Război Mondial. A fost de mare ajutor și Armeniei (țara de origine a părinților săi) după cutremurul din 1988.

Nu mă pricep la muzică și n-am studiat în mod deosebit biografia lui Aznavour, dar i-am ascultat mereu cîntecele. Totdeauna aveam în mașină un CD cu el, pe care mi-l făcuse cadou în urmă cu peste douăzeci de ani un prieten întors din Belgia. Un CD de care nu m-am plictisit niciodată. Și cred că foarte rar se întîmplă să nu te plictisești de un cîntăreț. Că tot am făcut comparația cu Sinatra, pot să spun că de CD-urile acestuia m-am plictisit mai repede. Poate că aveau ceva mai monoton, o tristețe mai banală. Dar departe de mine intenția de a-l denigra în vreun fel pe Sinatra.

Niciodată n-am încetat să mă întreb: totuși, ce avea Aznavour atît de special, ce-l făcea să fie așa de aparte? Să fi fost, pe lîngă voce, și figura lui cu totul ieșită din comun, de neuitat? Precum bine știm, era mic și urît. Părea destul de timid sau, în orice caz, introvertit. În privirea sa se zăreau niște reflexii intelectuale, ceva ce de regulă nu e propice unei cariere de mare star pop. Pentru a cuceri publicul, de obicei cîntăreții sînt mai degrabă seducători, sexy, expansivi, nu reflexivi și interiorizați. Aznavour părea să aibă toate datele insuccesului. Și cu toate astea... La moartea sa am observat că jurnalele de știri franceze s-au ocupat aproape integral de acest subiect. Pînă și tsunami-ul din Indonezia a părut un fel de informație diversă.

Să fie aerul anilor '50, '60, '70?

Poate că longevitatea lui Aznavour să-l fi ajutat să devină așa un „gigant"? Ideea că un asemenea artist „din vremuri imemoriale" încă trăia, cînd toți cei din generația lui dispăruseră? O fi ceva și în asta. Dar în legendă au intrat de multe ori și cîntăreți sau actori dispăruți prematur (Joe Dassin a murit la 42 de ani). Aznavour avea 94 de ani și a ținut concerte pînă cu mai puțin de două săptămîni înainte de a muri. Faptul că parcă venea dintr-o altă epocă, deși prin asta n-aș vrea să spun că muzica lui era depășită, îl făcea poate cu atît mai interesant? Să fie legat succesul lui actual și de un fel de nostalgie a multora după vremuri apuse, în care Aznavour era totuși deja celebru? Să fie aerul anilor '50, '60, '70? Să fie seriozitatea cu care se făcea muzică în acele timpuri?

Dincolo de asemenea lucruri ce țin de conjunctură era vocea, erau cîntecele, erau versurile, erau delicatețea și văpaia interpretării, erau tristețea și disperarea, era figura lui care-ți punea un semn de întrebare. Am spus că Aznavour era urît. Dar urîțenia lui era extrem de interesantă și deloc respingătoare. Era atît de urît cît trebuie să fie un bărbat. Pe figura sa absolut extraordinară se distingeau însă o căldură umană, o seriozitate și o profunzime rare în lumea de astăzi. Era Artistul prin excelență. Și toate astea contribuiau la efectul de-a dreptul *formi-formi-formidable*.

ready made

Domnule Director,

„Am onoare a vă face cunoscut, spre întocmai executare, următoarele:

7. Veți da un caracter cât mai pompos Serbării «Sădirea pomilor» punând la contribuție toată puterea D-v. sufletească, pentruca acest ram de bogăție să fie îmbrățișat de agricultori.

[...]

14. Stăruiți ca'n vacanța Paștelui localul școalei pe dinăuntru să fie: văruit și spălat pe jos, cu apă sodată, dupe care veți motoriza.

[...]

16. Dați toată atențiunea lucrărilor din grădinile școlare și câmp de experiență pentrucă aceste lucrări să poată fi pe drept numite lucrări model pentru sătenii în mijlocul cărora vă exercitați apostolatul."

Subrev. școlar, DIONISIE POPESCU

Curierul școalei pentru popor,
Anul I, Nr. 3, Maiu 1932

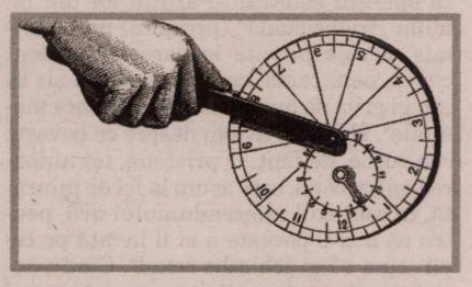

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum să colecționezi obeliscuri

În Roma există azi șapte obeliscuri egiptene, tot atîtea cît cele rămase în Egipt. Nu număr fragmentele de prin muzee, ci doar obeliscurile întregi, aflate în picioare sub cerul liber. Dacă le socotim și pe cele din restul lumii – Florența, Paris, Istanbul... (inclusiv copiile lor făcute în antichitatea romană, un fel de originale de mîna a doua), aproape dublăm totalul. Cîteva, în Egipt, încă se află pe siturile arheologice cărora le aparțin. Restul se află între un McDonald's și un templu roman, într-un parc unde s-au filmat scene din *Seinfeld*, între cabine roșii de telefon și un pod bombardat de Luftwaffe, sau în brațele colonadelor gîndite de un sculptor baroc în fața bazilicii principale a creștinătății.

Augustus a adus primele două obeliscuri la Roma, curînd după cucerirea Egiptului. Avînd peste 20 de metri și 200 de tone, se potriveau de mai mare dragul în programul de propagandă – triumf, epocă de aur etc. Unul din ele, făcut de Ramses al II-lea, a fost instalat în Circus Maximus (iar azi e în Piazza del Popolo), iar celălalt, al lui Psametic al II-lea, a ajuns în Campus Martius (azi în Piazza Montecitorio). Gestul pare politic. Pe de altă parte, inscripția latină adăugată de Augustus pe acest al doilea obelisc face din el o ofrandă adusă Soarelui, în oarecare continuitate cu înțelesul religios egiptean al monumentului ca rază pietrificată a soarelui (că e vorba de Ra sau, pentru scurtă vreme, Aton). Contextul religios nu dispare de altfel niciodată cu totul. Obeliscurile erau populare în cultul lui Isis, unul din cele mai puternice din Mediterana precreștină, cu care poate se corelează și reprezentarea lor pe tot felul de obiecte de rînd, de la forme de brutărie la jucării. Din Renaștere, acestor monumente li se montează cruci în vîrf. Pe baza celui de la Vatican este consemnată chiar exorcizarea ceremonială a „creaturii de piatră": *exorcizo te, creatura lapidis, in nomine Dei patris omnipotentis*... O deturnare civică a religiosului s-ar putea eventual vedea în cazul obeliscului folosit ca gnomon în Cîmpul lui Marte, a cărui umbră dădea populației ora (in)exactă.

Egiptomania romană lucrează între apropriere culturală și asimilare. Dacă Gaius Cestius își construiește o piramidă ca mormînt în anii ăia la Roma și lumea moare după mozaicuri cu subiecte nilotice, Egiptul – de altfel și sursa principală de grîu a Romei – nu e doar o marotă exotică de mare vitalitate. Pe de altă parte, scoaterea din context a obeliscurilor e fățișă. În Egipt, ele se ridicau, practic fără excepție, în perechi. Cele care azi sînt la Londra și la New York sînt o asemenea pereche antică, despărțită. De asemenea, obeliscul egiptean trebuia să fie monolit. Cel aflat azi la Urbino e însăilat din cinci bucăți provenind de la cel puțin trei obeliscuri antice diferite. Cel de la Montecitorio, prăbușit și el în Evul Mediu, a fost ridicat din nou în secolul al XVIII-lea și completat cu fragmente masive din columna lui Antoninus Pius, ce-i drept – sub influența unor idei noi legate de restaurare –, fără încercarea de a le face să treacă drept originale. Azi se discută poate mai puțin valoarea istorică a obeliscurilor și mai mult muzealizarea sau expunerea. Cele din Place de la Concorde sau Piazza S. Pietro sînt puse în valoare de

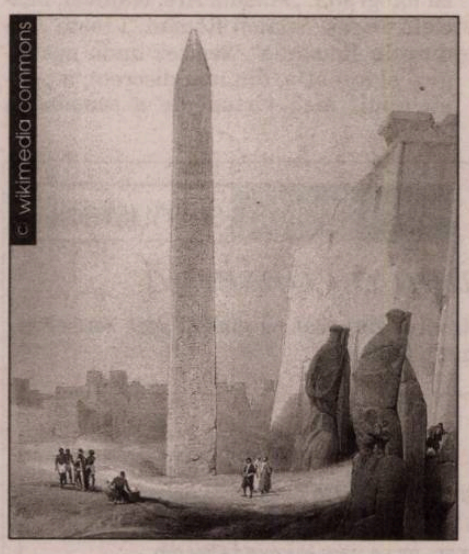

spațiul din jurul lor, cele din Piazza Navona sau Piazza S. Giovanni in Laterano, către care avansează dominator clădirile, pierd din efect.

Faptul că toată Europa folosește pentru ele un nume venit din greacă, ignorînd complet denumirea originală dată de egipteni, poate ar mai fi cum ar mai fi, dacă numele n-ar reflecta o confortabilă și suficientă trivialitate de explorator *(obeliskos* – frigare, țeapă, dat fiind că trupul prelung cu secțiune rectangulară are în vîrf o mică piramidă). În plus, cîtorva obeliscuri moderne li se spune „acele Cleopatrei", urmînd o poreclă care circula deja în Evul Mediu arab. Unele din ele chiar erau în Alexandria, dar asta nu înseamnă că aveau vreo legătură cu Cleopatra (iar în Alexandria nu mai rămîn azi decît două fragmente). *Divide et impera* devine „Numește și stăpînește".

Ultimele exemple de reintegrare fetișizantă a obeliscurilor în peisajul urban clasic au loc în antichitatea tîrzie. Așa este amplasarea în Renașterea tîrzie, de către Papa Sixtus V, a celui mai înalt obelisc din Roma (32 de metri, 500 de tone) în Piazza S. Giovanni Laterano. E unul din acele puține obiecte/structuri de care vorbesc textele antice care nu s-a pierdut. Și noi îl putem atinge cu mîna, așa cum vreau să cred că l-a atins Ammianus Marcellinus, care îl descrie în secolul IV d.Hr., cînd Constantius II l-a mutat la Roma, în Circus Maximus. (Acolo, obeliscul vechi deja de 2000 de ani a făcut în sfîrșit pereche, așa artificial, cu cel adus cîndva acolo de Augustus, care avea jumătate din vîrsta lui.)

Dacă ceva nu se schimbă, e că, dintotdeauna, aceste monumente s-au ridicat cu mare tam-tam legat de cît de dificilă a fost transportarea lor. De la faraoni la marina britanică, toată lumea are probleme logistice, pe rezolvarea cărora se bate monedă publicitară, iar nava care a transportat obeliscul adus de Caligula, azi la Vatican, a fost scufundată onorific, ca să zic așa, de împăratul Claudius (și redescoperită în timpul lucrărilor pentru extinderea aeroportului Fiumicino).

Șutite din Egiptul roman sau cedate de Egiptul modern pentru a recompensa diferite forme de ajutor politic și militar, obeliscurile au fost colecționate în fel și chip de marile puteri, reambalate ideologic și religios. Bietul Hadrian e singurul care a dus un obelisc la Roma (dintr-o carieră egipteană probabil, dar cu hieroglife inscripționate la Roma) din motive personale, dedicîndu-l lui Antinous, înecat în Nil. Asta adaugă poveștii asteriscul final.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Dihonia referendumului și temerile mele

Dacă tot sîntem în situația în care fiecare înțelege din referendumul de peste cîteva zile altceva, n-o să fie mare pagubă dacă spun și eu ce înseamnă această încercare pentru mine. O să mă iertați că nu judec referendumul după Dragnea (față de care îmi exprim sentimentele public, în Piața Victoriei, ori de cîte ori se ivește ocazia) și nici după lozinca „Drepturile nu se supun la vot“ (am argumentat prea mult că dreptul la căsătorie înseamnă dreptul de a adera la regimul matrimonial stabilit de stat și nu dreptul nelimitat al oricui de a se căsători cu oricine). Eu judec referendumul după libertatea religioasă și libertatea de conștiință, pe care vreau să le protejez. Iată cum văd eu lucrurile.

Cred că în mintea românului există o suprapunere între căsătoria civilă și căsătoria religioasă. Nu totală, dar în mare măsură. Mersul la Primărie și mersul la Biserică sînt, pentru cei mai mulți dintre noi, episoade ale aceleiași căsătorii, și nu două ceremonii distincte, cu reguli diferite și consecințe deosebite. În mintea noastră, ambele converg – nu-s două căsătorii, ci una. Iar această suprapunere nu este rodul unei erori, ci rodul unei legislații care nu doar că le leagă indisolubil, ci le și ierarhizează, printr-un text din Constituție și altul din Codul Civil. Al doilea îl reproduce fidel pe primul. „Căsătoria religioasă poate fi celebrată numai după căsătoria civilă“, zice art. 48 al. 2, teza a II-a din Constituția României, iar Codul Civil îl îngînă: „Celebrarea religioasă a căsătoriei poate fi făcută numai după încheierea căsătoriei civile“ (art. 259 al. 3). Practic, oricine știe, trebuie să obții întîi certificatul semnat de primar și doar dacă-l arăți preotului, acesta are voie să te cunune. În plan bisericesc, asta înseamnă că taina nunții – una dintre cele șapte taine ale Bisericii Ortodoxe – se săvîrșește doar cu voie de la Primărie. La fel și taina botezului. Vasăzică, preotul, la el în altar, nu poate să împărtășească harul nevăzut al Sfîntului Duh mirilor decît cu semnătură de la primar. Dacă nici asta nu este o grosolană implicare a statului în libertatea cultului religios, atunci chiar nu vorbim aceeași limbă și nu avem nici un fel înțelegere comună a conceptului de libertate religioasă.

Precizez imediat că nu comunismul este de vină pentru această gravă imixtiune a administrației civile în Biserică. Povestea e mai veche. Cu un an înaintea Revoluției de la 1789, Franța decisese laicizarea actelor de stare civilă. Pînă atunci, cu mici excepții (evreii, protestanții etc.), actele de stare civilă ale tuturor francezilor erau emise de preoți, care erau obligați să țină ei înșiși registrele de nașteri, căsătorii și decese. Măsura, însă, a fost pe deplin implementată după Revoluție. Astfel, la 1792, a fost separată căsătoria civilă (socotită, în stil revoluționar republican, un contract civil și-atît) de cununia religioasă (socotită pe mai departe de Biserica Catolică drept un sacrament). Un legendar profesor de drept de acum un secol, Jules Basdevant, scria: „Doctrina catolică spune că mariajul se supune autorității Bisericii. Pentru a-și îndeplini deopotrivă îndatoririle lor de buni cetățeni și de buni creștini, oamenii trebuie să se supună la două legislații. Astfel, vor exista două căsătorii: cea civilă și cea religioasă. Cu prima se conformează legilor statului, cu cea de-a doua își satisfac conștiința“. Așadar, și în privința căsătoriei statul e una și conștiința e alta…

Curînd, dualitatea ceremonială s-a lămurit în plus, impunîndu-se principiul priorității căsătoriei civile. Sub regimul Concordatului de la 1801, pe o motivație puerilă (ca să nu existe cazuri de naivi care ar putea crede că e suficientă căsătoria religioasă pentru a se produce efecte juridice), s-a instituit principiul primatului căsătoriei civile. Așa a fost preluat în Codul Civil francez de la 1804 (întărit de Codul Penal francez de la 1810, conform căruia mergeau la închisoare preoții care săvîrșeau cununia fără căsătoria civilă încheiată în prealabil), așa a ajuns la noi în Codul de la 1865, așa a rămas și în modificările aduse Codului prin Legea actelor de stare civilă din 1928 (vezi art. 94), iar despre modul în care Codul comunist al Familiei trata chestiunea nici nu merită să amintim. Fapt este că, în toate regimurile, statul a vrut un monopol de putere asupra căsătoriei și l-a realizat prin suprapunerea căsătoriei civile peste cununia religioasă. Efectul a fost că cele două au devenit, pentru mulți oameni, una singură. Cum ziceam, o singură căsătorie, în două episoade: la Primărie și apoi la Biserică. Așa se face că, la acest referendum, unii cred că trebuie apărată libertatea absolută a unui contract (Primăria) și alții cred că trebuie apărat caracterul sacru al unei taine.

A cui e vina că aceste două instituții diferite, cununia religioasă și căsătoria civilă, se suprapun în mintea oamenilor? Evident, a statului laic, care a stabilit prin lege primatul căsătoriei civile și, astfel, le-a legat una de cealaltă. Cu alte cuvinte, laicii care au vrut să controleze Biserica, iată, au acum efectul dorinței lor: oamenii consideră unele acte administrative ca fiind puternic religioase și le apreciază ca atare.

Așa stînd lucrurile, este ușor de înțeles de ce în mintea unui credincios, cum sînt eu, cele două căsătorii sînt greu, foarte greu de separat. Statul a vrut să le lege foarte strîns una de cealaltă și, iată, în mintea cetățeanului cuminte care sînt, așa se și întîmplă. Asta ar fi chestiunea de fond. Dar mai e și una de conjunctură, de „trend“, să-i zic așa.

Văd cum statul laic urmează fanatizat această ideologie a „antidiscriminării“, intrînd cu forța în raporturi private pentru a le regla conform modului său de a înțelege discriminarea. Văd, de pildă, ce face acest CNCD. Astfel, mă tem că, dacă vom accepta căsătoria civilă homosexuală, este o chestiune de timp ca statul, mai întîi prin judecători și apoi prin lege, să oblige și Biserica creștină să cunune homosexuali, siluindu-i astfel, din nou, libertatea de cult. Și pentru că trăim în vremea logicii „Și ție ce-ți pasă?“, traduc imediat: statul nu mă va lăsa să fiu credincios pînă la capăt nici măcar în Biserica mea. Va interveni și acolo! Va da o lege și va impune creștinilor ce anume să creadă, astfel încît să nu „discrimineze“. Și mai cred că, atunci cînd preoții vor ajunge să fie obligați să oficieze căsătorii împotriva credinței lor pe ideea că nu au voie să discrimineze, nici unul dintre activiștii tuturor drepturilor și tuturor libertăților de acum nu va sări în apărarea libertății religioase și de conștiință. Ei bine, vreau să mă asigur cumva că, măcar în timpul vieții mele, așa ceva nu se va întîmpla. Ce garanție pot să am?

PUBLICITATE

MF
Majura DUO FESTIVAL
Ediția a II-a
30 septembrie – 4 octombrie 2018
Doi pentru voi
Un eveniment unic în lume, de muzică clasică și jazz, dedicat formațiilor de DUO.
4 zile de festival
10 Duo-uri de excepție
• două piane
• pian la patru mâini
• duet voce-pian
Asociația Majura Christ România
www.majura.ro

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Victoria de acum 140 de ani

„Intrarea trupelor mele (în București) la 8/20 octombrie a fost măreață și frumoasă; numai la șosea la ultimul rond, unde a fost înălțat un mare arc de triumf și unde m-a primit primarul și delegațiile din toată țara trebuie să fi fost peste 50.000 de oameni. Am primit așa de multe cununi că ofițerii din suita mea, 60 la număr, aveau fiecare cîte două; pe celelalte le-am atîrnat de drapelele turcești cucerite care erau înaintea mea“ – astfel creionează regele Carol I momentul intrării în București a armatei române victorioase după Războiul de Independență, în scrisoarea pe care i-o trimite fratelui său Fritz von Hohenzollern (Cotroceni, 18/30 octombrie 1878). Șoseaua menționată, Podul Mogoșoaiei, poartă de atunci numele Calea Victoriei.

Calea victoriei este, însă, adesea pavată cu… denivelări.

Odată proclamată și apoi obținută pe frontul de luptă, independența țării trebuia recunoscută internațional, pentru a căpăta valoarea completă a unuia dintre atributele principale care stau la baza constituirii unui stat. Cam pe aici au apărut și „denivelările“.

Marile puteri nu s-au grăbit cu prea mult entuziasm să recunoască independența României, două cerințe către români ale Congresului de la Berlin (iunie-iulie 1878), susținute în special de cancelarul german Otto von Bismarck, reprezentînd motivele: răscumpărarea căilor ferate (cunoscuta afacere Strousberg) și acordarea de drepturi politice evreilor. Autorităților române nu le era prea comod să aplice rapid aceste decizii.

Integrarea diplomatică europeană a României a fost deschisă de Austro-Ungaria, prima mare putere care a recunoscut independența țării încă de la sfîrșitul verii anului 1878, urmată de Rusia, care în octombrie și-a trimis ministrul plenipotențiar, în persoana lui Dimitri Stuart, pentru a-i prezenta scrisorile de acreditare lui Carol I (care, între timp, primise titlul de „alteță regală“). Sfîrșitul anului a marcat și reluarea relațiilor cu Imperiul Otoman, prin trimisul diplomatic Suleiman Bey la București.

Abia la sfîrșitul anului 1879 a mai urmat o recunoaștere, cea din partea Italiei, care l-a trimis la București pe contele Tornielli, pentru ca la începutul lui 1880, după ce convenția căilor ferate a fost votată în Camera Deputaților în forma cerută de germani, Bismarck să anunțe Marea Britanie și Franța că este dispus să recunoască independența României. Astfel, în februarie 1880, la București a ajuns o notă diplomatică identică a guvernelor german, englez și francez prin care independența statului român era confirmată.

Victoria intra pe cale (mai) netedă.

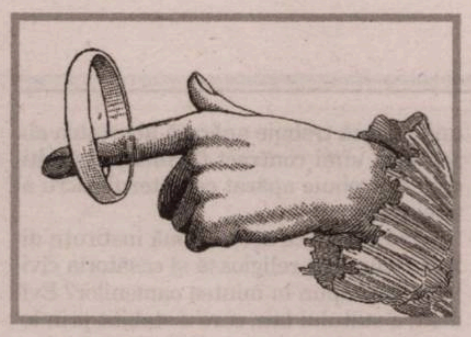

Selma IUSUF

legende **urbane**

Afară, în lume

Comunitatea noastră de macaronieni e mică, dar unită. Sîntem diferiți de pastafarieni și nu credem în felul în care ei văd calea și pe Dumnezeul nostru – Monstrul spaghetelor zburătoare. Sîntem, dacă vreți, luteranii pastafarienilor.

M-am născut în comunitatea macaronienilor. Ca orice comunitate mică, asaltată din toate părțile de presiunea majorității, macaronienii și-au făcut niște reguli draconice de autoconservare, să nu le piară neamul. Le știu de mică de la bunică-mea, care nu ieșea din casă, Dumnezeul pastelor s-o ierte, fără acoperămîntul sacru de cap – strecurătoarea cu coadă. Oricum, ierarhia cuviosîlor și drept-credincioșilor întru paste era recunoscută prin lungimea acelui mîner, cu cît mai lung, cu atît mai bine. De aia nu putea nici un membru respectabil al comunității să se uite pe aceeași pagină a cărții noastre sfinte alături de un alt membru respectabil: cozile strecurătorilor le intrau – Doamne al pastelor ferește – în ochi. Și, apoi, distanța corporală e cuviincioasă. Noi, macaronienii, o știm, spre deosebire de pastafarieni, a căror credință le hrănește doar aroganța, de-au uitat de bieții oameni și de nevoile lor simple.

Dintre toate regulile noastre care ne apărau de străini și de pierderea identității neamului, una era de neîncălcat. Numai gîndul că s-ar putea să o nesocotești îți dădea coșmaruri și fioruri ancestrale ca acelea pe care trebuie să le fi simțit primii macaronieni alungați din rai. Ce poate fi mai rău decît să te îmbie un șarpe nenorocit cu un bol de, iartă-mă, Doamne, parmezan gata ras? Vă spun eu ce este: căsătoria cu cineva din afara comunității macaronienilor.

Dacă vreo fecioară macaroniană se mărita cu vreunul din afară, toată familia ei era pusă la zid. Dumnezeul macaronienilor e drept, dar nemilos. Familia ei era aruncată în afara comunității, nu fizic, că nu sîntem niște animale, dar era izolată, ignorată public și bîrfită pe săturatelea pe la adunările noastre. Pentru că, să știți, dincolo de persecuția majorității, mai mult sau mai puțin manifestă, și în ciuda eforturilor noastre de autoconservare, ba chiar de autoghetoizare, cei mai mari dușmani ai noștri eram chiar noi. Nimeni nu putea să ne mai facă rău mai bine decît o puteam face noi. Era și mai dureros, și mai de impact, ca să știți.

Dacă vreun băiat macaronian se căsătorea cu o fată din afara comunității, nu era chiar așa de grav, însă. Era băiat, deh, știți cum sînt băieții.

În comunitatea mea mică, speriată generic de intoleranța celorlalți, am învățat ce înseamnă intoleranța. Ăilalți erau necredincioșii, străinii, călcătorii de tradiție. Nu aveam ce discuta cu ei și nu trebuia să avem alte contacte decît cele de bună-cuviință, „Bună ziua / Bună ziua". Noi aveam sărbătorile noastre, aveam niște tradiții care ne țineau în picioare ca neam și nu aveam să pierim așa, în negura istoriei, fără să ne luptăm zdravăn.

Mi-a fost dragă comunitatea asta a mea în care am crescut. Strecurătoarea mică pe care bunică-mea mi-a făcut-o cadou la prima comuniune. Cu un mîner mititel, dar cu promisiunea că, dacă sînt bună și cuminte, o să fie înlocuit cu unul mai mare. Mesele împreună, în familie, respectînd cutumele – nu amesteca macaroane de diverse forme și, mai ales, nu risca să pici în capcana predicatorilor fierberii de după minutul al șaptelea.

Am crescut, iar viața și nevoia m-au îndepărtat de comunitate. Bătrînii s-au dus și ei, puțini au mai rămas să respecte cuvîntul drept și calea cuviincioasă. M-am măritat cu un nemacaronian, am păcătuit, am stat la masă cu necredincioși care pun smîntînă în carbonara, am rîs de calea dreaptă și am lepădat strecurătoarea. M-am împrietenit, ba chiar m-am făcut soră de suflet cu pastafarieni și pastafariene, am hulit și m-am îmbătat cu vin roșu prost.

Comunitatea mea încă mai rezistă, nu știu exact ce mai face acolo, în colțul ei, o simt ca pe un vaier îndepărtat și oarecum dureros. Pînă cînd mîna lungă și sentimentală a macaronienilor mei o să mă tragă de păr înapoi înăuntru. Doamne ferește, totul e posibil.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

18. Operațiunea „Tămădău"

„Se apropie ora osîndei: Trădătorii Gafencu, Cretzianu, Vișoianu și Niculescu-Buzești citați în fața Tribunalului Militar. Ei vor fi judecați împreună cu complotiștii național-țărăniști.

Tribunalul Militar al Regiunii a II-a militare București a emis citații – sub forma unor ordonanțe de contumacie – pentru trădătorii de țară Grigore Gafencu, Gh. Cretzianu, Const. Vișoianu și Grigore-Niculescu-Buzești, fugiți în străinătate unde s-au pus în serviciul cercurilor reacționare imperialiste. Se știe că numiții sînt implicați în complotul național-țărănist, urmînd a fi judecați laolaltă cu capii complotului.

Prin aceste ordonanțe cei patru sînt chemați a se prezenta în fața Tribunalului Militar București Secția I-a spre a fi judecați pentru crimă de complot, înaltă trădare, răsvrătire, insurecție armată și tentativă de surpare a ordinei constituționale. Cele patru ordonanțe apar în *Monitorul Oficial* de sîmbătă, 25 octombrie."

În *Scînteia*, nr. 956,
26 octombrie 1947

*

„Fierbînd de mînie împotriva vînzătorilor de țară, zeci de mii de muncitori din Capitală întruniți în mari mitinguri, au cerut

- Aspra pedepsire a trădătorilor
- Arestarea complicilor lui Mihalache, Penescu, Ilie Lazăr și Carandino
- Arestarea lui Iuliu Maniu # Interzicerea *Dreptății*.

În zeci de moțiuni și telegrame adresate tov. Teohari Georgescu, clasa muncitoare își exprimă satisfacția față de arestarea trădătorilor național-țărăniști. Muncitorii cer ziarului *Scînteia* să continue demascarea dușmanilor poporului."

În *Scînteia*, nr. 873, 18 iulie 1947

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Unde se oprește procesul de a înțelege?

Exact în același loc în care se oprește și instinctul de a acționa. În *mișto*. În *băscălie*. În *caterincă*. În *oha*. În *jmecheria dă jmecherie*. Ironia și umorul se găsesc la mare distanță de cețurile acestor mlaștini calde și aromate cu amestecuri de condimente tari. Iar dacă procesul de a înțelege produce, uneori, durere și spaimă, atunci mecanismele de apărare și reparare se găsesc doar în ironie și în umor. Ierburile iuți, crescute în inima generoasă a mlaștinilor calde, sînt departe de a fi leacuri. Sînt buruienile halucinogene care nici nu îndulcesc realitatea, nici n-o limpezesc, ci o înlocuiesc degrabă cu uitarea scuturată de isteria dependenței.

„Nu ne mai rămîne decît umorul" e o zicere care arată aidoma celei mai clare tăieri de vene. Și n-are absolut nici o legătură cu umorul. E îngrozitor să spui că „nu ne mai rămîne decît mișcăreala". E ca și cum ai recunoaște că-ți iei zilele cu un ciob, la colțul străzii, la gunoaie. Așa că folosești cuvîntul „umor" doar pentru a te autoiluziona că pieri ca „un domn" sau ca „o doamnă". E cea mai tristă, dar și cea mai perversă dintre formele de renunțare. Pentru că pare o formă de supraviețuire. Te ții de ceva care crezi că e un colac de salvare. Te agăți de sonoritatea de salon a cuvîntului „umor". Ai senzația că mergi demn la un duel inegal, dar că acolo ai măcar șansa unei arme. În realitate, te-ai agățat de bidonul spart al „mișcoului", care ia apă cu cea mai mare viteză. E o fugă în cerc, între o iluzie a demnității și una a supraviețuirii. Umorul, în toată splendoarea și puterea înțelesurilor sale, poate să salveze. Și chiar salvează. O știm pe proprie piele, așa cum o știu foarte bine și alții. Nu e o invenție românească. Dar a spune că e tot ceea ce-ți rămîne în confruntarea cu realitatea imediată e ceva contrar înțelesului în sine al ideii de umor. Una e să spui că umorul e tot ceți rămîne la întîlnirea cu neantul, cu cosmosul, cu nemărginitul. Și e complet altceva să spui că umorul e tot ce-ți rămîne la întîlnirea cu ticăloșia, cu prostia, cu impostura, cu hoția cruntă și cu barbaria. E o ofensă, prin confuzie voită, adusă oricărei idei de umor. Îi spui „umor" mișcoului de circumstanță, confundînd grav registrele, doar pentru a te scoate pe moment, pentru a salva aparențele. Și pentru a ascunde un anumit tip de complicitate.

Pentru „caterincă", realitatea nu e un obiect care stîrnește atenție, nu e un spațiu căruia i se pot da tîrcoale, nu e nici măcar o jucărie. E doar un pretext pentru a te face să deschizi ușa. S-a strecurat printre picoare și ți-a rearanjat complet casa, înainte ca tu să fi apucat să întrebi „Cine e?" Cum ai constatat că nu e nimeni, și cum ai închis ușa, îndată ce te-ntorci, Tadaaam! S-a instalat la tine și te invită la petrecere cu toate rudele ei, care sînt deja acolo. Iar caterinca știe cel mai bine din lume să facă pe sufletul petrecerii. De fapt, e dezordonată și lălîie, dar joacă foarte bine dezordinea studiată. Joacă orice. Cel mai adesea strident. Știe și alte registre. Crapă dacă nu e-n centrul atenției și-l confiscă pînă la urmă, indiferent de prețul acestei ofensive. Are cacealmaua la degetul mic, „știe cu vorbele" și nu-și mai încape în piele cînd îi ies jocuri de cuvinte, rime, zdrăngănele și gablonțuri lexicale. Chestii pe care mereu are grijă să le prezinte ca pe o formă de genialitate plictisită, hotărîtă să rămînă în umbră, pentru că la lumină nu e loc de ea, între atîția proști.

Băscălia e exact ca dependența de fumul care te face să rîzi. Nu mai poți rîde de-adevăratelea. Ai senzația că rîsul nu mai poate veni altfel. Te constipi. Iar băscălia e singurul purgativ care te poate scăpa de povară. Odată ușurat, pe moment, te simți bine. Fără să știi că intri într-un ciclu nesfîrșit de îngreunări și ușurări, un ciclu care devine scop în sine și unic stîlp al lumii în care viețuiești. Fugi după ușurarea asta, acceptînd, fără să-ți dai seama, și orice tip de îngreunare. Ai impresia că o poți duce, pentru că ai și senzația că deții cheia de a scăpa de ea. E un mecanism care-ți confiscă intestinele, devenind, pînă la urmă, tu însuți. Îți lasă la vedere un singur lucru. Luminat din plin, expus abil, în cel mai vizibil loc de la intrarea în sinele tău. E un obiect de muzeu. O mumie perfect îmbălsămată. Un sarcofag sclipitor în care doarme, de multă vreme, propria ta demnitate.

Mișcoul poate părea culmea creativității. Nu că n-ar fi el însuși... mișto de felul lui. Dar e, prin excelență, inflaționist. Știe tot soiul de tehnici, dar multiplicarea îi iese cel mai bine. Aici, e ca peștele-n apă. Se-agață de ceva și-ncepe show-ul. Tarzan, Superman și Omul-Păianjen sînt mici copii la capitolul deplasare în spațiu. „Pantaloni scurți", cum ar zice mișcoul. Multiplicînd, se deplasează cu o lejeritate supremă, cucerind imediat tot spațiul pe care-l are la dispoziție. Iar multiplicarea continuă creează inflația absolută. O inflație lipsită de orice sistem de referință. Inflația ca scop, ca spectacol, ca fel de a fi, ca lume, ca neant. Păstrează perfect o iluzie a creativității ca izvor universal, ca elixir al izbăvirii. Și conține, în mod real, dincolo de orice îndoială, licăriri ale creativității. Dar mișcoul e mereu dispus să joace rolul proscrisului, al alungatului din paradisul creativității, al victimei excesului de măsură. Și face asta tocmai pentru a-și justifica esența. Lipsa de măsură. Inflația. Nimicul.

Procesul de a înțelege, cu toate beteșugurile și îmbătrînirile lui, se simte mereu bine în umor și în ironie. Nu norma și obsesia pentru măsură sînt preocupările sale, ci nepierderea unui contact cu realitatea și continua ei definire. Dar drumul trece, întotdeauna, prin mlaștini. Iar aici, deseori, se și oprește.

Anca MANOLESCU

Cîmpul Stelei

Cunosc trei persoane care au făcut de curînd pelerinajul la Compostela. O doamnă din Craiova care se ocupă de o mică afacere cu produse *handmade*. O franțuzoaică de șaizeci de ani, antropolog cu specializare în cultura niponă. O tînără care urmează să-și înceapă studiile universitare. Nu s-au dus acolo purtate de o motivație religioasă tare, explicită, exclusivă. Nau străbătut, ca medievalii, lungile drumuri care, presărate cu locuri de cult, puneau asupra Europei o hartă a devoțiunii convergentă în nordul Spaniei, la „Cîmpul Stelei", unde pelerinii veneau să se închine în celebrul sanctuar al Sfîntului Iacob. Cunoștințele mele au parcurs pe jos doar partea cea mai dificilă și mai spectaculoasă a călătoriei: traversarea Pirineilor, cu uriașele lor spinări vîntoase oferite cerului, și coborîrea din singurătate în mișuna orașelor. Pe rețeaua de trasee spre Compostela, „reinventată" la sfîrșitul secolului XX de instituțiile europene ca parte a identității continentului, călătorii pot avea motivații diferite: religioase desigur, dar și culturale, chiar sportive. Însă toți fac drumul ca pe o experiență aparte, întrucîtva exotică, aspră, ceva care te rupe de cotidianul erodant. Un prilej de a-ți pune la încercare puterile, de a te preda drumului și pustietății, de a te confrunta cu tine însuți. Și, cine știe, cu un Altul. O experiență a singurătății orientate.

Catedrala din Compostela

De altfel, sînt numeroși astăzi cei care își organizează „episoade de singurătate", fie ele itinerante ori stabile: peregrinări prin locuri nebătute sau cultural îndepărtate, să-ți afli singularitatea, chipul adînc irepetabil, unicitatea. „Am trăit întotdeauna izolat și cu cît eram mai izolat, cu atît mă descopeream mai bine pe mine însumi", spune Pessoa în *Cartea neliniștirii*. În fond, fără acest tip de singurătate, nu e posibilă o viață interioară, nu sînt posibile reflexivitatea concentrată, neliniștea fertilă, riscul creator. Cioran, un specialist al judecăților acide, admite totuși că singurătatea „face din tine un Cristofor Columb care ar naviga spre continentul propriei inimi". În această navigare lași în urmă circumstanțialul, complezența față de propriul eu, multiplul. Te angajezi ca „subiect absolut", spune Cioran. Există astfel șanse să-l presimți pe celălalt Singur, să intri în ritmul singurătății lui. Nu te mai situezi în raport cu generalul, ci în raport cu absolutul, spune scriitoarea Jacqueline Kelen.

Care e atracția singurătății deliberate?

„retrageri din lume" în cabane izolate, în peisaje sălbatice, în mînăstiri. Asemenea „practici ale însingurării", aflate în creștere, au depășit, spun observatorii, separarea între sacru și profan, între credincioși și non-credincioși.

Care e atracția singurătății deliberate? Ce se așteaptă de la ea? Întîi, desigur, ieșirea din regimul resimțit drept risipitor, alienant al existenței curente. Obținerea unui alt mod de respirație mentală: calm, ritmic, ordonator. Apoi căutarea – fie și difuză – a unui centru interior, mai consistent, mai liber decît eul de suprafață condiționat de solicitări și funcțiuni convenționale. O postură în care interesele imediate, cu bătaie scurtă, lasă loc atenției față de o logică mai largă a realului. În sfîrșit, pentru unii, disponibilitatea față de o Prezență care poate apărea în calmul interior.

Singurătatea nu are așadar, pentru occidentalul de astăzi, doar paloare de azil, de marginalitate fără adăpost, de boală și de abandon. Persistă și cealaltă față a singurătății, fastă, necesară, activă, deliberată, foarte veche. Răgazul, eliberarea de griji conjuncturale, limpezirea lăuntrică continuă să fie dorite, continuă să facă parte dintre nevoile omului.

Îndurată cu inteligență ori practicată deliberat, însingurarea te ajută

„Beneficiile spirituale" ale singurătății nu s-au șters așadar din conștiința omului de azi. În vechimea mai tuturor tradițiilor, ele apăreau, poate, cu mai multă limpezime. Erau urmărite cu mai multă disciplină. Dar sensurile lor rămîn expresive, rămîn atrăgătoare.

Pentru filozofia veche, ca și pentru practica creștină, examenul conștiinței, condus în singurătate, nu era în primul rînd unul „cantitativ" moral. Nu însemna să faci inventarul faptelor/înclinațiilor bune și rele pe care le-ai reperat în tine. Însemna în primul rînd a recupera o stare de luciditate: a intensifica atenția riguroasă față de sine, conștiința de sine. Era mișcarea concentrării asupra unui sine dezlegat de manevrele ego-ului, „non-egoist". Iar această mișcare, spune Pierre Hadot *(Ce este filozofia antică?),* apare strîns legată de „dilatarea" sinelui, de plasarea lui în perspectiva întregului real, de atenția față de destinul tuturor ființelor. Singurătatea, ca disciplină spirituală, constituia un efort de unificare a ființei și totodată de „universalizare" a ei.

Monakhos – termenul grec care, în mediul creștin, indică statura contemplativului – conține o stratificare de sensuri afine, care merg de la „singur", „însingurat", „solitar" la „celibatar" și „înfrînat" pînă la „unic" sau „unificat", „strîns în sine și în unitate" (cf. H.-Ch. Puech). Monahul e – ca mod de existență – un „însingurat". E – ca sexualitate – un „înfrînat". Se străduiește să fie, mental, neîmprăștiat *(monotropos).* Toate acestea pentru că urmărește să devină „strîns în sine și în Unitate". Aceleași sensuri le are, cf. A. Guillaumont, echivalentul siriac al termenului, *ihidaya*, provenind din ebraicul *yahid:* el indică un om care tinde să-și facă inima „una", neîmpărțită, simplă, de o strălucitoare și omogenă „limpezime", un om concentrat pe direcția Unului.

Într-o remarcabilă concordanță cu termenii monoteiști se află sanscritul *kevala,* în accepțiunea pe care o are pentru disciplinele contemplative hinduse. Potrivit lui Heinrich Zimmer, el exprimă calitatea de „specific, exclusiv, izolat, singur; pur, simplu, neamestecat, neasistat de nimic; gol"; și totodată, „întreg, integral, absolut și perfect". Curățat și desprins de orice legături, spune H. Zimmer, „acest ins desăvîrșit se înalță într-o completă izolare în vîrful universului. Dar, deși izolat, el este atotpătrunzător și înzestrat cu omnisciență; căci din momentul în care esența sa a fost eliberată de caracteristicile individualității restrictive, ea devine absolut nelimitată".

În chipul lui de vîrf, solitarul e „indiferent" față de toate. „Indiferent" în sensul că nu mai e supus nici unei condiționări și, totodată, că îndreaptă asupra ființelor o atenție omogenă, o nelimitată bunăvoință. De la budismul zen la sufismul musulman, de la hassidismul ebraic la isihasmul creștin răsăritean, de la filozofia antică la mistica occidentală, peste tot se pot întîlni figuri de spirituali surîzători, de însingurați care se întorc asupra lumii cu „mîinile pline de binecuvîntări".

Sînt culmi, poate figuri ideale. Dar și la niveluri mai joase, lecția lor rămîne expresivă. A învăța să trăiești cu tine însuți, în singurătate, conduce la atenția față de celălalt, la întîlnirea lui într-o comună adîncime.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Quo vadis?

Să admitem un fapt mai curînd neglijat: după căderea comunismului, descoperirea ortodoxiei la scară de masă s-a produs în logica investigării unui continent necunoscut (la fel au fost Occidentul, principiile democrației, funcția societății civile, turismul în străinătate și altele). Societatea închisă a totalitarismului a devenit deschisă pe orizontală, dar și pe verticala transcendenței regăsite. Chiar dacă n-a fost suprimată juridic (precum Biserica Greco-Catolică, Unită cu Roma), BOR a traversat comunismul pe sub radar: grupuri rezistente (arestate și condamnate), control permanent din partea Securității (care a reușit să infiltreze clerul), interzicerea catehismului și a predicilor, cenzura și limitarea circulației cărților bisericești, eliminarea oricărei referințe la Dumnezeu și la tradiția creștină în textele „aprobate" (la edituri, universități sau școli) – iată principalele motive din cauza cărora românii anului de grație 1989 nu-și prea cunoșteau Biserica „strămoșească". Aveau s-o descopere la scară mare atît în virtutea libertății parțial recîștigate, cît și a interesului arătat de noua-veche putere față de BOR, ca sursă de legitimare morală. Biserica din catacombele dictaturii ateist-științifice s-a instalat sub lumina reflectoarelor, ocupînd centrul vieții publice. În ultimele trei decenii, s-a produs o reevanghelizare a maselor. Procesul a avut o dominantă naționalist-filetistă și un aer complice, menit să „consfințească" starea de fapt: vechea nomenclatură, epurată doar de clica imediată a lui Ceaușescu, avea să preia economia, finanțele, media, Justiția, instituțiile de forță ale statului. Diversele opoziții (politice, civice, intelectuale) au fost tolerate – din nevoia de a simula formal condițiile unei democrații funcționale – fără a fi cu adevărat integrate în pasta socială a noului proiect românesc. Iar cine nu s-a împăcat cu situația „dată" n-a avut decît să profite de pașaportul în fine cîștigat și să părăsească țara. Sau să rămînă invizibil, în tăcerea multiplelor noastre resemnări.

Deși puterea a rămas în seama nomenclaturii, țara a virat spre Occident, pentru că nu prea avea de ales. Așa se face că și în BOR (care, asemenea „clasei politice", e oglinda fidelă a societății) au căpătat o relativă prestanță vocile pro-ecumenice ale unor ierarhi educați în Apus. Ba chiar și bătrînul Patriarh Teoctist a priceput că evenimente precum vizita Papei Ioan Paul al II-lea (mai 1999) ajută țara, întredeschizînd ușile integrării în NATO și UE. Raportul dintre „tabăra" sinodală orientată spre lumea slavă (cu avanpostul ei athonit) și cea pro-europeană a rămas foarte dinamic (în sensul că nici una dintre poziții nu a cîștigat partida). Cu toate acestea, tabăra fundamentalist naționalistă, antioccidentală, cîștigă teren: sîntem la peste zece ani de la acceptarea statului român în UE și, așa cum politic e tot mai vizibil un populism eurosceptic, vedem și ofensiva acelei părți din BOR care mizează pe filetism, izolaționism confesional și demonizare a Occidentului ca sursă de rău moral, în stare să pericliteze bunele obiceiuri ancestrale (lista lor pare lungă, dar e foarte greu de verificat în practică).

Marile clivaje din societate – rural/urban, maturi/*millennials,* democrați iliberali și liberali nedemocrați etc. – se regăsesc, sub varii opțiuni, și în viața eclezială. Există preoți cu discurs vadimist și marote protocroniste, așa cum există alții deschiși către dialog cu științele, permeabili la dilemele bioeticii contemporane, respectuoși cu elita laică angajată apologetic și preocupați de uzurparea dughinistă a ortodoxiei, care instrumentalizează marea tradiție bizantină în numele revizionismului rusesc. După mine, chiar dacă sînt (poate) minoritari, aceștia din urmă au de partea lor viitorul pastoral al unei Biserici vii. Fără ei, tînăra generație (deja masiv secularizată) se va înstrăina de BOR și va îngroșa zona anticlericalismului de extracție neo-marxistă. Sînt de asemenea convins că ierarhii cu adevărat inteligenți și responsabili pricep deja că bisericile se vor goli dacă magisteriul rămîne captiv în trecutul îndepărat sau recent.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

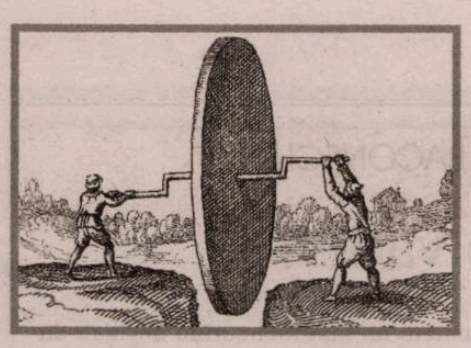

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Axa singurătății

Probabil numai într-un teritoriu absurd cum e România poți vedea mugurii unei campanii pentru ieșirea din Uniunea Europeană cu doar cîteva luni înainte ca Bucureștiul să dețină președinția Consiliului UE.

Semnele unei răciri între București și Bruxelles au apărut de mai multă vreme, însă ele au fost pînă acum doar fricțiuni uzuale, nici măcar foarte aspre în ton sau conținut. În ultimele zile însă, Puterea și sateliții ei încep să capete curajul unor predicate fără echivoc.

Calculul pe care și-l fac acești oameni e relativ simplu și meschin. Împrumută o linie de discurs neprobată în realitate pentru a-și face loc pe scenă astfel încît accesul la bugetele publice și la sufletele oamenilor să rămînă nesmintit sau chiar să se lărgească. Dar mai e cumva acest calcul: iresponsabil. Cunoscîndu-le trecutul, știm bine că nici unul dintre cei care se joacă cu astfel de idei nu a făcut vreun fel de estimare a pagubelor în eventualitatea în care RoExit-ul prinde tracțiune.

Încerc să trec cîteva în revistă fără a avea pretenția că pot surprinde toate nuanțele.

Prima și cea mai gravă pierdere va fi cea umană. Deja, aproape toate familiile care își permit își trimit copiii la studii în străinătate. În sînul acestor familii există o tensiune permanentă legată de aceste plecări. Pe de o parte dorința ca generația următoare să aibă o viață mai bună indiferent unde pe planetă, pe de alta nevoia firească de a rămîne totuși aproape. Acum unii se întorc, alții nu. În cazul în care discuția despre RoExit ia viteză, biletul de avion va fi întotdeauna doar „dus".

Din diverse motive, tendința plecărilor, din toate categoriile sociale, e deja ascendentă. În rîndul milioanelor de români care muncesc în străinătate există încă dorința de întoarcere acasă. Dacă întoarcerea le pune sub semnul întrebării libertatea de a pleca iar la muncă (sau în vacanță), cei mai mulți dintre ei vor alege să uite de România și să obțină cetățenia statelor în care se află acum.

Generații întregi de cetățeni perfect apți de muncă și creativi care nu vor produce și nu vor crea nimic pentru România.

Au fost mari manifestații de stradă împotriva cîtorva modificări legislative. În condițiile în care o majoritate a românilor își menține încrederea în Uniunea Europeană (conform ultimului Eurobarometru), e de așteptat că reacția publică, inclusiv cea manifestată în stradă, va fi fermă și imprevizibilă. Dacă la Ordonanța 13 sau în 10 august am văzut lucruri fără precedent în ultimii 10-15 ani, e foarte probabil că în cazul unui RoExit o să ne uităm la ele cu duioșie, mirați de blîndețea acestor manifestații.

Nu aș subestima nici capacitatea de seducție a unui discurs identitar autohtonist, nepot al neatîrnării lui Ceaușescu. Terenul e deja pregătit. Asta se întîmplă și grație cinismului unei întregi generații de politicieni, însă aceea e altă discuție. Această capacitate de seducție va funcționa și vom vedea România ruptă în două pe o nouă axă care se va reproduce ferm în toate domeniile. De la cultură la business, o să vedem delimitări ferme care vor produce și efecte politice deocamdată ținute sub control. Clișeele care fac diferența în imaginarul politic și cultural al diverselor comunități regionale, religioase, etnice sau culturale din România vor deveni infinit mai relevante. Efectele pentru relațiile dintre comunități vor fi devastatoare. Avem exemplul anilor '90 – ani ai mineriadelor, ai conflictelor etnice de la Tîrgu Mureș și Hădăreni, cicatrici încă nevindecate cu adevărat.

Un alt efect va fi dispariția proiectelor pe termen lung, plecînd de la cele personale, private, pînă la investiții străine. Oamenii și companiile vor construi mai puțin, indiferent că e vorba de un business sau de o viață, sub spectrul incertitudinii. Generațiile născute în izolarea dictaturii își amintesc încă foarte bine ce era atunci. Parte din succesul României, atît cît e – mic și sub potențial –, vine tocmai din această siguranță oferită de apartenența la lumea occidentală.

Alt efect va fi dispariția regulilor. Referirea sarcastică la diverși politicieni ca la niște „baroni locali" va căpăta un sens mult mai concret. Vedem deja cum România se transformă într-un soi de feudă la nivel central, însă spectrul dispariției controlului democratic va încuraja testarea limitelor statului. Stat care e deja supus asaltului și tot mai slab în reacții. Deja cu greu se mai poate vorbi în România de egalitate de șanse sau în fața legii. În cazul în care inhibiția dispare cu totul, așteptați-vă ca administratorul de bloc să vă taie apa caldă cînd va decide că ați fost obraznici.

Am evitat să discut aici despre „bani europeni", tarife de *roaming* etc. Beneficiile apartenenței pot fi sesizate de orice om de bună-credință. Am preferat să scriu despre separare. Pentru că ea e elementul nou în discursul public.

Pe de altă parte, nu cred, în mod onest, că în următorii ani e posibilă o ieșire din UE. Ceea ce se poate întîmpla însă e ca România să contribuie la distrugerea proiectului european în forma actuală cu o energie care i-a lipsit atunci cînd s-a pus problema unei construcții pozitive. Efectele nu pot fi decît nefericite. Europa cu două sau trei viteze e deja pe planșa arhitecților. Așteptați-vă ca România să fie a patra viteză. Cercul exterior și neplăcut.

Ceea ce ticăloșii, meschinii și războinicii culturali ai momentului refuză să înțeleagă atunci cînd vîntură metafore identitare este că, dacă e ceva care ne-a ținut și ne ține împreună în anii aceștia, atunci acel ceva este Europa. Nu moștenirea comună, nu Biserica și nici mîndria de a fi român. Ne-am agățat cu disperare de identitatea asta și am avut dreptate să o facem. Lucrurile bune le-au depășit pe cele rele. De asta sîntem încă împreună, între aceleași granițe.

În 2018, țara noastră e de la Atlantic la Egee și de la Helsinki la Palermo. Nu știu cîți dintre vînturătorii de izolaționism și separare își dau seama că promovează un viitor limitat la axa Țăndărei-Adjud.

E paradoxal să constați, în anul centenarului, că singurul factor unificator real e Europa. Dacă vor fi vreodată puși cu adevărat să aleagă, foarte mulți români au să aleagă altceva decît România. Vor pune egal între România și șanse irosite, între România și cinism, România și prostie militantă.

Și atunci ne vom împărți – a cîta oară? – pe o axă a singurătății. Cei rămași și cei plecați. Cei care sînt „români" și cei care au fost „români".

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

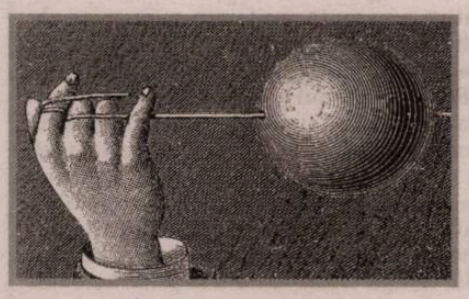

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Indecizie la referendum

Referendumul cu privire la schimbarea denumirii statului în Macedonia de Nord a eșuat. Pentru a fi validat, ar fi fost nevoie de o prezență la urne de peste 50%, însă doar o treime dintre alegătorii înscriși pe listele electorale au votat. Totuși, peste 90% din cei care s-au prezentat la urne au votat pentru schimbarea numelui țării. Opoziția cere demisia guvernului. Dar premierul Zoran Zaev vede partea plină a paharului și spune că e hotărît să continue procesul de adoptare a noii denumiri. Cine a cîștigat și cine a pierdut la referendum? De fapt, e indecis. Căci referendumul e consultativ, nu legislativ. Și exact pe asta mizează acum premierul Zaev cînd cere Parlamentului să ratifice noua denumire, în ciuda invalidării la urne.

Macedonia actuală și nordul Greciei făceau parte dintr-o provincie romană numită Macedonia. Ambele teritorii revendică moștenirea lui Alexandru Macedon. În 1991, după dezmembrarea fostei Iugoslavii, Republica Macedonia și-a declarat independența. Grecia s-a opus însă denumirii noului său vecin. De atunci au fost propuse și apoi abandonate mai multe posibile soluții. Obiecțiile Greciei au forțat ONU să se refere la noul stat ca la „Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei". În plus, guvernul de la Atena s-a opus prin veto încercării Macedoniei de a se alătura NATO în 2008 și a blocat ambițiile sale de aderare la UE. Ca să poată adera, Macedonia trebuie să scape mai întîi de litigiul cu Grecia privind denumirea statului. De-abia anul trecut s-a ajuns la un compromis. Soluția a fost adăugarea unui cuvînt la denumirea oficială a statului. Macedonia devine Macedonia de Nord. Despre asta a fost vorba la referendum. Simplu spus, la urne s-au confruntat pro-europenii, susținători ai compromisului, cu naționaliștii care se opun noii denumiri a statului. Realitatea politică e însă mai complexă. Motivațiile politice – prea subtile pentru a putea fi încadrate într-un sistem binar.

Courrier des Balkans indică trei erori ale premierului Zoran Zaev în felul cum a tratat chestiunea. Prima e că a negociat mai întîi în secret cu omologul grec Alexis Tsipras. Or, negocierile secrete nu aduc nimic bun. Doar discuțiile publice urmate de acorduri asumate, fără clauze ascunse, garantează normalizarea durabilă a relațiilor bilaterale. În Macedonia, negocierile și compromisul au generat suspiciuni. Cu identitatea națională nu te joci! Mai ales în Balcani. Și în Grecia au fost destule mișcări de protest care au denunțat concesia făcută statului vecin. Patrioților greci le e teamă că, odată adoptată noua denumire, Republica Macedonia de Nord ar putea avea și alte pretenții, inclusiv teritoriale, asupra Greciei.

Cu identitatea națională nu te joci! Mai ales în Balcani.

A doua greșeală a lui Zaev e că a amestecat două lucruri diferite: normalizarea relațiilor cu Grecia și aderarea la Uniunea Europeană și NATO. Primul punct e o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru îndeplinirea celui de-al doilea obiectiv. Însă aderarea la NATO și UE nu depinde doar de schimbarea denumirii statului, ci și de cadrul politic internațional. De altfel, la nici zece zile după acordul istoric cu Grecia, state precum Franța și Olanda au anunțat că nu intenționează să deschidă în viitorul apropiat negocierile de aderare cu Macedonia. Dezamăgirea asta s-a decontat și la referendum.

În fine, al treilea motiv de eșec ține chiar de guvernul Zoran Zaev. De ceea ce n-a făcut, mai bine zis. Adică relansarea economică, reforma Justiției, salariile medicilor și ale profesorilor, exodul tinerilor, calitatea serviciilor publice și alte asemenea. Mulți dintre cei care au boicotat referendumul au vrut, de fapt, să sancționeze guvernul.

Acestor frustrări li se adaugă și problemele de organizare. Pe lista electorală permanentă sînt înscrise peste un milion opt sute de mii de persoane. Mult mai multe decît locuitorii reali ai țării. Căci populația reală e în scădere în urma emigrării masive. Greu, deci, de atins participarea de 50% prevăzută pentru validare.

Pînă una-alta, Zoran Zaev a promis că va continua planurile de a schimba denumirea țării. Pentru ratificare e nevoie de sprijinul a două treimi din parlamentari. Sprijin pe care nu e deloc sigur că îl va obține. Coaliția aflată la putere are nevoie de voturi și din partea parlamentarilor Opoziției. Va funcționa, poate, șantajul (sugerat deja) cu declanșarea alegerilor anticipate. Dacă se va ajunge acolo, probabil că vor urma tulburări, proteste, revolte...

Coordonator: Matei PLEȘU

Aur

Texte și opinii de:

● Ioana PÂRVULESCU (scriitoare)
„Real life“

● Dan. C. MIHĂILESCU (critic și istoric literar)
„Cultul vechimii și brățara de aur“

● Ștefan LIICEANU (analist economic)
„Aurul, o «relicvă barbară», o dragoste eternă“

● Alexandru OFRIM (conf. univ. dr. la Facultatea de Litere a Universității din București)
„Remediu și aliment“

● Cristian CHIVU (dr. al Facultății de Teologie „Aristotel” din Salonic)
„Oamenii de aur“

● Adrian STĂNICĂ (jurnalist de știință și cercetător științific)
„Granați, rutil, zircoane“

● Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor la Universitatea „Constantin Brâncuși”, Târgu Jiu)
„De ce-l iubim?“

argument

Gravitatea luminii

DILEMA VECHE 25 DE ANI

Aur

Cele mai noi elemente din tabelul periodic al lui Mendeleev – Livermoriu, Oganesson, Moscoviu, Nihoniu, Tennessine, pentru a le enumera doar pe cele descoperite în anii 2000 – au fost mai degrabă *inventate* decît *descoperite*. Sînt structuri, configurații atomice posibile, imaginabile, deductibile fizic-științific, la care se ajunge *in vitro*, în condiții speciale de laborator, prin bombardarea, bunăoară, cu electroni a unor elemente deja existente. Ele nu se găsesc în natură, în scoarța terestră, și au, de obicei, o durată de viață foarte scurtă, de ordinul secundelor și minutelor.

Urmează apoi elementele *descoperite*, cu o dată clară de „naștere“ și cu „nași“ de botez: fosforul descoperit în 1669 de H. Brand, cobaltul, în 1735 de G. Brandt, calciul, în 1808 de H. Davy, hidrogenul, în 1766 de H. Cavendish, uraniul, în 1789 de H. Klaproth etc. Chiar dacă descoperite relativ recent, aceste elemente existau, firește, dintotdeauna. Ce ne-am fi făcut dacă oxigenul ar fi apărut abia în 1771, anul descoperirii sale, în retortele lui C.W. Scheele?

O altă categorie este cea a elementelor clasice, „istorice“, legendare, a căror descoperire se pierde în negura vremii. Primele mostre de cupru, plumb, aur, argint, fier, zinc și mercur au vechimi cuprinse între patru și zece mii de ani. Primele artefacte din aur, vechi de mai bine de șase mii de ani, au fost găsite pe teritoriul Bulgariei de astăzi.

Aurul, elementul chimic cu numărul atomic 79, e doar unul dintre cele în jur de o sută de metale descoperite pînă acum, dar se bucură din capul locului de un prestigiu formidabil, de un statut aparte, de o aură din altă lume. Aurul e, între metale, ca „Fecioara între sfinți / Și luna între stele“, e ca duminica între zilele săptămînii, ca Soarele între planetele sistemului solar. Alchimia asociază de altfel aurul cu Soarele, care, în multe limbi, a dat numele zilei de duminică. La fel, argintul se asociază cu Luna și cu ziua de luni, fierul cu Marte și cu marțea, mercurul cu planeta Mercur și cu ziua de miercuri, zincul cu Jupiter și cu joi, cuprul cu Venus și cu ziua de vineri, plumbul cu Saturn și cu sîmbăta.

„Aurul“ și „aurora“, lumina roșiatică ce vestește răsăritul soarelui, sînt cuvinte înrudite. Magii care îi aduc aur în dar Pruncului Iisus vin de la răsărit. Aurul are o natură orientală.

Strălucirea, „auroralitatea“ aurului e surprinzător contrabalansată de greutatea lui specifică imensă, aproape de două ori mai mare decît cea a plumbului. Aurul îmbină masivitatea telurică și diafanul auroral.

Contrastul dintre vastitatea, universalitatea semnificației și puținătatea prezenței fizice, raritatea resurselor nu e nicăieri mai mare ca în cazul aurului – de unde, poate, și prestigiul lui. **(Matei Pleșu)**

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Ioana PÂRVULESCU

Real life

Basmele copilăriei, se spune, te învață să trăiești și se verifică oriunde în lume. De aceea ni le citeau părinții (într-o copilărie care, în România din anii '60-'70 ai secolului trecut, nu era nicidecum frumoasă „ca-n basme"), și tot de aceea le citim noi copiilor noștri.

Despre ce vorbesc basmele? Despre încercări prin care trebuie să treci, despre tot felul de obstacole care ți se pun în cale, despre cîteva creaturi foarte rele, care-ți pun bețe-n roate, despre cruzimi cumplite pe care trebuie să le înduri fără crîcnire, ca bravul soldat de plumb, de pildă, despre cei care-ți iau locul obligîndu-te să te ascunzi, eventual sub o piele de măgar, despre una dintre cele mai grele probe, cea a alegerii originalului între mai multe cópii, și cîte altele. Dar există și reversul: puterea eroului sau a eroinei de a suporta greul, felul în care un băiat nătîng prinde tot mai multă minte de la o etapă la alta a unui drum, bunătatea care scoate pe oricine din impas (ce simplu pare!), ființele minunate care te ajută, mai cu un sfat, mai cu un obiect banal, devenit însă miraculos atunci cînd ești la strîmtoare.

Despre ce mai vorbeau, pe limba lor universală, basmele din cărțile copilăriei mele? Despre mîncare și despre bani. Și despre aur! Citeam despre mesele îmbelșugate din cartea Fraților Grimm, care se pun și se strîng singure, cu bucate de soi. Felurile de pe masă erau teribil de apetisant desenate de ilustrator, ca o piramidă cu bucle de cîrnăciori, cozonaci dolofani și munți de înghețată, de te apuca foamea numai văzîndu-le. Și mai vorbeau despre plata pe care hangiul i-o pretinde lui Till Eulenspiegel pentru că s-a îndestulat cu aromele mîncării altora, la care istețul călător plătește cu clinchetul monezilor. O mulțime de oameni norocoși dădeau din întîmplare peste vase pline cu galbeni care, nu încape îndoială, le aduc numai necazuri, bieții de ei. Știam asta, dar tot visam, împreună cu absolut toți ceilalți copii, să găsim la rădăcina unui pom un vas cu bani de aur sau să descoperim o peșteră a lui Ali-Baba plină cu bogății. Întrucît erau furate de hoți, merita, nu-i așa, să le găsească un om cinstit și să se bucure de ele. Banii nu aduc fericirea, spune proverbul, dar, adaugă unii, e al naibii de bine să-i ai. Cît despre Inimă-Rece din povestea lui Wilhelm Hauff, el e un nefericit, face o tranzacție „bancară" dură: își lasă zălog inima pentru bani, dar chiar și el scapă cu bine, pînă la urmă.

La o analiză mai atentă, „baza economică" a vieții și valorile materiale ca țintă a omului obișnuit nu lipsesc deloc din basme, iar aurul îi marchează pe cei mai mulți eroi din povești. Să ne gîndim: nu e vorba oare acolo de trei păduri: de aramă, de argint și de aur, iar fericirea se află tocmai în pădurea de aur? De trei palate, iar cel de aur e ținta? (Cu siguranță că soarta soldățelului de plumb al lui Andersen ar fi fost alta dacă ar fi fost făcut din aur!) Nu e vorba, în basme, de poduri de aur sau de mere de aur? Și de mingea de aur la care o fată ține atît de mult încît, atunci cînd îi cade în fîntînă, îl acceptă la „măsuța" ei și în „pătuțul" ei pe urîtul și grasul broscoi, în schimbul promisiunii acestuia că i-o va da îndărăt? Frumos ar fi fost, în fond, să-l iubească fără vreo promisiune sau răsplată, nu-i așa? Și nu e vorba, mereu, de părul de aur al fetei de împărat, care, din păcate, ne spuneam noi, cititoarele brunete din casa copilăriei mele, nu semăna nicicum cu al nostru? Desigur, părinții și bunicii și, mai tîrziu, școala, nu încurajează o asemenea lectură *terre-à-terre*, dar baza „economică" a basmelor nu e de neglijat și-l pregătește pe copilul din Est, ca și pe cel din Vest, pentru viața adevărată.

„Al vieței vis de aur,
ca un fulger, ca o clipă-i."

MIHAI EMINESCU,
Călin (File din poveste)

„Na-ți năframa de mătasă,
Pe margini cu aur trasă.
Aurul cînd s'a topi,
Să știi, frate, c'oiu muri!"

VASILE ALECSANDRI,
Poesii populare ale românilor

E ciudat cum, în sloganul lansat, cred, de Erste Bank, o bancă prezentă și în România, am găsit un fel de confirmare a acestei idei pe care, presupun, se bazează economia unui stat: *„In Gold we trust"*. O replică pămînteană și prea-omenească la ceea ce scria la început pe moneda, iar azi pe bancnota de 1 dolar: *In God we trust*. Înainte de instalarea regimului comunist în România și de alungarea Regelui, în decembrie 1947, și pe banii noștri fusese o deviză asemănătoare cu cea de pe dolari: *Nihil sine Deo / Nimic fără Dumnezeu*. Fisura istorică ce a urmat a început cu *stabilizarea*, iar banii și-au pierdut valoarea lăsîndu-i pe toți într-o sărăcie lucie. Cu un geamantan cu bani, cu care ți-ai fi putut cumpăra înainte o casă, nu-ți mai putea lua decît o pălărie (dar nu era recomandabil, că te identifica drept burghez și puteai ajunge la închisoare pentru asta), iar deviza *Nihil sine Deo* a dispărut și ea fără urmă, ștearsă de guma istoriei. Nu se mai credea nici în Dumnezeu, nici în bani, ci numai în Stalin, în Lenin, în „Partidul comunist". Orașul meu natal, care ținea, ca Praga sau Viena, de Mitteleuropa, a fost numit, în anii '50, orașul Stalin. Pe muntele care-l străjuiește s-a scris, cu brazi plantați anume, STALIN. Cînd odiosul tiran a murit, pădurarilor li s-a comandat să taie brazii. Din simț ecologic însă, ei au preferat varianta îngropării numelui printre alte plantații, astfel încît am mai văzut și eu, în copilărie, pe muntele nostru, trei litere, LIN. Istoria se mai îmblînzise.

Teroarea mergea mînă în mînă cu sărăcia. S-a nimerit că tocmai în acest interval de sărăcie am copilărit eu, în anii '60, cu basmele despre mese îmbelșugate cu tot. Se mînca puțin și prost pe vremea aceea, iar ca să cumperi o bucată de unt de 200 de grame trebuia să stai, în ultimii ani ai regimului comunist, la cozi uriașe, fără să știi sigur dacă e suficient ca să ajungă și pentru tine. În studenție mi s-a întîmplat să plîng de foame. Criza era adîncă, permanentă și atotprezentă, un fel de „marțea cea negră" în fiecare zi a săptămînii, iar epoca nouă se numea oficial – ironia istoriei! – epoca „de aur".

În vremea aceea, cînd consolarea multor oameni erau bancurile politice, circula o anecdotă: într-o iarnă, un turist din Germania Federală, aflat în vizită în România, vede pe stradă o coadă uriașă, cu oameni obosiți și zgribuliți de frig. Întreabă de ce stau oamenii la un asemenea rînd. „Se dă unt!", i se răspunde. „A, în cazul ăsta, spune omul din Vest, eu unul prefer să-mi cumpăr!" Poate că un occidental nici nu înțelege astăzi gluma, după cum neamțul din poveste n-a înțeles corect coada: a crezut că *se dă* înseamnă se dăruiește, se face cadou. Un neamț din Est i-ar fi putut explica imediat că „se dă" însemna că „ei", „ăștia", adică cei aflați la putere, dau voie populației înfometate să aibă mici și repede trecătoare bucurii.

Puțin înainte de sfîrșitul anului 1989, copiii fratelui meu au văzut pentru prima dată, la un Crăciun, mandarine. Se „dăduseră" mandarine și îmi amintesc că înghețasem cîteva ore stînd, pe ger și ninsoare, la inevitabila coadă. Cînd au văzut prima mandarină, copiii au exclamat, cu bucurie: „Minge!" Desigur, mingile de aur din basme. [...]

* * *

Pentru generația mea, născută în preajma lui 1960, după ce ți-ai trăit tinerețea într-o adevărată închisoare, criza economică nu e chiar de speriat. [...] Unii au credite bancare, iar aici viitorul te sperie, într-adevăr, însă nu atît cît te înspăimîntă tulburările politice: nu cumva criza financiară să aducă o criză politică și cine știe ce sistem represiv, un sistem în care instituțiile să nu mai funcționeze decît pe criterii de partid, și, mai ales, în care să ne vedem din nou lipsiți de valoarea în care credem *(we trust)* mai mult decît în *Gold* și la fel de mult ca în *God: libertatea*. O spun fără elanuri romantice, cu răceala economistului (deși am altă meserie), după ce a calculat plusurile și minusurile. [...]

Valorile materiale ca țintă a omului obișnuit nu lipsesc deloc din basme.

Există două moduri de a te vindeca: prin amintire și prin uitare. Cu condiția să uiți ce trebuie uitat și să-ți amintești ce trebuie să ții minte, și nu pe dos. Și poate că salvarea este chiar o privire atentă către valorile trecutului, acum, cînd se vorbește tot mai apăsat de o etică bancară. Vorba lui Goethe: „Pierderea de bani – e o pierdere ușoară. [...] Pierderea curajului e o pierdere ireparabilă." Și tot el spune undeva care e cheia succesului: să călătorești, pe drumul vieții, cu doi saci, unul în care să primești, altul din care să dai.

(fragment din articolul publicat inițial sub titlul *„Guldet i eventyrene – og i virkeligheden"*, în ziarul *Politiken*, Copenhaga, 6 august 2012)

Ioana Pârvulescu *este scriitoare și profesor universitar. Cel mai recent roman publicat este* Inocenții, *Editura Humanitas, 2016. În pregătire, volumul* Dialoguri secrete. Cum se roagă scriitorii și personajele lor.

Dan. C. MIHĂILESCU

Cultul vechimii și brățara de aur

Inițial plănuisem să glosez pe marginea momentului de vîrf al aurului în literatură, adică țestoasa lui Des Esseintes din *À rebours*-ul lui Huysmans, imagine care mi-a sedus adolescența la concurență cu gîndacul din *Metamorfoza* lui Kafka și sinuciderea lui Martin Eden. Doar că, brusc, am revenit în pasa egocentrică în care am căzut de la o vreme și am făcut apel la propria-mi vîrstă de aur, însăilînd textul ce urmează.

Copil fiind, eram atent la ceea ce declanșa automat admirația bunicilor și unchilor mei. Pesemne, ca să-ți poți alcătui propriile ierarhii, ai nevoie în prealabil să vezi cine sau ce produce satisfacția, plăcerea sau venerația bătrînilor. Nu mi-a trebuit multă vreme ca să observ că ai mei nutreau un adevărat cult al vechimii, dar nu așa, la modul filozofic, ci foarte concret: se extaziau față de orice venea de demult, fie o undiță, fie o tigaie neagră ca iadul, sau pendula Garnier din perete. Bomfaierul, șublerul, fierăstrăul, toporul și tot soiul de alte unelte, mecanisme sau damigene îi înduioșau pînă la lacrimi. Lucrul vechi era lucru sfînt, sau „treabă nemțească". Realitate valabilă și pentru cărți, filme, spectacole, șepci sau basmale. Al doilea captator emoțional era lucrul făcut definitiv, la antipodul „fușărelilor de azi". Cu așa ceva n-o să ne mai întîlnim noi! Pe de altă parte, „aur curat" era o formulă la fel de ubicuă și eficientă. Lucrul zdravăn, făcut cu metodă, era considerat aur curat numai fiindcă venea de pe vremuri, fie că era ceva mecanic, fie rețetă culinară, un vin vechi ori șifonierul Biedermayer considerat „o bijuterie", ca și lanseta franțuzească din fibră de sticlă ori pușca belgiană de colecție. Toate astea, la o familie care nu avea ca avere decît verighete și cercei, plus un carnet CEC pentru Herculane și Călimănești.

„Eu fac cinste.
Vițelul de aur plătește."

„Vițelul de aur mai are încă un
cuvînt de spus
în țara noastră!"

Ostap Bender,
în *Vițelul de aur,*
de Ilf și Petrov

Cînd citesc în memoriile altor veacuri despre familiile care s-au salvat în exil cu o bocceluță de bijuterii, un clasor de timbre sau o punguță cu cocoșei ascunși pînă atunci în sobă, în pod sau în pivniță, mă topesc de autocompătimire la gîndul că ai mei n-ar fi putut pleca în bejenie sau la închisoare decît cu o funie de ceapă, una de usturoi și-o bucată de carne afumată. Himere precum argintăria, tablourile, acțiunile bancare și titlurile de proprietate erau tot ce poate fi mai străin de mahalaua care m-a lăsat analfabet existențial pe viață, fără educație estetică, religioasă, financiară, medicală, vestimentară, culinară ș.a.m.d., dar vîrîndu-mi bine în minte că plăcerea e prohibită, banul e ochiul dracului, luxul e pierzanie, tot ce ține de cosmetică e semn de prostituție și vid sufletesc. Pe de altă parte, cum eram văzut cu o carte, cum auzeam vocea bunicilor că „degeaba ești deștept, tot meseria e brățară de aur. Citești tu franțuzește, da' nu ești bun de nimic, nu știi să spargi un lemn, să tai o găină sau să repari fierul de călcat". Reproșuri periodice, menite să-mi tufletească elanurile de împlinire culturală.

Așa se face că aurul meseriei și vechimea lucrurilor au devenit etalonul reverilor mele. Astfel încît l-am compătimit sincer pe miliția nul care ne-a stupefiat acum 15 ani, cînd ne-au spart hoții casa și l-am întrebat ce naiba au căutat în borcanul cu murături din balcon. „Păi cum? Acoloși pun oamenii normali aurul, bijuteriile, într-o punguță pe fundul, borcanului!" Bietul ne considera oameni serioși, cu cel puțin un kilogram de aur în casă, în vreme ce noi ne bucuram că vom avea gogonele de revelion.

Acum, ajuns bunic la rîndul meu, nu știu pentru ce să pledez în fața nepoților: pentru demnitatea orgolioasă a sărăciei sau pentru necesitatea chibzuinței și pofta de ascensiune socială care conduce spre avere și putere? La urma urmei, deși reciproca e la fel de adevărată, numai dobîndind vei putea dărui.

Dan C. Mihăilescu *este critic și istoric literar. Cea mai recentă carte publicată este* Ce-mi puteți face, dacă vă iubesc!? Eseu confesiv despre Ioan Alexandru, *Editura Humanitas, 2015.*

Adrian STĂNICĂ

Granați, rutil, zircoane

Îl văd prin apă, pe fundul șaitrocului… Strălucește atît de puternic, un galben mai luminos decît orice am văzut vreodată în viața mea. Simt o bucurie extraordinară!! Îmi vine să strig: Aur! Aur! Am găsit aur!

E oare aur? Îmi aduc aminte ce am învățat la facultate – că pirita se numește popular și „aurul prostului" – pentru că cei care o descoperă o iau drept aur. Așa se întîmplă dacă uiți să verifici să rotești granula descoperită. Dacă își schimbă culoarea, e pirită. Dacă nu – e aur. Verific. E aur curat. Chiar aur… Simt imediat cum mă cuprinde teama. Dacă m-a văzut cineva? Dacă vor dori să mi-l ia? Cum pot face să îl păstrez? Cîți fluturași de aur mai trebuie să găsesc ca să duc o viață lipsită de griji? Oare cîți pot strînge azi? Îmi pun o mie de întrebări, fiecare crucială pentru viitorul meu, în succesiune foarte rapidă. Mă hotărăsc atunci să mă întorc să văd dacă a observat cineva. Mă uit și îmi văd colegii de echipă cum mă urmăresc zîmbitori, amuzîndu-se să îmi studieze reacțiile. Se uitau, de fapt, în șaitrocul meu aproape peste umăr, dar fiind atît de absorbit de descoperirea mea nici nu îi simțisem.

Istvan, cel mai mare dintre ei, îmi spune: „Puiule, te-a lovit și pe tine Duhul Aurului. E ca Necuratul. Și știm cum e, că toți am trecut prin asta. Bagă bine de seamă însă că mai trebuie să prinzi în insectar cam vreo zece mii de fluturași ca ăla ca să strîngi un gram."

Simt cum mă dezumflu total… Revin cu picioarele pe pămînt. Chiar dacă sînt, de fapt, în apă pînă la genunchi, într-un rîu la sud de Carpații Meridionali.

E vara anului 1989. Am terminat anul I la Facultatea de Geologie din București și, după practica oficială de vară, am fost fericit să accept invitația unui asistent de a merge cu el pe teren.

Sînt cel mai tînăr din echipă. În fiecare zi merg cu colegii mei de echipă pe teren, învăț să citesc hărți și să aleg locuri care par promițătoare. Ei îmi arată cum să înțeleg istoria fiecărui mal, a fiecărei roci aduse de rîu și strînse într-un anumit loc. Încep să învăț că depozitele de sedimente și de roci sînt cărți deschise, care îți vorbesc despre istoria geologică a fiecărui loc. Trebuie doar să înveți să le citești.

La fiecare ieșire pe teren iau probe de aluviuni din maluri sau chiar din albia rîurilor, le spăl cu șaitrocul și încerc să păstrez o probă de concentrat – mai rar aur, mai multe minerale grele. Granați, rutil, zircoane. Sînt, poate, mult mai importante pentru industria electronică. Mie, la 20 de ani, tot aurul mi se pare mult mai interesant. Colegii mei sînt însă blazați și consideră că există specii de granați mult mai interesante din punct de vedere științific. O fi, nu zic nu, dar…

„Aurul mîței" = mică

„Aurul prostului"
sau „Aurul țiganilor" = pirită

Aici se prăbușește un mit al copilăriei, cînd, avid urmăritor al serialului *Toate pînzele sus!,* visam să găsesc nisip aurifer. De fapt, datorită greutății sale specifice foarte mari (aurul e cel mai greu element/mineral de pe Terra), aurul se acumulează în depozite de sedimente mult mai mari – mai degrabă pietrișuri. De ce or fi cărat Anton Lupan și compania tot nisipul ăla, ca să aibă ce arunca în mare?

Serile ne întoarcem acasă. Stăm cu toții în casa bătrînească a unor geologi – tot de la Institutul Geologic. Ei (familia Constantinescu – de mult plecați în Canada) sînt pe teren – dar în altă parte a țării. Eu fac parte din echipa botezată „tineret- speranțe" – patru studenți care ne găsim culcuș în șura de deasupra grajdului. E mult mai bine și mai vesel acolo.

Cînd revenim de pe teren ne împărțim sarcinile. Costin gătește. Nu e doar un prospector și terenist desăvîrșit, ci și bucătar excepțional, ani de zile am dus dorul mîncărurilor făcute de el. Alți colegi îl ajută. Eu, cel mai mic din echipă, am o responsabilitate uriașă. În fiecare seară merg la bufetul din sat (peste un kilometru depărtare) și aduc două găleți cu bere. Zece litri fiecare. Nu mai mult, ca să nu exagerăm. Totul sub coordonarea domnului Gaiță, de ale cărui sfaturi și poante (elegante) nu scapă nimeni.

După masă încep poveștile… alături de noi vin și localnici, cu care colegii mei s-au împrietenit. Subiectul? Legendele despre aur. Așa aflu și eu despre cei care caută, și acum, comori legendare. Costin povestește cum a cunoscut, pe cînd lucra în Gorj, oameni care săpau întruna după comoara lui Tudor Vladimirescu. Și cum aceștia îl urmăreau mereu prin păduri, cînd mergea pe teren, să vadă dacă nu cumva va fi el fericitul descoperitor. Aflu că sînt și alte legende – de la comoara lui Iancu Jianu (zapciu sau haiduc – dar bogat) la alte bogății strînse de diverși boieri sau domnitori. Și că sînt mulți visători care încearcă să le găsească. Unul dintre localnici vorbește însă despre alegerea pe care trebuie să o faci dacă găsești o comoară. O declari sau nu? Ne povestește despre un șofer de camion care a găsit o comoară ascunsă într-o scorbură și care a fost bătut de Securitate ca să spună unde a ascuns restul. Iar bietul de el ar fi predat-o pe toată de la bun început. Concluzia lui este evidentă. Decît bătut, mai bine bogat. Odată cu focul se sting și poveștile, prin crăpăturile din șură pătrunde strălucirea lunii. O fi luna strălucitoare, dar parcă tot aurul…

Ce se mai întîmplă cu aurul și mineralele grele din aluviuni? Nu știu dacă din instalațiile construite acum zeci de ani a mai rămas ceva – sau dacă cineva se mai ocupă cu studierea și/sau cartarea și extragerea acestora în mod sistematic. Aurul rămîne însă acolo unde l-au adus apele, poate în așteptarea unor perioade mai înțelepte.

Pentru mine însă, acea experiență a fost cu adevărat de aur. Așa mi-am cunoscut viitorii colegi de serviciu, oameni speciali, din păcate plecați prea devreme dintre noi. Așa am învățat nu doar să recunosc depozitele în care poate fi găsit aurul, dar și regulile de bază ale vechilor geologi de teren. Iar acestea au devenit în timp, pentru mine, mult mai importante decît descoperirea unor fluturași de aur…

Adrian Stănică *este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar, și jurnalist științific.*

Ștefan LIICEANU

Aurul, o „relicvă barbară", o dragoste eternă

Metalul nobil

De ce este aurul atît de prețios? Pentru această aparent banală întrebare există mai multe răspunsuri:

– Aurul e prețios pentru că e un metal cu proprietăți chimice deosebite. El nu își alterează esența orice am face, nu reacționează cu oxigenul din atmosferă, rămînînd pururea strălucitor; aurul este foarte dens (un metru cub de aur cîntărește aproximativ 20 de tone), dar și extrem de maleabil (cu un singur gram de aur se poate bate o foiță pătrată cu latura de un metru). Grație acestor proprietăți, aurul este practic indestructibil și orice gram de aur extras acum mii de ani există în continuare și azi, într-o formă sau alta, reciclat fie într-o bijuterie, o monedă, un lingou, un circuit electric dintr-un telefon mobil sau poate chiar în dantura cuiva.

– Aurul este prețios pentru că există în cantități limitate. Dacă am topi tot aurul existent în lume (mai bine zis, cel deja extras) și i-am da forma unui cub, atunci acest cub ar avea latura de doar 21 de metri, nici un sfert din lungimea unui teren de fotbal. Conform rapoartelor World Gold Council, asociația de vîrf din industria aurului, în prezent există doar aproximativ 187.000 de tone de aur în lume, rezultatul cumulat al mineritului acestui „metal nobil" de la începuturile civilizației și pînă azi. Pentru că aurul este indestructibil, stocul total de aur din lume nu poate decît să crească, pe măsură ce se descoperă noi zăcăminte. Dar, deși producția anuală de aur s-a triplat în secolele XX-XXI, ea rămîne încă minimală în comparație cu cea a altor metale – anual se extrag doar circa 3.000 de tone de aur în toată lumea, topul producătorilor în anul 2016 fiind China (455 de tone), Australia (270 de tone), Rusia (250 de tone) și SUA (209 tone). În contrast, întreaga producție de oțel din lume în anul 2017 a fost de aproape 1700 de *milioane* de tone!

Raritatea aurului și proprietățile lui chimice sînt într-adevăr motive obiective pentru *o parte* din valoarea care i se conferă acestuia. Dar motivul principal pentru care aurul este atît de prețios este acela că, încă de la începuturile civilizației, întreaga societate l-a considerat prețios. Altfel spus, aurul este prețios înainte de toate pentru că lumea crede că este prețios, nici mai mult, nici mai puțin. De aici și nenumăratele episoade de „febră a aurului" presărate de-a lungul istoriei. Istoria este presărată cu nenumărate episoade de astfel de „febră a aurului". Un clasic exemplu este povestea expusă de scriitorul britanic John Ruskin (1819-1900). Aflăm din narațiunea acestuia cum că un călător de la finele secolului al XIX-lea s-a îmbarcat pe un vapor, avînd asupra sa întreaga avere, sub formă de monede de aur, grijuliu puse într-un sac. După cîteva zile pe mare, o furtună teribilă s-a dezlănțuit, avariind complet vaporul. Cînd a sunat alarma de evacuare, călătorul și-a legat sacul cu monede de aur în jurul brîului și, fără a se gîndi de două ori, a sărit în apă, scufundîndu-se prompt pe fundul mării. John Ruskin se întreba: „Atunci cînd călătorul se scufunda, oare avea el aurul sau oare aurul îl avea pe el?" Dar dacă aurul te obsedează din clipa în care îl ai, obsesia lui devine și mai puternică atunci cînd se întrezărește posibilitatea de a-l obține. Faimoasa goană după aur din California, de la jumătatea secolului al XIX-lea, a adus aproximativ 300.000 de căutători de aur în regiune, toți mînați de visul de a deveni bogați, găsind ceva ce societatea prețuia atît de mult. Însă doar puțini s-au îmbogățit, mulți s-au ales cu cîștiguri modeste după luni și luni de scormonit prin grohotișul rîurilor. Și mai mulți au devenit falițI. Cei care s-au îmbogățit au fost comercianții de ustensile de săpat și proprietarii hanurilor din zonă, și nu căutătorii de aur.

„[...] Cunoașterea umană parcurge un itinerar marcat de numere a căror semnificație exprimă un aspect esențial al perenității culturii științifice. Unul dintre aceste numere, cunoscut încă din antichitate, dar a cărui înțelegere a putut fi aprofundată abia în perioada modernă, este «numărul de aur», avînd expresia numerică (1 + √5)/2. Justificarea denumirii este dată de un ansamblu de proprietăți matematice remarcabile ale acestui număr și de prezența sa esențială în modelarea matematică a lumii, în știință, în artă și în viața practică."

„Chiar dacă paralelismul dintre acest univers numeric ideal, de ficțiune (creat de numărul de aur) și universul contingent va rămîne un etern mister, încrederea noastră în el nu poate fi clintită; și tocmai în aceasta constă și forța modelatoare, cognitivă și estetică a numărului de aur."

SOLOMON MARCUS

Protecția perfectă împotriva inflației

Fiind un material general acceptat ca foarte valoros, dar și indestructibil, aurul a fost, încă de la începuturile societăților monetare, un bun candidat pentru crearea banilor sub formă de monede. În lumea vestică, primele adevărate monede s-au născut în jurul anilor 650 î.e.n. în Lidia, un stat antic care la apogeul său cuprindea toată partea de vest a Turciei moderne. Cu opulenta ei capitală Sardis, situată nu departe de Efes și de Smirna, regatul Lidiei se bucura de multe rîuri bogate în aliajul natural de aur și argint, cunoscut sub numele de „electrum" (aproximativ 70% aur și 30% argint).

Avînd o fire practică și un apetit renumit pentru comerț, lidienii au ajuns să producă bucăți de electrum în forma unor măsline mari și de o greutate uniformă, măsurată cu grijă. Acestea erau apoi ștanțate cu simbolul dinastiei regale aflate la putere – imaginea unui cap de leu, cu gura larg deschisă și caninii impunători. Un secol mai tîrziu, după ce metalurgia progresase considerabil în Lidia, regele Alyattes a luat inițiativa de a emite monede din aur pur, în paralel cu cele din electrum. Fiul său, regele Cresus, cel mai bogat om cunoscut grecilor antici (de unde și expresia „bogat precum Cresus"), a mers și mai departe – el a retras din circulație monedele de electrum, le-a topit pe toate și a decretat baterea exclusivă de monede de aur și de argint din acest stoc metalic, cît și din electrumul extras în continuare din rîurile regatului. Astfel a început circulația paralelă a monedelor de aur și de argint.

În Grecia antică, cît și în vremurile Imperiului Roman, aurul, deși considerat ca extrem de prețios, nu era decît rareori folosit pentru baterea de monede, întrucît cantitățile de aur existente erau foarte modeste. Puținele monede de aur care existau erau folosite mai degrabă pentru tranzacțiile comerciale mari, nu pentru cumpărăturile mărunte. În schimb, majoritatea monedelor în circulație erau bătute din argint, un metal disponibil în cantități relativ ample. Cum monedele prezentau un garant al valorii universal acceptate de societate, tentația multor împărați romani era aceea de a bate cît mai multe monede folosind cît mai puțin metal prețios. Această formă de „furt" era dusă la capăt fie reducîndu-se cantitatea de metal prețios din monedă, dar menținînd puritatea acestuia, fie reducîndu-se proporția de metal prețios din monedă concomitent cu adăugarea unui metal puțin valoros (în principal cupru). În cazul aurului, nici cantitatea de metal din monedă și nici finețea nu puteau fi alterate prea mult întrucît oamenii puteau lesne să măsoare greutatea monedei, iar strălucirea inconfundabilă a aurului pierea dacă cuprul era adăugat excesiv în aliaj.

În schimb, argintul a fost victima preferată a abuzurilor de devalorizare monetară din partea împăraților și regilor de-a lungul istoriei. Tocmai cantitatea de argint din monede a fost cea treptat diminuată. Se pare că această practică a început în secolul IV î.e.n., cu Dionisie din Siracuza, un tiran grec care domnea peste cea mai puternică colonie greacă din Apus. Acesta s-a îndatorat prea mult de la supușii săi și a decis să scape de datorie printr-un truc ingenios. Și anume, a dat un decret ca toate monedele de argint din circulație să fie strînse la monetăria statului, controlată bineînțeles de el, după care a înlocuit ștampila monedelor de o drahmă cu ștampila unei monede de două drahme. Peste noapte, valoarea nominală a unei drahme s-a dublat, deși valoarea reală era neschimbată. Împărații romani, unul după altul, și nu puțini regi din Evul Mediu au fost redutabili discipoli ai lui Dionisie. Ei nu au schimbat denominarea monedelor, dar au redus frecvent cantitatea de argint din monede, asemeni unui hangiu care îndoaie vinul cu apă. Dacă la începutul secolului I e.n. un dinar roman avea aproape 100% argint, pe vremea lui Marcus Aurelius (161-180) procentul ajunsese la 75% (restul fiind cupru), apoi la 43% în jurul anilor 225, pe vremea lui Severus Alexander. Finalmente, moneda romană avea argint în proporție de mai puțin de 3% în vremea domniei lui Claudius Gothicus (268-270). Pentru a da impresia că monedele erau din argint solid, monetăria împăratului bătea monede de cupru pe care apoi le scufunda puțin în argint. Practic, aceste monede erau de cupru argintat, nu de argint, iar stratul zgîrcit de argint se uza repede, rămînînd doar cuprul. De aici și vechea expresie „a-și da arama pe față".

Devalorizarea banilor în forma descrisă mai sus a avut loc de multe ori în istoria Occidentului, și după căderea Imperiului Roman, dar în general aurul nu a avut de suferit la fel de mult ca argintul, motiv pentru care acesta și-a cimentat în timp reputația de tezaur și protecție perfectă împotriva inflației. Dacă șefii statelor au putut să manipuleze după bunul plac calitatea banilor de argint de-a lungul secolelor, aurul a scăpat de această soartă, ocupînd în schimb locul de vîrf în mentalul financiar colectiv, acela de etalon a valorii absolute.

Etalonul-Aur – o naștere ușoară, o moarte chinuitoare

Niciodată nu a fost aurul mai influent pentru sistemul financiar global decît în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX. Plecînd de la premisa că aurul este adevărata măsură a valorii, prețuit de mai toți cetățenii, cît și un bun aflat în cantități limitate, britanicii au pus bazele renumitului „Etalon Aur" *(Gold Standard)* în anul 1820. Acesta era un sistem monetar, chiar simplu în teorie: banca centrală emitea bancnote fără valoare intrinsecă (bani de hîrtie) *în baza* aurului acumulat în cuferele sale. Ea era astfel obligată prin lege să nu emită bani decît într-o proporție fixă cu rezervele sale de aur, ceea ce însemna că în orice punct din timp suma totală de bani din economie depindea direct de cantitatea de aur aflată în posesia Băncii naționale. În această schemă financiară, lira sterlină era perfect legată de aur, la un curs de schimb de 7,3 grame de metal pentru o liră, și orice posesor de bancnote putea să le convertească oricînd în metalul prețios, după pofta inimii. Se credea că această inovație financiară era soluția supremă pentru a reglementa cantitatea de bani din economie și a evita inflația, mai ales că tradiționalele monede de aur și argint reprezentau tot mai puțin din banii aflați în circulație, pe cînd bancnotele erau în creștere (este estimat că, la începutul Primului Război Mondial, masa monetară a lumii era compusă din 25% monede de aur, 15% monede de argint, iar restul de 60% bani de hîrtie, adică bancnote).

Treptat, alte țări dezvoltate au urmat exemplul Angliei și fiecare și-a legat moneda națională de aur, cu diverse rate de schimb fixe (în 1914, clubul țărilor care adoptaseră Etalonul-Aur ajunsese deja la 59 de membri, printre care și România). Un corolar al Etalonului-Aur era faptul că rata de schimb dintre valutele raportate la aur era fixă, eliminîndu-se astfel orice incertitudine cu privire la cursul valutar. De exemplu, cum o liră sterlină putea fi schimbată în 7,3 grame de aur și un dolar

SUA în 1,5 grame de aur, rezultă că o liră era echivalentă cu aproape 5 dolari. Tot Etalonul-Aur, cel puțin în teorie, regla automat balanța comercială dintre țări, un aspect important în acele vremuri de expansiune comercială globală. O țară cu un deficit comercial persistent (cum este România azi) trebuia să exporte aur pentru a plăti bunurile importate, ceea ce ducea la o reducere a rezervelor sale de aur. Singura manetă pe care o putea acționa Banca centrală în acest caz era majorarea dobînzii de bază pentru a face moneda națională mai atractivă în raport cu alte valute. Această acțiune ducea în prima fază la contracție economică, căci dobînzile mai mari descurajau creditul și investițiile, dar în a doua fază ar fi atras din nou aur în țară pe măsură ce investitorii străini aduceau capital pentru a profita de dobînzile mai mari.

Deși la suprafață Etalonul-Aur părea o construcție solidă, în realitate el avea un mare dezavantaj, în speță faptul că stocul și producția de aur din lume erau prea mici în raport cu nevoia de bani tot mai acută a societății aflate în plină dezvoltare economică și demografică. Cantitatea de aur produsă an de an era sporadică, imprevizibilă și rareori aveau loc descoperiri de zăcăminte semnificative pentru a satisface nevoia de bani din economie. O fi fost aurul valoros în ochii societății, dar ca „ban" el nu era adecvat. Pur și simplu, Etalonul-Aur era o construcție frumoasă pe o bază prea îngustă. Această fragilitate a sistemului a început să iasă la iveală în anii 1870-1890, cînd cantitatea de aur deținută de băncile centrale devenise mult prea mică față de nivelul producției de bunuri de consum din lume. Bunuri produse în cantități mai mari și o populație în creștere necesită mai mulți bani în circulație pentru a facilita tot mai multe schimburi economice, dar cum în acele vremuri stocul de aur era limitat și descoperirile de noi zăcăminte de aur dezamăgitoare, rezultatul a fost o cantitate de bani prea mică în economie și o scădere persistentă a prețurilor bunurilor de consum în raport cu aurul, adică deflație.

Din fericire pentru Etalonul-Aur, la sfîrșitul secolului al XIX-lea s-au descoperit zăcăminte fabuloase de aur în Australia și Africa de Sud, ceea ce a dus la o dublare imediată a producției mondiale de metal prețios și a adus o gură mult așteptată de oxigen pentru economie prin majorarea cantității de bani în circulație. Dar mulți oameni, mai ales fermierii și producătorii de bunuri de consum, rămăseseră cu un gust amar după cele două decade de deflație provocate de Etalonul-Aur. Unul dintre cei mai renumiți luptători împotriva „cătușelor de aur" a fost senatorul american Williams Jennings Bryan, de trei ori candidat la președinția SUA din partea democraților și reprezentant al marii comunități de fermieri. Într-un renumit discurs din 1896, Bryan s-a adresat bancherilor de pe Coasta de Est, amintindu-le că orașele care adulează aurul nu reprezintă nimic fără fermele care produc toate bunurile de consum. Etalonul-Aur, spunea el, a pus pe fruntea muncitorului și a fermierului american care produc aceste bunuri o coroană de spini, căci deși aceștia muncesc onest, cu sudoare, banii obținuți din vînzarea produselor sînt tot mai puțini. În încheiere, senatorul le-a spus bancherilor că nu le permite să sacrifice omenirea pe o cruce de aur (*„You shall not crucify mankind upon a cross of gold"*), o frază faimoasă din istoria economică a Americii.

Deși în teorie e vorba de un sistem monetar viabil, fragilitatea Etalonului-Aur s-a resimțit prea des și acut în prima parte a secolului XX, cu efecte dureroase asupra economiilor. În vara anului 1914, panica provocată de perspectiva unui mare război a făcut ca populația Angliei să caute refugiu în aur. S-au format cozi de oameni în fața băncii centrale engleze din Londra (pe atunci cel mai puternic centru financiar din lume), toți mînați de dorința de a-și schimba bancnotele de 5 lire sterline în aur. În doar patru zile, rezervele de aur ale băncii au scăzut de la echivalentul a 130 de milioane dolari la sub 50 de milioane. În plus, exista și marea șansă ca, în eventualitatea unui război, țările străine care aveau lire să ceară și ele convertirea bancnotelor în aur. Banca Angliei a reacționat prompt majorînd dobînda de bază la 10%, un maximum istoric. Dar acea măsură nu a ajutat prea mult și, în final, banca a suspendat conversia în aur. Anglia a fost urmată de celelalte țări europene, toate renunțînd la Etalonul-Aur și fiind astfel libere să emită oricîte bancnote doreau pentru cheltuielile de război, o acțiune a cărei notă de plată a venit sub forma hiperinflației. Ne putem da lesne seama că atunci s-a evaporat și încrederea populației nu în aur, ci în sistemul numit Etalonul-Aur.

După Primul Război Mondial, țările dezvoltate, inclusiv Anglia, au revenit la Etalonul-Aur împotriva avertismentelor unor economiști eminenți precum John Maynard Keynes, care a numit Etalonul Aur o „relicvă barbară". Ce voia să spună Keynes este faptul că, într-o societate modernă, cantitatea de bani, sîngele economiei, trebuie să fie determinată flexibil de om după nevoile curente, nu dependentă de o cantitate incontrolabilă de metal, fie el și aurul adorat de mii de ani. Însă nu a trecut mult și funcționarea aurului ca ban a fost din nou supusă la teste și mai grele. Marea Criză financiară din 1929, izbucnită în America, a adus cu ea panica, și din nou populația a căutat siguranță financiară în aur. În SUA, rezervele de aur ale Băncii naționale dispăreau la fel de repede precum în 1914 în Anglia. Dar, spre deosebire de situația din Anglia, Banca centrală din SUA se afla într-o poziție cu mult mai dificilă. Dacă majora dobînda de bază pentru a opri cît de cît exodul aurului, lovea în economia deja șubredă (rata șomajului era de 25% în 1933), investițiile și creditul se evaporau și exista riscul ca întreaga societate să intre în colaps. Dacă nu majora dobînda de bază, atunci America își pierdea toate rezervele de prețiosul aur. Șah mat pentru banca Americii. Pînă la urmă, America a ales să nu-și crucifice economia pe „crucea de aur" și a renunțat la Etalonul-Aur, interzicînd exportul metalului prețios sub orice formă. Din anul 1934, pînă și posesia de aur în sectorul privat a fost practic interzisă.

Aurul și banii fiduciari

Evenimentele turbulente din prima jumătate a secolului XX au adus sfîrșitul Etalonului-Aur în forma clasică. Către finalul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd victoria Aliaților devenise o certitudine, a mai existat o ultimă tentativă de a lega cantitatea de bani în circulație la aur, dar într-o formă modificată. Dolarul SUA a fost raportat la aur cu un curs de schimb de 35 de dolari pe uncie (31,1 grame), iar valutele țărilor occidentale au fost la rîndul lor raportate la dolar la diverse cursuri de schimb prestabilite. Doar națiunile, nu și persoanele fizice, puteau converti dolarii deținuți în aur, dacă așa doreau ele. În acest sistem, cursul valutar între diferitele monede ale țărilor occidentale era fix, un mare avantaj pentru comerț. Condiția fundamentală ca acest sistem monetar să funcționeze adecvat era aceea ca SUA să aibă mereu suficiente rezerve de aur în raport cu cantitatea de dolari deținută de țările străine. După război, SUA dețineau într-adevăr cea mai mare rezervă de aur din lume, perfect adecvată la dolarii aflați în circulație. Dar din anii 1950, America a trecut nu doar printr-o revoluție culturală și tehnologică, și printr-o revoluție de consum de masă. America importa tot mai multe produse, ducînd la un deficit comercial tot mai pronunțat. Țările care vindeau bunuri în SUA primeau dolari în schimb, dolari bineînțeles emiși de banca centrală americană. Deja în anul 1970 cantitatea de dolari deținută de țările occidentale era de trei ori mai mare decît rezervele de aur ale SUA. Conștiente de acest dezechilibru, țările partenere de comerț cu America au început să se îndoiască de capacitatea SUA de a converti, la o adică, dolarii în aur și, precum cetățenii Londrei din vara anului 1914, au început și ele să-și schimbe dolarii deținuți în aur, la Banca centrală americană. Finalul a venit pe 15 august 1971, cînd președintele Nixon a anunțat că Banca centrală a SUA nu mai onorează plăți în aur. Din acel moment istoric, legătura directă dintre bani și aur a fost complet retezată, ajungîndu-se la sistemul financiar în care trăim și astăzi – banii sînt doar hîrtie sau monede de metal ieftin, fără valoare intrinsecă, dar înzestrați cu încrederea populației atîta vreme cît în spatele lor se află un mare garant, și anume Banca centrală/guvernul. Este epoca banilor fiduciari.

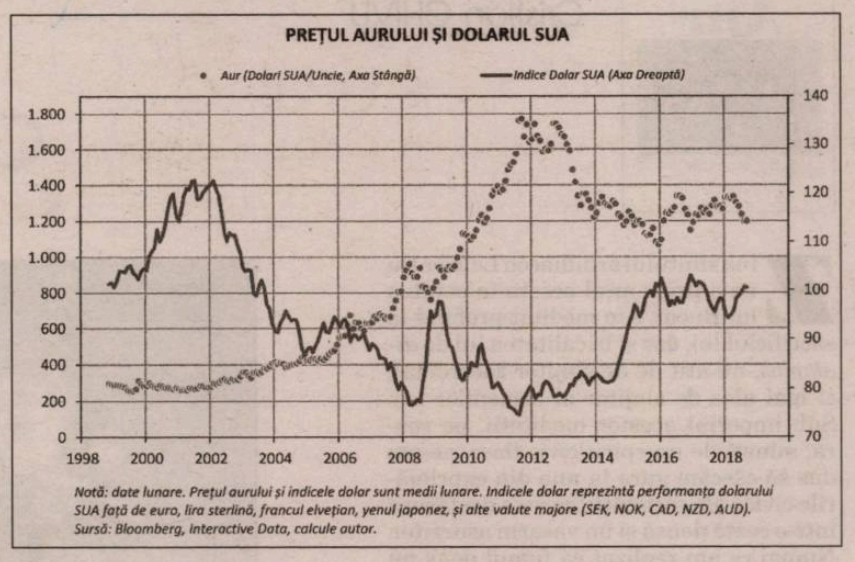

Notă: date lunare. Prețul aurului și indicele dolar sunt medii lunare. Indicele dolar reprezintă performanța dolarului SUA față de euro, lira sterlină, francul elvețian, yenul japonez, și alte valute majore (SEK, NOK, CAD, NZD, AUD).
Sursă: Bloomberg, Interactive Data, calcule autor.

„În vremea războiului, e mai scump fierul decît aurul."

Iuliu A. Zanne,
Proverbele românilor

„Cînd cineva are un copil ce-l iubește mai mult ca alții, zice: are mama un boț de aur."

„Poporul zice că aurul este ochiul dracului, pe care i l-a scos Sf. Ilie, plesnind cu biciul, și de atunci a rămas pe pămînt."

B. Petriceicu Hasdeu,
Etymologicum Magnum Romaniae

Aurul a fost mereu un reper în identificarea valorii economice la nivelul întregii societăți. Așa cum un kilogram este un standard de greutate, aurul a fost și rămîne o unitate de măsură și un standard al valorii, deși utilitatea lui este pînă la urmă limitată. *Dar zilele aurului ca ban sînt încheiate.* Ne putem însă întreba dacă aurul ar putea să-și piardă această valoare în viitor, la fel cum s-a prăbușit Etalonul-Aur în secolul XX. Răspunsul este: puțin probabil. Dacă utilizarea aurului în manufactura bijuteriilor și a obiectelor de artă ar putea fi supusă schimbărilor în preferințele estetice ale societății pe termen lung (greu de crezut), meritul aurului ca referință de valoare dincolo de banii fiduciari emiși de guverne este greu, dacă nu imposibil, de anulat. Banii de hîrtie sau plastic pe care îi folosim zilnic au valoare pentru că lumea crede că au valoare, pentru că lumea are încredere în guvernele care îi emit și în Băncile centrale care îi gestionează. Dar orice instituție umană este predispusă erorii și încrederea populației în banii de hîrtie se poate evapora instantaneu. După cum bine ne-a arătat criza financiară din 2008, valoarea aurului a crescut enorm pe fondul lipsei de încredere a populației și investitorilor în monedele naționale. În anul 2005, o uncie de aur era cotată în jur de 420 de dolari SUA, în septembrie 2011, o uncie de aur valora aproape 1.900 de dolari SUA. Cu alte cuvinte, prețul aurului raportat la dolari a crescut de 3,5 ori în doar șapte ani *(a se vedea graficul de mai jos).* Cantitatea banilor fiduciari care circulă în economie este controlată de guverne, dar producția de aur nu poate fi nici controlată și nici mărită de nimeni pînă la punctul în care „plouă cu aur". Din acest motiv, aurul este și va rămîne atît valoros, așa cum va rămîne și un simbol al „anti-banului" emis de guverne.

Ștefan Liiceanu *a studiat economie la Yokohama National University, a fost analist economic la banca Barclays Capital din Tokyo și este actualmente director economic al Grupului Humanitas.*

Cristian CHIVU

Oamenii de aur

Ziua sfîntului arhidiacon Laurențiu ne-a prins anul acesta în cetatea lui Bucur. Am meditat profund la sacrificiul lui, dar și la calitatea lui de *diakonos,* nu atît de de slujitor sacerdotal, ci mai ales de slujitor al semenilor săi. Sub imperiul acestor meditații, pe seară, mînați de un spirit civic flasc, ne-am dus să căscăm gura la una din exprimările civice ale societății, care se desfășura într-o ceață densă și un vacarm asurzitor. Numai ce am realizat că fumul dens nu e fum de tămîie, am tulit-o imediat din piață, semn că nu putem să ne slujim semenii așa decît de la depărtare. Ne-am retras cît mai departe de manifestație într-o casă din Cotroceni, am destupat o butelcuță de vin roșu *Minima Moralia* și am purces la un simpozion *(syn* = împreună, *pino* = a bea) filozofic. Personajele insolite și insolente ale acestei dezbateri sînt: Cristi (Cr), pentru care societatea se schimbă doar în faza *cer nou și pămînt nou,* Ion (I), pentru care societatea trebuie schimbată eschatologic încă de aici, Clement (Cl), pentru care lumea evoluează doar prin schimbarea morală a fiecăruia din noi, și Mihai (M), care și-ar dori ca societatea să se schimbe în timpul somnului lui de la amiază.

Cr: Dragi *sympotes,* uitîndu-mă în ochii voștri înroșiți, nicidecum de un plîns pentru păcatele voastre, m-am gîndit ca astăzi să cercetăm filozofic care sînt cauzele esențiale, nu conjuncturale ale acestor frămîntări sociale și generale ale dezbinării oamenilor. Apostolul Pavel ne spune că rădăcina tuturor relelor este *filarghiria,* iubirea de arginți, iar cei au au căzut în această patimă *s-au străpuns de multe dureri*. Ioan Cassian încadrează această patimă în cele șapte duhuri ale răutății și explică că e vorba de un păcat care nu ne vine de la fire, o patimă care este *para physin*, împotriva firii, adică o boală pe care o dobîndim și care, dacă nu e conștientizată, *devine mai pierzătoare decît orice altă patimă și mai anevoie de înfrînt*. Dar aș aprofunda discuția și aș spune că răul cel mai mare de care suferim noi, oamenii, în particular și în ansamblu ca societate, este *pleonexia*, acea sete neostoită de a avea mai mult, pe care apostolul Pavel o numește idolatrie. Aș lăsa cuvîntul în greacă, pentru că traducerea scripturistică prin lăcomie sau mai modern prin avariție, aviditate nu acoperă total sensul.

I: *Pany ge!* Etimologic, *pleonexia* vine de la *pleon exein,* a avea mai mult. Nu se reduce la o lăcomie doar materială, nu se confundă – chiar dacă se poate întrepătrunde – cu lăcomia pîntecelui, care în grecește este *gastrimargia*, nu este acoperit semantic de *insațietate,* care în greacă este *aplistia*. Nici nu este doar avariție, pentru că *pleonexia* depășește spectrul material. Este vorba de dorința nebună de a avea mai mult decît ți se cuvine atît ca bogăție, cît și ca poziție în societate. Este indestructibil legată de *yperoche,* dorința de a fi deasupra celorlalți, de a-i domina, și negreșit de *filodoxia,* iubirea de mărire. Evident în centrul acestei patimi este *kerdos*-ul (cîștigul), dar *pleonexia* este o problemă interioară, o dorință irațională, chiar o *hedone,* plăcere – așa cum înțelegem din *Etica* lui Aristotel. Mai mult, din punct de vedere teologic, atașamentul pentru aceste lucruri trecătoare ne face pe noi să pierdem bunurile viitoare, cum spune Clement Romanul.

Cl: Lasă, nu-ți lua avîntul sper cer, stai aici și lasă-mi sfîntul în pace. Să plecăm de la realitățile de aici, pentru că,

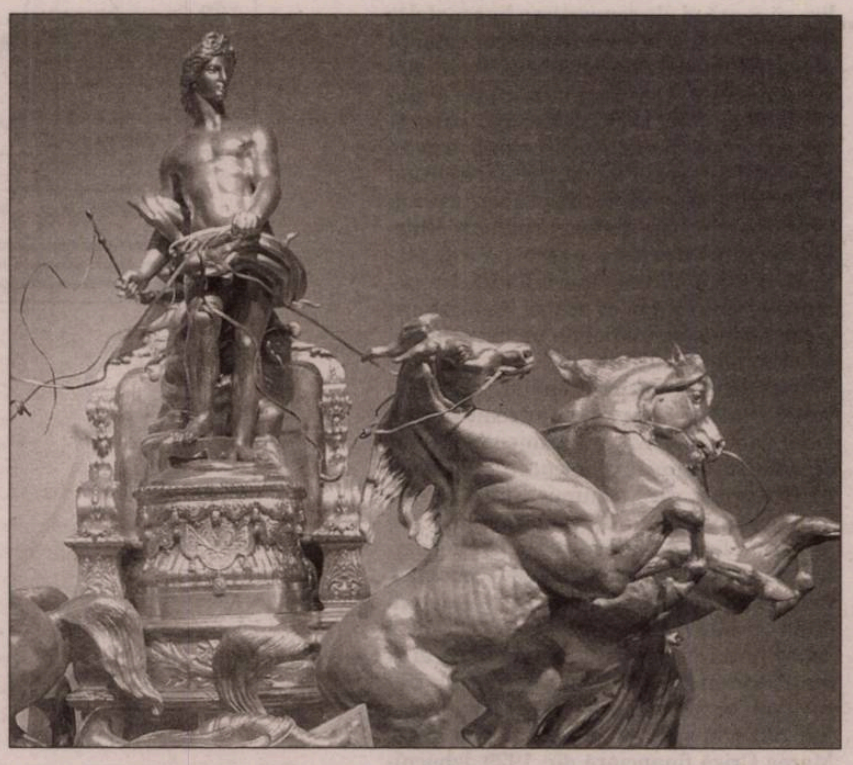

„Și intrînd în casă, au văzut pe Prunc împreună cu Maria, mama Lui, și căzînd la pămînt, s-au închinat Lui; și deschizînd vistieriile lor, I-au adus Lui daruri: aur, tămîie și smirnă."

Matei, 2,
Magii de la răsărit, 11

„Văzînd însă poporul că Moise întîrzie a se pogorî din munte, s-a adunat la Aaron și i-a zis: «Scoală și ne fă dumnezei care să meargă înaintea noastră, căci cu omul acesta, cu Moise, care ne-a scos din țara Egiptului, nu știm ce s-a întîmplat». Iar Aaron le-a zis: «Scoateți cerceii de aur din urechile femeilor voastre, ale feciorilor voștri și ale fetelor voastre și-i aduceți la mine». Atunci tot poporul a scos cerceii cei de aur din urechile alor săi și i-a adus la Aaron. Luîndu-i din mîinile lor, i-a turnat în tipar și a făcut din ei un vițel turnat și l-a cioplit cu dalta […]."

Ieșirea, 32,
Vițelul de aur 1-4

în primul rînd, *pleonexia* este o maladie cu efecte sociale crunte, devastatoare. Și pentru că îl pomenișI pe Aristotel, află că, pentru el, *pleonexia* e o problemă interioară, da, o confuzie a valorilor, dar în primul și în primul rînd cel care suferă de această boală pierde simțul dreptății și al nedreptății. În *Etica* lui, *pleonexia* este strîns legată de *adikia,* nedreptatea. *Pleonektis*-ul, cel care are această patimă a lăcomiei, nu acceptă că primește mai mult decît i se cuvine, iar boala lui se manifestă în două direcții: prima – în împărțirea bunurilor (bogăție, onoruri etc.), care cade sub incidența justului sau a injustului, iar el merge pe injust, și a doua pe posesia bunurilor, care cade sub incidența măsurii sau a exagerării, iar el merge pe exagerare. Această patimă produce o mare confuzie de valori, deoarece împătimitul pierde simțul echității și al dreptății și chiar ajunge să considere bune chiar și lucrurile rele. E vorba de o rătăcire în minte.

Aristotel ne spune că mulți dintre politicieni se îndeletnicesc cu politica din cauza dobîndirii bunurilor.

M: Bine spus, pînă să pierdem împărăția cerurilor, *pleonexia* afectează grav societatea, ordinea socială, oamenii. Și asta mai ales atunci cînd oamenii politici suferă de această boală și, în cîrdășie cu unii oameni avuți sau cu unele companii mari, afectează prin nedreptățile lor milioane de oameni. Aristotel ne spune că haosul social se provoacă din două motive coroborate între ele: *ton archonton pleonexia,* lăcomia celor care conduc, și *ton archomenon anandria,* lașitatea celor conduși. Tot el ne spune că mulți dintre politicieni se îndeletnicesc cu politica din cauza dobîndirii bunurilor *(chrematon)* și a *pleonexiei,* și de aici înțelegem și cauza maladiei societății noastre.

Cl: Și atenție, acești oameni nu numai că ne fac rău direct prin lăcomia lor, ci și indirect, pentru că au reușit să creeze niște modele de lăcomie, care sînt urmate și de cei pe care îi conduc. Și da, să nu uităm lăcomia unor oameni de afaceri și a unor companii mari care, cu sprijinul acestor politicieni avari și al ignoranței oamenilor, pustiesc totul în calea lor. Aristotel propune, ca soluție în fața acestui flagel, educația sau mai bine zis educarea sănătoasă a oamenilor, deoarece oamenii educați sînt mai greu de prostit de către politicienii corupți. Criteriul de selecție a politicienilor și a oricărei autorități trebuie să fie tocmai lipsa *pleonexiei*. Ce averi a adunat, cum le-a adunat, care e filozofia lui de viață, în ce crede, cam astea…

M: Aici Biserica, prin înalții și mai puțin înalții prelați, trebuie să joace un rol uriaș în educarea morală a oamenilor, nu să stăruiască în cîrdășia cu acești dregători lacomi. E uluitor că aceștia nu întreabă și, mai grav, nu se întreabă care este sursa banilor pe care-i primesc de la unii conducători oneroși, ci fac o cruce peste ei și îi albesc imediat! Mai mult, ar putea acești înalți și mai puțin înalți prelați să mai renunțe la opulența din Biserică, la turlele aurite (am un caz real cu o biserică pe care au pus tablă aurită și la nici o lună a început să plouă prin ea!), la mobilierul aurit, catapetesme aurite, veșminte aurite. Ioan Gură de Aur îi îndeamnă să se îmbrace în Hristos *(Christon),* nu în aur *(chryson)!*

I: Îndemnul acesta a fost adresat de Sfîntul Ioan Gură de Aur femeilor care veneau împopoțonate cu bijuterii din aur, nu către preoți! Dar, în fine, ați coborît discuția în cotidianul mundan, haideți să revenim la analize interioare și filozofii radicale cu iz eschatologic. Fără îndoială, nu negăm consecințele groaznice din punct de vedere social. Tot Ioan cel cu Gură de Aur ne spune că această maladie, *pleonexia,* îl face pe om mai rău decît animalele, de vreme ce prin comportamentul și acțiunile sale dăunează semenilor săi pe care îi lasă să moară de foame. Animalele se protejează în specia lor. Nu negăm că politicienii care au această boală tocmai asta fac, iau pîinea de la gura celor pe care îi conduc, de la semenii lor, și ei, da, sînt mai răi decît animalele, pentru că își folosesc firea rațională pentru a-și distruge semenii. Dar de ce fac ei asta? Pentru că sînt rupți de Dumnezeu cel adevărat.

Cr: Aș trage cîteva concluzii. *Pleonexia,* această plăcere, bucurie, rîvnă de a avea tot mai mult, în mod cert, este rezultatul unei înstrăinări a omului de sinele său și de Dumnezeu. Omul uită de Dumnezeu și de scopul lui, ținta lui, Împărăția Cerurilor, și se dedică acestei lumi, adunînd lucruri materiale în exces și dorind să-i domine pe semenii săi. E o lepădare de Dumnezeu, căci – așa cum a spus Dumnezeu Cuvîntul Întrupat – *nu poți sluji la doi domni și lui Dumnezeu, și lui Mamona.*

După scurtul simpozion, am tăcut prelung. Usturimea ochilor de la fumul nemistic a trecut, dar, conștientizînd situația tragică a societății noastre, o usturime acidă a răbufnit în sufletele noastre.

N-avem nevoie de aur, ci de oameni de aur.

***Cristian Chivu** este doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel" din Salonic. Cea mai recentă carte publicată:* Sf. Grigorie Palama, Opere complete, *vol. VI, ediție bilingvă (traducere, note, introducere), Editura Gîndul Aprins, 2018.*

Alexandru OFRIM

Remediu și aliment

În tabelul lui Mendeleev, aurul nu este decît un metal printre alte metale, însă calitățile unice ale acestui element au fascinat oamenii din toate timpurile. Prestigiul aurului este consacrat de raritate, strălucitoarea sa culoare galbenă, excepționala stabilitate și rezistență la coroziune, ductilitatea și maleabilitatea uluitoare, la care s-au adăugat dimensiunea mitică și presupusa putere magică. Aurul a fost mereu considerat un metal nobil și fabulos, fiindu-i atribuite multiple semnificații simbolice.

Numit de alchimiști „elementul perfect", aurul a fost asociat cu soarele și lumina, cu longevitatea și viața veșnică. Nu este de mirare că proprietățile excepționale ale aurului și simbolistica lui bogată au dus la folosirea acestuia ca elixir, cu scopul prelungirii vieții, redării vitalității și vindecării bolilor. Diversele utilizări ale aurului fac parte din istoria farmacologiei, a medicinei și chiar a gastronomiei, încă din Antichitate.

Secolele XV-XVII au fost perioada de glorie a crisoterapiei (de la grecescul chrysos *– „aur").*

Faraonii egipteni beau vin cu praf de aur, ca tonic purificator. Enciclopedistul roman Plinius cel Bătrîn, în lucrarea *Istoria naturală,* amintește cîteva „rețete" în care aurul își transferă calitățile magice și vindecătoare altor substanțe: cu apa în care a fost spălat un obiect de aur se stropesc copiii, pentru a-i proteja de farmece; într-un vas de pămînt se încălzește aur cu sare, apoi se aplică amestecul pentru a vindeca bolile de piele și fistulele; mierea fiartă cu un obiect de aur în ea calmează durerile de stomac și îndepărtează negii. Medicul și botanistul grec Dioscorides (secolul I d.Hr.) recomanda ingestia unei băuturi cu praf de aur ca antidot al otrăvirii cu mercur. Cu toate acestea, marii medici ai Antichității, Hippocrate, Celsus, Galenus, nu pomenesc nimic despre „terapia" cu aur.

La începutul secolului al XI-lea, medicul și filozoful persan Avicenna recomanda praful de aur ca ingredient în diverse poțiuni pentru durerile de inimă și pentru alungarea melancoliei. Scrierile erudiților arabi au contribuit la răspîndirea alchimiei în Occident. Visul alchimiștilor a fost căutarea „pietrei filozofale", transmutarea metalelor inferioare în aur și extragerea din aur a unui elixir care să asigure viață veșnică, un panaceu capabil să vindece toate bolile.

O mare dificultate a alchimiștilor a fost găsirea unor substanțe în stare să dizolve aurul. Manuscrisele alchimice din secolele XII-XV abundă în formulele unor solvenți ai aurului, care să ducă la obținerea elixirului vieții. Alchimiștii au preparat așa-numita „apă regală" – *aqua regia,* un amestec de acid nitric și acid clorhidric, capabil să dizolve aurul, rezultînd un lichid de culoare galbenă, foarte toxic. Picături de *aqua regia* erau prescrise în diverse băuturi (cu miere, plante aromatice, vin etc.) pentru boli de inimă, împotriva febrei sau a ciumei. Aceste practici par să fi fost destul de răspîndite, de vreme ce Chaucer, în *Povestirile din Canterbury,* descrie un „doftor, vrednic vraci" care îi știa „pe dinafară" pe Dioscorides și Avicenna, și care vindeca bolile de inimă cu asemenea poțiuni: „aurul e-a inimii proptea".

În Renaștere, complementaritatea dintre alchimie și farmacologie este ilustrată de celebrul Paracelsus (1493-1541), aflat și el în căutarea elixirului longevității, prin utilizarea tehnicilor de distilare a aurului. El le cerea confraților săi să nu mai încerce transmutația metalelor, ci să caute remedii medicinale pe bază de aur. Paracelsus vorbește despre *aurum potabile* – elixir de viață lungă și panaceu, dar nu știm ce conținea poțiunea preparată în alambicurile lui (oricum, alchimistul nostru moare la vîrsta de 48 de ani).

Secolele XV-XVII au fost perioada de glorie a crisoterapiei (de la grecescul *chrysos* – „aur"). Medicii alchimiști prescriau pulbere de aur presărată în lichide, soluții diluate de clorură de aur, suspensii de aur coloidal, diverse amestecuri bizare. *Aurum potabile,* în diverse formule secrete, era vîndut la prețuri foarte mari. Iată o asemenea rețetă, din romanul lui Ioan Petru Culianu *Jocul de smarald,* a cărui acțiune se petrece în Florența anului 1494: „Topește și arde într-o tingire de fier o bucată de cositor și amestecă-i cenușa cu vin. Ia o uncie de aur și încălzește-o într-un mojar, împreună cu sare albă de mare și apă. Pînă cînd sarea se dizolvă, iar gustul ei dispare complet. Adaugă lichidul la mixtura vin-cositor și lasă să se evapore pînă capătă consistența unui sirop. Toarnă-l iarăși într-un butoiaș de vin și vei obține aur potabil. Bea un pahar dimineața și unul seara și vei rămîne veșnic tînăr."

Această farmacopee alchimică era la mare căutare pentru vindecarea bolilor, longevitate, menținerea tinereții și a frumuseții feminine. Voga acestor preparate extrem de toxice cuprinsese înalta aristocrație franceză. Pierre de Brantôme, în *La Vie des dames illustres* (1655), evocă frumusețea Dianei de Poitiers (1499-1566, favorita regelui Henric al II-lea), care la 60 de ani arăta mult mai tînără, avînd tenul proaspăt și alb: „Se spune că în fiecare dimineață ea folosea anumite băuturi conținînd aur și alte substanțe necunoscute". Probe din rămășițele ei pămîntești, exhumate în anul 2008, au fost comparate cu șuvițele de păr care îi erau atribuite, păstrate în castelul din Anet. Analiza spectrometrică a celor două eșantioane a arătat o concentrație uriașă de aur (de 500 de ori peste valorile normale) și de mercur (de două ori mai mare). Mercurul era folosit de alchimiști pentru a prepara *aurum potabile,* de unde ipoteza că frumoasa doamnă a murit în urma intoxicației cu compușii de aur și mercur aflați în acest „elixir al tinereții".

Doamna de Sévigné, într-o scrisoare din 1677, adresată contelui de Bussy, spune că prietenul lor comun, Corbinelli, ar fost la un pas de moarte din pricina unei răceli, dacă nu ar fi băut „aur potabil care l-a salvat printr-o transpirație care i-a îndepărtat febra". Un preparat al vremii era *aurum diaphoreticum* („aurul sudativ").

La finalul secolului al XVII-lea, medicii au început să se îndoiască de eficiența poțiunilor cu aur, atrăgînd atenția asupra efectelor toxice. *Aurum potabile* apare într-o manieră comică în piesa lui Molière *Doctor fără voie*. Sganarelle este prezentat ca un medic șarlatan, care ar fi readus la viață cu doar o picătură de „aur potabil" o femeie declarată moartă de alți doctori și care tratează hidropizia cu „brînză preparată cu aur, corali, perle și alte pietre prețioase". Cu toate avertismentele medicilor, în Franța secolului al XVIII-lea s-au bucurat de succes licori preparate și vîndute de vraci, cum au fost „picăturile de aur" atribuite contelui rus Alexei Bestujev-Riumin, care ar fi vîndut secretul fabricării acestora generalului-aventurier La Motte, acuzat apoi de șarlatanie. Victor Hugo, în *Mizerabilii,* evocă popularitatea elixirului și utilizarea sa pentru vindecarea sifilisului: „picăturile generalului La Motte erau în veacul al XVIII-lea la prețul de un galben sticluța de o jumătate de uncie, marele leac pentru nefericirile dragostei, cel mai bun leac împotriva Venerei (...) picăturile de aur nu sînt altceva decît perclorură de fier".

După dispariția cadrului alchimic al terapiei cu aur, utilizările medicale moderne ale acestui metal debutează la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu încercarea de a trata sifilisul cu o mixtură de clorură de aur și clorură de sodiu, oral sau intravenos. În 1890, bacteriologul Robert Koch descoperă proprietățile bactericide ale cianurii de aur și introduce crisoterapia în vindecarea tuberculozei. Ulterior, datorită faptului că reumatismul era considerat o boală infecțioasă, la fel ca tuberculoza, medicul francez Forrestier descoperă din întîmplare că pacienții bolnavi de artrită reumatoidă se simt mai bine după administrarea unor săruri de aur. În zilele noastre, aurul deține un loc legitim în arsenalul terapeutic, nanoparticulele de aur fiind folosite în tratarea cancerului.

Fascinația aurului este prezentă și în practicile gastronomice. În Franța, regele Ludovic al XI-lea avea la masă claponi care fusesera îndopați cu praf de aur. La fastuoasele banchete ale aristocrației italiene din timpul Renașterii, carnea de vînat și fructele erau acoperite cu foiță de aur. În secolul al XVI-lea, consiliul municipal al Padovei a luat măsuri de reducere a consumului ostentativ de aur la ospețele orășenilor bogați.

Astăzi, deși nimeni nu mai crede în virtuțile elixirelor alchimice, aurul și-a făcut reapariția în meniul restaurantelor de lux. Deși nu are nici valoare nutritivă, nici gust, și nu poate fi asimilat de organism, aurul continuă să fie prezent în gastonomia exclusivistă de tip *food bling*. Doar cîteva exemple: șampanie și alte băuturi în care plutesc mici foițe de aur, trabucuri învelite în foiță fină de aur, ciocolată și înghețată cu praf de aur, prăjituri pudrate cu aur. Unele preparate conțin ingrediente foarte scumpe, în care foița de aur alimentar este doar ultimul accent, detaliul flamboaiant. Alteori, aurul „înnobilează" produse modeste: gogoși, popcorn, burgeri, pizza, aripioare de pui sau supă de țelină cu măr. Conform normelor, aurul destinat consumului, sub formă de foiță, pulbere sau fulgi, trebuie să fie foarte pur, să aibă cel puțin 22 de carate. Dacă odinioară era considerat un elixir, azi are statutul unui simplu aditiv alimentar: E 175.

„Aurul Crengii e o specificare a aurului solar. Între creangă și soarele spiritual se toarce un fir noetic fără știrbire, care este firul Ariadnei, continuitatea Intelectului unind multiplicitatea și diversitatea stărilor de Fire prin centrul lor. Așa că putem răspunde, mai precis, la întrebarea ce este Creanga de Aur: este Unicitatea în multiplicitate, dîra pe care o adulmecă copoiul pe urma vînatului sacru; mai existențial și mai pregnant, este nostalgia începuturilor, Dorul totdeauna prezent, luat în sensul lui cel mai înalt și mai adînc; este acea tendință polară care împinge pe Feții-Frumoși pe o linie îngustă spre finalitatea lor, călăuziți în sensul de direcție ce-l au ca păsările migratoare spre tărîmul nevăzut".

VASILE LOVINESCU,
Creangă și Creanga de Aur

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea București. Cea mai recentă carte publicată:* Străzi vechi din Bucureștiul de azi, *Humanitas, 2011.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

De ce-l iubim?

Deși pare o întreprindere simplă, este dificil să vorbești despre aur ca economist. Se întîmplă asta deoarece aurul a fost tot timpul mai mult decît o simplă marfă, adică mai mult decît un bun ca oricare, tranzacționabil. Legătura dintre om și aur a stat mereu sub semnul a ceva magic. Aurul este veșnic, iar orgoliul nostru, al oamenilor, este acela de a crede că putem fi tot așa. Aurul a fost permanent căutat și prețuit datorită calității sale fundamentale, dăruite de către zei, pentru că numai zeii puteau dărui unui metal calitatea de a fi indestructibil. Și pentru că și viața zeilor era raportată tot la veșnicie, omul a denumit aurul ca fiind metalul zeilor. Există legende și credințe conform cărora acest metal nu s-ar fi format pe pământ, ci ar fi fost adus pe pământ de către zei. De aceea oamenii venerează aurul așa cum îi venerează pe zei.

Ființa umană consideră că numai raportîndu-se la ceva nemuritor poate deveni la rîndul său nemuritoare. Dragostea omului față de aur are această dimensiune, a credinței că nu se poate să fim doar ceea ce părem, adică niște frunze în vînt, care dispar odată cu venirea toamnei și de care nimeni nu-și va mai aminti niciodată nimic. Legătura dintre om și aur are o încărcătură veche și profundă. Este o legătură a bătăliei cu nimicnicia și derizoriul, care încearcă să sfideze veșnicia prin folosința unui material veșnic. Dacă religia este o reflectare a omului și a spaimelor sale, a fricii primare și primitive, atunci aurul este un element, un reper al religiozității. Apropierea de aur și divinizarea aurului au fost soluția pentru rezolvarea unei probleme insolubile. Cum să facem să dăinuim? Cum să facem să sfidăm timpul și să depășim clipa scurtă care este viața noastră? Se întîmpla așa pentru că mintea umană este atotcuprinzătoare, iar corpul uman este trecător, muritor și slab în fața timpului.

Este greu de definit cronologia apropierii de aur și folosința sa și bănuim că asta s-a întîmplat numai după ce am deținut tehnologiile și uneltele necesare pentru topire și separare, pentru prelucrarea minereului. Legătura aurului cu zeii va fi legătura sa cu puterea. Cristofor Columb spunea că aurul este cel mai bun lucru din lume. El poate *„duce sufletele în rai“* (vezi Michel Beaud, *Istoria capitalismului,* Editura Cartier, București, 2001, p. 25). Atunci cînd îl desprinde din natură, omul și-l apropriază ca pe ceva special. Nu există nimic care să străbată istoria umană atît de sigur și constant așa cum face aurul. El se află alături de om începînd cu ofrandele aduse zeilor celor puternici pînă în zilele noastre, cînd, cu fiecare criză economică pe care o traversăm, aurului îi crește și tot mereu îi crește prețul. Aurul este elementul de stabilitate, baza la care ne-am raportat și ne raportăm și azi existența noastră organică, dar și existența noastră socială. Aurul stă în centrul lumii atît pentru omul modern, cît și pentru omul primitiv. Și azi, ca și atunci, ne dorim stabilitatea, constanța, ducem frica expunerii la pierderi și la lipsuri și mai ales credem, ca și atunci, că prin folosința aurului putem sfida fragilitatea noastră naturală și ne iluzionăm că putem învinge timpul. Și azi, oamenii sînt îngropați alături de podoabele lor din aur, așa cum se întîmpla cu mii de ani în urmă.

Aurul înseamnă permanență și exaltare. El este cel care dă siguranța existenței, pentru că, deținîndu-l, știi că ai ceva ce dorește toată lumea. A avea aur este și azi, în mintea oamenilor, un simbol al apartenenței la o lume aleasă, bogată, stabilă.

„Aurul e curat, slobod (masiv) sau amestecat; o bucată de aur masiv se numește boț, bulg sau bulgăr de aur.
Cu (în) aur (întins în pături, pojghițe sau foi subțiri) se îmbracă, se ferecă, se suflă, se poleiesc, se varsă sau se (în)moaie (lucrurile) (cfr. auri, întrauri, înauri, desauri, destrauri), de asemenea, cu aur (fire aurite) se cos, se țes sau se trag diferite obiecte.“

Dicționarul Limbii Române

„Aurul se găsește rare-ori bine cristalizat; în genere fețele sînt curbe și mai adesea formează fire, plăci sau bucăți cu forme neregulate, numite pepite, care pot ajunge pînă aproape de 100 chilograme.“

G.M. Murgoci & E. Ludwig, *Noțiuni de mineralogie*

Aurul a fost și este metalul care face inimile să bată cu putere, care provoacă războaie și conflicte. Pentru aur, omul a uitat că este om și tot aurul este cel care, promițîndu-ne alte orizonturi, ne-a pus și ne pune pe mulți în situația de a trece peste dimensiunea morală a ființei noastre. Aurul a fost folosit ca podoabe cu mult timp înainte de a „coborî“ în viața noastră și de a fi folosit ca monedă, ca semn al valorii. Este de presupus, iar populațiile primitive de azi ne stau drept martori, că mai întîi l-am atașat corpului nostru sub formă de podoabe, tocmai pentru că am văzut că este indestructibil. Chiar fără a-i cunoaște alte folosințe, aurul a fost mai întîi podoaba și darul oferit zeilor. Cînd a ajuns în America, Cristofor Columb și ceilalți conchistadori au uimit populațiile băștinașe cu insistența lor de a căuta aur, cît mai mult aur. Băștinașii îl aveau la gît, dar nu știau exact ce importanță îi acorda omul european în pragul epocii de destrămare a feudalismului și de apariție a capitalismului. De aceea, băștinașii ofereau aur pentru oglinzi sau mărgele ieftine. Schimbul pentru ei nu avea mare importanță, pentru că nivelul lor de evoluție nu făcea distincție între bunuri.

Omul folosește aurul (denumirea de „aur“ vine de la latinescul *aurum,* vezi și Nicolae Murgu, Mugur Isărescu, *Aurul. Mit și realitate,* Editura Junimea, Iași, 1981, p. 9), metalul zeilor, din orgoliu și din aroganța lui naturală. Există mai multe etape ale folosinței sale; mai întîi ca podoabe, apoi în rol de monedă și azi ca marfă cerută, rară și căutată. Nici azi economia și viața noastră nu s-au schimbat prea mult în raport cu aurul. Chiar dacă nu se mai află la baza sistemelor monetare, este căutat pentru aceleași calități. Ne raportăm la aur atunci cînd este prosperitate, dar și cînd este criză. Aurul se află în fișetele băncilor, ascuns în seifurile caselor sau depozitat în depozitele băncilor centrale, ca o garanție a bogăției și stabilității unei națiuni. Nu este întîmplător că America, deținătoarea celei mai puternice economii a lumii, are în rezerva sa și cea mai mare cantitate de aur dintre toate statele lumii.

Din punct de vedere economic, cea mai des întîlnită utilizare a aurului este transformarea sa în monedă metalică, circulația sub formă de monedă sau garantarea circulației monedei din hîrtie. Procesul de apariție a monedei metalice este unul simplu, în devenirea și determinismul său, chiar dacă s-a desfășurat în istorie pe parcursul mai multor secole. Este vorba despre afirmarea și recunoașterea metalelor prețioase, a calităților lor și despre conștientizarea de către om a faptului că bogăția constă în deținerea de metale prețioase. Apariția metalelor prețioase în rolul de bani, de instrument unic de schimb, este un proces social complex în care religiile, credințele, tradițiile, obiceiurile oamenilor au jucat un rol extrem de important. Tendința omului de a sfida trecerea timpului, legîndu-se de obiecte perene, care sfidau la rîndul lor timpul, aceasta este explicația pe care o acordăm pentru apariția aurului și argintului în prim-planul economiei și al schimburilor, în rolul de bani.

Istoria umană este o înlănțuire de evenimente care au în prim-plan dorința de prosperitate și bogăție. Aurul și argintul erau simbolul prosperității atunci și sînt simbolul prosperității și azi. Dacă vom face o analiză a deținerilor de aur de către băncile centrale, cu ușurință vom observa o corelație pe care toată lumea o poate intui încă din start. Chiar dacă aurul nu mai stă la baza sistemelor monetare naționale, statele bogate ale lumii, în frunte cu SUA, sînt și cele mai mari deținătoare de aur și argint. Acesta este, fără îndoială, un reflex datorat îndelungatei istorii monetare a aurului, dar și o dorință de a acoperi economia instabilă a monedei din hîrtie cu un element de stabilitate. Lumea se raportează în continuare la aur și argint într-un mod cu totul unitar. Fuga după cele două metale prețioase apare cu ocazia fiecărei crize. Atunci cînd nu mai avem încredere în mărfuri, aurul este insula de stabilitate pe care ne refugiem cu toții. În criză, nici casele nu mai sînt de ajuns de stabile ca preț și nici pămînturile nu mai sînt de ajuns de stabile, lumea aleargă după aur și argint. De altfel, prețul celor două metale scade rar sau foarte rar și, privit în istorie, are o tendință de creștere exponențială. Puține sînt mărfurile care se pot lăuda că asigură stabilitatea valorii așa cum o face aurul.

***Dorel Dumitru Chiriţescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Târgu Jiu. Printre cărțile sale se numără* Fețele monedei – o dezbatere despre universalitatea banului, *Editura Institutul European, 2015.*

Numărul de aur

„La începutul secolului al XVI-lea, lui Fra Luca Pacioli di Borgo îi datorăm apariția unei lucrări [...] ce consemnează termenul *«divina proportione».* Alți oameni ai Renașterii (Bramante, Rafael, Michelangelo) îl folosesc frecvent, iar, mai aproape de noi, Th. Cook (cunoscut critic de artă al primelor decenii din secolul nostru) utilizează, pentru același lucru, simbolul grecesc al lui *psi* – anterior atașat, se pare pentru prima oară, de Mark Barr. Paralel cu aceste formulări mai circulă «secțiunea divină», dar matematica se oprește la termenii echivalenți «secțiunea de aur» sau «numărul de aur». În discuție se află, de fapt, un raport geometric despre care Kepler afirmase că, alături de teorema lui Pitagora, reprezintă cele două bijuterii ale geometriei.“

„Preistoria prezentei lucrări a constituit-o un studiu al coincidențelor, considerate ca evenimente în accepțiunea lor fizică sau temporală între care, aparent logic, nu poate fi stabilită vreo relație de determinare. Întrebarea care se punea atunci era următoarea: lăsînd un spațiu larg de manifestare factorului întîmplare nelipsit, desigur, ca legitate, din manifestările realității diversificate, mai rămîne loc pentru prezența unei legături inaparente cu o funcție deterministă între unele dintre aceste evenimente coincidente? În acest sens, au fost luate în discuție date cunoscute, de secole, potrivit cărora raportul geometric denumit «secțiunea de aur» sau «numărul de aur» este deseori întîlnit în mărimi fizice anorganice, dar și organice (cum ar fi în dezvoltarea spiralei cochiliei melcilor sau în dispunerea șirurilor de semințe pe rotola de floarea-soarelui, de asemenea în raportul de mărime a unor segmente din scheletul uman, în morfologia unor insecte, în rata de înmulțire a iepurilor etc.). Acestora li s-au alăturat constatări psihologice conform cărora individul uman manifestă disponibilitatea de a opta, preferențial, pentru forme și mărimi de obiecte ale căror dimensiuni respectă raportul numărului de aur. Alte date din domeniul acusticii, muzicii, împreună cu cele anterior enumerate, au făcut posibilă utilizarea numărului de aur ca un criteriu estetic în artele spațiale, chiar și în literatură, rădăcinile acestor îndeletniciri întîlnindu-se în arhitectura și în arta antică.“

(Ioan Ciofu, *Numărul de aur – matrice a evoluției?,* Editura Coresi, 1994)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Dialogul rămîne pe altă dată

Dezbateri multe pe tema referendumului pentru familie. De tot soiul: ponosite, agresive, fără noimă, multe dintre ele doar cu bojoci și „simțăminte“ curate. Televiziuni care pînă mai ieri se înjurau reciproc de mama focului sînt acum solidare întru inimă și dor de tradiție. Activiștii de serviciu ai oricăror cauze le pică în drum privesc cu dispreț orice dubiu, orice semn de întrebare, orice dilemă. (Trebuie subliniat faptul că, în tot acest zgomot sulfuros, singurii cu un discurs decent, cu întrebări ridicate cu legea țării și istoria LGBT în mînă, sînt homosexualii înșiși. I-am văzut și i-am ascultat încercînd să construiască un dialog cuviincios cu ceilalți. În cele mai multe cazuri, fără succes.)

Am să adaug și eu cîteva comentarii la mulțimea de vorbe care s-a adunat săptămînile acestea pe subiectul momentului.

■ Televiziunile, ziarele nu au pierdut nici un prilej să transforme o șansă de dialog, pe o temă importantă, în circ, în spectacol ieftin, hămesite cum sînt după rating și înjurături. Căci ce fel de dezbatere este aceea în care un preot stă față în față cu un activist pentru drepturile LGBT? Cam care ar fi calea de mijloc, ideea generoasă sub semnul căreia s-ar putea întîlni cei doi? În ce loc neutru s-ar putea întîlni un cunoscut, hipervocal activist „tradiționalist“ care, în trecut, a asistat impasibil la întreruperea abuzivă a unei seri cinematografice dedicate mișcării LGBT cu un homosexual?

■ Am văzut bannerele pro-referendum, pro-„familie tradițională“ care împînzesc orașul: „Apără copiii României“. Dacă trebuie să apărăm copiii României, înseamnă că sînt în pericol. Din cauza cui? De ce căsătoria a două persoane de același sex ar pune în pericol copiii României? În mod evident, este un nonsens. O stîrnire a intoleranței. Am văzut și clipul de boicotare a referendumului, clip realizat de susținătorii LGBT. Personaje principale: copiii, de data asta, sechestrați, amenințați de familiile tradiționale. Pare-se că lumea adultă are mari dificultăți în asumarea, cu curaj, a propriilor probleme: punem copiii în prima linie a frontului. A unui front care nu este al lor, dar pentru care nu ezităm să le sacrificăm inocența, vulnerabilitatea.

■ Încerc, zilele acestea, să mă pun în pielea unui membru LGBT. Acuzat că răpește copii. Că desființează familiile „tradiționale“. Că scade natalitatea. Că va corupe minori. Că este dușmanul Bisericii. Că e dușmanul oricărui bun român. Și mă întreb cum aș rezista în fața unui asemenea asalt venit din partea concetățenilor mei: zi de zi, la televizor, în parcuri, în tramvaie, în sate și orașe, „împricinatul“ află că este urît de trei milioane de locuitori. Mă gîndesc la adolescenții care nu s-au lămurit încă asupra orientării lor sexuale (eventual alta decît cea a majorității). Și la spaima cu care își trăiesc tatonările. Și nu pot să-mi alung din cap ideea că o societate care pricinuiește astfel de frici unora dintre membrii ei și astfel de impulsuri la ură altora este o societate strîmb așezată.

■ Citesc pe Internet un articol în care autorul își exprimă, cu nostalgie, într-un paragraf mic, de final, dubiile, altfel benigne, în privința dreptului minorităților sexuale de a adopta copii. Atît a fost: au curs valuri de injurii, de la „gîndire limitată“ la „lipsă de caracter“, de la „narcisism și oportunism“ la „ipocrizie și ignoranță“. E plină lumea de oameni fără dileme. Fără dubii. Fără tatonări, fără mirări, doar cu convingeri. „Lumea bună“ a ajuns alergică la orice semn de întrebare, la orice mirare, la orice secundă de răgaz în fața neobișnuitului. Și iar îmi spun că, pe de altă parte, o lume în care n-am voie să fiu nedumerită, măcar, în fața unei legi care le dă voie părinților să treacă în certificatul de naștere al copilului, la rubrica sex, cuvîntul „divers“ e o lume brambura.

Cred că rezultatul referendumului va fi utilizat politic. Numai bun de pus la bătaie în campanii electorale, în cafteli televizate, în circ și scandal, luni bune de acum încolo. În ăst timp, minoritățile sexuale vor rămîne cu singurătățile lor într-o mare de „majoritari“, în timp ce familiile „tradiționale“ se vor întoarce la școlile proaste, programele ruginite, gîndul la plecarea peste graniță, copii abandonați în maternități etc.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Epoci, familii, prejudecăți

Anii '80 mi se par, cînd mă uit la clipuri ori filme de atunci, complet din altă viață. De la coafuri la vestimentație și pînă la mentalități. Anii '80, cînd eu eram la liceu, apoi la facultate.

Ani marcați de tot soiul de prejudecăți și tabuuri – ca toate epocile, de altfel. Doar că atunci, aflîndu-ne sub dictatură – dictatura ceaușistă –, parcă toate erau mai augmentate și mai de speriat. De persoane LGBT nici nu se vorbea, homosexualitatea era un delict, pentru care puteai face pușcărie. Iar statutul femeii era complet altul decît acum. Era – eu cel puțin așa o vedeam – o societate cît se poate de patriarhală. Bărbatul continua să fie considerat *pater familias* și era, chiar, în anumite cazuri, unic susținător al familiei sale. Femeile, cele mai multe, totuși lucrau. Ba chiar se spunea că lucrau două norme, una la serviciu și una acasă. Acasă trebuiau să „presteze“ pentru familie, în sensul că găteau, călcau, făceau curat etc. Munceau dublu, era greu, dar se considera că așa e „în firea lucrurilor“.

Bărbații, desigur, își aveau și ei sarcinile lor, cum ar fi dusul gunoiului, bătutul covoarelor, mersul la piață. Nu toți, orice generalizare e dăunătoare – erau și excepții, bărbați care ajutau la toate. Poate tocmai de asta femeile, bietele, după o vîrstă, deveneau ceea ce eu, adolescentă fiind, numeam, peiorativ cumva, „gospodine“. Țin minte că am și făcut un Dosar pe tema asta la *Dilema,* pe vremuri. În Dosar descriam „gospodina“ ca pe o doamnă supraponderală, cu părul scurt și permanent, îmbrăcată într-o rochie înflorată gen capot. „Gospodina“ simboliza, pentru mine, cel puțin, pe vremea aia, și un fel de sfîrșit al aspirațiilor de orice fel, plafonarea absolută.

Evident, și astea erau prejudecăți. Faptul că femeile munceau mai mult decît bărbații, pe atunci, era însă o realitate. Precum și faptul că ajungeau „bau-baul“ despre care vorbeam și din cauza lipsei de timp și de mijloace pentru a se îngriji, precum și a unei culturi în acest sens: nu existau procedeele cosmetice de azi, nu se mergea la sală. Iar felul în care erai educată, ca ființă de sex feminin, era foarte puritan. Ideea era, pe scurt, să nu rămîi gravidă înainte de vreme, pentru că-ți nenoroceai viața. Puritanismul ăsta se explica mai puțin la nivel ideologic (deși erau și aici niște reminiscențe), cît, mai ales, pragmatic. Precum bine se știe, în epoca ceaușistă avorturile erau interzise și, mai mult de atît, nici pastilele anticoncepționale ori prezervative nu se găseau.

Pe scurt, să faci sex era un risc. Nu era de glumă, viitorul ți-ar fi fost terminat. Sau, dacă nu, măcar complicat. În facultate, mai tîrziu, cînd majoritatea fetelor își începuseră viața sexuală, de cele mai multe ori fără contraceptive, atunci cînd rămîneau însărcinate recurgeau la avorturi ilegale. Avorturi ilegale în urma cărora au murit, se știe, atîtea femei. Sau, dacă n-au murit, au rămas cu probleme ginecologice atît de mari încît nu au mai putut rămîne însărcinate (și cunosc cazuri concrete în sensul ăsta).

Am depășit momentul ăla *horror* (și sperăm că nu ne vom mai întoarce la el). În anii aproape 2020 s-au schimbat multe din mentalitățile de mai sus. Femeia de o anumită vîrstă nu se mai califică drept „gospodină“, decît în puține cazuri, pentru că există alimentația sănătoasă, îngrijirile cosmetice, sportul, precum și o altă împărțire și simplificare a muncilor domestice. Din fericire, și puritanismul exagerat și circumstanțial a dispărut, majoritatea adolescenților își încep viața sexuală la vîrsta potrivită și avînd acces la mijloace contraceptive.

Lucruri care, acum 30 de ani, ni s-ar fi părut de neimaginat, acum ni se par, pur și simplu, normale. Să fi fost femeie divorțată, pe vremea de atunci, era o raritate și o problemă: aveai dosar prost, puteai avea necazuri la serviciu. Mai bine rămîneai într-o căsătorie nefericită, poate chiar cu violență domestică. Să faci un copil fără să fii căsătorită? Doamne ferește! Acum e ceva absolut firesc. Să fii crescut de tată, de un bărbat? Era ceva extrem de rar, cred că am întîlnit un singur caz. Acum nu mai contează, există pur și simplu și posibilitatea asta.

Ideea e că vremurile se schimbă, perspectiva se lărgește. Lucrurile esențiale rămîn, însă, aceleași: oamenii se adună și cresc copii împreună cînd se iubesc. În ce formă o fac e irelevant. Dacă o fac cu acte sau nu, e alegerea fiecăruia. Dacă ești credincios, căsătoria civilă nici nu prea are importanță, ci doar cununia religioasă (pe care oricum, în cazul Bisericii Ortodoxe, nu o pot face doi bărbați). Și atunci, de ce atîta tam-tam? Căsătoria asta, neesențială, de fapt, civilă, între un bărbat și o femeie nu o amenință nimeni. Oameni de același sex care se iubesc sau vor să fie împreună au existat dintotdeauna, doar că n-am avut ochi pentru ei, au fost mai puțin vizibili. De ce să facem dintr-o minoritate, și așa lipsită de drepturi în România, o amenințare? Mai bine să mergem pe linia, oricînd viabilă și, de fapt, creștinească a acceptării și toleranței, să înțelegem că lumea evoluează și să ne ocupăm de ceea ce contează cu adevărat.

„E important ca istoria să fie discutată cît mai lucid“

– interviu cu Radu JUDE –

Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari *al lui* ***Radu Jude*** *a intrat de curînd în cinematografe. Filmul a primit trofeul Europa Cinemas Label la Festivalul de la Karlovy Vary, unde a avut și premiera mondială. Sper ca acest dialog cu regizorul să vă facă curioși să mergeți la cinema. Filmul lui Radu Jude este o „reconstituire“ a prejudecăților legate de istorie și a felului în care ne raportăm la ea. Care e rolul „artistului“, ce poate el schimba, unde se termină adevărul nostru și unde începe compromisul – sînt doar cîteva dintre temele filmului. Jude subminează discursurile, iar asta face ca subiectului grav al poveștii să nu te copleșească nici o clipă. Sensibilizează într-o manieră entertaining.*

Întîi a fost documentarul Țara moartă, *în care ați reconstituit o lume, suprapunînd peste fotografiile lui Costică Acsinte fragmente din jurnalul medicului evreu Emil Dorian, început în 1937. Legătura dintre* Țara moartă *și* Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari *este cît se poate de directă. A funcționat documentarul ca un „șantier“ sau ca o introducere pentru lungmetrajul de acum?*

De fapt, au apărut deodată, în urma procesului destul de îndelungat de documentare, și e foarte probabil să mai urmeze un film pe aceeași temă. Asta pentru că am descoperit atîtea lucruri, atîtea aspecte ale acestei probleme care merită explorate și discutate cu mijloace cinematografice, încît un singur film nu le poate epuiza.

În Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari *vorbiți despre multe lucruri: exaltare, recuperare, vinovății, clișee, adevăruri, frici. Istoria poate fi reconstituită? Cît e adevăr și cît interpretare cînd încerci să cauți și să înțelegi ce s-a întîmplat?*

Istoria poate fi reconstituită întotdeauna parțial și imprecis, și procesul de interpretare apare oricum. Iar noțiunea de „adevăr“ e oricum una complicată atunci cînd o discutăm așa, făcînd filozofie de amatori. Să spunem că sînt dintre cei care cred că există un adevăr istoric și că în anumite cazuri poate fi demonstrat destul de bine astfel încît să ne putem baza pe el, chiar dacă nu e un adevăr absolut, ca acela din aritmetică.

Filmele istorice ale lui Sergiu Nicolaescu au contribuit la mistificarea trecutului și la prezentarea lui cît mai triumfalist și mai glorios. Mai poate ficțiunea să schimbe ceva în mentalul colectiv?

Nu cred că se poate răspunde ferm cu da sau nu la întrebarea asta. Scopul artei sau, în fine, unul dintre scopurile posibile e de a participa la dezbaterile de idei din societate și de a testa limitele temelor dezbătute. Deci da, din punctul ăsta de vedere, arta are ceva de spus. Adorno susținea că arta înregistrează istoria umanității cu mai multă exactitate decît documentele.

Alegeți ca momentul istoric reconstituit în filmul dvs. să fie masacrul populației evreiești din Odessa în cel de-al Doilea Război Mondial. Scoateți de sub preș un fapt istoric despre care nu se prea vorbește. Care credeți că e motivul: ipocrizia (cum să zici că românii au fost antisemiți?) sau ignoranța?

De la caz la caz. Ignoranță, da, în foarte multe cazuri. După cum bine știți, tema asta nu exista în manualele de istorie; acum există, ici-colo, timid. Apoi, un patriotism înțeles greșit, ca interdicție de a reflecta lucid asupra istoriei. Și ipocrizie, desigur, mai ales la nivel instituțional. Dacă ne gîndim la Biserica Ortodoxă Română, putem vedea această ipocrizie în toată splendoarea ei: îți cere să-ți iubești aproapele, dar iată că asta se poate face și blocînd eventuale drepturi (cazul referendumului pentru definirea familiei), vorbește de „adevăr“, dar își neagă trecutul fascist etc. Recomand cartea lui Ion Popa, *Romanian Orthodox Church and the Holocaust*. Nu e tradusă la noi, bineînțeles. În ea, autorul arată foarte clar cum BOR a fost apropiată de toate dictaturile, inclusiv de cea a Mareșalului Antonescu, și cum și-a cosmetizat trecutul.

Vinovăția istorică se prescrie dacă nu vorbim despre fapte sau se tratează dacă le aducem la suprafață?

Cred că vinovăția este strict individuală, deci nu știu ce să spun despre o expresie precum „vinovăția istorică“, care pare a se suprapune peste noțiunea de „vinovăție colectivă“. E important ca istoria să fie discutată cît mai lucid nu doar pentru că identitatea unei comunități ține și de raportarea la trecut, cît mai ales pentru a înțelege că există, pentru fiecare dintre noi, un risc permanent de a pune mîna pe topor și de a-și omorî aproapele. Dar poate că asta sună bine, ideal, dar nu ajută la nimic, habar n-am.

> *„Cred că vinovăția este strict individuală.“*

Cîte istorii există și pe care alegem să o trăim?

Tema e foarte vastă și nu știu dacă poate exista un singur punct de vedere. Paul Veyne a scris despre asta – în *Cum se scrie istoria* –, la fel și Lucian Boia – în *Jocul cu trecutul*. Și mulți alții. Conceptul însuși de „adevăr istoric“ e foarte problematic și, sincer să fiu, nu îl înțeleg pînă la capăt, sau nu știu cum poate fi el demonstrat la modul absolut. Nu poate fi, de fapt. De aceea, în filmele pe care le-am făcut, există întotdeauna și o indicație a faptului că ele reprezintă o construcție, o încercare de a discuta niște lucruri cu instrumentele cinematografului, fără a pretinde că reconstituirea prezentată reprezintă „realitatea așa cum a fost“.

În Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari *avem o regizoare care pregătește un spectacol de stradă, cu finanțare de la Primărie, despre ce a făcut armata română la Odessa, în 1941.* Mise-en-abyme-*ul e eficient și spectaculos. Ce și-a propus protagonista, adică să-și provoace / bruscheze publicul și să-l confrunte cu o altă perspectivă asupra unui moment istoric, v-ați dorit și dvs. să faceți cu spectatorul filmului?*

Încerc să nu par nici narcisist, nici elitist, dar adevărul e că nu mă gîndesc la „public“ atunci cînd lucrez la un film. Nici nu știu cine e „publicul“, oamenii care se vor uita – eventual – la film sînt foarte diferiți, au gusturi diferite, așteptări diferite și, cu siguranță, unii vor fi nemulțumiți. Filmul e gîndit ca ceilalți să se uite la el, desigur, dar dincolo de asta, problemele pe care încerc să le rezolv țin de ce mi-aș dori eu să văd pe ecran, dacă filmul ar fi făcut de altcineva. Cine acceptă propunerea, bine, cine nu, nu e nici o problemă, fiecare e liber să vadă ce vrea.

Personajul Movilă (jucat excelent de Alexandru Dabija) este trimisul Primăriei să supravegheze pregătirile pentru spectacol. În care personaj se regăsește regizorul Jude mai mult: în cel al regizoarei sau în cel al consilierului?

Se regăsește doar în felul în care e făcut filmul.

Aș vrea să vorbim și despre compromis, care mi se pare un cuvînt-cheie în film. Care sînt, pentru dvs., limitele compromisului în numele unei viziuni artistice, apropo de alegerile pe care le are de făcut protagonista dvs.?

E o discuție care nu cred că poate fi soluționată la modul general și care trebuie purtată pentru fiecare caz în parte – tocmai pentru că noțiunea de compromis ține de sfera morală. Pot spune, de pildă, că pentru mine una dintre limite o reprezintă punerea în pericol a cuiva din echipă. Am renunțat la cadre spectaculoase în *Aferim!*, deoarece cascadorul care coordona traseul cailor actorilor considera anumite locuri ca fiind periculoase. Și nu regret. Cînd citesc despre filmări eroice gen *Aguirre, mînia zeilor* sau *Apocalypse Now* (pe care Baudrillard îl considera o continuare cu mijloace hollywoodiene a războiului din Vietnam), nu mai simt nici un pic de admirație, eroismul ăla ar trebui scris „eroism“, de obicei e făcut pe spinarea unora care au trebuit să accepte niște riscuri stupide, soldate uneori cu morți sau răniți, pentru ca regizorul să se laude cu cine știe ce scenă spectaculoasă. În altă ordine de idei, am făcut un compromis la acest film nou pe care îl regret profund: am acceptat să tai 20 de minute pentru distribuția filmului în Franța. A fost o mare, mare greșeală, pur și simplu am cedat la insistențele producătorului francez și ale distribuitorului de acolo. Evident că, odată deschisă această poartă, au apărut și alte cereri, cum ar fi de schimbare a titlului, ceea ce a dus oricum la conflicte etc. Trebuia să fiu foarte ferm de la bun început și să nu cedez. (O fi fost și faptul că, ei fiind francezi și eu român, automat m-am pus într-o situație de inferioritate?) În fine, jur că nu mai accept așa ceva!

a consemnat Ana Maria SANDU

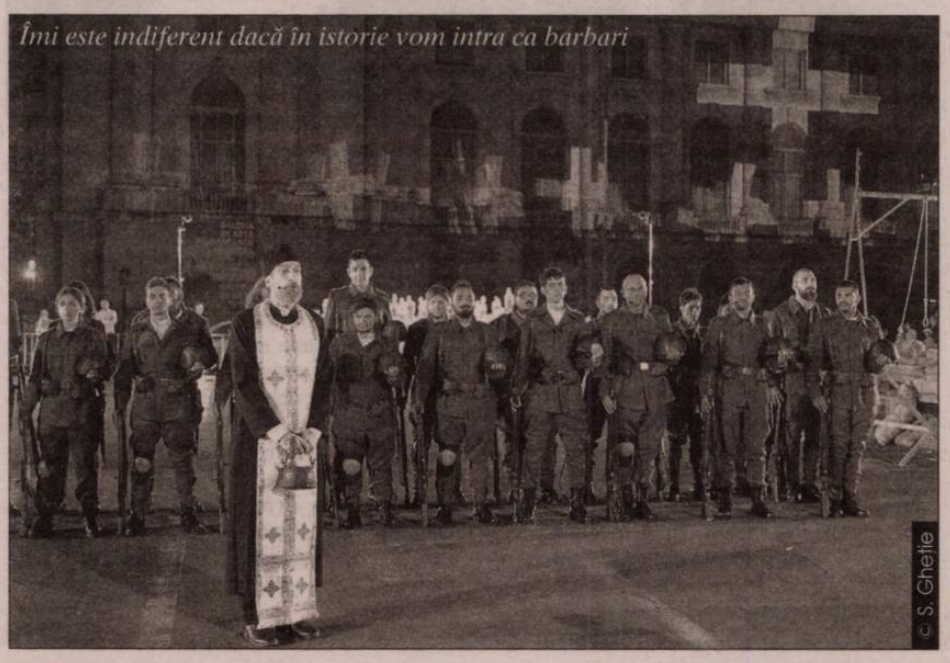
Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari

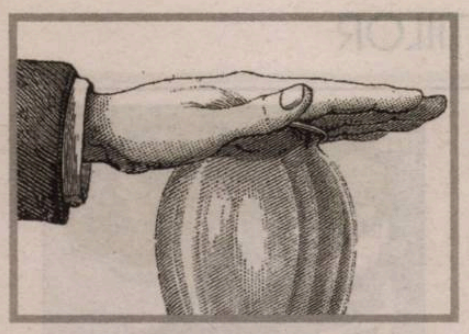

George BANU

scena lumii

Singurătăți

pentru Marcel Iureș

Un „act“ existențial marchează un destin, căci „sîntem ce facem“, afirma un vechi adagiu sartrian, în ultimii ani serios revizuit. Și totuși, la aniversarea a două decenii ai Teatrului Act trebuie să-i recunoaștem pertinența: Marcel Iureș e la originea acestui „act“. Un „actor“ a decis să facă un „act“, personal și deliberat, concret, durabil. El își confirmă azi longevitatea și, douăzeci de ani mai tîrziu, trebuie să-i amintim originalitatea, căci acest teatru a inspirat inițiativele ulterioare, autonome și independente, care au modificat cartografia scenelor bucureștene. Teatrul Act are meritul începuturilor.

O antinomie definește identitatea acestui teatru. Teatru ascuns, teatru subteran, teatru miniatural, pe de o parte, iar pe de alta, teatru plasat în inima orașului, pe Calea Victoriei, cu acces facil, teatru deplin central. El evocă pe acei artiști solitari ca Proust sau Cioran, ce nu s-au refugiat în ermitaje inaccesibile, ci și-au avut domiciliul pe alei intens frecventate sau străzi cu circulație densă. Asemeni lor, Teatrul Act își manifestă prezența subversivă în chiar nucleul orașului. Pentru a te detașa de mondenitate nu e nevoie să te izolezi în deșert sau să te ascunzi în labirintul marginilor urbane. Ceea ce e indispensabil e intransigența relației cu lumea, răspunderea față de arta exercitată. Aceasta-i lecția implicită pe care o dă Teatrul Act pe Calea Victoriei 126.

Acest teatru poartă amprenta unei identități de actor, pecete subtilă, dar reală. Pecetea lui Marcel Iureș, expert în singurătate. În celebrul *Caligula,* pus în scenă de Mihai Măniuțiu, el a jucat ca nimeni altul melancolia împăratului însingurat, căci spoliat de iubirea surorii, rătăcit pe scena lumii lipsită de steaua polară a inimii. Niciunde Marcel Iureș nu se afirmă artistic mai plenar decît în ansambluri mici – *Moromeții,* de exemplu – sau în monologuri, căci singurătatea îi permite să-și reveleze propria profunzime, personală, asociată celei a cuvintelor scenic adoptate. Singurătatea beckettiană sau cea a *Făcătorului de teatru,* piesa lui Thomas Bernhardt, singurătate a naufragiului care, la el, nu suscită niciicînd expresii retorice: pudoarea suferinței e constant respectată. Dar Marcel Iureș a procedat și la o neprevăzută schimbare de registru, reunind de astă dată comicul și scepticismul în admirabila serie inspirată de poveștile lui Ion Creangă și lucrată în complicitate cu Alexandru Dabija. Singurătatea îi e propice. Și regret că încă nu l-am văzut în magicianul Prospero, maestru al viselor, animator de marionete. Aștept!

Actorii de revistă sînt singuri fără a produce însă sentimentul de singurătate. La ei totul vizează angajarea unui dialog direct și colectiv cu sala. Frontierele sînt abandonate și rîsul îi reunește pe animatori și pe spectatori, excluzînd astfel orice formă de izolare. Aici efectul comunitar e prioritar căutat și, în caz de succes, obținut. Există însă alte singurătăți, singurătăți ale personajelor care se expun sub formă monologală, ca acelea din *Cîntecul lebedei* a lui Cehov, *Omul cu floarea* a lui Pirandello sau *Vocea umană* a lui Cocteau, care i-a permis Oanei Pellea, în regia Sandei Manu, o performanță, se pare, excepțională. Dar mai ales Beckett a impus singurătatea personajelor în două capodopere, *Oh! les beaux jours* și *Ultima bandă*. Cît îi iubim pe Winnie și Krapp, care se consacră unei călătorii autobiografice retrospective la adăpost de orice apel spre sală și spectator! Singur, dar în apropierea lor căci orice formă de singurătate pe scenă reclamă proximitatea interpreților, îi ascult și mă simt reconfortat.

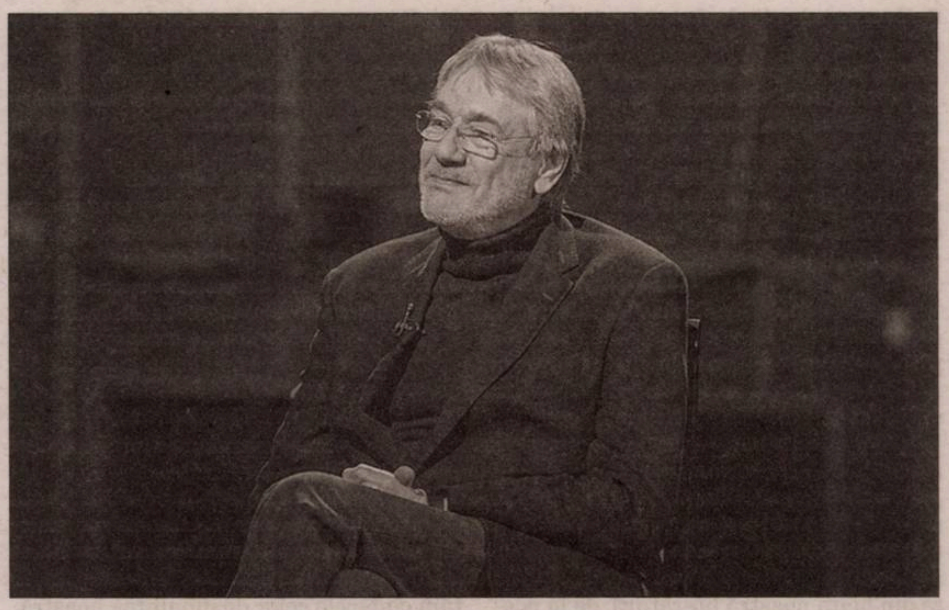

Actorii de revistă sînt singuri fără a produce însă sentimentul de singurătate.

Marcel Iureș nu cultivă exercițiul particular al recitalurilor, al plăcerii versurilor spuse cu libertatea unui Ion Caramitru, expert în jocul de ritmuri și în deruta de sintaxe. Recitalul implică o manifestare performativă, o expunere a ecoului produs de cuvinte în recitant și, implicit, în spectator. Singurătate atenuată de iubire. Singurătate fără dramă, dar singurătate salvată prin emoție, mistică sau profană. Ca în recitalurile lui Constantin Chiriac. Ne parvine astfel, ca într-un ecou, vocea poetului. El ne e aproape. Și astfel ne împărtășim singurătățile. Ca în acel monolog excepțional, *Lecture on Nothing* de John Cage, restituit de Robert Wilson în teribila lui izolare haotică și salvatoare.

La Festivalul de la Sibiu 2018, o singurătate particulară a sedus. Aceea a lui Isabelle Huppert, care prezenta celebrul roman al lui Marguerite Duras, *Amantul,* alternînd lectura și recitarea textului depus pe un pupitru ca o partitură muzicală. Cînd cititoare episodică și cînd interpretă lirică, Isabelle Huppert exercita o tranziție constantă, refractară la imobilitate, expresie însăși a unui *entre-deux* indecis, unde fiecare termen se vedea fără încetare convertit în dublul său reciproc. Lectura devine astfel o expresie poetică unde se alternează plăcerea descifrării obiective a cuvintelor și aceea a rememorării frazelor depuse în sine. O singurătate de actor ce-și mărturisește în public iubirea pentru un text.

În ultimii ani s-a impus exercițiul solitar, uneori spectaculos, al reprezentării îndeosebi a unui roman, ca de exemplu *Orlando* de Virginia Woolf, jucat de Jutta Lampe și apoi de Isabelle Huppert. Se pot cita și neuitatele *Însemnări ale unui nebun* de Dostoievski, pus în scenă de Felix Alexa, cu Marius Manole și Alexandru Bălănescu. Dar, recent, tot la Sibiu în 2018, Denis O'Hare a povestit singur *Iliada,* regăsind virtuțile arhaice ale unui bard care, asemeni lui Homer, restituie fapte istorice și destine umane trecînd de la trecutul îndepărtat la prezentul imediat. Resimțeam aici impactul formelor prime restituite fără urmă de postură arheologică, forme inițiale reanimate de un actor singur. Unic și singular.

Am citit de curînd nuvela lui Tabucchi intitulată *Teatru*. Acolo, un funcționar portughez sosit într-un sat african primește o invitație pentru a se prezenta la o cină în ținută de seară. La sfîrșitul ceremoniei i se propune să pătrundă într-un loc improvizat cu o scenă pe care e așezat doar un scaun și o sală în care, ca într-o oglindă, se află tot numai un scaun. Și atunci, gazda, care e un aristocrat englez retras în acele ținuturi inaccesibile, începe să recite *Lear,* iar apoi, ceremonialul odată instalat, *Romeo și Julieta*, *Othello*... Ca în seara în care, demult, la Teatrul Act, Marcel Iureș a reluat, pentru spectatorul singur care eram, *Ultima bandă.* Singurătăți împărtășite. La teatru, plăcere rară, de neprețuit.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

© adevarul.ro

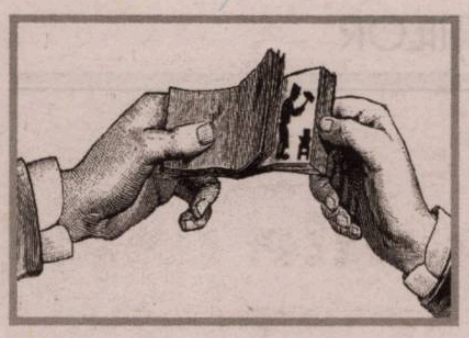

Marius CHIVU

feedbook

Eu sînt Celălalt

● **Răzvan Andrei, *Jazz pentru iguane*, Editura Brumar, 2018.**

Homosexualitatea a fost pînă de curînd un subiect tabu în literatura română. Nici acum nu dă semne că s-ar simți mai bine. Și cum ar putea, de vreme ce Articolul 200 din Codul Penal care incrimina relațiile și interzicea promovarea activităților homosexuale în public – articol datînd din 1936 și revizuit în 1968 (regimul ceaușist îi numea pe homosexuali „infractori de drept împotriva persoanei") – a fost abrogat abia în vara lui 2001 sub presiunea Uniunii Europene? Eseistul și prozatorul Angelo Mitchievici a publicat în revista *Dilemateca* nr. 49/2010 un amplu eseu intitulat „Sexualitatea damnată și literatura gay românească" (articol disponibil pe siteul www.dilemaveche.ro) în care antologa aproape toate scenele de homosexualitate din biata noastră literatură, de la poemele lui Geo Bogza (care i-au adus autorului o condamnare la închisoare în anii '30) pînă la romanele lui Adrian Schiop, care la vremea respectivă încă nu publicase *Soldații. Poveste din Ferentari*. Nu erau multe exemple (între timp, Florin Iaru a publicat, chiar în revista noastră, o teorie foarte convingătoare, sub titlul „Caragiale n-a vrut să răspundă", despre homosexualitatea lui nenea Anghelache din misterioasa nuvelă „Inspecțiune" a lui I.L. Caragiale) și, oricum, singurul caz care se înscria cu totul în tema eseului era jurnalul *Straja dragonilor*, al cărui autor, Ion Negoițescu (1921-1993), a fost pînă nu de mult singurul scriitor român autodeclarat gay.

„*Jazz pentru iguane* e primul volum relevant de poezie în cheie LGBT din România, deci și-a rezervat din capul locului o poziție istorică", afirmă criticul Mihai Iovănel pe coperta a patra a cărții lui Răzvan Andrei (n. 1981), absolvent de liceu teologic înainte să urmeze cursuri de filozofia și istoria și teoria artei, fost jurnalist și editor media, actualmente redactor de carte. „Dar interesul său nu se limitează la acest context socio-poetic amplificat de apropierea unui referendum pentru familie", continuă criticul și are întru totul dreptate, căci volumul *Jazz pentru iguane*, cu titlul său capoteian, deși a trecut aproape neobservat (exceptînd un premiu acordat de USR la un concurs obscur intitulat „Literatura tinerilor"), este, pînă acum, cea mai originală carte de poezie a anului și, în mod evident, o bornă în paradigma literară românească.

„Spre voi mă îndrept, poeți din adîncurile pămîntului, din baruri și garsoniere homosexuale! / Vă iau de mînă, vă scot la lumină! / Să urlăm să strigăm în toate cartierele și pe toate străzile, / să cîntăm cîntecele celor de dinaintea noastră, / să găsim cuvintele care să ne unească teama…", scrie Răzvan Andrei într-un amplu poem intitulat „Elegie pentru copilul homo" *(vezi începutul în fragmentul de mai jos)*, care, ca și poemul titular, este un fel de imn, nu tocmai un manifest, dar un cîntec deopotrivă de revoltă socio-politică și de jale identitară, cu inflexiuni din Whitman și Ginsberg, ambii, după cum se știe, poeți gay. Răzvan Andrei se definește ca *millennial* și e interesant ce va însemna cartea sa pentru noua generație, dacă va deveni o carte cult, influentă nu doar literar. Căci are tot ce-i trebuie: atitudine, stamină, dramatism, emoție, limbaj, *background* cultural și chiar umor. Dar, mai ales, un culoar de exprimare deopotrivă estetică și ideatică proaspăt și extrem de ofertant. Este o mare șansă, un privilegiu în sine, aproape îmi vine să zic și noroc, faptul că Răzvan Andrei are curajul dublat de talent să deschidă acest capitol în istoria poeziei românești. Ar fi putut-o face Radu Afrim (care între timp pare să fi renunțat cu totul la versuri) sau Alex. Leo Șerban (1959-2011), dar selecția acestuia de poeme, publicate postum și intitulate, *hélas*, tot cu o parafrază după Capote, *Alte camere, alte glasuri de ieri* (Pandora M, 2011), atinge discret gaytatea într-un singur loc.

În mare, poemele lui Răzvan Andrei alternează două tipuri de retorică identitară. Una asumat colectivă, vorbind în numele unui „noi" generic („mereu în umbră, confiați ca moaștele de sfinți / noi nu avem timp, / noi nu avem spațiu") sau punînd eul între ghilimele (într-o intitulată „Artă poetică" scrie: „Nu aparțin. Eu depind", iar în alt loc: „Eu sînt, dar nu-mi vine să fiu!"), cu un discurs pe alocuri vizionar și conceptual. Poemul titular, cel mai amplu și mai ambițios din carte, deopotrivă retoric și cumulativ, cu referințe culturale și filozofice, este o evidentă questă legitimatoare printr-o „istorie heterosexuală". Așa cum o serie de cinci psalmi iconoclaști este îndreptată împotriva „credinței heterosexuale" a creștinilor. Nu toate poemele așa-zis conceptuale funcționează, unele sînt mai degrabă niște texte aride, dar atunci cînd au tonul și calibrajul potrivite, cînd expun alteritatea mai mult prin imagini decît prin jargonul filozofic, cînd explorează dimensiunea identitară sau pe cea corporală fără prea mare tapaj conceptual, atunci impresionează. „Raport intermediar către Walt Whitman" este un poem splendid, desfășurat în forță, mustind de sens, cu nenumărate versuri memorabile („distanța dintre noi e mai fină decît / foița de Biblie dar nu te pot atinge", „nu există istorie, nici biografii, doar lungi / inconsistente urlete de disperare"). Cealaltă zonă este încă și mai personală, nelipsită de filonul dramatic („întîlnirile atingerile îmbrățișările sexul / sînt modalități ale tristeții mele / variațiuni ale unei imposibilități"), cu mici istorii private, povești de dragoste și poeme sentimental-erotice cu dedicație (mai toate foarte reușite), suficient de prozaice, uneori chiar narative, alteori cu rimă împerecheată, încît să aibă un aer retro optzecist.

Poezia lui Răzvan Andrei, deopotrivă inteligentă cultural și sensibilă la viață, mustește de frică, singurătate și moarte în timp ce cartografiază întunecate locuri interioare cu nesiguranța și vulnerabilitatea la vedere. O carte (de debut) excelentă.

■ ■ ■

aproape de carte

Răzvan ANDREI

Elegie pentru copilul homo

Bărbații care iubesc alți bărbați sînt o deviație a umanului,
După cum femeile care iubesc alte femei sînt mutații ale florilor de magnolie.
Spre voi mă îndrept – diformi, anormali, monștri cu inimi temătoare,
Scheletice chipuri,
paria cu alveolele făcute cercei la urechea dreaptă,
Și mucenici ai bolilor cu transmitere sexuală!
La picioarele spînzurătorilor de care atîrnați, scuipați
în obraz de părinți, urîți de prieteni, mă așez
și pe voi, copii cu frica în oase, vă îmbrățișez din inima propriei mele frici.
Eu nu sînt eu dacă voi nu sînteți și contradicțiile mele sînt mai groaznice.
Dacă nu-s și contradicțiile voastre, coșmarurile mele cele mai
negre dacă nu se-ntîlnesc cu ale voastre!
Frica asta pe care-o purtăm desenată pe frunte, în travestiurile noastre
Și-n fluturările de mîini ori gene e blazonul unor lungi
suferințe, pentagrama unei antice boli
Care n-a rămas necîntată de poeți și nici nesfințită cu sînge.
Noi nu, noi n-am fost niciodată o ramură a biologiei, nici un capitol
al psihiatriei!
Noi nu, noi n-am vrut niciodată să îngroșăm pur și simplu domeniile
morții cu alte și alte cadavre!
Noi ne-am îmbrățișat în locuri umbroase cum mușchii pămîntului
îmbrățișează scoarțele de copaci,
Noi ne-am mușcat limbile și ne-am sugrumat gemetele printre plosnițe
și în veceuri publice,
noi ne-am ținut frica în zăbală și ne-am fript măruntaiele,
ne-am înăbușit lacrimile și am tăcut
pînă cînd sufletele ni s-au încovoiat și, supuse, au îngăduit și ura
și blestemul și mutenia…

PUBLICITATE

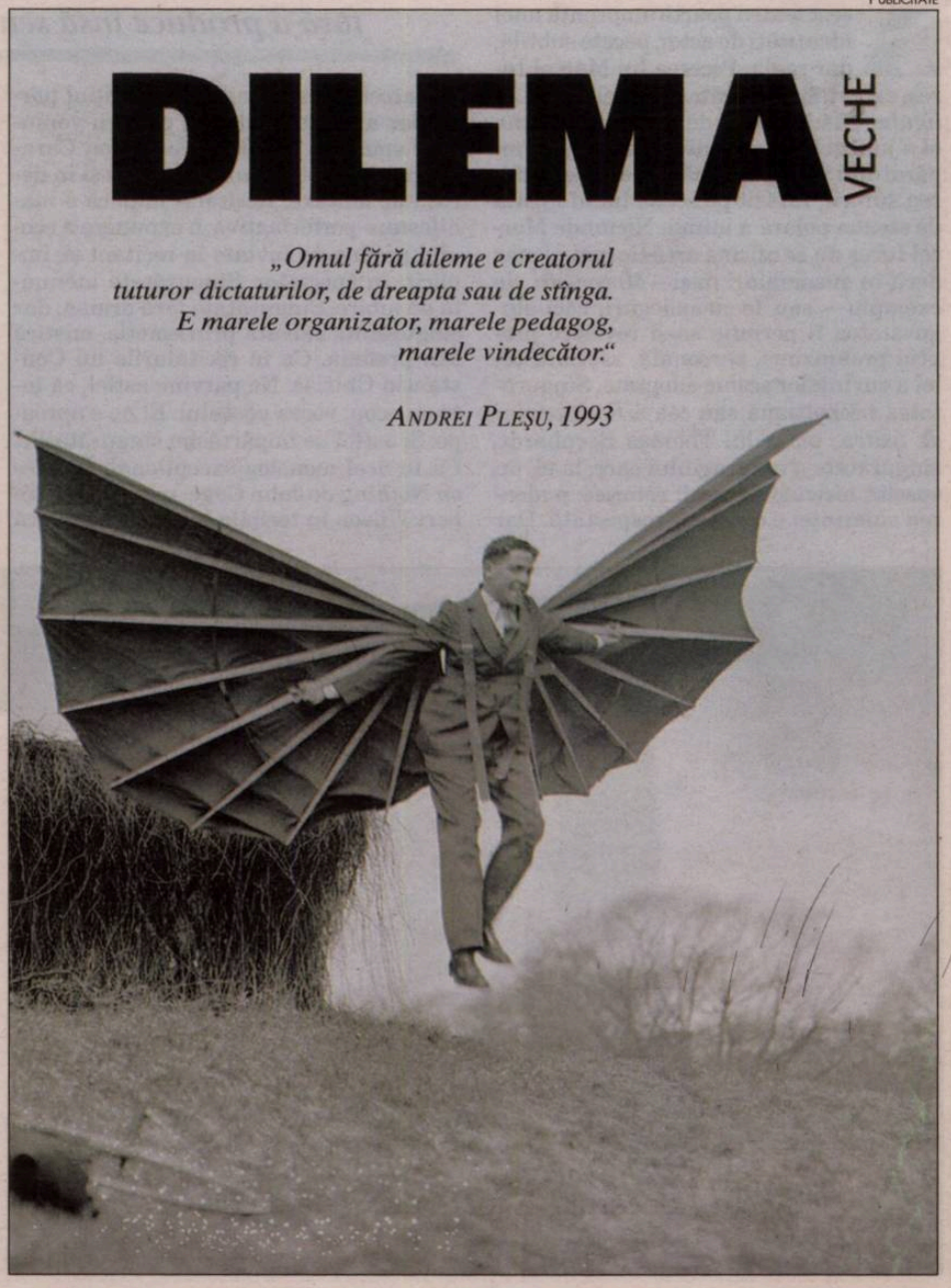

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Nikolai Sablin: Memoriile care nu puteau rămîne nescrise

● **Nikolai Vasilievici Sablin, *Călătoria prin Eldorado. Zece ani în lagărele sovietice*, volum editat de Vadim Guzun, Editura Corint, București 2018, 538 de pagini, opt pagini cu ilustrații, indice de nume, locuri, lagăre și închisori.**

Uneori, manualele de istorie sînt prea abstracte. Citim în ele, de exemplu, că agenții serviciilor secrete sovietice se infiltraseră prin București și prin țară imediat ce drumul le-a fost deschis de Armata Roșie. Și mai departe? Ce au făcut, cum au acționat, pe cine au urmărit? Povestea rămîne întrucîtva neterminată.

Nu știi cum și nu știi unde, adevărul se spune.

Asta dacă nu ar exista mărturiile directe. Ele fac lumină acolo unde domină penumbra generalizărilor care au uitat de unde au pornit. Este și cazul volumului autobiografic al lui Nikolai Vasilievici Sablin, republicat recent în românește. Sablin s-a refugiat din Rusia devenită bolșevică în România, care în perioada interbelică încă rezista expansiunii Moscovei. De aici, din București, între Crăciunul și Revelionul anului 1944, a fost „extras" de NKVD – și episodul la concret e relatat în carte – și plimbat timp de zece ani prin cîteva lagăre sovietice. Ce au avut cu el? Nici măcar autorul nu a aflat, pentru că la un moment dat, spre sfîrșitul detenției, a fost achitat de însăși mascarada de justiție sovietică. Nu reiese că l-au luat cu japca din România nici măcar din răzbunare – pentru că a devenit la București liderul promonarhiștilor ruși, sau pentru că a slujit în regimul țarist sau pentru că a fugit din țara natală cînd s-a schimbat regimul. L-au luat aparent preventiv, pe principiul „Lasă, că a făcut el ceva, vedem noi mai tîrziu ce anume, acum îl punem deocamdată cîțiva ani la poprire".

Memoriile lui Sablin sînt pline de acele mici întîmplări sau relatări încărcate de mari semnificații. Nu mă întind. La ares-tare, și-a luat un sul de hîrtie igienică. Ofițerul NKVD i l-a confiscat ca să-și facă țigări. În lagăr, ca și în afara lui, în Rusia aparent liberă, apăreau, periodic, penurii ciudate. De pildă, de nasturi. În URSS nu mai erau nasturi, care ajungeau astfel mare monedă de schimb. Rezolvarea penuriilor era la rîndul ei spectaculoasă. Dispăruseră ciorapii de mai multă vreme, și cînd „au băgat", au adus în lagărul de bărbați numai ciorapi de copii. După moartea lui Stalin, în același lagăr de deținuți bărbați, au făcut în premieră un magazin. Singurul articol care s-a găsit aici multă vreme au fost prezervativele. Un semn vrut probabil puternic, de destindere și liberalizare, după moartea crudului dictator. Sînt apoi lungi capitole – memorii în memorii – în care Sablin face dovada talentului de scriitor. Și anume cele în care „îi dă stiloul" prietenul său, pitorescul personaj Afanasi Ivanovici Buțenko *de Beloțerkovski*. Acesta povestește spumos și ironic cum studia el la Paris decăderea societății occidentale, în calitate de oficial sovietic, dar pe banii „mujicilor care construiau victorioși acasă socialismul".

Sablin avea deja peste 70 de ani cînd a trăit aceste întîmplări. Memoriile și le-a scris cînd s-a întors acasă, la București, preluat fiind de serviciile de urmărire de aici. Povestea memoriilor este și ea plină de miez pentru că din cauza lor a fost arestat din nou și pînă la urmă a și murit, în detenția secundară din România. Deși știa ce face, deși îl avertizaseră soția și unii cunoscuți, deși știa probabil că riscă o nouă întemnițare, Sablin nu s-a putut abține să scrie. E un tîlc dublu aici. Social și istoric, adevărul cumva tot iese la suprafață. Sînt pori ai societății care respiră, oricît de închisă și represivă ar părea aceasta. Nu știi cum și nu știi unde, adevărul se spune. Te trezești cu el, chiar și după 60 de ani, cum a fost cazul cu memoriile lui Sablin – dezgropate din arhive de neobositul cercetător Vadim Guzun. Apoi e vorba și de o urgență personală, umană. Sablin nu putea să nu scrie. Și-a înfrînt instinctul de conservare, care îi spunea probabil să înceteze, altfel riscă să plonjeze din nou în mizeria închisorii, și încă la o vîrstă și mai înaintată, cînd mai indicat e să stai cuminte și să îți vezi de bețeșuguri. Dar memoriile acestea îl defineau pe el ca om și ca persoană – și nu a putut renunța la ele. Scriitorii se alintă spunînd că nu pot trăi fără să scrie, că ar exploda. Dar pînă la explozie, cîți ar merge la închisoare?

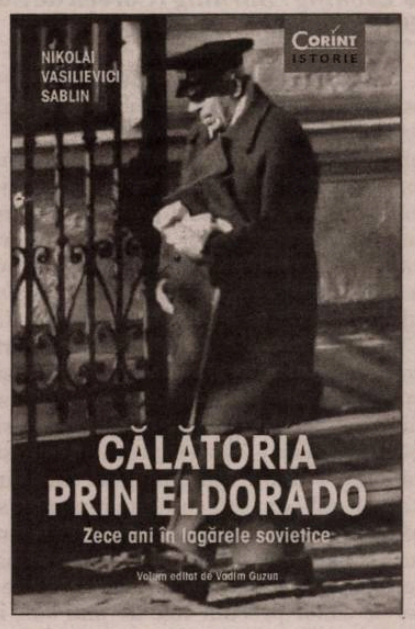

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

preț pachet ziar + 1 carte 16,99 lei

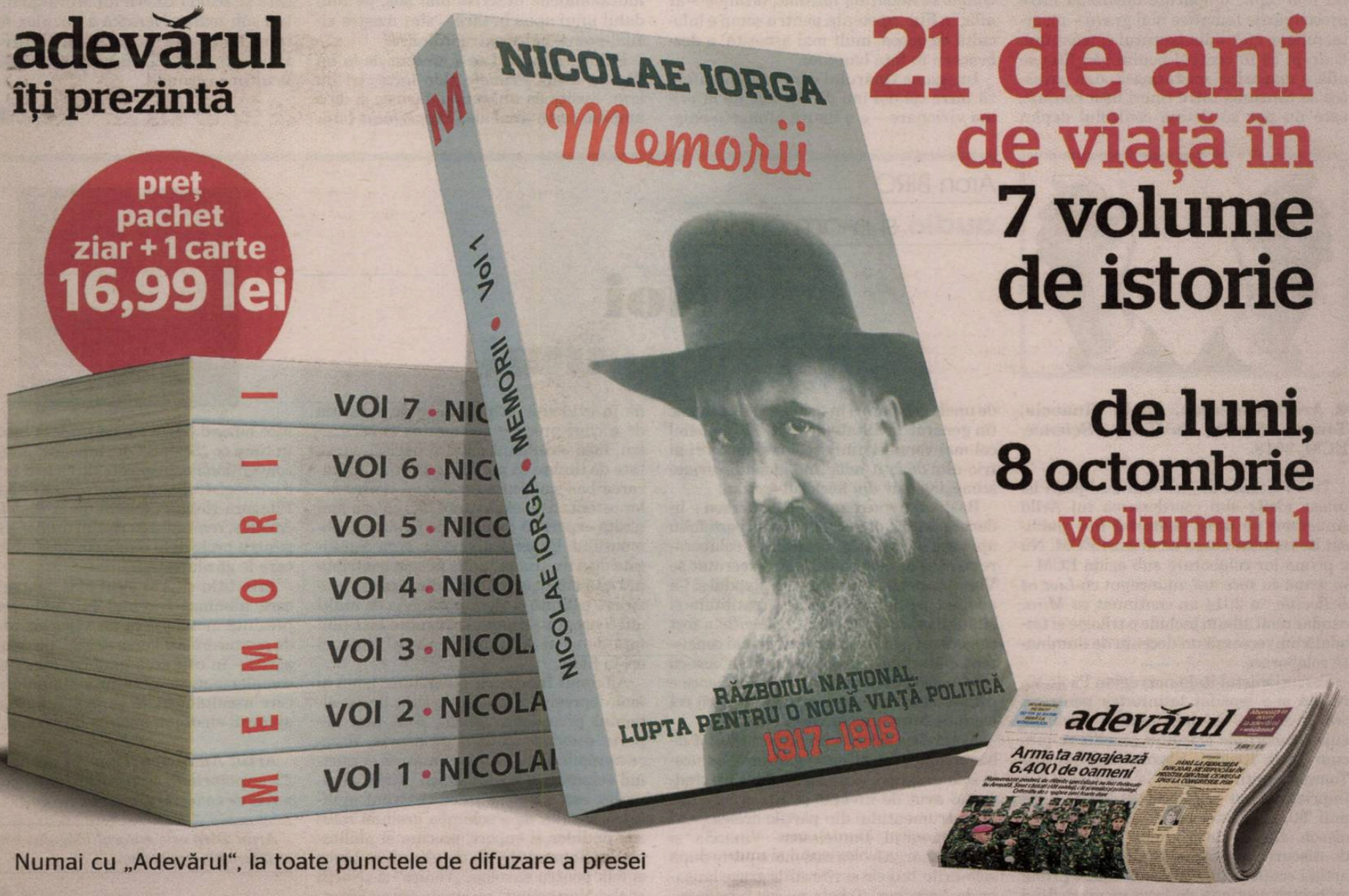

21 de ani de viață în 7 volume de istorie

de luni, 8 octombrie volumul 1

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

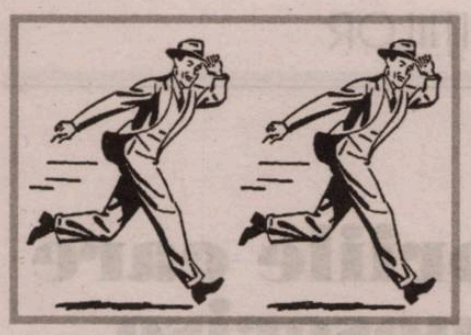

Victor MOROZOV

dilematograf

Un film de neratat la festivalul Les Films de Cannes à Bucarest

● ***Beoning / Burning* (Coreea de Sud, 2018), de Lee Chang-dong.**

Les Films de Cannes à Bucarest (19-28 octombrie 2018) este probabil cel mai așteptat eveniment cinematografic al anului. În desișul filmelor cu patalama canneză poate fi dificil să te orientezi și există riscul să ratezi opere importante – de aceea am ales un film care cred că ar trebui pus în capul listei. Motivele pentru care m-am oprit la *Burning,* ultima creație a sud-coreeanului Lee Chang-dong, sînt variate. Pe de o parte, competiția de pe Croazetă de anul ăsta, spre deosebire de cea din 2017, a avut suficiente lucruri interesante de oferit, și a părut că Asia – reprezentată de maeștri ca Jafar Panahi, Jia Zhang-ke sau Hirokazu Kore-eda, toți cu filme reușite – s-a aflat în poziție de forță, deci a venit momentul să vedem și de ce. Pe de altă parte, e posibil ca numele lui Lee să nu fie la fel de sonor precum cele de mai sus, iar faptul că filmul său a plecat de la Cannes fără premiu (cu excepția celui acordat de Critica Internațională), coroborat cu reticența distribuitorilor autohtoni cînd vine vorba de filme asiatice, îmi spune că dacă nu e văzut acum, riscă să nu mai fie văzut niciodată. Și-apoi, cel mai evident motiv ține de estetic: *Burning* e pur și simplu un film minunat.

L-am văzut acum cîteva săptămîni, și de atunci mă tot gîndesc la el – măiestria mizanscenei lui Lee îl face deopotrivă agreabil și opac. În filmografia deloc prolifică a regizorului (opt filme în peste douăzeci de ani), *Burning* e cu siguranță cel mai *light,* o apariție bizaroidă între preocupările tematice mai grave – moarte, religie, viol – din trecutul cineastului. E drept că în centrul noului său film se află o dispariție misterioasă, dar povestea se consumă între tineri ușor confuzi, care nu par să dețină controlul deplin asupra situațiilor pe care le traversează.

Burning e inspirat de o nuvelă a lui Haruki Murakami tradusă și la noi – *Arderea hambarelor* –, inclusă în volumul *Elefantul a dispărut*. Textul lui Murakami, cu excepția unor momente tihnit-stranii specifice prozei pe care o practică (cum ar fi o discuție alcoolizată între personaje), e mediocru; în comparație, filmul e cu cîteva ture în față. Nuvela prezintă relația vaporoasă dintre un bărbat căsătorit și o fată mai tînără. Cei doi fac cunoștință întîmplător, se împrietenesc, dar la un moment dat în viața fetei mai apare un băiat misterios care îi acaparează atenția. Cum-necum, nou-formatul trio nu rezistă mult, fiindcă fata dispare în urma unei discuții în care tînărul recent intrat în poveste îi mărturisește bărbatului pasiunea sa pentru incendierea hambarelor. Evenimentele povestirii sînt mai degrabă survolate de la distanță, și se vede că Lee, alături de co-scenaristul Jungmi-Oh, a lucrat ca să le dea greutate. Filmul pare mult mai țintit, renunță la balast (personajul principal nu mai e căsătorit, e doar un proaspăt absolvent cu ambiții de romancier) și, grație timpului de rulare de aproape 150 de minute, construiește migălos situații – de pildă, pînă la intrarea în scenă a tînărului, între băiat și fată pare că se țese o idilă serioasă; apoi, după dispariția fetei, protagonistul anchetează cele petrecute cum poate. Certitudinea intuiției scenaristice a lui Lee transpare din cele mai mici găselnițe: în carte, fata are obiceiul ciudat să adoarmă imediat, oriunde s-ar afla; în film, apetența pentru somn e înlocuită cu aceea, mult mai ascuțită, a dezbrăcării în fața băieților.

Imaginea tînărului care se implantează între cei doi îmi dă tîrcoale de la prima vizionare – e o figură alunecos-enigmatică, iar actorul de seriale comerciale Steven Yeun reușește să-i redea, printr-o mimică relativ restrînsă, acel „ceva" impalpabil din priviri. Spre deosebire de ceilalți doi, care își duc viața năuc, acest personaj pare că vede lucrurile mai larg, nu se lasă niciodată dus de val. Mai mult, aparține unei clase sociale superioare – conduce un Porsche, deține o locuință uriașă într-un cartier select și (aidoma lui Gatsby) nimeni n-are habar din ce trăiește. Lee (care a fost o perioadă și ministru al Culturii în Coreea) inserează discret un comentariu pe marginea decalajelor din societate –, dar cadrele sale, fie că surprind casa de la țară a protagonistului, fie că se petrec în apartamentul luxos al străinului, nu au nimic acuzator în ele. Secvențele filmului sînt lungi și negrăbite, iar unele dintre ele – ca, de exemplu, transpunerea discuției murakamiene descrise mai sus, pe fundalul unui apus la țară – sînt mostre vizual-scenaristice extraordinare.

Filmografia lui Lee a crescut de la un film la altul. Primele sale încercări nu erau lipsite de un anume farmec și de o ambiție certă (mai ales *Peppermint Candy,* din 1999, care urmărește aproape două decenii din viața unui personaj), dar Lee părea că apasă prea tare pedala patosului și că vrea să impresioneze. Filmele mai recente sînt, însă, capodopere: *Secret Sunshine* (2007) prezintă poate cel mai intens conflict între credință și ateism de la *Ordet* al lui Dreyer încoace; *Poetry* (2010), spus din perspectiva unei bunici cu început de Alzheimer, e de o sensibilitate domoală, iar narațiunea sa se consumă mai mult în subînțelesuri dureroase. Dar *Burning* este cel mai „plin" film al său, căci amestecă genurile cinematografice cu o subtilitate și o voluptate rar întîlnite – traversînd cu abilitate întreg spectrul care separă filmul romantic de *detective story,* pentru plăcerea pură a narațiunii.

Era nevoie de un regizor talentat pentru a surprinde atmosfera indicibilă în care se scaldă tinerii lui Murakami, captivi sub zodia nefericită a iluziilor. Adaptarea lui Lee nu numai că redă starea asta cu acuratețe, ci o face bîntuitoare pînă la ultima secundă.

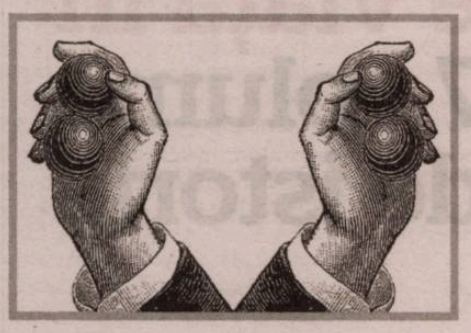

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Noi dimensiuni

● **Arild Andersen, Paolo Vinaccia, Tommy Smith, *In-House Science,* ECM, 2018.**

Trei veterani ai jazz-ului european își unesc ideile sub coordonarea lui Arild Andersen pe acest material *live* publicat de reputata casă de discuri ECM. Nu e prima lor colaborare sub egida ECM – în urmă cu zece ani au început cu *Live at Belleville,* în 2014 au continuat cu *Mira,* așadar noul album închide o trilogie și totodată aniversează un deceniu de iluminată colaborare.

Percuționistul italo-norvegian Paolo Vinaccia și-a lepădat latinitatea pentru a trăi în nordul Europei, unde a lucrat cu superstaruri ale jazz-ului scandinav precum Terje Rypdal. Saxofonistul scoțian Tommy Smith s-a școlit la Berklee și s-a împrietenit cu scandinavii cîndva prin anii '90, prin intermediul lui Lars Danielsson. Deține de o vreme propria casă de discuri, Spartacus, la care păstorește artiști scoțieni tineri, și a înființat prima orchestră scoțiană de jazz, inspirat fiind de unele colaborări în domeniul filarmonic (în general, facilitate de BBC). E probabil cel mai versatil dintre cei trei membri ai trio-ului de față, adoptînd idei din variate scene, inclusiv din folclorul scoțian.

Basistul norvegian Arild Andersen e liderul acestui proiect, avînd în portofoliu aproape o jumătate de secol de colaborare cu casa de discuri ECM. L-a recrutat pe Vinaccia prin intermediul lui Rypdal și l-a adoptat pe Smith pentru versatilitate și suflul exuberant. *Live at Belleville* a fost considerat la data apariției cel mai consistent material condus de Andersen, așa că noul episod propus pe *In-House Science* e primit cu un entuziasm mai larg decît cel legat de funcția sa aniversară.

Avem de-a face cu un proiect ghidat de basul sofisticat al norvegianului, cu acele solo-uri grave și melodice din care cîndva au avut de învățat și alți practicanți ai instrumentului din părțile acelea (vezi sus-pomenitul Danielsson). Vinaccia și Smith aleargă în cea mai mare parte după solo-urile, temele și vibrațiile grave lansate de Andersen. Tobele nu ies întotdeauna în evidență, achitîndu-se de obligația de a oferi precizie geometrică și perimetru, însă saxofonul oferă o bogată varietate de timbre ca partener de duet. Alăturarea bas-saxofon e un duo al contrastelor ostentative, exploatate aici cu cea mai înaltă expertiză disponibilă în jazz-ul momentului. Expertiza vine cu acea capacitate de a nu „risipi" note, fiecare contribuind cu silabe esențiale ale discursului muzical – calitate ce detașează deja de mulți ani concepția scandinavă asupra jazz-ului față de ce se întîmplă în restul Europei ori în SUA.

Albumul începe cu o versiune nouă și mai depresivă a piesei de titlu de pe albumul precedent, „Mira", însă mai departe compozițiile sînt proaspete, fiecare apropiindu-se de nouă minute și purtînd semnătura lui Andersen. Vîrful albumului este „Blussy", demonstrînd agilitatea basului de a schimba gradual rolurile de lider și suport, precum și abilitatea lui Tommy Smith de a traduce blues și folk pentru saxofon. „Venice" și „North of the Northwind" au unele tușe electronice mizînd pe un sound nu-jazz modern, în timp ce „Science" și „Inhouse" sînt mai convenționale, inspirate de cadrul în care s-a înregistrat materialul – casa de știință Pitagora-Kepler System de la Bad Ischl, Austria, renumită în rîndul audiofililor și pentru proiectele muzicale academice pe care le găzduiește.

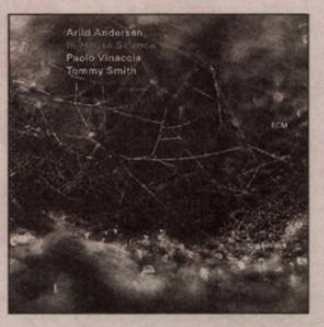

Prin titlu și prin locul ales pentru concert, albumul trio-ului lui Andersen se prezintă metaforic ca un experiment fizic de producere a diverse energii pe cale muzicală – în căutarea unei noi dimensiuni, complementară spațiului și timpului, prin care ascultătorul să se poată deplasa cu ajutorul emoțiilor stîrnite de muzică.

***Arild Andersen Trio** vor concerta pe 22 octombrie în Control Club în cadrul seriei de concerte Jazz Nouveau.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

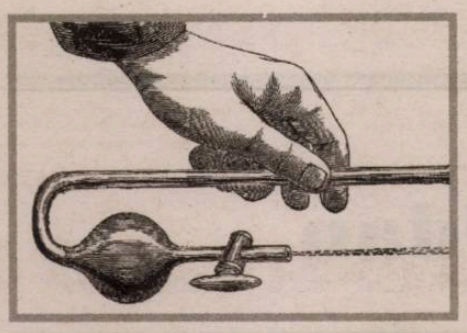

Oana STOICA

rosencrantz & co

(Re)Vizitînd-o pe Martha Graham

● Martha Graham Dance Company, TNB, 19 septembrie 2018. Întîlnirile JTI, ediția a XIX-a.

Unul dintre artiștii care a setat limbajul coregrafic modern este Martha Graham. Reimaginînd dinamicile și stilisticile corpului, Martha Graham a împrospătat dansul secolului al XX-lea, scuturîndu-l de dulcegărie prin ascuțimea mișcărilor, mutînd accentul de pe narațiuni pe emoții, schimbînd nu doar vocabularul dansului, ci și perspectiva asupra lui. Influența ei asupra dansului și dansatorilor a fost atît de mare încît s-ar putea spune că întregul sistem coregrafic s-a reconfigurat sub presiunea ideilor ei inovatoare și că, din acel moment, dansul nu a mai putut fi privit ca pînă atunci. În această transformare a dansului a fost importantă constanța cu care Martha Graham a lucrat, cît și longevitatea ei profesională (a murit la 96 de ani, în 1991, lucrînd pînă în ultima clipă). De asemenea, componenta educațională a muncii sale a fost esențială în transmiterea limbajului ei coregrafic. Căci influența ei a funcționat într-o progresie geometrică. Nu doar că a lucrat direct cu mari dansatori precum Nureev sau Barîșnikov, nu doar că șlefuit relația cu corpul a unor artiști de mare impact (precum Lisa Minnelli sau Madonna), dar a fost și mentorul unor creatori care au reconfigurat, la rîndul lor, limbajul dansului, precum Merce Cunningham (care a activat în compania Marthei Graham între 1939 și 1945, cînd și-a format propria sa companie).

Influența ei asupra dansului și dansatorilor a fost atît de mare încît s-ar putea spune că întregul sistem coregrafic s-a reconfigurat sub presiunea ideilor ei.

La a XIX-a ediție a Întîlnirilor JTI, spectacolul a fost susținut de Martha Graham Company. E incitant de văzut *live* piese din repertoriul Marthei Graham, recreate cu respectarea strictă a detaliilor (costume, amploare etc.) sau reinterpretate, ca vizitarea unui muzeu performativ. În același timp, este interesant de aflat cum se menține în atenție una dintre cele mai importante și longevive companii de dans din lume, ale cărei standarde artistice sînt extrem de ridicate.

Aflată într-un turneu european, Martha Graham Company a prezentat la București cinci piese, atît creații coregrafice refăcute riguros, cît și unele reinterpretate conceptual, dar și piese noi, ale altor coregrafi. Sub conducerea artistică a lui Janet Eilber, una dintre colaboratoarele Marthei Graham și parteneră a lui Nureev, compania și-a păstrat exigența în alegerea dansatorilor astfel că, din punct de vedere fizic, nivelul trupei este extrem de ridicat. Explicînd că alege dansatori care, indiferent ce dansează, își fac simțită și propria personalitate, Janet Eilber dă, de fapt, un indiciu pentru care revizitarea pieselor Marthei Graham este viabilă astăzi ca spectacol, nu doar ca *reenactement* arhivistic: vivacitatea dansului. Căci dincolo de valoarea de recuperare a unui trecut artistic fabulos, refacerea acestor piese este eminamente destinată spectacolului, în care excelența fizică a dansatorilor și capacitatea lor de a fi preciși cu trecutul și contemporani în limbaj au un rol important.

Suita *Lunca întunecată*, care a deschis programul, păstrează nu doar coregrafia, ci și costumele Marthei Graham – ea a reimaginat complet costumul de dans, exploatînd liniile modei și picturii vremurilor. *Reenactement*-ul este fidel coregrafiei inițiale, ajustarea venind din faptul că piesa este un pasaj dintr-o coregrafie mai amplă numită *Lunca întunecată* (1946), inspirată de ritualurile nativilor din America de Sud-Vest și Mexic, care arată în ce măsură Martha Graham inova în raport cu timpul său („Nici un artist nu se află înaintea timpului său. El este timpul său. Doar că ceilalți se află în urma timpului" – spune Graham, citată în caietul-program al Întîlnirilor JTI). Soloul *Extaz (Ekstasis)* a fost recuperat prin documentare, din fotografii și declarațiile Marthei, de către Virginie Mécène pentru Natasha M. Diamond-Walker. Piesa este statică, dansatoarea își folosește exclusiv pelvisul și mîinile pentru a induce o mișcare rațional-orgasmică, în care corpul „gîndește" pasiunea, un dans rece și cald în același timp.

Una dintre cele mai puternice piese este *Lamentația – Variațiuni,* care pornește de la o înregistrare video fără sunet, de patru minute, cu Martha Graham, în care coregrafa execută un dans al jelirii. Îmbracată într-un costum fluid și tubular, din care se văd doar extremitățile – capul, labele picioarelor și palmele –, Martha execută o serie de contorsiuni, expresivitatea durerii venind din contrastul dintre membre și corpul ascuns. După această premisă video, apare o a doua, audio, cu Graham explicînd dansul prin povestea unei mame care nu poate plînge pierderea copilului. De aici încolo, coregrafii Aszure Barton, Larry Keigwin și Bulareyaung Pagarlava au dezvoltat trei piese conform cerințelor lui Janet Eilber (doar zece ore de repetiții, fără decor și costume). Spectacolul, creat în 2007, era destinat comemorării atentatelor de la 11 septembrie 2001, cu o unică reprezentație, dar datorită succesului, a rămas in repertoriul companiei. Sînt aici variante de doliu, de suferință și moarte, de negociere cu memoria, cu amintirea unei persoane dragi. O suită cu trei dansatori și o dansatoare se transformă într-un cortegiu funerar. Dintr-un ansamblu în care, la un moment dat, se formează un cuplu, dispar pe rînd aproape toți dansatorii, fata din cuplu „dizolvîndu-se" din brațele partenerului (o scenă în spiritul Marthei, datorită prelucrării coregrafice a emoției și formei abstracte a dansului).

Celelalte două piese sînt, prin comparație, ceva mai axate pe narativitate. *Cursa în labirint* este o coregrafie a Marthei care reimaginează mitul lui Tezeu și întîlnirea cu Minotaurul, din perspectiva Ariadnei, într-o formă fără decor. Ultima piesă, *Ținutul împădurit,* este o coregrafie a lui Pontus Lidberg care imaginează o structură de grup lineară în care un dansator singur devine contrapunct.

După vizionarea acestei arhive performative, romantismul Marthei Graham pare indubitabil, atît în structurile coregrafice narative, cît și în cele abstracte, ambele susținute de corpuri și execuții fizice perfecte. Dacă inovațiile Marthei își păstrează valabilitatea și astăzi, este pentru că ele erau substanțiale la nivelul tehnicii și au stat la baza dezvoltării ulterioare a limbajului coregrafic, inclusiv de către antiromanticul Merce Cunningham.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cristina ȘTEFAN

Despre căderi, cu Asaf Avidan

Năluca

„Concertele sînt cele două ore pe zi în care trăiesc“, spune el, la sfîrșitul show-ului, în vreme ce publicul aplaudă și-i cere să mai rămînă pe scenă. Cîteva mii de oameni s-au adunat în ultima seară de Balkanik Festival ca să fie martori la magia lui Asaf Avidan. A fost, într-adevăr, spectaculos: singur pe scenă, doar cu instrumentele sale, muzicianul înalt și zvelt a hipnotizat întregul auditoriu cu vocea sa.

În vîrstă de 38 de ani, Asaf Avidan nu mai știe de cîte ori a trebuit să cadă pînă să termine *The Study on Falling,* cel mai recent album al său. Și-a găsit inspirația în propria realitate: în „săpătura arheologică“ a iubirii, a durerii și a despărțirii, în frica de singurătate, în zei căzuți și așteptări nerealizate. Muzica sa este un *rollercoaster* de emoții. *The Study on Falling,* dedicat celor două femei din „Green and Blue“, spune povestea unui triunghi amoros, „călătoria nebunească în căutarea conexiunii unul cu celălalt, însă nu într-un mod tradițional.“ Asaf Avidan îmi spune că generația noastră pune o presiune prea mare pe relațiile amoroase. Unii dintre noi pur și simplu nu pot fi cu adevărat fericiți cu o singură persoană alături pentru întreaga viață. „În «Golden Calf», am scris despre ideea asta că ne inventăm zei ca să fim văzuți, ca să fim ținuți în brațe. Însă pînă și zeii noștri imaginari ne dezamăgesc. A aștepta de la o altă ființă umană, o entitate complexă, cu propriile dorințe și topografii, a aștepta să fii, la nesfîrșit, văzut și ținut în brațe și existent prin ochii lui – asta e ceva sortit eșecului.“ Nu ar trebui să ne așteptăm să fim salvați sau emancipați de alții, adaugă el. Însă, uneori, nu ne putem abține: „Chiar știind toate acestea nu neagă nicidecum dorința omului de a avea în continuare aceste așteptări, de a împinge, sisific, piatra în sus, cu toate că știe că va cădea.“

Ascultînd *The Study on Falling,* putem observa o anume apropiere de muzica lui Bob Dylan sau Leonard Cohen, artiști pe care Avidan îi admiră profund. Albumul a fost inspirat, mai spune el, de performance-ul coregrafei Marika Leila Roux: corpul uman jucîndu-se cu frînghii, sfidînd gravitatea și evitînd prăbușirea. Căderea apare – pusă clar în cuvinte sau doar sugerată – în fiecare dintre melodiile de pe album. Tema de cădere face parte din viață. „Mi se pare că la Lewis Carroll e o frază frumoasă, din *Alice în Țara Minunilor* – ea cade și tot cade și se întreabă: «Dacă e să cădem suficient de mult, mai este asta o cădere?» Dacă extinzi acea mișcare la infinit, se mai poate spune că este o cădere?“ Asta încearcă Asaf Avidan să facă: în loc să numere de cîte ori cade sau de cîte ori e nevoit să se ridice, el extinde momentul căderii, „trăind în interiorul său și găsind acolo frumusețea și demnitatea“.

Există o vîrstă anume pentru a te apuca de artă?

Pe Asaf Avidan îl pasionează de mult timp poezia, și a făcut artă de cînd se știe. A studiat animația și a făcut filme, însă a lăsat toate acestea în urmă atunci cînd s-a apucat de muzică, la 26 de ani – mai întîi pornind o trupă, Asaf Avidan & The Mojos, și mai tîrziu avînd o carieră solo. Își dorește să fi început mai devreme, mărturisește el. „Leonard Cohen a scos primul său album la 30 de ani și a fost, mai înainte, poet. Însă majoritatea muzicienilor au făcut muzică încă din adolescență. Simt un oarecare regret privind abilitățile mele tehnice. Mi-aș dori să fi făcut asta de 25 de ani, și nu doar de 10, doar pentru ca degetele mele să poată face ceea ce vreau eu să facă.“

Îi încurajează pe oameni să experimenteze cu arta cît de mult pot. „Generația noastră – noi pur și simplu nu putem să nu ne reinventăm. E vorba și de așteptările pe care le avem de la viață.“ Alte generații își aveau viețile deja trasate – urmînd alegerile luate de părinți înaintea lor, carierele acestora. „Însă azi avem atîtea opțiuni, sîntem bombardați cu ideea că trebuie să gustăm din toate, tot timpul. E un lucru valabil și pentru relații, și pentru cariere sau artă.“ Avidan însuși era unul dintre acei oameni care simțeau nevoia să sară dintr-un loc într-altul de fiecare dată cînd se plictiseau. Însă muzica e o amantă neobosită, care cere multe de la el: să scrie, să înregistreze, să cînte, să producă, să exerseze la diverse instrumente – iar toate acestea îi sînt suficiente deocamdată.

> *„Dacă e să cădem suficient de mult, mai este asta o cădere?“*

Pune, de asemenea, accentul pe nevoia de a învăța în mod constant: „Nu cred în această prostie New Age: «Sînt artist pentru că fac artă.» Nu, ești artist pentru că te investești pe tine în artă. Nu pui albastru pe pînză doar pentru că te simți trist – ar trebui să cunoști tehnicile, să știi de ce folosești albastrul și de ce acea pînză anume. Sînt atîția oameni mari care au făcut asta înaintea ta și trebuie să-i privești cu atenție, trebuie să te uiți spre viitor și să te întrebi ce vrei să lași tu pentru alții.“ Pentru Asaf Avidan, arta sa pare a fi singurul adevăr: să facă muzică, să-și expună cele mai profunde sentimente. „Sînt un om neprotejat – de mult timp, mi-am dat jos acest înveliș protector și pentru mine asta e viața, orice altceva e o pierdere de timp. Nu înțeleg de ce s-ar proteja cineva de a simți emoții. Pentru mine, să retrăiesc aceste sentimente în fiecare seară, pe scenă sau cînd înregistrez ori scriu, mi se pare aproape ca și cum asta e menirea mea ca om.“

Năluca

Poate că acesta e unul dintre motivele pentru care Avidan preferă concertele ceva mai intime, cu cîteva mii de oameni, unde energia e diferită și se poate conecta mai bine cu publicul. „Mă simt norocos să mă aflu în România, sînt foarte fericit să fiu aici, în acest moment.“ Atunci cînd cînți pentru 50.000 de oameni – așa cum face el în Europa de Vest sau în State –, s-ar putea să ai nevoie de focuri de artificii ca să le menții atenția, spune el. Pe de altă parte, însă, Avidan recunoaște că și numerele contează, și că ar trebui să ai, ca artist, un ego sănătos, din punct de vedere al carierei – „e ceva ce trebuie să ai, ca să te poți împinge pe tine mai departe.“

„Tristețea nu dispare“

Muzica poate avea un efect terapeutic pentru mulți oameni. Iar muzica lui Asaf Avidan, puternică și melancolică, cu siguranță scoate la suprafață, pentru ascultătorii săi, multe sentimente adînc îngropate. Dar cum rămîne cu muzicianul? Poate arta să ajute la diminuarea suferinței artistului? „E o experiență cathartică doar în sensul în care îți zgîndări rănile“, răspunde Avidan. „Pe moment, te simți bine, însă apoi rămîi cu tăieturi deschise. Trec printr-o excavație emoțională în fiecare seară de concert. Apoi oamenii își îmbrățișează partenerii sau ies împreună cu prietenii lor, în vreme ce eu rămîn la un hotel singuratic, dintr-un oraș singuratic, față în față cu demonii pe care tocmai i-am stîrnit.“ Îmi spune că nu crede într-o existență duală – nu ești „fericit“ sau „trist“, ci mai degrabă ambele există simultan, mereu. Poate că scriind cîntece despre asta tot timpul pune cumva durerea pe un piedestal, observă el. „Melodiile triste nu dispar, la fel cum tristețea nu dispare, rămîne acolo. Dacă vrei s-o scoți la suprafață, e problema ta. Dar dacă asta funcționează, atunci am putea presupune că și opusul funcționează la fel de bine – că poate există un spațiu al fericirii chiar și în cele mai întunecate locuri din noi, poate chiar și în cele mai negre vremuri ne putem chema fericirea. Eu n-am încercat asta. Dar cred că da, arta ajută, îți ia din suferință.“ Își amintește de mitul Creației, din credința iudeo-creștină. Pe măsură ce Dumnezeu creează lucruri, le dă un nume, spunînd „Să fie lumină“, iar Omul face la fel: dînd nume animalelor, le controlează, le constrînge la un anumit cadru. La fel este și cu durerea, spune el: „Suferința devine suportabilă atunci cînd o constrîngi într-o formă“ – cînd o pui în cuvinte sau pe muzică.

Aceasta e planul de viitor: să exploreze această perioadă de timp, cu bune și rele, pentru următorul său album, fără să se mai țină atît de mult de trecut. „În momentul acesta, simt mai puțin ca niciodată – pentru mine –, dar probabil tot mai mult decît majoritatea oamenilor. Sper că mă voi trezi. E ca atunci cînd nu observi că lucrurile se întîmplă în jurul tău – te trezești într-o zi și îți dai seama că, de ceva vreme, au avut loc îndepărtări tectonice. Asta e schimbarea.“

Roxana DASCĂLU

Povestea morii din Pirineii cathari

M-am mutat, anul acesta, la o moară din Pirineii cathari, din sud-vestul Franței. Tot bîntuiam verile pe aici, de multă vreme, așa că mi-am luat inima în dinți și pisicile în cușcă, am împachetat ce era de împachetat și am pornit-o la drum, preț de aproape 3000 de kilometri distanță de țară.

Eu, fiica orașului, iată-mă intrînd, cu arme și bagaje, în civilizația Franței profunde, la o moară de secol XVIII, la o oră distanță de cel mai apropiat oraș mai măricel – Carcassonne.

Aceasta este povestea morii din Pirinei, spusă de mine, așa cum am aflat-o pînă acum. Caut încă surse, printre oamenii locului, cei care mai trăiesc și își mai aduc aminte, cei care nu au plecat din locurile astea sau dintre noi.

Totul începe cu un om – ceramistul de origine română Radu Tănăsescu, prietenul meu, care a plecat din țară în 1979, *„when the going was good"*. Adică la timp, cel măcinat de mori, de apă și vînt, de pe Pămînt și din Cer.

La începutul anilor '90, Radu a ajuns pe aceste meleaguri din sud-vestul Franței, împreună cu un grup de artiști expați, din care făceau parte Bata Marianov și Șerban Gabrea. Grupul s-a destrămat, în timp. Dar Radu a rămas fidel locului.

„Lupta" cu moara în ruină

A găsit o moară datînd dinaintea Revoluției franceze, din 1762, cel puțin așa scrie pe piatra de deasupra intrării. Fără acoperișuri, în ruină, cu canalul de apă blocat de fermierii din zonă... A cumpărat-o pe bani puțini și, acum douăzeci de ani, a început munca de renovare, un efort aproape donquijotesc.

L-am întîlnit pe Radu în România, în 2010 – eu visînd să locuiesc într-o moară de apă din Franța. Să nu mă întrebați de ce, dar asta căutam înfrigurată și aproape fără speranță, pe Internet, să îmi hrănesc ochii și visele. Ne-am împrietenit și iată-mă mutată, după șapte veri petrecute deja aici, la moara zisă „a episcopului", de lîngă satul Rivel, din Aude, un departament din Languedoc-Roussillon, din Occitania.

Morii îi spune *„Le Moulin de l'Évêque"*. Bănuiesc că este vorba de episcopul din Mirepoix, un orășel medieval apropiat, cu o catedrală impunătoare, sau din Carcassonne, fortăreața medievală splendid restaurată de Viollet-le-Duc, în secolul al XIX-lea. Voi cerceta în documentele de la primăria din sat și din comunele învecinate. Ce am aflat, între timp, este că moara a avut un joagăr, la începutul secolului XX, și că a fost locuită pînă la mijlocul anilor '60.

Radu lucrează la renovare/restaurare, care a măcinat foarte mult efort în muncă și bani. Așa cum spuneam, moara propriu-zisă are canalul blocat și nu au mai supraviețuit decît roțile de piatră, din prima și cea mai impunătoare clădire. Pe buiandrug e sculptat anul 1762, o mitră episcopală, în stînga, o roată de moară, în dreapta, iar la mijloc, o inimă. Heraldiști din zonă mi-au spus că ar putea fi semnul loialității față de Senior – cel lumesc, regele Franței, sau cel Ceresc.

Toată zona unde se află moara trăiește din plin sub semnul catharilor – o sectă religioasă monoteistă dualistă din secolele X-XIV, provenită din bogomilii din Bulgaria. Franța este stat laic, iar semnele *„Aude – Pays cathare"* care te întîmpină pe șosele trimit spre „citadelele cerului", cum au fost denumite fortărețele ereticilor cathari, construite pe vîrfuri de munte – Montségur, Puilaurens, Peyrepertuse, Queribus, repere turistice, după redescoperirea lor la finele anilor '60.

„Pămîntul privilegiat"

Comunele din jurul morii se bucurau mai toate de privilegii în Evul Mediu, fiind scutite de plata dărilor – așa se explică numele purtat, de pildă, de farmacia din comuna învecinată, Chalabre – *„Pharmacie de la Terre Privilégiée"*. Motivul a fost asigurarea loialității față de Franța, ținînd cont de apropierea de Spania – la o oră de moară, spre Mediterana, se află Perpignan, fosta capitală continentală a Regatului Maiorca.

Farmacista din Chalabre este originară din Tg. Jiu.

Nu sînt singurul român din zona asta pierdută de la poalele Pirineilor francezi – farmacista din Chalabre este originară din Tg. Jiu, asistentul ei (congolez) a studiat la București și vorbește curent limba română, iar în Sainte Colombe, altă comună apropiată, am descoperit-o, vara asta, pe Cătălina, care a conferențiat despre deceniul cumplit 1979-1989 sub Ceaușescu, în fața unui public franco-englez. Mulți englezi și chiar americani au fost atrași de zonă, și mai ales de prețurile încă mici ale proprietăților de aici. Agenții imobiliari spun că, peste cîțiva ani, aceasta va fi noua Provence a Franței.

Oamenii locului vorbesc încă occitana, dar spun că graiul lor este diferit de la sat la sat – *le patois*. Asemănarea cu catalana este destul de mare, Pirineii orientali fiind denumiți și Catalonia de Nord, franceză.

Convivialitate și art de vivre

Oamenii locului sînt amabili, deschiși, iar termenul cel mai potrivit pentru cursul vieții de aici este cel de convivialitate. Am avut senzația, venind aici, că mă întorc „acasă" – în timp, la satul bunicilor mei, din Oltenia profundă, cu tradiții și cu acel spirit de întrajutorare care nu mai există de mult sau, dacă mai există, este în curs de dispariție, cu plecarea atîtor conaționali ai mei în căutarea unei vieți mai bune în Europa.

Revenind la moară, ea are patru clădiri, din care Radu a restaurat două, inclusiv fosta șură, în care locuim noi. Este înconjurată de două rîuri, iar pădurea de bambuși a invadat mare parte din grădina de legume și din hectarul de teren, acoperit cu pomi și cu verdeață. Acum sper ca moara să înceapă să atragă oameni buni, veniți de aproape sau de departe. Poate găsim și mîini dibace, care să îl ajute pe Radu să își repare cuptorul de ceramică, crăpat din vina unui maestru japonez prea ambițios. Cuptorul de ceramică este însă o altă poveste.

În ce mă privește, voi continua să fac săpături pentru a afla cît mai multe despre această „misterioasă" moară din Pirineii cathari – episcopii erau împotriva catharilor, de partea Papei și a Regelui Franței, îndeobște. Mă interesează să aflu povestea morii, cît și cum a funcționat ea, pe vremuri, în comunitatea locală.

Mai în glumă, mai în serios, prietenii mei mă îndeamnă să încerc să scriu o variantă a secolului XXI a *Scrisorilor din moara mea* ale lui Alphonse Daudet. Har și timp să fie, că inspirația e peste tot. Am prieteni aici, despre care aș vrea să scriu – James, pe care îl cheamă de fapt Henri și care nu vorbește boabă de engleză, dar a fost fan James Dean în tinerețe, un gentleman-fermier, cu ograda plină de orătănii și care cîntă Brel și Brassens la chitară, pentru cine vrea să îl asculte. Sau Jacques, al cărui bunic matern a fost printre constructorii Turnului Eiffel și care provine dintr-o veche familie de fierari din zonă. Sau Marcel, prietenul nostru olandez, stabilit în apropiere, în Lagarde, care îmbină jurnalismul cu arta culinară.

Ce nu îi lipsește deloc acestui colț al Franței este acel *art de vivre* și, repet, convivialitatea care este măsura tuturor lucrurilor aici. Aici, de unde scriu acum, de la moara care macină doar povești, pe care sper să găsesc cuvintele potrivite spre a le rostogoli înapoi, spre lume.

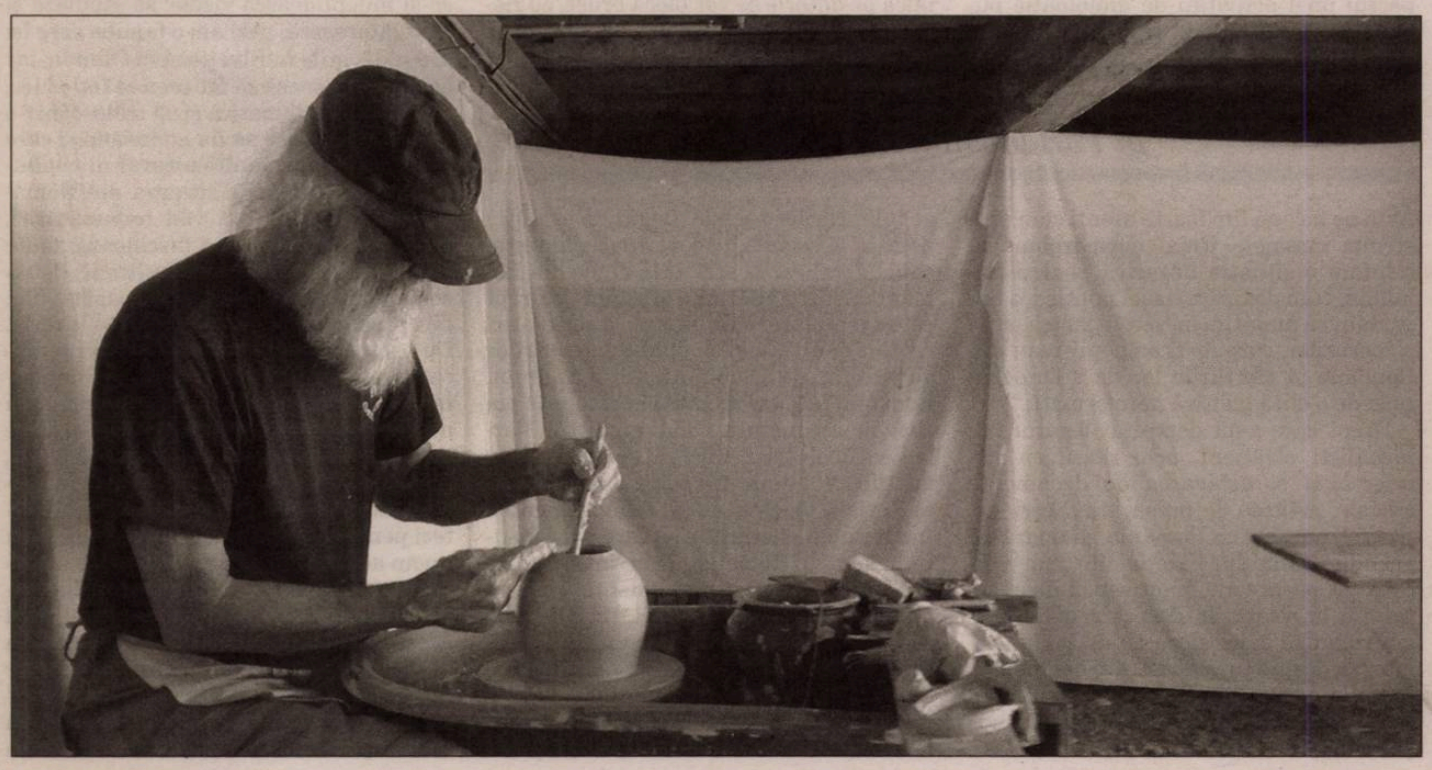

***Roxana Dascălu** este consultant în comunicare, PR și relații cu presa.*

Stela GIURGEANU

Rezist Zürich

La mitingul din 10 august am cunoscut mulți români plecați în străinătate. Am vorbit cu ei despre dramele exilului, despre viața „din afară", cea pe care nu o pot avea în România, dar și despre hotărîrea lor de a nu întoarce spatele definitiv unei țări care, deși în prezent nu le poate oferi altceva decît revoltă, le-a rămas în suflet. Căci îndîrjirea multora dintre cei veniți la acel miting avea și multă speranță: cu cît vom fi mai uniți, cu cît diaspora se va reconecta la problemele țării de baștină, cu atît lucrurile se pot schimba în bine.

În siajul acelui miting, pe 28 august, Asociația Rezist Zürich a fost invitată în Parlamentul elvețian, pentru a vorbi despre situația din România, a societății civile și a libertății presei. Cine este însă Rezist Zürich?

Pe scurt, o asociație ale cărei baze au fost puse în februarie 2017. Cînd Guvernul își dorea modificarea Codului Penal printr-o ordonanță de urgență, mai mulți românii stabiliți în Elveția au ieșit la proteste. S-au cunoscut, și-au împărtășit poveștile, speranțele și temerile. Și au decis să înființeze o asociație prin care să-și arate solidaritatea cu cei din România. În timp, numărul membrilor a crescut, venind și români care nu locuiesc în Elveția și chiar străini care sînt interesați de ceea ce se întîmplă în țara noastră. „Noi ne vedem ca o structură flexibilă, deschisă tuturor celor care doresc să contribuie, de departe sau de aproape, la acest fascinant proces al renașterii societății civile și al conștiinței politice democratice în România și în țările Europei Centrale și de Est. Pentru că, în ciuda situației dificile din România, imaginea clasei politice corupte de acum nu spune totul despre starea de fapt din țară. Acum sîntem martorii nașterii unei societăți civile reale și a unei noi conștiințe politice. Credem că aceste evoluții deosebite din România trebuie încurajate și susținute" – mi-au declarat reprezentanții Rezist Zürich.

Fie că era vorba de OUG 13, fie de propunerile ulterioare de modificare a legilor Justiției sau de modificările Codurilor Penale, de la primele demonstrații organizate, astăzi Rezist Zürich face și lobby pentru imaginea României în Elveția. „Poliția din Zürich ne cunoaște deja: cînd mergeam să luăm autorizație pentru manifestație pe Rathausbrücke, funcționarii ne întrebau adesea dacă situația de la noi de acasă tot așa de periculoasă a rămas. Dar, după acele prime acțiuni, concretizate prin demonstrații, am ajuns să ne cunoaștem mai bine și am înțeles că rolul nostru poate fi mai mult decît o expresie a solidarității sau o simplă extensie a protestelor din țară. Ne-am gîndit că putem ajuta mai mult în calitatea noastră de «punte» între România și Elveția. Așa că am hotărît să ne coordonăm acțiunile într-un tandem din spațiile media și politic."

Și-au propus, așadar, trei scopuri principale: să exercite presiune aspra decidenților politici de la București (prin informarea opiniei publice elvețiene și oamenilor politici cu privire la abuzurile politicienilor corupți din România), să genereze simpatie pentru poporul român (sensibilizarea publicul elvețian, menționînd de fiecare dată evoluțiile civice din România și explicînd eforturile românilor de a se elibera de trecutul comunist și de regimul cleptocrat ce i-a urmat) și, nu în ultimul rînd, să aducă speranța: „Cei din țară, în special cei ce protestează, trebuie să știe că nu sînt singuri".

Ca urmare a tuturor acțiunilor, cei de la Rezist Zürich fost invitați să vorbească în Parlamentul elvețian. „Le-am scris parlamentarilor elvețieni despre înrăutățirea situației statului de drept din România, cerîndu-le o poziționare clară față de această situație. A urmat un schimb de idei între Rezist Zürich și parlamentari care a culminat cu o interpelare parlamentară pe tema subminării independenței Justiției în România. De notat, această interpelare a fost adresată Guvernului Federal tocmai de către parlamentarii social-democrați elvețieni, înrudiți politic cu PSD."

La vizita lui Liviu Dragnea la Parlamentul Elveției „am protestat în fața Parlamentului din Berna și, în același timp, am trimis și comunicate de presă aproape tuturor redacțiilor, explicînd situația juridică și demersurile politice ale liderului PSD. A doua zi, o mare parte din presa elvețiană discuta indignată primirea acestui personaj corupt în Parlamentul Elveției și amintea opiniei publice de aici eforturile societății civile din România de a se împotrivi unui regim cleptocratic."

Autoritățile elvețiene n-au rămas indiferente la eforturile asociației. „Cînd lucrurile s-au mai liniștit, ne-au invitat în Parlamentul Elveției – invitație pe care o delegație a Rezist Zürich a onorat-o pe 28 august. Între timp însă, participaserăm la mitingul diasporei din București. Astfel, tema principală de discuție n-a mai fost vizita lui Dragnea, cum era planificat, ci acțiunea violentă a Jandarmeriei Române și susținerea redacțiilor independente din România. Asta, ținînd cont că Elveția finanțează, prin programele de cooperare româno-elvețiene, proiecte ce sprijină capacitatea Jandarmeriei Române, dar și media independentă din țara noastră."

Un lucru esențial mi se spune că e urmărit în toate aparițiile publice: menționarea în permanență a evoluției pozitive în rîndul societății civile din România, o societate civilă „care nu mai e dispusă să închidă ochii la actele mari de corupție și la abuzurile politice. Într-o țară cu o democrație consolidată, ca Elveția, în care cetățenii participă direct la deciziile din sfera politică, mențiunea privind opoziția societății românești aduce admirație și simpatie din partea opiniei publice elvețiene pentru poporul român. Înțelegem faptul că aparițiile noastre publice pot avea impactul unei activități de diplomație publică pentru România și pentru români. Asta ne face să fim foarte atenți cum construim mesajele. Chiar dacă trebuie să relatăm o situație negativă pentru România, cum e starea clasei politice, e important să amintim mereu și partea bună a lucrurilor, cum ar fi oamenii buni din România și eforturile lor de a se debarasa de o elită politică nereformată."

Drept care s-au dezvoltat legături cu jurnaliști elvețieni, prin documentare, selectarea și arhivarea de documente oficiale, articole de presă, traduceri etc. „Astfel, șansele ca România să apară pe agenda media din Elveția sînt mai ridicate. Și pe aceștia i-am sensibilizat cu privire la relatările despre români și i-am rugat să evite stereotipurile cînd relatează despre țara noastră și oamenii ei. Astfel au apărut în Elveția și articole în care românii de aici sînt ilustrați frumos și realist."

Vocile diasporei

Cine sînt, însă, membrii asociației? Ce îi mînă pe ei în luptă și care sînt poveștile lor?

Mihnea Mihai a plecat din România în 1998, ajungînd în Elveția în 2012, după o perioadă petrecută în Germania și Austria. În prezent lucrează în domeniul bancar, în managementul riscurilor în piețele financiare. Cum vede, din această poziție, evoluția situației din România? „România are o creștere bazată pe mărirea datoriei publice și pe consum, cu alte cuvinte, consumă pe datorie fără a produce suficient. Într-un context în care dobînzile în marile valute sînt, din punct de vedere istoric, relativ mici, această iluzie mai poate continua o vreme. Dacă aș fi în situația de a consilia Guvernul României (indiferent de culoarea politică), aș recomanda o pregătire serioasă pentru o eventuală recesiune. În momentul cînd va veni următoarea criză globală, mecanismele de creștere economică pe datorie se vor bloca brusc, cu riscul creșterii nemulțumirii populației și al tulburărilor sociale. Legat de evoluția politică și socială, văd o situație amestecată. Mobilizarea societății civile din România pentru apărarea statului de drept este exemplară. Prin faptul că societatea civilă are o voce și se opune încercărilor guvernului de a submina statul de drept, România este respectată și percepută pozitiv în străinătate. Cînd am fost în Parlamentul elvețian, oficialii elvețieni și-au manifestat admirația pentru simțul civic al Rezist Zürich și ne-au felicitat pentru «activitatea onorantă» pe care o desfășurăm pentru România prin intermediul asociației. Aceste complimente sînt de fapt adresate întregii societăți civile care a protestat împotriva subminării statului de drept și a mutilării Codurilor Penale de către actualul guvern."

> *„Ne-au invitat în Parlamentul Elveției."*

Paul Milata, german din Sibiu, plecat la studii în străinătate și rămas acolo, îi confirmă viziunea. „Luînd în considerare evoluția actuală a piețelor financiare, ratele de șomaj internaționale, evoluția bonurilor de trezorerie și creșterea economică, scenariile de reacție la o criză financiară ar trebui să fie un subiect acut de analiză în România. De asemenea, nivelul de investiții și de cercetare e foarte redus la toate firmele cu sediul în România. La nivel politic, guvernul PSD + ALDE e discreditat. E amuzant că un partid care a controlat scena politica din România de 28 de ani, care a fost partid de guvernămînt 58% din timp și a cîștigat votul popular în șapte din opt alegeri naționale, își permite să afirme că alții (statul paralel, Soros, germanii naziști, agenturile străine etc.) ar fi responsabili pentru situația actuală a României."

Mihaela Popoviciu Draisma locuiește de doi ani în Elveția. A plecat la studii în Germania în urmă cu 16 ani. Era profesoară de matematică, cu un salariu din care abia își putea plăti chiria. A primit o bursă în Germania care i-a dat șansa să-și îndeplinească visele: să studieze și să călătorească. „Azi am o familie care își are rădăcinile în Elveția și în Olanda, iar eu sînt norocoasă să fac ceea ce îmi place, să predau matematica și să trăiesc într-o țară care mă lasă să fiu eu însămi și care acceptă bagajul multicultural al copilului meu." Cum vede situația din România? „De la distanță văd îmbunătățiri. Cultural, România mă fascinează: toate festivalurile apărute în ultimii douăzeci de ani au adus «aer proaspăt», dar, din păcate, multe devin proiecte incerte. De asemenea, cărțile pentru copii publicate în ultimii ani de editurile Humanitas și Arthur sînt excelente, însă cîți copii ajung la ele? Le vezi în librării în orașele mari, dar în restul țării? Pe de altă parte, există organizații, precum Fundația Melior, care înființează, din donații, biblioteci pentru copii, în locuri în care aceștia nu au acces la cărți. Există sărăcie în România, dar există și Clubul de educație înființat de Valeriu Nicolae, decorat anul acesta de regina Suediei pentru munca sa de voluntariat din Ferentari. Mi-ar plăcea să văd mai multă bunătate în România, mai multă empatie, mai multă toleranță. Cred că lumea ar deveni un

loc mai bun dacă ne-am aminti să fim omenoși, chiar dacă avem la rîndul nostru o viață grea.“

După ce a cîștigat o bursă a Confederației Elveține printr-un concurs organizat la Ambasada Elveției în 1994, **Olimpia Mamula Steiner** a făcut un master în Elveția, la École Polytéchnique Fédérale de Lausanne (EPFL), în domeniul protecției mediului. După master își dorea să revină în țară, însă a obținut un loc de doctorat într-un grup de cercetare, primind titlul de doctor la Universitatea din Fribourg, Elveția.

„Am vrut să mă întorc la Universitatea din Brașov, unde avusesem înainte de plecare un post de preparator la catedra de chimie. Mi s-a spus însă că titlul de doctor dobîndit în Elveția nu e recunoscut în România. Așa că mi-am văzut de cariera mea, mai ales că aici, spre deosebire de România, aveam mai multe oportunități. Dar părinții, bunicii, fratele și toată familia din micul meu sat din Țara Făgărașului au rămas întotdeauna în inima mea și am trăit mereu cu gîndul la ei. Nu mi-am uitat nici prietenii, nici oamenii pe care i-am cunoscut și admirat. În prezent sînt de nouă ani profesor de chimie la Universitatea de Științe Aplicate din vestul Elveției. Am stabilit contacte cu profesori din domeniul meu din România, oameni pe care îi consider demni de admirație, nu numai ca specialiști, dar și pentru curajul lor de a se implica în lupta pentru un mediu academic guvernat de valoarea științifică dovedită, nu de politicieni corupți, pentru care plagiatul e normal. Avem de cîțiva ani un program de schimb între studenții Facultății de Chimie din Cluj și cei elvețieni. Studenții mei de aici care și-au făcut lucrarea de *bachelor* în Cluj s-au întors cu toții, fără excepție, încîntați. Dar situația de la Cluj e mai degrabă excepția fericită în contextul actual. Am urmărit evoluția politică din România mai degrabă indirect, prin efectele asupra sistemului de educație. A fost un moment de mare speranță legea educației Miclea-Funeriu, dar au avut grijă cei care au urmat la guvernare să distrugă și legea, și speranța. Cel mai trist mi se pare că azi un copil, născut ca mine la țară, într-o familie obișnuită, fără pile și relații, are mai puține șanse să primească o educație de bună calitate, în comparație cu șansele pe care le-am avut eu, acum mulți ani. E una din consecințele corupției, care distruge societatea românească.“

Cristian Mandu locuiește în Elveția împreună cu familia, fiind pilot de linie. În prezent lucrează pentru o companie aeriană care operează din România. „Soția mea, elvețiancă, a terminat Facultatea de Medicină la Cluj și acum își face rezidențiatul în St. Gallen. Mi-aș dori ca după terminarea rezidențiatului să revin în România, împreună cu familia mea, dar în momentul de față, perspectiva viitorului în România, în conjunctura politică actuală, ne înspăimîntă. Din multe puncte de vedere cred că în România s-ar putea trăi cel puțin la fel de bine ca în Elveția, dacă s-ar investi masiv în educație și dacă cei «de afară» ar fi încurajați să se întoarcă, aducînd cu ei promovarea meritocrației și toată experiența extrem de valoroasă pe care au acumulat-o în străinătate. Pentru a ajunge acolo, trebuie însă să scăpăm de incompetenții și penalii din administrația publică.“

Povestea **Florianei Adam** este, după cum îmi spune, povestea generației care și-a găsit drumul în exil. „M-am născut în București, am terminat Facultatea de Construcții în ’89. Am părăsit țara la 25 de ani, imediat după mineriada din 13-14 iunie 1990. Revoluția din ’89 m-a găsit în timpul serviciului. În dimineața zilei de 21 decembrie, am fost mobilizați de secretara de partid și de acoliții ei din fabrica unde lucram. Ne-au îmbarcat în autobuze și ne-au dus în fața Comitetului Central, unde Ceaușescu își rostea discursul. În acea zi de 21 decembrie am auzit, pentru prima dată în viață, șuieratul gloanțelor trase deasupra capetelor noastre. Noi am avut noroc, alții nu. La 25 de ani am crezut că pot muta munții în propria țară, am crezut că pot avea un viitor, că pot trăi alături de prietenii și familia mea. A urmat însă prima venire a minerilor la București în ianuarie ’90 și asta m-a adus la realitate. Nimic nu se schimbase. Luni în șir am demonstrat în Piața Universității împotriva FSN-ului, pînă în iunie ’90, cînd mineriada m-a prins pe străzi. Am trăit ura și violența crudă a unor oameni manipulați și dezbrăcați de umanitate. Ce mi-a rămas de făcut a fost să plec, să las totul în urmă și să-mi caut norocul și viitorul în Germania. În Nürnberg am cerut azil politic. Germania mi-a dat o șansă, un viitor. Am trăit acolo 18 ani, după care m-am mutat în Elveția, unde am absolvit un masterat în *project management* în domeniul informatic. Sînt consultant tehnic în domeniul *cloud computing* la un concern de informatică și telecomunicații. După plecarea din țară m-am deconectat de viața socială și politică din România. Locul unde m-am născut, țara mea, m-a trădat, m-a expulzat și scuipat în afara ei. Acea societate nu mai era a mea, nu mai avea de-a face cu mine, cu generația mea de «golani». A trebuit să treacă 24 de ani ca să mă reconectez la țară. Momentul de turnură a fost în timpul alegerilor prezidențiale din 2014. După cîștigarea alegerilor de către domnul Iohannis mi-am recăpătat încrederea că România se îndreaptă pe un drum bun.“

Daniela Boltres, activistă literară, a emigrat la 16 ani, cu familia, în Germania. Mama, din Moldova, tatăl german, din Transilvania. „Tatăl meu a plecat în anii ’80 în Germania. Doi ani mai tîrziu, am ajuns cu restul familiei într-un sat modest de lîngă Köln. Eram elevă la un liceu normal și am trecut printr-o experiență de generozitate față de familia mea, care m-a copleșit și care stă la baza activismului meu pînă în ziua de azi. Am cunoscut mulți oameni, profesori, părinții altor elevi, vecini, care s-au implicat, formînd o comunitate civică solidară cu toți membrii ei, care au găsit mijloace să ne ajute să ne clădim o viață nouă, oferindu-ne la un moment dat și nouă spațiu de implicare. Prin aceeași experiență am trecut și în timpul studiilor la Freiburg, Tübingen și Berlin: oameni de toate vîrstele și profesiile se implică în diferite domenii ale comunității locale, dar și globale, conștienți de ideea de implicare pe termen lung – fie că e vorba de schimbarea unei străzi aglomerate, fie de instalarea păcii la scară mondială. De România am rămas legată în toți acești ani, prin familie, prin prieteni, prin proiecte culturale, chiar dacă trăiesc în Germania cu familia mea multiculturală. Am urmărit în toți acești ani evoluția politică a României, însă mai ales după februarie 2017 am încercat să mă implic mai mult și în domeniul politic din România. Pentru mine a fi cetățean înseamnă să te implici cu forme de organizare pe care le-ai dezvoltat împreună cu alții, cît mai eficiente, dar și stabile în comunitatea ta, indiferent dacă o gîndești la scară mică sau mai mare.“

Gabriela Mirescu Gruber a studiat Jurnalismul în Timișoara și, imediat după absolvire, la vîrsta de 22 de ani, a plecat în Elveția, la Universitatea din Fribourg. „Mi-am continuat studiile cu o licență în științe politice, sociologie și în științe media și ale comunicării. Acum patru ani mi-am deschis în Fribourg propria firmă de consultanță. Mandatele mele principale au legătură în mare parte cu domeniul comunicării strategice, al diplomației și al științelor politice. Avînd contact cu realități politice din mai multe țări în curs de dezvoltare, îmi e ușor să recunosc așadar simptomele unei țări gata să alunece într-un sistem autocrat. Simptome identificate ușor și în România, linia de demarcație fiind tot mai fragilă pe zi ce trece. Vorbind despre diaspora, vorbim uneori și despre drame imense. Nu e vorba doar despre povești de succes ale românilor pe alte meleaguri, ci și despre eșuarea statului român. Exilarea masivă a unei părți enorme din capitalul uman și social al țării spune povestea unei tragedii naționale cu efecte dramatice. Apoi sînt cei rămași, mulți dintre ei autoexilați în lumi paralele, străini de realitatea sociopolitică din propria țară. Și mai sînt sutele de mii de copii multilați psihologic și sufletește de lipsa cu anii a părinților plecați de disperare spre munci grele și de multe ori expuși abuzurilor în străinătate. Aceste aspecte sînt o adevărată bombă cu ceas pentru România. Totuși, această dramă a migrației poate avea și un efect de bumerang. Ea concentrează multă energie și poate repune România pe un drum robust – dacă cei plecați se vor întoarce, cu noi valori sociale și competențe profesionale. Cu alte cuvinte, capitalul uman pierdut al României nu e compromis definitiv, o parte mare din el mai poate fi recuperat. Sînt foarte mulți români care își doresc să se întoarcă în țară. Pentru asta ar trebui ca țara noastră și, în special, clasa politică să treacă prin mari transformări. Eliberată de o clasă politică endemic coruptă, România are șanse de însănătoșire.“

Poveștile sînt multe. Sînt diferite. Legate însă de același fir: o dragoste autentică, nu doar vociferată, ci demonstrată. Rezist Zürich este, pînă la urmă, o portavoce a celor care își iubesc țara.

Cu ochii-n 3,14

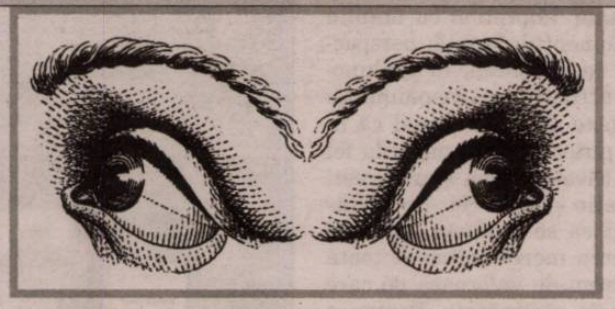

UNEORI, CÎND PLOUĂ, TOȚI EUROPENII MAI CU CAP ÎNTÎLNESC TOATE MOLUȘTELE EXPLICATIVE

■ Uneori imobiliarele întîlnesc matrimonialele. Pe un site (imobilare.ro), un anunț: „Ofer spre închiriere o cameră în apartament unui bărbat drăguț în jur de 40 de ani, cu studii superioare". (**S. G.**)

■ „Să ai grijă de apa bucureștenilor înseamnă să te depășești în fiecare zi" – anunță ApaNova într-un material publicitar. Și nu e reclamă mincinoasă! În fiecare zi, cînd plouă, sînt total depășiți de starea canalizărilor. (**M. M.**)

■ Un studiu recent realizat de Harvard sugerează că toți europenii se trag din belgieni: mai precis, de pe teritoriul Belgiei în timpul erei glaciare. (**C. Ș.**)

■ În așteptarea boicotării referendumului, pe rețelele sociale lumea a început să facă liste cu adevăratele și foarte evidentele priorități ale țării, de la repararea școlilor la dotarea spitalelor cu aparatură medicală. Practic, oricine, dar absolut oricare cetățean din țara asta, ar putea cheltui mai cu cap și mai eficient cele cîteva zeci de milioane de euro din fondul de rezervă bugetară alocați organizării referendumului. Sîntem conduși de cei mai proști și mai iresponsabili dintre noi. (**M. C.**)

■ Am înțeles că aproape toate moluștele de pe litoralul românesc vin din Bulgaria (prin moluște a se înțelege mai ales midii), pentru că noi nu știm să „creștem" moluște. Păi, atunci cum să fim în stare să avem grijă de capre, porci și de alte animale mai vertebrate? (**A. P.**)

■ Gura păcătosului de ambe sexe: 1) M-am tot întrebat, la acea vreme și de atunci încoace, de ce aleșii lor, cei de toate zilele și coșmarurile noastre, au făcut o comandă substanțială de dicționare explicative (asta să fi fost cam cu vreo trei luni în urmă). Nu mi-am închipuit nici un moment că au fost mînați de dragostea de știința numită lexicografie (căci de la manualul unic la DEX e un drum lung, bătut cu spini, și nu poate fi străbătut pe repede-nainte, ca la vot), dar nici vreo explicație plauzibilă n-am putut afla. Pînă în urmă cu aproximativ trei ore (26 septembrie, pe la prînz), cînd domnul Laurențiu Cazan, șeful dispozitivului de jandarmi din Piața Victoriei, pe 10 august, ne-a invitat să consultăm DEX-ul, pentru a stabili sensul cuvîntului „a gaza". 2) „Eu voi fi bomboana de pe colivă sau bomboana de pe tort, nici nu știu cum să privesc asta", afirmă doamna Carmen Dan din postura de ministru al Treburilor Dinlăuntru. Trecînd totul la prezent, sîntem întru totul de acord cu zisa domniei-sale. De la înălțimea funcției, are cu siguranță cea mai riguros exactă viziune asupra evenimentelor... (**R. M.**)

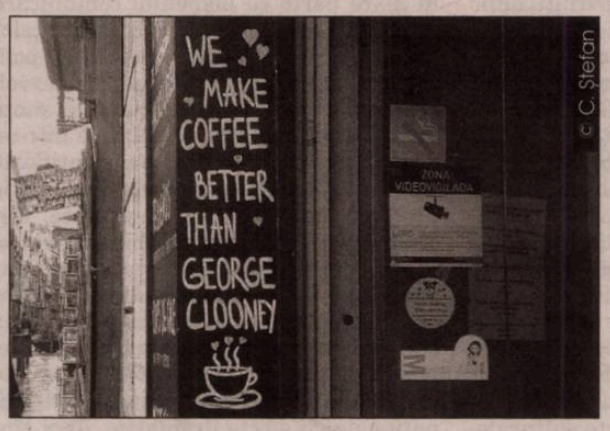

© C. Ștefan

SPRE COMPARAȚIE, UNII GĂSESC CĂ IUBIREA DE APROAPE AR TREBUI SĂ FIE MAI USCATĂ CA SĂ ȚINĂ PASUL CU O PARTE DIN EROARE

■ Dan Bittman a primit 11.000 de euro de la Primăria Sectorului 5 să prezinte o sindrofie publică. Spre comparație, cam asta e suma cu care este plătit un cercetător premiat cu Nobel ca să susțină o conferință. (**M. C.**)

■ Cu puțin timp înaintea discursului său în cadrul Adunării Generale anuale a ONU, președintele Donald Trump a scris pe Twitter: „Țara noastră este mult mai puternică și mai bogată decît era cînd am preluat mandatul, acum mai puțin de doi ani. Și mult mai sigură". Unii, destui, îi dau dreptate. Doar că America, pe măsură ce devine tot mai puternică, mai bogată, mai sigură, pare că se rupe de restul lumii, renunțînd la tot felul de tratate, părăsind alianțe și abandonînd instituții. Cînd se laudă pe Twitter că e cel mai tare din parcare, Donald Trump ar trebui să se uite un pic în jur și să vadă dacă nu cumva parcarea e goală. (**M. M.**)

■ V. Dăncilă e de neoprit. A spus la Bruxelles că, la mitingul din 10 august, jandarmerița a fost bătută de protestanți. Desigur, a vrut să spună protestatari. Totuși, găsesc că afirmația e gravă, protestanții trebuie să se simtă lezați și, din solidaritate, ca ortodox, protestez! (**S. V.**)

■ Înțeleg că BOR nu putea să nu se implice îndemnînd oamenii să meargă la referendum (deși, în litera și spiritul religiei, iubirea de aproape ar trebui să fie mai presus de orice). Ce nu înțeleg este unde se afla BOR în timpul mineriadei sau a jandarmeriadei. (**M. C.**)

■ Ce importă România din Etiopia? Fasole! Fasole uscată roșie, cu bobul mai mic, mai ieftină decît cea albă din Polonia sau Ungaria. Mare grijă să nu se amestece cu cafeaua. (**D. C.**)

■ Probabil ca să țină pasul cu timpurile, Primăria Sectorului 5 a cumpărat, prin școli, 5200 de ceasuri inteligente cu buton de panică pentru elevi. Ceasurile au costat în total – nu vă panicați! – 1,6 milioane de lei. (**C. Ș.**)

■ Într-o perioadă în care o parte din oamenii din jur uită de toleranță și înțelegere, descopăr, uitîndu-mă pe Facebook, tot mai multe exemple de solidaritate și prietenie între animale: pisici care se împrietenesc cu cîini și șoareci, cîini care protejează pui de găină sau gîște, sau chiar se înțeleg cu pui de tigru. Deci se poate. (**I. P.**)

■ Potrivit observatorilor de la *The Washington Post*, de la preluarea funcției, președintele american a făcut peste 5000 de declarații false sau care au indus în eroare. Știți vreun comic mai bun decît Trump? (**A. M. S.**)

ÎNTRE TIMP, FORMA VREA SĂ SALVEZE VORBA

■ Judecătorul Lucian Netejoru, inspector-șef al Inspecției Judiciare, a plagiat aproape tot conținutul tezei sale de doctorat în Ordine Publică și Siguranță Națională, pe care a susținut-o în 2010 la Academia de Poliție „Al.I. Cuza" din București, această fabrică de plagiate pe bandă rulantă. Coordonatoarea tezei, prof. univ. Ștefania Georgeta Ungureanu, a fost între timp condamnată pe fond la închisoare cu suspendare, pentru că a înșelat Academia de Poliție, precum și nouă doctoranzi ai acestei instituții (nu mai puțin de 21 de capete de acuzare). Mai rar așa Ordine Publică și Siguranță Națională! (**M. C.**)

■ Într-un videoclip intitulat „Picătura de gramatică", televiziunea de metrou Blitz TV arată că forma *pișcină* este incorectă, varianta corectă a cuvîntului fiind *piscină*. Presupun că explicația se adresează, în primul rînd, celor care obișnuiesc să urineze în piscine. (**D. S.**)

■ „Nu mai exist io, o oră nu mai sînt, stingem lumina" – dintr-o declarație recentă a dlui Dragnea. Din asta înțeleg că omul susține Ora Pămîntului, are o conștiință ecologică, poate chiar vrea să salveze planeta și noi îi stăm în cale. (**C. Ș.**)

■ BBC anunță că misterul personajului din spatele stufoasei picturi *„L'Origine du monde"* a lui Gustave Courbet a fost dezlegat, după mai bine de 150 de ani. Filologul francez Claude Schopp a aflat, studiind corespondența dintre George Sand și Alexandre Dumas-fiul, că e vorba de Constance Quéniaux (1825-1908), o balerină a Operei din Paris. La *Originea lumii* e, așadar, cu adevărat o femeie. (**M. P.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr..... Bl..... Sc..... Et..... Ap.....

Localitate..... Județ/ Sector ..... Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **764** ■ 11-17 octombrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Lege, religie, politică“

pagina **3**

Interviu cu

ANGELA MARINESCU

paginile **14-15**

IN MEMORIAM

Paul Cornea (1923-2018)

paginile **16-17**

Năravuri politice

„Cinismul, interesul îngust și lașitatea nu trebuie să ne ocupe viața.“

MIHAI I AL ROMÂNIEI

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Dilema referendumului

Să ne lase! Să ne lase naibii în pace să ne vedem de treabă, că ne-au ameţit de cap!

– Cine?... dau eu să mă dumiresc.

– Ei! răspunde sec taximetristul.

Ei... Bine-bine, dar care „ei"? – mă întrebam eu în sinea mea. Mai rămînea ca taximetristul meu să-l plastografieze pe Farfuridi şi să exclame la rîndul său: „Din această dilemă nu puteţi ieşi... Am zis!" N-a făcut-o, dar dilema rămîne.

Deşi bătălia referendumului este politică şi opune două tabere conjuncturale de partizani, miza reală este de fapt socială, structurală şi ne priveşte pe toţi. Formulată de taximetristul meu, ea sună cam aşa: „Să ne lase naibii în pace să ne vedem de treabă". Reformulată mai sociologic, ea poate fi numită *stabilitate socială* (care este cu totul altceva decît „liniştea noastră" cu care ne-au procopsit Iliescu sau Vântu!). Dezvoltată puţin, această noţiune implică un minimum de coerenţă, consecvenţă şi echitate în acţiunile sociale, ceea ce, mai departe, constituie condiţia prealabilă pentru o minimă previzibilitate, fără de care oamenii de afaceri nu pot avea planuri de afaceri, iar noi, cu toţii, nu putem avea aspiraţii. Sau, dacă vreţi să fiu mai precis, fără această minimă stabilitate, orizontul de aşteptări al întregii societăţi se împiedică de pragul zilei de mîine, ceea ce ne face pe toţi prizonierii dorinţelor şi soluţiilor de moment – şi sfîşiaţi astfel între furia şi frica pentru ceea ce (nu ştim că) ne aşteaptă în momentul următor. Or, exact de această stare s-a săturat societatea şi doreşte „să fie lăsată în pace să-şi vadă de treabă"!

În aceste condiţii, dilema este aceea a cetăţeanului turmentat: cu care dintre cele două tabere să votez pentru a avea mai multe şanse să obţin ceva din această „stabilitate" şi să fiu „lăsat în pace"? Iar aici, singurele criterii de care dispunem sînt cele partizane şi/sau emoţionale, care ţin de percepţii subiective, impresii, stereotipuri, credinţe, refulări şi defulări etc. Totul pe fondul unei suspendări cronice a comunicării sociale: nimic din ceea ce se spune nu este real şi nimic din ceea ce este real nu se rosteşte raţional; şi, bineînţeles, nimeni nu ascultă pe nimeni. Pe scurt, nimic nu este ceea ce pare şi tot ceea ce apare (public) bate delirul. (...)

(apărut în *Dilema veche,* nr. 440, 19 iulie 2012)

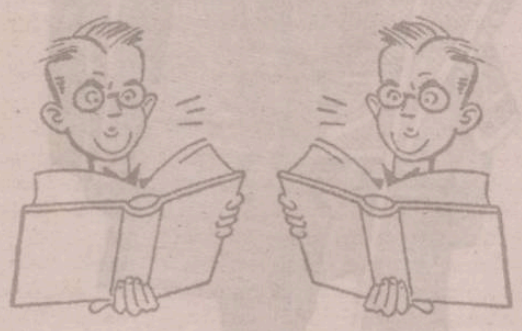

Dilema veche vă propune

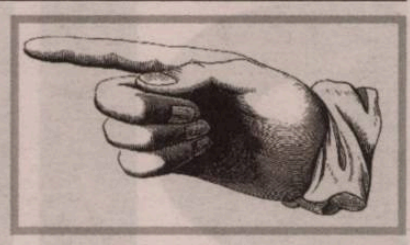

■ De luni începe Open-ul Angliei la snooker. Unul dintre turneele importante ale sezonului snookeristic. Anul trecut, trofeul a fost cîştigat de nimeni altul decît Ronnie O'Sullivan care, anul acesta, trebuie să-şi apere titlul, cum se spune. Numai şi din acest motiv şi e de urmărit ce se va întîmpla. Pe Eurosport, bineînţeles. (Andrei Manolescu)

■ În Bucureşti s-a deschis Muzeul de Artă Recentă (bd. Primăverii nr. 15), o instituţie culturală privată, deschisă publicului larg. MARe debutează cu două expoziţii temporare şi colecţia permanentă. Pînă în 28 ianuarie 2019, puteţi vedea, în expoziţia „MEN", o serie de fotografii de Jeff Wall, despre „solitudinea, depresia, istovirea, chiar nebunia şi ridicolul" care sufocă bărbaţii, după cum subliniază curatorul Erwin Kessler. Iar pînă la finalul lunii noiembrie va fi deschisă expoziţia „Rai din Iad", în care douăzeci de artişti români contemporani explorează dezbaterile din jurul reprezentării vizuale a spiritualităţii şi fenomenului religios din România ultimelor cinci decenii. (Cristina Ştefan)

■ „O geografie spirituală a icoanei pe sticlă transilvănene" – aşa se intitulează expoziţia găzduită, pînă pe 28 octombrie, de Sala Foaier a Muzeului Ţăranului Român. Colecţia Muşat, reunind peste 500 de icoane pe sticlă transilvănene, de secol XVIII-XIX, aduce în atenţia specialiştilor, dar şi a iubitorilor artei în general, nume de meşteri iconari renumiţi în tehnica pictării pe sticlă, dar şi prin detaliul tematic iconografic de excepţie. Ana Dumitran semnează un riguros întocmit catalog, de fapt un album de artă care reproduce fiecare din piesele expuse. Un eveniment cultural de excepţie care dăinuie în afara timpului circumscris acestei minunate expoziţii. (Ruxandra Mihăilă).

■ *Creierul. Povestea noastră* de David Eagleman (traducere de Elena Ciocoiu, Humanitas), o splendidă sinteză, accesibilă şi revelatorie, a cunoştinţelor acumulate de omenire în ceea ce priveşte creierul, acest organ responsabil pentru mult mai multe lucruri (gen religia) decît am putea intui. Asta ca să înţelegem unde, cum şi de ce ni se întîmplă ce ni se întîmplă. (Marius Chivu)

■ De luni, 15 octombrie, începe, la Sibiu, Astra Film Festival 2018, o ediţie aniversară (cel mai bun festival de film documentar din România împlineşte 25 de ani). Timp de şapte zile puteţi vedea 129 de filme pe care nu aveţi unde să le vedeţi în altă parte – o selecţie a celor mai noi documentare româneşti şi internaţionale, unele deja multipremiate, precum şi producţii interactive. Recomand cîteva titluri pe care le ştiu deja: *Caniba, Hugo, Solving my Mother, Lost of Kids, a Monkey and a Castle, The Other Side of Everything*. (Adina Popescu).

■ Dacă vremea vă inspiră şi aveţi chef de o plimbare prin centrul Bucureştiului, intraţi şi la Cărtureşti Verona şi luaţi revista *District 40*. A apărut recent numărul 3. E gratuită şi spune poveşti despre cartierul Icoanei. (Ana Maria Sandu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Copiii nimănui?**
- **Moromeţii**

album dilematic Alix Vrana

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Şerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOŞ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUŢITARU ● Petre GURAN ● Ionuţ IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEŞU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ŞTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIŢĂ ● Andreea VLAD
Matei VIŞNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluţa Zamfir
Coordonator Producţie: Constantin Delta
Director Distribuţie: Dana Zamfir

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

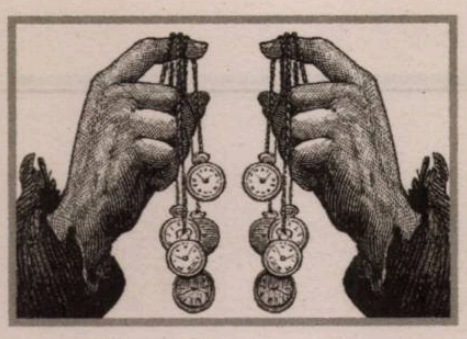

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Lege, religie, politică

Cel care a spus „Să nu preacurvești!“ a spus și „Să nu judeci!“ (Pateric, Avva Theodotos)

La ora cînd scriu acest text, nu știu cum se va încheia referendumul. Cred însă că, prin organizarea lui, partidul de guvernămînt a obținut o mare victorie strategică. Mai întîi s-a arătat preocupat de o problemă foarte „actuală“ și s-a situat de „partea cea bună“ a „neamului“, a tradițiilor „noastre“, a familiei, a bunelor moravuri, a Bisericii. În al doilea rînd, punînd în dezbatere publică o temă atît de „sensibilă“, a reușit să modifice radical agenda interesului național. De o bună bucată de vreme, nu mai vorbim despre spitale, autostrăzi, manuale, prețuri crescute, reforme (îndoielnice) ale Justiției. Vorbim preponderent despre căsătorii, copii răpiți de LGBT-iști, „progresiști“ nepatrioți, dușmani ai cutumelor strămoșești. În al treilea rînd – și poate asta e „lovitura“ cea mai profitabilă –, partidul de guvernămînt și susținătorii lui au reușit să creeze o breșă vehementă în tabăra adversă. Inși care păreau legați de aceleași convingeri politice (anti-PSD) sînt acum divizați (foarte convenabil pentru cei de la putere), după cum susțin sau nu Coaliția pentru Familie, după cum se situează ideologic și comportamental față de referendum. Una peste alta, oricum s-ar încheia „consultarea“ publică, portretul PSD iese – prin cele trei milioane de semnături strînse de inițiatorii scrutinului – în cîștig.

„Subtilitatea electorală“ pe care nu par să o fi perceput o mulțime de oameni altminteri foarte inteligenți este asimilarea pînă la confuzie a opțiunilor privind familia tradițională și participarea la referendum. Nimănui nu pare să-i treacă prin cap că poți să fii, în același timp, un adept al familiei tradiționale, dar un opozant al ideii de referendum pe această temă. Nu! „Aiasta nu se poate!“: absentezi de la urne, *ergo* susții căsătoriile *gay!* Cu alte cuvinte, „cauza“ bună scuză mijloacele. Dacă Ceaușescu propune un referendum despre obligativitatea de a ține post de două-trei ori pe săptămînă, ne repezim, creștinește, să-l susținem, lăsînd deoparte faptul că, pentru el, postul nu e decît un mod de a cosmetiza penuria alimentară... O fi, dar pentru noi, postul e totuna cu a-L mărturisi pe Iisus Hristos! Tot așa, ne putem gîndi, grijulii și pe un fond de sărăcie generală, la o lege care să instituie spălatul matinal pe dinți drept o obligație cetățenească. Nu se poate „curăție“ fără curățenie... Dar eu am dreptul, sper, să văd lucrurile altfel: mai întîi pîine pe masă și abia apoi legiferarea danturii „tradiționale“. Sigur, exagerez. Problema familiei are altă anvergură. Și n-am nici o îndoială că, filogenetic vorbind, instituția familiei își pierde sensul originar dacă iese din structura „bărbat-femeie-progenitură“. Iar un cuplu *gay* care, prin definiție, își ia distanță față de tradiția familială unanimă, se pune într-o situație paradoxală cînd pretinde să fie asimilat *acestei* tradiții. Au ales *altceva,* să rămînă coerenți cu termenii opțiunii lor! Da, sînt de acord cu parteneriatul civil, dar, de pildă, am dubii cu privire la problema adopției, pentru că am „prejudecata“ normalității parentale. Mi se pare „firesc“ ca orice copil să aibă, de la bun început, șansa de a pricepe și experimenta noțiuni fundamentale legate nu numai de ideea de „cuplu“, ci de alcătuirea originară a lumii: „masculin-feminin“ (vezi și tradițiile Chinei vechi și ale Indiei vechi), „maternitate-paternitate“, „uniune-diversitate“ etc.

Pe de altă parte, nu cred nici că *totul* se poate legifera, nici că referendumul în genere e o soluție garantată, suverană, universal benefică. Aș reaminti cititorului cît de cît familiarizat cu Scriptura că Iisus a fost crucificat pe bază de referendum! „Poporul“ a votat împotriva Lui, salvîndu-l pe Baraba. Adaug – pentru a accentua diferența dintre problema homosexualității și legitimitatea referendumului – că cea dintîi e o problemă complicată, ubicuă, străveche, practic nedefinită în cauzele și simptomatologia ei, în vreme ce legislația e inevitabil conjuncturală, manipulabilă, interpretabilă (în bine sau în rău). Politicieni mai curînd zglobii din punct de vedere conjugal ies la bătaie pentru „familia tradițională“ pe care, în fapt, o ilustrează deficitar. Că atunci cînd vorbim despre homosexuali vorbim despre un păcat „împotriva naturii“? OK! Dar amorul hetero are și el „derapajele“ lui, „soluțiile“ lui, străine de rigorile „firii“. (Pe cînd un referendum pentru interzicerea unor practici „divagatorii“, în afara poziției „misionarului“?) În plus, familia tradițională se confruntă și cu alte păcate: curvia, preacurvia, violența domestică. Referendum? Și cum arată „controlul“, „flagrantul“, „circumstanțele atenuante“? Nu riscăm să abuzăm de spiritul de geometrie în dauna spiritului de finețe? De *judecată* în dauna *iertării?* Cum rămîne cu „iubirea aproapelui“, ba chiar cu „iubirea vrăjmașului“?

Vom primi prompt adeverințe care să ne repartizeze în iad sau în rai.

Ceea ce m-a indispus, de-a lungul numeroaselor dezbateri pe aceste teme la care am putut asista în ultima vreme, au fost suficiența, inflația siguranței și a îndreptățirii de sine, voluptatea judecății nemiloase, disprețul autoritar față de opinia diferită. În amîndouă taberele. Ne confruntăm din nou cu ispita de a sluji politicul cu o pasiune cvasi-religioasă și cu aceea de a apăra religia cu o vervă propagandistică de tip politic. De o parte „tradiționaliști“ care cred că au *toate îndreptățirile,* de cealaltă „progresiști“ care cred că merită o porție suplimentară de drepturi, *altele și mai multe decît oamenii „obișnuiți“.* Nu se stă de vorbă. Se proferează acuzații și amenințări. Cînd aud că au existat preoți și primari care le-au comunicat aparținătorilor lor că, dacă nu merg la referedum, vor fi privați de dreptul la cătorie civilă și la înmormîntare, mă gîndesc că Judecata de Apoi nu se mai amînă pînă la „sfîrșitul veacurilor“, ci are loc imediat: vom primi prompt adeverințe care să ne repartizeze în iad sau în rai, după cum ne-am purtat sîmbăta și duminica trecute. Sînt sincer invidios pe cei care se simt deja mîntuiți și dau cu anatema în dreapta și-n stînga. Dar în Evanghelia mea există locuri care sună nițel altfel. „Cel căruia i se pare că stă neclintit, să ia seama să nu cadă!“ (1 *Corinteni,* 10, 12). „Omule, dacă tu judeci, n-ai iertare, căci judecîndu-i pe alții, te condamni pe tine“ *(Romani,* 2,1). “...dacă neprihănirea se capătă prin Lege, degeaba a murit Hristos“ *(Galateni,* 2, 21). „Căci toată Legea se cuprinde într-o singură poruncă: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți“ *(Galateni,* 5, 14). Știu replica: noi nu judecăm pe alții, noi apărăm o valoare tradițională. Oare? Va schimba cutare articol din Constituție realitatea „din teren“? Vom face ordine organizînd ședințe de partid în biserică, cu altarul drept scenografie optimă? Eu, unul, nu mă pot implica în acest mod de gîndire. Și – sperînd că cei născuți sau marcați contextual de deprinderi neconforme vor reflecta responsabil la statutul lor prezent și viitor – voi continua să mă rog pentru luminarea lor lăuntrică. Cum să-i trimit în iad pe Socrate și pe Michelangelo, pe Proust și pe Gide, pe Ceaikovski și pe Oscar Wilde, pe Leonardo da Vinci, pe Thomas Mann, Walt Whitman, Roland Barthes și pe atîția alții pe care Dumnezeu i-a hărăzit unei crîncene confruntări cu ei înșiși?! Cum să-i exclud din „bibliografia“ mea pe Ion Negoițescu sau pe Petru Comarnescu? Tot ce pot cere invertiților e să renunțe la militantism, la confiscarea unor instituții născute după alte criterii decît ale lor și la stigmatizarea celor care nu le sînt asemenea ca fiind înapoiați, anormali, victime ale unei propagande „reacționare“. Păcatul de a crede așa ceva mi se pare mai grav decît „diferența“ care îi definește în plan intim.

Sîmbătă, 6 octombrie 2018

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, *1993*

DILEMA VECHE

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

În hazna

Dragile mele televiziuni de știri,

Cum limbajul public a devenit din ce în ce mai agresiv și mai crud, scrisoarea mea va folosi exprimări cu care sînteți obișnuiți.

Sîntem în rahat. E drept că ne-a ajuns doar pînă pe la umeri și că ați putea să mai faceți un bănuț cinstit pînă vom fi în dejecții pînă peste cap, dar am zis să încerc să vă scriu înainte de a primi, plin de recunoștință, paiul prin care să respir.

Avem nevoie de dumneavoastră. Știu că sună paradoxal să cer ajutor de la voi. Marea majoritate a dumneavoastră v-ați extirpat coloana sau sînteți din ce în ce mai izolați în grupuri în care vă admirați reciproc pupatul în cur (ca să folosesc o expresie dragă domnului Gâdea) al celor care plătesc, linșajul celor care trebuie, spagatul sau mîrlăniile.

Nu e nimic extraordinar, Milgram și Asch au demonstrat, săracii, de cîteva zeci de ani buni că sîntem conformiști și ascultători. Adică toți avem potențialul de a fi slugi, ca să o zic mai pe limbajul dumneavoastră. Toți avem, de asemenea, potențialul de a ne redescoperi coloana vertebrală.

Știu că sînt printre voi și oameni cărora le e scîrbă de ceea ce fac, dar trebuie cumva să supraviețuiască într-un mediu care e dominat de valori morale impuse de Voiculescu, Gușă și Ghiță. Toți, elite ale neamului importante, niște domni care ar putea revoluționa studiile academice românești pe sociopatie.

Ceea ce faceți dumneavoastră are un efect catastrofal asupra societății românești. Da, e drept, sîntem proști și ne interesează mai mult scandalul, tupeul și aberațiile spuse cu multă încredere de tot felul de ciuvici, plești, chirieci și alți smardoi, șmecherași sau tăcăniți ca ei, decît știrile alea cu adevărat știri. Adică chestii care pot fi verificate din trei surse și nu ultimele comunicate de la Zamolxes pe care le aude Codrin Ștefănescu.

Voi sînteți muzica,
muzica celor care dau banul.

Noi i-am votat și pe Funar, și pe Vadim Tudor, și pe Vanghelie și pe Olguța Vasilescu. Sau pe Elena Udrea.

Vă sîntem recunoscători pentru faptul că ne informați despre tot felul de prostălăi și nesimțiți, lucru care ne face pe fiecare dintre noi să ne simțim ca niște genii pline ochi de maniere chiar și în momentele noastre cele mai proaste. Dar e un pic prea mult.

Nu de alta, dar a ajuns Viorica Vasilica Dăncilă prim-ministru. Fostul cuier al domnului Coldea a ajuns și el vedetă națională datorită dumneavoastră. A devenit lumina luptei „românilor adevărați" împotriva dușmanului Europa.

Am ajuns să credem că e mai bine să ne fure ai noștri, numai să nu cumva să ne ia Soros Teleormanul cu japca și să îl alipească la New York.

Credem că liderul celui mai mare partid din România era cît pe ce să fie asasinat cu privirile de oameni plătiți de nu ne poate spune cine, dar persoană importantă. Am crezut și că protestele au fost finanțate de dușmanii României, care au plătit pînă și cîinii protestatarilor.

Ați reușit să ne convingeți că intelectualii noștri cei mai marcanți sînt, vorba domnului Ciuvică, „niște pulifirici". Da, v-am recunoscut: sîntem atît de proști.

Credem și în statul paralel acum, deși toți patronii dumneavoastră se băteau pe burtă cu fostul lor coleg de partid Maior. La fel ca domnul Dragnea, chipurile, dușmanul statului paralel.

Sîntem atît de naivi că am ajuns să credem și că unii dintre dumneavoastră apărați creștinătatea și că referendumul ne va aduce tradiția înapoi și, automat, binecuvîntarea lui Dumnezeu. Tradiția aia care ne face campioni mondiali la pilangeală, la preoți turnători la Securitate și la ipocrizie. Tradiția de ghiolbani violenți care își zvîntă în bătaie nevestele. Tradiția aia de cea mai comunistă și înapoiată țară înainte de a intra în Uniunea Europeană. Tradiția aia care spune că cei care dau banul pun muzica după care se dansează.

Voi sînteți muzica, muzica celor care dau banul, muzica lui Voiculescu, Ghiță și Gușă (prietenul lui Plahotniuc și admiratorul lui Oprea). Voi, foștii angajați ai lui Vîntu, Schwartzenberg și ai altor mafioți similari, voi sînteți cei care decideți cum vom gîndi noi. Voi promovați la ore de maximă audiență tot felul de impostori corupți și de mitomani cu o lipsă de responsabilitate demnă de organizații mafiote.

Domnul Dragnea a spus de zeci de ori la emisiunile dumneavoastră de slăvire că „a auzit" lucruri explozive de tip asasini, lovituri de stat, trupe paramilitare. Aberații similare au fost spuse de o bună parte a politicienilor și securiștilor mai vechi sau mai noi din studiourile dumneavoastră. Au promis toți că vor proba auzelile curînd – „poate mîine", cum tot zice domnul Dragnea. Este de mult mîine.

Avem o țară polarizată și magnific manipulată de coaliții de goarne, mafioți și politicieni.

Știu că e greu de înghițit ceea ce am scris. Dar chiar avem nevoie ca voi să încetați a mai fi ceea ce sînteți acum. Goarnele unei propagande toxice și extrem de polarizantă. Avem nevoie să fiți exact opusul dumneavoastră de acum.

Avem nevoie să fiți jurnaliști. Puteți fi afurisiți, încăpățînați, stridenți, dar fiți jurnaliști. Nu de alta, dar să fiți Gâdea, Ciutacu sau Floricica Dansatoarea e rentabil pentru voi, dar cît se poate de toxic pentru cea mai mare parte a noastră, restul.

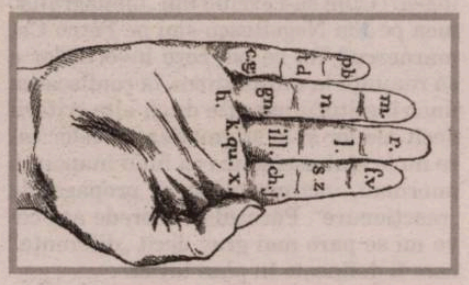

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Entertainment academic

De cînd cu învățămîntul universitar bugetat *per capita*, adică de pe la finalul anilor '90, profesorul Tezeu Pomadă – de la Geometrie – a dezvoltat, nu știu cum să le spun, *abilități* pe care nu i le-ai fi intuit odinioară. A fost probabil forma lui de adaptare la (noul) mediu educațional. Pentru cine nu știe, din perioada în chestiune datează finanțarea universităților și, implicit, a numeroaselor facultăți din țară după numărul lor de studenți. Fiecare ins studios reprezintă, de atunci, o cifră, adică o sumă de bani intrată în conturile instituției aparținătoare. Așadar, cu cît strîngi mai mulți discipoli tu, școală superioară, cu atît îți va fi mai bine financiar. Capitalism pursînge, economie de piață *à l'américane!* Țin minte că Pomadă a fost revoltat la declanșarea marii revoluții academice. „Niște nebuni!", spunea el pretutindeni. „Cum, Doamne iartă-mă, să finanțezi studentul și nu norma didactică?! Păi, ăsta e începutul sfîrșitului. Adio calitate intelectuală! Nu doar că-i vom primi pe toți, dar îi vom mai și promova pe bandă rulantă pentru a supraviețui." Timpul i-a dat, se înțelege, dreptate. Ceea ce nu realiza totuși universitarul în momentul respectiv era fabuloasa deschidere pe care o producea acel context legislativ inovator în existența sa. Și aici revenim, în fond, la amintitele „abilități". Ele se bazau pe o compulsie nu foarte greu de definit. Pe scurt, geometrul se temea obsesional că Matematica va rămîne complet fără studenți, iar el și celelalte vlăstare euclidiene postmoderne vor ajunge pe drumuri (lucru, desigur, posibil oricînd, judecînd după natura restrictivă, elitistă, a domeniului!). Consecințele fricii sale însă au surprins, cu adevărat, lumea. Fixația i-a modificat, vizibil, comportamentul, revelînd, pas cu pas, un Tezeu insolit, versatil, pentru care nimeni nu părea pregătit. Un Tezeu cu multiple resurse, idei și disponibilități.

Profesorul Pomadă
aducea o clientelă bogată.

Mai întîi, și-a schimbat maniera de a conferenția. A abandonat morga și sofisticăriile. A introdus bancuri în prelegeri, culese inițial de pe la prieteni, iar ulterior de pe Internet. Le interpreta atît de bine încît studenții se tăvăleau literalmente pe jos de rîs. Văzînd că merge treaba, a acordat glumelor prioritate, renunțînd complet la matematică (din cînd în cînd, pentru culoarea locală, mai întreba hăhăind: „Uăi, voi știți cît face unu plus unu?", gest care împingea ilaritatea la paroxism). Cursul lui devenise practic un act de *stand-up comedy*, de la care nici un student nu lipsea. În plus, trebuie precizat că numărul candidaților la Matematică înregistrase o creștere substanțială pe parcursul anilor. Nimeni nu contesta faptul că meritul îi aparținea integral lui Pomadă. Se zvonea, în urbe și prin regiune, că se ivise acum posibilitatea de a ajunge matematician fără eforturi, studiind ceea ce oamenii numeau „geometrie veselă cu profesorul Tezeu". Decanul se declara mulțumit. Replica, prin ședințe, cîrcotașilor (care nu apreciau „metoda de predare" a vestitului geometru): „Studentul nostru, clientul nostru!" Or, într-adevăr, profesorul Pomadă aducea o clientelă bogată (se făceau transferuri la Matematică de la alte facultăți, precum Fizica și Chimia, iar, la nivel național, departamentul lui Tezeu atrăgea tinerii ca un magnet). Bugetul creștea aidoma cozonacilor bunicii la Paște. Apoi, eroul finanțării pe cap de student mai înțelesese un lucru. Numai poantele singure nu puteau furniza un divertisment autentic pe termen lung. Umanoizii se plictisesc repede, doresc să fie stimulați în permanență. Prin urmare, geometrul și-a asumat rolul de *entertainer* absolut. „Cursurile" lui au căpătat forma unor veritabile recitaluri, în interiorul cărora muzica, dansul, umorul și chiar un ușor exhibiționism incitator constituiau partituri majore, de referință.

Își croise costume speciale, „de scenă", și lua lecții de canto. Amfiteatrul nu mai reprezenta locul mărunt de derulare a talentelor lui Pomadă. Profesorul intrase în lumina reflectoarelor. Era invitat la conferințe internaționale în postură de *keynote speaker* (la un astfel de eveniment, cică ar fi cîntat, cu tulburătoare modulații ale vocii, „Noi sîntem profesori și examinatori", reușind să ridice sala în picioare și primind aplauze, cu ovații, îndelungate). Rectoratul îl trimitea, inevitabil, cu caravanele de promovare a instituției prin țară, solicitîndu-i spectacole variate (a jucat rol de clovn, a mers în mîini și a dansat la bară dinaintea elevilor dornici de facultate). Tineretul se afla în delir. Matematica ajunsese cea mai *cool* disciplină de pe pămînt. Nicăieri nu ai fi găsit mai mult *fun* decît în aprofundarea universului lui Pitagora, un univers plin de voioșie. Întrebați ce doreau să devină cînd vor fi mari, copiii de grădiniță nu mai răspundeau, precum altădată, „fotbalist" sau „modelă", ci *geodezic spatular*. „Geometru spațial", corectau imediat, cu afecțiune, părinții. Meseria asta, geometria, le acoperea, iată, pe toate…

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

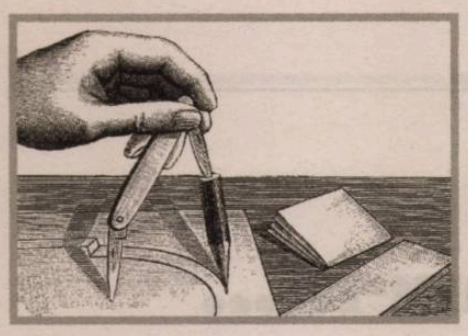

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa și referendumurile

În Europa, referendumurile au fost rareori utilizate pentru a consulta populația pe probleme de societate, cum s-a întîmplat în România, unde societatea civilă și-a propus, de fapt, redefinirea unui termen. În general, puterile executive au recurs la acest procedeu pentru a avea un sprijin popular masiv în chestiuni foarte serioase de ordin constituțional, politic, economic, militar, geostrategic sau legate de suveranitate, de reunificare, de frontiere, de sănătate publică.

Marea Britanie, Danemarca, Austria, Malta, Polonia, Slovenia, Cehia, Lituania, Letonia, Estonia, Ungaria au organizat referendumuri cu întrebarea *Doriți sau nu intrarea în Uniunea Europeană?* și de fiecare dată răspunsul a fost pozitiv. Un caz special rămîne Norvegia, care a organizat două consultări, în 1973 și în 1993, în privința integrării europene și de fiecare dată populația a spus *nu*.

De mai multe ori, referendumurile din diverse țări ale Europei au provocat veritabile șocuri politice și emoționale. Cazul cel mai surprinzător este referendumul organizat pe 29 mai 2005 în Franța pe marginea adoptării unei Constituții europene. În proporție de aproape 55%, francezii au spus atunci *nu*, considerînd, de fapt, că țara lor risca să-și piardă într-o proporție mult prea mare suveranitatea. Rezultatul acestui referenum a provocat un veritabil tsunami politic în toată Europa, cu atît mai mult cu cît de redactarea Constituției se ocupase o comisie avînd în frunte un fost președinte francez, Valéry Giscard d'Estaing. Chiar și azi rămîne o enigmă faptul că Franța, avidă în general să-și asume rolul de inspiratoare a Europei, a decis atunci să se opună unui scenariu care ar fi dat o enormă coerență proiectului european. Clasa politică franceză dorea, în ciuda diviziunilor ei, adoptarea Constituției, dar s-a văzut contrariată de o masă mare de alegători speriată de perspectiva pierderii unei anumite *identități* franceze.

La fel de șocant a fost acum doi ani și referendumul din Marea Britanie legat de ieșirea acestei țări din Uniune. Încă un caz tipic de ruptură între elite și mase, pentru că, de fapt, actorii economici (bancheri, investitori, patroni) nu doreau Brexit-ul, dar electoratul s-a lăsat păcălit de promisiuni politice aberante. Ideea că banii alocați de Londra bugetului european ar fi putut face minuni prin redirijarea lor în interior a fost una dintre cele mai primitive iluzii.

Prin natura sa, referendumul nu are un caracter definitiv. Opiniile unui popor pot evolua și un al doilea referendum poate anula ceea ce a consfințit primul. În iunie 2008, Irlanda a respins Tratatul de la Lisabona (destinat, de fapt, să înlocuiască proiectul mai ambițios al Constituției europene), dar l-a aprobat tot prin referendum în octombrie 2009. Danezii au respins Tratatul de la Maastricht în 1992, dar l-au aprobat în 1993.

În diferite momente ale istoriei lor recente, guvernele diverselor țări europene au considerat că era necesar să-și consulte direct cetățenii în privința unor subiecte „delicate" și controversate: problema legalizării avorturilor (a fost cazul în Irlanda și în Portugalia), problema construcției de centrale nucleare sau de renunțare la această formă de energie (a fost cazul în Austria și în Elveția), intrarea în Alianța Atlantică (a fost cazul în Spania în 1986). Pe o temă și mai gravă li s-a propus o consultare ciprioților. În aprilie 2004, un plan de reunificare conceput de ONU a fost respins de cipriotii greci, deși cipriotii turci l-au aprobat.

La prima vedere, acest procedeu are aura democrației directe și deci un înalt grand de respectabilitate. El poate ascunde însă și o doză de manipulare, în măsura în care ține de agenda imediată a unor forțe sau coaliții politice. Pe de altă parte, modul în care este formulată întrebarea poate avea în el ambiguități perfide, ba chiar și elemente de cinism. Reflexul populist nu e departe cînd un executiv propune publicului să se exprime simplu, prin Da sau Nu, într-o chestiune cu multe ramificații, care presupune anumite expertize, explicații și o enormă pedagogie.

Referendumurile au însă și avantajul de a scoate din cînd în cînd populația din apatie. Cum exercitatea drepturilor democratice presupune un efort de fiecare zi, cum democrația poate uneori uza nervii oamenilor, numeroși alegători intră deseori într-o stare de indiferență. Și este adevărat că democrația își poate pierde puterea de „fascinație", mai ales cînd nu aduce cu ea în mod automat prosperitate și civilizație.

În anumite cazuri, liderii politici recurg la referendumuri pentru a nu fi obligați să ia decizii nepopulare. Impactul unui referendum asupra celor care l-au organizat poate avea însă și efectul unui bumerang, mai ales atunci cînd intențiile subterane devin străvezii, iar miza este modestă.

În ce privește recentul referendum românesc, el este un fel de *selfie* al României în acest moment, cu absolut toate angoasele, dilemele, umbrele și luminile ei, cu tot ceea ce o trage înapoi și cu tot ceea ce o frămîntă în raport cu istoria mai accelerată a altora. Un *selfie* în care apar în cadru și enormele contradicții ale României, unele constante cel puțin de la Caragiale încoace.

Să nu dramatizăm însă, aceasta este cel puțin părerea mea: un *selfie* este un moment fulgurant de viață, puțin narcisist, dar destinat uitării.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

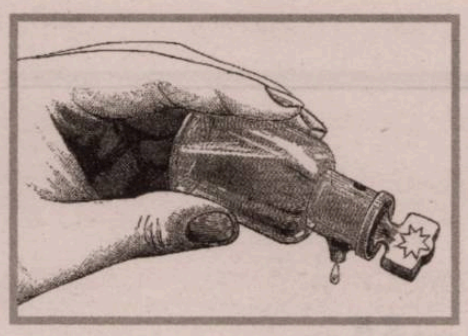

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Ideea conform căreia...“

Folosirea unor formule lungi și complicate în locul cuvintelor simple și scurte este o trăsătură mai generală a limbajului birocratic, a registrului clișeizat și lipsit de marca individualității. Unui simplu *că* al exprimării cauzei în limba vorbită, în registrul popular și colocvial, îi corespunde în stilul administrativ o formulă de tipul *avînd în vedere faptul că*... O variantă a acestui registru, manifestată în politică și jurnalism și aproape generalizată în spațiul public, a fost la noi, pentru cîteva decenii, așa-numita „limbă de lemn“. Limbajul greoi și împănat de cuvinte inutile poate fi favorizat politic, dar reprezintă și o tentație permanentă pentru cei care încearcă să creeze în scris un efect de obiectivitate științifică, de impersonalitate solemnă.

Un exemplu supărător de lungire inutilă a exprimării, tot mai des întîlnit în ultima vreme, este oferit de formula *ideea conform căreia*..., prin care se înlocuiește mult mai simpla construcție *ideea că*. S-ar putea ca în acest caz să nu fie vorba doar de tendința de a complica limbajul, de a-i da un lustru „oficial“ sau „elevat“: poate că totul a pornit, ca în atâtea alte cazuri relativ recente (extinderea lui *precum* sau a lui *ca și*), de la iraționala și contagioasa teamă de cacofonii. Formula *ideea că*... poate fi urmată de tot soiul de cuvinte începînd cu litera *c*; în asemenea cazuri, *ideea conform căreia* li se pare unora salvatoare! Dacă așa stau lucrurile, ne putem aștepta la noi artificii pentru a evita inevitabilul, într-o bătălie absurdă: conjuncția *că* este un conector fundamental și indispensabil în limba română.

Sună ciudat mai ales în știri.

În orice caz, exemplele de folosire a construcției sînt numeroase: *„Ideea conform căreia* «celălalt ar fi trebuit să știe» provoacă adeseori răni și conflicte“ (adevarul.ro); *„Ideea conform căreia* cei din mediul universitar sînt dușmani ai poporului trebuie schimbată“ (mediafax.ro; declarație a unui politician); „Este total greșită *ideea conform căreia* ochelarii de soare se folosesc numai la temperaturi mari“ (armataromaniei.ro); „Ce cred covăsnenii despre *ideea conform căreia* copiii și-ar putea începe educația obligatorie de la 4 ani“ (covasnamedia.ro); „Discuțiile desfășurate au conturat *ideea conform căreia* dezvoltarea cooperării polițienești și a cooperării judiciare constituie o miză esențială pentru a răspunde așteptărilor cetățenilor europeni“ (senat.ro) etc. Construcția extinsă este fie tautologică, fie creatoare de complicații inutile; în DEX, definiția lui *conform*, ca adjectiv, este „care are același cuprins cu...; identic; care este corespunzător; potrivit“, iar ca adverb – „în conformitate cu..., la fel cu..., după“. Construcția firească – *ideea că* – introduce explicarea directă a unui conținut; dezvoltarea *ideea conform căreia* ar părea să spună puțin mai mult, dar rămîne pînă la urmă un simplu clișeu.

Formula greoaie și pretențioasă sună ciudat mai ales în știri, unde oricum ideea nu este neapărat o idee, iar *conformitatea* cu ea complică aberant exprimarea: „K.I. reiterează *ideea conform căreia* nu îl va desemna pe L.D. premier“ (stirilekanald.ro). De altfel, diferența dintre un stil jurnalistic greoi și unul alert se poate observa în echivalentele (în diferite limbi) ale aceleiași știri furnizate de o agenție de presă. Formularea unui ziar online – „Președintele Donald Trump *asigură*: *ideea conform căreia* la Casa Albă ar domni haosul este doar o invenție a mass-media“ – are destule echivalente mai sprințare: *„Trump says there's no chaos in White House“* (eu.usatoday.com); *„Chaos à la Maison Blanche? «Fake News», répond Trump“* (lepoint.fr); „Haos la Casa Albă? «Fake News», răspunde Trump“ (adevărul.ro).

Clișeul are și varianta *ideea potrivit căreia* („Toate acestea susțineau *ideea potrivit căreia* talentul este responsabil pentru foarte puțin din succesul obținut“, adevarul.ro). De fapt, complicarea apare și în legătură cu alte substantive abstracte similare cu *idee (părere, opinie* etc.): „Doamna președinte și-a exprimat *părerea conform căreia* pentru regiunea Balcanilor de Vest este necesar un calendar clar“ (cdep.ro).

Se poate merge chiar mai departe în rigidizarea stilistică a redactării: *„Ideea în conformitate cu care* trebuie operată distincția necesară între știință și tehnică merită a fi reținută“ (stiucum.com); asemenea exemple sînt însă, din fericire, foarte puține.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

Vrei să fii ca Ion?

Ion e profesor de limba și literatura română. La început de an școlar, Ion află cum are încadrarea. Are norma de 18 ore, căci încă nu are decît vreo 22 de ani de vechime. Dar în încadrare are 19 ore: așa a ieșit, cu două clase de gimnaziu, a cîte patru ore pe săptămînă, două de liceu a cîte patru ore pe săptămînă, iar a treia clasă de liceu cu trei ore pe săptămînă, căci nu e clasă de filologie. Nu el le-a organizat așa, n-a cerut el o oră în plus peste normă, așa au ieșit, altfel nu se potriveau.

La început de an școlar, Ion le dă elevilor un test inițial. Să vadă cu ce competențe au mai rămas după o vară de vacanță sau să-i cunoască pe elevii noi, cei din clasa a IX-a (sau a V-a, după caz). Așa se obișnuiește de mulți ani, cam toți profesorii dau, măcar la clasele de început de ciclu. Dar notele la aceste teste nu se trec în cataloage. Concepe testele, împreună cu baremele de corectare. E greu, căci Ion e un profesor care știe că un test se gîndește ca la carte: a mai avut ocazia să meargă pe la formări, știe cum e cu evaluarea. Nici un test nu se concepe mai repede de o oră, poate ajunge pînă la două. Dar, cum are totuși și două clase pe nivel, cum mai folosește ce are din anii trecuți, una peste alta reușește să le conceapă cam în cinci ore. Are, apoi, de corectat 150 de lucrări, căci are clase mari, de 30 de elevi: e școală de centru. În medie, își acordă cam 15 minute pentru o lucrare, de unde rezultă că are de corectat cam 37 de ore. Poate reușește mai repede, le dă gata cam în 30 de ore. Scrie pe fiecare lucrare, la sfîrșit, care sînt problemele majore observate, de la cele de ortografie, de exprimare, pînă la cele de comprehensiune sau de analiză și de interpretare. Apoi, interpretează și el rezultatele. Face grafice, tabele cu greșeli tipice, planuri de remediere. Așa, cam după ochi, mai pune vreo cinci ore la socoteală. În primele cam cu asta se ocupă. Le-au dat termen profesorilor, directoarea și șefa de catedră, să-și facă și planificările. Trebuie să facă cîte una calendaristică, cîte una pe unități de învățare și, ceea ce n-a înțeles el bine ce înseamnă, cîte una anuală. Aici el n-a prea prins ideea, de ce e cea calendaristică altfel decît cea anuală. Dar a făcut un fel de sinteză a celei anuale. A tot buchisit, să îndese cumva toată materia în 33 de săptămîni, cît are anul școlar, scăzînd și săptămîna cu „Școala altfel“. N-are cum ști cîte zile libere se vor mai buluci în anul școlar, care oricum îl vor face să nu-și termine materia, să mai trebuiască să facă cîte ceva la începutul anului școlar viitor. Cum face și acum, mai ales la a V-a, unde anul trecut au început să lucreze pe manual doar prin noiembrie, că pe compendiul ăla primit de la minister nu se putea lucra. Era jenant. Noroc că la alte clase nu prea are de predat lecții noi, e mai mult pe recapitulare. Dar și-aici, tot mai trebuie să pregătească o fișă, să caute un text. Hai, nu mai mult de vreo două ore pe zi, poate trei.

Să caute în basm
care sînt încălcările drepturilor omului.

Ion e însă, ce să vezi, și diriginte. La clasă de gimnaziu. Tevatură mai mare nici că se poate imagina. Ăștia mici, cum le zice el, sînt ca viermișorii. N-au stare o clipă și mereu au ceva de împărțit între ei. Dar ăsta e un alt subiect, căci acum Ion are de făcut o groază de hîrtii. Mai întîi, completarea catalogului. Cu tot felul de date, numere matricole, părinți, domicilii, numere de telefon etc. Apoi situații, tabele Excel cu aceleași date, procesate diferit sau cu cîte o rubrică în plus. Oh, Ion stă și într-un oraș în care elevii au gratuitate pe mijloacele de transport. Dar pentru gratuitatea asta, Ion trebuie să facă alte tabele, cu CNP-uri, numere matricole, adrese, linii de transport, să adune declarații de la părinții elevilor, fotografii sau, după caz, cardurile din anul precedent. Ion stă în fiecare zi cîteva ore în plus la școală, în afara celor de predare, să rezolve aceste documentații. Face și ședință cu părinții, dar așa e, pentru tot ce înseamnă munca de dirigenție e plătit în plus. 10% din salariu nu-i cine știe ce, or, Ion e un profesor bătrîn, are vreo 22 de ani de predare și asta înseamnă vreo două milioane jumate, poate chiar trei, dacă are gradație de merit. Ion are.

Dar după ce trec primele săptămîni de școală, Ion huzurește. Sau nu? Ion e un profesor agitat. N-are stare, el nu se duce la ore cu lecții învățate pe de rost din lunga sa experiență. Ion se gîndește în fiecare zi ce să mai facă nou cu elevii, cum să-i provoace, cum să le deschidă și apetitul pentru lectură, și mințile pentru a fi curioși, activi și implicați în propriile vieți și în realitate. Așa că stă mereu, zi de zi, cîteva ore și se gîndește cum să facă a doua zi lecțiile. Nu-i de șagă, cum zice chiar Creangă, căci Ion acum predă la a X-a basmul și i-a venit ideea, de exemplu, să îi pună pe elevi să caute în basm care sînt încălcările drepturilor omului. Ion aduce literatura în realitate și elevilor lui le place asta. Dar, ce să vezi, lui Ion asta i-a mîncat vreo oră cel puțin după-amiaza, pînă i-a venit ideea, apoi pînă a organizat-o didactic. Acum stă să se gîndească cum să mai facă ceva interesant la a IX-a, cu *Prefața* aia a lui Arghezi, ceva despre inspirație ar vrea, și caută pe Internet pînă găsește un filmuleț drăguț, o conferință TED a scriitoarei Elizabeth Gilbert. Dar ce să vezi, și asta îi ia ceva timp lui Ion. Nu-i nimic, asta face parte din plăcerea descoperirii, cine ar putea considera așa ceva muncă? Poate s-ar putea considera muncă însă extemporalele? Păi, măcar unul în fiecare lună, căci trebuie să aibă, într-un semestru, cel puțin patru note la fiecare elev. Adică, să zicem așa, după ochi, pentru că poate nu mai face atîtea grafice și notițe pe lucrări, cam 35 de ore de corectat pe lună. Poate și teza ar putea să intre la muncă, așa, cam încă vreo 35-40 de ore. Nu-i cine știe ce. Ion are un job de huzureală. Ce mare lucru că patru-cinci ore pe zi trebuie să mențină atenția trează a unor grupuri de 30 de elevi? Să vorbească, să mai scrie pe tablă, să fie interesant și provocator. Astea-s în firea lui, că doar are o vocație! Ion e mîndru de ea! Și nu se miră cînd, la început de octombrie, i se spune că pentru ora aia în plus, a nouăsprezecea, intrată peste normă, trebuie să completeze lunar un raport, cu tema, ziua, intervalul orar, clasa etc. Păi ce, nu e normal? Se miră cum de pînă acum niciodată nu i-a trecut nimănui prin cap să ceară astfel de explicații. Și-a auzit că, în curînd, va trebui să completeze și un raport explicativ cu ceea ce face pînă la cele patruzeci de ore de muncă, trecute în fișa postului, după ce termină de predat cele nouăsprezece ore.

Ești ca Ion? Sau ca Maria, poate? Uite, ai aici, mai sus, un draft! Tu cu ce-l mai completezi?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

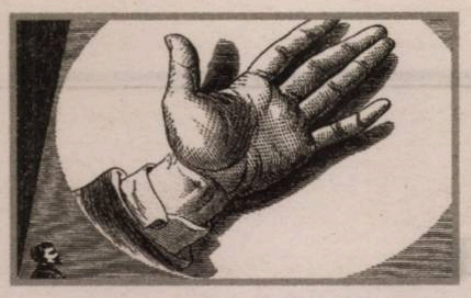

Adina POPESCU

portrete din mers

Despre parizer și adevărul suprem

Am asistat de curînd la următoarea scenă, în Obor, în hala nouă – mamă, tată, doi copii, 7 și 5 ani, la un magazin de mezeluri pe care îl frecventez datorită etichetelor „curate“ – aproape nimic altceva în afară de nitrit de sodiu. Nici un „plastic“, nici un potențiator de gust, se strică în două zile dacă nu le mănînci. Tatăl și-a luat cîrnatul ambalat, iar vînzătoarea, extrem de ambilă și de simpatică (așa cum orice vînzător ar trebui să fie într-o economie de piață, sper că acesteia să i se acorde o primă, la un moment dat!), i-a întrebat pe cei doi părinți dacă au gustat/încercat parizerul lor de vită. Cei doi părinți au strîmbat din nas de parcă li s-ar fi oferit rahat de șobolan. Vînzătoarea, din nou serviabilă, le-a văzut fețele profund ofuscate de o asemenea ofertă și s-a adaptat pe loc – a propus un „mușchi Azuga“, la peste 50 de lei kilogramul. „E numai cărniță, e perfectă pentru cei mici!“, a zis ea și le-a oferit cîte o feliuță copiilor, sub privirile siderate ale părinților. Mama n-a mai avut ce face și a comandat trei feliuțe de mușchi, pe care cu siguranță le va arunca la primul coș de gunoi, pentru că nu corespund planului de nutriție al copiilor, în vreme ce tatăl își îndesa vinovat cîrnatul pentru care venise în sacoșă, iar puștiul de 7 ani, care gustase „cărnița“ și-i plăcuse, se trăgea deja de șireturi cu vînzătoarea: „Mai vreau cărniță!“ Îmi imaginez scandalul în drum spre casă: „Tu și cîrnatul tău, nu te puteai abține să le dai un prost exemplu copiilor!“

În mod paradoxal, am supraviețuit.

Mie uneia, tema nutriției de astăzi mi se pare oarecum bizară, guvernată de legi și de postulate apărute peste noapte pe care nu le mai pot înțelege. Sau cel puțin nu mai țin pasul cu ele – ceea ce înainte cu doi ani, să zicem, „era bun“, acum ne otrăvește pe toți, mai ales pe copii, ei sînt ținta predilectă a unor conspirații din umbră în care banditul de zahăr se înhăitează cu mîrșavul cartof prăjit și cu mafia organizată a șuncii de Praga. Am fost la rîndul meu copil, iar nutriția mea și a altora asemeni mie ținea în primul rînd de supraviețuire, adică „să-i dăm copilului ceva să mănînce!“ Mai exact, cînd se băga parizer sau salam la Gostat, stăteau părinții la coadă și aveam, la școală, niște sandvișuri care puteau îngrozitor a gospodărie de partid și de stat, dar țineau de foame. În mod paradoxal, am supraviețuit. Un moment absolut remarcabil a fost atunci cînd am mîncat la prînz la prietena mea, Ami, de la etajul 2, o tocăniță „de vacă“ minunată. M-am întors acasă și mama m-a întrebat: „Ce ai mîncat la Ami?“ „O tocăniță de vacă“, am răspuns. „Am mîncat tot din farfurie!“ – așa făceam pentru că eram politicoasă și mă gîndeam că mîncarea, și așa puțină, nu trebuia să se risipească. Mama, contrariată, a sunat-o pe mama lui Ami și a întrebat-o: „Dragă, mi-a zis Adina că a mîncat la tine o tocăniță de vacă… zi-mi și mie unde ai găsit carne de vacă?“ Mama lui Ami a răspuns: „Dragă, nu era cu vacă, era cu salam!“

Astăzi avem de toate – părinții de acum care fac parte din generația mea, de altfel (adică cei care au trecut prin experiențe similare aceleia cu tocănița de salam), pot să aleagă între vacă, văcuță, porc și porcușor, oaie și oiță etc., în diferite forme, semipreparate sau nu. În general, mezelurile (din România) sînt dezastruoase, însă e clar că va existat pînă și un parizer care, în cantități rezonabile, „nu ucide“ – a se citi eticheta! (Însă cine citește etichete, cine se informează cu adevărat ce reprezintă fiecare ingredient în parte?). Recunosc, am o slăbiciune pentru parizer (nu o poftă, nici o nostalgie), reprezintă spiritul unei epoci pe care, dacă o uităm, dacă n-o recuperăm pas cu cu pas prin detalii, există șanse s-o trăim din nou, sub o altă formă, fără să ne mai dăm seama că, de fapt, lucrurile se repetă. Și, în fond, cu ce este mai „otrăvitoare“ o felie de parizer decît o aripioară de pui (de la KFC, să zicem) care conține, printre altele: esteri ai acizilor grași și acid ascorbic și extract de tocoferol; antispumant E900, potențiator de aromă glutamat monosodic, colorant annatto (E160b, amidon modificat din porumb)? Aripioara e acceptată la limită în societate, pare decentă, în schimb bietul parizer e blamat. Parizerul muncitorului și al studentului, parizerul „pe ziar“, trei felii groase de parizer într-o jumătate de pîine pufoasă, mîncate în parc, atunci cînd nu ai bani și ți-e foame, te gîndești ce ar fi mers și un strop de muștar. Apoi, parizerul pane – acel șnițel de pe timpuri „în lipsă de altceva“. De la parizer pînă la șunca de Pragă, tăiată subțire, fandosită, și pînă la feliuțele inconsistente de salam de Sibiu, îmbibate în unt, scufundate în pîine doar atît cît să-i dea gust era o diferență de ani-lumină. Cine le avea era ștab, securist, abonat pe la bufete dubioase de întreprindere, pilos, stătea la coadă cu orele și nu prindea, șmecher – făcea speculă și vindea și pe la alții. Oare chiar atît de repede am uitat tot? Nu le mai putem da copiilor un pic de „cărniță“?

Nu înțeleg de ce nu putem duce o viață „normală“.

Trăim într-o societate din ce în ce mai ipocrită, pentru că mulți dintre acești copii protejați *in extremis*, fără zahăr „care ucide“ (desigur), parizer și salam de Sibiu (nici ăsta nu mai corespunde), crescuți de generația noastră, a celor de 30-40 de ani, acești copii „programați“ să trăiască cît mai mult, mai sănătos și să reușească în viață (pentru că noi n-am prea reușit, asta e, de vină e conjunctura, Dragnea etc.) vor pleca. Cu cît vor fi mai bine crescuți și educați, cu atît vor își vor dori mai mult să plece în lumea „civilizată“ unde parizerul nu mai este o opțiune, dar noodleșii chinezului de la colț, da – și, în fond, orice fast-food devine, la un moment dat, un loc frecventabil, merge și o aripioară de pui cînd ți-e foame. Acolo, dragi părinți care vă plimbați acum copiii prin Piața Obor și îi învățați că tot ce e verde e bun și orice mezel e nociv, nu-i va mai supraveghea nimeni ce mănîncă, cît dorm, cît beau, ce fumează și cît de mult muncesc. Dar probabil ideea este că părinții și-au făcut „datoria“, au respectat cu sfințenie toate legile și postulatele care apar peste noapte. Mai departe, fiecare face ce vrea! Totuși, nu înțeleg de ce nu putem duce o viață „normală“. Fără excese (de parizer) la vîrste mici, desigur, dar și fără bucătării-laboratoare de chimie unde toate substanțele trebuie să se combine la un mod ideal. „Normală“ și în alte privințe – să nu mai punem noi etichete, mai bine să le citim pe cele care există deja, să nu mai dăm verdicte, să încercăm să-i mai ascultăm și pe alții chiar dacă sîntem convinși că nu au dreptate. Astăzi, fiecare dintre noi deține adevărul suprem, chiar dacă e vorba de nutriția copilului (e copilul meu, „proprietatea“ mea, îl hrănesc cum vreau eu, pentru că îi vreau numai binele devine cumva opusul expresiei la fel de păguboase din popor „Eu te-am făcut, eu te omor!“), de familie, „tradițională“ sau nu, de binele țării, de valori creștine sau idei progresiste. Numai noi știm perfect cum să ne trăim viața. Și pe a altora, în același timp.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Și dă din coadă crapul-carasul

La orice pescărie s-a băgat pește proaspăt. Din coadă dă peștele pus acolo, pe tarabă. Caras, crap. Nisetrul și somnul vin gata terminați. Carasul-crapul mai reușesc să supraviețuiască drumului. Dau bine pe tarabă, făcînd ultimele mișcări de cha-cha-cha sub ochiul clientului. Somonul e în lumea dreptților. Gata tranșat. Făcut oase și aripioare. Mișto că se vînd aripioare de somon, ați văzut? Să sugi aripioara de carne de somon este nobil. Privesc, de cîte ori intru în pescărie, rîvna de a trăi a peștilor. Asta nu mă face să nu cumpăr deloc pește. Am însă o sadică plăcere a vieții carasului-crap. Am o fascinație față de ultimele lui semne de viață. Și stau minute în șir fixînd o coadă care dă, dă, dă semne. Îmi vorbește în mișcarea ei. Nu m-am gîndit că mă cheamă să-l salvez. Poate da. Privesc viața la capătul ei. Înainte de moarte. Și atît. Ce să fac, să iau peștele în borcan acasă? Să iau toți peștii în pungă și să-i arunc în vreun lac? Poate. Repet, nu-s suflet din ăsta. Nu-s caritabil. Sînt contemplativ. Viața crap-carasului e viața mea. Îmi privesc sfîrșitul. Care nu poate fi departe. 5,60 lei doi pești care mai mișcau. Da, așa am apreciat prețul lor. Ce, mă fac pe mine banii ăștia? Nu. Nu mai beau, zic. Dar uite, nu-mi vine să salvez nici un caras, mă uit la crap. Să fie sadica plăcere a vieții? Sînt bolnav că nu salvez? Aștept răspunsul tău, crapule!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Mourinho e filozof?

Ia să vedem pe text. (Contextul e că Manchester United, echipa pe care o antrenează, a cîștigat după multă vreme, cu gol în ultimele secunde, și că Mou e în scandal cu jucătorii, neiubit de public și, în general, neînțeles de mai nimeni.) Zice el: „Nu e ușor pentru jucători. Nu e ușor nici pentru mine“. Nu. Nu e ușor nici pentru șeful Organizației Mondiale a Sănătății. Nici pentru ONG-urile care încearcă să salveze femeile de la sclavie sau pentru cei care vor să extragă copiii din zonele bătute de bombe. Diferența e că ei cîștigă infinit mai puțini bani decît un fotbalist sau un antrenor plin de el și de autocompătimire. „Este prea multă răutate în ceea ce ar trebui să fie frumos.“ Serios? Și să chemi jurnaliștii pentru conferința ta de presă la 8 dimineața, la mama naibii, doar pentru că te critică, oare ce e? „E prima oara cînd văd o vînătoare de oameni.“ Aha. Ce făcea el cu anumiți arbitri care greșeau real sau imaginar se numea, probabil, mic dejun în iarbă cu șampanie. „Dacă plouă la Londra, e vina mea. Dacă sînt probleme cu Brexitul, e vina mea.“ Aici ne-a prins. Ridicăm mîinile și recunoaștem: noi sîntem proști! Sîntem proști pentru că prea mult timp i-am dat prea mare importanță, am crezut nejustificat că e un mare antrenor, că are imaginație, că e capabil să producă fotbal. Micul lui teatru de la interviuri a fost luat drept Shakespeare de modă nouă. Nu, onorabilul e un șmecher de modă veche, un prestidigitator căruia acum i se văd toate cusăturile false în care ascunde iepurași de pluș. Omul a excelat doar în distrugerea jocului creat de alții. Capodopera lui a fost răpunerea Barcelonei. După care a virat în comedie ieftină. „Am contract pînă în 2020, mi l-au dat pentru că au vrut.“ Ha, ha! Exact ce ziceam, i-a păcălit și acum molfăie mulțumit. După care îi va păcăli pe alții. Filozof, Mourinho? Haida, de! Un farsor plin de talente. Cel al antrenoratului de vîrf nefiind printre ele.

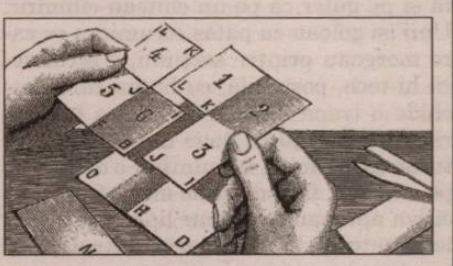

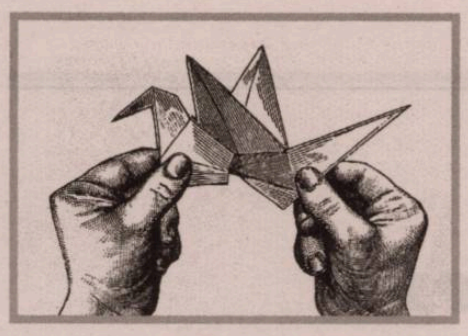

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Merge și așa sau mai bine altfel?

Totdeauna am avut impresia că occidentalii sînt mai adaptabili decît ai noștri. Printre occidentali îi includ și pe românii plecați de mai multă vreme. De multe ori am avut ocazia să remarc o bună receptivitate a acestora, în general, la nou (de fapt, noutățile apar cu precădere în Occident), la evoluțiile tehnologice, la schimbări ale locului de muncă, ale mediului în care trăiesc, o mai mare mobilitate etc. Românii și, probabil, est-europenii și cei din spațiul fost sovietic au un grad mai mare de conservatorism sau de inerție, mai bine zis. Aș pune lucrul ăsta pe seama faptului că mulți dintre cei care au apucat vremurile comuniste s-au deprins de atunci cu un soi de stagnare pe toate planurile. Era o perioadă cînd nu se schimba mai nimic sau cînd schimbările erau cel mult în rău. Tehnologia nu prea mai evolua, iar noutățile ajungeau cu mare întîrziere dincoace de Cortina de Fier, locul de muncă al oamenilor se schimba arareori (profesia aproape niciodată) și erau destui care ieșeau la pensie din aceeași întreprindere (un cuvînt care nu se mai folosește cu sensul de atunci) în care se angajaseră prima oară. Era o societate aproape imobilă. Cineva o compara chiar cu un mort care, deși îi mai creșteau unghiile și părul, nu mai era de fapt în viață. Mi-amintesc că am auzit la Radio Europa Liberă formula „coma ceaușistă". Ei bine, cei care am ieșit din acea stare de „comă" socială, economică și politică, oricît ne-am fi străduit, nu aveam cum să deprindem prea repede și prea bine mișcările și permanenta evoluție a unei vieți de tip occidental. Am preluat noi un fel de agitație, dar fără a-i percepe pe deplin și sensul. Ne-am prins ca într-o horă, fără să-i știm rostul.

În fine, la „adăpostul" stagnării comuniste, mulți s-au obișnuit să trăiască fără nevoia și fără capacitatea de a face față schimbărilor. Era un efort mai puțin, elementul convenabil care de cele mai multe ori se găsește și în împrejurări nefavorabile. Eram totuși inventivi în a găsi soluții de supraviețuire, abilitate care astăzi a devenit mai degrabă contraproductivă.

Puțini se mai străduiau să învețe prea multe după ce terminau școala, și o viață întreagă aplicau aproximativ aceleași cunoștințe pe care și le însușiseră pe băncile școlii și ale facultății. Iar programele școlare se modificau foarte rar și foarte puțin (astăzi sistemul de învățămînt se schimbă mereu, dar numai formal).

Legat de orele de lucru, care pe atunci era doar la stat, circula vorba „Timpul trece, leafa merge", ceea ce denota starea generală de inerție caracteristică perioadei. Cum bine știm, nu exista activism civic, nu era vreun fel de grijă pentru spațiul public, pentru mediul înconjurător, pentru oamenii cu diverse probleme. Sistemul nu lăsa loc pentru empatie. Sînt lucruri care încă se fac simțite. Mă tem, de exemplu, că mulți au absentat la recentul referendum nu atît dintr-o opțiune conștientă, civică sau politică, ci dintr-o totală indiferență. Cu alte cuvinte, tradiția inerției a bătut chiar și ideea de familie tradițională.

În părți mai dezvoltate ale lumii, tradiția schimbărilor pare să fi devenit, însă, foarte puternică. Am aflat că în școli și licee de limbă franceză, fie ele din Franța, România sau Canada, se aplică un sistem care de aici, din estul Europei, pare cam năucitor. La începutul unui nou an școlar, toți elevii sînt mutați la alte clase. Iar în fiecare an școlar, au alt învățător sau alți profesori la fiecare disciplină. Ideea ar fi, probabil, ca omul să învețe de timpuriu să se adapteze în medii noi, să fie obligat să socializeze mai intens, să se înțeleagă cu cîți mai mulți colegi de toate felurile, să cunoască mai mulți profesori, să perceapă într-un mod organic diversitatea personalităților umane, a stilurilor și a opiniilor. Indivizii se obișnuiesc de mici cu schimbările. Cît mai puține lucruri trebuie să-i ia prin surprindere. Mi-aduc aminte răspunsul de acum vreo zece ani al unui fotbalist argentinian foarte în vîrstă care participase la prima finală a Cupei Mondiale din Uruguay din 1930 (cred că Francesco Varello), care a fost întrebat despre diferențele dintre fotbalul care se juca în acele vremuri și cel din zilele noastre. El spunea că, atunci cînd juca el, echipele erau foarte stabile și că de-a lungul unei întregi cariere aveai cam aceiași coechipieri, cu care, eventual, copilăriseși în cartier. Știai foarte bine ce putea fiecare, cum alerga, cum dribla, cum șuta, cum pasa și cum îi convenea să primească mingea. În zilele noastre, observa el, jucătorii și antrenorii trebuie să se adapteze la echipe aflate într-o permanentă schimbare. Coechipierii nu rămîn aceiași nici măcar pe parcursul unui sezon. Fotbalul e doar un exemplu. Oamenii se obișnuiesc mereu cu tot felul de instrumente și gadget-uri noi, își schimbă mult mai des serviciile, orașele de reședință, țările, loialitățile, partidul, partenerii, familia, ba chiar și sexul. Și în direcția asta există probabil o extremă. Căci viața poate deveni o permanentă alergătură, o schimbare și o readaptare perpetuă în urma căreia, la un moment dat, bietul om să nu prea mai știe cu ce a rămas.

ready made

„Mulțumindu-vă de buna voință ce a-ți avut, a'mi trimite 4 sticle cu apă găsită de d-v. la Ciurel, mă grăbesc a vă răspunde: Astă apă este limpede, incoloră, fără odoare, de un gust foarte plăcut chiar când nu e rece (ținută într'o cameră caldă). Ea este foarte ușoară chiar bând o mare cantitate, face clăbuc cu săpunul și a fiert foarte bine și destul de repede fasolea. Sunt fericit că un Inginer Român a putut duce la un bun sfârșit această chestie capitală pentru sănătatea orășenilor.

19 Ianuar 1901
Dr. Râmniceanu"

Elie Radu, *Alimentarea cu apă a capitalei Bucuresci*, 1902

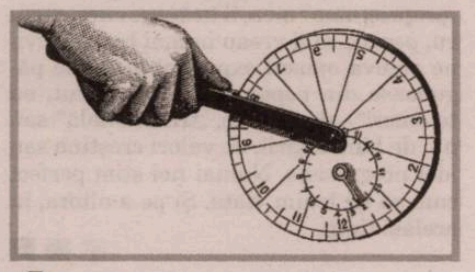

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Trădarea fumătorilor

Într-un manual celebru de arheologie am citit un sfat care mi-a intrat în cap mai temeinic decît orice altceva am mai citit despre cum se fac săpăturile. Era vorba de cum trebuie procedat atunci cînd îți dai deodată seama că ești pe punctul de a face o descoperire neobișnuită. Autorul britanic zicea că mai întîi și mai întîi trebuie să te oprești și să fumezi o țigară. Asemenea sfaturi au fost expurgate din cărțile mai noi – știința progresează –, dar arheologia rămîne o redută, ca să nu zic rezervație, a fumatului.

Dacă mă gîndesc la arheologii pe care i-am cunoscut, majoritatea aveau un comerț exuberant cu duhănitul. Unii țineau pipa în căușul palmei ca pe un ou de pasăre Phoenix. Un ou de acaju, cu mîner. Alții erau mereu cu țigara între degete, întotdeauna un chiștoc, de parcă o începeau direct de la mijloc sau, din contra, așteptau enervant de mult cu ea în mînă, fără s-o aprindă, tot răsucind-o și apăsînd-o ușor pe burtă și pe guler ca pe-un chițcan cilindric. Unii își goleau cu patos scrumiera cu care mergeau printre secțiuni, o scrumieră hi-tech, portabilă, cu buton care deschide o trapă dincolo de care e întuneric. Alții așezau cu două mîini o claie de tutun într-o foiță, frămîntînd-o delicat ca pe o azimă, fără discuție eretică. În fine, cîțiva apăreau temporar lipsiți de sculele fumatului, la care doar trimiteau printr-o tuse bogată în aluzii patognomonice. Șefii fumează mult deci, dar muncitorii și voluntarii n-au pierdut niciodată fără luptă competiția asta.

Acum douăzeci de ani, cultura materială a șantierelor era încă marcată de irizațiile heraldice ale pachetelor de țigări de tot felul, din care o parte ajungeau să devină ambalaje pentru mici descoperiri prin muzeele mai puțin fandosite. Astea erau pachetele de dinainte de măsura atroce de a le acoperi cu imagini ale apocalipsei spitalicești (și nici nu scria *Mocking Skills* pe ele). Uneori tutunul era tematic. Pachetele de Bran, de exemplu, aveau o imagine de patrimoniu pe ele – castelul. Callatis aveau o navă care presupun că s-ar fi vrut o triremă, dar era doar un soi de galion. N-am fumat țigări explicit dedicate profesiei, cum erau Dacia, cu stindardul dacic, nici Camel cu piramida, nici, evident, Tomis comuniste, deși pe pachet chiar era o triremă (și dedesubt se menționau cu mîndrie parametrii tehnici ai țigaretei, adică nici mai mult, nici mai puțin decît lungimea în milimetri). După ce m-am lăsat de fumat, arheologia a capătat cu totul alt ritm, iar eu am rămas fără principala indicație exterioară că sînt capabil să reflectez. Mai grav, am devenit un meschin prigonitor al fumătorilor, măcinat în același timp de conștiința nimicniciei și lipsei mele loialitate. De visul că fumezi liniștit pe un bolovan nu te scapă nimeni.

De ce totuși trebuie să fumezi o țigară imediat după ce te lămurești că ești în fața unei descoperiri neașteptate? În nici un caz ca să sărbătorești. Oricine a fumat știe că îți aprinzi o țigară pentru că lucrurile merg bine, pentru că lucrurile merg rău sau pentru că te plictisești. Eliade dedică un eseu miniatural creionului lui Unamuno, adică felului în care filozoful spaniol își ascuțea pedant creionul (un izomorfism al țigării, era să zic), adunîndu-și puterile psihice și fizice necesare scrisului. Pe teren, ispita uriașă cînd găsești ceva important este curiozitatea, dorința de a scoate urgent din pămînt și de a întoarce pe toate fețele. Asta înseamnă că ești pe punctul de a face o legiune de greșeli – de a nu fotografia, desena, măsura și descrie suficient toate fazele descoperirii, de a nu mai apuca să ceri părerea unui coleg, de a nu alerta restauratorii ca să nu te trezești apoi că pictura păstrată miraculos pe un obiect se face pulbere sub ochii tăi. În forma ei cea mai criminală, graba asta înseamnă, de exemplu, că bagi truela sub colțul chestiei bizare care iese la iveală și apeși (orice arheolog se va crispa citind asta). Într-o variantă venială, scoți obiectul cu maximă băgare de seamă și documentație din belșug, fără să-ți dai seama însă că poate urmează să apară imediat apoi și alte obiecte asociate, pe care ar fi fost esențial să le ai expuse simultan și să le prinzi în aceeași fotografie.

De visul că fumezi liniștit pe un bolovan nu te scapă nimeni.

Nu știu sigur dacă arheologii pe care azi îi studiază studenții la facultate cînd discută, să zicem, metoda Wheeler-Kenyon chiar făceau pauza asta ca să reflecteze. Mai degrabă, ca o măsură de siguranță, fumau încontinuu. În anii '30, cînd Mortimer Wheeler săpa la Verulamium, uneltele lui principale erau truela și pipa (întotdeauna cu țeava dreaptă). De altfel și soția lui, Tessa Verney Wheeler, a cărei contribuție la cariera și publicațiile lui e cu totul subestimată, era o fumătoare înrăită (de țigarete rusești, zice-se). În anii '50, Kathleen Kenyon bătea Ierihonul, ale cărui ruine au făcut-o celebră, fumînd țigară de la țigară și, notează cineva, alertînd cu tusea ei băieții care cărau coșurile cu pămînt, pe care deci îi găsea invariabil în plină izbucnire de rîvnă orientală. Arheologii ar fi fost cu siguranță mai sănătoși fără țigări – istoria arheologiei a fost OK așa.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Trump, eliberatorul popoarelor

La final de septembrie, de la tribuna Adunării Generale a Națiunilor Unite, un fel de strană de un turcoaz trist de la care vorbesc istoriei șefii lumii, președintele Trump a spus: „America este guvernată de americani. Respingem ideologia globalistă și îmbrățișăm doctrina patriotismului". Multe suflete de pe tot globul, chiar și din mica Românie, nefericite de mersul lumii, au tresărit cu emoție. Merită să ne gîndim la ele. Și ca să le înțelegem angoasa, mai citim o frază din discursul noului lor erou care le-a reaprins speranța: „Peste tot în lume, națiunile responsabile trebuie să se apere de amenințările la adresa suveranității lor, ce vin nu doar din partea guvernării globale, ci și din partea altor noi forme de coerciție și dominație". Semnalul e clar: în Biroul Oval lucrează eliberatorul popoarelor!

Dacă pînă acum puțin timp principala sursă de conflict general, cu particularizări complicate desigur, era ciocnirea civilizațiilor/culturilor, mai nou, tensiunea care alimentează conflictele de peste tot este cea dintre globaliști și antiglobaliști, cei cărora Trump le spune „patrioți". Lumea s-a schimbat enorm pe parcursul unei generații. Eu însumi, biet trăitor care mă pregătesc să ies din spațiul de vîrstă numit îndeobște „tinerețe", sînt uluit dacă mă gîndesc bine la diferența enormă dintre lumea în care am copilărit și cea în care, iată, trec pragul ultimei tinereți. Faptul că pot circula oriunde, în cea mai mare parte a lumii, fără mari dificultăți, faptul că pot vorbi la telefon cu cineva aflat la Paris ca și cum aș vorbi cu vecinul de scară, faptul că prin drăcia asta numită Internet și cu ajutorul zisului „card" pot cumpăra orice de oriunde, pot citi imediat ce ziar din lume vreau și pot comunica audio-video instantaneu cu prietenii mei din Chicago era, acum 30 de ani, ceva de domeniul ficțiunii celei mai îndrăznețe. Acum, trăiesc firesc această ficțiune îndrăzneață. Astăzi, toate cele înșirate de mine mai sus și încă atîtea altele sînt într-o asemenea măsură repere ale lumii noastre, încît abia pot explica cuiva născut mai ieri că se trăia pe lume și fără Internet, telefon, televizor sau PC. Că am ajuns să ne bucurăm de toate acestea este o victorie incontestabilă a globalismului, că am ajuns să depindem de ele este prețul pe care îl plătim. Plătind prețul, unii simt că pierd totul, alții că nu pierd nimic. Dintre cei care simt că pierd enorm și, la limită, că ce cîștigăm e prea puțin în comparație se recrutează „patrioții" lui Trump.

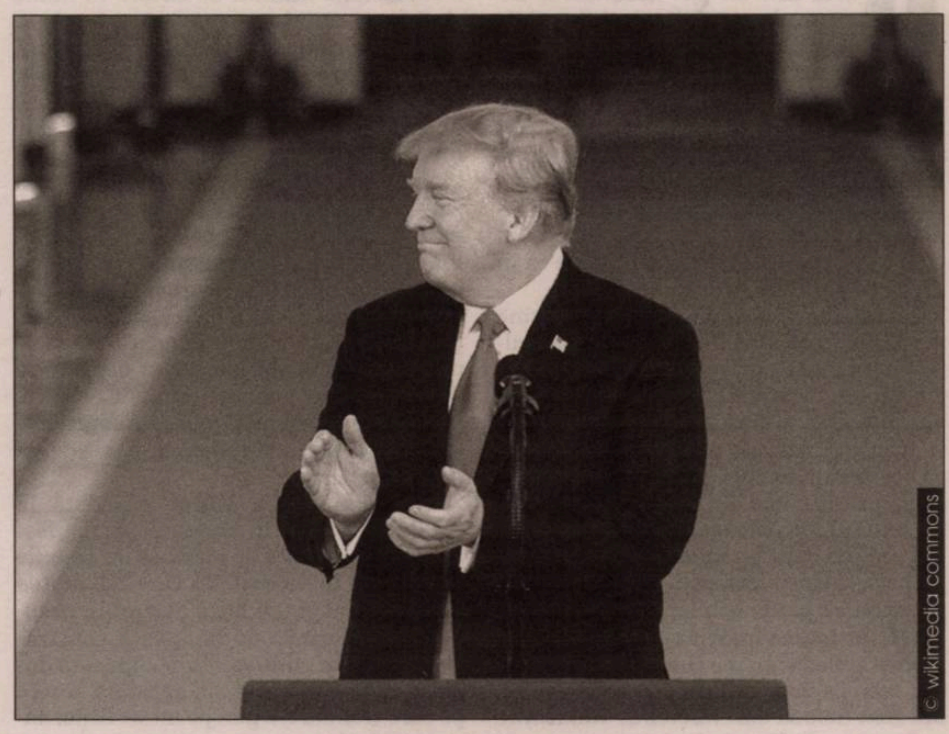

Poate că voi fi etichetat ca „trumpist" dacă spun și eu că ideea națională este departe de a fi o fantomă a trecutului care bîntuie, coșmaresc, visul minunat al unei lumi globalizate. În fond, este o realitate că nici o altă idee politică nu stîrnește atîta energie, atîta emoție și atîta coeziune – n-am văzut oameni lăcrimînd cu mîna pe inimă cînd ascultă imnul Europei cum îi văd cînd ascultă, fiecare, imnul țării sale europene și nu cred că vreun adept al globalizării ar fi gata să meargă la război pentru apărarea ideii sale așa cum sînt destui oameni gata să-și pună viața în pericol pentru apărarea națiunii lor. Și ei sînt, pentru toată lumea, eroi. Dar poate că nu sînt chiar în siajul flamboaiantului președinte dacă spun că ideea națională nu mai poate fi o idee radical exclusivă dacă vrea să fie actuală. Că, de pildă, pentru români, istoria a dovedit că a fost mai bine de cîte ori am fost vegheați pe drumul nostru de o autoritate de sorginte externă decît în rarele momente cînd chiar am făcut cu țara noastră ce-am pofti. Gîndiți-vă, de exemplu, la ce ne-a folosit că Ceaușescu s-a desprins definitiv de sovietici și a făcut din România o țară 100% independentă. A urmat binele sau răul pentru români? Am mai spus-o, pentru România este destul de periculos să rămînă exclusiv pe mîna românilor. Nu merg prea departe și dau exemplul pe care îl cunoaștem nemijlocit, cel al Uniunii Europene. Cu toate exasperările și nefericirile unui popor anume născut să știe să guste doar exasperarea și nefericirea, României îi este bine de cînd s-a angajat pe drumul integrării europene. Mi se pare că cei care cer un „Roexit" pentru că ne pierdem demnitatea în UE (!!!) greșesc enorm. Totuși, încerc să-i înțeleg. Ei nu sînt mai puțin români decît sînt eu. De ce vor asta? Sper să-i citesc corect: e vorba despre oameni care cred (sublinez, cred, pentru că e posibil ca evaluarea lor să fie greșită) că li se întîmplă lor personal nedreptăți din cauza apartenenței României la UE. Mai mult, unii dintre ei cred că UE îi nedreptățește flagrant. Că modelul („experimentul" zic cinicii) UE, cel puțin așa cum e el aplicat în România, îi nedreptățește ori chiar îi persecută. Avem de-a face, așadar, cu extrapolarea unei situații pur personale la nivel colectiv, o încercare de a rezolva o serioasă și reală problemă de destin individual prin deturnarea destinului tuturor. Constat, nu judec.

Revenind, discursul lui Trump place mult acestor oameni. Ei sînt „patrioții". Ei simt că Trump și ideile lui despre lume pot elibera România de tirania UE și, implicit, pot repara ceea ce cred că este nedrept pentru ei. Nu-și pun problema că, poate, dacă sînt nedreptățiți cu adevărat, n-o fi din cauza UE, ci din cauza României, a modului în care este ea croită. Și cu atît mai mult nu-și pun problema că poate nu sînt (pe de-a-ntregul) nedreptățiți. Însă nu e corect să le reproșăm că gîndesc în termenii „Dacă e nevoie de distrugerea a tot ceea ce e bun în România pentru ce eu să scap de necazuri, fie și așa!". Oamenii aflați la mare ananghie – pe merit ori nu – sînt, firesc, extrem de subiectivi și gîndesc antiempatic pentru că au convingerea că nimeni nu empatizează cu ei acum, la nevoie.

Trump este, pentru ei, speranța. Cum îi poate ajuta, însă, foarte concret președintele SUA? Prin slăbirea UE, cred ei. Dar, dacă SUA lui Trump vede cauzele lor exact așa cum le vede UE? Dacă administrația Trump ar considera și ea că acești oameni nu sînt, de fapt, nedreptățiți? Este o ipoteză teoretică, desigur, dar deloc fantezistă. În realitate, nu există nici un semn că Trump se ocupă de necazul lor. În fapt, ideea lui Trump este tocmai aceea că fiecare țară trebuie lăsată să-și vadă de treburile ei fără să i se impună un anume mod de a-și vedea propria viață și nu ideea că fiecare țară va fi condusă după doctrina Trump.

În fine, vorbele lui Trump mai merită analizate și din alt punct de vedere. Vedem bine că, pentru el, globalismul este o ideologie și patriotismul este o doctrină. Nu știu dacă vorbitorul a vrut să fie subtil cu această diferențiere (probabil că nu!) și nici dacă *speech-writer*-ul a vrut să transmită ceva important cu asta prin vocea unui președinte despre care gurile rele spun că nu e prea stăpîn pe propriile idei. Fapt este că diferența dintre ideologie și doctrină, mai ales în zilele noastre, se simte. Ideologiile sînt mereu militante, se confruntă și au tendința de universalizare, în vreme ce doctrina este statică, presupune o anume libertate în a adera la ea ori nu și evocă mai degrabă un spirit sectar. În realitate, adepții ideii naționale care vin din națiuni diferite nu se prea înțeleg între ei. A spus-o limpede, nu de mult, unul dintre susținătorii europeni de azi ai „naționaliștilor", președintele ceh Zeman. Adepții ideologiilor se simt solidari indiferent de limba lor maternă, adepții doctrinei naționale, nu prea. Și e firesc, dacă te gîndești că ipostazierea propriei națiuni ca valoare ultimă pune imediat într-o poziție secundă pe cel ce nu-i de-o națiune cu tine, contează în primul rînd „ai tăi" și abia apoi, secund, „ceilalți". Dar despre modul în care se luptă ideologia cu doctrina, săptămîna viitoare.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Ținta 33

Cînd pilotul Rudolf Andersen Jr. a fost inclus în lista secretă a programului de spionaj U-2, nu bănuia, probabil, că va reprezenta el însuși un punct de cotitură în vîltoarea evenimentelor din octombrie 1962, care defineau cea mai periculoasă criză internațională din istoria contemporană.

Patriot înnăscut și pasionat veritabil de zbor, maiorul Andersen a fost printre primii piloți americani care au zburat în misiune deasupra Cubei, în perioada crizei rachetelor.

În ultima decadă a lunii octombrie, după ce președintele Kennedy anunțase decizia asupra blocadei Cubei, negocierile au continuat între cei doi poli ai puterii mondiale, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică. Nu foarte lin și extrem de neprevăzător, avînd în vedere că, pe 26 octombrie, președintele american a aflat că sovieticii continuă lucrările la bazele de rachete din Cuba.

Pe 27 octombrie, în timp ce Nikita Hrușciov cerea public, ca monedă de schimb, demontarea bazelor americane din Turcia, iar John F. Kennedy dezbătea alături de consilierii săi turnura luată de situație și de procesul de negocieri americano-sovietice, pe cerul Cubei avea să se întîmple un eveniment istoric.

După ce efectuase deja cinci misiuni de recunoaștere deasupra insulei din nordul Americii Centrale, maiorul Rudolf Andersen s-a urcat din nou la manșa avionului U-2. Ironic, nu el era programat pentru zborul din 27 octombrie. Fuseseră deja anulate trei misiuni în acea zi, pentru a se decide, în cele din urmă, trimiterea unui avion în partea estică a insulei. Disponibil era Andersen.

Dimineața, decolarea de la baza aeriană din Florida a fost însoțită de cadrul unui cer senin. Tehnica din avion era pregătită pentru fotografii, care urmăreau să surprindă presupuse focoase de rachete, semn că acestea ar fi fost gata de lansare. La sol, în Cuba, radarul sovietic țiuia energic, interceptînd aeronava U-2. „Ținta 33", așa cum numiseră sovieticii avionul american pilotat de Rudolf Anderson, s-a învîrtit în jurul Cubei timp de aproximativ o oră, după care generalul rus Greciko a decis, scurt: „Va fi distrus".

Două rachete au fost lansate către „Ținta 33", iar a doua dintre ele a avariat avionul, care s-a prăbușit. Maiorul Rudolf Andersen a devenit astfel singurul pilot american care și-a pierdut viața în timpul crizei cubaneze. Și mult mai mult de atît. Deși primul impuls poate a fost acela de a răspunde cu forța, președintele Kennedy a conștientizat că tocmai evenimente de acest tip ar putea determina ca situația să (ii) scape de sub control, transformîndu-se într-un real dezastru mondial. S-a optat, în schimb, pentru detensionarea crizei.

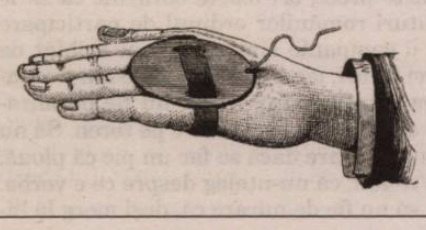

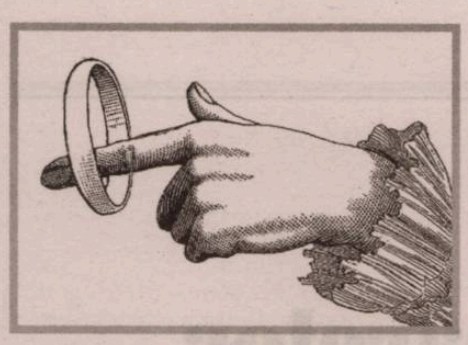

Selma IUSUF

legende urbane

Pe muchie

Dorm într-un pat necunoscut care are la căpătîi un soi de tăblie joasă. Mîinile le țin nefiresc cumva, amîndouă întinse, cu palmele atîrnînd peste tăblie. Aud în jur – prima oară stins, apoi din ce în ce mai clar – mai multe voci care vorbesc o limbă nemaiîntîlnită. Nici timbrul lor nu pare omenesc, e un amestec de cloncăneală și cîrîială păsărească peste care intervin cînd și cînd contraaccente de clicuri rapide ca în dialectele vorbite de boșimani.

Nu înțeleg ce se spune, nici nu știu cine vorbește, dacă sînt ființe umane sau alte făpturi, dar zumzetul, cacofonia lingvistică din încăpere crește și descrește ca valurile mici și fără de putere, dar care se încalecă neobosit unele pe altele. Simt că vocile sînt amenințătoare, fie și pentru că nu pricep o iotă din ce vor să spună, fie că sunetul lor neomenesc îmi pune o lamă rece de cuțit pe inimă.

Dorm și sînt conștientă în același timp, probabil că globii ochilor mei se zbat în REM, iar teama insidioasă e ca un șarpe galben și cleios; eu mă chinui să mă smulg din ceea ce pare a fi un vis. E imposibil. Mă zbat fizic să mă eliberez de rădăcinile noduroase, de lianele insistente care mă țintuiesc acolo, în ficțiunea asta oribilă, vocile cresc, devin din ce în ce mai puternice, stranietatea lor îmi zdrobește orice referință familiară la care mă pot raporta, iar frica mă copleșește dincolo de orice cuvinte. E ca o cădere continuă în hău, o succesiune infinită de cădere în nimic cînd simți că inima ta nu mai e în piept, iar acolo a rămas un gol dureros, o gaură neagră care se prăbușește infinit în sine. Strig psihanalizabil după taică-miu și nu după mama, strig cît pot eu de tare, dar nu se aude nici un sunet, groaza e acolo și mă mănîncă bucată cu bucată, strig pînă cînd niște mîini micuțe și reci se prind de mîinile mele atîrnate peste tăblia patului. Trezirea e o binecuvîntare și finalul așteptat al unui film de groază prost.

Și asta pentru că trebuia să fac ceva important a doua zi de dimineață. Era important și stresant pentru că depindeau de mine și niște oameni, și niște situații, iar pentru o persoană născută îngrijorată ca mine, lucrurile părea de o mie de ori mai complicate.

De aia nu mi-a plăcut niciodată la școală. Cel puțin în clasele mici, am fost constant îngrozită de ideea că iar trebuie să mă duc în mediul ăla care mă scotea din cunoscut și mă băga abrupt în necunoscut. Orele mici, de dimineață, cînd trăgea mama de mine să mă dezlipească din patul cald. Uniforma aia apretată și rece pe care trebuia s-o pun pe mine. Ghiozdanul rigid din mușama cartonată care devenea tare ca piatra în diminețile geroase de iarnă. Teancul de caiete îmbrăcate în coperți albastre și roșii, cu mirosul de papetărie care mă îngrozește și acum. Și nenumăratele frici. Dacă nu fac bine la lucrare? Dacă am uitat cum se face cheia sol? Nici măcar nu veneam dintr-o familie în care părinții să fi fost obsedați de control. Nu. Toate fricile reușeam să mi le stîrnesc singură, iar îmbătrînirea și maturitatea n-au adus nici măcar un pic de relaxare, tot pe sîrmă trăiesc, în angoasa nesfîrșită că s-ar putea să dau greș. Dați-mi un fotoliu comod, că eu tot pe margine, încordată ca un arc, o să stau.

O fi o problemă de structură interioară, mi-am zis, dar nu mă ajută nici țara în care trăiesc și, cu siguranță, nici meseria. N-o să ajung niciodată ca unul din pensionarii ăia occidentali relaxați pe care-i vedeți prin concedii sorbind suveran *flat white*-uri pe terase, de parcă toată lumea e a lor. O isterie diagnosticabilă medical, țesută adînc din fibrele locului în care am crescut, îmi va refuza orice fel de liniște interioară. Trăiesc în țara asta ca un autobuz hodorogit, cu frînele un pic stricate, care face permanent un pas spre prăpastie și doi înapoi. Soluția ar fi, probabil, o retragere binevenită în bule etanșe, dar nu se poate încă. Ești zdruncinat haotic pe scaunele tari și ponosite ale hîrbului cu care ne deplasăm cu toții. Și nici șoferul nu-i foarte zdravăn la cap.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

19. Operațiunea „Tămădău"

„Procesul conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc

Tribunalul Militar al Regiunii II Militare București începe azi 29 octombrie 1947, ora 8 dim. judecarea conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc, vinovați de complot împotriva statului și trădare. Procesul se judecă în localul Școalei Superioare de Război din Șos. Panduri.

Vor fi judecați:

Iuliu Maniu, Victor Rădulescu Pogoneanu, Ion Mihalache, Emil Oprișan, Nicolae Penescu, Florin Roiu, Nicolae Carandino, Emil Lăzărescu, Ilie Lazăr, Camil Demetrescu, Grigore Niculescu-Buzești, Vasile Serdici, Grigore Gafencu, Radu Niculescu-Buzești, Alexandru Cretzeanu, Ion de Mocsony Styrcea, Constantin Vișoianu, Col. Ștefan Stoica, Lt. Col. Dumitru Stătescu

Tribunalul Militar se compune din: col. Petrescu Alexandru, prim-președinte, col. Vasilescu Mihai, col. Eremița Alexandru, *membri judecători.*

Procurori: col. Georgescu Alexandru, col. Alexandrescu Victor, col. Stanciu I. Constantin

Grefier: Tudor Petrescu Joițeanu

Toți inculpații au luat cunoștință de actul de acuzare și contact cu avocații lor."

În *Scînteia,* nr. 961,
30 octombrie 1947

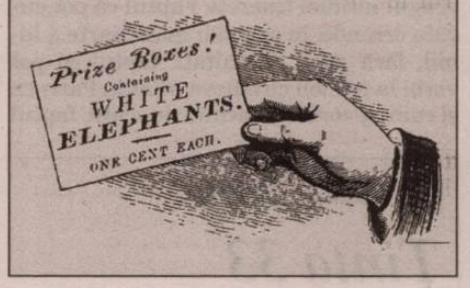

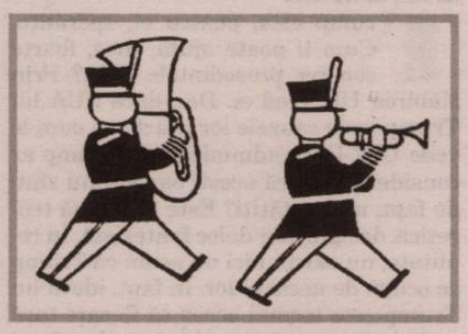

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Poporul s-a făcut că plouă

Niște domni și doamne care sînt cu „poporul" în gură, de dimineață pînă seara, s-au supărat foc tocmai pe marfa lor favorită. Pe „popor". Pentru că n-a fost cuminte. Și n-a făcut ce i s-a spus. Ba, mai mult decît atît, deși i s-au plimbat pe la nas scenarii apocaliptice, cu diavoli homosexuali care răpesc prunci din leagăne, „poporul" s-a făcut că are guturai și n-a simțit aromele tari ale poveștilor de soiul ăsta. Iar acum, domnii și doamnele cu pricina dau în bîlbîială și nu știu în ce direcție să mai arunce cu blestemele și cu obida. Ba-l fac bou pe „popor", ba o scaldă imediat, mîngîindu-l pe creștet, știind că boul s-ar putea să țină minte și să facă iar pe nebunul, data viitoare, cînd o fi nevoie de el. Sau găsesc alți mari vinovați. Cum ar fi intelectualitatea hipsterească dezlănțuită, care l-a îmbrobodit pe „popor" și-l poartă spre viitorul infernal al „neoliberalismului stîngist" cu coarne și copite.

Domnii și doamnele cu pricina uită, sau preferă să uite, că doar ei și ele au acces real la inima „poporului" pe care acum îl dojenesc. Intelectualitatea hipsterească e extrem de departe de butoanele cu care dăm mai tare comunicarea, să ne-audă bine „supușii". Așa cum și ideologia purtătorilor de pălăriuțe și biciclete vintage e la o distanță cosmică de sufletul bietului ascultător. Zgomotoșii stîngismului nu ajung deloc la urechile marelui nucleu dur al „poporului". Nici n-au cum. Și chiar dacă, printr-o minune biblică, ar ajunge acolo, n-ar avea nici o șansă să sune pe placul publicului mare. S-ar trezi cu o ploaie de ouă și roșii moi la scenă deschisă. În mod cît se poate de real, puterea lor de pătrundere nu se compară, sub nici o formă, cu rețelele vaste ale partidelor sau cu marea forță a Bisericii. Hopaaa! Atunci ce s-o fi-ntîmplat? Cum de s-o fi zguduit unitatea de nezdruncinat dintre domnii și doamnele care cred că sînt stăpîni pe-aici și masa „lor" de supuși credincioși? Ce fisură nevăzută a stricat sunetul limpede și zdravăn al acestei orgi din vechime? Cum de s-a transformat totul în cîntarea unui țambal dezacordat, pe un cîmp aproape pustiu, unde doar puțin peste 20% din populația vetrei satului s-a obosit să meargă și să vadă despre ce e vorba?

Pe de altă parte, ar fi o greșeală imensă din partea iubitorilor „progresismului" să sărbătorească vreo victorie. În primul rînd, pentru că nu în termenii ăștia ar trebui pusă discuția. Iar în al doilea rînd, pentru că nu mesajele anti-ură, nu mișcările și nu mișcarea urbană de boicotare au înclinat balanța acestei reacții publice spectaculoase. Pentru că rezultatul celor două zile de referendum e un amestec de năuceală, plictis, repulsie, indiferență generalizată, revoltă mocnită, demnitate rănită și resentiment adînc. La început, fluturarea subiectului „familiei tradiționale" părea cît se poate de cîștigătoare. Nu e loc să săpăm aici în căutarea originilor de import ale acestei idei. Asta e o altă temă vastă. Dar natura problemei e extrem de potrivită pe măsura valului politic de populism euro-atlantic, însă și pe fondul unei lumi cum e cea în care trăim, aici, acasă. În alte condiții, unele care ar fi ținut cont în mod real de respectarea consultării publice, e foarte posibil ca rezultatul referendumului să fi fost radical diferit de cel obținut duminică seară, după două zile de chemare la urne. E de domeniul evidenței absolute că societatea românească ar da un răspuns covîrșitor favorabil unei teme încărcate de valori tradiționale. De data asta însă, suspiciunea față de manipulare, resentimentul față de repetatele călcări în picioare ale demnității oricărui individ, condițiile de trai și realitățile dureroase din jur, la care s-au adăugat excesele fără precedent ale unei demagogii deșănțate, toate la un loc au dus la o mare surpriză.

Cînd școlile se surpă, cînd spitalele sordide mai că nu pun plicul cu bani pe firma de la intrare, cînd rata abandonului școlar chiuie de bucurie, cînd soarta cruntă a zeci de mii de copii te izbește la tot pasul, cînd sărăcia, rămînerea în urmă și resemnarea brăzdează milioane de chipuri și de suflete, trebuie să fii ori foarte prost, ori foarte obraznic ca să le fluturi românilor ordinul de participare la o campanie simbolică. I-ai driblat de zeci de ori, iar acum vrei să le dai și mingea printre picioare. Să nu fie de mirare dacă te scuipă. C-așa e pe teren. Să nu fie de mirare dacă se fac un pic că plouă, că n-aud, că nu-nțeleg despre ce e vorba. Și să nu fie de mirare că, deși merg la biserică, nu mai sînt docili la îndemnurile preoților. Eternul și străveziul parteneriat al Bisericii cu statul are și el, la un moment dat, prețul lui. Suspiciunea și repulsia față de politicieni se traduce, în cazul Bisericii, prin eventuala participare la slujbă, atenția la cuvîntul Evangheliei, dar surzirea bruscă la contribuția personală a preotului. Surzirea la auzul comenzii de supunere. Surzirea în fața oricărui glas suspectat de a fi o „trompetă" a manipulării. Fie el politician, preot, star de televiziune de știri sau înțelept de serviciu.

După cum au surzit și oamenii de partid, cei care trudesc de obicei pe altarele marilor victorii electorale. Nu era ceva material la mijloc. Treaba cu hrana spirituală n-a mers. Marile instituții simbolice ale votului de la noi, sărbătoarea cîmpenească, grătarele epice, mersul din casă-n casă, șopocăiala de la poartă și de pe uliță, n-au mai existat de data asta. Pentru că n-a fost o miză concretă. Nu tu poziții sociale, nu tu demnități publice, nu tu bănet la orizont. Chestiile astea abstracte, ideile, paragrafele de Constituție nu aprind fitilele dihăniilor de motoare care pun în mișcare aparatul de partid. Așa că cei mai mulți s-au făcut că plouă. Și-am ieșit din treaba asta cu o față europeană de zile mari. Se vede, din nou, că nu e niciodată pentru cine se pregătește...

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Sfîrșitul Bizanțului

Sfîrșitul Bizanțului, identificat în vulgata istoriografică cu pătrunderea sultanului Mehmed al II-lea în Constantinopol pe 29 mai 1453, surprinde tabloul unei societăți sfîșiate între opțiuni politico-religioase antagonice. Pentru majoritatea bizantiniștilor din țările est- și sud-est europene, între Bizanț și ortodoxie se pune un semn de egalitate, iar cele două noțiuni funcționează în sistem de sinonimie sau într-o notă mai emoțională: Bizanțul este patria ortodoxiei. Or, pe 29 mai 1453, Bizanțul nu mai era ortodox. Felul în care s-au întrepătruns obiective politice și religioase în secolul premergător acestui sfîrșit seamănă cu fenomenul scurtcircuitului din electricitate. Contopirea obiectivelor a dus la tensiune, disfuncție și, în cele din urmă, la prăbușirea sistemului. Prin această imagine vreau să descriu colaborarea dintre statul și Biserica Bizanțului pînă în lunile din urmă ale Constantinopolului, în care s-a consumat și proclamarea oficială a valabilității conciliului de la Florența, dar și dezagregarea *de facto* a Bisericii bizantine.

În 1453, Constantinopolul se afla, practic, sub asediu de peste cincizeci de ani, dar, încă din anii 1310-1315, Bizanțul experimentase caracterul implacabil al cleștelui geopolitic care urma să-l sugrume, format din cucerirea apuseană și cea otomană. Apelînd la ajutorul occidental pentru a combate avansul otoman, Bizanțul se îndatora tot mai tare și ceda tot mai mult din controlul politic asupra teritoriului său și din suveranitatea sa economică statelor latine (în mod special republicilor comerciale Veneția și Genova). După eșecul primei uniri de la 1274 (la conciliul apusean de la Lyon), în anii 1330 s-a reluat tematica unirii Bisericilor ca singură soluție prin care statele occidentale puteau fi convinse să contribuie militar și financiar la războiul de apărare față de avansul otomanilor. Discuțiile s-au încins în anii 1350-1360, cînd, pentru prima dată, Constantinopolul s-a văzut obiectul unui competiții acerbe între state ortodoxe balcanice, state occidentale, competitori interni și sultanatul otoman din ce în ce mai agresiv. Răspunsul Bisericii a fost pentru prima dată o reacție de despărțire de obiectivele politice ale Imperiului. Muntele Athos ajunsese sub control politic sîrbesc, iar patriarhia ecumenică era divizată pe de o parte între grupările politice ale lui Ioan al VI-lea Cantacuzino și Ioan al V-lea Paleologu, pe de altă parte de disputele în jurul teologiei lui Grigorie Palama. Aceste tensiuni politice și teologice au culminat într-o ruptură *de facto* între conducerea Bisericii bizantine și conducerea Imperiului Bizantin între 1366 și 1380. Patriarhul și împăratul au reprezentat două strategii politice diferite, ignorîndu-se unul pe celălalt, deși au continuat să-și aibă reședința în același oraș. Ioan al V-lea Paleologu a optat pentru o alianță cu Occidentul, întreprinzînd o călătorie la Roma care l-a dus pînă la convertirea la romano-catolicism, într-o ceremonie în care și-a declarat și supunerea față de papă prin celebrul ritual al pupării papucului, iar patriarhul Filotei Kokkinos a încercat formarea unei alianțe de principi balcanici în jurul identității ortodoxe a acestora și sub conducerea patriarhiei ecumenice. Învinsă de două ori pe cîmpul de luptă de către otomani, pe rîul Marița, în 1371, și la Kosovo, în 1389, alianța a creat cel puțin cadrul unității religioase în Balcani. Reîmpăcarea patriarhiei ecumenice cu împăratul Manuel al II-lea Paleologu a readus în scenă pentru încă cîteva decenii așa-zisa simfonie bizantină, unitatea inseparabilă dintre stat și Biserică. Manuel al II-lea, om foarte cultivat, dar și cu o autentică nostalgie a paradisului în suflet, i-a lăsat fiului său, Ioan al VIII-lea Paleologu, pe care îl socotea prea „imperial" pentru epoca lor, sfatul să nu forțeze unirea Bisericilor, dar să continue negocierea cu diferiții actori politici și bisericești ai Occidentului. Echilibristica dificilă între deschidere pentru negociere și ezitare în a concluziona l-a pus pe Ioan al VIII-lea în situația de a accepta în cele din urmă convocarea unui conciliu pe teritoriul papalității, întîi la Ferrara (1437). Costul conciliului, asumat inițial de papalitate, a condus în cele din urmă delegația bizantină în situația de ostatică economic pe teritoriul Italiei. Încheierea conciliului de la Florența printr-un act oficial de unire în 1439 a fost mai mult o ieșire din impasul poposirii prea îndelungate a delegației bizantine pe teritoriul Italiei decît o adevărată nădejde de coagulare a unei forțe militare de despresurare a Constantinopolului. Biserica și credința fuseseră puse în slujba salvării statului. Secretarul imperial Silvestru Siropoulos, care a ținut un jurnal detaliat al conciliului, notează cu amărăciune acest trist deznodămînt a ceea ce începuse ca o promițătoare dezbatere teologică.

Din cenușa Bizanțului s-a născut ortodoxia.

Întors acasă, așteptînd să se formeze armada occidentală pentru eliberarea Constantinopolului, Ioan al VIII-lea, confruntat cu opoziția față de unire în Biserică, cu gîlceava fraților săi, despoți la Mistra, cu eșecul campaniei cruciate la Varna, a tot ezitat să proclame unirea, iar moartea l-a surprins în această stare de indecizie. Îi lăsa fratelui său Constantin al XI-lea un Constantinopol depopulat, dar mai ales cu facțiuni învrăjbite de opțiunile lor spirituale și politice. Apărarea cetății era în mîna mercenarilor occidentali. În 1452 ajungea la Constantinopol și cardinalul de acum Isidor, mitropolit titular al Kievului, cu misiune de la papă să-l determine pe noul împărat să proclame unirea. Acest lucru s-a petrecut pe 6 decembrie 1452, în prezența împăratului, a curții și a poporului adunat în marea biserică a Sfintei Înțelepciuni. Dintre toate semnele care au prevestit căderea Constantinopolului, cel mai grav fusese răsturnarea icoanei Maicii Domnului Hodigitria. Această icoană de mari dimensiuni și foarte grea era purtată în fiecare marți în procesiune pe străzile Constantinopolului și, lucru minunat, o singură persoană o ridica în spate de parcă nu ar fi cîntărit nimic. Dar în ultima ei procesiune înainte de pătrunderea turcilor, icoana s-a prăbușit la pămînt cu mare zgomot, strivind mulțime de oameni sub greutatea ei.

Mistra și Trebizonda au fost cucerite pe rînd în deceniul care a urmat căderii Constantinopolului. Bizanțul, cu toată greutatea sa istorică, cu cel mai prestigios oraș din istoria omenirii de pînă atunci, cu o tradiție politică și o bogăție culturală fascinante deopotrivă pentru occidentali și pentru Mehmed Cuceritorul, se prăbușea strivindu-și toate instituțiile sale: funcția imperială, patriarhia ecumenică, sinodul patriarhal, unitatea bisericească a lumii ortodoxe în jurul împăratului și mai ales cedînd islamului grandioasa catedrală Sfînta Sofia. În 1452 ajungea la Constantinopol o scrisoare din partea marelui cneaz al Moscovei, Vasile, cerînd confirmarea alegerii noului mitropolit Iona de către sinodul local, dar nu mai avea cine să-i răspundă. Patriarhul Grigorie fugise la Roma, iar împăratul supraveghea ultimele reparații la zidurile cetății.

Și totuși în casele oamenilor, în bisericuțele lor joase, de lemn sau de cărămidă, cu uși strîmte ca să nu pătrundă un călăreț pe cal, în a doua jumătate a secolului al XV-lea s-a format un mecanism de supraviețuire care a permis reconstrucția ierarhiei bisericești, continuarea unei vieți liturgice și a unei spiritualități monastice. Autoritatea acestui creștinism din sînul Imperiului Otoman s-a extins în afara lui, dînd naștere unei formule culturale de păstrare a tezaurului de credință bizantin. Această nouă formulă culturală este *ideea ortodoxă*. Ea a permis afirmarea și menținerea unei unități civilizaționale într-o arie geografică traversată de multiple linii de confruntare militară. Principala particularitate a noului context geopolitic a fost autonomia Țării Românești și a Moldovei, jucînd un rol de zonă-tampon între multiple blocuri de confruntare. Grație acestui rol, centralității lor în raport cu linia de conflict geopolitic, dar mai ales tezaurului cultural slavo-bizantin recuperat de pe întreg teritoriul Balcanilor cuceriți, Țările Române au oferit, în secolele XV-XIX, *ideii ortodoxe* o platformă de coagulare fără de care nu ne putem reprezenta astăzi istoria creștinismului răsăritean. Trăsătura definitorie a acestei idei este tocmai caracterul ei eclezial și spiritual, bazat pe o distanță precaută față de tentațiile înregimentărilor politico-militare. Rezultatul celor patru secole de gestație istorică a fost afirmarea unei unități religioase supranaționale. Astfel, din cenușa Bizanțului s-a născut ortodoxia.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Între tăcere și muzică

Între 5 și 26 octombrie, Accademia di Romania, cu sprijinul Institutului Cultural Român, prezintă publicului italian o splendidă expoziție dedicată pictorului Alexandru Țipoia (1914-1993), unul dintre ultimii maeștri care au beneficiat de stagiul roman înainte de instaurarea comunismului. Este, fără îndoială, o reparație morală pe care opera acestuia, făurită cu tenacitate și discreție, o merită din plin. Astăzi, grație devotamentului exemplar al fiului său, pictorul George Tzipoia, curator al retrospectivei de la Roma, Alexandru Țipoia a fost redescoperit în toată polivalența geniului său: expoziții, cataloage, studii semnate de Amelia Pavel, Ioana Vlasiu și Pavel Șușară readuc în atenție una dintre operele majore ale artei românești din a doua parte a secolului al XX-lea.

Putem avea astfel o perspectivă cuprinzătoare asupra întregului parcurs artistic, de la primele participări la expoziții colective, semnalate elogios în epocă, pînă la cele din urmă lucrări: o succesiune de neîncetate căutări, o varietate de stiluri ce reflectă, în condițiile acelor vremuri, însăși devenirea artei europene. De la Cézanne la Utrillo și Giorgio de Chirico, de la Braque și Picasso la Paul Klee, de la arta cicladică la cea tradițională românească, opera lui Țipoia dezvoltă un vast dialog cu resorturile intime ale marilor creații, respirînd aerul unei renașteri „la infinit, cu fiecare nouă lucrare", după cum însuși autorul mărturisea într-o notație fulgurantă.

Ceea ce se impune la o privire atentă asupra întregii opere este tocmai legătura cu arta italiană, un anume caracter mediteraneean vibrînd, dincolo de limbajele formale, pînă la vîrsta deplinei maturități. Expoziția de la Accademia di Romania cuprinde mai ales lucrările din perioada „romană" care, pe de o parte, modulează teme deja prezente în creația tînărului Țipoia, iar, de pe alta, marchează întîlnirea decisivă cu pictura metafizică. Roma și Assisi, cu încărcătura lor culturală și spirituală, oferă prilejul unei dinamici a căutării expresive și totodată al unei afirmări sigure de sine prin constanța cromatică și, mai cu seamă, prin preferința pentru volum și formă.

De la bun început, criticii au remarcat calitatea graficianului și a desenatorului, precum și propensiunea spre o „geometrie poetică" (Paul Comarnescu, 1943). Sobrietatea peisajelor este reflexul unei priviri meditative care urmărește o viziune interioară și conduce spre esențial. Această reducere la esențial avea să străbată toate metamorfozele artistice ale lui Alexandru Țipoia, aidoma unui demers brâncușian, vizibil mai cu seamă în ciclurile care au ca leitmotive cariatidele și instrumentele muzicale. Însă gravitatea construcției și sobrietatea cromatică nu inspiră deloc răceală, ci lasă să se simtă, ca în arhitectura unei cochilii, ecoul unei intense trăiri și al unei sensibilități elegiace.

Arta lui Alexandru Țipoia este traversată de pasiunea de a contempla esențele, de a vedea realul transfigurîndu-l sau adîncindu-l în cheie simbolică, de a-i surprinde vibrația interioară. Această dimensiune contemplativă, care însoțește o privire deopotrivă intensă și generoasă asupra lumii, este mărturisită de însuși pictorul pentru care „arta este un exercițiu și un limbaj al tăcerii". Iar tăcerea nu este altceva decît locul revelării și al contemplației, originea însăși a muzicii creației, a ordinii și sensurilor sale. Poate de aceea Alexandru Țipoia, convins de rostul tăcerii, își propunea să redea în opera sa „armonia muzicii", tinzînd spre o sinestezie totală, în care „imaginea să devină ea însăși muzică pură". Este aici, în acest efort mereu reluat, renăscut, nutrit de năzuință metafizică, o meditație asupra sensurilor creației, a rațiunilor sale interne, a structurilor de adîncime. De-a lungul operei sale, explorînd potențialitățile diferitelor limbaje, Alexandru Țipoia a aplicat constant o „tehnică spirituală": s-a retras ascetic din zarva lumii pentru a asculta răbdător tăcerea din care izvorăște splendoarea vizibilului.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

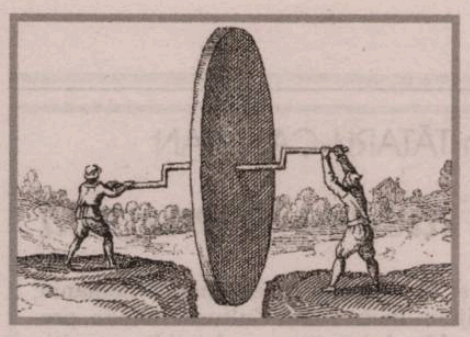

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Intoleranța

S-a scris deja mult despre referendumul pentru modificarea Constituției. S-au făcut listele de cîștigători și de pierzători – și unii, și alții au acceptat rezultatul, iar o parte dintre ei încă mai calculează consecințele.

S-a revenit la un oarecare calm, iar discuțiile se întorc încet-încet către subiectele suspendate în ultimele două săptămîni. Teme dintre care unele și-ar fi găsit o rezolvare diferită dacă participarea la exercițiul de futilitate din 6-7 octombrie ar fi fost suficientă pentru validarea rezultatului.

Prima și cea mai gravă ține de dimensiunile puterii pe care președintele PSD, Liviu Dragnea, încearcă pe diferite căi să o acumuleze. Un rezultat favorabil l-ar fi transformat pe Dragnea într-un soi de ayatollah al ipocriților, călărind milioane de voturi pe care propaganda de partid i le-ar fi atribuit fără rușine. Dl Dragnea a eșuat. Dacă n-ar fi fost așa, scena aceea de duminică seară cu Codrin Ștefănescu vorbind în numele partidului, singur, în semibezna de lîngă sediu, s-ar fi transformat într-un spectacol de fariseism de dimensiuni cosmice.

Liderul PSD iese șifonat, însă lupta sa continuă. Recent, folosindu-se de mîna moale și neautonomă a Vioricăi Dăncilă, dl Dragnea a sesizat CCR cu privire la un detaliu legat de constituirea completelor de judecată de la Înalta Curte de Casație și Justiție. Detaliu direct legat de propriile necazuri cu legea aflate în discuția unui astfel de complet. Sigur că, în orice țară normală, un astfel de gest sfidător ar fi dus la demisia amîndurora sub povara rușinii. Nu e cazul. Liviu Dragnea continuă să atace neobosit și creativ-distructiv orice instituție care îi stă în cale. Cercul său de iloți-drone continuă să execute orice li se cere fără să chestioneze sub nici o formă motivele sau efectele.

În fapt, acesta e și marele secret al liderului PSD. A reușit să creeze un cerc larg de executanți docili și disponibili, plantîndu-i prin diverse zone ale Puterii. Trist e că mulți dintre ei vor rămîne acolo și după ce el nu va mai fi într-o poziție de decizie. Capturarea statului e cvasi-totală, iar puținele elemente de rezistență sînt tot mai slabe.

Am mai remarcat în acest spațiu izolarea aproape dureroasă în plan extern a președintelui PSD. Aproape nimeni nu vrea să vorbească cu domnia-sa, iar cei care o fac, o fac de nevoie și foarte scurt, de obicei pentru a transmite avertismente. S-a adăugat, săptămîna asta, chiar comisarul Corina Crețu, a cărei izbucnire, probabil neplanificată, la adresa executivului condus de Viorica Dăncilă e fără precedent în scurta istorie a României ca membră a Uniunii Europene. Sigur, doamna Crețu n-a rostit numele lui Dragnea, dar atîta vreme cît executivul e total dependent de umorile șefului PSD, orice reproș adresat executivului trebuie repartizat în totalitate celui a cărui voință o reprezintă.

În goana sa după putere și libertate, Liviu Dragnea a reușit cumva să enerveze pe toată lumea. Comunitatea gay, aproape toate Bisericile, propriul partid și partidele adverse, socialiștii și verzii europeni, ba chiar și delegații PSD din secțiile de votare. Sînt nenumărate relatări despre astfel de delegați explicînd ușor jenați că nu sînt de acord cu strategia adoptată de partid în legătură cu referendumul. Mulți dintre ei nici n-au votat.

Pentru partenerul de tranzacție, viitorul e invariabil în dulap.

Și totuși, Liviu Dragnea rezistă în funcții și poziții de decizie. Rămîne principalul pol de putere al României, deși devine din ce în ce mai clar că nemulțumirile la adresa sa cresc, inclusiv printre apropiați. Va rămîne așa cîtă vreme calculele celor din jur vor ieși cu plus. Geniul lui Liviu Dragnea constă în capacitatea de a face tranzacții. În a combina morcovul și antimorcovul pînă cînd partenerii săi îi acceptă dorințele. Exemple foarte bune se pot extrage din ultimele cîteva săptămîni. Nu doar eu am urmărit oarecum fascinat comportamentul taberei pro-referendum care, de dragul unei prezumtive victorii, a refuzat cu obstinație să taxeze piratarea temei de către Liviu Dragnea. Astăzi, toate aceste personaje care au tăcut interesat sînt doar cadavre în dulapul președintelui PSD. Ascendentul moral pe care îl clamează nu există. Există o doză de ridicol și una de milă, nimic altceva. Iar acesta e doar un exemplu printre multe altele.

Într-o luptă cu personaje de tipul lui Liviu Dragnea, dispuse să sacrifice orice, calculele nu se pot face decît pe termen lung, cu asumarea unor pierderi de moment. Lucrul acesta e valabil inclusiv pentru pesediștii care i se opun discret prin diverse cîrciumi după ce verifică microfoanele din scrumieră. Ca să folosesc un termen tocit zilele astea, intoleranța e soluția. Și cînd spun intoleranță mă refer la refuzul tranzacției și rezistența la stres. Altminteri, cercul vicios se va repeta la nesfîrșit. Cîtă vreme Liviu Dragnea are ceva de oferit, va oferi. Cîtă vreme de partea cealaltă a mesei va fi cineva dispus să accepte, Dragnea cîștigă. Dar, pentru partenerul de tranzacție, viitorul e invariabil în dulap.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

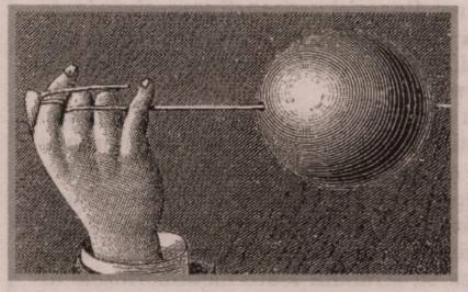

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Colțul din dreapta

Ediția de anul trecut a Tîrgului de Carte de la Frankfurt s-a încheiat destul de trist. Au fost huiduieli, îmbrînceli, intervenții ale poliției, evenimente anulate. Zeci, sute de activiști de stînga au blocat culoarele complexului expozițional și au încercat să împiedice o dezbatere organizată de o editură de dreapta. S-a ajuns la confruntări violente. Cei care au fost acolo au rămas, probabil, cu senzația de sfîrșit de lume (a cărții). A fost ceva de neînțeles pentru Tîrgul de la Frankfurt, un spațiu al întîlnirilor profesionale colocviale; și totuși, previzibil, în contextul campaniei electorale tumultuoase din Germania.

Acuzați că pactizează cu extremiștii, organizatorii au spus că un tîrg de carte trebuie să fie e o scenă deschisă și că cenzura e inacceptabilă. Chiar și în cazul unor edituri care publică broșuri și cărți islamofobe și antiimigrație? Chiar și în cazul unor evenimente unde se exprimă opinii care frizează antisemitismul? Da, „permitem ca toate opiniile să fie auzite, indiferent dacă ne place sau nu", a explicat directorul Tîrgului, Juergen Boos.

Este puțin probabil ca la actuala ediție, care începe joi, să se repete scenele de anul trecut. Dar și anul acesta tîrgul va polariza. Teme care incită & excită sînt destule: imigranții, trumpismul, #metoo, Europa și identitățile naționale – ca să numim doar cîteva. Cum ar trebui să se raporteze un tîrg de carte (de fapt, de drepturi de autor) la controversele actuale? Poate rămîne doar o „scenă deschisă" sau ar trebui să ia atitudine, să exprime un punct de vedere, să-și asume un rol de jucător pe piața ideilor? Ce poate permite și ce ar trebui să interzică? Sînt întrebări dificile într-un context internațional tot mai încărcat.

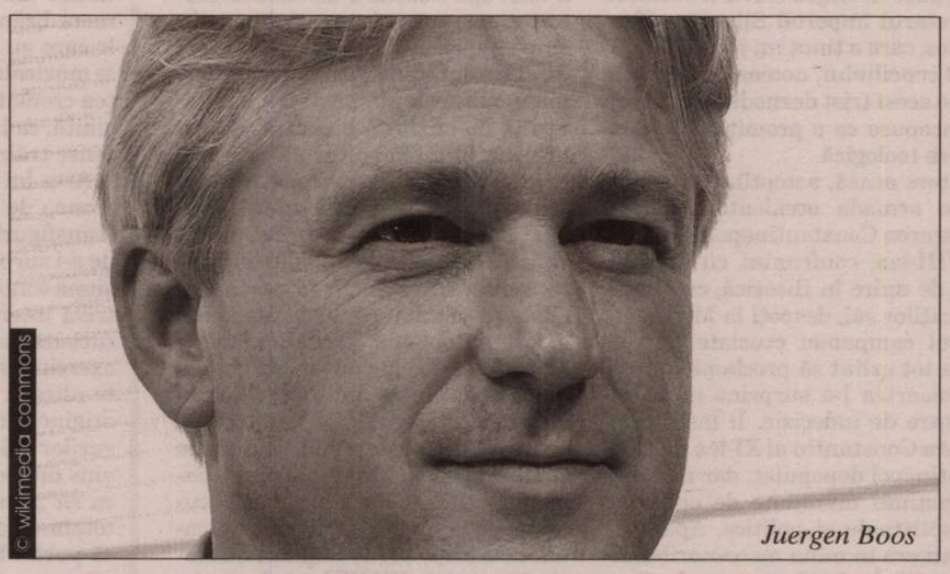

© wikimedia commons

Juergen Boos

Cum rămîne cu libertatea de exprimare în Germania, garantată de Constituție?

În 2008, la Frankfurt au fost invitați o seamă de autori turci din diaspora – în ciuda protestelor de la Ankara. În 2009, atunci cînd China a fost țară invitată la Frankfurt, Boos a refuzat orice act de cenzură din partea guvernului de la Beijing, care a vrut să taie de pe listă autori critici și să-i impună pe scriitorii oficiali. În 2011, același Juergen Boos a apărat decizia curajoasă de a invita o literatură „mică", deci puțin atractivă pentru piața de carte internațională. Tîrgul de Carte a fost, mereu, un spațiu al micilor sau marilor controverse prin temele de dezbatere alese. Și tocmai dezbaterea e și cea mai bună armă împotriva extremismelor.

Anul acesta, pe fondul curentelor eurosceptice, Tîrgul de Carte debutează cu un mesaj pro-european lansat de Înaltul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe, Federica Mogherini. Iar președintele Frank-Walter Steinmeier a fost invitat la o dezbatere despre cum poate fi combătut șovinismul „în vremuri tulburi".

Și, pentru că libertatea de exprimare e un subiect într-o permanentă actualitate la Frankfurt, anul acesta Tîrgul propune o dezbatere despre starea presei: în centrul atenției vor fi libertățile civile în Rusia lui Vladimir Putin, asaltul asupra presei independente din Turcia lui Recep Tayyip Erdogan și problema audiovizualului public în Polonia dominată de partidul conservator PiS.

Cum rămîne cu libertatea de exprimare în Germania, garantată de Constituție? – se întreabă autorii și editorii considerați de dreapta și huiduiți anul trecut la Tîrgul de Carte. Juergen Boos nu s-a lăsat convins de acuzele venite dinspre stînga și i-a invitat și anul acesta. „Trebuie să lăsăm să se facă auzite toate vocile care nu încalcă legea fundamentală. Orice altceva e cenzură", a spus el. Doar că editurile considerate de dreapta vor fi izolate, împreună, într-un colțișor al Halei 4.1. Editura Antaios, de la care a pornit scandalul anul trecut, nu se mai prezintă la ediția curentă. Va veni, în schimb, săptămînalul *Junge Freiheit (Tînăra libertate)*. Plus încă două edituri. Toate vor sta la colț, în carantină. Într-un fel, e bine să se instituie zone de siguranță. Dar cum rămîne cu spiritul incluziv de care vorbea Juergen Boos?

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Năravuri politice

Texte și opinii de:

- Éric VUILLARD (scriitor, laureat al premiului Goncourt 2017)

„Mulți membri ai guvernului dvs. s-au transformat deja în rinoceri" – interviu

- Cristian PREDA (europarlamentar, profesor de politologie la Universitatea din București)

„În democrație, șeful nu e infailibil" – interviu

- Cristian VASILE (cercetător științific la Institutul de Istorie „N. Iorga")

„Cazul Mihai Ralea sau virtuțile oportunismului în politică și cultură"

- Marius STAN (politolog și jurnalist)

„Cultul liderului, între iubire obligatorie și servilism voluntar"

argument

Un fenomen care se tot repetă

Slugărnicie, supunere, servilism, umilință, ploconeală, obsecviozitate, lingușire, periere, flatare, măgulire, olastiseală, tămîiere, adulație, conformism, oportunism, complicitate, compromis, complezență, idolatrizare, proslăvire, preamărire, pupincurism.

Nu e o familie de cuvinte și nici o înșiruire de sinonime. Nu toate cuvintele acestea înseamnă chiar același lucru. Dar dacă le aplicăm la lumea politică rezultă un fenomen evident. Îl cunoaștem și-l recunoaștem foarte bine pentru că s-a manifestat și se manifestă în politica românească și în cea de pretutindeni. Se asociază în special cu politica arbitrară, cu dictaturile, cu autoritarismul și cu incompetența în conducerea unei țări sau a unei instituții.

În Dosarul din această ediție a revistei încercăm direct sau indirect să descoperim formele și cauzele fenomenului. Cum de se tot repetă istoria asta, care sînt mecanismele care ne aduc atît de des aici? Cum s-a întîmplat cu Hitler, cu Stalin și cu Ceaușescu? Ce se petrece în partidele de astăzi? Ce înseamnă curaj și ce înseamnă lașitate în politica vremurilor noastre? Cum funcționează mintea unora care ajung să facă rău pe scară largă? Pot exista eventuale beneficii ale unor atitudini oportuniste sau lașe asupra celor din jur? În ce condiții?

Sînt o serie de întrebări la care istorici, politologi, oameni politici, jurnaliști și psihiatri caută răspunsuri. Nu în ultimul rînd, scriitorul francez Éric Vuillard, laureat al premiului Goncourt pe anul 2017, într-un interviu pe care-l găsiți în paginile următoare, încearcă să separe apele între ficțiunea și realitatea existente atît în literatură, cît și în politică. Și se pare că uneori literatura e mai veridică decît politica, aceasta din urmă transformîndu-se într-un fel de punere în scenă artificială și grotescă.

Grotesc și aproape incredibil a fost ce s-a întîmplat în lumea din jurul unor dictatori precum Hitler (despre a cărui ascensiune în Europa e ultima carte a lui Éric Vuillard) sau Stalin, dar asemănător, chiar dacă păstrînd proporțiile, e și ceea ce se întîmplă și în jurul unor lideri autoritari de mai mică anvergură pe care-i vedem și astăzi în plină acțiune. Ce-i face pe oamenii din jurul lor să nu li se opună, nici chiar după toate experiențele și grozăviile binecunoscute din secolul trecut? (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Marius STAN

Cultul liderului, între iubire obligatorie și servilism voluntar

Știm astăzi, mai ales din Arhivele de Stat ale Rusiei pentru Istorie Socială și Politică (*RGASPI*), că I. V. Stalin își manifesta adesea îngrijorarea privind pericolele exagerării și denaturării rolului indivizilor în istorie. A făcut-o, de pildă, într-o intervenție a sa legată de un articol al istoricului M. A. Moskalev, „I.V. Stalin în fruntea muncitorilor și bolșevicilor din Baku în 1907-8". Era, în fapt, una din multele scrieri hagiografice care apăreau în preajma excesivelor sărbători prilejuite de cea de-a șaizecea aniversare a lui Koba. Tot în 1938 apărea și ceea ce Robert Conquest a numit „textul fundamental al stalinismului", *Cursul scurt*...

Articolul lui Moskalev a apărut în revista *Istorik-Marksist* abia în ianuarie 1940 (revista a funcționat între 1926-1941), apoi a fost rezumat în *Pravda* pe 4 februarie. În ziua de 10 februarie, Stalin trimitea o scrisoare în care se plîngea de acest text redactorilor, autorilor și membrilor Biroului Politic. Scrisoarea amintea întrucîtva de o alta, mult mai celebră, pe care dictatorul o trimisese în 1931 revistei istorice *Proletarskaia revoliutsiia*.

„Plăieșul urcat la Kremlin", cum l-a numit Osip Mandelștam într-un poem care avea să-l coste viața, îi acuza pe autori, nici mai mult, nici mai puțin, de inexactități factuale și exagerări, de violarea „adevărului istoric", respingea cu fermitate ideea că ar fi fost vreodată redactorul ziarului muncitorilor petrolieri *Gudok* și nega că rolul lui Kliment Voroșilov în Baku ar fi fost atît de proeminent cum se spunea în articol. De asemenea, Stalin punea la îndoială veridicitatea memoriilor folosite la scrierea textului encomiastic.

Istoricul și jurnalistul bolșevic Emelian Iaroslavski, cel care conducea revista, și-a exprimat oficial regretele pe 27 aprilie și a furnizat o serie de surse pentru articol, printre care biografia oficială a lui Stalin, enciclopedii sovietice, presă din Baku, precum și memorii ale redactorului oficial al gazetei *Gudok*, A. Smarțev. Două zile mai tîrziu, Stalin răspundea menținîndu-și punctul de vedere și reiterînd că istoricii ar trebui să fie mai sceptici în privința surselor memorialistice. Opinia lui despre lingușire și adulație era exprimată tranșant: „Sigur, asta e necesar pentru autorii de memorii ahtiați după carieră și cei ai unor articole suspecte despre *«vozhdi»* [conducători] care se promovează printr-o dezgustătoare lingușire a conducătorilor partidului și guvernului. Avem noi dreptul să cultivăm în oamenii noștri aceste sentimente de servilism și umilință? Sigur că nu. Într-adevăr, este datoria noastră să stîrpim aceste sentimente rușinoase și servile din oamenii noștri... Adulația este incompatibilă cu istoria științifică". Tema nu îi era deloc străină. Se întorsese la ea și atunci cînd comentase pe marginea propriei biografii, după război.

După multe tentative publicistice eșuate, *Iosif Visarionovici Stalin: O scurtă biografie* a apărut sub egida Institutului Marx-Engels-Lenin la sfîrșitul anului 1939, la timp pentru aniversările fastuoase dedicate împlinirii de către lider a vîrstei de șaizeci de ani. La acel moment, Stalin nici nu s-a uitat la exemplarul primit, motivînd că nu are timp. După război, însă, a găsit util să adnoteze o a doua ediție, care i-a fost prezentată în 1946. *Scurta biografie* și *Cursul scurt* sînt adesea considerate exemple ale nevoii pătimașe a lui Stalin de autopromovare și slăvire, și, într-adevăr, chiar asta și erau. Dar chiar și aici, Stalin a criticat unele din excesele cultice și a avertizat împotriva pericolelor cultului personalității. În memoriile publicate în 1970, *Khrushchev Remembers*, cel care i-a succedat lui Koba la Kremlin considera însă că aceste intervenții ale predecesorului politic erau de fapt „cele mai edificatoare exemple ale autoglorificării și ale lipsei elementare de modestie".

„Lingușirea este plata anticipată a trădării care ți se pregătește."

NICOLAE IORGA

„Lingușirea este o comportare lipsită de demnitate, de pe urma căreia însă lingușitorul are partea lui de folos."

TEOFRAST

Același Stalin obișnuia să adauge în propoziții numele altor lideri (cei mai mulți decedați) ai istoriei bolșevice prerevoluționare. Evident, portretizarea relației cu Lenin era subiect de interes central. Imaginea de ansamblu trebuia să fie cea a „eminentului discipol al lui Lenin" alături de „profesor" și „educator". În timp, Stalin a început să înlocuiască referințele la propria genialitate cu expresii și cuvinte neutre, precum „învățăturile", „tezele" sau „teoria". Uneori a șters cu mîna lui epitete precum „genial" și „briliant". În special la sfîrșitul anilor 1940, Stalin era preocupat de faptul că excesele encomiastice ar putea afecta legitimitatea partidului după moartea *Vozhd*-ului. Se pare că a existat la Stalin (și) această obsesie legată de lider „în parametri acceptabili". Într-un fel, și-a rîvnit și respins deopotrivă propriul cult al personalității. În plus, Moskalev, cel care scrisese în 1940 textul servil care-l enervase atît de tare, era evreu, deci aparținea unei categorii pe care Stalin o detesta. Moskalev avea să fie arestat în vîltoarea terorii antisemite postbelice, dar va supraviețui (cumva) ca istoric sovietic de top pînă prin anii 1960.

În România comunistă, momentele de servilism maxim și sublim grotesc au fost atinse în domeniul cultului unei așa-zise „personalități universitare" a cuplului dictatorial. Pe 27 ianuarie 1973, *Scînteia* titra de-o șchioapă pe prima pagină știrea că Tovarășului Nicolae Ceaușescu i s-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din București. Reportajul hiper-elogios de la eveniment era semnat de Ilie Tănăsache și Sergiu Andon, viitorul avocat al lui Dan Voiculescu și membru al Partidului Conservator, care a lucrat la *Scînteia* în perioada 1972-1989.

Obscenitatea encomiastică atingea stridența maximă, baritonală, în finalul articolului celor doi: „Solemnitatea înmînării titlului de Doctor Honoris Causa tovarășului Ceaușescu, în ziua dublei aniversări – 55 de ani de viață și patru decenii de activitate revoluționară – s-a înscris și va rămîne drept o strălucită pagină în istoria prestigioasei cetăți a învățămîntului universitar românesc". Un an mai tîrziu, în 1974, soția și tovarășa de drum politic a dictatorului, Elena Ceaușescu, avea să fie aleasă ca membru al Academiei Române. Efect al unui deșănțat cult al personalității, o orgie a servilismului la care s-au dedat cu egală pasiune academicieni, profesori universitari, rectori, jurnaliști, scriitori, muzicieni ori artiști, „academiciana doctor inginer", expertă în polimeri și lovituri de culise în empireul comunist, și-a putut alimenta astfel *hybris*-ul de pe noi culmi.

În sînul sectei bolșevice, cultul lui Lenin – pe care Lenin însuși se străduise să-l țină în frîu pînă la pierderea capacităților sale fizice în martie 1923 – a devenit rapid parte integrantă din peisajul vieții publice în Uniunea Sovietică și în țările satelizate. Lenin nu tolera formele de adulație publică, prin urmare cultul lui Stalin – și deci al oricărui „mic Stalin" local – a reprezentat o deviere de la norma și practica bolșevică inițială. Poate acest fapt explică și eforturile aparent paradoxale ale lui Stalin de a afișa în public o purtare modestă, incongruentă cu imaginea sa hiperbolizată din textele de propagandă. Chiar și în privat, se străduia să arboreze o scîrbă suverană față de adulație. Numai că, așa cum spunea și marele istoric și politolog Robert C. Tucker, omul din spatele măștii modestiei tînjea în același timp după devotamentul total pe care pretindea că-l disprețuiește.

Diferit ca structură interioară, Nicolae Ceaușescu era convins că prestigiul global al țării depinde de propria sa imagine politică (o personalizare accentuată a conducerii), drept care s-a dedat unor nesfîrșite ritualuri de autoglorificare, precum și altor extravaganțe. Un cult al personalității fără precedent a fost scornit pentru a susține setea imensă de glorie și adulație. Membrii ierarhiei superioare de partid care n-au digerat cursul politic de la București au fost înlocuiți cu sicofanți de casă. Prins el însuși într-un mecanism al cultului personalității care se autohrănește permanent, Ceaușescu a părut incapabil să distingă între retorică și realitate. Discursurile sale și ale adulatorilor de profesie au sunat precum niște repetiții mecanice ale unor clișee perimate, pline de autojustificări și afirmații triumfaliste. În tot acest timp, Elena Ceaușescu devenise al doilea om în partid, avînd puteri discreționare în privința politicii de cadre. Tot ea, concurînd întru autoritate supremă cu Nicolae Ceaușescu, decidea în chip absolut asupra culturii, educației și științei. Aceeași Elena Ceaușescu a fost cea responsabilă pentru autarhia culturală care i-a forțat pe mulți intelectuali români să aleagă exilul intern sau extern. Pe scurt, s-a bucurat de un cult al personalității paralel.

Spre deosebire de Uniunea Sovietică, acolo unde Stalin părea scindat între modelul leninist al modestiei și coregrafia deșănțată a oricărei exercitări totale și arbitrare a puterii, cuplul Ceaușescu a înlocuit primatul partidului cu socialismul dinastic. Astfel se explică și „pregătirea" lui Nicu pentru a-i succeda tatălui ca secretar general. Ceea ce visa, cel mai probabil, Nicolae Ceaușescu era să aibă o posteritate diferită de a lui Stalin sau Gheorghiu-Dej. Pentru el, succesiunea dinastică ar fi însemnat eliminarea posibilității ca urmașii săi politici să-l expună drept tiran execrat.

Contextele și personajele sînt diferite, dar, așa cum sugera și Stephen Kotkin în remarcabila sa trilogie biografică a lui Stalin (din care au apărut primele două volume și un al treilea este în pregătire), în această mișcare de amploare a plăcilor istorice, personalitatea conducătorului s-a dovedit decisivă. Istoria recentă a cultului personalității autoritare ne ajută astăzi să extindem orizontul a ceea ce putem cunoaște despre formele de servilism voluntar care apar în viața „cetăților asediate" de care aparținem. De pildă, concluziile desprinse de Milovan Djilas din *Conversațiile* sale cu Plăieșul de la Kremlin ne pot lumina calea spre înțelegerea întregului mecanism psihologic implicat în orbirea voluntară: „Divinizarea lui Stalin a fost cel puțin tot atît de mult opera cercului de apropiați și a birocrației de partid, care își doreau un astfel de lider, pe cît a fost a lui însuși".

***Marius Stan** este politolog și jurnalist, iar începînd din 2006 s-a ocupat de studierea istoriei regimurilor comuniste. Este autor al mai multor articole academice și lucrări colective. Printre altele a publicat împreună cu Vladimir Tismăneanu* Dosar Stalin-genialissimul *(Editura Curtea Veche, 2014).*

În democrație, șeful nu e infailibil

interviu cu europarlamentarul Cristian PREDA

Un parlamentar ar trebui să voteze așa cum îi spun șefii de grup sau cum crede el de cuviință? Cînd ar trebui să asculte „ordinul" și cînd propria conștiință?

Disciplinarea votului e o trăsătură importantă a parlamentarismului. În regimurile autoritare, „aleșii" nu mișcă în front. Și în cele democratice există cazuri de disciplină rigidă, cel mai celebru fiind cel al Marii Britanii, unde premierul rezistă atîta vreme cît are susținerea grupului său parlamentar. În SUA, dimpotrivă, libertatea aleșilor e mult mai mare, între altele fiindcă executivul nu e controlat de Camere, ci se află în competiție cu ele. Mai e ceva de luat în seamă, și anume cum se ajunge la decizia susținută de un grup politic, al cărui șef este – în democrații – doar organizator, nu tartor. De cele mai multe ori se distinge între chestiunile care impun și cele care nu impun opțiuni etice. Legalizarea avortului e din prima categorie. Finanțarea unei linii de cale ferată sau subvenționarea zahărului nu cer vreo deliberare care să implice valori. Libertatea deputatului e diferită în cele două cazuri.

Mai există în România reuniuni de partid în care dezbaterile să nu fie dirijate într-un fel sau altul, adică în care oamenii să vorbească în funcție de ideile, crezurile și principiile lor personale?

Cultura politică a partidelor de la noi este – cu mici excepții – arhaică. Se crede că șeful are întotdeauna dreptate și că dezbaterile despre strategii și proiecte trebuie să evite spațiul public. De regulă, cine critică liderul în mod deschis e exclus. Am văzut fenomenul în PSD anul trecut, cînd primarul Iașiului a zis că OUG 13 e o greșeală. A fost dat afară din partid. Gestul era și un avertisment pentru alții. Frica a funcționat. De curînd, Liviu Dragnea a fost contestat de mai mulți pesediști, vreo treizeci. Cînd au ajuns la vot, au rămas doar șapte-opt, deși toți tocmai aflaseră că președintele partidului ar fi votat doar de 4% din cetățeni. Se întîmplă încă frecvent ca părerea publicului să fie sacrificată pentru a nu știrbi infailibilitatea șefului. E o moștenire a epocii totalitare. În democrație, șeful greșește și el...

Cum vă explicați faptul că unii politicieni români, care odată păreau foarte echilibrați și cu o gîndire în mare măsură independentă, au început de la un moment dat să susțină (chiar cu pasiune) doar idei pe care le au șefii lor de partid, fie ele și absurde?

E simplu: influența liderilor e covîrșitoare cînd vine vorba despre susținerea candidaturilor sau accesul la resurse publice. USR e primul partid din România care le lasă membrilor desemnarea candidaților și care vrea transparență în privința alocării resurselor. Am propus și eu asta la PDL, spre stupefacția birocrației de partid, care m-a tratat de intelectual naiv. Le contestasem monopolul. Fidelitatea ajunge să fie uneori stranie, întrucît absurdităților cele mai stridente sînt îmbrățișate doar fiindcă le-a avansat „conducerea". Supraviețuirea acestui cuvînt e simptomatică pentru cultura politică românească: membrii simpli și, mai general, cetățenii nu sînt văzuți ca ființe autonome, ci ca inși care trebuie să urmeze busola liderului.

În România, PSD pare să fie partidul cu cei mai disciplinați membri. Cît credeți că sînt disciplinați de frică și cît din interes?

PSD a preluat disciplina de la PCR, așa că probabil organizațiile amestecă frică și interes. Cum mulți membri de partid sînt dependenți de politică, regula de supraviețuire sigură e lingușirea liderului. De altfel, debarcarea rapidă a șefului ajuns o povară e la fel de răspîndită ca și servilismul care o precedă. Uitați-vă cum i-au tratat pesediștii pe Mircea Geoană sau pe Victor Ponta imediat ce au pierdut prezidențialele, după ce – pînă atunci – le preamăriseră talentul și abilitățile. La fel de disciplinate sînt partidele cînd vine vorba despre stigmatizarea adversarilor. Îmi amintesc cum a fost tratat Corneliu Coposu în anii '90. Adversarii l-au respectat doar postum. Ideea că poți să-ți tratezi colegii sau inamicii cu deferență și civilizat nu are mulți emuli. E considerat slab cel care vede vreo calitate la un coleg care nu-i e șef sau – păcat și mai mare – la un adversar.

Îmi amintesc că ați avut, de-a lungul timpului, unele atitudini în contra curentului, cum s-ar spune, contrare chiar celor din conducerea partidului din care făceați parte. E nevoie de mult curaj pentru asta?

Nu e vorba despre curaj. Am încercat doar să fiu rațional. Nu e, însă, ușor. Îmi vine în minte o reuniune în care am propus să ne despărțim de cei 200 de primari corupți ai partidului, zicînd că în felul acesta vom cîștiga două milioane de voturi. Am fost susținut de Monica Macovei și de Sever Voinescu, restul de 900 de membri votînd împotriva propunerii mele. Experiența unei asemenea înfrîngeri, a unei asemenea marginalizări, e ceva colosal. A o fi trăit mi s-a părut la fel de util ca și bucuria victoriei. Deși azi curajul e mai prost cotat decît tupeul, am avut șansa de a întîlni oameni curajoși și-n politica de la noi, dar și de aiurea. Cine m-a impresionat cel mai mult? Aș nota doar două nume, care nu fac politică partizană, dar slujesc cauze înalte ale comunităților lor: Laura Codruța Kövesi și Dalai Lama.

Dacă ne referim la oameni politici, e o vină sau un defect să n-ai curaj?

Azi, curaj înseamnă să mergi împotriva curentului, dacă e în folosul interesului general. Din păcate, e mult mai tentant să fii populist, adică să gîdili orgoliile colective și să construiești, pe această bază, emoții intolerante. Brexit e mostra cea mai scumpă a unei asemenea filozofii. La noi, mașinațiunile populiste sînt mai fruste și cu atît mai penibile: cumperi încrederea alegătorilor promițîndu-le bani și, ca să fii convingător, le dai un mic avans chiar în campanie. E, cu siguranță, o încălcare a legii. Tranzacționarea voturilor e o trăsătură a politicii din fostele state comuniste. Cînd am fost observator electoral în Kîrgîzstan, i-am întrebat pe prim-ministru și pe șefa comisiei electorale cît costă un vot. Aveau cifre precise, din anchetele poliției. Veți spune că și alegătorul care se lasă corupt de un candidat e vinovat. Așa e. Și el, și cel care crede că banii pot cumpăra orice subminează încrederea de care e nevoie în democrație. A avea curaj a ajuns să însemne a denunța corupția.

desen de J.-J. Grandville

„Greșeala cea mai mare
este a celui
care disprețuiește adevărul
și se lasă împins
la rele de lingușire."

CICERO

desen de J.-J. Grandville

Am trăit o epocă oarecum stupefiantă, în care un cuplu prezidențial (fără nici un fel de calități) era idolatrizat de cei din jur, chiar dacă uneori în mod nesincer. În anumite sfere sau „bule" cum li se mai zice acum, pare că obiceiul începe să se repete. Aveți vreo explicație?

Faptul că soții Ceaușescu au ajuns să controleze aparatul de partid – care confiscase deja statul – nu e atît de șocant ca primirea lor în Academie. Nu e clar cît de importantă a fost ambiția celor doi de a se vedea confirmați ca „savanți" și cît a contat slugărnicia unor oameni mai inteligenți, totuși, decît cuplul dictatorial. Distribuirea de onoruri unor politicieni vag alfabetizați continuă și azi, sub forma validării doctoratelor plagiate. Nu am auzit ca vreun profesor să fi plătit pentru asta, așa cum nici un academician n-a fost găsit responsabil pentru primirea Elenei și a lui Nicolae Ceaușescu printre „nemuritori". De ce se repetă idolatrizarea nerozilor? Fiindcă și azi se caută salvatori, nu administratori rezonabili ai binelui comun. Iar salvatorii sînt, de cele mai multe ori, niște gargaragii, avizi după aplauze și onoruri nemeritate.

Există un soi de mecanisme care duc automat la slugărnicie în politică sau în administrație?

Natura umană ne copleșește. Asta credeau anticii. Modernitatea a început atunci cînd am început să susținem că am putea struni, cu ajutorul rațiunii, pasiunile și interesele care ne macină. Influența slugărniciei sau a orgoliilor în politică sau administrație poate fi diminuată de reguli și proceduri. Care să nu fie doar așezate pe hîrtie, ci și respectate. Asta cere domnia legii care e traducerea mai precisă a unei expresii – *„rule of law"* – care a intrat în vocabularul nostru politic sub forma „stat de drept".

a consemnat Andrei MANOLESCU

Vlad STROESCU

Despre răul banal și sănătatea mintală

Cînd Adolf Eichmann a fost în sfîrșit prins și judecat, între 1960 și 1962, în jurul persoanei sale și al procesului s-a stîrnit o neobișnuită și plină de angoasă vîlvă. Inginer executant al Holocaustului, responsabil de logistica deportării a sute de mii de oameni în lagărele de exterminare, Eichmann era un ucigaș de mase care reușise să scape de justiție timp de cincisprezece ani. Publicul, pregătit să vadă încă unul dintre personajele dramatice și grotești cum erau protagoniștii de la Nürnberg, a primit în schimb ceva mai șocant: *un om în aparență normal*. Nu poți să te gîndești, fără o cutremurare a temeliilor, că poți trimite la moarte milioane de semeni fiind în același timp cu adevărat „normal". Ah, de-am începe să vorbim despre definiția normalului, am face cîteva zeci de Dosare *Dilema veche.* Dar să vorbim deocamdată doar despre aspectele sale psihopatologice. Hannah Arendt relatează în cartea sa, *Eichmann în Ierusalim,* că anchetatorii israelieni au dispus nu mai puțin de *șase* expertize psihiatrice: toate au ieșit negative. Nu era nici un delir, nici o depresie, nici o tulburare de personalitate. Conform experților, ba chiar și conform preotului care îl vizita regulat la închisoare, Eichmann ar fi fost un om echilibrat, „cu idei pozitive", nici măcar antisemit fanatic.

Apărarea lui Eichmann? A urmat doar ordine. A respectat litera legii. Nu și-a făcut decît datoria de slujbaș al statului, de funcționar public. Și-a făcut-o cu conștiinciozitate și meticulozitate, dar fără să considere nici dimensiunea morală a priori, nici consecințele faptelor sale. Ba din contra, Eichmann chiar a invocat imperativul moral al lui Kant, conform căruia – zicea el – legea ar trebui respectată în absolut orice circumstanță, fără rabat!

Paradoxal, dacă Eichmann a fost condamnat la moarte, nu a fost pentru că nu era un anormal fără discernămînt. Ci, din contra, pentru că judecătorii nu l-au crezut, nu au crezut în mediocritatea lui exemplară, în conformismul său terminal, în motivațiile meschine care fac obiectul Dosarului de săptămîna asta, nu au crezut că un om, așa cum notează Arendt, „nici slab la minte, nici îndoctrinat, nici cinic, poate fi cu totul incapabil să deosebească binele de rău".

Pe Boris Cyrulnik, psihiatru francez, dar cu origini evreiești din Estul Europei, supraviețuitor al Holocaustului, expert în reziliență și cercetător curios al comportamentului uman și animal, l-am întîlnit prima dată acum zece ani, într-o veche mînăstire a Ordinului Premonstratens din Lorena, transformată în centru de conferințe. Atunci era una despre psihologia terorismului. Cyrulnik observa și el o altă normalitate paradoxală, cea a teroriștilor islamiști. Fiind vremea terorii „elitiste" Al-Qaeda, specimenele de atunci erau adesea chiar oameni înalt funcționali, familiști, profesioniști – adesea medici, spre rușinea breslei mele, membri onorabili ai societății în care își instalau caii troieni. Erau toți în stare de un singur fenomen afectiv: acela al unei opriri premeditate și programate a empatiei față de ceilalți oameni. Ce oroare! Să poți să faci abstracție, la comandă, de faptul că mii de oameni anume trăiesc, au familii, speranțe, pasiuni și sînt capabili de durere! Dar este acest lucru ceva străin cu adevărat naturii umane generale?

Într-adevăr, mulți nu cred nici astăzi, și poate pe bună dreptate, cel puțin în cazurile în speță: sînt multe dovezi ulterioare care o contrazic pe Arendt și arată că Eichmann era un personaj deloc normal, ci dotat cu un sadism conștient. Cît despre terorism, mi-aduc aminte de istorisirea șefului meu din Franța, despre oamenii cu schizofrenie dintr-o țară africană unde el obișnuia să participe la misiuni umanitare. În acea țară, un om care suferea de o psihoză avea două posibilități tradiționale: fie familia sa își permitea să plătească sfoara cu care ar fi fost legat în colibă pentru tot restul zilelor, fie, în cazul contrar, mult mai frecvent, un voluntar al satului îl omora. Asta pînă cînd a apărut o a treia opțiune, aceea de a fi preluat de persoane mărinimoase care îl duceau să se „vindece" prin puterea credinței în „spitale" din țări fundamentalist islamice. Dar, deși avem toate șansele să întîlnim astăzi pseudoteroriști suferind de tulburări delirante, trebuie să rezistăm tentației de a crede că boala mintală în sine este o sursă a unui comportament imoral. E facil, dar eronat, să găsim țapi ispășitori acolo unde de fapt sînt doar alte victime. De altfel, multe studii arată că prevalența violenței în rîndul oamenilor cu un diagnostic psihiatric „din prima axă", adică bolile psihice majore, e mai mică decît în populația generală. E mai probabil să fii agresat de un „normal" decît de cineva cu schizofrenie. Cu toate astea, trăim în era post-adevărului, în care instinctele înlocuiesc dovezile și gîndirea critică e o nestemată rară.

„Nu există pe lume ceva mai greu decît sinceritatea și ceva mai ușor decît lingușirea."

DOSTOIEVSKI

După Revoluția Franceză, cînd mintea s-a desprins de noțiunea vetustă de suflet, ideea că cruzimea e cauzată de o boală a creierului a fost foarte răspîndită. Chiar primul psihiatru „oficial", francezul Philippe Pinel, nota existența unei *manie sans délire,* atunci cînd violența și agresiunea extremă nu erau explicate de halucinații sau idei delirante. Psihiatrul-antropolog James Prichard vorbea despre *moral insanity,* concept cu implicații medico-legale ce conține cumva ideea că orice om capabil de fapte imorale nu e cu adevărat sănătos mintal, ceva nu funcționează în aparatul său cerebral responsabil cu compasiunea și etica și, deci, poate ar trebui să nu îl considerăm pe de-a-ntregul responsabil. La urma urmelor, însăși etimologia cuvîntului „moral" e una biologică, medicală, hipocratică, te duce cu gîndul la *umorile* despre care se credea că ne influențează radical, dacă nu cumva ne definesc. Dacă legea s-a dezinteresat rapid de „nebunia morală", care nu mai e astăzi o linie de apărare în instanță, psihologia socială, psihiatria și, astăzi, cultura populară au devenit, din contra, tot mai absorbite de ceea ce ulterior s-a numit „psihopatie" și, mai recent, „tulburări ale personalității". Continuăm să ne referim la cei care au tulburări de tip dis-social ale personalității ca la „psihopați", și astăzi toată lumea știe că psihopatul este acel om incapabil de empatie, care poate fi găsit atît în închisori, cît și în vîrful lanțului trofic uman, atît în pegră, cît și în politică, în anarhie și în *upper-management*. Psihopatul este un țap ispășitor mai bun decît bolnavul psihic, pentru că, iată, nu doar că îl putem încărca cu toate relele de care noi înșine refuzăm să ne considerăm capabili, dar putem să îl urîm liniștiți sau chiar să îi admirăm aura maiestuos-sulfuroasă, el fiind opresorul prin excelență.

Doar că descoperirea „banalității răului" nu a sucombat nici mitului psihopatiei. Ea avea să fie confirmată de studii psihologice marcante, dintre care cel mai faimos e al lui Milgram, care pare să demonstreze că *mai toți oamenii obișnuiți sînt capabili să facă rău unui seamăn doar pentru că li se ordonă să o facă*. Poate că nu e un mic Eichmann potențial în fiecare dintre noi, dar putem spune că sîntem toți în stare să facem rău, din pur conformism, pasivitate sau diluare a responsabilității. Răul ca răspuns social. Sînt adesea rele pe care le crezi mici: întorci capul cînd cineva e căzut în stradă, bîrfești colegul, minți frumos, te faci frate cu dracul. Alegi să nu vorbești cînd știi că ar trebui. Te lași îmbătat de picătura de putere din cupa ta. Dar răul are rareori o magnitudine intrinsecă, ci mai curînd una dependentă de context. Același rău mic de azi și acum poate ucide într-o altă lume. Și lumea e în schimbare. Cînd psihopații o vor conduce iar cu o mînă de fier, va fi pentru că noi, prin discretele, autoscuzabilele noastre absențe ale conștiinței i-am adus acolo. Și atunci, noi, cei mereu în stare să facem mici gesturi psihopate, să ne oprim empatia din cînd în cînd, vom fi singurii responsabili de ce este și ce va fi. Și poate ar fi bine să începem să ne antrenăm. Nu e o chestiune de altruism, căci altruismul pur e și el o ciudățenie rar întîlnită, ci de simplă lărgire a orizontului, de ridicare a privirii din pămînt. Și de uitat măcar în oglindă.

Răul are rareori o magnitudine intrinsecă, ci mai curînd una dependentă de context.

***Vlad Stroescu** este psihiatru.*

„Mulți membri ai guvernului dvs. s-au transformat deja în rinoceri"

interviu cu scriitorul Éric VUILLARD

În cartea dvs. Ordinea de zi *– după a cărei publicare ați cîștigat premiul Goncourt –, unde scrieți despre micile lașități, compromisuri, complicități și oportunisme care au facilitat ascensiunea lui Hitler la putere și ocuparea Europei, documentarea pare impresionantă. Cît și cum v-ați documentat pentru această carte?*

Cartea este despre complezență și compromis. Și cum nu există niște arhive ale compromisului, pentru că putem vorbi despre compromis ca întîlnindu-se peste tot și nicăieri, n-am putut să accesez anumite arhive, să citesc documentele de acolo și gata. A fost un an de muncă. Putem face o paralelă cu munca unui jurnalist care ar studia dosarele de corupție. Nu există un loc anume unde să se ducă și să caute informații specifice, să citească documente și după aceea să spună: gata, am înțeles tot, am aflat totul despre corupție. Este un fel de anchetă jurnalistică pe care am făcut-o și eu, una vagă, subiectivă și cumva întîmplătoare, pentru a ajunge la documentele pe care le-am studiat. Am început să scriu această carte acum șapte ani. Dacă putem spune că orice cunoaștere are o formă, atunci cercetările mele au îmbrăcat forma unei anchete. Știam deja anumite lucruri care mi se sedimentaseră în timp și apoi dintr-odată, după ce mă uitam la o fotografie, citeam o carte sau vedeam un film, simțeam o anumită disonanță, un efect de anomalie care pentru mine era foarte important și îmi atrăgea atenția foarte tare. De exemplu, am văzut foarte multe filme despre actualitatea dintre cele două războaie mondiale. Și mi-a atras atenția unul în care lordul Halifax se plimba într-o trăsură cu Hermann Göring, într-un parc mare cu zimbri. Sînt și multe poze ale acestui moment. M-a șocat felul în care se prezenta Göring. Avea o pălărie cu pană de fazan, cuțit la cingătoare, haină de piele, ca un adevărat vînător, iar lîngă el, lordul Halifax era aristocratul englez foarte serios, foarte binecrescut, foarte conservator. Era acolo acel gen de disonanță, de anomalie de care vorbeam. Cum se făcea că un aristocrat ca lordul Halifax îl tolera lîngă el pe acest personaj care era cel puțin fantezist și care bineînțeles că și vorbea așa cum se înfățișa? Filmele respective nu aveau sunet, exista doar un comentariu din epocă. Dar dacă ni-l imaginăm pe Göring vorbind, probabil că el spunea lucruri la fel de neobișnuite ca și ținuta pe care o purta. Și încă o dată îmi pun întrebarea: cum se face că un om ca Halifax, care era foarte protocolar, foarte conservator și atent la bunele maniere, îl tolera lîngă el pe acest individ, antisemit notoriu, violent și morfinoman, care și arăta așa cum l-am descris?

Trăim într-o lume în care aproape că ne-am obișnuit cu o mulțime de mistificări ale realității. Se creează tot felul realități false în care sîntem îndemnați să credem. În cartea dvs. apare ceva ce poate fi contrariul. Adică e vorba de o ficțiune care pare să reușească să explice mai bine realitatea. Credeți că, în anumite condiții, ficțiunea poate servi mai bine adevărul decît simpla realitate vizibilă?

Depinde, bineînțeles, de context și de tipul de ficțiune. Pentru că se poate utiliza ficțiunea în două feluri. În mod normal, în momentul în care scrii ficțiune, ceea ce faci este să dai carne unor personaje, fie că ele sînt reale sau inventate. În cartea mea, eu nu am inventat nimic, nici fapte, nici personaje. Dialogurile vin din documente pe care le-am studiat. Deci toate episoadele și faptele din carte sînt reale, astfel că, potrivit unei definiții stricte a ficțiunii, cartea mea nu este ficțiune. În orice caz, nu este un roman. Dar, dacă ne gîndim că ficțiunea are două elemente, atunci putem numi ficțiune, în cartea mea, faptul că am dat posibilitatea personajelor să se încarneze în niște persoane reale în carte. Le-am pus în relație unele cu altele. Aceasta este componenta fictivă. Acesta este și efectul pe care am vrut să-l obțin, acela de a face personajele vizibile și în literatură, chiar dacă ele erau personaje reale, din viață. Acest lucru se leagă cumva și de ceea ce simțim noi despre lumea politică. Există această experiență primă pe care o avem, a lumii politice care este făcută din neîncredere. Cînd ne uităm la oamenii politici, ceea ce simțim este că joacă teatru. Ei devin niște personaje. În lumea lor reală există și o componentă fictivă, pe care eu am pus-o în ficțiunea mea. Istoria și științele sociale creează un punct de distanță, tocmai prin exactitatea faptelor pe care le arată, față de obiectul pe care îl descriu, și se uită această componentă fictivă care face și ea parte din istorie. Oamenii politici sînt tot timpul într-un fel de punere în scenă. Punerea în scenă din literatură aduce aminte cititorului de acest lucru, care poate fi uitat.

Vorbeam însă de două elemente în această componentă fictivă. Cel de-al doilea element se referă la compoziția scrisului, la montaj, la organizarea faptelor în momentul în care scrii. În cărțile de istorie sau în discursurile politice, informația e prezentată în general ca fiind neutră. Or, în ficțiune nimic nu poate fi neutru. Nu poți compune sau scrie literatură bazîndu-te pe ideea că poți să prezinți ceva într-un mod neutru. Există o afirmație a lui Döblin, cel care a scris *Berlin Alexanderplatz,* care spune că, odată ce se triază documentele, odată ce ai trecut prin toate informațiile adunate pentru scrierea unei cărți, *încep marile manevre*, ceea ce înseamnă că orice compunere este o ficțiune, fie și plecînd de la faptul că triezi anumite informații și pe altele le lași deoparte. Deci, în general, cunoașterea are o structură ficțională, care se bazează pe subiectivitate. În momentul în care alegi să pui ceva într-o carte, deja acest lucru capătă o semnificație fictivă și spun asta cu o conotație pozitivă. Și invers, dacă ne gîndim la ficțiune și la lumea politică, cred că ficțiunea în sensul negativ al ei, de invenție, este mai puțin de partea literaturii și mai mult de partea discursului politic. Discursul politic are un fel solemn de a se prezenta, ca și cum tot ceea ce se spune ar fi adevărat și n-ar avea nici un fel de legătură cu ficțiunea. Dar discursul ficțional și registrul politic au foarte mare legătură pentru că registrul politic în sine este un discurs ficțional.

Aveți un exemplu în minte?

Este o poză care a tot circulat pe Internet, din timpul întîlnirii de acum cîteva luni dintre președintele Franței și cel al Statelor Unite. Au discutat atunci despre schimbările climatice în scopul convingerii președintelui american să nu iasă din acordul stabilit mai demult de François Hollande. În fotografie, cei doi președinți sînt cu o săpăligă în mînă, în fața unui arbore pe care se fac că îl plantează. Dar asta e o farsă, o ficțiune. Acel arbore, care ar fi trebuit să fie simbolul înnoirii planetei și al unei decizii serioase de a nu părăsi acordul, nu înseamnă nimic, pentru că această decizie nu a fost luată pînă la urmă, președintele Statelor Unite a ieșit din acel acord. Pe de altă parte putem să ne îndoim și de voința reală a amîndurora de a face ceva pentru politica ecologică a planetei. Dacă aș fi scris eu sau altcineva un asemenea episod fictiv, nimeni nu l-ar fi citit pentru că ar fi fost literatură proastă, de mîna a doua. Cred că, într-un anumit registru al ficțiunii, politica deține un monopol. Fără acest monopol, anumiți actori sau anumiți scenariști care joacă pe scena politică ar fi concediați pentru că nu ar mai avea obiectul muncii.

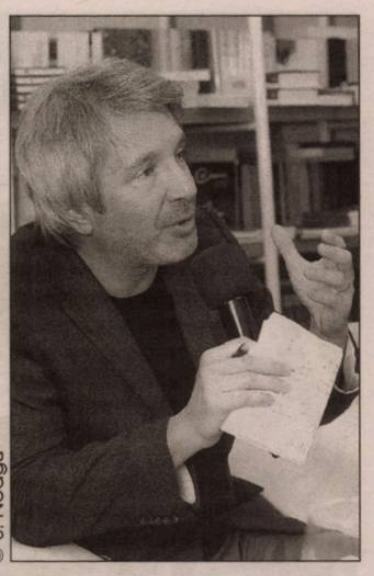
© S. Neagu

„Așa cum tiranul este ascultat și poate domina mulțimile, nu pentru că mulțimea știe, ci tocmai pentru că e neștiutoare și oarbă, tot astfel, retorul, cel ce se folosește de topoi, poate convinge mulțimea de cele ce zice, fără ca acestea să fie neapărat adevărate."

PLATON

Credeți că există un mecanism prin care în jurul unui conducător autoritar (Hitler a fost, în felul lui, să zicem, unic, dar au fost și mulți alți dictatori în secolul trecut) se adună oameni care sînt sau devin lași, slugarnici, fac compromisuri, își inhibă orice fel de curaj? Observăm că fenomenul continuă și în zilele noastre și de asta întreb dacă nu cumva e un adevărat mecanism care face ca el să se repete.

Pentru ca orice dictatură să dureze, lumea economică din țara respectivă trebuie să întrețină relații pozitive cu ea. Fără acest sprijin, o dictatură n-ar putea să reziste. Singurele tipuri de regimuri autoritare care își pot permite să nu se sprijine pe lumea economică, cel puțin la începuturile lor, sînt cele de extremă stîngă, care au în schimb sprijinul popular inițial foarte puternic. Cînd lumea economică decide să strîngă de gît lumea politică, aceasta din urmă este în mare pericol. Astăzi, de exemplu, prin sistemele bancare și sistemul datoriilor de stat, lumea economică forțează mîna lumii politice.

Pentru că Dosarul dvs. vorbește despre curaj, aș spune că, atunci cînd scrii sau citești cărți, limbajul este foarte important, cuvintele sînt foarte importante și remarc că, în mod curios, în limbajul politic de astăzi, termenul *curaj* este folosit invers. În realitate, cînd un om politic vorbește în discursul său despre măsuri curajoase pe care el sau oamenii săi ar trebui să le ia, trebuie să vă gîndiți că aceste măsuri dificile vor însemna sacrificiul dvs., ca alegător. Cred că forma modernă de curaj politic e o formă de curaj bugetar, adică adoptarea unor măsuri nepopulare ca micșorarea pensiilor, de exemplu, care vor duce la salvarea pe termen lung a societății, dar vor scădea popularitatea celui care le decide. Vorbesc adică despre curajul de a deveni nepopular. Curajul în politică devine deci capacitatea unui om politic de a-i determina pe alegători să voteze împotriva intereselor lor imediate.

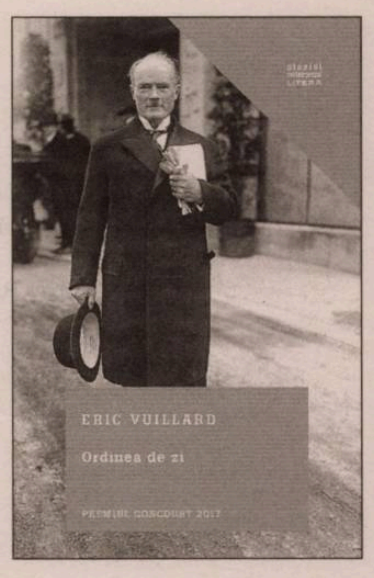

„Dacă văd o nedreptate și nu fac nimic să o îndrept, sînt laș."

CONFUCIUS

În România chiar acum aveți un exemplu prin care se leagă ideea de *ficțiune,* despre care am vorbit mai devreme, de cea de *curaj.* Acest referendum pentru definirea familiei tradiționale și interzicerea căsătoriilor între homosexuali. E absurd și aici sîntem în plină ficțiune, pentru că această lege încearcă să interzică ceva ce nu urma să aibă loc. Nu era o chestiune iminentă. E un caz clasic de cinema prost care costă și foarte mult. E exact opusul unui act curajos. Curajos ar fi fost ca oamenii politici care au organizat acest referendum să se preocupe de cele necesare economiei din România, pentru că sînt milioane de persoane care pleacă din țară din rațiuni economice. În loc de asta, curajul lor aflat în plină dezvoltare fictivă este acela de a se lua de un mic grup, de o minoritate care oricum nu punea probleme. Nici măcar nu își cereau dreptul de a se căsători. Și sîntem în plină ficțiune pentru că ei nu fac decît să atragă atenția asupra acestei false probleme, unde nu e nimic legat de curaj. Mulți membri ai guvernului dvs. ar trebui să recitească piesa *Rinocerii* a lui Eugen Ionescu, pentru că s-au transformat deja sau sînt pe cale să se transforme în rinoceri.

a consemnat Andrei MANOLESCU
traducere de Nadine VLĂDESCU

Sidonia BOGDAN

De ce slugărnicia este o formă de necunoaștere

În România, odele aduse conducătorilor au tradiție veche. S-au conturat într-un mod vizibil în timpul dictaturii lui Carol al II lea, iar de atunci putem spune că fiecare regim a avut aplaudacul lui. În timpul lui Gheorghiu-Dej îl putem aminti pe fostul președinte al Uniunii Scriitorilor, Mihai Beniuc, care în anii duri ai stalinismului publica o carte de versuri *Cîntec pentru tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej,* iar în timpul dictaturii lui Nicolae Ceaușescu pe poetul Adrian Păunescu, la fel de generos în poezii omagiale. Fenomenul slugărniciei față de regimul românesc dictatorial sau autoritar a fost însă unul extrem de extins în rîndul intelectualității, taxat exemplar de către Virgil Ierunca în *Antologia rușinii,* la fel cum a făcut-o mai tîrziu și Lucian Boia în *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930-1950,* ambele lucrări publicate la Editura Humanitas.

Lingușeala față de un regim controversat nu intră în specificul național, ține mai degrabă de slăbiciunile naturii umane. Peste tot în lume întîlnim cazuri de intelectuali de un talent remarcabil care se vînd din te miri ce motive politicului. Un exemplu despre care am citit recent este regizorul rus Nikita Mihalkov, care, într-un manifest publicat în anul 2000 (*Manifesto of enlightened conservatorism*), în timpul ascensiunii politice a lui Vladimir Putin, al cărui susținător fervent este, scria următoarele: „În fiecare perioadă din istoria Rusiei există pagini albe și pagini negre. Nu putem și nu vrem să ne împărțim, să ne asociem cu unele, în timp ce le repudiem pe altele. Aceasta este istoria noastră! Victoriile ei sînt victoriile noastre, înfrîngerile ei sînt înfrîngerile noastre".

Așa cum explică Fiona Hill, unul dintre cei mai buni experți americani în spațiul ex-sovietic, în lucrarea sa, *Mr. Putin, Operative in the Kremlin,* declarațiile regizorului rus au venit ca o prelungire la încercarea lui Putin de a reabilita rolurile lui Lenin și Stalin în istoria Rusiei. Ambele personaje au mult sînge rusesc pe mîini, dar fac parte din istoria lor și au clădit pe mai departe un stat puternic rus.

Este un fragment scurt, dar cît se poate de elocvent în a arăta cum intelectuali de top se prostituează moral în slujba unor lideri autocrați, propunînd publicului o formă de împăciuitorism nociv a istoriei prin împletirea binelui cu răul.

Lingușirea conducătorului iubit e un fenomen global și nici măcar nu aparține regimurilor totalitare. Același tip de compromis îl întîlnim și în democrații, unele de tranziție, cum a fost a noastră, sau în cele puternic consolidate.

Ce e paradoxal în toată această poveste este că, deși asupra trecutului aplicăm un aparat critic sănătos, prezentul reușește să corupă sau să fascineze cu aceeași forță. Greșelile trecutului ne dezvoltă anticorpi pentru a nu le mai repeta? Niciodată.

După căderea oficială a comunismului în 1989, toți președinții României s-au bucurat în continuare de aplaudaci fără spirit critic. De ce oare se întîmplă acest lucru? Rețeta coruperii morale într-un sistem totalitar era simplă: odele aduse conducătorului sau partidului iubit aduceau beneficii financiare și ascensiune profesională. Fără acest tip de compromis reușeai cu greu să supraviețuiești. Demnitatea se păstra cu costuri uriașe: sărăcie, excludere profesională și socială, ba chiar deveneai o țintă a hărțuirilor din partea sistemului represiv. Dar în democrații, ce îi face pe publiciștii intelectuali, pe jurnaliști sau chiar pe activiștii civici să renunțe la spiritul critic și să devină simpli transmițători ai mesajelor politice ale liderului pe care îl susțin? De ce se lasă orbiți de către un vremelnic și controversat lider politic?

„Oportunismul și lașitatea ucid avînturile."

LIVIU REBREANU

Abia acest mister cred că este o provocare în a fi dezlegat, iar pentru asta probabil este nevoie de explicații interdisciplinare. De ce orbește puterea? – ar putea oricînd deveni o lucrare riguroasă de cercetare pentru un psiholog cognitivist care înțelege în profunzime biasurile de selecție informațională cu care operează orice creier uman, nevoile umane, dar și controversele ce țin de etică și filosofie.

Un lider politic la putere ajunge să controleze posturi atractive în aparatul de stat și nu puține au fost cazurile în care, după lungi ode aduse în mass-media, respectivele personaje au fost numite în posturi bine remunerate în diplomație, în instituții culturale sau chiar au fost așezate pe locuri eligibile pentru Parlamentul European. A meritat să-l lauzi pe Traian Băsescu pentru ca apoi să obții un post de europarlamentar cu uriașe beneficii financiare, călătorii și oportunități diplomatice timp de cinci ani, cît ține un mandat? Pentru unii a meritat compromisul.

Merită să lucrezi o viață în trustul lui Dan Voiculescu și să manipulezi zi-lumină, iar la finalul programului să știi că un salariu mult peste media pieței îți intră lunar pe card? Pentru unii merită compromisul, ba chiar ajung să creadă în mod sincer că este validă cauza pentru care luptă. Iar Antena 3 nu este singurul exemplu de televiziune angajată politic. Inclusiv actualul președinte Klaus Iohannis are aplaudacii săi, la alte posturi TV.

Merită să lauzi partidul de la guvernare, iar la un moment dat favoarea să ți se întoarcă, iar acel partid să te numească șef la televiziunea publică? Pentru unii a meritat compromismul, iar dacă îi întrebi frontal de ce au făcut acest lucru, oricînd găsesc explicații de dezvinovățire. Banii sînt ochiul dracului, nu cred că suportă multe nuanțe acest unghi al dezbaterii.

Pe lîngă acest troc rudimentar, în România merită atenția o altă subramură, una care ține mai degrabă de naivitatea personajului. În sistemul nostru de învățămînt, care niciodată nu a trecut printr-o reformă profundă, noile descoperiri ale științelor cognitive nu și-au găsit locul și nici nu au avut parte de popularizarea necesară. Indiferent ce ascensiune academică sau performanțe jurnalistice ai, dacă nu înțelegi cum îți funcționează creierul, cum ajunge el la erori de interpretare, cum selectează în mod subiectiv numai informația care îi este pe plac, ca să-i confirme biasul, și cum ocolește informațiile care stîrnesc mici conflicte interne etice, atunci nu o să ajungi niciodată la adevăratul spirit critic. Românii, în marea lor majoritate, aplică în mod eronat ideea de spirit critic. Nu știu să-l definească.

Spirit critic nu înseamnă să pui toate armele pe un partid politic, iar prin contracție să elogiezi un altul, pe care îl percepi mai bun, nu înseamnă nici alegerea necondiționată a răului cel mic, ci să reușești să-ți analizezi în mod critic alegerile pentru care militezi public. Dacă ai ales să susții un lider politic, arată-mi că opțiunea ta nu va ocoli rațiunea, portretizîndu-l și prin compromisurile sau defectele sale. Ar fi un bun exercițiu pentru a mai decongestiona atmosfera publică, mult prea creionată în maniheismul alb-negru și aproape de negăsit în mass-media.

Pe de altă parte, nu putem să nu observăm trend-ul global care transformă presa într-un veritabil actor politic. În SUA, unde există un sistem politic bipartid, nu de puține ori am auzit interpretarea: Fox News este un post al republicanilor, așa cum CNN este eminamente un post liberal. Biasurile sînt aproape asumate și le cunoști înainte de a deschide televizorul.

Ba chiar putem observa că, atunci cînd Opoziția nu mai are puterea de seducție necesară, publicațiile *New York Times* sau *Washington Post* reușesc o opoziție mai puternică la președintele Donald Trump decît o fac politicienii democrați. Principiul neutralității, cultivat în spiritul sobru al britanicilor, a devenit un arhaism demn de muzeul presei. Nimeni nu-l mai respectă.

Același lucru se întîmplă și în România, dar diferența nu o face opțiunea politică asumată de post, ci calitatea actorilor implicați. Aici este, în fapt, cea mai mare problemă a presei românești. Dacă în America sau în Europa civilizată există criterii profesionale puternice de selecție pentru cei care ajung să facă agenda publică, în România funcționează numai contraselecția. La nivel de performanțe profesionale, care ar fi corespondentul românesc al jurnalistului de la *Washington Post,* Bob Woodward, specilizat din anii '70 în culisele Casei Albe, indiferent de profilul președintelui? Să cultivi o viață surse în jurul Administrației Prezidențiale, care îți deschid ușile instituției, fără a deveni un soi de purtător de cuvînt prezidențial, ba din contra, să conturezi critic toți președinții care ți-au trecut sub pix, este un mister profesional pe care 30 de ani de democrație românească încă nu l-a deslușit. Cum reușește oare legenda vie a *Washington Post* acest lucru?

***Sidonia Bogdan** este jurnalistă.*

Cristian VASILE

Cazul Mihai Ralea sau „virtuțile" oportunismului în politică și cultură

Problema oportunismului politic și a cedării intelectualilor sub dictatură s-a pus cu acuitate imediat după decembrie 1989. A urmat o dezbatere aprinsă referitoare la controversata biografie politică a unor reputați savanți umaniști sau scriitori, încadrați de unii istorici și critici în categoria „colaboraționiștilor" sau măcar a celor care, după 1945, au recurs la „demisii morale" mai mult sau mai puțin rușinoase. De fapt, mai adecvat din punct de vedere istoric și chiar moral ar fi fost ca această chestiune a colaborării indezirabile, compromițătoare, să fi fost extinsă și la intervalul precomunist (1938-1944) reprezentat de dictaturile carlistă, legionaro-antonesciană, militaro-antonesciană. În fond, România a fost victimă a unor regimuri autoritare/dictaturi succesive încă din 1938.

În general, s-a acceptat că intelectualii cuprinși de oportunism reprezintă o categorie mai puțin „culpabilă" moral, dar o distincție între simpli oportuniști și „colaboraționiști" a fost de multe ori greu de făcut. Imediat după 1989, scriitorul Bujor Nedelcovici a propus și o tipologie a oportunismului, în funcție atît de periodizare, de diferitele etape istorice traversate de comunismul românesc, cît și de gradul de teroare / de presiune asupra individului: oportunismul explicabil (între 1950 și 1964), oportunismul naiv (1964-1971), oportunismul rușinii (1971-1989). Această împărțire, oricum incompletă, poate fi discutabilă, dar oferă un punct de plecare pentru o dezbatere mai elaborată.

■ ***Oportunismul în regimuri autoritare/dictatoriale***

Publicarea mai recentă a unor liste cu sute de colaboratori ai Securității, dezvăluite de Mădălin Hodor în revista *22*, a redeschis discuția în contradictoriu pe tema oportunismului și a colaborării cu regimuri ostile libertății și demnității umane. În acest context au revenit pe agenda publică întrebări și dileme legate atît de limitele adaptării și colaborării cu Puterea, cît și de moralitatea din viața intelectuală și științifică, teme specifice anilor 1990. În urmă cu douăzeci de ani, în esență, pe marginea atitudinii politice a marilor intelectuali care au ales calea oportunismului pregnant și a colaborării cu regimul comunist s-au confruntat pozițiile unor Gheorghe Grigurcu și Z. Ornea; dacă primul propunea *post factum* o soluție „în conformitate cu simțul moral", cel de-al doilea a replicat conchizînd că: „Dacă toți (inclusiv G. Călinescu, Tudor Vianu, Mihail Sadoveanu, Mihail Ralea, apoi Tudor Arghezi) ar fi tăcut, atunci cultura română și-ar fi suspendat existența în dauna ei și cu consecințe catastrofale". S-a vorbit chiar despre un oportunism pozitiv, încărcat de „virtuți", pornindu-se de la ideea că unii intelectuali oportuniști, odată ajunși în demnități înalte, au salvat cariere și oameni care altminteri ar fi rămas pe drumuri sau ar fi sfîrșit în închisoare. Poate că ambele perspective au păcătuit printr-o doză de simplificare. Astfel de poziții contradictorii – cu unele variațiuni – au revenit periodic pînă azi, cu precizarea importantă că, între timp, sursele istorice (fie că vorbim despre documente de arhivă relevante publicate, fie de memorialistică), dar și lucrările de interpretare s-au îmbogățit simțitor.

Dintre numele sus-amintite de intelectuali, cazul Mihai Ralea mi se pare cel mai provocator, pentru că oportunismul său traversează mai multe regimuri politice autoritare (opuse ca orientare), pare să fie unul de durată și, în plus, este singurul care a ocupat posturi ministeriale importante atît înainte, cît și după Război, sub două dictaturi (sau, mai eufemistic spus, regimuri autoritare): ministru al Muncii (1938-1940) sub Carol al II-lea și ministru al Artelor în Guvernul Groza (1945-1946). Prin abandonarea colegilor săi din Partidul Național Țărănesc, M. Ralea își pierduse inocența politică și ideologică, acceptînd – tocmai el, un om mai degrabă de centru-stînga, antifascist – să gireze un regim care, suprimînd libertatea, impunea o legislație antisemită și imita regimul italian fascist. După venirea la putere a lui Antonescu, Ralea s-a apropiat – printr-un fantomatic partid social-țărănesc – de ilegalitatea comunistă, un pas decisiv care îi asigură poziția de ministru în Guvernul Groza.

■ ***Adaptarea lui Ralea sub regimul comunist***

Sînt indicii că M. Ralea nu a avut o colaborare ușoară cu celula comunistă din Ministerul Artelor. Acum și aici se pare că a înțeles Ralea, probabil și datorită formației sale de psiholog, ce se poate și ce nu se poate face într-un regim antidemocratic, care sînt „regulile artei și științei" într-un sistem politic în curs de comunizare. Pentru a supraviețui la vîrf trebuia să-și renege trecutul și să susțină ideologia comunistă, cu al său realism socialist și cu noua politică educațională ce suprima sociologia (un domeniu predilect al său); în plus, estetica lui Ralea – unul din marii eseiști și stiliști ai culturii române – nu avea nimic în comun cu realismul socialist. M. Ralea a activat în diplomație, și-a păstrat catedra universitară, a devenit academician și șef al Secției de Filosofie (și Psihologie) a Institutului de Istorie al Academiei RPR. Din 1955 a ajuns director al Institutului de Psihologie. Din aceste poziții, Ralea a acceptat să semneze cele mai năstrușnice și deplasate susțineri „academice" despre științele sociale din Occident (mai ales despre psihologia americană).

Însă ca și G. Călinescu sau G. Oprescu, directorul de institut academic Mihai Ralea a insistat să angajeze inclusiv cercetători indezirabili, ce aveau la activ și condamnări politice, dar care îi erau foarte apropiați și ofereau garanția derulării unor cercetări valabile științific (eventual, chiar în parteneriat cu directorul): Constantin I. Botez și Traian Herseni, de pildă. Cel din urmă avea un dosar politic extrem de pătat – între 1951-1955 fusese închis din cauza trecutului său legionar. Recent, a ieșit la lumină și informația că Ralea a reușit să îl includă pe statele de plată ale Institutului de Istorie și Filozofie, în colectivul de psihologie, și pe Constantin Rădulescu-Motru, altminteri marginalizat și amenințat să moară în mizerie; în 1956, prin Ralea, lui Motru i s-a tipărit un studiu despre I.P. Pavlov. De altfel, adoptarea pavlovismului (cu lepădarea de orice formă de idealism) a devenit un fel de condiție obligatorie pentru publicarea studiilor de psihologie după 1950; ea i se va aplica chiar și lui M. Ralea. Acesta a acceptat senin să plătească un preț moral ridicat pentru menținerea sa în înalta birocrație culturală a regimului (cu astfel de posibilități de recrutare de personal academic), în sensul că i s-a cerut (și a acceptat) exhibarea unui discurs antioccidental și antiamerican strident (a vorbit în texte pretins savante despre psihologia canibalică americană) care l-a compromis (cel puțin în lumea științifică din Vest și în ochii mediilor intelectuale devenite victime ale totalitarismului comunist). În plus, s-a alăturat și el criticii de tip oficial îndreptate contra freudismului – condamnat imediat după 1948 –, a psihanalizei și a cercetărilor psihologice și psihiatrice înrudite. În al doilea rînd, Ralea a fost constrîns să-i accepte în echipa sa pe unii „filozofi" și psihologi-activiști de partid precum Tamara Dobrin (cu care avusese, de altfel, mai multe ciocniri încă din timpul existenței Sectorului de psihologie în cadrul Institutului de Istorie, la începutul anilor 1950).

„Acolo unde singura alegere este între lașitate și violență, eu aș sugera violența."

MAHATMA GANDHI

■ ***„Rezistența"/supraviețuirea prin cărți***

Tratatul de istorie a psihologiei (1958) – parte a planului de cercetare de la Institutul de Psihologie – este un caz editorial interesant. M. Ralea și Const. Botez și-au împărțit munca la tratat. Foarte posibil este ca partea elaborată de Botez să fi fost mai consistentă, Ralea fiind prins între multe demnități și instituții (șef al catedrei de psihologie de la Universitatea din București, președinte al Institutului Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea, președinte al Comisiei Naționale pentru UNESCO, președinte al Grupului român pentru Uniunea Interparlamentară etc.) și avînd plecări dese în misiuni externe. Unii comentatori avizați apreciază că, pentru epoca respectivă, sinteza de istorie a psihologiei a fost deschizătoare de drumuri, aducînd în atenție pe un ton calm, fără isterii ideologizante (pentru prima dată după 1948), direcții și curente din cercetarea psihologică precum freudismul, gestaltismul, behaviorismul. Este adevărat că în finalul capitolului despre freudism se înregistrează o schimbare de ton, revenindu-se la anumite clișee specifice începutului de deceniu, însă în paralel Ralea și-a putut reedita scrierile de tinerețe în care vorbea pe un ton neutru sau de apreciere despre Freud, un caz editorial fără precedent în epocă. Pentru a realiza importanța apariției sintezei de istorie a psihologiei trebuie spus că, cu cinci ani în urmă, pentru o prezumtivă asumare a gestaltismului, un psiholog/medic își pierdea serviciul și putea ajunge în universul concentraționar. În epoca de teroare antiintelectuală (1958-1962), „cîștigurile" academice și editoriale datorate lui M. Ralea nu au putut fi exploatate, însă ele s-au vădit în epoca liberalizării limitate.

Lui Ralea i se atribuie, probabil pe bună dreptate, salvarea prietenului său Tudor Vianu – aflat în pericol de a fi înlăturat de la catedră și din sistemul institutelor Academiei. Fără să scuze în vreun fel oportunismul și capitulările morale sub dictaturi (care nu trebuie ascunse sau edulcorate), anumite gesturi raliene au servit la menținerea în anii stalinismului cultural a unui cîmp academic cu aparența profesionalismului. Poate prea puțin și (uneori) prea tîrziu.

Cristian Vasile *este cercetător științific la Institutul de Istorie „N. Iorga" și coeditor al revistei online Lapunkt.ro. Cea mai recentă carte publicată:* Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974 *(Humanitas, 2014). Recent a coordonat volumul intitulat* „Ne trebuie oameni!" Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană" *(Cetatea de Scaun, 2017). Are în pregătire o carte despre* Cercetarea științifică umanistă între 1948 și 1965.

Silvia MARTON

În apărarea partidelor politice. O misiune imposibilă?

Este greu să aperi azi partidele politice în România și să explici motivele pentru care ele sînt niște actori-cheie ai oricărei democrații consolidate.

Sîntem iritați cînd auzim că liderul unui partid cere creșterea coeziunii grupului parlamentar. Sau cînd denunță lipsa de disciplină a parlamentarilor în momentul unui vot important într-una dintre cele două Camere. Sau zîmbim, jenați și cu subînțeles, cînd auzim, într-un oraș, consilierii locali ai diferitelor partide au bătut palma și au mai votat concesionarea unei părți importante dintr-o rezervație naturală, în scop turistic. Și sîntem de-a dreptul enervați cînd auzim că s-a votat o lege prin care aleșii locali vor primi pensii speciale la încetarea mandatului. Lista nemulțumirilor și a criticilor ar putea continua.

Și, dintr-un anumit punct de vedere, pe drept cuvînt. Anchetele recente conduse de procurori, soldate și cu condamnări destul de numeroase, au arătat opiniei publice cît de frecventă este coluziunea dintre partide, oameni politici, mediul de afaceri, sfera economică și instituțiile statului. Anchetele recente ale DNA scot în evidență practica atît de răspîndită a contractelor preferențiale cu statul și cu resursele sale la nivel central, nu numai la nivel local. Scandaluri recente și numeroase ne arată, de asemenea, cît de frecvente sînt numirile făcute de partide în funcții publice. Numirile politice nu se limitează la România. Ele sînt o practică obișnuită în toate democrațiile consolidate: schimbarea unui guvern necesită schimbări majore în principalele instituții. Problema însă, în România, este anvergura numirilor politice și, prea adesea, lipsa de preocupare pentru expertiza profesională a celor care sînt numiți. Comportamentul partidelor politice din România și clientelismul pe care ele îl practică fac ca pozițiile care ar trebui să fie obținute în mod normal ca urmare a unor proceduri de selecție competitive (în conformitate cu ceea ce se numește de obicei „birocrație clasică") să fie influențate sau chiar controlate de partide.

Integritatea morală a oamenilor politici este și ea în prim-planul dezbaterilor publice. Partidele și „oamenii de partid" par să își fi pierdut atît de mult credibilitatea azi, încît de curînd, să nu uităm, un candidat la alegerile locale din 2016 a mers pînă la a invita alegătorii să salveze Bucureștiul de politicieni.

Cultura organizațională a partidelor este un alt aspect demn de discutat. Există un stigmat al originilor, am putea spune. În sensul în care, încă din primăvara lui 1990, s-a impus un model de partid politic de succes. Succes care se măsoară în funcție de capacitatea de a mobiliza și de a „controla" (adică de a anticipa) votul, precum și de capacitatea de a-și păstra aceste rețele în opoziție. Este unul din motivele principale care explică faptul că toate partidele importante urmează modelul Partidului Social Democrat (PSD), moștenitorul resurselor teritoriale, structurale și umane ale fostului Partid Comunist, și se consideră un partid-stat sau aspiră să devină un astfel de partid. Toate partidele mari din România au devenit în timp mai mult sau mai puțin copii exacte ale PSD și sînt foarte asemănătoare în ceea ce privește structura lor organizatorică, practicile lor clientelare și relația cu circumscripțiile și baza lor teritorială și electorală.

Nu e, deci, de mirare că o mare parte

„Să iasă toți lașii afară din partid!"

MARIN PREDA

din efortul de a reforma clasa politică se concentrează pe reducerea importanței partidelor la nivel național și local. Să ne amintim că a fost unul din motivele principale pentru a justifica schimbarea legii electorale (faimosul uninominal) și pentru a cere reducerea numărului parlamentarilor, dar și pentru noua lege a partidelor politice.

Cu toate aceste derive și practici demne de criticat, partidele rămîn actori vitali ai oricărei democrații solide și instrumente legitime pentru a guverna. Ele sînt structuri de organizare și de încadrare a vieții parlamentare, ele sînt mașinării electorale și ele structurează competiția politică și carierele politice. Trebuie să avem în vedere și faptul că partidele sînt niște organizații în care se regăsesc persoane cu strategii, idei și ambiții diferite. Și rolul lor esențial este de a fi niște relee, dinspre societate spre actul guvernării: partidele reușesc să structureze opiniile și așteptările divergente și numeroase din societate. În acest sens, partidele au o funcție de organizare a societății, fără ca ele să fie singurele canale de expresie, desigur. De aici și importanța programelor lor politice și a doctrinelor lor.

Dubla funcție a partidelor – de a reprezenta și de a guverna – este complexă și lasă loc unor derive și produce aproape structural nemulțumiri. Însă, în același timp, nu s-a inventat încă un instrument democratic mai bun. Guvernarea directă a cetățenilor, tehnocrația (adică guvernarea experților) sau liderul salvator care pretinde că se identifică cu adevăratele nevoi ale cetățenilor sînt, toate, experiențe aparent mai spectaculoase decît guvernarea prin partide, dar istoria recentă ne asigură că soluțiile mai plictisitoare și mai iritante (adică partidele politice) sînt mai puțin periculoase. Reforma partidelor e o temă majoră, obiectivul este însă să le păstrăm și nu să scăpăm de acestea.

Este adevărat, guvernarea reprezentativă modernă s-a dezvoltat în absența partidelor politice. Acestea se impun treptat, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd s-a simțit nevoia de a încadra instituțional voturile alegătorilor, în contextul lărgirii participării politice. Introducerea votului universal transformă partidele în instrumente de încadrare a activității electorale în era democrației de masă. Tot atunci, parlamentarul diletant, întruchipat de marele proprietar de pămînt, este treptat înlocuit de politicianul profesionist, care își dedică toată energia pentru exercitarea mandatului său. Iar generalizarea sistemului parlamentar face ca partidele să fie necesare pentru o organizare mai structurată a deliberării colective. De atunci și pînă azi, ele sînt un element esențial al regimurilor democratice și pluraliste.

Neîncrederea în partidele politice nu e însă o caracteristică a timpului prezent și nici nu e ceva specific spațiului românesc. Curentele extremiste și populismele de azi, ca și de ieri (mă gîndesc mai ales la anii 1930), se hrănesc tocmai din denunțarea politicienilor și a partidelor, cu scopul de a șubrezi democrația.

Silvia Marton *este profesoară de științe politice la Universitatea din București și profesor invitat la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, și la Universitatea din Avignon. A primit ordinul Chevalier de l'Ordre des Palmes Académiques al guvernului francez, iar printre altele a publicat* Republica de la Ploiești și începuturile parlamentarismului în România *(Editura Humanitas, 2016).*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Lumi noi, lumi vechi

Am aflat de curînd, deși am înțeles că practica este veche de cîțiva ani, că poți închiria, pentru o vacanță, casa, apartamentul unei persoane private. Atenție, nu este vorba de o locuință de rezervă, o locuință *destinată* închirierii, ci e vorba despre o casă locuită, în restul timpului, de cel care o deține. Cu alte cuvinte, știi că pleci în vacanță pentru trei săptămîni? Te uiți pe site-urile cu pricina și afli cine îți poate închiria, la destinație, un spațiu și, eventual, cine vrea să vină la tine în aceeași perioadă. Există site-uri care oferă o întreagă rețea de astfel de proprietari dispuși să facă schimb turistic de domiciliu pentru cîteva zile, contra cost. Ba mai mult: am înțeles că poți închiria chiar și o canapea din sufrageria proprietarului, dacă nu ai bani pentru un întreg apartament. Bun, de cînd epoca rețelelor de socializare a năvălit peste noi, este evident că intimitatea, viața privată și-au lărgit neverosimil granițele. Tinerii de azi își expun, candid, din trei emoticoane și două cuvinte, secvențe largi din biografia proprie. Așa că nimic nu pare mai firesc, în noua ordine a lucrurilor, decît să deschizi larg porțile domiciliului propriu, alături de cele ale propriului suflet. Am mai aflat și că există automobile pe care le poți închiria prin abonament, pe un an întreg: nu mai e nevoie să îți cumperi mașină; o iei, o folosești zilnic și ai grijă doar să o lași în parcări de unde poate fi preluată de un alt client.

Mă întreb cum va arăta lumea, cu adevărat, peste treizeci-patruzeci de ani. Lumea în care vor trăi, ca adulți, copiii noștri și copiii copiilor noștri, o lume ale cărei culori le găsim încă de pe acum în statistici, analizele sociologilor, sondaje, studii: nevoia de proprietate se anemiază, granițele străinătății se subțiază, publicitatea promite împlinirea oricăror visuri, stabilitatea, rutina, tabietul privat sînt privite ca anchilozări. Tinerii încep să trăiască din ce în ce mai mult sub semnul lui „acum și aici“. Secvențial. Să construiești, pe termen lung, o casă, o carieră, să sădești un copac sau să umpli o bibliotecă au început să devină irelevante. Serviciul trebuie să fie distractiv (că doar așa îi învățăm de mici, efortul trebuie să fie joacă), să ofere beneficii și mult timp liber. Programul să fie flexibil. Viața de după e importantă. E vorba, deci, de tineri pragmatici, orientați spre soluții rapide, eficiente. Din ce în ce mai preocupați de comunitate, mai puțin de viața privată. Se strîng în tot felul de asociații, „organizate“ pentru „remedierea“ defectelor lăsate de generațiile anterioare. Sînt obișnuiți să aibă totul la îndemînă, fără drumuri sau discuții prea multe: memoria familiei este stocată în computer (dispare, încet-încet, „instituția“ poveștilor lungi din petrecerile de familie, despre botez sau primele cuvinte stîlcite), memoria țării, la două click-uri distanță, cea a umanității sintetizată în cîteva rînduri la rubrica „Diverse“ din mass-media. Pot avea orice cu bani puțini: telefoane mobile, Internet nelimitat, haine la modă, călătorii multe și lungi. Pot intra „în vorbă“ cu oricine, de pe întreaga planetă, cu actori, profesori, pictori, cîntăreți faimoși. Pot scrie ce și cît vor, iar textele lor pot fi accesate într-un minut de milioane de cititori. Pot face glume la care să se hlizească tot mapamondul.

© wikimedia commons

Uneori mă gîndesc că ar fi păcat să stăm pe margine, noi, adulții de azi, și să bombănim acru în fața unei lumi noi care se deschide sub ochii noștri: lumea în care vor crește și se vor maturiza copiii noștri. Adolescenții și tinerii de acum. Merită făcut efortul de adaptare, reflectînd la cîteva întrebări: Ce mai rămîne bun din trecutul nostru pentru viitorul lor? Oare distanța dintre noi și generațiile care vin este la fel de mare (sau de mică) precum cea dintre noi și părinții noștri? Cum să faci ca experiența atîtor generații să nu devină frînă pentru destinul lor, dar nici să nu se piardă sub tăvălugul „digitalizării“? Alteori, mi se pare dificil efortul de adaptare. Acum cîteva zile, cînd am primit șireturi de silicon care nu mai trebuie legate, mi s-a strîns inima constatînd că dispare încă o „instituție tradițională“: cea a ritualului familial prin care milioane de copii învățau să facă fundă din șireturi... Odată cu ea, se vor pierde mii de inovații în felul în care înveți un copil să facă buclă înnodată, sute de nervi și milioane de stupefacții, multe povești spuse deasupra pantofului cu șireturile încîlcite...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

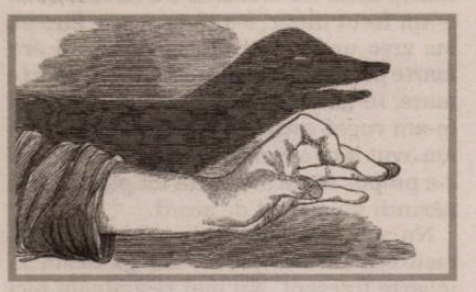

Iaromira POPOVICI

bazar

Schimbări

De cînd mă știu, nu m-am putut adapta la anumite stări ale lucrurilor, obiceiuri sau mentalități, care altora li s-au părut, în momentele respective, firești. Poate și pentru că vin dintr-o familie de reclamagii: mai bine zis, mama mea era un asemenea exemplar – cum o nemulțumea ceva, cum făcea reclamație. Și, de cele mai multe ori, chiar avea cîștig de cauză. Asta întîmplîndu-se pe vremea lui Ceaușescu.

În cazul revoltelor mamei, înainte de '89 și după, o susțineam mai de fiecare dată, deși nu credeam chiar întotdeauna că avea dreptate (de cele mai multe ori chiar avea). Participam, așadar, la scene conflictuale, uneori destul de înflăcărate. Cea pe care n-o voi uita e de prin '90, într-un loc în care se vindeau ouă. Vărsate, cum se întîmpla pe atunci. Mama a descoperit că vînzătoarea ne pusese cam jumătate din ouă crăpate. Ca atare, i le-a aruncat înapoi. Vînzătoarea, cu șeful ei și femeia de serviciu, care avea în mînă un fel de furcă (nu mai țin minte ce făcea cu ea) au sărit la noi și ne-au alergat printre ouă. Nu mai știu exact cum s-a terminat, știu doar că am scăpat cu viață, că nu am plătit ouăle sparte. Și că a fost cea mai semnificativă revoltă postrevoluționară împotriva societății de consum postceaușiste (pompos spus).

La sfîrșit de ani '90 și început de ani 2000, în copilăria fiului meu, m-am lovit de alte lucruri care m-au nemulțumit, dar care celor mai mulți, cel puțin la prima vedere, li se păreau firești. De pildă, în drumul spre Parcul IOR, cu căruciorul, cînd copilul meu avea pînă-ntr-un an, treceam sistematic pe o stradă – altfel poetică – plină de gunoaie. Nu mai știu de ce se aflau acolo, dacă erau pe lîngă tomberoane sau în sine, dar țin minte că erau din abundență. De fiecare dată mă revoltam, le dădeam mai încolo și voiam să le strîng. Alte persoane din apropierea mea, cu care mergeam în parc, nici nu le sesizau sau li se părea ceva normal. Mie mi se părea că băiatul meu le respiră, pur și simplu. Pe vremea aceea nu știam cum și cui să fac o sesizare.

Apoi, cînd fiul meu a început școala și a nimerit într-o clasă destul de *fancy,* la o învățătoare bună de la o școală considerată poate cea mai bună din București, am constatat că la toaletele de acolo nu erau nici săpun și nici hîrtie igienică. Pe vremea aia nu se obișnuia, pur și simplu. Se strîngeau bani pentru toate cele, de la față de masă pentru catedră, la panouri cu iepurași. Dar cînd ridicam, timid, mîna la ședință, ca să întreb de situația toaletelor (mai ales că nici apă caldă nu era), toată lumea se uita la mine ca la un gîndac. Mi se răspundea că există un săpun colectiv și o hîrtie igienică pe care copiii trebuie să le ceară de la doamna învățătoare. Nu s-a rezolvat chestiunea, cel puțin atîta timp cît a fost fiul meu elev acolo.

Așa s-a întîmplat cu multe alte lucruri pe care mi le-am dorit cu ardoare pe vremea cînd erau imposibile. Voi da doar cîteva exemple haotice și aleatorii: de pildă, pe vremea lui Ceaușescu, îmi doream intens magazine sau localuri non-stop. Nu erau decît pînă pe la 1 noaptea (poate doar bufetele gărilor). Visam la nopți misterioase gen *Craii de Curtea-Veche,* în care să adast visătoare sau, dimpotrivă, locvace, cu un pahar în mînă, pînă la ivirea zorilor. Sau măcar să-mi pot cumpăra o porție de cartofi prăjiți, chiar uleioși, la cornet, la ora 5 dimineața, după o noapte fierbinte. Acum non-stopurile nu mai sînt pentru nimeni un mister și nu-mi mai dau nici o emoție. La restaurante și terase poți sta pînă ți se-apleacă.

Tot pe atunci, ca ființă de sex feminin, mă revoltam împotriva condiției delicate și implicite a acestei categorii de persoane. Pe atunci, deh, se respectau „regulile“. Mă călca pe nervi că nu puteam invita, de pildă, băieții la dans, că trebuia să recurg la tot soiul de subterfugii manipulatoare ca să-l fac pe cutare să mă invite. Sau că nu puteam să-i cer eu prietenia, trebuia ca el să mi-o ceară mie, iar eu doar să fac frumos cum mă pricepeam mai bine pînă atunci. Acum sigur că lucrurile astea mai sînt valabile, dar plaja e mult mai largă și se practică *in extenso* și varianta cealaltă, mai directă, dinspre partea feminină.

Mă enerva că trebuia să dau tot timpul șpagă și bacșișuri în diverse situații, pentru ca lucrurile să funcționeze. De la taxiuri la doctor. Acum pot merge la cabinete particulare unde plătesc oficial, cu bon, și pot călători cu Uber-ul fără să scot nimic în plus din buzunar.

Am dat doar cîteva exemple, mici de tot, dar care m-au marcat. Ideea e că lucrurile se pot schimba, și chiar se schimbă cu o viteză incredibilă – fie că e vorba, cum spuneam, de stări de fapt sau de moravuri și mentalități. Cred că începem să trecem printr-o asemenea perioadă, în România de azi, și că preafericitul eșec al acestui referendum este semnul unui început al schimbărilor de toate felurile. Am trăit într-un buboi care s-a copt și, sper, începe acum o perioadă în care ieșim din el, ne tragem sufletul și-nflorim la soare. După care devenim activi și contribuim, fiecare cum putem, la toate felurile de transformări necesare.

„În poezie am nevoie de tot mai multă frumusețe care să mă distrugă“

– interviu cu poeta Angela MARINESCU –

Ce amintiri aveți din copilărie?

În copilărie m-am simțit ca dracu'. M-am simțit amenințată din toate părțile. În prima clasă, mama m-a dat la școală la 6 ani și 2 luni, n-am făcut față, eram prea mică, mă băteau toți copiii, am avut o nevroză infantilă foarte gravă, care s-a perpetuat, și acum cred că am o nevroză anxioasă foarte puternică, pentru că tot timpul fac atacuri de panică. Sînt foarte fricoasă. Copiii mă băteau, eu mă retrăgeam într-unul din veceurile școlii și stăteam acolo. N-am fost o elevă strălucită deloc, pentru că mi-era frică de orice. Mă jucam foarte mult cu păpușile. Eram neascultătoare și tata mă bătea cu cureaua. Pe sora mea n-a bătut-o niciodată. Nu știu de ce mă bătea, habar n-am. A mai fost și mătușa mea, bolnavă psihic, care s-a sinucis la 49 de ani.

Cum ați spune că v-au influențat sărăcia și tensiunea de acasă, boala din adolescență și școlile urmate, inițial Medicină și apoi Psihologie, stilul de scris?

La vîrsta aia nu-mi dădeam seama de nimic. Eram o fetiță care trăia și ea cum putea. Nici vorbă de poezie, nici vorbă de scris. Chestia asta cu influențarea pe mine nu mă atinge deloc, adică nu simt că am fost influențată de ceva. În plus, la vîrsta aceea, nu se putea pune problema agresivității, vulgarității, ostentației, erotismului sumbru.

Cel mai mare regret al vieții mele a fost că părinții mei au murit fără să știe că fata lor a făcut ceva pe lumea asta. Ei credeau că au făcut o fată ratată, eu eram copilul lor nereușit, incapabil să trăiască, să cîștige, să-și vadă de treabă și așa mai departe. Sora mea era cea care ținea în mînă toată familia. Sora mea l-a crescut pe fiul meu de la 3 la 19 ani. Sora mea era profesoară, lucra la un liceu, avea un salariu, și-a îngrijit familia, nu a fost căsătorită niciodată, a fost și ea bolnavă de plămîni, ea a îngrijit-o pe mama pînă la moarte, ea m-a îngrijit pe mine în sensul că-mi trimitea bani, pentru că nu cîștigam, nu cîștigam nimic. Valoarea nu-mi era recunoscută, probabil că nici nu aveam valoare, numai că acest lucru depindea și de critica literară. M-au citit criticii literari sau nu m-au citit? Eram atît de diferită față de colegii mei sau pur și simplu debutul a fost o catastrofă?

Primul premiu l-am primit la 55 ani, poate că începusem atunci să realizez ceva, dar nu foarte tare, m-am mirat puțin, știu că atunci cînd am primit premiul am zis așa: „Acum sînt îndrăgostită de viață și iubesc poezia, înainte, cînd eram tînără, eram îndrăgostită de poezie și iubeam viața.“ Cînd ai ceva ce-i al tău, la modul absolut, iubești, dar cînd ești îndrăgostită, ești îndrăgostită de ceva ce nu ai.

Dialectica dintre mine și poezie era vie. Cînd am luat premiul, eram deja îndrăgostită de viață. Nimeni n-a băgat de seamă, nimeni nu băga de seamă nimic, doar că eram nebună. Nu știu de ce. Se spune și acum. La ultima lectură de la Teatrul Național am fost cu o fustă neagră cu trenă. Erau foarte puțini oameni, mai mult scriitori decît ascultători, și eu am vrut să mă duc așa pentru că am vrut să dau puțină culoare, să dau știaf întîlnirii noastre, cu cei care stăteau în sală și ne ascultau. Dacă asta a fost luată drept nebunie, poate, eu n-am ținut cont de chestiile astea.

Poezia dumneavoastră este văzută ca agresivă, pe alocuri vulgară, ostentativă, la limita erotismului și sumbră.

Vulgaritatea mea a fost scoasă în evidență dintr-un anumit fel de a mă înțelege al unor critici, care erau altfel decît mine, dar și din dorința lor „de a-mi da în cap“. Pentru că eu nu pot percepe faptul că un singur poem era, să zicem, vulgar, și chiar pe acesta l-au găsit. Nu știu cum or fi citit criticii cu atîta atenție 800 pagini de poezie... Eu m-am simțit lezată. Dar nu-i nimic, am făcut-o, am scris chestia asta, nu pot să neg. Adică, vulgaritatea.

În privința valorii poeziei mele încă nu s-a ajuns la un consens al criticii noastre, unii consideră că sînt de mîna a doua, a treia, a patra... Alții poate consideră că fac parte dintre cei mai buni. Nici tinerii nu au un consens în privința asta, deși ei au scris mai mult despre mine decît bătrînii. Și de aceea mă consideră underground cumva, nu se știe ce-i cu mine pe lumea asta, sînt nebună, nu sînt nebună, sînt bună în poezie, nu sînt bună, sînt o mamă ca lumea, nu sînt o mamă ca lumea și lumea nu are de ce să mă apuce ca să zică „Uite, de-aia nu ești cum trebuie, pentru că...“ Pentru că am scris poemul respectiv unde zic, ce-o fi zis? Păi, alții au scris lucruri mult mai grave și nu sînt considerați vulgari. Și atunci eu las totul pe seama timpului și nu îmi mai bat capul cu poveștile lor contradictorii.

Cei care vă citesc vă descriu drept o poetă agresivă și sumbră, dar totodată melancolică, care exprimă trăiri absolute. Vă regăsiți în această descriere? Cît de mult contează opiniile cititorilor pentru dumneavoastră?

„M-am rugat să fiu cea mai mare poetă din lume.“

Opiniile unor cititori contează, opiniile altor cititori nu contează. Eu sînt puțin calofilă, îmi place să am un stil totuși, deși vulgară, cum se spune, deși agresivă, îmi place totuși să existe o melodie subterană. În unele poezii chiar o am, nu pot să trăiesc în afara muzicii. Sigur că la un moment dat preferam melodia spartă, adică aproape că imitam dodecafonismul, serialismul, muzica aceea foarte elitistă. Nu era neapărat un experiment, era o căutare, o încercare mai sofisticată de a te apropia de adevărul ființei tale. Și cum să-l exprimi. Și nu puteai să-l exprimi decît dacă aveai o oarecare cultură. Numai dacă ai încercat să faci ceva cu tine însuți/însăți care să te aducă înspre adevărul ființei tale.

Agresivă eram pentru că eram agresivă și cu mine, și cu toți. Această căutare m-a înnebunit de-a dreptul, m-a determinat să-mi părăsesc familia, n-am făcut-o intenționat, așa s-au întîmplat lucrurile încît familia s-a destrămat. Un bărbat care caută, de pildă, și are o familie, nu ajunge la destrămarea familiei lui, la o femeie probabil e puțin altfel într-un domeniu atît de sensibil. Nu i se îngăduie unei femei derapaje de genul ăsta. Nu știu ce să spun, nu mai am ce să spun. Cred că ar putea fi vorba despre responsabilitatea față de copii.

După *Structura nopții,* unde eram încă puțin calofilă, sau poate mai mult, ajunsesem la *Blindajul final,* unde am resimțit o anumită violență în scrisul meu... Sigur că citisem și autori străini, citisem nemți, expresioniști, citisem poeții americanii traduși de Mircea Ivănescu, de Ion Caraion, citisem Ezra Pound. Toate încercările astea ale mele agresive, teribiliste, organice, proprii mie, sînt underground, nu sînt chestii care s-au mai făcut, cel puțin colegele mele nu le-au făcut. Poate colegii mei, la Nichita mă gîndesc. Nichita, în ultima lui carte, a făcut ceva aproape ininteligibil, în *Noduri și semne,* unde are niște versuri splendide cînd se prăbușește în semnificație. (Semnificația are o dialectică subtilă cu sonoritatea și cu substanța versului.) Toate „încercările“ de a sparge limbajul au fost inconștiente. Ca dovadă, nebunia, obsesia morții, sumbrul, erotismul insinuat și insinuant, adică devastator. Căutarea mi-a zdruncinat spre final și substanța, și forma poeziei. Ajunsesem la un fel de „nimic“ în epoca tranzitivității, un fel de tranzitivitate neagră, compactă.

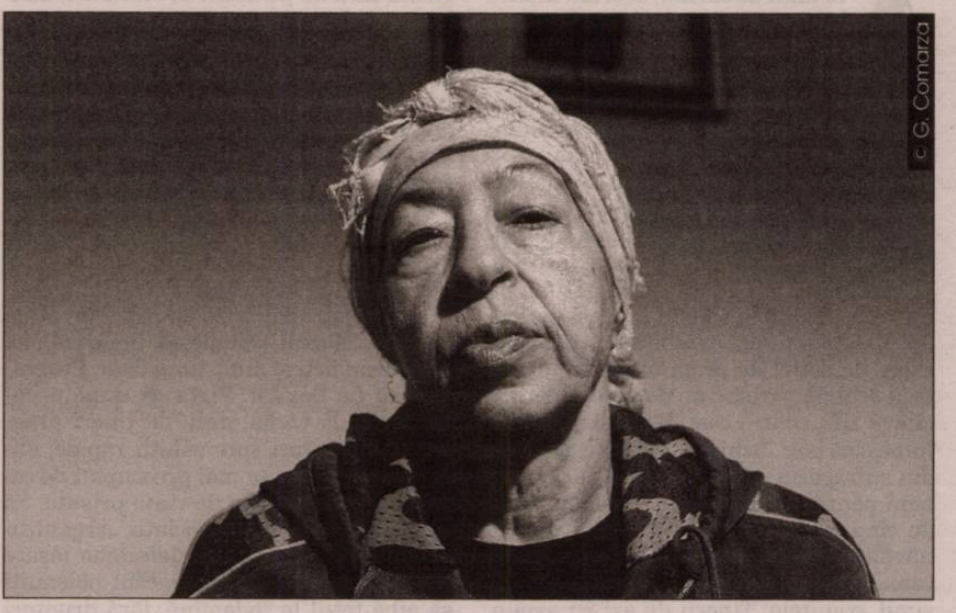

Greu l-am descoperit pe Nichita, pentru că la început nu-mi plăcea deloc. Eram așa de prăbușită în propria căutare a poeziei, încît nu-mi plăcea nimeni și nimic. Îmi plăcea Celan, vai, ce versuri avea, Dumnezeule. Vreau să spun că am resimțit că fac subpoezie, adică nu poezie clasică, nu poezie care să fie accesibilă, ci ceva mai puțin accesibil. Adică n-am vrut să fiu, pînă la capăt, descoperită, nu am resimțit nevoia exhibării. Așa cum nu simt nevoia să explic de ce uneori vreau să fiu într-un fel sau altul. N-am nimic împotrivă să mă considere lumea cum vrea.

„Tot ce am învățat, am învățat în spitale“

Cînd ați avut primul impuls să scrieți?

Pe la 24 ani. La începuturi aveam probleme mari, sentimentale, erotice, numai scrisul nu mă interesa... Am fost descoperită cu tuberculoză la 14 ani și 9 luni, la 16 ani și 4 luni mi-a fost excizat lobul superior stîng la Moroieni, care pe vremea aceea era cel mai mare spital de ftiziologie din sud-estul Europei. După aventura asta teribilă am venit acasă și am reluat liceul. Reluarea liceului a fost un calvar. Nu mai știam nimic din ceea ce am învățat pînă atunci la școală, a trebuit singură să-mi redescopăr din memorie materiile pe care le făcusem pînă atunci, care să mă readucă în incinta școlii. A fost foarte complicat și din cauza asta am stagnat într-o baltă cu mult noroi intelectual. Pe mine mă obseda ceea ce am trăit în spitale timp de doi ani și nu mă mai interesa restul. Tot ce am învățat era ce am învățat în spitale. Școala m-a ajutat și nu m-a ajutat. Pe mine nu mă mai putea influența nimic, în afara bolii. Am recidivat, la 19 ani și jumătate, am fost găsită cu o altă cavernă. Iar am fost retrasă de la școală, iar m-au dus la Moroieni, iar am stat un an acolo, de data asta fără tatăl meu, doctorii le-au propus părinților să-mi scoată tot plămînul și ei nu au acceptat.

Pe la 22 de ani, bolnavă, m-am căsătorit cu Matei Gavril, și atunci m-am dus în biserică și m-am rugat să fiu cea mai mare poetă din lume. Că dacă tot nu-mi trecea boala, măcar să fac și eu ceva pe lumea asta. Eu credeam c-o să mor și că n-am făcut nimic, c-o să mor așa, fără să las vreo urmă. Dorința mea de a fi era foarte puternică, aveam o vitalitate foarte mare, în gîndire, în felul meu de a fi, și m-am rugat astfel în biserică. Pentru că am avut încă o recidivă după operație, mi s-a propus să mi se scoată tot plămînul și părinții nu au fost de acord.

Nu mai puteam trăi normal, gîndul meu era în altă parte. Mă gîndeam la moarte frecvent. Nu mai resimțeam nici o ură. Nu te joci cu lucrurile astea, pentru că pot fi ludice doar pînă la un punct. De fapt, eram sfîșiată de melancolie.

Ce înseamnă pentru dvs. o femeie puternică sau un bărbat puternic? Considerați că trăim într-o societate falocratică?

Păi, de cînd mă știu pe lumea asta, din ce-am citit, din ce-am trăit, societățile au fost falocratice. Pînă-n ziua de azi. Și n-or să fie niciodată altfel. Femeile sînt mai slabe din punct de vedere fizic, lucrul ăsta se repercutează asupra creierului și a gîndirii. În religie, în știință, în creație, femeile creatoare sînt foarte puține. Este greu să evoluezi din cauza limitelor pe care le ai. Te naști cu niște limite ca femeie. Nu poți să-ți pui creierul la bătaie ca un bărbat dacă limitele corpului tău dau creierului propriile-i limite.

Ce înseamnă pentru dvs. feminismul și cum credeți că se manifestă în România?

Știu că există acum un trend feminist, se citesc poeme feministe, eu sînt considerată feministă, sînt întrebate fetișcanele astea tinere „Cine v-a influențat în poezia voastră feministă?“ și majoritatea răspund Angela Marinescu. Cum le-am influențat, habar n-am. Eu nu mă văd feministă. Ce rost ar avea să fiu eu feministă dacă nu cred că pot să ating absolutul creierului unui bărbat? Să ce? Să stau la mijlocul lumii unde toate creierele sînt

apropiate? Stau liniștită în banca mea și fac ce pot. Dar fără să fiu feministă. Dacă aș fi feministă, aș rade tot pămîntul ăsta. Păi, pot? Nu pot, și bolnavă, și bătrînă.

Vă e frică de moarte?

Mă gîndesc la moarte de cînd mă știu, a intrat gîndul morții în mine așa cum intră într-un om un glonte. Sînt obsedată de moarte. Mi-e greu să accept că nu voi mai fi, că se duce totul și gata. Fereastra prin care văd copaci și frunze ce se zbat în lumină îmi dă o senzație de plăcere foarte mare, de odihnă. Am nevoie în poezie de tot mai multă frumusețe și de o senzație de frumusețe care să mă distrugă. Asta nu înseamnă că nu suport cruzimea, de pildă, cînd am citit *Să nu mă părăsești* a lui Kazuo Ishiguro, o carte ce mi-a întors stomacul pe dos. Cartea este de o frumusețe stranie, morbidă.

Este experimentul crucial pentru poezie? Are poezia nevoie de inventarea unui nou limbaj?

În literatură, un experiment se face mult mai greu decît în artele vizuale, arhitectură, muzică, deoarece cuvintele sînt atît de evoluate față de sunet, față de culoare, față de construcția unei case, încît ai parcurs deja un drum foarte lung ca să ajungi la cuvînt.

Cuvintele sînt ele însele filozofice, de un lirism care a fost cucerit în timp prin tot felul de experimente mai mult sau mai puțin grele și de nerepetat. Contează tonul, adică muzica subterană, nu se mai poate scrie într-un limbaj cu cuvinte care de fapt nu pot fi acoperite. Experimentul constă în eliminarea unui ton, unei emfaze, unei chestiuni care nu poate fi acoperită.

Experiment au făcut dadaiștii. E mai important acolo ce-au vrut ei să facă, ce-au vrut să distrugă, ordinea burgheză, ordinea prestabilită, conformismul, decît ce au făcut în poezie. De atunci poate ideea a devenit mai importantă decît punerea ei în practică. Eu consider că dadaismul este mai important decît suprarealismul. Nu-mi place suprarealismul. Și pentru că suprarealiștii au recuperat prin poezie ceea ce a negat dadaismul. Și recuperarea asta îmi displace.

Credeți că la noi se mai experimentează în poezie?

Nu visceral, nu-mi place cuvîntul „visceral" pentru că eu tot timpul am fost făcută viscerală și nu mă simt viscerală. Mă simt cu mintea întreagă, mă simt capabilă să merg pînă la capăt într-o idee, în ceea ce fac, în viață, dar asta nu înseamnă că sînt viscerală. Sigur că trebuie să simți. Trebuie să ai o vitalitate exacerbată ca să poți să scrii. Sau să poți face artă. E atît de gratuit acest gest, încît nu poți să-l faci dintr-o vitalitate meschină care te duce la chestii simple: să cîștigi bani, să te adaptezi...

Eu, după boala de plămîni, am simțit nevoia să trăiesc la aceeași intensitate pe care am trăit-o cînd am fost bolnavă. Am dat de bolnavi psihic gravi, care-mi puneau în față niște obstacole atît de mari pe care încercam să le depășesc, acum știu că nu pot fi depășite și că mai bine o las baltă și mai bine-mi propun alte limite.

Cum recunoaștem un scriitor veritabil? Ce ar trebui să aibă și să nu aibă?

Păi, trebuie să aibă un instinct, o intuiție, de fapt, o intuiție a puterii lui de a fi în lume. Dacă rămîne scrisul în urma ta, chiar dacă ești tu rău, măcar rămîne scrisul, tot e ceva.

„Respiram comunism așa cum respiram aerul"

Ce a însemnat iubirea pentru tînăra care ați fost și ce înseamnă pentru dvs. cea de acum?

A însemnat enorm, atunci a însemnat totul din toate punctele de vedere, de la corp la spirit și de la spirit la corp, într-un du-te-vino haotic, și acum contează foarte mult, pentru că în afară de părinții mei, de sora mea și de copil, eu nu am fost iubită cu adevărat niciodată pînă la capăt, dar eu pe cei din familie îi iubesc pînă la capăt, cum pot eu, ei poate au făcut sacrificii mult mai mari. Eram prea bolnavă ca să pot să duc o dragoste pînă la capăt, să fiu iubită pînă la capăt. Deși am fost măritată de două ori. Nu știu dacă am întrebat pe vreunul din soții mei sau iubiții mei dacă mă iubesc, mi-a fost jenă. Dar nici ei nu m-au întrebat pe mine. Mă iau după Pascal, care zice: A iubi = a te deranja. Pentru mine familia mea s-a deranjat cît a putut, așa cum eu, cît am putut să mă deranjez pentru Alexandru *(n.r. – fiul Angelei Marinescu),* m-am deranjat. Atunci mi-am reconsiderat întreaga viață, toate opțiunile mele s-au schimbat, am început să am alte priorități, adică el este prioritatea.

Care considerați că ar fi cea mai mare neputință a unui poet în ceea ce privește poezia sa? Adică ce simțiți, dacă e cazul, că nu veți putea niciodată exprima pînă la capăt în versurile dumneavoastră? Există vreun sentiment care nu se poate traduce în poezie?

Păi, acum deja mă îndoiesc dacă sentimentele trebuie să le treci în poezie. Nu tot ce am scris eu e bun. De foarte multe ori, eșuez. Cînd simt că pot să fac ceva, fac, cînd nu, nu. Cînd lucrul ăsta cere acoperire în viață, chestia asta nu mi-o provoc, nu știu, parcă vine de la sine.

Acum este poezia asta nouă, tînără, care nu mai exprimă neapărat sentimente, ca și cînd la noi în țară totul ar fi rezolvat. Deci eu accept experimentul ăsta, de a nu mai exprima sentimente în poezie, ci de a da dovadă de virtuozitate, îl accept numai în țările care și-au rezolvat problemele identitare. România nu și le-a rezolvat. Pînă nu ți se recunoaște din afară valoarea de țară, pînă atunci țara aia e în derivă. Și nu poți, cînd scrii, să nu ții cont de cum este considerată țara ta. Asta nu înseamnă că ești naționalist.

Au fost poeți care au făcut chestii care pentru unii contează, pentru alții nu, cum au fost Gellu Naum, suprarealistul, Mircea Ivănescu, intelectualistul. Ei n-au dus pînă la capăt ceea ce au făcut. A fost o poezie care pe mine nu m-a satisfăcut, deși îi consider mari poeți. Nichita, de pildă, prin *Noduri și semne,* a mers pînă la capăt.

Vă gîndiți la cititori atunci cînd scrieți?

Nu, niciodată. Mă gîndesc la studenții care vor citi prefața lui Al. Cistelecan la *Opere complete,* la ce vor crede despre mine, nici că-s bună, nici că nu-s bună, sînt nicicum. Cum crede și domnul Al. Cistelecan. Nu știu cum se vor descurca. Nici studenții, nici cititorii.

Mă gîndesc la muzica aia din adîncuri, spartă, care să țină și de lume, și de univers, și de stele, dar și de pămînt, de sînge, și de crimă, și de suferință, mă gîndesc la toată muzica asta ca la ceva la care aș putea ajunge. Ca și cum m-aș gîndi la Dumnezeu dacă aș fi într-o biserică. Dar Dumnezeu e totdeauna în mine. Nu prea mă duc la biserică. Eu nu vreau să scriu pentru cititori neapărat. Pentru anumiți cititori care pot ajunge la lucrurile astea, la ceea ce mă gîndesc eu, care am devenit acum o felină care nu vrea o pradă, vrea o frumusețe insuportabilă. La asta mă gîndesc.

Povestiți-ne despre perioada comunistă...

Pentru că eram foarte bolnavă și în același timp preocupată de problemele mele sentimentale, comunismul mi se părea complet exterior preocupărilor mele. Respiram comunism așa cum respiram și aerul, de unde să visez că va dispărea comunismul? Mai ales în țara noastră, cu sistemul ei represiv mai puternic decît își poate imagina cineva. S-a ajuns totuși la o oarecare disidență. Disident înseamnă să faci critica sistemului comunist din interiorul Partidului Comunist. Eu eram atît de organic anti-orice fel de sistem, încît nici nu se punea problema să pot ajunge în Partidul Comunist. Dimpotrivă. Mi s-a spus în față de către Traian Iancu: „Pleacă de aici, cum să faci tu parte din Partidul Comunist? Nu te uiți la tine?"

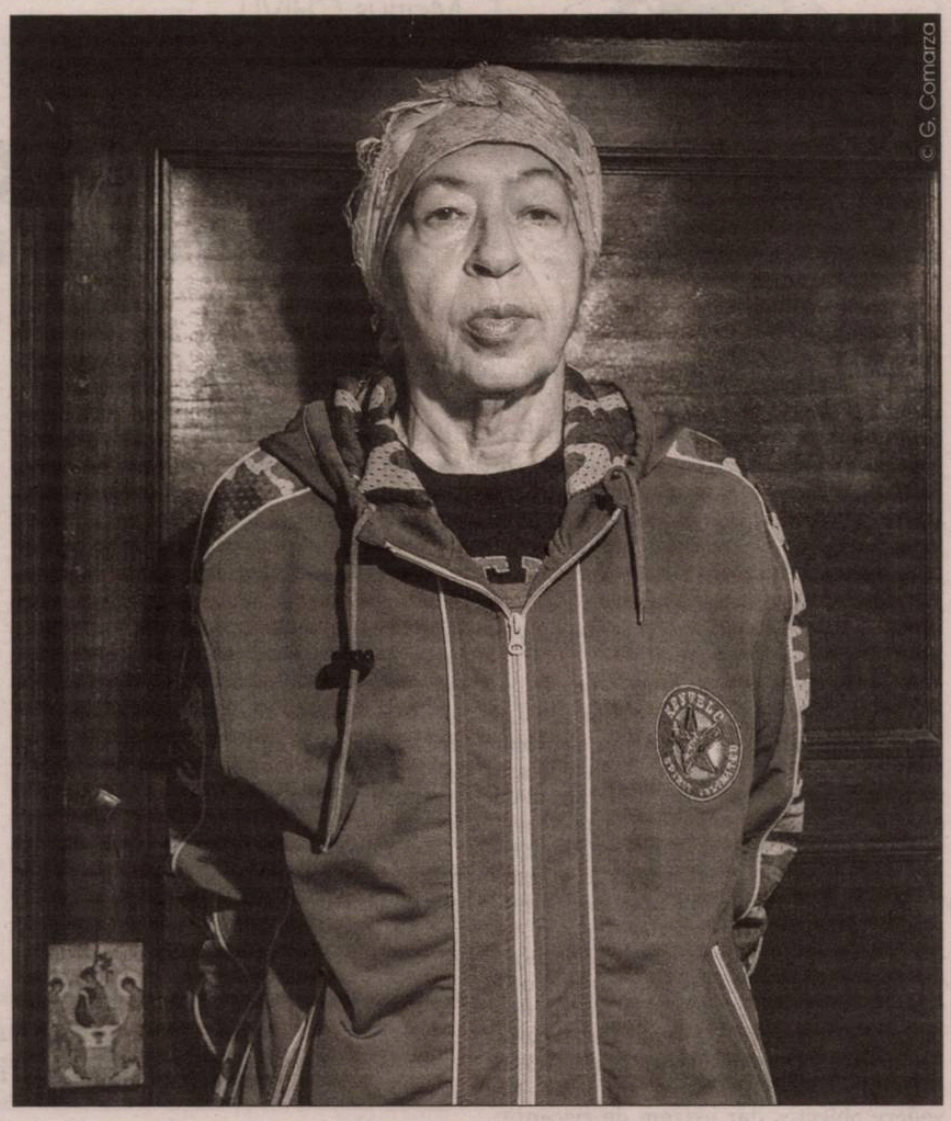

Disidența noastră de fapt a fost o disidență de „elită". Dacă erai considerat scriitor important, puteai să faci disidență, erai primit în puținele grupuri de disidenți care existau, rezultă că nu numai că nu eram importantă, eram inexistentă pur și simplu din punctul ăsta de vedere. Eram marginală aproape pînă dincolo de margine. Mă bucur că am cunoscut dinăuntru marginalitatea. Am avut posibilitatea astfel să am o distanță față de centru. Am observat limitele așa-zisului centru. Le-am delimitat, am reflectat asupra limitelor centrului, le-am pus la locul lor.

Am rămas și acum undeva între marginalitate și underground. Vreau să spun că nici tinerii critici nu au scris despre poezia mea într-un mod temeinic, în afară de Marius Chivu, căruia pe această cale îi mulțumesc. Să nu aibă poezia mea substanță? Să nu fi făcut nimic în poezie? Sînt controversată pînă la posibilitatea de a nu fi făcut poezie autentică? Fiul meu îmi calcă pe urme? Ar fi păcat măcar pentru fiul meu, pentru că i-am citit cartea despre Roland Barthes și mi s-a părut impecabil scrisă: stil, observații de o subtilitate teribilă, adevăruri spuse pe șleau. Într-un cuvînt, am senzația că ne deosebim, fiul meu și eu, doar prin aspectul exterior.

Consider că am ieșit deja din scenă. Aparițiile mele au fost pur formale. Sper ca Alexandru să rupă delimitarea dintre scenă și cărțile pe care le scrie în așa fel încît să cîștige totuși substanța cărților. Mai mult de atît nu am voie să scriu. Eu sînt întoarsă pe dos. Alexandru nu s-a exteriorizat niciodată. Eu am făcut ce-am vrut și ce-am putut. El a făcut mai mult decît atît pentru că a studiat ca un intelectual autentic. Eu nu am fost intelectuală niciodată.

„Eu nu vreau să scriu pentru cititori neapărat."

Da, păi i-am citit pe Vlad Moldovan, am citit Dósa, Elena Vlădăreanu, Cosmina Moroșanu, Cristina Ispas, Constantin Acosmei. E important să cauți, orice căutare te îmbogățește, chiar dacă nu iese nimic. Îmi plac confesiunile autentice, edificatoare, care te pot ajuta, care îți dau ție un sens, care te ajută să-ți dai seama că se poate să te transformi, să devii altceva.

Așa ați denumi și ce scrieți acum?

Nu. Dar m-am apucat și de partea a doua a *Jurnalului scris în a treia parte a zilei*. Chiar ieri a fost un actor la mine și am scris în total vreo cinci pagini din partea a doua a *Jurnalului*. Actorul stă cu laptop-ul în față și eu îi dictez. Nu mai pot să scriu, că-mi tremură mîna foarte tare și scrisul e ininteligibil, nici eu nu mă mai pot reciti după aceea, că nu mai descifrez ce am scris.

Nici nu știu ce-o să spun în acest jurnal pentru că nu mai scriu lucruri importante. Prima parte a acestui jurnal se numește *Incertitudine,* adică nimic nu mai simt că este sigur, fundamental. Totul e fluid. Un fel de stare de spirit. Dar am scris și poezii, cam de-un volum, dar nu-l public, de ce să nu mai aștept să scriu un volum mai mare, să am și eu un volum mai mare de poezii? Și cred că tot nu-l voi publica.

Credeți că cineva poate să fie cu adevărat scriitor dacă nu simte emoțiile foarte intens? Are nevoie să simtă visceral, din punctul meu de vedere.

a consemnat
Alexandra-Georgiana ANDREI

Găsiți mai multe interviuri cu scriitori români la www.hyperliteratura.ro.

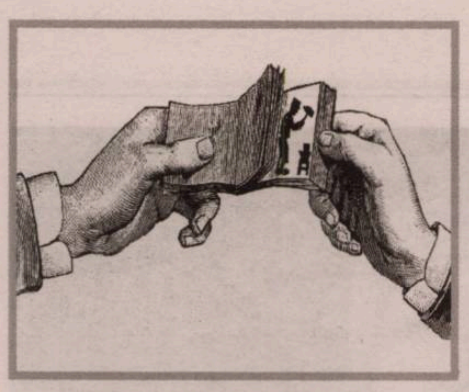

Marius CHIVU

feedbook

„Sintagma de «romantism revoluționar» mi se potrivea“

– interviu cu Paul CORNEA –

Abia terminasem Facultatea de Litere, cînd Gabriela Adameșteanu mi-a oferit șansa de a face interviuri pentru revista 22. Întîlnirea cu ***Paul Cornea*** *(3 noiembrie 1923 – 7 octombrie 2018) a rezultat într-un interviu consistent, publicat în nr. 669 din 2002 al revistei, sub titlul „Șansa de a întîmpina libertatea“, interviu din care, în chip de omagiu postum, redau aici un fragment semnificativ pentru biografia unuia dintre cei mai importanți intelectuali români.*

Cum a început aventura dvs. de intelectual cu convingeri de stînga?

A început devreme, eram elev la liceu. Prin 1940, am fost eliminat din Liceul „Mihai Viteazul“, în urma aplicării legilor rasiale. Ultimele două clase le-am făcut la un liceu evreiesc, unde am avut marea șansă de a-l avea printre profesori pe Mihail Sebastian. După izbucnirea războiului, am fost luat la muncă obligatorie, urmînd paralel, pe apucate, cursurile unui colegiu înființat ad-hoc, un fel de substitut al universității. Aici, cineva mi-a propus să mă alătur luptei antifasciste, conduse, cum aveam să aflu după cîtăva vreme, de Uniunea Tineretului Comunist. Am acceptat. Am desfășurat o activitate nesemnificativă din punct de vedere obiectiv, dar extrem de riscantă: scriere de fluturași, difuzare de manifeste împotriva lui Antonescu prin curțile de mahalale, oferirea camerei în care locuiam, fără știrea părinților mei, pentru întîlniri conspirative etc. Mi-am dat seama de ce mă păștea de-abia cînd un coleg, care făcea cam aceleași lucruri, a fost arestat și ucis la Poliție. Am avut însă noroc și am scăpat.

După război, am intrat la Facultate și am aderat la UTC. Nu era o alegere, fiindcă, atunci, pentru unul ca mine, nu exista alternativă. Eram naiv, mare cititor de literatură, puțin format sub raport ideologic. Sintagma de „romantism revoluționar“, trivializată mai tîrziu, mi se potrivea de minune. Am avut diverse sarcini, le-am îndeplinit cu convingere, însă, de la o vreme, au început să apară fisuri între ceea ce gîndeam și ceea ce se întîmpla în jurul meu.

Cam de cînd?

Mi-e greu să precizez. La început, ca orice om stăpînit de o credință, eram insensibil la obiecții: priveam fără să văd, ascultam fără să aud. Însă ce învățam la universitate, cu Henri Stahl, cu Mircea Florian, cu Tudor Vianu, cu alții, universul lor de cultură, limbajul lor, lecturile la care mă trimiteau nu se potrivea deloc cu activitățile uteciste. De altă parte, lucrînd la o revistă de tineret, am avut ocazia să-i întîlnesc pe propagandiștii calificați ai partidului. A fost o imensă dezamăgire: erau, cu rare excepții, inculți, primitivi în exprimare, dogmatici, etalau un sistem maniheist de judecată, de un simplism uluitor. Cel mai rău era că între lozincile partidului și realitățile de care mă ciocneam zilnic apăreau contradicții evidente, iar metoda de a nu le înfrunta, ci de a le eluda, dădea tot mai puține rezultate. La un moment dat, nedumeririle și îndoielile care mă asaltau au răbufnit. S-a întîmplat în 1952, cu ocazia așa-zisei „devieri de dreapta“ Ana Pauker – Vasile Luca. Asupra chestiunii de fond, în litigiu, n-aveam competența să mă pronunț. Ceea ce mi se părea însă inacceptabil era că, de la o zi la alta, doi conducători ai partidului din patru, ale căror poze te întîmpinau pînă la exasperare în vitrine, în locuri publice, pe prima pagină a ziarelor, fuseseră nu doar demiși, ci stigmatizați ca „trădători“ cu vechi state de serviciu. Dintr-odată mi-au revenit în minte procesele altor lideri proeminenți din țările „frățești“, condamnați după același tipic, cărora nu le dădusem atenție (probabil fiindcă, subconștient, mi-era teamă s-o fac).

Am pus atunci niște întrebări care au fost judecate aspru, deși erau pur și simplu de bun-simț și formulate cu moderație. Am fost scos din conducerea organizației de tineret și repartizat provizoriu în echipa de organizare a Festivalului Mondial al Tineretului, care urma să se desfășoare la București, în vara lui 1953. În toamna aceluiași an – Stalin murise în martie 1953 și intraserăm într-o așa-zisă „mică liberalizare“ – m-am trezit numit director general adjunct în Ministerul Culturii.

Și mai departe?

Momentul marii crize identitare comuniste a fost, pentru mine, Congresul al XX-lea al PCUS, din 1956. Cînd am luat cunoștință, pe căi ocolite, de scrisoarea secretă a lui Hrușciov, care denunța crimele lui Stalin și dădea o imagine apocaliptică a vieții interne a partidului bolșevic, am fost complet bulversat. N-am putut dormi nopți de-a rîndul, am răsucit pe toate fețele problema propriului meu statut. Trebuie să mărturisesc că nu eram încă pregătit să accept că principiul însuși al comunismului trebuie abandonat, încercam să mă conving că stalinismul fusese un cancer, o boală îngrozitoare, dar că, odată eradicată, ar fi fost cu putință să se meargă mai departe, cu rectificările necesare. La urma urmei, chiar demascarea și autocritica lui Hrușciov nu constituiau oare semnale pozitive? În orice caz, în ce mă privește, mă hotărîsem să profit de primul prilej spre a mă întoarce la catedră (unde funcționam din 1950), renunțînd la orice activitate publică. N-a fost să fie, cel puțin imediat.

De ce?

Speriat de perspectiva destalinizării, inițiată de Hrușciov în toate țările socialiste, Gheorghiu-Dej (care avea pe conștiință Canalul și uciderea lui Lucrețiu Pătrășcanu) a dispus, în 1957, o campanie de intimidare a intelectualilor bănuiți a nu fi „pe linie“. S-au efectuat arestări și condamnări și s-au organizat în toată țara îngrozitoare procese publice în care oamenii muncii își exprimau indignarea față de cei desemnați drept „vinovați“. În acest context, am avut și eu parte de un proces într-o adunare generală a funcționarilor din Ministerul Culturii. Sub acuzația de liberalism și după un dialog de surzi cu inchizitorii din prezidiu, mi s-a dat o sancțiune severă și am fost demis din postul de director general al Editurilor (pe care-l ocupam de vreo șapte luni).

Dar, nu după mult timp, spre marea mea surpriză, am fost invitat să trec în cinematografie, în funcția de director general al Studioului „București“. Am refuzat categoric. Ministrul Culturii de-atunci a insistat, însă nu mi-am schimbat hotărîrea. Am explicat că nu rîvnesc slujbe, că dorința mea este să mă întorc în Facultate, cu norma întreagă, ca să-mi fac meseria. Îmi închipuiam, încă naiv, că nu pot fi constrîns să primesc o muncă, fie ea foarte onorabilă, pe care totuși n-o voiam. În cele din urmă, s-a recurs la un mijloc extrem: am fost chemat „sus“, la unul din marii șefii. Aici discuția a fost scurtă. După ce mi-am justificat refuzul cît am putut mai bine, marele șef m-a făcut atent că nu mi se făcea o propunere, ci mi se trasa o sarcină, iar sarcinile de partid nu se discută, mai ales în situația unui sancționat care ar trebui să aprecieze șansa de „reabilitare“ ce i se oferea.

„Mă întrebam dacă voi apuca sfîrșitul tunelului…“

Cînd v-ați încheiat socotelile cu partidul?

Cu partidul, în decembrie 1989, dar cu comunismul, cu mult înainte. La mijlocul anilor '60, cînd mi s-a permis să plec din cinematografie, după două demisii rămase fără rezultat și o intervenție a lui G. Călinescu, eram deja bine lămurit. De aceea, tezele din iunie 1971 nu m-au surprins foarte tare. E adevărat că refuzul lui Ceaușescu de a participa la invadarea Cehoslovaciei și faimosul său discurs din Piața Palatului mi-au dat un moment de emoție. Am înțeles totuși, înaintea altora, că purtarea sa nu era a unui democrat, ci a unui lider ambițios și paranoic, care nu voia să-și împartă cu nimeni stăpînirea propriului popor, nici cu Dumnezeu, cu atît mai puțin cu rușii…

De ce nu v-ați depus atunci carnetul de membru?

Fiindcă aveam doi copii și-mi iubeam meseria. Nu eram pregătit să-mi asum riscurile unei rupturi deschise. Recunosc că, din unghiul principiilor, era o lașitate. N-am avut însă curajul să fac pasul spre disidență; mi-am propus, în schimb, ca cel puțin în ceea ce public să nu fac compromisuri. Și nu le-am făcut. Retranșat în pașoptism, mi-am putut ține pariul. Iar de la un moment înainte, spre a avea o și mai mare libertate de mișcare, m-am mutat în teoria literară.

Am urmărit astfel degradarea lucrurilor, formele cele mai brutal represive și irațională pe care le lua dictatura: foametea și frigul din case, televiziunea redusă la trei ore de emisie, distrugerea cartierului copilăriei mele, construcțiile faraonice, apogeul cultului celor doi lideri etc. Spre sfîrșitul anilor '80 eram convins că zilele regimului Ceaușescu sînt numărate. Mi-era clar că un regim devenit odios în ochii întregii lumi și care se înstrăinase de propriu-i popor n-avea șanse, pe termen lung, să supraviețuiască. Evident, nu știam cînd se va produce schimbarea, nici cum. Dar eram sigur că va veni. Ceea ce însă nu mi-am imaginat niciodată a fost prăbușirea fulgerătoare a comunismului. Bănuiam – și asta numai după căderea Zidului Berlinului – că, în cel mai bun caz, va urma o tranziție mai scurtă sau mai lungă. Și mă întrebam, dată fiindu-mi vîrsta, dacă voi apuca sfîrșitul tunelului…

Născut la București, în 1923, Paul Cornea a obținut licența în litere și filozofie în 1948 și doctoratul în filologie în 1971 la Universitatea București. A început o prodigioasă carieră didactică în 1949, devenind profesor emerit al Facultății de Litere. A ocupat importante funcții administrative în instituțiile culturale ale țării, fiind director general în Ministerul Culturii (1952-1964), unde a condus succesiv direcția teatrelor și instituțiilor muzicale, direcția generală a editurilor și studioul cinematografic „București“, a fost ministru adjunct al Învățămîntului (1990), șef de catedră și decan al Facultății de Litere (1992-1996) și președinte al Asociației de Literatură Comparată (din 1998), membru în Consiliul de Conducere al ICR (2009-2012).

Începînd cu 1946 a fost o prezență constantă și importantă în revistele literare și culturale românești, printre care *Gazeta Literară*, *Contemporanul*, *Viața Românească*, *Revista de Istorie și Teorie Literară*. Erudiția, inteligența și bunul său gust i-au adus un prestigiu imens în lumea literelor românești. Paul Cornea s-a mișcat competent și seducător pe teritoriile exegezei, comparatismului, istoriei ideilor și teoriei lecturii, cîteva dintre volumele sale fiind socotite opere de referință. Dintre acestea amintim monografia *Anton Pann* (1964), *De la Alexandrescu la Eminescu: aspecte, figuri, idei* (1966), *Originile romantismului românesc* (1972), *Oamenii începutului de drum* (1974), *Conceptul de cultură literară în cultura românească* (1974), *Regula jocului. Versantul colectiv al literaturii* (1980), *De la N. Filimon la G. Călinescu* (1982), *Itinerar printre clasici* (1984), *Introducere în teoria lecturii* (1988 și 1998), *Aproapele și departele* (1990), *Semnele vremii* (1995), *Interpretare și raționalitate* (1998), *Delimitări și ipoteze. Comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale* (2008). În 2013 a publicat, împreună cu Daniel Cristea-Enache, o carte-dialog intitulată *Cum a fost – ce a fost,* extrem de bine primită. La împlinirea vîrstei de 75 de ani, doi dintre autorii consacrați ai revistei noastre, Mircea Vasilescu și Liviu Papadima, au alcătuit în onoarea sa un volum colectiv intitulat *Cercetarea literară, azi.*

A primit, în țară, Premiul „B.P. Hasdeu“ al Academiei Române (1972) și Premiul Asociației Scriitorilor din București (1973). Între 1991 și 1997 a fost vicepreședinte al Asociației Internaționale de Literatură Comparată, iar în 1998 a devenit Officier des Palmes Académiques.

Paul Cornea (1923-2018)

A fost un mare profesor și un eminent exeget al literaturii române. De pildă, *Originile romantismului românesc* (care a fost, la origine, teza sa de doctorat) este o carte fundamentală, care lămurește definitiv o etapă importantă a modernizării culturii noastre. Studiile sale despre autorii secolului al XIX-lea sînt de neegalat. La cursuri, făcea din literatura pașoptistă – nu tocmai „atractivă" pentru studenți – un spectacol interesant. Dar nu s-a limitat la asta. La sfîrșitul anilor 1980, a scris *Introducere în teoria lecturii,* o sinteză excepțională pe o temă de mare interes în lume, realizată în vremuri grele, cînd accesul la cărți străine era dificil. A scris și studii de literatură comparată, și o carte de mare anvergură teoretică precum *Interpretare și raționalitate* (2006). A lăsat o operă vastă și cuprinzătoare, perfect integrabilă unui model academic de mare clasă (deși n-a fost academician), iar deschiderea și viziunea acestei opere abia de acum înainte au a fi descoperite. A fost vicepreședinte al Asociației Internaționale de Literatură Comparată și a înființat Asociația de Literatură Generală și Comparată din România.

Înainte de toate însă, Paul Cornea a fost un spirit viu și înțelept, care se identifica în fiecare clipă cu vocația de profesor. Cu generozitate inteligentă și cu severitate blîndă, reușea să-i îndrume și să-i formeze pe tineri, dar în același timp strîngea în jurul său oameni din generații diferite și cu profiluri intelectuale diferite, pentru care avea întotdeauna un sfat, o idee, o vorbă potrivită. A fost, cu siguranță, cel mai echilibrat și mai vizionar decan al Facultății de Litere din București, la începutul anilor '90, cînd totul era de reconstruit.

Pentru mine însă, a fost mai mult decît atît. Eram în anul al doilea de facultate, cam dezorientat, cînd mi-a propus o temă pentru lucrarea de licență: să mă ocup de titlurile volumelor de poezie. Pas cu pas, m-a învățat de toate, mi-a format modul de a gîndi asupra literaturii și culturii. Tot sub îndrumarea sa mi-am dat și teza de doctorat. Avea un stil afabil de a discuta și de a mă orienta pe cărările cele bune: pedagogia sa îmbina un fel inegalabil de a-mi da încredere („Dragă, tu știi cel mai bine ce ai de făcut, e lucrarea ta, tu ai gîndit-o") și o înțelepciune caldă care mă ferea de erori sau de „drumuri închise" („Direcția asta nu e bună, n-o lua într-acolo; ai toată libertatea să o faci, dar mă tem că nu vei obține mare lucru"). Mă gîndesc adesea că am avut un mare noroc cu un asemenea profesor și om extraordinar. Și mă mai gîndesc că sînt mulți alții asemenea mie. Căci, cum bine spunea cineva, Paul Cornea a fost, într-un fel sau altul, „profesorul tuturor".

Mircea VASILESCU

L-am întîlnit ultima oară pe profesorul Paul Cornea în august, după un accident neplăcut și, pentru orice persoană în vîrstă, primejdios: o căzătură pe scara blocului în care locuia.

M-am dus la căminul unde fusese internat, al comunității evreiești, cu inima strînsă. Îmi era frică de cum aveam să îl găsesc.

Avea un braț rupt, perfuzii, urmele a numeroase înțepături, figura trasă a unui om în suferință. M-am oprit cîteva secunde în pragul ușii, să-mi fac curaj să pășesc înăuntru.

Am răsuflat ușurat: m-a recunoscut din prima clipă. Mi-a zîmbit cald, mi-a prins mîna întinsă între mîinile lui și m-a privit lung, cu fața surîzătoare. Curtenitor, m-a poftit să iau loc, ca un amfitrion care face oficiile casei. Am găsit un scaun, l-am tras lîngă pat și am stat așa de vorbă cred că mai bine de un ceas: despre facultate, despre universitate, despre colegi, despre jalnica situație politică din România, despre norii negri ai politicii planetare (oripilat de climatul de intoleranță care se lățește și se adîncește nu numai la noi, ci pe tot globul)... Cîte și mai cîte. Era exact același Paul Cornea pe care îl știam de atîta vreme: cu verbul precis și rafinat, cu aceeași luciditate în a-și cîntări judecățile, cu același umor și chiar aceeași jovialitate discretă.

De fiecare dată cînd încercam să aflu cîte ceva despre sănătatea lui îmi devia gentil întrebările. Nu voia să vorbească despre suferința lui. Cred că nu dorea nici măcar să o recunoască.

La un moment dat, m-a întrebat dacă mă poate servi cu ceva: un pahar cu apă, cu vin? Apoi m-a rugat să ies puțin pe culoar, să se îmbrace de zi. M-am uitat la perfuziile care-i stăteau înfipte în brațe și am ieșit. Am întrebat o asistentă și mi-a spus să aștept un pic afară și să revin.

Profesorul Paul Cornea nu poate pleca de tot: e parte din ceea ce sînt.

Am revenit, m-am reașezat pe scaun și am reluat conversația despre oameni și despre lume.

Am citit cu sufletul la gură cartea de mărturisiri a lui Paul Cornea, în dialog cu Daniel Cristea-Enache, *Ce a fost – cum a fost.* Îl ascultasem de multe ori pe profesor evocînd experiențe personale – și avea ce povesti, slavă Domnului! Ba chiar, cum se întîmplă cel mai adesea odată cu înaintarea în vîrstă, Paul Cornea devenise tot mai generos în a împărtăși auditoriului din lucrurile pe care le trăise sau cărora le fusese martor. M-a îndemnat însă la lectură nu doar curiozitatea. Reflectasem în numeroase rînduri asupra farselor pe care le joacă istoria.

Tatăl meu a fost condamnat în anii '50, pe o legislație dată de aliați, dar răstălmăcită de către tribunalele românești, la patru ani de închisoare, în primul rînd pentru o serie de articole antisemite publicate între războaie. În aceeași perioadă în care tatăl meu era plimbat dintr-o închisoare într-alta, ca mulți alți deținuți politici, în condiții de detenție atroce, Paul Cornea, tînăr evreu cu simpatii comuniste, ocupa funcții importante în aparatul de partid și de stat. Au ajuns să fie colegi la Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu" și să colaboreze la lucrări colective. Din cîte știu, indirect, au avut relații cordiale – chiar dacă, foarte probabil, destul de reci.

Profesorul Paul Cornea a ajuns mentorul meu în studiul literaturii. Niciodată nici unul dintre ei nu a făcut către mine nici cea mai vagă aluzie defavorabilă la adresa celuilalt. Vremurile sînt vremuri, oamenii sînt oameni. Și, oricîte divergențe de opinie vor fi avut cei doi, îi unea cu siguranță un crez comun: valoarea personală este ceea ce contează la un om, nu ceea ce îi aduce hazardul conjuncturii și nici măcar înregimentarea pentru o cauză sau alta. A fost pentru mine, din partea ambilor, o excepțională pildă de umanitate – aceea care, continui să cred, ar trebui să fie miezul construcției lăuntrice a celor care se ocupă cu studiile zise și „umaniste".

În noiembrie, profesorul Paul Cornea ar fi împlinit 95 de ani. A trebuit mai întîi să se despartă de bunul său prieten, o altă figură luminoasă a culturii românești, Solomon Marcus. A trebuit să se despartă de soția de care îl lega un enorm atașament. Acum s-a despărțit de noi, cei care l-am îndrăgit și prețuit. Lasă în urmă amintiri pe care unii dintre noi se vor simți datori să le împărtășească public. Lasă în urmă oameni în care a rodit sîmburele de curiozitate și de profesionalism pe care l-a sădit în ei. Și, poate mai presus de orice, lasă în urmă cărți și studii de care nu ne vom putea despărți.

La plecare i-am promis că vin să îl revăd în septembrie, după reîntoarcerea din concediu. Nu m-am ținut de cuvînt și acum e prea tîrziu. Trag nădejde măcar că, așa cum îl știu de atîta vreme, mă va ierta și de această dată. Oricum, pentru mine, profesorul Paul Cornea nu poate pleca de tot: e parte din ceea ce sînt.

Liviu PAPADIMA

Andreea VLAD

dilematograf

Confuz

● ***Les fântomes d'Ismaël / Fantomele lui Ismael*** **(Franța, 2017), de Arnaud Desplechin.**

Fantomele lui Ismael de Arnaud Desplechin este, pe scurt, încă un film care încearcă să exorcizeze pentru profani mitul creatorului de film. Deloc întîmplător, protagonistul peliculei este regizorul Ismaël Vuillard. Excesiv în toate, dar mai ales în spirit și temperament, acesta se confruntă cu mai multe crize, care au neinspirația de a se produce relativ simultan: noul film la care lucrează avansează greoi, inspirat de rolul fratelui său Ivan Dédalus într-o palpitantă narațiune cu spioni, relația serenă cu Sylvia, care îi aduce mult echilibru interior, este periclitată de reapariția subită a fostei soții Carlota, fostul socru Henry Bloom are el însuși propriile obsesii legate de fiica dispărută sau de rolul său ca evreu în Rezistența franceză, plus concluziile unui final de carieră de cineast.

Autor al unor filme ludic-intelectuale și al unui univers al său, în care a știut să-și atragă un public fidel, Desplechin se simte foarte confortabil în a provoca cinefilii să îl urmeze între meandrele întortocheate ale naturii umane, într-un permanent registru sofisticat, totuși accesibil, care îmbină referințele literare, artele plastice, filozofia sau istoria cinema-ului. Francezul recunoaște influența unor Truffaut sau Alain Resnais, dar și apetitul pentru alambicatul stil vizual și literar al lui Godard. Sigur, Arnaud Desplechin face eforturi, unele admirabile *(Rois et reine* și *Un conte de Noël* în primul rînd) de a prinde grupul marilor cineaști francezi contemporani (Jacques Audiard și Bruno Dumont, chiar și François Ozon în unele filme), totuși distanța față de aceștia rămîne. Iar în acest film, cel mai grav suferă siguranța intenției regizorale, astfel încît numeroasele fire narative expuse în paralel sau cu dese oscilări dintre trecut spre prezent sînt intrigante, dar duc și la confuzie în lipsa acurateții care să le ordoneze. O coerență internă pare să lipsească sau cel puțin nu ajunge la marele public, confruntat simultan, chiar dacă cu umor și ironie, și cu non-prezențele din titlu, și cu demonii interiori ai autorului.

Fantomele lui Ismael funcționează mai bine punctual, în micro-universuri de sine stătătoare, după structura film în film, decît în ansamblu. Cel mai reușit astfel de film în film este dinamica relației de cuplu dintre Ismael (interpretat de actorul-fetiș al lui Desplechin, versatilul Mathieu Almaric) și noua sa parteneră, Sylvia (Charlotte Gainsbourg), o astrofiziciană cu o viață austeră, blocată simultan de strania ei pasiune pentru bărbații căsătoriți și de rolul de mamă pe care îl joacă față de fratele cu handicap. Cei doi impecabili actori francezi au o chimie palpabilă și o bună inteligență a jocului, servită deseori de dialoguri literare („Nu știu cum să te înșel. Nu știu să mă iubesc îndeajuns ca să te rog să vii cu mine", „Am nevoie să fug pentru a exista un pic"). Un alt film în film creează Carlotta, soția dispărută subit cu 21 de ani de urmă. Marion Cotillard oferă genul de personaj care a consacrat-o: femeia misterioasă, senzuală și romantică, aici suferind de o sensibilitate maladivă, cea care fuge de sine mai mult decît de ceilalți și care reapare subit pe plajele franceze, după un îndelungat periplu exotic, ca o tainică prezență în viața soțului și tatălui său. Maestru al portretelor feminine, Desplechin surprinde și cu personajul baroc interpretat de talentata Alba Rohrwacher, care dă viață Fauniei, o seducătoare actriță izvorîtă parcă din scrierile lui D'Annunzio, un faun modern ce pare mai degrabă un *alter ego* al lui Ismael („Ești invaziv, crești în mine ca un cancer. Vorbesc ca tine, gîndesc ca tine, mi-e teamă să dispar").

De parcă nu era suficient, nici Ivan, fratele diplomat (Louis Garrel), nu are parte de o viață mai puțin palpitantă, dimpotrivă. Recrutat tîrziu în diplomație, grație mai degrabă geniului său în a învăța ușor limbi străine rare decît unui CV notabil, Ivan are o naivitate prea vizibilă ca să nu devină suspectă, plus o sinceră relație de dragoste și ură cu fratele mai mare. Excedat, Ismael îl anunță pe Zwy, producătorul filmului său, îngrijorat că acesta dispăruse subit de pe platourile de filmare pentru *a se regăsi*, că Ivan ar fi murit. Tot acest colaj deconcertant are și un leitmotiv vizual, tabloul expresionist *Ceață de lavandă* al lui Jackson Pollock. Aceste jocuri pronunțat autoreferențiale și autoironice au, ce-i drept, o miză asumată, pentru că, așa cum mărturisea într-un interviu autorul, „cinema-ul e realitatea, însă e realitatea atunci cînd ea devine fascinantă". Extrapolînd, fascinația e, în *Fantomele lui Ismael,* în ochii spectactorului.

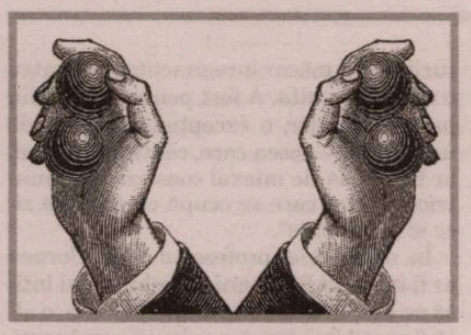

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Fără speranță

● **Low, *Double Negative*, Sub Pop Records, 2018.**

Pe 5 aprilie 1994, arma lui Kurt Cobain își proiecta proprietarul într-o istorie care, în lumea pop-ului, a pus întotdeauna un semn matematic între dramă și glorie. Odată cu vocalistul grupului Nirvana, glonțul acela pulverizа și un univers *alternative,* cel al *grunge*-ului, devorat, ca în toate poveștile clasice, de lăcomia și abuzul industriașilor *creative,* de vulnerabilitatea actanților și de puseurile ciclotimice ale consumatorilor. Dacă *indie*-ul, privit dintr-o perspectivă de gen, tocmai își epuiza prin moartea *icon*-ului Cobain unul dintre momentele de grație *mainstream*, undeva în Minnesota, la 25 de ore de mers cu mașina de Seattle, în Duluth, pe Lacul Superior, Alan Sparkhaw, Mimi Parker și John Nichols își lansau primul album sub numele Low. *I Could Live in Hope* era și va rămîne o ripostă asumată la felul în care *grunge*-ul își consuma(se) angoasa: *„Cross over and turn, / Feel the spot, don't let it burn / We all want, we all yearn, / Be soft, don't be stern"*.

Mirosului acela persistent al unui ciudat *angst* adolescentin metropolitan, interiorizat, aproape dezabuzat – *„Gotta find a way, find a way, when I'm there, / Gotta find a way, a better way… I'd better wait"*, își răcnea Kurt furia în 1991 –, ei îi opuneau un cîntec de leagăn, lentoare, multă lentoare și melancolie, pășind în lateralul tuturor resuscitărilor hippie produse de Generația X. Din 1994, anul lui *ICLiH*, pînă astăzi, formația americană și-a construit în jurul stabilului cuplu Sparkhaw-Parker, cu ireversibilitatea și încăpățînarea unui metronom, o operă cvasiinsulară în aria *indie* – 11 albume de studio, majoritatea lansate de – ironie! – label-ul Sub Pop Records. Prin ele, Low a mers pe un drum paralel industriei și comerțului, intersectîndu-le doar fugar prin piese ajunse în spot-uri comerciale, seriale TV sau pe un album de *cover*-uri cîntate de Robert Plant, păstrîndu-și intacte legăturile cu scena independentă din Duluth, dar și cu sursele pe care le-au citat întotdeauna, americana, *prog*-ul pinkfloydian timpuriu și post-punk-ul britanic. Trio-ul acesta s-a „reinventat" ingenios și subtil cu aproape fiecare *release* în parte (dar mai ales cu fiecare producător în parte), îmbătrînind *cool*, la fel ca alți atleți americani ai pop-ului cu chitare, Yo La Tengo, oscilînd, pe măsura trecerii timpului, cu mai multă hotărîre între disonanță *(Secret Name,* 1999, produs de Steve Albini) și încercări de a traversa teritorii mai degrabă „nepericuloase" *(The Great Destroyer*, 2005, produs de Dave Fridmann).

În 2018, la 25 de ani de la înființare, Low actează din nou paradigmatic prin cel de-al 12-lea album de studio, *Double Negative,* împingîndu-și *sound*-ul la marginea propriului peisaj, deconectîndu-se parțial de la acel continuum de reflexe prin care le poți urmări/scana muzica în timp. Dacă *Ones and Sixes*, precedentul LP, poate fi privit ca un preambul, *DN,* încărcat definitiv cu un pesimism care transpiră anxietate și cu ideile despre producție ale aceluiași B.J. Burton – a mai lucrat cu Bon Iver, James Blake sau Hippo Campus –, vine să configureze apăsat un model fragmentarist, în care texturile devin mai importante decît obiectul. Bașii se deformează, chitările se încăpățînează să-și păstreze doar uneori claritatea, vocile sînt procesate masiv pentru a se fixa într-o reflexie a ceea ce Alan Sparkhaw numea, într-un interviu recent, „tot mai absurda realitate de zi cu zi": *„It's not the end, / It's just the end of hope"*.

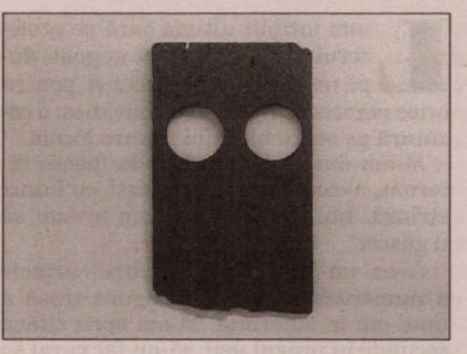

***Paul Breazu** este jurnalist.*

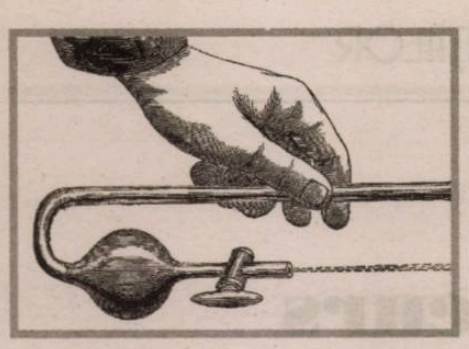

Oana STOICA

rosencrantz & co

Munca nu îl mai face pe om

● *Work in progress*, un spectacol de Gianina Cărbunariu, scenografie: Mihai Păcurar, mișcare scenică: Alessandro Sciarroni, pregătire muzicală: Cristina Renzetti. Cu: Francesca Camurri, Enrico Caroli Costantini, Roberta De Stefano, Vladimir Doda, Luigi Feroleto, Michele Galasso, Mattia Giordano, Leo Merati, Federica Ombrato, Giulia Quadrelli, Chiara Sarcona, Maria Vittoria Scarlattei, Giacomo Stallone, Marco Trotta, Valentina Vandelli, Maria Luisa Zaltron. Emilia Romagna Teatro Fondazione – Teatro delle Passioni Modena, Italia, cu sprijinul Fondazione Cassa di Risparmio di Modena. Proiect cofinanțat de Fondo Sociale Europeo. Partener: Festivalul de Teatru Piatra Neamț.

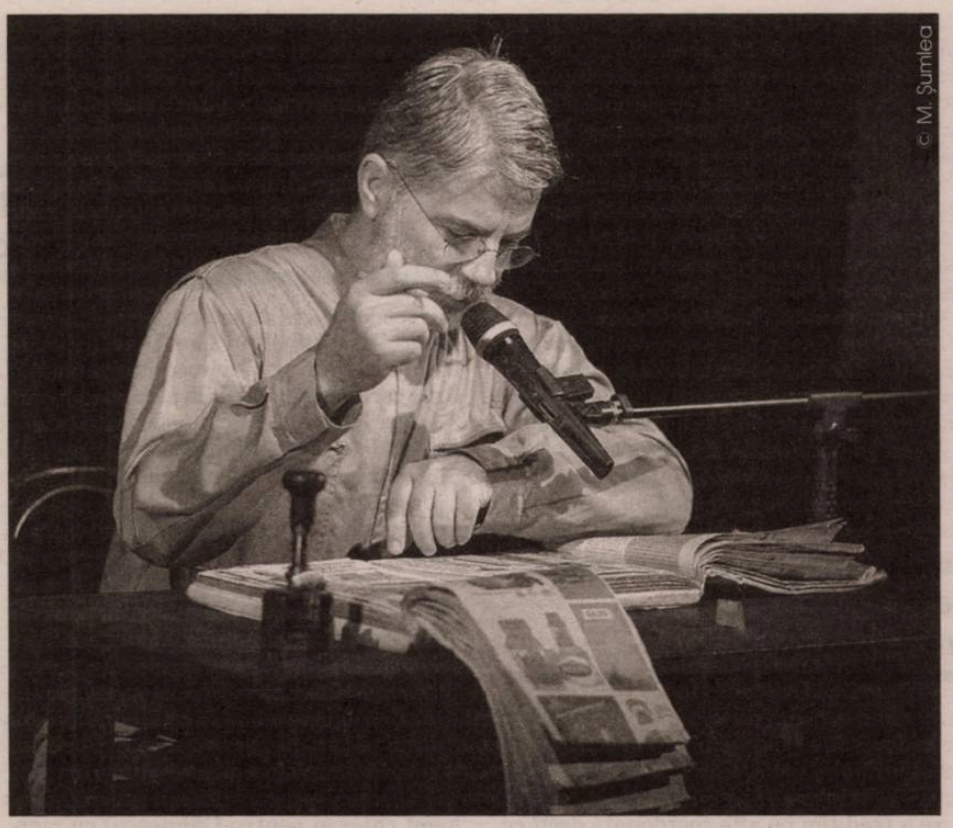

O succesiune de crize economice a degradat grav piața muncii în ultimii ani. Globalizarea și-a arătat reversul: colapsul economic din 2008, deși declanșat în SUA, a avut efecte în întreaga lume. Migrația economică din Estul Europei către Vestul european sau american a mărit presiunea pe piața muncii, iar valurile de refugiați din Orientul Apropiat au adîncit criza. Afluxul de străini în Europa, Canada și SUA a determinat recrudescența intoleranței, acutizarea rasismului și a xenofobiei. Revenirea naționalismului în politicile de stat, ca pretins antidot pentru globalizarea incapabilă să propage un model viabil de trai pentru toată lumea – ca să fie valabil, discursul pro-drepturi, toleranță și respectul celuilalt trebuie susținut la nivel economic – și a retoricii patriotarde, care parazitează toate straturile societății, este o reacție la dezechilibrul dintre cerere și ofertă pe piața muncii („românii fură locurile de muncă ale englezilor, spaniolilor etc."). Sîntem ceea ce muncim, dacă avem ce munci. Acesta este fundalul pe care regizoarea Gianina Cărbunariu a construit un spectacol, *Work in progress*, în Modena, oraș dintr-o regiune „norocoasă" a Italiei (așa l-au caracterizat actorii, referindu-se la prosperitatea zonei). Prezentat în cadrul Festivalului de Teatru de la Piatra Neamț și apoi la Iași, în deschiderea Festivalului pentru publicul tînăr, *Work in progress* este bazat pe 100 de interviuri pe care cei 16 actori (în România au venit numai 15, unul fiind bolnav, motiv pentru care spectacolul a fost ajustat) le-au făcut cu diverși oameni (ai muncii), imigranți sau nu, descoperind latura mai puțin norocoasă a orașului. Spectacolul nu este un documentar veritabil, ci unul ficționalizat, în care poveștile reale sînt metaforizate prin integrarea temei într-o perspectivă mai largă, intimă și dureroasă. Este vorba despre aspirațiile personale ale individului, de scopurile existențiale pe care le stabilește singur și de așteptările, realiste sau nu, pe care le are de la viață. Încorporate astfel în intimitatea viselor, rateurile reale – munci sub nivelul educației, prost plătite, abuzuri (nereguli contractuale, muncă la negru, încărcarea cu ore suplimentare neplătite, discriminări etc., în general, forme de profit bazate pe exploatarea celor aflați în situații vulnerabile) – dau măsura unei realități dureroase, în care munca devine o constrîngere care împovărează, pînă la anihilare, identitatea umană. Interesant este cum diferite munci grele, umilitoare, făcute de nevoie și susceptibile de abuz, sînt reconfigurate la nivelul visului în domenii de lucru mai „norocoase" precum baletul (două balerine redau relația pacient vîrstnic – îngrijitoare/*badante)*, fotbalul etc. Am pus ghilimelele pentru că și în aceste domenii, relațiile de muncă pot avea laturi deziluzionante, lucru pe care spectacolul îl tratează explicit (se pare că ideea că artistul trebuie să muncească gratis „pentru că îi place ceea ce face" se propagă cu viteză în Europa și contaminează și alte domenii, nu neapărat vocaționale). În spatele, pe fondul și în paralel cu degradarea muncii, crește apetența pentru discriminare, uneori explicită, alteori cosmetizată sub aparența bunelor intenții și a obișnuințelor sociale. Scena interviului de angajare, cu candidata în centru și angajatorii așezați în cerc, este similară unui interogatoriu, atît ca tehnici de intervievare, cît și ca tactică (intimidare prin poziționarea „evaluatorilor"). Și „suspecta" chiar are ceva de ascuns: este de etnie Sinti (populație romă, stabilită în Italia și în centrul Europei de cîteva sute de ani, dar încă neintegrată în societate). Construit coral, *Work in progress* este un spectacol neliniștitor despre realitatea care ne zgîndăre: renașterea radicalismelor politice pe fondul sărăcirii.

Sîntem ceea ce muncim, dacă avem ce munci.

● *Colibri* de Garret Jon Groenveld, regia: Daniel Popa. Cu: Daniel Popa și Irina Margareta Nistor. Teatrul LUNI & Doctor's Studio.

Un alt spectacol din Festivalul de Teatru de la Piatra Neamț, *Colibri,* prezintă exact viitorul distopic care se prefigura în prezentul neliniștitor din *Work in progress*. Reluat după o primă montare în 2012 (regia Florin Piersic Jr., cu Daniel Popa și Laurențiu Bănescu), de data aceasta cu Daniel Popa ca regizor și actor și cu Irina Margareta Nistor ca *special guest,* textul lui Garret Jon Groenveld previzionează un viitor sumbru pe turnanta care unește distopia de pe piața muncii (unde muncile vor fi obligatorii și aproape letale) și o dictatură subminată, mai degrabă haotic decît eficient, de terorism. Revenirea instrumentelor poliției politice ca elemente de bază pentru autocrația din *Colibri* permite un joc interesant: Daniel Popa apelează la Irina Margareta Nistor pentru rolul de Big Brother, supraveghetorul-Dumnezeu. Scenic, miza este folosirea pe post de personaj a unei voci celebre și prin urmare recognoscibile, ea căpătînd corporalitate în imaginarul public. Mai mult, este un joc al simbolurilor: prezența unei voci reprezentative pentru o formă de rezistență în perioada dictaturii comuniste este asociată cu libertatea, iar familiaritatea ei adoarme atenția spectatorului, care nu percepe semnele (încă o dată) neliniștitoare ale inchiziției futuriste. *Colibri* este un duet performativ, cu un actor, Daniel Popa, profund ludic, care își construiește personajul prin suprapunerea mai multor straturi de cinism, ironie, autoironie, furie, frică și revoltă, și o voce care se folosește de modul în care este percepută la nivel public pentru a deveni, pe scenă, exact contrariul. Dincolo de conexiunea tulburătoare dintre text și realitate, *Colibri* este un spectacol cu o teatralitate inteligentă.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Ego proza la recurs

● **Colecția „Scriitori de Poveste“, Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.**

Ideea e pe cît de fericită, pe-atît de simplă: unsprezece prozatori din noul val sînt puși în contact stilistic nemijlocit cu unsprezece (mai mult sau mai puțin) clasici ai literaturii române. Simonei Antonescu îi revine Otilia Cazimir; lui Mihai Buzea – Vasile Pogor; lui Iulian Ciocan – Nicolae Gane; lista continuă cu Adela Greceanu (Vasile Alecsandri), Florina Ilis (Eminescu), Cristian Fulaș (Dosoftei), Dan Coman (Mihai Codreanu), Alex Tocilescu (Topîrceanu), Bogdan Răileanu (Costache Negruzzi), Tudor Ganea (Sadoveanu) și, în sfîrșit, Andrei Crăciun (Ion Creangă). În primă instanță, va fi fost vorba despre niște microbiografii romanțate dedicate celor ale căror case memoriale se află în patrimoniul Muzeului Literaturii din Iași. Un proiect, așadar, instituțional. Deci, prin forța lucrurilor, corect și pasibil de un anume conformism. Că n-a fost așa, că în cele din urmă, el s-a realizat în beneficiul literaturii, și nu al istoriei de mărunt interes documentar, e meritul celor doi coordonatori ai colecției, Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu.

Tocmai elementul magic, tocmai tremurul ezoteric.

Spuneam că ideea mi se pare cum nu se poate mai fastă. Mai întîi, pentru că vine să infirme programatic o prejudecată care a circulat destulă vreme în literele autohtone. Anume că tinerii prozatori de azi (și mai cu seamă cei care s-au afirmat în seria „Ego Proză“ a editurii Polirom) ar fi incapabili de obiectivare. Nu discut reaua-credință a unei asemenea alegații, pentru că ea se dovedește, în primul rînd, falsă.

O altă calitate derivă din aceea că propunerea pare a fi fost un stimulent bibliografic, o binevenită „extindere a domeniului luptei“. Nu știu pentru cîți dintre autorii din listă relectura unor precursori de secol XIX va fi fost neapărat o prioritate. Îmi închipui că majoritatea (o exclud de aici pe Florina Ilis) s-au apropiat abia acum intensiv de amănuntele vibrante ale unor figuri pe care manualele școlare au reflexul de a le mortifica. Or, pentru un prozator, această reactivare a tradiției pe alte coordonate decît cele exemplare și idilizante e o experiență care se poate arăta decisivă. În fond, nici Burgess n-a scris numai *Portocala mecanică*, ci și două romane incandescente despre Shakespeare și Marlowe.

În sfîrșit, ca joc intelectual, m-am amuzat să urmăresc cît de adecvată a fost, de la caz la caz, împărțirea rolurilor. Aici intră în scenă intuiția regizorală a cuplului Teodorovici-Lăzărescu: să exploatezi umorul versatil al lui Alex Tocilescu pentru a-l restitui pe Topîrceanu, să găsești firul care leagă sensibilitatea reținută a Adelei Greceanu de calmul Biedermeier al lui Alecsandri, să mijlocești întîlnirea dintre un neoexpresionist ca Dan Coman și un orfevru tragic de felul lui Mihai Codreanu ș.a.m.d. mi se pare cel puțin provocator.

În fond, nici Burgess n-a scris numai Portocala mecanică.

Cum n-aș putea comenta nici măcar pe scurt toate cele unsprezece volume ale seriei, am să mă limitez la cîteva rînduri care privesc disponibilitatea autorilor de a păcăli documentul în favoarea purei ficțiuni. Campionii acestui capitol sînt Andrei Crăciun și Tudor Ganea. Primul are tactul de a umple golurile din biografia lui Creangă (veritabil impediment chiar și pentru Călinescu) cu mortarul anacronismului frapant. E memorabilă, de exemplu, scena în care, într-un birt al Iașiului de-acum un secol și jumătate, Eminescu, Creangă și Caragiale petrec un capăt de noapte acompaniați de un „bețiv de gară“ care recită, spontan, versuri din Nichita Stănescu! Ca și cum formulele stilistice ar premerge stricta cronologie, iar ceea ce trebuie rostit va fi, pînă la urmă, rostit într-un fel sau altul. E ceea ce, cu o treaptă mai jos, totuși, încearcă și Bogdan Răileanu atunci cînd îl pune pe Negruzzi să-și teoretizeze fibra autoironică (n-aș băga mîna în foc nici măcar că, la 1857, cuvîntul exista în limba română; iar că autorul lui *Alexandru Lăpușneanu* vorbea despre sine în jargonul criticii literare – nici atît). Ce reușește Tudor Ganea e încă și mai spectaculos. Și anume izolînd, din uriașul *roller coaster* care e viața lui Sadoveanu, tocmai elementul magic, tocmai tremurul ezoteric. Cartea începe sub semnul legendelor urbane care escaladează odată cu moartea scriitorului și pe care întregul său destin pare a le fi atras dintru-nceput.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

preț pachet ziar + 1 carte 16,99 lei

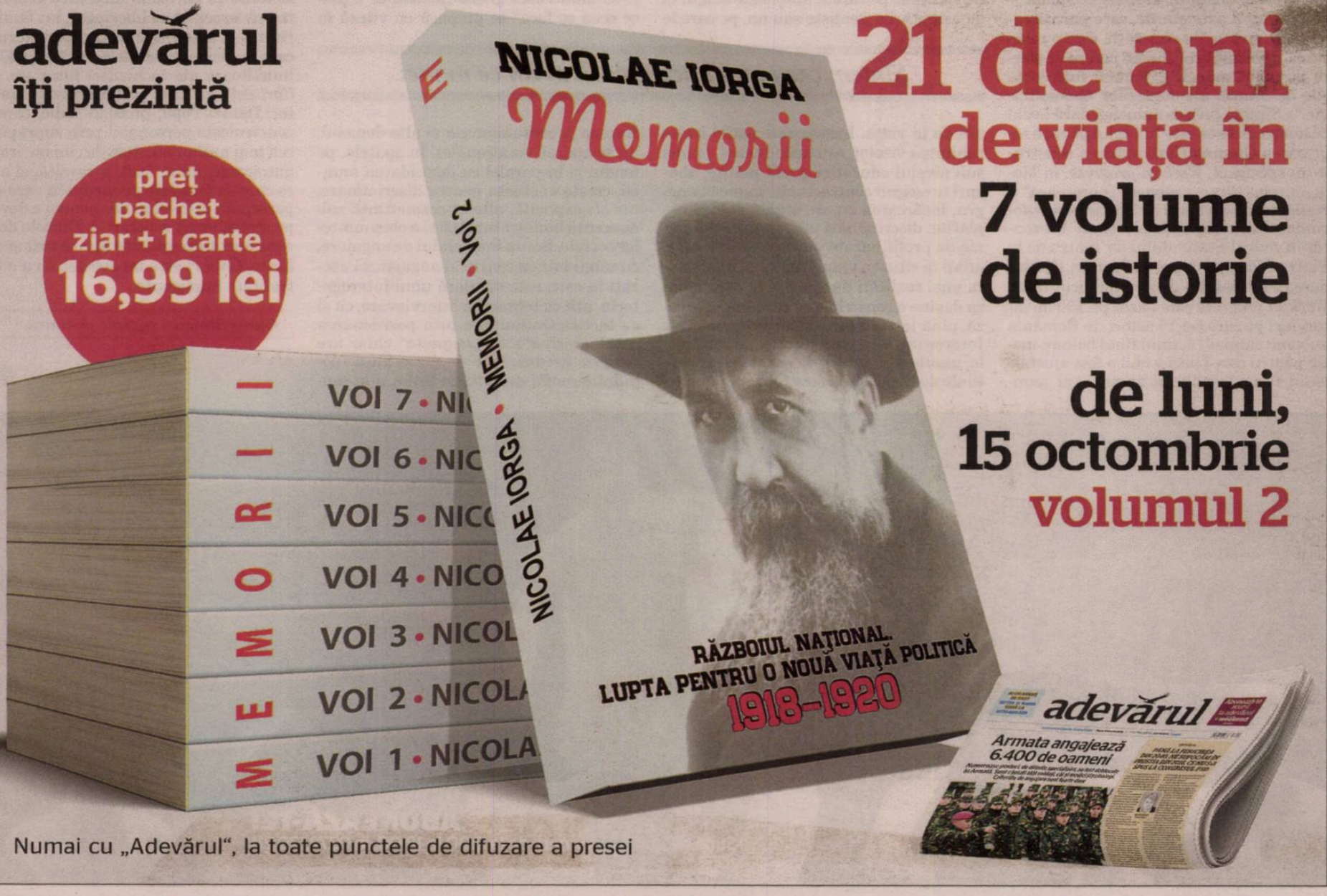

21 de ani de viață în 7 volume de istorie

de luni, 15 octombrie volumul 2

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Veneția, sau puterea irezistibilă a frumuseții

Fusese un zbor lung, mai cu seamă că decolarea întîrziase la capătul pistei cîteva zeci de minute, iar apoi avionul nu mai primise permisiunea de a ateriza, fiind nevoit să dea un ocol deasupra orașului. Supraaglomerat, ca de obicei, cu lume pestriță. Compartimentele de bagaje pline cu saci din rafie, cu mînere și fermoar. Stăteam la culoar, loc strategic unde mai poți scoate un picior în afară și te mai poți ridica, din cînd în cînd. Priveliștea oferită de hublou nu mă mai emoționa, bătusem drumul Veneției, ca să zic așa, de prea multe ori, preferam să pot privi în lungul aeronavei și în lateral, fără a fi considerat băgăcios.

În fața mea erau mai multe mame cu sugari care țipă la decolare pentru că nu știu să caște cînd li se înfundă urechile și care plîng toți de la plînsetul unuia singur. În stînga aveam o doamnă excesiv de fardată, care citea o revistă de scandal, cu destul de multe persoane dezbrăcate pe fiecare pagină. La geam stătea fiica de zece ani a doamnei, care, din cînd în cînd, întreba cu inocență: „Mama, cine sînt personajele din revistă?“, de ce stau în poză așa sau altfel, iar doamna, destul de plictisită, o lămurea agasată, mai mult ca să scape de copil și să se poată concentra pe textul scurt și pe imaginile elocvente, care, fiecare, valora cît o mie de cuvinte. Încercam să citesc o carte de pedagogie, însă privirea îmi era atrasă, involuntar sau nu, ori de cîte ori doamna de alături mai dădea pagina. La un moment dat, fetița a întrebat-o pe mamă de ce o doamnă mai poartă o cămașă, din moment ce are toți nasturii descheiați și, preț de o secundă, m-am gîndit că ar fi o idee bună să lansez sugestia ca revista respectivă să fie citită într-un cadru mai intim, fără copii de față. Apoi am renunțat la rolul de moralist, descurajat și de cataramele mari, grele, aurii, ale genții din blană ecologică de leopard, aflate la picioarele mamei.

În dreapta mea, dincolo de culoar, erau trei bărbați din mediul rural, care mergeau la muncă în Italia. Aveau pulovere ponosite și fețele arse de soarele cîmpului. Doi dintre ei, la 40 de ani, dar arătînd de 50, vorbeau despre greutățile vieții: rate, împrumuturi, cămătari, divorțuri, boli. În rînd cu ei, la geam, era un adolescent, de maximum 17 ani, cu părul cîrlionțat și privirea limpede, care păstrase în ea inocența copilăriei. Asculta conversația, fără să intervină. Stătea cu mîinile pe genunchi, cuminte, și presupun că m-am holbat la mîinile lui o bună bucată de vreme, pentru că nu mai văzusem niciodată așa ceva. Avea palmele enorme, deși el nu era masiv, nici foarte înalt. Dar palmele erau cît lopata, brăzdate de mușchi și vene torsionate. La capătul degetelor, unghiile erau rotunjite sferic și am făcut presupunerea că băiatul scosese, de mic, cartofii cu mîinile goale din pămînt. Probabil că asta făcuseră strămoșii lui, de generații, de aici adaptarea, mutația, degetele ca niște rădăcini. Mi-l imaginam ud, pe poaie, înglodat pînă la glezne, aplecîndu-se și scoțînd cartofii cu palmele goale, ar după ar... Gînduri, desigur, hazardate și lipsite de un fundament științific. Din cînd în cînd privea pe geam, apoi participa iarăși, mut, la conversație. Mi-am dat seama că, de fapt, nu suflase vreo vorbă tot drumul.

„Veneția, se vede Veneția“, începu să strige fetița din stînga, plictisindu-se de revistă înaintea mamei. Într-adevăr, avionul se rotea foarte aproape de oraș și se distingeau, cu claritate, Canal Grande, Piața San Marco, insulele. Lumina blîndă făcea să sclipească cupolele și acoperișurile piramidale ale campanilelor. Pe partea cealaltă a avionului, băiatul privi cu atenție prin hublou, dar nu văzu nimic, pentru că avionul executa un viraj la stînga. „Uite vaporașe“, zicea fetița, deși mama văzuse, de bună seamă, multe vaporașe la viața ei, pentru că nu-i acorda nici o atenție. Băiatul de pe dreapta își făcea umbră cu palmele, încercînd să vadă ceva. Și, la un moment dat, miracolul se produse. Avionul își schimbă direcția de zbor și execută un viraj la dreapta, înclinîndu-se și oferindu-i, dintr-un foc, întreaga priveliște a Veneției, de foarte aproape. Băiatul se făcu una cu hubloul, se contopi literalmente cu plasticul cabinei, părea un abțibild bidimensional, convex, tricotat. Nu mai vedeam nimic prin hubloul lui. Bărbații nu observară că tînărul nu mai participa la conversație. Se pregăteau de contactul cu solul. Fetița era invidioasă și își sîcîia mama cu întrebări. După aterizare și aplauzele ușurate ale pasagerilor, băiatul porni telefonul mobil și sună pe cineva. În palma lui, telefonul deveni invizibil. Lumea se ridicase în picioare și cotrobăia după bagaje, deși avionul mai rula încă. Adolescentul se ridicase și el, dar stătea cocîrjat, cu mîna la ureche, și am observat că îi curgeau lacrimi pe obraji. Cînd persoana apelată răspunse, în cele din urmă, băiatul izbucni în hohote și, printre sughițuri, îngăimă: „Mamă, s-a văzut... am văzut... Veneția! Este... nu știam... nu aveam de unde să știu... cel mai frumos lucru pe care l-am văzut pînă acum! Nu pot... nu am cuvinte să descriu... este minunat... Sînt... fericit! Îți mulțumesc! Te iubesc, mama!“ Iar eu m-am gîndit, nu știu de ce, la Droctulf, războinicul longobard care a decis să apere Ravenna, deși venise de departe pentru a o trece prin foc și sabie.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

PUBLICITATE

Historia.ro

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 28 SEPTEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

PACHET SPECIAL
14,99 LEI
REVISTĂ +
Coliță filatelică
BRÂNCUȘI

numai împreună
cu revista
Historia Special,
în limita stocului
disponibil

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Liliana NICOLAE

Tristețea unui partizan anticomunist

Era un mijloc de toamnă blîndă cînd am călătorit la Făgăraș. Mai exact, la Vișțișoara. Un sat înconjurat de livezi răsfirate pe dealuri. Crestele ascuțite ale munților păreau liniile unei electrocardiograme care o luase razna. Iar merele, rămase încă în copacii desfrunziți, luceau roșii, ca globurile într-un brad de Crăciun.

În curtea unei casei din Vișțișoara merele căzuseră pe jos, în iarba încă udă, de la ploaia de peste noapte. „Erau ani în care strîngeam și două vagoane de mere" – îmi spune Liliana Robu și îmi arată un deal care se ridică în spatele casei: „Acolo se întîlnea tata cu partizanii și le ducea de mîncare. Pe dealul ăla e un cireș și un brad. Acolo voia tata să facă o troiță în amintirea întîlnirilor lui cu băieții."

Liliana Robu culege cîteva mere din iarbă. În copilărie făcea frecvent asta. Tot în copilărie, pe cînd avea 7 ani, tatăl ei a plecat de acasă. Copiilor – Lilianei Robu și fratelui ei mai mic – li se spusese că tatăl, Olimpiu Borzea, profesor de română la școala din Vișțea de Jos, pleacă în Regat după porumb.

A fost o despărțire aparent obișnuită, iar copiii s-au purtat așa cum se purtau cînd tatăl pleca de acasă cu treburi: băiatul a rămas bosumflat în prag, iar fetița de 7 ani a fugit după el de cîteva ori, plîngînd. Mai tîrziu, peste ani, avea să afle că era cît pe-aci să-l înduplece să se întoarcă din drum.

Mama copiilor știa că Olimpiu Borzea urma să plece în Grecia, cu cîțiva partizani, ca să fugă de Securitate. Era o perioadă în care se înmulțeau arestările. Securitatea devenea tot mai puternică. Era începutul anilor '50 și se strîngea lațul, cum se spune. Așa că singura speranță pentru cei din Rezistență era fuga din țară.

Olimpiu Borzea nu a reușit să fugă. A fost arestat. Familia nu a știut nimic de el timp de doi ani. Primul semn a venit în 1955, odată cu procesul. O parodie de proces, cum erau toate pe atunci. Sentința a fost capitală: pedeapsa cu moartea, prin împușcare, pentru „complicitate la crimă împotriva securității interne și externe a Republicii Populare Romîne, complicitate la acte de teroare și constituire de bandă în scop terorist și deținere ilegală de armă militară".

Ce se întîmplase, de fapt? Olimpiu Borzea i-a ajutat cît și cum a putut pe partizanii din zona Făgărașului. Pentru comuniști, asta însemna „terorism", iar partizanii erau „bandiți". Olimpiu Borzea a fost, de fapt, organizatorul rezistenței pasive din satele din Făgăraș. Timp de patru ani, i-a ajutat pe partizani. Cu haine, mîncare, muniție. Le-a ascuns armele în grădină și i-a adăpostit, cînd erau urmăriți. Doi dintre ei au fost aduși într-o noapte, ascunși într-o căruță plină cu fîn. Erau frații Laurian și Remus Sofonea. Amîndoi erau răniți. Unul dintre ei – rău de tot. Într-o zi, cînd erau singuri acasă, au hotărît să se împuște unul pe altul, ca să nu-i creeze probleme profesorului din Vișțea de Jos. Laurian a scăpat, Remus a fost îngropat în spatele casei.

Armele și partizanul mort erau motivele pentru care Securitatea a săpat de multe ori grădina din spatele casei, în lung și-n lat. Veneau cu dubele acelea negre care o speriau pe Liliana Robu în copilărie. Își amintește că toată lumea fugea de pe drum și se ascundea prin case cînd apărea o dubă pe stradă, plină cu securiști. Uneori, veneau și o luau pe mama Lilianei, ca să dea declarații. Femeia se întorcea noaptea tîrziu, cu ce găsea. Nu scoteau nimic de la ea. De fapt, nici nu știa că Olimpiu Borzea era arestat. Îl credea în siguranță, în Grecia.

„Uneori mă întrebau și pe mine cîte ceva" – povestește Liliana Robu. „Tot voiau să știe unde e Bimbo îngropat. Bimbo era cîinele nostru și ei credeau că sub oasele lui ar fi arme."

Securiștii nu au găsit nici armele, nici cadavrul. (Rămășițele acestuia au fost scoase abia după 1990.) Cu toate acestea, condamnarea a venit: pedeapsa cu moartea, prin împușcare. Însă nu l-au împușcat, ci l-au mutat din închisoare în închisoare vreme de nouă ani, timp în care aveau grijă să-i spună deseori că ziua care urma era ziua în care va fi executat.

„Șase luni a stat legat în lanțuri. Erau în închisoare și cumnații lui, vărul lui primar, Gheorghe Borzea, dar și prietenul lui cel mai bun, doctorul Stanciu, care s-a și spînzurat în închisoare" – îmi spune Cătălin Robu, fiul Lilianei și nepotul lui Olimpiu Borzea. „L-au scos de vreo cinci sau șase ori să-l execute și l-au băgat în cabina aceea unde – spunea el – nu putea să-și îndoaie nici genunchii. Îi puneau arma în față și-i spuneau: *Banditule, ți-a sosit ceasul! S-a terminat cu tine! Ești mort!*... Îl chinuiau. La un moment dat apărea un gardian și întreba: cum îl cheamă pe ăsta? Olimpiu Borzea?! A, păi în seara asta trebuie să-l împușcăm pe Gheorghe Borzea... sau spuneau un alt nume dintre cei apropiați lui. Așa că bunicul se întorcea în celulă, dar rămînea cu impresia că altcineva dintre apropiații lui urma să fie omorît. Slavă Domnului, s-au întors toți. Au scăpat. Cu excepția doctorului care s-a sinucis."

Cătălin o să țină minte toată viața poveștile din închisoare spuse de bunicul lui. Și alfabetul Morse pe care l-a învățat de la bunicul lui. „Ei comunicau în închisoare prin Morse, își trimiteau mesaje, ca să afle cine mai trăiește și cine nu. Primul mesaj pe care m-a pus să-l învăț și despre care mi-a zis că o să-mi fie util toată viața a fost SOS." Și bărbatul bate în masa de lemn cele trei semnale pe care, din fericire, l-a folosit doar în joacă. „Învățase trei limbi în închisoare, și-a făcut o cultură generală mult mai puternică pentru că era închis cu crema societății. Povestea despre un țăran din Maramureș, care era foarte supărat... că el are de treierat, că trebuie să ajungă acasă... iar după cîțiva ani în închisoare putea să concureze cu un doctor docent. Atît de multe lucruri învățase după gratii. Se învățau unii pe alții. Bunicul îi învăța gramatica, altul... limba germană.

„Noi n-am știut că tata trăiește" – continuă Liliana Robu. „Dimpotrivă. Mama a primit acasă un pachet cu hainele și cu verigheta lui, ca să credem că a murit. Doar părintele Arsenie Boca, la care se ducea bunica, i-a spus că tăticul trăiește și va veni. Toată lumea o credea nebună. Cînd mergeam cu sorcova, prin sat, lumea ne întreba ce mai știm de tata... și tot ei ziceau: ee, nu mai trăiește! A murit!"

Au trecut, însă, nouă ani, timp în care Olimpiu Borzea a fost, pe rînd, la Uranus, Jilava, apoi la Aiud. Anul 1964 a adus vestitul decret de amnistiere și, într-o duminică dimineața, Liliana – care avea de-acum 16 ani – s-a dus cu mama la gară. Fuseseră anunțați că „tata va veni acasă".

„Fratele meu spunea că el nu știe cine e omul ăla care o să vină. Dar eu m-am dus cu mama la gară și mă așteptam ca din tren să coboare tata. Am văzut un bătrînel gîrbovit, slab și cu accent de regățean. Mama s-a dus la el, iar eu mi-am zis că trebuie să fie tata."

„Din spusele bunică-mii, era cel mai frumos bărbat din toată zona" – spune Cătălin Robu. „Era un tip înalt, la 1,85-1,90 metri. Cînd a plecat avea 90 de kilograme, iar cînd s-a întors – după nouă ani – avea 45 de kilograme și trei tipuri de TBC."

„Îmi amintesc că nu putea să vorbească mult, nu putea să mănînce mult" – povestește Liliana Robu. „Dar aduna firimiturile de pe masă și le mînca. Mergeam cu el prin oraș, se uita la vitrine și nu-i venea să creadă cît de mult se schimbase lumea în nouă ani. Îi plăcea să stea deseori să privească cerul înstelat. Asta-i lipsise mult la închisoare."

Ca și cînd viața lui ar fi curs firesc, fără traume, fără remușcări.

În nouă ani, de fapt, poate doar cerul rămăsese neschimbat. În rest, socrul lui s-a spînzurat, pentru că avea curtea plină de arme și a intrat în panică atunci cînd au început perchezițiile. Soacra a murit de inimă rea. Tatăl lui a murit după vreo doi ani de la arestarea lui, iar soția nu a mai putut să lucreze nicăieri, pentru că era „soție de bandit". Și, nu în ultimul rînd, cei doi cumnați au fost închiși cu el.

Pe unul dintre ei l-am vizitat în Vișțea de Sus. Un bărbat încă în putere, cu păr alb și mîini muncite, cu amintiri vii, pe care mi le spune cu simplitate, cu modestie, ca și cînd viața lui ar fi curs firesc, fără traume, fără remușcări.

„Eu mă numesc Bucelea Vasile, sînt născut în 1935. Am făcut pușcărie șapte ani și patru luni pentru că am ajutat partizanii din Munții Făgăraș. Am fost, de fapt, condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică. Iar cînd am plecat la pușcărie mi-am lăsat soția însărcinată. Cînd m-am întors, mi-am găsit fetița de 7 ani."

E momentul în care soția, femeie muncită și ea, învățată cu greutățile, începe să plîngă. „Plîng de fiecare dată cînd îmi amintesc " – îmi spune. „Eram gravidă și n-am știut dacă mai vine sau nu mai vine înapoi. L-o luat, l-o dus... și acolo n-am știut nimic de el. I-am trimis scrisori, dar degeaba! Și acuma parcă mă ajunge necazul... of! Cînd l-o judecat, atunci am născut. Chiar în ziua aia. Îi mai trimiteam pachet, dar nu știam dacă primea ceva."

„Cînd primeam pachete, ne duceau într-o cameră mică și îl desfăceau acolo și controlau tot" – duce mai departe povestea Vasile Bucelea. „Odată, un gardian mi-a zis că am primit și o fotografie, dar că a luat-o milițianul. Am știut că e o poză cu copilul meu. Și atunci m-am dus la milițian și i-am zis: poate sînteți tată de copil, știu că mi-ați găsit o fotografie... sînt de atîta timp arestat și nu mi-am văzut copilul. El a scos o fotografie de sub geamul de pe birou și mi-a dat-o. Și am ținut poza aia cu mine, pînă am plecat acasă. Am rupt-o în două și am băgat-o într-un cojocel fără mîneci, am cusut-o acolo, ca să nu fișîie cînd ne percheziționau. Că n-aveam voie să ținem fotografii. Dar eu o simțeam acolo, la piept, și parcă mă făcea să fiu puternic și să rezist. Dar ce să vedeți? Cînd am venit acasă, mi-am dat seama că în poză nu era fata noastră. Milițianul îmi dăduse o poză la întîmplare! Dar era tot o fetiță frumoasă, că și a noastră era frumoasă!"

O fetiță frumoasă, dar speriată, care s-a întîlnit cu tatăl ei pentru prima dată față-n față la vîrsta de 7 ani, pe ulița din Vișțea de Sus. O fată speriată și un bărbat îmbătrînit și bolnav.

Acum, fetița de atunci este o femeie în toată firea. Crede că a avut noroc în viață. „Chiar dacă tatăl meu a fost condamnat în ziua în care eu m-am născut, cred că a fost o zi cu noroc pentru amîndoi. Pentru că tata a supraviețuit și se poate bucura acum de familie, de nepoți..."

„Cred că aveam un miros specific cînd am venit de la închisoare. Veneam direct de la celula zero, de la Jilava, care era în pămînt. Iar fetița cam fugea de mine."

„Îmi amintesc că, la un moment dat, bunica mea îmi zice, în glumă, ca să vadă ce spun eu: *Să știi că s-a întîmplat ceva azi. Să știi că noi ne-am supărat pe tatăl tău și tu trebuie sa alegi – ori te duci cu el, ori rămîi aici*. Eu am zis că merg cu el. Nu știu... legea sîngelui, probabil. Apoi ne-am apropiat foarte repede. Făcea lecțiile cu mine, pentru că învățase o grămadă de lucruri în pușcărie."

Înapoi în Vișțișoara, în curtea plină cu meri. Liliana Robu îmi arată fotografii vechi. De la fereastră se văd munții Făgăraș, cu vîrfuri mai domoale sau mai îndrăznețe, acoperite de zăpadă.

Într-o casă mică din fundul grădinii, Olimpiu Borzea îl ruga pe Cătălin să-i prindă Europa Liberă, la un aparat de radio Gloria, mare și vechi. „În fiecare seară răsuceam antenele și căutam postul, că nu era în fiecare seară în același loc... și cînd auzea semnalul acela îi străluceau ochii. Apoi trebuia să-mi fac de lucru prin grădină și să stau de pază, să nu vină cineva. Era bunicul meu și era, desigur, cel mai bun bunic, cel mai bun om pe care l-am cunoscut vreodată. Omul cu cel mai bun suflet. Cum treceau anii, după 90, se încovoia tot mai rău. Și nu era din cauza vîrstei, ci din cauza dezamăgirii. Devenea din ce în ce mai trist. Și-a dat seama, cred – nu mi-a spus-o niciodată –, dar cred că și-a dat seama că toată lupta și toată suferința lui au fost în van. "

Olimpiu Borzea a murit în 2005. Vasile Bucelea a fost decorat de președintele Klaus Iohannis, în această vară, cu Ordinul Național „Pentru merit", în grad de Cavaler.

***Liliana Nicolae** este jurnalistă la Radio Europa FM. Cea mai recentă carte publicată este* 30 de povești adevărate, *Casa de pariuri literare, 2016.*

Virgil CIOMOȘ

Aurul zilelor noastre

Cei care au avut „șansa“ să treacă prin „epoca de aur“ a comunismului la o vîrstă suficient de matură și cu o distanță suficient de mare pentru a putea articula un simptom pe potrivă își amintesc, poate, de întunericul în care plonjau adesea orașele și satele patriei, de frigul în care vedeau lumina zilei copiii noștri, de deplasarea spre miezul nopții, cînd presiunea gazului o permitea, a întregului program casnic al celor chemați să-și construiască un „viitor luminos“. „Tot înainte!“, strigau într-un glas pionierii. „Tot înainte era mai bine!“, adăugau pe la colțuri părinții lor, cuprinși de melancolia vremurilor de demult, „burghezo-moșierești“... Îmi amintesc cum, într-o bună zi – căci soarele nu înceta să răsară, deși cozile pentru alimente se formau în toiul nopții –, am fost tras într-un ungher de un prieten pentru a-mi citi două rețete dintr-o veche carte de bucate. Era vorba despre ouă „de casă“ și piept de pui „de la țăran“, despre unt și frișcă și despre alte asemenea bunătăți greu de găsit în epoca noastră „de aur“. Rețetele vădeau un rafinament despre care nici măcar nu mai știam că existase cîndva. A le reciti era ca un fel de incantație. După un zbor scurt pe aripile fantasmelor alimentare, a venit și surpriza. Cartea prietenului meu se numea *Bucătăria pe timp de război* și fusese publicată la începutul anilor '40, pentru a alina cumva pe români de rigorile și lipsurile unei economii, tot de război, afectate de „penurie“. Dintr-odată și prin contrast, situația noastră mi s-a părut a fi aceea a unui Don Quijote prăbușit cu totul în mizerie, care, deși continua să confunde, „cavalerește“, întunericul cu lumina, binele cu răul, urîtul cu frumosul, nu mai reușea, din nefericire, să-și amintească cum anume putea fi transmutat *Nigredo*-ul comunismului în Aur autentic. Or, fără perspectiva Aurului alchimic, nici *Nigredo* nu mai e *Nigredo*.

Știam, ca mulți alții, despre mitul celor patru epoci: de aur, de argint, de bronz și, ultima, de fier, „cea neagră“. Mai știam și că ni s-a dat să trăim în aceasta din urmă, epoca *Nigredo*-ului, așadar. Era ea, însă, asumată în mod conștient ca o primă și necesară oportunitate pentru a intra în procesul unor dificile trans-formări – iar nu re-formări! – al căror azimut urma să fie Aurul însuși? Freud, deja, descoperise un lucru curios, și anume că trauma nu coincide, în și prin ea însăși, cu simptomul, că acesta din urmă are nevoie de o anumită distanță și de un anumit timp în raport cu evenimentul „traumatic“ pentru ca inconștientul să poată formula un răspuns propriu, adică subiectiv. Există, de pildă, persoane care sînt atît de nenorocite încît nici nu știu cît de nenorocite sînt. Și nu mai știu asta pentru că se confundă cu nenorocirea însăși. Cine se lamentează de propria nenorocire înseamnă că mai are încă o distanță față de ea, fie și una discursivă. Or, simptomul, adică reflexul traumei în și prin „analogul“ ei, *Nigredo*-ul, este prin definție „post-traumatic“. Într-un anume fel, sîntem responsabili de el. Sîntem, altfel spus, responsabili de propriile noastre păcate, inclusiv de cele „structurale“, care se impun în pofida conștiinței și voinței noastre: „Știu că fac ceva rău, dar nu mă pot împiedica s-o fac“. Proiectăm, adesea, precum Sfîntul Pavel, lucruri inspirate de cele mai bune intenții și, în ciuda eforturilor noastre, totul ne iese pe dos. *Nigredo*-ul nu este, în consecință, putrefacția și moartea „în sine“, ci doar răspunsul nostru la chemarea originară, la *klesis*, pentru a relua termenul folosit de Sfîntul Pavel. Cei ce răspund acestei chemări alcătuiesc o *ek-klesia*. Fie ea alcătuită, pentru început, de niște păcătoși „înnegriți“ de patimi.

Iată paradoxul: *Nigredo*-ul este nu numai locul propriu întunericului, al umbrei, cum s-a mai spus, ci mai ales ne-locul impropriu în care se formulează răspunsul nostru la chemarea originară a Aurului. O astfel de chemare nu răsună în și prin performanțele noastre conștiente și voluntare – fie ele excelente, așa cum ni se cere astăzi –, ci în cele inconștiente și involuntare. Nu în „perfecțiunea“, ci în imperfecțiunea noastră. Atunci cînd sîntem im-perfecți sîntem, de fapt, „în Perfect“. *Nigredo*-ul există, deja, în perspectiva Aurului. Ceea ce, invers, revine la a spune că Aurul este, deja, prezent în *Nigredo*. Consecința? Lucrarea, trans-formarea proprie Spiritului începe în și prin lucrarea improprie asupra păcatului. Întîlnim perfecțiunea „Marelui Celălalt“, cum îl numește Lacan, doar în simptom, în ceea ce ne este impropriu. Și sîntem responsabili de el – de *Nigredo* – pentru că el este un răspuns la mai sus pomenita *klesis*. La chemarea Aurului. Numai prin asumarea păcatul impropriu, acela al întunericului – fie el infernal – ne putem da seama, prin analogie, că avem o dorință a luminii – a paradisului. Știm asta de la același Sfînt Pavel. Încă o dată, nu perfecțiunea, ci imperfecțiunea noastră este locul întîlnirii cu Aurul. O concluzie deloc „comodă“, desigur, cauză a unei angoase pe atît de mari pe cît de mare este miza ei contrară – dorința. Este ceea ce psihanaliza lacaniană o constată teoretic și practic: angoasa „luciferică“ nu poate fi combătută decît prin dorința „paradiziacă“. Amîndouă acestea sînt unice, adică indeterminate în raport cu conștiința și voința noastră. Avem de-a face aici cu o „strategie“ anume, anticipată de Sfîntul Siluan de la Athos și preluată de cei care i-au urmat: „Ține mintea ta în infern și nu dispera“.

Există persoane care preferă să fie congelate, în viață fiind.

Din păcate, asistăm astăzi la o tendință cu totul opusă acestei străvechi și, mai ales, confirmate strategii. Două sînt opțiunile cele mai prizate de semenii noștri în privința lui *Nigredo*. Prima, pe care Freud o constatase deja cu oarecare stupoare, revine pur și simplu la identificarea cu propriul simptom dimpreună cu ignorarea, aproape totală, a Originii sale. Există, într-adevăr, isterice majore a căror conversie constă, bunăoară, în paralizia membrelor inferioare, deși nimic din corpul lor organic n-a fost afectat în vreun fel. Se deplasează, așadar, în fotolii rulante fără nici cea mai mică idee că nenorocirea care li se întîmplă ar putea fi urmarea unei alegeri, fie ea inconștientă. Juisează atît de mult de compătimirea celorlalți încît simpla plîngere le este de ajuns pentru „a merge“ mai departe. Ce-i drept, fiecare dintre noi resimte în și prin propriul simptom restul de juisare originară ratată. Îl regăsim „ca atare“ fie și în cel mai „nevinovat“ dintre excesele noastre. Or, ignorarea acestei ratări presupune nu doar obnubilarea juisării originare, perfecte, ci mai ales alegerea, ca unic referent, a surogatului ei simptomatic. În ciuda naturii sale dureroase pentru că imperfecte. Adesea, semenii noștri preferă să mențină iminența acestei perfecțiuni fără să mai dorească a dobîndi și imanența ei. De aceea, sînt mereu repetitivi pentru că repetiția e tocmai locul insistenței a ceea ce le scapă – Aurul însuși. După un prim pahar de vin urmează al doilea, apoi al treilea și tot așa pentru că între primul și al doilea, între al doilea și al treilea, tocmai Vinul însuși, cel perfect, este cel care insistă. Insistă, dar nu există. De aceea, cei aflați într-o astfel de „alegere“ nu mai au nici o distanță față de propriul simptom – fie acesta adictiv – și, în consecință, nici nu mai știu de unde vine el, care este funcțiunea lui. E ca și cum *Nigredo*-ul ar fi fost asumat ca proprie identitate, fără a mai sesiza distanța pe care *Nigredo*-ul însuși o semnalează în raport cu Aurul. Nu mai există Aur. Nu există decît *Nigredo*. Identificarea alienantă cu simptomul obturează calea spre identitatea Aurului. Ceea ce vrea să spună că *Nigredo*-ul nu mai ek-sistă, practic, în raport cu Aurul. El se identifică cu noi înșine. Există, bunăoară, persoane care se pot identifica cu te miri ce: cu un rol anume, cu un partid anume, cu o echipă de fotbal anume și, la limită, cu orice majoritate și cu orice minoritate mai mult sau mai puțin alienantă. Societatea noastră contemporană e tot mai mult alcătuită din niște comunități pur simptomatice. Nu mai există politicieni de stînga sau de dreapta, există doar un simptom de stînga sau de dreapta. Iar dacă te atingi de simptomul lor, e ca și cînd te-ai atinge de ei înșiși. Astfel de persoane nu mai au dileme.

Cealaltă „opțiune“ constă pur și simplu în eliminarea lui *Nigredo*, caz în care se pierde, definitiv, orice posibilitate de a mai intra pe calea Aurului și, deci, a trans-mutărilor. Simptomul este recunoscut, desigur, dar pentru că este „incomod“, trebuie anulat, de vreme ce el trimite la putrefacție și la moarte. Toate științele și tehnicile concurează pentru a atinge acest „ideal“. Există persoane care preferă să fie congelate, în viață fiind – pentru a nu putrezi, desigur –, cu speranța că va veni vremea, „și acum este“, cînd oamenii vor descoperi „gena morții“ și o vor putea definitiv „extirpa“ din genomul uman. Pînă atunci, în lipsa mijloacelor necesare pentru congelare, să ne ocupăm cu depresia și cu angoasa putrefacției și a morții. Pentru asta avem la îndemînă o întreagă industrie de medicamente. De ce să fim deprimați pentru pierderea unei persoane apropiate? De ce să facem doliu? Mai bine luăm niște antidepresive. Ce-i folosește mortului să fim deprimați? Și de ce să fim angoasați de imprevizibilul zilei de mîine, de imprevizibilul dorinței însăși, fie ea a noastră sau a celuilalt? Să facă bine semenul nostru să spună „ce vrea el de fapt“. Să nu ne mai angoaseze cu „nu știu ce“-ul lui. Lucrurile trebuie să fie „clare și distincte“. Iar dacă mai există pe ici, pe colo niște resturi „inconfortabile“, dispunem de destule anxiolitice „de leac“. Adevărul înseamnă corectitudine, iar pentru a ne descurca cu aceasta din urmă, avem – slavă Domnului! – „evanghelia“ corectitudinii politice. Nu putem trăi incorect. Ne trebuie manuale – de preferință, cu exemple și exerciții – pentru a învăța cum să fim fericiți, cum să reușim în afaceri, cum să fim mame bune. În treacăt fie spus, ar fi corect ca fiecare copil să vină pe lume cu un manual de întrebuințare. Vom învinge, în fine, boala, bătrînețea și chiar moartea. Vom trăi cu toții la fel de fericiți: *„I love You! / I love You too!“* Iată un ideal „social-democratic“ pe cale să compromită orice mișcare autentică de stînga tocmai pentru că el sugerează că am putea obține Aurul fără nici un travaliu asupra lui *Nigredo*. Despre acest din urmă pericol ne-au averti-

zat mai mulți oameni de stînga, autentici. De la Benjamin la Agamben.

Toate aceste rătăciri de la calea de Aur fac din simptomul nostru – adică din *Nigredo* – ceva cu totul întîmplător în timp și aleator în spațiu. Oricine și oricînd poate face o depresie. Fie ea una majoră. Cîndva, însă, o astfel de depresie era aproape sinonimă cu melancolia, iar melancolia, cu una dintre cele mai grave forme de psihoză. Astăzi, termenul însuși de „psihoză“ e prohibit pentru că e „incorect“. L-a folosit public o singură dată președintele Hollande al Franței pentru a-l retrage apoi rapid. O făcuse, totuși, cu prilejul catastrofei unui avion prăbușit în Alpii francezi de chiar pilotul lui, sinucigaș, care găsise că ar fi „frumos“ să intre în lumea de dincolo împreună cu toți pasagerii săi. O sută patruzeci și nouă. Anchetele făcute de jurnaliști prin locurile în care trăise și lucrase el conturaseră portretul unui „băiat politicos, simpatic și amuzant“, „calm și responsabil“. Adică unul foarte „corect“. Și totuși, în ziua catastrofei, pilotul renunțase din proprie inițiativă la un concediu medical acordat de psihiatrul său, care îl urmărea „de ceva vreme“. S-a mai descoperit și că formația lui de pilot fusese întreruptă vreme de șase luni, cînd pare să fi avut „ceva probleme psihologice“, și că, de curînd, prietena lui îl părăsise. Cum de-a fost posibil ca, în concediu medical fiind – unul acordat de un psihiatru! –, pilotul să fi apucat manșa unui avion? Simplu: pentru că rigorile la fel de „corecte“ proprii confidențialității datelor personale îl împiedecau pe medic să-i avertizeze pe superiorii companiei de seriozitatea situației. Adversitatea generală împotriva psihiatriei – mișcare începută în anii '70 – continuă pînă astăzi. Pentru că psihiatrii se ocupă de *Nigredo*. Dacă simptomele psihice sînt expresia subiectivă a ratării unui răspuns adecvat la chemarea Originii, atunci, concludea Lacan, este regretabil că revelația Originii însăși și, prin urmare, a Aurului spiritual își găsește loc, astăzi, mai degrabă în spitalele de psihiatrie. Și asta pentru că, așa cum o spune în *Scrierile tehnice ale lui Freud,* am uitat că ratarea Originii este un mod – fie și indirect – de a menține vie problema revelației: „Întreaga operă a lui Freud se desfășoară în sensul revelației. Revelația este resortul ultim a ceea ce căutăm în experiența analitică“. Pornind, desigur, de la propriul simptom.

***Virgil Ciomoș** este filozof și psihanalist.*

Cu ochii-n 3,14

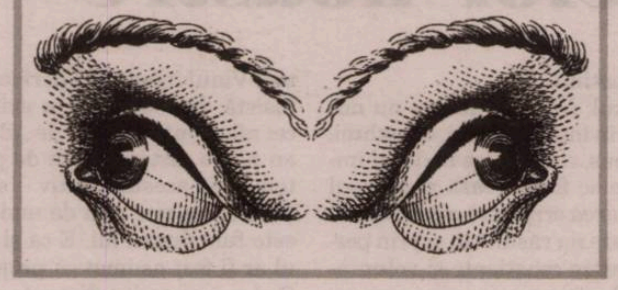

VREI EMANCIPARE DE CARTON CU PREȚURI MICI? AVEM PENTRU TINE UN BUCHET DE BORCANE CONȚINÎND O MINUNĂȚIE SCURTĂ

■ Primesc, pe e-mail, următorul mesaj: „Vrei împrumut bani? Avem pentru tine bani cu puțină dobîndă. Contactează dacă vrei aici.“ Aici sau în altă parte, nu răspund la mesaje agramate. (**M. M.**)

■ Calypso Botez, co-fondatoarea în 1917 a Asociației de Emancipare Civilă și Politică a Femeii Române și autoarea cărții *Problema Feminismului. O sistematizare a elementelor sale* (1920), a scris acum un secol această frază fundamentală pentru o societate modernă: „Familia urmează evoluția normală a oricărei instituții, care trebuie să îmbrace formele ce i le impune timpul în care trăiește.“ (**M. C.**)

■ Grădina Zoologică din Telford, Marea Britanie, folosește figurine de carton pentru a suplini lipsa unor pinguini Humboldt. Am putea proceda și noi la fel în cazul politicienilor români. Nu consumă mult, nu fac mizerie, nu zic prostii. (**C. Ș.**)

■ Din contradicțiile pieței libere: Mediafax ne anunță că unul dintre cei mai puternici *retailer*-i germani cu prețuri *mici* asaltează piața din România cu discount-uri *uriașe*. (**M. P.**)

■ În zile în care, în viața publică, ura și războiul par a fi la ordinea zilei, în Parcul Tineretului poți avea și alte senzații: dacă mergi cu un buchet de flori albastre și sălbatice în mînă, mai toată lumea îți zîmbește și te întreabă de unde le-ai cumpărat. (**I. P.**)

■ Patru adolescenți din Colorado au spart un magazin și au furat mai multe borcane conținînd ceea ce ei credeau a fi marijuana. Era doar oregano. (**C. Ș.**)

■ Vreo trei ani am umblat ca să-l găsesc, din om în om, cu mașina sau cursa, sau autostop, cu căruța sau cu teleguța, sau pe jos. De unde auzeam un zvon, mă duceam. Și la marile muzee, cu secție de profil am încercat, și prin tîrguri… În cele din urmă am reușit să dau de o urmă. Căci, de fapt, pe omul de care aveam trebuință nici nu-l cunoșteam, nici nu știam cum îl cheamă sau unde-l găsesc. Am dat de urma-i într-un sat pitit din zona Rîmnicu Vîlcea, l-am implorat să vină în Grid și să-mi facă o sobă țărănească, din cărămidă țigănească, sclivisită cu mîna (adică netezită cu palma, vălurită) și dată cu var. A ieșit o minunăție. Am vrut, în semn de mulțumire, dar și pentru a duce mai departe din taina unui meșteșug pe cale de dispariție, să-mi povestească, în amănunt, iar eu să public textul, cu acordul domniei-sale. „Nu, doamnă, nu poci, nu voiesc.“ „De ce, nene?!“ „Apoi vreți să mă ia cu Fiscul?!“ Se aude, domnilor mahări, baroni locali și nelocali, finanțiști, miniștri și toate cele: „Să mă ia cu Fiscul?!“ Știți cît mi-a cerut pentru această clădire albă monumentală?!: trei milioane (trei sute de lei). Avea destul de mult peste 80. În semn de omagiu… (**R. M.**)

■ În 2012, la referendumul pentru demiterea președintelui Traian Băsescu, Mihail Neamțu pleda pentru boicot. Acum, la referendumul pentru redefinirea familiei în Constituție, a spus că nu-i înțelege pe cei care îndeamnă la boicot, că are respect doar pentru cei care vin la urne să spună „da“ sau „nu“. Memorie scurtă sau sminteală politică? (**M. M.**)

ÎN VREME CE ÎNTREGUL MESAJ A DISPĂRUT, TOATE ZIDURILE AU ÎNCEPUT SĂ SUNE LINIȘTIT

■ În vreme ce făcea pe șoferul pentru niște bani în plus în timpul liber, un bărbat din Columbia a luat o cursă cu doi pasageri: soția sa, împreună cu amantul ei. Mai îndrăznește să lucrezi la Uber! (**C. Ș.**)

■ Zăresc în Crîngași un banner albastru. Din depărtare văd doar „100“. Mă apropii, citesc „Primăria Capitalei“ și „an centenar“. Ajunsă lîngă el, descifrez întregul mesaj: „Pet Fest dedică 100 de ore animalelor de companie în București în an centenar“. Și nu echivalarea centenarului cu 100 de ore mă face să rîd. (**S. G.**)

■ Un papagal african gri a dispărut din colivia unui britanic care locuia în California doar pentru a se întoarce patru ani mai tîrziu vorbind spaniolă. „Nu mă deranjează că a pierdut accentul britanic“, a spus fericit proprietarul. (**M. C.**)

■ Toate telefoanele au început să sune la fel. (**A. M. S.**)

■ După ce, anul trecut, rezidenții din Veneția au mărșăluit împotriva turismului de masă, anul acesta un grup de pirați autoproclamați au blocat vasele de croazieră să mai intre în port. Numărul anual al turiștilor care vizitează Veneția se ridică la 34 de milioane, iar al celor care vizitează Barcelona, la 30 de milioane. Protestatarii catalani i-au hărțuit pe turiști prin cafenele și i-au dat jos de pe biciclete, iar pe aeroportul din Mallorca au aruncat cu balegă în ei. *Tourists go home!* a început să apară pe zidurile marilor orașe europene. (**M. C.**)

■ Site-ul ciao.ro publică o știre cu acest titlu: „Bărbatul ăsta are testicule de fier! Își dă cu un ciocan uriaș între picioare și nu pare să aibă nici o problemă“. Nu știu cum reacționează doamnele și domnișoarele la auzul unei asemenea știri, dar, bărbat să fii, te repezi cu o strîngere de… inimă să vezi poza. Într-adevăr, un tip cu turban și aparență hindusă încasează un baros între picioare și apoi zîmbește liniștit. Aflăm că tipul, de profesie cascador, este neobișnuit și în alte privințe: s-a lăsat călcat de un camion, a ridicat cu dinții doi oameni de un chintal jumate fiecare, s-a legat de o motocicletă al cărei demaraj în forță l-a oprit astfel. Omul ăsta, vorba aceea, *tiene cojones*… (**S. V.**)

O CARTE CU MÎNECĂ LUNGĂ STRÎNGE GUNOAIE FUNCȚIONALE

■ În avion, spre Iași, unde are loc Festivalul Internațional de Literatură și Traducere, mi-am amintit de fraza lui Radu Cosașu: „O carte e mult mai obiectivă decît autorul ei“, din *Anti-damblale*. (**A. M. S.**)

■ Din oferta de produse a magazinului Dacia Art: „tricou Dor de Iubire, roz“, „tricou Meandre de Flori“, „tricou Amprentă Tricoloră“, „tricou Decebal și Lup, femei, mentă verde“, „tricou femei Floarea Vieții, muștar“, „tricou Infinitul, femei“, „tricou Acasă, femei“, „tricou Cultul Soarelui, cu mînecă lungă, femei“, „tricou Rădăcini“, „fular Centenar“, „tricou Burebista, turcoaz“, „cămașă Sarmizegetusa“, „tricou Dacii, Fiii Soarelui“, „tricou Lupii Liberi“, „tricou Semne Bune“, „borsetă Lup Dacic, piele, maro, bărbați“, „brățară nituită Vipera Dacică, pentru bărbați“, „traistă Turturele“, „carcasă telefon Furca de tors cu coarne de berbec“, „breloc File de Istorie“, „magnet Decebal – față“, „magnet Decebal – profil“. Am putea spune că ne-am văzut cu dacii-n căruță. (**D. S.**)

■ O firmă din Olanda dresează ciori pentru a strînge gunoaie de pe străzi. Pentru fiecare muc de țigară pus în mașina colectoare, cioara va primi arahide drept recompensă. (**D. C.**)

■ Doi hoți au spart un depozit californian și au furat dispozitive GPS în valoare de cîteva zeci de mii de dolari. Cum dispozitivele erau funcționale, Poliția i-a detectat și i-a prins în cîteva ore. (**M. C.**)

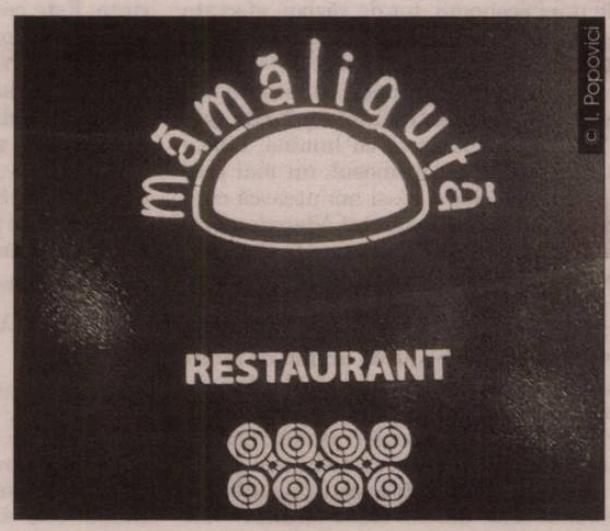

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **765** ■ 18-24 octombrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„După referendum“

pagina **3**

CĂTĂLIN PAVEL

„Cartea din șanț“

pagina **8**

TEODOR BACONSCHI

„Ce urmează?“

pagina **11**

Marile speranțe pentru cei mici

© Hope and Homes for Children, România

„Nu e niciodată prea tîrziu să ai o copilărie fericită.“

TOM ROBBINS

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

H.-R. PATAPIEVICI

Jurnalistul

(...) Presa nu ar fi atît de importantă dacă prin intermediul ei nu ar putea fi și formată și deformată opinia publică. Or, a o deforma convenabil este visul tuturor conducătorilor. Chiar și cel mai crîncen dictator știe că nu poate guverna mult timp împotriva opiniei publice. Pe termen lung, omul politic care are opinia publică împotriva sa este pierdut. Din acest motiv, toți dictatorii vor să controleze presa – pentru a avea de partea lor opinia publică.

Prin urmare, jurnalistul independent ocupă o poziție-cheie în dispozitivul producerii și reproducerii puterii politice. Prin el, dacă e onest, curajos și inteligent, dictaturile se erodează, iar democrația respiră. Tot prin el, dacă e necinstit, obedient și corupt, conducerea autoritară se consolidează, iar democrația pierde teren. Jurnalistul independent, ca și cetățeanul conștient, reprezintă un element esențial al unei societăți respirabile. Cînd cetățenii se dezinteresează de treburile publice și de binele comun, regimul politic, oricare ar fi el, se prăbușește. Cînd jurnaliștii își pierd independența, iar presa devine un instrument de manipulare a opiniei publice, democrația, oricît de bine ancorată în alte instituții ale statului, se erodează ireversibil.

De aceea, e posibil să dăm un diagnostic asupra stării de sănătate democratică a unei societăți examinînd cum se comportă presa, scrisă și audiovizuală, față de puterea politică. E aservită, democrația e doar aparentă; e independentă, democrația funcționează. Însă jurnaliștii își pot trăda datoria democratică și în alt mod, nu doar aservindu-se puterii politice: făcînd, de pildă, ceea ce aș putea numi populism mediatic. Fiecare mijloc media caută să cîștige audiență; e un lucru normal, deoarece presa, ca orice întreprindere economică, trăiește din profit. Dacă, însă, în bătălia pentru audiență jurnaliștii subordonează dorinței de popularitate datoria de a informa imparțial, atunci presa își pierde statutul de presă independentă. Un exemplu din ce în ce mai larg în presa audiovizuală din România este acela al organelor de presă care își fac autopropagandă, ca în reclame, prezentînd publicului numai știrile care pun în lumină favorabilă postul cu pricina. Publicul nu mai este informat corect, ci este tratat ca și cum ar fi un fan al postului de televiziune. Nu mai sîntem tratați ca cetățeni, ci în chip de fani. Totul, inclusiv știrile, se organizează ca un spectacol de reclamă, unde în loc de știri imparțiale ne sînt livrate fleacuri exaltate. Într-o democrație, unde presa a trebui să fie independentă, amenințările la adresa ei vin din două direcții: una este a politicienilor corupți sau însetați de putere, care vor să și-o subordoneze, pentru a controla opinia publică; cealaltă este a populismului de presă, care tinde să transforme totul în audiență și spectacol. Aici intervine vocația jurnalistului independent, pentru care am o admirație lipsită de umbră.

(apărut în *Dilema veche,* nr. 42, 29 octombrie 2004)

Dilema veche vă propune

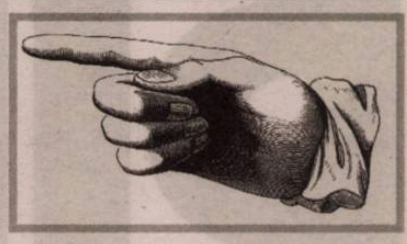

■ Printre evenimentele formale sau pompieristice legate de Centenarul Unirii se mai strecoară și cîte unul festiv în sens clasic, asumat. Joi, pe 25 octombrie, la Sala Radio din București va fi un Concert coral a cappella, al corului Academic Radio, unde vor putea fi auzite cîntece precum „E scris pe tricolor unire", „Trompetele răsună", „Treceți, batalioane române, Carpații", „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie!", „Hora Unirii". Cine mai știe că ele au fost compuse de Ciprian Porumbescu, Gavriil Musicescu, Constantin Constantin sau Alexandru Flechtenmacher? (Andrei Manolescu)

■ Bogdan Iorga – *Reenactment – cum am retrăit Marele Război în secolul XXI,* prefață de Adrian-Silvan Ionescu, Editura Institutului Cultural Român, 2018. Artist vizual, membru al Asociației „6 Dorobanți", organizație de reconstituire istorică din București, istoricul Bogdan Iorga scoate la lumină documente iconografice inedite păstrate în arhive, cărora le dă viață prin tehnici fotografice la zi, talent și pricepere în evaluarea faptului istoric și a semnificațiilor lui în contemporaneitate. Parte din lucrarea sa de doctorat, volumul de curînd apărut abordează istoria experimentînd la cald tensiuni, emoții, victorii și înfrîngeri pe cîmpul de luptă al Marelui Război. O abordare insolită cu impact asupra relației autor-public. (Ruxandra Mihăilă)

■ *De ce mîncăm animale* (Jonathan Safran Foer, Editura Publica) nu se dorește a fi neapărat un îndemn la vegetarianism – deși vorbește și despre ferme industriale și cruzime –, ci mai degrabă un exercițiu educativ asupra inteligenței animalelor, istoriei alimentației și funcției sociale a hranei. (Cristina Ștefan)

■ Carmen Lidia Vidu montează un serial teatral cu titlul (generic) *Jurnal de România.* Povești adevărate și emoționante ale actrițelor și actorilor care populează teatrele noastre. Pînă acum, au apărut „episoadele" de la Sfîntu Gheorghe, Constanța și Timișoara. (Matei Martin)

■ *Scene dintr-o căsnicie* ale lui Ingmar Bergman, acum și în varianta tipărită. Niște dialoguri despre iubire la fel de dezarmante și de lucide și în varianta tipărită. La Editura Polirom, traducere de Carmen Vioreanu. (Ana Maria Sandu)

■ Dacă nu mai aveți televizor (precum subsemnata) și duceți dorul unor documentare, pe Netflix găsiți, printre alte serii interesante, *Explained* (episoade scurte și interesante despre ce înseamnă muzica, importanța apei pe planetă, corectitudinea politică ș.a.m.d.) sau *Blue Planet,* narată de inconfundabilul David Attenborough. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Copilul meu, proiectul meu**
- **Propaganda**
- **Viteze & tehnologie**
- **Moromeții**
- **Pace**
- **Noul în politică**

album dilematic Matei Pleșu

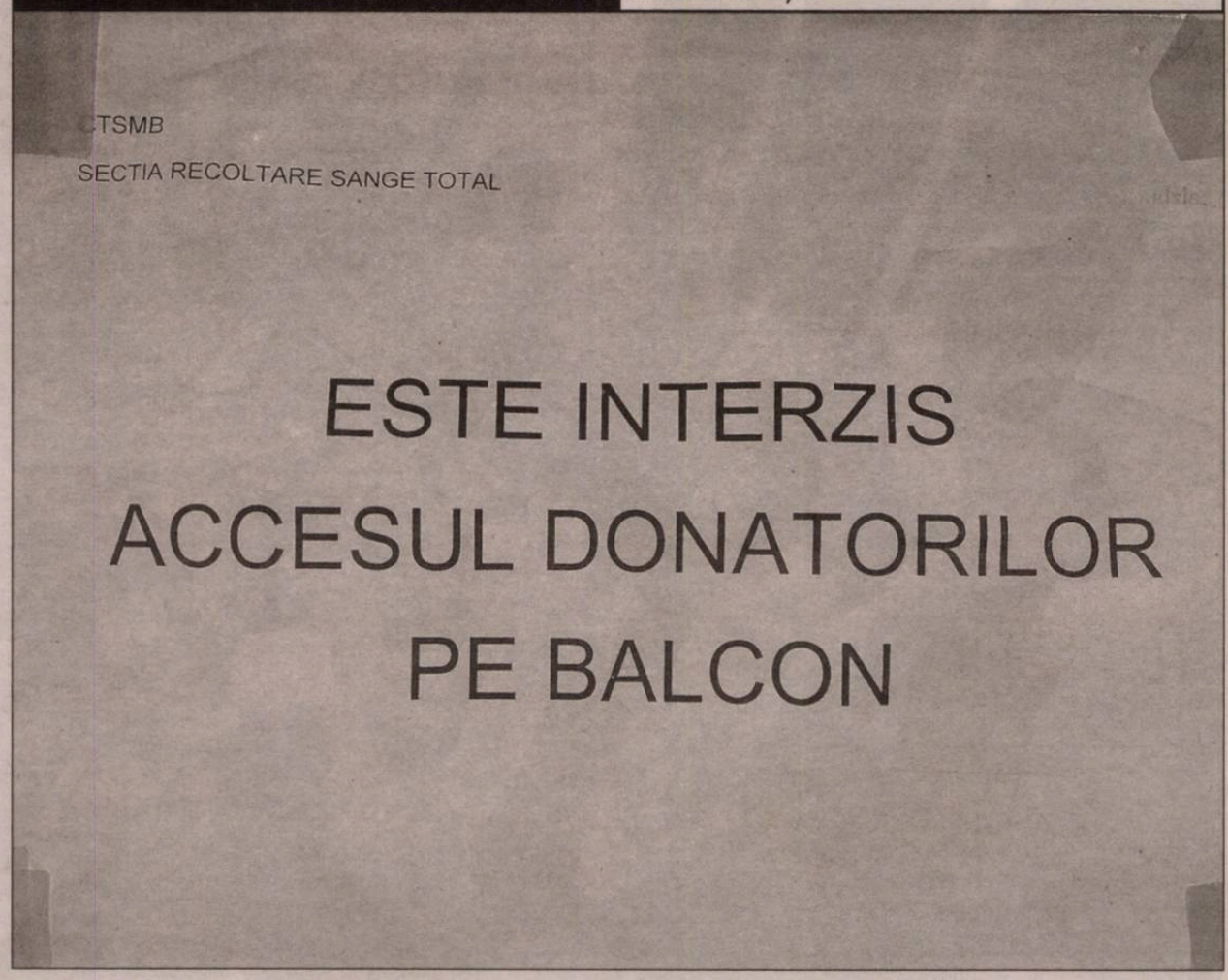

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipomedia

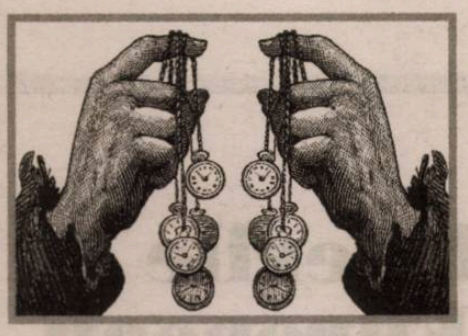

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

După referendum

Săptămîna trecută, cînd încă nu știam rezultatul referendumului, am scris că, oricum ar fi, PSD va ieși, ca imagine, în cîștig. M-am înșelat. În realitate, nimeni n-a ieșit bine după această vijelioasă „consultare populară“. PSD-ul e acuzat fie că *n-a participat* mai activ la organizare, fie, dimpotrivă, că *a participat* la organizare și, prin imaginea sa proastă, a compromis țelul scrutinului. Biserica e acuzată de „liber-cugetători“ și minoritari de intoleranță și „medievalism“ reacționar. Liber-cugetătorii și minoritarii sînt acuzați de „progresism“ neomarxist. Politicienii în genere sînt certați pentru atitudinea lor echivocă, preocupați cum sînt să nu piardă votanți din nici una dintre tabere. Nici „poporul“ nu iese basma curată: insuficient „îmbisericit“, nu s-a mobilizat, n-a răspuns cuminte îndemnului la salvgardarea tradițiilor strămoșești. Pe scurt, toată lumea acuză pe toată lumea. Eșec total (sau, în limbajul duhovnicesc al Patriarhiei, „succes nedeplin“...). Nu poți să nu te întrebi de ce a fost nevoie *urgentă* de acest referendum, într-un moment în care, și-așa, sîntem învrăjbiți, nemulțumiți, „supravegheați“ neîncrezător de forurile internaționale, tot mai nelămuriți electoral și mai ezitanți spiritualmente, pe un spectru care merge de la superstiție folclorică la secularizare „luminată“.

În ape tulburi, totul își pierde definiția și, în consecință, confuzia devine regulă. În ce mă privește, mă opresc, deocamdată, la două stupori, provocatoare de neliniște. Mai întîi, am auzit propuneri (unele dintre ele venite de la politicieni, așadar de la „profesioniști“) după care un referendum neizbutit trebuie fie repetat (pînă iese ce trebuie!), fie socotit valabil, ținînd cont, fără procente „birocratice“, doar de numărul celor care au votat „corect“. Cu alte cuvinte, dacă un „Da“ convenabil inițiatorilor are o susținere de 1-2%, e destul. Că doar nu ne luăm după mulțimea proastă, ci după „elita“ înțeleaptă. Și, cu ocazia asta, ne dovedim, iată, și toleranți, de vreme ce, în anumite condiții, ne plac și minoritățile... Cît despre repetarea tenace a votului pînă la victoria finală, asta e, totuși, o soluție discutabilă. De ce atîta cheltuială, atîta tapaj, cînd se poate rezolva totul cu o binevenită ordonanță de urgență? În altă ordine de idei, mi s-a părut inabilă sugestia Patriarhiei, cum că eșecul referendumului s-ar explica prin asocierea contagioasă a scopului său cu numele lui Liviu Dragnea. Păi, nu i s-a cîntat lui Dragnea „Vrednic este!“, cînd i s-a decernat, în 2014, „Ordinul Sfinții Martiri Brâncoveni“? Nu mai spun ce păguboasă ar fi și o concluzie de genul: Catedrala Mîntuirii Neamului însăși ar putea să-și piardă din prestigiu dacă rămîne masiv dependentă de finanțările guvernamentale!

M-am trezit confruntat cu spectrul acestui personaj de ambele părți ale „războiului“ național.

Mai grav decît tot restul mi se pare însă un simptom colateral al dezbaterii publice despre referendum: revigorarea unui tip uman de care speram să fi scăpat după decembrie 1989: *activistul*. În toată perioada dominată de regimul comunist, activistul, propagandistul, „agitatorul“, tovarășul „garantat“ ideologic și verificat ca „militant“ de nădejde al „cauzei“, reușise să împînzească pînă la intoxicare viața comunitară, dar și pe cea privată, cu retorica lui „de neclintit“, cu zelul lui insomniac, de cetățean „dedicat“, de om „lămurit“, nerăbdător să-i lămurească și pe alții. Pe toți, dacă se poate! Iar cine nu se prea lăsa convins trebuia ori pedepsit, ori – după „relaxarea“ ideologică post-stalinistă – stigmatizat public ca fiind „reacționar“, trădător de neam și de țară, vîndut agenturilor străine. Nu conta, în fond, buna sau reaua-credință a activistului: la bază, putea fi vorba de oportunism, disciplină oarbă de partid, vid interior care „se angajează“ terapeutic, pentru a-și găsi un sens de viață, un profil identitar bine situat, sau, pur și simplu, mediocritate intelectuală camuflată, cosmetic, în „aderență“ sinceră la tabăra cîștigătoare...

Din păcate, m-am trezit confruntat cu spectrul acestui personaj de ambele părți ale „războiului“ național provocat de referendumul din 6-7 octombrie. Am văzut intelectuali subțiri deghizați carnavalesc în „cruciați“ oțeliți ai binelui, adevărului și frumosului, am văzut „minoritari“ valorificînd – corect politic – fie postura *victimei* „exploatate“, neiubite, terorizate, hărțuite social, fie pe aceea a unei glorioase întruchipări a *viitorului*, care plutește, amenințător, cu „dreptatea“ lui, asupra prezentului „stricat“, am văzut preoți cu apucături de plutonieri sau de procurori, gata să-i lichideze pe „deviaționiști“, interzicîndu-le „viața de apoi“. O, ce veste minunată: ortodoxia pare să adere, brusc, la catolicism! E pregătită să pună la cale *cruciade* mîntuitoare, să adopte beneficiile *misionarismului* colonizator, să adopte moravurile și procedurile statului laic. Duhovnicul devine șef de batalion disciplinar, credinciosul – o ordonanță supusă, pentru care „ordinele“ nu se discută, ci se execută! Altfel, arest, ștergere de pe lista cea bună, afurisenie!

Cînd mă declar speriat de reînvierea „activistului“ neîndurător, nu vreau deloc să spun că nu mai e loc pentru „convingeri“, pentru slujirea cauzelor în care crezi, pentru efortul de a mijloci dialogul cu cei de altă părere. Nu pledez pentru *relativisme* „postmoderne“, pentru *resemnarea* placidă dinaintea „trend“-urilor de tot soiul care hrănesc pofta mondială de egalizare „principială“ a tuturor diferențelor, culorilor, portretelor, orientărilor, valorilor, ideilor. Mie, unuia, îmi plac diversitatea lumii, împestrițarea ei, ierarhiile ei, dramele opționale care ne modelează și chiar rătăcirile ei formative. Nu-mi plac lumile „omogene“, entropia ideologiilor și a moravurilor, după modelul Hitler și Stalin. Dar cer ca dialogul dintre „combatanții“ diverselor tabere să se facă prin seducție logică, adică prin argumente atrăgătoare sau măcar creatoare de tensiune interioară. Nu prin bîtă, amenințare, suficiență sufletească și mentală. Nu prin înregimentare isterică de o parte sau de alta, ci prin adeziune lucidă, însoțită de *bunătatea inimii*. Cînd „războiul nevăzut“ devine agresiv vizibil, adevărurile pălesc și „războinicii“ nu se mai bat decît pentru ei înșiși...

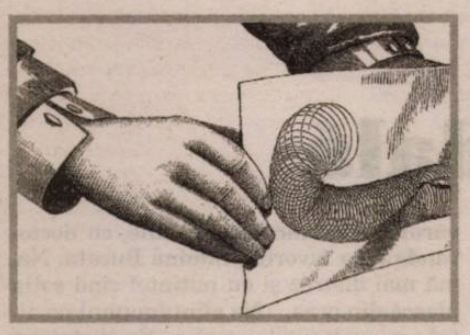

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Nesperata alianță

Eșecul referendumului prin neparticipare a bucurat pe unii, a întristat pe alții, dar în general a surprins pe aproape toată lumea – de la politicienii Puterii în frunte cu Liviu Dragnea, la noi, ceilalți, care ne considerăm „opoziționiști“. (Marea excepție pare a fi fost Alina Mungiu- Pippidi, de la care aflăm că dumneaei a prezis bine, ca întotdeauna, ce se va întîmpla, dar că, iarăși ca întotdeauna, n-a fost ascultată de nimeni. Ghinion!)

Există destule motive de bucurie – mai ales cele politice, legate de eșecul personal al lui Dragnea. Imaginați-vă numai cum s-ar fi împăunat cu victoria insul și acoliții săi, de la Dăncilă pînă la Șerban Nicolae și Codrin Ștefănescu: ce vorbe le-ar fi explodat din gură, cum ar fi dojenit ei Uniunea Europeană, care a îndrăznit, nefericita, să ne dea lecții de bună purtare și să se încrunte la referendumul pentru „familia tradițională“, ce potop de insulte ar fi revărsat peste Opoziție și societatea civilă! Opoziția, complice ori zdrobită, ar fi tăcut ca peștele, iar minoritățile – sexuale, politice, ideologice – ar fi fost tîrîte în noroi; bineînțeles, drepturile civile ar fi fost declarate inferioare drepturilor „comunității de neam“. Strămoșii, martirii creștini, voievozii ar fi fost convocați patetic din cărțile de istorie ca să-l felicite pe patriarh și pe șeful PSD, iar crucile Gabrielei Firea ar fi devenit temă de expoziție foto itinerantă. Cîte n-am fi auzit, inclusiv chemări patetice la alte referendumuri, prin care să se limiteze exercițiul altor libertăți, de exemplu aceea de a demonstra pașnic. Nici Coaliția pentru Familie și comilitonii ei n-ar fi stat deoparte cu autopromovarea, iar exaltarea unor hierofanți ca Mihail Neamțu, membru PNL, ar fi creat îngrijorare printre psihiatri. BOR ar mai fi cerut cîteva zeci de milioane pentru Catedrala Mîntuirii Neamului, iar celelalte Biserici s-ar fi ploconit ca să le pice și lor vreun oscior de la marele ospăț. Poate s-ar fi organizat rugăciuni colective și toate vlădicile, pe toate canalele TV, ar fi adus laude Domnului că a ferit țara de „Apocalipsa LGBT“. S-ar fi organizat prin țară, după înlesnirea pușculiței primarilor, și niscaiva sărbători populare cu mici și bere, eventual și cu niscaiva pastramă stropită cu must, că e sezonul, ca să se bucure poporul și să crape de oftică dușmanii nației, ai partidului, ai religiei și ai domnului Dragnea personal. Așa!

Sînt deci motive să ne bucurăm. Și totuși nu trebuie să exagerăm. Motivele eșecului referendumului sînt numeroase, dar „bunul-simț“, „rațiunea“ și altele de acest tip, invocate de mulți comentatori, nu cred că sînt printre cele mai importante. Foarte mulți nu s-au dus să voteze fiindcă pur și simplu n-au înțeles despre ce era vorba, alții fiindcă chestiunea li s-a părut nerelevantă. Sensul întrebării din referendum – prea complicată și abstractă – a scăpat foarte multora, fapt explicabil prin gradul de analfabetism funcțional atît de răspîndit la noi. Să recunoaștem deci că instrucția rudimentară, ignoranța multor oameni ne-au fost de data asta de folos nouă, celor care am înțeles care este miza reală a referendumului. Sînt desigur destui și cei care au refuzat referendumul fiindcă era asociat cu PSD, dar asta e deja o formă de înțelegere a contextului politic; în fine, mult mai puțini cred că au fost cei care nu s-au dus la vot fiindcă au priceput că este vorba despre o îngrădire a unor drepturi și o formă de discriminare a unor minorități. Așadar, de data asta, discursul civic s-a asociat cu tăcerea amorfă a masei, iar minoritatea conștientă a triumfat împotriva politicului și a Bisericii fiindcă a avut drept aliat de moment analfabetismul funcțional, educația rudimentară și dezinteresul civic al marelui număr. Am cîștigat și, spunem noi, societatea în ansamblu a cîștigat, dar nu fiindcă, într-o mare pare a ei, această societate ar fi fost conștientă de miză, ci fiindcă, într-o mare parte a ei, ea s-a aflat sub miză, fiind mult dincoace de problemele (post)modernității. Da, iliberalismul aflat în ofensivă a pierdut de data asta, dar nu fiindcă ar fi cîștigat liberalismul, ci fiindcă ofensiva respectivă n-a fost pricepută de o mare parte a populației.

Putem formula lucrurile și altfel: PSD și aliații săi, cu iliberalismul ce-i caracterizează, caută să reînvie o ideologie naționalist-creștină, autohtonistă și izolaționistă, cu origini în secolul al XIX-lea și în interbelic. Au vrut să o înscrie și în Constituție. Au eșuat. Li s-a împotrivit o alianță nefirească dintre o minoritate postmodernă aparținînd secolului XXI și o majoritate încă nedesprinsă de forme de cunoaștere premoderne. „Viclenia istoriei“, spunea Hegel cu privire la asemenea întîmplări. O preferăm, desigur, vicleniei vulgare și ticăloase a lui Dragnea și a PSD-ului, dar să nu ne-o luăm în cap. Istoria nu-i numai vicleană, ci – se știe bine – și nestatornică.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

România altfel – alegerile pentru Parlamentul European

– articol scris cu Dacian Cioloș –

Parlamentul European decide o importantă parte din legislația care se aplică în România. Cu toate acestea, partidele politice au tratat în trecut cu cel mult superficialitate, dacă nu cu iresponsabilitate selecția candidaților pentru cele 32 de mandate de europarlamentari români.

Expertiza limitată și nu rar foarte limitată în mecanismele Uniunii Europene a majorității celor care ne-au reprezentat la Bruxelles reprezintă o parte importantă a eșecului generalizat al României în Parlamentul European (PE). Oportunismul, nepotismul, clientelismul, corupția și inabilitatea de a construi alianțe rămîn celelalte principale probleme ale reprezentării noastre în PE.

Am auzit zeci, dacă nu sute de declarații, care mai de care mai prețioase, despre nevoia de a implica femeile, tinerii și minoritățile în politică. Că este nevoie de oameni noi și de profesionalism. Că numirile ar trebui făcute meritocratic, că România are nevoie să promoveze profesioniști capabili și nu pilele sau rudele baronilor atît în instituțiile naționale, cît și în cele europene.

Acțiuni care să transforme vorbele în fapte au fost rare și de cele mai multe ori politicienii noștri au urmărit cu totul alte interese și obiective decît cele afișate public. Dacă scoatem din ecuație apropiații politicienilor importanți, rezultatele vorbelor sînt, practic, nule.

Soluții care să schimbe starea de fapt există, iar alegerile pentru Parlamentul European sînt o foarte bună oportunitate. Mai jos, un posibil ghid.

Pentru alegerile europarlamentare, partidele ar putea propune, pentru fiecare poziție, o echipă – și nu un singur candidat.

Candidații pe listă, mai ales cei pe poziții eligibile, ar putea ieși public în campanie nu doar cu programul și cu obiectivele, ci și cu echipele cu care intenționează să lucreze pentru ducerea la îndeplinire a acestuia.

Echipele ar trebui să fie alcătuite, pe cît posibil, dintr-o femeie, un bărbat și un tînăr sau o tînără între 18 și 30 de ani. Specializați (în cazul tînărului/tinerei doritor/doritoare de specializare) într-un domeniu foarte important pentru România și relevant pentru Uniunea Europeană, și în concordanță cu temele care se numără printre obiectivele candidatului respectiv.

Pentru tineri, selecția se va face în urma unui concurs de idei pe temele cele mai importante pentru ei și, desigur, aliniate la prioritățile Uniunii Europene. Fiecare europarlamentar ar trebui să acopere costurile pentru patru stagii anuale menite să atragă tineri promițători capabili să ajute pe termen mediu și lung România.

Toți ne vor reprezenta la Bruxelles și vor fi ajutați de o echipă de asistenți aleși, și ei, prin concurs. Fără nepotism, fără pile și cît se poate de transparent și meritocratic. Alcătuirea echipelor pentru Parlamentul European ar trebui să acopere cît mai bine nevoia de reprezentare a cît mai multor români.

Reprezentarea femeilor în politică rămîne o problemă majoră. Cel de-al doilea cel mai mare partid din România are o reprezentare de 2% femei în forul de conducere. Media reprezentării femeilor în România este nu numai cu mult sub jumătatea mediei țărilor nordice, dar și sub media din Emiratele Arabe Unite sau Bahrain. Echipele mixte sînt o soluție.

Regulile sînt clare – doar unul dintre ei va fi oficial membru al Parlamentului European. În cazul probabil în care unii dintre ei s-ar întoarce în politica de acasă, locul lor ar putea fi preluat de partenerul de sex opus de pe listă, lucru care va permite un transfer firesc de responsabilități și posibilitatea ca un alt viitor politician să aibă o experiență extrem de necesară pentru România.

Partidele ar trebui să prezinte pentru alegeri o hartă clară a intereselor României, iar cei care vor fi pe listele acestora ar trebui să fie oameni care au dovedit că au atît experiența, cît și determinarea de a ajuta România și Europa să fie mai bune, mai respectate, mai profesioniste pe domeniile alese.

Datorită cheltuielilor cu stagiile, salariile din Parlamentul European vor deveni comparativ similare cu salariile deputaților și senatorilor de la București. Asta ar scădea în mod dramatic apetitul pentru Parlamentul European al oportuniștilor din politică. Salariile vor fi folosite pentru a construi o Românie așa cum o merităm. Nu pentru sinecuri, nu pentru îmbogățirea rudelor sau a pilelor.

Acesta ar trebui să fie începutul. Inițiative similare ar trebui pregătite pentru alegerile locale și parlamentare. România ar deveni în acest fel un model de bune practici la nivel european, lucru care ar crește în mod semnificativ impactul nostru la nivelul Uniunii. Ar crește în mod sigur și interesul pentru alegeri al celor care votează – mai ales al tinerilor.

Noi o vom face la RO+. Fiecare dintre viitori noștri europarlamentari va folosi fondurile avute la dispoziție pentru a pregăti o nouă generație de politicieni foarte bine pregătiți și cu experiență la nivel european. Fiecare dintre ei va ajuta zeci de români să cîștige o experiență absolut necesară unei Românii europene. Ne-am dori tare mult să nu fim singurii care vor face asta.

România altfel nu se construiește cu vorbe la televizor. Se construiește cu acțiuni care să dovedească valorile pe care, altfel, nu prididim să le cerem celorlalți, dar rar sau deloc dovedim că le avem noi înșine.

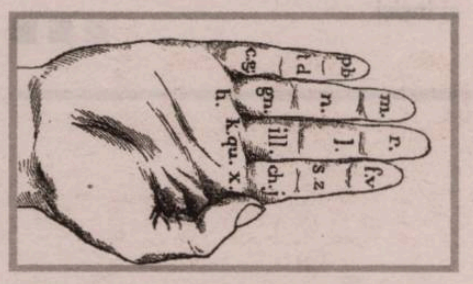

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Iepureală stradală

Colegul meu de la Sociologie, Parmenide Capdeied, și-a anunțat recent candidatura la directoratul unuia dintre cele mai importante departamente interdisciplinare din Universitate. Poziția rămăsese liberă după pensionarea fostului șef. Deși n-aș fi crezut, presa a acordat atenție acestui episod (în opinia mea, minor) din viața universitară. A luat interviuri tuturor candidaților (pe lîngă Parmenide, mai concurau trei colegi – o doamnă și doi domni), le-a prezentat CV-urile și, încet-încet, a început să le scormonească trecutul. Și mai surprinzător, întreaga urbe, academică și non-academică, s-a conectat, așa-zicînd, la tensiunea momentului. Au apărut, din senin *(out of the blue sky*, așa cum spun, foarte plastic, anglofonii), „tabere" electorale, susținători și detractori ai celor patru, activiști, loialiști, stîngiști, dreptiști, naționaliști, ceaușiști, pașoptiști ș.a.m.d. Forumurile, rubricile de comentarii la articolele despre candidați, ba chiar și articolele ca atare s-au umplut de înjurături, invective, „dezvăluiri șocante", „declarații halucinante", „povești tulburătoare" și „previziuni alarmante", legate de (biata) Milady și de cei trei (năpăstuiți) muschetari. Citeai și te cruceai, nu mai știai pe ce lume te afli. Departamentul cu pricina părea, din unghiul bătăliilor ce se duceau pentru conducerea lui, să aibă nevoie mai curînd de un exorcist decît de un director. În sfîrșit, cel mai șifonat a ieșit profesorul Capdeied, un om destul de retras, cumva lipsit de vizibilitate înaintea momentului, iată, de cotitură în existența sa. Ce s-a întîmplat?

Îl cunosc de ani buni pe Parmenide. Ceva nu se lega. Am decis să-l sun.

Pe scurt, ziariștii au intrat în posesia unor imagini filmate (pe stradă, cel mai probabil de o cameră focalizată pe traficul rutier) cu Parmenide. Ele au fost imediat postate pe edițiile online ale tuturor publicațiilor semnificative. Titlurile însoțitoare erau devastatoare: „Dementul! Acest psihopat vrea să conducă un departament interdisciplinar din Universitate și, mîine poimîine, pesemne că Universitatea însăși!", „Fabulos! Urmăriți-l pe nebunul Parmenide Capdeied în plină decompensare psihică pe stradă!", „Scandalos! Sociologul sociopat la cîrma destinelor tuturor cercetătorilor umaniști!", *„Alma Mater* în derivă: un delabrat îi atacă fatal structurile de conducere!" Cum să reziști la asemenea urlete de disperare? Am deschis, prin urmare, și eu, filmulețul. Într-adevăr, îl recunoșteai ușor pe profesor, cu toate că filmarea era făcută de sus. Stătea pe trotuar, ascuns după un stîlp electric. „Ascunderea" se sugera prin mișcările lui comice de a se feri parcă de privirile oamenilor, întrucît, *de facto,* ea nu exista: stîlpul se dovedea mult prea subțire pentru corpolența lui Parmenide. Scena căpăta de aceea accente burlești și se dovedea, admit, inexplicabilă (luată în sine, fără întregul context așadar!). De aici însă și pînă la sociopatul rămas liber pe străzi mi se părea a fi o cale extrem de lungă. Mai tristă totuși fu reacția colegilor universitari. În instituție, toți vorbeau – cu voluptate irepresibilă! – numai despre asta. Se presupunea nu doar faptul că sărmanul Capdeied va pierde șefia departamentului, ci și că va fi pensionat iute. Pe caz de boală.

Îl cunosc de ani buni pe Parmenide. Ceva nu se lega. Am decis să-l sun. A răspuns cu o voce neașteptat de veselă. Mi-a comunicat că tocmai se retrăsese din cursa pentru directoratul departamental și că respectiva filmare, „așa trunchiată, cum fusese dată", „picase la țanc". Nu „avea stofă" de „funcționar" academic. Derutat complet, i-am replicat: „Dragul meu, nu înțeleg! Pe de o parte, filmulețul e o idioțenie, nu arată ceva compromițător, iar, pe de alta, mai spui că este și trunchiat..." „Ei, bătrîne, aici ai explicația! Trunchierea imaginilor acționează în favoarea mea. Nu vreau să împing vreun tîmpit să posteze toată înregistrarea... Ție pot să-ți zic adevărul! Mă plimbam..., în fine, cu doctoranda mea favorită, Simina Bucată. Na, mă mai distrez și eu puțintel cînd soția pleacă din oraș... Ne alintăm unul pe altul cu apelativul *iepuraș*. Ne distrează pe amîndoi naivitatea cu care iepurii urmăresc intrușii, chipurile *ascunși* după cîte un obiect care, caraghios, nu le acoperă nici a zecea parte din corp... O rog mereu pe Simina, pe parcursul întîlnirilor noastre galante, să se ascundă *așa,* după cîte o piesă de mobilier. *Să se iepurească!* Imaginea mă incită atît de tare, încît îmi redă vigoarea de la douăzeci și cinci de ani... Acolo domnișoara – care, din fericire, nu se vede în imaginile puse de ăștia: tîmpiții n-au realizat ce mină de aur au avut în mînă! – traversase să cumpere niște gogoșele de la un chioșc. Eu *mă iepuream* la ea în anticiparea după-amiezii pe care urma să o petrecem împreună! Prefer deci să fiu nebunul retras din cursă *iepurește* decît *the academic lover*. Nu de alta, dar are nevastă-mea o colecție de bătătoare de șnițele, de-ți stă mintea-n loc..."

Poate prefera, m-am gîndit, și ca, în loc de Capdeied, să fie Capdeiepure!

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

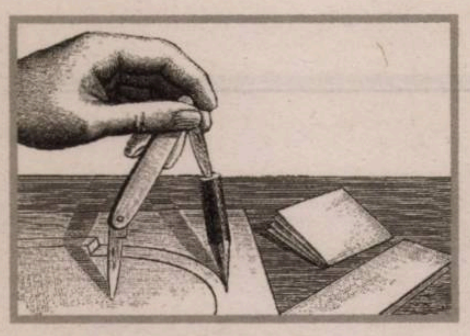

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Aquarius sau Odiseea emoțională a Europei

Nimic mai nobil decît o operațiune umanitară de tip Aquarius care salvează vieți omenești în Mediterana. Acest vas „pilotat" de organizația neguvernamentală SOS Mediterana a salvat, între februarie 2016 și august 2018, în jur de 29.000 de imigranți care încercau să ajungă în Europa cu ambarcațiuni improvizate. Nu încape îndoială că acești oameni s-ar fi înecat dacă Aquarius nu ar fi fost acolo, în apele internaționale din largul Libiei, pentru a-i culege și a-i transporta în diferite porturi europene. Pentru fiecare viață salvată s-ar putea scrie o poveste, fiecare african ajuns pe bordul vasului ar putea istorisi o odisee individuală cutremurătoare. Unii dintre acești candidați la exil european au părăsit zone devastate de războaie și de opresiuni sinistre, alții au fugit de foamete și de sărăcie sau pur și simplu de lipsa totală de orizont.

Pentru mulți comentatori, misiunea pe care și-o asumă Aquarius este de natură să salveze onoarea Europei. Numeroase organizații neguvernamentale, editorialiști, lideri de opinie și oameni politici din Occident văd în Aquarius un exemplu de urmat. Atunci cînd statele europene devin incapabile să-și asume valorile pe care pretind că le apără, societatea civilă și organizațiile neguvernamentale sînt obligate să intervină pentru ca anumite principii umaniste să nu se scufunde definitiv în apele Mediteranei împreună cu ambarcațiunile imigranților – este ceea ce afirmă mulți europeni bine intenționați.

Elanul lor de solidaritate se izbește însă de un zid de critici și de o viziune mai pragmatică legată de fenomenul imigrației. De pe data de 4 octombrie, vasul umanitar, ancorat la Marsilia, și-a pierdut dreptul de a mai naviga întrucît statul Panama i-a retras pavilionul. Principalul reproș: faptul că echipa de pe Aquarius îi debarcă sistematic pe imigranții salvați de la înec în porturile europene și nu în portul cel mai apropiat, cum prevede legislația maritimă internațională pentru cei naufragiați. Mai precis, spun cei care acuză SOS Mediterana de complicitate cu traficanții de ființe umane, imigranții naufragiați ar fi trebuit debarcați pe coastele libiene, de unde, de altfel, se lansează în aventura traversării spre Europa.

SOS Mediterana și celelalte organizații care o susțin pretind însă că Libia nu este o țară sigură pentru refugiați. Și este adevărat că Libia este departe de a fi un stat de drept. De unde dilema pe care o provoacă în Europa statutul și activitățile navei umanitare Aquarius. Există presiuni acum pentru ca navei să i se acorde un pavilion european, pentru a-și putea relua activitățile. S-ar părea că Elveția examinează o cerere în acest sens. Nu este exclus să citim curînd în presa europeană că Elveția i-a dat o lecție de umanism Uniunii Europene, într-un moment cînd aceasta nu mai știe cum să iasă din criza imigrației.

Greu de tranșat în astfel de cazuri cînd dimensiunea emoțională a problemei ia proporții gigantice. Pentru că *afacerea Aquarius* nu mai este de mult una de natură umanitară, politică sau juridică, ci una de natură emoțională. Or, emoția, atunci cînd devine criteriu de judecată, lucrează doar cu două unități de măsură: binele și răul.

În acest caz, autoritățile de la Roma, bănuite că ar fi cerut statului Panama să-i retragă vasului Aquarius pavilionul respectiv, încarnează răul. Nu contează că majoritatea italienilor, exasperați de marele număr de imigranți care sosesc pe coastele italiene, au votat recent pentru forțe politice antiimigrație.

Binele este încarnat de numeroasele organizații și persoane care cer ca vasul să-și poată continua misiunea, ca Europa să primească în continuare imigranți și eventual să-și deschidă total frontierele...

Răul mai este încarnat de toți cei care îndrăznesc să spună că traficanții libieni își freacă mîinile de bucurie cînd vase umanitare europene vin să-i preia pe imigranți și să-i ducă în Europa. Binele este încarnat de cei care refuză să vadă că în întreaga Europă formațiuni extremiste, populiste sau de-a dreptul fascizante se află la porțile puterii pe fondul crizei migratorii.

Devin suspecți de intenții rele cei care, în spațiul mediatic al Europei occidentale, evocă statistici și cifre precise pentru a spune că Europa va avea o imensă problemă cu demografia galopantă a Africii. Sînt considerați ca avînd intenții bune cei care cred că Europa a făcut un rău imens acestei planete prin inventarea capitalismului și prin dramele colonialismului, și că ar trebui, în consecință, ca această Europă să plătească daune istorice, mai precis să dispară.

Dacă ești pro-Aquarius înseamnă că ai un suflet bun. Dacă ești anti-Aquarius înseamnă că ai un suflet rău.

Dacă propui o contribuție financiară pentru ca Aquarius să-și poată continua misiunea înseamnă că reprezinți binele. Dacă amintești că mulți imigranți, încurajați de existența vaselor umanitare în Mediterana, au încercat traversarea și nu au fost pînă la urmă salvați înseamnă că reprezinți răul.

Gîndirea emoțională tinde uneori să înlocuiască reflecția lucidă. Imperiul mediatic planetar privilegiază emoția pentru că astfel crește audiența.

Despre ce ar trebui făcut pentru ca în regiunile de unde vin imigranții viața să poată deveni normală, ba chiar plină de sens, e mai greu de discutat în prezent. Ecoul emoțional al acestui tip de subiect este mult prea slab.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

21 de ani
de viață în
7 volume
de istorie

de luni,
22 octombrie
volumul 3

preț
pachet
ziar + 1 carte
16,99 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

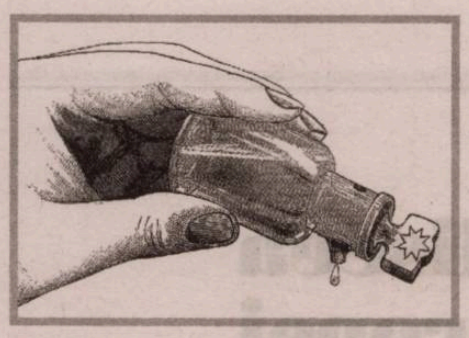

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Năsărîmbă

Sînt destul de puține atestări recente în Internet ale cuvîntului *năsărîmbă,* pentru care dicționarul academic *(Dicționarul limbii române* – DLR) înregistrează mai multe sensuri nu foarte legate între ele: „boroboață, poznă", „prostie, neghiobie", „obrăznicie, nerușinare"; la plural, „palavre, baliverne". Citatele din dicționar atestă și existența unui adjectiv *năsărîmb,* cu sensul „zburdalnic, zglobiu, nebunatic". Cuvîntul *năsărîmbă* este expresiv prin sonoritatea sa deloc eufonică, cu vocale închise prinse între consoane și grupuri de consoane cu dominantă nazală; pare un bun exemplu de simbolism fonetic, trezind asocieri semantice negative sau comice. Pitorescul său face desigur să fie redescoperit, din cînd în cînd, de jurnaliști, și plasat chiar în titluri: *„Năsărîmba* politicianului! V.V. crede că găina de la țară ar putea fi suspectată de evaziune fiscală!?" (jurnalgiurgiuvean.ro, 2017) – sau să fie folosit de comentatorii cîte unui text online: „Cînd un anume jurnalist face *o năsărîmbă*, calcă în strâchini sau fluieră-n biserică, d-abia dacă se dă un anunț pierdut undeva" (hotnews.ro). Citatele actuale pe care ni le poate oferi o căutare cu Google sînt totuși foarte puține, în comparație cu circulația cuvîntului în secolul al XIX-lea, mai ales în Transilvania.

Năsărîmbă era, cu aproape două secole în urmă, un cuvînt respectabil: folosit nu doar în vorbirea populară, ci în textele învățaților Școlii Ardelene – de pildă, de Samuil Micu și de Gheorghe Șincai („i-am lăsat pentru oarece *năsărîmbă* și am trecut din Cluș în Bistrița, la părinții piariți, de unde m-am dus apoi la Blaj, în anul 1773"). Substantivul *năsărîmbă* este atestat în *Dicționarul de la Budá,* din 1825, alături de adjectivele *năsărîmb* și *năsărîmbos*. Că nu putea fi lăsat deoparte o dovedește prezența sa în *Glosariul care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor* (1871), în care Laurian și Massim exilau cuvintele non-latine pe care nu le puteau elimina cu totul din limbă. *Năsărîmbă* era glosat printr-un șir de sinonime – ceea ce implica, desigur, recomandarea de a fi înlocuit în uz prin acestea: *stulțeță, nebunie, inepție* (în ortografia originară: „ștultetia, nebonia, ineptia"). Cuvîntul – cu etimologie necunoscută – a fost considerat de origine dacică de B.P. Hasdeu, care i-a consacrat un studiu filologic doct (în *Basarabii,* 1894). În secolul al XX-lea, a mai fost folosit, din cînd în cînd, de Gala Galaction ca nume de personaj. De altfel, cele mai multe atestări actuale ale cuvîntului, în Internet, sînt în ipostaza de nume de familie, provenit probabil dintr-o poreclă. A fost folosit de N. Steinhardt, care avea talentul de a redescoperi cuvinte pitorești și de a le plasa, surprinzător, în contexte filozofice și religioase, provocînd contraste stilistice: „Cît despre faimoasa teorie nietzscheiană a morții lui Dumnezeu – temelie a doctrinei unor teologi saxoni și germani ai deceniilor șase și șapte – el o socoteste o năsărîmbă, năzdrăvănie a minții, curată hulă și divagație" *(O fotografie veche de 14 ani).*

A fost considerat de origine dacică de B.P. Hasdeu.

Dicționarele noastre mai conservă o mică ciudățenie – expresia, culeasă dialectal, *a-și face năsărîmbă pe mîncare,* cu sensul „a refuza mîncarea din cauza unei supărări".

Față de alte cuvinte populare cu sonorități expresive și cu etimologie necunoscută, *năsărîmbă* merită păstrat; cum tot mai puțini îl cunosc și îl folosesc, cuvîntul pare să capete sensuri argotic-vulgare, produse probabil, mai mult sau mai puțin întîmplător, de asocierile formei sale cu alte cuvinte populare.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Școala altfel

De cîțiva ani buni, toată lumea știe, în cadrul anului școlar s-a strecurat o săptămînă care poartă numele Școala altfel. Vorbim despre o intenție de a scoate educația din mediul formal în cel informal, de a-i da o alură *fashion*. Credeți-mă, nu o zic cu tentă peiorativă, căci îmi place moda și nu am costume în garderobă sau cravate. Prefer, atît în viață, cît și în actul didactic, o adordare mai degrabă casual, relaxată. Tiparele nu mi s-au potrivit niciodată, nu mi s-au părut niciodată bune, decît în măsura în care fac posibilă ieșirea din ele.

© wikimedia commons

Nu ideea în sine mă strîngea de umeri, ci punerea ei în practică.

Așadar, s-ar spune că învățămîntul românesc își propune prin această săptămînă să ducă școala spre viață, spre alternativă educațională, spre diversitatea formelor de educație în fond, pe care lumea contemporană le permite. *Good idea!,* am putea exclama entuziasmați. Și eu am făcut-o, în cîteva rînduri, deși cumva parcă tot mă strîngea ceva la umeri. Poate sînt doar reziduuri ale educației mele, tradiționalistă în fond, cu care nu rezonez în practică, însă, iată, uneori mă mai limitează, mi-am spus. Apoi mi-am dat seama că nu ideea în sine mă strîngea de umeri, ci punerea ei în practică.

La drept vorbind, puțin am avut de-a face cu această zonă pînă anul trecut cînd, revenind cu normă întreagă la catedră și primind o clasă de a V-a ca diriginte, am intrat mai direct în contact cu problema și m-am uitat mai atent în jur, nu doar la colegii mei din școală, ci și la profesorii din alte școli. Anul trecut m-am străduit să găsesc niște activități incitante, așa îmi păreau mie. I-am dus pe elevi să vadă colecții speciale la Biblioteca Județeană „Octavian Goga", am organizat în librăria Book Corner întîlniri cu scriitorii Lavinia Braniște și Alex Moldovan (care aveau cărți potrivite nivelului lor de vîrstă), anul acesta l-am invitat pe scriitorul Florin Bican, merg cu ei la un matineu unde vor întîlni trupa bucureșteană a Teatrului „Ion Creangă", plus alte activități mai mărunte, filme, jocuri prin școală, activități de socializare, ieșiri prin parcuri etc.

Luînd mai la bani mărunți problema însă, m-am întrebat: oare aceste modalități de educație informală chiar au nevoie de o săptămînă dedicată lor? Oare deschiderea spre viață și spre alternativele educaționale nu cumva ar trebui inserate în procesul didactic continuu, în condițiile în care vorbim oricum, de ani buni, despre un învățămînt centrat pe competențe, iar în ultimii ani, mai accentuat, despre o paradigmă curriculară a dezvoltării personale?

Îmi aduc aminte că, vreo cîțiva ani la rînd, am fost invitat, în calitate de scriitor, autor al romanului pentru copii *Istoria lui Răzvan,* într-o școală particulară din București. Bine, am fost invitat în multe școli, dar aici mi-a atras atenția ceva, în mod deosebit. Nu eram pur și simplu un exponat, un scriitor venit să discute cu elevii despre cartea sa, în afara activităților didactice uzuale. Ci făceam parte dintr-o proiect curricular. Pur și simplu, profesoara lor de română, într-o unitate tematică în care aborda dintr-o perspectivă integrată literatura și istoria națională, avea ca obiective aducerea în clasă a unor oameni care puteau ilustra „pe viu" problematica respectivă. Într-o zi eram eu, în altă zi era un ilustrator specializat în veșminte și armurărie medievală etc. De ce vin cu acest exemplu? În școala respectivă nu era nevoie de o săptămînă specială în care elevii să fie scoși din mediul oarecum rigid și formal al școlii și al curriculum-ului, pentru că școala însăși și curriculum-ul erau de așa natură organizate încît în permanență existau astfel de deschideri.

M-am întrebat, apoi, dacă învățămîntul de masă de la noi nu are profesori care facilitează astfel de deschideri în mod permanent, ca un continuum firesc al procesului didactic. Și mi-am dat seama că are. Eu cunosc cîțiva, sînt unii la mine în școală (colegul de istorie, Bogosavlievici, ca să-i dau și numele, are obiceiul de a face adesea ore de istorie prin oraș, pe la vreun monument sau vestigiu istoric) și alții în multe alte școli. Profesori care aduc alți oameni la orele lor, care fac ieșiri, care folosesc în procesul didactic filme, piese de teatru, artă plastică sau muzicală etc.

Ofi nevoie de o săptămînă distinctă dedicată acestor experiențe, așadar, care adesea nici nu au măcar vreo consistență? O ieșire în parc, un mers la teatru, o zi de utilizare a mijloacelor media, o zi în care elevii învață cum să decupeze și să alcătuiască machete sau alte obiecte *handmade* sau una în care învață să facă origami nu pot fi integrate firesc în procesul didactic? Cea mai uzuală modalitate de a o acoperi o constituie, pînă la urmă, excursiile. Uneori de cîte o zi-două, alteori de cîte o săptămînă întreagă. Un fel de turism școlar, care nici măcar nu mai e justificat prin vizite la monumente istorice sau la obiective cu potențial cultural, prin care să se stabilească o legătură cu obiectivele curriculare.

Am formulat mai sus doar o întrebare, pentru că nu sînt sigur că am răspunsul corect. Cînd s-a gîndit această săptămînă, în primul an s-a desfășurat în aceeași perioadă în toată țara. Acum, fiecare școală și-o poate stabili cînd vrea. Nu cred că cineva s-a gîndit și la faptul că această săptămînă trebuie scăzută din totalul celor în care trebuie să înghesui programe încărcate de studiu. De ce n-ar putea, la urma urmei, fiecare profesor să își aleagă, pe parcursul anului, cînd să aibă astfel de activități, nu toate înregimentate într-o săptămînă? Și să facă dovada că, pe parcursul unui an școlar, a realizat un număr de *x* activități care se subsumează obiectivelor pe care Școala altfel, ca proiect, și le propune.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Fuga de realitate?

Prima oară, am stat la Sic, la niște unguri – la pensiunea Sóvirág. A fost foarte bine și acolo, doar că nu prea ne-am înțeles cu fetele care serveau la restaurant, în limba română. Noroc cu doamna de la bucătărie care mai știa ceva românește și ne traducea, o chemam special atunci cînd fetele se uitau la noi încurate și doar dădeau din cap, zîmbind. Bucătăreasa gătea și pe la nunți (iar nunțile sînt esențiale în Ardeal, în zona rurală, aproape toată lumea participă într-un fel sau altul, ca să iasă din monotonie, din rutină) – ne-a arătat cu mîndrie pe telefonul mobil ce aperitive face, ce ouă umplute, ce salate înecate în maioneză, ce chifteluțe! Satul Sic e o enclavă de maghiari în județul Cluj, înconjurat de sate de români. Nici acum n-am reușit să-mi explic cum de reușește să reziste așa, ca o insulă. Pensiunea în sine era (cel puțin acum doi ani) o bijuterie – cu camere cu mobilier pictat, cu poze pe pereți cu sicarii de pe timpuri. Sicarii, care sînt cunoscuți drept foarte buni constructori și în zilele noastre, au contracte mai mult pe-afară. Pe vremuri, spunea bunica mea de la Cluj, sicăresele erau cele mai bune „fete în casă" în orașul cel mare din apropiere. Adică menajere, ca să ne exprimăm în limbajul de astăzi. Erau disciplinate și corecte. Aveai o încredere totată în fetele astea, imposibil să-ți dispară ceva din casă, în afară de praful pe care îl curățau. Mulți români spun că satele locuite (și) de maghiari sînt mai civilizate. Adică, dacă mai apare rar vreun incident, precum certuri și scandaluri pe la vreo nuntă și vine poliția, ungurii îi așteaptă pe polițiști cu sucuri și cu prăjituri făcute în casă și le zic: „Domnule dragă, stinge te rog girofarul de mașină din fața casei, că ne e rușine!"

Apoi, ne-am mutat un pic mai la vale, la Săcălaia. La Lacul Știucii, o altă pensiune chiar pe marginea drumului județean. De la balcon vezi lacul, un lac natural de apă dulce, cică cel mai adînc din țară. Cu stuf, cu un spirit de deltă, destul de straniu aici, printre dealuri, cu o minimă influență negativă umană, în mare parte pentru că face parte dintr-o rezervație naturală încă din 1966. Este permis pescuitul sportiv, însă vizitatorii n-au voie să-și facă grătar pe malurile lui și să le umple pe pet-uri. La început nu-ți atrage atenția în mod special, e doar acolo, un lac aparent oarecare. Însă dacă stai mai mult timp la Săcălaia, chiar dacă ai venit cu o altă treabă, e imposibil să-i ignori personalitatea, mai ales că-și schimbă culoarea și starea în funcție de vreme, anotimpuri, momente ale zilei, nori, reflexii ale luminii. Un lac care poate fi albastru și verde, gri și argintiu sau negru ca Sorbul Pămîntului, din care la ora șase dimineața se pot ridica cețuri și apa pare că dă în clocot, ca peste două ore să fie doar o oglindă impecabilă care reflectă cerul. Seara, în septembrie, deasupra lui zboară nouri de graui, care iau diferite forme, cercuri și elipse perfecte ce pot să apară în manuale de geometrie, forme dense, compacte și invadatoare, pînă cînd o singură pasăre se desprinde din grup și toate aceste forme se rup în două, în trei, în patru, se risipesc în aer pentru ca mai apoi să se refacă iarăși, într-o vrie. Dacă pleci de la Săcălaia pe la ora șapte, cu fiecare kilometru parcurs, negura lacului se ridică și apar pete de senin, la Gherla deja nu mai e nici urmă de ceață. De parcă ai fi părăsit o țară și ai fi intrat în alta. Pe dealuri sînt turme de oi care migrează cu lentoare, îți dai seama că modul în care ele se mișcă de la o zi la alta recreează în permenență geografia spațiului. Totul se vede altfel, în funcție de momentele zilei. Pe o altă muchie de deal e o prisacă. La apus, doar într-o anume lumină, ea se transformă într-un mic oraș, cu căsuțe colorate, identice. E și o turmă de bivolițe, în apropiere de Nicula. Animale puternice, imense, cu trupuri negre, tăvălite prin noroiul ce se desprinde de pe ele în cruste, curioase, sălbatice, cu o altă personalitate decît cea docilă, a vacilor. La ora prînzului nu-ți spun nimic – alte rumegătoare, dar seara, cînd siluetele lor se profilează de pe coama de deal pe cerul care se întunecă treptat, îți dau o cu totul altă senzație, de stăpînire a unui univers în care tu începi să te simți prea mic, inutil, iar pămîntul „cel plat" nu se sprijină pe carapacea unei imense broaște țestoasă, ci pe spinări negre de bivoli. Mai e și o căsuță în cîmp, dărăpănată, aparent a nimănui, însă la intrare sînt două steaguri – cel românesc

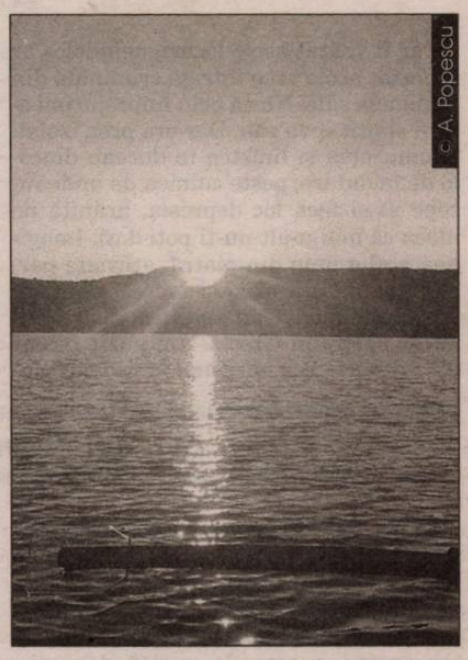

și cel al Uniunii Europene. Mai sînt și copii care călăresc cai „liberi" fără șa, doar cu o pătură. Și troițe în „mizerie" – Iisuși răstigniți în diferite poziții, uneori strîmbe, pe fundaluri de rîpă sau de iarbă de o culoare nedefinită. Am înțeles că e un meșter la Gherla care îi face pe toți, la fel de triști, oamenii îi tot comandă, ca să păzească răscrucile de spirite rele, însă și troițele fac parte deja din geografia spațiului, la fel și stîlpii de înaltă tensiune invadați de plante cățărătoare, aproape scufundați în vegetație. Seara, cînd vii la Săcălaia, în lumina farurilor, îți mai apare în față cîte o căprioară care se uită fix la tine, hipnotizată, minute în șir. Doar cînd claxonezi o ia din loc ca și cum n-ar fi simțit nici un pericol, silueta ei se pierde cu grație în iarba mare de pe marginea drumului.

Însă peisaje, grauri și căprioare poți vedea și pe National Geographic. Mai importanți sînt oamenii și senzația că în Ardeal mereu te așteaptă cineva drag, iar atunci cînd pleci în lumea ta ostilă din sud, nu pleci ca de la o casă pustie. Pleci la drum cu sandvișuri din felii mari de pîine îndesată de casă, cu unt de-un deget ca să țină de foame, cu caș și salam. Aceleași sandvișuri pe care mi le punea bunică-mea „pe tren" cînd eram copil, necăjită că plec „atît de departe", Bucureștiul i se părea capătul lumii.

Pensiunea e vestită pe toată valea pentru papanașii cu dulceață de afine, uneori primesc comenzi și prin telefon – aproape de ora închiderii, mai apare cîte o mașină din Gherla, șoferul ia papanașii la pachet și pleacă. În week-end, dacă e vreme frumoasă, toate mesele de pe terasa de unde se vede lacul sînt pline, ai senzația că întreaga populație (semi)urbanizată din jur se mută aici pentru cîteva ore. Nu fac nimic deosebit, doar mănîncă împreună și stau la taclale, nu prea auzi voci ridicate, ca la noi în sud, de fapt e un zumzet întretăiat de voci care treptat devine relaxant și adormitor, îți vine să urci în cameră și să tragi un pui de somn. Felul întîi, felul doi, apoi desertul – papanași, desigur – și prînzul pare să dureze la nesfîrșit, doar ca să mai prelungească starea aceea de bine. Pentru mine toate aceste grupuri au ceva familiar, inclusiv glasurile lor ușor cîntate – cupluri, alături de frați și cumnați, alte cupluri, copii de toate vîrstele, inclusiv adolescenți cărora nu le e jenă să iasă cu părinții „în oraș", cîte-un unchi care nu prea mai aude, cîte o bunică, bătrînii din familie nu sînt ignorați, mereu sînt scoși la cîte o ieșire de genul ăsta. Nu prea se înjură, nu prea se discută politică, pe teresă nu sînt televizoare ca să se uite careva la cîte un meci. Ceea ce sudul din nou nu are este toată această căutare a tihnei, oarecum programată, nimeni nu se grăbește, se savurează mîncarea, momentul, conversația. Alături de ei, te simți cumva într-o Românie, hai să-i zicem, tradițională, ușor desuetă și, în același timp, într-o altă țară.

La nici o filmare nu m-am simțit mai zen ca aici – parcă ăsta este termenul urban & *cool*, nu-i așa? În mica ta junglă urbană, n-ai timp să contempli, să observi cum cade lumina și cum poate să transforme lucrurile, să te gîndești la momentele zilei sau măcar să tragi un pui de somn după prînz. Nu-ți dai seama că viața nu înseamnă doar agitație, claxoane și blocaje de trafic sau oameni care se strigă unii pe alții cu „Bă!", „Mă!" și cu „Hai!".

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

La o tarabă e un negru, la cealaltă un verde român

Și se strigă mereu, de șapte ori pe zi. Negrul vinde pantofi. Albul vinde pantofi. Multe ore este gol între ei. Nu-i vede nimeni și nu-și vorbesc. Cum se umple, cum se strigă. Parcă le este dor unuia de ălălalt. Dacă voi credeți că ei numesc asta toleranță, identitate de gen, vă înșelați. Nici unul nu vorbește în capul lui o asemenea limbă. La ce folosesc așa cuvinte mari și necunoscute? Tot ce fac este să trăiască unul vizavi de celălalt. Unul îi fură celuilalt mușteriii și este înjurat. Negrul e cu mult mai tînăr. Și este înjurat de moarte, de cristoși. Mam uitat în încălțările lor. Nici o mare scofală, nici o mare diferență. Vorba stricată românește chiar ar trebui să alerge mușteriii. Nu, nu se întîmplă așa. Dincolo de orice chestie este alt vînt, altă briză, Dumnezeu să aibă și el o mică parte. Nici unul nu cîștigă să fugă în lume de acolo. Nici unul nu zici că e mai răsărit. Negrul e copia tînără a mai vîrstnicului. Dar mie îmi place de ei cînd îi apucă tăcerea, marea tăcere a lipsei. Orele de ger de peste iarnă, orele de căldură toridă de peste vară. Nu-i Dumnezeu atunci, nu-i mușteriu atunci. Tăcerea se lasă între ei ca o sepie. Care îi face să nu-și vorbească. Dihonia mușterială îi face limbuți. Așa se așază lucrurile. Doamne, iartă-mă! Doamne, ajută! Doamne, miluiește! – acea triadă fără de care necunoscutul nu-și are sensul cuvenit și care oricum nu cuprinde de-adevăratelea nici un miracol. Că de aia e miracolul negrului și albului din Obor, colo-șa, la intrarea în hala veche.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Sîrbii sînt cei mai mari dușmani ai noștri, la fotbal?

În general, noi sîntem înconjurați de dușmani. Să-i luăm pe rînd. Ungurii investesc în sport peste puterea noastră de imaginație. În sport „dar și" (după formula ineptă și dragă știriștilor) în fotbal. Ce-i drept, la fotbal nu le iese. Dovadă că, oricît ai antrena căprioara să sară din copac în copac și să-și caute în cap de păduchi partenerul, nu se va întîmpla. Apoi, ucrainenii tocmai ne-au provocat o psihoză, eliminîndu-ne, împotriva bunului-simț și a regulii ospitalității, de la Euro sub 19 ani. Au venit, ne-au zburat șunca din fasole și au tulit-o. Moldova nu se pune. E o țară prinsă între două lumi, ca un suflet care nu știe ce să aleagă între viață și moarte. Și oricum oamenii ei aleg, ca sport individual, fuga în Occident. Vecină ne mai e și Marea Neagră, care e ca o gaură neagră de cînd s-a aflat că ar fi niște petrol de supt de acolo. Bulgaria are 9 puncte în Liga Națiunilor, adică ne sînt tătici. Rămîne Tadici. Omul care, ratînd penaltiul din meciul de la București, ne-a aruncat în brațele ispitei de a ne crede eroi pentru că am reușit un egal cu Serbia pe teren propriu. Un 0-0 care e fix egal cu zero. Iar exprimarea cvasigenerală, sesizată printre oamenii Naționalei, a satisfacției de a nu fi pierdut sună mai rău decît înfrîngerea. Sîntem în lumea a treia din patru în ordinea valorică a Europei și ne „simtem" bine, deși trăim mereu cu apa la gură. Starea asta de plută găurită naște panseuri abisale. Vorba unui jucător-filozof al Naționalei: „Cîtodată cîștigăm, cîteodată facem egal, cîteodată pierdem". Da. Și cîteodată e greu să alegi între rîs și plîns. Nu contează. Lacrimi să fie!

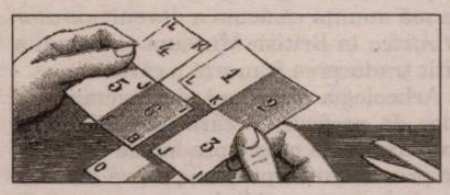

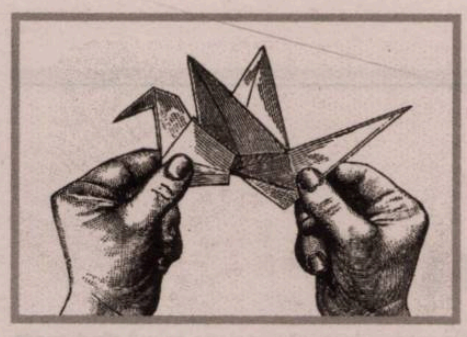

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Week-end la capătul lumii

Capătul lumii poate să fie și foarte aproape. Chiar și pe lîngă casă poți găsi uneori locuri care să-ți dea senzația de uitare, de rupere de timp și spațiu. Ei bine, n-am fost pe aproape, dar nici foarte departe. Și culmea e că acolo unde astăzi pare un capăt de lume, odată era nu departe de buricul lumii. Cu al său Omphalos din Delphi, Grecia antică era un centru al lumii. Considerăm astăzi că, în mare parte, democrația, civilizația și ideile europene s-au născut în Grecia. Acum o vizităm pentru valoroasele ei relicve, dar și pentru locurile și peisajele care par cu totul rupte de febrilitatea lumii moderne. Pare că depărtarea în timp față de momentele de glorie și civilizație ale Greciei antice s-a transformat cumva și într-un fel de distanță în spațiu față de centrele agitate ale lumii actuale. Sigur, Atena e un oraș „furnicar", plin de viață și de spirit. Nu departe, însă, există o mulțime de locuri ce par de pe altă planetă sau din alte epoci. Undeva pe cel mai lung „deget" al Peloponezului, în peninsula Mani, nu departe de Sparta, am găsit un golf gen paradis din afișele agențiilor de turism, cu un mic hotel ce combina piatra și lemnul într-o armonie perfectă.

Octombrie fiind – și turiști puțini –, senzația de uitare devenea și mai apăsată. Am fost convins că dacă Agatha Christie ar fi vizitat acele locuri, neîndoios ar fi plasat acolo vreo intrigă criminală din romanele sale. Nu că prin împrejurimi s-ar fi simțit ceva rău. Dar era prea izolat. Frumusețea și liniștea te duceau dincolo de încîntare, peste culmea de unde începe să-și facă loc depresia, hrănită de ideea că mai mult nu-ți poți dori. Imaginea acelor sate din piatră, atîrnate parcă între munții arizi și marea albastră, era fascinantă. Una specifică doar anumitor părți din Grecia. Am auzit recent un arhitect care susținea la radio că lumea nu mai construiește case din piatră și că n-ar mai exista școli de tăiere și de lucru cu piatra nici la noi și nici în alte țări din Europa. Ba bine că nu. În România noastră cea invadată de materiale de construcții proaste, „la modă", chipurile, putem să ajungem să credem asta. Dar lași invita pe acel arhitect să meargă mai mult, dacă nu prin Italia, Franța sau Anglia, măcar prin sudul extrem al Greciei. Sînt acolo așezări în care autoritățile nici nu dau aviz de construcție decît pentru stilul tradițional, din piatră de calcar. Și nimeni nu pare a dori să se abată de la acest „standard" străvechi impus, poate, pe vremea scurtei stăpîniri venețiene, dacă nu și mai demult. Nu e vorba de plăcări cu piatră, așa cum se mai face pe la noi, ci de ziduri construite complet din piatră, netencuite, neacoperite cu alte materiale și nevopsite (uneori nici în interior). Garduri de piatră, case de piatră, turnuri de piatră, case de piatră. Trăinicia lor te duce cu gîndul la vechimea civilizației din acele locuri. O civilizație care poate fi descoperită chiar și sub înfățișarea modestă a multor localnici.

Nu e doar ce a dat Dumnezeu plus ceva sclipici.

Oameni aparent simpli în al căror comportament percepi însă o liniște, o încredere și o filozofie de viață pe care numai moșteniri și tradiții venite de foarte de demult le pot imprima. Figuri aspre, cioplite parcă și ele în piatră. Oameni încercați de viață. E greu să nu te gîndești la spartanii de pe vremuri. Sînt sate unde pînă nu demult nu se putea ajunge decît pe mare. Sigur, în ultimele decenii turismul și-a pus amprenta. I-a scos din sărăcie și probabil că i-a învățat să fie extrem de amabili și toleranți cu turiștii și multele lor obiceiuri. E bineînțeles vorba și de ceva construit. Imaginea de capăt de lume are căutare, e cît se poate de profitabilă și tocmai de aceea trebuie păstrată cu mare grijă. Pare o lume simplă, în mijlocul unei naturi splendide în ariditatea ei, dar confortul nu lipsește. Nu e doar ce a dat Dumnezeu plus ceva sclipici menit să atragă, așa cum se întîmplă pe la noi. Nu strălucirea, ci patina e secretul. Confortul și tehnologia sînt implicite, nu se face paradă de ele. Într-așa o lume, stridența și prostul gust nu par posibile.

Raportată la ansamblul și vechimea civilizației, mult comentata criză a datoriilor Greciei pare un moft. Tot așa cum, la noi, moft par rarele perioade de prosperitate și democrație.

ready made

„Atenție! Vînd cu 10% mai eftin ca orișicare firmă din branșă. Faceți comandă în scris ori în persoană. Mărfuri necorespunzătoare le iau îndărăpt. Comerț mare în tricotaj, mărunțișuri, hîrtie, articole de Norinberga și de căsnicie."

Evoluția, Anul III, No. 1-2, Cluj, 1 Februarie 1933

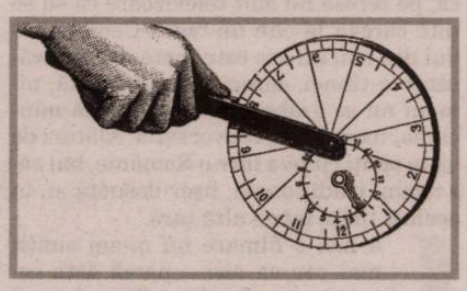

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cartea din șanț

Zilele trecute am avut o lungă conversație cu cineva la o benzinărie, pe la 3 noaptea, cum se face. A venit vorba de meseriile noastre și am zis că sînt arheolog. Tipul, plăcut surprins, a zis: A! Păi, înseamnă că vă place muntele...!

Simt că asta îmi dă voie să fac și eu un salt similar și să scriu azi despre arheologie și literatură, adică, în formatul de mai sus, să spun cititorilor *Dilemei vechi* că sînt arheolog, și asta înseamnă că am scris cîteva romane (cine mai are curaj să aducă vorba de poezie?). Am evitat în rubrica asta, din cîte-mi aduc aminte, orice aluzie la preocupările mele de scriitor, cu o singură excepție. Am pomenit într-un articol acum un an sau doi că în primul meu roman am povestit despre săpăturile unui amic galez pe un sit din Mali (articolul era chiar despre acest sit important pentru comerțul transsaharian abasid) și că m-am băgat și pe mine în acțiune acolo, deși în realitate, după campania noastră în Maroc, eu m-am întors la București și doar el a luat-o spre Mali. În roman, unul din noi e *the bad guy*, celălalt *the good guy*. E vorba, cum vedeți, de o schemă narativă complexă și satisfăcătoare (pentru *the good guy*). Credeam, bineînțeles, că n-o să fiu prins niciodată cu mîța-n sac, dar zilele trecute am primit din senin un mesaj de la Sam, cu care pierdusem legătura de ceva vreme, care mă anunță că acum a devenit *curator of Africa* la British Museum și tocmai a citit traducerea franceză a cărții...

Arheologia și scrisul sînt exemple tipice de profesii pe care părinții nu te forțează să le alegi spre binele tău. Dacă prin absurd o practici pe una din cele două, faci tot posibilul să compensezi financiar fie lucrînd cu jumătate de normă într-o branșă serioasă, fie practicînd-o noaptea (de obicei, scrisul). Ideea de a le face pe amîndouă este relativ descreierată. Eu am început totuși să nu mă mai rușinez de această dublă apartenență, ba din contra, s-o spun cam des, de teamă că dacă și eu, și toți cei care lucrăm în discipline umaniste de comparabilă precaritate nu mai suflăm o vorbă despre asta, lumea va uita de-a dreptul că ele mai există. În rest, sigur că atunci cînd ceva scîrțîie într-un roman, pretind că eu, fiind arheolog, nu mă pricep la fineți de-astea, iar dacă nu cunosc suficient de bine ceramica ieșită din săpătură, dau vina pe timpul pierdut cu romanele.

Arheologia are o prezență, cred, foarte modestă în proza cît de cît clasică și furnizează de obicei recuzită pentru acțiunea din cărțile bine ritmate care în istoriile literaturii sînt tot atîtea bemoluri. O oarecare celebritate arheologică au *Crima din Mesopotamia*, a Agathei Christie, sau *Gradiva* lui Jensen (strict datorită eseului pe care i-l dedică Freud); s-ar mai adăuga Gautier și Mérimée, din ce-mi vine în cap acum. (În presa serioasă, prezența arheologiei e la fel de subțire. Oare cum se face că domeniul ăsta, pentru care toată lumea are, cel puțin la început, o ureche binevoitoare, deci care n-ar avea nevoie să fie numaidecît împachetat în concesii editoriale, este totuși sistematic confiscat în spațiul public de senzaționalism?). De curînd am făcut și o descoperire pe cît de măruntă, pe atît de importantă pentru mine personal. Volumul SF citit în copilărie *Robinsonii Cosmosului*, apărut prin anii '60, e scris – sub pseudonimul Francis Carsac – de celebrul arheolog

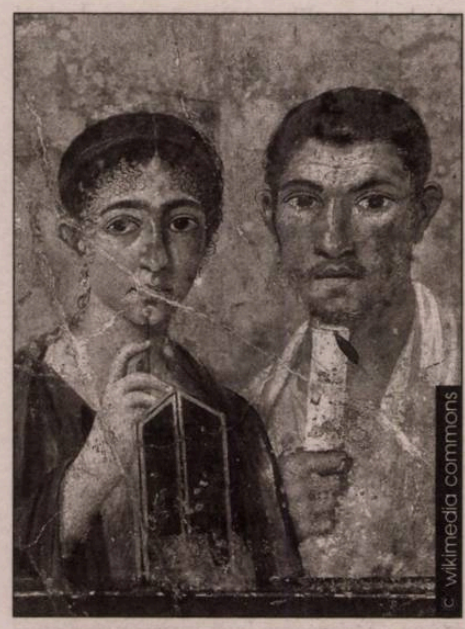

francez, specializat pe paleolitic, François Bordes. Mai în glumă, mai în serios, aș obliga toți oamenii de știință să scrie din cînd în cînd, ca un exercițiu de îndrăzneală, o chestie trăsnită. (Pentru că, în cadrul acestui articol, am imunitate și mă pot lua în serios, să spun că și eu am folosit într-un roman situl neolitic anatolian Göbekli Tepe ca o proptea mentală pentru a concepe lumea utopică Portasar, născocită de un puști.)

De fapt, nu e pînă la urmă deloc ciudat pentru un arheolog să scrie literatură. În experiența mea, majoritatea arheologilor au lecturi substanțiale. Poate pentru că arheologia se face în România trecînd, instituțional, prin istorie sau pentru că, în general, românii care lucrează în științele umane înțeleg să aibă o cultură generală bine capilarizată, dincolo de specializarea lor. Evident, scrisul și săpăturile produc emoții înrudite, subîntinse de orice traiectorie de descoperire. Dar mai sînt și alte puncte de contact. Există, de exemplu, în arheologie descoperiri care nu pot fi înțelese pe loc, nici măcar parțial, dar asta nu-ți poate bloca un fel de bucurie care premerge oricărei înțelegeri. Senzația e cunoscută scriitorilor, care (fără să postulăm că vorbele le sînt dictate din cerul nopții) de multe ori nu înțeleg totuși prea clar unde duce cutare scenă sau încotro se îndreaptă un personaj, și totuși simt că au prins ceva, ca buldogul pe Colț Alb, și nu-i mai dau drumul, ca să poată maximiza un simbol. Ar mai fi loc aici pentru o asemănare. O mare parte din ceea ce prinții și cerșetorii de acum mii de ani lasă pentru arheologii de azi sînt resturi menajere. Arheologia este, pînă la urmă, știința de a reconstitui umanitatea cuiva din resturile lui menajere. Acum, nu cred că mă înșel prea tare zicînd că premiile Nobel, de obicei, nu ajung la scriitorii care leagă tomberoanele cu panglici roz, ci mai degrabă la cei care le deschid. Și dacă e adevărat că rolul literaturii e să cartografieze tot ceea ce sîntem, atunci e clar că și scriitorii scotocesc prin gunoaie – chit că asta poartă ocazional numele aseptizat „introspecție psihologică"...

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Opțiunea Benedict – versiunea românească

Anul trecut, în America, s-a bucurat de un semnificativ succes o carte intitulată *Opțiunea Benedict: o strategie pentru creștini într-o națiune post-creștină*. Autorul ei, Rod Dreher, 51 de ani, un cunoscut (peste Ocean) jurnalist și scriitor, s-a născut într-o familie de metodiști din Louisiana, a devenit catolic la 26 de ani și, în 2006, dezamăgit de modul în care Biserica Catolică a reacționat la scandalul abuzurilor sexuale din țara sa, a devenit ortodox. Cum spune și titlul cărții, Dreher se întreabă: cum poate trăi un creștin, care vrea să-și ducă viața pe mai departe conform credinței sale, într-o lume post-creștină? Impresia că lumea vine peste tine și îți calcă în picioare valorile, te împinge în situații imposibile, de compromis, și, în cele din urmă, te învinge îngenunchindu-te „sub vremi", nu e nouă pentru creștini. De-aia a și apărut monahismul – fuga de lume. De-aia s-a și gîndit Dreher dacă nu cumva putem ghici un răspuns la întrebarea sa privind spre Sf. Benedict de Nursia, socotit a fi fondatorul monahismului occidental.

La jumătatea mileniului întîi, tînărul Benedict, provenit dintr-o familie de creștini provinciali înstăriți, a fost trimis, la 20 de ani, de părinții săi la studii, la Roma, unde a găsit un oraș decăzut, depravat, murdar, înnămolit într-o gregaritate pestriță și stridentă. A refuzat să trăiască acolo. S-a retras în singurătate să ducă o viață de călugăr. În timp, și alți creștini dornici de viață curată și exasperați de lume i s-au alăturat. E drept, și în singurătate l-au urmărit relele lumii (călugării unei mănăstiri au încercat să-l otrăvească după ce tot ei îl chemaseră să le fie stareț – tipic omenesc, nu-i așa? – apoi, un alt călugăr, invidios, a încercat să-i compromită comunitatea tentînd-o cu prostituate și răspîndind vorbe rele despre Sfînt etc.). Însă nu atît viața Sfîntului îl face pe Dreher să creadă că el poate inspira o soluție pentru creștinii de astăzi, cît regulile de organizare a comunității creștine pe care Sfîntul le-a lăsat. Tocmai spiritul acelor reguli, care sintetizează cu rigoare disciplina, bunul-simț, solidaritatea și concentrarea pe ceea ce e cu adevărat necesar unui creștin, i se par autorului nostru fondatoare pentru orice comunitate de creștini și astăzi. Ideea lui Dreher este că, dacă te simți agresat în convingerile tale creștine de lumea în care trăiești, nu e musai să pleci la mănăstire – în spirit benedictin, creștinii pot constitui comunități în mijlocul lumii. Salvarea de infernul celorlalți stă tot în ceilalți – dar în alții, în cei asemenea ție. Nimeni nu se poate feri de lume singur. Asta este, de altfel, cea mai perversă consecință a Căderii. Dreher ajunge să se gîndească la Sf. Benedict dus de un gînd al unuia dintre cei mai respectați filozofi conservatori ai vremii noastre, Alasdair MacIntyre: „De astă dată, însă, barbarii nu sînt adunați la frontiere, ei ne conduc deja de o bucată de vreme. Parte din nenorocirea noastră este că nu sîntem conștienți de asta. Nu-l așteptăm de Godot, ci pe un alt – și, probabil, foarte diferit – Sfînt Benedict."

După am citit cartea lui Dreher, m-am simțit tentat să scriu o replică românească la ea. Dacă americanul constată cît de greu e să trăiești ca un creștin într-o societatea post-creștină acolo, în America, eu, românul, aș vrea să scriu o carte despre cît e de greu să trăiești ca un creștin într-o lume care se pretinde integral creștină aici, în România. Ceea ce m-a frapat citind cartea lui Dreher este că lumea lui post-creștină seamănă șocant de mult cu lumea pretins stabil creștină în care trăiesc eu – pare că bate peste tot același duh. E la fel de greu să fii creștin acolo ca și aici.

În România, ratarea referendumului de la începutul lui octombrie a uimit pe foarte mulți. Nu neapărat pe mine. Scrisesem în această revistă, încă din vară, că mi se pare improbabil ca referendumul să întrunească cvorumul. Nu fac sondaje și nici nu sînt vreun „PR guru". Pur și simplu, cred că știu unele lucruri (nu multe, dar suficiente!) despre ce e în mintea și în sufletul compatrioților mei. Și, mai ales, știu că multe dintre convingerile zilei sînt simple ilu-zii. De pildă, știu de multă vreme că Biserica nu este un vector electoral puternic, așa cum credeau (mai cred?) laolaltă politicienii și analiștii. Și asta e spre binele Bisericii, care este alcătuită din credincioși liberi și nu din trupeți aserviți. Știam și că statisticile (80% ortodocși, 60% au încredere în Biserică etc.) nu spun nimic despre sufletele oamenilor. Și nici despre credințele lor. În treacăt fie spus, cred că procentul mare de încredere în Biserică trebuie înțeles mai degrabă ca o masivă încredere în Iisus Christos, în lucrarea lui Dumnezeu și nu neapărat în instituția bisericească. Iar modul în care și-l reprezintă pe Mîntuitor fiecare omuleț din această masă, în care mă regăsesc și eu, diferă mult de la unul la altul, iar mai toate aceste reprezentări se află la distanțe enorme de învățătura teologică ortodoxă. Și, repet, nu trebuie să fii doctor în cine știe ce științe ca să fi văzut asta, de vreme ce eu, nepriceput, văd. Ca unul care a anticipat de mult ce se va întîmpla, vă spun și că invalidarea referendumului nu are legătură deloc cu această campanie isterică de boicot și că, fără ea, rezultatul ar fi fost același: tot invalidare. Ar fi diferit, poate, procentele. Dar nu cu mult.

Ce mă întristează în plus față de confirmarea pronosticului meu este acest spectacol în care fanaticii ambelor părți se dau în stambă zilele acestea: unii dănțuiesc extatic („Ura! Poporul român e tolerant, antipesedist și ascultă de Facebook – deci s-a dat pe brazdă!") și alții se dau de ceasul morții („Sîntem pierduți, strîngeți rîndurile că ne ucid Soros-marxiștii, excomunicați tot ce suspectați și închideți porțile!"). Că barbarii ne conduc, e adevărat. Ei ne conduc nu doar administrativ, din birouri guvernamentale, ci și mental, din televizor și Facebook. Barbari nu sînt doar politicienii, ci și cei care îi tot comentează, de bine sau de rău, făcînd din ei unica preocupare în viață. Și nu sînt atît de sigur că nu ne dăm seama că ne conduc barbarii. Am impresia, totuși, că știm bine calitatea celor din fruntea cetății, ca și a celor după gura cărora ne luăm. Nu ne deranjează prea mult. Și dacă „ăștia" nu ne plac, nu e din cauză că sînt barbari, ci din cauză că nu comit barbariile pe care le așteptăm noi și comit barbariile pe care le așteaptă alții. Dacă ar fi fost barbari de-ai noștri, ne-ar fi plăcut.

Unde ești, noule Benedict?

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Trei doamne bogate și un ceas de aur

„Înmînat Căpitanului Rostron cu sincera gratitudine și cu recunoștința a trei supraviețuitoare ale «Titanicului», 15 aprilie 1912" – este inscripția de pe un ceas de buzunar din aur de 18 carate. Sub cuvintele de mai sus stau gravate trei nume: doamna John B. Thayer, doamna John Jacob Astor și doamna George D. Widener.

Într-o noapte rece de aprilie a anului 1912, vasul de croazieră Titanic s-a lovit de un aisberg și s-a scufundat, făcînd mai mult de 1500 de victime. La doar cîteva ore, nava Carpathia, condusă de căpitanul britanic Arthur Rostron, a ajuns la locul accidentului, în misiune de salvare. Printre cei 705 supraviețuitori salvați de echipajul de pe Carpathia s-au aflat și trei doamne, soțiile unora dintre cei mai bogați bărbați ai epocii: Marian Thayer, Madeline Astor și Eleanor Widener. Soții acestora nu au fost salvați.

Ajunse în siguranță la New York, Marian, Madeline și Eleanor s-au gîndit cum ar putea să îl răsplătească pe cel care le salvase viața, căpitanul Rostron. Simbolic, presupun.

Doamnele au găsit potrivit să îi dăruiască britanicului un ceas de aur produs de o companie de lux celebră, Tiffany & Co. Cred că nu e greșit de presupus că domnul Rostron a fost inundat de asemenea daruri scumpe de la supraviețuitorii pe care îi salvase la bordul Carpathiei, oameni cu o anumită bunăstare materială – destul de simplu de presupus și acest lucru.

După ce au cumpărat obiectul de preț, cele trei doamne au decis să îi dea un plus de valoare și să îl personalizeze. Astfel, pe spatele ceasului de mînă din aur a fost gravat cu finețe mesajul redat mai sus, alături de numele lor, reprezentat prin cel al soților.

Căpitanul Arthur Rostron a fost invitat la un prînz la reședința de lux (cum altfel?) de pe Fifth Avenue a doamnei Astor pentru a-i fi înmînat darul. Cel mai probabil, a fost încîntat. Și de prînz, și de cadou.

Bucuros cred că ar fi și astăzi, la mai bine de un veac de la întîmplare, cînd ar vedea că obiectul pe care l-a primit de la cele trei doamne bogate se va vinde la o licitație în Regatul Unit, planificată pentru data de 20 octombrie (a.c.), cu un preț estimat între 35.000 și 50.000 de lire sterline. E drept, ceasul este, conform specialiștilor, într-o condiție foarte bună.

Aceasta, dar mai cu seamă condițiile istorice îi dau valoarea.

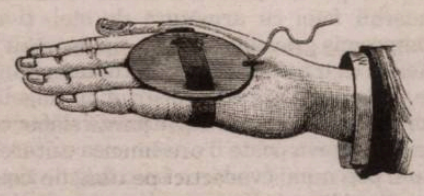

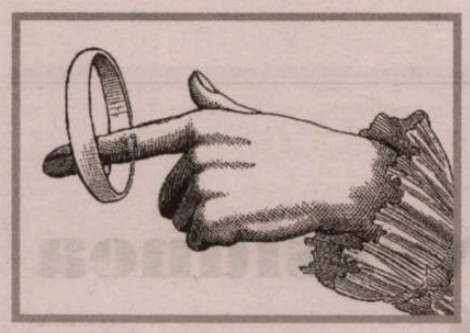

Selma IUSUF

legende urbane

Delta și drumul către ea

(partea I)

Cum o iei de la Big Berceni în jos, spre Văcărești, treci pe lîngă Sun Plaza și ajungi să mergi de-a lungul șoselei pe lîngă un parapet lung făcut din panouri. Nu mai fusesem în zonă de mai bine de douăzeci de ani (am copilărit în Berceni) și ieșirea din metrou în încîlceala de oameni, pasaje, gărdulețe, tarabe și florării împodobite cu flori de plastic m-a dezorientat total. M-am învîrtit ca o găină cu capul tăiat pînă să iau direcția corectă și a trebuit să cobor și să ies din niște pasaje ca să ajung zece metri mai încolo.

În fine, lîngă parapetul de panouri care te duce în jos, spre Văcărești, am încetinit pasul și am citit, m-am mirat, am rîs de-a binelea, m-am încruntat și iar am rîs. Căci ăla nu-i un parapet oarecare. E făcut dintr-un soi de panouri de plastic (cred) cu mesaje. Pe cineva de la Primăria sectorului 4 l-a chinuit cumplit talentul, cultura populară și o broșură cu citate celebre. Fiecare panou din gardul acela înfățișează un soi de caricatură cu cîte un mesaj. Ideea principală era – am înțeles asta – celebrarea Bucureștilor și, mai cu seamă, a mîndrului sector 4. Pe alocuri, și a întregii Românii. În tot ansamblul ăsta mai apărea și cîte un panou cu citate din Mark Twain, Mița Biciclista și alte desene pe care nu le-am priceput, precum un porc roz în cămașă hawaiană care stă cu brațele larg deschise sub mesajul: „Sîntem peste… tot!“ O să vă rog să luați aminte că acele puncte de suspensie nu le-am pus eu. Oricum, mai toate mesajele scrise lîngă caricaturile/desenele de care vă povestesc au, așa, un aer de scheciuri de Revelion de dinainte de '89 și mai toate sînt pline de punctele astea de suspensie șugubețe.

Din seria panourilor care celebrează sectorul 4, vreo două mi-au plăcut nespus. Într-unul apare desenat un cioban care-și face un *selfie* cu un *selfie-stick*. La picioarele lui e o oaie, în spatele lui, ca să intre în poză, e o biserică. Textul sună așa: „N-a fost odată ca-n povești / Ea este chiar în București / N-a fost nicicum piesă la teatru / Ea este în sectorul… patru.“ Ne referim, desigur, la biserica lui Bucur, întemeietorul Bucureștilor. În alt desen, regele Carol (care seamănă bine cu Cuza) stă pe o bancă. La picioarele lui, un porumbel ciugulește ceva. Din gura lui Carol/Cuza iese o bulă care zice: „…Parol, veniți în Parcul Carol“. În zare se vede desenat și Monumentul Eroilor lîngă un soare învîrtejit. Am pronunțat de mai multe ori în cap Carol cu accentul pus ca în parol și, da, am rîs.

Mai încolo, panoul ia accente grotești. Un desen îl înfățișează pe doctorul Paulescu, inventatorul disputat al insulinei (gloria Nobelului i-a fost furată iar de niște străini, fir-ar să fie), rămas în istorie cu mesaje de genul ăsta, scrise prin 1926: „Problema jidovească pe punctul acesta devine de nesoluționat, fiindcă în urma cercetărilor mele am descoperit că jidanii au un creier prost format, adică cu toții sînt degenerați. Degenerarea aceasta o înțeleg așa, că toți jidanii sînt nebuni fără excepție“. Cîteva panouri mai încolo, un mesaj de solidaritate și dragoste între popoare: un copilaș negru se ține de mînă cu unul gălbui, sub un cer și-un soare comun.

Am mers mai departe. Mița Biciclista cu fuste înfoiate, Birlic prezentat ca Charlie Chaplin al românilor și Zaraza. În cazul Zarazei, desenul înfățișează un șansonetist famelic din gura căruia iese celebra bulă „Vreau să-mi spui, frumoasă Zaraza, cine te-a iubit?“ Zaraza e desenată lîngă el. O matahală de două sute de kile, cu sînii pe-afară și cu un dinte lipsă.

Panoul ăsta monument mi-a dat de gîndit. Nici nu se putea unul mai adevărat. Acolo era corpul dur al poporului meu, făcut din citate răsuflate, cultură populară, genii mondiale neînțelese, umor de *Urzica* plin de puncte de suspensie, mîndrie națională și de urbe, mici, bere, tiribombe.

În mîndrul gard se deschise, în final o intrare. Niște șleauri tăiate de roțile mașinilor duceau în misterioasa Deltă a Văcăreștilor. Cu vocea doamnei de la *Teleenciclopedia:* Dar despre asta, în partea a doua a serialului nostru.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Ultimul tîrg…

Venea des la noi. Îi plăcea în redacția *Manuscriptum*. A susținut „Cronica edițiilor“ în anii '70-'80. Oricînd, reunite în volum, cronicile semnate de Paul Cornea dau dimensiunea exegezei, a minuției, a unei rafinate culturi și a rigorii. Era de o punctualitate proverbială. Îl așteptam… știam că trebuie să vină… Era epoca de aur a glaciațiunii forțate. În birouri temperatura oscila între 6 și 8 grade (cu minus). Gheața de pe parchet nu dădea semne să se topească. Valerica a spart-o și a adunat cioburile într-un făraș, cu grijă ca nu cumva „Domn' profesor“ să cadă și să pățească ceva. Profesorul ne-a păsit pragul cu aceeași statură impozantă, cu zîmbetul jovial și bucuria revederii. „Dar nu vă recunosc. Care ești Emanuela, care ești Diana, care ești Ruxandra?“ Eram astfel însușbate că nu ni se zăreau decît ochii. Chiar și așa, a stat cu noi la taină preț de vreo oră. Cum obișnuia, în picioare, după ce-și orînduise căciula pe unul din birouri. Împărțea cu generozitate dintr-o grijă aproape părintească pentru fiecare, dar și o curiozitate susținută de sfatul competent pentru a te aduce pe un drum care ți s-ar potrivi, sau pentru a finaliza un început pe care riscai să-l abandonezi mult prea devreme. A fost un eminent profesor. Cursul despre pașoptism era un fapt de cultură la cald. Cine a avut șansa să-l urmărească nu mai regreta atît de amarnic că nu-l apucase pe Călinescu, despre care încă se mai șoptea prin colțuri. L-am întîlnit tîrg de tîrg… Nu uitase nimic, discret interesat de soarta celor care i-au fost cîndva studenți. Nu bănuiam că acela va fi fost ultimul tîrg de carte. Cu Profesorul Paul Cornea…

Ruxandra MIHĂILĂ

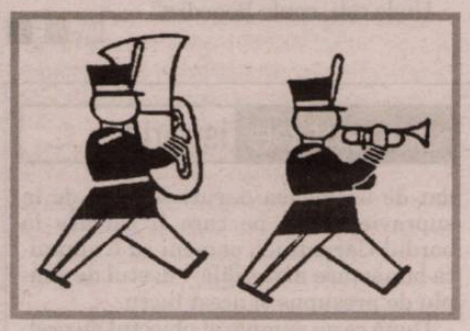

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

A unsprezecea poruncă

Nu fi mulțumit! Niciodată! Să nu cumva să se vadă vreo urmă de mulțumire pe fața ta! Îți tihnește ceva? Îți place? Se vede pe tine că ți-a căzut bine ceva? Ești slab! Ești prost! Ești naiv, bă! Ești „meinstrim“! În lumea asta dură nu-ți poți permite o scăpare de dimensiunea asta. O rază de lumină pe chipul tău poate nărui, într-o clipă, zeci de ani în care ai muncit din greu să aduni un tezaur de nazuri. O sclipire de satisfacție scăpată în priviri într-un moment de neatenție pulverizează instantaneu monumentul sclifoselii, clădit cu trudă, o viață întreagă. Cu cît mai enervant te împunge între coaste junghiul produs de amintirea reprimată a oricărui fel de precaritate, cu atît mai mult se ridică băț coada mîndriei. Pe cît de luxuriantă în formă această mîndrie, pe atît de difuză în conținut. Dar nu asta contează. Din avion nu se vede.

Deci, ești un prost cu pedale dacă se citește pe tine vreo urmă de mulțumire. Iar dacă ți-a scăpat printre buze un cuvîntel bun, după ce ți-ai consolidat temeinic mușchii feței cu armătură de oțel, ți-ai compromis grav statutul de „tip deosebit“. Pentru că toți enoriașii din jurul templului de cinism pe care l-ai construit cu migală vor observa, cutremurați, această slăbiciune. Ce altceva poate fi o asemenea ezitare? Cum poți numi evadarea unui fulg de zîmbet din adăpostul atomic al unui suflet bine sedat și legat în cămașă de forță, păstrat sub porți blindate? O slăbiciune impardonabilă. O gafă complet nepermisă pentru vedeta dură a grupului. O tulburare adîncă a rînduielilor care te-au plasat în strana „deosebiților“. Doar de acolo, de la înălțimea reputației cîștigate cu trudă, poți să te uiți cu o scîrbă îngăduitoare la ăilalți, iar atunci cînd îndrăznesc să se arate mulțumiți de ceva, să dezlănțui replica nucleară. Pentru că i-ai obișnuit ca, îndată ce fac greșeala de a le plăcea ceva, să întoarcă privirea, instinctiv, spre tine. Să-i validezi. Atunci e momentul tău de glorie. Atunci îi plesnești peste boticurile lor naive cu biciul de flacără al vorbelor puține, dar devastatoare, care le aneantizează ălora orice poftă de a mai fi mulțumiți vreodată.

Le-a plăcut un film? Fă-i proști și sugușează-le orice curaj de a mai face tîmpenia asta! E românesc filmul? Dă-le și-un cap în gură! Le-a plăcut un spectacol? Scuipă-le în plină față un jet de napalm, să se potolească din a mai avea și ei păreri! Plescăie de bucurie în fața unei farfurii la restaurant? Sparge-le-o în cap și amintește-le că sînt niște țărani veniți de la coada vacii! Au citit o carte și au senzația că au priceput ceva? Bagă-le-o pe gît și îndeasă-le-o cu toiagul sfînt al citatelor rupte din context, de la marii sceptici ai planetei! Au fost într-un concediu și vin un pic luminoși de-acolo? Scoate pompa cu pucioasă și dezinfectează-i de idioțeniile astea! Sterilizează-le gîndurile imunde, de neghiobi care cred că s-au simțit și ei bine undeva! Indiferent de situație, mai întîi, conform obiceiurilor care te-au consacrat în poziția de mare inchizitor cultural al grupului, lasă-i un pic să bată cîmpii. Chiar provoacă-i să deschidă gurile, mimînd o vagă curiozitate. Lasă-i, calm, să-și sape cu entuziasm gropile comune. Alteori, dă-le un pic de fir, după ce-au mușcat adînc momeala bine pregătită. Pe urmă, trage tare și mulinează. Odată aduse la mal, ia victimele și îmbracă-le în smoală din cap pînă-n picioare. Pe urmă, dă drumul la norul de pene. Și plimbă-i pe idioți prin piața publică a grupului îngrozit de tăria biblică a argumentelor tale. Pentru că toți știu. Atunci cînd deschizi tu gura, e limpede că vine și sentința cea mai cruntă. Zeul vorbește. Și nimic pe lumea asta nu poate tămădui rănile adînci pe care le sapă vorbele sale. Au îndrăznit să fie mulțumiți de ceva? Atunci își merită pedeapsa.

Dacă detectezi în grup mici semne de insurecție, fii mai atent, dar nu intra în panică. Statutul de tip dur, care cosește prin lanul de proști cu coasa "culturii adevărate“, nu e în pericol, așa cum pare. Enoriașii au nevoie mare de atotștiutorul pedepsitor. Îi face să se simtă în siguranță. Trăiesc în proximitatea unui „tip deosebit“ de la care au ce să învețe. Bunăoară, printre multe altele, de la tine au prins chestia cu „naivitatea penibilă a ăstora din Occident“. Tot de la tine au învățat și despre „rahaturile comerciale“, despre „lipsa generală de sens“, despre „idioții utili“, „oximoronul absolut“, „primitivii de moldoveni“, „cretinii de bucureșteni“, "lipsa cronică de umor a nemților“, „absența vocației istorice la români“, „tîmpenia crasă a americanilor“, „epuizanta fanfaronadă franțuzească“, iar enumerarea rubricilor din acest tabel vast ar lua zile întregi. La un moment dat, cei care stau pe lîngă tine pot și ei să joace rolul ăsta atît de plăcut, memorînd replicile și imitînd mutrele tale scîrbite. Pot și ei să facă ravagii, în alte contexte, cu alți mușterii. Dar nu te teme, poziția ta din grup nu e în pericol. Chiar dacă unii mai mîrîie cîte ceva. Închide-le gura rapid. Pune-i cu botul pe labe. Au nevoie de tine. Ești o sursă de inspirație.

Uneori, totuși, poți să schimbi foaia. Nu-i mai călca în picioare pe fraieri ca un elefant. Uneori, mușcă-i mai discret, cu tehnici șerpești, mimează din cînd în cînd și un pic de toleranță, hărțuiește-i cu ironia cruntă, diversifică tehnicile de păstrare a poziției de inchizitor cultural. Nu trebuie doar să se teamă, ci trebuie să-l și iubească pe călăul părerilor pe care îndrăznesc să le aibă din cînd în cînd. Pentru că există riscul – mic, dar există – ca tot învățîndu-i să nu le placă nimic, la un moment dat să întoarcă privirile mai atent chiar și spre tine. Ăsta e un moment nasol. Iar dacă, pe un fond un pic încins, cineva se-ncruntă, respiră adînc și ți zice ceva de mamă, să știi că încep vremuri grele.

Anca MANOLESCU

Mai are rost dialogul religiilor?

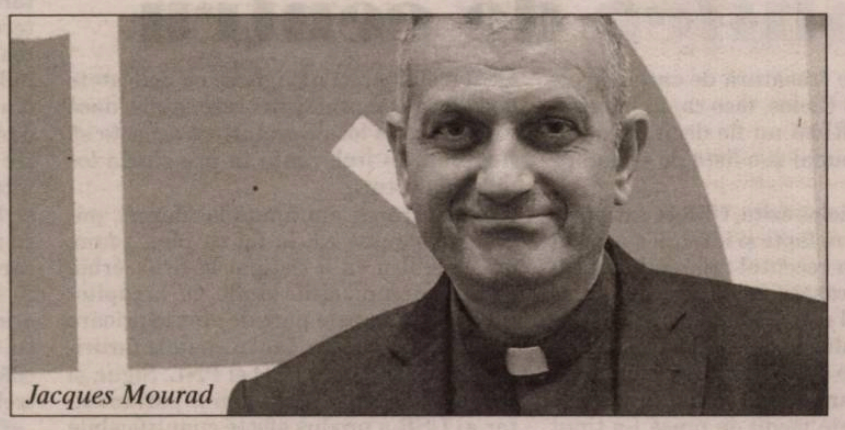
Jacques Mourad

Părintele Jacques Mourad, călugăr și preot catolic sirian, conducea mînăstirea Mar Elian, aflată într-o oază a deșertului, între Homs și Palmyra. De-a lungul anilor de război, a continuat să se dedice dialogului între creștini și musulmani, să dea ajutor și refugiu familiilor de ambele religii. În mai 2015 a fost răpit de Daesh, din a cărui captivitate a izbutit să scape după cinci luni. Biciuit, somat să treacă la islam, supus unor simulacre de execuție, Părintele Jacques Mourad își adresează, după acest episod crunt, mesajul „lumii libere". „Avem nevoie de un angajament extrem de urgent astăzi: dialogul și reconcilierea. Experiența prin care am trecut îmi dă și mai puternic această convingere. Numai dialogul va putea pune capăt acestui dezastru, inclusiv dialogul cu soldații Daesh... Mă întemeiez pe un principiu al credinței noastre: Dumnezeu ne-a creat cu voințe bune. Sîntem chemați să căutăm, să săpăm cum ai săpa o fîntînă pentru a descoperi binele care se află în adîncul celuilalt... Am iertat călăilor, călăilor poporului meu... Pentru această iertare e nevoie de maturitate, de forță spirituală" (interviu în *Pèlerin,* 24.04.2017).

Pînă de curînd, civilitatea față de diferență părea, în Europa, o atitudine de la sine înțeleasă. Ori cel puțin larg împărtășită, de vreme ce pe ea sînt construite societățile liberale. De partea credinței, spiritul ecumenic cîștiga teren, își înmulțea adepții și manifestările. Această dispoziție către întrunire, către ascultarea celuilalt e pusă astăzi în fața unui test dur. Va rezista ea în fața barbariei extremiștilor religioși? Va rezista ea în fața revoltei pe care ne-o stîrnesc masacrele, inumanitatea cu care ei își „practică" credința? Nu vom ceda oare tentației de „amalgam", ajungînd să privim cu suspiciune celelalte religii, să socotim islamul o religie, prin natura ei, agresivă și fundamentalistă? Convivialitatea deosebirilor religioase mai are ea vreo șansă pe un teren otrăvit de ură și teroare, însîngerat de mulțimea victimelor? Părintele Jacques Mourad dă acestor întrebări un răspuns care cîntărește greu, care nu poate fi respins, care obligă. Dialogul trebuie să continue, să se adîncească, să se maturizeze.

Unul dintre gardieni, mascat, a intrat în locul de detenție.

Care pot fi fundamentele, s-au întrebat teologii și adepții dialogului, pentru întîlnirea colegială a religiilor? Care e acea valoare față de care nici una nu e străină? În cîmpul căror principii se pot recunoaște toate? O linie de răspuns e cea formulată, printre mulți alții, de teologul catolic Johann Reikerstorfer în revista *Concilium* (221/1997). Pe urmele lui J.B. Metz, el vorbește despre „o nouă paradigmă de universalitate care se înrădăcinează în *memoria passionis,* una dintre formele de respect față de suferința străină ce caracterizează marile religii și culturi". Solicitudinea față de indivi-

Puterea de a trece fără ură prin represiune, puterea de a ierta, de a avea compasiune chiar pentru călăi își pot afla modelul în atitudinea lui Dumnezeu față de uman. Credința/credințele către El se îndreaptă pentru a afla aceste puteri.

Un alt punct de convergență a religiilor poate fi căutat în raportul lor cu *alteritatea tare* a divinului.

Dumnezeu, în compasiunea Lui, are drept țintă umanul, condiția care ne e familiară. Cînd gîndim raportul cu El prin intermediul suferinței și al compasiunii, accentul nu cade atît pe *alteritatea* Lui majestuoasă, pe misterul Lui. Ci mai degrabă pe coborîrea lui către *identitatea* noastră omenească. Divinul e capabil să se „înstrăineze" de sine însuși, să-și dea limite pentru a-l întîlni pe „celălalt" în identitatea sa proprie. Umanul are și el de încercat să se înstrăineze de sine însuși în elanul către Partener. Are și el de încercat să vizeze, din interiorul limitelor sale, Ilimitatul. Gîndirea religioasă de pretutindeni cuprinde, printre marile ei teme, nu numai pe cea a compasiunii divine, ci și tema transcendenței tari, polare, numinoase, a lui Dumnezeu.

Acela la care religiile se raportează le obligă să se confrunte cu o alteritate inaccesibilă și, în mod paradoxal, atrăgătoare. În secolul V, un Părinte al Bisericii, Ioan Chrysostom, predică *Despre incomprehensibilitatea [de necuprinsul] lui Dumnezeu*, un text pe care Rudolf Otto îl analizează în volumul *Despre numinos.* Întreg acest text, afirmă îndreptățit Rudolf Otto, e construit pe „contrastul armonic" între *tremendum* și *fascinans* resimțit în fața divinului. El este Cel în fața căruia „toate vorbele fac cale întoarsă" și care ne e totodată mai intim decît propria noastră ființă. Sînt celebre cuvintele lui Augustin: „Iată că Tu te aflai înlăuntrul meu, iar eu în afară..." *(Conf.*, X, 27). Potrivit concepției creștine, în inima umană e imprimat chipul lui Christos. Ființa e construită pe această imagine indelebilă, pe acest fundament. Efortul spiritual urmărește să cîștige conformitate, asemănare cu imaginea-fundament. „Grăbește să-ți transformi propria imagine prin asemănare cu arhetipul", sună îndemnul lui Evagrie.

Allah akbar spune islamul. „Dumnezeu e mai mare." Dumnezeu nu e doar „mare", în măreția lui amuțitoare. El e „mai mare": din orice perspectivă și de la orice nivel ar fi privit, El le depășește. Ca atare, antrenează capacitatea umană de cunoaștere dincolo de orice frontieră în care am încerca să îl cuprindem, să îl concepem, să îl mărginim. Și El ne este totodată mai aproape, se spune în Coran, decît vena noastră jugulară. El e, în cele trei tradiții monoteiste, imaginea după care am fost făcuți, suflul prin care sîntem, principiul de realitate a persoanei noastre. Cu un asemenea *ganz Andere* are de lucrat credința: cu o alteritate inaccesibilă, a cărei prezență ființa umană o adăpostește în ascunsul ei, în zona care îi rămâne ei înseși misterioasă.

„Compasiunea pentru suferința străină" și alteritatea tare a divinului sînt/pot fi locuri de întîlnire a religiilor. În primul caz, atenția/dezbaterea/colaborarea religiilor ar pune asupra condiției noastre privirea ochiului divin. În al doilea caz, atenția/înțelegerea/elanul lor se lasă atrase de ochiul Necuprinsului.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Ce urmează?

Un subiect inevitabil: România de după referendumul „pentru familie". În ultimii ani, două mișcări de protest punctual s-au dezvoltat exponențial. Prima, Pungești/Roșia Montana, din care au apărut #rezist și USR. A doua, Barnenevet-Bodnariu, din care s-au desprins CpF și, probabil, un nou partid conservator. În primul caz, o categorie s-a activat ecologist: mai bine puritatea virginală a naturii decît prosperitatea poluantă a gazelor de șist și a exploatărilor aurifere cu cianuri. În cel secund, o altă categorie (de evanghelici români, inspirați de confrații americani) s-a mobilizat împotriva atotputerniciei serviciilor sociale norvegiene, care pot separa copiii de familia lor, dacă familia pare nițeluș cam „habotnică". În fond, avangarda naturistă s-a cuplat cu ariergarda legii naturale, care fondează familia heterosexuală, procreativă și atașată predaniei creștine. Două forme de refuz al industrialismului modern și etatismului care organizează de sus în jos „cultura diversității". Fac aceste analogii pentru că nu cred în falia progresiști-conservatori, deși ambele tendințe participă la războiul cultural din SUA, produc efecte politice și călătoresc global prin *social media.* Cred că frica de viitor definește omnilateral societatea românească. Ea e alimentată de sentimentul fragilității statale, accentuat (și exprimat) prin neîncrederea dintre noi și a tuturor față de instituțiile publice. Nu sîntem atît de evoluați pe cît cred „progresiștii" și nici atît de înapoiați pe cît sînt acuzați „conservatorii". Impresia larg răspîndită că orice e posibil, pentru că nici legea, nici cutumele nu reglementează eficient armonia comunitară minimă, ne face temători față de remarcabilul nostru potențial deviant.

În preajma următorului ciclu electoral (care include toate tipurile de alegeri), scena pare împărțită între paleo-stînga de extracție comunistă și neomarxismul reformist, căci dreapta, după costisitorul experiment al USL, nu și-a mai găsit identitatea, pierzîndu-și simultan liderii „istorici", direcția doctrinară și forța de convingere. Tocmai din aceste motive s-a mutat totul în neașteptatul registru al raportului dintre stat și Biserică. Nemaiavînd încredere în partide, tema biseculară a instalării în modernitate a fost transferată în dezbaterea despre autonomia individuală și raportarea la tradiție, în sens larg. Din punctul meu de vedere, acutizarea dihotomiei tradiționalism/anticlericalism e doar metamorfoza perversă a unei crize democratice.

Cînd vine vorba despre stat, e clar că avem nevoie ca el să fie repopulat cu figuri competente, chemate să stopeze clientelismul partinic și avalanșa impostorilor: iată o sarcină pe care toate partidele oneste (adică responsabile) ar trebui să o asume, dacă vor să recîștige teren electoral. În ce privește BOR, și ea are de digerat referendumul: fără victimizare, spre o schimbare de atitudine și cultură eclezială. Asta comportă neutralitate politică și o cură de austeritate la vîrf, dublată printr-o apropiere de societate și o pastorație în care se reflectă subiectele postmodernității: dezvoltare prin cunoaștere, echitate socială, bioetică, renunțarea la formalism și antioccidentalism, denunțarea materialismului arghirofil și o strategie de ajustare a școlilor teologice la nevoile reale ale fiecărei eparhii. Ambele operațiuni de corecție și regăsire a normalității se vor dovedi dificile: să sperăm că nu imposibile.

Oricum, BOR are sarcina cea mai complexă. Comuniunea panortodoxă a fost sabotată la recentul Sinod din Creta și, recent, prin criza dintre Moscova și Patriarhia Ecumenică, *via* Ucraina. Biserica s-a dotat cu trust de presă și a pătruns pe Internet, dar forța ei de comunicare socială e mult mai mică decît cea a taberei anticlericale, la care participă, în stilul unei Reforme factuale, cripto-protestante, și o parte din laicatul urban, educat. Sînt convins că strîngerea relațiilor cu alte culte creștine (în România, restul UE și SUA) îi poate furniza asistență prețioasă în următorii ani. A sosit ceasul multor decizii clare, care – după cum se vede – au fost prea multă vreme amînate.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

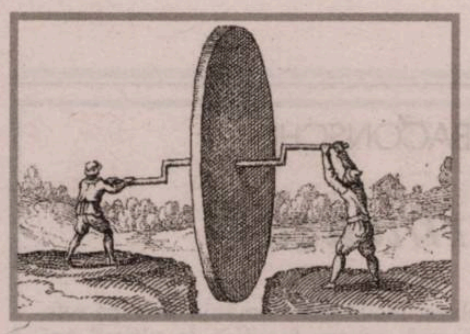

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Noua politică de centru

Un sondaj IMAS dat publicității zilele trecute fixa potențialul partidelor noi undeva în zona unui solid 20% din totalul populației care merge la vot. Cifra pare uriașă, mai ales că sub umbrela noii politici sînt, în acest moment, doar două partide, dintre care unul nenăscut încă oficial: Uniunea Salvați România și Mișcarea România Împreună.

Foamea de schimbare e încă foarte mare și, dacă luăm cele două partide împreună (forma e mai puțin importantă acum), vedem că se conturează un redutabil bloc politic cu șanse reale de a ocupa locul doi în orice rundă de alegeri naționale. E o naivitate în momentul ăsta să presupui că PSD, cu toate necazurile lui, ar obține altceva decît locul întîi. Nu e imposibil, însă foarte puțin probabil dintr-o mie de motive.

Observația de mai sus nu e valabilă decît din punct de vedere al potențialului. Pînă la alegeri, cele două partide au de rezolvat o sumă serioasă de chestiuni care, în momentul acesta, sînt fie amînate, fie fără rezolvare.

Prima și cea mai importantă e aceea a relației bilaterale. Fostul premier Dacian Cioloș rămîne un soi de monument viu al curentului anti-*mainstream,* ceea ce îl pune într-o poziție cumva stînjenitoare. Dinspre USR nu se aud niciodată critici la adresa lui în public, ceea ce nu înseamnă că ele nu există. Din contra. Istoria recentă a USR, cînd partidul a fost în prag de sciziune și dispariție, are, într-un punct central, figura fostului premier. Pe de altă parte, șirul de ezitări care tinde să devină un soi de trăsătură de caracter politic pentru dl Cioloș, face ca, în momentul acesta, MRÎ să nu fie decît un dosar cu șină la tribunal și o listă de e-mail pe un server.

În timp ce Cioloș ezita, USR se extindea. Diferența dintre fapte și intenții s-a văzut cel mai bine la recentul referendum pentru definirea căsătoriei. USR a reușit să adune în jurul său un număr uriaș (pentru puterile sale) de delegați în secțiile de vot, în timp ce MRÎ a fost doar un actor marginal pe care numai simpatia, greu de negat, din unele medii de presă l-a ținut vag vizibil în cea mai importantă dintre dezbaterile de anul acesta.

Dacă mergem mai departe și admitem că MRÎ va deveni partid la timp pentru alegerile europene din primăvara anului viitor, avem din nou o problemă. Vor colabora cele două pentru o listă comună? Dacă o vor face, după ce algoritm se va face lista? Și dacă nu, nu există riscul canibalizării și confuziei?

O problemă asemănătoare apare și la locale. Păcătosul sistem de alegeri într-un singur tur face ca actualul strat de administratori publici locali să aibă șanse majore de conservare. Or asta obligă Opoziția la alianțe punctuale și candidați comuni. Aici, USR punctează major în negativ, dat fiind că a fost la origini o organizație cu interese locale, concentrată pe București. Acum, fără candidat și cu o organizație municipală inertă, USR pare să fi abandonat cu totul orașul într-un moment în care ar fi fost mai mare nevoie de o opoziție viguroasă.

USR e obligat să navigheze cu delicatețe și să facă compromisuri rezonabile, dacă nu vrea ca la locale amintirea aceasta să îl trimită în irelevanță în principala lor piață de voturi.

Și pentru că am ajuns la alegeri, putem presupune că, la fel ca pînă acum, orice scrutin va fi cîștigat la firul ierbii, de către organizațiile locale. Or, la capitolul acesta, ambele partide sînt căprioare în lumina farurilor. Iar în spatele farurilor sînt autobuzele PSD și PNL. Sigur, și aici e o diferență. Activismul parlamentar al USR a produs efecte cuantificabile (din nou, delegații din secțiile de votare), iar strategia de extindere a dat roade, partidul fiind mult mai prezent la nivel local decît în urmă cu un an. Rămîne totuși subreprezentat, în timp ce MRÎ încălzește server-ul cu mail-uri scrise de cititori de literatura aspirațională. E totuși puțin, dat fiind că vin patru runde de alegeri în doi ani.

Adaug aici și o oarecare lipsă de strategie pe termen mediu și lung. Activistul civic Cătălin Teniță remarca zilele trecute absența unui astfel de document. Teniță propune cîteva predicate clare, însă rămîne, pînă la urmă, doar un activist din afara politicii formale. Nici un fel de *feedback* vizibil nu a venit în urma propunerilor sale.

Ocupate cu reacții și contrareacții la evenimentele zilei, cele două partide au uitat să planifice pe termen lung.

Cel mai greu de gestionat aspect va fi, însă, relația cu PNL. Frustrarea peneliștilor față de cele două partide noi izbucnește în aproape orice conversație. PNL trece printr-o perioadă dificilă în care, indiferent de ce spun sondajele, își joacă viitorul. Deciziile pe care conducerea PNL trebuie să le ia sînt teribil de dificile în condițiile în care o nouă alianță cu PSD îl va condamna definitiv la uitare, iar una cu partidele noi are caracterul unei boli cronice. Cele două punctează deja pe terenul PNL și nu e nici o îndoială că vor face la fel și la guvernare. Nu e greu de închipuit că PNL va alege, dacă scorul i-o va permite, doar unul dintre cele două pentru a forma o majoritate parlamentară. De partea lor, USR și MRÎ sînt obligate să se obișnuiască cu ideea unei colaborări cu un partid pe care, cînd nu îl disprețuiesc, îl invidiază. Și nu e vorba numai de PNL. Aproape orice combinație e posibilă, inclusiv una cu, să zicem, ALDE. Ăsta e genul de pastilă amară cu care atît USR, cît și MRÎ trebuie să se obișnuiască.

Ceea ce au în comun USR și MRÎ e un atașament pro-occidental clar, și acesta e punctul de plecare. Setul de valori e evident chiar dacă unele dintre ele (solidaritatea) sînt mai puțin discutate sau analizate. De aici pleacă definițiile principale pentru scopuri, adversari și strategii. Orice altă tactică îi va împinge înapoi în politica mică din care încă nu au scăpat cu totul.

Altfel spus, noua politică de centru românească are potențial. Oamenii o cer. Așteptarea există. Nu e obligatoriu ca ea să și livreze.

Pentru eșec n-au să poată da vina pe Liviu Dragnea. Din contra, PSD și Dragnea sînt, pentru noile partide, binecuvîntarea deghizată în dezastru pe care nimeni n-a cerut-o, însă nimeni nu o poate ignora.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

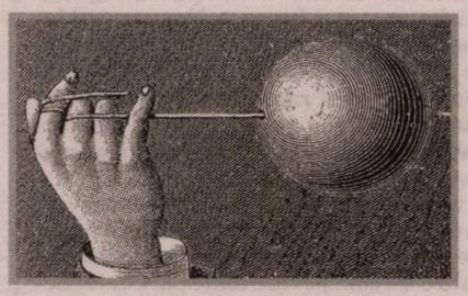

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Premiu pentru literatură și diversitate

Scriitoarea Maryse Condé din Guadelupe este cîștigătoarea premiului oferit de Noua Academie Suedeză. Instituția creată în această primăvară și-a propus să ofere o alternativă la premiul Nobel pentru literatură. Care, după cum se știe deja de multă vreme, nu se acordă anul acesta. Povestea e veche și complicată și a început odată cu mișcarea #metoo. În urma unui imens scandal care a pornit de la o serie de abuzuri sexuale comise de soțul uneia dintre membrele Academiei, mai mulți academicieni și-au dat demisia, în semn de protest. Ceea ce pune Academia în imposibilitatea de a mai lua decizii valide. Așa a apărut ideea unei noi instituții (mai bine zis, o organizație) și a unui nou premiu literar care să înlocuiască Nobelul. Desigur, această inițiativă, acest „Nobel alternativ", rezolvă, măcar pentru moment, absența Nobelului literar autentic. Într-o perioadă de criză, un grup de oameni cu autoritate literară oferă un premiu cu – după cum speră ei – aceeași greutate. Ideea e însă dacă nu s-ar putea institui, pe termen lung, nu un premiu Nobel alternativ, ci o alternativă la premiul Nobel. Adică o formulă de recunoaștere și consacrare literară de forță mondială care să depășească mizele politice conjuncturale, trocurile și opțiunile căldicel-consensuale ale unui grup de academicieni. Noua Academie este compusă din peste o sută de scriitori, actori, critici și manageri culturali. „Am fondat Noua Academie pentru a reaminti oamenilor că literatura și cultura în general trebuie să promoveze democrația, transparența, empatia și respectul, fără privilegii, aroganță părtinitoare sau sexism", au spus inițiatorii noului premiu în declarația de intenții.

Cum ar veni, numai un om citit poate deveni un bun cetățean.

Într-o primă fază, Noua Academie a invitat bibliotecarii din Suedia să numească autori premiabili. Apoi, publicul larg a votat, democratic, pe Internet, o listă scurtă cu patru nume. Nominalizați au fost Neil Gaiman, Kim Thuy, Haruki Murakami (care s-a recuzat, explicînd că vrea să se țină departe de lumina reflectoarelor ca să poată lucra) și Maryse Condé. Un juriu compus din personalități ale vieții literare și culturale suedeze a desemnat-o laureată pe cea din urmă. Criteriul a fost umanismul care emană din opera literară, căci noua academie și-a propus să promoveze „democrația, diversitatea și spiritul incluziv".

Criterii extraliterare la un premiu pentru literatură? Nu e de mirare că mulți au strîmbat din nas. Ce au democrația, diversitatea și spiritul incluziv cu literatura?

La ceremonia de anunțare a premiului, organizată în aula Bibliotecii orașului Stockholm, membrii Noii Academii au făcut o pledoarie pentru carte ca vehicul de răspîndire a cunoașterii și pentru dimensiunea civică a literaturii. Cum ar veni, numai un om citit poate deveni un bun cetățean. Opțiunea juriului pentru Maryse Condé nu e întîmplătoare. Autoare din Guadelupe de limbă franceză, Maryse Condé a scris 20 de cărți. A fost profesor emerit al Universității Columbia din New York. A fost distinsă cu numeroase premii printre care și Marele Premiu al Academiei Franceze. Laureata e o marginală a unei mari culturi. O scriitoare „mare" în lumea relativ nouă a literaturilor francofone. O autoare preocupată de relația cu trecutul și de problemele arzătoare ale prezentului. „Maryse Condé scrie într-o limbă precisă și totodată copleșitoare despre magie, despre vise și despre dragoste.

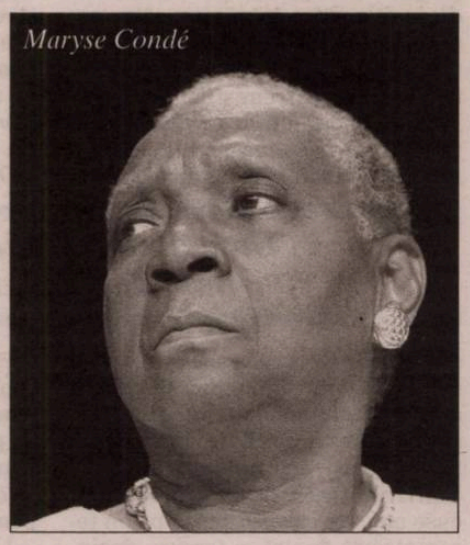

Maryse Condé

Ficțiunea și realitatea se suprapun. Personajele ei trăiesc în lumi imaginate, cu tradiții vechi și complicate, dar și în epoca de azi, într-un prezent mereu schimbător. Scriitoarea vorbește, cu deferență, dar uneori și cu ironie, despre sminteala lumii poscoloniale, despre sărăcie și despre abuzuri" – se arată în motivația juriului.

Este această formulă a „Nobelui alternativ" preferabilă autenticului Nobel literar? Baza de selecție e destul de fragilă: bibliotecarii desemnează, apoi publicul larg votează democratic, dar pe baza cotei de gen, pentru nominalizați. Criteriile extraliterare au generat, totuși, o listă scurtă valabilă și o laureată care merită, cu prisosință, (și) această distincție.

P.S. Cu sau fără acest premiu al Noii Academii, poate ar fi meritat ca măcar unul dintre romanele lui Maryse Condé să fie tradus în română.

Coordonator: Sever VOINESCU
Dosar realizat cu sprijinul Fundației „Hope and Homes for Children", România

Marile speranțe pentru cei mici

Texte și opinii de:

● Dragoș BUCURENCI (director de dezvoltare la Hope and Homes for Children)
„Finalitatea organizației de cursă lungă"
● Ștefan DĂRĂBUȘ (director regional Europa Centrală și de Sud, Hope and Homes for Children)
„Poți ține alături de părinți nouă copii din zece cu aceiași bani" – interviu
● Stela GIURGEANU
„Robin Hood"

argument

Dosar cu emoție unică

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Marile speranțe pentru cei mici

Avem grijă de orfani, de copiii abandonați sau aflați în orice dificultate nu ca să-i salvăm pe ei, ci ca să ne salvăm pe noi! Am auzit vorba asta cu mai mulți ani în urmă – cred că o spunea un pastor american. În orice caz, mi-a rămas în minte și mi-a străpuns inima. Cu fiecare copil salvat din deznădejde și pierdere, salvăm un pic din omenirea căreia îi aparținem. Cînd redăm speranța unui copil deznădăjduit, dăm lumii încă o șansă. Cînd oferim unui copil fără adăpost grija unui cămin, punem la adăpost un pic viitorul nostru.

În anii 1990, România era faimoasă pentru indolența față de propriii copii – copii ai nimănui, săraci, orfani, abandonați. Ani de zile, Bucureștii, dar și alte mari orașe ale țării au fost pline de copii care trăiau prin canale sau prin subsoluri de blocuri, prin gări și prin tunele abandonate, nemîncați și zguduiți de boli, apărînd spectral pe străzi, cu punga jegoasă ce se umfla la gura lor în respirații toxice. Situația copiilor străzii și a copiilor instituționalizați, pe atunci, în orfelinate dickensiene s-a ameliorat sensibil cu un „hei-rup" care a durat, dacă bine îmi amintesc, cinci sau șase ani, după anul 2000. Doar că, lucrînd în acest domeniu, îți dai repede seama că oricît efort s-ar depune pentru acești copii nu e suficient, pentru că nimic, dar absolut nimic, nu înlocuiește pe deplin lipsa părinților (doi!), a iubirii lor, a traiului în casa familiei sale. Progresele sînt enorme în materia sprijinirii copiilor aflați în dificultate, dacă ne comparăm cu ceea ce era acum 25 de ani, dar nu sîntem acolo unde ar trebui să fim și mai e mult de lucru...

De mulți ani, mai multe ONG-uri specializate în protecția copiilor vin în ajutorul statului român care pare, în sfîrșit, să-și înțeleagă responsabilitatea față de cei mai mici români aflați în mare nevoie. Dintre acestea, „Hope and Homes for Children" este printre cele mai prestigioase, pentru că este printre cele mai eficiente. La inițiativa și cu sprijinul lor am lucrat acest Dosar cu emoție unică. Într-o lume care vinde masiv și pe bani grei vești proaste despre apocalipse zilnice, „Hope and Homes for Children" ne dă vești bune, temeinic bune. Munca lor, susținută de parteneri și de voluntari, salvează destine. Sute de destine! „Hope and Homes for Children" salvează ceea ce societatea, cu știință sau fără, condamnă. Nu-i vorbă mare, e adevărul pur și simplu.

Avem, totuși, un regret. Ar fi fost firesc ca în aceste pagini să se regăsească și punctul de vedere al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție. Am vorbit de două ori la telefon cu secretarul de stat care conduce această Autoritate, m-a asigurat că va răspunde întrebărilor noastre, dar demnitarul nu a binevoit să răspundă. Sigur, relația cu presa e secundară cînd te ocupi de copii cu asemenea probleme și nu ne supărăm. Sperăm doar că, în treaba ei principală, Autoritatea funcționează altfel decît în relația cu noi. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Dragoș BUCURENCI

Finalitatea organizației de cursă lungă

În 1994, Mark Cook, un ofițer în rezervă din armata Marii Britanii, a citit despre situația disperată în care se afla un grup de copii care se lupta să supraviețuiască în orfelinatul cel mai mare din Sarajevo, în mijlocul războiului din Bosnia. I-a povestit și soției sale Caroline despre aceasta și în doar cîteva săptămîni au aranjat să zboare la Sarajevo pentru a vedea ce pot face ca să ajute.

Cînd au văzut orfelinatul Bjelave pentru prima oară, clădirea era într-o stare îngrozitoare, pentru că fusese bombardată în timpul luptelor duse în apropiere. Copiii și tinerii care trăiau acolo își duceau zilele cum puteau, părăsiți de toată lumea și lăsați să caute hrană în gunoaie. Un jurnalist străin a descris orfelinatul ca fiind „cel mai sinistru loc din Sarajevo, după morgă".

Odată întorși în Marea Britanie, Mark și Caroline au hotărît că trebuie să pună bazele unei fundații prin care să-i poată ajuta pe acei copii ai nimănui. Inițial au strîns fonduri pentru reconstrucția orfelinatului și pentru dotarea lui corespunzătoare. Dar, pe măsură ce clădirea renovată arăta tot mai bine, cei doi au observat consternați că starea copiilor nu părea să se îmbunătățească aproape deloc. Același lucru l-au descoperit și în alte orfelinate în care au încercat să le ofere copiilor condiții mai bune de trai. Peste tot pe unde mergeau, cei doi auzeau doar rugăminți disperate: „Ajutați-mă să-mi găsesc familia". Iar atunci cînd îi întrebau pe copii ce-și doresc cel mai mult, răspunsul pe care-l primeau cel mai des era: „Pe cineva care să mă iubească". După ce au stat de vorbă cu mai mulți psihologi, și-au dat seama că orfelinatul nu este locul potrivit în care un copil să crească, departe de dragostea și afecțiunea pe care doar o familie sau un mediu cît mai apropiat de cel familial i-o pot oferi.

Orfelinatele nu lasă loc pentru afecțiune. Ele sînt niște fabrici de făcut oameni mari în care copiii sînt un fel de materie primă, care trebuie doar depozitată, hrănită, spălată, disciplinată și, în cele din urmă, strunjită grosolan în copia palidă a ceea ce ar trebui să fie un adult funcțional. Locul copiilor abandonați nu este în instituții care le schilodesc copilăria și care-i fac să se simtă cu adevărat ai nimănui.

Atunci, Mark și Caroline au luat o decizie drastică: au hotărît să schimbe misiunea fundației pe care o înființaseră. Și-au propus să schimbe din temelii sistemele de protecție a copilului care se bazează pe existența orfelinatelor și să închidă aceste instituții anacronice o dată pentru totdeauna. Astăzi, „Hope and Homes for Children" derulează programe pentru reformarea sistemelor instituționalizate de îngrijire a copilului și pentru prevenirea abandonului în 30 de țări din Europa, Africa și America de Sud, prin filialele proprii sau prin organizațiile partenere.

În România, fundația și-a început proiectele în 1998, cînd Mark și Caroline au venit în Maramureș și au vizitat „Leagănul" din Cavnic. Văzuseră deja destule grozăvii, dar parcă nici una nu-i pregătise îndeajuns pentru cea cu care aveau să se confrunte aici. „Ceea ce am descoperit acum douăzeci de ani în România ne-a șocat, ne-a îndurerat și a avut un impact profund asupra vieții noastre de atunci încoace", povestește Mark. Însoțiți de Ștefan Dărăbuș, un student la Litere, aflat în ultimul an de facultate, cei doi au pășit într-o încăpere aflată la etajul superior al spitalului din orașul Cavnic. Acolo au descoperit 60 de bebeluși de care nu se ocupa nimeni. Cînd își amintește, pe fața brăzdată a bătrînului colonel se citește și astăzi oroarea: „Stăteau întinși în tăcere în pătuțuri, acoperiți de propriile dejecții. Imaginea asta ne-a dat fiori și ne-am dat seama că trebuie neapărat să-i salvăm. Aceasta a fost scînteia care ne-a împins pe drumul dezinstituționalizării."

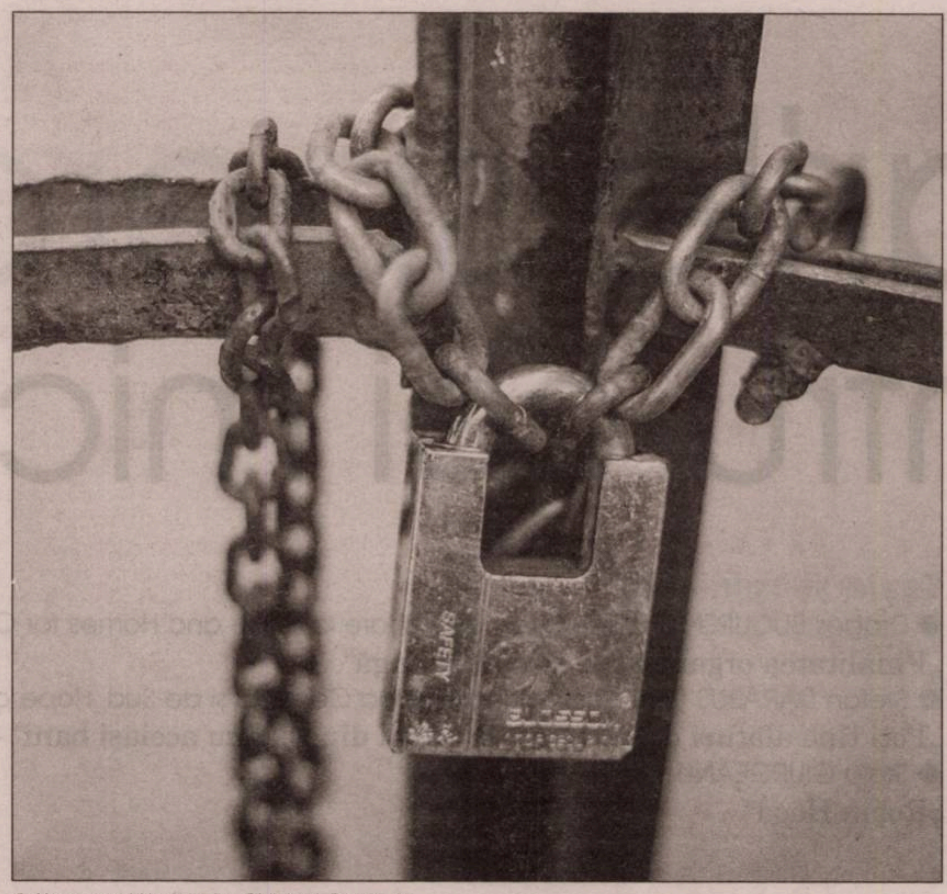

© Hope and Homes for Children, România

„Mult timp mi s-a părut că e suficient să semnalez problemele, ca jurnalist. Dar vine o vreme și vine o vîrstă în care te afectează tot mai mult durerea altora, pentru că empatia profundă vine odată cu propria experiență de viață. Vine o vreme în care înțelegi că e timpul să dai celor din jur din ce ai tu, că e experiență, că sînt bani, că e parte din timpul tău. Copiii au cea mai mare nevoie de noi. Cei vulnerabili încă și mai mult. Vine o vreme cînd vrei să găsești soluții la probleme. Pentru mine, Hope and Homes for Children este soluția corectă la problemele copiilor abandonați."

AMALIA ENACHE,
jurnalist PRO TV, ambasador „Hope and Homes for Children", România

Caroline le-a spus atunci soțului ei și lui Ștefan că visează să închidă toate orfelinatele din România. Cei doi, mai pragmatici, i-au spus că e puțin probabil să reușească, dar asta nu i-a împiedicat să facă un plan și să se apuce de treabă. Pentru început, și-au propus să le închidă măcar pe cele mai odioase, care aduceau mai degrabă a lagăre și pușcării decît a instituții de creștere a copiilor. Un an mai tîrziu, fundația reușea să pună literalmente lacăt „Leagănului" din Cavnic, un lacăt care închide și astăzi poarta acelei instituții de tristă amintire.

Din 2001, „Hope and Homes for Children" s-a înregistrat ca fundație de sine stătătoare în România, constituită în conformitate cu legea română, cu misiunea, deloc ușoară, de a reforma sistemul de protecție a copilului din România. Pentru început, organizația s-a concentrat pe închiderea instituțiilor de tip vechi și pe înlocuirea sistemului instituțional de protecție a copilului cu un sistem care se bazează pe conceptul familial.

N-a fost un drum ușor, pentru că nu poți face reforma unui sistem de stat fără sprijinul autorităților, iar bunăvoința lor este o resursă care se obține greu și se pierde ușor. Dar Ștefan Dărăbuș, devenit între timp director al fundației, a construit o echipă de oameni nu doar inimoși ci și suficient de buni diplomați ca să poată lucra cu consilii județene, cu consilii locale, cu servicii publice de protecție a copilului, cu autorități naționale și cu ministere de resort, astfel încît reforma visată de Mark și Caroline să poată merge mai departe.

În cei douăzeci ani de activitate în România, „Hope and Homes for Children" a închis 56 de instituții de tip vechi de protecție a copilului, a construit 105 case de tip familial, a scos 5444 de copii din orfelinate și a ajutat 30.500 de copii să rămînă alături de familiile lor.

Acum zece ani, am avut privilegiul să aflu despre această organizație de la regretata Prințesă Marina Sturdza, sub patronajul căreia „Hope and Homes for Children" s-a aflat încă de la bun început. Am fost impresionat de munca titanică depusă de echipa lui Ștefan și mai ales de bătaia lungă a misiunii lor. „Specialitatea" mea, la acea dată, erau dezvoltările explozive, campaniile naționale, sprinturile organizaționale. Spre deosebire de proiectele în care eram eu angrenat, „Hope and Homes for Children" părea angajat într-un ultramaraton cu un singur competitor și, în același timp, coechipier: statul român. Ștefan era perfect conștient că rezultatele la scară națională urmau să apară mai tîrziu, dar așteptarea nu părea să-l demoralizeze, ci, din contra, să-l motiveze și să-l facă să-și vadă de treabă cu și mai multă hotărîre. Întîlnirea aceasta, care m-a pus pe gînduri și care a dus la o lungă prietenie cu Ștefan, a fost unul dintre cele mai de preț daruri pe care mi le-a făcut Marina.

În scurta perioadă pe care am petrecut-o, cîțiva ani mai tîrziu, la Comisia Europeană, m-am ocupat, între altele, de strategia europeană de dezinstituționalizare și am fost fericit să văd că România începe să fie dată de exemplu altor țări pentru felul în care trebuie închise vechile instituții de creștere a copilului sau de îngrijire a vîrstnicilor. Este rezultatul neîndoielnic al tuturor acestor ani de muncă asiduă a unei echipe care a reușit, cu multă tenacitate și infinită răbdare, să producă reforma unui sistem național.

Cînd m-am întors de la Bruxelles, mi-am reluat proiectul antreprenorial, dar am acceptat să mă ocup și de strategia de comunicare și *fundraising* a „Hope and Homes for Children" în România pentru că am vrut să pun umărul la ceea ce cred că va deveni una dintre cele mai de succes povești de transformare a României contemporane. Anul acesta am avut bucuria să-i invit pe scena Ateneului Român pe Mark și pe Caroline Cook la aniversarea celor două decenii de existență a fundației. Nu cred că a mai rămas cineva cu ochii neînlăcrimați în sală atunci cînd Mark a evocat amintirea Prințesei Marinei Sturdza, care ne-a adus pe toți, de fapt, laolaltă. În încheierea discursului, Mark și-a mai privit o dată soția și ne-a spus: „Caroline visa să închidă toate orfelinatele din România. Pare de necrezut, dar în curînd visul ei va deveni realitate."

***Dragoș Bucurenci** este director de dezvoltare la „Hope and Homes for Children".*

„Hope and Homes for Children", România, raport la zi

- 56 de orfelinate închise
- 105 case de tip familial
- 25 de servicii sociale dezvoltate (Centre Maternale, Centre de Zi, Centre de Primire în Regim de Urgență, Centre de Consiliere, Centre de Tranzit)
- 5444 de copii scoși din instituții
- 30.500 de copii a căror instituționalizare a fost prevenită
- 984 de copii reintegrați în familii după închiderea orfelinatelor
- 1102 tineri sprijiniți pentru a începe o viață independentă
- 8858 de membri de personal din sistemul de protecție a copilului instruiți
- activitate în 24 de județe din cele 41 ale țării și în București (sectoarele 3, 4 și 6)

Otto SESTAK

Dramele care ne-au făcut să încercăm

Închiderea orfelinatelor din România părea un vis nebunesc în 2001, cînd m-am alăturat echipei „Hope and Homes for Children". Pe atunci, de fapt, nici nu ne gîndeam atît de departe, voiam doar să oferim un mediu diferit miilor de copii din județul Maramureș aflați în instituții-mamut și să arătăm că se poate și altfel. Aveam un crez, o viziune: că sistemul de protecția a copilului trebuie să ofere soluții personalizate copiilor și familiilor lor.

Vedeam în jurul nostru drame greu de explicat pentru mileniul III: copii pierduți în hățișul sistemului care trebuia să-i protejeze, rupți de familii pentru te miri ce motive și aruncați de colo-colo, fără noimă. Părinții aflau de la funcționari plictisiți că le-au murit copiii și învățau să trăiască cu gîndul acesta.

Pe unii i-am informat de existența copiilor lor după o despărțire de 19 ani, timp în care ei au crezut că cei doi băieți muriseră. Copiii se aflaseră la mai puțin de o sută de kilometri de părinții lor, tot acest timp, fără să știe unii de alții.

Drame de felul acesta ne-au făcut, la începutul anilor 2000, să încercăm, dincolo de ambiție, să începem cu cîteva instituții de lîngă noi și să demonstrăm că ele nu sînt necesare și pot fi evitate. Că ele, de fapt, produc mai multe daune și traumă, că sînt nedorite. Erau omniprezente și erau prezentate ca „singura cale" pentru copiii care nu aveau hrană sau adăpost, sau aveau dizabilități, sau nu puteau ajunge ușor la școală. Părinții erau umiliți de către cei care ar fi trebuit să le ofere sprijin și, din rușine, fiind convinși că au eșuat ca părinți, își trimiteau copiii la orfelinat ca „să le fie mai bine".

Așa am început. După ce am închis trei instituții oribile în Maramureș, ni s-a dus vestea. Au venit Direcțiile de protecția copilului la noi să ne cheme să facem același lucru și la ei. Așa am ajuns în Bacău, în Oradea, în Botoșani, în București. Și am continuat să închidem instituții în Maramureș, convinși că ceea ce propune „Hope and Homes for Children" va ajunge în întreaga țară, convinși – de rezultatele pe care le aveam – că modelul propus de noi e mai bun decît acela care exista.

Greutățile acestea sînt, de fapt, lecții care te învață cum să treci cu bine de următorul obstacol.

Ba mai mult, prinseserăm atîta avînt încît vorbeam despre munca noastră și despre rezultatele ei și cu alții din alte țări: profesioniști din Sudan, din Moldova, din Bosnia și Herțegovina, din Ucraina veneau la noi să învețe.

Munca noastră, deși este simplificată la „închiderea instituțiilor de tip vechi", e cu mult mai mult decît atît. E un proces complex de schimbare de paradigmă în felul de a îngriji copiii. Plecam de la un sistem care oferea instituția, orfelinatul, ca răspuns unic la orice problemă pe care ar fi întîlnit-o copilul: abuz, neglijare, sărăcie, lipsa venitului familiei, hrană insuficientă, lipsa accesului la serviciile și resursele cele mai elementare (vorbesc aici de apă potabilă, încălzire și hrană) și cele considerate de bază (servicii medicale, educație, identitate). Trebuia să închidem instituțiile pentru că erau inutile, ba mai mult, atrăgeau copiii aflați în situații de risc.

© Hope and Homes for Children, România

Însă am pus ceva în locul lor. I-am învățat pe oamenii care fac sistemul să se miște cît e de important să înțeleagă cauzele care duc la separare și să se gîndească la ce altceva se poate face înainte ca separarea să devină imposibilă. Am învățat comunitățile să folosească resursele proprii ca să devină mai puțin dependente de sistem și să poată să spere la ceva mai mult decît următoarea masă. Cred că marile noastre bătălii aici s-au dus: la schimbarea felului de a gîndi al oamenilor, fie ei profesioniști din domeniu, fie autorități sau familii.

Greutățile le-am întîmpinat luptînd cu rezistența oamenilor în fața schimbării, de a crede că prejudecățile, deznădejdea și disperarea pot fi schimbate. Noi le propuneam o schimbare uriașă, care pornea de la convingerea că toți oamenii sînt capabili de bine: le arătam cum copiii pot rămîne acasă, lîngă părinții lor, dacă în comunitatea lor exista un Centru de zi, care să le ofere un spațiu sigur unde să stea pînă cînd părinții lor se întorceau de la serviciu. Le arătam cum pot să creeze un spațiu sigur unde mame tinere să învețe ce înseamnă să stea alături de copiii lor nou-născuți. Le arătam cum comunitatea poate să dea exemple pozitive, iar copiii pot rămîne cu succes alături de părinții lor, că disperarea de a fi respins de cei care au mandat să te ajute se schimbă în speranță, că datorită ajutorului lor pruncii tăi vor putea duce o viață mai bună.

Greutățile acestea sînt, de fapt, lecții care te învață cum să treci cu bine de următorul obstacol. Însă ceea ce te face pe tine, ca om și ca profesionist, să mergi înainte este felul în care copiii îți vorbesc și schimbarea pe care o vezi în ei. Vezi cum trec de la o disperare mută și o deznădejde profundă la vise și planuri mărețe. Vezi cum înfloresc, din copii nefericiți care nu știu să zîmbească și care privesc lumea ca pe un loc groaznic, în tineri care visează să creeze muzică. Sau să picteze. Sau să avanseze în carieră. Vezi cum copii care îți rupeau sufletul prin suferința lor sînt acum niște oameni puternici care întorc înmiit șansa pe care au primit-o cînd i-am scos din iadul instituției și ajută alți prunci să negocieze etapa de tranziție de la un mod de viață la altul, care dau sprijin necondiționat și voluntar oricînd pentru că au aflat puterea speranței.

Asta e doar una din poveștile de succes ale copiilor care au crescut în instituții – devin adulți responsabili, cu o forță interioară admirabilă, care împing schimbarea mai departe. Alții cresc și devin părinți frumoși, care dau copiilor lor tot ce ei nu au avut: afecțiune, atașament sănătos, o familie, adulți responsabili care sînt alături de ei atunci cînd contează și în feluri care contează. Ei devin cei mai buni avocați ai cauzei și ne susțin pe noi, cei care ne-am dedicat viața schimbării. Mai mult, ne împing și ne fac să nu ne gîndim la renunțare, chiar atunci cînd apare saturația: față de nepăsare, de lipsa de acțiune, de dezinteres și blazare. Ei ne aduc aminte că nu putem, nu avem voie să ne oprim: toți copiii merită șansa asta, nu există scuze și rațiune în a le lua dreptul de a crește într-o familie.

De ce facem toate aceste lucruri? Pentru că toți copiii merită o familie. Obiectivul nostru este ca România să fie o țară unde protecția copilului să fie un model de urmat. Lucrăm să închidem toate instituțiile din România pînă în 2026, să-i salvăm pe cei aproximativ cinci mii de copii care încă suferă ororile instituționalizării. Nu ne vom opri, însă. Vom continua să îmbunătățim felul în care lumea se gîndește la copii, felul în care statul le oferă îngrijire, vom continua să convingem oamenii că locul copiilor se află în familii iubitoare, în medii unde ei primesc afecțiune, unde pot să-și atingă potențialul. Vom continua să sperăm la mai bine și vom lucra să facem „mai binele" să devină real pentru copii.

„Toți am avut momente cînd ne-am plîns de copilăria noastră din cauză că nu am primit jucăria pe care o doream sau de viața noastră pentru că nu ne-au ieșit lucrurile așa cum am fi vrut. Însă doar cînd am ajuns să cunosc activitatea «Hope and Homes for Children» și poveștile copiilor din programele Fundației, mi-am dat seama cu cîtă ușurință am privit lucrurile pînă acum, cît de mărunte sînt grijile noastre și cît de important este ceea ce face Fundația în toată țara: redă copiilor vulnerabili copilăria pe care o merită alături de părinții lor, nu într-un orfelinat. Fie că este vorba de cei aflați în sistemul de protecție sau de cei din familii sărace, ei au nevoie de ajutorul nostru. «Hope and Homes for Children» are nevoie de ajutorul nostru pentru a le împlini visul de a avea o copilărie fericită."

MARIUS MANOLE, actor, ambasador „Hope and Homes for Children", România

Casele de tip familial

Copiii din orfelinatele pe care le închidem care au nevoie de îngrijire specializată și cei pentru care reintegrarea în familie și asistența maternală nu sînt posibile sînt plasați în case de tip familial.

În casele de tip familial trăiesc cel mult 10-12 copii.

Aici se bucură de un mediu apropiat de cel familial – primesc găzduire, îngrijire, educație, sprijin emoțional și consiliere pentru dezvoltarea deprinderilor necesare unui trai independent.

Casele au curte și se află întotdeauna pe o stradă oarecare, sînt perfect integrate în comunitate, iar copiii sînt implicați în activitățile gospodărești, exact ca într-o familie, au prieteni pe strada lor și merg împreună la școală.

__Otto Sestak__ este Head of Learning and Engagement la „Hope and Homes for Children".

„Poți ține alături de părinți nouă copii din zece cu aceiași bani"

interviu cu Ștefan DĂRĂBUȘ, director regional Europa Centrală și de Sud, „Hope and Homes for Children"

Închiderea orfelinatelor și înlocuirea lor cu casele de tip familial este un proiect frumos, dar îmi pare utopic. Sigur că vrem să nu mai existe copii abandonați sau copii ai nimănui, dar asta este nerealist. Simt că vreți să tratați nefericirea profundă a abandonului copiilor cu o restructurare instituțională. Vreți să desființați orfelinatele crezînd că astfel nu vor mai exista copii abandonați?

Cred că vreți să fiți avocatul diavolului. Închiderea orfelinatelor (cum sînt denumite în mod popular centrele de plasament de tip vechi) implică mult mai mult decît crearea unor case de tip familial. Acestea sînt doar o alternativă bazată pe conceptul de familie din numeroasele alternative luate în calcul într-un proces de dezinstituționalizare care e, în esența lui, amplu și centrat pe copil. Da, acum douăzeci de ani, cînd am început să închidem orfelinatele, părea utopic să crezi că pot fi sisteme de protecție a copilului axate pe ideea de familie, nu pe cea de instituționalizare. În fond, desființarea orfelinatelor (ca să păstrăm denumirea aceasta populară) e doar o consecință a unui șir de acțiuni care au ca scop protecția copilului în mediu familial, nicidecum într-unul instituțional, izbitor de asemănător celui de tip cazarmă sau lagăr. Iar aceste acțiuni vizează copiii aflați în instituții, în orfelinate. Încă din 1964, așadar cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, Kurt Goldberger a produs un film documentar, intitulat *Copii fără dragoste,* în Cehoslovacia. Pentru mine a fost cutremurător să văd că, încă de atunci, erau limpede cunoscute efectele traumatizante ale instituționalizării copilului, într-o epocă est-europeană a comunismului sovietic, care a promovat constant și agresiv instituționalizarea copiilor așa-zis „orfani". De ce? Pentru că acești copii deveneau carne de tun și mînă de lucru în dictaturile socialiste est-europene. De atunci pînă azi, s-au înmulțit studiile și cercetările care vin să certifice efectele cutremurătoare pe care le are instituționalizarea asupra copilului. Știți că doar 3% din copiii instituționalizați au atașamentul pe deplin format? Știți că unul din trei copii instituționalizați e extrem de predispus să devină om al străzii? Știți că unul din cinci ajunge să fie condamnat pentru infracțiuni? Sau că unul din zece copii se sinucide? Sau că dezvoltarea creierului unui copil expus la neglijare datorită instituționalizării e mult redusă față de cea a unui copil care crește într-un mediu familial?

Într-adevăr, e nerealist să nu mai existe copii abandonați. Dar e realist să fie foarte puțini astfel de copii. Hai să vă spun de ce: însăși denumirea de „copii abandonați" e, de cele mai multe ori, eronată: cea mai mare parte a părinților ar face tot ce pot ca să rămînă alături de copiii lor, dar sărăcia și lipsa de alternative din partea sistemului de protecție socială forțează separarea dintre copil și părinți.

Așadar, nu vrem să tratăm, cum spuneți, „nefericirea profundă a abandonului copiilor cu o restructurare instituțională", deoarece această nefericire profundă e generată de separarea de părinți, e o traumă cumplită și aproape imposibil de imaginat. Iar dacă eliminarea instituționalizării ca formă de așa-zisă „protecție" a copilului înseamnă restructurare instituțională, atunci da, asta vrem. Pentru că locul fiecărui copil e în familie. Vor exista copii separați de familie și după desființarea orfelinatelor, dar locul lor e tot într-un mediu familial: fie în familia lor extinsă (bunici, unchi, mătuși, veri), fie în asistență maternală, fie în plasament simplu, fie în adopție, fie în case sau apartamente de tip familial.

© Hope and Homes for Children, România

„Nu există indiciu mai clar despre sufletul unei societăți decît modul în care are grijă de copiii ei."

NELSON MANDELA

„Ca să crești un copil e nevoie de tot satul."

proverb african

„Între un bătrîn și un copil se află o viață. Dar o viață înseamnă atît de puțin!"

proverb breton

Ce diferență este între casele de tip familial și instituțiile pe care le desființați? Nu era mai eficient să modernizăm orfelinatele?

Dacă modernizăm orfelinatele, avem „aceeași Mărie cu altă pălărie", ar însemna să spoim o realitate de dragul aparențelor: orice copil are nevoie de afecțiune pentru a se dezvolta armonios, are nevoie de atașament pentru a căpăta încredere în sine, are nevoie de atenție individuală și stimulare pentru a acumula stimă de sine. Familia ne dă rădăcini, ne dă identitatea și sentimentul apartenenței. Nimic din toate acestea nu poate fi replicat într-un orfelinat, unde personalul lucrează pe ture, unde ești un copil între alți 100 de copii, unde nu ai timp să sudezi nici un fel de relații pe termen lung, unde nimeni nu are timp să stea cu tine, darmite să îți ofere iubirea, dragostea părintească fără de care nu avem cum să devenim întregi ca ființe umane.

De asta nu pot fi „modernizate" orfelinatele. Ar fi doar încă un act disimulat de tortură față de copii. Atașamentul, afecțiunea, dragostea părintească sînt sau nu sînt. E o chestiune de alb sau negru. Dacă afecțiunea și iubirea părintească ar avea corporalitate, ar fi asemeni aerului pe care-l respirăm: am muri fără ele. Din păcate, nu vedem asta cu ochii noștri, dar, puțin cîte puțin, copiii care supraviețuiesc în orfelinate trăiesc o dramă a condamnării la absența iubirii, se simt de neiubit, fără valoare, neînsemnați în cel mai frust mod cu putință. Dar nu vedem asta, sînt trăiri traumatizante, interiorizate și care îi fac să sufere stări succesive de implozie. Cred că, dacă am putea vedea cu ochii noștri imensitatea traumei pe care o trăiesc, ne-am cutremura. Cred că instituționalizarea copiilor e o formă de teroare instituită de stat. Doar că neputința copiilor face ca tipul acesta de schilodire să fie tacit acceptată. Dacă vrem să înțelegem amploarea fenomenului, e suficient să încercăm să ne imaginăm propriii noștri copii supraviețuind în orfelinate.

Casele de tip familial sînt doar una dintre alternativele luate în calcul într-un proces de dezinstituționalizare și, în mod clar, e ultima dintre alternative în prioritizarea acestora: dacă e posibil, copiii sînt reuniți cu familiile lor de origine. Dacă asta nu e posibil, atunci sînt plasați în familia extinsă. Dacă nu se poate nici asta, atunci adopția e luată în calcul. Acolo unde nu merge nici adopția, copilul e plasat în asistență maternală. Dacă nici asistența maternală nu e o opțiune pentru acel copil, atunci se ia în calcul plasamentul său într-o casă de tip familial, unde sînt maximum 12 copii, care trăiesc pe o stradă obișnuită, într-o comunitate obișnuită, cu un număr redus de membri de personal, fiecare avînd un copil dintre cei 12 de care are grijă în mod aparte.

Cred că orice om normal este tulburat de fenomenul abandonului copiilor de către propriii părinți. Știu ca prima explicație este de natură economică – părinții sînt prea săraci ca să întrețină copilul. Dar mie mi se pare și că aceasta este explicația cea mai facilă. Totuși, un părinte care își abandonează copilul este defect din punct de vedere afectiv. Atunci, de ce depuneți tot acest efort de a duce copilul înapoi la părinții care l-au abandonat? Simplul fapt că l-au abandonat indică limpede că nu vor avea grijă de el, nu-l vor educa, nu-l vor crește cum se cuvine. Nu este adopția o soluție preferabilă pentru copilul abandonat?

Acest mecanism de gîndire e un teren comun care a devenit deja o formă abrazivă de judecare a celor mai vulnerabili dintre părinții din jurul nostru, un tipar de prejudecată bine împămîntenită în mentalul colectiv, mult înainte de a încerca măcar să înțelegem de ce ajung părinții la brutala separare de propriii lor copii. Cuvintele contează, iar abandonul implică un act voluntar din partea părinților, conotația lingvistică e aceea de intenție voită, ca și cum părintele „vrea" să își lase de izbeliște copilul. Abandonul, în conotația sa, implică existența unor alternative pe care părintele le-ar avea. Realitatea e cu totul alta: părinții care supraviețuiesc în sărăcie împreună cu copiii lor rareori vor să îi lase de izbeliște, tragedia e că nu au încotro, pentru că sistemul de asistență socială nu oferă forme de sprijin părinților care vor să rămînă alături de copiii lor! România anului 2018 nu are o lege care, în sistemul de protecție socială, să aducă un mecanism de intervenție și finanțare în prevenirea separării familiale.

În ziua de azi, ne e tot mai greu să facem un simplu exercițiu de transfer de perspectivă: dacă tu ai fi un părinte sărac lipit pămîntului (cum sînt sute de mii de părinți în țara asta), fără locuință, fără loc de muncă, fără venituri sau sprijin din partea familiei extinse, ai dormi cu copilul tău sub pod? În zăpadă? Pe frig și ploaie? L-ai omorî cu zile, supunîndu-l la foame și frig? Sau ai merge la o autoritate publică a cărei menire e să te sprijine, pe tine și pe copiii tăi? Iar dacă mergi acolo și ți se spune că alternativa e să îți lași copilul în grija statului, ce faci? Dacă știi că acolo copilul tău are mîncare, căldură și un acoperiș deasupra capului, îl duci cu tine la foame și la frig?

Așa-zisul abandon poate fi redus drastic printr-un program național de prevenire a separării familiale, care înseam-

nă investiția prin protecție socială în familie, atunci cînd copiii sînt împreună cu părinții, nu investiția în instituționalizarea copilului. După calculele noastre, după douăzeci de ani de programe de prevenire a separării familiale, după ce aproape 30.000 de copii au rămas împreună cu părinții lor datorită intervenției noastre, afirmăm cu tărie că poți ține alături de părinți nouă copii din zece, cu aceiași bani cu care instituționalizezi unul! De vină nu sînt părinții – de vină e sistemul legislativ greoi și rigidizat.

Ați deschis centre maternale și centre de zi pentru a veni în ajutorul părinților aflați în precaritate – cum funcționează și ce se întîmplă acolo? Nu faceți același lucru cu grădinițele și creșele cu orar prelungit?

Centrele maternale sînt o supapă extrem de importantă pentru acele mame care nu au nici un fel de sprijin. Statisticile spun că atașamentul dintre nou-născut și mamă se creează în timp, cu precădere în primul an de viață al bebelușului. De asta Centrele Maternale oferă găzduire mamelor și copiilor lor timp de aproximativ un an. Tot statisticile ne demonstrează că, de cele mai multe ori, mama trece printr-o depresie post-partum, imediat după naștere. De regulă, mamele care au sprijinul familiilor lor trec mai ușor peste această depresie de după naștere, pentru că intervine familia și o ajută, dar o mamă singură, cu un nou-născut în brațe, are impresia că nu e capabilă să își crească singură copilul și, pe fondul unui atașament mamă-copil încă neconsolidat, abandonul e mai ușor de făcut. Dar, pe măsură ce trece timpul, mama se reface mental, atașamentul față de nounăscut se dezvoltă și abandonul devine tot mai puțin o opțiune, pînă iese din calcul. Așa se face că cele mai multe mame care trec prin centrele maternale rămîn alături de copiii lor.

Centrele de zi vin în ajutorul acelor familii în care părinții lucrează cu ziua sau sînt familii monoparentale, unde sprijinul pe timp de zi, cînd e cineva care să-ți îngrijească copilul cît tu ești la lucru, e esențial. E tot o formă de a ține copiii alături de părinții lor. Grădinițele și creșele nu fac același lucru, pentru că, în mod evident, răspund unor nevoi ale părinților cu totul diferite.

De douăzeci de ani închideți orfelinate. Ați urmărit ce s-a întîmplat cu copiii pe care i-ați scos din sistem? Ce s-a ales de ei?

Da, am închis aproape 60 de orfelinate, din care am scos aproape 6000 de copii, pe care i-am plasat în alternative familiale. Ca o concluzie, am observat că, cu cît sînt scoși mai rapid din mediul instituțional, cu atît e mai rapidă și mai pregnantă recuperarea. Cu cît ajunge un copil să petreacă mai mult timp în mediul instituțional, cu atît e mai anevoioasă reinserția socială și, ulterior, tranziția spre viața independentă. Fiecare copil pe care l-am salvat din mediul instituțional a fost încă un motiv să închidem mai multe orfelinate și să aducem cît mai mulți dintre acești copii în medii familiale.

Vorbiți-ne despre Centrul de formare de la Baia Mare.

Centrul de Formare Profesională din Baia Mare a devenit un Centru Regional pentru Europa Centrală și de Sud, în reforma sistemică în asistența socială și protecția copilului. De aici, coordonăm programele naționale de dezinstituționalizare și reformă de macrosistem pentru țări precum Bulgaria, Bosnia & Herțegovina, Republica Moldova, Regiunea Transnistreană sau Grecia. Acum e un centru de cercetare și inovare în reforme de asistență și protecție socială a copilului și familiei, relevant la nivel global.

a consemnat Sever VOINESCU

„Nu vă voi lăsa orfani!“

Evanghelia după Ioan 14,18

„Hope and Homes for Children“ mulțumește în mod deosebit următorilor parteneri care au sprijinit constant și substanțial activitatea fundației: City Insurance, Kaufland, Holcim, BRD Groupe Société Générale, JYSK, PRO TV, NN, Arval BNP Paribas, Farmaciile Alphega, KRUK, Fundația Vodafone.

Dina BOGAR

Testimonial

Mă numesc Dina Bogar, am 22 de ani și timp de aproape douăzeci de ani am locuit într-o casă de tip familial din Sighetu Marmației, casă dezvoltată de „Hope and Homes for Children România“.

La 2 ani, sora mea mai mică Adina și cu mine am fost abandonate și trimise la un leagăn de copii din Sighetu Marmației. Nu îmi amintesc foarte multe din acea perioadă, dar o imagine mi-a rămas întipărită în minte – cum stăteam aliniați la oliță, pe un coridor lung, foarte mulți copii. Acela era singurul moment în care ne puteam vedea toți copiii între noi, deoarece majoritatea timpului îl petreceam în pătuțurile noastre. Ne mai vedeam și în sala de joacă, dar acolo nu aveam jucării prea multe și, de regulă, încercam să-i dau surorii mele ce jucării găseam pentru ca ea să nu mai plîngă. Mi-au rămas în minte pereții vopsiți în culoarea verde, imenși – așa îi vedeam. Acum, mi-am dat seama că încerc să evit acea culoare atît în dormitorul meu, cît și în toate hainele pe care mi le aleg.

Îmi mai amintesc camerele care mi se păreau imense, cu pătuțuri lîngă pereți și cu un covor în mijloc pe care eram lăsați să ne tîrîm după cum puteam. Probabil voiam să explorez, dar eram destul de stîngace și speriată. Visul meu era să ajung la fereastre, unde credeam că voi descoperi o altă lume, doar fiindcă erau atît de sus și atît de imposibil de escaladat.

Îmi doream să fiu îmbrățișată și strînsă la piept de oricine trecea prin apropierea mea. Atunci, nu conta dacă era o doamnă educatoare sau orice străin care ne vizita, cerșeam acea atenție, care era de fapt o manifestare a unei singurătăți, cred eu.

Din fericire, la 3 ani, eu și sora mea Adina am fost mutate la o casă de tip familial dezvoltată de Hope an Homes for Children. De atunci, pot spune că viața mea s-a schimbat. Am început să merg la grădiniță, să îmi fac prieteni, să mă simt iubită, să îmi trăiesc copilăria.

Cele mai importante momente din viața mea le-am petrecut aici, în casa de tip familial. Prima mea păpușă, prima mea zi de naștere cu tort, prima mea rochiță care consideram că e de prințesă, primul Crăciun cu multe cadouri.

Pe mama am cunoscut-o abia la 10 ani. Îmi amintesc prima noastră întîlnire cu mama de cînd ne-a părăsit: ne-a îmbrățișat, ne-a pupat, însă nu a putut să-și dea seama care era Dina și care era Adina. Ne-a mai căutat de cîteva ori, însă după ce și-a refăcut viața nu ne-a mai căutat deloc.

Tatăl meu venea pe la casă în vizită, chiar imediat după ce ne-am mutat, dar cred că mă vizita mai mult ca să se răzbune pe mama, pentru că erau despărțiți și nu voia să recunoască că este și tatăl surorii mele, deși amîndouă semănăm mult și sîntem leite tatăl nostru. Într-o zi, tatăl nostru a venit în vizită, cred că aveam vreo 5 ani, și m-a cerut la o plimbare în oraș pentru cîteva ore. Dar nu m-a adus înapoi, m-a furat și m-a ascuns vreo trei zile, pînă am fost găsită. Țin minte că eram bucuroasă să fiu cu tata, dar nu înțelegeam de ce nu mă duce înapoi. După prima noapte petrecută undeva, nu mai țin minte unde, am devenit foarte speriată și nu înțelegeam ce mi se întîmplă. Mi-era din nou foame, nu mă simțeam protejată și nu înțelegeam de ce nu pot să mă întorc în patul și în camera mea. Cred acum că el era și sub influența băuturilor alcoolice și orice minut petrecut împreună îmi crea o stare de spaimă neexplicată. Eu m-am întors acasă, în casa de tip familial, dar, ca urmare a gestului său nesăbuit, tatăl meu a primit interdicția de a mă vizita. Drept răzbunare, nu a mai semnat nici un act prin care să mi se permită să mă duc, de exemplu, în vacanțe în Italia, cum făceau sora mea sau alți copii din case. Dacă era vorba de o excursie sau o vacanță în țară, mereu trăiam cu teama că el va veni și mă va fura din nou. Inclusiv cînd mergeam la școală, tot timpul mă uitam în spate să văd dacă nu vine să mă fure.

Prima mea excursie în afara țării a fost în Ungaria, excursie organizată de „Hope and Homes for Children“. A fost o experiență minunată și, pentru prima oară de cînd am împlinit 18 ani, am putut să iau decizii fără acordul părinților. Părinții mei adevărați au devenit educatoarele din casă. Tot ce sînt astăzi se datorează educatoarelor care m-au crescut și Fundației „Hope and Homes for Children“.

Fiind privată de dragostea părinților mei și de micile bucurii pe care ți le oferă o minivacanță sau o excursie cu clasa, m-am refugiat în învățătură. De aceea, cînd am terminat Liceul Pedagogic „Regele Ferdinand“ din Sighetu Marmației, m-am hotărît că trebuie să continui cu o formă de învățămînt pentru a-mi crea un viitor și un rost în viața mea de adult. Așa am dat admitere la Universitatea „Babeș-Bolyiai“, la extensia din Sighetu Marmației, și am studiat Pedagogia. Visul meu este să devin educatoare și să ajut alți copii care au trecut prin ce am trecut eu.

Sînt foarte implicată în activități de voluntariat și ajut copiii din casă să își facă temele.

2018 a fost un an plin de succese pentru mine. În vară, am absolvit facultatea și am susținut examenul de licență, iar de acest lucru sînt foarte mîndră și recunoscătoare atît celor care m-au crescut și m-au educat, cît și celor care au avut încredere în mine și m-au susținut financiar.

De aproximativ o lună am ieșit din sistemul de protecție a copilului și locuiesc cu chirie în oraș. Mi-a fost foarte greu să mă despart de persoanele dragi din casa de tip familial, însă știam ca va veni și această zi.

Iar visul meu de a fi educatoare este pe cale să se împlinească: lucrez ca ajutor de educatoare la o grădiniță din Sighetu Marmației. Nu există mai mare bucurie decît aceea de a sta între cei mici, a mă juca și a le fi alături. Anul viitor voi da examenul de titularizare și sper să îmi găsesc un post stabil de muncă.

În ciuda faptului că am crescut într-o casă de tip familial, mă simt împlinită și consider că am avut o viață frumoasă. Am crescut cu copii diferiți, cu caractere diferite, am fost crescută de niște oameni străini care, pînă la urmă, au ajuns să devină cei mai importanți oameni din viața mea, dar lucrul cel mai important este că am avut alături pe cineva care să creadă în mine, care să mă susțină. Mă simt foarte liniștită știind că am luptat pentru viitorul meu și că am avut alături de mine oameni care m-au susținut cît s-a putut de mult.

„Părinții sînt cei care au, în primul rînd, îndatorirea de creștere și educare a copiilor lor minori.“

(art. 261, *Codul Civil*)

„Nimeni nu poate avea dreptate împotriva furiei stăpînului și lacrimilor unui copil.“

proverb japonez

„Copilul – un monstru pe care adulții îl fabrică din regretele lor…“

Jean-Paul Sartre

DILEMA VECHE 25 ANI
Marile speranțe pentru cei mici

Stela GIURGEANU

Robin Hood

Dacă, pentru majoritatea copiilor, Robin Hood este un personaj fictiv, dintr-o poveste frumoasă pe care o aud, probabil, de la părinți sau despre care vorbesc cu părinții lor, pentru alții înseamnă un alt fel de poveste. Una reală și tristă, despre abandon și despre părinți care îi părăsesc. Căci, pentru ei, Robin Hood nu e un personaj, ci un centru de plasament, o clădire aflată în sectorul 4 al Bucureștiului.

Pe vremuri, centrul adăpostea peste 200 de copii, dar în prezent aici mai sînt doar 24. Este efectul schimbărilor majore pe care sistemul de protecție a copilului le-a înregistrat în ultimii ani, *via* dezinstituționalizare.

„Aș spune că seria demersurilor și acțiunilor concentrate în sensul creșterii calității vieții și identificării unor soluții pentru copiii din aceste centre de plasament a început, de fapt, după 1998" – îmi declară **Mihaela Ungureanu**, directoarea Direcției Generale de Asistență Socială și Protecție a copilului din sectorul 4. O mare parte din aceste acțiuni de sprijin a fost realizată prin intermediul ONG-urilor – sprijinul lor fiind unul major. După anii 2000, cînd s-au dezvoltat rețelele de asistenți sociali maternali, au fost făcuți primii pași spre dezinstituționalizare. În 2004, din punct de vedere legislativ lucrurile au căpătat o consistență considerabilă odată cu apariția Legii 272/2004, privind protecția și promovarea drepturilor copiilor, cînd au fost mai bine gîndite și definite din punct de vedere legislativ o serie de servicii și măsuri destinate protecției copilului mobilizate în sensul creșterii calității vieții acestor copii.

La 14 ani de la apariția Legii 272, dezinstituționalizarea, care s-a realizat gradual și progresiv, arată cam așa: dacă în anii '90 existau aproape 200.000 de copii în centrele de plasament, astăzi, în aceste centre mai sînt 7000, în întreaga țară – „Hope and Homes for Children" fiind unul dintre cei mai importanți vectori în procesul de dezinstituționalizare.

În București, în sectorul 4, „Robin Hood" este ultimul centru de acest fel. „Cu ajutorul Hope and Homes for Children vom deveni un sector în care nu vor mai exista astfel de centre. Am avut patru centre de plasament, în care au fost peste 600 de copii, iar azi, în «Robin Hood», care urmează să fie închis în prima parte a anului viitor, se mai află ultimii 24."

Copiii de la „Robin Hood" au vîrste cuprinse între 9 și 19 ani – dacă îi întrebi despre părinți, unii ridică din umeri. Abandonul îi maturizează rapid. „Pentru mine, părinții mei naturali nu mai există. Ce fel de părinți sînt aceia care nu vor să mă vadă?" Alții își identifică figura maternă cu îngrijitoarele. „Aici fiecare avem cîte o mamă." Sînt însă și copii abandonați și crescuți în sistem de mici, care n-au nici o amintire legată de interacțiunea cu părinții și care nu au la ce își raporta dorul de familie.

„Avem situații cînd copilul aflat în centru are părinți care stau la cinci minute distanță, dar nu vin să-l vadă. Și e foarte greu să-i explici de ce părinții, care stau atît de aproape, nu vin să-l viziteze. Acești copii au nevoie de multă afecțiune, pe care noi încercăm să le-o oferim – deși este dificil uneori să suplinești nevoia de afecțiune pe care și-ar dori să o primească din partea părinților."

Cu toate acestea, Mihaela Ungureanu îmi spune apăsat: „Copiii noștri sînt la fel ca oricare alții". Sătulă de imaginea ostracizată a unui copil dintr-un centru de plasament, imagine vehiculată de mass-media în societate, în care copilului abandonat i se mai adîncesc niței traumele abandonului lipindu-i-se o etichetă de care nu e vinovat, directoarea îmi povestește de toate acțiunile pe care le-a susținut, alături de ONG-uri, pentru a le putea oferi acestor copii o viață cît de cît normală.

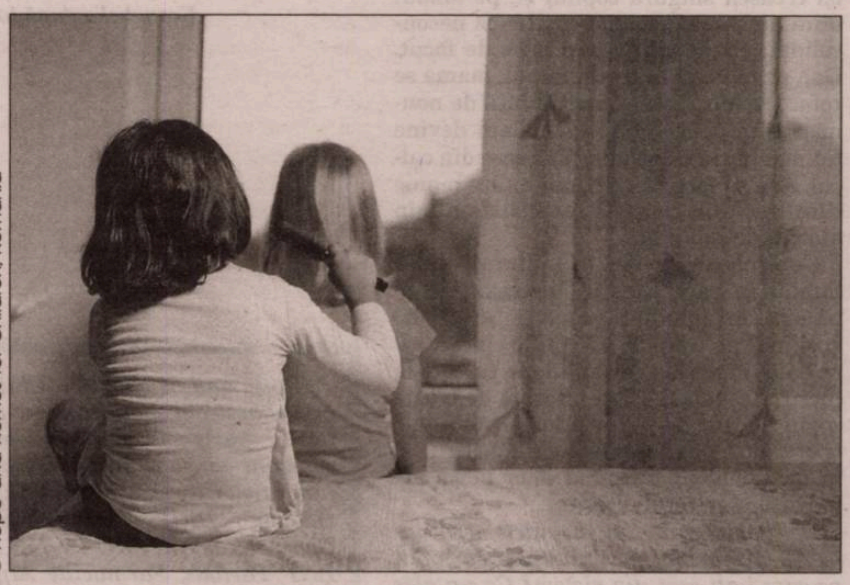
© Hope and Homes for Children, România

„Îi este mult mai ușor unui părinte să aibă un copil decît unui copil să aibă un părinte."

PAPA IOAN AL XXIII-LEA

„Adevărul este că poți rămîne orfan de multe ori, din nou și din nou și din nou. Iar secretul este că te va durea din ce în ce mai puțin. Credeți-mă că știu ce spun."

CHUCK PALAHNIUK

„Înțelept este părintele care-și cunoaște copilul."

SHAKESPEARE

„În ultima vreme, copiii au fost în șapte tabere, dintre care două organizate în Delta Dunării. De asemenea, încercăm să le diversificăm activitățile pentru timpul liber. Îi ducem la film, la teatru" – aici se oprește și-mi zîmbește complice –, „îi mai ducem și la Mac. Tragem cu urechea și le aflăm dorințele. De exemplu, am aflat că unii își doreau să vadă un meci de fotbal din tribună. Așa că am organizat, la începutul anului, să mergem cu ei pe Arena Națională, unde s-au întîlnit cu jucătorii de la FCSB. S-au schimbat mult, de cînd au fost implicați în atîtea activități. Au ieșit, au interacționat. Unii și-au întîlnit chiar vedetele preferate." Îmi povestește și de o mare bucurie personală: dacă pînă nu de mult existau cîțiva copii în prag de abandon școlar, le-au asigurat meditații (cu ajutorul unui grup de tineri care lucrează la diferite companii) și unii au reușit chiar să termine școala cu medii de 9.

„Noi nu dorim să creștem niște copii cu mentalitate de victimă, ci să le oferim deschiderea necesară, să le construim încrederea în ei. Iar toate aceste acțiuni au același scop: să vadă că nu sînt diferiți de alți copii și că au parte de aceleași bucurii, plăceri și dorințe împlinite. Cu alte cuvinte, să realizeze să sînt importanți pentru noi."

Cu toate acestea, viața într-un centru de plasament nu poate schița, nici pe de parte, imaginea a ceea ce înseamnă viața de familie.

„Este evident faptul că centrele de plasament nu reprezintă o soluție, cu atît mai mult cu cît în acele centre vechi trăiau peste 200 de copii. Și chiar dacă personalul ar fi fost suficient și bine calificat, sau extrem de bine calificat (căci aici avem încă o mare problemă în sistem), nu poți spune că viața alături de alți 200 de copii are ceva în comun cu atmosfera dintr-o familie."

Închiderea centrului „Robin Hood" este posibilă datorită parteneriatului cu „Hope and Homes for Children", un parteneriat care se derulează pe două paliere: pe de o parte, construirea a două case de tip familial pe terenuri puse la dispoziție de către DGASPC sector 4, pe de alta, luarea unei serii de măsuri de prevenire a intrării în sistem a altor copii și menținerea lor în familie. Ajutor cu plata chiriei sau plata restanțelor la întreținere, facilitarea găsirii unui loc de muncă, soluții pentru familiile monoparentale, prin care copilul poate sta la un centru de zi de tip *after-school*, pînă cînd părintele termină serviciul. „Avem peste 100 de locuri în două centre de zi de tip *after-school* social unde copilul poate sta după școală, în timp ce părinții merg la serviciu. Beneficiază de masă și e sprijinit de educatori pentru efectuarea temelor, dar și pentru dezvoltarea abilităților și talentelor, lucru mai greu de realizat într-o familie cu venituri reduse. Avem și rezultate extraordinare: de curînd, copiii dintr-un asemenea centru au cîștigat marele premiu la concursul național de literatură, unde au participat peste trei mii de copii din toate școlile din țară."

Dar ce înseamnă și prin ce diferă o casă de tip familial de un centru de plasament? În primul rînd, numărul copiilor dintr-o asemenea casă este de maximum 12. Apoi – și unul dintre cele mai importante aspecte ale dezinstituționalizării – este faptul că traiul într-o asemenea căsuță oferă o imagine mai apropiată de viața de familie. Căci, dacă într-un centru tratezi copiii în grup, într-o casă poți să te ocupi de ei în mod individual.

Doar dacă ne gîndim la servirea mesei: în centru mănînci la sala de mese, alături de alți 50 de copii, unde ți se pune mîncarea în farfurie, ți se strînge masa etc. Într-o casă, ca într-o familie, pui tu însuți masa, strîngi masa, speli farfuriile etc. Lucruri banale care întregesc însă sentimentul de apartenență, de familie și de intimitate.

Ce au zis copiii cînd au aflat că vor locui în alte case și, de asemenea, vor fi separați?

M-am gîndit însă la situația celor 24 de copii de la „Robin Hood". Fiind unul dintre centrele care mai au foarte puțini copii în grijă, putem vorbi totuși de o comunitate mai restrînsă. Ce au zis copiii cînd au aflat că vor locui în alte case și, de asemenea, vor fi separați?

În primul rînd, mi se spune că acele căsuțe vor fi apropiate, deci nu e vorba despre o despărțire. Iar cînd au aflat că vor urma să locuiască într-o casă, una a lor, copiii de la „Robin Hood" n-au stat pe gînduri. Au început să-i caute un nume. La evenimentul prin care s-a marcat începerea construcției, ei au fost cei care au pus primele cărămizi la temelia casei și și-au scris numele pe ele. Prima căsuță va fi terminată la începutul anului viitor de către „Hope and Homes for Children", cu sprijinul financiar oferit de Holcim România.

„Trebuie să se înțeleagă că acești copii nu au nevoie doar să mănînce și să doarmă și să meargă la școală. Au nevoie să fie ascultați, să fie auziți, să fie sprijiniți cînd au nevoie, să simtă că cineva le este aproape și atunci cînd le este bine, dar și cînd le este rău. Au nevoie să știe că sînt importanți, că cineva crede în ei și în potențialul lor și, mai presus de orice, că au valoare în ochii noștri, ai tuturor" – îmi spune, pe final de interviu, doamna Mihaela Ungureanu, adăugînd și numele găsit de copii pentru căsuța lor: „Cavalerii".

Radu TOHĂTAN

Programul de prevenire a separării copiilor de familie

Prevenirea a fost și, din păcate, încă mai este, în multe colțuri ale țării, frumoasa fără corp a sistemului de protecție a copilului. Toată lumea vorbea despre ea, o dorea, o aprecia, o invoca, dar nimeni nu știa cum arată, din ce-i făcută și ce (cine) o poate întreține.

„Hope and Homes for Children" i-a intuit foarte devreme grația și s-a hotărît să-i dea conținut, viață, în pofida inerției și rumorii generale ce acompania orice inițiativă menită să tulbure rutina zilnică și lîncedă din protecția copilului.

Așa se face că programul de prevenire a separării copilului de familie a fost inițiat de „Hope and Homes for Children" încă de la începutul Fundației în România, acum douăzeci de ani. El s-a născut ca un program intrinsec celui de dezinstituționalizare (închidere a instituțiilor de tip vechi), prevenirea însemnînd, de fapt, a ne ocupa de însăși cauza instituționalizării copiilor, eliminarea sau diminuarea la maximum a riscurilor de separare a acestora de familiile lor. Practic, prevenirea are misiunea de a menține în cadrul familiilor naturale sau extinse copiii care sînt expuși riscului de separare.

Ne-am dat seama că nu este suficient să facem ceva doar pentru copiii care deja erau separați de familiile lor și trăiau în renumitele centre de plasament, orfelinate, leagăne, locații improprii unei copilării fericite, ci trebuie să ne gîndim și la copiii a căror copilărie riscă să fie mutilată în aceste medii instituționale. L-am conturat din mers, cu stîngăcie la-nceput, schițîndu-l, reschițîndu-l, punîndu-l în perspectivă, dîndu-i continuu tușe noi, cadre diferite, volum. Am ajuns, pas cu pas, la profilul lui de astăzi, evident, încă perfectibil, un program de sine stătător, deopotrivă impunător și flexibil, proaspăt mereu, abil și generos în a rămîne în același timp conectat cu toate celelalte programe – dezinstituționalizarea, integrarea socio-profesională a tinerilor care au crescut în sistemul de protecție, prevenirea abandonului școlar, formarea profesională a specialiștilor din sistemul de protecție.

Astăzi, prevenirea separării copilului de familie se dovedește a fi o parte esențială a reformei sistemului de protecție a copilului din România. Prin urmare, sprijinul acordat familiilor pentru a putea avea grijă de propriii copii se arată a fi o direcție necesară și de neocolit. Atenția și atașamentul pentru acest program s-au consolidat cel puțin în echipa noastră, odată cu constatarea unor evidențe precum: zilnic, mii de copiii se află în situații de sărăcie extremă, de abuz și neglijare, dezinteresul pentru copiii vulnerabili din partea autorităților, lipsa serviciilor de sprijin pentru familii vulnerabile, lipsa de personal specializat, perspectiva unei sustenabilități fragile a sistemului de protecție bazat doar pe servicii de îngrijire de tip familial și lipsit de programe solide de prevenire a separării.

În esență, programul identifică și implementează un set de intervenții în beneficiul copiilor, al familiilor acestora și al comunităților din care aceștia provin, prin care sînt eliminate sau diminuate riscurile de separare a copiilor de familiile lor. Trăsătura definitorie a programului este că implică familia ca actor principal în acțiunea de prevenire, oferind intervenții croite exact pe nevoile acesteia și soluții pe termen lung care evită ca familia să devină dependentă.

Intervențiile „Hope and Homes for Children" vizează în principal dezvoltarea capacității părinților de a gestiona nevoile copiilor, prin îmbunătățirea conștiinței și abilităților parentale, prin angajare/reangajare pe piața muncii și o administrare rațională și în interesul copiilor și a familiei a resurselor de care dispun. Cu sprijinul companiilor, donatorilor și susținătorilor reușim să rezolvăm părți însemnate din lipsurile care afectează copiii și familiile lor, fie materiale, fie psihologice și de consiliere. Cele materiale pot fi foarte diverse, de la alimente, produse de igienă sau materiale de construcții, rechizite, îmbrăcăminte și încălțăminte pînă la o bicicletă pentru ca tatăl să ajungă mai repede la locul de muncă, animale pentru dezvoltarea unei gospodării de subzistență sau chiar o nouă casă cu condiții de trai mai bune pentru părinți și copii.

Am gîndit o strategie de implementare astfel încît impactul programului să se realizeze la toate nivelurile-cheie. Pe orizontală, programul are componente special dezvoltate pentru copil/copii și familie, familie lărgită și comunitate, asigurîndu-ne că toată lumea înțelege importanța activităților de prevenire și că fiecare contribuie la îmbunătățirea calității vieții lor, iar pe verticală, programul cheamă la acțiune atît autoritățile locale (serviciile de asistență socială din cadrul primăriilor), cît și cele județene (direcțiile de protecție a copilului), dezvoltîndu-le capacitatea de a oferi servicii cu scopul prevenirii plasamentelor inutile ale copiilor în sistemul de protecție.

© Hope and Homes for Children, România

„Copiii încep prin a-și iubi părinții. Pe măsură ce cresc, încep să-i judece și uneori îi iartă."

OSCAR WILDE

„În fiecare copil se află un artist. Problema este cum să păstrezi în tine acest artist pe măsură ce crești."

PABLO PICASSO

În acest cadru, vorbim, pe de-o parte, de intervenții directe asupra copiilor, familiilor lor și comunităților din care provin (acest lucru însemnînd evaluarea nevoilor și riscurilor familiilor incluse în program, stabilirea unor planuri de intervenție și sprijin și alocarea efectivă a unor resurse diversificate de sprijin și furnizarea unor servicii complexe de informare, consiliere și asistare), iar, pe de altă parte, vorbim de o componentă, să-i spunem „indirectă", a programului, în cadrul căreia „Hope and Homes for Children" a dezvoltat servicii de prevenire în comunitate (Centre de Zi, Centre de Consiliere, Centre de Primire în Regim de Urgență și Centre Maternale), gestionate în prezent de autoritățile județene și locale, precum și programe de formare pentru îmbunătățirea abilităților de intervenție timpurie a specialiștilor din protecția socială.

După douăzeci de ani de operațiuni, încurajăm dezvoltarea cu prioritate a serviciilor de prevenire, pentru că ele evită, în fond, acumularea problemelor și cronicizarea acestora. Acțiunile instituțiilor responsabile la nivel comunitar și intervențiile pe teren permit identificarea precoce a copiilor care sînt sub incidența unor riscuri de separare de familie, de abuz ori de nesiguranță (privind integritatea ori viața lor). Semnalarea acestor probleme este un prim pas înspre identificare unor soluții care să conducă la rezolvarea lor.

***Radu Tohătan** este manager al Departamentului de Asistență Socială la „Hope and Homes for Children", România.*

© Hope and Homes for Children, România

Dintr-un studiu longitudinal realizat de „Hope and Homes for Children", alături de sociologi și specialiști fiscali, și care va fi publicat pînă la finalul anului 2018, reiese că Fundația a investit, în medie, 873 de euro/copil în programul de prevenire a separării copilului de familie. Calculul reflectă costul mediu anual, în care sînt incluse intervenții directe și indirecte, și este valabil de la începutul implementării programului de prevenire, în 2002, pînă acum, pentru cei peste 9000 de copii sprijiniți direct de către „Hope and Homes for Children".

Spre comparație, standardul de cost publicat de Ministerul Muncii, prin Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție, pentru instituționalizarea în centre de plasament a unui copil este de 7332 de euro/an. Standardul de cost a fost publicat în 2016 și este în continuare valabil, iar media este făcută între costul pentru copii tipici și cei cu nevoi speciale. Standardul este publicat în lei, conversia a fost făcută la cursul de 4,67 lei pentru 1 euro.

Anamaria VID-POP

Provocarea programelor de integrare socio-profesională a tinerilor care părăsesc sistemul de protecție a copilului în România

Integrarea socio-profesională a tinerilor care părăsesc sistemul de protecție socială reprezintă o provocare uriașă în contextul unei realități economice în continuă schimbare și al unei societăți cu mentalități și prejudecăți adesea învechite.

După despărțirea de familia naturală, copiii ajung în sistemul de protecție socială, de cele mai multe ori primul contact cu acesta fiind în Centrele de Primire în Regim de Urgență. Din aceste servicii sau din Pediatrie, dacă încercarea de reintegrare în familia naturală nu reușește, copiii ajung în asistență maternală sau plasament simplu la familia extinsă sau în servicii de tip familial. În județele în care încă mai există orfelinate de tip clasic, copiii ajung din familie direct în aceste instituții-mamut, aceasta fiind cea mai tristă și nedorită situație.

În oricare din aceste situații, o constantă este absența mamei. Orice copil, imediat după naștere, este nevoit să se acomodeze la mediul extrauterin, încărcat cu stimuli auditivi, tactili și olfactivi nefamiliari. Prezența mamei în acele momente ajută copilul să facă față distresului trăit în mediul extrauterin.

Dacă vorbim de copii care cresc în familie o perioadă de timp, dar la un moment dat intervine despărțirea de mamă și de familia naturală, copilul e nevoit să se acomodeze la un mediu nou, cu cerințe și reguli, de cele mai multe ori, diferite de cele cu care a fost familiarizat. Capacitatea de acomodare a copilului, precum și abilitățile sale înnăscute de-a face față furtunilor vieții, condus de o motivație intrinsecă de a nu renunța la a fi ceea ce își dorește, se constituie în factori de prognostic pentru reușită la părăsirea sistemului de protecție. În plus, adulții din viața copilului reprezintă elementul-cheie, cu rol de catalizator, ce favorizează, prin atitudinea și educația oferită, procese esențiale de autocunoaștere, de dezvoltare de abilități de autonomie personală, de interacțiune socială adecvată și comunicare, de luare de decizie și rezolvare de probleme. Asumarea eșecului, învățarea din greșeli, dezvoltarea unei gîndiri raționale, non-absolutiste, precum și formularea de așteptări realiste, în acord cu nivelul de dezvoltare al fiecărui copil, stimularea multinivelară și ambianța familială non-conflictuală sînt premise esențiale pentru fiecare copil pentru a face față vieții.

Această pregătire e de dorit să înceapă de la vîrste fragede, nu cu o lună sau două înainte de integrarea în societate și în muncă. Echipa de specialiști implicată în pregătirea tinerilor, în vederea integrării lor sociale, trebuie să fie compusă din educatori, asistenți maternali, psihologi, personal medical și asistenți sociali.

Deprinderile de viață care trebuie dezvoltate se referă la igiena personală, pregătirea hranei, la ținută, alegerea unei ocupații în funcție de abilitățile personale, organizarea timpului, folosirea electrocasnicelor, managementul eficient al banilor, întreținerea locuinței, alegerea prietenilor, abilități verbale și non-verbale, implicare în activități extraprofesionale, organizarea timpului liber, pregătirea pentru viața de familie, căutarea unui loc de muncă, asumarea și îndeplinirea sarcinilor de serviciu, cunoașterea drepturilor personale, adaptarea la locul de muncă și în societate prin internalizarea normelor de conduită general valabile. Lucruri care nouă ni se par normale, simplu de realizat.

„Cînd s-a sfîrșit apa din burduf, a lepădat ea copilul sub un mărăcine. Și plecînd de acolo, s-a așezat ea cam la o bătaie de arc, spunîndu-și: «Nu vreau să văd moartea copilului meu.» Și șezînd ea acolo, și-a ridicat glasul și a plîns. Și a auzit Dumnezeu glasul copilului din locul unde era și îngerul lui Dumnezeu a strigat din cer către Agar: «Ce e, Agar? Nu te teme, că a auzit Dumnezeu glasul copilului din locul unde este! Scoală, ridică copilul și-l ține de mînă, căci am să fac din el un popor mare!»“

Cartea Facerii 21, 16-18.

„În toate acțiunile care-i privesc pe copii, desfășurate fie de autorități publice, fie de entități private dedicate binelui social, de instanțe judecătorești, de autorități administrative ori legiuitoare, interesul superior al copilului va fi avut în vedere în primul rînd.“

(art. 3 al 1 din Convenția ONU pentru Drepturile Copilului)

„Orice măsură privioare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al copilului.“

(art. 263, al. 1, *Codul Civil*)

Susțineți activitatea „Hope and Homes for Children“ prin trimiterea unui SMS recurent la 8844 cu textul HOPE. *Valoarea donației este 2€/lună.*

„Hope and Homes for Children“ România a dezvoltat un program specific de intervenție și sprijin dedicat acestor tineri începînd cu anul 2003. Intervenția este specifică, axată pe nevoile individuale ale fiecărui tînăr sprijinit. Ea trebuie să fie realizată atît din punct de vedere social, prin plata chiriei și a utilităților pe o perioadă determinată, cît și psihologic, urmărind particularități psiho-afective, voliționale, abilități de relaționare, adaptare, comunicare interpersonală, luare de decizii, rezolvare de probleme, managementul timpului și al banilor. Pentru o integrare socială adecvată este decisivă formarea autonomiei personale, a deprinderilor de viață independentă, responsabilizarea tînărului. De asemenea, este relevantă opinia tînărului și implicarea acestuia în deciziile ulterioare care îl privesc, totul avînd la bază abilitățile, competențele și deprinderile acestora. Cunoașterea de sine și încurajarea dezvoltării potențialului individual din timp, prin consiliere și orientare vocațională, sînt importante pentru adaptarea la locul de muncă și păstrarea acestuia.

Implicarea și consilierea personalului care lucrează în mod direct cu tinerii și cu copiii sînt necesare pentru dezvoltarea și automatizarea de formare de deprinderi de trai independent, de implicare în luarea de decizii și de dezvolare a unor personalități armonioase, care cresc semnificativ reușita integrării socio-profesionale. Școala, profesorii și educatorii, asistenții sociali și psihologii de la Protecția Copilului trebuie să colaboreze pentru a înțelege problematica cu care se confruntă tinerii la școală și a le oferi sprijin pentru depășirea barierelor cognitive, emoționale sau de interacțiune socială. Încurajarea menținerii unei atitudini potrivite față de școală și de actul educativ presupune formare de deprinderi de respectare a regulilor, de organizare eficientă a timpului, de cunoaștere de sine, dar mai ales menținerea acestei atitudini față de muncă, la vîrsta adultă.

Am cunoscut mulți tineri care au rămas fără „cordon ombilical“ într-un mod mult prea brutal.

În același timp, opinia publică trebuie informată și sensibilizată, prin exemple pozitive, în privința reușitelor copiilor și tinerilor aflați în servicii rezidențiale.

De multe ori, însă, pentru că intervențiile nu au fost realizate din timp sau nu au fost făcute pluridisciplinar, tinerii nu sînt suficient de pregătiți pentru a reuși să facă față cerințelor și condițiilor impuse de societate. Vulnerabilitatea lor este dată mai ales de gradul scăzut de autonomie personală – posibilitatea de a alege cursul pe care doresc să îl ia acțiunile lor, în baza faptului că au discernămînt, își cunosc interesele și știu care le este binele propriu. Autonomia înseamnă libertate de a alege. În lipsa unui loc de muncă bine plătit, a unei case și a unei familii de apartenență, tinerii nu dispun de un minimum de condiții pentru a putea să facă alegeri în mod liber. A trăi la limita sărăciei nu presupune a avea posibilitatea de a alege – la fel, a fi tînăr cu nevoi speciale îngustează semnificativ alegerea.

Cînd ies din sistem, la 18 ani sau la terminarea studiilor, acești tineri trebuie să se descurce singuri, fără casă, fără masă, fără familie. Impactul cu realitatea presupune un șoc, care pe mulți îi destabilizează. Astfel se ajunge foarte ușor la consum de droguri, furturi, delincvență, prostituție. Fără un sprijin real, viitorul acestor tineri „aruncați în stradă“ va deveni o amenințare pentru siguranța și bunăstarea societății.

Timpul dedicat muncii cu acești tineri care părăsesc sistemul de protecție a fost de cele mai multe ori insuficient, iar succesul intervenției a depins de factori externi, precum rigiditatea sistemului, colaborarea cu specialiștii din Direcții și cu membrii de personal din servicii. Dacă vorbesc de succes sau de eșec în ceea ce privește pregătirea pentru viața independentă a tinerilor, nu mi le pot atribui în mod exclusiv, deoarece acestea sînt rezultatele unei munci în echipă, alături de colegii mei asistenți sociali, profesori sau educatori. Tot ceea ce Hope and Homes for Children face înseamnă, de fapt, o muncă de echipă, o muncă bine organizată în care fiecare își cunoaște rostul și menirea.

De cînd lucrez în echipa „Hope and Homes for Children“, am cunoscut mulți tineri care au rămas fără „cordon ombilical“ într-un mod mult prea brutal, fiind împinși cu forța într-o societate la fel de nepregătită pentru a-i primi și accepta. Un succes pentru mine a fost cînd, după mai bine de un an de zile, un tînăr dintr-o casă de tip familial dezvoltată de „Hope and Homes for Children“ a renunțat, în urma consilierii, la decizia de a abandona școala în ultimul an de liceu și de a părăsi sistemul de protecție. După mai multe discuții, vizite în casă, sfaturi oferite membrilor de personal, ședințe de management de caz, tînărul a renunțat la consumul de droguri și la prietenii care îl influențau în mod negativ, a început să participe a cursurile școlare și a terminat liceul. Doi ani mai tîrziu, tînărul are un loc de muncă stabil, nu consumă droguri și are planuri pentru întemeierea unei familii cînd va găsi persoana potrivită. Relațiile cu cei apropiați sînt armonioase, are prieteni cu interese comune și este capabil să ia decizii potrivite și sănătoase legate de propria viață.

Un eșec a fost o tînără care a abandonat școala la 18 ani, cînd mai avea doar un an pînă la absolvire, fiindu-i asigurat chiar și un loc de muncă după obținerea diplomei. Pentru a ieși mai repede din sistem, a decis să rămînă însărcinată și să se mute la familia prietenului ei, fără să mai aibă vreo intenție de a mai merge la școală. În prezent are doi copii, lucrează ca muncitor necalificat și trăiește în continuare cu partenerul ei, cu care se chinuie zilnic să își crească cei doi copii.

Anamaria Vid-Pop *este psiholog, manager al Departamentului Asigurarea Calității și Psihologie, „Hope and Homes for Children România“.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Un gînd către secolul trecut

De ceva ani buni, de cînd, pe 5 octombrie, sărbătorim, în rînd cu lumea, Ziua Dascălului, încerc să dau de doamna Adela Cârnici, profesoara mea de matematică din gimnaziul ploieștean pe care l-am urmat. Nu reușesc. Mi-am pus toate cunoștințele și toate rudele în mișcare, fără nici un rezultat. Nu cred că am apucat pînă acum să îi mulțumesc. Așa că am s-o fac în singurul fel care mi se pare relevant pentru darurile pe care mi le-a făcut: mulțumindu-i, în paginile unei reviste de cultură, la care, cu vreo zece ani în urmă, am ajuns să cred – și datorită ei – că pot scrie.

În clasele primare făceam parte din așa-numita categorie (largă) de populație școlară numită „brînză bună în burduf de cîine". Eticheta apărea la fiecare ședință cu părinții, la fiecare semn de nemulțumire al învățătoarei, pe care n-o plăceam mai deloc. Orice încercare de a ieși din cercul celor „care pot mai mult, dar nu vor" a ajuns, mult prea curînd, să mi se pară inutilă. Primeam notele de 7 și de 8 ca pe o osîndă pe viață, urmate de lamentările părinților și de ridicările din umeri ale învățătoarei.

În clasa a V-a am întîlnit-o pe doamna profesoară de matematică. Elegantă. Extrem de elegantă, deși în anii '80 ai secolului trecut, chestia asta nu-ți putea reuși decît cu mari eforturi. Inteligentă, rece, fără duioșii, fără milă în fața lenei și a dezinteresului. Un an întreg, primul de gimnaziu, n-am făcut altceva decît să o ascult, să o privesc, să îi urmăresc vorbele, chipul, explicațiile (cu prețul acelorași note mediocre). În clasa a VI-a am început să am primele note de 10 la matematică. În clasa a VIII-a, rareori coboram sub nota maximă.

Am îndrăznit să cred
că e posibil să fiu deșteaptă.

Încerc să înțeleg ce minune s-a întîmplat atunci, cum de-am ajuns să pricep ușor ceea ce pînă mai ieri mi se păruse de nepriceput. Și tot ce pot să îmi amintesc acum, la aproape 40 de ani distanță, e felul admirabil în care preda: pornea de fiecare dată de la informația de bază (nu ezita să își suflece mînecile și să predea din nou cunoștințe de clasa a III-a) și „urca", în spirală, spre cele complexe. Totul logic, într-o limbă română impecabilă, fără paranteze inutile. Relua, de fiecare dată, materia de acolo de unde i se părea că elevul „scos la tablă" începe să se bîlbîie. O făcea calm, fără iritări, dar și fără nuanțe concesive. Primele lecții primite au fost despre cum să luăm notițe, despre cum să scriem, în limbaj și formă matematică, tot ceea ce auzeam: alineat, spații între exerciții, semne grafice, corectitudinea desenelor geometrice, felul în care trebuie să curgă rezolvarea exercițiului. Tot atunci am învățat să așez în pagină o problemă: care sînt premisele, care este întrebarea, care sînt ipotezele, care sînt datele pe care le cunosc, care sînt posibilele metode de a ajunge la soluție etc.

În plus, însă, față de toate virtuțile unui bun profesor de matematică, doamna Adela Cârnici mai avea un dar: acela prin care te făcea să crezi că îți explică doar ție, deși o făcea pentru o clasă cu treizeci și șase de elevi. Precum în portretele pictate, îți dădea impresia că privirea ei te urmărește doar pe tine, că ești singurul privitor. Pentru prima dată, la orele ei aveam impresia că cineva, un adult, îmi vorbește. Mie, unui copil neîndemînatic, dintr-o școală de provincie. Că îmi explică, avînd încredere că am să și înțeleg, în ciuda istoricului meu nu prea strălucit la învățătură. Pe scurt, la orele ei de matematică am simțit, pentru prima oară, că e ceva de capul meu. Am îndrăznit să cred că e posibil să fiu deșteaptă. În tot dialogul nostru nu era nici urmă de blîndețe: semnul că am reușit era un zîmbet scurt și o ironie benignă.

În toți anii de școală care au urmat, nu mi s-a mai întîmplat o asemenea minune. Am avut, ca tot omul, succese și eșecuri. Le-am depășit, și pe unele, și pe celelalte, cu resurse proprii. Doar în fața imposibilului (posibil) am avut nevoie de amintirea orelor de matematică din gimnaziu. Aș fi vrut să o întîlnesc. Să îi pot spune pentru prima oară, așa cum ar fi trebuit să am voie să îi spun atunci, în anii dinaintea Revoluției: doamna profesoară Adela Cârnici, și nu „tovarășa".

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Birouri fixe și mobile

Mulți dintre semenii noștri, cei care au o muncă de birou, se duc zilnic într-un loc numit „servici", unde se așază într-un colț al lor și-și fac treaba, care o fi ea. Fie că sînt într-o încăpere separată, fie într-o hală cu destui alții, au un loc fix unde lucrează.

Mie chestia asta cu locul fix mi s-a părut mereu sufocantă și lipsită de poezie. (Știu, viața reală e mai mereu sufocantă și lipsită de poezie – asta dacă nu te străduiești să găsești în ea poezia și „strălucirea" cînd te-aștepți mai puțin.) E adevărat, la mine acasă, m-am străduit să am mereu biroul meu. Birou care s-a dovedit a fi mai mult decît o simplă mobilă, care a devenit un colț tot mai mare din încăperea în care stau. Tot adăugîndu-se, în timp, lucruri și stări în jurul lui, s-a transformat mai curînd într-un bastion și într-o vizuină. Întîi s-au așezat, cuminți, pe el și în jurul lui cărți pe care urma să le citesc, din diverse domenii: unele despre iubire, altele despre lumea în care trăim, încă o categorie despre căi spirituale la îndemînă. Întîi noi și strălucitoare, în teancuri ordonate și apetisante, care te-ndemnau să le iei de acolo și să dai iama prin ele în căutare de adevăruri, rezolvări și inspirații. Apoi, în timp, mai crîmpoțite, mai dezordonate și mai prăfuite, cu teancurile tot mai neregulate. Unele ușor smotocite, altele uitate în încremenirea lor, din lipsă de timp.

Printre ele, multe obiecte mici, de genul îngeri, pisici, creioane, pixuri și, mai ales, poze de familie. Cele mai multe cu valoare sentimentală, mai toate primite de la cineva care, într-un anumit moment al vieții, a însemnat ceva pentru tine. Și ele pierdute printre teancurile de cărți, cu o patină a vremii pe ele. Multe aducînd aminte de oameni dragi care nu mai sînt sau care sînt departe. Toate adunate într-un fel de orășel stil Lego, dar cu o tentă de derizoriu și de *horror:* o lume precum cea în care s-a întors prințul din „Tinerețe fără bătrînețe", dar cu care trăiești tot timpul. Aducîndu-ți aminte și de clipele de plutire, dar și de cele de ratare. Toate înălțîndu-se în teancuri pe sub privirea ta cînd critică, cînd duioasă, ajungîndu-ți aproape de vîrful nasului.

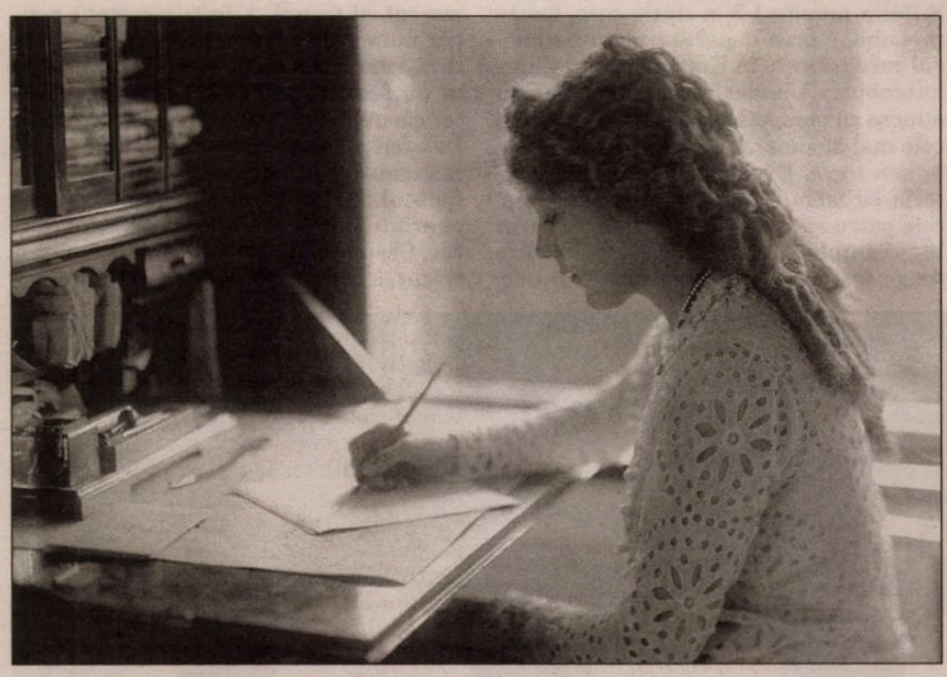

Ca să nu ajungi ca Miss Havisham din *Marile speranțe,* alternezi biroul ăsta al neuitării și cu celălalt, cel mobil (precum urna). Pe vremuri, cînd făceam mai multe reportaje, (îmi) spuneam că biroul meu e strada. Poate că n-am fost niciodată un mare reporter, nu s-a văzut destul ce am trăit genuin, știu, în ce am scris: bucuria observației lumii în detaliile ei aparent mici, dar, de fapt, esențiale. Numai fiind un fel de Forrest Gump cu pas mai tihnit, dar și cu un ochi alert poți fi un reporter bun, cred. Și îți mai trebuie ceva, cel puțin din punctul meu de vedere: o iubire necondiționată (vine vorba) față de oameni, fie că sînt frumoși sau urîți, ai străzii sau VIP-uri (ce-o mai fi însemnînd, de fapt, asta). O privire în nici un caz critică și nici doar indulgentă asupra celorlalți: curioasă, da, dar și afectivă, în sensul că îi observi pe cei din jur, dar cu drag. Te bucuri de ei și de gesturile lor, le înțelegi chiar și aberațiile și încerci să le explici.

Dacă tu înaintezi, cu biroul tău mobil, simbolic sau nu, într-o frumoasă zi de toamnă (dar și într-una mohorîtă de iarnă), printre oameni dintr-un cartier într-altul, atent în jur și deschis, sigur ți se ivește ceva ce merită consemnat. Întreaga existență, dacă ai un ochi din ăsta, e subiect de reportaj, niciodată nu se termină, niciodată nu e plictisitor și niciodată în același registru: poate fi poetic, dacă te fofilezi printre frunzele de toamnă odată cu razele soarelui; picant, dacă urmărești discuțiile halucinante dintre cîțiva semeni așteptînd autobuzul; social – dacă adăști în spatele unui cerșetor sau al unui copil al străzii și le asculți povestea; pitoresc – dacă te plasezi în apropierea unei case vechi și neconvenționale în curtea căreia crește un copac învăluitor etc.

Ideea e că, tot înaintînd așa, nu te plictisești nicicînd. Nu trebuie să ajungi foarte departe. E suficient să faci exercițiul ăsta de la Piața Traian la Parcul Tineretului în fiecare zi, cu ochii cît cepele și simțurile treze, și sigur vei afla ceva nou, vei avea o experiență, cît de mică.

Dacă vrei să o și valorifici, asta e altă poveste. E mult și așa, să poți trăi experiențe, să observi la un alt nivel oamenii, casele, pomii, animalele și întîmplările din jurul tău. Pentru ca apoi, cînd te întorci, după o zi de privit, simțit și alergat, de la biroul tău mobil la cel fix, să te poți așeza în scaunul super-bătucit de la bunicul tău, cu perna cîrpită de el acum vreo 40 de ani, și să cugeți la cele de prin drumurile tale. Să le treci în revistă, domol, ca apoi să le înțelegi, cît te duc pe tine mintea și inima. Iar în cele din urmă, odată digerate, să le adaugi ca pe o nouă glazură la straturile reale sau imaginare ce alcătuiesc teancurile de pe biroul tău fix.

Natalia Irina ROMAN

Spațiul intermediar

– „Along the Lines": o expoziție în Berlin –

Încă de acum mulți ani am observat aceste clădiri de la marginea liniilor ferate, căsuțe de multe forme și înălțimi. Sînt posturi de control sau de schimbare a macazului. Spații misterioase, a căror istorie am aflat-o tîrziu, după ce îmi imaginasem tot soiul de scenarii posibile, cu personaje fantastice, în viața altfel anostă. Aceste spații – numite *Stellwerke* în germană sau *interlocking towers* în engleză – sînt într-o perioadă de tranziție. Ele și-au pierdut progresiv funcția de control al macazului și, datorită localizării lor, prea aproape de calea ferată, rămîn de cele mai multe ori fără rost. Lars Molzberger se ocupă de website-ul berliner-stellwerke.de, unde inventariază aceste foste posturi de macaz din Berlin. El mi-a povestit cum își făcea temele cînd era mic, într-o astfel de căsuță în nordul Berlinului. Tatăl lui lucra acolo. Tot Lars estimează că, pînă în 2023, toate aceste spații din Germania își vor pierde funcția inițială, ca urmare a centralizării și automatizării rețelelor de tren. O realitate tragică pentru aceste spații, care, deși sînt presărate peste tot, devin invizibile pentru pasagerii care trec în fiecare zi pe lîngă ele cu trenul. În Berlinul de astăzi sînt în jur de o sută de astfel de clădiri, unele dintre ele, nu multe, încă folosite de rețeaua feroviară.

„Along the Lines" este un proiect cu multe straturi, care oferă o perspectivă nouă acestor clădiri: e stratul administrativ, e istoria clădirilor, e arhitectura lor eclectică, e potențialul lor neexplorat și e și o expoziție în patru astfel de spații în Berlin și Erkner. Drumul zilnic cu S-Bahn-ul devine în timpul expoziției o sală de spectacol neobișnuită. Peste un milion de călători iau S-Bahn-ul în Berlin zilnic și mulți dintre ei devin astfel spectatorii expoziției „Along the Lines", o expoziție care reactivează și prezintă într-o altă lumină, la propriu și la figurat, aceste clădiri, prin instalații multimedia. Multe astfel de spații, după ce și-au pierdut funcția de dirijare a trenurilor, de paznic al siguranței drumurilor cu trenul, au rămas închise, în lipsa altei utilități. Cînd nimeni nu le reinventează, se ocupă timpul de ele și le șubrezește. Deși unele sînt clasate monumente istorice, cînd devin un pericol pentru trafic, nici măcar acest statut nu le mai salvează de la demolare. Aceste căsuțe se află uneori între șine: sînt spații imposibile, care deși oferă încăperi largi, cu ferestre uriașe – numai bune de făcut ateliere din ele – rămîn nefolosite din cauza accesului dificil. Foucault probabil că ar fi numit aceste spații heterotopii: clădiri care există și nu există în același timp, care oglindesc timpurile în care au fost construite. Duchamp probabil că ar fi inclus aceste spații în conceptul de *inframince:* ca atunci cînd întorci pagina unei cărți, ca în momentul acela în care nu mai ești pe pagina tocmai parcursă, dar n-ai ajuns încă pe pagina următoare.

Pentru expoziția „Along the Lines" lucrez în special cu lumina, cu obiecte găsite în fiecare din aceste spații, cu istoria acestor locuri, dar și cu imaginația călătorilor. Am fost instruită vreme de cîteva luni de angajații cu veste portocalii ai Deutsche Bahn cu privire la culorile permise în instalațiile mele, astfel încît să nu încurce traficul. Expoziția are loc în trei stații diferite: la S-Bahn Tempelhof, Frankfurter Allee și la stația de S-Bahn Erkner. Instalațiile sînt temporare, dar viziunea din spatele proiectului este de lungă durată: o platformă de artă în spațiul public în aceste foste căsuțe de tren. Stațiile Tempelhof și Frankfurter Alle se află pe linia inelară (Ring-Bahn), cea mai aglomerată din Berlin. Erkner este însă ultima stație a liniei de S-Bahn numărul 3, o stație care, foarte probabil, e prea departe pentru berlinezul care trăiește în Kreuzberg sau Charlottenburg. Am ales aceste stații pentru a lucra cu perspective diferite: și locurile cele mai aglomerate, dar și spații *off the beaten track.* Expoziția transformă călătoria cu trenul într-o călătorie în timp: cele patru spații incluse în proiect devin lumi conținute în ele însele. Într-o clădire ninge, în alta un copac își pierde frunzele, în fine, în alta un etaj întreg s-a transformat într-un peisaj acvatic vărătic. Unele căsuțe îți vorbesc prin text luminos instalat la ferestre, cînd treci prin fața lor. Alte ferestre pîlpîie din cînd în cînd, ca și cum cineva acolo s-ar uita la televizor: o ființă fantastică, într-un loc în care nu e clar unde e intrarea, dar care face ceva banal, ceva atît de obișnuit ca mersul cu trenul. A fost important pentru mine să nu acopăr această arhitectură fabuloasă, ci să o reactivez: pentru că au fost construite în perioade diferite, căsuțele oglindesc societăți diferite. De exemplu, căsuța Tgl, unde Lars își făcea temele cînd era mic, construită la începutul lui 1900, reflectă acea splendoare arhitecturală și opulența statului prusac. Căsuța Wrs, din anii '80 ai secolului trecut, e construită într-un stil minimalist și cenușiu. Clădirea B2 de la stația Frankfurter Alle, inclusă în expoziție, a fost construită în anii '30 de Richard Brademan. Iar postul ERK de la stația Erkner a fost construit la începutul anilor 1900 de Karl Cornelius, unul dintre cei mai cunoscuți arhitecți feroviari germani. „Along the Lines" este primul pas vizibil în direcția realizării platformei de artă în aceste spații. O numesc platformă, pentru că nu numai S-Bahn-ul conectează aceste clădiri. Și în imaginația călătorilor se stabilesc relații între aceste spații. Proiectul mai include două dezbateri, precum și un scurt film documentar despre potențialul acestor spații, care va fi lansat anul următor.

© N.I. Roman

În tren ești de multe ori, de fapt, altundeva: acolo unde te duce gîndul.

În tren, peisajele se îngrămădesc în fața ferestrei, timpul trece fie foarte încet, fie foarte repede și uneori acolo, stație după stație, apar rînduri noi în caietul de notițe pe care îl port mereu cu mine. Trenul este spațiul dintre stațiile vieții aglomerate, este o zona de tranziție. În tren ești de multe ori, de fapt, altundeva: acolo unde te duce gîndul. În proiectele mele am bătut Berlinul în lung și-n lat, din Spandau din vestul orașului pînă în Marzahn, din est. Instalațiile mele sînt un amalgam de materiale: lumină, text, video sau plante și alte elemente, pe care le controlăm mai puțin. „Along the Lines" este un proiect de o scală uriașă, care își începe călătoria în timpul Berlin Art Week de anul acesta. Cele două evenimente care însoțesc expoziția contextualizează soarta acestor foste posturi de macaz și contribuie la un discurs mai larg despre rolul organizației Deutsche Bahn în societatea germană. Miza este ca proiectul să ajute la conștientizarea potențialului acestor spații și să inspire alți artiști să lucreze cu ele. La începutul anului am predat un curs la Universitatea Bauhaus în Weimar, parte din programul de masterat de artă Public Art and New Artistic Strategies; pentru acest curs am călătorit cu trenul prin Thuringia, împreună cu 27 de studenți să vizităm foste posturi de macaz, să le descifrăm numele codate și să ne imaginăm împreună un viitor pentru ele. Trenul nu a mai fost un spațiu tranzitoriu, ci loja noastră de spectatori.

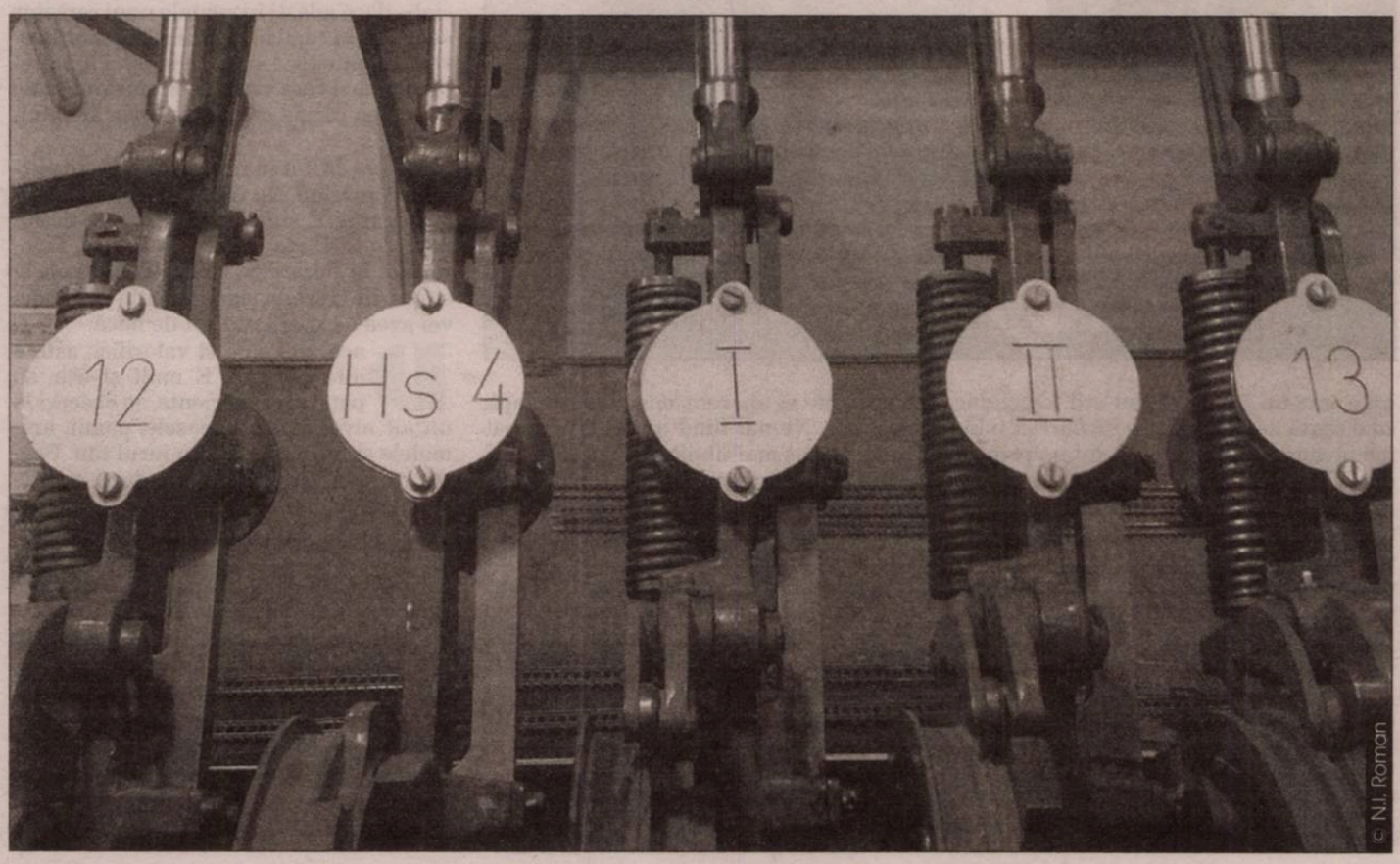

© N.I. Roman

***Natalia Irina Roman** este artist vizual. O găsiți la www.site-specific-ideas.eu.*

Cosmin CIOTLOȘ

Lumea cuprinsă cu mintea

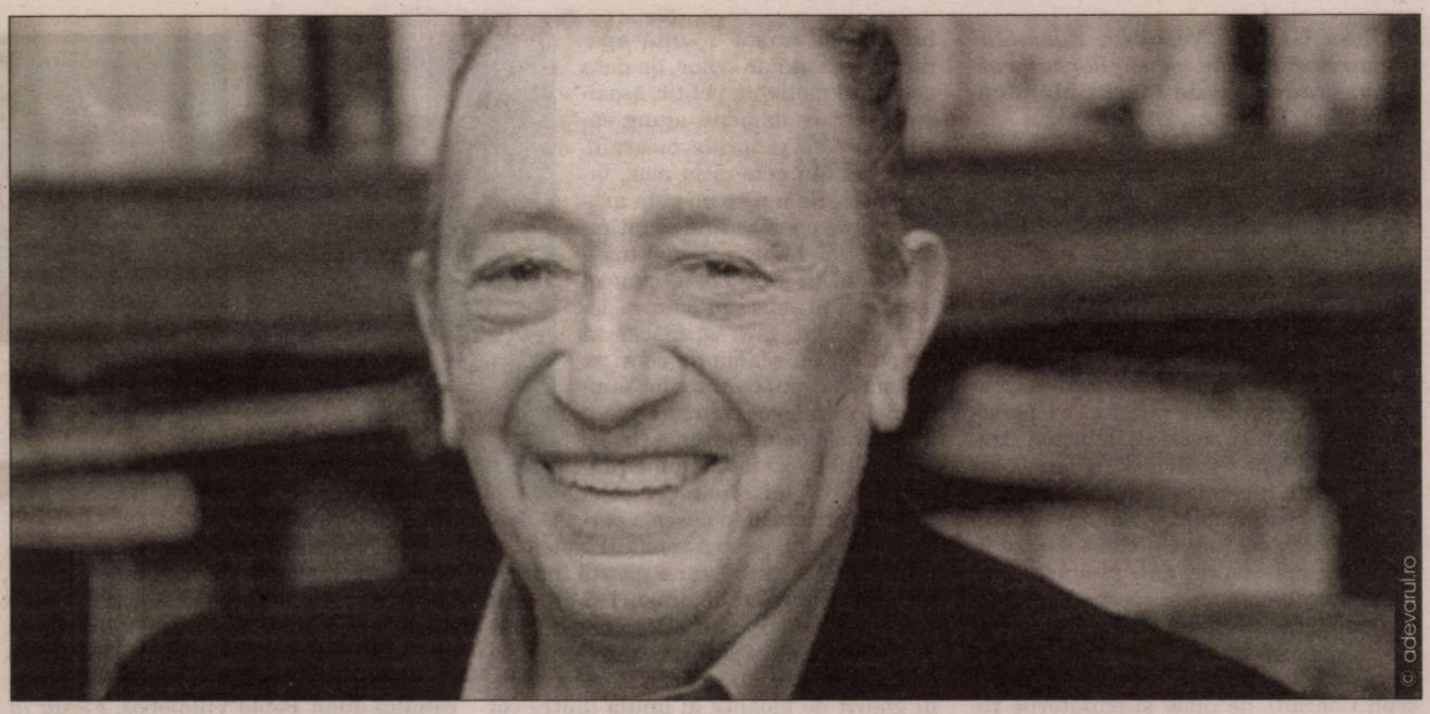

„Istoria literaturii e, în fond, autobiografia mea intelectuală". Cu fraza aceasta Profesorul Paul Cornea (3 noiembrie 1923 – 7 octombrie 2018) a deschis, în toamna lui 2010, cursul dedicat proaspeților doctoranzi de la Litere.

Afirmația nu m-a suprins. Era, dimpotrivă, de o înspăimîntătoare exactitate. Nu trebuia să stai prea mult pe gînduri ca să realizezi că lucrurile stăteau întocmai. Dovadă cărțile lui, care acoperă, de fapt, tot ce a însemnat în ultimele (multe) decenii cercetarea literară de vîrf. Nu mi-am dat seama, la momentul acela, ce anume m-a împins să transcriu aceste cuvinte în chip de motto pe prima pagină a agendei pe care-o pregătisem pentru a lua note. A fost, mi-amintesc, un gest reflex. Abia acum, după plecarea Profesorului, am căutat rîndurile acelea, pe care memoria mea le reținuse infidel, și am înțeles ce mă frapase: curajul de a-și privi viața ca pe un destin și, simultan, acela de a concepe destinul ca pe o formă majoră a gîndirii. Paul Cornea nu era doar un specialist de prim nivel în domeniul lui (în domeniile lui, ar fi mult mai corect spus), ci un om a cărui natură (nu ambiție) îl punea în situația de a cuprinde cu mintea lui întreaga lume. Cu forfota ei intelectuală, pe care știa s-o diagnosticheze exact, cu trecutul ei, de pe care știa să ridice pînă și ultimul fir de praf (*make it new* părea să fi fost și deviza lui în studiile consacrate secolului al XIX-lea), cu bibliografiile în care avansa cu o supleță pe care de foarte puține ori erudiții se arată în stare, cu ierarhiile ei, pe care le investiga fără a lua totuși prea în serios efemeridele.

Nu știu dacă am scris-o așa, negru pe alb, pînă acum. De cîte ori m-am ocupat de cărțile lui (acum îmi dau seama că, din 2005 încoace, le-am recenzat pe toate, noi apariții sau reeditări, chiar și un *Festschrift),* am fost mai atent la cîștigul imediat, adică la știința care decurgea din acestea. Era normal să procedez astfel, de vreme ce volumele erau dintre cele definitive, inconturnabile în specialitatea lor. Mă gîndesc în primul rînd la *Originile romantismului românesc* (1972), la *Regula jocului. Versantul colectiv al literaturii* (1980), la *Introducere în teoria lecturii* (1988) sau la mai recenta *Interpretare și raționalitate* (2006). Altfel spus, la cele cu alură și osatură de sinteză teoretică. Acolo cuprinderea e evidentă. Iar folosul nu mai trebuie demonstrat. Dar nu uit (nu am cum să uit) nici contribuțiile istorice de scurtă respirație pe care Paul Cornea le-a asamblat în volume mai puțin frecventate. Dacă le numesc, nu e din pedanterie, ci pentru că, întîlnindu-mă cu ele, am avut ocazia de a le constata excelența: e vorba de *De la Alexandrescu la Eminescu* (1966), de *Oamenii începutului de drum* (1975), de *Itinerar printre clasici* (1984), de *Aproapele și departele* (1990). Indiferent cît de adînc cobora Paul Cornea în cronologie, intervențiile acestea împărtășesc o lumină cu totul particulară a prezentului scrierii. Ca adecvare, desigur, la metodă, dar și ca fericită punere în acord a sensibilităților, la distanță de un veac. Iar asta fără concesii făcute modelor de vreun fel. Mi-amintesc, de pildă, cum, într-unul din aceste volume, Paul Cornea oferea o expertiză promptă și fără drept de apel într-o problemă de atribuire care-l inflamase pe un studios al lui Eminescu. Nu doar calitatea argumentelor era, acolo, impresionantă, ci și tactul pe care Profesorul îl investea pentru a-și feri demonstrația de stilistica reprobabilă a execuției publice.

Voracitatea asta l-ar fi putut transforma într-un cronicar literar redutabil și longeviv.

Vocația actualității

Ajung, astfel, după un mic ocol, la un aspect despre care nu știu să se fi discutat prea mult și de care eu însumi miam dat seama recitind volumul memorialistic *Ce a fost – cum a fost* (2013). N-am băgat de seamă, la prima lectură, în ce grad înalt avea Profesorul Cornea vocația actualității. De orice fel va fi fost ea. În plus, oricît de legat ar fi, prin tematica volumelor, de trecutul literaturii române, nu cred că-l putem suspecta de paseism. O recunosc, de altfel, toți studenții săi, pe care cursul de literatură pașoptistă i-a încîntat, deși (sau tocmai pentru că) plonjonul în istorie nu se făcea de pe pozițiile intransigente ale celui care, deținînd un set de certitudini, ignoră dubiile auditoriului. Or, pentru Paul Cornea, prioritatea ținea întotdeauna de virtuțile dialogului cu tinerii din fața lui. De aici, o spune limpede în cartea amintită, și inaderența spontană la modelul Vianu. De aici grija cu care le-a urmărit tuturor foștilor discipoli carierele și aviditatea cu care a continuat să le citească ani de-a rîndul aparițiile.

Voracitatea asta l-ar fi putut transforma într-un cronicar literar redutabil și longeviv. Echilibrul, probat cu asupra de măsură în împrejurări care altora le-ar fi dat frisoane, i-ar fi venit și el în ajutor. Sînt lucruri care se pot deduce, spuneam, din profilul moral al Profesorului. Am sentimentul că le știa și el. În *Ce a fost – cum a fost,* amintește, de altfel, de cele trei momente care i-au marcat nefast relația cu comentariul actualității. De nici unul dintre ele, Paul Cornea n-a fost răspunzător. Primul s-a petrecut în 1947, cînd, la invitația lui Miron Radu Paraschivescu, tînărul literat acceptă să preia rubrica de cronică a unei publicații aflate, atunci, în avanposturi, *Revista literară.* Episodul se știe: articolul-program cu care debutantul vrea să-și inaugureze luările de poziție e masacrat de Nicolae Moraru. Nici următoarele articole nu vor scăpa de asemenea imixtiuni: despre poezia lui Emil Isac, despre teatrul lui Mihail Sebastian, despre nuvelele lui Oscar Lemnaru, despre romanul lui Dinu Pillat, *Moartea cotidiană.* Nu foarte multe, se poate vedea (oricum, nu destule pentru a consacra un cronicar). Totul se rupe odată ce același Moraru comandă, nici mai mult, nici mai puțin, o cronică despre un anume Constantin Streja.

A doua experiență nefastă a durat trei săptămîni, sub umbrela ziarului *Scînteia.* Din nou, intruziunile au fost fatale. La șaizeci de ani distanță, Paul Cornea evocă două dintre cele mai serioase. Unul – aproape pasabil – se leagă de nemulțumirea lui Silviu Brucan (adjunct al organului de presă) față de tonul prea civilizat adoptat într-o polemică cu Vladimir Streinu. Celălalt ar fi ridicol de n-ar conține și o undă de abjecție. În urma întrevederii cu directorul din umbră al *Scînteii,* Sorin Toma (nesemnificativul autor al articolului „Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei"), tînărului i se sugerează să comenteze cum se cuvine un volum de versuri al lui A. Toma, *Flăcări pe culmi.* Nici o coincidență de nume, cum credea, în primă instanță, cronicarul: cei doi erau tată și fiu. Ceea ce conduce, pe bună dreptate, la o demisie fermă.

În sfîrșit, al treilea eșec e cu atît mai nedrept cu cît nu-l mai privește pe aspirantul Paul Cornea, ci, deja, pe istoricul și pe teoreticianul literar format, cu o carieră inclusiv internațională. Între 1982 și 1987, deci vreme de șase ani, Paul Cornea a discutat, în paginile revistei *Manuscriptum*, monografii, antologii, ediții critice, aparținînd unor nume ca Florin Manolescu, Niculae Gheran, Eugen Negrici, Mihai Zamfir, Mircea Anghelescu, George Gană ș.a. Imediat ce și-a căpătat notorietatea, rubrica a căzut, însă, sub un pretext aiuritor: Profesorul Cornea ar fi făcut, vezi Doamne, din bivuacul său istorico-literar, concurență cronicarilor de frecvență săptămînală.

Dar pînă și aici, într-o vocație deturnată de cronicar, Paul Cornea a lăsat urme memorabile.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

„Dacă în prestația profesorului intră oricum o doză de actorie, atunci aceasta e reprezentată de *commedia dell'arte,* unde repetitivă rămîne doar schema intrigii și cea a personajelor, nu întreaga construcție dramatică. Nu vreau să dau aici rețete. Ceea ce țin să afirm e că aducerea cursului la o dimensiune de autenticitate, în care sînt permise și digresiunile, și improvizația, ca și utilizarea modalității «temei cu variațiuni», a constituit, cel puțin pentru mine, o cotitură hotărîtoare. Am continuat în lungul anilor s-o exersez, favorizînd mereu spontaneitatea, elaborarea în mers, pe baza unor note de curs, conținînd doar planul de idei și cîteva repere esențiale (cronologice și bibliografice). În felul acesta, *stricto sensu*, nu se juca mereu aceeași piesă, ceea ce avea darul să mă incite de fiecare dată să performez. Înlocuirea oratoriei cu familiaritatea colocvială s-a dovedit extrem de rentabilă.

Am înțeles că nimic nu e mai convingător decît naturalețea: micile ezitări, pauze ori redundanțe, salturile de nivel, aluziile și parantezele, chiar și bîlbele incidentale – toate acestea nu numai că nu tulburau impresia ascultătorilor, ci sporeau senzația de verosimil. Chiar și îndreptarea unor erori, să spunem de informație, putea juca un rol pozitiv: rectificarea comunica tinerilor faptul că profesorul e onest, că ține la adevăr mai mult decît la mîndria lui. Trebuie spus că, în genere, publicul studențesc nu e ușor de cucerit. Este foarte sensibil la fals, ridicol și aroganță, în același timp însă e generos, capabil de entuziasme neobișnuite în lumea blazată a adulților. Ghicește repede dascălii de la care poate învăța carte, dar îi iubește îndeosebi pe cei care-i oferă în plus un anumit confort de complicitate intelectuală și morală".

(Paul Cornea, *Ce a fost – cum a fost,* Editurile Polirom & Cartea Românească, 2013)

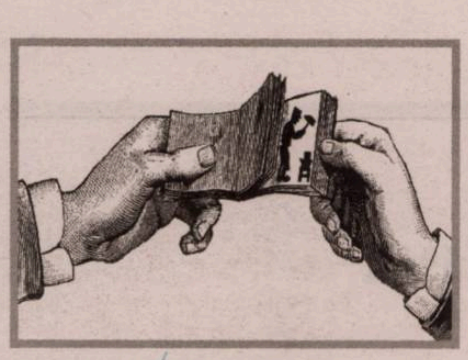

Marius CHIVU

feedbook

Realism noir sud-american

● **Juan Gabriel Vásquez, *Zgomotul lucrurilor în cădere & Forma ruinelor*, traducere de Marin Mălaicu-Hondrari, Polirom, 2015-2018.**

Dacă vă place literatura sud-americană, dar în același timp v-ați plictisit de atîta realism magic, s-ar putea să faceți o pasiune pentru romanele mult-premiatului și mult-lăudatului columbian Juan Gabriel Vásquez (n. 1973), pe care eu îl văd, de fapt, ca pe un Bolaño cu substrat socio-politic. Purtînd titluri poetice pentru istorii violente, totul pe fondul unor evenimente politice, cu personaje gen amanți, asasini, detectivi, traficanți sau foști pușcăriași, romanele sale se înscriu într-o tradiție sud-americană ușor recognoscibilă (omul are un doctorat la Sorbona luat cu o teză despre literatura sud-americană), preluînd însă elemente de *policier* și reconstituire socială din tradiția nord-americană (a tradus din operele unor John Hersey și Dos Passos, dar a scris și o biografie a lui Joseph Conrad), de unde și trimiterile recurente ale criticii, pe de o parte la Gabriel García Márquez, pe de altă parte la Paul Auster.

Primul rău roman tradus la noi, *Zgomotul lucrurilor în cădere* (Internațional IMPAC Dublin Literary Award în 2014), este plasat, ca mai toate romanele sale, în Bogotá, de data asta în anii '90, într-o perioadă cînd cartelurile de droguri fac legea pe străzi, iar amintirea lui Pablo Escobar, Regele Cocainei, domină încă peisajul socio-politic. Ca și în *2666,* trilogia lui Bolaño, există o suită aparent nesfîrșită de crime, de data asta însă motivate politic, asasinate la care oamenii ajung să-și raporteze propriile biografii. „Noi, cei din generația mea, facem asta: ne întrebăm cum arătau viețile noastre cînd se întîmplau astfel de lucruri, mai toate petrecute în anii '80, și cum ni le-au definit ele sau cum ni le-au modificat, fără ca măcar să ne putem da seama de ce ni se întîmpla", spune Antonio Yammara, naratorul romanului, o frază-cheie pentru drama lui.

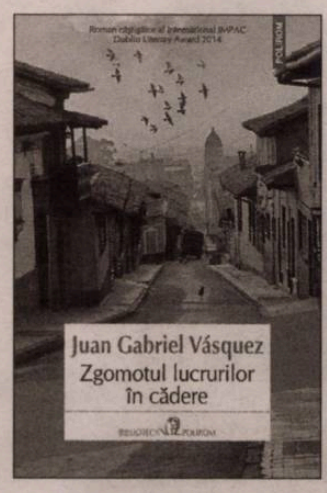

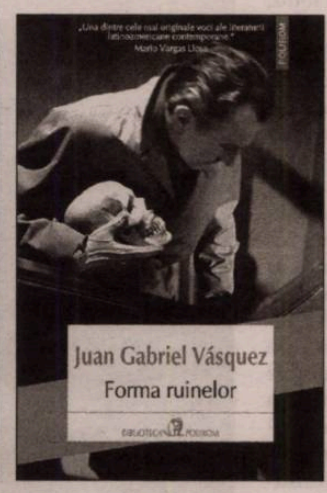

De altfel, există o anume preocupare a lui Juan Gabriel Vásquez, tradusă în obsesia personajelor sale, pentru trecutul violent al Columbiei, a cărei istorie poartă încă cicatricile traficului de droguri și ale conspirațiilor politice: în celălalt roman tradus în română, *Forma ruinelor,* un bărbat încearcă să fure, tot în Bogotá, sacoul găurit de gloanțe al unuia dintre cei mai populari politicieni din anii '40, asasinat chiar în timpul unei campanii prezidențiale, episod care declanșează o incursiune în trecut plină de revelații și, firește, violențe.

Ca supraviețuitor al unui asasinat stradal în care nu era nici măcar cel vizat, episod care i-a deturnat viața (glonțul care l-a atins pe el l-a lăsat impotent și cu o problemă la un picior), acest Antonio Yammara, tînăr licențiat în drept și tată al unei fetițe, pleacă în căutarea poveștii celui ucis, un fost pușcăriaș taciturn cu care se împrietenise la biliard, dar despre care nu apucase să afle prea multe. Nevoia de a înțelege cine fusese cel ucis și, mai ales, de ce anume este declanșată brusc de știrea împușcării de către autorități a unui hipopotam scăpat din fosta grădină zoologică a lui Pablo Escobar. (Interesant că și romanul mexicanului Juan Pablo Villalobos, *Fiesta în bîrlog,* Editura Curtea Veche, 2010, are în centru tot un hipopotam închis în grădina zoologică privată a unui traficant de droguri). Antonio Yammara se întoarce la locul asasinatului și dă de un fir care îl conduce la fiica celui ucis (alt personaj fascinat de fosta menajerie a lui Escobar; *vezi și fragmentul de mai jos).* Întîlnirea celor doi, într-o fermă din afara Bogotei, se transformă într-un turnir de două nopți al reconstituirii împreună a vieții celui dispărut cu ajutorul amintirilor, scrisorilor și al unei înregistrări audio, care nu este altceva decît cutia neagră a avionului în care...

Mai departe n-aș merge căci aș divulga prea mult, stricînd suspansul poveștii pentru cei care ar dori să citească acest roman scris foarte frumos fără a fi poetic, dar cu o anume calitate a melancoliei și uneori a violenței care dă narațiunii o dimensiune existențialistă de meditație despre rolul destinului, sensul morții și natura amintirii („nimeni nu știe de ce trebuie să ne amintim ceva", „totul este amintire", „a-ți aminti te obosește" „epuizanta îndeletnicire de a ne aduce aminte"). *Policier* pe urmele unor vechi răni personale într-o atmosferă *noir* vag erotică („neobișnuitele meșteșuguri ale goliciunii"), calitatea stilistică a acestui roman este redată splendid în română de traducerea lui Marin Mălaciu-Hondrari.

***Juan Gabriel Vásquez** va fi prezent în cadrul Festivalului Internațional de Literatură de la Timișoara „La Vest de Est, La Est de Vest" (23-27 octombrie), în a doua seară, la Muzeul de Artă (Sala Barocă), într-un eveniment moderat de jurnalistul Marius Constantinescu. Mai multe detalii despre festival la www.filtm.ro.*

aproape de carte

Juan Gabriel VÁSQUEZ

Zgomotul lucrurilor în cădere

(fragment)

Abia făcuserăm cîteva sute de metri cînd Maya a frînat brusc, a coborît geamul și atunci am văzut, la vreo treizeci de pași de noi, la jumătatera distanței dintre Nissan și havuz, un hipopotam ne privea cu un aer grav. „Ce frumos e!", a zis Maya. „Cum frumos? am zis. E cel mai urît animal din cîte există." Dar Maya nu m-a băgat în seamă. „Nu cred că e adultă, a continuat. E prea mică, e un pui. S-o fi pierdut?" „De unde știi că e o femelă?"

Dar Maya coborîse deja, în ciuda ploii care continua să toarne cu găleata și în ciuda faptului că de locul unde se afla animalul o despărțea un gard de lemn. Pielea lui era plumburie și lucea stins, sau cel puțin așa mi s-a părut mie în lumina slabă a înserării. Picăturile de ploaie se scurgeau pe el ca pe sticlă. Hipopotamului, mascul sau femelă, pui sau adult, nu-i păsa, se uita la noi, sau se uita doar la Maya, cum stătea sprijinită pe gardul de lemn și îl privea la rîndul ei. Nu știu cît a trecut: un minut, poate două, ceea ce în astfel de circumstanțe e foarte mult. Ploaia îi curgea Mayei din păr și hainele ei căpătaseră altă culoare. Apoi, hipopotamul a început să facă o mișcare lentă, ca un cargobot rotindu-se pe mare, iar eu l-am văzut din profil și m-a uimit cît de lung era. Și apoi nu l-am mai văzut, sau mai exact i-am văzut fundul imens și am crezut că văd șiroaie de apă scurgîndu-se pe pielea netedă și lucioasă. S-a îndepărtat printre bălării, cu picioarele ascunse de buruieni, lăsînd impresia că nu înainta propriuzis, ci că se făcea tot mai mic. După ce l-am văzut ajungînd în havuz și intrînd în apă, Maya s-a întors în mașină.

„Mă întreb cît vor mai trăi animalele astea, a zis. Nu e nimeni care să le dea de mîncare, nici să aibă grijă de ele. Trebuie să fie foarte scump." Nu vorbea cu mine, era evident. Gîndea cu voce tare. Și nu am putut să nu-mi amintescs de un alt comentariu făcut în același spirit și în aceeași formă, pe carel ascultasem cu multă vreme în urmă, cînd lumea, sau cel puțin lumea mea, era cu totul alta, cînd încă mă mai simțeam stăpîn pe viața mea.

„Îi plăceau foarte mult animalele, a spus Maya. Zicea că ele n-au nici o vină. Și așa și este. Asta e una dintre puținele amintiri cu adevărat importante pe care le am: tatăl meu avînd grijă de cai. Tata mîngîind cîinele mamei. Tata certîndu-mă că n-am dat de mîncare sărmanului tatu. Sînt singurele amintiri adevărate, celelalte sînt inventate, sînt amintiri false. Nu e nimic mai trist pentru un om decît să aibă amintiri false."

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 15 OCTOMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

Cartea Regele Ferdinand I de Nicolae Iorga

PREȚ PACHET SPECIAL 24,99 LEI

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

NICOLAE IORGA

REGELE FERDINAND I

Ediție de colecție

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Doris MIRONESCU

pe de altă **carte**

Ochi de prozator

● **Bogdan Răileanu, *Dinții ascuțiți ai binelui*, Editura Humanitas, 2018.**

Dinții ascuțiți ai binelui este un roman profesionist și care se citește cu plăcere, lucru cu atît mai remarcabil cu cît autorul, Bogdan Răileanu, abia ce a debutat, anul trecut, cu un apreciat volum de proză scurtă intitulat *Tot spațiul dintre gîndurile mele*. E o carte despre lumea contemporană, urmărită prin două jaloane, inevitabil, simbolice: mănăstirea și lumea interlopă. În Mănăstirea Scărarului moare starețul, iar cel nou ales introduce tot felul de rînduieli neobișnuite, care încearcă să împace ortodoxia cu lumea modernă. Comunitatea izolată de călugări, tot mai radicalizată în programul ei de asumare a păcatelor celorlalți, se transformă într-o sectă pe care poliția o înăbușă, iar mitropolia o anihilează mediatic. Totodată, în Bucureștii interlopi, mafiotul Maldini își manageriază bordelurile și își pedepsește rivalii, este arestat și își descoperă un cancer. Tot felul de semne pe care le primește îl îndrumă spre aceeași mănăstire prahoveană, unde trebuie să-și împlinească o nouă misiune, după ce și-a abandonat vechile obiceiuri.

E reconfortant să observi că, alegîndu-și drept cîmp de observație două medii sociale sensibile, mănăstirea și lumea interlopă, romancierul nu are gust pentru pamflet, altfel foarte la modă și la îndemînă, și nici pentru autenticismul argotic „verde-ntre ochi", de gust îndoielnic atunci cînd nu este perfect reglat stilistic (și nu e niciodată!). Intuiția sau obiceiul îl ajută să facă din călugării de la mănăstirea prahoveană a Scărarului niște făpturi credibile, iar din mafiotul bucureștean Maldini un personaj cu dileme etice reale, care inspiră empatie. Autorul își stăpînește universul ficțional: nici nu se lasă dominat de aura mediilor descrise, nici nu se dorește un dictator al acestui spațiu. Mă întreb dacă acest lucru se datorează apariției îmbucurătoare de tineri prozatori care vin din afara Literelor: Răileanu e *copywriter* în viața civilă. Dar, pentru că nu cred în determinism, bănuiesc că explicația e alta.

Bogdan Răileanu este un foarte bun observator, reliefînd sugestiv premisele oricărei situații narative. Toate personajele – chiar toate! – care își fac apariția în paginile cărții sale sînt interesante, fac parte dintr-o lume fascinantă, pe care aerul lor ușor distrat le permite să o înregistreze cu detașare. Cămătarul Maldini vede copacii înmugurind, primăvara, în timpul unei expediții de pedeapsă. Alt mafiot, Dumitru, regretă că trebuie să-l pocnească pe un client necooperant, pentru că în casa acestuia miroase a ouă ochiuri, ceea ce îi amintește de copilărie. Un tînăr călugăr e fascinat de unghiile cu oja sărită ale unei turiste de la mănăstire. O avocată bea noaptea o sticlă de cola într-o cameră de interogatoriu a poliției. Soția mafiotului îi administrează cu conștiinciozitate o felație în rezerva de spital soțului bolnav de cancer. Atacat de o albină, un popă aruncă pe fereastră, de la etajul patru al unui imobil, o lumînare de ceară. Un mafiot e martor la o sinucidere și simte „frigul cum îi trece prin osul pieptului ca un desfăcător de conserve". Din astfel de detalii și gesturi se constituie un spațiu ficțional credibil și consistent, ai cărui eroi nu sînt doar fantoșe ale imaginației autorului, ci ființe posibile polidimensionale. Micile lor bizarerii, gesturi și reacții de moment, imprevizibile și totuși coerente, produc un univers moral care interesează cititorul, îl țin atașat de poveste, îl fac să citească pînă la sfîrșit.

Cu aceste calități admirabile, romanul nu ajunge totuși să facă ceea ce promite. De pe la jumătate, autorul începe să se grăbească. După o serie de inteligente puneri în temă, el își trimite personajele în lume (de la mănăstire) și le aduce repede înapoi, sărind etape. Maldini gravitează magnetic spre călugărie, iar istoriile lui cămătărești sînt uitate. Unele figuri promițătoare sînt utilizate la jumătate din potențial (de pildă, soția cămătarului, Cami). În plus, experimentele scandaloase de la mănăstire capătă un aer decis supranatural, iar romanul virează brusc în realism magic. Personajele dobîndesc, pe lîngă filozofia morală pitorească demonstrată mai sus, și superputeri. Profitabila ticăloșie melancolică a cămătarului Maldini se rezolvă în sfințenie și vizionarism. Personajele solide imaginate mai devreme sînt urcate brusc la un alt etaj de semnificație, fără scară. Se conturează o alegorie fantastică a Binelui și Răului care se gonesc și se persecută unul pe altul prin delegați, e drept, fără a lăsa să se înțeleagă clar care e unul și care celălalt. Dar binele și răul se împăcau mult mai bine, fără alegorie, în partea realistă a romanului, acolo unde interlopii dezvoltau afecte credibile. Astfel, cea mai prețioasă promisiune a romanului, observația morală amplă, poate exhaustivă, a lumii contemporane, de care literatura actuală are maximă nevoie, nu se împlinește. Sînt însă convins că, la următoarele cărți, o va face. Bogdan Răileanu e un prozator de perspectivă, care merită urmărit cu atenție.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

adevărul
oferă cititorilor săi
pe 23 octombrie 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
PACEA DE LA BUCUREȘTI din 1913
Sfârșitul războaielor balcanice,
Bulgaria cedează României Cadrilaterul,
Grecia și Serbia își împart Macedonia
PREȚ SPECIAL
ziar + ediție de colecție:
3,49 lei

ziarul „Adevĕrul" din
29 iulie 1913
reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

PUBLICITATE

FILME ȘI DOCUMENTARE
în luna octombrie

MARELE RĂZBOI AL NAȚIUNILOR
- luni-joi, 18:00 și duminică, 19:00
VREMEA BARBARILOR - marți și miercuri, 22:30
ELIBERATORUL - vineri, 21:10
ROMÂNI CARE AU SCHIMBAT LUMEA - vineri, 23:15
ISTORIA MAFIEI ITALIENE - sâmbătă, 23:00

TVR 1

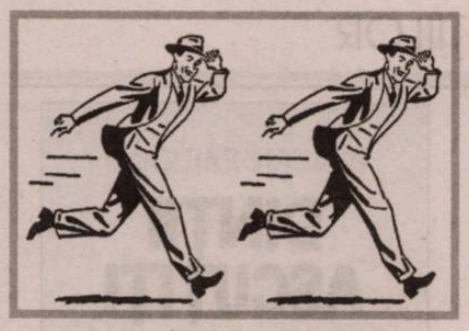

Victor MOROZOV

dilematograf

Familia netradițională

● ***Manbiki kazoku / O afacere de familie*** **(Japonia, 2018), de Hirokazu Kore-eda.**

Constatam cu regret, în cronica filmului *Burning*, regizat de sud-coreeanul Lee Chang-dong, cît de rare sînt ocaziile în care filmele asiatice ajung să fie distribuite și pe ecranele de la noi. Lucrurile se schimbă în situația în care un astfel de film cîștigă vreun premiu important – bunăoară *Manbiki kazoku / O afacere de familie,* Palme d'Or la Cannes anul acesta. Este a patra oară cînd marele trofeu ajunge în Asia, după *Taste of Cherry* (r. Abbas Kiarostami), *The Eel* (r. Shohei Imamura), ambele din 1997, și *Uncle Boonmee Who Can Recall His Past Lives* (r. Apichatpong Weerasethakul), din 2011. *O afacere de familie* vine astfel în siajul unor filme provocatoare, care frustrează înțelegerea imediată și imersiunea fără probleme. Însă filmul lui Kore-eda nu e chiar atît de exigent cu spectatorul, apropiindu-se mai degrabă de umanismul domol prezent în *The Eel*.

În textul pe care l-am scris la cald, după vizionarea de la Cannes, cu toate că lăudam fără echivoc *O afacere de familie,* mă poziționam mult mai critic față de alte creații recente ale lui Kore-eda, pe care le catalogam drept „lipsite de inspirație, oarecum insipide tematic", „opera unui creator pe care l-a părăsit zvîcul". Acum, după ce m-am aplecat mai atent asupra lor, pot spune că eram departe de adevăr. Filmele sale se învîrt în jurul acelorași teme, deși e într-adevăr limpede că nu toate sînt la fel de percutante; și, chiar dacă preferatele mele rămîn debutul *Maborosi* (1995), o privire plină de melancolie și compasiune asupra unei mame tinere care trebuie să treacă peste moartea fulgerătoare a soțului ei, și *Still Walking* (2008), un fel de *Sieranevada* în care isteria personajelor e înlocuită cu delicatețe tihnită, încercările sale mai recente sînt și ele de neratat.

O afacere de familie e despre cotidianul unor oameni care trăiesc la periferia societății, supraviețuind de pe-o zi pe alta. Cu toate astea, Kore-eda nu e omul care să ilustreze mizeria umană, drama, ci dimpotrivă – filmele sale sînt povestioare umaniste, pline de tandrețe fără să fie naive, luminoase fără să fie utopice. Microuniversul familial, surprins în pluralitatea formelor sale, e preocuparea predilectă a lui Kore-eda; familia este adevăratul personaj principal care îi traversează filmele (trăsătură pe care o împarte, printre alții, și cu maestrul Yasujiro Ozu). *O afacere de familie* nu face excepție, cu toate că familia urmărită trebuie înțeleasă cu ghilimelele de rigoare: vorbim, în fapt, despre o adunătură de oameni (o bunică cu anumite surse de venit obscure, jucată de colaboratoarea obișnuită Kirin Kiki, aici în ultimul ei rol, un bărbat care face figură de *pater familias,* două femei, un băiat) strînși laolaltă de nevoie – lipsa de mijloace materiale i-a împins către margine – și nu prin legături de sînge. Cu siguranță, familia din film nu e una tradițională – dar asta nu o face mai puțin familie.

Recent, Kore-eda a sondat și familia tradițională, în care ordinea ancestral-patriarhală e amenințată de un eveniment exterior (excelentul *Like Father, Like Son* din 2013), și avataruri posibile ale familiei netradiționale – precum portretul minunat al celor patru surori care trăiesc singure sub același acoperiș, din *Our Little Sister* (2015). Toate astea pentru a spune că *O afacere de familie* nu e apărut de nicăieri, ci dintr-o preocupare pe termen lung, ca o piatră pusă la un edificiu în construcție. Dar acest ultim film e încă mai interesant decît precedentele, care se desfășurau în relativă acalmie, fiindcă de această dată există un pericol – familia „adoptă" în secret o fetiță neglijată de părinții ei –, iar tentația tezismului stă la pîndă: aceea de a arăta cu degetul societatea feroce care dă naștere unor astfel de situații delicate. Clarviziunea regizorului face ca această cărare – atît de bătătorită în cinema-ul așa-zis „de artă" de azi – să amenințe eficient, discret, niciodată în gura mare.

Kore-eda a început ca documentarist, iar filmele sale, mult mai axate pe studiul de personaj decît pe acumularea evenimențială, sînt dificil de rezumat, concentrîndu-se în special pe timpi „morți", fără vreo încărcătură dramatică anume. *O afacere de familie* își extrage forța tocmai de aici: niciodată o banală cină în familie – fie și o familie construită de la zero – nu a avut mai multă însemnătate, fiindcă niciodată calmul ei fragil, efemer nu a părut mai amenințat. Filmul e traversat de astfel de ritualuri domestice surprinse regulat, în evoluția lor în timp; sînt momente care denotă o recunoștință aproape epifanică pentru clipa prezentă: nu numai mese încropite cu ce s-a găsit, ci și discuții de tot felul – remarcabilă fiind scena în care, pe fundalul unei ploi torențiale, se desfășoară un act sexual semiratat între doi membri ai familiei, dizolvat apoi într-o conversație melancolică despre îmbătrînire.

Kore-eda filmează mult interioarele locuințelor japoneze, cu încăperi una în continuarea celeilalte, care permit coregrafieri foarte elaborate; de aceea, cadrele lui palpită de viață. Însă aceste filme accentuează mai curînd viziunea umanistă generoasă care le infuzează decît mizanscena lor sofisticată. E unul dintre motivele pentru care opera japonezului constituie o mostră de modestie și adîncă înțelegere a vieții. Pentru actualitatea narațiunilor sale și pentru felul obstinat în care își întregește perspectiva cu fiecare film, Kore-eda este nu doar cel mai mare cineast japonez al momentului, ci și un autor de neocolit dacă vrem să înțelegem ceva relevant despre lumea de azi.

O afacere de familie va rula din 26 octombrie în cinematografe.

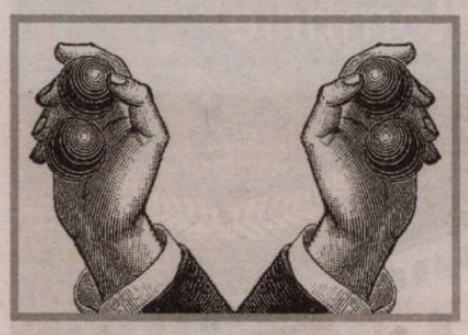

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Ambuscade & pulsații

● **Eivind Aarset, *I.E.*, Jazzland, 2016.**

În sfîrșit, un album (art)rock de la Eivind Aarset, după cîteva materiale din al căror sound nu reieșea foarte clar că ar fi fost vorba de un chitarist. Tendința anilor recenți la Aarset a fost să se impună ca autor de jazz electro-ambiental, experimentînd cu zgomote nuanțate de chitară în timp ce stătea cu o mînă pe laptop, fără a cînta propriu-zis la instrument (mai degrabă formularea în engleză, *„playing the guitar"*, ar fi adecvată). Frecventul său colaborator Jan Bang ar putea fi vinovat pentru aceste tendințe, cu un rol esențial în materialele sale recente (inclusiv pe celălalt album recenzat aici, lynchianul *Dream Logic).*

Am mai scris și despre colaborarea lui Aarset cu Sly & Robbie și Nils Petter Molvær în acel proiect hibrid jazz-reggae-dub – alt album ce ni-l arată pe chitarist detașîndu-se de tabieturile ambientale. Albumul *I.E.* preceda respectiva colaborare și se prezenta deja ca un material de forță, construit cu o echipă cvasi-rock formată din percuționiștii Erland Dahlen și Wetle Holte, basistul Audun Erlien, manipulatorul digital Jan Bang, suflătorii Jan Brönnimann și Helge Sunde. În consecință, sound-ul albumului e organizat în jurul celor două roluri ritmice – tobe cît se poate de rock și o sumedenie de forme alternative de percuție asigurate de Dahlen și Holte. Cei doi construiesc sofisticate șarje, ambuscade și pulsații ce conferă materialului o intensitate ideală pentru prezentări *live,* atractivă pentru amatorii de rock psihedelic ori forme mai aventuroase de post- și prog-rock (în spiritul unor Godspeed You! Black Emperor ori chiar King Crimson).

Momentele de acalmie nu lipsesc, însă se conformează preceptelor post-rock, potențînd emoțiile stîrnite de acumulări sonore graduale. Fac excepție molcomele „Sakte" și „One and the same again" care îl reprezintă pe Eivind Aarset în expresia sa consacrat-onirică. Bune practici avant-rock introduse cîndva de Robert Fripp se pot auzi pe mai multe piese, bunăoară „Wanderlust". Jan Bang are încă o prezență digitală puternică, adăugînd straturi de efecte și *sampling* ce induc unele asemănări cu Ulver (în special cu colaborările *live* dintre aceștia și Stian Westerhus). Cea mai ulveriană dintre piese introduce și unele porțiuni vocale, iar titlul tot de acolo pare să vină – vezi *„Through clogged streets, passed rotten buildings…".*

Aceasta este direcția în care Aarset a decis că se poate face plăcut, dezvoltînd un potențial comercial mai larg decît cu experimentele minimaliste de laptop-chitară. Ar fi multe de lămurit despre rațiunile din spatele materialului și despre planurile de viitor ale chitaristului – se poate bănui o deschidere comercială și o tentativă de cucerire a comunităților prog/post-rock. Intențiile rămîn misterioase, interviurile recente cu artistul fiind obsesiv concentrate pe discuții despre echipamentele pe care le folosește – doar un tehnician de sunet ori constructor de chitări s-ar putea considera informat de pe urma lor. Sînt însă o dovadă a spiritului obsesional al unui chitarist-explorator care cercetează limitele și oportunitățile date de fiziologia instrumentului preferat. Poate avem pe acest material mai mult „cîntat la chitară" decît în alte situații, însă miza rămîne construcția de tablouri sonore care își scaldă ascultătorul în texturi și nuanțe.

În ciuda titlului anost (o meteahnă a jazz-ului scandinav), *I.E.* oferă o excelentă demonstrație de jazz-rock tumultuos, cu o dinamică ce îi va surprinde pe cei care se obișnuiseră să-l consume pe Aarset ca pe un somnifer.

Eivind Aarset Quartet *vor concerta pe 5 noiembrie în Control Club în cadrul seriei de concerte Jazz Nouveau.*

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

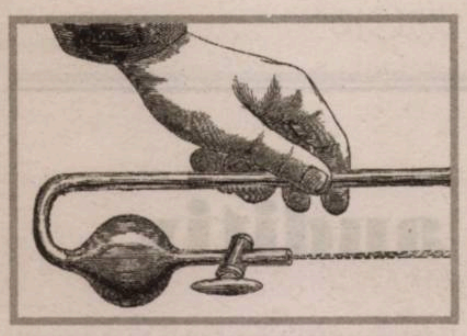

Oana STOICA

rosencrantz & co

Simbolurile vrajbei noastre

● *Self Portrait Camouflage*, concept și performance: Latifa Laâbissi; scenografie: Nadia Lauro; dramaturgie: Christophe Wavelet; creație sonoră: Olivier Renouf; *light design:* Yannick Fouassier; figuri: Latifa Laâbissi & Nadia Lauro. Spectacol prezentat de Institutul Francez din București în parteneriat cu TNB și 4Culture cu sprijinul TEATROSKOP, un program inițiat de Ministerul Europei și al Afacerilor Externe Franța. eXplore Festival #13.

Unul dintre spectacolele prezentate anul acesta în eXplore Festival – Bucharest International Contemporary Dance and Performance Festival (6-20 octombrie), organizat de Andreea Căpitănescu, a fost *Self Portrait Camouflage*, un perfomance de Latifa Laâbissi, care a stîrnit o aprigă controversă în SUA. Latifa Laâbissi evoluează goală, „îmbrăcată" doar cu o coroană de pene, specifică indimunitățile marginale (etnic), într-o Europă ce pare să se poziționeze, din nou, ostil față de acestea. Am folosit „din nou" pentru că Latifa amintește de caracterul exotic al „străinilor", exploatat pînă în 1931 în așa-zisele grădini zoologice umane, în care erau expuși indigeni din diferite zone geografice (spațiul de joc este delimitat de public ca un spațiu de expoziție dintr-un muzeu). Performance-ul discută predominanța mentalității colonialiste și refuzul acordării unui statut egal „celorlalți", indiferent cine sînt aceștia: imigranți economici, refugiați, populația băștinașă, cucerită și deposedată de teritorii. Trupul gol al artistei, expus ostentativ (nuditatea este frontală și deplină) asociază vulnerabilitatea marginalilor cu practicile de control și supunere cărora aceștia le-au căzut victimă și care se perpetuează astăzi, cînd valurile de refugiați au creat, la nivelul discursului și al mentalului colectiv, un nou inamic public: „străinul".

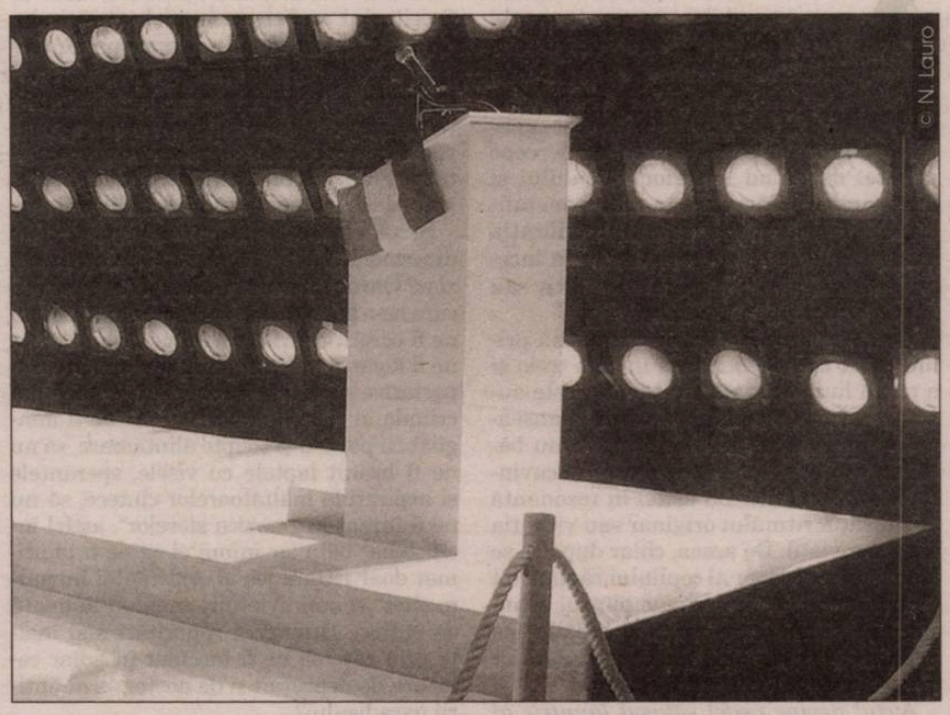

Cum se pot folosi aceste simboluri într-un demers artistic astfel încît el să fie acceptabil?

enilor Sioux, și cu un steag francez, de dimensiunile unei eșarfe. Performera ipostaziază diferite expresii stereotipe ale indigenilor americani (de exemplu, trasul cu arcul), inclusiv ale abuzurilor comise asupra lor. Un alt moment se petrece în întuneric, în timp ce artista vorbește în franceză cu accent arab (Latifa Laâbissi este de origine marocană). O altă secvență parodiază o oră de școală, în care profesoara admonestează „elevii" care sînt politicieni francezi conservatori sau radicali de dreapta. Și mai este un moment în care Latifa „înghite" steagul Franței, după ce a încercat, în diverse feluri, să „se acopere" cu el (identitatea națională care nu reușește „să șteargă" originea etnică). Performera investighează raportul dintre majoritatea dominantă și co-

Pînă aici, performance-ul Latifei Laâbissi este cel puțin interesant, în mod sigur provocator și aparent valid conceptual. Prezentarea lui la MoMA, New York, în ianuarie 2017 a creat însă un imens scandal și a ridicat întrebări privind valabilitatea instrumentelor performative, dar și modul în care un act artistic capătă alte conotații decît cele intenționate atunci cînd este plasat într-un context diferit de cel pentru care a fost imaginat. Concret, folosirea coroanei de pene indiene a ultragiat comunitatea indigenă din SUA, care a reacționat virulent prin vocea artistei Rosy Simas (indian Seneca) și ulterior într-o serie de dezbateri și scrisori deschise, care au culminat cu prezentarea scuzelor din partea curatorului american, Thomas Benjamin Snapp Pryor. Comunitatea indienilor nativi a acuzat că folosirea coroanei de pene s-a făcut fără cunoașterea simbolisticii acesteia și fără a i se acorda statutul de obiect sacru. De asemenea, a fost negat dreptul cuiva din afara comunității de a folosi/manevra simbolurile acesteia. În plus, asocierea coroanei cu un corp gol a fost considerată nefericită, comunitatea susținînd că violențele, inclusiv sexuale, asupra femeilor indiene au fost, fie și involuntar, ridiculizate. Un compromis făcut de artistă, de a renunța la coroană după cîteva minute de spectacol și a o așeza pe scenă, a amplificat disputa: în cutuma indiană, coroanele nu se pun niciodată pe jos (reprezintă un războinic rănit). Artista s-a apărat într-o scrisoare adresată lui Rosy Simas, precizînd că, în spectacolul său, „coroana este asociată altor simboluri care împreună demonstrează lupta minorităților. Alt simbol este propria mea nuditate – ca franțuzoaică de origine arabă, mă expun într-o stare de extremă și fragilă vulnerabilitate pentru a arăta forțele inegale care se luptă unele cu altele. Un alt semn este steagul francez, folosit ca reprezentare simbolică a unei națiuni, dar și a trecutului unui imperiu colonial și ca semn al unei istorii represive".

Dezbaterea din jurul acestui performance amintește de cel al croatului Oliver Frljic, *Violența noastră și violența voastră,* în care o actriță nud scoate din vagin steagul țării în care este reprezentat în acel moment spectacolul (la Cluj a fost steagul României). Reacțiile au fost violente, regizorul a fost agresat pe stradă, a fost refuzată reprezentarea spectacolului în unele locuri etc. Ambele spectacole discută negocierea cu simbolurile naționale și etnice, atît de pe poziția dominatorului, cît și a dominatului. Cum se pot folosi aceste simboluri într-un demers artistic astfel încît el să fie *acceptabil?* Cerința de a elimina un element jignitor într-o perspectivă poate fi privită ca cenzură din altă perspectivă?

Cu alt fel de simboluri (religioase), spectacolul lui Romeo Castellucci, *Despre conceptul chipului, cu referire la Fiul lui Dumnezeu* (2010), a generat reacții ale Bisericii Catolice, proteste de stradă, violențe în teatre și cerința (acceptată) de a tăia o scenă pentru a putea fi reprezentat (Le Mans, Franța, aprilie 2018). Asta deși scena respectivă, care reimaginează dictonul „Cine e fără de păcat să arunce primul piatra", nu pare a avea nimic blasfemiator. Aceste simboluri (religioase și etnice/naționale) și folosirea lor performativă sînt comparabile? Simbolurile pot fi material pentru a chestiona artistic, în orice fel, diverse subiecte sau acest lucru este condiționat atît de simbol în sine și de modul de utilizare performativă, cît și de contextul reprezentării și de public? Dar actul terorist din 2015 asupra jurnaliștilor de la *Charlie Hebdo,* care au publicat o caricatură cu profetul Mahomed, poate fi justificat prin lezarea unui simbol religios?

Care sînt limitele în acest joc cu simbolurile de foc? Este o întrebare cu multe adîncimi, într-o lume în care se ucide în numele unor simboluri.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Ramona ARDELEAN

Sound-ul românesc – infernul auditiv

Atît în lumea vizibilă, cît și în cea invizibilă, se poate vorbi de o *vibrație sonoră primordială* ce traversează creația și o face posibilă. Această vibrație sonoră, *sunetul,* se prelungește în *auz,* ca receptacul al sunetului, auditivul (capacitatea de a percepe sunete) devenind anterior vizualului și altor simțuri. Căci dacă în ordine metafizică „La început a fost *Cuvîntul*", vibrația sunetului, atunci în ordine fizică la început a fost *Auzul,* receptacului auditiv sau „casa" sunetului/cuvîntului.

De altfel, în perioada intrauterină primul simț care se dezvoltă între a treia și a patra lună de viață a fetusului este auzul, prin care micuța făptură „dansează" și gravitează în jurul „tobei" sau bătăilor inimii mamei, apoi al vocii și cuvintelor acesteia, intrînd astfel în rezonanță cu pulsația ritmului originar sau vibrația sonoră a vieții. De aceea, chiar după ce se naște, primul reper al copilului rămîne tot de ordin auditiv, cîtă vreme plînsul și anxietatea de separare nu-i sînt liniștite, ca primă terapie, decît la auzul modulațiilor sunetelor și bătăilor inimii mamei.

Auzul devine astfel sălașul lăuntric al paradisului sau infernului auditiv, specializat în receptarea armoniei sau dizarmoniei sunetului, structurat la om sub formă de *limbaj,* auditivul avînd atît potențialul creativ al unui limbaj al ordinii, echilibrului și armoniei, cît și potențialul distructiv al unui „limbaj" al dezordinii, dezechilibrului și dizarmoniei.

Cum gradul de cultură și civilizație al unui popor poate fi măsurat și după criterii mai subtile, mai *muzicale,* cum ar fi criteriul auditiv, mă-ntreb atunci, după toate considerațiile de mai sus: sîntem noi, românii, o entitate colectivă certată în mod fundamental cu paradisul auditiv, adică cu paradisul lăuntric al ritmurilor și armoniilor sonore, avînd capacitatea auditivă profund tulburată și suferind, deci, de o dizarmonie auditivă?

Și pe cine să-nvinuim pentru această dizarmonie sau carență a auzului paradiziac? Oare patria sau inconștientul-mumă, care ne-a gestat și ne-a adus pe lume, să nu ne fi ocrotit cu căldură la pieptul ei, să nu ne fi legănat volutele plînsului în note sau portative muzicale, să nu ne fi prefăcut lacrimile în raze de soare, să nu ne fi mîngîiat cu povești și șoapte alintătoare, să nu ne fi hrănit laptele cu visele, speranțele și aspirațiile înălțătoarelor cîntece, să nu ne fi inițiat în „muzica sferelor", astfel încît „toba" bătăilor inimii ei să ne fi imprimat doar ritmul jos al „existenței întru imediat" și supraviețuire, nefiind animată de sufluri, ritmuri și sonorități mai înalte prin care să ne fi inoculat în adînc comoara de neprețuit și de nește rs a amintirii paradisului?

Căci paradisul nu e, cum se crede, o imagine a vizualului exterior, ci o *vibrație* a auditivului interior, „nervul" auditiv fiind specializat în asigurarea echilibrului și armoniei interne, adică în perceperea subtilă a unor vibrații, ritmuri sau armonii de tip muzical, orice încercare de transpunere vizuală a paradisului nefiind decît o transpunere secundară sau o „copie" vizuală a unor proporții sau geometrii auditive – primare.

Și dacă esența paradisului e armonia auditivă, atunci esența infernului va fi dizarmonia auditivă. Neavînd „ureche" pentru paradis, pentru perceperea vibrațiilor înalte ale unor armonii și octave superioare, noi, românii, am plecat din păcate „urechea" spre polul opus, al infernului auditiv, constînd din vibrațiile joase ale *dez*-ordinii, *diz*-armoniei și *dez*-acordului, manifestate în norul de zgomot, vacarm, vrajbă, discordie și haos ce ne astupă, ca un dop de ceară gros, auzul muzical al paradisului.

Această carență a auzului muzical, responsabilă pentru desensibilizarea noastră auditivă, reverberează la toate nivelurile vieții și societății românești, afectîndu-ne simțirea, inteligența, afectivitatea și făcîndu-ne mai nefericiți decît credem. Trăim într-o Românie lipsită de ritm, măsură și armonie, într-o Românie nesimfonică, a improvizației (lăutărești) după „ureche" și nu după „note", bazată pe intimidările irascibilității verbale, cu mult peste media internațională, cum ar fi: verbiajul, logoreea, flecăreala, zeflemeaua, bîrfa, cîrcoteala, hăhăiala sau, în tonalități mai grave, mîrîiala, schelălăiala, „lătrătura" (canină sau umană), ca sublimare a „mușcăturii", calomnia, hulirea, ponegrirea, înjurătura, precum și grosolana defulare a dezordinii emoționale prin bombardamentul acustic al claxoanelor, picamerelor sau altor, „băi", neputințe verbale. O Românie în permanent război sonor!

Dacă avem în vedere și „etimologia" cuvîntului Ro-mânia, *mînia,* provenind din grecescul și latinescul *mania,* semnificînd starea de furie, iritare și irascibilitate, ba chiar, ca punct extrem, de dezastru, calamitate sau năpastă, înțelegem mai bine atunci zarea joasă care ne întunecă și apasă.

Toată această dizarmonie auditivă, semn al unor traume ținînd de memoria auditivă a „tropăirilor" prin veacuri a invadatorilor barbari, turci, maghiari, fanarioți, comuniști și democrați postcomuniști, cu tot cortegiul vociferărilor lor hulpave, corupte și certărețe, ne-a inoculat, ca efect, disprețul și lipsa de respect pentru Cuvînt. Căci chiar dacă avem „ureche" pentru cuvinte, nu avem deloc „ureche" pentru Cuvînt (Principiu, Idee, Ideal, Cultură, Civilizație), neavînd nici dorința, nici voința și, prin urmare, nici putința de a ne vehicula ideile pe marile portative universale ale creației. O Românie suferind, deci, de surzenia Cuvîntului, dar nu și de mutenia cuvintelor, o Românie de surdo-limbuți.

Că în România se vorbește excesiv de mult, de prost și de tare e dincolo de orice îndoială. Suferim de un hiperactivism verbal, din care orice respect pentru pauză, tăcere și gîndire a dispărut cu desăvîrșire. Pe cît de mult vorbim, pe-atît de puțin gîndim, putînd deveni campioni mondiali la maratonul fugii prin cuvinte.

„Tonul" se dă de la diapazonul pervertit al celor mai multe posturi comerciale de radio și televiziune, care au contribuit major la dezmățul sonor prin detronarea sunetului în zgomot, trîmbiță și alarmă. Acești impostori și falși „dirijori" care se află la pupitrele emisiilor sonore ale României, în loc să ne protejeze auzul, cenzurînd vulgaritatea și maimuțăreala sonoră, cultivă în schimb stridența ritmurilii amplificîndu-se la plus infinit, într-o trepidație sau „tobă" auditivă infernală ce *des*-ființează orice proximitate, orice dialog și orice vecinătate, ca expresie a unei intimități auditive certate.

Și pentru că toate problemele noastre se reduc în fond la problema identității naționale, de care se vorbește și se bate monedă de cînd ne știm, mă întreb atunci de ce nu se ia la modul cel mai serios în considerare faptul că doar educarea auzului sau „urechii" naționale poate conduce la descoperirea adevăratului nostru *sound,* glas sau timbru sonor, dîndu-ne coloana sonoră sau vertebrală a identității noastre naționale.

lor și sonorităților, avînd la bază criteriile non-estetice și non-morale ale *ratingului,* uitînd că mai întîi trebuie să educi, să formezi și să cultivi „urechea" sau auzul publicului cu profesioniști ai sunetului, verbului și muzicalității limbii.

Validarea acestei agresivități verbal-auditive, ce ne lovește subliminal în timpanul național, ne furnizează o stare de agitație și irascibilitate continuă, ca *sound* sau fundal sonor, făcîndu-ne să relaționăm prost cu orice „vecinătate". Nu înțeleg, prin urmare, în ce constă pretinsa noastră vorbă dulce, ospitalitate și bună vecinătate. În lătrăturile dușmănoase ale cîinilor din curțile caselor, confundîndu-ne pe noi, trecătorii, cu infractorii și care doar la noi nu sînt interzise prin lege? Ori în intimidarea sonoră a plasmelor vorbitoare, din spațiile restaurantelor și localurilor, subminîndu-ne dialogul sau con-vorbirea cu celălalt și bruindu-ne continuu? Ori, în caz că aceste plasme lipsesc, în decibelii tîșnind vîrtos din vreo boxă care-ți zgîrie plăcuța discuției sub pretextul distracției sau animației? Deoarece, în caz că nu știți, nu e profitabil și frumos să ne simțim bine de capul nostru, fiind nevoie de un intrus, artificial sau uman, care să facă atmosferă, antren, adică zgomot maxim, pentru care plătim și mai și mulțumim.

Nici copilașii din zaristea noastră nu sînt scutiți, din nefericire, de stridența ritmurilor și isteriilor sonore, toate spectacolele, evenimentele și teatrele pentru copii, alături de recenta modă a animatorilor chemați la diverse petreceri și aniversări, nemaiținînd cont de crearea unei atmosfere de sărbătoare și magie, specifice raiului copilăriei, ci de familiarizarea cît mai timpurie cu infernul țipetelor, urletelor și altor exagerări sonore, cu scopul mărturisit sau nu de a-i „dezgheța", dezinhiba și exterioriza pe copii.

Dar poate că ei au absorbit deja prin porii ființei lor atmosfera acestui smog sonor, fie de pe vremea cînd, nenăscuți, înconjurau ca un halou nunțile părinților lor, fie cînd se roteau în burticile mămicilor lor, fie, ca nou-născuți, participînd la botezurile lor. Căci nunțile și botezurile, oameni buni, au la noi „tradiția" unor evenimente sonore de proporții apocaliptice, în care nu mai există nici un buton de reglare a stațiilor de sonorizare, decibe-

Gradul de cultură și civilizație al unui popor poate fi măsurat și după criterii mai subtile.

***Ramona Ardelean** este doctor în filozofie și lector universitar asociat al Facultății Tehnice de Construcții din București. A publicat* Scandalul nedreptății. Eseuri de metafizică morală, *Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2016.*

PUBLICITATE

Nicolae DRĂGUȘIN

În apărarea medicilor care refuză avortul la cerere

Cîteva știri despre medici care refuză să facă întreruperi de sarcină la cerere s-au rostogolit în presa centrală și au creat premisele unei mici isterii. Cu titlu de-o șchioapă, sub semnătura Claudiei Spiridon, ziarul *Adevărul* (26 septembrie 2018) titrează: „Cum se strecoară interzicerea avorturilor în România: Cea mai mare presiune e pusă pe acele femei care nu își permit nici măcar să plătească drumul pînă la spital". Sub semnătura Alinei Neagu, un încă și mai amplu material apare pe portalul HotNews (29 septembrie): „12 spitale din România nu fac avorturi la cerere. Ce spune legea și ce spun doctorii. Medic: «Interzicerea avortului ar fi o întoarcere abruptă în întuneric»". Cu excepția titlurilor, materialele de presă sînt în esență echilibrate pentru că dau voce tuturor părților implicate în această problemă de natură moral-juridică, cu puternică încărcătură religioasă. Deci isteria nu li se datorează acestora, chiar dacă titlurile sînt destul de incitante, cît mai ales perioadei de pregătire a referendumului numit „pentru familie". Ar fi nedrept ca și acest subiect să fie folosit, intenționat sau nu, pentru a formaliza taberele conservatorilor și progresiștilor și pentru a da apă la moară conflictului ideologic. La fel ca temele căsătoriei, parteneriatelor civile și familiei, problema întreruperilor de sarcină poate fi analizată și altfel.

Dacă în articolul din *Adevărul* am aflat că în România există patru spitale ai căror medici ginecologi execută doar avorturile terapeutice, între timp HotNews ne-a informat că cele patru spitale sînt de fapt 12, iar în altele există medici care tratează cererile în mod selectiv: unii da, alții ba. Mai mult, se remarcă o pluralitate de opțiuni chiar și în rîndul celor care dau curs solicitărilor: medici care fac avort, exceptînd zilele marcate cu roșu în calendar sau ajunurile marilor praznice. În sine, acest număr nu ar spune prea mult dacă nu ar fi interpretat pe fondul a două realități statistice: numărul spitalelor în care decizia de a nu practica avortul la cerere a crescut și, potrivit datelor furnizate de Eurostat, din 2007 și pînă în 2016 numărul avorturilor făcute în spitalele de stat a scăzut de la circa 140.000 la 65.000. România continuă să rămînă, totuși, pe primul loc în UE la numărul întreruperilor de sarcină. Desigur, pentru a întregi imaginea de ansamblu, e nevoie să adăugăm o altă realitate reconfirmată recent de Institutul Național de Statistică: pe fondul scăderii natalității și al creșterii emigrării, România s-a cantonat într-un spor demografic (tot mai) negativ. Nu am reușit să găsesc un profil socio-psihologic al femeii care e dispusă să ceară întreruperea de sarcină. Sînt convins însă că în acest profil se află educația sexuală precară.

Din lectura celor două materiale de presă mai rezultă ceva interesant: motivele pentru care unii medici refuză întreruperea de sarcină. Inventariindu-le, rezultă că medicii chestionați și-au motivat opțiunea plecînd de la considerente moral-religioase (avortul reprezintă o crimă), financiare (nu sînt plătiți), de coerență interioară (medicii specializați în fertilizare nu pot întrerupe cursul firesc al unei sarcini fără a păși într-un soi de schizofrenie profesională), de risc neasigurat (avortul poate presupune complicații). Enunțarea motivelor care stau la baza unei anume conduite reprezintă un fapt demn de luat în seamă, căci introduce în schemă un nou subiect moral: medicul. Pînă acum, eram obișnuiți să analizăm problema întreruperii de sarcină ca fiind o relație mamă-făt și, arareori, între mamă și propria conștiință morală. Medicul, în acest peisaj, era doar un subiect profesional sau, ca să-i spunem pe șleau, mercenar: execută ce i se cere. Exceptînd considerentul financiar, toate celelalte vin să arate că medicul nu este un simplu mercenar care execută ceea ce i se plătește, ci un subiect înzestrat cu conștiință și care manifestă o anumită deferență față de propria profesie. Aceasta înseamnă că medicii au înțeles că viața este o valoare față de care nu te poți raporta oricum și că, tot așa cum judecătorii împart dreptatea, medicii luptă pentru viață. Astfel fiind, problema întreruperii de sarcină trebuie analizată la întîlnirea a trei subiecte moral-juridice: femeia, medicul și fătul. De aici rezultă două paliere ale discuției: soluționarea conflictului juridic intervenit între drepturile celor trei subiecte și problema morală a avortului ca suprimare a vieții.

În ce privește primul palier, există o dimensiune a conflictului juridic rezultată din legislația specială, cum ar fi statutul medicilor și codul deontologic al profesiei de medic. E necesar însă să începem cu legea fundamentală (Constituția României) care garantează drepturile și libertățile individuale și care inspiră legislația secundară. Este îndreptățit medicul să refuze cererea unei femei pentru a-i întrerupe cursul sarcinii pentru că așa dorește (avort la cerere) și nu pentru că așa se impune din punct de vedere al sănătății mamei (avort terapeutic) ori pentru că sarcina rezultă dintr-un viol dovedit sau dintr-un incest?

Dacă ne uităm la răspunsurile anchetei jurnalistice, observăm că, din perspectiva femeii, răspunsul este negativ (pentru că „este libertatea de decizie a fiecărei persoane", „sînt femei care nu își permit să călătorească în alte orașe sau în alte

Tehnologia medicală trebuie să rămînă anexată acestui amestec inefabil de cunoaștere și taină.

județe pentru a face întreruperi de sarcină", este vorba despre un serviciu public de sănătate oferit „într-un stat laic" și, în subsidiar, medicul ginecolog nu poate să impună femeii însărcinate propria convingere). Dacă aceasta este abordarea directorului Centrului Filia, de partea cealaltă, președintele Colegiului Medicilor răspunde pozitiv (pentru că „așa cum mama are drepturile sale, și medicul are drepturile sale").

Reținînd argumentele exprimate de către feminista Andreea Bragă și, respectiv, medicul Gheorghe Borcean, le vom transpune în termenii unui conflict de norme constituționale între art. 26, avînd denumirea marginală „Viața intimă, familială și privată", care consacră autonomia individuală („persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri") și art. 29, cu denumirea marginală „Libertatea conștiinței", care consacră dreptul persoanei de a nu face ceva contra propriilor convingeri („Libertatea gîndirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrîns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale" și „Libertatea conștiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc"). Eliminînd deocamdată din discuție problema fătului care ar putea atrage incidența art. 22 („Dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sînt garantate"), reținem în discuție cauza acestui conflict de drepturi în ipoteza unei cereri de avort doar pentru a vedea care dintre cele două drepturi prevalează.

Vasăzică, o femeie însărcinată în mai puțin de 14 săptămîni (pragul de la care cererea de avort devine infracțiune, fiind pedepsită potrivit legii penale) cere unui medic ginecolog să-i întrerupă sarcina pentru orice alt motiv în afară de propria sănătate ori împrejurarea unui viol sau a unui incest. Pe temeiul autonomiei individuale, femeia însărcinată poate cere acest lucru. Medicul însă poate refuza? Dreptului inevitabil al femeii de a cere îi poate corespunde, ca fiind corelativ, obligația medicului de a declina tot ceea ce nu prezintă resorturi terapeutice? Cum intervine, posibil cu efect ponderator, dreptul la ocrotirea sănătății consacrat în art. 34?

De la bun început trebuie admis că abordarea, insinuată mai sus, potrivit căreia cererea de întrerupere a sarcinii are la bază prevederile art. 34 („dreptul la ocrotirea sănătății e garantat" și „statul e obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei și sănătății publice") este greșită. Atîta timp cît avortul nu se face din considerente terapeutice, fie că e vorba de probleme cu dezvoltarea fătului care conduc inevitabil la moarte, fie probleme asociate sarcinii care pun în pericol viața mamei, cererea de întrerupere a sarcinii rezultă doar din autonomia individuală, adică din dreptul oricărui om de a dispune de propria persoană, în limitele prevăzute. Dreptul cetățeanului la ocrotirea sănătății (art. 34 alin. 1) care impune statului obligația de „asigurare a igienei și a sănătății publice" prin asistența medicală și asigurările sociale (art. 34 alin. 2 și 3) nu are în vedere, de bună seamă, opțiunea de a întrerupe o viață doar pentru că, de pildă, femeia și partenerul ei nu au fost îndeajuns de culturalizați în ce privește reproducerea. O practică esențială în drept este că nimeni nu-și poate invoca în apărare propria culpă, de unde putem face un pas mai departe afirmînd că nimeni nu poate fi ținut să îndrepte o greșeală personală. Avortul la cerere nu reprezintă o urgență medicală, nu este un serviciu de sănătate publică, astfel că nimeni nu-l poate pretinde pe temeiul art. 34.

Prin urmare, întreaga dezbatere se reduce la un singur aspect: este mai puternică libertatea conștiinței medicului decît dreptul femeii de a cere, pe temeiul autonomiei de voință, întreruperea cursului firesc al sarcinii? Răspunsul inechivoc și ferm este afirmativ. Dacă interdicția întreruperilor de sarcină ar fi reprezentat o politică a unității spitalicești ori, chiar mai rău, a Ministerului Sănătății, atunci s-ar fi ivit o problemă pentru că art. 34 nici nu obligă, dar nici nu interzice. Cum însă în discuție este un refuz individual al medicului, iar nu o interdicție oficială a spitalului, atunci este perfect legitim deoarece acesta intră negreșit în sfera de protecție a libertății conștiinței. Din formularea normei constituționale, se observă că libertatea de conștiință are un conținut complex, aici intrînd nu doar credințele religioase, ci și opiniile apărute ca efect al gîndirii. Medicul are toată îndreptățirea să aprecieze că avortul reprezintă o crimă sau, după caz, să gîndească – independent de orice considerent religios – că medicina nu este o simplă tehnologie pe care să o utilizezi după poftă și nici măcar știință. Obiectul medicinei este viața, iar cunoașterea care oferă predictibilitate se îmbină cu taina care oferă minuni. Astfel, tehnologia medicală trebuie să rămînă anexată acestui amestec inefabil de cunoaștere și taină, de rațiune și minune. Așijderea, medicul are dreptul să-și onoreze profesia care, din exercitarea sistematică și devotată, îi poate crea o convingere și chiar un mod propriu de a fi: nu-i poți cere să fie tămăduitor și criminal fără a-l jigni și, mai mult, fără a-l împinge în zona rupturilor ontologice. În absența unui raport obligațional femeie-medic, nici nu se pune problema ca exercitarea libertății de conștiință prin refuzul avortului la cerere să însemne impunerea unei anumite motivații, indiferent de natura acesteia. Problemele sociale rezultă din interdicția avortului, așa cum s-a întîmplat prin decretul 770/1966, iar nu din refuzul individual al medicilor în exercitarea propriei conștiințe profesionale și moral-religioase. Refuzurile individuale nu creează aceleași probleme sociale precum decretul 770, întrucît un efect al acestuia a fost precaritatea mijloacelor contraceptive, ceea ce astăzi nu mai e cazul.

Departe de a fi o problemă, refuzul medicilor de face avorturi la cerere pe temeiul propriilor drepturi prevăzute în legislația specială și în Constituție reprezintă, așadar, o formă de a-și onora conștiința și însăși profesia care se află în chiar vecinătatea divinității.

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Adrian SAVONEA

Cum am devenit cititor

Eu sînt Adi și am 18 ani. Am crescut în Alba Iulia și am făcut parte dintr-o generație de copii care-și strigau prietenii la geam ca să-i cheme afară. Terenul de joacă era atît cît putea maică-ta să vadă de pe geam. Cînd eram mic, am vrut să citesc cărți, literatură. Am luat la întîmplare o carte de Jules Verne. Spun „la întîmplare" pentru că nu știam nimic despre carte sau despre autor. Planul era să citesc 20-30 de pagini pe zi. M-am ținut de el în primele trei zile, după care m-am plictisit și am renunțat complet.

Cîțiva ani mai tîrziu, după ce am terminat clasa a VIII-a și am dat examenul de capacitate, m-am trezit cu o vară liberă. Mergeam uneori la fotbal în cartier pe un teren sintetic făcut de Primărie. La începutul verii veneam mai mulți, dar după o săptămînă sau două unii au plecat în vacanță, alții nu se trezeau (terenul putea fi folosit gratis doar de la 10 la 14), iar alții se plîngeau că e prea cald. Oricum, chiar și după ce jucam fotbal, aveam după-amiezile libere.

Așa că m-am jucat pe calculator, oho, și ce m-am mai jucat! Începusem un joc nou, unde mi-am creat un cont și într-un an am evoluat destul de mult. Nu știu la alții cum e, dar trebuie să vă spun că eu nu mă joc de „divertisment", ci mă joc pentru că e o provocare. Mă pune față în față cu o situație pe care trebuie s-o rezolv în funcție de regulile jocului.

Într-o zi i-am împrumutat contul unui prieten, pe care l-am cunoscut online în timpul unui alt joc, ca să facă o șmecherie. Eu nu știam ce vrea să facă, credeam că o să se joace de pe contul meu, cum mai făcuse și în alte dăți. După cîteva zile, ne-au fost banate conturile permanent amîndurora. Urma să plec o săptămînă cu familia în concediu, cu mama, tata și cu fratele meu mai mic. Toți patru știm să înotăm și am sta toată ziua în apă dacă am putea.

Am fost la Băile Felix, pentru că marea e prea departe, iar mie mi se învinețesc buzele dacă stau mult timp în apă rece. În săptămîna aceea m-am tot gîndit ce o să fac cînd o să ajung acasă, iar soluția era să-mi fac un cont nou și să mă joc în continuare, mai ales că aveam deja experiență. Doar că lucrurile n-au fost chiar așa. N-a durat mult și m-am plictisit, nu mai era la fel. Mă întrebam ce o să fac peste un an-doi. Poate n-o să mă mai atragă și atunci ce-am făcut? Să mai pierd încă un an degeaba? Știam că am mult timp liber și că ar trebui să-l investesc în ceva ce o să mă ajute și pe viitor.

M-am apucat să citesc cărți din două motive: pentru că o pot face de acasă și pentru că au o reputație bună. Atît o persoană care citește mult, cît și una care citește puțin spre deloc au o părere bună despre cărți. La fel ca prima oară, am început cu o carte pe care o aveam acasă, *Adam și Eva,* de Liviu Rebreanu. Țin minte și acum de unde am cartea asta. În clasa a V-a am dat comandă de cărți la școală, s-a făcut o reducere. Comandasem și eu trei cărți. Inițial, una din ele era *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război,* dar pentru că nu mai era pe stoc, m-am ales cu *Adam și Eva.* Mi-a plăcut suficient de mult cît să mai citesc și alte cărți de pe acasă.

La început, ai mei au fost fericiți să dea banii pe cărți, dar pe urmă le-a mai scăzut interesul. Așa că am început să merg la bibliotecă, prima oară la cea din cartier și apoi la cea județeană. După cîteva vizite am observat un afiș pe care scria ceva legat de un club de lectură, numit LecturAlba, care se ține în ultima zi de miercuri a lunii. Era noiembrie atunci și nu mai știu sigur dacă în luna respectivă se nimerea exact de Sfîntul Andrei, cînd e liber, dar a fost o scuză destul de bună pentru mine ca să nu mă duc. Nu m-am dus nici în decembrie, pentru că nu credeam că se ține.

Mă așteptam la asta,
așa că mă gîndisem de dinainte cam ce să le zic.

În ianuarie, am mers într-o zi la bibliotecă împreună cu un coleg și i-am spus că aș fi interesat de clubul de lectură, iar el a spus că ar veni. Pe la finalul lunii i-am amintit de club, iar el a zis că are ceva treabă în ziua respectivă și că nu știe dacă poate ajunge, dar că mă sună și-mi spune. Eu eram hotărît și mi-am spus că mă duc cu sau fără el. Doar că odată ajuns acasă, am intrat în zona de confort și nu-mi mai ardea de plimbări. De ce să mă complic cînd îmi e atît de bine în camera mea? N-aș mai fi mers, doar că m-a sunat colegul meu și mi-a spus că în 15 minute ajunge în zona în care locuiesc.

Vedeți voi, eu am problema asta. Dacă vreau să fac ceva, poate fac, poate nu, dar ca să fiu sigur că fac o chestie, de fiecare dată cînd mă întîlnesc cu un prieten îi spun ce urmează să fac. Pe urmă chiar va trebui să fac acel lucru, pentru că am două variante. Prima variantă: îi zic că nu am mers din diverse motive, folosite mai mult ca scuze. Sau a doua variantă ar fi să mint – și cred că nu sînt un bun mincinos. Așa că le spun oamenilor planurile mele ca să fiu sigur că le fac.

Am mers amîndoi cu autobuzul la bibliotecă, am ezitat puțin la intrare, dar odată ajunși în sala de lectură, am fost bine primiți, cu ceai și fursecuri. Pentru că veniseră doi membri noi, ne-am prezentat cu toții pe rînd. A trebuit să le vorbesc despre mine. Mă așteptam la asta, așa că mă gîndisem de dinainte cam ce să le zic. Uneori, mama se uită la o emisiune de la TV, ceva cu matrimoniale. Eu unul mor cînd îi aud: „Spune-mi ceva despre tine", „Bine, ce vrei să-ți spun?", „Ceva, orice. Ce-ți place, ce faci în timpul liber."

Nu mai știu exact al cîtelea am fost cînd mi-a venit rîndul să vorbesc. Tot ce știu e că doamna bibliotecară, o doamnă blondă, grăsuță și cu ochi albaștri, avea rolul de moderatoare, așa că ea s-a prezentat prima. Eu le-am spus cum am început să citesc, cîte cărți am citit și ce am citit, că am văzut afișul cu clubul de lectură și am venit să văd ce mai citește lumea și cam ce ar trebui să citesc și eu. Apoi s-au prezentat restul. Majoritatea aveau peste 30-40 de ani. Un scriitor, o doamnă care lucrează la un centru de autism, o doamnă farmacistă, o profesoară tînără de română care s-a căsătorit anul acesta (și ea, și soțul ei participă la club), o doamnă pensionară de 68 de ani, care a rîs și a zis că ea a început să citească din tinerețe.

Mă simțeam atît de mic și de fascinat și mă gîndeam că sînt privilegiat să stau cu ei la masă – un grup de oameni diferiți, care se adună să discute despre cărți, situații și idei. Acolo părerea mea contează mai mult decît în alte locuri în care merg, pentru că mulți sînt părinți și au copii care se apropie de adolescență și îi interesează tineretul din ziua de azi ca să-și dea seama cum pot deveni părinți mai buni.

După ce am plecat de acolo, am mers către casă alături de colegul meu, timp în care am schimbat impresii. Eram plin de energie pozitivă și recunoscător față de el pentru că altfel cine știe cînd și dacă aș fi mers. Datorită clubului de lectură citesc cel puțin două cărți pe lună despre care discutăm, dar mai citesc și altele în afară de acestea. Oamenii pe care i-am cunoscut acolo mă încurajează să citesc: de exemplu, am fost odată la o expoziție de desene, la finalul căreia am stat de vorbă cu doamna care se ocupă în prezent de club. Atît de frumos mi-a vorbit despre o carte, încît la final mă gîndeam: „Uau, ce fain, cum de n-am auzit mai repede de cartea asta? Trebuie s-o citesc!"

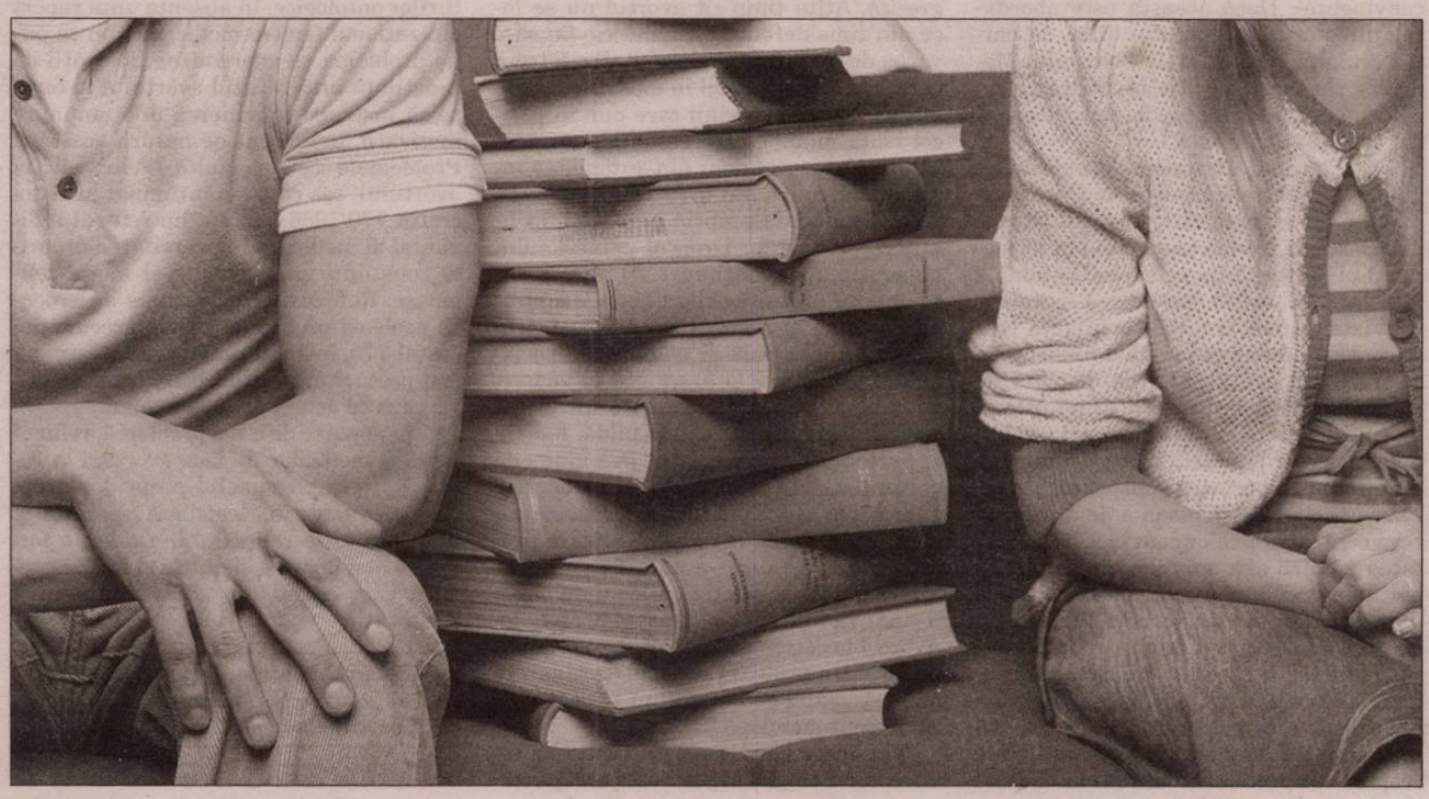

***Adrian Savonea** are 18 ani și este elev în clasa a XII-a la Colegiul Economic „Dionisie Pop Marțian" din Alba Iulia. Acest text a fost scris în cadrul Atelierului de gîndire critică, coordonat de redacția Teleleu.eu la Asociația Forum Apulum din Alba Iulia.*

Elisabeta-Denisa SANDU

Copilărie furată

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea". Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. ***(Redacția)***

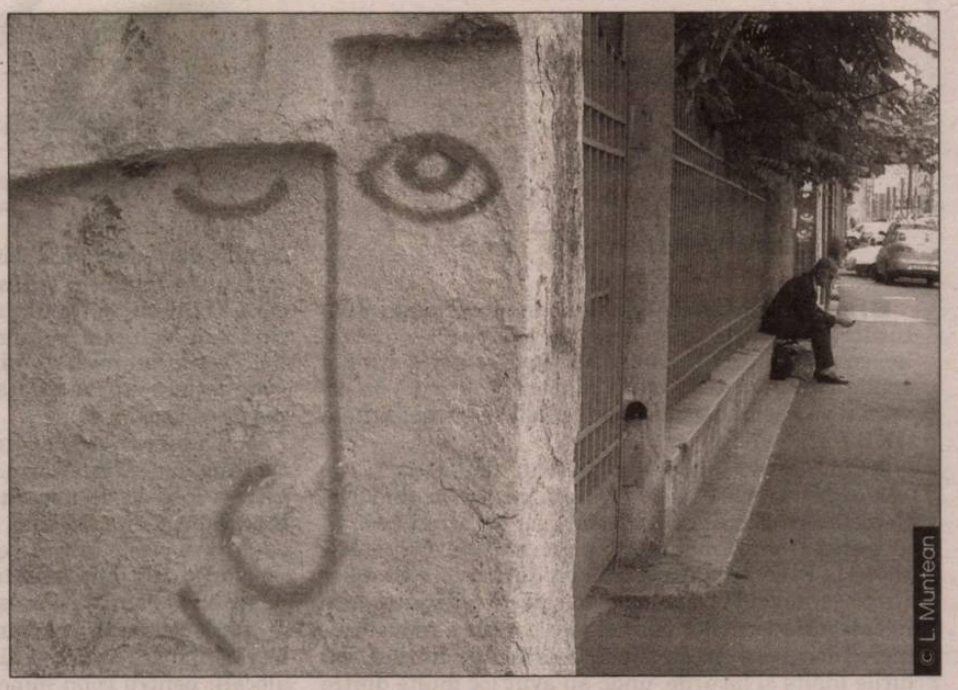

M-am născut într-un orășel mic, din doi părinți tineri de la țară. Mama croitoreasă, tata tîmplar, două meserii foarte bune pentru niște persoane care au plecat de la vaci și oi.

Am stat cu chirie o vreme, iar cînd cheltuielile deja deveniseră mari, tata a plecat în Spania. A fost o perioadă destul de grea pentru familia noastră; mama plîngea în fiecare seară și foarte rar vorbeau la telefon, deoarece un apel costa foarte mult. Spania nu îl mulțumea pe tata, sezonul de lucru se terminase, banii pe care îi primea erau puțini și a plecat. Un verișor i-a spus să meargă în Sicilia și îl va ajuta. Zis și făcut, tata a luat un bilet spre Italia și la final s-a întîlnit cu verișorul. Acesta avea deja cîteva luni de Italia, așa că știa destul de bine limba. A vorbit cu un italian să îl ajute. I-a găsit un loc de muncă, păstor de oi, l-a dus în Marsala și, la destinație, acesta i-a cerut 200 de euro. După două săptămîni de lucru, tata a primit 200 de euro și și-a plătit datoria. În timp ce ducea oile la păscut, tata întreba fiecare persoană pe care o vedea pe cîmp, așa cum putea, din puțina italiană pe care o știa, de muncă.

La fiecare trei luni trebuia să se întoarcă înapoi pentru viză. Cînd a ajuns în țară, și-a dorit ca la următoarea viză să nu se mai întoarcă pentru a fi păstor. Reajuns în Italia, aceeași rutină. Avea grijă de oi și căuta altceva de muncă. După lungi căutări, a găsit un om cu suflet mare, și-a povestit pe scurt viața și dorința de a-și construi o casă, iar în cele cîteva minute acest necunoscut i-a oferit un loc de muncă bine plătit, casă și masă. Doar pentru o lună avea nevoie, dar tata a acceptat. Acesta i-a spus tatei că, dacă pînă pe data de 10 septembrie nu se întoarce în Italia și nu îl contactează, va găsi pe altcineva. Tata s-a dus din nou în țară pentru a-și face viza și a nu se mai întorce ca păstor. Pe data de 10 septembrie, a ajuns în Marsala după un drum de patru zile cu autocarul. Cînd a ajuns, l-a sunat pe Bastiano și i-a spus că a venit pentru a munci. Bastiano și Dora (soția) erau pe cîmp, s-au dus să îl ia și după masa de amiază, aceștia se întorceau la vie. Tata le-a spus că vine și el. După cele patru zile obositoare cu autocarul, tata a plecat direct la muncă.

Între timp, mama a hotărît singură să plece în Italia, a vorbit cu o prietenă să îi găsească de lucru și a plecat. Voia să îi facă o surpriză. Dar nu și-a dat seama decît atunci cînd era în autocar, cînd s-a uitat pe hartă, că locul unde se ducea era în nordul Italiei, iar tata era în sud, pe insulă. A stat o lună la locul de muncă, unde a îngrijit o femeie în vîrstă, și după aceea a plecat spre sud. Ajunsă la tata, nu avea nimic de lucru și aproape o lună a stat degeaba, doar căutînd ceva de făcut. Pînă la urmă a găsit cîte ceva la căpșuni, nimic stabil. Apoi a ajuns să o cunoască pe Maria, care avea o mamă cu unele probleme și avea nevoie de îngrijire. Mama a acceptat și, cînd se apropia momentul plecării pentru viză, a întrebat dacă poate să mă aducă pe mine. Aceasta a acceptat, cu condiția de a-și face în continuare treaba. Eu, în țară, tînjeam de dorul lor, abia așteptam finalul de săptămînă să sune la mătușa mea, să îi pot auzi. Spuneam „Nu mă mai vor, așa-i?" Dar clipa revederii a sosit. Trei luni de zile am fost despărțită de mama. Trei luni în care am stat la mătușa mea și am făcut tot felul de trăsnăi. Cînd s-a întors, i-am spus să mă ia și pe mine cu ei. Să mă pună în valiză și să mă ducă acolo, numai să nu ne despărțim. Aveam 2 ani și 11 luni cînd am plecat cu autocarul spre Italia, iar cînd am ajuns, pe 24 aprilie 2005, am împlinit 3 ani. Bastiano și Dora mi-au fost ca niște bunici. S-au jucat cu mine, m-au ajutat, mi-au dat jucării și o mîngîiere cînd părinții erau ocupați. În primul meu an cît am stat în Italia, am uitat complet limba română, nu mai știam să spun aproape nimic în limba mea maternă. Dar prin vizitele dese pe care le făceam spre țară, pentru viză, îmi aminteam.

Pentru unii poate nu a fost mare lucru, dar pentru mine a însemnat primul meu an de grădiniță.

În Italia am avut norocul că am fost lîngă părinții mei. Atît. Pentru un copil de 3 ani, nu aveam prieteni, jucării am avut puține, încă mai țin minte iepurașul de pluș cu o ureche albă și una neagră... Mama a lucrat un an la Maria și după aceea s-a angajat pentru o perioadă destul de lungă la serele de căpșuni. Pentru că eram mică și nu puteam fi lăsată acasă, mergeam cu ea. În acele solarii era foarte cald, era plin de albine, dar cu puținele jucării pe care le aveam „făceam de mîncare" și le dădeam să guste muncitorilor. Acolo am întîlnit-o pe Aurelia, o doamnă extraordinară care avea multă răbdare și care era efectiv fascinată de mine. Mi-a oferit în dar hăinuțe și jucării, dar mai presus de atît, bunătate.

După 2007, România a intrat în Uniunea Europeană. Pentru unii poate nu a fost mare lucru, dar pentru mine a însemnat primul meu an de grădiniță. În 2007, la 5 ani, am mers pentru prima dată la grădiniță, în Italia. Inițial, nu a fost ușor, pentru că eram *„rumena"*, am fost marginalizată, copiii nu se jucau cu mine, eu stăteam singură într-un colț cu cîteva jucării. Doamna învățătoare Rosetta a observat acest lucru și a făcut tot posibilul pentru a mă integra în colectiv. La cele cîteva serbări pe care le-am făcut la grădiniță, eu de fiecare dată am fost prezentatoare. Pentru că voiam neapărat să-mi fac prieteni, să nu mai fiu singură, am observat că unele lucruri pe care le făceam eu îi amuzau pe colegii mei. Așa că am încercat să fac glume și să fiu pe cît de energică puteam. Așa am reușit să îmi fac două prietene, singurele cu care mă vedeam aproape zilnic și cu care îmi împărțeam jucăriile. Am făcut un singur an de grădiniță și, la 6 ani, intrasem în clasa I. Rămăsesem același colectiv, nu mai venise nimeni de vîrsta noastră. Eram zece la număr. Iar eu eram prima pe clasă.

În 2010, părinții mei au hotărît că eu și mama am stat destul în Italia. Casa noastră era construită, după trei ani în care ne-am întors în țară periodic pentru a mai lucra cîte ceva, și am avut unde ne întoarce. Nu era gata nici pe departe, mai erau multe de făcut, dar măcar era casa noastră. Nici acum nu e gata, dar nu ne plîngem.

Nouă asta ne-a oferit țara noastră. Părinților mei – un motiv de plecare. Mie, țara mea mi-a „furat" cinci ani din copilărie și alți cîțiva pentru acomodare. Țara mea e locul unde am făcut primii pași, dar care m-a făcut să mărșăluiesc spre necunoscut pe meleaguri străine. Țara mea, cu bune, cu rele, m-a învățat să fiu puternică și, dacă nu aș fi plecat atunci, probabil nu aș fi cea ce sînt astăzi. Chiar dacă a fost greu, chiar dacă mi-aș fi dorit să simt mai mult copilăria, îi mulțumesc țării mele. Mulțumesc și sper să te străduiești mai mult să ne păstrezi.

Elisabeta-Denisa Sandu *are 16 ani și este elevă la Colegiul Național „Augustus Treboniu Laurian" din Botoșani.*

Cu ochii-n 3,14

DUPĂ CE VÎRFURILE MUNȚILOR ȘI-AU ÎNDEMNAT MOAȘTELE SĂ STEA ACASĂ, TEORIA CONTINUITĂȚII ÎNTR-UN MEDIU CALM VĂ VA AJUTA SĂ CREȘTEȚI ANIMALE MULTICOLORE (ȘI SĂ-ȚI ZÎMBEȘTI ALBASTRU O SINGURĂ ZI PE AN, SĂPTĂMÎNA TRECUTĂ)

■ După ce simigeriile Luca s-au impus pe piața aluaturilor autohtone, văd c-a apărut, în Pipera, o prăvălie (cu același profil) care se numește Matei. Ceva îmi spune că nu va trece mult pînă cînd negoțul de covrigi îi va chema la sine și pe ceilalți doi evangheliști. (**D. S.**)

■ Căutarea locului perfect pentru *selfie* a ucis 259 de persoane între 2011 și 2017, arată un studiu din 2018. Cercetătorii susțin că numărul real de decese *„selfie“* ar putea fi mult mai mare, potrivit BBC. Cercetătorii de la Biblioteca Națională de Medicină a Statelor Unite recomandă ca „zonele *no selfie*“ să fie introduse în categoria locurilor periculoase pentru a reduce numărul deceselor. Acestea includ vîrfurile munților, clădirile înalte și lacurile, unde au avut loc multe dintre decese. (**A. M. S.**)

■ Am numărat 18 edituri românești care au tradus și/sau au publicat de-a lungul ultimilor ani cărțile a peste 80 de scriitori gay, deopotrivă clasici și contemporani, femei și bărbați, români și străini. În zilele care au precedat referendumul, doar editurile Nemira, Humanitas și Black Button Books, precum și librăriile Cărturești și Cartepedia, și-au îndemnat cititorii/clienții să stea acasă și să citească în loc să meargă să voteze ceea ce nu putea fi votat. Judecînd după amploarea comentariilor negative din *social media,* editurile au riscat la rîndul lor boicotul (fie și doar retoric) al unor cititori/clienți. Dar au avut integritate. Respect! Cele mai multe edituri însă au tăcut, deși vor continua să traducă, să publice și să vîndă cărți scrise de autori gay, dintre care unii implicați în parteneriate civile. (**M. C.**)

■ În ziua în care am boicotat referendumul, aflîndu-mă la Iași, am hotărît să mă duc la biserică. Am început cu Catedrala Mitropolitană, unde, cînd dau să intru, constat că e o coadă măricică. Mă așez, cuminte, la rînd. Cînd ajung înăuntru, preotul ne dirijează mai la stînga. Constat că, de fapt, stăteam la coadă la moaștele, celebre de altfel, ale Sfintei Parascheva. Așa am boicotat eu referendumul. (**I. P.**)

■ Cursa aeriană WizzAir Timișoara-Roma a decolat cu întîrziere, după ce un bărbat i-a furat unei pasagere mai multe bijuterii, în timpul procedurilor de îmbarcare. Polițiștii de frontieră l-au audiat pe bărbat, iar cînd l-au legitimat au aflat că este carabinier în Italia. Teoria continuității (daco-)romane a românilor se vede astfel confirmată. Italienii sînt de-ai noștri. Sau noi de-ai lor. (**M. P.**)

■ În anunțurile de pe Internet am descoperit o ofertă: „Angajatorii din Germania și Italia caută personal pentru fabrică de napolitane din Passau, Stuttgart, München, Roma, Milano, necalificați, femei, bărbați, cupluri cu vîrste între 18 și 55 ani. Se lucrează opt ore pe zi în condiții decente într-un mediu plăcut (se stă pe scaun la bandă) pe un salariu de 1900 de euro brut. Se oferă cazare în apartamente maxim patru persoane (…), 3 mese pe zi sau diurnă lunară de 300 de euro, alocații pentru copii minori, asigurare medicală, forme legale de muncă (…)“. Trai, neneacă, cum s-ar zice. Mai bine decît inginer la București. Condiția e probabil să n-ai alergie la napolitane. Iar dacă poți cînta cantonete napolitane la bandă, cu siguranță ai prioritate. (**A. M.**)

■ Duminică la prînz, Iași, zi de referendum. Stăm în fața cortului FILIT, vorbim și ne bucurăm de soare. Pe lîngă noi trec oameni îmbrăcați în costume populare, care participă la Festivalul „Trandafir de la Moldova“. Văd doi bărbați, cu vîrste în jur de 50 de ani. Străini. Au bagaje și se țin de mînă. Se opresc și se uită pe o hartă. Nimeni nu-i vede, iar lor nu le pasă pentru ce se votează. În lumina mieroasă a toamnei, totul pare firesc și calm. (**A. M. S.**)

■ În 2016 am fost invitat la Londra de doi prieteni ai mei gay care s-au hotărît să devină, în mod oficial, parteneri civili, deși trăiau împreună bine-mersi de vreo treizeci și cinci de ani. Ofițerul stării civile era o doamnă de culoare care le-a citit celor doi bărbați aceste fraze: „Parteneriatul civil cere să vă cultivați afecțiunea, prietenia și respectul reciproc. Parteneriatul civil presupune încredere, înțelegere și încurajare, abilitatea de a asculta și dispoziția de a-l accepta pe celălalt, exact așa cum este. Parteneriatul civil are nevoie de onestitate și răbdare, dar și – foarte important – de umor. Cere deopotrivă apropiere și distanță în relație. Apropierea vă va ajuta să creșteți împreună zi după zi, iar distanța vă va permite să rămîneți voi înșivă în interiorul relației. Ca parteneri, veți fi iubitori și atenți, dar, mai presus de orice, veți fi cei mai buni prieteni.“ (**M. C.**)

■ Autoritățile din India iau în calcul o metodă neobișnuită pentru atragerea unui tigru care a omorît cel puțin nouă oameni: folosind parfumul (pentru bărbați) Obsession de la Calvin Klein. Se pare că moscul din sticluță e teribil de ispititor pentru animale. Domnilor, aveți grijă… (**C. Ș.**)

■ Ce se mai cumpără? Cele mai vîndute produse la ofertă dintr-un magazin online sînt așa: plasturi pentru abdomen, placă de păr Tudor, pantaloni de slăbit + centură de slăbit, aparat de făcut sarmale, set 2 perechi ochelari de zi și de noapte HD Vision, ofertă specială – lampă de veghe broască țestoasă + cadou veioză, bandă RGB LED, cu telecomandă și joc de lumini multicolore, mini-mașină de cusut portabilă. (**A. P.**)

■ Citesc într-un articol că, dacă vrei să-ți îmbunătățești sănătatea, trebuie să faci următoarele lucruri, înainte de ora 10 a.m. Să bei apă, să nu-ți verifici telefonul, să te gîndești cu recunoștință la ziua ce te așteaptă, să te concentrezi pe un lucru important de rezolvat în acea zi, să te speli pe dinți, să iei micul dejun, să asculți muzică, să faci duș și să-ți zîmbești de unul singur în oglindă. Personal, cred că cel mai sănătos lucru pe care poți să-l faci înainte de ora 10 dimineața este să dormi. (**S. G.**)

■ Mic la stat, sacul pe care-l căra în spate l-ar fi recomandat ca pe un personaj mitologic, dacă totuși ușurința cu care-l manevra nu mi-ar fi reținut, pe moment, atenția și privirea. Era într-o duminică, iar el se oprise la un colț din Orizont (complexul). L-am urmărit mînată de curiozitate instantanee. A lăsat sacul jos (sac tomberonic, negru) și a început să-și extragă marfa: „1 leu! 1 leu!“, țipa din toți rărunchii. I-am întins leul și am primit cuvenitul produs: husă-protecție spătar scaun mașină, din plastic alb cu blazon brodat cu fir mătăsos albastru: „Primăria Sectorului 2“. Dacă așa se cîrpesc bugetele primăriilor de sector bucureștene, e vai și amar de bieții contribuabili. (**R. M.**)

■ O bandă de hoți a furat o întreagă podgorie din Germania, strîngînd într-o singură zi, cu o mașinărie profesională, aproximativ 1600 de kilograme de struguri albi. Să le vie de bine! (**C. Ș.**)

■ În Franța, la cinci ani după adoptarea legii care permite „căsătoria pentru toți“, se căsătoresc în medie 7000 de cupluri de homosexuali & lesbiene pe an. Ceea ce înseamnă în jur de 3% din totalul căsătoriilor oficiate anual. Nu se știe cîte divorțuri au fost în aceeași perioadă. (**M. M.**)

■ Săptămîna trecută, la *Știrile PRO TV,* l-am auzit pe un tînăr spunînd ce înseamnă pentru el pelerinajul la moaștele Sfintei Parascheva: „E un *challenge* duhovnicesc“. Fără doar și poate. (**D. S.**)

Regulamentul complet al promoției poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro.
Promoția este valabilă în perioada 22 octombrie – 25 noiembrie 2018.

PREMIO TRAVEL

Abonează-te pe minimum 6 luni și poți cîștiga **un circuit turistic de 8 zile pentru 2 persoane** în **TURCIA - CAPPADOCIA**

Cappadocia, un tărîm magic, o neobișnuită experiență culturală și istorică, în care peisajele lunare, minunile unice ale naturii și urmele vii ale istoriei sunt prezente pretutindeni.

Pret abonament 6 luni – 98 lei,
pret abonament 12 luni – 159 lei

Detalii pe **www.dilemaveche.ro**

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **766** ■ 25-31 octombrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Creştinism necreştinesc“

pagina **3**

CĂTĂLIN ŞTEFĂNESCU

„Prăbuşirea cuvintelor frumoase“

pagina **10**

Interviu cu

JONATHAN FRANZEN

paginile **20-21**

Ocupaţia: părinte

„Dacă există ceva ce dorim să schimbăm la copilul nostru, ar trebui să ne uităm mai întîi la noi înşine dacă nu există ceva ce ar trebui schimbat la noi.“

C.G. JUNG

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

ROMÂNIA

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Dan GOANȚĂ

Epoca găinii

Premierul Tăriceanu: Probele au ajuns la Londra și acum așteptăm rezultatele. Ministrul Flutur: Peste o săptămînă trimitem probele în Anglia. Răzvan Dumitrescu: În calitate de medic veterinar, ce-i sfătuiți pe cei ce găsesc păsări moarte? Specialistă: Potrivit recomandărilor Organizației Mondiale a Sănătății, ar trebui să nu le atingă, iar după aceea să se spele cu apă și săpun. Comisia Europeană: Dacă se confirmă existența virusului în România, vor fi sistate importurile de carne de pui. Dacă nu, nu! Guvernul: Prezența virusului n-a fost confirmată oficial, ci doar suspiciunea. Reporter: Țăranii au ieșit cu sape, coase și topoare. Preotul satului: Eu i-am chemat, am tras clopotele de șapte ori. Domnul de la județ: Oameni buni, nu e altă soluție, continuăm incinerarea. Oamenii buni: Huooo! Domnul de la județ: Veți fi despăgubiți cu 80-100 de mii de lei, după cît de mare a fost găina, gîsca, rața, curca. Reporter: Nimeni n-a numărat cîte păsări au fost gazate. Țăran 1: Da' ce, numa' mărimea contează? Eu am avut 50 de găini de rasă și 20 de rațe leșești! Țăran 2: Ai avut pe dracu! Președintele Camerei: Este o manevră penibilă a Puterii, care mă atacă și în plan economic. De ce doar 100 de mii? Director: În fiecare sat există cel puțin cîte un medic veterinar. Îi invit să acorde asistență chiar și locuitorilor din satele unde nu sînt veterinari. Ministrul Nicolăescu: Să fim serioși, deocamdată avem doar anticorpi, nici urmă de virus. Analist: Turismul în Deltă va suferi pierderi de milioane de dolari, cine va dori să vadă o zonă în carantină? Comisia Europeană: Virusul trăiește numai trei zile. El este activ doar cînd e viu. Ministrul Flutur: La ultima conferință de presă de azi am interzis vînarea păsărilor în toată țara, iar în județul Tulcea am interzis vînătoarea la toate speciile. Ministrul Blaga: Totuși, pentru reporteri și operatori, sezonul rămîne deschis! Activist: Turismul în Deltă nu va avea de suferit, turiștii nu se duc în Deltă ca să mîngîie găinile țăranilor! Afiș la primărie: epizootie, pandemie, virotică, seropozitiv, migrație, catacreză. Vadim Tudor: Ce epidemie, ungurii vor să ne vîndă găinile lor, după ce le omoară pe-ale noastre! Membri ai partidului nostru, generali și colonei, mi-au spus că la Ceamurlia mișună mașini cu numere de Szeged. Țărancă: Nu le dăm! Le tăiem, le mîncăm și murim! Corect? Televizor: Forța naturii poate lovi chiar mîine. Mergi repede la Flanco! Gigi Becali: Le dau eu, la fiecare familie, cîte zece găini și zece rațe. O să le mai dea și bodigarzii mei. Reporter: Măsuri de protecție s-au luat și în județele limitrofe. Ar fi de menționat județele Galați, Călărași, Ialomița și Alba. Comentator sportiv: Sarmalele românești au mare succes în Finlanda. Au fost gustate chiar și de regina Finlandei. Dna Udrea: Și ce dacă pe soțul meu îl cheamă Cocoș? (...)

(apărut în *Dilema veche*, nr. 91, octombrie 2005)

Dilema veche vă propune

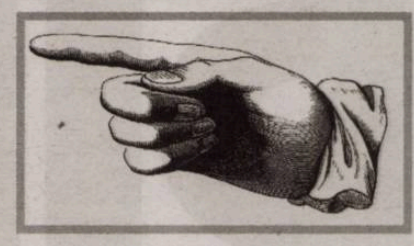

■ Mai sînt doar patru zile din festivalul „Les Films de Cannes à Bucharest" unde încă mai puteți vedea cîteva dintre cele mai bune dintre cele mai proaspăt premiate filme europene, plus Q&A-uri cu cîțiva dintre regizorii momentului. Găsiți descrierile filmelor, precum și programul complet al proiecțiilor la filmedefestival.ro/les-films-de-cannes. (Marius Chivu)

■ *Cartea vieților mele* (Black Button Books, traducere de Anca Dumitrescu), o colecție de texte de non-ficțiune ale scriitorului Aleksandar Hemon, despre copilăria și adolescența petrecute în Sarajevo, în preajma războiului bosniac, apoi ruperea de Europa și traiul în țări străine: SUA, pentru tînărul jurnalist și scriitor, Canada, pentru părinții săi. (Cristina Ștefan)

■ Vineri, 2 noiembrie, la Palatul Cotroceni, „Rapsodia Română" de George Enescu va prefața Festivalul SoNoRo, ajuns la cea de-a XIII-a ediție, care se va desfășura în perioada 2-20 noiembrie 2018, în București, Timișoara, Cluj-Napoca, Brașov și Sibiu. Sub titlul *„Side Effects"*, SoNoRo ne propune un amestec eclectic de manifestări artistice: concerte de muzică de cameră în cele mai frumoase săli de concert din țară – Ateneul Român, Filarmonica din Timișoara, Brașov sau Sibiu –, dar și în spații neconvenționale – Galeria de artă Halucinarium și mansarda Carului cu Bere din București sau Casa Boema din Cluj-Napoca, o proiecție de film în atriumul Institutului Francez și o seară sud-americană la Palatul Bragadiru. Alegîndu-și drept motto artistic, încă de la început, celebrul vers al lui Joseph Brodsky „*... and the clearer the song is heard, the smaller the bird*", SoNoRo a depășit semnificația unui proiect artistic asumat, devenind unul dintre cele mai pertinente evenimente culturale autumnale. (Ruxandra Mihăilă)

■ Pe 1 noiembrie, Radio România și Orchestra Națională Radio aniversează 90 de ani printr-un concert deosebit, sub bagheta dirijorului Cristian Mandeal și cu participarea celebrului violonist Liviu Prunaru. (Cristina Ștefan)

■ Dacă aveți copii, nepoți și frați mai mici cărora le doriți o viață educată, inteligentă și curioasă, faceți-le cadou *Ghidul micului astronom prin Univers* de Adrian Șonka (ilustrații de Adnan Vasile, Editura Nemi). Adrian Șonka este astronom și ține prezentări de planetariu la Observatorul „Amiral Vasile Urseanu", iar cartea lui, prima pentru copii și publicul larg, este o încîntare. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Propaganda**
- **Viteze & tehnologie**
- **Morometții**
- **Pace**
- **Noul în politică**

album dilematic Adina Popescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

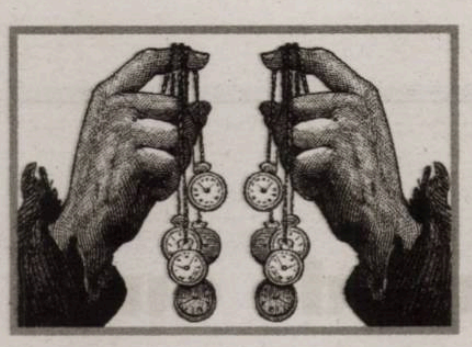

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Creștinism necreștinesc

Acum peste patru ani am publicat textul de mai jos, fără să-mi închipui că „actualitatea“ lui va spori. În contextul dezbaterilor din ultima vreme, îl reiau, melancolic, în speranța că, poate, va da și altora de gîndit și ne va ajuta pe toți să privim în jur mai puțin încruntați.

Există, în imaginarul colectiv, modelul, unanim acceptat, al „bunului creștin“. Bunul creștin e smerit, evlavios, blînd, cu atît mai „bun“ cu cît e mai „creștin“. Dacă urăște ceva, urăște păcatul. Niciodată pe păcătos. Își iubește aproapele pînă-ntr-atît, încît e gata să-și răsfrîngă iubirea și asupra dușmanului. Nu judecă, nu aruncă cel dintîi piatra, nu se lasă inflamat de mînie, nu vrea răul nimănui și nu face nimănui rău. Decît să riposteze vehement cînd e pălmuit, preferă să întoarcă și celălalt obraz. E iertător, absorbit în efortul lepădării de sine, bine-voitor și bine-făcător. De asemenea, dată fiind prezența fermă a Veștii Celei Bune („Evanghelia“) în inima sa, e mereu *bine-dispus,* plin de curaj și de speranță. Una peste alta, bunul creștin e, în comunitatea sa, o prezență iradiantă, un repertonic, dătător de pace și de înțelepciune.

Evident, sînt foarte puțini aceia care ajung să se contopească, fără rest, cu acest model, sublim, dar greu de împlinit pentru ființa „căzută“ care sîntem. Ni se spune, e drept, că nu sîntem lăsați singuri în strădania noastră, că sîntem asistați de îngeri, de har, de Dumnezeu însuși. Pe de altă parte, mi s-ar părea necreștinește să propun evaluarea acră a tuturor semenilor mei printr-o inflexibilă confruntare a comportamentului lor cu modelul de mai sus. Nimeni nu are dreptul să dea note nimănui. Și nu ne putem aștepta ca, de jur împrejurul nostru, să vedem înflorind o grădină de zîne. Creștinismul e mai „realist“ decît se crede îndeobște. El știe că locul desăvîrșirii („Împărăția“) nu e din lumea aceasta, că lumea aceasta e doar „cale“, loc de trecere, episod tulbure al „războiului nevăzut“. „Angelismul“ poate fi un păcat, dacă încurajează ficțiunea unor vietăți destrupate, fără dramă, fără dubii, fără evoluție.

Nu-ți vine să crezi că ai de-a face, uneori, cu atîția „creștini“ plini de ură.

Mi se pare însă legitim ca, atunci cînd cineva mi se recomandă apăsat, aproape răstit, ca fiind creștin, creștin adevărat, aflat zi și noapte în slujba Creatorului, să mă smintesc dacă vorbele și faptele sale reușesc nu să aspire *către,* ci, dimpotrivă, să se orînduiască *împotriva* exigențelor impuse de idealul bunului creștin. E ceea ce constat adesea, mai cu seamă în cercurile unor militanți riguroși, pe care „convertirea“ la credință pare să-i fi radicalizat (= împuținat) pînă la schemă. Erau neliniștiți, fragezi, întrebători și au devenit, brusc, autoritari, asfixiați de certitudini tăioase, nemiloși, gata să mînuiască sabia judecății pînă la suprimarea „adversarului“, fie el ateu, insuficient „îmbisericit“, neconform politic sau, pur și simplu, antipatic. Întîlnesc supărător de des creștini care se răfuiesc, drapați în suficiență dogmatică, cu cei care nu le cîntă în strună sau care nu le recunosc îndreptățirea. Par să se fi convertit la jihadul islamic... Îi văd mobilizîndu-se, răzbunători, împotriva cîte unui „netrebnic“ care i-a dezamăgit. Au mereu la îndemînă arsenalul unei teologii „penale“: îți numără relele, îți exaltă vinovăția, ba chiar se oferă să-și asume rolul gîdelui, pentru a ușura sarcina lui Dumnezeu la Judecata de Apoi. În orice caz, te judecă aspru și sumar, te sermonizează încruntat, te amenință. Au dreptate și își savurează impudic convingerea că au dreptate, că „îl au pe Dumnezeu“ de partea lor, că, la sfîrșitul vremurilor, se vor uita la tine de sus, din fotoliul de orchestră al unui Paradis rezervat cuminteniei lor militante și apropiaților lor. Inși pe care nu-i cunoști și cu care nu ai nimic de împărțit dau cu tine de pămînt prin presă și mai ales pe blog-uri (creștine, evident). Simți că, dacă ar avea ocazia, n-ar ezita să-ți aplice și cîteva evlavioase corecții corporale. De afurisenie nu mai vorbim. Nu-ți vine să crezi că ai de-a face, uneori, cu atîția „creștini“ plini de ură, gata să mintă, să calomnieze, să practice, stilistic, necuviința de periferie, să te batjocorească. Mulți – puși pe căpătuială (culturală sau politică, sau măcar financiară) – încep să se coloreze „partinic“, să-și caute oarecum „coledzi“, să ia cu asalt, de dragul „cauzei“ firește, eventuale poziții publice. Alții, nemulțumiți de opacitatea lumii față de talentele lor, otrăviți de gîndul că nu sînt apreciați la adevărata lor valoare, se umplu de resentimente, devin sumbri, prizonieri ai conspirationismelor de tot soiul, campioni ai bombănelii, ținînd minte, clipă de clipă, răul, certăreți, supărați pe mai toată lumea, neînduplecați.

Nu poți să nu te întrebi: ce Evanghelie au citit ei? Pe ce nisipuri (luate drept stîncă) își construiesc casa? Cum cred că se pot salva printr-o grijulie roboteală pravoslavnică, dublată de slavă deșartă, parapon și dispreț față de aproapele? Îmi știu prea bine defectele, demisiile, nevrednicia, ca să îmi acord dreptul de a-i judeca. Încerc, uneori, să mă rog, neipocrit, pentru ei. Dar să mi se îngăduie, în același timp, și această publică spovedanie: le reproșez o (cel puțin) blasfematoare lipsă de respect pentru valorile pe care pretind că le apără. Și – Doamne, iartă-mă! – nu pot să-i sufăr!

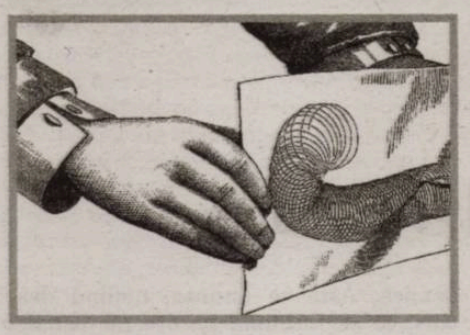

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„Destinul omului este caracterul“

Scriitorul francez de succes Éric-Émmanuel Schmitt a scris un roman – mulți desigur îl cunoașteți – intitulat *Adolf H. Două vieți.* E o poveste-diptic, unde cele două vieți sînt: prima, aceea reală a lui Adolf Hitler, începînd din adolescență și pînă la sinuciderea sa în buncărul din Berlin, iar a doua – a unui fictiv Adolf H., dublul contrafactual al lui Hitler. Cei doi „gemeni“, Adolf Hitler și Adolf H., sînt una și aceeași persoană pînă în 1908, momentul examenului la Academia de Arte Frumoase din Viena al viitorului Führer, care își dorea să devină pictor. Acolo destinele se despart: personajul istoric pică la examen – insucces care îl transformă treptat într-un teribil resentimentar, un complexat sexual, un antisemit obsesiv, un netrebnic, dar îi deschide în ultimă instanță calea spre cariera politică pe care o cunoaștem. Dublul său, Adolf H., reușește la examen, ceea ce e începutul unei cariere remarcabile de artist de avangardă, dar și al unui ins omenos și stimabil din toate punctele de vedere. Bineînțeles că nu numai istoriile celor doi se despart complet din acel moment fatidic, dar și istoriile lumii: lumea lui Adolf H. nu cunoaște nici al Doilea Război Mondial, nici Holocaustul.

Acest roman contrafactual, dacă nu e considerat numai un joc amuzant al minții, se bazează pe o ipoteză antropologică marcat ideologică: aceea că noi sîntem în primul rînd rezultatul unor evenimente exterioare, mai ales al unor experiențe, să le spunem „originare“, care nu doar ne schimbă viața, dar ne decid ineluctabil caracterul și personalitatea. Căci Hitler și H. vor avea nu numai vieți diferite, ci și firi diametral opuse, deosebindu-se la fel de mult ca noaptea de zi și răul de bine. Desigur, un examen luat sau pierdut într-un moment esențial al vieții poate influența semnificativ viața unui om, dar ipoteza lui Schmitt pare a fi că omul, în ce are el mai fundamental, poate fi determinat în direcții total opuse de un asemenea eveniment.

Firește, nu putem face un experiment, spre a vedea „ce s-ar întîmpla dacă...“, fiindcă contrafactualitatea, prin definiție, se sustrage experimentului. Dar putem vedea ce ipoteză antropologică și filozofică e aici în joc: aceea că omul, în esența sa morală, este în totalitate rezultatul exteriorității, astfel încît el nu mai are nici o responsabilitate pentru faptele sale. Ceva din afara lui, accidental și asupra căruia n-are nici un control, îl poate împinge nu numai spre o carieră diferită – de politician într-un caz, de artist în altul –, dar și spre a fi nemernic, într-un caz, și om bun, în celălalt. În consecință, în nici o situație, omul nu va răspunde moral pentru faptele sale: nici binele pe care îl va face nu-i meritul lui, nici de rău nu-i el însuși vinovat, decît în sens pur fizic, în sensul în care o țiglă desprinsă din acoperiș care omoară un trecător e „vinovată“ de moartea acestuia. La tribunalul istoriei cineva nu mai poate fi nici achitat, nici condamnat și, poate mai grav, nici la tribunalul oamenilor crimele nu mai sînt relevante. Precum în utopia lui Samuel Butler, crimele, josniciile, ticăloșiile devin asimilabile unor boli, iar ignominiile cele mai cumplite pot ajunge în cel mai bun caz un motiv de compasiune. Și invers, faptele bune, dar și reușitele de orice fel nu mai trebuie lăudate, iar oamenii care au ajuns să facă ceva bun în viață în orice domeniu nu mai au dreptul la laude, la premii, la recunoștința contemporanilor sau a posterității, tot așa după cum nu lăudăm un munte pentru înălțimea sa. *Oricine ar putea fi orice,* mai ales sub raport moral, în funcție de un accident de parcurs de care el personal nu e responsabil.

În postfață, autorul susține că Hitler n-a fost un „monstru“, în sensul de ceva ieșit din comun, se referă deci la „banalitatea“ lui Hitler, invocă chiar, după Arendt (fără a o numi), „banalitatea răului“ și spune: „(Hitler) ai fi putut fi tu, aș fi putut fi eu. De altfel, cine știe dacă mîine nu cumva chiar eu ori tu vom fi? Cine se poate considera definitiv la adăpost?“ Răspunsul meu e simplu: oricine se simte responsabil, cel puțin într-o măsură însemnată, pentru trenul vieții proprii e la adăpost, nu de a comite erori și nesăbuințe, dar de a se considera pe sine fără vină și responsabilitate pentru ele. Răul devine „banal“ nu atît fiindcă poate crește de oriunde și oricînd, ci fiindcă omul îl tratează fie ca pe un accident, fie dimpotrivă, ca pe o necesitate a naturii, întotdeauna atribuindu-l nonșalant unei exteriorități față de sine (mereu alții, „străinii“, o ideologie, statul, partidul, „sistemul“ etc. sînt responsabili). Dar același lucru se va întîmpla și cu „binele“, cu care nu mai avem nici un drept să ne mîndrim.

Sofismul lui Schmitt nu e, în sine, contrafactualitatea, ci *aceasta* contrafactualitate, care neagă responsabilitatea, deci și libertatea omului de a alege între bine și rău, făcînd să atîrne complet destinul fiecăruia și al tuturor de un declic exterior, de felul unui macaz pe care un acar distrat l-a întors fie într-un sens, fie într-altul, dînd trenului vieții fie destinația corectă, fie una catastrofică. Poate că, într-adevăr, dacă ar fi fost admis la Academia vieneză, Hitler ar fi putut ajunge, precum dublul său, un pictor de oarecare valoare și nu un politician radical. Dar ar fi fost el un om bun? (Asta e întrebarea pe care Schmitt n-o pune nici măcar în postfață.) Sau cumva, la scară mică și privată, chiar lăsînd locul lui liber pe scena lumii, destinul lui ar fi rămas acela al unui ticălos? Nu știm. Dar atenție: spun „destinul“, nu „fatalitatea“. În consecință, să medităm o clipă la vorba lui Heraclit: „Destinul omului este caracterul“.

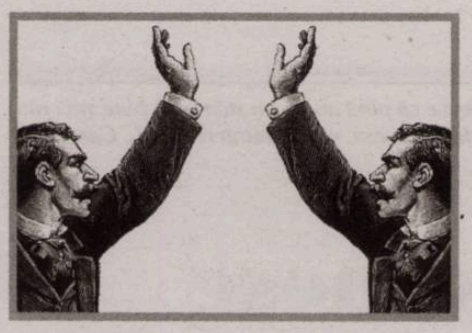

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Ură de zeci de milioane de euro

– despre referendum –

Nu a cîștigat nimeni nimic. Am aruncat zeci de milioane de euro pentru a ne demonstra că ne putem urî un pic mai mult.

Ne-am dovedit că am mai făcut un pas mititel sau mai mare în a deveni votantul lor ideal – radical, iute la mînie și convins că ei sînt proști, manipulați sau inamicii noștri, cei buni și toleranți.

În ciuda faptului că unii dintre „ei" ne sînt părinți, bunici, prieteni sau copii.

Am văzut că liderii noștri politici sînt ipocriți, agresivi, lași.

Liviu Dragnea susține familia tradițională. Dragnea, adult necăsătorit care, la vîrsta de peste 50 de ani, își înșela nevasta cu o tînără care abia trecuse de 20. Tînăra cu care are o relație și acum, deși nu este căsătorit. Dragnea cel plin de păcate, de la preacurvie la minciună, Dragnea cel pe care Patriarhul îl slăvește pe unde-l prinde.

Traian Băsescu, a cărei fiică are trei copii fără a avea soț, Băsescu cel iubitor de Elena Udrea, de minciuni și de băutură. Și el iubit, la vremea lui, de Patriarh și de popi.

Călin Popescu Tăriceanu, omul care a jurat tradițional, în biserică, că va sta cu cinci soții pînă cînd moartea îi va despărți, și Codrin Ștefănescu, omul care a făcut un copil în afara căsătoriei, au dat și ei dovadă că avem o clasă politică ce e compusă din moluște.

Imediat după eșecul referendumului au apărut o mulțime de politicieni fericiți că poporul este viteaz și exact așa cum s-au așteptat ei să fie. Politicieni

care tăcuseră mîlc pe subiect, speriați ca nu cumva să fie loviți de durerile înspăimîntătoare ale unei coloane vertebrale. Politicieni de tip Alina Gorghiu.

Pînă și doamna Corina Crețu a devenit brusc revoluționară, simțind mirosul de sînge în PSD. Am avut un referendum promovat în principal de preoțime și de televiziuni. România a avut cel mai mare număr de preoți care au turnat la serviciile secrete. Zeci de scandaluri de homosexualitate, abuzuri sexuale și cîteva de pedofilie în care sînt implicați preoți se regăsesc în presă. Cel mai probabil sînt sute, dacă nu mii de oameni care iubesc oameni de același sex în sînul Bisericii.

Televiziunile de știri, în majoritatea lor, ne-au demonstrat încă o dată că nu au nici o legătură cu știrile și că nu sînt nimic altceva decît mijloace de propagandă pentru agenda unora sau a altora. Autorul celui mai celebru spagat din presă ne spunea că ar trebui să fim anihilați și adăuga, plin de erudiție, că o să ne-o „luăm la cioc".

Da, am fi avut enorm de pierdut. Ne-am fi pierdut încrederea că sîntem parte a Europei, că merită să încercăm să schimbăm ceva, pentru că oricum majoritatea este zdrobitor intolerantă. Ne-ar fi fost greu, dacă nu imposibil, să ne convingem prietenii care nu au familii tradiționale că România este țara în care ar trebui să stea.

Ar fi fost foarte greu să mai sperăm că avem o șansă a unei Românii normale.

Dar nu am cîștigat nimic.

Vom cîștiga abia atunci cînd decența va ajunge normalitate și nu o calitate excepțională a celor care ne conduc, cînd construirea unei catedrale și costul unui referendum vor fi posibile doar dacă vom fi rezolvat problema alocării a 6% din PIB pentru educație, problema spitalelor și a copiilor săraci, părăsiți sau ajunși pe străzi. Pînă atunci, am aflat încă o dată că sîntem conduși de oportuniști. Nu am cîștigat nimic, deși ne-am redescoperit speranța că putem să ne facem bine.

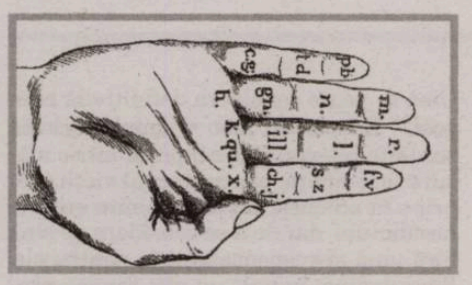

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Invențiile lui Etonel

Fostul meu coleg de școală primară Etonel Morișcă – astăzi profesor la Facultatea de Automatizări-Calculatoare – s-a remarcat, de tînăr, ca un foarte imaginativ inventator. În ultimii ani, s-a specializat pe mașinării inteligente (care comunică, în timp real, cu omul) și, mai ales, pe diverse aplicații telefonice interactive. Cică ar fi deținut, în postură de prototip, un radio de autoturism capabil să-ți detecteze starea de spirit după mișcările pe care le faci – bruște, lente, agitate, calme, grăbite, adormite etc. – la intrarea în mașină și, în funcție de concluzie, să-ți pună automat postul adecvat contextului: muzică simfonică, rock, pop, știri, cultură ori religie. De asemenea, a realizat o aplicație de telefon mobil pentru pescari. Conectat la undițele și lansetele lăsate în apă – prevăzute cu senzori –, celularul îl anunță pe posesor cînd să vină și să scoată peștele din cîrlig. A mai construit un barometru care te informează verbal cum va fi vremea în următoarele ore, o mașină de tocat vorbitoare, apt să-ți sugereze cantitățile de condimente necesare în funcție de preparat, un stropitor (grăitor) de plante de apartament și altele. Morișcă era un geniu. Din păcate, se confrunta cu o mare problemă temperamentală, ce împiedica omologarea fabuloaselor sale invenții. Avea o gură slobodă. Pe scurt, profesorul vorbea urît. Înjura gratuit. Pe parcursul conversațiilor, folosea injurii, neținînd cont de împrejurarea în care se afla. Lumea se învățase cu slăbiciunea de limbaj etalată, cu asupra de măsură, de Etonel și nu se supăra, însă ciudatul obicei „a iradiat", cum ar veni, și înspre mașinăriile lui interactive. Ca să fiu exact, toate vocile de pe aplicațiile și din aparatele create de informatician înjurau birjărește ori, cel puțin, se exprimau injurios.

Radioul de autoturism, „radarul" de sentimente, te conecta, într-adevăr, la frecvența considerată adecvată momentului, dar, dacă tu n-aveai chef de zgomot și închideai complet *device*-ul sau, Doamne ferește, mutai pe un alt post – preferat de tine –, drăcia în cauză era programată să te

De exemplu,
eu mi-aș fi cumpărat „televizorul cu preaviz".

ia la insulte. „Băăăi, cretinule și făăă, cretino", rostea cavernos, „ce faci, băăăi ori făăă? Io mă chinui acilea să-ți fiu pe plac și tu o frigi ca proasta-n tîrg? Bovan sau văcuță ce ești!" Cu celelalte era chiar mai greu. Te bălăcăreau direct, fără să le încalci „voia", cumva, în prealabil. Aplicația de prindere a peștilor striga la bietul pescar prin telefon: „Ghițălule, nu mai paște atîta în pridvor! Vezi că ai rechin la rîmă, 'tu-ți morții mă-tii de ratat!" Barometrul te atenționa: „Maimuțoi apatic și maimuțoaică nefericită, să nu vă sare ale creațiilor sale să fie altele decît cele din prototip, adică injurioase. Treptat, companiile abandonau discuțiile cu el și căutau savanții de pe alte meleaguri. Morișcă rămînea un inventator trăsnit, ostracizat, cu o măruntă și tristă anvergură locală.

Regretam cu toții faptul, întrucît ne-am fi dorit să beneficiem de unele dintre creațiile infatigabilului universitar. De exemplu, eu mi-aș fi cumpărat „televizorul cu preaviz", cum i se spunea în comunitatea noastră academică. Ăsta te anunța, nefiind deschis, ce se întîmpla pe diverse canale: „Uăi, tolomacule, vezi că se bat protestatarii cu jandarmii, dă pe știri, nu mai dormi în papuci!", „Să nu te pună Sfîntu' să te uiți la finală, că o ia pe cocoașă Simona!" ori, dimpotrivă, „Deschideți, nenorociților, televizorul, că bate Halep!", „Ai grijă, bă amnezicule, că ai film bun diseară pe HBO! Premieră, cașalotule!" O minunăție sortită izolării din cauza apetitului lui Morișcă pentru sordid. Recent, Etonel a suferit un accident bizar. În plin trafic, a zburat din mașina proprie, prin acoperișul cu trapă, în vîrful unui copac. Mi-au zis colegii că inventase un sistem complex de GPS, cu posibilitatea de catapultare a șoferului în cazul unei ciocniri iminente. Acum nu fusese vorba despre vreun pericol de tamponare. Mașina *se supărase* că recalcitrantul conducător auto nu-i respectase instrucțiunile și *a decis* să-l ejecteze. Martorii incidentului povesteau că Etonel înjura de mama focului din copac, în timp ce vehiculul îi imputa ca un apucat: „Dobitocule, cînd spun să mergi la dreapta, păi să mergi la dreapta, 'tu-ți iezii mă-tii de fraier!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

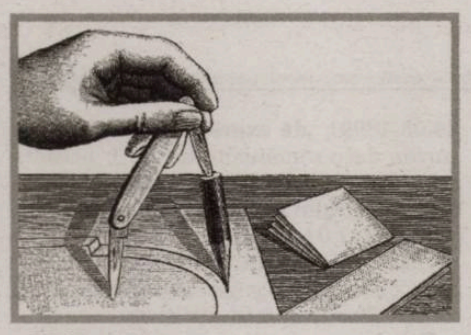

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Brazilia – atît de aproape de Europa prin problemele ei

Știați că Brazilia se învecinează geografic cu Franța și deci cu Uniunea Europeană? Dacă priviți harta Americii de Sud veți vedea că la frontiera nordică a Braziliei, la Oceanul Atlantic, se află un teritoriu numit Guyana Franceză. Este „puntea" terestră dintre Brazilia și Europa. Din păcate, această imensă țară, Brazilia, veritabil subcontinent, mai are în comun cu Europa (mai ales cu cea de Est) și o serie de eșecuri politice și sociale, neîncrederea crescîndă în partidele tradiționale și spectacolul grotesc al corupției care dezgustă electoratul.

Am călătorit de trei ori în această țară și m-am întors de fiecare dată încîntat, fascinat, dar și neliniștit. În 2013, Rio de Janeiro era încă un paradis turistic, deși problemele de insecuritate se acumulau. În vara anului 2017, aproape că nu am mai recunoscut orașul: 90% din imobile aveau în fața lor grilaje înalte de metal, sisteme de supraveghere video și portari care păzeau intrările 24 de ore din 24. Eram însoțit de soția și de fiica mea, iar prietenii noștri brazilieni le-au sfătuit în mod serios să nu iasă pe stradă cu ceas la mînă, cu cercei, mărgele, broșe sau alte accesorii susceptibile să atragă agresori. De altfel, în acea vară, pentru prima dată, autoritățile au recurs la intervenția armatei pentru asigurarea securității, și vedeam coloane de mașini militare străbătînd principalele artere. În timpul nopții, dintr-o favelă situată nu departe de cartierul unde locuiam, se auzeau din cînd în cînd focuri de armă.

Editorul meu de la São Paulo îmi povestea că a trebuit să-și ia mașină blindată. De altfel, mulți automobiliști, la anumite ore, mai ales noaptea, nu opresc la stop, de teamă să nu se trezească exact în acel moment cu un individ înarmat în dreptul portierei.

În 2013, Brazilia se afla încă într-o stare de euforie – eu cel puțin am avut impresia că brazilienii credeau încă în viitor. Președintele Lula da Silva reușise marea performanță de a scoate 20 de milioane de brazilieni din sărăcie și de a-i include în clasele mijlocii. În prezent, Lula da Silva se află la închisoare, condamnat pentru corupție, iar partidul său (al „muncitorilor"), compromis într-o serie de scandaluri, riscă să piardă pe 28 octombrie alegerile prezidențiale. Favoritul este în acest moment un lider care vine dinspre extrema dreaptă, are nostalgia anilor cînd militarii au condus Brazilia, face declarații homofobe și nu-și ascunde un anume misoginism. El promite siguranță și ordine, și mai ales combaterea fără milă a corupției care a cangrenat imensa Brazilie. Iată o *tendință* pe care o regăsim și în multe țări europene, unde scade încrederea în democrație și crește dorința populației de a vedea lideri puternici la cîrmă, capabili să frîneze corupția și imigrația.

Potrivit unui institut de sondaj (Ibope), instituțiile care le inspiră cea mai mare încredere brazilienilor sînt pompierii, Biserica, poliția și armata federală. Iar instituțiile care le inspiră cea mai mică încredere sînt Guvernul, Parlamentul, partidele politice și Președinția Republicii.

Jair Bolsonaro, în vîrstă de 63 de ani, fost ofițer, un om „fără pată" în cariera sa, care detestă profund socialismul lui Lula, a cîștigat pe 7 octombrie primul tur al prezidențialelor cu scorul confortabil de 46% din voturi. El promite, în cazul în care va cîștiga și turul al doilea, că va guverna Brazilia „cu autoritate, dar fără autoritarism" și că va eradica insecuritatea. A doua sa promisiune este însă imposibil de realizat fără o politică de eradicare a sărăciei. La Rio, dar și în alte orașe mari precum Salvador di Bahia, șocul social dintre cartierele „normale" și cele extrem de sărace (favelele) este tulburător. De pe colinele orașului Rio de Janeiro se *scurg* parcă spre centru, ca niște torente ale mizeriei, faimoasele favele, în care nici armata și nici poliția nu prea îndrăznesc să intre. Unele au fost „pacificate" (cel puțin așa pretindeau autoritățile la ora Jocurilor Olimpice de la Rio, în 2016). Dar aceste favele rămîn imaginea dură a unei polarizări excesive în societatea braziliană și care nu pot duce decît la violență.

Editorul meu brazilian, care a făcut studii în Franța, revine în fiecare an cu familia sa la Paris, iar copiii lui sînt încîntați că se pot plimba pînă noaptea tîrziu pe străzi, fără nici un fel de angoasă. Cifrele furnizate de autoritățile franceze în materie de securitate nu sînt însă chiar foarte optimiste, iar în Europa occidentală crește numărul de agresiuni și furturi, deși situația nu se compară cu aceea din Brazilia. Comparabilă rămîne însă dezamăgirea în fața partidelor tradiționale, care au pierdut teren și în Europa.

Brazilia a fost condusă de militari între 1964 și 1985, perioadă sinonimă cu o puternică dezvoltare economică. Ceea ce accentuează nostalgia brazilienilor pentru acea „epocă de aur". Unul dintre prietenii mei brazilieni, un actor, îmi povestea cum, tînăr fiind, cînd a venit pentru prima dată la Rio, a dormit cîteva nopți pe faimoasa plajă Copacabana. Ceea ce nimeni n-ar îndrăzni să facă astăzi, iar ghidurile le sugerează turiștilor să evite o anumită zonă a plajei, cea care se află cel mai aproape de o favelă.

Alegerile prezidențiale din Brazilia reprezintă o miză pentru întreaga umanitate și din motivul că pădurea amazoniană este principala uzină de oxigen a planetei. Or, Jair Bolsonaro (ca și Donald Trump) se declară un climatosceptic și pare dispus să lase marele bazin al Amazonului în mîna tuturor marilor rechini internaționali care vor lemnul acestor păduri, precum și transformarea lor în suprafețe cultivabile. Brazilia pare departe, la capătul lumii, dar de fapt, în lumea interdependentă de azi, este vecină cu toate problemele noastre.

PUBLICITATE

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

adevărul
oferă cititorilor săi
marți, 30 octombrie 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
VEȘTI DE PE FRONT
Cronica zbuciumată a intrării României în Primul Război Mondial

Anul al XXIX-lea No, 10625
5 Bani Exemplarul
Adevĕrul
Apare zilnic cu ultimele ştiri telegrafice şi telefonice dela corespondenţii săi
RESPINGEM MEREU ATACURILE INAMICE
Vitejia strămoșească
Războiul nostru
Marele Cuartier General
COMUNICAT No. 52
Prizonierii romîni din Rusia
Prizonierii romîni din Șarovca (Rusia)
PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,49 lei
ziarul „Adevĕrul" din 6 octombrie 1916 reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

adevărul îți prezintă
21 de ani de viață
în 7 volume de istorie

de luni, 29 octombrie
volumul 4
Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

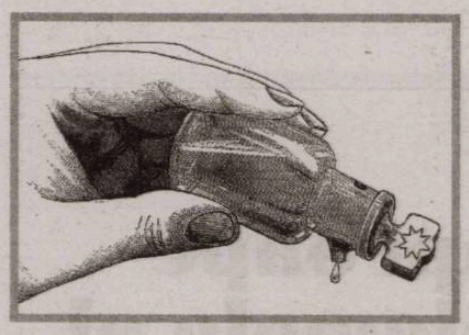

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Gogoriţe

Importarea *Halloween*-ului nu pare să fi produs accese de orgoliu patriotic similare celor care au condus la transformarea *Dragobetelui* – pentru a concura cu *Valentine's Day* –, din obscură sărbătoare locală, în tradiţie naţională majoră. Ar fi fost destul de simplu să fie convocaţi la o dată fixă – poate chiar în noaptea Sfîntului Andrei – *strigoii, moroii, tricolicii* şi *pricolicii* tradiţiilor locale. Vechiul studiu al lui Tudor Pamfile – *Duşmani şi prieteni ai omului* (1916) – ar fi furnizat liste impresionante de spirite malefice reactualizabile. Dar o asemenea iniţiativă s-ar fi potrivit mai puţin cu imaginea idealizată a folclorului naţional, din care se reţine dragostea, dar se ignoră spaimele. Nu despre redescoperirea imaginarului folcloric va fi însă vorba în cele ce urmează, ci despre istoria relativ recentă a unui cuvînt care a aparţinut acestei sfere semantice.

Din inventarul malefic naţional au făcut parte şi *goanga, goga* şi *gogoriţa* (denumiri mai răspîndite decît *bîja, bîca, bordea, caua* etc., regionale şi învechite). Demitizate mai demult, acestea au fost reduse la rolul de sperietoare pentru copii. *Gogoriţa,* definită generic ca „fiinţă imaginară cu care sînt speriaţi copiii" (DEX) – era cuprinsă de Iordache Golescu, în *Condica limbii rumâneşti* (manuscris de la începutul secolului al XIX-lea, editat parţial de Mihai Moraru), în seria malefică a strigoilor: „gogă, gogoriţă, stafie, magoliţă, strigoi şi pricolici, toatea acestea să bîrfesc a fi vedenii grozave şi spăimîntătoare ce să fac din morţi ce ies noaptea din mormînturi, carii schimbîndu-se în felurimi dă feţe, în chipul focului, mănîncă inimile celor adormiţi". Lexicograful nota totuşi o diferenţă între o categorie de arătări fioroase – *gogă* şi *gogoliţă,* „ceea ce sperie pă om cu vederea" şi cealaltă, alcătuită din „duhuri necurate".

Explicaţiile din secolul al XIX-lea nu trebuie luate ca informaţii certe, ele indicînd mai curînd caracterul vag, aproximativ şi variabil al imaginarului folcloric. În *Glosariul care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor* (1871), Laurian şi Massim descriau *goga* sau *gogoriţa* ca „monstru ce se crede că devoră oamenii, mai vîrtos copiii, sugîndu-le sîngele". D. Papazoglu, în *Istoria fondării oraşului Bucureşti* (1891), povestea că „*Gogoriţa* era închipuită o babă rea care strîngea copiii de gît şi apoi îi înghiţea" (cap. XXXVI). Etimologia cuvîntului este incertă, dar au fost făcute asocieri cu termeni asemănători din albaneză.

Cuvîntul a intrat destul de repede în limbajul politic, fiind folosit ironic pentru a desemna ceea ce este considerat – dintr-un punct de vedere inevitabil subiectiv – un fals motiv de spaimă, o sperietoare inventată pentru a influenţa publicul larg. Celebră e intervenţia lui Caţavencu, din *Scrisoarea pierdută:* „În zadar, veniţi cu *gogorite,* cu invenţiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiţi opinia publică..." Textul şi contextul sînt destul de asemănătoare cu unele folosiri actuale ale cuvîntului, tot din declaraţii politice: „ I., replică pentru preşedinte: «E o *gogoriţă* asta cu Comisia de la Veneţia»" (gandul.info).

Începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cuvîntul *gogoriţă* s-a folosit frecvent în limbajul publicistic: îl găsim la Eminescu, de exemplu în polemica cu ziarul adversarilor politici: „Dar «Romînul» n-ar fi ce este, un organ demagogic, daca n-ar încerca a face din orice cestiune, cît de mică, o *gogoriţă* gigantizată prin fraze declamatorii, prin insinuaţiuni, înjurii şi lipsă de idei pozitive!" *(Timpul,* 17.05.1880). Termenul circula în ziarele din Transilvania – „*gogoriţa* pertractărilor cu austriacii" *(Tribuna poporului,* 15.08.1898); „*gogoriţa* că Goldiş pactează cu ultraiştii" *(ibidem,* 24.05.1899); „dă expresie temerii de *gogoriţa* daco-românismului (...); această *gogoriţă* e o armă bună pentru combaterea sufragiului universal" *(Gazeta Transilvaniei,* 7.04.1910) –, ca şi în ziarele şi revistele din Regat: „faimosul articol 7 din Constituţie, o *gogoriţă* care sperie pe mulţi" *(Furnica,* 5.01.1912) etc.

Cele mai multe dintre atestările actuale ale cuvîntului par să indice o uitare a sensului iniţial şi o modificare semantică evidentă: chiar dacă se păstrează ideea de invenţie, de născocire, *gogoriţa* nu mai este văzută ca sursă a spaimei, ci pur şi simplu ca minciună, ca informaţie falsă. Fenomenul etichetat drept *gogoriţă* este adesea unul favorabil: dorit, dar irealizabil, promis în mod mincinos: „Dublarea pensiilor este o mare *gogoriţă*" (adevarul.ro); „Creşterea salariilor medicilor – o *gogoriţă* a parlamentarilor" (cugetliber.ro); „Instalarea gratuită a aerului condiţionat, o *gogoriţă* pentru naivi" (mediafax.ro); „*Gogoriţa* cu astuparea imediată a gropilor" (ziare.com); „Dacia Logan cu motor electric şi autonomie de Tesla. Realitate sau *gogoriţă?*" (bzi.ro) etc.

Extinderea semantică (de la „monstru" şi „sperietoare" la „minciună") s-a produs în contextele tipice ale discursului politic şi jurnalistic, în care exagerarea pericolului este doar una dintre foarte multele informaţii subiective şi false. Modificarea semantică a fost foarte probabil favorizată de termenii asemănători ca formă şi care desemnează sau califică prin metafore clişeizate minciuna: *gogoaşă* şi *gogonată*.

Horia CORCHEŞ

Examene şi portofolii

Un banc vechi vorbeşte despre un ţăran care îşi duce calul în tîrg să-l vîndă. Un potenţial cumpărător probează calul şi constată că e surd, orb, cu genunchii şi dinţii şubrezi – pe scurt, cam bătrîn şi, în toate, cam nătîng. Punînd pe cîntar portofoliul calului, cumpărătorul se miră că ţăranul l-a mai scos pe piaţă, iar ţăranul, cătrănit, îi explică: l-am adus să-l fac de ruşine.

Ce vreau să spun cu parabola asta? Aveţi puţintică răbdare! O iau de departe, de la examenele naţionale clasice, evaluarea naţională de la sfîrşitul clasei a VIII-a şi bacalaureatul. De ceva vreme circulă informaţia, nu pe surse, ci oarecum oficială, de vreme ce s-a anunţat la consfătuirile naţionale, că elevii absolvenţi de clasele a VIII-a şi a XII-a vor avea anul acesta o nouă structură a subiectelor la examene. Da, nu vă miraţi! Ce dacă modelul acestui nou subiect apare doar în anul în curs? Ce dacă aceşti elevi au dat simulări în anii precedenţi pe altă structură de subiect? Ce dacă noua structură nu a fost probată cel puţin un an înainte, pentru realizarea reglajelor fine, aşa cum o treabă de acest gen, care implică o generaţie întreagă de elevi, ar impune, dacă e să fie profesionistă, conformă cu nişte principii ştiinţifice ale evaluării? S-a decis, acolo, la centru, undeva sus, că trebuie subiecte care să aibă în cadrul lor, în proporţie de cel puţin 40%, itemi de tip grilă. Ce dacă, în principiu, o curriculă care are la bază competenţe ar exclude o evaluare cu itemi obiectivi – singurii care pot construi o grilă –, despre care se ştie că se potrivesc evaluării conţinuturilor, nu competenţelor? Putem presupune că astfel se doreşte o creştere semnificativă şi a procentelor de promovabilitate, deci o măsură populistă. Ştiu că oamenii de acolo, din grupurile de lucru care fac subiectele, nu au decis ei asta, şi mai ştiu şi că sînt, majoritatea, profesionişti, că vor da ce au ei mai bun pentru a genera un oarecare echilibru. Îi cunosc, am încredere în profesionalismul lor, am lucrat cot la cot cu ei ani de zile. E nedrept şi faţă de ei şi, subliniez, nu sînt responsabili pentru aceste decizii, pe care doar încearcă să le operaţionalizeze cît mai echilibrat. Dar despre această treabă, mai rămîne să discutăm şi alte dăţi.

Spuneam că pornesc de departe, dinspre examenele naţionale, pentru a mă apropia de ruşinea calului. Nu doar evaluarea naţională de la sfîrşitul clasei a VIII-a şi bacalaureatul sînt examene naţionale. În Legea educaţiei naţionale nr. 1/2011 se precizează că „la finalul clasei a VI-a, toate şcolile, în baza unei metodologii elaborate de Ministerul Educaţiei, Cercetării, Tineretului şi Sportului, organizează şi realizează evaluarea elevilor prin două probe transdisciplinare: limbă şi comunicare, matematică şi ştiinţe" (art. 74, alin. 4). Un examen care s-a dat şi pînă acum, dar fără vreun impact. Subiectele erau construite pe modelul testelor PISA şi PIRLS. Se dădeau, se corectau, se trimiteau rezultate la inspectorate şi la Bucureşti. Ce s-a întîmplat cu ele în aceşti ani, nu se ştie şi nici nu prea contează pragmatic, deoarece nu au avut vreun impact asupra procesului educativ prin care trecea fiecare elev.

Un examen care s-a dat şi pînă acum, dar fără vreun impact.

Situaţia stă altfel, însă, în privinţa elevilor actualei clase a VI-a. De ce? Pentru că, tot conform legii, aceste testări ar trebui să fie incluse în portofoliul educaţional al fiecărui elev. Veţi zice: ei, ce mare scofală, încă un concept şi o hîrţogăraie, cui îi pasă? Păi, aşa am putea zice, obişnuiţi cu destule hîrţoage fără sens. Numai că legea mai zice nişte chestii interesante. De exemplu, faptul că, la sfîrşitul clasei a VIII-a, tot generaţia care se află acum în clasa a VI-a va da un alt tip de evaluare, cu principii transcurriculare, incluzînd şi limbă străină, şi ştiinţe, şi informatică, şi competenţe civice, respectiv sociale. În plus, legea prevede că această generaţie despre care fac vorbire va da şi admitere la liceu, în cazul în care unele licee ar fi solicitate de mai mulţi elevi decît ar avea locuri alocate. Majoritatea liceelor teoretice s-ar afla în această situaţie. În această admitere, ponderea unui examen va fi de 30%, iar 70% va conta portofoliul educaţional al elevului.

Să legăm lucrurile. Mai întîi, elevii din actuala clasă a VI-a ar trebui deja să aibă portofolii educaţionale, conţinînd inclusiv evaluările claselor a II-a şi a IV-a. Apoi, la sfîrşitul acestui an şcolar, ar trebui să susţină o altă probă, transcurriculară, iar rezultatul acesteia să intre şi el în portofoliul educaţional. Apoi, la sfîrşitul clasei a VIII-a, ar susţine un alt examen de evaluare, care ar intra şi el în acest portofoliu. În cele din urmă, cînd ar da admitere la liceu, ar mai susţine un test, cu pondere de 30%, la care s-ar adăuga, pentru selecţie, portofoliul educaţional, cu 70%. Dar nimeni nu vorbeşte încă despre cum va arăta acest test de la sfîrşitul clasei a VI-a, în condiţiile în care aceşti elevi au o cu totul altă programă decît cei care au dat examen anul trecut, o programă aşezată pe alte principii curriculare. Nimeni nu are încă idee cum vor arăta testările de la sfîrşitul clasei a VIII-a pentru aceşti elevi, şi ele transcurriculare. Şi, cireaşa de pe tort, nimeni nu are habar, de fapt, ce e acest portofoliu educaţional, cum se constituie el, unde şi în ce formă se păstrează, chestiuni de substanţă, dar şi formale, de logistică, profesorii şi diriginţii netrecînd prin nici un proces de formare în acest sens, care să-i orienteze. Legea zice că „portofoliul educaţional cuprinde totalitatea diplomelor, a certificatelor sau a altor înscrisuri obţinute în urma evaluării competenţelor dobîndite sau a participării la activităţi de învăţare, în diferite contexte, precum şi produse sau rezultate ale acestor activităţi, în contexte de învăţare formale, nonformale şi informale" (art. 73, alin. 1). Dar de la ce zice legea pînă la operaţionalizarea ei e ceva drum şi nu sîntem în basme ca să putem concentra timpul acţiunii în formula *merg ei, şi merg, cale lungă să le-ajungă*. N-ar fi mai importantă concentrarea atenţiei pe aceste aspecte, care ţin de o proiecţie necesară, decît pe schimbarea din mers a structurii subiectelor la evaluarea naţională şi la bacalaureat? Zic aşa, doar ca să nu ne trezim că la final afirmăm şi noi despre elevi, care devin nişte simple experimente, că i-am adus la examene cu nişte portofolii de formă, şchioape şi fragile, doar ca să-i facem de ruşine.

***Horia Corches** este scriitor şi profesor de limbă şi literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Mama și copilul

Cred că era singura carte de *parenting* de pe vremea lui Ceaușescu. Un cărțoi mare cît un dicționar, de vreo 400 de pagini, cu coperte groase, maro, total neatractive. Pe la opt ani, pe cînd voiam să învăț cum să devin o mamă bună pentru păpușile mele, am citit-o aproape din scoarță-n scoarță. La fel cum citeam cărțile de bucate, ca să-mi imaginez minunatele aperitive festive de Anul Nou, atunci cînd trebuia să ne mulțumim cu mîncare de cartofi și șnițele din parizer. *Mama și copilul* a fost prima carte care mi-a făcut un soi de educație sexuală pentru că în primele capitole se vorbea un pic despre reproducere și despre viața intrauterină a fătului. Pînă la cartea aceea, ovulul, uterul și trompele uterine erau pentru mine un mister. Mi-amintesc vag că exista o poză și cu organele genitale ale tatălui, dar n-aș băga mîna în foc, pentru că era o carte destinată mamelor, nu taților. În comunism, taților nu li se acorda o prea mare atenție – chiar și în pozele din manuale, mamele apăreau peste tot, în diferite ipostaze, de la mama pe ogor, culegînd roadele cîmpului, la mama-motostivuitor, am zice acum. Mamele erau eroine, tații mai puțin, existau și ei pe undeva, gravitînd pe orbita mamei și a copilului. Din următoarele capitole ale cărții, am aflat despre lunile de sarcină, fiecare cu specificul ei, și pe măsură ce sarcina evolua, mă plimbam prin casă cu o pernă din ce în ce mai mare vîrîtă sub bluza de trening. Apoi „am născut“ păpușa care se numea Bebemic (pregătisem și alte păpuși care s-o înlocuiască la diferite vîrste), i-am pregătit trusoul, am învățat să spăl scutece și să pregătesc piure de mere cu biscuiți. Am urmat toți pașii din carte pentru a crește un copil sănătos și fericit – Bebemic a avut chiar și pojar, la un moment dat, și i-am desenat pe față puncte roșii cu carioca (care nu s-au mai șters, deci Bebemic a fost condamnat să fie bolnav de pojar *forever*). „Adina, tu nu te mai saturi de jocul ăsta?“ – m-a întrebat mama mea cea adevărată. Ba da, pe la șase luni mi-am abandonat copilul, mă plictisisem. De atunci, n-am prea mai avut curiozități materne, deși alți copii se jucau în continuare în spatele blocului de-a mama și de-a tata (de obicei, mama și tata erau două fete, căci băieții nu se băgau la jocuri din astea înjositoare).

Mai tîrziu, am aflat că *Mama și copilul* a fost un fel de biblie a tuturor mamelor din comunism, cele care nu o aveau pe acasă o împrumutau pe termen nelimitat de la mamele ce căpătaseră deja ceva experiență. Era singura sursă care îți făcea un minimum de instructaj – cum să „utilizezi“ copilul după naștere, în afară de sursele vii – alte mame, bunicile. Ca mulți alții, habar n-am cum de au reușit să se descurce mamele noastre fără scutece de unică folosință, fără mîncare pentru bebeluși pe rafturile de la Alimentară, fără cărți de *parenting* sau de consiliere, fără forumuri pentru mame și grupuri pe WhatsApp. Dar s-au descurcat, aplicînd regulile stricte de igienă și nutriție din *Mama și copilul*. Căci doar despre asta era vorba în carte, nu despre educația din primii ani de viață, nu despre mintea copilului. Aveai grijă de un copil din punct de vedere „tehnic“, în rest el creștea aproape de la sine.

Un fel de biblie a tuturor mamelor din comunism.

Nu-mi amintesc de copii hiperprotejați printre prietenii și colegii mei de clasă din școala primară. Poate doar Camelia, însă ea era crescută doar de o mamă și o bunică, și pe zi ce trecea împrumuta cîte ceva din aerul bunicii – era o fetiță care îmbătrînea cu toane și cu hachițe. Sau Florinel, însă mama lui era casnică, oricum nu avea altceva de făcut. O mamă casnică era pentru noi, ceilalți, un produs cu defect – de ce stă acasă? de ce nu merge la întreprindere? cu ce-și ocupă întreaga zi? cum de nu o ia razna de plictiseală? – cînd noi învățam la școală că „o zi trecută fără muncă și care să-ți fi rămas în minte“ era o zi inutilă, pierdută. Oficial, mama lui Florinel era pensionată pe caz de boală, dar nu arăta deloc ca un om bolnav. O mamă bolnavă zace în pat și ia medicamente, nu tropăie toată ziua pe culoarele școlii, din cancelarie și pînă la cabinetul tovarășei directoare, ca să ducă dintr-o parte într-alta flori și pachete. O mamă bolnavă nu vine în fiecare excursie cu clasa ca să-l facă pe Florinel să se simtă cel mai rușinat băiețel de pe planetă. Toții copiii sînt liberi și de capul lor, numai el e cu o mamă care îi suflă-n ceafă și care îi spune tot timpul să nu bea suc dacă a transpirat, pentru că sucul e prea rece, să nu mănînce porumb fiert că e de la țigani etc. Îl priveam cu milă pe Florinel, iar el încerca să facă față situației cu demnitate. Poate și din cauza asta, cînd a crescut mare a devenit polițist, ca să demonstreze că e bărbat. Oare cîte cazuri de genul ăsta nu sînt astăzi prin cabinetele de psihoterapie? Cîte Camelii nu suferă de depresie și anxietate, fără să-și dea seama care e cauza? De anxietate poți să suferi și fără să ai mame-crampon, ca în cazul meu, nu toate nevrozele din viața adultă ni se trag de la mame, însă există un adevăr aici – aproape toate fricile își au rădăcini în copilărie. Iar dacă ai copilărit într-un regim totalitar, e aproape imposibil să nu rămîi cu frici, nesiguranțe, duplicități.

Revenind la absența copiilor hiperprotejați de atunci, îmi amintesc că, după o anumită vîrstă (să zicem șapte ani, vîrsta școlară), era o rușine ca mama sau bunica să te supravegheze la joacă. Nu exista picior de mamă în spatele blocului, iar atunci cînd apărea vreuna, ori era chemată cu insistență ca să rezolve un conflict între copii, ori venea să-și adune plodul de pe drumuri. Pe la 12 ani, mă plimbam cu părinții pe Calea Moșilor și m-am întîlnit cu un coleg care era cu gașca lui de băieți. „Uite, au ieșit copiii la plimbare!“, a zis el și m-a arătat cu degetul, iar băieții, printre care era și unul care îmi plăcea, au rîs. De atunci n-am mai vrut să merg nicăieri cu părinții, am încercat de fapt să uit că am părinți pînă pe la 20 de ani. Copiii aveau o autonomie, iar primul pas în cîștigarea acesteia era cheia de gît, responsabilitatea de a veni singuri de la școală acasă, de a traversa intersecții, de a deschide ușa apartamentului, dincolo de care nu te aștepta nimeni. Veți spune: da, dar pe atunci nu se întîmplau atîtea nenorociri ca acum. Ba da, se întîmplau, dar nu se prea știa de ele. Pe Calea Moșilor, apartamentele erau prădate de hoți, tocmai murise Mihaela Runceanu într-un astfel de incident, pe la zece ani am văzut un nene care făcea niște mișcări suspecte în spatele unui tufiș, privind la copiii care se jucau, și multe altele. Este fals să spui să societatea comunistă era mai sigură. Atunci de ce copiii nu erau atît de sufocați de către părinți ca acum? Mă gîndesc că aveau mai mult timp liber ca s-o facă, însă tot acest timp liber era acaparat de o luptă permanentă pentru supraviețuire. După cinci ore de stat la coadă la unt, parcă nu mai aveai energie să-ți duci copilul la dansuri și la pian, nu mai aveai chef să-l supraveghezi atunci cînd își făcea temele, să și le facă și singur. De multe ori, creșterea copilului se rezuma la nevoile primare, la regulile stricte din cartea *Mama și copilul* – igienă și nutriție. Am crescut mai proști, mai inculți? Nu neapărat, pentru că, avînd mai multă autonomie, alegeam să învățăm și singuri ceea ce ne plăcea. Am fost mai puțin iubiți? Categoric nu, poate doar această iubire nu era atît de demonstrativă ca acum.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Primul pas: sare cu vagi urme de plastic

Așa am citit zilele trecute în *Vice* și apoi pe Enviromental Science and Technology. Asta mi se pare aproape de multe produse pe care deja le mîncăm. Iată un fragment din studiu:

A total of 39 different salt brands produced at geospatially different sites, including 28 sea salt brands from 16 countries/regions on six continents, were investigated. A wide range of MP content (in number of MPs per kg of salt; n/kg) was found: 0–1674 n/kg (excluding one outlier of 13 629 n/kg) in sea salts, 0–148 n/kg in rock salt, and 28–462 n/kg in lake salt. Relatively high MP content was identified in sea salts produced in Asian countries/regions. The abundance of MPs in unrefined sea salts (n = *25) exhibited significant linear correlations with plastic emissions from worldwide rivers* (r2 = *0.33;* p = *0.003) and with the MP pollution levels in surrounding seawater* (r2 = *0.46;* p = *0.021) in the published literature. The results indicate that not only is Asia a hot spot of global plastic pollution, as previous studies have suggested, but also that sea salt can be a good indicator of the magnitude of MP pollution in the surrounding marine environment.*

Deci primul pas: sare cu vagi urme de plastic. Și uite viitorul. Pasul al doilea, invers. Plastic cu vagi urme de sare. Ha-ha-ha. Și chiar cred că se vor naște, cum s-au născut în fapt după anul 2000, generații care vor considera firesc ca plasticul să nască sare. Marea plasticului va naște sare. Ce mișto! Trăim, nu glumă.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Mulți se întreabă de ce mor așa devreme fotbaliștii noștri celebri. Poate fi vreo explicație?

Mircea Lucescu a zis că oamenii trebuie să aibă grijă de ei, să își controleze viața, să nu derapeze. Fotbaliștii din acele vremuri puteau avea o existență interzisă altora, plină de plăceri deloc disponibile pe piața socialistă. Te poți gîndi că trăind așa, la limită, au rezistat cu ajutorul sportului, iar apoi, cînd au pus ghetele în cui, organismul s-a răzbunat. „Fac ce vreau cu viața mea“, spunea Ilie Balaci într-un interviu. Probabil că și reciproca se aplică. Fuma mult. Și de multe ori părea că fumează tristețe. Nu era un adaptabil. Pe teren fusese într-o categorie a lui și a rămas așa și după finalul carierei. Părea că nu își găsește locul. Era un tip deștept și acid, o personalitate care nu se potrivea cu un mediu în care trebuie să dai mult din cap de sus în jos, rar de la dreapta la stînga. Fotbaliștii mor repede și pentru că trăiesc repede, e o cantitate de evenimente mult mai mare decît întîlnește o persoană obișnuită în aceeași unitate de timp. La marii jucători din anii de dinainte de balamaua istoriei a contat și schimbarea statutului. Odată erau cineva, apoi au fost uitați. Nu era cazul lui Balaci, el a fost prea mare pentru a fi complet trecut cu vederea, alții însă au acuzat șocul, nu și-au mai găsit locul și au alunecat către un sfîrșit prematur. Poate unii se vor gîndi și la substanțele pe care sportivii le-au ingerat, nu neapărat cu știința lor, ca să reziste concurenței. Substanțe grele, care pot crea necazuri cu decontare ulterioară. Apoi, reconversia e o poveste complicată, și nu doar la noi. Nu toți campionii reușesc să trăiască împăcați cu ei după ce o termină cu sportul de performanță. Resimt grav pierderea unui soi de paradis sau măcar a unei rațiuni de a fi. Și toate se adună. Sau poate că nu e nimic din toate acestea. Poate că, pur și simplu, nu le place să îmbătrînească, ei, care au fost ca niște zei.

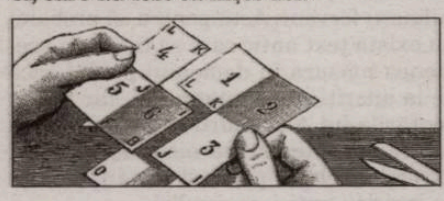

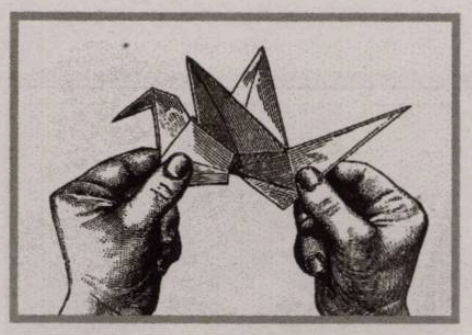

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Frumoasă a fost această carte

Ne cam mirăm cînd auzim că personalități străine sînt interesate în mod special de România. Ce-ar putea să-i intereseze așa mult aici, ne întrebăm noi, cei care, patrioți fiind, sîntem totuși mult prea conștienți de prea multele defecte ale țării ăsteia. Cum e posibil, de exemplu, să fii născut dintr-o veche familie aristocratică franceză, la un castel, și să ai numai cuvinte de laudă la adresa României și a Bucureștiului? Ei bine, de ce nu? Mai ales dacă e vorba despre perioada interbelică.

Scriitorul francez Jean d'Ormesson, cel dispărut anul trecut, a petrecut cîțiva ani în România, unde tatăl său fusese trimis ca diplomat. Deși era doar un copil, a rămas cu amintiri de neuitat din acea perioadă, dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial: „Politica era parte intimă din viața noastră familială. Nume ca Duca, Brătianu, Iorga și Maniu îmi erau, la zece ani, la fel de familiare precum Briand, Barthou, Chautemps sau Blum" – scrie el în ultima sa carte, tradusă și în românește la Baroque Books & Arts și intitulată, cu un vers de Louis Aragon, *Frumoasă a fost această viață. Totuși.* Sînt curios dacă mai e cineva printre românii noștri care să știe – fără Google – cine au fost pomeniții francezi.

Familia lui Jean d'Ormesson se împrietenise și cu mulți alți români celebri, ca Martha Bibescu, Elena Văcărescu, artiști, scriitori sau membri ai familiei regale române. Sinaia și Carpații erau locuri familiare, Calea Victoriei era „bulevardul cel mai cunoscut din toată Europa de Est", ambasada franceză unde lucra tatăl său se afla pe strada Biserica Amzei, ca și astăzi, iar Athénée Palace era „centru al tuturor conversațiilor și al tuturor intrigilor".

Dincolo de surprinzătoarele legături cu România și cu românii pe care le dezvăluie încă de la început în cartea sa, d'Ormesson își scrie, de fapt, memoriile, sub forma unui dialog cu supraeul său, un fel de conștiință care încearcă să-l judece, ca la tribunal. E, de fapt, o manieră nostimă prin care d'Ormesson reușește să treacă în revistă o însemnată parte din istoria Franței (în care strămoși de-ai săi au avut de jucat roluri destul de importante) și să descrie cu multe amănunte lumea cultural-politică franceză în mijlocul căreia el însuși a trăit pînă la o vîrstă foarte înaintată. Schițează portretele foarte multor personalități cu care s-a întîlnit de-a lungul anilor. A lucrat o lungă perioadă la UNESCO, a fost apoi director al ziarului *Le Figaro,* intersectîndu-se cu cei mai importanți scriitori sau politicieni ai Franței și cu mai toți președinții de după război ai republicii.

„Eu accept să fiu spînzurat."

Amintirile sale deschid o fereastră către interesanta și rafinata lume intelectuală franceză. Deși savuroase și pentru un cititor străin, îmi pot închipui că, pentru francezii familiarizați mai bine cu această lume și cu întîmplările ei, poveștile relatate de d'Ormesson pot fi cu atît mai captivante. În definitiv, avem de-a face cu un scriitor briliant, premiat cu Marele Premiu al Academiei Franceze pentru romanul *La Gloire de l' Empire,* fiind el însuși apoi invitat să ocupe unul dintre cele doar 40 de fotolii ale prestigioasei Academii Franceze.

Una din calitățile cărții la început pomenite e hazul cu care e scrisă, mergînd de altfel pe linia exprimată chiar de autor: „orice mare literatură îmi pare mereu amuzantă. (...) Toți cei mai mari (...) strălucesc prin veselie. Să nu mai vorbim de Rabelais sau de Cervantes, creatori ironici și comici ai romanului modern. Dar Chateaubriand, Stendhal, Flaubert, Zola înșuși mi-au părut mereu plini de haz. Și Cioran. Și Ionescu. Și Claudel. Să nu mai vorbim de Chaplin. Voi merge puțin mai departe – poate prea departe: aș susține, cu dragă inimă, că autor comic este și Kafka. Există ceva comic în *Procesul*. Există ceva comic și în *Metamorfoza* lui. Știu, desigur, că *Metamorfoza* este o tragedie existențială. Dar dacă metamorfoza unui tip care se transformă în coleopter nu este, în același timp, un subiect de comedie, eu accept să fiu spînzurat." Un scurt exemplu din felul deschis și vesel în care d'Ormesson privește literatura și lumea.

Scriitorul știe să ia partea anecdotică, plăcută și spirituală din fiecare întîmplare pe care a trăit-o. Un elogiu pe care-l face apei, apa pe care a băut-o și în care i-a plăcut să înoate toată viața, e de-a dreptul antologic. Într-un final mai serios al acestei ultime sale cărți, ajunge la chestiuni filozofico-științifice legate de timp și de Dumnezeu, pe care le tratează într-un mod impresionant.

Supraeul său din carte, care încearcă să-l judece, eșuează, copleșit de argumentele și vitalitatea „acuzatului". Acesta din urmă reușește, în ciuda exigentei conștiințe, să-și susțină temeinic cauza de *bon viveur* rafinat și intelectual, care, contrar aparențelor ușuratice, e în stare să prețuiască tot ce e valoros. Și da, revenind la mirarea de la început, s-ar zice că îi e mai la îndemînă unui aristocrat autentic, mai detașat decît alții de permanentele complicații cotidiene, să discearnă ce e bun și într-o țară mai lăturalnică. Vezi și cazul prințului Charles.

ready made

„Măgura – în româneasca nordică se dă această numire unor vârfuri de munți, sau singuraticilor munți. Nu departe de Ilva-mică jud. Năsăud este satul Măgura. Numirea se compune din cuvântul *gura* (de origine slavă) și *mă,* adică mare."

Arhiva Someșană, No. 7,
Năsăud, 1927

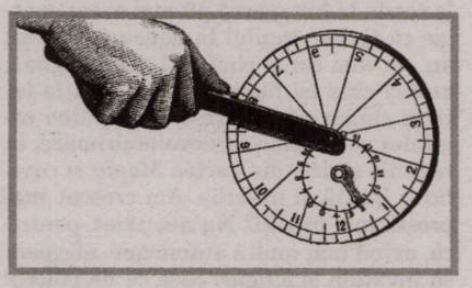

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Hybris și colesterol

Un erou cu două coarne închide triburile Gog și Magog pînă la sfîrșitul lumii în spatele unei porți de fier. Frumosul gest apare în *sura* 18 (al-Kahf) din Coran, și eroul e cu siguranță Alexandru cel Mare. A fost o vreme în Orientul antic cînd cam toată lumea avusese o dată în mînă, sau măcar văzuse în mîna altcuiva, o monedă cu figura lui împodobită cu coarnele de berbec ale zeului egiptean Ammon. Asemenea legende despre Alexandru au circulat în neștire din epoca elenistică încoace, iar multe au fost incluse în așa-zisul roman al lui Alexandru, scris sau compilat prin secolul III de un anonim (numit de istorici Pseudo-Kallisthenes). Episodul cu zăgăzuirea lui Gog și Magog e încorporat aproape simultan în Coran și în texte bizantine, din care unele, mai relaxate, dezvoltă o interpretare apocaliptică a lui Alexandru.

Traducerile romanului lui Pseudo-Kallisthenes fac treptat din Alexandru cel istoric un Alexandru moralizant, semiprofetic și protocreștin – și devin o sursă predilectă de monștri pentru arta romanică. E drept că, în unele redactări, el devine de-a dreptul un creștin (sau chiar musulman) fervent. Asta pentru că probabil nu există text antic care să fi fost în asemenea măsură în domeniul public, încă de la apariție, ca romanul lui. Iar reprezentările lui Alexandru în arta creștină – care mă interesează aici – se bazează aproape exclusiv pe acest roman, și deloc pe istoricii antici, mai solizi.

Prezența macedoneanului în biserici și catedrale se explică probabil prin faptul că povestea lui intră în conștiința publică medievală drept un fel de capitol-anexă al istoriei biblice. Într-unul din pasajele dedicate lui Alexandru din Vechiul Testament se vorbește de victoriile lui asupra întregului pământ și de felul în care ele au făcut inima lui să se semețească (1 Mac. 1:4, în registru istoric; Alexandru apare, de exemplu, și în Dan. 8:5-21, în registru vizionar). Tînărul general devine deci pentru creștini un exemplu clasic de trufie. Că spre sfîrșit a impus lumii grecești să-l trateze ca pe un zeu n-a frapat pe nimeni ca un semn de modestie compensatorie. Pe un capitel din catedrala din Basel, ridicarea la cer a lui Alexandru e sculptată alături de căderea în păcat și alungarea din paradis – echivalentul locului celui mai prost din avion care ți se poate repartiza.

În romanul grecesc, regele îi povestește într-o scrisoare mamei sale că a pus la cale să zboare ca să cerceteze cerul (nu ca să-l cucerească, pare mai mult un capriciu științific). S-a suit astfel într-un fel de coș zdravăn, la care a legat cu lanțuri doi vulturi înfometați, deasupra cărora ținea un fel de prăjini cu friptură în vîrf. Momeala face vulturii să zboare, pînă cînd o forță divină îi prăvălește din tăriile cerului, la zece zile de mers de armata lui. Alexandru nu se rănește, fiindcă – ne lămurește imediat textul – era doar în coșul lui. Tema a fost imediat turnată în artă în Orientul sasanid și schema a rămas apoi practic neschimbată în tot Evul Mediu, fiind cea mai populară reprezentare a lui Alexandru în arta creștină. E important de zis că, în originalul grecesc și în prima traducere latinească a romanului lui Alexandru, mijloacele de zbor sînt asigurate cu multă plăcere de vulturi, dar o traducere enorm de influentă din secolul X îi înlocuiește pe vulturi cu grifonii (deci cu vulturi cu adaos de lei). De-atunci încolo macedoneanul e tras în cer de grifoni, ilustrație pentru *hybris/superbia,* și scena apare frecvent în artă, de la mănăstirea Dochiariu de la Athos la catedralele de la Moissac și Nîmes în Franța, de la un relief bizantin de la San Marco în Venezia și un mozaic de pe podeaua catedralei din Otranto în Italia la reprezentări pe catedralele din Basel, Konstanz, Freiburg și, în secolul al XIV-lea, Köln. (O altă temă, apărută mai tîrziu în bisericile ortodoxe, este cea a Sf. Sisoe contemplînd trist scheletul lui Alexandru cel Mare, care într-adevăr nu pare să o ducă prea bine.)

În scena zborului, Alexandru, identificat uneori și prin inscripții, apare deci frontal, solemn în nacela lui experimentală (care uneori e un tron sau chiar un car), flancat de grifonii monstruoși, dar maiestuoși, care întorc capul spre el. După mintea mea se ivește totuși aici o mare problemă. Majoritatea artiștilor, care lucrau după caiete de modele, și marea majoritate a privitorilor, iar azi probabil toți privitorii, își închipuie că Alexandru ține în mînă un fel de sceptre sau lăncii (căci așa arată), care ajung chiar să semene cu un fel de flori cu lujere lungi. În realitate, cum știm, ceea ce ține el sînt acele prăjini cu ceva oi fripte în vîrf, cum zice textul și cum ocazional se vede foarte clar în cîte un manuscris iluminat sau în cîte o xilogravură. Întrebarea pe care mi-o pun este deci: cum poți sta tras în fir de aur, cu gloria lumii în obraji, contemplînd pătruns, de la înălțime, soarta muritorilor, în vreme ce pe prăjinile alea ți se scurge încet pe mîini sosul gras? Nu mai discut dacă avem aici un exemplu de cruzime împotriva animalelor, deoarece cred că asociația pentru protecția grifonilor se va autosesiza.

Legat de grifoni: se crede că pînă prin secolul VI nu se cunoștea în Occident povestea zborului lui Alexandru. Există însă un mozaic cu vreo două secole mai vechi în Piazza Armerina, care arată un grifon cu labele pe un fel de cutie în care se întrezărește fața unui om. Scena a fost interpretată în fel și chip de istoricii de artă (că, de exemplu, orice-ai face nu poți scăpa de Nemesis etc.), dar nu mi se pare exclus să fie legată de tema noastră.

Cînd, prin secolul al XVI-lea, romanul se traduce și în românește (după o traducere sîrbă), *Alixăndria* devine și la noi o mină de idei pentru pictura bisericească, că e vorba de Alexandru cu Por împărat, de Alexandru în infern sau, în Oltenia, de calul său Ducipal (gr. *Boukephalos).* Probabil însă pentru că variantele românești, cel puțin cele două pe care le-am văzut eu, nu cuprind și episodul cu zborul, el nu pare să fie reprezentat, dacă nu mă înșel, în bisericile românești. Altminteri, în decorația lor apar destui grifoni din bestiariile medievale (de genul *Fiziologului).* Tristețea zgripsorului rămas fără Alexandru – și fără cotletele sale.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Teribilele zile

– prozopopeea propagandei –

Teribile zile, acestea din urmă! Bine că au trecut.

Doamna Propaganda stătea la masa mea, sigură pe ea, îmbrăcată ca întotdeauna în alb imaculat, cu tenul curat și unghiile făcute la marea artă. Mă privea senin cu ochii ei albaștri, seducători. Recunosc că, de cîte ori o întîlnesc, mi se face un pic frică. Nici de data asta nu a fost altfel și vă rog să citiți mai jos un fragment din discuția noastră fără să uitați nici o clipă că tot ce i-am spus, cu teamă în suflet i-am spus…

Așadar, nu mai știu cum apăruse în fața mea. De unde venea? Unde se ducea? De ce se oprise tocmai la mine? Astea sînt întrebări al căror răspuns este imposibil de dat, în ceea ce o privește.

Vorbea înflăcărat. Mi-a spus că, dacă susțin referendumul, o fac pentru că îi urăsc pe homosexuali – e „referendumul urii". I-am spus că nu-i urăsc. I-am spus de ce cred că e firesc să gardăm căsătoria în fața tsunami-ului progresist. Argumentele mele n-au nimic comun cu ura pentru homosexuali, ci cu atașamentul la niște valori în care cred. Ba mai mult, i-am spus, m-am „căutat" foarte atent sufletește să văd dacă pot depista în mine urme de homofobie. Nu am găsit. Doamna mi-a replicat, cu siguranța unuia instruit în fața acestui gen de răspuns: „Ba îi urăști, dar nu-ți dai seama". În psihologie chestia are un nume – mi l-a spus, dar l-am uitat. Se întîmplă să urăști pe cineva, zicea, într-un fel în care nu-ți dai seama că-l urăști, iar manifestările tale exterioare, conștiente, nu sînt deloc de ură, dar inconștientul tău te ghidează ocult. Dar eu merg la vot conștient, nu inconștient, deci merg dintr-o manifestare care nu e de ură. Ba nu, zice ea zîmbind rece-strălucitor, tu urăști și acționezi din ură, dar nu-ți dai seama. Bine, zic eu, că acuma știți dumneavoastră mai bine decît mine ce-i în sufletul meu! „Știu, că de-aia sînt ceea ce sînt. Eu știu tot! Cînd îți zic ceva despre tine, așa e. Că tu știi altceva despre tine, chiar n-are nici o importanță." Îndrăznesc mai mult: nu găsești că situația e cam orwelliană, că-mi pui o etichetă fără să mă cunoști?

Intimă este o partidă sexuală de dormitor în grup.

„În ceea ce privește sufletul tău, ca și în toate celelalte care sînt ale tale, e cum spun eu, nu cum spui tu", a răspuns, cu un vag gest suveran. Și a continuat spunîndu-mi că, dacă votez la referendum, Dragnea va lua votul meu și va face ce vrea cu el – „Vezi cît de pervers e pusă întrebarea pe buletinul de vot?" I-am spus că despre Dragnea și ai lui am o opinie destul de clară pe care o manifest, de cîte ori se ivește ocazia, în Piața Victoriei. Pretind că știu de ce e în stare. Sigur că întrebarea este complet idioată (nu mă miră, avînd în vedere Guvernul care organizează referendumul!), dar în Parlament există acum o singură lege de modificare a Constituției, nu mai multe. Prin urmare, întrebarea din buletin, oricît de abstractă, nu se poate referi la alta. A zîmbit iarăși – poate că mă consideră cam nătîng, dar dacă e așa de ce-și pierde vremea cu mine? Toată lumea știe că doamna se ocupă de cei informați și deștepți, nu de unul ca mine. A răspuns „E cum zic eu!", într-un fel care închide și acest subiect. Și a trecut la altul: „Îți dai seama că acest referendum este o inacceptabilă intruziune a statului în viața intimă a persoanei?" Păi, am zis tot mai fragil în fața siguranței ei implacabile, e vorba despre căsătorie, nu despre viața intimă a persoanei. Trăim într-o lume în care intimitatea este complet despărțită de căsătorie. În plus, dacă admit că instituția căsătoriei este ceva intim, de ce statul laic o reglementează atît de strict? De ce există în toate Codurile Civile din lume atîtea norme care regulează căsătoria? Părerea mea este că aceste legi atît de precise despre căsătorie există tocmai pentru că nu se referă la intimitate. Intimă este, de pildă, o partidă sexuală de dormitor în grup. Statul nu interzice așa ceva și e normal să nu interzică. Dar statul interzice căsătoria în grup, ceea ce cred că e normal să interzică. Așadar, căsătoria nu este despre intimitate. Și nici măcar despre dragoste. Cîte mari iubiri nu există în afara căsătoriilor și cîte căsătorii nu există fără pic de iubire? Le interzice cumva statul? În schimb, anumite căsătorii – de pildă, cea promisă de părinți ori cea poligamă ori cea incestuoasă – sînt interzise de lege. Ce spun este, doamnă, că amestecați planurile. Acest referendum nu are de-a face cu intimitatea cuiva. Privirea doamnei capătă deja o notă de superioritate. Departe de a o încurca, argumentul meu pare că o îndeamnă, mai degrabă, să continue după un fel de „*talking points*" riguros. „Tu nu înțelegi că e cum zic eu?", răspunde calm, cu voce limpede, de cristal absolut. „Și să mai știi că, dacă se scrie în Constituție că nu poate fi căsătorie decît între bărbat și femeie, familiile monoparentale nu mai sînt recunoscute de lege." Stai puțin, răspund eu. Un asemenea text constituțional n-are nici o legătură cu filiația și cu rudenia – sînt cu totul alte instituții! Relația dintre părinte și copil nu se pune deloc în discuție. Părinții pot foarte bine să fie necăsătoriți și copilul lor e al lor fără umbră de îndoială. La fel și în cazul unui părinte singur; regula căsătoriei heterosexuale nu are absolut nici o incidență asupra relației lui cu copilul lui. Doamna oftează ușor. Nu cred că o enervez, căci dînsa nu se enervează niciodată. Dimpotrivă, e mereu calculată – unii zic chiar că nici n-are sistem nervos, de-aia e atît de dominatoare peste nervii oamenilor. Suspinul ei este, mai degrabă, unul de milă în ceea ce mă privește. „Dragul meu, e cum spun eu! Uite, scrie și pe Facebook", adaugă cu un surîs larg.

Nu știu dacă încăpățînarea de a gîndi cu mintea mea ce-mi spune doamna are vreun efect asupra ei. Mai degrabă, nu. De fapt, îi răspund degeaba. Așa că m-am gîndit să ies din postura de a da explicații și să-i pun eu o întrebare: „Eu mă întreb destul de des cum de sînt posibil. Dumneavoastră, doamnă, vă întrebați vreodată cum de sînteți posibilă?" Doamna Propaganda are răspuns la toate, mi-am zis. Și nu m-am înșelat. A avut răspuns și pentru întrebarea mea: „Sîntem foarte legați unul de celălalt, copile. Cînd vei găsi răspuns la întrebarea cum de ești posibil, vei găsi răspuns și la întrebarea cum de sînt posibilă. Răspunsul e același."

Of, teribile zile! Bine că au trecut…

PUBLICITATE

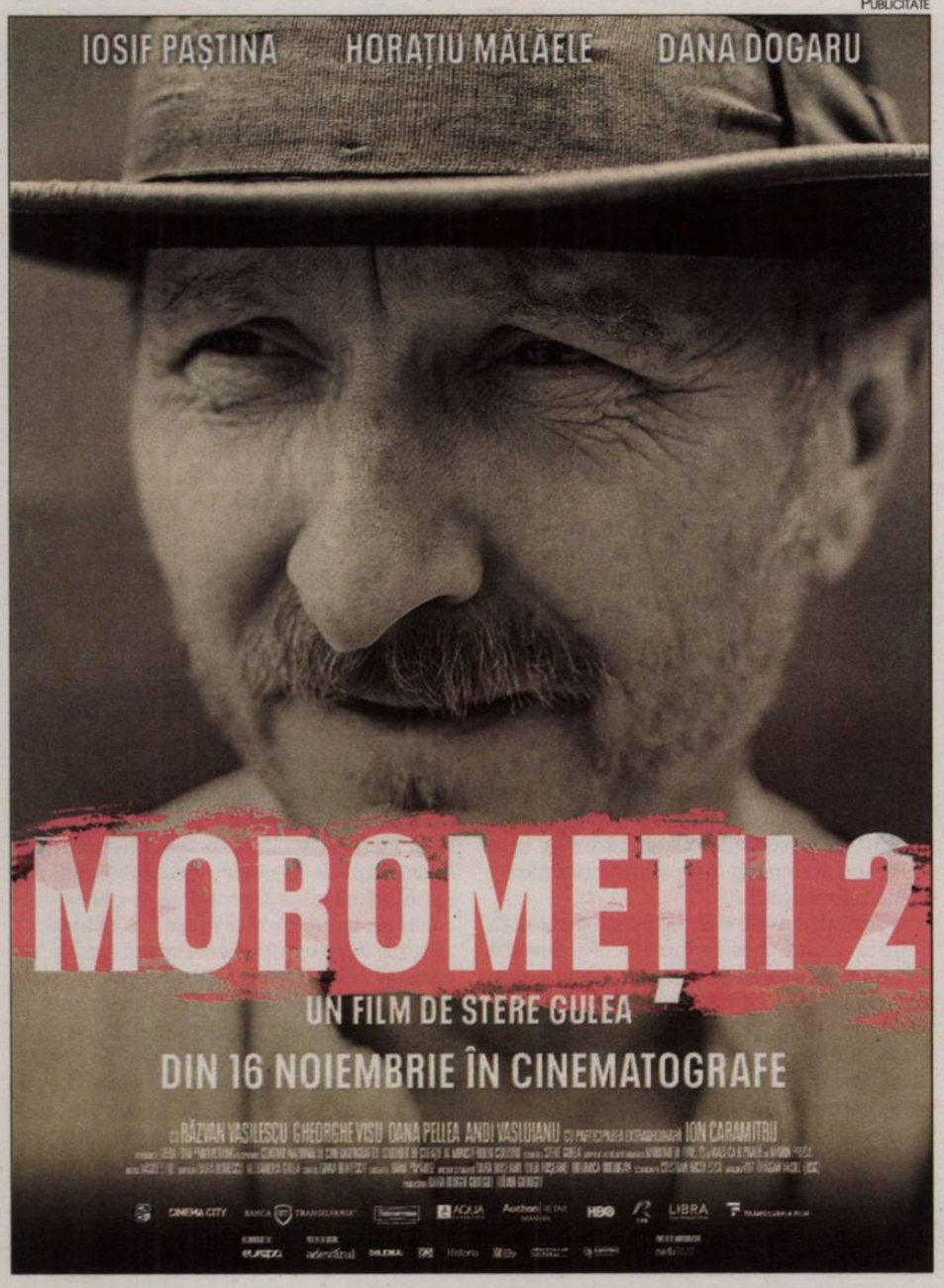

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

La șah

La jocul de șah, jucătorul salvează piese. Cum e cînd jocul de șah salvează jucătorul?

În Rusia finalului de an 1917, după Revoluția din Octombrie (25 octombrie / 7 noiembrie), cînd Vladimir Ilici Lenin a preluat puterea, instalîndu-se la cîrma noului guvern format de bolșevici, a fost înființată și o poliție secretă sovietică – CEKA, Comandamentul rusesc al tuturor rușilor – pentru (nimic mai previzibil în context) a identifica și a elimina amenințările la securitatea țării. Cum și pe ce baze se identificau aceste amenințări ține de tiparul bine cunoscut al regimului. Modalitatea eliminării, asemenea, iar de regulă lua forma execuției.

Avocat specializat în materie financiară și mare jucător de șah, Ossip Bernstein se încadra la fix în tiparul dușmanului de clasă, prezentat de propanganda sovietică. Cu atît mai mult cu cît ocupa funcția de consilier bancar, bănci care, prin simpla lor existență, erau prezentate ca o amenințare la adresa poporului. Nu a fost nevoie de mai mult pentru a-l transforma pe domnul Bernstein în ținta perfectă a poliției secrete sovietice, care l-a arestat și l-a condamnat pentru crime împotriva statului. Piesele erau pe poziții, urma execuția în fața plutonului.

Un ofițer de la fața locului a recunoscut numele lui Ossip Bernstein pe lista celor condamnați: era numele unui fost campion de șah din turneul Moscovei. Surprins și sceptic, cum o cerea regimul, l-a întrebat pe domnul Bernstein dacă el este într-adevăr jucătorul de șah în cauză. Răspuns afirmativ.

Pentru a fi sigur, însă, de identitatea celui care urma a fi executat, ofițerul sovietic l-a provocat pe Bernstein la un joc de șah. Dacă condamnatul pierdea jocul sau dacă era remiză, urma a fi executat în fața plutonului conform condamnării. Dacă cîștiga, se salva.

Cîtă tensiune s-o fi revărsat din mintea domnului Bernstein pe tabla de șah printre pătrățelele albe și negre, printre nebuni și pioni? Greu de zis. Cert este că a cîștigat, chiar într-un timp scurt, partida cu ofițerul rus.

Identitatea sa fiind astfel confirmată, lui Ossip Bernstein i s-a anulat condamnarea și a fost lăsat să plece teafăr.

Și dus a fost. Direct în Franța.

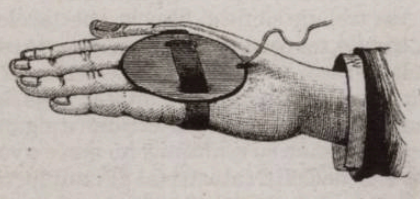

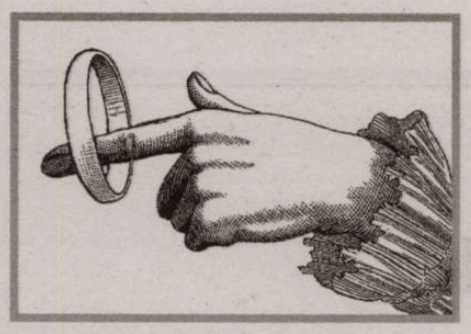

Selma IUSUF

legende urbane

Delta și drumul către ea

– partea a doua –

Vă povesteam acum o săptămînă cum am venit dinspre BIG Berceni în jos, de-a lungul zidului cu panouri glumețe ale mîndrului sector 4, căutînd o cale de a intra mai repede în Delta Văcărești. Citisem că intrarea principală e undeva dinspre blocurile de la Asmita Gardens, dar probabil că se trezise în mine un soi de Bear Grylls, căci am vrut să iau căile mai neumblate. Și, da, ardeam de nerăbdare să văd ce e acolo, iar ideea ocolului pînă la grupul ăla improbabil de blocuri înalte, răsărite în nimic, mă umplea de o vagă iritare.

Așa că deschiderea din zid mi-a părut o invitație cu brațele deschise. Pe aici o luăm! Drumul, vă ziceam, fusese practic tăiat în pămînt de roțile unor mașini. De-a stînga și de-a dreapta, buruieni înalte, flori de cicoare, niște rugi deja înnegriți de toamnă și moloz. Moloz de cine știe unde, or fi renovat oamenii prin oraș și l-or fi aruncat aici. Spărturi de gresie și faianță și zeci de saci albi din rafie plini probabil tot cu așa ceva. Sînt bucureșteancă sadea, așa ceva nu mă miră, așa că i-am dat înainte. Drumul continua prin vegetația înaltă spre o casă solitară în fața căreia era parcat un taxi galben. Nu se poate să fie ăsta drumul, mi-am zis. Dar direcția era bună, dacă o țineam așa, dincolo de casa aia ciudată, dincolo de buruieni, ar fi trebuit să se deschidă parcul.

Singurătatea acelei case în mijlocul pîrloagelor m-a făcut să încetinesc pasul. Ce naiba, eram pe proprietatea cuiva. Mi-au trecut prin cap cîteva scenarii de filme de groază belgiene (da, belgiene) și m-am imaginat petrecîndu-mi restul vieții înlănțuită într-un beci de pămînt negru și hrănită arareori cu un bol de fierturi dubioase de membrii unei familii incestuoase. Ah, divaghez.

Am ocolit larg casa pe la dreapta ei, pe un soi de cărare năpădită de buruieni, cu hotărîrea deja din ce în ce mai moale de a mă îndrepta spre locul năzuințelor mele. Lătrăturile furioase și baritonale ale unor dulăi pe care îi bănuiam imensi m-au făcut să iau cale întoarsă de unde am venit. Înapoi în șosea, lîngă gardul ăla drăguț.

Fîșîitul neîntrerupt al traficului, betoanele, zgomotul familiar al orașului pe Calea Văcărești. Am pornit de data asta cuminte spre blocurile Asmita. Mă tot uitam în dreapta mea, din ce în ce mai nerăbdătoare să ajung în oaza aia de verdeață despre care auzisem atîtea. Am grăbit pasul, mai că-mi venea să alerg.

În fine, vizavi de o benzinărie, un drum asfaltat ducea către mănunchiul înalt de șase-șapte blocuri botezat Asmita Gardens. Drumul, cu o bandă dus, una întors era sufocat de mașini care așteptau să iasă în Văcărești. Șoferii stăteau la volan și-și rodeau unghiile. Una dintre benzi era ocupată de mașini parcate pur și simplu în drum. Cei care veneau și plecau trebuiau să le ocolească și să se aștepte unii pe alții ca să se strecoare pe singura bandă rămasă liberă. Era greu să scapi din complexul ăla dincolo, spre oraș.

Am mers pe trotuarul dintre blocuri. În jurul lor fuseseră plantate diverse soiuri de conifere pitice și alte plante cu frunze mari, luxuriante, un furtun lung și verde încolăcea ceva tufe, semn că cineva avea grijă să ude acele Gardens. Blocurile sînt înguste și înalte, niște afișe mari anunțau că mai sînt apartamente de vînzare pe acolo, aveam senzația acută că sînt în altă parte, alt oraș, altă lume. The Projects. Sau un soi de, să mă iertați, *banlieue* pariziană mai bine îngrijită. Și, evident, mai scumpă, pentru că lumea a plătit bani serioși pentru un apartament acolo. Era viață în blocuri, în balcoane oamenii aveau biciclete, rufe și flori roșii.

Am văzut intrarea în Parc. Am fumat o țigară pe trotuar ca să mă țină doza de nicotină cît timp aveam să umblu pe acolo. Am stins-o cu grijă într-o scrumieră din scuarul dintre blocuri, să știți. M-am îndreptat spre intrare: niște trepte de lemn urcau puțin pînă în buza Deltei. Eram pe marginea unei căldări uriașe: pe fundul ei, în împrejmuirea unor dale colosale, oblice, de ciment, stătea, verde și aurie de la toamnă, Delta pe care am dorit atîta să o văd. Dar despre ea, în episodul următor.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

20. Operațiunea „Tămădău"

„Aseară [miercuri, 12 noiembrie 1947] la orele 20 Tribunalul Militar al Regiunei II-a București a pronunțat în ședință publică sentința în procesul conducătorilor fostului P.N.Ț. Au fost condamnați:

Iuliu Maniu – *temniță grea pe viață,* 10 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată

Ion Mihalache – *temniță grea pe viață,* 10 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată

Nicolae Penescu – *5 ani temniță grea,* 2 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată

Nicolae Carandino – *6 ani temniță grea,* 2 ani degradare civică, confiscarea averii și 1.000 lei cheltueli de judecată

Ilie Lazăr – *12 ani temniță grea,* 5 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată

Grigore Niculescu-Buzești – *muncă silnică pe viață,* 5 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată

Grigore Gafencu – *20 ani muncă silnică,* 5 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată

Alexandru Cretzeanu – *muncă silnică pe viață,* 5 ani degradare civică, confiscarea averii și 50.000 lei cheltueli de judecată."

În *Scînteia,* nr. 973,
13 noembrie 1947

Pedepse similare și pentru: Constantin Vișoianu, Victor Rădulescu Pogoneanu, Emil Oprișan, Florin Roiu, Emil Lăzărescu, Camil Demetrescu, Vasile Serdici, Radu Niculescu-Buzești, Ion de Mocsony Styrcea, Ștefan Stoica, Dumitru Stătescu. (n.r.)

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Prăbușirea cuvintelor frumoase

Televizorul trebuie să fie cît mai *„smart"* și mai de ultimă generație. Vechea figură de stil cu „fereastra deschisă spre lume" e tocită și ridicolă azi. Televizorul „deștept" e un element fără de care realitatea nu mai există. Comparația dintre cele două trebuie să dea o egalitate perfectă. Televizorul este realitate. Și invers. La fel ca telefonul „deștept". El e realitatea. Iar realitatea nu mai poate exista fără el. Pentru că doar el o confirmă, o validează. La fel ca laptop-ul cît mai subțire, ușor și ultradeștept. Cu cît mai „deștept", cu atît mai „real". Atenție! Nu mai „fidel". „Fidelitatea" cu care e „reprodusă" realitatea a murit de multă vreme. Realitatea nu mai e reprodusă. E multiplicată. Reproducerea are un mare și fatal inconvenient. Se vede că e „făcătură". Orice se vede că e „făcut" pierde imediat meciul cu noua idee de „valoare". Pentru că valoarea de azi e realitatea însăși. Iar ghilimelele, fie pentru „realitate", fie pentru „valoare", nu mai spun absolut nimic. Sînt inutile. Realitatea e ce se vede în televizor, în telefon, în ecranul computerului.

Așa trebuie să fie și filmele, spectacolele, cărțile, tot ceea ce apreciem că e „de calitate". Totul trebuie să fie „perfect real". Nu „cît mai aproape de realitate". Deja, în cazul ăsta, doza de imperfecțiune e gigantică. A semăna cu realitatea nu mai e o valoare. E defectul catastrofal al unui lucru vechi, depășit, inutil. După cum nici măcar realitatea însăși nu mai e suficientă. Trebuie să vezi direct *în inima* realității, pentru a fi o ființă autentică, din ziua de azi. Realitatea nu mai poate fi ea însăși fără hiperrealitate. Și, din moment ce vedem totul foarte clar, adică perfect, avem și senzația că înțelegem totul foarte clar. Adică perfect. Înțelegerea nu mai e rezultatul unui proces. E de la sine. Ceva instantaneu. Ca vederea. Ca auzul. Ca mirosul. Înțelegerea nu mai e un efort. Pentru că efortul era ceva caracteristic ființelor rudimentare. Înțelegerea e accesul cît mai rapid, la cît mai multe terminale, de cît mai mare calitate. E o chestiune de viteză. Cu cît ai un echipament mai performant de multiplicare a realității, cu atît participi și înțelegi mai mult din realitatea în care trăiești.

Nici măcar istoria nu mai e un proces de înțelegere. Pentru că avem senzația că, dacă putem vedea prezentul atît de clar, adică perfect, putem vedea și în trecut, cu aceeași claritate. Bunăoară, un discurs înflăcărat – un discurs alcătuit din cuvinte înlănțuite într-un anume fel, așa încît să creeze imagini, senzații, stări – e ceva tipic pentru negura trecutului. E ceva caracteristic pentru etapele primitive ale dezvoltării, cînd nu puteai să arăți realitatea, ci trebuia să o „zugrăvești" într-un discurs. Iar preocuparea pentru a alcătui un discurs din cuvinte „frumoase", azi, e aidoma apucăturilor ființelor umane din trecutul foarte îndepărtat. Ființele alea care desenau pe pereții peșterilor ceea ce vedeau în jurul lor. La ora asta, doar bătrînii, adică cei care își permit luxul de a avea timp, mai vorbesc „frumos". E haios, ce-i drept, dar complet inutil. Adevărata provocare contemporană e să vorbești cît mai concret. Să utilizezi un repertoriu de cuvinte care nu încearcă să reproducă realitatea, ci o multiplică. Și fac asta cît mai performant. Pentru că e o tîmpenie să ai cuvinte cu mai multe semnificații. Alterează mesajul și calitatea multiplicării. Creează o imagine neclară. Astea sînt, în cel mai bun caz, filtre „vintage". Altminteri, complet demodate și ridicole. Exact ca efectele alea de pagină, romb, inimă, steluțe, de la schimbările de cadre pe care le făceau strămoșii din primele zile ale istoriei televiziunii.

În situația asta, e cît se poate de clar că politica e altă chestie inutilă. S-a dovedit din plin în istoria pe care o vedem acum atît de limpede. Politica e o sforărie ieftină, primitivă, pe care o făceau unii, demult. Adică o chestie de vorbe. Complet ridicol! Deci unii care ascultă cu gurile căscate discursul înflorat al unuia. Genul ăla de discurs care seamănă cu mai recentele treninguri de fiș. Ce tembelism... Cică să te inspire, să te entuziasmeze și să-l votezi. Parc-ar fi într-un film alb-negru. Azi știm cu toții că viața reală, politica reală, tot ce se întîmplă pe lume înseamnă acces la resurse. Deci e simplu. Nu e de pierdut vremea cu floricele discursive de acum un secol. La ce bun? Știm că realitatea e dură. Știm că ficțiunea e depășită oricînd de puterea realității. Știm că trebuie să fii puternic sau să faci parte dintr-un grup puternic pentru a supraviețui. După cum știm și că, deși avem terminale super-performante, tot legea junglei ne guvernează viețile.

Păi, dacă golănia, cruzimea, lipsa de scrupule, ura orbitoare și setea de răzbunare pe orice, dacă toate astea fac parte din ființa umană reală, de ce s-o ascundem? De ce să-ncercăm s-o fascinăm sau s-o adormim cu discursuri – așa-zis – frumoase? De ce s-o anesteziem cu idealuri? Nu e asta o cruntă manipulare? Ba da! Dar discursul contemporan, hiperconcret, și dezlănțuirea „umanului" nu sînt tot manipulări? „Ba da, dar măcar știm cu cine avem de-a face! Ne manipulează unul de-al nostru, pe limba noastră, spunînd cu glas tare tot ce n-aveam noi curaj să spunem nici măcar în șoaptă...", zic unii dintre noi. „Avem acces egal la realitate? Păi, atunci, să nu ne mai explice nimeni ce e bine și ce e rău. Că asta putem vedea și singuri. Important e să ne apărăm, cu orice preț, capacitatea de a cumpăra terminale cît mai performante! Pentru că ăsta e progresul. Restul nu mai contează! E vorbărie. E discurs gol. Sînt cuvinte care par frumoase pentru unii, dar care nu țin loc nici de foame, nici de telefon, nici de televizor!"

Petre GURAN

Premisele medievale ale ideii ortodoxe

Dintre toate națiunile ortodoxe pe care le cunoaștem astăzi (greacă, rusă, română, bulgară, sîrbă, georgiană etc.), singurele care au beneficiat neîntrerupt de un stat medieval și modern, care să le asigure o infrastructură civilizațională, au fost națiunile rusă și română. Nedesăvîrșirea lor în ipostaza medievală (din punct de vedere modern) era de natură cultural-lingvistică: limba ortodoxiei era limba greacă, și doar în plan secund și incomplet (fiindcă nu era tradus întreg patrimoniul patristic) slavona bisericească. Astfel, limbile vernaculare rusă și română au fost excluse din ideea ortodoxă practic pînă în secolul al XVII-lea, cînd începe să apară o producție spirituală în limbile vernaculare. Semnificativă în acest sens este apariția unei literaturi omiletice autentice (mitropolitul Varlaam și Antim Ivireanul, Teofan Prokopovici și Platon Levșin) și hagiografice *(Viețile Sfinților* în traducere românească de mitropolitul Dosoftei, în adaptare rusească de Dimitrie de Rostov) și, în cele din urmă, traducerea *Filocaliei* (în românește din anii 1760, dar fără să vadă lumina tiparului, în rusă abia în secolul al XIX-lea prin traducerea lui Teofan Zăvorîtul). Pentru mai multă precizie cronologică amintim că limba română a cunoscut o explozie inițială la mijlocul secolului al XVII-lea[1], dar efortul de traducere s-a rezumat la Sfînta Scriptură, textele liturgice cele mai folosite, viețile sfinților și un număr infim de texte teologice. De aceea nu s-a produs imediat un transfer cultural în limba vernaculară care să permită o dezvoltare spirituală autonomă în limbă modernă. În cazul românesc, de-a lungul secolului al XVIII-lea, nivelul formației înalte a fost preluat de limba greacă, ce a pătruns parțial și în cult. Românizarea cultului s-a definitivat abia către 1800.

Cu toate că s-au bucurat de statalitate medievală, rușii și românii au cunoscut la începuturile statalității lor un fenomen pe care l-aș numi *dedublare statală,* care a minimalizat impactul existenței statului. În cazul Rusiei constatăm deplasarea centrului politico-religios către nord-estul spațiului locuit de ei în secolele XIII-XIV, în urma invaziei mongole, care a avut drept consecință despărțirea unei Rusii occidentale (cnezatul de Halici în secolul al XIII-lea, care acceptă prima formă de uniație) de o Rusie orientală. Rusia occidentală a fost preluată de-a lungul secolelor de forme politice integrate Europei latine, fie că vorbim de principatul lituanian al lui Gedimin și al urmașilor săi, care au pendulat între catolicism și ortodoxie, fie de integrarea în regatul polonez, care a dus la formularea celui de-al doilea uniatism (Brest, 1596), dar și a unei reacții identitare ortodoxe, care a asigurat Kievului un rol important în dezvoltarea identității ortodoxe în secolul al XVII-lea. Rusia orientală a fost inițial captivă în imperiul mongol, ulterior aspirînd la o integrare europeană care a născut tensiunea dintre ființa națională și proiectul statal al țarului Petru cel Mare. Cele două Rusii nu au pierdut din vedere originea lor etnică comună și aspirația religioasă convergentă pe latură ortodoxă, dar nu s-au putut reuni decît ca rezultat al unui context politic foarte special: declinul puterii otomane, dezagregarea regatului polonez și competiția statelor occidentale pentru controlul estului și sud-estului Europei, care au creat un moment de dezechlibru militar permițînd Moscovei extinderea spre centrul Europei.

Un fenomen pe care l-aș numi dedublare statală.

În mod foarte asemănător, grupul etnic al romanității sud-est europene a cunoscut mai multe tentative de coagulare statală, dar stabile au rămas cele două țări românești formate pe exteriorul arcului carpatic în secolul al XIV-lea. Deși sentimentul unității etnice a fost perceput din Evul Mediu, cele două state, Moldova și Țara Românească *(Vlașcoe Zemle,* în traducere slavonă medievală, Ungrovlahia în greacă), nu au imaginat o unitate politică pînă la Mihai Viteazul, iar după acesta ideea unității a rămas la nivel de discurs, eventual deziderat politic. Astfel, și statalitatea acestor două națiuni ortodoxe a păstrat un element de nedesăvîrșire care a permis expresia altor forme și a altor vehicole de unitate, între care cea ecleziastică a jucat un rol preponderent.

Această morfologie a structurilor statele medievale din estul Europei a permis dezvoltarea cîtorva trăsături definitorii ale *ideii ortodoxe*. Prima trăsătură definitorie, dictată în cel mai înalt grad de factori exteriori, constă în difuzarea *ideii ortodoxe* într-un număr foarte mare de actori statali, adică multiplicarea statalității bizantine cu menținerea unității bisericești. Fărîmițarea statală a Europei est- și sud-est europene corespunde peisajului politic al Evului Mediu european și este determinată de un complex de factori externi și interni. Bizanțul de pînă în secolul al XII-lea era mai degrabă excepția. Raportul dintre dispariția factorilor de coeziune ai Imperiului Bizantin și consolidarea unei Biserici bizantine ca actor politic de sine stătător fac obiectul unei dezbateri istoriografice noi[2]. Fapt este că instituția istorică a Bisericii bizantine nu numai că a supraviețuit fărîmițării statale a Imperiului, ci a fost principalul factor al răspîndirii civilizației bizantine în spațiile ieșite gradual de sub autoritatea politică a Constantinopolului. Astfel, prin intermediul gîndirii politico-religioase transmise de clerul bizantin, fiecare din statele apărute pe teritoriul Bizanțului sau la frontierele sale a preluat în secolul al XIII-lea și pretenția de a fi state succesoare sau chiar de a se substitui instituției imperiale cu sediul permanent la Constantinopol timp de opt secole, după cucerirea acestuia de către cruciați în 1204. Aceste replici ale Bizanțului s-au extins în nord pînă la Kiev și Moscova, în vest pînă la Palermo/Siracuza, Veneția și Dubrovnik, în est și sud pînă la statele armenești din Anatolia și la statele creștine din Caucaz.

Ideea ortodoxă se formulează incipient încă în Bizanțul tîrziu (adică între 1204 și 1453), în opoziție nu doar cu politicile religioase ale unor împărați bizantini (Mihail al VIII-lea, Ioan al V-lea, Ioan al VIII-lea și Constantin al XI-lea), ci uneori cu însăși dorința de supraviețuire a Imperiului Bizantin. Tipul acesta de nonrezistență bazată pe o intuiție duhovnicească îl putem observa în predarea Tesalonicului turcilor în 1387 de către despotul Manuel Paleologu (viitorul basileu) sau în închinarea Muntelui Athos către otomani (1430) în schimbul păstrării statutului de autonomie, cu un rol diplomatic interstatal, și a proprietăților de pe continent. Această *idee ortodoxă* este simultan preluată în multiplicitatea variabilă a statelor balcanice (țaratul/țaratele bulgărești, regatele, țaratele și despotatele sîrbești, despotatul lui Dobrotici), în statele medievale românești, în Lituania kieviană și Moscova vasală tătarilor, în Trebizonda, Mistra sau în Tesalonicul desprinse de Constantinopol, în Mangopul Crimeii. Apoi, după extinderea Imperiului Otoman în tot bazinul Mediteranei răsăritene și al Pontului, rămîn să joace rolul de *purtătoare ale ideii ortodoxe* doar domniile românești și marele cnezat al Moscovei, pe cale de a se transforma în imperiu rus în secolul al XVI-lea.

[1] A se vedea, în *Dilema veche,* articolele mele intitulate „Funcția «imperială» a limbii române" (9 și 23 martie 2017).

[2] P. Guran, *From Empire to Church and Back, In the aftermath of 1204,* RESEE, 2007.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Un franciscan radical

Recenta apariție a *Laudelor* lui Iacopone da Todi, în colecția „Biblioteca italiană", coordonată de Smaranda Bratu Elian și Nuccio Ordine (Humanitas, 2018), este realmente un eveniment cultural. Grație științei și talentului profesoarei Oana Sălișteanu, avem astăzi în limba română o excepțională traducere, fidelă, expresivă și curajoasă, a unei părți atent selectate din creația franciscanului Iacopone da Todi, care s-a bucurat de o largă popularitate de-a lungul secolelor. *Laudele* sînt scrise într-o limbă de dinaintea lui Dante, iar stabilirea textului original a constituit o problemă în sine pentru generațiile de editori italieni. Versiunea românească beneficiază de o prefață semnată de unul dintre marii specialiști în opera lui Iacopone, profesorul Matteo Leonardi, astfel încît cititorul este invitat, cu pasiune intelectuală, să facă un parcurs deopotrivă cultural și spiritual. Într-adevăr, poezia lui Iacopone, ludică și viguroasă, mistică și polemică în același timp, prezintă pe lîngă interesul filologic și literar indiscutabil, și unul în ordinea culturii spirituale, înfățișîndu-ne portretul unui franciscan radical.

Se știe că noutatea Sfîntului Francisc din Assisi a generat o sensibilitate religioasă care a hrănit o cultură identificată astăzi ca franciscană. Este suficient să avem în fața ochilor Assisi și alte cîteva locuri marcate de prezența franciscană în Umbria și Toscana pentru a realiza imensa înrîurire pe care aceasta a avut-o asupra artei: de la *Christus patiens,* de pe crucile pictate, la picioarele căruia se află Francisc, pînă la Giotto și la exuberanta iconografie care a inundat bisericile și capelele din Italia și Europa medievală. Spiritul franciscan exprimă extazul în fața splendorii creației și totodată radicala renunțare la cutume și norme sociale, o fraternitate duioasă și în același timp o aspră desprindere de lume pentru o încredințare totală în mîinile Providenței. Acest spirit a dat naștere, înlăuntrul propriei comunități, atît *Itinerariului minții în Dumnezeu* al lui Bonaventura, ales ministru general al Ordinului și cardinal, cît și așteptării înfrigurate a timpurilor din urmă, într-o riguroasă sărăcie și renunțare, proprie celor numiți *spirituali*.

Pe un astfel de fundal, în opera poetică a lui Iacopone ne întîlnim cu portretul unui franciscan care și-a asumat riscul spiritual al gesturilor de ruptură. Căci dacă nu ar fi acoperite de viața mistică, radicală prin esența sa, asemenea gesturi nu ar fi decît grandilocvență, intransigență stearpă sau extravaganță deșartă. De aceea sînt rare și dezvăluie o personalitate în luptă cu ecoul lăuntric al constrîngerilor mundane. *Laudele* lui Iacopone transmit această renunțare la sine și la lume pentru urmarea lui Hristos pe cruce și proclamă „nebunia crucii" împotriva acomodărilor, a ipocriziei, a slavei deșarte și a științei universitare. Convertit după moartea soției, care purta în ascuns, pe sub veșmintele scumpe, un ciliciu, Iacopone fusese crescut în cultura vremii, în subtilitățile retorice ale poeziei curtenești și în cele ale teologiei spirituale. Însă schimbarea vieții după modelul lui Francisc, în care recunoaște un nou „patriarh" *(Lauda* 40), aduce o vigilență extremă față de cîntecul de sirenă al obișnuințelor și al iubirii de sine. Acestora le preferă antinomia crucii, așa cum apare încă din *Lauda* 2: „Eu fug de crucea ce mă mistuiește / căci eu dogoarea ei n-o pot răbda". Strivit între experiența inepuizabilă a tainei divine și mărginirea limbajului omenesc, rănit de iubirea lui Hristos, Iacopone își trăiește pînă la capăt intensitatea desprinderii de condiția lumească, atingînd maxima libertate cînd se recunoaște în Dumnezeu sau cînd se blestemă cu nesaț *(Lauda* 81). Vigoarea, intransigența și, într-un anume sens, eroismul acestei vieți pe cruce străbat poemele satirice sau polemice, în care papa Bonifaciu VIII este înfruntat direct, dar și capodopere literare ca *Lauda* 70 *(A Raiului Stăpînă),* prototip al „laudei dramatice" și izvor de inspirație pentru „reprezentațiile sacre" medievale. Iacopone da Todi merită citit și astăzi pentru întreaga forță a geniului său de o radicală expresivitate.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

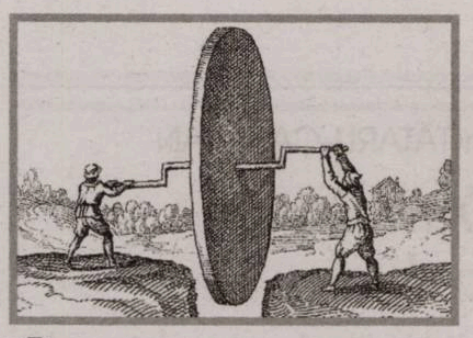

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Khashoggi și busola

În ultimul său articol pentru *Washington Post,* jurnalistul saudit Jamal Khashoggi scria despre nevoia disperată a lumii arabe de a avea o presă liberă. Observa Khashoggi că o singură țară arabă – Tunisia – a fost clasificată drept „liberă" în cel mai recent raport al Freedom House. Una singură. Alte trei – Iordania, Maroc și Kuweit – sînt „parțial libere". În restul lumii arabe e beznă.

La data publicării textului, Khashoggi nu mai era în viață de două săptămîni. Povestea e deja cunoscută. Pe 2 octombrie a intrat în consulatul țării sale din Istanbul pentru a obține un banal act de stare civilă. Nu a mai ieșit niciodată și, odată cu dispariția sa, Arabia Saudită s-a scufundat în cea mai gravă criză de relații publice pe care a avut-o de înfruntat de la 11 septembrie 2001, cînd s-a aflat că o bună parte dintre atentatorii care au lovit teritoriul american erau saudiți.

Cel mai ignorat subiect al agendei internaționale.

Detaliile sînt îngrozitoare și încă nu sînt în întregime cunoscute. Ceea ce se știe sigur e că Jamal Khashoggi a fost omorît, iar trupul său a fost dezmembrat de angajați ai guvernului de la Riad trimiși special în Turcia.

După ce inițial a negat cu toată forța orice implicare în dispariția jurnalistului, administrația saudită a făcut o întoarcere la 180 de grade și a admis că omul nu mai este în viață. Narațiunea pe care, fără prea mare succes, încearcă să o acrediteze Riadul spune că în interiorul consulatului a izbucnit un conflict spontan care, ulterior, a degenerat. Saudiții au anunțat deja mai multe măsuri împotriva unora dintre persoanele care au luat parte la asasinat.

Pe fondul indignării și protestelor internaționale, stratul de ipocrizie care guvernează relațiile dintre state a devenit, poate, mai evident ca niciodată în ultimii ani. Oribila moarte a lui Khashoggi e folosită de aproape toate părțile implicate pentru a marca puncte în meciul global al falsei moralități. Și atunci vedem condamnări neconvinse, indignări fără prea multe urmări și o dorință aproape transparentă ca saudiții să găsească cumva calea de mijloc prin care o crimă odioasă să fie cumva explicată și justificată.

Iar atitudinea asta e cel mai vizibilă la omul de la care lumea liberă așteaptă să dea direcția morală și corectă în astfel de cazuri: președintele Statelor Unite ale Americii. Donald Trump preferă să emită propoziții pe model „fluxul conștiinței" fără a lua însă vreo decizie care ar putea să dăuneze relațiilor bilaterale. Trump vorbește despre locurile de muncă din industria de armament, încearcă să acrediteze versiuni ale poveștii convenabile criminalilor de la Riad sau mimează ridicol și fără efect fermitatea. Amărăciunea cu care unii dintre criticii săi se întreabă „ce s-ar fi întîmplat dacă în loc de saudiți ar fi fost iranieni" e cumva relevantă.

Singură, Angela Merkel, cea aiuritor acuzată că permite islamizarea Europei, a vorbit cu subiect și predicat despre nevoia unui embargo pentru exporturile de arme către guvernul de la Riad. Doar ea. Tăcerea care a urmat n-a fost încă spartă de nimeni altcineva.

Situația e dificilă pentru cei mai mulți dintre partenerii externi ai Arabiei Saudite, care se văd constrînși de opinia publică să reacționeze, însă sînt obligați să își măsoare cuvintele de teamă că relațiile cu regatul ar putea fi grav afectate.

Sumele uriașe de bani pe care saudiții sînt dispuși să le cheltuiască pentru a-și atinge scopurile sînt folosite, azi mai mult ca niciodată, ca levier în relațiile internaționale. Iar puține țări sînt dispuse să riște. Recentul exemplu al Canadei e cumva grăitor. După ce ministrul de Externe canadian, Chrystia Freeland, și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu soarta unor disidenți saudiți, toate relațiile comerciale dintre cele două state au fost suspendate, iar cele diplomatice sînt la cel mai scăzut nivel din istorie. Un alt caz recent ține de tentativa saudită de a provoca, deocamdată fără succes, o schimbare de regim în Qatar. În schimb, micul stat arab se vede încă supus unor presiuni inimaginabile în lumea civilizată.

Pe de altă parte, e imposibil de ignorat o altă față a poveștii. Sub conducerea prințului moștenitor Mohamed bin Salman, Arabia Saudită a intervenit în conflictul civil din Yemen în ceea ce e astăzi cel mai ignorat subiect al agendei internaționale. Campania de bombardamente și blocada navală inițiată de saudiți, cu sprijinul unor aliați din regiune, a provocat una dintre cele mai grave crize umanitare din istoria recentă. E cumva legitimă întrebarea de ce valurile de indignare internațională nu vizează mai ales acest subiect. În subsidiar, ne putem întreba dacă tînărul și nestăpînitul Mohamed bin Salman ar fi avut îndrăzneala să patroneze asasinarea unui critic într-o reprezentanță diplomatică dacă, acum trei ani de zile, comunitatea internațională i-ar fi dat cu rigla peste degete în momentul în care a decis să ucidă nediscriminatoriu oameni în Yemen.

Întrebări de felul acesta se pot pune cu miile, și nu neapărat legate de acest Nicu Ceaușescu saudit.

Mai aproape de noi avem un război în Ucraina pe care Occidentul încearcă cel mai adesea să nu îl vadă. Da, în Ucraina e încă război. Rezultatul e că, atunci cînd nu modifică granițe, rușii doboară avioane civile pline cu nevinovați. La fel de aproape, în Turcia, campionul dezvăluirilor despre cazul Khashoggi, Recep Tayyip Erdogan, trimite în închisori aproape toată elita jurnalistică, culturală și politică fără ca guvernele din Vest să intervină cu cine știe ce convingere.

Busola e stricată, fiecare se luptă pentru sine. Libertatea pe care jurnalistul saudit o cerea în ultimul său text nu e posibilă fără practicarea unei responsabilități ale cărei costuri pot fi uneori mari. Lumea liberă trebuie să se întrebe dacă, pe termen mediu, preferă să aibă de-a face cu lideri de grupări criminale pe post de șefi de stat sau de guvern. Fie asta, fie unele pierderi financiare punctuale sînt totuși un preț rezonabil pentru un aer respirabil.

Asasinarea lui Khashoggi trebuie lămurită. Însă pînă nu devine foarte clar cum am ajuns aici și cum putem preveni astfel de cazuri, ea nu va rămîne decît o furtună în ciclul de știri. Vor fi alți și alți morți mult mai puțin plînși decît un editorialist de la *Washington Post,* fost apropiat al guvernului saudit, care a subestimat instinctele de ucigași ale foștilor săi prieteni.

***Teodor Tița** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

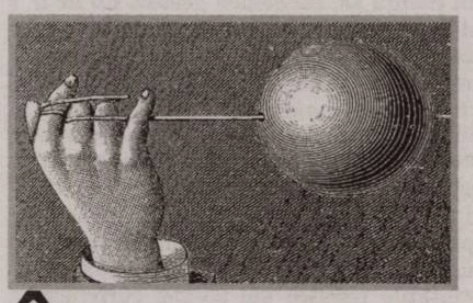

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Speranțe pentru Opoziție

În Polonia, partidul populist și eurosceptic Lege și Justiție (PiS), la putere de trei ani, a cîștigat alegerile locale de duminica trecută. Însă rezultatele sînt încurajatoare pentru partidele de opoziție, care au obținut cîteva victorii importante în marile orașe. Pentru Europa valorilor liberale, e un semn bun.

De fapt, despre asta a fost vorba la aceste alegeri, mai mult decît despre politici de urbanism și probleme sociale aflate în sarcina autorităților locale: despre valorile democrației. Campania electorală a urmărit, mai mult decît cu alte ocazii similare, exact acest clivaj între dreapta extremă, populistă și eurosceptică, și liberalismul pro-european. Mobilizarea populației pentru scrutinul de duminică a fost importantă: s-au prezentat la urne în jur de 50% din cei înscriși pe listele electorale. E cea mai mare participare la alegerile locale din 1990 încoace.

PiS a obținut în jur de 32% din voturi. E mai puțin decît cele 37% cîștigate la parlamentarele din 2015, dar mai mult decît cele 27% obținute tot la locale în 2014. Principalul partid de opoziție, Platforma Civică, a cîștigat în jur de 25% din voturi, aproape la fel ca în 2015. Iar fostul său partener de coaliție, Partidul Popular Polonez, a obținut 16%. Cea mai mare înfrîngere pentru partidul Lege și Justiție s-a produs la Varșovia. Rafal Trzaskowski, candidatul Platformei Civice, a cîștigat detașat cu 54%, învingîndu-l pe contracandidatul său Patryk Jaki, ministrul adjunct al Justiției. De altfel, PiS nu a reușit să cîștige în nici unul dintre marile centre urbane ale țării. Aceste rezultate nu spun mare lucru despre partidele aflate în competiție. Pe de o parte, putem crede că electoratul a transmis un avertisment partidului aflat la putere. Primul avertisment, după trei ani de guvernare PiS. Un fel de cartonaș galben arătat cu un an înaintea alegerilor europarlamentare și parlamentare programate în mai 2019. Și cu doi ani înaintea prezidențialelor din 2020. Pe de altă parte, ieșiți victorioși după acest scrutin, oamenii Puterii se vor simți, poate, încurajați să continue așa-zisele reforme ale statului și să meargă mai departe pe calea democrației „illiberale" pe care au luat-o și alte țări din regiune.

Ieșiți victorioși după acest scrutin, oamenii Puterii se vor simți, poate, încurajați să continue așa-zisele reforme ale statului.

Sînt, totuși, cel puțin trei semne că schimbarea este posibilă. La fel ca alte partide populiste de dreapta, PiS s-a dezvoltat cu precădere în zonele rurale și suburbane și nu a reușit să pătrundă în marile orașe. Ceea ce reprezintă o oportunitate pentru Platforma Civică să convingă, la nivel local: autonomia de care se bucură regiunile în raport cu guvernul central le permite primarilor din Opoziție să-și promoveze propriile politici locale și să demonstreze, măcar la acest nivel, că pot oferi o alternativă. Exemplul din marile orașe poate fi apoi „exportat" la nivel național.

În al doilea rînd, nu trebuie neglijat cît de mult a contat, la aceste alegeri, capacitatea de mobilizare, de-a lungul ultimilor ani, a societății civile: sutele de proteste, de petiții, de articole critice au ajutat partidele de opoziție să-și structureze mesajul și, mai ales, au descurajat o parte din electoratul sensibil la discursul conservator și populist al PiS. Cele cîteva victorii obținute de partidele de opoziție pot fi trecute măcar parțial în contul „străzii".

Nu în ultimul rînd, victoria lui Rafal Trzaskowski la Varșovia are o încărcătură simbolică importantă: contracandidatul său Patryk Jaki e unul dintre artizanii controversatelor reforme ale Justiției și o voce puternică a Puterii. E un semn că, măcar în capitala Poloniei, electoratul respinge viziunea populistă a PiS. Ce lipsește însă din discursul vehement critic al Opoziției e perspectiva optimistă: reformele introduse de PiS nu sînt ireversibile și, dincolo de derapajele temporare, dincolo de riscul momentan al izolării, Polonia își poate continua parcursul european.

Coordonatoare: Adina POPESCU

Ocupația: părinte

Texte și opinii de:

- Gabriela MAALOUF (specialist NLP pentru copii și părinți)

„Ziua de mîine a copiilor noștri“

- Otilia MANTELERS (psiholog, specialist în parenting)

„Un dialog cu părintele perfect“

- Ioana NICOLAIE (scriitoare)

„Sub ciocan“

- Iulian TĂNASE (scriitor)

„Dacă întunericul ar fi de jucărie...“

argument

Copilul-proiect sau copil pur și simplu?

Mă întîlnesc uneori pe stradă cu oameni pe care nu i-am văzut de multă vreme și-i întreb ce au mai făcut. Îmi răspund: „Am făcut un copil. În momentul de față, e cel mai important proiect al meu“. Încep să-mi arate poze pe telefonul mobil – copilul la naștere, la șase luni, la un an, la grădiniță. Unii chiar și-au prelungit „proiectul“ inițial și au făcut și al doilea copil. La fel și pe Facebook – oamenii au cîte un plan de viață, caută un job bun, se căsătoresc, fac rate la bancă pentru a-și permite o casă, apoi vine și copilul, ca o continuare firească a tot ce s-a întîmplat pînă atunci. Copilul bifat pe un *To do list* sau un copil dorit care n-a avut șanse să apară pînă cînd alte lucruri au fost puse la punct, copilul care se naște sub presiunea societății, a celor din jur, „E timpul să faci și tu un copil!“ Copilul se transformă într-un soi de *powerpoint,* bine argumentat și construit, care ar cîștiga orice *pitch.*

Pe de altă parte, se pare că în România a apărut fenomenul numit *overparenting,* care îi are drept victime pe copiii supraprotejați. Copiii care se trezesc la ora 7, merg la școală, la *after-school,* fac o mie de teme, merg la înot și la pian și care cad frînți pe la ora 10 seara. Copii ocupați. La fel ca adulții, de altfel, și după modelul lor. Copii pentru care viața e din start o competiție – să se afirme, să ia premii, trofee, să învețe germana mai repede decît fetița din vecini, să cînte mai bine decît băiatul de la doi, chiar dacă nu au nici un strop de talent. Părinții, la rîndul lor foarte obosiți, își proiectează asupra lor visuri pe care nu au avut vreme să și le împlinească. În același timp, acești copii trebuie să fie mereu în siguranță. Să nu răcească. Să mănînce mereu sănătos, să nu dea iama în ciocolată. Să fie duși și luați de la școală cu mașina. Deși părinții au cele mai bune intenții pentru ei, se transformă în niște colete – preluat de acasă, dus, returnat etc. Joaca, mai ales în parc, sub supravegherea mamelor, bunicelor sau a bonelor, face și ea parte uneori din program. E, de fapt, o joacă în cușcă și care diferă foarte mult de joaca generației mele, de copii liberi, în spatele blocului, țopăind la „Elasticul“ sau îmbrîncindu-ne la „Frunza“.

Ce înseamnă să fii un părinte bun? E o cauză sau o meserie oarecare? De fapt, aceasta este tema acestui Dosar. Au răspuns în primul rînd specialiști în *parenting* și psihologi, apoi părinți – mame și tați care vorbesc despre relația cu copiii lor sau despre propria copilărie. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Otilia MANTELERS

Un dialog cu părintele perfect

Viața părinților care trăiesc vremurile de azi este una complicată și grea. Se trezesc dimineață, duc copiii la grădiniță sau la școală, aleargă să ajungă la timp la serviciu, plătesc rate la bancă, se întorc seara istoviți acasă pentru a petrece orele rămase din zi alături de copiii lor. Le rămîne puțin timp pentru sufletul lor, care încet-încet începe să se ofilească sau să se pietrifice. Presiunile sînt mari pentru părinții de azi, iar cînd spun acest lucru nu mă refer doar la cele financiare. Pentru că, așa cum sigur ați observat, există presiunea de a fi nu un părinte bun, ci unul... perfect! Aceștia sînt părinții mult prea implicați, denumiți și *helicopter parents*.

Sigur, există și polul opus al părinților, care nu se informează și cred că un copil crește de la sine, fiind adepți ai ideii că așa cum au crescut copiii de mii și mii de ani, la fel pot crește și ai noștri. Ceea ce este adevărat, însă nu este neapărat și benefic pentru familiile în care părinții au suferit traume emoționale. Psihologia și epigenetica arată că acești părinți vor perpetua, inconștient, traumele și la generațiile viitoare de copii, iar aici aș cita specialiști precum dr. Mark Wollyn, dr. Rachel Yehuda și alții.

În calitate de psiholog, de specialist în *parenting* și de mamă, am văzut numeroase trend-uri în *parenting* în ultimii zece ani, toate apărute ca urmare a dorinței uriașe a românilor de a face lucrurile altfel decît generația anterioară. Toate apărute din nevoia adîncă de a vindeca traumele pe care le-am trăit cînd eram copii în sînul familiei noastre și al societății impregnate de opresiunea comunismului. Însă ceea ce observ la miile de părinți pe care i-am întîlnit – inclusiv la mine – este un lucru comun: toți vor să nu greșească! Toți vor să fie părinți perfecți. Iar această dimensiune a noastră, a românilor, de a fi perfect eu o văd ca pe o moștenire a comunismului, cînd erau valorizați pionierii cu multe trese colorate pe umeri și cu zeci de insigne în piept. Așa cum am fost și eu. Repet, tot ce descriu aici ca trăsături ale părinților preocupați de copiii lor a fost și mai este adeseori valabil și pentru mine. De aceea și văd atît de bine această generație a noastră.

Pentru a evidenția motivele subtile și profunde ale părinților zilelor noastre de a practica ceea ce eu numesc *overparenting*, voi schița un dialog cu un părinte imaginar (care va fi cînd mama, cînd tata), dialog pe care acum îl pot scrie cu compasiune față de acest părinte și în care sînt sigură că mulți părinți se regăsesc (inclusiv eu însămi).

– De ce vrei să nu greșești în relația parentală?

– Pentru că vreau să fiu o mamă bună pentru copilul meu!

– Iar dacă greșești, ce se întîmplă?

– Mă simt groaznic. Mă simt vinovată. Ca și cum aș vrea să dispar. Ca și cum nu merit să trăiesc.

– Deci dacă greșești față de copilul tău, vrei să dispari.

– Da.

– Și el cu cine rămîne în timp ce tu dispari? În timp ce tu ești preocupată să fii perfectă?

– Mda...

– Tu ești una dintre acele persoane care atunci cînd erau mici trebuiau să fie perfecte?

– Da! Perfectă la școală– să am rezultate extraordinare, perfectă pentru familie – să nu îi dezamăgesc cu nimic, perfectă pentru prieteni! Iar acum trebuie să fiu perfectă la serviciu și acasă!

„Copiii nu sînt cărți de colorat. Nu trebuie să-i umpli cu culorile tale preferate."

KHALED HOSSEINI

„Dacă niciodată nu ai fost urît de copilul tău, înseamnă că nu ai fost niciodată părinte."

BETTE DAVIS

„Jocul este forma cea mai înaltă a cercetării."

ALBERT EINSTEIN

„Adultul nu știe că, pînă și în chestiunea cea mai dificilă, copilul îi poate da un sfat util."

F.M. DOSTOIEVSKI

– Deci a fi perfect este ceva ce tu cunoști în mod intim...

– E aerul pe care îl respir de cînd mă știu. Și ca bebeluș am fost perfectă – unde mă puneai, acolo stăteam. Nu plîngeam din orice.

– Și acum ai extins perfecțiunea și în calitate de părinte.

– Da, se pare că asta am făcut. Am vrut să fac totul ca la carte. Să nasc natural cu orice preț. Să alăptez neapărat pînă la 2-3 ani. Să cumpăr scutece bio și să mă spetesc spălîndu-le de zece ori pe zi. Să îmi duc copilul la cea mai bună grădiniță. Să îl înscriu la cinci cluburi pe săptămînă. Ca să fie și el perfect... Să fiu sigură că el va fi un adult perfect. Să mă asigur că atunci cînd va fi mare, el îmi va mulțumi că am fost un părinte bun.

– Iar dacă te uiți la relația cu copilul tău, a fi un părinte perfect este despre tine, despre copil sau despre relația voastră?

– Hmm... e despre mine. E 99% despre mine... Ce rău îmi pare să văd asta. Uneori, copilul meu parcă ar vrea să îmi zică: „Mama, oprește-te din ce faci! Stai liniștită și așază-te un pic. Cînd te joci cu mine, joacă-te pentru că îți e drag, nu pentru că ai citit într-o carte că joaca îmi face bine. Cînd mă duci la 7 ani la clubul de engleză, de înot, de karate, amintește-ți că în vremurile preistorice copiii nu mergeau la alte triburi să le învețe limba lor, nu învățau toate nebuniile pămîntului. Am nevoie de joacă multă, dar mai ales de timp cu tine, în care nu mă înveți lucruri! Timp în care tu doar stai și te bucuri de mine. Însă văd că îți e greu să te bucuri de mine, pentru că nu te bucuri nici tu de tine!"

– Așa e... nu te bucuri de tine. De ce?

– Pentru că nu îmi place de mine așa cum sînt... Mie îmi place de mine doar cînd sînt perfect. De-aia lupt să fiu perfect, ca să nu fie nevoie să stau față în față cu mine însumi, așa imperfect cum sînt. Că nu mă cunosc altfel decît în goana de a fi perfect. Sînt în goana asta, fiindcă nu pot să stau față în față cu durerea că nu am fost acceptat decît atunci cînd eram perfect. De-aia alerg non-stop. Cînd am fost mic, am fost plăcut doar cînd am performat. Cînd am fost eu însumi, nu m-a băgat nimeni în seamă. Așa că am făcut tot ce a fost nevoie ca să fiu văzut și m-am șters pe mine, cel care eram înainte să devin perfect. Iar acum nu știu cine sînt eu cu adevărat. Nu mă cunosc.

– Asta înseamnă că adeseori, cînd ești cu copilul tău, nu ești tu cel adevărat.

– Uneori da, alteori nu. Din fericire, o parte din mine e autentică. Sînt sigur că iese și partea mea adevărată la suprafață, altfel cred că nu m-aș mai bucura de viață niciodată.

Alteori, dialogul acesta despre a fi părinte perfect arată astfel:

– De ce nu vrei să greșești față de copilul tău?

– Pentru că nu vreau să îl traumatizez. Nu vreau să treacă prin ceea ce am trecut eu cînd eram mic, răspunde părintele cu ochii umezindu-se de o lacrimă grea.

– Nu vrei să îl traumatizezi...

– Nu. Nu aș putea duce povara faptului că l-am traumatizat, că el suferă din cauza mea.

– Aha... Dar dacă îl traumatizează altcineva și nu e vina ta? Atunci e mai ușor de dus?

– Hm... Doamne, sună al naibii de egoist, dar e mai ușor de dus dacă copilul suferă, dar nu din vina mea.

– Deci e mai ușor de dus pentru tine suferința copilului din vina altcuiva decît din vina ta.

– Da.

– Deci este iar despre tine... și nu despre copil, ceea ce întreprinzi tu cu el. Despre a fugi de sentimentul de vinovăție.

– Da. Vinovăția este un sentiment greu de dus... Dacă o simt, ajung în gaura mea neagră...

Așa cum vedeți din dialogurile imaginare de mai sus, mulți dintre părinții preocupați excesiv de relația cu copilul lor o fac pentru sine, nu pentru copil. Pare că e totul despre copil în *parenting*-ul modern, cunosc această capcană numită „pentru binele copilului", dar în realitate este tot despre noi înșine – pentru ca noi, la sfîrșitul zilei, să avem sentimentul că am făcut o treabă bună. Că nu am greșit. Că am fost perfecți și azi! Sau că, iată, a mai trecut o zi, iar noi am reușit să nu ne simțim vinovați. Findcă sentimentul de vină este insuportabil. Dacă te simți vinovat de ceva, atunci asta înseamnă ca tu să simți că ai făcut ceva rău. Că nu ești bun. Că nu meriți nimic. Și e foarte greu să simți aceste lucruri. Cînd erai copil ai primit aceste mesaje de la cei apropiați, ai învățat că vinovăția e grea și că, pentru a scăpa de sentimentul „nu sînt valoros, sînt defect", trebuie să arunci vina pe altcineva sau să fii perfect. De aceea fugim de vinovăție...

Parenting-ul e bun și e important. Toate lucrurile menționate în dialoguri sînt adevărate – vrem să ne iubim copiii așa cum au ei nevoie! Ce vreau să spun cu asta este faptul că a merge la cursuri sau ședințe de *parenting*, a citi cărți despre psihologia copilului este un lucru extrem de valoros. Îl fac și eu. *Parenting*-ul este acea parte a psihologiei aplecată asupra relației cu copilul. Psihologia nu poate fi contestată, așadar nici *parenting*-ul nu poate fi contestat. Ceea ce are nevoie de introspecție este motivul pentru care ne preocupăm excesiv de copiii noștri, așa cum am văzut în cele două dialoguri de mai sus. Nu ajută acel *parenting* care îți dă sfaturi despre cum să îți crești copiii, fără să se preocupe de sinele părintelui. Fără conversații sincere precum cele anterioare. Nu ajută *overparenting*-ul pentru că ajungem să trăim doar pentru copil. Repercusiunile asupra copiilor sînt mari, ele fiind practic aceleași pe care le reproșăm și noi părinților noștri, doar că atunci cînd vor fi mari, în loc să spună „Părinții mei m-au neglijat, m-am simțit abuzat emoțional și/sau fizic", așa cum spune generația noastră, copiii crescuți de părinții care practică *overparenting* vor spune: „Mama și tata s-au preocupat atît de mult să fie părinți perfecți, încît eu m-am simțit insignifiant în toată povestea lor".

După părerea mea, un *parenting* echilibrat este acela în care focusul părintelui este pe cunoașterea personală, pe a ști cine este el însuși, pe a cunoaște granițele dintre ființa copilului și a sa, pentru că ele sînt tulburi la majoritatea oamenilor. Subconștient, facem confuzie între copil și cine eram noi cînd eram copii. Credem că facem ceva bun pentru copil, cînd, de fapt, îndreptăm ceva pentru copilul care eram noi odinioară. Apoi, focusul mai trebuie să fie pe relația cu copilul, nu pe a avea un copil perfect și pe a-l repara pentru a funcționa. Nu îl ajută pe copil să fie singura noastră sursă de fericire, pentru că se simte presat de atîta responsabilitate. Nu ne ajută nici pe noi, părinții, fiindcă nu mai ajungem să ne trăim sinele nostru adevărat.

Otilia Mantelers *este psiholog, specialist în* playful parenting *și autoarea cărții pentru copii* Secretul Monstrului, *Editura Humanitas Junior. Susține conferințe și cursuri pentru părinți de peste șapte ani, fiind unul dintre primii instructori de* parenting *din România. În timpul liber scrie articole pentru părinți pe otiliamantelers.ro.*

Copilul, ca o jucărie stricată pe care părintele o aduce la psiholog

dialog cu Valentin Radu ARSENE

Ce înseamnă, din punct de vedere al psihologului, să fii un bun părinte?

Un părinte bun înseamnă să nu fii un părinte rău. Poate sună ca o glumă, dar aș vrea să relaxez puțin presiunea asupra părinților. Mai potrivit ar fi să ne dorim de la părinți să fie suficient de buni. Este foarte la îndemînă să imaginăm principii și reguli ideale cu care să torturăm părinții. Acum avem acces la cunoaștere și încep să apară date relevante din studii serioase despre *parenting*. Dar cînd aprinzi prima dată lumina în camera în care pînă ieri aveai doar o lumînare, te cam apucă groaza. După asta, poți să te apuci de muncă sau să stingi lumina la loc. Cam asta fac cei prinși de ideile antivaccinare: sting lumina pentru că se simt copleșiți de perspectiva efortului de a trăi într-o lume a cunoașterii și preferă să se întoarcă pe tărîmul irațional al gîndirii magice, în căutarea miracolelor salvatoare. În realitate, noi nu putem fugi din viața noastră.

Un răspuns simplu ar fi că un bun părinte poate avea în vedere în mod real interesul copilului, nu doar ca intenție declarată. Este cea mai mare provocare și cel mai de preț dar pe care îl poți oferi: să vezi omul de lîngă tine, să-i asculți vocea și să încerci să-i înțelegi alcătuirea unică. Părintele pleacă în relația cu copilul său din pozitia de „obiect" de dependență. Este un statut de zeu, de Creator. Vă imaginați ce măgulitor poate fi pentru ego-ul unui părinte. Dar misiunea lui va fi să se dea jos de pe piedestal, să se lase provocat și să iasă din dinamica zeu-adulator. Un bun părinte nu cultivă dependența copilului pentru a-și hrăni importanța și utilitatea, ba mai mult, folosește nevoia copilului de atașament pentru a-i încuraja autonomia, autenticitatea și în final independența.

Un părinte bun este un părinte disponibil, încărcat cu energie, nu devitalizat, iubitor și stabil emoțional. Copiii au nevoie în mod fundamental de un „procesor extern" care să le regleze emoțiile pentru a face față stresului de a fi într-o lume în care trebuie să îndure frustrare pentru a și îndeplini nevoile.

Problemele apar cînd părinții sînt fie traumatizați, fie imaturi emoțional. Din păcate, mulți se raportează la copil ca la o jucărie stricată pe care o aduc la psiholog, ca la atelierul de reparații. Provocarea multor terapeuți care lucrează cu copii este să prindă și părintele în cabinet. Am auzit colege de breaslă care încearcă să facă intervenții cu părinții în pragul ușii, atunci cînd părintele „azvîrle" copilul „defect" în cabinet. Alții condiționează lucrul cu copilul de participarea părintelui – de exemplu, la două ședințe cu copilul este necesară o ședință cu părintele sau chiar cu ambii. Ideea din spate este că un copil exprimă simptomul familiei care, ca orice sistem, va descărca tensiunile prin veriga cea mai vulnerabilă. Eul părinților are puterea să mascheze conflictele, să păstreze aparențele și chiar să falseze, dar inconștientul copiilor se va conecta mereu la adevărata realitate emoționala a familiei.

Există o zicală: copiii sînt oglinda familiei. La aceste lucruri se referă, pentru că dacă nu există traume obiective, externe, cauza tulburărilor emoționale și comportamentale este mereu în familie. În cazul copiilor mici, chiar și atunci cînd vorbim de traume evidente, problemele reprezintă un eșec al familiei de gestionare și procesare a impactului emoțional, iar reglarea copilului este aproape imposibilă cît timp figura de sprijin este ea însăși traumatizată.

În cazul părinților imaturi, relația cu copilul devine o relație între doi copii, dintre care unul trebuie să aibă grijă de celălalt. Conflictele apar pentru că se ciocnesc nevoile a doi copii, și din păcate nu este nici un adult prin preajmă care să-i calmeze și să-i consoleze.

Un bun părinte nu va pune niciodată copilul să se confrunte cu imposibila dilemă de a alege între relația cu părintele de care este dependent și sine, între atașament și autenticitate: „Dacă mai faci așa, nu te mai iubesc".

Care ar fi obsesiile părinților din ziua de azi?

Obsesiile sînt tot cele vechi, dar cu formă actuală, și sînt legate de plăcere, sexualitate și absența suferinței, la care se adaugă mai nou obsesia pentru performanță. De fapt, lucrurile se complică prin presiunea culturală și lipsa de conectare autentică cu sine care să ne dea reperele despre ce este bun și sănătos. Suferințele nevindecate și ipocrizia fac ca lucruri firești, naturale, să devină obsesii.

„O viziune simplă despre ce au nevoie cu adevărat copiii de la părinți."

Care ar fi traumele cele mai „comune" din copilărie (nu mă refer la traume majore, precum abuzuri, divorțuri etc.)?

Neglijența, experiența lipsă, ceea ce nu a fost prezent și ar fi fost îndreptățit să fie. Relația părinte-copil este singura relație inegală, în care dependența este îndreptățită, iar lipsa lucrurilor hrănitoare fizic, psihic și emoțional nu va conduce spre creștere, ci spre dependență.

Pentru ca un copil să se simtă dorit și bine primit trebuie să o simtă pe mamă fericită. În caz contrar, copilul va lua personal nefericirea mamei, indiferent de cauza acesteia. Mai tîrziu, în viața adultului, căutarea fericirii va însemna orice îl va face să se simtă dorit. Acest mecanism explică excesele de tot felul: de posesiuni, de putere prin căutarea recunoașterii sociale și profesionale, de aspect fizic, pînă la excesele de substanțe, relații, comportamente de risc etc. Privind circular, adultul va căuta fericirea adunînd tot felul de lucruri și experiențe pe care să le ofere fantasmat mamei, în speranța de a o vedea fericită, pentru ca în final să se simtă dorit în lume, iar la nivel inconștient să creadă despre sine: merit iubire, sînt bine așa cum sînt, sînt în siguranță, sînt o persoană capabilă, pot obține ceea ce doresc.

Cît de important este pentru un copil să crească alături de o mamă și un tată? Dar dacă ar fi vorba despre două mame sau doi tați?

Este ca și cum ai spune că singurul principiu de alimentație pentru o viață sănătoasă e să avem un meniu variat. Dar acest lucru nu este suficient. Mai este vorba de calitatea alimentelor, cît de hrănitoare sînt, de cantitate și de potrivirea la nevoile de alimentație. Această idee presupune să mănînci periodic și cînd îți este foame. În problema cu părinții, acest principiu vizează abilitățile relaționale – mai simplu spus, să poți înțelege cînd copilul tău are nevoie de hrană, cît și ce.

„Copilul este ca o oglindă care te amețește puțin. Sau ca o fereastră. Totdeauna copilul te intimidează ca și cînd știe el ce știe. Nu te înșeli, pentru că spiritul lui este puternic, înainte ca tu să-l pipernicești."

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

„Fără mamă nu se poate iubi. Fără mamă nu se poate muri."

HERMANN HESSE

Acest fel de problematizare indică o viziune simplă despre ce au nevoie cu adevărat copiii de la părinți. Aici aș face o distincție între rolul de mamă și cel de tată, și funcția de părinte, pentru că nu orice mamă și orice tată este obligatoriu părinte. Mama și tata sînt genitorii fizici, cei care își pun materialul genetic la temelia unei noi ființe umane. Părinții însă sînt cei care iubesc, hrănesc, reglează emoțional, investesc timp și se dedică creșterii.

În SUA, pentru că acolo se fac cele mai multe cercetări, studiile arată că un copil nu are nici o problemă specifică dacă este crescut într-un cuplu homosexual. Cel mai important este să nu cădem în capcana generalizărilor, pentru că excepții nefericite sînt peste tot, iar dacă este să facem o analiză cantitativă, în cazul majorității vom găsi întotdeauna mai multe exemple de părinți iresponsabili.

Cît despre temerea legată de orientarea sexuală a copiilor crescuți de cupluri gay, cel mai naiv contraargument ar fi că toate persoanele gay se nasc în cupluri heterosexuale.

Este un subiect delicat, care trebuie tratat cu înțelegere și răbdare. În sine, situația poate fi comparată cu fenomenul antivaccinare, unde deși datele științifice indică clar o realitate, există oameni prinși într-o reacție emoțională de teamă, care își construiesc o altă viziune asupra realității.

Cum poate fi încadrat copilul într-un plan de viață mai larg? În fond, copilul este „un proiect"?

Mai nou, oamenii sînt tentați să vadă copiii ca pe un proiect, mai explicit, în stil corporatist, sau implicit, prin proiectarea propriilor dorințe și așteptări de viață. Partea amuzantă este că va fi mereu un proiect „ratat". El își va rata ținta finală și va fi mereu o surpriză dacă „proiectul copil" are alt obiectiv decît acela de a-și găsi și exprima unicitatea. Dar asta este partea frumoasă, umană a poveștii.

Cum comentați sintagma des folosită în ultima vreme „pentru viitorul copiilor noștri"?

Viitorul chiar le aparține. Noi nu putem decît visa la el. Prezentul însă este al nostru și aici ne este și puterea, și responsabilitatea. A ne iluziona despre controlul viitorului înseamnă a ne deresponsabiliza de prezent, iar asta e o mare greșeală pentru noi și un mare deserviciu pentru copiii noștri.

Fiecare relație părinte-copil repune în scenă o epopee despre așteptări și dezamăgiri, sacrificii și eforturi inimaginabile, suferințe, dar și bucurii sublime, dar peste toate trebuie să se scrie în final o poveste despre iubire a umanității, pentru care nu este niciodată prea tîrziu.

Îmi vine în minte o replică din monologul final al unui film de Oscar de acum cîțiva ani, *La grande bellezza: „Altrove, c'è l'altrove. Io non mi occupo dell'altrove"* („Dincolo este ce e dincolo. Eu nu mă ocup cu ceea este dincolo"). Pentru mine aceste cuvinte spun că adevărata iubire știe că este cel mai important lucru din lume (în prezent), dar știe că nu e lumea (în viitor). Adevărata iubire este întotdeauna smerită.

Valentin Radu Arsene *este psihoterapeut, membru al ISTT (Institutul pentru Studiul și Tratamentul Traumei).*

a consemnat Adina POPESCU

Robert BĂLAN

Special

Mult timp după ce s-a născut fii-mea m-am simțit așa... special. Eram Tată. Aveam misiunea galactică de a duce mogîldeața prin parc. Și de a ajuta la diverse chestii.

Din ziua în care s-a născut mogîldeața n-am mai avut un serviciu cu program fix. Așa s-a întîmplat. Aveam, în schimb, program zilnic de mers la piață și în parc. Gătit, doar eu, cel puțin o dată pe zi. Aveam program de cîntat „un elefant se legăna...“ Ajungeam la 99 de elefanți și ea tot nu adormea. Și nervi. Și frustrare. Și lipsă de activități pentru adulți. Și lipsă de prieteni. Și atît.

Și forumurile de mame. De alimentație tradițională. Și cărțile de *parenting*.

Dar nimic nu m-a pregătit pentru următorul moment...

...în care mogîldeața a început să zică NU. Și nu numai că a început să zică, dar, din acel moment, nu a mai fost chip să o convingi că e altfel. Nu aflasem de nicăieri că acest moment există în viața fiecărui copil. Habar nu aveam de *tantrum*-uri.

Uram deja cărțile de *parenting* – bine, eu n-am citit decît vreo două, la restul am aflat ideile rezumate de alții – și forumurile, așa că din cauza lor n-a fost chip să pun în practică ce îmi sufla intuiția mea feminină. Adică sînt foarte bune și utile, dar în viață nu-i ca-n cărți, se știe. Emoticon zîmbăreț. Ce să fac acum dacă nu mi-a plăcut niciodată școala și n-am avut niciodată un respect absolut pentru cuvîntul scris?

Dar momentul ăla – și mă scuzați că fac acu' psiho-filozofie de doi lei – cred că e pus acolo, în evoluția fiecărui copil, tocmai pentru ca părintele să își dea seama că plodul nu este proprietatea lui, ci o altă persoană. Sună banal-stupid-clișeu, dar e greu pentru (unii) părinți să realizeze asta. Adică e momentul ăla în care „NOI mîncăm“, „NOI mergem la grădiniță“ trebuie să dispară.

„Ți-e teamă că își petrece primii ani din viață nefăcînd nimic. Ce? Să fii fericit înseamnă nimic? E nimic să te joci și să alergi cît e ziua de lungă? Niciodată în viața lui nu va mai fi atît de ocupat.“

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Mie părinții nu mi-au zis niciodată că sînt special.

Eu zic că mi-am învățat lecția asta. Cel puțin la al doilea copchil, n-am mai făcut greșeala. Dar văd că, la NOI (ups, iar am făcut-o!), revoluția nu se mai termină. Și deja a trecut perioada aia despre care scrie în cărțile alea de la secțiunea *„Parenting“* din toate librăriile care se respectă.

(Apropo, asta e o secțiune care acum șapte ani nu exista în librării. Cel mult erau două-trei volume puse la „Psihologie“ sau „Cărți practice“. Mai nou văd că se cheamă „Parentaj“. Mi-au trebuit vreo două minute pînă să-mi dau seama ce e ăla.)

Acum aștept să se termine revoluția. Și mă rog ca în adolescență să fie mai ușor. Cică așa scrie în cărțile alea: dacă a fost mare răzvrătire la vîrstă mică, perioada aia cînd îți urăști părinții și pe toată lumea, în adolescență e mai ușor de suportat. Pentru părinți, desigur.

Și sper că n-o să fiu niciodată tentat să merg pe drumul ăla în care părintele transferă asupra copilului nerealizările lui. Mie părinții nu mi-au zis niciodată că sînt special. Nu era la modă. Acum sînt numai copii *speciali*. Am luat-o razna. Toți fac engleză, germană, informatică, scrimă, karate, pian, pictură. Toți mănîncă numai eco-bio-organic-tradițional-de la țară. Merg la Waldorf, Montessori, Cambrige sau Step by Step. Și după școală și *after-school*, merg la meditații. Toți au cîte douăzeci de perechi de pantofi și trei dulapuri cu jucării în care nu umblă niciodată. O fi în interesul copilului sau doar împlinirea tîrzie a dorințelor pe care le-au avut părinții și nu le-au putut realiza?

P.S. Am recitit acum ce am scris mai sus. Da, e cam enervat tonul ăsta de babă filozoafă. Scuze, nu mai am timp să refac, că am promis că predau textul azi. Și nu săriți, că știu că sînt copii (prea mulți) care nu au nici măcar o pereche de pantofi. Vorbesc aici doar despre mine și despre ce mi-e cunoscut. Hai să termin cu explicațiile, că n-ajută la nimic. Și am un elicopter de cumpărat. D-ăla care zboară... D-ăla de care ai mei nu-și permiteau să-mi cumpere. Îl iau pentru fii-mea, desigur. Ea și-l dorește foarte mult. Bine, ea n-a spus niciodată că ar vrea așa ceva, dar știu eu.

***Robert Bălan** este regizor de teatru.*

un cristian

Tată, new entry

Nu știu alții cum sînt, dar eu cînd mă gîndesc la viitorul copilului meu am o mare neliniște și multe (re)descoperiri de făcut. S-o iau punctual.

1. Noua situație te transformă radical. Un copil nu seamănă cu nimic. Degeaba auzi peste tot că o carte / un proiect / o firmă etc. ar fi precum copilul tău. Nu există nimic care să semene cu copilul tău sau să-l înlocuiască. Job-ul de părinte de 24 de ore te schimbă și-ți schimbă perspectivele. Dintr-odată lucrurile capătă alte și alte conotații. Mîncarea nu mai e o degustare, job-ul nu mai reprezintă o constantă, mediul în care zici că te-nvîrți nu mai e o prioritate. Orice ambiție onorifică pălește în fața primei febre, orice lacrimă de oftică profesională e mizilic pe lîngă un aspirator în nas la primii muci. Pînă și casa se-mbracă altfel. Baia devine mai mult decît un loc (special) pentru citit. Bucătăria primește sigilii la rafturi. Cuțitul e dușmanul personal, foarfeca inamicul public numărul 1.

2. Noua ipostază te reconectează la viața ta. Pentru că rutina te va fi pus în așteptare. Acum apar prioritățile. Nu mai e o amărîtă de lansare sau nu știu ce festival pentru premianți. Toate glumițele astea rămîn în urmă. Te-ntrebi cum au reușit ai tăi, cu sub 10% din dotarea pe care o ai acum, fără apă curentă și scutece la discreție, fără căldură, fără mașinării de gătit, fără timpul liber necesar, să te crească. Ai dintr-odată o conexiune cu cel care ai fost și-i vezi altfel pe cei care te spălau la fund. Fiecare etapă a copilului e și a ta. Reînveți mișcările și gesturile simple. Să duci lingura la gură, să bolborosești, să faci pași în lateral, să mergi cu spatele. O iei de-a bușilea prin casă, te ascunzi după dulap, faci cucubau pe după stîlpi, îmbrățișezi copacii. Pînă și regulile obișnuite se activează. Descoperi că toate aceste achiziții necesită timp, efort și răbdare. Dintr-odată înțelegi că timpul nu mai are răbdare pentru tine. S-ar putea să trebuiască să condensezi/compensezi totul într-un interval scurt. Să fii și tată, și bunic pentru copil. Și, evident, să nu omiți nimic din ce trebuie făcut.

„Copiii sînt educați de comportamentul adultului, nu de cuvintele sale.“

C.G. JUNG

3. Noua ipostază aduce noi provocări. Interacțiunea cu instituțiile, printre ele. Poate că pînă atunci relația era una conjuncturală, accidentală, de evitat. Dintr-odată lucrurile se schimbă. Spitalele devin importante, pediatrul devine vital, medicul de familie – indispensabil, farmacia – un soi de alimentară. Nu-i așa că nu te-ai mai vaccinat pentru o gripă de toamnă-iarnă? E momentul, îmbolnăvirea ta poate genera complicații. Și de-aici totul se rostogolește. O după-amiază la Urgențe e mai dură și mai epuizantă decît o cățărare pe munte. N-ai vrea să se repete prea curînd. Asigurările devin importante, rezervele bancare te macină.

4. Noua ipostază te predispune la socializare. Etapa pe cartier devine importantă. Cum ieși din casă cu tatamobilul (așa-i spunem noi cărucior), lumea se deschide. Dacă pînă acum nu aveai prea multe de-mpărțit cu bigota de la parter, acum trebuie mai mult de un *bună ziua*. Toți vor să-i pupe mînuța, să-i apuce obrăjorii, să-i atingă urechile. Și trebuie, foarte delicat și totuși ferm, să le-o retezi. Fiecare are cîte-un bebe sau nepot cu care, mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să se joace, nu-i așa? Dentistul de peste drum, pe care-l salutați zilnic, florăreasa de la colț, croitoreasa cu hamster, frizerul, vînzătorii din piață, absolut toți devin personaje într-o plimbare cu tatamobilul, simpla prezență într-un parculeț de joacă aduce la pachet discuții despre alimentație, boli, grădinițe, chit că ai de-a face cu fel de fel de nebuni. Cum să pleci de lîngă o admiratoare a vreunui penal politic dacă aveți copiii în balansoar?

5. Noua ipostază te alfabetizează la propriu. Contactul cu industria cărții pentru copii (sub 3 ani e o industrie întreagă) și cu cea de jucării te aruncă pe un tobogan fără sfîrșit. Îți place, dar te și ametește. Vei ajunge să citești același *Pete motanul* de zece ori pe zi sau să adormi odată cu basculanta sau mașina de gunoi din carte.

Ce vreau să zic? Noua ipostază nu are asemănare, la oricare din alte ipostaze te poți raporta cu încredere, la aceasta nu prea. Și totul e abia la început, totul se poate schimba de o oră la alta. *Ce-i zic eu copilului dacă vede...?* – e la modă. Dar ce-i zic eu copilului dacă nu adoarme fără *țiți* după două ore de povești? Ce-i zic copilului dacă mănînc altceva decît el la masă? Și lista lungă, individuală, personalizată poate continua tocmai pentru că nu e o listă de *to do*, ci de *to discover*. Neliniștea de care vorbeam la început aici intervine: vei face față? Pentru că nu e numai viitorul lui, ci și prezentul tău continuu.

***un cristian** este jurnalist.*

Ioana NICOLAIE

Sub ciocan

Cînd Rave a venit acasă, înfofolită-n pătură, avea fața nu mai mare decît frunza arțarului. Cum mama lipsise o vreme, că doar un copil, fie el și-al șaselea, nu se inventa așa de ușor, am văzut-o de sus, de pe coasta pe care mă suisem ca să strîng pietricele de „aur". „Mama! Vine mama!", am strigat de s-a auzit pînă pe celălalt deal. Și-am fugit înaintea lor. Miroseau ciudat, a spital, dar asta avea să se ducă-n cîteva ceasuri. În schimb, aerul, roșu-portocaliu, n-avea să se mai șteargă niciodată.

Comunismul fusese mai blînd acolo, în orașul meu, nu scormonise prea tare-n minți – tata n-a fost membru de partid niciodată – și, mai ales, nu înfulecase proprietățile fără de care-ar fi fost aproape imposibil să trăiești. Pămîntul nu fusese naționalizat, căci se lucra greu, fără utilaje, doar cu brațele. Nici un petic nu rămînea nefolosit, anii '80 aveau oasele la vedere și burta lipită de coaste. Mîncarea se lua rațional, se stătea la cozi pentru orice, deseori nici pîinea nu ajungea pe masă. „Mama! Vine mama!", s-a strigat de nenumărate ori de la fereastra casei noastre, căci ne bucuram nespus cînd o vedeam apărînd după patru-cinci ceasuri petrecute la coadă la pîine. Sau după alte ore în care încercase să cumpere carne. Sau sfîrșită pur și simplu de „rațiile", adică uleiul și zahărul, la care aveai dreptul într-o lună, pe care reușise cu greu să le ia.

În ziua aceea s-a întîmplat ca eu, care împlinisem șapte ani, să fiu nevoită să văd de fratele meu mai mic, de nu-mai cinci ani, și de Rave, sora care făcuse trei ani și fugea încolo și-ncoace prin curtea tivită de iarbă. Cum tata avea liber, toți plecaseră la fîn, în Cornul Dealului, unde fusesem numai de vreo două ori pînă atunci. Dacă ținеai drumul de căruțe printre dîmburi, pînă la pădurea de mesteceni și-apoi, mai departe, pe lîngă o fîntînită plină de mătăseabroaștei, ajungeai la o casă în cîmp. Deasupra unui lan de cartofi, chiar la buza pădurii, se afla dreptunghiul unde mama, tata și cei trei frați mai mari forfoteau încolo și-ncoace, niște furnici pe o întindere care, privită de sus, n-avea vreo denivelare. Un verde adînc, liniștitor, îți răzuia pur și simplu privirea. Coborînd însă îndărăt, după aproape un ceas de mers, cînd pătrundeai între primele case, vedeai plopii noștri și poarta mare, de lemn. Nu intrai pe ea, ci pe portița cu cîrlig. Fîntîna rămînea în stînga, să nu cumva să ne apropiem, că dacă alunecăm înăuntru murim înecați. În dreapta, grădina de legume se umpluse de ceapă, roșii verzi și castraveți. Urma apoi pridvorul scăldat în lumină. Pe el nu ne puteam juca, fiindcă se mai găseau așchii de la lemnele de foc depozitate acolo. Chiar lîngă trepte însă se găsea un pic de pămînt, mai mereu uscat, fiindcă sub acoperiș nu-l înmuiau ploile. Iar acum, în miez de vară, soarele bătucea locul de parcă l-ar fi lovit cu o lopățică.

O dată dacă dădeai,
cuiul se potrivea-n pămînt.

Se făcuse prînzul cînd, după ce-am mîncat ce ne lăsase mama, am ieșit afară. Ne-am așezat pe pătratul argilos și-am început joaca. Cel mai mult ne plăcea să luăm cuie mari, din lada în care le păstra tata, ca să le batem apoi cu ciocanul în pămîntul acela întărit. Pătrundeau ușor, nu ca-n lemn. În butucii verzi, abia retezați, n-aveai nici cea mai mică șansă să le-nfigi. În cei mai vechi, crăpați pentru foc, puteai, dar cu mare greutate.

Uneori mai strîngeam bucățele de lemn, „leațuri", pe care le fixam unele de altele. Nu ca să facem cu ele ceva anume, ci doar ca să vedem dacă rezistă sau crapă, dacă sînt deja roase de vreme sau mai păstrează netezimea unui lemn nou. Mai căutam și printre surcele bucăți potrivite, dar nu și acum, cînd Rave nu trebuia să ajungă la tăietor. Căci acolo se găsea toporul. Și nici în partea cealaltă a curții nu era voie, fiindcă lîngă grămada de trunchiuri rămăsese ferăstrăul.

Ciocane aveam două, unul mai ușor, dar care nu te-ajuta prea mult. Pe cînd cel greu, o dată dacă dădeai, cuiul se potrivea-n pămînt. Apoi îl puteai lovi după bunul plac pînă nu mai rămînea deloc afară. Am făcut asta de cîteva ori, nu era prea complicat, mai bine-ar fi fost să îndreptăm niște „toaște". Adică niște capace de bere pe care, dacă le izbeai cu grijă, le turteai ca pe-o monedă. Dar de unde capace? Am căutat pe pervaz, parcă-mi aduceam aminte că ultima dată cînd ne jucaserăm așa fratele meu mai mare le pusese acolo. Degeaba, nu era nici una.

Rave rîcîia argila cu o crenguță, pe cînd Ionică lovea de zor în cuie. Cînd le-am terminat pe cele mari, am încercat să folosim unele mai mici. Intrau din prima, nu era mare scofală. „Dar de ce să nu scoatem cuiele vechi?", a avut unul dintre noi ideea. „Sau să le îndreptăm pe astea!", a zis fratele meu. Și-a luat un cui înnegrit de vreme. După ce l-a potrivit pe o piatră lată, cum văzuse la tata, a început să dea în el. Încetul cu încetul, cuiul se îndrepta. Ionică nu-și mai încăpea-n piele de bucurie. Am intrat în casă ca să aduc din lada de scule și un clește. Cu el puteam scoate din scîndurile vechi mai multe cuie.

Nici n-am deschis bine ușa, că am auzit strigătul. Și-apoi țipetele și plînsul care m-au plesnit în piept și în cap cu niște pumni înspăimîntător de repezi. Am ieșit în fugă și-am încremenit. Treptele se umpluseră de sînge. Groaza și lacrimile se scurgeau în viteză pe fața fratelui meu. Iar chipul lui Rave, sora mea de trei ani și jumătate, se preschimbase într-un urlet roșu, continuu, la capăt cu un deget zdrobit de ciocan, din care șiroia viața. Urletul m-a înșfăcat și pe mine, Doamne, ce să fac? „Mamă", am început să strig disperată, „mamă, hai acasă! Mamăăăă! Mamă, hai acasă!" Dar mama și toți cei mari erau la două dealuri distanță, cum să audă, mamă, mamă, hai acasă, nu mă mai puteam opri, o vîltoare mare mă arunca de-acum prin toată curtea, ca pe-o așchie. Nu știu cum mi-am sfîșiat rochița ca să opresc roșul acela, ca să fac să dispară pe veci sîngele. Am pus pînza de jur împrejurul mînuței, peste tot, pînă la cot aproape. Și-abia apoi am luat-o pe Rave – vai, cum urla, de-mi plesnea fruntea – și-am dus-o în pat.

„Să nu te miști de lîngă ea, Ionică!" Atît am zis și-am început fuga. Trebuia să sui, să trec de curțile cu dulăi și să merg oricе-ar fi, cu o viteză nemaivăzută, căci Rave moare, cînd se scurge tot sîngele din om nu mai e nici viață, să fug pînă la capăt, peste hîrtoape și dîmburi, căci Rave moare, să nu-mi pese de șerpi sau de viespi, să fiu mai iute ca o gaiță, să zbor ca săgeata dintr-un arc adevărat, nu unul cioplit de noi, căci Rave moare, și să ajung odată la mama, la mama, la mama. Nu știu cît mi-a luat drumul, dacă am fost pasăre sau nu, dacă am isprăvit cumplita cursă cu tenișii rupți și pielea sfîșiată de ierburi, dar n-o să uit niciodată fața mamei. „Rave moare... Hai acasă!", am scîncit. Sau am strigat. Ochii i s-au mocirlit de-o groază nemăsurată. A aruncat grebla și-a început să fugă abrupt, ca niciodată. N-aveam cum să mă țin după ea, nici de un pas nu mai eram în stare, așa că m-am întins sfîrșită lîngă mesteacănul unde tata, la vremea fînului, ne făcea cîte-un leagăn. Și-am plîns pînă cînd albastrul s-a făcut verde și toate-au început să se clatine.

Rave n-a murit și nu și-a pierdut decît o parte din deget. Cînd a ajuns mama acasă, a găsit-o dormind lîngă Ionică, cu stropi uscați de sînge pe haine și pe față. A dus-o la dispensar, dar, cum se făcuse seară, n-a mai găsit pe nimeni. Noroc cu baza de tratament din stațiune, unde se găsea mereu o asistentă. Cît despre mine, „De ce n-ai fugit la o vecină, de ce?" îmi sună și azi în cap. „Ar fi cusut-o mai repede, s-ar fi... vindecat." La șapte ani n-am știut ce să fac. Abia la doisprezece ani, cînd mama a stat mult în spital cu o soră căreia de la naștere nu i s-au dat șanse de supraviețuire, am fost un substitut rezonabil de mamă. Am învățat să gătesc, să am grijă de casă, să spăl scutece și să-l cresc cum se cuvine pe-al nouălea frate al meu, care mie mi-a zis mai întîi *mamă*.

Sînt a patra din cei doisprezece copii ai unei „mame eroine". Toate lucrurile prin care-am trecut în copilăria mea din anii '80 ai unei țări comuniste mi-au dat siguranță și independență. Dar și nevoia de-a fugi continuu, cît mai departe. O vreme am crezut că m-au făcut puternică. Dar azi sînt convinsă că tăietura de pe scoarța copacului nu poate, cu timpul, decît să crească, oricît neam lupta să schimbăm asta. Și crește.

„Cea mai de preț moștenire pe care un om le-o poate lăsa copiilor săi este entuziasmul."

THOMAS EDISON

„Copiii încep prin a-și iubi părinții, pe măsură ce cresc încep să îi judece și uneori îi iartă."

OSCAR WILDE

Ioana Nicolaie *este scriitoare. Cea mai recentă carte publicată:* Pelinul negru, *Humanitas, 2017.*

Gabriela MAALOUF

Ziua de mîine a copiilor noștri

Cînd m-am decis să devin mamă, am jurat cu sfințenie că voi face totul diferit de cum a făcut mama mea. Uitîndu-mă înapoi acum, nu cred că a făcut ceva atît de rău. Era doar percepția mea de copil, ce avea să vină să se opună regulilor de atunci. Am realizat cu timpul că mama mea a avut doar intenții bune și și-a gestionat rolurile pe care și le-a asumat cum a știut ea mai bine.

De fapt, mai toți părinții au gînduri și intenții pline de iubire vizavi de propriii copii. Toate acțiunile noastre au un scop bine definit și un rezultat în beneficiul copilului nostru. Îi îmbrăcăm mai gros, chiar dacă e cald afară, pentru a ne asigura că nu răcesc. Ne place să vedem că au mîncat tot din farfurie, din dorința de a-i ști hrăniți și cu gîndul să crească tot mai bine. Ne supărăm tare dacă rezultatul este exact invers: copilul a răcit tocmai pentru că era prea gros îmbrăcat și a transpirat prea tare sau poate a dezvoltat o formă de respingere față de mîncare pentru că a primit prea mult, cînd nu era timpul sau ceva ce nu agrea el neapărat.

Încet-încet, ne dorim să vorbească multe limbi străine, să practice toate sporturile și să bifeze toate activitățile ce ne îmbie cu speranța succesului. Vrem să îi știm împliniți și nu vrem să rateze nimic. O limbă străină în minus ar putea face diferența, gîndim în secret, dar cu maximă responsabilitate.

Și oare e rău, e bine? Cum e?

E bine să îi avem pregătiți de viață, dar ar fi indicat să calculăm și prețul. Dacă prețul e mai mare decît beneficiul, eu m-aș opri, măcar să reflectez puțin sau poate puțin mai mult. Știința ne arată că un copil are nevoie, cel puțin pînă în clasele primare, de timp de joacă nestructurată, minimum jumătate din timpul petrecut la școală. Mergînd mai departe, se pare că și pentru adulți recomandarea este asemănătoare. Nu este o precizare întîmplătoare. Oamenii au nevoie să rămînă conectați în familie, acest fapt ajutîndu-i în menținerea sănătății lor emoționale. Cu cît petrecem mai puțin timp alături de familie, cu atît tindem să devenim mai triști, mai anxioși.

Dacă muncim la infinit tocmai pentru a plăti activitățile cumulate ale copiilor, privîndu-i de fapt, de prezența noastră, din nou, aș spune că prețul este prea mare.

Ajungem cîteodată să avem viețile copiilor noștri trecute în agendă, ca orice alt proiect din planificator. E util oare să ne transformăm copiii în proiecte? Și cum acționăm sau reacționăm dacă totuși proiectul nu iese?

Eu cred că este de bun augur să avem planuri și proiecte, pentru a nu cădea într-o altă extremă periculoasă, și anume de a ne lăsa copilul să crească și el pe lîngă casa omului. Că doar crește, nu rămîne pe loc. Adevărat, crește, se face mare și devine adult, doar că dezvoltarea emoțională nu este spontană, precum cea fizică. Pentru a crește emoțional, noi, oamenii, avem nevoie de relaționare, de conectare, de învățare prin exemplu și de susținere. Așadar, cînd vine vorba de o ființă umană, ar fi bine să luăm în calcul și nevoile, și dorințele acesteia, cînd punem bazele „proiectului".

Parenting-ul vine pentru a-i ajuta pe părinți să facă pace cu ei înșiși, să îi determine să fie cei mai buni oameni pentru propriile persoane. Doar în momentul în care ești cel mai bun om pentru tine, poți fi și cel mai bun om pentru copilul tău. *Parenting*-ul este o formă de dezvoltare personală pentru părinți. Așa ajungi să te cunoști mai bine, să vezi ce te împinge să ai anumite comportamente, anumite așteptări. Cîteodată prea multe, cîteodată prea puține. Poate e ceva ce mi-am dorit pentru mine și nu am reușit, dar mi-ar plăcea să văd că poate va reuși copilul meu. Poate sînt prea obosit și nu știu cum să îmi gestionez timpul, pentru a-i acorda prezența și susținerea, atît de necesare, copilului meu.

„Cred că ceea ce devenim depinde de ceea ce am fost învățați de părinții noștri în momentele rare cînd nu încercau să ne învețe ceva neapărat. Sîntem formați din mici fragmente de înțelepciune."

UMBERTO ECO

„Spune-mi și voi uita, învață-mă și îmi voi aminti, implică-mă și voi învăța."

BENJAMIN FRANKLIN

Pentru că nu ne dorim să cădem în nici una dintre aceste extreme, e indicat să ajungem mai întîi la o mai bună cunoaștere personală, apoi la o fină înțelegere a copilului, pentru a da retușul final în marea artă de a fi părinte.

Nu e ușor să fii părinte și nu este greu să pici în diferite capcane. Cursurile de *parenting* ne ajută să înțelegem de ce e bine să punem limite copiilor și cum să facem asta în cel mai blînd mod posibil. Limitele le dau copiilor sentimentul de siguranță, în special dacă le și explicăm mecanismul lor.

„Aș vrea să folosești furculița și cuțitul doar la masă." (Nu pentru că așa vreau eu sau pentru că așa se face, ci pentru că te vreau în siguranță, fără posibile accidente.) Copilul înțelege că mami sau tati știu ce fac și îi vor binele. Cîteodată, cînd entuziasmul este mare, copiii se opun, ba chiar pot ajunge la crize de furie. Atunci e bine să cunoaștem felul în care punem limita cu blîndețe. Ne așezăm la nivelul copilului, îi validăm emoția, dar menținem limita.

„Văd că ești furios! Stau aici cu tine cît plîngi (timpul în care emoția se detensionează), apoi plecăm din parc spre casă (limita)."

Toate emoțiile se validează, pentru că sînt spontane. Nu se trezește nimeni cu gîndul de a fi puțin trist, mai mult furios și o idee fericit. Putem învăța, în schimb, încă de mici, cum să detensionăm emoțiile, pentru a avea comportamente dezirabile.

Pentru a avea un proiect comun cu minunea sau minunile din viețile noastre, e bine să le dăm încredere și multă autonomie. Autonomia nu înseamnă că îi lăsăm să facă ce, cum și cînd vor. Pentru că libertatea noastră se termină de obicei unde începe libertatea altora. Autonomia înseamnă să poți face singur tot ceea ce este corespunzător pentru vîrsta pe care o ai (vîrsta copilului). Asta înseamnă totodată și asumarea responsabilității. Responsabilitatea este abilitatea de a răspunde la o cerință. Cunoscîndu-ne bine copiii, este indicat să le cerem tot ceea ce ei pot face la respectiva vîrstă. Tot ceea ce dăm sub sau peste abilitățile unui copil se numește sub- sau suprarresponsabilizare. Vedem cumva, așa cum spuneam la început, copii cărora li se cere prea mult sau copii cărora li se cere prea puțin. Aceste două extreme sînt dăunătoare și deteriorează atît relația părinte-copil, cît și relația copilului cu propriul sine.

Cum știm că am ales sau vom alege cel mai bun proiect pentru copiii noștri? Eu zic așa:

1) Facem pace cu noi, cu fricile noastre.

2) Le creștem copiilor noștri autonomia, ajutîndu-i astfel să aibă și multă încredere în sine. Cînd știi că poți face lucruri, ai și încredere în ceea ce urmează.

3) Să le dăm responsabilitățile potrivite vîrstei.

4) Și nu în ultimul rînd, să îi vedem, să îi auzim și să îi ascultăm atunci cînd ne vorbesc despre pasiunile lor. Îi putem ducem la multe și diverse activități, însă doar cu scopul ca aceștia să aleagă maximum două, la final, pe care să le facă cu drag, inițiativă, încredere și responsabilitate.

Poate fi exact opusul
a ceea ce avem noi nevoie.

Frumusețea acestui proces constă în reciprocitatea acestuia. Cu cît îi vedem mai mult, cu atît ne sînt și ei mai aproape. Sînt mai empatici, ne înțeleg cînd trecem și noi prin stări de tristețe, oboseală sau frustrare și ne vin în ajutor. Copiii nu sînt ființe nemiloase care vor și mai mult, și mai mult exact cînd sîntem noi mai obosiți. De fapt, ei fac asta doar pentru că nu ne cunosc. Nu știu cum arătăm cînd experimentăm anumite emoții, iar ei fac ce cred mai bine în situația dată. Poate fi exact opusul a ceea ce avem noi nevoie. Dar dacă ne arătăm autentici, reali, le explicăm că și noi trecem prin momente grele și că avem nevoie de liniște, de cele mai multe ori primim sprijinul lor.

Revenind la dorința noastră de a deține controlul, în special cînd vine vorba de succesul copiilor noștri, vreau să vă las un citat din autorul meu preferat, Khalil Gibran, care spunea într-un pasaj din opera sa *Profetul:* „...sufletele lor (ale copiilor noștri) locuiesc în casa zilei de mîine, pe care voi nu o puteți vizita nici chiar în vis."

Degeaba facem planuri și proiecte pentru viitorul lor, dacă nu luăm în considerare și ce este potrivit pentru ei. Ne imaginăm că toate aceste eforturi vor determina o zi de mîine excelentă pentru ei. Din păcate, ziua lor de mîine nu ni se arată nouă nici măcar în vis. Nu deținem controlul asupra viitorului, așa că ar fi bine să trăim din plin prezentul, alături de ei și de ceea ce sînt ei azi.

Gabriela Maalouf *este specialist NLP (programare neurolingvistică) pentru copii și părinți, psihoterapeut și consilier de dezvoltare personală.*

Iulian TĂNASE

Dacă întunericul ar fi de jucărie...

– Sacha, ce-ți place mai mult, lumina sau întunericul?

– Lumina, îmi zice el.

– De ce?

– Nu știu.

– Dar dacă lumina ar fi o jucărie și întunericul ar fi tot o jucărie, cu ce te-ai juca?

– Cu lumina.

– Dar dacă, să zicem, întunericul ar fi un ursuleț de pluș foarte drăguț și lumina ar fi un schelet îngrozitor, ce-ai alege?

– Lumina.

– Adică ai alege scheletul ăla îngrozitor?

– Da.

– De ce?

– Îmi place lumina.

N-am mai insistat. L-am lăsat în lumina lui, chiar dacă întunericul pe care îl pusesem în acest joc interogativ era unul de jucărie. Da, un întuneric de jucărie. Copiii intră adesea în contact cu întunericul și umbra părinților, și totul este în regulă atîta timp cît întunericul și umbra sînt de jucărie.

Sacha mi-a spus că, atunci cînd o să fie mare, ar vrea să lucreze la circ.

Într-o altă zi, mă plimbam pe stradă cu Sacha și Adora. Era seară. Sacha vîna cu privirea puținele stele care se vedeau pe cerul de deasupra orașului, mi le arăta cu degetul.

– Tata, cînd văd un om, stelele se sperie și se ascund, îmi zice.

Probabil că ăsta e și motivul pentru care se vedeau atît de puține stele pe cer.

Copiii sînt ființe luminoase, ca stelele. Cînd văd un om mult prea serios, care le pune în pericol jocul, ei se sperie. Copilul este un *homo ludens* a cărui minte și a cărui gîndire sînt altfel structurate decît cele ale adulților.

Copilul este o ființă stranie. El apare pe lume după o foarte lungă călătorie. Cele nouă luni de viață intrauterină reprezintă doar o mică parte, ultima etapă a acestei lungi călătorii. El apare pe lume pentru a ne reaminti nouă, adulților, că odinioară am fost ființe libere. El nu are nici o problemă, în primii ani de viață, să stea gol în fața oricui i se nimerește prin preajmă și nu are nici o problemă să spună ce gîndește. Departe de orice formă de dresaj social și cultural, copilul este primitivul aterizat în prezent dintr-o lume veche, foarte veche, în care gîndirea magică era la ea acasă. Pereții camerelor în care el se joacă sînt echivalentul pereților peșterilor pe care desenau primii oameni. Cînd copilul desenează pe pereți, timpul se curbează și extremitatea sa din prezent se întoarce în urmă cu 40.000 de ani, să zicem. Iată discul roșu descoperit în peștera El Castillo din nordul Spaniei strălucind pe peretele unei camere dintr-un apartament din București.

În calitate de tată, nu m-am gîndit niciodată la copiii mei ca la niște proiecte personale. Nu vreau să îi transform după chipul și asemănarea mea. Eu sînt alături de ei pentru a-i iubi și de a avea grijă de ei. Sînt alături de ei pentru a le spune o vorbă bună și pentru a le vorbi, uneori, despre lucrurile care cred eu că sînt importante. Nu sînt profesorul lor, nu sînt mentorul lor, nu sînt *coach*-ul lor. Îmi vine acum în minte imaginea mamei mele plantînd flori. Cu florile e simplu: ele se udă, se plivesc de buruieni, dar cam atît poți face pentru ele. Nu ai nici un control asupra geometriei corolei, a formei petalelor sau a felului în care înfloresc. Florile n-au fost proiectul de viață al mamei mele. Nici eu și nici sora mea n-am fost proiectele de viață ale părinților noștri. Ei au avut grijă să nu ne lipsească nimic, emoțional și material, și mai departe a fost treaba noastră.

Copiii înfloresc cel mai bine atunci cînd le este respectată individualitatea, cînd le este cultivată curiozitatea și cînd le este încurajată creativitatea. Sir Ken Robinson, pedagogul meu preferat, susține că individualitatea, curiozitatea și creativitatea sînt cele trei principii datorită cărora viața umană înflorește. Și acest proces de înflorire nu trebuie grăbit, ci trebuie lăsat să își urmeze cursul firesc, ținînd cont de cele trei principii, fără a pierde însă din vedere dragostea. Dragostea părintelui este cel mai bun tovarăș de drum al copilului. Cîtă vreme copilul se simte iubit, el poate deveni cea mai bună versiune a lui. Iubirea părintelui este combustilul care poate duce copilul departe, pe drumul vieții.

În urmă cu vreo doi ani, Sacha mi-a spus că, atunci cînd o să fie mare, ar vrea să lucreze la circ. M-a întrebat dacă vreau să lucrez și eu cu el la circ. I-am spus să nu. Am povestit faza asta în *Aventurile lui Sacha în Castelul Fermecat*.

– De.ce nu vlei să luclezi la cilc cu mine? m-a întrebat el.

– Că mi-e milă de animalele de la circ.

„Copiii ne îndulcesc munca, dar ne fac nenorocul mult mai amar."

FRANCIS BACON

„Jocurile copiilor sînt jocuri foarte grele. Copiii nu sînt niciodată mai serioși decît atunci cînd se joacă."

MONTAIGNE

– De ce?

– Mi-e milă, Șușu, pentru că ele nu sînt îmblînzite, ele sînt dresate. Animalele dresate sînt ca niște roboți, execută comenzi. Asta nu îmi place.

– De ce?

– Pentru că animalele sălbatice n-ar trebui să stea închise la circ, ci ar trebui să fie libere. Cum să ții niște tigri sau niște lei închiși în cuști? E ca și cum i-ai ține la închisoare. Numai oamenii răi stau la închisoare. Animalele sălbatice nu sînt oameni răi, ele sînt doar animale sălbatice.

– Tu vlei ca animalele sălbatice să fie libele?

– Da, Șușu, să fie libere, să alerge, să se bucure de viață. Animalele sălbatice sînt frumoase cînd sînt libere, nu cînd fac tumbe ca să ne distreze pe noi. Pe mine nu mă distrează deloc să văd animale sălbatice nici la circ, nici la Zoo. Așa că n-o să lucrăm la circ cînd o să fii mare.

– Dal unde o să luclăm?

– Nu știu, vedem noi. Ție ce îți place cel mai mult să faci?

– Să mă joc.

– Foarte bine. Poți să te joci și cînd o să fii mare.

– Da?

– Sigur că da.

– O să mă lași să mă joc și cînd o să fiu male?

– Sigur că te las, ba chiar o să mă joc și eu cu tine.

Cam ăsta ar fi proiectul legat de copiii mei: să mă joc cu ei toată viața.

***Iulian Tănase** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Melciclopedia. Povestea Melcului Prinț *(Editura Nemira, 2017).*

Narcisa DUMITRU

De ce facem copii

Pînă în urmă cu cîțiva ani eram sigură că nu voi avea niciodată copii. Nu îmi doream și nici nu găseam vreun motiv logic ori neegoist pentru care cineva ar face copii vreodată. Nu mi se părea că e pentru toată lumea. Mai mult de atît, timp de cîteva luni, ca experiment, am făcut un sondaj printre cunoscuți, cu copii sau fără, întrebîndu-i de ce și-au dorit sau și-ar dori vreodată copii. Cineva mi-a spus că vrea să-i fie dus numele mai departe și mi-am imaginat că vine din vreun șir lung de boieri mari, faimoși la el în sat. Ce te faci dacă dai naștere unei fete care, în mod tradițional, vrea la căsătorie să ia numele soțului? Numele de boier se duce pe apa Sîmbetei. Altcineva mi-a spus că a făcut un copil pentru că îi plac copiii și sînt foarte drăguți. Același lucru pot să îl spun și despre puii de cîini și pisici. Problema e că toți cresc și devin mai puțin drăguți pe zi ce trece. Cînd ajung la adolescență, copilașii au dileme existențiale, devin țîfnoși, contradictorii, trîntesc uși și plîng dramatic după „iubirea vieții" din liceu.

Un coleg de birou îmi zicea că vrea copii ca să aibă cine să îi aducă o cană cu apă la bătrînețe. Strategia lui mi s-a părut practică, omul își plăsmuise imaginea progeniturii lui ca pe o asigurare de viață: investești lunar pe parcursul unor (mulți) ani, iar la pensie, cînd te lasă puterile și nu mai ajungi pe picioarele tale pînă la cana cu apă, apeși pe un buton și automat vin copiii. „Săru' mîna, tată! Iată cănuța ta cea de toate zilele, plină, așa cum ți-ai dorit-o." Doamne ferește ca urmașul să își vadă de viața lui, să aibă un job, să se mute la casa lui ori în altă țară. Exclus! El este responsabil de cănuța cu apă.

Un alt cunoscut îmi spunea că sîntem datori să asigurăm continuitatea speciei pe Pămînt. În plus, aceluiași personaj îi era teamă că dacă el face un copil, iar familiile de țigani fac cîte zece, socotelile nu vor arăta prea bine pentru el.

Am primit și alte răspunsuri, cunoștințele mele voiau copii și pentru că „așa se face, așa trebuie", pentru că îi presează părinții cu „cînd ne faci și nouă un nepot", pentru că „vrea soția", „vrea soțul" și multe alte motive care pentru mine erau ori aberante, ori foarte egoiste. Așadar, concluzia cercetării mele a fost fix pe gustul meu: nu există un motiv logic ori altruist pentru care să faci copii.

În anii ce au urmat am încetat să mai întreb oamenii de ce fac copii, dar am început să observ. Am văzut copii făcuți ca să o salveze pe mami de la singurătate, copii care să-l salveze pe tati din brațele vreunei amante, copii făcuți de frica păcatului de a nu-i face, dar crescuți de rude și vecini. Am văzut copii făcuți ca împlinire supremă pentru că viața înainte era searbădă și fără sens. Bineînțeles, în secolul 21, am văzut foarte mulți copii făcuți „din greșeală", fie că metodele contraceptive au dat greș ori au lipsit cu desăvîrșire, fie că mami a avut grijă ca un astfel de „accident" să se întîmple, în speranța că poate așa Făt-Frumos o va cere de nevastă. Pe parcursul sondajului meu, dar și în anii ce au urmat, am auzit prea rar (spre deloc) planuri concrete pentru copiii din proaspetele familii. Cum îl creștem? Ce vrem să-i tranmitem ca stil de viață ori educație? Vrem să îl vaccinăm ori îl tratăm cu ceaiuri? Grădi privată ori de stat? Ne permitem să îl ajutăm dacă va merge la facultate? Cum vor arăta vacanțele noastre împreună? Încăpem în mașină sau ne trebuie alta? Ce îi lăsăm moștenire? Apartamentul sau creditul pe 30 de ani pe care l-am făcut cînd s-a născut?

Pe lîngă „rodul iubirii dintre doi oameni" din povești, decizia de a face ori de a adopta un copil ar trebui să fie, cred eu, una asumată și bine planificată de către părinți, fie că e vorba de una, două sau mai multe persoane implicate în creșterea lui. Un copil nu crește singur, cel puțin nu unul sănătos fizic și emoțional. Un copil are nevoie, cred eu, de iubire necondiționată, de timp și de un mediu sigur, stabil și sănătos în care să crească. La fel, și părinții au nevoie să își facă ordine în viață înainte de a aduce pe lume un copil. De asemenea, o introspecție în relația cu sine, cu propriii părinți și cu partenerul sînt obligatorii înainte de a construi o relație cu copilul tău. Și înainte de orice, o simplă întrebare la care cu toții ar trebui să ne răspundem: „Eu de ce fac un copil?"

***Narcisa Dumitru** este blogger la TravelGirls.ro.*

Ana-Maria CAIA

Copiii sînt OK

Am fost un copil dorit cu disperare. Un dar de la Dumnezeu. O minune cerească. O binecuvîntare fără margini. O comoară. Un diamant. Un geniu. Exact acestea sînt cuvintele pe care mama le folosește atunci cînd își amintește de mine, bebeluș în primele zile de viață. Dar știți vorba aia veche: greu nu e să ajungi în vîrf, ci să te menții acolo. Ei bine, eu m-am născut cocoțată în cel mai înalt dintre vîrfuri și tot ce-a trebuit să fac în viață a fost să am grijă să rămîn acolo. Orice mișcare, firește, îmi periclita poziția privilegiată.

Venită pe lume la începutul ultimului deceniu al comunismului, am crescut în întunecații ani '80, într-o oază de lumină. Mama a devenit, la nașterea mea, Președintele Corporației și Academiei Speciale Intergalactice de *Parenting* pe care a înființat-o ca să se ocupe de creșterea și de devenirea mea. Puținele cărți disponibile în epocă despre creșterea copilului au fost atent conspectate. Modelele demne de urmat, care au dat ca rezultate copii-minune, au fost îndelung studiate și luate în serios. Am primit tone de jucării și de cărți, mi s-au inoculat vise înalte, măreție și am avut parte de atenție, din partea unei familii lărgite (și nu numai), 24 din 24. Fără încetare. Am fost hrănită cu porții atent concepute după cărți de nutriție, am avut casele copilăriei lîngă pădure, pentru un aer cît mai curat, am dormit pe saltele umplute cu paie pentru o postură cît mai bună a spatelui, am fost înfășată pînă la 9 luni, strîns, pentru ca picioarele să îmi fie drepte. Am avut tot timpul hainele călcate și apretate, indiferent că mă duceam să mă joc în noroi sau să fac balet, am fost învățată să scriu și să citesc pe la 3 ani și jumătate, am fost plimbată, inclusiv în străinătate, am făcut franceză, rusă, dansuri, pictură, pian, istorie, matematică, geografie, educație religioasă, am fost împinsă să scriu poezii și am strălucit pe scenă la „Cîntarea României", la 5 ani, recitînd integral balada *Miorița*. Am fost crescută cu blîndețe – nu s-a urlat la mine, n-am fost bătută, mi s-a răspuns la orice întrebare. Am mîncat din farfurii frumoase și am băut din pahare de cristal. Și ai mei, nici o clipă, n-au încetat să depună eforturi supraomenești, în acele vremuri, pentru ca diamantul să nu-și piardă strălucirea, pentru ca binecuvîntarea să confirme, pentru ca geniul să lumineze, peste ani, omenirea. Mama a renunțat la serviciu, tata a lucrat constant la trei slujbe, în clasele primare mama a plătit învățătoarea să mă lase să stau mai mult acasă, făcînd cu mine ceea ce azi se numește *homeschooling*.

O poză de pe la 7 ani mă arată, cu niște funde imense pe cap, ca un fel de pălărie supradimensionată, cu capul ușor înclinat, cu privirea în sus, într-o poziție visător-pragmatică, cu mîna stîngă la tîmplă, ca o poetesă din urmă cu un secol și cu mîna dreaptă ținînd un stilou pe o foaie albă. Oricine ar fi văzut poza cu pricina s-ar fi prins imediat de cît de special e copilul din ea și, mai ales, de cît de specială e mama lui.

Lucrurile stăteau foarte diferit în epocă pentru cei mai mulți copii și aș fi nedreaptă să spun că, oricît de greu e să respiri aerul rarefiat al vîrfurilor prea înalte, aș fi vrut să fiu cu totul în pantofii altora.

Fiica mea s-a născut cînd eu aveam 25 de ani. Nu m-am visat niciodată mamă, cumva copiii mi se părea că trebuie să se întîmple. Anais s-a întîmplat și eu am început să o iubesc cu disperare. Am știut

foarte bine, în fiecare clipă, că alegerea de a o aduce pe lume a fost un act egoist, care mă privește pe mine, nu pe ea, astfel încît relația noastră nu putea fi bazată niciodată pe imputarea unui sacrificiu. Mi-am promis mie, așa cum i-am promis și ei, că o să mă intereseze mai ales să fie bună, fericită și liberă. Pentru că bunătatea n-are preț și, dacă chiar te cufunzi în ea, ajungi să nu ai niciodată regrete, pentru că actul de a fi bun cu cineva e mai prețios decît actul de a ți se face un bine. Pentru că fericirea e ceea ce merită orice ființă umană și căutarea ei ar trebui să ne țină ocupați o viață întreagă. Pentru că libertatea e asemănarea noastră cu Dumnezeu, alegerile noastre libere sînt cele care ne definesc.

Bunătatea n-are preț și, dacă chiar te cufunzi în ea, ajungi să nu ai niciodată regrete.

Anais s-a născut în niște vremuri în care pianul, engleza, escalada, matematica, robotica, artele marțiale, dansurile și dezvoltarea personală făceau parte din programul săptămînal al țîncilor bucureșteni. Părinții își tîrau copiii dintr-un loc în altul, cu multă îndîrjire, făcîndu-mă să par tembelă sau inconștientă că eu n-o tîram nicăieri, poate doar ea pe mine în parc. De fiecare dată cînd și-a manifestat dorința să învețe ceva, am ajutat-o, așa cum am lăsat-o în pace atunci cînd a abandonat acel ceva. Am călătorit, ne-am jucat, am vorbit milioane de vorbe, a citit, a desenat și a stat degeaba. Nu mă simt nici bine, nici rău că am ales pentru ea asta, cumva, atunci cînd am făcut-o, și eu, și fiica mea am fost mai fericite așa.

Pe fiul meu l-am născut la 35 de ani. Deja, *parenting*-ul devenise o știință mai complicată decît fizica nucleară și creșterea unui copil după toate regulile putea să solicite o mamă cam 27 de ore din 24, pentru ca rezultatul să fie mulțumitor. Am aflat că există perne speciale pentru copii de 2 ani și perne speciale pentru cei de 3 ani. Că scutecele clasice, de bumbac, duc la o sănătate sporită și la o protecție a mediului deosebită. Că alăptarea trebuie prelungită pînă spre școală sau, din contra, că trebuie oprită la cîteva luni. Că *co-sleeping*-ul are niște beneficii fantastice ori, pe dos, că duce la probleme de atașament. Copilul trebuie pupat, dar numai în vîrful nasului. Trebuie tratat cu ceaiuri, dar ceaiurile nu sînt recomandate. Gînguritului îi zice achiziție verbală și se face în anumite cote, ca alea ale apelor Dunării. Televizorul e o armă mortală, dar poate vedea filmulețe educative. Ciocolata e un drog mai groaznic decît heroina, căciula se poartă doar la temperaturi de sub 0 grade sau și la temperaturi de peste 20. Am încercat, mă jur, am încercat. Am vrut să fiu și eu în rîndul oamenilor, doar că răbdarea mea s-a sfărîmat în mii de bucățele și îl cresc ca și cum asta n-ar fi o mare filozofie. Poate mă prefac, și de fapt este o mare filozofie să rămînem împreună, eu și el, fericiți.

Înainte să vă spun, dacă ați citit pînă acum textul, că eu n-am devenit (sau rămas) un geniu. Îmi pare rău, desigur, dar nu pentru mine. Copiii mei poate că sînt genii, dar eu îi iubesc pentru că sînt, nu pentru ce sînt. Și sper ca niciodată să nu le pun cătușe din iubirea mea în numele a nimic și de dragul nimănui.

Ana-Maria Caia *este jurnalistă și scriitoare.*

„Copilăria este lumea miracolului și a magiei. Copilăria se termină în momentul în care lucrurile încetează să mai fie uluitoare. Atunci cînd lumea îți dă senzația de déjà-vu, cînd ești rodat de existență, devii adult."

EUGEN IONESCU

„Maturizarea omului înseamnă să-și recîștige seriozitatea pe care a avut-o la joacă, atunci cînd a fost copil."

FRIEDRICH NIETZSCHE

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

La Ministerul Educației, abonatul nu poate fi contactat

Mai știe cineva ce se mai întîmplă pe la Ministerul Educației? Ultima știre venită din zona coordonării învățămîntului românesc (socotit, nu-i așa, „prioritate națională“) era aceea că domnul Valentin Popa, ministru de foarte tristă amintire, a demisionat, iar ministru interimar a fost numită doamna Rovana Plumb. Asta se întîmpla pe 1 octombrie, la început de an universitar. Cît va dura interimatul? Cine va fi numit după aceea? Ce promisiuni onorabile poate face PSD „familiei tradiționale“ pe care a chemat-o la urne ca să nu aibă timp să privească peste gardurile școlilor și să vadă mizeria și sărăcia care domnesc acolo? Nimeni nu știe să răspundă la aceste întrebări. Nici măcar doamna Rovana Plumb, care stă, probabil, cu ochii pe ceas, nerăbdătoare să scape de orele suplimentare pe care le face la Ministerul Educației. Căci nimic din trecutul profesional al domniei-sale nu o recomanda pentru acest post: director de fabrică de cosmetice pînă în 2000, apoi politician răbdător, cuminte, cu o ascensiune calmă, plimbîndu-se prin tot felul de funcții publice, avînd grijă să nu supere nici un șef, fost, actual sau viitor, al PSD.

Ne uităm pe site-ul ministerului după niscaiva activități, mișcare, forfotă. Găsim din plin: mai-marii educației naționale nu dorm, veghează somnambulic asupra destinelor generațiilor viitoare prin excepționale programe de reformă: de exemplu, în zilele de 18 și 19 octombrie au avut loc, la Tunis, acțiuni de promovare a învățămîntului românesc pentru tinerii tunisieni, îndrăgostiți, se pare, de facultățile din România. Delegația țării noastre, numeroasă, foarte numeroasă, a cuprins membri ai Consiliului Național al Rectorilor, reprezentanți ai centrelor universitare din Alba Iulia, Arad, Brașov, București, Cluj-Napoca, Constanța, Galați, Iași, Ploiești, Pitești și Timișoara. Dacă mai veneau din vreo două orașe, probabil depășeau numeric organizațiile studențești din țara-gazdă. Din partea Ministerului Educației a venit domnul Ioan Ștefan Groza, secretar de stat, despre care ziarele autohtone au numai cuvinte de laudă: a invitat dansatoare din buric la o conferință academică finanțată din fonduri europene, a încercat de două ori, fără succes, să devină rector al Facultății de Medicină Veterinară din Cluj-Napoca și există suspiciuni că a plagiat. La acest eveniment, citez din documentul oficial, „au fost prezentate avantajele oferite de învățămîntul românesc“. Cui? Viitorilor studenți tunisieni! Foarte frumos și generos. Dar, mă gîndesc, înainte de tunisieni, n-ar fi fost bine ca aceste avantaje să fie prezentate și tinerilor români? Poate n-ar mai pleca din țară în număr așa de mare, la studii în străinătate. Poate nu și-ar mai lua camere cu chirie, de groaza mizeriilor din cămine. Poate...

A doua activitate prezentată, în ordine cronologică, pe site-ul ministerului pare de un cinism copleșitor. Iat-o: „Ministrul interimar al Educației, doamna Rovana Plumb, a convocat, astăzi, 18 octombrie 2018, o întîlnire de lucru cu reprezentanți ai cadrelor didactice – învățători și profesori. Au fost prezenți, de asemenea, membrii unor asociații profesionale, lideri de sindicat, precum și inspectori școlari. Scopul demersului doamnei Rovana Plumb a fost inventarierea principalelor dificultăți pe care le întîmpină cadrele didactice și remedierea cît mai urgentă a acestora, astfel încît să se asigure crearea unor premise solide pentru creșterea calității învățămîntului preuniversitar din România.“ Pentru a afla „dificultățile“ pe care le întîmpină profesorii, nu era nevoie să scoale cu noaptea în cap liderii de sindicat și nici să-i scoată de la ore pe bieții dascăli: era suficient ca doamna interimar să citească presa, cinci minute, la o cafea, și se lămurea. „Remedierea cît mai urgentă a dificultăților“? Așa ca Făt-Frumos, într-o zi cît alții în treizeci de ani? Mai exact, cum o să procedeze doamna Plumb ca să repare ce au stricat colegii dînsei de partid în atîta amar de vreme? Avem și răspunsul, tot pe site: „Doamna Rovana Plumb a solicitat reprezentanților MEN propuneri de soluții concrete și rapide privind toate aspectele semnalate și constituirea, în acest sens, a unui grup de lucru la nivelul instituției“. Nu înțeleg și pace: păi, de ce să se constituie, în MEN, un grup de rezolvare a problemelor cu care se confruntă învățămîntul românesc? Angajații din minister, de la secretari de stat pînă la cel mai mărunt funcționar, nu cu asta se ocupă?

Nu cam asta ar fi activitatea în sprijinul „priorității naționale“ care este educația? Probabil că nu: toată suflarea PSD e mobilizată împotriva statului paralel, invizibil pînă acum, dar care epuizează toate resursele de inteligență și competență, și așa sărace, ale guvernării.

Maria Iordănescu este psiholog.

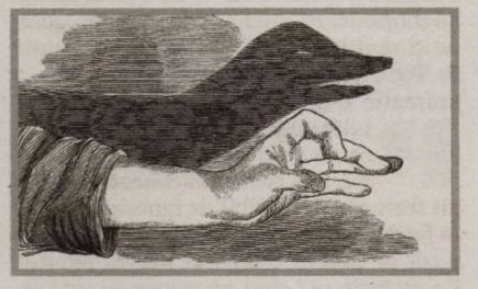

Iaromira POPOVICI

bazar

Percepții de toamnă

Odată cu trecerea anilor, parcă devin tot mai receptivă la ritmurile naturii. Nu numai că observ mai atent tot ce e legat de aceasta, de la pietre, pomi, frunze, flori la păsări și alte viețuitoare, ci chiar simt, diferit, fiecare anotimp.

Și aici nu mă refer la schimbările de temperatură (pe care, desigur, le percepem cu toții), nici la evenimentele citadine (care, și ele, sînt deja repartizate pe anotimpuri), nici la muncile gospodărești, de genul pusului murăturilor sau fiertului bulionului (la care, din păcate, nu mă pricep) și nici la acțiunile și tabuurile „omului tradițional“ (sau a ceea ce a mai rămas din această specie). Ci la un fel de simț, fizic și nu tocmai, diferit, al fiecărui anotimp.

Vara, de pildă, predomină, în ce mă privește, un sentiment de stagnare: soarele inundă casa insuficient protejată; nu-l mai simt, de mult, ca pe o binecuvîntare, ci mai curînd ca pe o apăsare: căldura lui ne face să bîltim într-o nemișcare oblomoviană de rău augur. Ca să te ferești de ea, dai drumul aerului condiționat, după ce închizi toate geamurile. Se creează, astfel, un soi de climat nenatural, ca și cum am trăi într-un mall personal, izolat și așteptînd, ca-n SF-urile de categorie B, să treacă războiul nuclear. Desigur, exagerez, dar există un asemenea sentiment de izolare față de lumea reală, o senzație de pușcărie. Pur și simplu, aștepți sfîrșitul perioadei. Și, cînd e nevoie, ieși din bîrlog să te mai aprovizionezi, ca să faci față pînă atunci.

Am exagerat – voit, știu. De pildă, la mare, vara e complet diferită. Ai senzația de libertate mai peste tot, dar mai ales cînd străbați, pleoscăind, plaja de-a lungul ei, prin apa mică de la mal, jucîndu-te cu valurile, cu pietrele, cu scoicile. Și atunci cînd îi străbați nisipul de la mal pe sub luna plină, preferabil cu un vînt suflîndu-ți în față, simțindu-te ca un explorator (chiar dacă, de fapt, străbați doar o mică distanță spre un restaurant de pește).

E altfel, vara, și la munte sau la țară. La munte, dacă apuci să te urci pe înălțimi, odată ajuns acolo, la cota 2000, să zicem, vezi totul cu o claritate pe care n-ai mai cunoscut-o. Iar apropierea de cer, faptul că-i simți, aproape la propriu, greutatea-ușurătatea desupra capului, te face să te simți părtaș al altor lumi, mai înalte. La țară, ascuns undeva, la umbră, mai departe de praful obligatoriu, cu gîște, rațe și alte lighioane trecîndu-ți prin față, poți termina cărți groase, altfel inaccesibile.

Dar vara a trecut. Pentru mine, cele mai „dulci“ senzații sînt cele de toamnă. De început de toamnă, cînd ea se păstrează aurie, chiar dacă mai alunecă spre variantele roșcate sau brune. Aerul de toamnă parcă-l și vezi, auriu. Dar, oricum, îi simți răcoarea temperată, fix atît cît trebuie. El îți dă semnalul ieșirii din „închisoarea“ de vară. Poți deschide geamurile, îi poți da liniștit drumul înăuntru: casa nu va fi invadată, ci doar locuită, pașnic, de acesta. Nu te mai simți în stare de asediu cu natura, ci de conviețuire pașnică.

Diferențele dintre înăuntru și afară nu mai sînt atît de spectaculoase. Cînd ieși, pe oriunde, e o bucurie. Te bucuri de culori, de păsăretul năvalnic care se foiește care-ncotro. Și piața nu mai e strict utilitară, e poetică: poți să te plimbi pe acolo doar privind și, poate, luînd cîte o mostră din fiecare: un măr nu foarte mare, pe jumătate roșu, pe jumătate galben, un ardei lunguieț și roșiatic, un dovleac, desigur, portocaliu etc. Pentru mine, e momentul amușinărilor și explorărilor.

După care, treptat, începe să se întunece mai devreme și să se înfrigureze. Pe la ora 5 după-masa, cînd te afli pe vreun drum, deodată se lasă peste tine un întuneric cu tente reci, care te împinge spre următorul stadiu: cel al cuibăririlor. Nu ești, chiar ca vara, în război cu exteriorul, dar te bucuri de interior ca de o plapumă. Sub care te tîrăști ca-ntr-o vizuină, cu o carte și o lampă minusculă. Precum și cu ceva aburind alături, de pildă un ceai. E vreme de adăpostiri și visări. Nu contează că afară plouă sau burnițează, tu ești *safe* înăuntru, fără să rupi total contactul cu exteriorul: pe geamul întredeschis, ploaia apare ca un tablou.

Și în aer se strecoară, încet-încet, senzația de iarnă. Cînd noroiul de toamnă tîrzie, tinde, în măsura posibilităților, să devină zăpadă nu chiar imaculată, nu chiar precum albul Ariel, dar ceva spre acolo. Cînd ceaiul devine ciocolată caldă, păsările agitate se schimbă, mai toate, în ciori stabile, piața își pierde culorile și nu mai e nevoie de plapumă, căci căldură e din plin. Cînd iei în stăpînire, curajos, exteriorul înghețat, opus interiorului toropitor. Care interior se domesticește tot mai dihai, se îndulcește cu spiritul Crăciunului cel consumist și frivol, dar atît de confortabil. Cînd interiorul e bombardat cu ornamente de pom și filme Hallmark, ajungînd ca o imensă bezea roz, moale și pufoasă. La limita cu grețoasă, dar, totuși, agreabilă. Dar mai avem pînă atunci.

Mirella PATUREAU

Crize, comunicare și surplus

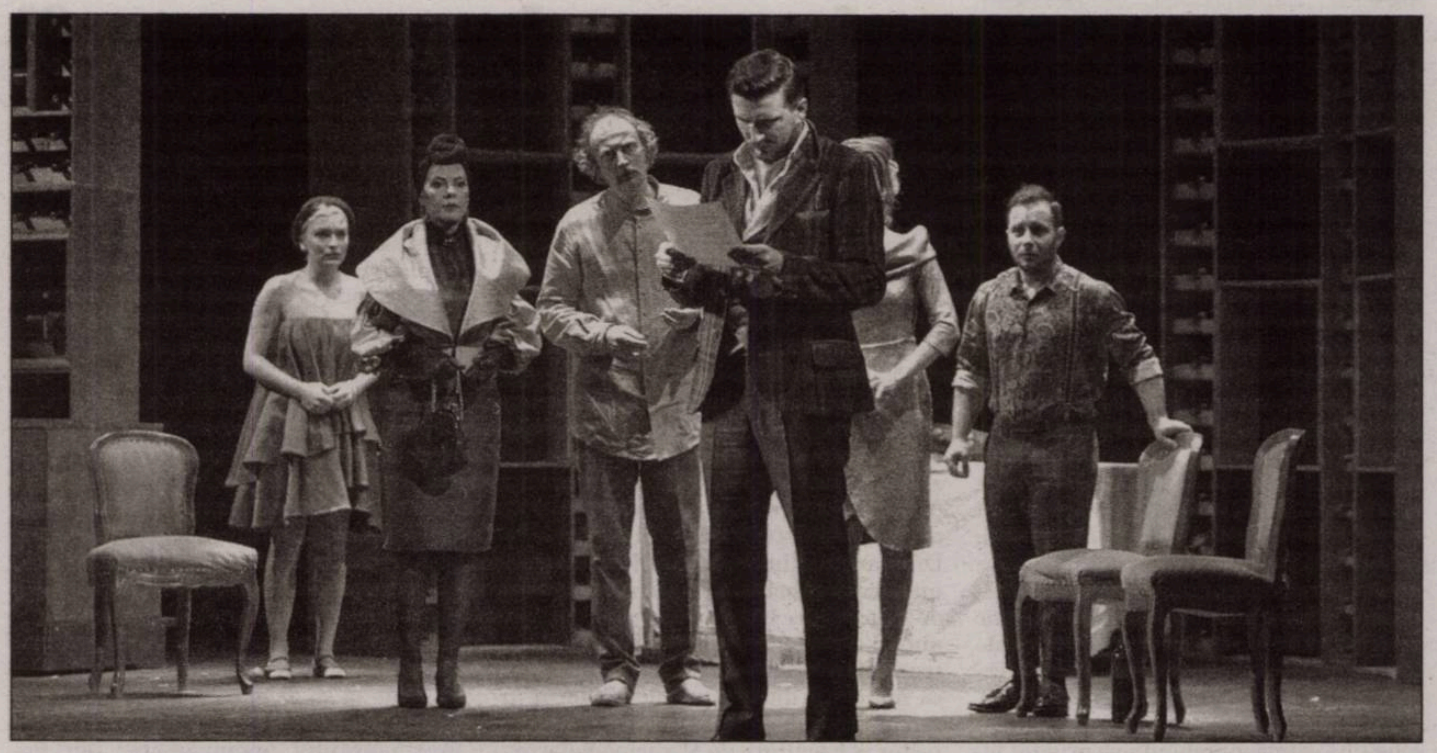

Toamna a adus o salbă de festivaluri și spectacole pe scenele Bucureștiului, aș spune chiar un buluc de propuneri care se încrucișau riscînd să se anuleze reciproc. Poate că și ideea de criză a comunicării începea de aici și se impunea ca temă principală a Festivalului Teatrului „Nottara", Fest-in pe Bulevard. Din fericire, teatrul e dintotdeauna în criză, e chiar modul său de funcționare, între negație și afirmație, semn de permanentă vitalitate. La fiecare zece-douăzeci de ani apare o nouă generație care o neagă pe precedenta și construiește noi adevăruri, sortite să devină teatru vechi, doborît de forme noi, cum striga disperat Treplev, eroul nefericit al *Pescărușului*. Criză a comunicării sau a teatrului, e doar o formă de a merge mai departe. În fond, dacă fiecare epocă atacă precedenta este și pentru că fiecare epocă are adevărul său. Prinsă în inima unui astfel de festin teatral, e imposibil să nu mai calci pe alături, în zone complementare, ca un mănunchi de posibilități și întrebări multiple.

La ora rusă și mai departe

Fest-in-ul a debutat, plin de vervă și de culoare, cu un spectacol atelier și un titlu ingenios, în franceză în verlan, adică *à l'envers, Molière / Eréilom,* semn că va trebui să ne așteptăm la o răsturnare de situații sau la istoria marelui dramaturg luată în răspăr, menită să deranjeze idei gata făcute. Cum regia și scenografia spectacolului erau semnate de Roman Feodori, un regizor rus format la Sankt Petersburg, premiat în 2012 la prestigiosul Festival „Masca de Aur" de la Moscova, gîndul m-a dus imediat la Bulgakov, la cartea sa, *Romanul domnului de Molière,* dar mai ales la piesa *Cabala bigoților,* construită în jurul conflictului legat de reprezentația piesei *Tartuffe*. De fapt, spre finele anilor '30, în Rusia lui Stalin, Bulgakov era mai puțin preocupat de persoana Regelui Soare, cît de raportul cu Puterea, căci istoria atacurilor și a interzicerii lui *Tartuffe* era de fapt paravanul în spatele căruia se ascundea Bulgakov, autor interzis și persecutat de cenzura sovietică. Am asistat acum două veri, la Festivalul de la Avignon, la *Cabala bigoților,* ultimul spectacol semnat de Frank Castorf la Volksbühne din Berlin, de unde fusese alungat, și unde convoca în scenă, printre multe alte texte, un scenariu complex și absolut strălucitor, Molière, Ludovic al XIV-lea Bulgakov, Stalin și mazilirea lui de la direcția teatrului berlinez în filigran. Tema este imposibil de eludat și există și la Feodori, Molière *versus* Putere, o imensă marionetă în dreapta scenei, manipulată de alte personaje, legată bineînțeles de reprezentația cu *Tartuffe*. Regizorul și echipa sa sînt interesați însă în primul rînd de personalitatea dramaturgului, și parcurg într-o serie de scene, exerciții de improvizație, diverse momente din viața dramaturgului sau fragmente de texte, reprezentative, *Vicleniile lui Scapin*, *Tartuffe* sau *Dom Juan* (grafia originală), la Molière însuși în *Bolnavul închipuit* ce agonizează pe scenă. Firul nu e cronologic, dacă asistăm la nașterea pruncului, așteptat și aplaudat de posteritate, îl mai vedem murind de cîteva ori. Trama ar mai putea fi strînsă, impovizația e o metodă de lucru și nu o reprezentație în sine. Spectacolul e însă agreabil, servit cu pasiune și încredere de o trupă de tineri actori, printre care Șerban Gomoi, ce conduce cu vervă comică și inteligență jocul aparențelor. Un spectacol ce poate imprima un stil trupei, cu o serie de game menite să-i poarte mai departe. Raluca Rădulescu, traducătoare și adaptatoare, s-a investit cu pasiune în proiect, și în general în repertoriul rus. Am regăsit-o astfel alături de Catinca Drăgănescu, care semna regia, cu un spectacol după *Trei surori* de Cehov jucat pe scena tînărului teatru sucevean „Matei Vișniec". Este și aici o adaptare liberă, dar destul de aproape de text, pe care îl transcrie într-o contemporaneitate definită mai ales de cîteva muzici originale semnate de Cristian Vieriu. Cehov, contemporanul nostru, a devenit astăzi un loc comun, și dacă cîteodată e vorba doar de o cosmetizare exterioară, problema este să nu pierzi spiritul textului. Așa am văzut anul tecut la Teatrul Odéon din Paris, în regia celui mai europen regizor australian, Simon Stone, o versiune prozaic vulgarizată, între drog, sex, Britney Spears sau Rihanna, ceea ce l-a făcut pe un ziarist francez, Jean-Pierre Thibaudat, un excelent cunoscător al teatrului rus, să-și intituleze cronica, pur și simplu „Trei gagici" *(Les Trois meufs)*. Nu este cazul aici, chiar dacă totul pare teribil de contemporan. Spectacolul sucevean se situează și el la distanță față de lumea cehoviană, dar păstrează cîteva teme sau întrebări uneori naive despre fericire, adresate direct publicului, care trădează neliniștea subterană a piesei sau reia, în bucle repetitive, fraze și momente ce revin obsedant. O modificare importantă: ofițerii ruși, care visau utopic și generoși la o lume viitoare de lumină și fericire și care plecau la sfîrșit în Polonia, sînt de fapt o armată de ocupație – un detaliu pe care nu pot să-l uit – aici, acești ofițeri sînt arhitecți, lumea corporației e mult mai dură și necruțătoare, fără iluzii. Cîteva răsturnări ironice, Cătălin Ștefan Mîndru, în rolul „seducătorului" Verșinin, un bun actor, plin de bonomie și umor, sau rochia cu o fundă imensă, ridicolă, a Irinei (Clara Popadiuc, care evoluează convingător, copilă naivă sau tristă, obosită spre final) care ar fi trebuit să fie cea a Natașei, imagine a țoapei ajunse. Fără îndoială, spectacolul poate deruta, dar lasă cîteva momente reușite, personaje-

O întrebare – Ce ai făcut în anul acela?

le din partea a doua, aliniate ca în fața unui pluton de execuție, idei ce trec rampa, ca niște fișii de lumină trasate într-o noapte nesigură.

Despre mitologie, Istorie și istorii

Andrei Măjeri a fost prezent în festival cu un text de o scriitoare rusă, Ludmila Razumovskaia, *Dragă doamnă profesoară*. Am preferat însă să urmăresc cel mai recent spectacol al său, realizat la Apollo 111, *Medea's Boys,* un spectacol provocator și extrem de seducător. Să încep prin a vă spune, pentru a vă trezi o curiozitate iremediabilă, că Ionuț Sociu și Euripide au scris o piesă despre Medeea, în faliile timpului. Spectacolul are astfel două spații, cel al mitului, povestit de Euripide, și cel modern, un bar undeva pe o insulă grecească unde un grup de tineri, ce se numesc între ei argonauți, își petrec timpul în discuții despre călătoria mitologică a vieții lor, în căutarea Lînii de Aur. Limbaj violent, pușcesc sau voit viril, vulgar, dar străbătut în realitate de temeri și frustrări nevindecate. Numele sînt și ele mitologice, Medeea apare și ea în evocările lor, un personaj răzbunător, sau barbara, străina, fugara, migranta ce caută adăpost pe țărmurile Greciei, ce rătăcește și astăzi pe străzile din Atena. Un grup omogen de șase actori, dominați de figura centrală a Medeei, Eduard Tripa, în dublu rol, o seară între două realități, la lumina mitului, sau în barul celor șase prieteni, o petrecere între greci puși pe chef și dansuri legănate. Spectacolul îndrăznește să calce niște tabuuri, dar nuditatea e discretă și sculpturală, Medea's Boys se pierd în noapte între mit și realitate.

O altă întîlnire unică în România la ora actuală, într-o realitate paralelă, pe care mulți dintre noi o ignorăm, a fost și spectacolul Nicoletei Lefter, *Visînd glasuri*. Pentru a-l înțelege, am plecat și eu de la cartea lui Oliver Sacks, *Seeing voices,* sau o călătorie în lumea surzilor, și am descoperit o lume formidabilă alături de noi, o lume a tăcerii din punctul nostru de vedere, dar care are semnele și limbajul său propriu. *Visînd glasuri,* realizat la Teatrul „Gong" din Sibiu, jucat în cadrul Fest-in-ului la Teatrul „Țăndărică", e un spectcol vizual și poetic, despre lumea surzilor, cu doi copii surzi, actori. Nu mai vorbim aici de o criză a comunicării, ci de o altă formă de comunicare, mediată de imagine, semne și multă poezie. Textele sînt semnate de Ted Hughes și Lavinia Braniște, cu o animație și grafică de Paul Mureșan.

Platforma de teatru internațional, coordonată de Cristina Modreanu, și-a construit concomitent un alt teritoriu, imposibil de ignorat, ca o altă fațetă a dramei non-comunicării, transpusă pe planul temporal sau al istoriei. Ce se întîmplă cînd un popor își uită istoria? Răspunsul e bine cunoscut, e condamnat s-o retrăiască, cu referințe ilustre și diverse, George Santayana sau Churchill, și mai ales Marx, pentru care „Istoria se repetă întotdeauna de două ori, prima dată ca o tragedie, a doua oară ca o farsă". *Trilogia anilor dispăruți,* semnată de Peca Ștefan, dramaturg, și Ana Mărgineanu – regie, cu o trupă de actori complici, reluată recent în cadrul Platformei Internaționale de Teatru, a fost o ocazie rară pentru a revedea aceste spectacole. *1989,* anul căderii Zidului Berlinului și al Revoluției române, *1996,* anul speranței cu alegerile ce aduc la putere un guvern non-comunist și *2007,* anul intrării României în Uniunea Europeană. O soluție ingenioasă, sînt trași la sorți cîțiva spectatori ce descoperă lumea culiselor și o altă privire asupra spectacolului și poate a istoriei. Personal, am preferat să rămîn în sală și să asist „la adăpost" la această confruntare între noi, cei de azi, și cei de atunci. O întrebare – Ce ai făcut în anul acela? – ne propulsa între marea Istorie ce bubuia pe estradele Puterii și mica istorie, drame și traiectorii personale. Riscul de a retrăi astăzi istoria cu greșelile și umbrele ei mi se pare din ce în ce mai puțin ipotetic. Teatrul poate juca aici rolul unor alte exerciții și simulări de catastrofe la fel de utile. Aici e poate adevărata criză a comunicării, riscul ca mesajul acestui tip de teatru să treacă neobservat.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Ștefan LEMNY

Nasc și în Moldova... femei

Nu s-ar putea spune că istoricii noștri de ieri au ignorat trecutul femeii. E destul să ne gîndim la frumoasa carte a lui Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe,* lectură de căpătîi pentru generații de cititoti pasionați, sau la contribuțiile savante ale lui Nicolae Iorga: *Femeile în viața neamului nostru,* 1911, *Scrisori de femei,* 1932, *Portretele doamnelor române,* 1937. Dar, încurajate de avîntul mișcării feministe, studiile de gen au împins analiza și mai departe.

În bogata istoriografie apărută în ultimii ani, profilul cercetătoarei Lilia Zabolotnaia din Chișinău apare cu totul deosebit. În primul rînd, prin preocupările ei sistematice și perseverente de a adînci această direcție de studii în raport cu istoria societății românești de la est de Carpați. Stau mărturie numeroasele articole apărute în revistele de specialitate și cîteva cărți printre care *Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european pînă la începutul secolului al XVIII-lea. (Căsătorie, logodnă, divorț),* Chișinău, Pontos, 2011, *Dreptul la proprietate și la moștenire al femeilor din Moldova și țările vecine (secolele XIV-XVII),* Chișinău, Lexon-Prim, 2015, *Moldavian Women in History,* Tîrgoviște, Cetatea de Scaun, 2018, sau culegerea de studii și documente coordonate de ea, sub titlul *Factorul feminin în istorie,* Chișinău, 2012.

În afară de această remarcabilă asiduitate de preocupări în jurul aceleiași teme, lucrările menționate insistă asupra realităților de viață ce au avut un rol hotărîtor în determinarea locului femeii în societatea medievală și la începutul epocii moderne prin prisma statutului juridic al acesteia, a dreptului ei la proprietate și la moștenire. Privită în comparație cu un context mai larg, românesc și european, situației femeii din Moldova relevă unele specificități demne de interes. De notat precizările potrivit cărora Moldova era singura țară în care fiii naturali ai domnului aveau aceleași drepturi la domnie ca fiii legitimi *(Moldavian Women in History,* p. 94). Sau despre faptul că femeile din țările române aveau posibilitatea să inițieze în anume cazuri cererea de divorț *(Femeia în relațiile de familie,* p. 232). Dacă acest statut deosebit este admis și de alți cercetători, existența sa ar merita studiată mai îndeaproape pentru a se înțelege mai bine rolul femeii în societatea românească. Cu toată prudența ce se impune. Căci, în ciuda acestor relative avantaje, femeia din Moldova din trecut nu pare a profita de o condiție mai bună. Autoarea notează că, la nunți, sexul feminin nu ocupă aceeași masă cu bărbații, cel puțin în secolele XVI-XVII *(op. cit.,* p. 142), sau că nu există nici un caz care să arate îndrăzneala tinerelor fete de a se opune deciziilor matrimoniale ale părinților *(op. cit.,* p. 160).

Lilia Zabolotnaia

Edrept, studiile amintite vizează nivelul elitar al societății, doamnele și domnițele de care s-au ocupat și în trecut N. Iorga sau C. Gane. Dar ele pun într-o lumină nouă rolul ce revine unora dintre acestea în realizarea legăturilor de familie dintre mediile nobiliare românești și europene, în special est-europene: Ringala, prințesa lituaniană căsătorită cu Alexandru cel Bun, Evdochia, nepoata unui văr al regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea, și soră a cneazului Kievului, Simion, care s-a căsătorit cu Ștefan cel Mare, Elena, fiica lor, căsătorită cu Ivan cel Tînăr, fiul țarului Rusiei, Ecaterina, frumoasa circaziană, înrudită cu marele han al Crimeii, căsătorită cu Vasile Lupu, una din fiicele acestuia din urmă căsătorită cu un nobil polonez, alta cu Timuș Hmelnițchi, fiul marelui hatman al cazacilor, fiicele lui Ieremia Movilă, căsătorite cu nobili polonezi etc. În fața acestor exemple de ilustre doamne, bine instruite, cunoscătoare de limbi străine, adesea abile în treburile politice, Miron Costin ar fi putut să scrie tot așa de bine: „Nasc și în Moldova femei".

Pe firul personajelor feminine de aleasă condiție, cercetătoarea ajunge pînă la una din fiicele lui Dimitrie Cantemir, Maria, căreia îi dedică o culegere importantă de documente în limba rusă: *Istoria vieții Mariei Cantemir în scrisori și documente* (Chișinău, 2018, Lexon-Prim). Este de dorit, desigur, ca volumul să fie tradus în română. Așa cum este de sperat ca autoarea să continue investigațiile în arhivele rusești pentru a scoate la lumină noi informații despre celelalte femei din saga Cantemireștilor, precum a doua soție a lui Dimitrie Cantemir, frumoasa prințesă Anastasia Ivanovna, fiica prințului Ivan Trubețkoi, și fiica acesteia cu fostul domn al Moldovei, Ecaterina, căsătorită cu prințul Dimitrie Galițin, altă mesageră a Rusiei în Europa, ca și fratele ei din prima căsătorie a tatălui, poetul Antioh Cantemir.

Oricît ar fi de sugestiv pentru problematica istoriei femeii în epoca premodernă în țările române și în spațiul est- și sud-est european, studiul nu se poate limita doar la exemplele respective. El n-ar putea ignora în orice caz mesajul transmis și de femeile ce ocupă rîndurile de jos ale ierarhiei sociale despre care analizele de istorie socială, de etnologie și folclor ar avea multe de spus.

Ștefan Lemny *este istoric. A publicat, printre altele:* Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc, *Editura Polirom, 2017.*

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."

ANDREI PLEȘU, *1993*

Marius CHIVU

feedbook

Cartiere și autoturisme de altădat'

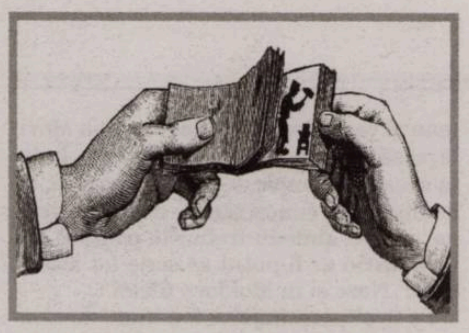

● **Andrei Pandele, *Bucureștiul mutilat*, cu fotografii de Andrei Pandele, Dan Vartanian, Dan Dinescu, Sorin Vasilescu, Peter Derer, Șerban Lăcrițeanu, Andrei Bîrsan, Nic Hanu, Radu Ștefănescu, Editura Humanitas, 2018.**

„Ca arhitect, am aflat mai devreme despre intențiile lui Ceaușescu de a «sistematiza» orașul. Am vorbit cu cîțiva prieteni, ne-am gîndit să facem relevee fotografice. Nu era însă posibil în timp util. De altfel, fotografierea era formal interzisă; și în plus nu se găseau filme. M-am decis atunci să înregistrez viața orașului avînd în fundal repere urbane amenințate cu dispariția. Interesat de evoluția «lucrărilor» de mutilare și de efectul lor asupra locuitorilor zonei, am revenit de numeroase ori, încercînd să fixez pe peliculă impresii directe. În 1983-84 mă prefăceam că doar mă plimb prin cartier... Organele m-au oprit în repetate rînduri. Nu făceam nimic ilegal, însă activitatea mea li se părea dubioasă. Legitimația de ziarist sportiv m-a scos de cîteva ori din încurcătură... Deși făcute la întîmplare, demolările se desfășurau urgent. Revenind în același loc după o săptămînă, nu mai găseam o anume casă", povestește în loc de prefață arhitectul, urbanistul și fotograful Andrei Pandele (n. 1945), căruia îi datorăm, prin albumele sale, imaginea unui București mutilat de un dictator vanitos, anxios și incult.

Cu complicitatea unora dintre arhitecți, Ceaușescu a demolat, în prima jumătate a anilor '80, nu mai puțin de șase kilometri pătrați din centrul istoric al orașului, adică 20.000 de proprietăți (60.000 de familii au fost forțate să se mute la bloc), 19 străzi și aproximativ 30 de monumente istorice și clădiri de patrimoniu: biserici, mănăstiri, sinagogi, muzee, hanuri, hale, spitale, stadioane, altele fiind salvate prin translatare datorită unui arhitect pe nume Eugen Iordăchescu de la Institutul Proiect București.

„Din ordinul unui tiran primitiv și megaloman, în București s-a demolat pe timp de pace mai mult decît au distrus două războaie mondiale plus două cutremure mari (cele din 1940 și 1977). O suprafață imensă din orașul istoric a fost rasă de pe fața pămîntului. «Marele Conducător» dorea să transforme tîrgul patriarhal și Micul Paris al bunicilor noștri într-un Phenian utopic. Să dărîme întregul oraș și să înlocuiască vechile clădiri cu decoruri de operetă", mai scrie cu vădită amărăciune și ciudă Andrei Pandele, ale cărui cîteva pagini așezate în loc de prefață la acest album fotografic (urmate la final de cîteva considerații tehnico-legislative asupra distrugerii patrimoniului) sînt suficiente ca să-ți dea imaginea mentală a dezastrului ștergerii memoriei unui oraș. Aproape 200 de fotografii alb-negru, realizate de nouă fotografi, sînt mărturia felului cum arătau cartierul Uranus și împrejurimile sale, cum au fost distruse și, în cele din urmă, ce orori au fost construite în loc. Există și o secțiune cu fotografii de la cutremurul din 4 martie '77, eveniment care l-a inspirat pe Ceaușescu, folosindu-l ca pretext pentru planul său urbanistic distructiv, plus o secțiune cu imagini de stradă din așa-zisa „Epocă de Aur". Un album deopotrivă fascinant și înfiorător, ca orice corp mutilat.

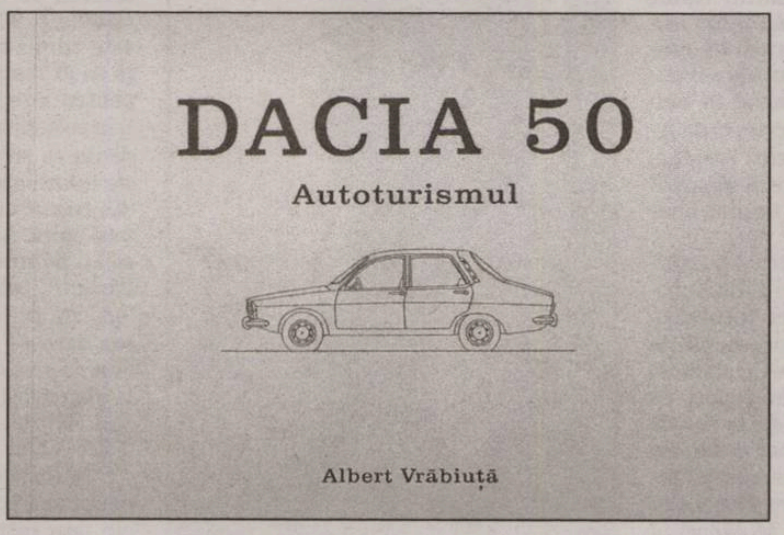

● **Albert Vrăbiuță, *Dacia 50. Autoturismul*, cu fotografii de Albert Vrăbiuță și texte de Ana-Cristina Irian și Valentin Maier, Editura Omnia Photo, 2018.**

„Pe o peliculă de film alb-negru, mai multe mașini așezate pe două benzi parcurg în zigzag drumul care duce direct de pe ecran către privitor. Pe un fundal sonor metalic, cu sunet de trompetă, o voce ne anunță: «Start în proba de inteligență și creație! Pe șoselele țării a demarat în val triumfal primul autoturism românesc!» Se derulează imagini din interiorul Uzinei de Autoturisme Pitești acolo unde, spune vocea, «pe benzile de montaj se încheagă într-o cadență de unul la 12 minute autoturismul românesc, cu o producție anuală de 40.000 de bucăți»." Secvența descrisă în prefața acestui album fotografic, scos cu ocazia semicentenarului, este din anul 1968, cînd, pe 20 august, ieșea pe poarta fabricii primul autoturism Dacia, modelul Dacia 1100, „noul născut al industriei". Era, de fapt, un Renault 8 cu motor Sierra de 46 CP fabricat, sub licență Renault, exclusiv din componente franțuzești. Pînă în anul 1999, cînd Renault a preluat Dacia, închizînd astfel cercul, au fost fabricate două milioane de autovehicule de toate tipurile.

Textul care deschide albumul, în variantă bilingvă română-engleză, este atent documentat și oferă nenumărate informații și cifre, unele mai surprinzătoare decît altele pentru cei care, ca și mine, n-au fost preocupați pînă acum de istoria automobilismului în România. Nu știam de Dumitru Văsescu, un pionier al constructorilor de automobile, care prin 1875 circula pe străzile Parisului și Bucureștilor cu un automobil cu aburi construit de el însuși. Sau: primul examen oficial de conducere a avut loc pe 10 ianuarie 1908, din ordinul prefectului Poliției Capitalei, testul constînd în verificarea capacității șoferului de a frîna la aruncarea unui sac cu fîn în fața mașinii. Sau: primul autocamion adus în țară, în 1911, era destinat transportului butoaielor cu bere de la fabrica Bragadiru. Sau: industriașul Malaxa a produs, la Reșița, în 1946-1947, și o serie mică de autoturisme. Sau: primul autobuz românesc a fost construit în 1955 la Uzina „Vulcan" din București și purta numele de M.T.D., de la „Mao Tze Dun". Sau: în anul 1965, populația României deținea un număr de 9261 de autoturisme, toate din import. Sau: în anii '70, Dacia 1300 a fost exportată, 30% din totalul producției, în cincizeci de țări din Europa, Asia, Africa, America de Sud și de Nord, sub nume precum Denem, Delta și Aro Familia. Istoria autoturismului prezentată de Irian și Maier cu multe detalii și note (plus citate din scriitori ca Adriana Bittel, Adrian Oțoiu, Ioana Nicolaie sau regizorul Alexandru Tatos) oferă și elemente de cercetare antropologică în genul celor făcute de Irina Nicolau: înscrierea pentru cumpărare cu o perioadă de așteptare de la trei la cinci ani, restricționarea benzinei și a circulației în anii '80, recuzita canistră-furtun-pîlnie din portbagaj, sau husele împlănite – abțibilduri – mileuri – cap de schimbător de viteze – cățelul de jucărie care dădea din cap – prelata ș.a.

Altfel, albumul reunește fotografii cu 26 de autoturisme Dacia, imagini de ansamblu și detalii (o minigalerie cu acestea poate fi vizualizată pe site-ul revistei noastre), realizate de fotograful Albert Vrăbiuță pe străzile Bucureștiului în perioada 2016-2017. Fotografiile sînt însoțite și de note de teren, mici istorii orale culese de fotograf de la proprietari sau vecinii de stradă. Un album informativ și nostalgic despre un autoturism transformat de comunism în ideal și simbol.

„S-a demolat pe timp de pace mai mult decît au distrus două războaie mondiale."

PUBLICITATE

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Despre disperare și dragoste

● **Cosmin Perța, *Cîntec de leagăn pentru generația mea*, Editura Paralela 45, 2018.**

Cosmin Perța revine în forță la poezie cu volumul *Cîntec de leagăn pentru generația mea*. Nu cred că se face referire neapărat la o generație literară, ci la o vîrstă la care se atinge un anumit punct de fierbere. Dincolo de acesta, totul devine explozie, timp ce nu mai încape în propria dimensiune. Cartea e împărțită în două mari cicluri, „De război" și „De dragoste". Dar întregul volum pare un torent continuu, ce adună cu el aluviuni și se fa-

Fiorul apocaliptic e prezent, dar se conturează un orizont de așteptare.

ce din ce în ce mai puternic. Trebuie remarcat și faptul că poemele au cadență și rimă, dar într-o manieră hip-hop. Acesta este totuși stratul de suprafață al textelor. Implicațiile sînt mult mai profunde. O poezie de o asemenea vitalitate își obligă cititorii la o meditație alertă. Cumva, scriitorul și cititorii formează împreună o masă critică în explozie. Tot ce există este dinamitat. Judecarea realității nu se face de pe o poziție superioară. Dimpotrivă. Urîțenia lumii se găsește și înăuntru, și în afară. Judecarea pornește de la sine și se manifestă apoi în exterior.

Poetul se află în război cu el însuși, dar și cu lumea. Între cei doi poli ai realității – partea luminată și partea întunecată – se duce un război energic. Rezultă o existență de o culoare incertă, de o imensitate murdară: „Sîntem sofisticați, ironici, superiori, / sîntem prea post-orice pentru orice este etic, / pentru viață în general. / Nimic nu ne poate fi pe plac, nimic nu e bine, / sîntem un covor vegetal" („Răcoarea pietrișului la trecerea ta. Primul cîntec de leagăn pentru generația mea"). Este criticată lipsa de viziune, viziunea fiind de fapt o non-viziune care se extinde după ce s-a golit de propria esență. Din toate rezultă o angajare, o voință de a merge pînă la capăt. Dar Cosmin Perța evită capcanele poeziei angajate. Un merit al acestei cărți este că își menține respirația pînă la sfîrșit sau cel puțin pînă la încheierea ciclului „De război".

„Liniștea și lumina" e un poem de modulație. Fiorul apocaliptic e prezent, dar se conturează un orizont de așteptare. După ce ți-ai călcat în picioare toate iluziile, începi să întrevezi și altceva, dar tot pe același fond de spaimă și neputință. Cosmin Perța creează o stare de tensiune în jurul unor cuvinte. Nu prezența lor face poemele puternice și, uneori, agresive, ci modalitatea de frazare și ritmul neîncetat. În „Poem despre originalitate" – penultimul text al primei secțiuni – sînt luate în răspăr stereotipiile gîndirii critice. Pentru a spune ceva nou, trebuie să-ți reprimi propriul eu, predispus la clișee.

Poeziile de dragoste, ieșite din aceeași algoritm poetic, degajă ceva aparte, au o muzicalitate specială ce vine în contrast cu viziunile lirice. Avem de-a face cu o lume post-apocaliptică în care cel ce scrie încearcă să-și redefinească axa existenței. Departe de a fi o poezie conceptuală, există unele cuvinte-simbol, care, contaminîndu-se reciproc, ajung să își extindă aria de semnificație. De exemplu, *frumusețea* sau *liniștea:* „frumusețea ta e ceața / și aerul și norul prin care toate / vor supraviețui. Frumusețea ta este că fără tine și nici după tine / nu se poate trăi" („Poem despre frumusețe"). Căderea e o temă importantă a acestei secțiuni și e exprimată în multe forme. Pierderea oricărei speranțe, conștientizarea pierderii, viziunea unor corpuri ce nu mai împărtășesc nimic unele cu altele, cinismul realității, imposibilitatea de a mai schimba ceva, toate acestea construiesc un discurs contondent, dar îmblînzit prin diminutivare. Așa se ajunge ca „micile spaime" să contureze o tristețe camuflată în seninătate. Nimic din lume nu- și mai găsește fixitatea și totuși absența nebuniei face ca lucrurile să poată fi puse cîndva în ordine. Dar pînă atunci este de trăit așteptarea, cea mai grea dintre munci.

Cîntec de leagăn pentru generația mea este cea mai bună carte de poezie a lui Cosmin Perța. Aș mai adăuga și faptul că aici se regăsesc și tonurile din primele cărți ale douămiiștilor – la ale căror teme poetice autorul se referă în treacăt. Este un volum pe care îl recomand, din motive, cred, evidente, celor aflați la început de drum. E o carte puternică, ce sper să fie remarcată de cît mai multă lume.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems (2006-2016), *traducere de Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Bîzdîbocul

Îmi place *Jabberwock*-ul imaginat de Lewis Carroll, din care fiecare înțelege ce vrea. Frida Papadache a gîndit un *Trăncăvici,* Cătălin Mareș un *Monstroloc*, iar alți traducători și-au închipuit un monstru diferit. Nina Cassian l-a inventat pe *Bîzdîboc,* cu „fălci și gheare care-nșfacă", iar eu, străbătând orașul, am realizat că Bucureștiul s-a umplut de *Bîzdîboci*, cu două, trei sau mai multe etaje, care te pîndesc parșiv. Singurul lor scop este să te oripileze, să-ți strice digestia, să-ți întoarcă stomacul pe dos.

Să spunem că este o dimineață frumoasă de octombrie, o duminică însorită, și te întorci de la biserică pe o stradă secundară din zona centrală, pe care n-ai mai fost de mult și i-ai uitat detaliile. Lumina blîndă a toamnei învăluie casele de la 1900 în culori calde, pastelate, iar iedera este gabenă, e sîngerie, e încă verde, *borțind prin ierboteci,* invadînd gardurile din fier bătut prin care se întrezărește neorînduiala creativă și amicală care îl fascina pe Horia Bernea. Admiri un capitel romanic pe o coloană torsadată, care susține un balcon cu păuni, apoi urmează o curte cu un castan bătrîn, de care atîrnă un leagăn din lemn, printre *țopi asprili*. Treci de ea și te cuprinde, așa, un lirism, cînd vezi arcada treflată cu cinci coloane, care leagă două case venerabile, ca un inel de logodnă răsfirat, ca o poveste de iubire de demult, sub care explodează tufănele vii, obeze... Puțin mai încolo, ocolești niște rădăcini ieșite din asfalt ale unui platan vechi de cînd lumea și-ți limpezești ochii cu o vilă modernistă, sculptată cu măiestrie dintr-un cristal enorm. Apoi urmează un sentiment de nesiguranță pentru că, acolo unde se afla o casă, acum este un gard din tablă cutată și un teren gol în spatele lui, iar urma casei demolate se mai vede impregnată în calcanul vecin. Ești supărat pe tine pentru că nu-ți mai amintești cum arăta construcția, te simți prost, foarte prost, și-ți pare rău că nu i-ai făcut măcar o fotografie. Te gîndești că va fi avut o scară frumoasă la intrare, cu trepte rotunde, că, mai demult, ai contemplat soba care se vedea prin ferestrele înalte, numai că nu știi sigur, amintirile se suprapun și nu te lasă să te liniștești. Treptat însă, pe măsură ce pașii te poartă de-a lungul străzii, foșnetul frunzelor te calmează, casa galbenă, cu ancadramente împletite și brîu muntenesc, te copleșește cu atîta frumos cît poți înțelege, iar cei doi copii care aleargă cu baloane în mîini par desprinși din filmul lui Lamorisse. Uiți absența, te pierzi în contemplare, parcă plutești, ușor ca heliul, pe deasupra frunzelor uscate și atunci, exact atunci cînd ești complet dezarmat, te plesnește peste ochi chiar el, *Bîzdîbocul*. Crud, nemilos, nefinisat, necizelat, netocmit, netot, sare pe tine din curtea următoare, mai-mai să se reverse în trotuar. Faci instinctiv o eschivă în lateral, dar umbra balconului cu balustradă din inox se prăvale ca-*naripata Cotîrjacă* și traversezi năuc să vezi mai bine monstrul hulpav, atent să nu te împiedici de rădăcinile unei buturugi foarte groase, care încă mai împung asfaltul lîn-

Bîzdîbocul *te sfidează cu cei opt ochi reflectorizanți.*

gă hidoasa ușă de garaj. Privit de vizavi, *Bîzdîbocul* șade țanțoș, plin de el, ca spicul cel gol care se ridică deasupra holdei, sfidînd vecinii, cu mîinile în șolduri, *hulbărisind de zor*. Scara de acces pornește direct din trotuar, mușcînd exact cît se poate tolera, cu precizia unui *Manual de psihologie urbană pentru investitorii care nu doresc să respecte, în nici un chip, regulamentele locale de urbanism menite să protejeze orașul de speculă imobiliară, lipsă de cultură și absența simțului civic, orice ar însemna cultura și simțul civic*. Acoperișul de inspirație rurală protejează ferestrele metalice, cu geamuri reflectorizante, acoperind și soarele care, din spatele casei, încearcă fără succes să facă un pic de lumină pe stradă. Cu fața în umbră, protejat de acoperiș, *Bîzdîbocul* te sfidează cu cei opt ochi reflectorizanți, imobil ca un păianjen uriaș și păros, impasibil la ritmul tău cardiac care a luat-o razna. Vrei să-i faci o fotografie, sperînd că asta te va ajuta să ieși din uluială, dar, din spatele ușii albăstrui, iată că sare *Croc*, în uniformă, cu chelicere umectate în venin, purtînd însemnele Puterii, răcnind din rărunchi cu răgetul care paralizează prada pe o rază de un kilometru: „Alo, domnu', în ce problemă, nu e voie să pozați, aici e instituție... nu se poate, nu m-ați înțeles?... așa, și?... o fi spațiu... cum ziceți, nu mă interesează, eu de-aia stau aici, doar nu stau degeaba?... nu se pune problema, a mai venit și alții și nu i-am lăsat nici pe ei... haideți, vă rog frumos... vă rog eu, nu mai insistați, veniți mîine și vorbiți cu șefu' și, dacă vă lasă el, nici o problemă!" Să spunem că este duminică dimineață, te întorci de la biserică, lumina e blîndă și strada frumoasă. Cît poți să te certi cu *Croc,* care nu știe multe, nu are nici o vină și face doar ce știe? Nu ai *harpiducul* la tine și, dacă te gîndești mai bine, nici *băiat frumos* nu mai ești!

(Poezia lui Lewis Carroll poate fi citită la http://www.jocuridecuvinte.ro/Bazdabocul.htm.)

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Andreea VLAD

dilematograf

Atavic – Carlos Reygadas la București

● ***Vremurile noastre / Our Time* (Mexic, Franța, Danemarca, 2017), de Carlos Reygadas.**

Our time debutează intens senzorial, hîrjoana unor copii pe malul plin de mîl al unui lac sufocat între verdeață și nisip este continuată, conform unor misterioase cicluri cosmice, de tatonarea frenetică a erotismului de către un grup de adolescenți, cu care copiii din debutul filmului împart același spațiu. Această spirală spațială, fremătînd de viață dezinhibată și de culori desaturate, este completată, în scurt timp, prin forța atavică a unor animale ca taurii de luptă și caii, în care Juan, poet și proprietar al unei ferme de tauri, vede o corespondență cu oamenii, dar și cu transcendentul („aleargă ca niște îngeri", spune el la un moment dat despre doi cai).

Ca și în alte filme ale regizorului mexican Carlos Reygadas (în special *Post Tenebras Lux*, 2012), camera este complicea perfectă, pe cît de discretă, pe atît de intimă, a personajelor, umane sau animale, decupate pe fondul cadrului nesfîrșit al universului. Expresivitatea imaginii se compune gradual în cadre largi, panoramice, punctate uneori de reflexele la vedere ale razelor de soare sau ale picăturilor de ploaie pe lentila aparatului de filmat. De asemenea, în *sound design*, fluxul interior al personajelor se suprapune pe sonoritatea și freamătul vieții exterioare (picăturile de ploaie, șuierul vîntului și al frunzelor, cîntecul păsărilor, boncănitul taurilor rivali etc). Pelicula are un nestăvilit elan vizual și emoțional, ca o reflexie stilizată a unei vitalități cosmice mult mai ample, ce îi dă și puterea de seducție.

Cu acordul lui Juan, care pledează cu convingere pentru o căsătorie foarte liberă, Ester începe o aventură cu Phil, un îmblînzitor de cai american invitat de Juan la fermă. Ca un mentor arogant și demiurg („Tu vrei să fii venerat", remarcă Ester), Juan încearcă să controleze, de pe poziții superioare, viața erotică a mai tinerei și senzualei soții (interpretată de monteuza Natalia López, soția din realitate a regizorului mexican, care a venit alături de acesta în România, invitați la Les Films de Cannes à Bucarest). Pînă la un punct, *Our Time* aduce cumva aminte de cuplul format din scriitorul interpretat de Michel Piccoli și de Brigitte Bardot în rolul soției, în *Disprețul* lui Jean-Luc Godard (inspirat de romanul omonim al lui Alberto Moravia). Chiar dacă nu este vorba direct de avatarurile intelectuale ale iubirii ca în *Disprețul,* Juan, Poetul, cade în propria capcană prin sfidarea ciclului tainic al vieții, întotdeauna superior speculației filozofice. În cel mai ironic mod cu putință, aventura dintre Ester și Phil începe să semene, la un moment dat, a dragoste („Dorința ta e atît de puternică încît îl iubești cu adevărat", decretează Juan, în registrul lui autoflagelant și uneori hilar, ca în scena în care teoretizează doct și bergmanian despre fidelitate în fața celor doi amanți surprinși împreună).

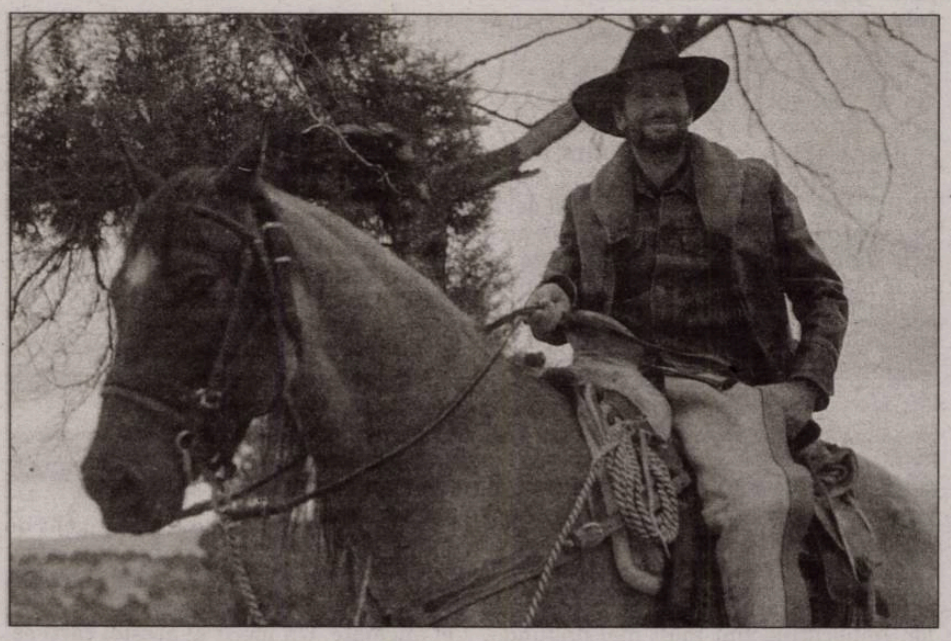

Preocuparea mexicanului Carlos Reygadas pentru pasiunea oarbă, care mătură totul în cale și seamănă destul de bine cu fatalitatea, este mai veche în filmele sale și constituie una dintre reușitele sale majore ca cineast. În *Silent light* (2007), iubirea imposibilă a doi membri din sînul unei conservatoare comunități memonite din nordul Mexicului are drept cauzalitate și impuls motor o forță care transcende liberul arbitru.

Surprinzător de fiecare dată, însă în alt fel, în filmele sale, cineastul mexican este un meticulos arhitect al spațiului. În *Our Time,* camera capturează atent planuri spațiale foarte largi, redate de la firul ierbii, nisipului sau crăpăturilor pămîntului, sau la cealaltă extremă, survolînd de la mare înălțime metropola capitalei mexicane (este cadrul lungii confesiuni a lui Ester, în care ea rememorează debutul și evoluția iubirii lor: de la vremurile cînd „fiecare dintre noi a dus propria luptă pentru a fi împreună" la momentul prezent, în care ea așteaptă „o turnură a destinului sau voința ta"). Revenind în registrul cult, ritmurile ancestrale ale tobelor și percuției, în scena (poate cea mai reușită din film) a simfoniei interpretate într-o somptuoasă sală de concerte din metropola mexicană, răspund în contrapunct mirării lui Ester pentru noua etapă a vieții ei de femeie. Un alt element-surpriză este tonul teatral (și el oarecum bergmanian), în care cineastul punctează la propriu regia intrării lui Phil în viața lui Ester: „Ai deschis o ușă, acum intră", îl invită Juan pe rivalul său, deschizîndu-i la propriu ușa casei sale.

Vulnerabilitatea filmului vine tocmai din ceea ce părea inițial a fi principalul său atu, privirea de autor total: în multipla sa calitate de regizor, scenarist și actor principal, Reygadas suferă întrucîtva de lipsa perspectivei și de lipsa distanței, vizibilă atît în durata lungă (aproape trei ore), cu destule scene sau dialoguri redundante, cît și în efectul destul de incert pe ecran al alegerii de a se autodistribui în rolul lui Juan.

Our Time nu are claritatea de cristal a capodoperelor *Silent light* și *Post Tenebras lux,* însă are același hipnotism vizual, întreținut și de asociații auditiv-vizuale care alătură psihedelic și deloc prețios pictură contemporană și fresce antice cu o muzică languroasă. Filmul mai poate fi vizionat, în București, în cadrul Festivalului Les Films de Cannes à Bucarest, vineri, 26 octombrie.

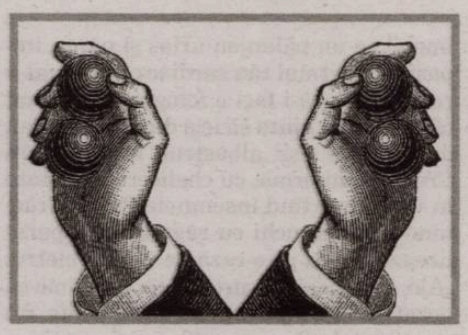

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Politică și intimitate

● **Neneh Cherry, *Broken Politics*, Smalltown Supersound, 2018.**

„But love is big in every land, / Every nation seeks its friends in France and Italy / And all across the seven seas / Goddamn guns, and guts, and history, / And bitter love still put a hole in me." Aici miroase a praf de pușcă, a dub și a nouăzecism. Piesa asta, numită „Kong", este dusă de mîna lui Robert Del Nanja – 3D din Massive Attack – într-o arie în care Neneh Cherry s-a simțit mereu bine: trip-hop-ul. Dar, cu cîteva excepții, precum acest *single*, *Broken Politics,* (doar) al cincilea album al artistei suedeze, nu este un disc de trip-hop, ci, după *Blank Project* (2014), continuarea colaborării lui NC cu producătorul Kieran Hebden, alias Four Tet. Iar Hebden îi urmează vibrația mai degrabă reflexivă, proiectînd o structură sonoră care, cu excepții neimportante, nu provoacă, nu intervine, care se ține la distanță de tematica grea a LP-ului, contrapunctînd-o. *„It's my politics living in the slow jam"*, marchează Neneh Cherry tonul albumului pe autoreferențiala „Synchronized Devotion": *„It's my politics living in a slow jam / Playful, supreme / Delightful, hateful, / Play with me! / It's my politics living in a slow dance, / Synchronized devotion. / I'm a Pisces hanging from the vine / Live it out a day at a time"*. Evident, Kieran Hebden se *sincronizează* și el *mood*-ului, oferindu-i partea leului lui Karl Berger și vibrafonului său.

Broken Politics este – titlul nu minte – un album politic care își inhibă gesturile furioase. Problematicile refugiaților (amintita piesă „Kong"), avortului („Black Monday"), *fake news*-ului („Faster Then the Truth"), drepturilor femeilor („Soldier"), armelor („Shotgun Shak") sînt acompaniate de cuplul Hebden-Cherry cu formule minimaliste și relaxate. Vocea ei evoluează lent, introspectiv, transferînd metronomic politicul în personal: *„It's that my right / When to breathe to my own guilt, / It's so hard anyway as it is, / Joker's wild, laughin' back / But I have to stay, / Cut you loose, cut me up, / Cut me free, cut me up, / I wanns choose my own day, / let me go, call me now / Black Monday."* Reflexul acesta meditativ din „Black Monday" se insinuează în arhitectura multor piese cu tematică grea. „Mi-e foarte greu să vorbesc despre marile probleme cu aerul că le-am găsit soluția. Cine naiba are aceste soluții? Îmi place să-mi scriu piesele dintr-o perspectivă personală, pentru că timpurile pe care le trăim sînt mai mult despre a-ți găsi propria voce. Oamenii sînt lăsați să se simtă nebăgați în seamă, neînțeleși și deziluzionați. Ce altceva pot face eu?", spunea ea într-un interviu legat de lansarea acestui nou album. Cuvintele acestea sînt transferate aproape în întregime în „politica" facerii lui *Broken Politics* – o operă intimă, spartă de cîteva ieșiri în decorul activismului vocal, în care totul

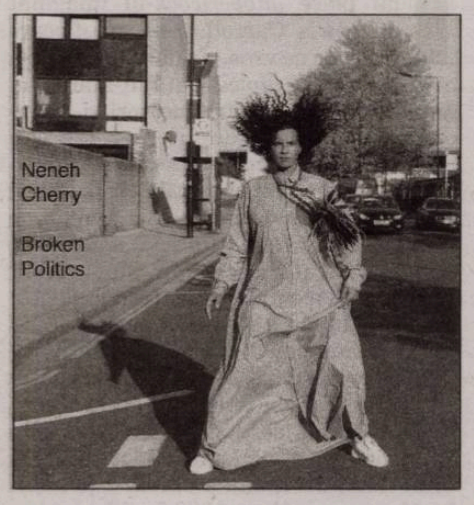

funcționează impecabil atunci cînd Kieran Hebden reușește – o face în destule rînduri – să empatizeze cu o Cherry conectată la propria persoană: *„My name is Neneh / March tenth / Water sign. / It's my politics living in a slow jam / Playful, supreme / Delightful, hateful, / Play with me! / It's my politics living in a slow dance, / Synchronized devotion. / I'm a Pisces hanging from the vine / Live it out a day at a time"*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

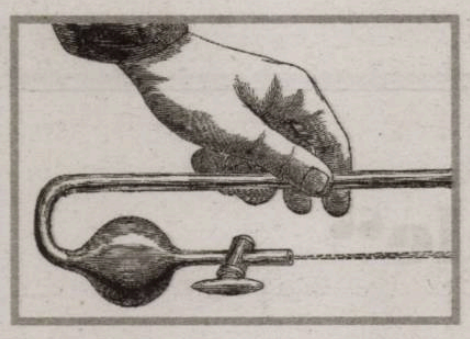

Oana STOICA

rosencrantz & co

Religia e atunci cînd...

● ***În numele Tatălui*, documentare și text: Elena Vlădăreanu; regia: Robert Bălan; scenografia: Elisabeta Gëdo. Cu: Virgil Aioanei, Carmen Florescu, Ozana Oancea. Proiect cultural co-finanțat de AFCN. Producător: Asociația Art No More. Parteneri: Tranzit.ro, Casa de pariuri literare. Finanțator: UNITER.**

Premiat cu patru premii în Maratonul Teatrului Independent Bucharest Fringe, *În numele Tatălui* a fost prezentat la începutul acestei săptămîni în cadrul Festivalului Național de Teatru. Hitul finalului de stagiune, spectacolul adună diferite experiențe cu religia (de unde și titlul, care arată că spectacolul se concentrează pe cei care acționează ca reprezentanți ai credinței) din perspectiva celor aflați, la un moment dat, în aria de influență a unui cult religios. Bazat pe interviuri, textul scriitoarei Elena Vlădăreanu are aparența unor confesiuni „banale" datorită stilului colocvial, valorificat în spectacol prin interpretarea actorilor, intenționat neteatrală, cît și prin spațiul de joc configurat „civil". Teatru de cameră, intimist (face parte dintr-un proiect numit „Teatru intim"), adică în strînsă și directă relație cu spectatorul, discursiv și confesional, *În numele Tatălui* este un spectacol pentru 30 de spectatori adulți care devin parte din show, fără a fi activi (nu li se cere să intervină în spectacol). Actorii se plasează printre ei, ca oameni obișnuiți care, de regulă, „nu se aud" în zgomotul certurilor pasionale pro și contra religie și Biserică. Se discută în timp ce se pregătește cina, doar că poziționarea actorilor și a spectatorilor, de o parte și de alta a unei mese supradimensionate, încărcată cu flori, pahare, apă, vin și cozonac, identifică în imaginarul publicului, fără a fi enunțată explicit, scena unui parastas, unde conversația, la început politicoasă, antrenează trezirea memoriei și socializarea, ambele esențiale pentru coagularea unei comunități care să valideze. Și dacă am ajuns la comunitate, trebuie spus că acesta este unul dintre elementele de bază pe care stă spectacolul.

Mărturiile din spectacol aparțin unor personaje care au frecventat – sau încă frecventează – culte religioase și au făcut parte din comunitățile acestora. Este vorba despre acele grupuri care se creează în jurul unui așezămînt religios (nu spun biserică pentru că includ aici, pe lîngă ortodocși, catolici și penticostali, și pe Martorii lui Iehova), cu o dinamică socială proprie (oamenii se cunosc între ei și au relații de prietenie și sprijin reciproc). Aceste grupuri au un regulament interior în ceea ce privește comportamentul, care diferă de la cult la cult. În unele comunități religioase, libertatea indivizilor este mare, altele sînt foarte stricte, avînd chiar proceduri de sancționare a „infractorilor", ba chiar dezvoltă un sistem de supraveghere care reproduce (sper că involuntar) tactici și tehnici ce amintesc de polițiile secrete. Modul lor de funcționare capătă uneori aspecte dramatice prin erijarea lor într-o instanță de judecată morală, în care „judecătorii" nu sînt cu nimic mai presus decît „acuzatul". Aici se descoperă gunoiul de sub preș, adică tarele care se asociază cu religiile: impunerea unor reguli de viață retrograde, în contradicție cu realitatea și cu practicile sociale uzuale (de exemplu, ignorarea faptului că tinerii își încep viața sexuală înaintea căsătoriei), controlul asupra vieții celorlalți, ipocrizia generalizată, misoginismul, abuzurile (de regulă, sexuale) etc. Ce transpare din povești este centrarea atenției cultelor religioase pe controlul corpului – propriu, dar și al altuia – prin demonizarea sexului (și a instinctelor) și inducerea sentimentului de vină. Este o formă de putere prin umilire și control. Dar *În numele Tatălui* nu merge cu investigația către cei care impun puterea, ci spre capătul celălalt, al celor care i se supun. Căci un alt pion pe care stă spectacolul este nevoia de credință și/sau de religie (forma materializată și instituțională a credinței), ca reper și normare a vieții sociale. Și aici lucrurile se complică, căci spectacolul se poziționează pe o linie subțire ce desparte intoleranțele de un fel sau altul: arată ipocrizia și obsesia controlului pe care le generează religia, dar și nevoia omului de a aparține unei comunități (pentru că așa au fost învățați de predecesori, pentru că se pot identifica prin asta etc.), devoalează practici și mentalități retrograde, dar reliefează și utilitatea unui set de credințe personale în stabilirea unui echilibru afectiv (religia funcționează ca antidepresiv și ca speranță în momente dificile).

În numele Tatălui refuză să acuze sau să apere o religie sau un comportament, panoramează nevoi și tare care se dezvoltă simbiotic în jurul ideii de credință și al formelor instituționale ale acesteia. Regizorul Robert Bălan alege să accentueze civilismul spectacolului său, să-i sterilizeze (aproape) complet teatralitatea, pentru a facilita accesul spectatorului la dezbatere și confesiune deopotrivă, astfel că show-ul trece din starea civilă performativă în starea civilă pur și simplu, anulînd aplauzele și continuînd firesc discuția, dincolo de scenariu, cu publicul. Trecerea de la teatru la realitate se face lin, fără ca schimbarea paradigmei să fie ostentativă. La asta contribuie esențial actorii Ozana Oancea, Carmen Florescu și Virgil Aioanei, al căror joc cinematografic, de o veridicitate confuzantă uneori (la prima intervenție a Ozanei Oancea mă întrebam dacă nu cumva scenariul presupune improvizație pe o schemă narativă, căci lejeritatea cu care se forma un personaj dintr-un ansamblu de tonuri nesigure, reflexive, interogative, de gesturi firești, uneori ticuri era uluitoare), credibilizează această galerie de personaje, de „oameni de alături". De fapt, aici este vorba despre un demers antispectacular, care nu doar deconstruiește convenția din teatru, ci și refuză să traseze limite între artă și viață.

Spectacolul se poziționează pe o perspectivă integralistă, fără să pretindă că are răspunsuri, fără să direcționeze spectatorul, fără să tragă concluzii. Sînt aici mai multe tipuri de discursuri ale Bisericii (generic spus), de nevoi pe care aceasta le satisface și de tare pe care posedă, de mecanisme prin care se conectează cu enoriașii, dar și o deconstrucție a formatelor de spectacol. Practic, *În numele Tatălui* este o deconstrucție pe mai multe planuri a unor certitudini și obișnuințe, religioase și artistice.

Este vorba despre un demers antispectacular, care nu doar deconstruiește convenția din teatru, ci și refuză să traseze limite între artă și viață.

Oana Stoica este critic de teatru.

„Sîntem deja martorii ascensiunii politicii tribale“

– interviu cu Jonathan FRANZEN –

L-am întîlnit pe ***Jonathan Franzen*** *în București, proaspăt întors de la Festivalul Internațional de Literatură și Traduceri din Iași (FILIT), al cărui invitat special a fost. A coborît în holul hotelului foarte punctual, ușor buimac. După ce ne-am prezentat, după ce a căutat din ochi o masă cît mai retrasă, și-a comandat o cafea și mi-a mărturisit că l-a cam ajuns oboseala din urmă. Cînd, pe la mijlocul conversației noastre, volumul muzicii a crescut peste nivelul suportabil, s-a ridicat și a rezolvat problema. Jonathan Franzen își ia interviurile în serios. La întrebările mele a răspuns pe îndelete, uneori gîndindu-se înainte, alteori intercalînd tăceri lungi pe care nu le-am sesizat decît la transcriere. Stînd față în față cu el, tăcerile erau la fel de firești și de pline de sens ca frazele lui complexe, întortocheate. Trei dintre cele cinci romane ale sale au fost traduse în limba română la Editura Polirom:* Corrections *(2001;* Corecții, *2004),* Freedom *(2010;* Libertate, *2011) și* Purity *(2015;* Puritate, *2016).*

Cum a fost dimineața zilei de azi?

A început foarte devreme și a fost foarte emoționantă. L-am cunoscut pe Vlad, acest tînăr profund dedicat Rezervației Văcărești. Și el, și soția lui sînt ornitologi amatori, amîndoi au un binoclu tatuat pe brat. Sînt minunați! A fost și Maria, fiica lor, cu binoclul ei mititel. Admir ambiția lui nu atît de a conserva parcul, cît de a le trezi altor români interesul pentru păsări și natură. A fost foarte frumos, Vlad a văzut o pasăre pe care n-o mai văzuse pînă acum în Văcărești, ceea ce e grozav. În București mai fusese văzută o singură dată. A fost foarte încîntat.

Cum vi s-a părut locul?

Mi s-a părut destul de evident că e un loc care fusese distrus complet și care acum, cu ajutorul ecologiștilor, a început să se sălbăticească la loc. Resălbăticirea mi se pare un concept important. Nu prea mai există locuri sălbatice, în orice caz nu în Europa, fie ea de Est sau de Vest. Soluția este să încetezi să perturbi o zonă și să ai grijă s-o ferești de speciile invazive. Dacă reușești asta, își revine rapid.

În ziua de azi, ajutorul înseamnă de multe ori să reduci perturbarea. Nu e un ajutor activ. Cel mai activ lucru pe care cred că îl fac este să înlături elementele care n-au ce căuta acolo. Acum au pus pasarele și au făcut adăposturi și platforme pentru cei care vin să observe păsările. M-am simțit minunat, e exact genul de loc care-mi place mie. Îmi plac zonele mlăștinoase. Perioada aceasta a anului nu e momentul propice pentru observat păsări, dar am văzut aproape treizeci de specii de păsări, asta într-un loc aflat în centrul orașului și înconjurat de blocuri. E foarte încurajator.

Sînteți pentru prima oară în România și n-ați avut decît trei zile la dispoziție. Prea puțin, evident, ca să vă faceți o părere. Totuși, presupun că veți fi întrebat, la un moment dat, cum a fost în România.

Mă așteptasem ca Bucureștiul să fie hidos. Asta pentru că Ceaușescu a fost hidos, iar eu știu ce au pățit țările din estul Europei din cauza dictatorilor hidoși. Așa că am fost luat pe nepregătite de cît de frumos e Bucureștiul, chiar și... Știi, Bogdan m-a dus la Palatul Poporului sau cum îi zice.

Ah, Casa Poporului, e oribilă.

E oribilă, dar să știi că se putea și mai rău. Dacă ar fi făcut-o nemții, ar fi fost și mai oribilă. Iar Centrul Vechi, ei bine, nu mi se pare distrus. E mutilat, dar nu e distrus, are un aer plăcut.

Am avut două interviuri pe scenă (cu Marius Chivu, la Iași, și cu Cătălin Ștefănescu, la București) și mi s-a părut că ambele persoane care le-au condus au fost la înălțime. Foarte bine pregătiți, printre cele mai bune interviuri date de mine pînă acum. În ultimii cincisprezece ani am dat destule interviuri, iar acestea două au fost mult mai bune decît majoritatea acestora. Foarte plăcute, amîndouă. Și se pare că există pe-aici oameni care mi-au citit cărțile, iar asta mă bucură.

Cel mai impresionant mi s-a părut să mă aflu la etajul șaptesprezece, uitîndu-mă în jos la Parcul Văcărești și pregătindu-mă să cobor și eu acolo.

Altă chestie amuzantă a fost că avionul meu era plin de bărbați îmbrăcați în trening. Nu înțelegeam ce-i cu ei. Mi s-a explicat că sînt o echipă de fotbal care se întorcea de la Iași, unde, se pare, pierduse meciul. Cam atît.

V-ați mutat din New York în Santa Cruz. Motivele au fost doar personale sau a existat și o componentă de downshifting?

Nu atît *downshifting,* cît conștientizarea faptului că s-a încheiat o perioadă din viața mea. M-am mutat permanent în New York în 1987 și, după aproape treizeci de ani, simțeam că mi-a ajuns New York-ul. Mare parte din prietenii mei au plecat, Manhattan-ul e aproape de nerecunoscut, iar eu petreceam din ce în ce mai mult timp în Santa Cruz. Și ajunsesem în faza în care mă întorceam în New York și nu simțeam nimic, nu-l recunoșteam, nu mă bucuram că mă aflu acolo, nu vedeam decît că lucrurile continuă să se schimbe, în ritm accelerat, așa cum povesteai și tu de copilăria ta, și am observat că, atunci cînd mă întorceam în Santa Cruz, aveam senzația că vin acasă și simțeam ceva. Bine, New York-ul a fost grozav cînd aveam treizeci de ani. Cunoșteam oameni – adică de ce te duci la petreceri? Eu, unul, nu mă duceam la petreceri ca să mă distrez, mă duceam ca să cunosc oameni. Am cunoscut, la o petrecere, o tipă cu care după aceea am fost împreună doi ani. Exact așa e New York-ul: vezi pe cineva la o petrecere, intri în vorbă și apoi petreceți împreună doi ani grozavi. Celălalt motiv din care te duci la petreceri e cel profesional, iar eu nu mai am nevoie să mă duc la petreceri în scop profesional. Ba chiar evit petrecerile, pentru că, de regulă, oamenii vor ceva de la mine, iar eu nu vreau nimic de la ei. Deci, da, era nevoie de o schimbare.

Puteți identifica un anumit moment sau o anumită perioadă din viața dumneavoastră care v-au făcut să deveniți scriitor? Sau poate o persoană – ceva cu rol catalizator.

A existat un moment, în clasa a zecea, cînd am început un curs de creație literară pentru avansați. Deci nu se adresa chiar celor care se apucau de scris, era pentru cei avînd deja o oarecare experiență. Elevi de clasa a zecea care se descurcau deja cu scrisul și care voiau să facă asta mai departe, la colegiu. Și primiserăm deja prima temă, iar profesorul vorbea clasei și, cînd mi-a dat lucrarea înapoi, mi-a spus: „Ar trebui să stăm de vorbă.“ Ce mi-a spus, pe scurt, a fost că lucrurile pe care le preda el la cursul respectiv eu le știam deja. Iar mie asta mi-a atras atenția, pentru că... Eram încurajat cu putere să fac matematică și științe naturale, care erau practice și la care eram bun, dar nimeni nu-mi spusese așa ceva în ora de matematică. Așa că m-a pus pe gînduri.

Iar apoi, în anul următor, minunatul profesor de fizică pe care-l aveam a hotărît să susțină, prin catedra de fizică, scrierea și producția unei piese. Scrisesem deja cîteva piese în școala generală, inclusiv una care fusese jucată de clasa mea, o oroare de piesă, efectiv o oroare, deși probabil o piesă mai bună decît ar fi putut scrie alt elev de clasa a cincea, așa că, evident, m-am înscris în comitetul de creație pentru piesa respectivă. Și m-am amuzat teribil, mai întîi scriind piesa aceea, apoi ajutîndu-mi colegii să o producă și jucînd în ea, iar în cele din urmă, în mod surprinzător, publicînd-o și primind în cutia poștală un cec de vreo sută de dolari parcă, pentru o chestie făcută din pură plăcere. Acestea au fost două momente în care mi-am zis că probabil asta e ce-mi doresc să fac.

Nu pot să nu observ că ambele au avut loc într-un cadru instituțional, că a fost cineva acolo care să vă remarce și să vă încurajeze. Mi se pare foarte important.

Da, era o perioadă frumoasă. Trecuseră anii '60, dar încă nu începuseră anii '80, și încă era posibil să faci una-alta. Profesorul acela de fizică era un tip fabulos. La scurtă vreme după aceea s-a lăsat de învățămînt și s-a făcut chiropractician. Avea un pat de cuie în magazia laboratorului de fizică și, între ore, se ducea și se întindea acolo pe patul de cuie. Era fructarian, nici legume nu mînca. Se hrănea numai cu fructe, nuci și alune. Și, cum să spun, toată atmosfera... E foarte greu să-ți imaginezi ceva de genul ăsta întîmplîndu-se mai tîrziu de 1977. Tipul ăsta ciudat și țicnit care, la orele de fizică, ne spunea că nimic n-ar trebui să ne împiedice să facem și artă.

Așa că, da, am avut în școală cîțiva profesori care au jucat un rol important, și am avut și la colegiu vreo doi profesori care au contat, care m-au ajutat să privesc literatura nu ca pe un obiect de studiu, ci ca pe un stil de viață, un lucru pe care să-l iei personal, nu doar să-l analizezi. Așa că sînt conștient de norocul pe care l-am avut în multe privințe, una dintre cele mai importante fiind avantajul de a fi într-un district școlar bun și de a merge apoi la un colegiu foarte bun. Deci, da, acesta a fost cadrul instituțional. Evident, și faptul că familia mea a fost foarte iubitoare, dar foarte chinuită, a contat mult.

„Cărțile trăiesc mult“

Dintre adevărurile pe care se întemeiază viziunea dumneavoastră asupra lumii, este vreunul revelat? Cum existați în spațiul de dincolo de știință?

În mintea mea, delimitarea nu este una abruptă. Din punct de vedere intelectual, poate. Îmi place știința, încă acord o mare atenție științei, și totuși cred că sînt mult mai puțin ostil față de religie decît majoritatea oamenilor pe care-i cunosc.

În parte, asta se datorează întîmplării de a fi făcut parte, timp de șase ani, dintr-o grupare de tineret creștin, cînd eram tînăr, și n-a fost nimic înspăimîntător, nimic ciudat, nu te punea nimeni să-ți afirmi credința în chestii smintite. Era pur și simplu religie fără nici un fel de doctrină.

Și, da, au fost momente în viața mea, în special în jurul vîrstei de treizeci de ani, cînd simțeam că se năruie totul în jur, cînd m-am bucurat că am un refugiu în religie, pentru că, în perioadele de durere extremă, știința nu te ajută prea mult. Deși sînt de părere că, atunci cînd mori, mort rămîi, există acolo o taină, iar știința nu te poate ajuta la dezlegarea ei. Știința găunoasă e foarte antireligie, religia găunoasă e foarte antiștiință, iar eu n-am pic de respect nici pentru una, nici pentru alta. În ziua de azi, totul e foarte polarizat. Acesta e doar un alt exemplu de polarizare. Oamenii de știință se simt amenințați de ignoranța vehementă a unui anumit tip de oameni religioși, așa că resping orice religie, și sînt atît de aroganți încît îndepărtează o mulțime de credincioși. Și aici, ca și în aproape toate celelalte privințe, eu mă simt mult mai bine la mijloc.

Nu numai romanele, ci și eseurile dumneavoastră au iscat, de-a lungul timpului, controverse. În pregătirea volumului de eseuri The End of the End of the Earth, *care va apărea în noiembrie, ați avut ocazia de a reveni asupra textelor. Ați simțit nevoia să faceți modificări, și dacă da, în ce măsură au fost influențate acestea de receptarea eseurilor la prima publicare?*

Da, am simțit nevoia să rescriu complet mai multe eseuri din carte, în parte pentru că nu erau atît de bune pe cît mi le aminteam eu, dar și pentru că prieteni buni care citiseră, de exemplu, eseul meu despre protejarea mediului – intitulat acum „Salvează ce iubești“, care ar fi fost un titlu mai inspirat, de la bun început, dar nu mi-a venit la timp –, acești

prieteni mi-au zis: „Nu înțeleg eseul ăsta, e prea greu.“ Și ei chiar își doreau să înțeleagă. Așa că mi-am spus: bun, dacă și prietenii spun că e prea greu, probabil ar trebui să limpezesc puțin lucrurile, să-i las mai mult spațiu să respire. În același timp, da, atunci cînd ești acuzat de contestarea schimbărilor climatice, pentru că ai scris un articol în care spui că schimbările climatice sînt un fapt consumat și că nu există nici o cale de a le opri, atunci îți dai seama că poate trebuia să fii cumva mai clar.

Dar celelalte critici?

La ce anume te gîndești?

La hashtag*-uri, să zicem.*

Ah, pe alea nu le citesc.

Cînd primiți etichete care vi se par nedrepte, simțiți nevoia să vă explicați? Republicarea eseurilor vă oferă și ocazia asta, de a spune „Stați așa, ați înțeles greșit“.

Iar eu ce fac e că scriu un al doilea eseu pentru *The Guardian* în care demonstrez aceleași idei. Nu, n-am dat deloc înapoi. N-am de gînd să schimb... Nu cred că m-am înșelat, pur și simplu nu sînt sigur că m-am exprimat suficient de limpede și, da, e frustrant cînd vezi tot ce apare pe Twitter. E și așa destul de greu cînd tu ești de vină că poate nu te-ai exprimat suficient de inteligibil, dar cînd ești citat greșit dinadins, cînd lucrurile sînt scoase din context astfel încît nu mai au legătură cu cele spuse de tine, ci cu ce a înțeles cineva anume dintr-o parte a celor spuse de tine, e foarte frustrant. E unul dintre motivele pentru care urăsc platformele de socializare. Mare parte din ceea ce scriu se structurează în jurul cuvîntului „dar“, iar dacă ai de gînd să faci un *tweet* din asta, de obicei încape doar jumătate din frază, ori prima jumătate, ori a doua – iar pentru mine acest detaliu singur ar fi suficient ca să-mi închei pledoaria despre Twitter.

Ați spus adesea că sînteți furios pe generația tînără, că nu-i înțelegeți. Care ar fi miezul acestei alienări?

Furia asta, pentru mine, a ajuns la apogeu în anul 2005, cînd i-am considerat vinovați pe tinerii care n-au ieșit la vot pentru prezidențiale că ne-am potcovit cu Dick Cheney încă patru ani. Da, cred că se întîmplă întotdeauna: generația următoare se va defini prin opoziție cu a ta și va fi enervantă, și va fi diferită, dar acești tineri anume... La apogeul supărării mele pe tineri, în 2005-2006, mi se părea că uitaseră cum să fie tineri. Mi se părea că toți tinerii se răzvrătesc împotriva părinților lor, mi se părea că furia e o parte firească a tinereții. Mi se părea că atitudinea critică față de modul de organizare socială aflat la putere ar trebui să fie parte integrantă a tinereții, dar, din punctul meu de vedere, atunci, în 2006, să zicem, părea că tinerii capitulaseră pur și simplu în fața capitalismului și, în loc să se răzvrătească împotriva părinților lor, hotărîseră să fie cei mai buni prieteni ai părinților lor și să vorbească la telefon cu ei de cinci ori pe zi, iar asta mi se părea profund greșit și patologic.

La nouăsprezece ani, mă îngrozea ideea de a vorbi cu părinții mei mai des de o dată pe lună. E perioada în care trebuie să te desprinzi. Or, părea că un ciclu al acestei răzvrătiri tinerești – pe care eu o trăisem, care fusese o parte importantă a anilor '60 și '70, anii tinereții mele, și care făcuse parte din multe generații precedente – fusese cumva întrerupt, probabil de tehnologie și capitalism. Iar asta mă înfuria. Dar apoi am început să cunosc mai mulți tineri și mi-a trecut supărarea pe ei.

Deci există speranță.

Da, și la evenimentul de aseară, și la cel de vineri au fost o mulțime de tineri, ceea ce înseamnă că încă mai există nebuni care citesc. Dacă aș fi genul care crede că lumea poate fi salvată, poate m-aș întrista că nu sînt mai mulți astfel de oameni, dar așa mă mulțumesc cu ce am.

Din punctul meu de vedere, Puritate *e cel mai puternic roman al dumneavoastră. Am perceput, citindu-l, un crescendo de vigoare, de precizie, de îndrăzneală.*

Cît mai pot s-o țin așa? Probabil nu prea mult.

Nu, nu asta voiam să vă întreb. Tot încerc să înțeleg de ce n-a fost primit ca atare.

Unii l-au primit așa. Cred că, dacă e s-o spun în cîteva cuvinte, nici o carte a mea și probabil nici chiar vreun eseu al meu nu va mai cîștiga vreodată un premiu în America. Cartea mea următoare ar putea fi la nivelul *Fraților Karamazov* și tot n-aș fi nominalizat pentru vreun premiu.

De ce?

Pentru că sentimentul e „ne-am săturat de el“. În mare parte cu asta cred că are legătură. Rachel Kushner tocmai a scris un roman care, după părerea mea, e cel mai bun roman scris în Statele Unite în ultimii ani, *The Mars Room*. Primele două cărți ale ei au fost foarte bune, amîndouă au fost finaliste pentru National Book Award, iar asta n-a ajuns nici măcar pe lista lungă. De ce? Pentru că „Hai, gata. Știm că Rachel e bună.“ Unui critic nu-i iese nimic dacă laudă pe cineva care are deja succes. Dacă un critic vrea să se remarce, ori laudă pe cineva nebăgat în seamă, ori desființează pe cineva băgat în seamă. Iar asta complică lucrurile. Sau poate noi amîndoi ne înșelăm și *Puritate* e o dezamăgire.

Ce m-a contrariat cel mai mult e că păreți să-l considerați chiar dumneavoastră un pariu pierdut. Vorbind ieri despre violența lui psihologică, parcă ați fi sugerat că ați mers prea departe.

Nu, n-am nici un regret. Cred că a fost exact așa cum spuneam ieri. „Oau, n-aș fi crezut că o să le placă asta.“ Și uite că le-a plăcut. „Oau, nici asta nu credeam că o să le placă.“ Și le-a plăcut. Hai să vedem pînă unde putem merge. Exista posibilitatea ca acel public larg să mă urmeze, la această carte, dar apoi, nu mă așteptasem nici la *Libertate* ca acel public larg să mă urmeze, cît despre *Corecții*, nu mă așteptasem ca acel public larg să existe, de la bun început, așa că... Da, merita să risc, și nu simt acum că a fost un pariu nereușit. A fost un pariu reușit din care am avut ce învăța. Cine știe, sînt multe motive din care cartea poate să nu fi avut același succes la critici, sau comercial, ca acelea două dinaintea ei, dar...

Treaba mea e să încerc să ajung în zonele incomode, și ajunsesem deja în niște zone destul de incomode în romanele mele precedente, așa că am încercat, în acest roman, să ajung în ultimele zone incomode știute de mine din interiorul meu și efectiv n-are importanță pentru mine cîți oameni m-au urmat. Asta e meseria, pur și simplu. Iar apoi, nu se știe. Cărțile trăiesc mult. Cît despre cifre... Eu, unul, nu mai am nevoie de premii. De ce anume am nevoie? N-am nevoie de nimic din lumea asta.

Am dat peste un articol intitulat „E sau nu e sexist Jonathan Franzen“...

Ce prostie!

Da, așa mi s-a părut și mie. Și totuși, cînd ați încercat să explicați personajul Anabel Laird, am avut senzația că le faceți o concesie. De ce să o explicați pe Anabel Laird? E un personaj perfect verosimil.

Exact. Parte din ce s-a întîmplat cu *Puritate* e că... Eu sînt un feminist vechi. Întotdeauna mi s-a părut că, probabil, femeile în ansamblu sînt niște ființe ușor superioare bărbaților. Dar, atunci cînd construiesc o narațiune avînd în centru pe cineva care nu e țicnit la propriu, ci e doar o persoană foarte tulburată, cu un comportament sinistru, eu fiind un scriitor de sex masculin care scrie despre un astfel de personaj feminin, iar tu vii și analizezi acest personaj izolat, nu în contextul întregii mele opere, faci ceva nedrept și deja nu mai ești implicat în nici o cauză, ci doar în reacția la acea cauză. Nu înțeleg acest punct de vedere și n-am pic de respect pentru el *(rîde)*, pentru că nu mi se pare că literatura de calitate are ce căuta în această cauză. Sau, altfel spus, literatura de calitate e o cauză în sine în care alte cauze, politice, n-au ce căuta.

Deci, practic, spuneți că, oricît de credibil ar fi personajul, simplul fapt că sînteți bărbat descalifică orice perspectivă. Sînteți împăcat cu asta?

Cum spuneam, înțeleg asta, iar în lumea reală am un respect profund pentru nemulțumirile femeilor față de bărbați. Dar nu pot să nu simt că sînt un obiect inadecvat al acestei supărări.

E greu, pentru că am toate avantajele imaginabile. Am avantajul de a fi american, am avantajul de a avea o situație financiară bună, am avantajul de a fi bărbat, avantajul de a fi alb, și cred că o persoană cu atîtea avantaje are datoria să fie atentă. Trebuie să-mi îndeplinesc misiunea, atunci cînd încerc să scriu bine, și să reprezint ceea ce știu despre lume cît pot de corect, dar, cum am deja atîtea avantaje, nu cred că-mi datorează nimeni nimic pentru asta.

„E un fel de totalitarism voluntar.“

„Tehnologia e o amenințare“

Ce părere aveți despre romanele intens politice?

Găsesc arta politică, în general, complet neinteresantă. Dacă știi care îți sînt convingerile politice atunci cînd te pui pe scris și închei cu aceleași convingeri politice, iar între timp ai scris o carte care pornește din punctul A și ajunge tot în punctul A, pentru mine e un act fără valoare artistică. Nu spun că altora nu poate să le placă. Spun doar că mie nu-mi place. Mă enervează scriitorii care încearcă să compună politica. Iar enervarea asta umbrește orice altceva. De unde știi că părerile tale politice sînt bune? Cred că asta e întrebarea, întotdeauna. N-ar trebui ca arta să fie o examinare... în literatură, n-ar trebui mai degrabă să-ți pui sub semnul întrebării convingerile, în loc să te feliciți pentru cîtă dreptate ai? Nu e prea util, nu face parte din luptă. Sau face parte din altă luptă. Cred că în lume e foarte multă politică, dar prea puțină artă valoroasă. Și, oricum, eu întotdeauna țin cu cel mai slab.

În interviul de la Iași, Marius Chivu v-a întrebat dacă simțiți că aveți responsabilitatea să descrieți Zeitgeist*-ul. Aș relua-o, cu accent pe „responsabilitate“. Citindu-vă romanele, îl intuiesc de multe ori pe ornitologul amator, privind prin binoclu. Aveți meticulozitatea unui naturalist care documentează o specie pe cale de dispariție. Ce credeți că îi amenință acesteia habitatul?*

Cred că tehnologia e o amenințare. Inteligența artificială mă sperie. Cred că se va dezvolta din ce în ce mai mult, deși nu cred cu adevărat în singularitate sau alte idei de genul acesta. Dar adevărul e că oamenii devin din ce în ce mai robotizați, iar roboții devin din ce în ce mai umani. Probabil va veni un moment în care tot ce consider acum a fi adevărat despre condiția umană va fi perimat. Dar asta e o îngrijorare pe termen lung. Cred, însă, că e o luptă contra cronometru. Tehnologia avansează, dar distrugerea planetei avansează la rîndul ei, iar distrugerea planetei aduce după ea o enormă instabilitate socială și o politică patologică pe care o vedem deja în Statele Unite, în anumite țări din Europa și din ce în ce mai mult în alte părți ale lumii. Cred că toată lumea simte pînă-n măduva oaselor că distrugem planeta. Cred că republicanii care contestă încălzirea globală, toți trumpiști acum, sînt perfect conștienți, deși n-o articulează, și în mod sigur n-o recunosc, că pămîntul va deveni foarte urît dacă se încălzește cu doar cîteva grade. Iar cînd asta se va întîmpla, ne vom întoarce la o stare tribală, și sîntem deja martorii ascensiunii politicii tribale, o nebunie totală.

De la internaționalismul de acum cîțiva ani, care a părut să fie confirmat de alegerea și apoi realegerea lui Obama, am ajuns la această reacție tribală violentă. Poți privi inteligența artificială ca pe o valoare neutră, ca pe o evoluție tehnologică benignă, dar Internetul singur demolează noțiunea unui adevăr consimțit, este un mediu incredibil de eficient pentru propaganda totalitară. E un fel de totalitarism voluntar, încă nu e impus cu pistolul la tîmplă, dar tot totalitarism este, iar amestecul acesta de tribalism și totalitarism e foarte înfricoșător. Cine știe ce se va întîmpla?

Un lucru pe care am observat că l-ați pomenit și la Iași, și la București a fost visul acesta de a avea foarte multă putere.

Da, știu că am vorbit de chestia aceea cu dictatorul.

E ceva la care vă gîndiți des? Vă place exercițiul ăsta de imaginație?

Cred că venirea în România l-a declanșat. Imediat după aterizarea avionului mi-am amintit de Kadare, la care nu mă mai gîndisem de ceva timp. Oricît de rău ar fi fost Ceaușescu, n-a fost atît de rău cum a fost Hoxha, și oricît de afectată ar fi fost România, n-a fost atît de afectată ca Albania. Eu știu de unde mi-o fi venit?

Dacă ați avea atîta putere, ce ați face? Ce ați salva?

Sigur aș salva păsări. Aș începe cu reglementarea pescuitului comercial în lume, ca să nu mai moară atîția pescăruși. E un lucru foarte ușor de făcut, din punct de vedere tehnologic. În toată lumea, cînd vorbești despre pescuit comercial, vorbești de Japonia, China și Taiwan, hai să luăm și Coreea, și hai să luăm, poate, și Norvegia. Dacă ar investi toți într-o tehnologie extrem de necostisitoare, și aici vorbesc, în multe cazuri, de o tehnologie de o sută de dolari, ar putea salva albatroșii. N-ar fi cine știe ce chestie economică. Poate că ar trebui investiți, pe tot cuprinsul globului, o sută de milioane de dolari, și ai putea salva albatroșii.

Așadar, cînd voi deveni dictatorul lumii, acesta ar fi primul lucru pe care l-aș face. Pescuiți în continuare, poate ceva mai puțin, nu exterminați tonul, puneți-vă mințile la contribuție în laborator și găsiți rapid un substitut de ton pe bază de plante, modificat genetic, ca să nu trebuiască să renunțați la sandvișurile cu ton, dar nu mai omorîți albatroșii, gata! Se poate. Majoritatea speciilor de albatros sînt pe cale de dispariție, unele în următorii douăzeci de ani, altele în zece sau în cinci. Sînt foarte-foarte vulnerabili la pescuitul industrial în larg, și numai cîteva țări iau măsuri în această privință. Africa de Sud, foarte interesant, a luat-o foarte în serios și a redus mortalitatea albatroșilor cu peste 90%. Practic, cu costuri nesemnificative, cu o tehnologie foarte ieftină. Se poate face. Trebuie doar să vrei. Cam cu asta aș începe.

Nimic despre oameni?

Păi, probabil, ca toți dictatorii, m-aș concentra pe copii *(rîde)*. Și ce aș face ar fi că... Asta e mai grea, pentru că, desigur, copiii trebuie să poată folosi computere, deși, sincer, eu cred că ar putea începe la șaisprezece ani și s-ar prinde destul de rapid. Așa că, poate, pentru primii șaisprezece ani, școlile ar trebui să fie zone fără tehnologie. Numai cărți, hîrtie și creion, și tablă. Chiar și acele șase ore ar conta mult. Asta ar fi prima mea zi ca dictator. Apoi, văzînd și făcînd.

a consemnat Alexandra COLIBAN

Alex TODERICIU

Răgazul pasienţelor din cer

De centenarul republican austriac, pe 12 noiembrie, Bruno Kreisky va face pasienţe-n cer! Are răbdare. Timp are destul. Jucase de mai multe ori deja Russian bank, un soi de Solitaire, învăţat de la Willy Brandt, cu Olof Palme, săracul de el... Vremea roşilor a cam trecut. Bruno e îngrijorat. Şi pe bună dreptate. Astăzi, fanilor lui Karl Marx au ajuns să le placă filmele cu indienii lui Winnetou, după romanele de colportaj ale lui Karl May!

Bustul lui Bruno Kreisky din Viena e năpădit de păianjeni. Se simte lehamitea electoratului faţă de propriul partid social-democrat al cancelarului austriac (1970-1983), cel care, în vremea lui, mai atingea scoruri electorale de peste 50%.

Kairos

Zeitrutsch e o metaforă a „timpului dat pe repede înainte" care lasă loc liber unei fantome ce bîntuie prin Europa, şi nu e vorba de prima pagină a *Manifestului Partidului Comunist,* ci de ultima din *Procesul,* romanul distopic scris de Franz Kafka, rămas neterminat şi publicat postum în 1925. *Zeitrutsch*-ul lui Kafka, acea înfricoşătoare alunecare a timpului, apare în urma propriei măsurători, *„private Zeitmessung"* (propria cronometrie). Kafka scria despre conştientizarea *vremii prielnice* în jurnalul său: „Cînd mi-am pus ceasul după cel din turn, am văzut că era mult mai tîrziu decît aş fi crezut..."

„Cineva îl calomniase probabil pe Josef K. căci, fără să fi făcut nimic, s-a pomenit într-o dimineaţă arestat." Viaţa-i devine o farsă, la dispoziţia unei instanţe imaginare. El devine o fantoşă în mîinile unui păpuşar necunoscut. Acest Josef K. este protagonistul cărţii lui Kafka, pentru care timpul potrivit e răgazul ce desparte credinţa de lipsa ei. *Kairos* poate fi vremea împlinirii mesianice, după spusele unui filozof italian. E doar o dimensiune necesară fiecărui lider, pentru a fi capabil să modifice cronologia evenimentelor în favoarea propriului său electorat.

Nişte mediocri

„Ceasurile nu se potrivesc, cel interior aleargă precum un diavol sau un demon, în orice caz într-un fel inuman, cel extern îşi urmăreşte şovăielnic pasul obişnuit", scria Kafka.

E ce-mi vine în minte cînd mă gîndesc la aşa-zişii politicieni. Mulţi, nişte mediocri. În timp ce Josef K. trăieşte drama personajului singuratic, într-o lume crepusculară, ilustrînd expresionist scena grotescă a vieţii, iată că tocmai acest Liviu Dragnea îmi provoacă o atracţie irezistibilă şi totodată nefericită deoarece nu e doar ubicuu, ci şi tragic, fiind prins cumva în propriu-i timp.

Precum se aude vorba, cică „ar fi mîncat şi tot pandişpanu', Vlasca şi Teleormanu' cui l-a făcut". Culmea e că, de fapt, nici nu contează ce anume a făcut sau nu. Electoratul său nu prea judecă faptele trecute, ci speră în promisiunile viitoare, din perspectiva dreptului ce-i va fi sortit.

Colegul lui, aflat pînă mai ieri la conducerea partidului SPÖ-ului (partidul social-democrat austriac), Christian Kern, a şters-o deja. Electoratul, rămas singur şi trist, se preocupă în continuare cu imigraţia ilegală, criminalitatea, şomajul, sărăcia – la ei, ca şi la noi, doar că în loc de imigraţie se va citi „combaterea corupţiei". Kern, fără abilităţi de lider, şi-a mai şi ironizat într-o conferinţă de presă scurta istorie de politician socialist cu acte în regulă, plătit regeşte.

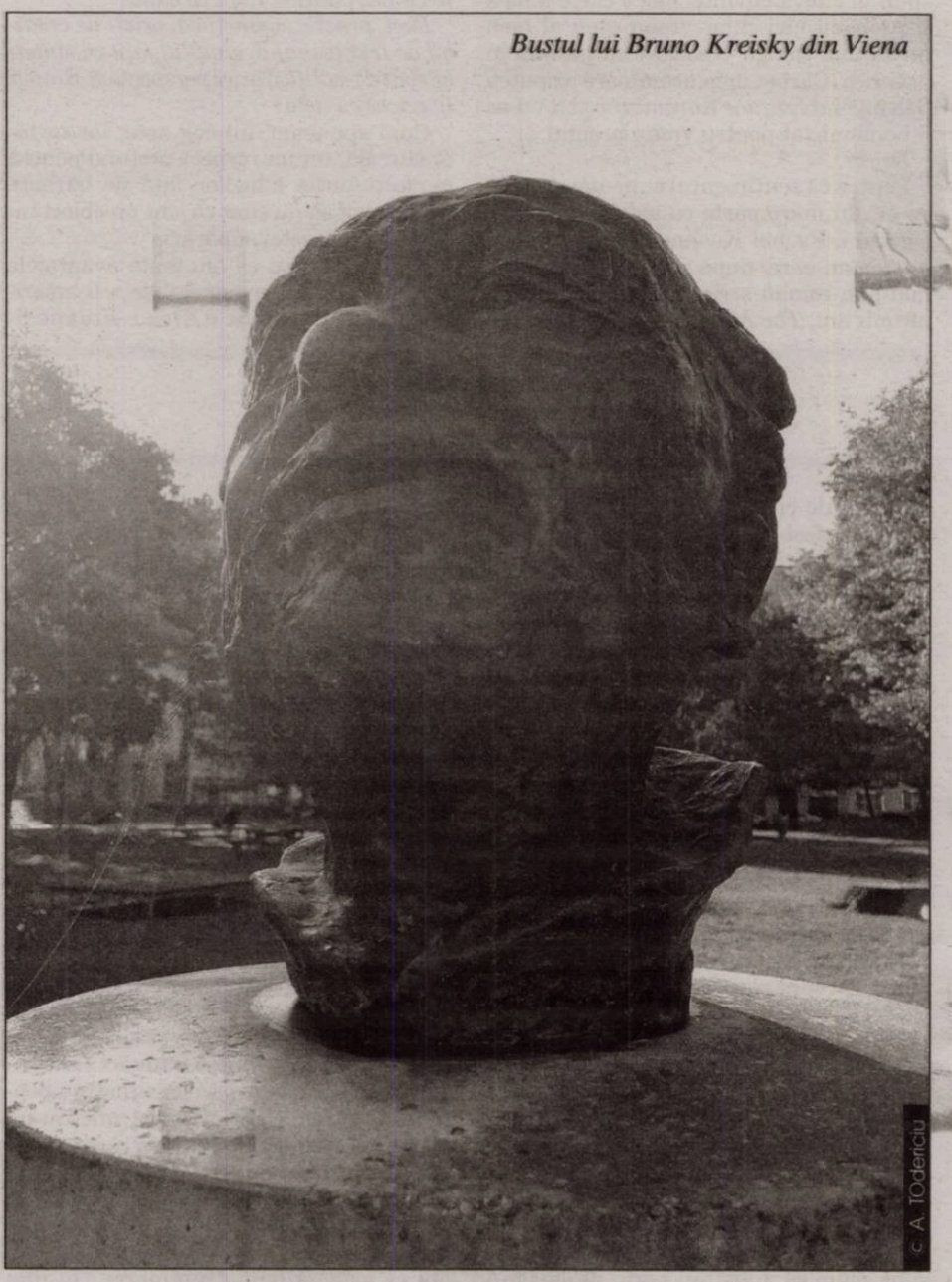

Bustul lui Bruno Kreisky din Viena

© A. TOdericiu

Facebook-ul a consemnat, atît în Austria, cît şi în România, calambururi şi descrieri nu tocmai măgulitoare. Despre timpul scurs vorbeşte mutra lui Kern, subtitrată cu *„Kurz Kanzler"*, adică cancelarul de scurtă durată (în germană, *kurz* înseamnă scurt), alături de imaginea voioasă, cu părul său lins, dat inconca să se adeverească nişte poveşti...", un apropo stîngaci la mistoul pe care l-a încasat în timpul campaniei electorale. Kern, un narcisist, purta costume scumpe, cambrate pe torsul său atletic, trecut de prima tinereţe. Aşa, ca să se simtă o diferenţă între portofelul liderului roşu şi golul stomacului alegătorului. A fost comparat de un *insider* cu caricatura unei prinţese.

Avea în picioare ciorapi şi sandale.

fundabil pe spate, a lui Sebastian Kurz, cancelarul în funcţie din fruntea guvernului austriac de centru-dreapta, intitulată bineînţeles *„Kanzler Kurz"* – cancelarul care se numeşte Kurz.

Kern, supranumit cancelarul *slim-fit,* cu cel mai scurt mandat (mai 2016 – septembrie 2017, atunci cînd a pierdut alegerile), tocmai a plecat, la nici o lună după ce a anunţat că tare şi-ar fi dorit să fie candidatul socialiştilor europeni pentru a ajunge în fruntea UE, după alegerile din mai 2019. Kern este dezamăgit, declarativ însă e „fericit că pleacă", aceasta după ce şi-a acuzat propriul partid de tot felul de intrigi şi meschinării. De fapt, tovarăşii l-au lăsat baltă atunci cînd au realizat că el se pregătea de un soi de alianţă europeană, susţinută de Macron, cu verzii şi liberalii, dacă ar fi să dăm crezare presei vieneze.

Kern a mai anunţat că-şi „va face probabil plăcerea şi-şi va cumpăra un costum de haine la comandă şi o coroniţă pentru

Austriacul, pe care-l şi cunosc, purta tot timpul nişte cămăşi albe impecabile, scumpe, elegante, cu guler tip „rechin", deschise la gît. Un exemplar de *gauche caviar*. Este ştiut că în spaţiul virtual au fost şi relatări despre şosetele lui Dragnea, albe precum cămăşile lui Kern. Dragnea e „(...) un om modest, simplu, venit dintre tractoare, de la Teleorman. Avea în picioare ciorapi şi sandale, era îmbrăcat cu cămaşă albă şi geacă din imitaţie de piele. Aşa a intrat Dragnea în PSD", a povestit Cozmin Guşă pe actual24.ro

Lehamite

Cine doreşte să afle ce gîndeşte austriacul de rînd şi nu stăpîneşte vorba străzii, n-are timp de cafenele austriece cu chelneri sclifosiţi sau nu trece des prin localurile viticole din Grinzing, unde răsună *das Wiener Fiakerlied* (cîntecul birjei vieneze), are şansa „cuvîntului liber", rubrica opiniilor cititorilor din *Kronen Zeitung*. Raportat la populaţia Austriei, acest ziar popular are probabil cel mai mare tiraj din lume. Cititorii trimit scrisori (e-mail-uri) despre chestiunile care-i preocupă cu adevărat. Barbara M., din localitatea Oberkappel, despre Joy Pamela Rendi-Wagner (n. 1971), urmaşa lui Kern la cîrma partidului: „Ea nu reprezintă muncitorimea cu toate grijile şi nevoile ei. Despre viaţa acesteia, la fel ca predecesorul ei, ea nu are habar". Trişti tovarăşii austrieci, chiar trişti! Dacă ar avea măcar pe unul dîrz ca Dragnea, nu doar Bruno-n cer s-ar bucura.

Au austriecii o vorbă: *„Nicht einmal ignorieren"* (nici măcar de ignorat). Fugarii vor fi daţi uitării. Dacă ar fi să-l compar, de la înălţimea balconului păpuşilor Muppets, pe fostul lider SPÖ, *Bello Ciao*, după cum îl numeşte cotidianul vienez *Die Presse,* cu preşedintele PSD, sînt convins că liderul român, cu mustaţa sa proverbială, e pentru propriul său electorat chiar autentic, ceea ce Kern nu a reuşit nicicînd să fie pentru al lui.

Social-democraţia austriacă, cu îndelungată tradiţie nu doar prin *Wirtshaus*-urile (cîrciumile) vieneze, o emblemă politică a bunăstării postbelice, şi-a pierdut busola ideologică de mult şi, de ceva timp, şi liderii. Cît despre electorat, se subînţelege că i se tot subţiază. Doar 25% o mai susţin.

După cum procesul lui Josef K. nu a fost unul exemplar, şi moartea sa e ticăloasă. Aşa se încheie romanul. Problema vinovăţiei lui Josef K. nu se pune, autorul nu dă nici un indiciu. Aparatul birocratic pare a fi cel denunţat, însă Kafka nu o scrie limpede. Vulturul heraldic austriac şi-a smuls de mult cătuşele şi-şi ascute la nesfîrşit ghearele. La Viena, ca şi la Bucureşti, politicienii stîngaci fac pasienţe de mărire efemere, chiar fără de ruşine.

„Ca un cîine"

Josef K. îşi întreabă călăii la ce teatru joacă. „Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să plece" e morala fabulei „timpului pe fugă" de sub picioarele electoratului roşu al unui partid tradiţional, doar că incapabil să se schimbe. *Zeitrutsch* e ca scurta tihnă a portarului înaintea loviturii de pedeapsă.

Atunci cînd îşi asumă rolul lor tragic, precum Josef K., liderii nu mai sînt futili. Merită, astfel, să rămînă. Pentru că încă n-au încasat destul, după legea dată.

Invocînd mediocritatea, „ea-mi potriveşte ceasul la minut, după ce timp de un sfert de an mergea înainte cu jumătate de oră", îi reproşează Kafka logodnicei sale în jurnal. „Ca un cîine" sînt ultimele cuvinte ale lui Josef K., iar Kafka continuă: „spuse el şi era ca şi cum ruşinea ar fi trebuit să-i supravieţuiască".

Liviu Dragnea face şi el pasienţe la sediul din Kiseleff. Asocierea destinului său politic cu cel al lui Josef K. ţine de hazard. Realitatea-i va fi alta. Liderul va fi invitat să se preocupe de semnificaţia „Mittelmäßigkeit", aceeaşi mediocritate la care face şi Kafka referire, în sensul de cotidianeitate, precum decăderea politicului în banal. El ştie că media electoratului nu-i va fi mereu ponderată.

Odată acceptat, *Zeitrutsch*-ul poate să-i fie tocmai răgazul necesar ce-i va permite să aleagă între *de lege lata* (dreptul în vigoare) şi *de lege ferenda* (dreptul aşa cum ar trebui să fie).

***Alex Todericiu** este analist politic.*

Gabriel CĂRTĂRESCU

Un om n-ar trebui să trăiască o istorie...

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea". Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. (**Redacția**)

Nu știu ce-ar trebui să scriu despre țara mea. Trăiesc aici de cincisprezece ani. Îmi amintesc că-n primii ani de viață numeam apartamentul unde locuiam... București. Țara, însă, nici nu știam ce e. Nu bănuiam că există mai multe limbi, așa cum credeam că pămîntul e plat și întinde la nesfîrșit un singur fel de oameni.

Cum de s-a întîmplat să mă nasc aici e, desigur, un mister. Însă, spre deosebire de alții, eu am apreciat acest lucru mereu. Nu prea m-am plîns că „românii sînt proști, mai bine trăiam în Germania". Dacă tot veni vorba de Germania, am petrecut clasa I acolo, în 2009, la șase ani. E ciudat că mult timp am considerat acea perioadă ca fiind cea mai bună a vieții mele. Acum rar o mai menționez, rar mă mai gîndesc la ea. Pe atunci eram doar un copil... Dar cred că am spus-o greșit, nu eram „doar un copil" cum ar sublinia-o alții. Eram un copil cum aș spune-o eu. Pentru că mereu am crezut în copii.

Bunicilor noștri, oamenilor în vîrstă, le rămîne numai trecutul la un moment dat.

Sînt multe, foarte multe principii pe care mi le-am impus încă de cînd eram foarte mic. O mulțime de observații pe care le-am păstrat în mintea mea. Deși mi se spune des că uit una sau alta, și este adevărat, sînt lucruri pe care nu le uit niciodată. Unul dintre ele, ca să dau un exemplu, e o constatare care mi-a rămas mult timp în minte: „Cu cît cresc copiii, cu atît devin mai răi." Oare de ce copiii mari își băteau joc de cei mici, așa cum eram eu? Pe măsură ce-am schimbat vîrstele, am încercat să evit acest lucru.

Într-o zi, cînd mă jucam cu vecinul meu cu doi ani mai mic decît mine, ne-am certat și mi-a zis lucrul de care mă temeam cel mai tare.

– Copiii chiar devin tot mai răi pe măsură ce cresc. Știam că-i adevărat!

Și s-a îndepărtat supărat. O mică ceartă devenise, iată, un șoc pentru mine.

Aș putea spune că motivul pentru care iubesc țara asta este probabil gîndirea emoțională, deasupra celei raționale. În copilărie nu știu dacă eram foarte diferit de cei din jur. Poate toți semănăm cînd sîntem mici. Dar pe măsură ce-am crescut, în timp ce prietenii mei începeau să uite (fapt de care și eu sînt un pic vinovat), am început să pun mare preț pe trecutul meu. La început, doar pe gînduri, pe idei, dar după șase ani, aș putea spune, pe amintiri în sine. Deseori colegii mei zic că nu-și amintesc prea multe de cînd erau mici. Odată am spus cuiva că jucam un joc anume acum cîțiva ani, iar răspunsul a fost că el nu mai știe nici ce-a jucat ieri. Numai că eu îmi amintesc și țin la aceste amintiri. Sînt atașat de povestea pe care-am căutat de la început s-o formez. Nu aveam de gînd să stau și să nu fac nimic. Cine știe de unde or fi venit impulsurile mele de a nu deveni rău, de-a nu minți niciodată (acesta însă n-a durat decît pînă la 12 ani și o lună, cînd am zis că mai aveam zece pagini de citit dintr-o carte și de fapt aveam douăzeci), de-a trăi o poveste.

Poate toți și-au dorit să fie parte dintr-o aventură. Mă întreb ce i-a oprit. Ce i-a făcut să ezite, să-și ocupe numai locul lor prestabilit în societate? Au fost părinții? Școala? Sau doar ei înșiși care n-au mai vrut să se uite înapoi, alegînd să nu conteze lucrurile care „chiar au contat?" (asta din perspectiva mea, desigur). Să fie vorba de-un fel de nerecunoștință față de realitățile lor trecute care le-au oferit atît de multe numai ca să fie uitate?

Cînd afirm că mulți oameni ar avea ceva de spus despre această țară, la lucrurile acestea mă gîndesc. Nu neapărat la cum au fost ei în copilărie, ci la ceea ce consideră ei că a fost propria lor aventură. Ceea ce i-a definit și poate încă-i definește, măcar pe cîțiva dintre ei, așa cum mă construiește trecutul pe mine. Cum să vorbești despre propria țară sau despre orice fără să vorbești și despre trecut? Puteam alege să scriu aici despre situația economică, politică sau socială a țării, dar astfel aș fi vorbit despre prezent. Pentru că, dacă e să ignori trecutul emoțional, tot ce rămîne de spus este obiectiv. Istoria țării noastre, cea pe care o învățăm la școală, deci o altă variantă de trecut, este aparent obiectivă. Cuprinde tot felul de puncte în timp pe care le analizăm, în mod ironic, fără a ne gîndi la trecut. Numai că un om născut în 1899 avea la începutul Primului Război Mondial vîrsta mea, la sfîrșitul său nouăsprezece ani, cînd s-a inventat televizorul douăzeci și opt, iar acum, dacă ar mai trăi, ar împlini o sută nouăsprezece ani.

Sigur că istoria vrea să fie obiectivă și nu o critic pentru asta. Aceasta conține informațiile exacte ale evenimentelor ce-au influențat cel mai mult prezentul, ceea ce este foarte important de știut, pentru a înțelege, în linii mari, cum s-a ajuns la situația actuală și pentru a nu repeta anumite greșeli. Însă – și aici voiam să ajung – există și o alternativă a acestei istorii, în care sînt stocate evenimentele care-au contat pentru oameni individual, care alcătuiesc povestea lor. Iar această alternativă este literatura.

Trebuie să se afle mult mai multe aventuri, scopuri, idealuri și lucruri de învățat în literatură, și nu numai în ea, ci și în alte forme de artă, decît se găsesc în istorie. Însă toate acestea nu ne folosesc obiectiv. De aceea, unii oameni, mai precis acei „oameni mari", cum îi numea Antoine de Saint-Exupéry în *Micul Prinț*, sînt complet opaci la toate lucrurile care ne folosesc emoțional. Răspunsul pe care l-a dat profesorul John Keating elevilor săi din *Dead Poets Society* care se întrebau de ce să-i intereseze poezia, cînd ei aveau alte scopuri și urmăreau cariere cum ar fi medicina, dreptul, afacerile, ingineria, adică o mulțime de meserii nobile și necesare pentru a susține progresul, a fost că viața, indiferent de profesiile alese, ar trebui s-o trăim pentru poezie. În ce mă privește, nu cred că se referea doar la poezie, ci la toate formele de artă, de exprimare a sentimentelor. Și deși același profesor i-a învățat pe elevi citatul latin *„Carpe Diem"*, care înseamnă „Trăiește clipa", sînt convins că se referea la acel citat nu în sensul de „Trăiește numai în prezent și bucură-te de el!", ci mai curînd de „Trăiește clipa și folosește prezentul pentru a-ți alcătui propria poveste, propriul trecut, ca la capăt să nu te gîndești că, de fapt, nici n-ai trăit."

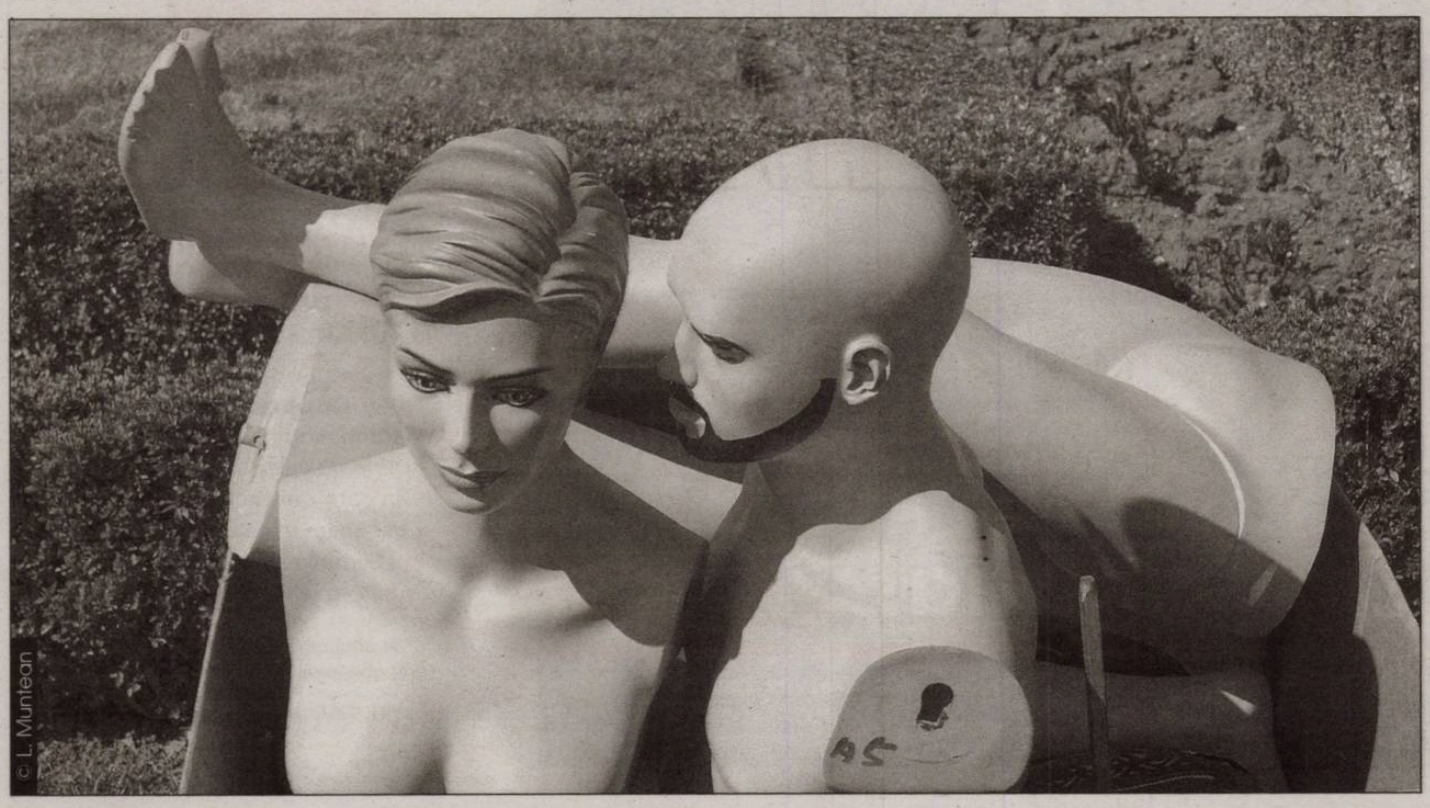

Bunicilor noștri, oamenilor în vîrstă, le rămîne numai trecutul la un moment dat. Cineva care a trăit clipa fără a-l interesa nimic din toate formele realității prin care-a trecut nu va mai avea nici o clipă pe care s-o trăiască. Și fără o poveste, fără o aventură, orice om își va da seama că, de fapt, nici nu a trăit.

Țara mea este locul unde am învățat să simt, unde am învățat să iubesc, unde am înțeles că motivele noastre și scopurile noastre ar trebui să fie legate. De aceea zic că un om n-ar trebui să trăiască o istorie, ci o „literatură".

***Gabriel Cărtărescu** are 15 ani și este elev în clasa a IX-a, la Școala Germană „Hermann Oberth" din Voluntari.*

Cu ochii-n 3,14

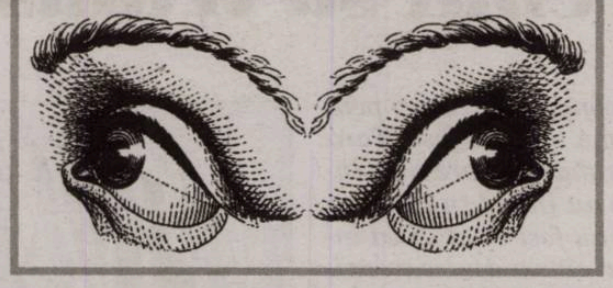

CHIAR N-O FI AVUT NIMENI DIVERSE CHESTII MAI MARI, PRECUM ZECE ZILE CARE NU AU DINȚI ÎN CALENDAR?

■ Poliția din California a filmat un urs care se chinuia să scoată din șir un cărucior pentru cumpărături, în parcarea unui supermarket. Chiar n-o fi avut nimeni o monedă să-l ajute? (**C. Ș.**)

■ Superstiția, se știe, spune că, dacă o pisică neagră îți trece prin față, e de rău. Nu spune, însă, ce înseamnă dacă întîlnești, mai multe zile la rînd, cam la tot pasul, pisici negre cocoțate pe diverse chestii, precum țevi, coșuri de gunoi, cioturi de copaci. Eu, una, așa le tot întîlnesc. (**I. P.**)

■ Sub presiunea internațională, guvernul grec a adoptat o lege care protejează măgarii de greutăți mai mari de 100 kg. O petiție cu titlul „Opriți abuzarea măgarilor și cailor în Santorini“ fiind semnată de aproape 110.000 de persoane. Deși turiștii nu sînt direct menționați, aceștia sînt primii afectați de lege întrucît cei care ajung pe insula Santorini au de urcat din port pînă în stațiune o altitudine de 400 de metri și cel mai des o fac pe spatele măgarilor. Primarul din Santorini este un aliat al acestei legi, el fiind unul dintre cei care luptă de ani buni împotriva supraturismului: „Pînă în 2020 vom impune și mai multe limite. Vrem să facem viața tolerabilă și pentru localnici, și pentru măgari“. Insula a fost vizitată anul trecut de 2,5 milioane de turiști, motiv pentru care localnicii au adus și mai mulți măgari din Franța. Numărul total de măgari din portul acestei insule stîncoase de doar 76 km² depășește 300. (**M. C.**)

■ Pe 3 octombrie, site-ul ziare.ro ne anunță că „pentru prima oară au fost găsite mai multe colonii de termite care înfloresc în lipsa masculilor“. Zece zile mai tîrziu, pe 13 octombrie, același site ne spune că „savanții chinezi au reușit să obțină șoareci sănătoși din două mame biologice și nici un tată“. Dacă așteptăm suficient de mult, vom citi vești de această natură și despre oameni. Păzea, prigoana masculilor e pe cale să înceapă. (**M. P.**)

■ Fiind mare amator de fructe căzute din copaci, aflate în fermentație, porumbelul Kereru este mai tot timpul abțiguit. Zboară oarecum haotic, iar cînd stă pe loc se cam clatină. Pentru anul 2018 a fost ales, în Noua Zeelandă, drept „pasărea anului“. Un bun prilej de a da o petrecere la care să mai tragă nițel la măsea. Deși, în cazul porumbeilor, care nu au dinți, expresia mai potrivită ar fi „să tragă la cioc“. (**S. G.**)

■ Pe lîngă cei patruzeci de Sfinți Mucenici, creștinismul va trebui de-acum să pună în calendar și cele o sută patruzeci de autobuze Voluntari-Iași. (**D. C.**)

DAR NU-I NIMIC RECENT, UNII SUȘTIN CĂ ACEASTĂ LUME (PE BAZĂ DE ROMÂNIA) AJUTĂ MULT LA CALMAREA SPIRITULUI LATERAL

■ În drum spre redacție, ascult la radio un cîntec al lui Smiley și mi se pare că n-aud bine. La redacție, caut versurile, le găsesc și nu stau nici o clipă pe gînduri, le trimit direct la „3,14“, precizînd că e vorba despre un copil care spune ce și-ar dori în viață. Așadar, cum e cu viața? Iată versiunea Smiley: „Am zis ca Gopo, s-o animez frumos, / Mă simt ca Simo pe final de Roland Garros / Și nu mă controlează banu' / Cînd dau *all in* cu 10-7, ca Negreanu. // Și dacă e s-o încasez, o fac ca Bute, / Că viața poate, uneori, să te și scuture, / Dar nu-i nimic, nu-i nimic și orice ar fi / Am aripile de la Traian, de la Henri. // Zbor cu gîndul și așa le văd pe toate, / Trec prin India, cu fler de Eliade, / Nu îmi spune că nu ține pledoaria, / Că ridic acum mai sus sprînceana ca Anastasia. // Doamne, tu ghidează-mi pașii, / Dacă e să calc în gol, dă să fie *à la* Hagi / Și dacă se alege prafu', / Am să zîmbesc ca Nenea Iancu“. Pe bune, s-a ales prafu', așa că-l sfătuiesc pe copil să treacă direct zîmbetul acela… (**S. V.**)

■ Am aflat recent că în județul dlui Dragnea se va organiza, pe 23 noiembrie, concursul de frumusețe Mister Teleorman. Sînt tare curioasă cine va cîștiga. (**C. Ș.**)

■ Luna trecută, Comisia pentru Evaluare Legislativă din Marea Britanie a analizat propunerea de a încadra manifestările de misoginism la categoria crime din ură. Acum, Comisia se gîndește să catalogheze și misandrismul în această categorie, relatează BBC. Evident, unii susțin că această măsură ar fi necesară, alții că ar avea un impact negativ. Pînă la lupta de clasă se cam ascute lupta de gen. (**A. M. S.**)

■ Lume, lume, mămăligă cu gîndaci! Doar la 1 leu porția *all-inclusive*. În piața Drumul Taberei, dugheana din dreapta, unde se vinde pește prăjit. M-a întrebat, oripilată, ce să facă. Am sfătuit-o să sesizeze Oficiul pentru Protecția Consumatorilor. Nu cred că a făcut-o. Drept care prezenta notificare. Poate ajută la ceva. Așadar, lume, lume, nu rataţi! Mămăligă cu gîndaci. Doar la 1 leu porția! Există și document foto. *Just in case!* (**R. M.**)

■ Canada a legalizat consumul de cannabis. Se estimează că, din vînzarea produselor pe bază de marijuana, bugetul țării se va îmbogăți cu 15 miliarde de dolari pe an. Probabil că, în curînd, pe drapelul de stat, frunza de arțar va fi înlocuită cu frunza de marijuana. (**M. M.**)

■ Cifrele privind accesarea fondurilor europene arată așa: Grecia – 100%, Polonia – 95%, Bulgaria – 70%. România abia dacă și-a dat majoratul cu aproape 18%. Mai bine, oricum se furau. În acest moment însă, România are, pentru a opta lună consecutiv, cea mai mare inflație anuală din Uniunea Europeană: 4,7%. „Îndrăznește să disperi“ ar fi trebuit să fie sloganul electoral al PSD-ului. (**M. C.**)

■ Din supermarket-uri au dispărut dispozitivele de omorît țînțari, pentru că a trecut sezonul. Eu am cîțiva acasă și le place atît de mult la mine, încît nu mai sper că vor pleca vreodată. (**A. M. S.**)

■ Din cauză că mai multe tramvaie s-au blocat, Primăria sectorului 5 a decis să scoată gazonul dintre șine, la mai puțin de o lună de cînd a fost pus. În nota de fundamentare a plantării inițiale, autoritățile susțineau că e nevoie de această lucrare deoarece „gazonul ajută la calmarea psihicului uman“. Iată-ne: și fără iarbă, și cu nervii la pămînt. (**C. Ș.**)

■ Un popas de patru săptămîni la Tîrgu Mureș pentru a-i explora numele de firme: Senin Prodexp SRL, Dominant Electric SRL, Culoar SRL-D, Sara & Scoica SRL, EN RG ETIC SRL, Merci Transport Urgent SRL, Puls Beton SRL, Agent De Asigurare 007 SRL, Inițiale SRL, Cosmos Party SRL, No Face SRL, Bostan Junior SRL, Noe Psihocenter SRL, Apusul SRL, Lex Logos Auto SRL, Extaz Romprod SRL, Iepuraș Legume Fructe SRL, Fabricadecultură SRL, Lateral SRL, Casa Bucuriei De A Trăi SRL, Torent SRL, Management Cioată SRL, Absolut Granit SRL, Struguraș Taxi SRL, Urs Certificări SRL, Eat Shaorma When You Need SRL-D, Emphatic SRL, Prompt Gabor SRL, Noroc Și Fericire SRL, Gloriosa SRL, Sifoneria Handel SRL, Șurub Optim SRL. (**D. S.**)

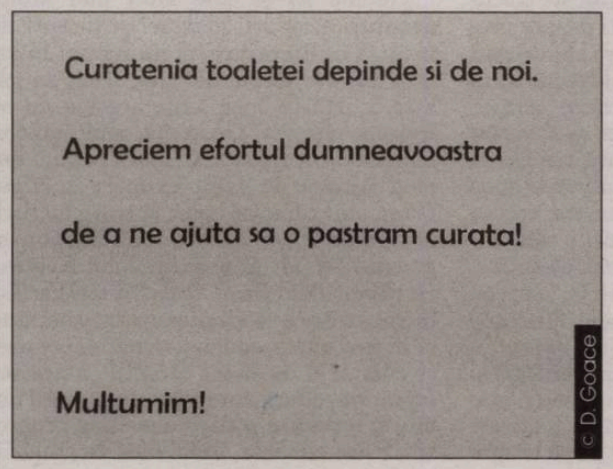

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **767** ■ 1-7 noiembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

ANCA MANOLESCU

„Schimbare în mentalitatea religioasă“

pagina **11**

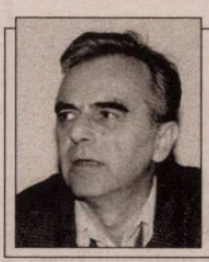

ALEXANDRU CĂLINESCU

„Propaganda, ajutor de nădejde al Partidului“

pagina **II**

Propagandă & promovare

„Acolo unde se zbiară nu există o adevărată cunoaştere.“

LEONARDO DA VINCI

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Cristian VASILE

Comunism și reziduuri postdecembriste

Nu se poate spune că subiectul propagandei comuniste a fost ignorat de istoriografia postdecembristă. Sigur, era de dorit să se scrie mai mult și mai bine, cu acoperirea adecvată a unor instituții, practici și epoci.

Dacă în primul deceniu comunist propaganda politică – ce a stat sub semnul internaționalismului proletar prosovietic și al realismului socialist strivitor – a avut un impact îndoielnic, propaganda de la începutul anilor 1960 a fost mult mai penetrantă și persuasivă: multora li s-a inoculat ideea că regimul comunist din ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej și din timpurile lui N. Ceaușescu chiar a servit adevăratele valori naționale. Astfel se face că și azi mulți români ignoră dimensiunea ideologică a „Declarației din aprilie 1964" și a discursului ceaușist din 21 august 1968. Aserțiunea este confirmată de sondaje, barometre ș.a.m.d.

În ceea ce privește palierul academic, ultima reflectare istoriografică a acestor proiecții și reprezentări ale noii „mitologii naționale" se vădește în lucrarea lui Larry Watts – *Ferește-mă, Doamne, de prieteni.* Cartea – mediatizată în mod excesiv și la Televiziunea națională, lansată și cu concursul unor instituții precum Banca Națională – îi transformă practic pe liderii de la București în niște eroi antisovietici, cu ignorarea sau neglijarea naturii regimului politic din România, a politicii interne, în general. După 1989 au fost chemate să susțină acest tip de narațiune și personaje importante din aparatul de partid. Cazul Paul Niculescu-Mizil mi se pare emblematic. În anumite momente, el a încetat să fie o sursă istorică, un simplu intervievat ale cărui mărturii sînt trecute prin filtru critic, fiind invocat (chiar în lucrări de istorie) drept argument al autorității (așa cum se pare că – în cealaltă extremă – s-a petrecut cu Șerban Milcoveanu). O stranie promiscuitate sau o evoluție logică, ținînd cont de moravurile noastre și de precaritatea spiritului public? În aceste cazuri poate că nu este vorba despre o propagandă reziduală (comunistă), ci de *propaganda promiscuității politice și culturale,* tot așa cum nici primul an de regim Iliescu nu este un regim neocomunist, ci un pluralism sufocat inclusiv de existența omului nou, manipulabil.

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 453, 18 octombrie 2012)

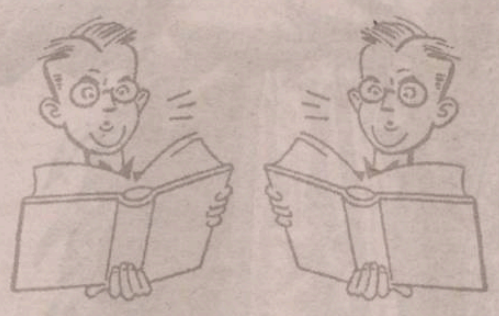

Dilema veche vă propune

■ „Noțiunea de datorie primează asupra celei de drept, care îi este subordonată și are un caracter relativ. Un drept nu este eficient prin el însuși, ci numai prin datoria căreia îi corespunde: realizarea efectivă a unui drept nu ține de cel care-l posedă, ci de ceilalți oameni, ce-și recunosc anumite datorii față de el. O datorie devine eficientă de îndată ce este recunoscută." Așa începe eseul *Înrădăcinarea,* scris de Simone Weil, apărut recent la Editura Polirom, Colecția „Plural", în traducerea lui O. Nimigean. (Ana Maria Sandu)

■ *Superscrieri 2.0,* Fundația Friends For Friends cu sprijinul BRD – Groupe Société Générale, 2018. Reunind Best of premiile Superscrieri 2015 – 2017, volumul se constituie ca un rechizitoriu la cauze pe rol. Cîteva titluri susțin această afirmație: „Dragnea, fortăreața din Brazilia" – RISE Project; „Modele de curaj. Greti, îngerul speranței" – Valentin Șchiopu; „Colectiv. Ce (ni) s-a întîmplat în noaptea de 30 octombrie" – Ana Maria Ciobanu, Andreea Giuclea, Cristian Lupșa, Oana Sandu și Irina Tacu; „Nici, Nici, Nici. Gabriel Oprea a ajuns profesor universitar și coordonator de doctorate, fără a îndeplini vreun criteriu" – Emilia Șercan; „Dosarul dezinfectanților" – Cătălin Tolontan, Mirela Neag și Răzvan Luțac; „Dosarul Burnei" – Luiza Vasiliu și Vlad Ursulean (editor). „Premiile Superscrieri sînt o întîlnire zilnică între autorii de adevăr și cititorii lor." – Sorin Trâncă. Citiți și dați din mînă în mînă. *n.b.* ...și cu voia dvs., Premiul „Consecvență și decență" pe 2015 – Mircea Vasilescu, redactor-șef *Dilema veche.* (Ruxandra Mihăilă)

■ La Editura Humanitas, *Dialoguri secrete. Cum se roagă scriitorii și personajele lor* de Ioana Pârvulescu. O carte de o delicatețe intensă, alcătuită cu acribie de cărturar redutabil și sensibilitate de scriitor autentic pe care o recomand oricui, indiferent cît de mult, cît de puțin sau cît de original crede în Cel de Sus. (Sever Voinescu)

■ Am revăzut un film care nu mai are nevoie de nici un fel de prezentare: *Zorba Grecul.* Chiar și a doua sau a treia sau a patra oară cînd îl vezi, chiar și după mai bine de o jumătate de secol de cînd a fost făcut, filmul ăsta continuă să țină. De fapt, nu doar să țină, ci să pară la fel de teribil ca prima dată, dacă nu chiar și mai teribil. Dintre actorii principali nu mai trăiește decît Irene Papas. Are 93 de ani. Cînd a jucat în film avea 38... (Andrei Manolescu)

■ UrbanEye Film Festival are loc anul acesta între 7-11 noiembrie. Timp de cinci zile, la Cinema „Elvire Popesco" și la Apollo 111, spectatorii vor avea ocazia să vadă filme documentare și de ficțiune care au ca

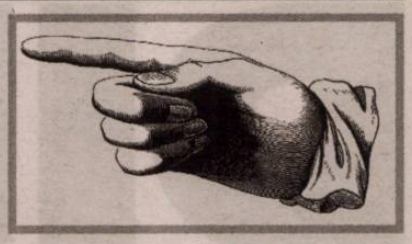

temă centrală locuirea, precum: *The Other Side of Everything, Slums: Cities of Tomorrow* sau *The Architectural Passions of Andrzej Wajda.* Programul complet la http://www.urbaneye.ro. (Cristina Ștefan)

■ Povestea e grea, dar merită din plin citită: cartea Beatei de Robien *Blestemul Svetlanei,* apărută acum cîteva luni la Editura Humanitas. O biografie a fiicei lui Stalin, scrisă sub formă de roman, dar cu o precizie și o documentare pur jurnalistice. (Stela Giurgeanu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Viteze & tehnologie**
- **Moromeții**
- **Pace**
- **Noul în politică**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

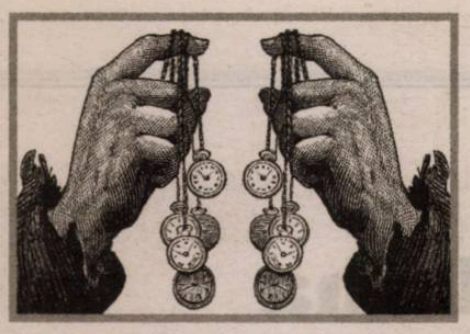

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

Viena, octombrie 2018

Sînt, pentru două luni, la Viena, ca cercetător invitat la un institut de studii avansate, fondat la începutul anilor '80. Mă grăbesc să precizez, pentru simpatizanții mei din țară, că stagiul meu aici nu e finanțat de Soros (și, apropo, că nu sînt nici moștenitorul „pe viață“ al fundației sale din București, care, în fapt, nu mai există). Adaug, precaut, și că invitația mea în Austria nu e recompensa unor trocuri secrete, „aranjate“, în dauna României, de numeroasele servicii secrete din care fac parte. S-a întîmplat, pur și simplu, să țin o conferință aici, acum ceva timp, iar dna Shalini Randeria, rector al Institutului, mi-a propus să petrec un scurt stagiu de lucru la Viena. Asta anul trecut. Am refuzat generoasa ofertă, cu sentimentul că, la vîrsta mea, nu mai ai starea și energia pentru a te acomoda unor prelungite schimbări de domiciliu. Am decis, totuși, să accept, în toamna aceasta, reiterarea invitației, din dorința de a mă izola, terapeutic, fie și pentru două luni, de împestrițarea năucă a realității de-acasă. Deși, chiar și așa, nu prea reușesc. Mă uit pe ziare și mă intoxic. E un viciu pentru care sînt singurul vinovat. Nu mă pot abține să văd, zi de zi, cum toți se tăvălesc unii pe alții, la prețuri mici, dar cu glas mare și gesticulație patriotică. Tabere, subtabere, tabere „paralele“, partide șubrede, dar nervoase, un ministru al Justiției care își practică slujba ca un vajnic șef de cadre, miniștri ai Învățămîntului cu pregătire de corijenți, mari dezbateri despre rochiile dnei Carmen Iohannis, gazetari „celebri“ care explică tot și dau de pămînt cu toți „adversarii“, pe un interval stilistic pendulînd, nemilos, dar zglobiu, între băşcălia de circ, blestemul băbesc și furia golănească: ei sînt, de fapt, șefii „șefilor“, tartorii vieții publice, campioni ai *„entertaining“*-ului pe bază de șut și sudalmă. Dar o bună parte a presei noastre n-are nevoie de politicieni pentru a face rating. Lumea întreagă este, pentru gazetarii „profesioniști“, o colecție de țipete. „Știrile“ *(„Breaking news“)* sînt ambalate într-o formulistică tocmai bună să producă o dambla generalizată. Am inventariat, pervers, limbajul cotidian al „meseriei“. Iată-l: „Bombă!“ (cu varianta „Bomba bombelor“), „Zguduitor!“, „Alertă maximă!“, „Tragedie!“, „Șoc!“, „Exploziv!“, „Avertisment îngrijorător“, „Cutremur!“, „Incendiar!“, „Panică la nivel înalt!“, „România plînge!“, „Cutare e la pămînt!“, „Lovitură grea pentru X!“, „Lovitură totală!“, „Dezvăluiri înfiorătoare!“. Cum să nu vrei să te izolezi de un asemenea asalt sado-masochist, alegînd – dacă ți se oferă ocazia – o parcelă de *normalitate?* Așa îmi apare Viena. Lume politicoasă și binedispusă, metrouri și tramvaie care funcționează riguros, străzi curate, restaurante cordiale și fără fasoane, mare expoziție Bruegel la Kunsthistorisches Museum, unde abia te poți strecura prin puzderia de vizitatori, dornici să se bucure de spectacolul istoriei și al creativității. Pe scurt, un loc în care *firescul* încă există, în care poți trăi tihnit, scutit de hăituiala unei administrații bezmetice și a unui invadator (și trivial) politicianism.

Lumea întreagă este, pentru gazetarii „profesioniști“, o colecție de țipete.

Nu că n-aș avea ce bombăni, chiar și aici... (ca să vedeți că sînt „obiectiv“!). De exemplu, mă irită să mă uit la televizor și să văd că toate filmele oferite de programele locale sînt dublate în limba germană. Fenomenul e deja instalat în mai toate țările „civilizate“, ba chiar a existat și în România o propunere de acest fel, neadoptată, din fericire. Procedeul mi se pare scandalos. Mai întîi, el suspendă arta actoriei: Richard Burton, Smoktunovski, Mastroianni, Bette Davis, Alain Delon, Peter O'Toole, toți vorbesc nemțește, așa încît, profesional, ei *nu există* pentru privitor. Privitorul trebuie cocoloșit: trebuie scutit și de sunetul „alienant“ al unei limbi „străine“, și de efortul de a citi textul tradus pe ecran. Trebuie menajat! Să nu se obosească, să nu audă decît sunetul limbii materne și să nu se intereseze de talentul real al interpreților. Nu contează decît povestioara, peisajele și costumele. Globalizarea a învins! Mai puțin „multiculturalismul“... Dacă vreau să caut nod în papură, pot să merg și mai departe, invocînd, ipocrit, „corectitudinea politică“: păi, cum se poate ca o țară modernă, liberală, democratică, o țară plină de turiști din toate zările lumii, să evacueze, discriminatoriu, din spațiul ei cultural toate limbile diferite de limba „oficială“?! Nu e discriminare? Nu e atentat la libertatea de consum? De ce să nu mă pot uita la ce filme vreau, dacă nu știu germana?

...Mă aud gîndind astfel și nu-mi vine să cred! Ce ușor devine omul, chiar și cel mai puțin „pornit“, un propagandist al dreptății! Un apologet al vocabularului „conform“, al „progresului“ grijuliu, de ultimă oră! Iată, așadar, cum poți uita, fie și pentru o clipă, cît de frumos e la Viena, chiar dacă, la cinematograf și la TV, totul e dublat în altă limbă decît aceea a actorilor lor... În definitiv, vorba vechiului film: *„Nobody is perfect!“* Adică, pe nemțește, *„Niemand ist perfekt!“* Adică, pe românește: „Asta-i situația!“

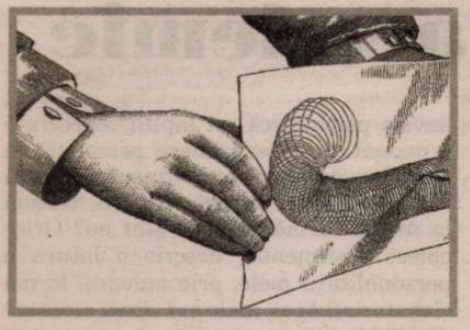

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Să ne fie rușine!

Printre atîtea scandaluri se pare că unul, poate chiar două au trecut neobservate. De fapt, poate tocmai ăsta e scandalul: tăcerea, nepăsarea.

De curînd, Guvernul PSD-ALDE l-a propus pentru funcția de ministru al Cercetării și Inovării (funcție rămasă vacantă) pe decanul Facultății de Inginerie Chimică de la Universitatea „Gh. Asachi“ din Iași, Nicolae Hurduc. Cîteva zile mai tîrziu, președintele Iohannis semnează decretul de numire, fără să fi avut vreo obiecție. Și ar fi trebuit să aibă? Desigur, și tocmai lipsa sa de reacție e un prim scandal.

Dl Hurduc, propunerea pentru Ministerul Cercetării, declarase într-un interviu că nu crede în descendența omului din „maimuță“: „Există evoluție, desigur, există capacitate de adaptare, dar eu nu cred că omul a apărut prin modificarea anumitor specii“. În schimb, dl Hurduc crede în scenarii SF susținînd că, după părerea domniei-sale – om de știință, chipurile – „este o teorie a lumilor paralele, care spune că noi am veni din viitor. Mie îmi sună mai interesant această idee, că noi venim dintr-o lume paralelă din viitor.“ Presupun, cu slabele cunoștințe pe care le am în domeniu, că „omul de știință“ Hurduc se referă la una dintre teoriile pseudo-științifice care susțin că omul nu-i rezultatul evoluției vieții terestre, ci a fost „plantat“ pe Pămînt de niște extratereștri („raelieni“ „elohimi“) superdezvoltați care urmează să revină într-o zi. (Michel Houellebecq a scris un roman distopic care are în centru o sectă cu asemenea credințe.) Mai tîrziu, dl Hurduc insistă: „Mulți susțin ideea de progres, fără a băga de seamă că se învîrt în cerc de zeci de ani buni. Domnilor colegi, teoria evoluționistă nu poate fi nemuritoare! Evident că va veni un moment (a și venit, de fapt) în care va fi înlocuită de altceva, pentru că, în principiu, cunoașterea cîștigă teren.“

Și care e scandalul? Că un pseudo-om de știință, decan al unei facultăți științifice, dă interviuri confuze, unde macină laolaltă într-un mojar de vorbe teorii bizare SF, gnoze răsuflate, platitudini, gen „cunoașterea cîștigă teren“ și desconsiderarea unei teorii științifice universal acceptate de toți oamenii de știință serioși, teorie desigur imperfectă, dar unica de luat în seamă în acest moment? Am văzut atîtea încît abia mai tresărim. Că ignoranța pompoasă, care dă lecții de stupiditate studenților, elevilor și, în general, opiniei publice, este promovată prin propunerea respectivă de guvernul analfabetei funcțional Viorica Dăncilă? Nu ne mai mirăm. Și nu ne vom mira nici dacă, în curînd, vreo versiune a creaționismului își va găsi locul în manualele școlare. Ba poate chiar una fundamentalist-„carpatină“, binecuvîntată de culte. Căci, vorba noului ministru din același interviu, nu există „un conflict real între religie și știință“. Nu ne este clar ce înțelege dl Hurduc prin acești doi termeni, dar, oricum, nu neo-gnozele intră în domeniul cercetării pe care domnia-sa îl va avea de condus. Sau intră?

Dl Hurduc, propunerea pentru Ministerul Cercetării, declarase într-un interviu că nu crede în descendența omului din „maimuță“.

Și atunci, unde-i scandalul? Mai întîi, nu mă așteptam ca președintele să-l accepte pe acest „raelian“ rătăcit „din viitor“; speram ca șeful statului să argumenteze că respectivul post ministerial nu se potrivește cu „crezul“ aspirantului. Mai ales că președintele este profesor de fizică „la bază“. Dar a accepta fără obiecții impostura științifică, derapajul vădit de la cerințele elementare ale postului, ba chiar și obscurantismul și aroganța ignoranței afișate ostentativ nu se potrivește în general cu un președinte care își ia în serios responsabilitățile politice. Căci respectul pentru adevăr e un imperativ nu numai științific, dar și politic. Iar a se asigura că potențialul ministru corespunde obiectiv postului e chiar o datorie a președintelui. Se pare însă că domnul Iohannis nu-i prea atent la asemenea „detalii“. Poate, veți zice, în așteptarea „marii bătălii“ din jurul revocării procurorului-șef, își menajează forțele. Tactică greșită. Mă tem că președintele, tot menajîndu-și forțele, va sfîrși prin a nu va mai avea forțe deloc.

Dar mai e un scandal aici, poate mai mare: lipsa unei reacții din partea cercetătorilor, a universitarilor, a profesorilor, a „societății civile“. N-am văzut, ca altădată, liste de semnături, petiții adresate președintelui să nu emită decretul de numire, ori pur și simplu proteste. Aproape tăcere, cîteva ironii pe forumuri și cam atît. Ce-i cu noi? Ne-am convertit la mascaradele pseudo-științifice ale inginerului Hurduc? Am ajuns atît de căzuți „din viitor“ încît ignorăm prezentul? Sau mai curînd sîntem obosiți și, deveniți abulici, ne-am convins pe noi înșine că, în general, „nu-i nimic de făcut cu ăștia“? Spiritul lui #rezist s-a evaporat într-atît, încît nici măcar nu mai facem scandal cînd obtuzitatea și suficiența prostească sînt chemate să dispună? Dacă-i așa, să ne fie rușine!

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Între Berlin și Doha

Sînt iarăși în Doha. E un pic ciudat, căci e prima mea călătorie după o bursă la Berlin despre care am scris prea dur. Am reacționat prea critic la ceea ce s-a întîmplat la Berlin. Organizatorii au încercat să facă tot posibilul să mă simt bine acolo și Berlinul este un oraș minunat.

Am scris: „Zilele le petrec învățînd ce fac nemții pentru a preveni radicalizarea, iar serile studiez propaganda chineză și cea rusească... Asta cu deradicalizarea în Germania e și ea la limita extremă a logicii. Discutăm, practic, numai de «salafiști», eufemismul pentru teroriști pe care îl folosesc ei... Ne-am întîlnit cu o mulțime de profesioniști care ne-au vorbit despre «islamiști», dar nici unul nu vorbea arabă, kurdă sau pashtun. Nu avea nici unul experiența taberelor de refugiați. Nici prin cartierele rău famate de prin Berlin nu a trecut. De fiecare dată cînd întrebam dacă au angajați experți care chiar să poată discuta cu «salafiștii», îi lovea Viorica. Fie nu mai erau capabili să scoată un cuvînt, fie ziceau numai tîmpenii."

La Berlin, termenul „salafist" a fost folosit de majoritatea celor cu care m-am întîlnit ca un sinonim pentru teroriști.

Abdulla și Ibrahim sînt salafiști. Nici unul dintre ei nu a împlinit 30 de ani. Sînt super-deștepți și mult mai culți decît marea majoritate a europenilor de vîrsta lor cu care am interacționat. Cu Abdulla am fost, a doua zi după ce l-am întîlnit, să joc fotbal. A condus vreo 40 de minute să mă ia, mi-a împrumutat pantofii lui de fotbal și m-a condus alte 40 de minute înapoi. Am vorbit cu el despre fizică cuantică și despre religie. Despre situația, cîteodată oribilă, a pakistanezilor din Qatar. Despre drumuri, corupție și cum sînt ei priviți. Despre cum, în străinătate, trebuie continuu să demonstreze că nu e un sac cu bani gata să se arunce în aer la orice moment. Despre cum se uită oamenii educați ai „renașterii" la el atunci cînd se urcă îmbrăcat tradițional într-un avion. Avion care de obicei este deținut de Qatar.

Ca și Abdulla, Ibrahim vine dintr-o familie de o bogăție și sofisticare care l-ar face pe Becali să pară oierul incult și rasist care este. E un pic timid, a terminat o super-universitate cu cele mai înalte onoruri, joacă baschet și, deși e praf la fotbal, vine și se face de rîs împreună cu o mulțime de alți non-qatarezi care lucrează prin construcții, pentru că vrea să fie cît se poate de decent. Citește la greu filozofie germană și muncește de îi sar capacele cinci zile pe săptămînă, deși are mai mulți bani decît toate beizadelele noastre la un loc. E un tînăr impresionant prin cam tot ceea ce face. E plin de dubii și singura lui obsesie clară este să devină mai bun. Familia sa donează lunar 5% din banii pe care îi fac pentru a ajuta copiii săraci în Bangladesh. Cîteva săptămîni pe an se duce și face voluntariat în locurile cele mai sărace din lumea arabă.

Și Z. sînt două dintre femeile din Qatar, și ele salafiste, cu care lucrez. Ambele vorbesc o engleză impecabilă și au idei despre lume pe care aș spera să le aud de la o mare parte dintre oamenii pe care îi cunosc. Nu am întîlnit niciunde în Europa nivelul ăsta de bun-simț și de ospitalitate.

Sigur, cei cu care lucrez eu sînt excepționali. Lucrează la una dintre cele mai importante firme din Qatar. Qatar-ul are multe, multe lucruri pe care trebuie să le facă mai bine și au și ei probleme de lene și de nepotism cu care se confruntă zdrobitoarea majoritate a bogătanilor europeni.

Dar oamenii ăștia cu care lucrez eu sînt văzuți de o bună parte a elitelor europene ca teroriști sau, în cel mai bun caz, fanatici. Iar asta este dezgustător.

Eu sînt cumva sensibil. M-a iritat de atît de multe ori felul în care am fost tratat pentru că lumea știa sau bănuia că sînt țigan, că aproape am amorțit. Mi-am luat șuturi pe tema etnică și dacă spuneam, și dacă nu spuneam că sînt țigan. Fiecare articol al meu are cîteva și, rar, zeci de comentarii de un rasism și o nesimțire cumva acceptabile pentru cineva care a crescut în cultura noastră, dar oribile pentru un intelectual european.

În mod sigur m-am identificat un pic cu Abdulla și Ibrahim. De aici, probabil, reacția mea profund negativă și parțial nemeritată la o bună parte a lucrurilor pe care le-am auzit la Berlin.

Nu culoarea pielii, nu bogăția, nu apartenența etnică sau religioasă ne fac oameni buni sau răi. Ceea ce facem și, mai ales, felul în care îi ajutăm pe cei care au nevoie de ajutor ar trebui să fie mult mai importante. Ambiția mea e să fiu un om decent. Nu pot să fiu perfect, dar voi fi în mod sigur decent.

Aș fi vrut să aud asta în Germania. Am auzit-o de la un salafist în Doha.

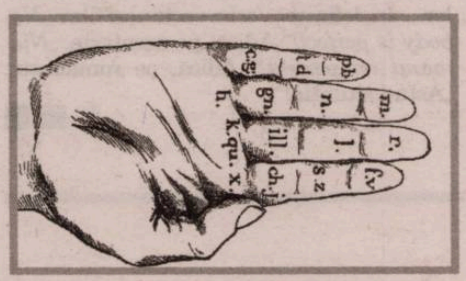

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Scurt interogatoriu academic

Colegul meu de la secția de Sociologie, Norișor Scamă, dezvoltase, în timp, un defect pe care unii ar fi fost tentați, probabil, să-l considere „profesional". Supunea pe oricine, oricînd și oricum, unui detaliat interogatoriu – destinat, pesemne, stabilirii inconturnabilului adevăr. Legătura cu profesia lui Norișor se justifica în mod evident: unde altundeva, dacă nu în sociologie, au cunoscut „chestionarele" o mai mare răspîndire? Și totuși noi, cei care-l știam pe profesorul Scamă de ani de zile, dețineam o informație crucială despre stilul său de viață, informație ce nu avea vreo legătură cu munca împricinatului și care părea totodată cauza reală a menționatului comportament – cum să-i spun? – interogativ-analitic. Pe scurt, Norișor căpătase un oarecare snobism de cînd trăise o vreme în Anglia ca bursier la Universitatea londoneză, snobism extins rapid pe parcursul deceniului din urmă. Deprinsese obiceiuri aristocratice care evoluaseră extrem de complex. Standardele sale existențiale se mulaseră, treptat, pe cele ale *gentleman*-ului autentic britanic pe absolut toate planurile. Adică: îmbrăcăminte, gestică, mentalitate, atitudine, locuire (atît în spațiul privat, cît și în cel public), interacțiune cu semenii etc. Să zicem că asta li se poate întîmpla multora și nu ar trebui să constituie, ultimativ, un lucru rău. Ține de occidentalizarea noastră, de mult-rîvnita „integrare" în civilizația așa-numită „post-industrială". Copiii celor care, acum cîteva decenii, mergeau de Anul Nou cu ursul și cu capra prin sate beau astăzi, la Revelioane, cu eleganță, cocktail-uri sofisticate în cluburi pline de rafinament monden. Progres demn de laudă sinceră.

Problema universitarului venea din obsesia lui – și aici, vă rog să-mi permiteți o calchiere cam grosolană, însă în temă, legată așadar de contextul anglofil asumat de către Norișor – de „a genuiniza" transferul de identitate britanică în universul mioritic. Cu alte cuvinte, Scamă intenționa să fie perfect autentic. Nu era un imitator, ci un trăitor. Nu putea să mimeze aristocrația, ci să o experimenteze *ad litteram*. Realizînd că nu va reuși, de unul singur, această intrare efectivă în pielea unui individ dintr-o cultură diferită, în ciuda anilor petrecuți în interiorul ei, profesorul a decis să-și angajeze niște consileri, să zicem, „de imagine" (iviți actualmente, în majoritatea zonelor de existență socială, precum ciupercile după ploaie!). Consilierii în cauză jucau un rol important, fundamental chiar, în orice acțiune derulată de domnul Scamă, de la hainele alese pentru o anumită împrejurare pînă la mobilierul din apartament pentru care opta și anturajul unde hotăra să pătrundă. Într-un asemenea decor complicat, de evenimente și manifestări, s-a produs „declicul"! Oamenii de imagine foloseau, *in corpore*, același tipar de operare: *the Q & A system*, cum obișnuiesc să spună tot anglofonii, oriunde s-ar afla ei. Întrebări și răspunsuri. Norișor era supus unor interogatorii obositoare, tulburătoare, chinuitoare. De exemplu, în momentul achiziționării unui set de cămăși, consiliera sa pe probleme de îmbrăcăminte l-a analizat astfel: „Mai întîi, domnule profesor, trebuie să definim cîteva coordonate precise, indispensabile actului comercial, dar indestructibil conectate la cel ambiental: de ce, cine, unde, cum și, mai ales, cînd?"

> *„Spune-mi* unde *și* cine *ești, ca să-ți zic* de ce, cum *și, mai ales,* cînd *ești."*

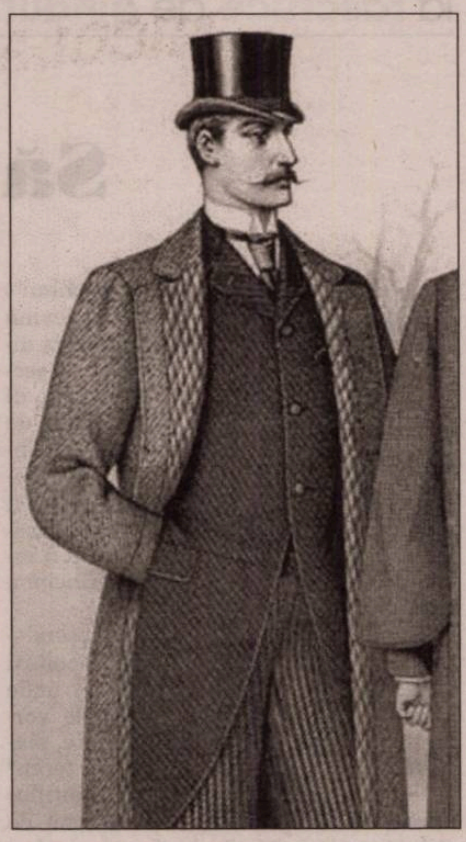

La nedumeririle bietului universitar, domnișoara a reacționat foarte competent: „De ce *vreau* să-mi cumpăr cămăși? E vorba despre o nevoie psihologică ori faptul reprezintă o necesitate de exprimare personală în anumite circumstanțe? Presupunînd că răspunsul este cel de-al doilea, trecem la nivelul următor. Cine *sînt* eu? Orice obiect vestimentar descrie o latură a personalității mele, prin culoare, formă și material! Apoi, unde *mă situez* eu ca individ? Mediile în care mă mișc cer reprezentări diferite ale eului interior. Cum *am de gînd* să mă comport în contextele amintite? Între intențiile mele ocazionale și cămășile îmbrăcate trebuie să existe coeziune. În fine, cînd *voi purta* cămășile? În ce anotimpuri, în ce intervale ale zilei ș.a.m.d.? Factorul temporal rămîne definitoriu!" Scenariul – fix cu aceleași întrebări sau cu variații mici ale lor – s-a repetat pe toate celelalte paliere ale vieții lui Norișor. Omul a ajuns rapid compulsiv. Dacă, în prima fază, el te supunea unui interogatoriu cumva „științific" (în genul: „Spune-mi *unde* și *cine* ești, ca să-ți zic *de ce*, *cum* și, mai ales, *cînd* ești"), ulterior a început să strige, pe stradă și prin amfiteatre (în fața studenților!), diverse măscări însoțite de pronume interogative. Nebunia s-a terminat în cabinetul psihiatrului, unde medicul a făcut, din start, o eroare fatală. I-a comunicat lui Scamă scurt: „Domnule profesor, să stabilim împreună unde, cum, de ce și, mai ales, cînd s-a declanșat problemuța dumneavoastră!" Consecințele au fost dramatice. Presa le-a consemnat cu epitete precum *șocant*, *uluitor*, *devastator*...

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

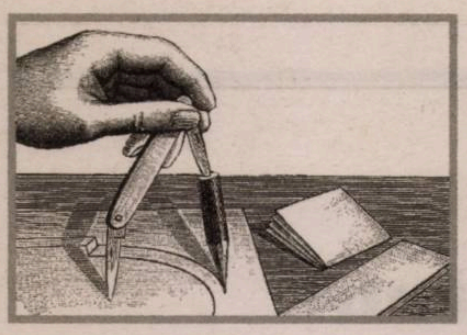

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Emmanuel Macron: o altă privire spre Europa de Est

Tînărul șef de stat francez încearcă în prezent să resudeze Europa pe axa est-vest. Din acest motiv s-a deplasat recent la Bratislava și la Praga, urmînd să se ducă în viitor la Budapesta și la Varșovia.

Sigur, aceste călătorii sînt făcute în primul rînd în perspectiva alegerilor europene din 2019. Emmanuel Macron și-a propus un pariu ambițios, el încearcă să facă tot posibilul ca anul viitor, în mai, Parlamentul European să afișeze o configurație pro-europeană, ceea ce l-ar plasa pe șeful statului francez în rolul atît de necesar de lider european. El se simte capabil să-și asume un destin special, de om politic providențial destinat să relanseze încrederea în Europa și mai ales să-i pună noi fundamente instituționale.

În contextul acestei strategii se simte, din ce spune Emmanuel Macron, și o dorință de a înțelege mai bine problemele, dilemele, traumele, neliniștile și specificitățile Europei Centrale, a celei de Răsărit și poate a Balcanilor. Personal, am motive să cred că președintele francez are sfătuitori buni în ce privește *l'autre Europe* (cealaltă Europă – cum era numită deseori toată această zonă a bătrînului continent intrată sub influența Moscovei).

Revista *Le Point,* comentînd vizita lui Emmanuel Macron în Cehia și în Slovacia, citează această declarație provenind de la Palatul Élysée: *„Nous n'avons pas de mépris pour ces pays"*. Ceea ce aș traduce prin *„Noi nu privim cu dispreț spre aceste țări"*. Iată o declarație care merită salutată din toată inima. Ea sună, de fapt, ca o autocritică a Parisului, ceea ce este un alt element îmbucurător. De alfel, revista *Le Point* amintește, într-un articol semnat de Emmanuel Baretta care preia tot surse de la Élysée, și faptul că, în ultimii „douăzeci sau treizeci de ani", șefii de stat francezi au cam abandonat unele țări ale Europei Centrale.

Noi nu privim cu dispreț aceste țări poate fi fraza fondatoare a unei noi politici franceze față de Europa de Răsărit. În cei peste treizeci de ani de cînd trăiesc în Franța am avut deseori sentimentul că șefii de stat francezi au beneficiat de consilieri excepționali în ce privește Orientul Mijlociu, Maghrebul, Africa, America Latină, Asia, Statele Unite, Rusia... Dar niciodată de sfătuitori competenți pentru ceea ce se întîmpla în partea de est a Cortinei de Fier, în spațiul fostelor „democrații populare". Este ca și cum Franța, cu reflexul ei vizionar, obișnuită să privească *departe,* ar fi fost pur și simplu incapabilă să-și fixeze privirile mai serios asupra unei zone de proximitate, asupra acestei Europe Centrale și de Răsărit pe care, de fapt, a remodelat-o atît după victoria ei în Primul Război Mondial, cît și după înfrîngerea ei din 1940 în fața lui Hitler.

Predecesorii din ultimii treizeci de ani ai lui Emmanuel Macron la Palatul Élysée, și mă refer la François Mitterrand, Jacques Chirac, Nicolas Sarkozy și François Hollande, n-au excelat printr-o bună cunoaștere a acestui mozaic de frustrări și de visceralitate care este Europa de Răsărit. Chiar și atunci cînd au fost integrate în Uniunea Europeană, într-un context istoric și geopolitic favorabil, aceste țări au fost privite ca niște elevi mai mediocri, dar susceptibili să fie aduși pînă la urmă *la nivelul convenabil.* „Întîi îi integrăm și apoi îi educăm." Pun această frază între ghilimele, deși ea nu este un citat, așa cred eu că au gîndit mulți lideri politici la Bruxelles și în alte capitale ale Europei răsăritene. Lideri care n-au luat în serios cîteva fapte fundamentale, și anume că aceste țări ieșeau dintr-o dublă traumă (cea comunistă și cea a tranziției spre capitalism) și că se aflau într-o altă fază istorică decît Occidentul în materie de construcție națională și identitară.

Șeful statului francez a adoptat în prezent un nou ton în relațiile cu Estul Europei. El a ținut, pe de o parte, să definească drept *țicneală* absolută orice viziune în virtutea căreia aceste țări ar putea avea un destin mai bun îndepărtîndu-se de Uniunea Europeană. Dar, pe de altă parte, Emmanuel Macron s-a abținut să dea lecții simpliste de conduită și a pus accentul pe dialog. Chiar și în privința lui Viktor Orbán, devenit oaia neagră a Bruxelles-ului, Emmanuel Macron adoptă o nouă atitudine, refuzînd diabolizarea sa.

Încearcă oare șeful statului francez „să spargă" Grupului de la Vișegrad, cum afirmă unii comentatori? Dorește el să nu lase această zonă a Europei sub influența exclusivă a Germaniei, cum afirmă alții? O viziune politică este și ea un mozaic de intenții, dintre care unele nici nu trebuie să devină imediat *vizibile*. Emmanuel Macron are toate șansele să cîștige în prezent simpatia Europei Centrale și de Răsărit și prin faptul că pare decis să abandoneze principiul cotelor obligatorii de imigranți, principiu formulat în 2015 de Bruxelles în numele solidarității europene. Acea viziune matematică a solidarității, simplistă ca toate *falsele bune idei,* i-a iritat profund pe est-europeni și s-a aflat la originea unei fronde care a provocat un început de fractură între Est și Vest. Dacă, la acea oră, Bruxelles-ul, sau mai precis Jean-Claude Juncker, ar fi dispus de consilierii pe care îi are acum Emmanuel Macron, poate că principiul cotelor obligatorii n-ar fi fost formulat ca un *diktat* moral și ca o lecție de conduită de tip *ori-ori* (ori o accepți și atunci ești *progresist* și *bun european,* ori o refuzi și atunci ești *naționalist* și *antieuropean).*

Dintotdeauna diplomația franceză a știut, de exemplu, că Orientul „este complicat". Ea a uitat însă, uneori, dintr-un fel de aroganță (termen pe care îl prefer celui de *dispreț),* că Europa de Răsărit (sau *orientală)* este la fel de complicată.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

preț pachet ziar + 1 carte 16,99 lei

21 de ani de viață în 7 volume de istorie

de luni, 5 noiembrie volumul 5

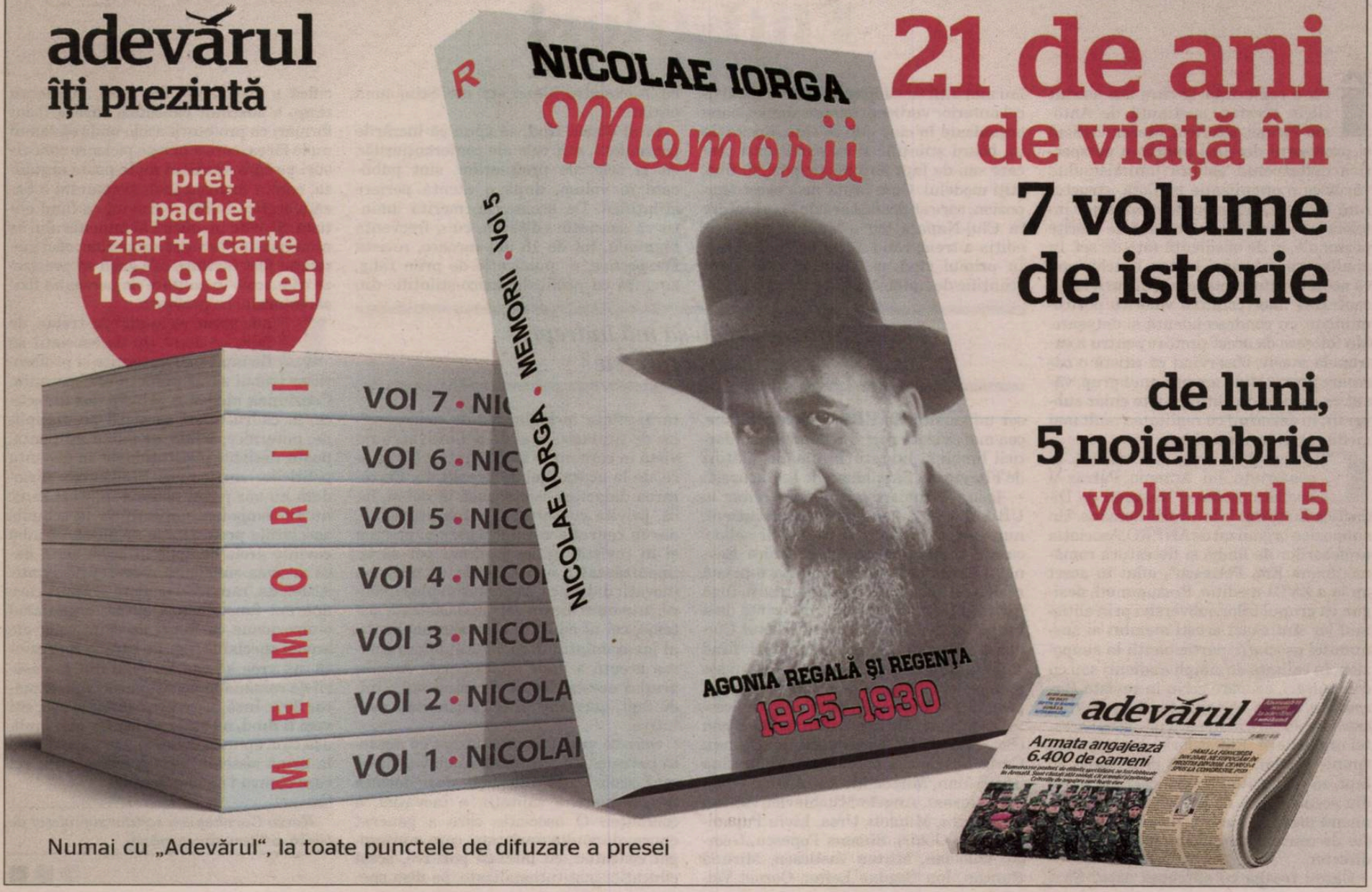

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

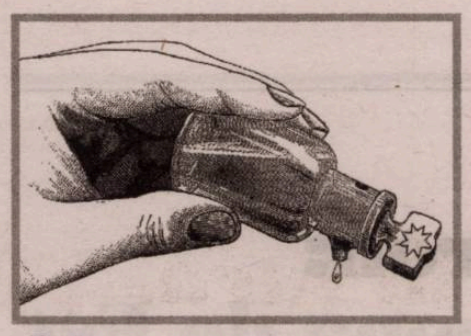

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Conținut și content

În jargonul actual al Internetului, cuvîntul *conținut* circulă cu sensuri și în contexte diferite de cele tradiționale (validate de uzul comun și înregistrate de dicționarele generale). Termenul este cuprins, de pildă, în sintagmele *creator de conținut, producător de conținut, furnizor de conținut, consumator de conținut, conținut video, conținut de calitate* etc. Multe dintre formule – calchiate după cele construite în engleză pe baza termenului *content* – sună destul de neobișnuit în română, unde substantivul *conținut* era fie precizat în raport cu „recipientul" său real sau abstract *(conținutul cutiei, conținutul telegramei),* fie prins în perechi de termeni cu sens opus sau complementar, de tipul *formă și conținut.*

Conținut, participiul substantivizat al verbului *a conține*, este un termen abstract, imitat după franceză *(contenu)* și italiană *(contenuto);* verbul însuși este construit prin calc în secolul al XIX-lea, după latină *(contineo, -ere),* franceză *(contenir)* și italiană *(contenere),* pornind de la verbul de bază moștenit din latină *a ține*. În *Dicționarul limbii române* al lui Laurian și Massim (1871), substantivul avea definiția „ce se conține într-un recipient", cu exemplele *conținutul acestui vas* și (metaforic) *conținutul unei scrisori*.

În contextele actuale, cuvîntul este foarte des folosit cu accepția specifică comunicării prin Internet, marketingului, publicității etc., de „material (scris, vizual, muzical) oferit de un site web" (Merriam-Webster): „Răspunderea furnizorilor de servicii online pentru *conținutul găzduit*" (zf.ro); „cei mai mulți *producători de conținut* se plîng de diluarea veniturilor din cauza pirateriei online" (adevarul.ro), „cît de greu este pentru *creatorii de conținut original* să cîștige sume consistente" (gandul.info); „site-uri ce promovează un *conținut pirat*" (aimr.ro), „Dorim să vă oferim cel mai recent *conținut de ajutor*" (support.office.com) etc.

Există poate un risc de extindere exagerată a jargonului actual asupra trecutului.

Sensul special al cuvîntului, grefat pe sensurile cu care acesta a intrat mai demult în uz, nu este totuși șocant și nemotivat. Chiar în contexte noi, cititorii pot deduce despre ce este vorba, calcul semantic fiind în acest caz o soluție preferabilă împrumutului. De altfel, noul *conținut* intră în concurență cu anglicismul *content* (avînd origine latină comună cu termenii romanici, în participiul *contentus* al verbului *contineo).* Anglicismul apare destul de frecvent în jargonul profesional și în preluările publicistice (adaptat grafic prin alipirea articolului sau marcîndu-i-se prin cratimă caracterul de neologism): „în ultimii ani, în marketingul modern, specialiștii au atras atenția că viitorul va sta în *contentul video*" (btvideo.ro); „Vedem *contentul local* ca pe ceva ce ne protejează de toți jucătorii internaționali" (interviu, hoinaru.ro); „*Content*-ul pentru telefoane mobile" (blitztech.ro) etc. Nu de puține ori, anglicismul (mai șocant) este plasat în titlu, textul cuprinzînd, pentru variație și poate pentru lămurire, traducerea sa: „*Contentul* umanizează ofertele și pachetele pe care le au operatorii" (zf.ro, titlu de articol); „multitudinea de tipuri de *conținut*, precum știri, sport, filme" (zf.ro, textul articolului); „Furnizorii de Internet vor oferi aplicații de securizare a *contentului* pentru copii" (adevarul.md, titlu); „furnizorii de servicii de acces la Internet vor oferi utilizatorilor finali posibilitatea de instalare a aplicațiilor de filtrare a *conținutului* cu impact negativ asupra copiilor" (adevarul.md, text). Uneori cuvîntul este dezambiguizat prin echivalentul său contextual (foarte adesea *conținut* chiar înseamnă *informație):* „Preferințele românilor cu privire la *informația (contentul)* prezentată pe siteuri" (mediawrite.eu).

Ca termen de specialitate, restrîns la comunicarea în mediul online, *conținut* este un cuvînt necesar, care permite opoziția între *creatori de conținut* și *consumatori de conținut*, sau pe cea între *consum de conținut* (termen generic pentru lectură, ascultare, vizionare) și *comunicare online*. De exemplu, într-o statistică asupra timpului petrecut de oameni navigînd pe net, apar categoriile *conținut, comunicare, căutare, cumpărături* (comanescu.ro). Termenul specializat poate marca mai simplu diferența dintre simpla distribuire a unor materiale și producerea a ceva nou, dintre reproducere și creativitate. Există poate un risc de extindere exagerată a jargonului actual asupra trecutului (erau marii clasici furnizori de conținut de calitate? lectura pasionată e doar consum de conținut?), dar, pînă una-alta, să ne mulțumim cu un termen transparent, preferabil împrumutului *content* și – se pare – deja mai frecvent în uzul specializat decît acesta din urmă.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Elitiștilor!

Într-o conferință la care am asistat zilele acestea, susținută de Antonio Patraș, istoricul literar, criticul și profesorul din Iași puncta o perspectivă defectuoasă asupra junimismului, văzut ca o organizație mafiotă, structurată ierarhic, un grup de mandarini intelectuali, racolați nu pe bază de merite personale, ci de obediență față de șef. În analiza sa, istoricul ieșean concluziona că această interpretare trebuie privită în contextul unor confuzii valorice postcomuniste, cu condescendență și detașare. Mă folosesc de acest pretext pentru a extrapola masiv, observînd că există o oarecare perspectivă asupra unui grup, văzut ca excesiv de elitist, poate chiar subversiv, în dezacord cu realitatea mult mai mediocră, retardată chiar.

Contextul în care am asistat la conferința lui Antonio Patraș a fost Simpozionul Național de Didactica Limbii și Literaturii Române. Un simpozion organizat de ANPRO, Asociația profesorilor de limba și literatura română „Ioana Em. Petrescu", aflat în acest an la a XVIII-a ediție. Presupuneți, desigur, că grupul celor subversivi prin elitismul lor sînt exact acești membri ai susnumitei asociații, participanții la simpozion, în calitate de simpli audienți sau cu comunicări, cei care scriu în revista *Perspective,* organ al asociației în cauză, *in extenso,* cei care activează pe ogorul acestei organizații. Elitiștilor! – li s-ar putea spune, așadar, cu o doză de dispreț. În fapt, ni s-ar putea spune, căci fac parte din această clică de la început, fiind odinioară membru simplu, membru în comisia de cenzori apoi, acum și în consiliul director.

Care-i treaba cu elitismul ăsta? Să o iau mai întîi cu simpozionul. Într-un articol anterior vorbeam despre simpozioane organizate în cine știe ce sate, lipsite de un board științific și cu participări precare sau de fapt fără participări, în fine, știți modelul. Cum arată însă acest simpozion, care se desfășoară de la înființare în Cluj-Napoca (cu o singură excepție, ediția a treia, cînd a fost la Timișoara)? În primul rînd, să spun că este girat științific de nume ca Alina Pamfil, profesor universitar la UBB – cu certitudine, cea mai avizată voce din domeniul didacticii limbii și literaturii române, alături de Florentina Sâmihăian de la București –, Ioana Tămăian, lector universitar la UBB, dar și de un grup de practicieni, nume recunoscute, cu portofolii solide, cum sînt Monica Onojescu, Anica Revnic, Luminița Medeșan etc. La o primă răsfoire a memoriei, îmi amintesc în fugă invitații care au susținut conferințe de-a lungul anilor: de la regretații Paul Cornea (invitat în mai multe rânduri, fiind și prefațator al unor volume de studii ale membrilor asociației) și Solomon Marcus, pînă la acad. Mircea Martin, anul acesta, n-au lipsit Rodica Zafiu, Ioana Bican (Bot), Ruxandra Cesereanu, Ion Simuț, Corin Braga, Călin Teutișan, Florentina Sâmihăian, Mircea Miclea, Adrian Opre, Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Adrian Tudurachi, Mihaela Ursa, Liviu Papadima, Alex Goldiș, Simona Popescu, George Ardelean, Mircea Vasilescu, Miruna Runcan, Ion Bogdan Lefter, Cornel Vâlcu, Alexandru Matei etc. etc. Știu, sună elitist...

În al doilea rînd, să spun că lucrările prezentate, atît cele ale conferențiarilor, cît și cele ale profesorilor, sînt publicate în volum, după o atentă periere științifică. De asemenea, merită amintit că asociația editează, cu o frecvență bianuală, tot de 18 ani încoace, revista *Perspective,* o publicație de prim rang, singura cu profil didactico-științific din țară, aflată în bibliografiile concursurilor de titularizare și de definitivat, o revistă în care nu se face rabat de la rigoare, de la acuratețe, de la calitate. Cercetarea didactică este săracă la noi și, încă, privită cu oarecare condescendență, dar în cadrul acestui simpozion, precum și în revistă, profesori *altfel* pot să își împărtășească experiențele, să propună inovații didactice, să genereze plusvaloare, într-unul dintre cele mai osificate sisteme, cel al educației instituționalizate, al învățământului. Și o fac sub îndrumarea atentă a unor profesioniști. Aici, în grupul acesta destul de minuscul, sînt, de fapt, germenii unei continuități evolutive.

Spre ce vreau să mă îndrept cu această poveste?

Spre ce vreau să mă îndrept cu această poveste? Se reproșează, cumva, elitismul, acolo unde e, de fapt, doar dorință de susținere a calității, a inovației, a coerenței. O asociație care a generat enorm de multă varietate, care a interogat continuu, cu intenții pozitive, actul educației instituționalizate, pe nișa specifică a disciplinei, dar care, în același timp, a susținut calitatea, care a făcut formări cu profesorii acolo unde sistemul nu le făcea, care a pus pe picioare concursuri pe care sistemul nu le poate organiza, care a furnizat însă sistemului o bază teoretică solidă, e privită ca fiind elitistă. Și, cînd un oficial al ministerului se nimerește pe la acest simpozion, căci mereu au fost invitați, are grijă să precizeze că e acolo în calitate de persoană fizică, eventual ca profesor.

Unde vreau să ajung? Ar trebui, de fapt, ca acest tip de asociații să fie mult mai puternice și profesorii ar trebui să își pună în ele speranța. Coeziunea ideilor, a principiilor didactice, în cadrul unor asociații pe discipline, puternice, solide, ar putea influența, poate, deciziile instituționale, în privința politicilor curriculare. Sindicatele niciodată nu vor putea acționa în acest sens: nu au competența științifică. În schimb, asociațiile profesionale ar putea să aibă cuvinte grele de spus în acest sens, dacă ar avea suficientă reprezentativitate. Altfel, da, rămîn doar niște grupuri care aparent funcționează elitist, organizînd simpozioane cu figuri de prim rang ale scenei specialităților pe care le reprezintă. Aș vrea să văd nu 80% din profesorii de română în această asociație, ci măcar 20%. Însă, știți ceva? Chiar și așa, cîți vom fi fiind, nu stăm pe loc. Ba mai mult, așa cum spunea deunăzi o prietenă, pînă la urmă sistemul există tocmai prin cei care cumva i se împotrivesc.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Cine mai **locuieşte** la ţară, în România?

Populația satelor românești pare îmbătrînită. Oameni care s-au născut, au crescut și au îmbătrînit la țară, nu totdeauna în același sat, unii s-au strămutat „după om“ sau „după femeie“ un deal mai încolo. Sînt oameni care au cunoscut foarte puțin o altă realitate – cea a unui oraș mare (despre capitală sau o țară străină nici nu poate fi vorba), mai degrabă orașul a venit spre ei cu mașină de spălat, cuptor cu microunde, televiziune prin cablu și Internet. Baia s-a mutat și ea în casă, însă vreo latrină în fundul curții tot mai există, cînd te întorci de la grădină cu cizmele de cauciuc pline de noroi și ai o urgență, de ce să faci mizerie în baia cea bună, pentru musafiri? Bătrînii de la țară muncesc uneori mai mult decît tinerii din realitățile paralele numite orașe. Muncă fizică, la sapă, la coasă, „la mălai“, la cules de te miri ce, în grădină sau pe bucata lor de cîmp. Muncesc și nu se vede mai nimic, e un fel de cooperativă a muncii în zadar. Sau ai zice că e un hobby. Cartofii ies mici cît nucile, roșiile, dacă nu sînt stropite, se strică în două zile, nu mai ajung pe taraba din piață, varza costă 50 de bani kilul, vara, mai bine o dai pe degeaba, prunele ba se fac, ba nu se fac, adio țuică, dacă n-ai bani să cumperi prune *en gros* și să mergi cu ele la cazan, de merele lor scolfîlcite, bio, nici nu se ating nepoții de la oraș, degeaba le trimit ei cu sacii, ajung în primul tomberon de gunoi, vinul lor ecologic din strugurii din curte e acru, nici pe ăsta nu-l bea nimeni. Borcanele cu dulcețuri, zacuști, murături zac prin vreo cămară cu anii, totuși, apar altele cu etichete atent lipite – 2016, 2017, 2018. E un ritm al vieții acolo, același dintotdeauna. De cele mai multe ori, oamenii ăștia trecuți de 60 de ani de la țară muncesc pentru nimic și pentru nimeni. Într-o lume a fructelor și legumelor de supermarket, gonflate, „de plastic“, amărîta lor de recoltă pentru care se spetesc atît devine inutilă. Doar unii mai norocoși nimeresc din întîmplare într-un proiect al vreunei asociații care își propune „revitalizarea satului românesc“. Plăcintele și tăieței de casă sînt încadrați la categoria *slow food* (nu prea pricep ei ce presupune asta, dar e de bine!), în curtea lor se mai organizează cîte un *brunch,* vin oameni de la oraș special ca să mănînce, gustă chiar și din vinul lor ecologic și acru, apreciază că e bun. Cu animalele e o altă pacoste. Bietele găini se ouă ele în mod disciplinat, dar cîte ouă poate să mănînce o băbuță singură de 80 de ani? Dacă ai sub 200 de oi și le dai la cioban „nu merită“, tocmai pe alea le mănîncă lupul. Multă muncă e și la grajd, iar laptele se acrește, ce să facă cu el? Îl mai dau la porci, dacă se încumetă să țină porci, că muncă multă e și acolo. Totuși, dacă n-ar mai fi toată munca asta, ce rost ar mai avea ei pe lume? Așa că, în fiecare an, o iau de la capăt, muncesc ca să nu șadă, să nu aștepte în van pe la porți. Ce așteaptă? Un om drag care nu mai vine sau măcar un străin cu care să mai schimbe cîte o vorbă. Vreo veste, bună sau proastă, dar care nu ajunge niciodată în satul lor – cine s-a mai însurat, cine a mai născut, cine a mai murit. În mod inevitabil, își așteaptă propriul sfîrșit, însă dacă se iau cu munca, nu mai au timp să se gîndească la asta, îl îndepărtează.

Ce așteaptă?
Un om drag care nu mai vine.

Merg cu un prieten într-o vizită la două bătrîne într-un sat din nordul țării – mama are peste 80, fiica peste 60, dar îmbrăcate la fel și cu baticuri pe cap, par aproape de aceeași vîrstă. Sînt singure, nu mai au pe nimeni în sat. „Tușă, nu stăm decît cinci minute!“, le zice prietenul nostru, care le e rudă. „Apăi stați dară, dacă tot ați venit pînă aici!“, se supără fiica și insistă să intrăm în bucătărie, unde tocmai au făcut focul în sobă într-una dintre primele zile friguroase ale lui octombrie. Îmi place încăperea mică și curată, mă duce cu gîndul la o copilărie netrăită, cu bunicii de la țară pe care nu i-am avut niciodată – un recamier vechi, cîteva scaune, perne și pleduri, ștergarul țesut de pe perete, un dulap cu vase, un televizor pe un post din ăla comercial, cu vedete. Mă uit la fetele de pe ecran, cu Botox și cu silicoane, care povestesc că au fost la shopping la Milano, apoi mă uit la cele două bătrîne identice, care șed cuminți fiecare pe scăunelul ei, cu mîinile în poală. Între cele două lumi nu există nici un punct de tangență și, totuși, în mod absurd, ele se întîlnesc aici, într-o bucătărie de la țară. E cald și ne cuprinde o moleșeală, o stare de bine. „Să vă aduc niște palaneț... acum ce le-am scos din cuptor. Cu varză și cu curechi!“, zice femeia mai în vîrstă. „Dar nu trebe, mătușă, că plecăm, ne grăbim!“ „Ei, plecați!“ – boscorodi bătrîna, apoi aduse plăcintele calde. Fiecare vizită e aici un mic ritual, vrei să pleci, te roagă să mai stai, iei o plăcintă, te îndeamnă să mai iei una și tot așa, rămîi captiv în mica lor lume la nesfîrșit. „Dar un pahar de jinars n-ar merge?“ Ar merge, zicem noi, oftînd, deja afară se lasă umbrele serii. „D-apăi pentru cine ați făcut palaneț dacă știați că nu vine nimeni?“, mai întrebă nepotul bătrînelor, înfulecînd din plăcintă. Vizita noastră nu fusese anunțată. „Păi, om făcut, de ce să stăm dejaba?“ Cele cinci minute promise s-au transformat într-o oră. Am ascultat frînturi de povești despre oameni necunoscuți, despre Ion care a murit și de la băutură i s-a tras – băutură însemnînd „spirt“ de la magazin, nu jinars, care e medicament, panaceu universal, nu se pune –, despre o vacă a nu știu cui care nu mai fată, despre niște țigani care au prădat o bătrînă în satul vecin, despre drumul care e prost și despre pămîntul pe care „n-are cine să-l lucre“. Cele două băbuțe se completau una pe alta, pe măsură ce-și aminteau lucruri, de fapt noutățile din sat pe care simțeau nevoia să le împărtășească. Pînă la urmă, toată lumea a fost mulțumită – noi cu plăcintele și cu țuica, ele cu conversația ce umplea un gol în viața lor în care se aveau numai una pe alta. La plecare, m-au pupat amîndouă. Cu drag, fără nici o urmă de ipocrizie. De parcă ne-am fi cunoscut dintotdeauna. „Să mai poftiți pe la noi!“ Sînt convinsă că, dacă m-aș întoarce peste un an, nu doar că mă vor recunoaște, dar că mă vor aștepta cu aceleași plăcinte calde pe care le-au copt cu dragoste și cu speranța că cineva, chiar și un străin, le va trece pragul. La țară, termenul de „străin“ e destul de imprecis. Nimeni nu rămîne „un străin“ din moment ce deja l-ai cunoscut, l-ai omenit cu ce ai avut prin casă și ți-a ascultat poveștile. Am plecat din satul acela cu plăcinte și jinars la pachet și cu senzația că tocmai m-am despărțit de două bunici care mă vor aștepta acolo un timp nedefinit.

Cîteodată, cînd mă gîndesc la satele românești, mi-e milă de ele din cauza acestor bătrîni. Din punct de vedere politic, ei reprezintă doar o masă de manevră, nu sînt considerați individualități, tușa Măria și nea Ion, cu plăcintele și cu țuica lor producție proprie, nu există practic pentru nimeni. Sînt doar tușa Măria și nea Ion multiplicați cu o mie, cu zece mii, cu un milion. Nu poți să-i condamni că fac ce le zice primarul sau popa, îi privesc cu respect pentru că sînt „oameni cu carte“. Nu au repere. Nici măcar nu sînt săraci în acel sens al sărăciei pe care îl înțelegem noi, cei de la oraș. Cu cartofii lor cît niște nuci și cu borcanele de zacuscă se descurcă. Doar sînt singuri și izolați. Iar odată cu dispariția lor, o lume întreagă e pe cale să se piardă.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Am o problemă simplă

De ce să dau 7 lei cînd pot lua cu 3? Nu știu dacă mă înțelegi, omule – chiar, tu de ce dai 7 lei pe un kil de vinete foarte la fel cu cele de 3? Cele de 3 ocolesc taxe, se vînd *en gros,* omul vrea să scape repede de 5.000.000 de kile de vinete, dacă m-a găsit pe mine, de ce nu? Recunosc că, în acest parcurs, am trecut de legume proaste, refuzate, retardate, de 1-2 lei, dar cu care puteai face supa azi și prin ele găseai de o salată mîine. Acum, însă, exact aceeași legumă de 7 lei o găsesc la 3. De ce nu iau la 3? Am morală în privința legumelor? Nu, evident. Mă doare-n cot. Halesc cu voluptate leguma mea de 3 lei și pun deoparte 4 lei, cu și mai multă voluptate. Ce-i de făcut cu mine? Sau ce-i cu tine? Vrei să scapi de bani? Îi faci ușor? În fapt, nu ai dilema asta, cred. Dacă iei zi și noapte de la Mega-ul tău comod, da, n-ai problema asta. Dar în piață ai astfel de probleme de conștiință. Băi, dar la cît fură toți politicienii, toți șefi, e problemă? Chiar așa, nu e deloc, cum să fie? 4 lei? 4 lei sînt din buzunarul meu. Nu fur din al altuia. Vai, chiar și cei 4 lei sînt pentru mine groază, dacă nu-i am? Așa că e bine că-i pun deoparte. Problema mea este mereu de alegere. Pentru unele lucruri sînt tare comod și, da, dau de zece ori 4 lei ai mei pentru bazaconii. În loc să caut pe net preț mic-micuț, mă fură potaia nerăbdării și imediat cumpăr, fără discernămînt. Am mari probleme deci din comoditate, damblageală, confort. M-aș duce pentru 4 lei în minus în fundul țării pentru o legumă ieftină, dar pentru o prostie modernă pun botul, ici, la îndemînă. Nu este de speriat acest cap, această conștiință de 4 lei pentru care ce fac? Nu fac nimic.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Copil e erou?

Întîi de toate, Copil nu mai e copil. A intrat într-o zonă de maturitate pe care a căutat-o asiduu. Copil a părut mereu a avea ambiții mai mari decît posibilitățile. Zbaterea, scrîșnetul lui au uimit și au născut, poate, zîmbete. Vedem din cînd în cînd astfel de oameni neîmpăcați, furioși, zbuciumați, măcinînd în zadar de parcă ar vrea să mănînce un munte cu linguriță. Dar într-o zi, în timp ce noi trăim linear și ironizăm strîmb, linguriță s-a transformat în lingură, apoi în polonic, sapă, excavator. Și muntele a început să se topească. Tenismanul care a dat peste cap pronosticurile săptămîna trecută cîștigînd la Cilic și la Zverev, jucători de Top 10 ATP – el, Copil, situat abia spre poziția 100 – a făcut oameni simpli din alte țări să-i compare reverul cu cel al lui Djokovic. „Unde-o fi stat ascuns pînă acum?“ e întrebarea logică a nespecialistului. Nicăieri. Copil se dovedește a fi genul de om și de sportiv care nu se predă. Doar el știe dacă a fost convins sau nu că va ieși la lumină, dar e cert că nu a vrut să aibă regrete. S-a construit din înfrîngeri cînd alții își jeleau soarta amară. Copil e un erou în sensul în care a știut să iasă din plutonul masiv al băieților buni care n-au noroc. În tenisul masculin de azi e foarte greu pentru cei care nu poartă numele de Federer, Nadal sau Djokovic. Acești balauri au impus un plafon de sticlă lumii lor. Îi vezi, dar nu poți să-i atingi. Copil, care a pierdut finala de la Basel cu Master Roger, și-a făcut loc pînă sub ei. La capătul meciului, Big Fed i-a dat mîna, apoi a doua zi i-a mai întins-o o dată, invitîndu-l pe român să se antreneze împreună la Dubai. Asta face cît o finală cîștigată. Să vedem de aici încolo. Eroi de o zi am mai văzut. Copil merită mai mult. Merită pentru el însuși.

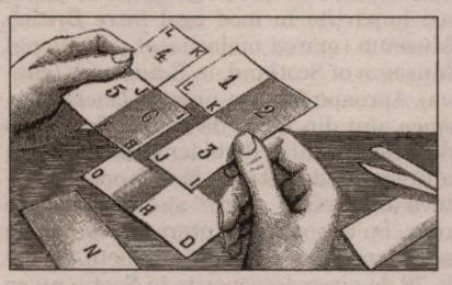

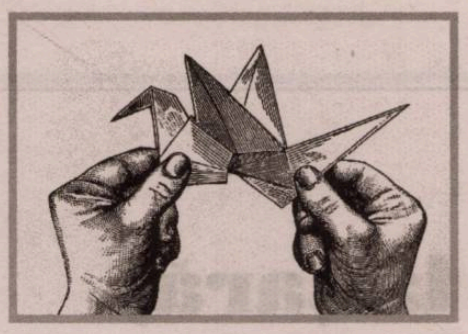

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Mașina de înghețată

Nu era tîrziu, dar era toamnă. Soarele era blînd și strălucitor. Fuseserăm să ne plimbăm prin Poros, insula plină de portocali al căror miros, cînd sînt înfloriți, se simte încă de pe mare, de la mile depărtare. Am mîncat la taverna Platanos, sub un uriaș platan. Ne plimbaserăm pe străduțele în pantă, încercînd să regăsim impresiile și amintirile de la precedenta noastră vizită, din urmă cu peste douăzeci de ani. Am obosit tot urcînd și coborînd acele pante, oprindu-ne pe la magazinele de suveniruri sau cumpărînd o înghețată ori o sticlă de apă. Vacanță deplină, ce mai…

În cele din urmă ne-am hotărît să traversăm canalul înapoi spre Galatas, pe malul Peloponezului. Am luat taxiul-barcă și am trecut înapoi, ajungînd în parcarea unde lăsaserăm mașina închiriată. Aveam de parcurs vreo cîteva zeci de kilometri pînă la hotel, pe o șosea plină de curbe, pe malul abrupt în colțul sudic al golfului Saronic. Cum știam deja drumul, nu mai doream neapărat să admir peisajul magnific, iar mașina incita la un condus ceva mai sportiv. Era un Peugeot mic, nou-nouț și neașteptat de sprinten, cu motoraș turbo căruia păreau să-i fie pe plac turațiile ridicate. Șoseaua era aproape pustie, dar în dreptul ultimelor case din Galatas, în față ne-a apărut o furgonetă destul de veche care transporta înghețată, pe a cărei cutie frigorifică, în formă de cub, erau o mulțime de reclame colorate. Oricît de mult încetineam, duba stătea în fața noastră, obturîndu-ne în bună parte vederea. Cînd am vrut s-o depășesc însă, a accelerat. Aveam de-a face cu un șofer cam ambițios, dacă nu chiar nebun. Mi-am zis că o fi și el asemeni multor conducători de dube pe care-i întîlnim pe la noi, tînăr și neliniștit. Recunosc că nu mi-a luat prea mult să mă ambiționez la rîndul meu și, forțînd puțin, am reușit să-l depășesc. O vreme am uitat de el și de ideea de condus sportiv. M-am relaxat și am început să vorbim. La un moment dat, însă, am observat în oglindă că mașina de înghețată, cu botul ei negru, stătea ca legată cu sfoară la un metru în spatele nostru. „Ei, fir-ar mama lui!“, mi-am zis și am accelerat. A rămas în urmă, dar după vreo două minute, iar era în spate. Îi ardea de joacă sau, cum ziceam, era cam nebun. Nebun am devenit și eu și iar am accelerat (uneori ne lăsăm astfel provocați). Urmau o serie de curbe periculoase pe care m-am gîndit că o mașină așa înaltă ca a lui n-avea cum să le ia prea în viteză. Am început să testez serios calitățile Peugeot-ului, al cărui motor de leu a început să toarcă extraordinar. Am luat curbele acelea vijelește (fără să depășesc totuși o limită). Am zis că omul cu furgoneta se va liniști văzînd că n-are nici o șansă, cum era și normal, dată fiind totuși diferența dintre mașini. La finalul seriei de curbe, uitîndu-mă în spate, am tresărit. Botul negru, cu steaua lui de Mercedes, era acolo, la cîțiva metri în spate. „Cum Dumnezeu?“, am exclamat. Nebunia mea limitată era bătută de nebunia nelimitată a acelui șofer. Cum de nu ajunsese cu înghețata lui direct în mare, luînd curbele alea așa repede cu măgăoaia lui urîtă?

Urmau niște porțiuni drepte și am realizat că acolo reușeam să accelerez mai repede decît el și să-l las în urmă. La curbe era problema, acolo unde măiestria și nebunia contau mai mult decît motorul. Totuși, cum de reușea să meargă așa? Mi-am luat distanță cît am putut pe liniile acelea drepte, pînă cînd nu l-am mai văzut. M-am relaxat, fără însă să slăbesc accelerația. A mai trecut ceva vreme și, la un moment dat, iar m-am trezit cu el în spate. Poate că, în ciuda aparențelor, mașina lui era tunată cumva. Și sigur nu era plină cu marfă, era goală și ușoară. Sau poate la volanul ei era vreun pilot ieșit la pensie. Dar cum reușea oare să facă față înclinărilor care-mi imaginam că se produceau la acea cutie înaltă din spate, fără nici stabilitate sau aerodinamică, la curbele mai strînse? Așa ceva chiar nu mai văzusem niciodată. Peugeot-ul nostru căpătase parcă un iz de încins. Cauciucuri, ambreiaj, frîne, motor, naiba știe ce… Nu era însă la stadiul de abandon, nu, nici vorbă, era totuși nounouț. Pentru mine, lucrurile se păstrau în niște limite de siguranță. Pentru amicul din spate, sigur, însă, nu avea cum să fie la fel. Omul era complet sărit de pe fix. Cum șoseaua devenise dreaptă, avansul meu s-a mărit simțitor. O vreme l-am mai zărit în oglindă la sute de metri în spate pînă cînd a dispărut de tot. Învățasem însă lecția și nu m-am lăsat deloc pe tînjeală. Ne distram. Ne-am gîndit să cotim brusc pe o scurtătură care ducea la hotelul nostru, într-un moment în care șoferul din spate nu mai avea cum să ne vadă. Urma deci să-l lăsăm să gonească singur, ca bezmeticul, crezînd că ne-ar mai putea ajunge cîndva, deși noi nu mai eram de mult în fața lui. Zis și făcut. Ne-am apropiat ușor de parcarea din dosul hotelului, victorioși și deștepți. Fusese cît se poate de amuzant. Nici chiar așa periculos cum ar putea zice unii și nici chiar așa ilegal cum ar crede alții.

În timp ne apropiam de destinație, însă, ni s-a părut că nu vedem bine. Mașina de înghețată, cu botul ei negru și cutia frigorifică plină de reclame băzărate, era deja acolo. Cum și cînd ne depășise? Părea că găsise scurtătura scurtăturii, ca-n desenele animate. Am parcat și am coborît complet uluiți. Șoferul, ocupat cu descărcarea unor baxuri, nici nu ne-a văzut.

ready made

Joc „de a pălăria“

„Așa se numește ultimul joc de societate berlinez. E caraghios de tot. În loc de ceașca cu ceai, feciorii servesc, pe la 10 ore seara, o duzină de forme de pălării de damă conținând panglici, o pană, muselină, ață, un ac. La un semnal dat de un clopoțel, fiecare din domnii de față, ia una din forme și accesoriile și începe să confecționeze o pălărie. După zece minute, cei doisprezece Adonis își depun lucrul numerotat pe o masă și scumpele doamne defilează pe dinaintea celor douăsprezece scârbe.“

Foaia Poporului, Anul X, Nr. 47, Sibiiu, Duminecă, 17/30 Noemvrie 1902

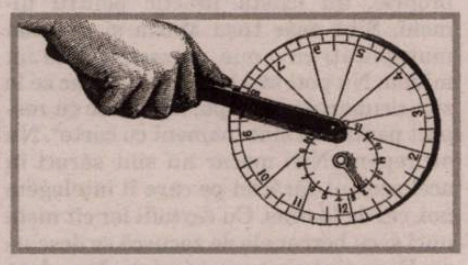

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Bergman și cei șaișpe nebuni

Cînd Max von Sydow, întors din cruciadă, joacă șah cu moartea pe o plajă rece și luminoasă, s-ar crede că ai putea să plonjezi într-o analiză spectrală a cinematografiei lui Bergman. Întrebarea firească pe care și-o pune însă orice privitor este: oare piesele de șah folosite în scena asta sînt confirmate arheologic pentru această dată și acest spațiu? Nu cumva ele sînt un pic nelalocul lor, de vreme ce provin din Norvegia secolului al XII-lea, într-o scenă care se petrece, pare-se, în Danemarca secolului al XIV-lea?

Piesele care apar în celebrele scene din *A șaptea pecete* sînt foarte asemănătoare cu cele medievale descoperite într-o dună de nisip în 1831, în Uig, pe Isle of Lewis, în Hebridele exterioare. Un negustător norvegian, poate în drum spre Dublin sau alt oraș viking de pe coasta irlandeză, le-a îngropat într-o tașcă de piele (a cărei cataramă s-a păstrat) pusă într-o mică cistă improvizată din pietre. E clar că, atunci cînd au fost ascunse, piesele erau nou-nouțe și își așteptau cumpărătorul. E vorba de 8 regi, 8 regine, 16 nebuni, 15 cai, 12 turnuri și 19 pioni, azi împărțite în mod egal între British Museum (marea majoritate) și National Museum of Scotland, în Edinburgh (cîteva). Aproape toți așa-numiții *Lewis chessmen* sînt din fildeș de morsă, doar vreo doi-trei din dinți de balenă (de orcă sau altă specie de cetacee fără fanoane). Cîteva din piesele „negre“ sînt încă vopsite roșu. Se cunosc altminteri foarte puține seturi medievale de șah complete. Cu cele 78 de piese descoperite în Scoția nu se poate alcătui la rigoare mai mult de un set complet, dar acolo există totuși material pentru aproape patru seturi, lipsind doar cîteva figuri și mai ales pioni, adică piesele cu decorație minimală.

Ceea ce sculptorul norvegian a reușit să facă din niște obiecte aflate cumva la periferia artelor decorative, și din care puține ajung la 10 cm înălțime, e remarcabil nu numai pentru ce se poate face cu un set de piese de șah în general, dar și pentru arta romanică a Scandinaviei secolului al XII-lea. Toate piesele sînt individualizate, adică au o poză tipică pentru categoria lor, dar un chip numai al lor. Regii pletoși stau cu suluri de documente pe genunchi. Ochii lor sînt holbați de grijile împărăției, puțină filozofie și multe dureri de dinți. Reginele (damele) au coroane cu înfloriturile alese și cearcăne mai pronunțate decît regii. Toate au mîna stîngă la obraz, iar cu cealaltă își țin de obicei cotul. Trebuie spus că unul din secretele măiestriei fizionomice a sculptorului anonim mi se pare a fi alinierea intenționat greșită a pupilelor, care dă tuturor personajelor o zăpăceală dramatică. Artistul n-are deloc problemele astea de orientare cînd incizează pe tronuri vrejuri decorative sau capete de șerpi perfect simetrice; e deci un tip de greșeală foarte dibace la care recurge numai cînd face orbitele și ochii.

Nebunii sînt reprezentați ca înalți demnitari bisericești (în șah, de altfel, nebunului i se spunea episcop în anumite limbi nordice ale vremii, azi *bishop* în engleză), cu mitră pe cap, cîrjă episcopală și Biblia în cealaltă mînă. Și ei suferă, aidoma preotului de țară al lui Bernanos. Chiar cînd schițează un semn de binecuvîntare, se vede că sînt toți roși de boală sau măcar de o formă timpurie de existențialism; unul, altminteri rubicond, plînge de-a binelea. Siluetele lor – lipsite de orice formă de gît – sînt compacte și bombate, de parcă ar purta greutăți imense pe umeri, precum coloanele dorice de la templele din Paestum.

Prin comparație, caii sînt de fapt niște cavaleri (calul de șah e un cavaler în islandeză, engl. *knight)* cu moace tinerești de o mare naivitate. Cu castroane pe cap și sulițe în mînă, ei călăresc cu picioarele în scări pe un fel de cai miniaturali cu sprîncene și breton. Dacă îl răsucești între degete, se vede că fiecare cavaler ține în mîna cealaltă un scut semănînd cu o aripă de înger care tot nu vrea să se aranjeze pe lîngă corp, ca la un pui zburlit.

Turnurile sînt niște veterani hîrșiți și îndesați, cu o săbioară ținută perfect vertical în sus, ca o lumînare la nuntă. E clar că pe ei se bazează tot efortul de război (de fapt, se pare că la data asta turnul e încă piesa cea mai mobilă pe tablă, pînă cînd au fost upgradate regulile privind mișcarea damelor). Sînt încrîncenați exact atît cît trebuie și se vede că nimic nu-i va împiedica să-și îndeplinească misiunea, nici vreun virus intestinal, nici vreo angoasă eschatologică. Cîțiva dintre ei și-au înfipt vîrful scutului în pămînt și mușcă din marginea lui de sus, ca niște *berserker* dintr-o saga islandeză. Scuturile lor, ca și cele ale cavalerilor, au decorații din care, dacă nu mă înșel, nici una nu se repetă. În fine, pionii cu baze octogonale sînt foarte simpli, o combinație de stele funerare și *langues de chat*.

Genul ăsta de figuri stilizate, de o senzațională expresivitate în ciuda economiei de mijloace, se regăsește în decorația arhitecturală a unor catedrale scandinave, cum ar fi cea din Lund, în Suedia. Pe baza unor subtilități stilistice în care nu am forța brută să intru, istoricii de artă zic totuși că *Lewis chessmen* trebuie să provină de undeva de prin Trondheim, în Norvegia, unde catedrala Nidaros, cea mai nordică dintre toate catedralele medievale, oferă analogii chiar mai bune. Alții văd o origine islandeză a pieselor și le pun pe seama unei doamne numite Margret cea Iscusită. În orice caz, insulele unde au fost descoperite piesele nu aparțineau, în secolul al XII-lea, nici Scoției, nici Islandei, ci regatului Norvegiei.

În duna de nisip de la Uig s-au găsit, alături de piesele de care am vorbit, și 14 puluri pentru jocul de table, nedecorate. Bergman nu s-a prins că *A șaptea pecete* ar fi fost un film infinit mai puternic dacă moartea ar fi fost făcută marț de cavaler.

Cătălin Pavel *este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Mai bine medieval decît recent

În avalanșa de etichete voit jignitoare cu care detractorii referendumului de la începutul lui octombrie au plesnit obrazul susținătorilor acestuia, una mi s-a părut remarcabilă pentru că scoate la iveală un cusur structural al omului recent. Așadar, progresiștii anti-referendari îi acuzau pe conservatorii pro-referendari că sînt „medievali", că vor să ducă România „înapoi în Evul Mediu", că interzicerea căsătoriei homosexuale este ceva „de Ev Mediu". În mintea lor și, cred, în mintea multora dintre cei care îi ascultă, Evul Mediu este ceva oribil, sîngeros, obscurantist, un fel de noapte a minții, cum se spune, un teritoriu populat de proști și de habotnici, o grotă abjectă, o epocă a împilării umanității. Într-un cuvînt, o lume dominată de Biserică – ceea ce este cel mai rău lucru cu putință în catalogul lor de rele.

Cum spun, omul recent, adică tipul uman construit de ideologia progresului din care ea însăși își recrutează activiștii, dovedește și în acest caz că nu este altceva decît un amestec de ignoranță și aroganță.

S-o luăm pe rînd. De unde vine ignoranța? De unde vine această impresie proastă despre Evul Mediu? De la Iluminism încoace, s-a impus narațiunea că, odată cu destrămarea lumii antice, am intrat într-un mileniu întunecat care s-a sfîrșit abia cînd au venit Luminile și Măria Sa Rațiunea s-a întronat peste toată suflarea. Ca să se justifice, Iluminismul a trebuit să marcheze simplu, propagandistic aproape, diferența față de trecut și a găsit argumentul: Rațiunea. Atunci a apărut și prostia (în care mulți mai cred și astăzi) că rațiunea este opusul credinței, atunci a apărut și iluzia în omnipotența mereu justă a rațiunii. Această narațiune a prins imediat și definitiv pentru că „lingușește" omul, îi spune că, de fapt, el e alfa și omega, el poate tot, e liber și „de nimeni nu depandă"! Simplu spunînd, dacă cineva îți zice că ești buricul pămîntului, cel mai important și cel mai prețios lucru din lume, că ești deștept și frumos, și altul îți zice că cel mai important este Altul, să stai în banca ta, că ești plin de păcate, și să nu crezi că totul ți se cuvine, pe cine înclini să crezi?

© wikimedia commons

Evident, există oameni – puțini! – care au obiceiul de a prelua cu scepticism chiar și discursurile la care aderă spontan mulțimile, cum ar fi acest discurs care spune că Iluminismul ne-a scăpat din tenebrele Evului Mediu. Și acești oameni nu citesc ce se spune despre Evul Mediu, ci se apropie direct de ceea ce a produs Evul Mediu. Zici că Evul Mediu era irațional? Păi, dacă citești un pic, afli că un Abélard scria că teologii au datoria să folosească metoda dubiului după modelul lui Aristotel cu vreo 400 de ani înainte de Descartes, sau că un Averroes elabora teoria dublului adevăr pe la 1100, ceea ce ar uimi pe cei care cred că ideea adevărului relativ e o splendidă realizare recentă. Sau afli că ideea de universitate este integral produsul spiritului medieval și că este o dezvoltare a școlilor mănăstirești – o idee de o forță rar egalată în istorie, o idee pe baza căreia crește școala care te învață multe, inclusiv prostia că Evul Mediu a fost o beznă. Și te poate învăța așa ceva pentru că ingredientul fundamental al universității a fost, de la bun început, libertatea spiritului. Te-ai întrebat vreodată dacă universitățile de azi sînt mai libere față de legile statului laic decît erau universitățile medievale față de doctrinele Bisericii? S-ar putea să ai surprize, omule recent, și, tocmai de aceea, poate că e bine să rămîi cum ești: adică să nu te gîndești la așa ceva. Așa se face că înghiți pe nemestecate și ideea echivalării Evului Mediu cu Inchiziția. Această odioasă poliție a credinței a ucis inadmisibil, cu atît mai mult cu cît a ucis în numele lui Christos. Dar arhivele obiectiv citite ne arată că crimele comise de Inchiziție vreme de două veacuri, cam cît a lucrat din plin, sînt infime în raport cu crimele polițiilor politice din veacul XX, vreme, nu-i așa, a progresului și a umanismului. Evaluările vorbesc despre minimum 15.000 și maximum 44.000 de condamnați la moarte în cam 150.000 de procese inchizitoriale derulate în secolele XII-XVI. Enorm, firește. Dar cum arată, prin comparație, scurtele noastre episoade de genocid din secolul XX? Pusee de cîțiva ani, maximum cîteva decenii, ale unor oameni complet eliberați de bezna Evului Mediu, ieșiți liber în lumina orbitoare a Rațiunii...

Nu ești nici primul și nici ultimul om pe lume, nu ești buricul pămîntului.

Și alunec, încet, spre al doilea defect (aroganța), perfect complementar cu primul (ignoranța). De unde convingerea că omul secolului XXI este superior omului medieval, că e mai deștept și mai aproape de adevăruri, că e mai moral și mai „umanist"?

E adevărat, la Cambridge, secole la rînd după întemeierea universității în plin Ev Mediu, s-a predat că Universul a fost creat precis pe data de 22 octombrie, cu 4004 ani înainte de nașterea lui Christos, începînd cu ora 9 seara. Putem rîde, desigur. Dar nu credeți că vor rîde de noi oamenii secolului al XXV-lea cînd vor vedea, de pildă, că predăm în școli teoria dual a luminii din simplul motiv că, de fapt, nu știm ce e lumina și atunci punem împreună situațiile în care ea se comportă ca undă (fără să fie undă) și situațiile în care ea se comportă ca un flux de corpusculi (fără să fie flux de corpusculi) și livrăm acest amestec contradictoriu ca pe o teorie deșteaptă? Peste 400 de ani, oamenii vor ști despre lumină ce știm noi acum despre Big Bang, iar noi le vom părea exact așa cum ne apar nouă cei care acum 400 de ani știau precis cînd a început Creația, într-o vineri seara. Dar erorile sînt ele semn de prostie? Dacă da, ar trebui să ne băgăm pe sub mese de rușine noi înșine, în primul rînd. Și chiar sînteți siguri că sîntem mai umani decît oamenii Evului Mediu? Credeți, de pildă, că războaiele noastre sînt mai „umane" decît erau războaiele lor? Chiar sînteți gata să pariați că, de exemplu, mult blamatele cruciade erau mai crude și mai inumane decît războaiele noastre? Și chiar sînteți siguri că lumea noastră este mai articulată moral decît cea de acum o mie de ani?

În fond, istoria nu ar trebui să fie altceva decît o apăsată lecție de modestie, căci ea tocmai asta spune: nu ești nici primul și nici ultimul om pe lume, nu ești buricul pămîntului și, privit la scara unui secol, a unui singur secol, nu mai mult, ești un anonim într-o enormă masă de anonimi. Omule recent, nu ești cu nimic deasupra omului medieval! Ba permite-mi să-ți spun părerea mea, că tot sîntem liberi să spunem ce credem, că ești la fel, ba chiar, în unele privințe, stai mai prost...

În ceea ce mă privește, sînt mai fascinat de lumea goticului și de măiestria celor care ridicau cupole imense pe arce fine la înălțimi ametitoare, cu schela și cu scripetele, decît de precizia betonierelor și a proiectelor computerizate, de lumea lui Dante și a lui Chaucer decît de lumea (zic la întîmplare) lui Franzen sau a lui Beigbeder, de inteligența unor Toma d'Aquino, William Ockham sau Grigore Palama decît de inteligența unui Stephen Hawking. Cred că Sf. Augustin știe mai multe despre sufletul omenesc decît știe Freud și sînt mai convins de argumentele școlii de la Salamanca decît de întreaga literatură a statului de drept de după 1990. Sînt mai degrabă impresionat de curajul unui Marco Polo decît de riscul tot mai calculat al expedițiilor de azi. În fine, ca să fiu puțin rău, mai degrabă admir *leadership*-ul unui Carol cel Mare decît cel al lui Jean-Claude Juncker, că tot au condus amîndoi Europa la un moment...

De aceea zic, în ceea ce mă privește, mai bine medieval decît recent!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Visul american?

America are alegeri intermediare. America are și un vis.

Diferit față de cel de acum o sută de ani, dacă luăm în considerare expunerea, pertinentă, de altfel, dezvoltată în cartea *Behold, America (Iată, America)* de Sarah Churchwell, americancă la origine, profesoară la Universitatea din Londra.

Primele zvîcniri ale *visului american* și-au făcut apariția încă de la cumpăna dintre secolul al XIX-lea și cel de-al XX-lea, ca reacție la inegalitățile sociale și economice care acaparaseră spațiul american. Încă de atunci, sintagma ținteа direct spre perspectiva succesului, dar sensul original al acesteia nu se referea, conform autoarei, la un succes personal, la bunăstarea și prosperitatea individuale, ci la unele la nivel colectiv; *visul american* era un vis al egalității, al justiției și al democrației pentru întreaga națiune, baze pe care, de altfel, s-a fondat statul american însuși.

În a doua decadă a veacului al XX-lea, expresia a căpătat vizibilitate în discursul politic și cultural din America, iar pe la începutul anilor '30 a devenit un soi de slogan național, în mare parte datorită istoricului James Truslow, care, în încercarea de a identifica principalele cauze care au condus la Marea criză economică, a făcut apel și la semnificația *visului american*. America și cetățenii ei deveniseră prea preocupați de (bună)starea lor materială, uitînd de aspirațiile mult mai înalte și mai profunde pe care le presupunea *visul* lor original – era una dintre concluziile istoricului.

Sensul astfel reconvertit al sintagmei s-a consolidat în perioada Războiului Rece, cînd a fost folosit ca parte a strategiei de *„soft power"* a țării, în lupta ideologică cu Uniunea Sovietică. Rămînînd, firește, un exponent al democrației, *visul american* se manifesta printr-o versiune capitalisto-consumeristă, cumva mai potrivită pentru „export". Lumina reflectoarelor cădea, deci, pe principiile pieței libere, lăsîndu-le cumva în umbră pe cele ale justiției și egalității, exponente ale democrației liberale. Strategia de export a *visului american* s-a dovedit a fi de succes în conflictul de idei dintre lumea capitalistă și cea comunistă, fie și din simpla rațiune că lupta s-a încheiat cu victoria celei dintîi.

Totuși, în urmă cu un veac, America avea un vis mai profund. Își va revedea cîndva visul cu ochii?

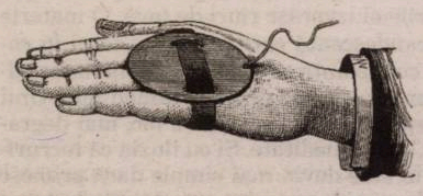

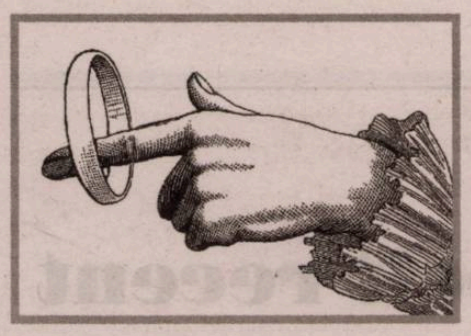

Selma IUSUF

legende **urbane**

Delta și drumul către ea

– partea a treia –

Așa cum poate vă amintiți, cinstiți cititori, povestea noastră mă lăsase undeva pe culmea de beton a parcului de unde aveam să cobor spre locul pe care mă obișnuisem să-l numesc deltă. Pentru conformitate (odios cuvînt), aici nu e deltă, e ceea ce se numește o zonă umedă. Un loc acoperit permanent sau temporar cu ape puțin adînci.

Am coborît de pe culmea de beton pe un soi de fîșie de tarmac. În față se deschidea o cărare bătătorită care șerpuia prin iarba deja domolită și arsă, printre copaci crescuți cum au vrut natura și dumnezeul întîmplării, printre tufișuri sălbatice, mărăciniș, rugi cu frunzele deja pălite și negre care păstrau în vîrf ciorchini de bobițe vinețiu. Era deja jumătatea lui octombrie, iar în acea sîmbătă la prînz vălurea, calm, una dintre cele mai frumoase zile de toamnă. De pe marginea cărării, un roșcov cu frunzele de un galben violent desena pe cer un soi de manuscris arab. M-am uitat în sus spre tecile uscate, ondulate, de un brun-roșcat ale copacului. Pe cerul albastru, păstăile de roșcovă, aidoma semnelor arabe, scriau clar ceva: *kharrub*.

Așa cum s-a întîmplat pe tot drumul spre deltă – îngăduiți să-i spun în continuare așa –, eram stăpînită de o nerăbdare pe care nu știam să mi-o explic. Îmi venea pur și simplu să alerg; unde e lacul, unde e stuful și, mai presus de toate, unde sînt păsările și animalele? Eram deocamdată pe un drum de țară fix în inima orașului. Dacă țineai ochii la un metru-doi în jur, erai rupt total de orașul care vuia stins în depărtare. Dacă îi ridicai mai mult, vedeai blocurile, mall-ul, Asmita și cel mai mare și mai trist hotel din Europa – Rin Grand, desigur.

Așadar, eram un ditamai omul matur venit acolo cu așteptări de copil de 5 ani. Mă așteptam, probabil, să văd, ca într-o diorama frumos așezată, puzderie de păsări de apă – rațe felurite, gîște, călifari, bîtlani maiestuoși, habar n-am, egrete, ciufi de baltă cu ochi mari. Pe cer ar fi urmat să zboare demonstrativ și destul de lent, în așa fel încît să le vadă și ochiul meu leneș, păsări rare, mici și firave, și păsări mari, spectaculos colorate. Ghionoaie-ciocănitori, drepnele ascuțite, șoimi, cuci, pupeze și, locul doi în topul absolut al dragostei mele: prigorii. Creaturi improbabile pe care natura a aruncat cele mai spectaculoase culori. Pe locul unu în inima mea sînt, ca să știți, rîndunelele.

Mă așteptam, probabil, ca în ochiurile de apă, după o perdea de stuf, să stea vidrele tolănite într-un cot, numai bune de pozat. Să se uite plictisite la unghiile de la lăbuța dreaptă, să mă privească cu un ochi strălucitor deschis și cu unul închis, de la soare, și să spună de sub mustățile zburlite: „Cît mai aveai să întîrzii? Aici sînt, hai, scoate telefonul ăla și fă-mi o poză."

Evident, în capul meu era o prostie. Parcul e ce a putut să facă natura singură, în treizeci de ani de cînd locul a fost lăsat total de izbeliște. Copaci crescuți pe unde au apucat, ochiuri mai mari și mai mici de apă în jurul cărora a crescut stufărișul, zone mai aride cu pămîntul bătut și zone cu iarba înaltă pîn' la brîu. Voluntarii care se ocupă de parc au pus din loc în loc cîteva panouri care explică fauna zonei, au făcut cîteva spații de observație pentru păsări, și o căsuță de lemn era în construcție pentru *ranger*-ii care urmau să patruleze locul.

Erau oameni erau în parc. Veniseră cu copiii, cu bicicletele, cu cîinii și era clar că și ei fuseseră mînați de curiozitate și de dorința de a scăpa din betoanele orașului. „Tatiii, uite o colivăăă!", țipă o fetiță grăsuță care ține de coarne o bicicletă roz. „Co-li-bă", o corectează taică-su, iar eu rîd.

Locul ăsta stă pe o istorie complicată. Pe nedreptăți făcute unor oameni deproprietăriți abuziv, pe nepriceperea unora care au vrut să facă aici un lac, apoi pe delăsare, apoi pe voința unor oameni care vor să conserve un petic de natură, pe istorii fabuloase de veche mahala bucureșteană. Dar despre asta, în episodul următor. Și, cu voia dumneavoastră, ultimul.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

21. Operațiunea „Tămădău"
Sălile 84 – 87
„Iuliu Maniu – un părinte al democrației"

„Pe culoarul din stînga sălii de acces, deasupra sălilor Brătianu, cîteva săli, cu o arhitectură segmentată de arcade, sînt dedicate lui Iuliu Maniu, unul din părinții democrației românești, mort, ca și Gheorghe Brătianu, în penitenciarul Sighet, în același an 1953. Datorită atitudinii sale exemplare în viața publică, Iuliu Maniu a devenit între 23 august 1944 și iulie 1947, cînd a fost arestat, un simbol al rezistenței democratice la comunizarea țării. A sfîrșit prin a i se intenta proces pentru «crimă de înaltă trădare». La 12 noiembrie 1947 a fost condamnat la temniță grea pe viață, în cadrul procesului fabricat liderilor PNȚ, după înscenarea de la Tămădău. Fotografiile și documentele prezintă momente familiale, precum și aspecte din activitatea politică a lui Iuliu Maniu înainte de 1918. Un panou evidențiază rolul important pe care acesta l-a jucat în evenimentele care au dus la Marea Unire. În continuare imaginile îl înfățișează pe Iuliu Maniu în contextul perioadei interbelice și al celui deal doilea război mondial, opunîndu-se oricărei forme de regim autoritar. Expoziția se încheie prin prezentarea unor secvențe din activitatea politică postbelică, din timpul alegerilor anului 1946, ca și de imagini și declarații din timpul procesului PNȚ, soldat cu sute de ani de condamnare."

Romulus Rusan,
în *Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței*,
Sighet, 1993-2013

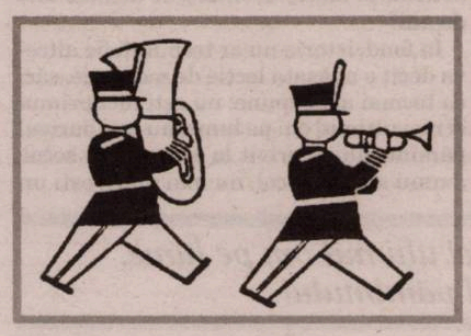

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Minunata lume nouă

Indiciile păsirii într-o altă vîrstă a istoriei noastre devin mai limpezi, odată cu trecerea fiecărei zile. Nu mai e o ghiceală în intestine de animale, o citire în stele sau o rătăcire prin norul de fum de cînepă. E o alunecare pe un derdeluș, de unde ai zice că n-ar trebui să se audă chiote de bucurie. Dată fiind direcția în care se alunecă, mai degrabă ar trebui să răzbată urlete de disperare. Se mai aud și de-astea. Dar larma care vine dintr-acolo e cea făcută de entuziaștii acestei alunecări. Din ce în ce mai mulți semeni se alătură acestui cor planetar. Din ce în ce mai multă lume crede cu fervoare că la capătul de jos al acestui derdeluș se găsește o formă de izbăvire. O liniștire a lumii. Un moment de calmare a lucrurilor plecate cu sorcova. O oprire a delirului. O pauză de regrupare, de schimbare a strategiei, după care se purcede din nou la drum, spre civilizație.

Semnele, din ce în ce mai multe și mai dese, arată altceva. Un jurnalist saudit, colaborator al ziarului *Washington Post*, critic al regimului din țara sa, dispare – ca să nu folosim formula „e măcelărit" – în consulatul saudit de la Istanbul. Contează mai puțin faptul că a fost un apropiat al regimului pe care îl critica de la o vreme, la fel de puțin pe cît contează și legăturile încîlcite sau momentele cețoase din viața sa. Important e că cineva își permite, absolut lejer, să comită un asasinat politic în văzul întregii planete. Și, la urma urmei, de ce n-ar face-o? Arabia Saudită e o țară-cheie în politicile americane din Orientul Mijlociu, unul dintre cei mai importanți inamici ai Iranului, un excepțional client care cumpără armament sofisticat și un gigantic exportator de petrol. Cum te iei de un jucător atît de mare? Cum mai maschezi, într-o lume aproape complet dezvrăjită, mlaștina de ipocrizie în care ne afundăm cu toții?

Asta la puțină vreme după ce, pe teritoriu britanic, un serviciu secret rusesc ratează milimetric, tot în văzul lumii, un act de pedepsire a unui fost coleg, trecut de partea cealaltă a baricadei. Un mesaj cît se poate de clar pentru toată lumea. Să fie limpede că nu ești în siguranță, oriunde te-ai afla. La Pittsburgh, un individ intră într-o sinagogă și execută 11 oameni. Cu mintea rătăcită, dar și mobilizat de întreținerea unei stări de spirit încurajate complet irresponsabil, el zice că face ordine pe planetă. Un val mare de emigranți se deplasează, sub obiectivele camerelor de luat vederi, dinspre America Centrală spre frontiera Statelor Unite. E o perioadă importantă din calendarul electoral, iar valul de migranți va fi exploatat la cele mai înalte cote, sporind și mai tare setea publică de sînge.

În Yemen continuă un război crunt, purtat între Iran și Arabia Saudită, pe spatele unei populații civile decimate de conflicte și de catastrofe umanitare. Un măcel despre care nu prea se vorbește, pentru că, în realitate, „ăia se omoară între ei, ceea ce, pentru noi, e bine". În Brazilia – unde noi credem că toată lumea boierește, bea cafele și romuri, dansează pe străzi, și face amor cît e ziua de lungă – e ales un nou președinte. Domnia-sa e de acord cu tortura, în mod cît se poate de explicit. Și vrea să facă ordine. Chiar dacă asta înseamnă instaurarea unei dictaturi. Peste Ocean, în Europa, se-ncheie o eră pentru Germania și pentru întregul continent. În urma unor poticniri și eșecuri electorale, cu imaginea profund erodată de criza migrației, dar și de situația generală a Uniunii, Angela Merkel declară că se retrage de la conducerea partidului său.

Din toate părțile răzbate un muget care nu mai poate fi stăvilit de nimic. E crusta groasă a ipocriziei. A înfășurat planeta ca într-un cocon. Într-o capsulă. Ca stratul vulcanic de pe Herculaneum și Pompeii. Acum, nemulțumirea și setea de răzbunare sînt atît de mari încît crusta pocnește zilnic. Iar prin crăpăturile ei izvorăsc rîuri de lavă. O materie incandescentă care pîrjolește totul în cale, cu credința că vindecă absolut orice, aidoma focului purificator, tămăduitor. Unii îi spun „populism". Dar o fac, mai degrabă, din comoditate. Și cu iluzia că lucrurile în sine devin mai simple dacă primesc o denumire generică simplă. De fapt, e o răzbunare generală pe binele trăit în cîteva părți de lume, vreme de niște zeci bune de ani. Pentru că binele, în cazul unora, creează nemulțumire. Ai timp să vezi și să compari. De ce binele de alături e un pic mai bun decît binele meu? Pe de altă parte, pentru că binele unora înseamnă mai puțin binele altora. În competiția binelui, unii pierd, alții cîștigă. Nu întotdeauna se cîștigă cinstit. Și ai timp să vezi toate astea. Și ești plin de frustrare, pentru că nu poți să participi – fiindu-ți mult mai bine decît ieri – la superbinele pe care îl trăiesc alții. Cum s-ar spune, nu primim toți părți egale din marele succes al Societății Binelui.

Și-atunci, indiferent de motivele pentru care sîntem nemulțumiți, începe să nu ne mai placă nimic. Devenim năzuroși. Spiritul critic, analiza societății, eventuala reconsiderare a poziției proprii ni se par niște baliverne penibile. A accepta să pierzi un pic din confortul de care ești oricum nemulțumit, a face încă un compromis devine inacceptabil. O duci mai rău decît un șmecher care s-a ajuns, decît unul care trăiește ca-n filme. Dar o duci și mult mai bine decît alții de pe planetă. Cu toate astea, nu i-ai face loc, un milimetru măcar, altuia care-l cere. Nu știi că, mîine, nu-l va mai cere. Și-l va lua singur. Și-atunci speri să vină un salvator, care să te scape și de șmecherul care o duce mai bine decît tine, dar și de ăla care o duce mai rău. Așa apar „providențialii" care „salvează" tot. Întîi aprind în piața publică torțe care le traduc flăcările din suflete. La scurtă vreme, ard cărți. Pentru ca, imediat, să ardă și oameni.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

O posibilă schimbare în mentalitatea religioasă

Mai multe ziare au relatat cuvintele stropșite în biserică de un înalt preot, la Constanța: „Dacă cineva crede că nu merge la referendum... și după aceea crede că e creștin ortodox se înșală amarnic". Adeziunea la credință și adeziunea la referendum sînt una: iată verdictul unui preot, care e și profesor universitar. 80% din alegători n-au găsit de cuviință să ia în seamă nici „referendumul pentru familia tradițională", nici verdictul cu pricina. Cei care, între ei, sînt ortodocși se află așadar „excomunicați". Ce subțirime duhovnicească! Cîtă rigoare academică! Ce ton poruncitor, de decident în judecata de aici și de apoi, de „stăpîn" asupra conștiințelor. Potrivit acestui preot și nu numai lui, credinciosul trebuie să se supună scurt la ordin, fără să se mai încurce și cu glasul propriei minți.

Chiar dacă BOR nu a adoptat în genere asemenea stridențe, ea și-a mobilizat aparatul persuasiv în lupta împotriva unui pericol neverosimil. Nici legislativ, nici concret, căsătoriile LGBT nu amenință ceea ce CpF, BOR și politicieni oportuniști numesc „familia tradițională". Nu există în România o invazie organizată a grupărilor și a propagandei gay. Iar a dezincrimina homosexualitatea și a introduce parteneriatul civil nu înseamnă a promova o mișcare pornită să dezagrege comunitatea. Înseamnă a lărgi libertățile individuale, a aplica într-un caz comportamental aparte (care ar fi de dorit să-și asume „diferența" ca diferență) principiul de toleranță propriu societății liberale. *Spiritual* vorbind, BOR nu a fost sensibilă nici la tema libertății persoanei, nici la atenția compătimitoare față de excepție. A fost sensibilă la retorica pericolului, a unui improbabil asediu.

meze modelul supunerii necondiționate față de retorica instituției, față de ceea ce e convențional, bombastic în discursul unor preoți. Vor să aibă responsabilitatea credinței lor, să judece *în dialog* cu slujitorii Bisericii, să-și facă auzite întrebările, criticile, sugestiile, necesitățile spirituale. Reflectarea referendumului în media a fost în această privință sugestivă. Mai degrabă cîțiva laici au pus problema credinței vii, cercetătoare, au aplicat lecția christică situației din teren. Nu pledoaria grandilocventă, neatentă la realități a oficialilor Bisericii.

Iată un indiciu că, în credință, libertatea conștiinței, căutările, responsabilitatea persoanei capătă o sporită greutate. Biserica Catolică, mai sensibilă la semnele vremii, dă astăzi acestei teme o deosebită importanță. De curînd, cardinalul Stella, prefect al congregației pentru cler, a adresat preoților un avertisment împotriva „abuzului spiritual": „Sîntem victimele unei tradiții potrivit căreia preotul este conducătorul, el dirijează comunitatea și, mai ales, el are o putere asupra conștiințelor. Iată un punct foarte

Să fie accentul pe libertatea conștiinței o invenție a modernității tîrzii?

Sigur, grija pentru familie, pentru creșterea copiilor într-un mediu normal face parte dintre preocupările sociale ale religiei. Și nu numai ale ei. Dar nu un referendum va face această grijă lucrătoare. Pe de altă parte, corupția care pretinde „să schimbe de gen" și să devină „lege" nu pare să îngrijoreze BOR. Nici faptul că sănătatea societății e minată de venalitatea guvernanților, de disprețul lor față de cei pe care trebuie să-i slujească. La acestea Biserica să nu aibă nimic de spus?

După părerea mea, eșecul referendumului nu indică o subită pierdere de influență a Bisericii în societatea românească. Nici o scădere a credinței, o secularizare care a luat brusc viteză. Indică în schimb, după mine, o posibilă schimbare în mentalitatea credincioasă. S-a văzut că o însemnată parte dintre creștini nu urmează instituția bisericească atunci cînd ea merge pe linii dur tradiționaliste, pe încruntări antieuropene, pe spaime naționaliste. Pe teme care nu răspund căutărilor și sensibilității spirituale ale omului de astăzi. O mulțime de creștini par să nu (mai) urdelicat. Fiindcă puterea asupra conștiințelor trebuie să respecte întotdeauna libertatea persoanei" (cf. *Le Monde des religions,* 20.10.2018).

Există, în rîndul preoților catolici tineri, chiar voci care sînt de părere că „directorul spiritual" ar trebui înțeles ca un „însoțitor spiritual". El ar trebui să susțină efortul și traseul credinciosului asemenea unui prieten, nu să comande, să dea verdicte asemenea unui „șef". Evident că aici e nevoie de un fin echilibru între colegialitate și autoritate, între înțelegere și exigență.

Să fie accentul pe libertatea conștiinței o invenție a modernității tîrzii? Îmbinarea autorității preotului cu colegialitatea lui față de credincios să mineze oare substanța credinței? Credincioșii să-și fi luat nasul la purtare, răzgîiați de atmosfera libertară a zilelor noastre? Sau munca liberă a conștiinței, reflecția, strădania pe calea proprie, „însoțirea" cu un maestru, nu „supunerea" față de el, să fie teme perene?

Ce ne spune experiența îndrumării spirituale? Desigur, maestrul lucrează asupra discipolului ca asupra unei materii plastice, ascultătoare. Sigur că, prin clarviziune, experiență, discernămînt, îl modelează, îl limpezește, îl conduce pe ucenic. Sigur că îi poate preda acestuia o învățătură, o metodă. Totuși, nu postura de *dominus* face din el un maestru. Ceea ce face din el un maestru este intensitatea cu care asumă el însuși postura *ucenicului* față de Logosul divin, este priceperea lui de *călător* spre/împreună cu țința care îl cheamă. Aceasta e excelența maestrului spiritual: asumarea intensă a condiției de ucenic și de călător.

În cazul că s-ar limita la rolul de *dominus*, cerînd discipolilor numai ascultare față de persoana sa, el ar risca să devină o mască pe chipul fără margini al Adevărului. Ar refuza ucenicilor intimitatea cu Învățătorul ultim, l-ar „uzurpa" pe acesta.

Christos însuși, în calitate de învățător divin, se prezintă pe sine nu numai drept *dominus* (Ioan 13, 13), ci mai ales drept itinerant care trebuie urmat. Se califică pe sine drept „ușă" (Ioan, 10, 7 și 10, 9), drept cale (Ioan 14, 6). „Transparentul Cuvînt" îl numește Clement Alexandrinul pentru a-i arăta caracterul vectorial, faptul că El trimite către adîncul dumnezeirii. Iar la Marea Cină, El își predă cuvintele unora pe care i-a transformat în prieteni (Ioan 15, 15).

Portretul maestrului spiritual se construiește pe tensiunea dintre autoritate și colaborare. Origen, de pildă, nu se consideră un deținător de adevăr în privința sensului Scripturii. E un om cu știința cercetării, nu un posesor de certitudini pe care să le impună celorlalți. Are mereu grijă să se păstreze ca „transparență" între discipoli și Cuvîntul pe care îl interpretează. Ceea ce le oferă, prin comentariile sale, sînt doar „prilejuri de contemplație", care să-i stîrnească să se confrunte direct, intim cu Cel care dă sens Scripturii.

De-a lungul secolelor și în prezentul credinței, maestrul spiritual se străduiește să-și conducă cu autoritate elevii către condiția de colaboratori. Se străduiește să facă din ei însoțitori pe un drum care nu îi aparține lui, ci care îi atrage pe toți spre aceeași țintă.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Apostolat scandinav

Transhumanța și replierea subalpină dinaintea invaziilor au reprezentat forma noastră tradițională de mobilitate. Cam atît. Sigur, cutare boier moldovean își mai trimitea feciorul la Padova, Cantemir era primit în Academia berlineză, Milescu Spătaru ajungea, ca emisar diplomatic țarist, pînă în China, generația pașoptistă activa la Paris (pe cînd Bălcescu sfîrșea la Palermo), așa cum copiii ardeleni puteau profita, unul la vreun milion, de bursele acordate prin generozitatea unui Șaguna sau Emanuil Gojdu. Regula era însă viața statică, rural-atemporală, de-a lungul căreia omul abia dacă ajungea la cel mai apropiat tîrg de vite, cînd nu transporta bușteni pe Bistrița și sare, pe măgari, către Istanbul. Odată cu aranjamentul politic modern, românii își sporesc neliniștea călătoare și atacă fronturi tot mai exotice, încheiate, să zicem, prin episodul indian al lui Mircea Eliade și prin Andrei Scrima. Am fost însă un popor „așezat", pîndit de revenirea identicului, ca antipod al „conștiinței istorice" active. Și tocmai de aceea a cam bătut pasul pe loc, învățați doar cu ale noastre, lipsiți de termenii comparației din care se naște emulația și sporește ambiția colectivă. Am deplîns cu întîrziere pînă și truismul potrivit căruia călătoria e un instrument de cunoaștere. Firește, nu putem modifica acest trecut încremenit în proiecte locale, pastoral-comerciale. Mileniul nostru de imobilitate (cînd noutatea a venit singură spre noi, fără s-o căutăm) rămîne acolo, ca autoportret frustrant. E așadar explicabilă frenezia uriașă cu care ne părăsim azi țara, în căutare de prosperitate, educație bună și viață civilizată. Am trecut de la regnul mineral direct la un soi de erupție dizolvantă, care-i face pe mulți să pună la îndoială capacitatea noastră de supraviețuire. Din România comunistă – ultima ipostază a izolării ca destin – nu ieșea nici pasărea cerului. Din cea actuală pleacă anual circa 200.000 de oameni, după ce s-au scurs deja, prin vămile noastre prost asfaltate și înghesuite, vreo patru milioane. Dezastru! – strigă unii. Oportunitate fabuloasă! – clamează alții. Oricum am privi fenomenul, el iese din toate tiparele și statisticile curente în cazul altora (inclusiv al celor scăpați din închisoarea bolșevică, asemenea nouă). Faptul rămîne și ne obligă să reacționăm cumva, pentru a nu confirma sinistru-simpaticul banc despre ultimul plecat, invitat să „stingă lumina".

BOR a reacționat (adesea mai prompt decît statul român), înființînd mitropolii, episcopii și parohii pentru ultimul val (copleșitor) de români desțărați. S-au înmulțit ele și consulatele, numai că mai încet decît structurile canonice ale Patriarhiei Române în diaspora. Am fost de curînd invitat (la Copenhaga) de către PS Macarie Drăgoi, episcopul român ortodox al Europei de Nord, pentru a interveni cu o reflecție în contextul întîlnirii tinerilor din eparhia sa, care include Scandinavia, Danemarca, Islanda și Groenlanda (căci și acolo s-au aciuat români, lucrători la fabrici de procesare a peștelui). Într-un singur deceniu, acest ierarh tînăr, energic, zîmbitor și mereu pelerin a reușit să formeze parohii (găzduite în general de protestanți sau catolici) unde cîteva sute de mii de români își regăsesc credința, limba maternă și simțul solidarității (atît de rar la noi acasă). Fără aceste ancore spirituale și culturale, comunitățile respective ar fi fost compuse numai din oameni năuciți, ajunși parcă pe altă planetă. Cu ele, toți se simt mai puțin înstrăinați și totodată ajutați să se integreze în lumea aceea bogată și austeră, pragmatică și socialistă, laborioasă și sportivă, transparentă și rece. Am cunoscut în orașul lui Andersen și Kierkegaard o serie de preoți (la fel de tineri ca episcopul lor) care mi-au lăsat o excelentă impresie de tonus misionar și prospețime (de altfel, majoritatea lucrează și în altă parte, făcînd din sacerdoțiu o veritabilă vocație). Sînt tot mai convins că experiența diasporei rafinează ortodoxia românească de azi, vindecîndu-i multe dintre metehnele care o expun atîtor critici în spațiul ei de baștină. Ar fi grozav să-l repatriem pe PS Macarie și să mai trimitem în lume figuri asemenea lui!

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

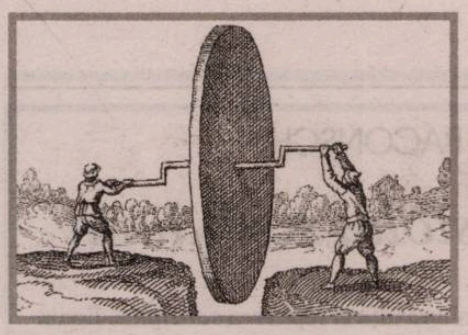

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Uitați un pic de Klaus

Scriam săptămîna trecută despre avansul noii politici de centru românești. Un pol care se construiește cu inerente ezitări, erori și pusee de orgoliu, dar care are ca principal merit faptul că nu mai poate fi ignorat.

De altfel, acuzațiile sincron de extremism de stînga și dreapta lansate dinspre coaliția de guvernare spre USR arată că există, inclusiv în zona Puterii, o oarecare îngrijorare cu privire la succesul discursului de înnoire.

Îngrijorare există și la PNL, care a suferit ceva vecin cu o criză de nervi acum două săptămîni, cînd opiniile Comisiei de la Veneția cu privire la legile Justiției au livrat o lovitură cruntă Puterii. PNL s-a plîns pe toate canalele că nu îi sînt recunoscute meritele în opoziție, sesizarea Comisiei îi aparținea. În fapt, meritele acelea au fost recunoscute, însă ceea ce nu au vrut să facă nici jurnaliștii și nici publicul larg a fost să uite celelalte aspecte ale comportamentului politic al PNL și nici istoria sa din ultimii ani.

Vedem zilele acestea o luptă surdă pentru conturarea alternativei. Noile partide de centru *versus* PNL: cum va arăta politica următorilor ani se decide acum, printre crize de nervi și decizii de poziționare.

Plăcut sau nu, trebuie să admitem că politica românească este puternic dependentă de persoane și personalități. Iar asta se vede în aproape toate partidele și nicăieri mai bine decît la alegerile prezidențiale de care pot depinde ulterior majoritățile în Parlament și libertatea de acțiune a partidului care livrează candidatul cîștigător.

Mai este doar un an pînă la prezidențiale și nu cunoaștem decît un singur nume de candidat – Klaus Iohannis. Actualul președinte și-a anunțat deja intenția de a obține un al doilea mandat. Prima consecință a anunțului constă în faptul că PNL a scăpat de o dezbatere internă care ar fi riscat să provoace alte și alte falii în interiorul partidului.

În rest, însă, liniște. Adesea inconfortabilă. PSD are o problemă reală, candidații testați în sondaje ies toți prost, ALDE are candidat, dar nu și resursele necesare, iar USR și MRÎ pretind că subiectul nu există. Ei bine, există, iar întrebarea pe care ultimele două trebuie să și-o pună e dacă se vor alinia la cortegiul lui Klaus Iohannis sau nu.

Nu e cine știe ce mare secret faptul că între Cotroceni și opoziția parlamentară și extraparlamentară există o oarecare coordonare. Așteptările Cotrocenilor sînt ca această colaborare să ia forma unei asocieri care să sprijine un al doilea mandat Iohannis. Altfel spus, USR și MRÎ, cu toată opoziția lor fermă la actuala coaliție, ar trebui să își uite frustrarea neputincioasă provocată de percepția unei oarecari ineficiențe prezidențiale. Apoi, ar trebui să își ignore disprețul la adresa PNL (pe care cu greu și-l ascund în public). În fine, odată aceste condiții îndeplinite, cele două ar trebui să se înhame la orice strategie or fi gîndind consilierii politici ai președintelui.

Cred că acceptarea unei astfel de înțelegeri ar fi o greșeală. MRÎ nu e încă partid, iar USR nu a terminat de construit structura care i-ar asigura locul în peisaj pentru o perioadă mai lungă. Ambele sînt obligate să ia distanță de actualul mandat prezidențial pentru care nu au nici o responsabilitate directă – USR și MRÎ nu existau, nici măcar ca intenție, în 2014. Dacă trebuie să uite ceva, atunci amîndouă trebuie să uite de Klaus Iohannis și de planurile sale. Să accepte că un al doilea mandat Iohannis nu e nici inevitabil, nici neapărat soluția cea mai bună. Plec, evident, de la prezumția că amîndouă entitățile vor să fie luate în serios.

Altfel spus, actualul președinte trebuie obligat să își cîștige al doilea eventual mandat cu mijloace proprii și fără să sacrifice viitoarea legislatură transformînd noile partide în drone prezidențiale fără direcție și coerență, așa cum a făcut cu PNL.

Ca o paranteză, nu cred că actualul mandat prezidențial e un dezastru. Klaus Iohannis e mai degrabă legalist și calm, președinte al unei țări normale. E șeful de stat pe care România și l-ar fi dorit într-un context în care nu vedeam un asalt asupra statului de drept în interior și valuri de populism feroce măturînd *establishment*-ul din zeci de state, dintre care unele foarte apropiate strategic și politic de România. Despre cît de normal e climatul politic de la noi, cred că nu are rost să discutăm.

Dacă i-aș reproșa ceva președintelui, ar fi mai degrabă inteligența emoțională lacunară, decît orice altceva. Numărul uriaș de voturi pe care îl are în spate l-ar fi obligat să fie mai atent la propriul electorat și la propriul popor. Să culeagă emoția, să o raționalizeze și să o dea înapoi cu rost. Pentru România, e prea devreme pentru exercitarea mecanică a puterii.

Pe scurt, USR și MRÎ trebuie să înceapă discuțiile interne despre viitorul candidat la prezidențiale. Nu e obligatoriu ca el să fie comun. Mai mult, nu e obligatoriu ca el să fie membru de partid. Dar este obligatoriu ca el/ei să existe, iar Klaus Iohannis să nu se simtă sigur atunci cînd va intra în campania electorală. Am văzut deja că această siguranță îi dăunează în primul rînd lui însuși. Consecințele sînt, ulterior, vizibile în exercitarea mandatului.

Noul centru politic românesc are obligația să nu mimeze politica și să aibă ambiții mari. Altminteri, eforturile de pînă acum se vor dovedi inutile, iar speranța pe care USR și MRÎ au sădit-o în rîndurile membrilor și simpatizanților se va dovedi o fraudă foarte costisitoare.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

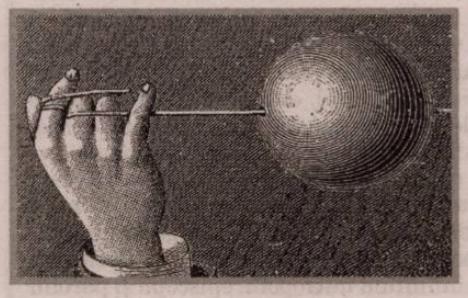

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Politica după Merkel

„Nu vreau să ies din politică pe jumătate moartă", a spus Angela Merkel cîndva, pe la sfîrșitul anilor '90, cînd de-abia intra în politica mare a Germaniei ca secretar general al CDU. Acum, după ce tocmai a anunțat că renunță la funcția de președinte al partidului și că va părăsi scena politică în 2021, odată cu încheierea mandatului de cancelar, mulți își amintesc de această declarație, reluată și repetată de Angela Merkel adesea în chip de șantaj emoțional electoral. Da, există viață și după politică. Numai că Merkel încă nu a terminat-o cu politica. Chiar dacă mulți se grăbesc să anunțe, pe un ton apodictic, „sfîrșitul unei ere".

E adevărat, s-au schimbat multe de cînd a devenit, pentru prima dată, cancelar. Astăzi conduce un guvern mai fragil ca oricînd. Marea Coaliție, formată din CDU/CSU și SPD e instabilă. Pînă și în CDU sînt semne de nesupunere. Nu demult, parlamentarii l-au înlăturat din funcție pe Volker Kauder, vechi aliat al lui Merkel, și l-au ales pe Ralph Brinkhaus să conducă grupul parlametar din Bundestag. CDU rămîne în continuare principala forță politică, dar partidul Angelei Merkel e tot mai slab. Duminica trecută, la alegerile pentru Parlamentul din Hessa, creștin-democrații nu a obținut decît în jur de 27% din voturi. Cu peste 10% mai puțin decît în 2013. Die Grünen (Verzii) au cîștigat 20% din voturi. Tot cam atît a cîștigat și SPD. În ciuda victoriei, rezultatul alegerilor din Hessa e o veste proastă pentru CDU. Partidul pierde electorat. Acum două săptămîni, în Bavaria, partenerul de tradiție al CDU, adică CSU, a avut parte de aceeași victorie amară.

Marea Coaliție CDU/CSU și SPD trece de cîteva luni printr-o perioadă de criză. În primul rînd, din cauza neînțelegerilor dintre cancelar și liderul CSU Horst Seehofer, care îndeplinește în cabinet funcția de ministru de Interne. Acesta a încercat să-i impună cancelarului o înăsprire a politicilor de imigrație după venirea a peste un milion de refugiați în perioada 2015-2016.

Însă Angela Merkel e obișnuită cu lupta politică. După alegerile din 2013, aflată la apogeul carierei, Merkel a reușit să scoată Germania din criza financiară și să depășească și criza monedei unice europene care a urmat. Austeritate? Da. A folosit adesea acest cuvînt și, cînd a fost nevoie, a aplicat și principiile. Dar, între timp, cei mai mulți germani au uitat: a fost doar o criză, a trecut. Politic, a administrat-o cu înțelepciune. A știut să capitalizeze virînd spre stînga și neutralizînd Opoziția și partenerii de coaliție (SPD) prin preluarea agendei social-democrate. Conservatoarea Angela Merkel a introdus salariul minim. Și a adoptat un program prin care Germania a renunțat, treptat, la energia nucleară. Ambele măsuri au stîrnit numeroase controverse, dar Merkel a știut mereu să negocieze principiile cu partenerii de guvernare și să adopte, pînă la urmă, deciziile. A ieșit în evidență și cînd Grecia a intrat în faliment: atunci, a susținut, împotriva

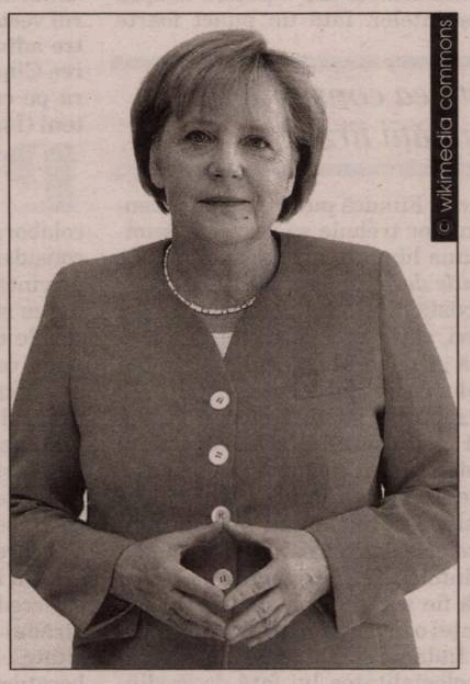

opiniei publice, principiul solidarității, oferind esențialele pachete în schimbul unor dureroase reforme economice doar cu greu acceptate și îndeplinite de Atena. În 2015 au venit refugiații: aflată, din nou, sub presiune, cancelara a hotărît să țină granițele deschise într-un moment în care, mai peste tot în Europa, au început să se ridice garduri.

Peisajul politic s-a schimbat între timp fundamental. Marile familii de partide politice, deși s-au menținut, își adaptează identitățile, sînt într-o permanentă transformare. Dreapta e furioasă că în țară au intrat prea mulți imigranți. Stînga se luptă cu proliferarea discursului populist și extremist de dreapta. Partide populiste și extremiste precum AfD și Die Linke cîștigă teren chiar dacă rămîn izolate politic. Dar Angela Merkel pare, cumva, ferită de aceste turbulențe. Sigur, nu mai are popularitatea de la începutul carierei, dar partidele clasice au pierdut mai mult decît ea.

Fragilizarea CDU și CSU după alegerile din Hessa de duminică și a celor din Bavaria de acum două săptămîni, apoi anunțata demisie din fruntea partidului ar putea submina autoritatea Angelei Merkel în plan european. Mai ales în contextul complicat de acum: Brexit, criza generată de bugetul de stat al Italiei, respins de Bruxelles, alegerile europarlamentare din mai 2019. E, fără îndoială, un moment prost pentru o Angela Merkel slabă. Summit-ul UE din decembrie ar putea fi ultima șansă, înaintea europarlamentarelor, pentru adoptarea unei politici europene comune în materie de azil; cancelarul german e, evident, un element inconturnabil într-o asemenea decizie.

Nu e însă exclus ca, odată cu noua legislatură europeană, Angela Merkel să-și asume un rol la Bruxelles. Posturile de președinte al Comisiei și de președinte al Consiliului rămîn vacante la sfîrșitul anului 2019.

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Propagandă & promovare

Texte și opinii de:

- Ioana AVĂDANI (directoarea Centrului pentru Jurnalism Independent)

„Propaganda bună și propaganda rea“

- Ioana BOT (profesor universitar, Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai“)

„Nu, nu sînt o femeie decentă“

- Alexandru CĂLINESCU (critic și istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universității din Iași)

„Propaganda – ajutor de nădejde al Partidului“

- Adrian CIOROIANU (istoric, ambasador delegat permanent al României pe lîngă UNESCO)

„Pinteni și medalii vs cămăși albe și crini“

- Petre IANCU (jurnalist, Deutsche Welle)

„Societatea dezinformațională“

- Bianca-Olivia NIȚĂ (jurnalist *freelancer*, Olanda)

„Adevăr și propagandă în Vest“

argument

Idee vs *informație*

N-am înțeles niciodată sintagmele de genul „propaganda homosexuală“. Cînd, acum cîteva luni, un grup de oameni a protestat în fața Ministerului Culturii, cu lozinci precum „Opriti propaganda homosexuală în Muzeul Țăranului Român“, sau „Nu împingeți tinerii spre homosexualitate!“, mi-am pus întrebarea dacă oamenii aceia făceau diferența între propagandă și promovare.

Dacă, în exemplul de față, la MȚR ar fi fost proiectat un film despre comunitatea romă, am fi vorbit oare despre „propagandă țigănească“? Ar fi existat pancarte de genul: „Nu împingeți tinerii spre țiganizare“?

Sau am fi vorbit, mai degrabă, despre promovarea imaginii unor grupuri minoritare, supuse discriminării și marginalizării din cauza clișeelor și prejudecăților? Căci, la fel cum nu poți deveni rom, dacă nu ești, nici homosexual nu poți deveni, dacă nu ești.

Propaganda și promovarea sînt, de fapt, două fețe distincte ale aceleiași monede. Însă pe cînd propaganda se referă la răspîndirea unor idei, teorii și opinii, promovarea insistă asupra distribuirii de informație. Este, dacă simplificăm, diferența dintre adevărul subiectiv și cel obiectiv. Pe de o parte, propaganda își dorește adepți care să le susțină ideile și să îngroașe rîndurile „armatei“, mizînd nu de puține ori (după cum demonstrează istoria) pe ipocrizie și manipulare. Pe de alta, promovarea scoate la suprafață informații care să combată îndoctrinarea. Nu își dorește acoliți, ci formarea unor mecanisme ale toleranței, *via* înțelegerea unui fenomen.

Pe cînd propaganda este, de fapt, un cerc al ideilor închise, promovarea lărgește orizontul. Căci nu vorbim despre propaganda drepturilor omului, ci despre promovarea lor. Nu vorbim despre propaganda dreptului la informație sau a egalității de șanse, ci despre promovarea acestora. La fel cum vorbim despre propagandă feministă *vs* promovarea drepturilor femeii. Diferența este, pînă la urmă, cea dintre idee și informație și, pe cînd dorința oarbă de a răspîndi o anumită idee poate apela la un arsenal complex de manipulări, o informație poate fi oricînd verificată. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Alexandru CĂLINESCU

Propaganda, ajutor de nădejde al Partidului

Așa cum fel de fel de oameni au povestit, după 1990, cum înfruntaseră ei regimul comunist acoperind telefonul cu perna și ascultînd Europa Liberă cu volumul dat la minimum, multă lume a pretins că fusese imună la efectele propagandei și nu se lăsase înșelată de minciunile pe care le debita Puterea. Ar fi bine dacă lucrurile ar fi stat într-adevăr astfel. Că au existat – din fericire – persoane care și-au păstrat luciditatea și spiritul critic, e foarte adevărat. Dar asta nu înseamnă că propaganda comunistă, desfășurată vreme de decenii, nu a avut efecte devastatoare, care se prelungesc pînă astăzi.

Aș aminti la început cît de important a fost – și este – pentru propagandă mitul liderului providențial. Cîți nu îl socoteau, în anii '70-'80, pe Nicolae Ceaușescu un mare orator, cîți nu credeau că el era un om politic de statură internațională, respectat și temut de către mai-marii lumii... Și cîți nu scapă azi ocazia să amintească (printre ei chiar și oameni tineri) că Ceaușescu a făcut metroul, a ridicat orașe, a electrificat rețeaua feroviară, a construit uzine și fabrici etc. etc. Mitul conducătorului suprem este inseparabil de mitul partidului unic, singurul care are legitimitate deoarece doar el e în măsură să ducă la îndeplinire marile obiective: să asigure progresul țării și binele nostru. Acesta e și unul dintre punctele esențiale ale propagandei PSD: ni se repetă pînă la saturație că e cel mai mare partid și că programul de guvernare (vă mai amintiți de Programul PCR?) va aduce bunăstare și fericire. Dacă numai un singur partid are legitimitate, formațiunile de opoziție sînt văzute fie drept inutile, fie de-a dreptul nocive. Cît privește marele conducător, este de domeniul evidenței că Liviu Dragnea s-a considerat cum nu se poate mai potrivit pentru acest rol. El se zugrăvește pe sine însuși în martir al luptei politice, urmărit de forțe malefice obscure și pîndit de asasini misterioși. Iar cine a urmărit prestațiile sale televizate din ultimii doi ani a putut observa cum Antena 3 și România TV s-au străduit să-i construiască o imagine de „cel mai iubit fiu al poporului", care conduce însă cu o mînă de fier partidul și guvernul.

Propaganda riscă să devină ineficientă dacă nu vizează niște dușmani. Sigur, lupta de clasă e de domeniul trecutului, însă demonizarea Occidentului, dimensiune majoră a propagandei comuniste, rămîne de actualitate. Cum românii circulă astăzi liber, cum se stabilesc cu milioanele în străinătate, e imposibilă reluarea cunoscutelor clișee cu „mizeria în care se zbate clasa muncitoare în Occident" și cu „în capitalism, oamenilor li se refuză drepturi elementare". Dar o imagine negativă a Occidentului poate fi obținută prin alte mijloace: prin echivalența dintre Bruxelles și „Înalta Poartă", dintre comisarii europeni și comisarii sovietici, prin crearea sentimentului de „țară asediată" pentru că, nu-i așa, străinii vor să ne fure bogățiile (cele pe care nu le-au furat deja) sau să ne transforme într-un teritoriu pentru imigranți etc. Noi sîntem un popor binecuvîntat, așa încît străinii sînt vinovați de toate relele – de aici și isteria anti-Soros, de aici și cei patru asasini care vor să-l suprime pe neînfricatul bărbat de stat, de aici izbucnirile repetate la adresa ambasadorilor străini și, în general, la adresa celor care își permit să ne facă observații și să se amestece în treburile noastre interne. Vechi refren propagandistic ce funcționa foarte bine și pe vremea lui Ceaușescu...

„Propaganda este acea branșă a minciunii care deseori înșală prietenii și niciodată dușmanii."

WALTER LIPPMANN

Și funcționa atît de bine pentru că se mula pe delirul naționalist. Puterea actuală a înțeles că asta e o rețetă infailibilă, fapt pentru care spiritul „Cîntării României" este omniprezent. Am văzut la televizor niște emisiuni de muzică populară absolut halucinante, cu texte amintind tulburător de acel „folclor nou" fabricat în laboratoarele propagandei PCR. E o ofensivă puternică a „românismului", se cîntă îndrăcit „Noi sîntem români" și „C-așa-i românul". Dar există români și români: există românii răi, rupți de tradiții și dispuși să închine țara la „străini", și există români buni, români *adevărați*, cu suflet curat și cu frica de Dumnezeu. Pentru ei, pentru acești români dintr-o bucată, sărbătorirea Centenarului a fost transformată într-un bîlci grotesc, cu cîrnați și mici sfîrîind pe grătare și cu răcnete patriotice ce ritmează sîrbele improvizate în piețe publice.

Există o carte intitulată *Propagandes*, semnată de un filozof (dublat de un sociolog) practic necunoscut la noi și care începe să fie uitat și în Franța. Filozoful se numește Jacques Ellul, cartea a apărut în 1962, iar specialiștii o consideră o lucrare fundamentală în domeniu. Cred că două-trei idei ale autorului merită amintite aici. Propaganda, zice Ellul, se fixează pe sentimente și idei preexistente, ea utilizează (și) materialul pe care îl are la dispoziție de-a gata. E o afirmație confirmată, în opinia mea, de continuitatea dintre propaganda comunistă și propagandă pesedistă, așa cum am încercat să sugerez mai înainte. Apoi: propaganda este eficientă în măsura în care ținta (victima) vrea – fie și inconștient – să fie mințită. Propaganda trebuie să fie continuă și durabilă, ceea ce nu e greu de realizat, deoarece cu cît e mai multă propagandă, cu atît publicul așteaptă ceva în plus. Și asta pentru că, printre altele, propaganda răspunde nevoii oamenilor de a găsi explicații, grație propagandei lumea devine comprehensibilă. În comunism, toți opozanții erau „dușmani ai poporului", „trădători", „renegați" care se lăsau cumpărați cu o mînă de dolari (argumentul mercantil prindea cel mai bine pentru că mai toți românii văzuseră dolari doar în filme). Astăzi, nebunia cu protocoalele și „statul paralel", menită a-i scăpa pe borfași (de rang înalt sau ordinari) de rigorile legii, hrănește fantasmele conspirații onis te ale credulilor.

Și, peste toate, propaganda furnizează oamenilor motive de *a urî*, le indică obiectul urii, dușmanul care trebuie calomniat, hărțuit, murdărit, aneantizat. Discursul urii este marca inconfundabilă a Antenei 3, postul TV unde oficiază profesioniști ai minciunii și ai manipulării mediatice. Dincolo, la România TV, propaganda e mai rudimentară, ceea ce nu înseamnă că impactul ei e mai slab. Aceste televiziuni fac realmente agenda publică în măsura în care anticipează, însoțesc și legitimează manevrele Puterii. Revărsarea de ură de la Antena 3 satisface, cu siguranță, cele mai jalnice frustrări și cele mai josnice instincte ale telespectatorului captiv. Răul făcut de aceste televiziuni este imens, tocmai fiindcă ele contribuie major la răul incomensurabil pe care îl provoacă țării guvernarea PSD-ALDE. Culmea ironiei, Gâdea, Ciuvică și ceilalți folosesc frecvent cuvîntul „propagandă" pentru a-i desemna pe cei care se situează pe o poziție diferită. Tertip clasic, folosit pentru a falsifica perspectiva și a șterge urmele...

Propaganda furnizează oamenilor motive de a urî.

Dacă ieșim din cercul nostru limitat de „prieteni" de pe Facebook și ne uităm la ce scriu alții, avem serioase motive de descurajare. Constatăm că propaganda Puterii printre de la multă lume, constatăm că unii își exprimă admirația față de Mircea Badea și Victor Ciutacu, alții reiau aberațiile debitate de Eugen Nicolicea sau Codrin Ștefănescu. Sînt categorii de oameni care nu văd nimic scandalos în faptul că avem o doamnă prim-ministru incapabilă să citească fără poticneli de pe foi („E pregătită, e pregătită!", repetau cu obstinată convingere doi locuitori din Videle într-un reportaj de pe site-ul Recorder), că avem miniștri, de la Liviu Pop la Dănuț Andrușcă, ale căror capacități intelectuale sînt în mod flagrant limitate. Dar și aici nu avem cum alunga gîndul că există o continuitate de la Chivu Stoica la Andrușcă, de la Emil Bobu la Liviu Pop, de la Aneta Spornic la Carmen Dan. Astăzi, democrația din România agonizează. Propaganda comunistă a fost o vastă, sinistră operațiune de îndoctrinare și tîmpizare, iar propaganda pesedistă este o nu mai puțin ticăloasă operațiune de anesteziere a conștiințelor.

***Alexandru Călinescu** este critic și istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universității din Iași.*

Adrian CIOROIANU

Pinteni și medalii vs cămăși albe și crini

– un război propagandistic româno-german, acum un secol –

Biserica Domnească de la Curtea de Argeș ne aduce aminte, azi, fie de balada de manual a meșterului Manole (și de Ana cea închisă în zid), fie de necropola regilor României (în care regele Carol al II-lea e bizar de îndepărtat de soția lui ultimă, deși au fost căsătoriți cu acte în regulă). Ei bine, mai există o a treia cheie de lectură: acum un centenar și puțin, Biserica Domnească de acolo devenea scena unui act de propagandă menit a-i învăța pe români valoarea onoarei.

Propagandă stil Germania-1917

Mai mulți istorici sau politologi au observat că unul dintre cuvintele-cheie ale propagandei germane în timpul Primului Război Mondial a fost „onoarea". Pentru un stat organizat precum o vastă cazarmă, în care ofițerii erau nu numai o elită, ci și o castă, acest lucru nu surprinde. În anul 1914, propaganda statului spunea germanilor de rînd că „onoarea" obligă la intrarea în război. Germania nu fusese atacată și nici ofensată, dar alianța sa cu Austro-Ungaria obliga Berlinul să fie ferm împotriva Serbiei și a aliaților acesteia (precum Rusia, Franța ș.cl.).

Regina Maria apare efectiv peste tot.

În tot acel tablou al anilor 1914-1916, România avea să fie – pentru Germania – marea dezamăgire. De unde, inițial, în vara 1914, mărețul rege român Carol I fusese aproape de a decide intrarea în război de partea Puterilor Centrale (era varianta optimă, după el), totuși, în cele din urmă, doar respectul aceluiași Carol I pentru opinia publică și politică românești (categoric anti-austro-ungare și francofile) a făcut ca România să adopte o neutralitate care, *per se*, nu-i afecta pe germani. Doar că, pe 15 august 1916, România ieșea din neutralitate și declara război Austro-Ungariei – dar nu și Germaniei, cea care era, totuși, țara natală a regelui pe tron la București, Ferdinand. Toată lumea (români, germani, maghiari, francezi etc.) știa ce o să urmeze: în numele „onoarei" amintite, Germania a declarat război României și a pus mult zel în pedepsirea acestui stat rebel, armata (preponderent) germană a mareșalului von Mackensen ajungînd, pe 6 decembrie 1916, să ocupe Bucureștiul.

Doar că românii mai aveau nevoie de o lecție – în stil german. Pentru aceasta, în luna septembrie a anului 1917, împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea a făcut o scurtă deplasare la Curtea de Argeș, scopul fiind punerea de flori, în Biserica Domnească de acolo, la mormîntul defunctului rege Carol I și al soției sale Elisabeta.

Acest gest era pură propagandă. Mesajul Kaiserului era: Carol I a fost un adevărat rege de onoare și numai moartea lui (în septembrie 1914) a făcut ca România să nu fie de partea Puterilor Centrale. În schimb, nepotul și succesorul lui Carol I, adică regele fugar Ferdinand (care, într-adevăr, atunci se afla în refugiu la Iași) s-a comportat ca un trădător al familiei sale și al adevăratelor interese ale României, drept care merită doar dispreț – acesta era, deci, mesajul sugerat de vizita lui Wilhelm al II-lea la necropola din Curtea de Argeș.

Poza șterge handicapul

Firesc, vizita Kaiserului german din 20 septembrie 1917 (despre care s-a aflat după consumarea ei, secretul fiind anterior păstrat cu strășnicie – semn că germanii cunoșteau starea de spirit locală) a dat titluri și poze în presa de obediență germană de la București.

Articolele laudative la adresa Kaiserului aveau două idei principale: una era cea moralizatoare (ceva gen „meritați, românilor, să aveți capitala ocupată, pentru că nu ați ascultat de onorabilul Carol I, dar ați plecat urechea la Ferdinand și la gașca lui de trădători neaoși" etc.), iar a doua idee era cea marțială: Kaiserul Wilhelm, prin însăși apariția sa – uniformă, cizme, pinteni, centuri de piele, medalii, arme zăngănitoare, caschetă etc. – era simbolul puterii statului pe care îl reprezenta. Noi, astăzi, știm că aceasta era o poză, dorită de însuși împăratul: avînd din naștere un handicap la mîna stîngă, pe care, mai scurtă fiind decît dreapta, nu o putea folosi (drept care nu putea măcar trage bine cu o pușcă), Wilhelm al II-lea era doritor ca propaganda lui să-l redea cît mai marțial și mai viril cu putință (1). Poza din portretele oficiale era mai mult menită să ascundă decît să arate. Cam la fel și cu vizita lui la Curtea de Argeș.

Propaganda românească – o sfîntă și o regină (cu nuanțe de alb)

În chip de replică, e interesant de văzut cum s-a structurat propaganda imagistică de partea României încă libere, cea de mai sus de Mărășești, Oituz și Focșani, spre Iași. Însăși intrarea noastră în Marele Război fusese un mesaj: ziua de 15 august, cea în care am atacat Austro-Ungaria prin Transilvania, era sărbătoarea de Sfînta Maria; pentru armata noastră, în care 90% din cei plus-minus 500.000 de soldați erau fii ai satelor, e clar că acea zi de deschidere a ostilităților cuprindea o cheie, în egală măsură populistă și propagandistică (precum mesajele tuturor armatelor!).

Acest gest era pură propagandă.

Dar, mai presus de sfînta din calendar, o regină vie avea să ocupe bună parte din scena propagandei românești. Două albume relativ recente (Anca Beatrice Todireanu, *Regina și Frontul*, Editura Muzeului Literaturii Române, 2017 și Adrian-Silvan Ionescu, *Războiul cel Mare*, Editura Institutului Cultural Român, 2014) ne arată ce rol a jucat regina Maria în această imagologie de front: chit că familia regală, guvernul și armata fuseseră obligate să ia drumul refugiului spre Iași, numeroase clișee din anii 1917-1918 ne arată că un mini-serviciu fotografic a stat în permanență pe lîngă familia regală – și mai ales pe lîngă regina Maria, care apare cu mult mai des decît soțul ei, Ferdinand. Desigur, e greu de spus (dată fiind starea în care se afla statul român, redus la nici o treime din ceea ce fusese România mică) dacă această foto-narațiune 1917-1918 a cărei eroină a fost regina era premeditată ca un act de propagandă sau era doar un fel de cronică în imagini, eventual folositoare ulterior. Dar rezultatele acelor întîlniri dintre regina Maria (mereu îmbrăcată în alb) și fotografi sînt interesante și probabil că nu peste mult timp cineva va fi, la noi, tentat să facă o autentică analiză imagologică a acelor zeci, poate sute, de clișee cu regina pe front.

1.

2.

3.

4.

Ca o mamă, ca o soră, ca o nălucă

În aceste fotografii, regina Maria apare efectiv peste tot. Clișeul meu preferat este o poză din vara lui 1917, cînd regina merge, împreună cu generalul Eremia Grigorescu, pe frontul de la Mărășești (2). Fotograful care a surprins-o pe regină pășind (dreapta-stînga) peste un tranșeu mi se pare genial. E atîta hotărîre în acel pas încît îți devine clar, doar privind imaginea, în ciuda oricăror evidențe, că românii nu aveau cum să piardă acel război! Sau, apoi, un alt clișeu: regina stînd la căpătîiul unui rănit, citindu-i dintr-o carte (3). Avem, cred, de-a face cu o *mise-en-scène* – dar fotografia e frumoasă, lumina exterioară cade ireal de bine, drama bărbatului e elegant sugerată (vezi singurul lui picior vizibil etc.). Sau, la fel, acel clișeu (4) în care regina decora drapelul Regimentului 9 Vînători, pe undeva pe lîngă Iași, în mai 1917 – o fotografie care ne reamintește, fără să vrem, una cu mult mai celebră, americană, din 1945 (Iwo Jima, desigur).

În toate aceste clișee (multe magnifice, artistic vorbind) regina Maria apare ca o nălucă îmbrăcată în alb (precum infirmierele/surorile de caritate din spitalele de campanie). În realitate, regina Maria nu a fost prima noastră „mamă a răniților"; în 1877 sau 1913, regina Elisabeta îmbrăcase aceeași haină, în context diferit. Uneori, regina Maria din 1917-1918 are cîte o carte în mîini, alteori cîte un buchet de crini albi. Această omniprezență a albului în fotografii alb-negru e dătătoare de speranță... și surprinzătoare, dacă o vom judeca la rece, retrospectiv, din perspectiva celor cca 500.000 de victime ale statului român în Marele Război, dintre care mai mult de jumătate din cauza tifosului exantematic – o maladie a mediilor precare, în care lipsa de educație duce la lipsa de igienă...

În competiția imagistică dintre marțialul Kaiser Wilhelm al II-lea și fragila regină Maria, în anul 1917 cel puțin, suverana României pare a fi cîștigat. Dar această impresie e relativă. Astăzi ne amintim cu mai mult drag de regina Maria doar pentru că Germania lui Wilhelm al II-lea a pierdut războiul. Dacă Puterile Centrale ar fi cîștigat în 1918, fiți convinși că multe dintre clișeele de azi ar fi diferite față de ceea ce credeți sau știți despre istorie și lume. Harold D. Lasswell (1902-1978), unul dintre primii occidentali care au teoretizat legătura dintre războiul modern și cinema, radio, telegraf etc., dădea propagandei următoarea definiție: ea este „gestionarea unor atitudini colective prin manipularea unor simboluri semnificative".

Nimic mai mult, nimic mai puțin. Și, totuși, atît de complicat.

***Adrian Cioroianu** este istoric, ambasador delegat permanent al României pe lîngă UNESCO.*

Ioana AVĂDANI

„Propaganda bună" și „propaganda rea"

– Dar cînd dumneavoastră ne vorbiți despre drepturile omului, asta nu e tot propagandă?

Trebuie să stai foarte bine pe picioarele tale și să ai argumentele la îndemînă tot timpul cînd le vorbești copiilor. Și să te bucuri cînd ți se pun întrebări de genul acesta, pentru că atunci știi că ai ajuns la ei cu adevărat.

De doi ani batem liceele din România, în programul „Predau educație media" (derulat de Centrul pentru Jurnalism Independent, în parteneriat cu Romanian-American Foundation, în perioada 2017-2019), vorbindu-le profesorilor și elevilor deopotrivă despre înțelegerea mass-media, despre gîndirea critică, despre capacitatea de a decela informația de opinie, realitatea factuală de cea construită, informarea de propagandă. În general, ne străduim să arătăm că în spatele oricărui construct media se află un „autor", care are un bagaj propriu cultural și de valori care transpare în tot ce face. Că – greu de acceptat idee (nici nu îndrăznesc să spun „adevăr") – nu există „obiectivitate", că și roboții sau algoritmii au amprente subiective, după chipul și asemănarea celor care i-au programat. Am lucrat deja cu mii de adolescenți, straniu (pentru noi) conectați cu lumea în care trăim, informîndu-se din surse străine nouă, prin care lumea în care trăim împreună se filtrează în forme și esențe diferite. Tineri care își construiesc deja o lume a lor, în care, dacă nu ne străduim să o înțelegem, ne vom trezi stingheri și inadecvați.

Ba da, să o recunoaștem: o mare parte din educația pe care o dăm copiilor are la bază mecanisme specifice propagandei. Educația este o acțiune desfășurată sistematic în vederea răspîndirii unor teorii sau opinii, pentru a le face cunoscute și acceptate și pentru a-i cîștiga pe copii de partea acestor idei. Adică exact ce scrie la dicționar că se cheamă „propagandă".

Istoria noastră ne-a învățat să conotăm negativ termenul de „propagandă" – pentru că, cel puțin în istoria recentă (dacă e să ne gîndim doar la fascism sau comunism), propaganda căreia i-am fost supuși a avut rezultate catastrofale. Că ea s-a făcut împotriva binelui public – sau a ceea ce numim astfel azi. Ca să aducem un pic de ordine în lumea aceasta, în care totul se tranzacționează – idei, atenție, timp – pentru a cuprinde emoția în definiție, am învățat să utilizăm termeni diferiți pentru același tip de fenomen: liderii religioși „propovăduiesc", ideile nobile „se răspîndesc", cele chestionabile „se propagă".

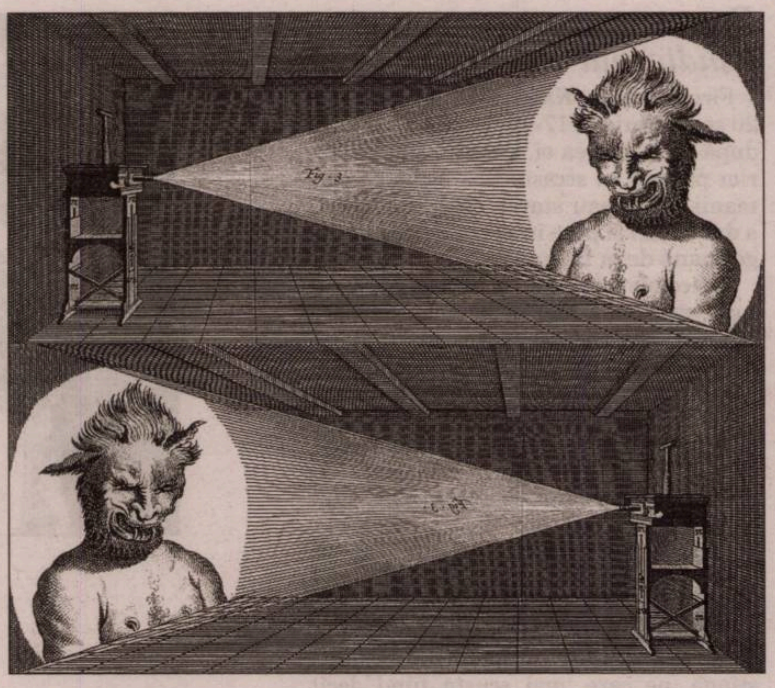

„Propaganda este o armă care se înmoaie – dacă o ții prea mult în mînă, începe să se miște ca un șarpe și s-ar putea să te lovească."

JEAN ANOUILH

Propaganda, în sine, ca mecanism, nu este nici rea, nici bună. Este ca aritmetica – oarbă la conținut. Adunarea are mereu același mecanism, indiferent care sînt termenii sumei. Tot astfel, dacă folosești corect mecanismele propagandei – acțiune susținută, set de valori, chemare la acțiune –, efectele se dezvoltă, indiferent că valorile promovate sînt „pozitive" sau „negative".

Ceea ce face propaganda diferită de alte mecansime de tranzacție socială este apelul masiv la emoție. Fie că e vorba de promisiunea unei vieți mai bune (oricît de îndepărtate, ba chiar în afara vieții înseși), de teama de poluare (în sens antropologic, de pierdere a purității, cum a descris-o Mary Douglas), de pierdere a controlului, de restrîngere a accesului la resurse. Temeri fundamental omenești, adînc înrădăcinate și, ca atare, protejate de reacții emoționale puternice și greu de combătut cu argumente raționale – pentru că ele vin pe alte canale și cu alte blindaje cognitive.

Dacă este să analizăm, oricît de sumar și simplificator, temele de disensiune din societatea românească de azi, găsim în spatele lor frica. Frica de ungurii care vin să ne ia Ardealul. De romii care sînt „murdari". De homosexualii care or să ne fure și să ne adopte copiii (fascinant cum s-a mutat tema răpirii copiilor – zestrea genetică, de „sînge" a oricărei societăți – de la romi la LGBT). De femeile care emasculează bărbații nației, cerînd salarii egale și dreptul de a nu fi pipăite în autobuz. De bătrînii și săracii care ne mănîncă resursele. De tineretul care nu are decît ecrane și butoane în cap. De imigranții care ne vor înlocui cu fertilitatea lor deșăntată. De Occidentul care ne vrea sclavi. De Orientul care ne vrea sclavi. De evreii care nici măcar nu mai trebuie acuzați de ceva anume, că știu ei de ce.

Toate aceste frici lucrează fără greș, fiindcă sînt deja ale noastre, ele trebuie doar alimentate. Atît de eficientă este această metodă a recursului la propriile mecanisme ale minții umane încît s-a născut, în anii din urmă, o nouă disciplină de studiu: neuroștiințele în sprijinul drepturilor omului. „Propaganda rea" le folosește cu ușurință și își vinde marfa cu mult succes – de unde și valul de discurs al urii, care devine tot mai vizibil, tot mai încrezător în sine, trecînd de zăgazurile corectitudinii politice (o altă formă de a modela lumea din cuvinte), rușinînd-o. Ați remarcat cît de lesne au devenit o insultă cuvinte precum (altfel inexistentul) „deontolog" sau „progresist"? Marketingul știe de ceva ani buni care sînt butoanele noastre emoționale și le apasă cu interesa(n)te beneficii materiale. Oare ar putea și „propaganda bună" să folosească aceleași mecanisme?

Trei obiecții îmi iscă această întrebare. Una este de ordin material: are ea suficiente resurse și este gata să le investească cu aceeași larghețe ca și competitorii săi? Răspunsul este, cel mai probabil, nu. În condițiile în care vorbim de *„state-sponsored propaganda"*, avem dimensiunea bugetelor alocate unor atari operații și nici o idee despre cine ar fi dispus să facă lumea mai bună pe banii lui. Cea de-a doua obiecție se leagă de îndemînare: poate „propaganda bună" să fie la fel de pricepută ca „propaganda rea"? Răspunsul pare a fi, iarăși, nu. „Răii" au un avans de zeci de ani, în care s-au perfecționat și și-au dezvoltat instrumente și rețele și îndemînări. Cea de-a treia obiecție este și cea mai complicată: este oare etic să se activeze mecanisme neurologice, în afara controlului rațional al individului, pentru a-l atrage de partea binelui? Dacă „propaganda bună" folosește aceleași metode ne-etice ale „propagandei rele", mai are statutul moral necesar pentru a o judeca? Nu devine prea asemănătoare ei, prin instrumentalizarea individului?

Să îi ajutăm pe copii să își construiască mecanismele cognitive care să le permită să decidă pentru ei.

În aceste condiții, mintea omului devine terenul de bătaie și ultima redută a confruntării dintre diferitele tabere ale propagandei. De aceea am și decis să investim în devoltarea gîndirii critice a tinerilor, pentru că ni se pare cea mai importantă bătălie și singura cu șanse de cîștig pe termen lung.

Ca să scăpăm de ghilimelele (deliberate, dar supărătoare și incorecte) de la „propaganda bună" și „propaganda rea". Să îi ajutăm pe copii să își construiască mecanismele cognitive care să le permită să decidă pentru ei ce e bine și ce e rău – în speranța că valorile noastre, cele pe care ne întemeiem, vor fi și ale lor, dar cu ferma convingere că lumea este mai mult a lor decît a noastră și că au dreptul să o modeleze cum vor. Căutăm să clădim ceea ce, în termeni tehnici, se numește „reziliență la dezinformare" – capacitatea de adaptare a individului la presiunile politice, economice și societale și la informațiile false răspîndite prin media (inclusiv rețelele sociale) în vederea influențării deciziilor. Important nu este numai de a decela adevărul factual de cel contrafăcut, ci și de a nu te lăsa influențat de contrafaceri, oricît de mobilizatoare sau seducătoare ar fi ele.

Căci la asta servește gîndirea critică: la succesul durerosului (și adesea futilului) exercițiu de a opune rațiunea propriilor tale simțiri.

***Ioana Avădani** este directoarea Centrului pentru Jurnalism Independent.*

Bianca-Olivia NIȚĂ

Adevăr și propagandă în Vest

Anul trecut, Pete Hoekstra, ambasadorul Statelor Unite în Olanda, a povestit într-o dezbatere publică cum în Olanda există zone islamizate în care nu se intră, zone închise în care și mașini, și politicieni sînt arși în plină stradă. Singurul lucru care a luat foc însă a fost știrea afirmațiilor lui, pentru că nimic din toate acestea nu era adevărat. Intervievat ulterior de către un jurnalist olandez, Hoekstra a categorisit știrea ca *„fake news"* – o ușiță din păcate deja clasică –, susținînd că nu ar fi spus așa ceva, deși filmarea era deja accesibilă peste tot pe Internet. Abia la începutul lui 2018, Hoekstra a admis că a „înțeles greșit". „Mica neînțelegere" însă îi servise deja pentru a-și susține punctul de vedere legat de tema sensibilă a presupusei islamizări a lumii vestice.

O minciună ca aceea a lui Hoekstra e ușor de identificat, iar într-o țară democratică cu presă liberă e și destul de ușor de contracarat. Dar cînd vine vorba de situații mai complexe, în care se ciocnesc părți cu interese diferite, adevărul e mai curînd o negociere în care faptele concrete sînt doar o parte din ecuație și nimeni nu e pur rațional pentru că nimeni nu e complet lipsit de sentimente.

Deși propaganda e în principiu un termen neutru, iar conotațiile lui negative sînt adesea asociate cu regimurile totalitare ale secolului XX și, în prezent, cu Rusia sau cu orice alte țări, dar în general cu Vestul nu, sentimentul că Vestul ar fi mai puțin vulnerabil e doar o iluzie. Tot mai multe evenimente recente – Brexit și scandalul Cambridge Analytica, încălzirea globală și creșterea popularității extremei drepte, printre multe altele – au dovedit că manipularea e posibilă și în țările cu presă liberă și tradiție democratică. Interese puternice pun presiune spre definirea unui adevăr deghizat în unghiuri favorabile diferitelor puncte de presiune. Diferența crucială între țările vestice și o țară ca Rusia, de exemplu, e că în Vest se discută, minciunile crase sînt taxate urgent și opiniile contradictorii își găsesc o voce audibilă în spațiul public. Dar e oare asta suficient?

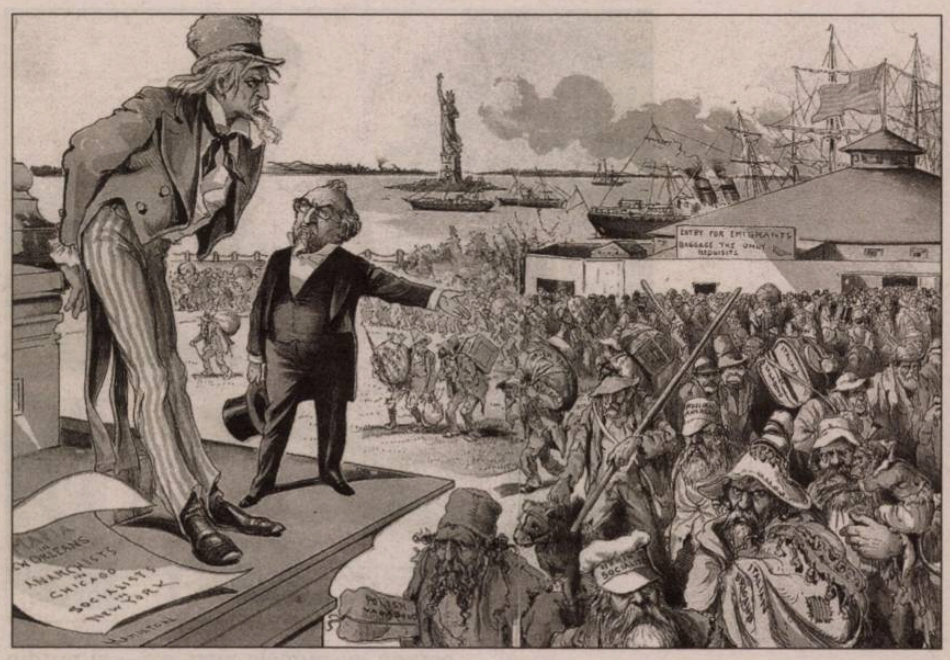

Are adevărul nevoie de propagandă?

În cartea *Ipocrizia sovietică și credulitatea vestică,* Vladimir Bukovski definește trei feluri de adevăr: cel factual, bazat pe realități și fapte concrete, cel aflat la limita dintre două explicații aflate în contradicție una cu cealaltă și acel adevăr format dintr-o multitudine de mici adevăruri în care fiecare afirmație își are propria veridicitate. După Bukovski, fiecare dintre aceste abordări poate fi valoroasă cînd este aplicată unei anume categorii de probleme. Dar, din păcate, indivizii preferă doar una dintre abordări, în funcție de sistemul în care au fost formați, și au tendința să ignore existența altor posibilități.

Adevărurile factuale nu sînt negociabile în Vest, însă, în mod interesant, ele pot servi ca unelte de manipulare atunci cînd sînt prezentate selectiv. Cînd susținătorii Brexitului arătau cît îl costă pe un britanic apartenența la Uniunea Europeană, ce arătau era un adevăr, însă doar o parte a lui, lăsînd deoparte cealaltă jumătate, neavantajoasă argumentului, aceea despre cîți bani aduce unui britanic apartenența la UE. Un adevăr selectiv e un *frame* aplicat unui subiect mare, și nu e neapărat o minciună, deși poate fi într-un asemenea context. Un *frame,* așa cum indică și termenul, e un fel de a privi realitatea printr-o ramă și e o unealtă în mîna oricui comunică activ.

Geert Wilders, liderul partidului olandez de extremă dreapta PVV, nu minte, dar și el prezintă un adevăr selectiv. Militantismul lui se ancorează doar în acele exemple factuale și analize care îi susțin argumentele, și rezonează cu susținătorii lui datorită unei sume de percepții ale acestora, de cele mai multe ori eronate. Dacă v-aș întreba care e procentul populației musulmane în Olanda, ce mi-

„Mulți cred că sînt milionar.
Propaganda comunistă
a spus că am plecat cu zeci de
vagoane pline cu aur
și bogății.
Și asta a prins la unii."

MIHAI I AL ROMÂNIEI

ați răspunde? Ați fi surprinși să știți că el este estimat undeva între 4% și 6%? Majoritatea olandezilor îl estimează undeva la 19%, mai bine de trei ori mai mult. Iar dacă vă gîndiți că procentul e în creștere, Geert Wilders s-ar bucura să audă, însă statisticile arată altceva.

Și totuși, pe fondul unor generalizări și al unui discurs alarmist răspîndit în toată Europa, discurs care dezechilibrează mai mult decît efectul concret al numărului de imigranți și refugiați, Wilders dă glas și amplifică o neliniște bazată pe niște percepții formate subiectiv. Susținătorii lui au nemulțumiri personale, experiențe negative cu migranți și percep fluxul lor ca fiind mai mare decît este de fapt. Brand-ul unic de extremism de dreapta al lui Wilders – care nu include atacuri la adresa homosexualilor, evreilor și nici nu invită la conservatorism religios așa cum fac alte partide de dreapta – identifică islamul ca pericol unic, iminent și vizibil. Și deși susține că nu are nimic cu populația musulmană moderată, mesajul lui o afectează pentru că proiectează un viitor conturat din adevăruri selective, lipsit de claritate, anticipînd că populația musulmană va atinge o masă critică periculoasă, care va amenința democrația și libertățile de care olandezii se bucură acum.

Adevărul legat de situația minorității musulmane în Olanda e acel tip de adevăr undeva la mijlocul dintre două opinii care se contrazic. La polul opus lui Wilders se află cei care cred că granițele sînt limitări artificiale și nu sînt necesare, și că Olanda ar trebui să primească un număr nelimitat de refugiați. Între aceste două extreme sînt întrebările reale care, în loc să își găsească răspuns, se pierd și se transformă în acuzații, în isteria care acaparează discursul colectiv. Încotro ne îndreptăm dacă nou-veniții nu respectă regulile locale? Ce înseamnă pentru mine și pentru viața mea un flux mereu nou de imigranți? În ce fel poate integra societatea nou-veniții și în ce fel putem influența inadecvările care creează fricțiuni? Care e adevărata limită a umanității pe care o datorăm – fără îndoială – și cît de mare e fluxul de refugiați pe care îl putem absorbi?

Ambele părți își revendică autoritatea din cauze nobile, chiar dacă fundamental diferite, însă ambele polarizează și etichetează. În tensiunea pe care o creează, întrebările acestea, deși legitime, nu mai sînt întrebări, ci feluri de a te defini. În funcție de ce întrebi, ceilalți fac imediat o asociere și judecă automat cu cine ții. Cei deschiși spre imigrație duc o propagandă pozitivă, un marș spre generozitate și umanitate care ar fi de așteptat să echilibreze discursul negativ. Dar, în loc să echilibreze, acest tip de propagandă produce un alt dezechilibru la rîndul ei. Deși pozitivă, propaganda lor e tot un *bias,* atîta timp cît amuțește nevoia de a chestiona și îți ghidează alegerea spre ce ar trebui să vrei să fii. Folosind imagini dramatice, un apel continuu la emoții și o doză de intransigență, propaganda pozitivă nu invită la claritate și la o analiză rațională, ci reduce totul la o întrebare simplă: vrei să fii bun și să fii de partea noastră sau nu vrei să fii?

Coșmarul are fața compasiunii, uneori. Și isteria Wilders, și cea a generozității aproape mesianice sînt toxice în feluri diferite, dar asemănătoare, pentru că împing în față adevăruri selective ca adevăr unic, și astfel distrag de la acele discuții sănătoase care ar putea aduce răspunsuri noi. Adevărul e captiv în acele întrebări lăsate în aer și în cei care-și păstrează echilibrul și analizează diferite unghiuri pe cont propriu, dar care, pe fundalul de tensiuni, sînt voci pe care nu le mai putem auzi. Are adevărul nevoie de propagandă? Puțin probabil, pentru că adevărul e o chestiune de echilibru, înseamnă incluziune și dezbatere, și amîndouă sînt ceva ce propaganda nu poate fi.

Bianca-Olivia Niță *este jurnalist freelancer.*

Ioana BOT

Nu, nu sînt o femeie decentă...

De multe ori mi s-a întîmplat să îmi spun că ipocritul din fața mea, care tocmai îmi servise o dulce probă a talentului său definitoriu, contează pe decența mea – iar nu pe talentele sale! El știa (intuise? făcea așa din reflex? mă știa atît de bine? – cauzele puteau fi destul de diferite...) că nu îi voi demasca ipocrizia, acolo, pe loc, în fața tuturor, pentru că îmi va fi jenă de jena lui și pentru că, la rîndul meu, știind cum reacționează lumea în spațiul public, n-aș fi vrut să mi se reproșeze că „fac o scenă" dintr-un moment benign de convențională socializare. El știa și eu știam, și eu știam că el știe, și el știa că eu știam că el... tot așa. „Nu face scene!" este, în mod tradițional, în societatea noastră, una din cele mai importante învățături pe care le primește o fetiță bine crescută; fetița crește, devine femeie în toată firea, „actant social", iar societatea continuă să își conserve vechile convenții, după care nu dai în vileag ipocritul, nu denunți minciuna în gura mare, taci, zîmbești și rabzi. Și așa trec viețile pe lîngă noi, încet-încet, decent-decent, ca și cum indecent ar fi adevărul, iar nu minciuna care tocmai mi s-a servit, ambalată dulceag și rostită sentențios.

Dacă accept o ipocrizie socială, a politeții minore (aceea care mă face să răspund „Bine!" unui „Ce mai faci?" pe care îl știu că e doar de circumstanță), dacă pot să înțeleg, așadar, și chiar să practic jocul acesta de societate fără miză mare, în schimb ipocrizia cu miză, construcția alambicată, urmărind legitimarea practicantului acolo unde nimic nu l-ar putea legitima, aceea îmi este imposibil de acceptat. Mă revolt. Denunț, spun, întreb, scot la iveală. Refuz să legitimez.

Nu tac, cînd e vorba despre teritoriile profesiei mele, despre spațiile academice, despre consacrarea unor ierarhii profesionale, care prespun a da note sau a atribui titluri universitare. Atunci reacționez la ipocrizia sau la impostura din fața mea cu totul altfel. Judec, întreb, formulez ceea ce „nu mă așteptam de la dvs., o distinsă doamnă profesoară, să spuneți...". Știu, sînt bătrînă și am experiența propriilor „gafe", știu prea bine ce tăvălug de reproșuri declanșez – de cele mai multe ori, nu la adresa ipocritului demascat, ci la adresa mea, care nu m-aș comporta „cum trebuie". Ca și cum osia lumii – reprezentată de convențiile sociale – s-ar sprijini în capacitatea mea de a înghiți minciuni și de a contribui, astfel, la perpetuarea ipocriziei. Uneori mă revoltă incapacitatea mea de a fi „decentă" cînd îmi fac meseria, mai ales că – dincolo – în „planul social al interacțiunii zilnice" (...că stau și mă mir aici de cît de ipocrite turnuri de frază pot întrebuința scriind pentru *Dilema veche!)* dovedesc un antrenament atît de eficient.

Dar nu, nici vorbă. Ca profesoară, nu îmi țin gura și... tot eu trag ponoasele – în sensul că am parte, cel puțin, de ura veșnică a ipocritului demascat. Și dacă ura lui ar ucide, aș muri împăcată că am mai apărat un bastion al eticii profesionale, această cetate mereu atacată din toate părțile – inclusiv din interior. Că am mai salvat un adevăr, că am mai tăiat capul unei minciuni, chiar dacă adevărul nu e absolut, iar minciunii îi cresc capete noi cu o viteză mai mare decît balaurului din poveste. Încasez, pentru asemenea atitudini, furii temporare și supărări veșnice, răzbunări ulterioare dintre cele mai colorate (discrete personaje negative sau ridicole din proza contemporană au numele meu, azi – și nu din motive de docufictiune, cum s-ar crede, dar „ce mi-i proza, cînd de veacuri stele scînteie pe lacuri...?"), interdicții de publicare și *hate-mail*-uri logoreice, în criză de imagini blasfematoare, pentru că, se vede treaba, ipocritul care scrie literatură proastă e condamnat să scrie și corespondență la fel de proastă, iar filologul incult se vede și din felul cum înjură... (asta, ca să nu mai vorbim despre felul în care apărătorul familiei tradiționale, des intrător în biserici și degrabă admirator al femeii, își dă arama pe față cînd înjură o femeie vinovată de a-i fi demascat ipocrizia: am o colecție întreagă de scene, în memoria mea tot mai mare, mai grea și mai tristă).

„Nu înseamnă
că ești nebun dacă faci parte
dintr-o minoritate,
chiar și o minoritate
de un singur om. Există adevăr
și există neadevăr
și, dacă te ții strîns de adevăr,
chiar și împotriva lumii întregi,
nu înseamnă că ești nebun."

GEORGE ORWELL

Cel mai adesea, însă, ipocritul cu care mă confrunt în cotidian e cel ce își clamează virtuțile (inexistente), pentru a-și masca defectele (majore). Precum studentul care îmi motiva faptul că nu se pregătise pentru examen invocînd dreapta credință – nu citește decît autori despre care e sigur că sînt adevărați credincioși ortodocși și nu ascultă decît de profesorii de confesiune ortodoxă. Iar despre mine știe sigur că nu-s. Ortodoxă, adică. Sau alt student, figură angajată politic, care cerea să treacă la examen pe baza activității politice desfășurate, oricum mai importantă decît niște amărîte de cunoștințe de istoria literaturii române, pentru un absolvent de Litere (aici, mărturisesc că tupeul ipocriziei m-a îngrozit: ce să fac, am amintiri cu activiștii de partid din tinerețea-mi comunistă, azi convertiți în vajnici apărători ai valorilor tradiționale, comercianți cu arme și alte meserii virtuoase în capitalismul atotliberal...). Precum colegul care, pierzînd el mai an niște alegeri locale și fiind trist, întors în spațiul academic, mă acuza de politizarea universității atunci cînd elogiam un mare scriitor, cu o atitudine civică susținută. Sau apărătorul fervent al corectitudinii academice, pînă la limita propriului dosar de concurs (academic), măsluit cu rețetele învățate în vremea cînd le combătea...

Pot evoca, din amintiri, lungi șiruri de foști studenți și actuali colegi, vulpi în vie, care acuză strugurii de acreală cu o energie pe care ar putea-o folosi, totuși, la culegerea respectivilor struguri sus-puși – cu scara...? Tartuffii de provincie, dîndu-se oameni de știință și profesori cu înalte standarde morale, leneșii prezentîndu-și lenea drept o modalitate de a sfida constrîngerile instituțiilor statului (d.e.: universitatea), de ale căror privilegii (o diplomă, un titlu, un premiu) nu vor, totuși, să se despartă, formatori de opinie școliți la democrațiile occidentale care-și bat copiii în spațiul acela privat unde știm cu toții că nu e *politically correct* să ne băgăm peste dînșii... Și hoții prinși cu plagiatu-n sac, care își clamează atașamentul la noul relativism al filozofiei la modă (căci ce e o notă de subsol, mică și cinstită, atunci cînd știm de la Foucault că autorul e mort oricum, pam-pam?) și, din nou, leneșii tăiați de unde s-a definit lenea intelectuală, care – prinși cu seminarul despre același Foucault nepregătit – îmi pun în față sabia dreptcredinciosului ce nu citește... autori homosexuali. Și, pentru o încheiere dulce, exemplul studenților care, după ce i-am picat la examen, mi-au spus (duios-protector-superior) că ei înțeleg că eu, femeie nemăritată (pe-atunci), aș avea un blocaj psihologic la examinarea băieților, că sînt dispuși să mă ierte și că, dacă îi trec pe șest, vor trece și ei sub tăcere patologia de care, iacă, sufăr.

Ipocrizie? Impostură? Răutate omenească pur și simplu, dar îmbrăcată în hainele științei? Invidie? Numele sînt multe, ca și capetele, spuneam, proverbialului balaur. Și tai la ele, indecentă (în loc să fac, vorba clasicilor uitați, „ce se cere / de la mine ca muiere..."), deși știu că nu se vor termina niciodată.

***Ioana Bot** este profesor universitar la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai", unde predă cursuri de literatură română și mediere culturală.*

Stela GIURGEANU

Unde dai și unde crapă

În dimineața zilei de 6 octombrie (prima zi a referendumului de modificare a articolului 48 din Constituția României) m-am trezit cu inima grea. Trecuseră două săptămîni de cînd România părea, prin ochii mass-media, împărțită în două tabere. În tot acest timp n-am asistat la nici o dezbatere de bun-simț, ci mai degrabă la niște ciomăgeli verbale. În spațiul public au fost aruncate o sumedenie de afirmații false, menite să manipuleze opinia publică. Într-o emisiune TV se afirma, de exemplu, că, dacă nu se vor lua măsuri urgente, prima fiind, bineînțeles, referendumul, inocența copiilor va fi amenințată de „propaganda" homosexualilor. În alta, homosexualitatea era pusă, de către un stoic adept al Coaliției pentru Familie, pe același plan cu pedofilia sau incestul – adeptul îngăduindu-și, de altfel, să facă și mici glumițe pe tema violenței în familie. Opozanții erau practic îngropați sub un maldăr de discursuri vehemente, certitudini și perorații. Dilema dezbaterii nu exista. Era ca și cum exista doar o voce – cea a susținătorilor Coaliției pentru Familie. Iar asta fiindcă, pentru a propaga o idee, se miza enorm pe emoție, pe înverșunare, pe aplomb. Informația de bun-simț și verificabilă nu era de dorit.

Tocmai de aceea, am perceput tot jocul mediatic drept o reflexie a mentalității generale și credeam, bineînțeles, că emoțiile propagandistice vor triumfa asupra uzului rațiunii.

M-am înșelat. Ca de multe ori în istorie, românii au demonstrat că socoteala din tîrg nu se potrivește cu cea de-acasă – propaganda bombastică nu a avut efectul scontat. Referendumul nu a fost validat.

Totuși, întregul vortex de opinii a lăsat sechele. Și de o parte, și de alta. Imaginea Bisericii a avut de suferit, iar ideea de credință a fost pervertită. Persoanele LGBT au fost puse, din nou, într-o lumină nefavorabilă. Dezbinarea s-a produs, pentru că oamenii n-au știut cum să vorbească, înecați de orgoliul propriilor opinii.

Zece zile mai tîrziu, Grupul pentru Dialog Social a organizat dezbaterea „Dezbinați, împreună. România după referendum" la care au participat istorici, politicieni și actori ai vieții sociale. Au fost invitați și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, dar nu au venit.

„Acest referendum a avut rezultate surprinzătoare, și deși ne așteptam cu toții la un mare «da», s-a încheiat într-un soi de coadă de pește. După referendum, care a fost un extraordinar turnesol și o schimbare în așteptările societății românești, ne-am gîndit că ar fi cazul să încercăm să analizăm acest fenomen neașteptat și cu multiple influențe", a declarat **Magda Cârneci**, președinta CA al GDS.

Vorbind despre campania dusă pentru referendum, **Eugen Ciurtin**, cercetător și istoric al religiilor, membru al GDS și unul dintre moderatorii dezbaterii, a afirmat că „ne aflăm acum în fața unei inevitabile radiografii. S-au întîmplat atît de multe lucruri, mai ales în campania pentru acest referendum, care ne-au arătat deriva sau incapacitatea de a păstra un dram de bun-simț. Au fost atît de numeroase extremele, iar centrul, întrucîtva, minimalizat, încît numai împreună, după această dezbinare, vom mai găsim o cale ca să ne înțelegem cu toții. Aș vrea să menționez acest episod, care mie, în calitate de istoric al religiilor, mi-a înfrînt resursele de răbduriu: într-o emisiune a postului TV Trinitas, cu foarte puține ore înainte de declanșarea referendumului din 6-7 octombrie, s-a întîmplat ca aceia care au fost invitați în platou să-i bestelească pe domnii Andrei Pleșu și Mircea Cărtărescu, pe care cu această ocazie vreau să-i felicit pentru felul în care au știut să spună la momentul oportun un cuvînt drept."

Vorbind despre manipulare și propagandă, **Mădălin Hodor**, istoric și cercetător acreditat de CNSAS, membru al GDS, a spus că „acest referendum a ascuns niște lucruri despre care trebuie să discutăm deschis, fără jumătăți de măsură. Cînd lucrurile capătă o turnură radicală, extremă, trebuie să atragem atenția. Foarte mulți sînt mulțumiți de rezultat, chiar dacă este un rezultat cu totul neașteptat. După părerea mea, însă, nu știu dacă putem fi foarte relaxați. Discuțiile legate, într-o formă sau alta, de reglementarea familiei, de drepturile homosexualilor etc. se întind din SUA pînă în Uganda. România nu e nicidecum un actor singular pe scenă. Există un Consiliu Mondial al Familiilor, organizat în SUA, care are zeci de organisme care lucrează în direcția asta. Agenda aceasta, a familiei tradiționale, a fost adoptată, inclusiv în Rusia, pe filieră americană. În 2013, Rusia a adoptat o lege care interzice «propaganda» homosexuală. Pur și simplu, e interzisă difuzarea de imagini sub orice formă, chiar și pe rețele de socializare, și au fost persoane arestate și amendate pentru protest în favoarea drepturilor comunităților de homosexuali din Rusia. În spațiul nostru, lucrurile au luat o întorsătură specific locală. Am asistat la resurgența unor idei de extremă dreapta: am fost șocat, printre altele, să văd simboluri ale Lebensraum pe siglele organizațiilor care făceau propagandă pentru familia tradițională, am văzut lideri de opinie cu ieșiri extreme, de natură legionaroidă, am văzut o propagandă pe care Biserica Ortodoxă și-a asumat-o, deși agenda nu e cea a Bisericii Ortodoxe, am văzut discursuri antieuropene. Pentru prima dată explicit s-a vorbit în România de *ROexit,* și nu neapărat într-un context al unor lideri marginali, ci chiar în *mainstream*-ul presei. Iată că sîntem, după părerea mea, într-o zonă de provocare. Depinde de noi, de societate, cum vom reacționa."

În ceea ce privește propagarea mesajului antidemocratic, Mădălin Hodor a amintit de Yelena Borisovna Mizulina. „În 2010, această doamnă politician depunea un proiect de lege privind protejarea copiilor față de informațiile dăunătoare sănătății lor prin cenzurarea Internetului. În 2013, propune o lege care interzice adopția de copii de către cetățenii SUA. În 2014, o lege referitoare la limitarea accesului tinerelor gravide la educația superioară. În 2017, a devenit ultramediatizată pentru că a stat în spatele dezincriminării violenței domestice. Odată ce cutia urii este deschisă, lucrurile escaladează."

Deschiderea acestei „cutii a urii" s-a simțit în mod clar, atît în dezbaterile publice, cît și pe rețelele de socializare, subiectul declanșînd foarte multe pasiuni și sentimente confuze – după cum a declarat și **Vlad Alexandrescu**, senator USR. „Poate fi, mai mult decît o întrebare tehnică, un subiect de manipulare populară. Aici eu cred că poate fi făcută o comparație cu ceea ce s-a întîmplat în România în perioada interbelică, cu o anumită fanatizare a oamenilor pe teme de rasă sau de etnie, care e foarte periculoasă. Ne putem aștepta, în perioada următoare, ca ea să reapară sub alte forme, care nu au nici o legătură cu homosexualii, ci cu alte categorii minoritare. Și de aceea cred că este o temă care în continuare rămîne foarte periculoasă și care trebuie urmărită."

„«Mulțumim, tovarășe Stalin, pentru copilăria noastră fericită» – în fiecare dimineață, Svetlana recită acest imn alături de ceilalți școlari. Știu ei oare că idolatrizează Vițelul de Aur? Școlarii sînt primii vizați de propagandă, victimele ideale ale distrugerii adevărului obiectiv, înlocuit sistematic de minciuna oficială."

BEATA DE ROBIEN

Dragoș Bucurenci, activist și jurnalist, reprezentant al comunității LGBT, a vorbit despre efectele campaniilor pro-referendum pe care le-a simțit personal: „Nu m-am simțit urît de concetățenii mei, pînă în ultima lună", discutînd și despre un fenomen pe care l-a numit „weaponizarea" Bisericii Ortodoxe Române. „BOR și-a asumat rolul de armă politică într-un fel în care nu a mai făcut-o niciodată pînă acum: le-a recomandat oamenilor ce să voteze, în mod cît se poate de explicit, cu ordin pe unitate, de la Preafericit pînă la ultimul preasfințit. E normal să ai o organizație religioasă, finanțată de stat, care poate, prin tot personalul ei, să transmită mesaje de vot explicite, favorabile unui partid politic sau altuia? Mie asta mi se pare o problemă foarte serioasă și poate, peste niște ani, după ce va reuși referendumul «Fără penali în politică», USR își va lua o temă nouă pentru o regulă nouă în Constituție: „Fără politică în Biserică»."

Ca un soi de concluzie-pildă, **Eugen Vasiliu**, jurist și membru al GDS, a povestit propria percepție asupra referendumului. „Un hoț și-a băgat mîna în buzunarul meu pînă la cot. I-am prins mîna și cu mîna cealaltă el a prins mîna mea. Cînd eram în această încleștare, un prieten al hoțului m-a bătut pe umăr și mi-a spus: «Domnule Vasiliu, lasă-l pe ăsta, uită-te pe trotuarul celălalt, un homosexual se uită galeș la dumneata!» Ei, asta a fost referendumul, și pentru acest motiv n-am trecut pe trotuarul celălalt și nu m-am dus la vot, nu din jenă că mă bag în viața celuilalt, ci pentru că m-am simțit luat de prost. Și, din fericire, poporul român s-a simțit luat de prost și mă bucur pentru asta. În afara faptului că sînt jurist, sînt și creștin și pot să spun că Biserica a făcut o mare eroare băgîndu-se pe un teritoriu de legiferare civilă. Biserica are o instituție care e căsătoria. Taina căsătoriei religioase este, ca să zic așa, protejată de un drept de autor milenar, în toate religiile. N-ai de ce să te muți cu asta pe teritoriul civil."

Petre IANCU

Societatea dezinformațională

Nu putem fi înzestrați toți cu ingenuitatea Micului Prinț. Din punctul de vedere al căruia nu se „vede clar decît cu inima", esențialul fiind „invizibil ochilor". Or, mădularul esențial al multora e cornul rinocerului. Între oameni, acest mamifer ionescian e departe de a fi pe cale de dispariție. Dimpotrivă, se înmulțește, prosperînd spre nefericirea tuturor.

Conform observațiilor Hannei Arendt, dacă insul face parte din elită sau din lumea interlopă, rinocerizarea lui are loc benevol. Masa oamenilor și străinii trebuie însă convinși. Or, nu-i tocmai ușor să-i determini să-și asume un proiect totalitar, pînă la urmă sinucigaș. Trebuie să atomizezi societatea. S-o umpli de frică. S-o lingușești și s-o prostești cu promisiuni goale. Să-i anulezi rațiunea, simțul critic, reperele, memoria. Scopuri în care nu te poți lipsi de minciună, în toate ipostazele ei. De calomnie și dezinformare. De teorii ale conspirației, ca „statul paralel". Pe scurt, de minciuna propagandistică. De care nimeni nu se folosește cu mai mare măiestrie decît Rusia lui Putin, demn emul al agitpropului stalinist și al celui și mai eficient al Germaniei lui Goebbles. În ambele sisteme, propaganda nu era „decît fața unei medalii al cărei revers e teroarea" (după cum constată Hannah Arendt în *Originile totalitarismului,* în siajul cărții lui E. Kohn Barmsted, *Dictatorship and Political Police. The Technique of Control by Fear)*

Ivită în scenă odată cu șarpele care, utilizînd-o, o momește pe Eva, minciuna e atît de ubicuă încît a ajuns să aibă aerul de a face parte din bagajul nostru genetic. Oricum, ne însoțește dintotdeauna, forța ei fiind redutabilă, de vreme ce e în stare să contribuie esențial, alături de ranchiună, desfrîu și poftă de putere, la alungarea noastră din Paradis. Mai ales crimele o aranjează de minune, cum reiese din insolența replicii asasinului care, întrebat de Creator unde-i e fratele, răspunde obraznic, dezinformat și neghiob, dată fiind omniscienta interlocutorului său: „Nu știu. Ce, sînt paznicul fratelui meu?"

Să fie omul care, din indiferență față de semenul său, optează pentru a „nu-i fi paznic", condamnat să se transforme în ucigașul său? Împărțirea și învrăjbirea oamenilor, divizați în triburi, religii și etnii concurente, i-a oferit minciunii o generoasă platformă. Mitul cel mai longeviv și sîngeros s-a dovedit maladiva minciună antisemită, potrivit căreia evreii ar încurca bunul mers al lumii. Și corolarul ei, potrivit căruia ar fi de ajuns să dispară poporul monoteist al Cărții ca lucrurile să fie repuse în cea mai bună ordine. Îmbrățișată, esențialmente, de toate regimurile totalitare, fie ele acest mit funest pentru umanitate, blasfemic pentru Cel care și-a ales poporul supus masacrelor antisemite, a sfîrșit prin a sminti și un popor civilizat ca germanii. Și i-a împins pe români în dezastrul fără egal al complicității la cea mai amplă crimă din istorie.

Mai nimic din toate astea nu s-ar fi întîmplat, poate, dacă o educație adecvată i-ar fi împiedicat pe oameni să se lase lesne duși cu preșul de mituri care, frecvent, se autocitează și se autoperpetuează, hrănindu-se din propria substanță, spre a se răspîndi și contamina ca o pandemie. Dacă, înzestrați cu simț critic, repere și memorie, ar citi cum trebuie texte și metatexte cu pretenții de veridicitate absolută. În acest caz n-ar admite ca plăsmuirile strecurate în ele să le deformeze astfel încît ispititorul stăpîn al minciunii să multiplice dihonia și, implicit, crima, războaiele fratricide și falsificările însoțitoare – ori pregătitoare – numite propagandă.

„Un adevăr pe jumătate spus este o minciună completă."

Proverb evreiesc

Nimic însă nu pare să fi împuternicit minciuna, sub forma ei ideologizată, de propagandă și îndoctrinare, precum timpurile moderne și postmoderne. Nimic n-a conferit o propulsie mai eficientă și mai rapidă mișcărilor extremiste, nimic n-a întărit statele totalitare mai mult decît agitpropul vehiculat prin mijloacele de informare în masă. Și nimic n-a înlesnit ascensiunea totalitară mai mult decît societatea informațională. Care e vulnerabilă și ușor de confiscat de către ideologi profitînd expert de digitalizare și globalizare, spre a o preface într-una *dezinformațională*.

Cum s-a prefăcut minciuna contemporană într-un soi de Popeye după îngurgitarea unei guri de spanac? Învățînd. De pildă, să se deghizeze genial. Mimînd adevărul și spiritul justițiar spre a supraviețui dorului de onestitate și autenticitate, simțului dreptății și demnității. Spre a se înmulți, a învățat de la publicitate și de la apologeții religioși, cotropind, colonizînd și controlînd mințile ideologilor totalitari și mentalitățile autoritare ale oamenilor îndelung înrobiți. Ori proaspăt atomizați. Pentru care libertatea constituie un inconvenient și un risc insuportabil.

„Cu dragă inimă știința ne face hatîrul de a informa cu exactitate asupra dimensiunilor răului."

Michel de Montaigne

Cum s-a prefăcut minciuna contemporană într-un soi de Popeye după îngurgitarea unei guri de spanac? Învățînd.

Minciuna e, deci, în stare să se folosească abil și insidios de slăbiciuni și neajunsuri antropologice spre a colporta semiadevăruri la fel de flexibile și inconsistente ca Olive. Le combină, perfid, cu duritatea terorii, înfricoșînd ca mușchii de piatră a unui uriaș ca Pluto. Ca Securitatea. Ca teroriștii și KGB-iștii lui Putin. Combinînd cele două chei se infiltrează oriunde. Venind din cele mai sordide cotloane și din toate periferiile gangsterești, știe să invadeze și centrul spectrului politic. Ca șarpele biblic, se prevalează viclean de vicii spre a-i targeta pe oameni individual și colectiv, *in corpore* și separat. Așa lucrează propaganda rusă actuală, targetîndu-i de pildă pe italieni în procesul lor electoral, nu doar la nivel național. Ci și la nivel de urbe. Sau chiar de cartier. Rezultatul unei asemenea infiltrări poate fi enorm. A schimbat în ultimii doi ani fața Regatului Unit, a SUA, a Occidentului, a lumii din Brazilia pînă în Filipine. Spre a-l atrage pe om în capcana totalitară și a distruge civilizația, propaganda știe, cu măiestrie, să-i instrumentalizeze marotele. Se folosește magistral de mesianismul evreiesc. Devenită temei al creștinismului, obsesia izbăvirii grabnice de o lume aparent irațională, marcată de suferință, s-a văzut reciclată, doctrinar, ca salvaționism și prefăcută în bază de utopii moderne de felul bolșevismului, nazismului, legionarismului și islamismului. Minciuna utilizează cu egală isteție și nefericitul scientism modern, de care cu îndreptățire își bătea joc G.K. Chesterton. Minciuna saltă cu maximă virtuozitate, *last but not least,* pe trambulina relativismului, pe spinarea variilor forme de corectitudine politică, de feminism, transgenderism și alte isme din aceeași făină.

Cuplată cu teroarea, cu lipsa de educație a maselor-țintă și cu predicția, falsă, a unui viitor pe care minciuna propagandistică totalitară pretinde că l-ar cunoaște infailibil, grație unei analize (științifice) fără cusur a trecutului istoric, a naturii, a omului, sau colectivității, demagogia e letală. Libertatea n-are cum să-i reziste dacă nu se apără cum trebuie. Or, subestimarea riscurilor le-a furnizat eforturilor neototalitare un ascendent asupra democrațiilor liberale, prea lente în a înțelege că sînt supuse unor tactici de cal troian, prin recursul la tehnici inventate de societățile deschise și întoarse împotriva lor. Prea trufașe, după triumful asupra lui Hitler și a imperiului sovietic, s-au iluzionat să creadă, cu superbie, în „sfîrșitul istoriei". N-au realizat, în timp util, cît de grav se pericliteză cultivînd hipermoralismul autoculpabilizării perpetue și duplicitatea aferentă. N-au înțeles că a cere tolerarea intolerabilului și extinderea la infinit a unor drepturi minoritare va sfîrși invariabil prin a mina drepturile tuturor, surpînd mai cu seamă temeiul democrației, libertatea de exprimare. Simultan, au omis să împiedice progresul tehnic să transforme civilizația dintr-una precară, dar sustenabilă, a cărții, într-o anticultură a pozei năruitoare de încredere. Demnă de „omul nou", această anticultură a mefienței, a urii și a antidemocrației se bazează pe imagini falsificatoare, manipulatoare și polarizatoare, ostile gîndirii critice, transmise, alături de cele mai vechi și deșănțate clișee și lozinci pe căi relativ noi sau foarte noi, ca Facebook, Twitter, Instagram, w.a., gab.ai, Sputnik, Antena 3 și Russia Today. Prin falsuri pretinzînd a combate ipocrizia (veritabilă) a corectitudinii politice și a înfiera falsificări și falsificatori (imaginari) se construiește, cu migală, societatea dezinformațională. E o întreprindere în care, ajutată de indiferența, de poltroneria și vidul etic marcîndu-i pe unii din mai-marii occidentali, Moscova și China pompează, de ani, fonduri gigantice. Nu întîmplător, Kremlinul a transformat propaganda în armă strategică, numai bună să compenseze lipsa de eficiență a unei societăți reîmbiserice, dar vetuste, închistate, antimoderne, supraviețuindu-și sieși prin uciderea libertății.

Dacă minciuna, departe de a avea picioare scurte, e atît de puternică, oare ce ne rămîne de făcut? Să i ne supunem? Defel. În fapt, minciuna e mai slabă decît cred mitomanii și maeștrii propagandei. E atacabilă cu arma decenței detestînd duplicitatea și impostura. Cu arma educației. A curajului micuței Alice în Țara Minunilor în fața Damei de Cupă. A vitejiei copilului în fața craiului pe care-l anunță că „împăratul e gol", pentru ca, văzută cu inima, să devină, brusc, vizibilă, nu atît nuditatea obscenă a tiranului, cît veșmîntul de lumină al omului cinstit, refuzînd și ura, și rinocerizanta nepăsare față de celălalt.

***Petre Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

O secantă din Micul Prinț

De cîte ori bombăn pe marginea subiectelor de examene sau a temelor găsite în manuale, am regrete: îmi spun că poate sînt nedreaptă. Că, poate, totuși, ceea ce mie mi se pare inutil de învățat își are rostul lui în logica pedagogică. Că, cine știe, ceva-ceva tot rămîne de pe urma mormanului de cunoștințe slobozit, pe gîtul copiilor, de școala românească. Dar nu mă țin mult regretele: citesc site-ul brainly.ro (așa-numita „rețea socială de învățare"!), un site al elevilor, pe care găsești teme școlare și rezolvările lor (realizate tot de elevi). Și nu știu ce mă podidește mai întîi. Plînsul exasperat dinaintea subiectelor? Mila de profesori și de manuale? Rîsul? Stupoarea? Indignarea?

Am să dau, deci, exemple de conversație între elevi, mai degrabă strigăte de ajutor pentru rezolvarea unor subiecte gimnaziale de limba română. (Răspunsurile corecte sau măcar pe placul solicitantului primesc recompense virtuale: coroane, funde, steluțe etc.) Veți avea în fața ochilor mostre de supremă inutilitate în materie de programă, de abdicare dinaintea complexității exercițiilor, de încercări candide de „fofilare" printre rigorile educației.

„Rog ajutor temă: Imaginează-ți un dialog amuzant între un stilou și un caiet de teme al unui elev silitor." De ce nu ale unui elev slab la învățătură? Ar fi avut mai mult haz. Așa, pare absurdul însuși: ce *stand-up comedy* s-ar putea naște din dialogul dintre stiloul și caietul Maicăi Tereza?!

„Ajutooor! Scrie o poezie despre cîmpuri lexicale!" Pare un vers din Urmuz!

Dacă poeții suprarealiști ar fi avut oleacă de răbdare, ar fi găsit în orele de limba română din secolul XXI miracole de talent literar.

„Salut! Aș vrea și eu un monolog dezvoltat, bine definit despre stima de sine." Păi, dacă un elev de gimnaziu știe să scrie un monolog bine dezvoltat despre stima de sine, atunci nici nu mai e nevoie să-și continue studiile: va trăi veșnic în memoria națională a școlii românești. I se vor face statui. I se vor închina ode.

„Explică în 30-50 de cuvinte titlul poeziei «Bărăganul» de Vasile Alecsandri." Eu pot doar în 15 cuvinte, altele nu îmi mai vin în minte: pentru că în poezie este vorba despre Cîmpia Bărăgan. De-aia se numește așa poezia.

„Bună! Am nevoie de un eseu cu tema «Moartea și relația cu Dumnezeu». Dau coroană." Pe așa subiect aș răspunde prompt, chiar dacă aș răspunde excepțional, că, totuși, nu vreau coroană, ferească Dumnezeu! Și cînd mă gîndesc cîte generații de filozofi uriași au pierdut vremea cu un astfel de subiect care putea fi, iată, „rezolvat" de un școlar de gimnaziu!

„Vă rog, ajutor, scrieți un mic text despre I.L. Caragiale!" Așa, fără nici o direcție? Fără nici un plan? Fără nici un rost?

„Prezentați în 10 rînduri realizarea artistică a poeziei «Dorința» de Mihai Eminescu." Mă las păgubașă. Habar nu am să răspund, dar dacă aș ști să o fac, am o vagă impresie că aș avea nevoie de mai mult de zece rînduri, că doar Eminescu avea talent cu carul!

„Desenează o secantă din *Micul prinț*, apoi comentează suma în 8 rînduri arătînd opțiunea ta. Vă rog, e urgent!" Deci o secantă din *Micul prinț*, un comentariu pe suma rezultată, plus opțiunea personală. Nimic mai simplu. Știu! Aștept coroană.

„Realizează expansiunea numelui predicativ: studiul înseamnă lectură." O fi o replică din piesele lui Eugen Ionescu? Ori poate titlul unui tablou de Dalí?

Și, pentru final, am păstrat o reușită strălucitoare din arsenalul unui elev silitor. Cultivat. Un coleg de generație i-a cerut, pe site, cîteva citate din cartea *Jucării pentru Lily* de Ionel Teodoreanu. Elevul silitor i le-a oferit, generos (evident, căutînd pe site-ul citatepedia.ro și copiind de acolo cu lăcomie, fără discernămînt): „Dragostea unui copil nu se cumpără cu jucării sau cadouri" și „Un penis nu e o jucărie pe care s-o împarți cu altcineva". Sînt de acord cu ambele afirmații. O fi zis și Ionel Teodoreanu cuvintele memorabile de mai sus, dar sigur nu într-o carte, ci, poate, la o beție tandră cu prietenii.

Cam astea sînt temele la limba română. Sau ce au de ales copiii noștri din ele. Și ce a mai rămas din predarea civilizată a unei ore de limba și literatura română.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

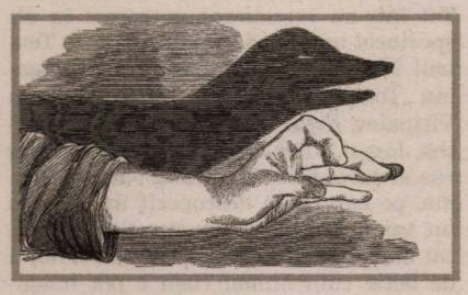

Iaromira POPOVICI

bazar

Sf. Dumitru

Nu, nu voi scrie despre coada la moaștele de la Patriarhie. Dumitru era și bunicul meu, în felul lui, modest și discret, un soi de sfînt. Un sfînt mic, de familie, de curte și de cartier.

Asta la vîrstele venerabile, cele pe care le-am prins eu. Se pare că în tinerețe nu era deloc vreun sfînt, ci mare crai. Asta pentru că fusese un bărbat frumos, iar în pozele de pe atunci în care apare, ferchezuit și îmbrăcat la patru ace, împreună cu bunica, are o alură hollywoodiană, pe linia James Stewart. De altfel, și poveștile spun că a avut o viață amoroasă tumultuoasă, care include o amantă pe anume chiar Julieta și o iubită din război, de pe la Odessa, cum altfel decît Liudmila?

Eu nu l-am prins în postúrile astea, ci în unele mult mai *terre-à-terre*. E adevărat că am avut privilegiul să-mi petrec destui ani cu el, pentru că a trăit 92. Pentru mine era, cel puțin inițial, imaginea bărbatului gospodar, a bărbatului de casă, cu curte, care robotește mereu la ceva și care nu vorbește prea mult. Spre deosebire de tatăl meu, pe care îl am în minte aproape veșnic la o imensă masă cu hîrtii și cărți, cu căni de cafea în jur și-nvăluit în fum de țigară, gîndind, scriind, citind și tăind din ziare, pe Tache (căci așa i se spunea bunicului meu, de la Dumitru) mi-l amintesc mereu printr-o curte destul de imperfectă, udînd flori, reparînd ceva sau făcînd vin într-un cazan.

De fapt, de el se leagă, în mare parte, amintirile mele de afară: în curtea mică și înghesuită, cu un petic de grădină pe fișia din spate, în timp ce bunicul meu meșterea cîte ceva, îmi făceam și eu de lucru pe acolo. Am descoperit, țin minte, rîmele și furnicile. Am experimentat cruzimea copilăriei (căci există, desigur, și latura asta) rupînd o rîmă care apoi s-a refăcut, și călcînd, odată, o furnică, despre care nu pot spune același lucru. Ori bătînd mingea infinit la perete, în timp ce-mi imaginam tot soiul de povești. Și, mai tîrziu, stînd în șezlogurile cîrpite ale bunicului meu, pe sub umbrarul lui cîrpit, dar extins și eficient, ca să învăț la istorie pentru treaptă (cum era pe atunci).

Un sfînt mic, de familie, de curte și de cartier.

„Cîrpit" e și el un cuvînt-cheie. Nu l-am folosit în sens peiorativ, ci dimpotrivă. În sens, mai curînd, de „salvat". Cînd se strica ceva, nimeni nu-l arunca la gunoi: trăiam într-o cultură a regenerării obiectelor, fie că erau jucării, perne, cearșafuri, haine, vase... Tache era doctorul lor, salvatorul lor, un soi de Gepetto amator, dar cu intenții bune. Spun asta pentru că le repara trainic, dar nu fără semne. Țin minte și acum acul uriaș pe care-l folosea ca să coasă, practic, orice. Obiectele reparate purtau, însă, semnul bolii și al vindecării lor: aveau petice. Dar eu mă obișnuisem cu peticele (care nu erau complet neasortate cu obiectul inițial) și mi se părea că așa trebuie să fie lumea mică din jur: imperfectă, dar reparabilă. (Am și acum o pernă roșie, în carouri, cusută și cîrpită de el, pentru scaunul meu de birou.)

Tache era și prototipul elementului masculin din jurul meu. Da, mai era și tatăl meu, dar el era mai pe linia introspecție-imaginație, cunoaștere și morală. Tache era mai aproape de viața reală. Dacă era să reperez niște semne ale masculinității, aici o făceam. Bunicul meu reprezenta exteriorul (la propriu, ce mai), iar bunica – interiorul. El se ducea la piață și aducea cele trebuincioase, ea le prelua și le gătea. Cele mai multe din drumurile cu mine, fie ele la gimnastică, la exerciții de ochi sau chiar la școală, le făcea tot bunicul. El mergea repede, cu o servietă uriașă pe umăr, care conținea orice, precum valiza lui Mary Poppins (despre care am mai scris), și eu lipa-lipa în urma lui. Grăbită, dar nu nefericită. Îmi plăcea cumva distanța asta pe care o impunea apropierea de el, care mă lăsa și pe mine să-mi torc gîndurile infantile ori adolescentine în liniște. Apropierea bunicului meu îmi dădea o siguranță implicită, discretă: așa a fost, de pildă, la cutremurul din '77, care m-a zguduit destul de serios (mai ales pe dinăuntru). M-am liniștit după ce ai mei m-au dus la bunici și am reușit să adorm în patul meu de acolo, mai ales pentru că vizavi de el era cel al bunicului meu.

Și totuși, de ce „sfîntul" din titlu? Pentru că Tache mai avea o latură, importantă, pe lîngă cele menționate pînă acum: și anume una altruistă într-un mod natural, fără fițe și tam-tam, ca și cum așa stăteau lucrurile și n-aveai cum să te împotrivești mersului lor. Ajuta, practic, pe toată lumea. Le făcea diverse servicii casnice, dacă îl rugau, și le împrumuta, ba chiar dădea una și alta. Diverse doamne singure, septuagenare sau octogenare, de prin cartier se bazau, de-a dreptul, pe el pentru supraviețuirea lor. Unele chiar mîncau la Tache ori veneau să se uite la televizor, dacă al lor nu mergea. Împrumuta lumea și cu bani (inclusiv pe mine), fără să clipească.

Nu refuza pe nimeni și ajuta, cu drag, pe oricine i se adresa. Deși spunea că nu crede în Dumnezeu și că e ateu (băiat de preot fiind), era, în practică, cel mai bun creștin pe care l-am cunoscut.

Mirella PATUREAU

100 de noi lumi se deschid pentru tine

● Festivalul Național de Teatru, a 28-a ediție, București, 19-29 octombrie 2018.

Ediția din acest an a Festivalului Național de Teatru este fără îndoială una dintre cele mai reușite din ultimii ani. Extrem de divers ca titluri și evenimente, cu zone de interes variabil, Festivalul nu poate inventa un alt teatru decît cel existent la ora actuală în România. E dificil însă să îmbrățișezi totul, fiecare alegere se dovedește la rîndul ei un punct de vedere personal, mai mult, o judecată de valoare, dar tocmai din cauza bogăției de propuneri, mai pierd unele, pur și simplu din lipsă de timp sau chiar de spațiu într-un articol de gazetă.

Prin gaura cheii

A fi sau a nu fi *Domnișoara Julie,* aceasta a fost întrebarea, cu ocazia spectacolului prezentat de Schaubühne din Berlin după textul lui Strindberg. Înclin să cred că titlul care ar corespunde mai exact spectacolului ar fi totuși *Krystin,* sub care a fost prezentat în 2016 la Avignon. Dar problema, sau curentul de aer proaspăt pe care l-a adus la București acest spectacol, se situează în altă parte. Cum să utilizezi pe scenă aceste noi tehnologii, tare vechi în realitate și care par să sperie o seamă de oameni de teatru în România? Fără să le utilizezi ca simplu gadget sau elementare proiecții pe fundaluri, altădată pînze pictate. Odinioară, detractorii teatrului naturalist și al celui de-al patrulea perete, invizibil, care separa sala de scenă, spuneau că era un teatru văzut prin gaura cheii. Această versiune cu o răsturnare de accente o propune spectacolul regizoarei britanice Katie Mitchel și al lui Leo Warner (video), *Kristin, nach Fräulein Julie (Cristina, după Domnișoara Iulia),* realizat la Schaubühne. Kristin este, în piesa lui Strindberg, bucătăreasa logodită cu valetul Jean, pe care Domnișoara Iulia se amuză să-l seducă într-o noapte de Sînziene. Păstrînd din textul original doar pasajele unde apare Kristin, Katie Mitchell a fost obligată să creeze o altă dramaturgie, în jurul personajului devenit central. Dispozitivul scenic arată ca un platou de filmare, în stînga scenei, pe o masă, sînt filmate planuri de detalii, Kristin care pregătește mîncarea etc., în dreapta, tehnicienii realizează bruitajul sonor al filmului. Un perete transparent ne separă de salonul casei, unde evoluează Iulia și Jean, filmați în direct și vizibili pe un ecran central. Tot în stînga scenei se află o cabină de înregistrare a monologurilor Kristinei, fraze scurte, repetitive, senzații, impresii. Toate aceste gesturi insignifiante, tăiat legume, spălat vase, acțiunile de fiecare zi ale bucătăresei, aduc un alt conținut de viață, gestul nu e inutil, e mai ales politic. E ca și cum „clasa muncitoare", clasa invizibilă și mută, făcea erupție în prim-plan. În mod paradoxal, aici, introducerea camerei de luat vederi subliniază teatralitatea; camera de filmat ne apropie de actori și sesizează detalii imposibil de atins într-o mare sală de teatru. De fapt, cine fagocitează pe cine? Filmul e mai tare decît actorul? De bună seamă, nu, căci, decupat, tratat, redistribuit, jocul actorului rămîne în prim-plan. O lecție de anatomie, versiune cinematografică, prin care forța teatrului izbucnește cu mai multă putere ca niciodată.

Rămînînd în același domeniu, la Unteatru, Peter Kerek și-a propus un pariu dificil, să adapteze un film de Bergman, *Persona.* Subiectul îl pasionează de mult, ca și balansul lui între film, televiziune și teatru, vezi experimentalul *9 grade la Paris,* în 2009, la Teatrul Act, un dialog film și joc în *live*. Filmul lui Bergman propunea, în 1966, procedee inedite, dar mai ales două femei ce vorbesc deschis între ele despre dorință, act sexual și avort. *Persona* este un termen de psihanaliză, filmul este o psihoterapie inversată, pacienta este cea care ascultă și terapeuta e cea care vorbește. O actriță celebră, Elisabet Vogler, a amuțit brusc în mijlocul unei reprezentații și se închide în mutenia ei. Doctorița o încredințează unei tinere infirmiere, Alma, și le trimite pe amîndouă pe o insulă, la casa ei de vacanță. Aici, cele două femei devin din ce în ce mai apropiate, ca un transfer difuz de personalitate. O cură psihanalitică ce derapează și, dacă actrița și-a regăsit vocea, infirmiera nu iese nevătămată. Kerek a fost atras de această confruntare, pînă la identificare, cînd ființele se apropie și sfîrșesc prin a se confunda, devin celălalt. Spectacolul nu e doar o adaptare scenică a filmului, ci mai degrabă o confruntare, un permanent schimb de priviri și de treceri de partea celuilalt: teatrul aspiră să devină film, filmul se lasă domesticit, fărîmițat și înghițit de scenă. Spațiul scenic, cu viziune bifrontală, semnat de Iuliana Vîlsan, e degajat, o mochetă bej ca nisipul unei plaje sub soare, apoi cu tonuri întunecate sau neutre. Lateral, un ecran de proiecție, ca o fereastră spre lumea filmului. În costume de o eleganță sobră, dar care își răspund prin cîteva detalii, cele două actrițe, ca două copii, negativ și pozitiv, ale aceleiași imagini. Emilia Bebu este Elisabet, actrița în tratament, e mai întîi doctorița-șefă, tonul e rece, profesional, apoi devine pacienta, cea care tace, dar care vorbește prin privire, zîmbet și se confruntă obsesiv cu propria sa imagine pe ecran. Alina Berzunțeanu este Alma, joacă mai multe voci, mai multe situații, emisiunea de teatru radiofonic, jucată teatral, apăsat, ca în tragedia actorilor din *Hamlet,* sau episodul unei scene erotice de pe plajă, decantat cu o senzualitate detașată. O simplă schimbare de ton, de poziție, și personajul poate deveni altul, trecerile par imperceptibile, dar clar marcate. *Persona* lui Peter Kerek nu este o imposibilă și inutilă reconstituire a filmului lui Bergman, ci un dialog original cu filmul, pentru că e impregnat de spiritul și stilul lui Bergman.

Tot la Unteatru, acest spațiu teatral bucureștean unic, spațiu de creație și provocare necesară, m-am întîlnit cu *Pescărușul* lui Cehov, montat de Andrei Șerban. O reîntoarcere aproape la surse, pe cînd reinventa teatrul La MaMa din New York. Ceea ce frapează e dorința de simplitate, aproape ascetică, piatra colțuroasă în mijlocul scenei, ce va servi pentru momentul de teatru în teatru din primul act, scaunele des utilizate în teatrul independent sau „sărac", cînd personajele sînt prezente în scenă și asistă la spectacol. Șerban introduce un joc subtil între personaje absente și evocarea lor în acțiunea scenică, un surîs discret, dar plin de satisfacție al Arkadinei (Mihaela Trofimov), o privire hăituită sau interesată a scriitorului Trigorin (Richard Bovnoczki), obsedat de misiunea de a transforma fiecare clipă de viață în artă, cum se extaziază naiv Nina, venită de peste rîu. Spectacolul e dezbrăcat de toate aluziile la alte spectacole cehoviene pe care le putem purta în noi, ca o arheologie secretă și personală (rămîn totuși cu nostalgia *Unchiului Vania* montat de Șerban la Teatrul Maghiar din Cluj în 2007). La Unteatru, spațiul aduce și el

aura teatrului independent, unde răsună chemările pentru forme noi, dar cu scaune sau fără scaune, teatrul este în primul rînd o întîlnire. Textul, în traducerea Mașei Dinescu, introduce cu finețe cîteva *clins d'oeil* către teme învecinate. Relația mamă-fiu, Arkadina/Treplev, e punctată de cîteva replici din *Hamlet*, Treplev e tulburat de un evident complex oedipian. Monologul Ninei, din final, reia elemente din pledoaria lui Treplev despre teatru și formele noi, și mai ales replicile Soniei din *Unchiul Vania*. Spectacolul, jucat fără pauză, are astfel o complexitate și o profunzime certe, un superb obiect teatral, deși cu unele derapaje „contemporane", inutile, ca de pildă Masa, Sabrina Iașchevici (în seara cînd am văzut spectacolul), cea care poartă doliul vieții ei, pare ieșită din familia Addams, *junkie* prăbușită, care a renunțat la vodcă pentru cocaină. Doina Levintza a creat pentru Arkadina o superbă rochie din voal și dantelă, în ultimul act, exact ce trebuia la drum, într-o seară de iarnă. Să nu uităm, Cehov era convins că a scris o comedie, care s-a terminat totuși cu o sinucidere.

Radu Afrim, mai mult ca niciodată

Despre oameni și cartofi este un teatru-document, sau teatru și film pe un fond social. Simplu, cu mijloace tehnice elementare, iluminat de cîteva momente ale esteticii „afrimiene". Afrim pleacă de la un fapt real cutremurător: zece zilieri culegători de cartofi, morți într-un accident, loviți de tren. Filmează membrii familiilor rămași în viață, bieți oameni sărmani, țigani unguri de lîngă Sfîntu Gheorghe: o bătrînă țintuită la pat care-și plînge nepoatele moarte, o văduvă care trăiește din ajutor social, oameni care muncesc zilnic pentru cîțiva lei și o pungă de cartofi. Și ce mai poți spune cînd afli, la sfîrșitul unui interviu cu un copil rom ce mergea cuminte la școală și visa să devină fotbalist celebru, că a fost lovit de un camion și că a murit pe loc? Ești la teatru, dar țipătul se oprește în gît. Dialogul se stabilește între imaginile proiectate și doi actori de la Teatrul Maghiar din Sfîntu Gheorghe care traduc replicile. Intră apoi în scenă cinci copii romi, care cîntă și dansează cu o grație înnăscută, mișcarea, ritmul curg din ei firesc, brațele, picioarele se ondulează și zîmbetul înflorește pe chipuri. Alte imagini, siluete de fete ce dansează undeva pe malul Oltului într-o vegetație plină de lumină, pajiști unde pasc caii și se leagănă firul ierbii. Un spectacol special în seria spectacolelor lui Afrim, aceeași emoție străbătea și în *Pasărea retro…*, alt titlu de neuitat, și pleci cu o dorință uriașă de empatie și solidaritate.

Rabenthal, pe un text de Jörg Graser, montat de Afrim la Teatrul Maghiar din Timișoara, este un spectacol din altă lume, cu alte chei, cu animale fabuloase, muzică și cabaret cu paiete, actori în travesti și alte efecte stroboscopice, dar care se deschide și se închide cu un moment de intensă poezie. Două marionete, copii, joacă jocul de-a moartea sau de-a visul. Voi ce visați cînd muriți, ar fi întrebarea ce deschide și închide spectacolul. Urmează apoi o serie de aventuri ale unui cuplu de miri într-o lume absolut suprarealistă, bizară, un restaurant unde se servesc pești vii, care zvîcnesc realmente pe scenă, cu personaje cu capete de pești, împerecheri stranii gen Pîlnia și Stamate, dacă nu ar fi Ismail și Turnavitu, și de unde revenim în final într-o lumină incertă de vis, în vreme ce în fundal un om-pește se învîrte într-un acvariu. Actorii de la Teatrul Maghiar din Timișoara se mișcă cu o dexteritate uimitoare în acest univers, Tokai Andrea, absolut fabuloasă, Zsolt Helene Boscik sau Bandi Andras Zsolt. Tot într-un restaurant petrecem în alt spectacol montat de Radu Afrim la Teatrul Național din Tîrgu Mureș, compania „Tompa Miklós", cu un text de Ivan Vîrîpaiev, *Beție,* și o scenografie de Bartha József. Vîrîpaiev este un dramaturg rus al curentului Teatr.doc, Novaia Drama, pe care l-am descoperit în 2003 cu un text, *Oxigen,* și de atunci, mult jucat în Occident. Este povestea unei nopți de beție cum numai rușii o pot imagina, pe care Afrim o transpune într-un soi de noapte a Walpurgiilor într-o lume de corporatiști, *middle class,* bine instalați în viață. Oaspeții ajung eleganți, se prezintă la microfon, întrerupți din cînd în cînd de o solistă la fel de stilată care intonează cîntece ungurești de beție, de of și jale. Muzica originală de Boros Csaba, Kásler Magda (voce), Kostyák Márton. Sticlele se acumulează, limbile se dezleagă și, brusc, toți cad secerați. Actorii ar trebui citați absolut toți – au o energie și o capacitate inepuizabilă de a reinventa mișcările corpului, grimasele cele mai neașteptate. Traversăm o noapte de beție cruntă, de întuneric și luciditate, ca o altă lumină ce le invadează brusc mințile. Cuplurile se desfac și se refac, limbile se împleticesc. Beția e un moment de grație divină, cînd se aude șoapta lui Dumnezeu în inimi, iubirea de celălalt, ca lege a firii. Spectacolul avansează ca un tăvălug, violent, între comicul situațiilor și setea vibrantă pentru o spiritualitate ce țîșnește, secretă, atotputernică și pe care trezirea din zori riscă s-o reducă din nou la tăcere. Ca în *Teorema* lui Pasolini, cunoașterea divină e carnală, iar Iisus e un producător de filme obez, bolnav de cancer.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

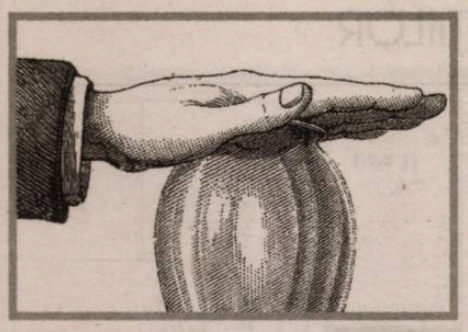

George BANU

scena lumii

Italia, răspîntie a Europei

Teatrul Olimpico din Vicenza e un simbol, azi mai semnificativ ca oricînd. Nu doar un sublim loc de joc, ci un loc al memoriei. Dar nu simplă memorie patrimonială, ci memorie culturală, căci memorie a „renașterii" unei arte vechi, născută în Grecia și devenită reziduală în Occident sub dominația Romei, artă care își pierduse și spațiile de reprezentație, și repertoriul dramatic. Artă reînviată deliberat și programatic de către un grup de academicieni animați de un apetit comun pentru clasicism ca expresie a unei culturi de opoziție, cultură refractară umbrei medievale – nu „beznei", cum eronat s-a crezut. Teatrul Olimpico poartă amprenta acelui imens arhitect Palladio, pentru care antichitatea și reanimarea ei s-au constituit într-un principal orizont: orașul îi poartă amprenta, oraș semnat, oraș al unui artist erudit, dar estetic militant. Un militant al spiritului antic. La Vicenza, palatele palladiene își expun coloanele ionice în timp ce pe frontoane se înalță un popor de statui, care par să reprezinte și gloria trecută, greacă, desemnată de figurile sale emblematice, dar totodată și partenerii de viață ai locuitorilor din Vicenza. Ei trăiesc în intimitatea lor privind statuile asemeni unor parteneri definitiv imobilizați în postúri nobile. Statuile sînt protagoniștii orașului. Și pe ele, cu aceeași emoție, le regăsim și în sînul teatrului Olimpico. Orașul și teatrul aparțin aceleiași estetici.

Teatrul Olimpico a fost rezultatul unui gest politic comunitar căruia Palladio i-a răspuns arhitectural. Nu încă un teatru public, ci ascuns, accesibil doar acelor fervenți iubitori ai antichității care erau academicienii din Vicenza. El se constituie într-un „citat" arhitectural, căci acest edificiu de „interior" reia datele vechilor teatre de „exterior", teatrele Atenei sau ale Romei, teatre în aer liber sub un cer mediteranean a cărui versiune plastică o regăsim pe plafonul sălii din Vicenza, teatre unde dispunerea circulară a publicului atestă ordinea democratică proprie orașelor și unde actorii jucau la avanscenă în proximitatea spectatorilor ce se simt înnobilați prin coloanele și statuile dispuse în spațiul îndepărtat al scenei. Acest teatru s-a constituit într-un memorabil loc mintal. Teatrul Europei ce-și restabilea legătura cu originile și, astfel, renăștea.

Aici, pentru prima oară, am văzut un spectacol care, simptomatic, restabilea la rîndul său legătura cu gestul inițial, căci la Olimpico, în fața unei adunări erudite, s-a jucat acum patru secole, pentru prima dată, *Oedip* al lui Sofocle. Lui îi răspunde acum *Oedip*-ul lui Robert Wilson. Dialog în timp al cărui impact emoțional îl resimțeam intens cînd, privilegiat, mă regăseam în rîndul întîi și-mi lăsam privirea să circule printre culoarele vertiginoase ale scenei frontale sau să se bucure de teatralitatea statuilor. Resimțeam un hipnotic efect mnemonic cînd, brusc, un reflector de o intensitate extremă m-a orbit, ne-a orbit. Ca și cum un ochi suprem, divin, de acolo, din inima platoului, ne agresa direct și ne perturba. Apoi, propunere genială a lui Wilson, o apariție fantomatică se desena incert ca o fantomă ce revenea la viață. „Spiritul locului", mi-am spus eu. Wilson spune (și, mai mult ca oricînd, aici, am admis justețea frazei sale): „Interpretarea e o problemă de responsabilitate nu a creatorului, ci a spectatorului". Și astfel „interpretam" eu prezența acelui ochi de ciclop al cărui partener involuntar deveneam. Spectacolul își afirma, în mod legitim, autonomia și nu se supunea locului tratat ca partener paritar, nicicum prioritar al reprezentației. El se constituia în protagonist doar în acele momente rare, unice, cînd proiectoarele luminau în obscuritatea sălii, undeva sus, figurile unor statui ce păreau că se animă pentru a privi cu indulgență agitația actorilor și liniștea spectatorilor. Ființe de altundeva ce interveneau episodic, iar noi, eu cel puțin, le resimțeam ca delegați ce ne supravegheau de la altitudinea antichității. Și atunci mi-am murmurat splendida frază a lui Pasolini despre noi, oamenii de teatru: „Nu sîntem mulți, dar venim de la Atena". Revanșă a începuturilor asupra decadenței ulterioare. La Teatro Olimpico mi s-a părut mai îndreptățită ca oriunde.

Artă și plăcere – iată cele două constante ale acestei cetăți „fermecate".

Revenit la Paris, am vizitat o expoziție care continua dialogul cu Italia, expoziție dedicată Veneției, orașul vecin Vicenzei de unde tocmai mă reîntorceam. Dacă la Vicenza, sub autoritatea lui Palladio, totul e nobil și strict proporționat, la Veneția palatele pe care le pictează Canaletto atestă o indiscutabilă libertate și o extremă extravaganță decorativă: moștenirea antichității și-a pierdut prestigiul și o nouă viziune, lejeră și dezinvoltă, se impune. Expoziția restituie cu seducție identitatea unui oraș și mitologia lui. Aici, la Veneția, secolul al XVIII-lea, de astă dată, își afirmă libertățile și cultivă plăcerile, erotice sau ludice. Venețienii se consacră cu delicii „jocurilor", de cărți, de popice, dar mai ales celor de teatru sau carnaval. Cotidianul e plasat fie sub semnul reuniunilor mondene în interioare nu întotdeauna fastuoase, unde se cultivă o socialitate comunitară, fie sub acela al măștilor și figurilor de *commedia dell'arte,* îndeosebi Pulcinella, acest dublu al omului. Străzile sînt animate de spectatori și actori căci dacă la Vicenza teatrul era închis într-un palat și rezervat academicienilor, la Veneția el e public și reunește deopotrivă diplomați, aristocrați și gondolieri. În tablouri mai puțin cunoscute consacrate unor repetiții de operă se dezvăluie gustul generalizat pentru artă, căci dacă muzicienii și cîntăreții își consultă partiturile, ei o fac constant în prezența tablourilor ce străjuiesc senine pe pereții saloanelor. Artă și plăcere – iată cele două constante ale acestei cetăți „fermecate". O privim și nostagic o consolăm... azi, ea a eșuat în capitala mondială a turismului. Și niciunde kitsch-ul nu accede la un asemenea paroxism. Veneția îi e capitală mondială. Demult, cineva, dezabuzat, îmi mărturisea: „Cum n-aveam destui bani, n-am putut cumpăra gondola cea mare, am luat-o doar pe cea mijlocie". Degradare comercială la toate etajele... și totuși, frecvenți au rămas și azi îndrăgostiții de Veneția! Ea e o viziune de nedepășit a frumosului urban.

În aceeași zi, printr-un curios concurs de circumstanțe, eram invitat la Beaubourg pentru un dialog cu Pippo Delbono, a cărui carte recent apărută o editasem și îi sugerasem chiar titlul: *Le don de soi.* Darul de sine, acesta-i sacrificiul consimțit de Pippo, nu protecția sau artificiul, ci emoția ca reacție vitală și materie a artei sale. Înainte de discuția publică am văzut împreună documentarul său recent despre el și despre lumea al cărei martor familiar este. Nu aceea a Italiei nobile de la Vicenza sau lejere de la Veneția, ci lumea marginală, a gunoaielor aglomerate pe malul Tibrului la Roma, lumea migranților pe care îi frecventează asiduu și a căror soartă violentă l-a aruncat într-o depresie profundă. Cealaltă Italie, aceea a prezentului, o Italie pe care, alături de Pippo, am descoperit-o ca pe un teritoriu care este expresia cea mai intensă a dramelor Europei actuale.

Italia e sfișiată între vocația conservatoare a unui spirit unic și greutățile unor teribile încercări. Priveam străzile Romei maculate și îmi aminteam de splendoarea lui Olimpico sau de exuberanțele Veneției. Italia mi-a apărut ca o răspîntie a Europei de care nu mă despart și îmi refuz să o acuz. Italiei trebuie să-i iubim deopotrivă și rănile, și monumentele.

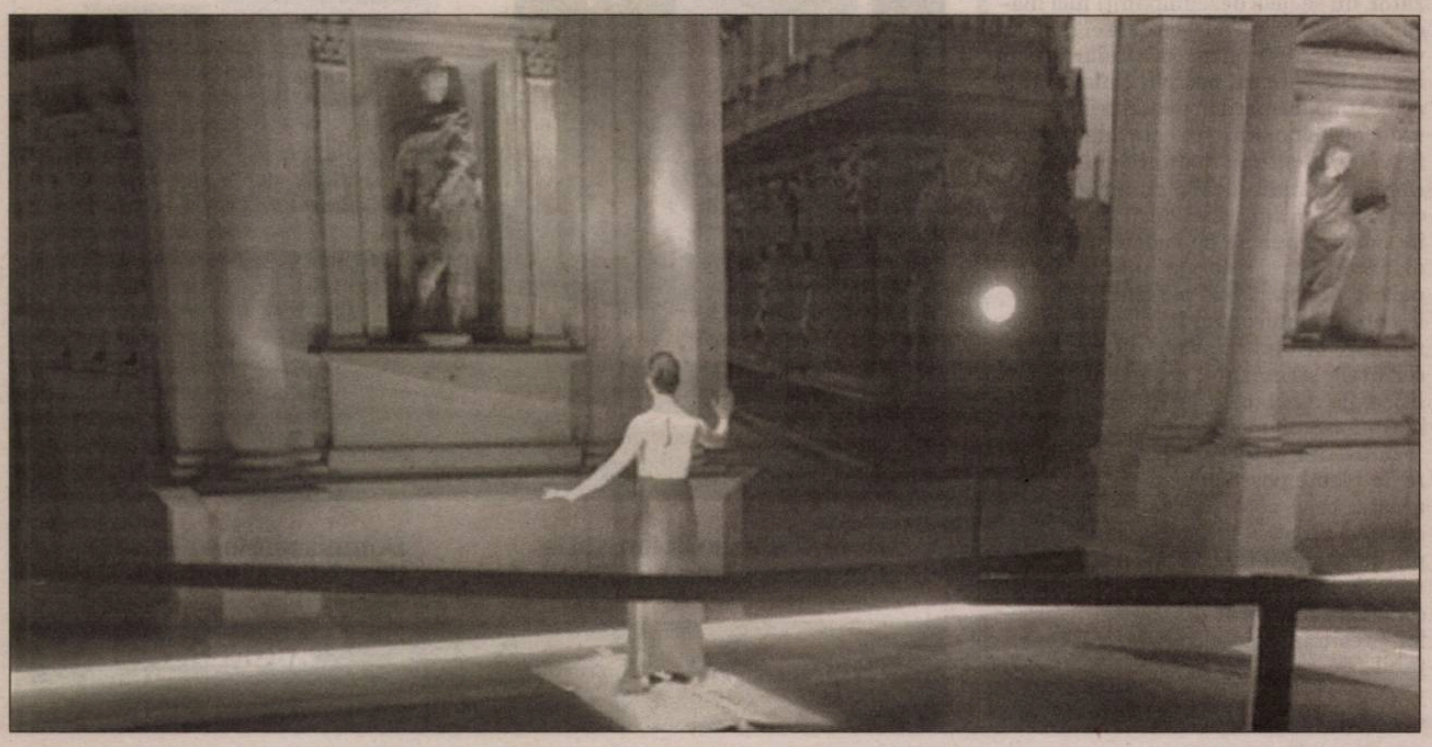

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

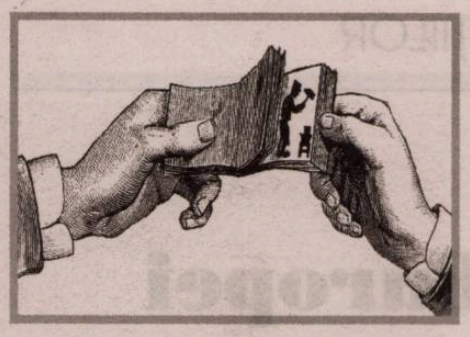

Marius CHIVU

feedbook

Ne (mai) trebuie adevărul?

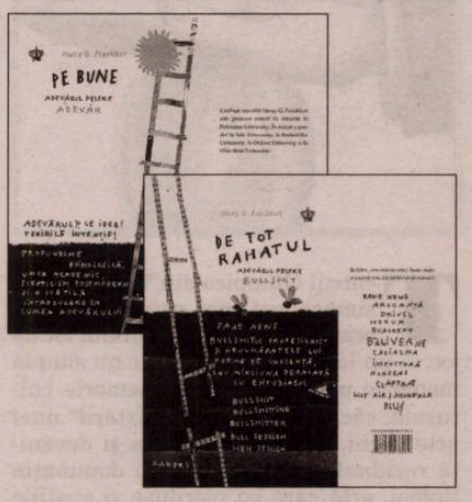

● **Harry G. Frankfurt, *De tot rahatul. Adevărul despre bullshit* / *Pe bune. Adevărul despre adevăr*, traducere de Mihai Mororiu, Editura Baroque Books & Arts, 2018.**

În noaptea incendiului de la Colectiv (30 octombrie 2015), Nicolae Bănicioiu, pe atunci ministru al Sănătății, declara că „medicii noștri pot face față cu brio oricărei situații". Curînd s-a dovedit că sistemul medical românesc nu avea nici măcar condiții elementare pentru a îngriji pacienți arși, astfel că declarația lui anunța, de fapt, un dezastru de proporții: medicii români au fost depășiți de situație, tinerii arși au fost trimiși în străinătate, unii prea tîrziu, deja cu infecții nosocomiale care le-au fost fatale, alții rămînînd marcați pe viață din cauza tratamentului inadecvat (citiți pe site-ul revistei noastre mărturia Alexandrei Furnea, „Viața nu merge înainte"). 37 de supraviețuitori ai incendiului au murit ulterior în spitale, deși mulți dintre ei ar fi putut fi salvați. Dacă ar deține o conștiință, Nicolae Bănicioiu ar fi „încărcat" de acele morți și acum n-ar mai deplînge – cu ipocrizie, inconștiență, aroganță? – faptul că atunci „s-au găsit de toate", iar el a fost „nedreptățit". Întorcîndu-ne la declarația lui din momentul tragediei, a fost Bănicioiu un *bullshitter* (un impostor) sau un mincinos? Altfel spus, cît de mare este vina lui de a fi afirmat ceva ce nu era / nu s-a dovedit a fi adevărat?

Cele două eseuri ale moralistului american Harry G. Frankfurt (n. 1929), profesor de filozofie de-a lungul timpului în universități precum Oxford, Yale și Princeton, te ajută să înțelegi natura *bullshit*-ului (balivernă, trăncăneală, abureală, șarlatanie), distincțiile extrem de nuanțate față de minciună, precum și importanța, necesitatea, utilitatea adevărului. Eseul său „Despre bullshit" a apărut inițial într-o revistă americană în anul 1986, fiind publicat aproape două decenii mai tîrziu sub formă de broșură, fiind urmat și de o continuare/completare intitulată „Despre adevăr". Ediția românească le reproduce pe amîndouă, așezîndu-le în oglindă, astfel că micul volum are două coperte inversate. În primul eseu, Harry G. Frankfurt analizează conceptul de *bullshit* ca formă a discursului care încearcă cu orice preț să convingă fără a se preocupa de adevăr. Spre deosebire de *bullshitter* (impostor), mincinosul face eforturi să ascundă adevărul tocmai pentru că îi pasă de adevăr.

Pentru a ne întoarce la personajul nostru, deopotrivă de tristă amintire și de sfidătoare prezență, e greu de argumentat că lui Nicolae Bănicioiu, cel lipsit de conștiință, îi păsa cîtuși de puțin de adevăr în momentul tragediei de la Colectiv, el voia în mod deliberat doar să convingă opinia publică de faptul că ar fi fost competent să conducă eficient un sistem medical bine dotat. În cuvintele moralistului Harry G. Frankfurt, Bănicioiu n-a respins autoritatea adevărului, ci a sfidat-o ignorînd adevărul cu totul, dovedindu-se astfel un dușman mai mare al adevărului decît un simplu mincinos. Impostorul Bănicioiu n-a fost preocupat de „cerințele mai austere și mai riguroase ale minciunii", n-a încercat să contrafacă contextul, s-a bazat doar pe o declarație neechivocă spusă tranșant, intenția fiind de denaturare în scop propriu, nu de îndepărtare de o înțelegere corectă a realității. Motiv pentru care, dacă în cazul unei minciuni elaborate, care mimează îndeaproape structura adevărului, te poți raporta uneori cu admirație, în cazul arogantului Bănicioiu am rămas cu un sentiment de bătaie de joc și, mai ales, cu indignare. „Deși riscul de a fi prins este aproximativ egal în ambele cazuri, consecințele pe care le are de tras făptașul sînt în general mai puțin severe pentru *bullshitter* decît pentru mincinos" este nuanța asupra căreia insistă moralistul american și are dreptate: Nicolae Bănicioiu s-a întors recent pe scena politicii active ca deputat în partidul lui Victor Ponta, Pro România.

După această demonstrație a felului în care eseul filozofic al lui Harry G. Frankfurt poate avea aplicații practice, n-a mai rămas loc să discut și a doua parte a cărții *(din care preiau însă fragmentul de mai jos)*, unde filozoful explică ce anume dă importanță adevărului și de ce indiferența față de adevăr în această epocă a post-adevărului pe care o traversăm reprezintă ceva atît de rău. Îl citez însă, în chip de concluzie, cu acest avertisment: „Civilizațiile n-au evoluat *niciodată* sănătos și nici *nu au cum* să evolueze sănătos în lipsa unor mari cantități de *informații factuale de încredere*. Nu au cum să înflorească dacă sînt permanent contaminate de convingeri greșite. Pentru a întemeia și susține o cultură avansată, trebuie să evităm șubrezirea fie prin eroare, fie prin ignoranță. Trebuie să cunoaștem – și, desigur, trebuie să și înțelegem cum să folosim cel mai eficient – un foarte mare număr de adevăruri. Acesta nu este doar un imperativ social. Se aplică și fiecăruia dintre noi, individual. Oamenii au nevoie de adevăr pentru a-și croi eficient calea prin hățișul de pericole și șanse pe care îl traversează fără excepție de-a lungul vieții."

aproape de carte

Harry G. FRANKFURT

Adevărul despre adevăr

(fragment)

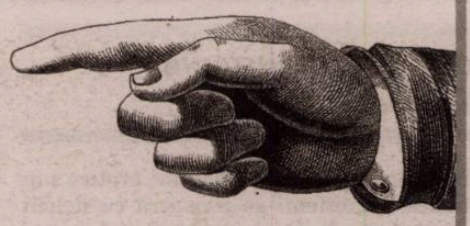

Trăim vremuri în care, oricît ar suna de straniu, multe persoane, altfel cît se poate de cultivate, consideră adevărul nedemn de respect. Numeroși sceptici și cinici deloc tulburați de importanța adevărului (sau, strîns legat de el, de însemnătatea respectării restricțiilor de mult stabilite în legătură cu plagiatul) au început să răsară printre autorii de bestseller-uri și în rîndul celor laureați cu diverse premii, al jurnaliștilor de la cele mai mari ziare, dar și printre istorici respectați pînă acum, biografi, memorialiști, teoreticieni ai literaturii, romancieri – și pînă și printre filozofi de la care, mai mult decît de la alții, ar fi fost în mod normal de așteptat să fie mai responsabili. Acești adversari neobrăzați ai bunului-simț – membri ai unui anume subgrup emblematic de-al lor și-au luat numele de „postmoderniști" – tăgăduiesc în stil sfidător și îngîmfat că adevărul ar avea orice realitate obiectivă autentică.

Prin urmare, merg mai departe și contestă că adevărul merită obligatoriu considerație sau respect. Ajung chiar să respingă vehement o prezumție care nu este doar fundamentală pentru orice cercetare sau gîndire responsabilă, ci ar părea și total inofensivă, superficial privind: presupunerea că „așa cum arată faptele" ar fi o noțiune utilă sau, cel puțin, o noțiune cu înțeles. Cît despre considerația și respectul care în mod obișnuit credem că li se cuvin faptului concret și adevărului, părerea postmoderniștilor este că, pînă la urmă, acordarea unor asemenea merite rămîne la libera alegere. După cum insistă ei, totul depinde de cum privești lucrurile.

Inutil să o spunem, ni se întîmplă tuturor foarte des să identificăm, principial și cu încredere, anumite afirmații ca fiind adevărate, iar altele, false. Gînditorii postmoderniști nu se lasă însă deloc intimidați de faptul incontestabil că această practică este acceptată în tot locul. Oarecum și mai surprinzător, nu se lasă descumpăniți nici măcar de efectele și consecințele ei adesea valoroase. Motivul acestei îndărătnicii neclintite este că, potrivit liniei gîndirii postmoderniștilor, deosebirile pe care le facem noi între ce este adevărat și fals sînt în ultimă instanță ghidate de nimic mai indiscutabil obiectiv și mai convingător autorizat decît de propriile noastre puncte de vedere individuale. Sau, într-o altă variantă a doctrinei, nu perspectivele personale sînt cele care preiau comanda, ci constrîngerile care ne sînt *impuse*, tuturor, fie de cerințele stringente, economice și politice, fie de obiceiurile și tradițiile cu mare forță de motivare din societate.

În esență, punctul de sprijin pe care se bizuie postmoderniștii este doar acesta: ceea ce o persoană *consideră* ca fiind un adevăr este fie pur și simplu determinat funcție de punctul ei de vedere, fie de ceea ce este *obligată să considere* adevărat din cauza diverselor presiuni sociale complexe și inevitabile.

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

„Zona gri“ a istoriei

● **Primo Levi, *Mai este oare acesta om?*, Editura ART, București, 2018, 246 de pagini.**

Într-unul dintre consistentele sale eseuri din *The New York Review of Books,* istoricul Tony Judt nota că Primo Levi este un martor deosebit, unic, al Holocaustului, „poate chiar cel mai important“. Și argumenta: Primo Levi și-a scris memoriile într-un registru diferit de oricare dintre registrele folosite de alți supraviețuitori ai lagărelor de exterminare naziste. Tadeusz Borowski, scrie Judt, este cinic și deznădăjduit, Jean Amery e furios și vindicativ, Elie Wiesel – spiritual și meditativ, Jorge Semprun – cînd analitic, cînd literar. Pe cînd relatarea lui Primo Levi este „complexă“. Adică este și sensibilă, și sobră. „Mai rece decît celelalte memorii“, dar pe alocuri „se poate aprinde brusc din pricina energiei furiei reprimate“.

O altă diferențiere între Levi și ceilalți martori este plasată de Judt la nivelul problemei semnificației Holocaustului. Ca alți supraviețuitori, și Levi a fost măcinat de întrebarea „De ce eu?“, de ce el a scăpat, iar ceilalți nu. Vina autoindusă care rezultă din această întrebare este întîlnită des în rîndul celor ce și-au pierdut familiile în Holocaust. Dar Levi nu sfîrșește prin a se crede „ales“ pentru a mărturisi ulterior despre experiența sa. Și nici nu atașează Holocaustului un sens pedagogic transcendent. Pe de altă parte, remarcă Judt, asta nu înseamnă că din experiența lagărului nu poți extrage nimic. „Nici o experiență umană nu e lipsită de semnificație sau nedemnă de a fi analizată“, spunea Primo Levi. Iar valorificarea experienței umane, fie ea și extremă, e de uz practic, istoric, făcută în scopul concret al evitării repetării.

Cînd își pune problema responsabilității, Levi ajunge la așa-numita „zonă gri“ a naturii umane. Această „zonă“ e răspunzătoare de micile și desele ambivalențe ale naturii umane, de micile și desele, poate chiar insesizabilele compromisuri. Toate se pot cumula, în anumite circumstanțe, în abdicări morale de proporții. Și astfel Holocaustul este simultan și evitabil, și posibil. În acest punct, este interesantă paralela cu concluzia la care, de pe un alt versant, a ajuns și Vasili Grossman încercînd să explice represiunea stalinistă. Și Grossman a vorbit de amestecul de bine și rău din om, de o „zona gri“ în care binele nu poate fi desprins de rău.

Am văzut că Judt încerca o clasificare și o structurare a literaturii memorialistice a Holocaustului. Pentru că tot l-am menționat pe Grossman, care medita simetric cu Levi, de dincolo de Cortina de Fier, asupra celeilalte catastrofe totalitare a secolului XX european – comunismul stalinist –, e de spus că la prima vedere aceleași tipologii memorialistice pot fi întîlnite și în literatura Gulagului. Și în cazul memoriilor din Gulag sînt mărturii de mare impact; dacă ar fi să-i menționez doar pe Alexandr Soljenițîn, Evghenia Ginzburg sau Varlam Shalamov. Dar deși există lucrări despre literatura experimentului concentraționar al Gulagului, cum ar fi cele ale criticului literar Leona Toker, o sinteză asupra celor două tipologii memorialistice, cu evidențierea a ceea ce mi-ar părea interesant, și anume diferențierile dintre cele două reflectări, se pare că este încă așteptată. De ce aș fi sigur că există diferențe? Iată un argument circumstanțial: memorialistica de tip Gulag a fost scrisă cu conștiința sertarului, știind că nu poate ajunge publică prea curînd. Cealaltă, literatura memorialistică a Holocaustului, a avut parte de toate privilegiile și neajunsurile luminei zilei. Este cunoscută neîncrederea și lentoarea cu care au fost întîmpinate memoriile lui Primo Levi, într-o vreme în care oamenii încercau să uite războiul și nu mai suportau rememorarea ororilor recente, chiar dacă acestea erau nemaiauzite, gigantice.

Desigur, la o astfel de sinteză a memoriei experienței carcerale „unificate“ poate contribui și literatura română. Pentru zona Holocaustului pot fi trecute fără îndoială memoriile lui Elie Wiesel sau chiar jurnalul Evei Heyman, numită și „Anne Frank de Oradea“, o copilă de 13 ani care a consemnat ororile din ghetoul din oraș. Dar, din păcate, la fel de bogată e și literatura română concentrațională comunistă. Aici orice listă ar fi incompletă, dar cu toate acestea i-aș menționa pe cîțiva autori care deja au candidaturi serioase la canon: Ion Ioanid, Florin Pavlovici, Nicolae Steinhardt, Lena Constante. Lor li s-ar putea adăuga și mărturiile cuprinse în cărțile de dialoguri, cum ar fi cele cu Elisabeta Rizea sau Corneliu Coposu, sau contribuțiile mai exotice, cum ar fi volumul lui Nikolai Sablin, care a relatat din România și în rusește despre experiența Gulagului. De menționat este că memorialistica și literatura închisorilor comuniste din România are deja un teoretician prin Ruxandra Cesereanu și volumul ei din 2005.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

PRIMĂVERII
de luni până joi, ora 21:00

TVR 2

PUBLICITATE

Filarmonica George Enescu
Presenting Sponsor: ALPHA BANK
CONCERTELE CENTENARULUI LA ATENEU
„TITANI AI MUZICII SECOLULUI XX"
Solist:
Mischa Maisky
Dirijor:
Christian Badea
Orchestra Filarmonicii „George Enescu"
Program:
George Enescu - *Rapsodia nr. 2, în re major, op. 11*
Igor Stravinski - *Pasărea de foc*
Antonin Dvořák - *Concertul în si minor pentru violoncel și orchestră, op. 104*
8 - 9 noiembrie 2018
ATENEUL ROMÂN, ora 19:00
Sala Mare

Parteneri principali: INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN, RFEM
Eveniment recomandat de: europa FM, Radio România
Parteneri media: adevărul, Historia, DILEMA, Radio Clasic, Observator Muzical

Victor MOROZOV

dilematograf

Un altfel de viitor

● ***Seule à mon mariage* / *Singură la nunta mea* (Belgia-Franța-România, 2018), de Marta Bergman.**

Schimbarea de direcție a cinema-ului românesc recent ar trebui semnalată mai cu aplomb. Numai anul acesta au intrat în săli patru debuturi care traduc o dorință de înnoire – o înnoire tematică, printr-o preocupare tot mai constantă față de marginali și de minoritățile de orice fel (sexuale, etnice etc.), care astfel iau locul crizelor *middle class*-ului de la oraș cu care ne obișnuise Noul Val; dar și o înnoire formală, căci acești regizori nou-intrați în arenă practică un cinema mult mai direct, mai atașat de emoție, care poate fi gustat și în lipsa vreunui antrenament cinefil asiduu.

Debuturile despre care vorbeam sînt *Soldați. Poveste din Ferentari*, al Ivanei Mladenovic, care a „dinamitat" (pentru a-l parafraza pe Andrei Gorzo) ecranele de la noi cu relația homosexuală a unui rom, *Cîteva conversații despre o fată foarte înaltă*, poveste de dragoste lesbiană regizată artizanal de Bogdan Theodor Olteanu, *Lemonade*, debutul Ioanei Uricaru, despre o femeie hotărîtă să se stabilească în America și nevoită să experimenteze cotidianul înjositor al imigrantului; și, iată, *Singură la nunta mea*, care întreține o intimă legătură cu toate aceste încercări de valorizare a unor categorii sociale de obicei invizibile.

Prima parte a debutului Martei Bergman se desfășoară într-un sat românesc cu ulițe înzăpezite. Pamela (jucată de Alina Șerban) e o mamă tînără care trăiește într-o cocioabă alături de bunica și de fiica ei. Pamela își duce viața în precaritate, dar filmul evită să cadă în *poverty porn*, căci destul de repede acțiunea se ridică de la sol: tot căutînd un soț care să-i ofere ceva mai bun, Pamela dă peste un belgian dornic să o ia sub aripa lui, astfel că pleacă la Liège. Faptul că filmul nu pierde vremea cu prea multă expozițiune e un atu: din cîteva tușe, Bergman reușește să-i contureze Pamelei un portret energic, de tînără mereu în mișcare, și în același timp să-i prezinte mult mai oblic motivațiile adînci: ce planuri are cu belgianul? Intențiile sale sînt serioase sau doar o toană trecătoare aruncată pe un site de matrimoniale?

E limpede că *Singură la nunta mea* își propune o privire generoasă, chiar empatică asupra comunității rome, dar personajele sale nu sînt idealizate, nici prezentate ca victime neputincioase ale unei societăți rasiste. Dimpotrivă, există cîteva scene în care romii sînt surprinși cu obiectivitate, ba cîntînd cîntece lăutărești și profitînd de ocazie pentru vreo bișniță, ba chinuindu-se cu fiare vechi în curtea unui adăpost insalubru din Belgia. Toate aceste momente accentuează o senzație vag-documentară, care se explică prin formația inițială a Martei Bergman, la origine documentaristă. Tot grație observației atente a comunității se datorează, probabil, și personalitatea foarte ofertantă a Pamelei (la care trebuie adăugat și jocul fără cusur al Alinei Șerban, deja excelentă în *Scris/Nescris* al lui Adrian Sitaru): e ceva în acest personaj care îi dă un aer candid, încă inocent, ca și cum ar avea pe dinăuntru o flacără imposibil de stins.

Dar probleme există în viața Pamelei, în ciuda caracterului său *fresh*, cu puternice nuanțe de emancipare feministă. Datele care, a priori, ar trebui să asigure succesul unei căsnicii mixte româno-belgiene lipsesc, iar faptul că Pamela abia de știe cîteva vorbe în franceză e doar bariera cea mai vizibilă – și cea mai ușor de demontat. Femeia și-a lăsat fetița acasă și a pătruns într-un mediu complet străin, alături de un bărbat de vîrsta a doua care aparține unei alte pături sociale (are familie bună, un job stabil). În aceste condiții, filmul are intuiția deplasării accentului de pe o educație (sentimentală și materială) absolut previzibilă – căci Pamela nu știe nici ce e acela *bluetooth* – pe senzația mult mai greu palpabilă de a nu fi din partea locului.

E remarcabil că *Singură la nunta mea* se lansează la o săptămînă după *Lemonade*, căci aceste filme dialoghează mult mai profund decît prin simplul fapt că ambele sînt debuturi ale unor regizoare, deci comportă o viziune subtil-feministă. Într-un fel sau altul, ambele vorbesc despre drama imigrantului; spre deosebire însă de protagonista-asistentă medicală din *Lemonade*, pentru Pamela lucrurile se petrec cu un etaj mai jos, în lumea celor cărora li s-a refuzat accesul la educație. Tocmai acest lucru îi garantează Pamelei o puritate a trăirilor – iar cele mai emoționante scene o arată descoperind că se poate trăi și altfel; că, așa cum îi spune belgianul Bruno (jucat de Tom Vermeir), femeia nu e o marfă care trebuie să se ofere din prima, nici o victimă garantată, nevoită să îndure bătăi regulate din partea bărbatului.

Merită subliniată și ideea că filmul captează cu acuratețe *feeling*-ul belgiano-francez al politeții circumspecte, față de care firea debordantă a Pamelei pare un foc de artificii. Din acest punct de vedere, Bergman demonstrează că știe bine cu mingea și pe terenul primitiv al satului românesc, și pe acela cenușiu al orașului industrial din Occident. Și nu cred că e hazardat de văzut în *Singură la nunta mea* un partener nu mai puțin exotic al lui *Girl*, senzația belgiană a anului, un film despre un adolescent transsexual regizat cu maximă delicatețe de către Lukas Dhont. Debutul lui Bergman sugerează că o coerență estetică și tematică a devenit greu de menținut în filmul românesc. Nici nu știu dacă așa ceva e de dorit; pînă la urmă, diversitatea de opțiuni poate fi semnul maturizării definitive a cinema-ului nostru, o etapă în care filme exigente și filme prietenoase cu publicul să coexiste fără probleme.

Singură la nunta mea va intra în cinematografele românești din 2 noiembrie.

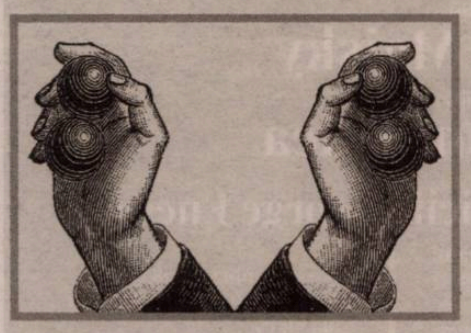

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Asimilări

● **Mammal Hands, *Shadow Work*, Gondwana Records, 2017.**

Mammal Hands sînt un grup britanic foarte tînăr, călcînd pe urmele genului de jazz introdus la noi de GoGo Penguin și alte grupuri în jurul cărora își clădește identitatea tînărul festival de jazz de la Smida. E o nouă generație de trupe melo-rock-jazz de factură populistă, cu sound accesibil și concerte energizante, care au urcat recent treapta din clubu-rile underground britanice pe scenele de jazz mari precum cea de la Montreux. E o generație care în alte genuri e întîmpinată cu etichete ca *indie* (cînd e îi este îmbrățișată autonomia îndrăzneață) ori hipsteri (cînd îi este mustrată superficialitatea ori ireverența), dar care încet-încet definește formele și șabloanele unui jazz modern tot mai preocupat de hibridizare. Gondwana Records, casa de discuri care îi găzduiește, îi mai are în portofoliu pe pomeniții GoGo Penguin și pe Portico Quartet, oferind așadar o alternativă ireverentă instituțiilor care au scris istoria jazz-ului european – ECM și ACT. Pînă una-alta, rămîne totuși o casă de discuri de relevanță regională, găzduind cu precădere artiști britanici din arealul Manchester, care s-au format într-un context muzical comun și pestriț – la intersecția dintre pop, rock, electro-jazz, trip-hop și *world music*, cu o atitudine de *start-up* muzical.

Grupul Mammal Hands este proiectul fraților Jordan Smart (saxofon) și Nick Smart (pian), ale căror planuri inițiale fuseseră legate strict de muzica electronică. Cei de la GoGo Penguin au avut un rol decisiv în a le îndrepta interesul spre scena neo-jazz britanică – diferită în unele aspecte esențiale de nu-jazz-ul scandinav care i-a precedat cu o generație, însă împrumutînd de acolo unele idei privind îmbinarea pianului melodic cu texturile electro. Celor doi frați li s-a alăturat percuționistul Jesse Berrett, aducînd cu el două noutăți-cheie în sound-ul grupului: percuția exotică indiană de tabla regîndită pentru scena de clubbing din Manchester și unele idei inspirate de ritmica electro-minimalistă a lui Steve Reich.

Indecișii între a se axa pe unul sau pe celălalt dintre cele două ingrediente, Mammal Hands au ales să asimileze cît de mult se poate din aceste direcții. Rezultatul seamănă destul de mult cu Portico Quartet – celălalt grup menționat aici care a importat o notă de exotism cu ajutorul unui instrument de percuție atipic cum e hangul. Pe albumele recente, însă, drumurile celor două grupuri dau semne că se separă – cel mai recent material Portico arăta tendințe de electrificare ambientală, pe cînd materialul de față scoate puternic în față saxofonul și percuția, cu minore cosmetizări electro. Cîteva instrumente (invitate) cu coarde întăresc natura analogică a sound-ului, prezentînd un grup mai organic și mai puțin dependent de electricitate, chiar cu ușoare influențe folclorice irlandeze (vezi „A Solitary Bee"). Structuri repetitive cu miză hipnotică, inspirate de Reich, se pot auzi pe „Transfixed", adăugînd treptat straturi percusive și folosindu-se de toate talentele pe care le are grupul la îndemînă. Saxofonul rămîne însă instrumentul cel mai sexy și proeminent al trio-ului, conducînd cu melodii calde și fredonabile ce se asociază fără efort cu restul ingredientelor, inclusiv cu o ritmică trip-hop pe hit-ul albumului, „Boreal Forest".

Albumul se poziționează la intersecția între light-jazz și un prietenos prog-rock care coboară o treaptă mai jos sub nivelul de sofisticare a nu-jazz-ului scandinav pentru a cîștiga accesibilitate și a se strecura în inimile unui public tînăr care își dorește să asculte jazz fără a depune un efort major de acomodare cu paradigmele tradiționale ale genului.

***Mammal Hands** vor concerta pe 19 noiembrie în Control Club în cadrul seriei de concerte Jazz Nouveau.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

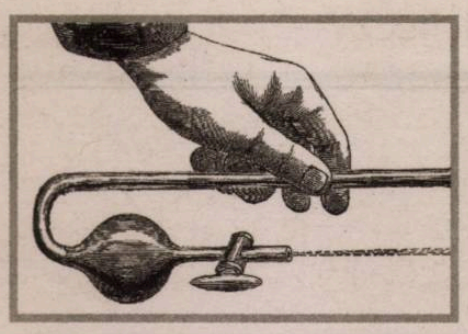

Oana STOICA

rosencrantz & co

Și lumea noastră a luat foc

● *Prima piesă a lui Cehov* de Ben Kidd și Bush Moukarzel. Regia: Ben Kidd, Bush Moukarzel. Cu: Liam Carney, Alexandra Conlon, Andrew Bennett, Tara Egan-Langley, Clara Simpson, Dylan Tighe. Decor: Andrew Clancy; efecte și design scenă: Grace O'Hara; costume: Saileóg O'Halloran; lumini: Stephen Dodd; sunet: Jimmy Eadie, Kevin Gleeson, coregrafie: Liv O'Donoghue. Dead Centre, Irlanda. Festivalul Național de Teatru, ediția a 28-a, 19-28 octombrie.

Ediția din acest an a Festivalului Național de Teatru a surprins plăcut prin selecția spectacolelor străine. Pare că s-a depășit perioada reconfirmării unor guru ai teatrului mondial și că interesul se îndreaptă către creatorii inovatori actuali. Desigur, invitații străini din acest an sînt și ei staruri și e bine că e așa pentru că, în afară de UNITER (organizatorul FNT), prea puțini operatori culturali din România și-ar permite să invite artiști ale căror producții presupun costuri mari și standarde tehnice ridicate. Însă dincolo de aspectul material, spectacolele străine din festival au reprezentat producții de vîrf ale unor creatori ce-și asumă riscuri artistice și se află în prim-planul înnoirii limbajelor și formatelor performative care resetează relația artistului cu arta și cu publicul deopotrivă, dar și perspectiva spectatorului asupra unui produs cultural. În aceeași ordine de idei, în aceste producții se recalibrează granițele dintre artă și viață, dintre diferite domenii (teatru și cinema) și instrumente (reprezentarea clasică și cea intermediată prin noile media). În ce mod utilizarea tehnologiei actuale în teatru modifică esteticile și modalitățile de receptare ale unui spectacol? În strînsă legătură cu această întrebare, producțiile străine prezentate – reprezentative, prin conținut și calitate, pentru schimbările din teatru, chiar dacă ele au fost create cu cîțiva ani în urmă – sînt deconstrucții de text, spectacol, convenții, tipare mentale și artistice, care forțează ieșirea din comoditate, răstoarnă așteptările și ajustează grila de percepție și evaluare a spectatorului. Se schimbă perspectiva, instrumentele, esteticile, dar arta – și odată cu ea, și viața – rămîne, în esență, parafrazîndu-l pe Cehov, extraordinar de frumoasă.

Și dacă tot am ajuns la Cehov, un spectacol care a aruncat, atît metaforic, cît și la propriu, teatrul în aer a venit din Irlanda. Dead Centre este o companie independentă creată de regizorii Ben Kidd și Bush Moukarzel, cunoscută deja – deși a fost înființată abia în 2012 – pentru perspective performative revigorante, care zgîlțîie anchiloza bătrînei arte a teatrului. La București, Dead Center a venit cu spectacolul *Prima piesă a lui Cehov,* care pornește de la textul cehovian cunoscut ca *Piesa fără titlu* sau *Platonov,* dezvoltat ulterior într-un scenariu autonom. Kidd și Moukarzel construiesc o succesiune de deconstrucții – zic „construiesc" pentru că este vorba despre o arhitectură de premise care produc o concluzie – ce se transformă, în final, într-un rug pe care ard toate convențiile. Tratarea și receptarea unui text cehovian, funcțiile dramaturgiei și modelele de scriitură, convențiile de spectacol, limitele între artă și viață, între spațiul de joc și scaunul de spectator, contextul și recontextualizarea, toate sînt dinamitate și reconfigurate, cu maximă seriozitate și relaxare depotrivă.

De aici încolo, lucrurile se prăbușesc abrupt.

Spectacolul începe cu regizorul Bush Moukarzel care „simte nevoia" să-l explice pe Cehov în această piesă „de nemontat", dar și propria producție, și o face nu doar „înainte" de spectacol (de fapt, acesta este primul act), printr-un discurs intenționat stîngaci, ci și în timpul spectacolului, prin intermediul căștilor pe care le poartă spectatorii. De aici încolo, lucrurile se prăbușesc abrupt („piesa asta este o mizerie", zice regizorul, așa că face mizerie, la propriu și la figurat): după ce este setată o mizanscenă clasică – fațada unei case, o masă lungă în grădină și costume Belle Époque –, „deranjată" de comentariile din ce în ce mai personale ale regizorului, textul și spectacolul sînt distruse sau abandonate de-a dreptul (apar și alte simboluri cehoviene precum un pescăruș împușcat), personajele ies din costume și rămîn în pielea proprie (devin nimeni și oricine în același timp, căci „nu prea m-am simțit eu însumi", zice regizorul, „de fapt, niciodată"). Iar Platonov, care trebuie să își facă apariția la un moment dat, este ales din public, un spectator (nu contează sexul) care primește indicații prin căști. În același timp, sunetul din căștile celorlalți spectatori este cel pe care îl aude „Platonov", dar fără indicații. Astfel, toți devenim Platonov. Procedeul apărea și la britanicii Gob Squad, despre al căror spectacol, *Gob Squad's Kitchen,* scriam în primăvară și în care toți performerii erau înlocuiți, pînă la finalul show-ului, de spectatori care performează în numele lor, ștergîndu-se astfel granițele dintre artă și viață. Și aici, Platonov poate fi oricine, este reprezentativ pentru un „noi" general și se confruntă, în textul lui Cehov, în spectacolul celor de la Dead Centre și în viața reală, cu aceleași probleme: dragoste, suferință, depsresie, moarte, „proprietate" (ironica subliniere a regizorului Bush Moukarzel în comentarii) și plictiseală. Căci Dead Centre nu dizolvă convențiile, structurile și perspectivele haotic și de dragul de a epata, doar pentru a distruge construcții valide (apropo, decorul este dărîmat, la propriu, de o bilă pentru demolări, ceea ce funcționează ca un semnal pentru *deus ex machina,* adică apariția spectatorului în rolul lui Platonov). Nu, totul este logic în acest spectacol, căci în monologul tot mai plîngăcios și furios al regizorului, auzit în căști, și în dialogurile și acțiunile tot mai personale ale actorilor, de la comandat mîncare chinezească la arătat cicatricea, reală sau nu, a unei operații de cancer la sîn, se regăsesc temele lui Cehov, enunțate mai sus: aceeași dragoste, suferință, depresie etc. Se produce, de fapt, validarea lui Cehov prin reînsurubarea textelor/temelor sale în teatrul contemporan și în viața cotidiană. Sigur, la final, cel care se sinucide este regizorul (asta poate însemna multe, de la „moartea" autorului în artă la opera care își consumă creatorul). Distrugerea este totală, iar singurul care supraviețuiește este Platonov. Nimeni. Oricine. Spectatorul.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihai BUZEA

„Țiganii“

Și a venit iarna. Mă refer, desigur, la iarna dintre anii 1984 și 1985: mai întîi „s-a tăiat“ curentul, apoi gazul metan, apoi apa caldă, apoi apa rece, iar în final serviciul de salubritate. Cartierul s-a cufundat în beznă, frig și duhoare. Mă refer, desigur, la cartierul Berceni din București, că doar acolo locuiam.

Nu locuiam în tot cartierul, ci într-un mic cvartal de cîteva blocuri, la atît se reducea lumea mea: D23, A10, A19, A9, D8, A17, D7, D6 și D5 (eu stăteam în D23, nu că asta ar avea vreo importanță). Dincolo de A10 se afla o stradă pe care trecea un troleibuz (Izvorul Rece cred că se numea), peste stradă se-ntindea un maidan triunghiular, iar dincolo de maidan era Drumul Găzarului. Frontiera. Cortina de Fier. Perdeaua de Bambus. Pentru că la nord de Drumul Găzarului nu erau blocuri, deci de acolo începea Tărîmul Interzis, Teritoriile Primilor Oameni: cartierul de căsuțe. Pentru noi, copiii, nu exista nici cea mai mică umbră de îndoială: dincoace de Drumul Găzarului eram noi, civilizații, bloculenii, cei cu străzi asfaltate, iar dincolo de Drumul Găzarului erau ei, sălbaticii, cei care jucau fotbal pe străzile lor pavate cu bolovani de rîu. Și pentru că toate trebuiau să poarte un nume, le-am spus, civilizat, „țiganii“. Drumul Găzarului a devenit „Drumul Găozarului“, iar maidanul a devenit „cîmpul“. Cam asta era situația frontului atunci cînd a venit iarna.

Front? Da, front. Ostilitatea era totală și asumată de ambele tabere, fără nuanțe: ei o încasau cînd (dacă!) veneau „la blocuri“, noi o încasam încă și mai rău cînd ne aventuram „la țigani“ (sau „la case“, cum spuneau, pudic, părinții). Noi o încasam mai rău pentru simplul fapt c-o încasam mai des, fiindcă „la ei“ erau o grămadă de tentații, în primul rînd pomii fructiferi de prin curți, dar mai ales atracția interzisului; interzisul ăsta începea odată cu căderea serii. Ziua (și mai ales dimineața) era un fel de armistițiu, părinții trimițîndu-ne acolo pentru tot felul de mici cumpărături (ilegale, desigur) de la mămăile de prin curți: ouă, borș, vin „fără chimicale“, legume etc. Serile de vară erau dedicate *Totalerkrieg*-ului: cînd ne cafteam între noi, mergeam pe „cîmp“ ca să dăm cu pietre în cîinii de pe străzile „țiganilor“ (ne era frică să trecem frontiera), ei se adunau fulgerător ca să ne răspundă cu asupra de măsură, pietrele zburau vesele peste Drumul Găzarului, spre bucuria șoferilor care se nimereau pe-acolo (așa m-am ales eu c-un ochi mai sărman ca celălalt. Și c-o bătaie de la taică-meu).

Trebuie spus că locuitorii căsuțelor nu erau cîtuși de puțin „țigani“, ci vechi bucureșteni, *enfin,* vechi localnici al acelei părți de oraș (care nu prea fusese oraș pînă să vină comunismul peste ei); mica lor lume, cuprinsă aproximativ între Drumul Găzarului, Șoseaua Giurgiului, Șoseaua Olteniței și Bulevardul Constantin Brâncoveanu scăpase ca prin minune de buldozere, iar ei încercau să-și ducă mai departe modul de viață, de „mahala mărginașă“. Sigur că erau și cîteva familii roma (mai vizibile datorită stilului lor de a „locui“ strada, cel puțin vara), dar nu dădeau tonul, nici n-ar fi avut cum, fiind prea puține. Dar ostilitatea „lor“ față de „noi“ era comună și cumva de la sine înțeleasă, din moment ce „noi“ eram *vinituri* aduse de comuniști pe pămînturile lor, rase cu buldozerele pe sute de hectare. Ce puteau să facă? Să ne adopte? Să ne ia acasă?

c. L. Munteanu

Ne-au luat, pînă la urmă. În iarna aceea, cînd nimic n-a mai funcționat la blocuri, oamenii au căzut imediat din „civilizație“: nu se mai puteau încălzi, nu se mai puteau spăla, nu mai puteau găti, nu mai aveau unde-și face nevoile, nu mai aveau unde arunca gunoiul. La cișmelele de pe străzile „țiganilor“ au apărut cozile imense ale celor de la blocuri, toată zăpada a fost strînsă în căzile de baie, pentru a fi folosită ulterior, ca apă, la veceuri, centrul de butelii de la „țigani“ a fost luat cu asalt, dar degeaba, așa că buteliile „lor“ au devenit o marfă extrem de solicitată, dar „ei“ nu erau nebuni să le vîndă, așa că gospodinele de la blocuri s-au dus mai întîi „la case“ pentru a găti, apoi s-au mutat de tot. Cel puțin pentru mamele cu copii mici, acea iarnă a fost prăpăd, n-ar fi putut să-și țină copiii în viață în Peșterile Înghețate (asta deveniseră apartamentele); au plătit, s-au îndatorat, au promis marea cu sarea, dar și-au salvat pruncii locuind „în gazdă“ peste Drumul Găzarului, la căsuțele modeste, încălzite cu lemne, dar care supraviețuiau bine-mersi în timp ce „noi“ muream. Nespălați, înfometați, în întuneric, cu aleile dintre blocuri infestate de gunoaie și dejecții. Ale noastre.

Cu cinci lucruri am rămas pentru totdeauna în minte din nenorocirea acelei ierni.

c. L. Munteanu

Am încercat să aflu de la istoricii specializați în comunismul românesc ce anume s-a întîmplat în acea iarnă anume, cum de prăpădul a lovit atît de tare, cum de statul a fost total incapabil să asigure aceste servicii de bază. N-am reușit. Au urmat și alte ierni grele, dar oamenii erau de-acum pregătiți, construiseră sobe de teracotă în apartamente, aveau butelii de aragaz, aveau baterii de tractor pentru iluminat etc. Atunci, însă, nimeni nu fusese pregătit pentru amploarea acelui prim dezastru. Și dacă așa a fost în București, cum au trecut iarna '84-'85 cei din orfelinate, din căminele studențești, din cazărmi, din spitalele de boli cronice, din internate? Din căminele de nefamiliști? Din cîte alte locuri încă mai bătute de soartă decît blocurile (categoria întîi!) clasei muncitoare?!

Odată cu primăvara s-au întors și bloculenii în apartamente, știind de-acum că pe stat nu se poate conta la vreme de restriște. Munții de gunoaie rămași de peste iarnă n-au fost luați de nimeni timp de vreo doi ani (deci pînă spre toamna lui 1987), cînd am văzut prima și singura inițiativă a cetățenilor: au pus mînă de la mînă și-au închiriat un tractor cu o remorcă. De șase ori a venit acel tractor, două duminici consecutive, pînă cînd munții de gunoi au fost încărcați și duși, iar de sub ei au reapărut ghenele. Îmi amintesc și mărețul război de distrugere a coloniilor de șobolani care prosperaseră acolo, sub munții de gunoi (noi, copiii, am fost foarte de folos la acel șobolanocid, toate instinctele noastre ucigașe s-au putut desfășura nestingherite, cu voia și binecuvîntarea părinților).

Cu cinci lucruri am rămas pentru totdeauna în minte din nenorocirea acelei ierni. Unu, că orașele sînt organisme delicate, care cedează foarte repede în fața dezastrelor în comparație cu satele, infinit mai reziliente (la mine la țară, acea iarnă nici nu s-a simțit, n-a fost păstrată în memoria nimănui). Doi, că oamenii nepreveniți sînt foarte ușor de îngenuncheat, structurile lor sociale se spulberă fulgerător în fața chestiunilor de supraviețuire (taică-meu a încuiat pur și simplu apartamentul și ne-a mutat pe toți la taică-său, undeva pe Șoseaua Sălaj, în căsuța care a fost demolată abia în toamna lui 1986 – ăsta da, noroc!), fiecare încearcă să-și scape pielea lui, nu pe a vecinului sau pe a prietenului. Trei, că istoricii comunismului mai au încă foarte mult de muncă pînă să poată da toate răspunsurile, sau mai exact pînă să dea răspuns la întrebările fiecărui „martor“ (și regretnicii tot martori sînt, despre ei în alt text). Patru, că niciodată nu există ultimul cuvînt: pe vremea mea, noi (bloculenii) eram „civilizații“, iar cei de la case erau „țiganii“, numai c-am trecut recent prin cartier și-am constatat că-n locul căsuțelor modeste de atunci e acum un cartier de vile, nu toate foarte elegante, dar în orice caz raportul s-a inversat, civilizații stau acum „la casă“ și primitivii la bloc (blocurile sînt tot alea, iar eu tot bloculean am rămas, chestia cu „primitivii“ e menită să provoace zîmbete, nu înjurături). Dar, cinci, și cel mai important: tot adunînd material pentru text, am stat de vorbă cu cîțiva dintre foștii copii de prin vecini (de cîți am putut să dau, foarte puțini), ei au mai completat tabloul de mai sus și mi-au sugerat să vorbesc și cu Cristache, zis „Cristaș“, care pe vremea aia era inamic jurat, stătea dincolo de Drumul Găzarului. Am dat de el, a fost surprins să afle că noi le spuneam „țigani“ (habar n-avusese), iar eu am aflat cum ne numeau ei pe noi: „moldovenii“.

***Mihai Buzea** este jurnalist la* Cațavencii.

„Nu există o carte bine făcută care să fie tipărită prost“

– interviu cu Dinu DUMBRĂVICIAN –

Este profesor de design al Universității Naționale de Arte și unul dintre oamenii cei mai pasionați de grafica și ilustrația de carte. Dacă vorbim astăzi despre a șasea ediție a concursului Cele mai frumoase cărți din România, dedicat designului de carte, dimensiunii artistice a cărții văzute ca obiect, i se datorează în mare măsură și lui ***Dinu Dumbrăvician****. Am vorbit cu el despre cum arată cărțile românești, ce s-a schimbat și care au rămas slăbiciunile pieții noastre editoriale în materie de concept grafic.*

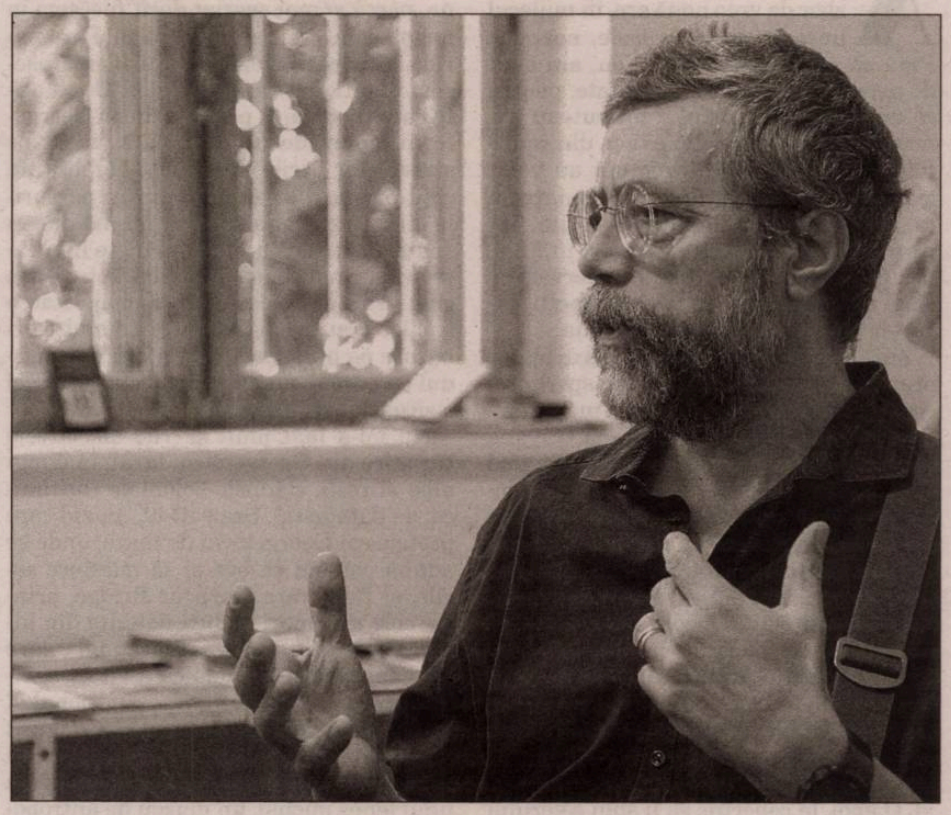

Se vorbește mai mult și mai susținut despre cum arată cărțile, iar acest efort se vede la noi, în ultimii ani. Ține asta de o maturizare a unei piețe editoriale?

Poate se vorbește mult, dar nu se face prea mult. Majoritatea editurilor – vorbesc îndeosebi de cele mari și mijlocii, care pot să investească în calitate – au ajuns la un nivel mai mult sau mai puțin decent de prezentare și s-au oprit acolo, considerînd că se află, cam toate, în posesia Sfîntului Graal al designului de carte. Și pentru că se află în posesia lui, nici nu mai consideră necesar să se înjosească participînd la astfel de concursuri „exclusiviste“ al căror rezultat, adeseori, nu face decît să le strice propria imagine de sine.

În rest, există acest grup, destul de mic, de fundamentaliști bibliofili, bibliofagi și bibliomaniaci deghizați în designeri, tipografi, ilustratori sau, pur și simplu, cititori avizați, împreună cu cîteva *„groupies“* care susțin, cu destulă ardoare, demersurile făcute pentru îmbunătățirea aspectului cărților.

Peisajul mai este înviorat, o dată pe an, de concursul Cele Mai Frumoase… împreună cu manifestările colaterale. Din fericire, organizatorii concursului, chiar dacă s-au mai schimbat, au fost și sînt foarte activi în promovarea concursului și în comunicare.

În București se mai produce ceva zgomot și cu ocazia Romanian Design Week sau a celor două tîrguri de carte. Și cam atît.

Într-adevăr, piața s-a mai maturizat, cărțile nu mai au coperte făcute din colaje de la Neckermann și interioarele nu mai sînt scoase cu negative făcute pe hîrtie de calc, există designeri/ilustratori/tipografi din ce în ce mai pricepuți, dar nu știu dacă termenul „maturizat“ e cel mai potrivit.

Ca să vedem despre ce fel maturizare vorbim, să nu uităm să laudăm editorii care n-au fost în stare să-și susțină propriul proiect, Gala Industriei de Carte. Iar în acest caz, n-a fost de vină nici guvernul, nici vreun minister, nimeni altcineva decît lipsa conștiinței de breaslă. Nu știu de ce editorii și asociațiile profesionale – pentru că, inexplicabil, au mai multe – nu își pun cîteva întrebări esențiale pentru viitorul lor. De exemplu, cum pot să îmbunătățească calitatea designului de carte, care devine tot mai decisivă în vînzarea unei cărți, fiind mai ales un factor hotărîtor în educația tinerilor cititori și în promovarea lecturii etc. – mă opresc aici, deoarece ar fi prea multe de spus.

Cum s-ar zice, îmbătrînim, dar nu ne maturizăm.

Ce mai înseamnă „frumos“ în materie de design de tipărituri?

De fapt, vorbim mai ales de carte. Cred că folosim termenul frumos în lipsă de altceva, poate mai potrivit. Și mai cred că frumos, în sensul designului, înseamnă găsirea formei celei mai potrivite, în sensul acordării multiplelor funcționalități subsumate funcționalității ultime a cărții tipărite. Pomenind de termenii folosiți pentru a desemna rezultatul unui astfel de concurs, aș dori să menționez că în Olanda concursul similar se numește *Best Verzorgde Boeken*. Sintagma s-ar traduce, cu destulă aproximație, drept Cărțile Făcute cu Cea Mai Multă Grijă. La acest lucru trebuie să ne gîndim cînd organizăm/participăm sau pur și simplu sprijinim un astfel de proiect.

Titlul unui astfel de concurs trebuie să ne ducă cu gîndul la „cărți făcute cu cap“, din toate punctele de vedere. Ar fi cuprinse aici toate părțile care compun o carte: formatul, hîrtia, legătoria, finisarea, litera folosită, absolut toate elementele care alcătuiesc o carte. Nu există o carte bine făcută care să fie tipărită prost sau pe hîrtie proastă (folosesc cuvîntul prost cu sensul strict de neadecvare, nu neapărat de lipsă de calitate). Să nu uităm și relația dintre text și concepția grafică, care trebuie să fie într-un echilibru perfect.

Orice text genial, ilustrație vizionară sau concept grafic iscusit, care este produs prost, în condiții necorespunzătoare, moare în chinuri, cu o ultimă privire sfîșietoare aruncată spre minunăția ce ar fi putut deveni, dacă nu și-ar fi băgat necuratul coada.

Concursul Cele mai frumoase cărți, ajuns la a șasea ediție, și-a propus să pună în valoare designul unor publicații. Ce s-a schimbat de la o ediție la alta? E mai mare oferta, e mai greu sau mai ușor să alegeți „reginele balului“?

Mi se pare evident că, de-a lungul anilor, atît implicarea, cît și concursul în sine au crescut.

Anul acesta au fost prezentate mai puține cărți decît la ediția precedentă, dar, din fericire, au fost multe cărți de calitate. Inevitabil, premiile s-au stabilit destul de greu.

De menționat că, pentru prima dată, de cînd există concursul, juriul a fost alcătuit, majoritar, din designeri de carte. De obicei proporția era inversată, majoritari fiind profesioniștii din domeniile conexe. Din punctul meu de vedere, schimbarea e binevenită. Socotesc că aceasta poate contribui, pe termen lung, la creșterea nivelului profesional al concursului.

Pe piața de carte, toată lumea se vaită. Editorii că nu vînd, autorii, traducătorii că nu sînt plătiți. Care e diferența dintre o carte care arată modest și una care arată spectaculos în cazul ăsta?

Cum să nu ne plîngem, cu toții? Dreptul la văicăreală e unul dintre drepturile democratice cîștigate. Împreună cu libertatea de a da mereu vina pe altcineva. O carte foarte bine făcută, să-i zicem frumoasă, nu arată neapărat spectaculos.

La marile edituri de pe alte meleaguri, cu mai mult soare editorial, găsim același titlu (vorbesc îndeosebi de titlurile din categoria monument sau superbesteller peren, în varii formate și forme. De buzunar, cartonate, în formă de bandă desenată, mare și cu foiță de aur etc etc. Și, vorbind de buzunar, să nu uităm că și buzunarele sînt de multe feluri, iar cartea/cărțile trebuie să li se adapteze și lor. Pînă la urmă, e limpede că pentru fiecare text putem avea o multitudine de expresii. Putem să-l rostim pe fugă, pe șoptite sau să-l declamăm ca pe un discurs semeț. Putem face o comparație cu spectacolul de teatru, în care textul piesei poate fi interpretat într-o infinitate de feluri.

Comparativ cu piețele occidentale, la ce nivel se află piața de carte de la noi în ceea ce privește creativitatea grafică a copertelor și a cărților?

E ca la fotbal. Mai dăm din piciorușe. Adică acum putem participa, și chiar o facem, mulțumită acestui concurs (CMAFC), la concursul care aduce împreună cele mai frumoase cărți din lume și ai cărui laureați pot fi admirați la Tîrgurile de la Leipzig și Frankfurt. Dacă treci pe acolo, nu ți se face rușine. Dar nici în finală nu prea ajungem. Am avut, acum cîțiva ani, în 2015 dacă-mi amintesc bine, o mențiune de onoare, meritată s-o pomenesc, primită pentru albumul *Cartea de vizită* realizat de Fabrik.

Ați cumpărat vreo carte în ciuda copertei? Dar vreuna exclusiv datorită copertei?

Răspunsul e da la ambele întrebări. Da, din păcate, este răspunsul la prima întrebare.

Un prieten mi-a zis că el cumpără cărțile pentru titlu, pentru autor, și că nu-l interesează, absolut deloc, în ce fel arată. Să ne înțelegem, *„you cannot not communicate“* e una din zicalele de bază ale profesioniștilor în design. Nu există comunicare denotativă fără comunicare conotativă. Orice urmă, semn, literă pe care o lăsăm în urma noastră are mai multe niveluri de citire. Citim mereu mai mult decît vedem. Așa funcționează oamenii. Adaugă, în permanență, mirosuri, arome și semnificații la orice.

Din ce e făcută cea mai simplă copertă? Dintr-un simplu text: autor, titlu, editură. Doar atît. Dar textul în sine este imagine și este și design. Fiecare literă. Felul în care e aleasă, așezată, potrivită. Această literă, pentru cei care se îndeletnicesc, sîrguincios, cu acest lucru, duce cu sine o întreagă poveste. Tipul Bodoni se numește Bodoni pentru că a existat un domn Giambattista Bodoni care l-a conceput, sau alți domni, Garamond, Frutiger, Gill și mulți, mulți alții, care au, fiecare, poveștile lor și reprezintă ceva, aduc ceva anume, special, fiecărui text. Folosirea unui tip de literă, a oricărui tip de literă, înseamnă viziune, imagine, presupune gîndire înainte, prefigurare. Există nenumărate coperte care sunt alcătuite doar din aceste lucruri, doar din text. Numai că, după cum vedeți, doar aceste cîteva litere reprezintă deja foarte mult și sînt un lucru relativ complex. Și n-ar fi rău ca fiecare dintre noi, nu doar designerii, să știm lucrurile acestea. Măcar un pic.

Am să fac o comparație, poate nu cea mai nimerită. Ascultăm o melodie, cîntată la un instrument. Doar că, într-un caz putem asculta un amator nepriceput, care nici nu știe, nici nu înțelege ce face acolo și doar urmărește, cît poate, o linie melodică. Sau, în situația ideală, vom prefera să audiem un interpret extraordinar, care își stăpînește atît instrumentul, cît și piesa, cu virtuozitate. În plus, cunoaște și multe alte lucruri care-l ajută să pună în context ceea ce cîntă.

Mai trebuie să recunosc că toleranța față de aspectul cărții ține și de gradul de înfometare al creierului. Odinioară, în vremurile lipsite de Amazon&co, atunci cînd să pui mîna pe un text anume era, adeseori, un demers aflat undeva între dificil și imposibil, gradul de îngăduință față de felul în care arăta obiectul dorit era mult mai mare.

Rezultatul acestei toleranțe inevitabile, acum, după ani de zile de gîzduit cărți pe rafturile bibliotecii, se vede. Uitați-vă cum arată cărțile tipărite acum 150 de ani, sau mai mult, și cele tipărite acum 40 de ani. Cred că orice alt comentariu e de prisos.

Da e răspunsul și la cea de-a doua întrebare.

Îmi place să cred că cineva pe care l-a dus capul să producă o carte spectaculoasă a avut destulă minte să facă o treabă bună, de la cap la coadă. A ales bine textul, l-a redactat cu grijă etc. etc.

De regulă așa se și întîmplă.

(versiunea completă pe dilemaveche.ro)

au consemnat Ana Maria SANDU
și Marius CHIVU

Luca ISTODOR

Turist în Guyana și Surinam

Am ajuns în Surinam după un zbor de vreo nouă ore, în mijlocul unei furtuni tropicale, noaptea. Pînă să ne dăm jos din avion, am avut de așteptat vreo oră și jumătate, pentru că angajații aeroportului nu puteau pune scara de coborîre din avion, din cauza fulgerelor. După încă vreo oră au venit și bagajele, și m-am urcat cu ele într-un taxi care m-a dus la adresa greșită. Tot prin ploaie, am reușit să ajung, în final, la apartamentul pe care îl rezervasem. Cam așa a început, cu ceva peripeții, excursia mea în Surinam și Guyana.

Ziua următoare am început să explorez orașul. Recunosc, eram puțin speriat și confuz și nu prea știam la ce să mă aștept. Informațiile despre Surinam și Guyana de pe Internet sînt puține și, de cele mai multe ori, te sperie atenționîndu-te despre boli și jafuri, mai degrabă decît să îți descrie locurile și ce să faci acolo. Am mers pe jos pînă în centru, pe străzile fără trotuare. Am observat cum treceau pe lîngă mine autobuzele mici, cu multe stickere pe ele, de multe ori cu femei dezbrăcate sau cîntăreți locali, însă nu am înțeles cum te poți urca în ele. Aveam să aflu, mai tîrziu, că atît în Surinam, cît și în Guyana, trebuie să oprești tu majoritatea autobuzelor pe stradă, ca pe un taxi, și apoi, la coborîre, să îi spui șoferului să oprească acolo unde ai nevoie. În final, am ajuns în centru, inclus în patrimoniul mondial UNESCO, plin de clădiri coloniale olandeze. Pentru mine, faptul că multe dintre clădiri nu sînt renovate și arată puțin părăginit le dă și mai mult farmec – pare că te-ai plimba printr-o Olandă puțin învechită.

În afară de a vedea casele coloniale, în Paramaribo merită să te plimbi în grădina cu palmieri, singurul parc public din oraș, și să intri în Fort Zeelandia, fortăreața olandeză din secolul al XVII-lea. Cu siguranță, merită făcute și excursii în afara orașului, prin rezervațiile naturale și fostele plantații. Eu am vizitat plantația Friederiksdorp, acolo unde, în ziua respectivă, eram chiar singurul turist. Neam plimbat cu barca prin fostele plantații de zahăr, acum inundate, am făcut o mică excursie pe rîu ca să vedem cîțiva delfini și am vizitat casele proprietarilor de altădată, care erau acum în curs de renovare, urmînd ca apoi să fie închiriate pentru turiști. Nu știu exact cine ar vrea să stea în locul unde stăteau foștii stăpîni de sclavi, mai ales dacă este turist european, dar ghidul mi-a spus că deja se arătaseră cîțiva doritori.

Am zburat spre Georgetown, Guyana, parcă și mai speriat decît fusesem în noaptea în care ajunsesem în Paramaribo, fiindcă inclusiv în Surinam fusesem atenționat că e periculos. După atîtea atenționări, în primele zile în Georgetown mi-era destul de frică să merg pe stradă. Iar fricile mi-au fost amplificate cînd paznicul de la unul dintre parcurile din centru mi-a spus să nu mă duc în spate, pentru că acolo erau niște hoți care ar fi urmat să mă jefuiască. Totuși, așa cum urma să se dovedească, majoritatea fricilor erau nejustificate și de multe ori bazate pe prejudecăți. În afară de episodul cu parcul, nu am mai trecut prin nici o situație „periculoasă".

Nu mi-a luat mult să văd obiectivele turistice din Georgetown: farul, în dungi albe și roșii, clădirile coloniale (britanice, de data asta), Seawall-ul, un zid care protejează Georgetown de mare, unde se adună oameni să bea și să mănînce serile, și Demerara Harbour Bridge, printre cele mai mari poduri flotante din lume. Pentru un turist „respectabil", care ține neapărat să spună că a văzut și cîteva muzee, există un muzeu național al Guyanei, un fel de mix de tot ce s-a putut găsi despre Guyana (istorie, geologie și istorie naturală – inclusiv reconstituirea unui leneș imens), un muzeu de antropologie, cu informații despre populațiile indigene, și un muzeu al istoriei populației africane din țară, cu cîteva obiecte vechi și cîteva panouri explicînd istoria sclaviei în țară.

Georgetown însă merită explorat nu pentru obiectivele turistice pe care le găsești pe Trip Advisor, ci pentru colțurile pe care le știu mai mult localnicii, despre care n-o să găsești mare lucru pe Internet. Poate că cel mai mult e de cercetat din punct de vedere culinar: mîncarea guyaneză e, practic, un amestec de mîncare indiană, creolă, chinezească și indigenă. Chiar dacă mi se părea stresant la început, fiind obișnuit cu supermarket-urile și restaurantele pe model occidental, am descoperit încet-încet piețele din Georgetown, unde se găsea mai orice. De la tonele de fructe și legume ale căror nume nu le știam (puțin jenat, mă duceam cîteodată la vînzători să îi întreb ce sînt diverse fructe și cum se mănîncă) la obiecte casnice, nuci de cocos tăiate în fața ta cu niște cuțite imense, din care bei apă de cocos, și mici magazine sau tarabe cu mîncare gătită.

© L. Istodor

Ce faci în Georgetown serile, dacă vrei să ieși în oraș?

Standul meu preferat cu mîncare se găsea puțin mai departe de centru, aproape de închisoarea Camp Street. Era un stand cu mîncare vegetariană, deschis numai serile, unde, într-o caserolă, ți se puneau orice legume voiai, împreună cu tăieței, *roti* indian sau *cook-up* (una dintre mîncărurile tradiționale guyaneze, pe bază de orez cu fasole). Fiindcă nu aveam idee ce sînt majoritatea legumelor, de obicei mă duceam acolo și îi rugam să îmi pună orice combinație vor ei, și mai tot timpul rezultatul era pe măsura așteptărilor. Printre mîncărurile mele preferate se mai numărau orezul cu coajă de cocos condimentată, tortul de *casava* și *plantains* (banane de gătit) prăjite, pe care le puteai găsi pe lîngă Seawall, serile.

Mîncarea guyaneză, combinația dintre atîtea tipuri de mîncăruri de diverse origini, reprezintă și cultura din Guyana și Surinam, unde oamenii se mîndresc cu cît de diverși sînt, din punct de vedere etnic. În Guyana, grupurile principale sînt guyanezii de origine indiană și cei de origine africană, la care se adaugă populații indigene, de origine portugheză și chineză. Pentru cercetarea mea, am vorbit cu mulți oameni despre ce înseamnă a fi guyanez pentru ei, și mulți mi-au răspuns că o mare parte din identitatea lor națională e mîndria față de diversitatea etnică și culturală, cu toate că rasismul, evident, există și în Guyana. Mai mult, mulți mi-au vorbit despre creola guyaneză, care îi diferențiază, prin accent și prin vocabular, de alte țări din Caraibe. Într-adevăr, inițial nu mi-a fost ușor să înțeleg ce îmi spun oamenii.

La fel ca în Surinam, cea mai multă lume spune că Guyana merită vizitată pentru excursiile în natură, pe diverse rîuri, la cascade sau în pădurea amazoniană, care acoperă mare parte din țară. De exemplu, excursia făcută de mine pe rîul Essequibo a inclus o vizită pe „Insula leneșilor", o insulă aproape pustie, unde puteai vedea diverse animale și plante – inclusiv, evident, leneși. Sigur, nu e nevoie să te duci în junglă ca să vezi că natura ocupă un spațiu important în Guyana: în apartamentul meu m-am întîlnit cu șopîrle (care au făcut și pui, la un moment dat), cu broaște, cu insecte și cu niște păsări al căror ciripit strident seamănă cu o alarmă de mașină.

În final, trebuie să vorbesc și despre distracții – ce faci în Georgetown serile, dacă vrei să ieși în oraș? În timpul săptămînii, te poți duce la cinema sau la teatru, deși opțiunile nu sînt neapărat variate. În week-end-uri, răspunsul evident e că te duci la petreceri. De obicei cu mult rom și bere, poți să petreci pe *dancehall* și *soca* (două genuri muzicale asemănătoare cu *reggae*-ul). Iarba e și ea destul de obișnuită la petreceri, mai ales că e și o parte importantă din religia și cultura rastafariană, prezentă în Guyana. Eu am reușit să ajung, pe lîngă petrecerile menționate mai sus, și la cîteva mai „neconvenționale": la o petrecere EDM cu un DJ *queer* surinamez (care, din motive necunoscute mie, a avut loc într-un club de strip-tease), la un concert hard rock, la un *wine-night* cu muzică latino și la un *pool-party* gay, unde se zvonea că, în mod ironic, unul dintre organizatori e homofob.

Evident, toate experiențele astea nu ar fi fost posibile fără toate persoanele pe care le-am cunoscut. Am plecat din Guyana mult mai trist decît m-aș fi așteptat. Credeam, în conformitate cu lipsa de informație din jurul meu, că o să-mi fie greu să mă adaptez, că o să-mi fie frică sau că nu o să am ce să vizitez. Dar s-a întîmplat exact contrariul: a fost, probabil, cea mai bună vacanță de vară avută în ultimii ani. Cînd am plecat din Guyana spre Cuba, în aeroport am vrut să-mi iau un Snickers. Îmi mai rămăseseră 200 de dolari guyanezi și Snickers-ul era 300. Am vrut să plec fără să-l iau, cînd vînzătoarea mi-a spus că pune ea, de la ea, suta rămasă. După ce i-am mulțumit de vreo cincizeci de ori, am zîmbit, fiindcă întîmplarea asta mi s-a părut extrem de reprezentativă pentru cît de prietenoși au fost, în general, oamenii în Guyana.

© L. Istodor

***Luca Istodor** face studii de gen, sexualitate și feminism la Universitatea Harvard, în SUA, și și-a petrecut vara în Guyana, lucrînd cu SASOD, o organizație LGBT din Georgetown.*

Să ai curaj

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea“. Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. (**Redacția**)

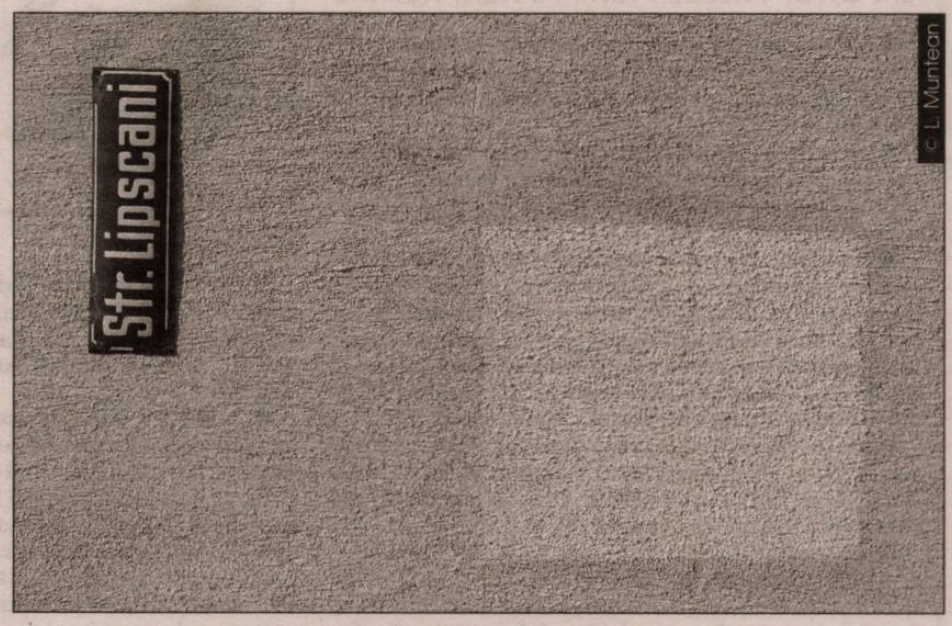

Marcela MÎȚĂ

Socluri pentru degradare

Somnul rațiunii naște monștri.
GOYA

Mentalitatea globală se îndreaptă spre o gîndire liberă, nemărginită și inovatoare. Lumea avansează, iar odată cu ea apar noi oportunități. Trăim într-o lume plină de oportunități! O lume în care visurile pot deveni cu adevărat realitate. Tehnologia ne conduce viața de zi cu zi. Telefoane, tablete și calculatoare – nu părem a putea funcționa fără ajutorul acestora. Persistă în mintea mea temerile unui intelectual, rostite la un festival al cărții: s-ar putea ca într-un viitor să ne lăudăm cu ceea ce au citit roboții personali, caz în care am uitat cu desăvîrșire ce sînt cărțile. Într-o foarte scurtă perioadă de timp, piața a cunoscut o explozie tehnologică. Însă pentru o mică parte a lumii, lucrurile stagnează. Pentru o mică parte a lumii, deși tehnologia reinventează lumea, mentalitatea stagnează. Pe zi ce trece, spiritul nostru balcanic – lenea și *slava stătătoare* – colorează în roșu harta unei țări ce serbează 100 de ani de modernitate, de unire, de progres! Cu toate că mă pot mîndri că trăiesc într-un sistem democratic, nu mă pot mîndri și cu felul în care este condus acest sistem democratic.

Pentru a înțelege România, trebuie să aruncăm o mică privire asupra istoriei sale. Nu poți înțelege istoria acestei țări fără Nicolae Ceaușescu, dictatorul al cărui nume a rămas cunoscut datorită modului său de conducere. De la începutul președinției sale, din anii '60, țara a fost izolată de restul Europei. La scurt timp după aceea, România a ajuns să aibă resurse limitate de mîncare, forțînd milioane de oameni să stea ore în șir la cozi pentru a putea cumpăra alimente pe care noi le considerăm uzuale. Unii preferau să călătorească la mari distanțe de casă pentru a putea face rost chiar și de o simplă ciocolată. Lucrurile nu erau strălucite în România, iar cetățenii aveau să se revolte, executîndu-l pe Ceaușescu și pe soția acestuia pe data de 25 decembrie 1989.

Nu vine tocmai ca o surpriză, întrucît secolul 21 a adus multe schimbări asupra lumii. În ultimii ani, însă, România a cunoscut o serie de întîmplări nefericite ale căror repercusiuni s-au făcut vizibile abia recent.

Nimeni nu vrea să se nască într-o țară coruptă, într-o țară ale cărei interese politice vizează doar interesele personale ale politicienilor. Nimeni nu vrea să trăiască în sărăcie, muncind pe un salariu care ar speria orice străin venit să viziteze splendorile țării. Nimeni nu vrea să își vadă țara vîndută bucățică cu bucățică, pe un preț de nimic. Și totuși, cu asta ne confruntăm zi de zi. Ne confruntăm cu irealul. Ne confruntăm cu oameni a căror cultură generală nu ar trebui să le permită să aibă funcția pe care o au; și mai avem și mulți absolvenți ai unor facultăți, care nu își pot găsi de muncă!

Cum am ajuns aici, totuși? Cum am ajuns să plecăm cu miile din țară? Să urîm că ne-am născut într-o țară cu o istorie vastă și cu peisaje sublime? Să ajungem să ieșim în stradă pentru a apăra anumite drepturi care ne sînt furate de oameni fără pic de demnitate? Am ajuns să nu fim ascultați, să fim ignorați și luați drept niște marionete. Am ajuns să ne urîm, să nu recunoaștem că sîntem ceea ce sîntem. Iar vina? Totul ni se datorează nouă. Nouă, oamenilor care nu au știut să aleagă liderii potriviți. Nouă, oamenilor care s-au lăsat mințiți pe față. Dar, în mod special, nouă, oamenilor care au pus mai presus banul decît dreptatea, cinstea și demnitatea.

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie? Să ai curaj. Să ai curaj să înfrunți fiecare zi neagră ce se abate asupra ta. Să ai curaj să spui adevărul, chiar și cînd vocea îți tremură. Să ai curaj să lupți cu toate nelegiuirile din ultima vreme. Să ai curaj să continui protestele, chiar și atunci cînd acei oameni de nimic nu te iau în serios. Și să ai curaj să termini ce ai început. Să te ridici triumfătoare din cenușa zilelor amare, știind că ai cîștigat. Să nu lași criminalii să te pună la pămînt așa ușor!

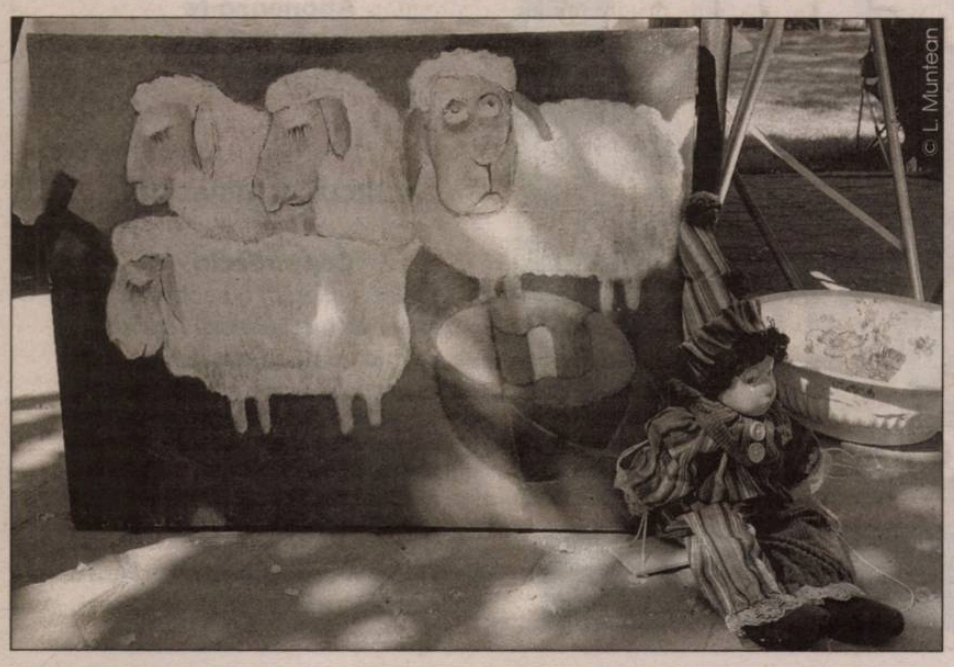

Gîndurile acestea le citesc în privirea multora, trecători ce îți aruncă o ultimă privire nostalgică de la fereastra mașinii sau a avionului, gata de decolare... Au în privire și ușurarea, și speranța că vor scăpa de corupție și sărăcie. Putem vedea pretutindeni dezastrul, analfabetismul și mediocritatea puse pe socluri, mediatizate. Noi putem alege să vorbim despre altceva, despre peisaje sau despre mari personalități, ca pe vremea odiosului, cînd cultura era un mod de rezistență și o formă subversivă, putem să rămînem orbi la degradarea Justiției și a țării. Ne putem preface că nu vedem. Este o alternativă. Dar nu e în regulă! *Atunci cînd nedreptatea devine lege, rezistența devine o îndatorire.*

***Marcela Mîță** are 18 ani și este elevă la Colegiul Național „Alexandru Ioan Cuza“ din Galați.*

Costin GHIBAN

România. Încă un proces de/pe conștiință

Acuzație. Românul s-a născut poet (și, se vede bine, iubitor de clișee). Faptul că a făcut-o atît de tîrziu, ratînd cîteva secole de literatură „mare“, nu l-a împiedicat să-și dezvolte, mai ales în ultima vreme, propriile genuri literare. Ceea ce ar fi, după mine, cu adevărat admirabil dacă această nouă beletristică nu ar semăna atît de mult cu un documentar sau cu o autobiografie colectivă. Iată doar cîteva exemple:

Proba 1. Literatura băncilor goale. Doisprezece ani în care populația lor crește exponențial și în care, se înțelege, elevul este vinovat, pentru că *nu vrea*. Nu vrea să joace rolul unui sac fără fund în care se pot strînge toate ideile care au primit acceptul istoriei, dar numai ale lui, nu. De parcă istoria ar fi un club exclusivist din care el, un ocupant de scaun și posesor de nume în catalog, nu va putea nicicînd face parte. „Forme fără fond!“, ar striga T.M. Ar avea, pe jumătate, dreptate: școala românească pare a fi substituit forma fondului, banca elevului și, pînă la urmă, pare a fi transformat o piesă de „teatru al absurdului“ într-o stare de fapt. E de ajuns să privim în oglinda acestor bănci goale și să observăm o catedră la fel de golită de conținut (în 89% din cazuri), ca să înțelegem de ce tinerii, văzîndu-se înconjurați de atîtea nuduri, ajung să se prostitueze intelectual.

Proba 2. Literatura gîndăceilor cîntători sau a Beatlesilor mioritici. Nu mă refer prin asta la diversele specii prodigioase care mișună fluierînd prin spitalele de stat, deși aș putea, ci la acele căpușe guralive care se strecoară pînă la vîrful instituțiilor și care, grupuri-grupuri, se susțin și se răstoarnă cu picioarele în sus după cum le dictează interesul. Degeaba ai învățat și te-ai pregătit și ai sperat în bula ta de autan dacă nu ai înțeles că trebuie să cînți după cum ți se arată.

Proba 3. Literatura becului mesianic. Legenda spune că fiecare român are în subsol un bec pe care îl urmează orbește și în care își pune toate speranțele, găsind în el soluția comodă la toate problemele lui. Cine încearcă să îi deschidă ochii și să-i arate pîlpîiala jalnică a păstorului său este, fără îndoială, vîndut, paralel, înveninat, tînăr, frumos etc., etc. Ce omite legenda, dar pot eu să adaug, este că orice bec, la un moment dat, se sparge și este, în cazul cel mai fericit, înlocuit cu unul ecologic.

Proba 4. Literatura mașinii de spălat. După ce am epuizat dramaticul, epicul și liricul, ne putem ocupa de puțină filozofie. Mașina de spălat este un electrocasnic de mare consum energetic și ideologic și îmbracă două forme: nivelatoare, atunci cînd rufe de culori diferite sînt albite și curățate, și revelatoare, cînd o haină albă sau neagră își descoperă nuanțele prin spălare. Dacă mașinile de spălat din prima categorie se găsesc peste tot pe internet și la televizor, cele din a doua categorie trebuie construite manual, necesitînd un efort susținut și, de multe ori, condamnat în emisiunile de teleshopping.

Verdict. „One thing I can tell you is you got to be free. Come together...“ – la o sută de ani de cînd am lăsat armele și orgoliile politice deoparte, țara mea este suma tuturor acestor literaturi.

***Costin Ghiban** are 19 ani și este elev la Colegiul Național de Informatică „Tudor Vianu“ din București.*

Cu ochii-n 3,14

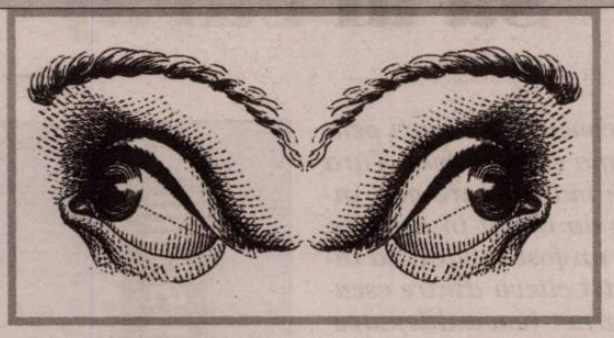

DIN CAUZA SCRISULUI CU PARFUM DE INTENSITATE, OILE DE-O ȘCHIOAPĂ AU ÎNCEPUT SĂ ORGANIZEZE PRIMA INTERPRETARE

■ Ca și cum infecțiile nosocomiale din spitale nu erau de-ajuns, șapte mii de pacienți mor anual pe tot globul din cauza scrisului indescifrabil al doctorilor. (**M. C.**)

■ Oare de ce, întotdeauna cînd văd pe raft, la supermarket, „Hîrtie igienică cu parfum de piersică", citesc „Hîrtie igienică cu parfum de pisică" și nu mi se pare nimic anormal? (**A. P.**)

■ Potrivit *The Economist,* cetățenii din Uniunea Europeană au o speranță de viață mai mare în comparație cu locuitorii altor zone ale globului (cu 2,5 ani mai mult decît americanii și cu 4,6 ani mai mult decît chinezii). În același timp, est-europenii trăiesc în medie cu 12 ani mai puțin decît ceilalți europeni. Despre intensitate nu zice nimeni nimic. (**A. M. S.**)

■ Data viitoare cînd vă salută cineva pe stradă sau la vreun eveniment și nu vă amintiți cine e, stați liniștiți, se întîmplă și altora. Oile, de exemplu, pot ține minte doar 50 de chipuri. (**C. Ș.**)

■ La parterul unui bloc stă scris, cu litere de-o șchioapă: „Stomatologia de aur". Tot de aur or fi și dințișorii pe care-i pune dentistul. Măcar dacă ar avea și mîini de aur, ca să nu se cheme că face reclamă mincinoasă. (**M. M.**)

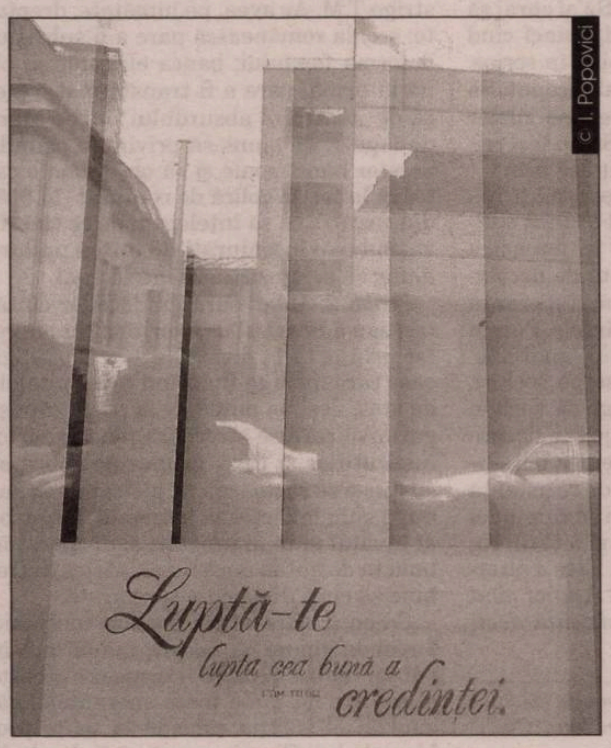

■ Un tip pasionat și dedicat zilei de 1 aprilie a cărat cîteva sute de cauciucuri de mașini într-un vulcan stins din Alaska și le-a dat foc, băgînd spaima în localnici, care au început să organizeze evacuarea zonei. (**M. C.**)

■ „Cînd s-a stins aproapele tău" e o sintagmă cu sens figurat, iar traversarea ei, o experiență cutremurătoare. Nu mai puțin cînd ea își revendică sensul propriu, ai spune, dacă faptul în sine nu te obligă să-i dai acestui al doilea sens conotațiile din prima interpretare. Experiența e nu mai puțin cutremurătoare. S-a întîmplat pe scaunul de-alături, din troleibuzul 69, într-o zi obișnuită de duminică, la un ceas de seară. Un cutremur, la propriu, și apoi tăcere… O moarte care nu dovedește nimic, dar pe care ți-o apropriezi ca pe cel mai drag al tău. Apoi troleibuzul se repune în mișcare. Pînă la o nouă oprire… (**R. M.**)

NU-I DE GLUMĂ CU ȚARA ASTA CARE APROAPE A CÎȘTIGAT LIMBAJUL PRIMORDIAL

■ Nu-i de glumă cu suferinzii de tulburări obsesiv-compulsive: în Minnesota, o femeie de 75 de ani și-a împușcat nepotul pentru că acesta și-a pus ceașca de ceai direct pe mobilier. (**C. Ș.**)

■ Ați observat, desigur, că mulți spun „am servit o ciorbă". Mai nou, am auzit și „am consumat o ciorbă". Chiar nu mai mănîncă nimeni în țara asta? (**D. C.**)

■ „Sînt aproape la fel", îi spune o fată cuiva, la telefon. *Aproapele* ăla m-a tulburat o zi întreagă. (**A. M. S.**)

■ Vi-l mai amintiți pe Constantin Reliu, bărbatul din Vaslui declarat mort, care a cîștigat procesul cu statul român prin care solicita să i se recunoască faptul că trăiește? Ei bine, un indian pe nume Lal Bihari a pățit același lucru, doar că el s-a luptat cu statul indian să i se recunoască în mod oficial existența din anul 1976 pînă în 2004, adică aproape jumătate din viață. (**M. C.**)

■ În Ubang, un sat din Nigeria, bărbații și femeile vorbesc limbi diferite și consideră că asta e „o binecuvîntare de la Dumnezeu". Se pare că membrii comunității se înțeleg de minune, băieții învățînd de mici limbajul femeilor. (**C. Ș.**)

■ În arhipelagul filipinez există o insulă vulcanică în mijlocul căreia se află un lac în mijlocul căruia se află o insulă care are propriul ei lac pe care se află o mică insulă. Lacul primordial se cheamă Taal și pînă și denumirea lui pare desprinsă din Borges, tlönianul. (**M. C.**)

UN OM DIN BUZĂU SĂ FI ÎNȚELES GREȘIT NU MAI PUȚIN DE TREI PUNCTE?

■ Un om din Buzău a primit, timp de șapte ani, sute de amenzi pentru neplata rovinietei, în valoare de peste 50.000 de lei. „Eu aveam o Dacie 1300 pe care stăteau găinile de cîteva luni, însă tot primeam amenzi pe numărul meu de înmatriculare. (…) Mașina mea nu mai putea fi pornită pentru că începusem să dau ici-colo piese mici din ea", a declarat Ion Dedu, proprietarul Daciei 1300. (**A. M. S.**)

■ În Ucraina au fost create pungile comestibile. Sînt bune și la cumpărături, dar au și gust de fidea. Ca să le mănînci trebuie doar să le înmoi în apă. Să fi înțeles greșit, oare, expresia românească „ți se face gura pungă"? (**S. G.**)

■ Pisicile domestice sînt considerate printre cele mai mari amenințări la adresa vieții sălbatice. La nivel global, sînt vinovate de extincția a nu mai puțin de 33 de specii de păsări de talie mică. (**M. C.**)

■ Într-o întîmplare fără precedent, o leoaică de la grădina zoologică din Indianapolis, SUA, și-a ucis partenerul cu sînge rece, mușcîndu-l de gît pînă cînd acesta a murit sufocat. Cei doi lei trăiau împreună de opt ani și aveau trei pui. Dr. Paul Funston consideră că o posibilă cauză ar putea fi legată de sexualitate: atunci cînd un mascul vrea să se împerecheze, iar femela nu acceptă, cel dintîi poate deveni extrem de agresiv, ajungîndu-se la încăierări pe viață și pe moarte. Rutina conjugală lovește și în rîndul leilor. (**M. P.**)

■ Alte nume de firme din Tîrgu Mureș: Psihocalm SRL, Clasic Lotus SRL, Textil Hospital SRL, Atelier Undaverde SRL, Pro Verbo SRL, Nord Ocean Taxi SRL, Lada Lui Iancu SRL, Destiny Divers SRL, Armonic SRL, Tornada Formidabilii SRL, Adaptatio SRL, Magazinul Meu De Pește SRL, Pelerina Accent SRL, Piramida Select SRL, 3 Puncte SRL, Piciulici Pici SRL, Aliat Auto SRL, Transfidel SRL, Ellerêve Lingerie SRL-D, Melinda Funerar SRL, Master Produtel SRL, Lafoarfeca SRL, Orice Construcții SRL, Sculptorul SRL, Experților Tehnici Mureș SRL, Cufărul Cu Evenimente SRL, Volubilem Auto SRL, Anahata Zen SRL, Ernesto Conduru SRL, Portofel Mobil SRL, Direct Motor SRL, Nomex De Comerț Și Producție SRL, Siesta Center SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **768** ■ 8-14 noiembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Mihai Șora. Amiaza prezenței“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„De ce rezistă Liviu Dragnea?“

pagina **12**

ROBERT SKIDELSKY

„Brexit, repriza finală“

pagina **20**

Ținem pasul cu progresul?

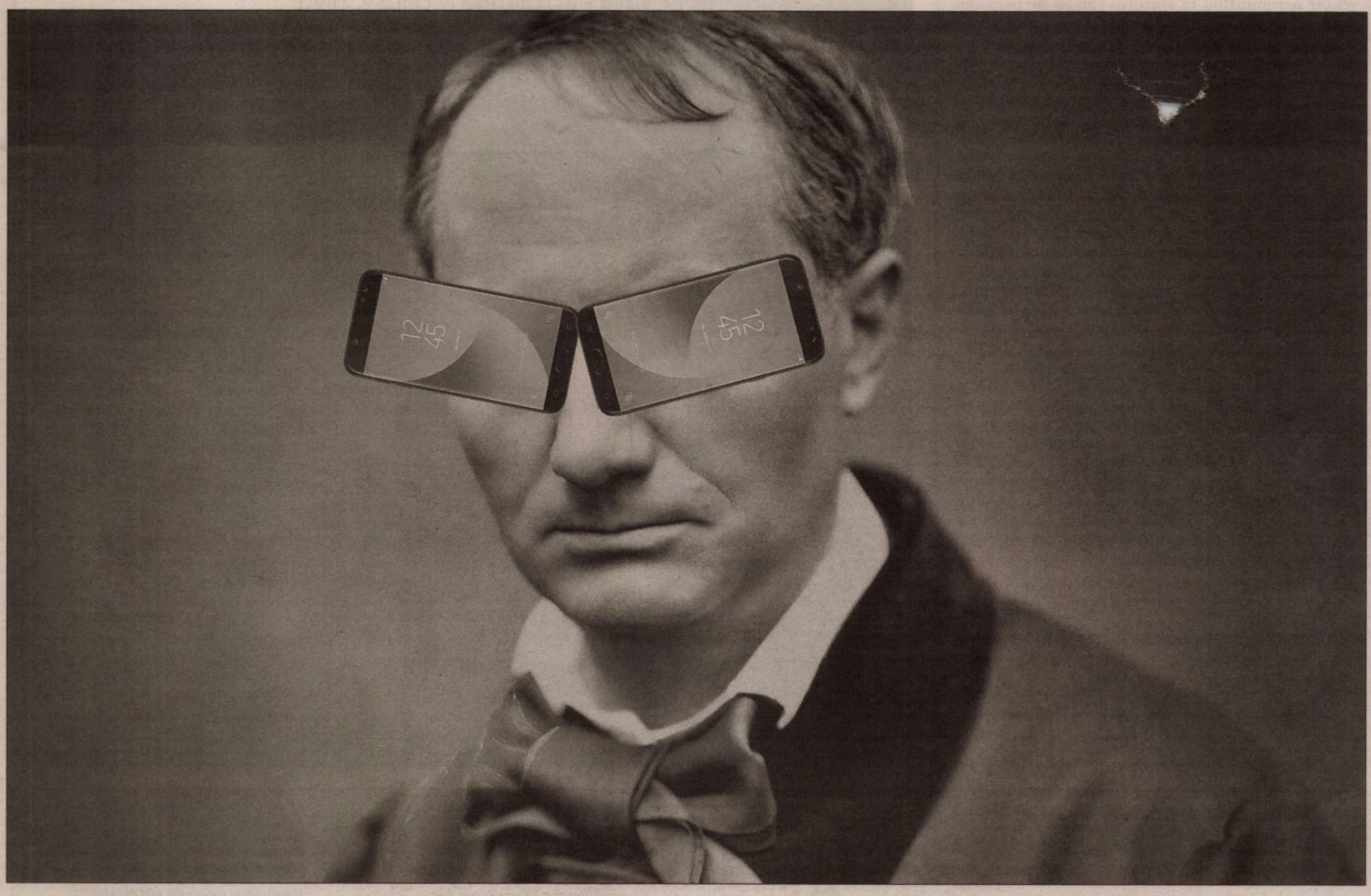

„Computerele sînt inutile. Nu-ți oferă decît răspunsuri.“

PICASSO

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

turneu de inbox

Mituri politice, arme electorale

Prima tentație, de ce să nu recunoaștem, irezistibilă, pentru opinia publică românească, în încercarea ei disperată de a pricepe ceva, este apelul la „vocabularul de modele". Pentru ca un lucru să devină (sau să pară) inteligibil, trebuie să fie sistematizat după un criteriu, să i se ofere un suport axiologic. Și pentru că este vorba despre „opinia publică" și despre „orientările politice" ale partidelor pe „piața de desfacere", tratăm de fapt cu mentalul colectiv, și anume cu celebrul, consacratul, controversatul și mult stimatul „imaginar", în care se „implantează" vocabularul de modele. În sensul folosit aici exprimă o impresie de cunoaștere, o autosuficiență, dar care nu-i împiedică pe cei ce folosesc acest tip de vocabular să aibă un înalt grad de „certitudine" într-o decizie. Impresia că „știi" (datorită tocmai însușirii mecanice a unui vocabular de modele) generează autosuficiență și elimină orice inițiativă de a face loc lui „a înțelege". Astfel ajung să fie luate în serios și tratate ca atare toate declarațiile partidelor care-și exprimă public orientarea. De ce i-am crede însă pe cuvînt? De ce n-am încerca „să înțelegem" (chiar nerenunțînd la statutul comod de persoane care „știm") ce semnifică aceste două concepte „*in abstracto*" și cum se reflectă în viața politică actuală? Cîtă vreme regimul comunist, cel puțin în țările Europei de Est, este deja istorie, orice orientare comunistă a devenit în fapt „de dreapta", pentru că vrea să conserve o stare anterioară. Așa se poate explica și politica de început a PDSR care, din dorința de a „îngheța" transformările importante, fundamentale, a încercat o mișcare încetinită a schimbării politice, avînd în intenție, în final, limitarea la un fel de *perestroika* (în ciuda pretențiilor sale politice de a fi un partid de stînga). Omul politic și partidele politice au nevoie de confecționarea continuă de „haine mitice" pentru că aceasta este calea cea mai sigură prin care pătrund în imaginarul politic. Cetățeanul este redus la statutul de plătitor de impozite și elector. I se induce astfel convingerea că este agent pasiv, absolvit de orice responsabilitate. Este lipsit și de o cultură politică pentru că are impresia că „știe". Cîți dintre cei care au mers la vot în 1992 și 1996 au cunoscut programele (doctrinele) partidelor politice pentru care au votat? Și cîți dintre ei, deși au votat după axa stînga-dreapta, știu într-adevăr ce presupune o politică de stînga sau de dreapta? Și pentru că toți posedăm o conștiință mitică, dar mai ales pentru că, în mod deosebit, românul are o înclinație mioritică pentru oniric, mitul stîngii și mitul dreptei sînt cea mai sigură armă într-o luptă politică.

Cristiana DAVID
studentă, Facultatea de Științe Politice, SNSPA

(apărut în *Dilema*, nr. 333, 25 iunie 1999)

Dilema veche vă propune

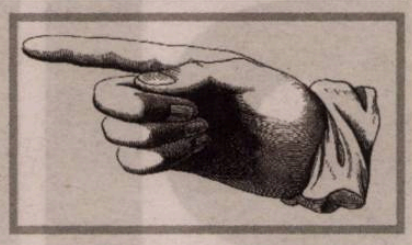

■ *Orice om îi este teamă* (Editura Humanitas), cartea-parastas a României după doi ani de guvernare PSD. E o amendă simbolică pentru partidul care mai are puțin și își îngenunchează țara. Dar nu numai. E în același timp un instrument care măsoară trei decenii de speranțe înșelate și de iluzii pierdute. De Radu Paraschivescu. (Adina Popescu)

■ Cel mai recent album Juan Diego Florez este un deliciu muzical absolut. *Besame mucho* este titlul albumului (firește, cuprinde și versiunea JDF a faimosului bolero compus, în 1940, de Consuelo Velázquez), care a fost conceput de uluitorul tenor ca un omagiu adus spiritului muzical al lumii latino. Găsim pe el toate acele cîntece de care nu te saturi niciodată, precum „Guantanamera", „Cucurrucucu paloma", „Caballo viejo", „La malaguena" sau „Volver". Cît despre vocea lui Florez, ea face ca orice complimente să sune nedrept. (Sever Voinescu)

■ După Mălina Manovici din *Lemonade* (regia: Ioana Uricaru), mi-a picat cu tronc și actrița Alina Șerban din *Singură la nunta mea* (regia: Marta Bergman). Ambele filme propun o temă comună: drama imigrantului. Femeile pleacă din țară cu speranța unei vieți mai bune, dar ajung, amîndouă, dependente de bunăvoința unor bărbați. Căutați-le pe ambele în cinematografele din țară. (Cristina Ștefan)

■ Am revăzut *Balul pompierilor* de Milos Forman (cu greu, dar se poate găsi prin cutele ascunse ale Internetului). Ce poezie a stupidității, ce caraghioslîc genial! Unii au interpretat-o ca pe o satiră la adresa societății comuniste. Poate fi și asta, dar cu siguranță e mai mult de atît. E o bijuterie care se înscrie perfect în tradiția umorului ceh. (Andrei Manolescu)

■ Pădurea de la Certej, din Munții Apuseni. Cuprinzînd foioase cu specii rare de tei în amestec cu arțar, pădurea adăpostește o mare varietate de specii rare de păsări din rezervația Situl Natura 2000 – Munții Metaliferi. Pîndită azi de defrișare, aproximativ 56 ha de pădure, un asemenea sacrilegiu ar putea marca începutul sfîrșitului pentru Munții Apuseni. (Ruxandra Mihăilă; sursa www. declic.ro)

■ În ciuda numeroaselor critici pe care le pot aduce filmului *Bohemian Rhapsody*, pentru coloana sonoră cu melodiile originale Queen, ca și pentru performanțele actoricești ale egipteanului Rami Malek, merită să mergeți la cinema. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Morometții**
- **Pace**
- **Noul în politică**
- **Oftica**
- **Fatalismul**
- **Fumat**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

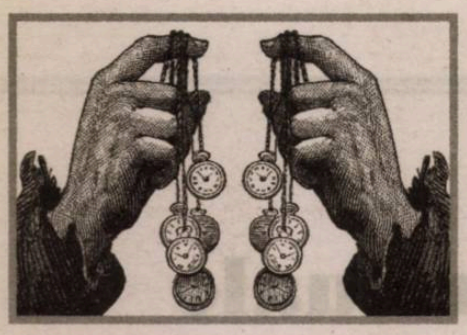

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mihai Șora. Amiaza prezenței

Ieri, 7 noiembrie, dl Mihai Șora a împlinit 102 ani. E unul dintre cei mai misterioși oameni pe care i-am întîlnit. Simplu, dar indescifrabil. Cordial, dar singuratic. Echilibrat între dinamica interogativității și buna așezare a surîsului. Îi doresc mulți ani și mă bucur să-i reamintesc, omagial, textul pe care i l-am dedicat la aniversarea centenarului. Adăugînd un pasaj din Emil Cioran, pe care mi l-a semnalat fostul meu coleg de redacție, dl Matei Pleșu… Iată-l: „Dacă ar fi rămas la Paris, [Mihai Șora] ar fi scris cărți, ar fi urmat o carieră universitară, ar fi dus, în cele din urmă, o existență oarecare; acolo [în România], a înțeles, după douăzeci de ani de tăcere – și ce tăcere! – lucruri la care nici măcar n-ar fi visat, dacă ar fi rămas aici.“ (E.M. Cioran, Cahiers, *ianuarie 1967)*

Între toți „interbelicii“ pe care am avut onoarea și șansa de a-i cunoaște, Mihai Șora face o figură aparte. Prestigiul său printre generațiile mai tinere a rămas, decenii întregi, constant, cristalin, infailibil. Și asta fără legătură directă cu opera sa – declarată de mulți ca fiind greu accesibilă –, fără legătură cu vreo oralitate abundent-scînteietoare, fără legătură cu o traiectorie publică spectaculoasă. S-ar zice că Mihai Șora a obținut un statut unic, fără efortul de a „livra“ masiv și ritmic, în felul în care au făcut-o alți „congeneri“ ai săi. (…) Care e secretul acestei inclasabile reușite? De unde vine aura personajului, de vreme ce nici el, nici cei care îl iubesc nu invocă monumentale argumente „palpabile“, performanțe exterioare asociate, de regulă, clișeelor curente ale succesului? (…) Omul e, totuși, înconjurat de o sumedenie de admiratori devotați, de toate categoriile. Nu e doar pe placul cîtorva filozofi sibilinici sau al cîtorva „intimi“ îndrăgostiți. Îl omagiază fidel scriitori, artiști plastici, teologi, intelectuali de toate soiurile, pe scurt, mai toată lumea care are sau a avut de-a face cu el. Cum se explică o asemenea „carieră“?

Nu sînt capabil să dau un răspuns prompt și definitiv. Dar am găsit în chiar textele lui Mihai Șora o formulă care, folosită în alt context, mi se pare un început de drum în încercarea mea de a înțelege. Formula este *„amiaza prezenței“*. Mihai Șora are harul, mai puțin răspîndit decît ne închipuim, de a fi, în sens deplin, o *prezență*. Vie, absorbantă, inspiratoare, adevărat zenit al împlinirii existențiale, fără retorică solemnă, fără gesticulație magisterială, fără pompă inițiatică. Uzul cotidian al limbii noastre atribuie cuvîntului „prezență“ sensuri contradictorii. Avem, pe de o parte, „a face act de prezență“, ceea ce înseamnă pur și simplu „a fi de față“ fără vreo implicare specială, dar avem și „prezență de spirit“, adică facultatea de a reacționa spontan, adecvat și rapid, la o anumită împrejurare. În cazul lui Mihai Șora, conturul termenului „prezență“ se amplifică și se nuanțează. Simplul „act de prezență“ devine *„acțiune prin* prezență“, cu alte cuvinte nu un mod incolor de a te defini spațial, ci un mod de *a fi* și de *a face,* un mod de a interveni, de a influența prin autoritatea și *stilistica* prezenței tale lumea din jur. Iar prezența de spirit e prezență a spiritului înțeleasă ca reper, ca indicație de *orientare*. O cheie posibilă a „iradierii Șora“ este capacitatea lui, înnăscută poate, dar și meșteșugit prelucrată, de a determina discret, prin simpla sa prezență, *buna situare a celuilalt*. O prezență plină, o „amiază a prezenței“, îl obligă pe interlocutor să devină și el, sub raza ei, o prezență. Am scris, altădată, despre tăcerile lui Mihai Șora. Insist asupra faptului că tăcerea adevărată, tăcerea unei prezențe autentice, nu e pasivitate răbdătoare și inertă, ci e *virtutea de a asculta,* expresie a disponibilității lăuntrice, ascеză a *atenției*. Mihai Șora a fost și este, pentru mulți dintre cei care îi sînt în preajmă, singurul sau unul dintre cei foarte puțini care știu să-i asculte participativ, să le stimuleze comunicarea de sine, să fie solidar cu incertitudinile și căutările lor.

Și nu e vorba numai de puterea de a asculta și de a fi atent la oameni. Am avut ocazia să observ cum funcționează, în cazul lui Mihai Șora, atenția la arbori, nori, animale și flori, la păduri și pajiști, ca și la miracolul unui desen sau al unei melodii. „Ascultătorul“ e un degustător, un virtuoz al bucuriei, un trăitor înzestrat cu gustul nemijlocirii. „Ascultă“ nu doar ceea ce aude, ci și ceea ce vede. Și ceea ce i se întîmplă. N-am prea întîlnit personaje de o asemenea croială: gata să-și asume firea proprie, destinul și semenii, fără emfază, fără ornamentică speculativă, cu aplombul pur al unei vitalități – îmi vine să spun – „originare“. Aceasta ar putea fi sursa dimensiunii terapeutice a prezenței lui Mihai Șora. E căutat și e cultivat pentru că e *vindecător*. M-am auzit vorbind uneori, mai în glumă, mai în serios, despre „tibetanul“ Șora: era un fel de a semnala nu vreo adeziune ocultă la „tehnici“ exotice sau vreun detaliu portretistic semnificativ (deși…), ci distanța lui suverană față de suspensia contemporană a firescului, a bunei dispoziții, a grației existențiale. Mihai Șora a obținut o rarisimă combinație de imediat și cosmicitate. E mereu aproape și, totuși, mereu secret. Cu o astfel de alcătuire, faptul că a ajuns centenar e, ca să zicem așa, în firea lucrurilor și în firea lui. Cum era să nu ajungă?

„Ascultătorul“ e un degustător, un virtuoz al bucuriei.

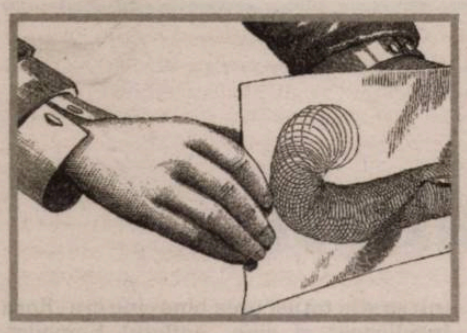

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Ignoranți, șovini și buni creștini

Sondajele de opinie sînt mai întotdeauna instructive, fie că îți confirmă sau îți infirmă intuițiile. Fără a le lua drept oracole, merită să reflectăm asupra lor cu calm. Știu însă destui care nu-și vor păstra calmul citind rezultatele unui sondaj realizat de Pew Research Center, realizat pentru toate țările UE (https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22785625-6-observa-despre-rom-reie-ite-dintr-sondaj-pew-research-center.htm). Întrebați dacă ar dori să accepte musulmani drept membri de familie și dacă, pe de altă parte, văd creștinismul important pentru identitatea lor națională, europenii răspund divizați în principiu de linia care desparte „Vechea Europa“ de „Noua Europa“. Occidentalii, cînd e vorba de prima întrebare (admiterea musulmanilor în familie), au scoruri de la peste 80% în țările nordice și în Olanda, pînă la scoruri mai modeste, totuși peste 50%, în cazul Franței (66%), Germaniei (55%), Marii Britanii (53%). „Esticii“ sînt mult mai rezervați să se încuscrească cu musulmani: 33% polonezii, 32% bulgarii, 29% românii, 21% ungurii, 12% cehii.

La cealaltă întrebare, privind legătura dintre creștinism și identitatea națională, raportul este aproape invers: 64% din polonezi, 66% din bulgari și 74% din români o văd importantă. În schimb, în Vest numai 15% din suedezi, 19% din belgieni, 32% din francezi și 48% din irlandezi văd creștinismul drept un ingredient esențial în identitatea națională. Aș sistematiza interpretarea după următoarele puncte:

- Se menține, în general, o diviziune notabilă în Europa între Vest și Est.
- Creștinismul, indiferent de denominație (ortodox, catolic, protestant), atunci cînd e influent în societate, tinde să-i facă pe oameni mai intoleranți în a accepta căsătoriile mixte. Occidentul, mult mai secularizat, a devenit și mult mai deschis.
- Țările vestice, unde există minorități musulmane importante și recente (imigranți), se arată totuși mult mai deschise față de căsătoriile mixte decît țările din Centrul și Estul Europei, unde nu sînt, în general, comunități noi de musulmani. (Îmi amintesc de un vechi sondaj de opinie de la noi, care, testînd toleranța românilor față de unguri, constata că cei mai ostili erau oltenii.) Oamenii resping cel mai vehement ceea ce nu cunosc, iar experiența, în general, ameliorează relațiile omenești și dispersează încet-încet ideile preconcepute, sădite în mințile oamenilor de generații.
- Excepțiile sînt interesante: Portugalia este o țară deschisă față de înrudirea cu musulmani (72%), dar totodată rămîne o țară cu o identitate catolică semnificativă: 62%, cam cît Polonia. Poate că asta are legătură tocmai cu experiența despre care vorbeam: veche țară de colonizatori, Portugalia are experiența unor culturi și religii diferite de cea domestică și, prin tradiție, e mai puțin înspăimîntată de nou. Pe de altă parte, Grecia, deși aparținînd „Vechii Europe“, se comportă la ambele întrebări cam la fel ca România și Bulgaria, formînd un grup balcanic, ortodox și intolerant. În sfîrșit, țări „estice“ foarte ostile relațiilor de familie cu musulmanii, precum Letonia, Estonia sau Cehia, iau scoruri mici și la întrebarea privitoare la identitatea creștină, sugerînd că există și alte surse ale intoleranței în afara celei religioase.

Unii, în genul lui Viktor Orbán, vor îndrepta acuzator degetul înspre occidentali spunînd: „Normal că acești decreștinați îi acceptă acum pe musulmani pînă și în familie. Toleranța lor duce la diluarea valorilor naționale, ba chiar și a celor europene, bazate pe creștinism.“ Problema acestui mod de a vedea lucrurile stă în două aspecte. În primul rînd, așa cum am spus, ea valorizează ignoranța „celuilalt“ și ideile preconcepute. Dacă spiritul național și creștin (și, în general, religios de un anume tip) se păstrează bine numai în izolare de „ceilalți“, el mi se pare discutabil și oricum potențial nociv. Nu văd atunci de ce ar trebui încurajat și nu, dimpotrivă, descurajat prin educație. Cazul Portugaliei (și chiar al Croației) demonstrează că poate exista și un creștinism mai deschis față de „celălalt“.

În al doilea rînd, noi vrem să trăim mai curînd ca suedezii, olandezii sau chiar francezii decît ca grecii sau ungurii. Poate că un prim pas în a ne apropia de modele stă în a ne schimba modul de a gîndi: a judeca mai mult după experiență și informații corecte decît după prejudecăți și *fake news,* a ne abține să dăm sentințe și să ne considerăm superiori. Tot sondajul în cauză îi întreba pe europeni dacă aderă la propoziția: „Poporul nostru nu-i perfect, dar cultura noastră e superioară altora“. Grecii conduc detașat la capitolul șovinismului cultural cu 89% – cumva de înțeles, avînd în vedere blocajul în trecut al acestei națiuni. Urmează bulgarii (69%) și românii (66%). În schimb, marile națiuni ale Europei occidentale stau rău cu orgoliul cultural: majoritatea nemților au uitat de *„Deutschland über alles“* și au abia 45%, francezii, care, orișicît, au dat ceva lumii, obțin un amărît de 30%, iar dintre spanioli numai un bicisnic 20% mai cred că națiunea lor are o superioritate culturală asupra altora.

Pe scurt, fotografia sondajului ne înfățișează, prin comparație, ca ignoranți, șovini, înfumurați și buni creștini. Ce-i drept, nu sîntem originali!

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Ştiri şi **duşuri** spirituale

„Deşi sîntem în al doisprezecelea ceas, mai avem încă cîteva zeci bune de ani pînă cînd vom ajunge într-un punct fără întoarcere."

Tocmai m-am întors dintr-o călătorie în Qatar. Doamna de la ştiri vorbeşte despre încălzirea globală cu o logică demnă de o competiţie de fracturi logice. Pe alt post de televiziune se vorbeşte despre „paraziţii astrali" şi cum putem scăpa de ei folosind „duşuri spirituale". Nici să rîd nu mai pot. Îmi amintesc de alte ştiri similare.

„Nu vă pot spune acum" – prefectul Bucureştiului, răspuns la întrebarea dacă a semnat sau nu ordinul care a dus la violenţele de pe 10 august.

Declaraţia doamnei Cliseru, prefect al Bucureştiului, făcută la Comisia de apărare din Senat, este stupefiantă. Fie acceptăm că trăim în prostocraţie şi că nivelul de profesionalism aşteptat de la ditamai funcţionarul public superior este clasa pregătitoare de la Pocreaca Deal, fie doamna în cauză este şi ea angajată de PSD pentru a redefini limitele nesimţirii.

Nu m-ar surprinde să ne spună că a venit Arsenie Boca la ea în vis şi a făcut un legămînt sfînt, că a văzut vreo chestie în *Suleiman Magnificul* care a afectat-o emoţional şi a generat o traumă de nu poate vorbi despre evenimente din trecut, că e inspirată de doamna Dăncilă şi, deci, mută cînd nu citeşte, sau că a legat-o cu blestem de nenorocire şi văduvie Mama Omida sau doamna Firea.

„E om bun, deşi este violent" – comentariu la o televiziune de „ştiri".

Aici nu merge cu gluma. Nu poţi, frăţică, să fii om bun şi să îţi baţi din cînd în cînd nevasta sau copilul. E simplu: cele două lucruri sînt dihotomice. E ca şi cum ai spune că doamna Dăncilă este o profesionistă impecabilă pentru că a dovedit, în ciuda gafelor monumentale, că poate să fie prim-ministru. Doamna Dăncilă, dihotomic, e un fel de Priştina *versus* Podgorica.

„Nu, nu am această experienţă. Trăiesc în România de cînd m-am născut, nu cred [în]... această idee de a crea din familia românească un teritoriu al violenţei împotriva femeilor, împotriva copiilor... eu nu spun că nu există accidente. Acest procent de 63% este sigur fals. Eu nu cred în aşa ceva" – preşedintele Coaliţiei pentru Familie.

Jurnaliştii adevăraţi au uitat să-l întrebe de dovezile alea.

Şeful Coaliţiei pentru Familie nu crede în cifre. Nu vrea muşchiul lui, nu crede. I-a spus Zamolxes lui că cifrele sînt lucrul diavolului şi el, creştin tradiţional, respectă întocmai cuvîntul Domnului.

Ce ştiinţă, băi, fraierilor! Opinia contează, nu cifrele. Nu crede el, prin urmare nu există. Familia tradiţională nu bate copiii sau, dacă o face, e accidental sau pentru că aşa scrie în Biblie. E drept că în Biblie zice şi că violul costă 50 de bani de argint, că măgarii vorbesc şi că Noe a pus cîte o pereche din toate animalele de pe planetă pe o barcă, unde le-a hrănit spiritual, că doar nu avea chef să cureţe toate balegile şi alte minunăţii bio pe care le produc animalele. După care, ca orice bun român, Noe s-a pilit şi s-a culcat gol puşcă – doar a făcut treabă de bărbat tradiţional. Jiji preşedinte, Funar premier!

Domnul în cauză a fost senator şi secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe în timpul Guvernului Tăriceanu. Este actualmente funcţionar public într-o poziţie călduţă şi foarte bine plătită, are un doctorat şi a scris cărţi *(sic!)*. Zice că nu ştie ce fac „Salvaţi Copiii" şi nu are încredere în cifrele lor, că doar el a trăit de cînd s-a născut în România.

Dacă ar exista un campionat mondial la fracturi logice, funcţionarii noştri s-ar rupe în două. Acum ceva vreme, mai mult de o lună, domnul Dragnea spunea că „cel tîrziu săptămîna viitoare, dacă nu mîine" vor apărea dovezile cum că protestele din 10 august au fost o tentativă de lovitură de stat finanţată din străinătate, cu trupe pregătite paramilitar.

România a fost invadată între timp de stoluri masive de porci care au avut ca rezultat debandada de la Otopeni, iar jurnaliştii adevăraţi au uitat să-l întrebe de dovezile alea.

Acum vreo două săptămîni, Dragnea declara, la acelaşi post de ştiri, că PSD este cel mai mare partid de stînga din Europa şi asta implică faptul că forţe străine vor să îl distrugă. Cel mai probabil, tot cu privirea.

„Sîntem cel mai mare partid din Europa, dacă este să ne raportăm la scorul electoral", spunea şi Lia Olguţa Vasilescu, la acelaşi post de televiziune.

Socialiştii germani şi cei englezi au fiecare cu peste opt milioane de votanţi mai mult, socialiştii italieni, cu peste trei milioane mai mult, cei spanioli, cu aproape 2,5 milioane mai mult. FIDESZ a avut cel mai mare scor electoral, cu peste 4% peste scorul obţinut de PSD.

O ştire cu o declaraţie a domnului Dragnea care să spună că „a auzit de la colegi" că domnul Iohannis pregăteşte o armată de asasini plătită de Soros pentru a distruge PSD este foarte posibilă.

Olguţa ar putea oricînd să dezvolte şi să ne spună că au ca scop să ne gazeze şi apoi să alipească România Nemţiei Mari, visul secret al preşedintelui. În definitiv, nimănui nu i se mai pare şocant că Codrin Ştefănescu este unul dintre comunicatorii PSD, iar Eugen Nicolicea este de 26 de ani în Parlament.

Mă duc să fac un duş spiritual.

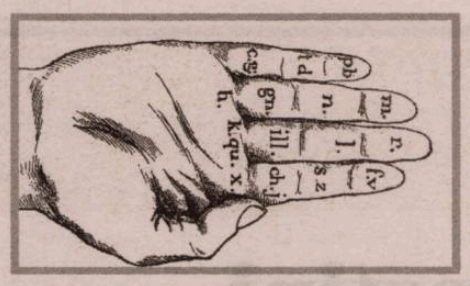

Codrin Liviu CUŢITARU
prezentul discontinuu

Vieţi de editorialişti

Turnúrile de destin pe care le-au cunoscut, recent, doi colegi de-ai mei filologi – Marmelat Gităblîndă şi Persil Jegu – m-au determinat să meditez puţin asupra activităţii (asta ca să nu-i spun totuşi „meserie") de editorialist. În urmă cu cîteva luni, pe ambii profesori i-a lovit morbul „articleriei" săptămînale la ziar. Şi-au „luat" carevasăzică rubrici permanente, de „autori", la un cotidian (încă) satisfăcător prezent în peisajul mass-media românesc. Vizibilitatea lor academică (vizibilitate pe care, iată, nu au simţit-o ca fiind suficientă) le-a permis uşor să primească, din partea conducerii jurnalului, respectivele spaţii tipografice. S-au apucat aşadar amîndoi să o facă pe moraliştii publici. Prezentau „cazuri" din, prezumtiv, realitatea imediată a patriei noastre, pe care apoi le disecau preponderent etic. Ca intelectuali şi, mai ales, ca universitari, dezvoltaseră pesemne sentimente de responsabilitate faţă de comunitate, dorindu-şi să contribuie la progresul conştiinţei colective. Impuls generos, să admitem! Din păcate, deşi în direcţii diferite (chiar răsturnate în oglindă, aş observa eu), atît Gităblîndă, cît şi Jegu au pornit la drum cu nişte filozofii ale scrisului complet greşite. (Dacă m-ar fi întrebat pe mine, care încep să am în spate o existenţă întreagă de „editorialist", i-aş fi avertizat asupra riscurilor, dar nu au făcut-o. Motivul este unul legat de prestigiul lor personal: am uitat să precizez că şi Marmelat, şi Persil se identificau drept savanţi în domeniul lingvistic, acceptînd cu greu „sfaturi" de la confraţi.)

Care erau însă „filozofiile" scripturistice în cauză? Simple, afirm din start. În timp ce profesorul Gităblîndă credea în construcţia parabolică a unui text (adică transfigura serios evenimentele reale la care se referea, invitîndu-l pe cititor să le descifreze pe un palier alegoric), domnul Jegu se dorea un radiograf precis al societăţii, referindu-se cu precădere, de către cititorii din Universitate (care se arată extrem de atenţi atunci cînd un coleg de-al lor începe să pozeze în *persoană publică,* urmărindu-l draconic şi contabilizîndu-i feroce pînă şi cele mai neînsemnate erori). Ele au intrat, după cum se va vedea imediat, pe un nedorit făgaş catastrofal. În contrapartidă, „fotografiile" fidele ale lui Jegu au dezvăluit chestiuni ascunse, unele dea dreptul sumbre, generînd tulburări (şi scandaluri) sinistre.

Marmelat Gităblîndă avea o fixaţie.

direct, nemediat, la oameni şi situaţii concrete (nu schimba nici măcar numele protagoniştilor, devenind un fel de variantă autohtonă a rabinului din *Seinfeld,* care, vă amintiţi probabil, ţinea predici televizate, exploatînd contexte precise din existenţa proprie – fanii celebrului serial nu au uitat, desigur, seninătatea cu care personajul rostea numele bietelor „victime" aflate, fatal siderate, înaintea televizorului: „Cunosc o tînără – să-i zicem *Elaine!* – invidioasă pe vechiul ei amic ce tocmai a hotărît să se căsătorească. Lui propun să-i spunem *George!*" ş.a.m.d.). Cele două sisteme de analiză nu au rezistat multă vreme. Parabolele lui Gităblîndă au ajuns rapid să fie „interpretate" abracadabrant de cititori şi, să le vedem pe rînd. Marmelat Gităblîndă avea o fixaţie cu lupta dintre bine şi rău în societatea contemporană. Ca atare, a scris numeroase alegorii axate pe antagonismul dintre „fiara insidioasă" şi „sufletul limpede al dreptului". Iniţial, s-a crezut că omul se bănuia un nou apostol al Apocalipsei. De aceea, unii s-au limitat doar la a-l ridiculiza prin Facultate sau pe stradă. Se povestea că un profesor de la Geografie – mai ateu de felul lui – l-ar fi scuipat în faţa Universităţii şi i-ar fi scăpat, ulterior, şi două scatoalce după cap, numindu-l „habotnic". Mai tîrziu însă, lingvistul a intrat în atenţia serviciilor secrete, fiind suspectat de transmiterea unor mesaje oculte către puteri străine (nu se ştia totuşi prea bine cine era „fiara insidioasă" şi cine „sufletul limpede", pentru a putea fi plasat de una ori de cealaltă parte a baricadei). În fine, după ce a epuizat episoadele sordide legate de studenţi, episoade despre care aflase datorită firii sale iscoditoare, Persil Jegu a trecut la „cronica" evenimentelor din spaţiul didactic. A vorbit nestingherit – „cu nume şi prenume", „cu subiect şi predicat", cum se spune acum – despre figuri profesorale de notorietate, inventariindule şi stigmatizîndu-le diverse „culpe" morale, ştiute, ascunse ori doar presupuse. A provocat divorţuri, conflicte, bătăi, demisii şi, bineînţeles, corecţii fizice aplicate lui însuşi. Fizionomia i s-a schimbat, treptat, de la contuzii. Semăna tot mai mult la expresie cu un luptător K-1. Şi el a sfîrşit în colimatorul autorităţilor, fiind acuzat de calomnie *în formă gravă şi continuată*. Cu toate acestea, nici unul, nici celălalt nu disperă. Aşteaptă, optimişti, aprobarea noilor Coduri Penale, capodoperele nedisimulate ale „dezincriminării". Se gîndesc să-şi strîngă şi tabletele în volume...

Codrin Liviu Cuţitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

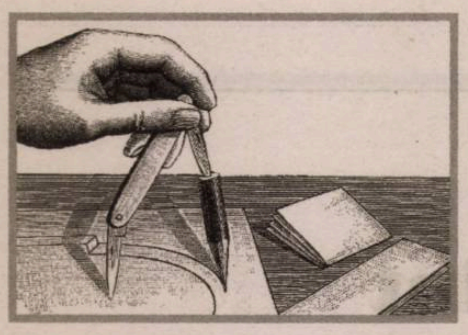

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa în fața riscului de a-și pierde suveranitatea

„Europa se află în fața unui risc: acela de a fi dezmembrată de lepra naționalistă și de a fi busculată de puteri externe. Și deci de a-și pierde suveranitatea." Această frază merită toată atenția. Ea nu este pronunțată de oricine, ci de președintele Franței. Într-un interviu acordat pe 1 noiembrie publicației *Ouest-France,* Emmanuel Macron compară zvîrcolirile actuale din Europa cu anii '30, cînd fascismul cîștiga teren pe fond de criză economică, naționalism și neîncredere în democrație.

Emmanuel Macron are în vedere și acumularea, pe plan internațional, a multor agresiuni verbale și gesticulații împotriva acestui fragil personaj istoric numit *democrație.* Un fel de cult al „liderului puternic" se extinde, alimentat și de stupiditatea de care dau dovadă uneori mediile de informare. Noul președinte brazilian, Jair Bolsonaro, a devenit cel mai recent membru al acestui *club* de „duri", din care mai fac parte Donald Trump, Vladimir Putin, Recep Tayyip Erdogan, Xi Jinping, Rodrigo Duterte...

Revista *Courrier international,* în primul ei număr din noiembrie, publică pe prima pagină o caricatură revelatorie. Sub titlul „O lume de brute" vedem un grup de indivizi care „își arată mușchii", toți înarmați cu bîte sau cu arme similare. Din grupul de „duri furioși" fac parte cei șase lideri citați mai sus, dar și Mohammed bin Salman, Kim Jong-un, Viktor Orbán, Matteo Salvini... Unii dintre acești șefi au ajuns la putere în mod democratic, alții consideră democrația drept un produs perimat al istoriei, trei dintre ei sînt stăpînii supremi ai unor țări care n-au cunoscut niciodată democrația.

Privind această caricatură semnată de austriacul Petar Pismestrovic, resimt un fior rece și mă întreb: spre cine se îndreaptă, în grup, acești *conducători* atît de decișii, complici între ei, avînd aerul că trebuie să pună ordine pe planetă? Spre cei care mai cred în libertate și în democrație? Spre Europa cumva? Îi deranjează poate cel mai mult Europa întrucît democrația mai funcționează pe continentul nostru, iar Uniunea Europeană refuză ideea că întreaga planetă ar trebui să devină un fel de Occident Îndepărtat?

Cînd președintele Franței își exprimă temerea că Europa ar putea fi dezmembrată de „lepra naționalistă", el se situează în continuitatea unuia dintre predecesorii săi, socialistul François Mitterrand. „Naționalismul înseamnă război" este fraza testamentară pronunțată de Mitterrand la Berlin în 1995, cu puțin timp înainte de a muri, în contextul unui discurs despre Europa.

Într-un moment cînd vom celebra, pe 11 noiembrie, o sută de ani de la semnarea Armistițiului și de la încheierea Primului Război Mondial, este important să ne reamintim că la originea primei tentative de sinucidere a Europei s-au aflat și tensiunile naționaliste. Construcția europeană a însemnat, după al Doilea Război Mondial, cel mai bun antidot împotriva orgoliilor naționaliste patologice, și mai ales împotriva unui blestem care îi devorează pe oameni din interior, acela de a repeta conștienți și prostește greșelile trecutului.

Statele Unite și-au trimis de două ori soldații în decursul secolului XX pentru a salva Europa, iar a treia oară pentru a pune capăt războiului din Bosnia. Dar, astăzi, America lui Trump este percepută ca un aliat capricios, pe cale de a întoarce spatele bătrînului continent. Prin forța dolarului, America dictează regulile comerciale pe plan internațional. China anexează largi sectoare din economia europeană. Rusia și Turcia fac tot posibilul pentru fragilizarea Europei. Suveranitatea europenilor, în aceste condiții, este pusă sub semnul întrebării.

Uniunea Europeană a înghițit cu umilință, anul acesta, decizia Washingtonului de a izola Iranul, deși tratatul nuclear semnat cu Teheranul, îndelung negociat, avea girul comunității internaționale. Cîtă suveranitate mai are deci Europa cînd nu-și poate proteja de sancțiunile americane nici băncile și nici firmele care vor să investească în Iran sau în Rusia?

Fără o apărare europeană credibilă și fără o reformă de natură să transforme moneda unică euro într-o alternativă la dolar, suveranitatea Europei va rămîne suferindă. Ori de cîte ori au ocazia, atît Emmanuel Macron, cît și alți lideri și strategi europeni lansează avertismente în acest sens.

Nemulțumiți de multe lucruri (cum ar fi politica migratorie a Bruxelles-ului, ciclicitatea crizelor economice, o anumită insecuritate culturală, sentimentul că își pierd identitatea), europenii votează tot mai des cu extremele, cu diverse partide „național-populiste" (expresie folosită recent de editorialistul francez Laurent Joffrin). Poate că europenii ar trebui să reflecteze serios la tragedia politică a Germaniei (dar și a Europei) din anii '30, cînd Hitler și naziștii au ajuns la putere servindu-se de chiar mecanismele democrației. Cînd germanii au început să se trezească, prin 1940, și și-au dat seama ce-i așteptă, era mult prea tîrziu, dictatura și mecanica violenței barbare se instalaseră fără drept de apel și fără contraputeri în stat.

În Europa nu se aud încă nici focuri de armă și nici tropot de cizme, doar declarații iresponsabile și argumente stupide cum au fost cele care au dus la ieșirea Marii Britanii din Uniune. În jurul Europei crește însă un fel de brutalitate ambiantă, foarte bine captată de caricaturistul revistei *Courrier international.*

Dacă, în aceste condiții, europenii nu înțeleg că trebuie să rămînă uniți, acest lucru va însemna mai mult decît o eroare istorică, va însemna o formă de nebunie.

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

21 de ani
de viață în
7 volume
de istorie

de luni,
12 noiembrie
volumul 6

preț
pachet
ziar + 1 carte
16,99 lei

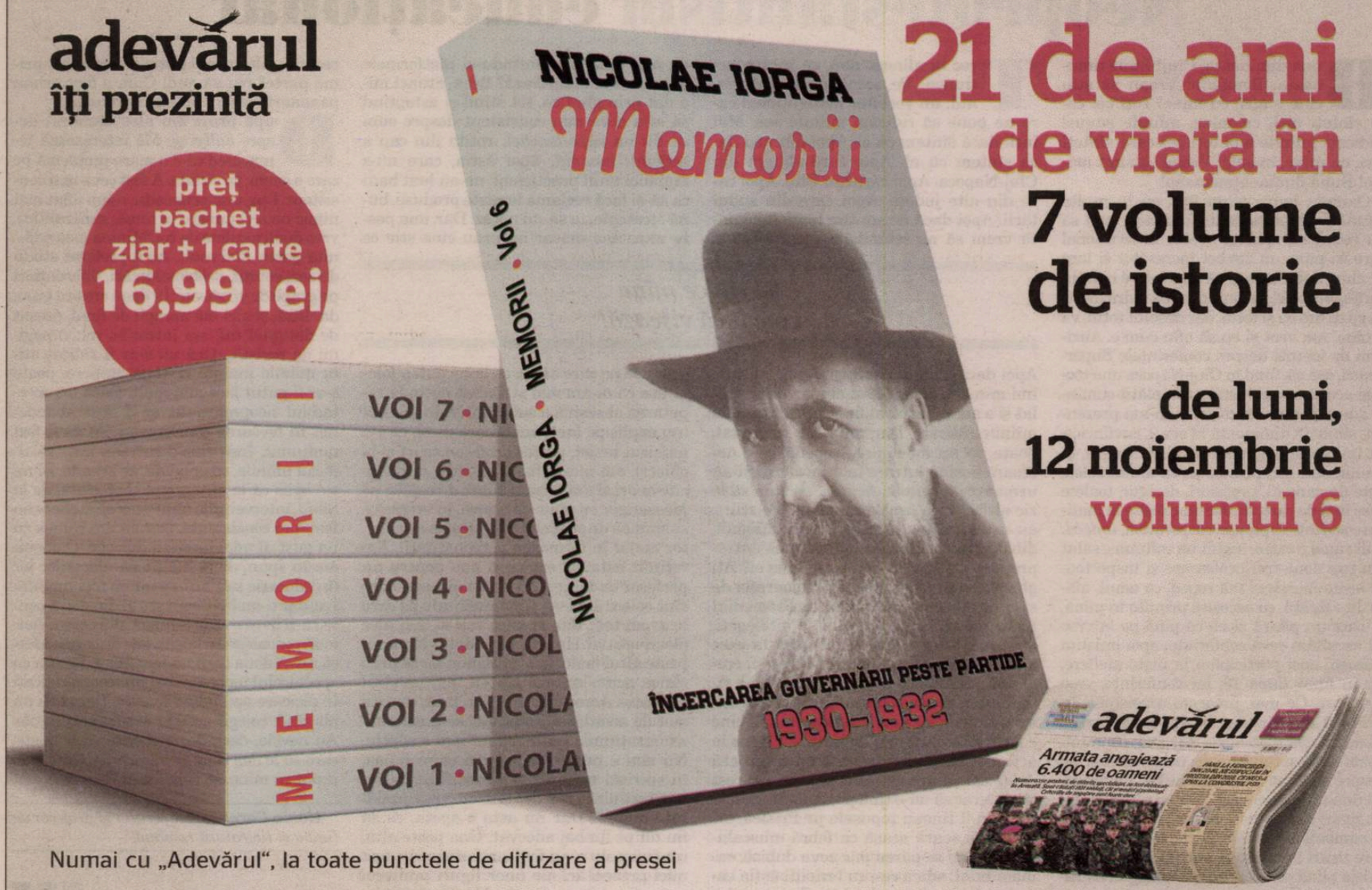

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

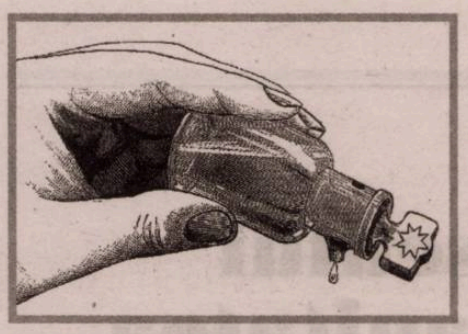

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Datul de pământ

Se pare că nu e nimic de făcut: clișeele jurnalistice se răspîndesc cu mare viteză, în momentul lor de apogeu cititorul putînd doar să le rabde și eventual să le ocolească; din fericire, după o vreme, clișeele de azi se răresc și dispar, înlocuite de altele la fel de enervante. Una dintre formulele repetate obsedant în titlurile jurnalistice actuale, cu scopul de a dramatiza știri altminteri banale, este locuțiunea *a da de pământ (cu cineva)*. Expresia transpune o declarație belicoasă ori o victorie pasageră într-o metaforă a luptei corp la corp, ba chiar a transformării adversarului în simplu obiect iritant și nefolositor. E o locuțiune caracteristică pentru direcția stilistică dominantă a jurnalismului de azi: aparține registrului colocvial, transmite agresivitate, amplifică tensiunile, reducînd relațiile și actele umane la nivelul elementar al nevoilor de supraviețuire.

Actorii scenariului sînt, de multe ori, persoane publice, cu oarecare notorietate, în industria divertismentului sau în politică: „Iulia Albu *dă de pământ* cu Smiley" (cancan.ro); „Adriana Bahmuțeanu *dă de pământ* cu Silviu Prigoană!" (wowbiz.ro); „*Corina Crețu* dă de pământ cu *Viorica Dăncilă*" (jurnaldecraiova.ro). La un nivel ceva mai puțin concret, victima agresiunii este o instituție – „Teodorovici *dă de pământ* cu ANAF" (dcnews.ro) –, o echipă – „Antrenorul vicecampioanei mondiale *dă de pământ* cu FCSB (ziare.com) – sau o inițiativă legislativă: „Specialiștii *dau de pământ* cu Legea Violenței Domestice" (evz.ro). Ambii termeni ai scenariului violent pot fi entități globale, colective – „Elita europeană *dă de pământ* cu România" (national.ro); „Ungaria *dă de pământ* cu Franța" (capital.ro) – și chiar pure abstracții: „ambițiile politice *dau de pământ* cu folosul obștii" (zhd.ro); „Inflația *dă de pământ* cu creșterile salariale" (zf.ro).

„Emoționant! Ea este văcuța care a dat de pământ *cu regulile absurde din UE!"*

Scenariul *datului de pământ* poate fi făcut să șocheze și mai mult prin contrastul de putere dintre adversari și prin surpriza unei performanțe improbabile: „Un pușți de clasa I *a dat de pământ* cu învățămîntul românesc!" (bzi.ro); „Emoționant! Ea este văcuța care *a dat de pământ* cu regulile absurde din UE!" (agroinfo.ro). Alteori, stilul vulgar-agresiv al relatării este extins la politica internațională: „Americanii *dau de pământ* cu Merkel" (dcnews.ro); „Trump *dă de pământ* cu Theresa May" (romanialibera.ro).

Clișeul pare a fi frecvent folosit și în presa din Republica Moldova: „Comuniștii *dau de pământ* cu unioniștii" (today.md); „Riscurile teroriste *dau de pământ* cu afacerile companiilor aeriene" (mesaj.md); „Ghimpu *a dat de pământ* cu lista lui Sturza" (sputnik.md) etc.

Fie pentru că e destul de transparentă, fie pentru că nu este foarte veche, expresia nu a fost înregistrată ca atare în dicționarele noastre curente. Unele dicționare frazeologice îi indică însă accepțiile proprii și figurate: *„a da de pământ* = (cu cineva), 1) a trînti la pămînt (pe cineva); 2) (fig.) a mustrului (pe cineva)" *(Dicționar de expresii și locuțiuni românești,* coordonat de Alex Dobrescu, 1997).

Evident, există în presa actuală și utilizări proprii ale expresiei, în situații în care victima este o persoană – „Moment unic la SUMO! *A dat de pământ* cu un uriaș de 150 de kg" (stiridecluj.ro) – sau un obiect: „Serena a comis-o! *A dat de pământ* cu trofeul" (canal3.md). Majoritatea exemplelor din titlurile jurnalistice citate mai sus sînt însă figurate, referindu-se fie la actul de a învinge, a distruge, fie la atacul verbal. De altfel, dacă ziariștii preferă să pună în titlu expresia colocvială șocantă, în cuprinsul textelor apar adesea echivalentele sale din limbajul standard: *dă de pământ* este parafrazat prin *doboară, atacă, lansează un atac virulent* etc.

Nu este întîmplătoare și nici lipsită de efecte transpunerea informației în scenarii violente; polemica, fotbalul, adversitatea politică pot fi exprimate analogic prin metafore convenționalizate ale războiului, ale jocului, ale întrecerii sportive. În cazul nostru, metafora datului de pământ evocă încăierarea de maidan sau brutalitatea cazonă. Clișeul jurnalistic este un ecou al amenințării pe care o preiau din agresivitatea cotidiană și unele pasaje literare, în dialoguri realiste: „Dacă mai vii cu șapcă murdară aici, *dau cu tine de pământ* de nu te vezi! Ai înțeles?" (Ioan Popa, *Robi pe Uranus. Cum am construit Casa Poporului,* 2015); „Pușțiul a protestat slab, dar Bibi nu-l mai auzea și a izbucnit întro furie oarbă, de nestăvilit, *dau cu tine de pământ nenorocitule, îți rup oasele*" (Adrian Schiop, *Soldații. Poveste din Ferentari,* 2016).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Neoprotestantism educațional

Bună dimineața, Cluj! Bună dimineața, România! Vreau să știu cine e aici, cu mine! Toți cei care sînteți aici, cu mine, mîinile suuus! Ridicați mîinile sus toți cei care sînteți aici, cu mine, în sală! Vreau să simt magie! Bună dimineațaaaaaaa!

Oameni buni, n-am fost eu la multe adunări neoprotestante, dar n-ai cum să nu recunoști spiritul acesta motivațional care își pune un zîmbet încrezător și larg pe chip, sugerîndu-ți că da, viața e o prăjitură savuroasă, trebuie doar să îndrăznești să guști din ea și totul, dar absolut totul, va fi bine. Am vrut și eu să aflu cum e. Auzisem de ici-colo despre conferințele SuperTeach, așa că, fiind în Cluj-Napoca una tocmai acum, m-am înscris. Am plătit cuminte suma pentru înscriere și m-am prezentat, sîmbătă dimineață la ora 9, cuviincios, cît îmi permitea geaca de piele neagră, la eveniment. Din prima, zarvă multă colea, sute de oameni, profesori, desigur, toalete care mai de care, de doamne ieșite la matineu, senzație aproape corporatisă, *indeed.* Salt rapid o cafea, înghit un colțunaș, salut din cap două-trei profesoare și inspectoare ieșite în cale și mă reped, ca omul, afară, la o țigară, cu sacoșica primită în mînă, în care un pliant zicea că pînă pe la vreo 13 ascultăm ceva conferințe, apoi liniștim foamea, apoi participăm la niște ateliere, iar în final, după 16, iar conferințe, vreo două ore. Ce mai, program consistent. În sacoșică și o cărțulie, taman ce-mi lipsea, *Mentalitatea deschisă.* Nu mă pronunț, poate să fie o carte mișto, poate vă mai zic despre ea după ce o aprofundez. Revin, pînă una-alta, la subiect. Fumez ultimele două țigări din pachet, fac un inventar rapid al oamenilor de acolo să văd de la care pot cere țigări în pauză și purced în aulă, care e deja plină ochi, iar lumea așteaptă cu răsuflarea tăiată.

Trec la alineat nou, că începe acțiunea. Pe scenă urcă amfitrionul, un vorbitor motivațional care ne pune să ridicăm mîinile sus. Mai întîi dacă sîntem cu el. Apoi din nou dacă sîntem cu el. Apoi care sîntem din Cluj-Napoca. Apoi care din Cluj. Apoi care din alte județe. Apoi care din sudul țării. Apoi dacă ne simțim bine. Apoi dacă vrem să ne schimbăm mentalitatea.

Să ridice mîna cine încă visează!

Apoi dacă sîntem deschiși. Apoi... Frate, îmi mirosea deja a ceva ars, a creier spălat și a aer transpirat de la atîta frecat de mîinile ridicate. Dar, mna, zic, e normal, poate, să nu judec prea repede, că e necesară puțină intrare în atmosferă. Și-au urmat conferințele. Acuma, eu cum să le zic altfel, dacă așa se numeau? Pe scurt, au urmat cîțiva speakeri motivaționali, din diverse medii, dar majoritatea antreprenori. Ce credeți că ne-au spus ei? Ați ghicit: fiecare și-a prezentat biografia de succes, afacerea personală din domeniul educației și, aici e esențial să înțelegeți, fericirea, starea aia paradiziacă în care ajungi dacă ești un om de succes și, crede-mă, chiar și tu poți fi, vrei să fii, să ridice mîna cine a visat să fie! Să ridice mîna cine încă visează! Să ridice mîna cine e gata să treacă mai departe, de la vis la acțiune! Mă durea mîna ceva de groază deja, așa că am zis gata, ori îmi fac rost de un arac să mi-o țină permanent ridicată, cum îl țineau țepușele pe Prîslea, ori ajung pe seară acasă cu febră musculară. Bun, mi se părea mie ceva dubios, oameni buni, adică ce-i cu fericiții ăștia care îmi livrează succesul în cîteva cuvinte, mai mult prezentîndu-și platformele pe care le manageriază? Bum, atunci mia dat prin gînd că, tot stînd și așteptînd să aflu ceva mai consistent despre cum să fiu un *superteacher,* rotița din cap a scrîșnit: *moamă,* apoi ăștia, care nu-s mai nici unul practicieni, ne-au luat bani ca să-și facă reclamă la niște produse, bună strategie, ia să-mi notez. Dar, una peste alta, nici măcar nu erau cine știe ce produse pe care să zic că le-aș putea folosi, așa că m-am mai strîmbat puțin la repetarea obsesivă a substantivului *dascăl* (nu explic pe larg, am oroare de el, că s-a fetișizat tezist, prefer *profesor,* scurt și la obiect), am mai refuzat să ridic mîna de cîteva ori și am făcut schimb de replici pe Messenger cu amici și amice, în vreme ce se spunea de pe scenă că educația e un factor major în formarea personalității. Am reținut asta, că era ceva nou pentru un profesor ca mine. Dar știți voi, oare, care sînt cele trei nevoi fundamentale pe care le avem toți, dar absolut toți și mai ales elevii noștri? Hai, nu toți odată! Nu unul peste altul (sala rîde, stingher, nu se prea ridică acum mîini)! Nu vă îngrămădiți! Empatie. Acceptare. Sprijin. Bun, cu asta sînt de acord, s-a notat. Aci se accelerează narațiunea puțin, că nu mai e spațiu. Nu mai e pentru că, să mă exprim așa, în spiritul acțiunii, s-a modificat designul întîlnirii, s-a decalat cu vreo jumătate de oră. Dar nu asta e speța, ca să fiu tot pe limbaj adecvat. Una peste alta, conferințele n-au fost conferințe. Au fost mici prezentări ale unor figuri profesionale și antreprenoriale. Unele mai interesante, altele mai puțin. Cum a fost prima parte? Nu vă aud! Cum a fost prima paaaaarteeee??? Aplauze prelungi.

După prînz am ales atelierul despre *bullying.* Mă interesează tema, cred că e o mare problemă pe care o avem, ca sistem. A fost ceva mai consistent. Dar, una peste alta, n-am aflat mai nimic nou. O punere în temă, generalități, vreo două jocuțe de rol. Mintea mea odihnită putea mai mult. Aș fi preferat studii de caz, soluții, problematizări, diferențieri pe grupe de vîrstă etc. În două ore era greu, da. Însă, și aici mă apropii de final, presat de designul (uf, am intrat în rol...) paginii de revistă, dacă nu s-ar fi ridicat atîta mîinile înainte și după ateliere, poate s-ar fi putut face mai mult. Dacă tot spectacolul neoprotestant ar fi fost abandonat în favoarea consistenței, eu aș fi fost mulțumit. Însă cine-s eu? Din aulă se ridicau mîinile, se aplauda, se scanda. Și mi s-a spus că la anterioara conferință, de la Sibiu, intervențiile ante- și post-ateliere au fost mai consistente. Dar eu am rămas cu un gust al unei ipocrizii dulcege. Oamenii ăia îți spun, de la înălțimea afacerilor lor (în educație sau nu), că nu au nici un interes, dar ți-au luat bani și o zi din viață pentru a-ți livra o zeamă lungă, din care trebuie să pescuiești tu bucățelele de carne. Mersi, nu! A doua oară nu mai merg. Rămîn cu spectacolul încheierii, cu profesorii ridicați în picioare aplaudînd fenetic. Dar și cu un alt gînd: colegii aceștia ai mei erau acolo. Au nevoie, deci, de ceva care să îi miște, care să le dea sens în munca lor. Cine e de acord cu mine, să ridice mîinile-n aer!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

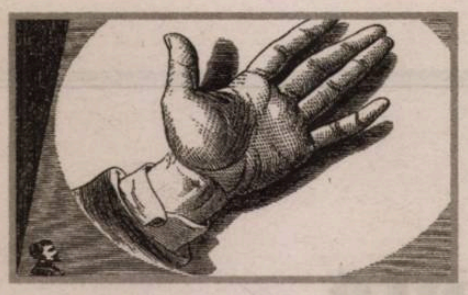

Adina POPESCU

portrete din mers

Cu o mie de lei în buzunar oare te simți mai bogat?

Un prieten s-a mutat cu tot cu familia într-un sat de pe lîngă București. În scurtă vreme, a constatat că acest „la țară“ la care a tot visat timp de cîțiva ani nu are nimic idilic, așa cum își imagina inițial, e mai degrabă un soi de prelungire a mahalalei bucureștene. Dar măcar locuiește la o casă cu curte, iar în curte cresc meri, peri, un cais și un nuc (ca să nu mai punem la socoteală trandafirii și bolta de viță). Dacă face abstracție de damful „de porc“ care vine de la vecin, de niște babe care le cam poartă sîmbetele doar pentru că sînt venetici și îi acuză pe nedrept că Beagle-ul lor le vînează găinile, de întreruperile de curent frecvente iarna, pentru că tot satul bagă în priză te miri ce ca să se încălzească, iar rețeaua e suprasolicitată, de ulițele pline de noroi atunci cînd plouă și de maneaua regulamentară din fiecare seară, care răsună de la vila de peste drum, prietenul meu se simte un om fericit. În week-end poate să se relaxeze în curtea lui, la masa de sub nuc, să bea o bere și să se uite la cerul plin de stele „de la țară“. Totuși, mai are o problemă: a descoperit că la o casă cu curte, mai ales dacă nu e una prea nouă, mereu se găsește cîte ceva de făcut, cîte o reparație, o îmbunătățire. În primul rînd, amicul meu se plînge că nu găsește prin sat pe nimeni dispus să muncească, bărbații mai vrednici au plecat de mult în străinătate, cei puturoși, asistați social, beau de la opt dimineața la magazinul-mixt și nu s-ar ridica de acolo cu una, cu două. Cu meșterii se mai descurcă, mai primește cîte o recomandare, se mai zvonește că în satul vecin ar exista un zugrav sau un tîmplar priceput, dar specia pălmașilor, a necalificaților, a celor care muncesc cu ziua a dispărut se pare cu desăvîrșire. Nimeni nu se mai înjosește într-un asemenea hal ca să facă „muncă de jos“, mai bine se trece pe caietul de la magazin pentru o pîine sau pentru una mică. De cînd s-a mutat la țară, agenda prietenului meu s-a umplut de tot felul de contacte utile, precum: Nelu – instalator, Gigi – fose septice, Vasile – electrician, nea Fane – gard, Aurel – acoperiș. Aceștia sînt „specialiștii“. Vin, se uită cam în ce constă „lucrarea“ sau, mai nou, „proiectul“, după care îi spun prietenului meu ce materiale trebuie să cumpere. O listă lungă, așa că prietenul meu s-a împrietenit treptat cu angajații tuturor magazinelor de tip Dedeman de prin preajma Bucureștiului, dar și cu patronii diferitelor șandramale care vînd orice are legătură cu împodobirea și despodobirea locuinței. Unii livrează materiale acasă, alții nu, așa că amicul meu și-a mai cumpărat o a doua mașină (în plus față de cea cu care face naveta la job), un Logan vechi, pentru cărat. Logan-ul se comportă impecabil pe drumurile de la el de la țară, mai ales că înainte a cărat saci cu cartofi. În fine, după ce materialele de pe listă au fost cumpărate, începe „lucrarea“. Meșterii cer un mic avans, după care dispar vreo două-trei zile, pentru că au alte lucrări mai importante de făcut. Cînd, în sfîrșit, catadicsesc să apară și în curtea prietenului meu, că acolo e o lucrare mică, un fleac, toată treaba durează cu cîteva zile în plus față de timpul planificat inițial. Prietenul meu muncește cot la cot la cu ei, ca să le dea un exemplu pozitiv – cară galeți cu var, dă cu bidineaua, bate cuie, își dă peste degete cu ciocanul. El devine pălmașul, muncitorul necalificat pe care nu a reușit să-l găsească inițial la birtul satului. Doar că nu cîștigă nici un ban, ba dimpotrivă, pierde. Își ia liber de la serviciu pentru că „are muncitori acasă“ sau își sacrifică week-end-urile în care ar fi trebuit să bea bere în curte și să se uite la stele. Seara cade rupt și cu senzația că n-o să se mai termine niciodată, casa lui e un etern șantier. Cînd sosește timpul socotelilor finale și tragi linie își dă seama că aproape orice lucrare din asta mică, un fleac, cum spun meșterii, îl costă o mie de lei. Un perete de reparat la magazie, o mie de lei. O copertină pentru mașină, tot o mie. Un sfert de acoperiș de cîrpit, altă mie. Și așa se duc miile de lei, una cîte una. Probabil că aici există o formulă economică magică – oare cum de se aliniază astrele astfel încît orice trebușoară de prin casă sau de prin curte să coste o mie de lei?

„Trebe să schimbați distribuția!“

Îl întreb pe taică-miu dacă la el, la Cîmpina, nu știe vreun mecanic auto bun. Sau vreun service mai ieftin decît cele din București, unde să facem o revizie la mașină. Știe. Există un service vestit, cu mecanici profesioniști și disciplinați, cu programări și cu cozi de bun augur, cu un patron aproape intelectual. A fost el de curînd cu mașina acolo, tot o revizie. „Lucrarea“ a fost tratată cu toată seriozitatea. Mașina a intrat în service exact la ora programării, a fost pusă pe rampă, studiată, analizată, ciocănită. „Dom'le, nu e bine...“, a clătinat din cap patronul-intelectual, în timp ce mecanicii profesioniști, îmbrăcați în salopete albastre, roboteau în jurul lui ca furnicile. „Trebe să schimbați distribuția!“ I-a explicat doct de ce trebuie s-o schimbe, taică-miu a înțeles perfect situația. Sau nu a înțeles nimic, că nu e specialist. „Nici acum nu-mi dau seama dacă avea sau nu vreo problemă distribuția... dar am schimbat-o, ce era să fac? Să las mașina așa? M-a costat o mie de lei, dar mașina e ca nouă. Zbîrnîie!“ Așadar, ne-am programat și noi cu mașina la revizie. Au suit-o pe rampă la ora programată. În timp ce mecanicii munceau de zor, noi ne beam cafeaua la măsuța din curtea serviceului. Inițial nu i-au găsit mașinii mare lucru, niște fleacuri. Ne bucuram că vom scăpa ieftin, cînd patronul ne-a tras deoparte și ne-a zis cu o voce gravă: „Dom'le, nu e bine... trebe să schimbați ambreiajul!“ Dar ce are ambreiajul? Din discuție, am înțeles că nu are nimic, dar pentru că mașina e veche, precis va avea curînd și că e bine de schimbat acum, „pentru siguranța dumneavoastră“. Ne faceți un deviz? Sigur. Fix o mie de lei, exact ca distribuția mașinii tatălui meu. Nu l-am mai schimbat, ambreiajul e OK și în ziua de azi. Dar mi-am dat seama că, în viziunea economică a patronului (și aici deja m-am prins că nu exista nici o formulă magică), nu merită să-i treacă o mașină prin service fără să scoată de la proprietar mia de lei.

Acum vreo lună am fost la dentist pentru o problemă minoră, o plombă. S-au dovedit a fi două plombe, una nu era planificată. Printr-o coincidență sau nu (nu mai cred în coincidențe), m-am reîntors la dentist cu o infecție gingivală. Altă consultație, alte proceduri, alte calcule – mi-am dat seama că treptat mă apropii de aceeași sumă cheltuită, o mie de lei. Și începusem timid, cu o plombă. Pînă și în muncile noastre creative, am observat că începe să existe un tarif fix pentru „lucrările“ mai importante. Nimeni nu cred că este atașat în mod special de leu, ca monedă națională. Ne raportăm mereu la euro, dar muncim pentru lei. Să fii milionar în lei nu reprezintă un deziderat pentru nimeni. Suta de lei poate mai reprezenta ceva atunci cînd „hîrtia era albastră“. Astăzi, suta de lei e aproape nulă. Dar mia de lei? Parcă te mai dai jos din pat pentru ea, nu-i așa? Sînt niște simple observații din viața de zi cu zi, dar poate s-or găsi niște economiști ca să explice ce-i cu mia asta de lei. Sau poate niște psihologi – ce efect are ea asupra mentalului colectiv?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Oficianta ING

Am învățat multe de la trufia ei. Ea știa că perfecțiunea există. Și m-a chinuit cu ea. Uite ce s-a întîmplat. Mi-am anulat cardul. Nu importă de ce. Prostia mea. Psihanaliza fie cu mine. Am anulat, deci. Și am anunțat telefonic. Și mi s-a tăiat cardul în două. Și gata, așteptam unul nou. Și au trecut zilele. Mărturisesc că nu-mi păsa. N-am avut chior pe card. Dar, ca idee, într-o zi m-am dus. Gata cardul? Nu e gata! Ați primit SMS? Nu. Păi, așteptați. Sistemul e perfect! Și a trecut săptămîna. Nimic. Iar mă duc. Același scenariu cu sistemul și perfecțiunea. Fata nici nu se uită. Dom'le, nu mai veniți la bancă. Vine SMS. Dar nu vine, ce fac? Vine! Și vin și a treia oară perfect înțepat. Fata la fel. Perfecțiunea vine, vine sistemul în trei zile. Doamnă, spun, au trecut de 30 de ori trei zile. Cum vine? De ce sînteți așa perfectă? Nu merge sistemul. Cum, dom'le, mă jigniți? Fata o lua direct. Ea era sistemul. Ea! Ea! O jignisem pe ea. M-am înfuriat, îngrozit. Îi spun să verifice iar istoria. Îi invoc pe frații ei de birou. Ce credeți? Frații de birou confirmă. Eu fusesem de multișor acolo. Sistemul fusese înfrînt. Mă văzuseră oamenii. Ea o ținea cu sistemul. Abia după vreo lună, sistemul conspiră, mă cheamă. Îmi dă cardul. A treia zi de apoi, ANAF îmi pune poprire pe cont. Iar cu Perfecta. Îi duc hîrtia că am plătit vineri seară. Dom'le, așteptați pînă luni la prînz, sistemul nu mai funcționează, vă dați seama! Și sistemul perfect zice din nou prin SMS: contul e liber, puteți să-l folosiți. Trecuse un sfert de oră? Perfecțiunea există pe dracu'. E chestie mai mișto să te îndoiești că el e perfect. Dai omului sentiment, certitudini.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Să rîdem că „marile“ Dinamo și „Steaua“ au fost eliminate din Cupă de echipe mult mai „mici“?

Din Dinamo „mare“ a rămas doar numele, iar din Steaua, nici atît. Sîntem în prezența unor naufragiați. Primii, managerial, ceilalți, identitar. La o sută de ani de România să fim bucuroși că am rămas cu o țară relativ întreagă, dar părțile ei sînt vraiște. Părțile ei sportive au căzut de sus și își continuă declinul. Ținute cu mînă de fier pe vremuri de piloni ai regimului totalitar, experimentează acum o rătăcire exemplară. De la statul ca o bucată de beton s-a trecut direct la mișcarea browniană a moleculelor zevzece, scăpate de orice control, mai ales de autocontrol. De automoderație, de înfrînare a puseurilor aiuristice. De la „Noi sîntem poporul“, lozincă goală precum vidul cosmic, s-a trecut brusc la „Statul sînt eu“. Și fiecare cu statul lui. Țara asta ar trebui să se numească Republica Statelor Românești. O confederație haotică, în care unii, puțini, mai disciplinați și aplicați, pot lumina ca niște improbabile oaze în bezna prin care orbecăim. Un asemenea stătuleț sportiv e zona HarCov. Csikszereda, echipă de liga a treia, a eliminat din Cupă pe Dinamo după epice lovituri de departajare (în care un biet belgian eșuat în Ștefan cel Mare a reușit să rateze de două ori consecutiv) pentru că e bine organizată și bine susținută de confrații etnici de dincolo de granță, dovadă că isprava lor a făcut prima pagină în *Nemszeti Sport*. Dinamo, în schimb, are un patron a cărui lehamite e deja istorică și pare subiectul unui experiment de tipul „Hai să vedem la cîte șocuri supraviețuim!“ Schimbări de antrenori, de jucători, de management. O sărbătoare. Ce e de uimire, atunci, în acest deznodămînt? Cu FCSB e mai simplu. Pentru ea, Cupa e echivalentul unei brichete. Te necăjești un pic dacă o uiți pe masă la restaurant și atît. Viața merge înainte. Nici o dramă! Dimpotrivă, o nesfîrșită comedie.

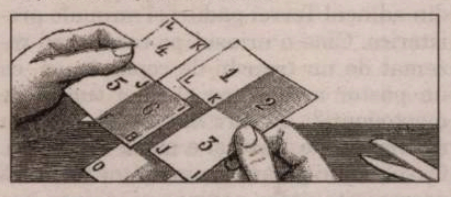

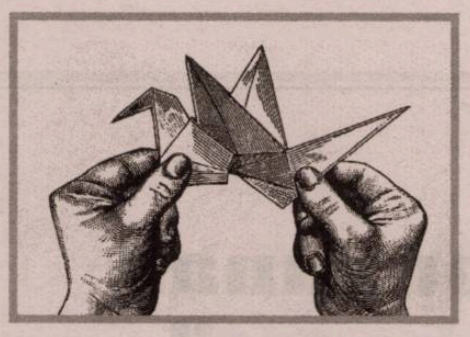

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Spioana absolută

România a fost prima destinație de studiu din cariera de antropolog a cercetătoarei americane Katherine Verdery. A venit aici în anii '70 și continuă să viziteze regulat țara în care și-a făcut o mulțime de cunoștințe și prieteni. Într-o oarecare măsură se pare că această primă destinație a devenit de-a dreptul un destin. Cercetătoarea a scris o serie de lucrări despre sate din Transilvania, despre socialism, despre colectivizare sau despre ideologia naționalistă din vremea regimului Ceaușescu. Ultima sa carte apărută anul acesta la Editura Vremea se numește *Viața mea ca spioană* și a fost scrisă în urma studierii propriului dosar pe care Securitatea i l-a întocmit în anii '70 și '80. În *Dilema veche* au mai apărut și alte texte legate de această carte, iar în urmă cu doi ani, doamna Verdery a povestit ea însăși în revista noastră cîte ceva din experiențele sale de acest gen. Pentru că, bineînțeles, de la prima sa vizită în România, Securitatea a considerat-o spioană, pornind probabil de la concepția exprimată neaoș chiar într-o notă informativă aflată la dosarul ei că „nu pierde ea timpul de pomană la noi".

Într-o discuție telefonică înregistrată de Securitate în anii '80, doi colegi români de breaslă (probabil) din Cluj ai Katherinei Verdery spuneau despre ea că ar face o etnografie „din avion", „fără a merge în profunzime în stil european". Ei bine, în cartea ei recentă, frapantă e tocmai profunzimea. Cred că sînt puțini români care să fi priceput ceea ce au trăit în anii comunismului și în cei ulteriori căderii Cortinei de Fier tot atît de bine pe cît a făcut-o Katherine Verdery. Ea a mers pînă acolo încît i-a căutat în anii din urmă pe foștii ofițeri și informatori pe care i-a identificat în dosarul său (care mai erau în viață). A stat față în față cu cîțiva dintre ei și i-a întrebat despre motivele pentru care au urmărit-o sau au denunțat-o. Cercetătoarea își descrie propriile emoții și stări de la aceste întîlniri, care o surprind și pe ea însăși și pe care încearcă să le înțeleagă. Aș spune că asemenea momente din carte trec dincolo de antropologie. Sînt scene de-a dreptul dostoievskiene.

„Nu pierde ea timpul de pomană la noi".

De ce au considerat-o spioană chiar și cînd un securist mai rațional a conchis, într-un raport, că nu face spionaj militar (prima suspiciune cu care a fost întîmpinată)? Cum de-au ajuns s-o urmărească pînă și în Statele Unite? Ce însemna să fii „spion" în perioada comunistă și în cultura național-comunistă? Unii spuneau că era îndeajuns să fii străin. Katherine Verdery merge însă și mai departe cu analiza antropologică: „Un spion este o persoană care nu are pe nimeni s-o apere – nici un fel de rude, în cel mai bun caz un *anturaj* în care securiștii pot să pătrundă. (...) Sprijinul social al spionului se află în altă parte, într-o altă țară. A fi văzut ca spion înseamnă să fii văzut ca un izolat social, ale căror conexiuni pot fi manipulate." Iar Securitatea chiar s-a străduit s-o influențeze prin intermediul anturajului într-un sens pe care ea îl descoperă în dosar: „ar fi minunat dacă... ne-ar iubi".

Citindu-i cartea, s-ar zice că, nu neapărat sub influența Securității, „spioana" aproape că s-a românizat. S-a atașat de mulți oameni din România, ba chiar a rămas legată și înțelegătoare chiar față de unii dintre cei care au făcut denunțuri împotriva ei. Ceea ce însă nu pare să-i fi deformat cercetarea.

Iar prin prisma celor observate de cercetătoarea americană, cititorul poate avea propriile confirmări. De exemplu, aceea că Securitatea se ocupa în permanență și cu perseverență să construiască realități paralele, dușmani inventați, probleme false (la fel cum și astăzi se construiesc realități paralele și scenarii abracadabrante în scopuri politice). Trăiam într-o țară a secretomaniei, în care, la fel ca și în celelalte țări socialiste, evidențele nu contau, iar adevărul nu putea fi decît ocult. O lume (care n-a dispărut odată cu comunismul) cu mentalități întortocheate și închise, la polul opus față de cea cu informații la vedere, deschisă, de tip occidental. O lume în care un cercetător străin nu putea fi perceput altfel decît ca spion. Ce-i drept, însă, Katherine Verdery a făcut mult mai mult decît un spion convențional. Ea a ajuns să „spioneze" – adică să descopere – cele mai adînci „secrete" ale societății românești.

ready made

„Nervosismul ia toate formele, atacă toate organele, exaltează și deprimă; ia o persoană în deplină înflorire a forțelor și o nimicește; îi ia puterea d'a umblá, d'a lucrá, d'a cugetá, o face neputincioasă și, culme a chinurilor, îi lasă simțibilitatea adâncă a nenorocirii sale."

Familia, Anul XLII, Numărul 28, Oradea-mare, 23 iulie (5 august) 1906

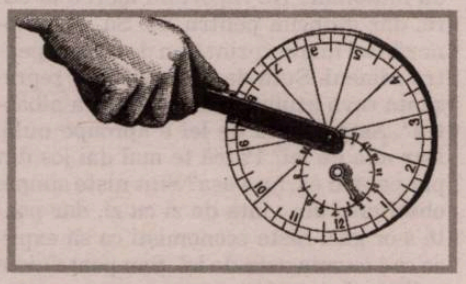

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Arheologia Atlantidei la Jules Verne

Când submarinul Nautilus trece pe deasupra Atlantidei, îți vin idei legate de arheologia submarină – dar și de mărirea și decăderea civilizațiilor (și a prozei de anticipație). Într-o cărticică puțin cunoscută, *Parisul în secolul 20*, Jules Verne își imaginează cum vor arăta lucrurile în viitor, peste o sută de ani. Ceea ce vede el e o distopie în care știința și tehnica elimină literatura și umanioarele. Când un om pentru care progresul tehnic e altminteri o obsesie pozitivă se plînge că latina și greaca vor fi „nu doar limbi moarte, dar și îngropate", e de rău. Verne era, de altfel, un latinist amator pasionat. Intrarea spre centrul pământului e indicată de textul în latină (scris cu rune) al alchimistului Arne Saknussemm, iar căpitanul Nemo – un nobil indian – vorbește curent latina. Yves Touchefeu, care a cartografiat de curînd pasiunea asta, observă că un citat din Bucolica a cincea a lui Vergiliu apare de patru ori în ciclul *Călătoriilor extraordinare*.

Să amintesc rapid trei scene care-i pot interesa pe arheologii de azi, sau poate doar pe cei care încă nu știu că vor deveni arheologi. Încep chiar cu *Călătoria spre centrul pământului* (1864). În cap. 39, exploratorii descoperă în peșterile uriașe din adîncul Terrei păduri și animale preistorice. Cine e uriașul pe care-l văd rezemat de un trunchi de copac *kauri*, ca un păstor monstruos al unei turme de mastodonți? *„Un être humain!"* – dar cu un cap ca de bivol și-o chică încurcată. Oasele unui gigant asemănător fuseseră descoperite cîteva pagini mai înainte, așa cum, puțină vreme înainte de scrierea romanului, se descoperiseră lîngă Düsseldorf celebrele fosile de neanderthalian. Numele *homo neanderthalensis* fusese propus un an înainte de publicarea cărții *Voyage au centre de la terre*. Mai erau însă de așteptat 150 de ani pînă la dovezi clare de hibridizare între *neanderthalensis* și *sapiens* (probabil nu acei *sapiens* trimiși de Verne în subterane, în vreo scenă tăiată de editor).

Al doilea exemplu e din *În jurul lunii* (1870), cap. 17. Exploratorii orbitează în jurul Lunii și contemplă prin hublou craterul de impact Tycho, circurile, crestele, terasele sale gigantice. Francezul vede în el o „fortificație naturală ideală", în care ar încăpea zece Rome antice (în realitate – dar în care realitate? – vreo 400, nu doar 10). Apoi, Michel Ardan începe să viseze cu ochii deschiși la posibilitatea de a construi acolo un oraș unde ar putea trăi „toți mizantropii, toți cei dezgustați de viața socială!" *(„Tous! Ce serait trop petit pour eux!"*, îi răspunde colegul de compartiment). Se discută despre un forum, palate, o acropolă. Nu întîmplător, în pasajul ăsta despre o primă formă de arhitectură selenară, Verne folosește un cuvînt tehnic din vocabularul gromaticilor antici, *castrametatio,* referitor la măsurătorile și planurile pentru un castru roman.

Dar locul unde Jules Verne se apropie cel mai mult de arheologie este în *20.000 de leghe sub mări* (1870). Nemo și profesorul Aronnax, în costume de scafandru, cu eticheta ieșind la spate, vizitează un cîmp de ruine pe fundul mării. Traducerea românească vorbește (în partea a doua, cap. 9) de un „oraș distrus, ruinat, căzut, cu acoperișurile prăvălite, cu templele prăbușite, cu arcadele desfăcute, cu coloanele dărîmate la pământ, ruini în care se mai simțeau încă proporțiile armonioase [*solides,* în franceză] ale unui gen de arhitectură toscană", apoi de resturile unui „apeduct uriaș" și ale unei acropole „ale cărei forme aminteau de Parthenon" *(une acropole, avec les formes flottantes d'un Parthénon).* Ca un bun ghid, la stupefacția prelungită a oaspetelui, Nemo răspunde scriind cu o piatră cretoasă pe o stîncă de bazalt negru: ATLANTIDA. Urmează considerațiile erudite ale profesorului legate de Platon și de „ruinile acelea vechi de mii de veacuri, din vremea erelor geologice! Călcam chiar pe locurile prin care trecuseră contemporanii primului om!"

E vulgar să cauți nod în papură minunatei cărți a lui Verne, dar nici nu mai am iluzia că aș fi lipsit de didacticism. Existența Atlantidei e una din legendele culte, cu bătaie moral-politică, inventate de Platon, care nu are confirmare independentă de la nimeni altcineva. Toată lumea repetă ce-a zis el în dialogurile *Timaios* și *Critias*. Faptul că Atlantida ar fi dispărut cu nouă mii de ani înainte de Platon (care scrie despre asta pe la 360 î.Hr.), după un război cu atenienii, e bizar. Atena devine un orășel (micenian) mai însemnat nu mai devreme de secolul 15 î.Hr., și chiar dacă are niște bîjbîieli neolitice cu încă, hai să zicem, două mii de ani înainte, cei nouă mii de ani nu vor ieși nicicînd la socoteală. O Atlantidă datată așa cum vrea Platon sigur nu ar fi avut nici un fel de ruine care să amintească de Parthenon și nici vreo arhitectură „toscană", cum zice Verne, chiar presupunînd că el nu se referea la arhitectura Renașterii italiene, ci doar la cea etruscă. Pe de altă parte, acești nouă mii de ani sînt mult prea puțini ca să poți vorbi de contemporanii primilor oameni, indiferent cam unde îi plasăm în paleolitic. Sigur însă că putem să luăm datarea asta absolut simbolic, și atunci avem undă verde să căutăm vreun eveniment istoric care l-ar fi putut inspira pe Platon. Un candidat îndepărtat ar fi, de exemplu, distrugerea într-o erupție vulcanică, cu 1300 de ani înainte de textele lui, a insulei Thera (Santorini), cu o înfloritoare – cum se spune, de parcă ar fi vorba de panseluțe – civilizație minoică. (Distrugerea pare să fi fost indirect înregistrată într-o stelă a lui Amosis I, din dinastia a 18-a, ceea ce ar însemna că Platon a construit ceva credibil măcar prin trimiterea la egipteni ca la sursa ultimă a mitului.) Un candidat apropiat: scufundarea orașului Helike cam un deceniu înainte de *Timaios* și *Critias* – oraș redescoperit de arheologi acum nici douăzeci de ani.

Pentru Verne, vizita în Atlantida este și o ocazie de a-l arăta pe căpitanul Nemo sprijinit elegant de o stelă acoperită de mușchi, contemplînd într-un extaz mut orașul scufundat. Reacția firească în situația respectivă ar fi însă, mă tem, nu poza romantică *à la* Caspar David Friedrich, ci să începi să fotografiezi – și să notezi coordonate.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Lectura furioasă

Oriunde în lume și oricînd în istorie cineva citește ceva și este sau nu de acord cu ceea ce citește. Această situație este atît de firească, încît simpla ei enunțare este o platitudine. Dar ce se întîmplă cînd cineva citește ceva, nu înțelege nimic din ce citește sau înțelege totul anapoda și exprimă o părere fermă, pro sau contra – o părere atît de fermă, încît este, de fapt, un început de polemică? Dacă, privind în jur, descoperi multe asemenea situații, este foarte probabil că ai aterizat în România anului 2018.

Nu cred că există autor pe lume să nu fi fost încercat de frustrarea supremă: întîlnirea cu cititorul care îl citește greșit. Pe românește: tu spui una, cititorul pricepe cu totul altceva. Dacă ar fi un simplu caz de *malentendu,* n-ar fi dramatic. Uneori, autorul nu e în cea mai bună formă sau, pur și simplu, nu e un autor suficient de bun ca să exprime clar ce vrea să spună. Alteori, cititorul este cu totul obsedat de ale lui, așa că percepe orice citește într-o grilă atît de personală – radical alta decît cea a autorului –, încît ai impresia că a citit altceva. Se mai întîmplă, desigur, că nici cititorul nu este pregătit pentru întîlnirea cu textul, pe care îl ratează cu totul. Poate că nu e suficient de cultivat, poate că sensibilitatea lui are alte coordonate. Asemenea situații, repet, nu sînt rare și sînt regretabile, desigur. Există accidente de lectură, așa cum, din nefericire, există și accidente de automobil. Fenomenul, trebuie să recunoaștem, totuși, are și momente comice. Mi s-a întîmplat recent să primesc un reproș puternic din partea cuiva tare supărat pe un text de-al meu. Eu ziceam ceva în acel articol (de pildă, că se agită clișeul fals după care Evul Mediu a fost o vreme a beznei, populată de ignoranți), iar cititorul meu îmi reproșa supărat că de ce nu spun exact ceea ce spuneam. Mai precis: „De decenii istoricii arată că e fals clișeul conform căruia Evul Mediu a fost o vreme a beznei populată de ignoranți, cum poți să spui așa ceva?“ Păi, asta spun și eu, că e un clișeu fals. „Dar nici un istoric serios nu mai susține o asemenea prostie despre Evul Mediu.“ Păi, eu nu doar că nu susțin prostia, eu îi combat pe cei care o susțin. Și amicul s-a cufundat într-o tăcere adîncă și ultragiată – probabil că nu-mi va mai vorbi vreodată! Recunosc, pe mine m-a amuzat întîmplarea. Adică supăratul era exact de părerea mea, dar era convins că eu spun pe dos. De unde era convins? Simplu, *așa* citise el…

Însă nu despre acest gen de confuzii vreau eu să vorbesc aici, ci despre un fenomen care a luat serios amploare în ultimii ani în România și îmi pare infinit mai periculos decît „inocenta“ nepotrivire dintre autor și cititor. Aș numi acest fenomen „lectura furioasă“ și l-aș încadra în categoria marilor patologii ale României de azi pentru că sufocă pur și simplu mintea omenească, punînd-o într-o permanentă isterie (isteria este reacția oricărei minți în asfixie). Pe scurt, simptomatologia e așa: citești un text și pricepi de acolo *ce vrei*. Textul este, să zicem, despre viermii de mătase. Tu *vrei* să înțelegi că e un text antifeminist, atunci așa îl citești și reacționezi în consecință. Lectura este, de la început, prizoniera voinței tale ranforsate de cine știe ce altceva din viața ta. În asemenea cazuri, textul citit contează cel mai puțin, însă autorul contează enorm. Dacă e un autor pe care îl antipatizezi pentru că, să zicem, e mai degrabă ironic sau de-a dreptul mefient cu activismul feminist, atunci *vrei* ca textul lui să fie profund defect. O altă versiune a lecturii furioase este aceea în care citești într-o permanentă stare de alarmă ideologică. Nu citești ca să afli, nici ca să gîndești – citești ca să-l validezi sau să-l execuți pe autor.

Cu tristețe observ că acest gen de lectură furioasă se practică și în privința revistei noastre. E adevărat, fenomenul este cu totul marginal în ceea ce ne privește, pentru că cititorul care frecventează fidel *Dilema veche* este suficient de antrenat ca să știe să gestioneze diferitele noastre articole. Cititorii fără dileme, însă, cărora le mai pică revista în mîna cine știe cum, ori, prin canalele infinite ale Internetului, cine știe prin ce ricoșeuri, cînd le mai ajunge sub ochi cîte un articol de-al nostru reacționează tipic „furios“ dacă textul nu cîntă muzica pe care vor ei să o audă. În paranteză fie spus, mă amuză cîte unii care nu citesc defel *Dilema veche,* dau de cîte un text care nu le place și se indignează înalt („ce se întîmplă cu *Dilema veche?*“) sau chiar cheamă la boicot – „nu mai cumpăr niciodată *Dilema veche!*“, pe care oricum nu o cumpăraseră vreodată. Dar, în lumea Facebook, se poate și asta: să boicotezi ceva ce oricum nu frecventai.

Ieșind din glumă, fenomenul lecturii furioase este, cred, o consecință a atrofierii lecturii în general. Mai ales dacă se întîmplă să fii unul dintre cei care nu citesc „pentru că nu au timp“ și nu au timp „pentru că activează“, poți să fii sigur că, în rarele ocazii cînd vei citi ceva, vei citi furios. Se știe, românii citesc puțin. Studii de toate felurile converg convingător: piața de carte și piața de media culturală a României este cea mai mică din Europa în termeni absoluți. Adică om fi noi a șaptea națiune din Europa ca populație, dar în materie de lectură sîntem ultimii. În cifre absolute, țări cu populații mult mai mici decît a României citesc mai mult. Or, dacă lectura a devenit un asemenea rar obicei, atunci lectura intransigentă și obtuză se impune. Cu cît citești mai puțin, cu atît citești mai înverșunat și cu atît beneficiile excepționale ale cititului se sting.

P.S. Și întreb, ca pentru a stîrni lecturi furioase și săptămîna asta: la ce bun că știi să citești dacă nu citești? Oare un om care știe să citească, dar nu citește este superior unui om care nu știe să citească?

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bijuteriile Mariei Antoaneta

Palatul Tuileries, martie 1791, după prînz, toată seara.

Regina Maria Antoaneta își împachetează cu grijă perlele, diamantele și rubinele în bumbac moale. Le așază pe toate într-un scrin de lemn. Destinația pachetului: Bruxelles, unde arhiducesa Maria-Cristina, sora reginei Franței, era suverană și unde locuia Contele de Mercy-Argenteau, fost ambasador austriac la Paris și, mai ales, om de încredere al Mariei Antoaneta. Acesta va trimite cutia cu bijuterii mai departe, la Viena, spre a fi păstrată în siguranță de împăratul austriac, nepotul reginei.

Acțiunea se întîmpla în contextul Revoluției franceze, cînd regii Franței, Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta, alături de copiii lor, se pregăteau să fugă din țară. Planul nu a funcționat și monarhii au fost capturați în 1792, pentru ca în 1793 să își înfrunte, pe rînd, cunoscutul destin, execuția la ghilotină. Fiul acestora, Ludovic al XVII-lea, a murit în captivitate, la scurt timp după părinții săi. Copilul supraviețuitor al cuplului regal, Marie-Thérèse-Charlotte a Franței, numită și *„Madame Royale“*, a fost eliberată în 1795 și trimisă în Austria. Acolo a primit bijuteriile reginei Mariei Antoaneta, de la verișorul ei, conducătorul imperiului, care păstrase în siguranță scrinul de lemn.

Prin moștenire către descendenți direcți și indirecți, în cele din urmă, bijuteriile au ajuns la Robert I, ultimul duce de Parma în funcție, îmbogățind astfel colecția regală de bijuterii a Casei de Bourbon-Parma.

Perlă cu perlă, diamant cu diamant, rubin cu rubin – multe dintre bijuteriile Mariei Antoaneta au fost demontate, însă cîteva au rămas intacte și vor fi scoase la vînzare luna aceasta în cadrul licitației „Bijuteriile regale ale familiei de Bourbon-Parma“, la Sotheby's în Geneva. Cea mai valoroasă piesă, estimată la o valoare între unu și două milioane de dolari, este un pandativ format dintr-o fundă încrustată în diamante, cu o perlă naturală atașată. Perlele, de altfel, erau un soi de semnătură personală a stilului Mariei Antoaneta, iar în epocă erau chiar mai valoroase decît diamantele, avînd în vedere raritatea lor. Desigur, și diamantele aveau locul lor bine definit în viața reginei și, ironic, cumva, acestea și-au pus amprenta pe destinul ei mai mult decît și-ar fi dorit: istoricii amintesc adesea de opinia lui Napoleon Bonaparte, care considera că scandalul public în care Maria Antoaneta a fost acuzată pe nedrept că ar fi cumpărat un valoros colier cu diamante înșelînd vînzătorul a fost una dintre cauzele care au alimentat revoluția.

Altfel, din colecția Bourbon-Parma licitată, aș încheia cu safirul de Ceylon (Sri Lanka, astăzi) din broșa cu diamante a arhiducesei Maria-Anna a Austriei. Mai ales că broșa chiar a fost folosită de arhiducesă drept încheietoare la colierul cu trei șiraguri de perle al Mariei Antoaneta.

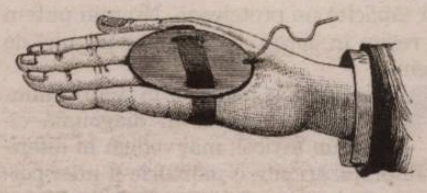

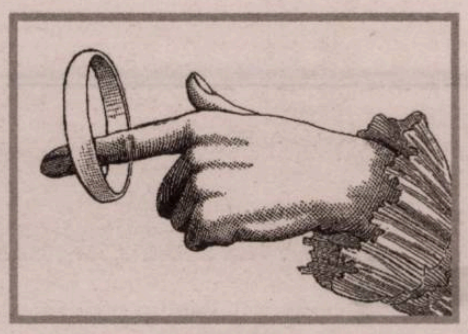

Selma IUSUF

legende urbane

Delta și drumul către ea

– ultima parte –

Mahalaua Văcărești, partea de căldare în care e acum Delta, era mărginită la sud de Mănăstirea Văcărești, devenită apoi închisoare, cobora de la vest dinspre Mărțișorul lui Arghezi și se ducea spre nordul și estul orașului prin mahalaua Cărămidarilor și uzinele Lemaître, Lemetru, cum ziceau oamenii de pe acolea. Timpuri Noi, oameni buni. Lemaître era un franțuz care avea, cică, monopolul spălatului rufelor de la spitale. Face aici, pe la 1865, o spălătorie mecanică și pe la 1870 construiește alături o turnătorie.

Oamenii aveau prin zona asta case care mai sărăcuțe, care mai de piatră și mai răsărite, aveau livezi și cultivau legume pe care le vindeau pe străduțele pietruite cu piatră cubică direct din căruță: Hai la roșii! Hai la ardei! Fundul gropii, unde acum orăcăie brotacii și pe unde poți vedea stîrci de baltă, n-a fost niciodată uscat. Acolo băltea întotdeauna apă de la niște izvoare, iar noroaiele se ridicau grozave primăvara și toamna.

Zona e plină de povești care mai de care, ca toate mahalalele bucureștene. Aici aveau oamenii proprietăți, ca un anume domn Neculai Tudor, care primește la 1921, în numele regelui Ferdinand, un „act de rescumpărare a dreptului de embatic pe terenul de pe moșia statului Vatra M-rei Văcărești", adică devine proprietarul unui teren care fusese anterior arendat, un teren de exact 1036 de metri pătrați.

Tot în aceste vecinătăți se afla și celebra cîrciumă de la Mandravela, pusă, a dracului, la răspîntia drumurilor care duceau la nebunii doctorului Obregia, la cimitirul Trei Coceni și la închisoarea Văcărești. La Mandravela veneau șuții și borfașii, din cei cu tatuaje cu telefoniste, leit *flapper girls* ale anilor '20; le-am văzut și eu într-o expoziție de acu' cîțiva ani la Palatul Șuțu. Tot aici se încingeau la băutură proaspeții liberați de la mititica, de-și amestecau apoi mațele cu cuțitul, la nervi, și luau la loc calea închisorii. Povestește un reporter de la *Ilustrațiunea Română,* unul Ion Dragomir, o întîmplare de la Mandravela, cînd era să și-o ia de la Spaima Văcărești, Titi Menghină, pentru că s-a uitat lung la femeia lui. Pîn' la urmă însă, Titi se moaie cînd reporterul îi laudă muierea zicînd că e leit Marlene Dietrich. „Bată-te să te bată, sfrijitule. Haide să-ți prezint pe Ditrichoaia", i-a zis, cică, Menghină ăsta, un borfaș lat în spate „ca un garderob". Cei trei au mîncat alune americane și au băut vin pînă dimineața.

Prin anii '90, mai încoace, cînd treceai cu autobuzul pe lîngă groapa Văcărești, tot ce puteai vedea erau turme de oi păscînd între ciulini, munți de gunoaie și cocioabele precare ale amărîților care se aciuaseră pe acolo. Istoria zice că, prin 1986, cei care aveau terenuri și case acolo au fost deposedați pentru că Ceaușescu voia să facă un lac. Hotărîrea de deposedare n-a fost publicată niciodată oficial, iar oamenii ăia au rămas într-un soi de vid juridic cu care se luptă și acum, după mai bine de treizeci de ani. Lac nu s-a făcut pentru că tot conceptul era greșit, nici altceva nu s-a făcut, că a venit revoluția. Locurile au rămas în totală paragină și au început încetul cu încetul să fie înghițite de natură. Oamenii nu și-au primit pămînturile înapoi, dar nici n-au fost despăgubiți. Locul nici n-a fost curățat și a rămas nefolosit. Cîteva ONG-uri au văzut acolo un potențial – crescuse vegetație, lacurile mărginite de stuf adunaseră păsăret de baltă, ba chiar apăruseră în zonă vidre și vulpi. Oamenii s-au luptat să facă acolo un refugiu natural, un parc protejat, au insistat la autorități și au curățat locul. La ceilalți oameni, ăia cu pămînturile, nu s-a uitat nimeni.

Nu am eu căderea să împart dreptate și nici nu voi a face acest lucru, dar treaba stă într-un picior. Probabil că în groapa aia nu se putea face altceva, iar eforturile oamenilor de a păstra un pic de natură în Bucureștiul ăsta chinuit ar merita apreciate. Dar și celor care stau acum cu nedreptatea în brațe ar fi trebuit să li se dea despăgubiri.

Nu știam eu, cînd am luat drumul Văcărești, în ce treabă complicată aveam să mă bag.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

22. Operațiunea „Tămădău"

„Pe plan politic, în urma unei acțiuni provocatoare bine organizate, căreia i-au căzut victimă liderii PNȚ (un agent provocator a propus conducerii PNȚ să ducă în străinătate, pe calea aerului, un grup de fruntași ai partidului, care să acționeze peste hotare împotriva comunizării țării), Iuliu Maniu a fost de acord ca vicepreședintele PNȚ Ion Mihalache, secretarul general al PNȚ Nicolae Penescu, și alții să părăsească țara. Grupul a fost arestat, în ziua de 14 iulie [1947], la Tămădău (fusese urmărit în permanență), ceea ce a permis guvernului să dizolve PNȚ (30 iulie [1947]) și, în urma unui proces, să-i condamne pe conducătorii național-țărăniști, în frunte cu Iuliu Maniu (osîndit la muncă silnică pe viață). Dispărea astfel principalul partid politic atașat democrației și, prin urmare, adversar al totalitarismului comunist. Ministrul Marii Britanii la București, Adrian Holman, recomanda guvernului britanic să nu se implice în apărarea acuzaților, considerînd că vina lor ar fi fost dovedită și în fața unui tribunal britanic. Condamnarea liderilor PNȚ a fost urmată de o virulentă campanie împotriva lui Gh. Tătărescu (acesta însă își exprimase satisfacția față de ambasadorul sovietic S.I. Kavtaradze că era lichidat «focarul de infecție», adică PNȚ!), sub motiv că o parte din «complotiștii» judecați făcuseră parte sau întreținuseră legături cu personalul Ministerului de Externe, al cărui titular era fruntașul liberal (circulau chiar zvonuri despre un proces Tătărescu). Parlamentul a dat un vot de blam lui Gh. Tătărescu, ceea ce a determinat demisia miniștrilor săi din guvernul Groza (6 noiembrie [1947])."

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Editura Univers Enciclopedic, București, 2002

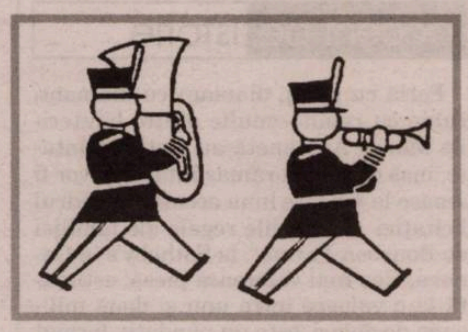

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Piele arsă. Piele tăbăcită

30 octombrie 2015. În urma îngrozitorului accident de la Colectiv mor 64 de oameni. Mulți alții sînt răniți grav. Pe 4 noiembrie, în urma presiunii publice, cade un guvern. Unii spun că manifestațiile de stradă din acele zile sînt un punct de cotitură în istoria contemporană a României. O vreme, emoția puternică a momentului ne-a ajutat să vedem precaritatea sistemului de sănătate din țara noastră, găunoșenia unor oameni din politică și din administrație, felul în care sînt pregătite instituțiile de la noi pentru a întîmpina o situație de urgență. Au trecut trei ani. Emoția publică s-a dus, deja, de multă vreme. Marile învățăminte cu care ne puteam alege după catastrofă s-au ofilit. Totul a devenit o chestiune de cifre și de bifat în calendar a comemorării. Cîteva organizații de presă au făcut, zilele astea, cît zgomot au putut, încercînd să ofere o imagine a felului profund dezolant în care statul român a gestionat starea persoanelor rănite grav în acea noapte. Degeaba. Pielea arsă a unora nu ne mai emoționează. Pentru că pielea noastră tăbăcită ne protejează. Nu mai putem să roșim în obraji. Nici de emoție, nici de rușine.

Ne uităm la televizor în timp ce mîncăm, mai citim în diagonală cîte un articol, mai vedem în diferite împrejurări cîte o mărturie a unei persoane rănite grav în incendiul din 30 octombrie 2015. Pentru mulți dintre noi, mărturia asta e aproape egală cu cele ale unor compatrioți care-și povestesc lejer, pe canapele din studiouri de televiziune, divorțurile, scandalurile, rețetele de slăbire și curele de detoxifiere. Resursele noastre de emoție, de compasiune, de solidaritate se consumă zilnic în după-amieze și seri la televizor, în compania poveștilor „sfîșietoare" ale revenirilor și despărțirilor unora, ale „chinurilor" prin care trec niște domnițe în timpul procesului de decorare a noii case sau ale „suferințelor" unor maimuțoi la modă, abonați la a se da de ceasul morții că încă nu știu unde-or să-și petreacă vacanța de vara viitoare. O dată pe an, la sfîrșit de octombrie, unii dintre răniții de la Colectiv apar și ei la televizor, vorbind despre calvarul prin care au trecut sau despre cel prin care încă mai trec și acum. Printre pațachine care-și flutură zurgălăii, printre impostori și ticăloși care asfixiază spațiul public, apar și acești oameni care vorbesc despre suferințe adevărate. Despre dureri profunde, care sînt și ale noastre, ale tuturor. Pentru că spitalul și felul în care înțelegem să vindecăm sau să alinăm suferința sînt dureri profunde, ale noastre, ale tuturor. Pentru că respectarea demnității umane e o condiție esențială a existenței oricăruia dintre noi.

Oamenii care au murit la Colectiv, cei care s-au ales cu răni crunte, cu toții funcționează într-un mod adînc simbolic pentru noi, ceilalți. Printr-o întîmplare cît se poate de nefericită, moartea sau suferințele lor funcționează ca un sacrificiu menit să ne trezească, să ne atragă atenția asupra felului în care ne înțelegem și ne administrăm societatea. Emoția adîncă a impactului unei asemenea catastrofe nu poate evita hiperbolizările și manifestările sub imperiul vibrației momentului. S-a strigat mult, s-a acuzat în stînga și-n dreapta, s-au spus lucruri cu caracter mult prea general, în legătură cu tot ceea ce înseamnă România în care trăim azi. Dar e foarte normal să fie așa. Emoția unui asemenea moment justifică întru totul asemenea reacții. Partea proastă e că au existat ticăloși și oportuniști de meserie care au speculat momentul din toate unghiurile. Ieșind apoi la scenă deschisă și explicînd, cu orice ocazie, afișînd și un aer înțelegător, că totul e „sub imperiul emoțiilor". Și că trebuie să ne calmăm, pentru vedea lucrurile pe îndelete, la rece. De-atunci au deprins unii șmecheri obiceiul de a judeca orice manifestare din spațiul public, orice protest, orice revendicare ca fiind ceva făcut „sub imperiul emoțiilor". Prin urmare, cei care cer socoteală ieșind în stradă sînt niște rătăciți, plecați pe cărările gîndirii emoționale, niște exaltați care trebuie priviți cu o anumită condescendență jucată, dar în nici un caz luați în seamă. Că doar trăim într-o țară liberă, nu?! Cîinii latră, caravana are drum deschis.

Din nou, pielea arsă pierde în fața pielii tăbăcite. În fața pielii care nu mai e atinsă de nimic. N-o afectează nici flăcările reale, nici acizii corozivi ai vorbelor, nici ciocanele evidențelor absolute, care ar face chisăliță orice obraz al unei ființe de bun-simț. Pielea arsă primește, cu indulgență, dreptul de a se arăta, din cînd în cînd, în spațiul public. Primește dreptul de a ocupa un colțișor nesemnificativ din tarlaua publică peste care s-a făcut stăpînă pielea tăbăcită. Iar conferirea dreptului ăstuia la apariție rară e administrat cu grijă, să nu cumva să mai apară emoția. Pentru că emoția e periculoasă. Îi face pe oameni să-și conștientizeze, uneori, condiția. Și pentru că are ca urmări, uneori, momente de rațiune. De așezare a emoției în gîndire ordonatoare. Pentru că, în preajma emoției, paznicul interior îți dictează: „Gîndește! Judecă! Analizează!" Și asta nu e bine. Pentru că ne deschide ochii.

În România de azi nu se mai găsește piele pentru arșii de la Colectiv. Răniții bat și acum drumurile pe la spitale de prin alte țări. În schimb, piele tăbăcită, care rezistă la orice, pe care n-o mai penetrează nici o emoție și n-o mai atinge nici un factor extern, piele de-asta se găsește din plin. E atît de multă, încît pare că o să ne acopere pe toți. E o grefă la care participăm zilnic, uneori chiar cu entuziasm. Pentru că unii văd pielea asta tăbăcită ca pe o armură. Te apără de emoții. Te face un dur. Un absolvent al școlii vieții. Din ce în ce mai multă lume ar îmbrăca armura asta. Uitînd că, pe dedesubt, nu mai e nimic. E doar un strat impenetrabil, sub care nu se mai găsește nici o ființă.

Petre GURAN

Naşterea ideii ortodoxe

O caracteristică surprinzătoare a ideii ortodoxe, din punctul de vedere al unei teleologii hegeliene, este separarea sferei politicului de sfera spiritualului, care a condus la o precoce desacralizare a monarhiei. Această separare este un proces iniţiat în ultimele două secole ale Bizanţului şi continuat în perioada post-bizantină. Transformările sociale din structura de putere bizantină care au permis o scădere a autorităţii centrale în favoare unor elite locale, combinate cu expansiunea occidentală sub haină cruciată sau sub forma republicilor comerciale, au produs în cele din urmă fărîmiţarea teritorială a Imperiului Bizantin. Astfel, în secolul al XIII-lea, singurul element de unitate pe ceea ce fusese încă teritoriul Imperiului în secolul al XII-lea a fost Biserica. Prin coagularea ei instituţională în cursul deceniilor trei şi patru ale secolului al XIII-lea, ea a căpătat un aspect pe care l-am putea numi panbizantin. Aceasta a trebuit însă să se adapteze noilor puteri teritoriale, fie cruciate, genoveze sau veneţiene, fie musulmane. Biserica ortodoxă a supravieţuit în toate aceste teritorii, chiar şi acolo unde uniatismul de primă generaţie a produs un puternic concurent. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea se suie pe tronul patriarhal Grigore, un localnic din Ciprul ocupat deja de un secol de către familia cruciată Lusignan. Din acest exemplu şi din traiectoria altor intelectuali bizantini proveninď din fostele provincii bizantine înţelegem puterea de atracţie pe care începe să o exercite Constantinopolul recucerit de către Imperiul de la Niceea, dar mai ales rolul de reţea socială şi politică al Bisericii pan-bizantine, care reuşeşte să menţină solidaritatea corpului social format de Biserică în teritoriile desprinse de imperiu.

Sf. Gheorghe
frescă Şcoala de la Bunești

Cauza cea mai puternică însă a despărţirii politico-ideologice dintre imperiul constantinopolitan şi Biserica pan-bizantină o reprezintă tema uniatismului utilizată ca instrument politic de către împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul. Utilizarea cinică a „schismei" de către occidentali, papalitatea în conjuncţie cu puterile cruciate, pentru a justifica acţiunile militare împotriva Imperiului Bizantin, apoi uniatismele fragmentare din teritoriile ocupate de cruciaţi sau desprinse din Imperiul Bizantin cu susţinere cruciată, cum ar fi statul vlaho-bulgar al Asăneştilor, regatul armean al Ciliciei, regatul sîrbilor, au transformat prin reacţie ideea reunirii Bisericilor occidentală şi orientală într-un instrument politic şi în mîna împăraţilor de la Constantinopol. Începînd cu sinodul de la Lyon din 1274, tema unirii Bisericilor a devenit principalul instrument al politicii externe bizantine, „unirea" fiind preţul cu care împăratul bizantin intervenea în jocul dintre papalitate şi puterile cruciate, obţinînd succesul diplomatic denumit de Steven Runciman „vecerniile siciliene", adică acţiunea papalităţii pentru delegitimarea cruciadelor antischismatice. Într-o fază ulterioară, unirea a devenit preţul pentru ajutorul militar al papalităţii şi aliaţilor ei împotriva otomanilor. Consecinţa acestei politici externe este transformarea uniatismului în cel mai fierbinte subiect de politică internă. Totuşi, simultan cu acest uniatism politic apare şi o dezbatere teologică autentică despre cauzele schismei şi modalităţile de depăşire teologică a acesteia. Cel mai important pas din acest proces a fost contactul intelectual şi cunoaşterea reciprocă, formulată iniţial prin aşa-numitele liste ale diferenţelor dintre creştinismul oriental şi cel occidental.

Distanţa crescîndă dintre imperiu şi Biserică capătă însă note tragice prin disputa isihastă. Susţinerea pe care văduva împăratului Andronic al III-lea, Anna de Savoia (1341-1347 – regentă pentru fiul ei minor Ioan), a acordat-o Varlaamiţilor (discipoli şi continuatori ai criticii anti-isihaste formulate de călugărul Varlaam din Calabria) în disputa isihastă, continuînd cu uniatismul politic practicat de Ioan al V-lea Paleologul, a produs de-a dreptul o ruptură între curtea imperială şi instituţia patriarhală. Această ruptură, care a atins cote maxime în perioada 1367-1380 prin ştergerea numelui împăratului din dipticele Marii Biserici de la Constantinopol, este la originea unei noi doctrine despre libertatea Bisericii, pe care o regăsim în actele patriarhale şi sinodale din vremea patriarhului Filotei Kokkinos. Acesta redefineşte canonic Biserica anulînd tradiţia milenară a ceea ce istoricii contemporani au numit „simfonia bizantină" şi proclamînd că patriarhul de Constantiopol este de acum căpetenia creştinătăţii orientale. Imperiul îmbracă forma unei instituţii subordonate obiectivelor Bisericii şi legitimă numai în măsura în care vine în întîmpinarea acestora. Uniatismul politic este astfel păcatul de moarte al imperiului. Ioan al V-lea, constatînd că nu ar putea constrînge Biserica nici măcar cît străbunicul său Mihail al VIII-lea, recurge la convertirea personală la catolicism în 1369 la Roma. Aceasta însă nu a produs nici un beneficiu politic. Dimpotrivă, pentru a se putea întoarce la Constantinopol, se vede nevoit să-şi amaneteze coroana imperială către Veneţia în schimbul unei corabii şi al altor cheltuieli. Ioan al V-lea se va despărţi el însuşi în mod tacit de acest uniatism atît de păgubos pe plan intern şi ineficace în plan extern. Moartea patriarhului Filotei, apoi experienţa amară a uzurpării tronului constantinopolitan de către fiul cel mare al lui Ioan al V-lea, Andronic al IV-lea (1376-1379), care şi-a arestat întreaga familie, inclusiv pe bătrînul bunic imperial Ioan al VI-lea Cantacuzino, deschide o epocă nouă în relaţia dintre împărat şi Biserică. Experienţa tiraniei lui Andronic al IV-lea semnalează necesitatea unei colaborări între Biserică şi imperiu, şi astfel, printr-un document al sinodului permanent al patriarhiei ecumenice, este consfinţită revenirea lui Ioan al V-lea pe tron ca împărat ortodox, şi sînt definiţi termenii colaborării. Rezultatul constă în reducerea rolului tradiţional al împăratului în Biserică la cîteva prerogative ceremoniale şi administrative. Astfel, limitele puterii imperiale sînt de acum dictate de Biserică.

Din acest context politic şi ideologic îşi trage seva teoria celei de a treia Rome. Este expresia unui nou aranjament între Biserică şi stat. Roma nu mai este simbolul unui centru al puterii lumeşti, ci este un principiu de fidelitate faţă de adevărata credinţă, ortodoxia. Episodul unirii eşuate de la Ferrara-Florenţa se înscrie şi el pe această linie. Căderea celor două Rome se referă la căderea în schismă şi erezie, nu la pierderea unor bătălii şi cucerirea unor ziduri. Puterea lumească are doar misiunea de a sluji Bisericii. Această nouă teologie politică se exprimă şi în scrisoarea patriarhului Antonie al IV-lea către marele cneaz al Moscovei Vasile I, din 1393. Imperiul există atîta timp cît este învestit de Biserică cu slujirea aceasteia. Neacceptarea acestui rol subaltern este în sine un act de erezie.

Pe această linie de interpretare se înscriu *Relatarea* lui Nestor Iskander despre căderea Constantinopolului, *Scrierile* lui Ivan Peresvetov şi, în cele din urmă, *Scrisorile* lui Filotei din Pskov. *Relatarea* lui Nestor Iskander, care a circulat atît sub acest nume de autor poate imaginar, cît şi ca o cronică anonimă, ataşată şi de Peresvetov *Scrierilor* sale, despre cucerirea Constantinopolului, în limba slavonă, iar de la mijlocul secolului al XVII-lea şi într-o traducere românească, ne pune în faţa unui paradox istoriografic din punctul de vedere al unui istoric creştin: cucerirea nu este văzută ca un dezastru, intrarea sultanului Mohamed în Constantinopol este triumfală, mărinimia sa este lăudată, rezultatul se datorează proniei divine. Pentru Nestor Iskander şi pentru cititorii săi din secolul al XVI-lea, printre care se numără şi voievodul moldovean Petru Rareş, Ţarigradul este un ideal mistic, la care se ajunge prin credinţă, nu prin acţiuni militare.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Numele îngerilor

„Numele îngerilor au venit odată cu cei ce s-au întors din Babilon": aceasta mărturie a rabinului Simeon ben Laquish din secolul al III-lea î.Hr. atestă individualizarea tîrzie a lumii mesagerilor cereşti. E un indiciu intern al impactului pe care l-a avut asupra monoteismului iudaic civilizaţia proteiformă babiloniană şi persană, dar şi o constatare pe care învăţaţii moderni au putut-o confirma prin studierea angelologiei iudaice din perioada post-exilică şi, mai ales, din literatura apocaliptică. Astăzi, un cititor al textelor cuprinse în canonul ebraic şi creştin poate observa cu uşurinţă că primele apariţii ale îngerilor sînt denumite generic „(un) înger al lui Dumnezeu" sau „un heruvim" care păzeşte cu o sabie rotitoare grădina din care sînt alungaţi Adam şi Eva. Treptat însă, pe măsură ce avansăm în textele profetice, îngerilor le sînt atribuite roluri şi profiluri distincte.

Astfel, în cartea profetului Daniel îl întîlnim pentru prima dată pe Mihail, „cel dintîi dintre îngerii păzitori" (Dn. 10, 13). El este, de fapt, evocat de un alt înger, Gabriel, care i se înfăţişează profetului, cu strălucire înfricoşătoare, pentru a-i transmite mesajul divin şi a i-l explica (Dn. 10, 5-12). Avem, dintr-odată, într-un context vizionar, două ipostaze ale lumii angelice: pe de o parte, îngerul mesager şi hermeneut, iar pe de alta, îngerul protector şi combatant, ataşat poporului ales ca reprezentant al său: marea căpetenie sau „marele voievod care îi ocroteşte pe fiii poporului" lui Dumnezeu (Dn. 12, 1). Gabriel va reapărea în Evanghelia după Luca, o dată pentru a-i anunţa preotului Zaharia naşterea fiului său, Ioan, şi a doua oară pentru a aduce Vestea cea Bună Fecioarei din Nazaret. În prima apariţie, provocînd stupoare şi teamă prin prezenţa sa intensă, îşi rosteşte numele pentru a-şi întări mesajul în faţa lui Zaharia, care, nelămurit şi ezitant, va fi pedepsit prin muţenie, dar cînd intră în casa Mariei, strălucirea sa cerească se înveşmîntează în reverenţă, iar el devine, din mesager solemn, un interlocutor-hermeneut care primeşte răspunsul aşteptat. După cum fusese anunţat în cartea lui Daniel, Mihail revine în contextul marii înfruntări eshatologice descrise în *Apocalipsă* (12, 7), precum şi în *Epistola* apostolului Iuda (9), într-o scenă care reflectă tradiţii iudaice despre soarta trupului lui Moise.

Alături de Gabriel, îngerul vestirilor, şi Mihail, cel al războiului nevăzut, apare în *Cartea lui Tobit,* care ne-a parvenit integral doar în versiunea greacă *(Septuaginta,* splendid tradusă în româneşte în vol. 3/2005 al seriei editate de Colegiul „Noua Europă" şi Polirom) şi în cele ale Vulgatei şi ale Vechilor latine, îngerul Rafael. Trimis de Dumnezeu ca să-i vindece pe Tobit de orbire şi pe Sarra, fiica lui Raguel, de demonul Asmodeu, Rafael intră în lumea oamenilor sub chipul lui „Azaria, fiul lui Anania", însoţindu-l şi păzindu-l pe tînărul Tobias în călătoria sa plină de tîlc. El este călăuza prin excelenţă, care abia la finalul cărţii-roman îşi dezvăluie identitatea cerească: „Eu sînt Rafael, unul dintre cei şapte îngeri care stau şi umblă înaintea slavei Domnului" sau „unul dintre cei şapte îngeri sfinţi care poartă rugăciunile sfinţilor şi le duc înaintea slavei Celui sfînt". Iar mărturisirea numelui său angelic nu poate avea decît efectul unui *mysterium tremendum:* cei ce o ascultă cad cu faţa la pămînt, copleşiţi de frică.

În toate aceste apariţii ale îngerilor înzestraţi cu nume, avem, de fapt, personalizări ale unui triplu rost al lumii făpturilor nevăzute: ocrotirea victorioasă în lupta cu răul, transmiterea unui mesaj cu tot cu cifrul său şi călăuzirea tămăduitoare. Epifanii ale puterii divine şi chipuri ale solicitudinii, îngerii pe care tradiţia creştină îi va cinsti ca pe arhangheli („cei dintîi" sau „căpetenii") îşi declină prin numele lor o identitate *în relaţie cu noi* şi nu în raport cu fiinţa lor cerească: „Cine este ca Dumnezeu?" (Mihail), „Puterea lui Dumnezeu" (Gabriel), „Tămăduirea lui Dumnezeu" (Rafael). Numele lor sînt transparenţe ale proximităţii divine care aduce mîngîiere, cunoaştere şi biruinţă.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cereşti *(Humanitas, 2017).*

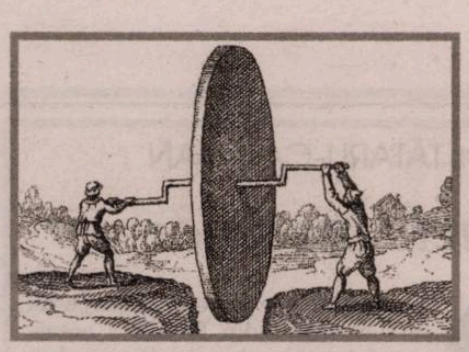

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

De ce rezistă Liviu Dragnea?

De la Ion Iliescu, cel al anilor '90, nici un lider politic român nu a mai fost contestat în stradă de sute de mii de oameni. De la Adrian Năstase, România nu a mai văzut tendințe autoritariste atît de ferm exprimate și aplicate. Mai recent, de la Traian Băsescu încoace nu am văzut cinism militant atît de prezent în predicate și acțiune.

Președintele PSD pare să își fi petrecut ultimii 20-30 de ani cu un pix în mînă, luînd notițe despre tactici de supraviețuire politică, astfel încît, într-un prezent oarecum ironic, superputerea sa e rezistența.

Și rezistă domnul Dragnea penibilului provocat de numirile unor inepți în funcții publice. Rezistă, de asemenea, dezvăluirilor de presă care vin și pleacă fără să îi afecteze în vreun fel poziția (*meme*-urile cu valize de pe Internet nu contează, deocamdată, la împărțirea puterii). Și, mai ales, rezistă sondajelor de opinie care îl plasează la un nivel de aprobare aflat undeva la intersecția dintre Emil Bobu și poezia „Gîndăcelul" de Elena Farago.

Mai rezistă liderul PSD și disprețului omologilor săi de prin țări străine. Izolat și în derivă ca o balenă fără sonar, Liviu Dragnea continuă netulburat să fie Liviu Dragnea, ocupînd cu rictusul lui încrîncenat ecranele televizoarelor și ședințele de partid. Doar încăpățînarea adversarilor săi de a crede în continuare că România e o democrație funcțională și un stat de drept face ca deriva lui Dragnea să nu fie și a țării. Dar asta e o perspectivă din ce în ce mai greu de întreținut.

Cum face dl Dragnea toate lucrurile astea? În primul rînd, demonstrînd, cu fiecare victorie (și are cîteva la activ), că nu există nimeni care să mențină PSD în zona puterii indiferent de cîte greșeli face. Oferă uriașului aparat de partid dependent de bugetele publice o oarecare predictibilitate. Mesajul său e simplu: „Fără mine nu rămîneți la putere". Pentru pesedistul cu funcție de prin teritoriu, Liviu Dragnea e un anti-Geoană, un lider care livrează putere la schimb cu supunerea.

Liviu Dragnea n-a promis niciodată că PSD va avea reputație bună. A promis doar un soi de pragmatism toxic care, pentru pesedistul de rînd, e suficient. Și cînd nu e, pesedistul nostru înghite cu noduri sau pleacă.

Spre deosebire de predecesorii săi din fruntea partidului, Dragnea nu a fost plantat acolo venind de la o recepție pretențioasă, nu a avut un mentor academic sau politic care să îi ghideze cariera și nici cine știe ce ambiție teribilă să îi fie recunoscută preocuparea pentru finețuri ideologice sau intelectuale. Trebuie să i se recunoască acest merit imposibil de contestat: Liviu Dragnea a muncit ca să ajungă acolo. A organizat alegeri, a tăiat porci și a suportat oricît a fost nevoie umbra în care era obligat să stea. Acum, el este sursa umbrei.

Dintr-un punct de vedere, Liviu Dragnea e mai apropiat de Ceaușescu decît de oricare dintre cei amintiți mai sus. Același traseu, din sat la palat, aceeași răbdare și aceeași îndîrjire.

N-a fost niciodată parte din elita și așa subțire a României. Acum se uită de sus la ea. Rictusul acela are și semnificația unei mici revanșe îndelung așteptate.

Dacă a avut vreo ambiție, atunci aceea a fost puterea pură, care transformă omul de afaceri în client politic, intelectualul avid de funcții în lăudător jenat sau orb și subordonații pe linie de partid într-un soi de iloți care își anulează voluntar independența și caracterul.

Însă dl Dragnea nu e numai o cauză, ci și un efect. Un simptom al nihilismului care bîntuie o Românie fără proiect. Explicația parțială a capacității sale de rezistență ține și de sentimentul că tocmai încheiem o epocă și intrăm în alta, fără să știm ce ne așteaptă și fără să înțelegem prea bine ce s-a întîmplat. Deocamdată, România nu are alt lider care să urmărească cu atîta încăpățînare un plan. Spre deosebire de concurenții săi politici, Dragnea nu ezită. Or, în vremuri tulburi, o certitudine, fie ea și toxică, e de preferat pentru foarte mulți dintre vecinii și prietenii noștri.

Dar principala sursă a puterii președintelui PSD, dincolo de organizare, bani și altele asemenea, e abandonarea electoratului de către concurenții săi. Cîtă vreme Opoziția, indiferent de ce avatar o reprezintă, va continua să practice același discurs pentru piața centrală a orașului, insensibil la nuanțe și detalii, cîtă vreme substanța fiecărui program politic pleacă de proiecții fantastice ale unei Românii inexistente, dl Dragnea, actualul sau următorul, va rămîne important. Partidele care se opun autoritarismului au identificat, pe ici, pe colo, niște nișe. Însă o formațiune politică care își propune să rezolve problemele a două-trei categorii sociale mici și, în general, bine situate nu pot cere prea multe de la toate celelalte zone de societate de la care ar vrea să primească voturi.

Aproape niciodată Opoziția românească nu se întreabă serios de ce cîștigă PSD. Cu aferentele întrebări ajutătoare: De ce e Dragnea posibil? Ce fel de Dragnea urmează și de ce permitem acest lucru? Ce trebuie să pierdem ca să cîștigăm?

De altfel, ultimul lider al PSD care a plecat a făcut-o nu pentru că a fost silit de Opoziție sau de stradă, ci pentru că a fost îmbrîncit pe scări de actualul lider. Iar ironia supremă e afișul acela care mai apare la manifestații: „Victore, hai înapoi, / Am glumit cînd ți-am cerut demisia" (textul e un pic diferit, dar nu radical).

Dl Dragnea va dispărea și el la un moment dat. Ultimul lucru de care România are nevoie e un afiș pe care să scrie „Liviu, hai înapoi..." Prea multe glume pentru o viață așa de scurtă.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

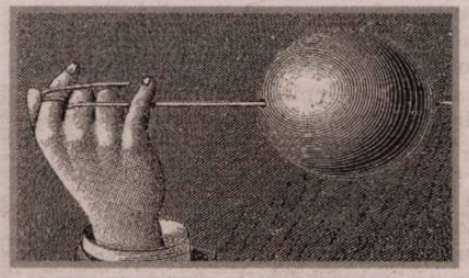

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Canabis canadis

După tutun și alcool, canabisul este a treia substanță psihoactivă cea mai frecvent utilizată la nivel mondial. Costisitoare și ineficiente, în special în domeniul sănătății publice, politicile de interdicție sînt din ce în ce mai criticate și contestate. În ultimul deceniu, tot mai multe state occidentale pun în discuție revizuirea legislației în sensul relaxării sancțiunilor aplicate consumatorilor. Ba chiar – așa cum a făcut-o Canada, recent – aleg să legalizeze nu doar consumul, ci și producția și comerțul. Pentru țări precum România, care interzic consumul de droguri, în schimb permit așa-numitele „etnobotanice", considerate de specialiști mult mai periculoase, dezbaterile ce au precedat decizia Canadei par nu doar de pe alt continent, ci de pe altă planetă. Un soi de ipocrizie sau poate o formă de miopie politică împiedică, în România, orice dezbatere argumentată cu privire la depenalizarea consumului de droguri ușoare. Și totuși, argumente pentru o asemenea dezbatere ar fi destule...

Legalizarea canabisului e necesară pentru a promova sănătatea publică.

În general, politicile cu privire la regimul și circulația substanțelor psihotrope au în vedere patru direcții de acțiune: interzicerea traficului, descurajarea a consumului, terapia/sprijinul pentru dependenți, reducerea riscurilor sociale asociate consumului. În Canada, legislația prohibitivă nu a reușit să stăvilească decît în mică măsură consumul. Autoritățile estimează că aproximativ 15% din populație a recurs cel puțin o dată pe an la marijuana obținută ilegal. Aceasta e realitatea (documentată) avută în vedere atunci cînd, la inițiativa premierului Justin Trudeau, a început procesul de legalizare. Justificarea măsurii a fost utilitaristă: legalizarea canabisului e necesară pentru a promova sănătatea publică. Pentru că reprezintă un progres în eradicarea traficului, permite controlul calității produselor și îmbunătățirea programelor de prevenție. Ca să nu mai vorbim de argumentul – insolit, ba chiar insolent – că statul se va îmbogăți, taxînd comerțul cu marijuana, cu pînă la 15 miliarde de dolari pe an.

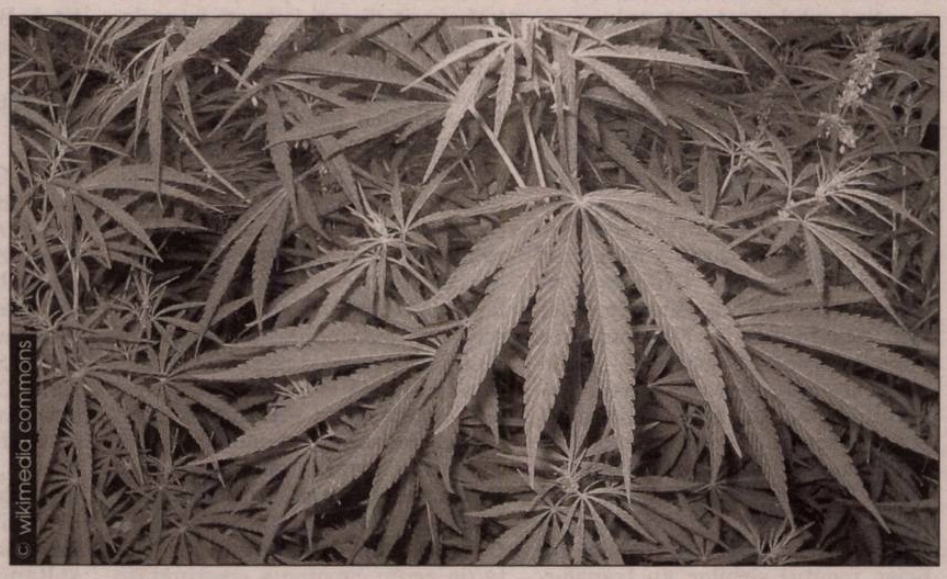

Legalizare nu înseamnă liberalizare completă. Noua legislație, destul de stufoasă, reglementează în detaliu producția, comerțul și deținerea. Frunzele uscate ale plantei, uleiul de canabis, plantele și semințele de marijuana pot fi achiziționate legal, începînd cu vîrsta majoratului, oriunde în Canada. Depinde de provincii să stabilească reguli pentru vînzarea și distribuția produselor. Provinciile pot, de asemenea, să adopte hotărîri la nivel local cu privire la cantitățile maxime admise, la vîrsta minimă legală la care e permis consumul sau la dreptul de utilizare a marijuanei în spațiul public. Legea interzice exporturile și importurile de marijuana, cu excepția schimburilor în scop medical sau științific.

Mulți dintre detractorii legii au crezut într-o creștere alarmantă a consumului. Nu s-a întîmplat! Dimpotrivă, „afacerile" merg prost. Fiindcă statul nu a fost pregătit pentru momentul intrării în vigoare a legii. În plină euforie stîrnită de legalizare, comerțul legal s-a blocat. În primul rînd pentru că nu există suficiente magazine în exploatare. Apoi, pentru că în multe locuri lipsește marfa. Producătorii ar fi în stare să acopere nevoile pieței, însă obținerea unei licențe din partea statului presupune un proces birocratic lent și anevoios. Pînă acum, doar 78 dintre cei 132 de producători de marijuana au primit toate avizele necesare. Nu doar producătorii, ci și distribuitorii privați ori de stat au nevoie de aprobări. Va mai dura, deci, o vreme, pînă la dezvoltarea unei infrastructuri pentru consumul legal. Dar previziunile sînt optimiste: numeroase companii investesc, inclusiv la bursa din Toronto, în noua industrie a marijuanei. Comerțul liber va forța dispariția afacerilor. La fel cum s-a întîmplat, de pildă, în SUA, după ridicarea prohibiției la produsele din alcool.

Ținem pasul cu progresul?

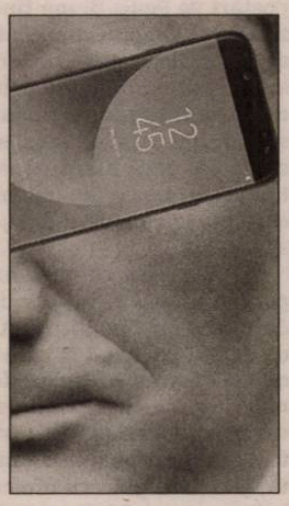

Texte și opinii de:

● Andrada FIȘCUTEAN (jurnalistă)
„Cobra, iPhone-ul și comunismul“
● Cristian IFTODE (conferențiar)
„Update“
● Laura-Nicoleta IVANCIU (ingineră)
„Tehno-ologia“
● Ciprian MIHALI (filozof)
„Epoca absenței de epocă“
● Dominic NEGRICI (filolog)
„Dezvoltare, progres, viteză“
● Constantin VICĂ (cercetător)
„Internetul e un alb și arată albastru“

argument

Un update *infinit*

„Pe vremea noastră“ treceau și zece ani fără să se schimbe nimic din punct de vedere tehnologic. Iar acea vreme a fost nu cu mai mult de o generație înapoi. Dar ce ni se întîmplă acum? Și, mai ales, la ce anume să ne așteptăm?

Totul a devenit *smart (smarter)* în jurul nostru: ceasurile, telefoanele, ochelarii, pipele de fumat, televizoarele, mașinile, chiar și locuințele. Purtăm în buzunar sau la încheietura mîinii mici computere a căror memorie și capacitate de prelucrare a datelor este de cîteva mii de ori mai mare decît bietul computer care a propulsat și ghidat sonda Voyager pînă la marginea sistemului solar.

Progresul tehnologic (tot mai accelerat), noile tehnologii ale comunicării, inovațiile care asigură proliferarea datelor și informației, revoluția digitală, toate aceste fenomene – aflate în plină, perpetuă, nesfîrșită desfășurare – ne-au modificat în ultimele două decenii viața psihică, privată, politică și socială mai mult decît au făcut-o știința și tehnica de la Renaștere încoace. Neprevăzutul, neputința, greșeala, ezitarea, candoarea, absența – tehnologia nu ni le mai permite. Idealul lumii tehnologizate în care trăim pretinde să fim preciși, exacți, eficienți, la timp, la zi.

Tehnologia digitală și noile medii de comunicare *(y compris* Internetul) ne-au bulversat obișnuințele, tabieturile, ritualurile, modul de gîndire, abilitățile de comunicare, felul însuși de a vedea lumea și de a ne raporta la cei din jur. Comportamentul nostru, deopotrivă domestic și social, e altul, mentalitatea noastră a suferit mutații semnificative. Dependența de tehnologie s-a adăugat celorlalte vicii ale noastre. Viața noastră gravitează acum în jurul unor obiecte care în urmă cu cîteva decenii țineau de domeniul ficțiunii, dar care azi sînt, în orice moment, pe punctul să devină obsolete. Acum, cînd existența e online, analogul – digital, iar realul – virtual, totul e în curs de *update.* Mai puțin noi, care avem de ales între retragere, adaptare sau alienare.

Este deja un loc comun să spunem că viteza acestor schimbări nu doar că ne-a luat pe nepregătite, dar că, probabil, nu vom fi niciodată pregătiți să înțelegem ce ni s-a întîmplat deja. Și cum am putea noi să anticipăm ce ni se va întîmpla nouă ca omenire în următoarele alte două decenii? *„Is this the real life? / Is this just fantasy? / Caught in a landslide, / No escape from reality“,* vorba rapsodului boem. Dacă omenirea nu prea mai deține controlul asupra tehnologiei – așa cum sugerează *update*-ul tehnologic cotidian –, care va fi, în cele din urmă, destinul ei? (**Marius Chivu**)

BARBURISME

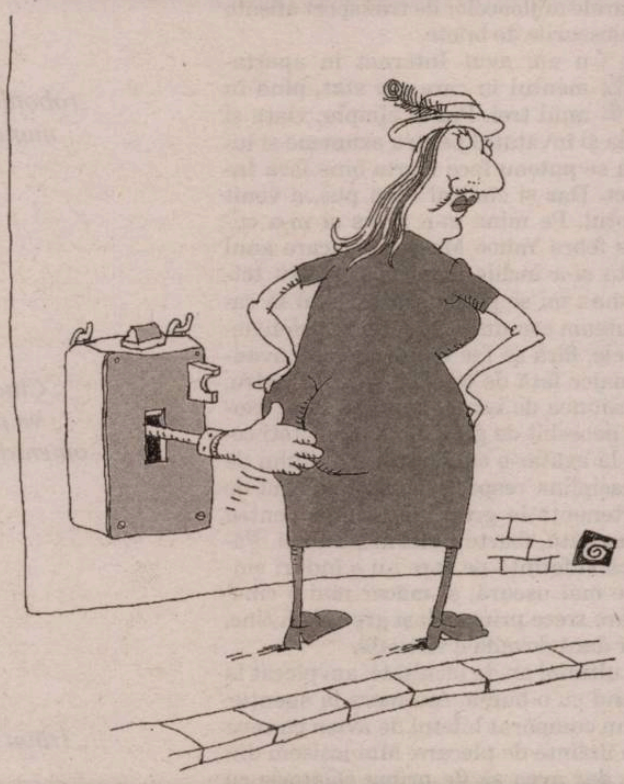

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Laura-Nicoleta IVANCIU

Tehno-ologia

Am început facultatea în toamna lui 2003. Orașul mare, zgomotos, prăfos nu îmi părea de neînvins – doar venisem de multe ori înainte cu părinții mei, cu mașina, în excursii de o zi. Venisem și singură, cu trenul, pentru vizite la ortodont, pregătiri la matematică, pentru olimpiade sau pentru admitere. Și totuși, în toamna lui 2003, ceva părea diferit. Acum veneam ca să rămîn. Nu mai plecam acasă la sfîrșitul zilei. Acasă avea să își schimbe adresa. Am mers la facultate în prima zi împreună cu prietenul meu de atunci, eram colegi. Am găsit relativ ușor amfiteatrul în care urma să se țină festivitatea de deschidere. Ne-au vorbit mai multe persoane, acum știu că erau cadre didactice, dar nu mai știu ce ne-au spus. Nimeni nu filma, nimeni nu fotografia. Eram mîndri noi doi că aveam telefoane mobile cu clapetă și afișaj color, dar nici prin cap nu mi-a trecut că aș putea să fac poze la deschidere. Pentru ce? Doar am fost acolo, țin minte cum a fost. Îmi amintesc clar că după festivitate am trecut pe la avizier, să ne vedem orarul. Și l-am notat, cu pixul, pe o foaie.

În prima săptămînă, mi-am pierdut rapid senzația de stăpînire asupra orașului. Sălile indicate în orar erau în zone aflate la mare distanță una de celaltă, era de mers cu tramvaiul, autobuzul și/sau troleibuzul, nu știam numele stațiilor, dimineața era extrem de aglomerat și simțeam că mă apucă panica. Era un stres permanent: să ieșim din casă la timp ca să prindem autobuzul care vine la o jumătate de oră ca să ne ducă sus, în Observator, în autobuz era aglomerat și cald și unii oameni miroseau urît, alții doar a prea mult aftershave, și era panică-panică-panică. Dacă cumva nu reușim să coborîm? Dacă cumva ne duce la următoarea stație, naiba știe unde o fi ea? Tot traseul ni-l făceam examinînd rutele și orarele mijloacelor de transport afișate la chioșcurile de bilete.

Nu am avut Internet în apartamentul în care am stat, pînă în anul trei. Pur și simplu, viața și școala și învățatul pentru examene și iubirea se puteau face foarte bine fără Internet. Dar și cînd ni l-am pus, a venit cu totul. Pe mine m-a prins și m-a cuprins febra Yahoo Messenger (care anul acesta și-a închis ferestrele pentru totdeauna): mi se părea grozav felul în care puteam comunica în scris cu prietenele mele, fără să fac vreun zgomot, avantaj major față de telefon. În anul patru, în sesiunea de iarnă, înaintea unui examen deosebit de greu, ne-am pus toți colegii la avatar o caricatură a profului de la disciplina respectivă. Sentimentul de apartenență la grup l-am simțit pentru prima dată, foarte puternic, atunci. Părea că suferința pe care nu o înduri singur e mai ușoară, și măcar mai e cineva care trece prin același greu ca și tine, chiar dacă dovada e virtuală.

În ultimul an de facultate, am plecat la Madrid cu o bursă. Am mers la agenție, mi-am cumpărat biletul de avion cu ceva timp înainte de plecare. Mai ieșisem din țară, dar avea să fie prima călătorie cu avionul. Mama îmi povestea că mergea cu bunicul la București cu avionul, și tare îmi doream să încerc și eu senzația. Înainte de plecare, mi-am luat rămas-bun de la prieteni și colegi, prin ieșiri în oraș, condimentate generos cu alcool și tutun – se fuma în localuri, se vorbea în localuri, nimeni nu stătea cu ochii în telefon. Ajunsă la Madrid, m-au lăsat mască măreția, organizarea și nivelul de tehnologizare pe care le întîlneam la fiecare pas. Să ai tu indicatoare peste tot prin oraș spre obiective, să ai tu panouri electronice care îți anunță următorul metrou, să ai tu cititor de cartelă de abonament în autobuz, în 2008, părea ireal de frumos, îmi gîdila apetența pentru organizare într-un mod extrem de plăcut. Am bătut Madridul la pas timp de trei luni, fără Google Maps, fără Internet pe telefon, doar cu harta de metrou la îndemînă, și m-am rătăcit doar o dată, în prima săptămînă, pentru cîteva minute. În continuare mă bucuram de minunea de mesagerie instant, prin care acum făceam și apeluri, cîteodată chiar și video, cu cei dragi de acasă.

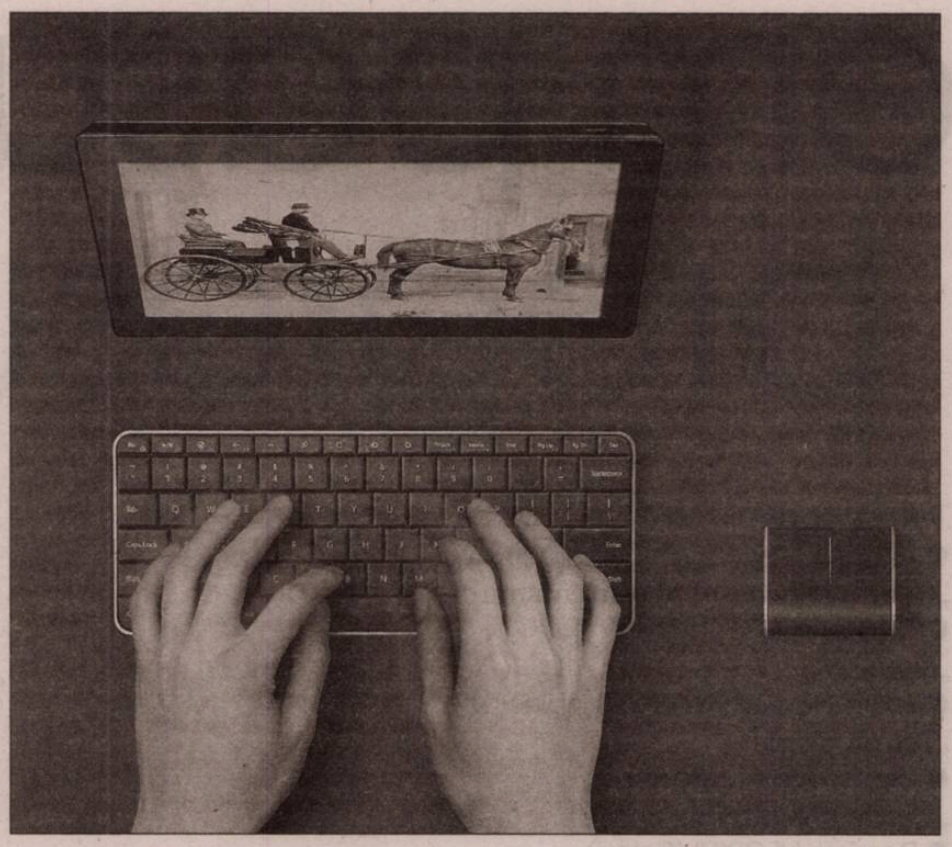

„Tehnologia ne învață cum să fim din nou umani."

SIMON MAINWARING

„În anul 2000, datorită roboților, oamenii nu vor mai munci decît două ore pe zi."

G.B. SHAW

„Cînd Inteligența Artificială va prelua controlul asupra omenirii, vom mai dormi doar două ore pe zi."

ELON MUSK

„Trăim într-o societate absolut dependentă de știință și tehnologie, în care aproape nimeni nu cunoaște prea multă știință sau tehnologie."

CARL SAGAN

De la inimă la emoji

Facebook a apărut în viața mea în 2009. Nu părea mare lucru pe atunci, aveam deja cont pe hi5, toată lumea avea. Era deja la modă să îți pui poze din locurile în care ai fost. Prima palmă pe care mi-am luat-o prin Facebook a fost cînd am văzut acolo că un tip cu care eram și nu prea eram s-a marcat ca fiind *„in a relationship"* cu o fată care nu eram eu. A durut rău treaba asta atunci, a declanșat în mine niște sentimente de neputință greu de descris, greu de adus aminte. Cînd mă gîndesc din nou la acel moment, cu mintea de acum, realizez că cel mai trist a fost că respectivul și-a luat drept paravan acest mediu virtual, preferîndu-l unei mărturisiri față în față.

Salt peste timp, înapoi în momentul prezent. Tehnologia mă înconjoară. Sigur că aveam și în 2008 televizor, telefon mobil și termostat la centrală (oare și el e considerat tehnologie modernă?). Dar acum am *smart TV,* smartphone cu multe aplicații la fel de *smart,* și desigur Internetul pare vital pentru funcționarea la parametri optimi. Nu îmi mai cumpăr biletul de avion de la agenție, ci de pe telefon. Am Google Maps ca să mă ajute să nu mă pierd. Pot să îmi pun toate cardurile de fidelitate de la toate magazinele pe telefon, ca să beneficiez de reduceri. Plătesc facturile prin aplicația mobilă de la bancă, pe care pur și simplu o iubesc, pentru că mă scutește de stat la cozi și de funcționari acri. Orice destinație de vacanță e la un click depărtare de degetele mele. Orice prieten sau cunoștință de care mi-e dor poate fi chemată printr-un mesaj sau un apel video. Pot să văd oricînd tot ce au mai făcut, zis, gîndit, citit, scris, mîncat, vizitat toate cele mai mult de 1800 de persoane, cărora Facebook le zice *„Friends"*. Și cîteodată, cînd sînt obosită fizic și psihic, mă copleșește o nevoie compulsivă de a răsfoi: canale de la televizor, viețile altora prin *newsfeed,* postări pe 9gag. Și mă ține vreo jumătate de oră, timp în care toate simțurile mi se duc acolo, și nu simt cum trece timpul, și nu simt că mi-a amorțit o mînă fiindcă am stat în poziții ciudate; dar simt ca și cum îmi lipsește ceva, și creierul meu crede că, dacă alerg cu degetele pe butoane sau pe ecran, îmi trece lipsa asta, care nu ține de ceva fizic, asta sigur pot să înțeleg.

Mă mîndresc că mi-a trecut, cel puțin pentru moment, nevoia de a posta des, de multe ori banalități. A fost o perioadă destul de lungă în care postam și parcă mă drogam cu fiecare *like* primit sau, mai nou, cu *love,* că nu dau 100 de *like*-uri pe un *love* de la cine trebuie. Lupta a fost grea, dar balaurul e mort deocamdată, și centrii plăcerii din creierul meu se hrănesc cu altfel de stimuli. Și, că tot am ajuns la *love,* desigur că am încercat și Tinder. Amuzant la început, tot mai sec și neinteresant după cîteva săptămîni, dezinstalat pe vecie. Încă cred că relațiile între oameni trebuie să fie din inimă, nu din algoritmi de împerechere, în toate sensurile posibile.

Pierd lupta cu tehnologia în fiecare zi.

Pierd lupta cu tehnologia în fiecare zi. În laboratorul în care țin ore cu studenții mei, am instalat în urmă cu ceva timp o tablă *smart,* pe care poți scrie doar cu niște markere speciale. Încă mai dau rateuri cînd o utilizez, mai scriu aiurea, nu-mi ies desenele, dau comenzi pe butoane care nu fac ce aș vrea. Mă opresc, zic „Bravo, Laura!", rîd de mine, rîd și studenții mei de mine, și știu că așa îi aduc mai aproape cu sufletul, nu cu tehnologia. Pierd lupta cu tehnologia cînd văd că unii studenții butonează telefonul pe sub bancă, în timpul orei. Nu mă supăr, încerc să îi înțeleg și să nu îi condamn. Vina, pînă la urmă, e a mea: dacă le-aș spune lucruri mai interesante, ar uita de telefon.

Un drag de-al meu îmi zice să nu îi mai pun pupici din semne de punctuație pe Messenger, că există galeria de emoji-uri și pot să aleg direct de acolo. Îi spun că prefer să îi scriu așa, semn cu semn, pentru că îmi par mai reali, ca atunci cînd cineva te pupă apăsat și se lipește de obrazul tău și scoate și un mic sunet de plăcere, care deocamdată nu e integrat în Facebook.

***Laura-Nicoleta Ivanciu** este șef de lucrări, dr. ing. la Facultatea de Electronică, Telecomunicații și Tehnologia Informației, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca.*

Ciprian MIHALI

Epoca absenței de epocă

Noile tehnologii ale informației și comunicării ne-au modificat în ultimii douăzeci de ani viața psihică și socială mai mult decît au făcut-o știința și tehnica vreme de secole. Ceea ce este cu adevărat nou în aceste modificări este însăși viteza schimbării. Pentru a-i domestici puțin înfățișarea (nu și consecințele), experții – această nouă subspecie umană – îi spun elegant „inovație", „progres", „evoluție accelerată", „bulversare" sau, mai poetic, „distrugere creatoare". Spiritele mai prăpăstioase, precum filozoful Bernard Stiegler, vorbesc despre însușirile acestei epoci în termeni de „disrupție", „entropie digitală", „haos" etc.

Dar să nu ne grăbim căutînd un nume la ceea ce așteaptă încă să fie înțeles. Poate că tocmai aceasta este miza vremurilor pe care le trăim: să înțelegem ce ni se întîmplă în acest vîrtej în care avem dificultăți și să numim ce ni s-a întîmplat în doar cîteva decenii, dar și să anticipăm ce ni s-ar putea întîmpla fiecăruia și tuturor ca omenire în cîțiva ani. Căci de la pătrunderea sa în viețile noastre, inteligența artificială ne-a dat peste cap toate obișnuințele, toate rutinele și, mai ales, ne-a schimbat felul însuși de a vedea lumea. Acum doar douăzeci de ani, deci în timpul vieții noastre, nici măcar la un capăt îndepărtat al vieții noastre, inteligența artificială era o prezență cît se poate de discretă în viața de zi cu zi. Consultarea mesageriei electronice, ca una dintre rarele activități informatice, era un ritual printre celelalte, la birou sau acasă. Acum zece ani, telefoanele inteligente erau și ele obiecte de domeniul ficțiunii. Astăzi, inteligența umană pare incapabilă să evalueze cît anume din gestiunea existenței noastre se mai află în grija sa și cît a trecut în grija numericului. Mai mult, nu știm cît anume din viața noastră reală s-a mutat în acest real alternativ care este virtualul, realul altfel, realul alterat.

„Controlor de climă care poate modifica vremea."

Aceiași experți ne vorbesc despre trei epoci ale inteligenței artificiale; înainte însă de a le numi, să ne mirăm o clipă că toate aceste „epoci" se întîmplă în timpul unei singure vieți, a noastră. O epocă, fără îndoială, a absenței de epocă, întrucît de la una la cealaltă nu-i putem da nici nume, nici sens: prima va fi trecut fără să știm întru totul ce a însemnat pentru viața noastră individuală și comună, a doua a și început pe cînd ne aflam sub valul uriaș al informațiilor care s-a abătut asupra noastră și care, iată, au devenit chiar viața noastră. Vom fi depășit deja epoca simplei imitări de către mașina informatică a gîndirii logice, pentru a pătrunde în vremea inteligenței cognitive, capabile să imagineze soluții, să interpreteze date, chiar dacă aceste soluții și interpretări sînt imperfecte. Avem însă șansa de a fi martori și la a treia schimbare de paradigmă, aceea care ne va duce spre ființele umane virtuale, spre indistincția dintre biologic și digital, dintre inteligența umană și cea zisă încă, provizoriu, artificială.

Ceea ce străbate însă aceste mini-epoci sau cel puțin primele două, pe care am apucat să le experimentăm, este distanța tot mai mare care separă producerea și consumul de informație, pe de o parte, de sensul acestei produceri și al acestui consum. Acest fapt este unul cu valoare existențială, desigur, pentru că în intervalul dintre informație și sens ni se construiește înțelegerea lumii și a noastră înșine, dar este și un fapt cu valoare practică, pentru că această distanță dă seama de ce poate încă omul să facă mai bine decît mașina.

Aș vedea atunci trei mize majore ale mișcărilor epocale pe care le trăim care ar putea răspunde la cele trei întrebări fundamentale: Ce putem ști? Ce putem face? Cine sîntem?

Ce putem ști? Prima dintre ele ține de provocarea din domeniul formării și educației care ne solicită să distingem și, în același timp, să transformăm, în educarea generațiilor ce vin, informațiile în cunoștințe, iar acestea din urmă în cunoaștere. 90% din datele digitale nu existau acum doi ani, iar acest flux de date nu încetează să crească în ritm exponențial. Dimensiunile halucinante ale producerii informației și ale utilizării ei analitice pun în dificultate capacitatea de sinteză a subiectului uman, de sistematizare, structurare, ordonare sau prioritizare a ei, astfel încît ea să devină cunoaștere despre lume și despre sine însuși. Unii autori vorbesc chiar despre răul psihic pe care îl resimt tot mai mulți oameni incapabili să gestioneze fluxul neîncetat de informații din care nu rămîne nimic în afară de forța de șoc a loviturii permanente, asemeni valului care se sparge mereu și mereu cu furie de o stîncă. Capacitatea mașinii de tip Google de a analiza într-un timp inaccesibil ființei umane o cantitate indefinită de informații retrage mașinii umane libertatea, răgazul de a delibera, facultatea sa cea mai de preț. Iar un copil care se formează sub bombardament informațional, înconjurat de ecrane interactive, își alterează acele facultăți care îl înscriu pe calea formării și autoformării: curiozitatea și atenția, adică acele aptitudini care permit articularea experienței trecutului cu anticiparea viitorului în răstimpul unui prezent încetinit tocmai de nevoia sintezei, a reflecției, a deliberării, a alegerii.

Două instanțe educaționale intră astfel într-o criză majoră din care trebuie să învețe să iasă pentru a asigura perpetuarea sensului: părintele și profesorul. Ca părinți, devine tot mai problematic să știm ce anume transmitem copiilor din experiența noastră și din priceperile noastre, întrucît nouă înșine multe dintre acestea nu ne mai sînt de folos. Uzura morală a ceea ce știm și a ceea ce știm să facem, a ceea ce am învățat, a tehnicilor de supraviețuire și a modalităților de a ne desăvîrși ca ființe umane depline este atît de accelerată încît ni se cere și nouă, odată cu ei, să ne „reinventăm", să ne „inovăm", să ne educăm de-a lungul întregii vieți. Ca profesori (și putem vedea asta în toată splendoarea dramatismului pe cazul eșuatului sistem de educație din România), neadaptarea profesională la schimbarea accelerată este una din sursele prăbușirii unei societăți întregi. Școala și universitatea se află cu siguranță în fața unor provocări pe care nu le-au cunoscut de decenii, dacă nu de secole.

Ce putem face? Ce putem încă face mai bine ca mașina informatică? Altfel spus, ce meserii vom mai putea practica, bunăoară în 2030, cînd, spun americanii, peste 800 de milioane de locuri de muncă vor dispărea, iar 85% din meserii vor fi noi față de ce cunoaștem azi? Cei optimiști vorbesc despre faptul că ne vor împlini meserii noi, precum cea de „arhitect de imobile virtuale", „specialist pentru starea de bine a persoanelor de vîrsta a treia", „gestionar de date neutilizate", „agricultor vertical", „manager de avataruri", „controlor de climă care poate modifica vremea", „chirurg de memorie" sau „designer de copii". Domenii noi și fascinante se vor dezvolta: tot ce ține de imprimarea 3D și fabricarea de noi obiecte; conștientizarea pericolului în care se află mediul va da naștere unor meserii și preocupări legate de protecția mediului și de salvarea speciilor vegetale și animale; medicina va putea fi revoluționată pentru a trece de la vindecare și îngrijire la prevenire, ameliorare și terapii antiîmbătrînire. Toate acestea rămînînd încă în orizontul a ceea ce putem anticipa pe baza a ceea ce știm și facem azi; deci fără a vorbi despre potențialul nemăsurat de inovare pe care îl aduc noile tehnologii în materie de cunoștințe și competențe practice. Adică putem doar bănui vag că noutatea radicală se întîmplă în intervale tot mai scurte, fără să știm însă ce chip va lua această noutate. De aceea, pesimiștii vorbesc de o nouă proletarizare, de o nouă ruptură între muncitor și ceea ce produce: nu știe cum funcționează „mașina", nu înțelege algoritmul, nici nu are nevoie să-l înțeleagă, sau nu știe ce produce și de ce produce ceva. Iar pesimiștii cei mai cinici, la modă azi, vorbesc tot mai mult de *„bullshit jobs"* (David Graeber), „meserii" compuse din sarcini nefolositoare, superficiale, lipsite de sens și de interes pentru societate.

„Tehnologia este tot ce nu exista cînd ne-am născut."

ALAN KAY

„Tehnologia face gesturile mai precise și mai brutale. La fel îi face și pe oameni."

THEODOR ADORNO

„Trenul a alungat în trecut poezia vehiculelor primitive și a umplut de banalitate viața noastră. Doar alte mijloace mai zbuciumate de locomoțiune, după ce-l vor alunga, vor proiecta asupra lui o umbră de poezie, pe care astăzi noi nu o găsim."

MIHAIL SADOVEANU

„Tehnologia avansată este echivalentul magiei."

ARTHUR C. CLARKE

„Toate marile invenții tehnologice ale omului – automobilul, avionul, computerul – spun foarte puțin despre inteligența lui și foarte mult despre lenea lui."

MARK KENNEDY

Cine sîntem? Același Bernard Stiegler așază vremurile pe care le trăim sub semnul *disrupției*. Disrupția (termen importat din fizica nucleară, din economie, dar și, vai, din comunicare și publicitate) desemnează strategia de a surprinde pe toată lumea (concurență, stat, public) prin viteza inovației. O schimbare radicală, continuă și premeditată, o transformare în profunzime și cu toată viteza (da, iar viteza!) a modurilor de a gîndi, de a acționa, de a întreprinde. Disrupția nu dă răgaz nici indivizilor, nici comunităților umane, nici măcar politicienilor sau statelor de a integra schimbarea și inovația. Credințele noastre, valorile noastre, chiar și legile noastre ajung mereu prea tîrziu pentru a domestici inovația. Iar cînd au impresia că o fac, o alta bulversează peisajul. Efectul imediat al disrupției este vulnerabilizarea a tot ceea ce este comun și a ceea ce avem în comun: ce știm împreună despre trecut, cum simțim împreună prezentul, cum putem anticipa împreună viitorul. Desigur, sîntem neîncetat laolaltă cu alții, reali sau virtuali; dar petrecem atît de puțin timp cu fiecare din ceilalți și cu mai mulți la un loc încît nu mai avem timp să ne definim ca un „noi", ca ființe relaționale în afara relațiilor din rețelele sociale, care sînt noii călăuzitori de conștiință *(„What's on your mind, Ciprian?")*, de prieteni și de evenimente.

Epoca absenței de epocă ne vine atunci din dificultatea simplă, dar permanentă (nu avem timp!) de a ajusta noile tehnologii ale informației și comunicării la sistemele noastre biologice, afective, sociale, culturale, de a face ceva memorabil, de a face epocă. Pînă apucăm să spunem „noi", comunitatea din care am făcut parte a devenit alta și și-a definit altfel prezentul.

***Ciprian Mihali** a predat pînă în 2012 filozofie contemporană la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj. Este director pentru Europa de Vest al Agenției Universitare a Francofoniei.*

Constantin VICĂ

„Internetul e un alb și arată albastru"

Unul dintre cele mai emoționate reportaje pe care le-am citit vreodată a fost publicat în 2014, în *Ziarul de Iași*. Reportera, Adriana Plecan, a încercat să confirme sau să infirme afirmațiile unui fost prim-ministru, care credea că nu mai există elevi „care să nu aibă telefon cu Internet", mergînd într-o localitate la doar 15 kilometri de Iași, capitala Moldovei. În plin avînt al progresului digital, Guvernul se pregătea să ofere tablete gratuite elevilor, pe care aceștia să le folosească în scopuri educative. Însă „pe teren" situația arăta cu totul altfel. Un singur copil avea telefon mobil, dar nu avea voie să-l aducă la școală. Marea majoritate văzuseră astfel de aparate, dar recunoșteau că le-ar fi fost inutile, neavînd acasă prize unde să le încarce. Cunoașterea lor era precară, dar compensată de o imaginație fabuloasă. Mulți credeau că Internetul se referă la poze, desene animate și la diverse conversații, alții vedeau telecomanda de la televizor drept Internet, iar cei mai mulți considerau Internetul drept capacitatea de a te mișca liber cînd vorbești sau faci ceva. Cel mai frumos răspuns vine de la o fetiță, care l-a descris plastic și succint: „Internetul e un alb și arată albastru. Putem vedea muzică și filme de groază". De groază este cinismul unor guvernanți care consideră că lumea arată ca-n birourile și televiziunile lor, *high-tech,* servilă și plină de oportunități. Secolul XXI, construit din contractele giganților IT cu state slabe și nepregătite, amplifică iluzia unui progres unidirecționat, general și eliberator. În fapt, tehnologia nu rezolvă nimic singură, ba dimpotrivă. „Zonele albe", în care tehnologia informației nu vrea să ajungă nici măcar finanțată de la bugetul de stat, nu sînt doar cele fizice, în care nu există efectiv conexiune (de cele mai multe ori și pentru că nu există încă rețele electrice), ci toate cîmpurile vieții sociale în care asimetria de putere, acces și reprezentare este regulă. Aici progresul e alb, rece și orbitor, ca o iarnă siberiană.

Totuși, același progres, al cărui înger, știm de la Walter Benjamin, împinge istoria privind înapoi spre decăderea și dispariția vechii lumi, ne pune și în fața unor (pseudo)paradoxuri. În România avem mai multe conexiuni la Internet și mai multe conturi de Facebook decît toalete și dușuri în casele utilizatorilor. Acest fapt se explică prin diferența mare de investiție care trebuie făcută pentru fiecare dintre aceste elemente ale locuirii. Efectul de rețea funcționează mai bine cînd avem de-a face cu circulația datelor decît cu metrii cubi de apă sau de gaze. Dar orice explicație economică putem da, tot rămîne deschisă întrebarea dacă progresul nu aduce cu el și abandonarea pînă la paragină a unui trecut din care, din păcate, nu ne-am eliberat. Viețile paralele ale aceluiași individ care, pe Facebook, e eroul trăind *live* intimitatea în public, însă, în viața sa biologică, o face direct din WC-ul din fundul curții.

Cine nu a trebuit vreodată să iasă în iarna cruntă, aproape siberiană, cînd de-abia mijește de ziuă, să-și plimbe viața biologică spre acel spațiu strîmt, ca un coșciug vertical, nu poate înțelege ușor fractura tehnologică și efectele sale psihologice, sociale, economice sau morale. Dar îngerul progresului îl așteaptă cu multe surprize în viitor. Tehnologia îl așază astăzi printre cei avuți, cu acces la un Internet de mare viteză, aplicații și gadget-uri care din date fac aur (cu care, fie vorba între noi, se fac alte instrumente electronice pentru a produce mai mult aur din date). Mai mult, sistemul educațional modern și dorința părinților de a-l scoate cel dintîi dintre contemporani îi facilitează dobîndirea de abilități pentru a concura într-o economie din ce în ce mai dematerializată, în care munca brațelor dispare și banii sînt o formă virtuală de încredere. El e acum pe culmile afirmării, ubicuu și profund conectat, este bogat și privilegiat, urban și antreprenor (de mic, căci primul loc de joacă e primul *start-up),* visează în engleza informatică și scrie codul-sursă în sintaxe demne de arta conceptuală. Acum este de partea bună a fracturii, printre cei norocoși, pentru care tehnologia e fundalul utopiei fără sfîrșit. Știe că întotdeauna a existat această diviziune, această tăietură prin textura socială. A aflat că Socrate a învățat tîrziu să scrie și să citească, că-l rîdeau tinerii frumoși și liberi ai Atenei, că primii care au aderat la alfabet au fost un fel de artiști *new media,* dar ei nu erau nici intelectualii, poeții sau retorii, preoții sau guralivii, ci negustorii și meșteșugarii. Inegalitatea aceasta, de la acces la oportunitate, nu-l tulbură, pentru că deja crede, e convins că lumea e un loc mai bun dacă ai niște tehnologii mai eficace. Inovația este zeul la care ne vom închina atunci cînd ne vom muta într-un *loft* suspendat, cu priveliște, din Silicon Valley.

„Tehnologia a făcut posibile mari populații. Marile populații fac acum tehnologia indispensabilă."

JOSEPH KRUTCH

„Pe de o parte, tehnologia ne face poftă de imortalitate. Pe de altă parte, ne amenință cu extincția. Tehnologia este dorință fără natură."

DON DELILLO

În valea plîngerii, la 15 kilometri nu numai de Iași, ci cam de orice oraș din România, unii copii visează la un Internet bun, izbăvitor. Nu se întreabă dacă inegalitatea pe care o trăiesc este naturală sau artificială, intenționată. Nici dacă Internetul la care au acces le oferă informațiile de care au nevoie. Nu se întreabă nici dacă statul are vreo datorie (sau întreaga societate), nici dacă îi marginalizează și exclude, nici dacă lipsa cunoștințelor privind tehnologia (și puterea sa) are vreun efect asupra recunoașterii lor ca persoane cu drepturi. Printre care și dreptul de a fi nu numai alfabetizat digital, ci și antrenat, prin instrumentele gîndirii critice și programării, de exemplu, să te adaptezi schimbării tehnologice prin adaptarea tehnologiilor la nevoile tale.

Ce nu știe cel care crede că tehnologia este un dar al unor zei binevoitori, lucrînd cu folos în lofturile lor din Silicon Valley, este că pînă și el, îmbuibatul erei electronice, se află pe partea greșită a faliei atunci cînd vorbim despre asimetria dintre state și corporații, pe de o parte, și indivizi. Este infinitezimal ca valoare și singur în fața unor forțe redutabile, multe deja împinse de Inteligența Artificială și computația cuantică. La fel de singur va fi și în fața îngerului istoriei, cu fiecare an care trece și tehnologia progresează, iar el îmbătrînește, abandonat în paragină de lumea pe care n-o mai poate înțelege.

***Constantin Vică** este lector universitar la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București.*

Cine are nevoie de oameni?

Retorică sau nu, întrebarea asta apare frecvent în discuțiile despre automatizare. Dacă computerele avansează atît de rapid și dacă oamenii, în comparație, par atît de începători, stîngaci și predispuși la greșeli, de ce nu construim sisteme imaculate, autosuficiente, care să funcționeze perfect fără nici o monitorizare sau intervenție umană? De ce nu scoatem de tot din ecuație factorul uman? „Trebuie să-i lăsăm pe roboți să preia controlul", a declarat teoreticianul tehnologiei Kevin Kelly într-un articol din 2013 din revista *Wired.* El a dat aviația drept exemplu: „Un creier computerizat cunoscut drept pilotul automat poate pilota singur un avion 787, dar, irațional, punem și piloți umani în carlingă, pentru a supraveghea pilotul automat, în caz că..." Știrea că o persoană conducea mașina autonomă Google cînd a avut accidentul din 2011 l-a făcut pe un jurnalist de la un blog proeminent de tehnologie să exclame: „Vrem mai mulți roboți șoferi!" Comentînd despre problemele școlilor publice din Chicago, jurnalistul Andy Kessler, de la *The Wall Street Journal*, a remarcat, doar pe jumătate în glumă: „De ce nu uităm de profesori și nu le dăm tuturor celor 404.151 de elevi cîte un iPad ori o tabletă cu Android?" Într-un eseu din 2012, respectatul investitor Vinod Khosla, din Silicon Valley, a sugerat că sistemul de sănătate ar putea fi cu mult îmbunătățit atunci cînd *software*-ul medical – pe care îl boteza „Doctorul Algoritm" – va trece de la asistarea doctorilor în stabilirea diagnosticelor la înlocuirea lor completă. „În cele din urmă", scria el, „nu vom mai avea nevoie de doctorul mediu." Leacul pentru automatizarea imperfectă este automatizarea totală.

Este o idee seducătoare, dar simplistă. Mașinile împărtășesc failibilitatea creatorilor lor. Mai devreme sau mai tîrziu, chiar și cea mai avansată tehnologie se va defecta, va funcționa greșit sau, în cazul unui sistem computerizat, se va confrunta cu o serie de circumstanțe pe care proiectanții și programatorii lui nu le-au anticipat și care vor deruta complet algoritmii.

În medicină, specialiștii trebuie deseori să ignore instrucțiunile greșite sau sugestiile oferite de computere. Spitalele au descoperit că, deși sistemele computerizate de comandare a medicamentelor repară unele erori umane comune în scrierea rețetelor, ele aduc probleme noi. Un studiu din 2011 realizat într-un spital a dezvăluit că incidența rețetelor dublate a crescut, de fapt, după ce sistemul a fost automatizat. *Software*-ul de diagnosticare nu este nici pe departe perfect. Doctorul Algoritm ar putea stabili diagnosticul și tratamentul perfect în majoritatea cazurilor, dar, dacă setul tău special de simptome nu se potrivește cu profilul de probabilitate, vei fi bucuros că și Doctorul Uman a fost prezent în sala de consultații pentru a analiza și anula calculele computerului.

Pe măsură ce tehnologiile de automatizare devin tot mai complicate și interconectate, într-un ghem tot mai mare de legături și dependențe printre instrucțiuni *software,* baze de date, protocoale de rețea, senzori și piese mecanice, sursele potențiale de eroare se multiplică. Sistemele devin susceptibile la ceea ce oamenii numesc „erori în cascadă", în care un simplu defect al unei componente declanșează un lanț lung și catastrofic de erori. Trăim într-o lume a „rețelelor interdependente", a raportat un grup de fizicieni într-un articol publicat în 2010 în *Nature:* „Infrastructuri diverse, precum rețelele de apă, de transport, de combustibili și electricitate, sînt cuplate între ele" prin legături electronice ori de alt tip, care le fac „extrem de sensibile la erori aleatorii". Situația se menține și atunci cînd conexiunile sînt limitate la schimburi de date.

Iar vulnerabilitățile devin tot mai greu de sesizat. În cazul mașinilor din trecut, explică informaticianul Nancy Leveson, de la MIT, în cartea sa *Engineering a Safer World,* „interacțiunile între computere puteau fi minuțios planificate, înțelese, anticipate și protejate", iar proiectul de ansamblu al unui sistem putea fi testat exhaustiv înainte de a fi pus în uz. „Sistemele moderne high-tech nu mai au aceste proprietăți." Sînt mai puțin „manevrabile intelectual" decît predecesorii lor mecanici. Se poate ca toate piesele să funcționeze ireproșabil, dar o mică eroare ori neatenție în proiectarea sistemului – o greșeală îngropată sub sute de mii de linii de cod – poate provoca un accident major.

(din volumul Cușca de sticlă. Automatizarea și noi *de Nicholas Carr, traducere de Vasile Decu, Editura Publica, 2014)*

Dominic NEGRICI

Dezvoltare, progres, viteză

La o privire comparativă, omul de acum zeci ori sute de mii de ani și omul contemporan nu au mai nimic în comun. Și totuși, cele două entități împărtășesc un bagaj genetic absolut identic, cel al lui *Homo sapiens*. De acea, orice dezbatere pe subiectul dezvoltării umane trebuie să se concentreze asupra modului în care specia umană a reușit să-și moduleze și să-și modeleze, în felurite combinații, datul biologic (baza materială a potențialității), să testeze aceste recombinări (ori să le supună unor probe exterioare) și să le „ștafetizeze" transgenerațional. Ciclul progresului uman arată astfel: întîi ne asigurăm că *input*-ul în piața ideilor este cît mai diversificat (maximizarea diversității), deci perseverăm în păstrarea și ranforsarea unui climat social propice creativității; apoi sprijinim o decantare naturală a utilității acelor idei, iar aici este necesar să punem în aplicare principiul autoreglării pieței, permițînd economiei epistemice să se dezvolte, conform dinamicii dintre cerere și ofertă; în sfîrșit (și aici e partea dificilă), ne asigurăm că toate ideile rămase (ne) sînt benefice, căci nu există, din păcate – oricît de idealiști am fi –, o sinonimie perfectă între idei *utile* și idei *benefice*.

În orice caz, conceptul de dezvoltare umană se cuvine a fi analizat în contextul *progresului* Ideii și al *succesului* înregistrat de aceasta. De-a lungul întregii noastre istorii, ideea dezvoltării umane a fost constrînsă la o strictă recombinare a acelorași ingrediente inițiale, intra-specie. Aflîndu-ne deci sub tirania acestei taxonomii istorice, sîntem nevoiți să admitem că nici scrisul nu este altceva decît o tehnologie, asemenea și limbajul. Așadar, putem afirma pînă și astăzi că dezvoltarea umană este sinonimă cu progresul tehnologic asociat speciei. Nimeni nu știe, însă, pentru cîtă vreme se va mai putea susține această sinonimie: paradigma este pe punctul de a fi pulverizată.

Latura nefericită a progresului tehnologic nu mai are nevoie de nici o introducere. Să inventariem totuși cîteva redundanțe. În literatura de specialitate s-a tot vehiculat un concept pe care aș dori să-l reiau aici: triada Cultură – Instituții – Tehnologie. Ne place să spunem că, pentru o funcționare ideală a societății și pentru un progres armonios, influența și forța fiecăreia dintre aceste elemente ar trebui menținute în echilibru: cultura să informeze instituțiile, prin procesul democratic, instituțiile să estompeze elanul tehnologiei, prin procesul legislativ, iar tehnologia să inspire cultura, prin procesul informațional. Problema este că avem cu toții definiții diferite ale termenului „armonios", iar rolurile vectorilor se pot inversa și, inevitabil, o vor face. Dar ideea asupra căreia toți detractorii tehnologiei au căzut de acord este că aceasta a căpătat, în ultimii ani, o independență ce frizează atît lipsa previzibilului (dacă a existat vreodată), cît și incontrolabilul. În vitezomania ei furibundă, tehnologia și-a greșit direcția. Aflîndu-ne în diateză deterministă și plecînd de la gîndul că progresul e de neoprit, trebuie să admitem că nu deținem nici un control asupra tehnologiei. Iar lipsa controlului alimentează demonul fricii. Avîntul disproporționat și aproape strident al tehnologiei denotă astfel o neputință a societății – reprezentată, abuziv și tribalist, de celelalte două laturi ale triadei, care se cabrează reflexoid, ca reacție la această manifestare exponențială.

Dacă tehnologia, în percepția tehnofobă, este exagerat de pripită, abordarea panicardă mi se pare a avea grația unui buldozer. Sînt anumite nuanțe ce se pierd într-un nor de praf. De pildă, se uită sau se trece peste faptul că avansul tehnologic are și o componentă de impact, nu numai de celeritate – o componentă de multe ori discretă inițial, dar ale cărei efecte răzbesc abia după ce se va fi liniștit zgomotul care însoțește viteza. Se uită prea ușor că a existat dintotdeauna un raport de interdependență între frică și acceptarea oricărei noutăți, un ciclu a cărui amplitudine nu e lesne de estimat, dar prin care orice inovație e obligată să treacă.

Ca exemplu al nefastului, în *The Coddling of the American Mind*, profesorul Jonathan Haidt zugrăvește un colț al peisajului răvășit de bolidul tehnologiei. El evidențiază o corelare precisă între disponibilitatea în masă a telefoanelor inteligente și virarea generației Z înspre o dictatură a sterilizării psihologice: accesul la *social media* și frecvența impulsurilor compulsive de tranchilizare a fricilor derivate din imperativul histrionismului au produs un tineret cu o aversiune intransigentă vizavi de orice formă de adversitate, o masă socială obsedată de *feedback*-ul pozitiv și de ubicuitatea confortului psihic, fie și în detrimentul unei mult mai complete dezvoltări sau unei superioare adaptabilități la vicisitudinile lumii reale. Or, să nu ignorăm faptul că tinerii se află exact la vîrsta construirii temperamentului.

În metastudiul *Mind Change*, neurologul Susan Greenfield ne sugerează, prin agregarea cîtorva sute de articole științifice recente, că migrația tehnologizării către digital – digitalizarea crescîndă și acaparantă a dezvoltării tehnologice – schimbă constitutiv felul în care ne funcționează creierul. Autoarea consideră că ne aflăm, ca oameni, într-o criză fără precedent în ceea ce privește construcția identității individuale. Ea își exprimă îngrijorarea că rețelele sociale vor înlocui *sinele real* cu un sine ideal, exagerat – tehnologia digitală neputînd conduce decît la o exacerbare a narcisismului. Deși poate părea un truism, criza, incontestabil, există – asta și pentru că, pînă foarte curînd în istorie, lumea nu se schimbă semnificativ într-o viață de om. Condițiile existenței sînt, astăzi, fundamental diferite. Televiziunea, computerul, smartphone-ul nu mai sînt simple unelte ce transmit informație. Acestea devin veritabile metafore prin care conceptualizăm, într-un fel sau altul, realitatea. Ele clasifică lumea pentru noi, o secvențializează, o structurează, o redimensionează, ba chiar o argumentează. Prin aceste metafore media nu percepem lumea așa cum este ea. Aproape că ne-am pierdut interesul pentru adevărul fenomenologic al acesteia și ne dorim să o vedem așa cum ne-o dictează propriile sisteme de codificare. În asta constă, de fapt, forța erei informaționale.

O ineluctabilă simbioză

Nu toți experții sînt, însă, atît de prăpăstioși, iar unii reușesc chiar să demonteze atitudinea negativă față de *statu quo*-ul tehnologiei din mai multe unghiuri. Profesoara Cordelia Fine de la Universitatea din Melbourne susține că noțiunea de multiplicitate a identităților sociale exista cu mult timp înaintea rețelelor sociale. Ea sugerează că apariția și răspîndirea narcisismului acceptabil social sînt mult mai complexe, iar acestea au fost influențate mai degrabă de creșterea neoliberalismului individualist, care vede valorile pieței direcționînd toate ariile vieții moderne – de la educație și pînă la construcția sinelui.

Istoricul Timothy Snyder afirmă că este absolut normal ca, în momentul în care apare o nouă tehnologie comunicațională, *hardware*-ul nostru să devină complet dezorientat, iar istoria ne arată că nu este cazul să ne isterizăm. Același lucru s-a întîmplat cînd a apărut cartea imprimată, deci posibilitatea reproducerii tipografice a suportului informațional. În secolele XV-XVI, cînd aceasta capătă inerție, lumea este copleșită de noi idei, cu precădere contestări religioase ce vor provoca și fractura societatea într-o asemenea măsură încît se vor isca războaie ce vor eradica o treime din populația Europei. Cînd spunem tipografie, spunem Iluminism, dar uităm că între apariția tehnologiei și adevăratul ei efect – cel scontat – vor trebui să treacă 150 de ani. Adică să nu uităm că există întotdeauna o perioadă de adaptabilitate cu grad variabil de elasticitate socială, iar efectele negative nu sînt intrinseci tehnologiei, ci inadecvării (sau chiar inexistenței) dezbaterii din jurul ei.

La fel, în *The Victorian Internet*, Tom Standage ne arată că, în secolul al XIX-lea, mutația cauzată de telegraf a fost mai degrabă calitativă în comparație cu cea cauzată de Internet, care a fost predominant cantitativă. Și atunci, ca și acum, se deplîngea folosirea malignă a mediului. Operatorii de telegraf petreceau prea mult timp „pe fir", bîrfeau toată ziua, flirtau etc. Dar transmiteau și informațiile instantaneu, și nu cu viteza calului, ca pînă atunci. La fel a fost și cazul radioului, care „corupea tineretul" cu ajutorul rock'n'rollului pe care îl difuza. Dar, în context mai larg, de fiecare dată cînd avem o nouă formă de mass-media, ne gîndim că această ustensilă este cea care va distruge societatea, care ne îndiguiește politica, ne corupe copiii, ne distruge capacitatea de a gîndi singuri, dar de fiecare dată omul a ieșit nevătămat.

Prin prisma argumentului fiziologic, care e poate un pic mai interesant în cazul nostru, neurobiologul Tony Hannan ne asigură că, dacă există în toată această discuție ceva imuabil, acest lucru este infinita capacitate a creierului de a-și forma noi conexiuni și de a se adapta oricărei circumstanțe stimulative: neuroplasticitatea ce permite eterna reabilitare. Această trăsătură umană a înlesnit difuzarea tehnologiilor, a permis dezvoltarea, dar tot ea este cea care îl menține în chingile unor fenotipuri care, deși uimitor de complexe și numeroase, nu au cum să fie nelimitate. Căci cît se pot împinge limitele acestei adaptabilități? Avem o limită a vitezei cu care creierul își reașază balizele predictibilității generaționale? Există sau nu un imperativ al sedimentării informaționale?

În concluzie, putem afirma că nu aparenta magnitudine a schimbărilor constituie problema, ci viteza lor. Procesul tehnologizării nu este, în mod inerent, unul negativ. Dar rapiditatea lui, disjunsă de sedimentul cognitiv, este. Însă, așa cum afirmam la început, toate aceste discuții sînt valabile doar în paradigma cvasi-suprapunerii dintre dezvoltarea speciei și progresul tehnologic pe care specia însăși îl performează. Pînă acum, și poate pentru încă puțin timp, ne-am dezvoltat într-un mod indirect, reactiv, în raport cu tehnologia. Prin transumanism, adică prin modificarea genotipică de tip CRISPR, prin simbioza permanentă cu cyber-implanturile, prin nanoboții ce ne vor înlocui sîngele, *noi* vom fi tehnologia. Și atunci să vedeți...

„Pe măsură ce tehnologia avansează în complexitate și se răspîndește în domenii, frica noastră devine tot mai primitivă."

DON DELILLO

„Să nu dăm vina pe tehnologie pentru greșelile noastre."

TIM BERNERS-LEE

„Internetul e atît de mare, de puternic și de inutil, încît pentru unii este un substitut al vieții."

ANDREW BROWN

„Arta provoacă tehnologia și tehnologia inspiră arta."

JOHN LASSETER

„Tehnologia îi face pe oameni să încerce să facă totul deodată."

BILL WATTERSON

„Tehnologia înseamnă a aranja lumea astfel încît să nu mai fie nevoie de a o explora."

MAX FRISCH

„Progresul tehnologic ne oferă tot mai multe mijloace pentru a merge cu spatele."

ALDOUS HUXLEY

***Dominic Negrici** este doctor în filologie și asistent universitar la Departamentul de Limbi Moderne și Comunicare în Afaceri din cadrul ASE București.*

Andrada FISCUTEAN

Cobra, iPhone-ul și comunismul

În partea a doua a anilor '80, cînd mîncarea se dădea pe cartelă și caloriferele erau reci, să-ți cumperi un calculator pentru acasă era un privilegiu de care se bucurau doar elitele regimului. Computerele personale costau cît o jumătate de Dacie 1300 și nu prea aveai de unde să le cumperi. Cele fabricate în țară ajungeau mai mult în uzine și în cîteva instituții de învățămînt, iar importurile erau limitate.

Fascinați de calculatoare într-o perioadă în care era mare lucru să ai telefon fix, cîțiva studenți de la Universitatea Politehnică din București au început să le construiască singuri, în cămine, dînd apoi naștere unei adevărate industrii *hardware* underground. Dealer-ii de electronice veneau în Regie cu plăci de bază scoase din fabrica ICE Felix pe motiv că erau defecte, cu memorii și LED-uri luate cine știe de pe unde. Din ele, studenții făceau clone de Cobra (COmputere BRAșov, calculatorul fiind asamblat acolo), unul dintre cele mai avansate calculatoare personale românești de la vremea respectivă, care rula nu doar BASIC, ci și vechiul sistem de operare CP/M. La fel ca mai cunoscutele HC și CIP, Cobra avea ca sursă de inspirație britanicul Sinclair ZX Spectrum. Toate aveau nevoie de un televizor pentru a arăta imaginea și de un casetofon, pentru că programele și jocurile se scriau pe casete audio. Cobrele *made in Regie* costau vreo 10-12.000 de lei – o treime din prețul celor de fabrică. Studenții le construiau cum puteau. Unele aveau carcase de metal, altele de lemn, și cîteva carcase de HC-85. Pentru tastatură se foloseau butoane generice care aveau lipite pe ele hîrtie foto cu litera și cu comenzile.

În societatea comunistă închisă a anilor '80, Cobrele le dădeau utilizatorilor un sentiment de independență și de rebeliune împotriva unui sistem rigid. „Faptul că poți să joci jocul pe care îl vrei, atunci cînd vrei, îți dădea iluzia că poți alege pentru tine", mi-a spus Mihai Moldovanu, unul dintre constructorii de Cobre. Libertatea de a încerca lucruri noi lucrînd în afara unor modele mentale convenționale era la fel de importantă ca produsul în sine. Iar motivația venea adesea din bucuria de a-ți pune probleme, de a încerca și de a face descoperiri.

Lipsa resurselor din perioada comunismului i-a făcut pe români, în general, și pe studenți, în particular, să gîndească creativ. Unul dintre constructorii de Cobre, Mihai Bădici, mi-a spus că, pentru a vedea dacă un circuit era bun sau nu, îl conecta la un televizor și număra liniile afișate pe ecran. Dacă erau orizontale, înmulțea numărul lor cu 16 kHz, iar dacă erau verticale, cu 50 Hz. Așa afla frecvența circuitului. *Hardware*-ul și *software*-ul erau văzute atunci ca părți ale unui același întreg, iar programatorii nu se sfiau să folosească pistolul de lipit. Moldovanu spune că, spre deosebire de el și de Cobra lui, tinerii ingineri IT de astăzi conduc Ferrari-uri. „Dar cînd Ferrari-urile lor se opresc, sună la service. Eu îmi iau șurubelnița, deschid capota și îmi repar singur mașina."

Unii ar spune că, față de anii '80 sau '90, astăzi cumpărăm calculatoare „de-a gata" fără să ajungem ne uităm vreodată sub capota lor, fără să ne intereseze ce face fiecare circuit. Ar fi, însă, o suprasimplificare. Cultura *maker* e încă puternică, alimentată de dezvoltarea imprimantelor 3D și a dispozitivelor inteligente conectate la Internet. Pasionați de tehnologie de pretutindeni devin din nou artizani tradiționali, care învață singuri și unii de la alții, combină unelte și creează produse la fel ca studenții noștri din anii 1980. De multe ori, se concentrează pe îmbunătățirea mediului, a dezvoltării durabile și a alimentației.

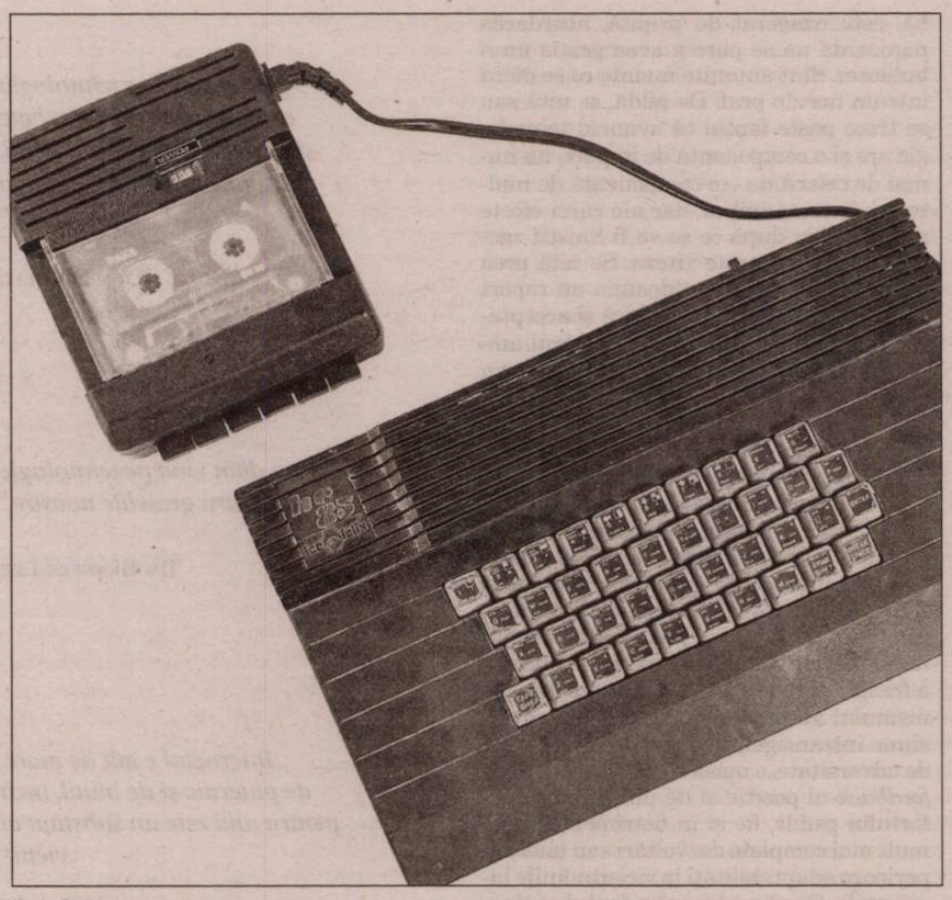

© A. Dabu

Unul dintre susținătorii *Maker Movement*, Zach Kaplan, CEO-ul Inventables, spunea într-un interviu că această cultură „are potențialul de a da tuturor uneltele de care au nevoie pentru a deveni *maker*-i și a se transforma din utilizatori pasivi în creatori activi". Practic, mișcarea își dorește să democratizeze inovația. Cu toate că unii cercetători care studiază impactul tehnologiei, ca de exemplu Evgeny Morozov, pun sub semnul întrebării potențialul culturii *maker* de a influența societatea și de a crea revoluții tehnologice, studenții din Poli au reușit să schimbe ceva cel puțin la nivel micro: calculatoarele create de ei au ajutat mii de elevi să descopere informatica. În căminele din Regie, studenții spun că au produs în total, în mod dezorganizat, mai multe calculatoare decît fabrica oficială de la Brașov, care ar fi scos în jur de 1000 de Cobre.

La rîndul lor, și inginerii care au proiectat Cobra la Brașov continuă să influențeze lumea tehnologiei. După Revoluția din '89, cîțiva din ei s-au mutat în Statele Unite și ulterior au ajuns să lucreze pentru Apple, unde recent au făcut parte din echipa care a creat iPhone X.

***Andrada Fiscutean** este jurnalist pasionat de istoria tehnologiei în Estul Europei. Are o minicolecție de calculatoare personale românești construite în anii '80 și '90.*

Totul în timp real

Istoria web-ului sugerează că viteza datelor va continua să crească, iar cea mai mare accelerare a apărut recent, odată cu nașterea rețelelor de socializare precum MySpace, Facebook și Twitter. Aceste companii sînt dedicate să le furnizeze milioanelor de membri un nesfîrșit „curent" de „updatări în timp real", scurte mesaje despre, după cum o spune un slogan Twitter, „ceea ce se întîmplă *chiar acum*". Transformînd mesajele intime – cîndva de domeniul scrisorii, al apelului telefonic, al șoaptei – în furaj pentru o nouă formă de mass-media, rețelele de socializare le-au dăruit oamenilor un irezistibil nou mijloc de a lega relații sociale și de a păstra legătura cu ceilalți. Ele au pus, totodată, un cu totul nou accent pe urgență. Un *„status update"* din partea unui prieten, a unui coleg sau a unei celebrități favorite își pierde valoarea în doar cîteva clipe după ce a fost emis. A fi la curent solicită monitorizarea continuă a alertelor de mesaj. Competiția dintre rețelele de socializare în a furniza mesaje mereu mai proaspete și mai abundente este acerbă. Atunci cînd, la începutul lui 2009, Facebook a reacționat față de rapida creștere a Twitter anunțînd că își reamenajează site-ul ca să „mărească ritmul curentului", fondatorul și directorul său executiv, Mark Zuckerberg, și-a asigurat sfertul de miliard de membri că „compania avea să continue a face fluxul de informații mereu mai rapid". Spre deosebire de primii editori de carte, care aveau puternice stimulente economice să promoveze lectura operelor mai vechi deopotrivă cu a celor recente, editorii online se luptă să distribuie doar cele mai noi dintre noutăți.

Google n-a stat cu mîinile în sîn. Ca să-i combată pe debutanți, și-a reamenajat motorul de căutare pentru a-i mări viteza. Calitatea paginii, determinată în funcție de linkurile care trimit spre ea, nu mai este criteriul de bază după care Google ierarhizează rezultatele căutării. De fapt, acum compania monitorizează și măsoară doar unul din două sute de „semnale" diferite, conform lui Amit Singhal, un inginer de top de la Google. Una dintre recentele sale reacții majore a fost să se dea prioritate a ce se numește „prospețimea" paginilor pe care le recomandă. Google nu doar identifică pagini de web noi sau revizuite mult mai rapid decît obișnuia să o facă – acum verifică updatările celor mai populare site-uri la fiecare secundă mai curînd decît o dată la cîteva zile –, dar în cazul multor căutări denaturează rezultatele, favorizînd paginile mai noi în dauna celor mai vechi. În mai 2009, compania a adus o nouă schimbare serviciului său de căutare, permițîndu-le utilizatorilor să ocolească pe de-a-ntregul criteriile de calitate și să obțină rezultatele ierarhizate în funcție de cît de recentă a fost postarea informațiilor pe web. Peste cîteva luni, a anunțat o „arhitectură de nouă generație" pentru motorul său de căutare, care purta grăitorul nume de cod Cafeină. Citînd reușitele celor de la Twitter în accelerarea fluxului de date, Larry Page a spus că Google nu va cunoaște mulțumirea pînă cînd nu va fi capabilă „să indexeze web-ul în fiecare secundă pentru a permite o căutare în timp real".

Compania face, de asemenea, eforturi să-și extindă controlul asupra utilizatorilor de web și asupra datelor care îi privesc. Cu miliardele din profiturile mulse prin AdWords, a fost capabilă să se diversifice binișor în afara obiectivului inițial de căutare a paginilor de web. Posedă acum servicii specializate de căutare, printre altele, de imagini, video, articole noi, hărți, blog-uri și reviste științifice, toate fiind alimentate de rezultatele furnizate de motorul său de căutare principal. Oferă, totodată, sisteme de operare, precum Android pentru smartphone-uri și Chrome pentru PC-uri, precum și o serie de softuri online, sau „apps", inclusiv e-mail, procesare de cuvinte, blogging, depozitare foto, foi de calcul, calendare și stocare pe web. Google Wave, un ambițios serviciu de socializare lansat la sfîrșitul lui 2009, permite oamenilor să monitorizeze și să updateze diferite mesaje multimedia pe o singură pagină dens încărcată, care își împrospătează conținutul automat și aproape instantaneu. Wave, spune un reporter, „transformă conversațiile într-un grup în mișcare rapidă de fluxuri de conștiință".

(din volumul Superficialii. Efectele Internetului asupra creierului uman *de Nicholas Carr, traducere de Dan Crăciun, Editura Publica, 2012)*

Cristian IFTODE

Update

sensul timpului pentru omul contemporan

Pentru tot mai mulți dintre noi, o zi obișnuită de lucru începe cu cîteva „actualizări" și vocea Zeului-Rețea, murmurînd vorbe similare celor prin care Tancredi își dezarma unchiul conservator, în *Ghepardul* lui Lampedusa: „Dacă vrei ca lucrurile să rămînă la fel, atunci lucrurile trebuie mai întîi să se schimbe". Altfel spus (și actualizat): dacă vrei să te poți folosi în continuare de acest laptop sau smartphone care ți-a devenit, iată, indispensabil – n-ai fi zis acum cîțiva ani, nu? –, e cazul să actualizezi... Acceptă situația și apasă tasta, hai, mai repede, actualizează acum, *update now*.

Cum să gîndim tranziția de la prima fază a timpurilor noi *(Neuzeit)* la vremurile recente *(neueste Zeit)*? Privind în cheie dramatică procesul modernității, putem spune că a implicat răsturnarea treptată a omului din poziția privilegiată de centru al Creației, înlocuind această reprezentare cu cea a unui străin aruncat de întîmplare în mijlocul unei naturi prin nimic divine. „Natură, cu colți și gheare-nsîngerate", suspina lordul Tennyson, la jumătatea secolului al XIX-lea. Lumea se deschide, doar că, odată cu această deschidere, intervine miza copleșitoare a *inventării* unui sens al vieții. Vorbind la modul general, modernitatea poate fi înțeleasă ca *tradiție a noului:* Renașterea, Reforma, tiparul, capitalismul, industrializarea și, în vremurile cele mai noi, cotitura digitală, cu „updatările" ei continue și învechirea aproape instantanee a tot ce e nou.

Ce mai înseamnă însă *noul,* în ziua de azi? Era *update*-urilor pare a confirma judecata lui Boris Groys: „Viitorul nu mai este prevestirea noului, ci reprezintă mai degrabă modificarea fără sfîrșit a ceea ce a avut loc deja". Încă mai important: ce consecințe are pentru viețile noastre ritmul amețitor și dătător de nevroze al tuturor acestor *update*-uri și *upgrade*-uri periodice, ca și faptul că nimic nu se mai repară și totul se înlocuiește, coroborat cu presiunea de a fi mereu „la zi" *(up-to-date)* cu informațiile?

Mai întîi, e cazul să luăm act de o dislocare la nivelul ontologiei fundamentale. O cheie de lectură a istoriei culturii occidentale, sugerată de Giorgio Agamben, atestă drept decisivă schimbarea treptată a modului de a înțelege natura actului și a actualizării *(energeia),* în raport cu ontologia aristotelică. Aș spune că *update*-urile sînt *actualizări fără potențial,* dacă prin „potențial" mai vrem să trimitem la conceptul aristotelician de *dynamis* (pereche a „actului"), concept înțeles de filozoful grec drept putință de a se actualiza sau, în egală măsură, de a *nu* se actualiza. „Potența" din metafizica lui Aristotel se vede resorbită în „efectivitate pură", cîtă vreme, pentru tehnoștiința modernă, tot ceea ce se poate face *trebuie* să se facă, mai devreme sau mai tîrziu, după cum avertiza Günther Anders. În noua ontologie, ființa nu mai implică „permanența unei forme și a unei substanțe", ci „ființa e ceea ce face, este propria ei operativitate" (Agamben). Tot ceea ce este se vede redus la *operații* de actualizare.

„Mă actualizez, deci exist"

Dar asemenea considerații pot părea excesiv de abstracte. Încercînd să le concretizăm în cazul-cheie al ființei umane, descoperim că însăși *raportarea la timp* a omului contemporan e diferită față de vremurile mai vechi. „Mă actualizez, deci exist." În cele ce urmează, aș dori să vorbesc despre șase aspecte relevante pentru această modificare de raport.

1) Un element sugestiv e *prezentul continuu* al industriei divertismentului. Mașinăria escapistă de produs simulacre se vede continuu alimentată în era serialelor online, fabricate după rețetă, pe profilul fiecărui tip de consumator. Fie că îți plac vampirii sau conspirațiile, ai mereu episoade noi, seriale noi și totuși... aceleași: ne găsim comod instalați nu doar pe canapelele noastre IKEA, ci și în „epoca tautologiei".

2) În zilele noastre, cea mai mare industrie a lumii e industria turismului. Dacă Hollywood era, odinioară, „uzina de vise", putem spune că turismul e *industria de produs amintiri*. Doar că turismul actual nu vizează, în realitate, reconectarea la trecut și istorie: e, în mare parte, despre povești care vînd, locuri cosmetizate și „rebranduite" (precum Castelul Bran). E, mai cu seamă, despre „marketarea" unor amintiri sensibil diferite față de experiența avută. Memoria nu doar că ne joacă feste: ea, practic, selectează, modifică și *recreează* experiența trecută. Și astfel, cozile interminabile, aglomerația în fața obiectivelor-vedetă, enervarea și epuizarea noastră, toate acestea pălesc în amintire, memoria funcționînd *economic,* adică în conformitate cu ceea ce marele psiholog Daniel Kahneman a numit „regula apogeu-final". Pe scurt, reținînd doar modul în care s-a terminat vacanța și momentul ei de maximă intensitate. Putem, astfel, să ne păcălim liniștiți pe noi înșine că am făcut lucruri bune cu banii noștri și să ne fălim cu poze „filtrate" pe Facebook sau Instagram.

3) Esteticianul Yves Michaud vorbea cu destul cinism, dar în cunoștință de cauză, despre fenomenul de „vaporizare" a artelor vizuale contemporane: s-a încheiat cu șlefuirea minuțioasă a *operelor*, vrem experiențe intense și cam atît, pretindem ceva mereu nou și, de fapt, repetăm clișee și reciclăm procedee, producînd producții mai curînd non-muzealizabile, deși apar mereu noi muzee de artă „recentă". Aici, se cuvine spus că există și excepții salutare printre practicile artistice din zilele noastre. De pildă, lucrul cu *arhivele,* veritabilă asceză strunind nerăbdarea exprimării dezinhibate de sine a celui care se pretinde artist, capătă, deopotrivă, semnificația unei practici de rezistență la nivelarea sau normalizarea biopolitică operată în era capitalismului global.

4) Cel mai problematic efect al consumerismului, din punct de vedere moral, este epuizarea frenetică a resurselor. Însă, din punct de vedere etic, adică în legătură directă cu (de)formarea *caracterului* uman, problema consumerismului e că induce o veritabilă „fobie de angajament" personal, așa cum au avertizat autori ca Stuart Jeffries sau Zygmunt Bauman. În societatea de hiperconsum, ne raportăm la șansele de a fi fericiți pe modelul „relației dintre cumpărător și mărfurile achiziționate": o relație e momentan dezirabilă, însă doar pînă la apariția unei oferte mai bune, a următorului „model" etc. Relațiile noastre par tot mai mult făcute după modelul instalațiilor artistice perisabile: după show, mai rămînem doar cu cîteva poze. Ceea ce determină răspîndirea unor forme de parteneriat urmînd „scheme de angajament *light*". Dacă nu „gazoase", cum spunea Michaud, vremurile mai noi sînt, oricum, „lichide" (Bauman).

5) Locul comun ce pune semnul egalității între rădăcini și identitate sună învechit sau chiar retrograd în urechile unei modernități „dezvrăjite". Nu e însă mai puțin adevărat că doar contactul neîntrerupt cu tradiția arhivată de gîndire și practică e cel care asigură perceperea diferenței tale disruptive în raport cu fluxul istoriei colective. Cînd nu mai vezi că se poate *și altfel,* intervine normalizarea biopolitică, nivelarea alternativelor de existență și spectrul „minunatei lumi noi" descrise de Huxley. Ceea ce revine la a spune că nu poți conferi sens și valoare vieții individuale altfel decît prin actul continuu de reevaluare critică, dar avizată, așadar făcută în cunoștință de cauză, a tradițiilor și valorilor culturale sedimentate. Cine mai are azi vreme de așa ceva? Iar dacă tot ce contează e valorificarea unui „capital uman", e greu spre imposibil să faci din „cultura generală" și formația umanistă investiții aducătoare de profit.

6) Există, în aceste condiții, ceva mai ridicol pentru omul contemporan cel obsedat de nou, de actualitate, de ultima versiune, decît antica definiție a filozofiei ca „pregătire pentru moarte"? Nimic *autentic* aici, nici un rit de trecere: bătrînețea e ceva indecent, iar moartea e doar „schimbarea garniturilor de funcționari" (Theodor W. Adorno). Între timp, alergi după plăceri de o clipă, pe o bandă care nu se oprește vreodată. Știi că mai devreme sau mai tîrziu te va arunca de pe ea. Tot ce ți-a rămas de sperat e să fie cît mai tîrziu.

„Tehnologia mă înspăimîntă teribil. Este făcută de ingineri pentru a impresiona alți ingineri. Și întotdeauna vine însoțită de instrucțiuni scrise de ingineri pentru alți ingineri. De aceea deseori nici nu funcționează."

JOHN CLEESE

„Cea mai mare realizare a umanității nu constă în arta, știința sau tehnologia sa, ci în recunoașterea propriei disfuncționalități."

ECKHART TOLLE

***Cristian Iftode** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București. Cele mai recente cărți publicate:* Aristotel. Problema analogiei și filosofia donației *(Editura Universității București, 2015) și* Critică, marginalitate, cinism *(volum editat împreună cu Cristina Voinea, Editura Universității din București, 2016).*

Iuliana ALEXA

Dependenți?

Mă declar vinovată de cel mai comun păcat al vremii de azi: zăbovesc toată ziua pe Facebook. O spun cu toată smerenia și nu mă simt deloc mîndră, bine, amuzată sau mulțumită de această stare de lucruri. Încerc să limitez cît pot timpul petrecut la calculator, doar ca să constat că sînt cu smartphone-ul în mînă, uitîndu-mă la vreun documentar de cîteva minute (cînd nu mă uit la pisici, adevăratele vedete ale Internetului).

„Noi nu realizăm stranietatea acestei unelte moderne. Nici efortul pe care creierul nostru îl face pentru a analiza și reordona ceea ce vede", spunea Nicholas Carr, jurnalist și scriitor, autorul cărții *Superficialii* (Editura Publica). Internetul ne modifică *pattern*-ul de atenție, capacitatea de a o menține activă un timp mai îndelungat, autocontrolul. Și, prin asta, tot modul de a funcționa. Scepticul Nicholas Carr scria: „Ecranul iradiază realmente creierul, și asta timp de ore în șir. Subestimăm timpul pe care îl petrecem pe Internet, subestimăm gimnastica cerebrală pe care acest scop o cere." Subscriu, știu bine că nu mai gîndesc la fel ca înainte. Eu, una, sînt unul din scepticii acestei unelte. Mă declar, să zicem, o cybersceptică. Și, așa cum este de așteptat, voi deveni în curînd (dacă nu sînt deja) o entitate condamnată la obsolescență. Faptul că mă depășesc vremurile nu mă angoasează. Încă…

Dar să nu fim naivi, accelerarea declasării operate de tehnologie este un fapt real. E suficient să privești sfîșietorul film *I, Daniel Blake,* în regia lui Ken Loach, spre a înțelege de ce tehnologia e ostilă celor de o anumită vîrstă, și ce riscuri adaptative comportă asta. Aceasta este lectura făcută de mine acestui film:

„Noi nu folosim tehnologia, noi trăim tehnologia."

GODFREY REGGIO

„Etica se schimbă odată cu tehnologia."

LARRY NIVEN

tehnologia ca unealtă a istoriei oarbe, crude, care te aruncă la coș. Vai și amar celor care nu cunosc Excel!

Înainte de a ne declasa, sîntem prizonierii unui tip de adicție. În China înfloresc clinicile dedicate celor dependenți de Internet și jocuri video, tineri care uită să mai mănînce din cauza unui joc, ori să se mai spele, și pe care părinții disperați îi internează la aceste clinici în vederea unui improbabil detox.

Greg Hochmuth, fondatorul Instagram, despre acest *„crack"* (drog) creat de el: „Mereu e alt *hashtag* pe care să dai click. Apoi parcă ar căpăta viață, ca un organism viu, și oamenii devin obsedați de el". Tristan Harris, specializat în etica designului, spunea că problema acută nu e că oamenii nu ar avea voință să se abțină de la a verifica permanent ce e în *social media,* problema mare e că de cealaltă parte a ecranului se află mii de oameni al căror job e să ne facă praf autocontrolul, să te facă *addict* la tehnologie." Vă dați seama?! Și unii părinți le cumpără relaxați copiilor cele mai noi telefoane și tablete. Inutil să vă amintesc, Steve Jobs nu le permitea copiilor săi să posede tablete. Legea nr. 1 a dealer-ilor de droguri este: *„Don't get high on your own supply"*.

„Am investit mai bine de o mie de ani pentru a învăța să citim", spune cognitivistul Thierry Baccino (profesor la Universitatea Paris VIII), profesor de psihologie cognitivă și ergonomie. „Totul – de la nivelul lecturii, spațiul dintre cuvinte, forma literelor etc. – a cerut efort progresiv de adaptare a creierului. Trecerea către ecran pare naturală, însă nu este deloc astfel. Efortul creierului constă, în general, din interceptarea, memorarea și tratarea informațiilor care vin de la receptorii noștri senzoriali (nas, gură, urechi). În fața ecranului este evident: doar ochii sînt puși la contribuție. Dar s-a stabilit, fără drept de apel, că legătura ochi-creier este puțin adaptată la această manieră de a citi. Timpul de tratare vizuală a unei informații a crescut cu 30% pe ecran. În condiții normale, atunci cînd citește, ochiul uman nu poate distinge decît patru sau șase semne pe rînd, în urma unei „fixări oculare", care durează circa 250 de milisecunde, afirmă Thierry Baccino. În fața ecranului, ochiul o ia razna. Semnele sînt mult mai numeroase ca formă și culoare, ies din text, captează, fură atenția. Toți cei care petrec ore în șir pe Internet ar trebui să facă, deci, lectura liniară a bătrînelor noastre cărți pentru a-și liniști puțin creierul.

Cam 200.000 de informații vizuale vin zilnic spre noi din ecrane. Fără ordine sau coerență, fără legătură între ele. Publicitate agresivă, texte „bolduite", imagini, clipuri video care mai de care, pe Internet totul e haotic. Informația e *plus quam* abundentă. Supraîncălzirea memoriei noastre de lucru, cea care ne permite, de exemplu, să reținem în cîteva secunde un număr de telefon, face să nu mai fim capabili să operăm fără „ajutoare". Tot Nicholas Carr menționa faptul că inuiții, de sute de ani navigatori ireproșabili ai întinselor zone arctice, folosindu-se doar de stele și alte repere naturale, au pierdut în cîțiva ani aceste abilități, din cauza folosirii pe scară largă a hărților Google. *Q.E.D.*…

***Iuliana Alexa** este redactor-șef al revistei* Psychologies.

Marin MĂLAICU-HONDRARI

Aerul tare al realității

Întîmplarea face ca tocmai în zilele astea să lucrez la traducerea unui roman de Augusto Monterroso unde apare următoarea frază: „Dacă, așa cum s-a ajuns la scurtarea distanțelor, se va ajunge și la scurtarea timpului, atunci se va obține o viață mai scurtă care va putea fi trăită în ani mai puțini". Romanul din care am citat a apărut în 1979, așadar în urmă cu aproape patruzeci de ani. Fraza lui Monterroso poate fi citită în cheie ironică sau nu. Apariția Internetului și progresul vertiginos al tehnologiei au dus la scurtarea timpului. Facem îngrozitor de multe lucruri într-un timp foarte scurt. Dar toate astea nu cred că ne împiedică să avem și o viață personală. Dar mă întreb cîți dintre noi mai vor o viață personală, în sensul învechit al sintagmei. Cred că viața personală s-a redus la posibilitatea de a alege ce să postezi și ce nu. A apărut un soi de frenezie de a ne face publică viața personală. S-a insinuat treptat ideea că dacă nu postezi nu exiști. Așa că postăm cu toții în draci.

Pentru ca lucrurile să fie cît de cît limpezi țin să precizez că nu am cont de Facebook, nici de Instagram, nici de Snapchat. În schimb, am adresă de e-mail și WhatsApp, pe primul îl folosesc mai ales ca instrument de lucru, iar pe al doilea pentru o comunicare mai rapidă sau atunci cînd nu am chef să vorbesc la telefon. Asta nu înseamnă că aș avea ceva împotriva tehnologiei, dimpotrivă. Nici că, nea-

„Atît de multă tehnologie, atît de puțin talent."

VERNOR VINGE

„Dacă o folosești cum trebuie, tehnologia îți oferă putere și intimitate."

CORY DOCTOROW

„Tehnologia este focul de tabără în jurul căruia ne spunem poveștile."

LAURIE ANDERSON

vînd conturi pe platformele respective, aș avea mai multă viață personală. Înseamnă doar că pot să fac o plimbare de o oră, să zicem, pe jos, să văd lucruri minunate, dar fără a simți urgența de a le fotografia (nu cred că fac mai mult de douăzeci de fotografii pe an) sau împărtăși în vreun fel cu alții. Dacă în decursul plimbării văd sau aud ceva frumos, sau atît de urît încît să capete valoare estetică, știu că peste cîteva zile voi povesti cu un prieten despre plimbarea cu pricina, sau îmi voi nota în jurnal, ori voi folosi într-un poem, iar asta îmi ajunge.

Mi-am păstrat bucuria de a citi și de a asculta muzică. Pot foarte bine să citesc zece cărți și să nu vorbesc cu nimeni despre ele, sau doar cu prietenii foarte apropiați. Cît despre muzică, încă mai am obiceiul dobîndit în adolescență de a asculta albume, nu piese, nu selecții. Dacă în cazul poeziei îmi plac antologiile, în cazul muzicii nu. Nu știu cîți dintre noi mai au răbdare să asculte un album de patruzeci și cinci de minute fără să facă nimic altceva. Eu încă mai fac asta frecvent. Mă așez în fotoliu, cu țigările la îndemînă (altă invenție care scurtează viața), îmi pun căștile și ascult muzică. Nu simt deloc nevoia de a spune online ce ascult. Nu ascult pentru a spune ce ascult, ci ascult pentru că-mi place. De ce naiba ar interesa pe cineva, în afară de doi-trei oameni extrem de apropiați, ce ascult eu? Sau ce film am văzut.

Cred că lucrurile sînt destul de simple. Postăm pentru a ne simți în viață, pentru a avea senzația că viața noastră chiar contează. Postăm mînați de latura noastră luciferică, cea care are mereu nevoie de dovezi, de „urmăritori". Nu vreau să spun că e o nevoie suspectă. E o modalitate de a face viața mai suportabilă. În sinea noastră știm cu toții că e vai de cur' nostru, dar continuă să respectăm regulile jocului.

Deocamdată, prefer să mă țin departe de postări și să îmi repet versurile lui Frank O'Hara: „E plăcut să te poți baza pe ceva / simplu și real / cum e să-ți fie dor de cineva". Da, încă mă mai bazez pe ceva simplu și real. Abia aștept să închei textul ăsta, să mă duc la fereastră și să mă uit în zare, „bînd această strălucire numită whisky", cum zice Roberto Bolaño, gîndindu-mă la cineva drag, gîndindu-mă cu intensitate, măcar atît cît va rezista cubul de gheață din pahar. În loc de urgența de a posta ceva, prefer să rezist cît mai mult în aerul tare al amintirilor sau al realității din cîmpul vizual.

***Marin Mălaicu-Hondrari** este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Războiul Mondial al Fumătorilor, *Editura Polirom, 2015.*

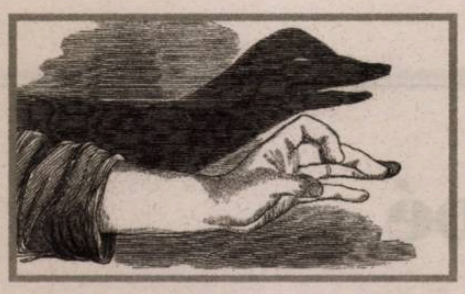

Iaromira POPOVICI

bazar

Dispariția unei lumi

– despre Gina –

Sînt anumite lucruri despre care crezi că sînt permanente. Pentru că te simți confortabil cu ele, pentru că îți afli locul în ele, fiindcă îți dau senzația de fericire călduță (într-un sens deloc peiorativ) atît de necesară. Acestea pot fi locuri, situații și, mai ales, oameni.

Există o categorie de oameni capabili să creeze lumi în jurul lor. Au ei o forță, o energie cu care îi adună pe alții în preajmă. Cu ușurință, fără efort, cu un soi de lipici instinctiv, amestecat cu o doză de generozitate. Sînt oameni gata să împartă cu alții mai tot ce au. La care se adaugă o cantitate de sociabilitate mai mare decît media: oamenii de felul ăsta au o deschidere mai mare față de alții, și de mai lungă durată – veșnică, aș putea spune. Precum și un firesc al ospitalității, al bunelor maniere de primire duse mai departe de atît.

Unul dintre acești oameni era Gina Vieru. Care, din păcate, nu mai e printre noi de foarte curînd. O știu, practic (îi știu, de fapt, pe ea și pe Sorel), de cînd sînt. Dintotdeauna. La ei acasă era locul unde se constituia lumea mea de copil, de adolescent și chiar de adult. Dar și lumea părinților mei. La Vieri acasă era centrul lumii noastre (sau măcar unul dintre centrele importante). Nu numai că acolo veneau o mulțime de copii, prietenii băiatului lor, Vlad, și ai mei. Dar acolo se instituise și se perpetua normalitatea pe care ne-o permiteam în epoca ceaușistă. O normalitate fără compromisuri, atemporală, pe cît se putea.

Atmosfera de la Gina și Sorel amesteca, grațios, laturile de familie, de prietenie, dar și cele intelectuale și estetice. Casa lor nu a împărtășit niciodată din estetica pervertită a epocii și a dovedit, mereu, un gust impecabil cumva domesticit, adaptat, cu succes, unui apartament de bloc comunist. În ciuda aglomerării (dacă alegeai s-o consideri așa), la Vieri nu cred să fi văzut vreun obiect urît sau nelalocul lui. De asemenea, oamenii care veneau acolo nu erau dintre cei care făcuseră compromisuri în epocă, iar discuțiile la care trăgeam cu urechea, copil fiind, erau întotdeauna de la un nivel în sus. Nivel pe care mereu mi-am dorit să-l ating.

Frumusețea întregii povești de acolo era că emulația asta intelectuală se împletea firesc cu atmosfera de familie. De la Gina am învățat că între familie și prieteni nu e o barieră, ci o continuitate, și că una n-o exclude pe cealaltă. Să le adun și eu pe cele două la un loc a fost (și a rămas) unul dintre deziderateele vieții mele.

Gina punea în mișcare și ținea împreună toată această lume complicată cu grație, ca și cum ar fi fost floare la ureche. Emana o feminitate discretă, dar de fapt puternică și mereu prezentă. Avea stilul ei de a se îmbrăca și pieptăna, al ei și numai al ei, și niciodată nu părea că îmbătrînește. Totdeauna îți aducea ceva de mîncare, ca și cum ar fi fost de la sine înțeles că asta intră în ritual, și avea felurile ei speciale, printre care mălăieșul. Aducea salate ce arătau alambicate, despre care mereu spunea, cu modestie, că nu sînt mare lucru. Și avea darul să facă discuția să gliseze dinspre subiecte mai frivole spre unele profunde fără ca ceilalți să sesizeze, imperceptibil. Se potrivea idealului meu greu de atins de feminitate complexă, care îmbina senzualitatea implicită cu componenta domestică și cu cea intelectuală, creativă.

Atmosfera de la Gina și Sorel amesteca, grațios, laturile de familie, de prietenie, dar și cele intelectuale și estetice.

Problema e că, atunci cînd dispare o asemenea persoană, se duce cu ea o lume. Nu sînt convinsă că noi, cei rămași în urma ei, putem duce mai departe lumea despre care tocmai am povestit, păstrîndu-i neștirbite însușirile. Vom păstra ce vom putea, în felul nostru: cu siguranță că măcar aspirația către un asemenea univers a rămas în fiecare dintre noi și-l vom reconstitui cum vom putea (imperfect, dar cu bune intenții).

Noi, prietenii fiului Ginei și al lui Sorel, cei care veneam la zilele lui Vlad de cînd eram mici (și care acum nu mai sîntem deloc atît de mici, chiar dimpotrivă). Care am învățat acolo cum să rămînem prieteni, mai mult sau mai puțin, pe viață, indiferent prin ce zări am nimerit fiecare. Am aflat cum să ne depășim conflictele (care, desigur, mai existau, intrau în fișa postului copilăriei) și să ne îngăduim unii pe alții, cu bune și rele. Să nu facem compromisuri, pe cît putem, să ne susținem convingerile și să ne străduim să nu facem rău. Să ne întrajutorăm la greu și să sărim oricînd, sprințari, peste linia dintre familie și prietenie, căci nu e o barieră. Să fim ospitalieri și să păstrăm în jurul nostru o atmosferă care să nu aibă, pe cît posibil, de-a face cu kitsch-ul.

Gina va rămîne prezentă în toate acestea. Nu în spatele sau pe deasupra lor, ci fix în inima lor. Și ca o ultimă amintire, nu pot să nu evoc și următorul moment: cînd am vizitat-o, acum peste douăzeci de ani, împreună cu băiețelul meu care avea, pe atunci, vreo 11 luni, acesta, în timp ce eu conversam cu Gina, s-a ridicat de pe patul pe care-l așezasem și a început să meargă, pentru prima dată în viața lui, miraculos de-a dreptul, de la mine către ea.

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Ionuț MAREȘ

Reygadas, Farhadi și Noé

După Festivalul „Les Films de Cannes à Bucarest“

Regizorii Carlos Reygadas, Asghar Farhadi, Gaspar Noé și Cristian Mungiu

„Dacă nu au întrebări imediat, lasă-i. Dă-le timp. Nu-i problemă dacă trece și un minut de tăcere. Tăcerea este bună.“ Cam asta mi-a spus regizorul mexican Carlos Reygadas chiar înainte de a urca împreună, într-o duminică seară, pe scena de la Cinema PRO din București, pentru *masterclass*-ul în limba engleză pe care l-a susținut – și pe care am avut onoarea să îl moderez – după proiecția de aproape trei ore a celui mai nou film al său, impunătorul *Nuestro tiempo* (2018).

Inclus în acest an în competiția de la Veneția (deși multă lume se aștepta să fie la Cannes, festivalul care l-a consacrat pe marele cineast), filmul a putut fi văzut în premieră în România la Les Films de Cannes à Bucarest (13-22 octombrie), evenimentul inițiat și organizat de nouă ani de Cristian Mungiu. Reygadas a fost invitat special al festivalului, care i-a dedicat o retrospectivă completă (cinci titluri). El a venit în România împreună cu soția sa, Natalia López, care este monteuză și alături de care joacă în noul film, dar și cu cei doi copii ai lor, Rut și Eleazar, distribuiți de asemenea în *Post Tenebras Lux* (2012) și *Nuestro tiempo*.

I-am ascultat indicația regizorală și, la momentul potrivit, am lăsat publicului timp să își formuleze întrebările. Reygadas a avut dreptate: chiar și după momente de tăcere, întrebările au venit și au fost dintre cele mai percutante. Era de așteptat, de altfel, pentru că sutele de persoane care au asistat la *masterclass* nu puteau fi, în marea majoritate, decît oameni din lumea filmului sau cinefili exersați, așa cum cer operele sale deloc ușoare sau comode.

Reygadas a părut să se simtă în largul său, cu atît mai mult cu cît s-a bucurat că a putut urca pe scenă cu două beri mici – pe una mi-a oferit-o mie. Am descoperit un om relaxat, fără fasoane (lucru vizibil și din felul de a se îmbrăca: blugi, tricouri și cămăși lejere), volubil, curios și atent la tot ce e în jur. Și cu un discurs extrem de coerent și de substanțial despre cinema, aproape filozofic și teoretic, bazat pe ideea esențială că filmul trebuie să surprindă viața, prezența unui moment, ceea ce scapă controlului chiar și al regizorului (inevitabil, în timp ce zicea asta, mi-au trecut prin minte vorbele asemănătoare, despre „inefabil“, pe care le tot spune și Cristi Puiu).

O adevărată lecție de teorie despre cinema – reflex probabil și al faptului că a ajuns să facă film fără a urma studii de specialitate, ci prin vizionări și lectură, după ce a renunțat la cariera de diplomat absolvent de Drept – a ținut să spună și cu o seară înainte, la sesiunea de întrebări și răspunsuri de după proiecția de la Cinema Union a primului său lungmetraj, *Japón* (2002).

Ajunsesem la vizionare, pentru Q&A, chiar în timpul genericului de final, venind repede cu întreaga familie Reygadas cu o mașină a festivalului de la un restaurant de lux din zona de nord a orașului, unde au fost prezenți toți invitații speciali din străinătate.

Pe drum, Reygadas m-a întrebat unde a avut loc Revoluția. În dreptul Ministerului de Interne, i-am indicat balconul discursului și acoperișul de unde a plecat Ceaușescu. Știa cîteva lucruri despre evenimentul istoric, dar nu înțelegea de ce fostul dictator nu a fugit direct în străinătate dacă tot a apucat să se urce în elicopter. Pînă să formulez o explicație, am ajuns la Cinema Union și am început sesiunea de întrebări și răspunsuri.

Dar am descoperit și un om direct, impulsiv, tranșant – adică exact ca admirabilele sale filme, care nu fac nici o concesie gustului popular și se situează la antipodul cinema-ului *mainstream*, pe care, de altfel, Reygadas îl repudiază în interviuri și discursuri.

În timpul *masterclass*-ului, nu a ezitat să sugereze că orice director de imagine care ar ieși de sub indicațiile sale stricte ar fi imediat dat afară. Iar la un moment dat, pentru a preveni o nouă întrebare a mea, a cerut să lăsăm publicul să își exprime curiozitățile. Înainte de proiecția *Nuestro tiempo,* după calupul de reclame, a urmat un filmuleț polonez de mai multe minute dintr-o campanie civică a Uniunii Europene. Stilul ultraconvențional al filmării, montajului și jocului actoricesc, pe care l-a considerat stupid, l-a făcut să iasă din sală, revenind numai la finalul clipului, pentru a urca pe scenă pentru scurta introducere la noul său lungmetraj, care mi se pare una din cele mai bune opere cinematografice ale anului.

De la inefabil la afabil.

Un regizor calm și cerebral

Al doilea invitat special al ediției din acest an a Les Films de Cannes à Bucarest, prezent tot în primul week-end de festival, a fost marele regizor iranian Asghar Farhadi, care a cîștigat de-a lungul carierei un Urs de Aur și două Oscaruri (pentru *A Separation* și *The Salesman)* și a fost cu ultimele sale trei filme – pe care le consider mai puțin ofertante decît cele din prima parte a carierei – în competiția de la Cannes. La București i s-au proiectat *Everybody Knows,* film realizat în Spania, cu Javier Bardem, Penélope Cruz și Ricardo Darin în distribuție, și care a deschis festivalul de pe Croazetă în acest an, și cele două capodopere incontestabile ale sale: *About Elly* (2009) și *A Separation* (2011).

În calitate de jurnalist și de critic, pe deasupra și admirator al filmografiei sale, nu puteam să refuz invitația de a modera Q&A-ul de după proiecția de deschidere cu *Everybody Knows*, dar mai ales *masterclass*-ul de a doua zi de la Cinematograful „Elvire Popesco“ al Institutului Francez, după *A Separation*. Și, dacă inițial am crezut că voi avea emoții în fața unuia dintre cei mai apreciați cineaști ai lumii, pe care nici nu îmi imaginam acum cîțiva ani că voi ajunge să îl cunosc vreodată, ele au dispărut la prima întîlnire, în special datorită prezenței sale afabile.

Cu felul său calm de a fi (în discuțiile din afara Q&A-urilor și a *masterclass*-ului, care s-au desfășurat în limba farsi și cu traducere în română, el a vorbit în engleză), Asghar Farhadi mi-a lăsat impresia unui om foarte cerebral și calculat, reținut, deloc expansiv, cu idei foarte limpezi și profunde. Fix cum sînt și filmele sale cele mai bune – structuri narative și dispozitive regizorale impecabile, intense, fără fisură, care seduc și captivează și care, în ciuda logicii lor extrem de controlate, lasă să pătrundă atîta viață cît este nevoie pentru a declanșa un asalt emoțional asupra privitorului.

Obișnuit cu traducerile, iranianul a ținut un *masterclass* substanțial, în care, în fraze scurte, de o concizie și de o claritate remarcabile, a răspuns unor întrebări despre cum își scrie scenariile, cum lucrează cu actorii și cu restul echipei și cum este pe platou și despre cîteva din mărcile stilului său, încheind cu o elegantă explicație despre cum funcționează cenzura în Iran.

Un mare autor de cinema, un foarte bun vorbitor și un om plăcut – amuzat, de pildă, în timpul unei plimbări pe jos în prima seară prin centrul Bucureștiului, de la Cinema PRO la Teatrul Apollo 111, de amintirea că acum mulți ani a văzut la cinematograf în Iran niște filme românești polițiste, fără a mai ști titlurile sau regizorul (am dedus că era Sergiu Nicolaescu).

Cînd petrecerea o ia razna

Un al treilea invitat de marcă, al cărui nou film a umplut pînă la refuz sala de la Cinema PRO, a fost Gaspar Noé, prezent, cred, pentru a treia oară la Les Films de Cannes à Bucarest (precedentele vizite au fost cu *Enter the Void,* în 2009, și *Love,* în 2015). Cineastul franco-argentinian a prezentat acum *Climax,* o nebunie inclusă în acest an în secțiunea „Quinzaine des réalisateurs“ de la Cannes. Un *„musical body horror“* cu o trupă de *„street dance“*. Un film al cărui scop principal pare să fie captarea energiei unor corpuri tinere care pierd treptat controlul, de la dans, băutură și un drog psihedelic misterios, în timpul unei repetiții.

La introducerea de dinaintea proiecției, dar mai ales la Q&A-ul în limba engleză de la final, Gaspar Noé, în acord cu stilul său degajat și nonconformist, a răspuns întrebărilor scurt, imprevizibil și fără explicații pretențioase, în rîsetele complice și aplauzele publicului. A început prin a spune că și-ar fi dorit ca sunetul muzicii, deja tare, să fi fost și mai puternic, dar că sala de proiecție nu permitea asta. Iar tentativele mele sau ale unor spectatori de a găsi, prin întrebări, sensuri mai profunde ale filmului au fost respinse prin răspunsul său că ceea ce se vede în film este ceea ce se întîmplă de obicei la petreceri – lucrurile o iau razna. Asta e tot.

***Ionuț Mareș** este critic de film.*

„Ne putem simți în exil, din motive diferite, în propria patrie“

– interviu cu Laura T. ILEA –

După un roman și un volum de proză scurtă publicate în Franța la editura L'Harmattan, noul roman al prozatoarei ***Laura T. Ilea,*** Cartografia lumii de dincolo, *a apărut anul acesta la Editura Humanitas.*

V-aș propune să începem discuția noastră cu un quiz *asupra titlului cărții:* Cartografia lumii de dincolo. *Dacă ar fi să alegeți din aceste patru semnificații legate de ideea de voiaj, pe care le-ați prefera și în ce ordine: călătorie, periplu, odisee, traversare?*

Le-aș alege în ordinea următoare: în primul rînd traversare, pentru că aceasta implică imediat ideea celor două extremități de traversat – două spații care în principiu se exclud, dar care trebuie să-și găsească un numitor comun. Apoi aș alege călătoria, pentru nonșalanța termenului. Voiajul presupune și această formă de deresponsabilizare specifică oricărei călătorii, momentului în care aruncăm în urmă greutatea vieții noastre de zi cu zi și ne îndreptăm, dezgoliți și lejeri, înspre noi spații de explorat. Apoi l-aș numi odisee pentru că, bănuiesc, un voiaj presupune inevitabil și acest gest viguros de cucerire a unui nou spațiu, chiar cu prețul de a-ți lăsa acolo pielea, iluziile și amintirile, cum i s-a întîmplat desigur celui de la care provine acest nume. Și, nu în cele din urmă, periplu, adică încercuire, revenire uneori obsesivă asupra acelorași curiozități, repere, redefinire, replonjare.

De unde nevoia scrierii acestui roman pe care îl calificați, în primă instanță, drept traversare?

De la traversarea însăși. Eu însămi am traversat spații divergente în decursul a douăzeci de ani. Însă romanul nu e neapărat o biografie. El presupune în egală măsură traversările succesive ale mai multor personaje: traversări spațiale pentru că frontierele devin poroase, traversări între arhaic și futurist, între viață și încercarea de domesticire a morții, între barbarie și civilizație și invers, între aparenta civilizație și barbarie.

Cred, așadar, că romanul s-a născut din nevoia imperioasă pe care am resimțit-o la cîțiva ani de la aterizarea pe continentul american – în Canada, patria mea de adopție – de a îmi inventa una, dacă nu mai multe vieți paralele. De a afla ce s-ar fi întîmplat dacă… dacă m-aș fi urcat pe un vapor într-o bună zi, ca personajul Daria, bunica Amaliei, și mi-aș fi condus viața după premoniții, prohibiții, iubiri care schimbă destinul, basme ale tinereții fără bătrînețe care, odată trecută frontiera înapoi, în trecut, aduc dezagregarea și colapsul memoriei. Dacă m-aș fi pus în pielea Anei Aman, cea care perpetua mitice rețete ale întineririi și se opunea cu vehemență chirurgiei plastice, și care a înfruntat-o, la fel de mitic, pe președinta consiliului științelor, obsedată, precum sonatul ei soț, de doctrina nemuririi în veac a ideologiei în care credeau. Ce s-ar fi întîmplat dacă m-aș fi pus în pielea lui Johannes Müller, un german de origine română care conduce un institut de geriatrie la Aachen și care vrea să-și inițieze pacienții în turismul ludic, dar și atroce al morții. Iată, așadar, cîteva personaje care sînt urmărite de ideea tinereții fără bătrînețe, fie prin proiectele lor extravagante, fie prin dorința de a lărgi limitele lumii vizibile înspre cartografierea lumii de dincolo.

Romanul este dominat de figura Amaliei. Este această fată care vine dintr-un sat transilvănean, traversînd meridianele, o dezrădăcinată?

Nu, nu cred că este o dezrădăcinată. La fel de dezrădăcinată părea a fi și în satul ei de la poalele muntelui Găina unde supraviețuise un ritual arhaic de măritiș. Ritualul pe care îl descriu acolo nu e decît tangențial românesc – romanul meu nu e un studiu de etnografie. El e împrumutat din stepele Asiei, dar ceea ce mă interesează, prin violența lui, este de a pune în evidență faptul că ne putem simți la fel de nefamiliari într-o lume care aparent pare familiară. Că ne putem simți în exil, din motive diferite, în propria patrie. Și că aceasta este o condiție pe care nu se poate să nu o simțim de-a lungul vieții. Fie că sîntem confortabili, fie că ne aflăm într-o situație care adîncește și mai mult acest aspect fundamental al condiției umane – odiseea recuperării de sine trece uneori, inevitabil, prin ani de rătăciri departe de casă.

Odiseu, pentru că tot am vorbit de el la început, nu era un dezrădăcinat. Era un om care fusese condus prin forța destinului înspre un război care nu îi aparținea sau care îl privea doar prin apartenența la neamul grec. După care, pentru a-și recăpăta Ithaca natală, are nevoie de explorarea lumii de aici și a celei de dincolo, de rătăciri, ciclopi, Circe, Calypso și sirene-harpii, pentru a ajunge în sfîrșit acasă. Eu nu vorbesc despre dezrădăcinare, ci despre călătorie.

Și asta îmi vine poate de la exploratorii spațiului pe care am învățat să-i iubesc în America și pentru care călătoria reprezintă o stare de a fi și nu o pierdere de sine: Dany Laferrière în *Enigma întoarcerii*, unde recuperarea memoriei tatălui se face prin voiajul mai întîi prin

„O lume masculină indecisă și dezertoare.“

ținuturile înghețate ale Canadei, iar apoi prin cele sufocante ale Haitiului. Catherine Mavrikakis, care în *Balada lui Ali Baba* poartă urna tatălui mort pînă în sudul Statelor Unite, la Key West. Să nu mai vorbim de Jack Kerouac, care apare în mod explicit în carte. De *Divisadero* al lui Michael Ondaatje, de *Palatul lunii* al lui Paul Auster, care se termină cu o străbatere a Americii de la est la vest, aparent fără un motiv anume.

Asta am învățat cred pe continentul american: că nu există cunoaștere, întoarcere în trecut sau proiecție în viitor fără mișcare. De aceea personajele mele sînt mereu în mișcare. Deci, pentru a răspunde la întrebare, nu, nu e vorba de dezrădăcinare.

Vă propun să ne oprim la personajul Johannes Müller. Ce ne puteți spune despre utopia acestui om?

Utopia acestui om este cea de a-i iniția pe cei care se prezintă la institutul lui în tainele morții. În afara misteriilor mai vechi, a religiilor mai noi și a misticismelor dintotdeauna, nu există prea multe căi de inițiere în aceste taine, în lumea în care trăim. E ușor de vorbit despre laicitate sau despre proiecțiile pozitiviste ale lui Yuval Noah Harari atunci cînd vorbește despre dreptul la nemurire, cît se poate de tehnologic, specific vremii noastre. Laicitatea înseamnă separarea laicului de religios, care funcționează atîta vreme cît ființa umană are perfectă autonomie, iar utopia lui Harari s-ar dut în Germania, după confruntarea cu președinta consiliului științelor, desigur Elena Ceaușescu. Așadar, el vrea să-și inițieze întreaga lui escadrilă, foști generali de armată, picați de la universități celebre, oameni care într-o bună zi nu mai vor să facă parte din mascarada adecvării perfecte la prestanță, strălucire și reușită socială… vrea așadar să-i inițieze în regatul morții.

Și cum o face el? Înscenîndu-le toate catastrofele istorice, expunîndu-i la toate scenariile răului infuze în această lume. În felul acesta își dorește ca „flota“ lui umană să capete perspectivă metafizică, să se desprindă cumva de contingența simplului destin uman individual.

E patetic, desigur, ca orice scenariu care încearcă să iasă din cursul firesc al naturii, dar patetismul lui are și o anume noblețe tragică. La fel ca și flota lui „Anavital“ eșuată pe Rin și care anunță degradarea ultimă a imperiului fantasmagoric de la Aachen. *Quod erat demonstrandum*. Singura posibilitate de menținere a vieții, a tinereții veșnice înseamnă, așadar, posibilitatea de a te menține în flux. Orice altă formulă e sortită eșecului.

Chipul personajului Amalia poartă lumina maternității într-o lume masculină indecisă și dezertoare.

Să știi că eu admir în egală măsură această lume masculină indecisă și dezertoare. Nu vreau nicidecum să arunc o judecată morală asupra deciziei lui Armand de a se implica într-o comisie etică de decizie asupra existenței sau non-existenței uterului artificial. Nici asupra deciziei lui de a nu avea copii și de a nu participa astfel la jocul biologic al naturii. E o decizie la fel de legitimă ca și cea a Amaliei de a-și asuma rolul de mamă singură. Romanul se termină tocmai cu iminenta venire a fiului ei, cu așteptarea lui pe malul fluviului Saint-Laurent și cu intuiția femeii că acest fiu nu va cunoaște niciodată setea. Nu e așadar o teză pe care vreau s-o impun.

Atît femeile, cît și bărbații au dreptul la aventură, la non-responsabilitate. Iar în momentul în care ei devin blînzi, „non-periculoși“, iar deciziile lor nu amenință în nici un fel situații de fapt, se poate spune că au ieșit în afara circuitului lumii. Se îndreaptă înspre altceva, desigur, poate mai stabil și mai puțin haotic, însă lumea aceasta a călătoriei, a odiseei, a luat sfîrșit. Las așadar cititorului plăcerea de a alege soluția care i se pare cea mai potrivită pentru viitor. Lumea Amaliei, naturală, de asumare a maternității, chiar de una singură, sau lumea profund artificială a lui Armand, de non-asumare, de reflecție perpetuă, o lume futuristă. Eu îmi exprim doar perplexitatea în fața acestei alternative.

În clipa în care Amalia – care urmează să nască – crede că povestea ei are un sens, ea este tulburată de elucubrațiile lui Armand, cercetător-vrăjitor în domeniul ectogenezei. Este, cred eu, mesajul cel mai puternic pe care-l transmite romanul, acela al permanenței iubirii și al maternității, al corporalității, al conviețuirii bucuriei și suferinței în luptă cu o lume post-asfaltică, cum o numiți, dezincarnată și fără control.

Acesta este unul din mesajele cărții mele. Într-adevăr, pînă la urmă cartea se termină cu iminența nașterii. Dar celălalt mesaj al cărții, poate la fel de puternic, este acela că această lume post-asfaltică, în stranietatea ei, este, în același timp, o ocazie pentru experimentele cele mai interesante. Este o lume a viitorului, în tot ce are acest viitor mai provocator.

a consemnat Dan BURCEA

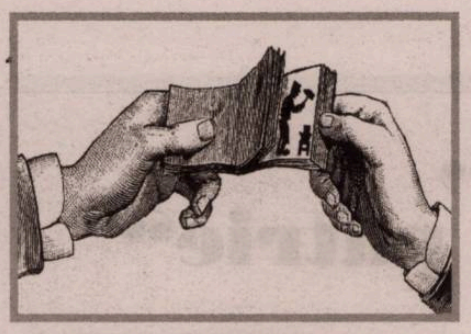

Marius CHIVU

feed**book**

Ministrului are cine să-i scrie

● ***Dragă Domnule și prietene. Scrisori către Arsène Henry, ministru al Franței la București (1897-1904),* ediție îngrijită, traducere, studiu introductiv și note de Florin Țurcanu, Editura Humanitas, 2018.**

Nu mai puțin de 62 de scrisori au fost găsite într-un fond al Arhivelor Naționale Franceze, scrisori primite de Arsène Henry (1848-1931), ministru plenipotențiar al Franței la București între anii 1897 și 1904, de la *„les amitiés roumaines“,* doamnele unor mari familii de vază din prima jumătate a secolului trecut: Maria Cantacuzino (mama doctorului Ioan Cantacuzino), Sabina Cantacuzino (sora lui Ion I.C. Brătianu), Maria Pillat (cealaltă soră a lui I.C. Brătianu, căsătorită cu Ion N. Pillat și mama poetului Ion Pillat), Anna Kretzulescu-Lahovary (fiica medicului și omului politic Nicolae Kretzulescu, căsătorită cu diplomatul Alexandru-Emanoil Lahovary, ministru al României la Constantinopol, Viena, Paris și Roma), Olga Cantacuzino-Miclescu (sora doctorului Ioan Cantacuzino) și pianista Clara Haskil. Cu o singură excepție, toate scrisorile au fost trimise ministrului francez după ce acesta și-a încheiat misiunea și a părăsit Bucureștiul și, iarăși, cu o singură excepție, scrisorile datează după încheierea Primului Război Mondial.

Florin Țurcanu, îngrijitorul ediției și traducătorul din franceză al acestor epistole (două întreprinderi de care, țin să subliniez, se achită în mod admirabil), are motive să creadă că această corespondență cu caracter „feminin“ a fost mai amplă și că multe scrisori s-au pierdut. Notează el în studiul introductiv foarte bine documentat: „Într-un mediu transnațional, precum cel diplomatic, profund marcat, înainte de 1914, de modul de viață aristocratic, de regulile și formele accesibilității acestuia, care solicitau calitățile individuale și talentele unui diplomat fără origini nobile, Arsène Henry pare să fi fost bine servit de însușirile sale. Nu se poate explica altfel buna amintire pe care au lăsat-o la București el și familia sa, nici rețeaua de fideli corespondenți români și străini pe care o pune în evidență arhiva sa personală și care cuprinde peste o sută de scrisori.“ Scrisori primite, vreme de zeci de ani de la plecarea sa din funcție, inclusiv de la regina Elisabeta (ce-i drept, o scrisoare de doliu, după moartea soției sale).

Tonul epistolar este mai degrabă melancolic, scrisorile invocînd amintiri comune, perioada frumoasă de dinainte de război, legendara *La Belle Époque,* trecerea anilor („Nu vi se pare, oare, că era cu adevărat o altă lume, iar noi eram alții?“) și amînarea revederii, planuri de călătorii (unele niciodată făcute – nostalgia Parisului este omniprezentă –, altele întreprinse în Bayreuth sau în stațiunea termală Carlsbad, redenumită Karlovy Vary, spre mîhnirea Sabinei Cantacuzino), apariția unor noi membri ai familiilor sau moartea altora, discuții muzicale (sînt invocate audițiile și concertele private de la București, cele vechi, dar și cele noi: Enescu, dar „și alți virtuozi aflați în trecere pe aici“, precum marele pianist Alfred Cortot, care susține un recital privat în 1924 în casa familiei Cantacuzino, fost profesor înainte de război al Clarei Haskil, avea să devină mai tîrziu și maestrul lui Dinu Lipatti) sau pe marginea literaturii franceze a momentului (cu care corespondentele de la București erau foarte la curent; de altfel, presa franceză, în special *Figaro* și *Revues de Deux Mondes,* apar des menționate).

Dar nu toate scrisorile degajă acest aer calm și cald ce denotă o prietenie profundă, durabilă, marcată de nostalgia unei posibile revederi. Se discută mult despre peisajul/spectacolul politicii românești și internaționale, doamnele de la București explicîndu-i fostului ministru, uneori în amănunt, situația politică internă și arătîndu-se nu doar extrem de interesate de transformările din Europa de după Primul Război Mondial („Dați-mi vești despre politică. Este un lucru care continuă să mă intereseze și de care nu mă pot lipsi“, scrie Sabina Cantacuzino, autoarea celor mai multe epistole din acest volum), dar avînd și bune intuiții, cel puțin în ceea ce privește antipatia constantă față de Germania. După cum bine remarcă și Florin Țurcanu, geografia postbelică a modificat harta familiară din *La Belle Époque:* înmulțirea frontierelor și a controalelor pe spațiul altădată aparținînd Imperiului Austro-Ungar, fragmentarea politică a teritoriului Europei Centrale îngreunează călătoriile, după cum se plînge aceeași neobosită corespondentă Sabina Cantacuzino: „Unde sînt vremurile bune cînd, pentru a mă odihni, aș fi luat Orient Expressul, care m-ar fi dus în 48 de ore, contra unei sume derizorii în lei, în frumosul și iubitul Paris?“ De altfel, o scrisoare a acesteia, datînd din 24 decembrie 1921, este de-a dreptul dramatică prin felul în care descrie greutățile vieții românești de după război *(vezi și fragmentul de mai jos).*

Un volum de epistole care impresionează nu atît prin valoarea lor pentru istoria diplomatică privată, cît prin expresia „fidelității în prietenie, ca trăsătură de caracter“, după cum se exprimă Florin Țurcanu, și, mai ales, prin eleganța limbajului. Aceste doamne îndrăgostite de limba și cultura franceză, de o educație, elocință și decență impresionante, cu un acut sentiment patriotic și de interes față de mersul lumii, te lasă visător. 62 de epistole ca tot atîtea plimbări printr-o lume cum alta nu va mai fi și cu oameni cum alții nu vom mai avea niciodată.

Miercuri, 14 octombrie, de la ora 19, în biblioteca Vilei Oromolu transformată în hub-ul cultural Qreator (Bd. Aviatorilor 8A) va avea loc prima ediție a „Seratei cu scrisori“, moderată de Genevieve Fieraru și Marius Chivu, unde actorii Victor Rebengiuc și Rodica Lazăr, artistul vizual Roman Tolici, scriitorul Răzvan Petrescu și muzicianul Robin Andrei Proca (Robin and The Backstabbers & Moon Museum) vor oferi o lectură publică de scrisori intime din literatura română și universală. Intrarea liberă.

aproape de carte

Sabina CANTACUZINO

Dragă prietene,

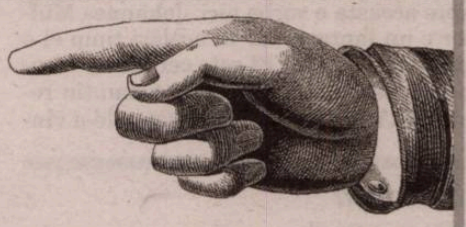

Meritați acest titlu din toate punctele de vedere: sînt, așadar, fericită să vi-l ofer, constatînd [că] sînteți de acord să nu numărați scrisorile mele și pe ale dumneavoastră înainte de a-mi scrie. Doar motive serioase mă pot împiedica să nu fiu atît de conștiincioasă pe cît mi-aș dori; trebuie, prin urmare, să mă credeți atunci cînd nu sînt punctuală și să vă întrebați cu oarecare îngrijorare ce s-a putut întîmpla. De data aceasta l-am găzduit multe săptămîni la rînd pe nepotul meu, Ion Pillat, mai întîi bolnav de scarlatină și apoi convalescent. Epidemia era puternică, sanatoriile pline ochi, iar soția sa pe punctul de a naște al doilea bebeluș. Era în pericol viața ei, fără să mai vorbim de cei mici. Ne-am izolat, firește, în toate felurile și, numai odată ce am fost sigură că nu vă mai pot pune în primejdie, m-am apucat să vă mulțumesc pentru scrisorile dumneavoastră, atît de interesante și de prietenești.

Nu vă puteți închipui cît de grea este viața aici. Transporturile [sînt] dificile și costisitoare, lumina este adesea întreruptă, pîinea lipsește – este culmea, într-o țară de mare economie agricolă. Ouăle sînt o raritate, iar dacă avem carne din belșug la piață, e mai curînd o nenorocire, deoarece singurul motiv este lipsa furajelor, și ne spunem cu îngrijorare că urmările vor fi grave la primăvară, cînd va trebui să înceapă aratul pe proprietățile împărțite țăranilor. Iarna a început devreme și cu o avalanșă de zăpadă, după șase luni de secetă. Semănăturile de toamnă sînt neînsemnate, va trebui să recurgem întîrzierea la primăvară. Frigul a fost pătrunzător în ultima lună, iar combustibilul a lipsit: fără posibilități de transport nu avem nici măcar reziduuri petroliere, benzină sau lemn, care putrezește în stive.

Viața se scumpește în funcție de scăderea *leului* (10 centime), însă veniturile celor care nu fac comerț și speculații financiare nu au crescut. Ca urmare, noii săraci au renunțat la tot ce puteau renunța cu o înțelepciune senină, care nu e lipsită de merite. Găsesc chiar o anumită plăcere în reducerea nivelului lor de viață, dar nu se pot resemna să nu mai poată călători nici măcar în România Mare, să nu mai poată frecventa cu regularitate concertele și teatrele și, mai ales, să nu poată cumpăra cărți. Înțelegeți că vă vorbesc în mod foarte obiectiv, căci nu ies încă din cadrul activităților și al familiei mele. Singura mea îngrijorare serioasă a fost legată de lecturile mele, atunci cînd am constatat că *Revue des 2 M[ondes]* costa 100 de lei numărul și că iubitul meu *Le Temps*, indispensabil existenței mele, mă costa 1.500 de lei pe an. Vă mărturisesc cu umilință că nu am putut rezista și că, în ciuda tuturor raționamentelor și a rațiunii mele, mi-am reînnoit abonamentul, neavînd curajul să rup această legătură intelectuală și cotidiană cu Franța. *(24 decembrie 1921)*

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Orientalism oniric

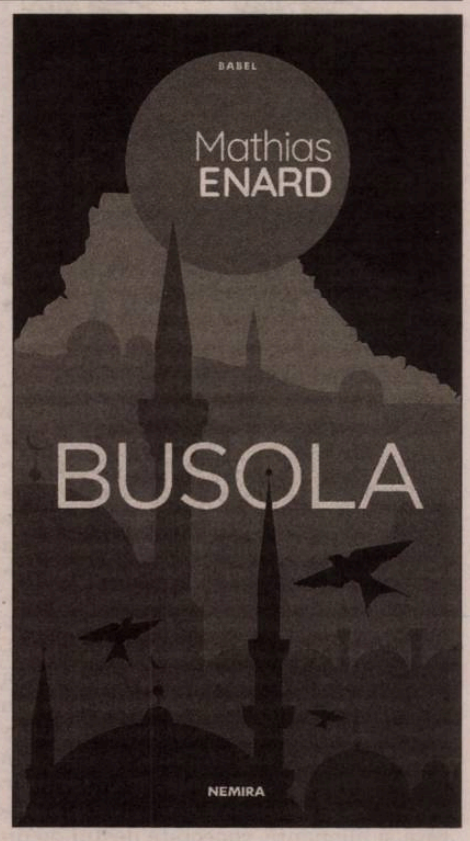

● **Mathias Énard, *Busola*, traducere de Cristian Fulaș, Editura Nemira, 2018.**

Pentru cei care au citit *Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți*, pasiunea lui Mathias Énard pentru relația ambiguă, deloc dispusă la simplificare, dintre Orient și „noi" este deja cunoscută. Dacă acolo „noi" eram Michelangelo, purtat într-o fantastă excursie pe Bosfor, unde fusese angajat de sultan pentru a-i construi un pod, aici Occidentul este într-adevăr multiplu. De altfel, *Busola*, roman cîștigător al Prix Goncourt, depășește în complexitate orice alt roman de-al lui Énard și, dacă-mi e permis, e cel mai frumos și mai „manierist" roman francez scris de la *Meteorii* lui Michel Tournier încoace.

Un muzicolog austriac zace singur în patul său din Viena, bîntuit de insomnii și de frica de moarte, chinuit de dorul după o iubită evazivă, și visează la cei doi șerpi încolăciți, Orient-Occident. Visările lui sînt *flashback*-uri ale aventurilor acestui orientalist în lumea arabă, înainte de Google și de ISIS, înainte ca butoiul de pulbere să explodeze în anii '90. Orientalismul este conceptul-cheie din care se desfășoară fuiorul acestui vis: muzicologul Franz, naratorul romanului, urmărește aproprierile nemărturisite pe care canonul muzical occidental le-a operat din muzica orientală, dar și influențele muzicii occidentale asupra compozitorilor orientali. Sarah, iubita întîlnită pe la conferințe în cele mai ciudate locuri din Orient, studiază evoluția conceptului de Orient în istorie, iar alte personaje care mai de care mai ciudate (fiecare cu subiectul său predilect de studiu, la fel de ciudat) își aduc în roman propriile povești și stranietăți.

Orient și Occident, două halucinații.

Bineînțeles că *Orientalism*-ul lui Edward Said e adversarul acestei polemici literare: ideea propagată de cartea celebrului teoretician al literaturii și de receptarea ei este că Orientul reprezintă alteritatea misterioasă, impenetrabilă și că tot ceea ce „noi" considerăm oriental este doar un construct al literaturii omului alb. De fapt, argumentează/delirează Franz, Orientul și Occidentul sînt două halucinații care se hrănesc una din cealaltă. Decapitările puse în scenă și duse la îndeplinire de fanaticii Statului Islamic în deșert sînt la fel de îngrozitoare și de străine unui iranian sau unui irakian cum sînt pentru intelectualul austriac care visează la concertele date de Franz Liszt în fața sultanului Abdul-Medgid (unde a ajuns după ce s-a îmbarcat la Galați), la influențele orientale asupra lui Mozart („Rondo Alla Turca"), Beethoven („Marșul Alla Turca") sau la alți compozitori occidentali mult mai puțin cunoscuți.

Melancolia care străbate întregul roman vine și dintr-o alăturare a amintirilor lui Franz despre vremuri în care, alături de alți orientaliști, purta discuții bahice printre ruinele de la Palmira sau Aleppo și prezentul bombardamentelor care distrug aceste minuni ale trecutului. Distincția nu e una maniheistă: arheologii orientaliști fuseseră și ei subsumați politicului, în marea lor majoritate spioni aflați în slujba imperiilor destrămate care încercau să-și păstreze influența asupra mirajului oriental. Cartea este o scrisoare de dragoste pentru acest Orient cosmopolit distrus de dictaturi religioase și niciodată cunoscut îndeajuns de vestici.

Dacă Énard n-ar fi ales fluxul conștiinței ca vehicul al acestei lungi scrisori de dragoste și dacă ar fi făcut rabat de la excesul de erudiție, romanul ar fi fost unul plictisitor. Ceea ce-l salvează e tocmai excesul: de informație, de cultură exhibată, de timiditate în dragoste, de arabescuri ale memoriei. Abia la finalul romanului, cînd zorii răsar deasupra paginilor și prezentul ajunge din urmă gîndurile febrile ale visătorului, dramatismul crește și aduce o doză de „realism" povestirilor acestei Șeherezade noctambule aflate în căutarea frumosului.

Pe cît de frumoasă e *Busola*, pe atît de coșmarească trebuie să fi fost traducerea ei pentru Cristian Fulaș, care a făcut însă o treabă foarte bună.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

Emil BELU

Ion, patriotul

Căldura sufocantă a amiezii și „goarna" uscată ne-au făcut să ne retragem pe terasa restaurantului din centrul orașului. După o scurtă așteptare, reușim să ocupăm două scaune la o masă, sub o umbrelă înfloră, alături de doi tineri care sporovăiau de-ale lor. Chelneri nu se prea vedeau. Nu știu prin ce semne magice, prietenul Ion, un obișnuit al locului, a și făcut comanda: două beri reci, îngulerate!

Am o noutate, îmi zice, după ce trage adînc din țigară: chiar azi am primit o scrisoare de la fratele meu geamăn, din Italia. Apoi scoase din buzunar o vedere șifonată – insula Capri înecată în sclipirile de foc ale valurilor mării. Nu mai aveam de multă vreme vești de la el, iar acest semn m-a bucurat nespus. Faptul că era în viață îl bănuiam, după insistențele cu care băieții cu ochi albaștri mă chemau să dau declarații. Știau ei ceva, altfel nu mă chemau degeaba, mai ales că, înainte de a părăsi țara, Nicky – își occidentalizase puțin prenumele – avusese „ceva" probleme cu ei. Mereu aceleași întrebări: cu cine corespondează? îți trimite bani, pachete? are de gînd să facă o vizită în țară, acum, cînd are o nouă cetățenie? De scris, scriu mai rar, declarațiile le dau mai mult oral, le place vorbirea mea colorată. Se țin de burtă de atîta rîs cînd le povestesc glume din lumea noastră, lumea croitorilor. Oameni sînt și ei! Nu mi-a fost niciodată frică de ei, ce puteau să-mi facă? Să-mi confiște averea, vechea mea mașină de cusut Singer, să mă facă, obligatoriu, să intru în greva foamei? Nu îndrăzneau, cu ea îmi cîștig pîinea, începeam scandalul. Nu m-au scuipat, nu m-au bătut, nu m-au înjurat. Și-apoi, le-am spus-o de la început

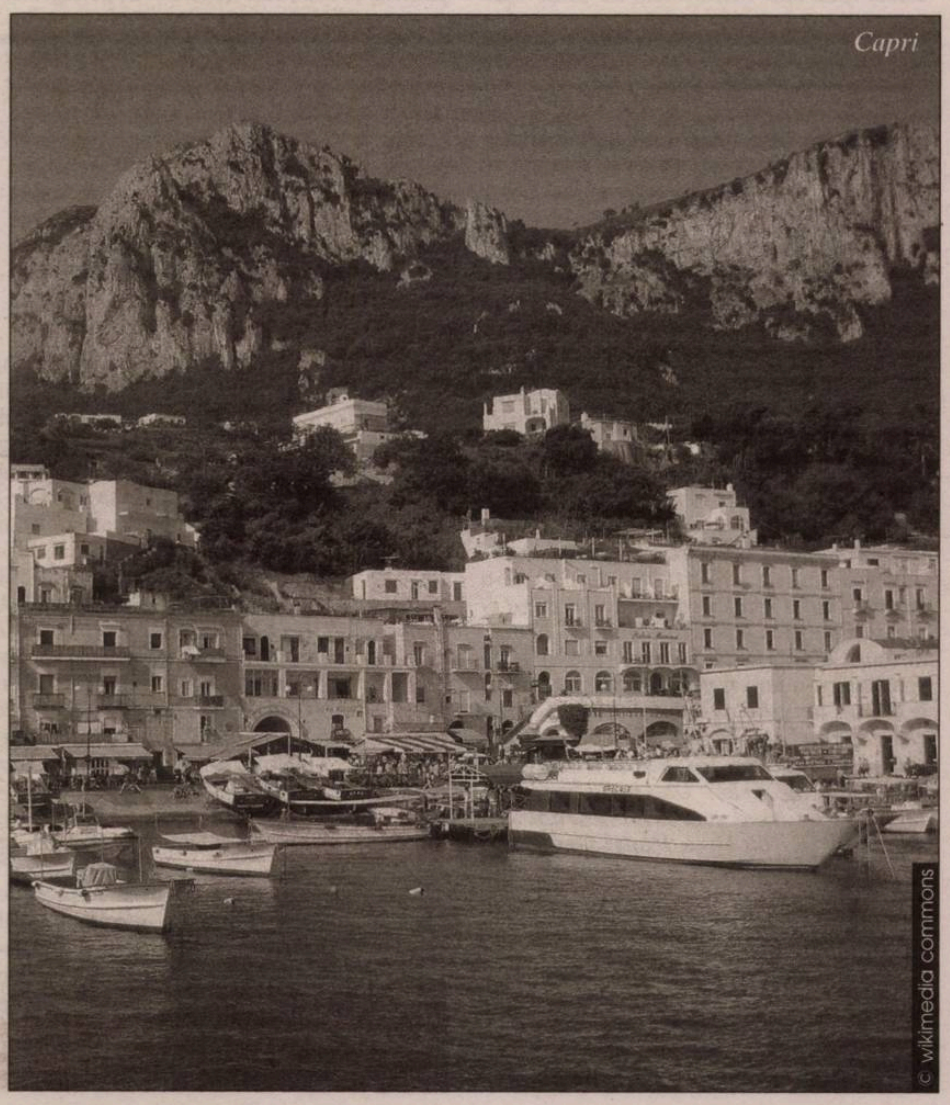
Capri

© wikimedia commons

că, deși gemeni, nu eram în cele mai bune relații. Întotdeauna se credea mai deștept decît mine și nu pierdea niciodată ocazia să mă ia peste picior, deși, ca și mine, avea tot șapte clase. Nu ajunsese bine în Italia, că mă și pomenesc cu un telefon după miezul nopții: am ajuns la Roma, îmi zice. Ce cauți tu la Roman, îl întreb, buimac de somn. Nu la Roman, ci la Roma, capitala Italiei, croitor idiot! Noroc că s-a întrerupt convorbirea, altfel cine știe ce-mi mai auzeau urechile. Altădată, în pragul sărbătorilor de iarnă, cînd nu se mai găsea nimic prin magazine, cozi interminabile, frig în casă, îmbrăcat de parcă plecam la Polul Nord, pedalam de zor la mașina de cusut să termin o comandă urgentă, cînd ghici cine sună la telefon? Era bunul meu frate geamăn, strigînd din toți rărunchii: „Ioane, de Crăciun, la voi, pe scara blocului, mai miroase a sarmale ca altădată?" Nu am pus bine receptorul jos că un glas de om obișnuit să ordone mă și invită săptămîna următoare la o mică discuție. Dar cîte nu mi-a făcut...

Strigă la chelner să facem plata. Un bărbat – costum, cămașă albă cu mînecă scurtă, cravata lejeră la gît, bine „afumat" – trecu pe lîngă masa noastră, apoi, după cîțiva pași, se întoarse, adresîndu-se lui Ion: „Ce faci, mă, de ce stai aici și nu te duci în Italia la frate-tău?" Întrebare la care prietenul meu răspunse cu voce tare, așa, ca să audă toți cei prezenți: „Nu mă duc domnule colonel, mie îmi face rău traiul bun!"

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

Andreea VLAD

dilematograf

Complicitate

● ***Lemonade*** **(România – Germania – Canada – Suedia, 2018), de Ioana Uricaru.**

Lemonade, debutul Ioanei Uricaru, regizoare de film stabilită în Statele Unite de ceva vreme, oscilează permanent, dar controlat, între o imersiune în realitatea optimist-triumfalistă a visului american și lenta, dar sigura pulverizare pe ecran a mitului american sub forma unui miraj Fata Morgana. Această destabilizare destul de sumbră a visului american, care presupune multe compromisuri, renunțări și necesare reajustări interioare, unele la limita reconfigurării caracterului (atît în bine, cît și în rău, în funcție de liberul arbitru al imigrantului), este redată pe ecran prin progresiva distorsionare senzorială a proporțiilor. Percepțiile vizuale și auditive sînt alterate și alienante, conectate destul de direct la starea interioară a eroinei, asistenta medicală Mara (Mălina Manovici). Ea este aproape strivită, ca în filmele expresioniștilor, de înălțimea intimidantă a clădirilor, de freamătul deseori îngrijorător al naturii (cu toate că există și pete de lumină sau serenitate în unele secvențe), de vînzoleala de la metrou și, în general, de bruiajul urban devastator, care aproape o lasă fără grai. Ea privește mai tot timpul pierdut, de parcă ar dori să se facă invizibilă, și vorbește mai mereu în șoaptă, în special în situațiile în care se simte în netă inferioritate, în cadrul raporturilor de putere cu reprezentanții autorităților. Sosită printr-un contract de muncă pe termen limitat, Mara încearcă să își prelungească șederea în State printr-o căsătorie rapidă cu Daniel – un bărbat victimă a unui accident de muncă pe care îl îngrijește în spital – căsătorie care nu e însă total oportunistă (sau nu în mod fundamental, sugerează ea cu aparentă sinceritate, la un moment dat).

Pierdută în acest hățiș deopotrivă birocratic și dezumanizant (asaltul forțelor de ordine asupra ei în camera în care Mara și-a lăsat nesupravegheat copilul minor pare mai degrabă o hăituire, nici un argument în apărarea sa nefiind măcar ascultat, cu atît mai puțin luat în considerare), Mara are însă un aliat prețios, care îi dă o forță pe care, pentru ea personal, este foarte probabil că nu ar putea-o etala. Legătura organică dintre mamă și Dragoș (interpretat de Milan Hurduc), care nu cade nici o clipă în clișeul dependenței obsesiv materne, este mai degrabă lizibilă în registrul legăturii dintre doi copii cu vîrste diferite, dintre care, pe rînd, fiecare poartă responsabilitatea celuilalt. Asta deși, în realitate, ambii sînt expuși și vulnerabili. Ca un fel de Hänsel pentru fiul său în care ea vede o Gretel, Mara ține tot timpul, simbolic, în buzunare, pietricelele albe sau firimiturile de pîine care să îi ajute să nu se rătăcească unul de altul în complicata pădure americană. Asta deși nu are nici măcar o clipă siguranța că, în final, vor reveni amîndoi la lumină cu buzunarele pline de nestemate. Complicitatea este firul roșu care îi unește pe cei doi în acest labirint înșelător nu numai al țării de destinație, ci și al statutului de imigrant dintr-o țară săracă est-europeană. Avocatul sîrb de origine bosniacă la care eroina apelează pentru a rezolva prelungirea vizei sale punctează, la rîndul său, un alt fel de complicitate, cea a est-europenilor care, deși în străfundul lor deseori urăsc America, au nevoie de oportunitățile infinite promise de ea.

În interpretarea sensibilă a Mălinei Manovici (o foarte talentată actriță a Teatrului Național din Timișoara), Mara este o tînără femeie de o candoare nepervertită chiar și atunci cînd este șantajată, jignită sau victimă a agresiunii fizice sau psihice cu care se confruntă în peregrinarea ei pe tărîmul libertății și democrației. Atît soțul Daniel, cît și ofițerul de la imigrări care îi solicită favoruri sexuale sînt ipostaze dure ale alterității și precarității visului american, care niciodată nu e atît de dezirabil și viu colorat pe cît îi pare de la distanță viitorului solicitant de viză. Se simte în această opțiune puțin schematizată a regizoarei (mai ales în cazul lui Daniel, prezentat inițial ca un om de ispravă, atent la soție și copilul ei) și un discret accent feminist, care însă nu rezonează disonant în ansamblul filmului.

Ioana Uricaru practică un cinema onest și sigur pe sine, care, deși nu optează pentru formule inovatoare sau un discurs esteticizant, își asumă o amprentă personală fidelă sieși: aceea de a repovesti fără stridențe teziste mitul american dintr-o perspectivă curajoasă, redată cît mai transparent unui public larg.

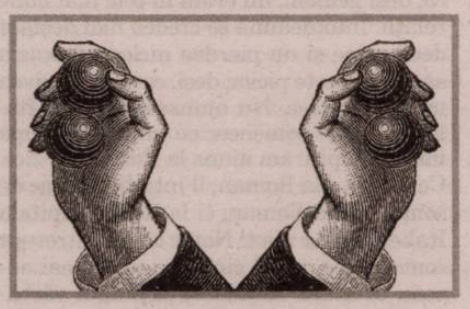

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O parodie la club

● **Marie Davidson,** ***Working Class Woman,*** **Ninja Tune, 2018.**

„You wanna know how I get away with everything? / I work / All the fucking time…“ Acompaniate de un *kick drum* inepuizabil, cuvintele acestea se rostogolesc fără cusur, cuplîndu-se al naibii de senzual și deloc contrariant cu estetica mecanoidă și distopică a technoului. O *yuppie* dominatoare și *electroclash*, cățărată pe o indestructibilă valiză Peli, Marie Davidson ne privește fără nuanțe de pe coperta acestui al patrulea album personal, cu tot cu al său titlu intrigant, *Working Class Woman*: *„So now that we've got an understanding / I need to explain one last thing to you, / When I say work, I mean you've got to work for yourself, / Love yourself, / Feed yourself / So you can be a winner / Altogether.“*

MD s-a născut și a crescut în Montréal, făcînd parte din trei proiecte muzicale importante ale scenei locale, Les Momies de Palerme, DKMD și Essais Pas, lansînd pînă anul acesta și trei discuri de autor, *Perte d'identité* (2014), *Un autre voyage* (2015) și *Adieux au dancefloor* (2016). *Working Class Woman* a apărut în octombrie la *label*-ul independent britanic Ninja Tune și poate fi clasat ca o privire – cu siguranță, chiar cea de pe amintita copertă a LP-ului – aruncată ariei *club culture* de undeva de la înălțimea parodică a unui pupitru de DJ/performer. *„What is it about you? Why are you so strange? I love your music.,. Wait! Do you play in a band? Yeah, I totally saw you. You kind of remind me of… you know that I… Erm… mmm… erm… yeah… What's wrong with you? Are you annoyed? Hey, are you doing a DJ set tonight? Oh, I see. Man, I think she's faking her accent. I mean, nobody talks like that. So, frankly, is this album about taking risks? Oh, hi, what's up? I'm sorry I missed your set, I heard it was amazing. Do you have drugs? Can I help you roll your cables?“ Your Biggest Fan*, piesa prolog a acestui album, trăsnește, prin apelul masiv la *spoken word*, a Laurie Anderson și adună în patru minute și jumătate o colecție de dialoguri plauzibile, cu un efect tragicomic care crește exploziv. Dacă, acum doi ani, *Adieux au dancefloor* venea, după o experiență berlineză („orașul ăsta e un Disneyland al *clubber*-rilor“, spunea într-un interviu), să statueze în mod fizic supradoza și plictiseala – și, în consecință, *rehab*-ul întru delimitare – de *clubbing*, *Working Class Woman* se vrea a fi o mărturie a trecerii prin acea experiență, șarjînd ironic și industrial techno pe profilul unei „Workaholic Paranoid Bitch“ din industrie. Ea trebuie să itinereze tot travaliul „reușitei“ – *„A driver will drive you, / A booker will book you, / A promoter will pay you, / A player will play you“* („Day Dreaming“) –, dar și consecințele abisale ale acestui (scurt-)circuit de forță: *„I am the psychologist! (Baby you know you're crazy) / So tell me about your past (You crazy good). / Mm, interesting (Oh, you like it when it's over the top?), / Let's try something (When it's insane?), / I'm going to show you some images (Oh no, please)“* („The Psychologist“). Totul e însă bine cînd se termină cu bine, ca în relaxa(n)tul climax electropop și conformist, în matricea metaamfetaminică a scenei din „So Right“: *„He's got me feeling so right, / The music is so nice, / I feel like I could die, / I could die happy tonight, / He's got me feeling so high, / Man, this is so nice, / I can't hold it inside, / Oh no, can't hold it inside“*. Iar *Working Class Woman*, rezultatul tuturor acestor plonjeuri narative în *club culture*, scanate dintr-o perspectivă care intersectează pe undeva scena radicală a *electroclash*-ului sfîrșitului de ani '90 și începutului de '00, are culoare, nerv și umor.

Albumul Working Class Woman *poate fi ascultat gratuit și cumpărat în format CD, vinil și digital de pe pagina de Bandcamp a artistei canadiene, la adresa https://mariedavidson.bandcamp.com/album/working-class-woman.*

Paul Breazu *este jurnalist.*

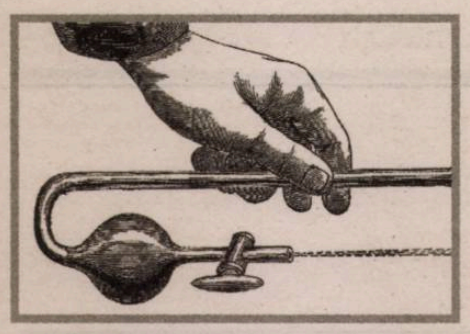

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cum se construiește un spectacol

● ***Miss Julie*, după August Strindberg. Regia: Katie Mitchell, Leo Warner, versiune de Katie Mitchell, traducere în germană și dramaturgie de Maja Zade. Cu: Jule Böwe, Tilman Strauß, Luise Wolfram, Cathlen Gawlich, Lisa Guth, Luise Wolfram. Scenografia și costumele: Alex Eales. Lumini: Philip Gladwell. Sunet: Gareth Fry, Adrienne Quartly. Muzica: Paul Clark. Schaubühne am Lehniner Platz, Berlin. Festivalul Național de Teatru, 19-29 octombrie 2018.**

Ediția din acest an a FNT a excelat la secțiunea spectacolelor străine. Producțiile invitate au fost modele de construcție a dramaturgiei (inclusiv coregrafice) și a spectacolului ca o singură structură organică, complexă și fluidă, a cărei coerență a fost, în mai toate cazurile, uluitoare. De la Schaubühne, Berlin, teatrul-fanion al Germaniei, condus de Thomas Ostermeier, au fost invitate două spectacole, ambele regizate de artiști de prim rang ai scenei europene actuale: *Miss Julie*, în regia lui Katie Mitchell și Leo Warner, și *Suflete zbuciumate*, regizat de Simon McBurney (secondat de James Yeatman) și coprodus de compania londoneză a acestuia, Complicité.

Concret, timpul prezent este al povestitorului, iar timpul trecut, al acțiunilor.

Miss Julie pornește de la schimbarea perspectivei asupra poveștii prin rescrierea ei din punctul de vedere al lui Kristin, servitoare și iubită a lui Jean – aceasta este și primul punct în care spectacolul „trișează", trimițînd spectatorul, prin titlu, pe o pistă falsă. Naratorul este astfel o femeie înșelată, care vede cum bărbatul iubit este atras de alta. Kristin interiorizează suferința, eșecurile asalturilor de recucerire, previziunea tragediei, dar o face fără a verbaliza, nici măcar în gînd (gîndurile ei sînt sonore și lirice), furtuna de sentimente pe care o traversează. Supusă rigorii cotidiene, în care munca și biserica sînt dominante și îi determină comportamentul, cu hainele ei rigide și mobilierul ei auster, cu reguli sociale restrictive, care nu permit afișarea suferinței, nici măcar în intimitate, Kristin este o femeie singură, pe care prezența aleatorie a lui Jean o alină prea puțin. Martoră la suferința celeilalte, a lui Julie, Kristin devine reper al solitudinii. Căci, în raport cu ea, Julie se confruntă cu o singurătate și mai mare: nimeni nu i-ar fi alături în cădere. Al doilea punct înșelător la *Miss Julie* este că lasă impresia că este *un spectacol*. De fapt, nu este doar atît. Spectatorul vede concomitent trei niveluri performative pe scenă: spectacolul, filmarea spectacolului – aparatură, tehnicieni, prelucrarea la vedere a sunetului și imaginilor – și filmul montat în timp real. Se ridică astfel problema subiectivismului, a perspectivei personale asupra poveștii prin alegerea unghiului de filmare și a detaliilor, căci tocmai aceste decizii (legate de text, imagine, sunet etc.) construiesc o *anume* poveste. Iar filmul rezultat, proiectat pe un ecran deasupra spațiului de joc, este un poem cinematografic care mi-a amintit de Ingmar Bergman și al său *Persona*.

Suflete zbuciumate

©M. Marin

● ***Suflete zbuciumate* / *Ungeduld des Herzens* / *Beware of Pity* după Stefan Zweig, cu: Robert Beyer, Marie Burchard, Johannes Flaschberger, Christoph Gawenda, Moritz Gottwald, Laurenz Laufenberg, Eva Meckbach. Regia: Simon McBurney. Coregizor: James Yeatman. Scenografia: Anna Fleischle. Costumele: Holly Waddington. Lumini: Paul Anderson. Sunet: Pete Malkin. Asociat sunet: Benjamin Grant. Video Design: Will Duke. Dramaturgia: Maja Zade Schaubühne am Lehniner Platz, Berlin & Complicité, Londra. Festivalul Național de Teatru, 19-29 octombrie 2018.**

Adaptarea romanului lui Stefan Zweig, tradus în limba română cu titlul *Neliniștea inimii* (Editura Polirom, 2017), iar ca titlu de spectacol, *Suflete zbuciumate* (deși cel mai potrivit titlu rămîne *Beware of Pity*), este o altă arhitectură dramaturgică de mare complexitate. O întîmplare din preajma Primului Război Mondial, povestită din prezent, unde prezentul este în apropierea celui de-al Doilea Război Mondial, se constituie într-o metaforă despre destinul unei Europe în prag de dezastru, care preferă să-și autovalideze valorile și valoarea în loc să deschidă ochii la criza care se prefigurează. Între vestonul însîngerat al arhiducelui Franz Ferdinand din prima scenă și personajul plin de sînge din final, ambele exponate într-o istorie performată, curge un șir de erori, personale și globale. Regizorul Simon McBurney construiește o structură teatrală polifonică, în care momentele în timp, conștientul, subconștientul, acțiunile, gîndurile, emoțiile, reflecțiile asupra acestora sînt linii narative autonome care se suprapun. Concret, timpul prezent este al povestitorului, iar timpul trecut, al acțiunilor. Naratorul din prezent este actant în trecut, gîndurile sale din momentul trecut, al acțiunii, sînt redate de alți actori, se intersectează cu replicile sale (acțiunea) și cu reflecțiile sale din prezent (ale naratorului) asupra trecutului. Se pulverizează nu doar textul, ci și acțiunile scenice (zgomotele și obiectele de mobilier sînt redate, respectiv manevrate de actori, imaginile video sînt patinate și creează astfel distanța istorică) într-o geometrie simfonică. O amintire a naratorului trece brusc din povestire (vorbire indirectă) în acțiune (vorbire directă) prin apariția personajelor și a decorului aferent și dispare rapid în același mod, lăsînd loc reflectării pe marginea ei. Personajul Edith, fata paralizată, se construiește simultan din două materializări, un corp și o voce, prin două actrițe. Vocea este neplăcută și debitul verbal, intens, ilustrînd disconfortul pe care infirmitatea ei îl provoacă celorlalți, de unde și greșeala ofițerului Anton Hofmiller, de a-i accepta avansurile pentru a-și scuza propria neplăcere în fața bolii (se perpetuează astfel un tipar toxic de acțiune, care apare în alte două povești).

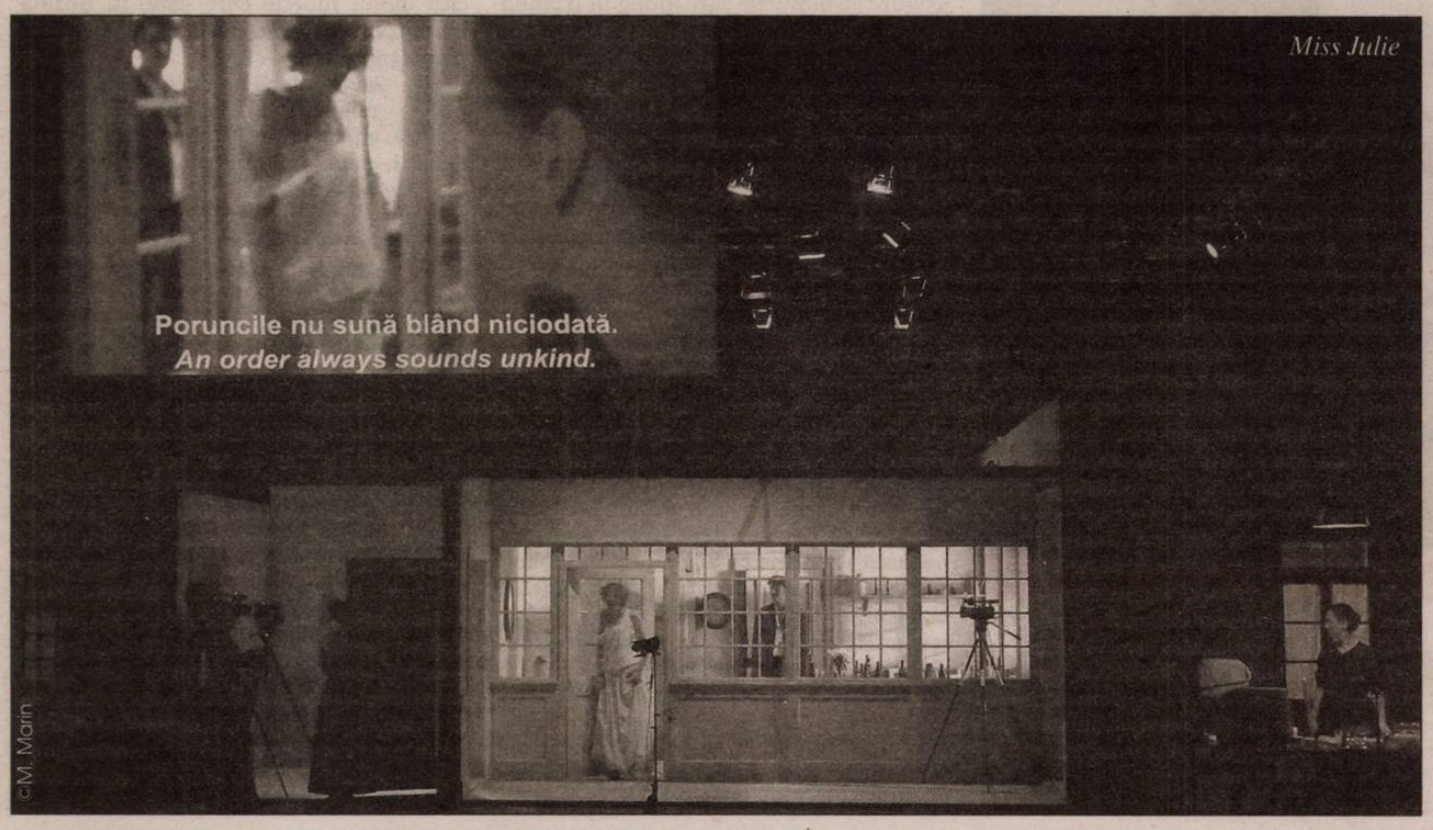

Miss Julie

©M. Marin

În aceste cazuri (și în toate celelalte spectacole străine), textul și spectacolul se construiesc împreună. Pentru fluența acestor structuri performative contează, poate, și faptul că dramaturgia ambelor show-uri germane a fost realizată de Maja Zade, o scriitoare care lucrează cu Schaubühne, alături de Marius von Mayenburg. De asemenea, tehnica de scenă este mînuită impecabil, cea media este integrată în spectacole ca instrument de narativitate, iar actorii sînt de o precizie matematică și de o spectaculozitate fără cuvinte. Dacă toate lucrurile acestea nu s-ar produce concomitent, nici o arhitectură performativă nu ar sta în picioare. Cred că avem de meditat la asta din perspectiva teatrului autohton și a distanței care ne separă, din păcate, de actualitatea teatrală europeană.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Brexit, repriza finală

În Marea Britanie, *„Remainers"* – adepții rămînerii în Uniunea Europeană, care încă speră să răstoarne decizia Angliei de a părăsi UE – au afișat în toate orașele englezești panouri cu o întrebare simplă: „Brexit – oare chiar merită?" Ei bine, merită?

Răspunsul dat de economie este clar: cu siguranță, nu. În termeni de costuri și beneficii ale ieșirii din UE, rezultatul referendumului Brexit din 2016 a fost pur și simplu irațional.

Dar factorul economic e totodată și cel care a dus la această decizie. Propagandiștii Brexit au convertit în mod strălucit un resentiment economic palpabil, mai ales împotriva imigrației, în ostilitate față de UE. Acest resentiment era însă față de daunele de proveniență internă, aduse economiei britanice prin neglijența liderilor săi. După cum cu acuratețe au remarcat Will Hutton și Andrew Adonis în recenta lor carte *Saving Britain,* „problemele noastre sînt *made in Britain;* și ele nu pot fi rezolvate decît în Marea Britanie. Europa nu stă în calea acestei misiuni..."

Dar Hutton și Adonis au omis dimensiunea esențială, non-economică, a Brexit. Ei evocă pe bună dreptate relația strînsă și de lungă durată dintre Anglia și continentul european. Dar Anglia nu a fost niciodată parte a unui stat european. Chiar dacă Uniunea Europeană este departe de a fi „superstatul" din coșmarul lui Margaret Thatcher, aspirațiilor sale de guvernare le lipsește legitimitatea – nu doar în Anglia, dar și în rîndul multor state membre. Căci, în ciuda discursului despre cetățenia europeană, politica se obstinează să rămînă națională. Campania *„Leave",* de părăsire a UE, din Marea Britanie a fost o revoltă nu doar împotriva unui management economic defectuos, dar și împotriva pretenției vane a unei guvernări supranaționale.

Rezultatul Brexit ar putea fi astfel un indicator al modului în care dialectica dintre supranaționalism și naționalism – o constantă a politicii actuale – va evolua și în alte părți ale lumii.

Finala Brexit este departe de a fi concludentă. Există patru posibilități.

O încercare eroică de a rezolva problema.

Una dintre ele ar fi ca Anglia să nu mai părăsească, în cele din urmă, UE. Organizatorii campaniei *„People's vote"* – un al doilea referendum despre condițiile finale ale ieșirii din UE – sînt de părere că, dacă oamenii ar cunoaște adevăratul cost al părăsirii Uniunii, își vor schimba decizia luată în 2016. Un al doilea vot ar putea fi declanșat de eșecul guvernării de a obține aprobarea Parlamentului în ceea ce privește acordul de „divorț" negociat cu UE.

PUBLICITATE

PRIMĂVERII
de luni până joi, ora 21:00

TVR 2

Theresa May

© wikimedia commons

O a doua posibilitate este ca Marea Britanie să se „catapulteze" din UE pe 9 martie 2019, fără un acord de divorț. În acest caz, previziunile anunță un scenariu apocaliptic de colaps economic, cu blocaje rutiere și feroviare, penurie de alimente, de medicamente și de combustibil: un nou 1940, dar nu tocmai *The Finest Hour* a Marii Britanii.

Guvernul prim-ministrului britanic Theresa May promovează o a treia posibilitate: jumătate în UE, jumătate afară. Așa-numitul plan Chequers, aprobat de Cabinet în iulie, la reședința de la țară a prim-ministrului, propune ca atunci cînd Anglia părăsește UE, cele două părți să demareze un acord comercial de liber-schimb care să acopere bunuri și produse agricole, dar nu și servicii. Planul, pus la cale de Oliver Robbins, consilierul Theresei May, este o încercare eroică de a rezolva problema frontierei irlandeze.

Această problemă pornește de la angajamentul pe care Anglia și Republica Irlanda l-au luat împreună, de a menține o frontieră fără fricțiuni între Republica Irlanda, care rămîne în UE, și Irlanda de Nord care, ca parte a Mari Britanii, o părăsește. Menținerea unei frontiere deschise în Irlanda ar însemna însă înființarea unei frontiere între două regiuni ale Marii Britanii.

Așa s-a ajuns la planul Chequers de continuare a schimbului liber de bunuri între Anglia și UE. Anglia va trebui să se asigure că bunurile care ajung în Irlanda de Nord, dar sînt destinate să ajungă în Europa *via* Republica Irlanda, au taxele vamale europene plătite și sînt în conformitate cu normele de sănătate și de siguranță ale UE.

Brexit-erii din Partidul Conservator al Theresei May se opun planului Chequers, reproșîndu-i un grad prea ridicat de conformitate cu UE. Nici liderii europeni nu sînt mulțumiți cu acest plan, fiindcă Angliei nu ar trebui să i se permită să fie în anumite privințe în UE, iar în altele, în afara ei.

Ultima posibilitate este tot un scenariu „jumătate în UE, jumătate afară". Anglia va părăsi uniunea vamală, dar va rămîne în Spațiul Economic European, care include cele 28 de state membre UE, plus Norvegia, Liechtenstein și Islanda. Țările membre SEE, chiar dacă libere să-și stabilească propriile taxe, respectă aproape toate reglementările UE și contribuie la bugetul ei. Opțiunea SEE va fi, așadar, mai criticată chiar decît planul Chequers de către brexit-erii radicali.

Așadar, ce se va întîmpla? Cei mai mulți mizează pe o ieșire formală a Angliei din Uniune, în martie 2019, cu rămînerea ei însă „temporară" în uniunea vamală, care îi va da un răgaz de doi-trei ani pentru a negocia un acord final de divorț. Brexit-erii vor fi înfuriați de o ieșire atît de *„soft"* din UE, dar acest scenariu ar fi, probabil, suficient pentru a obține aprobarea Parlamentului. Decizia referendumului de a părăsi UE va fi onorată, dar consecințele ei economice drastice vor fi temporizate: un triumf al pragmatismului asupra ideologiei.

Dacă traiectoria Brexit ia acest curs, ea va fi o bună ilustrare a dublului caracter – și a dublei funcții – al politicii. John Maynard Keynes a spus-o foarte bine: „Cuvintele trebuie să fie puțin mai slobode, căci ele reprezintă asaltul gîndurilor asupra nechibzuirii", scria el în 1933. „Dar odată ce fotoliul puterii și al autorității a fost ocupat, licențele poetice trebuie să înceteze. Va trebui, dimpotrivă, să ținem cont de fiecare mărunțiș pe care retorica noastră l-a disprețuit."

Politicienii există pentru a da glas resentimentelor refulate de conservatorismul „nechibzuit". Ei dau frîu liber unor emoții care nu ne priesc, dar care, înăbușite, riscă să provoace explozii politice. E însă de datoria lor să se asigure că astfel de izbucniri nu au consecințe extreme. Din cînd în cînd, echilibrul balanței scapă de sub control, așa cum s-a întîmplat în 1914, cînd forța evenimentelor a zădărnicit încercările tardive de compromis. Și s-a întîmplat din nou în 1930, deoarece fascismul și comunismul erau iremediabil extremiste. De cele mai multe ori însă, politicienii își exercită dubla funcție care este, în ultimă instanță, păstrarea păcii pe plan intern și internațional.

Așadar, dacă va avea loc, compromisul Brexit ar putea fi o anticipare relativ optimistă a destinului populismului din secolul nostru. Reînvierea naționalismului economic care unește Brexit, trumpismul și extrema dreaptă europeană nu va duce la prăbușirea comerțului, la războaie convenționale, la dictaturi sau la o deglobalizare rapidă. Este mai degrabă un avertisment sonor destinat centrului politic – un avertisment care va determina chiar și grupul actual de extremiști să se încovoaie în fața consecințelor cuvintelor pe care le rostesc.

Robert Skidelsky *este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Georges Eugène Haussmann, artist demolator

Cînd, la jumătatea secolului al XIX-lea, baronul Haussmann, proaspăt prefect al Senei, răvășea Parisul, nu puține au fost vocile care să-l acuze de nechibzuință, de incultură, de rea-credință, ba chiar și de fraudă. Victor Fournel nu ezita să-l numească pe Haussmann un „Attila al liniei drepte", bănuind că axialitatea bulevardelor are mai mult de-a face cu fizica artileriei și traiectoria rectilinie a obuzelor destinate distrugerii cazematelor decît cu estetica urbană. Astfel, ideea de urbanism coercitiv a prins rădăcini, alimentată chiar de prefect, care mărturisea că dorește descurajarea „spiritului de dezordine" parizian. Dimpotrivă, istoria avea să dovedească, în timpul represiunii brutale a Comunei din Paris, din 1871, că trupele generalului MacMahon au fost încetinite de tirurile comunarzilor doar pe bulevardele largi trasate de Haussmann și că asalturile versailleze au fost duse pe străduțele medievale, spărgînd pereții locuințelor și căzînd cu toată forța ofensivă în spatele baricadelor. Jules Ferry chestiona cheltuirea banului public prin ucigătorul pamflet *Les comptes fantastiques d'Haussmann,* diferența dintre conturile municipalității și poveștile cu zîne fiind pusă la îndoială cu vehemență. Charles Forbes René, conte de Montalembert, într-o alocuțiune legendară în Camera pairilor, denunța eliberarea pieței bisericii Notre-Dame, căci bisericile gotice nu sînt piramide, menite să fie văzute de la zeci de kilometri, de caravanele care străbat deșertul. Aspirația nestăvilită spre înalt, dăltuită în piatră, se relevă doar într-o piațetă mică, pe care ajungi pe ulițe strîmte și întortocheate, care nu te pregătesc pentru șocul psihologic al unei catedrale, în fața căreia ajungi inocent, dezarmat ca un copil, și mic, foarte mic. Contemplarea venerabilului edificiu de departe, micșorarea lui din pricina perspectivei îl golesc de sens și-i diminuează prestigiul.

Baudelaire scria „Lebăda", deplîngînd schimbarea Parisului, plin de eșafodaje, praf, stive, palate și imobile noi, iar Éduard About își exprima teama că prefectul, într-un elan edilitar de neoprit, ar putea îndrepta însăși curbura jenantă a Senei.

Printre suporterii „artistului demolator", cum se autoironiza Haussmann, Théophile Gautier saluta asanarea putreziciunii urbane a vechiului țesut delabrat al Parisului infracțional, cu celebrele sale Butte des Moulins, Buttes Chaumont, Butte Saint-Roch, cu faimoasa „Curte a miracolelor" descrisă de Victor Hugo, unde, departe de ochii poliției, orbii își recăpătau vederea, șchiopii echilibrul, leproșii fețele și orfanii părinții. Oricum, efortul asanării urbane, prin captarea izvorului Dhuis și aducerea apei potabile în oraș, a fost salutat de toată suflarea, mai puțin de tăbăcarii din La Bièvre, care se temeau că s-ar îmbolnăvi dacă n-ar mai bea apa Senei, unde deversau zilnic toate zoaiele de la spălarea și impregnarea pieilor, dar cu care se obișnuiseră de generații. Problema intelectualilor vremii era distrugerea patrimoniului medieval al orașului, deși Parisul trecuse prin două edicte regale, în 1604 și 1667, prin care clădirile trebuiau, obligatoriu, tencuite, pentru reducerea riscului de incendii, asemeni acelora care aveau să mistuiască Hôtel-Dieu în 1718, 1737 și 1772.

Problema intelectualilor vremii era distrugerea patrimoniului medieval al orașului.

Georges Eugène Haussmann

© wikimedia commons

Deși demolarea orașului medieval părea o axiomă a restructurării urbane, urbaniștii vremii au încercat salvarea cît mai multor clădiri și străzi care conservau arhitectura veche. Astfel, Rue du Grenier sur L'Eau, Rue Volta, Rue Saint Denis, Rue des Lombards, Rue Sauval, Lanneau, Montmorency, Grands-Augustins, Huchette, Ursins, Quincampoix, Bailleul, Mouffetard, Rollin, Tournefort, Boulangers ș.a.m.d. păstrează mai departe construcții venerabile. Salvarea bisericii Saint-Germain L'Auxerrois a fost posibilă tocmai pentru că prefectul protestant nu a dorit ca demolarea acesteia să pară o *vendetta* peste secole în contul Nopții Sfîntului Bartolomeu cînd, la biserica Saint-Germain, au răsunat clopotele masacrării hughenoților, în 1572.

Probabil că una dintre cele mai grave erori ale sistematizării Parisului a fost demolarea locuințelor din Île de la Cité și construirea de edificii publice, ca Prefectura Poliției și sinistrul Hôtel-Dieu care, inspirat de palatul lui Dioclețian de la Split, seamănă, de fapt, cu o imensă morgă. Acest lucru a generat depopularea progresivă a insulei. De la 15.000 de locuitori în 1858, numărul de rezidenți ai vetrei Parisului a coborît la 1327 în 1999.

Împlinind dezideratele prefectului Rambuteau de a aduce apa, lumina și umbra în oraș, Parisul a devenit, prin eforturile baronului Haussmann, o urbe a parcurilor pentru toți, a apei și utilităților, a salubrității, dar, mai mult decît atît, și mai important, a devenit Parisul axiomatic, Parisul rațiunii și luminilor, Parisul care l-a facut pe generalul Dietrich Hugo Hermann von Choltitz să nu-l distrugă la 23 august 1944, deși primise ordin de la Hitler, dinamita fusese armată în jurul monumentelor importante și la pilonii podurilor, iar soldați germani disciplinați nu așteptau decît confirmarea lui.

© wikimedia commons

Lorin Niculae *este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Petre M. IANCU

A devenit religia în Europa noua Cortină de Fier?

Cu cît societățile sînt mai educate, cu atît secularizarea lor avansează, iar aderența oamenilor la religii slăbește, se crede, adesea, în Vest. Estul e de altă părere.

Nu pare întîmplător defel că guvernele vest-europene sînt, în genere, de cu totul alte păreri decît cele central- și est-europene pe teme contemporane cheie, cum ar fi, de pildă, migrația și refugiații sau parteneriatele homosexuale. În fond, și est-europenii de rînd se deosebesc substanțial în sfera convingerilor și definiției propriei identități de vest-europeni, după cum reiese dintr-un recent studiu al Institutului Pew.

Conform Pew Research Center, toleranța față de oamenii de alte culturi și religii diferă substanțial în Est față de Vest. Astfel, net mai mulți occidentali admit căsniciile homosexuale și intruziunea musulmanilor în propriile familii decît acceptă oamenii din centrul și răsăritul Europei.

Înrudirea cu musulmani sau evrei este acceptată de aproape o treime (29%) din români și 32% din bulgari, dar de 74% în Spania, de aproape 7 din 10 finlandezi și de peste jumătate din adulți în alte state din Vest. Cei mai puțin dispuși să se încuscrească, la rigoare, cu credincioși islamici sînt cehii, balticii și ungurii. Investigația, realizată în 24 de state ale Uniunii, scoate în evidență și alte deosebiri în materie de semnificații atribuite religiei, minorităților și problemelor sociale în genere.

Pare că aderența disjunctă la religie exprimă diferențe identitare majore. Potrivit studiului în discuție, net mai mulți est-europeni decît scandinavi, olandezi, germani și membri ai popoarelor gintei latine din Apus își consideră rădăcinile creștine de importanță crucială pentru propria identitate. Aproape toți românii (în speță, 98 de procente) se identifică drept creștini. Mult mai puțini spanioli (în speță, 66%) afirmă același lucru, deși 92% din ei recunosc că au beneficiat de o educație creștină.

La fel, substanțial mai mulți răsăriteni decît apuseni și, nu în ultimul rînd, grecii, dar și majoritatea românilor își consideră propria cultură superioară altora. Pe locul întîi în materie de egocentrism cultural se situează grecii. Succesorii genialei civilizații elene sînt urmați în statistica publicată de Pew Research Center de bulgari și de români, apoi de polonezi și cehi.

Or, le-ar fi în principiu mai ușor moștenitorilor unei mari culturi internaționale, precum cea spaniolă, să-și justifice eventualul șovinism decît, să zicem, bulgarilor.

Există o corelație între religiozitatea unei societăți și educație, iluminism ori gradul ei de modernizare? S-a crezut un timp, în siajul lui Max Weber, că democrațiile nu se simt prea bine decît în zone impregnate de protestantism. S-a mai presupus, aiurea, că modernitatea ar împinge credințele către extincție. Or, societăți occidentale foarte moderne și avansate, precum cea americană, s-au arătat, ca și cea israeliană, perfect compatibile cu o religiozitate puternică. Sau chiar ascendentă.

În disputa cu privire la religii, a căror importanță pentru viața oamenilor și pentru identitatea lor e, potrivit studiului Institului Pew, mult mai mare în Răsărit decît în Apus, au toate șansele să cîștige est-europenii. Pe măsură ce imigrația musulmană, una eminamente religioasă, ia proporții în Vest, sporește inevitabil și rolul religiei în secularizatele societăți occidentale. Această aserțiune e valabilă indiferent dacă religia în chestiune este cea importată mai nou, de la Soare Răsare sau e vorba de revitalizarea reactivă a celei transplantate, din același Orient, cu două milenii în urmă.

Din păcate, studiul în discuție prezintă o lacună serioasă. Căci nu doar religia, agnosticismul și ateismul ori naționalismele, care tind să ia amploare odată cu religiozitatea, au țesut, identitar, noua Cortină, cea interioară, alcătuită din convingeri, credințe și emoții, care, invizibilă, spre deosebire de cea „de Fier", dar nu mai puțin polarizatoare, desparte estul Europei de vest.

Ci și disjuncta memorie a totalitarismelor care au desfigurat *in corpore* Bătrînul Continent, dar s-au întipărit cu totul altfel în amintirea europenilor victimizați, în Est, de comunismul de extracție sovietică, decît în cea a occidentalilor distruși ori cotropiți de nazism.

În timp ce americanii și englezii i-au salvat pe occidentali de cataclismul hitlerist, est-europenii au încăput sub cizma sovietică și i-au așteptat în zadar pe anglo-saxoni. În imperiul minciunii comuniste, o utopie cvasi-religioasă, dar secularizată, militînd sever, agresiv și tenebros, nu arareori criminal, pentru un *Weltanschauung* marxist, în speță ateu, religia le-a devenit multora un ultim refugiu, o oază de lumină și adevăr. Ceea ce nu înseamnă că intensitatea religiozității est-europene (una foarte inegală, de altfel, și la polonezi, pe de o parte, și cehi sau est-germani, pe de alta) e pur și simplu efectul absenței postbelice din zonă a americanilor și a democrației reconstruite de ei în Vest.

Ține de *hybris*-ul occidental amplificat subit și masiv de prăbușirea imperiului comunist și de slăbiciunea economică și tehnologică, instalată în faza de tranziție postcomunistă, în estul și centrul Europei, că Vestul a omis să realizeze din timp deosebirile interioare uriașe dintre societăți.

În loc să le analizeze și să acționeze spre a reduce și a elimina divergențele, Vestul, anemiat de relativism, progresism dogmatic, hipertoleranță și corectitudine politică, a contribuit la amplificarea lor, fără să înțeleagă natura și resorturile celor manifestate în ultimii ani, indirect, în raportările tot mai critice ale francezilor și germanilor la unguri și polonezi, de pildă.

Ar fi oare posibil ca, paradoxal, criza, nu în ultimul rînd identitară, provocată în Apus de globalizare, digitalizare, terorism și migrație, să declanșeze un proces de reflecție în stare să vindece rana redeschisă și sîngerîndă a rupturii Est-Vest? Greu de spus. Tangoul se dansează în cuplu.

În fond, nu doar vest-europenii au omis să-și facă lecțiile în ultimele decenii. Corijențe grave, în materie de memorie, de asumare a fascismului și comunismului, precum și restanțe nu mai puțin deplorabile în sfera reformei religioase, greveză extrem de puternic și lumea est-europeană.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Tereza-Brîndușa PALADE

Ordine sau haos?

E probabil un clișeu să observi că cei care preferă o lume previzibilă, ordonată și ierarhică sînt de obicei conservatori și, la polul opus, cine e entuziasmat de ideea unui haos creator sau transformator e mai relaxat în fața schimbării și a progresului. Totuși, dilema ordine *vs* haos rămîne, în ciuda acestei banalități psihologice. În teologie, regăsim polaritatea dintre scolastica tomistă – în care totul, pînă și iubirea *(caritas)*, e ordonat, sistematizat și ierarhizat și teologia procesuală postmodernă. Cea din urmă se desprinde de modalitatea sistematică de a structura teologia într-un sistem „static" de concepte similar celor filozofice.

În cartea ei *Despre mister. Discernerea divinului în proces (On the Mystery: Discerning Divinity in Process,* 2007), gînditoarea creștină postmodernă Catherine Keller valorifică nevoia de autenticitate a căutării lui Dumnezeu – o căutare ce devine în primul rînd personală. În optica ei, misterul divin i se revelează dinamic omului a cărui credință este în mișcare, nemaifiind o dogmă fixată rigid în niște enunțuri. Chiar natura misterului suprem nu mai este identică cu „absolutul" tradițional, ci devine procesuală și interactivă. Dumnezeu însuși e o devenire, nu o ființă imutabilă. Rămîne însă infinit și inepuizabil, în calitatea sa de mister creator. Iar christologia e un mister parțial revelat, parțial ascuns – esențial însă pentru evanghelia iubirii.

Deși n-am încredere în distingerea netă și definitivă a naturilor umane în radicali conservatori *vs* progresiști neabătuți – din experiența mea, naturile umane seamănă mai mult cu niște mozaicuri fluide decît cu niște pietre monocrome –, mulți indivizi preferă totuși clar anumite concepții despre lume. Acestea depind și de criterii sociologice, psihologice sau chiar biologice. Bunăoară, e mai ușor să întîlnești conservatori ce preferă o lume ordonată, statică și ierarhică în afara zonelor urbane „haotice". La fel, există probabil mai multe femei decît bărbați, în lumea academică de azi, dispuse să deconstruiască ideea „absolutului" rigid al filozofiei și teologiei tradiționale, pe care unele îl asociază, mai mult sau mai puțin „marxist", cu puterea autoritară a instituțiilor dominate în general de bărbați (Biserica fiind numai una dintre ele).

O întrebare colaterală e legată și de manifestarea răului în lume. Am întîlnit destui conservatori, religioși sau nu, convinși că răul constă în perturbarea unei ordini sau unei ierarhii. De pildă, ordinea societății a cărei „celulă de bază e familia tradițională". Sau ordinea ierarhică a autorităților (preoți, dascăli) care se cuvin respectate reverențios. Pentru unii conservatori religioși, despre care nu mă îndoiesc că au votat „Da" la recentul referendum, diavolul se manifestă prin normalizarea concubinajului și prosperă atunci cînd societatea acceptă cuplurile gay. În schimb, cei ce admit o dinamică firească a lumii admit că parteneriatul și familia își schimbă întruchipările în diverse societăți. Pînă nu de mult, căsătoriile erau încheiate din motive economice sau politice, de obicei sub presiunea rudelor. În unele societăți, poligamia era (și este încă) o instituție. În altele, femeile erau închise în gineceu și bărbații se pasionau erotic de adolescenți sau își petreceau o parte a timpului liber cu hetairele. Căsătoria monogamă modernă, încheiată voluntar de parteneri care se iubesc și aleg să-și unească destinele, e o instituție relativ recentă.

Cum arată însă răul din perspectiva unui spirit mai progresist? Cineva cu o asemenea sensibilitate e de obicei mai revoltat în fața a ceea ce consideră „inuman": cruzimea, de pildă, i se pare mai revoltătoare decît orice „pervertire" a ordinii sociale. De notat ar fi că sensibilitatea „umană" nu are aici ca obiect doar specia *homo sapiens*. Intră în sfera compasiunii progresiste și animalele maltratate sau ucise fără milă sau chiar organismele vii a căror viață e curmată pentru interesele egoiste ale bipezilor rațional. Ordinea lumii poate să se transforme, dar atunci cînd persistă răul lipsei de compasiune sau cînd oamenii rămîn meschini și barbari, un progresist e contrazis în așteptările sale „luminate" și idealiste ca umanitatea să evolueze moral. Haosul nu se dovedește totdeauna creator și unele dinamici sociale pot duce la involuție. Un caz clasic e, desigur, socialismul, salutat de mulți progresiști naivi ca o izbăvire a umanității de cruzimile istoriei și un triumf al „omului nou" – un vis care a eșuat în negura represiunii statelor comuniste asupra „reacționarilor" și în torturile Gulagului.

Există însă și paradoxuri. De pildă, multiculturaliștii, care sînt în general progresiști, pledează pentru pluralismul valorilor și incomensurabilitatea între culturi, refuzînd „dominația colonială" a Occidentului, ce impune, uneori violent, o paradigmă „universală". Dar culturile supraviețuiesc de obicei prin tradiții conservatoare și „ordonate". Așadar, relativiștii „haotici" aplaudă de fapt micro-ordinea și ierarhiile din interiorul culturilor tradiționale.

O alternativă ar putea fi o filozofie a „haosului" ce ar transpune creativitatea și la nivel micro-cultural. Aceasta ar implica o inovație în interiorul acelor grupuri conservatoare, dar după o dinamică ce le-ar fi proprie – nu stabilită dominator de Occident, ci negociată de reprezentanții lor. Deși în realitate unele grupuri minoritare n-au nici azi o voce și dreptatea îi revine de multe ori tot celui mai puternic. În pofida programelor multiculturaliste, post-colonialiste etc. din universitățile occidentale, „pe teren" cei slabi și diferiți pot fi și azi în pericolul de a fi exterminați de cei puternici. Retorica sofistului Trasymachos din *Republica* lui Platon descrie mai corect realitatea decît idealismele academice. În societățile care au fost în trecut „subalternele" țărilor coloniale, beneficiarii „ordinii economice" și ai aranjamentelor internaționale continuă să fie corupții cu putere economică și instituțiile autoritare. Iar misterele dreptății și ale iubirii răscumpărătoare rămîn în continuare ascunse pentru năpăstuiți.

***Tereza-Brîndușa Palade** este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

Daria Ilinca DUMITRU

Fabrica de soldăței

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea“. Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. ***(Redacția)***

© L. Muntean

Totul a început în 2002, atunci cînd mi-am deschis pentru prima dată ochișorii negri cu care, dacă e să dau crezare medicului de familie, îi radiografiam creierul atunci cînd o priveam. De atunci s-a întors de multe ori clepsidra, timpul a zburat, iar eu am devenit o minusculă așchie din imensul sistem al învățămîntului. Această fișie de pămînt pe care destinul a hotărît să mă trimită este magnifică. Munți falnici, graniță naturală cu Marea Neagră, pămînt roditor ce îți hrănește nu doar trupul, ci și sufletul. Meleagurile noastre încîntă pe oricine ajunge aici de aiurea și aș mai putea înșira zeci de lucruri minunate și adevărate, transformate însă în clișee plictisitoare, după ani și ani de laudă. Problema este că omul sfințește locul, iar românul contemporan ar avea mare nevoie de serioase îmbunătățiri. Desigur că și la noi în țară există oameni inteligenți, cu bun-simț, apărători ai dreptății. În unele cazuri, aceste însușiri fuzionează, dar din păcate, destul de rar. Pot spune cu mîna pe inimă, însă, că frumoasa mea țară și oamenii săi sînt conduși de o grupare de pirați infantili, care nu cunosc limbi străine, ridică în slăvi oile și fac dezacorduri grosolane. Dar vor să arate că sînt *open-minded* spunînd că și femeia poate fi motostivuitor!

Cel puțin astăzi, 25.06.2018, harababura este extinsă în toate arterele prin care bunăstarea țării ar trebui să circule. Politicul strică totul! Nu avem drumuri! Sistemul medical ucide! Justiția e mai amenințată ca oricînd. Iar educația... Apar cînd și cînd la televizor reportaje în care sistemul de învățămînt românesc este comparat cu cel din țările nordice, mai rîdem de „perlele“ de la bacalaureat și de la evaluările naționale, iar apoi ne punem din nou ochelarii de cal, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Este limpede că ceva s-a înfiripat în sufletele noastre și, ca o platoșă de plumb, ne îngreunează și ne împiedică de fiecare dată cînd vrem să luăm inițiativa. Ca atunci cînd primești de Crăciun un puzzle de 1000 de piese pe care îl ții în dulap și de care dai cu ochii aproape zilnic, spre marea ta rușine de om leneș. Abia aștepți clipa în care vei vedea toate piesele cap la cap, dar știi atît de bine că nu se vor îmbina niciodată singure. Totul pornește din clipa în care începi să discerni, din momentul în care familia pune bazele educației tale, urmînd ca mai apoi dezvoltarea ta să fie influențată în proporții mari de școală. Nu știam că, de fapt, odată ce voi trece pragul școlii, îmi voi lua la revedere de la libertatea de a face și de a crede ce doresc, și că voi experimenta din ce în ce mai multe sentimente ce vor strivi puritatea unui mic suflet gingaș. Mă aflu acum la jumătatea călătoriei în sistemul educativ de stat și îmi amintesc cu cîtă inocență și cu cît entuziasm îi ceream tatei să calculeze cîte luni de grădiniță trebuie să mai treacă pînă voi face următorul pas și voi deveni o „școlăriță în toată regula“. Și privind în urmă, la cei nouă ani de școală deja încheiați, am sentimentul că m-am înrolat, alături de părinții mei, fără voia mea și a noastră, într-un mecanism steril și ruginit.

Ceva e putred,
ca de obicei.

Cel mai anapoda și dezordonat sector al învățămîntului preuniversitar este în mod cert gimnaziul. Îmi amintesc cum anul trecut am făcut pentru prima oară un atac de panică înainte să încep „pregătirile“ pentru examenul de evaluare națională la matematică, bineînțeles, în afara școlii. Fiind o fire ambițioasă, mi-era teamă să nu mă fac de rușine în fața persoanei alături de care urma să

© L. Muntean

mă pregătesc temeinic pe tot parcursul anului școlar. Nici măcar nu știam ce nu știam, care îmi sînt lacunele și nu îmi venea să cred că pun sărmanul om să se trezească duminică dimineața ca să îmi predea mie matematica pe care n-am învățat-o pînă atunci. Nereușita de a pătrunde tainele acestei materii se datora faptului că îmi era nespus de frică de orele de matematică, de tensiunea în care stăteam patru ore din cinci pe săptămînă. Mă concentram atît de tare să mă rog să nu fiu chemată la tablă, încît nu mai puteam înțelege ce se petrecea în jurul meu. Notele erau veșnic mici și descurajatoare. Totuși, la pregătire evoluam încet, dar sigur. Astfel că pînă la urmă am triumfat printr-o notă mulțumitoare la examen, care m-a uimit pînă și pe mine. Precis nu sînt singurul caz de elev care a trecut prin asta, dar oare chiar era necesar să îmi distrug trei ani de școală trăindu-mi fiecare minut într-un stres la cote înalte? Era atît de greu să mi se explice cu îngăduință care sînt pașii către rezolvarea corectă a problemelor de algebră și geometrie? Sau trebuia neapărat să fac meditații cu profesoara de la clasă ca să scap de persecuție? Nu am fost la olimpiade și nici nu m-am prins de șmecheria sumei lui Gauss înainte să ne fie predată, dar asta cu siguranță nu înseamnă că trebuie să fiu dată uitării, mutată în penultima bancă și catalogată drept „elev mediocru“. Nimeni nu îți spune la școală că ce se cere la examen nu se predă la clasă și că, dacă vrei rezultate, este nevoie de pregătire extrașcolară. Materia este structurată anapoda, iar cîteodată elevii nici măcar nu primesc manuale. Prin urmare, se cere achiziția unor culegeri care mai de care mai performante, gata să împuieze capul copilului cu exerciții care nu vor îi folosi niciodată în viața de zi cu zi. Și dacă stăm să cîntărim situația, ceva e putred, ca de obicei, dar ne-am obișnuit cu mirosul ăsta rînced. Ne-am obișnuit ca din banii părinților să se cumpăre cărți, să se modernizeze și remobileze clasele, să se strîngă fondul clasei pentru burete, markere și hîrtie igienică. După cum ne-am obișnuit să nu mai așteptăm burse de merit sau de studiu, nici măcar în capitală. Pentru că se pare că primăriile uită de copiii contribuabililor, așa cum profesorii uită de elevii speriați și inactivi.

Victoria notelor mele mi-a adus o uriașă satisfacție, pentru că am dovedit că mă puteam descurca atît pe filiera reală, cît și pe cea umană. De pretutindeni auzeam cum se răspîndește o idee preconcepută ce avea să îmi influențeze viitorul, și anume că secția de uman este menită copiilor mai slăbuți la învățătură. Că o carte poate să scrie oricine, geografia e ușoară, istoria e de tocit, iar engleza... o vorbește orice prost. Bine, nu și piratii! Aflată sub presiune, am ales ca primele opțiuni de pe lista de înscriere la liceu să fie la clasele de științele naturii din liceele Capitalei. Nu mi-a luat mai mult de o lună să îmi dau seama că alegerea mea nu fusese cea mai fericită, pentru că munceam enorm ca să țin pasul cu materia, în timp ce alți copii înzestrați străluceau la olimpiade. Visul de a deveni medic, care, sinceră să fiu, nu îmi aparținuse niciodată cu adevărat, se risipise în văzduh, iar eu am hotărît să mă transfer la clasa de filologie. Transferul urma să îmi deschidă calea către cel mai frumos semestru pe care l-am trăit pînă acum, în anii mei de elevă. Am întîlnit un colectiv unit, alături de care știu că pot pune bazele unor proiecte senzaționale. Alături de colegii mei am început să explorez gîndirea logică și profundă, în care se îmbină originalitatea și plăcerea. Am ieșit astfel din tiparul copilului pe care îl fac părinții medic sau IT-ist.

Ceea ce cred și vreau să spun este că învățămîntul ar trebui să ajute elevii să se orienteze în viață și să-și croiască planurile de viitor realist, nu teoretic. E dreptul fiecăruia dintre noi să aleagă un drum lin, care să nu transforme anii de școală în suferință și străduanie fără rost. Căci nu facem parte dintr-o masă amorfă de soldăței. Sîntem ființe care se pregătesc să ia în stăpînire lumea, iar universul este concentrat lăuntric, în ochii noștri sfredelitori.

Daria Ilinca Dumitru *are 16 ani și este elevă la Colegiul Național „Grigore Moisil“ din București.*

Cu ochii-n 3,14

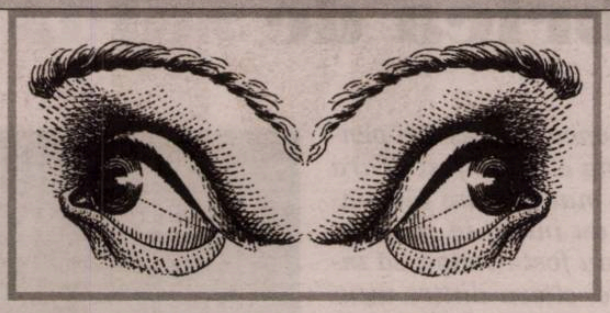

CUMVA IRONIC, TOT CE VOM AVEA ÎNTR-O ZI ÎNSORITĂ DE TOAMNĂ VOR FI VREO ZECE SLĂBICIUNI

■ România este, pentru al doilea an consecutiv, principalul producător de porumb din Europa. Ba,chiar, notează *Le Monde,* cumva ironic, dar și cu admirație, „Țara lui Dracula vampirizează piața europeană a porumbului". Porumb este. Totul e cum îl convertești în mălai. (**M. M.**)

■ Adriean Videanu, Sorin Oprescu și acum Gabriela Firea sînt ultimii trei primari ai Bucureștiului care n-au fost în stare să facă nimic pentru reducerea gradului de poluare din oraș, iar acum Curtea Europeană de Justiție a declanșat o procedură de sancționare care ar putea „ușura" bugetul cu cel puțin 100.000 de euro pe zi. Așadar, ce nu se fură prin contracte preferențiale acordate de Primărie și ce nu se cheltuiește aiurea, se plătește sub formă de sancțiuni pentru incompetență. În curînd, tot ce vom avea în București vor fi poluarea, Catedrala Mîntuirii Neamului și concerte gratis cu Holograf. (**M. C.**)

■ Cu cine te poți întîlni prin Parcul Tineretului într-o zi însorită de toamnă: cu o veveriță mușcînd dintr-un măr roșu uriaș și cu o cioară alergînd după o ghindă. Ca mai apoi, ieșind puțin din București și adăstînd într-o curte, să te trezești vizitat de o oaie. (**I. P.**)

■ Am stat cinci minute la Eroilor, lîngă șantierul de metrou, prilej cu care am numărat vreo zece șobolani alergînd nestingheriți printre materialele de construcție. Fiind atît de numeroși, nu-mi pot imagina decît că sînt folosiți la săpături. Și așa înțelegem și de ce durează atît de mult deschiderea noii magistrale de metrou. (**C. Ș.**)

■ Cînd veți mînca următoarea bucățică de ciocolată, nu vă simțiți vinovați. Gîndiți-vă mai bine că primele urme de cacao demonstrează că ea există de circa 5300 de ani. Și, potrivit studiului publicat de curînd în *Nature Ecology & Evolution,* se pare că prima ciocolată a fost făcută în Ecuador. Un lucru e clar: oamenii au avut dintotdeauna slăbiciuni. (**A. M. S.**)

FRONTURILE DESCHISE ÎNTR-O CAMERĂ POT AVEA, LA RÎNDUL LOR, CÎTEVA MII DE CÎMPII

■ Cînd imbecilitatea e legiferată prin semnătură prezidențială, nu imbecilul e de vină. L-am numit aici pe recentul ministru fără portofoliu din actualul cabinet. Căci domnul Nicolae Hurduc nu poate fi asimilat postului de ministru al Cercetării. Un imbecil pus în fruntea acestui minister e întocmai precum bomboana pe Guvernul Dăncilă. Vina îi aparține în totalitate domnului președinte Iohannis, de formație fizician, deci om de știință. Faptul că are toate fronturile deschise și că bătălia e foarte greu de dus nu rezistă ca argument, necum scuză. Nu poți să-ți pui semnătura lîngă un imbecil. Chiar și numai pentru că vrei să dovedești că guvernul PSD-ALDE e un dezastru. Este. Dar nu pot fi contrasemnate la infinit analfabetismul și imbecilitatea. Formula e depășită. Oare și președintele în exercițiu? (**R. M.**)

■ „Dacă văd doi bărbați sărutîndu-se pe stradă, mă duc la ei și-i pocnesc." „Dacă fiul meu ar fi gay, aș prefera să moară într-un accident. Pentru mine, oricum ar fi mort." Din gîndirea noului președinte al Braziliei, Jair Bolsonaro. Între timp, Razman Kadîrov, președintele Ceceniei, a transformat o bază militară din Argun în lagăr pentru persoanele gay. Cineva a scăpat și a povestit publicației *Novaia Gazeta* cum sînt ținuți acolo cîte 30-40 într-o cameră, cum sînt electrocutați și bătuți zilnic pentru a deveni „normali". Kadîrov a negat existența lagărului, spunînd că în republica sa nu există persoane gay. (**M. C.**)

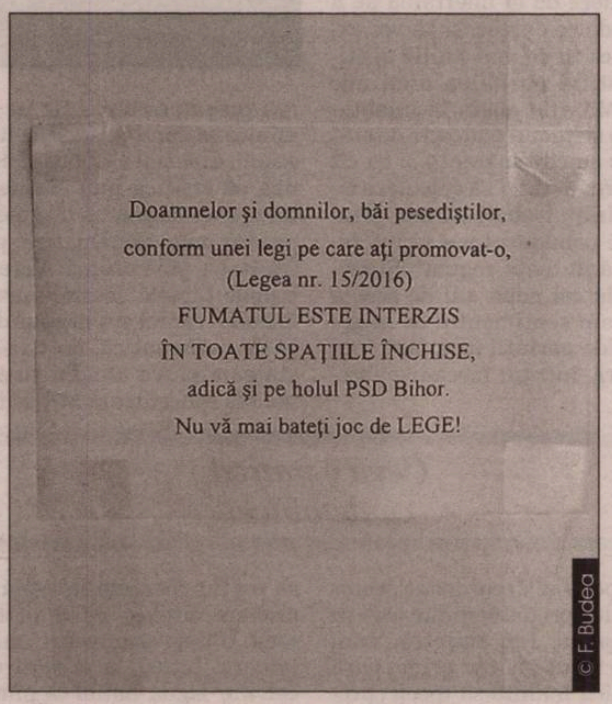

■ Oamenii de știință de la Observatoarele Carnegie din Pasadena, California, au calculat că și lunile care orbitează o planetă pot avea, la rîndul lor, alte luni. Pentru acestea din urmă a fost propus numele de *moonmoon,* adică lunălună. (**C. Ș.**)

■ În 2001, India a început să folosească la construcția de drumuri polimeri din plastic reciclat pentru ca asfaltul să nu mai crape, iar astăzi are cîteva mii de kilometri de șosele din pet-uri. (**M. C.**)

■ Un țăran chinez, pasionat din copilărie de aviație, a visat să conducă un avion. Dar și-a dat seama că nu va reuși niciodată. Așa că s-a decis să-și facă propriul avion, în mijlocul unei cîmpii, scrie AFP. Zhu Yue a făcut o replică în mărime naturală a unui Airbus A320, parcat pe o bucată mică de asfalt în mijlocul cîmpurilor cu grîu din nord-estul Chinei. Eu îl înțeleg pe omul ăsta. Și nouă ne vine să ne facem propriile guverne, școli, spitale. Cîte o țară în miniatură. (**A. M. S.**)

OARE OAIA NAȚIUNII VA FI ADMISĂ ÎN APROPIEREA DEZVOLTĂRII?

■ Dintr-o încurcătură birocratică, un constănțean din Comuna Valu lui Traian a fost declarat mort de către Serviciul de Stare Civilă din Arad, deși este cît se poate de în viață. Pentru a-și putea primi însă pensia, omul trebuie să dovedească acum, în instanță, faptul că e viu. Oare pisica lui Schrödinger va fi admisă ca dovadă? (**S. G.**)

■ A înnebunit și oaia lui Daea... (**D. C.**)

■ Un Mercedes negru imens se deplasa maiestuos pe Aleea Alexandru. La volanul limuzinei cu numărul de înmatriculare B xx TAC se lăfăia palavragiul națiunii Gigi Becali. (**M. P.**)

■ Unul dintre pereții casei din lemn în care s-a născut Constantin Brâncuși s-a prăbușit. Locuința se află în satul Hobița, județul Gorj, în apropierea casei memoriale, care însă este o copie. Mormîntul lui Victor Babeș, aflat în mijlocul curții Institutului Cantacuzino, are placa de ciment spartă și îndepărtată de groapă. Anul Centenarului! (**M. C.**)

■ Alte nume de firme din Tîrgu Mureș: Crepuscul Comserv SRL, Lord Medical SRL, Septembrie SRL, Natural 1000 Bucurii SRL-D, What's In The Box SRL, Cazan Rubin SRL, Farmacia Salvator SRL, Brichete House SRL, Obsidian Monolitic IT SRL, Primit SRL, Chimera Impex SRL, Bios Zenit Bărbat SRL-D, Carou SRL, Arta Neurologică SRL, Psychogen SRL, Fus 32 Bord SRL, Anti Tabac SRL, Popas Romantika SRL, Must Concentrat Natural SRL, Samaritanus SRL, Ioana Electric SRL, Centrul De Recuperare Și Ameliorare Lebăda Neagră SRL, Ancestral Com SRL, Revoluționari SRL, Terra Verra Prosperra SRL, Viziune Transilvania SRL, Activspartan SRL, Dorotheea Intima SRL, Autocomplet SRL, Porțile Dezvoltării Personale SRL-D, Vocea 9 SRL, Foto Senzații SRL, Bunăstare Acum SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **769** ■ 15-21 noiembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Anonimi, personalități, vedete“

pagina **3**

PETER FREESTONE

„Freddie Mercury: o biografie intimă“

pagina **14**

Interviu cu

LIDIA BODEA

pagina **15**

Morometții

Pe ce ne bazăm

© Vlad Cioplea

„Datoria oamenilor luminați dintr-o țară e să-i ajute pe cei din mijlocul cărora au ieșit.“

MARIN PREDA – „MOROMEȚII“

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Silviu BRUCAN

Politica nu e sub tutela moralei

Avem de-a face cu doi termeni a căror definiție a iscat controverse aprige de-a lungul timpurilor. Larousse scrie: „Morala este știința care indică regulile de urmat pentru a face binele și a evita răul.“ Dar cum poate așa ceva să fie știință, cînd noțiunea de „bine“ diferă în timp și spațiu, diferă de la o ideologie la alta, iar religiile contemporane nu înțeleg același lucru prin bine și rău? Avortul e bun sau e rău? Dar homosexualitatea? În America, președintele Clinton era cît pe ce să fie demis pentru o relație extraconjugală, în timp ce, în Franța, metresa președintelui Mitterrand a ocupat un loc oficial la funeraliile sale.

Și despre politică se spune că ar fi o știință (politologia), deși nici ea nu beneficiază de o definiție universal acceptată. În acest caz, diferența de opinii nu depinde de epocă și geografie. Specialiștii sînt aceia care produc definiții diferite cu privire la politică. Max Weber consideră că este dominație *(Herrschaft)* destinată să mențină ordinea pe un anumit teritoriu cu aplicarea forței sau amenințarea ei. Un alt teoretician german, Carl Schmitt, la mare vogă azi, în pofida trecutului său hitlerist, scrie: „Distincția politică specifică, la care pot fi reduse acțiunile și motivele politice, este aceea dintre prieten și dușman“, după care subliniază și mai apăsat că o colectivitate este un corp politic numai în măsura în care are dușmani. O altă școală, pe care aș numi-o biorganică, pornește de la sintagma lui Aristotel *(zoon politikon* – omul animal politic), considerînd politicul ca pe o forță obiectivă inerentă naturii umane și societății. „Politica – susține Julien Freund – este o categorie fundamentală, vitală și permanentă a existenței omului în societate.“ (...)

Machiavelli a fost primul care a susținut că politica este o sferă de activitate umană diferită de morală și religie. (...)

Relația dintre morală și politică? În termenii cei mai simpli, în morală trebuie să te porți bine și cinstit, în politică trebuie să învingi. Poți fi omul politic cel mai bun și mai cinstit din lume, dacă ai fost învins în alegeri și ai rămas în afara Parlamentului, ești scos din jocul politic și trebuie să faci totul pentru a reintra în joc. (...)

Poate și din cauza aceasta, mulți oameni cinstiți ezită să intre în politică, lăsînd terenul să fie invadat de oportuniști și carieriști, șmecheri, fripturiști și farisei, care știu să joace în lupta pentru putere. Și totuși, în procesul democratic, aceștia sînt pînă la urmă descoperiți și demascați de către mass-media, mai curînd decît de clasa politică, fiind astfel excluși din viața publică. Pentru că deși politica este luptă, ca și la box, ea se desfășoară după anumite reguli care trebuie respectate pentru a nu fi descalificat. Aceste reguli constituie moralitatea în politică și în acest sens există morală în politică.

Dar tot ca și la box, în politică ori învingi, ori ești învins, cu o singură deosebire: în politică există și meci nul. [...]

(apărut în *Dilema,* nr. 317, 5-11 martie 1999)

Dilema veche vă propune

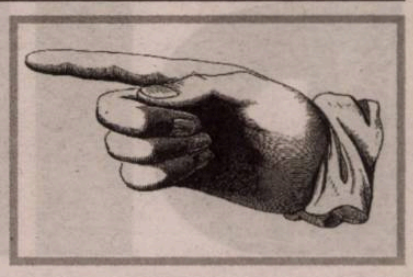

■ A apărut nr. 7 al revistei de proză scurtă *Iocan*. Povestiri în avanpremieră de Carmen Maria Machado și Viet Thanh Nguyen, o povestire clasică de Gib I. Mihăescu, plus 13 proze scurte și foarte scurte ale unor scriitori tineri care vor defini literatura română de mîine. Zilele astea găsiți toate numerele revistei, cu reducere, la standul Editurii Vellant din cadrul Tîrgului de Carte Gaudeamus de la Romexpo. (Marius Chivu)

■ Bruma... acum și aici... Întinse pășuni odinioară, acum, la mijit, platoșe argintii, cu firele de iarbă cu măciulii înflorite încremenite-n forme unduitoare, dar fără vlagă, prinse într-un ierbar de sticlă. Pînă pe la amiazi, cînd, pătrunse de soarele tot mai insistent, revin și-și mlădiază firul a cochetărie și îmbiere. Un alt fel de joc de-a v-ați ascunselea... numai la țară, în luna lui Brumar: „Vara tătă noaptea-i mică, / Nu-i de mărs la ibovnică, / Pînă-n luna lui brumar / C-atuncea-s nopțile mari“ – Valerica Ștețco, *Poezii populare din Țara Maramureșului,* Minerva, 1990. (Ruxandra Mihăilă)

■ Thierry Wolton, *O istorie mondială a comunismului. Încercare de investigație istorică* (Editura Humanitas, 2018). Un istoric iscusit revine, cu distanță critică, nicidecum afectivă, asupra tragediei totalitarismului comunist. Cartea aceasta nu e încă un rechizitoriu al comunismului, ci o încercare de a-i înțelege mai bine mizele și contextele. (Matei Martin)

■ Dacă vă place muzica eclectică a unor trupe britanice precum GoGo Penguin și Portico Quartet, atunci concertul trupei Mammal Hands de luni, 19 noiembrie, din Clubul Control, este un concert de indie/hibrid jazz de neratat. Pentru astfel de concerte, cu totul și cu totul speciale, urmăriți www.twinarts.ro. Oamenii ăștia organizează, în București, singurele concerte relevante pentru muzica de azi. (Marius Chivu)

■ În ediția de anul acesta a festivalului RadiRo (care e dedicat orchestrelor radio și are loc la fiecare doi ani – produs de Radio România) vor participa pentru prima dată și formații de jazz, pe lîngă orchestrele simfonice. Între 21 și 24 noiembrie, în Sala Auditorium a Muzeului Național de Artă al României se vor ține patru concerte de jazz cu formații din România, Croația și Danemarca. Printre alți muzicieni importanți, publicul o va putea asculta și pe solista Aura Urziceanu. (Andrei Manolescu)

Cîștigătorii Concursului de eseuri Dilema veche

Ne face mare plăcere să vă anunțăm cîștigătorii Concursului național de eseuri deschis elevilor de liceu din întreaga țara, organizat de *Dilema veche.* Vă reamintim că acest concurs s-a desfășurat în două etape. În prima etapă, peste 380 de liceeni neau trimis gîndurile lor despre țara în care trăiesc. Cei mai buni 25 dintre ei au intrat în etapa finală și au fost rugați să scrie o scrisoare dlui I.L. Caragiale. Mulțumim mult tuturor participanților și îi asigurăm că ne-a făcut mare plăcere să-i citim. Le dorim tuturor succes și îi îndemnăm să nu abandoneze scrisul!

Concursul nostru este susținut cu generozitate de Mobexpert, EY Romania și Raiffeisen Bank, cărora le sîntem recunoscători în mod deosebit. Mulțumim, de asemenea, pentru sprijin AmCham Romania – American Chamber of Commerce in Romania.

Așadar, cîștigătorii concursului nostru sînt:

■ Locul I – Costin GHIBAN, Colegiul Național de Informatică „Tudor Vianu“, București.

■ Locul II – Teodora Silvia MODOI, Colegiul Național „Emil Racoviță“, Cluj.

■ Locul III – Gabriel CĂRTĂRESCU, Școala Germană „Hermann Oberth“, Voluntari.

Îi felicităm și vă promitem că îi veți cunoaște în paginile revistei noastre în curînd.

album dilematic Ernö Farkas

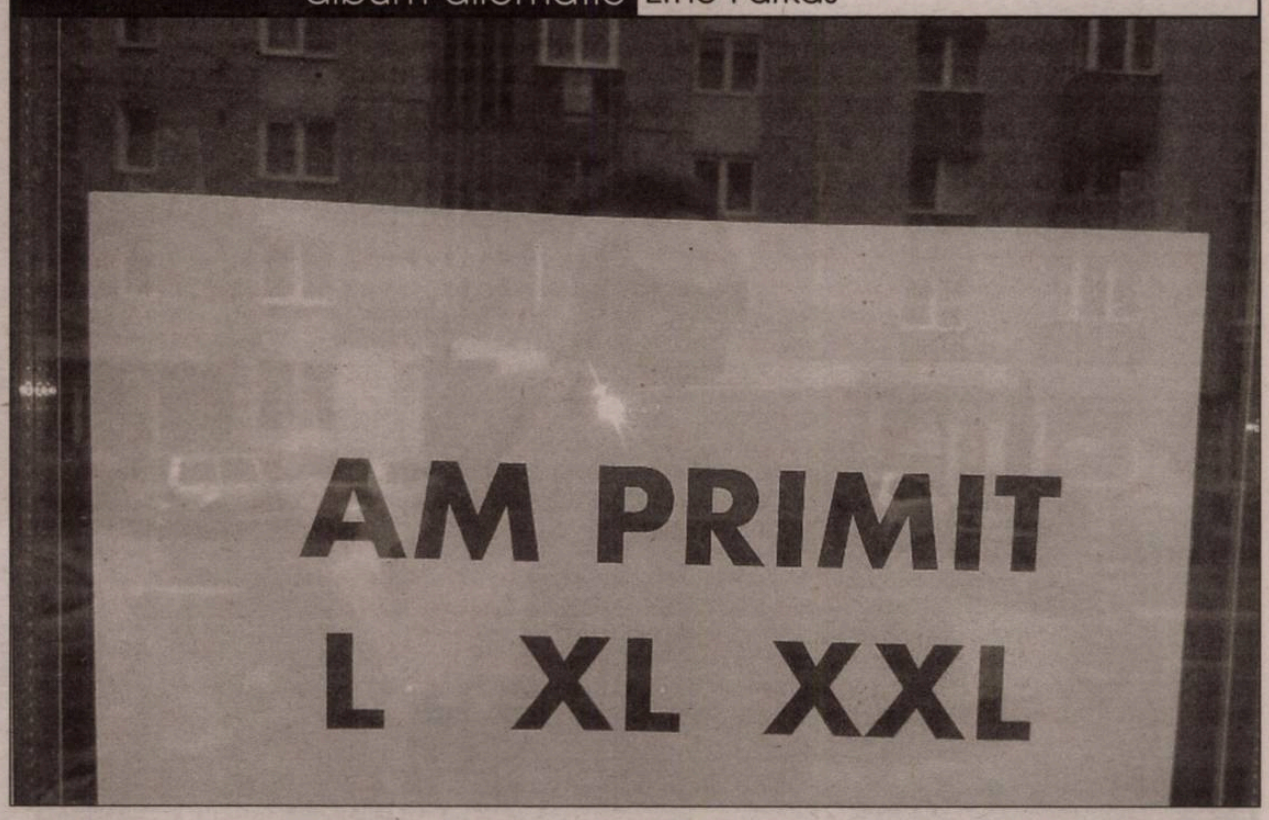

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipomedia

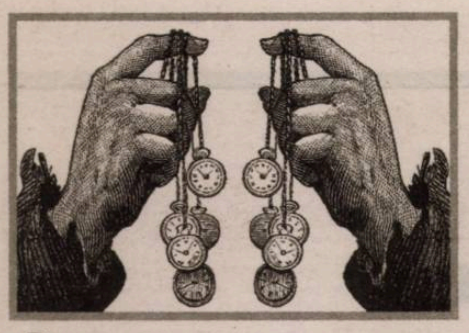

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Anonimi, personalități, vedete

Îmi ajung adesea la ureche zvonuri despre unele dezbateri din interiorul partidelor, cu privire la raportul optim dintre profilul *colectiv* al unei organizații politice și profilul *individual* al membrilor lor. Tema devine importantă mai ales în preajma alegerilor (locale sau naționale, autohtone sau europene). Pe ce trebuie să pună accentul campania electorală? Pe identitatea partidului înscris în cursă sau pe charisma personală a celor care îl reprezintă? Se pare că, pentru unii, accentul pe „personalități“ încurajează „vedetismul“, în vreme, ce pentru alții, accentul pe comunitatea partinică stimulează, perdant, anonimatul. O opinie concretă pe această temă mi-a solicitat, de curînd, doamna Clotilde Armand. Cel mai la îndemînă e, firește, răspunsul „echidistant“, „dilematic“: nici personalități solitare, pentru care partidul e o simplă rampă de lansare, dar nici nebuloase colective fără vîrfuri de lance eficiente. Dar cîteva observații suplimentare ar fi, poate, binevenite.

Pentru generația mea, asfixiată, în juneție, de propaganda materialist-dialectică, tema are un „ce“ iritant: pînă în 1989 ni se spunea, apăsat, că istoria nu e opera „personalităților“, ci a maselor, că individul trebuie să se subordoneze „colectivului“, că disciplina de partid nu îngăduie fantezii „individualiste“. Or, prea des pentru gustul meu, Marx pare să aibă, în ochii generațiilor mai noi, un succes pe care nu l-a avut cînd era la putere... „Partidul înainte de toate!“, „Să terminăm cu parada figurilor notorii, suspecte de autopromovare egolatră!“, „Nu ne trebuie VIP-uri, ne trebuie tovarăși devotați cauzei!“ – sînt sloganuri pe care stomacul meu le digeră greu. Realist mi se pare să acceptăm că, totuși, lumea nu alege entități abstracte, alcătuiri vagi, fără chip, ci oameni vii, bine reliefați, capabili de performanță (dovedită) și de un discurs public preganant, convingător. A alege – fie că ne place sau nu – e *a te lăsa sedus*. Și nu poți fi sedus – în adevăratul sens al cuvîntului – de o masă umană difuză, oricît de țanțoș ar fi suportul ei „instituțional“. Fără figuri pregnante, persuasive, prestigioase, nu se poate construi electoral!

Pe acest fundal, ar fi interesant să facem un inventar al „caracterelor“ care ilustrează, la noi, „lupta“ politică. Cu ce feluri de oameni avem de a face? Să pornim de la „partidul-cantitate“, aglutinare umană pe bază de *anonimat*. Sigur că nu toți membrii unui partid pot avea vocație de lideri, înzestrări ieșite din comun, anvergură de personaje publice. Grav e, însă, cînd partidul recurge tocmai la *această* categorie pentru a face „promovări“ utile, numiri lucrative, pe scurt o selecție de cadre convenabilă *conjunctural*. Nu poți să nu te întrebi cine sînt, ce gîndesc, ce motivații au sutele de mii de „înscriși“ pe listele unui mare partid, de vreme ce se comportă ca o simplă masă de manevră. Și, pe de altă parte, nu poți să nu rămîi cu gura căscată cînd te vezi reprezentat, în Parlamentul European, de domni și doamne de care n-ai auzit niciodată și al căror CV e de o descurajantă banalitate. (Exemplul mereu la îndemînă, *hélas,* e dna Dăncilă, de a cărei prezență – vreme de nouă ani – în PE n-a auzit nimeni, decît după ce a devenit prim-ministru. Și nu e singurul caz.) Partidul-cantitate se salvează, de obicei, prin „locomotive“ electorale: inși volubili, „populari“, „băieți de băieți“ (sau „fete de fete“...), simpatici, obraznici, agresivi, capabili să fie „vizibili“, fără să aibă multe de arătat... Dansează cu alegătorii, le spun ce vor să audă, fac glumițe de piață și dau de pămînt cu adversarii.

Alături de membrul de partid fără relief, redus la simplă disciplină electorală și de „locomotivele“ care nu reprezintă, propriu-zis, partidul, ci mai curînd „pofta“ presupusă a unui electorat manipulabil, avem și micile vedete din categoria bătăușilor „ideologici“. Nu ies în relief prin gîndire articulată, convingeri solide, maniere democratice, ci prin răcnet, înjurătură, bășcălie de mahala, tupeu huliganic, trivialitate. Sînt „soldații“ caftului politic, vedetele micului ecran, omniprezenți la orice dezbatere, de dragul „mișto“-ului pe care îl întruchipează. Previzibili, rudimentari, meșteri în replica buruienoasă, dar vajnici, de neocolit, foarte utili aparatului de partid care îi trimite, mereu, pe front. Și posturilor de televiziune care vor rating, pe socoteala inteligenței și a bunului gust.

Dar dincolo de fețe palide și de derbedei zgomotoși ce avem? Unde ne sînt personalitățile? Personalitățile adevărate. Nu mahării șmecheri, de județ, nu idealiștii fragili, de care ți se face milă, nu ambițioșii contrariați pînă la frustrare că nu li se oferă avanscena, nu retorii de ring, specialiști în fente, farse de cabaret și bojoci, nu „băieții fini“, care se țin departe de plebe, nu „patrioții“ obidiți, care se luptă cu „paralelii“ planetari, nu „europeniștii“ de meserie, pentru care UE nu e decît o doctrină rentabilă. Sînt sigur că, în toate partidele, vor fi fiind și oameni întregi, oameni cumsecade, valori latente. Dar ori nu riscă să iasă în față, ori, dacă ies, sînt evacuați „principial“ (nu-mi vine nici astăzi să cred cum l-au evacuat liberalii pe Theodor Paleologu, cînd orice partid coerent și l-ar dori alături și cînd, între cei „păstrați“, e plin de nulități). Nu se apreciază, însă, decît solidaritatea oarbă, răspunsul la „ordin“, demagogia ieftină, circul publicitar, gesticulația. Și, mai ales, lipsa de profil, griul intelectual și sufletesc sau orgoliul polițienesc. Partidele se gîndesc mai mult la alianțe profitabile decît la propria identitate, mai mult la căpătuiala cîtorva membri decît la nevoile urgente ale țării.

Soluția? Partide cu un contur ideologic bine definit și cu program politic gîndit pe termen lung, membri de partid decenți, responsabili și reactivi, personalități atrăgătoare, bine instruite, capabile să uite de sine pentru binele comun și să devină modele de educație și de bune moravuri, lideri decișI să-și construiască echipe strict pe bază de merit. Adică *și* organizare, loialitate de partid, simț comunitar, *dar și* criterii de excelență, voci articulate și răsunătoare, personalități. Spun platitudini? Desigur! Dar n-ați observat că platitudinile au devenit subtilități irealizabile? Că bunul-simț a devenit „elitist“? Că firescul a devenit utopie?

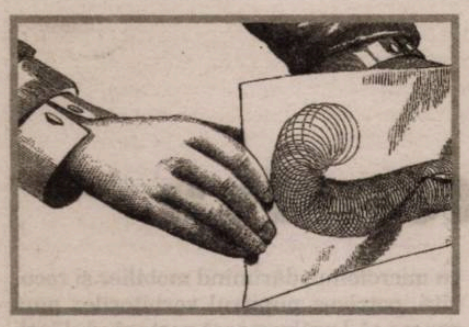

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Paradoxul „ateului moral“

Plecînd de la un sondaj de opinie, am atins prea în treacăt, în articolul din numărul trecut („Ignoranți, șovini și buni creștini“), o problemă foarte serioasă de etică și religie, care i-a scandalizat de peste două mii de ani pe moraliști, teologi și filozofi. M-am gîndit că merită să n-o trec sub tăcere în cele ce urmează, fie și cu riscul de a-i scandaliza și pe unii dintre cititori. Ea constă în ceea ce ce aș numi „paradoxul etic epicurean“, sau paradoxul „ateului moral“.

Epicur și adepții lui din Antichitate și de mai tîrziu cereau omului să fie fericit căutînd plăcerea. Dar defineau plăcerea maximă drept „absența durerii“, astfel încît starea de fericire supremă era *ataraxia,* adică „netulburarea“ minții și a trupului – oricum, ceva foarte diferit de satisfacțiile hedonismului vulgar. De aceea Epicur și epicurenii erau celebri în Antichitate pentru felul lor de viață auster, simplu și totuși surîzător și prietenos. A fi „epicureu“ nu însemna deloc a-ți petrece viața în desfrîu și orgii, ci a te rezuma la o frugalitate demnă, după Cicero sau Seneca, de orice stoic respectabil, în pofida calomniilor, nu puține: „Nu voi spune, precum majoritatea alor noștri, zice ultimul (un stoic), că secta epicureană este servitoarea dezmățului.“ De aceea regula de aur a epicureanului este rezumată în următoarea maximă a lui Epicur: „Nu e cu putință să trăiești plăcut fără a trăi înțelept, bine și drept, și nici să trăiești înțelept, bine și drept, fără a trăi plăcut.“

Pe de altă parte și în opoziție față de toate celelalte filozofii și teologii mediteraneene, epicureismul, fără a fi un ateism în sensul strict al cuvîntului (căci admitea existența unor zei fericiți și eterni situați în afara cosmosului), neagă orice directă implicare a divinității în creația și viața lumii, în destinul oamenilor, în organizarea societății. Nu atomismul și mecanicismul fizicalist și psihologic ale lui Epicur contează aici (ele au fost de mult depășite de știință), ci concluzia pe care filozoful o trăsese din ele: pentru a fi fericiți trebuie să ne eliberăm de frica de zei (de Dumnezeu), aflînd că divinitatea n-are nici o relevanță directă pentru viața și destinul nostru. Dacă pentru iudeo-creștin și pentru omul religios, în general, „frica de Dumnezeu e începutul înțelepciunii“ *(Pildele lui Solomon,* I, 6), pentru epicurean ea e începutul nefericirii și al nebuniei.

Or, aici a apărut dintr-odată un mare pericol atît teoretic, cît și practic pentru religii (deopotrivă păgînism, iudaism și creștinism sub toate denominațiile), în măsura în care religia susține existența unei providențe divine și, totodată, e concepută ca un element de moralizare socială: într-adevăr, dacă așa cum Epicur pare să o demonstreze prin propriul exemplu, credința în providența divină și în viața de după moarte a sufletului nu e indispensabilă pentru a trăi înțelept, decent, admirabil și frumos, ba chiar pune piedici acestei vieți ireproșabile sub raport moral, care ar mai fi necesitatea, cel puțin pentru morală, a acestei credințe? Cînd nici teama de Dumnezeu, nici convingerea că legea morală este dată de Dumnezeu, nici credința în viața de după moarte nu mai sînt necesare pentru viața frumoasă, dreaptă și chiar fericită, care mai este sensul religiei în sfera etică? Dimpotrivă, dacă epicureanul cel necredincios ar fi fost la fel de desfrînat ca un sibarit, credința în providență n-ar fi ieșit decît îmbărbătată; cu el însă ascet ca un monah, religia părea în mod periculos de prisos pentru morala decentă!

Acesta este marele paradox despre care vorbeam și el constituie motivul adevărat pentru care epicureismul a fost tratat cu multă dușmănie de foarte mulți filozofi morali și teologi pînă tîrziu în epoca noastră. Acesta este și motivul pentru care el a fost adesea calomniat și asociat cu desfrîul și hedonismul nesăbuit, cu cinismul și răsturnarea valorilor civilizației. Ceea ce e fals. Or, dacă „moartea lui Dumnezeu“ nu conduce în mod necesar la orice ignominie și crimă, cum cred Nietzsche și Dostoievski, teologia are o problemă în plus pentru a justifica credința, cel puțin la nivel social.

Poate cel mai important este însă că ceea ce înainte era doar o supoziție, verificabilă doar pe cazuri puține și cumva excepționale (căci puțini oameni îndrăzneau în epocile trecute să-și mărturisească necredința, scepticismul sau chiar ateismul), azi paradoxul „ateului moral“ apare, în proporții de masă, în sondaje de opinie. E greu de contestat că în Danemarca, Olanda sau Suedia nivelul moralității publice, al atenției față de semen, al toleranței și bunăvoinței nu-i cu mult mai ridicat decît în România, deși nivelul de religiozitate – o spun sondajele – e cu mult mai mic. În general, Europa Centrală și de Est e nu numai mai religioasă decît cea de Vest, dar și mai coruptă, mai intolerantă, mai șovină. Și nu de azi, de ieri.

Oricum, cred că întrebarea fundamentală, stîrnită cîndva de cazul „ateului moral“, nu mai poate fi evitată: formulat brutal, dacă se poate trăi drept, frumos, înțelept, dar și plăcut fără autoritatea Cerului, de ce mai este nevoie de Cer?

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Despre politică

Am tot vorbit de politică cu o mulțime de oameni în ultima vreme. Aici, cîteva dintre lucrurile pe care le-am auzit și care mă îngrijorează. O discuție recentă cu un prieten drag care face politică m-a făcut să scriu articolul de mai jos.

Trebuie să te placă lumea, trebuie să îți construiești o imagine. Trebuie să spui ceea ce vrea electoratul să audă.

Muncesc de 28 de ani. Am lucrat în mod direct cu mult peste o mie de oameni. Am dat afară cîteva zeci. Pe lîngă faptul că sînt și țigan, am avut și episoadele mele de arogant, mîrlan, nesimțit. Am fost un idiot de îndeajuns de multe ori în trecut încît să fi rănit zdravăn cîțiva oameni, adesea nemeritat. Oameni care pot să mă atace mai mult sau mai puțin justificat. Oameni care pot să conteste că sînt ceea ce sînt acum, spre bucuria presei de scandal.

În plus, mă cheamă și Ciolan.

Nu vreau să construiesc nici un fel de imagine, căci nu cred în munca în zadar. Orice aș face nu o să fiu niciodată îndeajuns de bun pentru toată lumea și ce mă preocupă pe mine e cum pot să fiu mai bun, nu cum pot să par mai bun.

Nu vreau să spun ceea ce vrea lumea să audă. Vreau să spun ce gîndesc. Am scris sute de articole și printre ele s-au strecurat zeci de tîmpenii care au fost sancționate justificat de cititorii mei. Tîmpenii din care am învățat mai mult decît din orice altceva.

Trebuie să îți alegi o tabără. Ca să faci politică, trebuie să fii machiavelic.

Nu am chef să îmi aleg nimic. Vreau să lucrez cu oameni buni, în care să am încredere și care să mă inspire. Oameni de la care am ceva de învățat și nu de care să îmi fie teamă că o pun de o Firea sau de un Codrin cum apare vreo oportunitate. Am descoperit cu oarecare satisfacție că o bună parte a celor care vorbesc despre Machiavelli au o înțelegere cel puțin dubioasă a lui Machiavelli. Dragnea, în mod sigur un idiot în viziunea italianului, e văzut ca fiind machiavelic.

Dacă te bagi în politică, te scoți!

Sînt tare curios cum m-aș putea scoate, pentru că nu am absolut nici un gînd să mă calific în drăgnisme. Cîștigul meu anual este mai mare decît orice salariu politic, deși comparativ cu perioada în care am muncit la Guvern muncesc mai puțin de o treime din timp.

Sînt foarte apreciat în ceea ce fac și îmi aleg contractele așa cum vreau. În guvern nu ai cum să satisfaci pe mai nimeni, deoarece așteptările sînt uriașe și nerealiste. În plus, sînt o mulțime de oameni care vor trebui dați afară, oameni care nu au cum să accepte că sînt incompetenți și deci vor crește numărul celor care mă vor „iubi".

Trebuie să te aliezi cu oricine numai să nu mai fie PSD la guvernare.

Nu vreau să mă aliez cu nici unul dintre politicienii nemernici care contestă PSD cu speranța că vor ajunge ei la putere pentru a face exact aceleași lucruri. Nu sînt nici de părere că trebuie să stăm pe burtă dacă dușmanii PSD se dovedesc a fi corupți sau abuzivi. Nu mi se pare că ajută la ceva pupincurismul și cred că dacă regele e gol trebuie spus chiar dacă e pogorîrea lui Dumnezeu sau a zeiței justiției pe pămînt.

Eu nu cred că sîntem tîmpiți.

Loialitatea și viclenia sînt ceea ce contează cel mai mult în succesul politic.

Loialitatea nu înseamnă linsul șefului, chiar dacă domnul Gâdea și pupincuriștii lui Dragnea și Tăriceanu aproape au reușit să schimbe înțelesul cuvîntului. Loialitate nu implică lobotomie. Critica menită să controleze efectele toxice ale Puterii e o dovadă nu numai de curaj, ci și de loialitate. Viclenia nu e nici ea printre calitățile pe care mi le doresc și, oricum, pare un pic dihotomică cu loialitatea.

În fapt, sînt un pic îngrijorat de politicienii noi pe care îi avem sau îi vom avea. Da, sînt mult peste Nicolicea, Codrin, Olguța și alți sociopați similari, dar există riscul că vor merge cam pe aceleași cărări. Politica nu ar trebui să fie despre cum pretinzi mai convingător că ești altceva decît ceea ce ești.

Oameni buni, oameni onești pe care îi cunosc de aproape încep să joace roluri care nu numai că nu li se potrivesc, dar sînt, pe termen lung, toxice. Nu de personaje politice avem noi lipsă, ci de personalități capabile să ne spună că nu sîntem deloc cel mai frumos, cel mai cinstit, cel mai creștin și cel mai blagoslovit popor din lume. Că ar trebui să muncim mult ca să ajungem acolo și că promisiunile aiurea ale politicienilor și lauda deșartă a *„boborului"* sînt la fel de toxice precum cerutul sau datul de mită.

Nu te poți opune instinctelor oamenilor! Oamenii caută putere, au nevoie de explicații simple și de un erou pe care să-l urmeze.

Eu nu cred că sîntem tîmpiți. Nu avem nevoie de un Țepeș, nici de un Făt-Frumos, iar de tonți sper că ne-a cam trecut după magistralul Andrușcă, minunatul Pop și magnifica Vasilica. Avem nevoie de echipe de profesioniști capabili să își facă treaba foarte bine și nu de vedete TV care pot citi minunat ceea ce le livrează departamentele de comunicare.

Avem nevoie de oameni reali, nu de actori care să facă audiență. Dacă avem instincte proaste, elitele noastre trebuie să facă tot ceea ce pot ca să ne educe să le controlăm și nu să excite animalul din noi pentru cîștig electoral.

Ar trebui să fim învățați să ne fie frică de responsabilitățile puterii și de atracțiile posibilelor „beneficii" pe care aceasta ni le aduce. Nu adicția la putere a politicienilor ne va ajuta. Cinstea, decența, profesionalismul o vor face.

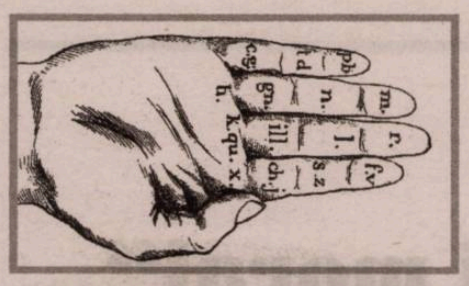

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Karma: terapie intensivă

Revoluțiile au două tăișuri: peticești sacul într-un loc și el plesnește, insolent, în altă parte. Eterna poveste a efectului colateral! Totuși, ce i s-a întîmplat unui coleg de-al meu de la Studii Canadiene, Maximilian Francisc Maria Isidor Robpireu, întrece parcă logica răzmeriței urmate de consecințe impredictibile. Nu vă mirați de lungimea numelui său! Tatăl lui Maximilian fusese profesor de franceză și ajunsese să creadă că băștinașul Robpireu s-ar fi înrudit cu occidentalul Robespierre. Prin urmare, și-a botezat fiul, calchiind numele complet al politicianului revoluționar de anvergură din istoria Franței: Maximilien François Marie Isidore de Robespierre. Așa s-a născut M.F.M.I. Robpireu al nostru, expert – tot pe latura francofonă – în canadianistică. De mic, viitorului universitar i se inoculase spiritul de revoltă împotriva *establishment*-ului, așa încît, acum, la maturitate, el aborda cu încrîncenare orice formă de autoritate, oricît de benignă s-ar fi dovedit ea. Ghinionul a făcut ca șef al Catedrei de Canadianistică să devină tot un profesor francofon, Luis Răgălie Solin, descendent al unei similare familii cu tradiții și obsesii intelectuale. Tatăl celui din urmă – de asemenea, dascăl de limba franceză, dintr-o generație mai veche însă decît familia Robpireu – avea o admirație irepresibilă pentru „Regele Soare" al Franței, Louis al XIV-lea ori, cum e menționat în tratate, „Louis Roi Soleil". Pornind de la numele de familie Solin (paronim autohton, în mintea sa, al franțuzescului „Soleil"), și-a botezat și el copilul exotic: Luis Răgălie, unde Răgălie ar fi trimis la „regalitate" și, implicit, la *„Roi"!* Conflictul dintre mai vîrstnicul Luis și mai crudul Maximilian a fost instantaneu. Nu doar pentru că unul sugera tradiția monarhică, iar celălalt pe aceea republicană, ci pentru că Răgălie Solin (chiar) era cam tiran din fire, iar Francisc Maria Robpireu se pretindea un revoluționar înnăscut. Ajuns șef de Catedră, Luis i-a făcut zile fripte lui Maximilian. Îl umilea, numindu-l „Mîncătorul de Cartofi" (aluzie la faptul că „Robpireu" ar fi însemnat, în fond, „rob al piureului" și nu ar fi sugerat, în vreun fel, numele Robespierre). Maximilian nu se lăsa mai prejos, zicînd că „Răgălie" reprezenta o construcție lexicală legată de actul rîgîielii. Ca atare, striga în ședințele de Catedră: „Jos cu guițătorii! Opriți sinistra dictatură gîrîitoare!"

Au vizitat amîndoi, repetat, Comisia de Etică a instituției, dar conflictul a persistat pînă cînd, natural vorbind, i-a venit și lui Robpireu apa la moară. Solin a împlinit vîrsta de pensionare. A cerut prelungire de activitate, însă Maximilian a orchestrat o revoluție de toată frumusețea în Universitate, reușind (prin votul negativ al colegilor) să-l alunge pe tiran. Mai mult, triumfal, el a devenit noul șef al Canadianisticii... Ei, aici debutează brusc amintitele efecte colaterale ale gestului revoluționar. Robpireu a decis să-și înceapă mandatul directoral în forță. A organizat un amplu simpozion canadianistic internațional. E suficient să menționez că l-a invitat, în postură de vorbitor principal *(keynote speaker),* pe Homer Homophoebius de la Universitatea din Toronto. Anglofon, tipul era numărul unu mondial în Studii Canadiene, puține congrese putîndu-se lăuda cu participarea sa excepțională la lucrările lor. Nu mică i-a fost mirarea profesorului Robpireu cînd, în ziua deschiderii conferinței, s-a trezit abordat de pensionarul Solin, umil, transfigurat, straniu. I-a explicat mai tînărului său rival că se schimbase radical. Trecuse la budism. Realizase că făcuse multe rele în viața lui, iar acum dorea să-și repare *karma,* să o vindece în regim de urgență, să o treacă printr-o „terapie intensivă". Cerea deci permisiunea să participe la simpozion în postură de valet, de servant mărunt, de om bun la toate. Poate așa va găsi ispășirea. Maximilian a acceptat imediat, dar nu din compasiune, ci dintr-un calcul simplu: episodul ar fi constituit, în ochii tuturor, zdrobirea definitivă a bătrînului despot. Răgălie s-a apucat, nebunește, de treabă. Alerga prin sală cu microfonul, dărîmînd mobilier și recuzită, potrivea pupitrul vorbitorilor pînă reușea să-l prăbușească peste rîndul întîi de spectatori, aducea termosurile cu cafea și le scăpa, catastrofal, pe jos etc. etc.

Conflictul dintre mai vîrstnicul Luis și mai crudul Maximilian a fost instantaneu.

În fine, întrebat de dr. Homophoebious unde se afla toaleta, l-a însoțit, servil, în direcția respectivă. Peste puține minute, a ieșit în fugă din WC, absolut terifiat, urmărit feroce de profesorul canadian care urla ca un apucat: *„Nobody touches me like that, Louie, you motherfucker! Keep your lackey in the leash, Robespierre, you son of a bitch! I'm gonna kill you both!"* Auzind răcnetele, Robpireu a zbughit-o, îngrozit, alături de Solin. Se pare că bietul „Louie", oripilat de lipsa de igienă a toaletelor românești, încercase să-l ajute pe Homer să-și rezolve mica problemă fiziologică, fără a-i permite să atingă ceva din sordida încăpere.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

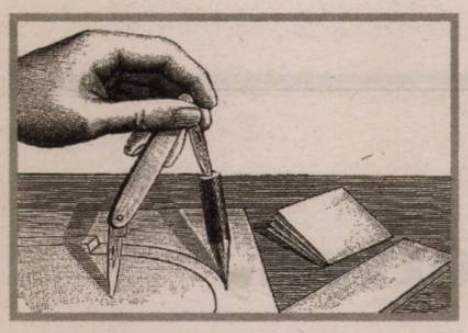

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Zile de pace într-o Europă care se pregătește de război

Un cer plumburiu, o ploaie măruntă, o vreme răcoroasă și incertă... Nu prea cred în metaforele meteorologiei, dar pentru cei 72 de șefi de stat și de guvern, străinii sosiți la Paris pe data de 11 noiembrie, vremea rea a fost poate un motiv suplimentar de reflecție. Poate că toți acești lideri s-au gîndit la soldații de toate naționalitățile care, între 1914 și 1918, au petrecut sute de zile în ploaie, în tranșee pline de noroi și de șobolani, pe cîmpuri de bătălie înghețate. Să se fi gîndit oare, invitații, și la faptul că lumea de azi traversează un moment de incertitudine, cu un cer plumburiu la orizont în ce privește viitorul umanității?

Ploaia a adus fără îndoială un element suplimentar de gravitate la ceremonia desfășurată duminică, 11 noiembrie, sub Arcul de Triumf de la Paris, moment internațional fără precedent de comemorare a Primului Război Mondial. Președintele Emmanuel Macron a reușit un tur de forță în materie de diplomație. I-a convins să vină la Paris pe Angela Merkel, pe Donald Trump, pe Vladimir Putin, pe Recep Tayyip Erdogan... Un Forum al Păcii etalat apoi pe două zile a prelungit ceremonia printr-o reflecție colectivă legată de mecanismele care ar trebui puse astăzi în mișcare, astfel încît războaiele să fie total evacuate pe fragila noastră planetă.

Din tot ce s-a scris și s-a spus în Franța în contextul comemorării a o sută de ani de la încheierea Primului Război Mondial reține, în primul rînd, o schimbare de atitudine față de modul în care puterile victorioase au impus pacea după 1918. Dacă războiul a fost o macabră absurditate, Tratatul de la Versailles semnat după capitularea Germaniei a fost o eroare diplomatică: aceasta ar fi concluzia. Însuși președintele Macron, în mai multe declarații, a evocat lipsa de viziune a Franței din 1918, cînd a preferat să-și îngenuncheze definitiv adversarul printr-un tratat de pace umilitor, în loc să lanseze reconcilierea cu germanii.

Greu de spus dacă, în 1918, după ani și ani de acumulare de ură, francezii și germanii ar fi fost capabili de o reconciliere reală. Ea ar fi evitat a doua conflagrație mondială, dacă ar fi funcționat. Într-un fel, am impresia că generația de oameni politici francezi de astăzi le reproșează celor de acum o sută de ani că au amînat, cu consecințe dezastruoase pentru Europa, această reconciliere constituind cheia stabilității pe vechiul continent. A fost nevoie de încă un dezastru mondial, cel dintre 1939 și 1945, pentru ca francezii și germanii să conștientizeze necesitatea de a ajunge, dacă nu la o prietenie sinceră, cel puțin la menținerea unui dialog constant, bazat pe încredere.

„Dacă vrei pacea, pregătește-te de război", spune un dicton latin. El a fost îndelung disecat în Europa și în Statele Unite, iar unii comentatori, chiar dacă îi acceptă caracterul pragmatic, îi contestă înțelepciunea. De cînd s-a instalat la Palatul Élysée, Emmanuel Macron repetă ori de cîte ori are ocazia că Europa trebuie să aibă o armată a ei, credibilă și funcțională, pentru a nu depinde exclusiv de protecția americană. Franța a lansat, de altfel, o inițiativă în acest sens, iar la începutul acestei luni s-au întîlnit la Paris miniștrii Apărării din nouă țări europene pentru a discuta despre crearea unei apărări autonome. Tot acest discurs legat de apărarea europeană pare să-l irite însă în cel mai înalt grad pe președintele american Donald Trump. Sîmbătă, 10 noiembrie, chiar de la coborîrea sa din avion, la Paris, el l-a admonestat copios pe Emmanuel Macron pentru ideile sale, cerîndu-i să mobilizeze mai degrabă Europa pentru a contribui mai substanțial la bugetul Alianței Atlantice.

Cît de amenințată este Europa în prezent din moment ce Franța face atît de multe eforturi pentru a crea o forță de intervenție autonomă, pentru a nu mai depinde exclusiv de umbrela securitară americană, pentru a reaminti iar și iar că naționalismul înseamnă război? Ceva ciudat plutește în aer, un fel de premoniție, un fel de teamă... Enciclopedistul Pierre Larousse, comentînd dictonul latin de mai sus *(Si vis pacem, para bellum)*, spune următoarele: „Popoarele sînt niște copii mari, cînd li se pun la dispoziție niște arme redutabile, se găsesc întotdeauna nebuni care ard de nerăbdare să le încerce."

Personal, constat cum discursul internațional, axat în urmă cu treizeci de ani pe dezarmare, se orientează din nou pe acumularea de arsenale militare și pe pregătiri de război. Nu este clar cine se va lupta cu cine, cine amenință pe cine, dar toată lumea vrea să fie gata de luptă. Statele Unite rămîn prima putere militară a lumii, dar China are ambiția de a trece pe locul întîi. Rusia lui Putin a redevenit, pe plan militar, un actor internațional. India și Pakistanul cumpără arme în mod masiv, Japonia vrea să iasă din statutul adoptat după al Doilea Război Mondial și prin care se obliga să nu aibă armată... Turcia, Arabia Saudită, Iranul, Egiptul, Israelul sînt pe picior de război sau implicate în conflicte directe sau indirecte.

Regulile care au asigurat echilibrul internațional după al Doilea Război Mondial au fost aruncate în aer și orice este posibil în prezent, inclusiv o agresiune a Europei din partea Rusiei, pare să sugereze șeful statului francez cînd evocă existența unor „inamici". Franța dorește, în acest context, crearea unei armate europene, dar marea dilemă este dacă în componența acestei forțe transnaționale ar trebui să intre masiv și germanii... Reînarmarea Germaniei, ca măsură preventivă pentru asigurarea păcii în Europa, este un subiect care revine din cînd în cînd în dezbaterile din presa franceză, dar nu ca o cometă, ci ca un bumerang.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 15 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
Cea mai mare zi din istorie
de Nicholas Best

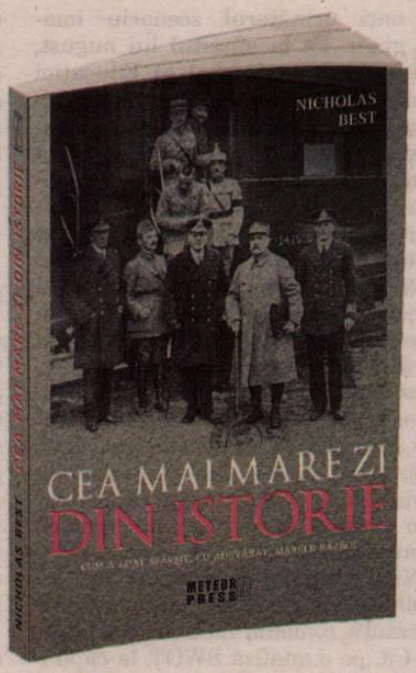

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 LEI
numai împreună cu revista **Historia**,
în limita stocului disponibil

Historia.ro

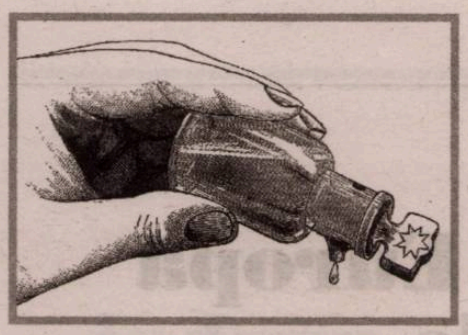

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Trotinete, trotinetiști, trotinetari

Pe măsură ce trotineta electrică, folosită de adulți, se răspîndește în traficul din marile orașe românești, cuvîntul *trotinetă* produce, inevitabil, derivate colocviale, cu conotații glumețe, fie ironice, fie de creare a unei simpatice solidarități. Cel mai răspîndit pare a fi, în momentul de față, *trotinetist* (derivat previzibil, beneficiind de modelul unor cuvinte din aceeași sferă semantică: *biciclist, motociclist* etc.): „Un *trotinetist* profesionist din Danemarca a venit la București ca să promoveze trotineta și a susținut o demonstrație în Parcul Herăstrău“ (adevarul.ro); „Sînt *trotinetist* de o lună și pieton de o viață“ (tion.ro).

Principalul concurent al lui *trotinetist* este *trotinetar*, construit cu un sufix de agent preferat de limbajul familiar-argotic actual *(șpăgar, maimuțar* etc.) și avînd o notă depreciativă mai puternică. Majoritatea atestărilor provin din comentariile cititorilor la diverse site-uri de știri sau blog-uri: „făcea mișto de alt *trotinetar* că se «tîrîia»“ (bzb.ro); „pe stradă nu e voie ca pieton, biciclist sau *trotinetar*“ (hotnews.ro); „am văzut polițist care i-a cerut unui *trotinetar* să se urce pe trotuar“ (zoso.ro). Mai rare sînt formele *trotinar,* în care este trunchiată baza lexicală a derivării *(trotin-)* – „un coleg *trotinar/trotinetist* a dat strigarea în Parcul Tineretului“ (forumthassos.ro); „Sînt sigur că toți *trotinarii* au permis și vehiculul lor șmecher este înregistrat“ (reddit.com) – și *trotinet,* derivat regresiv („mulți *trotinetzi* se educă de aici“, zoso.ro).

Trotinetă și derivatele sale recente par să reprezinte o excepție față de tendința, dominantă astăzi, mai ales în materie de modă și tehnologie. de a împrumuta termenul englezesc, chiar cînd exista deja un echivalent în română. *Trotinetarul* poate rămîne, uneori, singurul derivat de la o bază mai veche, într-o serie complet anglicizată: „poate ne strîngem 100 de *skateri / bladers / bikers / trotinetari*“ (Facebook). O explicație pentru reticența de a folosi în loc de *trotinetă* și *trotinetist* termenii corespondenți din engleză – *scooter* și *scooterist* (eventual în formele adaptate *scuter* și *scuterist)* – ar fi faptul că *scuter* a intrat mai de mult în română (direct din engleză, dar și prin intermediar francez, cum sugerează dicționarele noastre) și a căpătat un sens restrîns: „tip de motocicletă ușoară, cu roți mici, cu motorul așezat, de obicei, sub șaua conducătorului, permițînd acestuia să stea într-o poziție comodă (ca pe scaun), și care poate transporta una sau două persoane“ (DEX). *Scuterist* nu este cuprins decît în cîteva dicționare de neologisme, dar e folosit astăzi curent – „Cel mai norocos *scuterist* din lume“ (adevarul.ro). Vehiculul motorizat actual care are forma unei *trotinete* (DEX: „mic vehicul pentru copii, compus dintr-o scîndură dreptunghiulară montată pe două roți și articulată cu o bară perpendiculară pe ea, servind ca bară de direcție, și care se pune în mișcare prin împingerea cu un picior“) este greu de asimilat de vorbitorii de română *scuterului* prototipic. Cuvîntul *scooter* are în dicționarele englezești mai multe accepții, care corespund atît tricicletei, cît și (ca abreviere din *motor scooter) scuterului* mai apropiat de motocicletă, specializat ca atare în română. Păstrarea termenului *trotinetă* (chiar în varianta motorizată) permite în română diferențierea de *scuter* și apariția în aceeași serie: *„Motocicleta, scuterul, bicicleta* sau *trotineta* par a fi singurele soluții pentru șoferii care nu mai vor să piardă zilnic timp și carburant în trafic“ (digi24.ro). Preferința pentru păstrarea cuvîntului *trotinetă* ar putea fi explicată și prin puternica ancorare a acestuia în experiența infantilă, ceea ce îi asigură stabilitate în uz și posibilitatea de a fi folosit cu anumite conotații afectiv-ironice.

> Trotinetă *e un cuvînt împrumutat din franceză.*

Trotinetă e un cuvînt împrumutat din franceză, intrat în română în prima jumătate a secolului al XX-lea; în franceză, *trottinette* provine de la verbul *trottiner* („a merge în trap scurt“; „a merge cu pași mărunți“), la rîndul său derivat de la *trotter* – „a merge la trap“; „a merge repede și mult“. *Trotinette* a avut în franceză și sensuri figurat-argotice, desemnînd automobilul sau, la plural, încălțămintea (ca instrument al mersului rapid!). Cuvîntul legat de universul copilăriei a căpătat și în română unele sensuri argotice – pentru a desemna un mijloc de transport în comun (sens înregistrat în toate dicționarele recente de argou – la T. Tandin, N. Croitoru Bobârniche, G. Volceanov), dar și ca termen depreciativ pentru o femeie („nu pot să redau realitatea îndeletnicirii unor domnișoare botoxate precum blondele lui I., A.P. sau alte *trotinete,* fără să spun exact...“ – Dan Caragea, *Limbajul licențios,* adevarul.ro).

Cuvîntul *trotinetă* a fost înregistrat de Iorgu Iordan în *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor“* (1943/1947), dar circula deja în presa anilor '30-'40, așa cum circula și obiectul, cel puțin în lumea urbană, în grădini și în parcuri. Cîteva fotografii din *Realitatea ilustrată*, din 7.07.1937, prezintă concursurile pentru copii organizate cu prilejul Lunii Bucureștiului: „alergări, curse de triciclete, de trotinete, lansări de baloane“. Iar în *Monitorul Oficial din* 24.11.1933, în lista de acordare a „brevetelor de invenții“, apare Vladimir Beltz, cu *„Trotinetă cu motor“*. Mai nimic nou sub soare.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

Răzgîndirea răzgîndirii

Luați următorul scenariu imaginar. Pe la sfîrșitul lui august, domnului ministru al Educației de atunci i s-a năzărit să impună o nouă structură a subiectelor pentru examenele naționale. A convocat vreo cîțiva oameni din minister, vreo cîțiva consilieri din Centrul Național pentru Examinare și Evaluare (CNEE), vreo doi-trei inspectori școlari din București și, într-o ședință, le-a comunicat scurt că în noul an școlar subiectele trebuie să fie constituite din teste grilă în pondere de cel puțin 40%. Cei găsiți atunci pentru a intra în ședință (mulți erau în concediu) nu au prea crîcnit, întrebați fiind dacă se poate asta. Majoritatea au plecat capul, sigur, șefu', se poate, cum să nu? Să dezvoltăm scenariul. După vreo două zile, timp în care s-au străduit să conceapă un material cît mai consistent, unii dintre consilierii CNEE au înaintat un raport prin care explicau faptul că, cel puțin la limba și literatura română, încercarea e nefericită. Că, pe o analiză SWOT, la capitolul oportunități tragi liniuță, iar la puncte slabe și la amenințări se întind cîteva pagini de argumente. Că itemii obiectivi, cei care se utilizează pentru conceperea testelor grilă, sînt cei mai slabi cuantificatori ai competențelor, în vreme ce viziunea curriculară actuală vizează tocmai formarea de competențe. Că latura formativă a învățării, explicit menționată în programa școlară, se anulează prin evaluarea cu teste grilă. Că, de asemenea, caracterul funcțional, practic, aplicativ al predării-învățării nu este compatibil cu itemii obiectivi. Că nici evaluările internaționale nu merg pe teste grilă, ci pe evaluarea de competențe prin problematizări. Că, oricum, o nouă structură ar trebui pilotată cel puțin cu un an înainte, prin simulări, pentru a se putea cuantifica impactul, pentru a se negocia reacțiile, pentru a se face necesarele reglaje fine. Apoi, că e lipsit de etică să schimbi o structură de subiect în timpul jocului, pentru elevi care au dat simulări pe altă structură, care vor afla doar în cursul anului școlar că aceasta se schimbă. Continuăm scenariul imaginar: documentul justificativ nu a avut nici un ecou asupra decidenților, care au trasat sarcina de serviciu: propuneți o altă structură a subiectelor, cu teste grilă, care va fi făcută publică sub forma modelelor de subiecte, la 1 noiembrie.

> *Propuneți o altă structură a subiectelor.*

De-aici încolo nu mai e doar scenariu, ci realitate. La consfătuirile naționale ale inspectorilor de limba și literatura română s-a anunțat că va avea loc această modificare. Nici un inspector din țară nu a reacționat. Nu mă mir, am participat ani de zile la astfel de ședințe și eram cel mult vreo patru-cinci din toată țara care îndrăzneam să ieșim din rînd și să ne spunem părerea, amendînd politici educaționale pe care le găseam nepotrivite. Majoritatea celorlalți colegi preferau atitudinea melcului retras în găoace sau, mai rău, una obedientă, de lingușeală. Inspectorii s-au întors apoi în județele lor și, la consfătuirile județene, au anunțat această modificare. În acest stadiu, unii profesori au luat cuvîntul, și-au manifestat dezacordul, au formulat argumente. Dar nu prea era mare lucru de făcut: voci care s-au exprimat în cîteva săli, fără o coagulare de grup care să ducă la redactarea unui document. În plus, nimeni nu văzuse încă modelul de subiect, totul avea caracterul unui zvon oficial. Multă lume nici nu credea, de fapt, că așa ceva se va și întîmpla.

Revin la firul narativ al scenariului imaginar. În acest timp, grupurile de lucru ale CNEE s-au apucat de elaborat modele de subiecte de tip grilă. O aveau ca sarcină de serviciu și oamenii aceia nu sînt decidenți, ci au funcții executive. Tot ce mai puteau face, după ce își exprimaseră deja dezacordul, era să încerce conceperea unei structuri cît mai echilibrate. La apariția modelului, în cîteva ore, presa a izbucnit – căci nu era la curent cu această intenție, s-a iscat un întreg scandal, subiectele au fost retrase și, după două zile, actualul ministru al Educației, altul decît cel din vară, a anunțat că, pentru anul școlar în curs cel puțin, rămîne vechea structură de subiect. Ca la noi, la nimeni!

Dar să mai glosăm puțin, căci mai avem spațiu, pe marginea problemei. De ce s-a dorit test grilă? Pentru că, a declarat ministrul propunător, a văzut el că testele grilă de la examenele de rezidențiat, respectiv de magistratură, sînt de tip grilă și asigură obiectivitatea evaluării. Bine, așa e, dar chiar nu putem să înțelegem că unele discipline, amărîtele astea umaniste, nu pot funcționa după aceleași principii ca științele exacte? Că tocmai asta fac disciplinele umaniste, formează în spiritul diversității, al ieșirii din grilă, al capacității de a gîndi critic și de a opina? Că asta nu exclude obiectivitatea evaluării, iar problema diferențelor la notare nu e generată de bănuita subiectivitate a subiectului, ci de alți factori: corpul de evaluatori neformat unitar, la nivel național? Și, la urma urmei, de ce ar trebui ca toate disciplinele să aibă același tip de structură a subiectului?

Mințile acestea care nu pot nicicum să acceseze nivelul cunoașterii umaniste sînt dușmanul cel mai periculos al umanului, pînă la urmă. Ar vrea să robotizeze totul, să închidă în grile, să uniformizeze, să șablonizeze. Îmi doresc, pentru Ministerul Educației, un ministru cu mandat de măcar patru ani, venit din domeniul științelor umaniste sau cu o bogată cultură umanistă, în care și-a articulat formația științifică (am avut vreo doi-trei de-a lungul ultimilor 30 de ani și au fost singurii care au generat cu adevărat plusvaloare în sistem). Atunci am putea spera să existe o viziune integratoare, sistemică, în care diversitatea să primeze ca factor decisiv al coerenței întregului.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

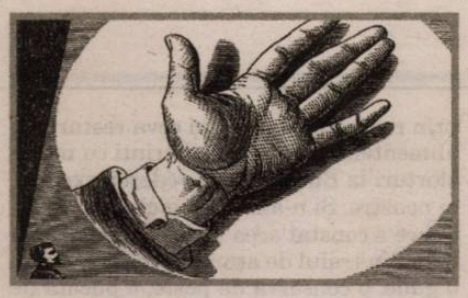

Adina POPESCU

portrete din mers

Ce treabă au, de fapt, ungurii cu românii?

– la Tîrgu Mureș –

Ajungem la Tîrgu Mureș într-o seară cețoasă de noiembrie – este întîia oară cînd orașul reprezintă pentru mine o destinație, nu sînt în tranzit, în drum spre Cluj. Un oraș de doar 140.000 de locuitori, însă cu cea mai mare comunitate maghiară urbană din România, practic ungurii și românii sînt jumi-juma, un oraș cultural, cu un Teatru de Stat important și cu alte cîteva companii de teatru independente care joacă cu sălile pline, cu un festival internațional de film de scurtmetraj „de public" – „Alter-native", care a ajuns deja la a 26-a ediție și iată că, printr-o fericită întîmplare, fac parte din juriu, mă gîndesc că eu abia dacă împlinisem 14 ani cînd oamenii de aici s-au gîndit să-l organizeze, eu n-aveam nici o treabă cu filmul și cu cultura, în afară de Eminescu, Creangă și Alecsandri, mă pregăteam să dau admitere la liceu, la mate-fizică, unde urma să-mi îngrop patru ani din adolescență... da, e ceva, e o întreagă istorie în spate, pe care n-am cunoscut-o decît poate de la televizor: momentele confuze din martie 1990, apoi ternele emisiuni în limba maghiară de pe TVR, cu tradiții populare și expoziții cu artiști maghiari obscuri, pentru noi, ceilalți. Cine sîntem noi, ceilalți, de fapt? „Majoritarii" care habar n-au de o cultură „minoritară" care se dezvoltă în paralel și în aceeași țară, ba mai mult decît atît, habar n-au cum se trăiește în aceste orașe multietnice sau, de fapt, duo-etnice, orașe civilizate din Ardeal, în care mai degrabă bîntuie duhul Imperiului Austro-Ungar decît cel al comunismului, deși împreună le-am trăit pe toate. Noi, majoritarii din sud, sîntem mai degrabă preocupați să „integrăm" cu bani europeni și de aiurea o altă etnie care cel mult ar reprezenta un public „cultural" în tîrgul auto de la Vitan, însă asta e deja o altă poveste.

Așadar, urma să petrec trei zile la Tîrgu Mureș, în care să-mi fac o primă impresie de suprafață și în care să mă simt într-o altă țară și, totuși, în România. Într-o altă țară, în primul rînd din cauza limbii din care nu înțeleg o boabă (deși m-am jucat cu copii maghiari în spatele blocului, la Cluj... mă rog, în afara cîtorva înjurături), însă n-am simțit nici o clipă că această limbă ar stăpîni orașul Tîrgu Mureș, doar că i-ar da un farmec în plus, nu m-a deranjat nici o clipă că oamenii pe stradă mi s-au adresat în primul rînd în maghiară, apoi într-o limbă română stîlcită și cu poticniri, nu m-a deranjat nici atunci cînd îmi beam cafeaua pe teresa hotelului și a trecut un adolescent care m-a întrebat ceva pe ungurește, iar eu i-am răspuns: „Nu cunosc limba maghiară!", iar el a răspuns, la rîndul său, zîmbind: „Ioi, nu știi limba maghiară?", apoi a plecat mai departe. În fond, fiecare om e liber să crească și să se dezvolte în ce limbă vrea el, cea nativă, a țării de adopție sau chiar se poate exprima în limba swahili, dacă asta îl face pe el fericit. Faptul că limba română și cea maghiară nu se întîlnesc în nici un fel nu mi se pare o problemă. Mai interesant mi se pare modul în care acest oraș, acest „tîrg", de fapt, cum îl numesc cu duioșie locuitorii săi, s-a dezvoltat de-a lungul istoriei ca o entitate bicefală.

Așadar, în prima seară, cea cețoasă, de noiembrie, orașul sau tîrgul mi s-a părut aproape mort. La ora 10, aproape nimeni pe stradă, în centru, clădirile baroce se vedeau vălurit, scufundate în pîclă, mergeam zgribulită și identificam *outlet*-uri unde urma să mă întorc a doua zi, plăcintării sau magazine drăguțe, desuete, de tipul „Puiul mamei". Orașul are același ritm și aceeași lentoare ca orice oraș din Ardeal, mi-am zis, în vreme ce așteptam la un semafor care dura 90 de secunde. Am ajuns la Palatul Culturii, de unde se revărsa o mare de oameni care ieșea de la ultima proiecție de la festival. Vreo 300 de oameni, cam așa. Un public decent, intelectual, aș zice, îmbăcat frumos, ca de ieșit seara în oraș. Era joi, nici măcar week-end. Pentru că vorbeau în maghiară nu mi-am dat seama care erau impresiile lor despre film.

M-am reîntors la hotel, unde m-a întîmpinat mai degrabă duhul comunist decît cel austro-ungar. Hotelul face parte din același lanț de relicve socialiste pentru „turism și tineret" pe care le întîlnești în mai multe părți ale țării, în nord sau în sud. Pentru mine un etalon e Hotel „Cetate" din Alba Iulia, dar nici acesta nu era departe. În renovare, însă asta nu îi împiedica să închirieze camere și să-și trezească clienții cu bormașina la ora 8 dimineața. Între camera noastră și lift era suspendat un cablu, a trebuit să trecem pe sub el ca pe sub o liană a junglei turistice din România. Într-o dimineață, la micul dejun, am asistat la o scenă care, filmată așa cum era, pe neve, s-ar fi transformat într-un scurtmetraj de mari premii – un șef de sală, din acela, le învăța pe noile angajate „de-ale meseriei", adică cum să așeze tacîmurile la masă, cum să ducă tava cu pahare etc. În limba română. Fetele erau extrem de timorate în prezența șefului și făceau numai greșeli, scăpau șervete pe jos, puneau farfurii pe masă aiurea, le era frică să nu fie date afară. La finalul lecției, șeful de sală le-a dat un ultim sfat: „Dacă nu înțelegeți ceva, mă întrebați pe mine... dar voi oricum nu înțelegi nimic!" De unde și eu am tras concluzia că 45 de ani de îndobitocire contează mai mult decît o mie și mai bine de ani de istorie comună.

La lumina zilei, am văzut și eu tîrgul mai populat – de români, de maghiari, de țigani unguri, toți dînd iama pe *Strasse,* împrietenindu-se, reîmprietenindu-se, bînd cafele pe la terase, vorbindu-și unii altora în cele două limbi, pe rînd sau simultan. Singura notă discordantă din acest oraș tihnit mi s-a părut megaafișul la spectacolul lui Tudor Gheorghe, cu un titlu ușor agramat, așa cum zicea și Radu Paraschivescu în pastila lui de la Digi24, „Tot ce-i românesc nu piere!" Afișul în sine mi s-a părut deplasat într-un oraș bicefal. În rest, publicul de la festival, de la „Alter-native", mi s-a părut constant entuziast, aplauda după fiecare proiecție, filmele au fost OK. Oamenii au continuat să iasă de la filme și să schimbe între ei impresii în limba maghiară din care n-am înțeles o iotă, dar m-am bucurat că au fost mulțumiți.

Am fost și la un local cu „specific", Laci Csarda, unde la niște mese lungi din lemn se întîlneau unguri și români. Atmosfera era mai degrabă una de pub cehesc, adică mișto, fără fițe, cu mîncare și bere bune. Nu m-a deranjat din nou că chelnerul ne-a spus mai întîi *„Jó estét!"* și apoi „Bună seara". Am mîncat pîine cu unsoare, cu ceapă și cu boia ca în mai toate copilăriile sărace și pline de privațiuni din țările comuniste din Est și ne-am simțit bine. Atît de bine încît, la finalul mesei, i-am mărturisit chelnerului că m-aș muta la Tîrgu Mureș, un oraș mai plin de surprize și mai divers – așa cum ne propune Uniunea Europeană „Unitate, prin diversitate!" – *isn't it?* – decît multe alte orașe din România unde ospătarii ne aruncă în scîrbă pe farfurie o ceafă de porc cu cartofi prăjiți.

Tot în ultima seară, după jurizare, am băut într-o crîșmă ungurească. Erau numai unguri, foarte tineri, dar și între două vîrste, iar atmosfera era una de cîrciumă din Vama Veche, în vremurile bune ale ei. Aici am discutat și un pic de politică – că discursul naționalist, cel puțin în privința acestor două etnii, nu prea mai ține, orașele din Ardeal își văd de viața lor, oamenii își văd de familiile lor și, din cînd în cînd, se mai bucură dacă au parte de cîte la un festival de tipul „Alter-native". De cîte un concert sau de un spectacol de teatru. În rest, avem nevoie de infrastructură, de autostrăzi ca să nu mai facem cîte nouă ore pînă în Ardeal, de primari cumsecade, de mai puțină demagogie, mai puțină hoție. Am băut bere locală, produsă în Harghita în combinație cu Unicum, produs în Ungaria, a doua zi n-am avut nimic. Am fost *clean* și fericită că astfel de întîmplări încă mai au un rost. Mai ales în România, unde orice non-beție îți dă, de fapt, dureri de cap monstruoase.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Nici o masă fără pește

Iar am fost în hala de pește. Deja put a *déjà-vu.* Dar ce să fac? Am rămas obsedat de felul în care mi-e drag peștele și de felul în care-mi ling degetele după el. Ce să mă fac? Cred că e vorba, nu-i așa, despre felul în care nu pot fi fanatic. Nu mă fanatizează ideile. Și asta o constat pornind de la pește. Doamne, cum poți, ca mine, să privești ochiul care se stinge, coada care se zbate și-n același timp să ne îndoi ca dementul? Ai trebuie să recunosc că am momente abisale la vederea peștelui ce se stinge în acvariul de la hala de pește și cînd mușc haleala din trupul prăjit al peștelui. Cum poate mintea să separe o chestie de ailaltă și să fie de acord cu amîndouă? Mi-e teamă acum să și gîndesc teoretic pentru că s-ar putea să vomit gîndindu-mă la ce ființă abjectă sînt. Ce greu drum! Eu și peștele. Culmea, nu mă oprește nici putoarea din hala de pește, nici oasele de pește nu mă opresc. Din mîncat, din gîndit. Ce mult îmi place peștele! Cu mămăligă, cu usturoi. Prăjit și greu. Plutind pe grătar balon. Și cum pot fi amnezic? Am auzit destul de des despre fanatism. Sînt în jur fanatici sadici. Și de cîte ori mă gîndesc la fanatism mă gîndesc la mine și la pește. Sînt pește. Prefer să plutesc printre fanatici. Între peștele crud care dă din coadă cu orice preț, gata să-și stingă ochii de atîta tîmpeală, și Haplea cel Nero al bucățelelor sale. Gata. Mi s-a făcut dor de un guvide.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Ce ne facem fără tata Cahill?

Ce facem fără orice tată. Mergem mai departe. E greu, e destabilizant, dar înaintăm. Mergem mai departe sau într-o parte. Tot aia. Undeva trebuie să mergem. Cahill nu e totul pe lumea asta, inclusiv în lumea Simonei Halep, care e destul de solid construită. În fine, cel puțin așa pare din afară. Iar pauza e, în sport, una dintre tacticile succesului. Despărțirea, fie și temporară. Din cînd în cînd obișnuințele fiecăruia trebuie resetate. Cahill a înțeles asta foarte bine de mult timp, de altfel a și anunțat că această colaborare nu va dura la infinit, și oricum a durat mult după standardele lui. În ce fel o să-i lipsească Simonei? E posibil ca prietenul Darren să fie cel dintîi după care i se strînge inima. Apoi „sacul de box" Cahill. Australianul a sugerat el însuși că în anumite momente își asumă acest rol de încasator, de care are nevoie orice sportiv și bănuiesc că încă și mai mult orice sportivă. Femeile sapă mai greu după reușită într-o lume a bărbaților. Nu au toate armele pe care masculii le-au creat pentru ei. Eu – scuzați că mă aduc în discuție – am resimțit fizic, după doar jumătate de oră de interviu, despărțirea de el. Cahill e un om căruia vrei să-i consumi timpul, vrei să te inserezi în cercul lui de atenție, tipul produce un efect magnetic. Simona s-ar putea simți un pic singură acum. Nu știu cît de mare e lipsa lui din perspectiva tehnică a tenisului (unii contestă că ar fi ajutat-o suficient pe Halep), dar emoțional e un hop de trecut. Ea, însă, a fost călită de această viață amețitoare, avion – frică de avion – hotel – turneu – victorie – victorie – înfrîngere – victorie – alt hotel – alt avion – aceeași frică. Halep a urcat mulți munți. A trecut prin multe încercări. Aceasta e încă una. Și cred că Darren a calculat-o de mult. Tipul e dat naibii. Da, of...

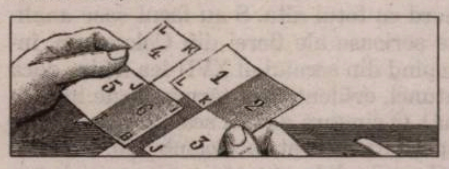

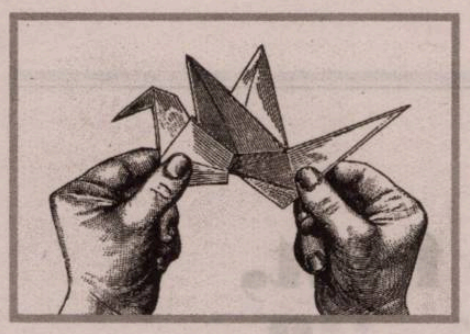

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un ghiveci cu de toate

Cine-și mai amintește de rucsacurile acelea cu cadru, enorme, pe care drumeții anilor '80 le foloseau ca să-și care corturi grele, saci de dormit cît plăpumile tradiționale, mîncare pentru cîte o săptămînă, vase, tacîmuri, bidoane, haine, lanternă, bocanci, uneori coardă și piolet, și tot ce mai era nevoie? În cel mai bun caz, un asemenea „monstru" cîntărea 20 de kilograme și-l cărai în spinare zile întregi, pe cărări înguste și abrupte.

Astfel echipați odată, patru flăcăi din București am pornit să cucerim Retezatul. Pe lîngă toate cele, mai căram și cîte un bidon de trei litri plin cu apă, fiindcă un om cu experiență, pe care-l luaserăm în serios, ne spusese că acolo nu vom găsi aproape deloc apă de băut. Eu aveam și o toporișcă pentru tăiat lemne de foc, atîrnată de rucsac, care mă bătea continuu peste picior (iar în acea primă excursie de capul nostru, n-am reușit să aprindem vreun lemn). A fost o aventură totală, cu drumuri interminabile, cu descoperirea unor urme de urși care ne-au băgat în toți sperieții, cu niște campări în locuri frumoase, dar ostile, cu trăsnete chiar pe drumul ce trece pe la Crucea Trăsnitului, cu frig de trei grade în plină vară, cu baie în lacurile glaciare și cu un cioban pus pe farse. Dar poate că trebuie să detaliez povestea cu ciobanul. L-am găsit lîngă lacul Zănoaga. N-avea stînă, ci un cort peticit în care-și petrecea nopțile veghind țarcul în care nu erau oi, ci vaci. Niște vaci grase și bălțate, cum nu mai văzusem niciodată, mai ales în acei ani ai vacilor slabe. De fapt, cam dădusem buzna peste el, venind de pe poteca dinspre Bucura, strigîndu-i speriați că am văzut urme proaspete de urs și că probabil vacile lui sînt în pericol. N-a părut deloc impresionat. Fiindcă era seară, ne-a arătat un loc numai bun de pus cele două corturi ale noastre, asigurîndu-ne că acolo ursul nu ne va face probleme. Părea foarte convins de ce spunea, dîndu-ne impresia și că l-ar fi știut bine pe ursul cu pricina. Am stat vreo două zile acolo, în preajma lui. Omul ne-a povestit că fusese șofer de TIR și străbătuse toată Europa. Nici nu ne dădeam noi bine seama ce însemna asta. Și cum de se făcuse cioban? N-am prea priceput. La un moment dat însă, ne-a spus că ursul îi luase de curînd o vacă pe care o dusese într-o poiană din apropiere. În fiecare seară se înfrupta din ea, dar mai avea pînă s-o termine, motiv pentru care el știa că o vreme nu va mai ataca. Se ducea zilnic să-l spioneze pe urs în timp ce mînca. Nu-i era frică, știa unde să se așeze ca să nu-l miroasă. Ne-a întrebat dacă nu vrem să mergem și noi să-l vedem. Ne era cam frică, dar curiozitatea ne-a făcut să-i spunem că vrem. Cu toate astea, în seara următoare ciobanul ne-a spus că ursul era în poiană, că-l văzuse mîncînd. Fusese acolo fără noi. În schimb, ne-a întrebat dacă știm să facem ceai din muguri de jnepeni, erau o mulțime împrejurul nostru. Erau, zicea, sănătate curată. Am cules muguri și chiar ne-am făcut ceai, iar a doua zi ciobanul ne-a întrebat cum am dormit. De ce? am întrebat noi, cu gîndul tot la urs. Ne-a răspuns hohotind: „Fiindcă de la mugurii ăștia te pișii întruna." N-avuseserăm problema asta, poate că nu băuserăm destul. Oricum, am înțeles să nu mai luăm de bun tot ce ne spunea ciobanul. Era pus pe șotii. Cine știe cum o fi fost și cu ursul lui din poiană. În ultima zi, lîngă noi s-au instalat niște polonezi, tot cu corturile. Au început să facă baie în lac, au înotat ca la mare, ba chiar au jucat și leapșa pe sub apă. I-am privit siderați. Noi nu reușiserăm să intrăm nici măcar pînă la genunchi, așa de rece era apa.

Am rumegat cîte o feliuță de gulie.

În fine, am strîns lucrurile să plecăm spre București. Am coborît spre Hațeg, trecînd pe la cabana Gura Zlata. Am ajuns acolo morți de foame. Nu prea mai aveam mîncare și, mai ales, terminaserăm pîinea. La cabană nu aveau absolut nimic de vînzare în afară de bere la sticlă de un litru. Pe vremea aceea cumpărai ce găseai, nu ce voiai, așa că ne-am mulțumit cu cîte o sticlă de fiecare. Am încercat să încropim de-o masă din ce-am mai găsit prin rucsacuri. Mai erau ceva resturi ale alimentelor obținute de părinți cu multe eforturi la București, în vederea excursiei noastre. Și n-am uitat nici pînă astăzi din ce a constat acea masă, care exprimă ceva din traiul de atunci. Aveam o varză, o gulie, o conservă de pește, o bucată de slănină și un borcan de gem de căpșuni făcut în casă. Se adăuga berea proaspăt cumpărată, dar nu proaspăt fabricată (unul din paradoxurile comuniste era că, deși se vindeau imediat ce erau scoase pe piață, multe produse erau deja vechi). Am mîncat totul la grămadă, ca și cum ar fi fost un singur fel (am aflat ulterior că alpiniștilor li se întîmpla deseori în epocă să ajungă la asemenea combinații imposibile). Am cules fiecare cîte o sardină din conservă, am molfăit totodată între dinți slănina cea tare, iar în lipsa pîinii, am uns pe rînd frunzele de varză cu gem. La urmă am rumegat cîte o feliuță de gulie. Totul udat din belșug cu berea aceea acră. Ar rămîne să spun și că a fost minunat. N-a fost!

ready made

Găsiți la Sindicat

„Pluguri «Mistreț» cu una și cu 2 brazde (Săgeate, Perfect, cu arc, etc.)

Pluguri Belgiene cu una și 2 brazde (Tunul și Zorile)

Rariție «Mistreț» și belgiene

Grape de fer flexibile și țapene, cu 2 și 3 câmpuri

Grape de fer pentru livezi (boroane)

Grape de zale pentru acoperit sămânța (înlocuesc grapele de mărăcini)

Mașini de bătut porumbul, cu una și două guri"

Curierul Sindicatului profesional al agricultorilor, Constanța, Anul I, No. 7, Vineri, 21 Maiu 1926

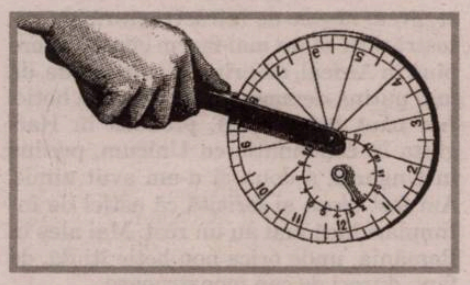

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Foaie verde Colosseum...

O fobie insuficient studiată este fobia unora de copăcei pe situri arheologice. Da, există cîteva specii cu rădăcini abile și păcătoase, de exemplu smochinul, care n-au ce căuta lîngă un zid instabil. Dar aș vrea ca plantele și chiar copacii să nu mai fie eliminate mecanic și funcționărește de pe siturile arheologice. Nu zic asta pentru că arhitectura se mișcă tot mai mult spre încorporarea de pereți verzi și arbori, ca în „turnul cu cedri" din Lausanne, al lui Stefano Boeri. Mi se pare doar că zidurile antice nu sînt cu nimic mai autentice dacă nu au fir de iarbă pe ele. Și că plantele sînt o parte pozitivă din istoria ruinelor, atîta timp, bineînțeles, cît cercetarea academică e posibilă și vizita turistică sigură. Îmi vin în minte două situații la care se poate reflecta.

În Colosseum au fost identificate de-a lungul timpului aproape 700 de specii de plante, de la anemone și garofițe la ulmi, măslini și cireși. Loc este. Zidurile merg peste 50 m înălțime, circumferința e mai mare de 500 m. După ce, din secolul al VI-lea, nu mai e folosit ca amfiteatru, și pînă prin secolul al XII-lea s-a creat aici un habitat cu mai multe microclimate – sus în partea de sud e una, jos în nord cu totul alta. S-au făcut șase analize serioase ale florei din Colosseum, începînd din secolul al XVII-lea (chiar dacă atunci, evident, fără terminologie linneană). O singură dată a scăzut numărul de specii identificate acolo sub 200. Una din cele mai solide cercetări este a unui doctor englez de la mijlocul secolului al XIX-lea. Tipul scrisese deja o monografie a florilor din orășelul lui de lîngă Londra, Tunbridge Wells, și i s-a părut firesc ca pasul următor să fie o monografie a plantelor din marele amfiteatru roman. Deakin listează 418 specii: arbuști de capere și ilice, chiparoși, ciulini, nu știu cîte specii de graminee, de leguminoase. Sînt anii în care un sculptor american călător la Roma notează că toată lumea are o masă făcută din fragmente de marmură adunate din ruine și un ierbar cu flori uscate de pe situri celebre.

Una din consecințele, mai degrabă ignorate de istorici, ale unificării Italiei a fost curățarea drastică de plante a Colosseumului. Roma, capitală a unui nou stat din 1871, începe recuperarea unor simboluri naționale. Deakin a murit cîțiva ani după asta, neconsolat. În cartea lui, spunea că vegetația trebuie înlăturată dacă amenință realmente monumentul, altfel nu – ar însemna să distrugi lecția pe care o asemenea ruină „e menită să o dea spiritului nostru". Chiar înainte de marea pliveală a terminat și contesa Elisabetta Fiorini Mazzanti un studiu al florei din Colosseum. Și ea e ultragiată personal de toaletarea amfiteatrului, zicînd că „lăcomia arheologilor a distrus totul". Plini de regrete de cîte ori se mai tăia vegetația sînt în general pictorii din secolul al XIX-lea, ca Turner, care ne-a lăsat un Colosseum foarte verde din 1819.

Un prieten fără voie al plantelor e Mussolini, care pune să se sape pentru prima oară subteranele spectaculoase ale Colosseumului, ceea ce adaugă deodată habitatului 6 m de adîncime (măsurînd de la nivelul arenei). Asta e în bună măsură cauza pentru care numărul speciilor din Colosseum se menține încă ridicat, în ciuda bugetului pentru erbicide. Ultima cercetare, încheiată în 2000, a folosit pentru acces tot felul de schele pentru restaurare pe care cei dinainte – și, probabil, contesa mai puțin decît toți – nu prea au avut șansa să le folosească. În raportul publicat de La Sapienza cu Roma Tre se prezintă 242 de specii: 168 în hipogeul răcoros și umed, extrem de puține în etajele superioare. Cîteva din plante sînt foarte rare în Roma, sau chiar absente, cum ar fi anumite specii de asfodel. De altfel, în Colosseum au fost dintotdeauna atestate plante ciudate și s-a presupus că semințele lor ar fi ajuns prima oară acolo în blana și stomacul animalelor exotice livrate pentru spectacole. S-ar putea ca Charles Dickens să fie însă mai aproape de adevăr cînd scrie, în niște note de călătorie, despre semințele aduse de păsările care cuibăreau în Colosseum. Ce cartier rezidențial mai bun se poate închipui pentru păsăret – inclusiv cel migrator – decît în nenumăratele arce și nișe ale amfiteatrului din depresiunea liniștită dintre colinele Esquilin și Palatin?

Un alt exemplu, de la capătul celălalt al lumii, este Ta Prohm, complexul monastic budist – de fapt, un mic orășel – de secol XII, din parcul arheologic Angkor (Cambodgia). În anii '50, École Française d'Extrême-Orient a luat decizia (la recomandarea lui Malraux) ca Ta Prohm să rămînă exact așa cum fusese redescoperit, adică înghițit de junglă. Azi sînt prezente pe sit 153 de specii de copaci, destui din ei de peste 40 m. Mulți banyani și „copaci-burete" cresc pur și simplu deasupra altarelor și pavilioanelor, răsucindu-și rădăcinile aeriene pe lîngă *bodhisattva* și prin galeriile de gresie și laterit roșu decorate cu legende ale budismului mahayana. Complexul cambodgian e gestionat de o agenție a Ministerului Culturii indian (Archaeological Survey of India), care a făcut un plan de conservare de 5 milioane $ pentru a preveni deteriorarea sitului fără înlăturarea vreunui arbore, considerînd că trunchiurile și rădăcinile lor sînt de-acum o parte integrantă a arhitecturii antice. Bineînțeles, e o soluție valabilă pentru o minoritate cu totul restrînsă de situri și nu vrem ca nici o creangă să amenințe o cheie de boltă. Dar celor ce taie ultimul copac de pe un sit arheologic, responsabil pentru ultimul petic de umbră pentru turiști, și celor ce umplu vermorelul cu erbicid cu mult aplomb, ca țoiul de țuică, le-ar prinde bine o îndoială în plus.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

O lecție de dirigenție

Nu există nici un dubiu că proiectul politic al Uniunii Europene este cea mai bună idee care le-a trecut prin cap oamenilor politici ai acestui continent. Iar pentru România este un noroc istoric de proporții. Să nu uităm asta nici o clipă! Să ne reamintim că UE este o binecuvîntare pentru România, mai ales zilele acestea, cînd celebrăm un secol de la alt mare noroc istoric care a dat peste bieții de noi. Dacă ceea ce am obținut în 1918 a fost plătit cu vîrf și îndesat înainte (dar tot noroc s-a chemat, căci de cele mai multe ori țări precum România plătesc un preț scump și nu obțin nimic), ceea ce am obținut în 2007 aproape că nu a costat nimic. Dimpotrivă, aș spune că beneficiile aderării la UE au început cu beneficiile pre-aderării, dacă vă mai aduceți aminte de ele. Relația României cu UE a fost, pînă acum, o binecuvîntare continuă și am fi pur și simplu idioți sau ticăloși să o considerăm altfel. Că noi înșine nu am putut extrage încă și mai multe beneficii din ea, este exclusiv vina noastră și ar trebui să ne dăm palme, privindu-ne în oglindă, pentru asta. Observațiile care urmează le fac crezînd total în aceste rînduri.

Zilele trecute, la Paris, șefi de stat din toată lumea s-au strîns să comemoreze veacul de la armistițiul care a pus capăt celui dintîi Război Mondial. Cu acea ocazie, într-un discurs care aproape a epuizat știrile venite de la eveniment, președintele Macron a jonglat cu mari cuvinte, în stil frumos, de eseist francez de cafenea: „Patriotismul este exact contrariul naționalismului. Naționalismul este o trădare a patriotismului", a formulat președintele francez, ca punct culminant al unei lecții de dirigenție date lumii de sub Arcul de Triumf. Macron a stabilit clar ce nu avem voie să uităm, dar și cum anume trebuie să ne reamintim ceea ce nu trebuie să uităm – căci nu avem voie să ne amintim chiar așa, cum ne taie capul.

Viziunea bruxelleză asupra istoriei Europei este destul de limitată.

Președintele Macron a mai explicat, pe îndelete, că nu e frumos să te gîndești numai la tine, să te pui pe tine însuți pe primul plan și să nu te gîndești și la alții. Încîntată că, astfel, francezul „i-a tras-o" omologului american, care s-a declarat de atîtea ori naționalist, presa a cam trecut cu vederea că observația elogioasă pe care același președinte Macron o făcuse cu trei zile înainte despre controversatul mareșal Pétain nu pare a fi chiar o dovadă că domnul diriginte însuși se gîndește, atent, la sensibilitățile altora. În trecere, mă întreb doar cum ar fi dacă șeful statului român s-ar trezi să-l elogieze cu ocazia centenarului Unirii pe Ion Antonescu, al cărui destin seamănă foarte mult cu cel al lui Pétain? Dar să lăsăm asemenea gînduri deoparte, căci ele nu fac decît să deturneze discuția, să încurce chestiile și, dacă tot am zis „în trecere", chiar să trecem, *passons*...

Mă grăbesc să precizez că Trump merită cîteva vorbe tari din partea europenilor. Nu că asta l-ar schimba cu ceva, căci incapacitatea lui de a pricepe de ce Europa este partenerul privilegiat al Americii în această lume are cauze nevindecabile. Dar, după ce el însuși a spus, în iulie, că UE este „un inamic" pentru SUA, referindu-se, e drept, la comerț, o replică pe măsură trebuia să vină. Însă, recunosc, aș fi preferat o replică ceva mai inteligentă. Altruist, noul diriginte al UE i-o întoarce: vrea armată ca să apere Europa de Statele Unite ale Americii. Gîndindu-se mereu la celălalt, Macron a decis să ridice miza confruntării. Ne amenință Trump cu un război comercial? Păi, ia stai să-l amenințăm și noi cu un război, dar de-adevăratelea, cu armate. Deștept băiat! Om politic „prima-ntîia"!

Dar să nu uităm nici o clipă că măiestria franceză se încununează în eseu. Și să ne lăsăm, pentru o clipă, ademeniți în jongleria intelectuală cu „patriotismul" și „naționalismul". Una-i una, dar nu-i alta, iar alta este exact opusul uneia, chiar dacă una și alta cam seamănă. Nimic de spus, musiu a adus-o frumos din condei. După ce gustăm deliciul acestui joc conceptual, să mai facem un pas în profunzime. În fond, discursul lui Macron mărturisește iarăși un clișeu devenit lozincă și adevăr imuabil la nivelul elitei politice europene, anume că nenorocirile secolului trecut au fost determinate de blestematul ăsta de naționalism, iar misiunea istorică a Uniunii este tocmai anihilarea naționalismului, căci așa se asigură pacea pe termen lung.

Dacă reduci nenorocirile secolului XX la izbucnirea războaielor mondiale și, mai precis, la resortul care a generat nebunia centrifugă din Imperiul Austro-Ungar din anii 1910 sau la obsesia Germaniei de a ataca Franța, da, e foarte mult naționalism acolo, așa că explicația ține. Dar nu sînt sigur că alunecarea spre nazism a Germaniei în epoca post-Weimar se explică pe de-a întregul prin naționalism și sînt absolut sigur că marasmul comunist care a devastat Europa pentru mai bine de o jumătate de secol nu are nici o legătură cu naționalismul. Mi-e teamă că viziunea bruxelleză asupra istoriei Europei este destul de limitată – vede doar o parte a nenorocirii, și nici pe aceea întreagă. E ca și cum ai ancheta un incendiu cauzat de modul în care a fost gestionat un rezervor cu motorină și ai decide că motorina e de vină.

Cît despre celelalte catastrofe umane ale secolului trecut, cum să spui deschis tocmai tu, dirigintele Europei, că o anume ideologie a nenorocit o jumătate de continent pentru o jumătate de secol, cînd șeful Comisiei Europene tocmai l-a sărbătorit pe fondatorul acestei ideologii sub o statuie făcută cu bani veniți din China? De care tocmai ne-a spus dirigintele că vrea să ne apărăm cu o armată. De China, ca și de Statele Unite. Nu-i, totuși, cam vraiște mintea asta europeană de azi?

Întrebarea cea mare, cu adevărat înspăimîntătoare, este, cred, „Cum de ajungi să ucizi în numele națiunii tale?", iar accentul întrebării mi se pare că trebuie să cadă pe crimă, nu pe națiune. În fond, oamenii ucid în numele a orice. Dar acest gen de întrebări nu intră în sfera dubiilor liderilor Europei de azi și nici nu a făcut obiectul lecției de dirigenție.

PUBLICITATE

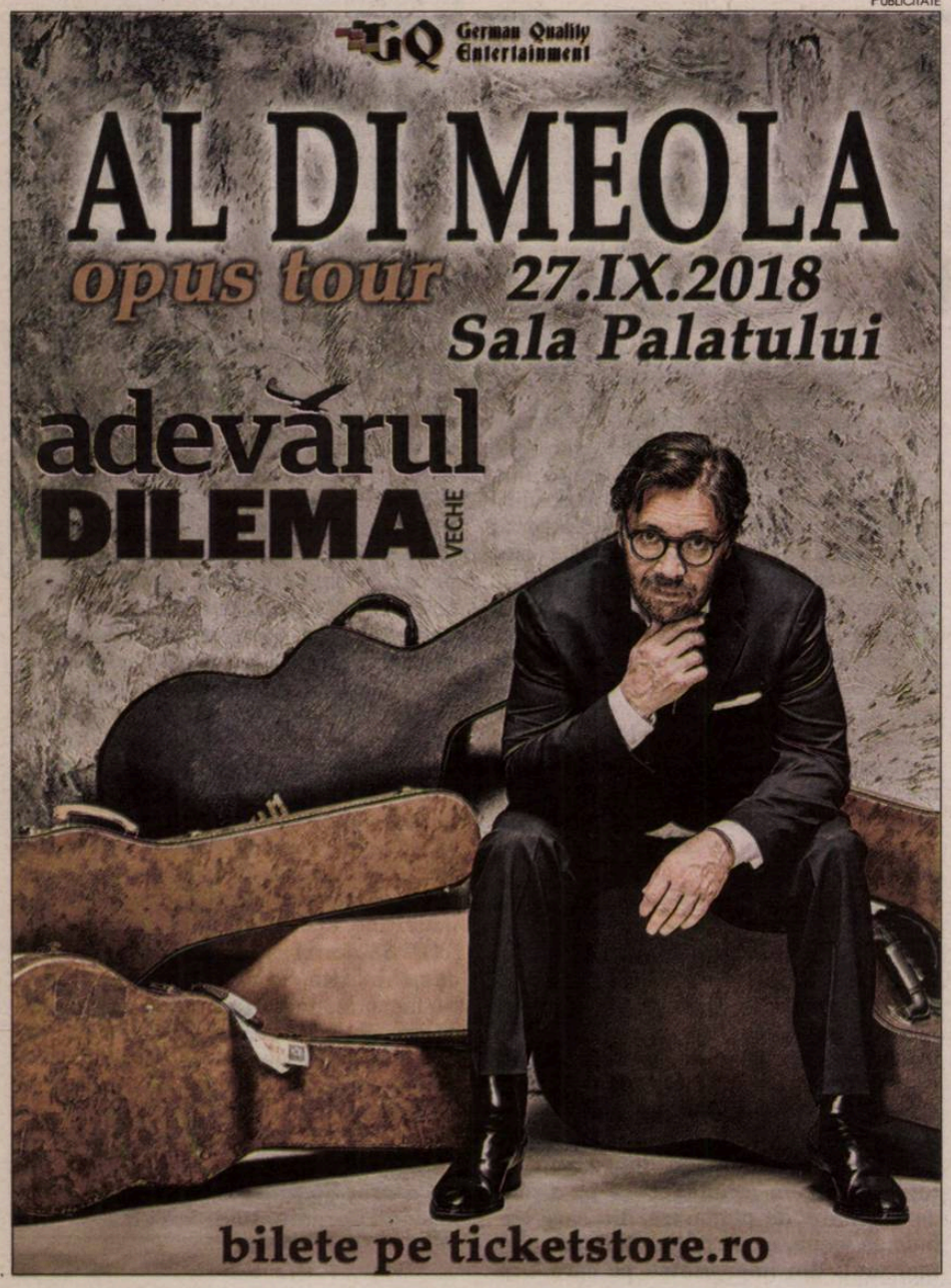

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Vremuri și oameni potriviți pentru Marea Unire (II)

În luna martie (a.c.) scriam despre vremurile și oamenii potriviți pentru unirea Basarabiei cu Romînia din 1918.

Dacă în cazul Basarabiei contextul prielnic a fost reprezentat (în special) de destrămarea Imperiului Rus, în cazul Bucovinei disoluția Imperiului Austro-Ungar a constituit factorul favorizant, în toamna anului 1918 naționalitățile din imperiu începînd să-și revendice drepturile. Situația era mai complicată în cazul Bucovinei din cauza pătrunderii masive, mai ales în partea nordică a provinciei, a elementului rutean (ucrainean). Separatiștii ucraineni, sprijiniți de românul Aurel Onciul, voiau să preia controlul asupra zonei dintre Nistru și Prut (și chiar dintre Prut și Siret, dacă se putea). De cealaltă parte, era mișcarea unionistă românească, ce îl avea în frunte pe Iancu Flondor.

De menționat că ucrainenii s-au organizat în formațiuni paramilitare. Nu era și cazul românilor, care, în schimb, au demarat la Cernăuți, în 14/27 octombrie 1918, lucrările Adunării Naționale a Românilor, care s-a declarat „în puterea suveranității naționale, Constituantă a acestei Țări române". După ce Adunarea a hotărît „unirea Bucovinei integrale cu celelalte Țări românești într-un stat național independent", a fost constituit Consiliul Național Român, cu un comitet executiv condus de Iancu Flondor.

Evident, Adunarea Națională a ucrainenilor nu a recunoscut hotărîrile Adunării Naționale a românilor și, astfel, ucrainenii au declanșat acțiuni de ocupare a zonelor pe care le pretindeau.

Iancu Flondor a cerut ajutorul guvernului român de la Iași pentru a restabili ordinea. Răspunsul dat de prim-ministrul Alexandru Marghiloman, în ultima zi de existență a guvernului său, a fost pozitiv și, ulterior, prin hotărîrea noului șef al guvernului, generalul Constantin Coandă, a fost inclusă și trimiterea de trupe. Drept urmare, unitățile ucrainenilor s-au retras.

A urmat crearea unui guvern bucovinean condus tot de Iancu Flondor (înlocuit în funcția din Consiliul Național de Dionisie Bejan), care a convocat, la 15/28 noiembrie 2018, Congresul General al Bucovinei.

Congresul a votat în unanimitate „unirea necondiționată și pe veci a Bucovinei în vechile ei hotare, pînă la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României".

Istoria, însă, nu este pe veci.

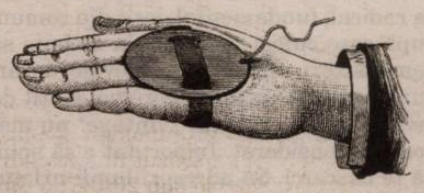

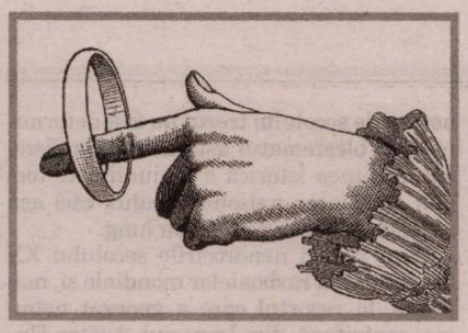

Selma IUSUF

legende urbane

Burnout

E sîmbătă dimineață, mă rog, e deja puțin după ora 11, dar știți că sîmbetele sînt din elastic și se întind cît vor ele, așa că e sîmbătă dimineață, iar eu ascult cum rîde cu cea mai mare poftă Aasmah Mir la *Saturday Live*. Sînt pe BBC 4, ca de obicei, îl ascult ritualic și sîmbăta, și duminica. E ceva așezat, profesional, negrăbit acolo, ritmul în care se citesc știrile la fix mă calmează cumva, îmi domolește bătăile inimii, mă ajută să respir – nu observasem, pînă mai de curînd, că respir scurt, agitat, din susul pieptului, exact ca păsările mici. Tot timpul.

Așa că sîmbăta și duminica aflu ce se întîmplă cu recoltele de rapiță în Marea Britanie, ascult reportaje cu crescătorii de vaci din alea lînoase, de pe dealurile înalte ale Scoției și sînt cel mai mare fan al unei bucăți de radio care se numește *Tweet of the Day* – e despre păsări și povești. Ascult ciripitul unui scaiete, sunetele caraghioase și dogite pe care le scoate o găinușă sălbatică de cîmpie, bîrfele mici murmurate de o rață moțată, ascult poveștile minunate legate de păsările astea, iar respirația mea se calmează mai mult.

Apoi rîsul plin, sincer și năvalnic, ca un clopot, al Aasmei mă face și pe mine să zîmbesc. În dimineața asta îl are printre invitați pe Michael Palin de la Monty Python, comediantul, ca orice bun comediant, e de fapt, un depresiv inteligent. Cineva, dintre invitați, cu un imposibil accent *posh* englezesc, povestește despre un tată sau un bunic care era astronom și ghicitor în palmă.

Dincolo, în casă, cineva deschide televizorul rămas pe știri. Aud frînturi din vocea ascuțită a Gabrielei Firea care spune cum vrea Dragnea să desființeze Bucureștiul. „Închideeeeeee-l, închideeeee, te roooog!!!!“, mă aud țipînd, detectez în vocea mea un ton îngrijorător de isterie și exasperare, nu-mi recunosc vocea, e ca și cum aș vorbi cu gura altcuiva, cineva obosit, aflat la marginea unei crize de nervi.

Vreau să iau distanță, să plutesc ca un balon roșu deasupra vieții mele, firar să fie, vreau să fiu astronom și ghicitoare în palmă. Îmi dau seama că în copilărie, întrebată fiind – ca fiecare dintre dumneavoastră, presupun –, întrebată fiind ce vreau să mă fac, n-aveam prea mare imaginație – medic veterinar am vrut să fiu, așa am răspuns întotdeauna, am sfîrșit prin a face Literele, *end of story*. Măcar frate-miu era mai drăguț; visul lui era să se facă gunoier, mașinile alea mari care mestecau cu fălcile soioase netrebuințele orașului îi plac și acum, așa cum și mie îmi plac.

Așa că dacă m-ar întreba cineva ce vreau să mă fac acum, aș visa cu mîna la falcă. Să mă fac casieriță la Mega? Căci acum îmi amintesc, în afară de medic veterinar, am vrut să mă fac și vînzătoare la pîine. Mi se părea o poziție de forță, mai ales pe vremea lui Ceaușescu. Deci, casieriță la Mega? Am o doamnă preferată la una dintre case; am urmărit-o încă de cînd s-a angajat și am văzut-o cum a trecut prin toate stadiile. Se angajase mai tîrziu, să fi avut peste 50 de ani, și i-a venit tare greu la început să mînuiască repede marfa peste cititorul de bare, să știe care ce produs e, iar coada mare care se făcea la casa ei o stresa vizibil tare, făcea și mai multe greșeli, se înroșea și-și cerea scuze. Acum, după mai bine de un an, e versată, se mișcă bine și ne mai îndeamnă cu o voce fermă să ne mai împărțim și pe la alte case.

Să mă fac bucătar? Mă rog, *chef*, cum ar veni. Gătesc cu mare plăcere cîteva feluri, fac paste bune, dar în afară de asta, probabil că aș intra în panică dacă ar trebui să fac repede cinci feluri diferite pentru cinci oameni, în timp ce pe aragaze fierb și clocotesc alte cinci feluri pentru alți cinci oameni, iar pe ușă se pregătesc să intre și să ceară hrană alți cinci. Nu, clar nu.

Mă întorc la ghicitul în palmă. Asta aș face. Aș ghici în palmă precum și în cafea, în frunze de ceai și în tarot. În globul de cristal și în norii de pe cer. În oase de oaie, în irișii din ochii dumneavoastră. Aș fi cea mai bună și aș fi faimoasă. V-aș spune poveștile pe care vreți să le auziți și v-aș lăsa să visați. Apelați cu încredere.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Draga mea,

Astăzi am fost la cazarmă am stat de la ora 8 dimineața până la ora 6 când am plecat de la cazarmă de mâine mă duc la ora 6 cel mai târziu adică am să mă scol la ora 5 și până seara la ora 6 nu mai vin, masa de la dejun o iau la cazarmă și acolo muncă și alergătură la toartă... Azi la orele de repauz după-masă până la 2 când am plecat la câmp mă am lungit pe un pat în magazia campaniei și am privit la șoricei cum se jucau, frumoasă distracție, ce zici?

Sunt repartizat la campania 11a ca comandant (sic!) aceasta până va fi mobilizare când voi fi la serviciul meu ce-l am avut și anul trecut. După cum am auzit, ne va ține în Buzău toate 20 de zile, așa că imediat ce voi găsi cameră voi scrie să vii sau vin eu să te iau Duminică. Acum stau la hotel. Tu ce mai faci, ești bine? Cum ai petrecut de când am plecat și până acum? Cine a venit să doarmă la tine? Și la cine ai mai fost? Scrie-mi tot detaliat sunt îngrijorat de tine.

Eri ți-am scris o carte poștală.

Îi scriu și Vangelichii acum e ora 7.

Te sărut dulce,
Marin
26 August / 914“

Scrisoare cu plic, două file, tuș negru; hîrtie Elisabeth Miss Ivory Paper Paper London Manufacture; [adresa pe plic] *Dnei Lucia M. Ușurelu, Str. Romană 138, București*

(În Lucian Ștefănescu,
Un veteran din Războiul cel Mare,
volum în curs de apariție)

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Secretul ieșirii din zona de confort

Păi, marele secret se poate dezvălui de la bun început. Ca să nu mai trecem atît de textual-ritualic prin crearea de suspans cu orice chip. Și ca să nu-i rețin pe cei care au altă treabă și se grăbesc. Marele secret al ieșirii din zona de confort e banul! Și cu asta ar trebui să se-ncheie prezentul act de comunicare.

O zici glorios și dispari. Te retragi. Te-așezi comod în fotoliu, iei o cutie de înghețată de-un kil și stai să vezi ce zic comentatorii. Mai ales ăia zeloși, care nu au nimic de spus despre afirmația în cauză, după cum nu au nimic de spus despre orice pe lumea asta, ci comentează doar ca să fie văzuți. Să existe în apropierea fenomenului. Să se știe că, în preajma unui act de supremă superficialitate, întotdeauna apar și ei, profund nemulțumiți. Supărați. Revoltați. Pentru că doar ei se califică pentru ideea de superficialitate supremă. Deci iei un kil de înghețată și te bucuri de peisaj. După moda dintotdeauna, atît de valabilă și azi, așa cum o să fie veșnic. Arunci piatra și te distrezi urmărind efectele. Zici ceva radical, fundamental, ieșit din comun, după care culegi roadele. Nu trebuie să demonstrezi nimic. Nu e nevoie de argumente. Mecanismul teoremei e atît de învechit, că nici măcar „vintage“ nu mai poate fi considerat. Important e să spui. Să te descarci. Să adresezi lumii urletul tău că există. Că ai păreri. Deci „să ieși din zona de confort“, cum spun înțelepții dezvoltării personale.

Pentru că, dacă „ai ieșit din zona de confort“, te-ai dezvoltat personal. Ceea ce înseamnă că dezvoltarea personală există. (Paranteză: sigur că există!) Și, dacă există, înseamnă că e făcută de cineva. De niște oameni care se pricep. De niște experți. Întotdeauna, pe bani. Normal. Pentru că e vorba despre secrete, formule, rețete pe care nu le găsești prin rebusuri și prin culegeri de folclor. Cineva a muncit să le creeze, să construiască niște narațiuni credibile, care țin în ziua de azi. Niște povești bine construite, texte care te pot convinge, îți pot insufla o stare de spirit, o energie, un impuls necesar pentru a te mișca un pic din poziția în care te găsești. Dar și-aici, la dezvoltarea personală, e ca la biserică. E ca la orice instituție care te inițiază în mistere. Adică e cu sacerdoți și cu public. Cu niște secrete care se lămuresc – sau nu! – treptat. E un proces. Un spectacol care costă. Dar care, uneori, ca orice spectacol, chiar merită. Pentru că produce o iluminare. Sau iluzia unei iluminări, care nici asta nu e de aruncat. Dar e pe bani. Costă. Și e făcută, uneori, de niște bieți ageamii, alteori de niște oportuniști care nu vor decît să joace, să fie văzuți în spectacolul ăsta, să aibă enoriași și să se umple de bani. După cum se-ntîmplă să ai și noroc, să dai peste oameni talentați și pregătiți, animați de intenții bune, care-și cîștigă banii ăia cît se poate de natural și de onest.

Dar e pe bani. Ca să ai acces la formulele „ieșirii din zona de confort“, ai nevoie de bani. Dezvoltarea costă. E drept, uneori chiar merită, produce rezultate, adică profit. Mult mai mare decît ce s-a investit în procesul de dezvoltare. Dar astea sînt situațiile ideale, situațiile-vedetă. Există și succesul de masă. Succesul anonim care, uneori, în ordine umanistă, s-ar putea să fie chiar un triumf, deși e lipsit de reflectoarele marilor succese. O mică iluminare în sufletul unui corporatist. Un zîmbet. O clipă de îndoială că cinismul sau depresia sînt singurele soluții de pe lumea asta. Formulele „ieșirii din zona de confort“ pot produce și așa ceva. Ceea ce e minunat. Dar ce te faci cînd trebuie să definești confortul?

Dicționarul explicativ al limbii noastre zice așa: „CONFÓRT s. n. Totalitatea condițiilor materiale care asigură o existență civilizată, plăcută, comodă și igienică“. Evident că apare întrebarea: De ce aș ieși din totalitatea condițiilor materiale care asigură o existență civilizată, plăcută, comodă și igienică? M-am tîmpit la cap? M-am săturat de bine? Uneori, da. Dar asta e o altă poveste. Cel mai des, o știm cu toții, înțelegem „confortul“ ca pe o zonă de stagnare, de plafonare, din care trebuie să ieșim, ca să putem îmbrățișa cît mai mult din imensitatea pe care Universul ne-o pune la dispoziție. Asta pentru că dispunem măcar de o parte – deși, uneori, chiar și o părticică poate fi suficientă – din totalitatea condițiilor materiale din definiția de mai sus. Avem din ce să ieșim.

Haideți să facem abstracție, acum, de felul în care am preluat noi, românește, formula asta. Să uităm ce e cu confortul și comoditatea. Să lăsăm lingvistica și să privim un pic în jur. Trebuie să fii complet idiot să le ceri unor compatrioți pe care nu-i vezi, nu-i cunoști, habar n-ai de ei, să „iasă din zona de confort“. În țara asta există foarte mulți oameni pentru care noțiunea de confort e egală cu astrofizica. Lăsați la o parte ticăloșii, profitorii, șmecherii, nemernicii care trăiesc pe spinarea copiilor pe care îi exploatează și – că tot veni vorba de exploatare – lăsați la o parte toate nenorocirile făcute inconștient. La numărătoare, o să iasă un număr uriaș de oameni sărmani, pur și simplu. Săraci autentici. Oameni uitați, umiliți, sălbăticiți, afundați în beznă, folosiți doar atunci cînd e nevoie să bage un buletin de vot într-o urnă și amăgiți cu o fasole, o sarma, un mic. Cum să le ceri oamenilor ăstora să „iasă din zona de confort“ și să participe cu tine, arzînd-o hipsterește, la proiectul de țară ca afară? Singura soluție, ipocritule, e să ieși tu din „zona de confort“! Să-ncerci să-i cunoști pe unii dintre oamenii ăștia. Să nu-i mai disprețuiești. Să faci orice lucru i-ar putea ajuta să facă un pas, oricît de mic. Să fie cu un milimetru mai aproape de condiția de demnitate a unei ființe umane. Că pînă la „zona de confort“ e-o cale-atît de lungă...

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Religia thriller

Paul Veyne, strălucit istoric al Antichității, e știut pentru dezinvoltura cu care îmbină erudiția și metaforele picante cînd caracterizează un fenomen istoric. Potrivit lui, istoriografia ține nu de descrierea unor evenimente, ci de sesizarea unei „intrigi", a mecanismelor prin care fenomenul și-a făcut loc în lume, a impregnat societatea, a fost modelat la rîndul lui de evoluția mentalităților. Istoriografia se apropie întrucîtva de scriitura literară, de vreme ce reconstruiește/reprezintă – cu instrumente savante – realitățile trecute. Obiectele de studiu pot fi, ele însele, privite prin aceeași grilă. Într-o carte recentă, Paul Veyne vorbea, de pildă, despre „genialitatea creștinismului", despre inventivitatea extraordinară a teologiei și a spiritualității lui. Și numea creștinismul „un *best-seller* care aparține genului *thriller*, căci făgăduința Paradisului se îmbină aici cu groaza pe care o inspiră ideea Infernului... Oamenii își petrec timpul întrebîndu-se de ce parte vor ajunge. O asemenea narațiune nu poate decît «să-l prindă din rărunchi» pe cititor".

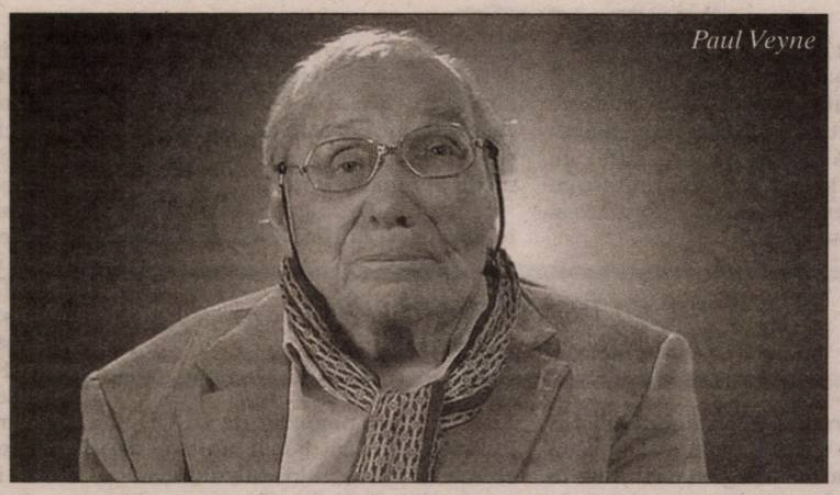

Paul Veyne

Ceva dreptate poate să aibă Paul Veyne. Dar nu lipsită de o săgeată personală, a „omului luminat", a scepticului neclintit. Care sugerează că marea putere de atracție a creștinismului stă, în fond, în capacitatea lui de a se adresa emotivității bazice, de „a da fiori", de a întreține o tensiune afectivă extremă, un suspans eschatologic. Chiar așa să fie? Să lucreze creștinismul, religia în genere, mai ales cu pulsiunile noastre primare? Să ne prindă doar la strîmtoarea sentimentului, să ne „bîntuie" cu spaime prezente și nădejdi neverificabile? Credința nu convoacă ea ființa întreagă? Nu pretinde stăpînirea de sine, reflecția, munca interioară? Nu cere ea „trezia", luciditatea, rafinarea conștiinței?

Dualitatea osîndă-răsplată, infern-paradis nu a fost suficientă.

Cît despre calificarea creștinismului drept *thriller,* ea poate fi luată în considerare pentru epocile premoderne. În schimb, în Occidentul de astăzi nu tensiunea transmundană între paradis și infern dă sensul major creștinismului. Statistici și anchete de teren arată că omul contemporan, credincios ori doar interesat de religie, nu prea mai acordă importanță marii discriminări eschatologice, Judecății de Apoi. Nu asupra ei e concentrată atenția, așteptarea, căutarea lui. Pe de o parte, omul modernității tîrzii are o sensibilitate scăzută față de un „dincolo obiectiv", de acel nevăzut, populat de regnuri transumane, care – în ordinea „clasică" a religiei – influențează vizibilul, comunică cu el, așteaptă ca omul să i se integreze. Acum, destinul persoanei, crizele și încercările ei au drept scenă viața de aici. Prelungită eventual de niște vagi culise. Dar *pentru existența de aici* indivizii și comunitățile așteaptă de la religie întărire, consolări, îndreptar de viață bine condusă, sens. (Și uneori respectabilitate, avantaj politic, autoritate garantată asupra celorlalți, calificare identitară.) În așa măsură că, din perspectiva unei antropologii istorice, Marcel Gauchet a putut spune că „evaluarea lumii de dincolo a ajuns subordonată imperativelor lumii pămîntești... Ocolul prin transcendență e justificat de rezultatul obținut în imanență". În lumea actuală, asocierea religie – *thriller* pierde mult din tăiș, din eventuala ei expresivitate.

Pe urmă, există în modernitate gînditori religioși care obiectează împotriva unui Dumnezeu conceput ca Judecător, ca Stăpîn capabil să arunce în infern o parte dintre suflete. Pentru Nikolai Berdiaev, de pildă, teoria infernului și a paradisului face din liberul-arbitru un tip subaltern și întrucîtva „apăsător" de libertate. Fiindcă ceea ce e socotit privilegiul prin excelență al umanului ajunge să funcționeze sub o normă impusă *din afara* conștiinței, după un principiu retributiv, potrivit mecanismelor orizontale vinăpedeapsă, merit-beneficiu, amenințare *vs* recompensă, din care o mulțime de pasaje biblice caută să ne disloce. Dualitatea paradis-infern, mîntuire-damnare introduce în viața spirituală o procedură judiciară, simplificatoare. Se potrivește, spune Berdiaev, cu „o interpretare de proces penal a vieții omului".

Cînd religia e concepută și practicată *strict* ca sistem retributiv, umanul e diminuat în demnitatea lui. Nu mai e creditat în verticala lui dorință de transcendent. Riscă să fie menținut într-o dualitate legată de „interesele" individului, mai degrabă decît să fie lansat spre unitatea Polului divin. Apoi, metafizic vorbind, ideea unei dualități „înveșnicite" nu pare să fie pe măsura staturii divinului, a unității, a generozității lui atotcuprinzătoare.

Cît privește timpurile premoderne, perechea paradis-infern e într-adevăr expresivă pentru religie. Tensiunea religioasă între bine și rău, între carență și înaintare spirituală, între păcat uman și milă divină era un dat puternic, unanim împărtășit. Modela conștiințele și viețile. Interiorizată pînă la transformarea sufletului, ea incita la responsabilitate pentru fiecare act al omului, la examen de sine, la străduania perfecționării. Respectată ca normă exterioară, ea putea da o anumită ordine unei existențe, unei societăți. Istoricul Jean Delumeau a dedicat acestei tensiuni două volume complementare privind Occidentul premodern: pe de o parte, *Păcatul și frica,* pe de altă parte, *Liniștiți și ocrotiți*. În munca lăuntrică a persoanei, ca și în nesecata retorică a Ordinelor predicatoare, tensiunea aceasta poate atinge cote uimitoare, cîteodată admirabile, altă dată obsesive, patologice.

Dar întotdeauna, în timpurile vechi ca și în cele moderne, au existat spirite pentru care dualitatea osîndă-răsplată, infern-paradis nu a fost suficientă, nu a fost spiritual mulțumitoare. A rămas prea departe de adevărata Țintă a credinței. În loc să dea atenție propriei situări post-mortem, au existat oameni care s-au lansat către captivanta unitate a Partenerului divin. Cînd Origen ia în considerare ipoteza unei universale restaurări finale *(apokatastasis),* cînd Isaac Sirul vorbește despre „mila infinită" a lui Dumnezeu, ei au în vedere această unitate insecabilă, atotcuprinzătoare. Cînd Macarie Egipteanul spune că sufletul ajuns capabil de Duh e numai față, numai ochi, numai lumină, cînd Eckhart vorbește despre detașarea radicală, ei au în vedere un uman în stare să-și întîlnească Partenerul dincolo de dualitate. Cînd musulmana Rabia vrea să dea foc paradisului și să inunde infernul, ea urmărește să suprime această segregație ultimă pentru ca ființele să se dedice fără piedică și fără dualitate lui Dumnezeu, Unului pur.

Ce e drept, o anecdotă spirituală, inclusă de misticul persan Attar în *Limbajul păsărilor,* înfățișează religia ca *„thriller"*. Dar ca postură subalternă a credinței. „Dacă n-ar fi nici lumină cerească, nici foc infernal, M-ați invoca oare? Dacă n-ați fi stăpîniți de teamă și nădejde vă-ați gîndi la Mine?", întreabă Dumnezeu. „Dar Eu aștept să mă întîlniți în străfundul inimii, dincolo de speranță și de spaimă." O mulțime de oameni, din toate vremurile și religiile, au răspuns apelului...

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Grădinari și demiurgi

Ne dorim să fim „altfel", numai că n-avem cum: sîntem și noi o piesă din mozaicul timpului nostru, făcut din războiul dintre „grădinari" și „demiurgi". Am preluat metafora din cartea lui Chantal Delsol *(La Haine du monde. Totalitarismes et postmodernité,* Cerf, 2016). Membră a Institutului Franței, universitară și eseistă de prestigiu, această distinsă specialistă în științe politice interpretează postmodernitatea occidentală ca arenă a tensiunii dintre cei care vor să conserve și cei care vor să înlocuiască lumea prezentă. Primii sînt salvaționiști ai imanenței istorice private de transcendență, așa cum ceilalți sînt exponenți ai prometeismului transfigurator. Unii vor să prezerve natura, planeta, tradițiile și memoria colectivă așa cum le-am preluat: pledează pentru realism, moderație, echilibru și acțiune în favoarea libertății. Ceilalți vor să facă *tabula rasa* dintr-un trecut defect, așadar culpabil, propunîndu-ne în schimb viitorul imediat al societății perfecte, la care putem (și trebuie) să ajungem printr-o inginerie socială *soft:* ei nu mai recurg la terorismul utopic, de tip totalitar, mulțumindu-se să exalte egalitatea fără limite, omul generic (legat direct la universalul nominalist al speciei), relativismul axiologic și ironia care desacralizează orice tabu, aruncîndu-l în derizoriu. Firește că disputa „grădinarilor" cu „demiurgii" implică o schematizare didactică, de dragul unui tablou inteligibil. Taberele nu sînt etanș separate (de pildă, există, printre „grădinari", și ecologiști de stînga). Ele simbolizează însă două proiecte de societate greu de armonizat, explicînd tensiunea crescîndă (și emblematică) a epocii noastre. Regăsim această dinamică în România – sub forme mai sărace ideatic și hiperbolic provinciale –, însă ușor de recunoscut. Prin urmare, nu sîntem altfel. Semănăm cu alte state post-comuniste, unde elitele înclină spre conservatorism, tocmai pentru că au trăit comunismul și recunosc legătura acestuia cu noul progresism occidental, bazat pe abolirea distincțiilor și parodierea personalismului creștin: ele fac pasul de la egalitatea demnității ontologice proclamate în antropologia creștină (din care a derivat o etică a drepturilor omului) la practica indistincției programate (de merit, gen, rasă, cultură și etnie). În pofida acestui accent, agenda e sincronizată cu Occidentul secularizat, unde socialismul resentimentului, de tip scandinav, cucerește treptat centrul și sudul.

În România, prometeismul taberei „demiurgice" e destul de popular în rîndul tinerei generații (net, *city break,* „nedusă la biserică") și are susținerea statului, care-și dorește controlul asupra corpurilor intermediare (familie, asociații, națiune), căutînd să preia individul din fașă pînă la mormînt: e idealul iacobin exprimat deja de Danton, care spunea că pruncii aparțin mai întîi Republicii și abia apoi părinților naturali. De fapt, „grădinarii" nu mai există decît în Bisericile creștine din țară, într-o parte a elitei intelectuale anticomuniste și în inerția practicilor culturale din generația adultă: acuzați de atitudini liberticide, ei sînt, de fapt, ultimii apărători ai autonomiei personale din societatea noastră. Decența pledează pentru negocierea unui compromis între „grădinari" și „demiurgi", pentru că omul ca atare nu poate supraviețui fără rădăcini, lipsit de protecția unor apartenențe de grup, așa cum nu poate rămîne imun la progresul științei și tehnologiei. Are doar interesul de a compensa impactul revoluției digitale (care dezrădăcinează orice localizare) printr-un recurs selectiv și autentic la valorile moștenite. Un asemenea compromis (care produce substanța unui minimal consens democratic) poate fi articulat numai prin vaccinare anti-ideologică, de ambele părți ale „baricadei". Adică prin defanatizarea inteligentă și responsabilă a discursului despre binele comun. Nu știu dacă vom avea o masă critică de „combatanți" dispuși să întrerupă spirala radicalizărilor. Ar fi normal să nu punem doar pasiune latină și gălăgie balcanică într-o chestiune de arhitectură societală durabilă. Dar cine mai are, azi, monopolul unei definiții a normalității?

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

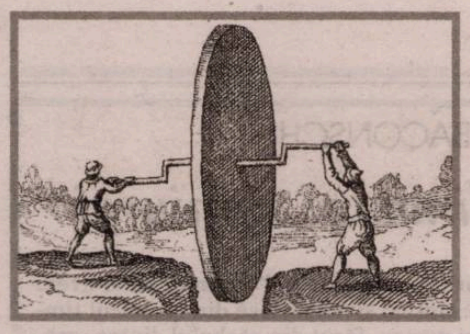

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Atac la surse

După excesele Guvernului Năstase, un soi de linie roșie a separat guvernul de presă. Sigur, presa nu s-a separat cu totul de politic, din contra chiar, dar n-am mai asistat la tentative grobiene de intimidare ca în acea perioadă.

Au fost, firesc, tot felul de meciuri. Am trăit cel puțin unul, pe care de altfel l-am relatat la vremea lui, însă intervenții grosolane ca în epoca 2001-2004 păreau istorie. Istorie neplăcută, nedemnă și pe care nimeni n-ar mai vrea-o repetată. Mă refer mai ales la violențe ale căror victime le-au căzut ziariști, dar au existat și alte tentative de intimidare mai puțin brutale, dar nu mai puțin grave.

Istoria nu se repetă, dar se sublimează. Capătă un aer de subtilitate perversă care face ca faptele să devină mai greu de identificat și de condamnat.

Zilele astea, Comisia Europeană a fost obligată să ia atitudine împotriva Guvernului României într-o speță pe cît de improbabilă, pe atît de reală și gravă.

Margaritis Schinas, purtător de cuvînt al CE: „Dreptul la protecția datelor personale nu este unul absolut. Articolul 85 din GDPR enunță clar că protecția datelor trebuie să fie în echilibru cu libertatea de exprimare și de informare. A folosi GDPR împotriva acestor două drepturi fundamentale ar reprezenta un abuz clar al Regulamentului. Prin urmare, este de maximă importanță ca autoritățile române să implementeze această obligație în legislația națională, să asigure excepții și derogări în special pentru protejarea surselor jurnalistice în fața autorității naționale pentru protecția datelor, acolo unde este necesar, și pentru respectarea libertății de exprimare și de informare în raport cu presa. Acesta (GDPR – *n.m.*) nu poate fi folosit ca o ușă laterală care ar permite oamenilor să abuzeze aceste drepturi, să-i forțeze (pe jurnaliști – *n.m.*) să facă lucruri pe care, altfel, au dreptul să nu le facă, în conformitate cu libertatea de exprimare, de informare și cu protejarea surselor."

Ținte au fost, de asemenea, și ONG-uri sau activiști civici.

În prag de preluare a președinției Consiliului UE de către România și în timp ce faptele de arme ale guvernului de la București au devenit jenant subiect de dezbatere în Parlamentul European, la Bruxelles și Strasbourg se discută foarte mult, mai mult ca niciodată, despre subiecte românești.

Și aproape niciodată favorabil. În astfel de condiții, adăugarea libertății presei pe lista lucrurilor nesigure în România e un urias pas înapoi și o întoarcere nefericită la întrebarea dacă politicienii români au înțeles ceva din contactul nemijlocit cu societățile democratice despre care spun adesea că sînt modele pentru țara lor.

Purtătorul de cuvînt citat mai sus se referă, evident, la modul în care autoritatea română pentru protecția datelor a decis brusc să iasă din toropeala comodă în care își ducea existența pentru a cere colegilor de la RISE Project să își dezvăluie sursele la scurt timp după ce publicaseră o anchetă legată de afacerile familiei Dragnea și ale apropiaților ei.

RISE are de-a face a doua oară în doi ani cu mîna moale și unsuroasă a statului român. Anterior fusese ținta unui control al fiscului care urmărea să afle detalii despre sursele de bani care țin site-ul în viață. Nu s-a descoperit nimic relevant, însă detalii din constatările inspectorilor au fost publicate pe diverse medii apropiate Puterii.

Și RISE nu e singur. Controale au fost, în paralel, și la HotNews, iar Times New Roman a fost amendat de CNCD și dat în judecată de către mai multe persoane, cu sau fără funcții în stat, dar care au cu toate meritul (?) de a face parte din cercul de apropiați al liderului PSD, Liviu Dragnea.

Ținte au fost, de asemenea, și ONG-uri sau activiști civici.

Ce au în comun mai toate întîmplările astea e supărătorul fapt că, aproape de fiecare dată, sînt implicate instituții ale statului, altminteri amorfe sau fără o preocupare directă legată de surse și deontologie jurnalistice. În cazul TNR, gîndul că se încearcă suprimarea unui site de satiră cu ajutorul Justiției supraviețuiește greu ridicolului și ar fi motiv de amuzament dacă potențialele efecte nu ar fi atît de grave. Practic, PSD încearcă să oprească bancurile cu ajutorul avocaților. O chestie care n-a funcționat nicăieri în lume și care nu va funcționa nici aici.

Am încercat să înțeleg unde doresc reprezentanții PSD să ajungă cu această ofensivă împotriva presei libere. Iar concluzia e că, dincolo de frustrarea de moment provocată de dezvăluiri sau glume, principalul partid de guvernămînt transmite avertismente. Riscul real nu constă într-o oprire a investigațiilor RISE Project sau abandonarea umorului de către membrii redacției TNR. La cît știu despre ambele instituții, lucrurile astea sînt excluse. Riscul major e ca alții să nu mai încerce. Nici investigații, nici bancuri. Nu în mod organizat, în orice caz.

De asta, probabil, a simțit și Comisia Europeană nevoia să intervină atît de ferm și atît de puțin diplomatic.

Folosindu-se de statul pe care îl confiscă pas cu pas, de avocații pe care își permite să îi plătească și de legi interpretate amoral, PSD pregătește viitorul. E irelevant dacă pentru sine sau pentru cine știe ce alți pasionați de exercitarea netulburată a puterii. În furia lui ineptă, partidul de guvernămînt calcă în picioare ani de progres.

Singurul proces care îi e străin e acela de maturizare calmă. Din contra, PSD pare că trece printr-un soi de infantilizare agresivă greu de explicat și greu de justificat din orice perspectivă democratic-liberală.

Circulă zilele astea un meme pe Internet. Înfățișează un copil asiatic care ține deasupra capului un afiș pe care scrie: „Mai întîi au venit după jurnaliști... Apoi nu mai știm ce s-a întîmplat". Văzîndu-l, mi-a trecut prin minte că ăsta e un banc bun doar în unele țări. În altele e o afirmație seacă ce nu obține nici măcar un zîmbet din partea asistenței. În România încă mai rîdem, dar nu e chiar rîsul nostru.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

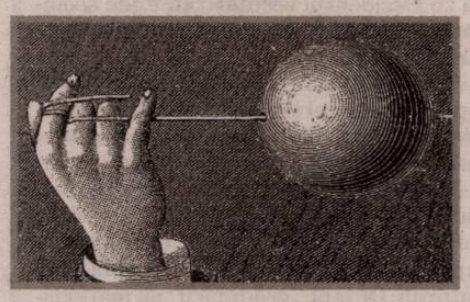

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cum doriți să fie Brexit-ul?

„Și? Cum serviți fripturica: mai în sînge, așa-și-așa sau bine făcută?" – l-ar întreba chelnerul pe clientul său. Alegerea ar trebui să fie simplă pentru un gurmand. Întrebarea e clară, termenii le sînt familiari atît clientului rafinat, cît și priceputului ospătar. „Cum să fie Brexit-ul?" – asta e întrebarea la care trebuie acum să răspundă premierul Theresa May după ce, la referendumul din 2016, majoritatea britanicilor au votat pentru despărțirea de Uniunea Europeană. Variantele de răspuns conțin, fiecare, inconveniențe mai mici sau mai mari. Planul inițial, cel al opțiunii între *„hard"* sau *„soft"* Brexit, a fost abandonat, realitatea politică fiind mult prea sofisticată pentru a încăpea în logica binară. Nehotărîrea Theresei May încurcă pe toată lumea. Și nu mai e mult pînă cînd se închide bucătăria...

Chestiunea cea mai dificilă e legată de relația Regatului Unit cu Irlanda după Brexit: cum poate fi evitată o frontieră fizică între provincia britanică Irlanda de Nord și Republica Irlanda, care va rămîne în Uniunea Europeană? Cum poate fi menținut acordul de pace din 1998 dacă Marea Britanie părăsește uniunea vamală și piața internă europeană? De la Bruxelles s-a propus menținerea Irlandei de Nord în cadrul uniunii vamale pînă la semnarea unui eventual tratat de liber-schimb între Marea Britanie și UE, prevăzut pentru 2020. Evident, cu condiția păstrării principiului liberei circulații între cele două Irlande. Pare o afacere bună pentru toată lumea. Nu însă și pentru Partidul Unionist Democratic (DUP) din Irlanda de Nord, aliat al conservatorilor Theresei May, care refuză orice formă de izolare a teritoriului bitanic de restul țării. O soluție agreată de premier ar fi menținerea provizorie a Regatului Unit, în ansamblul său, în cadrul uniunii vamale, pînă la negocierea unui acord de liber-schimb cu Uniunea Europeană, după Brexit. Această formulă nu întrunește însă unanimitatea printre statele membre. Și, oricum, menținerea Marii Britanii în cadrul uniunii vamale presupune respectarea de către Londra a tuturor regulilor fiscale și a practicilor economice valabile la nivelul UE – o bătaie de cap suplimentară pentru guvernul care vrea să scape de ele!

Pentru Theresa May, presiunea e dublă. Nevoită să negocieze atît cu Bruxelles, cît și cu partidul său, pare cu totul depășită de situație. Impasul negocierilor va întîrzia, mai mult ca sigur, un acord la nivelul Uniunii Europene, acord prevăzut inițial pentru jumătatea lunii decembrie. Mai mult ca sigur nu va avea loc un vot final în legătură cu Brexit pînă la sfîrșitul anului. Programul Brexit intră în prelungiri.

Nu poți fi suveran pe deplin, adică nu poți fi suveran deloc, dacă vrei să continui să existi într-un context european mai larg.

Frontiera cu Irlanda și relația cu UE după divorț nu sînt singurele probleme. De pildă, mai multe state învecinate solicită ca, în cazul activării așa-numitei „asigurări irlandeze", adică al păstrării temporare a Marii Britanii în cadrul uniunii vamale, navele lor de pescuit să aibă acces în apele teritoriale britanice, cedînd, în schimb, britanicilor dreptul de a-și comercializa peștele pe piețele lor naționale. E doar încă o mică problemă de rezolvat, care se adaugă celorlalte. Și care le arată – mai ales partizanilor unui Brexit *„hard"* – că suveranitatea e, de fapt, o iluzie: nu poți fi suveran pe deplin, adică nu poți fi suveran deloc, dacă vrei să continui să existi într-un context european mai larg.

În fine, ar mai fi de rezolvat o chestiune ce ține mai degrabă de organizarea internă a teritoriului britanic și de gestionarea resurselor după Brexit. Irlanda de Nord se bazează aproape exclusiv pe energia electrică produsă în Republica Irlanda. Între Marea Britanie și Irlanda de Nord nu există cabluri electrice subacvatice. Un Brexit *„hard"* ar presupune o negociere cu Dublin pentru asigurarea curentului necesar. Și un „import" de electricitate dintr-un stat membru al Uniunii Europene. A se adăuga și aceste costuri la nota de plată pentru Brexit.

Morometii

Pe ce ne bazăm

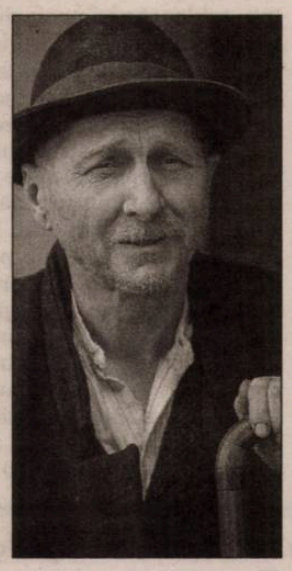

Texte și opinii de:

- Alex GOLDIȘ (lector universitar și critic literar)

„Moromete să ne judece“

- Cristina CORCIOVESCU (critic de film)

„Istoria unui film cult“

- Stere GULEA (regizor)

„M-am despărțit de *Morometii 1* în mintea asta“

- Dan LUNGU (scriitor și senator USR)

„Casa lui Preda va cădea în curînd“ – interviu

- Mircea PRICĂJAN (scriitor)

„După douăzeci + 1 de ani“

- Anchetă

„Romanele triste nu aduc notă bună“

- Anchetă

„Cea mai tensionată relație tată-fiu din literatura studiată“

argument

Un roman și destinul său

Îmi amintesc ziua în care am ajuns la ora de română la *Morometii*. Domnul profesor Velican ne convingea de multe lucruri, cu Preda nici nu i-a fost greu. Ne-a făcut să simțim repede și forța cărții, și a lumii din care venea familia aceasta. Am rîs cînd ne-a citit fragmente din roman, am vorbit despre psihologia personajelor, istoria mare și cea mică. Cel mai probabil, o citisem înainte, dar nici măcar nu mai contează. Importantă a rămas senzația de „realitate“ pe care o poate avea ficțiunea. La Bac, unul dintre subiecte avea legătură cu romanul. Și m-am bucurat. Mi s-a părut o împărțire echitabilă, după ce la admitere la facultate am scris despre Camil Petrescu.

Cu volumul doi din *Morometii* nu m-am împrietenit. Dar l-am citit pînă la sfîrșit. Cred că i-am și spus profesorului meu că pare scris de altcineva.

Filmul lui Stere Gulea l-am văzut la televizor, de mai multe ori. E genul de ecranizare care aduce la suprafață poezia textului. Are o vitalitate cu totul specială și o picturalitate pe măsură. De fiecare dată cînd se întîmpla să butonez pe vreun canal și să dau de secvențe din el, mă uitam pînă la capăt.

Cînd am aflat că *Morometii* se întoarce într-un nou film, m-am gîndit că e un moment bun să vedem cum a trecut timpul peste roman și pentru noi. Cum se mai predă azi cartea lui Preda și dacă elevilor de azi li se pare în vreun fel atașant și provocator *Morometii*.

Avem de-a face cu un text cult? Cum e să te reîntorci, după 31 de ani, și să faci continuarea cinematografică a poveștii, mixînd *story*-ul din volumul 2 și *Viața ca o pradă?* Poate un alt Moromete, Horațiu Mălăele, să fie la fel de convingător ca primul, Victor Rebengiuc?

E un moment bun să mergeți la cinema, să vedeți *Morometii 2* și să vă dați propriile răspunsuri.

În Dosarul de acum am încercat să aducem în discuție acest roman popular și destinul său. Le mulțumesc tuturor invitaților mei care au scris. Împreună am încercat să punem cap la cap firele în acest „caz“ atipic și spectaculos din literatura și cinematografia română. (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Alex GOLDIȘ

Moromete să ne judece

Întrebarea cu privire la fascinația pe care o exercită *Morometii* de mai bine de o jumătate de secol e extrem de complicată și ar merita, probabil, analize și dezbateri ample. La o primă vedere, cele două cărți ale lui Preda, din 1955 și 1967, ar fi avut toate datele să se estompeze în percepția publică: ele nu mai reflectă societatea actuală nici din punctul de vedere al situației rurale (la fel de problematică azi, însă din cu totul alte rațiuni), nici din cel al raporturilor politice – părăsirea lumii vechi în favoarea utopiei comuniste. Și totuși, ele sînt citite, redescoperite, ecranizate cu succes de public, așa cum se anunță *Morometii 2* al lui Stere Gulea.

O primă explicație e de regăsit în amploarea fenomenului „morometianismului", fenomen apărut la puțin timp după apariția primului volum. Mai există, desigur, destule romane remarcabile în literatura română, însă ce se poate observa imediat e că nici unul n-a reușit să impună un personaj de o asemenea anvergură socială. Ilie Moromete, nu m-aș sfii să afirm acest lucru, e cea mai importantă personalitate ficțională a literaturii române. Într-atît de importantă, încît a derivat într-o etichetă existențială: de la *Morometii* încoace, lumea începe să fie populată de „morometieni", la fel cum, în literatura mondială, Cervantes a descoperit categoria umană a donquijotismului sau Flaubert pe cea a bovarismului.

Ce e, așadar, morometianismul? Criticii literari și eseiștii s-au dat de ceasul morții să explice cît mai nuanțat această categorie, cu rezultate mai mult sau mai puțin relevante. Una dintre explicațiile cele mai subtile e de regăsit într-o carte din 1981 a lui Ovid S. Crohmălniceanu, care definește modul de gîndire și exprimare morometian ca pe „o reducție a lucrurilor la planul vieții comune și al logicii acesteia, bazate pe bunul-simț elementar" sau ca pe „coborîrea subtilităților spiritului pe terenul existenței cotidiene, cu o bruschețe amuzată de efectul ei dezumflător". E evident că acest duș rece aplicat mistificărilor și falsificărilor de tot soiul (curente, trebuie s-o recunoaștem, în discursul public românesc de ieri și de azi) e apanajul unui personaj care preferă întotdeauna să fie sincer cu sine însuși, chiar cu prețul de a fi antipatizat sau marginalizat.

Nevoia de adevăr rostit fără înconjur a creat o adevărată mitologie a lui Moromete în cultura sub comunism. Autoritatea enormă a lui Marin Preda în rîndul scriitorilor români s-a construit pornind de la libertățile pe care autorul le-a atribuit lui Moromete sub protecția pactului ficțional. Deși Preda n-a fost neapărat cel mai curajos scriitor al perioadei (n-a făcut disidență propriu-zisă, ca alții), el a reușit să gestioneze cel mai eficient relația cu Puterea, negociindu-și permanent limitele permisivității expresiei sub cenzură. Cu anumite concesii, aproape inevitabile sub un regim de control strict, mai toate cărțile lui au reprezentat modalități de a restitui adevărul istoric sau de a pune pe tapet chestiuni presante într-o perioadă cînd discursul public general sau cel specializat (istoria, sociologia) erau complet falsificate de ideologia totalitară: *Morometii 2* surprinde neidilizat drama colectivizării și pe cea a instaurării comunismului, *Delirul* se întoarce – cu destule ambiguități, însă – asupra epocii lui Ion Antonescu, iar *Cel mai iubit dintre pămînteni* e o incursiune în întunecatul deceniu stalinist. De aceea a putut să

© D. Tucă

„În cîmpia Dunării, cu cîtiva ani înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, se pare că timpul avea cu oamenii nesfîrșită răbdare; viața se scurgea aici fără conflicte mari."

afirme Norman Manea, imediat după căderea comunismului, că „a vorbi despre Marin Preda va însemna, totdeauna, mai mult decît a vorbi doar despre Marin Preda..." A vorbi despre Preda, aș adăuga, echivalează cu a pune în discuție contexte sociale, politice, existențiale importante pentru România ultimelor decenii.

Revenind la Moromete: Preda a făcut din el colportorul cel mai credibil al adevărului și al moralei printr-un complicat transfer identitar care a funcționat în toată cultura sub totalitarism. Ceea ce scriitorul nu putea spune în nume propriu atribuia unui personaj privilegiat, învestit cu autoritate extraordinară. Alături de mecanismul degonflării adevărurilor metafizice prin politica bunului-simț, Moromete ilustrează, aș spune, poziția insului neintegrat, a celui care refuză concesiile și se îndreaptă contra sistemului. Nu e greu de observat că fantasma unei personalități incomode a bîntuit (din spirit de compensație?) în ultimele decenii o societate în care mai degrabă alinierea, compromisul, pactizarea cu sistemul au constituit norma. Nu figura țăranului o ilustrează Moromete (sau ea rămîne secundară), ci mai degrabă pe aceea a disidentului sau, în sens mai larg, a neînseriabilului, a nonconformistului. Din această cauză el rămâne *cool* chiar pentru tinerele generații, care citesc sau recitesc – pot s-o atest prin reacțiile studenților mei – *Morometii* cu plăcere.

Poziția de disident a personajului central reiese mai cu seamă din *Morometii 2*. Roman-dezbatere, el ilustrează confruntarea dintre „lumea veche", așa-zis burgheză, dar democratică, și „lumea nouă" totalitară. Subtilitatea artistică a cărții stă în a plasa această dezbatere fundamentală pentru societatea românească (dar abstractă și plictisitoare pentru un roman) în cadrul unei dispute între tată și fiu, unde emoția acutizează intensitatea ideilor. Narațiunea nu atribuie dreptate evidentă nici uneia dintre tabere, însă privilegiază în mod evident poziția tatălui. Niculae e caricatural, are replici descalificante, de intelectual fanatizat de cărți, în timp ce Moromete denunță mai toate tarele sistemului totalitar pe cale de a se instaura, de la interzicerea inițiativei economice pînă la cea a expresiei libere a individului. Nu puține sînt frazele memorabile ale personajului, de zeflemisire subțire a încercării de a supune realitatea unei ideologii dogmatice. În versiunea din 1975 a romanului, Moromete pronunță Stalin „cum ar fi zis Marin" și se întreabă dacă nu e de ajuns „că plouă în Uniunea Sovietică. Ce nevoie e să mai plouă și la noi?". În alt loc (însă exemplele se pot înmulți) sînt denunțate deschis abuzurile totalitarismului: „Ești chiabur, chit că tu ești desculț și n-ai după ce bea apă, și imediat îți face hîrtie și te trimite la raion". Semn că personajul fusese învestit de Preda cu rolul de a exprima adevăruri elementare într-o perioadă cînd acestea erau imposibil de rostit pe alte căi.

Preda a reușit să gestioneze cel mai eficient relația cu Puterea.

Prin urmare, alături de calitățile intrinseci ale scriiturii lui Preda, despre care s-a scris mult și bine, natura de arbitru al societății românești atribuită „morometianismului" – exagerată, ca orice mit cultural – e decisivă pentru succesul romanelor timp de mai bine de o jumătate de veac.

***Alex Goldiș** este lector universitar și critic literar.*

© V. Cioplea

Cristina CORCIOVESCU

Istoria unui film cult

În 1985 se împlineau trei decenii de la apariția romanului *Morometii,* care l-a așezat pe Marin Preda în rînd cu marii prozatori ai satului românesc, Sadoveanu și Rebreanu. Istoria volumului intrase deja în legendă: de la cei cinci ani petrecuți în sertar, autorul considerîndu-l un roman cu viață scurtă pentru că „nu crestează sufletul" cititorului și a avut nevoie de imboldul soției sale pentru a-l publica, la Premiul de Stat obținut în 1956 și pînă la statutul de capodoperă, care a contrazis temerile inițiale.

În 1985, cînd Preda plecase deja în eternitate pentru că „timpul n-a mai avut răbdare", ecranizarea romanului se afla în producție, urmînd să completeze o filmografie începută în 1954 cu *Desfășurarea* de Victor Iliu și continuată cu *Marele singuratic* de Iulian Mihu (1976) și *Imposibila iubire* de Constantin Vaeni (1983). Istoria cinematografului românesc a rezervat fiecăreia dintre ele locul cuvenit. Acum, însă, miza era mult mai mare și regizorul-scenarist Stere Gulea știa acest lucru. Era un demers complicat asupra căruia Preda își afirmase cîndva opinia. În 1974, la conferința de presă cu ocazia lansării filmului *Porțile albastre ale orașului,* al cărui scenarist era, la întrebarea „V-ați gîndit la ecranizarea *Morometilor?*", el a răspuns fără echivoc: „Da, m-am gîndit și refuz categoric această ecranizare.

„Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii însă aveau treabă prin curți, nu era acum timpul de ieșit în drum. Din mîna lui fumul țigării se ridica drept în sus, fără grabă și fără scop."

„Nimeni nu se spală, totul e sumbru, murdar, întunecat"

Ați văzut *Don Quijote,* e o caricatură, deși e jucat de un mare actor, Nikolai Cerkasov. Filmul nu e slab, dar personajul e micșorat. Un erou de carte are un subtext al lui, mitologic, cu totul specific literaturii. De pildă, Moromete, în universul lui, este un om desculț și cînd ar apărea pe pînză, ieșind desculț din curte, ideea de sărăcie ar sări prea tare în ochi. În film multe idei ies în evidență în alt fel decît în carte și în mod nedorit".

Stere Gulea și-a asumat riscul („Pesemne că există un orgoliu al originii țărănești comune care m-a făcut să am curajul acesta") atunci cînd a propus scenariul la Casa de Filme 3 și cînd își imagina un Ilie Moromete cu chipul și temperamentul lui Gheorghe Dinică. Pînă la urmă, premisele s-au schimbat și „accidentele de parcurs" nu s-au lăsat așteptate. Casa dè Filme 3 s-a desființat după începerea filmărilor și producția a fost preluată de Casa de Filme 1. Gheorghe Dinică a abandonat echipa („Îl iubeam prea mult pe Ilie Moromete și mi-a fost frică să nu-l stric"), rolul lui Moromete revenindu-i lui Victor Rebengiuc, care, inițial, trebuia să-l interpreteze pe Dumitru lui Nae (Ilie Gheorghe în varianta finală). Cînd filmul era aproape gata, compozitorul Vasile Șirli a plecat în Franța și nu s-a mai întors (decît după 1989), așa că partitura compusă de el a fost înlocuită integral cu cea a Corneliei Tăutu. Verdictul Comisiei Cinematografiei, după vizionarea din iulie 1986, n-a fost deloc favorabil. Obiecția principală fomulată de Ioan Grigorescu – „Oamenii din film sînt îngălați, murdari... Este o chestiune de concepție. Nimeni nu se spală, totul e sumbru, murdar, întunecat" – este preluată de Suzana Gîdea, care conchide: „Dau dreptate tov. Grigorescu că filmul nu ne reprezintă. Nu așa arăta realitatea satului nostru istoric". Imaginea prea întunecată, limbajul prea slobod, țăranii prea desculți. „Străinii care nu ne cunosc ar putea să-și închipuie că sîntem un popor foarte înapoiat" – se îngrijora Ion Brad. În timp ce Ecaterina Oproiu avea un discurs mai alambicat și mai perfid: „Filmul este foarte bine gîndit, extrem de elaborat în fiecare detaliu infinitezimal, dar după părerea mea are prea puțină emoție. Este o emoție la cald care se adresează sentimentelor și o emoție la rece care se adresează incandescenței ideilor. Nu sărăcia propriu-zisă, ci privirea acestei sărăcii, modul în care intrăm în sufletul acestor oameni. Întrebarea dacă sîntem sau nu noi provine din faptul că, voit sau nevoit, regizorul a creat între film și noi distanța acestei relative indiferențe".

Din fericire, cu totul alta a fost reacția publicului (peste două milioane de spectatori în două decenii), a festivalurilor (șapte premii ACIN în 1987, trei la Costinești în 1988, două la Santarem în 1988 și unul la San Remo) și, mai ales, a criticii. „Film al tăcerilor, opera lui Stere Gulea se impune prin știința cu care cineastul a știut să păstreze din romanul lui Preda accentele și nuanțele ce definesc nu numai o comunitate umană, ci și obîrșiile ei sociale și istorice, psihologice și sentimentale" (Călin Stănculescu). „Un film de o forță emoțională ieșită din comun. Regizorul-scenarist a căutat să releve nu un Preda «solar», nu o «lume scăldată în lumina eternă a zilei de vară», ci o lume învăluită în clarobscur, o lume a umbrelor misterioase, o lume filtrîndu-și marile neliniști într-o îngemănare a zilei cu noaptea, o lume străbătută – în subteran – de fior tragic și doar la suprafață de umor, un ethos cutreierat de vise" (Eugenia Vodă). „Fără să se îndepărteze prea tare de litera romanului, regizorul a tras lozul cîștigător ce conținea tocmai spiritul literaturii prediste. Urmărind riguros trama și atmosfera psihologică inconfundabilă a universului țărănesc din roman, se creează o operă independentă – filmică – de sine stătătoare, dar care cuprinde mănunchiul de semnificații, de dincolo de evenimențial. Poate de aici rezidă și marea forță a filmului lui Stere Gulea" (Bedros Horasangian). „Spectatorul cel mai reticent însă nu poate să nu observe – chiar de la primele imagini – acuratețea plastică a filmului, expresiva utilizare a decorurilor și calitatea interpretării; acestea trei îmi par a fi principalele reușite ale întreprinderii lui Stere Gulea – nebunească și pasionantă încercare de-a adapta la mirajul ecranului prestigiosul roman al lui Marin Preda... Mai mult: cu toate «reducțiile» operate asupra textului de către regizorul-scenarist, fresca nu rămîne mai puțin grandioasă și plastic exemplară" (Nicolae Ulieriu). „Pînă la urmă îi vedem pe toți acești meridionali îmbătrînind încet, în două ore, ca un univers peste care se lasă amurgul. Cu Morometе în frunte pășesc spre un prag-limită al limpezimii și dispariției, și compasiunea regizorului știe să ne lase în suflet o amprentă puternică, așa cum numai Preda a știut-o face, la vremea sa..." (Romulus Rusan). „Rareori un film trezește o atît de puternică senzație de dominantă plastică încă din primele lui cadre cum o face filmul *Morometii*. El pare că preia de undeva de departe o atmosferă de dramă mocnită a unui sat cufundat în neguri, umbre și tăceri, cu orizont obturat și cer ascuns, totul învăluit într-un mister născut din amestecul de tonuri grave, întretăiate de strigăte, de foșnet de frunze. Satul, așa cum l-a văzut Andreescu, ar fi imaginea tutelară a *Morometilor* lui Stere Gulea" (Mircea Alexandrescu).

La toate acestea, Stere Gulea răspunde cu modestia unui artist autentic care își cunoaște menirea: „Problema care m-a preocupat nu a fost aceea a aportului de personalitate, de originalitate, dorința de a mă «vedea». Și nu numai eu, dar și operatorul, interpretul principal și ceilalți colaboratori, am avut o singură preocupare: aceea de a ne pune în slujba cărții, încercînd să o transpunem cît mai fidel, în spiritul ei. Termenul de a «sluji» o operă literară nu ne-a dat senzația de subalterni, de diminuare a eului nostru. De aceea am vrut ca filmul să fie cît mai simplu. Aproape că îmi doream ca aparatul de filmat să nu se simtă, ci doar lumea romanului cît mai vie, cît mai necontrafăcută..."

***Cristina Corciovescu** este critic de film.*

„M-am despărțit de Morometii 1 în mintea asta"

Morometii 2, *regizat de Stere Gulea, a avut premiera de curînd. Au trecut mai bine de 30 de ani de cînd îl lansa pe primul. Filmul de acum continuă povestea familiei lui Ilie Moromete din romanul cu același titlu al lui Marin Preda și-l are în prim-plan pe mezinul Niculae. Peste lumea pe care o cunoșteau, în care cel mai important lucru era să ai pămînt pe care să-l muncești, trecuse un război. Toată ordinea vieții lor se schimbă odată cu venirea noului regim, care propovăduiește egalitatea. Se șterg diferențele într-un mod forțat și violent, iar albul devine negru și invers.* **Morometii 1** *a devenit în timp un film cult. I-am întrebat pe regizor, pe directorul de imagine și pe producător ce așteptări au pentru filmul de acum. Și cît de greu e să concurezi cu ce a însemnat* **Morometii 1.**

© V. Cioplea

Stere GULEA, regizor

Mi-aș dori ca *Morometii 2* să facă corp comun cu primul. Să fie un destin al unei lumi, al unei familii de țărani, așa cum erau ei și care nu mai e. Asta aș vrea să fie. Filmul meu precedent se termina cu o întrebare. Timp de 30 de ani de la realizarea filmului, m-am gîndit dacă trebuie să răspund la acea întrebare din finalul filmului și să fac continuarea poveștii familiei lui Moromete. Am avut momente cînd am fost tentat să încerc. Am fost însă asaltat de multiple îndoieli, și am tot amînat. Pînă la urmă, am descoperit perioada imediat de după război. Diferită de tot ce învățasem eu la școală. Tot ce era istoria comunismului, actul de la 23 august. Am revizitat o perioadă despre care știam că știu, sînt născut în 1943. Eram copil, dar anumite lucruri îmi reveneau în amintire. Viața pe care o cunoscusem în satul din care sînt eu se amestecă cu întîmplările din Preda. Așa că a început să capete altă structură realitatea și a început să mă intereseze acest moment în care nu știi ce se întîmplă și ce urmează.

Am încercat să nu fie o diferență stilistică frapantă față de primul film *Morometii*. Aș zice că *Morometii 2* e mai dinamic decît primul. Distanța acțiunii e de opt ani, așa că am zis că e vorba mai degrabă despre o continuitate decît despre o ruptură. Eu așa l-am gîndit. Sigur că am schimbat toată distribuția. Inevitabil, m-am despărțit de *Morometii 1* în mintea asta.

Cred că realitatea istorică și-a făcut mai mult loc în *Morometii 2*. Eu, ca autor, mă simt mai implicat aici. Poate gînduri de-ale mele, un fel de a vedea lucrurile sînt mai prezente aici. Căci atunci, cînd l-am făcut pe primul, nici nu se putea. Era o prostie să intri acolo. Aici am avut mai multă libertate să intervin. Că e bine sau e rău, asta n-am de unde să știu. Asta am simțit.

Vivi DRĂGAN Vasile, director de imagine

A fost o întîmplare să fac imaginea la *Morometii 1,* altcineva trebuia să filmeze atunci. Un alt coleg, care și începuse pregătirea cu Stere Gulea. Doar că, pentru ca să vedeți în ce lume trăiam, i-au ieșit actele și urma să plece cu soția și cu alți prieteni într-o excursie în Spania, cu mașina, după ce așteptaseră vreo doi ani de zile.

Ca să faci *Morometii* pe vremea aia ca operator era un lucru minunat. Dar, pentru că timpurile erau cum erau, omul a trebuit să renunțe la film pentru că nu se știa cînd și dacă va mai avea ocazia să meargă în acea excursie cu mașina. Așa că el a plecat și a rămas să filmez eu prima parte a filmului, iar el să o filmeze pe a doua, cînd se întorcea.

După aceea am început să discut cu Stere, inclusiv despre actrița din rolul Catrinei. Și i-am spus că mi se pare mai potrivită Luminița Gheorghiu, și el a fost de acord. A venit la probe și în trei zile s-a schimbat distribuția.

Filmul *Morometii 1* a fost filmat ca un film în două părți atunci. Dura 2 ore și 20 de minute și s-a difuzat întotdeauna legat.

Între timp, colegul operator care trebuia să filmeze s-a întors. Și am fost într-o situație foarte delicată, că Stere n-a mai vrut să mă schimbe și să preia el ce mai rămăsese de filmat.

În primul *Morometii,* în 75% din cadre, camera nu se mișcă. Cam cu un singur obiectiv e făcut tot filmul. Camera e întotdeauna mai jos. Tehnic vorbind, cu rezultat estetic, m-am implicat și am făcut ce am făcut ca să ajut ce gîndise regizorul. Directorul studioului și Stere m-au rugat să rămîn mai departe și am rămas. Așa că a fost o mare baftă că am ajuns să filmez eu *Morometii*.

După '90, filmul s-a dat la televizor des, poate prea des.

Eu sper ca publicul să accepte acum și versiunea acestui *Morometii 2*. Filmul e un mare curaj, în primul rînd pentru regizorul Stere Gulea, apoi pentru producători, Tudor Giurgiu și Oana Giurgiu. Căci să concurezi cu *Morometii 1* și cu Rebengiuc e complicat.

Tudor GIURGIU, producător

Pariul continuării unui film cult e unul singur: acela de a face un film valabil, care să nu pălească prin comparație cu precedentul. Mi-am dorit să produc *Morometii 2* pentru că mi s-a părut o ocazie unică. Și, fără falsă modestie, cred că am reușit. Rar te întîlnești în viață cu această oportunitate de a revizita un film deja clasic al cinema-ului românesc și de a face un *sequel,* cum ar veni. M-am simțit onorat că regizorul Stere Gulea și operatorul Vivi Drăgan Vasile, foștii mei profesori de la facultate, au venit la noi cu

„Morometii 2
e mai dinamic decît primul."

„– Salcîmul ăsta? De ce să-l tăiem? Cum o să-l tăiem? De ce?! – Într-adins, răspunse Moromete. Într-adins, Nilă, îl tăiem, înțelegi? Așa, ca să se mire proștii! Pune mîna, nu te mai uita, că se face ziuă."

Atunci nu mă gîndeam că va deveni un film cult. Aveam tot felul de alte probleme. Cu Mihai Dulea, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, și cu directorul Cinematografiei din acei ani. În timpul filmărilor au luat ce filmaserăm noi din camera de montaj și s-au uitat „noaptea, ca hoții", ca să folosesc o expresie contemporană. Și am fost chemați la București. Ne-am dus cu un microbuz, aveam sentimentul că sîntem duși ca la Miliție, că era grav, din moment ce ni se zisese: „Opriți filmările și veniți la București". Și m-am dus cu Stere și cred că am tăcut tot drumul. Întrebările au fost astea: „De ce umblă Moromete în picioarele goale? Ce o să zică Europa? De ce dorm pe prispă? De ce n-au plapumă pe ei?"

Unul dintre lucrurile care m-au durut cel mai tare a fost că au decis să scoată începutul filmului. A mai trebuit scoasă o scenă în care Moromete aude, în pădure, jurămîntul legionar și vedeam și noi scena de departe. Și a mai fost scena cu cimitirul de animale, cel mai spectaculos cadru pe care l-am filmat eu în viața mea, în care Moromete bîntuia, spre finalul filmului, prin pădure, și ajunge la cimitirul de animale, unde un cal muribund e înconjurat de niște cîini lupi, care așteaptă să moară. Era un cadru cutremurător. Au zis că nu putem folosi în nici un caz acel cadru.

Și eu am făcut această propunere și știu că asta s-a întîmplat datorită pasiunii noastre pentru film, respectului pe care îl avem pentru echipa de creatori și faptului că sîntem bătăioși, că ne aruncăm în luptă cînd vine vorba de filme grele, de epocă sau cu multe personaje și locații. Sînt tare mîndru de echipa noastră de la Libra Film și cred că fără ei nu reușeam să ducem la bun sfîrșit această aventură.

N-a fost o producție ușoară. În primul rînd, am avut bani puțini. Față de amploarea producției și exigențele creatorilor. Am reușit cumva-cumva să o scoatem la capăt, dar am fost mai mereu la limită cu bugetul sau am riscat enorm în condițiile în care finanțarea filmului nu era încă închisă. Cred, apoi, că o altă mare provocare a fost, pentru regizor în primul rînd, schimbarea totală a distribuției. De la panica inițială, survenită post-discuția cu domnul Rebengiuc, am trecut prin multe faze și momente, dar sînt convins că acest *restart* cu o garnitură foarte diferită de actori a însemnat și o provocare creativă extraordinară. Așa s-a născut un film care, da, seamănă mult cu primul, dar stă și foarte bine pe picioarele lui.

a consemnat Ana Maria SANDU

„Romanele triste nu aduc notă bună"

anchetă

I-am rugat pe cîțiva elevi de la Colegiul Național „Mihai Viteazul" din Ploiești (clasele a X-a și a XII-a) și pe cei de la Colegiul „Mihai Eminescu" din Buzău (clasa a XII-a, real) să răspundă la următoarele întrebări:
Ați vrea să vă pice Moromeții *la Bac? De ce?*
Ați văzut filmul Moromeții 1? *Veți merge la* Moromeții 2?

■ Maria STROESCU

Mi-ar plăcea să pice *Moromeții* la Bac, deoarece nu este un roman greu de înțeles. Nu am văzut filmul.

Vreau să văd filmul, deoarece m-ar ajuta să văd și o altă viziunea asupra volumului II al *Moromeților* și aș înțelege mai bine mesajul lui Marin Preda, cu atît mai mult cu cît acest volum nu are o acțiune foarte dezvoltată ca primul volum, ci este mai mult o monografie a satului „comunist".

■ Andreea Diana MARIN

Nu mi-ar plăcea ca romanul *Moromeții* să fie inclus în subiectele de Bac, întrucît consider că este o operă tradițională care ilustrează un univers rural fără impact asupra cititorului prin perspectivă obiectivă caracteristică.

Nu am vizionat primul film realizat după această operă, dar nu cred că întreaga acțiune a unui roman poate fi comprimată în cîteva ore. De asemenea, consider că viziunea autorului asupra personajelor și asupra desfășurării evenimentelor este deformată, deoarece regizorul poate modifica firul narativ. Din acest motiv nu vreau să urmăresc nici cel de-al doilea film.

■ Andrei MIHALCEA

Dacă aș avea la Bac *Moromeții,* m-aș simți ca atunci cînd mă întîlnesc cu un unchi foarte îndepărtat – aș simți bucuria revederii, o mică reacție de respingere și un sentiment vag de nesiguranță. Admir inteligența lui Moromete, dar îl și compătimesc, pentru că nu reușește să se facă înțeles, nici de ai lui, nici în sat. Guica mă înfurie, fiindcă este cea care îi întoarce pe băieții mai mari împotriva celorlalți.

■ Violeta OLTEANU

Mi-ar bate inima, inițial, dar s-ar liniști apoi. Cred că m-aș descurca, sînt de la țară și, chiar dacă lumea s-a modernizat, auzi și la noi multe povești de genul ăsta. Am avut și eu un salcîm în curte sau încă mai am… nu știu. Eu îl tai, dar, spre deosebire de cel al lui Moromete, al meu răsare din nou, în fiecare an.

„E mai ușor să vorbesc despre calmul lui Moromete (decît despre genul liric)."

■ Delia POPESCU

Știu că lansarea filmului *Moromeții 2* în noiembrie 2018 este un eveniment cinematografic în România, și mai știu că el a fost precedat de *Moromeții* din 1987, ambele în regia lui Stere Gulea. Recunosc că dacă există ecranizarea vreunui roman, prefer să îl citesc mai întîi și apoi să văd filmul. Mi se pare interesant să-mi creez o imagine personală a personajelor, locurilor și evenimentelor, și să le descopăr mai apoi în viziunea unui regizor. Așadar, următoarea carte citită va fi *Moromeții,* pentru că îmi doresc foarte mult să văd ambele ecranizări ale romanului. Aș face acest lucru nu pentru că este un roman din bibliografia pentru Bac, ci pentru că știu că reprezintă o operă de referință a literaturii române și că Ilie Moromete este unul dintre cele mai îndrăgite personaje. Într-adevăr, genul epic și, de ce nu, romanul lui Preda ar fi de preferat ca subiect de bacalaureat pentru mine.

■ Ana ZETT

Aș lua în considerare ca romanul *Moromeții* să pice la Bac. Da, Am văzut filmul *Moromeții,* din 1987, în regia lui Stere Gulea, și aș fi încîntată să îl vizionez pe următorul, mai ales din curiozitate pentru abordarea temei și jocul actorilor.

■ Romina TĂNASE

Aș dori ca romanul *Moromeții* de Marin Preda să îmi pice la Bac, deoarece consider că este un roman de actualitate, care abordează o problematică a societății din zilele noastre, și anume dorința de avuție, egocentrismul etc. Nu am avut însă plăcerea să urmăresc filmul, dar aș fi încîntată și cel mai probabil că m-ar tenta și vizionarea celui de-al doilea film, deoarece mi se pare un subiect interesant, care trebuie abordat și dezbătut, și cred că m-ar face mai atentă la conținutul și la semnificația romanului, urmărind ecranizarea acestuia.

■ Ana Maria ILEA

Este asemănător cu alte opere studiate de noi: în prim-plan apar relațiile dintre membrii unei familii de țărani. Soț și soție, părinți și copii, chiar și relațiile dintre frați. Apoi, se conturează o problemă existențială: banii sau viața. Averea nu-i desparte pe soți, ci pe copii. Găsesc niște asemănări cu familia mea. O regăsesc pe Catrina în mama, care vorbește mai apăsat și, uneori, spune nespuse. Tata muncește doar pentru noi. Eu, fratele și sora mea ne plîngem de ce nu avem. Nici o „comedie" jucată de părinții noștri nu ne impresionează.

■ Bianca GAVRILĂ

Moromeții ar fi un subiect minunat pentru examen, deoarece este prezentată atît de divers și de complex firea umană. Ritmul vieții de familie era stabilit de tată, care împărțea mîncarea și hotăra cine și ce va face. Cred că istorisirile din *Moromeții* pot fi mai ușor înțelese decît faptele dintr-un manual de istorie.

■ Irina LEFTER

Mi-ar plăcea să pice *Moromeții* la Bac, materie de clasa a XII-a. Toată responsabilitatea familiei este pe umerii lui Ilie Moromete. Îmi imaginez un tată supărat, învinovățindu-se pentru greșelile copiilor săi. Aștept cu nerăbdare să văd filmul *Moromeții 2,* cred că aș avea o imagine mai clară a unei lumi despre care știu mai mult din auzite.

■ Călin ALEXANDRU

Aș fi pus într-o situație dificilă. Totuși, îmi e mai ușor să vorbesc despre calmul lui Moromete (decît despre genul liric), despre felul în care încearcă el să păstreze pămîntul pentru a-l lăsa moștenire copiilor. Îmi place Moromete pentru că, așa cum este, cu bune și cu rele, încearcă să fie un tată bun.

„ – Treceți la masă, ori vreți să vă chem cu lăutari? strigă Catrina Moromete din pragul tindei. Ilie, unde s-au dus fetele alea? Numai tu le-ai dat nas; unde-or fi ele acuma? Sculați în sus! Paraschive, Nilă, voi n-auziți? Niculae, tu ce mai aștepți? Ai băgat nasul între picioare...

Femeia se opri deodată din vorbit și chipul i se schimonosi de spaimă. Pe alături de ea țîșni Dutulache, cîinele, ieșind din tindă cu o bucată mare de ceva alb în gură, pesemne brînză. Femeia îl întrebă:

– Cînd ai intrat, lovi-te-ar turbarea? Lasă jos! Lasă jos! Lasă jos, n-auzi?

– Dă-i apă, zise Moromete liniștit.

Paraschiv începu să rîdă, sculîndu-se de pe dulamă.

– Lasă jos, lasă jos, mînca-te-ar cîinii, lasă jooos!... striga zadarnic femeia.

Cîinele pierise în grădină.

Acum să mîncați cîinele, spuse mai departe Catrina, uitîndu-se crunt la fiul vitreg care rîdea.

– De ce să mîncăm cîinele, fă, proasto? întrebă Moromete, liniștit încet. Apoi, tot liniștit, spuse mai departe și la fel de încet, ca și cînd ar fi vorbit cu el însuși: De ce să mîncăm, fa, zăltato, sărito de la locul tău? E bun cîinele de mîncat, fa? E bun să te mănînce el pe tine! Și chiar o să te mănînce. Azi ți-a luat brînza, mîine o să-ți ia..."

■ Andreea CONSTANTIN

Filmele te ajută să înțelegi mai bine acțiunea, mai ales dacă nu ai citit romanul. Personajul meu preferat este Achim, care își dorește mai mult decît ceilalți membri ai familiei. Vrea să plece la București cu oile, aparent, pentru a-și ajuta familia. De fapt, se ajută pe el.

■ Andreea IACOV

Nu cred că m-aș bucura. Am citit prima dată romanul prin clasa a șasea. Nimic impresionant, pe atunci. Limbajul mi s-a părut greoi, iar acțiunea, complicată. Îmi amintesc scena cu brînza mîncată de Dutulache și faptul că fetele se duseseră la scăldat. Niculae știe ce vrea: să meargă la școală, doar că are parte de Bisisica. Este un roman trist, iar romanele triste nu aduc notă bună.

■ Diana BANU

Aș fi destul de mulțumită, deoarece romanul a fost studiat anul acesta, am văzut și filmul, prima parte, și am relativ proaspătă în minte acțiunea. Majoritatea avem rude la țară, deci știm cam ce probleme sînt acolo. Plecarea lui Achim la București este asemenea unei plecări, astăzi, în străinătate, familia trebuind să se obișnuiască repede cu lipsa lui și, în același timp, să îl susțină.

■ Cosmin BALTAG

Textul face referire la relația dintre părinți și copii („Moromete, tatăl"), dar și la disperarea de a avea pămînt, de a nu vinde din el. Știu, de la bunicii mei, de ce era pămîntul așa de important pentru țărani. La țară, bărbatul are autoritate în fața femeii. La rîndul ei, Catrinei îi place să vorbească mult, pe cînd Moromete este mai liniștit. N-ar fi rău să avem *Moromeții* la Bac.

■ Ștefan FRĂȚILĂ

Aș reuși mai ușor să fac un comentariu, fiindcă *Moromeții* este un roman complex, din care ai ce să-ți aduci aminte – temperamentul lui Moromete, calmul său, replicile. Putea să se dărîme totul în jurul său, și el tot găsea puterea de a fi pozitiv. Aș merge să văd filmul *Moromeții 2,* pentru că m-ar ajuta să scriu mai ușor un eseu, chiar dacă am citit și romanul.

■ Ana-Maria ALDEA

Dacă ar pica *Moromeții* la examenul de bacalaureat, pentru mine subiectul ar fi accesibil, deoarece face parte din materia învățată recent. Nu mi-aș dori să confund perioada în care a fost publicat (1955) cu timpul despre care este vorba în roman (înainte de izbucnirea războiului), ca elevii din anii precedenți. Am înțeles că este un roman postbelic.

■ Florin RÎCIOG

Mi-ar conveni, fiindcă am văzut filmul și am citit cartea. Ar fi ușor, mai ales că și în *Moromeții,* și în *Ion* se vorbește despre viața la țară, despre pămînt și avere. Cele două romane seamănă. Au fost ani cînd, în copilărie, am stat la țară. La fel ca în romanul lui Marin Preda, animalele erau de bază, mai ales oile. Nu aveam salcîmi, aveam nuci.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

„Cea mai tensionată relație tată-fiu din literatura studiată"

anchetă

Am vrut să aflu de la profesorii de română cum mai predau romanul lui Marin Preda copiilor de azi. Dacă e atrăgător pentru ei și, mai ales, unde s-ar putea recunoaște în poveste.

© Libra Film

Adina PAPAZI, „I.L. Caragiale", București

Marea întîlnire a elevilor cu romanul lui Preda are loc în clasa a XII-a, cînd se studiază literatura postbelică. Mărturisesc din start că *Morometii* este una dintre lecțiile mele de suflet pentru că urmăresc modul în care elevii își învinge anumite prejudecăți pe măsură ce îl discutăm: trebuie să citim și volumul al doilea? De ce facem din nou un roman rural / un alt roman despre țărani? Iarăși realism?

Cea mai mare miză care trebuie pusă la bătaie este Istoria. O abordare inter/transdisciplinară este extrem de binevenită. Romanul se face aproximativ în același timp în care la istorie sînt abordate regimurile totalitare. În acest context, se poate depăși discuția simplificatoare despre tema familiei în direcția raportului individ-istorie. Mi se pare esențial să se abordeze romanul din acest unghi, mai ales că exemplele din actualitatea sociopolitică complinesc înțelegerea romanului și aduc și o doză de pragmatism orelor. Elevii ajung să înțeleagă libertatea spiritului lui Ilie, dar mai ales lecția amară pe care el o învață în vălmășagul evenimentelor politice: aceea a neputinței individului de a se opune macrotimpului, lecția anulării oricărei iluzii că îți poți menține valorile fără a face compromisuri. În acest mod, conexiunile cu *Cel mai iubit dintre pămînteni, Iona* de Marin Sorescu sau *Recviem* de Matei Vișniec (recent scoasă din repertoriul TNB, din păcate) sînt esențiale. Plasînd romanul lui Preda într-un astfel de context, nu ai cum să ratezi, ca elev, întîlnirea cu un adevăr zguduitor, care te pune pe gînduri dincolo de examenul de bacalaureat: sîntem pioni pe o imensă tablă de șah, mînuită arbitrar de forțe inexpugnabile. La urma urmei, fără concepte operaționale precum narator, perspectivă auctorială sau stil indirect liber poți foarte bine să îți faci meseria de IT-ist sau de medic. Însă, dacă înțelegerea sinelui nu e, nimic nu e.

P.S. Își doresc să le pice la examen. Fie și numai pentru că au atît de multe de spus, încît sigur scriu multe pagini.

Dan GULEA, Colegiul Național „Mihai Viteazul", Ploiești

Romanul (volumul I, căci volumul II e considerat prea sensibil pentru firea noastră) trebuie smuls din pletora rezumatelor didactice, din abrevierile din cărțile de comentarii, dar și din realismul pe care îl prezumă filmul – fapte ce prevalează, de obicei, în discuțiile despre text, astfel încît lectura comentată a unor pasaje semnificative (de pildă, a primului capitol) poate restabili contactul cu o anumită atmosferă textuală. Atrăgător sau popular – este și nu este, în același timp; nu este, pe de o parte, pentru că romanul (datat 1955, dar cu o ultimă ediție în 1978) face parte din acel canon didactic oprit în timp, în care Marin Preda sau Nichita Stănescu sînt cei mai „noi" scriitori ai noștri, un canon în mod original *ever green,* unde nu există literatura contemporană (de la Cărtărescu la Adamesteanu sau Vișniec sau Simona Popescu – ca să ne oprim la această generație); este, pentru că vorbește de familie (iată o temă!) și de tipologii in-

„– Ia o țuică, Victore,
îl îndemnă taică-său.
– Ți-am mai spus, tată, că nu
obișnuiesc țuică dimineața,
răspunse Victor…
– De ce, Victore, ai stomacul
deranjat? întrebă Moromete
cu seriozitate.
– Nu, dar nu obișnuiesc.
– Noi obișnuim! spuse
Moromete puțin absent…
Cum devine asta, Victore?!
reluă Moromete mirat.
– Ce anume, nea Ilie?
– Să nu-i placă cuiva băutura.
– Asta devine după facultăți,
răspunse Victor cu modestie.
– Sînt unii oameni
care le place să aibă mintea
tulburată. Mie îmi place
să fie limpede.
– Da, e un punct de vedere!
conveni Moromete…"

trinseci: patriarhalul, tradiționalul, conflictul părinți/copii.

Mihaela NICOLAE, Colegiul Național „Mihai Eminescu", Buzău

„– Fă! Fă! Fă, n-auzi? mormăi Moromete. Pune, fa, mîncarea și mai trage-te pe fălcile alea că te-or fi durînd de cînd vorbești!" – apare replica asta în roman, atît de neșlefuită, ca o înjurătură? Apare, cum să nu, și e firesc, pentru că așa vorbesc țăranii și oamenii obișnuiți. Limbajul este, de obicei, primul de care mă folosec pentru a crea impact. Apoi, întotdeauna mi s-a părut mult mai importantă, în *Morometii*, relația dintre părinți și copii decît orice referire la contextul social. Începînd cu așezarea la masă, momentul cînd se discută, cînd se fac reproșuri și se negociază soluții pentru problemele care-i privesc pe toți membrii familiei. Voi stați la masă împreună, seara? Reiese că nu… De ce? Probabil aveți o masă în bucătărie. Nu toți. Unii nu au nici măcar bucătărie (Dar asta-i un pretext, doamnă! Așa e, așa e!), nu au fiindcă, mai nou, bucătăria a devenit living. Părinții, o parte, sînt plecați din țară, la muncă. Alții sînt divorțați. Sînt și familii în care, pur și simplu, din diverse motive, nu există obiceiul acesta de a sta împreună la masă. Mănîncă pe rînd, pe măsură ce se strîng acasă. Apoi se izolează, fiecare în camera lui, fiecare cu singurătatea lui. Și nu există acest fel de discuție morometiană, între copiii nerăbdători să-și rezolve problemele și părinții bucuroși că le pot tergiversa. Totuși, cînd discutați ceea ce trebuie discutat? Dimineața, în timp ce își caută hainele, coborînd scările, în mașină, în drum spre școală… Sînt și din aceia, morometieni, în ale căror familii se stă la masă împreună, măcar duminica. Mai puțini.

Elena HUIAN, Liceul Tehnologic „Ovid Caledoniu", Tecuci

Predau *Morometii* cu sufletul la gură în marea goană către „examenul maturității", încercînd să strecor variante de subiecte, recapitulări.

Cum aș vrea să predau *Morometii?* Pe prispa unei case bătrînești, alături de colegul de istorie care va contextualiza istoric evenimentele. Astfel ar înțelege mai bine elevii de ce era atît de important pămîntul pentru Ilie, ce reprezenta hora pentru viața satului, de ce își apărau fetele cu îndîrjire puțina zestre. Pentru că mă lovesc de reticența elevilor, caut să apropii aspecte ale romanului de vîrsta, de problemele lor. Astfel, mi găsesc mereu timp să le citesc fragmente care surprind cea mai profundă, tensionată, plină de emoție relație tată-fiu din literatura studiată. Și atunci e minunat cînd observ reacții, emoții care vor duce, mai devreme sau mai tîrziu, la momente de introspecție, de analiză a propriilor relaționări cu familia. În plus, ne întrebăm de fiecare dată *Ce-ar fi fost dacă.* De aici vă las pe dumneavoastră să completați.

Dana CARCEA, Școala Gimnazială Nr. 7, Botoșani

Pentru că predau la gimnaziu și nu se mai studiază *Morometii* de Marin Preda, aș putea să vorbesc cu elevii mei la ora de opțional (Tehnici de lectură, clasa a VII-a) despre personajul de care s-ar putea simți mai apropiați – avînd în vedere vîrsta lui și a lor –, despre Nicolae. Ca în cazul oricărei recomandări noi de lectură, și acum aș începe cu momentul de lectură a textului. Aș alege fragmentul din volumul I în care Nicolae este premiat la finalul anului școlar. Acest moment ar fi urmat de o dezbatere pe tema: ce ar putea face Nicolae cu cărțile primite drept premiu, avînd în vedere faptul că familia lui nu-l susține în dorința de a învăța și că fiecare membru al familiei are un rol în gospodărie (Nicolae fiind cel care are grija unor oi)? Analiza răspunsurilor elevilor ar putea conduce la pasul următor, și anume acela al scrierii. Copiii vor fi invitați să noteze, în 10-12 minute, de ce sînt sau nu sînt alături de Nicolae în efortul lui nesusținut de familie de a merge la școală. Cîteva dintre răspunsuri vor fi prezentate și discutate în clasă. Cele trei momente descrise mai sus (lectura, dezbaterea, scrierea) au ca scop să le trezească elevilor interesul pentru personajul Nicolae Moromete și empatia față de acesta.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

Mircea PRICĂJAN

După douăzeci + 1 de ani

Acum știu ce-am înțeles din cartea asta la 21 avr. 1997, cînd și cum spune ștampila pe care-am aplicat-o mîndru pe ediția Gramar, „100+1 Capodopere ale romanului românesc“, că am terminat-o de citit.

Aveam 17 ani neîmpliniți, eram într-a XI-a și țineam morțiș să citesc toate cărțile din programă înainte să ajungem cu clasa la ele. Știam din experiența primului an de liceu că nimic nu omoară mai duios un roman ca un curs serios de literatură, cu toate acele comentarii mustind de citate docte din critici iluștri. Cred că într-a X-a am luat hotărîrea de-a fi cu un pas înaintea manualului, lucru care oricum se potrivea de minune spiritului anarhic pe care începusem să-l manifest în tot și-n toate. Parcă nimic nu mergea mai bine pe Holier Than Thou ca o lectură furată viitorului convențional din Rebreanu, Sadoveanu, Camil Petrescu sau, iată, Preda. Citeam de capul meu opera, pricepeam ce pricepeam, după care aruncam un ochi pe fugă-n Călinescu (aveam *Istoria…* lui trasă la xerox și legată profesionist la Imprimeria de Vest Oradea – originalul era greu de procurat), îmi făceam o idee despre cum vor arăta comentariile și abia așteptam să vină lecția despre autorul acela, pentru a-l putea contra pe profesor cu argumente solide, contrazicîndu-l în argumentația mea, vai, chiar pe Călinescu. Așa, pentru că puteam. Aveam întotdeauna la-ndemînă fișa de lectură conținînd detalii-cheie, astfel că mergeam la confruntare blindat. Anarhie pe pîine. Literară.

În cazul *Morometilor,* pregătirea a fost cu atît mai palpitantă, cu cît puteam avea arma secretă a celui de-al doilea volum, neinclus în programă și, cel mai probabil, necitit nici chiar de profesor – ori, măcar, nerecitit de curînd. Mi-amintesc perfect că am trecut prin ea dintr-un suflu, înghițind pagini de text monobloc pe nemestecate, vînînd întruna aparițiile lui Niculae, căci Niculae era flăcăul idealist care citea mult, citea tot ce apuca, citea, îmi dau seama acum, fără exces de discernămînt, adică exact așa cum făceam și eu atunci. Niculae era în răspăr cu tot ce-l înconjura în lumea aceea sătească de care simțea că nu aparține, din care fugea în cărțile lui. La fel cum aș fi spus și eu, Niculae îi spunea bătrînului Morometе că își caută eul și se înfierbînta cînd acesta îl întreba la ce-i mai trebuie carte dacă trăiește bine. Presupun că-l citeam pe Niculae în cheia unui Conte de Monte Cristo, ca pe omul fără putere care se-narmează prin cunoaștere pentru marea demonstrație a unei dreptăți sigure, a adevărului său, unicul. Nu-mi amintesc să mă fi jenat prea tare fenomenul colectivizării forțate și distrugerea brutală a „lumii strămoșești“ sau „moartea țăranului român“. Ouăbei, Mantarosie, Isosică și toți ceilalți venetici semidocți, apostoli ai unei apocalipse pe care n-o înțelegeam, erau doar personaje secundare, pălind în comparație cu Niculae al meu, un suflet revoluționar arondat ideologiei celei mai pernicioase. Însă nici ideologia asta n-o înțelegeam pe deplin, altfel aș fi percutat cu siguranță la detaliile pe care Preda le-a pus în carte, simboluri poate prea diafane, poate prea lipsite de curaj pentru cititorii care sîntem acum, la peste o jumătate de secol de la prima publicare. Mi se părea extraordinar că, după lumea patriarhală (și destul de exotică pentru un ardelean) din primul volum, în sfîrșit mi se oferea un personaj cu care rezonam.

Niculae era flăcăul idealist care citea mult.

Cînd a venit momentul, am susținut cauza lui în clasă. I-am făcut un portret idealizat, așa cum îl decupasem eu din ambele volume. Și, cum era de așteptat, nimeni n-a avut argumente împotriva mea. Prin cunoaștere (trunchiată, cum era fatalmente) am reușit să dărîm vechea orînduire didactică.

Acum, înainte de lansarea ecranizării, am reluat romanul. În parte din aceeași dorință de a mă prezenta la „clasă“ cu propriul comentariu, în parte pentru că-n cei 21 de ani scurși de la prima lectură m-a sîcîit un lucru: contrastul flagrant dintre impresia mea exuberantă și părerea cvasi-unanim proastă despre al doilea *Morometii.*

Ei bine, cu ocazia asta am descoperit din nou, dar parcă cu mai multă amărăciune, ce-nseamnă cu adevărat vîrstele lecturii. M-am trezit, după primele zeci de pagini, într-un text descentrat, scăpat de sub control, condus în prea multe direcții, indecis, cu personaje care-l îngroapă pe eroul meu Niculae, aproape banalizîndu-i existența. Bătrînul Morometе însuși, resemnat definitiv, dispare și el treptat în vălmășagul de prefaceri despicate la firul ierbii, parcă intenționat așa, pentru ca liniile călăuzitoare să se piardă.

Resemnat și eu astfel, morometian, am plecat la premiera absolută a filmului, la Teatrul „Regina Maria“ din Oradea. Am mai prins loc la balcon, sub cupolă. De la acea înălțime am văzut cu ochii mei, ca prin lunetă, la distanță de 21 de ani, cartea pe care o citisem prima dată, cartea pe care Marin Preda ar fi trebuit s-o scrie, așa cum ar fi trebuit s-o scrie. Cea pe care, la vîrsta potrivită, reușisem oricum s-o citesc, înțelegînd din ea exact ce trebuia. Și nimic mai mult.

***Mircea Pricăjan** este scriitor.*

„Casa lui Preda va cădea în curînd“

trei întrebări pentru Dan LUNGU

Ce se întîmplă cu casa lui Marin Preda?

Pe foarte scurt, casa în care s-a născut părintele Morometilor se află în pragul prăbușirii, oamenii nu mai au răbdare cu ea. Neîngrijită și lăsată pradă intemperiilor, în curînd va cădea din picioare. Se impune o intervenție de urgență. În prezent, casa aparține Asociației Mișcarea de Rezistență „Marius Tucă“ și a fost vîndută actualilor proprietari în anul 2014, chiar de către nepoata lui Marin Preda, Tudora Stănculescu. Fiind proprietate privată, intervenția instituțiilor statului este destul de limitată, însă nu imposibilă. Imobilul se află pe lista monumentelor istorice din Teleorman a Institutului Național al Patrimoniului (TR-IV-m-B-14522), ceea ce înseamnă că există o pîrghie de acțiune a statului pentru a opri degradarea. Eu am susținut, în Senat, o interpelare către domnul George Ivașcu, ministru al Culturii și Identității Naționale, pentru a afla dacă ministerul a întreprins ceva în această direcție, fiind vorba de o clădire de patrimoniu. În același timp, am trimis o scrisoare către președintele Consiliului Județean Teleorman, Dănuț Cristescu, și către consilieri, pentru a-i sensibiliza. E inacceptabil că stau nepăsători în timp ce casa lui Preda merge pe urmele casei lui Brâncuși, care în an centenar a ajuns una cu pămîntul. Am trimis și un semnal către asociația care deține acum imobilul, să le spun că sînt dispus să dau o mînă de ajutor. Sper ca toate acestea combinate să creeze o undă de interes și să miște lucrurile.

Deocamdată nu am primit nici un răspuns de la Ministerul Culturii și Identității Naționale, însă sper din toată inima că cei de acolo nu au rămas insensibili. Știu că mijloacele de intervenție de care dispun sînt puține, dar măcar pe acelea să le folosească.

În ce măsură se mai poate salva?

În acest moment, obiectele, documentele și fotografiile privind viața și activitatea scriitorului se află expuse în fosta școală generală din localitate, ceea ce înseamnă că sînt în siguranță și accesibile vizitatorilor. Casa e într-o situație critică. Poate fi salvată, dacă se intervine în mai puțin de un an. Orice demers are o inerție & o birocrație, așa că trebuie început rapid. Ca soluții, eu aș vedea fie o colaborare între asociația care o deține și Ministerul Culturii sau Consiliul Județean Teleorman pe un proiect de reabilitare, fie un apel public de strîngere de fonduri, inițiat de asociația proprietară în colaborare cu alte ONG-uri. Nu cred că suma necesară este foarte mare, e vorba de o casă bătrînească, nu de un palat.

„Oamenii fac lucruri care, dacă n-ar fi proști, nu i-ar putea sili nimeni să le facă.“

Ce putem recupera prin aceste case memoriale ale scriitorilor?

Ele sînt mai importante decît le poate părea unora la prima vedere. Casele memoriale, bine făcute, sînt adevărate mașini de călătorit în timp, prin ele poți înțelege vremurile trecute din interior. Ceea ce te ajută să-ți înțelegi mai bine locul tău în istorie și în prezent. Apoi, ele dau vizibilitate unui loc geografic, îl legitimează cultural, îl înnobilează. Desigur, sînt și purtătoare de valori identitare, au valențe pedagogice pentru cei mici, dar și pentru cei mari, au un rol important în dezvoltarea turismului cultural și multe altele.

***Dan Lungu** este scriitor și senator USR.*

a consemnat Ana Maria SANDU

Diana BĂDICA George-Ștefan NIȚĂ

Nepoții

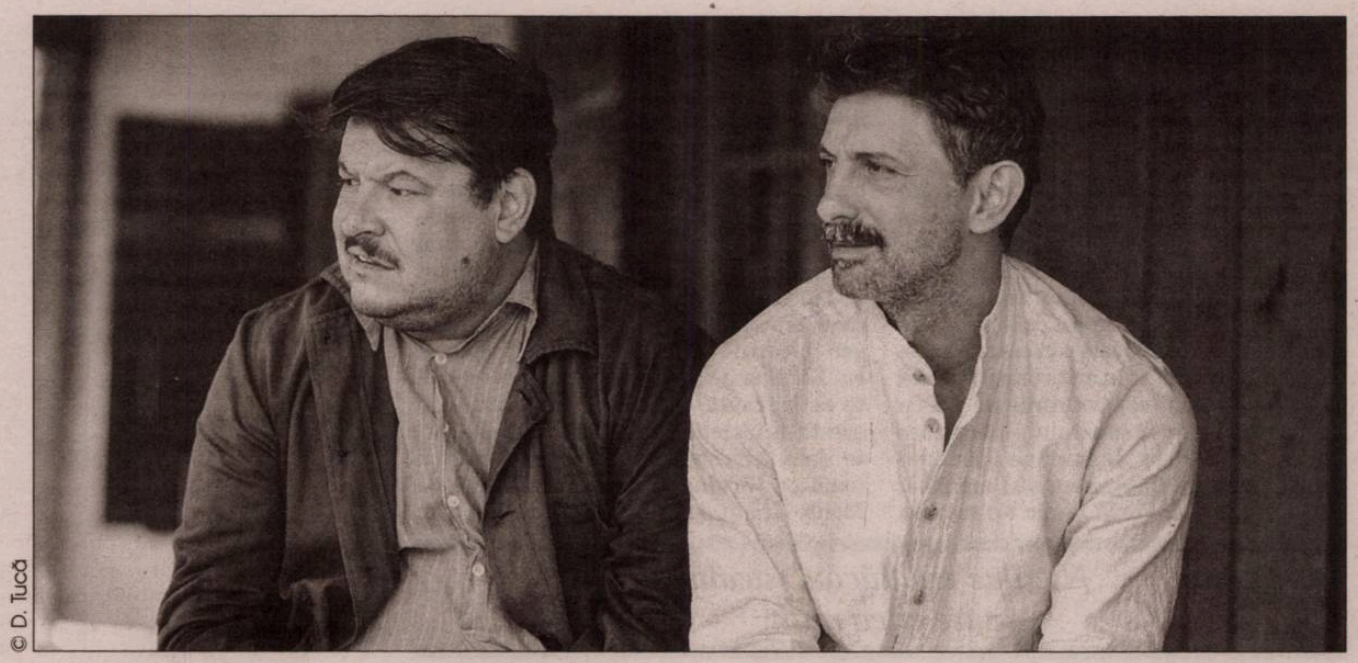
© D. Tucă

Cînd era tînăr, tata zicea că e sărac pentru că și părinții lui fuseseră săraci. I-ar fi putut chema și pe ei Moromete. Nu definim nici sărăcia, nici familia – noi oricum aveam de toate, tații noștri mișcaseră ceva, iar noi, nepoții, trăiam bine. Nu ne făceam temele la lumina lămpii și nici nu mergeam cu oile, noi scriam cu MTV pe fundal și mergeam la cofetărie. Noi doi nu sîntem frați, dar locuiam la cîteva străzi distanță, iar la școală ne despărțeau cîteva bănci și familiile noastre se cunoșteau. Voi aveți de toate, voi creșteți în puf, alții își ajută părinții prin casă la vîrsta voastră, dar voi nu faceți nimic. Noi nu vă cerem nimic, voi trebuie doar să învățați și să plecați la București. Amîndoi am auzit placa asta zgîriată. Am crescut cu ideea că trebuie să pleci ca să reușești. Există în această poveste familia unei fete, primul născut, și familia unui băiat, ultimul născut.

Povestea fetei. Primul născut. N-am înțeles niciodată de ce părinții mei insistau să văd *Morometii*. Nici măcar nu citisem cartea. Tata, oricît îmbrățișa identificarea cu Niculae, uita că lui nu-i plăcea cartea. Avea o familie mai puțin numeroasă, iar bunica nu mergea la biserică. Se ducea cu caprele, faptul că era tuns chilug și că era rușinos contează mai puțin. Tata a rămas repetent în gimnaziu. Mama avea și mai puține motive pentru care să fie emoționată. Avea note bune și locuia la ieșirea din oraș. Cînd s-a măritat, bunicul i-a cumpărat mobilă pentru dormitor în '85. Cînd tata spune că, pe cîmp, înfigea cuțitul în pămînt și știa cît e ceasul în funcție de umbre sau că, atunci cînd primul om din sat și-a luat televizor, au mers toți în pelerinaj să-l admire, îmi vine greu să cred că tata e tata. Bunicul era un Ilie Moromete, dar cu alt nume și prenume. Tata lucra la o fabrică de unde se fura orice. El fura șuruburi și folie de aluminiu pentru cunoștințe, pentru obligații, cum le spunea el. La serbarea abecedarului, tata a venit pilit. Rămăsese la un pahar cu băieții de la fabrică. Voia să ne facem singure avere, el doar ne adusese pe linia de plutire. Faptul că fata lui spunea poeziile cele mai lungi îi arăta că o dresase bine. S-a așezat în ultimul rînd. Îmi făcuse deja instructajul – să vorbesc răspicat. La mijlocul poeziei, tata se ridică și face semne să deschid gura mai mult. Cel mai probabil i se înfundaseră urechile de la băutură, pentru că eu chiar vorbeam clar. Mai tare, nu se aude în spate, a spus tata logopedul, deși în spatele lui era peretele. Tata voia să fiu cea mai bună, dar să fac ca el, mereu ca el.

Povestea băiatului. Ultimul născut. N-am înțeles niciodată de ce părinții mei nu au insistat să văd *Morometii*. Tata ar putea foarte bine să fie unul dintre copiii lui Moromete – planurile lui de îmbogățire depășeau planurile băieților. Tatăl meu putea fi în orice moment Achim, Nilă sau Paraschiv.

Tata a băgat-o și pe maică-mea în combinații, doar că el nu a furat niciodată pentru noi, a vrut doar să trăim în puf. Combinațiile lui erau lipsite de vină. Mai întîi au fost la sîrbi, unde au vîndut tot felul de nimicuri, blugi, ace de cusut și săpunuri. Treceau granița și se opreau în Subotica. La polonezi vindeau țigări și bibelouri. La unguri, canistre cu benzină. Pe vremea aia erai cineva dacă te întorceai acasă cu valută. Ai mei înfășurau banii în elastice de plastic și îi ascundeau în mobila de sufragerie, între pijamale și pilotele de iarnă. Cu banii puși deoparte au făcut două lucruri. Unu, au deschis un butic în fața blocului, unde vindeau cam tot ce duceau peste graniță, și doi, au plătit operația de scolioză a soră-mii. Nu se știa prea bine de ce i se deformase coloana în halul ăla, dar așa se întîmplase. O luase pur și simplu la vale, fără să se mai oprească. Înainte de culcare, o dezbrăcau și îi verificau spatele ca la anatomie. Îmi explicau cum îi ieșise coloana din matcă, de parcă era un rîuleț care își modificase traiectoria după o inundație. Soră-mea a intrat la unul dintre cele mai bune licee din oraș, a mers la olimpiade și s-a întors acasă numai cu note de zece. În comparație cu mine, soră-mea era un geniu – la ce să te aștepți de la ultimul născut? Ea trebuia să intre la o facultate bună, în București, n-avea alte opțiuni. Ai mei voiau să aleagă ce-ar fi ales ei. După ce a făcut asta, mi-a fost dată ca exemplu. Apoi toți copiii vecinilor de pe scară mi-au fost dați ca exemplu. Apoi colegii de școală. Apoi copiii rudelor de gradul trei. Și cam toată lumea de pe stradă. Eu furam bani din magazin, beam, fumam, ascultam rock și ajunsesem la un liceu industrial. Nu chiar cel mai potrivit aranjament pentru viitorul meu. Toți aveau să plece în București și să facă bani, iar eu aveam să rămîn, încremenit în timp, într-un oraș de provincie, cu zero perspective. Bucureștiul devenise pentru ai mei, la fel ca pentru băieții lui Moromete, un fel de Mecca, un loc al tuturor posibilităților. Cînd revăd scena cu fuga lui Paraschiv și a lui Nilă, mă gîndesc că ne deosebim, noi am fugit împinși de la spate.

Tata voia să fiu cea mai bună, dar să fac ca el, mereu ca el.

„Am peste șaizeci de ani și în mintea mea e că o să trăiesc o sută. De ce să nu trăiesc? Ce, nu e bine de trăit?“

Citate din romanul *Morometii* de Marin Preda

Noi trebuia să supraviețuim presiunii că avem de toate. Părinții noștri nu știau că le strîngeam mărunțișul de prin buzunare ca să ieșim duminica la cofetărie, să cumpărăm tutun sau Tanita. Eram singuri, noi și copiii de vîrsta noastră, generații care, doar pentru că aveau lumină în casă și nu mergeau cu Bisisica, trebuiau să fie recunoscătoare și supuse.

Diana Bădica *este scriitoare. A publicat cartea de poezie* Enspe mii de dimineți, *Casa de Pariuri Literare, 2014.*

George-Ștefan Niță *este scriitor. A publicat cartea de poezie* Tata nu are cal, *Editura Tracus Arte, 2017.*

„Cum a scris Marin, nu oricine putea s-o facă“

Bănuiesc că și ceilalți oameni din sat gîndeau ca el...

Nu știu ce gîndeau, dar știu că se uitau chiondorîș la Marin. Orice ar fi făcut Marin, tot nu era bine. Cum o întorcea, tot rău ieșea. Odată a scris despre țărăniștii lui Maniu și i-a pus niște vorbe în gura lui Cocoșilă, că ăla s-a supărat și l-a înjurat pe Marin în public, cu toată lumea prezentă în centru, la monument: *Dar-ar dracu' peste ochelarii lui să dea, că numai belele vrea să-mi facă*. De față cu Marin a mai înmuita-o, spunîndu-i cam nervos: *Bine, măi, Pîrlitule, mă pui rău cu organili?* Taci, mă, l-a liniștit Marin – că eu n-am scris acolo ca să te aresteze pe tine. Am scris treburi de-ale mele, literare.

Că veni vorba, ce politică făcea Tudor Călărașu? Unii spun că el vota cu Aristide, cu liberalii...

Vezi-ți de treabă. Tata era cu țărăniștii. Trup și suflet. Pînă la moarte. O fi votat și cu Aristide, nu zic nu, că în viață unoeri e mai bine s-o dai și așa, și așa.

Dar tălică ai citit Morometii*? Cum ți s-a părut cartea?*

Drept să-ți spui, mai mult mi-a povestit soțul meu, Ion Baltac. El citea și era la curent cu toate. Așa mi-am dat seama că în roman erau lucruri trăite de mine și de toată familia, dar așa, ca el... Îmi amintesc că odată m-am dus la Pitești, la dentist, și dentistul m-a întrebat: Cînd editează Marin Preda volumul doi la *Delirul?* De cinci ori l-am citit. Îți dai seama ce carte e aia de-ți vine s-o citești de cinci ori? E carte, nu glumă.

În Morometii *sînt lucruri mai puțin adevărate, scoase din imaginația scriitorului? De pildă, Polina...*

Polina e Bujoreasca. Iar Stan Cotelici e Bujorescu. Unii zic că Polina e Florica lu Bâzdoacă, dar nu e așa.

Cum era Marin cînd era mic? Citea așa de mult, cum scrie el despre Niculae?

Te cred și eu că citea. Noi ne culcam cu toții și dimineața îl găsea mama cu capul pe masă și cartea alături... Tot timpul citea. Citea și scria de rupea. Scria întruna. Așa și-a stricat ochii. Dacă mergea cu oile, lua cartea cu el. Mama însă îi ținea partea, că îl vedea mai plăpînd.

(fragment din discuția cu Ilinca Baltac, sora scriitorului Marin Preda, din volumul Morometii. Ultimul capitol *al lui Sorin Preda, Editura Eikon, 2013)*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

A învăța sau a supraviețui?

Citesc, de mulți ani, cam tot ce se scrie despre educația din România. Îmi sînt familiare toate comentariile care încearcă să deslușească răul din învățămînt, m-am obișnuit cu mari interogații și cu soluții puține, fac parte dintre cei care se străduiesc să înțeleagă, fierb în același sos amar cu ei, așa că rareori diagnosticele date educației mă mai pot surprinde. Zilele trecute am citit, însă, un comentariu care mi-a reamintit problema esențială a școlii: doamna Alexandra Căbuz, membră a Academiei Naționale de Inginerie din Statele Unite ale Americii, a afirmat că învățămîntul românesc nu-l ajută pe copil să răspundă la întrebarea „La ce sînt eu bun? Ce mi-ar plăcea să fac și cum aș putea să îmi dezvolt înclinațiile?" Dimpotrivă, construcția haotică a programului școlar îi obligă pe copii să caute strict soluții de supraviețuire: cum să se strecoare printre obstacole descurajante.

Mai întîi ar fi gîfîiala după note. Patru ani de gimnaziu, copiii dîrdîie de frica unei note mici, care le poate scădea șansele de a ajunge la un liceu bun. Sau la un liceu care să le pună în valoare talentul, înclinațiiile. Din clasa a cincea fac, împreună cu părinții, tot felul de calcule, tot felul de combinații și de meditații costisitoare, astfel încît media celor patru ani să nu scadă dramatic. Toate însoțite de iritări și opinii veninoase despre șanse și competiție: cei de la oraș îi invidiază pe cei din rural, socotind că obțin mai lesne note maxime. Cei din rural îi invidiază pe orășeni pentru șansele pe care le au de a ajunge la un liceu mai acătării. Toți au de înfruntat, însă, același sistem aberant de uniformizare a abilităților, a cunoștințelor, preocupărilor și curiozităților proprii. Toți sînt măsurați cu aceeași riglă, inflexibilă la diversitate, la cazul particular.

Elevii și părinții lor sînt pe cont propriu.

Mai apoi, programa pe care copiii sînt obligați să o parcurgă cu brio este una copleșitoare prin nonsens, inadecvare, exces al cantității și eficiență minimă. Ca să obții note maxime la toate materiile, note de care ai nevoie pentru admiterea la liceu, trebuie să fii o combinație perfectă de Einstein, Pitagora, Garabet Ibrăileanu, Sadoveanu, Ceaikovski, Frunzetti și Lia Manoliu. Căci trebuie să știi tot, matematică, fizică, desen, muzică, sport, literatură, limbi străine, dar nu așa, cît să-ți poți cultiva reflecția și interogativitatea, ci cît să le poți preda, „catedratic", unor viitori studenți. Am scris, de multe ori, despre absurdul exercițiilor din manualele școlare. Chiar și cei mai vrednici copii și cei mai riguroși părinți cedează în fața lor. Și atunci apelează din nou la soluții colaterale: mai un compromis cu profesorul de educație fizică, dacă vrem să prindem un loc la liceul de mate-info și stăm prost cu săritura în lungime, mai o „atenție" dată doamnei de biologie, dacă nu pricepem fotosinteza și oricum vrem să dăm la liceul de artă etc.

Încă un fapt care subliniază adevărul conturat de doamna Alexandra Căbuz: toți elevii României, de treizeci de ani încoace, stau sub semnul, înfricoșător, al „schimbării". Al „reformei". Al regulilor modificate în timpul anului școlar, al imprevizibilului, al neașezării, al provizoratului. Al indiferenței și al lipsurilor. Dacă faci un rezumat al știrilor din educație din ultimele luni te îngrozești: „Distrugerea școlilor profesionale costă România 2 miliarde de euro pe an", „Joaca de-a testele grilă cu elevii care dau bacalaureatul și evaluarea națională", „România alocă cei mai puțini bani din UE pentru educație", „România pe primul loc la corupție în Educație", „Aproape 7000 de profesori au plecat din țară", „Numărul de violențe în școlile bucureștene s-a dublat într-un singur an" etc. Toate neregulile de acest tip duc la o singură concluzie: elevii și părinții lor sînt pe cont propriu. Se descurcă fiecare cum poate. Își fac singuri o strategie de supraviețuire în școala devenită locul nimănui, nesigur, preocupați doar să găsească o urmă de viață, un Nord mai bine semnalizat, o speranță întreținută cu mult efort.

Mai e nevoie să semnalăm cam unde ne aflăm, dacă nici măcar nu ne grăbim încă să avem un ministru titular al Educației?

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Pe întuneric

Toamna tîrzie tîrîie după ea și un soi de întuneric permanent. Lumina aurie devine o penumbră veșnică, aducînd mai curînd cu o noapte care stă să mijească non-stop. În ea, toate cele nu se mai văd neapărat pozitive și apetisante, ci cenușii și ușor derizorii.

Întunericul ăsta e diferit de cel dens și gros de noapte, cel care, dacă e să te iei după tot soiul de referințe din fapte diverse și cultură populară, adăpostește sub aripa lui fapte înspăimîntătoare, ca-n *Raven* (James McTeigue, 2012), *Sin City* (Frank Miller, Robert Rodriguez, 2005) sau Gotham City-ul lui Batman, ca-n lumea lui Jack the Ripper sau Mr Hyde, sau precum cea descrisă în romanul lui Kate Williams, *Plăcerile bărbaților.* Dar și plăceri ascunse sau declarate, mai puțin vinovate sub falduriile nopții, precum, să zicem, în *Legăturile primejdioase* ale lui Laclos sau în *Valmont*-ul lui Forman după roman. Sau, de ce nu, accese și chiar șuvoaie de inspirație, care pot duce la opere fundamentale, ca-n *Something's Gotta give* (Nancy Meyers, 2003), în care personajul interpretat de Dianne Keaton tot plînge și scrie... Ori schimbări esențiale în viața, morala și comportamentul eroului, cum se petrece cu Scrooge al lui Dickens. Sau, pur și simplu, un somn liniștit, condimentat poate doar cu evenimente miraculoase, pozitive, precum în *Marry Poppins* sau în *The Night Before Christmas* al lui Clement C. Moore.

Dar dincolo de referințele amestecate (alese după criterii afective), există întunericul real, fizic, pe care ni-l ducem cu toții, cum putem. Căci, mai nou, cam după ora 17, pur și simplu se întunecă. Și dacă ai treabă pe stradă, și ești doar un umil pieton, și, desigur, ai oarecari referințe livrești și oarecare imaginație, trăiești o altfel de lume decît cea de pînă atunci. Căci, pînă la urmă, ăsta este atuul întunericului: pîcla lui, fie că o simți diafană, fie apăsătoare, îți permite ca ceea ce vezi prin ea să lase loc interpretărilor, stărilor și, de ce nu, poveștilor.

Cînd eram mică, și apoi adolescentă, mi-era frică de întunericul care mă prindea în special în locuri necunoscute, în cartiere pe care nu le străbăteam și pe lumina zilei. Chiar dacă erau apropiate de cel în care locuiam, aveam mereu senzația de apăsare și ostilitate. Oamenii care se nimereau primprejur, cei mai mulți dintre ei, îmi trezeau suspiciuni și mi se păreu potențiali agresori. Nu, nu eram chiar paranoică, ci un copil prea bine crescut de părinți și bunici grijulii. Așa că mergeam, dar mereu mă întorceam să văd cine e în urma mea și, eventual, să-l las să treacă. Întunericul mă agresa, îi simțeam atingerea ca pe aceea a unei pături din ceva plăsticos, la care făceam alergie. Și nu voiam decît să ajung mai repede la familiar și la lumină, ca să scap de el și să fiu din nou eu însămi, cea bine și cocoloșit crescută.

După foarte mulți ani m-am văzut nevoită ca, la orele astea altădată *horror* ale serii, să umblu și să fiu singură, în diverse locuri deloc dintre cele mai cunoscute. Odată, am fost nevoită să plec de-acasă mai tîrziu de crucea nopții, și sub diverse presiuni fiind, să străbat pe jos (așa am ales atunci) o parte mică, ce-i drept, de oraș. Supărările mele personale, probabil, au atîrnat atunci mai greu decît fricile nocturne, ce au devenit, brusc, banale. Țin minte cum, tot înaintînd pe străzi, s-a produs un fenomen pe care acum l-aș numi simpatic: furia și frustrarea interioare, în interacțiune cu oroarea de altădată, de tenebre, au rezultat într-un calm tîmp, fatalist: ce-o fi, o fi, îmi fac loc prin neantul aparent și-mi continui drumul.

Nu mi s-a întîmplat nimic rău în noaptea aia, și de atunci nu mi-a mai fost frică. Acum pot merge liniștită singură pe întuneric, aproape pe oriunde. Pe oamenii din jur nu-i mai percep ca pe posibili agresori și, chiar dacă sînt *homeless*-i ori alcoolizați, îi privesc mai curînd cu umor și toleranță decît cu altceva. Și, ce e mai important, mă pot bucura de peisajul de noapte, case, ferestre sugerînd o atmosferă sau alta, copaci în altă lumină, luna.

De curînd, am ajuns noaptea, dintr-o întîmplare, să zicem, chiar în Cimitrul Bellu. Am fost precum Baba Dochia, dar la nivel de o singură zi: ce i s-a întîmplat ei cu zilele și săptămînile, mi s-a întîmplat mie cu orele. Am plecat pe lumină în Obor să cumpăr un vas de lut pentru cimitir. Ca să nu mai pun florile de acolo în vaze sinistre de plastic. Am ajuns în Obor, am căutat asiduu o vază decentă printre kitsch-urile de plastic, am luat florile. A trecut un timp, imperceptibil și imens. Cînd am ridicat ochii spre cer, era întuneric.

Și totuși, am plecat spre Bellu. Cînd am ajuns, era beznă toală. M-au lăsat, totuși, de la poartă. Am pus florile, am aprins lumînarea. Cînd să plec de la mormîntul familiei, doi paznici își făceau rondul, pe fondul maslului de la biserica din Cimitirul eroilor, alăturată. Eu, ieșind în beznă de la mormînt, în timp ce săream pîrleazul, i-am întrebat: „Sînt spirite noapte, pe aici, prin cimitir?" Ei mi-au răspns: „Povești, doamnă, povești."

Peter FREESTONE

Freddie Mercury: o biografie intimă

Peter Freestone (n. 1955) a fost asistentul personal al lui Freddie Mercury în ultimii 12 ani ai vieții artistului. A locuit cu el la Londra, München și New York, fiindu-i alături în momentul morții. În anii '70 a fost angajat cu jumătate de normă la Royal Opera House, apoi garderobier cu normă întreagă la Royal Ballet, unde l-a întîlnit, în 1979, pe Freddie Mercury. În prezent trăiește în Cehia și călătorește în toată lumea pentru a susține cauza conștientizării SIDA, dar și pentru a participa la întrunirile cluburilor de fani Queen. Fragmentul de mai jos este o avanpremieră la biografia aflată în curs de apariție la Editura Publica.

Înregistrările pentru albumul *Barcelona* cred că evidențiază cel mai clar personalitatea și metoda de lucru a lui Freddie, deoarece munca la acest material nu a fost deturnată în nici un fel de opiniile și implicarea celorlalți membri Queen. Acest album, mai mult decît oricare altul, există pentru că el și-a dorit să existe. Nu l-a creat pentru eventuale încasări consistente, ci din pură delectare, așa că nu i-a păsat nici o clipă către ce se îndrepta cu acest material. Trebuie să ținem cont de faptul că Freddie avea deja oarece suspiciuni cu privire la starea sănătății sale, deși nimeni altcineva nu bănuia încă nimic. Îmi amintesc că, adesea, spunea că *Barcelona* ar putea fi ultima lui creație.

Deși mare parte din munca lui a fost considerată apropiată de operă, el știa de fapt destul de puține despre operă și încă și mai puține despre soliștii de operă, cu toate că, pe tot parcursul muncii la acest album, eu am observat multe asemănări între diva operei și diva rock'n'roll-ului. Pînă în 1981, Freddie făcuse o oarecare pasiune pentru vocile tenorilor, în special pentru vocea lui Luciano Pavarotti. Era fascinat de maniera în care tenorii știau să-și controleze vocile, acesta fiind singurul aspect al interpretării de operă care îl interesa pe atunci. Înțelegea că acest control era rezultatul multor ani de pregătire și aprecia enorm rezultatele, în special felul în care unii tenori reușeau să emită extrem de delicat note înalte. Asta i se părea într-adevăr o chestiune de control. Pînă în ianuarie 1981, ascultase vocea lui Pavarotti doar pe discuri și casete, și uneori la televizor. Cînd am aflat că Pavarotti urma să cînte la Royal Opera House, în Covent Garden, l-am convins să cheltuiască niște bani cu folos și să cumpere bilete, ceea ce a și făcut.

Am ajuns la Operă îmbrăcați corespunzător, în haine de gală. Cît ne-am căutat locurile și ne-am instalat în ele, i-am povestit pe scurt intriga din *Bal mascat* de Giuseppe Verdi. El era încîntat să-și audă pe viu idolul. Era obișnuit să înregistreze, apoi să plece în turneu și să reproducă înregistrările. Queen erau foarte atenți ca reprezentațiile *live* să fie cît mai ușor de recunoscut și cît mai apropiate de versiunile de studio. Era curios dacă și la operă se întîmpla la fel. La piesa asta, luminile se sting la început, iar tenorul interpretează prima lui arie importantă din prima scenă. Lui Freddie i-a plăcut la nebunie. În pauza dintre acte i-am explicat că acțiunea urma să se mute în tabăra unor țigani ghicitori, unde apare prima dată eroina, în căutarea unor ierburi care să o ajute să nu mai sufere din dragoste.

„Mie sigur nu-mi trebuie ierburi din astea", am auzit o voce ca un tril lîngă mine. Începe scena și soprana își face intrarea neanunțată. O apariție absolut impresionantă, deși bucata interpretată e doar un mic moment de trio. Freddie privea și asculta fermecat. Vocea sopranei plutea și se avînta, iar bucata muzicală scotea în evidență amploarea și forța acesteia. La final, cînd eroina a dispărut de pe scenă, Freddie aplauda frenetic, cu gura căscată. După aplauze a încălcat orice tradiție a operei și a început să vorbească, întrebîndu-mă: „Cine *este* femeia asta? Cum o cheamă? Spune-mi!" Era atît de entuziasmat încît vorbele i se rostogoleau din gură. M-am uitat încă o dată în program, ca să fiu sigur. Era, într-adevăr, așa cum știam – Montserrat Caballé.

Îi datorez lui Montserrat dragostea mea pentru operă, întrucît pe ea am văzut-o pe scenă, în rolul Leonora din *Trubadurul*, în prima mea seară de lucru la Royal Opera House, pe 22 aprilie 1975. Coincidența a făcut ca aria favorită a lui Freddie să devină „D'Amor Sull' Ali Rose", de pe unul dintre discurile timpurii ale lui Montserrat. Îndrăgostit de vocea ei, îi plăcea să ia cu el discul la studio, să-l pună la un pick-up și să dea volumul la maximum. Îl amuzau grozav zgomotul scaunelor orchestrei și al foilor partiturilor. „Doamne Dumnezeule, cît de adevărat! Nu poți falsifica sunetele astea!"

Așa i-a descoperit vocea, pentru că înainte de seara de la Operă nu fusese deloc interesat de voci feminine. Pasiunea lui pentru vocea ei nu s-a diminuat niciodată de-a lungul anilor, dar abia în 1986 a declarat-o public, la un post de radio spaniol, în timpul unui turneu în Spania. Bănuiesc că atunci cînd l-a întrebat care era vocea lui favorită, intervievatorul se aștepta să audă un nume ca Aretha Franklin, Michael Jackson sau Prince. Toată lumea a fost surprinsă să audă că vocea lui preferată era cea a lui Montserrat. Și a insistat că nu spune asta doar pentru că era catalană și interviul avea loc la un post de radio din Barcelona.

Voiau să îl întrebe pe Freddie cum i s-ar părea ideea de a compune un imn pentru Jocurile Olimpice din Barcelona pe care să-l interpreteze Montserrat. La început, Freddie a reacționat foarte nesigur, poate chiar un pic speriat. I se propunea să compună ceva pentru o persoană pe care o admira enorm, de multă vreme. Dar era și un nou tip de provocare, pentru că ar fi trebuit să compună pentru altcineva, ba încă cineva cu care nu mai lucrase niciodată.

A cedat greu, presat de Jim Beach și de sîcîielile mele. Ideea inițială a fost să compună un single intitulat „Barcelona", care să poată fi folosit ca imn al jocurilor, cîntat la deschiderea acestora. Cerințele nu l-au împiedicat să vină cu idei dincolo de strictul necesar solicitat. A fost aranjată o întîlnire în care Freddie să-i prezinte cîteva idei lui Montserrat. Îi cunoștea bine capacitățile din discurile pe care le ascultase, dar după ce s-a bătut palma în privința proiectului, Montserrat a fost într-atît de amabilă încît să-i trimită niște înregistrări video indisponibile publicului larg, la care Freddie i-a răspuns cu un pachet conținînd toate lucrările lui, inclusiv cele mai recente, printre care reinterpretarea piesei

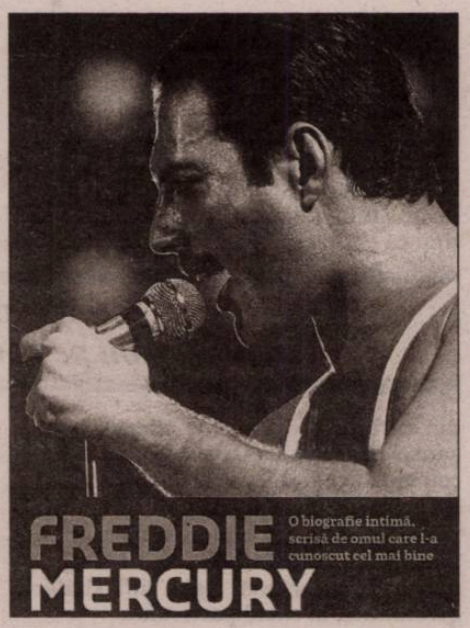

rock clasice „The Great Pretender".

Freddie a știut de la bun început ce voia să scoată de la ea. Își propusese să o împingă către limitele ei, dar în cel mai bun sens posibil. A avut la dispoziție cîteva săptămîni pentru a pune pe bandă cîteva idei cu care să mergem la Barcelona, unde era stabilită întîlnirea. Și pe atunci, la fel ca azi, orice proiect care o implica pe Montserrat trebuia să țină cont în primul rînd de programul ei, întrucît diva ajungea extrem de rar pe acasă. Cine o caută pe Montserrat trebuie să traverseze adesea tot globul. După cum veți afla imediat, Montserrat era o împătimită a muncii, așa cum era și Freddie.

Mai mult decît o regină

Primul personaj cooptat în proiect a fost Mike Moran. Relația la care ajunseseră făcea extrem de ușoară colaborarea cu acest domn genial. Implicarea lui i-a luat de pe umeri lui Freddie o parte din complicațiile stufoase ale organizării orchestrației. Colaborarea inițială cu Mike a rezultat într-o casetă cu trei piese neprelucrate. Una dintre acestea a devenit „Exercises In Free Love", transformată în „Ensueño" pe albumul *Barcelona*. Celelalte două au reprezentat baza pentru „The Fallen Priest" și „Guide Me Home", asamblate de Mike cu vocea falsetto a lui Freddie, pentru a se apropia cît mai mult de interpretarea ei.

Mike Moran, Freddie, eu, Jim Beach și Terry am zburat la Barcelona cu o zi înainte de mult-așteptata întîlnire din martie 1987. Ne-am cazat la Ritz. Vă puteți imagina că discuțiile de la cină nu au deviat prea mult de la subiectul Montserrat. „Oare ce face acum?" Angajații hotelului au instalat un sistem obișnuit de boxe hi-fi în salonul Garden Room, unde, într-un colț, se afla un pian de orchestră. După o noapte agitată, ne-am adunat în camera lui Freddie. Nu-mi amintesc să-l fi văzut vreodată pe Freddie mai agitat ca în dimineața aceea. Cînd am ieșit din cameră să coborîm în restaurant pentru întîlnirea de la masa de prînz, părea un deținut scos din celulă. Ba chiar, la un moment dat, a spus – și nu știu nici pînă în ziua de azi dacă glumea sau vorbea serios: „Hai să fim serioși. Nu pot continua chestia asta. Să mergem acasă!"

Prînzul fusese stabilit pentru ora 13. Probabil că am ajuns cu cinci minute mai devreme. Ne aștepta o masă circulară, de mari dimensiuni, cu un stativ central din cauza căruia cei ce stăteau în linie directă nu se vedeau unii pe ceilalți. Stativul a fost eliminat imediat. Freddie și-a ales un scaun și nu s-a mai mișcat de pe el. Eu am avut grijă să aibă la el două pachete de țigări, pentru că fuma destul de mult pe-atunci. Nu inhala foarte mult, dar i se părea că țigara e soluția perfectă pentru a-și ține mîinile ocupate. Eu nu am apucat să mă așez, deoarece din două în două minute mă trimitea să văd dacă nu vine Montserrat. A treia oară cînd am ajuns la ușă am avut parte de o imagine minunată. Fără să intenționez să fiu lipsit de respect față de Montserrat, scena îmi amintea de versurile unui cîntec vechi, interpretat de multe ori de Joyce Grenfell, care încep cu „Venea spre noi, maiestuoasă ca un galion..."

Pe măsură ce se apropia grupul ei, oamenii le deschideau calea. Se dădeau la o parte. Trebuie să înțelegeți că, mai ales în Catalonia, Montserrat era mai mult decît o regină. Ea reprezintă simbolul suprem al culturii catalane. Era îmbrăcată într-o rochie pînă la genunchi, ale cărei culori și imprimeuri aminteau de o perfectă vară spaniolă. Alături de ea erau Carlos, Pino Sagliocco, inițiatorul proiectului, și Montsy, nepoata ei, perechea mea atît în alaiul ei, cît și la masă, unde mi s-a permis în cele din urmă să iau loc. Freddie nu știa ce să facă.

Cu Michael Jackson, pe care îl respecta, nu avusese nici o problemă să se întîlnească. Cu toate că era el însuși un star uriaș, eu nu cred că Freddie a depășit vreodată timiditatea inerentă pe care a purtat-o cu sine toată viața. Știu sigur că la cămin nu are nimeni timp să se ocupe de frica elevilor de a fi ei înșiși în public. Timiditatea poate fi un handicap, iar Freddie i-a simțit din plin efectele. Îi înțeleg sentimentul, deoarece după toate videoclipurile și toate marile nume ale rock-ului pe care le-am întîlnit, cineva mi-a făcut în cele din urmă cunoștință cu o artistă britanică de operă, destul de celebră, aș zice, a cărei carieră o urmăream de mult. Cînd am ajuns în prezența ei, m-am emoționat de n-am mai știut să vorbesc. Am reușit să mormăi doar un „A fost genial".

Freddie își întîlnea acum idolul. Un moment incomparabil, pentru care nimic nu l-ar fi putut pregăti. A intrat impunătoare în cameră pe ușa dublă. Freddie a sărit în picioare și, după ce și-au strîns mîinile, a condus-o către scaunul ei, așezat lîngă al lui. I-a spus pur și simplu: „Bună, sînt Freddie Mercury și asta e. Începem!", după care s-a așezat.

Jim Beach și Carlos conversau lejer, pentru că făcuseră cunoștință înainte de prînz, dar lui Freddie și lui Montserrat le-a luat cîteva minute pînă să se privească în ochi. Însă, odată gheața spartă, nu le-a mai stat nimic în cale, cu atît mai mult după un pahar de șampanie Louis Roederer Cristal. Văzînd cît de mult i-a plăcut această șampanie pe care el i-a prezentat-o, Freddie i-a trimis o cutie întreagă la următoarea ei zi de naștere.

Odată depășită stînjeneala începutului, le-au trebuit cam cinci minute să descopere că împărtășeau un simț al umorului caustic și au început să vorbească repede unul cu celălalt, fără oprire. Ce nu apucau să spună în cuvinte exprimau prin chicote și semne. Au înghesuit în trei ore tot ce le-ar fi plăcut să spună în trei luni. Montserrat a fost amabilă și i-a spus lui Freddie din timp că avea doar trei ore la dispoziție înainte de a pleca spre repetiția la care era așteptată.

traducere de Florin TUDOSE

„Ai atîta acces la lume cîte cuvinte ai să o reprezinți“

– interviu cu Lidia BODEA, director general al Editurii Humanitas –

Dacă cititul este o vocație, poziția de director general al Editurii Humanitas implică să fiți un foarte eficient și profund cititor. Cum a debutat în viața dvs. cititul ca ocupație?

Cert este că scrisul ține în mod fundamental de vocație. Dar nu știu dacă și despre citit se poate spune același lucru. E drept că a citi presupune un tip special de relație: mai întîi cu lumea care există și, apoi, cu lumea aceea care există doar într-o carte. Traiectoria mea de cititor a început, ca a oricărui om alfabetizat, din clasele primare. Dar „cititor profesionist“ cred că am devenit de-abia cînd am pus piciorul într-o editură: am fost mai întîi corector, apoi redactor, redactor-coordonator, redactor-șef, director editorial; de ceva timp, sînt director general. Drumul ăsta a durat cam nouă ani.

Cum spuneam, am început cu clasa întîi, trecînd prin gimnaziu, liceu și facultate, iar acum am senzația că lucrez la un doctorat etern al vieții de cititor profesionist. Nu aveam asta în cap cînd eram studentă la Filologie, la Iași. Credeam că voi fi, oarecum firesc, profesoară de română sau de franceză. Dar, cînd a început colaborarea cu Editura Polirom, mi s-a deschis o ușă care dădea într-un univers despre care nu știam mai nimic. Cititorul obișnuit nu are o reprezentare asupra culiselor din spatele cărții pe care o citește. Ea îi cade în brațe ca un fruct gata copt din pom. De unde să știi că în spatele paginilor pe care le citești sînt încă patrucinci perechi de ochi? Că există un corector, un redactor, un paginator, un grafician și așa mai departe? Odată intrată în acel univers, nu l-am mai putut părăsi. Mi s-a potrivit foarte bine și am avut norocul, poate cel mai mare în viață, ca să-mi placă ce fac.

Cum s-a declanșat pasiunea pentru lectură?

Am mărturisit asta în alt interviu: fiind prîslea, deci cea mai mică dintre cei trei frați, evident că eram cît se poate de mimetică și îmi doream și eu să fac cît mai repede tot ceea ce vedeam că fac fratele mai mare cu patru ani și sora mea mai mare cu șase ani. Asta a însemnat și că m-am grăbit să ajung să pot citi. Îmi amintesc perfect că, primind de ziua mea o carte de basme, cred că un Ispirescu, am găsit că e o mare victorie a vieținșoarei mele de pînă atunci că am reușit să o citesc cap-coadă de una singură. Mai departe, sigur, cei din jurul meu, părinții, frații citeau. Iar profesorii de română pe care i-am avut erau în primul rînd niște mari cititori. Ieșeau cu mult dintre copertele manualului și din bibliografia obligatorie. Discuțiile cu prietenii, pe de altă parte, erau în bună măsură dedicate cărților citite. Așa se face că a existat tot timpul ceva care să mă țină aproape de cărți. Am ajuns destul de repede la convingerea că cititul e una dintre cele mai minunate îndeletniciri.

Cîte ore le petreceați citind?

Am vorbit despre cititorul obișnuit și cititorul profesionist. Din interiorul identității de cititor profesionist, deci de om de editură, citesc uneori și 300-400 de pagini pe zi. Nu mă întrebați ce și cît rămîne de pe urma acestui tip de lectură. E vorba de o lectură specializată, un soi de vînătoare de „defecte de fabricație“, care există în orice manuscris și care pot fi eliminate cu această ocazie. Acest tip de lectură poate merge uneori pînă la o rearanjare ori completare de sumar, așadar pînă la o *restructurare* a cărții.

Acum, dacă trec la identitatea de cititor de plăcere, spun că, de cîte ori prind un week-end sau măcar o sîmbătă ori o duminică liberă, cam duc la capăt o carte. Nu *Ulysses, 732* al lui Mircea Mihăieș, dar o carte care are între 250-350 de pagini pot s-o termin într-o zi-două cu mare bucurie, cu mari delicii.

Ce alte tipuri de artă suplinesc literatura cînd luați o pauză de la citit?

Literatura n-ar putea-o suplini nimic altceva. E un alt fel de trăire acela pe care-l am la un concert de muzică clasică. (Abia aștept toamna viitoare Festivalul Enescu!) E o bucurie și să văd un spectacol bun de teatru și, legat de citit, cred că am două experiențe cu teatrul care m-au îmbogățit toamna asta: *Moscova-Petușki,* după Venedikt Erofeev, pus la Unteatru, și *Regele moare* al lui Ionesco, la Național. Au fost două spectacole care m-au făcut fericită. Deși știam cărțile, spectacolele au adus ceva în plus.

Referitor la adaptări din literatură: sînteți interesată de ce se întîmplă cu o carte cînd trece pe ecran?

Sînt un sporadic privitor de filme. Am văzut cîteva ecranizări, dar nu am vînat niciodată o ecranizare anume. Filmul e din altă categorie. Nu că îmi spune mai puțin, dar cred că, prin definiție, filmul se îndepărtează inevitabil de carte. *Băiatul în pijama vărgată* de Mark Herman, după romanul lui John Boyne, e o ecranizare pe care am găsit-o deosebită, mi-a rămas în minte.

V-a sedus vreodată ideea de a scrie?

Cînd zilnic trebuie să scrii vreo 60-70 de e-mail-uri, singura sirenă care te mai poate seduce e a ambulanței (ca să nu spun a Salvării)... Dar nu vreau să se înțeleagă că din pricina asta nu sînt eu scriitor. Adevărul e că îi dau întru totul dreptate lui Vargas Llosa și spun și eu că „numai cel care *intră* în literatură așa cum intri într-un ordin religios, hotărît să-și închine acelei vocații timpul, energia, sforțarea, îndeplinește condițiile pentru a ajunge într-adevăr un scriitor“.

În ce măsură puteți influența gustul publicului general?

Influență... Nu cred că putem vorbi despre o influență care vine dinspre mine anume sau dinspre oricine ar fi cel care ar ocupa această poziție. Îmi place, în schimb, să cred că prin întreg catalogul, prin programul editorial pe care îl desfășoară de aproape 30 de ani, Editura Humanitas *influențează,* în sensul că educă, cultivă. În acest sens, da, cred că se poate vorbi despre o influență, dar altfel, eu pe mine însămi, cu numele și funcția mea, nu mă percep ca pe un *influencer*, cum se spune acum.

Cum percepeți literatura română contemporană în ansamblul ei?

E vie, e bogată, vocile sînt diverse, registrele – bogate. E o literatură care arată foarte bine, care a reușit să metabolizeze cumva natural experiențele străine (istoriile literaturii franceze, americane etc.), ceea ce înainte de '90 era mai greu sau, oricum, era limitat. Dar nu găsesc numaidecît ca avînd un rost comparațiile între epoci, generații, vîrste ale literaturii ș.a.m.d.

În foarte multe țări, cei mai citiți autori sînt cei autohtoni. Credeți că vom avea în continuare un primat al traducerilor?

România e o țară atipică din mai multe puncte de vedere, fie și dacă discutăm doar de piața de carte. Sînt multe neasemănări între România și restul lumii. În primul rînd, cred că cea mai dureroasă dintre neasemănări e una care ține de statistică. Se citește foarte puțin în România. Întrebarea dumneavoastră viza, de fapt, piața de carte, și anume decalajul dintre tirajele (și vînzările) mari ale autorilor străini și tirajele mai mici,

cînd nu de-a dreptul modeste, ale autorilor autohtoni. Sigur, Mircea Cărtărescu a depășit deja 500.000 de exemplare, tirajul total al cărților lui. Dar nu cred că putem face comparație între un autor consacrat, ajuns deja aici, și un debutant. Aș face din nou comparația ieșind din interiorul pieței de carte românești și aș spune că da, dintre toate țările Europei, autorul român debutant are cel mai mic tiraj și cei mai puțini cititori. Dacă se va schimba sau nu acest lucru cîndva, nu știu să vă spun.

Cum reușiți să echilibrați dimensiunea calitativă a unei cărți cu cea comercială?

Aici vorbim, de fapt, despre o definiție de manual. Editura e o entitate „pedepsită“ să îndeplinească două funcții aparent ireconciliabile: e funcția culturală, amintită și cînd am vorbit despre „a influența“, și funcția comercială, pentru că o editură trăiește pe o *piață* culturală. Nefiind o instituție finanțată de stat, nefiind o fundație, ci *o societate comercială,* ea trebuie să se autofinanțeze. Iar oamenii din editură trebuie să performeze acest mers pe sîrmă în așa fel încît să nu se dezechilibreze, să nu cadă nici în comercialul pur, nici în culturalul pur. Oricare dintre exagerări ar anihila definiția bună a editurii: aceea de instituție care face cultură autofinanțîndu-se prin echilibrul comercial de care e capabilă.

Se întîmplă să publicați cărți nerentabile comercial?

E mai mult decît că „se întîmplă“. E o politică editorială. E asumat. Există un buget anual destinat acelor titluri din portofoliul Humanitas pe care le editățm pentru valoarea lor culturală. Sper că nimeni nu-și imaginează că am dat vreo lovitură comercială publicînd Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare,* două volume masive de 1300 de pagini. Și e doar un exemplu pe care îl dau, dar există atîtea altele, și nu e vorba numai despre cărți fundamentale ale omenirii, pe care ne simțim datori să le publicăm, cum a fost cazul Schopenhauer, cum au fost edițiile Homer, Platon, Heidegger, Hegel, Kierkegaard, Husserl și atîtea, și atîtea altele din zona aceasta. E vorba deopotrivă și de autori de eseu, autori de analiză, de reportaj, de literatură, cărți despre care știm din capul locului că nu sînt destinate marelui succes la public. Apoi, „simetric“ vorbind, se întîmplă și să refuzăm o carte, deși știm precis că ar fi un mega-bestseller.

Ne puteți spune cîteva titluri pe care Editura Humanitas le pregătește pentru Tîrgul de Carte Gaudeamus?

Thierry Wolton, *O istorie mondială a comunismului*. Sînt trei volume totalizînd 3600 de pagini. Vom fi gata cu primul volum (subtitlul lui e *Călăii*, al celui de al doilea *Victimele* și al celui de al treilea *Complicii)* în noiembrie. Îl avem pe Thierry Wolton invitat. Ana Blandiana, cu un nou volum de poezie, de o sensibilitate, frumusețe și tristețe nemaipomenite. Gabriel Liiceanu, *Așteptînd o altă omenire*. Horia-Roman Patapievici, *Două eseuri despre Paradis*. Vlad Zografi, *Șapte Octombrie*, cel de-al doilea roman al său. Ioana Pârvulescu, *Dialoguri secrete. Cum se roagă scriitorii*. Radu Paraschivescu, *Orice om îi este teamă*. Dan C. Mihăilescu, *Plăceri vinovate și datorii împlinite*. Radu Vancu, romanul *Transparența*. Cristian Leonte, Paula Herlo, Alex Dima, Rareș Năstase, Paul Angelescu și Cosmin Savu, cu o carte-selecție a reportajelor și investigațiilor de la *România, te iubesc!* Mircea Vasilescu, *Cultura română pe înțelesul patrioților* și Andrei Pleșu, cu volumul *Pe mîna cui sîntem*. Una peste alta, vreo 50 de cărți noi. Încercăm să venim cu lucruri interesante în acest final de an.

Cum ar arăta o lume fără cărți?

Experimentul istoric s-a făcut în China lui Mao, unde nu exista decît o singură carte: a lui Mao. Dar cred că scriitorii înșiși au răspuns. Ray Bradbury, cu *Fahrenheit 451,* e primul pe listă. Mai avem un foarte mare scriitor care răspunde excelent la acest scenariu: e Mario Vargas Llosa. El spune clar că omenirea, așa cum o cunoaștem, e în bună măsură așa pentru că la un moment dat a apărut literatura, capacitatea de a fantasma, sub eticheta de „adevărul minciunilor“.

Îi lăsăm puțin deoparte pe scriitori, și îi ascultăm o clipă și pe specialiștii în neurologie. Ei ne spun că, în mod limpede, creierul uman s-a modificat și a evoluat din clipa în care un ins a scris, să-i zicem, prima poveste pe pereții peșterilor de la Lascaux și Altamira. Acolo e o poveste, astăzi i-am spune *graphic novel* sau bandă desenată. Nu sînt doar desene, ci narațiuni.

Cum ar arăta o lume fără cărți? În primul rînd, am avea o vorbire mult mai săracă. Dar de ce să nu ne uităm la ce avem printre noi: oameni pentru care cărțile, cititul nu există? Vocabularul lor e limitat la cîteva cuvinte și foarte multe interjecții, prin urmare și accesul lor la lume e teribil de precar. Ai atîta acces la lume cîte cuvinte ai să o reprezinți. Pe coloana cealaltă se află cei care pot să îți vorbească preț de 30 de pagini despre cum cade o frunză îngălbenită dintr-un copac, toamna.

Dar cum ar arăta o lume fără pisici?

Oooo! Asta ar fi... Nu. La întrebarea despre lumea fără cărți încă am găsit resurse să răspund. Totuși, să încerc. Păi, ar dispărea o bună bucată din magicul, misteriosul, contradictoriul de pe lume. Pentru mine, pisicile sînt niște extratereștri rătăciți printre noi. Și totuși, pot să-l citez pe Mark Twain: „Dacă s-ar putea ca omul să se încrucișeze cu pisica, primul ar avea de cîștigat, a doua, însă, de pierdut din greu“. Asta e raportul. De aceea îmi e foarte greu să îmi imaginez o lume fără pisici, pentru că noi, oamenii, ne aflăm într-o relație de subordonare în fața pisicilor, e lucru bine știut. Stăpînii de cîini sînt stăpîni de cîini, stăpînii de pisici trăiesc doar cu iluzia că ar fi stăpîni de pisici. Sînt niște majordomi îngăduiți pe-acolo, pe lîngă feline. *(Rîzînd)* Sper, totuși, să nu se înțeleagă că am vorbit despre pisici cu mai multă pasiune decît despre cărți.

a consemnat Andrei VORNICU

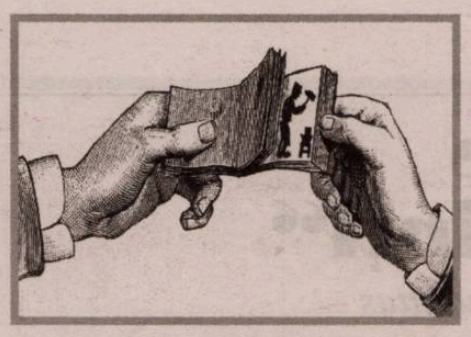

Marius CHIVU

feedbook

„De ce avem nevoie de cărți dificile“

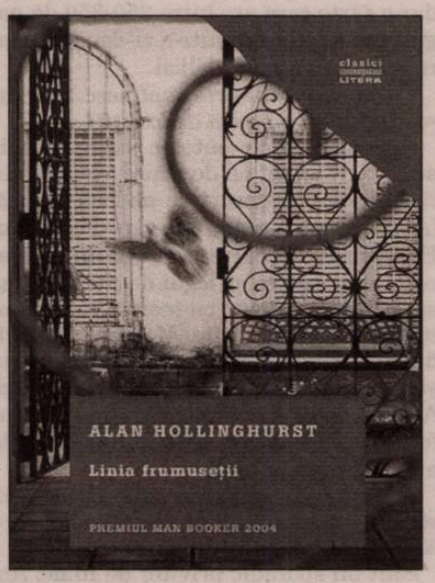

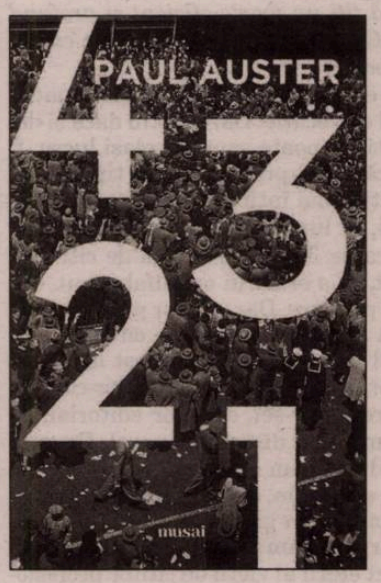

Aceasta era nu atît o întrebare, cît un principiu pe care Sam Leith (n. 1974), scriitorul și editorul literar al săptămînalului politic britanic *The Spectator*, l-a dezvoltat într-un articol din *The Guardian* de săptămîna trecută, viralizat în mediul online literar. Articolul a fost pricinuit de recenziile dedicate romanului cîștigător al premiului Man Booker de anul acesta, *Milkman* de Anna Burns, în care cronicarii literari foloseau adjective precum „bizar“, „impenetrabil“, „dificil“, „provocator“, „solicitant“ etc., și nu în chip de complimente.

„Ne place să urmărim sportivi făcînd lucruri dificile. Sîntem de acord că în muzică, în film, în televiziune și în artele plastice marile reușite cer implicare din partea publicului. Și sîntem dispuși să citim literatură «dificilă» atîta timp cît e vorba de cea clasică – citim *Tărîmul pustiit* la școală, ne stoarcem creierii să-i dăm de capăt și știm că este cum este pentru că așa trebuie să fie. De ce însă «dificil» devine o problemă cînd e vorba de ficțiunea contemporană?“, (se) întreabă Sam Leith, și continuă: „Să ataci un premiu literar pentru că recompensează o carte care nu se încadrează în ideea criticilor despre «accesibilitate» *(readability)* este pur filistinism. Important nu este unde se situează o carte pe scala dintre «solicitant» și «lectură plăcută» *(page-turner)*, ci dacă se ridică la înălțimea propriei provocări. Nu e important cît de dificilă este o carte, dar ce anume o face dificilă. Și care este scopul dificultății ei? În ce fel îl solicită pe cititor? Recompensează timpul investit?“

Cum nu cunosc cartea Annei Burns (rămîne de văzut ce editură de la noi se va încumeta să o traducă), nu știu ce i-a făcut pe unii cronicari să se plîngă (în afară de faptul că nici unul din personajele romanului nu are nume), dar problema ridicată de Sam Leith este crucială pentru starea literaturii de azi, tot mai dependentă de dimensiunea comercială. Pentru a atrage și a menține atenția presei asupra lor, cărțile premiate ar trebui să se și vîndă. Aceasta este o consecință fericită a recunoașterii unei valori literare în sine, dar scopul premiului literar nu este de a crește vînzările. De altfel, romanul premiat anul trecut cu Booker, *Lincoln între vieți* de George Saunders (tradus de Radu Paraschivescu pentru Humanitas Fiction), se înscrie tot în categoria romanelor dificile care nu au datele unui best-seller. La fel și cîștigătorul din 2015, *Scurtă istorie a șapte crime* de Marlon James (tradus de Ciprian Șiulea pentru Editura Litera). De altfel, Sam Leith a făcut parte din juriul Man Booker-ului în acel an, deci are și el o parte din „vină“.

Gaby Wood, președintele Man Booker, spune: „Vrei ca romanul premiat să facă înconjurul lumii. Vrei să ajungă la oameni, dar nu te poți agăța de prejudecata că oamenii normali nu-l vor înțelege. Ne-am pus deseori această întrebare: vrem să recompensăm o carte care duce literatura mai departe sau vrem să premiem un roman care să ducă literatura în mîinile cît mai multor oameni? E dificil cînd răspunzi la aceste întrebări cu cărți diferite. S-a întîmplat în alți ani și a fost cumplit să alegem. Anul acesta însă, romanul Annei Burns pare că răspunde ambelor întrebări.“

Așa cum remarcă și Sam Leith, autorii și romanele pot fi dificili în mai multe feluri – tematic, stilistic, formal – fără să semene unii cu alții: Thomas Mann, Henry James, Marcel Proust, Virginia Woolf, James Joyce, Vladimir Nabokov, Thomas Pynchon, David Mitchell, David Foster Wallace și chiar Karl Ove Knausgaard. Așa cum cărți precum *Moby Dick, Portocala mecanică, Zgomotul și furia, Finnegan's Wake* sau *Infinite Jest* diferă tocmai prin caracterul specific al dificultății fiecăreia. Am putea aduce aici și exemple de la noi: *Lumea în două zile* de George Bălăiță, *Femeia în roșu* de Adriana Babeți, Mircea Mihăieș și Mircea Nedelciu, *Orbitor* de Mircea Cărtărescu, *Derapaj* de Ion Manolescu, *Greva păcătoșilor* de Florin Chirculescu, *MJC* de Ion Iovan ș.a., toate sînt „dificile“ în felul lor pentru un cititor neexperimentat, nerăbdător, nededicat.

Romanciera Nicola Barker (nominalizată de mai multe ori la Man Booker în ultimele două decenii) spune: „Aș împărți ficțiunea literară în două categorii. Opere care întăresc, celebrează și stimulează și opere care uluiesc, provoacă și solicită. Opera mea te solicită, așa cum o face și romanul Annei Burns, dar asta datorită faptului că încearcă să înțeleagă, cu ajutorul ideilor și emoțiilor, o lume care nu este deschisă, coerentă sau ușor de manevrat. Uneori forma sau stilul unei cărți trebuie să reflecte complexitatea vieții. Uneori trebuie să încercăm să descriem indescriptibilul. Viața e dură și paradoxală. Nu e ușoară întotdeauna. Și nici ficțiunea nu trebuie să fie. De vreme ce scriitorii experimentali nici nu cîștigă de pe urma vînzării cărților, nici nu se bucură de prea multă atenție populară, este ciudat cum munca lor nu este apreciată măcar pentru efortul de a inova. Scrii ficțiune experimentală de dragul artei. Aceasta se află într-o zonă rarefiată, dar tocmai acolo se formează fundația ecosistemului creativ. Alți artiști (muzicieni, pictori, arhitecți ș.cl.) duc mai departe în lanțul trofic ce facem noi traducîndu-ne ideile.“

Sam Leith remarcă faptul că romanele dificile nereușite se pierd pe drum *(die in a ditch)*, dar și romanele dificile bune riscă să treacă neobservate dacă nu primesc o mînă de ajutor din partea vreunui premiu. Spune el: „Doar pentru că ficțiunea literară nu spune o poveste (deși de obicei o face la un anumit nivel), pentru că deseori se luptă cu propria formă și tinde să dea prioritate limbajului, asta nu înseamnă că a practica la maximum toate aceste lucruri este suficient pentru a crea o mare operă. Tocmai din acest motiv trebuie să fim recunoscători, an după an, juriilor premiilor literare pentru efortul de a ne supune atenției acele cărți care chiar merită efortul și timpul nostru.“

În ceea ce privește traducerile de la noi, unii editori încă se mai încumetă să scoată cărți dificile, conștienți că vînzările vor fi modeste. E-adevărat, din opera lui Thomas Pynchon nu știu dacă se va mai traduce ceva prea curînd, dar avem în limba română, în afara celor deja menționate, cărți dificile (fiecare în felul ei, ca limbaj, ca structură, ca idei) precum *Zece decembrie* de George Saunders (traducere de Radu Șorop, Black Button Books), *Cîntec pentru cei neîngropați* de Jesmyn Ward (traducere de Mihaela Ghiță, Polirom), *Busola* de Mathias Enard (traducere de Cristian Fulaș, Nemira), *Linia frumuseții* de Alan Hollinghurst (traducere de Mariana Pirotează, Litera), *Atlasul norilor* de David Mitchell (traducere de Mihnea Gafița, Humanitas Fiction), *Cum să fii și una, și alta* de Ali Smith (traducere de Carmen Scarlet, Univers) sau *4, 3, 2, 1* de Paul Auster (traducere de Iulia Gorzo, ART), pentru a mă opri doar la aceste titluri cu care și închei în chip de recomandare de lectură.

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

ABC-ul lecturii

● **Ioana Pârvulescu, *Dialoguri secrete*. Cu desene de Mihail Coșuleț, Humanitas, 2018.**

În ordinea strictă a literarului, prima calitate a acestei cărți e complexitatea mijloacelor. Fiind, în esență, o antologie, *Dialoguri secrete* aduce în albia ei afluenți dintre cei mai diverși: Ioana Pârvulescu e, aici, și eseist de efect, și istoric literar dotat cu simțul informației de coloratură, și critic literar în sensul cel mai direct al magistraturii (avînd, adică, deopotrivă instinct valoric și priză la actualitate), și gazetar (unii își mai amintesc, fără îndoială, modul impactant-gentil în care coordona anchetele în *România literară),* și prozator, apt să înțeleagă că viața nu se rezumă la biografie, și, în sfîrșit, poet sub raportul temperamentului. Ar fi trebuit poate să încep cu această din urmă trăsătură, pentru că din regimul ei subteran decurge principiul ordonator al volumului. Ideea însăși are un *côté* liric și o tensiune metafizică indicibilă: a decupa din marea literatură secvențele în care autorii încearcă să stabilească punți de comunicare cu o transcendență (fie ea și goală, cum se spune că ar fi fost aceea a modernilor), iar asta fără a urmări definiția standard a rugăciunii, e o întreprindere care presupune și impune antene speciale. Cititorul o va constata el însuși de îndată ce va da paginile: prea puține dintre piesele de aici sînt pasibile de ritualizare. Unele repertoriază simple momente de intimitate profundă, altele sînt urări pe care uzul și timpul le-au îndepărtat de dedesubturile lor mistice. Toate, în schimb, pun în scenă un ceremonial privat, al sincerității înalte. Ceea ce face ca, măcar colateral, pe acest versant, *Dialoguri secrete* să amintească de cunoscutul eseu (antologie și aceea, în avanposturi) al lui Ezra Pound, *ABC of Reading.*

Dialoguri secrete *amintește de eseul lui Ezra Pound,* ABC of Reading.

Așa încît, de vreme ce selecția nu a delimitat un gen, ci o atitudine, ar fi greu să vorbim despre o investigație tematică. Tema există, dar ea se află la latitudinea autoarei, care-i „inventează" obiectul pe măsură ce exemplele se adună. De la Homer, căruia i se rezervă implorarea pe care i-o face Thetis lui Zeus, la Mircea Cărtărescu și Toni Morrison. Nu are sens, pe de altă parte, să ne întrebăm, cum se întîmplă îndeobște, de ce unii autori sînt lăsați deoparte, de ce anumite spații de expresie sînt privilegiate ș.a.m.d.: ca și alegerea pasajelor (adeseori foarte scurte, în cîteva cazuri reduse la cîteva cuvinte), lista scriitorilor a urmat subiectivitatea și sensibilitatea Ioanei Pârvulescu. Și, de vreme ce nu lipsesc nici Platon, nici Shakespeare, nici Pascal, nici Tolstoi, iar dintre ai noștri, nici Eminescu, nici Caragiale, nici Arghezi, echilibrul e asigurat.

Excelența, însă, se instaurează odată cu comentariile, în același timp foarte documentate și empatice. Faptul n-ar trebui să fie surprinzător, dacă ne gîndim numai la precedentele cărți ale Ioanei Pârvulescu, despre secolul al XIX-lea sau despre lumea lui Caragiale. Și totuși: mai mult decît deschiderea bibliografică (remarcabilă, aceasta), frapează aici arta autoarei de a găsi întotdeauna scurtătura potrivită pînă la amănuntul istoric ori uman înzestrat cu putere de iradiere. Nici urmă de balast erudit. Doar eficacitate în demonstrație. Retorica imnică a lui Alecsandri e încadrată de micul scandal pe care grupul de la *Literatorul* îl orchestrează în jurul absenței poetului. Portretul exemplar al lui Petre Ispirescu se creionează în jurul imaginii mamei, decisiv pentru răbdarea, abnegația și, pe scurt, delicatețea sufletească a culegătorului (de basme, ca și de litere tipografice). Moartea, *la Rilke,* primește contrapunctul morții *lui Rilke.* În vreme ce un poem al lui Ion Vinea e dinadins citit fără fundal biografic (existent și transcris într-o notă), pentru a nu dăuna bunei înțelegeri afective. Spațiul nu-mi permite să intru în detaliile pe care *Dialogurile secrete* ale Ioanei Pârvulescu le-ar merita cu asupra de măsură. Reține, dintre exemplele posibile, pe cel care constituie, după mine, una dintre cele mai consistente abordări ale prozei lui Creangă din cîte s-au scris în ultimii mai bine de treizeci de ani. Și anume aceea care leagă *Povestea porcului* de mitul lui Eros și Psyché. Iar asta nu pentru paralela în sine (care e absolut pertinentă), cît pentru edificarea ei pe temeiuri pe de-o parte biografice, iar pe de alta stilistice: Creangă ar fi, așadar, nu doar în raport cu pudoarea victoriană a epocii lui, ci și cu tradiția culturală, un mare coroziv.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

preț pachet ziar + 1 carte 16,99 lei

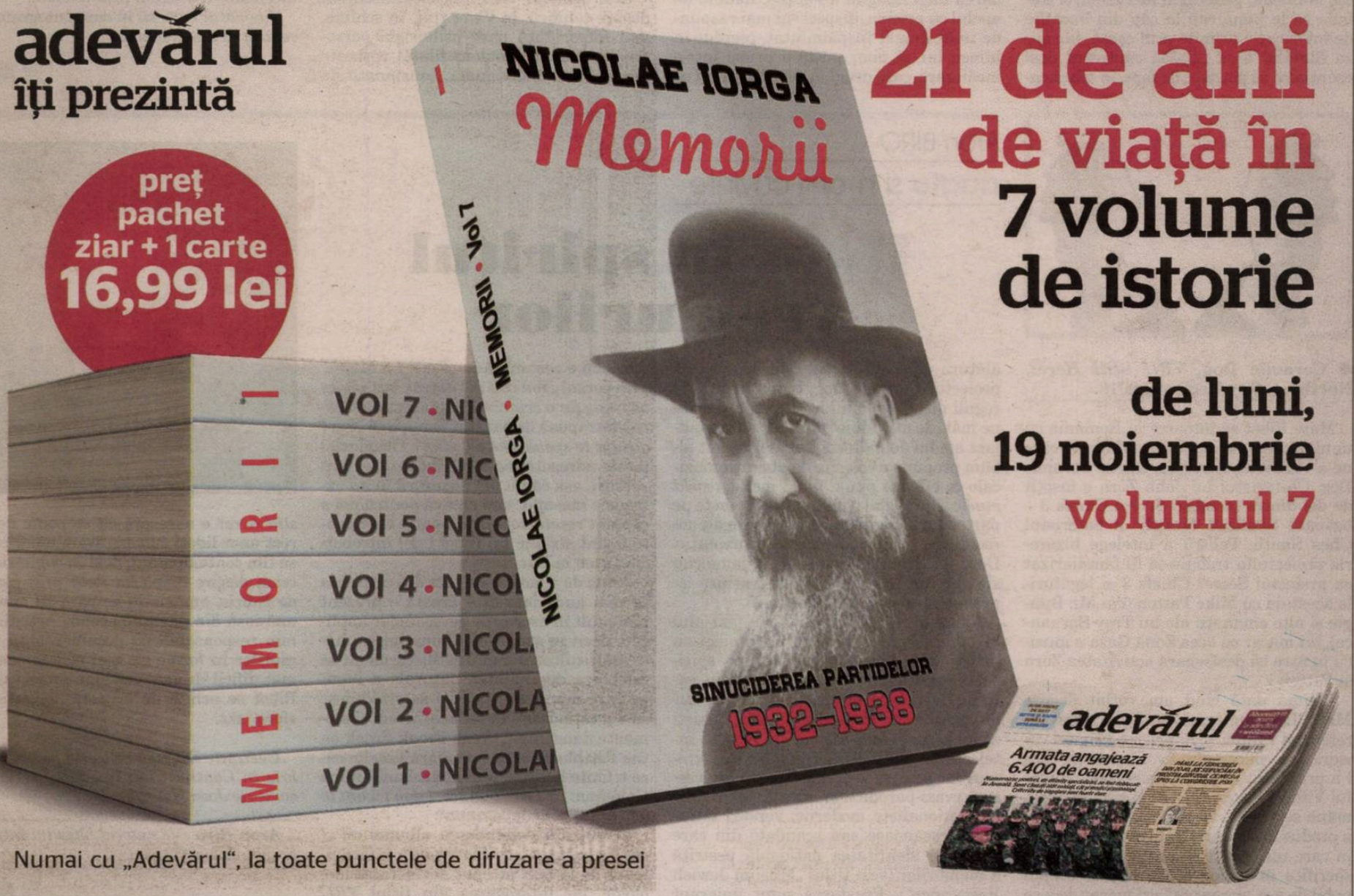

21 de ani de viață în 7 volume de istorie

de luni, 19 noiembrie volumul 7

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Victor MOROZOV

dilematograf

Pavat cu intenții bune

● ***Den skyldige / Vinovatul* (Danemarca, 2018), de Gustav Möller.**

O femeie disperată – care pare a fi victima unei răpiri – sună la 112, iar dispecerul trebuie să o salveze avînd la îndemînă o cască și un computer. E o premisă de thriller cît se poate de simplă, apropiată mai curînd de cinema-ul comercial – mă gîndesc la *The Call*, din 2013, cu Halle Berry. Debutantul Gustav Möller știe însă mai bine decît să livreze *entertainment* facil, și pare să ia în serios ideea că din constrîngere se naște libertatea. Spre deosebire de un film senzaționalist ca *The Call*, în care Halle Berry rezolva de una singură situația, intervenind pe teren, personajul lui Möller e legat de mîini și de picioare, țintuit în fața biroului, încadrat strîns de cameră. Dar tocmai acest minimalism al locului unic de acțiune – pe care Möller îl respectă încăpățînat – îi permite regizorului să fie creativ în alte zone.

De pildă, în aceea a scenariului care practică răsturnarea de situație. Möller, alături de co-scenaristul Emil Nygaard Albertsen, se descurcă bine cînd vine vorba să injecteze tensiune. Cu anumite excepții în care poate să pară forțat – e limpede că pe dispecerul Asger îl macină ceva pe interior, iar mare parte din cheia filmului e să ne dăm seama ce; de aceea primim tot felul de indicii precum starea de nervozitate a omului care în final va exploda –, *Vinovatul* trebuie apreciat pentru caracterul său căutat antispectacular. Dificultatea, pentru Asger (Jakob Cedergren), constă în faptul că nu are acces la tabloul general al lucrurilor, ci trebuie să le pună cap la cap din bucățile de informație primite prin cască. Iar miza filmului e să rămînă captivant deși esențialul se petrece, de fapt, în afara cadrului – și în imaginația spectatorului.

Asta nu înseamnă, totuși, că schema narațiunii e complet inovatoare, căci filmul brodează pe marginea unei situații-limită recognoscibile încă din cinemaul hitchcockian. În *Rear Window* (1954), Hitchcock – mare amator de mizanscene ce speculează eficient constrîngerile spațiale – își centra atenția pe un fotograf care, dintr-un voyeurism senin (și, evident, nu tocmai etic) țintit asupra vecinilor, observă un potențial criminal. Asemănarea principală cu filmul lui Möller ține de „infirmitatea" celor doi protagoniști – implicită în cazul lui Asger și subliniată la Hitchcock, fiindcă personajul său fotograf e înțepenit în scaun, cu piciorul în ghips. *Rear Window* lucrează însă mai mult cu văzul – și e remarcabil cît de vizionar poate fi atunci cînd leagă succesul operațiunii de prindere a criminalului de aparatura foto performantă. Fără zoom-uri și teleobiective, insul dubios nu ar putea fi capturat, poate nici măcar demascat, fiindcă ar rămîne mereu într-o depărtare neclară; grație noii tehnologii, ajunge, cu tot cu faptele sale necurate, în prim-plan.

La fel cum *Rear Window* pare în avans asupra timpului său, legînd tehnică de vîrf și etică, *Vinovatul* este oarecum în urmă – dar asta nu îl face mai puțin relevant pentru epoca noastră. Povestea filmului se derulează la telefon, într-o lume în care apelurile telefonice s-au diminuat considerabil – iar acest lucru nu i-a scăpat lui Möller. În continuarea acestui căutat „anacronism", filmul se dovedește destul de pesimist (dar realist) și în redarea unei imagini a Poliției: înainte de apelul cu pricina, dispecerul mai răspunde unui drogat înspăimîntat, pierdut în lumea lui, și unor puștani prinși într-o încăierare, care decid în cele din urmă că

Poliția e ineficientă și că se descurcă mai bine singuri. Simptomatic, apelul principal vine din partea unei femei cu anumite tulburări mentale – deci cu reperele realității bruiate –, iar criza filmului e cauzată de soțul ei, care decide să acționeze pe cont propriu, conștient că nimeni altcineva nu îl poate ajuta. Astfel, Möller comentează în subsol și pe marginea unei stări generale de mefiență la adresa organelor ordinii: au cam trecut vremurile glorioase ale intervențiilor în forță și ale polițiștilor puri și duri; acum Poliția se ocupă de cazuri minore (o fată a căzut de pe bicicletă...), deconectată în genere de evenimentele cu adevărat grave, într-o rutină arareori deranjată.

Rear Window accentua metadiscursul despre tehnică; în *Vinovatul*, în schimb, mai importantă pare psihologia personajelor. Din moment ce filmul vorbește despre vina individuală, consumată de multe ori în tăceri sau subînțelesuri, lui Asger nu-i ia mult să realizeze că datele problemei sînt mai confuze decît pare, și că e greu de spus cine e atacator și cine victimă. De fapt, în această poveste, *vinovatul* nu se livrează ușor, căci scenariul pune pe tavă o situație imposibilă, în care fiecare persoană ascunde tarele ei. De aceea, incidentul declanșează și destule reflecții deprimante – de pildă, felul cum Asger, tocmai din dorința de a ajuta cu orice preț, dar fără să fie perfect racordat la situație, comite cîțiva *faux pas* care riscă să agraveze și mai mult lucrurile. La urma urmei, sîntem aproape de concepțiile lui Cristi Puiu: nu putem pătrunde în mintea altcuiva. Mai ales dacă încercăm să o facem prin telefon.

Vinovatul rulează în cinematografe începînd cu 9 noiembrie.

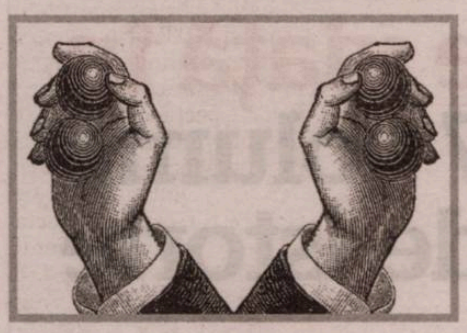

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Haos în spiritul vremurilor

● **Ceramic Dog, *YRU Still Here?*, Northern Spy Records, 2018.**

Marc Ribot se întoarce în România cu unul dintre cele mai bizare proiecte care ne-a vizitat anul acesta, trio-ul Ceramic Dog. Chitaristul lui John Zorn e însoțit de doi dintre membrii Secret Chiefs 3 – basistul Shahzad Ismaily și bateristul Ches Smith. Pentru a înțelege bizareria proiectului trebuie să fii familiarizat cu proiectul Secret Chiefs 3 și legăturile acestuia cu Mike Patton *(via* Mr. Bungle și alte emanații ale lui Trey Spruance), ori măcar cu acea Zonă Gaza a muzicii în care își desfășoară activitatea Zorn și Patton.

Ultima dată cînd am vorbit despre Marc Ribot am reușit să-l scot drept intelectual rafinat prin prisma bogatei cariere și a concertului-eveniment pe care l-a prezentat atunci (aniversarea clubului Village Vanguard). Însă cine se aseamănă se adună, iar asocierea sa cu Zorn a produs idei cu privire la diverse moduri în care un jazzist respectat poate să își sacrifice imaginea sobră pentru scopul nobil de a-și spune oful, ori măcar de a se alătura unui of colectiv. Consecința este proiectul Ceramic Dog, trupa lipsită de reguli din portofoliul lui Ribot, o versiune mai „de atitudine" a proiectelor punk-jazz ale lui John Zorn. Cel mai recent album propune o colecție de aberații muzicale ce bifează punk, funk, metal, *world music* și probabil o distracție pe cinste de partea muzicienilor și a celor care au norocul să-i prindă în această combinație. Doze de Beastie Boys și funk jamaican sînt alăturate celor mai năstrușnice isprăvi chitaristice ale liderului.

Albumul e un răspuns al jazz-ului la administrația Trump, un proiect cu artiști care încearcă să exprime spiritul vremurilor și aleatorul agresiv care ne devorează destinele și ne răstoarnă mesele cu picioarele în sus. Artiști altfel respectabili coboară la nivelul intelectului politicienilor-pugiliști ai vremurilor pe care le trăim – trupa are versuri cvasi-parodice la adresa polarizărilor naționaliste moderne, versuri lătrate, morocănoase sau scandate din care reiese și identitatea națională pestriță a membrilor (vezi titlul „Muslim Jewish Resistance"). Frustarea unui imigrant mexican e rezumată în „Fuck La Migra" prin versul *„You call me illegal, but you're working for a criminal"*, iar acestuia îi este contrapusă declarația trumpistă *„I got a right to speak like an idiot"*. Ortodoxiei îi este adresată piesa „Orthodoxy" – fără versuri, așa că nu mă hazardez în a-i extrapola mesajul, mai ales că pentru noi a căpătat recent conotații aparte care poate îi sînt străine lui Ribot (să-l întrebați cînd vine la București).

Avem de a face cu un jazz din care abia se mai aude jazz-ul – acesta e prezent mai mult în asocierea persoanelor implicate decît în sound-ul albumului, un haos multicultural și multistilistic menit să celebreze diversitatea naturală a lumii pe care managerii politici se străduiesc să o „gestioneze". Paradoxal, avem și momente dansante („Freak Freak Freak on the Peripherique") – o amară veselie care trimite la principiul anarhistei Emma Goldman: *„If I can't dance, I don't want to be part of your revolution"*.

Versul din deschiderea albumului, *„I got the right to say Fuck You!"*, îi formulează de la bun început dezideratul ideologic, iar interogarea din titlul *YRU*

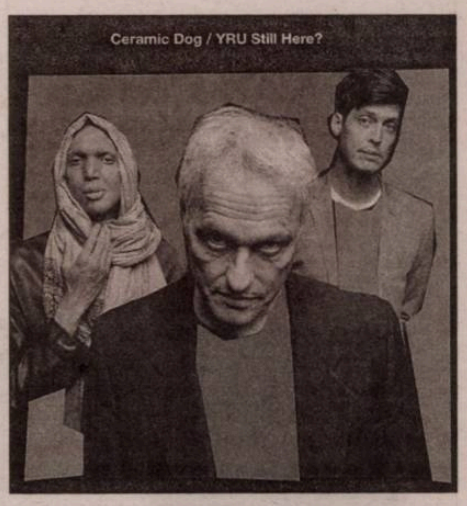

still here? e adresată cît se poate de direct unor lideri cu care avem nefericirea să fim contemporani, deși în copilărie citeam despre teapa lor doar prin cărțile de istorie, amăgindu-ne că n-au cum să mai iasă din paginile acelea. Artiștii rămîn responsabili cu documentarea vremurilor în forme cît mai contagioase și mai dificil de înăbușit, iar proiectul lui Ribot se achită de această obligație în sfera jazz.

***Ceramic Dog** vor concerta pe 3 decembrie în Control Club în cadrul seriei de concerte Jazz Nouveau.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

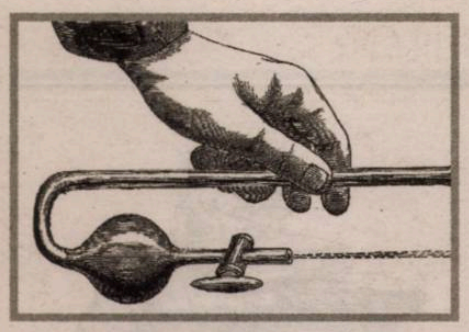

Oana STOICA

rosencrantz & co

Corpuri fluide pentru concepte solide

● ***Mama.*** **Interpreți/Dansatori: Eurudike De Beul, Maria Carolina Vieira, Marie Gyselbrecht, Brandon Lagaert, Hun-Mok Jung, Yi-Chun Liu, Simon Versnel, Charlotte Clamens. Regia și coregrafia: Gabriela Carrizo; asistent regie și dramaturg: Franck Chartier; decoruri: Amber Vandenhoeck, Peeping Tom; costume: Diane Fourdrignier, Kristof Van Hoorde, Peeping Tom; light design: Giacomo Gorini, Amber Vandenhoeck. Peeping Tom, Belgia. Festivalul Național de Teatru 2018.**

În acest an, pare că spațiul acordat spectacolelor de dans la Festivalul Național de Teatru a fost generos. Zic „pare" pentru că, în realitate, nu au fost invitate mai multe spectacole decît în alți ani, dar spectaculozitatea lor a impresionat, avînd un impact puternic asupra publicului. Una dintre companiile de top ale dansului contemporan european, Peeping Tom, a prezentat al doilea episod, *Moeder/Mama,* în coregrafia Gabrielei Carrizo, dintr-o trilogie deja celebră, dedicată familiei. Creat după primul spectacol din această serie, *Father,* coregrafia Franck Chartier, și înaintea ultimului episod, *Child,* care va fi realizat anul viitor (de către cei doi coregrafi împreună căci, după cum spunea Gabriela Carrizo, „dacă Franck a făcut *Tatăl* și eu *Mama, Copilul* îl vom face, probabil, împreună"), show-ul invitat la București se concentrează pe ideea maternității. Mi se pare mai puțin importantă aici perspectiva dinspre mamă către copil și mai mult cea dinspre copil către mamă, adică percepția mamei în viziunea copilului. Nu este vorba despre o mamă anume, deși impulsul inițial pentru crearea acestui spectacol a fost moartea mamei Gabrielei Carrizo, dar coregrafa și dramaturgul au dezvoltat un spectacol eclectic, bizar, cu surprinzătoare alunecări în straturi suprapuse de imaginar, cu alternanțe de planuri, genuri și stiluri.

Spectacolul debutează cu agonia și moartea mamei într-o rezervă de spital. Mama amnezică – a uitat cum să cînte la pian –, mama-spirit, mama la morgă, imagini materializate în decursul spectacolului, alcătuiesc nucleul dramatic. Peste și printre aceste scene sînt intercalate alte ipostaze (generale) ale maternității precum mama care naște, iar țipetele ei dau startul hit-ului lui Janis Joplin, *Cry, baby*. Și plecînd din acest punct, se poate vorbi despre un al treilea nivel introdus în spectacol, unul al ilarității, alcătuit dintr-o serie de narațiuni suprarealiste, amuzante, chiar ireverențioase, și complet neașteptate. Un mexican cîntînd la mandolină se alătură, din senin, unui duo de paznici de muzeu care urmăresc o potențială hoață. Din senin, da, dar perfect coerent într-o logică în afara narațiunii, o logică muzicală, căci cei doi paznici sînt susținuți, în urmărirea lor, de un fond sonor dinamic din care lipsește exact linia melodică a mandolinei pentru a deveni un cîntec mexican. Spectacolul este integral construit în această paradigmă, a logicii imediatului, surprinzătoare tocmai pentru că lasă în spate firul narativ principal pentru a face loc unor neașteptate conexiuni conjuncturale (asocieri de imagini, sunete, acțiuni etc.). Dar nu este doar atît.

Narațiunile sînt conectate la memoria familiei.

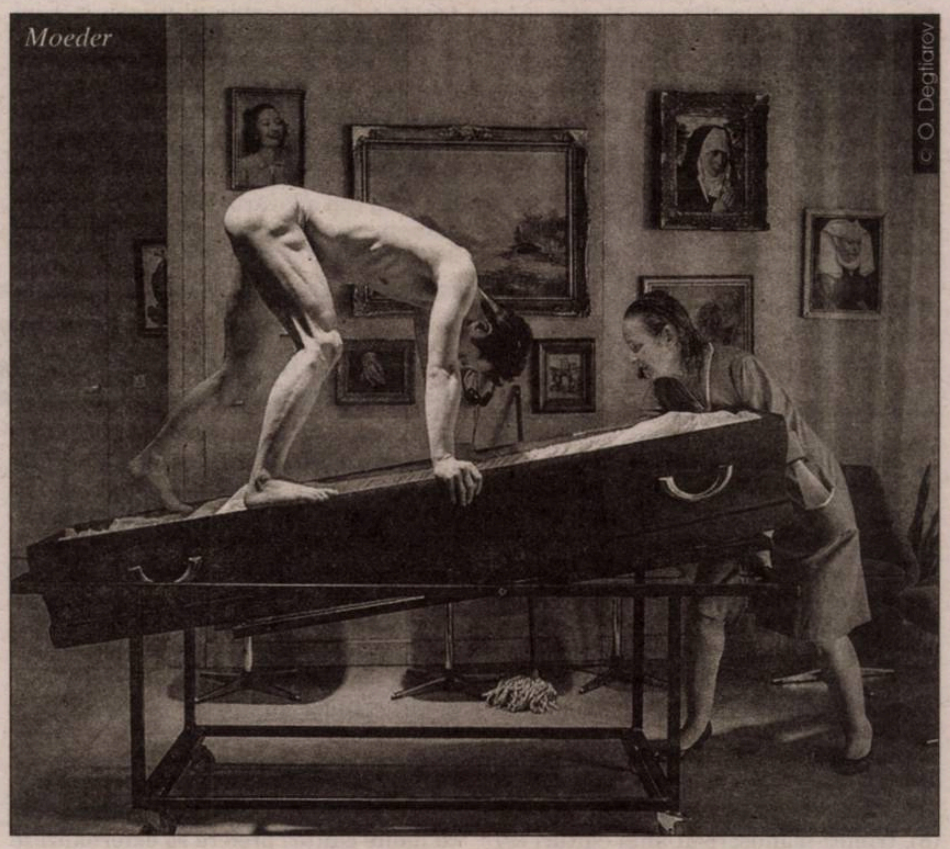

Moeder/Mama este o arhivă de amintiri, acțiuni, stări, imagini și sunete legate, vizibil sau abscons, de maternitate, de ideea de mamă. Pentru asta, spațiul a fost gîndit ca un muzeu de familie în care tronează o pictură (icoană) a Madonei, mama universală. O sculptură umană, un tablou care înghite mîna vizitatorului, o inimă care sîngerează dintr-o pictură sînt exponate neconvenționale ale memoriei afective. Narațiunile construite în acest spațiu sînt conectate la memoria familiei, dar apar și fire separate precum dragostea dintre o femeie și un tonomat de cafea. Universul familial de pe scenă, expus cu ironică și stîngace sobrietate, este acvatic. Apa nu există fizic, ea este creată exclusiv din sunete, acesta fiind un alt nivel de excelență al spectacolului. Căci tot fondul sonor este remarcabil realizat, de la precizia cu care se suprapune mișcarea pe sunet pînă la inventivitatea audio. În acest spațiu inundat de afecte și amintiri, evoluția dansatorilor este uluitoare, nu doar prin exactitatea și ludicul mișcării – spectacolul este un amestec de dans, performance și teatru –, ci și prin performanța acesteia. Dansul pe vîrfuri fără poante sau o serie de răsturnări consecutive din mers, cu obiect („un bebeluș") în brațe, realizate aparent fără mare efort, au fost impresionante. *Mama* rămîne un spectacol fascinant prin complexitatea dramaturgiei, atît a celei de text, cît și a celei coregrafice, prin modul de construcție a unui univers interior eclectic care urmărește o narațiune a memoriei, raționale, afective și profund subiective.

Spectacolul de închidere al FNT a fost un colaj cu patru piese de la Nederlands Dance Theater. Există o legătură între Peeping Tom și NDT, prin coregraful Franck Chartier, dramaturgul spectacolului *Moeder/Mama,* care a realizat aici *The Lost Room,* spectacol premiat cu „Swan Most Impressive Dance Production 2016" (dar care nu a făcut parte din colajul de la București). Dintre cele patru piese prezentate în FNT, cea mai spectaculoasă, datorită teatralității și inventivității mișcării, a fost *The Statement,* în coregrafia canadienei Crystal Pite. Spectacolul coregrafiază cuvintele și tonurile, cu toată psihologia aferentă, dintr-o ședință „de criză" într-o corporație. Discuția în sine, inclusiv cu momentele de pauză în care se grupează forțele, se fac planuri și se gîndesc strategii, este construită ca o piesă de teatru radiofonic, iar rolul dansatorilor este să o facă „vizibilă". Și ei fac asta cu flexibilitatea și fluiditatea corporală neumană a personajelor de animație.

Selecția spectacolelor străine din FNT 2018 s-a configurat în jurul a două elemente: negocierea folosirii tehnologiei pe scenă și a integrării media în teatru, astfel încît acestea să fie elemente de construcție ale discursului teatral și nu mostre gratuite de divertisment, și prezentarea unor arhitecturi dramaturgice complexe în care, împreună cu un text construit pe mai multe niveluri, se dezvoltă un spectacol, teatral și coregrafic, omogen ca structură, concept și estetică. Cred că este mult de învățat de aici.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Mihai BUZEA

Cum se publică o carte în România

Cel puțin la nivel teoretic, în țara asta este foarte ușor să publici o carte (orice carte, dar pentru discuția de față să luăm exemplul unei cărți de beletristică – un roman, să spunem) dacă respecți Algoritmul. Prin „algoritm" înțelegem o serie de pași care trebuie parcurși, iar pentru că acest algoritm are și el nevoie de un nume (ca orice pe lumea asta), propun să-l denumim, modest, „algoritmul Buzea". Pașii sînt în număr de zece, iacătă-i: deschizi calculatorul (1), deschizi un motor de căutare (2), intri pe pagina de Internet a editurii pe care ți-ai ales-o (3), citești cu atenție condițiile cerute de editură pentru redactarea manuscrisului (4), scrii romanul (5), îl trimiți în format Word persoanei indicate de editură (6), aștepți răspunsul (7), te bucuri după ce primești un răspuns pozitiv (8), te apuci de lucru împreună cu redactorii editurii pentru partea de „bucătărie internă" a romanului tău (9), inviți lumea la lansare și tremuri de teama criticilor literari (10), cărora, dacă ești foarte potent financiar, poți încerca să le oferi șpagă (acest ultim punct este facultativ, ba uneori chiar contraproductiv, dar – din motive de tristă impotență financiară – competența mea se oprește aici).

Desigur, pașii 8, 9 și 10 pot arăta și altfel: te întristezi după ce primești un răspuns negativ (8), trimiți manuscrisul altei edituri (9), aștepți răspunsul (10), îl trimiți unei a treia edituri în caz de încă o respingere (11), apoi unei a patra, a cincea, a șasea și a șaptea (12), iar după al șaptelea refuz fie rescrii romanul cap-coadă (13), fie te apuci de poezii, proză scurtă, dramaturgie sau critică literară (14), pentru că e păcat să renunți (15) dacă tot ai citit articolul ăsta pînă aici.

În ceea ce mă privește personal, i-am ratat pe toți. La „pași" mă refer – pe absolut toți. M-am apucat de scris în 2004 (Berile de Aur. Un basm cu programatori și avocate) și-am fost gata în 2006, dar n-am deschis calculatorul meu (pentru că n-aveam calculator pe vremea aia), nici vreun motor de căutare (nu știam că există), nici pagina vreunei edituri (nu mi-a trecut prin cap că editurile aveau pagină dedicată celor ca mine!). Cînd, în sfîrșit, am citit ce scriseseră acei oameni acolo, am citit după moda românească, adică „în diagonală" (ce naiba înseamnă asta?!), iar manuscrisul meu nu respecta nici măcar una dintre condițiile editurii (da, le încălca pe toate!). De trimis l-am trimis așa cum numai un psihopat grandoman l-ar fi putut trimite („Domnului director, personal" etc.), iar de așteptat n-am așteptat deloc, iar asta e cea mai mare greșeală pe care o poate face cineva și care o să-l coste cel mai scump: nu mi-a dat prin cap adevărul elementar că omul care-mi citește manuscrisul este plătit să facă asta, iar timpul pe care îl dedică manuscrisului meu este timp mort pentru editură, în cazul în care eu mă răzgîndesc și aleg să lucrez cu altă editură. Sună prea complicat? Nu este: dacă Andrei de la editura X și Victor de la editura Y citesc amîndoi, în același timp, manuscrisul trimis de mine, atunci obligatoriu unul dintre ei îl va fi citit degeaba! Să nu mai zic că dacă semnez în cele din urmă cu editura Z, nici Andrei, nici Victor și nici șefii lor nu mă vor uita niciodată. Bunul Dumnezeu m-a scutit de-a mă face de rîs pînă la capăt, pentru că s-a întîmplat ca – în cazul meu – Andrei și Victor să fie una și aceeași persoană, pentru că multe edituri preferă să externalizeze această muncă (prima lectură a manuscrisului), așa că Andrei & Victor al meu mai întîi s-a înfuriat cînd a primit același manuscris de la două edituri, apoi a rîs în hohote, iar în final m-a sunat și mi-a explicat cum că mi-am făcut-o cu mîna mea. Avea dreptate. Mi-o făcusem, mi-o cam făcusem! Din momentul ăla, toate editurile respectabile mi-au închis ușa-n nas, și pe bună dreptate: cine vrea să lucreze cu necinstiții?! Mai ales pe o piață atît de mică cum e România (cea mai săracă piață de carte din UE, mai săracă decît însăși Bulgaria, zice-se).

Așa că pentru mine n-a existat vreun punct 8. Adică nu: un director de editură m-a mirosit imediat (disperarea are un miros special, ca și încremenirea în proiect, de altfel) și m-a ținut în lesă vreo trei-patru luni, mai lăsîndu-mă să sper, mai lăsîndu-mă să disper, iar în cele din urmă mi-a oferit șansa unei discuții „ca între bărbați": dacă-i dau trei mii de euro, el îmi publică romanul. Am rămas cu gura căscată. Eu nu aveam bani de pîine (la propriu: mă hrăneam cu cartofii pe care mi-i aduceam singur de la mine de la țară) și el îmi cerea trei mii de euro! Mi-a explicat că doar așa își putea „asuma riscul" de a publica un debutant, că dacă eram un consacrat, nu-i așa, „nu se punea problema", dar în condițiile date, riscul trebuia împărțit între editură și autor („Mă urmărești, Mihăiță?"). Oricît l-aș fi urmărit, tot nu înțelegeam ce anume risca dom' director, din moment ce banii din vînzarea cărții îi lua tot el (minus drepturile mele de autor, adică 4%), iar de vînzarea propriu-zisă se ocupau librăriile: el le propunea și acest titlu. Care librărie îl voia, bine, care nu, iar bine. Părea că toată lumea are de cîștigat din afacerea asta, în afară de mine, săculețul în care ar fi trebuit să se afle trei mii de euro, dar nu se afla nimic. Am zis frumos „La revedere" și-am închis ușa.

Nu-i nimic de rîs în toată afacerea asta cu Berile de Aur.

Nemaiavînd nimic de pierdut, am sunat mai întîi la o tipografie (Fed Print) și-am aflat cît m-ar fi costat tipărirea pe cont propriu (ceva mai mult de o cincime din ăia trei mii), apoi la marii producători de bere, cu solicitarea de-a mă sponsoriza – solicitare care doar c-un ochi foarte exersat poate fi deosebită de „cerșuiala" în care excelează unele compatrioate de-ale noastre de prin UE. Doamna Alina, de la prima fabrică de bere, a zis că-mi dă bere, dar nu și bani; domnișoara Andra, de la a doua mare fabrică de bere, a zis că-mi dă bani, dar nu și bere; domnișoara Emilia, de la a treia mare fabrică de bere, a zis că-mi dă și bani și bere, dar pe firmă. Apucă-te, Buzea, și fă-ți firmă! Să nu uităm, *anno domini* 2006; alte vremuri! Azi e de-a dreptul o plăcere să-ți deschizi o firmă față de cum era acum 12 ani (desigur, nici în ziua de azi nu este o plăcere foarte mare, ca să mă exprim politicos). Pe la sfîrșitul lui iulie a fost totul gata, cele trei butoaie de bere ajunseseră în subsolul Casei Universitarilor (acolo m-am decis să fac lansarea, să-ncapă cît mai multă lume, c-aveam așa un presîmț: singurele exemplare pe care le voi vinde vor fi cele de la lansare. Ca orice presîmț care e de rău, și acesta s-a adeverit perfect). De frumos, a fost frumos, că s-au băut două butoaie din trei și s-au vîndut vreo 50 de exemplare din Berile de Aur, ceea ce arată, o dată mai mult, că o lansare nu se face cu prietenii (s-ar presupune că toți scriitorii știu asta, eu zic că mai degrabă fiecare învață pe pielea lui!). Încă vreo cîteva exemplare am mai trimis eu pe la revistele literare, ca să am conștiința datoriei împlinite, iar pe restul le-a depozitat taică-meu în boxa lui din subsolul blocului, numai bine ca să se răzgîndească după cîteva zile și să le urce la loc în apartament, pe motiv că „acolo le rod șoarecii". După ce-a murit și bietul tata și-a trebuit să vînd tot, lăzile cu Berile de Aur au rămas ultimele în apartamentul gol, neavînd eu nici cea mai vagă idee ce să fac cu ele. În cele din urmă soluția a venit de la domnul Mariani, omul de serviciu al blocului, care s-a oferit să le ridice personal și să le ducă la biserică (domnul Mariani era penticostal, proaspăt convertit, foarte zelos), unde (zicea el) „Este loc destul" și „Îs oameni cu frica lui Dumnezeu". Nu prea înțelegeam ce urmează să facă cei cu frica lui Dumnezeu cu „berile" mele, pînă cînd m-am dumirit că domnul Mariani era analfabet și nutrea un respect aproape religios pentru cărți, neavînd prea limpede în minte distincția între „cărți" și „cărți sfinte". Am încercat să discut cu el, aproape că s-a supărat pe mine: „Da' de ce vorbiți așa, domnu' Mihăiță? Ce, astea nu e tot cărți?!" Am renunțat la discuție și l-am îmbunat cu 50 de lei.

Nu-i nimic de rîs în toată afacerea asta cu Berile de Aur. Atunci am învățat cum se scrie o carte, cum nu se scrie o carte, cum se face o firmă, cum se obține o sponsorizare, cum se lucrează cu o editură profesionistă și cum nu se lucrează cu o editură pusă pe ciupeli. „Algoritmul Buzea" nu are nimic umoristic în el, e de urmat, nu de zîmbit. Ca-n toată lumea, și-n România scriitorii-s tot mai mulți, iar cititorii-s tot mai puțini; dacă chiar vrei să debutezi, de ce să pierzi timpul?

***Mihai Buzea** este ziarist și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Povestea lui Vasile Pogor *(Editura Muzeelor Literare, 2018).*

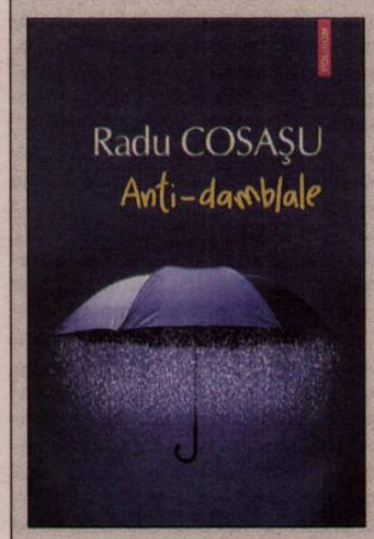

Radu Cosașu,
Anti-damblale,
Editura Polirom, 2018

Mircea Vasilescu,
Cultura română pe înțelesul patrioților,
Editura Humanitas, 2018

Marius Chivu,
Vânătoreasa de plastic,
Editura Humanitas, 2018

Adina Popescu,
În așteptare,
Editura Herg Benet, 2018

DILEMATECA

Roxana ARAMĂ

Cum se publică o carte în Statele Unite

În ianuarie 2017 m-am întîlnit cu cîțiva amici scriitori la o cafenea din Seattle pentru o sesiune de scris și citit împreună. Cînd mi-a venit rîndul, am citit ceea ce scrisesem atunci despre planul meu de a-mi publica romanul pe care îl terminasem de curînd. Îmi petrecusem tot anul 2016 luînd cursuri de publishing și lucrînd la materialele de prezentare – o scrisoare pentru agenți *(query letter)*, un rezumat al romanului *(synopsis)* și manuscrisul corectat de un editor profesionist – și deși auzisem că e mai probabil să cîștig la loterie decît să public o carte în Statele Unite, mă simțeam pregătită să încerc. Reacția amicilor mei a fost necruțătoare: n-o să-ți publici romanul, am încercat cu toții și e imposibil (cu cîteva exemple convingătoare), singurul mod de a avea ceva cititori e să îți pui manuscrisul pe amazon.com și să lași lumea să îl descopere. Și cum îl vor descoperi cititorii, am întrebat, cum fac eu publicitate cînd sînt milioane de alte cărți autopublicate acolo? Sigur, asta e o mare problemă, mi-au spus ei.

Am stat mult pe gînduri după discuția noastră. Amicii mei m-au sfătuit de bine fiindcă au vrut să mă ajute, să mă scutească de un efort inutil, de o dezamăgire amară. Cîțiva dintre ei își publicaseră cărțile pe amazon.com sau la edituri care tipăresc la comandă și nu reușiseră să vîndă mai nimic în afara cercului lor de cunoștințe, singura consolare fiind că au putut spune că au publicat o carte.

Însă aș fi putut eu să renunț la ani de muncă fără să încerc măcar, doar pe baza unui sfat, chiar dacă era el un sfat prietenesc?

Probabil că în momentul ăsta cititorul român are cîteva întrebări. Ce e un agent? Ca să publici cartea, de ce nu o trimiți la o editură? Nu ai zis că deja cartea a fost citită de un editor? Care e problema cu editurile care tipăresc cărți doar cînd au comenzi? Și cine ești tu să încerci să publici un roman în Statele Unite?

Sînt din Galați și am emigrat în 2001 cu un job de programator la Microsoft. După cîțiva ani la Xbox și după ce m-am căsătorit, m-am hotărît să mă întorc la pasiunea mea din copilărie, scrisul, însă a trebuit să o iau de la capăt, de la limba engleză vorbită și construcțiile ei gramaticale neintuitive, la expresiile idiomatice și subtilitățile înțelesurilor secundare. Am făcut un master în *creative writing*, am scris un roman, apoi alt roman, am avut grijă de copii și, încetul cu încetul, am ajuns în 2017 cu o carte gata de publicat.

De ce nu am trimis-o la o editură *(publishing house)?* Mai întîi trebuie să detaliez tipurile de edituri. O editură care cere bani pentru a publica un manuscris *(vanity press)* tipărește exemplare doar dacă există comenzi, lasă munca de publicitate și distribuție în seama scriitorului, vinde doar pe Internet pentru că nu are acces la librării și nu primește recenzii de la revistele literare. Un autor care alege calea asta sau care publică pe cont propriu pe amazon.com vinde în medie 82 de exemplare. Pe de altă parte, o editură încorporată sau independentă nu acceptă manuscrise decît de la agenți literari, care sînt sub 1500 ca număr în Statele Unite. Într-o țară de 325 de milioane de locuitori trăiesc milioane de scriitori aspiranți, ceea ce face ca un agent să primească pe lună mii de cereri de reprezentare de la oameni ca mine. Un agent are doar cîteva ore pe săptămînă să citească aceste scrisori, iar decizia asupra fiecăreia e luată în cam opt secunde – timpul de scanare a primului paragraf. În acest moment, scrisoarea de prezentare *(query)* este deci mai importantă decît manuscrisul.

Dacă un agent citește tot *query*-ul, poate apoi să se uite pe rezumatul cărții și/sau primele pagini. Dacă încă e interesat, poate cere scriitorului manuscrisul întreg sau parțial. Statisticile sînt următoarele: 100 de *queries* generează între 1 și 5 cereri de material suplimentar. Agenții nu răspund decît dacă sînt interesați, deși 10% din ei încă trimit respingeri într-un format impersonal. Așa că, după munca de cercetare a pieței, de personalizare a fiecărei aplicații, de trimis prin e-mail, poștă sau portal online, un scriitor nu primește răspuns în mai mult de 80% din cazuri.

Însă ce e acela un agent? Un agent este o persoană care, pentru un comision de 15% din profit, reprezintă un scriitor în toate situațiile contractuale cu editura care publică manuscrisul. Un agent este specializat pe cîteva genuri literare clare (precum doctorii pe subsisteme fiziologice). Un agent nu e plătit să citească manuscrise, deci pînă cînd cartea ajunge pe rafturile librăriilor și începe să se vîndă, agentul nu face bani. Odată ce agentul oferă unui scriitor un contract de reprezentare, agentul încearcă să găsească un editor interesat să publice cartea.

Pe amazon.com vinde în medie 82 de exemplare.

Aici iar trebuie să mă opresc ca să explic cuvîntul „editor", care are două sensuri. Primul sens se referă la o persoană care citește, corectează și sugerează îmbunătățiri pentru un text care urmează să fie prezentat unui agent. Al doilea sens este acela de angajat al unei edituri serioase, un specialist care citește, corectează și cere schimbări pentru o carte achiziționată în vederea publicării.

Un agent se așteaptă ca o carte care îi este prezentată de un scriitor să fi trecut deja prin mîna unui editor (sensul 1). După ce agentul și scriitorul au încheiat un contract de reprezentare, agentul trimite o nouă scrisoare de prezentare *(query)*, un rezumat *(synopsis)* și manuscrisul la editorii (sensul 2) cu care are legături profesionale pe genurile literare în care este specialist, sperînd să obțină un contract de publicare. Dacă agentul nu găsește o editură, scriitorul poate cere abandonarea contractului de reprezentare, după care poate căuta un alt agent. Dacă toate lucrurile merg bine, cartea intră în coada de publicare a editurii, care e în medie de 18 luni. Aș vrea eu să pot detalia ce se întîmplă cu o carte după achiziționarea de către o editură (revizii, titlu, copertă, recenzii, publicitate, distribuție, traduceri etc.), însă nu cunosc sistemul din interior.

Între toate verigile acestui lanț trec luni și luni de zile, luni de verificat zilnic e-mail-ul și cutia poștală. De cele mai multe ori, între momentul în care un scriitor a terminat o carte și momentul în care se poate duce mîndru la librărie să își arate rodul muncii familiei și prietenilor trec ani de zile. Excepție fac celebritățile.

În cazul meu, am trimis *queries* anul trecut și am aflat de la agenții care m-au respins că manuscrisul meu depășește numărul de cuvinte permis pentru o carte de debut – un alt detaliu pe care nu l-am știut pînă atunci. Așa că m-am oprit din trimis *queries* și am căutat un alt editor, cu care am lucrat nouă luni să reducem dimensiunea cărții. Între timp am publicat primul capitol din roman într-o revistă literară, am luat parte la conferințe și concursuri unde am fost de cîteva ori finalistă sau am primit mențiuni. În sfîrșit, în septembrie 2018 am reînceput să trimit *queries* la agenți. Statisticile de mai sus mi-au fost reconfirmate: 2% din agenți mi-au cerut manuscrisul întreg, 12% m-au respins, iar 86% nu mi-au răspuns deloc.

Cît despre amicii mei scriitori, nu i-am mai văzut de mult timp. Mi-e greu să dau ochii cu ei chiar dacă mă vor primi cu căldură la cafeneua noastră pentru o sesiune de scris și citit. Oricît de prietenoși ar fi ei, sînt sigură că îmi vor spune, mai devreme sau mai tîrziu: „Nu ți-am zis noi că nu se poate?"

Roxana Aramă *locuiește în Seattle, a terminat Facultatea de Automatică și Calculatoare la București, scrie la www.roxanaarama.com și este autoarea romanului* All but one, *pentru moment în manuscris.*

PUBLICITATE

Simona GRIGORE

Chinurile performanței

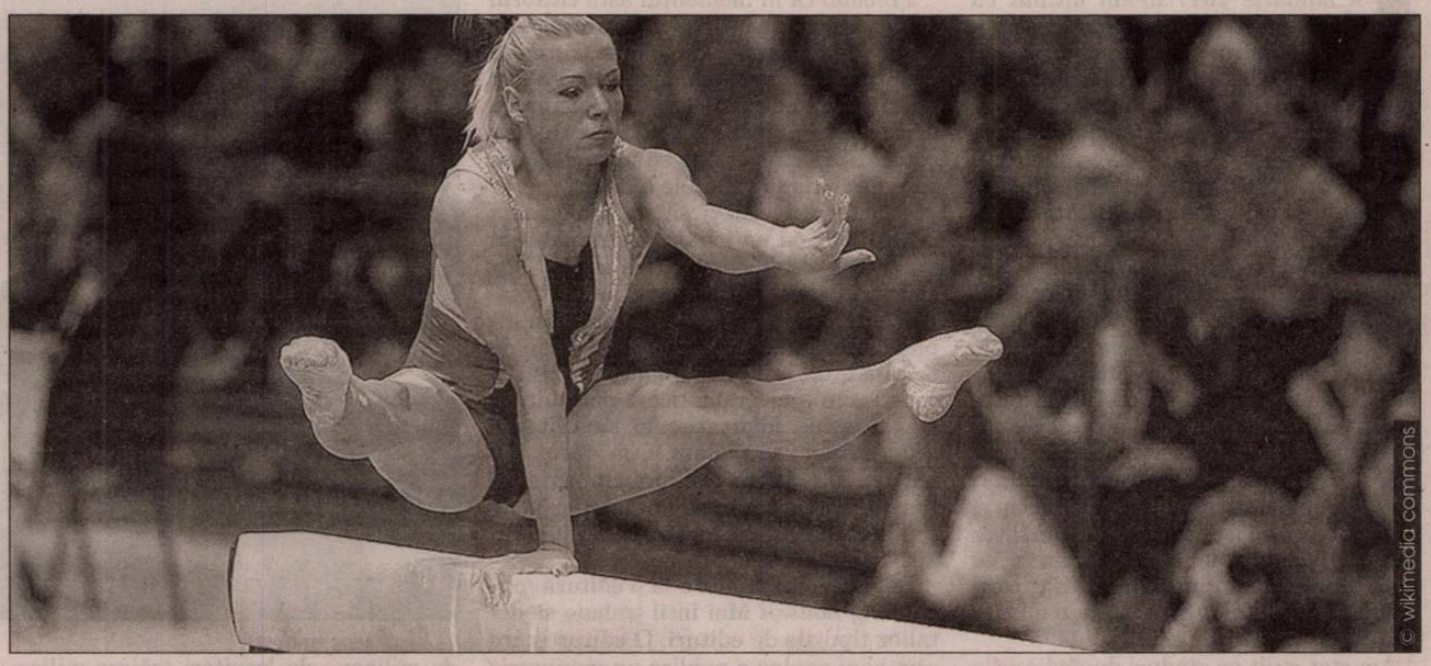

Un val de mîndrie ne cuprinde cînd „unul de-al nostru" cîștigă o competiție sportivă ori are o reușită importantă. Mai mult decît atît, naționalismul se stîrnește în mintea și sufletul fiecăruia cînd vorbim de concursuri europene și mondiale la care participă sportivi pe care îi cunoaștem sau nu neapărat, dar sînt români. Dacă se întîmplă să fi și contribuit cu ceva în viața și performanța cîștigătorului, stima de sine crește simțitor și asocierea cu reușita acestuia este inevitabilă.

În egală măsură, pentru unii dintre noi speranța moare dacă podiumul nu este atins – apar afirmații cum că sportul românesc nu mai e ce a fost sau nu ne vom mai reveni niciodată, chiar dacă poate clasificarea sportivului relevă un loc printre primii douăzeci în lume sau evidențiază că performanța atinsă de concurentul nostru este maximul pe care l-a putut oferi în evoluția lui din perioada respectivă.

Ce este în spatele a ceea ce putem vedea noi atunci cînd aceștia performează? Care este impactul psihologic asupra sportivului în raport cu presiunea socială? Cum ajutăm noi cu atitudinea pe care alegem să o avem ca acesta să evolueze sau să renunțe?

Pentru construirea performanței unui sportiv în zilele noastre există o întreagă echipă. La ultimele olimpiade, începînd cu Montréal, alături de antrenori, medici, nutriționiști, kinetoterapeuți, au fost țări care au avut psihologi la toate loturile.

Nu mă refer aici la acele situații în care, în preajma competițiilor importante, cu o săptămînă înainte s-a apelat la ajutorul unui psihiatru, al unui neurolog și al unui psiholog pentru a-i „pune în formă" pe sportivi.

Rafinarea tot mai accentuată a pregătirii sportivilor impune în ziua de astăzi colaborarea din timp a antrenorilor și a medicilor cu psihologii specializați în sport. Este recomandabil să se acorde, din partea antrenorilor și echipei manageriale, egală atenție datelor biologice și celor psihologice ale sportivului. Încă de la selecția sportivilor se evidențiază că nu numai cei foarte dotați pot tinde către competițiile de nivel înalt, ci și cei care au capacități psihice corespunzătoare ce pot fi antrenate. Există o gamă largă de situații și intervenții. Tehnicile sugestive de gîndire și metodele de autoreglare susțin exact acele situații atît de blamate de unii cu privire la inevitabila greșeală.

Oferirea de asistență de specialitate se face în timp, în paralel cu tot ceea ce presupune antrenamentul fizic, nutriție și recuperare medicală.

Presiunea socială (și nu numai) există deopotrivă și pentru profesia de antrenor, aceasta fiind una dintre cele mai complexe și dificile. De multe ori antrenorul este privit și ca tehnician, uitîndu-se faptul că el este în același timp și un educator care țintește performanța. Mulți stăpînesc chiar și o parte din practica asistenței psihologice și au cunoștințe medicale.

Dar, în timp, lucrurile au evoluat și o echipă completă în care fiecare își știe foarte clar rolul lui, o echipă multidisciplinară cu specialiști formați în ani de studii și practică, în care fiecare contribuie cu expertiza proprie, colaborînd pentru a descoperi maximul de performanță al fiecărui sportiv luat ca individ unic, cu atitudinea și aptitudinile proprii, aceasta susține succesul în marile competiții.

Prezența psihologului nu mai este atît de mult confundată cu cea a psihiatrului. Oamenii înțeleg mult mai bine acum că sprijinul psihologic nu presupune că ne adresăm unei boli psihice, ci presupune asistență pentru maximizarea potențialului fiecărui individ. Lumea evoluată a înțeles că psihoterapia este asul din mînecă, oamenii fac diferența între psihologie și psihiatrie și ideea nu mai este folosită ca o jignire, o rușine sau frica de asocierea cu nebunia.

Psihologia sportului, începînd de la depășirea blocajelor pînă la gestionarea emoțiilor precompetiționale și competiționale, antrenamentul mental și chiar tehnici de creștere a gradului de suportabilitate a durerii în urma diverselor traume fizice, este un mare plus și un adjuvant important în performanța sportivă.

Mulți sportivi execută perfect exercițiile la antrenament, dar cînd e vorba de o competiție cu miză, clachează.

Lumea evoluată a înțeles că psihoterapia este asul din mînecă.

Antrenamentul și competiția sînt activități care solicită sistemul psihocomportamental al sportivului, la care se adaugă solicitarea relațiilor sociale în cadrul grupurilor. Suprasolicitările sînt urmate de stare de tensiune, neatenție, decizii eronate, consum ineficient de energie, reducerea motivației, într-un singur cuvînt: stres. Printre factorii de stres în presiunea socială amintim grija față de ce vor spune cei apropiați, familia, prietenii, preocuparea față de cîștig sau pierdere, ceea ce aud din sală ca susținere sau mesaje demoralizatoare și articolele din presă ori de pe rețelele de socializare.

Toate acestea au un impact asupra sportivului care, cu ajutorul unui mental foarte bine construit, poate să le depășească sau să le stăpînească în așa fel încît să nu îi influențeze rezultatele prezente și viitoare în defavoarea lui.

Sportivii sînt familiarizați cu durerea.

Sportivii, împreună cu antrenorii, parcurg un drum lung și anevoios, format din ore multe de antrenamente, bucurii și epuizare – mai ales fizică, dar și psihică. Performanțele presupun sacrificii uriașe, iar organismul este solicitat excesiv.

Fără îndoială că sportul aduce sănătate atît la nivel fizic, cît și psihic, prin întreținerea corpului și eliberarea tensiunilor acumulate. În același timp, în activitatea sportivă de performanță și de înaltă performanță, marii campioni, „stelele sportului românesc", după cum sînt numiți în presă pe bună dreptate, indiferent de domeniul în care activează, sînt – mare parte din timpul dedicat carierei sportive – pacienți.

Pentru a spori reziliența la efort ori durere, pregătirea psihică a sportivilor a devenit tot mai mult un factor marcant în structura și strategia antrenamentului, cu atît mai mult cu cît tot ceea ce face sportivul trece mai întîi prin mintea lui, raportat la voință, atitudine și emoții, apoi trece la pregătirea fizică, tehnică, tactică și numai un grad înalt de motivație și de efort îl poate menține pe sportiv într-un proces foarte intens de pregătire.

Studiile de psihologie au relevat în timp că gîndurile influențează modul de comportare a individului, iar felul lui de interpretare hotărăște tipul de reacții, pozitive sau negative, sigure sau nesigure.

Tot studiile au dovedit faptul că, prin antrenamentul mental, atunci cînd un sportiv își imaginează o mișcare din antrenamentul său fizic, conectat fiind la un aparat de monitorizare a bătăilor inimii, ceea ce arată aparatul este că se produc aceleași unde ca atunci cînd sportivul execută mișcarea. La fel, și din punct de vedere neurologic se evidențiază parcursul antrenamentului mental pe electroencefalogramă.

Dacă un sportiv care este accidentat, în timpul repausului pentru recuperare, face de cîteva ori pe zi antrenament mental specific situației lui, acesta termină perioada de repaus cu mult mai pregătit decît dacă ar privi la televizor sau ar citi o carte. În plus, în studiile lor, americanii și japonezii au constatat că recuperarea se face mult mai repede. Desigur, acest lucru nu înlocuiește niciodată antrenamentul fizic obișnuit.

Antrenamentul mental poate fi extins și pentru tracul precompetițional și se poate merge mai departe cu psihoterapie și desensibilizare sistematică prin expunere.

Semnele arată că, în timp, corpul și psihicul sportivilor sînt suprasolicitate și din cauza efortului susținut din cadrul antrenamentelor, acestea sînt greu vindecabile și simptomele reapar. Tratamentul obișnuit începe cu un repaus pe care sportivii nu și-l pot permite pentru că uneori alocarea timpului necesar ar presupune ieșirea din competiție și pierderea unui întreg sezon.

Deși, în momentul deciziei cu privire la participarea la concurs, starea poate fi favorabilă, afecțiunile degenerative pot oricînd să exacerbeze ca simptomatologie.

Uneori, în funcție de momentul la care ne aflăm, precompetițional sau competițional, tratamentul ajută doar la un nivel de sprijin, poate susține simptomatologia, nu vindecă și cauza. Sportivii sînt familiarizați cu durerea și încearcă să obțină performanță în ciuda chinurilor cu care se confruntă. Ei concurează de multe ori accidentați fără ca publicul larg să fie la curent cu aceste detalii. Este un risc asumat. Este o decizie care se ia împreună cu antrenorul și cu medicul.

Unii sportivi se implică total în competiție prin concentrarea asupra eliminării gîndurilor negative și menținerea unei dispoziții optimiste ori prin tehnici de relaxare exersate și, chiar cu rateuri în execuție, reușesc să performeze mai departe și să obțină rezultate remarcabile.

Prin cunoaștere, susținere și răbdare, acești oameni, care pot fi copii, adolescenți sau deja adulți, își pot depăși limitele fizice, psihice și de multe ori chiar de mediu și pot atinge maximul lor de performanță. Această perseverență este cu adevărat remarcabilă.

Să încerci, să speri, să lupți, să nu renunți... abia în momente cu adevărat dificile se dovedește profesionalismul, chiar dacă uneori rezultatul este altul decît cel dorit de către sportivi sau de susținătorii lor. Noi cum alegem să-i susținem?

***Simona Grigore** este psiholog clinician cu competențe în psihologia sportului și psihoterapeut în formare integrativă.*

Teodora Silvia MODOI

Despre zbor și pămînt

*Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea“. Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. (**Redacția**)*

În urmă cu cîteva zile, la o coadă într-un aeroport, am ajuns la o discuție cu tatăl meu, una puțin nepotrivită în perspectivă imediatei mele desprinderi de pămînt. Vorbeam despre diferența dintre semn și simbol, încercînd să determinăm căreia dintre cele două categorii i se substituie cuvîntul. Semnul este văzut ca o convenție, un element arbitrar care poate fi inventat de două persoane și neînțeles de restul lumii, în timp ce simbolul înglobează în forma sa ceva din semnificația sa. Termenul *symbolon* desemnează tocmai această punere împreună a obiectului cu semnificația sa. Ca om creat din pămînt, urma să mă despart tocmai de pămîntul pe care îl numesc țara mea, fără să fiu sigură dacă ea îmi aparține mie în vreun fel sau dacă eu îi aparțin ei. Urma să zbor. Astfel, cum zborul reprezintă pentru ființa umană ruperea de pămînt, el nu poate fi pus decît sub semnul diabolicului.

Interesantă atît prin prisma concluziilor la care am fi putut ajunge dacă terminam discuția, cît și prin ipotezele pe care le pot naște aceste concluzii, discuția a fost abandonată prematur pentru că am ajuns la ghișeul pentru *check-in*. Am recuperat povestea cu ajutorul memoriei, concentrîndu-mă însă pe alt aspect: contextul. Adesea am senzația că oamenii au tendința de a exagera într-o direcție: aleg fie să își concentreze toată existența într-o lume materială, a palpabilului și a contextului lipsit de conținut, fie – într-o încercare disperată de regăsire a spiritualității – ignoră contextul. Și totuși contextul are atît de multe de oferit, dacă este văzut ca un element care să fuzioneze cu conținutul. Dialogul nostru s-a născut în așteptarea zborului, la despărțirea (temporară) de ceea ce numim țara noastră. Cuvîntul *patrie*, latin, cu o rezonanță elegantă, pare să aibă o puternică legătură cu cei care au crescut din pămîntul ei. Pentru mine, țara atribuie un spațiu unor oameni care au cel puțin una dintre componentele alcătuirii lor spirituale similară. Este un simbol.

Zborul, fantezie lucidă a omului din toate timpurile, este asociat cu visul, cu evadarea, cu o eliberare finală de tot ce încorsetează și închide și țintuiește. Totuși, zborul este și simbolul orgoliului uman care, în încercarea de a depăși limitele a ceea ce este omenesc, are ca urmare tocmai dezlipirea totală de materialul esenței sale: pămîntul. Omul stăpînește văzduhul astăzi, dar oare cît de mult îi va lua să își dorească să atingă soarele, asemenea lui Icar? Va veni oare momentul în care aripile unui Icar modern se vor topi din cauză că încercăm să accedem la inaccesibil? Azi zburăm cu ajutorul științei, ieri cele care zburau erau vrăjitoarele. Magia și știința, aceste „nevoi imaginare“, cum le numește Ioan Petru Culianu (în volumul său *Eros și magie în Renaștere*), sînt manifestările fizice ale orgoliului luciferic, ale mîndriei Meșterului Manole care, după ce a construit cea mai frumoasă mînăstire din lume, crede că mai poate construi ceva superior. E inevitabil așadar ca zborul, posibil prin știință și magie, să se soldeze cu căderea. Se prea poate ca, cel puțin la modul figurat, desprinderea de pămînt să ne fie fundamental imposibilă. Adam nu se poate sustrage termenului de *adamah*, pămîntul roșiatic din care a fost creat. Maimonides, filozof iudaic medieval, merge pînă la a susține că există o conotație etimologică între cei doi termeni: *adam* și *adamah*. Această idee vine în sprijinul afirmației că omul are datoria de a (se) valorifica și de a (se) îngriji pămîntul, element important pentru el atît prin prisma faptului că îi oferă subzistența, cît și prin faptul că îi oferă un anumit tip de mediu și niște condiții fundamentale în evoluția lui. Pămîntul locuit, denumit patrie printr-o coincidență istorică, reprezintă un tip de identitate umană.

Timpul care, îmblînzit și ordonat omenește, devine istorie.

Relația cu pămîntul s-a dovedit însă, pe parcursul anilor, a fi destul de dificilă. După accederea la cunoaștere și cădere, primilor oameni le-a fost dat să muncească pămîntul „cu sudoarea frunții“ pentru a-și cîștiga „pîinea“ (Vechiul Testament, *Facerea*, capitolul 3, versetul 19). Țara a fost mereu văzută ca întoarcerea la o ordine pe care omul a pierdut-o. Însuși termenul de „tărîmul făgăduinței“ implică promisiunea unei reîntoarceri. Totuși, țara este o formă de organizare umană, lipsindu-i caracterul divin. Această împărțire statală nu a respectat mereu nevoile și drepturile celor ce locuiesc într-un spațiu trasat cu liniarul, nici nu a pledat pentru virtuți sau valori. Nevoia de delimitare a teritoriului a apărut ca o reacție de apărare în fața unui nou dușman. Noul factor care intră în discuție este timpul care, îmblînzit și ordonat omenește, devine istorie. Timpul este o noțiune relativă în sensul în care perceperea lui ține de subiect, deși obiectul e același. Consemnarea istoriei, făcută prin cuvînt, implică o imitație de gradul al III-lea, pentru că evenimentele pe care le trăiește o entitate colectivă sînt redate de un singur individ care încearcă să le organizeze dintr-o perspectivă colectivă. Astfel, spațiului pe care omul îl domesticește îi corespunde un timp, domesticit de asemenea. Într-o manieră generalistă, patria devine entitatea cea mai vastă care îi poate fi intimă omului prin îmblînzirea dimensiunilor spațiale și temporale. Această apropiere este posibilă doar prin organizarea lor, chiar dacă rezultatul este stabilirea unor granițe nefavorabile.

Există o barieră, al cărei loc poate fi delimitat prin limbaj, între intim și îndepărtat. Pronumele de persoana a III-a sînt folosite pentru a desemna ceea ce e cît se poate de departe de cel care efectuează această clasificare prin vorbire. „El“, „ea“ sînt elemente îndepărtate, admirate sau urîte sau ignorate. Orice tip de legătură afectivă între cel care vorbește pare să-și piardă din intensitate, datorită sugestiei de distanță obținută prin folosirea termenilor. La capătul opus, în spațiul meu cel mai intim sînt eu. Undeva într-o zonă intermediară se găsește acel „tu“ folosit retoric, ca „Tu, patrie!“, „Tu, prietene!“, „Tu, mamă!“. Acest mod de adresare directă prin folosirea persoanei a II-a, întîlnit în poezia naționalistă, pare definitoriu pentru relația unui om cu țara sa. În ceea ce mă privește, observ cu o oarecare ironie că îmi dau seama de substanțialitatea frazei „Tu, țara mea!“ doar dintr-o poziție externă față de elementul invocării, patria mea aflîndu-se la o oarecare depărtare. Mă adresez astfel din afara țării, persoana a II-a fiind complet separată de persoana I.

La întoarcerea în țară, după o călătorie frumoasă, am încercat din nou să îmi definesc relația cu spațiul acesta. În drum spre casă, prin oraș, am realizat că sînt cumva conținută de această țară, că există o oarecare nepotrivire în adresarea la persoana a II-a față de o entitate căreia nu mă pot sustrage. Într-un mod poetic, se poate spune că am fost „plămădită“ din *adamah*-ul acestei țări și că problema de apartenență (pe care mi-o puneam la plecare) nu are sens. „Tu, țara mea!“ se transforma încet în „Noi, țara mea!“. Din acest punct, ultima revelație este aceea de „Eu, țara mea!“. Patria este simbolul ce leagă ființa de mediul în care s-a născut, care îi definește relația cu timpul și îi dă o istorie înainte de existența fizică. Eul personal devine patria spirituală a fiecăruia. Relația cu țara nu mai are nevoie de termeni care să exprime posesia. Eu nu am nici o nevoie și nici un drept să susțin că eu îmi aparțin în întregime mie însămi.

***Teodora Silvia Modoi** are 18 ani și este elevă la Colegiul Național „Emil Racoviță“ din Cluj.*

Cu ochii-n 3,14

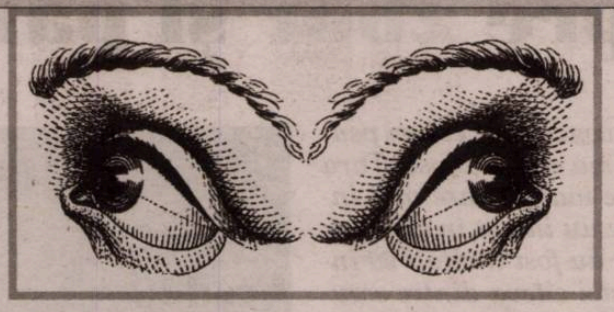

ÎN AȘTEPTAREA FAMILIEI PE CALE DE DISPARIȚIE, 16 PERECHI DE ELEMENTE DECORATIVE AR PUTEA ÎNDEMNA OAMENII SĂ MEARGĂ DINCOLO DE ULTIMA VREME

■ Gusturile românești au intrat deja, încet-încet, în restaurantele McDonald's odată cu McMicii și McCîrnăciorii oltenești. În așteptarea McSarmalelor, restaurantele au fost redecorate românește cu McLinguri de lemn, McStrăchini de lut și McȘtergare înflorate. (**M. M.**)

■ Gracie Lou Phillips s-a întors joi acasă dansînd în jurul cadrului, după ce a votat pentru prima dată în viața ei (se întîmpla într-o localitate din Texas, în cadrul alegerilor la jumătate de mandat 2018, în perioada de vot în avans). Pînă atunci, bătrîna nu votase niciodată pentru că nu a crezut că vocea ei contează. Luni, la cîteva zile după ce a votat, a murit, relatează *Washington Post*. „Era foarte mîndră", spun membrii familiei, care au declarat că bătrîna a votat pentru republicani. Cine mai poate să zică acum că politica nu contează? (**A. M. S.**)

■ Zebrele sînt pe cale de dispariție – cel puțin în cartierul Militari, unde, la cîteva luni după reasfaltările pe străzi mai mari sau mai mici, trecerile pentru pietoni întîrzie să apară. (**C. Ș.**)

■ Pe bune?! Feodor Vasiliev, un țăran din Rusia care a trăit între 1707-1782, a avut 69 de copii cu prima soție (16 perechi de gemeni, 7 serii de tripleți și 4 serii de cvadrupleți) și 18 copii cu a doua soție (6 perechi de gemeni și 2 serii de tripleți). Asta da, familie tradițională! (**D. C.**)

■ Trecînd pe Calea Victoriei, am văzut un afiș, pe zidul cazinoului de la Casa Vernescu, care avertiza trecătorii de pericol, căci de pe clădire cad „elemente decorative și tencuiala". M-am întrebat dacă înăuntru nu se făceau deja pariuri. Ce-o să cadă prima dată: elementu' sau rasolu'? (**S. G.**)

■ Cercetătorii de la Imperial College din Londra susțin că ciupercile magice ar putea ajuta în lupta contra fascismului. Aceștia au descoperit că psilocibina, compusul activ din ciupercile halucinogene, face oamenii mai puțin atrași de viziunile autoritariste și mai bine conectați cu natura. (**C. Ș.**)

© I. Popovici

■ Cu ocazia plîngerii penale depuse de (mai mulți) liberali împotriva agenției de publicitate Papaya, care a realizat un clip inspirat de romanul distopic al lui Margaret Atwood *Povestea slujitoarei* (tradus la Editura ART) pentru a îndemna oamenii să nu meargă la referendum, am aflat că la noi în Parlament există un... Grup Ecumenic de Rugăciune. Cred că acest grup ar fi trebuit să se cheme Grup Ecumenic Penal de Imunitate. (**M. C.**)

■ Rusia, Bulgaria, Bosnia, Serbia și România sînt statele în care aproape 70% din populație se crede superioară oricărei alte națiii europene. Doar Georgia și Grecia au o părere de sine mai bună (aproape 90%). Mi se pare normal, căci gradul de civilizație, nivelul democratic și excelența economică a acestor țări sînt dincolo de orice măsurători. (**M. C.**)

■ Alegerile parțiale americane de anul acesta au ceva comic, așa cum au cam toate alegerile din lume în ultima vreme: toate părțile anunță victoria! Trump e fericit, democrații jubilează. Nimeni n-a pierdut, toată lumea și-a atins obiectivele. Asta e, de fapt, minunata lume nouă. (**S. V.**)

SĂ MAI SPUNĂ CINEVA CĂ NU EXISTĂ O POTECĂ DE 5 STELE PÎNĂ ÎN PÎNZELE ALBE

■ O știre ne anunță că „un celebru proxenet american a cîștigat alegerile în Nevada, deși este mort de trei săptămîni". Să mai spună cineva că nu există miracole. (**M. P.**)

■ Autostrada Unirii care va lega Iașiul de Tîrgu Mureș se va face prin lege. Ce simplu era, nu-i așa? După ani întregi în care nimeni n-a fost în stare să traseze nici măcar o potecă sau să construiască trei stații de metrou, se votează o lege și – hocus-pocus! – apare și autostrada. E exact ca-n poezia lui Eminescu: „Azi o vedem și nu e!" (**A. P.**)

■ Dialog suprarealist cu șoferul unui Uber: „Nu mai merg decît cu clienți de 5 stele. Știți ce mi s-a întîmplat într-o zi? M-a enervat atît de tare un client încît n-am mai suportat, am ieșit din mașină și m-am repezit la gîtul lui. Nu i s-a întîmplat nimic, doar l-am zguduit puțin. Și tot el m-a reclamat..." (**I. P.**)

■ Din actualul cabinet plin de zîne și Feți-Frumoși, singur ministrul Justiției, Tudorel Toader, face notă aparte. Cu siguranță, slinoșenia, viclenia și perfidia acestui personaj depășesc portretistica în vîrf de peniță. Trebuie tușe groase, apăsate, mustinde, ca să-i surprinzi, oricum doar fulgurant, otreapa. Adică dîrzenia cu care-și duce mandatul pînă la capăt. Orbește. Pînă în pînzele albe. În ce măsură va reuși să albească toate pînzele de la corabia cîrmaciului rămîne de văzut. Cu siguranță însă, efortul îi va fi răsplătit. E și asta o formă de a scrie istorie. Tot în vîrf de peniță. (**R. M.**)

UITE, ASTA ÎNSEAMNĂ SĂ AI UN ORGAN ELECTRIZANT-GLACIAL

■ „Tati, ia să văd dacă-mi ghicești gusturile, care dintre astea e agrafa mea preferată?" „Uite un Mega mic și un Mega mare unul lîngă altul, chiar așaaa?" „Bibiotecă, așa scrie acolo? Bi-bio-tecă? A, bi-blio-tecă, acolo mergem. Bibliotecă, bibliotecă, bibliotecă" – o fetiță de 3-4 ani, în tramvai. (**C. Ș.**)

■ În 2008, barilul de petrol costa 147,50 dolari, iar benzina în România, 2,67 lei. Anul acesta, barilul de petrol costă 67 dolari (adică de două ori și ceva mai puțin), iar benzina în România, 6,20 lei (adică de două ori și ceva mai mult). Asta înseamnă să ai un stat mafiot. (**M. C.**)

■ Chirurgul Gheorghe Ștefan, șef Secție Chirurgie și director medical la Spitalul Militar de Urgență Constanța, a uitat într-o femeie operată două foarfeci de 16 cm. Eu nu pot înțelege cum un chirurg poate uita ustensile în burta pacientului. Ce face, sprijină foarfeca de un organ sau o agață de o vertebră în timpul operației, îi scapă bisturiul după un maț și apoi uită să le scoată de acolo? Folosește măruntaiele pacientului în chip de sertare? (**M. C.**)

■ Ascult la radio un mesaj publicitar electrizant, în ajunul aniversării Centenarului: „Sărbătorește Centenarul Marii Uniri alături de Electrica Furnizare SA!". (**M. P.**)

■ Alte nume de firme din Tîrgu Mureș: Culoare Și Promptitudine SRL, Stăruința SRL, Mona Mur SRL, Nimfa Egipteană SRL, Acoperișul Potrivit Mureș SRL, Centrul De Consultanță Psihologică Codul Sufletului SRL, Ocupant SRL, Remetea Fantasma SRL, Tablouricolorate SRL, Perechea Mea SRL, Ad Interim Expedient SRL, Partenerul Englez SRL, Because I Need SRL, Averea SRL, Tărâmul Fericirii SRL, Executiv SRL, Benefic Biz Forte SRL, Zohar SRL, Divinfeminin SRL, Glacial SRL, Valea Izvoarelor Operations SRL, Căldura SRL, Peliniștepepace Production SRL, Micul Înțelept SRL, Circular SRL, Imago Picta SRL, Investigația SRL, Alimenta Cosmos SRL, Tradiții Artizanale Dacice SRL, Dizainărie SRL, Supervietuim SRL, Bistro Nu Doar Pizza SRL. (**D. S.**)

Abonează-te acum la DILEMA VECHE

și pleci în Cappadocia!

Regulamentul complet al promoției poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro.
Promotia este valabilă în perioada 22 octombrie – 25 noiembrie 2018.

PREMIO TRAVEL

Abonează-te pe minimum 6 luni și poți cîștiga **un circuit turistic de 8 zile pentru 2 persoane** în **TURCIA - CAPPADOCIA**

Cappadocia, un tărîm magic, o neobișnuită experiență culturală și istorică, în care peisajele lunare, minunile unice ale naturii și urmele vii ale istoriei sunt prezente pretutindeni.

Pret abonament 6 luni – 98 lei, pret abonament 12 luni – 159 lei

Detalii pe **www.dilemaveche.ro**

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **770** ■ 22-28 noiembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Sorel“

pagina **3**

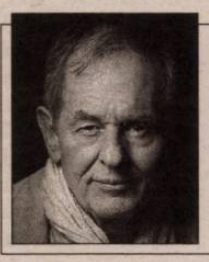

Interviu cu
THIERRY WOLTON

pagina **15**

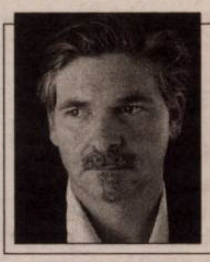

JAN-WERNER MUELLER

„De ce libertatea de întrunire e încă importantă“

pagina **20**

Pace

„Pacea este o creație continuă.“

RAYMOND POINCARÉ

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Andrei VIERU

Sorel sau refuzul de a (se) revendica

După ce s-a stins, am stat și m-am întrebat ce amintire legată de Sorel mă va vizita mai întîi.

M-am văzut, ca ieri, într-un automobil. Reveneam împreună cu Sorel dintr-o vizită. Gazda propusese să ne conducă cu mașina la casele noastre. Acceptaserăm. La 10 seara, în anii ăia, nu prea mai circula nimic. Întîi l-am dus pe Sorel. La vreo sută de metri de casă, Sorel a început să protesteze, deopotrivă vehement și timid: „Nu, nu-i nevoie chiar pînă în fața ușii, puteți să mă lăsați aici, zău, ajung și singur, chiar nu-i nevoie, e tîrziu, mîine dimineața aveți treburi. Lăsați, vă sînt foarte recunoscător că m-ați dus pînă aici." Așa se manifesta sentimentul de culpă cu care s-a născut și cu care a trăit pînă la sfîrșit.

A doua amintire legată de Sorel ține de educația surorii mele și a mea. Aveam, cred, vreo zece-doispe ani. Pe atunci, Vlad, fiul lui, încă nu venise pe lume, iar Sorel nu se dădea în lături să facă cu „copiii Vieru" – vorba nu știu cui – un pic de *pedagogie de ocazie*. Lena tocmai comisese o indiscreție pentru care își primisese deja porția de scandal de la Sorel. (Nu știu cîți dintre cititorii acestor rînduri au cunoștință și de latura colerică a temperamentului său.) „Bine", ripostase Lena atunci, „dar nu mi-ai spus nici o clipă că-i secret și că nu tre' să spun!" Nu știu în ce măsură soră-mea subînțelegea că există secrete care se pot divulga și secrete care *nu se pot*. Fapt e că Sorel s-a răstit la ea: „Tu crezi că trebuie să treci sub tăcere doar ceea ce ți s-a interzis în mod expres să spui mai departe? Așa-ți închipui? E exact invers: poți spune doar ceea ce ți s-a zis *explicit* că ai voie!" Regula asta a discreției stricte îi părea lui Sorel firească în anii comunismului, cînd știm prea bine cum se ciripea. Cred însă că Sorel o adoptase și ca reacție la marea tradiție balcanică a trăncănelii. Mi-aduc aminte că Sorel era foarte pornit împotriva profesoarei noastre de pian, evreică și ea de altfel, care începea și termina lecția de pian cu „Mai trăncănim?" Nu-i vorbă că tot în mediile evreiești în care m-a introdus Sorel auzisem povestea tatălui care îi spunea mereu fiicei sale: „Să asculți *tot*, să înțelegi *tot* și *să taci!*" Aici însă nu e vorba atît de o școală a discreției, cît de una a resemnării.

Discreția asta radicală a lui Sorel, care se manifesta sub toate formele imaginabile, înrudită prin resorturile ei cu resemnarea întru tăcere, nu era în fond altă trăsătură de caracter decît sentimentul de culpă de care vorbeam mai înainte. Amîndouă țineau de nesiguranța lui existențială: „Ce spațiu mi se cuvine? Cu ce costuri morale îl revendic?" Avea bine înrădăcinată în conștiință ideea refuzului de a (se) revendica (de la) ceva. Nici măcar de la ideea asta a refuzului nu s-a revendicat vreodată. Cu toate riscurile asumate și neasumate pe care le presupunea această formă de resemnare. Poate că ciudățenia ritualului de înmormîntare de vinerea trecută așa se și explică: și de data asta – ultima – pe Sorel l-au revendicat alții...

Dilema veche vă propune

■ Andrea Dobeș, *Ilie Lazăr – Consecvența unui ideal politic*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006. La origine lucrare de doctorat, volumul se aliniază pe raftul Centenarului ca un titlu de referință. Mergînd pe argumentul documentului inedit, în cele mai multe cazuri, lucrarea aduce în prim-plan una din figurile remarcabile legate de Unirea pe care voim s-o celebrăm după o sută de ani. Reintegrarea în bibliografia de specialitate a prezentului titlu se impune cu prioritate și dovedește continuitatea acestui demers de redescoperire/repunere în circuitul cultural a valorilor naționale, pe care istoricii, muzeografii, cercetătorii și toți cei cu crez și har, dar și prin trudă, îl slujesc / l-au slujit cu lăudabilă consecvență. (Ruxandra Mihăilă)

■ Citesc W.G. Sebald, *Inelele lui Saturn*. Nu seamănă cu nimic și e de-o frumusețe care mă face să aștept cu nerăbdare seara. A apărut la Editura ART, traducere din limba germană de Vasile V. Poenaru, în 2015. (Ana Maria Sandu)

■ *Sfîrșitul lui Eddy Bellegueule* de Édouard Louis (traducere de Alexandru Matei, Editura Litera) este debutul din 2014 al unui tînăr deja faimos în Franța, tradus în 20 de limbi. Un roman autobiografic curajos, despre cum e să descoperi că ești gay, crescînd în zonele rurale ale Franței, în sărăcie, înconjurat de violență și homofobie. (Cristina Ștefan)

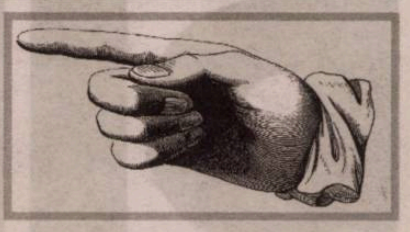

■ *Istoria pierdută a creștinismului* scrisă de istoricul Philip Jenkins (Baroque Books & Arts), care, după ce i-a citit pe clasicii istoriei Bisericii, a descoperit în documentele vechii creștinătăți nenumărate lucruri nespuse ori deformate. (Marius Chivu)

■ Joi, 22 noiembrie, de la ora 18, la Muzeul Național al Literaturii Române (str. Nicolae Crețulescu nr. 8) va fi proiectat filmul *Faleze de nisip* (interzis de cenzură în 1983), proiecție urmată de un dialog între regizorul Dan Pița și scriitorul Bujor Nedelcovici, după al cărui roman *Zile de nisip* (1979) a fost scris scenariul filmului. Dialogul va fi moderat de istoricul și criticul de film Manuela Cernat. (Marius Chivu)

Sîntem tare bucuroși:
a ajuns la redacție premiul decernat *Dilemei vechi*
la Tîrgul de Carte și Învățătură Gaudeamus 2018,
unde publicul ne-a votat la categoria publicații în print.
Vă mulțumim!

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Noul în politică**
- **Oftica**
- **Despre destin**
- **Fumat**

album dilematic Alix Vrana

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipomedia

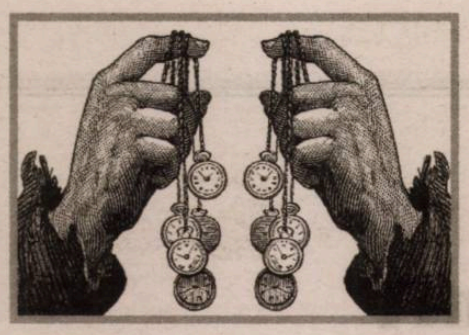

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Sorel

Nu sînt capabil să pun peste experiența vie a unei prietenii lespedea omagială a unui necrolog. Nu pot recurge la retorica absenței și a despărțirii cînd e vorba despre intensitatea unei prezențe de-o viață. Așa că prefer să-l salut pe Sorel, reamintindu-i textul pe care i l-am dedicat cînd a împlinit 80 de ani. Acesta e, pentru mine, Sorel cel viu, Sorel care nu e făcut să plece, Sorel pe care mă bucur că l-am revăzut la timp, cu sprijinul prietenesc al fiului său Vlad.

Sorin Vieru a devenit, pentru mine, un personaj, înainte să-l întîlnesc față către față. Floriana Avramescu, o colegă de liceu care mi-a marcat adolescența și prima tinerețe, mi-a vorbit cu entuziasm (atunci mi se păruse mai curînd exaltare) despre „Sorel“, ca despre un model al adevăratei masculinități: tandru, delicat, înțelept, fără puseuri *macho*, fidel și plin de umor. Portretul se încheia, de obicei, cu formula: „Sorel... Sorel e o lumină!“ Aveam, de pe atunci, ochi rău și gură rea (ascendent în Scorpion...) și decisesem că Floriana, altfel o minte subtilă și neconvențională, căzuse în ponciful „eternului feminin“ despre partenerul ideal. Toate fetele – bombănea juvenil (încă) puberul din mine – cultivă acest vis paradoxal: vor simultan virilitate și transparență, „bărbăție“ și paloare, vigoare protectoare și gingășie nubilă. Cu un asemenea vis, mai toate sfîrșesc, inevitabil, prin a fi nefericite, căci ființe hermafrodite de acest gen nu prea există. Azi, după o viață de confuzii și tatonări, văd lucrurile mai nuanțat. Bărbatul nu trebuie să fie neapărat o bîtă prepotentă, iar naturile diafane nu trebuie neapărat să fie niște zîne blegi. Oricum, cînd l-am întîlnit nemijlocit pe Sorel, portretul Florianei a ieșit din zona utopiei, a unui idealism fraged, pentru a se instala în realitate.

Curios este însă că cel de-al doilea portret „anticipativ“ care mi-a parvenit despre Sorin Vieru nu semăna prea mult cu cel desenat de fosta mea colegă. I-am (re)auzit numele în conversațiile dintre Constantin Noica și Gabriel Liiceanu, pe la sfîrșitul anilor '60. Se vorbea despre un excelent logician, bun cunoscător de greacă, interlocutor versat în orice dezbatere filozofică. *Și* acest portret s-a dovedit exact, chiar dacă, la prima vedere, era la antipodul celui dintîi.

Cînd, în sfîrșit, ne-am întîlnit, aveam să constat că cele două „firi“ conviețuiesc, într-adevăr, într-o armonie *sui-generis*, străbătută, în plus, de o discreție neostentativă, de o convivialitate caldă, mereu disponibilă, mereu proaspătă. Au urmat ani lungi de întîlniri harnice, de cenaclu marginal, fie la Păltiniș, fie într-un subsol al locuinței mele, fie în apartamentul din strada Lucaci al lui Gabriel Liiceanu, unde, într-un tîrziu, oficia Alexandru Dragomir și unde ni s-a asociat Horia Patapievici. Sorel era, întotdeauna, știutor, receptiv, stimulator, o prezență liniștitoare, cordial ironică uneori, generos împăciuitoare adesea.

Continui și astăzi să admir combinația insolită de rigoare analitică și lansaj imaginativ, de teorie și lirism, de rațiune strictă și emotivitate necenzurată a unui profesionist care traduce Platon, dar și Fregge, care traduce Carnap, dar publică și versuri, care ține cursuri de logică, dar e împătimit de literatură, muzică și prietenie. Pasiunea lecturii a ajuns, între amici, proverbială: aflasem că dacă, pe traseul domestic dintre baie și dormitor, Sorel identifica, uitată pe vreo măsuță, o carte, se oprea din drum și se apuca, în picioare, s-o cerceteze, uitînd de sine și de destinație. Din punctul meu de vedere, sinteza personalității soreliene se exprimă în modul său de a interveni în orice discuție spunînd, mai întîi, un „măi“ dubitativ, prelungit cu un „ăăă...“ pregătitor. Acest demaraj neofensiv, amînînd răspunsul pentru a amplifica locul reflecției, îmi amintea mereu de felul în care Părintele Benedict Ghiuș își începea orice afirmație: „Cred că...“ Așadar, nimic agresiv, nici urmă de suficiență dogmatică, nici urmă de refuz al dialogului. În cazul lui Sorel, acel „măi-ăăă“ inaugural plutea înțelept între interogativitate și aproximarea răspunsului, între incertitudine și opțiune. Am fost, în mai multe rînduri, martorul privilegiat al umorului lui Sorel: umor vechi, rafinat, pe un fond de relativism bine temperat, dar și umorul implicit (involuntar) al modului său de manifestare. Într-o dimineață, după ce împărțisem cu el o cameră de hotel sibian, l-am urmărit printre gene, ca să nu-l tulbur, în plină evoluție „sportivă“: făcea unele mișcări de înviorare, dar le făcea cu o lentoare onirică, filmat, s-ar fi zis, cu încetinitorul, așa încît spectacolul părea mai degrabă o pregătire pentru somn, un exercițiu de imponderabilitate. Altă dată, intrînd în camera în care eram găzduiți la Schitul din Păltiniș, l-am surprins cu ochii fixați pe un *„happening“* greu sistematizabil: un șoarece îi mînca precarele provizii lăsate pe jos, într-un colț al încăperii, iar el contempla spectacolul perplex, cu un amestec de uimire, disperare tăcută, neputință și „obiectivitate“. „Măi-ăăă, îmi mănîncă sandvișurile“, m-a informat Sorel cu glas scăzut, ca să nu deranjeze...

Într-o vreme în care te miri ce nulități gălăgioase ocupă avanscena, Sorin Vieru a trăit înconjurat de o tăcere pe care nu o merita. Ba chiar și de o anumită neglijență a prietenilor, bolnavi cu toții de boala secolului: boala de a fi mereu foarte ocupat... Virtutea dominantă a lui Sorel – tot mai rară – era *bunătatea inimii*. Pentru întruparea acestei virtuți îi sînt, înainte de orice, recunoscător. Îl asigur de amorul meu tenace și îl îmbrățișez frățește. A reușit să se identifice cu unul din versurile sale: „Zeu invizibil, supus doar timpului și primăverii...“

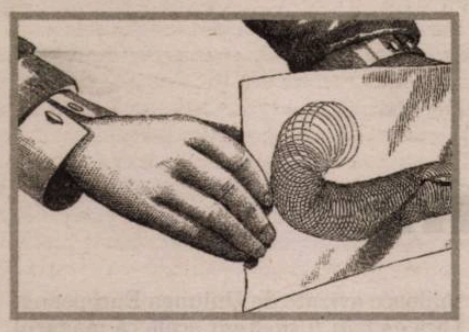

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Cain

„Ce-o să zică Dumnezeu de lăcomia mea?“

Îl văzu prin întuneric mișcînd lîngă perete. Vorba vine, întuneric, căci el, unul, îl vedea foarte bine. Fără culori însă, numai în alb-negru. Asta fiindcă era noapte. Iată că și de pe fereastră, dacă sărea pe poliță, vedea strada liniștită, fără țipenie, numai în alb-negru. Altădată ar fi examinat cu atenție peisajul care îi era inaccesibil ca cerul. Dar nu de strada-cer îi păsa lui acum. Privi înainte încordat, cu urechile pe spate. Nu știa cum se cheamă „chestia“ pe care o văzuse, acum ghemuită în colț, dar ce era știa, asta chiar foarte bine: era *pradă*. Se făcu una cu pămîntul (adică cu parchetul, pentru a fi mai precișii). Îl furnica ceva plăcut și excitant pe șira spinării. Dar mai ales simțea deslușit că venise momentul: se pregătise pentru asta destul pînă atunci, în fragmentul de eternitate de trei luni și jumătate de viață. Dar toate „prăzile“ pe care le știa fuseseră moarte, făcute din tot felul de materii fără miros și fără mișcare proprie. Se rostogoleau, ce-i drept, în toate colțurile casei, uneori pierzîndu-se în vreun cotlon, iar el sărea în extaz după ele și le prindea. Dar dacă nu le zădărea cu laba, zăceau fără suflare. Și mai ales nu miroseau a viu. Or, „chestia“ mirosea al naibii a viu. Venise deci momentul marelui examen al maturității, așa cum era dat neamului lui. Oare avea să reușească? Va fi bărbat? Știa bine că nu realizase pînă atunci mare lucru în viață, dar poate că acum lucrurile aveau să ia o altă întorsătură. Se gîndi o clipă la Dumnezeu: ce bucuros va fi acesta cînd va vedea, abia sculat de dimineață, ce treabă bună a făcut el noaptea. Parcă se înfiora deja de la mîngîierile de pe spate pe care, sigur, le va primi, ca să toarcă de mai mare dragul sub mîna lui Dumnezeu. Dar mai ales abia aștepta să-L audă lăudîndu-l din plin, o, abia aștepta! Și să-i spună că, în fine, făcuse și el, așa mic și pătat cum era, ceva remarcabil în viață.

Pîndi nemișcat cîteva momente. Apoi sări ca o săgeată din arc cu toate ghearele răschirate și coada pe post de cîrmă. Rată cu un milimetru „chestia“, care dădu să fugă sub dulap. Cîtă naivitate la ea să fugă într-un loc atît de îngust! Acolo, sub dulap, reuși: o prinse cu gheara. Se zbătea, chițăind de mama focului. O trase afară și, ținînd-o bine, o mușcă ușor de tot. Ah, gustul ăsta de viață, gust nou pentru el și totuși atît de vechi! Altă treabă decît păpăraia moartă cu care era obișnuit, scoasă din niște pungi mari de Dumnezeu, care venea cu ele tocmai din cer. Îi dădu drumul „chestiei“. Ea sări vrînd să scape. El – hop! și o prinse din nou. Și iar o gustă, numai puțin, cît să simtă pe limbă amețitorul vin roșu al vieții... Și iar, hop! O trase afară, pe covor, cu botul, adulmecînd-o. „Chestia“ se văita și încerca să fugă. Ne-ne-ne!...

Reflectă: acum ce să facă? Milioane de strămoși îi șopteau înnebunitor în urechi să o mănînce pe loc, să-i soarbă viața, cîtă mai trăsărea încă în corpul micuț. „Dar stai, ce faci?“, își zise cu reproș. „Doar nu-s un animal! Ce-o să zică Dumnezeu de lăcomia mea?“ De fapt, dacă ar mînca-o, Dumnezeu nici măcar nu va ști nimic. Și atunci nu va avea pentru ce să-i laude abilitatea, curajul, istețimea. Va urma o zi ca oricare alta, banală. Nu-i va putea explica ce transformare s-a petrecut cu el... Va rămîne din nou cum a fost, că nu-i bun de nimic măreț. Și mai ales, da, uite la asta nu se gîndise: dacă Dumnezeu va vrea el să mănînce „chestia“? Sigur că va vrea. Cum să nu vrea să guste din înnebunitoarea hrană vie? De altfel, avea și tot dreptul: era prinsă pe pămîntul Lui. El însuși trăia pe pămîntul lui Dumnezeu și se hrănea cu ce era în pungile Lui. Dumnezeu îl găsise cînd era cît un ghemotoc aproape mort de foame într-un canal, îl salvase, îl hrănise și-l mîngîiase. Avea deci o datorie de onoare față de Mîntuitor. Rămase așadar vreo două ore cu gheara înfiptă în „chestia“ care se mișca tot mai puțin. Pofticios cum era, nu-i fu deloc ușor să reziste milionului de strămoși șoptitori, dar își zicea mereu: „Pieri, ispită, doar nu sînt un animal!“

În sfîrșit, fereastra a început să prindă culoare: era dimineață. Ziua cea mare. Se auzi zgomotul cunoscut: ușa dormitorului se deschise și Dumnezeu se tîrși în papuci la baie. Apoi îl strigă răgușit. Răspunse cu un mîrîit scurt, dar nu se mișcă: stătea mîndru pe coadă ca un sfinx și aproape îi amorțise laba sub care ținea „chestia“. De o mie de ori înghițise în sec, înfruntînd brav milionul de strămoși. Dar acum venise ceasul fericirii. Dumnezeu, mirat că nu-i sărise la picioare, îi chemă din nou. Abia acum, mergînd mîndru, luă „chestia“ cu botul și o depuse cu solemnitate chiar între papucii lui Dumnezeu. Aștepta emoționat ca acesta s-o mănînce, să se lingă pe bot de plăcere și să-i mulțumească. O, Doamne, dar ce-i asta?

– Ce-ai făcut, măi animalule? se răsti la el Dumnezeu. Îîîîh! Ce scîrboșenie! După ce că-ți dau atîta mîncare, tot nu-ți ajunge, lacomule? Cine știe ce boală o să mai iei dacă mănînci din mizeria asta!

Și Dumnezeu luă un șervețel și, cu două degete, apucă îngrețoșat ofranda din care încă nu se scursese tot sîngele. O lăsă să cadă într-o pungă de plastic și apoi zvîrli totul la gunoi. După asta, își tîrși papucii în bucătărie, ca să-și facă cafeaua.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Ce facem acum?

– Ei, și acum ce o să faci?

Tocmai am luat 1,75 la olimpiada de matematică pe județ. Scuze am o grămadă, dar, oricît aș da-o la întors, tot 1,75 este. Sînt furios pe profesorul meu de matematică, cel care m-a împins să mă duc la concurs. La fizică e mult mai simplu. Oricum, nimeni de la mine din familie nu are cum să îmi explice cînd nu pricep ceva. Dacă matematica ar fi fost despre metode de a produce alcool din orice, sigur nu aș fi avut problema asta, că doar am în familie niște genii.

Profesorul meu de matematică, Popescu, se uită ciudat la mine. Am chef să mă miorlăi, dar am învățat să fiu sarcastic atunci cînd mă simt vulnerabil.

„Revin la planul inițial de a deveni liftier sau tractorist." O zic rîzînd cu o jumătate de gură.

Îmi zîmbește un pic strîmb. Întinde mîna spre mine. Mă feresc rapid, nu de alta, dar mi-am luat îndeajuns de multe smetii de la tot felul de antrenori și profesori deloc fericiți cu tipul meu de umor.

Mă mîngîie pe cap. A stat două ore de vorbă cu mine. Mi-a explicat de ce ar fi catastrofal să renunț să încerc să fiu mai bun și de ce e bine să învăț din eșec și nu să fiu dezamăgit. Am reluat testul și, cu încurajările lui, am reușit să fac mai bine de trei pătrimi din el.

Domnul Popescu a fost unul dintre numeroșii profesori care m-au făcut să fiu cine sînt acum. Oameni buni, pasionați de meseria lor și cu talent de a lucra cu copiii.

M-am gîndit la el adesea zilele astea, mai ales că am aflat că nu mai este printre noi.

Acum o săptămînă, Nicu a avut un scor pe jumătate la testul pe care-l făcea perfect pînă atunci. Era senzațional la matematică acum doi ani, pînă cînd, din cauza unor restricții absolut stupide ale orfelinatului unde crește, nu a mai putut veni la temele de duminică. Ieri a reușit și la testul de matematică, și la cel de română neașteptat de bine. A țopăit de bucurie.

Orice urmă de normalitate pare un miracol.

Văd zeci de copii în fiecare an care sînt abandonați nu numai de părinții lor, dar și de profesori.

Societatea noastră, în general, pare a fi fost complet abandonată de politicienii noștri și de instituțiile statului. Nu numai politicienii care ne conduc sînt mîrlani și din ce în ce mai proști, ci și mai grav: instituțiile statului sînt profund indecente. Și nu numai orfelinatul este un exemplu de instituție indecentă.

Au trecut doi ani și avem a patra remaniere a Guvernului Dragnea. Discutăm ca nebunii despre conspirații elucubrante în fiecare zi. Liviu Dragnea spune că a fost o tentativă de asasinat asupra lui, Gabriela Firea declară că Dragnea îi vrea moartea, Gâdea urlă ca un descreierat la ore de audiență maximă că a primit amenințări cu moartea, un cretin se bucură de moartea unei femei numai pentru că aceasta era angajată la jandarmi.

Dănuț Andrușcă a fost ministru, Sorin Grindeanu e ditamai șeful la ANCOM, Ecaterina Andronescu, fosta lumină a celor care cred într-un PSD cu bun-simț, a lins politicos acolo unde a scuipat stăpînul, fost baron de Teleorman. Discutăm despre ce spune Paul Stănescu și ne interesează soarta lui Mihai Fifor sau cea a altei nulități de același fel.

Ne așteptăm să ne luăm smetii verbale de la cei care lucrează în administrația publică, așa cum ne așteptăm ca funcționarea instituțiilor statului să fie cel mult la nivelul unei comedii cu și pentru proști. Orice urmă de normalitate pare un miracol.

Cum am ajuns aici este o întrebare grea. Și mai greu este să vedem care este responsabilitatea noastră, individuală, pentru situația actuală, nu de alta, dar e foarte simplu să reproșezi lucruri altora.

Domnul profesor Popescu venise din Egipt, unde predase matematică pentru cîțiva ani. Avea bani, era un om cult care vorbea impecabil franceza și făcea compromisuri minime. Dorința lui era să facă lucrurile mai bine în jurul lui fără să se vaite despre ceea ce nu făceau alții.

Profesorul meu nu a fost deloc un tip popular. Nu spunea bancuri cu comuniști, nu se ducea la ședințele de partid, nu bîrfea și nici nu se dădea mare cu franceza lui. A făcut cîteva zeci bune de ore de meditație voluntară nu numai cu mine, dar și cu cei mai slabi elevi din clasă.

A fost un om decent care a încercat să răspîndească bun-simț în jurul lui. Pe de o parte, cred că ar fi foarte fericit să vadă ce fac în Ferentari la sfîrșiturile de săptămînă, dar pe de altă parte îmi pare bine că nu trăiește în lumea lui Dragnea și a Antenei 3.

Bădălău și Carmen Dan sînt miniștri. Viorica conduce al doilea guvern. Codrin Ștefănescu este secretarul general al celui mai mare partid din România. E greu de imaginat ceva mai catastrofal.

Olguța zicea la început de mandat, în franceză, cu toată încrederea proastei fudule, un glorios *„marș du tramvai"* în loc de piața muncii (marché du travail). Destinul, Viorica Vasilica și tupeul absolut nesimțit o aduc în poziția de a fi propusă ministră a transporturilor. Primește un marș du tramvai elegant din partea lui Iohannis. PSD-ul, după ce a rupt bunul-simț, acum bate și imaginația.

Ce o să facem acum e o întrebare pe buzele multora. Sper să fie îndeajuns de mulți oameni asemănători domnului Popescu, care să aibă răbdare cu noi.

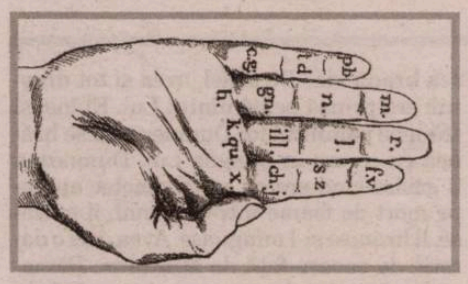

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Midterm epifanic

În urmă cu patru zile, colegul meu de la Folclor, Diafan Pîngărică, tuna și fulgera, pe coridoarele Facultății, împotriva noii generații de studenți. „Ce s-a întîmplat, maestre? Te-au trădat discipolii?", l-am întrebat jocular, sperînd să-i atenuez starea de irascibilitate. Deloc înveselit, Diafan mi-a răspuns: „Jur că nu voi mai cădea în plasa seducției așa-zisului *student model*. Cunoști și tu tipologia, n-am nici o îndoială. Vorbim de *căprioara* (mai des, aș observa, decît *căprioru!)* care nu lipsește de la nici un curs, stă mereu în prima bancă și îți soarbe frazele cu o privire inteligentă, de cîine polițist în acțiune. Te fascinează și, la examen, te abandonează brutal, turnîndu-ți niște inepții de-a dreptul amețitoare. Am pățit-o de mai multe ori, însă, ca în semestrul ăsta, parcă niciodată! Predau, cum știi, Folclor la anul întîi, la cei abia intrați. Îi iau cu binișorul. De pildă, ca să nu-i intimidez în sesiune, le includ o verificare pe parcurs a cunoștințelor. Apelez la *vp*-ul *(verificare parțială,* n.m.) din vremea noastră sau la ceea ce americanii numesc *midterm (examen la jumătatea semestrului,* n.m.). Așa am procedat și deunăzi. Trebuie să precizez că eram deja topit după o *căprioară* din categoria descrisă, pe care o cheamă Pravoslavina Țăcănel, conform catalogului. Remarcabilă în primă instanță! Prezentă la toate orele. Viteză de reacție la scris (o bănuiam chiar că stenografia, într-atît era de rapidă la luat notițe). Clătinări din cap, de înțelegere a informațiilor furnizate de mine, zîmbet savant. Etc. etc. Dezvoltasem sentimentul că m-aș fi aflat în fața viitorului șef de promoție de la Românistică."

„OK", l-am întrerupt pe profesor, îngrijorat de digresiunile descriptive în care cădea, „presupun că, în ciuda semnalelor, fata a făcut-o de oaie la test. Nu te grăbi totuși să tragi concluzii! Este abia în primul semestru din anul unu. Poate s-a blocat. Nu-și dă încă seama cum merg lucrurile la Universitate." „Ehei", a sărit Diafan, „ce bine ar fi fost să fie doar atît! Nuuu, nicidecum! Stai să vezi! Fixez ziua *midterm*-ului, vin zglobiu în amfiteatru (mă așteptau, se înțelege, înfrigurați în bănci, cu spațiu de securitate între ei!), glumesc pentru a mai dezgheța atmosfera, îi asigur că nu va muri nimeni de la o biată lucrare și le comunic subiectul – simplu, menit mai mult să-i verifice cum concep și tratează o ipoteză de lucru decît să-i arate că ar fi tobă de carte: *Mitologia animalului de tracțiune la români. Comentați simbolistica bestiarului laborios din folclorul nostru, folosind textele care vă sînt familiare.* Nu te mira, dragul meu (cred că am emis, involuntar, o grimasă de nedumerire, auzind subiectul ce mi se părea complex pentru nivelul semestrului introductiv, n.m.)! Aveau totul prezentat *ad litteram* în prelegerile mele. Era o chestiune de reproducere a unor idei și exemple din folclorul autohton. De altfel, țin să menționez că tinerii examinați s-au apucat furibund de treabă de îndată ce am terminat de dictat tema. Eram încîntat. Se vedea că nu vorbisem la pereți, deși, recunosc, cu excepția domnișoarei Țăcănel, ceilalți mai lipsiseră de la ore (nu iau prezența la curs, mă indispune gîndul că aș aduce pe cineva cu forța la expunerile mele – prin urmare, uneori, am predat sălii aproape goale, numai cu Pravoslavina în primul rînd, luminată de expresia mesmerizată și particularizată de luarea notițelor în manieră robotizată). Seara, optimist, mă apuc să le citesc operele. Dumnezeule mare! Am avut senzația că am intrat într-un film *horror,* într-o teroare fără sfîrșit și, mai ales, fără ieșire! Toți – dar absolut toți! – vehiculau *aceleași informații,* însă nu informațiile corecte, ci altele, abracadabrante, demente, potrivite pentru o farsă oribilă."

Am avut senzația că am intrat într-un film horror.

Diafan s-a oprit și a respirat adînc, apoi a revenit: „Spuneau că eu aș fi scris o carte – din care *citau* copios –, carte, crede-mă pe cuvînt, inexistentă, *intitulată,* vai, *Buhaiul ancestral,* unde *aș fi recomandat* ca animalele de tracțiune din folclorul românesc să fie sacrificate în abatoare moderne și cu joc de mine. Tremurînd, un băietan s-a ridicat și a spus, în încuviințarea îngrozită a întregului amfiteatru, că nu făcuseră altceva decît să scrie ce învățaseră din notițele Pravoslavinei, ea fiind singura care le avea integral... În aritmie cardiacă, privind-o feroce pe Țăcănel, am reușit să îngaim o singură întrebare: *Și cu calul, cu calul cum e?* Cu ochi de căprioară rănită, studenta a sărit în picioare și a nechezat solemn: *Mi-ha-ha-ha!"*

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

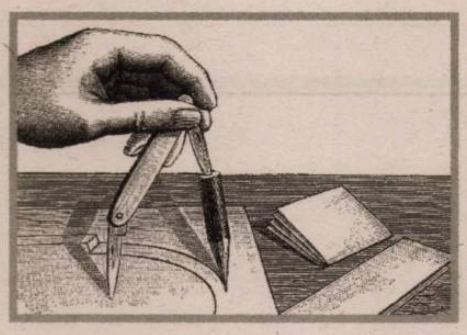

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Soljenițîn: întrebări care continuă să ne frămînte

Duminică, 18 și luni, 19 noiembrie, un public restrîns a asistat într-un mic teatru parizian la un spectacol cu totul insolit: un fost ministru și deputat francez a interpretat pe scenă *Discursul de la Harvard* al lui Aleksandr Soljenițîn.

Contextul este unul comemorativ: pe 28 noiembrie se împlinesc o sută de ani de la nașterea scriitorului rus, dispărut în urmă cu zece ani, în august 2008. Franța are multe motive să-și amintească de Aleksandr Soljenițîn pentru că la Paris a apărut pentru prima dată în limba rusă, în 1973, tulburătoarea sa carte *Arhipelagul Gulag*. Este romanul-mărturie care a scos din hipnoza comunistă un mare număr de intelectuali de stînga francezi și vest-europeni, iar prin mediatizarea lui în Occident a contribuit poate cel mai mult la demolarea mitului sovietic. Filozofi precum André Glucksmann și Bernard-Henri Lévy au fost puternic influențați de Soljenițîn și au dat tonul regîndirii critice a marxismului în Franța. Iar în 1975, prezența lui Soljenițîn în emisiunea literară televizată a lui Bernard Pivot a avut efectul unui tsunami liberator într-o Franță în care stînga dogmatică avea o imensă putere.

Tot în Franța au avut loc și cele mai aprinse dezbateri în jurul așa-numitului „fenomen Soljenițîn", cu atît mai mult cu cît cel mai dogmatic partid comunist din lumea occidentală era, în anii '60 și '70, cel francez. Scriitorul rus a declarat, cu un fel de sentiment de recunoștință, că în Franța a fost cel mai mult citit și cel mai bine primit și înțeles.

Omagiul scenic adus lui Soljenițîn de Hervé Mariton, vorbitor de limbă rusă și bun cunoscător al literaturii ruse, s-a derulat într-un loc numit Théâtre de Poche-Montparnasse – unul din acele teatre de buzunar care dau farmec peisajului cultural al capitalei franceze. Faptul că Soljenițîn este celebrat într-un *teatru de buzunar* mi se pare încărcat de simboluri. Pentru că în prezent s-a instalat un fel de *jenă* în jurul său, iar omagiile care i se aduc sînt și ele cam „de buzunar", adică discrete.

De fapt, scriitorul rus deranjează multă lume. Nimeni nu-i poate accepta *în bloc*, în totalitate, opera, ideile și atitudinile.

În Rusia, Puterea preferă să nu-și amintească de vehemența cu care Soljenițîn a denunțat comunismul, deși Vladimir Putin apreciază cu siguranță pledoariile scriitorului în favoarea unui stat rus puternic, capabil să se opună Occidentului. În Statele Unite și în Europa de Vest, Aleksandr Soljenițîn este apreciat pentru capodoperele sale literare, dar nu și pentru criticile sale, uneori viscerale, formulate la adresa Occidentului. Iar multe dintre paginile sale legate de istoria Rusiei, de relațiile dintre ruși și evrei, precum și de Revoluția bolșevică sînt considerate ca fiind impregnate de antisemitism. Unii îi mai reproșează misticismul, alții neîncrederea în democrație...

Discursul de la Harvard a provocat un veritabil șoc în iunie 1978, cînd Soljenițîn a vorbit în fața a 20.000 de studenți la încheierea anului universitar. Fără să-și exprime nici cel mai mic sentiment de recunoștință față de țara care îi oferise ospitalitate, scriitorul rus a demolat, de fapt, așa-zisele „valori" ale Americii. El a vorbit atunci, cu accente de inchizitor, despre slăbiciunile, materialismul și declinul Occidentului, despre lipsa sa de curaj, despre superficialitatea sa, despre puterea incontrolabilă a mediilor de informare...

În mod paradoxal, Soljenițîn plasează începutul decadenței occidentale în perioada Renașterii. Lui i se pare teribilă „eroarea" făcută de om, aceea „de a se desprinde de divinitate, de orice forță superioară lui". Iar perioada Luminilor este văzută de el ca o adîncire în eroare întrucît separarea omului de divinitate a dobîndit o expresie politică și juridică. Greu, greu de acceptat aceste idei, greu de digerat și gîndul că un scriitor de geniu ca Soljenițîn putea să fie pe de o parte un demolator al totalitarismului comunist, dar și un fanatic al panslavismului rus și ortodox.

Hervé Mariton, omul politic care a adus pe scenă acest discurs al lui Soljenițîn, consideră însă că reflecțiile sale merită toată atenția. Iată argumentele acestui pasionat rusofon și rusofil francez: „Soljenițîn este în căutarea dificilă a universalității, este în căutarea unui ideal. În Est, el a fost martorul totalitarismului, denunțat ca un lucru oribil. În Vest, el denunță însă umanismul lui Erasmus, pe care îl vede scufundat în egoism. Soljenițîn nu poate recomanda societatea occidentală ca pe un ideal pentru transformarea societății ruse."

Frămîntările lui Soljenițîn răzbat în mod dramatic din acest text incitînd la dezbatere. Chiar dacă Soljenițîn pare să dea lecții morale, ceea ce impresionează și tulbură este sfișierea sa interioară. Dezamăgit de Occident, convins că nu modelul occidental poate salva omul în general și în nici un caz Rusia și omul din Est, Soljenițîn caută soluții într-o zonă de înalte exigențe etice (vecine, din păcate, cu utopiile primejdioase ale omului perfect).

A-l omagia astăzi pe Soljenițîn reprezintă un necesar exercițiu de memorie. Într-un articol publicat în *Le Monde*, Hervé Mariton constată că marele scriitor rus este oarecum uitat, mai ales că adversarul său principal, comunismul, a dispărut. Nu au dispărut însă alte forme de totalitarism (islamul radical stă la pîndă). Multe dintre neliniștile exprimate de Soljenițîn la Harvard în 1978 rămîn foarte acute, cum ar fi cele legate de „libertatea de a face bine și libertatea de a face rău". În plină globalizare, dar și în plină incertitudine europeană, aceste întrebări simple revin cu o forță legitimă, de sorginte dostoievskiană. Orice ar spune unii sau alții, Soljenițîn, prin modul în care și-a pus talentul literar în denunțarea comunismului și a universului concentraționar sovietic, a fost un mare european.

PUBLICITATE

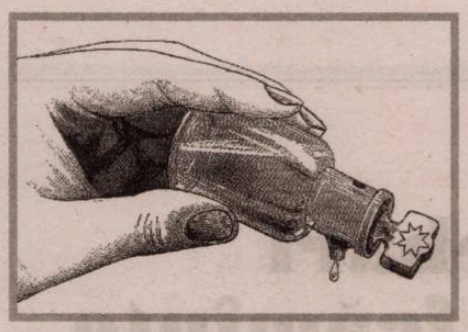

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

La cremenal

În comedia *O noapte furtunoasă,* forma *cremenal* apare de mai multe ori, rostită de jupîn Dumitrache, în comentariile sale politice – „Da! cine mănîncă poporul *să meargă la cremenal!*“ –, dar mai ales în formulele retorice de expresie a exasperării, de avertizare și amenințare: „Apoi să știu de bine că *intru în cremenal!* Să mai văz eu numai că se ține bagabontul după mine, lasă-l...“; „Dumneata să tragi păcatul de ce s-o întîmpla *(sinistru),* că are să se întîmple lucru mare, cocoană, măcar să știu de bine că *merg la cremenal!*“; „Mi s-a necinstit onoarea de familist, acum nu mai îmi pasă măcar *să intru și-n cremenal!*“. La prima vedere, forma cuvîntului ar putea fi considerată o alterare populară, semn al inculturii personajului de mahala; de fapt, *cremenal* este pur și simplu o formă mai veche, curentă la începutul secolului al XIX-lea și abandonată odată cu modernizarea ulterioară a instituțiilor și a limbii.

Cremenal era una dintre variantele folosite la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în textele oficiale, pentru a desemna un departament judecătoresc care se ocupa de fapte penale, înființat în timpul domniilor fanariote de Alexandru Ipsilanti, în Țara Românească și, puțin mai tîrziu, și în Moldova. În hrisovul lui Ipsilanti din 1775 se stabilea existența unui departament pentru „judecățile *de cremenalion*“: *„Departamentul de cremenalion,* așăzat cu deosebiți boeri“, căruia domnitorul îi stabilea regulile de funcționare: „cîți pentru vinovății, ori dă afară de la ispravnici să trimit sau aici să prind, să să închiză la pușcărie și numaidecît să să arate domniei mele“ (text publicat în ediția critică din 1957 a codului de legi *Pravilniceasca condică,* p. 161). Substantivul *cremenalion,* a cărui formă indică un intermediar sau un model grecesc, apărea alături de substantivul și adjectivul *cremenal* și de adjectivul *cremenalicesc,* în diferite variante, unele (de exemplu, *criminal)* mai apropiate de etimonul mai îndepărtat romanic (it. *criminale,* fr. *criminel).* Ligia Livadă-Cadeschi și Laurențiu Vlad au publicat în 2002, sub titlul *Departamentul de cremenalion. Din activitatea unei instanțe penale muntene (1794-1795),* o antologie de hotărîri *(anaforale)* ale departamentului în cauză – sursă de documentare extrem de interesantă nu doar pentru istoricii vieții cotidiene, ci și pentru lingviști, ilustrînd stilul juridic-administrativ al epocii, dar conținînd și unele elemente de oralitate populară, de limbaj colocvial, plin de grecisme și turcisme.

A apărut recent (în 2017) un prim volum conținînd rapoarte și anaforale din aceeași perioadă, din Moldova: Silviu Văcaru și Cătălina Chelcu, *Departamentul criminalicesc în Moldova (1799-1828).* Documentele cuprinse în acest volum (din perioada 1799-1804) confirmă variația fonetică a cuvîntului *criminal,* în folosirea sa curentă pentru a denumi instituția de judecată (și, prin extindere, de detenție): „boierii giudecători ai *Crieminalului*“ (hotărîre al lui Alexandru Ipsilanti din 1799, p. 1), „ai *Crimenalului*“ (p. 8), „ai *Criminalului*“ (p. 11), „ai *Cremenalului*“ (p. 16). Interesul lingvistic al textelor este foarte mare; deciziile juridice sînt acte oficiale, în care pătrund însă descrieri detaliate ale faptelor săvîrșite de cei acuzați; formulele relativ fixe ale anchetei și ale sentinței consemnează numeroase particularități fonetice moldovenești: „să să trimată la închisoare ocnii, și acolo să stei tăind sare în toată viiața lui, neiertat“ (p. 22); „să s(ă) triimită în groapa ocnii, undi în bună pazi să ste tăind sari cît va fi poronca domniii meli“ (p. 110); „să i să de 100 de toiegi la talpi la temniți, ca să-i fiie și lui spre veghere, cît și altora spre înfrînare“ (p. 185) etc. Textele conțin judecăți morale, caracterizări mai mult sau mai puțin eufemizate – „această fimeii, ... fiind cu totul abătută în fapti necuviiuasă și netrebnici“ (p. 16) –, dar mai ales detalii narative: „l-au ars cu bărdița fierbinte pe chept, turnîndu-i și cărbuni aprinși pe chept, arzîndu-l și cu rășină topită“ (p. 8); „Și pentru aceste vorbe ca să nu le mai grăiască, ea netăcîndu-i și tot aceste vorbe adăugînd, plin fiind de mînie, au scos cuțitul și au giunghiet-o în 6 locuri“ (p. 66). Cele mai interesante pentru studiul oralității populare sînt pasajele în care se relatează dialoguri (care alunecă de la stilul indirect la citarea directă), mai ales dispute și insulte conducînd la acte de violență: „și ea, rădicîndu-se de la masă, l-au făcut *chiulhaniu,* ce treabă ari cu dînsa și cu casa ei“ (p. 29); „celi ce au arătat ucigașul asupra moartei că ar fi fost fimeii rea și *pezăvenchi*“ (p. 30). În citatele de mai sus apar turcisme specifice epocii: *chiulhaniu* (provenind dintr-un cuvînt turcesc cu sensul „mișel, vagabond, viclean“, după Șăineanu) și *pezevenche* (cu sensul, mai apropiat de etimon, „proxenetă“). Unul dintre cele mai bogate cîmpuri semantice ale textelor, meritînd o discuție aparte, este cel al crimelor produse „din beții și la crîșmă“ (p. 31).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

De Brevitate Vitae

Am fost eu la Gaudeamus, cum ar spune *Vice,* ca să nu mai trebuiască să mergi tu. Dar tu te-ai încăpățînat să mergi, fapt pentru care eu m-am împiedicat de tine. Ceea ce, de data aceasta, nu e neapărat rău. Sau e rău, dar numai în privința acestui aspect, formal. Însă, pentru că el, mai ales cel care stă în provincie, nu a fost, m-am gîndit să-i spun eu, în cîteva cuvinte, ce și cum. Mai ales dacă e profesor, mai ales dacă e de română și mai ales dacă are chef de nițică bîrfă. El nu și-a permis să meargă, pentru că drumul și cazarea pe o noapte, să zicem, l-ar fi costat, cu totul, măcar vreo 500 de lei, caz în care reducerea de 30% pe care o aplică îndeobște editurile la tîrg n-ar fi fost o afacere. Dar și el ar fi vrut, poate, să se calce în picioare cu tine și cu mine sau să privească, ochi în ochi, cîte un critic literar sau scriitor viu.

Am fost, rupîndu-mi de la gură eu în locul lui, tocmai din Cluj-Napoca, dar, trebuie să recunosc, mînat și de viermele vanității, pentru că se lansau acolo două antologii, *Selfie,* respectiv *Mică istorie a unui secol mare,* în care aveam și eu texte. Și pentru că m-a mînat vanitatea, dar tot a însemnat că-mi rup și de la gură, am încercat să valorific timpul la maximum. Am ajuns în Capitală sîmbătă pe la ora 15, m-am cazat într-o cameră fix de lîngă Giulești, în care erau canapele și pleduri de catifea maro, știi genul, apoi am fugit la Romexpo. De fapt, n-am fugit, ci am luat un taxi, care s-a tîrît la un moment dat printr-un trafic atît de dens, încît am apucat să aflu că șoferul, de fapt, nu era decît suplinitorul titularei volanului, care e soția lui, dar care a rămas acasă, pentru că au primit de la țară niște mere, iar ea le pune dulceață pe iarnă, în vreme ce el o suplinește. Dar să nu ne îndepărtăm cu povestea. Am coborît mai repede, că n-avea rost să mă tîrăsc și eu cu el, am luat în piept aerul rece și am ajuns, în cele din urmă, la intrare. Unde m-am întîlnit cu amicul meu Mao. Am intrat și primul lucru care m-a izbit, te-a izbit și pe tine și l-ar fi izbit și pe el, profesorul din provincie, dacă ar fi venit, a fost standul circular al Primăriei, care, firește, se numea „România Centenar“ și ocupa prim-planul. Adică o zonă rechiziționată, în care cei 100 de ani de istorie, cărora le era dedicat, au fost sechestrați. Dovadă: gratiile puse împrejurul lui. Editurile mari și mijlocii și mici au fost înghesuite în jur, iar în cercul acesta al secolului aveau să să întîmple evenimente însemnate, strict legate de istoricul nostru secol. Eu n-am apucat să văd nici unul, a fost mereu gol cînd m-am uitat spre el, poate nu m-am uitat cînd sau cum trebuia.

Mi-a plăcut că am văzut o grămadă de copii faini, mulți veniți cu profesorii lor.

În fine, a trecut prima lansare, cea de sîmbătă, iar seara ne-am bețivit decent vreo cîțiva scriitori, librari și editori, am bîrfit, firește, pe alți X, Y și Z confrați, am decis cum vom scrie un roman memorabil (în grup) și-apoi ne-am culcat pe la canapelele noastre cu catifea fiecare. Cum poate ai făcut și tu.

Iar îmi zic să nu mă abat prea tare. Cum bine știi, eu nu-s critic literar, nici cine știe ce scriitor, mai mult unul pentru copii și nici în zona asta prea prolific. Așa că mă gîndesc că n-am fost acolo în primul rînd în calitate de scriitor, cît mai degrabă de cititor, deși, cum îți spuneam, viermele vanității lucrează și Mao chiar mi-a zis: băi, ai ajuns vedetă, scrii, publici etc. I-am răspuns că nu mă compar cu el, oricum, fapt total adevărat. Dar dacă tot eram acolo, m-am gîndit să fiu oleacă și în calitate de profesor. Ceea ce, probabil, sînt cel mai mult, pe locul doi sînt cititor și pe trei, doar, scriitor. De literatură pentru copii, că de literatură serioasă sînt, probabil, pe locul cinci. Pe locul patru te las pe tine să ghicești ce sînt. În fine, ce voiam să zic apropo de rangul meu de profesor. Că m-am uitat așa, și cu ochi de domnișoara Cucu. Dar nu mi-a prea ieșit, pentru că la destinație aveam privire de Miroiu. În toată îmbulzeala aia, am văzut o chestie care mi-a plăcut. Mi-au plăcut și altele, cîteva toalete și o grămadă de cărți, cîțiva amici și prieteni etc. (ghicește tu ce intră aici, în acest *etc.*). Dar zic ce mi-a plăcut bașca și îl interesează pe el, profesorul care nu a ajuns la tîrg. Mi-a plăcut că am văzut o grămadă de copii faini, mulți veniți cu profesorii lor. Genul ăla de public deloc snob, care vine cu ochii mari și cu sfială să se uite la noi, ăștia cu ifose și cu aere de scriitori, care mai de care mai importanți. La ăștia care între noi ne privim mai mult sau mai puțin de sus unii pe alții, care ne adunăm în bisericuțe și nu știm care sîntem mai deștepți, mai interesanți, mai purtători de aripi. Copii cu profesori sau cu părinți, cu ochii mari, privind la fel de fascinați și la interesanții ăia care scriu chestii grele, și la amărîții ăia care se lipesc de vreun textuleț în vreo antologie. Bine, cred că n-au ajuns ei, totuși, la ultimul cerc (pentru că, să le spun profesorilor care n-au fost în viața lor la tîrg, acesta e ca o farfurie zburătoare, în care etajele se așază concentric pe inele aflate și ele în gradație ascendentă, ca superioritățile), deci n-au ajuns chiar acolo unde sînt ezoterismele și pensionarii naționaliști. Nu știu cum s-ar fi uitat acolo, cu ce fel de ochi. Dar mi-au rămas în minte, de astăzi, din ultima zi de tîrg, două imagini. Clasa de elevi militari, în uniformele lor impecabile, plimbîndu-se pe la standuri în pîlcuri, mai mult băieți, dar și cîte o fată printre ei. Și-apoi, un puștiulică, așa, cam cît să ajungă puțin deasupra meselor cu cărți, care avea în brațe cinci volume groase, pe care le purta ca pe niște butuci ce erau, ultime apariții din seria *Harry Potter.*

Am zis bogdaproste și m-am ușchit, cu plasele pline de cărți, să-l întîlnesc pe Mao, că trebuia să ajungem la mama lui să mîncăm, apoi eu urma să pornesc spre Cluj, drum lung, de condus mașina. Ne-am amuzat amîndoi de ea, avea un teanc de cărți pe masă, asta scrie prost, nu-mi place, asta îmi place mai mult, asta e frumoasă, dar ce folos, ăsta nu-mi place, că nu e destul de dus cu pluta, mie ăia îmi plac. La fel de vitală ca întotdeauna, marea poetă Angela Marinescu m-a binedispus. Zice, la final: nu mai merg niciodată la tîrg, teribil mă obosește. Și-am înțeles-o perfect, cum cred că și tu o înțelegi. Cu toate acestea, mă gîndesc la copiii și la tinerii ăia, cu profesorii și profesoarele lor. Tîrgul și cărțile sînt pentru ei, nu pentru vanitățile noastre. Așa că am decis să las aici, pentru el, profesorul de română din provincie, care nu a fost la tîrg, privirile lor și teancul de cărți din brațele puștiului, care parcă spuneau: *Gaudeamus igitur!*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

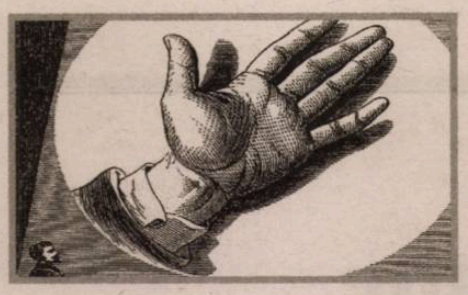

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce, dacă treci munții Carpați, ai senzația că ai nimerit într-o **altă** țară?

Întîmplarea a făcut ca în ultimul an să am drum cel puțin o dată pe lună în Ardeal și să stau mai mult timp acolo, în zona rurală. Într-adevăr, există multe diferențe între Cluj și București, însă aici nu vorbim despre Cluj. Clujul e *trendy* chiar și pentru bucureșteni. E un oraș deja cosmopolit, cu un spirit al lui (pe care l-a avut, de fapt, dintotdeauna datorită mediului universitar și a vieții studențești) și care, în zilele noastre, arată din ce în ce mai bine și oferă oportunități, în mare parte datorită unei administrații locale coerente, dar și unor cetățeni cu simț civic. Însă Clujul nu reprezintă Ardealul, e un „caz". Nici Sibiul, nici Oradea, nici Alba Iulia sau Tîrgu Mureș nu reprezintă cu adevărat Ardealul, fiecare oraș are un specific și particularități. Totuși, dincolo de aceste orașe mai mult sau mai puțin turistice, dincolo de niște sate pitorești părăsite de sași, promovate ulterior de personalități precum Prințul Charles, care și-au regăsit o stare de bine printre dealurile din podiș învăluite în pîcla lor albăstruie, la apus, Ardealul tot rămîne România în cea mai bună dintre variantele ei de acum. Nu vreau să jignesc pe nimeni – pe moldoveni, pe olteni, pe dobrogeni (am o slăbiciune pentru Dobrogea), pe regățeni, cu o personalitate aproape inexistentă, ce-i drept, mai ales în ultima jumătate de secol. Nu-i mai pomenesc și pe bănățeni, căci îi includ în povestea cu Ardealul, deși mă vor contrazice. Iar tot discursul ăsta cu „țările", cu provinciile istorice, cu apartenența, ține doar de mîndria locală și mi se pare desuet. Ce să mai zicem de China atunci și de provinciile ei, de zecile de dialecte, de oameni care nu se înțeleg unii cu alții deși vorbesc aceeași limbă? Noi ne înțelegem unii cu alții, sîntem o țară mică în comparație cu China și chiar cu Germania, și totuși, de cum treci Carpații (era să scriu „codrii de aramă", grație clișeelor și citatelor din literatura română care ne-au fost băgate în cap în anii de școală), se simte altceva.

În călătoriile mele spre Ardeal, cel mai mult m-a deranjat lipsa drumurilor, desigur. Totul e imprevizibil, poți face uneori șase ore cu mașina, alteori 9-12 ore, depinde de noroc. Așadar, e o țară ruptă în două la propriu și asta nu mai ține de nici un naționalism local. La un moment dat, diferențele încep să se simtă, cumva insesizabil, la început, depinde pe unde o iei. Sînt două drumuri mari și late, Valea Jiului nu prea se pune, iar Transalpina și Transfăgărășanul nu sînt drumuri, sînt destinații turistice. Dacă ești neinspirat și o iei pe Valea Prahovei, după ce-ți epuizezi toți nervii la trecerile de pietoni din Comarnic și Bușteni, scapi și de Predeal și de tot acest „paradis" turistic supralicitat și kitsch, ajungi la Brașov, care, din punctul meu de vedere, e o țară „neutră" și începi să simți un pic Ardealul pe la Codlea sau Ghimbav, depinde în ce direcție o iei. Drumul e în continuare la fel de aglomerat, dar mai relaxat, parcă oamenii care se opresc pe la popasuri mai și zîmbesc, parcă ospătarii de la aceleași popasuri nu-ți mai aduc chiar în scîrbă cafeaua la masă. Vocile cîntate ale celor de la benzinării sînt un pic mai respectuoase. Parcă pe marginea drumului e mai curat. Și ca să continuăm în aceeași notă, ușor ironică, oile de pe dealuri îți par mai îngrijite și mai grase (unu-i moldovan, unu-i ungurean... revenim la citatele și clișeele de școală), parcă porțile mai ascund ceva din măruntaiele caselor, nu mai e totul la vedere, beția oamenilor de la crîșma satului e mai tihnită, de fapt nu mai e chiar ciopor la crîșmă ca în sud, doar doi-trei bețivi care nu zăbovesc cu orele, cîmpul pare mai îngrijit etc. Dacă ești din nou neinspirat și o iei pe dincolo, pe Valea Oltului, pe șoseaua încărcată pînă la refuz de TIR-uri, pe unde se merge cu maximum 60 la oră, diferențele vin mai repede și sînt mai vizibile. După ce treci de localitatea Boița (de unde provine o stră-străbunică a mea), apoi treci prin încă enigmaticul pentru mine Tălmaciu (enigmatic pentru că nu i-am cercetat etimologia, prefer să-mi imaginez tot felul de povești), deja e altceva. Te îndrepți spre Sibiu, începe Mărginimea care, cu satele ei, e Ardealul pur. Continuînd spre Sebeș și Alba Iulia, nu doar peisajul e diferit, ci și modul în care îți ies în cale satele care nu mai seamănă cu o înșiruire de case de-a lungul șoselei ca un maț lung, nesfîrșit, au mai multă personalitate, la fel și babele de la poartă care nu mai seamănă deloc, chiar deloc cu cele din sud. Sărăcie e și aici, dar parcă nu la fel de pregnantă, de demonstrativă. Oamenii par mai adaptați locului lor, mai cu rădăcini. Viața e mai dulce.

Totuși, toate acestea sînt suficiente pentru ca, după ce treci munții Carpați, să te simți într-o altă țară? Aș putea da mai multe răspunsuri, însă toate ar fi platitudini sau lucruri care s-au mai spus în diferite forme, începînd cu arhitectura, cu sentimentul de locuire, cu așezările grupate, cu senzația de burg, dar care este prezentă în toată Europa de Vest, de fapt, sub forme mai interesante, pînă la urmă te plictisești de ea. Există orașe în sud la fel de interesante, dar pe bucăți și într-un alt mod. De pildă, unul dintre orașele mele preferate din România este Brăila, așa cum este el, decăzut, lăsat în paragină. Apoi, o relativă izolare (valabilă și astăzi din motive de infrastructură inexistentă), nu treci munții decît dacă ai efectiv o treabă dincolo de ei, de fapt nici n-ai de ce să-i treci. Cele două etnii, sașii și maghiarii, care oricît au cîrcotit unii și alții pe această temă, este mai mult decît evident că au ridicat partea asta de țară. Nu că ar fi ei mai grozavi. Însă te ridici, vrînd-nevrînd, pornind de o simplă comparație: de ce ungurul ăla e mai bogat ca mine? Pentru că muncește mai mult, hai să muncesc și eu, să demonstrez că sînt în stare de ceva. Și aici aș adăuga o notă personală pe care am observat-o în ultimul an – în Ardeal funcționează perfect sentimentul de rușine, de jenă față de ceilalți membri ai comunității. Poate că eu sînt un trîntor și am chef să stau toată ziua cu burta la soare, dar nu-mi permit atîta timp cît cutare face asta, cumătrul de peste drum face ailaltă. M-aș face de rîs. Așa că mă ridic din pat și fac și eu ce pot. De aici mai departe, intervin alte nuanțe – respectul față de cei care au, prin muncă cinstită, desigur (și o dezaprobare mai fățișă a hoției), mîndria de a avea și eu și, în final, un spirit comunitar. Hai să fim serioși, în sud, spiritul comunitar nu mai există de multă vreme! Și cum toate se leagă în buclă, administrațiile locale sînt alese nu neapărat în funcție de partid, ci în funcție de oameni, de ceea ce fac ei concret pentru comunitate. Iar cei din comunitate sînt mult mai critici în privința lor. Aș mai adăuga faptul că Biserica ortodoxă, cu îndobitocirea ei permanentă, dictată de „la centru", e mai puțin prezentă, mai ponderată de prezența altor culte religioase, precum cel catolic și cel reformat. Adică nu are chiar monopol. Și, nu în ultimul rînd, îndepărtarea asta de „centru", adică de București, cred că face bine la cap. Cu cît ești mai departe și mai peste munți, te simți mai liber să fii propriul tău factor de decizie, ești mai hotărît să-ți rezolvi problemele tale locale, să ai o viață culturală proprie, fără să-ți mai pese că ea nu este difuzată în *prime-time* la TV. Din cauza tuturor motivelor enumerate și a altora care nu-mi trec acum prin minte, oamenii sînt mai prieteni unii cu alții. Și încearcă să se ajute mai mult.

Săptămîna viitoare plec din nou în Ardeal. De data aceasta, voi zbura peste munții Carpați, în 50 de minute voi fi acolo. Între Cluj și Viena deja există un tren decent și funcțional, legăturile sînt făcute, iar noi, cei din sud, zburăm spre Ardeal ca și cum am pleca în străinătate.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

S-au scos becurile de la Mega

Dar nu asta mi se pare mie important. Nu este despre Mega. Cînd Mega nu va mai fi, cred că un alt Mega se va naște. Cel mai important pentru mine este că, de vreo săptămînă, tot intru în Mega-uri și caut becuri. Au fost seri în care am intrat și-n două Mega-uri și alergam după al treilea cu speranța că voi găsi. Îmi spuneam: sigur acolo au pentru că ăla e mai mare. Dar nu este cum cred eu. Eu am pată după primele minute. Nu-mi vine să cred că nu-i lucrul ăla acolo cînd eu știu că el mi-e la îndemînă și că e tot timpul. Cum, cînd îl caut nu e? Tragedie și pată. Caut să îndrept cu ochii și picioarele realitatea. Nici un pitic nu-mi spune oprește-te, nu-s morcovi, pacea fie cu tine. Nu. Eu o țin langa-balanga. Nu se poate, cum să nu fie? Este, dar nu aici. Dincolo. Umblu. Așa făceam în copilărie, însă pe vremea cînd chiar nu se găseau alimente. Nici becuri măcar. Nu-s aici la alimentara de la Rîmnic, mă duc pe Dudești, în țigănie. Nu-i acolo? Cobor în bulgărie. Nu se poate să nu se găsească. Doar că nu se găsea. Și eu nu înțelegeam. Greu am înțeles că becuri nu mai sînt la Mega. De unde iau eu becuri? De la specializate. Dar alea deschid după 10. Eu am nevoie la 8. Cum, să aștept pînă la 10? Să aștept. În timpul ăsta scriu articolul. Corect. L-am scris. Dar prea repede. Să-l citesc. Nu, nu s-a deschis la becuri. Ce fac eu acum cu timpul pînă se deschide la becuri? Să plec la un magazin mai mare, uriaș, un mega-Mega, ca Carrefour, Auchan? Da, e o soluție. Dar cît stau acolo și mă-nvîrt pentru un bec? Și zece becuri de iau, tot nu se merită timpul pierdut.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Cu ocazia Centenarului am aflat că artiștii noștri sînt campioni mondiali la fotbal. Să ne așteptăm, așadar, ca vreun Denis Alibec să ia premiul Grammy?

Poate Grandmommy. Premiul pentru cel mai bun tînăr bătrîn, născut talent și „mort" speranță. Meciul marilor artiști cu marii foști fotbaliști (la noi toți sînt mari, ăsta e cu adevărat momentul în care dimensiunile nu mai contează) a scos la iveală imaginea iubirii absolute pentru fotbal: din dragoste de minge, marii jucători de altădată ajung să o înghită și să o exhibe pe sub tricoul gata-gata să crape. De la artiști nu poți avea alte pretenții decît cea a pasiunii. Cîntăreții veseli nu doar că sînt campioni mondiali, sînt de două ori campioni mondiali! E ceva. Nu ca performanță (se zice că meciurile legendare au loc, de fapt, la banchetul de după), ci ca perseverență în a te crede ce n-o să fii niciodată. Mulți cetățeni de gen masculin se visau, pe maidane, în vremea copilăriei, Kempes, Rensembrink sau Rocheteau. Arta driblingului perfect, a șutului plin și a traiectoriei ideale către vinclu, urmate de tribune și țări aduse la extaz, a vizitat multe zile și nopți petrecute în jambiere și chiloți. Unii continuă acest exercițiu oniric pînă cînd trag pe dreapta. Copii mari. E OK, sînt lucruri și mai rele. Invers, fotbaliștii au tînjit mereu după viața boemă a artiștilor, lipsită de componenta cazonă a marii performanțe. Fiecare vrea ce n-are. Așa că, atunci cînd se întîlnesc artiștii cu fotbaliștii, nu știi cine se uită la cine cu mai mare invidie. Și fiecare încearcă să demonstreze ceva. Ionel Ganea, ajuns la gabaritul unui luptător de sumo, a intrat în *singer*-ul Kamara ca un tren într-o Dacie blocată pe șine. Ne-am temut de daună totală. Apoi Stelea, afișînd o barbă biblică, a scăpat o minge în poartă cum scapă un bebe suzeta în noroi. Prunea a făcut mișto de el. În fine... Las' că și noi am făcut de Florinică acu' 24 de ani, cînd Andersson i-a furat bomboana dintre degete, iar nouă visul de a ajunge în semifinalele Cupei Mondiale. Și uite așa se întîlnesc drumurile noastre toate, cum ar fi zis domnul acela care nu-și dădea cu stîngul în dreptul și nu ducea nici microfonul, nici paharul la ureche. Hai noroc și voie bună, cei (ce-i?) cu inima română!

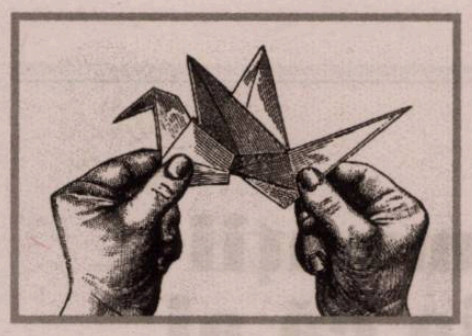

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Inflația vorbelor

Nu e greu de observat că, pe plan mondial, populismul e în creștere, o tendință care urmează într-un fel după ce moda corectitudinii politice a atins apogeul. Sînt două curente cu totul diferite (poate nu neapărat opuse), incomparabile ca intenții și efecte. Dar ele domină și preocupă de ceva vreme lumea occidentală și lumea în care influența occidentală contează. Populismul pare să fi fost potențat, cum spuneam, de excesele corectitudinii politice. Adică, sub presiunea unor reguli de exprimare și conduită care uneori au fost nefiresc exagerate, multă lume a devenit dispusă să-și plece urechea către indivizi care păreau că spun lucrurilor pe nume, lideri care, sub aparența denunțarii ipocriziei corectitudinii politice, nu făceau decît să vină cu păcăleli și promisiuni fără acoperire. La extreme, lupta pare să fie aceea dintre sclifoseală și primitivism. Simplificînd, poate că Hillary Clinton și Donald Trump reprezintă cel mai bine aceste extreme.

Într-un articol recent, preluat de *Dilema veche,* analistul economic și politic britanic Robert Skidelsky, membru al Camerei Lorzilor, face o afirmație cît se poate de interesantă. El spune că, prin consecințele sale, Brexit-ul este „un avertisment care va determina chiar și grupul actual de extremiști să se încovoaie în fața consecințelor cuvintelor pe care le rostesc". Reiese de aici că Brexit-ul a fost provocat de un fel de o *inflație de cuvinte* din partea unor politicieni. Skidelsky nu folosește această formulă și nu merge cu analiza în această direcție. Dar e limpede că în termeni de limbaj, cel puțin, definiția populismului poate fi chiar aceasta: *inflație de cuvinte și promisiuni, produsă de politicieni în scopul de a avea succes*. Ce altceva au făcut politicienii ca Nigel Farage sau Boris Johnson decît să toarne în urechile britanicilor o mulțime de vorbe fără acoperire? Au mințit de-au înghețat Canalul Mînecii și mulți i-au luat în serios.

Minciuna și demagogia în politică nu pot fi detectate sau verificate imediat de către marea masă a alegătorilor. De la lansarea unor exagerări și promisiuni deșarte și pînă la momentul adevărului întotdeauna trece ceva vreme. E un interval de care populiștii profită. E adevărat că vorbele lor trebuie să aibă calitatea de a prinde. Atunci, ele pot amăgi, tot așa cum tipărirea de bani poate oferi pentru un timp iluzia achitării obligațiilor financiare de către stat. Vine însă și un moment în care, la fel ca în economie, populiștii sînt nevoiți să-și asume consecințele vorbelor lor fără acoperire. Asta pare să spere Skidelsky și asta se va și întîmpla probabil în Anglia, unde poporul e mai obișnuit să ceară decontul. În state cu democrații mai fragile, cum e și România, pagubele provocate de populiști sînt mai greu de oprit și de evaluat.

Dacă prin corectitudinea politică se impuneau unele restrîngeri ale limbajului, exista un fel de oprobriu public, ba chiar pedepse instituționalizate pentru folosirea unor termeni sau a unor formule considerate incorecte, în epoca populismului limba devine aparent slobodă. Populistului îi place să țină discursuri, să promită, să abereze. Vorbele sînt instrumentul lui de lucru cel mai important. El nu se dă în lături să jignească, să spună cuvinte tari, care prind la popor, e bucuros să le-o zică adversarilor „p-aia dreaptă" chiar dacă el însuși, de obicei, nu prea se împacă cu presa, cu libertatea de exprimare, de fapt cu criticile care i se aduc. Continuînd jocul în acești termeni, corectitudinea politică ar fi echivalentă cu un fel de austeritate, cu abținerea (care și ea poate deveni, cum spuneam, nefirească), în vreme ce populismul poate fi asociat cu risipa (de vorbe și promisiuni). Vorbe care satisfac, fără să producă însă ceva pentru societate. Fenomenul acesta nu vine însă din neant. Să nu uităm că de decenii am intrat deja într-o epocă a exagerărilor, o epocă în care televiziunile și presa tocesc cuvintele cele mai puternice, abuzînd de ele pentru a atrage, o epocă în care reclamele au devenit tot mai flamboaiante și mai înșelătoare. Promisiunile politice din ce în ce mai deșănțate nu au făcut decît să urmeze trend-urile comerciale. Tot așa cum unele reclame la medicamente amplifică peste măsură efectele vindecătoare, unele programe politice sau de guvernare promit populației un viitor fantastic. Tot așa cum publicitatea inventează probleme la care produsele promovate sînt marea soluție, politicienii inventează dușmani contra cărora numai ei le-ar avea ac de cojoc. Apare un fel de cursă a promisiunilor, a celor care promit mai mult și mai bine (cu o aparență mai mare de credibilitate). Cum se iese din spirala asta? Mă tem că tot așa cum s-a ieșit din situația în care speculațiile financiare ajunseseră să depășească de departe realitățile economice concrete. Adică printr-o criză. E vorba de permanentele cicluri ale istoriei. Sub ce formă se va manifesta criza, de natură politică de data asta? Greu de spus. Dar va aduce cu sine probabil o situație în care, ca de fiecare dată la greu, oamenii și politicienii își vor aminti de valori uitate, ca onestitatea, modestia, discreția, smerenia și poate, nu în ultimul rînd, discernămîntul.

ready made

„O femeie fusese în Sătmar, ca să scoată 200 cor., pe cari le depusese la o bancă de-acolo. Când a ieșit din oraș, s'a întâlnit cu niște băieți, cari prinseseră un iepure și i-l îmbiară ei să-l cumpere. Se 'nvoiră de preț, femeia își luă iepurele și ca să fie mai sigură de el, legă un picior al iepurelui cu cârpa, în care erau legate și cele două hârtii de câte o sută de coroane. Când făcea însă nodul, iepurele s'a smâncit din mâinile femeii și a șters'o iepurește cu cârpa cu bani cu tot. Până bați din pălmi, iepurele nu se mai vedea. Femeia – o chema Sofia Trenhauer – s'a spânzurat de supărare de un copac la marginea drumului."

Tribuna Poporului,
Anul II, Nr. 5, Arad, Duminecă,
29 Ianuarie (11 Februarie) 1912

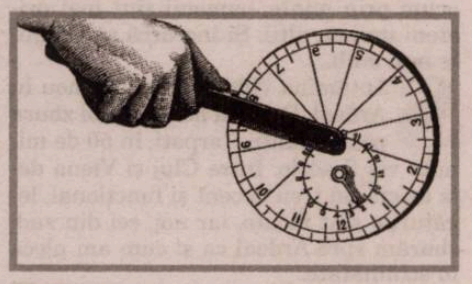

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Toți oamenii lui Napoleon

Cele mai importante orașe alese de Napoleon ca puncte de trecere, odată începută retragerea de la Moscova (octombrie 1812), au fost Wilna și Königsberg. În amîndouă au fost descoperite recent, în săpături legate de lucrări de construcție oarecare, morminte comune ale Grande Armée. În ele erau mii de schelete de soldați și mii de nasturi metalici de la uniforme. Nasturi, nasturi, nasturi.

Napoleon a adus în Rusia cam jumătate de milion de soldați. La Moscova au ajuns, în septembrie 1812, 100.000. După o mie de kilometri de marș înapoi, 70.000 au intrat, la începutul lui decembrie 1812, în Wilna (azi Vilnius, în Lituania). Acolo, după frig și foame, au murit de tifos în nici două săptămîni încă 30.000 de oameni. Napoleon nu e de față. Cînd trupele pleacă din Vilnius, el deja intră în Paris, la 2000 km depărtare. Rușii lui Kutuzov au fost nevoiți să înmormînteze toate cadavrele. O parte din ele le-au pus în sistemul de tranșee creat de francezi în vara aceluiași an. Unul din aceste locuri a fost descoperit de săpăturile franco-lituaniene din 2001, pe locul fostelor barăci ale armatei sovietice. La 2 m adîncime au apărut deodată oasele, într-o tranșee cu secțiune în formă de V, de cam 40 m x 10 m. S-a săpat în mare grabă, sub presiunea firmei de construcții. Într-o lună, au fost scoase scheletele a cel puțin 3269 de soldați (7 corpuri/m²). Desenele arheologice s-au făcut computerizat, după poze, prin fotogrametrie. Prin nasturii de alamă sau de cositor care poartă numărul regimentelor sînt atestate acolo 40 de regimente, mai ales de infanterie de linie (ce alcătuia majoritatea armatei) și cavalerie, dar și garda imperială (nasturi cu acvilă). De vreme ce o jumătate din armată nici nu erau francezi, probabil și printre cei înmormîntați aici există mulți polonezi, nemți, italieni și alții (în orice caz, nimeni din populația locală, conform analizele cu izotopi de oxigen). Imensa majoritate a victimelor aveau 20 și ceva de ani – recruți noi. Cel mai tînăr dintre ei avea 15 ani. Soldații nu aveau răni de luptă, cum ar fi fracturi în curs de vindecare, exceptînd bineînțeles fracturile de marș, ale metatarsienelor. Cam o treime erau afectați de infecții transmise de păduchi, adică de febră de tranșee, și mai ales tifos. Toate scheletele analizate cu izotopi de azot arată că suferiseră îndelung de foame. Iar în Vilnius erau noaptea -30° C. Toți au fost îngropați în uniforme, dar fără arme. Din loc în loc mai apare o cataramă, o talpă de pantof, ghetre. Pe un craniu cu *shako* (nu se purta încă chipiu) apare o singură cocardă tricoloră din piele (albastru, roșu, alb, cu albul la exterior). Doi indivizi aveau dinții din față ciobiți de la ținut în gură pipa de ceramică. Mai important: cam treizeci de femei au fost identificate alături de soldații din groapa comună de la Vilnius. Din 1805, femeile erau în mod oficial personal auxiliar al armatei: *vivandières / cantinières* și *blanchisseuses*. Găteau, spălau și îngrijeau răniți, vindeau tutun, alcool și alte provizii. Nu există decît cuvinte de laudă despre ele în rapoartele vremii.

După zilele sinistre de la Vilnius, armata înjumătățită a mărșăluit încă zece zile pînă la Königsberg (în Prusia Orientală, azi Kaliningrad în enclava rusească din UE). Au ajuns acolo în ultimele zile din decembrie 1812, aducînd și patogenul tifosului. Nu mai erau pe teritoriu inamic (Prusia era, încă, un aliat), dar, cînd au plecat, la cîteva zile după Anul Nou 1813, au lăsat în urmă 12 gropi comune lîngă fortificațiile orașului. Cînd au fost descoperite în 2006, una din ele (3 x 5 m) a fost golită pe furiș de firma de construcție, pare-se, exact pe data de 14 iulie, ca să nu apară întîrzieri. Arheologii au putut lucra după intervenția ambasadei Franței. Cei 600 de oameni pierduți la Königsberg aveau multe amputări și traumatisme în curs de vindecare și au fost probabil adunați de prin spitalele unde i-a prins tifosul. În două dintre gropi apar și multe recipiente medicale și cîțiva nasturi civili. Procentul de femei e aici 6%, mai mult ca la Vilnius, probabil pentru că printre victimele epidemiei erau într-adevăr și civili. Majoritatea artefactelor găsite sînt tot nasturii: de la Garde Impériale și mai ales de la artileriști, dar și de la opt regimente de infanterie franceză, inclusiv de la cele care deja lăsaseră atîția oameni în urmă la Vilnius. Apar și nasturi de la trupele străine ale lui Napoleon – de la un regiment elvețian și unul olandez de infanterie, de la grenadieri și vînători din garda regală westfalică, de la un batalion italian. E poate ciudat că nu s-au găsit deloc nasturi de la cavaleriști. Pe de-o parte, se știe din documente că acolo fusese încartiruită cavaleria westfalică. Pe de alta, multe din schelete prezintă tabloul tipic, din cîte înțeleg, al problemelor călăreților: contact patologic între capul femural și locașul lui din osul pelvic (acetabulum), fracturi de humerus, fracturi ale degetelor (de la frîie), traumatisme ale coloanei. Însă, practic, toți cavaleriștii lui Napoleon rămăseseră, în timpul retragerii, fără cai și poate mulți și fără uniformele originale.

Rapoartele despre gropile comune ale soldaților lui Napoleon, morți în 1812/1813 în Königsberg, sînt o lectură dificilă. Cred că și arheologii ar prefera să citească mai degrabă despre moartea liniștită a lui Kant tot acolo, cu doar nouă ani mai înainte. Și nu e ușor nici să citești despre înmormîntarea soldaților în tranșeele săpate tot de ei în Vilnius – tranșee care nu apucaseră să folosească la nimic altceva.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Borgesiada

Barnstone: „Cînd Hart Crane a scris la mașină «această mare aripă *(wing)* a eternității» și-a dat seama că a bătut din greșeală «această mare clipă *(wink)* a eternității» și pentru că suna mai bine a lăsat-o așa". Borges: „«Clipă» sună mai bine decît «aripă»? Nu, nu cred. Nu sînt de acord. Cum să poți prefera «clipă» în loc de «aripă»? Nu, nu poți continua așa." Barnstone: „În orice caz, Hart Crane a greșit fie bătînd la mașină, fie compunîndu-și poemul și întrebarea mea este dacă greșelile pe care le facem..." Borges: „Eu prefer «aripă» în loc de «clipă»..." Barnstone: „Greșeli personale, profesionale, literare. Unele ne aduc dezastrul, altele numai lucruri bune." Borges: „Viața mea este o enciclopedie de greșeli. Un adevărat muzeu."

Willis Barnstone a fost prieten cu Borges. S-au cunoscut în 1968, la un salon de poezie din New York. Borges era deja orb. De la acea întîlnire, Barnstone și-a legat viața de Borges, de care s-a apropiat ca un ucenic. A scris, mai tîrziu, o biografie a lui. Acolo a povestit o întîmplare petrecută la finalul anilor '70, pe cînd în Argentina se desfășura ceea ce se chema *„la guerra sucia"*, în fapt o represiune militară extrem de dură a dictaturii împotriva militanților socialiști. Bombele explodau destul de des în Buenos Aires la acea vreme și, într-o dimineață, o asemenea explozie l-a trezit pe Borges din somn. Barnstone a sosit acasă la Borges ca să-l ia să plece împreună undeva. L-a găsit pe acesta surescitat. Borges i-a spus că avusese un vis formidabil, „nu obișnuitul coșmar cu care mă trezesc". Era la Londra și căuta o locuință. A găsit o cameră destul de deteriorată și sărăcăcioasă, dar convenabilă, deasupra unei farmacii. Proprietarul, „un individ imens și urît", i-a spus lui Borges că îl aștepta. Borges a fost surprins și i-a răspuns provocator: „Nu poți avea ceea ce e al meu". Proprietarul a zîmbit și a spus „Nu ca să te fur sînt aici, ci ca să te fac cel mai fericit om din lume. Am la mine *Memoriile* lui Shakespeare" – și i-a întins un manuscris. Borges a deschis prima pagină, a recunoscut scrisul lui Shakespeare, a citit fragmente dintr-o piesă necunoscută și a fost fermecat. A pus imediat mîna pe telefon și a sunat la Buneos Aires cerînd lichidarea urgentă a întregului cont bancar pentru a cumpăra manuscrisul, dar atunci a explodat bomba în apropierea locuinței sale și Borges s-a trezit. I-a spus lui Barnstone: „Nu mai țin minte absolut nimic din ceea ce am citit în acel manuscris. M-am trezit doar cu această poveste."

În *Superstiția etică a cititorului,* Borges deplînge o anume patologie a cititorilor, pe care o numește „superstiția stilului". Cititorii caută stilul, „nu eficiența sau ineficiența unei pagini, ci aparenta iscusință a scriitorului". Cititorii abdică de la propriile emoții sau chiar de la propriile convingeri, dacă li se pare că au în față o pagină scrisă „cu stil". Cititorii „au aflat că adjectivele nu trebuie să fie banale și vor opina că o pagină este rău scrisă atunci cînd îmbinarea adjectivelor cu substantivul nu oferă surprize... au aflat că și concizia este o virtute și îl socotesc concis pe cel care se înnămolește în zece fraze scurte și nu pe cel care strunește una amplă". Prejudecata stilului, în fapt o formă de vanitate a cititorului, merge atît de departe încît nimeni nu ar accepta vreodată că o carte pe care o iubește sau o carte mare a culturii universale nu are stil. Borges demonstrează că *Don Quijote* (nici mai mult, nici mai puțin!) este o carte fără stil. Notăm ca atare observația lui Borges. Nu putem avea vreo părere de vreme ce nu am citit-o în spaniolă, căci e absurd să te pronunți asupra stilului unei cărți pe care nu o citești în limba în care a fost scrisă. În sprijinul tezei sale, Borges invocă o susținere importantă: Baltasar Gracián, Quevedo, Leopoldo Lugones. Fiind o carte fără stil, *Don Quijote* supraviețuiește foarte bine în orice limbă este tradusă și este perfect clară pentru oricine. Dar Cervantes nu se preocupă prea mult de stil, pentru că spune povestea cu pasiune. Cînd autorul are pasiunea personajelor și poveștii lor, este preocupat să o spună cît mai clar și nu cît mai frumos. Între un autor pasionat, care povestește direct implicat afectiv, și cititor se stabilește imediat o relație de încredere care îl poate duce pe cititor spre concluzii greșite, cum ar fi convingerea că o poveste care îi place este cu necesitate povestită „cu stil". Cînd, de fapt, miracolul lecturii, miracolul clipei de fericire pe care cititorul o trăiește cînd savurează povestea nu este produsul stilului, ci al pasiunii scriitorului. Așadar, goanei după stil, Borges îi preferă pasiunea pentru subiect. Și atunci, de ce detesta Borges tangoul? Cum poți să cauți pasiunea în literatură și să ocolești tangoul?

Cu atît mai misterioasă această știută antipatie a lui Borges pentru tango, cu cît îi plăcea *milonga* și adesea amintea cu mîndrie că a și scris versuri pentru anumite *milongas.* Culeg, din cîte pagini scrise de Borges îmi vin în minte, cîteva motive. Primul, vulgaritatea. Tangoul e un produs de bordel (Borges amintește undeva cît de ridicoli erau bărbații din Buenos care dansau la colț de stradă tango între ei, pentru că greu puteau găsi o femeie care să accepte să danseze acest dans de curve). Senzualitatea sa e nerușinată. Al doilea, violența. „Tangoul cuțitelor". Tangoul are ceva umbros-amenințător. Cineva din apropiere își poate pierde mințile în pasiunea aceasta tumultuoasă și poate deveni violent. În fine, paradoxal, tangoul este o suprimare a masculinității, a machismului. Borges spune undeva că un *„compadrito"* care se respectă nu admite o asemenea dependență și nu se vulnerabilizează sufletește în asemenea hal față de o femeie.

În 1965, Argentina întreagă aștepta cu sufletul la gură rezultatul primei colaborări dintre scriitorul ei cel mai important, Jorge Luis Borges, și compozitorul ei cel mai important, Astor Piazzolla. A rezultat un disc, *El tango,* găsibil și azi, pe care vă las să-l judecați singuri. Și o polemică între cei doi titani, care nu s-au înțeles deloc. Interesant este că fiecare îl acuza pe celălalt de același lucru: de surzenie. Piazzolla a spus despre Borges că a scris versuri splendide („niciodată nu am citit ceva mai frumos"), dar că în materie de muzică era de-a dreptul surd („nu știe nimic, nimic și nici nu-l interesează muzica deloc... nu face diferența între Beethoven și Juan de Dios Filiberto"). Borges, la rîndul lui, a spus despre Piazzolla că „nu are auz deloc – e singurul om pe care l-am cunoscut în viață la care surzenia muzicală se conjugă perfect cu surzenia poetică".

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

România și Franța. Copou și Bois de Boulogne

Iași, iarna anului 1917. Termometrul arată -20°, uneori -30°. Chiar și -40°.

Încălzirea în aceste condiții, mai cu seamă în vremuri de război, era o problemă majoră. Chiar și pentru Auguste-Félix-Charles de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire, ministrul plenipotențiar al Franței în România (din mai 1916), care prin prisma poziției ocupate era implicit privilegiat. Spre finele anului 1916, cînd autoritățile țării s-au mutat la Iași, după ocuparea Bucureștilor de către germani, Legației Franței i s-a rechiziționat sediul Conservatorului din oraș. Cancelaria trimisului francez era, după cum mărturisește el însuși, ticsită cu viori, violoncele, tromboane, saxofoane și tobe, iar în biroul acestuia nu exista nici o masă; existau, în schimb, trei piane. Locuința personală a contelui de Saint-Aulaire era o mică vilă, situată lîngă cea a prim-ministrului Brătianu. Îi mai avea vecini pe generalul Henri Mathias Berthelot și Legația Angliei.

După toate calculele (sigur făcute la... rece), rezerva de lemne disponibilă pentru încălzirea sediului reprezentanței diplomatice franceze s-ar fi epuizat înainte de finalul iernii, motiv pentru care Saint-Aulaire nu folosea din aceasta pentru locuința personală.

„Nu mai am niciun buștean ca să încălzesc plita mîine și nici măcar pentru soba din biroul dumneavoastră" – i-a spus într-o zi bucătarul trimisului francez. Acesta din urmă i-a dat indicații să facă rost de lemne cu orice preț, dar prin mijloace proprii. Proprii lui Saint-Aulaire.

A doua zi, dimineața, contele de Saint-Aulaire s-a trezit în sunet de lemne trosnind în sobă și și-a permis să iasă de sub plapumă, „fără a dîrdîi și clănțăni din dinți", cum mărturisește chiar acesta. S-a uitat pe fereastră și a văzut trei camioane pline cu trunchiuri uriașe de copaci. Personalul său și o echipă din Misiunea Militară Franceză tăiaseră copaci din pădurea din Copou, „un Bois de Boulogne" al Iașilor, cum numea Saint-Aulaire locul. Reacția plenipotențiarului a fost una aproape de șoc. I-a scris imediat o scrisoare primarului din Iași, în care își cerea scuze, îi oferea o despăgubire și îi punea la dispoziție rodul acelui „furt", cum îl numește francezul în memoriile sale. În mai puțin de o oră domul primar și-a anunțat vizita la sediul legației Franței, iar în scurt timp cei doi au lămurit chestiunea lemnelor și a aprovizionării.

În altă ordine de idei (dar nu neapărat și de subiecte), în 27 noiembrie debutează Sezonul cultural România – Franța 2019, care ne invită să uităm de clișee. *Essayons-nous?*

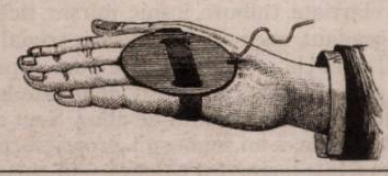

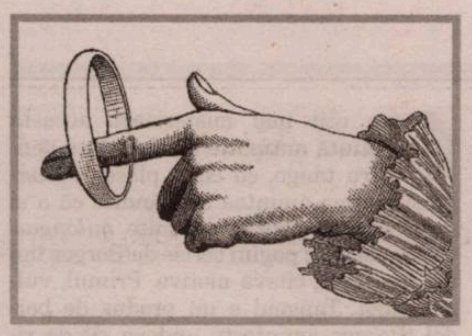

Selma IUSUF

legende urbane

O cronică cinstită de familie

(orice asemănare cu persoane și situații reale e absolut întîmplătoare)

Dacă stau să mă gîndesc bine, istoria închegată a familiei noastre trebuie că a început de pe la bunici, de undeva. Mamaie-mea, de pildă, cea care a strîns laolaltă în pumnul ei puternic hățurile dezlînate ale rudeniilor la acea vreme, ar fi făcut azi o sută de ani. Nu i-a mai făcut, că fuma, bea cafea și avea inima înveninată.

Oricît s-ar înmieri în timp amintirile noastre despre oameni și întîmplări, am ajuns și noi, rămășițele pierdute ale acestei familii, să recunoaștem că mamaie era, de fapt, o hoașcă. Ambiția ei, gura bogată, egoismul, invidia verde, simplitatea ei, ca țesătură interioară, ne-a tarat și pe noi pînă la oase. Desigur, avem, printre veri și verișoare mai tinere sau printre strămătuși scăpate cumva neatinse prin ochiurile vremurilor, personaje orbite de nostalgii. Că bunica era așa și pe dincolo, blîndă, adică, harnică, adică, bună ca pîinea caldă și cu șorțurile mirosindu-i a plăcinte. Știți, prostii de genul ăsta.

Cum ne trosneau lemnele în sobă iarna și ce bună și altfel e o căldură din asta, venită din lemne. Că scoarțele de pe jos sau de pe pereți cusute cu mîinile aspre ale fecioarele care se înzestrau de mici pînă să fie date. Că uite cum îndoldorau ele laițele și cuferele cu ștergare, ii și marame. Că merele coapte în sobă, plăcinta de dovleac, apa rece din găleată băută cu cănile alea cu emailul sărit, din cele în care primesc hipsterii acum limonadă, știți?

Din nostalgiile astea am scăpat cîteva rubedenii, destule, aș zice, și uite cum stăm acum pe marginea fotografiei pălite de familie și ne uităm cumva neîncrezători la detalii la care nu ne-am gîndit. Ce eram, cum am fost?

Păi, am fost în primul rînd simpli și fără multe zbateri interioare, exact ca mamaie. Care era credincioasă, dar drăcuia și suduia la o adică de s-ar fi opărit de rușine Scaraoțchi, el. Era invidioasă, și orice succes sau măcar pas înainte al vreunui cunoscut trebuia să aibă niște resorturi ascunse, adicătelea nu putea omul ăla să fi făcut prin puterile lui așa ceva. Ori a fost ajutat pe ascuns de cine știe ce figură dubioasă, ori a dat la cineva în cap sau, mă rog, a trădat, mințit și viclenit, ceva trebuie că a fost la mijloc. Nici străinii nu-i plăceau lui mamaie. Adevărat că, dacă mai aducea vreunul din familie un venetic la masă, îl omenea pe ăla agresiv, să-i sară ochii de la atîta mîncare și băutură, să vadă străinul că are de unde. După aia înfoia cu năduf la loc pernele pe care stătuse omul, „al dreacu', ai văzut ce mîțîit vorbea?"

Nu zic, își iubea mamaie copiii, nepoții și ce vlăstare mai creșteau din copacul familiei, îi iubea cum își iubea mîța Norina puii. Îi pocnea pe acasă, dar ieșea cu pieptul dezgolit să-i apere dacă vreun nemernic din afară cuteza să se atingă de ei, fie doar și cu vorba. D-aia prea învățați n-am ieșit nici noi, vlăstarele ei, că ne-a apărat și de carte. Ne lăsa să ne ștergem la cur cu foi rupte de prin cărți de pripas nimerite cine știe cum prin curte și nu-i păsa dacă, minți fragede și încă impresionabile cum eram, îl vedeam pe tataie cum duce puii de mîță orbi (care uite cum dau din lăbuțele alea firave cu pernuțe micronice, rozulii) și îi dă pe gîrlă.

Și apoi nu ne-am chinuit să păstrăm mai nimic din ce ne-ar mai fi amintit de ea. Ce naiba era să păstrăm? Șorțurile ei miroseau a tocană, bijuteriile ei, sărmane tinichele aduse de prin agealîcuri, cositor strîmb și aramă coclită. Scaune desperecheate, se nimerise între ele și unul domnesc, cu frumoasă lucrătură săpată într-un lemn cald, a sfîrșit descleiat prin curte, se găinățau găinile pe el. Cearșafuri din ladă nefolosite vreodată, putrede de la umezeală, mobilă sărăntoacă, papuci de plastic, o geantă veche care mirosea pe dinăuntru a acreala vremurilor și a ceva mentă medicinală. Rochii fără Dumnezeu, of, biată mamaie, nu ești și parcă n-ai fost niciodată. N-ai știut să faci cu iglița aia nenorocită decît niște macrameuri anoste. De ce nu ne-ai cusut și pe noi acolo, de ce nu ne-ai legat mai strîns în ochiuri de trei, în ochiuri de opt, de mătase tare? Ai fi făcut azi o sută de ani. Să-ți fie de bine.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

23. „La 18 aprilie 1968, Inspectoratul de Securitate al județului Cluj a trimis o propunere conducerii Direcției I a Securității privind decizia lui Ilie Lazăr de a-și scrie memoriile: «În aceste memorii, Ilie Lazăr descrie participarea lui Iuliu Maniu și a sa personală la desăvîrșirea acțiunii unirii, susținînd că P.N.Ț. și politicienii săi au avut contribuția principală în înfăptuirea acestui act. Memoriile împreună cu alte materiale de care dispune, ca publicații din perioada premergătoare unirii, sau de după unire le citește unor foști politicieni burghezi care împărtășesc aceleași concepții cu el și împreună trag concluzii că se intenționează a se falsifica istoria. Motivează acest lucru prin faptul că, legat de actul unirii Transilvaniei cu Țara Românească, despre Iuliu Maniu și alți colaboratori apropiați ai acestuia nu se spune și nici nu se scrie nimic. În această situație, considerăm oportun ca Lazăr Ilie să fie consultat și eventual determinat să participe, bineînțeles în situația în care se consideră utilă această măsură, la pregătirile ce se fac în vederea sărbătoririi acestui eveniment de seamă în viața poporului român. Cu ocazia consultării, propunem a se ține cont de faptul că unele nemulțumiri se datoresc și faptului că din punct de vedere material singura sursă de venit este ajutorul social de 400 lei pe care-i primește și din care cauză e nevoit să ceară ajutor unor elemente ce fac parte din emigrația română din Occident. Considerăm că consultarea sau eventual participarea lui Lazăr Ilie la sărbătorirea actului unirii l-ar compromite atît față de foștii politicieni burghezi din țară cît și din străinătate și ar duce la izolarea lui..." *(va urma; sursa în p. 2)*

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

A locui murdar

A locui nu înseamnă doar a-ți duce traiul într-un loc anume. În orizontul lumii civilizate, cel în care ne plasăm idealul și pretențiile de existență, *a locui* înseamnă a umple un spațiu cu un anumit tip de armonie. Înseamnă a-i da viață, printr-un set de valori pe care se sprijină, printre altele, și ideea de comunitate. Locuirea civilizată nu e doar un semn al educației instituționalizate, ci și al unei acumulări îndelungate, al experienței alterității și, nu în ultimul rînd, al exersării practice a noțiunii de demnitate. Iar această înlănțuire de idei, care pot părea complicate și mult prea teoretice, nu se aplică doar oamenilor cu stare și zonelor „spălate" în care aceștia locuiesc. Pentru că toate formele de a exprima un ideal de conviețuire cu adevărat armonioasă, indiferent de cultura despre care am vorbi, se îndreaptă, în cele din urmă, spre curgerea firească a ceea ce o comunitate sau alta acceptă ca fiind ceva de bun-simț. Iar murdăria nu înseamnă numai acumularea de gunoi palpabil, nu se definește doar prin necurățenia perceptibilă cu ochiul liber. Ci se poate referi la orice e – așa cum ne spune și DEX – lipsit de claritate, tulbure, josnic, mîrșav, ticălos, degradant, necuviincios, obscen, trivial.

Traiul „la comun" pe care l-am deprins în comunism s-a construit, de la bun început, pe o formă cruntă de abuz. S-au confiscat case, s-au înghesuit proprietarii de drept într-o singură cameră – în cazurile „fericite", în care proprietarii nu ajungeau la închisoare – și s-au adus peste noapte alte familii, înghesuite la rîndul lor în celelalte camere ale aceleiași locuințe. „Burghezia" trebuia să simtă pe proprie piele ce înseamnă furia clasei muncitoare, care sancționa luxul „dușmanilor poporului" de a se lăfăi în propriile case. Pe de altă parte, țărănimea dezrădăcinată, adusă la oraș, trebuia la rîndul ei să se înghesuie, împreună cu clasa muncitoare, în noile blocuri, în noile cartiere ale societății socialiste multilateral dezvoltate. Unii s-au simțit atunci, pur și simplu, foarte bine. Alții uită că erau animați de energia firească a tinereții și descriu perioada ca pe una aurorală. La urma urmei, e dreptul fiecăruia să-și plaseze idealul de fericire în orice ungher al imaginației sau al felului de a-și vedea propria existență. Pentru alții, „repartiția de locuință" era încununarea unei vieți întregi. Iar pentru cei mai mulți dintre noi, murdăria e ceva ce se referă doar la gunoi, la necurățenia materială, la mizeria pe care o poți percepe cu ochiul liber. Murdăria de a trăi după rețeta unică a Partidului, murdăria de a fi înghesuit și manipulat, murdăria de a fi exploatat, deși ți se spunea că ești proprietar al tuturor bunurilor poporului, toate astea intră sub un preș pe care nu dorim nici acum să-l clintim din loc.

Imensul val al foamei de proprietate de după 1989 e o dovadă cît se poate de clară a „succesului" nebun pe care l-a avut traiul în comunism, sub aripa Partidului, în calitatea noastră de „proprietari" ai tuturor avuțiilor naționale. O altă dovadă e spectacolul grotesc al pecinginii noilor noastre case, al noilor cartiere, al felului în care umplem spațiul cu un delir arhitectural al „libertății". Nesimțind deloc, în realitate, că am fi fost proprietari ai acestei țări, ne-am năpustit în ideea de proprietate pe care ne-a adus-o eliberarea de comunism, cu toată energia frustrărilor acumulate și nemărturisite. Luăm spațiul în stăpînire exact așa cum luam înfometați alimentele de pe cartelă, trăgînd în piept Partidul și stînd de mai multe ori la coadă sau luînd copiii altora în brațe și pretinzînd că erau ai noștri, ca să fim lăsați în față, să driblăm coada.

Construim orbește și locuim murdar, ca într-o continuă și frenetică răzbunare pe „fericirea" pierdută odată cu prăbușirea comunismului. Alții ar spune că tocmai de aia facem ca toate visele, pentru că nu mai avem frică de nimeni, nu mai are cine să stea cu bățul pe noi. Adică ne-am pierdut busola după apusul activiștilor gospodari, care știau să facă ordine. Dar ceea ce e fascinant e că tocmai cei care se plîng de absența ordinii de atunci sînt campionii delirului de acum. Ei sînt cei mai vajnici mînuitori de bormașini și flexuri în orele de liniște, ei sînt cei mai împătimiți artizani ai modificărilor de apartamente, ei sînt entuziaștii batjocoririi clădirilor de patrimoniu, ei sînt „arhitecții" marilor dorințe de a face ceva „frumos, ceva deosebit".

Locuirea murdară se poate petrece, fără probleme, într-o scară curată de bloc. Tropăitul patologic, urlatul din rărunchi, ca de pe un deal pe altul, datul de găuri ca formă de entuziasm patriotic și gospodăresc, desconsiderarea abisală a faptului că pe lîngă tine mai trăiesc și alții, televizoarele care răcnesc, difuzoarele care urlă muzicile veseliei cosmice sau ale chinului dușmanilor, toate astea și încă multe altele sînt locuire murdară. În materie de parcare a mașinilor, am depășit orice orizont al oricărei definiții. Sfidăm liniștiți posibilitatea ca așa ceva să mai existe în altă dimensiune, în alt colț al universului. Am ochit undeva o poieniță? Intrăm imediat cu betoniera și facem un mic cartier al caselor de vacanță, în care materializăm cele mai scălîmbe năluciri care ne vizitează mințile.

Iar dacă vine cineva de prin alte părți, de prin organismele uniunii din care considerăm că facem parte de drept, și dacă ne zice că nu facem bine, ne revoltăm cumplit. Începem cu tînguirile despre sugrumarea specificului local. O luăm la vale cu denunțarea colonialismului. Ce treabă au ăia că ne devastăm pădurile? Sînt ale noastre, frate! Sîntem la noi în țară, o locuim așa cum ne locuim și casele. Facem ce vrem! Sîntem proprietari! Folosim spațiul nostru strămoșesc așa cum credem de cuviință! Lasă-i p-ăia să zică! Dăm muzica mai tare și ne vedem de treabă. Doar sîntem la noi acasă.

Petre GURAN

Eclesiologia ideii ortodoxe

Ideea ortodoxă se ilustrează și prin atașamentul față de eclesiologia fixată sub patriarhii isihaști din secolul al XIV-lea. Organizarea Bisericii ortodoxe, așa cum s-a conturat ea în secolul al XIV-lea, presupunea existența unui *patriarh ecumenic,* al cărui sediu era în principiu la Constantinopol, dar care funcționase timp de aproape șase decenii în secolul al XIII-lea la Niceea. Acest patriarh se bucura de autoritate morală și spirituală în fața confraților săi patriarhali din Orient (Alexandria, Antiohia și Ierusalim). De-a lungul perioadei de conviețuire dintre Bizanț și Califatul musulman, patriarhii orientali au fost de multe ori aleși și înscăunați la Constantinopol și chiar și-au petrecut o mare parte din timp tot acolo. Este cunoscut cazul patriarhului Antiohiei Teodor Balsamon, care și-a petrecut pontificatul la Constantinopol (1185-1199) continuîndu-și marea operă de comentare a sfintelor canoane. Astfel, patriarhii orientali erau selectați cel mai adesea din sinodul sau clerul constantinopolitan. În perioada turcocrației se cunosc cazuri în care patriarhul Alexandriei a preluat conducerea interimară a tronului ecumenic sau chiar a fost ales să ocupe în cele din urmă tronul ecumenic (Meletie Pigas, Chiril Lukaris). Simbioza dintre creștinism și Imperiul Bizantin le-a adus de altfel patriarhiilor orientale numele de *melkite,* adică imperiale, de aceeași credință cu împăratul romanilor.

În schimb, asupra regiunii anatoliene, balcanice și est-europene patriarhul ecumenic exercita o autoritate canonică directă. Regiunea canonică a Constantinopolului fusese extinsă în diferite circumstanțe politice, dar mai ales prin prevederea din canonul 28 al sinodului de la Calcedon (451) care îi acorda patriarhului Constantinopolului autoritatea de a hirotoni episcopi în eparhiile organizate în teritorii barbare, adică în afara granițelor Imperiului Roman. Acest rol de încreștinare a barbarilor a deschis patriarhiei ecumenice o sferă de acțiune foarte importantă și potențial nelimitată. Misiunile creștine trimise printre slavii de sud și vest (în Balcani și în Moravia) inițial, apoi cu ajutorul instrumentului lingvistic al alfabetului chirilic și printre slavii orientali, au dat o nouă amploare ideii de ecumenicitate a Bisericii Constantinopolului.

Cu toate acestea, fărîmițarea politică a Imperiului Bizantin, în contextul celei de a treia și a patra cruciade, a pus în discuție și autoritatea canonică a Bisericii constantinopolitane. Prima mișcare de despărțire a fost a Bisericilor de pe teritoriile balcanice pierdute de Imperiu în favoarea unor elite locale vlahe, bulgare și sîrbești care, prin unirea bisericească cu Roma, au obținut recunoașterea autonomiei lor politice și încadrarea în ierarhia statelor europene. Este cazul statului Asăneștilor (1198), apoi al jupanatului sîrbesc (1217) și mai tîrziu al cnezatului de Halici. Însă, după refuzul patriarhului Mihail X Camateros de a-l urma pe Teodor Laskaris la Niceea, s-a pus problema continuității patriarhiei ecumenice. Alegerea unui nou patriarh în 1207 nu a întrunit susținerea tuturor mitropoliilor bizantine. Acțiunea conjugată a împăraților și patriarhilor de la Niceea a produs în cele din urmă această recunoaștere. Rezultatul era însă foarte special. Fiindcă astfel se năștea, în anii 1220-1240, o entitate ecleziastică suprastatală, iar punctul de convergență devenea patriarhul ecumenic, indiferent de sediul său actual. În același timp pornea din Muntele Athos, mai precis din mînăstirea Hilandar, inițiativa monahului athonit de origine princiară sîrbă Sava de a crea un front de solidaritate ortodoxă în fața extinderii uniatismului cruciat. Acesta a ales să se hirotonească arhiepiscop al sîrbilor de către patriarhul de la Niceea (1219), ceea ce a deschis calea reintegrării teritoriilor balcanice într-o instituție bisericească al cărei cap era patriarhul ecumenic. Sava al sîrbilor a militat apoi pentru apropierea dintre Biserica bulgară și patriarhia ecumenică, ce s-a sfîrșit prin reintegrarea celei dintîi în unitatea bisericească ortodoxă (1235).

Țările Române ilustrează fidelitatea absolută față de ideea ortodoxă.

Dar adevărata ofensivă balcanică a patriarhiei ecumenice s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cînd au fost resorbite toate schismele, iar scaunele arhieposcopale acordate statelor slave au fost reintegrate într-o ierarhie ecleziastică mai strîns subordonată Constantinopolului. Este vorba de desființarea autocefaliei bulgărești cu sediul la Tîrnovo, după cucerirea otomană a țaratelor de la Tîrnovo și Vidin, și apoi a celei sîrbești cu sediul la Peci, după cucerirea despotatului sîrbesc.

În același efort de extindere a autorității patriarhiei ecumenice în estul Europei se înscrie și complexa istorie a mitropoliei de Kiev în secolele al XIV-lea și al XV-lea. Inițial, patriarhia ecumenică a insistat pe păstrarea unei singure unități ecleziastice purtînd numele de mitropolie a Kievului și a întregii Rusii, deși teritoriul canonic al acesteia era foarte întins și divizat între trei state diferite (Polonia, Lituania, Moscovia). Menținerea unității acestei mitropolii a fost misiunea călugărului bizantino-bulgar Ciprian Țamblac (exarh patriarhal din 1378, mitropolit de Kiev între 1381-1406). Apoi, în secolul al XV-lea, puterea lituaniană și-a obținut cu forța un mitropolit la Kiev, fiindcă cel cu titlu de Kiev rezida tot timpul la Moscova. Drept urmare, în 1448, în condițiile respingerii conciliului florentin, Moscova își alegea un mitropolit autonom, care nu mai îndeplinea și funcția de mitropolit de Kiev. Reluarea relațiilor canonice de către patriarhia ecumenică cu mitropolia înființată *de facto* la Moscova la sfîrșitul secolului al XV-lea, fără suprimarea mitropoliei Kievului, a însemnat recunoașterea divizării definitive, prin forța circumstanțelor, a celor două jumătăți ale fostei mitropolii a Kievului și a întregii Rusii pentru a căror unitate se bătuseră cu un secol mai înainte. Dar scopul era exact același, păstrarea unității și a unui sistem ierahic al Bisericii ortodoxe cu vîrful piramidei reprezentat de patriarhul ecumenic.

Dacă privim pe termen lung această politică de păstrare a unității ortodoxe, putem socoti o excepție acordarea autocefaliei de rang patriarhal Moscovei în 1589. Este, de fapt, un accident istoric datorat pe de o parte încercării puterii otomane de a restrînge sfera de putere a patriarhiei ecumenice și crizei economice prin care a trecut aceasta în anii 1580, iar pe de altă parte contextului moscovit care a impus patriarhului Ieremia II această ieșire din călătoria pe care o întreprinsese la Moscova pentru a cerceta dacă e posibil să mute sediul patriarhiei ecumenice la Moscova. Însuși faptul că patriarhia Moscovei nu a rezistat decît o sută și ceva de ani, fiind desființată din interior, indică într-un fel caracterul său hibrid. În noua concepție despre Biserică și stat, acestea nu-și puteau avea sediul autorității în același loc. Abia după dispariția Imperiului Rus a putut reapărea patriarhia de Moscova.

În această privință, Țările Române ilustrează fidelitatea absolută față de ideea ortodoxă: unitate înainte de toate. Mitropoliile românești nu numai că nu au aspirat la autonomie, ci au fost, dimpotrivă, stîlpii economici și politici ai patriarhiei ecumenice. Fidelitatea aceasta s-a extins pînă la formarea statului național român. Prețul acestei fidelități a clerului ortodox din Țara Românească și Moldova față de Constantinopol a fost o politică de secularizare dură din partea statului român, care a dus, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aproape la eradicarea monahismului. Singurele manifestări de ambiție dincolo de locul tradițional al mitropolilor românești le regăsim fie în plan instituțional la un Gheorghe Movilă, fie în plan personal la un Varlaam sau Veniamin Kostaki, care au nutrit speranța unei alegeri pe tronul patriarhal. Dar pînă și aceste ambiții indică mai degrabă profunda întrepătrundere între patriarhia ecumenică și Țările Române.

Această fidelitate se hrănește din faptul că patriarhii ecumenici și-au făcut în Țările Române fie o a doua reședință, prin frecvența și durata vizitelor canonice, fie un loc de retragere temporară sau definitivă, după cum atestă mormintele unora dintre patriarhii orientali din mînăstirile românești. În numeroase ocazii, patriarhii restrași au activat ca sfetnici sau chiar intermediari diplomatici ai domnilor români (Chiril Lukaris, Athanasie Patelaros etc.). Astfel, Țările Române au constituit centrul în care ideea ortodoxă s-a întrupat cel mai deplin.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Un portret filocalic

Pentru mulți, chiar și pentru cei care nu l-au citit, părintele Stăniloae (1903-1993) însemnă *Filocalia* în limba română. Deși există o istorie a traducerii textelor filocalice în mediul monahal românesc, sub autoritatea spirituală a Sfîntului Paisie de la Neamț, chipul prin care *Filocalia* dobîndește la noi o audiență mai largă, în pofida mersului istoriei, este oferit de acribia, perseverența neverosimilă și respirația teologică a părintelui Stăniloae. E un semn al destinului sau, mai bine spus, al vocației înalte să lași urme ușor recognoscibile pentru cei care îți urmează. Așa s-a întîmplat și cu părintele Stăniloae: a publicat primul volum în 1947, dar instalarea comunismului a oprit seria la cel de-al patrulea; au urmat prigoana și închisoarea, după care treptata reintegrare în lumea academică și, odată cu aceasta, efortul de a convinge cenzura că *Filocalia* merită reluată. Nepotul părintelui, Dumitru Horia Ionescu, editor și teolog, a povestit la un moment dat cum, într-o seară de decembrie a anului 1975, bunicul său a primit șpaltul celui de-al cincilea volum, care urma să fie publicat de Editura Institutului Biblic, după nenumărate negocieri cu cenzorii. *Filocalia* își urma calea sa... Era ca o trecere a spiritului, camuflată pentru unii, însă de o transparență orbitoare pentru alții, prin viscerele cele mai întunecate ale timpului. Publicarea celorlalte volume va însoți receptarea deplinei maturități teologice a părintelui, în țară și în străinătate, încheindu-se cu ultimul, cel de-al doisprezecelea, în libertatea regăsită după 1989.

Nu a fost doar o traducere. Convins că teologia trebuie reconectată la sursele sale pline de experiența Duhului, părintele Stăniloae și-a compus întreaga operă – recunoscută acum ca reprezentativă pentru curentul neo-patristic – în dialog lăuntric cu marii autori filocalici. Reușea în felul acesta, vizibil mai ales în notele însoțitoare, asupra semnificației cărora a atras atenția cu maximă acuitate Horia-Roman Patapievici, să înnoiască discursul teologic, să-l modeleze dinspre viața în Dumnezeu, conferindu-i un chip filocalic. Dar misiunea nu ar fi fost împlinită dacă ar fi rămas la nivelul marii teologii, aproape inevitabil accesibilă celor puțini. *Filocalia,* inspirație și îndreptar pentru teolog, avea, în ochii părintelui Stăniloae, o vocație mai largă, aceea de a deveni „călăuză în plan spiritual", o „carte familiară", „un model de viață".

Fidelă acestui sens originar, *Cartea Filocaliilor. Cele mai frumoase pagini,* pe care Editura Humanitas a publicat-o în 2018, sub îngrijirea doamnei Georgeta-Anca Ionescu, se adresează deopotrivă celor care au traversat „pădurea de sensuri" a întregii serii și celor care nu au îndrăznit prea mult. Cu o grijă benedictină și o admirabilă cuprindere a ansamblului, editoarea oferă o sinteză tematică în 34 de capitole și 464 de pagini, orientînd cititorul cu titluri-rezumative și îmbiindu-l să se adîncească în dulceața unui pasaj sau în rigoarea altuia, în rafinate analize sau în îndemnuri concrete pentru schimbarea vieții. *Cartea Filocaliilor* nu este o antologie obișnuită, deși se prezintă cu impecabilă modestie ca adunînd între coperțile sale „cele mai frumoase pagini". Iese din zona florilegiului subiectiv, fără îndoială nelipsit de delicii, pentru a ne conduce către descoperirea treptată a unei arhitecturi interioare.

Sigur că textele filocalice pot constitui materia abundentă a nenumărate selecții tematice. Însă aici, în acest volum, avem rodul unei lecturi care vrea să dea seama de sensul întregului. E ca și cum, după vechea metaforă inițiatică a muntelui, cunoscătorul tuturor potecilor întocmește o hartă pe care se află indicate toate punctele de acces. Rămîne la latitudinea noastră dacă vrem să intrăm în lumea *Filocaliilor* ca atleți însoțiți de „călăuzele virtuții" sau ca exegeți ai Scripturii, sau ca suflete care aspiră la „liniștea luminoasă". În cele din urmă, cititorul-căutător își va da seama că trebuie să parcurgă toate căile pentru a ajunge în vîrf, la „vistieriile ascunse ale Duhului". Dacă a fost un pariu, atunci această carte e unul cîștigat: redă cu fidelitate chipul *Filocaliilor* și face părintelui Stăniloae, neîntrecutul lor tălmăcitor, un portret filocalic.

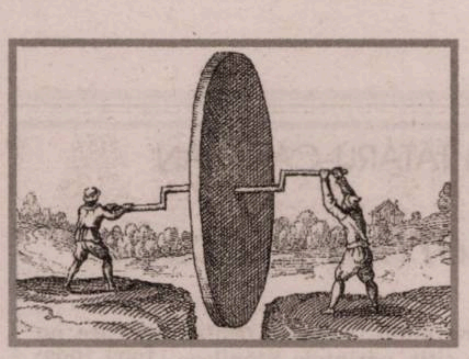

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cyborgi amorali

S-a întîmplat să urmăresc un discurs al Theresei May ținut în fața unei confederații patronale britanice. Doamna May interpreta cu patos partitura politicianului care știe, vrea, poate și face lucruri. În cazul de față subiectul era, evident, Brexitul. De altfel, atunci cînd vine vorba de politica britanică, aproape orice altă temă pică în subsidiar zilele astea.

Dincolo de detaliile tehnice legate de acordul de principiu privind forma pe care o ia despărțirea de Uniunea Europeană, am remarcat cu mirare entuziasmul cu care premierul britanic vorbea despre eliminarea drepturilor de circulație pentru cetățenii statelor Uniunii Europene. Fostă adversară a ideii de Brexit, Theresa May a luat în brațe mandatul care duce la ruptură fără să simtă cine știe ce stînjeneală izvorîtă din contradicțiile recente ale carierei sale.

Dar e un spectacol bizar. Privirea robotic-tristă a premierului britanic e în evidentă contradicție cu tonul folosit în *speech*-uri și, împreună, aceste detalii compun un soi de *franken*-politician dezumanizat și irelevant, dar, probabil, util.

Doamna May face ce trebuie făcut pentru a menține o oarecare aparență de respectabilitate pentru *establishment*-ul politic britanic. E mai puțin excentrică decît, să zicem, Boris Johnson, mai puțin iresponsabilă decît Nigel Farage și mult mai puțin ambiguă decît Jeremy Corbyn. Șefa guvernului de la Londra are, totuși, ceva dintr-o dirigintă de școală lipsită de talent, dar cu simțul datoriei, în mijlocul unei clase pline de elevi turbulenți care, cînd nu își manifestă zgomotos disprețul, o ignoră militant.

Nu e clar dacă guvernul May va supraviețui unui vot în Parlament pe tema acordului cu Uniunea Europeană. Într-un gest de un umor isteric, însuși negociatorul acestui acord a demisionat și l-a denunțat la scurt timp după ce conținutul său a fost făcut public. Ca fapt divers, negociatorul respectiv, unul dintre principalii susținători ai separării UK de UE, e căsătorit cu o braziliană, ceea ce mărește deja dincolo de limitele tolerabile cantitatea de ironie care acompaniază aproape orice gest al vreunui suporter al izolaționismului și excepționalismului britanic. Li se adaugă brexiterii care au cerut pașapoarte străine în așteptarea evenimentului și cei care au început să își mute rezidența fiscală sau parte din business în alte state.

Nu e vreo știre faptul că politicieni ca May sau fostul negociator Dominic Raab nu reușesc să fie consecvenți cu propriile convingeri, propriile declarații și, de ce nu, cu istoria personală. De altfel, tactica dublului discurs a devenit aproape regulă peste tot, inclusiv în România, în care statul paralel e denunțat de fiecare politician care ia masa cu cîte un șef de prin serviciile secrete.

Ceea ce este stupefiant e lipsa de reacție fermă a publicului, absența consecințelor. În Marea Britanie, doamna May poate îmbrățișa o agendă xenofobă cu aerul că își salvează țara, iar în România și aiurea se debitează prostioare locale egale ca enormitate, însă, poate, nu atît de influente la nivel internațional. Asta nu le face mai puțin grave și mai puțin distructive pentru publicurile care le acceptă.

Globalizarea a adus cu sine și acest tip de politician fără trăsături. Cyborgi amorali fără trecut sau viitor, dar cu un prezent de moluște non-ideologice, preocupați de putere și cam atît. Pentru confirmare aruncați o privire în direcția doamnei Viorica Dăncilă. Șefa guvernului român nu dă niciodată semne că are idei proprii, că își controlează viața publică în vreun fel, că își duce viața și cariera în baza unui set de principii cît de cît verificat sau verificabil. Se mulțumește cu prezența fizică pe scaunul acela de la Palatul Victoria, într-un soi de triumf tîmp (sau răzbunare, dacă vreți) al tuturor celor care au crezut vreodată că merită ceva, dar n-au fost în stare să spună de ce.

Știu că sînt oameni care cred că nu e chiar cel mai rău lucru să ai în fruntea țării domni și doamne construiți din teflon și fără ambiții de a schimba lumea. Dacă te gîndești ce dictaturi au fost și sînt încă posibile, argumentul e valid. Însă dacă te uiți dincolo de ridicolul pentru care cineva ca doamna Dăncilă-Underwood nu are organ de detectare, vezi că, pentru a se menține la putere, cyborgii noștri sînt dispuși să deschidă ușa oricărei idei toxice care le e pe moment de folos.

Britanicii nu își vor aminti niciodată de Theresa May așa cum își amintesc de Churchill. Românii nu vor trăi niciodată sub vreo dictatură Dăncilă, fie și numai pentru că umorul ar face-o invalidă din start. Însă urmările politicii fără conștiință, rușine sau decență se vor simți pentru mult timp de aici înainte. Normalizarea absurdului, dispariția responsabilității și absența busolei fac posibilă dispariția unor limite de conduită și caracter pe care le-am fi vrut totuși acolo.

Și, din nou, intervine ironia. Dispare bunul-simț, dar se ridică granițe fizice. Dispar marile idei și se ridică meschinăria. Binele public devine strict o afacere personală, iar, la final, fiecare rămîne singur. Societatea e înlocuită cu grupul (infracțional organizat, uneori) și fiecare dintre noi se descurcă pe cont propriu.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

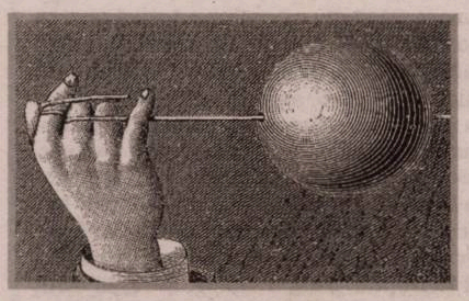

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cît mai rezistă May?

Miniștrii Afacerilor Europene din statele Uniunii Europene s-au reunit la începutul acestei săptămîni la Bruxelles pentru a discuta cu privire la acordul pentru Brexit. Proiectul de acord a fost aprobat în forma negociată de premierul britanic Theresa May. Următorul episod al acestui divorț se va petrece pe 25 noiembrie, în cadrul summit-ului extraordinar la care vor participa șefii de stat ai Uniunii Europene. Dar e tot mai neclar dacă acest acord atît de disputat va mai avea vreun sens. Guvernul de la Londra se clatină. Și, cu cît ne apropiem mai mult de data preconizată a. despărțirii de Marea Britanie, devine tot mai neclar ce va însemna acest Brexit.

păstrării principiului liberei circulații între cele două Irlande. Una din chestiunile încă în discuție este durata unei posibile prelungiri a celor 21 de luni ale perioadei de tranziție, perioadă care începe în momentul ieșirii efective a Marii Britanii din UE.

După cîteva luni de negocieri intense, acordul a fost în sfîrșit validat de guvern. Cu prețul unei crize politice fără precedent: cinci membri ai guvernului, inclusiv ministrul pentru Brexit și secretarul de stat pentru problemele Irlandei de Nord, au demisionat pentru a protesta față de forma în care a fost adoptat acordul. Theresa May pare tot mai izolată, poziția ei în partid e tot mai fragi-

„Tot ceea ce face acum Regatul Unit e să renunțe la a mai avea un cuvînt de spus cu privire la regulile la care va continua să se supună.“

Documentul are 585 de pagini și prevede detaliile tehnice ale aceste despărțiri. Chestiunea cea mai dificilă e legată de relația Regatului Unit cu Irlanda după Brexit: cum poate fi evitată o frontieră fizică între provincia britanică Irlanda de Nord și Republica Irlanda, care va rămîne în Uniunea Europeană? Cum poate fi menținut acordul de pace din 1998 dacă Marea Britanie părăsește uniunea vamală și piața internă europeană? De la Bruxelles s-a propus menținerea Irlandei de Nord în cadrul uniunii vamale pînă la semnarea unui eventual tratat de liberschimb între Marea Britanie și UE, prevăzut pentru 2020. Evident, cu condiția lă. Aripa dură a conservatorilor încearcă s-o mazilească. Puciștii au ratat, luni, o primă încercare de a o supune unui vot de neîncredere. May a rezistat, la limită, acestui puci intern. Dar cît mai poate rezista?

Fostul premier laburist Tony Blair crede că acordul e, în sine, o idee proastă. Și că încă mai e timp pentru ca Marea Britanie să se răzgîndească în legătură cu Brexit. „Nu cumva să credeți că acordul se va ține. El este nociv pentru ambele părți implicate. El nu este aprobat nici de Parlamentul britanic, nici de poporul britanic, nici măcar de o bună parte dintre miniștrii rămași în guvern. Fiți pregătiți pentru orice eventualitate. Inclusiv posibilitatea unui nou referendum“ – avertizează Tony Blair într-o scrisoare deschisă. Problema, spune el, e chiar acest proiect de acord. Acesta ne lasă să înțelegem că Regatului Unit îi este permis să rămînă în afara pieței unice și a uniunii vamale avînd în continuare acces la piețele europene fără nici o fricțiune la frontieră. Cu alte cuvinte, să poată schimba bunuri în Europa, la fel ca acum, fără să existe vreo constrîngere juridică de a se conforma regulilor europene.

„Falia politică este la fel de profundă. Theresa May negociază avînd următorul obiectiv: să unească țara după fracturile create de Brexit. Pentru a merge în direcția dictată de brexiteri, ea recunoaște Brexit ca pe un fapt dat, dar, în același timp, încearcă să micșoreze daunele. Și continuă să respecte regulile europene astfel încît Regatul Unit să aibă de suferit cît mai puțin de pe urma eventualelor perturbări economice. (...) Or, problema e că brexiterii tocmai așa justifică urgența divorțului de Uniunea Europeană: nevoia de a se elibera de aceste reguli. Theresa May își dorește ca Marea Britanie să părăsească structurile politice ale Europei, dar să rămînă aliniată cu strictețe la structurile economice. E un obiectiv care are sens. Dar care ne ghidează spre un Brexit lipsit de sens. Tot ceea ce face acum Regatul Unit e să renunțe la a mai avea un cuvînt de spus cu privire la regulile la care va continua să se supună“ – scrie Tony Blair. Pentru el, soluția nu ar consta într-o renegociere a acordului. Ci într-un referendum nou prin care poporul să revină asupra deciziei de a părăsi Uniunea Europeană. Ca să se ajungă acolo nu trebuie decît ca acordul pe tema Brexit să pice la vot în Parlamentul britanic. Ceea ce, avînd în vedere nemulțumirile crescînde în ambele tabere, nu e deloc exclus să se întîmple.

Pace

Texte și opinii de:

- Ioana ANDREESCU (profesoară)

„Cel mai greu lucru de obținut din lume?“

- Mioara ANTON (cercetător la Institutul „Nicolae Iorga“)

„Eroul păcii mondiale“

- Ioan BIG (analist pop culture)

„Abel Gance: o bătălie pentru pace“

- Mihai CERNEA (doctor în filozofie al Universității din București)

„Pax Europaea. De fapt, Pax Philosophica“

- Ioana COSTA (profesoară la Facultatea de Limbi și Literaturi străine, Universitatea din București)

„Pax, otium, indutiae“

- Călin HENTEA (istoric al propagandei)

„Pacea care nu aduce pace“

- Daniil IACȘA (doctor în teologie)

„Pacea ca periplu al condiției umane“

- Olivia STRACHINĂ (architect)

„Exercițiu de comunicare despre «pacea interioară»“

argument

John Lennon și Ceaușescu

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Pace

Copil crescut în perioada ceaușistă, am fost, în mod constant, îndoctrinată, printre altele, cu ideologia luptei pentru pace. „Pacea“, în accepțiunea regimului de atunci, devenise o formă fără fond care nu putea aduce după sine decît reacții alergice. Normal că, tot auzind-o într-un context atît de imoral, nu o mai puteam lua în serios: tot ce ni se „servea“ oficial respingeam și interpretam invers. Pacea, un concept atît de necesar, obligatoriu, aș spune, risca să devină pentru noi, adolescenții anilor '80, unul dintre cuvintele-sperietoare, gen „vitejia“, „continuitatea“ etc.

Noroc cu Beatles-ii, și în special cu John Lennon. Nu știu ce aș fi devenit fără să-i ascult, fără să-l ascult. Pînă la urmă, tot comunismul ne-a ajutat să-i descoperim: sistemul de învățămînt de atunci fiind deficitar – nu acoperea nevoile elevilor, care, practic, învățau totul într-unul paralel, un soi de *homeschooling* cu meditatori –, orele de clasă propriu-zise deveniseră superflue. Ca atare, în timpul lor, ca să nu părăsim, totuși, incinta școlii, ieșeam în curte, unde jucam badminton și cîntam din Beatles. Normal, ca să putem lălăi acolo în cunoștință de cauză, trebuia să știm cuvintele.

Așa am dat eu, una, cel puțin (dar sînt convinsă că și destui din colegii mei de atunci) de pacea adevărată. Pacea lui John din *„Give Peace a Chance“*, din *„All You Need Is Love“*, dar, mai ales, din preferatul meu, *„Imagine“*:

„Imagine all the people
Living life in peace...
You may say I'm a dreamer,
But I'm not the only one,
I hope some day you'll join us,
And the world will live as one.“

Pace de care John însuși nu avut parte pînă la capăt (fiind împușcat, cum bine se știe, pe 8 decembrie 1980). Dar pe care a reușit s-o răspîndească pe termen lung, aș zice, în urma lui. În care eu, una, cred pînă-n ziua de azi.

Desigur, pacea nu e numai a lui. Nici numai a mișcării hippie, pe care nu am „prins-o“ direct, dar care continuă să mă fascineze. Nici măcar doar a lui Ghandi, care ne-a învățat multe despre reacțiile nonviolente.

E un mod de a fi despre care învățăm și de la Iisus: „(...) cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt. Celui ce voiește să se judece cu tine și să-ți ia haina, lasă-i și cămașa“ (Matei 5, 38-41). E dorința fiecăruia de a fi în acord cu sine însuși – pacea interioară.

E un mod de a ne raporta, cu înțelegere, toleranță și bunăvoință, la cei din jur, ba chiar de a riposta, în măsura posibilităților. Și e, pînă la urmă, o stare a lucrurilor lumii, opusă, evident, războiului, pe care trebuie să ne străduim s-o păstrăm.

Sînt nenumărate și mult prea diverse felurile în care putem scrie despre pace. Dosarul de față nu-și propune decît să ofere cîteva mostre. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

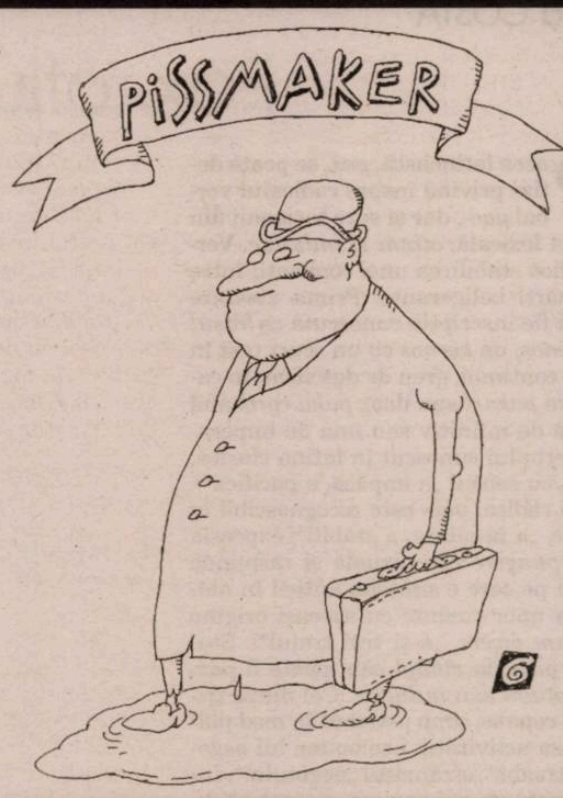

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Mihail-Valentin CERNEA

Pax Europaea. De fapt, Pax Philosophica

Bertrand Russell susținea că rostul filozofiei nu este de găsit în efectele pe care le produce cercetarea ei asupra umanității, ca în științele naturii. Studiul filozofiei e mai degrabă util pentru cel care îl parcurge, continuă britanicul, deoarece îl transformă pe acesta într-un „cetățean al universului", eliberat de prejudecățile epocii sale, imparțial și pacifist. Într-adevăr, astrofizicianul se poate lăuda cu primii pași ai umanității pe Lună, iar chimistul cu multitudinea de leacuri complexe și inovatoare pentru bețeșugurile umanității, ca să enumăr doar două dintre nenumăratele realizări practice ale științelor, dar ce bunuri filozofice îmbunătățesc viața comunității?

Dacă Russell are dreptate, filozofiei nu i-ar rămîne decît un rol terapeutic, greu de îndeplinit în complexa tapiserie a experienței umane moderne: „cetățenia" universului pare greu de acordat unei persoane care nu încearcă măcar să facă niște primi pași pe drumul reflecției filozofice, pe cînd nu trebuie să ai cunoștințe de biochimie ca să te bucuri de beneficiile unui vaccin. Russell scrie aceste rînduri în 1912, cu numai doi ani înainte de Primul Război Mondial. Nu este, astfel, un accident că, în aceleași pagini, filozoful britanic arată ce este un cetățean al universului făcînd o parelă cu acei oameni „practici" prinși între zidurile propriei cetăți, gata oricînd să-și dezlănțuie natura lor întunecată pentru a se feri de pericole exterioare mai mult sau mai puțin imaginate. Pentru mulți autori, începutul Marelui Război șochează prin cascada de reacții necontrolate ale marilor imperii din acea vreme, care pornesc atacuri preemptive împotriva rivalilor, fiind convinși de intențiile nefaste din spatele mobilizărilor în lanț ale armatelor europene din vara anului 1914. O lume de cetățeni ai universului poate ar fi reușit să evite conflictul. Totuși, cum am putea aduce pacea într-o lume în care nu toți avem timpul sau disponibilitatea pentru antrenamentul filozofic necesar repudierii prejudecăților care formează zidurile fortărețelor din mințile noastre? Și cum am putea obține o pace stabilă, eternă?

„Pacea nu înseamnă
lipsa războiului,
ea este o virtute,
o stare de spirit,
o aspirație către bunăvoință,
încredere, dreptate."

SPINOZA

Cu mai bine de un secol înaintea lui Russell, un alt mare autor își propunea să vindece Europa de maladia sa principală, apetența pentru conflict armat. Immanuel Kant, într-un scurt eseu intitulat *Spre pacea eternă,* încerca să contureze un proiect filozofic care să aducă laolaltă statele europene într-un aranjament care să oprească vărsarea de sînge pentru eternitate. Pentru Kant, pacea nu poate fi asigurată decît între state ce au la bază o Constituție pe care o numește „republicană". Mai precis, Kant vorbește, în termenii timpului său, de state în care funcționează principiul separației puterilor și în care guvernămîntul este reprezentativ. Odată ce acest deziderat este îndeplinit, mai sînt necesare două alte elemente pentru un mecanism al păcii: națiunile astfel constituite trebuie să se unească într-o federație de state libere, suverane, iar în cadrul acestei cosmopolite lumi, cetățenii trebuie să se bucure, oriunde s-ar afla, de drepturile inerente „sacrei ospitalități". Dacă aceste trei condiții sînt îndeplinite, continuă Kant, avem o bază pe care putem spera că se poate construi pacea eternă. Dacă vă sună ca o fantezie idealistă, nu sînteți singurii. Și contemporanilor săi li s-a părut la fel; Kant însuși nu se ia foarte în serios în această scriere, dar dorea să le ofere politicienilor vremii motive să nu mai ia în derîdere acest ideal, dintr-un pragmatism prost înțeles.

A fost nevoie mai mult de o sută de ani și de un devastator conflict global ca să fie puse bazele abia celei de-a doua condiții – ineficienta Ligă a Națiunilor ce a rezultat din Primul Război Mondial. Încă trei decade de totalitarism și o nouă deflagrație planetară pe lîngă care Marele Război a părut doar o repetiție cu costume, iar cele trei condiții kantiene au început să fie luate cu adevărat în serios. Inspirîndu-i pe Jean Monnet și pe alții ca el, ideile lui Kant au fost la baza Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (fundația instituțională a Uniunii Europene) – să nu ne lăsăm înșelați de nume, circulația bunurilor industriale era doar un mijloc către un țel mai înalt, doar teoretizat de german în secolul al XVIII-lea: stingerea focarelor de conflict de pe bătrînul continent.

Iată deci că Bertrand Russell subestima, de fapt, valoarea filozofiei. Dincolo de spectrul redus al individului, importanța filozofiei își regăsește efectele pentru umanitate în cel mai de preț bun pe care poate să-l producă – pacea. În ciuda metehnelor scoase în evidență pe drept și pe nedrept în mass-media ultimilor ani, Uniunea Europeană a reușit, de fapt, să-i împlinească visul lui Kant: ne-a oferit cea mai lungă perioadă de pace din ultimele două milenii. Orice reformă ar urma, ar fi o idee bună să învățăm lecția tristă predată de istoria noastră comună și să nu ne raportăm la propunerile unor gînditori precum Russell sau Kant ca la simple basme. Efectele unei astfel de ignoranțe pot fi literalmente apocaliptice.

Mihail-Valentin Cernea *este doctor în filozofie al Universității din București. A publicat articole academice pe teme de filozofia generală a științei, filozofia biologiei și etică militară.*

Ioana COSTA

Pax, otium, indutiae

Pacea latinească, *pax*, se poate defini privind înspre radicalul verbal *pac-*, dar și spre termenii din sfera sa lexicală, *otium* și *indutiae*. Verbul indică stabilirea unei convenții între două părți beligerante. Prima atestare pare să fie inscripția cunoscută ca *Vasul lui Duenos,* un *kernos* cu un scurt text în scriere continuă, greu de descifrat, în care apare *pakari* sau doar *paka* (probabil o formă de infinitiv sau una de imperativ a verbului cunoscut în latina clasică, *pacare,* cu sensul „a împăca, a pacifica"). Același radical *pac-* este recognoscibil în *pangere,* „a împlînta, a stabili"; expresia *pacem pangere* este uzuală și răspunde plăcerii pe care o simțeau anticii în alăturarea unor cuvinte cu aceeași origine (ca *vitam vivere,* „a-și trăi traiul"). Starea de pace, la rîndul său, poate fi *pax*, dar și *otium* sau *indutiae*. Cel dintîi trimite la repaus, timp petrecut în mod plăcut, lipsa activității: i se opune lui *negotium,* „treabă", strămoșul „negoțului". *Indutiae* este un termen mai degrabă tehnic: „armistițiu".

Dincolo de istoria cuvîntului și de vecinătățile lui lingvistice, se află *Pax Romana* sau *Pax Augusta,* un răstimp de două secole – de la Augustus pînă la moartea lui Marcus Aurelius – în care Imperiul Roman s-a bucurat de pace. Sau de lipsa războaielor. Sau de puținătatea lor. A început odată cu înfrîngerea lui Marcus Antonius de către Octavian/Augustus și închiderea simbolică a porților de la Templul lui Ianus. A trecut peste războaiele din Iudeea, peste cele cu parții și dacii, peste luptele cu triburile germanice și cu regina Boudica. Poate că „pacea romană" s-ar defini mai bine ca o stare de echilibru relativ, în care opozanții își molcomesc, pînă la urmă, pornirile. Pentru Pax, zeița păcii *(Eirene*, la greci) a fost ridicat – în timpul lui Augustus, desigur – un altar, vizibil (și vizitabil) și acum, în Campus Martius, pe malul stîng al Tibrului: *Ara Pacis Augustae*. Unul dintre însemnele ei este cornul abundenței, care pare să secе în vreme de război. Păcii însă nu i se opune doar războiul, ci și speranțele pe care și le fac oamenii că vor cîștiga o luptă: *melior tutiorque est certa pax quam sperata victoria* (Titus Livius, 30.30.19), pacea sigură e mai bună decît o victorie doar așteptată.

Un episod din răstimpul *Pax Romana* ne dezvăluie reversul: *ubi solitudinem faciunt pacem appellant* (Tacit, *De vita et moribus Iulii Agricolae,* 30.7). Avîndu-l ca personaj central, chiar eponim am putea spune, pe generalul Gnaeus Iulius Agricola (guvernator al Britaniei și socrul lui Tacit), opusculul este prețios și datorită informațiilor geografice și etnografice din acest spațiu în care amprenta romană a fost puternică. Tot lui Tacit i se datorează unica sursă istorică privitoare la Calgacus, comandantul Confederației caledoniene. Discursul pe care i-l atribuie Tacit se află însă dincolo de realitatea istorică, păstrîndu-se într-un nimb al plauzibilului. În ajunul bătăliei de la Mons Graupius (episod cu mai multă încărcătură taciteică decît istorică), Calgacus, care avea să fie înfrînt de Agricola, își înflăcărează trupele vorbindu-le despre originea acelui război *(causas belli)* și despre libertatea întregii Britanii *(initium libertatis toti Britanniae fore)*. Aflați la capătul Britaniei *(terminus Britanniae),* dincolo de care nu mai e nici un neam *(nulla iam ultra gens),* ci doar valuri și stînci *(nihil nisi fluctus et saxa),* îi au în față pe romanii ce supun lumea, deopotrivă uscatul și marea, întinzîndu-se fără saț în Orient și Occident și punînd jafului *(auferre, trucidare, rapere)* numele fals de imperiu, drept de a stăpîni *(falsis nominibus, imperium):* pustiirea *(solitudinem)* pe care o fac acolo o numesc pace *(pacem).*

Răstălmăcind fraza, ne lăsăm ademeniți să recunoaștem că pacea, fără umbre dizarmonice, se găsește în solitudine, acolo unde omul este *solus,* singur, el cu sinele său – dacă este îndeajuns de înțelept încît să se afle în armonie cu sine.

Ioana Costa *este profesoară la Facultatea de Limbi și Literaturi străine a Universității din București. Cele mai recente traduceri:* Georg Captivus Septemcastrensis, Tratat despre obiceiurile, starea și viclenia turcilor *(2017);* Dimitrie Cantemir, Scrierile istorice *(2017),* Scrierile filozofice *(2017) și (în curs de apariție)* Orientalia.

Ioana ANDREESCU

Cel mai greu lucru de obținut din lume?

„For every minute you remain angry, you give up sixty seconds of peace of mind."
RALPH WALDO EMERSON

De cînd lumea există războaie și pace. Două noțiuni inseparabile, indestructibile. Se condiționează reciproc și coexistă într-o dinamică aparte. La bază stă întotdeauna un conflict. Un conflict care generează războiul, dar a cărui soluționare se concretizează întotdeauna într-o pace de cele mai multe ori mult rîvnită. În mod paradoxal, umanitatea își dorește pacea în aceeași măsură în care își dorește și războiul. Intră în joc forțe contradictorii care, de fiecare dată, sfîșie și rup în bucăți oamenii avînd dorințe, idealuri și principii morale atît de diverse.

Un conflict exterior va da naștere – implicit – și unui conflict interior. Oamenii trec prin viață ducînd permanent războaie. Un război presupune *a priori* învinși și învingători. Însă toți, fără excepție, ne dorim să ieșim din orice război învingători. Un război poate fi purtat pe multe planuri: istoric, politic, social, familial și, nu în ultimul rînd, personal. Purtăm războaie cu alte state, cu alte etnii, cu prejudecăți, religioase, cu lumea largă, cu mama sau cu tata, cu ceilalți, în general – oricare ar fi aceștia –, dar și cu noi înșine. Războiul a devenit parte din ființa umană în aceeași măsură în care opusul său – pacea – își caută frenetic locul în sufletele oamenilor.

De multe ori pare că un conflict exterior este mai ușor de manageriat decît unul interior. Oamenii par mai pregătiți, mai bine dotați cu mecanismele și strategiile necesare pentru rezolvarea unui conflict exterior. Procesul pare să fie unul mai anevoios atunci cînd lupta devine una foarte personală, intimă. Cînd nevoia de pace interioară devine acută, cînd omul simte că a ajuns în punctul în care omul pare – iarăși – să aibă la îndemînă toate instrumentele necesare pentru a ieși victorios din orice luptă pe care o duce. Și totuși, în ciuda a tot ce îi stă cu generozitate la dispoziție, prin acest proces de împăcare cu sine, de atingere a acelui *„peace of mind"* mult promis, reușesc să treacă cu succes cu adevărat mult prea puțini – raportat la numărul celor aflați în căutarea unui alt fel de Graal. Adeseori un astfel de proces este de-a dreptul sortit eșecului, uneori chiar cu consecințe grave. Trăim niște vremuri în care depresia a devenit o maladie care-și întinde tentaculele tot mai departe, iar suicidul a devenit o tentație tot mai mare.

Ce greșim sau ce nu înțelegem să facem corect pentru a găsi acea stare de liniște interioară?

Ajungem astfel să fim îndreptățiți să ne punem întrebarea cum de o astfel de stare de fapt este posibilă. De ce devine atît de greu să ne (re)găsim pe noi înșine în acea stare binecuvîntată de serenitate, mulțumire și pace sufletească? Ce greșim sau ce nu înțelegem să facem corect pentru a găsi acea stare de liniște interioară? Căci, pînă la urmă, asta ne dorim cu toții, chiar dacă nu reușim întotdeauna să ajungem să trăim în această mare îmbătătoare.

După un cumul de experiențe tind să nu cred în rețete, oricît de ademenitoare ar fi ele. Cred mai degrabă că fiecare își are calea lui spre sine. E o cale unică și tocmai din acest motiv nu poate fi standardizată și uniformizată. Datoria fiecăruia este, însă, să și-o descopere, dînd dovadă în același timp de motivație și voință. Iar acest demers presupune într-adevăr preexistența unor condiții și a unor criterii. Sîntem motoare de căutare, un Google mult mai sofisticat, înzestrate cu abilitatea de a extrage din noi înșine acele link-uri care să aducă la suprafață informația necesară pentru prelucrarea datelor. Date generate pentru îmbinarea circuitelor care să ducă la buna funcționare a stării noastre interioare.

Atunci cînd oamenii se confruntă cu evenimente și conflicte greu de dus, cum ar fi o boală incurabilă, un handicap, moartea unei persoane dragi sau alte situații nefericite, ei au tendința să aștepte o soluție salvatoare. Devin agenți pasivi la tumultul care îi privește. Preferă să delege atribuții ce le revin, sperînd mai tot timpul că salvarea va veni, cumva, din exterior. Se va găsi cineva ceva să le aline suferințele și să le aducă pacea. Ne încăpățînăm să credem că așa și nu altfel se va întîmpla miracolul. Sigur, orice ajutor din afară este binevenit. Dar, fără un *input* personal, țelul nostru este practic imposibil de atins. Omitem să ne acordăm credit, să avem încredere în propriile resurse, să (ne) judecăm în mod obiectiv și să reflectăm cu luciditate la starea de fapt, la năzuințele noastre și la probabilitatea unei eventuale reușite. Nu sîntem dispuși sau obișnuiți să depunem acest tip de efort mental pentru că da, un astfel de demers presupune un efort extrem de mare. În același timp, teribil de *rewarding*, odată ce ne-am atins scopul și ajungem să conviețuim cu noi înșine într-un fel în care nici nu speram sau nu credeam că este posibil. Ne este aproape imposibil să depășim bariere impuse de alții sau de noi înșine: renunțăm cu greu la mînie și la frustrare și ne acceptăm cu greu așa cum ajungem să devenim – poate mai bolnavi, mai incapacitați sau mai suferinzi, ducînd poate o viață mai limitată (în măsura în care limitarea vizează exclusiv aspectul vieții fizice), dar descoperind alte zone de mișcare mai absconse, unde sentimentul de libertate poate fi mult mai intens. Nu ne e ușor să devenim mai buni și mai generoși, crezînd în mod fals că, dacă am ajuns să fim privați de lucrurile de care se bucură majoritatea lumii, ni s-a făcut o nedreptate. Considerăm că facem un compromis în fața vieții dacă nu o acceptăm în toată capacitatea ei de schimbare, privind și acceptînd fiecare moment de cotitură ca pe un nou început, ca pe o nouă cutie a Pandorei, de unde ne putem extrage noi căi de supraviețuire, cunoaștere și autocunoaștere.

Orice conflict, zbucium și luptă interioare presupun, de fapt, un proces educativ. Cînd omul va învăța lecția propriei evoluții prin îmbrățișarea și asumarea păcii interioare, deși pare un pas mic, și acesta va fi un pas la fel de mare pentru omenire. Cînd ne vom ridica deasupra propriilor probleme și angoase și vom putea face cu adevărat pace cu ele, vom putea găsi, cum spune poetul – *„When you've seen beyond yourself, then you may find, peace of mind is waiting there"* (George Harrison) –, hrana noastră cea de toate zilele fără de care nu ne putem bucura în mod armonios de viață: pacea sufletească.

Ioana Andreescu *este profesoară de limbi străine.*

Alexandru GRUIAN

Micile și marile păci recente și de demult

Despre pace am întrebat oamenii apropiați, cărora puteam să le explic că nu doresc clișee, iar uneori am dedus pacea din ceea ce fac ei zilnic, la nivel elementar, cum spune Solomon Marcus. Apar cu numele lor mic, ar fi fost mai dificil să-i denumesc cu *el, ea, celălalt, cealaltă*.

Cuvîntul-cheie, *pace,* și Solomon Marcus, academicianul deștept și simpatic care a identificat, crede el – și eu cred – zece nevoi umane de care educația ar trebui să țină seama. Să forțez o nevoie din cele zece, îmi spun, s-o trag la subiect, să identific *nevoia de a da un sens vieții, la nivel elementar,* cu *pacea* dată de găsirea sensului. Ăla mic, elementar.

Petru Nistorescu habar nu avea ce făceau René și Georgette Magritte și cu atît mai puțin cîinele lor, după război. Nu știa nici ce făceau înainte de război, îl interesa cel mult un cal, dar să nu anticipăm. Știe probabil ce făceau cei doi, cu cîine cu tot, Corina Rădoi de la Radio România Cultural, *René and Georgette Magritte with their dog after the war,* cîntă Paul Simon la radioul din mașină, pe niște serpentine strînse de pe șoseaua spre Timișoara, nu, nu autostrada, șoseaua supraaglomerată, gropi, ar trebui să fiu nervos, mă cam grăbesc și ne tîrîm cu douăzeci la oră și totuși René și Georgette Magritte și cîinele lor îmi induc o ciudată stare de liniște, am putea s-o numim la rigoare *pace,* descopăr că nu vreau să mă grăbesc și Don McLean îl invocă pe Van Gogh în *Starry starry night,* o noapte cu stele pe care probabil le văzuse pe undeva pe lîngă Stalingrad, și Petru Nistorescu, poate într-o clipă de liniște – nu putem

„Pacea înseamnă libertate fără grijă."

CICERO

să-i spunem chiar pace de data asta – pe care și-o îngăduia fugind de războaie în timpul războiului, fără cîine, Petru Nistorescu se bucurase văzînd un cal, calul lui dintr-un sat de lîngă Orăștie, rechiziționat în 1941 de armata română care se pregătea să plece spre ceva care putea fi și Stalingrad, acolo își întîlnise omul calul, *am avut noroc,* mi-a spus de mai multe ori, cu voce scăzută și cumva dusă, și privirea era spre undeva incert, *am avut noroc,* avea 24 de ani cînd și-a văzut calul tocmai la Stalingrad, soldat prin stepe înghețate, cu singurul său scop de a ajunge cumva la *pace,* pacea aia opusă războiului, stau de vorbă cu el și îmi spune că a scăpat, că a avut noroc, a împlinit 100 de ani, e deodată cu țara, sună cam pompos, știu, dar așa este.

Calul lui Petru Nistorescu era murg, caii Oanei pot avea orice culoare și nu pot ajunge la Stalingrad, nici măcar rechiziționați. Văd un cal galben, vesel, nu poți fi vesel cînd în jurul tău cad obuze și niște oameni pe care nu i-ai văzut în viața ta vor să te omoare, deduc deci că este un cal galben vesel pe timp de pace, opusă războiului. Calul este galben precum o plajă normandă teribil de liniștită, lungă, foarte lată la reflux și aproape pustie, cam pe vremea cînd Petru Nistorescu căuta pacea plaja aia și altele învecinate erau teribil de aglomerate, mureau oameni acolo, acum însă inducea o liniște ciudată, sensul imediat, ar spune Solomon Marcus, ar fi că o cauți pentru pacea pe care o degajă, nu poți defini pacea decît gîndindu-te că pentru alții este o excepție, chiar dacă pentru unii, pentru noi, de exemplu, pare o regulă, părerea asta o au simultan și independent Anda și Grig cînd îi întreb cum reacționează ei la cuvîntul-cheie, *pace*. Pe plaja normandă – a cărei pace seamănă cu o pace din Munții Retezat, deși le separă două mii de kilometri pe orizontală și două mii cinci sute pe verticală –, pe plaja normandă deci e pace și se umflă în vînt o parapantă, nu parașută de război, o parapantă de *loisir,* ca a lui Augustin, se lansează cu parapanta de pe un deal de lîngă Deva, nevoia lui și sensul imediat, tipul lui de pace, sau unul dintre tipurile de pace, pentru el, alții oferă *păci* altora, sau măcar șansa de a supraviețui pentru a simți pacea. Freddie Mercury dezlănțuit la *„Live Aid 1985",* trecînd de ecran și trimițînd *„Bohemian Rhapsody"* spre Cristina, Sorina, Grațian, să fie pace bucuria lor și exaltarea? Nebunia agitată a lui *„We will rock you"* poate fi pace sau poate pace sînt toba, bandoneonul și viorile, Anda, Alexandra, Adrian, Oana, Augustin, Alin, Cristina, Sorina, Grațian, poate și calul galben dacă ar putea, poate și cîinele lui René și Georgette Magritte, după război, poate și Vincent Van Gogh dacă poate auzi bine muzica cu o singură ureche, ei toți asociază pacea cu un anume tip de alunecare numit tango, cu sau fără *starry night,* într-o îmbrățișare numită, cu un neologism mai rece, conexiune, e un fel de pace, dacă nu se realizează fiecare o ia pe drumul lui, nevoia este să o cauți, sensul cînd o găsești, o fi o pace mică, dar necesară.

Petru Nistorescu nu ar fi aici, o fi un cal, dar nu e murg, nu știe de Freddie, dar *a avut noroc*. Pacea lui e aia mai mare în care încap păcile mai mici.

***Alexandru Gruian** este manager cultural. Cea mai recentă carte publicată este* Centenar în anul centenarului. De la Ludești la Stalingrad și înapoi. Petru Nistorescu în dialog cu Alexandru Gruian.

Ioan BIG

Abel Gance: o bătălie pentru pace

Urmărind stupefiat cum președintele Franței și cel al SUA au ales celebrarea armistițiului care a pus capăt Primului Război Mondial pentru a se încontra „bărbătește" pe Twitter în numele națiunilor lor, probabil pe tema alegerii modului de joc multiplayer pentru un nou RPG, mi-am amintit că acum 100 de ani, în septembrie 1918, francezul Abel Gance, susținut de Charles Pathé, s-a întors voluntar pe front pentru a filma bătălia de la Saint Mihiel, o victorie obținută de militarii americani împreună cu cei francezi, și a înglobat apoi imaginile în *J'accuse* (1919), considerat actualmente primul film pacifist major din istoria cinematografiei. Cineastul Abel Gance nu a fost un visător de la Hollywood pentru care războiul ținea de fantezie și nu îl aștepta pe Hristos care să se întrupeze într-un aristocrat pacifist ca să îi pună capăt precum în *Civilization* (1915, r: Thomas H. Ince), ci un soldat tuberculos repartizat să lucreze într-o fabrică de gaze de luptă, înconjurat de fantomele prietenilor deja uciși în război, care a filmat ca pe niște morți soldații care se întorceau de la Verdun pentru o permisie de numai opt zile. La cîteva săptămîni după revenirea pe front, 80% din ei au murit în luptă. Abel Gance nu credea în pacifismul nedisociat de spiritul militant care te poate transforma într-un pion în jocurile de putere ca în *The Battle Cry of Peace* (1915, r: Wilfrid North, J. Stuart Blackton) și nici în utilizarea artei sale ca instrument de propagandă așa cum acceptase D.W. Griffith *(Hearts of the World,* 1918), ci era un om furios, revoltat și deprimat de ororile pe care i le oferea realitatea, care a scris titlul filmului său din corpuri de soldați (încă) vii ce se așază – sugerînd moartea – în mod ordonat, în forma literelor *J'accuse.* Iar acuzațiile din filmul lui Gance, dincolo de trimiterea simbolică la scrisoarea deschisă a lui Zola către președintele Faure în Afacerea Dreyfus, își accentuează pregnanța în ritmul în care pacea începe să-și piardă viața. „Coșmarul… visele… viața… războiul… morții… și viii… nu mai știu! Acuz!" Odată cu războiul, viața se scurge gradual din pacea în comunitate și în familie, din pacea de sine și pacea cu sine ca parte a celei naturale, iar moartea își celebrează universalitatea prin *Danse Macabre* (care se rafinează în mintea poetului Jean Diaz, de la mișcarea spasmodică a scheletelor din propria imaginație pînă la coregrafia memorabilă a soldaților cu măștile de gaze din realitate) pe măsură ce pacea se golește de sens, prin obturarea luminii și ciuntirea frumuseții în care Juan încă mai crede. Juan (Romuald Joubé) continuă să „acuze" neobosit în războiul său solitar de apărare a păcii, dus cu „geniul etern al Răului [ce] planează asupra acestei încleștări uriașe care trebuie să salveze și să elibereze lumea", dar Abel Gance nu își construiește cu naivitate personajul, pe parcursul a aproape trei ore de film, ca pe un David capabil să doboare uriașul pentru că fragilitatea sa emoțională îi erodează inexorabil puterea de luptă, iar cînd realizează că „morții nu vor sta în calea primăverii", Jean înnebunește. Mai ales că *Primăvara* lui Botticelli, a cărei reproducere îl însoțește în tranșee, se metamorfozează în imaginea interiorului bisericii în care altarul este îngropat în cadavrele-ofrandă, iar soarele căruia îi ridică ode în al său manuscris *Les pacifiques* se relevă ca principalul vinovat, acuzat fiind *„D'avoir illuminé l'effroyable Epopée… D'avoir regardé jusqu'au bout!"*. Flora nu mai zîmbește către privitor, gestul lui Venus trimite la viziunea lui El Greco despre *annuntiatio,* iar morții, privați de lumina solară, se ridică din gropi cu „fața pămîntie și orbitele pline de stele" și mărșăluiesc spre (a)casă pentru a vedea dacă sacrificiul lor a servit la ceva, în timp ce „în mintea celor vii se aude doar muzica" pășind țanțoș în formație pe sub Arcul de Triumf pe Champs-Élysées. „Soldatul îl ucisese pe poet și rîdea de nebunul care scrisese cîndva aceste versuri despre pacea însorită"… dar capitularea lui Juan nu afectează hotărîrea lui Abel Gance de a-și continua războiul pentru pace. Mai ales că, pentru morți, „crucile pe umerii lor au devenit mai ușoare", ei se pot odihni acum în pace, iar Angèle, copil al războiului renegat de ambele tabere și înger al primăverii, îl reînvață pe nebunul adult Juan să scrie, pașnic, *J'accuse,* amintind în subtext că „războiul îi ucide nu doar pe fii, ci și pe mame". *„En ce temps-là on savait encore en France ce que c'était que la joie"*… Știți ceva? Pacea mi se pare prea complicată, mai ales cînd aud că, la 100 de ani de la „acuzele" lui Abel Gance, Forumul Păcii de la Paris are ca obiective „conectarea actorilor și propunerea de inițiative concrete în vederea întăririi ordinii multilaterale" (Agerpres). Mai bine scriu *tweet*-uri despre alți *gamer*-i. Sau, și mai bine, mă fac că plouă.

***Ioan Big** este analist pop culture, jurnalist și scriitor.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Educația ca un film prost

Vestea că, în sfîrșit, doamna Andronescu a fost numită ministru al Educației ne-a găsit răsuflînd ușurați. Am urmărit cu toții, fără să clipim, momentele pline de suspans între revolta cînd sever principială, cînd bleagă a doamnei sus-numite împotriva stăpînirii și decizia stăpînirii de a o numi, ca răsplată, pentru a patra oară, în funcția de ministru. Drum sinuos, tensionat, cu multe comploturi și șușoteli, la capătul căruia toată lumea e fericită. Nu ne-a rămas decît să ne întrebăm din ce făină om fi făcuți, și noi, românii, și doamna cu pricina, de nu ne-am săturat să ne vedem reciproc încremeniți, de atîția ani, în aceleași roluri de bombănitori și, respectiv, bombăniți. Cum trebuie să fii ca să poți suporta valuri de dispreț și de reproșuri, biblioteci întregi de analize ale eșecurilor tale ca ministru? Pe de altă parte, cum trebuie să fie un popor de părinți și de elevi, capabili să suporte la nesfîrșit impostura în funcția supremă a învățămîntului?

Cariera doamnei Ecaterina Andronescu la Ministerul Educației seamănă, pînă la disperare, cu drumul prin cinematografie al lui Sergiu Nicolaescu.

După fiecare film mediocru făcut de Sergiu Nicolaescu, toată lumea trăgea nădejde că va fi ultimul. Că mai jos decît atît de nu se poate. Că trebuie să îl oprească cineva sau măcar să nu-i mai finanțeze poveștile neverosimile. Aș! De fiecare dată, regizorul se încăpățîna să creadă, în ciuda evidențelor, că este un Martin Scorsese. La fel în cazul doamnei Andronescu: după fiecare mandat, mai bubos decît precedentul, toată lumea de bun-simț spera că este ultima încercare. Nici vorbă: cînd crezi că porți în traistă moștenirea lui Spiru Haret, deși realitatea îți spune că nu ești făcută pentru mai mult decît un post de director de școală, nu te lași: revii pe marile și micile ecrane cu noi scenarii proaste pregătite pentru educația din România.

Filmele lui Sergiu Nicolaescu sînt pline de falsuri istorice.

Filmele lui Sergiu Nicolaescu sînt pline de falsuri istorice și de secvențe ridicole. De personaje neverosimile și de actori stînjeniți de dialogurile puerile pe care trebuie să le rostească. Dar se reiau la nesfîrșit la televiziune: lumea se uită, cu nostalgie, la comisarul Moldovan, care împușcă tot ce-i pică la îndemînă și se declară apolitic, dar cu suflet de comunist. Spectatorul încasează, de ani buni, aceleași „filme" proaste ale doamnei Andronescu: toată lumea știe că nu e făcută să fie nici „regizor", nici actor de „rol principal" într-o misiune de asemenea anvergură precum este reforma educației din România, dar toată lumea asistă neputincioasă la revenirea ei în forță pe ecrane, la ore de maximă audiență. După atîtea seriale noi, dar proaste, cu alde Liviu Pop, Valentin Popa sau interimara Rovana Plumb, seriale cu final catastrofal, doamna fostă, actuală și viitoare ministru ne propune să-i revedem prestațiile dezastruoase, un soi de *Capcana mercenarilor,* că tot știm cum se termină.

Din filmele lui Sergiu Nicolaescu nu vor rămîne mai mult decît cîteva replici folosite la emisiunile de divertisment, o istorie pocită de clișee cinematografice și de scenarii gonflate, și rar, foarte rar, cîteva secvențe bune, copiate însă stîngaci din cinematografia occidentală. Mă întreb ce va rămîne din prestația de ministru al Educației a doamnei Andronescu, peste ani și ani: nostalgii păguboase, iritări mocnite, atenuate de trecerea timpului, o revoltă subțire, încheiată cu o replică pe măsură: „Dom' Semaca, sînt eu, Lăscărică... vă rog să mă credeți că nu v-am trădat... am fost adus aici cu forța! Nu trageți!"

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

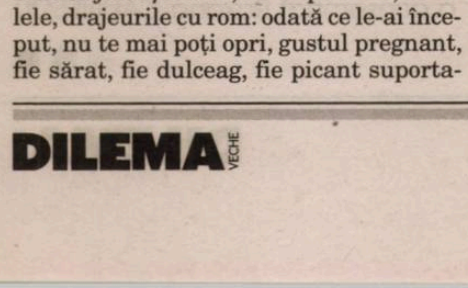

Iaromira POPOVICI

bazar

Cînd se simte Crăciunul în aer

Noiembrie e, aparent, o lună fără mari evenimente. E, de obicei, mohorîtă, cu ploi și burniță, noroioasă. Dacă în septembrie și octombrie toamna e în plină reprezentare, în noiembrie devine, cum spune o prietenă, cam jerpelită.

Și, totuși, se întîmplă cîteva lucruri și în noiembrie. Din perspectivă creștină și consumistă. E interesant cum cele două „tronsoane" merg în paralel, opuse ca ideologie (deși nu chiar în toate), pînă la sfîrșitul perioadei. Sînt, mai întîi, Sfinții Mihail și Gavriil, sărbătoare creștină importantă, înainte de care, oricum, e și o sîmbătă de pomenire a morților (Moșii de toamnă). Cei doi arhangheli sînt vestitori (Gavriil a vestit, printre altele, nașterea lui Iisus), dar se spune că vor fi și prezenți la Judecata de Apoi – deci fără nici o legătură cu îngerașii rubiconzi din reprezentările culturii populare și ale kitsch-ului religios. Sărbătorirea lor precedă începutul Postului Crăciunului.

Pe tronsonul celălalt, cosumist, cam atunci încep filmele de Crăciun de la Diva Universal. Mai de mult, difuzarea lor începea odată cu postul, în jur de 15 noiembrie. Mai nou încep de pe 6 noiembrie, cred. În loc de filme, le-aș putea numi serialul de Crăciun, pentru că mai toate spun aceeași poveste cu alte personaje și ceva variațiuni. E povestea lui Scrooge a lui Dickens combinată cu cea a Cenușăresei (lui Scrooge, Dickens nu i-a mai oferit și o rezolvare romantică), repetată de mii de ori. Totul într-o cheie estetică joasă, cea a kitsch-ului dulce.

Ceea ce nu înseamnă că eu, una, nu mă uit la filmele de Crăciun. Dimpotrivă, le ingurgitez cu lăcomie, le hăpăi precum cartofii prăjiți altădată, fără să mai țin cont că le-am mai văzut. Sînt ca *junk food*-ul, ca chips-urile, bezelele, drajeurile cu rom: odată ce le-ai început, nu te mai poți opri, gustul pregnant, fie sărat, fie dulceag, fie picant suportabil îți garantează o plăcere facilă și constantă. E acolo o rețetă a fericirii la îndemîna tuturor, mai ales a personajelor de sex feminin, și pur și simplu îți lasă gura apă după ea: nu trebuie decît să-ți vezi de treabă, să te porți frumos, să-i ajuți pe alții, să nu fii îngîmfată și egoistă, și-l vei găsi pe *Prince Charming* cu siguranță, iar niscaiva creaturi supranaturale vor asigura succesul operațiunii.

Sigur că modelul acestor siropoase producții kitsch e tot, pînă la urmă, cel creștin. Ideea de „iubește-ți aproapele" e cea pe care toate sînt construite. La care se adaugă și cea a sacrificiului, desigur, la o scară adecvată: eroinele își sacrifică, în general, visele vane de mărire pentru împlinirea adevărată.

Ideea e că tronsonul consumist își are originea tot în cel creștin, doar că adaptat nevoilor publicului. Păstrează de acolo cîteva idei principale, pe care le îndulcește și le adaptează logicii excesului și a plăcerii pe care o practică kitsch-ul și cultura populară. Cînd postul îți spune să te înfrînezi, filmele de dinaintea Crăciunului te consolează cu excesul lor: poți să nu mai mănînci carne, să te afunzi liniștită în borcanul cu zacuscă sau în borcănașul cu pastă de măsline, dar te umpli de un soi de melasă afectivă în care te poți bălăci liniștită. Aparent, n-ai încălcat nimic, ești acoperită.

După ce trece sărbătoarea adevăraților Mihail și Gavriil, cei drepți și, pe alocuri, înspăimîntători, lumea se umple de „chipurile lor cioplite" în varianta drăgălașă. Mi-am cumpărat, în fiecare an, începînd cu sfîrșitul lui noiembrie, de la una din tarabele Tîrgului de Crăciun, îngerașe stilizate, vizibil feminine, cu niște rochii lungi, din lemn, pline de modele, cu fețe rubiconde și ochi *à la* Tonitza. E vremea lor. E vremea religiosului domesticit excesiv, pînă la greață.

După 15 noiembrie se întrevăd, pînă pășim în luna care, pe vremea lui Ceaușescu, era numită, oficial, „a cadourilor", cîteva sărbători în ambele ideologii: Black Friday, pe 23 noiembrie, o culme a consumismului, și Sf Ecaterina, pe 25, muceniță și martiră, care a fost decapitată în anul 305 pentru credința ei creștină.

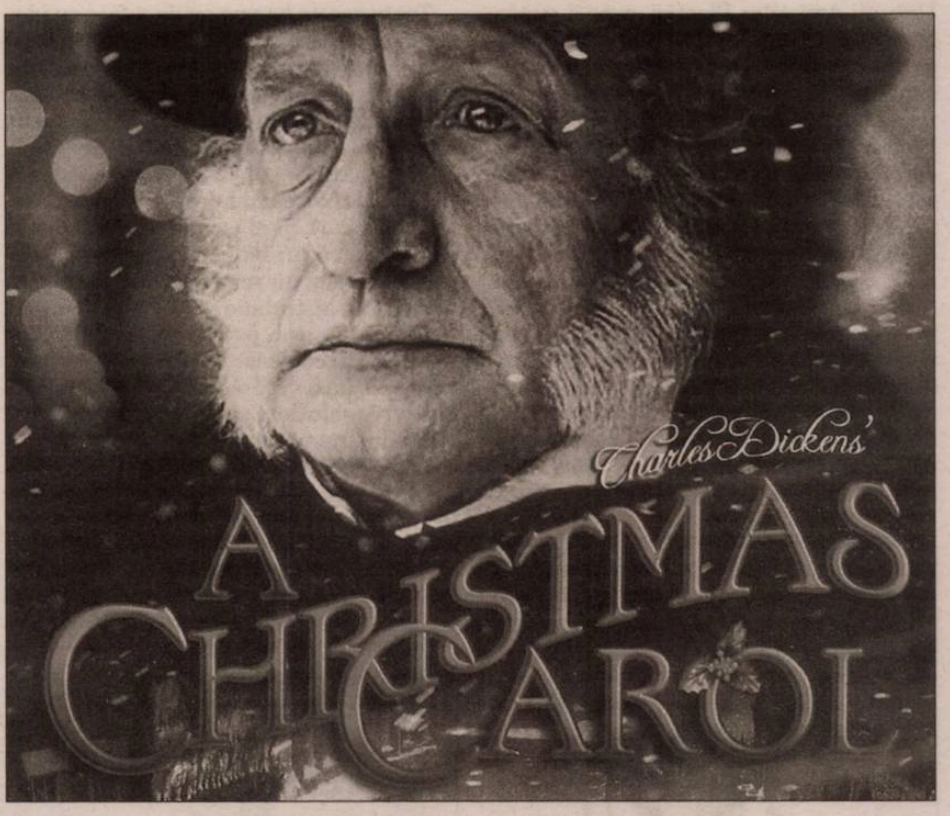

Spre sfîrșitul lunii, după ce trecem și de aceste ultime două „hopuri", și creștinii, și consumiștii, și creștinii consumiști ne pregătim, cu toții, pentru luminile orașului. E drept că anul ăsta și luminițele, altădată strict estetice (uneori inestetice), vin încărcate cu altă ideologie bombastică: cea naționalistă. Centenarul, cel în legătură cu care s-a făcut atîta tam-tam, de multe ori nejustificat, se apropie și el de climax.

După care chiar putem aștepta Crăciunul împreună. Începînd cu venirea lui Moș Nicolae, cel mai aproape de varianta creștină a dăruitorului. Uitînd, spér, de atributele lui oarecum sadice – cele cu nuiaua pentru copiii care nu au fost cuminți. Și rezumîndu-ne la veșnic simpatica umplere a ghetelor – dacă s-o mai fi păstrat tradiția și pentru copiii de azi, care, probabil, din aceleași filme de Crăciun, s-au obișnuit să-și primească darurile în ciorapii agățați pe șemineu (în caz că posedă așa ceva).

„Pentru mine, calul este un vehicul al sufletului“

– interviu cu Ştefana MĂRMUREANU –

Poveşti în ramă. Ipostaze ale nemuririi în trei basme româneşti *este primul episod al unui proiect derulat la Muzeul Naţional al Literaturii Române care încearcă să ne reamintească de texte literare, prin imagini. Ilustraţiile inedite ale* **Ştefanei Mărmureanu** *propun o reinterpretare a textelor* Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte, Făt-Frumos din lacrimă *şi* Ivan Turbincă. *Am invitat-o pe Ştefana să vorbim despre reprezentarea poveştilor în desene cu tehnică mixtă, despre spaima de moarte, despre eroi atipici şi nevoia de poveşti pentru fiecare dintre noi.*

Aţi terminat Facultatea de Arte Plastice la Bucureşti. Ce profesori v-au îndrumat calea spre desen şi cu cine aţi rezonat mai bine?

Am fost la cîteva cercuri de desen care aveau loc la Muzeul Colecţiilor. Apoi, la Şcoala Generală am avut o profesoară excepţională, doamna Elena Mihail, un om cald. Ar mai fi profesorul meu Florin Mitroi, stins timpuriu, un personaj abrupt, care m-a învăţat tehnici de atelier. Răzvan Theodorescu, care mi-a deschis apetitul pentru civilizaţii, pentru tipologiile imagisticii religioase, Irina Nicolau, care m-a învăţat să mă bucur de ceea ce fac, Anca Oroveanu, care ne preda tainele Renaşterii. Apoi, Vladimir Ciobanu, cu desenul lui de sculptor. Ca să nu mai zic de Sava Stoianov, artist în toată fibra lui, un om cu nervi în carne, acid rău, dar excepţional cînd se apropia de tine. Apoi, domnul profesor Radu-Anton Maier, care mi-a suportat cu stoicism toate imaginile şi denumirile maleficilor din zona vizualului, în timp ce-mi dădeam doctoratul. A mai existat un unchi, Ilie Arndeleanu, unul din membrii fondatori ai Uniunii Artiştilor Plastici, care îi cunoscuse pe toţi greii, Gopo, Baraschi, Caragea, şi avusese profesori precum Ressu sau Dărăscu. Nu ştiu cum, ajunsese un fel de curator în casa lui Gheorghiu-Dej. El m-a lăsat să lucrez în atelierul lui, ceea ce a însemnat mult ca spaţiu de libertate. Am lucrat o vreme la Uniune, am prieteni artişti, aşadar am fost aproape de ei şi de munca lor.

Ce sînt Poveştile în ramă?

Aşa se numeşte proiectul care a pornit de la ideea de poveste, un termen larg ce poate fi folosit ca atare, dar şi la modul abstract. *Poveşti în ramă* îşi propune să readucă în atenţia publicului trei dintre basmele româneşti reprezentative, într-o abordare plastică nouă, apelînd la tehnici de reprezentare moderne. Ilustraţiile la textele originale pun accentul atît pe temele comune, dar mai ales pe relaţia erou – moarte. Am completat proiectul cu evenimente conexe, organizate în spaţiile Muzeului Naţional al Literaturii Române.

Cum aţi desenat în tehnică mixtă la cele trei basme?

Cam din scurt. Am primit acordul pe proiect prin iulie. Şi m-am trezit că aveam în faţă trei basme grele. Trebuia să respect firul lor, nu puteam elucubra prea mult, nu era o expoziţie de autor, aveam cadrul fix al cuvîntului deja scris. Aşa că mi-am împărţit timpul foarte strict, pe zile, scene, planşe, construcţii auxiliare, alte necunoscute care apar şi pe care trebuie să le rezolvi, şi bineînţeles acceptarea unui mod de viaţă cel puţin schizofrenic: 9-17 la birou, două ore pe zi în RATB, apoi la atelier, să intru în atmosferă, să am suflet şi să pot „vorbi“ cu personajele.

Expoziţia are o temă comună, nemurirea. În ce fel aţi imaginat şi mai ales aţi transpus reprezentarea acesteia în Ivan Turbincă?

Toate aceste basme au de-a face cu ideea de nemurire. Mi-e frică de moarte, mă întreb mereu cum o să fie să nu mai văd nimic, să nu mai simt nimic. Sînt ca Ivan Turbincă. Şi el se gîndeşte, la un moment dat, că nu este posibil să nu mai fie, aşa... deodată. Are Gogol, în *Suflete moarte,* un monolog excepţional despre efemeritate, al lui Cicikov. Şi el îşi spune că nu poate muri aşa, ca un bulbuc. Ei, cam aşa mă gîndesc şi eu, nu se poate, nu vreau sau, dacă e musai, trebuie să fie un proces mai deosebit, nu aşa, pac! – şi gata. Mă gîndeam că, dacă citesc cu atenţie poveştile, poate voi găsi vreo soluţie, poate eroii găsesc vreo soluţie, care cumva, de-a lungul timpului, mi-a scăpat.

Ivan Turbincă este un călător trecut prin viaţă şi prin moarte. Are experienţa armatei, a războiului. Ştie prea bine cît de uşor se moare, a văzut multe. Este mereu împreună cu prelungirea fiinţei sale, turbinca, cu care are o relaţie simbiotică. Călător prin viaţă şi prin moarte, el priveşte entităţile supranaturale cu largheţea şi bonomia celui care a trebuit să transforme, deseori, vii în morţi. Ceea ce-l face special este drumul său oscilant între sus şi jos. Pofta lui de viaţă, dar şi modul în care se comportă în proximitatea supranaturalului, fac din soartă un posibil duşman, de care este pregătit să-şi bată joc. Şi o va face îngenunchind moartea, atît de des întîlnită în viaţa sa încercată. Aş vrea şi eu o turbincă.

Circulă încă truismul legat de ideea că poveştile sînt pentru copii. De ce avem noi toţi nevoie de ele?

Adulţii încep să simtă apropierea de „ieşire“. Conştientizează drumul către sfîrşit, apare problema investirii timpului, cum să îl faci mai valoros din punctul de vedere al trăirii lui. Eroul din *Tinereţe...* conştientizează viitoarea dramă a drumului, chiar înainte de naştere, cumva ştie ce-l aşteaptă şi ezită să se nască, Ivan are turbinca, Făt-Frumos din lacrimă răscoleşte elementele naturii, e cosmogonic. Noi avem doar suflet, trebuie să-l nemurim, să facem ceva cu el, să lăsăm o zestre, o urmă.

Cum aţi ales să ilustraţi Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte *printr-o clepsidră?*

Este simbolul timpului impasibil. Am hotărît că partea de jos a clepsidrei este zona „muritului“, a fiinţelor de tot felul: împăraţi, împărătese, oşteni, ba chiar şi atipicii muritori precum povestitorii, îl includ aici şi pe Făt-Frumos. De aceea am desenat cartea şi mîna care scrie, ieşind cu foile din cadrul clepsidrei de jos. Povestitorul are o conexiune specială – desenată ca un fir care-i intră în ureche, iese prin limbă şi ajunge în vîrful peniţei, pe carte – cu zona superioară a spaţiului altfel. Am încercat să surprind drumul eroului din zona de jos, convexă, către cea de sus, concavă, care cuprinde în ea nemurirea (zona altfel). Pe măsură ce acţiunea se derulează, l-am înfăţişat înălţîndu-se treptat, bruscînd uneori gîtul subţire al clepsidrei cu ajutorul vehiculului său special, calul. Făt-Frumos ajunge în zona de sus a clepsidrei, este îmbrăţişat/asimilat de treimea nemuritoare, desenată schematic, albicios, cu personaje calme, liniare, eterne.

Vă duceţi des în zona lacului Baikal. Cum aţi defini locul acesta?

E un loc drag sufletului şi ochilor mei. Am rămas cu o nostalgie din 2007, cînd am fost acolo pentru prima oară cu un proiect. Are energie, e o fantă, o singularitate la care simt nevoia să mă conectez mereu.

În mai toate tablourile apare un element repetitiv, calul. Ne puteţi explica această alegere?

Eram copil şi am primit cadou o carte chinezească cu cai care aveau coame lungi. Printre ei era unul mic, alb, cu păr galben. Mi-a plăcut aşa de mult, încît m-am apucat să-l copiez pe calc. Aveam mult calc, tatăl meu îmi aducea acasă suluri, lucra la proiecte de construcţii cu truse Rotring. M-am apucat să copiez căluţul chinezesc şi să-l colorez. Multe zile la rînd, ca o obsesie. Cu timpul, am putut să-l desenez singură, şi iar aşa, obsesiv, compulsiv, zile la rînd. Apoi am trecut la alt nivel, l-am desenat pe pereţii camerei. Cel mai greu a fost să surprind botul calului. Pînă în adolescenţă am tot mîzgălit pereţi, făceam afişe cu actori şi cîntăreţi... şi mereu cai.

Ei bine, calul este un vehicul al sufletului, specialiştii îi spun fiinţă psihopompă, te poartă între lumi, poate fi negru, mohorît, sau alb şi luminos, poate fi prieten, duşman, viaţa sau moartea. Este o fiinţă esenţială, uluitoare. Poţi sugera multe cu un cal.

Poveştile în ramă *vor avea o continuare. Ce puneţi la cale?*

Ne gîndeam la balade, mituri şi, de ce nu, şi poezii. Încercăm să găsim o cheie interesantă, care să provoace introspecţia, curiozitatea, să fim puţin ironici, să îmbinăm mijloacele de expresie. Să facem nişte trăsnăi frumoase.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

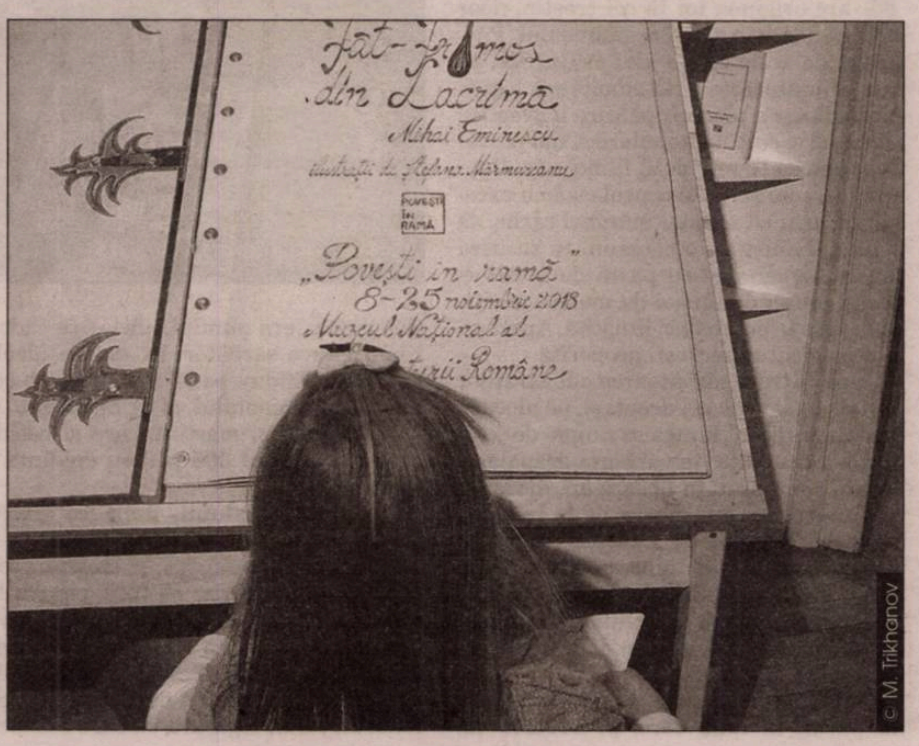

„Comunismul pătrunde în societate precum cancerul într-un corp“

– interviu cu Thierry WOLTON –

O istorie mondială a comunismului *este cea mai cuprinzătoare încercare de a povesti și de a înțelege comunismul ca fenomen global. O trilogie de mari dimensiuni care încearcă să deslușească cine au fost călăii, victimele și complicii în această adevărată tragedie a secolului al XX-lea. L-am întrebat pe* ***Thierry Wolton*** *cum se situează, ca istoric, în siajul celor două cărți care au fixat paradigma în studierea comunismului:* Trecutul unei iluzii, *de François Furet, și* Cartea Neagră a comunismului, *volum colectiv coordonat de Stéphane Courtois.*

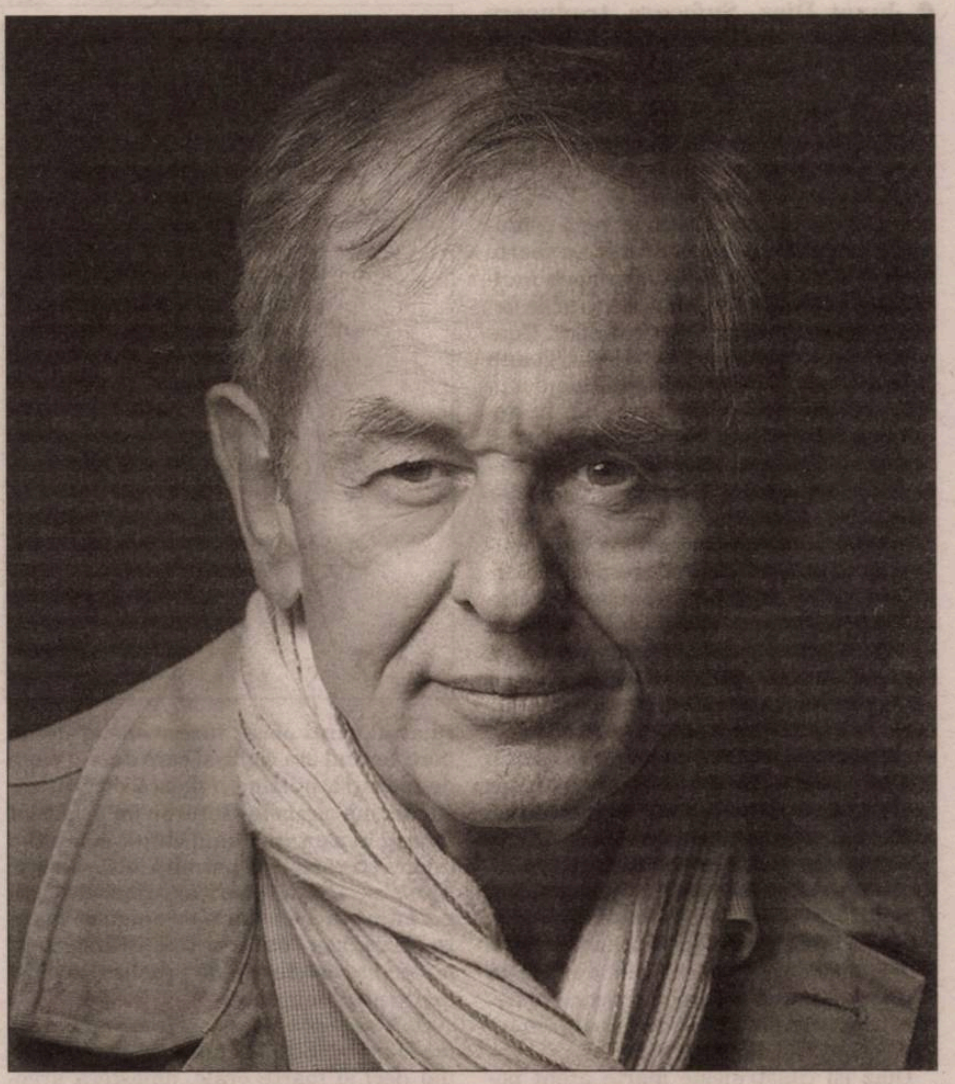

Întîi de toate, eu nu sînt un istoric, nu unul profesionist. François Furet este istoric de profesie, marele specialist al Revoluției Franceze. Stéphane Courtois este și el istoric de profesie, specialist în istoria comunismului francez și unul dintre autorii *Cărții Negre a comunismului*. Eu, unul, sînt eseist. Avantajul meu este că, eseist fiind, pot să-mi îndrept cercetarea în ce direcție vreau, s-o iau pe alte drumuri. Dezavantajul e că n-am credibilitatea lor profesională. Dar istoria o putem practica cu toții dacă respectăm cîteva principii esențiale. Cum ar fi respectul față de fapte și respectul față de cronologie. Nu putem înțelege istoria dacă nu stăpînim cronologia. În acest prim volum al trilogiei mele despre comunism mi-am propus să fac această cronologie. Am început cu lovitura de stat a lui Lenin din 1917 și închei cu 1979, cu invazia Armatei Roșii în Afganistan, adică cu ultima cucerire a comunismului din secolul al XX-lea.

rențele, există un trunchi comun. Sigur că regimul comunist din România a fost diferit de cel din China. Sigur că peste tot regimurile au avut specificități. Însă elementul comun e Lenin. El este cel care se află la originea totalitarismului comunist. „Lecția“ lui Lenin e: un singur lider, un singur partid, o singură ideologie. Și astăzi, cele șase partide comuniste rămase la putere (China, Coreea de Nord, Laos, Vietnam, Cuba, Eritreea) funcționează după același model leninist. Desigur, există diferite variante. Eu, unul, compar comunismul cu cancerul. Comunismul pătrunde în societate precum cancerul într-un corp. Cu toții purtăm în noi germenii acestei boli. Boala e ascunsă în noi, adormită, și se declanșează, poate, într-un moment de slăbiciune ori pe fondul unei alte boli. Tot așa, și comunismul va căuta punctul slab al unei societăți pentru a se declanșa și a prelua, totalitar, controlul.

Să luăm cazul României...

Acest sentiment al revanșei sociale existent în creștinism a fost folosit de comunism pentru a-și asigura succesul politic.

O istorie mondială a comunismului *e o trilogie de dimensiuni monumentale. Ce v-ați propus să urmăriți?*

Am vrut să scriu, întîi de toate, o narațiune a acestei istorii. Așa ceva nu exista încă. Sînt multe cărți despre comunism, dar nici una nu e o narațiune. În general, istoria comunismului a fost scrisă de universitari, de oameni cu diverse specializări și domenii de interes. Eu am vrut să scriu o narațiune care să cuprindă comunismul ca fenomen global. Mi-am propus să acopăr trei unghiuri. Pe de o parte, o cronologie a celor întîmplate în comunism. Au fost 27 de state comuniste în secolul al XX-lea. E povestea modului cum aceste state au fost cucerite de comunism. Și a dramelor care au urmat. A doua poveste e despre societate în țările comuniste. Cum au trăit oamenii în acest sistem. Rezistența, represiunea, viața cotidiană, foametea, sărăcia. Foametea din timpul regimurilor comuniste, produsă nu de vreo catastrofă naturală, ci de deciziile politice, a produs aproximativ 70 de milioane de morți, mult mai mulți decît ambele războaie mondiale. În fine, în al treilea volum vorbesc despre țările care n-au cunoscut regimuri comuniste, dar care au avut partide comuniste puternice. Și despre orbirea intelectualilor din aceste țări față de ravagiile comunismului. Și despre complicitățile politice, despre oamenii care știau ce se întîmplă, dar care au închis ochii, oportunist, pentru a face afaceri cu dictatori. Iată, deci, o viziune globală asupra comunismului.

Avînd în vedere complexitatea sistemului comunist și diversitatea regimurilor, se poate face o perspectivă comparată?

Cu siguranță. Dincolo de toate diferențele, există un trunchi comun. Sigur că regimul comunist din România a fost diferit de altele, că e național. Și occidentalii păreau să accepte cu bucurie această doar aparentă decuplare a Republicii Socialiste România de Moscova. Căci, după cum știți, România nu s-a îndepărtat de URSS. Dacă nu fi fost aliniat cu Moscova, Ceaușescu ar fi fost eliminat. Dacă Nicolae Ceaușescu a fost atît de naționalist, asta înseamnă că exista deja o suferință a națiunii române. Suferință care ar putea proveni, de pildă, din faptul că România e o națiune tînără, o națiune care s-a regăsit cu greu. Malignitatea regimului comunist, în particular în vremea lui Ceaușescu, a constat în exploatarea politică a acestei suferințe. Comunismul românesc a fost național-comunism.

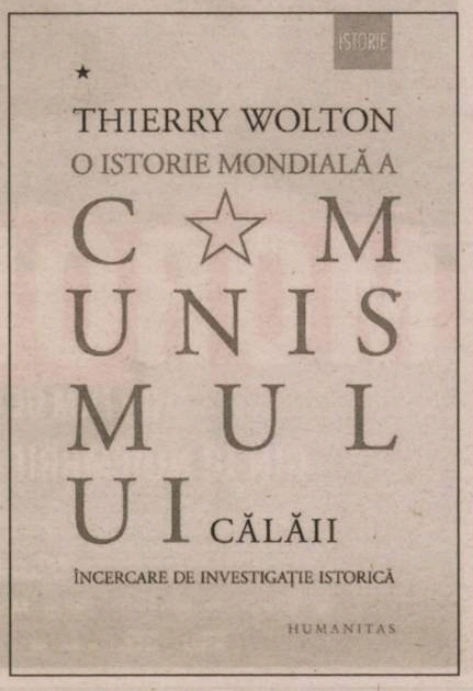

Dar, să știți, pînă la urmă, toate regimurile comuniste au avut această componentă națională. În România, această latură a fost exacerbată.

Cum se face că regimurile comuniste se transformă mereu în dictaturi?

Nici nu are cum să fie altfel. Dictatura e în proiectul comunist. Marx vorbește în termenii determinismului istoric. El spune că toate societățile se îndreaptă spre aceeași țintă. Au trecut prin statul feudal, au trecut printr-o revoluție industrială, burgheză etc. și că, pînă la urmă, ținta e comunismul. Ei, dacă avem un singur țel, înseamnă că avem și o singură cale pentru a-l atinge. Dar, cum nu toți își doresc neapărat acest țel, e nevoie de un pumn de fier. „Cu o mînă de fier vom conduce omenirea spre fericire“, vorba lui Marx. Proiectul comunist e, prin esența lui, totalitar.

Mulți dintre stîngiștii de azi cred în continuare în ideea comunistă. Unii susțin că, în cazul dictaturilor, a fost prost aplicată. Puteți să explicați ce este *și ce* nu este *comunismul?*

Comunismul e exact ceea ce s-a făcut. Cei care cred că nu a existat comunism sau că s-a aplicat greșit sînt cel puțin naivi. Cum să mai crezi, fie și doar pentru o secundă, în genul ăsta de argument, cînd știm bine că 27 de state (ex)comuniste au aplicat, în variante diferite, aceeași idee? Și că toate aceste încercări au generat aceleași drame?

Cum vă explicați totuși că încă există atît de mulți susținători ai ideii comuniste?

În țările foste comuniste, așa-numita nostalgie a sistemului poate fi explicată într-o oarecare măsură prin regretul unui anume sentiment al siguranței. Chiar și în vremuri tulburi, de mare penurie, cei conformiști aveau, cît de cît, siguranța zilei de mîine. Apoi, bineînțeles, e nostalgia după tinerețe: privind în urmă, ne dăm seama că viața e limitată. A nu se confunda acest tip de nostalgie cu nostalgia comunistă!

Pe de altă parte, forța comunismului constă în capacitatea sa de a se adresa tuturor oamenilor. Acest discurs despre egalitate, bazat pe sentimente omenești, cum ar fi gelozia, invidia etc., e inteligibil și seducător pentru un număr mare de oameni. Mai ales cînd este grefat peste civilizația creștină. Mesajul, însă, s-a schimbat. Dacă Iisus Christos promitea că „cei din urmă vor fi cei dintîi“ (în Rai), comunismul a promis Raiul pe Pămînt: cei săraci vor conduce. Acest sentiment al revanșei sociale existent în creștinism a fost folosit de comunism pentru a-și asigura succesul politic. Și asta e explicația pentru care ideea comunistă seduce și acum.

Mai este comunismul repetabil?

Comunismul, așa cum a fost inventat de Lenin, așa cum a fost aplicat în 27 de țări, nu mai este posibil. Mai există cîteva țări cu regimuri comuniste, cu partid unic și ideologie unică, însă comunismul e pe moarte și va dispărea. Sînt absolut convins că nu mai este repetabil în aceeași formă. E un capitol al istoriei care s-a închis odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice. Însă, cum comunismul se bazează pe un tropism uman, pe ideea egalității, și cum inegalitățile fac parte din natura umană, nu e exclus ca alte ideologii politice să preia și să dezvolte această idee.

a consemnat Matei MARTIN

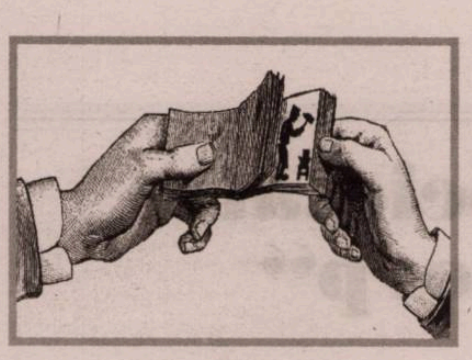

Marius CHIVU

feedbook

Refugiați & imigranți

● **Junot Díaz, *Sufocare*, traducere de Daniela Rogobete, Black Button Books, 2018.**

● **Viet Thanh Nguyen, *Refugiații*, traducere de Tatiana Dragomir, Editura ART, 2018.**

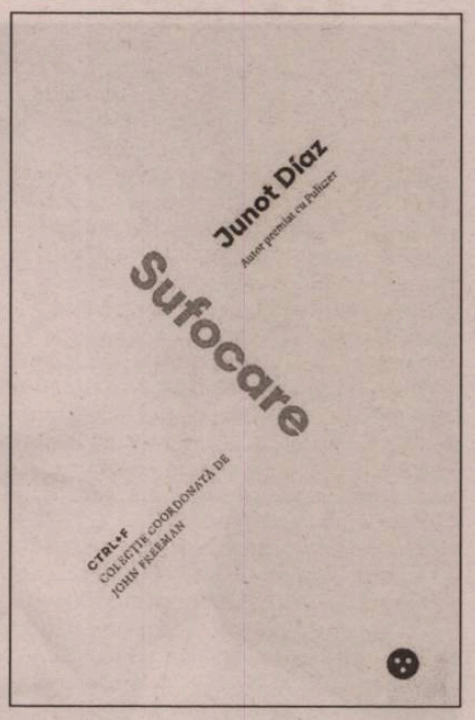

Acești doi dintre cei mai în vogă prozatori americani ai momentului au foarte multe în comun și cazurile lor spun multe despre nevoile pe care literatura de ficțiune le satisface în acest moment. Congeneri, Junot Díaz (n. 1968) și Viet Thanh Nguyen (n. 1971) s-au născut amîndoi în afara granițelor americane – Díaz în Republica Dominicană, Nguyen în Vietnam; ambii au ajuns în Statele Unite împreună cu părinții lor pe cînd aveau doar cîțiva ani, ambii au învățat pe rupte și au făcut studii superioare la universități de prestigiu (Cornell, respectiv Berkeley), ambii au ajuns să scrie literatură de ficțiune în limba engleză (influențați de tradiția literară americană) și să cîștige Premiul Pulitzer – Díaz în 2008 cu romanul *Scurta și minunata viață a lui Oscar Wao* (Polirom, 2008/2017), Nguyen în 2016 cu romanul *Simpatizantul* (ART, 2017) –, ambii scriu și proză scurtă (pentru care au fost și premiați), iar cărțile lor de ficțiune, din fericire, sînt traduse și la noi *(Uite-așa o pierzi,* celălalt volum de proză scurtă al lui Díaz, a apărut tot la Black Button Books). Mai mult decît atît, tema lor predilectă este viața imigranților/refugiaților, iar povestirile din aceste prime volume de povestiri din cariera fiecăruia sînt pe cît de asemănătoare (în temă), pe atît de diferite (stilistic).

Díaz își construiește foarte atent povestirile (volumul lui este mai omogen decît al lui Nguyen) căci, în ciuda dublei plasări, deopotrivă în comunitățile hispanice din New Jersey și în orașele natale din Republica Dominicană, vocea naratorului este fie un copil, fie un tînăr care resimte din plin nesiguranța mediului

Aceste două remarcabile cărți de povestiri se completează de minune și împreună oferă o imagine profundă a temei migrației pe tărîm american.

și, mai ales, absența figurii paterne (protagonistul recognoscibil a jumătate din povestirile cărții fiind Yunior la diferite vîrste, dispuse cronologic în desfășurarea cărții): tatăl este mereu plecat, peste granițe sau în sînul altei familii. Cum bine remarca Bogdan-Alexandru Stănescu (ca și mine, fan declarat al lui Díaz) în cronica sa la acest volum, America este „substitutul fantomatic al tatălui real". Eforturile de a-și construi o viață încă de la vîrste fragede, departe de familie, cu cunoștințe rudimentare de limbă, în locuințe mizere și medii violente (droguri, furturi, bătăi), făcînd munci brute (un tînăr hispanic își cîștigă banii de colegiu cărînd cu spatele mese de biliard în vilele din suburbie ale bogătanilor americani), tot acest stil de viață abrutizant deturnează sensibilitățile imigranților forțați deopotrivă să se supună și să se ascundă în mijlocul, pe de o parte, al unor familii destrămate, pe de altă parte, în comunități neînchegate. Adăugate virilității latino, aceste sensibilități viciate provoacă un lung șir de curvăsăreli pasagere sau infidelități de durată (un bărbat plecat la muncă în State își va întemeia în secret o a doua familie botezîndu-și noii copii la fel ca pe cei lăsați acasă). Un tînăr al cărui obraz fusese sfîșiat de un porc pe cînd era copil, și care duce o viață de monstru purtînd o mască dizgrațioasă, devine simbolul tuturor imigranților plecați în căutarea unui chip – a se citi a unei vieți care să le permită să fie văzuți. Ajuns pe tărîm american, tînărul desfigurat nu va avea parte de operația la care speră, așa cum nici ceilalți imigranți nu-și vor corecta viețile promise de plasticul vis al imigrației.

Cele zece povestiri concise și alerte ale lui Díaz, avînd naratori-protagoniști, fiind deci și foarte orale, amestecă argoul latino și pe cel black cu jargonul străzii („nu aparțin limbii engleze, deși nu aparțin nici vreunui alt spațiu" zice motto-ul cărții), ceea ce face ca limbajul să capete o notă culturală specifică apăsată (de altfel, volumul este însoțit și de un mic glosar) – motiv pentru care țin să laud munca de traducătoare a Danielei Rogobete.

Spre deosebire de stilistica lui Díaz, povestirile lui Nguyen sînt mult mai convenționale deopotrivă în formă (majoritatea au narator clasic) și în limbaj (conțin rareori cuvinte vietnameze), dar văd în asta, în primul rînd, un specific cultural placat pe statutul social al personajelor. Dacă la Díaz avem emigranți care se confruntă cu obținerea/menținerea statutului legal (motiv serios pentru derapajele lor comportamentale), la Nguyen avem refugiați care se bucură încă de la început de un cadru legal. Implicarea Statelor Unite în războiul din Vietnam a condus la un sentiment de vinovăție răsfrînt într-o politică de sprijin al refugiaților (un tînăr refugiat vietnamez salvat de pe o ambarcațiune în Marea Chinei de Sud primește un tutore american), de aici și natura problemelor protagoniștilor lui Nguyen, care duc o viață așezată, cu totul în afara cercului violenței hispanicilor. Elementul etnic apare în fiecare povestire, dar nu este un element de conflict social *per se*. De fapt, povestirile lui Nguyen au ca protagoniști refugiații care și-au făcut deja o viață în America și a căror suferință este aproape întotdeauna întoarsă înspre trecut, înspre trauma războiului de care au fugit: o mamă și o fiică primesc stafia fiului/fratelui mort în încercarea de a fugi din Vietnam, un cuplu vietnamez în vîrstă se confruntă cu demența soțului care evocă o figură misterioasă din trecut, o femeie strînge bani în comunitate pentru a finanța gherilele anticomuniste de acasă, unde a rămas să lupte soțul ei, un american primește în urma unui transplant organul unui vietnamez și pleacă în căutarea familiei acestuia, un alt american, veteran de război căsătorit cu o refugiată, nu se împacă cu decizia fiicei sale de a face muncă voluntară în țara pe care el odată o bombardase, un refugiat se recăsătorește în America, dar pune copiilor lui numele copiilor din prima căsătorie (situație care apare și într-o povestire de Díaz). Spre deosebire de emigranții lui Díaz, problema refugiaților lui Nguyen nu o constituie supraviețuirea în prezent, ci viețuirea cu trecutul care îi bîntuie: ororile războiului, și nu violența străzii, veterani de război la vîrsta a doua, și nu tineri traficanți de droguri, copii din căsătorii mixte, și nu copii din căsătorii paralele, în fine, un fundal mai apăsat politic decît social (la Díaz apare amestecul SUA într-o lovitură de stat din Republica Dominicană, dar e doar un detaliu).

Aceste două remarcabile cărți de povestiri (purtînd fiecare drept motto versuri din poeți ai dezrădăcinării) se completează, astfel, de minune și împreună oferă o imagine profundă a temei migrației pe tărîm american. Și Díaz, și Nguyen vorbesc despre vulnerabilitate și dislocare, despre identitate și reconciliere, despre integrare și conflicte culturale, despre dinamica familiei dezrădăcinate, însă fiecare o face pe limba lui, punînd altfel accentele, privind din unghiuri diferite, unul cu pasiunea latino, celălalt cu discreția asiatică. Doi mari prozatori, vi-i recomand.

PUBLICITATE

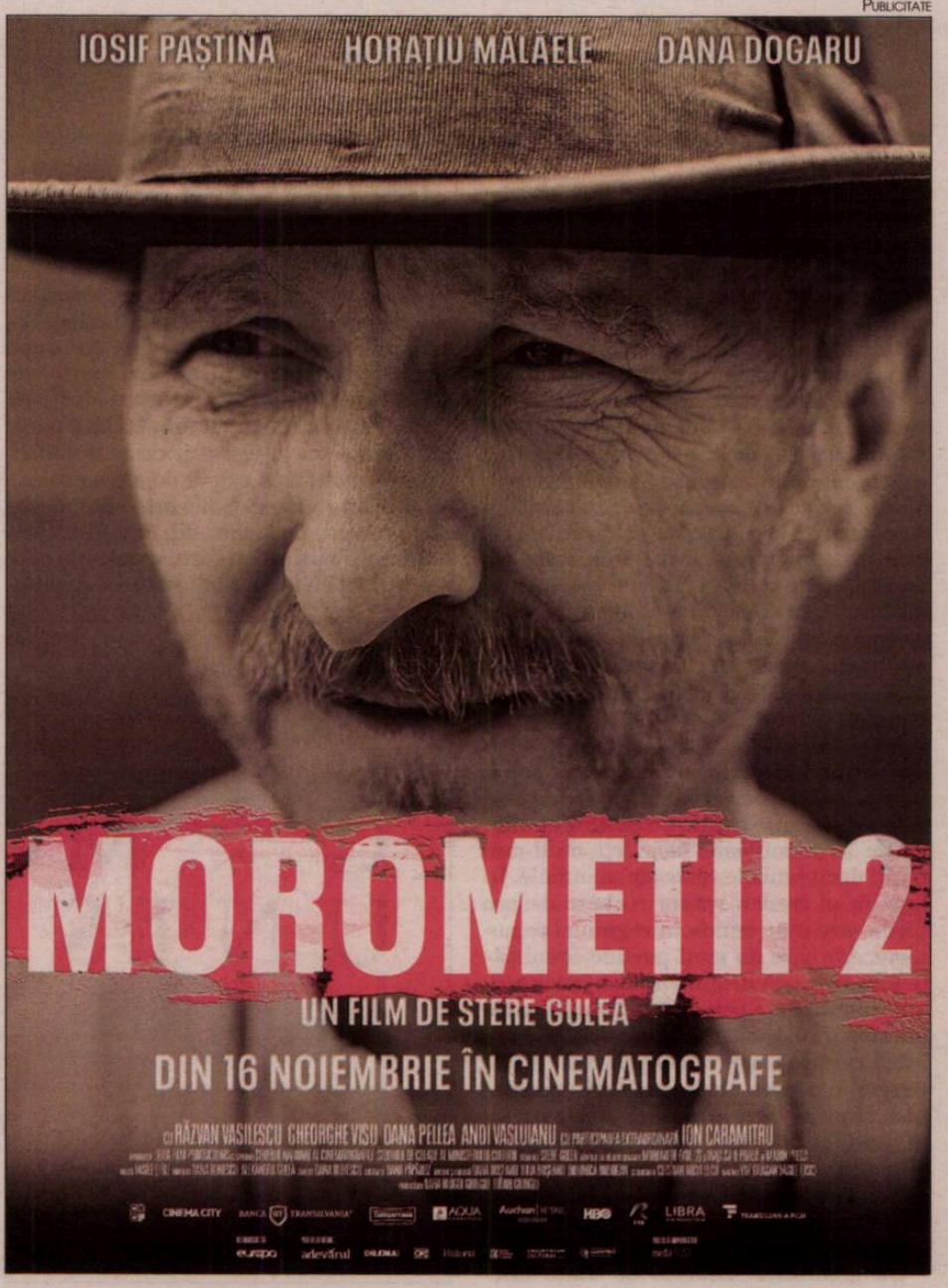

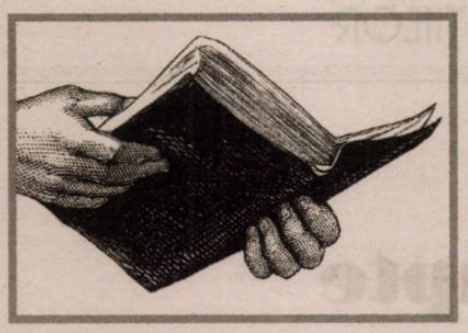

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Iar adevărul nu ne face liberi

● **Gabriela Adamesteanu, *Fontana di Trevi*, Editura Polirom, 2018.**

Prin recentul roman *Fontana di Trevi,* Gabriela Adamesteanu a încheiat trilogia care, alături de capodopera *Dimineață pierdută,* îi va defini cariera literară. Ar fi simplist să spun că, puse laolaltă, cele trei romane formează povestea unei femei din anii '60 pînă astăzi, pentru că nu povestea e esențială, ci modul în care e spusă. Faptul a fost observat încă de la apariția primului roman din trilogie, *Drumul egal al fiecărei zile* (1975), în care o istorie despre „obsedantul deceniu" era intersectată de tribulațiile adolescentei Letiția Branea care se lupta să evadeze din lumea, bîntuită de tot felul de păcate, a generației părinților. *Provizorat* (2010), al doilea roman, descria tinerețea Letiției Arcan și adulterul ei „de serviciu" care o expunea bîrfelor colegiale și o făcea să se refugieze în istoria șoptită a supraviețuitorilor prigoanei dejiste. În cele din urmă, *Fontana di Trevi* o aduce pe Letiția în prezent, observînd-o într-un proces nesfîrșit de recapitulare a trecutului propriu și al celor din jurul ei.

Dacă *Provizorat* putea să dea un sentiment de insatisfacție la lectură, pentru că era compus dintr-un vast colportaj de secrete ținute sub obroc de cenzura atotstăpînitoare, *Fontana di Trevi* vine cu o altă perspectivă. Plecată din țară cu ani buni înainte de 1989, reunită într-o bătrînețe mai mult complice decît împăcată cu soțul ei, Petru Arcan, Letiția se întoarce periodic la București, în casa prietenei sale Sultana Morar, pe urmele unei moșteniri iluzorii și ale unor proiecte de a se realiza ca scriitoare. Dispariția constrîngerilor din timpul dictaturii ar trebui să ajute la o eliberare, o împăcare cu trecutul și cu sine însăși. Revelația postcomunismului este, însă, că oamenii au trăit fiecare în lumea sa, cu adevărul său, și că noua lume aduce în conflict această puzderie de mici adevăruri locale și temporare. Trecutul comun nu e, de fapt, spus de nimeni în același mod. Foști colegi de suferință își reproșează unul că a cauzat prigoana celuilalt. Sacrificiile făcute pentru un prieten devin motivul unui nesfîrșit ascendent asupra acestuia. Opțiunile de viață ale fiecăruia sînt dezbătute cu o cruzime direct interesată de către ceilalți, pentru că binele unuia a fost cîndva răul celuilalt. Dialogurile Letiției cu Sultana sînt pline de microagresiuni, înțepături nonșalante, cu atît mai eficiente cu cît, cum spune Letiția, numai un prieten îți cunoaște vulnerabilitățile.

Toate romanele din această trilogie s-au ocupat de demontarea iluziilor. În *Drumul egal al fiecărei zile* era vorba de clișeul literar al inocenței tinerilor. În *Provizorat,* adulterul demonta sentimentalismul, iar șoaptele clandestine demontau istoria. Revanșa acestui ultim volum constă în luciditatea sa politică. E un roman în care utopia supremă, aceea a accesului la adevăr prin eliberarea de sub dictatură, se prăbușește și ea. Iar adevărul nu ne face liberi, cît timp e un adevăr de uz personal, confecționat sub imperiul constrîngerilor care îți îngrădesc alegerile și te obligă să le definești drept necesare.

Lumea pe care o descoperă Letiția Arcan după 1989 este una îngustă, claustrofobică, în care speranțele legate de o persoană sau de un partid politic sînt menite să se ruineze curînd. Cei care intră în grupurile civice de opoziție cad victimă nu numai uneltitorilor, ci și propriilor defecte pe care nu le pot controla. Totodată, emigranții își rumegă resentimentele, consolîndu-se cu sapiența lor în ceea ce privește „lumea reală", de dincolo de granițele țării. Gabriela Adamesteanu dirijează mesajul cărții așezîndu-și eroina între două adrese, de fapt, identice: în București, ea locuiește la prietena sa, pe Aleea Teilor, în timp ce în Franța stă cu soțul ei, pe Allée des Tilleuls. Poate că asta înseamnă, așa cum crede acrul Petru Arcan, că nu e nici o diferență între Est și Vest, „toți lucrează cu dosare". Sau poate că numele este destin și Letiția e supusă unei circularități de tragedie antică. În opinia mea, nici una dintre variante nu e valabilă. Nu cred că Gabriela Adamesteanu urmărește să ofere probe de înțelepciune „postistorică" într-un roman atît de îmbibat de istorie; totodată, scriind despre vieți și adevăruri provizorii, nu descrie caractere monocromatice, cu destinul trasat, același, de la naștere. Mai degrabă, ideea ar fi că viața e aceeași peste tot, la fel de chinuitoare și lipsită de soluții.

Vocea Letiției este aici esențială. O voce foarte apropiată, autentică, dar lipsită de căldură, îngrădită în opțiunile ei fie de dictatură, fie de propriile spaime. Între avortul pe care e obligată să-l facă în comunism pentru a scăpa de urmările unei afaceri sentimentale eșuate și antipatia pe care și-o construiește pentru fiica prietenilor ei, ca să nu se simtă obligată să îi plătească tratamentele medicale urgente, Letiția e un personaj puternic, convingător. Ea pune istoria și adevărul personal în balanță, obligîndu-le să se echilibreze unul pe altul cu orice preț, prin operații severe de ajustare. O femeie lipsită de iluzii despre sine însăși și despre felul cum ceilalți o privesc, dar nu o simplă „învingătoare" detestabilă pentru egoismul ei. E simbolul opac capabil să concentreze ambiguitatea unor vremuri încețoșate, fără să o trădeze, fără să o înlocuiască cu o limpezime de împrumut.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

DIN 23 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
Istoria unirii românilor
de I. Lupaș

Harta
României Mari

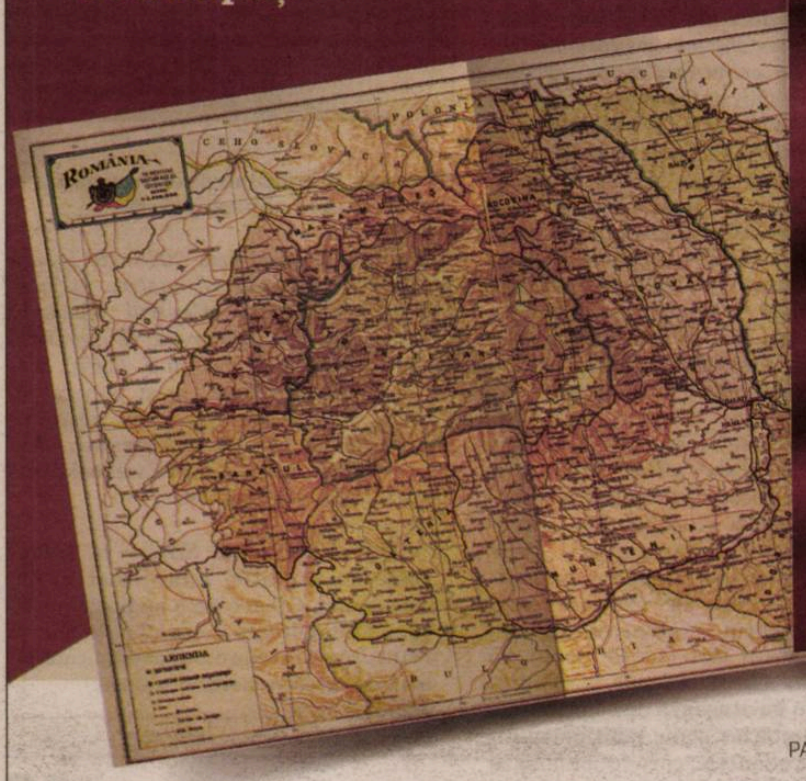

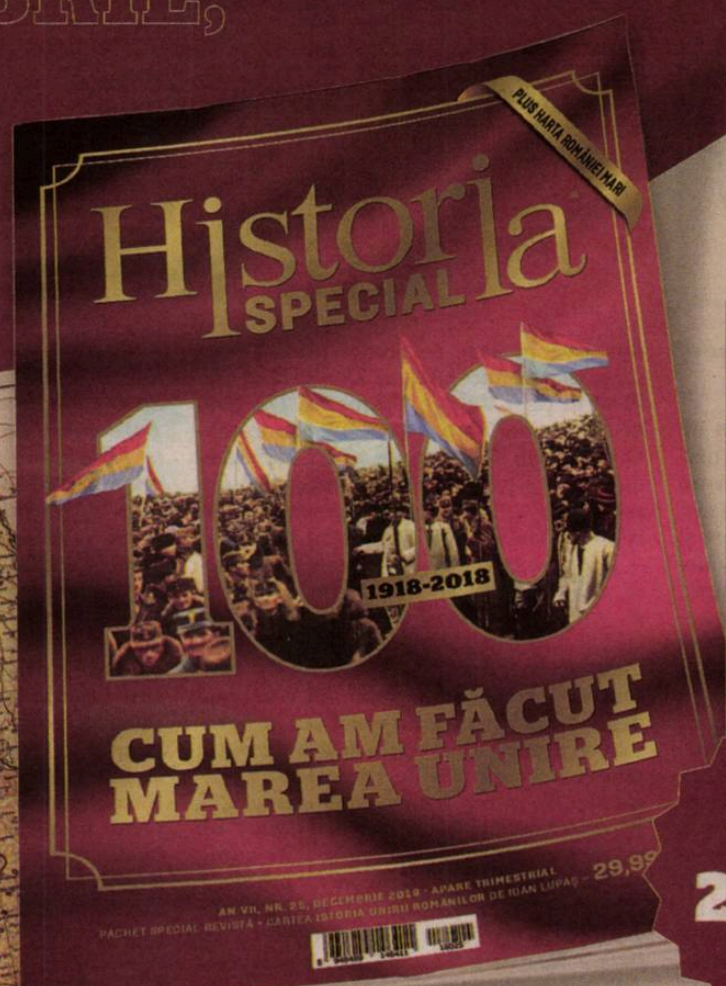

numai împreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 lei

PARTENER PRINCIPAL DEDEMAN DEDICAT PLANURILOR TALE

PARTENER CEC Bank

Andreea VLAD

dilematograf

Fluture de noapte

● ***Bohemian Rhapsody* (Marea Britanie – SUA, 2018), de Dexter Fletcher și Bryan Singer.**

Cu exact 27 de ani în urmă, mai precis pe 24 noiembrie 1991, se stingea discret din viață, la doar 45 de ani, Freddie Mercury, liderul trupei Queen, una dintre cele mai iubite trupe de rock din istoria muzicii. Un artist puternic, liber, magnetizant și un personaj excentric, considerat de mulți un muzician de geniu, identitatea reală și artistică a lui Mercury coincide, în filmul *Bohemian Rhapsody,* cu gestația uneia dintre piesele care au revoluționat istoria rock-ului și a show-biz-ului în general, dînd naștere și celei mai puternice secvențe din film. „Bohemian Rhapsody" se naște într-o etapă de totală recluziune a membrilor trupei britanice la o fermă din Statele Unite, în 1975, în timpul unui turneu în plină glorie, care are ca efect cel mai inovator album Queen, *A Night at the Opera*. Freddie nu doar că va compune această sclipitoare piesă de șase minute – variațiune în ritm psihedelic a unei opere bufe, schimbînd peste noapte politica editorială a radiourilor –, ci își descoperă și adevărata identitate sexuală, odată cu debutul furtunoasei sale relații cu unul dintre membrii echipei de producție, Paul Prenter.

Pe numele său real Farrokh Bulsara, viitorul star provenea dintr-o familie de indieni parsi refugiați din Zanzibar în Marea Britanie. Ajutat de marea asemănare fizică și de un look exotic, tînărul actor american de origine egipteană Rami Malek este credibil și intens în rolul lui Freddie. Nu de puține ori transmite acel frenetic *„kind of magic"* datorită căruia publicul îl adora pe artist. Cel mai bine îi ies lui Malek ardoarea fervență cu care Mercury și-a trăit viața, ca și aerul tandru-ireverențios pe care îl impregna aproape în fiecare secundă întregii sale ființe și care îi sporea forța de seducție, cea care l-a transformat într-un *showman* înnăscut. „Existența umană este o stare în care ai nevoie de anestezie", îi mărturisește el iubitei sale de pînă la momentul „Bohemian Rhapsody", Mary (Lucy Boynton), cu care avea să păstreze o puternică legătură sufletească pentru tot restul vieții. Ca un fluture de noapte singuratic, Freddie se aseamănă în film acelor ființe gracile, efemere, dar de o frumusețe grandioasă, barocă, și care aproape că se sinucid din dor de lumină și de viață. Un Icar orbit de lumina scenei și sedus de întunericul interior („Cînd crezi că ai scăpat de întuneric, te ajunge din urmă", îi spune el în film lui Jim Hutton – Aaron McCusker, cel care avea să îi stea alături pînă în ultimele clipe), conștient că lumina se naște din întuneric.

În personalitatea sa au format un tot unitar un temperament năvalnic, dar și o anumită timiditate în afara scenei, ținutele extravagante și gesturile dramatice, excesele de toate felurile, sfidarea convențiilor epocii (cu toate că foarte greu și doar la presiunea presei britanice admite că este homosexual, însă vorbim de anii '80, cînd minoritățile sexuale erau la ani-lumină distanță de drepturile de acum) și stilul de viață opulent (petrecerile sale cu cheltuieli exorbitante l-au făcut renumit în epocă, sau pasiunea pentru feline, care aveau dedicate camere personale în luxoasa sa reședință). O fațetă la fel de reală a eului său plin

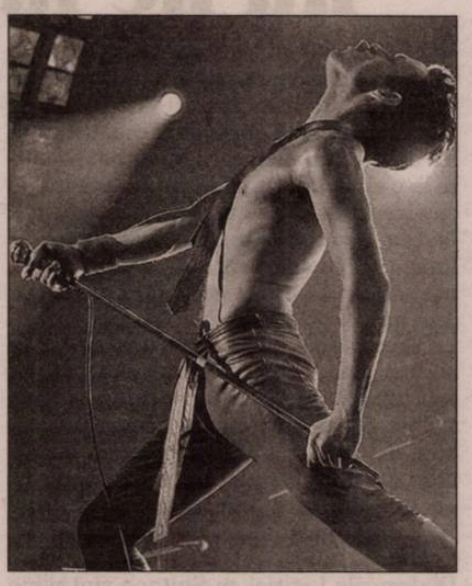

de contraste au fost generozitatea, dar și smerenia. Deși impulsiv, era incapabil funcțional să fie supărat pe cineva sau să rănească. După odiseea sa ezitantă ca Mr. Bad Guy, cere să fie primit înapoi în trupă. Un moment-cheie al filmului și unul dintre cele mai emoționante este revenirea sa în sînul Queen, pe care o numește cu sinceritate „familia" sa.

Cu toate că Brian May și Roger Taylor se numără printre producători și au fost consultanți ai scenariului, filmului i s-au reproșat inadvertențe față de realitate. Cel mai mult se resimte lipsa referinței la ultima etapă de viață, cînd înregistrează adevăratul său testament muzical, „These Are the Days of Our Lives", de pe ultimul lui album alături de Queen, *Innuendo,* din 1991. Piesa pare „un cîntec de lebădă", iar în privirea lui Freddie, cel care spunea că nu se teme de nimic și al cărui chip este profund marcat de boala incurabilă (acum aproape trei decenii, SIDA era o condamnare la moarte), se citesc frica și presimțirea finalului. Ultimul vers fiind totuși *„I still love you"*...

În ciuda eforturilor admirabile ale tuturor actorilor, a eleganței vizuale a cadrelor (cu toate că, din fericire, nu cade tentației unei forme mai glam), a multor secvențe reușite (mai ales cele de concert), a notelor de umor și a montajului creativ, *Bohemian Rhapsody* nu se ridică la nivelul unor bijuterii de gen ca filme-cult ale anilor '90 precum intensul *The Doors* de Oliver Stone, sclipitorul *Velvet Goldmine* de Todd Haynes – o frenetică frescă a glam rock-ului perioadei David Bowie – Iggy Pop sau, în anii 2000, stilizatul *Control* (în regia lui Anton Corbijn), o reconstituire a scurtei și dramaticei vieți a solistului de la Joy Division, Ian Curtis. *Bohemian Rhapsody* este un film care farmecă mai ales publicul larg, mai puțin fanii trupei, iritați probabil de unele schematisme tipic hollywoodiene ale scenariului. Este, oficial, și primul film artistic care îi aduce lui Mercury un discret omagiu, la o distanță perfectă pentru ca acesta, avînd statut de legendă încă din timpul vieții, să fi căpătat între timp și aură. Și pentru că sfîrșitul e întotdeauna contrapunctul, genericul de final curge în timp ce pe ecran se derulează secvențe cu vocea de patru octave, chipul său real, privirea sa reală (căreia Rami Malek nu i-a adăugat pe ecran lentile de contact, încă un gest de reverență).

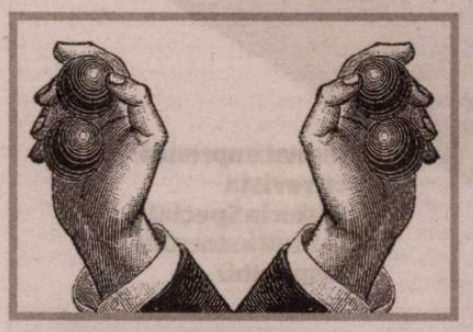

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O punere în scenă

● **Fierbințeanu, *The Great Scheme of Things**, self-released, 2018.**

„The Great Scheme of Things este un concept nou pentru Fierbințeanu, un proiect interdisciplinar care consistă într-un LP, un *performance* care presupune dans, elemente vizuale și teatru, un concert și un film experimental constituit din videoclipurile tuturor pieselor de pe album." Descrierea de mai sus aparține chiar autorilor. Gabriela și Cristian Fierbințeanu fac împreună un cuplu care a debutat discografic sub acest nume de scenă la sfîrșitul lui 2011 cu un maxi-single, *Love Goes Round in Circles*. Acestuia i-au urmat LP-urile *The Beauty of Music* (2012), *Silence As Beauty* (2013), *Massive Exposure* (2014) și, în noiembrie anul acesta, *The Great Scheme of Things* – un album conceptual și *avant/art-pop*, mutant ieșit după un travaliu de trei ani din birourile unei improbabile Corporații Criptice locale (Centrul Național al Dansului din București?). *„Corporate America / Don't vanish in porn. / We stroke a blow / For the decent man. / Walk like us, / Talk like us / Dress like us, / Can't you hear us begging?"* Lansat în martie anul acesta, *single*-ul „Corporate America" decodifică obsesia: dance-punk și o *schemă* narativă în care se simte, uneori prea gros, gustul începutului *Deceniului Me-First* în East Village. Trama lui *The Great Scheme of Things* poate fi panoramată orwellian de o clonare a lui Laurie Anderson – *„Consumers, stop buying! / Resume buying!"* – care-și primește imediat replica, pastila ironică și locul în istorie – *„Singing about consumerism is so passé, / Singing about liberalism is so passé, / Singing about capitalism, human rights and socialism, communism, feminism is so passé!"* („Consumers"). Sîntem în postistorie și, poate, în transmodernism, acolo unde un preot-bot, programat să propovăduiască la infinit adorația pentru aproape oricine, nu ocolește pe nimeni: *„We adore transgender persons, / We adore homosexuals and lesbians, / We adore human rights radicals, / We adore politically correct and incorrect people, / We adore the emigrants and the refugees, / We adore the communists and the socialists, / We adore the working class heroes, / We adore the corporate hipsters and haters, / We adore the real artists and the fake artists, / We adore the decent men and women, / We adore the poor people, / We adore ourselves, / We adore our families, / We adore our neighbors, / We adore our country, / We adore our government, / We adore the greedy and corrupt politicians, / We adore the unhygienic outsiders, / We adore the white supremacists, / We adore the criminals & the satanists, / We adore the confused persons, / We adore the atheists and the religious persons, / We adore the priests and preachers, / We adore Jesus Christ, Muhammad and Buddha, / We adore God!"*. Între bordel, operetă și cabaret, cele două personaje ale *TGSoT* – „un bărbat decent și o femeie decentă", *„a couple of odd-psychedelic-strange-freaks, but we're not!"* – sînt Bonnie & Clyde și Simone & Jean-Paul ai unei lumi sfîșiate între ultima noapte de rock'n'roll („Humanity 90%") și întîia noapte de mizantropie („Next Revolution, Please!"). Morala fabulei se poate numi „Restart". *„Start killing the past!"*, spune vocea *cîntec-electronic-deleagăn* a Gabrielei Fierbințeanu. E prologul unei concluzii interogative – *„I just wonder why you came and rescue me?"* („Rescue") –, atinse de viziunea unui Major Tom a cărui reîntoarcere în contemporaneitate a fost făcută, poate, cu forța. Cu *The Great Scheme of Things*, Fierbințeanu își atașează discografiei un album mai ambițios, sonic, politic și narativ, decît precedentele, care funcționează bine în afara show-ului doar atunci cînd

reverența, curiozitatea, extravaganța și (auto)ironia se aliniază corect.

Vineri, 23 noiembrie 2018, de la ora 19,30, Fierbințeanu va susține un concert-performance la Centrul Național al Dansului din București (Bulevardul Mărășești 80-82), marcînd astfel lansarea albumului The Great Scheme of Things. *Mai multe informații găsiți pe pagina de Facebook a evenimentului, la adresa* https://www.facebook.com/events/728488344150736.

* LP-ul *The Great Scheme of Things* poate fi ascultat și achiziționat în format digital, CD și casetă audio de pe pagina de Bandcamp a duo-ului, la adresa https://fierbinteanu.bandcamp.com/album/the-great-scheme-of-things.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

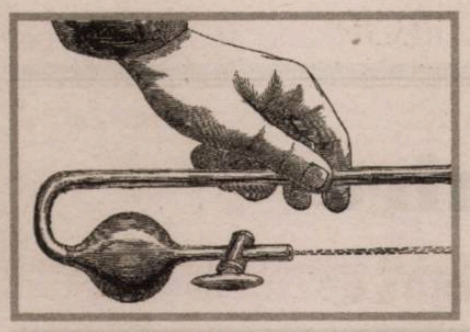

Oana STOICA

rosencrantz & co

Bocancul cu ținte al Julietei

● ***Romeo și Julieta*** **de W. Shakespeare; traducere: Violeta Popa; regia: Yury Kordonsky; asistent regie: Patricia Katona. Cu: Florin Călbăjos, Eduard Adam, Cosmina Olariu, Rodica Ionescu, Emilian Marnea, Mihai Calota, Victoria Dicu, Ada Galeș, Ionuț Toader, Crina Semciuc, Lari Giorgescu, Florentina Tilea, Costina Cheyrouze, Ioan Andrei Ionescu, Răzvan Vasilescu, Marius Manole. Coregrafia: Florin Fieroiu. Scenografia: Dragoș Buhagiar. Asistent decor: Vladimir Iuganu. Costume: Dragoș Buhagiar, Ioana Smara Popescu. Teatrul Național „I.L. Caragiale".**

Cum nu prea mai e nimic de inventat după mii de interpretări și reprezentări ale tragediei shakespeariene *Romeo și Julieta,* ceea ce rămîne de făcut este fie crearea unui cadru contemporan în care să se reimagineze problematica piesei, fie deconstruirea și reconstruirea textului, cît să transforme scriitura și să genereze o perspectivă actuală. Spectacolul lui Yury Kordonsky de la Teatrul Național București, un construct performativ amplu, spectaculos ca imagine și atractiv prin modernitate, intră în prima paradigmă. Regizorul imaginează rivalitatea celor două familii veroneze într-o metropolă americană de astăzi, sub forma conflictului dintre două bande rivale (cam în aceeași zonă stilistică din *West Side Story*, doar că aici nu e vorba de o lume precară, ci mai degrabă de o „clasă de mijloc" a interlopilor, deși nu există explicit în spectacol vreo trimitere la infracționalitate ca afacere, ci doar la agresivitate și consum, nu și trafic, de droguri). Există mai multe scene de atmosferă, mai ales în prima parte a spectacolului, care construiesc un univers dur și zgomotos, într-un spațiu abraziv, creat de scenograful Dragoș Buhagiar în arena Sălii Studio a TNB: un ghetou parțial inundat și pe mai multe niveluri, din metal și ciment, acoperit cu graffiti. Balul mascat al Capulet-ilor este o petrecere *kinky* și *cool*, dar și un pic (măcar) *queer*. Capulettatăl (Ioan Andrei Ionescu), mai degrabă un șef de clan decît un lord și o „doamnă" decît un domn, este travestit *(drag queen* este aici o transgresare ironică a genului și a vremurilor, de la Lord Capulet la Lady Gaga). Și între tînăra Julieta (Crina Semciuc) și prietena sa Hero (Ada Galeș) – personaj extras din *Mult zgomot pentru nimic* care preia rolul din text al Doicii, ce nu mai are echivalent în lumea contemporană (bonele de astăzi se ocupă exclusiv de copii) – există o relație ambiguă, ceva mai mult decît o prietenie. Nici Tybalt nu are o identitate de gen prea clară: personajul masculin este jucat excelent de Florentina Țilea, fără să fie însă un travesti propriu-zis. Pare că Tybalt are o identitate de gen proprie, este un recipient de forță și abilitate care își domină fizic adversarii, fiind în același timp vulnerabil și fragil. Prin urmare, se cîntă, se dansează, se bea și se fumează într-un club (în care Tybalt este DJ), iar asta durează suficient de mult cît să se contureze relațiile dintre taberele rivale (Montague-ii dau buzna, cu Romeo în frunte, peste petrecerea Capuleților, fiecare familie vine cu muzica ei și se produce „o bătaie" muzicală) și atmosfera generală, de margine de *cosmopolis* și centru de *micropolis,* în care bandele seamănă unele cu altele și la violență, și la atitudine, și la costume (uniforme negre punk, din piele, cu accesorii metalice). Tatăl Montague (Mihai Calotă) este un Naș în miniatură, cele două *„ladies"* se păruiesc și nici acoliții lor nu stau cuminți pe la colțuri. Poate doar Mercutio (Marius Manole), oarecum suferind, este aici reprezentat ca avînd o mai mare afinitate cu lupta de idei decît cu cea fizică. Aceasta este partea foarte dinamică a spectacolului, dar din cauza lungimii, la un moment dat, devine obositoare. Aparițiile călugărului Lorenzo (Răzvan Vasilescu) produc breșe în această energie acaparantă. Lorenzo își ia timp să-și construiască scenele, pretinde domolirea zgomotului și instaurează propriul ritm. Vasilescu creează un personaj gîlgîitor, ușor repezit, care vorbește mult și îi place să se audă vorbind.

Balul mascat al Capulet-ilor este o petrecere kinky *și* cool, *dar și un pic (măcar)* queer.

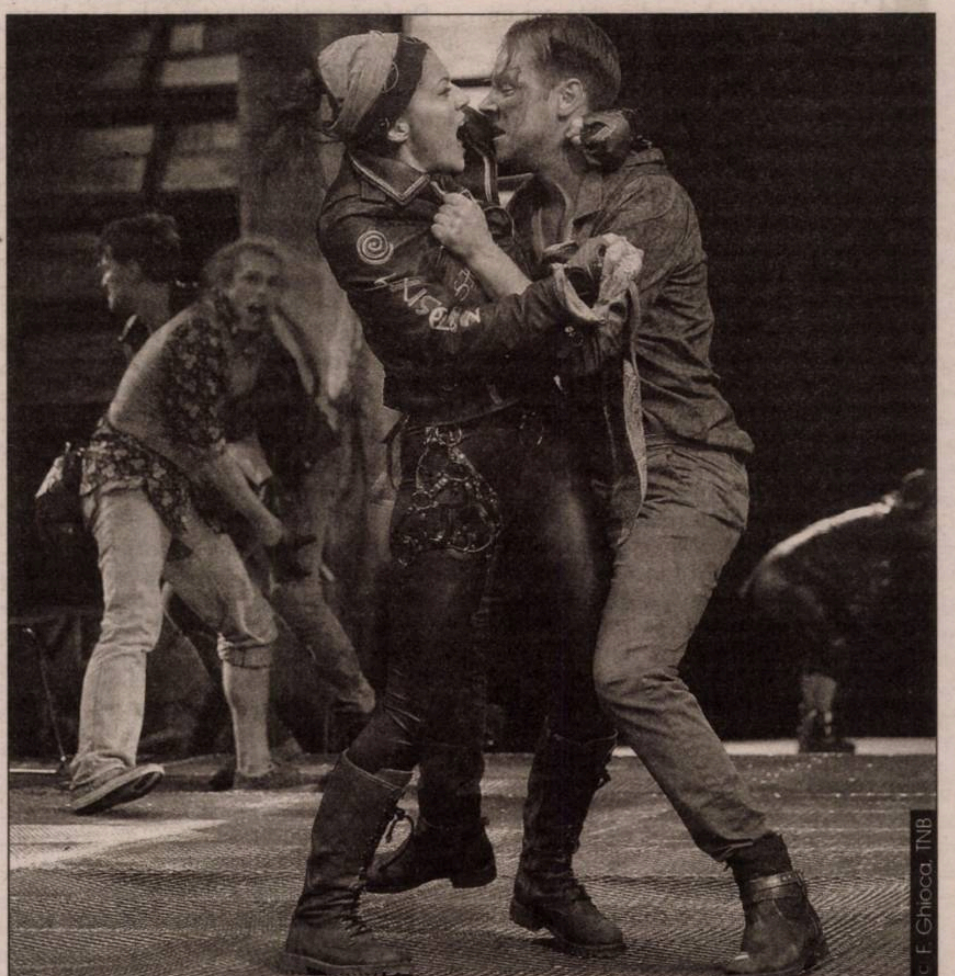

© F. Ghioca, TNB

Mai departe, însă, lucrurile nu mai stau atît de bine. Prima problemă apare din conexiunea acestui univers contemporan, de o energie agresivă, cu textul shakespearian, păstrat în forma originală (traducere Violeta Popa). Versificația, structura arborescentă a frazelor, metaforele nu fac joncțiunea cu mizanscena și se produce o ruptură între ceea se aude și ceea ce se vede. E ca și cum ai coase o bucată de mătase de una de bumbac: textura nu este omogenă. Nu exclud posibilitatea ca un astfel de text, cu patina sa stilistică, să genereze o anume poetică în combinații cu elemente de factură diferită, poate chiar antagonice. Aici însă acest lucru nu se produce, cele două estetici, de text și de spectacol, rămîn paralele. O altă problemă apare din montajul scenelor de atmosferă – bazate în special pe muzică și coregrafie, și aici Florin Fieroiu a fost nu doar creativ, ci și exact în orchestrarea grupurilor care acaparează, concomitent sau succesiv, spațiul ghetoizat – cu cele de text. Primele domină ca durată, în prima jumătate de spectacol, și ca imagine și fond sonor, în întreg spectacolul. Celelalte se acumulează mai ales în partea a doua și încetinesc brusc ritmul. Romeo (Ionuț Toader) și Julieta își dezvoltă propriile obiceiuri ale iubirii, cu jocuri cu baloane de heliu (care fac vocile pițigăiate), jucării de pluș și *selfie*-uri, chiar și înainte de moarte. Este o trimitere la kitsch-urile care marchează astăzi toate etapele vieții, la mediatizarea generalizată și atracția senzaționalului, la exploatarea suferinței și a morții (celebrităților) ca pe un spectacol mediatic etc. Dar scenele curg greoi, construcția regizorală se vede, cărămidă cu cărămidă, spectacolul nu e în întregime asumat, nu are (încă) fluiditate. Poate că spectacolul „se va așeza" în timp.

© F. Ghioca, TNB

Au fost realizate mai multe producții cu *Romeo și Julieta* în acest an (se produce fenomenul montărilor aproape concomitente, de către mai mulți regizori, ale aceluiași text, altfel ignorat o perioadă). Nu știu de ce această tragedie a trezit brusc interesul acum. Poate pentru că, în lumea violentă în care trăim, nu mai găsim loc, timp sau disponibilitate pentru dragoste. Shakespeare credea, probabil, ceva similar despre timpul său.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Jan-Werner MUELLER

De ce libertatea de întrunire e încă importantă

Faptul că multe dintre democrațiile lumii sînt sub asediu este azi un lucru bine-cunoscut. Dar amenințările în creștere la adresa unui drept democratic deosebit de important nu primesc nici pe departe atenția cuvenită. Prin felurite mijloace, guvernele pun bețe în roate cetățenilor care vor să se întrunească și să protesteze.

Noile restricții cu privire la dreptul de întrunire invocă adesea motive aparent inofensive, precum „siguranța publică". În SUA, administrația Trump a pretins că ar avea dreptul să solicite taxe de curățenie în urma demonstrațiilor, ceea ce ar permite efectiv guvernului să taxeze protestatarii pentru exercitarea unui drept constituțional.

În mod asemănător, premierul ungar Viktor Orbán a promulgat o lege care îngrădește demonstrațiile în preajma reședințelor private sau a monumentelor naționale, invocînd riscul ca protestele „să perturbe cursul firesc al traficului". Autoritățile încearcă de asemenea să interzică demonstrațiile în timpul evenimentelor oficiale. Invocînd motive vagi, guvernul poate acum să interzică virtualmente orice demonstrație stradală.

Unii s-ar putea să nu realizeze că erodarea dreptului de întrunire este o amenințare la adresa democrației la fel de gravă ca măsluirea alegerilor de către un partid și ca descurajarea sau intimidarea votanților. În fond, date fiind posibilitățile aparent nelimitate de întrunire în spațiul virtual, disponibilitatea spațiului fizic poate părea mai puțin importantă.

De fapt, protestele stradale și în locuri publice sînt esențiale pentru viața democratică. Dreptul de liberă întrunire provine din dreptul de a înainta petiții regilor. Istoric vorbind, el a fost dintotdeauna subiectul unor restricții mai severe decît libertatea de exprimare. Chiar și în multe democrații bine instalate, autoritățile publice încearcă să țină mulțimile departe de clădirile oficiale ale guvernului.

În SUA, bunăoară, demonstranții nu se puteau întruni în apropierea Congresului, pînă la începutul anilor 1970, cînd Curtea Supremă a respins în cele din urmă argumentul potrivit căruia Dealul Capitoliului era un spațiu privilegiat care se cuvine ferit de masele largi. Și totuși, mulțimile vocale politic sînt descrise în mod curent ca bande scăpate de sub control și în ziua de azi. Îl putem da ca exemplu recent pe Bernard Kerik, un fost comisar al poliției newyorkeze, care i-a acuzat pe cei care protestau împotriva confirmării lui Brett Kavanaugh la Curtea Supremă de tulburarea „bunei funcționări a instituțiilor publice".

Și totuși, e chiar necesar să putem protesta în fața anumitor clădiri publice? Poate că Internetul nu e, cum au crezut mulți la început, instrumentul desăvîrșit al democrației, dar el oferă nu mai puțin vaste posibilități de „întrunire" și de exprimare online a dezacordului. Gîndiți-vă la Emma González, o adolescentă din Florida, anonimă pînă cînd a „întrunit" peste noapte de două ori mai mulți *follower*-i Twitter decît Asociația

© wikimedia commons

Națională a Armelor (NRA). Urmărind postările unui supraviețuitor elocvent al masacrului din Parkland, 1,66 milioane de utilizatori Twitter au arătat că susțin reglementări mai stricte în domeniul regimului armelor de foc și că sînt în dezacord cu *lobby*-ul armamentului din SUA.

Cu toate acestea, întrunirea într-un spațiu fizic îndeplinește pentru democrație anumite funcții pe care activitatea online, oricît de susținută și de fervență, nu le poate, pur și simplu, îndeplini. În 2011, Barney Frank, membru pe atunci al Camerei Reprezentanților SUA, a întrebat de ce protestatarii Occupy Wall Street „cred că simpla prezență într-un loc fizic chiar contează"; un răspuns pe măsură ar fi fost: „De fapt, prin ocuparea spațiilor publice se pot obține lucruri importante, în funcție de cine sînt ocupanții și de numărul lor."

ce contează cu adevărat este faptul că mai bine de un milion de cetățeni investesc timp, energie și bani pentru a participa la *„March for Our Lives"* – organizat de ea și de alți studenți în luna martie a acestui an.

A participa la un miting poate fi riscant în țări precum Turcia, în care democrația e deja grav amenințată. În spațiul fizic, îți expui propriul corp și, dată fiind puterea și răspîndirea tehnologiei moderne de supraveghere, poți fi identificat cu ușurință de către guvern.

Dar tocmai aceste pericole fac ca protestul public să aibă mai multă forță decît, să spunem, activismul online anonim. A fi împreună într-un loc fizic poate crea un sentiment de forță colectivă. A vorbi și a acționa coordonat, la vedere, împreună cu alți oameni, într-o atmo-

O amenințare la adresa democrației la fel de gravă ca măsluirea alegerilor de către un partid.

Nu degeaba cei care au luat parte la marșul drepturilor civile din America anilor 1950 și 1960 vorbeau adesea de „însemnătatea numărului nostru". Simpla „masă" de cetățeni dispuși să iasă în stradă – riscîndu-și adesea integritatea fizică – conferă credibilitate cauzei. Poate că sună banal, dar – după cum o dovedește obsesia lui Trump față de numărul relativ redus de persoane prezente de ziua intrării sale în funcție – dimensiunea e încă importantă.

„Însemnătatea numărului nostru" se aplică și pentru spațiul virtual. Dar, dată fiind abundența roboților și a fermelor de *troll*-i, nu putem fi niciodată siguri ce înseamnă numerele din *social media* cu adevărat. Mai mult, o aglomerație de utilizatori online nu este la fel de vizibilă ca o întrunire de cetățeni. E adevărat, Trump și alți populiști încearcă adesea să discrediteze protestele de bună credință, susținînd că se aduc „figuranți" sau „activiști plătiți". Dar nu există nici o dovadă în acest sens, iar atunci cînd protestele ating o anumită amploare, astfel de afirmații devin implauzibile în ochii celor mai mulți oameni.

Alegerile dovedesc, fără doar și poate, în mod empiric, susținerea electoratului pentru un anumit politician, partid sau chiar strategie politică. De obicei, însă, alegerile nu redau și gradul de intensitate a acestui sprijin. Mobilizarea pe străzi și în piețe poate trimite un semnal clar despre atașamentul alegătorilor față de o anumită cauză. Chiar dacă numărul celor care o urmăresc pe González pe Twitter este impresionant, ceea sferă de susținere reciprocă, sînt elemente esențiale ale experienței democratice. Astfel, întrunirile în carne și oase pot avea – pe lîngă funcția de semnalizare a țelurilor unei mișcări pentru un public mai larg – un efect de transformare asupra participanților înșiși.

Nu în ultimul rînd, în spațiul fizic, faptele pot demonstra alături de cuvinte pentru afirmarea noilor posibilități politice și sociale. După cum a arătat tehno-sociologa Zeynep Tufekci, demonstrațiile și „ocupările" includ astăzi, adesea, biblioteci publice volante care celebrează ideea unei cooperări voluntare bazate pe egalitate.

Libertatea de întrunire nu e reductibilă la libertatea de exprimare sau la libertatea de asociere. Ea este o formă distinctă și puternică de acțiune democratică. Cei preocupați de amenințările actuale la adresa democrației trebuie să țină seama și de amenințarea la adresa întrunirilor fizice. Dreptului de întrunire i se cuvine mai mult respect – și mai multă protecție – decît primește în momentul de față.

Jan-Werner Mueller *este profesor de Politică la Universitatea Princeton. What is Populism? este cea mai recentă carte a sa.*

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Casa din zori

Acoperișul (1956), unul dintre cele mai emoționante filme ale lui Vittorio De Sica, aduce în cultura colectivă o temă de drept cutumiar importantă și extrem de răspîndită pe toate meridianele, din Anglia și pînă în Turcia, potrivit căreia o familie fără adăpost se poate stabili la periferia unui sat sau oraș dacă poate să-și construiască o casă, de la apusul și pînă la răsăritul soarelui, făcînd astfel dovada că este alcătuită din oameni gospodari, bine intenționați, capabili și, potențial, utili comunității pe care și-o aleg. Versiunea juridică propusă de film se bazează pe ideea că, în Italia anilor 1950, nici o casă informală nu poate fi demolată, dacă aceasta are un acoperiș întreg, iar o casă informală nu poate fi construită decît noaptea, atunci cînd pînă și polițiștii dorm. Însă o casă începută noaptea, dar neterminată, este doborîtă fără milă, antrenînd pierderea întregii sume investite în materialele de construcție, iar una dintre cele mai mișcătoare secvențe ale filmului este aceea în care, după evacuarea unei familii sărace din perimetrul a patru pereți netencuiți, lipsiți de acoperiș, o echipă de demolatori distruge zidurile, sub ochii mulțimii adunate, la fel ca în trecut, în jurul ghilotinei. De aceea tînăra familie, formată din Natale și Luiza, are la dispoziție doar o noapte pentru a-și construi un adăpost și a-și întemeia o familie în adevăratul sens al cuvîntului, dobîndind un teritoriu propriu.

Rămași fără dota cuvenită Luizei, cei doi soți sunt siliți să locuiască în condiții de sărăcie locativă și supradensificare, la grămadă cu familia lui Natale, cu sora lui și cu Cezar, cumnatul, un cinstit și muncitor butoi cu pulbere uman. În astfel de condiții, cu trei generații întretăindu-și traseele casnice în permanență, nici o iubire nu ar fi putut nici dăinui vreodată, nici inspira pe Shakespeare să o cînte. Singura soluție rezonabilă de a ieși din acest impas imobiliar este mobilizarea tuturor resurselor economice ale tinerei familii pentru achiziția de materiale de construcție și lansarea încercării de a construi o întreagă casă, de la apusul la răsăritul soarelui, pe un teren de proastă calitate, topografic inferior orașului, pe lîngă care trec mărfare, spre care se coboară pe niște trepte de lemn, neinteresant decît pentru populația săracă. Pariul este însă riscant: dacă nu vor termina casa în totalitate, inclusiv acoperișul, demolarea ei va lăsa familia fără nici o economie, pe drumuri, la mila trecătorilor.

Iscusit zidar, tînăr, încrezător, Natale începe în forță, ajutat de colegii de la muncă, dar o casă are fundații, pentru care trebuie săpătură, are pereți, buiandrugi, centuri, iar noaptea este întuneric, oamenii se împiedică și dărîmă ce au construit. Orele trec una după cealaltă și, spre ziuă, devine evident că nu vor termina. În disperare de cauză, Luiza fuge și cere ajutorul lui Cezar, iar acesta, lăsînd de-o parte animozitățile dintre ei, vine și ajută, energia sa insuflînd optimism lucrătorilor clandestini. În zori, un fior străbate mulțimea pestriță adunată în jurul noii case: polițiștii se apropie, în rondul lor matinal, de micul șantier, iar acoperișul nu este gata, lipsind din el o bună bucată.

Familia este în pericol, polițiștii vor semnala infracțiunea, iar casa va fi demolată. Doi prieteni simulează o încăierare, pentru a întîrzia patrula. Natale îi evacuează pe muncitori, care se ascund în spatele casei. O femeie din publicul care se zgîiește la zidari îi oferă Luizei un sugar de ținut în brațe, pentru a-i înduioșa pe oamenii legii. Baricadat în modesta căsuță, Natale refuză să deschidă, deși ferestrele nu fuseseră încă montate. Unul dintre polițiști începe completarea procesului verbal, inspectînd vizual construcția și depistînd gaura prin care se vedea cerul. La întrebarea „Domiciliul?“, Natale răspunde, în lacrimi „Aici.“ Nu avem unde ne duce, dacă ne demolați. Atît am putut, și ne-am straduit din răsputeri. Nu ne luați tot ce avem, spun lacrimile lui. Polițistul italian, om și el, închide un ochi și îi înmînează lui Natale o amendă de 5200 de lire pentru starea proastă a clădirii care trebuie remediată de urgență. După achitarea directă a penalității, Luiza îl întreabă, nesigură, pe Natale: „Deci, pleacă?“, în timp ce femeia miloasă vine să-și recupereze copilul, protagonistul unei scenete umanitare salvatoare.

În anul 2018, peste 200.000 de români trăiesc în locuințe informale, construite de ei înșiși la periferia orașelor și satelor mai înstărite, cu speranța unei vieți mai bune, dar sub amenințarea că locuințele lor ar putea fi demolate oricînd de autorități, iar ei goniți în altă parte, nu se știe unde. Prea des, autoritățile publice locale se distanțează net de umanismul italian, luîndu-le tot ce au acelora care nu au nimic.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

PUBLICITATE

adevărul își prezintă

Înfăptuirea MARII UNIRI, pe înțelesul tuturor

de luni, 26 noiembrie

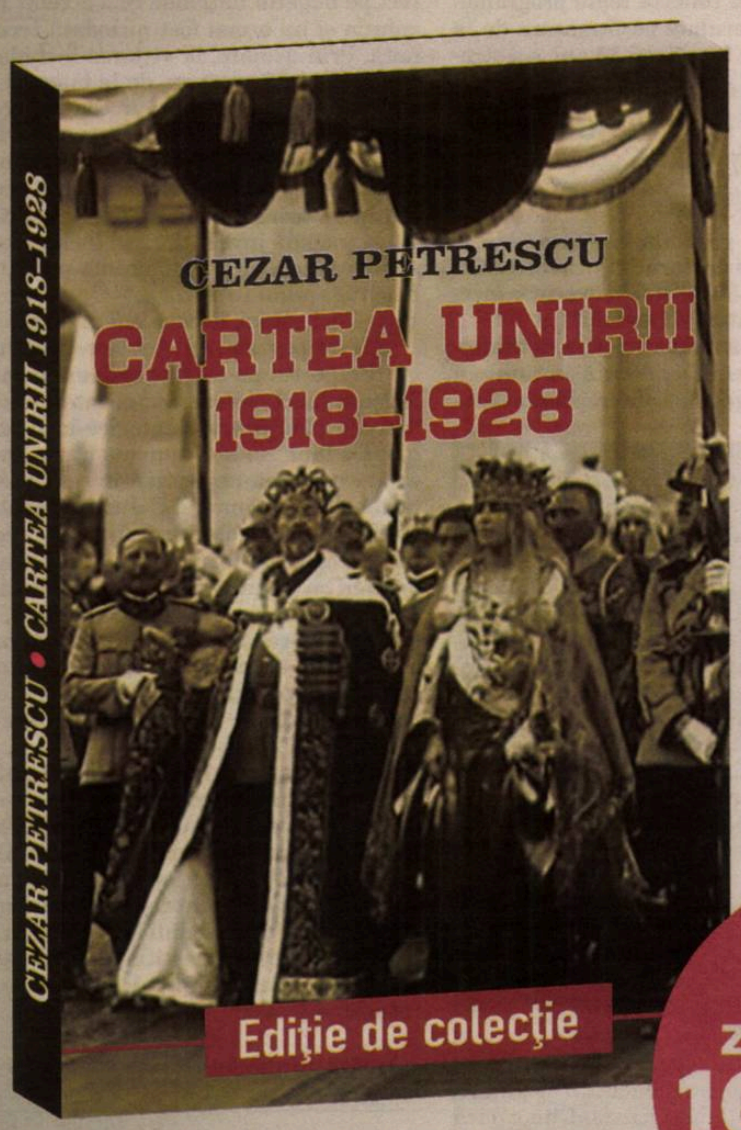

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 16,99 lei

Tudor IORDĂCHESCU

Românii și planificarea

Marți după-amiază. Început de iarnă. 2012. Bucuria oricărui interpret – să fie chemat în ultimul moment și să fie nevoit să se prezinte la sediul clientului, atunci cînd ziua se scurge în noapte, iar orice funcționar public, ba chiar și o parte din cei care lucrează în mediul privat, așteaptă cu ochii umezi ora 16, să spunem 16,30, ca să rupă ușa biroului și să se amestece în mulțimile gri ale stațiilor de metrou sau de autobuz.

Clientul, de data aceasta, este unul mai special: este unul dintre acele măreț edificii ale capitalismului denumite pompos Instituții Financiare Internaționale. IFI-urile au o putere pe care puțini dintre muritorii de rînd și-o închipuie, însă cei care au prins avîntul inflaționist al anilor '90 își amintesc cît de importante erau întîlnirile dintre prim-miniștri și miniștrii de Finanțe cu conducătorii acestor instituții la București: ele se soldau cu împrumuturi masive, care hrăneau nevolnica economie românească în goana sa după importuri și valută forte, iar dacă rezultatele nu erau cele scontate, nu de puține ori, duceau la demisii sau manifestații de stradă din partea sindicatelor și a maselor de cetățeni anesteziați de aburii tranziției eterne către economia de piață.

Însă, în acest moment de avînt dat de alegerile de-abia încheiate, atmosfera e cu totul alta. Marele capital străin este prietenul nostru, iar IFI-urile ne-au devenit sfătuitori de încredere și parteneri nestrămutați pe drumul mereu pavat cu bune intenții către macrostabilitate financiară. Prin urmare, subiectul discuțiilor este unul cel puțin surprinzător, pentru România cu care ne-am obișnuit deja: ministrul delegat pentru Buget s-a hotărît să înființeze o unitate de programare, la nivelul Ministerului Finanțelor, pe care a populat-o cu o mînă de absolvente de ASE, proaspete masterande sau doctorande, pline de entuziasm și bune intenții.

Clădirea în care urcăm la etajul 5 este prototipul eficienței și expresia gustului spartan al celor care, cu cît au sume mai mari pe mînă, cu atît știu că acestea trebuie cheltuite mai judicios. Nu mă pot abține să compar, în gînd, perfecțiunea rece pe care o inspiră birourile din sticlă – aliniate de-a lungul culoarului, cu plăcuțele lor argintii cu nume și funcții pompoase direct în limba engleză, cu scaune comode și rechizite colorate, însă perfect ordonate – cu jalea care domnește în sediul ANAF și cel al Ministerului Finanțelor – birouri obosite, scaune pe jumătate dezasamblate, cu spătare lipsă, maldăre de hîrtii pe fiecare suprafață plată, căni de cafea uitate pe cîte un pervaz, flori lăsate în glastre din secolul XX și, tronînd atoatetriumfător, zeul funcționarului public: biblioraftul gri, cu eticheta mîzgălită cu o carioca roșie, la repezeală.

În clădire, pe etaj, nu mai sîntem decît o mînă de oameni: trei reprezentanți ai IFI, interpretul și patru membri ai delegației de la Finanțe – trei fete la 24-25 de ani și un domn serios, cu alură de contabil, la o respectabilă vîrstă de 55 plus, și, cum altfel, cu un biblioraft în brațe. Scopul – o teleconferință cu Washington-ul. Evident, aveam să aflu că sînt acolo pentru a-i traduce doar domnului care ne este decan de vîrstă, restul lumii stăpînind limba engleză la un nivel mai mult decît mulțumitor.

Începe teleconferința. Ecranul se împarte în trei, pentru că avem trei participanți străini, doi americani și un indian, care, deși vorbește o engleză onestă, este departe de standardul Cambridge pe care ni-l închipuim adesea întruchipat de orice vorbitor stabilit de ceva vreme pe teritoriul Statelor Unite. Este genul acela de întîlnire la care interpretul trebuie să își facă literalmente urechile pîlnie, dacă vrea să își păstreze locul de muncă...

Niște mărunțiș pentru finalizarea Canalului Dunăre – Marea Neagră.

Pe scurt, e pentru prima oară în istoria României cînd cineva ia decizia nebunească de a nu mai arunca banii cu toptanul, aplecîndu-și urechea la fiecare solicitare politizată sau interesată, ci de a-i aloca pe baza unor priorități transparente, clare, comprehensibile. Adică este momentul în care Ministerul de Finanțe se despărțea de celebrul domn secretar de stat Gherghina, despre care circulă nenumărate legende urbane că alcătuia bugetele țării încă din imemoriale epoci de aur, cu creionul chimic înfipt după ureche.

Proiectul în cadrul căruia se desfășoară misiunea IFI pare simplu: să ajute funcționarii ministerului să coordoneze acest uriaș efort de prioritizare a investițiilor alocate de sus în jos, de la bugetul național. Se bazează pe bunăvoința acestor tinere și destoinice absolvente și, se pare, pe contribuția hotărîtoare a domnului cu biblioraft. Întrebările se succed cu lentoare, experții străini beneficiind de o listă transmisă clientului cu ceva zile înainte de Ministerul Finanțelor. La momentul în care lucrurile par a intra pe un făgaș normal, cade ca un trăsnet întrebarea indianului, care ia pe toată lumea pe nepregătite: nu vă supărați, dar pe lista aceasta, care reflectă toate programele naționale derulate cu finanțare de la bugetul de stat în ultimii 15 ani, s-a strecurat, totuși, o greșeală, nu-i așa? Apare aici o investiție demarată în 1976, ce mai caută, la peste 35 de ani, în execuție încă, puteți să ne dați niște detalii?

Fetele se uită încurcate una la cealaltă. Nici una nu era născută în anul cu pricina, nici grațioasele reprezentante ale clientului nu sînt cu mult mai în vîrstă decît ele. Urmează un moment de tăcere ușor penibilă, însă domnul contabil își drege glasul, își coboară un pic ochelarii de pe vîrful nasului și explică pedant: „Păi, ăsta este Canalul Dunăre – Marea Neagră... Să vă explic: în evidențele noastre, Canalul nu figurează ca find o investiție finalizată 100%, ci este undeva ca grad de realizare la 98,9%, pentru că au mai rămas niște pontoane care trebuiau turnate, niște dispozitive care trebuiau instalate, așa era proiectul tehnic inițial. Iar asta a fost considerată investiție de grad zero la vremea ei, a trecut direct pe bugetul național. Și... a venit Revoluția și nu a mai fost niciodată terminată. Prin urmare, în vederea închiderii contabile, în fiecare an, de la bugetul de stat al României se alocă în continuare o sumă modică pentru finalizare... Iar banii ajung undeva în conturile companiei de stat care administrează Canalul și care raportează că nici anul ăsta nu a reușit să închidă investiția, așa încît o nouă sumă va trebui din nou alocată și pentru bugetul anului următor...“

Nici astăzi, la ceva ani după această poveste, nu sînt convins că expertul de origine indiană a înțeles cum funcționează complicatele resorturi ale planificării strategice în România. De fapt, nu sînt convins nici că mai există unitatea respectivă în cadrul Ministerului de Finanțe. Cel mai probabil, fetele și-au luat doctoratul și au plecat într-o companie privată, în viața reală, domnul cu cămașă albă, sacou ponosit și biblioraft gri s-a pensionat anticipat; ce știu cu siguranță e că ministrul nu mai e ministru, ba chiar și-a pus în cui admirabilele intenții civilizatoare și s-a retras într-o slujbă mult mai bine plătită, tot la stat.

Ceva îmi spune, însă, că o mînă nevăzută continuă să strecoare și anul acesta, pentru bugetul anului 2019, niște mărunțiș pentru finalizarea Canalului Dunăre – Marea Neagră, care figurează undeva, într-un birou întunecat de pe lîngă Casa Poporului, în sediul Ministerului de Finanțe, drept o investiție neterminată, ce merită un efort din partea noastră, a tuturor, nu-i așa?

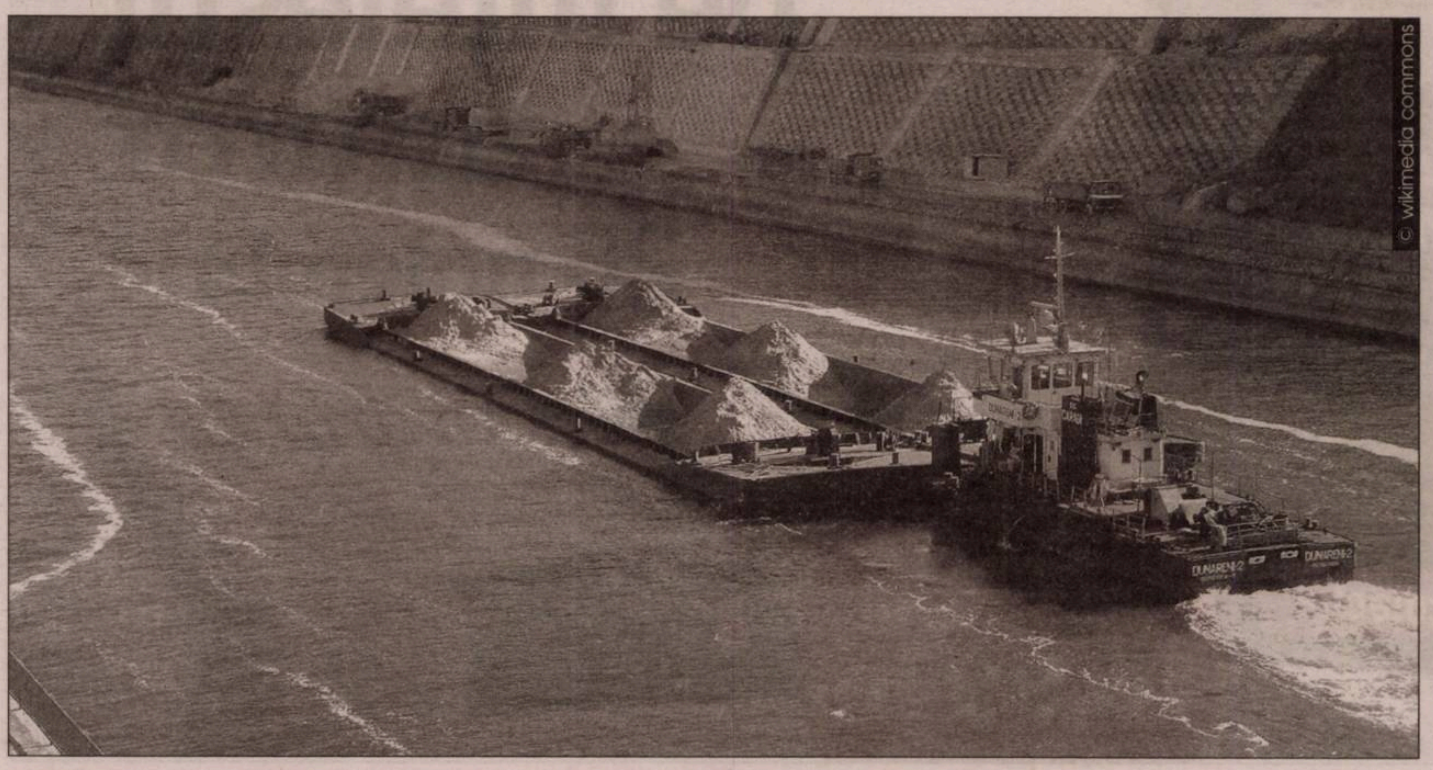

***Tudor Iordăchescu** este traducător și interpret.*

Natalia GUȚANU

Panaceea românului

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea". Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. ***(Redacția)***

Țara mea, cea dintîi la olimpiadele de științe exacte și cea din urmă la consumul de săpun și pastă de dinți în Uniunea Europeană. Cea dintîi la tenis și la analfabetism funcțional. La gimnastică și la numărul de mame minore.

Țara omului revoltat, însă nu suficient de revoltat încît să acționeze. Pe noi ne unește lehamitea. Față de *ei* și față de noi înșine. *Ei* acoperă un spectru larg, în frunte cu clasa politică, comuniștii, rromii și oricine pe care mai putem da vina.

Cine sau ce anume este responsabil pentru haosul care domnește peste țara noastră, ne întrebăm cu toții. Cugetăm în singurătate și discutăm aprins unii cu alții cu fiecare ocazie pentru a identifica inculpatul. În cîrciumioara satului problema e analizată necontenit. În fiecare noapte, ancheta fie rămîne suspendată în aburii de alcool și fumul de țigară, fie piere în șanț asemenea clienților fideli.

Fondul eclectic al românilor pare să fie un suspect viabil. Alcătuirea spiritualității neamului e o reminiscență a unui aliment ubicuu în țara noastră – shaorma cu de toate. Daci, romani, slavi, turci, nemți, unguri, francezi, greci, fiecare ne-a lăsat cîte un suvenir – genetic, cultural, lingvistic, gastronomic sau de orice altă natură. Vom da vina pe *ei*. Din pricina mozaicului ereditar, nu aparținem pe deplin nici unei comunități care să surclaseze granițele țării și să ne scoată din dilema disonanței dintre noi și ceilalți.

Sceptici vizavi de restul neamurilor, veșnic neîndreptățiți și solitari, ca un lup fără haită sau mai degrabă ca un cîine vagabond, ne e dificil să ne spunem necazul celor de alte obîrșii, precum victimele unor traume, care preferă să țină totul pentru sine. Rufele murdare se spală în familie. Față în față cu un străin, creativitatea românului ia avînt și brusc descoperă calități ale țării pe care să le împărtășească – majoritatea provenind din natură, căci factorul uman rămîne totuși o rufă murdară.

Rufă care se zbuciumă în fiecare an, iese în stradă, mîndră că aparține unei tabere și nu celeilalte, convinsă că are dreptate și că dacă strigă mai tare decît celelalte i se vor rezolva toate problemele. Tropăind confuze și așteptînd ca schimbarea să cadă din cer. Pretext pentru conținut de postat pe social media, pentru apărut la televizor și pentru starea de mulțumire de sine, mai greu de obținut altfel. La sfîrșit se numără gunoaiele lăsate de fiecare tabără în piață și în funcție de asta aflăm care a avut dreptate.

Tragedia românului se manifestă și în fizicul consacrat: slăbănogul burtos și cocoșat de povara vieții – ce-i drept, cu anumite variațiuni. Își investește puținul în obiecte cît mai afișabile. Elementul care pare să îi provoace aviditatea pentru lucrurile scumpe e dorința patologică de a epata, imortalizînd iluzia bunăstării prin stratul poleit de cele mai noi trenduri în materie de, printre altele, smartphone-uri, ceasuri și adidași. Discrepanța dintre atenția acordată înfățișării și cea acordată minții e reprezentativă pentru poporul nostru, în toată morbiditatea ei. În casele românilor, îndeosebi în orașele mari, e de obicei nelipsită o bibliotecă impozantă plină de colecții de cărți cu coperți în culori regești și cu detalii aurii, cumpărate la preț mic acum cîțiva ani. Evident, majoritatea nedeschise. Dar biblioteca e plăcută vizual și stă acolo strategic ca să acopere măcar la suprafață ignoranța posesorului. Superficialitatea domnește în mai toate sectoarele vieții noastre, de la aceste detalii de design interior pînă la cele mai esențiale sfere, dar mai ales în muncă.

Există studii care afirmă că limba joacă un rol decisiv în constituirea unui popor, ceea ce justifică într-o oarecare măsură diferitele înclinații naturale ale acestora – învățarea limbii chineze, spre exemplu, se spune că e cumplit de laborioasă, corespunzînd sîrguinței și perseverenței vorbitorilor nativi. Oare e limba română vinovată pentru dezordinea care domină spațiul mioritic? Puțin probabil. Sovenirurile neamurilor pe care le-am pomenit mai sus sînt foarte folositoare pe plan lingvistic, iar limba română a știut să împrumute de la fiecare cuvintele și expresiile cele mai eficace. Din punct de vedere al expresivității, limba română excelează. Dar situația e cam aceeași cu cea descrisă în *Prostia omenească,* unde protagonistul întîlnește, printre alții, un om care încerca să își lumineze bordeiul cărînd soarele înăuntru cu un vas, deși avea la îndemînă un topor ideal pentru obiectivul lui. Așa și românii cu limba lor.

Pe noi ne unește lehamitea.
Față de ei *și față de noi înșine.*

Oricît de expresivă ar fi și oricît de elocvent ar putea zugrăvi ea realitatea, limba română e de cele mai multe ori folosită degeaba, irosită pe inepții, truisme, și fleacuri, în concordanță cu ethosul tragicomic al românilor.

Ținta poate celor mai multor acuzații în această anchetă este școala românească. Întîi de toate, e necesar să distingem între școală și profesori. Cei din urmă, ca în orice altă meserie, sînt un grup foarte variat. Diferența dintre această meserie și celelalte e că dascălii au de a face cu tineri, care sînt extrem de ușor de influențat. Deci orice lucru imoral făcut de un cadru didactic e mult intensificat în gravitate tocmai din cauza asta. Să listez cadrele didactice pe care le-am întîlnit eu și care consider fie că sînt veritabile modele de urmat, fie că au contribuit la perpetuarea imoralității printre elevi, ar fi nenecesar și prea personal - însă cu toții avem exemplele proprii. Mulți dintre cei care atacă școala românească tind să își fondeze argumentele pe cazuri izolate ale cîte unui profesor care cine știe ce monstruozitate a comis. E un argument just, atîta timp cît nu s-a întîmplat doar la știri, precum într-un caz notoriu de acum doi ani. Evident, să blamăm corpul profesoral pentru debandada românească ar fi absurd.

Ceilalți acuzatori își întemeiază argumentarea pe sistemul educațional ce nu ne învață nici ce trebuie, nici cît trebuie, nici cum trebuie. Asta pentru că acești Rousseau contemporani care fac astfel de afirmații știu precis ce, cît și cum trebuie pentru dezvoltarea armonioasă a elevului. Din Grecia Antică încoace, omenirea nu a cunoscut vreo școală perfectă. Nu există una nici măcar pentru un singur elev, darmite pentru 150.000 anual.

Pentru fiecare pătură socială, există o carență a școlii românești pe care reprezentanții o învinuiesc în locul discrepanței dintre propriile aptitudini și cerințele sistemului. Spre exemplu, în liceele de elită, mai ales la profilul matematică-informatică, ținta nemulțumirii este învățarea pe de rost. Aceste minți cartezian structurate nu înțeleg nevoia aptitudinii de a reproduce un discurs. Iar la capătul opus al spectrului sînt elevii care nu înțeleg necesitatea de a rezolva probleme de matematică. Cu toții au dreptatea lor, dar mai toți ratează esențialul. Sistemul nu își propune să satisfacă nevoile tuturor elevilor. De fapt, nu își propune să satisfacă nici un elev. Ci tocmai pe cei care nu îi mai sînt elevi.

Ne-am întrebat cu toții la un moment dat de ce trebuie să depunem atîta efort aparent inutil la școală. De ce trebuie să învăț pe de rost părerea lui George Călinescu despre Harap Alb sau să reții cum este realizat comicul în operele lui Caragiale? Pentru cei care ați ales o carieră în care aceste informații sînt utile, puteți lesne înlocui exemplele de mai sus cu nevoia de a învăța Teorema lui Lagrange sau orice altceva care vă trezește amintiri neplăcute din anii de școală. Motivul e unul simplu. Celor pe care îi interesează cum te-ai descurcat la școală nu le pasă dacă știi lucrurile predate acolo sau nu. Ci vor să se asigure că dacă or să te pună să înveți pe de rost semnificațiile din *Luceafărul,* tu o să le înveți. Din unghiul acesta, școala românească își îndeplinește scopul.

Am epuizat lista de suspecți din seara asta și nu am izbutit încă să găsesc vinovatul. Nu-mi rămîne decît să mă prăpădesc în șanț alături de compatrioții mei și să ne pierdem mințile împreună căutîndu-l. Dar stați liniștiți, că atunci cînd îl găsim îi tragem o mamă de bătaie de nu se vede.

***Natalia Guțanu** are 19 ani și este elevă la Colegiul Național de Informatică „Tudor Vianu" din București.*

Cu ochii-n 3,14

PE LÎNGĂ MILIOANE DE BIPEZI CARE VĂD CĂ LUMINA DIN TIMPUL NOPȚII VINE DE LA MARE DISTANȚĂ, 8% DIN POPULAȚIE SE ÎNDREAPTĂ SPRE CER, DUPĂ CE A REFUZAT BAZA

■ Pe lîngă alte lucruri care te pot enerva într-un autobuz, se pare că pe unii îi scot din sărite ferestrele. De aia, probabil, cineva a scris pe geamul unui 381: *„Fuck your window“*. **(D. S.)**

■ În Primul Război Mondial și-au pierdut viața nu doar 17 milioane de oameni, dar și 8 milioane de cai, măgari și asini. Istoria omenirii este și istoria cailor. **(M. C.)**

■ Primăria din Bacău a pus prin centrul orașului gazon artificial, motivînd că plasticul nu trebuie „tuns sau udat“. Cu tunsul n-ar fi o problemă, dar ce te faci dacă unii, mai patrupezi sau chiar bipezi, ar simți, la un moment dat, o trebuință urgentă să-l ude? **(S. G.)**

■ Într-o seară, pe întuneric, străbăteam o stradă întunecoasă prin zona bulevardului Corneliu Coposu. La un moment dat, pîlpîie în întuneric o luminiță roșie. Cînd se apropie de mine, văd că lumina vine de la un cărucior al cărui ocupant, un domn între două vîrste, merge, curajos, pe mijlocul străzii. Ca și cum ar fi fost cel mai firesc lucru din lume, mă salută, ceremonios: „Bună seara, doamnă!“. Eu îi răspund și ne continuăm, fiecare, drumul. În direcții opuse, dar parcă mai mulțumiți. **(I. P.)**

■ Îmi place numele rubricii din *Courrier International,* „În timp ce dormiți“, care se ocupă de știrile din timpul nopții. E încă un motiv să ne amintim că o treime din viață o dormim. **(A. M. S.)**

■ La 1900, România se afla pe locul 2 în Europa în ce privește procentul străinilor stabiliți în țară. Primul loc revenea Elveției, următoarele țări, care veneau la mare distanță, fiind Danemarca, Belgia și Franța. La 1910, în Transilvania, românii abia erau majoritari (53,7%), iar în Dobrogea conlocuiau douăzeci de naționalități, populația fiind majoritar islamică. Cea mai mare parte a economiei României Mari (firme individuale sau comerciale), orașele, aristocrația și elitele aparțineau „străinilor“. În 1940, în România trăiau 800.000 de evrei, acum au mai rămas puțin peste opt mii, iar celelalte minorități „mici“ au dispărut aproape cu totul. La Centenar, România este o țară fără minoritățile care au făcut-o modernă. **(M. C.)**

■ Pe 11 noiembrie 1918 se încheia Primul Război Mondial, în urma căruia peste 600.000 de soldați români au fost uciși sau răniți, aproximativ 70% din totalul trupelor mobilizate. România a pierdut atunci circa 8% din populație. Astăzi, 100 de ani mai tîrziu, România este prima țară din lume ca procent al populației „pierdut“ pe timp de pace. Românii emigrează aproape la fel de mult ca sirienii, care fug din mijlocul unui război civil. Estimările spun că, în curînd, România, țara și cu cea mai mică natalitate din Europa, va avea o populație numeric egală cu cea de acum o jumătate de secol, adică vreo 15 milioane. La Centenar, România este o țară care și-a pierdut poporul pe drum. **(M. C.)**

■ Experți în manipulare: autocare cu săteni de sub munte se îndreaptă spre Capitală, unde cei plimbați sînt duși să viziteze Palatul Parlamentului și li se asigură o masă caldă (sînt asigurați!). Au fost și voci pe uliță care s-au auzit, răspicat: „Te duci la București să mănînci lăturile lui Dragnea, n-ai zama ta acasă?!“ În aceeași zi, Iordache, epuizîndu-și toate răspunsurile prefabricate după indicații și conștință *(sic!),* și-a dat cu arama proprie pe fața pesediștilor din aceeași troacă. Plată și răsplată?! **(R. M.)**

■ „Z-gura mă-tii!“, a mîrîit un portar privind spre cer, după ce o rafală de vînt a mai scuturat cîteva frunze pe fîșia de trotuar pe care abia o măturase. **(M. P.)**

■ Un melc de grădină ronțăia o salată. S-a întîmplat de curînd, în farfuria Reginei Elisabeta a II-a. Majestatea Sa a refuzat cina, trimițînd melcul înapoi bucătarului, împreună cu o notiță: „L-am găsit în salată – dumneata ai putea să-l mănînci?“ **(C. Ș.)**

■ Parchetul General se ține de șotii: a plătit analiști să facă un studiu și, pe baza acestuia, a realizat „topul pe zodii al victimelor criminalilor din România“. **(C. Ș.)**

SE PARE CĂ IEI CU TINE DOAR DISTOPIA

■ „Greu drumurile la voi, la București“, îmi spune taximetristul, oarecum mîhnit după ce luăm, din plin, a treia groapă, pe un bulevard. „Cam ca la noi, în Siria...“ Se pare că Bucureștiul se întîlnește cu Damascul într-o intersecție, în sectorul 3. **(M. M.)**

■ Obiceiul *selfie*-ului capătă noi dezvoltări. Poate că v-ați plictisit să vă tot uitați în telefonul din mînă și vi se pare că nu găsiți unghiul potrivit ca să vă exprimați personalitatea – să arătați cît sînteți de frumoși, de simpatici, de deștepți și de veseli. Mîna care ține telefonul ar putea fi și ea cumva parte din fotografie, că doar aparține prețioasei dumneavoastră anatomii. În plus, cît de telescopic și mobil poate fi un braț uman în căutarea unghiului ideal? Biata noastră anatomie e limitată și, să o ierte selfieștii, nu poate servi suficient de cuprinzător. Cum poate fi atins punctul din care se face *selfie*-ul ideal dacă trebuie să ții telefonul în mînă și o tot sucești? Cîți oameni nu și-or fi bătut capul cu această problemă serioasă, reală, profundă? Dar, iată, soluția a venit. S-a inventat o mică dronă portabilă, pe care o iei cu tine în buzunar. Cînd ți se face de *selfie,* o scoți din buzunar, pui telefonul în legătură cu camera de pe dronă, ea zboară în jurul tău mai sus, mai jos, mai la dreapta, mai la stînga, cum poftești, cum e mai bine ca să te vezi în toată splendoarea ta și pac! – faci *selfie*-ul de vis cînd drona a atins punctul de perspectivă ideal. Abia aștept să trăiesc într-un oraș în care dronele sfîrîie în jurul capetelor tuturor, făcînd *selfie*-urile ideale! **(S. V.)**

■ Primăria Sectorului 1 a premiat, de curînd, elevii care au obținut media 10 la bacalaureat. La ceremonie au participat însă doar părinții, tinerii fiind deja plecați din țară. **(C. Ș.)**

■ Distopia politică *1984* a lui Orwell a fost scrisă în 1948. Dar a rămas actuală și în 2018. Zilele trecute, Saad al-Anzi, care conduce Festivalul internațional de literatură din Kuweit, a declarat că Ministerul Informației a interzis 948 de cărți. Printre acestea, *Frații Karamazov.* În ultimii cinci ani, peste 4000 de cărți au fost interzise de Ministerul Informației, printre care *Notre-Dame de Paris* și *Un veac de singurătate*. **(A. M. S.)**

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **771** ■ 29 noiembrie – 5 decembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Un martir al zilelor noastre: România“

pagina **3**

MATEI VIȘNIEC

Sezonul cultural Franța-România

pagina **5**

SELMA IUSUF

„Anotimpuri sentimentale“

pagina **10**

Noul în politică

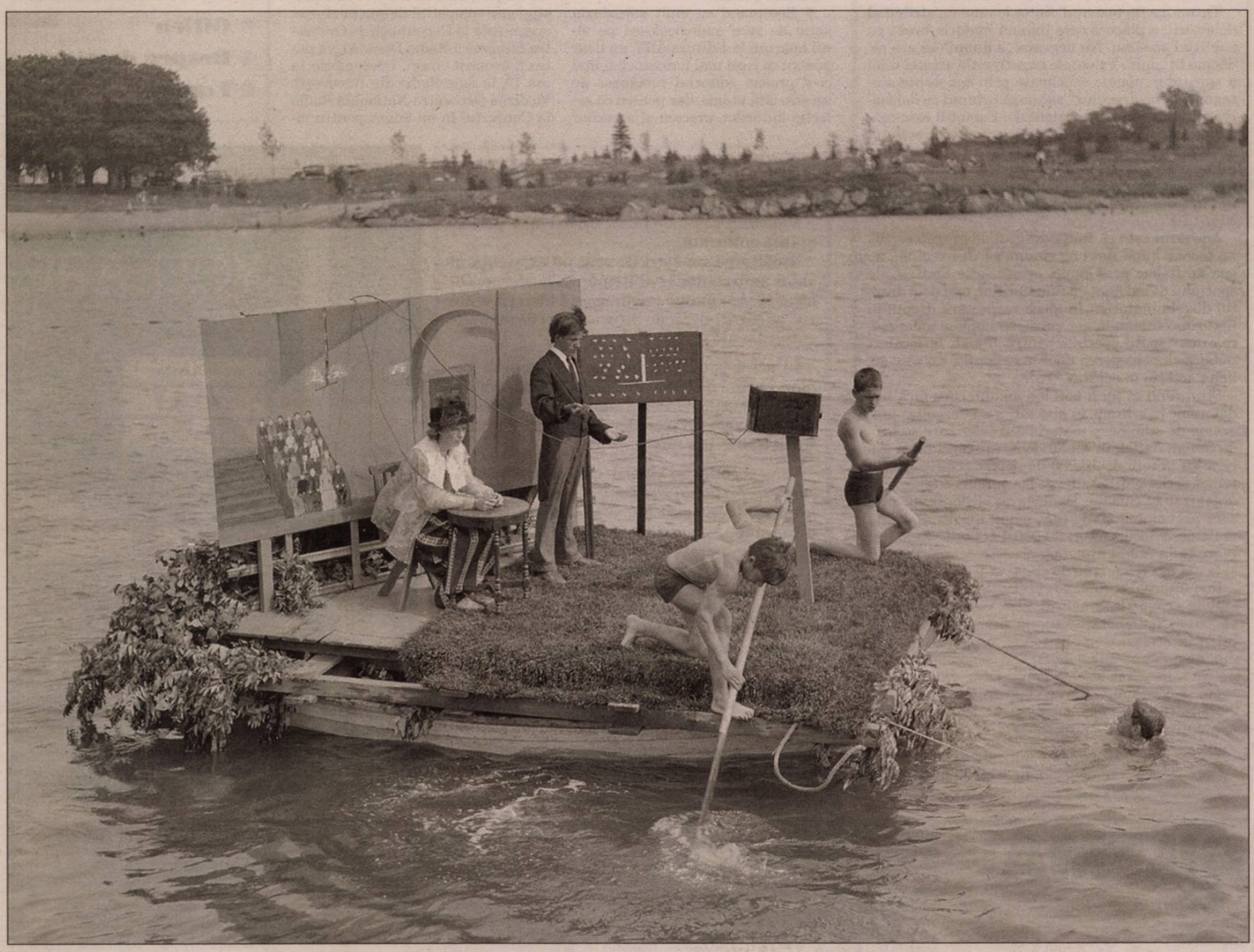

„În democrație, fiecare nouă generație e un popor nou.“

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Larisa IONESCU-CĂLINEȘTI

Impresii de ex-fumător

Calendarul laic al cetățeanului zilelor noastre este extrem de strict. Fiecare zi a anului are o semnificație anume, precum pomenirile sfinților în cel bisericesc: Ziua Mondială a Femeii, a Muncii, a Copilului, a Tuberculozei, împotriva Fumatului etc... Organizația Mondială a Sănătății a decretat ultima zi a lunii mai Ziua Mondială fără Tutun. Mai avem și o Zi Națională fără Fumat, o zi Națională pentru Combaterea Fumatului (1 octombrie), o Europă Liberă de Tutun... (...)

Interesantă este evoluția consumului de țigarete *per capita* la noi în țară: dacă în anii '70 consumul a fost de 1740, în anii '80 el crește semnificativ (2130) pentru a scădea între anii 1990-1992 la 1550 de țigări. Cu o prevalență a fumatului de 28% în 1994, ne aflăm sub nivelul majorității țărilor europene, unde consumul de țigarete *per capita* se situează între 1740 (Finlanda) și 3620 (Polonia). (...)

Tutunul a reprezentat dintotdeauna un atribut al delectării, o plăcere care îmbină materia brută cu subtitlul *pneuma*. Nu degeaba „a duhni" își are rădăcina în „duh". Valențele negative ale acestei robii a spiritului, plastic exprimate prin cunoscuta sintagmă „iarba dracului", asociază tutunul cu delăsarea și vraja trîndăviei orientale. Fumatul este condamnat de sfinții părinți, mai îngrijorați de sufletul omului decît de plămînii lui. Cine a vizitat schitul Sihla, oază a spiritualității ortodoxe moldovenești, a putut vedea pe fresca din pridvor cum fumătorii ard în focul gheenei, deasupra beților și a curvarilor. (...)

Adevărul este că fumătorilor li se pregătesc zile nu tocmai bune, dacă ne gîndim că, de exemplu, legea antitabac presupune, printre alte limitări ale spațiului de existență a fumătorului, una de-a dreptul discriminatorie: „În ideea respectării dreptului fiecărui cetățean la aer curat, se impune amenajarea unor spații speciale pentru fumat, în localuri publice cu perceperea unor taxe pentru cei care solicită accesul în acestea." (...)

Știut fiind că nu îi poți lua omului ceva fără să-i dai nimic în schimb, în alte țări s-au dezvoltat programe de stimulare materială a celor care se lasă de fumat. Astfel, în Finlanda se fac concursuri publice cu premii de 10.000 de dolari: „Opriți-vă din fumat și cîștigați!" Astfel de concursuri anuale s-au organizat în Suedia, Danemarca, Polonia, în prezent participînd 50 de țări, avînd un rezultat mai mult decît încurajator: 30.000-40.000 de fumători renunță la fumat anual cu această ocazie. Pe cînd și la noi așa ceva, greu de spus... (...)

Renunțarea la fumat reprezintă, într-o țară instabilă economic, singurul gest voluntar cu care vă puteți îmbunătăți situația financiară și sănătatea în același timp. Și totuși, o țigară la cafea, dimineața după micul dejun sau după masă tîrziu, nu este un păcat atît de mare. Doar dau un sens boem și nonșalant cîtorva clipe de relaxare, într-o viață pe care alții ne-o monitorizează mai mult sau mai puțin frust, în tot restul zilei.

(fragmente dintr-un articol apărut în *Dilema*, nr. 332, 25 iunie 1999)

Dilema veche vă propune

■ *Tudor Arghezi și soția sa,* tablou în expoziția „Corneliu Baba. *Confesiuni. 1944-1965*", deschisă la Muzeul Național de Artă al României pînă la sfîrșitul lui februarie 2019. Expoziția reunește peste 70 de lucrări din patrimonial MNAR și din colecția artistului. Curatori: Monica Enache, Maria Muscalu Albani. Și volumul cu același titlu, dedicat maestrului, publicat prin grija doamnei Maria Albani, executorul testamentar al pictorului. (Ruxandra Mihăilă)

■ Lansat de curînd la Gaudeamus, volumul de eseuri apărut la editura Polirom, editat și coordonat de Adrian Cioroianu, *Un Centenar și mai multe teme pentru acasă* reunește sociologi, cercetători, profesori, economiști și istorici care fac bilanțul unui secol de România, încercînd să răspundă la întrebarea: „Ce au învățat și ce nu au învățat românii din ultimul secol de istorie". (Stela Giurgeanu)

■ Ca să nu uităm: pe 4 decembrie, la Centrul Național al Dansului, spectacolul *153 de secunde,* creat în urma tragediei de la Colectiv. (Cristina Ștefan)

■ Recomand cu mult entuziasm seria de zece audiobook-uri pe vinil apărută la Editura ART, nu doar pentru că e cel mai îndrăzneț și mai *cool* proiect editorial românesc de nu știu cîtă vreme, dar pentru că selecția autorilor, precum și a vocilor care-i citesc, este potrivită, din toate genurile și pentru toate gusturile literare: Primo Levi, *Mai este oare acesta un om?* și William Faulkner, *Un trandafir pentru Emily* (lecturi de Dan Stanciu), Mariusz Szczygiel, *Gottland* și W.G. Sebald, *Inelele lui Saturn* (lecturi de Șerban Pavlu), Mariana Enriquez, *Ce-am pierdut în foc* (lectură de Adela Greceanu), Tove Jansson, *Cartea verii* (lectură de Mihaela Dedeoglu), Bohumil Hrabal, *Vremurile bune de altădată* (lectură de Alexandru Potocean), Pierre Bourdieu, *Dominația masculină* (lectură de Bogdan Ghiu), Julio Cortázar, *Axolotul. Povestiri cu cronopi și glorii* (lectură de Lucian Iftime) și Truman Capote, *Muzică pentru cameleoni* (în lectura mea). Pe site-ul www.editura-art.ro există o foarte avantajoasă ofertă promoțională. Excelentă pentru cadourile de sărbători. (Marius Chivu)

■ Un dirijor american – Ryan Bancroft – în vîrstă de doar 28 de ani, avînd toate datele unei cariere spectaculoase (a cîștigat anul acesta Premiul I și Premiul Publicului la Concursul Malko destinat tinerilor dirijori, una dintre cele mai prestigioase competiții de gen din lume, organizată la Copenhaga de Orchestra Simfonică Radio Daneză), va putea fi urmărit vineri, 7 decembrie, la ora 19, la Sala Radio din București. Va dirija Orchestra Națională Radio la Concertul în mi minor pentru vioară și orchestră de Mendelssohn și Simfonia a 6-a de Ceaikovski (Patetica). Solist la vioară va fi Sergiu Năstasă. Un concert de văzut neapărat. (Andrei Manolescu)

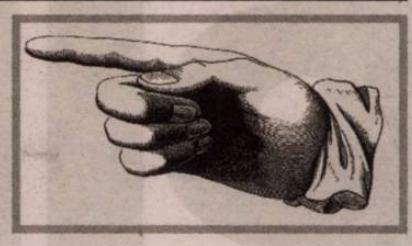

■ Căutați neapărat *The Ballad of Buster Scruggs,* pe Netflix – o serie de șase povești extraordinare, scrise și regizate de frații Ethan și Joel Coen. Veți rîde, veți rămîne pe gînduri, vă veți întrista. Printre alții, James Franco, Liam Neeson și Tom Waits joacă în aceste mici bijuterii. (Cristina Ștefan)

■ Nu ratați, la Muzeul Municipiului București expoziția „Capriciile modei (1850-1950)": o perspectivă colorată și proaspătă asupra vieții urbane și a emergenței clasei de mijloc. (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Oftica**
- **Despre destin**
- **Fumat**

Gala Dilema veche

Dilema veche îndeamnă tinerii spre performanță culturală.

Împlinind un sfert de veac de existență în chiar anul centenar al României moderne, *Dilema veche* rămîne credincioasă ideii că viitorul unei țări depinde direct de performanțele culturale ale tinerilor ei.

În acest spirit, vă invităm la Ateneul Român în ziua de **luni, 10 decembrie**, începînd cu ora 19, să petrecem împreună o seară specială sub semnul încrederii în puterea intelectuală a tinerilor noștri.

Vom premia pe tinerii cîștigători ai *Concursului Național de Eseuri* organizat de *Dilema veche* în acest an, vom asculta pe reputatul pianist și scriitor *Andrei Vieru* într-un moment muzical rar, vom aplauda debutul pe ilustra scenă a excepționalilor tineri muzicieni *Radu Manolescu* și *Ecaterina Sălceanu,* vom asculta mesajul fondatorului nostru *Andrei Pleșu* și vom discuta despre perspectivele culturii noastre în context european cu *Alexander Baumgarten,* profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj. Amfitrionul evenimentului va fi Sever Voinescu, redactorul-șef al revistei *Dilema veche.*

Vă rugăm să confirmați participarea la adresa de e-mail rsvp@dilemaveche.ro

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipomedia

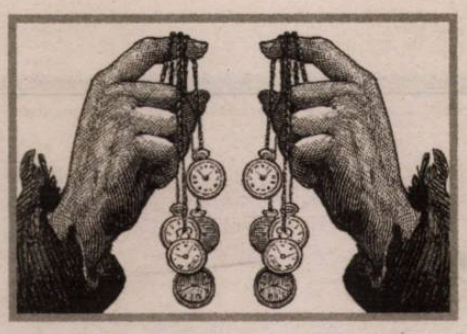

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Un martir al zilelor noastre: România

Constat că se răspîndește galopant ideea unei Românii victimizate de Bruxelles, dar și de alte „oficine“ cu autoritate planetară. Am ajuns „colonia ălora“, sîntem dispreţuiți, jecmăniți de toate bunurile, privați de suveranitate, tratați discriminatoriu față de celelalte state membre ale Uniunii Europene. Priviți de sus, ca niște școlari netrebnici, manipulați grosolan de tot soiul de „agenturi“ oculte, împinși, inexorabil, spre destrămare teritorială și catastrofă națională. Dar dușmani sînt nu numai în afara țării. E plin de trădători printre noi, români antiromâni, colaboratori înrăiți ai forțelor răului, unelte „securistice“ ale „statului paralel“. Cum să nu te sperii?! Și cum să nu te întrebi ce le-a cășunat tuturor pe biata noastră țărișoară: calomniată, spoliată, marginalizată, lovită în ce are mai scump. În fond, ce au cu noi? De ce *tocmai* cu noi? De ce nu se reped asupra Cehiei, a Slovaciei, a Portugaliei, a Sloveniei și Croației, a Letoniei și Estoniei? E drept că sindromul persecuției a apărut și în Ungaria și Polonia. (Un neașteptat beneficiu al acestei crize: apropierea suferindă de vecinii noștri maghiari, brusc solidari, tovarăși de idei, nedreptățiți de aceiași tirani de la „centru“!)

Retorica anticolonialistă valorifică temele tradiționale ale „exploatării“ la care ne supun, de veacuri, străinii: amestecul în treburile interne, prădarea bogățiilor dăruite, preferențial, de Dumnezeu, subminarea tradițiilor strămoșești. (Teme colaterale: Soros, multinaționalele, „oculta“ mondială, #rezist, intelectualitatea vîndută.) Putem avea, totuși, oarecari nedumeriri:

1) Uniunea Europeană nu e chiar totuna, cum se spune, cu „Poarta Otomană“. Nu ne-a „cotropit“, nu ne-a băgat pe gît conducătorii, nu ne cere tribut. Dimpotrivă! *Noi* am luat-o cu asalt, *noi* am vrut să fim „integrați“, ne-am luptat ani de-a rîndul să intrăm în „club“ și ne bucurăm, chiar și acum, să accesăm fonduri europene. Evident, am asumat în contrapartidă, nesiliți de nimeni, anumite reguli comunitare. Cu alte cuvinte, „colonizații“ sînt cei care au forțat ușa „coloniștilor“, iar acum se simt abuzați… Cît despre conducători, ni i-am ales, vai, singuri…

Retorica anticolonialistă valorifică temele tradiționale ale „exploatării“ la care ne supun, de veacuri, străinii.

2) Ni se fură bogățiile. „UE ne fură femeile, copiii, inteligența, zăcămintele, solul și văzduhul“ – spune, sfîșiat sufletește, un patriot de scenă. Dar oare pădurile noastre au fost tăiate și împachetate pe furiș, noaptea, de tîlhărești comandouri alogene sau au fost vîndute șmecher de românași de-ai noștri? Iar nenumăraţii conaționali (de ambe sexe) care părăsesc patria sînt adunați de răuvoitorii externi cu arcanul? Cît despre „văzduh“, ne descurcăm singuri. N-avem nevoie de poluatori din afară.

3) Pe de altă parte, e destul de curios că marile voci anticolonialiste nu s-au făcut niciodată auzite pe vremea cînd eram prizonierii dictaturii comuniste sau parte a „lagărului“ (nu întîmplător numit astfel) socialist. A fi sub sfera de influență sovietică, de la Stalin la Brejnev, pare să fi fost o bagatelă. Grav e să fim „umiliți“ de Uniunea Europeană! Avem, brusc, mari eroi ai luptei pentru neatîrnare! Un parlamentar specializat în democrația mitralierei afirmă, încercănat, că, pe vremea cînd Brâncuși sculpta, „europenii“ („așa-ziși“) făceau orgii (?!). Un ziar titrează: „Maria Grapini, singura voce a României“. (N-ar fi, totuși, preferabil, un „colonialist“ cît de cît educat?) Un tînăr țanțoș, de viitor, versiune răsturnată a mișcării #rezist, scrie, curajos, ștabilor de la Bruxelles, ca să le bată obrazul. Nu ratează momentul nici dl Arșinel, cel despre care am aflat, tîrziu, că e nu numai „erou al Revoluției“, ba chiar „erou cu merite deosebite“ (înțeleg că, dacă nu era el, Ceaușescu era încă la putere…). Ei bine, comicul cupletist se simte „călcat pe grumaz“! De ce? Europenii (care, potrivit cercetărilor domniei-sale, fură mai abitir ca noi) vor să-l condamne la înlocuirea mămăligii matinale cu pîinea prăjită! Poftesc la lucruri pe care nu le avem decît noi. Ca să nu mai spunem că, după cele două războaie mondiale, o mulțime de țări au, la noi, datorii de miliarde!

Ce-au toți cu noi?! Păi, n-am inventat noi (adică strămoșii noștri daci) scrisul? Nu i-am învățat noi latinește pe romani? Nu ne-a explicat dl Funar că teoria relativității a fost ideea unui profesor din Cîmpina, furată, ulterior, de evrei și pasată lui Einstein? Expresia „Fiul Omului“ din Evanghelie nu dovedește, cumva, că Iisus era de prin partea locului, frate cu vîrful „Omul“? Păi, aici e tot șpilul: omenirea e ofticată. Vrea să ne evacueze, ca să-și regăsească prestigiul, onoarea „nereperată“, întîietatea!

Pe scurt: o mică formațiune de gladiatori încercați, gata de sacrificiu pe altarul națiunii (ați ghicit: Dragnea, Tăriceanu, Dăncilă, Codrin, Olguța, Carmen și încă doi-trei viteji asemenea) țin piept, obidiți, dar mîndri, barbarilor care vor să ne tîrască în mocirla istoriei. Să ne bucurăm că sîntem bine apărați, că sîntem reprezentați de cine trebuie. Vom învinge! Cu asemenea conducători, dreptatea va fi mereu de partea noastră! Și ne vom descurca fără probleme, orice-ar fi! Noapte bună, vise plăcute!

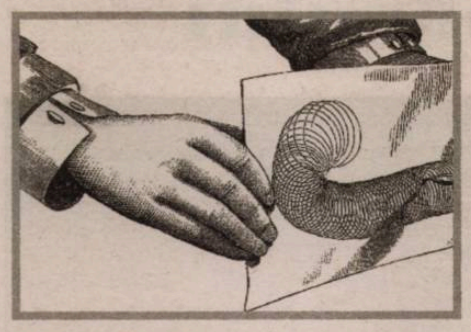

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Ușa închisă

Un simbol al culturii politice din România: ușa închisă a biroului lui Liviu Dragnea de la Camera Deputaților. Acesta, înaintea tuturor discuțiilor importante din Guvern, din Cameră, din partid obișnuiește să-și strîngă acoliții, clienții, baronii înapoia acestei uși: acolo negociază pe rupte diferite privilegii, funcții și contracte în schimbul susținerii politice, fie că este vorba despre eliminarea adversarilor din partid, despre adoptarea unor legi sau ordonanțe și, în general, despre orice e important în viața politică. Abia apoi urmează ședința oficială a unei instituții: CEx-ul în partid, ședința Parlamentului, ședința de Guvern. Instituția, dezbaterile din cadrul ei și deciziile sale devin numai o formalitate, deoarece nu fac decît să execute punctele unei învoieli informale și ținute ascunsă. Ce-ar mai fi aici de spus?

Mai întîi, partidul și chiar statul devin instituții vide de conținut, executante ale deciziilor luate de șef împreună cu un grup mic de acoliți, care îl susțin în schimbul unor emoluente. Statul, pentru a nu mai vorbi despre partid, devine proprietatea șefului, care prin mecanismele parlamentare sau guvernamentale se poate sustrage oricărui control și oricărei legislații sau regulament formal. Nu-i convine lui Dragnea un complet de judecată de la Înalta Curte, care trebuie să-i judece apelul? Dă o lege în Parlament care să schimbe felul în care se trag la sorți judecătorii completelor. Decide Înalta Curte că legea abia dată n-o obligă să-i tragă la sorți decît la începutul lui 2019, pune Dragnea guvernul să obțină de la Curtea Constituțională să

De ce rezistă totuși atît de mult la putere, în ciuda politicii mizerabile pe care o practică?

oblige Înalta Curte să tragă la sorți judecătorii completelor cu două luni mai devreme. Îi trage la sorți imediat, dar, vai, tot nu iese completul pe care și-l dorea Liviu Dragnea: atunci cere și obține de la Curtea de Apel blocarea proceselor, pînă cînd va apărea motivarea CCR. Care nu se grăbește. Cred că nimeni nu mai înțelege, de fapt, de ce Liviu Dragnea nu pune guvernul să emită o OUG în care să se scrie negru pe alb că Liviu Dragnea are dreptul – avînd în vedere uriașele merite aduse patriei în anul centenar – să-și aleagă singur completul de judecători și, pentru mai multă siguranță, să le stabilească și pensiile acestora, mărite sau micșorate, după cum urmează să fie sentința.

Susțin că vina nu-i exclusiv a lui Dragnea: el însuși este rezultatul unei anumite culturi politice – a supușeniei și a tîrguielii în ascuns. Nu se negociază direct, deschis, formal în politica din România. În declarații, toți politicienii (de la Putere sau de la Opoziție) sînt „bărbați“, au principii ferme, n-au de gînd să cedeze un pas. Poporul trebuie să vadă în ei niște stînci de intransigență. Cuvîntul „compromis“ e rău văzut, iar actul e declarat rușinos. Se uită și se vrea uitat faptul că politica democratică însemnă compromis și negociere. Dar să fie pe față, deschis, asumat, astfel încît nu orice să fie posibil, nu orice mizerie să devină fapt. Or, tocmai fiindcă la noi orice devine sau poate deveni fapt, negocierea trebuie să fie ascunsă prin birouri în spatele unor uși închise.

Da, ar fi bine să existe anumite compromisuri politice autentice între Putere și Opoziție, între majoritate și președinte în chestiuni esențiale, și bineînțeles, și în interiorul Opoziției sau chiar al unui singur partid. Diviziunea, ruptura totală n-au cum să încurajeze efortul colectiv, ameliorarea condițiilor generale, reformele din Sănătate, Justiție, Educație etc. Dar de ce n-avem compromisuri politice? N-avem compromisuri fiindcă avem tîrguieli la tot pasul. „Principialii“ noștri „bărbați de stat“ de la televizor devin prin birourile șefilor o trupă de lingăi și de precupeți. Ceea ce convin între ei „nu poate fi mărturisit public“. Iar impertinența și aroganța cu care se afișează nu sînt decît reversul slugărniciei din ascuns.

La modul mai general, cultura politică a românilor (mai ales din „regat“) s-a alcătuit în condițiile unui stat prădalnic și unei clase politice foarte adesea discreționare – chiar și înainte de comunism. O experiență ancestrală l-a învățat pe român că statul „nu-i al lui“, ci al unor „boieri“, și că el îi este inamic. Soluția este fie să-l șmecherească, furîndu-l cît mai mult cu putință, fie, dacă are ocazia, să-l „călărească“ pentru a stoarce maximum de avantaje pentru sine, familie și clanul său de apropiați. Statul modern, cu instituțiile sale cu rol decisiv, unde se iau decizii fără caracter personal, îi este funciarmente străin și nu crede că un astfel de stat poate exista altfel decît pe hîrtie. Statul și legea sa sînt pentru el o mașinărie de formalizare a unor decizii și interese private.

Sigur, Dragnea și ai lui sînt azi urîți și disprețuiți de majoritatea românilor. De ce rezistă totuși atît de mult la putere, în ciuda politicii mizerabile pe care o practică? Secretul puterii lui Liviu Dragnea este, mă tem, faptul că prea mulți, în ascuns, îl invidiază și că, dacă ar fi în locul lui, ar face întocmai.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Frica de anii '90

Am jucat baschet vreo trei ore și sînt transpirat rău. Miros a Chanel No. 5, că doar mă trag direct din Adam, ramura cu neamul reginei Angliei. Am jucat cu o vedetă de la televizor și am rupt-o, așa că sînt oarecum fericit.

Am 19 ani, sînt la Costinești și au trecut mai mult de șapte luni de la Revoluție. Nu am prietenă, sînt bronzat țeapăn, așa că singura mea șansă să nu par țigan – la momentul ăla, probabil cel mai sigur mod, în Costinești, de a nu avea nici o șansă la fete – este să vorbesc hindi sau arabă. Am făcut ceva bani profitînd de diferențele de preț aduse de capitalism și, oricum, sînt convins că o să ne lovească raiul din reclamele americane, așa că am zero griji despre ceea ce va urma.

Am fost în armată și, cum asta a fost indiscutabil perioada cea mai lungă și mai eficientă de îndobitocire, încerc să recuperez: îmi petrec zilele citind, înotînd și jucînd baschet.

Sînt obosit, e seară, put, așa că atunci cînd o văd îmi vine mai degrabă să fug decît să vorbesc cu ea. E bronzată bine și e tare frumoasă. Am fost îngrozitor de îndrăgostit de ea cu doi ani în urmă tot aici, la Costinești. În fapt, nu am mai fost niciodată așa de îndrăgostit, dar m-am speriat și am renunțat.

Și nu pot să plec. Am picioarele blocate și stau ca un bou, uitîndu-mă la ea, incapabil să zic ceva. Și mă uit așa în ochii ăia verzi-albăstrui cu o mulțime de pete aurii prin ei și vreau să prelungesc cumva clipa aia în așa fel încît să nu se mai termine niciînd.

Și ne uităm așa, ca proștii, unul la altul și îmi dau seama că ea, de fapt, e tristă și că habar nu am ce să fac. Mă gîndesc că mi-ar prinde bine niște șuturi, buza ei de jos tremură ușor și eu sînt transpirat și mă gîndesc că nu pot să o iau în brațe.

Îi propun să stăm jos pe o bordură și acceptă. Pricep rapid că ea crede că am venit special în Costinești ca să dau de ea. Povestește metodic cum s-a simțit de cînd i-am spus că nu mai vreau să fim împreună.

Mă hotărăsc să îi spun. Să îi zic cît de adictivă este și cît de frică îmi e mie de orice lucru care îmi dă senzația că nu pot să îl controlez. Mă trezesc povestind despre armată și nopțile mele stranii cînd mă trezeam cu senzația că este lîngă mine.

Mi-e cam frig. Decidem să mergem să ne plimbăm un pic. Oprim la căsuța ei de piatră, unde stă cu alte patru fete. Îmi dă mie bluza ei de trening.

E o lună plină, roșie și exagerat de mare, iar eu am din nou senzația că inima mea e undeva în gît și că habar nu am cum voi putea să mă rup de ea. Am impresia aia cretină că o să se sfîșie o parte din mine dacă o să vrea să plece, deși nici măcar nu o țin de mînă.

Miroase a ea și a mare, și chiar aș vrea să mor. Probabil pentru că știu că nu am cum să simt lucruri la intensitatea asta fără să mă țăcănesc, iar eu vreau să mă simt așa cît mai mult timp posibil.

Sînt îndrăgostit praștie din nou și habar nu am cum o să mă descurc cu asta.

Îi spun.

Nu a fost nevoie să explicăm nimic. Ani în șir, cei din jurul nostru au știut că sîntem foarte îndrăgostiți și au acceptat asta cu o ușurință care, privind retrospectiv, mi se pare aproape magică. Ani în șir am fost invidiați cumplit pentru asta. Nu am avut nevoie de nici un prieten în perioada aia. Am fost complet absorbit de povestea mea și a ei.

Apoi, încet-încet, a trebuit să învățăm să trăim în lumea reală. Lumea anilor '90. O lume urîtă, care m-a urîțit și pe mine. Încet, dar sigur. Am învățat că trebuie să supraviețuiesc. Rasismul a devenit din ce în ce mai strident, iar dezechilibrul dintre realitate și lumea noastră s-a accentuat. Am devenit doi oameni puternici, independenți și foarte diferiți.

Îmi pot aminti cu exactitate și acum, după mai mult de 25 de ani, în detaliu, o mulțime de lucruri de atunci. Mirosuri, sunete și mai ales imagini. Noaptea aia a fost o noapte bună în care am fost foarte aproape de potențialul meu de a mă simți fericit.

Ar fi trebuit, probabil, să fi răcit amîndoi zdravăn. Am adormit pe plajă ca niște pușți fericiți, convinși că tocmai au creat lumea. Ne-am trezit dîrdîind cînd a răsărit soarele.

Am reușit, cîțiva ani, să scap de realitatea unei Românii în prăbușire liberă. O Românie pentru care eu devenisem, brusc, un străin. M-am trezit deunăzi cu senzația că ea stătea și se uita la mine și mi-am dat seama, oarecum paradoxal, că pentru prima oară în foarte mulți ani îmi este teamă că ne întoarcem la România anilor '90.

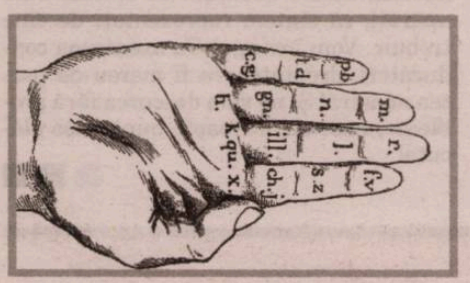

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Congresul Centenarului

La universitatea privată „Dincolo de nori", rectorul și fondatorul instituției, profesorul comparatist Stănel Pursangia, a decis că data centenarului românesc nu putea trece nemarcată academic. Mai întîi, o explicație asupra denumirii simpaticului așezămînt universitar, frecventat de cîteva zeci de oameni studioși de vîrstă avansată, care, în pragul pensiei ori în plină derulare a sa, descoperiseră bucuriile educației. Domnul Pursangia, la bază inginer (dar un inginer cu voluptatea lecturii, de aici și specializarea lui pe literatură comparată!), era un admirator al spiritului clasic. Citise cîndva comedia *Norii,* scrisă de Aristofan, și stabilise că o aluzie la acest magnific text trebuia să intre în titulatura noii universități. A mers pe varianta „Dincolo de nori", ce i se părea deopotrivă poetică și filozofică. După acreditarea instituției în anii '90, unii și alții i-au șoptit că, în *Norii*, Aristofan își bate joc de Socrate, detaliu pe care, la lectura piesei, inginerul nu-l realizase. Mai mult, ziceau aceiași cîrcotași, „Dincolo de nori" era titlul unui cîntec celebru al formației de rock Holograf. Observațiile s-au dovedit adevărate, iar situația a devenit, de aceea, dramatică pentru Stănel. El îl admira pe Socrate, descoperit în *Dialogurile* platoniciene. În plus, ca orice exponent credibil al generației '50-'60, ura rockul actual, fiind tolerant doar cu Elvis și cu Beatleșii, voci „din vremurile bune". Ceva trebuia, neîndoios, schimbat! Denumirea în sine a instituției nu se mai putea. Prin urmare, profesorul Pursangia a modificat explicația ei. Sintagma *dincolo de nori* se referea, mai nou, în viziunea rectorului, la faptul că universitatea s-ar fi adresat, atît prin populația sa studioasă, cît și prin corpul profesoral (statisticile demonstraseră că media de vîrstă a instituției, incluzînd maeștrii și discipolii lor, se ridica „puțin peste șaptezeci de ani"), *senioratului intelectual,* iar respectivul „segment de vîrstă" tinde să fie idealist, îmbrăcînd valorile pragmatice (disciplina socială!) în culori metafizice (încredere în educație, indiferent de etate!). O astfel de viziune se afla *deci,* simbolic, „dincolo de nori". În sfîrșit, *„let bygones be bygones"*, vorba americanului. Să revenim la evenimentul academic de celebrare a centenarului, proiectat de părintele-fondator Stănel.

Vorbim despre un congres inter-, trans- și multidisciplinar, intitulat „Spiritualitatea românească la răscruce de veacuri. O perspectivă panoramică". Rectorul a pus, din timp, decanii facultăților din subordine la treabă: lucrări, invitați cît mai prestigioși, convocarea tuturor studenților la dezbateri și, mai ales, abordări ale problemei spiritualității naționale din unghiuri variate. Diversitatea analizelor cu tematică identitar-mentalitară putea fi susținută, într-adevăr, cu succes: universitatea avea, preponderent, facultăți cu profil umanist (Filologie, Istorie, Teologie, Filozofie etc.) unde predau oameni serioși – foști învățători, medici, contabili sau, precum Stănel însuși, ingineri, toți reprofilați pe umanioare, în funcție de lecturile dominante ale fiecăruia în parte. Ca atare, simpozionul a fost un succes. Cerințele domnului Pursangia s-au îndeplinit în bună măsură: mobilizare generală, audiență masivă, comunicări înflăcărate. Un singur capitol a rămas deficitar – invitații de prestigiu. Deși s-au străduit, organizatorii nu au reușit să-i convingă să vină pe Mihai Șora, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu și Mircea Cărtărescu, pentru a menționa numai patru nume din lunga listă de *keynote speakers* creionată inițial. Nu a mai contat însă. Discuțiile au luat, și așa, un avînt nebun. După entuziasmul manifestat „pe secțiuni", studenții și dascălii s-au strîns în *aula magna* pentru „concluzii". Rectorul, tunător, de la prezidiu, aidoma unui patriot de la „patrușopt", a slăvit „eternitatea ființei românești", trimițînd la „excepționalitatea" noastră identitară „în concertul națiunilor". *Tremor* general în sală! Cineva a înălțat tricolorul și l-a fluturat energic deasupra capetelor colegilor săi. Unii se ridicaseră în picioare și aplaudau cu ovații. Alții strigau lozinci naționaliste. Intrată într-o criză impredictibilă de isterie, doamna prorector Vladimira Nevindecatu, de la Filozofie, a zbierat terifiant: „Copiii noștri sînt cei mai deștepți din lume!" „Și cei mai frumoși!", a completat-o din mulțime, la fel de vocal, ca un ecou, părintele Porfir Ghețușcă de la Teologie. Nu se mai putea sta în incinta clocotitoare. În frunte cu rectorul și cu drapelul național, intonînd, marțial, cîntecul „Noi sîntem români", participanții, încolonați militar, au ieșit vehement pe coridoare și ulterior în stradă...

Neașteptat, doamna Nevindecatu a revenit cu mină îngrijorată în aula goală.

Neașteptat, doamna Nevindecatu a revenit cu mină îngrijorată în aula goală. A stins, conștiincioasă, lumina, întrucît era prorector *cu gestiunea*. A aruncat o privire de ansamblu peste încăpere și a strigat „Trăiască!". După care a închis, atent, ușa.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

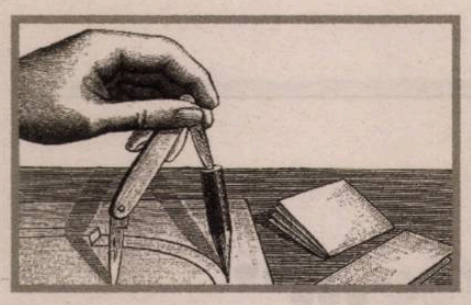

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Franța: fereastră spre universalitate pentru creativitatea românească

Dintre toate țările occidentale, Franța este cea care și-a deschis cel mai mult porțile, istoric vorbind, pentru artiștii și scriitorii români, și pentru creativitatea românească în general. Ceea ce a început încă înainte de revoluția din 1848 continuă și acum. Dovadă un impresionant „sezon cultural comun" eșalonat pe doi ani, ocazionat de Centenarul Primului Război Mondial și de Marea Unire.

Începînd cu data de 27 noiembrie și pînă la sfîrșitul lunii mai anul viitor, România „se exportă" în Franța cu literatură, teatru, film, arte plastice, dans, muzică, bucătărie, vinuri, tradiții populare... Apoi va fi rîndul Franței de a „invada" masiv România cu ce are mai bun. Pentru ambele țări, afirmă organizatorii evenimentelor în dosarul de presă, este o ocazie ca Franța și România să se cunoască altfel, în afara clișeelor și a ideilor preconcepute.

România are prima de cîștigat din această dublă complicitate culturală. Pentru că, de fapt, clișeele prin care românii și francezii încearcă uneori să se cunoască reciproc nu sînt de aceeași natură.

Pentru mine (și probabil pentru generația mea), imaginea Franței era una în care se amestecau *cei trei muschetari* cu *cocoșatul de la Notre-Dame,* buchiniștii de pe malurile Senei cu Turnul Eiffel, artiștii boemi din Montmartre cu cei din Montparnasse, Napoleon cu Jean-Paul Sartre, Edith Piaf cu Charles Aznavour...

Pentru majoritatea românilor și, de fapt, pentru lumea întreagă, Franța este o țară din care emană artă, cultură și un rafinat stil de viață. Sigur că multe dintre aceste *referințe* spontane sînt clișee, dar precizez că ele au o dimensiune pozitivă. Mulți asiatici vin la Paris ca să înțeleagă ce înseamnă un oraș *romantic* și speră să vadă cupluri îmbrățișate pe malurile Senei. Alții caută în Orașul Luminilor vestigiile unor forme de insolență devenite mituri planetare și se duc negreșit la cabaretul Moulin Rouge. Cum panteonul mitologic al Parisului este o construcție la care au participat artiști din întreaga lume, aproape fiecare vizitator străin va avea *reperele* sale la Paris. Un american cultivat se va plimba pe urmele lui Hemingway și va căuta locurile în care acesta a scris și barurile în care a onorat calitatea excelentă a vinurilor franceze. Un latino-american cultivat își va aminti că aproape toți romancierii *realismului magic,* de la Gabriel García Márquez la Mario Vargas Llosa s-au lansat la Paris, și că majoritatea acestor reprezentanți ai valului sud-american au intrat în universalitate după ce au publicat și uneori au trăit în Franța...

Chiar dacă Franța se schimbă, chiar dacă la Paris asiaticii riscă acum să vadă sub podurile Senei corturi în care se adăpostesc migranți, iar în preajma unor monumente familii de cerșetori, vechile clișee prin care spațiul francez era receptat în străinătate nu sînt supărătoare. Și, de fapt, Franța are tot interesul să le păstreze, ele sînt veritabile forme de publicitate.

Mai greu este cu clișeele legate de România. Ele nu au fost întotdeauna favorabile românilor și nu au avut continuitate. Cînd am ajuns eu în Franța, în 1987, am descoperit cu uimire că mai toți francezii aveau o imagine precisă despre România, dar niciodată aceeași. Totul depindea de perimetrul social cu care intram în contact. Uneori mi se întîmpla ca șoferii de taxi să mă privească brusc cu o enormă simpatie (după ce mă întrebau de unde vine accentul meu) pentru că îl admirau pe tenismanul Ilie Năstase. Alți francezi erau fascinați de Nadia Comăneci, și pentru ei emblema României era talentul cu totul excepțional al *Nadiei*. În mediile mai cultivate, cînd spuneam că sînt român, îmi erau evocate imediat ba numele lui Cioran, ba numele lui Eugen Ionescu. Toată lumea auzise evident și de Ceaușescu, iar pînă la căderea comunismului imaginea României era aceea a unei țări vampirizate de conducătorul ei.

Timp de cîțiva ani, după prăbușirea regimului comunist, au fost foarte persistente în Franța imaginile *revoluției* de la București și revelația că mulți români vorbeau franceza. Un clișeu negativ, în acest context, a fost așa-zisa groapă comună de la Timișoara, care s-a dovedit a fi o minciună mediatică, dar și procesul ratat al soților Ceaușescu. Dar clișeul cel mai *durabil* legat de România a fost, și este încă, cel al unei țări care nu reușește să-și integreze minoritatea romă și îi lasă pe acești oameni să cerșească pe străzile Parisului și ale marilor orașe franceze. Francezii sînt foarte sensibili la imaginea sărăciei și a suferinței, și n-ar blama niciodată un om care stă cu mîna întinsă, avînd și trei copii alături, în preajma Turnului Eiffel sau în fața unei brutării. Și tot așa, dintr-un fel de civilitate stratificată prin educație, ei nu vor spune deschis nici ceea ce gîndesc cu adevărat despre o țară membră a Uniunii Europene care își trimite săracii să cerșească în fara granițelor ei. Această acumulare de lucruri *nespuse* nu este în nici un caz favorabilă României...

Revenind la sezonul cultural Franța-România și la marele număr de evenimente care se vor desfășura în multe orașe franceze: este efectiv o imensă șansă pentru ca multitudinea de aspecte ale creativității românești să amelioreze o imagine de ansamblu greu încercată. Cu această observație, însă: imaginea României nu se construiește doar în afară, ci în primul rînd în interior. Savurînd spectacolele și filmele venite din România, admirînd arta și bucătăria românească, salutînd talentele cu totul excepționale care ies din magma pămîntului românesc, nimeni nu va închide ochii, în Franța, la ceea ce se întîmplă pe tărîm politic la București, și mai ales la regresul statului de drept sau al independenței Justiției.

PUBLICITATE

DIN 23 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Harta
României Mari

numai împreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

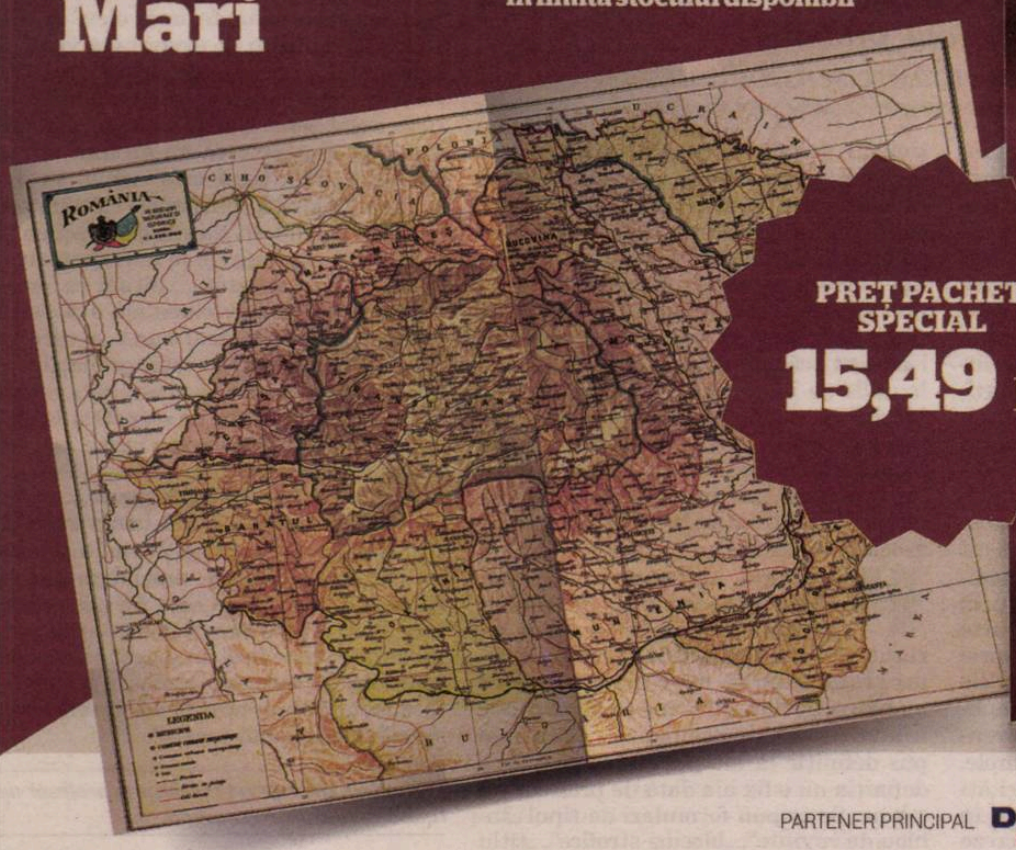

PREȚ PACHET SPECIAL
15,49 lei

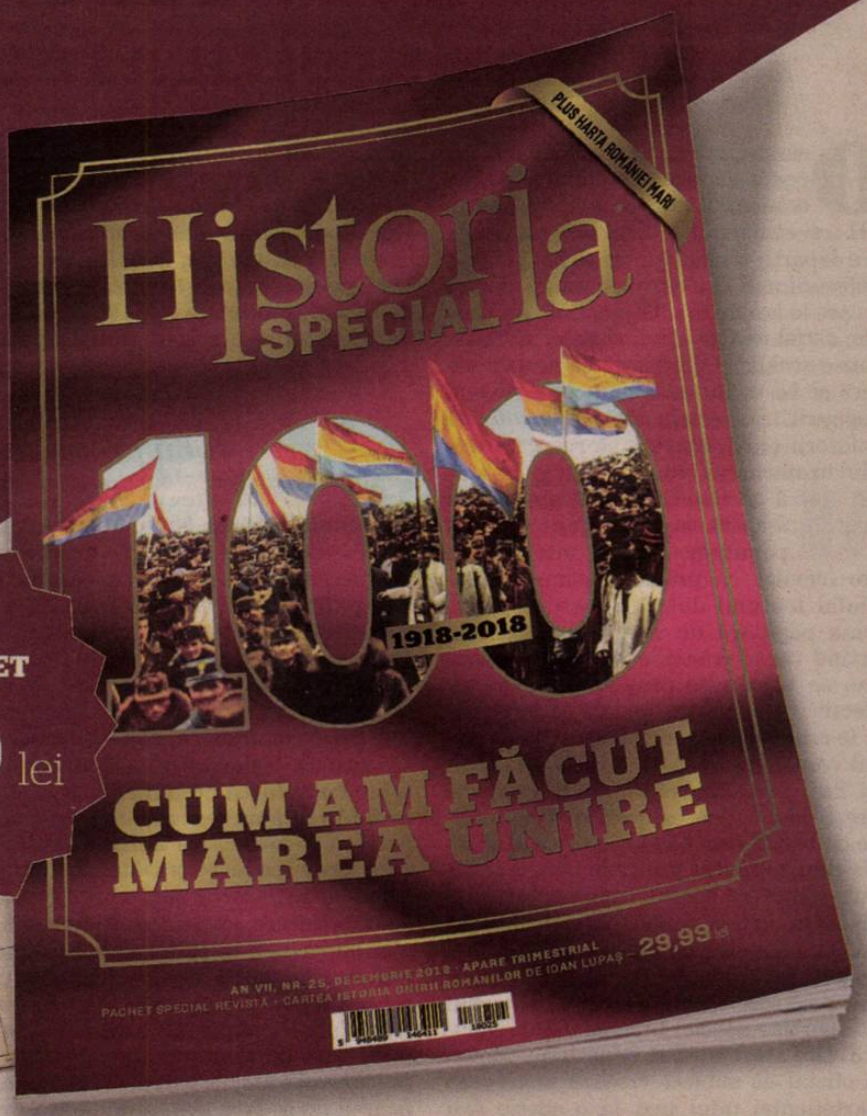

PARTENER PRINCIPAL DEDEMAN DEDICAT PLANURILOR TALE

PARTENER CEC Bank

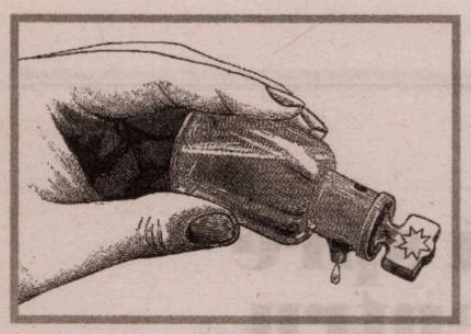

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„La vreme de beție...“

Rapoartele judecătorești cuprinse în volumul publicat recent de Silviu Văcaru și Cătălina Chelcu, *Departamentul criminalicesc în Moldova (1799-1828),* din care am cules săptămîna trecută o serie de cuvinte și expresii interesante, oferă și o bogată reprezentare a cîmpului semantico-lexical al beției. Dincolo de detaliile de epocă și de particularitățile de limbaj, numeroase relatări sînt uimitor de apropiate de ceea ce prezintă astăzi *Știrile de la ora 5:* bătăi și omoruri între indivizi în stare de ebrietate, care nu își amintesc apoi mare lucru despre motivele încăierărilor. În lectura exemplelor de mai jos trebuie doar să ținem cont de faptul că textele transpun în scris pronunțarea regională, mai ales a vocalelor, cu *e* final închis la *i* – *betii (= beție)* – și cu diftongul *ea* redus la *a,* după anumite consoane sau în poziție finală: *bat (= beat), dorme (= dormea), bătе (= bătea)* etc.

Rapoartele menționează eventualele legături cu o „băutură bețivă“ (p. 30), adică alcoolică, și precizează starea personajelor: *beat* („au arătat că ar fi fost *bat,* bînd la o velniță“, p. 7), *amețit cu* (sau *de) beție* („fiind *amețit cu beție*“, p. 7; *„amețiți fiind de multa betți,* s-au luat la sfadă mergînd pe drum spre casă“, p. 27); *trecut cu beție* („fiind *trecut cu beție*, nu știe ce au făcut“, p. 7), *înfierbîntat din beție* („s-au tîmplat pricina morții aceștie la crîșmă, din sfadă, și *înfierbîntați fiind amîndoi din beție“,* p. 12) etc.

Scenariul tipic e ușor de recunoscut: „la drum, îmbătîndu-să la o crîșmă și sfădindu-se între dînșii, au lovit acesta pe unul din tovarășii lui (...) c-un lemn în cap, din care lovitură i s-au tîmplat moarte“ (p. 31); „din beții, luîndu-se la sfadă (...) au dat cu cuțitul“ (p. 33); „lovindu-l fără simțire, bat fiind, cu ciomagul odată în cap, pe loc au murit“ (p. 42); de obicei, ucigașul își mărturisește crima, cu destulă perplexitate: „au arătat adivărul că el l-au omorît, bat fiind, iar n-au gîndit să-l omoare“ (p. 31). În spațiul conjugal, bărbatul beat își poate ucide nevasta – „într-ace zi, *fiind la chef,* și-au omorît fimeia“ (p. 32) –, dar poate și cădea victimă: soția „și-au omorît bărbatul cu toporul în vreme cînd au fost *bat* și dorme“ (p. 17), pentru că „era *beții* și de-a pururea o băte“ (p. 17).

Sentințele sînt mai severe pentru criminalii care își plănuiesc cu grijă acțiunea.

Unele scene sînt foarte vii; un călător, după o bătaie din beție, cu lovituri în cap date cu *țăpoiul* și cu *mănușa* (o piesă de lemn de la sanie), revine în cîrciumă și continuă să bea, ca și cînd nimica nu s-ar fi întîmplat – „Și întrînd în crîșmă, Saga Pliscu *au mai adaos băutură pisti băutură* și ș-au aprins ciubucul și n-au pomenit nimică de lovitură că-l doare“ (p. 27) –, pînă cînd, după puțin timp, moare. Ceea ce îi pune în încurcătură pe judecători, care nu pot fi siguri de cauza decesului: „Cari moarte nu să poate ști adevăr din lovitură s-au întîmplat, au din multa be(ție) ce au mai adaos“ (p. 27). O altă scenă, prezentată în stilul plin de autenticitate al unei depoziții, evocă un echivalent al controverselor de astăzi din trafic: „Și pe drum mergînd, beți fiind amîndoi, ar fi început mortul a-i zici și a-l sili și a-l sudui ca să mîie caii mai tare. Și el încă dîndu-i răspunsu cu împrotivire și că nu va mîna caii după cerere lui, mortul îndată ar fi luat în mînă o teslă ce ave ei în căruți și, vrînd să-l lovească pe dînsul în cap, nu l-ar fi nimerit. Apoi, cînd au vrut mortul a mai da și de al doile, el i-au luat tesla din mînă și, amețit fiind și el de beție, în mînie cum l-au lovit și el odată în cap, au căzut gios mai mort. Și după cum îl lovise, socotind că tot trebui să moară, i-au mai dat cu tesla păr(ă) l-au omorît de tot“ (pp. 90-91).

Oricum, sentințele sînt mai severe pentru criminalii care își plănuiesc cu grijă acțiunea, judecătorii acceptînd circumstanța atenuantă a beției: „această faptă s-au tîmplat din beții“ (p. 7); „această ucidere s-au tîmplat din greșală și din beții“ (p. 42); „întîmplare au cursu din beție“ (p. 189); „fiind amețit cu beție, să socotești că au nebunit, după cum să și asămenează cel bat cu un om ieșit din minte“ (p. 7). Pentru a justifica o pedeapsă mai blîndă, judecătorii, cu resemnată îngăduință, evocă răspîndirea fenomenului: „asămine primejdii s-au mai tîmplat *la vreme de beții,* mai ales țăranii după cum sînt obicinuiți cînd să îmbată de fac gîlcevi pururе și bătălii și de multe ori să întîmplă de cad și în primejdii de moarte“ (p. 27).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

Care-i treaba cu sensibilitatea poporului român

O cunoștință mă roagă să mă uit peste lucrarea copilului său. S-a dat simulare pe școală, e-n clasa a VIII-a și examenul de Evaluare națională nu e departe, stresul începe să bată la ușă. Profesorii mai dau cîte o simulare, decizii pe care le iau de regulă consiliile profesorale, astfel că toți elevii claselor a VIII-a dintr-o școală se confruntă cu același subiect și își evaluează întrucîtva nivelul pregătirii. Subiectele sînt redactate de profesorii școlii, căutînd să respecte modelul examenului național.

Mă uit mai întîi peste subiect. Li s-a dat ca text-suport o doină populară. Printre altele, li se cere elevilor să prezinte semnificațiile titlului textului dat. Mă încrunt puțin. Doina populară nu are titlu, căci, respectînd caracteristicile literaturii populare, se transmite oral și are caracter colectiv. Cine culege textele și le publică, le ordonează, convențional, după primul vers, care nu devine însă titlul doinei. Trec peste. Mai observ că li se cere să noteze două trăsături prin care să justifice că textul este o creație lirică, dar nu i de dau copilului punctele corespunzătoare pentru că acesta, deși a notat două trăsături, nu le-a și exemplificat. Cerința însă nu viza exemplificarea. Mă uit mai departe. La subiectul de tip compunere-eseu li se cere să argumenteze că textul dat aparține speciei literare doină populară. Din start nu îmi sună bine. Modelul oficial de subiect vizează motivarea apartenenței unui text la o specie sau la un gen, nicidecum argumentarea. Am mai explicat într-un alt articol de ce, precum și faptul că formularea cu argumentare, scăpată anul trecut chiar în subiectul oficial, a fost o eroare. Trec peste asta și mă uit la repere. La modul generic, se cere să se precizeze trăsăturile speciei. Cîte? Toate? Păi da, din subiect așa reiese. Copilului i s-a făcut un semn pe lucrare și o observație: definiție incompletă. Unde scrie însă că trebuie să dea o definiție? Subiectele oficiale au un standard fix: să se precizeze patru trăsături ale genului/speciei. Nu toate, căci am intra în dezbateri nesfîrșite despre care sînt acestea, plus că ar fi imposibil de stabilit punctajul prin barem. Apoi, nu se cere definiție. Logica mea spune că oriunde în lucrare sînt precizate aceste trăsături, ele trebuie luate în considerare, nu doar dacă sînt înșirate într-o definiție pusă la începutul compunerii. Așa s-a format însă cutuma școlară. Un șablon: începeți, copii, cu livrarea definiției speciei. Deși, avînd în față un text anumit, logic mi se pare să se pornească dinspre acesta înspre asocierea lui cu trăsăturile unei specii, nu de la livrarea unei definiții pe post de introducere, invariabil. În fine, mă uit mai departe, li se cere copiilor să exemplifice trăsăturile doinei populare prin cel puțin două argumente. Las deoparte formularea „cel puțin“, care e improprie unui test de evaluare profesionist. Se precizează exact ce aștepți. Dar exemplificarea nu se face prin argumente, eventual argumentele se susțin prin exemple. Nu, nu sînt chițibușar: aceste neclarități și erori de formulare creează confuzii în mintea copiilor și îi determină să lucreze după șabloane. Copilul cunoștinței a lucrat bine. Are o compunere curată, ordonată, cu argumentele potrivite. N-a precizat în definiție că „sentimentele puternice“ pe care le transmite doina populară pot fi de jale, de dor, de melancolie etc., fapt pentru care definiția nu a fost considerată completă. A precizat, pe parcursul compunerii, că textul transmite sentimente de jale, de dor. Și a mai precizat în definiție, așa cum le ceruse profesorul, că aceste sentimente puternice transmise de doina populară „evidențiază sensibilitatea specifică a poporului român“. Lucru mare, aș zice, că fix poporul român are specific această sensibilitate. Una peste alta, doar pe compunere copilului i-au fost scăzute vreo șase puncte, acolo unde eu i-aș fi scăzut maximum trei. Mă întreb dacă notele vor fi trecute în catalog, pentru că ar fi o ilegalitate: doina populară este conținut de clasa a VI-a, iar evaluarea/notarea curentă se referă strict la conținuturile și competențele asociate clasei în curs.

Sîntem, cu toții, probabil, robii propriilor noastre sensibilități.

Profesorul în cauză este o persoană respectabilă, pe care o prețuiesc pentru implicare și seriozitate. Nu e, aici, decît un studiu de caz, prin care vreau să mă refer la un cadru mai larg. Se dau șabloane de construcție a unor tipuri de compuneri. Dacă n-ai pus definiție la început nu e bine, dacă definiția nu e fix aia dată de profesor nu e bine. Se impun formulări de tipul „tablou de cuvinte“, „blocuri strofice“, „titlu analitic format din două substantive în vocativ și un adjectiv propriu-zis, creînd un orizont de așteptare“, „propune cititorului o deschidere spre lumea textului“, „prin îmbinarea dintre lumea terestră și lumea cosmică tabloul capătă culoarea măreției“. Le cerem analize de profunzime, semnificații ale unor figuri de stil și imagini artistice care să răscolească, să ajungă la punctul acela de identificare a emoțiilor rafinate, unor elevi de clasa a VIII-a, lipsiți de experiența vieții și a diversității emoționale, lipsiți deopotrivă și de experiențele lecturilor formatoare în acest sens. Nu că nu le-au parcurs din lene, ci pentru că nu au încă vîrsta necesară, nu a venit încă timpul lor. Le spunem că sînt inconsistenți cînd nu pot simți ca noi, adulți încercați în lecturi și experiențe de viață. Și le mai spunem și că pe vremea noastră..., uitînd că acum e vremea lor și că vremea aia a noastră nu e neapărat cea mai bună în care se poate trăi. Sîntem, cu toții, probabil, robii propriilor noastre sensibilități, opinii și ambiții atunci cînd ne raportăm la elevii noștri. Dar ar trebui să nu ne mai întrebăm de ce copiii ăștia ajung să nu citească, de ce ajung să li se pară poezia o chestie indigestă, absurdă, insuportabilă. Prinși în buclele noastre de vanități intelectuale și emoționale, amendăm uneori chiar și cu note elevi care nu pot vedea, încă, la 14 ani, că versul „foaie verde, mărăcine“ ascunde în el un „bogat orizont de semnificații, care se pliază pe o sensibilitate melancolică, nostalgică și reflexivă, specifică poporului român“.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De Centenar, și chinezii sînt români?

Nu mai știu cum de mi-am amintit de povestea asta, o credeam uitată. Poate că de cînd cu Centenarul, cu infuzia de „Tot ce-i românesc nu piere“, de „Noi sîntem români, noi sîntem aici pe veci stăpîni“. Stăpîni pe ce? Și ai cui? Mi-am amintit că în București locuiesc în mod discret (uneori aproape invizibil) cîteva mii de imigranți chinezi. Vreo 20.000, cam așa, din datele neoficiale, dar statisticile nu contează prea mult în cazul ăsta, pentru că unii pleacă, alții vin, înlocuindu-i pe cei plecați, o parte încă mai trăiesc ilegal, copiii lor vorbesc românește mai bine decît părinții, sînt la a doua generație. Cert este doar că, pentru hai să zicem cîteva zeci de mii de chinezi, România reprezintă o țară mai ofertantă decît China natală, *a good place to live,* o posibilă patrie.

În urmă cu vreo cinci ani filmam la un documentar despre chinezii din București, cînd m-am nimerit întîmplător la o nuntă. O nuntă tîrzie – un chinez care venise în România aproape imediat după 1990, din spirit de aventură sau ca să facă afaceri, se căsătorea cu partenera lui, româncă, cu care avea deja o fetiță în clasa a III-a. Chinezul nostru avea ceva de actor de cinema din filmele anilor '70 și, în același timp, ceva boem, acel tip de boemie prăfuită, uneori un pic caraghioasă, în funcție de context (de pildă, purta blugi strîmți și rupți – chinezești, cum altfel? – care mai erau încă vag la modă printre adolescenții de 15-16 ani). Fusese persecutat în China, în tinerețe, din cauza viziunilor sale occidentale: cînta muzică „decadentă“ la chitară, inclusiv Beatles. Plecase în Taiwan, apoi mai departe, iar pe căi încurcate, pe care nu le mai știu acum, aterizase în România. Într-o iarnă, pe ger, într-un București gri, bîntuit de haite de cîini vagabonzi, ce nu părea că-și deschide porți poleite cu aur nici unui străin, într-o țară care nu era pregătită pentru „adopții“, cum nu e nici acum. Partenera lui de viață și viitoarea sa soție era olteancă – căpoasă, echilibrată, femeie de casă. Fetița lor nu era foarte convinsă cărei nații îi aparține – știa doar cîteva cuvinte „pe chinezește“, avea ochi negri și migdalați, cu care îi cucerea ușor pe colegii ei din școala primară, și un păr lung ce o învăluia atunci cînd dansa pe șlagăre românești la modă. Îi plăcea să danseze. Cei trei locuiau într-un apartament standard, bloc comunist din cartierul Titan. Apartamentul ăla mi s-a părut un soi de bulă de protecție: a lui față de trecutul chinez, a ei față de „ce vorbește lumea“ – te-ai combinat cu un chinez –, pentru fetiță, în mod firesc, reprezenta protecția familiei. Au încercat mai multe afaceri care nu le-au mers. Prima a fost un bar cu karaoke care a dat faliment. Chinezul susține că a învățat de aici diferența dintre cele două culturi – românilor nu le place să cînte, cel puțin nu într-un mod disciplinat de tip karaoke. Românii cîntă cînd au ceva pe suflet sau cînd sînt beți, nu stau la rînd ca să cînte „de plăcere“, să se dea în spectacol în fața prietenilor. În perioada cînd i-am cunoscut eu, încercau o altă – a cîta? – afacere, cu niște filtre de apă *made în China,* dar chinezul visa la următoarea sa lovitură, o clinică de terapie chinezească. Față de alți chinezi, extrem de pragmatici, al nostru era un idealist. Un visător. Viața lor din cartierul Titan mi se părea una banală – nu mureau de foame, dar nici n-o duceau prea bine. Supraviețuiau, nu păreau nici fericiți, nici nefericiți, ca majoritatea locuitorilor acestei țări. Singurul obiect spectaculos din apartamentul lor era un borcan mare, cum sînt cele pentru murături, unde adăstau într-un lichid alcoolic niște rădăcini de ginseng și alte plante „exotice“, precum și un penis flasc de tigru. „Medicamentul“ era pentru ca bărbatul să fie bărbat, indiferent de nație, și se mai vindea pe sub mînă prin bombele chinezești din București, la un preț exorbitant suta de grame.

Înainte de nunta despre care voiam, de fapt, să vă povestesc, îi rugasem pe chinez și pe fetița lui să participe la parada de 1 Decembrie de la Arcul de Triumf. Povestea noastră era despre adaptare. Oare se adaptase chinezul în România, după aproape douăzeci de ani de locuit aici? Oare simțea că „tot ce-i românesc nu piere“? Mica scenă pe care am filmat-o la paradă mi-a rămas multă vreme întipărită în minte – un chinez stingher, cu un steguleț tricolor în mînă, pierdut într-o mulțime indigenă, printre români care se îmbulzeau tipic românește, o babă cînta ceva patriotic, fluturîndu-și isteric stegulețul ei. Nu știu de ce am avut senzația că acea mulțime îl respinge, se potrivea ca nuca-n perete, un lebădoi trist într-un cîrd gălăgios de gîște.

Nunta n-a fost planificată, s-a întîmplat pur și simplu. S-au căsătorit la Starea Civilă, apoi au organizat o mică petrecere la un restaurant chinezesc obscur de prin Fundeni, nu-l știe nimeni, în afară de ei, nu are firmă la stradă, doar cîteva litere chinezești care pentru români nu înseamnă nimic. Au închiriat o sală în care au încăput vreo 40 de oameni – familia și prietenii lui chinezi, și rudele ei, români. Nu prea se înțelegeau unii cu alții, așa că au stat la mese separate. Soția era încîntată, nu doar pentru că legătura lor devenea oficială, așa că nu mai conta „ce vorbește lumea“, dar și pentru că rudele ei aveau în sfîrșit ocazia să vadă cum „se petrece la chinezi“. De la nuntă nu lipsea îndrăgitul karaoke, dar nu se înghesuia nimeni. În schimb, românii dădeau iama în mîncare și aveau și de ce. Cred că a fost cea mai bună mîncare chinezească pe care am mîncat-o în București. Sau, oricum, cea mai autentică. La un moment dat, în restaurant a intrat un alt grup de chinezi. Beți. Cîțiva îi cunoșteau pe chinezii noștri. După cîteva saluturi și zîmbete politicoase s-au luat la bătaie. Nu mi-am dat seama care a fost motivul – afaceri mai vechi, neterminate. M-am gîndit, ușor amuzată: acum scot și săbiile ninja și trebuie s-o tulim de aici! Dar nu, scandalul s-a dovedit a fi un foc de paie, bătăușii s-au potolit repede, însă petrecerea s-a spart. Rudele soției s-au ridicat indignate de pe la mese, deci așa „se petrece la chinezi“, străinii ăștia sînt periculoși etc. De parcă n-ar fi asistat niciodată la bătăi prin crîșmele românești. Dar poate că violența într-o altă limbă decît cea natală li s-o fi părut cine știe ce act terorist. Probabil că nu vom scăpa niciodată de prejudecățile față de străini, după treizeci de ani nu sîntem pregătiți să acceptăm și să integrăm nimic. Chinezul rămîne chinez, negrul rămîne negru, doar pe francezi și pe englezi ce-i mai pupăm în fund pentru că vin din țări mai „civilizate“.

La petrecere am rămas doar cîțiva, mirele, cam șifonat, deși nu avusese nici o vină, încerca să dreagă busuiocul și să ne facă să ne simțim bine pînă la final. Așa că și-a amintit de karaoke și a început să cînte. Avea o voce foarte bună, de cîntăreț din anii '70. A cîntat „Feelings“ a lui Morris Albert. Impecabil, cu emoție, cu pasiune. Ascultîndu-l cîntînd, m-am întrebat ce emoții are, de fapt, chinezul ăsta față de țara în care locuiește de peste douăzeci de ani, față de soția lui româncă, dar și față de viața lui în general? Ce simte, cum simte prietenul meu chinez? Deși am petrecut aproape un an în preajma lui, n-o voi afla niciodată. Însă muzica e un limbaj universal. Ceea ce trasmitea chinezul cîntînd era dincolo de toate emoțiile transmise vreodată de compatrioții mei, români, era de pe altă planetă.

Acum, după ce v-am spus povestea, îmi dau seama că nu întîmplător mi-am amintit-o în preajma zilei de 1 Decembrie, de „marele“ Centenar. Ne batem cu pumnul în piept cu ce am realizat în ultima sută de ani și vine aici un chinez de pe de cealaltă parte a globului, dintr-o civilizație cu mii de ani mai veche decît a noastră, care este mult mai „uman“ decît mulți dintre noi. Trăiește în România, are cetățenie română, e român, nu-l cunoaște nimeni.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Vești îngrijorătoare vin din piață

ROBOR-ul e în creștere, Dow-Jonesul nu se simte prea bine. Covrigul urcă la un leu și jumătate. Incredibilă lovitură pe piața nimicului, a nimicniciei, a prostiei în care înotăm. S-o fi scumpit făina, nu s-a făcut făina îndestul, grîul nu s-a ridicat din pămîntul de toamnă? Nu, nimic din toate acestea. Pur și simplu, a crescut prețul la covrig. De ce? Pentru că lumea nu mai ține cont de nimic. Se ridică prețul, că de ce nu? Dintr-o moftangeală, dintr-un chef de seară. Proștii au bani și nu simt. Trăim, domnilor și doamnelor, într-un moment de plastilină al epocilor. Nu ne pasă de nimic. Totul e fără morală, fără principuri, fără minimă decență, fără nimic altceva decît latitudinea ta. Or tu, ce, ești prost să te întorci la morală? Care morală? Vrei să ți-o iei de la alții? Vrei să vinzi covrigi la 80 de bani? Păi, bă, o să mori de foame! Asta vrei? Tu trebuie să fii eroul zilelor noastre, eroul vieții, nu al morții, că n-or să se tragă clopotele Catedralei Neamului după tine. Hai, înghite covrigul la un leu juma', înghite-l, frate, frățioare. Înghite covrigul care te-ngrașă ca acela de un leu, ca acela de 50 de bani. Același covrig, umflat de pomană. Ba unii te păcălesc și-ți iau din mac – paștele mamii lor, din mac? Să se ducă după mac anul viitor, pe primăvară. ROBOR-ul e în creștere, Dow-Jonesul nu se simte prea bine. Covrigul urcă la un leu și jumătate. Incredibilă lovitură pe piața nimicului, a nimicniciei, a prostiei în care înotăm. S-o fi scumpit făina, nu s-a făcut făina îndestul, grîul nu s-a ridicat din pămîntul de toamnă? Nu, nimic din toate acestea. Pur și simplu, a crescut prețul la covrig. Acesta este un truc scriitoricesc, să reiei începuturi, să repeți, dar este și revolta mea, cum dracu' covrig la un leu și jumătate? Mulțumesc, Emilia, din partea Corei și a lui Viorel. Mulțumesc pentru această veste dură. Mă refac cu greu.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Cum e cu „pompa“ de ozon pentru fotbaliștii de la FCSB?

E pentru insuflații rectale. Simplu. Cel puțin așa reiese, pe baza Football Leaks, dintr-un articol scris de Costin Ștucan de la *Gazeta Sporturilor.* Se folosește la oxigenarea sîngelui. Unii zic că e doping, măcar din perspectivă morală, alții nu. Unii susțin că e eficient, alții se îndoiesc. Ideea e că Steaua de la acea vreme, cu Reghecampf antrenor și Neubert „guru“ al pregătirii fizice, a cumpărat un aparat pentru asemenea proceduri care pot stîrni rîsul sau, după caz, o crispare posterioară. Aparatul respectiv poate executa și oxigenarea prin sînge, ceea ce e doping de a dreptul. În clar: a folosit campioana de la acea vreme metode de dopaj sau la limita dopajului? Autorul articolului susține că unii fotbaliști au recunoscut că au primit „tratamentul“. Între timp, a mărturisit și doctorul echipei, care asigură că totul a fost legal. Legal rectal. Evident la fel de legal, anunță un alt articol, întreaga echipă a ratat un control antidoping. Dar fiindcă e vorba despre fotbal, toată lumea merge liniștită la culcare. Sigur, te poți distra vizualizînd momentul în care Pintilii sau Chiricheș sînt pregătiți să li se introducă, pe „ușa din spate“, un tub subțire, de genul pompe de benzină în miniatură, pentru a fi alimentați și a juca pe modul turbo. Haios, nu? În sport s-au văzut și auzit altele mai tari. Oameni răstigniți, cu ace în vene. Ședințe porno între antrenori și tinere atlete care trebuiau împrospătate cu hormoni. Diferența e că imaginea unor fotbaliști cărora li se suflă în... pare ruptă dintr-o comedie bufă. Metoda e valabilă, irigarea e bună. Dar societatea machistă a datului cu piciorul în minge nu rimează deloc cu acest tablou. Ei, băieții răi, serviți posterior? Dumnezeule, ce or să le audă urechile pe unde mai joacă!... Dar, cum a zis cineva, sportul de performanță presupune sacrificii. Punem pariu că nici nu-i dădea prin minte respectivului cît de mari pot fi? Ori poate că sîntem noi naivi. De fapt, marea performanță înseamnă să deschizi ochii și să închizi mintea. Despre noi vorbeam, nu despre ei.

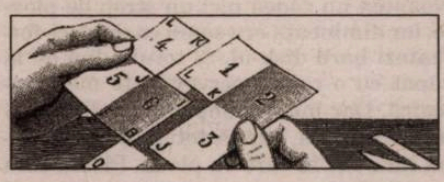

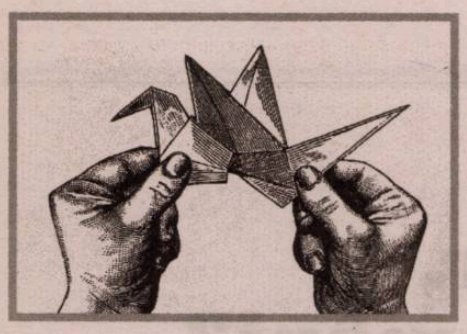

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Exemplul Regelui Mihai

Se împlinește un an de la dispariția Regelui Mihai. Viața lui s-a suprapus aproape perfect peste suta de ani de existență a statului nostru. N-a apucat însă Centenarul, pe care-l vom sărbători fără el și deloc mîndri de oamenii care ne conduc astăzi. În lipsa lui putem totuși să mai aflăm încă amănunte despre istoria pe care a trăit-o și istoria pe care a făcut-o în toată această epocă. Foarte de curînd, la editura Corint s-a publicat volumul *Conversații cu Regele Mihai* avîndu-l ca autor pe Stelian Tănase. E vorba de punerea în pagină a unor convorbiri pe care istoricul le-a purtat timp de mai multe zile cu Majestatea Sa, în anul 2005.

Aș remarca mai întîi că vorbele și expresiile Regelui sînt redate *ad litteram*, așa încît cititorii pot aprecia limba frumoasă și nealterată pe care o vorbea. În ce privește conținutul, bineînțeles că nu pot fi lucruri total noi sau senzaționale. Viața și faptele lui Mihai I sînt, în general, cît se poate de cunoscute. Totuși, în carte apar anumite accente interesante, pe care Stelian Tănase are iscusința de a le obține de la Majestatea Sa și chiar amănunte picante, să le zicem, pe care nu le știam. Așa ar fi, de exemplu, episodul în care, în urma unei greșeli de șofat a lui Carol al II-lea, Elena Lupescu îi cere, de față cu prim-ministrul Tătărăscu, să se dea jos de la volan și să-l lase pe fiul său să conducă. Și Carol se supune.

În general, însă, din întreaga poveste a Regelui Mihai, spusă chiar de el însuși, se degajă un dramatism neîncetat. Cu momente cît se poate de concrete și mărturisiri cît se poate de sincere. Relația dintre tată și fiu, de pildă, e un subiect care se tot deschide ca o rană, de-a lungul istorisirii. Fiul relatează cum, după abdicarea sa, a refuzat repetatele invitații ale tatălui de a-i face o vizită în Portugalia: „Pînă la urmă, mi-am luat puțin curaj și i-am scris o scrisoare. Din păcate, nu am copie. Și în esență a fost așa: i-am spus că nu pot să vin. Fiindcă în situația pe care a lăsat-o el după ce a plecat – n-am vorbit de Antonescu –, am spus că marea majoritate a populației României îl ține pe el răspunzător de ceea ce s-a întîmplat, de situația în care s-a găsit țara cînd a trebuit să plece. Nu i-am dat detalii nici despre Basarabia, nici despre rezistență, nici despre nimic. Doar atît i-am spus: *Văzînd această situație, în situația mea, este imposibil ca să vin și să ne întîlnim*. Și cu asta s-a terminat."

„În situația mea, este imposibil ca să vin și să ne întîlnim".

Regele Mihai nu și-a mai revăzut tatăl. Dincolo de motivele de natură politică pe care le-a invocat pentru a nu-l vizita, existau firește și lucruri mult mai personale. Acestea răzbat și din explicația pe care o dă asupra deciziei de a nu merge în 1953, în Portugalia, la înmormîntarea tatălui său: „Prin ce trecusem eu cu el și cu toată ambianța din jurul lui... Mi-am pus problema că mă duc și intru acolo într-un cuib de viespi. Mi-am zis că asta nu pot! Prea am văzut multe. Prea am văzut persoane de acolo, de toate tipurile. Și am spus: *Asta chiar nu pot!* Și în plus de asta... să o iau pe regină cu mine, acolo, ca să întîlnească toată... mă iertați de vorba pe care o spun... șleahta, cum să spun altfel... Mi-am zis: *Asta nu se poate*. Și atunci, bineînțeles, a început să bîzîie toată lumea, alții mi-au trimis telegrame, chiar portughezii. Că nu se face, că trebuie să merg, că nu știu cum. Nicolae mi-a scris o scrisoare foarte urîtă."

Spre deosebire de relația cu tatăl, Regele Mihai descrie legăturile cu mama, cu Elena, ca fiind la polul opus. Mama pe care, pentru o lungă perioadă a copilăriei și adolescenței sale, Mihai n-o putea vizita decît timp de trei săptămîni pe an, la Florența, unde fusese exilată de Carol al II-lea: „Mama mea și cu mine eram într-o comuniune foarte apropiată. (...) Cînd mă întorceam din nou la București simțeam ceva foarte rece..."

Dramatice sînt, evident, și momentul arestării lui Antonescu, și perioada presiunilor făcute de sovietici după război, și constatarea lipsei oricărui sprijin din partea Occidentului, și abdicarea forțată, și plecarea în exil „cu moartea în suflet", cum spune Regele. Nici revenirea în țară de după 1989 n-a fost ușoară, cu episoadele repetate ale întoarcerii înapoi de către autoritățile române de pe autostrada București-Pitești și de pe Aeroportul Otopeni sau primirea neașteptată pe care i-au făcut-o românii în 1992, cînd un milion de oameni au ieșit pe străzile Bucureștiului să-l întîmpine.

Regele povestește toate astea firesc, uneori cu lacrimi în ochi, după cum notează Stelian Tănase, alteori recunoscînd pur și simplu că a uitat cîte un eveniment pe care l-a trăit. Așa cum, de exemplu, spune despre ceremonia primei sale încoronări din 1927: „Nu țin minte nimic legat de acest eveniment. Chiar și cînd am văzut fotografiile, mult mai tîrziu, tot nu mi-am adus aminte nimic."

Aș observa că nu doar viața Regelui Mihai e una cu totul exemplară, așa cum, de altfel, știam, ci și felul în care el însuși o povestește. Firescul și sinceritatea cu care un om de o asemenea anvergură relatează întîmplări din propria sa viață constituie o lecție extraordinară, chiar și pentru faptul că intră într-un contrast absolut cu falsitatea de tip comunist, cu neîntreruptele încercări de deturnare și cosmetizare a realității cu care ne-au obișnuit comuniștii și „demnii" lor urmași.

ready made

„Fiind vorba de clocitul artificial al ouălor, trebue să amintim că în formele descrise mai sus, puii dupăce au eșit din găoace, stau sub îngrijirea unei găini artificiale, cu cioc artificial, care tot bate cu ciocul în pămînt, și așa puii cei mici sunt învățați să se nutrească."

Augustin Maior, „Electricitatea în agricultură", în *Societatea de mâine*, Anul II, N-rii 48 și 49, Cluj, Duminecă 29 Noemvrie și 6 Decemvrie 1925

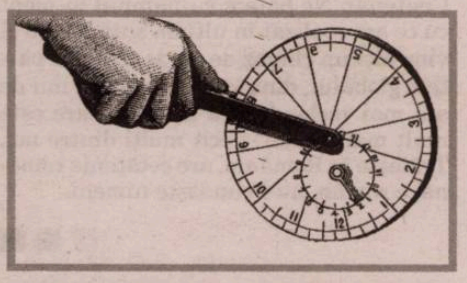

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Nu scoateți ploaia din manuale

Din cărțile din care se poate învăța despre arheologia clasică lipsește capitolul ploaie. Acolo, marmura strălucește orbitor și arheologii funcționează cu baterii solare. Majoritatea siturilor arheologice discutate sînt, evident, din Italia și Grecia, cu aluzii fierbinți la Africa de Nord și coasta Turciei. Iar cine se apucă de arheologie pentru că a vizitat cîndva asemenea locuri, de obicei nu aduce cu sine imaginea ruinelor gemînd sub un metru de zăpadă și nici luate de puhoi. Ajungi, ca turist, la *villa* lui Hadrian de la Tivoli sau la Volubilis de obicei în lunile libere de vară, iar asta se potrivește și cu vremea săpăturilor arheologice sistematice, care se concentrează în perioada iunie-iulie-august, cînd e secetă. Ploaia e în altă parte.

În majoritatea campaniilor arheologice de vară la care am participat n-a plouat decît cel mult o dată. Într-un an, lucrurile au stat cam așa: timp de două luni, zi de zi, vremea era extraordinar de frumoasă pînă după prînz, apoi începea să se înnoreze ușor-ușor, pînă cînd seara deasupra ta era un cer de sfîrșitul lumii. Noaptea nu cădea nici un strop de ploaie, iar dimineața era senin ca după ce formatezi hard disk-ul. Și totul o lua de la capăt cu o calmă perversitate meteorologică. Dar într-o campanie mediteraneană obișnuită, există totuși în acele două luni o zi în care va ploua. Ploaia asta e, psihologic, o vacanță în interiorul unei vacanțe, o sărbătoare, și nu din cauză că „nu se lucrează". În primul rînd pentru că se lucrează la fel de mult, doar că nu pe teren. Presupunînd că se ocupă altcineva de procurarea și reparațiile uneltelor, tu aduci la zi fișele stratigrafice, desenele, jurnalul, organizezi fotografiile, revii asupra rapoartelor, căci cu toate astea ești întotdeauna un pic în urmă – un pic, exact atît cît e sănătos. În al doilea rînd pentru că de munca de șantier, oricît ar fi de grea, nu te plîngi decît de formă, din pură plăcere socială. Mi s-a întîmplat de multe ori să mă gîndesc seara pe șantier că abia aștept să înceapă ziua următoare, într-un fel care nu se întîmplă decît în seara de dinaintea unui meci mare.

Ziua de ploaie schimbă totuși lucrurile pe șantier. O ploaie puternică, la fel ca febra, îți anulează responsabilitățile și îți dă timp să te dezmeticești. E ca atunci cînd biroul unde lucrezi devine deodată simpatic pentru că a căzut curentul. Colegii de la contabilitate nu mai sînt stresați și privesc în jur ca o căprioară de la gura peșterii în care s-a adăpostit. Posibil să exagerez, mai ales dacă au bărbi uriașe.

Dar plouă și politic. Ploaia lipsește din manualele de arheologie, între altele, pentru că arheologia provincială a ocupat mult timp un loc mai mic decît i se cuvine (loc în continuare prea mic) în ansamblul studiilor de arheologie, mai ales romană. Or, tocmai provinciile unde plouă mai mult, mai ales Britannia și Germaniile, sînt cele de unde, prin săpături adesea mai meticuloase decît cele din Italia, vin mereu informații esențiale despre viața de zi cu zi în imperiu. Nu vreau să zic că focusul pe lumea mediteraneană a avut un substrat de dispreț naționalist. Probabil explicația este că abordarea tradițională a arheologiei ca istorie a artei, abordare care privilegiază monumentele, a dat deoparte automat provinciile în care nu avea cum să existe o arhitectură la fel de spectaculoasă. (Iar atitudinea asta antigermanică a fost, nu în ultimul rînd, și a unor învățați germani, cu marea lor nostalgie italiană.) Dar treptat s-a dovedit că, în parte și datorită puținătății comparative a vestigiilor romane acolo, arheologii din provincii fac pe dracu-n patru să compenseze, recuperînd tot ce se poate. Pe de-o parte prin exploatarea deplină a siturilor cunoscute, pe de alta, prin săpături preventive și de salvare de la care nu se face rabat. Am avut șansa să particip la săpături preventive în Germania și în Regatul Unit. (O numesc șansă pentru că nu s-a prelungit mai mult de două luni, după care viața nu mai e așa ușoară. Colegii care lucrau cîte șase luni la Roșia Montană își amintesc cum era – inclusiv ploile.) Pe acele săpături am văzut mai multă ploaie decît în toate campaniile celelalte la un loc. În Germania, cînd ploua, directorul de șantier nu ne trimitea imediat acasă, ne ținea vreo două ore, ca să poată să ne plătească ziua întreagă, și apoi ne trimitea la gară. La englezi se lucra indiferent de vreme, încît ajunsesem să cred că rolul căștii galbene de protecție este, de fapt, să te apere de ploaie. Acolo, în loc să aducă vreo solidaritate în plus, ploaia te făcea să fii și mai departe de fiecare om cu vesta lui reflectorizantă, căștile în urechi și groapa individuală, înjurînd, cu *aequanimitas* britanică, în poloneză.

O ploaie năpraznică m-a prins la Ostia în decembrie, cînd nu era nimeni. Cerul s-a înnorat brusc, cum se închide diafragma la aparatul foto, și a început să toarne. Toată cărămida din portul antic al Romei s-a înroșit și străduțele s-au făcut mai largi. Situl mă impresionase pentru că nu văzusem încă Pompeiul, după care Ostia n-ar mai fi putut să mi se mai pară probabil cine știe ce. A și rămas de altfel pînă acum, în memoria mea, încapsulată în acea ploaie. În campania din vara următoare, la Troia, n-a plouat nici măcar o dată, era tot timpul criminal de senin, se vedea pînă-n Samotrace. *Good weather bias*. Așa nu se poate face știință.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

ANAF – marea experiență a eternei datorii

Un geam gros mă separă cu totul de funcționarul care stă în scaun și are în față un ecran negru pe care mi-l arată ca să pricep odată că „nu merge sistemul". „Dar în ultimii ani ați băgat zeci de milioane de euro în informatizare – cum adică nu merge?" Dă din umeri și zice un pic iritat: „Și cu ce sînt eu de vină?" Am băgat de seamă că, în administrațiile noastre, totul devine repede foarte personal. „Firește, nu sînteți de vină personal, dar instituția dumneavoastră are o problemă, nu?" „Nu vorbiți asta cu mine. Faceți un memoriu către șefi."

Comunicarea dintre contribuabil și funcționarul purtător de autoritate fiscală se poate face printr-o fantă care este dispusă la o înălțime pentru amîndoi nepotrivită: contribuabilului, care stă în picioare, îi vine la nivelul buricului. Funcționarului, care stă pe scaun, îi vine cam la o palmă deasupra capului. Așa că mă aplec și, cînd vorbesc, apropii gura de fantă. Funcționarul îmi răspunde ridicînd bărbia și atunci eu întorc capul și plasez urechea în dreptul fantei ca să pot auzi, rămînînd frînt de șale, cam la 80°. Eu mă aplec, el se ridică – este un context pur întîmplător, nu suprasemnificați aceste poziționări.

Sînt vreo zece ghișee dispuse așa, unul lîngă celălalt, cozi corespunzătoare, lume multă, zgomot de societate civilă nervoasă. Pensionari, antreprenori, împuterniciți, titulari, toți de-a valma. Singurul lucru pe care-l avem în comun este că fiecare dintre noi a primit o hîrtie de la ANAF care-l enervează. Iar acest numitor comun, care aparent e mic, e suficient de mare în acel hol ca să nască solidarități revoluționare ce se manifestă, pe moment, printr-o rumoare în cor. În această atmosferă, inevitabil, eu vorbesc prin fanta ghișeului tare, să fiu auzit, iar funcționarul răspunde pe măsură.

Îi dau înștiințarea și întreb: „Puteți să-mi spuneți de unde s-au strîns toate aceste sume restante? Eu am plătit de fiecare dată cînd m-ați înștiințat, exact cît mi-ați comunicat că am de plătit..." „Nu merge sistemul și nu am cum să vă spun. Dar se fac regularizări. Apoi, mai sînt dobînzi și penalități la sumele regularizate." „Așadar, cînd eu plătesc impozitul pe care îmi spuneți că-l am de plătit, nu achit toată datoria. Mai sînt dator cu ceva în plus – o sumă care nu apare în înștiințarea de plată." „Da, așa este." „Eu cînd vă plătesc cît îmi cereți, nu plătesc toată datoria, iar dumneavoastră, cînd îmi cereți, nu știți exact cît mai datorez dincolo de ceea ce mă somați să plătesc." „Asta este realitatea!" „În mintea mea de om credincios, ăsta e genul de datorie pe care o am față de Dumnezeu. Și față de părinții mei. O datorie care mă urmărește toată viața și pe care, oricît o plătesc, tot n-o acopăr. Același tip de datorie am și față de ANAF, nu?" Funcționarul mă privește un pic derutat. Nu se gîndise la așa ceva, dar văd din ochii lui că este de acord cu analiza mea. Mă îndrept de șale și-mi dau seama că nu este cum am crezut eu, pesimist, pînă acum. E mai rău.

În general, nu-mi place să „dau la ziar" toate cele ce mi se întîmplă. Am colegi care adoră să povestească în articolele lor ce mai fac, cum e cu pisica, pe unde au mai fost, ce au mai văzut, ce mai era prin piața de la colțul străzii cînd au trecut ei pe-acolo, ce se mai poate ghici astăzi în curtea școlii pe care au absolvit-o acum 25 de ani, cum au condus mașina trei ore pînă în Bulgaria în vacanța de vară, ce filme au mai văzut – cel mai adesea texte fără cine știe ce miez și fără cine știe ce miză. Doar așa, uitați ce mai fac eu, impresii din viața-mi. Sînt un tip de modă veche și, chiar dacă trăiesc în mijlocul evului Facebook, în care e de rigoare să arăți planetei farfuria de mîncare din fața ta și șosetele din picioarele tale, cred că ce „dai la ziar" trebuie să aibă, totuși, oarecare importanță. Și pentru tine, și pentru alții. Povestesc, totuși, întîmplarea de la ghișeul ANAF – de fapt, doar o parte a ei, pentru că restul dialogului cu această administrație este relevant doar pentru situația mea contabilă – fiind convins că ceea ce mi-a spus funcționarul purtător al unei fărîme din colosala autoritate de stat este important pentru noi toți. În ceea ce mă privește, acest fragment de discuție mi-a reorientat viața și m-a dumirit asupra plasamentului meu în lume.

De ani de zile, nu știu de ce, simt că mă enervez cînd tot aud că sînt luat drept „contribuabil". Știu, multe spirite libere repetă discursul „sînt/sîntem contribuabil(i)" cu apăsată mîndrie. Va să zică, statului să-i intre în cap că avem drepturi. Statul trebuie să ne servească, fiindcă-l plătim. Cam ca ospătarul la restaurant. Niciodată nu am fost de acord cu acest mod de a privi lucrurile. Mi se pare simplist – o formă rudimentară și cam jenantă de liberalism. La fel de subțire ca formula claselor sociale din marxismul de la fostele, faimoase, cursuri scurte. Dar, ca orice idei simple din punct de vedere intelectual și flatante pentru vanitatea omului, ideea „sînt contribuabil, am drepturi" are mare răspîndire. Sigur că statul percepe impozite din cîștigurile mele și am dreptul să știu ce face cu aceste impozite, dar cîștigurile mele sînt posibile doar în condițiile existenței statului. Ideea că statul nu ar putea exista fără impozitele noastre este pe de-a-ntregul corectă doar în măsura în care adăugăm că nici cîștigurile noastre nu ar putea exista fără stat. Chiar dacă muncim exclusiv în sistem privat, siguranța sistemului privat se datorează statului. Nu există sistem privat eficient în lipsa unei organizări statale. Privatul nu există decît în pandant cu statul – este un binom în care cei doi termeni se presupun nu doar logic, ci și funcțional. Utopia libertariană a societății fără stat este o utopie comunistă cu semn schimbat. Statul este contextul necesar activității productive private. Că statul, uneori, e o povară pentru privat (ca la noi) este adevărat, dar statul nu este, prin natura lui, inamicul privatului.

Dialogul meu recent cu ANAF-ul, așa cum am arătat, mi-a schimbat serios perspectiva. Postura de etern datornic, de om care oricît ar plăti tot mai datorează ceva – un „ceva" a cărui existență este certă, dar a cărui dimensiune este cu totul misterioasă –, mă repune într-o formulă nouă. Ce mă tulbură este că statul mă privește așa de cînd mă știe. Și eu nu știam...

PUBLICITATE

adevărul îți prezintă

MARELE RĂZBOI

prin ochii unei aristocrate

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 16,99 lei

de luni, 3 decembrie

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Vremuri și oameni potriviți pentru Marea Unire (III)

După Basarabia și Bucovina sosise și timpul Transilvaniei.

Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Transilvania (PNR) și-a afirmat intenția de a asigura statutul unei „națiuni libere" românilor din Transilvania, încă de la 29 septembrie / 12 octombrie 1918. Alexandru Vaida-Voevod a fost învestit să prezinte poziția partidului în Parlamentul de la Budapesta și s-a constituit o delegație permanentă alcătuită din Iulia Maniu, Ștefan Cicio Pop, Vasile Goldiș, Theodor Mihali, Alexandru Vaida-Voevod și Aurel Vlad.

„Națiunea română așteaptă și pretinde, după multe suferințe de veacuri, afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile la deplina viață națională" – spunea Alexandru Vaida-Voevod în plenul Parlamentului Ungar la 5/18 octombrie. Cuvîntarea omului politic reprezenta prima afirmare oficială a dreptului romînilor la autodeterminare, așa cum era acesta stipulat în cele 14 puncte ale președintelui american Woodrow Wilson.

Nu după mult timp, s-a constituit Consiliul Național Român, format din șase reprezentanți ai PNR și din șase reprezentanți ai Partidului Social-Democrat din Ungaria și Transilvania. Noul organism, înființat la inițiativa socialistului Ion Flueraș, avea rolul de a coordona eforturile celor două partide în lupta națională.

Guvernul ungar, încercînd să oprească separarea românilor, l-a trimis la Arad pe ministrul Naționalităților, Oszkár Jászi, pentru a negocia cu liderii Consiliului Național Român. Încercarea maghiarilor a eșuat, obiectivul mișcării naționale române fiind rezumat simplu de Iulia Maniu: „Separare deplină".

Această separare trebuia declarată și confirmată într-un cadru oficial și, astfel, Consiliul Național Român a convocat Marea Adunare Națională, la Alba Iulia, în data de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918.

Prezidată de Gh. Pop de Băsești, „Adunarea națională a românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, decretează unirea acelor români și a teritoriilor locuite de dînșii cu România."

Visul românilor devenea astfel realitatea numită România Mare.

Luptele și eforturile din spatele tuturor acestor consilii, comitete, adunări și proclamații au fost unele complexe, atît în cazul Transilvaniei, cît și în cel al Basarabiei și al Bucovinei. La toate au contribuit vremurile și oamenii potriviți.

O combinație rară în istorie.

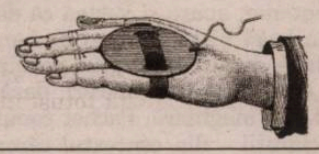

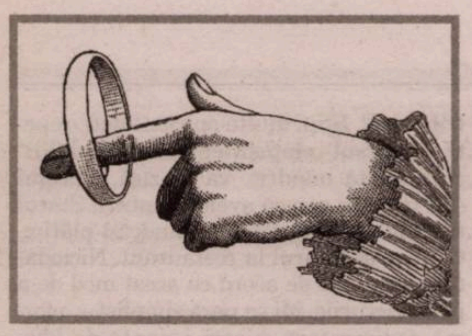

Selma IUSUF

legende urbane

Anotimpuri sentimentale

Oglinda asta e neiertătoare. Ovalul feței, odinioară ferm, tras cu o mînă sigură, dintr-o singură linie neîntreruptă, se vede acum tulburat, ca dintr-o apă. Spre maxilare și spre bărbie, creionul desenatorului are acum ezitări; trage în jos, face acolade, se gîndește pe unde s-o ia, pînă reușește în cele din urmă să închidă linia asta continuă, cercul care cuprinde fața, lasă în urmă un contur imperfect.

Mai departe, cel care pune an de an carnea și pielea pe oasele craniului se plictisește din ce în care mai tare și face lucrurile de mîntuială. Fleoșc-fleoșc, carnea trîntită pe obraji e de calitate inferioară. Poroasă, ca o fleică ținută cu zilele în apă, fără consistență bună, o bucată oarecare. Pielea, trasă și refolosită de nenumărate ori, se subțiază spre tîmple ca foița de orez, se îngroașă spre nas și bărbie, e vălurită pe frunte și aproape friabilă sub orbite și pe la colțurile ochilor. „Gîtul tău este ca un turn de fildeș, ochii tăi sînt ca iazurile Hesbonului de lîngă poarta Bat-Rabim, nasul tău este ca turnul Libanului care privește spre Damasc."

Gîtul tău, turn de fildeș odinioară, începe să arate ca o trompă de elefant. Liniile încrustate în el sînt ca cercurile din trunchiul copacilor, îți numeri cu ele vîrstele. Nu are nimic, așa spun ei că ar trebui să fie.

Îți aduci aminte că imaginea ta, care poartă anii tăi, se vede în oglinda asta pe un fundal mișcător. Atunci cînd ovalul era perfect și conturul figurii tale era ferm și netremurat, în fundal era vară. Îți plăcea vara. Atunci se trezea în tine animalul neliniștit care amușina cu nesaț orașul. N-aveai destul timp la dispoziție ca să trăiești. Trebuiau locuite toate cîrciumile și terasele orașului. Trebuia să le umpli de fumul țigărilor tale, să le bei berile, cidrul, vinul, tăriile. Trebuia să povestești acolo cu prietenii tăi, să spui vrute și nevrute, să faceți teorii împreună, să descîlciți cumva lumea asta după cum vă ducea capul. Să-ți trăiești lecturile, să le explici altora, să cauți un sens acolo unde nu este, să pierzi timpul în felul acela glorios, cum numai cineva cu un oval perfect al unei fețe tinere poate s-o facă. Oh, și cum mai pierdeai timpul! Cu inconștiență și maximă generozitate, aruncai pumni plini din el în stînga și în dreapta. Cînd naiba dormeai și, mai ales, cînd naiba reușeai să citești atît? Amestecai ca un haplea și McEwan, și Roth, și Oz, și Eugenides, și Franzen, și Murakami (Haruki), te umpleai de angoasele lor și de invidie, al dreacu', cît de bine poate să scrie! Cum naiba reușeai să te trezești senin, după doar cîteva ore dormite? Și cum ochii tăi rămîneau totuși limpezi ca iazurile și cum reușea să ardă în tine focul ăla strălucitor, portocaliu, cu flacăra dreaptă?

Pe fundalul oglinzii tale de acum, în spatele figurii tale care începe să tragă spre sud rulează, desigur, o toamnă. Te întrebi cînd a început să-ți placă atît. O asociai înainte cu școala care stătea să înceapă, cu proiectele de la facultate care te stresau așa, ca idee, pentru că tot în ultima seară de dinaintea predării stăteai să le faci, poate pentru că toamna era atunci pentru tine un final detestat al vagabondajului perfect din vară. Acum, ia întoarce-te și privește un pic la toamna din spatele oglinzii. Cîtă culoare acolo! Ai ieșit din acvariul verzui al verii în care înotai bezmetic ca un pește-neon și ai intrat sub bolțile astea galbene, roșii, ruginii și brune. Lumina e caldă, bună, are răbdare și ai bea un ceai. Vodca lîngă care stătea o cola rămîne doar un tablou contemporan, ca supele Campbell ale lui Warhol. Ai sta acasă, orașul te obosește și deseori nici măcar nu-l mai înțelegi. Las că nu mai înțelegi nici măcar cum vorbesc copiii ăștia de liceu. Nu înțelegi ce spun, dicția asta abruptă, cuvintele amestecate unul într-altul. Îți vine să le zici: deschide gura aia bine și pronunță cuvintele întregi, fir-ar să fie. Desigur că se vor uita la tine ca la un nebun sau mai degrabă ca la cineva care e pur și simplu îmbătrînit. Altminteri n-ai avea nici un motiv ca să-ți placă toamna care rulează în oglinda ta. Stai să vezi cînd vine iarna.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

24. „Față de cele raportate mai sus *[continuare din nr. anterior]* supunem spre analiza dumneavoastră, propunerile noastre, ca un tovarăș competent din comisia de organizare a Semicentenarului Unirii sau vreun tovarăș din conducerea de stat să stea de vorbă cu Ilie Lazăr pe această temă. Raportăm că prin felul în care este organizată urmărirea informativă a lui Lazăr Ilie cu informatori corespunzători și tehnică operativă la domiciliul acestuia suntem în măsură să controlăm întreaga lui activitate și să cunoaștem la timp toate reacțiile sau comentariile pe care le face ca urmare a unei asemenea consultări a lui de către organele de resort, care se ocupă cu organizarea festivităților ce vor avea loc în acest an la Alba Iulia. În raport de felul în care va reacționa, dispunem de asemenea de posibilități cu ajutorul cărora să exercităm, pe de o parte influență pozitivă asupra lui Ilie Lazăr, iar pe de altă parte – dacă va fi cazul – să creăm o atmosferă de neîncredere în jurul lui din partea elementelor cu care întreține relații. Raportăm că au fost informate și organele locale ale P.C.R. în acest sens, pentru a se analiza dacă ar fi oportună o asemenea măsură și pe plan local.» La 3 iulie 1968, Inspectoratul de Securitate Cluj a primit din partea Consiliului Securității Statului răspuns la propunerile făcute în raportul din luna aprilie 1968: «Privind pe Lazăr Ilie, fost fruntaș al P.N.Ț. din Cluj, să-și ofere serviciile pentru contribuția la evenimentul de la 1 decembrie 1918, la Institutul de Istorie. Nu ne ocupăm noi de situația lui. Noi îl lucrăm pe linia noastră. Materiale importante cu privire la activitatea și preocupările sale actuale vă rugăm să ne fie trimise și nouă.»"

În Andrea Dobeș, *Ilie Lazăr – Consecvența unui ideal politic*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006

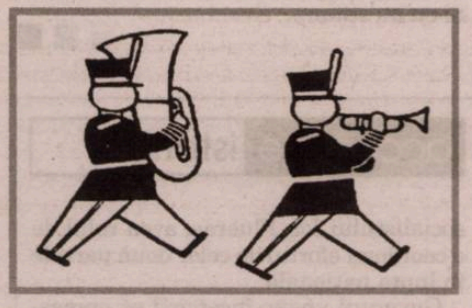

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Cine mai mușcă din Centenar?

Nu se putea să nu apară, zilele astea, „pericolul maghiar". Iar dacă nu se zărea, ar fi fost ca și cum am fi avut un an fără Moș Niculae. Ceea ce nu se poate. Fiecare an are Moș Niculae, Crăciun, Paște, 1 Mai, Sfînta Maria și Pericol Maghiar. În preajma marii sărbători de la 1 Decembrie, unii dintre noi simt nevoia aia fierbinte de a ne condimenta viețile cu un pic de iuțeală. Cu un pic de paprika. Așa, ca să nu uităm să fim vigilenți. Să nu cumva să treacă și momentul ăsta de celebrare fără să-l orientăm împotriva cuiva. Pentru că așa ne-am obișnuit. Nu simțim nici o bucurie dacă nu e orientată împotriva, în ciuda cuiva. Vezi – cu mare grijă! – abisul sensului celebrei ziceri „Să moară dujmanii mei!".

Cum prostia e răspîndită uniform pe lume, nu se putea să nu apară și niște cetățeni maghiari care s-au trezit vorbind. Știind bine că adună puncte electorale de la rătăciții lor, dar și gata oricînd să le dea cu bățul prin gard vigilenților noștri, vorbeții ăștia s-au aflat iar în treabă. Asta și într-o atmosferă deja turată, în care niște publicații românești săriseră ca arse, zilele trecute, că „Ungaria cumpără elevi" de pe la Satu Mare. Și, colac peste pupăză, ca să ne stea fasolea-n gît de Centenar, apare și vestea că domnu' Orbán bagă niște grămezi de bani în două echipe de fotbal de prin Secuime, dar și în dezvoltarea de afaceri, dacă afaceristul știe maghiară. Pachet complet, adică declarații – din contextul cărora poți să rupi orice –, o problemă de vigilență maximă, că doar se fură copiii României, și una de frustrare cruntă, că maghiarii de-aici primesc susținere de la Budapesta. Numai bine de ieșit la defilare cu venele umflate și cu capsa pusă. Numai bine de uitat ce ne macină pe noi aici, adică problemele cele mai grave și cele mai apropiate de pielea fiecăruia.

Ca să fie treaba limpede, mai ales pentru vigilenții care au ajuns transpirați de nervi pînă la rîndul ăsta. Nu văd deloc niște îngerași, nici în domnu' Orbán, nici în penibilii care se-mbracă în negru, își iau mecle dure și fac pe trupele paramilitare. Nici în proștii obraznici care o țin langa, mai voalat sau de-a dreptul, cu pămîntul transilvan pe care or să-l ia ei înapoi la un moment dat. Unii sînt doar niște maimuțoi, niște „muppetși", cum s-ar spune, iar alții sînt pur și simplu periculoși, nu doar pentru noi, ci pentru toată lumea din jurul lor. Toate astea nefiind valabile absolut deloc pentru maghiarime în general, după cum nu sînt valabile nici lucrurile care se spun despre românime, ori de cîte ori un compatriot comite ceva rău prin lumea largă. Pe de altă parte, nu poți să fii nici atît de redus și de abrutizat încît să le ceri maghiarilor să se bucure, exact așa cum te bucuri tu, ca român, la împlinirea Centenarului. Da, poți să presupui, civilizat, că un maghiar cu cetățenie română poate avea un comportament și o atitudine decente în situația asta. Dar trebuie să fii mitocan de-a dreptul ca să-i ceri să sară-ntr-un picior, să arboreze tricolorul și să lăcrimeze abundent, cot la cot cu colegul Fuego și cu doamna Sava Negrean Brudașcu.

Dar, de la noi, am putea să cerem cîte ceva. Am putea cere să nu ne mai amintim de copiii României, care ne devin cumplit de dragi doar atunci cînd ni-i „fură" maghiarii. Ca-n povestea de la Satu Mare. Am sărit de fund în sus că ni se fură copiii. Că sînt plătiți să se înscrie la clase cu predare în limba maghiară. Pe urmă, s-a auzit că ar fi vorba, de fapt, despre copii romi. Imediat s-a așternut tăcerea peste marea știre-bombă. Ce-am zis noi?! „Aaa... E vorba despre țigani? Păi, atunci, lasă-i pe unguri să-i cumpere. Să și-i ducă acolo la ei." Nu mai e nevoie de nici un comentariu. Dacă o fi fost vreun motiv de îngrijorare, sau măcar unul de stîrnire a interesului, imediat ce s-a aflat că e vorba despre copii romi, ne-am făcut că plouă. Patriotismul și iubirea, ambele cît se poate de fierbinți, au leșinat brusc. Pentru noi, un copil, dacă e rom, nu e la fel de copil ca unul de-al nostru. Jalnic fel de a gîndi! Jalnic și crunt.

Și toată tărășenia asta se petrecea în aceleași zile în care, prin Galați, mai multe școli se închideau pentru că bieții elevi nu mai aveau dinți în gură, de la clănțănitul de frig. În cazul ăsta, nu s-a revărsat nici un pic din patriotismul de Centenar. N-am lăcrimat deloc pentru soarta copiilor „noștri". Ăia nu sînt copiii României? „Județul Galați? Ăsta nu-i în Moldova? Păi, moldovenii sînt români? Ăia sînt oameni? Hăăă, hăăă, hăăă!" Și rîde patriotul vigilent de-i plesnesc fălcile. Ia să vină în clipa aia un maghiar, să le pună calorifere copiilor ălora în școli. N-am leșina de patimă geto-dacică? N-am exploda de nervi că vin ungurii cu gînduri ascunse, să facă ei ceva cu copiii noștri? N-ar crăpa patriotul nostru de revoltă galopantă? Ei bine, nu vine nici un maghiar să dea căldură la Galați. După cum nu vine nimeni să rezolve ce e de făcut pe-aici. Iar noi defilăm și preferăm să ne găsim dușmani.

Centenarul ar trebui să fie o sărbătoare a bunului-simț, a analizei și a privirii spre viitor. A demnității reparate nu atît în fața istoriei, cît a ticăloșiei prezente. Am putea chiar să ne bucurăm autentic dacă am înțelege că o asemenea sărbătoare se traversează cu demnitate și civilizație. Marele pericol sîntem noi înșine, nu alții. Marile pericole sînt ticăloșia dezlănțuită, corupția, impostura, analfabetismul, prostia agresivă și sigură pe ea, fundamentalismul, lichelismul, xenofobia, tot ce n-am rezolvat cu noi înșine și ne macină ființa pe dinăuntru. Centenarul nu e o retragere cu torțe, în ciuda cuiva. Ar fi foarte trist să fie așa. E un moment în care poți să privești în jur. Un moment în care proverbiala mîndrie de a fi român ar trebui însoțită de o listă lungă. O listă cu lucruri de făcut foarte repede. Dacă nu în numele nostru, măcar în numele celor care nu mai sînt, dar au crezut în drumul spre civilizație al acestei țări.

Anca MANOLESCU

Motive de post

Acum cîteva zile, în magazinul Shop&Go din preajma casei, vînzătorul enumera produsele de post care intrau în rafturi. Și erau o mulțime. Fiindcă se cer. Canalele TV culinare își adaptează și ele oferta de rețete. Bucătăriile tradiționale, inventivitatea gospodinelor-vedete și a unor *chefs* sînt convocate pentru a propune, pe platou, delicii fără interdicție. Multă lume ține postul, se pregătește astfel pentru sărbătoare. O face doar în așteptarea Crăciunului? Din anchete europene, ca și din observații de fiecare zi rezultă că lucrurile nu stau chiar așa. Da, rînduiala religioasă, perioada bine definită a celor patruzeci de zile, înțelesul postului ca ieșire din regimul curent, ca disciplină/purificare înaintea sărbătorii sînt importante. Dar ele dau cadrul în care se acumulează și alte motivații, așteptări, dorințe, neliniști. Personale ori planetare.

Postul e bun pentru sănătate, desigur. Mai slăbești. Mai scazi din calorii. Nu e problema obezității o neliniște occidentală? Or, îți cureți organismul de consumul prea multor grăsimi, prea multor conservanți, prea multor E-uri. Mănînci mai sănătos, cu mai multe salate, legume, vitamine. Cu mai mult verde. Vegetarienii și veganii nu pot decît să aprobe.

Pe urmă, ești mai sobru în poftele tale culinare. Căci nu te năpustești asupra pilafului cu praz precum asupra fripturii fumegînde. Devii mai stăpînit, mai calm, mai ușor. Postul ține de *lifestyle,* mi-a spus o doamnă coafeză, pentru care religiosul, modul de viață și grija pentru siluetă se îmbinau. E bun pentru dezvoltarea personală...

Există și motive economice. Un domn mai în vîrstă îmi atrăgea atenția că, în prima parte a secolului XX, interdicțiile alimentare întinse pe șase-șapte săptămîni înaintea Paștelui și a Crăciunului aduceau, în gospodărie, o perioadă cu mai puține cheltuieli și griji. Se reechilibra bugetul familial. Se puteau strînge bani pentru bogatele pregătiri ale meselor de sărbătoare. Astăzi, cultura consumului ne absoarbe, dar ne și neliniștește. Postul e un prilej să o privim critic, să ne distanțăm puțin față de ea. Deși nici ea nu se lasă. Există cîrnați de post și cozonaci de post... Cei atenți la inegalitățile sociale au și ei ceva de aprobat: bogații nu se mai înfruptă din cărnuri și delicatețuri complicate în vreme ce săracii abia de au o coajă de pîine. E bine, e drept...

Postul nu înseamnă, desigur, doar disciplină alimentară. Restricțiile pe care le impune caută să ducă la îmbunătățirea persoanei, să-i crească atenția față de ceilalți, chiar grija pentru sănătatea mediului. A apărut, de pildă, „postul tehnologic", cu subdiviziunea „postul carbon". Episcopii anglicani îl recomandau acum cîțiva ani compatrioților lor. Îi sfătuiau să contribuie, în cele patruzeci de zile, la micșorarea emisiilor de carbon pentru a lupta împotriva încălzirii globale. ONG-uri creștine le ofereau britanicilor liste de sfaturi, proceduri, metode ecologice. Să nu mai accelereze brutal automobilul, să-și cîrpească șosetele în loc să le arunce pe cele vechi și să-și cumpere altele, să-și cultive singuri legumele. Să renunțe o zi (cel puțin) la utilizarea telefonului, televizorului, calculatorului, iPod-ului. Cam greu! Chiar sfaturile bisericești se transmit astăzi celor „cît mai mulți" prin Internet, SMS și media.

În motivațiile enumerate, spiritualul nu lipsește. Chiar dacă e difuz, chiar dacă e pigmentat cu măsuri prozaice, interese personale ori ideologii la modă, el, spiritualul, dă prestigiu și caracter de normă perioadei de abstinență. Omul adoptă de bunăvoie un comportament care îl scoate din confortul, tabieturile, dependențele vieții curente. Se „depășește" puțin pe el însuși. Avînd la orizont un eveniment „de dincolo", bucuria solară a Nașterii Domnului. A ține post înseamnă un mod de a intra în ritmul după care sacrul se manifestă în curgerea timpului. A te alătura alternanței de gol și plin, de așteptare-întîlnire, de pregătire-irumpere a divinului în lume.

Pe rețelele de socializare nu lipsesc, evident, comentatorii postului, ca și oponenții lui. Cei din urmă își fac sarcina ușoară referindu-se, „extremist", la postul negru, cu pîine și apă. Întins pe toată vremea, cum e cel al asceților din pustie. Da, te simți mai ușor, mai fluid, spune unul, dar te ia cu amețeală, pe urmă cu leșinuri, riști să te îmbolnăvești. Postul în general e o practică demodată, crede altul, pe care doar creștinii integriști o mai respectă, religia a evoluat. Ține de „mituri populare", i se alătură altcineva. Ideea e să mănînci cît și cum trebuie, sănătos, sobru, după criteriile nutriționismului. Altuia i se pare, dimpotrivă, că ritmul post-dulce nu e de nici un folos. Ce realizezi dacă te abții o vreme de la mîncare bogată, de la vorbe, purtări și gînduri rele, după care te întorci la cele vechi, fiind mai acaparat de ele?

Pe de o parte, postul înțeles drept mortificare, drept performanță (contra naturii?) a corpului. Pe de altă parte, postul înțeles – tot maximalist – ca „salt" brusc în idealul „omului perfect". Pe cînd alternanța abstinență-belșug dă suport persoanei în efortul, mereu reluat, de a se îmbunătăți, de a mai șlefui cîte ceva în interiorul ei, sugerează lenta maturare a unei ordini, totodată lăuntrice și practice. Există internauți care îl înțeleg așa, format din mici gesturi de renunțare la ceea ce a devenit o servitute. N-am să mai fumez în cele patruzeci de zile, spune unul. Sper să reușesc. (Am izbutit și eu o dată, dar numai cîteva zile. Totuși am avut o surprinzătoare senzație de libertate, de eliberare...)

În toate aceste păreri, recomandări, dezbateri rămîne nespus pînă la urmă – subînțeles? uitat? nedeclarat din pudoare? – rostul propriu-zis religios al postului. Desigur, el privește persoana, diminuarea apetiturilor ei „lumești", fie ele fizice, psihice, mentale. Pe toate aceste niveluri, postul e recomandabil să lucreze pentru ca, de-a lungul și la capătul lui, persoana să fie ceva mai „limpezită". Dar nu persoana în sine e, în fond, ținta tuturor strădaniilor. Ci pregătirea ei pentru întîlnirea cu Cel care, coborînd cu plinul lui nelumesc, se naște, se întrupează. Postul slăbește legăturile banalului, ajută persoana să intre în „atmosfera" Celui care se coboară, care vine...

Cea mai frumoasă motivație a postului mi s-a părut cea formulată de Peter Brown, istoric al Antichității tîrzii, în cartea sa *Corpul și societatea*. El se referea acolo la înțelesul/utilitatea pe care i-o dădeau pustnicii egipteni. Dar chiar cînd e mutată din chiliile ascetismului radical în viața obișnuită a credinței, observația lui Peter Brown rămîne expresivă. Postul nu însemna acolo mortificarea trupului, suspendarea, negarea lui brutală. Dimpotrivă, era încercarea de a-l prelua cît mai departe în aventura spirituală. Era strădania de a integra corpul în regimul întîlnirii, în care energiile esențiale sînt infuzate de sus în ființă și o hrănesc din interiorul ei. Departe de a fi socotit un element potrivnic spiritualului, corpul era tratat ca aspect al omului întreg, de transformat împreună cu întregul. Postul pregătitor de sărbătoare e un timp similar calificat. În el apare mai limpede, mai practic, tema întregului de transformat.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Spre amintire

Mă simt legat sufletește de această revistă culturală săptămînală și mă bucură temeiurile longevității sale, pe o piață dificilă. Să reziști un sfert de secol într-o țară postcomunistă, zguduită de tentația experimentului efemer, reprezintă, ca atare, o performanță. La fel de notabilă se dovedește capacitatea succesivelor echipe de a acomoda, din mers, diferite sensibilități generaționale. De la începuturile sale, iubitul hebdomadar – dimpreună cu nechimbata lui grafică retro – a urmărit să cultive public *virtutea moderației* (dragă mie ca resort al ethos-ului conservator). Nu ajunge să urli ca să ai dreptate, nu e cazul să crezi că adevărul e mereu (și unilateral) de partea ta. Cîștigi mai mult, intelectualmente, dacă salvezi nuanțele și lași loc unui spațiu flexibil, care propune, în filigran, asocierea mereu fertilă dintre dubiul autoironic și cugetarea critică. Din păcate, fără să dispară (precum atîtea sute de alte publicații mai puțin vitale), revista s-a însingurat în marele zgomot al unei vieți publice tot mai polarizate, copleșite de rumoarea insistentă a imposturii și de campionii feluritelor fanatisme fără apel. Știu, direct de la sursă, că actualul redactor-șef se luptă pentru serenitatea lăuntrică a redacției, pentru prezervarea unui ton urban, prin evitarea polemicilor stridente și a opțiunilor monocrome. Fără amenitatea diplomatică a domniei-sale, teamă îmi este că revista și-ar putea falsfica tradiția.

Nu e mai puțin drept că timpurile s-au schimbat. În anii '90, a susține o rubrică la *Dilema* implica un soi de aură acum estompată. Duse sînt vremurile cînd „lumea bună" (din marile orașe) proceda la rituala lectură „sabatică" a noului număr, în formatul clasic de print. Fiecare semnatar avea cercul său de fani necondiționați. Orice articol peste măsură de reușit producea ecouri reverberate monden. M-am întîlnit, ani de zile, cu distinși necunoscuți care-mi spuneau că mă citesc regulat și îmbucurător, mulțumindu-mi pentru folosul astfel dăruit. În primul deceniu de după „Evenimente" (numite în fel și chip), pagina aceasta – „Din polul plus..." – reunea cele mai prestigioase analize ale faptului religios, prizat cu fervoare în toate mediile culturale văduvite de el sub vechiul regim. Exista pe atunci (în siajul lui Eliade și Culianu) un fățiș interes pentru morfologia comparată a sacrului, dar și o conjuncție între civismul antitotalitar și regăsirea libertății religioase. După deceniile materialismului dialectic oficial, elita se răcorea metafizic și privea ortodoxia ca pe un tezaur spiritual oportun restituit. Se consuma acolo, în fond, ultima expresie a memoriei interbelice, adică a epocii care celebrase întîlnirea modernă dintre teologie și științele umaniste, consacrînd o pleiadă de gînditori remarcabili. Și tot acolo se asuma, în premieră, dialogul ecumenic, prin care societatea noastră, anchilozată în poncifele național-comunismului, începea să descopere „lumea largă": eram încă săraci și dramatic decalați, dar ne străduiam să „revenim în Europa" ...

Acea bună așezare obiectiv „ascetică" și naiv-entuziastă s-a risipit. Scriu această evocare nostalgică în vreme ce pe ecranul laptop-ului pulsează anunțuri pe WhatsApp, noi e-mail-uri și conversații pe Messenger. Distanțarea benedictină și răgazul studios au devenit simple fantasme în acest cazan românesc unde fierb toate urile, simplificările partizane și mistificările. Nu doar că istoria nu s-a sfîrșit într-un rai liberal-democrat și că ideologiile nu și-au dat duhul, ci dimpotrivă: mergem mai departe, fără să scăpăm de carcasa înregimentărilor și fără să fi transformat experiențele trecutului recent în surse sapiențiale de viață decentă. Ne-am căptușit în schimb cu mase de vloggeri, bloggeri, influensări și comisari politici (deghizați sau nu în jurnaliști) care dau note, măsurînd riguros ba alinierea-la-ce-trebuie, ba devierea eretică de la adevărurile unice, oriunde s-ar plasa ele, între stînga neomarxistă și dreapta legionaroidă. Într-un asemenea cadru irespirabil, dilema pare tot mai veche...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

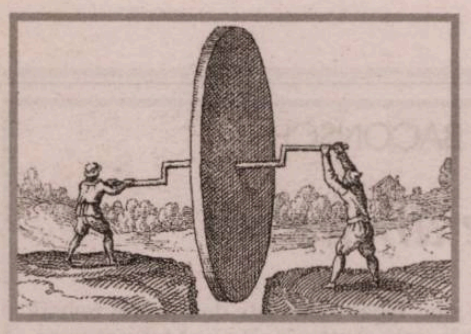

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Patria hoților, țara plecaților

Nu vom vedea, probabil, un alt 1 Decembrie mai îndîrjit, mai confuz și mai marcat de disperare decît cel de anul ăsta. Aniversarea centenarului Marii Uniri, apogeu al statului român modern, ne găsește într-un soi de scufundare lentă, asemeni celei pe care trebuie să o îndure un nefericit ajuns în mijlocul unor nisipuri mișcătoare. Prea multă agitație mărește ritmul scufundării. Lipsa de agitație o face inevitabilă.

E un 1 Decembrie în care românii vor alege forma, nici ea prea fericită, și vor evita cu tot dinadinsul conținutul. Se vor feri de propria identitate ca de o fantomă răutăcioasă. Nu vom spune că sîntem patria a cel puțin trei dictaturi diferite într-un secol, țara pogromurilor și a lașităților, a disfuncționalității structurale și a abandonului rapid. Ne va fi greu să găsim linia care unește anii și oamenii pe verticală și pe orizontală.

O spun toate sondajele, poporul nu are încredere în aleșii săi. O spun istoricii, ne refuzăm trecutul. O spun oamenii de rînd, nu se întrezărește viitorul.

Și se vede asta cel mai bine în fatalismul care rînjește din ratele mari de emigrare, din abandonul celor rămași și din cinismul celor cîțiva care profită de aparatul de stat. Patria hoților, țara plecaților.

Vor interveni pe alocuri comparații. Cele facile și născătoare de respect de sine vor viza vecinii. Ungaria a pierdut cînd noi am cîștigat. Iugoslavia nu mai există, iar Serbia pare zămislită în inima unui dumnezeu bipolar. În Ucraina e război, iar Bulgaria e... Bulgaria, n-are rost să insistăm. Despre Moldova nu putem vorbi fără un pic de rușine strecurîndu-se insidios în discurs. E un subiect marginal.

O să vorbim și despre comparații cu Vestul. O să amintim despre cum sîntem a șaptea țară a Uniunii Europene – în curînd, a șasea – și o să povestim mîndri ce membru de bază al NATO e România. O să spunem mai puțin că economia românească, cu toate ratele ei de creștere, e cam cît a unei regiuni franceze și că, din punct de vedere al apărării, am rezista probabil doar pînă a doua zi după prima împușcătură. Asta în cazul în care am face vreun efort, s-au mai văzut cazuri.

Vom spune mai puțin că, după ce am arătat că putem, integrarea formală a avut totuși loc, nu mai știm ce să facem și deraiem încet-încet către nicăieri. Proiectul nostru de țară e supraviețuirea. Minima rezistență e probabil cel mai important detaliu care lipsește din Constituția de care trag zilele astea, în toate direcțiile, politicieni de rang patru. România e stat național, unitar, minim rezistent.

Vom pretinde că nu observăm ironia inerentă: construim catedrale și civilizație în același timp. Problema e că primele sînt în țară, a doua – în afara ei. Milioanele de plecați pot veni uneori să se închine aici, dar se vor întoarce întotdeauna în confortul neangajant din țările de adopție. Sincronism schizoid românesc.

În chiar ziua Centenarului, copiii au să privească cu ochi mari tehnica militară, iar adulții vor aplauda jandarmii care cu doar cîteva luni în urmă învinețeau spinări pe străzile Bucureștiului. Vor fi tolerați și cei care le fură alegerile, banii și speranțele. „Alții n-avem." Se vor face apeluri cabotine la respectarea solemnității zilei și vom vedea false indignări dacă va îndrăzni cineva să strige: „Nu se mai poate. Ceva trebuie să se schimbe aici și acum".

O să pretindem că placiditatea președintelui nostru este foarte... prezidențială. N-are nici un merit că arată potrivit în poză, dar o să înregistrăm asta ca pe o calitate. Măcar atît.

Și, în mijlocul acestei piese de teatru în care spectatorii sînt adesea mai cabotini decît actorii, vom cere o Românie simplu-clișeistică, în care e prea obositor să vorbești despre minorități de toate felurile. Una în care e prea greu să alegi dintre multele feluri de iaurt de la Mega Image. România e una, iaurtul e iaurt. O să ne refuzăm complexitatea, deși în ea se ascund pînă la urmă șansele noastre.

Nu vom spune nici o vorbă în maghiară sau în romă, nu vom vorbi despre milioanele de oameni uitați ai României rurale și ai cartierelor de margine. Nu vom aminti nici statisticile oribile privind mortalitatea infantilă care ne plasează ferm în perioada trans-istorică a Evului Mediu cu Internet.

Cerșetorul de lîngă monumentul Unirii va primi, la rîndu-i, un ferm șut în fund. Azi e ziua României, n-avem vreme de necazurile lui. Neafectarea zenului va fi esențială pe 1 Decembrie.

Se vor folosi la televizor cuvinte ca „înaintași", „jertfă", „exemplu", „glorie", „datorie", „patriotism". În funcție de mediile din care venim, o să facem grimase ca după o criză de stomac sau o să le luăm în serios vreo două minute. Apoi, și unii, și alții o să uităm confortabil. Cuvintele au fost spuse, forma a fost respectată. Ne putem întoarce pe insulele noastre.

Că veni vorba de insule, putem aniversa reunirea insulei Belina cu patria-mamă printr-o decizie recentă a Consiliului Județean Teleorman. Iată o întîmplare contemporană care merită toată atenția după o sută de ani de mari înfrîngeri, victoriile mici sînt totuși victorii.

Aici sîntem. La mulți ani, patria hoților! La mulți ani, țara plecaților! N-am știut să vrem altă țară și am construit-o pe asta. La mulți ani, România!

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

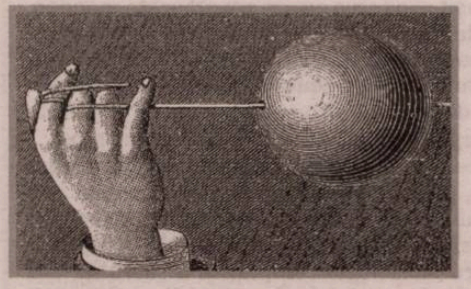

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Axa Azov

Tensiunile dintre Rusia și Ucraina se accentuează. Ucraina a decis, prin votul Parlamentului, instituirea legii marțiale. Textul hotărîrii, adoptat cu o largă majoritate, e mai puțin sever decît se preconizase inițial. Întîi, pentru că se referă doar la o parte din teritoriu, mai exact la zonele de frontieră cu Rusia; apoi, pentru că durata este limitată la treizeci de zile. Chiar și așa, implicațiile sînt grave. Instituirea legii marțiale permite mobilizarea rapidă a armatei, acordă puteri sporite instituțiilor statului și restrînge libertățile civile. De pildă, legea marțială interzice dreptul la demonstrații publice, poate institui cenzura în mass-media, poate obliga cetățenii la muncă în folosul comunității sau pentru apărarea statului. E o premieră: este prima dată cînd Ucraina adoptă legea marțială de la începutul conflictului dintre Ucraina și Rusia (în 2014). Numeroși parlamentari din Opoziție și-au exprimat deja îngrijorarea că situația poate degenera și că, chiar și în absența unor noi provocări din partea Rusiei, președintele ar putea cere prelungirea stării de urgență, ceea ce ar putea conduce la amînarea alegerilor prezidențiale și parlamentare din 2019.

Tensiunile dintre Rusia și Ucraina au izbucnit la sfîrșitul săptămînii trecute, după ce marina Rusiei a capturat trei nave ucrainene în apele sale teritoriale. Ucraina susține că navele se deplasau de la Odessa la Mariupol, în Marea Azov, și că a informat partea rusă în legătură cu deplasarea navelor. În plus, navele ar fi fost atacate și avariate în timp ce părăseau zona respectivă. Rusia susține că navele au ignorat avertismentele și că au intrat în apele sale teritoriale fără autorizație. Un aparent nesemnificativ incident la frontieră, în largul Mării Negre, s-a transformat într-un conflict diplomatic și militar complicat.

Dar cum s-a ajuns la acest conflict? De fapt, tensiunile sînt mult mai vechi. Aceste frecușuri au devenit, prin repetiție, o stare de normalitate. În ultimele luni, Rusia a început să inspecteze toate navele care navighează spre sau din porturile ucrainene. Aceste inspecții au început imediat după ce Ucraina a reținut (în martie anul acesta) o navă de pescuit rusească din Crimeea.

Un aparent nesemnificativ incident la frontieră, în largul Mării Negre, s-a transformat într-un conflict diplomatic și militar complicat.

Moscova declară că verificările sînt necesare din motive de securitate, sugerînd că radicali ucraineni ar putea amenința podul de la Kerci. La rîndul său, Ucraina acuză Rusia că încearcă să ocupe Marea Azov și că subminează economia Ucrainei împiedicînd accesul la două porturi importante, Berdiansk și Mariupol. Mariupol e ultimul mare oraș din regiunea Crimeii aflat sub control ucrainean. Produsele din fier și oțel din Mariupol au reprezentat 25% din veniturile de export ale Ucrainei. O eventuală blocadă rusă ar izola acest oraș a cărui economie se bazează în principal pe comerț, transport maritim și turism. Se poate deci presupune că Rusia încearcă în mod activ să restrîngă resursele acestui oraș de importanță vitală.

Cui îi folosește un conflict între Rusia și Ucraina? – se întreabă *Die Welt*. În primul rînd, lui Vladimir Putin, susține cotidianul german. Președintele rus e în scădere de popularitate după o controversată reformă a sistemului de pensii. Liderul autoritar de la Moscova are ocazia să schimbe agenda publică, să îndrepte atenția opiniei publice asupra unui subiect mult mai arzător.

Pe de altă parte, președintele ucrainean Petro Poroșenko se pregătește de campania electorală pentru un eventual al doilea mandat. Amenințarea conflictului ar stimula patriotismul ucrainenilor și i-ar oferi un avantaj suplimentar în cursa electorală, sugerează *Die Welt*.

Chemată de ambele state să tranșeze chestiunea, comunitatea internațională întîrzie să dea un răspuns ferm. Evident, nimeni nu-și dorește un conflict deschis în Marea Neagră. Dar orice intervenție e riscantă. E de presupus că aria sancțiunilor economice împotiva Rusiei se va extinde. Întrebarea e însă cu ce folos, de vreme ce pînă acum aceste sancțiuni, aplicate la scurt timp după invadarea Crimeii, nu au produs un efect vizibil. Marea Neagră arată, din ce în ce mai mult, ca un „lac rusesc".

Noul în politică

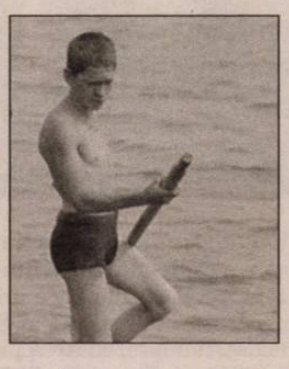

Texte și opinii de:

- Petru CLEJ (jurnalist)

„Marea Britanie nu e un loc primitor pentru partide noi“

- Daniel VIGHI (scriitor)

„Și cum mama dracului să le explici la ăștia?“

- Oana-Valentina SUCIU (conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Politica după Științe Politice“

- Mircea KIVU (sociolog)

„De ce sînt politicienii așa răi?“

argument

O chestiune de încredere

■ Potrivit sondajelor, cinstea e indicată de oameni drept cea mai importantă calitate cu care ar trebui să fie înzestrat un politician. Alte sondaje arată că (ne) încrederea în clasa politică atinge cote alarmante. Putem deduce că neîncrederea e și un semn al îndoielii: nu avem încredere în politicieni pentru că îi considerăm necinstiți. Cum poate fi restabilită încrederea? Cu oameni cinstiți. Cu alți oameni. Cu oameni noi. De unde pot apărea? Și apoi: putem fi siguri că oamenii noi sînt neapărat cinstiți?

■ Peste două treimi dintre actualii deputați și senatori sînt ingineri, economiști sau avocați. Desigur, politica nu e o meserie în sine. În principiu, ea poate fi practicată de oricine, indiferent de studii, pe baza unei experiențe relevante și, evident, a unui capital electoral care legitimează mandatul. Însă rezultatele bune sau proaste ale exercitării mandatului depind și de știința politicii. Cînd aproape o treime dintre senatori și deputați sînt de profesie ingineri nu e de mirare că apar atîtea legi strîmbe. Facultățile de Științe Politice apărute spre sfîrșitul anilor '90 nu au reușit să ofere politicieni de top. Mulți absolvenți ai acestor facultăți sînt activi în diplomație, sînt (înalți) funcționari ori lucrează în slujba unor organizații neguvernamentale. Tocmai pentru că priceperea e prea rar un criteriu pentru a ajunge la vîrful politicii, ei preferă s-o influențeze de pe poziții marginale. Un bazin enorm de oameni noi în politică rămîne, astfel, neutilizat.

■ Așa se întîmplă, foarte adesea, și cu oameni de afaceri pricepuți, cu avocați iscusiți, cu universitari de top etc.: foarte mulți nu ar intra în politică tocmai pentru că le e teamă fie de marginalizarea lor în marea de interese politice obscure, fie de compromiterea prin asocierea cu politicieni neaveniți sau necinstiți.

■ Nou nu înseamnă întotdeauna bun. Ascensiunea populismului în Europa se datorează, într-o măsură deloc neglijabilă, tocmai acestei lehamite de politica făcută de oamenii vechi: cetățeni frustrați sau dezamăgiți votează candidați noi, orice fel de candidați care se declară antisistem. Sau un entuziasm generat de o figură nouă. În Dosarul de față, încercăm să deslușim promisiunile și iluzia oamenilor și ideilor noi în politică. (**Matei Martin**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

DILEMA VECHE 25
Noul în politică

Petru CLEJ

Marea Britanie nu e un loc primitor pentru partidele noi

Sistemul politic din Marea Britanie este dominat de aproape 75 de ani de două partide: conservatorii și laburiștii. Dominația celor două partide izvorăște din sistemul de vot utilizat predominant în această țară, majoritar uninominal sau First Past The Post (FPTP). FPTP constă în alegerea într-o circumscripție uninominală a candidatului care obține cel mai mare număr de voturi, indiferent de procentaj. Asta face ca alegătorii să nu-și risipească voturile pe partidele mici și să se îndrepte cu precădere către cele două mari partide.

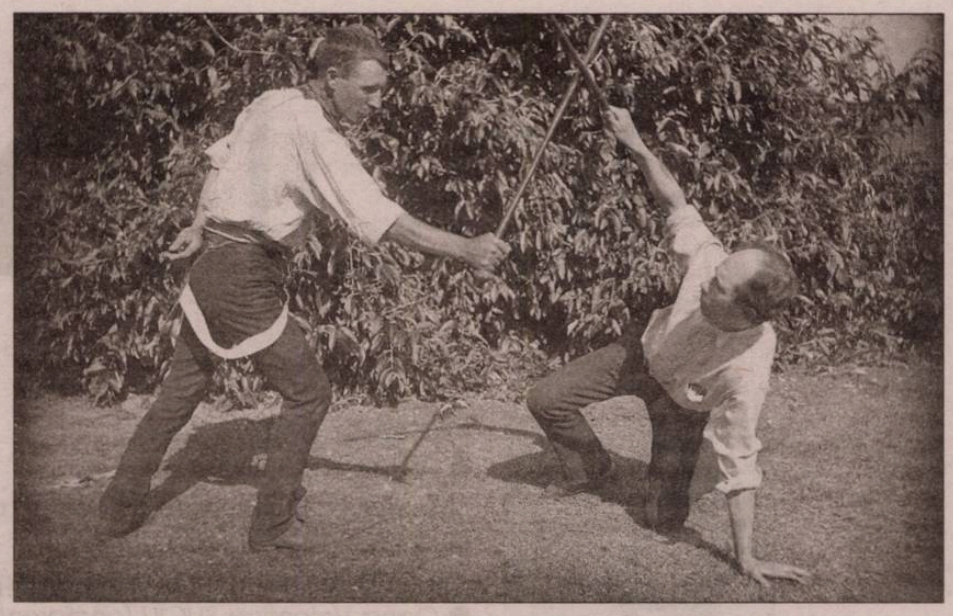

La nivel național, în alegerile pentru Camera Comunelor – camera inferioară a Parlamentului britanic –, conservatorii și laburiștii s-au clasat de fiecare dată pe primele două locuri în ultima sută de ani, atît în termen de procentaj, cît și în termeni de mandate. Momentul de vîrf al bipartismului a fost în 1951, cînd cele două partide au întrunit cumulat 96,8% din voturi și 616 din cele 625 (98,5%) de mandate ale Camerei Comunelor.

În timp, procentajul cumulat al celor două mari partide a scăzut, ajungînd la alegerile din 2010 la 65,1%, dar care, tradus în mandate de deputat, s-a ridicat totuși la 87,3%.

La cel mai recent scrutin parlamentar din 2017, procentajul cumulat al conservatorilor și laburiștilor a crescut din nou, ajungînd la 82,3%, deși procentajul mandatelor nu a crescut decît ușor, pînă la 89%. Al treilea partid ca mărime, liberal-democrații (LDP), nu a depășit niciodată 25% din voturi după 1945, iar scorul cel mai bun în mandate l-a obținut în 2005: 62 din 646. În aceste condiții, apariția și succesul partidelor noi sînt aproape imposibile.

În 1981, un grup de disidenți din Partidul Laburist au format nucleul Partidului Social Democrat (SDP), un partid proeuropean și centrist, ca reacție la deriva stîngistă și eurosceptică a laburiștilor. Inițial, SDP s-a bucurat de o mare popularitate în sondajele de opinie, iar la alegerile parlamentare din 1983 a format o alianță cu Partidul Liberal (LP), cel care dominase în secolele XVIII-XIX scena politică britanică alături de Partidul Conservator, înainte de a fi înlocuit în secolul al XX-lea ca al doilea mare partid de laburiști.

Rezultatul a fost foarte bun ca procentaj, alianța LP-SDP obținînd 25% din voturi, dar în termeni de mandate a fost extrem de dezamăgitor, 23 din 650 (sub 4%). SDP a început să-și piardă din atractivitate și, după un rezultat similar în alegerile din 1987, partidul a fuzionat cu liberalii, astfel luînd naștere Partidul Liberal Democrat (LDP), care funcționează și astăzi și care între 2010-2015 s-a aflat la guvernare alături de Partidul Conservator în primul cabinet de coaliție de după 1945.

Al doilea exemplu de partid nou apărut pe scena politică britanică în ultimele decenii este Partidul Independenței Regatului Unit (UKIP). Apărut în 1993 cu scopul unic declarat de a milita în favoarea ieșirii Marii Britanii din Uniunea Europeană, UKIP a avut un succes extrem de limitat în primii douăzeci de ani de activitate, nereușind să depășească 3-4% în scrutinele naționale.

Ajutat însă de reprezentarea proporțională, în mod ironic tocmai în alegerile europarlamentare, UKIP a căpătat o expunere mai mare în fața electoratului. UKIP a atras alegători mai ales de la Partidul Conservator și, în 2014, s-a clasat pe primul loc în alegerile pentru Parlamentul European cu 27%, iar în alegerile pentru Camera Comunelor din 2015 a înregistrat 13% din voturi, obținînd însă doar un mandat de deputat.

Efectul UKIP a fost însă unul major. Partidul Conservator condus de premierul David Cameron a reușit să obțină singur majoritatea absolută în 2015, iar acesta a pus în practică promisiunea electorală de a renegocia relația cu UE și de a supune apoi noul acord unui referendum. Ceea ce s-a și întîmplat pe 23 iunie 2016, cînd visul UKIP s-a împlinit, spre disperarea lui Cameron, care a militat pentru rămînerea în Uniune: electoratul britanic a votat în proporție de 52%-48% în favoarea ieșirii din UE. Partidul condus de populistul Nigel Farage a început apoi să-și piardă din relevanță, acum, că scopul său fusese atins, pierzînd masiv voturi și mandate de consilieri locali și legislatori în parlamentele provinciale și devenind practic irelevant.

Există un singur exemplu de mare succes al unui partid terț, Partidul Național Scoțian (SNP), care, deși înființat în 1934, nu a ajuns realmente în prim-plan decît în 2007, cînd a preluat guvernarea în Scoția, guvernare pe care a exercitat-o încontinuu pînă în prezent. SNP s-a clasat pe primul loc în alegerile parlamentare din Scoția, unde se folosește reprezentarea proporțională, și în 2011, și din nou în 2016, iar la alegerile pentru Camera Comunelor din 2015 a obținut 50% din voturi și 56 din cele 59 de mandate alocate Scoției în Parlamentul de la Londra. În 2017 însă, SNP a scăzut la 37% și 35 de mandate în Camera Comunelor.

Ca o concluzie, partidele noi au șanse neglijabile de succes în Marea Britanie, în primul rînd datorită scrutinului majoritar uninominal din alegerile parlamentare naționale. Pe de altă parte, acest mod de scrutin a împiedicat succesul partidelor extremiste de tip fascist sau comunist, care au cauzat atîta rău în Europa continentală.

***Petru Clej** este jurnalist. Corespondentul RFI-România la Londra.*

Petre M. IANCU

Omul nou și omul vechi în politica germană

Trecuți prin experiențe politice abisale și zguduiți de ideologii și regimuri totalitare mai rău decît orice alt neam, germanii ar fi trebuit să fie la adăpost de ispita construcției omului nou. Dar, din păcate, nu-s. De altfel, nici francezii nu stau prea bine. Recent, Emmanuel Macron, el însuși un om foarte nou în politică, al cărei Olimp nu l-ar fi putut escalada în veci dacă nu reușea, versatil, să se prezinte ca proaspăt adversar al establishmentului, elogia călduros Germania.

De Ziua Amintirii (dedicată comemorării celor căzuți în războaiele mondiale, în care germanii i-au ucis pe francezi și viceversa), președintele Franței s-a hazardat să afirme, ca și cum ar fi un fapt, că „Germania" și-ar fi „învins sîngerosii demoni naționaliști".

Așa să fie oare? Pioasa speranță a liderului Hexagonului fusese și o fierbinte dorință a elitei care a pus bazele Constituției germane din 1949. Cu zel neînfrînat a rîvnit-o și cea progresistă, care a ajuns la putere, în Germania, în siajul revoltelor studențești din 1968. Această elită de stînga a schimbat în ultimele decenii fața națiunii, refăcînd-o după chipul și asemănarea zeului pacifismului, căruia i se închină mai toate partidele spectrului democratic nemțesc, cu excepția creștin-socialilor bavarezi și a unei părți a creștin-democrației Angelei Merkel. Cea din urmă, aflată la final de îndelungată, dar nefericită domnie, în cursul căreia a contribuit esențial la erodarea democrațiilor și construcției europene, între altele prin deschiderea granițelor pentru migranți, ca și prin intransigență, doar aparent rațională, față de britanici, a sfîrșit prin a ceda. Merkel a acceptat deci să renunțe la șefia partidului ei creștin-democrat, ceea ce știe că o va costa și mandatul de cancelară.

Abandonul pare să-i fi eliberat resursele interioare, determinînd-o să dea cu tifla mai dezinhibat decît pînă acum voinței națiunii, care a demonstrat în doi ani de scrutine că vrea altă politică, una conservatoare și națională. Nu una multilateralist-globalistă, cum a preferat să facă Merkel din 2010 încoace. Izbăvită de nevoia de a modera între diversele facțiuni ale CDU, s-a putut deci dezlănțui în ultima ei cuvîntare în Bundestag, rostită ca șefă a CDU și, simultan, a guvernului federal, spre a ține un înflăcărat discurs favorizînd controversatul Pact ONU pentru migrație.

E un proiect pe care oficialii germani l-au ținut mult timp sub obroc, sperînd poate ca trecerea lui stăruitoare sub tăcere să păstreze calm poporul și să facă futile pseudoargumentele necesare întru justificarea lui. Or, cea din urmă a devenit imperioasă și inevitabilă după problematizarea pactului de către oamenii noi ai politicii germane, populiștii AfD, cărora stîngismul cancelarei le-a făcut generos loc să se ivească la dreapta spectrului politic german.

Și după ce un șir tot mai lung de democrații liberale, între care ale est-europenilor, ale SUA, Austriei, Elveției, ale țărilor scandinave, Australiei și Israelului au refuzat, rînd pe rînd, să-l semneze. (...)

(Sursa: Deutsche Welle)

Daniel VIGHI

Și cum mama dracului să le explici la ăștia?

Noul ivit ca o tornadă din corzile ghitării lui Jimi Hendrix, noul nebun ca un tsunami hippiot, noul din ianuarie 1990…

Totul părea – și putea fi – nou imediat după Revoluție. Desigur, cea mai mare și mai copleșitoare noutate era libertatea de exprimare, era atît de năucitoare după decenii de cenzură, atît de deosebită, încît nu mai făceam nimic altceva decît să ne înfruptăm din ea de dimineață pînă seara. În Timișoara oamenii stăteau zilnic în Piața Operei, unde fusese maratonul revoluției, și discutau, discutau, discutau, o adevărată beție, fiecare vorbea și nimeni nu-și mai asculta semenul, atît de doritori eram cu toții să vorbim, să vorbim, să vorbim. Uneori strigam lozinci și era totul nou, atît de nou încît părea că am pășit într-un tărîm mirific. Luni de zile n-am mai fost la școala mea de cartier, și colegii din cancelarie, care știau că fusesem la Revoluție, nici nu mă mai deranjau din extazul stării mele de libertate. Pe urmă, am părăsit total catedra, învățămîntul – cum, Doamne iartă-mă, să mai predau numele predicativ și „Puiul" de Brătescu-Voinești sau „La vulturi" de Gala Galaction, mi s-ar fi părut cu totul nepotrivit în asemenea vremuri să fac așa ceva, după cum mi s-a părut aiurea să mai scriu proză, în loc de jurnalistică, răsărită deodată, fabulos, de cine știe unde. Ce minunăție de ziare și reviste, ce fain era să vezi peste tot literele groase ale titlurilor, pozele cu morți, cu securiști, cu cadavrele prezidențiale, chiar așa, și acelea făceau parte din noua libertate: morții lor și morții noștri, răniții, parastasele din ianuarie în care lăcrimam cu furie, nebunia cu care mulțimea dezgropa mormintele *homeless*-ilor de la Cimitirul săracilor de pe Calea Lipovei, apoi cadavrele îngropate la fapt de seară în ajunul Crăciunului cu onoruri militare neștiute, în 24 decembrie 1989, așa cum fusese cazul Bonțe, uite că-mi aduc aminte de el și acum, un tînăr împușcat pe casa scărilor în Calea Girocului, mort din seara de 17, și mama lui din Belinț, o comună nu departe de oraș, o țărancă disperată căutîndu-ne pe la redacția improvizată a ziarului *Timișoara* – cel care va lansa Proclamația –, și strigătele ei, și vaietele ei, și mutenia noastră neputincioasă cînd ne-a spus că fiul i-a a fost înmormîntat în 24 decembrie fără să o anunțe nimeni, deși era mort din 17, cum l-au tot ascuns nenorociții, cum au mințit-o că nu l-au putut identifica, deși după ce l-au dezgropat din Cimitirul Eroilor de pe Calea Lipovei „i-am găsit buletinul, domnule ziarist, în buzunarul din spate al blugilor, cum i-au furat din picioare adidașii Otter din Germania, cum nu mai avea la mînă brățara de aur pe care i-a cumpărat-o prietena lui cînd a împlinit douăzeci și cinci de ani". Criminali. Hoți. Mincinoși care se ascundeau după mormane de hîrtii pe la morgă, la procuratură.

Îmi aduc aminte afișele scrise de mînă pe străzi care cereau să fie uciși securiștii, e prea mult, ziceam, alții nu doreau asta, eu m-am alăturat ălora care ziceau să mergem peste ei, să-i căutăm, în pizda mamii lor, în găurile de șobolani în care s-au ascuns, nu trebuie să avem nici o milă, ziceam. Era multă confuzie și era de înțeles, așa este în libertate, cînd toți vorbesc și prea puțini ascultă, un vacarm, o bucurie, o mîndrie, veneau ziariștii de la agențiile de presă din străinătate, era miraculos să vezi cum comandantul Timișoarei, domnul general Popescu, declară în fața lor că a preluat puterea în județ în ianuarie 1990 și cum toți dădeam din cap, și mulți ziceau că asta e dictatură militară și că de ce este ăsta în fruntea județului, de ce este el, cine l-a numit, și chiar că și mie mi se părea că au dreptate, și nu pricepeam cum dracului să oprim libertatea anapoda de exprimare. Adică să nu o oprim; să o aducem pe un făgaș, să ne ordonăm cumva. Alții ziceau că e foarte bine că domnul general conduce județul, așa trebuie, domnule, altfel cădem în anarhie, e nevoie de o mînă de fier, nu poate oricine să strige ce vrea și să ceară tot felul de prostii. Ba au venit și din America, românii noștri din America, și ne-au spus că acum este nevoie de un șef puternic, și au vorbit despre Zelea Codreanu, de ăsta are nevoie țara noastră: bă, am strigat, ce dracului, voi stați la libertate și pe noi vreți să ne băgați din nou la dictatură, gura mică, strigam, și ei ne spuneau cu multă răbdare, ca unor novici neștiutori într-ale politicii, că este o dictatură de tranziție. Și cine ne dă nouă asigurarea că mai pleacă dictatorul, să o luăm de la capăt, din nou cu morți și răniți, strigam, apoi veneau liberali bătrîni și țărăniști bătrîni, de unde dracu' au mai apărut și moșii ăștia, că nimeni nu i-a știut, de unde, ne întrebam, și-i ascultam vorbind cu limbaj de lemn de parcă eram la ședințele biroului organizației de bază a pecereului din școală, vorbeau exact ca profesorul de socialism, tovarășu' Panduru de la catedra de Socialism științific de la Universitate, așa de lemnos grăiau despre democrație, despre alegeri, ce draci, ăștia vor alegeri, păi, am avut noi alegeri pe vremea împușcatului, o plictiseală de moarte, nu alegeai pe nimeni, domnule, tot ei își puneau pe ai lor, dar acum e altfel, ziceau moșii, și ne instruiau, și noi le dădeam dreptate, mai mult din respect și ca să ne lase în pace cu limbajul lor de lemn pecerist, unii fuseseră în pușcării politice, alții prin deportări, am auzit noi ceva, lumea vorbea pe șoptite, mai spuneau și cei de la Șopîrlița Liberă, căreia i se mai spunea și Radio Șanț. Așa că strigam și noi odată cu moșii că vrem alegeri libere, chit că altele ne rodeau pe noi atunci, trebuie, domnule, luați de beregată securiștii care au omorît oameni la Revoluție, unde dracu' sînt, că au pierit toți, ne întrebam.

Pe urmă au început politicalele, nu le-am putut opri, am înțeles că Iliescu devine marele mahăr peste țară, că s-a strecurat așa, ultimul pe listă, ce credeți, că noi sîntem proștii voștri, vedem cum vreți să ne furați Revoluția, neocomuniștilor.

Mai aveam o prostie cît casa în vorbăriile noastre, în mitinguri și zbierete, și anume credința că toată țara, dar absolut toată, cu cățel, cu purcel, era alături de noi, că ne sînt adînc recunoscători, că mor de dragul nostru că i-am eliberat din dictatura celor doi gîngavi și analfabeți, chit că nu era deloc așa, lumea se uita chiondorîș la noi, mai ales prin Vechiul Regat, pe la orășele și sate, de-acum este gata, s-a terminat bîlciul, trebuie să ne apucăm de lucru, gata, am scăpat de dictator și de odioasa lui soție, e vremea să revenim la viața noastră de dinainte: cum de dinainte, strigam noi, păi, pentru asta am făcut Revoluție, ziceam, ca să fie ca înainte, da' cum să fie, ziceau, ați vrea să vină exploatatorii de care am scăpat cu greu, să ne ia averile țării, să intrăm la patron, asta vreți, ne întrebau, și noi ne holbam mirați, de unde dracu' le scoateți, mă, proștilor, strigam, unde dracu' mai sînt exploatatorii, că au trecut, fir-ar să fie, atîția ani, au ajuns oale și ulcele, strigam, și ăștia de prin orașele din Moldova, Oltenia, și din orășelele bănățene și ardelene se uitau la noi ca la niște zăltați, nu vă mai agitați aiurea, ziceau: vin, cum să nu vină, voi nu-l vedeți pe Rațiu ăsta cu papion și cu exploatatorii Radu Câmpeanu și Căposu, că i-au trimisără de peste Ocean americanii la noi. Bă, prostănacilor, Căposu este din țară de la noi, strigam răgușiți la megafoane, pe la mitinguri, și credeam că țara ne aude. Nu ne auzea! Țara era aceeași, nu s-a schimbat peste noapte, așa cum credeam noi în marea noastră prostie naivă. Așadar noul nu era decît în vorbele noastre. Și chiar cînd am făcut Alianța Civică și Partidul Alianței Civice cu Manolescu și Blandiana, cu Liviu Antonesei, cu Traian Ștef și maiorul Oancea, vorbeam altfel, mai „pă titulă", cum zice ardeleanul, dar eram niște ageamii în politică. Credeam că lumea se scapă în nădragi cînd vede că intelectualii țării zic cutare și cutare și pe dată votează cum le poruncesc aceștia.

Acum, după atîția ani, zic că, în ciuda tuturor scepticilor sau dușmanilor lui, se poate noul în politică. De fapt, și atunci s-a putut, am adus noul cu oengeurile de atunci, cu gedeseul, cu Societatea Timișoara, cu Alianța, cu Smaranda Enache și cu Europa ei, cu Gabriel Andreescu și cu Soros, chiar așa, nu vă holbați, bă prostănacilor, că sînteți tot ca pe vremuri, cînd ne strigați că aiesta Căposu a venit din America, așa și cu Soros, sau Sioros, cum zic unii dușmani ai moșului democrat și filantrop, aiesta Sioros a dat bani să apară cărțile lui Karl Popper, ați auzitără de ăsta, bă, boilor, n-ați auzit, că în loc să citiți despre societatea deschisă și dușmanii ei, voi citiți, în puii mei, *România Mare*. Dacă se poate noul, mă întrebați. Întotdeauna se poate, este nevoie de proștii naivi care să creadă că se poate, este nevoie de domnu' Șora, este nevoie de enervare și de luptă. Ce-ați vrea, să apară noul dacă stăm acasă și ne scobim în nas? Nu așa apare, mai ales că vechiul și prostia, populismul și iliberalismul sînt mai ușor de adus în lume, și mai greu cu noul lui James Joyce care avu *Ulysse*-le condamnat în America interbelică, noul lui Duchamp cu buda devenită fîntînă la cutare expoziție cu burghezi de tot căcatul din New York, noul ivit ca o tornadă din corzile ghitării lui Jimi Hendrix, noul nebun ca un tsunami hippiot, noul din ianuarie 1990; noul este de adus tot timpul, zi și noapte trebuie adus și trebuie să dăm cu el în capul ălora care nu-l vor. Democrația este o chestie de toată pleasna, odată pleacă, în puii mei, și ne lasă, și vin moșii care ne zic că-i musai să punem de-o dictatură, că atunci e bine, că atunci se face ordine și nu mai mișcă nimeni în front. Și cum mama dracului să le explici la ăștia, la moșii ăștia de douăzeci de ani, de treizeci de ani, de patruzeci de ani, de șaptezeci de ani că dictatura este așa, ca o duminică după masă într-un cartier-dormitor pentru clasa muncitoare din Bîrlad, din Brăilița, din Caransebeș, o plictiseală în care totul este peste tot la fel, și noul este – dacă este – doar la buletinul meteo?

„(…) propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foștilor activiști comuniști și al foștilor ofițeri de Securitate. Prezența lor în viața politică a țării este principala sursă a tensiunilor și suspiciunilor care frămîntă astăzi societatea românească. Pînă la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară. Cerem, de asemenea, ca în legea electorală să se treacă un paragraf special care să interzică foștilor activiști comuniști candidatura la funcția de președinte al țării. Președintele României trebuie să fie unul dintre simbolurile despărțirii noastre de comunism. (…)

Proclamația de la Timișoara, Punctul 8
12 martie 1990

***Daniel Vighi** este scriitor și publicist. Membru fondator al Societății Timișoara.*

Oana-Valentina SUCIU

Politica după Științe Politice

mini-bilanț subiectiv

Titlul spune multe – este o analiză subiectivă a experienței de profesor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București (FSPUB). O experiență aproape cît cea a facultății, înființată, în 1991, inițial exclusiv în limba franceză, apoi cu linii de studii de licență, master și doctorat și în română și engleză. În lipsa unei statistici oficiale a Universității din București despre inserția pe piața muncii a absolvenților săi, am să mă rezum la observațiile și experiența proprii cu studenți și alumni ai FSPUB, în încercarea de a răspunde provocării dilematice despre oamenii noi din și în politică.

Încă din momentul în care am acceptat să ridic această mănușă, am început să mă gîndesc la diferite experiențe legate de politică, încercînd să mă decid de unde să încep. De la faptul că eu am știut încă de la începutul anilor 1990 că vreau să mă fac sociolog care se ocupă de politică, chiar cu riscul de a renunța la o altă facultate (matematicile, care, de altfel, nu mi-au prins rău deloc)? Aveam să constat că nu eram singură: mulți dintre colegii mei erau oameni care veneau de la alte facultăți, extrem de hotărîți să înțeleagă ce se întîmplă cu societatea și cu politica românească, cum sînt ele legate și se condiționează reciproc. Era o sete de cunoaștere cum nu am întîlnit nici măcar în anii în care am studiat în afara țării. Sau să amintesc episodul în care, stagiar fiind la Camera Deputaților, la unul dintre grupurile parlamentare, episod care mi-a rămas în lipit în memorie? Cel în care am asistat la o scenă în care se primește un telefon „de jos", din care se aude: „Băăăăăi, nu e cvorum! Repede, toată lumea în sală, ca să votăm!" Moment în care, subsemnata, proaspăt absolventă de sociologie politică și de numeroase cursuri, ateliere și școli de vară pe teme civice și politice, deja ONG-istă de vreo patru ani, comit naivitatea de a-l întreba de șeful grupului cu pricina dacă știu ce să voteze; răspunsul a venit prompt: „Tu nu auzi că nu e cvorum? Hai, încolonarea!" Sau să pornesc de la vizita pe care am făcut-o împreună cu o echipă a FSPUB la un liceu de prestigiu din Capitală, ocazie cu care am constatat că mulți dintre elevii de clasa a XII-a sînt interesați în primul rînd de trecerea Bac-ului (la care, din cauza cantității de materie, uneori este nevoie să învețe pur și simplu pe dinafară culegeri de potențiale subiecte), apoi de plecarea din țară. Politica li se pare ceva îndepărtat, ca să nu zic de pe altă planetă, și cu greu am reușit să le explicăm că, practic, orice are legătură cu politica și politicul – de la IT la medicină, la muzică (erau cîteva dintre profesiile indicate de elevi).

Bun prilej de introspecție. Căci toate aceste amintiri mai mult sau mai puțin îndepărtate conduc către aceeași întrebare: a reușit FSPUB, de-a lungul unui sfert de veac, să dea politicii românești niște profesioniști? Dacă e să ne uităm la personajele care populează instituțiile publice românești, am fi tentați să zicem că nu. O trecere rapidă în revistă a CV-urilor parlamentarilor și miniștrilor actuali te face să rîzi și să te îngrozești în același timp. Ajungi să te întrebi cum de au ajuns pe acele posturi oameni care își enumeră printre calitățile profesionale „socializarea rapidă" (?!), „spiritul de echipă dobîndit în multe medii profesionale", care pun la loc de frunte faptul că au fost consilieri de artă populară, sau se mîndresc cu părinții, bunicii și alți politicieni care pot da referințe, care au absolvit niște ilustre universități cu sediul cît o debara etc. Te întrebi cum de medicul veterinar este membru în comisia de dialog social sau cum de un inginer din Caracal a ajuns ministrul Justiției (aproape ca Doctor Who, apărut din neant, căci din 2008 CV-ul său nu mai menționează nici o activitate). În cazurile cele mai fericite, întîlnim absolvenți ai Institutului de Studii Post-Universitare „Ovidiu Șincai" (nu căutați însă vreo programă, e ca girafa lui Moromete, nu există). Excepțiile sînt atît de puține, că îți ajung degetele de la mîini să le numeri. Ele vin de la cel mai nou partid de opoziție, unde majoritatea parlamentarilor sînt educați la Universitatea București sau la Universitatea „Babeș-Bolyai" (în țară), precum și la prestigioase universități occidentale. Cu riscul de a folosi un clișeu, pot spune că sînt oameni cu profesii solide, care au renunțat la zona de confort pentru a face pasul spre politică – îi întîlnim în Parlament și în administrația locală, cu un stil nou, uneori naiv, dar hotărît, de a face legi și a le pune în aplicare. Printre ei se numără și Florina Presadă, senatoare USR, venită din societatea civilă, cu mulți ani de coordonator de programe de implicare civică și participare politică, nu în ultimul rînd, absolventă a FSPUB. Da, veți spune, dar cu o Florină nu se face primăvară, mai ales cînd ea este ținta unor jigniri de cea mai joasă speță venite din partea unor „colegi" care nu înțeleg decît legea pumnului, a insultei și minciunii. Un alt exemplu este dat de proaspăt demisionarul ministru delegat pentru Afaceri Europene, membru PSD, și el absolvent în urmă cu zece ani al FSPUB.

Politica se poate face și altfel decît la televizor.

Unde sînt, atunci, miile de absolvenți de științe politice ai Universității din București? Răspunsul, care la rîndul lui creează o altă dilemă, mi-a fost dat în urmă cu două săptămîni de un student din anul II (el însuși coordonator de programe la Freedom House): ei sînt mult prea bine pregătiți și raționali pentru a se implica în mocirla politică actuală. Și totuși, ce se întîmplă cu acești tineri, unii dintre ei ajunși acum la vîrsta maturității profesionale? Îi putem găsi în politică? Răspunsul este da, îi găsim. Dar nu „în față", mai puțin pe sticlă, însă cel puțin jumătate dintre ei lucrează în domenii care au legătură directă și indirectă cu politica. De exemplu, Laurențiu Ștefan, actual consilier prezidențial de politică internă la Cotroceni, face parte din prima promoție de absolvenți ai FSPUB. Dan Stoenescu, arabist, actualul ambasador al României în Tunis, și-a obținut doctoratul în urmă cu zece ani tot la FSPUB. Ioana Marchiș și Ștefan Turcu sînt experți ai Reprezentanței Comisiei Europene la București. Andrei Galița este cercetător la CNSAS. Elena Calistru și Cosmin Pojoranu au fondat Funky Citizens, unde coordonează proiecte de implicare civică și monitorizează atent activitățile administrației publice, pe care o și trag de mînecă atunci cînd aceasta derapează (și știm cît de des o face), prin programul Factual. Radu Moțoc a fondat TechSoup, o asociație care pregătește profesori, în special din mediul rural, pentru a putea folosi Internetul și noile *device*-uri la clasă, pentru un mai bun proces al învățării. Marius Stan este director științific al Centrului „Hannah Arendt" din cadrul Universității București.

Deși știu că nu este un eșantion reprezentativ, am trecut prin lista proprie de Facebook, cu ajutorul căreia am rămas în legătură cu o serie de alumni FSPUB, care se împart în mai multe categorii: cei care au urmat sau urmează stagii de studii aprofundate (master, doctorat, studii post-doc) la universități occidentale (University of Oxford, Yale University, London School of Economics, Central European University, UCL, Vrje Universiteit Bruxelles, Institut für die Wissenschaften vom Menschen); mulți dintre aceștia rămîn să lucreze în străinătate – unii direct pentru instituțiile europene, alții în organizații cum ar fi AIM – Federația Producătorilor de Marcă, cum este cazul lui Răzvan Antemir sau al Ioanei Beganu, care se ocupă de comunicațiile cu instituțiile Uniunii, aflați la Bruxelles, sau Olivia Horvath, care se ocupă de proiecte în cadrul Salon du Livre de la Paris. Pe alții îi regăsim în diferite organizații internaționale ca Aspen Institute, OSCE, UN Youth Association, World Bank sau în organizații non-guvernamentale și *think-tank*-uri din țară, ca Freedom House, CeRe Participare, Fundația Comunitară București, One World Romania, Mind Learners sau în multinaționale, unde se ocupă de politici. Pe alții i-am regăsit în presa de calitate (reportajele Anei-Maria Pleșcan de la TVR 2 sînt unele dintre cele mai bine documentate și prezentate, iar investigațiile lui Andrei Crăciun, de la noul, dar viralul deja Recorder, sînt extrem de căutate). Alții fac diplomație, și publică, și culturală (deși unul dintre primele lucruri pe care încercăm să le explicăm studenților noștri este că nu sîntem o școală de diplomați, așa cum cred ei cînd se înscriu). Pot fi întîlniți în Ministerul Afacerilor Externe, la Institutul Cultural Român, în ambasade ale diferitelor țări la București, sau se ocupă de redactarea de diferite politici prin ministere sau de proiecte de legi la Parlament, în special pentru partidele de opoziție. Pe alții, puțini, dar cu o cultură în domeniul științelor politice demnă de orice formațiune democratică occidentală, îi regăsim ca proaspăt membri în Uniunea Salvați România (de exemplu, Andrei Macsut, doctorand la CEU și candidat, în alegerile interne pentru europarlamentare din cadrul USR, sau Mircea Șerdin, membru fondator al Inițiativei România).

Le-au folosit științele politice la ceva? Cu siguranță, chiar dacă și numai pentru a stabili că *„we agree to disagree"*. Ar fi nevoie de mai mulți absolvenți de FSPUB care să se formeze nu doar ca analiști sau lobbyiști, ci ca politicieni? Absolut! Numai așa se poate ieși din fundătura în care a fost aruncată politica românească de marea majoritate a clasei politice și a acoliților acestora, care ocupă cu o energie de furnici războinice posturile publice. Pînă la urmă, la FSPUB învățăm că politica se poate face și altfel decît la televizor. Adică eficient și rațional. Și asta mie mi se pare lucrul cel mai important. Provocarea vine din a explica și mai bine cum o facultate ca FSPUB te învață să gîndești liber și să acționezi în consecință.

***Oana-Valentina Suciu** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

Mircea KIVU

De ce sînt politicienii așa răi?

Nu cred să existe profesiune mai detestată, în România și aiurea, decît cea de politician. Asta, în pofida urărilor rostite de tot felul de mătuși și bunici care, în fața unui copilaș excesiv (!) de isteț, rostesc: „Mînca-l-aș, are să ajungă ministru".

Ce-i drept, nici n-avem multe argumente pentru a spune că (toți) politicienii nu sînt niște catastrofe. Chiar atunci cînd reușim să arătăm un exemplar de om politic inteligent sau responsabil, sau cu o viziune coerentă, sau tenace (sau toate astea la un loc), ne izbim de întrebarea: „Bine, și ce a realizat omul ăsta?" Și ajungem să constatăm că, în afara unor lucruri destul de greu sesizabile (un amendament salvator, blocarea unui proiect periculos, cîte un gest de frondă și multe, extrem de multe proiecte blocate de o majoritate de neclintit), oamenii respectivi nu se pot lăuda cu realizări remarcabile. Pentru că, puțini fiind, nu pot realiza masa critică necesară unor realizări semnificative. În fața acestui peisaj dezolant, clamăm schimbarea clasei politice. De acord, dar nu oricum. La urma urmelor, ea chiar se primenește, în felul ei. În actuala legislatură, 267 din cei 465 de parlamentari aleși erau la primul mandat. Întrebarea este în ce măsură nou-veniții se deosebesc efectiv de mai vechii politicieni.

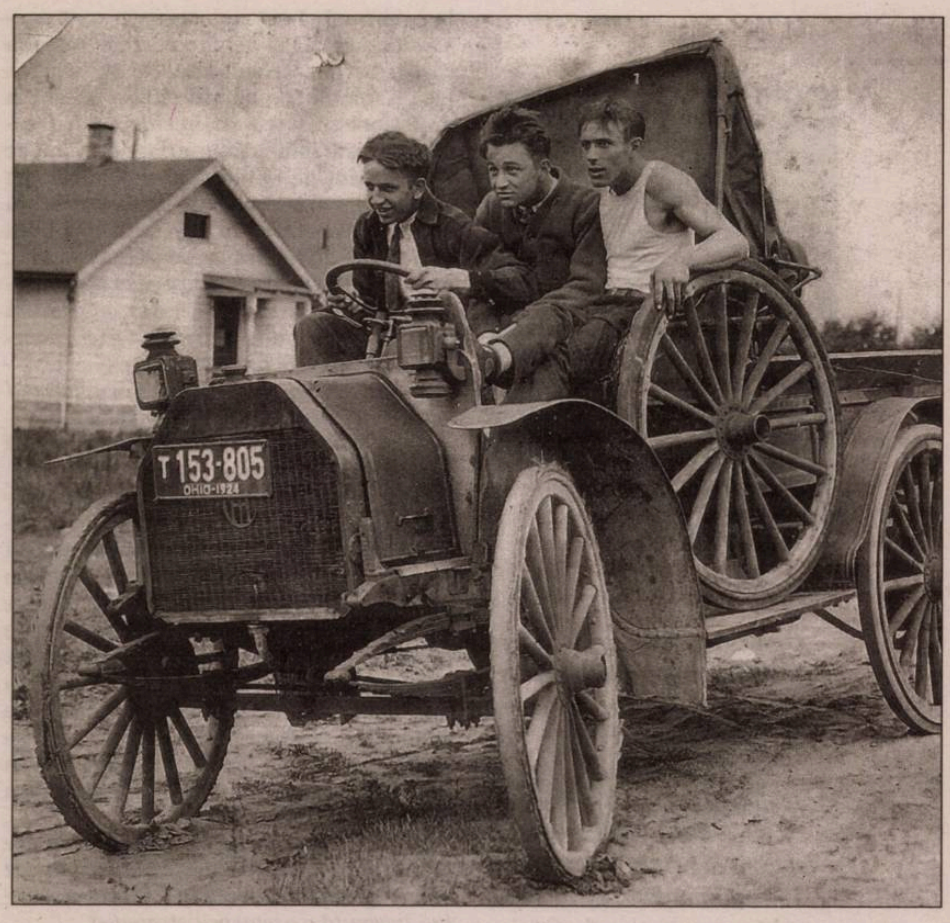

Din păcate, mecanismele de selecție internă ale partidelor „consacrate" premiază mai ales activiștii obedienți – recentele evoluții din PSD ilustrează această constatare. Tinerii promovați de aceste partide (cu două-trei remarcabile excepții) sînt cópii nereușite ale șefilor lor. În plus, a apărut un fenomen nou: cel al dinastiilor politice. Potentații partidelor își folosesc puterea din partid pentru promovarea fiilor, fiicelor, nevestelor, iubitelor. O să-mi spuneți că dinastii politice am mai avut de-a lungul timpului, dar noi nu pentru asta ne iubim înaintașii.

Atîta timp cît în politică ideile sînt impuse tot mai puțin prin dezbatere și tot mai mult „pentru că putem" – adică prin forța votului – este firesc ca partidele să nu aibă nevoie de oameni creativi și inteligenți, ci de unii disciplinați și obedienți. De aici spirala degradării clasei politice.

În fața acestui peisaj dezolant, clamăm schimbarea clasei politice. De acord, dar nu oricum.

Pentru o reală înnoire a clasei politice ar trebui să apară o contrapondere pentru partidele care domină spațiul politic românesc de un sfert de secol, cu cîteva modificări de denumiri. Cu alte cuvinte, partide noi, adică puse în mișcare de alte resorturi decît interesele de gașcă. Numai că scena e cvasi-blocată. Actorii care au apucat un rol nu au nevoie de concurență, de aceea intrările sînt astupate.

Să presupunem că ai reușit să înscrii la tribunal un partid nou. (Dar, deși legea a fost simplificată și nu mai e nevoie de 25.000 de membri fondatori, sînt suficienți trei, tot felul de chichițe procedurale au făcut ca partide precum USB și MRÎ să zăbovească prin întortocheatele culoare ale Tribunalului București mai bine de un an înainte de a se vedea înregistrate.)

Pentru a participa în alegeri, e nevoie să colectezi un număr de semnături. Nu puține: mai multe decît maximul de 1% din totalul alegătorilor recomandat de Comisia de la Veneția (dar, nu-i așa, noi sîntem suverani și nu ne pasă de recomandările europenilor). Unui partid nou îi este extrem de greu să devină cunoscut. Și, pentru că nu-l cunosc, oamenii nu semnează ca să poată candida. Și, dacă nu candidează, rămîne necunoscut.

Dacă ai reușit să te înscrii în cursă, pentru un mandat reprezentativ la alegerile locale sau parlamentare, nu e suficient să obții un număr de voturi egal cu coeficientul electoral (raportul dintre numărul total al voturilor exprimate și cel al mandatelor), ci trebuie să depășești pragul electoral – și acesta, stabilit la unul din cele mai înalte niveluri din Uniunea Europeană. Evident, depășirea pragului electoral e dificilă mai ales pentru partidele nou-venite. Nepătrunzînd în Parlament sau în consiliile locale și județene, n-au cum să facă mare lucru pentru oameni și, implicit, nici să cîștige încrederea electoratului.

Sistemul proporțional cu liste închise este și el nefavorabil nou-veniților în politică: dacă nu ești în grațiile șefilor de la partid, degeaba te apreciază alegătorii: vei fi plasat la coada listelor de candidați, departe de „locurile eligibile". Oricît ar vrea oamenii să te vadă în Parlament, de voturile pe care ți le-ar da ei vor beneficia cei pe care șefii i-au plasat în capul listei. Un sistem de liste deschise, în care ordinea candidaților unui partid e stabilită prin opțiunile alegătorilor, nu pare să intre în vederile membrilor Legislativului.

O altă găselniță menită să conserve pozițiile cîștigate este alegerea primarilor într-un singur tur. Ori de cîte ori partidele care se opun demnitarului în funcție nu vor reuși să se pună de acord asupra unui candidat unic (și de cele mai multe ori nu reușesc), voturile celor nemulțumiți se împart între contracandidați, permițînd rămînerea la post a unor primari cu legitimitate redusă, în baza opțiunilor a numai 30-40% din alegători. Regula alegerii într-un singur tur a fost introdusă în 2012 de majoritatea PDL, în speranța că voturile Opoziției se vor împărți între PSD și PNL. Socoteala s-a dovedit greșită, stimulînd nașterea alianței „contra naturii" denumită USL. De atunci au existat numeroase inițiative parlamentare și extraparlamentare de revenire la alegerile în două tururi, toate respinse fără drept de apel prin forța majorității.

Dacă stăm să ne gîndim, legile electorale sînt, în fond, un set de reguli prin care acționarii unei mari întreprinderi numesc directorii. Acționarii sîntem noi, alegătorii, întreprinderea este statul, județul sau orașul, iar directorii sînt demnitarii aleși. Bunul-simț ne spune că aceste reguli ar trebui scrise, sau măcar agreate, de către acționari, conform intereselor lor. Ei bine, în realitate lucrurile stau exact invers: regulile sînt făcute de către cei aleși, în disprețul cererilor venite dinspre societatea civilă.

O încercare de aducere a lucrurilor în ordinea firească o constituie inițiativa cetățenească „Oameni noi în politică", pentru care se strîng semnături zilele acestea. Este un proiect de modificare a legilor electorale menit să corecteze neajunsurile enunțate mai sus, dar și altele, scris și susținut de mai multe partide (majoritatea, neparlamentare și organizații civice). Desigur, proiectul este perfectibil (mi-am exprimat obiecțiile de natură tehnică în „Inițiativa cetățenească «Oameni noi în politică». O analiză", *Contributors*, 22 octombrie 2018), dar ideea de a pune parlamentarii în fața presiunii semnăturilor unor sute de mii de alegători mi se pare că are o șansă de așeza relația dintre alegători și aleși în ordinea logică.

Reforma electorală este un pas necesar, dar nu suficient către schimbarea clasei politice. Ca să se producă, schimbarea are nevoie în primul rînd de *oameni*. Din păcate, prea mulți dintre noi așteaptă ca ceva să se producă. Așteaptă, și atît. Eventual, ies în stradă atunci cînd sînt nemulțumiți, fac voluntariat, se implică în acțiuni civice. Dar refuză cu obstinație să intre cu adevărat în scena politică. Această zonă e considerată una eminamente malefică – politicianul, cum spuneam la început, e văzut cu un amestec de dispreț și invidie.

E drept, pasul către politică e anevoios. Nu prea merge să faci politică în timpul liber. E o meserie *full-time* și, firesc, puțini oameni corespunzînd portretului ideal de politician sînt dispuși să renunțe la cariera profesională. Spre deosebire de partidele „consacrate", în care oamenii se înghesuie să candideze pe tot felul de liste, partidele de tip nou au dificultăți în a prezenta liste complete de candidați. În plus, intrarea în politică nu presupune imediat și neapărat un mandat de parlamentar.

Partea cea mai grea, în demersul de primenire a clasei politice, este să internalizăm ideea că politicienii pe care ni-i dorim nu pot veni de pe altă planetă. După ce am înțeles că dacă noi nu mergem să votăm, o fac alții în locul nostru (cel mai adesea, altfel decît am fi dorit), rămîne să înțelegem că dacă noi nu facem politică, o fac alții.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

Oameni noi, principii noi?

anchetă

■ Oana BOGDAN

„Știm exact ce avem de făcut“

Mai contează ideologiile, doctrinele, familiile politice? Unde se situează Mișcarea România Împreună (RO+)?

Există sărăcie în România și nu o putem ignora. Există dezechilibre majore în societate. Piața așa-zis liberă funcționează doar în raport cu statul. Antreprenorii au o viață de coșmar. Nimeni nu e mulțumit. În plus, avem corupție. Avem corupție și la stînga, dar și la dreapta. Sîntem în punctul în care nu mai putem afirma că PSD e un partid social-democrat, în timp ce despre PNL aflăm că încearcă o virare parțială către zona conservatoare. Dacă ne uităm din această perspectivă, cred că putem spune că astăzi nu contează atît de mult ideologiile și doctrinele, cît capacitatea de a reforma societatea păstrînd-o în cadrul unei democrații liberale.

Ca să dau un exemplu simplu, unul care ne bîntuie în fiecare zi de cîțiva ani încoace, aș aduce în discuție subiectul autostrăzilor. O autostradă nu este nici de dreapta, nici de stînga. O autostradă este o necesitate în spatele cărora stau calcule simple referitoare la investiții și beneficii. O autostradă nu poate fi privită doctrinar, dar noi am ajuns să punem în ideea de autostradă multe emoții, multe sentimente și multe așteptări. E ceva magic cînd te gîndești la ideea că am putea avea o autostradă de la Nădlac la Constanța, una de la București la Iași și încă una pînă la Cluj. Ei bine, dacă ar fi să poziționez RO+, aș zice că noi vrem „să dezvrăjim“ societatea, să arătăm că o autostradă e o autostradă, nu un mit, și să o facem. Contează dacă sîntem de dreapta sau de stînga?

De ce „platformă“ și nu direct „partid“?

Pentru că e mai greu să coagulezi politic societatea decît atunci cînd încerci să faci acest lucru la nivel civic. Și pentru că implicarea are două etape. Întîi civic și abia apoi politic. Sîntem o societate care evoluează cu o viteză uimitoare, în bună măsură datorită acțiunilor civice născute din dramele prin care a trecut societatea românească. Așadar, am început cu o platformă civică prin care să oferim celor dornici să facă pasul către politică o șansă la o evoluție graduală.

Cui vă adresați? Care credeți că este electoratul dvs.?

RO+ se adresează fiecărui român în parte, indiferent de naționalitate, sex, credință, vîrstă sau orice fel de determinant demografic. Sîntem un partid care crede în cetățeni, în libertățile, drepturile și obligațiile lor în raport cu societatea în care aleg să trăiască. Știu că întrebarea încearcă să determine electoratul nostru, dar trebuie să spun că, din cercetările pe care le avem, sîntem un partid echilibrat, bine reprezentat în zonele urbane și rurale, și pe categoriile de vîrstă sau pe segmentarea dată de educație. Credem că avem capacitatea de a propune proiecte valoroase care să scoată România din dezastrul în care ne-a adus vechea clasă politică.

Ați fost secretar de stat la Ministerul Culturii și Identității Naționale în guvernul tehnocrat. Ce ați învățat din această (scurtă) confruntare cu birocrația & legislația stufoase din domeniul culturii?

Că e greu, extrem de greu. Că lumea nu are răbdare și că e nevoie de implicare și de rezultate rapide. Am învățat că doar ticăloșii sînt perseverenți în țara asta. Că ne-am obișnuit cu umilința și nu ni se mai pare ceva în neregulă atunci cînd sîntem trimiși de la un ghișeu la altul. Am văzut la prima mînă rețeaua monstruoasă construită de PSD și de alte partide, rețeaua care a distrus această țară. Or, nu se poate face nimic fără o administrație onestă și profesionistă. Corupția în sine nu ar fi căpătat aceste dimensiuni uriașe dacă nu ar fi beneficiat de ajutorul unor oameni din sistem. Dar rețeaua poate fi destructurată și putem construi o administrație publică profesionistă, care să servească societatea, nu clientela politică. Experiența din guvernul tehnocrat ne-a învățat cum arată administrația publică și știm exact ce trebuie să facem. Și asta vom face.

***Oana Bogdan** este architect. În 2007 a fondat la Bruxelles biroul de arhitectură și urbanism Bogdan & Van Broeck, birou premiat la Bienala de Arhitectură BAB 2010. A fost secretar de stat la Ministerul Culturii în mandatul guvernului technocrat condus de Dacian Cioloș. Este membră a Platformei România 100 și unul dintre fondatorii Mișcării România Împreună (RO+).*

*Licențiat în Drept, **Dan Barna** s-a specializat în consultanță pentru fonduri europene. Este deputat de Sibiu și președinte al Uniunii Salvați România. A fost secretar de stat la ministerul Fondurilor Europene în guvernul technocrat condus de Dacian Cioloș.*

Faptul că ați făcut parte din guvernul tehnocrat constituie un avantaj sau mai degrabă un handicap într-o eventuală cursă pentru dobîndirea unei funcții elective?

Dacă privim sondajele, așa cum arată ele astăzi, am putea spune că cele aproximativ zece procente cu care sîntem creditați ar părea mai degrabă un avantaj. Sîntem conștienți că e doar un punct de plecare și că avem mult de muncă, dar la nivel de procente prestația guvernului nu a trecut neobservată. Există și un avantaj real în experiența noastră: știm exact ce avem de făcut, care sînt proiectele pe care trebuie să punem accent și care sînt direcțiile în care trebuie să mergem. Rămîne să vedem și reacția alegătorilor.

Se spune, cu reproș, că România nu are un așa-numit plan de țară, că nu urmărește o strategie pe termen lung. De unde ar trebui începută o asemenea strategie?

Cred că sîntem țara cu cele mai multe așa-zise proiecte de țară și strategii. Incapacitatea noastră de a ne ține de o strategie și lipsa proiectelor de anvergură implementate în ultimele decenii sînt lucruri evidente. Îmi spun că această nereușită este cauzată de faptul că proiectelor de țară și strategiilor le-a lipsit viziunea, acea proiecție spre o altă lume despre care vorbeam mai devreme, pe care ne-o dorim cu toții, dar pe care ne-am refuzat-o constant ca societate atunci cînd am votat PSD. Viziunea precedă proiectele și strategiile și mobilizează oamenii în jurul ei. După cum spunea Antoine de Saint-Exupéry, dacă vrei să construiești un vapor, nu începe prin a-i trimite pe oameni după lemne și cuie. Învață-i întîi să tînjească după marea îndepărtată, nesfîrșită. Or, pînă acum, noi nu am tînjit cu adevărat la o Românie care să ofere o calitate a vieții ridicată, o Românie competitivă și, în același timp, posibilă. Iar un proiect de țară nu poate fi realizat fără locuitorii acelei țări.

Ce înseamnă, pentru Mișcarea România Împreună (RO+), „buna guvernare“?

Buna guvernare reprezintă fundamentul. De acolo pleacă totul. Înseamnă competență, onestitate, transparență, eficiență, inovare. Înseamnă să înțelegi că nu guvernezi pentru tine sau pentru o gașcă din jurul tău. Că tot ce faci ca responsabil de guvernarea țării este pentru ceilalți, pentru societate, pentru țărani, pentru copii, pentru antreprenori, pentru toți românii din țară și din diaspora. Înseamnă o relație sănătoasă a statului cu cetățenii. Nu întîmplător, toate acestea le găsiți în centrul valorilor mișcării noastre politice.

În unele accepțiuni, politica e „arta dialogului“ sau, dacă vreți, „arta compromisului“. Pînă unde se poate merge cu dialogul și cu compromisul?

Cu dialogul sau compromisul se poate merge pînă la linia în care știi că ți-ai încălcat propriile principii. Dar dacă ai principii și valori solide, compromisul care te poate discredita nu are cum să apară. Dacă ești integru, servești interesul public și ești înaripat de o viziune, nu te vei pierde pe tine în compromisuri îndoielnice.

În 29 de ani, noi nu am reușit să creăm o democrație, o societate sau un stat de drept în România. Totuși, sînt încrezătoare că, în timpul vieții mele și în România, voi apuca să trăiesc în acea lume pe care ne-am refuzat-o constant ca societate atunci cînd am votat PSD.

■ Dan BARNA

„Politica poate fi făcută transparent și onest“

Mai contează ideologiile, doctrinele, familiile politice? Unde vă situați, ca partid?

Ideologiile nu contează niciodată atîta timp cît sînt folosite pe post de lozinci sau ca denumiri de partid; goale de conținut, dar cu o anumită rezonanță, fie istorică, fie internaționalistă. USR este definit în primul rînd de lucrurile pe care le-a făcut în ultimii trei ani. Da, există în interiorul partidului un efort conștient de a defini o platformă de valori, care la final va surprinde, sînt sigur, ideologia politică a USR. Și sînt multe lucruri în care credem, multe lucruri care contribuie la această platformă ideologică, toate acele lucruri care ne-au adus împreună în 2016 și ne-au mobilizat în 2017 și 2018. Credem într-un stat de drept puternic și ne luptăm pentru asta zi de zi. Credem într-o societate deschisă în care toți oamenii au șanse egale la un trai mai bun. Vrem o clasă politică fără penali, în care politicienii nu mai fură. Vrem un sistem de sănătate cu spitale curate, în care oamenii nu se mai îmbolnăvesc. Vrem un sistem de educație modern, care pregătește copiii pentru provocările de mîine, nu pentru temerile de ieri. Vrem autostrăzi care să lege regiunile istorice ale țării și care să conecteze România la marile artere de tranzit europene. Și vrem o economie care să-i susțină pe cei care inovează. Dacă luăm toate aceste lucruri și dacă ne uităm la tot ce am făcut în ultimii trei ani, putem spune că USR este un partid liberal. Sau de centru-dreapta, ca să folosim o terminologie mai des întîlnită.

USR este unul dintre puținele partide care verifică înscrierile înainte să primească noi membri. Care sînt criteriile?

În primul rînd, integritatea morală a unui potențial membru este un criteriu fundamental. De asemenea, reputația sa nu trebuie să prejudicieze prestigiul și imaginea USR. Acesta nu trebuie să fi deținut funcții politice de conducere sau control în cadrul vreunui partid parlamentar din România, să nu fi deținut sau să nu fi candidat pentru funcții de demnitate publică, de conducere în administrația publică sau în companii de stat, susținut de vreun partid parlamentar. În ultimii doi ani, să nu fi deținut calitatea de membru al unui partid parlamentar. Nu în ultimul rînd, un potențial membru trebuie să nu fi deținut o funcție de conducere în Partidul Comunist și să fi colaborat cu fosta Securitate. Mai sînt și alte criterii ce țin de integritatea personală a candidatului: de pildă, să nu fi obținut diplome sau alte titluri științifice prin plagiat sau furt intelectual.

Se spune adesea, cu reproș, că România nu are un așa-numit plan de țară, că nu urmărește o strategie pe termen lung. De unde ar trebui începută o asemenea strategie?

La nivelul instituțiilor politice și administrative există tot felul de strategii pe termen lung, unele dintre ele se și intitulează strategii de țară. Problema este că nu mai avem un obiectiv clar, asumat de întreaga clasă politică și de întreaga societate. Așa cum a fost aderarea la organismele euro-atlantice în anii '90 și început de ani 2000. Știm cu toții care sînt problemele grave cu care se confruntă societatea – sărăcia, corupția, emigrația, ca să le numesc numai pe cele pe care le consider eu a fi în topul listei. Dar nu avem un consens la nivel politic, iar dez-

baterea pe marginea modificărilor pe care actuala majoritate vrea să le facă la legile Justiției ilustrează perfect lipsa de consens. Declarativ, cu toții sîntem de acord că avem o problemă gravă cu corupția. Dar cînd președintele Camerei Deputaților și liderul celui mai mare partid, de fapt, omul care conduce astăzi guvernarea, este un infractor condamnat penal, nici nu ai cum să ajungi la un consens pe marginea luptei împotriva corupției. Același lucru se întîmplă și atunci cînd vorbești despre sărăcie sau emigrație. Creșterea salariilor este o măsură bună, dar ea nu poate fi singurul răspuns. Cu ce te ajută 100 de lei în plus pe lună, dacă spitalele sînt focare de infecție, iar medicamentele trebuie să le aduci pe bani mulți de afară? Cu ce te ajută salariul mai mare, dacă școlile românești nu sînt în stare să-i pregătească pe copii pentru provocările zilei de mîine, cînd 40% din ei sînt analfabeți funcțional și social? Din păcate, în acest moment nu există un consens politic pe nici una dintre provocările fundamentale ale societății românești. O astfel de strategie poate exista doar dacă acceptăm că viitorul este digital, al infrastructurii și educației, și că națiunile vor mai putea funcționa doar într-un mediu global la care sînt provocate permanent să se adapteze.

Ce înseamnă, pentru USR, „buna guvernare"?

O bună guvernare oferă soluții celor mai importante probleme cu care se confruntă în mod real societatea. Bună guvernare mai înseamnă implicarea cetățenilor în asumarea și luarea deciziilor – ceea ce noi facem în prezent prin programul nostru de guvernare participativ. Mai înseamnă o guvernare care nu îi mai face pe români să plece din țară și îi determină pe cei care s-au mutat în străinătate să se întoarcă în România. Buna guvernare înseamnă că nu ne mai preocupăm exclusiv de problemele penale are unor infractori cocoțați la conducerea statului, ci de problemele de infrastructură, sănătate, educație – pentru început.

Care e cel mai important succes al USR ca partid de opoziție?

#FărăPenali în funcții publice este cel mai important proiect al USR de pînă acum. Prin #FărăPenali am demonstrat că, dacă le oferi oamenilor o idee în care să creadă, poți ajunge să strîngi un milion în jurul acelei idei. #FărăPenali este un proiect de minimă igienă morală a societății – trecerea în textul Constituției a unui articol care oprește persoanele condamnate penal să dețină o funcție publică. Este mai mult decît succesul USR, este succesul societății care a transmis un mesaj foarte clar că oamenii s-au săturat de corupție și nu mai vor politicieni care fură. Indiferent ce se va întîmpla mai departe cu această inițiativă, mesajul a fost transmis, clar și răspicat.

Așa cum arată acum scena politică, USR nu are șanse la guvernare. Care sînt partidele cu care sînteți dispuși să vă aliați – și în ce condiții?

Așa cum arată scena politică acum, da, USR nu poate guverna, dar scena politică se va schimba, iar eu cred că, după alegerile din 2019 și 2020, scena politică va arăta foarte diferit. Vara asta, Caravana #FărăPenali ne-a dus, pe mine și pe colegii mei, prin toată țara. Am stat de vorbă cu milioane de români, din toate colțurile țării și de toate felurile. Clasa politică este pe cale să sufere o transformare radicală, iar partidele vechi vor avea parte de un șoc teribil. Ceea ce vedem pretutindeni în Europa, un declin al vechilor clivaje și emergența unei noi ordini politice, este pe cale să se întîmple și în România. De aceea, cred că orice discuție despre alianțe este acum prematură. Da, avem o relație apropiată cu Mișcarea România Împreună și explorăm variante de colaborare în perspectiva alegerilor care vin. Colaborăm cu celelalte partide din opoziția parlamentară pentru a limita dezastrul guvernării PSD-ALDE.

■ Claudiu TURCUȘ

„O democrație împlinită are nevoie de solidaritate"

Mai contează ideologiile, familiile politice? Unde vă situați, ca partid?

Ideile vor conta mereu. Dacă o imagine face cît o mie de cuvinte, o idee face cît o mie de imagini. Da, ideologiile sînt sisteme de idei, deci contează enorm atît în viața personală, socială, cît și în cea politică. Cînd cineva vine și spune că nu este ideologic sînt două opțiuni: fie este naiv (în sensul că nu are conștiința ideologiei pe care o adoptă), fie este populist.

Demos își asumă ideologia politică a stîngii europene, cu o agendă socială puternică. Pentru România, este un limbaj nou și o atitudine politică ce trebuie construită și explicată. Ideea centrală ar fi că, în prezent, România, deși are creștere economică, este o țară săracă sau, mai exact, bogăția coexistă cu o sărăcie foarte răspîndită. Dacă oamenii sînt lăsați în urmă, dacă sărăcia oamenilor nu e abordată frontal, dacă munca nu e plătită, dacă nu finanțăm serios servicii publice de calitate pentru toți, degeaba ne dezvoltăm economic. Resursele se vor duce exclusiv către o parte mică a populației, restul rămînînd în subdezvoltare. Demos propune un set de politici publice concrete care să determine această dezvoltare socială. Arătăm de unde pot fi obținute resursele și ce trebuie făcut ca ele să ajungă la cît mai mulți dintre noi. Asta a făcut și Europa Occidentală: a cuplat dezvoltarea socială la cea economică. E prioritatea noastră majoră. Cîteva repere internaționale ale Demos, mai cunoscute publicului larg, sînt Partidul Laburist condus de Jeremy Corbyn în Marea Britanie, socialismul democratic promovat de Bernie Sanders în SUA, mișcarea de stînga spaniolă Podemos sau, mai aproape de noi, Partidul Razem din Polonia.

În acest moment, scena politică e dominată de PSD, partid autodeclarat de stînga, afiliat socialiștilor europeni. Cum vă situați în raport cu acest partid, care, cel puțin teoretic, e din aceeași familie politică?

PSD nu este un partid de stînga. E ceva toxic, autoritar, conservator-populist și are o politică economică și fiscală care favorizează marele business și patronatele. Socialiștii europeni, care au propriile lor limite și au făcut multe alegeri economice greșite, au criticat însă dur, de altfel, PSD. Acest partid-stat este doar o rețea sinistră de interese care a menținut electoratul în subdezvoltare. Să sperăm că oamenii vor înțelege asta și nu vor mai obține voturile din 2016. Demos este o construcție europeană, formată din oameni noi, cu o vocație a implicării comunitare și sociale, cu valori și profesii solide, ce formează un grup închegat, coeziv. Asta se vede din programul nostru.

De ce „Demos"?

Demos e varianta scurtă a Partidului Democrației și Solidarității. Dacă ar fi să dăm o explicație culturală, în Grecia antică *demos*-ul era format din oamenii liberi care aveau drepturi politice depline. Demos vine de la Democrație, asumată ca fiind a tuturor indiferent de statut profesional, condiție socială, etnie, religie, gen sau orientare sexuală. Demos înseamnă, de asemenea, dezbatere politică transparentă, libertate de expresie, consens, solidaritate socială.

Cui vă adresați? Care credeți că este electoratul dvs.?

Ne adresăm tuturor celor care prețuiesc democrația reală și solidaritatea socială. Credem în demnitatea tuturor oamenilor și în egalitatea lor în drepturi și oportunități, în libertatea și forța de a-și decide viitorul comun, în puterea de a schimba ceea ce pare greu de schimbat. Credem că democrația este pentru toți, tineri și bătrîni, bărbați și femei, educați și mai puțin educați, săraci și bogați. O democrație împlinită are nevoie de solidaritate, de cooperare, de încredere și de speranță.

Co-președintele DEMOS ***Claudiu Turcuș*** *este filolog. Lector dr. la Facultatea de Teatru și Televiziune a Universității „Babeș-Balyai" din Cluj-Napoca.*

Cum v-ați propus să atrageți membri și susținători?

Demos are un model diferit de organizare și veți vedea că, practic, încercăm un model de dezvoltare cît mai orizontal. Nu vrem să asociem acest partid cu figura unui singur om, cum se întîmplă în cazul celorlalte partide. El nu este al cuiva anume, o locomotivă faimoasă. Este o construcție la care au participat în jur de 300 de oameni, iar membri și simpatizanți sîntem aproximativ 1000. Practic, este un partid care își propune să crească organic, asumat, să fie coeziv și coerent. Am încercat să lucrăm foarte mult la ceea ce credem, să ne asigurăm că toți mergem în aceeași direcție. Facem în această toamnă o campanie pe condițiile de muncă din România, avem discuții cu sindicate, cu asociații profesionale sau ale pensionarilor, chemăm cetățenii cu idei progresiste alături de noi, indiferent de vîrstă. Nu pretindem că reprezentăm pe toată lumea, dar sîntem deschiși către toți cei care consideră democrația și solidaritatea valori fundamentale.

Se spune adesea, cu reproș, că România nu are un așa-numit plan de țară, că nu urmărește o strategie pe termen lung. De unde ar trebui începută o asemenea strategie?

De la acceptarea ideii că dezvoltarea economică nu e un scop în sine, ci un mijloc pentru a oferi oamenilor condiții structurale ca să se dezvolte. Deci un proiect de țară trebuie să aibă ca obiectiv nr. 1 pe acela de a asigura dezvoltare socială. Nimeni din societate să nu rămînă în urmă.

Ce înseamnă, pentru Demos, „buna guvernare"?

Cu siguranță, nu înseamnă abandonarea responsabilității statului, politicii și guvernării, ci recuperarea lor de către cetățeni, partide și alte forme organizate și democratice, în scopul dezvoltării socio-economice și a societății în întregul ei. Bună guvernare mai înseamnă, cred, dialog social și civic real: expunere/asumare totală a proiectelor tale în fața oamenilor pe care îi reprezinți sau care, poate, nu se simt reprezentați de tine. Să auzi și să asculți atent vocea celor care nu au putere politică, dar care trebuie să conteze cel mai mult: cetățenii.

Dincolo de promisiunea unor oameni noi, există și un fel nou de a face politică?

Oameni noi nu înseamnă mare lucru în sine. Avem nevoie în egală măsură de idei noi, conectate la provocările prezentului și ale viitorului. Oameni calificați, onești, articulați ca ideologie politică, cu biografii profesionale solide, cu rezultate în munca lor, dispuși să facă un alt fel de politică – da, asta înseamnă deja un profil. Avem nevoie de acești oameni care se vor angaja serios în lupta cu neoliberalismul sălbatic ce caută profitul cu orice preț, cu conservatorismul, clientelismul și corupția, cu lobby-urile agresive ale companiilor, cu tribalismul și intoleranța. Demos are asemenea oameni: ei trebuie cunoscuți, susținuți în spațiul public. Avem idei noi și expertize care ne pot duce mai departe. Eu cred în forța și priceperea noastră de a produce transformări de politici publice și o viață mai bună pentru cît mai mulți.

anchetă realizată
de Matei MARTIN

Cristian GHINEA

După 20 de ani

„Fiți suflete vii, nu suflete moarte!“
GOGOL

Cîndva prin 1998 debutam la revista *Dilema veche,* cu un articol despre tineri și politică. Cu tot avîntul vîrstei de 21 de ani, făceam o pledoarie pătimașă pentru acceptarea tinerilor în politică, încheiată patetic cu îndemnul de a-i pune serios la muncă, nu doar la cumpărat țigări. Țin minte că am cumpărat vreo 15 exemplare și le-am dat la toți vecinii cu care mă întîlneam în blocul nostru de muncitori, care habar nu aveau ce era cu revista asta fără poze, dar erau bucuroși: „Cristi de la scara 1“ ajunsese ziarist.

Iată deci că, după 20 de ani, redebutez la *Dilema veche*, practic la aceeași temă. Sărind puțin în timp, editorialist cu ceva succes fiind deja, prin 2011, am scris o serie de articole în *Dilema veche, România liberă* și *Contributors.ro* despre ceea ce era pe atunci o discuție vie: are șanse și cum ar trebui să arate un partid nou în România?

Atunci la modă era să zici dacă ești anti- sau pro-Băsescu. Sună ridicol acum cîtă energie am consumat cu tema asta. Am scris atunci că mai degrabă s-ar simți nevoia apariției unui partid altfel: „Ce trebuie să fie noul partid? Un cu totul alt gen de animal decît cele actuale. Și pentru asta trebuie plecat de la defectele lor structurale, pentru a nu fi repetate. Cîteva puncte sînt esențiale: structura membrilor, selecția cadrelor, banii, transparența, regulile de onestitate. (…) Partidele noastre actuale nu sînt organizații structurate de jos în sus, ci invers. Cotizațiile plătite de membri sînt mici și oricum nu se încasează, fiecare lider local declară un anumit număr convenabil de membri (…). Pentru a convinge cîteva mii de oameni să-ți dea 100 de euro pe an, trebuie să le oferi reguli de participare. Să ai alegeri interne directe pentru toate funcțiile“. Astăzi vedem în USR un prim partid diferit de toate cele apărute în ultimii 29 de ani pe scena politică. Un partid care are, în prezent, în jur de 6500 de membri. Care a arătat forța altor zeci de mii de simpatizanți în campania #FărăPenali și în organizarea de la referendumul CpF.

Veți spune că sînt subiectiv și politician. Normal că sînt, doar sînt vicepreședinte al USR. Dar țin la ideile astea pentru că m-am bătut pentru ele la Congresul USR care a adoptat prezentul statut și mă bucur să le văd și puse în aplicare. E, pînă la urmă, visul fiecărui intelectual care scrie la *Dilema,* nu? Să își vadă ideile funcționînd în viața reală.

Tocmai cînd citiți aceste rînduri, membrii USR sînt în săptămîna în care votează direct, cu toții, candidații partidului pentru europarlamentare. Scriu articolul după ce tocmai am terminat a 41-a întîlnire electorală internă, la filiala USR Călărași. Trei ore de vorbit cu oamenii, după alte 40 de întîlniri similare. Am propus acest sistem de alegeri interne directe în statut, mi-am convins colegii. USR inovează din nou. Și iată-mă acum și candidat în competiția internă.

În țara în care, la precedentele alegeri europarlamentare, cei doi lideri de partid din alianța în vogă și-au pus, amîndoi, nevestele pe locuri eligibile. În țara care a trimis în această instituție puternică, ce guvernează și viața românilor, o mulțime de dăncile și dăncili. În țara asta, USR organizează alegeri interne, primare, pe bune. Cu mii de membri care

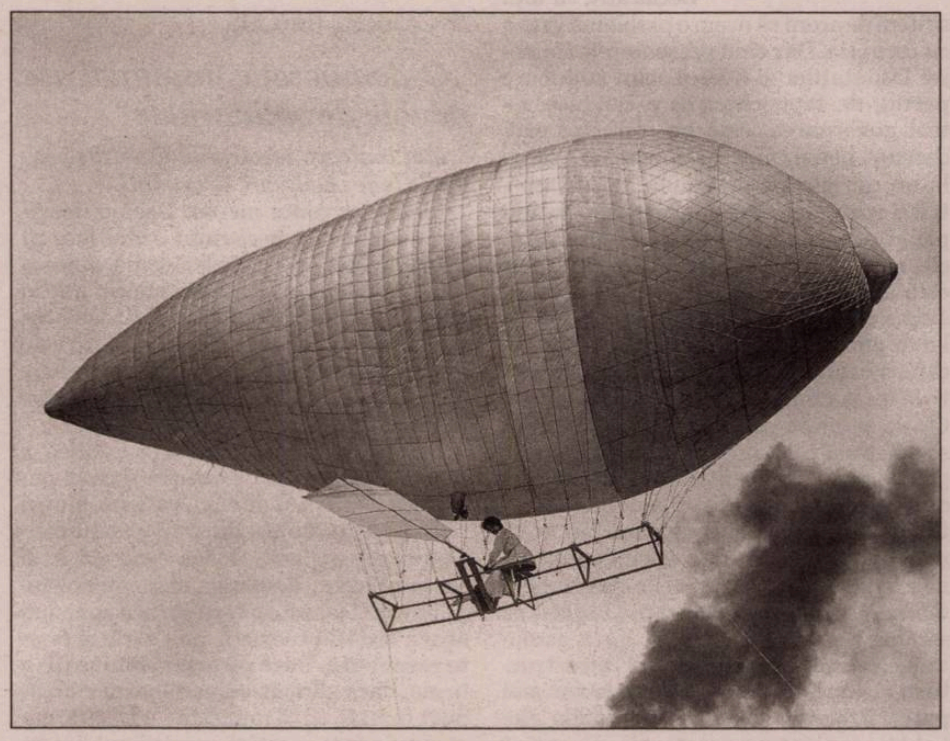

te pun sub lupă. E fascinant. Și epuizant dacă ești de partea asta a lupei.

Presa și celelalte partide încă tind să se uite la USR ca la un animal de pe altă planetă. Într-un fel, chiar sîntem. Vrem o țară ca afară, vrem să fim un partid ca afară. Fără tătuc, cu membri reali. Presa dă „pe surse“ chestii care țin de dezbateri interne, cu mii de oameni angrenați în discuții. „Scandal la USR“ se titrează. Nu e scandal, e dezbatere. Dezbatem. Dur, așa. Unii ar zice că ne certăm. Ne și certăm. Apoi votăm, unii cîștigă, alții nu, unii sînt bucuroși, alții bosumflați, mergem mai departe.

membru, USR Sector 3. Sîntem aproape 300 de membri. Alegeri pe bune, lupte, bosumflări, împăcări, dezbateri, proiecte. Întreb și eu pe la partidele vechi: voi cîți sînteți la filiala de sector? Ah, vreo cîteva mii. Serios? Unde? Și cîți participă la acțiuni? Care acțiuni? Dacă le ceri să îi scoată în stradă, se dau răniți. Dacă îi întrebi de cotizații, se dau bolnavi. Celelalte partide există doar pe hîrtie. Celelalte partide sînt asociații de primari care își scot electoratul la vot. Cînd primarul nu mai performează e schimbat de baronul de mai sus. Nu au viață internă reală, membrii sînt la fel de reali ca sufletele moarte din romanul lui Gogol.

Stați jos, că urmează să zic o grozăvie: eu cred că USR e singurul partid din România. Da, serios, USR e singurul partid real.

M-am luptat la congresul partidului, alături de alți colegi, să introducem în statut cît mai multe dintre mecanismele de funcționare la care făceam referire în articolul din 2011. Avem în statut acest mecanism al referendumului intern, în care votează toți membrii, online, pentru a decide pe temele majore.

Vă amintiți, probabil, anul trecut, cînd USR-iștii au decis prin referendum intern poziționarea partidului împotriva schimbării Constituției pentru a redefini familia. Nu a fost nici ușor, nici liniștit, lucrurile s-au precipitat, sîntem temperamentali. Tot zeci de dezbateri interne, prin toată țara. Dar am votat, am luat o decizie și am mers mai departe. Ce tămbălău a fost atunci în presă, ce distracție la celelalte partide! USR-iștii organizează referendum ca să decidă ce pizza să comande, au titrat prietenii noștri de la *Times New Roman*.

Dar inteligența colectivă a fost mai bună: USR a avut o poziție clară cînd a venit referendumul CpF. Și am avut dreptate. A eșuat. Nu doar că poporul USR a arătat simț istoric corect, dar democrația internă ultimă (referendum în care au votat toți membrii) a închis o dezbatere grea: decizia a fost acceptată și urmată.

Apropo, stați jos, că urmează să zic o grozăvie: eu cred că USR e singurul partid din România. Da, serios, USR e singurul partid real, cu membri reali, din România. Restul sînt fantome de partide. Uite, de exemplu, la filiala unde sînt eu

Cicikov cumpăra șerbi răposați ca să facă o afacere. La partidele vechi, nomenclatura raportează membri ca să ungă mecanismul de ocupat funcții și de adus bani. PSD se laudă cu o jumătate de milion. Celelalte partide vechi se aruncă la cifre de sute de mii. Ficțiuni pe hîrtie. USR are mii. Dar îi vedeți pe stradă, la semnături, îi vedeți în secțiile de vot. Facem agenda pentru că sîntem vii, pentru că sîntem onești chiar și cînd vorbim despre cîți sîntem.

Oameni noi, partide noi. Dar important e: și pe reguli noi. În 2011 scriam articolul „Rețeta pentru noul partid. Cîți v-ați băga?“. În 2016 „m-am băgat“: am făcut pasul de la teorie la practică. Am lăsat postul de ministru din guvernul tehnocrat și m-am alăturat USR. Era atunci un *start-up* politic, a devenit un partid parlamentar mai important pentru România decît procentul său de la alegeri, pentru că facem agenda. Din noiembrie 2017 mă ocup de extinderea USR, acesta e job-ul meu la partid, ca vicepreședinte. USR crește, se întinde, e peste tot. În 2020 îi batem.

Cristian Ghinea *este deputat și vicepreședinte al Uniunii Salvați România. Fondator al Centrului Român pentru Politici Europene. A fost redactor al revistei* Dilema veche.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Prima singurătate

Am citit nenumărate texte, ficțiuni sau confesiuni, frivole sau profunde, consemnînd episodul „prima dată" în biografia fiecăruia: prima iubire sau prima despărțire, prima dată la teatru sau la film, primul eșec la un examen sau primul pahar de alcool, prima plecare în străinătate sau prima pereche de blugi. În memorie par, mai toate, la îndemînă. Ce e mai greu de consemnat, mai dificil de conturat ca secvență autonomă, este primul moment de singurătate. L-am „citit" în cîteva romane sau autobiografii excepționale. L-am găsit „anexat" experiențelor mai sus menționate. Dar niciodată ca o amintire clară, de sine stătătoare, spontană.

Edrept, primul moment de singurătate e greu de localizat. Fiindcă se pierde în alegerile care i-au urmat, în faptele care i-au atenuat intensitatea, în soluția găsită pentru a-i micșora povara. E din vremea adolescenței? Sau o precedă? În orice caz, este momentul în care tînărul află, pentru prima oară, că e pe cont propriu în lumea asta, că adulții nu știu să-i răspundă la toate întrebările, sau știu, dar răspunsurile lor nu mai alină sau nu mai vindecă definitiv, fie că sînt nepricepuți, fie că nu sînt de față tocmai cînd e nevoie, cînd lumea pare mai de nedeslușit, prea mare pentru experiența mică a întrebătorului. E momentul în care presimți, neliniștit, că nu mai există cale de întoarcere, că va trebui să înfrunți, pînă la capăt, ce ai de înfruntat, că așa va fi viața de acum înainte, cu soluții fericite în cel mai bun caz, dar care nu alungă, prin ele însele, singurătatea. E momentul în care simți cum consecințele propriilor fapte nu mai sînt preluate de o mînă protectoare, ci se transformă în durere, tristețe sau bucurie, modificîndu-ți corpul, mintea, viața. Această primă singurătate poate fi trăită cu spaimă, cu furie, cu îngîmfare, cu umor, cu nepricepere, cu iritare, cu lacrimi de neputință, în orice caz cu graba de a găsi răspunsuri, soluții, protecție, certitudini, ajutor. Cu nerăbdarea de a scăpa de singurătate. Nici pentru adulți nu e mai ușor: trăim singurătatea adolescenților pe care îi avem în grijă cu spaimă sau cu furie, cu umor, cu lacrimi, cu scenarii nesigure sau cu certitudini, nepregătiți să acceptăm că nu-i mai putem proteja total sau că nu avem răspunsuri la îndemînă. Vrem doar, cu o anumită nerăbdare, să îi vedem scăpați de singurătate.

E o secvență-cheie în relația dintre adolescenți și adulți, între adolescenți și lume. Nu scapă nimeni de ea, nici cei aflați la început independent de drum, nici cei care le supraveghează începutul de drum independent. O secvență care, bine asumată, creează anticorpi împotriva alegerilor greșite, care construiește algoritmi de supraviețuire, care naște întrebări și neliniști fertile. Pentru ambele „tabere". Singurătatea este primul dialog direct, dur, neprotejat de experiențele miilor de generații anterioare, al adolescenților cu lumea. Și primul dialog direct, dur, neprotejat de experiențele miilor de generații anterioare, al adulților cu propriile limite în materie de autoritate și protecție, cu teama de eșec în rolul de părinte.

În poezia „După melci" a lui Ion Barbu, momentul în care viața nu mai pare o joacă este descris cu totul impresionant: copilul găsește melcul înghețat de frig și, după încercări zadarnice de a repara greșeala, după dojeni inutile prin care încearcă să readucă melcul la viață, urmează clipa în care înțelege că ce a făcut nu mai poate fi „desfăcut": „Iar cînd vrui să-l mai alint, / Întinsei o mînă-amară / De plîns mult... / Și dîrdîind, / Două coarne de argint / Răsucit se fărîmară." Cum transformi o mînă amară într-una înțeleaptă? Cum alini durerea în fața unei greșeli definitive?

Nu cred că există sfaturi totale. Rețete infailibile. Soluții universal valabile. Știm doar, din experiența lumii, că momentul primelor singurătăți este inevitabil și că nu trebuie să ne grăbim, în fața lor, nici adolescenții, nici noi, adulții, să îl umplem cu șabloane frivole sau cu rigori de mătușă. Cred că e bine că *nu* ne amintim clar, bine conturat, primul moment de singurătate. Și că e esențial ca el să rămînă o *„anexă"* fecundă a altor prime momente importante, prima iubire, prima alegere, prima bătălie majoră. Și dacă reușim să rămînă așa în amintirile copiilor noștri, vor avea puterea să își înfrunte toate singurătățile, multe, din viața de adult.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

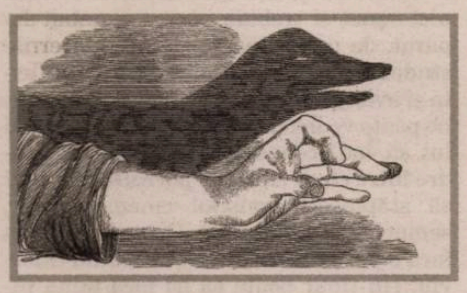

Iaromira POPOVICI

bazar

Drumuri și lumi rurale

Am mai spus-o și o repet, pentru mine, una, să fiu pe drum e paradisul. Nu-mi doresc aproape nimic mai mult, e unul dintre lucrurile de pe lumea asta care mă fac fericită: aș putea sta, la infinit, într-o mașină (pe care o conduce altcineva) sau într-un tren, savurîndu-i înaintarea și uitîndu-mă pe geam. Puține priveliști mi se par mai apetisante ca spectacolul lumii în mișcare.

Recent, am avut ocazia să-mi reînnoiesc această senzație. Am plecat pe un drum destul de lung (de vreo cinci ore), aproape de orele înserării. Pe drumul ăsta mai fusesem, acum cîteva luni, cînd era vară și lumină excesivă. Atunci mi se păruse că descoperisem un alt univers, cu berze la tot pasul, un castel în ruină și o benzinărie ca-n western-uri. Acum, pe toamnă și întuneric, am parcurs același drum fără ca, practic, să-l recunosc. Satele prin care am trecut, așezate pe malul Dunării, spre bulgari, mi s-au părut din alt timp – laolaltă cu drumurile, magazinele și benzinăriile lor. Senzația acută era cea de călătorie în timp.

Ceea ce nu era, neapărat, neplăcut. Pătrunsesem, sau cel puțin așa aveam senzația, într-o lume mai molcomă, mai duioasă. În care angajatul de la benzinărie, de cele mai multe ori unic, se oprea să stea de vorbă cu clienții, uneori împreună cu cîinele pripășit pe acolo, care mînca aproximativ orice, inclusiv pîine. În sfîrșit, existam pur și simplu fără o miză imediată, pluteam pe acolo fără vreun mare scop.

Ne-am continuat drumul, prin întuneric, spre un tărîm al făgăduinței pe scară mai redusă: un loc al ospitalității aproape fără limite. Am ajuns, în ziua următoare, într-o lume rurală asemănătoare cu cea despre care îmi aminteam și eu din copilărie, de pe vremea cînd trăia Nușa, mătușa mea din zona Cîmpulung Muscel. O lume îndestulată și, cumva, necondiționat ospitalieră. În care posesorii gospodăriei prospere pun la dispoziție musafirilor mai tot ce au, cu drag și cu mîndrie. Mîndria faptului că au reușit să stăpînească și să domesticească natura din jur.

Cred că a rămas doar păsăretul, asistat de căței ca la oraș și de cîteva pisici.

Cu diferența că, pe vremuri, la Nușa, gospodăria era ca-n cărțile din care copiii de la oraș învață despre ferme: avea toate animalele „reglementare", de la vaca ce nu se mai numea Joiana, ci Kassandra, continuînd cu vreo doi porci și pînă la pleiada de găini, gîște și alte zburătoare. Acum, în gospodăria în care am ajuns (și, la fel, în cea de pe lîngă Cîmpulung), nu mai sînt toate animalele astea. Cred că a rămas doar păsăretul, asistat de căței ca la oraș și de cîteva pisici. Se păstrează, în schimb, grădinile întinse și organizate mai sistematic, după „regulile jocului" pe care generațiile mai tinere le găsesc pe Internet.

Și-n gospodăria de pe lîngă Dunăre, și-n cea de la Cîmpulung, Internetul e, pentru stăpînii lor, măcar o sursă de rețete. Una din nepoatele mele ne „prezintă" mereu prăjituri interesante și foarte inovatoare, care sînt gustoase, dar departe de „norma" Nușei (care, pentru mine, va rămîne singura). Pîinea făcută la țest, dincolo, la Dunăre, e la fel de gustoasă, dar se coace acum în cuptorul electric. Murăturile și sosurile sînt formidabile și atît de diverse: îmbină rețetele de altădată cu inovațiile de pe net.

Inițial, tind să devin nostalgică. Apoi îmi dau seama că nu are cum să fie altfel, tradițiile se păstrează cumva dinamic, integrate în tăvălugul schimbărilor. Nu se pierd, trebuie doar să le identific, cu un ochi expert sau măcar alert, în noianul de posibilități. Cînd cobor în pivniță și văd rafturile cu borcane, perfect etichetate, cu mai multe sortimente din fiecare, sînt uluită. Totul e perfect. Departe de pivnița bunicului meu, cu stive de lemn pe ici, pe colo, unelte de reparat și pantofi din 1940 încoace, precum exponatele unui muzeu al vieții cotidiene.

La nunți știu că se joacă, încă înfocat, sîrbe și hore. De către mesenele îmbrăcate, machiate și coafate impecabil. Dar văd că acum există și artificii, și fîntîni de ciocolată, ba chiar și un aparat de făcut aburi pentru dansul mirilor. Dacă vrei nuntă de vis, chiar poți s-o ai, mai ales că, prin părțile în care am fost, nunta încă durează, ca-n povești, trei zile.

Și pomana de viu, obicei al acelei părți de Oltenie, încă se păstrează. „Mortul" își orchestrează propria-i pomană, e de față la slujbă și la petrecere. Doar că acum nu se mai dă de pomană orice: ci, cel puțin în Dolj, mobilă, multă mobilă. Bună și nouă.

Unele lucruri nu prea se schimbă. De pildă, camera unde stau bătrînii familiei arată cam la fel ca întotdeauna. Cu scoarțe, tapiserii pe pereți, icoane. Și, evident, o plasmă. Cameră în care mai intră, din cînd în cînd, cățelul familiei, care acum are voie în casă. Nu mai e dulău, nu mai e legat, ci e frezat, spălat și dresat: un cîine iubit și independent.

În pădurea subțire, nu foarte întunecoasă, de la Dunăre, e o plăcere să te plimbi. Adăstînd pe acolo, nu știi ce poți întîlni; astă-vară (cum am mai scris) am dat peste următoarea scenă: un domn stătea pe un scaun, în pădure, și un altul îl tundea tacticos.

„Oricine poate face film acum“

– interviu cu regizorul Radu MUNTEAN –

Figură emblematică a Noului Val românesc în cinema, regizorul ***Radu Muntean*** *și-a lansat de curînd cel mai recent lungmetraj,* Alice T. *Producția reprezintă debutul în film al tinerei actrițe Andra Isabela Guți, iar prestația ei a fost distinsă cu Leopardul de Argint pentru cea mai bună actriță în rol principal la Festivalul de Film de la Locarno. Radu Muntean a lucrat la scrierea scenariului cu vechii săi colaboratori, Alexandru Baciu și Răzvan Rădulescu, iar filmul rezultat este o dramă intensă și neromanțată în care adolescenta Alice Tarpan are o relație tensionată cu prietenii, o situație școlară dificilă, iar faptul că rămîne însărcinată o va pune în conflict cu mama ei adoptivă, dar în același timp o va apropia de aceasta.*
Filmul a avut o proiecție specială, în ziua premierei naționale, în cadrul Festivalului Internațional de Film de Scurtmetraj „Alter-Native“ de la Tîrgu Mureș, iar la final, echipa filmului a răspuns întrebărilor publicului. O persoană s-a declarat deranjată de limbajul ocazional vulgar al filmului, care este prezent în multe dintre producțiile românești și străine.

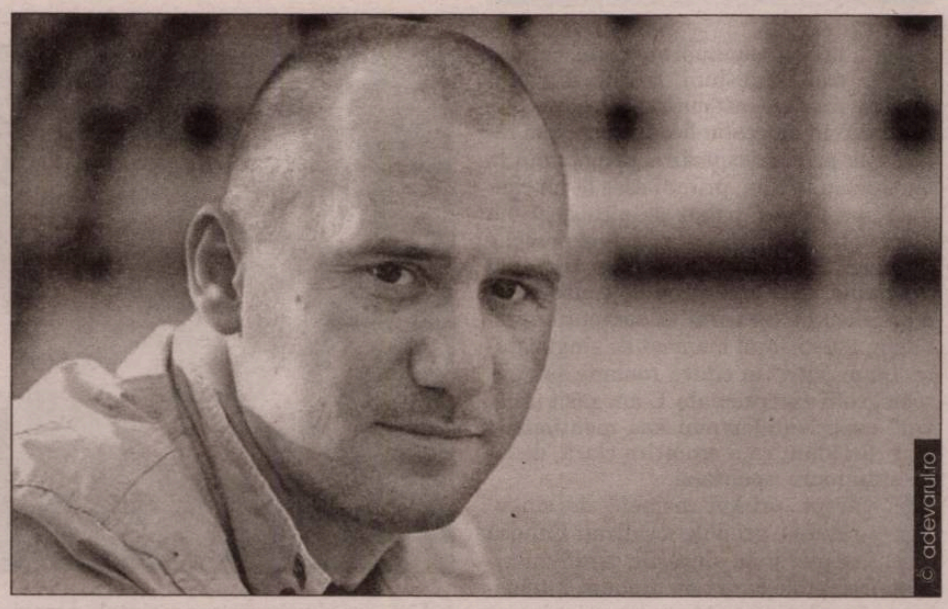

Ce părere aveți despre faptul că, în pofida gravității unor acțiuni exprimate în filmele dumneavoastră, inclusiv în cel mai recent, Alice T., *unii oameni încă se declară deranjați de limbaj și mai puțin de aspectele negative ale naturii umane, pe care le ilustrați?*

Oamenii receptează diferit filmele în funcție de vîrstă, de propriul nivel de educație, de propria lor biografie, de istorie. E foarte complicat. Filmele pe care le fac eu nu sînt neapărat pentru toată lumea. Eu n-am o problemă că cineva din sală se ridică și spune: „Dom'le, mă deranjează că se vorbește urît în film!“ Asta e părerea lor și eu nu am decît s-o respect.

Credeți că ține de pudibonderia publicului?

A fost o reacție a unui spectator. Am mai întîlnit reacția asta, nu pot să spun în ce măsură este reprezentativă sau nu, dar eu am explicat că mie mi se pare că sînt lucruri mai importante decît acest aspect care ține de un soi de reprezentare formală a caracterului personajului. Alice reprezintă tipul ăsta de personaj, chiar dacă-i frumos sau nu. Eu nu fac filme educative, în sensul în care se făceau pe vremuri filmele de protecția muncii. Cred că se înjură la fel de mult în filmele americane, dacă e să comparăm, dar fiindcă cunoaștem mai bine limba română, ni se pare mai deranjant. Nu cred că asta ar trebui să fie o barieră în receptarea filmului. Aici ar putea deveni deranjant tipul ăsta de prejudecată: în momentul în care împiedică spectatorul să ajungă la ce e important în film pentru că se lovește de bariera asta extrem de superficială, de fapt. Și din tot ce face Alice, personajul principal al filmului, dacă e s-o iei așa, cred că înjurăturile sînt lucrul cel mai puțin grav.

Nu credeți că ar trebui să ne deranjeze, cel puțin în sfera publică, politicienii agramați și personalitățile care manifestă o cunoaștere precară a limbii române?

Sigur că da. Asta dacă e să discutăm în afara filmului. Dar, încă o dată: eu nu sînt Alice și nici Andra (Isabela Guți, n.r.) nu e Alice, ci e o actriță care a interpretat un rol. Personajul respectiv nu vorbește ca în cărți și trebuie să înțelegem asta, să acceptăm și să mergem mai departe, să vedem ce-și propune, de fapt, filmul și unde vrea să ajungă.

Scenariul filmului e semnat de dvs. și încă doi scenariști. A cui a fost, de fapt, ideea?

Noi funcționăm la fel de fiecare dată: eu vin cu ideea inițială, o prezint colegilor și încercăm să construim povestea. Durează destul de mult pînă ajungem la un sinopsis, la un desfășurător de secvențe, durează uneori și cîte un an, în episoade de cîte o săptămînă, după care împărțim sinopsisul în trei, fiecare scrie bucata lui, mai citim, mai intervenim fiecare pe bucata celuilalt. E o muncă în trei.

Vă inspiră evenimente cu care ați interacționat direct sau pe care le-ați preluat din presă sau le-ați auzit de la alții?

Depinde. Mă inspiră de foarte multe ori lucruri din propria mea biografie, ceea ce nu înseamnă că filmele sînt în vreun fel autobiografice, dar ceva de-acolo mă atrage și am curiozitatea de a explora subiectul respectiv. Acum, în cazul lui *Alice T.*, niște resturi din biografia mea, felul în care consider acum că nu m-am raportat corect la niște rude de-ale mele, cu copii adoptați, cînd eram eu mai mic, s-au întîlnit cu preocuparea pentru vîrsta adolescenței. Dat fiind faptul că am doi copii adolescenți, încerc pe cît posibil să-i înțeleg, încerc pe cît posibil să îmi revizitez propria adolescență tocmai ca să îi înțeleg pe ei mai bine. Lucrurile astea, împreună, m-au făcut să abandonez un proiect pe care îl începusem inițial și să mă ocup deocamdată de *Alice*.

Ar putea părea ușor forțată comparația, dar care ipostază vi se pare mai curajoasă și mai dificilă, cea de regizor sau cea de părinte?

Sînt ipostaze complet diferite. Eu încerc să fac cît de bine pot tot ceea ce fac. Sînt un om care se streseză poate prea mult pentru orice lucru și încerc să mă implic cît pot în ceea ce fac. Sigur că implicarea mea emoțională, ca părinte, depășește orice fel de implicare profesională, chiar dacă sînt extrem de implicat atunci cînd fac un film și pentru mine e o perioadă extrem de intensă și de tensionată, dar felul în care mă raportez la copiii mei, implicarea emoțională în relația cu ei e mai mare decît orice. Nu știu cît ține de curaj, nu te gîndești niciodată ca părinte că ești curajos cînd faci ceva. Faci pentru copilul tău tot ce poate fi făcut și încerci să îi oferi dragoste în mod necondiționat. Poate că există elemente de curaj atunci cînd te dai doi pași înapoi, îți iei un pic mîinile de pe situație și lași copilul să se dezvolte.

Cred că primul mare gest de curaj e cînd te decizi să devii părinte.

Nu e neapărat așa. Depinde cînd te decizi, de vîrsta la care o faci, de relația în care ești în momentul ăla, s-ar putea să te ia valul. Uneori e o chestie de inconștiență, se întîmplă să se întîlnească de multe ori curajul cu inconștiența. Pentru că îți dorești un copil, sînt drăguți cînd sînt mici. Eu întotdeauna am crezut că un motiv pentru care ei sînt atît de drăguți cînd sînt mici e ca să poți să-i suporți, pentru că la un moment dat devin insuportabili pe alocuri, cînd încep să urle și nu înțelegi de ce. Fiind atît de drăguți, treci peste orice. Relația cu copilul se construiește treptat, în timp, înveți foarte mult din felul în care interacționezi cu copilul. Eu consider că am învățat cel puțin la fel de multe lucruri de la copiii mei ca ei de la mine. Nu e o vorbă în vînt asta. Te redescoperi cumva pe tine. Faptul că am copii m-a ajutat să fiu eu un copil mai bun pentru părinții mei, să-i înțeleg mai bine, să înțeleg prin ceau trecut în raport cu mine. Îți deschide niște perspective. Nu cred că e vorba neapărat de curaj. Strict în cazul filmului *Alice T.*, cred că am fost mai degrabă inconștient decît curajos pentru că am plecat la drum cu un personaj extrem de complex, pe care știam de la început că o să-l interpreteze o fată fără nici un pic de experiență în actorie. Am avut și noroc să o întîlnesc pe Andra, care are niște instincte fantastice și o hotărîre care a făcut-o să suporte presiunea de la filmare și să-și dorească foarte mult să îmi facă mie pe plac și să facă un rol remarcabil. Dar riscul a existat pe tot parcursul filmului, am mers pe sîrmă. Au fost secvențe foarte delicate, de care a depins foarte mult filmul, cum e secvența de final. Dacă nu ieșea în nici un fel, ar fi trebuit s-o filmăm pînă ieșea, altfel n-am fi avut nici un film. Cred că a existat acolo ceva curaj spre inconștiență.

> *„Riscul a existat pe tot parcursul filmului, am mers pe sîrmă.“*

Vă uitați la filmele pe care le-ați făcut?

Foarte rar o fac și după mulți ani, pentru că le văd de atîtea ori în procesul de post-producție. Numai la mixaj am văzut fiecare cadru de zeci de ori, la etalonaj la fel, apoi la montaj, pe urmă mai faci niște vizionări ca să-ți dai seama cum s-a așezat filmul, deci știu fiecare virgulă. Ai nevoie de un timp, să pui o distanță între tine și propriul tău film ca să-l poți vedea încă o dată și să-l vezi în momentul în care distanța e suficient de mare încît să nu te mai afecteze secvențele pe care le consideri insuficient împlinite, pentru că alea te lovesc direct la ficat.

Au evoluat foarte mult atît piața de film, cît și tehnologia de care se dispune în prezent. Avantajează aceste schimbări tînăra generație de cineaști?

E foarte mult de discutat aici. Dacă mă întrebi de felul în care un tînăr se poate antrena în momentul ăsta în film, sigur că posibilitățile sînt acum nenumărate și e la îndemîna oricui să pună mîna pe un telefon, să filmeze ceva în 4K și să-l monteze pe un laptop sau chiar pe telefonul cu care filmează. Este uimitor. Să ne-nțelegem: cînd am început eu meseria asta, încă filmam pe peliculă reversibilă care nu avea nici măcar negativ și, dacă pierdeai un cadru în coșulețul mașinii de montaj, pierdut era. Se lipeau cadrele cu scotch și așa mai departe. N-avea nici sunet și trebuia *playat* sunetul, separat, de pe un casetofon, la vizionările studențești. Acum oricine poate face asta și avantajul este uriaș, pentru că oricine poate vedea imediat rezultatul muncii lui, să vadă ce înseamnă să legi două cadre între ele și să faci o poveste, să înveți să stăpînești limbajul cinematografic, semnele de punctuație. Cineva poate să facă o povestioară cu noi aici, dînd interviu. Un tînăr poate să își facă mîna filmînd tipul ăsta de mici povestioare și are șansa să vadă imediat ce-a ieșit, ce n-a fost bine și ce ar putea îmbunătăți.

Deci nu mai e o condiție obligatorie să fii absolvent de studii de specialitate ca să devii cineast.

Absolut deloc. S-a democratizat extrem de mult fenomenul ăsta cinematografic. Oricine poate face film acum. Sînt tot felul de vloggeri care își fac mini-filmulețe. Am antrenat niște copii de liceu, ca o inițiativă a Les Films de Cannes à Bucarest, pentru realizarea unor filmulețe de un minut. Ei deja știau să filmeze și să monteze. Imaginează-ți cum era pe vremea noastră: cine putea să-și permită asta? Îți trebuiau niște mijloace de producție ca să poți să faci un filmuleț cît de mic. Și ăsta e un mare avantaj, eu nu cred că trebuie să facă neapărat o școală, în nici un caz cea de-aici, dacă mă întrebi pe mine. S-ar putea să greșesc, dar cred că pot să facă asistență de regie sau să participe la filmări în echipe profesioniste de filmare și să învețe foarte mult.

Dumneavoastră îi primiți în asistență, la filmări, pe cei care sînt interesați?

Da. Am avut vreo patru asistenți principali și toți fac regie de capul lor acum. Doi dintre ei au făcut lungmetraje, deci e OK. Se poate.

a consemnat Andrei VORNICU

„Cu toții sîntem în situația să luptăm pentru literatură“

– interviu cu Antje CONTIUS, directoarea TRADUKI –

*Rețeaua TRADUKI împlinește 10 ani. A început ca un program de finanțare a traducerilor între țările de limbă germană și țările Europei de Sud-Est și a devenit o rețea de cooperare europeană care acordă rezidențe pentru scriitori și traducători și organizează întîlniri între actorii literari din țările în care activează, între care și România. Directoarea TRADUKI, **Antje Contius**, a fost recent la București pentru a marca această aniversare.*

© E. von Schwichow

Cum a început povestea TRADUKI?

Totul a început în 2008, cînd cîțiva parteneri ne-am adunat și ne-am hotărît să sprijinim traducerile din Europa de Sud-Est în germană, din germană înspre Europa de Sud-Est și între țările din Europa de Sud-Est. Partenerii sînt Ministerul de Externe german, Institutul Goethe, Ministerul de Externe austriac, KulturKontakt, ProHelvetia și fundația inițiatoare, S. Fischer. Practic, toți actorii importanți din cele trei țări de limbă germană.

De unde interesul în Germania pentru literatura care se scrie în Estul Europei?

Vorbim de spațiul de limbă germană, adică Germania, Austria și Elveția, și fiecare din aceste țări are relații de tradiție cu literatura est-europeană. De aceea ne-am adunat. Austria are un interes care datează, după cum bine știm, de mult timp, pentru zona fostei Iugoslavii. La fel și Germania. Împreună cu Elveția, cu toții urmărim de ani de zile ce se întîmplă în această parte a Europei.

Cum funcționează programele TRADUKI?

Inițial a fost un program de sprijinire a traducerilor. Editurile sînt cele care apliță pentru finanțare. Deci este un proiect care nu propune, ci primește cereri din partea editurilor din acest spațiu. Traducerile se fac din germană în limbile sud-est europene ale spațiului TRADUKI, din limbile sud-est europene în germană și între aceste limbi cuprinse în spațiul TRADUKI. Există de două ori pe an sesiuni de jurizare, în primăvară și la sfîrșitul anului, și ce e specific sistemului nostru este că din fiecare țară vine un delegat, pe principiul *one partner, one vote*. Nimeni nu are o greutate mai mare decît ceilalți în sistemul de votare. Se adună aceste cereri de finanțare și în cele două sesiuni anuale se hotărăsc traducerile. Pe lîngă sesiunile de jurizare, avem proiecte legate de traducere, avem nouă rezidențe pentru traducători, în nouă orașe din acest spațiu pe care-l acoperim. Sperăm să avem, în sfîrșit, și în România posibilitatea să oferim o rezidență. Și mai sînt și alte evenimente pe care le organizăm în tot decursul anului.

De ce este nevoie ca instituții private să finanțeze traduceri?

Fundația S. Fischer a mobilizat parteneri pentru acest proiect, dar, în afară de noi, de TRADUKI, și Tîrgul de Carte de la Leipzig, toți ceilalți sînt, cum spuneam, instituții de stat, precum ministerele de Externe, Institutul Goethe sau KulturKontact. Deci trei sferturi dintre finanțatori sînt totuși instituții de stat. Ce n-am putut să prevedem și, din fericire, s-a întîmplat este că pe parcurs am cîștigat parteneri din țările pe care le-am arondat, parteneri de stat, cum ar fi Ministerul Culturii din România, Ministerul Culturii din Slovenia și alte instituții care se ocupă de carte. Și amestecul acesta de instituții private și instituții de stat ne dă o flexibilitate care e partea cea mai bună în sistemul nostru de funcționare.

Ce impact au avut programele TRADUKI în țările unde funcționează?

La început, în primii doi ani, a fost vorba doar de cele trei țări de limbă germană. Dar foarte repede am avut prima reacție din afara spațiului de limbă germană, din Slovenia. Șeful agenției de carte de acolo ne-a întrebat cum ar fi dacă și ei ar intra în rețeaua noastră ca parteneri ne-germani. Și acest domn ne-a spus că voia să intre în rețeaua noastră fiindcă, firește, voia să promoveze scriitori sloveni pe piața germană, dar mi-aduc aminte că argumentul lui cel mai puternic a fost că vrea ca literatura slovenă să fie cunoscută în Estul Europei și, ca exemplu, a spus că ar vrea ca literatura română să fie cunoscută în Slovenia, iar în România să se cunoască literatura slovenă. Există între timp și o tentă politică în rețeaua noastră, care a apărut în mod firesc, pentru că am reușit să conectăm toate aceste țări care pur și simplu nu se cunoșteau între ele și noi le-am pus față-n față.

Uneori marginea și centrul se apropie foarte mult.

Ce se știe în Germania despre literaturile din Sud-Estul Europei?

Pînă am apărut noi se știau, desigur, anumite lucruri despre literatura din Europa de Sud-Est, mai ales despre cea din țările fostei Iugoslavii, se știa cîte ceva și despre literatura română, dar se știa mult mai mult în sens invers, adică toate aceste țări din Estul Europei erau deja destul de conectate la literatura de limbă germană. Era, deci, un dezechilibru, și tocmai asta ne-am propus: să echilibrăm balanța, să ducem autori din Est. Ca exemplu recent menționez prezența României la Tîrgul de Carte de la Leipzig din primăvara asta, prezență care a însemnat foarte mult.

TRADUKI colaborează cu Tîrgul de Carte de la Leipzig, unde România a fost anul acesta invitata de onoare. Ce ecouri a avut în Germania acest eveniment? A crescut interesul acolo pentru literatura de aici?

Cunosc Tîrgul de Carte de la Leipzig foarte bine, de 25 de ani, și pot să spun că ce s-a întîmplat anul ăsta a avut un ecou mediatic fără precedent, mai ales că înainte de derularea propriu-zisă a tîrgului deja se scrisese foarte mult. Apoi au urmat recenzii ale cărților apărute, ale traducerilor din autorii români, recenzii foarte multe și foarte elogioase. Drept urmare, librăriile au devenit interesate în achiziționarea titlurilor și la noi, în rețea, au apărut cereri de subvenționare a traducerilor din literatura română în germană, deja au depus edituri din cele trei țări de limbă germană. Deci este o reușită și se întrevede pentru viitor păstrarea acestui interes.

Care a fost cel mai mare succes TRADUKI în acești zece ani?

Răspund foarte personal, pentru că îmi amintesc că proiectul fusese stabilit să se deruleze pe o perioadă de trei ani și ăsta mi se pare succesul nostru de bază: sîntem acum 17 parteneri din 11 țări care lucrăm împreună. Există un spirit comun, în ciuda ambițiilor foarte diferite, a intereselor foarte diferite. Deci existăm și funcționăm mult după data pe care ne-o propuseserăm inițial.

Care sînt cele mai mari dificultăți cu care v-ați confruntat?

N-aș folosi cuvîntul „dificultate“. Aș zice că este o provocare și rămîne provocarea noastră cea mai mare să aducem mai multe voci literare din Estul Europei în spațiul de limbă germană, fiindcă nu sînt suficiente. De exemplu, Albania este încă o *terra incognita*, în ciuda eforturilor. La asta mai lucrăm.

Cum pot deveni literaturile din zonele marginale ale Europei mai vizibile, mai importante pe piața mare de carte?

În condițiile actuale, cînd pierdem cititori – în Germania s-au pierdut în ultimii ani 7,5 milioane de cititori, deci este o piață centrală și tot e afectată –, aș spune că, în general, cu toții sîntem în situația să luptăm pentru literatură. Iar relația margine-centru am învățat, de cînd eram în Finlanda, să o privesc mult mai relativ, uneori marginea și centrul se apropie foarte mult. Așa că noi, cei din rețeaua TRADUKI, sîntem optimiști, îi așteptăm și îi sprijinim pe editorii și pe traducătorii din Europa de Est care sînt curajoși și care înțeleg această provocare, îi așteptăm, îi sprijinim și îi aducem spre centru.

Ce v-ați propus inițial prin TRADUKI și ce vă propuneți acum, la zece ani de la înființare?

Sîntem acum într-o fază interesantă, ce e important este că existăm. Și provocarea noastră de-acum este să ne consolidăm pe toate planurile pe care activăm, să sprijinim traduceri bune, de calitate, să facem evenimente care să le promoveze, să oferim aceste rezidențe de creație, să consolidăm rețeaua. În ceea ce privește conținutul cărților, în ultimii doi-trei ani am observat cereri din partea editurilor de a traduce literatură pentru copii și tineri, e un semnal de care vom ține seama. Există interes asupra lumii tinerilor din țările sud-est europene. Un alt accent pe care vrem să-l punem este pe cărțile de specialitate, pe zonele de istorie, sociologie, de evoluție a societății și, firește, în zona politicului.

a consemnat Adela GRECEANU

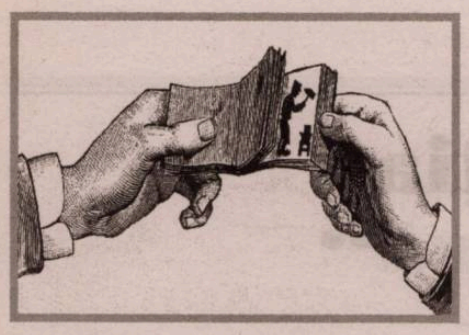

Marius CHIVU

feedbook

Un desant

● ***16 prozatori de azi.lit*, volum coordonat de Andreea Răsuceanu, Editura Humanitas, 2018.**

În ultimii ani s-au tot făcut „antologii" de proză și, din păcate, au ieșit una mai proastă decît alta – dovadă că nici una dintre acestea n-a rămas în amintirea nimănui altcuiva în afara celor implicați direct. Motivele nereușitelor sînt, în primul rînd, lipsa de pricepere și de fler a coordonatorilor (un antologator bun trebuie să aibă neapărat o privire de ansamblu a cîmpului literar, trebuie să cunoască foarte bine întregul „teritoriu", nu doar propriul „cartier", selecția finală fiind doar vîrful unui aisberg al cărui corp masiv rămîne, în cea mai mare parte, ascuns privirii cititorului). În al doilea rînd, lipsa unor criterii estetice clare și asumate (se face deseori confuzie între un volum colectiv și o antologie, diferența esențială fiind între *invitația* trimisă unor autori de a scrie/trimite texte noi, deci încă nevalidate, și *selecția* unor texte dintre cele deja publicate, în baza unui criteriu fie valoric, fie tematic, confuzie care dă o lipsă de reprezentativitate, deopotrivă calitativă și cantitativă, a literaturii). Și, în cele din urmă, ideea sau chiar convingerea că o antologie / un volum colectiv este mai important în ansamblul lui decît prin textele sale luate separat și că, astfel, funcționează în forță, ca un „spărgător de gheață" editorială sau comercială (de fapt, cu cît textele sînt mai inegale, cu atît antologia este mai ineficientă).

Un caz aparte îl reprezintă antologiile literaturii de gen (SF, *fantasy,* horror, *mystery, crime, romance,* erotic) care, în ultimele două decenii, în ciuda entuziasmului și eforturilor constante, n-au reușit să impună sau să profesionalizeze nici măcar o mînă de autori decenți. Rămîne de văzut dacă lucrurile s-au schimbat anul acesta, cînd au apărut cel puțin șase astfel de antologii de gen (sper să-mi fac curaj să le citesc în curînd pe toate). Ca să închei acest excurs cu două exemple reușite, cele mai bune antologii din proza românească contemporană (bune în dublul sens al selecției textelor și al reprezentativității autorilor) sînt cele făcute pentru export: una pentru spațiul de limbă germană, *Die Entführung aus dem Serail. Rümanische Erzählungen aus den letzten Jahrzehnt* (coord. Bogdan-Alexandru Stănescu, Wallstein Verlag, 2017), cealaltă fiind o recent lansată ediție bilingvă româno-engleză, *Romanian Short Fiction. An Anthology / Antologie bilingvă de proză scurtă românească* (coord. Lidia Vianu, Editura Muzeului Literaturii Române, 2018). Nu sînt însă în măsură să evaluez traducerile, sper să nu facă deservicii selecției.

Noua colecție „821.135.1 – Scriitori români contemporani" a Editurii Humanitas a intrat în al doilea an și a ajuns la zece titluri (două romane fiind, totuși, reeditări). Ideea unei antologii, deopotrivă cu proză scurtă și fragmente de roman (după modelul *Granta),* vine să atragă atenția asupra colecției, dar și s-o legitimeze în măsura în care face o promisiune de continuitate. (De altfel, această nouă colecție împreună cu „n'autor" de la Nemira și, deocamdată timid, „Avanpost" de la Paralela 45 pot concura, pentru prima dată cu adevărat în ultimii cincisprezece ani, cu temerara și longeviva „Ego. Proză" de la Polirom.) „Cîteva voci sînt deja consacrate, confirmate prin apariția mai multor volume care au avut parte de o bună receptare în presa culturală, de premii și distincții. Alți autori sînt la început de drum, proaspăt debutați cu romane sau volume de povestiri, care au avut de asemenea parte de o bună primire. Scopul a fost de a oferi un eșantion reprezentativ din proza care se scrie astăzi, cu principalele ei tendințe", scrie coordonatoarea Andreea Răsuceanu în cuvîntul înainte. De fapt, „autori la început de drum, proaspăt debutați" nu este decît Diana Bădica, singura din antologie, debutată cu poezie în 2014, dar care n-a scos încă o carte de proză (poeta Adela Greceanu a publicat un roman în 2008 chiar în „Ego. Proză"), la extrema cealaltă fiind Vitalie Ciobanu, seniorul antologiei, care a publicat, printre multe alte cărți, și un roman, în 1991. Cu aceste două excepții, selecția de autori a Andreei Răsuceanu este omogenă și, în ciuda faptului că, probabil, n-a avut prea mare control în ceea ce privește natura textelor (șase fragmente de romane în lucru, restul proze scurte, cele mai multe „scrise special pentru acest volum") și valoarea lor (doar cîteva sînt modeste și/sau scrise căznit), a ieșit un volum consistent, cu multe pagini de proză bună și foarte bună.

Andreea Răsuceanu mai vorbește despre diversitate și, deși nu oferă o alternanță semnificativă, există aici și pagini de proză realistă, dar și poematică (Tatiana Țîbuleac), fantasmatică (Cosmin Perța), de atmosferă (Bogdan Coșa, Veronica D. Niculescu), așa cum, pe lîngă naratori convenționali, există și voci confesive (Tudor Ganea, Ioana Nicolaie) ori discursive (Corina Sabău). Însă, dacă ar fi să împart prozele în două mari categorii, aș spune că, în vreme ce unii prozatori scriu despre viața de acum și temele prezentului, ceilalți sînt întorși înspre trecut (în comunism: Ioana Nicolaie, Corina Sabău, sau imediat după: Vitalie Ciobanu, Mihai Mateiu) sau își plasează poveștile într-un timp vag determinat (Dan Coman, Adela Greceanu, Bogdan Coșa).

Proze cosmopolite cu personaje din clasa de mijloc, confruntate cu provocările lumii de azi.

Gustul meu converge înspre primii și cred că acestea sînt cele mai bune proze din carte sau, ca să fiu mai specific, cele mai percutante pentru o astfel de antologie destinată unui cititor în căutare de autori și tendințe noi: o tînără are o relație tensionată pînă la cruzime cu mama ei în *social media* (Diana Bădica), o femeie plecată la muncă în Italia se întoarce acasă, unde are imaginea degradării și a iluziei unui viitor tihnit (Lavinia Braniște), un tînăr primește un diagnostic grav și se confruntă cu prima ședință de chimioterapie (Tudor Ganea), un publicitar dezabuzat provoacă un accident în timpul unei filmări la Mogoșoaia (Bogdan Răileanu), un asistent pe un platou de filmare rememorează o relație din Londra (Augustin Cupșa), un corporatist relocat cu familia la Bruxelles trăiește spaima de după atentatul de la metrou și are o aventură cu o colegă, și ea expată (Sebastian Sifft). Acestea sînt prozele în ton cu vremurile în care trăim, purtînd mărcile prezentului, plasate în situații sociale actuale, cu referințe la zi, proze cosmopolite cu personaje din clasa de mijloc, confruntate cu provocările lumii de azi, deopotrivă dramatice și cu umor, scrise alert și într-un limbaj viu, liber, natural. Mă bucur, în mod special, să-i văd pe Răileanu confirmînd, pe Ganea schimbînd registrul (și făcînd-o foarte bine), pe Sifft îndrăznind mult, deopotrivă tematic și stilistic (într-o zonă în care pare să se fi aventurat și Cătălin Pavel, un autor, apropo, care și-ar fi găsit locul foarte bine în această antologie).

Altfel, am remarcat fragmentele de roman ale lui Dan Coman (mai apropiat, din fericire, de monografia poematică *Parohia* decît de romanul realist de cuplu *Căsnicie*), Bogdan Coșa (cu un fragment, dacă nu mă înșel, din același roman rural ardelenesc cu care a contribuit și la volumul colectiv *Dublă expunere,* Editura Trei, 2014) și Veronica D. Niculescu (fragment de atmosferă, dar cam descriptiv pentru gustul meu). De asemenea, Adela Greceanu este prezentă aici cu a doua proză scurtă din cariera ei (prima fiind publicată în nr. 4 al revistei *Iocan),* explorînd aceeași temă a vieții la bloc a unor femei singure trecute de vîrsta a doua – aș vedea (și aș citi cu mult interes) o carte cu proze scurte despre destinele marginale ale unor personaje feminine pitorești.

16 prozatori de azi.lit (da, titlul e foarte ciudat) se prezintă ca un fel de desant în măsura în care confirmă niște autori și, în același timp, promite o duzină de cărți de proză bună și foarte bună. Va fi interesant de văzut cum își vor disputa aceste viitoare cărți editurile Humanitas, Polirom, Nemira și Paralela 45 și, mai ales, ce vor face fiecare în parte pentru viitorul prozei românești. Căci a traduce marile (capod)opere premiate ale literaturii universale contemporane nu e cine știe ce merit.

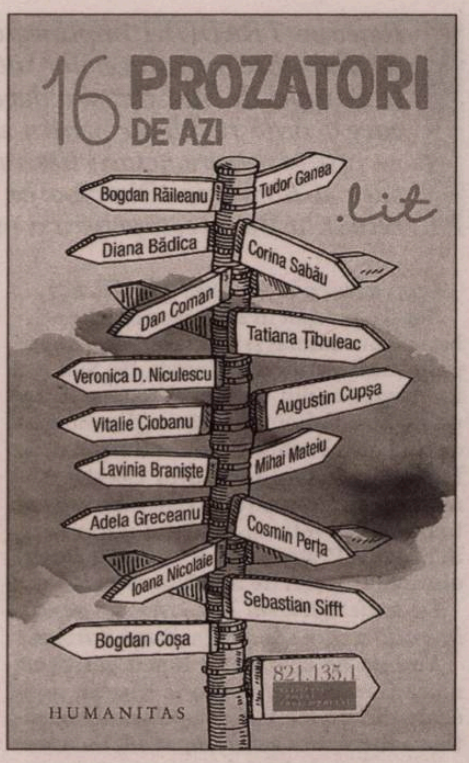

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Un roman al disidenței naziste

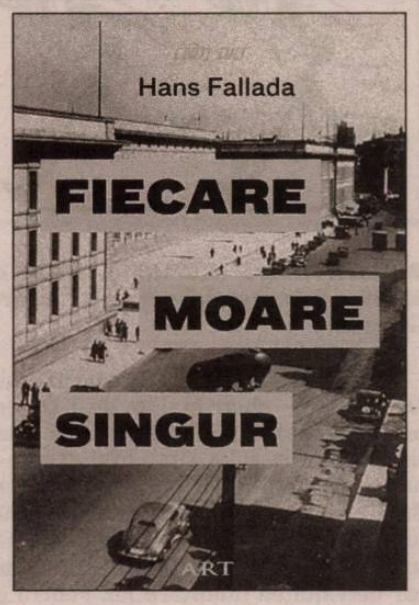

● **Hans Fallada, *Fiecare moare singur*, Editura ART, București, 2018, traducere și note de Gabriella Eftimie.**

În imagini clare și tușe simple, Hans Fallada recompune atmosfera din Berlinul anilor 1940-1942.

Berlin, 1940. Germania intrase în război, nazismul era la apogeu. Orașul și țara aveau deja trăsăturile bine conturate: un Führer și cultul conducătorului infailibil, atotputernica poliție secretă Gestapo, partidul unic național-socialist, sindicatul unic, propaganda de proporții, controlul presei, lagărele de reeducare, munca voluntară obligatorie pentru „efortul de război", cartelele de alimente, teama de informatorii omniprezenți, telefoanele ascultate. Pentru cine a trăit anii comunismului s-ar putea să sune cunoscut. Ce avea specific nazismul erau antisemitismul și militarizarea, dar mai era ceva: o opoziție rarefiată.

Comunismul a avut parte de o rezistență internă, el s-a grefat pe societate și, ca orice grefă, a creat o reacție de respingere. Așa a apărut societatea civilă clandestină, de diferite grosimi și culori, în funcție de țară și moment. Nazismul pare însă să fi crescut din societate, ca o anomalie, ca un cancer. De aceea, probabil, de disidenți naziști s-a auzit mult mai puțin decît de disidenții comuniști. E adevărat însă că istoria, prin război, a luat nazismul mult mai repede și mai pe sus, și odată cu el și pe potențialii disidenți.

Dar, cu toate acestea, și în nazism au fost cazuri de disidenți, e drept, izolate. Și îi exclud aici pe atentatorii la viața lui Hitler pentru că nu îmi e clar cît de mult se distanțau aceștia de teoria superiorității ariene. La fel, nu aș include nici rezistența religioasă, care avea un fundament creștin, nu civic. Voi menționa doar cele două cazuri pe care le cunosc de disidență nazistă oarecum pură, pornită de la oameni care nu dispuneau de funcții sau de revelații, ci doar de un bun-simț supraviețuind într-un mod aproape miraculos.

Este vorba pe de o parte de grupul de la München cunoscut sub numele de „Trandafirul Alb". Studenții Hans Scholl, Alexander Schmorell, Christoph Probst, Sophie Scholl, Willi Graf și profesorul Kurt Huber au conceput și au răspîndit, între iunie 1942 și februarie 1943, cînd au fost prinși și executați, mai multe mii de foi volante antihitleriste și antinaziste. În ele denunțau nu numai cruzimea antisemită a regimului, ci și lașitatea societății germane care nu mai era în stare să se opună spiralei atrocităților. Și mai este și cazul „Omuletul", al lui Otto și al Elisei Hampel, muncitori din Berlin, care, între 1940 și 1942, au împrăștiat mesaje antinaziste stîngace, dar autentice, scrise pe cărți poștale lăsate prin clădirile publice ale orașului.

Povestea lor extraordinară a fost descoperită în arhivele Gestapoului și rescrisă în doar o lună de către un romancier care, la rîndul lui, a avut și el de suferit de pe urma regimului. Hans Fallada, autorul, pe numele lui real Rudolf Dietzen, s-a stins din viață în 1947, la doar o jumătate de an după ce și-a terminat romanul *Fiecare moare singur,* despre care Primo Levi, memorialistul Auschwitzului, a scris că este „cea mai importantă carte despre rezistența germană în fața regimului nazist".

În imagini clare și tușe simple, Hans Fallada recompune atmosfera din Berlinul anilor 1940-1942, începînd de la expedientele traiului de zi cu zi într-o societate totalitară, pînă la tehnicile și tacticile Gestapoului. Viața de familie și relațiile de serviciu, curbate de tensiunea nazismului, sînt expuse fără efort vizibil, dintr-o memorie încă proaspătă. Detalii prezentate dezinvolt șochează cititorul, chiar și pe cel cu experiență comunistă în spate. Menționam mai sus militarizarea societății, care în condiții de război a constituit o notă aparte a totalitarismului nazist față de cel comunist. Un fragment din capitolul „Dansul victoriei la Elysium", moment de festivism nazist după capitularea Franței, este semnificativ.

„În seara aceea de vineri, sala de dans de la Elysium, marele local din nordul Berlinului, oferea o priveliște îmbucurătoare pentru orice cetățean german: uniforme peste uniforme. Nu era Wehrmacht-ul care ieșea în evidență, al cărui cenușiu sau verde oferea doar un fundal impozant pentru invazia de culori vii ale uniformelor de partid și a diverselor grade, de la maro, maro-deschis, maro-auriu, maro-închis și negru. (...) Puținii civili se pierdeau complet în marea de uniforme, păreau lipsiți de importanță și plictisitori în roiul acela, la fel ca oamenii de pe stradă sau din fabrici care n-au însemnat niciodată nimic în comparație cu partidul. Partidul însemna totul și poporul, nimic". Îngemănarea nazisto-comunistă e iarăși frapantă.

PUBLICITATE

PRIMĂVERII
de luni până joi, ora 21:00

TVR 2

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 15 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
Cea mai mare zi din istorie
de Nicholas Best

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 LEI

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Victor MOROZOV

dilematograf

Măcar strămoșii

● ***Dacii liberi*** **(România, 2018) de Monica Lăzurean-Gorgan și Andrei Gorgan.**

Timing-ul lansării documentarului *Dacii liberi* – chiar înainte de 1 Decembrie – e esențial pentru atingerea obiectivului pe care și l-a setat. Filmul vine să ateste, în siajul unor inițiative similare, dacă nu lipsa de fundament a celebrărilor organizate la ceas aniversar – dată fiind situația actuală a țării –, atunci măcar necesitatea nuanțării lor. Pentru cei nu tocmai familiari cu derivele neamului, descrise în lucrări precum *Dacopatia la români* a lui Dan Alexe, s-ar putea ca *Dacii liberi* să apară ca o surpriză, una de tipul „rîdem, glumim, dar situația e mai serioasă decît credeam".

Fapt e că *Dacii liberi* se bazează pe o înmulțire/accentuare a focarelor de dacopatie pe întinsul României. În această optică, munca regizorilor Monica Lăzurean-Gorgan și Andrei Gorgan e valoroasă tocmai pentru că supune observației un segment social care se mișcă de obicei prin subteranele domeniilor de interes public, într-o rețea de conexiuni (din ce în ce mai) solid implantată în teritoriu, dar rămasă în general opacă pentru cei din exterior. Regizorii străbat tocmai această rețea, care adună laolaltă locuitori ai unui „sat geto-dacic", ce încearcă să se apropie cît mai tare de cutumele strămoșilor, organizatori de proteste întru trezirea conștiinței naționale, dacopați înflăcărați precum Gheorghe Funar, dar și simpli amatori ai fenomenului.

Discursul acestor *personaje* – în toată puterea cuvîntului – acoperă o sferă vastă, de la patriotism și naționalism difuz la xenofobie (în contextul afluxului de imigranți) și hagiografii sau mistificări deșănțate. Sigur că interesul purtat acestei comunități – care e în primul rînd unul de ordin antropologic – comportă anumite riscuri, precum acela ca filmul să eșueze într-o galerie de portrete pitorești, iar fiecare proiecție a lui să devină un bun pretext pentru a rîde superior de niște figuri ridicole. Adevărul e că există destule momente amuzante, iar cele mai caraghioase arată anumiți oameni făcînd apel la niște calambururi sau truvaiuri lingvistice absolut originale: cuvîntul *stejar* ar veni, în fapt, de la „stă jarul", iar Galileea – de la Galați, orașul românesc.

Dar chiar și așa – după cum a arătat și Ionuț Mareș –, realizarea filmului dezminte, în bună măsură, temerile pe care le puteam avea la început: cei doi regizori par să fi făcut treabă bună din a cîștiga încrederea celor prezentați, care își dau curs liber gîndurilor; de altfel, tonul documentarului nu caută efectul exotismului, ci pare că binomul realizatorilor a fost cu adevărat marcat de dorința de înțelegere a acestei comunități. În plus, realizatorii nu se îndreaptă doar spre oameni cu simțul rațiunii rătăcit, care să stîrnească prompt rîsul; în contrapartidă, de reținut sînt cei doi tineri absolvenți de Istorie, realmente pasionați de fenomenul dacic, care deconstruiesc argumentat și migălos – ba chiar și cu umor – născocirile care mai de care mai abracadabrante ale „dacomanilor", dar și motivațiile lor. Între ele, aceea că, într-o țară în care nimic nu pare să meargă bine, măcar strămoșii să fie sursă de mîndrie.

Umorul este, de altfel, cuvîntul care descrie cel mai bine atitudinea relaxată a filmului. Acest lucru e vizibil, de pildă, în scena pregătirilor unei reconstituiri istorice de bătălie daco-romană care, cu toate că nu e rezultatul unei tensiuni intelectuale similare cu cea din *Barbarii* lui Jude, e cel puțin la fel de aptă să „fure ochiul" privitorului de pe margine: există ceva de un comic postmodern în momentul în care participanții își ridică unul după altul scuturile din autocar și traversează strada în costumul de zale. Dar *Dacii liberi* nu înseamnă doar voie bună, ci și – în anumite cazuri – ironie amară a sorții, în contextul unor disfuncționalități pe plan social: unul dintre indivizii care, în prima parte a filmului, și-a manifestat sus și tare patriotismul e urmărit un an mai tîrziu, în clipa cînd precaritatea financiară de acasă îl obligă să se despartă de țară și să plece la muncă în Anglia…

În plus, filmul e traversat de surprinzătoare efecte de montaj, în care o sentență a unui personaj se continuă lin cu o vorbă de-a altuia, precum și de un simț al duratei potrivite a secvențelor. E ceea ce îl diferențiază de un documentar ca *Muzică de petrecere,* construit pe un calapod similar, dar care e ratat tocmai pentru că autorul său nu a știut să trieze mărturiile esențiale ale intervievaților – muzicanți și lăutari – de balastul vorbelor în gol. Ca formă, *Dacii liberi* e totuși mult mai convențional decît precedentul film al Monicăi Lăzurean-Gorgan *Doar o răsuflare*, în care aceasta documenta evoluția unei familii timp de mai mulți ani, aplicîndu-i un standard bazinian – acela al devenirii firești în timp. E însă de așteptat (și de sperat) ca, dincolo de planul estetic, subiectul ofertant al dacopatiei să suscite dezbateri consistente.

Dacii liberi va rula în cinematografele românești începînd cu 30 noiembrie.

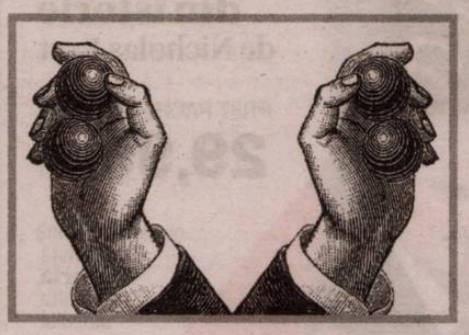

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Exuberanță ocult-ironică

● **Ghost,** ***Prequelle,*** **Loma Vista, 2018.**

Suedia oferă cu regularitate refrene și riffuri extrem de contagioase, fixînd repere în istoria muzicii pop-rock. ABBA, Europe, Roxette, Ace of Base, The Knife și-au marcat definitiv generațiile, iar compozitorii suedezi Denniz Pop și Max Martin se ascund în spatele succeselor unor Britney Spears, Backstreet Boys ori N-SYNC, fiind situați în clasamentele compozitorilor de hituri cot la cot cu Paul McCartney. Era momentul ca expertiza respectivă să fie transpusă și în spațiul rock-ului satanic, iar grupul Ghost s-a înhămat la această misiune mizînd pe cîteva ingrediente-cheie: reputația de „curvă satanistă" a Uniunii Europene în ochii conservatorilor (mizînd pe pofta de scandal aferentă și banii care vin din controversă), priceperea producătorului britanic Tom Dalgety și acel fler al suedezilor în a scorni cele mai irezistibile refrene și melodii.

Albumul *Prequelle* s-a născut dintr-un scandal cu caracter pragmatic, în cadrul căruia anonimitatea membrilor trupei a fost dată în vileag de răfuieli financiare – liderul Tobias Forge vede în Ghost mai degrabă un *start-up* personal decît un grup democratic, în consecință a fost părăsit de colegii pe care îi frustra obligația contractuală de a cînta mereu cu măști pe față (sub anti-identitatea *„nameless ghouls"*). Noul album e făcut să demonstreze că Forge a fost dintotdeauna forța creativă, atît muzicală, cît și conceptuală – după ce și-a înlocuit toți angajații, nimic nu pare să se fi pierdut, ba chiar s-a cîștigat ceva prin cooptarea producătorului Tom Dalgety (care s-a ocupat exemplar și de sound-ul unor Opeth, Royal Blood, Killing Joke etc.). Albumul are șanse să readucă trupa pe listele finale ale premiilor Grammy, unde cîștigaseră și în formula veche în 2016. În acest timp, dezertorii s-au grăbit să își lanseze propriile proiecte (Magna Carta Cartel și Priest), însă semnele arată că raportul creativ dintre aceștia și Tobias Forge e similar celui dintre membrii Take That și Robbie Williams.

Albumul este cel mai pop din catalogul trupei, mai aproape de un hibrid Europe-ABBA decît de debutul care îi prezenta acum zece ani drept epigoni ai lui King Diamond. Tobias Forge a învățat lecțiile industriei publicînd cu regularitate versiuni *cover* după ABBA, Depeche Mode, Pet Shop Boys etc. Noul material debordează de hit-uri și exuberanță ocult-ironică, un soi de *cosplay* pe concepte catolice, consolidînd imaginea catolicismului ca fenomen pop-culture – o ironică răzbunare a muzicii persecutate cîndva prin interdicția de a folosi acele structuri muzicale caracterizate drept *„diabolus in musica"*.

Desigur, formularea rock satanic e menită mai degrabă a provoca nod în gît și acces subit de tuse celor care cad ușor victime terminologiilor – eticheta consacrată ar fi *shock rock,* cu o istorie la care au pus umărul Kiss, Alice Cooper, King Diamond, Marilyn Manson și cu o popularitate crescîndă în societățile liberal-seculariste, unde Satana aparține aceleiași paradigme ca și klingonienii, orcii ori super-anti-eroii Marvel, îndeplinind funcții în egală măsură moraliste și de divertisment. În alte societăți, îndeobște cele care confundă superstiția cu spiritualitatea și morala, lucrurile se iau mai în serios – cei care urmează îndeaproape cronologia scripturilor ar putea recunoaște în album semne ale sfîrșitului lumii. Sfîrșit care ar putea veni pe 14 august 2019, cînd Ghost îi va însoți pe Metallica la concertul de pe Arena Națională – eveniment deja *sold-out,* ale cărui energii antitradiționale ar fi un potrivit pretext pentru grăbirea lucrărilor la Catedrala Mîntuirii Neamului. Cine s-ar fi gîndit că Armageddonul va fi un stadion românesc cu probleme la gazon?

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

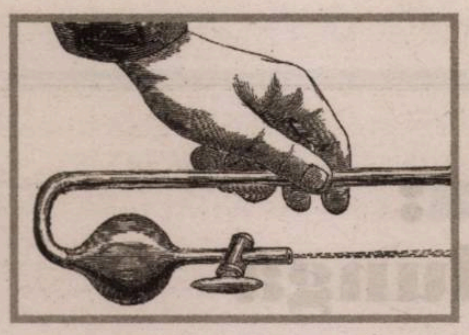

Oana STOICA

rosencrantz & co

Care-i faza cu M*A*S*H?

● *Anul dispărut. 1996* de Peca Ștefan, regie: Ana Mărgineanu, scenografie: arh. Gabi Albu, coregrafie: András Lóránt, asistent coregrafie: Deak Orsolya, video-design: Cinty Ionescu, *sound-design:* Cinty Ionescu și arh. Gabi Albu. Cu: Aida Avieriței, Cătălina Bălălău, Emanuel Becheru, Sabina Brândușe, Nora Covali, Valentin Florea, Corina Grigoraș, Ecaterina Hâțu, Florin Hrițcu, Dragoș Ionescu, Andrei Merchea Zapotoțki, Sonia Teodoriu. Platforma Internațională de Teatru #5. Teatrul Tineretului din Piatra Neamț.

Ana Mărgineanu și Peca Ștefan au cartografiat România în ultimii zece ani, în două proiecte performative seriale, *Despre România, numai de bine* și *Trilogia anilor dispăruți*. Primul conține mai multe spectacole care radiografiază orașe: *Povești adevărate complet inventate despre Baia Mare, 5 minute miraculoase în Piatra Neamț, Tîrgoviște de jucărie, Sfîntul din Sfîntu Gheorghe* și, cel mai recent, *Timișoara. Capăt de linie,* care va avea premiera pe 2 decembrie, la Teatrul Național din Timișoara.

Un portret răvășitor, chiar dacă în cheie comică, al unei societăți în prăbușire

Proiectul *Anul dispărut* a început în 2015, la Teatrul Mic din București, cu *Anul dispărut. 1989,* a continuat la Piatra Neamț cu *Anul dispărut. 1996* (2016) și s-a încheiat, tot la Mic, cu *Anul dispărut. 200/7* (2017). Este un demers performativ, intensiv și de anduranță, de recuperare a memoriei, colective și individuale, din anii postcomuniști, pentru a înțelege atît ceea ce am făcut și ni s-a întîmplat fiecăruia dintre noi și tuturor laolaltă, cît și cum ne-au influențat toate lucrurile acestea. Cum memoria funcționează dinspre prezent înspre trecut, spectacolele din *Trilogia anilor dispăruți* oferă perspective analitice, la rece, asupra trecutului recent. Întreaga *Trilogie* a fost prezentată, în octombrie, la București, în cadrul Platformei Internaționale de Teatru, curatoriată de Cristina Modreanu, alături de primele două spectacole dintr-o altă serie, *Jurnalele de România* (Sfîntu Gheorghe și Constanța), realizată de regizoarea Carmen Lidia Vidu, care scanează, de asemenea, identitățile orașelor prin povești personale. Astfel, Platforma s-a concentrat la această ediție, a cincea, pe analiza istoriei recente și a prezentului din perspectivă subiectivă și la scară „mică", individuală, în contrast cu eroizările și festivismul care neau sufocat anul acesta. Prin urmare, tema Platformei a fost formulată ca „istoria cu *i* mic". Așa am recuperat anul 1996, reprezentativ pentru decada a noua, prezentat în spectacolul nemțean din *Trilogia anilor dispăruți*. Construit după formula celorlalți *Ani,* spectacolul are trei scene mari (una din teatru, alta din oraș, ultima din familie), cîteva interludii care contextualizează narațiunile prin prezentarea unor informații generale/obiective, dar și personale/subiective, și trei scene-„buzunar", la care pot asista numai unii spectatori, trași la sorți, căci se păstrează formatul de joc, pe care Mărgineanu și Peca l-au inițiat și dezvoltat în toate spectacolele lor despre România. Însă dintre toți *Anii dispăruți*, acesta mi s-a părut cel mai dur, sfredelitor în memorie și emoție. Și asta din cauză că problemele sociale prezentate în spectacol au rămas nesoluționate pînă astăzi și nu par a se rezolva într-un viitor apropiat.

În Piatra Neamț, Teatrul Tineretului a fost (și redevine) un fenomen care a coagulat în jurul lui comunitatea locală. În 1996, un spectacol legendar, *Orfanul Zhao,* creat aici de Alexandru Dabija, obținea Premiul UNITER pentru cel mai bun spectacol. Era un mare succes pentru teatrul local (și pentru comunitate) și prima poveste din *Anul dispărut. 1996* ficționalizează întîmplări legate, într-un fel sau altul, de *Orfanul Zhao,* și puse în rama participării la Festivalul de Teatru de la Piatra Neamț a unui spectacol japonez (ironică reprezentare în oglindă a teatrului asiatic și a diferențelor culturale). Dincolo de amuzante incidente de culise (care fac deliciul anecdotelor despre teatru), apar aici tușe narative care prefigurează temele grave dezvoltate în următoarele două povești: sărăcia și violența domestică. Dominanta, la acea vreme, a acestui oraș reprezentativ nu doar pentru ceea ce, clișeistic, se consideră a fi cea mai săracă regiune, Moldova, ci și pentru întreaga țară, era un nivel de trai la limita supraviețuirii. Înfloresc astfel concursurile TV, unde toată lumea speră să cîștige apartamentul de lux sau miliardul, dacă știe în ce episod din serialul *M*A*S*H* s-a petrecut un anume eveniment. Începe declinul învățămîntului (oamenii preferau să moreze ghidurile TV, pentru concursuri), care se traduce în creșterea numărului de emigranți, a ratei infracționalității și a gradului de sărăcie. În Piatra Neamț apar interlopii, crește numărul agresiunilor (e o scenă de violență ruptă parcă din filmul lui Tarantino, *Reservoir Dogs*) și incidența traficului de carne vie, violența domestică (inclusiv asupra copiilor) este în floare – există o scenă în care soția încasează, ritmic, fără să riposteze, cîte o palmă la aproape fiecare replică, sugerînd acceptarea violenței ca parte din viața cotidiană. Este un portret răvășitor, chiar dacă în cheie comică, al unei societăți în prăbușire, în care natura umană se degradează pînă la nivel primar. Și în timpul ăsta, Tanti Speranța, mama interlopilor, doarme, cu ochii deschiși, într-un sicriu.

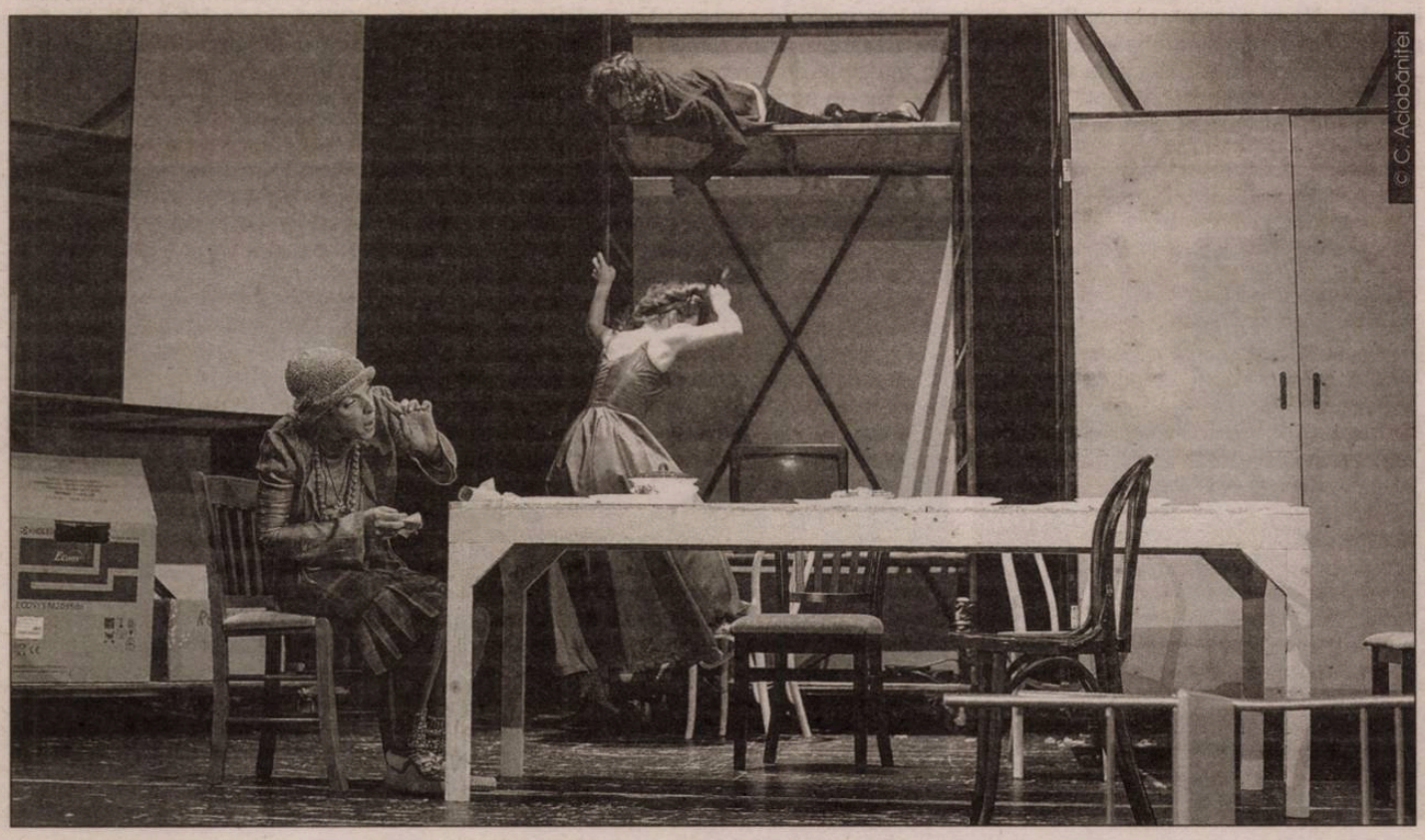

Trupa nemțeană susține spectacolul într-un echilibru pe muchie, în care comicul, caricatura, drama se potențează subtil astfel încît peisajul social al anilor '90 apare în toată tristețea lui dezarmantă. Și tristețea vine din faptul că speranța de atunci n-a murit, dar s-a mumificat. 22 de ani mai tîrziu, avem peste 38% din populație expusă riscului de sărăcie și excluziune socială (raportul EUROSTAT, iulie 2018), cîteva milioane de emigranți, un sistem de educație prăbușit (în 2017, un studiu UNICEF arăta că peste 400.000 de copii se află în afara sistemului de învățămînt, cele mai mari rate de abandon fiind în mediul rural și în grupurile sociale defavorizate), cele mai multe mame adolescente din Uniunea Europeană (14,2% din mamele aflate la prima naștere – EUROSTAT, martie 2018). Interlopii încă se taie cu săbiile pe stradă. Au reapărat concursurile, doar că, de data asta, farmaciile oferă, pe baza bonurilor pentru medicamentele cumpărate, posibilitatea de a cîștiga o ie sau o Dacie. Și eu încă mă uit la *M*A*S*H.*

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Bianca-Olivia NIȚĂ

Africa ei este Africa mea: un episod dintr-o prietenie lungă

– Auzi, tu știi că, dintre toate, să aterizezi acum e probabil cea mai periculoasă mișcare a ta? mă-ntreabă Marine și rîde în timp ce conduce prin noapte de la aeroport spre Johannesburg.

Pe drumul ăsta se fac multe accidente și răpiri pentru că e izolat și slab luminat. Cîteva mașini ne depășesc din sens opus, dar în rest sîntem doar noi două și șoseaua gri deschizîndu-se în fața farurilor. Mă bucur tare mult să o văd.

Cu două zile în urmă, îi scrisesem că am citit statisticile. Nu știu de ce-am făcut-o. Poate pentru că de cîte ori am zis că plec în Africa de Sud, cineva știa o poveste cu final nefericit, genul de istorii despre care știi că se întîmplă, dar par foarte departe de tine. „Ce facem dacă se întîmplă ceva?“, i-am scris în mesaj. „Facem o rugăciune“, mi-a răspuns și cred că și atunci rîdea.

Marine le știe pe toate și e mereu optimistă. Mă simt în siguranță cu ea. O mînă de om, e specialist în mediu și a călătorit singură și-n cele mai sordide locuri din Africa. Pare și neînfricată, și minusculă, cum conduce mașina asta de teren, prea mare pentru ea. Prin noaptea gri, șoseaua devine un drum doar al nostru, două femei prinse într-un prezent al lor și-nainte toată lumea. Încetinim la semafor, dar nu oprim. Să oprești în plină noapte în afara orașului pur și simplu nu se face. E de la sine înțeles, așa că înaintăm la ralanti și rîdem, deja ne povestim de toate, ca-ntotdeauna. Sîntem legate cu un fir invizibil. Și știu că tot ce e în jur și mi-e necunoscut nu e necunoscut și pentru ea. E de aici și în același timp o simt a mea. Parcă nu-mi vine să cred că sînt aici. Apropierea dintre noi face ca în mașină să fie puțin și casa mea.

*

Mă trezesc de dimineață în casa unor medici din Johannesburg. Casa e labirintică și mare, pe pămînt, are greutatea unui spațiu prin care-au trecut generații, cu mobilier greu din lemn și tablouri cu rame aurii. Un cățel e în delir de bucurie că mă vede, deși acum e întîia dată.

La o primă vedere, aș putea fi oriunde în Europa – poate în Franța –, asta dacă n-ar mirosi a mango răscopt și dacă n-aș vedea palmierii de afară. Și gardul înalt de cîțiva metri care înconjoară proprietatea trădează locul real, la fel și numărul de lacăte și gratiile de la ferestre. Cu un trecut greu și complicat, oamenii au găsit un echilibru de convietuire, marcat mai curînd pe linii de venit și violență decît pe linii de rasă. Violența, marcă a sărăciei puternice, îi afectează și pe albi, și pe negri. Iar soluțiile sînt mai ușor de trasat în paginile cărților pe care le-am citit înainte să vin decît în realitate. Trecutul țării e și un fel de umbră și o rădăcină din care se trag toți, și ca să ții frîu imprevizibilul din prezent, ridici garduri și pui gratii. Închizi toate portierele cînd urci în mașină. Și chiar și-n oraș, noaptea nu oprești la semafor.

*

După o zi întreagă printre animale, noaptea asta rămînem în Pilanesberg, la casa unor *ranger*-i care vorbesc despre conservare și fac *braai* (grătar tipic sud-african). Rîd cu lacrimi și mă mir sincer cum toată lumea prinde bancurile mele cu Stalin și mă-nțelege pe limba mea. Casa e un mic paradis în mijlocul savanei, înconjurată de un gard înalt. Pe fundal se aud leii urlînd, iar M. își ridică tricoul să ne-arate pe abdomen urmele adînci lăsate de ghearele unui jaguar.

La 6 ne trezim să mergem spre elicopter. Parcul e inspectat zilnic din aer ca pază pentru braconaj. Cornul de rinocer se vinde scump și multă lume nu rămîne insensibilă la asta. E și semn de prestigiu, și e folosit și în medicina tradițională chineză, deși nu există nici o dovadă că ar face vreo minune. Singura minune sînt banii pe care oamenii sînt dispuși să-i plătească pentru el, suficienți cît să cumpere frica și pericolul la care se expun cei care braconează, și suficienți cît să amenințe specia.

„Dacă te întreabă cine ești, îi zici că ești un jurnalist din Europa“, îmi zice M. relaxat și îl asigur că așa am să fac. Pilotul are 20 de ani și morgă de 50. N-are chef de mine, e clar, și nici n-apuc să zic că sînt un jurnalist din Europa. „Ai mai zburat?“, mă întreabă sec și nu pot să mint că da. Elicopterul e o sardeluță cu aripi și cu roți. Îmi dă o pungă de hîrtie și zice: ia asta. „N-am nevoie“, mă umflu în pene, dar o privire e de-ajuns și iau punga. „Mi-a mai făcut unu' o din asta și n-a zis. Dacă îți vine să vomiți, zici, da?“

Parcă nu-mi vine să cred ce baftă m-a lovit. De jos, Marine îmi face poze și se bucură ca o mamă care-și vede copilul la primul recital de pian. Nu am asemenea abilități, doar țin de punga de hîrtie și îi fac cu mîna, și imediat o pierd, sînt în aer, zbor deasupra Pilanesbergului și toată Africa e a mea. Sub noi sînt familii de elefanți, girafe și zebre, toate puncte suficient de aproape încît să le pot distinge forma. Îmi dau lacrimile și rîd singură de bucurie și mirare. Pilotul nu e impresionat. „Ești bine?“, mă întreabă, și sînt bine. Sînt bine cum n-am mai fost vreodată pînă acum.

Căutăm împreună grupuri de animale și sarcina mea e să anunț în cod – alb, 8 la ora 14, însemnînd opt elefanți undeva în dreapta. Încerc să fiu de bază, dar după ce zic de două ori, îmi fug ochii spre orizont, în depărtare, încercînd să-mi dau seama ce e la capătul lui. „Uite-l!“, strigă dintr-odată pilotul și n-apuc să întreb ce, că deja vorbește agitat prin stație și virează la stînga. Jos e un animal mare, nemișcat și singur, ca o pată albă în mijlocul savanei. Ne învîrtim în aer deasupra unui rinocer mort, în timp ce mașinile de teren ne văd și vin spre noi. Facem un cerc, și încă un cerc, și încă unul. „Ești bine?“, întreabă iar și acum nu sînt. „De la 1 la 10?“ E un 7 și imediat e 8, și scot punga de hîrtie.

Elicopterul
e o sardeluță cu aripi și cu roți.

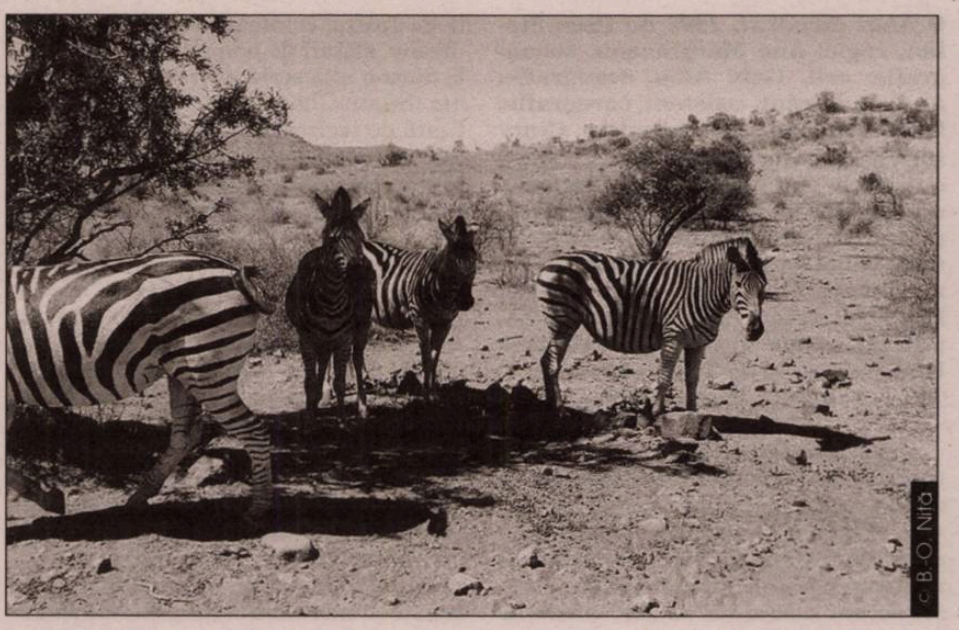

Aterizăm forțat pe o șosea. „Tu iei prima mașină care trece înapoi“, îmi zice în timp ce întoarce elicopterul împingîndul cu puterea pe care ți-o dă confirmarea că ai știut din prima clipă că ai de-a face cu un amator slab de stomac. N-am cum nega, dovada stă în mîinile mele. Mi-e rușine c-a avut dreptate și încerc să îl distrag. „Dacă apare un leu?“, întreb, știind că nu e improbabil. „Nu apare“, îmi răspunde cu tonul unuia care are lucruri mai importante de făcut decît să răspundă la întrebări stupide. E clar că nu mă mai vrea. Mașina apare și mă salt ușurată în ea.

La volan, Jan. Are vreo 70 de ani, e din Pretoria și vine-n parc sperînd să fotografieze lei și jaguari. Pare că ăsta e un sport al pensionarilor pe aici, am mai văzut mulți alții ca el. Ca norocul, într-o singură zi eu am văzut și lei, și jaguari, și mai tot ce se putea vedea. „M-am descurcat bine în viață“, îmi zice și, văzîndu-i aparatul foto ca un telescop, n-am nici o îndoială că e așa. Jan e vesel, e singur, mă duce „înapoi“, deși nu știu exact ce înseamnă asta. Înapoi acasă la mine e puțin probabil, așa că sper doar că mă va lăsa undeva unde am mai fost deja, cu oameni și cu telefon. „Nu ți-e frică să călătorești singur?“, îl întreb și Jan rîde și-mi face semn spre bancheta din spate, unde se odihnește cuminte o pușcă mare cît bancheta.

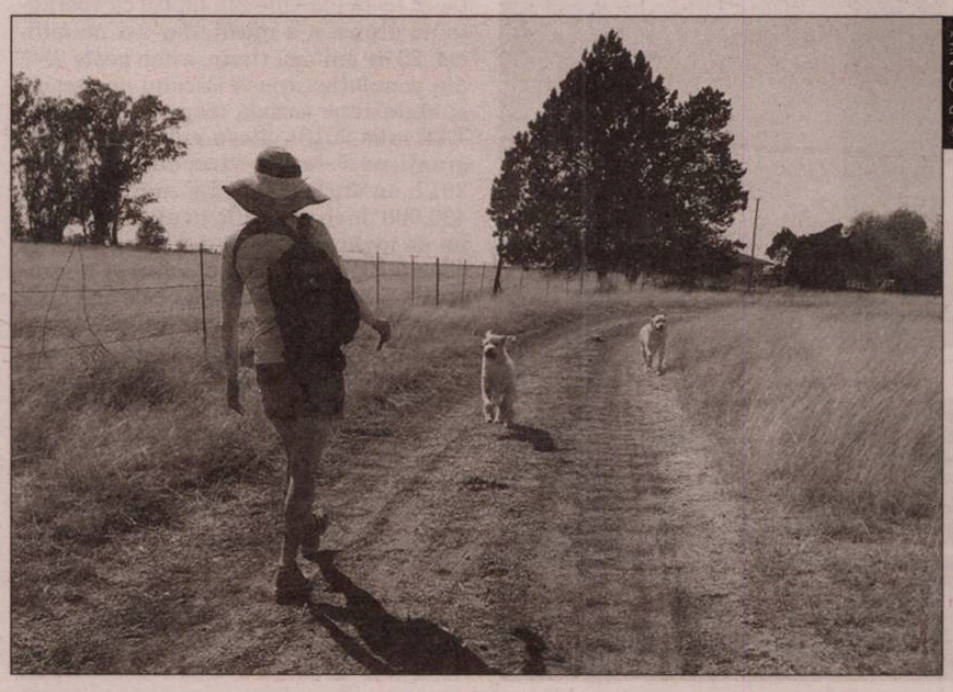

Jan e amator de discuții politice și, în timp ce dezbatem starea vremurilor, mă gîndesc ce fac dacă Marine nu e și nu dau de ea. M-am obișnuit să o văd în lumea mea, la mine pe continent, cum s-ar zice. Ne-am cunoscut la un curs în Elveția, unde m-am împrietenit cu mulți, dar cu nimeni nu am rîs cum am rîs cu ea. Rîsul leagă oamenii, dar acum mă întreb dacă o să rîdem și de data asta. Ce fac dacă nu vine? Două ore mai tîrziu, o aștept cuminte la intrarea în parc și-mi sare sufletul cînd o văd cu gura pînă la urechi de bucurie că m-a găsit, făcînd cu mîna în timp ce parchează mașina. „Mergem la fermă?“, mă întreabă și zic imediat da.

*

Majoritatea celor care vizitează Africa de Sud rămîn în zona Cape Town și a parcurilor de safari. Provincia Nord-Vest nu e turistică și, pe măsură ce ne apropiem, drumurile se îngustează, mașinile se răresc și-n locul lor apar tractoare și cîmpuri vaste. Peisajul rural african se combină ocazional cu zone locuite – magherniță decrepite și orășele mici cu arhitectură europeană, adusă aici de cei care au colonizat zona. Apariția unei biserici protestante în mijlocul acestui peisaj nu e rară, dar pentru mine e o imagine surprinzătoare. Majoritatea populației din zonă e creștină, engleza e a doua limbă, iar 90% din populație e Tswana, un grup etnic majoritar în Botswana, care e la doar cîteva ore cu mașina.

Regiunea e grînarul Africii de Sud și e ascunzătoare de comori. Pentru cei din regiune, diamantele sînt un subiect curent, și un coșmar, și un fel de El Dorado. Pot fi oriunde, dacă ai noroc, intuiție și mijloacele să sapi după ele. Pot fi sub tine, cînd stai în curte și bei ceai *rooibos*. Cu doar o săptămînă în urmă cineva a găsit un loc plin, pe proprietatea altcuiva. Legea îți dă voie să sapi pămîntul chiar dacă nu e al tău, însă e neclar dacă, odată găsite, diamantele sînt ale tale sau ale celui care deține pămîntul săpat. Iar ale cui sînt e doar o parte din problemă. Ce rămîne în urma săpăturilor e un mic dezastru ecologic, și e neclar a cui e responsabilitatea asta.

Ferma din Ottosdal are peste două sute de ani și mult teren, natură și animale, iar pentru Marine asta e comoara. Vrea să deschidă un centru de cercetare a secetei aici, la ea acasă, în locul ăsta magic cu cîini, cu cai și flori și plante din care n-am mai văzut pînă acum.

Îmi place lumea asta și-n doar cîteva zile mă simt complet acasă în ea. Tatăl lui Marine e cam ca tatăl meu, așa că temporar am doi tați, unul nou, sud-african, care-mi explică despre plante și ne gătește *boubouti* seara tîrziu. Sîntem noi două, el și Neli, negresa care îi ajută în casă, și care se intimidează cînd sînt doar eu cu ea. Neli le știe pe toate aici, doar pe mine nu mă știe și n-am nici o limbă comună cu ea. Dar Neli o iubește pe Marine și Marine pe ea, iar legătura dintre ele devine și a mea.

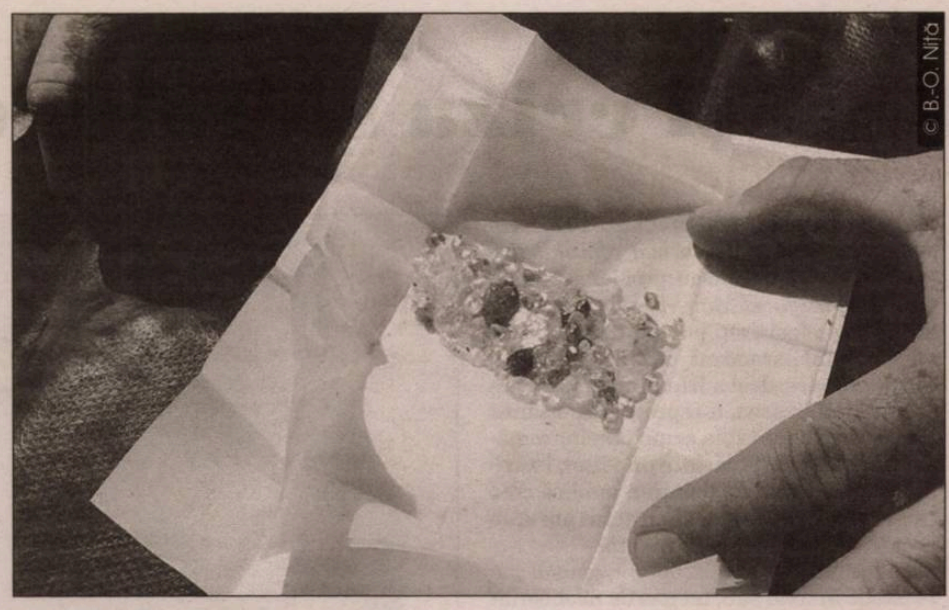
© B.-O. Niță

La fermă e liniște și cel mai mult îmi place dimineața, cînd încă nu e cald, cînd pot să mă joc cu cîinii, și timpul nu pare că aleargă undeva. „Ritm african că doar sîntem în Africa“, îmi spune rîzînd Marine în timp ce bem cafea și facem planuri de plecare, însă mie-mi place ferma și aș mai sta. Îmi plac ritmul african și viața asta, îmi plac spațiul ăsta imens și dragul cu care mă primește toată lumea. Noaptea ne culcăm devreme, ca să prindem iarăși dimineața tot așa. Și dormim amîndouă neîntoarse în timp ce pe fundal se aud urlînd șacalii și-n jur, cît cuprinde, e savana.

*

Cocoșat, Fred își propulsează corpul ajutîndu-se de două cîrje, fiecare pas e un efort care-l face să se clatine îngrijorător. Îl văd în oglinda retrovizoare cum se apropie încet. Îl așteptăm de ceva vreme într-o parcare goală, în timp ce totul frige, iar noi ne topim încet, împărțind în tăcere o sticlă cu apă călîie. Fred e singurul șlefuitor de diamante din regiune și avem o intrare ca să văd ce înseamnă munca asta. Pentru un om care lucrează cu lux și milioane de euro, e o apariție din registrul unui magazin de curiozități. Ne face semn să-l urmăm și nu îndrăznesc să întreb dacă pot să îl ajut în vreun fel, deși simt c-aș vrea. Fred a supraviețuit 40 de ani fără ajutorul meu, tîrîind în cîrje piciorul lui prea scurt, așa că doar îl urmez fără să spun ceva.

Clădirea pare părăsită, dar intrăm toți trei în coridorul care dă spre un coafor sărăcăcios, acum închis. Fred deschide cu o legătură de chei o ușă laterală și ne strecurăm într-o cameră prăfuită, fără ferestre.

Dacă n-ai ochi să le recunoști, diamantele ar putea trece drept bucățele de sticlă prăfuită. Ele devin magie și se transformă în povești, trecînd mai întîi prin mîinile lui Fred. „Ești un fel de magician deci“, îi zic și se luminează de plăcere. Cu cîrjele sprijinite de perete, țopăie prin cameră și scoate mici comori din dulăpioare dosite și închise cu chei. Nu știu cît timp îi stau pe mînă, nu știu ce oameni vin la el și cînd, dar diamantele lui ajung pe mîini mari, și-mi povestește relaxat despre negoțul de la Bruges.

„Nu ți-e frică?“, îl întreb. Într-o țară cu așa multă lume săracă, Fred e un excentric – și magician, și aventurier. „N-am nimic de pierdut“, răspunde și îmi dă să țin în mînă un diamant cît o unghie. Între mine și pietricica asta sclipitoare stă o avere. Îi spun că, dacă am noroc și cîștig la loterie, îmi iau ceva frumos de la el. „Nu aștepta prea mult“, îmi răspunde fatalist, zîmbind cu toată gura.

*

Încă mă mai gîndesc la Fred cînd ne trezim de dimineață să vedem răsăritul în Parcul Național Karoo. L-am lăsat în urmă și pe el, și ferma. E ultima oprire și-apoi drum drept pînă la ocean. E liniște deplină, e rece și în jur, cît vezi cu ochii, o deschidere de un maron închis, luminată în valuri. Timpul african are răbdare, mai stăm puțin – ne înțelegem din priviri –, încă puțin și gata. Parcul e magic la ora asta, cînd ziua lasă în urmă noaptea. Iar noaptea e o experiență în sine aici, mistică și copleșitoare, pentru că în întunericul și izolarea parcului se deschide universul cu miile lui de stele, te înconjoară și pare că se coboară asupra ta. Și am făcut foc, ne-am povestit de toate și-am pus lumea la cale stînd una lîngă alta, privind în sus cu sentimentul că sîntem așa de mici în lumea asta și, în același timp, atît de mari una pentru alta.

Cu prietenii adevărați e ca atunci cînd te îndrăgostești. Se întîmplă rar, dar cînd se întîmplă îi recunoști și știi. Marine deschide pentru mine acel spațiu în care pot fi eu fără perdea. Și-n dimineața asta africană, nu-ncetez să mă mir că ne-am găsit și că sîntem așa. Că avem mereu ce să ne spunem și în același timp știm să împărțim tăcerea asta. Și azi e doar un episod dintr-o călătorie lungă, și spre ocean, dar și în viața asta. Cu un drum deschis în față, cu soarele care răsare și Cape Town care ne așteaptă undeva, pare că am fost și că vom fi mereu așa, că nu vom îmbătrîni nicicînd, că vom rîde mereu și că în jurul nostru se deschide toată lumea. Sîntem pe viață într-un *aici* și *acum*, una pentru alta.

***Bianca-Olivia Niță** este jurnalistă.*

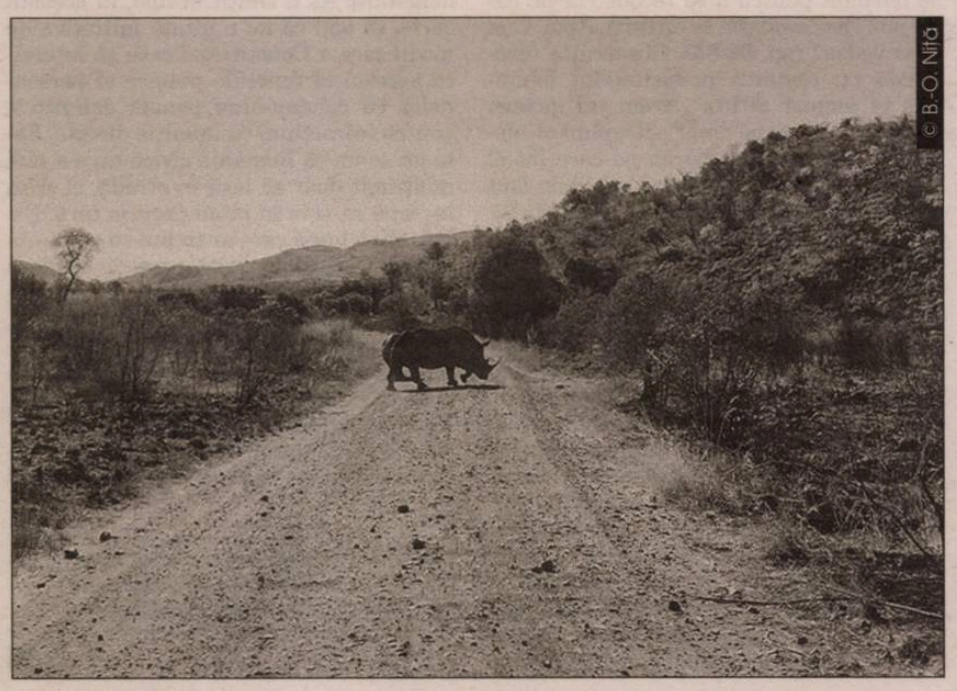
© B.-O. Niță

DILEMA VECHE
PREMIO TRAVEL

Cîștigătorul campaniei de abonare
„ABONEAZĂ-TE LA *DILEMA VECHE*
ȘI PLECI ÎN CAPPADOCIA!“
este domnul CRISTIAN PANGHEA ERDELY,
din Ghelința, județul Covasna.

Premiul cîștigat este
UN CIRCUIT TURISTIC DE 8 ZILE
ÎN TURCIA – CAPPADOCIA,
PENTRU DOUĂ PERSOANE.

Mulțumim tuturor pentru participare!

Nicolae DRĂGUȘIN

Lucian Boia și criza statului de drept

Opera istoricului Lucian Boia se construiește cu fiecare volum pe care îl scoate. Temelia a fost turnată în 1997, cînd apariția cărții *Istorie și mit în conștiința românească* a prefigurat, fără ca mulți să fie convinși de acest lucru, o prezență auctorială de referință în dezbaterea contemporană din România. De atunci s-au scurs 21 de ani, iar Boia a tot adăugat peste fundație cărămidă după cărămidă. Fără a socoti volumul editat, opera înseamnă 33 de cărți de autor și putem fi siguri că nu s-a încheiat. De unde această siguranță? Pentru că istoricul este un intelectual pasionat, deci liber în accepțiunea aristotelică, a cărui privire cuprinde suficient de mult întinderea realității încît să identifice noi teme de interes. E drept că opera nu înseamnă doar un număr de cărți, ci și subiecte. Între acestea se află unele generale precum istoriografia, diferite aplicații ale imaginarului, dar și altele precum comunismul, Occidentul, intelectualii. Marea temă este însă România, prezentă în majoritatea cărților. Să mai poată cineva pretinde că nu e patriot acel om care gîndește aproape obsesiv țara în care trăiește? Într-un alt registru, de bună seamă, cred că doar Horia-Roman Patapievici al anilor '90 a mai reflectat cu atîta încăpățînare și înflăcărare a verbului la România. Și ambii au fost priviți drept dușmani ai țării, antiromâni.

Cu toate aceste cărți poți să nu fii de acord sau, după caz, poți să ți le asumi pînă la virgulă. Personal, n-am împărtășit deloc viziunea propusă în *Mitul democrației* (2003) sau în *Omul și clima* (2005). Dimpotrivă, mi s-a părut că *Occidentul* (2007) reprezintă nici mai mult, nici mai puțin decît o mică capodoperă la care am subscris fără rest. Sau te poți găsi prins în emoții contradictorii: de la pasiunea contagioasă cu care autorul a dezvoltat subiectul *Jules Verne* (2005) pînă la firavul sentiment de amărăciune produs de simplismul volumului autobiografic *Cum am trecut prin comunism* (2018). Există, totuși, ceva care răzbate cu forță egală din curgerea paginilor: capacitatea de a te scoate din certitudinea în care te instalează confortabil o anumită viziune istorică. La intensități diferite, cărțile semnate de L. Boia așază o virgulă, adaugă un „totuși" sau un „dar" pînă și la cele mai elementare certitudini. Și mai există o amprentă specifică: niciodată autorul nu intră în polemică, nu participă la dezbaterile pe care le suscită cărțile sale. Semn de aroganță? Posibil. Dar întotdeauna autorul manifestă deschiderea către dialogul construit pe marginea proaspetelor sale cărți. Nu mulți sînt autorii care să aibă această disponibilitate către conversația relaxată. Semn de prietenie? Iarăși posibil. Cred că n-ar fi rău ca Editura Humanitas să ia în calcul reeditarea unor cărți dimpreună cu interviurile pe care autorul le-a dat diferitor publicații și, eventual, cronicile de întîmpinare. În felul acesta, zecile de cărți nu ar mai defini opera de autor, ci și un spațiu al dialogului public, al dezbaterii de idei care, vai, așa de mult ne lipsește...

De la Dacia antică la Marea Unire. De la Marea Unire la România de astăzi marchează cea de-a 33-a carte în bibliografia autorului, o carte foarte restrînsă, cu un titlu lung. Ținînd seamă de logica în care opera se plămădește, cartea evocă teme deja abordate anterior: nesiguranța alcătuirii unui discurs istoriografic *(Un joc fără reguli: despre imprevizibilitatea istoriei,* 2016), opțiunile elitei în timpul Marelui Război (*„Germanofilii"*, 2009), omogenizarea culturală și etnică a României *(Cum s-a românizat România,* 2015), comunismul *(Strania istorie a comunismului românesc*, 2016) sau problema României Mari *(În jurul Marii Uniri de la 1918,* 2017). În același timp, pune în dezbatere ceva nou: rolul paradoxal jucat de dominația otomană, care, deși a frînat modernizarea și occidentalizarea, a reprezentat o șansă unică pentru unitatea principatelor române. Este un anunț că, într-un viitor, istoricul va mai hrăni dezbaterea publică cu o carte? Evoluția operei din ultimii ani spre această concluzie ne îndreaptă.

Judecînd-o pe fondul operei, opusul pare exotic în felul său, tot așa de neobișnuit precum *De ce este România altfel?* (2012). Ambele volume dovedesc că autorul lor este nu doar un intelectual care gîndește numai pentru plăcerea proprie, pentru a răspunde unor curiozități care-l frămîntă la un moment dat sau ca să răspundă unor subiecte de interes academic. Nu, el este și un intelectual angajat, ca să preluăm formula extraordinarului Raymond Aron. Probabil că ce avea de comunicat despre Centenarul Marii Uniri a făcut-o în volumul apărut anul trecut. Numai că noi, astăzi, nu trecem doar prin aniversarea unei realizări istorice – unirea tuturor provinciilor românești într-un singur stat –, ci și printr-o criză profundă a statului de drept. Este o criză cel puțin la fel de intensă precum criza din 2012. Acum, ca și în 2012, puterea politică, domiciliată în Parlament și Guvern, a rîvnit la idealul fesenist: aservirea puterii judecătorești. Diferența majoră este că acum, spre deosebire de 2012, criza se prezintă ca o agonie, iar agresorii sînt pregătiți să meargă pînă la capăt, în ciuda oricărei opoziții.

Întrebîndu-se, în 2012, *De ce este România altfel,* Boia a răspuns cu invocarea teoriei decalajelor pe care istoricul Bogdan Murgescu a dezvoltat-o savant în magistrala lucrare *România și Europa. Acumularea decalajelor economice* (Polirom, 2010). Acum, însă, Boia introduce în discuție o nouă variabilă: dereglările. Dacă decalajele pot explica exotismul românesc în geografia umană a Europei, dereglările din societate și din stat îl conduc pe Boia la o întrebare infinit mai dramatică, parcă pe măsura intensității crizei pe care o străbatem: „România seamănă tot mai tare cu o mașinărie dereglată. Își va reveni oare?" (p. 84) Sau, în dreptul constatării că avem „o Românie cu mai multe viteze", întrebarea paroxistică: „pînă la ce punct poate rezista, sabotată pur și simplu de o gamă nesfîrșită de neîmpliniri?" (pp. 94-95). Fără a fi un defetist, Boia strigă cu toată forța expresiei sale simple, dar tăioase: „avem datoria să ne reparăm țara" (p. 6); „singura noastră șansă este să ducem pînă la capăt procesul de modernizare și de democratizare [...] dacă vrem să mai însemnăm ceva în lumea de mîine" (p. 102). Dacă întîrzierile pot fi rezultatul unor neșanse istorice, dereglările țin exclusiv de voința oamenilor. La această observație ne îndreaptă concluzia că, poate pentru prima dată în istorie, România e primejduită nu din exterior, ci din interior: „Dacă lucrurile nu se vor îndrepta, România riscă să dispară încetul cu încetul, și nu în urma unei agresiuni din afară (rușii, ungurii...), ci din motive strict autohtone" (p. 80).

Dereglările sînt percepute de Boia fie sub forma unor recorduri negative în cadrul UE (cel mai mare procent de populație rurală, cea mai scăzută apetență pentru lectură, cea mai mică distanță de autostrăzi, cel mai mare procent de emigrare și – ar fi trebuit spus mai apăsat! – cea mai ridicată rată a depopulării), fie sub forma discrepanțelor socio-economice. Reglajul unui mecanism fin precum al ceasului ori complex precum al unei țări presupune, în proporții diferite, meșteșug, știință și artă. Nici una din cerințe nu e îndeplinită pentru că meșteșugul e sabotat de nepotism, știința de absența cunoașterii (analfabetism funcțional) și arta de începătoșarea viziunii pentru că politicienii aflați la putere par orbiți de interesele proprii.

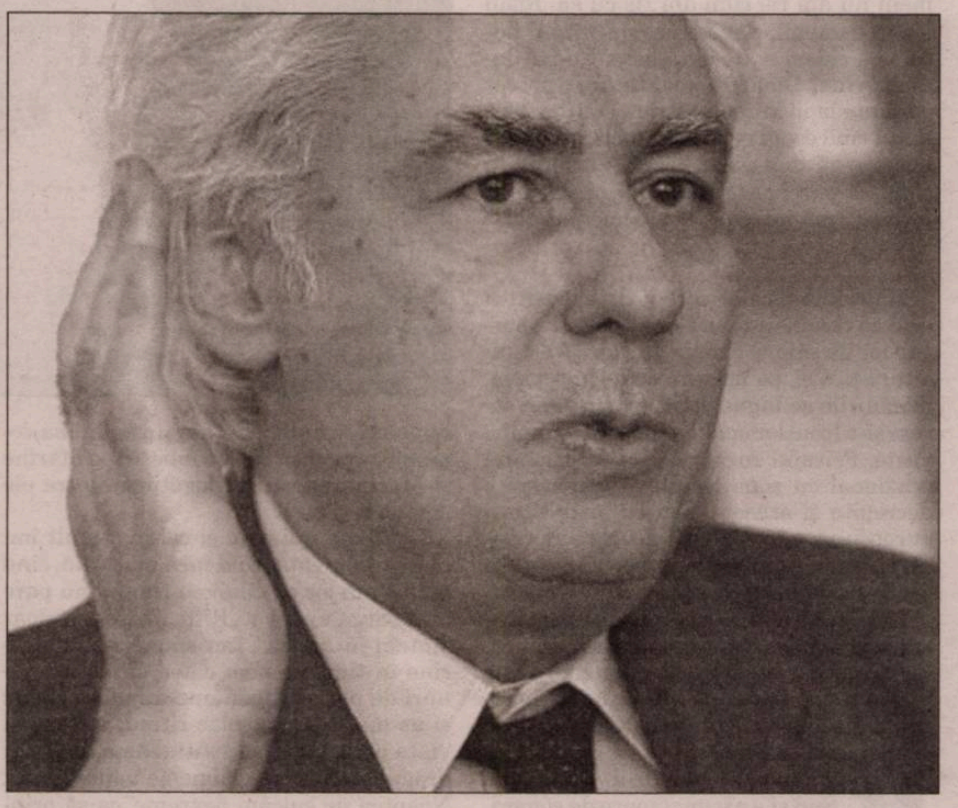

Parlamentul și-a pierdut reprezentativitatea după doi ani de mandat.

„Este aproape suprarealist ceea ce se întîmplă astăzi pe scena politică românească. Un politician care nu vrea să intre la închisoare (ceea ce, în fond, e de înțeles!) a capturat cel mai mare partid al țării, apoi Parlamentul și Guvernul. [...] A inventat totodată ficțiunea politică a unui «stat paralel», reprezentat în special de puterea judiciară și de serviciile secrete, care ar fi pus stăpînire pe țară. [...] Totul trebuie dărîmat pentru a se reconstrui pe baze noi. Deocamdată, se dărîmă. Apoi, vom mai vedea" (pp. 82-83). Observația rezonează cu remarca președintelui Iohannis (4 august 2018): „Avem un guvern irațional, aproape ireal". Răspunsul oferit de autor la întrebarea pe care tot el și-o pune în urma stabilirii stării de fapt – „Cum îl suportă românii pe micul dictator actual, în condițiile unui regim democratic și înarmat cu toate instituțiile unui stat de drept?" – este nemulțumitor. Mentalitatea și comportamentul înclinat către supunere și descurcăreală ale românilor sînt răspunsuri corecte; tot astfel și dezbinarea dintre România occidentalizată, care a coborît în stradă cu zecile de mii, și România manipulată și ținută captivă de stat care iese la urne și cîștigă aproape întotdeauna (p. 84). Dar acestea formulează un răspuns incomplet. Apucăturile dictatoriale pe care le arată un individ devin patogene pentru o națiune întreagă tocmai pentru că – și aici mă despart ferm de remarca dlui Boia – România nu e un stat de drept funcțional. Cronica constituțională a țării este proastă. Defecțiunea majoră în astfel de situații de criză prelungită este imposibilitatea președintelui de a recurge la dizolvarea Parlamentului ca sancțiune politică. Orice stat de drept viabil trebuie să prevadă mecanisme constituționale prin care să poată fi defulate tensiunile acumulate în situații excepționale. În condițiile în care Parlamentul legiferează prin abuz de putere, în dispreț față de criticile Comsiei de la Veneția, GRECO, Comisei Europene, iar Executivul acționează cu încălcarea avizelor negative pronunțate de CSM, e clar că statul poate fi luat în captivitate de un partid politic sau chiar de un lider de partid aflat la putere. Parlamentul și-a pierdut reprezentativitatea după doi ani de mandat, fiind poate primul după 1989 în această situație. Această situație nu e cu adevărat gravă decît pe fondul imposibilității președintelui de a-l dizolva și de a-l deferi judecății cetățenilor prin alegerile anticipate.

Sursa dereglărilor sistematice rezultă, astfel, din proasta alcătuire a țării. Cred că ar fi fost util ca, în carte, dl Boia să distingă mai mult între dereglările istorice, produse în parte de acumularea decalajelor, și dereglările sistematice favorizate de o Constituție deficitară. Aș fi simțit nevoia, în această carte, să văd că nu e uitată inițiativa de modificare a Constituției care să interzică accesul la funcțiile publice al persoanelor cu condamnare penală definitivă, pentru infracțiuni cu intenție directă. Este un semn că România civică nu s-a mai mulțumit doar să iasă în stradă, ci și să înceapă să-și ia în mîini propria țară. E o inițiativă bună care ar trebui să o anunțe pe cea care să permită președintelui să aplice sancțiunea dizolvării Parlamentului. Chiar dacă nu vor reuși imediat, acestea vor rămîne vii pe agenda publică pînă cînd le va veni vremea. Și le va veni, căci istoria, în momentele decisive, e providențială cu națiunile. Iar L. Boia ne-a arătat chiar în această carte cum s-a întîmplat în cei trei ani mari: 1859, 1918 și 2007.

Nicolae Drăgușin, *doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Ohara DONOVETSKY

Mămăliga și Kant

Proiect didactic cu tema: Moromeții, *Marin Preda. Tipul lecției: predare-învățare. Clasa: a XII-a. (Grad de accelerare a pulsului pe-motiv-că-tema-e-dificilă-de-tine-depinde-cum-o-faci-să-placă, rubrică inexistentă în Proiect: avansat.)*

Teasing Scenario 1

Dragii mei, le spun liceenilor mei, *s-a supărat Moromete pe voi.* Intru în clasă și, fără introducerea despre competențe specifice și tema lecției, spun: *Uite, Moromete nu înțelege de ce vorbiți despre el fără să știți prea bine ce i se întîmplă. Vouă v-ar conveni să vorbească cineva despre voi fără să vă cunoască?* Nu aveți timp să citiți romane, a, înțeleg foarte bine chestia asta, dar știți, conform *curriculum*-ului, ce *tip de viziune narativă*, ce *tip de narator,* ce *metode narative* se folosesc în *romanul românesc de după al Doilea Război Mondial*. Ziceți că peastea le știți și că nu-i problemă? Da, sigur că da, înțeleg că satul pentru voi nu e..., bineînțeles că tema cu *deruralizarea* etc. nu vă privește, sigur voi trăiți la oraș, și-ncă ce oraș. Atunci ce să mai învățăm noi astăzi? Hai să învățăm împreună să facem o mămăligă. Ce părere aveți? Care e *opinia voastră* despre asta? Ce ziceți, *punem de-o mămăligă?* Cum se face, mă întrebați? Păi, ia să vedem. Se ia un ceaun. *Ceaun*, cuvînt de origine turcă, *„vas din fontă cu fundul rotund"*, probabil astăzi un arhaism în mediile urbane. Scrieți: *S ia 1 caun, S puN saR, apa aprox. ¾ la fiert, S puN malai P deasupr. Cind fierbe apa S puN tot malai shi S amestecă cu 1 facaletz*. Opriți-vă să vă explic. *Făcălețul* este un fel de bîtă de baseball mai mică cu care se amestecă mălaiul din mămăligă. Mămăliga, în mod moromețian să zicem, s-ar tăia cu ața, nu cu un cuțit. E ceea ce în meniurile italienești se numește *polenta*.

„Haideți, doamnă, de ce nu ziceți așa? Păi, știam ce e."

Da' cum se frige Moromete cu fasolea cînd iau masa în ziua secerișului, știți?

...

„He, e mișto scena, doamnă!"

Teasing Scenario 2

Pînă una-alta, m-am gîndit să vă întreb: cum a fost ultima cină pe care ați luat-o în familie? Obișnuită, ziceți? A, bun. Despre ce-ați vorbit?

„Chestii, lucruri de peste zi, că un tîmpit nu-ș'ce-a făcut la serviciu' lu' mama, că n-am găsit loc de parcare, zice tata, că mă lăsați la majoratu' lu' Cris sîmbătă, am zis io, d-astea. A, și sor'mea a zis că s-a gîndit că vrea să intre la Informatică. Cam astea."

Păi, da. Ei, acum, Moromeții știau despre ce vorbesc la cina aia a lor? Că băieții mari ar pleca la București, da' mai întîi Achim, să vadă cum merge treaba, că Niculae vrea la școală, mă Ilie, zice Catrina. *Chestii obișnuite, de-astea.*

„Mda, doamnă, nu e prea mare diferența. Da' e nasol că Niculae n-avea scaun totuși. Mișto și că frații mai mari stau lîngă ușă, gata oricînd să plece. Și că Dutulache fură brînza și Moromete zice să-i dea și apă!"

Teasing Scenario 3

Adevărul este, dragii mei, că pe Moromete eu nu l-am mai găsit nicăieri pe unde am umblat, dar tare aș fi vrut, sînt sigură că nu l-am căutat unde trebuie, nu am nas pentru asta, poate mă ajutați. Pentru el, cică pămîntul e un fel de condiție a libertății, oare cum o fi asta? Adică, dacă ai pămînt, ai tot, viața e ușoară, nu-ți rămîne decît – firește după ce-l muncești –, să te bucuri de viață. Să stai pe *stănoaga podiștei* – cum s-o traduce asta în engleză, vă-ntreb? – și să te uiți la lumea care trece, bucuros că viața merge înainte. Ai răgaz, timp și chef să contempli lumea, ei? În cărți se zice c-ar fi *cel din urmă țăran*. Că vin evenimentele peste el. Că-și pierde pămîntul de tot, odată cu nenorocirea aia de cooperativizare, și-odată cu el, și bucuria-asta a contemplării lumii. Că nu-i mai rămîne motiv să zică: *Domnule, eu totdeauna am dus o viață independentă!* În alte cărți, se zice că între Moromete și Kant nu ar fi mare diferență, că își pun aceleași probleme, dar cică le rezolvă cu altă tehnică. Care e tehnica asta a lui Moromete aș vrea eu să aflu de la voi, de la cei mai inteligenți adolescenți pe care eu îi cunosc.

Are importanță că Moromete e țăran? Vedeți voi, pe Moromete nu îl preocupă atît problema pămîntului, ci mai degrabă ce decurge din proprietatea asta. Tragedia apare cînd vede că fiii nu-l înțeleg sau că nu gîndesc la fel, că aleg alt drum. Voi ce-ați fi făcut dacă erați Moromete? Dar Achim, să zicem?

Tăcerea mare în clasă. Priviri mari și interesate.

Teasing Scenario 4

V-aș spune, dragii mei adolescenți, că l-am auzit pe Moromete: „Faceți ca ăla care s-a dus la ore de cică învățămînt politic și cînd s-a-ntors, l-a întrebat Nae Bizdună: *„Ce-ai învățat, bă, ăsta a' lu' Trică la școala aia de partid a ta?"* și ăsta: *„Păi, citez, lupta de clasă se ascute la vîrf, am încheiat citatu'"*, *„Și altceva?"*, *Păi, citez, munca l-a creat pe om, am încheiat citatu' și că, citez, sprijiniți-vă pe țărani, am încheiat citatu'"*, a mai zis ăla și atunci Nae Bizdună l-a mai întrebat: *„Ce e, bă, Trică, citez și citatu' ăsta al tău?"*, *„Nu știu, bă, Nae"*, a răspuns Trică, *„da' din cîte am înțeles eu e așa un fel de sanchi!"* Așa și voi, la Bac sau la teză, *citez și am încheiat citatu'*, fără să știți despre ce e vorba, de fapt, fără să ajungeți la capătul lucrurilor sau la miezul lor, adică așa, un fel de *sanchi, chichi sau de trei lei ridichi!* Pentru asta, domnule, ajungem să vedem că nu copiii au vreo vină în asta și că vina trebuie căutată în altă parte. Ce faci tu pentru ei trebuie să te gîndești, ce rămîne după tine? – aia te-ntreb. Ce-i înveți, fiindcă la un copil, chiar dacă zici că pricepe, ceva tot îi rămîne în cap mai tîrziu și tu ești responsabil pentru asta... Că degeaba o să le spui tu vorbe, dacă nu crezi în ele, c-o fi, c-o păți, cînd or să ajungă mari or să te ia la socoteală că de ce nu le-ai spus lor așa cum erau lucrurile, că de ce nu te-ai străduit să le explici. Sau, și mai trist, punem cazu' că n-or să afle niciodată cum a stat treaba cu pămîntul și cu rolul țăranului înainte și după război, în satul de cîmpie sau unde a fost el, și atunci vin și te-ntreb: ce viitor poți să zici că le-ai construit, dacă ei nu știu de unde vin? E, poți să-mi răspunzi, profesore?

Și în al doilea rînd, ei, aicea e o chestiune mai complicată... Cică *„unde a boicotat badea Gheorghe istoria?"* Asta înseamnă că badea Gheorghe chiar a boicotat istoria, nu a zis Preda asta de nebun! Ei, să vedem, știți unde? Putem să demonstrăm asta sau, dimpotrivă, badea ăsta nu a reușit să boicoteze nimic? Dar, dacă nu vreți să vedeți lucrurile așa, dacă *timpul nu mai are răbdare,* ei, atunci...

Hai să învățăm împreună să facem o mămăligă.

Nu aflăm nici *unde a boicotat badea Gheorghe* ăsta *istoria,* nici ce se-ntîmplă mai tîrziu, în volumul al II-lea sau aiurea, uite, chiar în zilele noastre ce nu mai sînt țărani, aud? Ne răcim gura de pomană! Uite, Niculae! Negru de supărare, pentru că nimeni nu se interesa de el decît de episodul cu frigurile și cu premierea, foarte rar de cel cu oaia, vreau să vă întreb eu pe dumneavoastră, și-aicea o să vreau să vă gîndiți bine, cum faceți să înțelegeți ce facem și ce spunem noi în capu' nostru, în carte, dacă vreți, fără să vreți să dați cu ochii de noi? Or să-și șteargă toți picioarele pe voi, că nu v-ați întors să vă uitați în gura noastră!"

(Grad de înregistrare a bucuriei în momentele de dezbatere de la clasă – rubrică inexistentă în proiectul didactic – maxim.)

***Ohara Donovetsky** este profesoară și scriitoare.*

Horia BLIDARU

Patimile după Cărtărescu

Domnul Mircea Cărtărescu s-a supărat pe presa și instituțiile românești pentru că ignoră faptul major că dumnealui tocmai i s-a decernat Premiul „Thomas Mann". În mod injust, dl Cărtărescu trece cu vederea cîteva elemente esențiale. În primul rînd, contextul. Societatea românească are, în mod firesc, propria ordine a priorităților: război între Palate, remaniere, amnistie, grațiere, familia tradițională. Sînt multe chestiuni presante pe agenda iute schimbătoare a clipei. Vasăzică, e stare de urgență și dl Cărtărescu primește premii.

Mai grav: la noi, e mereu stare de urgență, iar dl Cărtărescu primește mereu premii. Pentru că nu mai departe de acum două luni a primit și un premiu spaniol.

La urma urmei, ce ar justifica atenția opiniei publice românești? Faptul că, pe lista laureaților Premiului „Thomas Mann", dl Cărtărescu a fost precedat de nume precum Günter Grass (cu trei ani înainte ca acesta să cîștige Nobelul), Peter Handke ori, mai înainte vreme, Siegfried Lenz? Sau că Premiul Formentor de Las Letras i-a mai onorat, de la 1961 încoace, pe Jorge Semprún, Jorge Luis Borges, Saul Bellow, Witold Gombrowicz, Carlos Fuentes ori Enrique Vila-Matas?

Apoi, dl Cărtărescu trece sub tăcere etichetele proaspăt puse de un reputat jurnalist spaniol: „virtuozul viselor", „unul din marii magicieni ai narațiunii contemporane", „unul dintre acei scriitori din care este esențial să citim înainte de a muri". Și mai rău: „a-l citi pe Cărtărescu înseamnă a face un pact cu diavolul", a scris dl Antonio Ubero, în *La Opinión de Málaga* – insula ce găzduiește, în mod tradițional, ceremonia decernării.

Asemenea calificative, dacă ar fi răspîndite, ar ruina cariera românească a dlui Cărtărescu. Care vise, ce magie, ptiu, drace! Tot ce a construit spontanul agent literar Băsescu riscă să se prăbușească sub această povară encomiastică. Mai ales că la Cotroceni nu se mai citește *Orbitor.* Ghinion, e vremea *Omului fără însușiri.*

Mai bine să vă spun cît a cîștigat dl Cărtărescu însumînd cele două premii: 75.000 de euro. „Deci avem o știre", ar zice dl Cristoiu. Ei, da, asta este, într-adevăr, o știre. Dacă zicea așa de la început, să vedeți ce zbîrnîiau tastaturile în redacțiile românești.

„Vă spun sincer, mi-e tare rușine că trăiesc într-o lume ca a noastră. Și aici nu mai e vina lui Dragnea & Co", a răbufnit dl Cărtărescu. Cu toată corectitudinea politică a aserțiunii, scriitorul putea să provoace o nouă criză identitară domnișorului Laufer: a vrut dl Cărtărescu să fie antisemit, lezînd prin nepăsare nedreptatea strigătoare a momentului politic, sau doar antismintit și atît, vasăzică o chestiune gustată de un cerc restrîns de reacționari, precum dnii Tismăneanu, Pleșu, Toma și alții, *eiusdem farinae?*

Să fie liniștit dl Cărtărescu. Peste 50 de ani vor trage puștile spre cer, va plînge națiunea, va clama Codrinul zilei: nu ne știm prețui valorile! Totul, *live* la televiziunile de știri. Se va dezveli, sub o guvernare, monumentul *Aripa dreaptă,* iar în următoarea – *Aripa stîngă,* de va rămîne trecătorul gură-cască pînă la sistematizarea urbană de la sfîrșitul veacului. Școala bucureșteană nr. 41, unde a predat marele scriitor, îi va purta numele. Iar placa de marmură va fi dezvelită, desigur, de chiar ministrul Educației Naționale, cu adevărat eterna dnă Ecaterina Etc.

Pînă atunci, însă, să facă bine dl Cărtărescu să mai plece urechea și la obștea scriitoricească, tot mai nemulțumită că republica literelor devine, de la un an la altul, un regat, vădit nedemocratic: „Să i se dea premii, nu zic, dar să se ajungă la toată lumea".

***Horia Blidaru** este consilier politic la Parlamentul European.*

Cu ochii-n 3,14

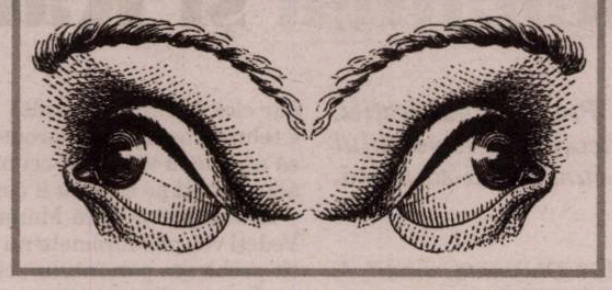

DUPĂ O INCURSIUNE
ÎN CELE MAI ÎNDEPĂRTATE COLȚURI
ALE NEAMULUI,
UN GRUP DE ÎNALTE FIINȚE NAȚIONALE
VREA SĂ FOLOSEASCĂ
RESTURILE DE NORMALITATE,
SĂ SE BUCURE TOT POPORUL VREME
DE 40 DE ANI, DE LA UNU' LA ALTU'...

■ După o incursiune în spațiu, astronauții întorși pe navetă au declarat că i-a însoțit un miros ca de friptură arsă și metal încins. Pe de altă parte, se pare că spațiul din norul de praf Sagittarius B2 din inima Căii Lactee miroase a zmeură și rom. Acum, că știm parfumurile *deep space,* un singur lucru ne mai rămîne de aflat: *deep state*-ul a ce o mirosi? (**C. Ș.**)

■ Spicuiri din tarifele Poștei Române pentru prestațiile de curierat rapid ale pachetelor de pînă în 500 de grame: China – 64 de lei, Insulele Maldive – 76, Pakistan – 85, Japonia – 87, Mali – 88, Papua Noua Guinee – 90, Coreea – 95, Columbia – 95... Dar: Austria – 96, Spania – 102, Germania – 108, Moldova – 114, Grecia – 115, Elveția – 141 de lei. Poștalmente vorbind, cele mai îndepărtate colțuri ale lumii sînt mai apropiate decît vecinătățile. (**M. P.**)

■ Numai pînă în acest moment, Catedrala Mîntuirii Neamului a costat 110 milioane de euro, 75% din această sumă provenind din bugetul statului, adică din buzunarele noastre. Data viitoare cînd, grav bolnavi, sîntem nevoiți să plecăm la clinici din străinătate, măcar ne putem mîndri în fața Occidentului că apărăm creștinătatea cu această mega-investiție națională. (**M. C.**)

■ Dacă anul trecut, de Crăciun, centrul Capitalei a fost împodobit cu ii și clopuri, anul ăsta stă sub semnul îngerilor. Pe Calea Victoriei atîrnă niște figuri ușor demonice, cu aripi, iar în Piața Romană, un grup de înalte ființe spirituale, care nu mi-e clar dacă suflă în trompetă sau trag la măsea. Ajung la vorba lui Rică Venturiano: „Angel radios, de cînd te-am văzut întîiași dată pentru prima oară mi-am pierdut uzul rațiunii". (**S. G.**)

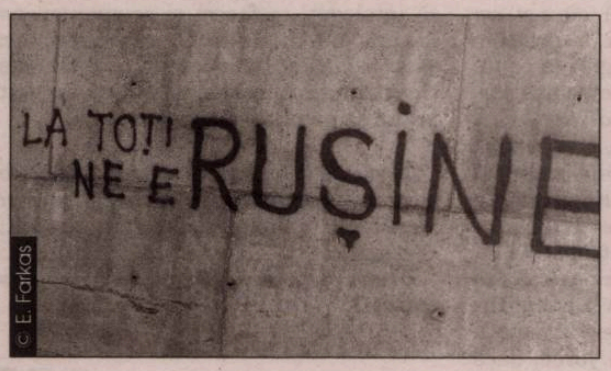

■ În această suită de nenorociri naționale, ici-colo cîte o reușită ne dă speranța că nu e totul pierdut pentru țara asta: Mircea Cărtărescu a primit, la Lübeck, Premiul „Thomas Mann", iar la Mallorca, Premiul Formentor, două dintre cele mai prestigioase premii literare europene. La Centenar, bucuriile ne vin (tot) din străinătate. (**M. C.**)

■ O companie din Norvegia care organizează croaziere vrea să folosească resturile de pește pe post de biogaz pentru alimentarea navelor, într-o nouă inițiativă de utilizare a energiei verzi, relatează *The Guardian*. (**A. M. S.**)

■ Să nu știi numele prim-ministrului sau al ministrului Sănătății sau al Culturii e, probabil, un semn de normalitate. Bunăoară, Elveția, unde (aproape) totul merge bine, are această reputație în rîndul democrațiilor europene: cetățenii habar nu au cine le sînt liderii politici și nici nu prea le pasă cîtă vreme aceștia își fac treaba. La noi, unde mai nimic nu merge, începe să fie – atenție: doar în această privință, a necunoașterii liderilor – ca în Elveția. Miniștrii se schimbă prea repede ca să le putem reține numele. În plus, prestația lor, atunci cînd nu e de-a dreptul catastrofală, nu are nici un fel de impact asupra vieților oamenilor obișnuiți. Practic, a devenit irelevant cine conduce cutare minister. Cam ca în Elveția. Doar că altfel. (**M. M.**)

■ La împlinirea unui secol de independență, Finlanda și-a făcut un cadou: o librărie nouă în Helsinki, finalizată în decembrie anul acesta. Fraieri finlandezii ăștia, cînd ar fi putut face ca noi, cîteva festivaluri tradiționale, cu muzică ușoară, bere, mici și voie bună, să se bucure tot poporul... (**C. Ș.**)

■ Luna asta s-au împlinit 60 de ani de cînd cățeaua Laika a devenit primul animal care a orbitat Pămîntul. A fost culeasă de pe străzile Moscovei datorită taliei mici și culorii blănii, care trebuia să dea bine în imagini. Laika a murit în agonie din cauza supraîncălzirii capsulei spațiale unde fusese închisă și prinsă în chingi: razele soarelui au prăjit-o de vie în capsula neizolată termic. Sovieticii știau că așa avea să se întîmple și, vreme de 40 de ani, au ascuns detaliile morții ei. 115 milioane de animale sînt sacrificate anual în experimente științifice. (**M. C.**)

■ Anul ăsta, revelionul în Grid a căzut într-o zi oarecare din acest brumar. Valerica (țărancă, 81 de ani), memorabilă, ca de obicei: „Pe mine să nu mă dați pe feisbuci... *(rîde)* Amu doar să nu credeți că chiar nu știu cum se zice, dar nu știu ce însamnă *(rîde)*, știu că e un fel de poză de se plimbă de la unu' la altu', dar parcă-mi sună mai ghine așa." (**R. M.**)

IATĂ UN EXEMPLU: „MĂ DUC
SĂ DAU ESENȚE LUMINOASE GRELE
PRIMULUI OM NEGRU"

■ Pe peroanele metroului de suprafață londonez există niște panouri speciale unde echipa de serviciu lasă zilnic mesaje utile călătorilor. Mesajele sînt de tot felul, dar, inutil să adaug, conțin întotdeauna dramul de umor britanic. Iată un exemplu: „Nu vă mai editați *selfie*-urile! În cazul în care dispăreți, noi cum vă găsim dacă pe Instagram arătați ca Angelina Jolie, iar în realitate ca un cartofior?" (**M. C.**)

■ Din inovațiile toaletelor de local: după ce am întîlnit cîteva grandomane, niscaiva unisex, altele ale căror semne de pe ușă nu le-am putut înțelege, am găsit una în care se intră printr-un simulacru de cabină telefonică gen Marea Britanie. În sfîrșit, expresia oarecum consacrată „Mă duc să dau un telefon" are o aproape concretă dublă acoperire. (**I. P.**)

■ „Se spune că în jurul anului 1870, cînd se lucra la proiecte care să asigure iluminarea totală a orașelor noastre, doi oameni de știință englezi cu numele de Herrington și Lightbown, potrivite în mod ciudat cu cercetările lor, ar fi analizat acest fenomen natural anormal în speranța că din substanța luminoasă care iese din porii heringilor morți o să poată fi dedusă formula de fabricare a unei esențe luminoase care să se regenereze singură continuu." (Sebald, *Inelele lui Saturn)* (**A. M. S.**)

■ O vorbă din categoria „Înțelepciune de autobuz": „Bucățile mici sînt mai grele ca bucățile mari". (**D. S.**)

■ În Maldive s-a pus în circuitul turistic o vilă cu două etaje aflată integral sub apă. Vila, care are toți pereții exteriori transparenți, cuprinde tot ce este necesar pentru a fi socotită „de lux", de la living extravagant la piscină (da, da, piscină sub apă!), bar propriu, sală de fitness și un majordom special alocat. Doar acoperișul este puțin deasupra nivelului mării și este amenajat ca o mică plajă. Dormitorul principal al vilei se află la cinci metri adîncime, astfel încît să se poată vedea toată splendoarea interioară a Oceanului Indian. Costul e pe măsură: 50.000 $ pe noapte și include, desigur, transportul cu barca de la mal, dus-întors. Promitem un premiu primului om care va citi *Dilema veche* tolănit în patul dormitorului acestei vile și va dovedi cu o fotografie indubitabilă această performanță (**S. V.**)

■ Doi indivizi, unul roșcat, unul negru ca tăciunele, încearcă de doi ani să intre în muzeul de artă din Onomichi, Japonia, însă paznicul le interzice de fiecare dată accesul. Pisicile, se pare, nu au voie în instituțiile culturale. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **772** ■ 6-12 decembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Lumea lui Bruegel“

pagina **3**

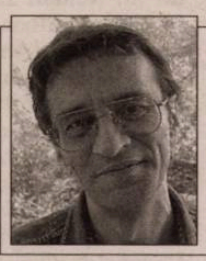

RĂZVAN PETRESCU

„Un bacil rezistent“

pagina **V**

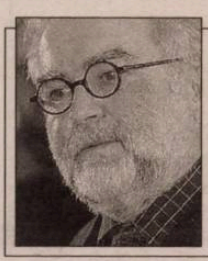

GEORGE BANU

„Teatrul îl caut peste tot“

pagina **15**

Oftica

„Vin de vezi cum o să mor / Ofticat și plin de dor!“

G. DEM. TEODORESCU – „POESII POPULARE ROMÂNE“ (1885)

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Palincă, Pavarotti și politică

Am însoțit zilele acestea o colegă din Franța, autoarea unei excelente teze de doctorat în antropologie despre megleno-români, căreia am vrut să îi arăt frumusețile patriei, pe lîngă ceea ce cunoștea deja despre satele în care și-a petrecut cîțiva ani de studiu. Totul se desfășura de minune, mîndria mea patriotică sporind proporțional cu evidenta ei plăcere. Totul pînă la țuică. Ca tot străinu' care descoperă România „pe teren", colega mea fusese întîmpinată cu țuică, și acum îi ducea dorul. Dar unde să găsești țuică în cîrciumile tranziției? După multiple tentative nereușite, am ajuns într-un local foarte șic, cu „specific național", unde, minune, ni s-a oferit palincă. Am comandat imediat, am dat-o peste cap cu delicii, apoi am comentat. *Dar de ce nu se găsește țuică nicăieri? Românii sînt doar băutori de țuică, din cîte știu eu!* – s-a nedumerit colega mea, cu acea minunată capacitate de uimire a străinului de pretutindeni. *Da' chiar așa!* – am continuat eu nedumerirea. Din experiența mea modestă, dar insistentă, nu țin minte să fi văzut undeva, în meniul vreunui restaurant, băutura numită țuică. În cel mai bun caz, cîte un restaurant cu pretenții, ca acesta în care ne aflam, îți propune, complice, ca pe un rafinament ușor pervers al elitelor, băutura numită... palincă. *Este ca și cum ți-ar fi rușine să recunoști că faci parte din popor* – mai comentează, cu aceeași minunată inocență, colega mea. *Da' chiar așa!* – repet eu, în sinea mea. S-ar zice că, de cînd tot intrăm în Europa, „țuică" nu mai dă bine în instituțiile de alimentație publică. Iar această grijă pentru imaginea țării face să nu poți găsi decît cu greu popularа și „regionala" țuică de Argeș, servită în ambalajul mai „cosmopolit" de palincă. [...]

Pentru a confirma parcă aceste gînduri de pahar, cînd am sugerat discret chelnerului că într-un restaurant ca acesta nu cadrează să-ți urle în ureche buletinul de știri, s-a roșit tot și a replicat prompt: *Avem și Pavarotti, să știți. Cunoaștem și noi...* Apoi, cu un ochi la franțuzoaică: *Să nu creadă doamna că nu sîntem civilizați!*

Deci asta era! Palincă și Pavarotti, nu de alta, dar ca să vadă Europa că sîntem „civilizați". Ce dacă „Europa" (colega mea din Franța, în cazul în speță) aștepta țuică și, eventual, Maria Tănase!

Civilizat... Acest concept își capătă întreaga sa greutate normativă în iluminismul francez și prin ceea ce se numește „ideologia primitivistă": posibilitatea societăților „civilizate" de a gîndi diferențele culturale în raport cu un „primitiv" considerat ca stare originară a evoluției omenirii și de a-și gîndi astfel propria „civilizație". Cu toate criticile decisive care au fost aduse evoluționismului, „tranziția" a devenit la noi un fel de „primitivism" răsturnat și masochist. Ea nu mai măsoară progresul față de un punct presupus de plecare al omenirii, ci distanța (ce ține loc de realitate) care ne desparte încă de un punct presupus de sosire.

Revenind la povestea țuicii, trebuie să-i avertizez pe cei care au, poate, impresia că iar mă țin de frivolități cînd țara arde: de fapt, în tot acest timp, eu mă gîndeam la politica externă a României...

Dilema veche vă propune

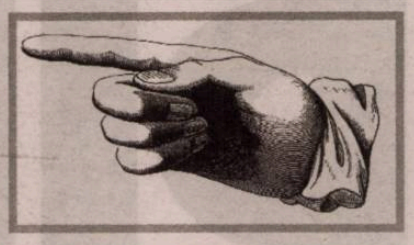

■ Marți, 11 decembrie, la Sala Radio va fi un concert de Crăciun. Vor putea fi ascultate colinde românești și internaționale, cunoscute și frumoase. Va cînta Corul Academic Radio și se va putea auzi și impresionanta orgă a acestei săli, cea cu 7600 de tuburi. Dirijor va fi Ciprian Țuțu. (Andrei Manolescu)

■ „În acest an al Centenarului l-am ales ca mesager al spiritului românesc pe George Enescu și a sa Rapsodie, inspirată din folclorul românesc, pentru că ni s-a părut întîlnirea perfectă între cultură și tradiție. Am ales pentru reprezentarea acestei capodopere cele mai importante săli de concert din lume, pentru că am dorit să-i oferim locul ce i se cuvine și recunoașterea pe care o merită atît din partea străinilor, dar mai ales din partea noastră, românii, care trebuie să învățăm să ne punem mai bine în valoare patrimoniul național." – Răzvan Popovici, președintele Asociației SoNoRo. Concertul, care va încheia practic turneul „Rhapsodie Roumaine", va avea loc pe 6 decembrie în Concertgebouw din Amsterdam. (Ruxandra Mihăilă)

■ Cărțile mai vechi ale lui Livius Ciocârlie, unul dintre cei mai fini stiliști și mai originali diariști ai literaturii române, au început să fie reeditate de Editura Tracus Arte. Văd asta ca pe un fel de miracol, felicit editura și vi le recomand cu tărie: *Clopotul scufundat* (apărută inițial în 1988) și *Viața în paranteză* (apărută în 1995), ambele în ediții revăzute și adăugite. (Marius Chivu)

■ La Galeria Möbius din București (strada Mendeleev nr. 2) mai puteți vedea, pînă la sfîrșitul lunii, expoziția lui Roman Tolici. Hiperrealism, fizic și metafizic, într-o textură impresionantă. (Ana Maria Sandu)

■ Campionatul poveștilor, la Librăria Humanitas de la Cișmigiu, sîmbătă, 15 decembrie, de la ora 11,30, cu scriitoarea Ioana Nicolaie și ilustratoarea Sidonia Călin, pe baza cărții *Călătoria lui Medilo*, recent apărută în colecția „Cartier Codobelc". Oare cum se joacă Medilo, un băiat cîrlig de rufe? Ce prieteni are? Cum crește el într-un loc în care nu i se poate întîmpla nimic rău? De ce pleacă într-o mare aventură? Copiii îl vor însoți în călătorie ca să descopere toate răspunsurile. Pregătiți-vă pentru tot felul de surprize, precum ajutorul dat de-o doamnă păpădie. (Adina Popescu)

■ Vineri, 7 decembrie, la ora 19, puteți asculta la Sala Radio *Simfonia nr. 6 – „Patetica"*, de Ceaikovski, sub bagheta dirijorului american Ryan Bancroft – laureat al Premiului I și al Premiului Publicului la Concursul Malko, organizat la Copenhaga de Orchestra Simfonică Radio daneză. Programul serii va cuprinde și *Concertul în mi minor pentru vioară și orchestră*, de Mendelssohn. Printre invitații speciali ai serii se numără și violonistul Sergiu Nastasa. (Matei Pleșu)

■ Două volume clasice, masive și solide în ambele sensuri, apărute în condiții grafice excelente la Editura Humanitas: Herodot, *Cele mai frumoase istorii* (selecție de Alexandrina Lițu, traducere de ilustrații de Mihail Coșuleț) și Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman* (antologie de Dan Hurmuzescu). Cu acestea veți trece sărbătorile cu bine și cu folos. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Despre destin**
- **Fumat**
- **Mîncare**
- ***Best of 2018***

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipomedia

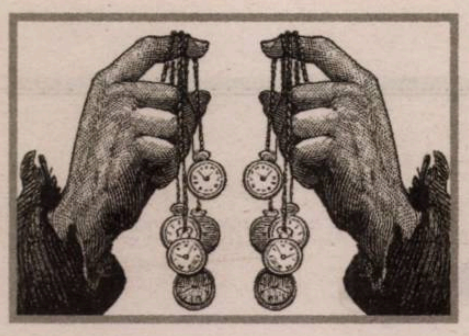

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Lumea lui Bruegel

Am avut norocul să fiu la Viena cînd, la marele muzeu de istoria artei din oraș, se deschisese o expoziție fără precedent: aproape o sută de lucrări ale lui Pieter Bruegel cel Bătrîn, adunate din toată lumea pentru aniversarea a 450 de ani de la moartea sa. Bruegel cel Bătrîn (mort, de fapt, înainte să împlinească 45 de ani) e, întîmplător, pictorul meu preferat. M-am grăbit, deci, să profit de eveniment. Am constatat că înghesuiala vizitatorilor era atît de aprigă, încît trebuia să te programezi dinainte, iar dacă ratai ora și minutul programării, trebuia să te reprogramezi pentru altă dată. „O veste bună!“ – mi-am zis. Clubul breugelienilor e uriaș, iar nevoia de artă prestigioasă dovedește că pofta de cultură e încă vie.

Lucrurile s-au „nuanțat“, tulburător, în momentul în care am apucat să trec pragul expoziției. Pe scurt, n-am reușit să văd aproape nimic! Și nu pur și simplu pentru că fiecare sală era supraaglomerată, ci pentru că „vizitatorii“ aveau un fel de a „vizita“ care l-ar fi uimit pe marele pictor, dar i-ar fi și inspirat, poate, o capodoperă tipic breugeliană. Pe simezele expoziției era, evident, Bruegel, dar dinaintea lucrărilor lui era un spectacol care părea să poarte tot semnătura lui!

Mai întîi, pîlcurile compacte de oameni strînși în fața fiecărei lucrări funcționau ca o cortină groasă care ascundea imaginile. Dar lucrul uluitor este că majoritatea celor care înconjurau lucrările de pe perete *nu le priveau!* Unii se strecurau, mai mult sau mai puțin brutal, spre rîndul din față, ca să facă poze. Nu se uitau la tablouri, ci le fotografiau, după care plecau mulțumiți. Alții țineau la ureche un fel de telefon, pe care puteau auzi explicațiile experte ale unui ghid. Nici ei nu contemplau lucrările expuse: ascultau concentrați, cu privirea în pămînt, ce le spunea înregistrarea „specialistului“, achiziționată, contra cost, la intrarea în muzeu. S-a „inventat“, deci, un nou gen de „expoziție“! Expoziția care *nu dă de văzut,* ci doar *de fotografiat* și *de ascultat*. Cu alte cuvinte, expoziția care nu mai vorbește *ochiului,* ci unor „simțuri“ adiacente sau unor ambiții private. Ceea ce trăiam, în acest context, mi s-a părut o replică, simetrică, la ceea ce pictase însuși artistul sărbătorit…

Lucrările lui Bruegel au, de cele mai multe ori, ca obiect *mulțimea*. Chiar cînd tema centrală a cutărui tablou este una importantă, ilustră (Parabola semănătorului, Adorația Magilor, Căderea lui Icar etc.), scena propriu-zisă se petrece, aproape inobservabil, într-o „suburbie“ a imaginii: e un *detaliu* între altele, *marginal* în economia generală a compoziției. Un fel de a spune că tot ce se întîmplă, oricît de monumental în sine, e absorbit în anonimatul masei umane, al istoriei supraîncărcate, al unei omogenizante aglomerații. Mulțimea e spațiul predilect al *singurătății*. E suspensie a individualității, resorbție a memoriei în entropia multiplicității anecdotice. Totul devine o „întîmplare“ între altele. Nimeni nu comunică, de fapt, cu nimeni. Avem de a face cu *o co-prezență fără participare reciprocă,* fără comunicare reală a fiecăruia cu ceilalți.

Dar nu asta vedeam eu însumi, umblînd, descumpănit, prin încăperile expoziției de la Viena? Ceea ce era important, pictura lui Bruegel, se pierdea într-o forfotă suverană, orientată spre alte scopuri: culegere de „amintiri“ de la fața locului, culegere de informații de manual, consemnarea, candid făloasă, a prezenței personale la eveniment. Lumea lui Bruegel se găsea față-n față cu… lumea lui Bruegel. O lume în care se întîmplă o sumedenie de lucruri, dar în care, de fapt, nu pare să se întîmple nimic, o lume în care e greu să mai faci diferența dintre esențial și accidental, o lume pestriță, dar fără chip: lumea în „lumescul“ ei nesistematizabil, în diversitatea ei monotonă. Lumea noastră, a oamenilor.

Am descoperit, astfel, dimensiunea *profetică* a lui Bruegel. A înțeles atît de bine vacuitatea abundentă a imanentului, încît e actual și astăzi cum era și pe vremea sa. A simțit vidul omenescului, fără să piardă din vedere latenta lui frumusețe, promisiunea salvării sale prin culoare, umor și poveste. Așa îmi explic de ce, foarte iritat, la început, de zarva mondenă care mă împiedica să văd minunile expoziției, am plecat, în cele din urmă, cu un fel de încurajatoare liniște interioară. Da. Așa e lumea. Și dacă ai răbdare, descoperi, în cele din urmă, substanța policromă a *sensului* ei, *posibilul* ascuns în insuficiența tatonantă a realului. Iar unul dintre miracolele acestei risipe de forme și culori, de agitație și moarte, de plictiseală și stupoare, de bucurie și absurd este faptul însuși că lumea lui Bruegel e în așa fel alcătuită încît îl poate produce, în zbaterea ei constitutivă, pe Bruegel însuși. Ca și pe Mozart, ca și pe Platon, ca și pe Pascal, ca pe toți cei care îi justifică și îi transfigurează neantul. Lumea lui Bruegel se salvează prin Bruegel! Zarva lumii se mîntuie prin creativitate.

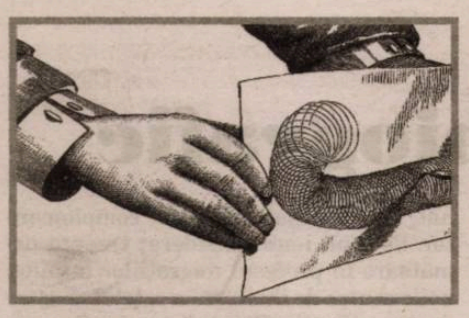

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

De la Brătianu la Dăncilă

Se cunosc vorbele teribile ale conservatorului și germanofilului Petre Carp, după ce a aflat, în 1918, că România „a luat“ atît Transilvania, Banatul și Bucovina de la Austro-Ungaria, cît și Basarabia de la Rusia: „Românii au prea mult noroc, ca să mai aibă nevoie și de politicieni.“ La o sută de ani distanță, dacă reflectăm la aceste vorbe, ne dăm seama că de multe ori am fi avut nevoie de politicieni adevărați și nu i-am avut. În schimb, am avut și ghinioane: România a avut parte de dictatori din belșug – Carol al II-lea, Ion Antonescu, apoi dictatorii comuniști Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu. Primul a inaugurat cultul personalității în România, iar ultimul l-a adus la culmi neatinse de nici un dictator comunist în afara Coreei de Nord, a Chinei maoiste și a Albaniei. Dintre acești dictatori, doi au murit împușcați, unul – în exil și unul, Dej, în circumstanțe rămase suspecte. România a cunoscut din plin și partide și ideologii totalitare, inovatoare în felul lor: mișcarea legionară, mai întîi, comunismul dinastic și național al lui Ceaușescu. Între ele au existat multe înrudiri, semnalate de destui cercetători. Dar pofta de putere absolută și moravurile totalitare n-au dispărut nici după 1989, nici măcar după intrarea în UE. Dovadă felul în care se guvernează în și de către PSD, urmașul direct al PCR. Cînd Dragnea vrea să schimbe toate legile țării, dacă se poate, numai ca să scape el personal de închisoare, nu putem vorbi de altceva decît de aspirație la dictatură.

Adevărul este că românii (sau cel puțin o parte însemnată a lor) n-au iubit prea mult libertatea după norocul „Marii Uniri“: dovadă democrația șchioapă din interbelic și ușurința cu care Carol al II-lea a pus-o la pămînt. Cît despre comunism, am avut, chiar și după 1965, forma cea mai închisă și mai autocratică dintre toate țările Pactului de la Varșovia (în afara URSS). „Independența“ pe care a căutat-o insistent Ceaușescu a devenit repede dreptul lui exclusiv și al clicii sale de a face orice în și din România, fără „amestec dinafară“, care să limiteze bunul plac al dictatorului. Pedeapsa primită de acesta se pare că nu a servit suficient drept lecție: zilele astea, Liviu Dragnea și clica sa se străduiesc, la rîndul lor, să proclame „suveranitatea“ României față de instituțiile europene, deoarece acestea nu le permit să guverneze după bunul plac și mai ales să distrugă orice urmă de Justiție independentă.

Guvernanții noștri, prea puțin oameni de stat în sensul bun al cuvîntului, au preferat prea des violența și represiunea brutală, în locul unui dialog cu societatea. Nu putem uita asasinatele și violențele dintre legionari și Carol al II-lea, pogromul de la București din timpul rebeliunii legionare, masacrele evreilor de la Iași și apoi de la Odessa, ordonate de Ion Antonescu în căutare de țapi ispășitori. Ce să mai vorbim despre Holocaustul evreilor și romilor în Transnistria, oprit numai după Stalingrad, cînd Antonescu, militar fiind, și-a dat seama că războiul e pierdut și că va veni nota de plată. Despre comunism, în general, se poate spune că e violent, dar varianta românească a excelat prin violență chiar printre celelalte variante surori est-central europene: în anii '50 cu Canalul și „experimentul“ Pitești, iar în anii care au urmat cu represiunile brutale din Valea Jiului și de la Brașov, pentru a nu mai vorbi despre cazurile individuale. Iar ca reputație teribilă, Securitatea lui Ceaușescu a fost, și ea, dacă nu premianta întîi printre „Securitățile surori și prietene“, atunci premianta a doua, imediat după STASI.

Și, dacă am avut din nou imensul noroc (laolaltă cu alții) să scăpăm de comunism în 1989, n-am reușit să scăpăm de el pașnic, aidoma tuturor celorlalte țări din „lagărul socialist“, ci a fost nevoie de mulți morți – unii înainte de fuga lui Ceaușescu, alții chiar după. Noua elită politică n-a fost în stare nici în continuare să cultive dialogul cu societatea sau cu părți ale ei, așa cum nici elita comunistă (cele două, în mare parte, coincideau fizic) n-a fost, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în Polonia și Ungaria. De aceea protestele mai serioase sînt sistematic întîmpinate la noi cu o violență excesivă: România a fost țara mineriadelor și este și acum țara în care Jandarmeria lovește civili cu mîinile ridicate sau căzuți la pămînt. De la generație la generație perpetuăm cultura politică a deficitului dialogului real între Putere și Opoziție, și chiar pe acela între diferite aripi ale partidului de guvernămînt. Iar atunci cînd tensiunile social-politice devin insuportabile, deoarece elita politică nu face nimic serios pentru a le diminua, are loc o revoltă mai mare sau mai mică, ce poate deveni și ea anarhică și violentă, dacă nu e chiar instigată să devină astfel, pentru a exista justificarea unei represiuni. De la 1907 încoace se pare că elitele românești, oricît de diferite, n-au înțeles prea bine ce înseamnă a guverna modest și eficient, nu numai în numele poporului, dar și în interesul poporului, și nu al lor propriu.

Există ceva alarmant în cultura politică românească, indiferent că ea s-a exprimat, de-a lungul a o sută de ani, sub dictaturi sau pretinse democrații, și indiferent de formă: un fel de „providențialism“ din partea elitelor, combinat cu dispreț abia mascat la adresa „maselor“. Nu lipsesc nici alte ingrediente negative: complexul de inferioritate față de Europa, transfigurat adesea în naționalism găunos și protocronism ridicol, ipocrizia și clientelismul, ineficiența birocratică și, *last but not least,* corupția.

Poate că totul stă într-o eroare originară din 1918. Atunci, Transilvania (ca și Bucovina de Nord și Basarabia) a fost absorbită de Vechiul Regat, nu invers. Adică zona cea mai dezvoltată economic și social, cea mai „occidentală“ și mai „europeană“ a fost preluată și guvernată de zona „fanariotă“ și „orientală“, rămasă în urmă economic, social și educațional, dar mai ales sub aspectul culturii politice europene. Inferiorul s-a impus superiorului în administrație și în politică. Chiar și azi se văd diferențele între cele două mari regiuni, în favoarea Transilvaniei și a Banatului. Iar ele nu scad, ci în ultimul timp chiar cresc. Fapt e că sistemul „iacobin“, centralist, dar adesea corupt și ineficient, impus atunci întregii țări de I.I.C. Brătianu, a triumfat pentru o sută de ani, spre marea daună a României. Poate nu întîmplător, de aceea, ceea ce am început cu Brătianu am sfîrșit cu Dăncilă.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Nu există nu pot, există nu vreau

Am auzit asta de mii de ori. Mama a crescut într-un bordei, într-o familie de țigani, într-un sat sărac și uitat de lume, care nu este nici acum electrificat complet. Bunicii nu aveau încălțări și bunicul nu a avut niciodată o curea pentru pantaloni. Mama avea de mers șase kilometri pînă la școală, iar iernile din Budrea sînt dure și cu multă zăpadă.

Primul drum asfaltat la Budrea a fost făcut cînd mama trecuse de 70 de ani. Cînd era mică, nu a lipsit niciodată de la școală. Mama are 1,38 m pe vîrfuri. Are o energie înfricoșătoare pentru mine și acum, la 80 de ani, iar eu sînt văzut de marea majoritate a celor din jur ca fiind hiperactiv.

Mama nu crede în văicăreală. Nu acceptă scuze. A avut o viață grea, dar nu am auzit-o să se plîngă vreodată cuiva. Am văzut-o plîngînd scurt și pe ascuns în momentele cînd tata, un alcoolic cu explozii rasiste, părea că o să reușească să o frîngă. Cînd îi fura banii pentru băutură, după un scandal oribil, cu amenințări cu moartea, atît a ei, cît și a mea – fiul „țigăncii" –, cînd nu a știut pentru o zi cum se va descurca să reziste în viața ei.

Îmi reamintește des că noi, românii, o ducem mai bine decît am dus-o vreodată. Că văicăreala nu ajută la nimic. Că plînsul de milă e jalnic și nu rezolvă problemele pe care le ai. Că victoriile pe termen scurt, la fel ca înfrîngerile, sînt doar o parte a unui proces. Crede cu pasiune în Dumnezeu, dar într-un Dumnezeu deloc moale sau grijuliu.

Fiul meu, pe la 5 ani, m-a prins într-unul dintre foarte rarele mele momente de cădere. M-a întrebat ce am. I-am spus că e ceva complicat, dar o să-mi treacă. Mi-a spus calm că mamaia știe ea pe un nene mare în cer care mă poate ajuta și că ar trebui să încerc să-l conving.

Mama crede în România. Este convinsă că o să avem și o clasă politică normală curînd și că, dacă ne vom strădui îndeajuns, o să fim ajutați și de nenea ăla mare din cer. Eu cred că ne putem descurca și fără șeful suprem.

Sigur că nu este perioada cea mai bună pentru noi, dar dacă ne chinuim un pic, sigur putem să ieșim din groapa în care ne-au băgat nu numai Dragnea și Vasilica, ci și generații întregi de politicieni corupți, proști sau șantajabili.

Eu nu cred în *lider maximo*.

Am oricum o problemă cu autoritatea, așa că ar fi și cam greu. Cred în echipe foarte bune, în responsabilități clare, în mecanisme bine puse la punct, care să îi forțeze pe cei de la putere să fie așa cum ar trebui să fie – onești, decenți, profesioniști. Schimbarea oricărui lider politic vechi – fie el Iohannis, Dragnea sau Orban – cu o versiune mai bună a sa nu va ajuta la mare lucru, așa cum schimbarea lui Iliescu cu Năstase nu a adus nimic bun. Trebuie să schimbăm nu liderii, ci marea majoritate a celor care fac politică.

Atîta timp cît eșalonul doi al politicii românești este de tip Gabriela Firea, Niculae Bădălău, Codrin Ștefănescu, Liviu Pleșoianu, Lia Olguța Vasilescu și Eugen Nicolicea, șansele noastre sînt minime.

E firesc să fim dezamăgiți de ceea ce vedem în jurul nostru. Dar asta nu justifică renunțarea. Soluții pe termen foarte scurt nu există, fiindcă pentru prea mult timp ne-am „pișat pe el de vot" și ne-a păsat numai de propriile noastre funduri. Am acceptat că e normal să fim mințiți de politicieni și să închidem ochii la corupția din jurul nostru atîta timp cît a fost în avantajul nostru sau al familiei noastre. Ne-am obișnuit să ne pricepem la orice, să avem opinii pe care apoi să le promovăm ca adevăruri indubitabile doar pentru că le-am mai auzit spuse. Dacă ne schimbăm noi și ajutăm fiecare dintre noi schimbarea unui prieten sau a unui coleg, viitorul va fi mult mai bun.

Dragnea este idealul unei bune părți a românilor. Al celor care cred că șmechereala, șpaga bine plasată, nepotismul și lăcomia sînt ingredientele necesare unei cariere de succes. Deocamdată, noi, ceilalți, sîntem minoritari.

La fel ca mama, și eu sînt convins că nu pentru mult timp.

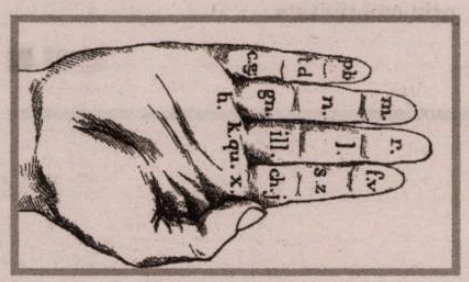

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Poststructuralism biografic

L-am văzut deunăzi, pe coridoarele Universității, extrem de trist, pe colegul meu de la Filozofie, profesorul Pablo Pidmeu Pelicanu (cunoscut și ca „PPP-ul poststructuralist"!), cel mai mare gînditor deconstructivist român, format direct, nemediat în vreun fel, din ideologia lui Jacques Derrida. Porecla amintită („PPP-ul") îi venea tocmai din această descendență filozofică pe care și-o asuma aproape fanatic. L-am întrebat, se înțelege, de ce era așa de abătut. Răspunsul lui sec – „M-a părăsit soția și a luat și copiii cu ea!" – m-a tulburat profund, întrucît o știam bine pe doamna Pidmeu Pelicanu și nu o credeam a fi genul „divorțabil" (în regim de urgență). După un răgaz meditativ, Pablo a decis să-mi spună cîte ceva despre drama prin care trecea. „Mi se trage de la poststructuralism", și-a început el povestea. „Am fost un deconstructivist *avant la lettre*, înainte să am vreo tangență cu opera lui Derrida. Sînt mărturia vie, proba istorică a faptului că filozofia autorului *Gramatologiei* nu e doar o teorie. Deconstructivismul a constituit plămada biografiei mele. Descoperindu-l pe Derrida, nu am făcut decît să dezvolt semnificații, contururi analitice pentru niște realități concrete care se derulau deja plenar în existența mea... Am trăit o copilărie definită de *diseminare*, de *migrarea perpetuă a centrelor*, așa cum descrie marele Jacques limba, lumea, istoria. Însăși identitatea mea a fost duală, dar nu în formă schizoidă, ci diseminată. Părinții mei și-au preluat unul altuia numele de familie. Pidmeu, tata, a devenit Pelicanu, iar Pelicanu, mama, a ajuns Pidmeu. Am resimțit asta mereu ca pe un transfer de centru, ca pe o mișcare dinspre un reper către altul, finalitatea fiind o variantă de consubstanțializare, de simbioză, de complementaritate a nucleelor unei rețele infinite de semne. Argumentul? Păi, chiar maniera variată – diseminată, iată, ea însăși! – în care mă porecleau colegii la școală. Cînd *Pigmeul Pelican*, cînd *Pelicanul Pigmeu*, cînd numai *Pelican* sau numai *Pigmeu*, cînd *Pigmeoid* ori *Pelicanifer*. O veritabilă deconstrucție identitară care mă fascina și mă determina să accept fericit pînă și șuturile ce însoțeau, de regulă, respectivele apelative..."

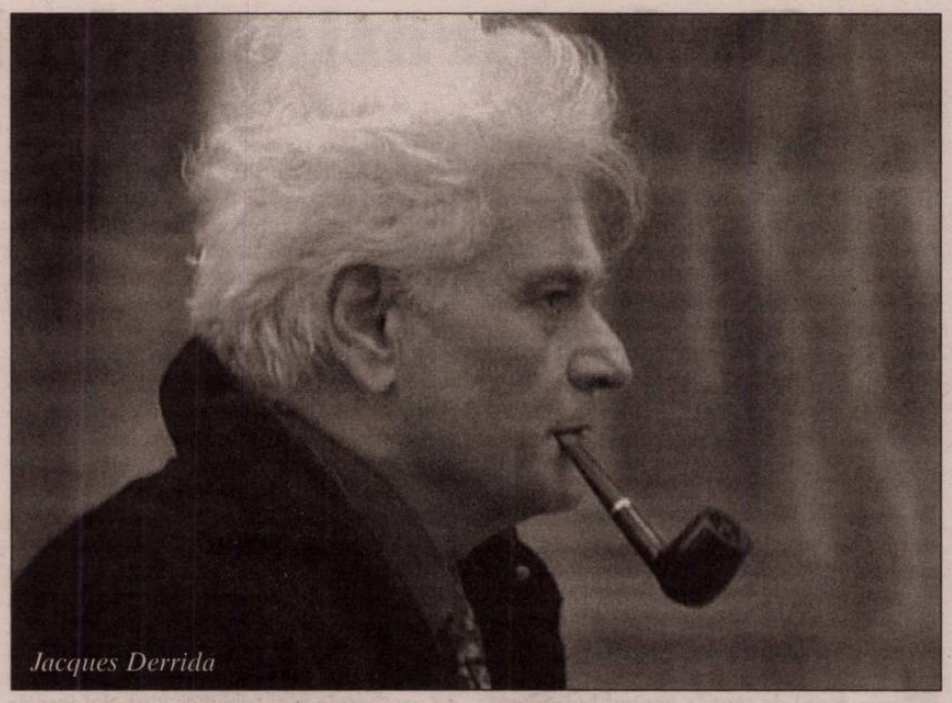

Jacques Derrida

„Comportamentul alor mei era, intuitiv, poststructuralist. Ce spunea tata *disemina*, prin mine, într-o altă variantă de reprezentare semantică pînă să fie preluat și de mama, iar ce afirma mama se convertea – tot prin intermediul meu, desigur, pentru că eu jucam rolul catalizatorului din rețea! – într-un semn nou de comunicare. Pînă la urmă mîncam bătaie de la amîndoi, însă mă bucuram enorm. Miza migrării dintr-un spațiu în celălalt rămînea prioritară. Aveam sentimentul că plutesc pe o mare de semnificații relaționate, unde absolut totul *părea posibil*. O călătorie fără sfîrșit, a descentralizării nemărginite. Deconstrucția *ad infinitum*, cum o numește Derrida. Pot constata că, de mic, am descoperit cumva elixirul vieții eterne, deoarece, în interiorul acestei diseminări, se revela o dinamică perpetuă. Astfel m-am întîlnit cu Jacques și cu vizionarismul lui manifest, cel care a dat consistență ideologică universului meu consolidat, în prealabil, empiric. Nu am abandonat nici dimensiunea biografică a poststructuralismului. Am convins o pe nevastă-mea (care era Lenuța la ea de acasă!) să-și schimbe prenumele, în acte, în Pablita. Devenea Pablita Pidmeu Pelicanu, centrul meu identitar disemi-nat, dar, în egală măsură, complementar. Pe copii i-am considerat treapta următoare în procesul migrațiilor infinite, noile centre de ilustrare a rețelei noastre de semnificații. Băiatul, care are acum 17 ani și e baschetbalist de performanță, a devenit Pavle, iar fata, de 14 în prezent, Pavla. Elementele contemporaneității în construcția inițiată de părinții Pidmeu și Pelicanu... Nu m-am limitat doar la atît, cu siguranță! Am pus toată istoria noastră, tot tumultul nostru existențial în ecuația poststucturală. Am intervenit în felul în care mîncam și în care trăiam. Mobilierul din casă a fost mereu integrat unei scheme de centre complementare. Dormeam, de pildă, fiecare cu capul la picioarele celuilalt, *ca într-o rețea*. Mai mult, consumam alimentele *doar după un proces de diseminare*, care implica trecerea lor dintr-o stare în alta, de la proaspăt la alterat. Două *centre* ale aceleiași realități... Ei, și brusc îi văd pe toți trei, alaltăieri, că-și fac bagajele să plece. Am încercat să-i opresc..."

Pidmeu Pelicanu a oftat și apoi a revenit: „Gigantul de Pavle mi-a tras un cap între ochi. De atunci am început să percep obiectele în dubluri. Dincolo de tristețea momentului, trebuie să remarc detaliul deconstructiv al fenomenului – *și vizual, mă aflu acum în poststructuralism!!* Uite, vorbind cu tine, mă adresez unui *Codrin diseminat*. Codrin unu și Codrin doi. Privesc mai ales către cel dintîi, întrucît mi se pare mai prietenos. Codrin doi stă de parcă s-ar pregăti să-mi ardă cîteva peste bot...".

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

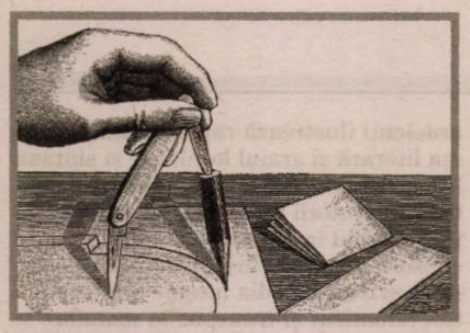

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Incendii sociale în Orașul Luminilor

Nimic mai jenant pentru un șef de stat decît să se afle în situația de a pleda, în străinătate, pentru o lume mai justă în timp ce la el acasă au loc revolte, iar indivizi incontrolabili îi devastează capitala. A fost cazul cu președintele francez Emmanuel Macron, aflat pe 1 decembrie în Argentina, la o reuniune a grupului G20.

Vocea sa de lider tînăr care dorește mai puțină violență, adversitate și egoism în relațiile internaționale a răsunat contrariată de imaginile incendiilor de pe Champs-Élysées. De altfel, ziua de 1 decembrie 2018 rămîne înscrisă în analele violențelor extreme comise în capitala Franței, mai ales că unul dintre simbolurile sale, Arcul de Triumf, a fost vandalizat de așa numiții *casseurs* (spărgători sau huligani).

Imaginile unui Paris în situație aproape insurecțională au făcut, sîmbătă, 1 decembrie, turul lumii. Iar efectele s-ar putea să fie devastatoare pentru turism și perioada de *shopping* în ajun de Crăciun. Șocul vizual este, într-adevăr, foarte puternic. Cînd vezi că pe „pe bulevardul cel mai frumos din lume" sînt ridicate baricade și că forțele de ordine nu sînt capabile să apere mormîntul Soldatului Necunoscut de sub Arcul de Triumf, pur și simplu nu mai știi ce să crezi despre Franța. Francezii înșiși vor mai avea nevoie de mult timp și de multe dezbateri pentru a înțelege ce se întîmplă, de ce în sînul Republicii au apărut profunde diviziuni și accese de maximă violență.

Mișcarea „vestelor galbene" a început ca un protest față de mărirea prețurilor la carburanți. Mărturiile înregistrate de mai toate mediile de informare pun însă în lumină exasperarea multor categorii de cetățeni (pensionari, salariați, antreprenori, agricultori) în legătură cu impozitele de tot felul. „Sînt impozitat în proporție de 49%, împreună cu soția cîștigăm șase mii de euro pe lună, dar nu rămînem decît cu jumătate", se plîngea un mic antreprenor la microfonul unui jurnalist de la canalul de televiziune BFM. Despre Franța se spune deseori că ar fi „campioana impozitelor în Europa", iar sistemul de colectare a impozitelor în Franța este deseori criticat ca fiind cel mai costisitor din Uniunea Europeană.

Fără îndoială, francezii au motive de nemulțumire, mai rămîne însă problema gravă a infiltrării vandalilor, a anarhiștilor și a provocatorilor de tot felul printre manifestanții pașnici, ori de cîte ori aceștia din urmă își exprimă revendicările. Portretul-robot al celui numit *„casseur"* este greu de realizat. Acești indivizi au în comun dorința de a provoca haos, distrugeri cît mai mari și cît mai multe victime printre polițiști. Unii dintre *„casseurs"* se inspiră din ideologii de extremă stînga (inclusiv anarhiste), alții din ideologii de extremă dreapta (inclusiv fasciste), ceea ce nu-i împiedică să acționeze împreună. Printre ei se află probabil și indivizi certați cu legea, răufăcători cu cazier, tineri din așa-numitele „cartiere sensibile" (cu populație provenind majoritar din imigrație) ale localităților din jurul capitalei franceze... Fenomenul, în ultimele două decenii, a devenit un coșmar al democrației franceze. Rare sînt manifestațiile în Franța care nu se încheie printr-o răbufnire de violență din partea acestor huligani capabili să se organizeze rapid și să comită cît mai multe deteriorări urbane într-un timp cît mai scurt.

Franța traversează un moment de deprimare socială și de neîncredere în promisiunile președintelui său. Aceste frămîntări și dileme franceze riscă să se răsfrîngă și asupra Europei. Credibilitatea președintelui Emmanuel Macron are de suferit într-un moment cînd el dorea să-și asume rolul de lider al Europei și își propunea ca obiectiv imediat evitarea unui dezastru la alegerile europene din mai anul viitor. Probabil că mulți europeni, cînd văd imagini cu mașini în flăcări și cu hoarde de huligani devastînd zeci de magazine în cea mai luxoasă zonă a Parisului, se întreabă dacă Franța mai poate da lecții de redresare Europei.

Revendicările „vestelor galbene" se bat cap în cap și cu o anumită filozofie ecologică a executivului francez. Ca să salvăm planeta, trebuie să facem cu toții un efort, să ne modificăm comportamentele, să poluăm mai puțin și să trecem la energia verde, spune președintele, care se consideră un *progresist*.

Noi mergem zi de zi cu mașina la locurile noastre de muncă și zi de zi drumul ne costă mai mult, vrem *progresul* acum sub forma unei bunăstări imediate, răspund sute de mii de francezi.

Greu, foarte greu în aceste condiții pentru Franța, aflată la originea unor necesare inițiative vizînd frînarea încălzirii atmosferei, să-și asume rolul de campion mondial al comportamentului ecologic.

Ceva ciudat se întîmplă pe planetă, inclusiv în spații de prosperitate unde democrația funcționează: timpul social (imediat) intră în conflict cu timpul politic (de perspectivă). Societatea de consum, cu excesul ei de imagini și „modele de reușită", este pe cale de a deveni toxică pentru ființa umană și chiar de a transforma omul într-un mutant. Nimic nu mai are valoare dacă nu se întîmplă *acum, imediat.*

Ar fi de dorit ca fenomenul „vestelor galbene" să rămînă un accident de parcurs tipic francez. Parisul, în ultimele trei secole, a fost campion european în materie de mișcări protestatare, răzmerițe, revolte și revoluții. Europa are însă nevoie de o Franță care să-și rezolve cu serenitate crizele, înainte ca febra acestora să devină contagioasă.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

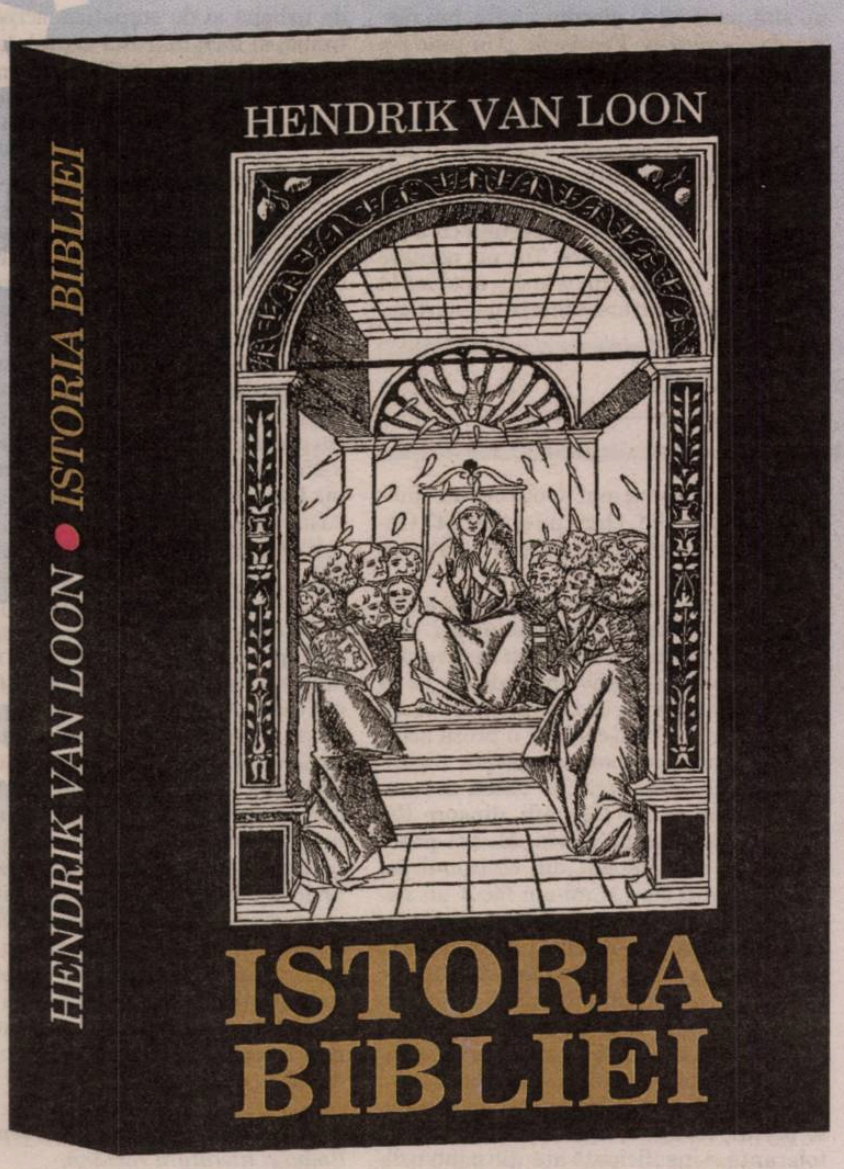

În prag de sărbători, adevărul îți aduce

POVESTEA CĂRȚII SFINTE

De luni, 10 decembrie

ziar + carte 16,99 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

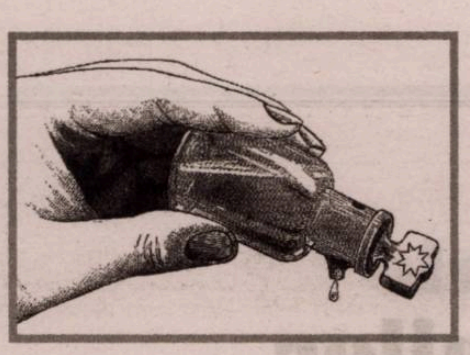

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Scrisorile soldaților

Pe lîngă profunde traume colective și transformări sociale, Primul Război Mondial pare să fi produs și o modificare în practicile de comunicare, determinînd o neobișnuit de intensă activitate epistolară a unor persoane mai puțin familiarizate cu scrisul. Mesajele soldaților către cei de acasă și răspunsurile familiei, jurnalele de front și însemnările adesea stîngace, de uz personal, constituie – în măsura în care s-au păstrat – un corpus uriaș de documente valorificabile de către istorici, sociologi, antropologi, dar și de lingviști și stilisticieni. Corpusul românesc – mai redus, oricum, decît al altor națiuni participante – nu a fost studiat pe cît ar fi meritat. Au atras atenția asupra lui mai ales profesorii Lorenzo Renzi și Dan Octavian Cepraga, iar în ultimii ani au mai apărut și alte cercetări, mai ales din perspectivă istorică, precum și o ediție de documente – Mirela Florian, *Scrisori de pe front* (2017) –, expoziții (la Arhivele Naționale) etc. Poate că explozia *scrisului popular* a contribuit indirect și la una dintre marile reorientări ale filologiei și lingvisticii din secolul al XX-lea, către un alt obiect de studiu decît cel tradițional: de la interesul aproape exclusiv pentru vechile texte scrise, predominant literare, s-a trecut tot mai mult la investigarea limbii vorbite contemporane.

Scrisorile soldaților au fost cercetate destul de repede în alte culturi; poate cea mai celebră este cartea lui Leo Spizer, *Scrisori ale prizonierilor de război italieni,* apărută în germană în 1921 și cu cea mai recentă (din 2016) reeditare critică în italiană, datorată lui Lorenzo Renzi. Folosindu-se de poziția sa de cenzor (și încălcînd ceea ce astăzi ar ține cel puțin de etica prelucrării datelor personale), stilisticianul austriac a produs un studiu impresionant, în care a inventariat tipare ale scriiturii populare, formule fixe, forme ale expresivității spontane, teme ale vieții cotidiene. Textele autentice sînt departe de a oferi modele de eroism, vorbind mai mult despre suferința depărtării de familie, despre așteptarea veștilor și a păcii, despre bucuria de a primi scrisori, despre foame și răni etc.

În scrisorile soldaților români (toate exemplele de mai jos provin din ediția Mirelei Florian) a atras atenția frecvența mesajelor versificate (studiate de Dan Octavian Cepraga): adesea texte întregi sau cel puțin pasajele lor introductive și finale sînt în versuri – care ofereau vorbitorului un sprijin pentru actul solemn de a scrie. Scrisorile versificate folosesc, în maniera culturii populare, secvențe de discurs fixe, aflate la dispoziția oricui și în care se pot introduce variații și actualizări: „Trist e omul cînd nu știe / de copii și de soție, / știe numai Dumnezeu / ce e pe sufletul meu“ (p. 42); „Foaie verde alămîie, / Eu aice-n cătănie / Încep carte a vă scrie / Și-mi scriu patimile mele, / Cele bune, mai multe rele / La care io n-am gîndit / Cînd de-acasă am pornit / Căci în Europa toată / Mulți prunci rămîn fără tată“ (p. 48). Scrisorile preiau numeroase elemente din mai vechile cîntece de cătănie (din care tocmai a apărut, la Cluj, o antologie alcătuită de regretatul folclorist Nicolae Bot).

Scrisorile soldaților – cei mai mulți țărani, prea puțin instruiți – prezintă tipice nesiguranțe și abateri de la normă (în punctuație, în uzul aleatoriu al majusculelor, în segmentarea fluxului vorbirii) care, în asemenea cazuri, sporesc autenticitatea și emoția documentului. Ediția din care citez normalizează parțial ortografia, dar, din fericire, conține și facsimile în care se pot urmări toate trăsăturile scrisului popular. Scrisorile (dintre care multe sînt ale unor ardeleni) ilustrează raportul dintre norma literară și graiul local, dar și sintaxa limbii vorbite, fraza construită prin acumulare. Autorii recurg la modele învățate, ilustrînd în general o tradiție proprie scrisorii populare, în care actul de a compune și de a expedia mesaje este explicitat, tematizat și transpus în metafore și metonimii: „Încep carte a vă scrie“, „Du-te carte și grăbește / Și cu fratele povestește“ (p. 72). Tiparele vechiului stil epistolar, deprinse din școală („prin această mică epistolă… veți ști“, p. 58) interferează cu stilul administrativ, oficial: „prin puținele mele cuvinte *vă aduc la cunoștință despre mine,* al D-voastre dorit fiu și frate“ (p. 66). Textele combină afectivitatea și solemnitatea, în formulele ceremonioase de adresare – „iubita me dulce mamă“ (p. 46), „dulce măicuță“ (p. 58), „iubiții mei dulci frați“ (p. 46) – și de autodesemnare – „dulce mamă, vei ști despre mine, *al dumitale dorit fiu*“ (p. 48), „eu *al dumnilorvoste fiu*“ (p. 82) –, în saluturi și urări: „mă aflu sănătos, care sănătate o poftescu și Dumnilorvoastre“ (p. 82); „prin puținele mele cuvinte viu a vă face cunoscut că mă aflu în cea mai bună sănătate, care sănătate rog pre bunul Dumnezeu ca să vi-o rîndue asemenea ca și mie“ (p. 82). Textele impresionează prin eufemizarea și minimalizarea suferinței (impusă de cenzură, dar și de un anume stil al comunicării popular-solemne): „Așa nu o duc rău, o duc foarte bine, dar mă tot dor picioarele că sînt rănit“ (p. 72).

Horia CORCHEȘ

Fervoarea Centenarului în farfuria cu fasole

Și eu ce-am făcut la școală pentru a sărbători?

E vremea Centenarului, preajma lui 1 Decembrie și toată țara se pregătește. Centenar: e ceva, mai ales cînd mă gîndesc că, din acești 100 de ani, cum scrisese Florin Lăzărescu pe Facebook, vreo 40 și ceva sînt și ai mei. Suta asta impune respect, orice s-ar zice, și te obligă, pe tine ca nație, la oarecare manifestare a lui. O formă de fervoare.

Îmi povestește o colegă dintr-o altă școală un caz de fervoare. Cum se cuvine, orice școală de pe teritoriul patriei a făcut o ședință în care s-a stabilit un minim program pentru ziua respectivă. În ședința lor, după ce s-au discutat niște variante, părintele profesor de religie s-a ridicat în picioare, și-a dat paltonul jos și, surpriză, în loc de sutană, ce-avea pe el? Pielea! Bine, să nu se înțeleagă greșit: avea o ie, pe sub sutană. Și-a zis că da, uite, el ar vrea ca toți profesorii, de 1 Decembrie, să poarte ie, că el de aia s-a dezbrăcat, ca să-l vadă toți în cămașa cu care s-a născut…

Scrollez pe Facebook, vorbesc cu un prieten, cu altul. Festivități, toate trase la indigo. Cîntat un „Treceți, batalioane române, Carpații“. Fluturat niște stegulețe. Jucat o „Hora Unirii“. Rostit un discurs despre datorie, trecutul istoric, momentul 1918, fără de care n-am fi ceea ce sîntem. Și ce sîntem, mă întreb? Asta sîntem, doar niște formalisme desuete, cu iz folcloric, arhaic, vetust?

Văd, apoi, clipul oficial de prezentare a României la sărbătoarea Centenarului. E numai bun, dacă ți-ai pierdut vocabularul cu expresii frumoase, luați de-aici, parcă ar zice Guvernul, ca să recuperați măreția simțirilor. Toate clișeele la un loc, mai rar așa clipă astrală. Culminînd cu simbolul „nemuritorului Dracula“. Mă ia fervoarea. Sau să fie frisoanele?

De altă parte, undeva se dau în piață, după parade, cîrnați, fasole, varză, mititei, sarmale, mă rog, Facebook, observînd că e de fapt o imensă tristețe în acest impuls. Și e exact așa. Tristețea oamenilor săraci sau fără demnitate, care se bucură pentru o fasole gratuită, pe care o asezonează cu artificii și cu o paradă militară.

Un amic postează pe Facebook: „Am asistat ieri din greșeală la dezvelirea unei statui în centru. Era plin de cetățeni în negru, dar cel mai mult mi-a plăcut că cineva ne informa la portavoce: «Din partea Consiliului Local, o coroană de flori!», «Din partea Consiliului Județean, o coroană!» ș.a.m.d., ceea ce a înviorat radical atmosfera, că parcă se anunța darul la nuntă.“ L-am certat pentru că nu a stat pînă la sfîrșit, să ne poată spune toate instituțiile care au dat de la ele coroane.

Postez și eu, pe Facebook, că n-am fost la paradă, că n-am deschis televizorul. Am muncit. Am termene, chestii de scris, dacă mă gîndesc bine, pentru țara asta și copiii ei le scriu. Da, și pentru a-mi asigura un trai mai bun. Am scris tocmai de 1 Decembrie despre lucruri banale, poate. Despre un ursuleț, despre libertate, despre orașul Sibiu, despre chestii tehnice, narațiune, narator, autor și altele. Am răsfoit jurnale de călătorie, cartea recentă despre *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea* a lui Mircea Anghelescu. Am fost o oră și jumătate la sală, m-am bucurat de dușul și de sauna de după, senzația aia, știți ce spun, de bine absolut. M-am bucurat de libertate, așa mică cum se vede din această descriere. N-am ieșit la paradă, n-am deschis televizorul, n-am fost la Alba Iulia, pe care o iubesc, pentru că am rude în Micești lipit de ea, iar tata e moț din Certeje, vîrful Apusenilor. Se cheamă că nu sînt patriot? Ai pierdut multe, îmi răspunde o amică pe Facebook: „Un tanc s-a stricat și le-a blocat pe celelalte, iar avioanelor americane F16 le-a înghețat apa în kerosen, deci nu au zburat. Ce poate să fie mai românesc, mai aniversar și mai diferit de boii ăia din lumea civilizată? Și muuuulte faze mișto cu Veo! Înfășurată în drapel! Da!“ Citesc, rîd împreună cu alții, în bula asta înșelătoare. Tot nu pornesc televizorul. Îmi pun un whisky, apoi ies la un party unde întîlnesc foarte pe scurt oameni pe care n-am mai avut timp de multă vreme să-i văd. Oare nu-s patriot? Oare aș muri pentru țară, dacă ar fi să merg la război?

Și eu ce-am făcut la școală pentru a sărbători? – mă întreb. La urma urmei, sînt profesor de română. Am ieșit cumva din tiparele acestui festivism îndesat în el însuși? N-am făcut, ce-i drept, mare lucru nici eu. Le-am citit copiilor o proză scurtă, a Simonei Antonescu, despre un copil din Blaj, care scrie pe coada avionului care traversase Carpații, dinspre Regat, că o iubește pe Silvia. Mi-am pus o cușmă de miel pe cap, din costumul popular al unui elev, și mi-am făcut un *selfie,* pe care mi l-am pus la profil, fotografie temporară. Am discutat cu ei un text al lui Deniz Otay, *Particule elementare*. Dorința de a pleca din România, căutarea unui *dincolo,* în care să scapi de „o lipsă la nivel colectiv – de binecunoscuta tînguire românească, avînd ca subiect sistemul de învățămînt învechit, pe cel de sănătate precar, corupția, lipsa banilor, lipsa de toleranță, o insuficientă atenție pentru dimensiunea emoțională, insuficient interes la nivel larg pentru artă“. Și concluzia atît de urbană și de empatică, scrisă într-un limbaj al imaginarului actual, în care Deniz decide de ce rămîne și de ce iubește România: „Deci asta îmi place aici cel mai mult, intimitatea și apropierea obligatorii, ca la techno, unde te crezi singur, dar în fapt, niciodată nu ești.“ Au rămas cu ochii larg deschiși. Mi-a zis unul dintre cei mai rebeli, dar și dintre cei mai intuitivi elevi, Călin: dom' profesor, îi fain, că nu-i deloc în clișee, în limbaj de lemn. Au scris și ei apoi, ce le place în România, de ce nu ar vrea să plece de aici. Nu toți au reușit să iasă din clișee. Nu toți vor reuși, probabil, vreodată. Dar sper că cei mai mulți, cînd vor fi adulți, nu vor tînji după farfuria gratuită cu fasole și că, la sărbătorirea a 150 de ani, își vor aduce aminte de Deniz Otay și de mine, care m-am prostit cu cușma de miel.

Ce-mi pare rău? Că n-am cumpărat, de exemplu, vreo 500 de baloane, roșii, galbene, albastre, pe care să le umflăm cu heliu și să le eliberăm, chiuind, spre cer. Sau să construim, în curte, o bancă de lemn. Sau să scriem un lung poem colectiv, total haotic, să-i zicem „Centenar *forever*“ și să-l publicăm în revista liceului. Așa, niște lucruri inutile, care să însemne mai mult decît niște discursuri și un cîntec jumulit de unele note, de unele cuvinte. Și mai am o restanță, pe care însă, la vremea apariției acestui articol, o voi fi rezolvat: să le citesc tuturor elevilor mei *Proclamația de la Alba Iulia*. Căci acolo se vorbește, nu-i așa, despre „deplină libertate“, despre „egală îndreptățire“, despre „aceleași drepturi și avantagii, care sînt legiferate în cele mai avansate state“. E păcat să nu audă, și ei, de ele.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Zăpezile de altădată? Nu, mulțumesc

Nu știu alții cum sînt, dar eu, pe măsură ce trec anii, suport din ce în ce mai greu iarna. Încep să am coșmaruri legate de ea încă de prin august, cînd e cald, soarele e sus pe cer, însă apar primele semne ale toamnei. Prin noiembrie mă gîndesc ce minunat ar fi să hibernez – să nu mai fiu nevoită să ies din casă, să dorm un somn profund pînă prin martie. Dar trebuie să ies, n-am ce face, tot amîn aceste momente, mă îmbrac într-o oră, îmi fac curaj. Frigul de afară, în loc să-mi limpezească gîndurile, cum se zice, mă paralizează, merg pe stradă ca teleghidată, în căutarea unui nou interior. Să depinzi doar de interioare mi se pare de prost gust. Să nu vezi soarele decît cîteva ore pe zi (dacă-l vezi) mă deprimă. Mă bucur cînd nu ninge, cînd temperaturile sînt „nefirești de mari" pentru luna decembrie sau ianuarie, urmăresc plină de speranță rubricile meteo și îi privesc cu suspiciune pe cei care îmi spun: „Ei, dar un pic de zăpadă tot ar trebuie să fie, măcar de Crăciun!". Cine are nevoie de zăpadă? Tot iarna se suspendă și una dintre ocupațiile mele preferate – ieșitul sau, mai degrabă, lîncezitul la o bere, în oraș. Din cauza legii antifumat. Să dîrdîi cu țigara într-o mînă și cu berea în cealaltă în fața unei cîrciumi nu mi se pare o opțiune. Așadar, pe lîngă că mă simt prizonieră în spații închise, mai devin și antisocială pentru trei luni. Prin martie, lună de iarnă mai nou, încep să mă revolt – de ce nu se mai termină? Din punct de vedere calendaristic cel puțin, ar trebui să se sfîrșească, nu-i așa? Dar nu, ne mai trezim cu cîte o ninsoare întîrziată, urmată de inevitabila și grotesca topire, de fleșcăraie. Parcă o luăm de la capăt. La începutul lui aprilie sînt deja epuizată. Nu-mi mai doresc „o țară ca afară", căci cu siguranță nu se va întîmpla în timpul vieții mele, îmi doresc doar o țară mai caldă.

„E de la litiu!", îmi spune un prieten pe chat. Cum adică de la litiu? – mă mir eu. „De la lipsa de litiu. Ți-ai făcut un test? Dacă nu ai suficient litiu în organism, nu mai suporți iarna. De fapt, nu mai suporți nimic!" Și ce trebuie să fac ca să am suficient litiu? Ce să mănînc? Nuci? „Nu, că alea-s cu iod. Nu trebuie să mănînci nimic, trebuie doar să iei suplimente cu litiu." Îi mulțumesc și continui să caut pe Google „destinații calde iarnă Europa". Mă gîndesc că o săptămînă de evadare din iarna neagră, lipsită de perspective, m-ar ajuta. Însă nici o destinație nu mi se pare suficient de caldă sau de însorită. Iarna, la Mediterană, plouă. Ce rost are să pleci la o mie de kilometri și tot să nu vezi soarele? Thailanda și alte locuri exotice înseamnă mii de euro pe care nu-i am, așa că mai bine mă uit la starea vremii pentru următoarele zece, treizeci de zile. Minus, minus, zero, trei, cinci și tot așa, uite și o zi cu 10 grade, prin ianuarie. Trăiesc în așteptarea ei.

Cînd eram mică, taică-miu îmi povestea deseori despre cum a trăit el iarna din '54. Povestea asta și cea cu cutremurul din '77, adică cele două „filme de catastrofă" (cum s-ar numi astăzi în programul TV), mi-au bîntuit copilăria. Mă fascinau nu atît nămeții de cinci metri și modul în care săpaseră un tunel care pornea din casa scării, ca să poată ieși din bloc, cît faptul că se închiseseră școlile pentru că elevii nu mai aveau cum să ajungă la ele. În timpul comunismului nu se închideau niciodată școlile, indiferent de vreme, de vremuri. Nu conta că era zăpadă sau frig. Nu conta nici că în clase erau temperaturi la limita înghețului, că stăteam cu gecile pe noi, cu căciuli în cap și scriam cu mănuși cu degete decupate. Că făceam țurțuri la nas la propriu în atelierul de practică. Asta îmi amintesc eu din iernile copilăriei mele – frigul, un frig cumplit. Frigul din apartamentele noastre socialiste, nopțile timpurii care începeau de pe la ora 5, cu pene pe curent, stăteam familii întregi sub plăpumi, pe întuneric, și așteptam să treacă și iarna aia. Vom supraviețui. Oare? Se auzea doar Europa Liberă, în surdină, aproape pe *mute,* ca să nu audă și vecinii, la radioul care mergea și pe baterii. Mama se gîndea că după ora unșpe poate or să vină și gazele, ca să poată găti. Frigul de la cozile de la Alimentara, cîteva zeci de oameni – o mică manifestație pașnică a foamei, tropăind mărunt pe loc ca să se mai încălzească. Fulguia mărunt, mama le invidia pe doamnele mai bine îmbrăcate, cu căciuli din blană de iepure cu urechi, se întreba cum să-și facă rost de una. Eu aveam un palton roșu cumpărat de la Bucur Obor. După trei zile de purtat începuse să se descoasă și să-i iasă vatelina. Bunicul meu scrisese o scrisoare conducerii Gospodăriei de partid și de stat: „Tovarăși, este inadmisibil ca astfel de produse defecte, destinate copiilor, să ajungă în magazinele noastre!". Ne așteptam să-l aresteze, dar mi-au dat alt palton la schimb. Fără defect. Așa că la cozi îmi era cald, mă uitam la ciorile care croncăneau pe crengile golașe din spatele blocului, coada se tot lungea și se mișca greu. Oare o să prindem banane aduse din țările calde? Crăciunul nu era Crăciun fără să ai măcar o banană dosită în dulapul cu haine, să aștepți să se coacă. Într-o iarnă n-am prins, am început să plîng, pînă și lacrimile îmi erau înghețate. Unei doamne care fusese mai în față, la coadă i s-a făcut milă de mine și mi-a oferit o banană din sacoșa ei. Și uite așa a mai trecut un Crăciun cu bomboane de pom în care puteai să-ți rupi dinții, cu o instalație de pom în care becurile arse se înmulțeau de la un an la altul și nu aveai cu ce să le înlocuiești, cu cadouri utile – halate de molton ca să îndură frigul din casă. Și cu o banană. Un motiv în plus ca nici Crăciunul de acum, îndestulat, cu „de toate", să nu mă bucure, să nu-mi mai spună nimic. Uite așa a mai trecut o iarnă cu serbarea de la școală în care am recitat poezii „de iarnă" pline de clișee și am cîntat cîntece patriotice în care mulțumeam partidului pentru ce „ni s-a dat", pentru minunata noastră copilărie. Și cu serbarea de la întreprindere, cu un Moș Gerilă jerpelit care aștepta de la noi, copiii salariaților, alte poezii patriotice ca să ne dăruiască alte bomboane de pom în care puteai să-ți rupi dinții și ciocolată chinezească expirată de la care am făcut urticarie. După acele sărbători care erau cum erau, însă însemnau totuși ceva pentru noi toți, un moment blînd de respiro, urma un vid. Doar iarnă și frig. Același frig de la școală cînd în pauze ne lipeam de soba cea mare ce parcă mai păstra un dram de căldură din vremuri imemoriale în care veniseră gazele. „Adina, de ce te îmbraci cu o sută de haine cînd afară sînt douăzeci de grade?", mă întreabă astăzi prietenul meu. Pentru că mi-e frig. Frigul iernilor acelor ani îți intră în oase, în suflet, nu mai scapi niciodată de el. Îmi doresc o țară mai caldă, n-o să o avem niciodată.

Mirifice zăpezi de altădată? Or fi fost... ciudat, nu-mi amintesc nici una. Nici derdeluș, nici sănii, nici patine, nimic idilic. Nimic de poveste. Îmi amintesc, în schimb, că anul trecut, de Crăciun, au fost 18 grade. Nefiresc, dar plăcut. La Breaza, oamenii stăteau prin curți, la soare, ca niște muște amorțite, și nu era un soare din acela meschin, de iarnă, era un soare care chiar încălzea. Iar eu ascultam Beatles, „Here comes the sun!", unul dintre cele mai pline de viață cîntece inventate vreodată și mă gîndeam cum întreaga omenire, cu bune și cu rele, depinde, de fapt, de o steluță. „Iar steluța cea de sus oare ce-o avea de spus? Socialismul, spune ea. Se clădește în țara mea!" Zăpezile de altădată? Nu, mulțumesc. Am înghițit destulă iarnă ca să-mi dau seama că nu e pentru mine. Nu are nici o o legătură cu litiul. Singura veste bună e că peste trei săptămîni ziua va începe să crească. Se va simți abia pe la sfîrșitul lui ianuarie.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Lidia și Marian

Pîine pe țest. Am mîncat una, cît roata soarelui. Plămădită de Lidia. Și vin gros, gras. Lăsat zile să fermenteze. De nu trece picătură de bec, soare, lumînare prin el. Un kil juma' am băut cu sete, să scot răul din mine. De la Marian. Pîine și vin-binecuvîntare. Nu-mi trebuie mai mult. Și e un singur drum care mă vindecă așa: drumul la Piscu Vechi, la cinci kilometri de Dunăre. Cu Lidia neam crescut adolescența. Și nu cred că știam de capul meu, dar cînd venea tatăl Lidiei din Piscu Vechi la București, știam cine sînt. Îl văd în cadrul ușii de bloc. Pîini pe țest cît roata făcute de Mărioara, mama Lidiei, un miel, juma' de porc agățați de gîtu-i. Cine ești? – parcă mă întreba Ionel, tatăl Lidiei. Un stomac sau un creier? Ambele, răspundeam ca prostul. Dar dacă ambele sînt în concurență sau rătăcire, n-ai cum să trăiești mereu rătăcit, nestatornic. La mine, stomacul era pus la cale. Avea identitate, statut, știam precis ce mănînc, caut. Am știut de la bunicile mele, dar ele trecuseră pe lumea cealaltă. Și eram pe mîna maică-mii, care-mi dădea numai mîncăruri boierești. Cel mai bine, bastardul de mine. Cel mai bine, bastardul de mine, cel mai bine eram omul care vrea sînge. Vin cu pîine, carne friptă cu pîine-vin. Cel mai bine mi-o spusese tatăl Lidiei și darurile lui aduse din două în trei luni la București de la Piscu Vechi. De cap am avut grijă, cum am putut și eu, singur. Eram la Facultate, atenție la cap! – mi se spunea cînd intram-ieșeam din sala de cursuri. Nu știam însă că astfel de lucruri esențiale pot să dăinuiască. Moartea lui Ionel, tatăl Lidiei, m-a rupt de adolescență. Gata. Ești doar cap, ești de capul tău, îți place? Și rătăcind în iluzii și prin trenduri, am descoperit-o, redescoperit-o pe Lidia. O știam de o viață, dar de la ea am înțeles ce tot vorbim noi de tradiție în acest sens cu sens: să faci același gest ca părintele tău. Să dăruiești. Și să dăruiești cu voluptatea părintelui tău. Cred că una dintre rătăcirile familiilor de azi stă în faptul că-s incapabile să reproducă ce-i bun dintr-o lume care le este la îndemînă. Or, Lidia, fiica lui Ionel, asta face. Nu trebuie mult. Dar e intens. E incredibil. În lumea atîtor nestatornicii, trend-uri, triburi, prosteli, Lidia e statornica unei lumi care spune simplu: știu totul despre rătăciri, am călătorit, am căutat, am regăsit. Rătăcirea mea este să fiu statornică. Și cînd Marian, soțul ei de-o viață, prinde un somn de Dunăre de-l aruncă-n borș, cum credeți că-s cuvintele? La pîine, vin, somn, merge ardeiul iute tăcut și tăiat de cuțit cu o rețetă cu care Lidia și Marian fac cap de pod peste zeci de lumi invizibile. Rețeta de murare temperează ardeii tîmpi de iuți. Aruncă uniform iuțeală către toate țuștile. Dizolvă puterea răului. Așa-s Lidia și Marian. Dizolvă, și cred că au multe pe cap, puterea răului. E Piscu Vechi. Nu-i așa că sună mișto? Piscu mereu vechi și cuceritor al Lidiei și al lui Marian.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ne plantează UEFA gazon? Adică ne-am scos?

Păi ce, americanii, cînd au aselenizat la Deveselu, credeți că au folosit gresie de pe Valea Cascadelor?! Haida, de! Oamenii știu unde vin. Diferența între azi și acum o sută de ani, pe care îi tot sărbătorim cu stafilococi aurii și medalii străvezii, e că atunci boierii îți spuneau în față ce aveau de spus, pe cînd în zilele noastre nu te mai face nimeni de rahat așa, direct. În timp ce te laudă pentru ce casă frumoasă ai, pe la spate îți schimbă carpeta jerpelită din hol cu un covor făcut în China. Stimabilii de la UEFA vin cu gazonul în România așa cum s-au dus americanii cu democrația în Irak. Și toată povestea va ține, ca și acolo, fix cît vor sta ei pe aici. După care o să ne apucăm iar de ceea ce știm mai bine. Hagi, de care cetățenii de rînd rîd ocazional, a spus într-o zi, în direct la TV, un lucru care m-a lăsat mască. M-am blocat o fracțiune de secundă, am crezut că e la mișto. Și e firesc să fi crezut așa, de vreme ce noi trăim într-un banc și, cînd cineva se plasează în firesc și adevăr, ni se pare că e ficțiune. Pe stadionul lui, Hagi a dat drumul la încălzirea în gazon de cu toamnă și o mai închide la primăvară. Îl costă cam o sută de mii de euro. Explicație: „Televiziunile ne dau bani mulți, e de bun-simț să folosim o mică parte din ei ca să pregătim un teren pe care se poate juca fotbal". Tăcere. Apoi încă un pic de tăcere. Și un sughiț discret. Pe bune?!!! Adică nu ca să-i furi, să-i pierzi, să-i cheltuiești aiurea, să-i dai pe parandărături? Dom'le, ăsta pe ce lume trăiește? Păi, nu vrea să-i facă și lui UEFA gazon? Ce fraier! Vezi, de-aia țara merge aiurea. Vine el, ăsta, și ne strică ploile. Și ninsorile. Păi, ce vrea, bă, să ne demonstreze?

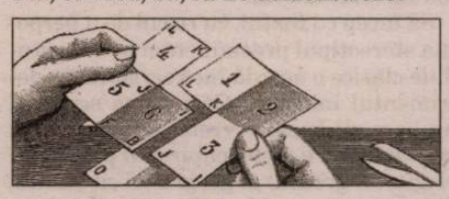

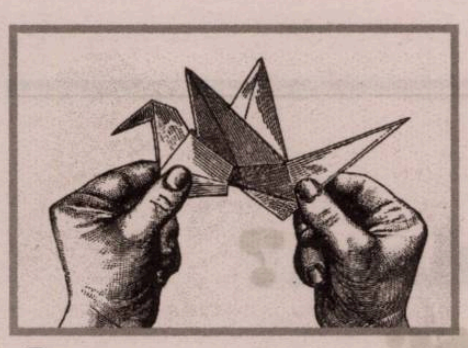

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Dilema steagului

În preajma Zilei Naționale am văzut mai multe mașini particulare cu steaguri tricolore arborate *la capotă* (să zic așa) decît în alți ani. Sigur, momentul Centenarului e mai important decît Ziua Națională dintr-un an nejubiliar. Totuși, chestiunea mi-a ridicat niște întrebări. Au crescut oare simțămintele autentic patriotice ale românilor? Am depășit faza în care steagul țării (asociat prea multă vreme cu cel opresiv comunist) era perceput ca un simbol aproape exclusiv oficial și instituțional, adică a început să se „privatizeze" tricolorul? Să fie și o chestiune care ține de dezvoltarea marketingului, a producției și vînzării de steaguri, a devenit o afacere, adică? Sau poate a crescut naționalismul extrem? Dar, în definitiv, cei care arborează tricolorul la mașină sînt niște tipi OK sau nu? Trebuie priviți cu admirație sau e mai bine să-i eviți? Probabil că motivele lor sînt nuanțate, că tipurile de oameni care fac asta sînt destul de diverse și ar fi nevoie de sondaje sofisticate pentru a ne dumiri cum stau lucrurile de fapt. Eu, cel puțin, nu știu deocamdată să răspund la întrebările de mai sus. Altfel spus, *nu știu alții cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la...* steagul meu, încerc acum, în mod cu totul excepțional, să spun ce simt.

Dacă m-aș duce la un eveniment sportiv internațional la care participă și sportivi din România n-aș avea nici o problemă să am un steag. Cînd văd spectatori cu steagul nostru în cine știe ce colțuri ale lumii, la cine știe ce manifestații sportive și nu numai, am o tresărire. Mă bucur. La Revoluție, steagul acela cu gaură m-a făcut fericit. Dacă aș participa la o manifestație în România, fie ea de protest sau de sprijin, avînd un interes național (și nu politicianist), aș putea flutura un drapel tricolor. La fel, aș merge cu steagul la o paradă militară. Poate în anumite împrejurări nu m-aș da în lături nici să-mi pictez culorile naționale pe față, cum e acum moda. Probabil că dacă ar trebui să lupt pe front (sper să nu fie cazul) împotriva vreunui agresor străin sau contra vreunui inamic al civilizației, m-aș simți de asemenea mîndru cu steagul meu. Dar să mi-l pun în curte sau pe acoperișul mașinii, în România? Asta n-aș face-o. Pe măsură ce mă gîndesc mai mult, motivul mi se pare tot mai clar. Mie, patriotismul îmi pare ceva de la sine înțeles (și ceva care din păcate de multe ori e mai degrabă motiv de suferință). Mi se pare normal ca, fiind născut și crescut în țara asta, cu limba asta, să fiu atașat de ele, adică patriot în sensul profund, tot așa cum mi se pare firesc ca majoritatea oamenilor din jurul meu, români ca și mine, să fie patrioți. În atari condiții, nu simt nevoia unor semne exterioare prin care să arăt sau să accentuez acest lucru între ai mei. Nu vreau să fac nici cea mai mică paradă de patriotism. Dar asta e doar o chestiune personală și nu înseamnă că mi-aș permite să-i judec în vreun fel pe cei care totuși aleg să le filfîie steagul pe mașina personală. Sînt poate doar niște indivizi mai extrovertiți decît mine. Eu nu pot să fac asta, tot așa cum nu pot să-mi fac cruci mari atunci cînd în raza mea vizuală apare o biserică. În biserică e altceva, dar în tramvai, de față cu toți pasagerii, nu pot.

Cei care arborează tricolorul la mașină sînt niște tipi OK sau nu?

Pe de altă parte, știm că americanii sau englezii își arborează cu mult firesc drapelul. Acolo, mai e totuși și altceva. E vorba de simboluri foarte puternice pe plan mondial, grație istoriei și sistemelor politice din acele țări. Mîndria de a fi american, de exemplu, are și o componentă practică. Oricare cetățean al Statelor Unite are un statut și o protecție anume în întreaga lume. Steagul american sau cel britanic sînt recunoscute de aproape orice locuitor de pe glob. Simpla cetățenie a unui asemenea stat e ca o legitimație care deschide multe uși. Noi, cetățenii României, din păcate, nu beneficiem nici pe departe de așa ceva, deși de cîțiva ani încoace avem un mare noroc cu pașaportul unei țări a Uniunii Europene.

Pe plan internațional, continuăm să avem o problemă de identitate și o mulțime de complexe istorice. Avem o adevărată obsesie cu imaginea țării noastre. Asta tocmai pentru că imaginea e tulbure și instabilă și noi am vrea-o clară și bună. Prea des politicile și politicienii noștri ne-au făcut și ne fac de rîs. Și nu e prea ușor să ții steagul sus, în vremuri în care alături de tine îl flutură și niște nemernici ajunși în frunte. Același steag.

ready made

„Ideia Națională este titlul unui nou ziar românesc ce apare la Buzău sub direcțiunea cunoscutului scriitor și poet: Avocat N. Manolescu.

Din «Cuvânt înainte» se poate deduce cu prisosință simțemintele acestui ziar [...]: «Nu începem ci continuăm. Ce vom face? Ne vom supune menirei noastre, vom primi și executa poruncile ideiei naționale. Mai lămurit. Vom curge cu hotărârea de a nu rătăci prin putrede smârcuri stătătoare, ci a ne rostogoli hojma, la umbra Negoiului, în matca adâncă și bolovănoasă a Dunării neamului.»"

Flori de crâng, Anul I, No. 8-9, Oradea, 25 Iunie – 10 Iulie 1933

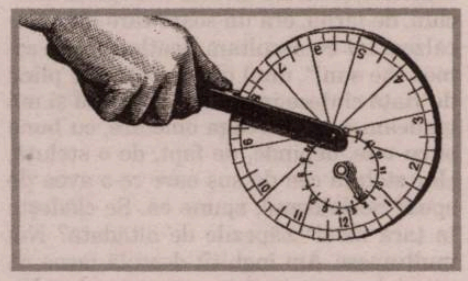

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un papirus cu de toate, vă rog (I)

Nici un sul de papirus nu e așa celebru, cred, ca *Papyrus Artemidorus,* singurul „carnet de schițe" păstrat din Antichitatea greco-romană. Descoperirea, anunțată oficial în 1998, a fost publicată de italieni după zece ani într-o ediție magnifică, inclusiv prin unele dintre greșelile ei. Papirusul se află azi la Muzeul Egiptean din Torino și a fost cumpărat de la un *dealer* de antichități cu 2,75 milioane de euro în 2004. Ce s-a păstrat din el este o fișie lungă (2,5 m x 32 cm), în care fiecare locușor e acoperit de text și desene. Printre ele, cea mai veche hartă păstrată din lumea greco-romană și singura găsită pe papirus. E clar că e un artefact excepțional, care tocmai de-asta a fost considerat de mulți, aș zice fără dovezi serioase, un fals. O să revin la problema autenticității în articolul viitor, dar deocamdată să spun că, în marea majoritate a cazurilor, falsificatorii au grijă ca produsele lor să fie foarte bine acoperite de analogii de prin muzee. N-are sens să te arunci să creezi lucruri cum nici un arheolog n-a mai descoperit vreodată, chiar dacă teoretic s-ar vinde mai scump, pentru că toți experții le vor lua imediat la ochi.

Să încep cu textul, cu riscul de a perpetua stereotipul preeminenței pe care studiile clasice o acordă încă scrisului în detrimentul imaginii. Căci sursa scrisă e, nu-i așa, de bază, în vreme ce arta e vagă ori trivială. Pe recto, papirusul poartă un elogiu (în greacă) al geografiei ca știință, dintr-un autor neidentificat, dar bombastic. Urmează un pasaj de 14 rînduri din cartea a doua a unei lucrări în care era descrisă toată lumea locuită, a geografului Artemidoros din Efes, de la sfîrșitul secolului al II-lea î.Hr. (E o lucrare pe cît de faimoasă în Antichitate, pe atît de fragmentar păstrată. Nouă ne-a rămas un alt Artemidoros din Efes, cu cartea sa despre interpretarea viselor, scrisă vreo 200 de ani mai tîrziu și tradusă și în românește.) Pasajul, care a dat și numele papirusului, descrie coasta nordică a Peninsulei Iberice, de la Pirinei în Galicia, și a putut fi identificat pentru că seamănă foarte bine cu unul care se întîmplă să fi fost salvat prin includerea într-un text enciclopedic al unui împărat bizantin, Constantin Porfirogenetul (secolul al X-lea).

Ca orice cîrpă, și papirusul se recuperează și se refolosește.

Între cele două texte se află o hartă (94 x 32 cm), posibil a unei părți din nordul Spaniei de azi. La ce scară e, nu se știe, iar ce semnifică simbolurile ei, nu ni se explică (pătrățelele sînt orașe sau doar *villae rusticae?).* Impresia e că e un tip de hartă care dă o formă vizuală unei liste de itinerarii, așa cum făcea probabil și originalul din care se trage celebra *Tabula Peutingeriana* (despre care am vorbit mai în detaliu aici: https://dilemaveche.ro/sectiune/tilc-show/articol/cu-autostopul-prin-imperiu). E o abordare cartografică în care același oraș poate apărea de mai multe ori pe hartă dacă se regăsește pe două rute diferite. Curios e că, deși se știe că ilustrațiile însoțeau diferite tratate antice (de la ihtiologie la anatomie, dar mai ales astronomie), nu aveam pînă acum informații că printre asemenea ilustrații puteau fi și hărți, nici măcar în cazurile unor cărți de istorie sau geografie care, cît de cît, o cer. În orice caz, harta noastră a fost lăsată neterminată. Probabil că autorul a făcut o eroare fatală la copiere și tot proiectul – poate o ediție de lux a *Geografiei* lui Artemidoros – a fost abandonat. În ce anume consta greșeala nu știm, iar asta roade întreaga comunitate de cercetători, foarte preocupați de greșelile altora.

Materialul, însă, nu a fost abandonat. Ca orice cîrpă, și papirusul se recuperează și se refolosește. Odată dusă pe apa sîmbetei ediția din Artemidoros, papirusul a intrat pe mîna unor artiști, unii dintre ei învățăcei, alții pe o treaptă superioară de salarizare. Pe foaie mai era loc. În primul rînd, un spațiu care fusese prevăzut pentru o a doua hartă, înainte ca, dezamăgit, clientul să canceleze, cum se zicea în Antichitate. Iar apoi, spațiile de pe margine. În toate acestea apar, ceva mai tîrziu, studii de capete, mîini și picioare, în diferite poziții și *raccourci*-uri, aparent cópii după modele tridimensionale, în orice caz, o secvență artistică unică în arta antică. Cele mai spectaculoase schițe, în *calamus* (de fapt, făcute cu două asemenea unelte de scris din trestie, de grosimi diferite), sînt un cap, văzut frontal, poate copiat după un bust al unui filozof din școala epicureică, Metrodoros, și mai ales un splendid cap al lui Zeus Ammon (sau Saturn) din profil, făcut de unul dintre acei desenatori extraordinar de talentați care, într-un motiv sau altul, nu ajung să fie niciodată cunoscuți. (Jas Elsner presupune că ilustrațiile acestea erau legate de fapt de cartea lui Artemidoros, și că Zeus Ammon era de fapt însuși portretul autorului, plasat într-adevăr tradițional chiar la începutul cărții.)

Cu adevărat interesant devine papirusul pe verso, unde o altă gașcă pusă pe refolosit – poate de la „școala de arte" din Alexandria – a produs cea mai remarcabilă colecție de desene zoologice din Antichitate. Și nu există motive să credem că nu va deține recordul ăsta și joia viitoare, cînd voi vorbi mai pe larg despre ele. O observație la final: papirusul a ajuns la Torino fiind cumpărat, se spune, la îndemnul ministrului Culturii italian. Or, Italia e poate cea mai activă țară în procesele de retrocedare a antichităților proprii, ajunse de pe piața neagră în muzee străine. Despre papirus, *dealer*-ul spune că l-a cumpărat din Egipt în 1971. Ministrul s-ar fi putut întreba dacă nu cumva e o dată tocmai bine născocită ca să nu pice după convenția UNESCO din 1972 pentru protecția patrimoniului.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Catedrala în vremea opiniilor

Pe la 1830, Heinrich Heine spunea că oamenii de demult construiau catedrale pentru că aveau credință, în vreme ce oamenii din vremea lui aveau doar opinii și e nevoie de ceva mai mult ca să poți construi o catedrală. Totuși, în veacul al XIX-lea, ici-colo, se mai construiau catedrale, semn că opinia din ce în ce mai masivă nu sufocase cu totul credința din ce în ce mai firavă; azi, opinia domnește absolut și credința e floare rară. Lumea bazată pe opinii și atît este, inevitabil, o lume tiranizată de prezent, în vreme ce lumea bazată pe credințe vede departe. De pildă, lumea opiniilor discută Catedrala în contextul odioasei Case a Poporului. Lumea credinței discută Catedrala în contextul moștenirii bizantine sau al dialogului cu marile catedrale occidentale. Cum s-ar zice, ce vedem depinde de locul în care ne plasăm.

În țara în care se construiește puțin, greu și prost, apariția unei catedrale de anvergura celei sfințite pe 25 noiembrie la București este un eveniment major. Doar că, în țara în care se construiește puțin, greu și prost, un asemenea eveniment nu poate trece nepedepsit. Cei care detestă Catedrala (ce ironie, nu cumva sînt exact cei care denunțau, blajin și tolerant, plini de respect și îndrăgostiți pînă la lacrimi de drepturile omului, „referendumul urii"?) sînt cu totul înfuriați. Li se pare că e o înaltă datorie civică să maculeze evenimentul sfințirii și au căutat fel de fel de chestii pentru asta: ISU, caterisitul în flăcări, limuzinele (oribil *fake-news*-ul cu Maybach-ul Patriarhului – se poate, tocmai inamicii *fake-news*-ului să se preteze la așa ceva?). Nu au lipsit nici obișnuitele jigniri la adresa zecilor de mii de oameni care au fost de față: toți erau proști, pesediști, manipulați, medievali de grotă etc. Altfel, nici o vorbă despre Iisus Hristos, cel care, de fapt, a strîns mulțimea acolo (pentru că mulțimea vine să se închine la Catedrală de dragul Mîntuitorului, nu de dragul Patriarhului) și nici despre eroii țării – ăia puțini, cîți sînt – cărora le este dedicată Catedrala. Altfel, cred că peste trei generații și mult după aceea, Catedrala va rămîne în picioare, iar puseele „anti" vor mai putea fi aduse la lumina zilei doar de istoricii care vor avea interesul îngust și pur academic de a cerceta presa zilelor de azi pentru a înțelege sufletul României de la 2018. Cum ne vor judeca ei, nu avem cum să știm…

Ceea ce mi se pare, totuși, important de spus despre spiritul zilei este că, în general, discuțiile din presă despre cele ale Bisericii sînt purtate de oameni care nu merg la biserică. Am remarcat, de pildă, că cei chemați să comenteze în media un eveniment de acest gen sînt analiști politici, activiști nervoși sau eterni invitați – grupul celor care trăncănesc pe ecrane despre orice, de la subvenția agricolă la afaceri militar-strategice, de la sondaje electorale la finanțe publice, de la modul în care se organizează intern Înalta Curte de Casație și Justiție la gestionarea traficului într-un oraș aglomerat. Mă întreb, de pildă, cum ar fi să fie invitați să comenteze meciurile de fotbal oameni care nu merg pe stadioane și rar au văzut în viața lor un meci de fotbal de la un cap la altul? Ar fi ridicol, nu-i așa? Dar este pe deplin serios să dăm scena proeminentă a comentariilor publice despre ce face și cum merge Biserica în seama unor oameni care n-au mers decît de vreo două ori în viața lor la biserică, și atunci nu pentru vreo liturghie capcoadă, ci pentru 20 de minute, la vreo nuntă sau la vreo înmormîntare, ori pentru 15 minute, să „ia lumină", cînd e cazul. N-ar fi, poate, firesc să comentezi în presă sfințirea unei Catedrale cu invitați care știu ce-i aia o catedrală și la ce folosește? Departe de mine să spun că nu avem dreptul să ne dăm, toți, cu părerea. Firește că avem. Trăiască opinia liberă! Dar nu ne-ar fi mai util, de pildă, cînd comentăm sfințirea unei Catedrale de proporții, să discutăm cu specialiști în arhitectura spațiilor sacre, cu teologi, cu istorici ai Bisericii, ca să nu zic cu preoți, că preoții sînt „cîh"? Tot opinii, nici vorbă de credință, bineînțeles.

Și, de la această observație, fac un pas mai departe încercînd să înțeleg de ce procedăm așa cum procedăm. De ce vrem să înțelegem ce se întîmplă, în general, ascultînd oameni care pur și simplu nu se pricep? Se tot spune că cel mai grav lucru care se întîmplă lumii românești de vreo 25 de ani încoace este că nu mai are repere – pur și simplu, nu mai știm să distingem competența de incompetență și cunoașterea de necunoaștere. Dar și mai grav este că nici nu mai dăm importanță discernerii priceperii de nepricepere.

Veți spune că disputele din jurul Catedralei privesc bani publici și atunci e firesc să vorbim toți, căci toți plătim impozite. De acord, este un unghi foarte legitim de dezbatere. Și eu nu mă feresc să-l abordez exact de pe poziția unuia care, ca și dumneavoastră, alimentează bugetul public. Contribuabilul care semnează aceste rînduri este de acord ca parte a bugetului public (în speță, 120 de milioane de euro în ultimii zece ani, dacă înțeleg bine) să meargă spre Catedrală și, de bună seamă, ca mine sînt și mulți alții. Celor care vor spune că pe ei nu-i interesează și, prin urmare, de-aia nu trebuia finanțată le spun că nici pe mine nu mă interesează deloc – dar deloc! – să existe în orașul meu un stadion uriaș, le spun că nimeni nu m-a întrebat dacă sînt de acord ca o sumă mult mai mare (230 de milioane de euro, înțeleg) să meargă pentru construcția unui asemenea stadion în București, dar nu protestez și nu am protestat că așa grozăvie s-a construit spre bucuria și liniștea sufletească a multor semeni de-ai mei. Nu mi-a dat prin cap să strig pe străzi că nu avem spitale bine dotate și administrate pentru că se construiește Stadionul Național. În fine, îmi place să cred despre mine că nu sînt atît de prost să cred că nu avem sistemul de sănătate pe care-l vrem din cauza construirii unui asemenea edificiu, dar zic și eu așa… De aceea, nu-i înțeleg pe compatrioții mei care nu simt utilitatea Catedralei și ne pun la zid pe noi, cei care îi simțim utilitatea.

Sigur că sîntem toți contribuabili, dar avem valori diferite și opțiuni diferite. Nu vreau să fac aici o comparație între foloasele pe care le aduc societății românești de azi fotbalul și religia practicată. Fapt este că mie, contribuabil, mi se pare că a doua e mult mai importantă. Altora li se pare că primul este. Eu accept opțiunea lor. Alții de ce nu o pot accepta pe a mea? Eu am avut răbdare să văd că mai întîi s-a ridicat Stadionul Național și abia apoi Catedrala Națională, și nici nu mi-a dat prin cap să strig – idiot și nepriceput – că avem spitale prost dotate și administrate pentru că se ridică, falnic, într-un sfert de miliard de euro, stadionul. Mi se tot spune că credința religioasă este ceva atît de privat că nu trebuie arătat. Dar dragostea pentru fotbal nu este, după aceeași logică, ceva la fel de privat? Eu cred că statul, dacă tot așteptăm de la el să ne rezolve toate problemele, este dator să susțină cumva și interesele zise private, dacă sînt împărtășite de mase mari de oameni. Greșesc?

P.S. Și încă ceva, pentru cei care sînt de acord că Regele Carol I chiar a fost un conducător vizionar și modernizator pentru această țară și sînt împotriva Catedralei: fiți mîndri că aparțineți generației de români care a realizat unul dintre proiectele sale! O țară care duce la îndeplinire un proiect după un secol și jumătate este o țară de mare caracter.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pantofii de rubin

O pereche sau două. Poate cinci. Stîngul? Dreptul? Apar? Dispar?

Avînd în vedere că sîntem într-un basm, în cel mai cunoscut basm american, de altfel, *Vrăjitorul din Oz,* pot fi oricîte, oricum. Doar că, de fapt, în poveste, Dorothy Gale avea în mod precis o singură pereche de *pantofi de rubin*, primiți de la Zîna cea Bună din Nord, în timp ce incertitudinea apare în viața reală la numărul perechilor de pantofi din recuzita actriței Judy Garland, care a interpretat-o pe Dorothy în filmul (din 1939) corespunzător basmului. Se pare că din acestea au supraviețuit patru sau cinci perechi.

Istoriile lor sînt destul de întortocheate. Cert este că doi pantofi roșii au fost donați cu titlu anonim Muzeului Național de Istorie Americană (Smithsonian) în 1979 și de atunci au fost expuși aproape continuu, devenind unul dintre cele mai atractive și mai vizitate exponate ale instituției. Nu e de mirare, dacă luăm în considerare că reprezintă un simbol fascinant al culturii americane marca Hollywood.

În primăvara anului trecut (2017), pantofii au intrat într-un proces amplu și migălos de restaurare, efectuat de experți ai muzeului alături de specialiști externi în conservare. După ce au finalizat cercetarea aferentă, aceștia au lucrat două sute de ore la recondiționarea propriu-zisă. Repunerea pantofilor de rubin pe picioare nu a fost deloc simplă, iar microscopul a jucat un rol esențial. Sute de paiete roșii sclipitoare au fost realiniate la locul lor și multe alte mici defecțiuni au fost reparate cu maximum de atenție și de precizie. În toamna acestui an (2018), pantofii lui Dorothy au fost expuși din nou în muzeu.

Ceea ce nu am menționat încă și ceea ce muzeografii au știut tot timpul este faptul că acești doi pantofi nu formează o pereche, fapt indicat, printre altele, și de gradul diferit de uzură al fiecăruia. Istoria a făcut ordine imediat. Cu un telefon de la FBI, care a anunțat muzeul că a fost recuperată o altă pereche (aparent, pereche) de pantofi roșii din filmul *Vrăjitorul din Oz,* care fusese furată de la Muzeul Judy Garland din Minnesota. După ce muzeografii le-au confirmat autenticitatea, au constatat că pantofii recuperați reprezintă exact perechile celor doi din galeria muzeului. Cumva, semn că viața bate chiar și basmul uneori.

Și acum, să batem de trei ori din pantofi?

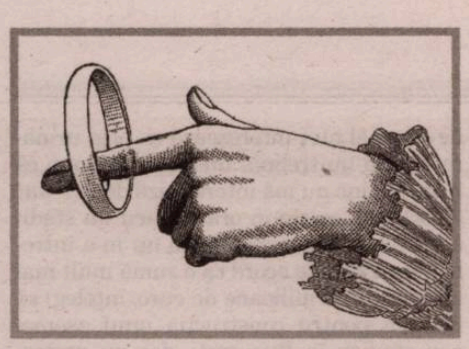

Selma IUSUF

legende urbane

Efectul Dunning Kruger

Acum niște ani, m-am nimerit la un soi de eveniment privat cu oameni, mîncare, băutură și ceva antren. Cum numitul eveniment cerea ca participanții să-i marcheze cumva importanța prin respectarea unui oarecare cod vestimentar, altul decît blugii și tenișii, m-am trezit stînd ca o momîie la o masă încleștată într-o rochie (!!), cu ochii într-un aranjament culinar în fața căruia, în mod normal, aș fi rîs. Nu mai știu exact ce era treaba aia din farfurie; dincolo de picăturile artistice de sos verde răspîndite pollockian prin farfurie, din mijlocul învălmășelii presupus comestibile ieșeau un soi de antene rigide, răsucite haotic, care arătau cumva primejdios. Dacă te aplecai mai mult spre farfurie îți scoteai ochii în ele, Doamne ferește.

Aranjamentul îți ridica și alte probleme de finețe lumească. Cum dracu' mănînci așa ceva? Iei delicat cu degetele înojate (date cu ojă, iertați invenția permanentă și netalentată de cuvinte), iei așadar cu degetele tale înojate de doamnă una dintre antene și o ronțăi finuț? O dai la o parte cu primul set de cuțite și furculițe și-ți bați joc de bucătarul – pardon, *chef*-ul – ăla care s-a străduit să învolbureze artistic chestiunea? Sau o dai la o parte cu încrederea unuia care a mai mîncat, de pildă, homari fără să arate la final ca cineva care a omorît-o pe mă-sa și-ți vezi mai departe de farfurie? Nu știam și nici nu voiam să știu în momentul ăla. O să revin la mîncare după primul intermezzo.

Fix în mijlocul tumultului sufletesc iscat de apariția asta culinară, s-a produs și primul moment artistic. A cîntat o doamnă grasă. Vă rog să nu mă judecați pentru cuvîntul „grasă", dar astea sînt faptele, adevărul gol-goluț, iar precizarea are cumva relevanță. A cîntat o doamnă grasă, și nici n-am avut norocul ca toată paranghelia asta să se termine, după cum zice vorba *(it's not over 'til the fat lady sings, remember?)*. Doamna a fost prezentată ca un fenomen muzical, fiică prodigioasă a muzelor, iar noi ne-am înșurubat respectuoși fundurile în scaune. Ce a urmat a fost unul dintre cele mai dure teste de reprimat un rîs cu lacrimi la care am fost supusă vreodată. Știți momentele alea în care nu trebuie să rîzi, nu ai cum să rîzi pentru că devii ultimul om, momentele în care ți se umflă literalmente capul din cauza hohotului stăvilit care-ți gîlgîie în gît și în piept? Exact alea. Săraca doamnă nu avea deloc talent. Credeți-mă că pînă și urechile mele needucate, care rezonează plebeian în mare măsură doar la muzica clasică melodioasă, și aia recunoscută din genericele de film, pînă și urechile mele se simțeau inconfortabil și zornăiau pe invers.

Problema e că doamna ar fi fost chiar simpatică și ar mai fi muiat apretul snobos al evenimentului dacă nu ar fi apărut din prima în fața noastră extrem de plină de sine. Dacă nu ar fi acceptat laudele celor care au prezentat-o cu deferența regală a oamenilor care-și cunosc valoarea. Ea nu știa că nu știe și era convinsă că știe bine. Efectul Dunning Kruger, bam! Au urmat, desigur, aplauze furtunoase care i-au confirmat doamnei valoarea pe care nu o avea și care ne-au reconfirmat nouă duplicitatea impusă de împrejurări.

Ziceam că revin la mîncare. Revin la ea tocmai pentru că era un alt produs al fenomenului pe care experții (de data asta experți pe bune) îl numesc Dunning Kruger, iar omul simplu îl califică nesofisticat drept un prost care nu știe că e prost, dar se dă deștept. Pe scurt, dincolo de prezentarea sclipicioasă, era mediocră în cel mai bun caz.

Să știți că m-am simțit prost. Unu, că m-am trezit strîmbînd din nas în fața unor eforturi evidente ale celor care puseseră la cale evenimentul cu pricina (un strop de modestie din partea lor ar fi evitat orice critică, totuși), doi, pentru că m-am recunoscut în diverse instanțe cînd m-am dat expertă și nu eram. Cînd am pretins că știu ce fac, dintr-o convingere absolut netrucată că știu ce fac. Problema e că, atunci cînd iese un dezastru, unii se trezesc la realitate, iar alții dau vina pe oricine altcineva de teamă să nu se caute un pic pe dinăuntru și să vadă acolo un gol mare de tinichea. E groaznic, vă zic.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

*În amintirea eroilor din Grid căzuți pe cîmpul de luptă**

1914 – 1918
Bîrsan Gligor
Boeriu Ilie
Ciurilă Irodion
Drăghici Iuliu
Marcu Nicolae
Modorcea Dumitru
Negrea Andreiu
Negrea Iacob
Negrea Gh. Iacob
Negrea C. Iacob
Negrea Constantin
Negrea Ioan
Popa E. Gheorghe
Stejeroiu Octavian
Urdea Gh. Ioan
Venețean Gheorghe
Stanciu A. Nicolae
Potec Gh. Nicolae

1940 – 1944
Țogoe Nicolae. Locotenent
Țogoe Gh. Sublocotenent
Boeriu C. Ioan
Boeriu L. Gheorghe
Boeriu Petru
Boeriu B. Victor
Comăniță Alexandru
Modorcea Ioan Lincu
Popa Nicolae
Urdea Ironim
Urdea Aurel

*Monument ridicat în cimitirul bisericii din deal. (**R.M.**)

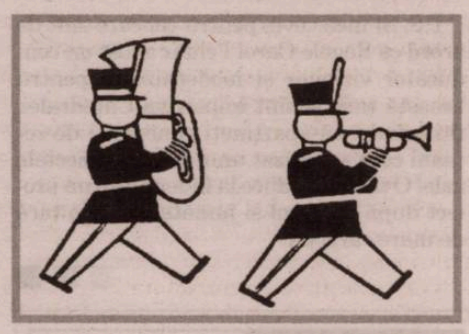

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Orfelinat. Azil. Balamuc

„Dați-mi și mie un ban, sînt de la casa de copii!" Sînt cuvinte care fac parte din fibra noastră intimă. Cuvinte cu care ne-am construit, elemente alcătuitoare ale ființelor care sîntem acum. Sînt parte din cultura în care existăm, parte egală cu, să zicem, „Noi sîntem români, noi sîntem pe veci aici stăpîni!".

Oricît am eschiva intelectual, oricît am dribla șmecherește, „casa de copii", „casa de bătrîni", „casa de nebuni", toate aceste *case* fac parte din ființa noastră. Mai nou, sub efectul intervențiilor din lumea largă, dar și ca urmare a unor mici eforturi pe care le-am făcut – mai de nevoie, mai de rușine –, aceste *case* au primit alte denumiri, mai acceptabile în limbajul civilizației la care aspirăm. Am început să vedem că pe plăcile de identificare puse pe niște instituții scrie cam așa: „Centru de plasament", „Centru de îngrijiri", „Spital de psihiatrie". În lumea reală, în felul în care gîndesc și se exprimă cei mai mulți dintre noi, ele au rămas tot „orfelinat", „azil", „balamuc". Și exact așa cum le denumim în lumea reală, întocmai așa funcționează ca instituții. Iar pentru noi, în mîndria noastră că sîntem români și stăpîni, acești semeni ai noștri au rămas tot „orfani", „bătrîni", „nebuni". Și, da, se mai poate. Se poate și mai jos. Există și un etaj inferior acestuia cu „orfanii", „bătrînii", „nebunii". Dacă ești „țigan" sau „handicapat" ai mari șanse să fii cazat pe vecie, în spiritul bunătății și al ospitalității noastre legendare, la acest etaj cel mai de jos.

Cînd cîntăm plini de însuflețire „Noi sîntem români, noi sîntem pe veci aici stăpîni", categoriile astea de compatrioți nu există. Sau, mai precis, nu se văd. Ele sînt închise într-o dependință îndepărtată a gospodăriei noastre mentale. Pentru că la stradă ne înfățișăm cu casa decorată ca la Muzeul Satului, pregătită oricînd să primească vizitatorii. Îi zicem, cu mîndrie, „casa noastră din bătrîni". Și mai punem pe prispă niște oameni în vîrstă, dar care se țin foarte bine, sînt limpezi la minte și gata să se ia la trîntă cu turiștii străini. Îi îmbrăcăm în straie tradiționale și-i expunem cu entuziasm, să vadă lumea cum arată bătrînii noștri verzi și falnici ca brazii. Să vadă oaspeții cum venim noi din adîncul timpului, din tăriile vremii, de la facerea lumii. „Orfanii", „bătrînii" rebegiți, „nebunii" și „handicapații" sînt ascunși în fundul curții, mult dincolo de closet, acolo unde oaspeților nici nu le-ar trece prin cap că ar mai fi ceva. Ei sînt cei pe care îi ascundem bine, pentru că „nu ne reprezintă". Ne strică imaginea. Ar mai fi „țiganii", pe care n-avem cum să-i mai ascundem, pentru că sînt absolut peste tot. Dar îi rezolvăm repede și pe ăștia, spunînd că nu sînt români, că din cauza confuziei cu ei are de suferit reputația noastră.

Cam așa am vrea să fie prezentarea de țară: în afară de noi, ăștia zdraveni, în putere, plini de șarm și cultură generală, îmbrăcați bine, poligloți și – obligatoriu! – cei mai virili de pe continent, deci în afară de noi nu mai e nimic pe-aici. Nici minorități, nici bolnavi, nici lume săracă, nici năpăstuiți, absolut nimeni. Doar noi, falnicii urmași ai dacilor și ai romanilor. Partea proastă e că absolut de fiecare dată cînd ne înfoiem pieptul și rostim discursul ăsta, de după colțul străzii apare un om în vîrstă, cu privirile rătăcite, gîrbovit pînă la pămînt, cu mîna întinsă, cerînd „bani pentru medicamente". Din dreapta dă buzna o haită de cîini. Imediat trece, dezbrăcat pe jumătate, lălăind un cîntec de vitejie, un alt vîrstnic, bolnav psihic, „scăpat de la balamuc". Peisajul se completează – cît ai zice „peșteˮ – cu o fată fără dinți, gata să-ți arate tainele amorului rapid. Mai apare și-un copil cu dizabilitate gravă, pe care părinții îl exploatează trimițîndu-l la cerșit. Apoi dai cu ochii peste un alt copil, care îți arată din priviri că e gata să facă absolut orice pentru cîțiva bănuți. Întindeți acest „absolut oriceˮ pînă în cele mai îndepărtate și întunecoase colțuri ale imaginației. În jurul nostru se găsește o lume pe care am vrea-o ascunsă pentru eternitate. Căci asta ne dorim. Ascunderea, nu rezolvarea.

Nu concepem, sub nici o formă, că grija și respectul autentic pentru acești semeni ai noștri sînt chei esențiale ale civilizației la care tînjim cu toții, pe ascuns, dar dîndu-ne ifose la vedere, că am avea-o din plin. Și asta, obligatoriu, cu mult înainte de a se fi inventat la alții. Iar spectacolul acesta ridicol și grotesc deopotrivă, al mimării civilizației, se vede, de la distanță, ca un pumn între ochi. Să-ți ascunzi în condiții mizere copiii abandonați, concetățenii loviți de boli psihice grave, bătrînii bolnavi și uitați de familii, să-i arunci pe toți la marginea societății, în condiții profund umilitoare, înseamnă să decazi tu însuți din condiția de ființă civilizată. Ce respect real mai pretinzi din direcția partenerilor alături de care zici că vrei să participi la „concertul europeanˮ? E foarte simplu. Vei fi oprit la intrarea în sala de concert și ți se va spune, politicos, că nu mai sînt locuri. Nu pentru că ai copii abandonați, bătrîni bolnavi și concetățeni loviți de boli psihice și dizabilități. Ci pentru că minți. Și o faci cu nerușinare. Asta spune cam totul despre tine. Pentru că îi ascunzi și îi umilești pe acei oameni, exterminîndu-i prin indiferență. Pentru că te comporți ca un barbar, dar vrei să fii primit cu urale în grupul melomanilor.

Și nu contează că pot avea problemele lor, chiar și cei din loja centrală a civilizației. Că ăsta e argumentul „patriotului naționaleˮ. Lasă, nene! Au și ăia mizeriile lor, gîrlă! Șosetele curate și chiloții curați nu le iei pentru că te vede cineva. Le porți pentru că te vezi tu. Demnitatea ta și respectul pentru semeni sînt ca lenjeria intimă. O porți pentru că așa vrei tu. Și pentru că nu concepi să fie altfel. Și, da, pentru că așa ai fost învățat.

Petre GURAN

Limba greacă și romanitatea spirituală

Penultima caracteristică a *ideii ortodoxe* constă în păstrarea limbii grecești ca limbă sacră, purtătoare a unui patrimoniu unic și de neînlocuit, capabil să regenereze ortodoxia în momente de criză. De aici și un respect deosebit arătat vorbitorilor nativi ai acestei limbi. Raportarea pozitivă față de limba originală a Evangheliilor a slavilor încreștinați a produs însă și efortul invers al intelectualității bizantine de a oferi lumii slave o traducere cît mai abundentă și corectă a patrimoniului creștin. Acest efort s-a întins pe mai multe secole, dar a căpătat un elan reînnoit prin spiritualitatea isihastă în secolul al XIV-lea. Astfel constatăm pe de o parte existența mînăstirilor bilingve în Bulgaria, cum ar fi cea de la Paroria, unde comunitatea plurietnică era condusă de Sf. Grigorie Sinaitul, sau chiar scriptoriumul patriarhal de la Tîrnovo, condus de Sf. Eftimie, și în Serbia, unde majoritatea mînăstirilor regale erau în legătură strînsă cu mînăstirea athonită și elenofonă de la Hilandar. În cazul Țărilor Române, încă din secolul al XIV-lea, prin pictura de la Sf. Nicolae Domnesc, și în alte locuri în secolele următoare, constatăm nu numai faptul că lucrau pictori și mai ales hierotopiști (autori ai programelor iconografice) de limbă greacă, ci mai ales că ctitorii princiari sau boierești ai picturilor apreciau și aveau acces sau aspirau să aibă acces la limba greacă. Existența unui grup de vorbitori fluenți de limbă greacă este atestată încă din vremea lui Alexandru cel Bun de Tetraevangheliarul copiat în 1429 la Neamț de Gavriil Uric, care conține textul Evangheliilor în greacă și în slavonă. O altă sursă de elenism, dar și o dovadă a existenței acestuia sînt vizitele frecvente și șederile lungi ale patriarhilor ecumenici (uneori foști patriarhi ecumenici, exilați sau retrași în Țările Române, începînd cu cel mai celebru, Nifon al II-lea) și ale altor prelați greci încă de la începutul secolului al XVI-lea pe teritoriul Țărilor Române. Aceștia veneau însoțiți de o întreagă curte ecleziastică. De altfel, elenismul cultural a fost repede întărit de așezarea elenofonilor balcanici în Țările Române (clerici, negustori și descendenți ai familiilor bizantine care se încuscreau cu boierimea locală). Dacă pentru secolele XV-XVI cantitatea manuscriselor de limbă greacă este încă mică, deși se pot invoca circumstanțe catastrofale care să fi produs acest rezultat, în schimb situația se schimbă radical în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, cînd cartea manuscrisă și tipărită de limbă greacă – fie că vorbim de cărți care au circulat sau de cărți care au fost produse în Țările Române – este atît de numeroasă și de răspîndită, încît nu avem încă o imagine completă a acestui fenomen cultural de pe teritoriul României.

Elenismul lingvistic și religios a cunoscut o asemenea amploare în secolul al XVIII-lea încît putem afirma că cea mai mare parte din cultura greacă din perioada turcocrației a fost produsă în Țările Române. Această producție, în mod evident, nu putea avea loc fără ca să existe o raportare pozitivă la aceasta din partea elitei culturale și politice românești. Grecofobiile ocazionale sînt mai degrabă prelucrarea în cheie etnică a unei trăsături general umane, invidia, speculată propagandistic de manipulatori dibaci. Faptul că, în procesul traducerii Sfintei Scripturi în limba română, traducătorii nu s-au mărginit la o traducere a textului slavon din cărțile de cult pe care le aveau în folosință, ci au apelat la originale grecești denotă o preocupare pentru autentic, care pune încă o dată limba greacă în centrul spiritualității ortodoxe. Vechiul Testament este, astfel, o traducere a Septuagintei, iar Noul Testment o traducere a prototipului cultic bizantin. Alta este situația traducerilor făcute în Ardeal, unde influența luterană sau calvină și-a spus cuvîntul (după cum se poate constata în Noul Testament de la Bălgrad). De altfel, îndreptarea cărților de cult – numită *diortosire* – după cărți grecești a fost un fenomen recurent atît în Bisericile de limbă slavă, cît și în alte Biserici folosind deja o limbă vernaculară.

Ultima caracteristică a *ideii ortodoxe* este romanitatea spirituală. *Romanitas/ Rhomaiosyne* a devenit, de-a lungul mileniului bizantin, componenta creștină a puterii imperiale, criteriul prin care se distinge o putere legitimă, întrucît rînduită de Dumnezeu, de o putere *de facto*, dar ilegitimă prin natura ei anticreștină, fie că ea se exprimă prin abuz și injustiție, fie prin adeziunea la o altă credință *ipso facto* anticreștină. Spre exemplu, critica împăraților iconoclaști a scos în evidență originea semibarbară a dinastiei isauriene. Bizanțul secolelor al VII-lea și al VIII-lea a trecut prin șocul de a se vedea înconjurat de puteri păgîne sau eretice. Evident, aceștia nu aveau nici o tradiție politică demnă de a fi luată în seamă. Imperiul a cărui capitală era Constantinopolul era singura formă politică legitimă tocmai fiindcă îmbina cele două tradiții politice, cea a lumii greco-romane și cea a lumii semitice și, prin extensie, orientale. Definitivarea Legendei creștine a lui Alexandru cel Mare în secolul al VII-lea avea ca miză tocmai îmbinarea aceasta dintre Occident și Orient. Dar procesul contopirii lui *populus romanus* cu poporul ales al Vechiului Testament începe încă din secolul al IV-lea și se exprimă cu putere la Augustin în *Cetatea lui Dumnezeu*. Endre von Ivanka a descris magistral fenomenul intelectual al acestei contopiri într-un studiu clasic intitulat *Împărăția romanilor și poporul lui Dumnezeu, conștiința de sine etnică, religioasă și politică a bizantinilor și influența ei asupra posturii spirituale a Bisericii orientale și a Europei răsăritene*. E. von Ivanka își conduce demonstrația de la vocația imperială a romanilor pe care o descrie Augustin pînă la ideea poporului teofor, care se regăsește în naționalismele est și sud-est europene.

Romanitatea subzistă, prin urmare, dispariției puterii romane și se întruchipează în poporul roman, ceea ce înseamnă creștin. Expresia populară a romanității face din toți creștinii moștenitori, teritoriali sau culturali, ai Imperiului Roman. În înțelegerea acestui fenomen, principala piedică cognitivă este numele pe care l-au dat istoricii, din Renaștere pînă astăzi, acestor romani creștini și elenofoni, acela de bizantini.

Romanitatea este civilizația, este patrimoniul scris și creația artistică a peste un mileniu de creștinism care încă definește peisajul mediteranean, dar mai este și tradiția spirituală, care dincolo de suportul material se hrănește dintr-o paternitate spirituală neîntreruptă care merge în paralel cu succesiunea apostolică neîntreruptă. Această idee romană a dăinuit în mînăstirile creștine ale Orientului musulman, acolo unde creștinii ortodocși purtau numele de melchiți, adică imperiali. În jurul acestei romanități s-a construit ultima redută a ideii ortodoxe în pragul secolului al XX-lea. Elenizarea acestei romanități s-a hrănit din limba Evangheliilor. Alegîndu-și limba greacă pentru a-și transmite patrimoniul spiritual, creștinismul a preluat, odată cu limba, și patrimoniul intelectual al Greciei antice. De aici s-a născut o confuzie teribilă, care s-a transformat în cele din urmă în prejudecată, între limba greacă drept garant al autenticității spirituale a creștinismului și afirmația superiorității elenismului față de orice altă expresie culturală locală.

În pragul modernității sud-est europene, cînd ideea națională, născută în Occident, a venit să dea formă politică conținutului etnic al comunităților locale balcanice, limba greacă a primit cea mai dură lovitură dată afirmațiilor ei universaliste prin anexarea ei la tînăra națiune elenică. Identificarea cu una dintre națiunile balcanice a pus capăt vocației de limbă de circulație sud-est europeană pe care și-o afirmase în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Confiscarea *ideii ortodoxe* de către greci, sub forma unui exclusivism clerical grecesc, s-a întîlnit la mijlocul secolului al XIX-lea cu integrarea matricei spirituale a creștinismului răsăritean în ideea rusă. Dinamica intelectuală a celor două naționalisme a produs o criză a gîndirii religioase atît de profundă, încît a pus sub semnul întrebării chiar continuitatea formelor ecleziale moștenite din Bizanț.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Sfîntul Nicolae. De la Myra și Bari la Coca-Cola

Este, cu siguranță, sfîntul cel mai popular din istoria creștinismului. O ierarhie, știm, e greu de stabilit. Criteriile sînt numeroase și cartografia lor rămîne extrem de laborioasă. Vechime, frecvență, continuitate, număr de biserici dedicate, forme conexe de devoțiune, impact asupra vieții sociale și culturale, în fine, toate laolaltă, studiate cu acribie, îl pot plasa pe Sfîntul Nicolae imediat după Fecioara Maria.

Istoria începe la Myra, în Licia, unde, în vremea împăratului Constantin, episcop era Nicolae, de origine din Patara. După unele documente, fusese un laic ce devenise capul comunității creștine în urma descoperirii pe care un preot a primit-o în vis. A participat, potrivit unor liste din secolul al VI-lea, la Sinodul ecumenic de la Niceea, dar nu a lăsat nimic scris. Era însă o prezență a cărei autoritate spirituală venea din slujirea celor aflați în nevoie și în primejdie. De altfel, cel mai vechi episod atestat al *Vieții* sale relatează tocmai intervenția pe care o face pentru a salva trei condamnați la moarte de către un judecător corupt. Textul, *Praxis de stratelatis,* redă portretul unui episcop care nu rabdă nedreptatea și nu ezită să înlăture sabia din mîna călăului și să-l înfrunte pe guvernator. Este limpede că episcopul Nicolae beneficia de autoritatea judiciară acordată de împăratul Constantin, dar nu e mai puțin adevărat că sensul intervenției sale lasă să i se întrevadă personalitatea și pune la rădăcina autorității în materie de dreptate o cunoaștere mai adîncă, singura capabilă să dea dreptății de pe pămînt ceva din strălucirea adamantină a adevărului.

Sfîntul nu era doar un restaurator al ordinii civile, ci, întîi de toate, o inimă largă, discretă și eficace. Episodul celor trei fete salvate de la prostituție prin darurile strecurate noaptea în casa părintelui lor scăpătat rămîne, alături de cel evocat mai înainte, o emblemă a sfințeniei care avea să dăinuiască peste secole. Episcopul Nicolae își trăia sfințenia printre oameni: salva marinari, găsea provizii de grîu la vreme de foamete, sărea în ajutor cu o promptitudine pe care, potrivit mărturiilor adunate pînă în prezent, nu și-a pierdut-o nici dincolo de această lume. Dimpotrivă, și-a extins-o treptat: de la mormîntul său din Myra, din care curgea un ulei parfumat, pînă la Bari, unde moaștele sale ajung în 1087, în urma intervenției decise a 47 de marinari care reușesc să le fure înaintea venețienilor! Circumstanța atenuantă era, desigur, căderea Myrei în mîinile turcilor selgiucizi. Uleiul de la Myra devine, la Bari, o rouă transparentă, izvorîtoare și astăzi de 9 mai, ziua aducerii moaștelor pe pămînt italic.

Bari devine, astfel, centrul cultului Sfîntului Nicolae, care se va răspîndi de aici în toată Europa occidentală. Ar fi de ajuns să amintim de Saint-Nicolas-de-Port în Lorraine, unde avea să predice Bernard din Clairvaux în 1153, iar Jeanne d'Arc se va ruga în 1429. Devoțiunea pelerinilor care străbăteau drumul către Compostela va purta cu sine memoria episcopului Myrei. Răsăritenii continuă să meargă la mormîntul gol din Myra, unde se mai afla o icoană miraculoasă, pe care, în cele din urmă, în 1362, Pierre I de Lusignan o va oferi catedralei din Famagusta. Lumea ortodoxă post-bizantină nu renunță însă la atașamentul său față de sfîntul episcop al Myrei nici după ce locurile de pelerinaj nu îi mai sînt accesibile. Arta medievală rusească sau românească, de pildă, este o dovadă a acestei exemplare fidelități.

Din Occident, prin olandezi, sfîntul Nicolae ajunge în Lumea Nouă, unde își primește o biserică în locul care, devenit din 1664 posesiune engleză, se va numi New York. Tradițiile migrate pe tărîm american aveau să dea naștere unui personaj-întruchipare a generozității: de la *O vizită a Sfîntului Nicolae* (1823) pînă la campania publicitară a Coca-Cola din 1931. Nici vechea Europă nu-l uită: povestea învierii celor trei copii, redată de Gérard de Nerval în 1842, va fi citată de Charles de Gaulle în memoriile sale... De la Myra și Bari la „spiritul Crăciunului", povestea sfîntului Nicolae este cea a creștinismului devenit viața noastră cea de toate zilele, fără să ne mai dăm seama.

P.S. Bibliografie esențială: Michele Bacci, *San Nicola. Il grande taumaturgo,* Laterza, Roma-Bari, 2009; pentru cei grăbiți: Odile Haumonté, *Saint Nicolas*, Le Figaro / Presses de la Renaissance, 2016.

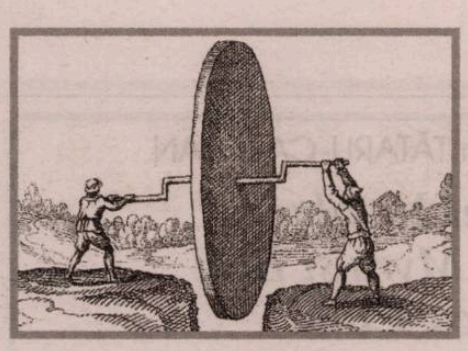

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Înainte de amnistie

Se înmulțesc semnalele că în interiorul coaliției de guvernare se instalează consensul privind o tentativă de legiferare a unei amnistii. Nu e clar dacă e vorba de o ordonanță sau de un complex de măsuri menite să conducă, pe o cale mai greu de înțeles, la același rezultat. Ce e tot mai evident însă e că, după doi ani în care, în discursul public al coaliției, a fost respinsă constant această posibilitate, reprezentanții PSD încep să recunoască în jumătăți de propoziții că amnistia e pe agendă. Amintirea OUG 13 se stinge, curajul inițiatorilor se întoarce la cote care îndeamnă la acțiune.

Parțial, calculele cercului de apropiați ai lui Liviu Dragnea se bazează și pe aparenta pierdere de energie a participanților la protestele antiguvernamentale după 10 august. Ultimul dintre ele, cel de Ziua Națională, a fost mic după standardele ultimilor ani, iar observația asta dă motive de optimism tuturor celor care așteaptă o rezolvare instantanee pentru problemele pe care le au prin instanțe. Printre ei, trebuie spus, și membri ai partidelor de opoziție.

Pe de altă parte, calculele țin cont și de expirarea mai multor termene. Primul ține de uzura obișnuită la guvernare. Nemulțumirile populației sînt deja la cote mari, astfel încît e de presupus că placiditatea proverbială a majorității nu va funcționa totuși în cazul unei sfidări majore. Apoi, nenumăratele tentative de puci din PSD fac din partid un soi de oală sub presiune care, într-un fel sau altul, va ceda la un moment dat. De altfel, recenta plecare a patru deputați către Pro România (partidul lui Victor Ponta), soldată cu pierderea majorității în Camera Deputaților, arată că pesediștii nemulțumiți încep să își piardă răbdarea chiar și cu conspirațiile interne menite să îl îndepărteze pe Liviu Dragnea. Și, poate cel mai important detaliu, termenele din instanță pot fi prelungite o vreme, dar nu la nesfîrșit.

Se adaugă și apropiata preluare a președinției Consiliului Uniunii Europene care riscă să înghețe pentru șase luni orice tentativă de haiducie legislativă în revers care s-ar plănui prin cabinetele juriștilor coaliției.

Altfel spus, nu prea mai e timp. *It's now or never,* cum ar spune Elvis Presley sau, de ce nu, autorul versurilor Imnului Național. Curajul de a sfida în mod inacceptabil opinia publică și bunul-simț politic e dublat zilele astea de un soi de disperare urîtă din spatele căreia Liviu Dragnea poate fi auzit mîrîind aristocratic ca doamna de Pompadour: „După noi, potopul".

Problema cu potopul e că, odată venit, riscă să ne înece pe toți. Penali, virtuoși, placizi și militanți de toate culorile. Efectele asupra reputației României, asupra respectului de sine al românilor și asupra credinței în democrație liberală și stat de drept sînt greu de cuantificat și, foarte probabil, în întregime negative.

Am văzut USR cerîndu-i președintelui României să meargă în sala cu elefanți a Guvernului la fiecare ședință pînă în ianuarie. Nu e o idee rea, dar prezumția că șeful statului poate scoate din joben alt iepure decît cel care a ieșit în iarna de după parlamentare e un pic prea optimistă. În fapt, nici atunci președintele nu a oprit ordonanța privind amnistia. Singurul rol al președintelui ar putea fi acela de a da greutate opoziției politice și civice, așa cum a făcut-o și în 18 ianuarie 2017. Condițiile sînt însă diferite și, fără disponibilitatea, a sa și a opoziției parlamentare, de a risca totul, încrîncenarea domnului Dragnea și a minionilor săi decide partida.

Or, președintele și Opoziția au ales pînă acum varianta unui compromis. Inconfortabil, dar compromis. PSD a obținut, pas cu pas, cam tot ce și-a dorit cu excepția notabilă a amnistiei. Adversarii săi au punctat, fiecare după pricepere proprie, în clasamentul Opoziției, fără să influențeze prea mult actul de guvernare.

Presupunînd că PSD obține și mult rîvnita amnistie, e o naivitate să ne închipuim că șefii Opoziției și președintele nu vor trebui să răspundă la întrebarea „De ce ați lăsat lucrul ăsta să se întîmple?". Asta va avea consecințe multiple. O parte din electoratul acestei zone politice va abandona, o altă parte se va radicaliza, iar un procent mai mic va continua lupta după coordonatele actuale.

De aceea este esențial pentru sănătatea democratică a României ca, în acest caz, strategiile coaliției să fie oprite. Dacă amnistia micii caste de politicieni și administratori-ventuză de bugete publice va avea loc, eșecul va fi plenar. Al tuturor. Înțelegerea, pactul – spuneți-i cum vreți – pe care se bazează societatea românească va expira.

Lecțiile vor fi simple: egalitatea de șanse nu există, statul de drept a murit, fiecare se descurcă singur. Puterea se exercită deplin, frînele s-au rupt.

***Teodor Țiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

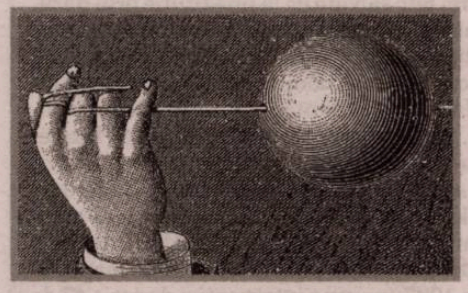

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Strada și tranziția ecologică

Ciocniri violente în Franța, între manifestanți și forțele de ordine, la protestele „vestelor galbene". În jur de 140.000 de persoane au participat la aceste manifestații, în week-end-ul trecut, la Paris și în alte cîteva orașe. Conform poliției, 133 de persoane au fost rănite în confruntările cu jandarmii, în a treia săptămînă consecutivă de manifestații împotriva creșterii prețului la carburanți. Zeci de mașini au fost incendiate de protestatari, mai multe magazine și sedii de bănci au fost devastate. Pînă și micul muzeu din interiorul Arcului de Triumf a fost vandalizat. Imaginile sînt cumplite.

Mulți opozanți de stînga îl acuză pe Macron că susține cauza ecologică pe spinarea celor săraci.

Protestele așa-numitelor „veste galbene", denumite astfel după hainele reflectorizante intrate în dotarea obligatorie a tuturor automobiliștilor, au izbucnit la scurt timp după ce guvernul a anunțat că are de gînd să crească taxele pe carburanți începînd cu 1 ianuarie 2019. O măsură ecologică, nu neapărat economică. Intenția guvernului e să descurajeze traficul auto și să reducă astfel nivelul gazelor cu efect de seră. Însă mulți oameni cred că mărirea costului benzinei va antrena și alte creșteri de prețuri și scăderea puterii de cumpărare. Protestele uneori extrem de violente nu au o agendă clară. Ele sînt efectul unor frustrări, al unui spirit de frondă la adresa clasei politice, al unor dezamăgiri față de conducători. Lista de revendicări e pe cît de diversă, pe atît de incompletă. Căci celor 42 de doleanțe transmise pînă acum guvernului li se vor mai adăuga și altele, au anunțat protestatarii. Prima e, evident, abandonarea planului de a mări taxa pe carburanți. A nu se înțelege că mișcarea „vestelor galbene" e antiecologistă: ceea ce contestă ei e taxa, nu așa-numita „tranziție ecologică" în numele căreia guvernul vrea s-o instituie. Ca să nu mai vorbim de faptul că mulți opozanți de stînga îl acuză pe Macron că susține cauza ecologică pe spinarea celor săraci și a celor marginali, care depind de mașină pentru a se deplasa la serviciu din zonele rurale spre orașe. „Strada" înțelege altceva decît guvernul din această „tranziție ecologică": protestatarii vor un mare program de izolare termică a locuințelor, subvenții pentru cei care vor să-și achiziționeze mașini hibride, extinderea rețelelor de transport feroviar pentru ca mărfurile să fie transportate doar cu trenul. Sînt, însă, și multe revendicări sociale: creșterea salariului minim la 1300 de euro (11,5% dintre angajați au salariul minim), pensie de minimum 1200 de euro, scăderea vîrstei de pensionare la 60 de ani, creșterea alocațiilor pentru persoane cu handicap, crearea de noi locuri de muncă. Etc.

Protestele au declanșat o criză politică importantă, căreia președintele Emmanuel Macron și premierul Édouard Philippe încearcă să-i facă față. Acesta din urmă a lansat consultări cu partidele politice, dar și cu reprezentanți ai protestatarilor, pe tema taxei. Mai mulți șefi de partid, precum populiștii Jean-Luc Melenchon și Marine Le Pen, cer alegeri anticipate. În vreme ce șeful Republicanilor, Laurent Wauquiez, solicită un referendum pe tema tranziției ecologice. Pînă una-alta, guvernul a decis un moratoriu – pe termen nedeterminat – cu privire la introducerea taxei. Însă e prea puțin. Și prea tîrziu: valul de nemulțumiri declanșat pare deja de nestăvilit.

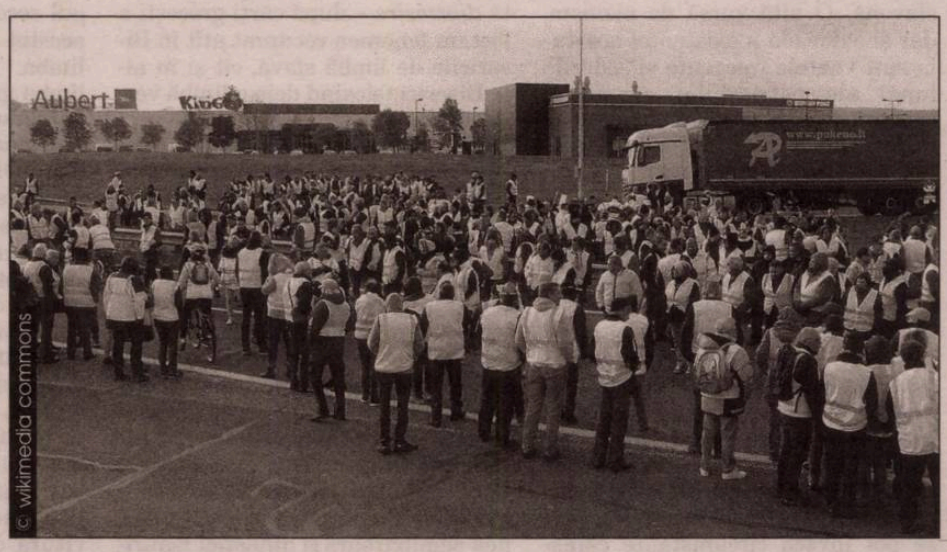

Între timp, în Germania, guvernul federal a pus la punct un program de subvenții în valoare de un miliard și jumătate de euro destinat scăderii emisiilor de gaze cu efect de seră. Subvențiile sînt destinate municipalităților: cu acești bani ar urma să se cofinanțeze modernizarea transportului în comun, mai exact achiziționarea de autobuze electrice, instalarea de borne de încărcare pentru autoturismele cu motor electric, modernizarea și extinderea sistemelor de prevenire a blocajelor rutiere, precum și cofinanțarea de autoturisme cu motorizare electrică sau hibridă pentru populație. Asta, după ce mai multe orașe din Germania se pregătesc să interzică, începînd cu 2019, circulația mașinilor diesel, considerate prea „murdare". Poate și datorită înfrîngerilor înregistrate de partidele „tradiționale" la recentele alegeri pentru parlamentele locale și, mai ales, în urma procentelor încurajatoare cîștigate de Verzi la aceleași alegeri, chestiunile ecologice sînt abordate cu mult mai multă atenție de guvernul federal.

Oftica

Texte şi opinii de:

- Marina CONSTANTINESCU (critic de teatru, director al FNT)
„O boală naţională“
- Mircea VASILESCU (profesor la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti)
„Oftica, diversitatea şi Unirea“
- Răzvan PETRESCU (prozator)
„Un bacil rezistent“
- Radu PARASCHIVESCU (scriitor, jurnalist şi traducător)
„Vecinul sau «La capra»“
- Florin BICAN (scriitor şi traducător)
„Mic tratat de ofticologie“
- Theodor PALEOLOGU (www.paleologu.com)
„De ce sînt românii aşa supărăcioşi?“
- Răzvan PAPASIMA (doctorand în antropologie, SNSPA Bucureşti)
„Deochiul, invidia şi capra care pune ordine în lume“

argument

Oftica şi alte ofuri

Nu vreau cîtuşi de puţin să dau apă la moară celor care îşi închipuie că tot ce-i rău în România vine de la fanarioţi, dar „oftica“ şi „pizma“ vin, cum-necum, din greacă. „Pizmă“ vine din *peísma* (ciudă), iar grecescul *óchthikas* are acelaşi semantism cu românescul „oftică“: înseamnă „tuberculoză“ dar şi „pizmă“, „invidie“. Expresiile „respiratorii“ ale nemulţumirii – *oftatul, oftul, ahtul* – par şi ele înrudite cu oftica; tustrele provin din grecescul *áchti,* care înseamnă „jind“, „rîvnă“, „dorinţă“ (vezi „ahtiere“), dar şi suferinţa, invidia aferentă. Din aceeaşi familie par să fie şi *áchos* („suferinţă“, „tristeţe“), *áchtos* („povară“, „greutate“) şi *ochtéo* („prost dispus“, „morocănos“). Ceea ce ilustrează felul în care o boală de plămîni a ajuns să acopere o gamă întreagă de stări şi afecte „pectorale“. Fizio-filologic vorbind, oftatul e expresia prin excelenţă a ofticii.

Invidia e la fel de veche ca lumea, iar oftica nu a fost (nici ea!) inventată de români. Şi totuşi, avatarurile lor din „sud-estul“ obidit, rural, arhaic – fie că e vorba de bazinul mediteranean, de Balcani sau de America de Sud – au un ce aparte, sînt mai cu moţ. Poate din cauza unei neîncrederi fundamentale, specifice locului, în celălalt şi în autorităţi – de la guvern şi alte instituţii de stat la facultăţi, spitale, jurii şi instanţe de tot felul.

Sinonime, în fond, invidia şi oftica se deosebesc prin cîteva particularităţi stilistice. Invidia e centrifugă, îl vizează pe invidiat, tinde către el (vreau şi eu ce are *celălalt),* oftica e centripetă, e orientată către sinele ofticos *(eu* nu am oricum, să nu aibă nici celălalt). Dacă oftica e resemnată, defetistă, staţionară, invidia predispune la acţiune, e voluntară şi dinamică. Invidia e pragmatică, oftica e nestrămutată, „principială“. Invidia e cerebrală, vizuală (din latinescul *in-video* – a privi cu ochi rău, a deochea), oftica e viscerală, pneumatică, ţine, ar spune Noica, de „sufletel“. Invidia e latină, oftica e greacă. Exagerînd nitel, invidia e catolică, oftica e ortodoxă (nu că vreuna dintre ele ar fi creştinească).

Remarcăm în treacăt bogăţia morfologică a „pizmei“ şi a „ofticii“, în limba română. Avem substantivele pizmă, pizmăluire, pizmăşie, pizmuire, verbele a pizmălui, pizmi, pizmui, pizmuluí şi, mai ales, adjectivele pizmaş, pizmăreţ, pizmăşesc, pizmătar/pizmătărea, pizmătareţ, pizmătăreţ, pizmătarnic, pizmătăresc, pizmător, pizmitor, pizmos, pizmuitor. Şi ofticare, oftică, oftigă, ohtică, osfică; a se oftica, oftici, oftigi, osfica; ofticigit, ofticos, oftigos, osfigos.

Ingenioasă şi imprevizibilă, limba română oferă şi un antidot pentru oftică. Exorcizată prin diminutivare şi convertită coregrafic, „oftica“ devine „ofticuţă“, un dans popular muntenesc, un fel de horă care se joacă încet. (**Matei Pleşu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiţi ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu şi Matei Martin. Ne puteţi asculta pe frecvenţele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Mircea VASILESCU

Oftica, diversitatea și Unirea

„Să fim uniți!“, am tot auzit în ultima vreme. Sau, cînd cineva mai făcea cîte-o nefăcută ori spunea ceva nu tocmai amabil despre „cum sînt românii“, altcineva comenta: „Tocmai acum, în Anul Centenarului?...“. Din astfel de exemple (și altele, fără număr...) deduc că, în Anul 100, ar fi trebuit – cred unii – să stăm smirnă, strîns uniți, în deplină armonie, mîndri că sîntem români. Nu contează că în anul 99 ne-am scos ochii reciproc și că în anul 101 o să facem la fel, important e ca Anul Centenarului să ne găsească într-o amplă îmbrățișare națională, de la Dăncilă pîn' la opincă, pentru că – nu-i așa? – toți sîntem români, mai mult sau mai puțin onești. Multe lucruri ni se-ntîmplă „de-un capriț, de-un pamplezir“, nu din cauza cine știe căror „diferențe de principii“ sau „de valori“ – pe care, altminteri, le invocă la tot pasul tocmai aceia care nu le au.

Scurtă paranteză istorică

Prima unire a tuturor românilor a făcut-o Mihai Viteazul. Fascinant personaj, fără îndoială. Din manualele de istorie de pe vremea comunismului (continuate în bună parte și azi), dar mai ales din filmul lui Sergiu Nicolaescu (căci, cum bine a zis cineva, „multă lume îl confundă pe Mihai Viteazul cu Amza Pellea“), mulți dintre concetățenii noștri au rămas cu ideea că principele valah a avut conștiința unității de neam și țară, și de-aia a purces să cucerească Moldova și Transilvania, pentru că întrezărea România Mare de mai tîrziu. (Mă întreb uneori ce-ar fi zis Mihai Viteazul dacă i-ar fi spus cineva că, peste 500 de ani, țara pe care o adunase el la un loc prin lupte crîncene va fi condusă de un președinte sas, iar ungurii vor fi parteneri de guvernare; *mais, passons*...). Am citit în cărțile unor istorici serioși că, de fapt, nu conștiința națională – greu decelabilă la 1600 – l-a determinat pe Mihai Viteazul să purceadă la unificare, ci – cum însuși a scris – „pohta ce-am pohtit“. Dezamăgire! În anii '70, adolescent fiind (și cu note bune la istorie), eu chiar am crezut în povestea asta. La 1600, un principe valah a avut intuiția genială a unei idei care va apărea mult mai tîrziu în Europa: statele naționale. E adevărat, recunosc acum că la vîrsta adolescenței am fost cucerit de combinația între prestația actoricească a lui Amza Pellea și vocea lui Emanoil Petruț (căci așa a ieșit personajul din film, dintr-o combinație pe care unii ar considera-o azi „postmodernă“), dar – să mă simt vinovat? – m-au impresionat foarte mult și Nicolae Secăreanu (bariton la operă de meserie, care îl juca pe Sinan Pașa) și György Kovács (care îl interpreta pe cardinalul Andrei Báthory). Am avut noroc că profesorii mei de română din școală și din liceu mi-au explicat suficient de clar cum stă treaba cu ficțiunea – căci, altminteri, riscam să cad, și eu, în capcana filmului lui Sergiu Nicolaescu (care i-a marcat profund pe milioane de români): Amza Pellea a realizat unirea – „visul de veacuri al tuturor românilor“ – în pofida dușmanilor care ne înconjoară. Citind cu atenție – atît cît m-am priceput – tot felul de cărți, am mai aflat ulterior (după vîrsta adolescenței) că acest vis de veacuri a fost întrerupt, din cînd în cînd, de tot felul de oftici, pizme și invidii „de la om la om“. Ar fi multe de spus, dar mă limitez la un exemplu din vechile cronici, pentru că mi se pare semnificativ. Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir sînt doi eroi autentici ai neamului nostru: principi luminați, care au lăsat urme indelebile în patrimoniul nostru istoric și cultural (și în imaginarul nostru național). Au fost contemporani. (Ghinion?) Ce-au făcut pentru unirea neamului? Cronicarul Ion Neculce consemnează așa: „Dumitrașco-vodă pe taină să gătiè să prindză pre Brîncovanul vodă, precum îi poroncisă Poarta. Și trimisese și iscoade la munteni, de vădzusă toate lucrurile lui cum stau. Și ș-au făcut Dumitrașco-vodă vro cinci, șese steaguri de lefecii și 2 steaguri de lipcani și cîțiva ficiori de boieri grijiți, îi ținè gata în Iași. Și făcusă cuvînt că va să margă în sus, cu podghiaz la moscali, ca să nu priceapă muntenii. Și aștepta din ceas în ceas să-i vie omul cel cu fermanul de la împărăție, să să și pornească la Brîncovanul, să-l prindză. Venitu-i-au și de la hanul ferman, numai să încalece, să-l prindză“. Citiți capitolul XIX din *Letopisețul* lui Neculce dacă vreți să aflați continuarea (complicată, foarte complicată: cu boieri care vor să se vîndă rușilor și boieri care vor să se vîndă turcilor, în fine...). „Idealul național“ al lui Dimitrie Cantemir era să-l prindă pe Brâncoveanu. Și viță vercea. Dar să nu judecăm faptele trecutului cu criteriile noastre de azi, căci nu ajungem la nimic bun. Mai bine citim *Istora ieroglifică* a lui Cantemir (greu de citit, recunosc – oare cîți patrioți români iubitori de cultură au citit-o?), unde, în formă alegorică, apare ideea că între Moldova și Valahia (conduse, repet, de doi principi luminați) era, atunci, mai degrabă o concurență acerbă decît o dorință de unire. De ce? Din oftică, pizmă, invidie și alte asemenea însușiri consemnate de vechile cronici. Așa că închei paranteza istorică.

„Cînd o să te văz și eu mai de modă, mai delicat, totdaună ca un urs sălbatec, mojicos, grosolan! Pentru Dumnezeu, oi să mă ofticezi.“

COSTACHI CARAGIALI

„Bolnavă chiar n-o fi ea, dar a ofticat-o rău Răducanu ăsta al lui Mînjoc... că nu mai dă p-acasă cu săptămînile.“

CAMIL PETRESCU, *Un om între oameni*

„Ochii tăi m-au înșelat, Sprîncenele m-a-ndemnat, Buzele m-au ofticat.“

JARNÍK-BÎRSEANU, *Doine și strigături din Ardeal*

„Că gurița de la tine M-a ofticat, vai de mine!“

GRIGORE G. TOCILESCU, *Materialuri folkloristice* (1900)

Salt brusc în prezent

În România de azi, care a atins cel mai înalt nivel de siguranță și prezență în lume din istoria sa – sîntem în UE și în NATO, conform speranțelor noastre de vreo 150 de ani încoace, adică validați ca deplini europeni –, pizma, oftica și invidia fac încă jocurile. Dau cîteva exemple, pornite din același îndemn că „trebuie să fim uniți“, la care adaug oarecari elemente de modernitate, precum ideea asociativității pe criterii raționale, dincolo de sentimentele și de resentimentele (pizmă, invidie etc.) personale. Și mă refer – demonstrativ – la ceea ce ar trebui să reprezinte „elitele“ noastre de azi și de mîine.

Presa este „a patra putere“ – așa tot auzim, de cînd a nimerit democrația peste noi. Să vedem ce se întîmplă cu „a patra putere“ la firul ierbii, cum reușește ea să-și construiască o „voce comună“ – ca în Germania, Franța, Marea Britanie și alte țări cu care vrem să semănăm. În astfel de țări, e fundamental ca organismele presei și ale jurnaliștilor să se asocieze, pentru a vorbi pe un singur glas atunci cînd interesele lor – care, de fapt, nu sînt ale lor, ci ale cetățenilor pentru care luptă jurnaliștii conștiincioși, în numele interesului public – sînt amenințate. La noi? Avem așa: o sumedenie de asociații ale jurnaliștilor, care declară – care mai de care – că vor să apere marile principii ale democrației (presa liberă, deontologia, marile virtuți ale adevărului și dreptății etc.). Ce avem, deci? Un mare număr de asociații ale presei, luați aminte aici: Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România (care e „de utilitate publică“, așa că dă pensii suplimentare), Societatea Ziariștilor din România, Asociația Ziariștilor din România, Media Sind (sindicatul jurnaliștilor), Asociația Jurnaliștilor de Investigație, Asociația Jurnaliștilor din România, Asociația Ziariștilor și Editorilor Creștini, Asociația Jurnaliștilor Civici, Asociația Presei Agricole, Asociația Ziariștilor Sportivi de Radio și Televiziune din România, Asociația Jurnaliștilor de Mediu și Turism Ecologic, Asociația Ziariștilor Sportivi de Radio și Televiziune din România etc. Plus diverse asociații ale jurnaliștilor pe regiuni/județe: din Cluj, din Sălaj etc.

Să trecem la scriitori – a căror contribuție la cultura și la conștiința de sine a neamului nostru nu poate fi pusă la îndoială. Avem Uniunea Scriitorilor – înființată prin decret, în 1949 –, dar avem și „disidențe“. În anii 1990, cîțiva scriitori optzeciști – Ion Bogdan Lefter, Mircea Nedelciu și alții – au înființat Asociația Scriitorilor Profesioniști din România. S-a ajuns la procese. Mai de curînd, unii scriitori au ajuns la concluzia că USR funcționează ilegal și au dat-o în judecată. S-a ajuns la chichițe avocățești și la lungi procese (consumatoare de energii și de bani), dar cititorii de cărți au toate motivele să se întrebe: „Ce oftici, ce invidii i-au apucat pe ăștia de nu se mai înțeleg între ei?“. Și-am constatat de curînd, la Gaudeamus 2018, că a apărut și Asociația Scriitorilor de Cărți de Specialitate (ce specialitate? nu știm...).

Muzicienii? Cam la fel. În țara lui Enescu – o glorie a muzicii universale, cu care toți ne mîndrim, aproape în unanimitate – avem așa: Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, dar și Uniunea de Creație Interpretativă a Muzicienilor din România, și Uniunea Muzicienilor Interpreți din România. Îmi închipui, în naivitatea mea, că o seamă de muzicieni-interpreți nu s-au simțit reprezentați de vechea UCMR și au simțit nevoia imperioasă să-și facă propria asociație/uniune. Ca să ce? Nu știm, vom vedea cu timpul. Dar – precis – nu în numele sloganului „Să fim uniți“. Mai bine să fim „diverși“, diferiți, să ne afirmăm identitățile și personalitățile. Cu ce preț? Ei, asta-i bună! Las' că mai vedem noi...

„În România nu se mai citește, sîntem ultimii din Europa“, „avem cea mai mică piață editorială, la jumătate față de vecinii noștri bulgari“. Tot auzim/citim chestiile astea, de ani întregi. Ce-avem noi în schimb? Nu o asociație a editorilor, care să susțină în fața Guvernului și a Parlamentului necesitatea unor măsuri, ci mai multe: Asociația Editorilor din România (AER), Uniunea Editorilor din România, Federația Editorilor din România, Asociația Editorilor de Carte Școlară și altele. De ce sînt atîtea? De ce nu avem și noi, ca în Germania sau Italia, o asociație reprezentativă și puternică, în stare să lupte pentru interesele cititorilor și pentru stimularea pieței de carte, „ca în Vest“? Nu știu. Poate pentru că, atunci cînd unii au decis – dreptul lor! – să se desprindă din AER și să-și facă propriile organizații, oftica, invidia, pizma (și alte emoții) au avut un cuvînt important de spus. Foarte bine, e libertate, avem drepturi. Dar cu ce preț?

Aici e-aici...

Imatură și ieșită cu pleoapele lipite din deceniile de comunism, societatea românească n-a reușit să separe ofticile, pizmele și invidiile „pe persoană fizică“ de necesitatea organizării/asocierii în slujba intereselor comune, pragmatice. Am dat mai sus cîteva exemple de asociații/organizații care „n-au ieșit“. De multe ori, eșecul s-a datorat ofticilor și invidiilor personale, pornite din „eu cu ăla/aia nu stau de vorbă“. Ceea ce, uman și psihologic vorbind, poate fi explicabil. Dar abia aici apare marea întrebare: și-atunci, cum să fim uniți? Ce ne leagă? S-ar părea că tocmai oftica, pizma, invidia. Și-atunci, cum procedăm? Cred că ne-ar putea lega acceptarea ideii că sîntem diferiți – și cu atît mai interesanți. Așa că ne pierdem inutil energiile cu oftici și invidii de doi lei. Greșesc?

Marina CONSTANTINESCU

O boală națională

Cînd eram copil, mergeam la Severin, la bunica mea maternă. Casa ei din mijlocul orașului a rămas un spațiu fabulos. Acolo mi s-a creionat cumva tărîmul poveștilor, acolo s-au risipit limitele realității, lăsînd ficțiunea să-mi inunde trăirile. Acolo a descins Carol I pe pămînt românesc, apele Dunării au înghițit Ada Kaleh-ul, cafelele turcești și smochinii, acolo tatăl meu a modernizat portul, iar noi ne plimbam cu vaporașul pînă la Orșova și la Cazane, ca un mare favor făcut lui, inginer și ginerele lui Madam Popescu. În casa aceea am văzut cel mai ciudat du-te-vino. Mi se părea că de acolo se conduce lumea! Era ca un fel de comandament, iar bunica mea trăgea toate sforile, învîrtea pe degete plăcinte fierbinți și firele lînii de aur. În timpul zilei se puneau la cale tot felul de aranjamente, iar seara se jucau cărți. Femeile veneau gătite, beau cafea, țuică și trăgeau tutun. Mă ascundeam sub masă, mă holbam la fințe de pantofi tociți de dans, patinați, ciuntiți de mii de pași, mă amețeam de la aburii țuicii și mă lăsam purtată de amalgamul trepidant al cuvintelor și al onomatopeelor. Toate ițele trecutului, numele celor arestați sau deportați, iubirile ascunse, sinuciderile din cauza dragostei sau a banilor pierduți la jocuri de noroc, care cu cine, afurisenii, blesteme, ipocrizii. Sub masa tainelor am auzit pentru prima oară că cineva a murit de inimă rea. Sau de oftică. „Aha", mi-am zis, „deci cei care au o inimă rea mor." Simplu. Vom rămîne doar cei cu inimă bună. Mi-am făcut și o listă cu cei socotiți de mine că ar avea inima rea. Dacă mă întreabă cineva, să fiu

„Ia mai lăsați-mă, doamnă Marina, și cu Cărtărescu ăsta!"

pregătită. I-am dat-o bunicii mele. Oricum, ea le făcea și desfăcea pe toate cele. N-am înțeles, însă, ce-i cu oftica. Și într-o zi, printre fustele și coșurile precupețelor din curte, am întrebat. Nu de alta, dar ca să fiu de ajutor și cu cea de a doua listă. Curînd am priceput că oftica mănîncă plămînii. Nu mai respiri, te sufoci și mori. Ca biata Violetta care nu mai fuge la nici un Paris cu tînărul Alfredo, se usucă, se stinge și piere halită de tuberculoză. Explicația era limpede. Dar nu pînă la capăt. Madam Păcală, vecina, roasă de oftică zi și noapte că fata lui Madam Olga a luat un băiat cu avere mare, nu ca fiică-sa, un pîrlit de învățător, trăiește bine-mersi, grasă și frumoasă. Femeile din Severin aveau treabă și m-am pierdut printre fustele lor fără să mai caut răspunsuri la toate întrebările.

Ftizia este cuvîntul grecesc pentru tuberculoza pulmonară. Pentru oftică, altfel spus. Faci febră mare, transpiri, scuipi sînge, te topești pe picioare și mori. Ca Violetta, cum spunea bunica mea. Bacilul care provoacă această boală se numește *mycobacterium tuberculosis* și a fost descoperit de Koch, în 1882. În vremea aceea se murea pe capete. Boală endemică, a sărăciei. Mult mai tîrziu s-a stabilit că este contagioasă, că oamenii infectați trebuie izolați, s-au făcut sanatorii, unele înspăimîntătoare, altele nu, se făceau operații de pneumotorax, s-a inventat streptomicina, a funcționat ca tratament, a apărut rezistența bacteriilor la ea, la alte antibiotice, în fine, boala continuă să ucidă și azi. În alt procent. Diagnosticată la timp, cu pastilele X sau cu intervenție chirurgicală Y, se poate vindeca. De unde pînă unde, totuși, ideea că cineva este măcinat de oftică, nu ca boală bacteriană? Poate pentru că este în discuție plămînul, mă gîndesc, ca organ vital. Ca și inima. Dai ortu' de inimă rea, se poate să-l dai de oftică. Un altfel de „bacterie" poate să-ți îmbolnăvească ființa. Dacă este prins un organ atît de important, se dereglează, ca la orice mecanism, totul. Se gripează motorul. Și se alterează calitatea funcțiilor. Dacă nu se respiră cum trebuie, nu merge nici creierul, nici inima, nici rinichiul. Ftizia este o boală provocată de infectarea cu o bacterie, oftica este o boală cauzată de un soi ciudat de venin secretat de micime în stare pură, de neputință, de răutate ieftină, gratuită, fără nici un fel de beneficiu, niciodată. Oftica este o stare. Mai gravă decît cea determinată de invidie. Invidia poate să nască, uneori, competiția. Este pe o treaptă mai înaltă decît românescul „să moară și capra vecinului". Se presupune că a murit și o capră de-a mea. Prin consecință, să aibă pagubă și nea cutare, și vecinul, și tot neamul lor. Învie capra mea? Nu! Dar nu contează! Să fim chit, să ne meargă rău tuturor, de ce numai mie? Oftica nici măcar această „egalitate" în plan orizontal nu implică. Nu stîrnește nimic bun, n-are legătură cu nimic, nu dă nici o șansă la o îmbunătățire, nu apare ca o țîfnă, ca un răspuns la o întrebare retorică, „De ce să-mi fie rău doar mie?". Ea există latent. O declanșează absolut orice l-ar putea face pe celălalt diferit. Și împroașcă. Împute tot. Nu mai există acces la bucurie, la împlinirea cuiva, la o reușită, la ceva remarcabil. Circoteala nu are metafi-

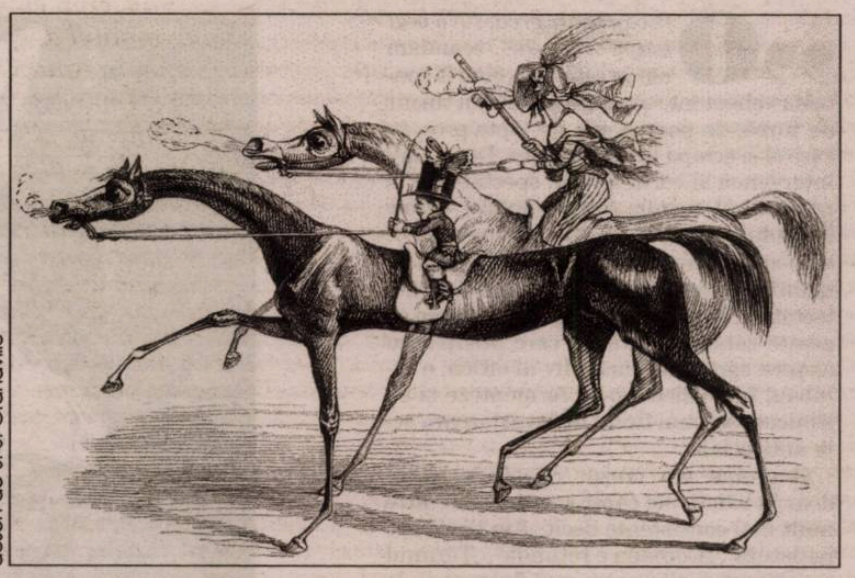

desen de J.-J. Grandville

„Am un boțălnic de copil
și m-a osficat cu nebuniile lui."

Arhivele Olteniei

„Apoi iată orășanul
Cum ofticează sirmanul!"

ANTON PANN,
Povestea vorbei

„Muri [Filip al II-lea]... lăsînd
finanțele secate,
armata demoralizată,
teritoriul dezmembrat,
națiunea ofticată."

B.P. PETRICEICU-HASDEU,
Ion-Vodă cel Cumplit

zică. De cîte ori nu am auzit brodeli cusute de „ftizia" minții... Vuiește orașul despre cîte un spectacol, despre un regizor, despre un actor. Ofticosul veșnic încruntat și nemulțumit n-ar zice „Fir-ar al naibii, ia uite ce tare i-a ieșit lui cutare! Ce inspirat! Ce har! Lasă că mă duc acasă și mai repet concentrat încă o dată, și încă o dată!". Nu. Este ros și tocat mărunt, iar cuvintele țîșnesc ca vitrionul. Întoarce orice argument cu fundul în sus, taie o aripă, spulberă evidența. Păi, dacă l-ar fi distribuit pe el, altfel ar fi fost. Nu se face așa, nu se spune textul de pe scaun, te duci la rampă, peste spectator, ca să simtă geniul tău. Dacă l-ar fi chemat pe el să facă un Cehov, n-ar fi acoperit scaunele cu huse și nu l-ar fi pus pe Lopahin să cînte „My way". Ce vine Dodin ăsta de la Petersburg să ne învețe pe noi cum e Cehov? Și cu actorul ăla al lui de la Hollywood, frumos și bronzat, să cînte Sinatra? Epatarea e gata! Gura strînsă și privirea-n dungă. Veninul gîlgîie prin vene. Poate că ar merita o analiză fină toată construcția, poate că un regizor mare, recunoscut ca atare dincolo de granițele noastre, are el ceva mai profund în cap. Poate că n-are nici un chef să dea lecții. Ci să spună printr-un manifest teatral ce-l doare. Poate că viermele de Lopahin, care apare din cîrpele întinse pe o canapea, își susține toată strategia distrucției și a porcăriei, toată frustrarea și detaliile mafiote prin fiecare cuvînt din textul lui Sinatra. Chestiune care nu ți-ar trece prin cap. Nu există! Oftica este extrovertită. Se manifestă. Îți scobește plămînii. Nu ai aer. Nu respiri. Invidia este introvertită. Ți-e ciudă că cineva reușește ceva. Mai cugeți, mai analizezi o situație, rămîne o umbră și de bine care să te urmeze în alt rol. Se furișează și ceva rațiune. Oftica este irațională. Îți ia oxigenul și mințile. Te usuci pe picioare. „Uite, domnule, a luat Cărtărescu cel mai mare premiu literar din lume! Formidabil", îi spun eu vecinului meu farmacist, de dragul dialogului intelectual, mutînd o sacoșă dintr-o mînă în alta. „Ia mai lăsați-mă, doamnă Marina, și cu Cărtărescu ăsta! Băsescu l-a băgat pe filieră. Cu americanii, chestii. Altfel cum? S-au găsit și ăștia să-i dea tocmai lui premiu' cel mare. Ce naiba! Sîntem copii? E plină lumea de scriitori! Cine știe, o fi cu Soros, cu ăștia..." „Domnule, stai puțin, n-a luat o medalie în locul dumitale pentru că a inventat streptomicina! Tălică nu ești scriitor. N-ai concurat și matale, a venit Cărtărescu cu gașca lui cu încrengături mondiale și ți-a luat trofeul de sub nas. Și fiul dumneavoastră a avut bursă Soros și a mers cu proiectul de fizică în America. E talentat la cercetarea în nanotehnologie. Așa e talentat și scriitorul ăsta. I-ai citit vreo carte?" „Nu, și nici nu citesc. Cred că e mason." Într-un tren de cursă luuuungă, un tînăr *cool*, ahtiat după conversație culturală fină: „Acum, pe bune, doamnă, și Radu Lupu ăsta!... dacă nu era evreu, nu ieșea el de aici." „Păi, și dumneavoastră mi-ați spus că sînteți. Ce legătură are? Nu cîntați la pian, nu i-a trecut prin cap Reginei Angliei să vă dea titlul de «Sir», nu pleacă nimeni în ianuarie dintr-o parte în cealaltă a globului să cumpere un bilet la Carnegie Hall pentru septembrie decît pentru un artist mare! Sau la Boston, Londra, Tokyo, Paris, Geneva... Este un geniu!" „Mai scutiți-mă cu geniile astea! Nu cresc ele așa, peste tot." Privesc norii. Ca Cioran.

Oftica este mai cu seamă o boală națională. S-a răspîndit masiv și a infectat, aproape genetic, structura noastră. Mănîncă pe pîine modele, valoare, pe cel care iese din „turmă". Din orice perspectivă. Bacteria acestei „ftizii" nu are aceeași tulpină cu ignoranța. Care se poate ameliora prin cunoaștere. Nu cred să trăiesc și să prind brevetarea vreunui antidot. Să apară vreun leac. Vreun tratament. Cît despre vindecare...

Buletin hidrologic. Cotele apelor Dunării în ziua de 28 noiembrie 2018: Drobeta-Turnu Severin, 720 cm, scade 10 cm.

***Marina Constantinescu**, director al FNT, este critic de teatru, realizator TV și eseist.*

Florin BICAN

Mic tratat de ofticologie

„Oftica e boală grea, / Nu mai scapă X de ea!“, scandam noi în copilărie, cînd *X* contesta vehement rezultatele vreunui turnir de țurcă, de poarcă sau de lapte-gros, în care el și echipa lui pierduseră. După care intervenea și corul fetelor, spectatoare la respectivul turnir, sancționîndu-l ritmic la rîndul lor: *„Of-ti-co-su'! Of-ti-co-su'! Of-ti-co-su'! Of-ti-co-su'!“* Pe atunci, oftica se manifesta spontan, pe față, și era ușor detectabilă. Și sancționată prompt. Poate că aceste sancțiuni rituale, care atenționau asupra aspectului maladiv al ofticii, o inhibau, împiedicînd-o să fermenteze și să izbucnească mai tîrziu în devastatoare acte antisociale.

O vreme am crezut că oftica apare doar la băieți, ale căror jocuri aveau mize mult mai consistente decît „Am pierdut o batistuță“, „Coroana e rotundă“, „Țăranul e pe cîmp“ și alte asemenea dulcegării, la care se dedau îndeobște fetele. A trebuit s-ajung în clasa a doua ca să descopăr că oftica le poate afecta și pe ele. Și am descoperit pe pielea mea…

În timpul unei conversații înfiripate cu o colegă de clasă, care se nimerise să treacă prin fața blocului meu, o vecină de scară, Gina de la cinci (numele a fost schimbat), m-a somat „să vin și cu ea pîn' la alimentară“… Așa era datina pe scara noastră: cînd te trimiteau părinții la cumpărături, îl recrutai ca însoțitor pe orice vecin găsit în fața scării. Mi-am abandonat așadar colega de clasă fără să mai stau pe gînduri, pentru a o însoți pe Gina la „alimentară“ și, cînd ne-am întors, am găsit trotuarul de la intrarea în bloc decorat *ad nauseam* cu mesajul „Florin s-a futat cu Gina“, scris citeț cu un ciob de cărămidă. „Ofticoasa!“, a comentat spontan Gina, identificînd-o fără nici o dificultate (chiar înainte să mă dumiresc eu) pe autoarea mesajului, dispărută între timp de la fața (b)locului. Era primul caz de oftică feminină cu care mă confruntam conștient.

Am învățat de atunci că oftica nu are frontiere de gen sau de vîrstă. După șocul constatării că și fetele se pot oftica, a urmat descoperirea că și oamenii mari se oftică la fel de vehement și la fel de transparent, chiar dacă încearcă să-și deghizeze oftica sub mantaua simandicoasă a unor principii „universale“, cum ar fi onoarea, patriotismul, credința, legea gravitației…

Dar cea mai șocantă descoperire (făcută retroactiv) a fost că nici eu nu eram mai breaz decît ofticoșii de serviciu. Cu vreo doi ani înainte de incidentul cu Gina, de pildă, mă ofticasem urît de tot (pe același trotuar ce avea să fie inscripționat mai tîrziu cu ofticatul mesaj calomnios al colegei mele de clasă) cînd apăruse Neluțu de la scara C, trăgînd țanțoș de sfoară o mașinuță de curse roșie, cu roți mari, cum nu mai văzusem. Pînă să-mi amintesc că „oftica e boală grea“, îi și luasem mașinuța la șuturi, de i-au sărit roțile (după care am fugit în casă înainte să se declanșeze refrenul cu *„Of-ti-co-su'…*). Ce mă putuse face să reacționez astfel, dacă nu o rezervă latentă de oftică nativă, care, tare mi-e teamă, ne viciază pe toți?

Părem a fi moștenit oftica de la Cain, ofticosul-model al Bibliei. Dar înainte de el, tot oftica l-a împins și pe Șarpele din Grădina Edenului s-o îmbie pe Eva cu mere la ofertă. La urma urmei, și rebeliunea lui Satan a fost un act suprem de oftică, generat de rîvnirea unei poziții deja ocupate. Ofticosul se simte totdeauna îndreptățit să conteste o configurație în care nu ocupă ceea ce *i se pare lui* poziția centrală și, chiar dacă nu rîvnește neapărat la aceasta poziție, nu-i convine c-a ocupat-o altul. Și, în consecință, face urît. (Oftica este alimentată constant de un inepuizabil complex de inferioritate, deci ofticosul nu ar avea cum să facă frumos.)

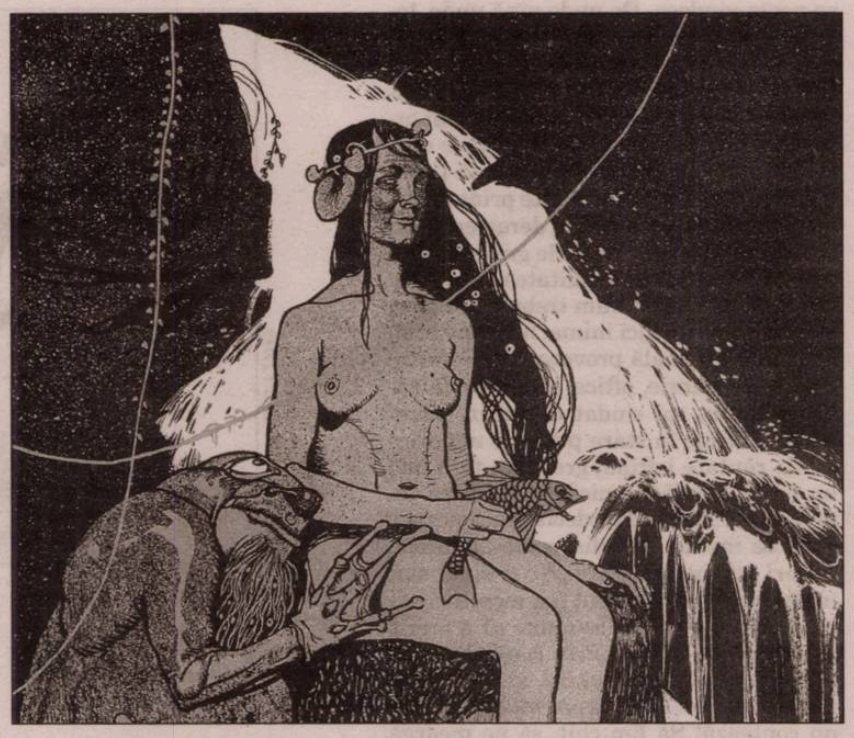

„Mîne-poimîne avem să ne trezim niște babalîci gubavi și oftigoși.“

ION CREANGĂ, *Amintiri din copilărie*

„Invidia își găsește loc nu numai între oameni, dar și între flori.“

C. NEGRUZZI, *Carantina*

„Greu e a putea înlătura… calomnia și invidia lumii.“

C. NEGRUZZI, *Carantina*

„Este o lege nestrămutată de a fi pizmaș mai mult pe acela ce este egalul tău, decît pe acela ce este stăpînul tău.“

DIMITRIE BOLINTINEANU, *Călătorii*

Biblia este plină de cazuri de oftică gestionate dezastruos. Oftica fraților săi îl trimite pe Iosif în robie, unde este propulsat într-o poziție de natură să-i oftice și mai tare pe frații complotiști, reduși, practic, la statutul de cerșetori-muritori-de-foame. Haman se oftică sistematic pe Mordecai, pînă cînd tot el ajunge să fie spînzurat, deși avea o poziție net privilegiată față de obiectul ofticii sale. La fel și Saul, care se oftică de-a-n boulea pe David, ajungînd să se rateze complet și să-și piardă ignobil viața. Tot din oftică, miniștrii împăratului Darius îi aranjează lui Daniel un sejur în groapa leilor, de unde acesta iese (la fel ca din cuptorul de foc) cu valoarea acțiunilor sporită. În schimb, rivalii săi, care urmăriseră să-i ia locul în fruntea Imperiului Persan, sfîrșesc prin a-i lua locul, împreună cu familiile lor, în groapa cu lei, unde sînt devorați. Regele Irod se oftică din cauza unei profeții care oricum nu avea nevoie de el să se împlinească și, în ciuda măsurilor drastice pe care le ia, și-o ia finalmente în barbă. Ofticați de infailibilitatea lui Iisus, fariseii Îl răstignesc, nereușind decît să-I confirme această infailibilitate și să-I probeze nemurirea. Pavel, care debutează ca unul dintre marii ofticoși ai Noului Testament, tăind și spînzurînd printre creștini, sfîrșește prin a se ridica deasupra ofticii sale inițiale, stîrnind astfel oftica foștilor săi asociați.

După atîtea situații din care se vede fără putință de tăgadă că oftica e păguboasă, ai crede că ofticoșii se vor gîndi de două ori înainte să dea frîu liber ofticii lor perdante. Dar poate că nu sînt la curent cu istoriile biblice… Chiar și-așa, au la îndemînă basmele, dacă vor să se convingă că oftica „nu se merită“. Oftica îi face pe frații lui Prîslea cel Voinic să-l precipite-n hăul tărîmului de jos. Și de ce erau ofticați pe el? Pentru că reușise acolo unde ei eșuaseră lamentabil. Parcă-i și văd scriind cu spray-ul „Muie Prîslea“ pe toate zidurile palatului, în virtutea complexului de inferioritate care-i muncea… În loc să-și asume eșecul la o probă unde avuseseră oricum prioritate, îl blamează pe cîștigătorul ei de drept și „îi poartă sîmbetele“ mișelește, pînă cînd, în cadrul organizat al ordaliei finale, își ia fiecare cîte-o săgeată-n freză și sînt scoși din joc. Tocmai cînd credeau că au cîștigat partida…

Nici personajele feminine nu reușesc să-și depășească oftica în basme. Surorile Cenușăresei, mama lu' Albă ca Zăpada, Fata babei cea urîtă – toate cad victime ofticii cu care caută (zadarnic) să-și anihileze rivalele.

În ciuda tuturor acestor exemple (le putem adăuga fiecare altele și altele), care ar trebui să ne facă, așa cum spuneam, să ne gîndim de două ori înainte de a ne da cu stîngu'-n dreptu', oftica pare să ne ia mereu pe nepregătite, făcîndu-ne vînt pe derdelușul ei toxic și ireversibil. Un fel de mecanism genetic pare să împiedice sentimentul care degenerează cu atîta ușurință în oftică să se înscrie pe traiectoria ascendentă a emulației, antonimul solar al ofticii. Același mecanism genetic pare să declanșeze și componenta irațională a ofticii, conferindu-i o dimensiune autodistructivă.

Oftica vine cu efecte negative încorporate, întrucît apare ca reacție de contestare frustrată a unui aspect pozitiv sau a unei calități (meritele și realizările lui Daniel, Prîslea etc.). Ungureanul și Vrînceanul din *Moriția* sînt mînați de cea mai pură oftică atunci cînd plănuiesc să-și suprime colegul pentru a-i transfera bunurile în patrimoniul lor. Dar – atenție! – balada nu ne spune dacă cei doi chiar au ajuns să-și însușească posesiunile rîvnite… Eu aș înclina să cred că nu – ofticoșii nu sfîrșesc niciodată bine (vezi și *Macbeth*).

De bună seamă că oftica există și la alte popoare, chiar dacă acolo pare să fi fost domesticită – mă gîndeam la sloganul care îndeamnă potențialii consumatori *to keep up with the Joneses* (pidosnic reflectat la noi în sloganul, pe cît de pitoresc, pe atît de jalnic, cu *capra vecinului)*. Tradiționala oftică a nemților pe francezi ia forma unei invidii bonome, dacă ne uităm, de pildă, la zicala „leben wie Gott in Frankreich“, care descrie un mod de viață luxos și tihnit (și, implicit, rîvnit de locuitorul altui spațiu). E și aici o umbră de oftică, dar această oftică „recunoaște valoarea“ – ce poate fi mai confortabil în mentalitatea populară decît Dumnezeu lăfăindu-se-n Franța?

În alte părți, calitățile și realizările aproapelui tind să fie imitate, emulate, mai degrabă decît contestate și demontate. La noi, calitățile altora par a fi luate ca un afront personal. Într-o veche caricatură a lui Matty Aslan, un „tovarăș“ vizibil ofticat, luînd cuvîntul la ședință, declară cu avînt (citez din memorie): „Nu am nimic cu defectele lui Popescu – ce-i reproșez eu sînt calitățile!“

Cu ceva vreme în urmă, revizuiam admirativ, împreună cu fiul meu, ingenioasele substantive care desemnează în engleză grupuri de animale – *pride of lions, sloth of bears, school of fish, exaltation of larks* etc. Și, în joacă, am încercat să adaptăm sistemul la națiuni. După ce am fabricat, pe rînd, *pub of Brits, sauna of Finns, workshop of Germans* etc. – apelînd la clișeele naționale disponibile –, fiul meu m-a surprins propunînd *an oftication of Romanians*… Semn, zic eu, că am început deja să ne percepem oftica națională ca pe un clișeu. Or, o boală recunoscută, oricît ar fi ea de „grea“, are dintr-odată mai multe șanse de vindecare.

Florin Bican *este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată:* Și v-am spus povestea așa, *Editura Arthur, 2018.*

Răzvan PETRESCU

Un bacil rezistent

OMS susține că oftica a apărut inițial pe imensul teritoriu dintre Tigru și Eufrat, odată cu scrierea sumeriană, considerată a fi prima din lume. Adevărul, pe care-l știu toți medicii, însă nu vor să-l devoaleze, este că scrisul a fost inventat de daci – există o serie de informații cruciale dezvăluite de redactorul-șef al revistei *Getica,* care afirmă, cu dovezi fotografice, că sîntem poporul cel mai vechi și cel mai civilizat din lume. Că, fiind atît de vîrstnici, sîntem Leagănul Europei. Că danezii se numesc danezi de la daci. Că dacii sînt geți. Că aristocrații spanioli pursînge nu sînt decît cei care se trag direct din daci și-o pot demonstra. Că indienii se duceau din cele mai străvechi timpuri să se roage pe Vîrful Omu. Redactorul aducea și argumente extrase din opere străine, în special germane, scrise încă din secolul trecut – așadar, irefutabile. Descoperirea colosală a operelor străine era că noi avem sare. În consecință, anticii (inclusiv sumerienii și indienii) veneau de departe ca să ia sare din Carpați, pe măgărușii. De altfel, teritoriul României era cunoscut pe atunci sub numele de „solnița Europei". Nimeni nu poate fi surprins deoarece știm deja, din alte surse, că axa principală a Universului trece exact prin România, prin solniță, că Iisus s-a născut la Bîrlad, că primul extraterestru a sosit pe Terra în urmă cu cinci milioane de ani, în zona Timișoarei, noaptea. Unde a întîlnit oameni mici și negricioși. Și, desigur, știm la fel de bine că țara noastră are un viitor măreț pentru care se roagă indienii, tot noaptea.

Acest viitor măreț se făurește chiar sub privirea mea, deoarece m-am sculat la cinci pentru a fi primul la sfințirea Catedralei Neamului, uriașă ca să se oftice tot globul, și revin la primele date oficiale despre boală. În realitate, n-a apărut în Mesopotamia, ci cu mult mai devreme: s-a născut odată cu Eva – care n-a fost plămădită de Dumnezeu, ci s-a ivit prin selecție naturală. Apariția domnișoarei a trezit primul bacil din lume, cel al Creatorului, poftim cu ce s-a pricopsit Adam, ce mă oftic, acesta-i momentul cînd a declanșat pandemia, pornind cu șarpele, mărul (șerpii nu mănîncă mere, astfel se explică de ce nu l-a înghițit el, era un ionatan), restu-i cunoscut. Mai puțin cunoscut e faptul că omenirea (dacii) a elaborat, legat de maladie, un dicton celebru: să moară capra vecinului. La asirieni s-a transformat în bou, la babilonieni, în vacă, iar la țopîrlani, în porc. Dezideratul dacic este însă o metaforă, nefiind vorba, de fapt, să dorească cineva să moară capra, deoarece ea ne dă lapte, iar sinonimul ei biped oferă surprinzătoare plăceri spirituale.

Flagelul afectează peste trei sferturi din populația lumii, factorii socio-economici avînd un rol important în evoluția bolii care, în zonele rurale, se numește oftică – substantiv cu verbul aferent posedînd un mai înalt grad de generalizare; ruda ei de la oraș, rafinata invidie, se referă strict la persoane, în vreme ce oftica nu-i legată doar de oameni, avînd un sistem cauzal foarte divers (mă oftic că n-am cîștigat la Loto, că n-am luat capra vecinului, că n-am Bugatti, că se stinge lumina, că sînt negru).

Sursa de infecție este numai omul bolnav, contagiozitatea fiind foarte ridicată. *Transmiterea* se face aerian, prin tuse, strănut sau prin contact sexual ubicuu. *Poarta de intrare* este gura. *Receptivitatea față de boală* – universală; s-au comunicat și cazuri de transmitere ereditară.

Factori de risc: persoane bogate, fără adăpost; un IQ mic; mersul pe jos; indivizi din instituții corecționale, cămine, aziluri, dar îndeosebi oamenii din jurul bolnavilor (familie, amante/amanți, cîini), adică toată lumea.

Patogenie. Bacteria ofticii simple (spre deosebire de cea a ofticii numite tuberculoză pulmonară) este localizată în colonul descendent. De acolo, fie iese, fie urcă. Dacă o ia ascendent, ajunge în creier și provoacă deteriorări ireversibile, totuși, deși este fatală, ajută mulți pacienți să-și găsească scopul în viață.

Anatomie patologică. Se cunoaște expresia „s-a înverzit la față de invidie", important semn clinic. Ei bine, așa arată și creierul, verde.

TABLOU CLINIC. Nici o altă boală infecțioasă nu are o incubație atît de scurtă: uneori durează o secundă (de exemplu, cînd bolnavul trece strada și vede un Bentley – care-l și calcă). *Perioada de stare* cuprinde două etape: faza de neliniște, succedată de faza de agresivitate. Uneori se suprapun și se ajunge la convulsii în cele mai neașteptate situații, cum ar fi Festivalul Enescu. În faza de neliniște, bolnavul capătă un facies strălucitor, are ochii roșii și limba umflată (se observă mai ales la scriitorii care nu iau premiu, însă este valabil pentru toți artiștii, cît și la intelectualitatea tehnică, atunci cînd un străin, de regulă turc, inventează indiferent ce înaintea lor, de pildă microscopul). După o lună de suferință, pacienții devin extrem de asemănători, practic identici, astfel încît este imposibil să mai stabilești cine mai e cine. Urmează privirea sălbatică, agitația psiho-motorie și trecerea la faza a doua. Agresivitatea poate fi activă sau, cel mai des, pasivă. Bolnavii activi trec la acțiune și sparg geamurile vilelor scumpe, proprietarii vilelor scumpe fură ramele de aur ale tablourilor cu căluțul aparținînd celor și mai bogați decît ei și, dacă sînt la criza vîrstei de mijloc, sparg chiar capetele celor care au cavouri de marmură. Femeile aflate la aceeași vîrstă fură pantofi.

Agresivitatea pasivă seamănă cu un atac de depresie. Bolnavul este apatic, se interiorizează, începe să colecționeze clanțe. Din cînd în cînd, scoate un sfredelitor țipăt encefalitic. Moartea survine din cauza imobilității prelungite ce provoacă încetinirea circulației sangvine și, astfel, creierul, privat de substanțe nutritive, de banane, se revoltă și oprește inima. Cauza decesului prematur: după debutul bolii, bieții suferinzi își bagă unghia-n gît.

Tulburările de auz. Bolnavul începe prin a auzi altceva decît există-n spațiul sonor real, mai întîi e vorba de cuvinte, apoi, treptat, de fraze întregi, capitole, pagini, note muzicale. Mahler e confundat cu Guță și provoacă, după caz, violență domestică exagerată sau o bucurie fără margini cu ajutorul căreia, teoretic, individul ar trebui să scape de maladie. Nu scapă. Minunatul cîntec al privighetorilor se metamorfozează în sunetul unei bormașini, și invers. În final, bolnavul își pierde auzul.

Tulburările de vorbire. Indivizii infectați vorbesc tot mai repede, mai tare, mai haotic, nu-i mai înțelege nimeni. În final, își pierd capacitatea de-a vorbi.

Tulburările de vedere urmează celor descrise mai sus. Ajungînd surdo-muți, bolnavii continuă să se oftice, encefalul devine cubic, cîmpul 18 (locul de organizare a senzațiilor vizuale) se degradează și, în final, oamenii orbesc.

NOTĂ. Personalul medical din spitalele în care se tratează oftica este extrem de expus îmbolnăvirii, în pofida măștilor și a mănușilor chirurgicale cu un singur deget. Infirmierele sînt invidioase pe asistente, asistentele tinere sînt invidioase pe cele bătrîne (care iau ciubuc mai mare, bolnavilor fiindu-le frică de babe care se tîrăsc în halate albe), asistentele bătrîne le invidiază pe alea tinere pentru că sînt tinere și le sugerează, perfid, Botox genital, medicii își invidiază colegii care au cazuri mai bănoase, plus pe medicul-șef de secție, deoarece are birou, plus pe director, din obișnuință. În asemenea condiții, rudele care vin în vizită nu mai pot face nici o deosebire între pacienți și personalul medical, prin urmare lasă pungile cu gem medicilor, iar plicurile, pacienților. După unele opinii, și rudele sînt atinse de boală, de aceea, la Paris, sînt internate cu forța.

TRATAMENT. Se face numai în spital, *orice* spital de cînd sanatoriile au devenit neîncăpătoare, bolnavii de oftică amestecîndu-se cu bolnavii de tuberculoză și îmbolnăvindu-se reciproc. Un tuberculos ofticos este un element deosebit de periculos și se trimite la izolare. În România, se preferă aceeași medicație care se dă în TBC, hidrazida, asociată, toamna, cu electroșocuri *wireless.*

PROFILAXIE. Unu: sigilarea preventivă la domiciliu (se utilizează o cameră mică, fără ferestre – prin care bolnavul ar putea vedea case, mașini și femei mai frumoase decît ale lui). Doi: vaccinarea. Nu s-a descoperit încă un vaccin eficient împotriva ofticii, așa că poate fi folosit oricare altul (cel antirujeolic pare să dea rezultate bune: pacientul nu mai face pojar). Trei: psihoterapia. A eșuat, deoarece terapeuții devin invidioși în timpul ședințelor cu clienții, deși nu e clar pe cine sînt invidioși. *Controlul transmiterii infecției:* scăderea densității bacililor în spațiile închise – prin ventilație și lămpi cu radiații ultraviolete, sau numai radiații.

CONCLUZIE. Oftica este cea mai răspîndită boală infecțioasă la nivel mondial, care, spre deosebire de tuberculoză, nu este tratabilă. Bolnavii din fazele finale vor fi înmormîntați în cimitire în formă de *Rupicapra rupicapra*.

„Cînd Marta iese la joc și trece
de-a lungul ulițelor,
nevestele și babele pizmașe
de tinerele grăbesc la portiță
și privesc în urma ei."

IOAN SLAVICI, *Gura satului*

„Acești contimporani ai mei…
Tot mai pizmași și mai mișei."

ALEXANDRU MACEDONSKI,
Rondelul contimporanilor

„Stau pizmașii și gîndesc
Cum am bani de cheltuiesc."

PR. I. BÎRLEA,
Cîntece poporane din Maramureș

„Nu-i mai mare păcat
pre lume decît pizma."

Floarea darurilor (1680)

„Iarna, baba pizmătară de-ale
lumei veselii,
Vrea să stingă de sub ceruri și
lumini, și armonii."

VASILE ALECSANDRI,
Iarna la Sinaia

***Răzvan Petrescu** este prozator. Cea mai recentă carte:* Mandarina, *Editura Curtea Veche, 2017.*

Răzvan PAPASIMA

Deochiul, invidia și capra care pune ordine în lume

Un studiu sociologic recent, comandat de o publicație independentă cu sediul la Cluj, ne-a prezentat în prag de centenar cum stau românii la capitolul invidie, și mai că ne-a stricat sărbătoarea. Concluzia cercetării a lovit implacabil: expresia care ne caracterizează cel mai bine este „să moară capra vecinului". Totuși, dacă ne propunem o privire mai atentă asupra acestei expresii, a difuziunii sale și a semnificațiilor pe care le implică, lucrurile se complică și mai mult. Povestea inițială sună cam așa: „Erau doi vecini într-un sat. Unul dintre ei avea o capră, iar celălalt se plîngea mereu că nu avea nici una. Zi de zi văzîndu-l pe aproapele său bucurîndu-se de capra sa, a devenit din ce în ce mai supărat și mai trist. Într-o zi, însă, Dumnezeu a apărut și i-a spus: Haide, zi-mi, fiul meu, ce vrei? Vrei oi, vrei pămînturi, ce vrei? Vreau să se înece capra vecinului meu, a răspuns acesta". Nimic nu e nou în această scurtă istorie a anticei invidii, numai că aceasta nu ne aparține, povestea este de origine grecească. Diferite forme de „să moară capra vecinului" se regăsesc peste tot în Balcani. „Aaaa, e un *balcanism",* vor spune unii. Nu. Poate fi întîlnit într-o formă foarte asemănătoare și în Ungaria, iar de curînd am dat peste o expresie aproape identică în Rusia, numai că acolo nu era vorba despre o capră, acolo vaca vecinului era problema.

Antropologul american George M. Foster, preocupat în mod deosebit de invidie și de lipsa încrederii caracteristică societăților țărănești, a descoperit în Tzintzuntzan, un sat din Mexic unde făcea teren, că animalele domestice, mai ales cele de dimensiuni mai mari, erau bunuri potențiale de invidiat, fiind foarte valoroase pentru țărani. Cu toate că informatorii săi negau faptul că *deochiul* poate face rău animalelor, nu era indicată exprimarea admirației directe pentru un animal, fiindcă acest lucru i-ar fi putut face rău. Unii oameni vindeau rapid animalul admirat, sperînd să recupereze capitalul înainte de posibila moarte a acestuia. Neaoșul *de-ochi* și latinescul *in-vidia* (în-vedere, în-ochi) însemnau la origine același lucru și, probabil, au aproximativ aceeași vîrstă. Primul a devenit însă o formă mai specializată a invidiei, larg răspîndită, fără a fi universală. Se poate regăsi în zona Mediteranei și în Balcani, dar și în America de Sud, în unele zone din Africa și vestul și estul Asiei, și are la bază credința potrivit căreia oamenii pot cauza răul printr-o simplă privire invidioasă asupra unui bun aparținînd altcuiva, dar mai ales posesorului său. Este prin urmare o credință în forța distructivă și supranaturală a invidiei proiectată prin ochii invidiosului. Un mecanism cultural defensiv specific societăților mai puțin complexe, tradiționale sau țărănești, în care *binele este văzut ca fiind limitat,* după cum afirma Foster. Societăți dominate de ideea că de fiecare dată cînd cineva cîștigă, o face în paguba altcuiva, în care încrederea acoperă doar spațiul restrîns și închis al familiei, iar în afară domină mai degrabă suspiciunea și lipsa de cooperare.

În astfel de aranjamente sociale, în care viața este parte dintr-un joc cu sumă nulă, conștientizarea invidiei este ridicată. Oamenii știu ce este invidia, o anticipează și o recunosc în fiecare situație. Așa se explică de ce deochiul, nimic mai mult decît frica instituționalizată de consecințele invidiei, era și încă mai este, într-o anumită măsură, o credință des întîlnită în spațiul carpato-danubiano-pontic. Și nu e de mirare atunci cînd ne referim la cea mai mare țară cu populație rurală din Europa, marcată de sărăcie (potrivit ultimelor date INS, 4,6 milioane de români pot fi considerați săraci) și de creșterea alarmantă a inegalităților la toate nivelurile (interpersonale, interurbane, interregionale). Devenită ceea ce Vintilă Mihăilescu numea *păpușa rusească a inegalităților*, România a prezervat, în parte, credința arhaică a deochiului, dar a și upgradat-o sub influența schimbărilor sociale.

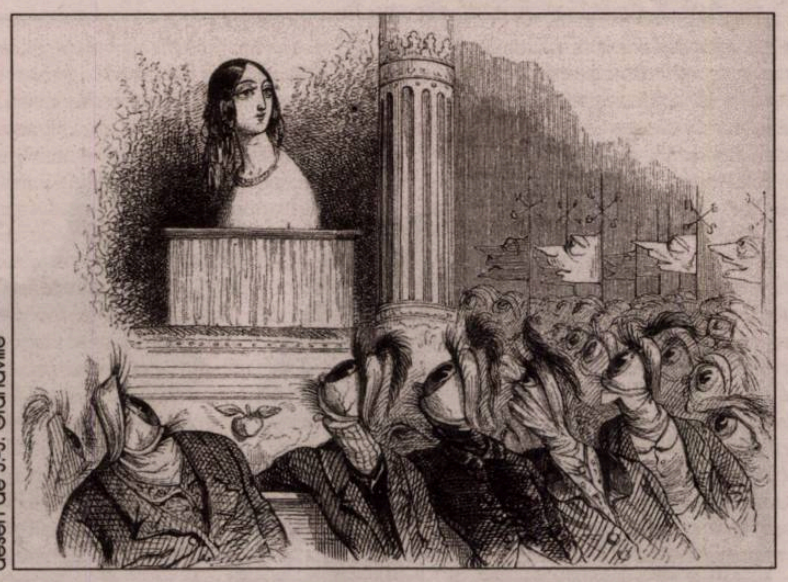

desen de J.-J. Grandville

„Aceasta au purces numai din veche și rînceda pizmăluire."

DIMITRIE CANTEMIR, *Istoria ieroglifică*

„Să te ferească Ăl de sus... de pizma celor vinovați și răi."

BARBU DELAVRANCEA, *Sultănica*

„Văzu că măgieșul își face o căsuță... îngălbenit de pismă se bolnăvi cumplit."

C. NEGRUZZI, *Poezii*

În trecut, teama de deochi era larg răspîndită, iar mecanismele de protecție implicau procedee complexe. Posesor al unei perechi de ochi de culoare deschisă, am fost pus în dese rînduri în situația *agresorului,* gata oricînd să arunce o privire aducătoare de ghinion, de necazuri și de catastrofe asupra persoanei aflate în raza mea vizuală. Mai mult, m-am trezit avertizat că mirarea mea ar fi putut provoca chiar distrugerea obiectului căzut pradă admirației mele. „Vai, tu ai ochii albaștri, nu te mai uita așa, că deochi" sau „Zi-i: «Să nu-i fie de deochi!», că tu deochi" sînt doar două ilustrări ale avertismentelor pe care le-am recepționat, mai mult sau mai puțin perplex, de-a lungul timpului.

Acest atribut, pe cît de supraomenesc, pe atît de răspîndit printre oameni, nu m-a ferit însă nici pe mine de „deochi", a cărui *victimă* am căzut la rîndul meu, inevitabil. Atît bunica din partea tatălui, fată de preot, cît și cea din partea mamei, m-au *des-cîntat* în copilărie în moduri numai de ele știute și mi-au îndepărtat *răul* venit asupra mea dintr-o privire invidioasă. Pentru a contracara deochiul, au apărut, s-au răspîndit și au evoluat diverse practici și ritualuri magice de protecție, de la clasicul descîntec pînă la noile amulete care simbolizează un ochi albastru care te privește direct și continuu din orice poziție. Radu Umbreș observa, bunăoară, cum acest nou mod (împrumutat) de a devia privirea malevolentă a *ochiului rău* cu *ochiul bun* care veghează continuă, într-un alt registru, dar cu aceleași arme, lupta dintre bine și rău, acționînd în același timp ca o formă de control, prin care oamenii sînt avertizați să se comporte prosocial. Evident, globalizarea poate fi, printre altele, o explicație pentru difuziunea acestor noi forme de protecție. Pare însă că, în timp ce deochiul a pierdut teren, invidia a luat forma sa simplificată de *ostilitate* față de cineva care deține anumite avantaje sau calități considerate dezirabile, transformare ce poate fi legată și de modernizare.

Simplificînd, s-ar putea spune că dacă, în societățile tradiționale, teama de deochi era larg răspîndită, iar mecanismele de protecție acționau la nivel individual și implicau procedee complexe (descîntec, bentițe roșii, amulete), în societățile complexe este vorba mai degrabă de controlul invidiei, iar mecanismele de protecție tind să fie mai cu seamă colective și politice. Bineînțeles, indiferent de nivelul de complexitate al societăților, de sistemul religios sau etic, invidia este condamnată fără a-i lăsa dreptul la recurs. Acest fapt amintește de ceea ce afirma Foster: „De mici sîntem învățați că puține lucruri sînt mai reprobabile decît invidia pe norocul altora. Sîntem educați să ne bucurăm de succesul prietenilor și al colegilor, iar la nivel conștient, acest antrenament funcționează. În general, noi, americanii, credem că nu sîntem invidioși".

Unul dintre principalele semne ale modernizării și ale influenței capitalismului îl reprezintă faptul că în Vest invidia este mult mai ascunsă, deghizată, reprimată și redenumită. Studiile interculturale arată că în Statele Unite invidia se suprapune unei emoții acceptate social, precum gelozia, și nu există o delimitare clară între cele două noțiuni. Este posibil ca uneori invidia să fie transformată în competiție de către cei care au mai multe reușite sociale, ceea ce poate crește productivitatea, iar de pe urma acesteia, cel puțin în teorie, ar putea beneficia atît individul, cît și grupul social din care provine. Prin urmare, nu e de mirare că în Vest invidia este înțeleasă mai degrabă prin prisma competiției, văzută ca un motor de dezvoltare, și mai puțin prin prisma fricii care mai degrabă inhibă acumularea și impune limite. Dacă e să-i dăm crezare lui Max Weber, tocmai această competiție pentru acumulare înrădăcinată în etica protestantă a muncii stă la originea capitalismului, în timp ce teama și invidia ar sta, potrivit lui Helmut Schoeck, la baza socialismului, pe care îl numește „epoca invidiei".

În societățile dezvoltate tehnologic, dar și în cele aspirante, precum România postsocialistă, rolul de amuletă împotriva deochiului îl are tot mai mult politicul, care recunoaște astfel utilitatea socială pe care invidia o are. Toate ideologiile politice încearcă să folosească și, în același timp, să controleze invidia. Legitimitatea capitalismului rațional de tip vestic provine și din faptul că oferă o explicație la problema invidiei, oferind oricui, prin etica muncii, posibilitatea de îmbogățire. Dar prea puțină invidie înseamnă și creșterea inegalităților dintre bogați și săraci sau/și un nivel scăzut de redistribuire a bogăției și a puterii.

Invidia este o emoție universală și, probabil, nu există nici o persoană care a atins perfecțiunea morală astfel încît să nu o simtă. Antropologii ar spune că este parte din ceea ce ne face oameni. Cel mai probabil, cantitatea de invidie nici nu diferă de la un popor la altul și nici de la un continent la altul. Ceea ce diferă sînt strategiile prin care societățile încearcă să reducă invidia și să o controleze, precum și implicațiile politice pe care acestea le au. Numai și numai efectele acestor strategii ne afectează viața de zi cu zi, fie că sîntem sau nu sîntem conștienți de acest lucru.

***Răzvan Papasima** este doctorand în antropologie la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București.*

Theodor PALEOLOGU

De ce sînt românii așa supărăcioși?

Invitația de a scrie despre „ofticoși" o datorez probabil titlului cărții *Era supărăcioșilor* publicată în urmă cu cîțiva ani. Iar articolul din care am extras formula din titlu e scris acum peste zece ani. Teza a rămas la fel de adevărată: sîntem o națiune de supărăcioși. Avem, de altminteri, o paletă extrem de largă de cuvinte înrudite: ofticoși, supărăcioși, îmbufnați, bosumflați, pizmăreți, cîrcotași, apucați, pătimași, certăreți, clevetitori, bîrfitori, ranchiunoși, vindicativi etc. Rar trece o zi fără să întîlnim măcar un specimen din aceste categorii și fără ca, la rîndul nostru, să nu ne putem exercita măcar una dintre aceste frumoase însușiri.

Trăsăturile naturii umane pot fi încurajate sau inhibate de contextul cultural.

Cine a meditat asupra pasajelor despre păcatul originar din capitolul 5 al Epistolei către romani a Sfîntului Pavel nu se va mira de asemenea efecte la distanță ale greșelii comise într-o grădină de un cuplu de nudiști păcăliți de un șerpoi insinuant. Alți doi sfinți, Augustin și Blaise Pascal, au scris lucruri memorabile pe această temă. Și cel mai mult îmi place să citez o formulă genială a lui La Rochefoucauld, o floare minunată ieșită din această solidă tulpină de reflecție teologică: *„L'amour-propre rend les hommes idolâtres d'eux-mêmes, et les rendrait tyrans des autres, si la fortune leur en donnait les moyens"*. Această frază explică tot: supărări, certuri, invidii, rivalități, susceptibilități.

De ce ne supărăm? Pentru că ne e ofensat amorul propriu, pentru că nu primim de la alții ceea ce considerăm că ni se cuvine. De ce îi invidiem pe alții? Pentru că amorul lor propriu, așa cum îl vedem noi, primește mai mult decît i s-ar cuveni; or, evident, nouă ni se cuvine mai mult. Formula lui La Rochefoucauld conține în germen tomuri întregi despre narcisism. Atunci cînd a creat termenul de narcisism, Freud a avut în minte mitul lui Narcis, în vreme ce La Rochefoucauld a preluat un concept teologic – idolatria – și l-a secularizat. Dar ei vorbesc despre același lucru, după cum și ideea de subconștient se găsește deja la ducele francez.

Și atunci, de ce am fi, cum spuneam, o națiune de supărăcioși, dacă e vorba de o consecință a păcatului originar, adică de o trăsătură a naturii umane? Simplu: pentru că trăsăturile naturii umane pot fi încurajate sau inhibate de contextul cultural. Amorul propriu e în toți oamenii, indiferent de clasă, etnie sau climat. Dar nu se manifestă la fel. Formele pe care le îmbracă sînt tocmai, ne spune La Rochefoucauld, de o infinită diversitate. Iar la noi aceste forme sînt ceva mai fruste, mai gogonate, mai puțin ținute în frîu de educație și de disciplină. Educație și disciplină în materie de comportament, de introspecție etică și de rigoare intelectuală.

Cînd vorbesc de comportament, mă gîndesc în primul rînd la capacitatea de a ascunde urîciunea amorului propriu. Sigur, e un aspect superficial, dar suprafața e atît de importantă! Ne ferește ochii și urechile de urîciunea aproapelui, care la rîndul ei o activează pe a noastră. Cum să rămîi senin cînd gherțoii cu mașini bengoase parchează pe trotuar sau pe trecerea de pietoni? Cum să nu te irite manelele puse la maximum de vecinul din colț? Cum să nu te scoată din sărite mi-se-cuvinismul deșănțat al nulităților, plagiatorilor, impostorilor? Și ce este mitocănia, dacă nu etalarea fără farduri a amorului propriu care ne face *„idolâtres de nous-mêmes et tyrans des autres"*? Ce importante devin dintr-odată fardurile, aparențele, suprafețele!

Dar sînt mulți oameni educați, adică trecuți prin școli, care devin obsedați de propria persoană în opoziție cu mitocănimea. Ajung să se vadă pe ei înșiși ca insulițe de finețe într-un ocean de primitivism. Desigur, așa și este în mare măsură, dar riscul obsesiei e cît se poate de serios. Intră la idee și fandacsia-i gata: vorbesc non-stop despre ei înșiși, se consideră buricul pămîntului, se cred misionați de Providență, nu mai tolerează nici cele mai mici divergențe, se îmbufnează pe veci pentru o simplă ironie. Ai îndrăznit să ai o altă opinie? Ai cutezat să nu-i recunoști ca autorități morale, conducători predestinați, directori de conștiință? Gata! S-a zis! Nu mai vorbesc cu tine, nu te mai salută, se uită prin tine ca prin geam, îți transmit prin terți care sînt condițiile iertării: să vii desculț prin zăpadă precum Henric al IV-lea la Canossa, să fii biciuit în public precum Henric al II-lea după uciderea lui Thomas Becket.

Că oamenii aceștia sînt *„idolâtres d'eux-mêmes"* se vede de la o poștă. Partea mai proastă e că ar deveni și *„tyrans des autres, si la fortune leur en donnait les moyens"*, oricît ar fi de democrați și de liberali în opinii și în atitudini. Exercițiul introspecției etice le lipsește cu desăvîrșire. Se uită în oglindă doar ca să se admire, nu ca să vadă adevăratele trăsături ale lui Dorian Gray. Cînd spun generalități inteligente despre români, nu se gîndesc o clipă că s-ar putea să fie adevărate, măcar parțial, și în privința lor.

„Era bucurie sinceră
și admirație în cuvintele lui...
străbătute de o vagă
și nevinovată pizmă."

CEZAR PETRESCU,
Întunecare

„O femeie, ca o scînteie...
Rea, pizmătărea."

SIM. FL. MARIAN,
Insectele în limba, credințele
și obiceiurile românilor

Multe supărăcisme românești provin din lipsă de rigoare intelectuală, de gîndire critică, de antrenament dialectic. E foarte interesant cum argumentele falacioase merg mînă în mînă cu amorul propriu hipertrofiat și nestrunit prin studiu. Folosim orice argument merge în direcția preferințelor noastre, indiferent că stă sau nu în picioare. Cele mai multe certuri provin din divergențe de opinie. Generalizările, judecățile absolute, lipsa nuanțelor sînt trăsături ale unui mod de a gîndi care produce invariabil supărări și conflicte, anateme și excomunicări. Supărăciosul este, vorba lui Donoso Cortés, un om al „afirmațiilor suverane" și al „negațiilor absolute". Iar în sprijinul lor revendică implicit o formă de infailibilitate pontificală, însă nu doar *ex cathedra*, ci din orice poziție: la șpriț, la cafea, pe Facebook, în discuții și comentarii. Nu sîntem catolici, nu avem un singur papă la Roma, avem în schimb milioane de papi, infailibil fiecare în afirmații și în negații.

Dixi!

***Theodor Paleologu** este scolarhul Casei Paleologu (www.paleologu.com).*

Scrisorile anonime

Este aproape imposibil, crez eu, să se găsească un român, indiferent de sex, care să nu fi scris – chiar dacă nu știe să scrie –, care să nu fi primit, sau despre care să nu se fi scris măcar o scrisoare anonimă.

Scrisoarea anonimă este unul din semnele caracteristice ale societății românești.

Românul începe să scrie și să primească scrisori anonime din cea mai crudă vîrstă.

Foarte puține scrisori anonime au caracterul ostil.

Cîteva cuvinte despre aceste foarte puține.

Cînd un om vrea să-și verse focul necazului asupra cuiva spunîndu-i lucruri foarte neplăcute fără nici o teamă de neplăcută urmare, îi scrie o scrisoare anonimă injurioasă.

Astfel face gugumanul care nu admite vederile unui publicist sau invidiosul care ofticează de succesele omului cu un nume public; astfel face secul căruia o femeie îi nesocotește curtea nesărată; astfel face femeia geloasă de triumful alteia.

Întotdeauna scrisoarea anonimă injurioasă este opera unui neputincios laș: femeia bătrînă și slută care găsește voluptate în a scoate ochii portretului unei femei tinere și grațioase crezînd că aruncă un farmec, o piază rea cu urmări fatale pentru ochii cei frumoși.

Dar încă o dată, scrisorile de-a dreptul ostile adresantului sînt foarte puține.

În genere scrisorile anonime sînt inspirate de un cald interes ce-l poartă autorul discret pentru adresant.

Ele sînt foarte rar pur și simplu nesemnate.

În imensa majoritate a cazurilor, scrisorile anonime sînt iscălite cu nume închipuite cîteodată, mult mai des cu:

„Un amic", „un om care ține la d-ta", „un binevoitor", „o veche cunoștință", „un tată de familie", „un cetățean mîhnit de cîte vede", „un sincer liberal", „un nestrămutat conservator", „un român neaoș" ș.c.l. ș.c.l.

Cu cît o persoană are o situație mai înaltă în societate, sau cu cît atîrnă mai multe interese ale altora de la opinia și sentimentele acelei persoane, cu atît este mai des și mai stăruitor onorată cu scrisori anonime.

De exemplu, cei ce se bucură mai mult de așa onoare sînt miniștrii, directorii generali ai marilor administrațiuni și ai marilor gazete, mitropoliții și episcopii, generalii, inspectorii superiori, primarii, soacrele fidanțaților și fidanțatelor ș.c.l. ș.c.l.

Scrisoarea anonimă are o putere magică, formidabilă.

Interesează, captivează, subjugă; amețește, orbește și stăpînește cu cea mai neînfrînată, cu cea mai diabolică tiranie.

Cine poate avea tăria să arunce o scrisoare anonimă și să rămînă cu sufletul și cu mintea nealterate de atingerea ei?

Dar ministrul află că unul din cei mai fervenți partizani ai lui, din Cameră sau din Senat, îl sapă; că unul din cei mai importanți impiegați ai departamentului său este un gheșeftar, care poate, din moment în moment, să-l expună la grea răspundere, să-l compromită. „Un binevoitor" îi atrage toată atenția și el să nu-i acorde nici o atenție?

[...] Soacra, în ajun de a se despărți de copila ei, spre a o da în brațele unui necunoscut, care i-a întors capul bietului înger nevinovat, se poate să dea din umeri cînd „un tată de familie, vechi prieten al răposatului, onorabilului și mult regretatului vostru soț", se grăbește a-i spune, „cît mai e timp ca să se evite o mare nenorocire", că viitorul ei ginere este cartofor, beției și altceva; că are două țiitoare în două mahalale deosebite și că cu știrea lor se însoară ca să scape de mizerie și să aibă cu ce le întreține mai departe din venitul zestrei?

[...] Dar asta nu va să zică, firește, că numai înalții demnitari și soacrele se bucură de scrisorile anonime.

Oricît de infimă și umilă, o creatură umană trebuie să aibă cercul ei cît de meschin de protecțiune.

Un cerșetor schilod și orb stă la o răspîntie, trăind din resturile ce i se acordă de la bucătăria unei bogate case vecine.

Are acel schilod nenorocit, poate oare avea un cerc în care să-și exercite și el protecțiunea?

Da, poate avea.

Alături de el s-a lipit un cîine jigărit, care așteaptă hrana de la pomana lui, resturile din resturi.

Orbul primește o scrisoare anonimă și mă roagă să i-o citesc:

„Nenorocitule! javra pe care o protejezi, rupîndu-ți de la gură bucățica pentru ea, nu știi cîte bucățele îți fură din strachină cîtă vreme îți faci cruce și zici bogdaproste!

Un binevoitor care te compătimește".

Dumnezeule! zic eu; cine să fie cîinele „binevoitor"?

(I.L. Caragiale, *Notițe critice*, în *Universul*, 18 februarie 1900)

Radu PARASCHIVESCU

Vecinul sau „La capra"

La capra mea care-a murit
Nu-i calea foarte lungă:
Doar un minut i-a trebuit
Vecinului s-ajungă.

Fiindc-a crăpat de-o boală grea,
Ce n-a putut s-o ducă,
Vecinul a aflat de ea
Și s-a îmbătat ulucă.

Stafia caprei ce-a murit
Vecinului îi suie
Sub ochi și-l face, obidit,
Să-mi urle-n poartă: „Muie!"

Tot astfel cînd al meu vecin
Și-o rătăci caprina,
L-oi mîngîia cu glas senin:
„E moartă, bat-o vina!"

„Prin fereastră mă fixează
luna rece și spectrală
Ca un doctor ce se uită la un
chip de ofticos."

ALEXANDRU MACEDONSKI,
Noapte de iulie

Reinterpretată la fel ca bucătăria românească la Chef's Experience, poezia lui Eminescu rezumă una dintre maladiile răspîndite necontrolat în ultimele trei decenii, alături de scenaree, suspicionită și duplicitoză: caprovecinita. Cel care a numit-o așa cu ani în urmă este, dacă nu greșesc, Dan C. Mihăilescu. Criticul vedea în boala amintită consecința unei combinații devastatoare: cea dintre individualism și invidie. Despre individualism se știe de mult că e una dintre ștampilele României postbelice. Pe la începutul anilor 1970, la capătul unui meci de tenis de dublu masculin pe care românii l-au pierdut la București cu nervi și rachete aruncate la pămînt, un ziarist cu ardei în pix a consemnat: „Problema românilor e că nu prea colaborează cînd sînt mai mulți de unu". Afirmația a declanșat opărirea patrioților de serviciu, care s-au grăbit să vadă în ziarist un năimit în solda dușmanilor de afară, semn că dolarii lui Soros intraseră pe piața valutară din România cu mult înainte de decembrie 1989.

În ceea ce privește invidia, amatorii de șuete subțiri la un pahar cu picior înalt pot mobiliza diverse citate din rastelul vorbelor de duh. De pildă, lui Socrate i se atribuie un enunț pe care e totuși puțin probabil să-l fi rostit: „Invidia e ulcerul sufletului". În schimb, Hector Berlioz chiar deține drepturi de autor pentru următoarea invitație la acțiune: „Strînge pietrele cu care aruncă în tine ceilalți. Cu ele îți vei construi piedestalul." Cu alte cuvinte, invidia seamănului nu face decît să-ți măsoare valoarea, așa cum reiese din cîntecele maneliștilor care știu o singură rimă pentru „dușmani" (da, aceea).

Invidia te pune adeseori într-o situație delicată: te uiți în oglindă și vezi pe altcineva. Pe unul mai bun, mai de succes, mai șarmant și mai căutat de presă, de reflectoare, de premii și de femei. Psihologii mută discuția în planul elevat unde stăpîn este jargonul. În acest caz, manifestarea invidiei ține de ceva numit „autoprogramare neurolingvistică în sens negativ", în care se desfășoară așa-numita „evaluare prin comparația care dezavantajează". Mai simplu spus, invidia e degrabă vărsătoare de antipatie, resentiment, ostilitate și dușmănie. Diferența dintre cele patru e de nuanță. Cine invidiază pe cineva pentru că se îmbracă mai frumos decît el, are mai mulți bani, vorbește mai plastic și locuiește într-o casă mai spațioasă va sfîrși prin a transforma invidia în combustibil al urii. În acest punct, românii de azi seamănă ca două lacrimi de crocodil cu cei de ieri: ura e statornică, pe cînd admirația vine pe fugă și stă puțin. Ura se răsfrînge asupra celorlalți (există și capitolul urii de sine, dar e mult mai mic), în timp ce admirația e de multe ori îndreptată asupra propriei persoane și deraiază în voluptate narcisiacă.

Dacă psihologii se refugiază în explicații împănate cu neologisme, iar scriitorii scornesc năstrușnicii simpatice („caprovecinita" lui Dan C.), vocea cu inflexiuni argotice a maidanului propune ceva incomparabil mai colorat: „oftica". *Côté*-ul patologic al invidiei aici se vede cel mai bine, dată fiind proveniența terminologic medicală a ofticii. „A te oftica" înseamnă „a fi ros de invidie", a te lăsa mistuit de ciudă că nu arăți ca X, nu te îmbraci ca Y și nu ai mașina lui Z. Oftica presupune un trafic sălbatic cu veninul pe care-l găsești în tot felul de locuri, fără măcar să-l cauți foarte atent, pentru ca pe urmă să ți-l pompezi cu sîrg în organism. Spiritul concurențial în care a fost (și încă este) crescut copilul e doar una dintre explicațiile invidiei sau ofticii. La școala primară, în liceu sau la facultate, tînărul e antrenat să ajungă primul la linia de sosire. Important e premiul, importantă e media, importante sînt calificativele. (Există încă părinți care preferă să aibă un dobitoc premiat în loc de un copil cu note proaste și cunoștințe bune.) Cum însă doar unul cîștigă în orice întrecere, celorlalți nu le rămîne decît să trateze problema relaxat sau – cel mai des – să dea frîu liber invidiei.

Iar dacă Dan C. a pus pe lume „caprovecinita", noi, burghezii calamburghezi, am găsit un nume de catalog pentru invidie, alias oftică: educație ftizică.

***Radu Paraschivescu** este scriitor. Cea mai recentă carte este* Orice om îi este teamă, *Editura Humanitas, 2018.*

Alex. Leo ȘERBAN

Oftica

Una dintre modalitățile cele mai simple pentru a lua pulsul ofticii la români este citirea comentariilor de pe edițiile online ale ziarelor. Aici, oftica – această boală 100% românească – este la ea acasă, ba chiar mai mult decît atît: dă pe-afară, mustește și se-ntețește, alimentată egal și cotidian de bălegarul nr. 1 al forumurilor: anonimitatea.

De ce este oftica „100% românească"? Pentru că, scuzați, în alte locuri există invidii (sau gelozii) – care sînt sentimente, la o adică, respectabile (deși nerecomandabile!), au *pedigree*, au o anumită măreție (în micimea lor...), au inspirat opere literare etc., etc. În plus, invidia e – ca să zic așa – „gradul zero" al condiției umane: invidiezi pentru că vrei să ajungi *și tu* acolo unde a ajuns ăla pe care îl invidiezi! (Și gelozești pentru că vrei să ai *numai tu* ceea ce vor și alții...) Invidia, așadar, e un defect „constructiv", un stimulent social – un fel de junghi în coasta Boacii și o tiflă arătată noroculuiui: dacă *ăla* poate ajunge acolo, de ce eu să nu?! Vreau ceea ce are el (mașină, casă, carieră, amantă...) – dar, *nici într-un caz*, nu mi-aș dori să nu mai aibă de nici unele, că n-ar mai avea nici un haz: cum să-mi doresc ceva ce nu mai are nici el?? Invidia e incluzivă, se bazează pe ideea de a adera la același club, în timp ce oftica e excluzivă – să nu mai fie nici ăla în club, cîtă vreme eu nu pot intra!

„Astfel face gogomanul
care nu admite vederile unui
publicist sau invidiosul
care oficează de succesele
omului cu un nume public."

I.L. CARAGIALE,
Scrisorile anonime

Invidia, deci, e un sentiment UE; oftica e tot ceva UE, dar cu „m" în față. În afară de Amor, există un domeniu în care sentimentele sînt exacerbate, dau în clocot și se poate ajunge la omor deosebit de grav: Arta. Artiștii sînt, se știe, acei indivizi „de excepție", care întăresc regula că nu toți avem ceea ce au unii – adică talent... Asta e, nimeni n-a spus că trăim într-o lume egală, iar Dumnezeu nu este – totuși – primul democrat. Dar conștiința acestui fapt nu calmează – așa cum s-ar cuveni, rezonabil vorbind; aș: cu cît îți dai seama mai mult de această chestie, cu cît realizezi că nu și nu, poți să stai și-n cap și nu poți scrie ca (punem cazu') Cărtărescu, cu-atît oftica ia amploare. Ea crește, bibicule, ca calomnia și pîrjolește, năică, ca (evident!) vitrionu'... Oftica seacă la inimă și mănîncă ficații. Și, după ce termină, pe rînd, toate organele, se mută la creier – iar acolo, pac, fandacsia-i gata! Succesul e o conspirație, iar premiile, cu cît sînt mai multe, cu-atît sînt mai suspecte: cum să crezi că „restul lumii" ar ști ceva, cînd *tu știi mai bine*!?!

„Cazul Mungiu" poate servi, aici, de exemplu. Am avut perversitatea (mai precis: masochismul) să citesc, metodic, mai tot ce s-a scris pe forumuri în legătură cu *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*... În corul de laude revărsate atunci, imediat după Cannes, înjurăturile – trădînd, cu candoare, oftica pură și simplă – erau mai curînd stinghere și, mai ales, rapid sancționate de corul „oamenilor de bine"; asta era, să-i zic așa, „cenzura patriotică". Odată cu apropierea decernării Globurilor (unde *4, 3, 2* era nominalizat la categoria „Cel mai bun film într-o limbă străină"), febra creștea – idem, și oftica. Faptul că *nu* a primit, pînă la urmă, Globul (care s-a dus, șmecherește, spre francoamericanul *Le Scaphandre et le papillon:* film „într-o limbă străină", nu?) și, mai ales, că nu a fost *nici măcar nominalizat* la Oscaruri a însemnat un chiot asurzitor de victorie printre ofticoși: *V-am spus noi* că nu e bun de nimic??, au clamat cei care, în forul lor interior, știu bine că un Glob sau un Oscar e mai „slab" – într-o ierarhie absolută – decît un Palme d'Or...

Cine sînt, așadar, ofticoșii? În primul rînd, cei din breaslă, pentru care regimul de anonimat al comentariilor online este mană cerească. În al doilea, cei siguri de verdictele lor, care au decis, cînd l-au văzut, că *4, 3, 2* este „un film prost" și pe care nici o instanță din lume nu i-ar putea convinge de contrariu. În al treilea, în fine, veșnicii Gică-contra, care strîmbă din nas la orice este lăudat, c-așa vrea mușchii lor. Ei sînt copiii săraci și septici ai plebei contestatare – inși care, dacă n-ar fi existat, comunismul i-ar fi inventat. Și, de fapt, *chiar* i-a inventat: ofticoșii sînt produsul egalitar prin excelență – cei cărora elita le stă în gît, drept care-o scuipă... Păi, pe bune acum, ce altceva să facă?! V-am spus doar: numai tuberculoza este internațională; oftica este românească.

(apărut în *Dilema veche,* nr. 208,
9 februarie 2008)

DEDEMAN SUSȚINE GALA „DILEMA VECHE".

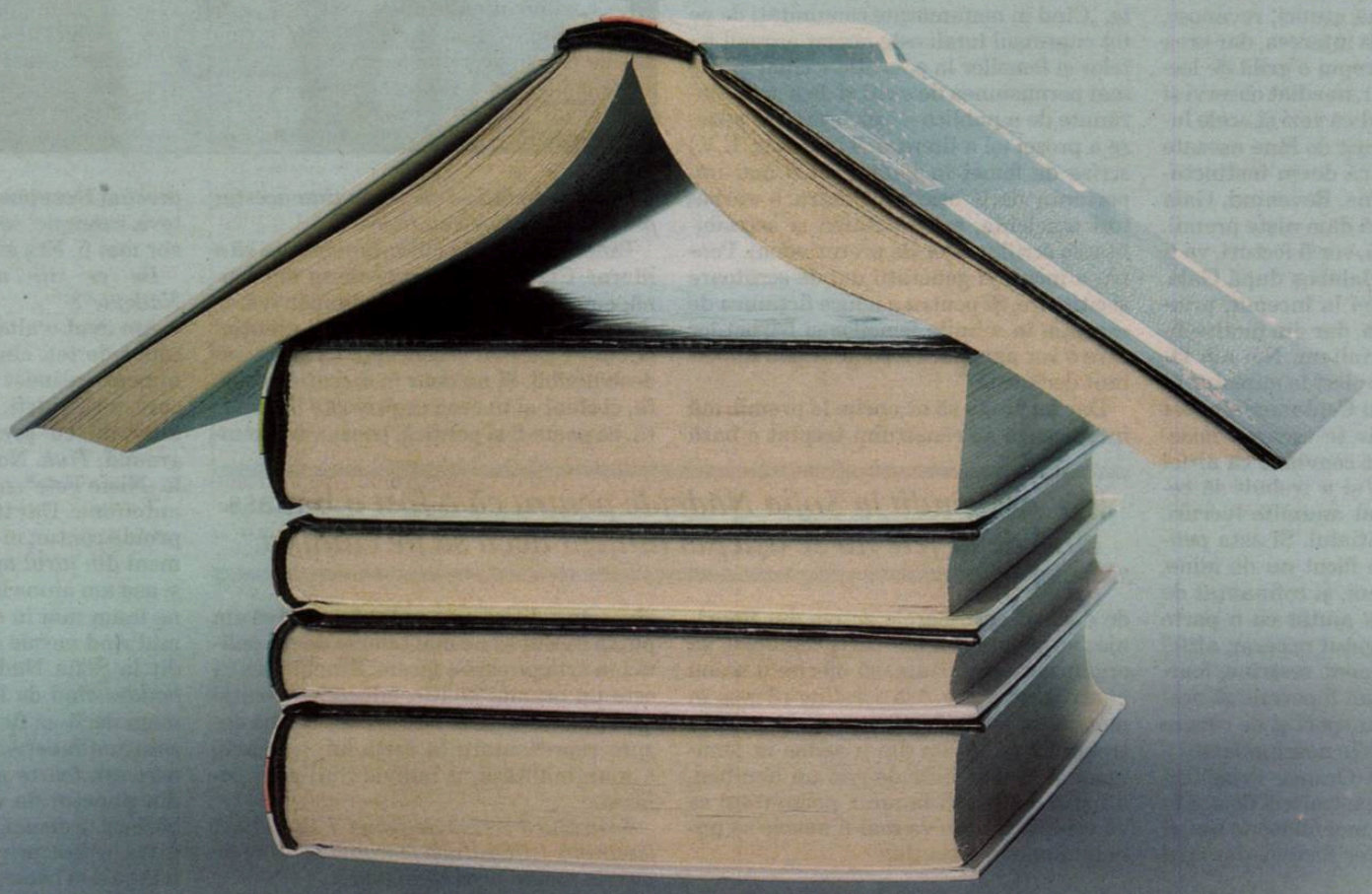

VIITORUL SE CONSTRUIEȘTE IDEE CU IDEE.
PREZENTUL SE CONSTRUIEȘTE PLAN CU PLAN.

www.dedeman.ro

„Mi se pare esențial să fii împotriva sistemului“

– interviu cu scriitoarea Elena VLĂDĂREANU –

*Scriitoare și jurnalistă, **Elena Vlădăreanu** a inițiat premiile „Sofia Nădejde” pentru literatură scrisă de femei. Gala va avea loc pe 10 decembrie, la Rezidența Scena9.*

© M. Alexandra

De ce ați inițiat aceste premii „pentru literatură scrisă de femei“?

Eu nu aș pune premiile în față, pentru că ideea mea inițială a fost să fac ceva. Nu știam exact ce anume, dar în ultimii ani, în foarte multe evenimente literare, de diferite facturi și în care erau implicați oameni din generații diferite, raportul de gen era nejustificat de dezechilibrat. Un lucru despre care nu se vorbește la noi, iar atunci cînd se face, discuția este dusă în derizoriu sau închisă cu veșnicul argument de la care o să fac și bube în curînd: cărțile nu au sex, doar valoarea contează. Și am început să fiu tot mai atentă la acest aspect, care pînă atunci, recunosc, nu mă interesa sau mă interesa, dar prea puțin. Cînd însă îți propui o grilă de lectură a realității din jur, imediat observi și ce nu e de observat. Adică vezi și acele lucruri atît de subtile, atît de bine așezate în structura noastră că devin instinctuale, devin automatisme. Revenind, Gala nu va însemna doar că dăm niște premii. Vor fi întîlniri cu elevi, vor fi lecturi, va fi un *DJ set by* Maria Balabaș după Gală. Au fost mai multe idei la început, printre care și o conferință, dar din motive financiare nu ne-o permitem. Noi am făcut aplicație pentru proiect la minister, la a doua sesiune pentru Centenar, am fost respinși administrativ (e eroarea noastră și mi-o asum, sînt convinsă că altfel am fi luat finanțare) și a trebuit să regîndim totul. Am tăiat anumite lucruri, am păstrat doar esențialul. Și asta pentru că acest proiect e făcut nu de mine, ci de mai mulți oameni, și cofinanțat de Fundația9. Care ne-a ajutat cu o parte semnificativă din bugetul necesar, altfel am fi avut un eveniment restrîns, foarte restrîns, că nu ne-am fi permis să acoperim costurile de transport și de cazare pentru toate scriitoarele nominalizate.

Modelul meu a fost Orange Prize (care se acordă de aproape treizeci de ani în Marea Britanie, nu se mai numește așa, ci chiar Women`s Prize for Fiction, dar cred că e mai cunoscut ca Orange Prize), care a pornit tot ca o inițiativă independentă ce a coalizat editori, jurnaliști, agenți literari și scriitori din Marea Britanie, după ce pe lista scurtă a Booker Prize din 1991 nu se regăsea nici o carte scrisă de o femeie, deși 60% din cărțile publicate în acel an erau semnate de femei. M-am regăsit și în argumentele inițiatoarei, scriitoarea Kate Moss, și o să citez acum din ce spune ea: „Da, avem nevoie de acest premiu, oricît de ciudat ar fi că trebuie să-i justificăm existența după atîta timp“, scria ea în 2013, pentru volumul *Cincizeci de nuanțe ale feminismului,* apărut la Editura Hecate. „Cînd în nenumărate comunități de pe tot cuprinsul lumii este atacat accesul fetelor și femeilor la educație – chiar și numai permisiunea de a citi și de a scrie, darămite de a publica –, celebrarea la vedere a prozei (și a literaturii – *n. mea,* E.V.) scrise de femei în fiecare an e mai importantă decît oricînd. Pentru a sărbători excelența, originalitatea și accesibilitatea scriitoarelor de pretutindeni. Pentru a încuraja generații noi de scriitoare și cititoare. Și pentru a aduce ficțiunea de excepție în mîinile femeilor și bărbaților care o vor aprecia. Ce poate fi mai important decît asta?“

Dar nu vreau să ne oprim la premii, mă interesează să construim treptat o bază de date cu scriitoarele active din România, să scoatem niște cărți tematice, să organizăm conferințe, să oferim o scenă pentru dezbatere. Așa e *feeling*-ul meu în momentul ăsta, că e nevoie de asta, că ar trebui să ne oprim din a vedea în feminism și în discuțiile de gen un bau-bau, nu știu cum va fi la anul, poate totul se va echilibra și nu va mai fi nevoie să punem nimic în discuție.

„Ne-am gîndit la Sofia Nădejde pentru că a fost o badass *cînd de la fete nu se aștepta nimeni decît să fie cuminți.“*

Sofia Nădejde

© adevarul.ro

Care ar trebui să fie rezonanța acestui premiu? E politic sau literar?

Bineînțeles că e politic, bineînțeles că e literar. Cele două aspecte merg împreună, eu nu le văd separate, dimpotrivă, le privesc ca pe un binom necesar, esențial și, cînd e asumat și conceput ca atare, indestructibil. Și nu doar în discuția aceasta, ci chiar și în ceea ce privește literatura, ea poate fi și politică, poezia, de exemplu, este politică prin ea însăși, cred că am putea înceta să ne mai temem de a fi politici în arta pe care o facem. Bineînțeles că este un premiu politic, aduce în discuție reprezentarea și de cîte ori este vorba despre reprezentare (a corpului, a femeii, a marginalității, a individului) este politică.

Literatură scrisă de femei / literatură feminină / literatură feministă... Aici ar merita făcute niște distincții.

Da, merită făcute distincții pe care nu știu cît de capabilă sînt eu să le fac și nici dacă e locul aici, poate într-un spațiu separat. Literatura scrisă de femei este ceea ce spune, nu cred că trebuie să insist. Literatura feminină, în schimb, cred că implică un anumit mod de a citi și de a reprezenta lumea, care poate fi denumit feminin. În ceea ce privește literatura feministă, aici deja lucrurile se complică, pentru că intrăm pe un teren ideologic și teoretic, ne îndepărtăm de zona stilistică. Aici intră acele texte care își asumă chestionarea unor situații și teme ale realității, care își asumă discutarea echității sociale, politice, culturale din punctul de vedere al genului, care pune sub lupă raporturile de putere, literatura feministă poate fi scrisă atît de bărbați, cît și de femei.

Cît de preocupate sînt scriitoarele din România de temele feministe? Se conturează vreun curent?

Cred că sînt preocupate în măsura în care sînt interesate de multe alte teme. Nu știu dacă se conturează un curent, dar măcar se discută. Sînt scriitoare care își asumă feminismul (precum Medeea Iancu, Iuliana Lungu, aflată acum la debut), sînt edituri care publică în mod asumat literatură feministă (TACT, Hecate, Black Button Books, Fractalia), au început să fie evenimente asumat feministe, precum Nesupusele. Și astea sînt doar cîteva exemple, sînt mai multe și știu că vor mai fi. Era și timpul...

De ce ați numit premiile „Sofia Nădejde“?

Am avut o altă variantă înainte, la început de tot, cînd era doar un mic eveniment intimist și independent pentru care, o să rîdeți, modelul era Mihail Vakulovski cu premiile sale superunderground, *Tiuk.* Noi le-am fi numit Premiile „Niște Fete“, ni se părea jucăuș și ușor autoironic. Dar treptat ideea a început să prindă contur, m-am mai consultat cu oameni din jurul meu, cu prieteni și colegi, și așa am ajuns la concluzia că trebuie să ne luăm mai în serios și că avem în primul rînd nevoie de un nume. Ne-am gîndit la Sofia Nădejde pentru că a fost o *badass* cînd de la fete nu se aștepta nimeni decît să fie cuminți. A studiat cînd rata analfabetismului pe teritoriul românesc era foarte mare, a chestionat legile din punctul de vedere al echității între bărbați și femei, a scris literatură feministă, a fost prima fată căreia i s-a permis să dea bacalaureatul într-un liceu de băieți, a fost de stînga (și noi sîntem de stînga, ca să nu ne mai ferim atît de culori politice, a fi de stînga acum mi se pare aproape o datorie).

Ca scriitoare, credeți într-o misiune, într-un imperativ politic al literaturii?

Deși întrebările erau adresate la persoana a II-a plural, pînă acum am vorbit doar eu în numele echipei, pentru că se refereau la acțiuni pe care le-am gîndit împreună. De data asta nu pot să vorbesc decît în nume propriu și în numele literaturii mele. Da, mi se pare esențial ca nu doar literatura, ci arta să fie politică. Nu mă interesează evazionismul acum, dar e posibil ca în scurt timp, cînd toată arta va fi politică, să devină politic cu adevărat să fii evazionist. Mi se pare esențial să fii împotriva sistemului, indiferent de ce sistem e vorba, dacă poți să-l subminezi, să o faci, mi se pare esențial ca arta să nu fie cuminte, să nu fie previzibilă, să nu fie așezată, să nu continue, să creeze puncte de fugă, să disturbe, să chestioneze și să se chestioneze în permanență. Să fie într-un laborator continuu, într-o continuă căutare. Să nu fie pentru premii, trebuie să spun asta, dar să existe premii care să o poată răsplăti atunci cînd e cazul.

a consemnat Matei MARTIN

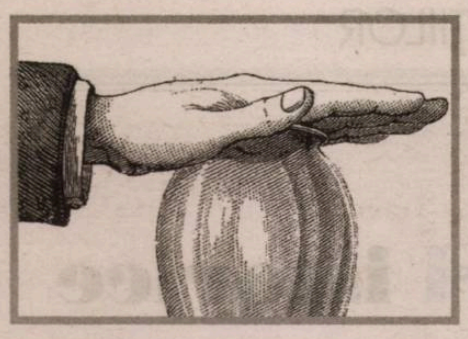

George BANU

scena lumii

Teatrul îl caut peste tot

pentru Marina Constantinescu

Nu e ușor să te dedici teatrului, mai cu seamă ca spectator, nici măcar ca actor sau ca scriitor. Eu am fost un spectator constant, dar fără încetare confruntat cu dilema insolubilă a „iubirii și neiubirii de teatru". Jean Vilar spunea despre Jean-Louis Barrault că eroarea lui provenea din faptul de „a fi iubit prea mult teatrul". I-a lipsit un dram de „neiubire". Iubirea și neiubirea își sînt reciproc indispensabile, definitiv complementare. În această dificilă relație „dublă" persistă ecoul îndepărtat al celebrei interogații „A fi sau a nu fi?". Iată dilema cu care m-am confruntat, fără a găsi nici răspuns definitiv, nici soluții ultime: n-am ales și mi-am admis „sfîșierea". Sfîșierea de a fi în inima „iubirii și a neiubirii" de teatru, căci acesta-i destinul celui care, la fel ca mine, a făcut din el o „a doua" viață. Viață „dublă", și în acest sens interpretez celebrul titlu al cărții lui Artaud, *Le Théâtre et son double*. „Dublul" teatrului e viața transformată sub impactul acestei experiențe de substituție pe care ne-o permite el. Acolo „trăim" ceea ce nu reușim să trăim în lume. Compensație a unei frustrări zilnic resimțite și pe care, uneori, grație spectacolelor de excepție, o temperăm parțial în laboratorul obscur al sălilor.

Aici domnesc corpul și clipa, accidentul și dispariția – considerate contrarii artei în accepțiunea sa clasică. Aceasta-i motivația suspiciunii pe care a suscitat-o și a procesului ca-re i s-a intentat teatrului. Loc repudiat al falsului și al repetiției! Poate, dar în momentele de incandescență, scena devine mai intensă decît existența și revelează adevăruri ascunse, destăinuie crime tăcute, eliberează iubiri neasumate. Teatrul se află la răspîntia între artă și viață. Aceasta îl definește, căci altfel e invalid. Viață și artă, deopotrivă. Asociere hibridă care cînd repugnă, cînd seduce. Echilibru acrobatic.

În ciuda probelor la care am fost expus în timp, o vocație de actor contrariată, una de scriitor refuzată, fără a mai aminti serile pierdute, nopțile regretate, n-am abandonat și am frecventat obsesiv teatrul, convins că doar *cunoașterea directă* ne poate permite să-l apreciem pe deplin. Dar – azi o admit – în întunericul sălii am căutat, cum ar spune Apollinaire, puterea „alcoolurilor tari" proprie spectacolelor care, temporar, calmează rănile sufletului. Și de asemenea împliniri „teatrale" îmi amintesc ca de niște ecouri ale unei plenitudini la care, altfel, n-aș fi avut acces. Nici aventurier intelectual, nici alpinist spiritual, spectatorul care sînt, și nu doar eu, frecventează teatrul tocmai pentru că el îi procură – e drept, rar – șansa unei experiențe extreme în ciuda confortului aparent de care beneficiază. M-am dus la teatru pentru a-mi compensa un deficit de existență și a profita de pasagera intensitate a unui spectacol. Convins că acest exercițiu al „falsului" poate conduce și revela „măduva" adevărului. Ca în *Hamlet*.

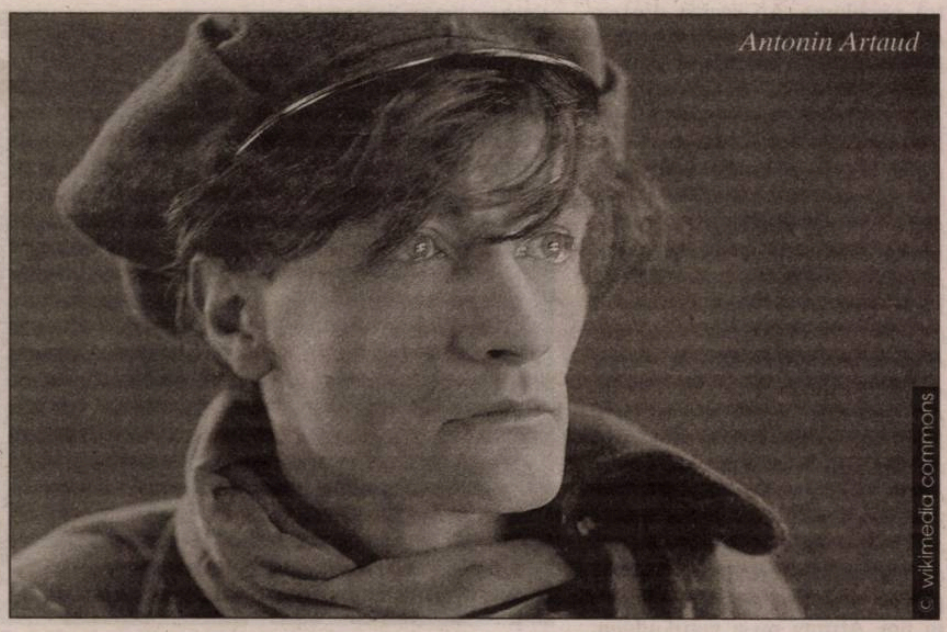

Antonin Artaud

© wikimedia commons

Teatrul l-am căutat peste tot asemeni lui Majnun dintr-un celebru poem persan al marelui Saadi, îndrăgostit plecat în lume pe urmele iubitei pierdute, Leïla. Cînd, traversînd locuri sau țări improbabile, cineva îl întreabă dacă presupune că acolo își poate găsi partenera, el răspunde: „Nu, dar o caut peste tot". Asemeni lui, și eu am refuzat siguranța unei alegeri, aceea a unui singur artist sau doar a unei echipe, convins fiind că rătăcirea consolează prin acordul cu relativitatea valorilor. Nu paradigma securizantă, ci deambularea fără de ancorare. Iată de ce am navigat de la un artist la altul, de la un loc la altul, mereu sensibil la propunerea fiecăruia. Dar recunosc că o severă alegere prealabilă mi-a permis să evit artiști și spectacole de care a priori mă îndoiam sau, mai grav, pe care le refuzam. Am făcut-o convins că dacă refuzam, pe de o parte, alegerea unui singur model, pe de alta, respingeam iluzia iubirii nediferențiate. Nu toate experiențele sînt necesare. Unele pot polua relația cu arta, chiar o pot deteriora. De fiecare dată mi s-a părut indispensabil să reperez „calitatea" proprie unui artist și doar în numele acesteia să mă asociez lui. E ceea ce am căutat peste tot, în locuri diverse, în țări îndepărtate, pe lîngă artiști care erau consacrați sau care de-abia se revelau. Dar, o admit, mi-am interzis căutarea fără „repere" a lui Majnun căci nu doar „iubirea", ci și „neiubirea" mi-a ghidat pașii și mi-a orientat explorările.

Am peregrinat în numele unei exigențe proprii și m-am desolidarizat de tot ce risca să mă dezguste de teatru. Căci ce puteam resimți într-o sală unde o doamnă elegantă rîde fără încetare la o dramă și îmi răspunde la reacția mea excedată: „Am venit aici să ne distrăm"? Nu divertismentul jenează, ci rîsul programat, generalizat, vulgaritatea extremă a unui anumit public. Public burghez sau public tînăr… și unii, și alții, azi mai mult ca oricînd, în căutare de „rîs". Mă îndepărtez de asemenea locuri și de asemenea spectatori tocmai pentru a nu devaloriza teatrul. O doză de „neiubire" e bine-venită, asemeni unui anticorp indispensabil, unui vaccin.

Unui coleg care mi-a reproșat demult: „Tu nu scrii decît despre prieteni" i-am răspuns atunci: „Nu sînt prieten decît cu artiștii al căror teatru îl respect". Și de aceea, înainte de a deveni prieteni, și unii, și alții ne supunem, tacit, unei expertize reciproce: eu – a propunerilor scenice avansate, ei – a reacțiilor mele critice. Teatrul îl caut peste tot, dar nu oricare teatru, căci „teatrele" sînt numeroase, însă Teatrul, chiar dacă e multiplu, e, în esență, unic. Există locuri și săli care îl contrariază, cel puțin în sensul pe care i-l acord. De aceea le evit. Și, astfel, recunosc că pasiunea mea nu dispune de disponibilitatea absolută a lui Majnun, îndrăgostitul rătăcitor în căutarea Leïlei. În comparație cu el, căutarea mea e cartografic și axiologic limitată. Eu, potrivit unei distincții a lui Mircea Eliade, refuz indeterminarea anonimă a „întinderii" căci am repere proprii și călătoresc în limitele unui „teritoriu" personal. Cînd căutăm teatrul e util să disociem între ce iubim și ce nu iubim. Filtru indispensabil ce exclude confuzia fără a afecta seducția.

Shakespeare a plasat condiția omului sub semnul teatrului. Noi toți jucăm pe scena lumii, unde interpretăm roluri politice, sociale, atribuite, spuneau el și precursorii săi, de puterea supremă. Roluri legitime pe care fiecare e somat să le asume cu dăruire și supunere. Apoi, degradare deplorabilă, această ordine se va deteriora și teatrul, dincolo de scenă, îi va contamina pe cei ce doresc să se afișeze public și, ilicit, se insinuează în contextul urban. Acum, mediocru, îl putem sesiza în comportamente și îl putem identifica în situații cotidiene: teatru fără conținut, teatru doar al expunerii de sine, teatru de *actor social*. În numele respectului pentru teatru, cu toate rezervele pe care le poate suscita ca artă, nimic nu-mi repugnă mai agresiv decît teatrul în viață. Îl admir pe scenă, dar îl disprețuiesc în salonul unui cocktail sau pe nisipul unei plaje, căci îi recunosc ingredientele și folosirea lor de către cei care, narcisic, „joacă" în viață, își acordă roluri și le expun public. Atunci, dacă reperez teatrul, nu e pentru a-l respecta, ci pentru a-l expulza din spațiul cotidian. De aceea m-a încîntat replica unei actrițe din *Locandiera*, piesa lui Goldoni, care afirmă: „În afara scenei nu pot disimula". Ea nu se afirmă pe scena socială și își cultivă darul doar pe cea „teatrală". Contaminarea acesteia de către teatralitatea spectacolului îi e străină și de aceea iubesc respectul frontierelor dintre social și teatral.

Recent am regăsit o carte de altădată, *Povestea țării la care nu ajungi niciodată*, unde o fetiță răspunde la întrebarea soresciană „De ce ai plecat de acasă?":

– Îmi caut țara.

– Care țară?

– Nu știu, dar o caut.

Cînd căutăm teatrul e însă util să disociem între ce iubim și ce nu iubim. Filtru indispensabil ce exclude confuzia fără a afecta seducția.

© wikimedia commons

Eseist și critic, ***George Banu*** *a publicat recent, la Editura Nemira,* Iisușii mei sau coexistența cu arta sacră și antologia Pagini alese (eseuri, studii, mărturii).

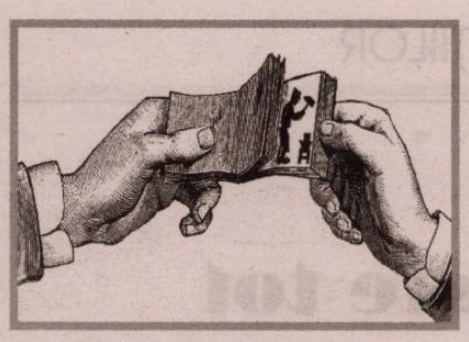

Marius CHIVU

feedbook

Adevăratele povestiri istorice

● ***Mică istorie a unui secol mare*, coord. Monica Onojescu, Editura Arthur, 2018.**

Nu e prima dată cînd Editura Arthur scoate un volum colectiv tematic pentru copii și tinerii cititori apelînd la scriitori contemporani (mă gîndesc, în primul rînd, la *Cui i-e frică de computer?,* coord. Liviu Papadima, ilustrații de Irina Dobrescu, 2013, dar și la recentul *Selfie,* coord. Florentina Sâmihăian, ilustrații de Dan Ungureanu, Petra Martin și Raluca Anghel), așa cum nu e prima dată cînd apar astfel de cărți-hibrid impresionante *(Bookătăria de texte și imagini*, două volume, coord. Stela Lie & Florin Bican, Clubul Ilustratorilor, Faber Studio & Editura Pandora M, 2016), dar cred că, odată cu această *Mică istorie a unui secol mare,* lucrurile au atins un nou nivel.

În primul rînd tematic, volumul fiind o colecție de scene și povestiri inspirate, cu prilejul Centenarului, de momente din istoria României. Generația mea (și mulți dintre coautorii acestui volum fac parte din ea) a crescut cu seria *Povestiri istorice* din anii '80, un mega-bestseller în trei volume în care Dumitru Almaș repovestea, „pentru copii și școlari, șoimi ai patriei sau pionieri", cu „farmecul" discret al patriotismului și propagandei epocii, o serie de momente importante din istoria națională, povestirile terminîndu-se cu glorioasele realizări comuniste și cu elogiul cuplului Ceaușeștilor pus în descendența marilor conducători ai neamului, de la Decebal, prin Ștefan Cel Mare, Mihai Viteazul și Alexandru Ioan Cuza.

Una dintre calitățile cărții este variația stilistică.

Este aici o fină ironie a istoriei că șoimii patriei și pionierii de altădată au ajuns astăzi să scrie, la rîndul lor, o carte inspirată de istoria patriei și s-o facă, majoritatea dintre ei, oprindu-se taman asupra perioadei comuniste care numai glorioasă nu reiese din pana lor.

Al doilea element remarcabil al acestui volum este grafica: nu doar formatul *hardcover,* dar colajele și ilustrațiile care însoțesc textele, realizate de cîteva sute de elevi din toată țara care au participat la ateliere coordonate de ilustratoarele Ludmila Frătescu, Roma Gavrilă, Andreea Ilisăi, Ileana Surducan și Maria Surducan. (Măcar în paranteză să menționez detaliul că în majoritatea colajelor s-au folosit pagini și viniete de rubrici din *Dilema veche.)* De altfel, Monica Onojescu, coordonatoarea proiectului, prezintă în prefață ampla geneză a acestui volum (coordonat editorial de Diana Zografi): este vorba, de fapt, de admirabilul program anual „Cercuri de lectură" susținut de Asociația Națională a Profesorilor de Română, program care implică elevi din toată țara la o serie de concursuri/lecturiade. Într-una dintre aceste lecturiade, intitulată „Istoria în cărți", a apărut, din necesitate, și ideea acestui volum inspirat de istoria națională. Spune Monica Onojescu: „Elevii, împreună cu profesorii lor, au citit și promovat, pe lîngă cărți de istorie propriu-zisă, multă istorie mică descoperită în jurnale, scrisori, memorii și interviuri ale unor persoane cunoscute în epocă, dar și foarte multe ale unor oameni obișnuiți: veterani, deținuți politic, strămutați în Bărăgan sau deportați în Siberia. În ceea ce privește cărțile de literatură, în cazul liceenilor nu au existat probleme. Au recitit dintr-o altă perspectivă cărți studiate în școală, au descoperit însă și multe titluri noi, de la cărți apărute în perioada interbelică pînă la cele recente. În schimb, la primară și gimnaziu am găsit multe traduceri și puține cărți scrise de autori români. La întrebarea dacă știu că *Războiul care mi-a schimbat viața* [de Kimberly Brubaker Bradley], *Hoțul de cărți* [de Markus Zusak] sau *Băiatul cu pijamale în dungi* [de John Boyne] nu intră în tema concursului, răspunsul lor a fost unul de bun-simț: nu au găsit cărți cu personaje copii care au trăit în vremea Marii Uniri, în timpul Primului ori celui de al Doilea Război Mondial și s-au gîndit că sigur ce s-a întîmplat în alte țări s-a întîmplat și la noi. Atunci mi-a venit ideea: ce-ar fi să apelez la scriitori profesioniști să scrie cîte o povestire care să se încadreze în tema lecturiadei?"

Dintre cei douăzeci de scriitori invitați să scrie special povestiri cu copii și pentru copii inspirîndu-se din istoria națională, doar trei nu scriu despre diversele perioade ale comunismului (Simona Antonescu și Florin Irimia își plasează povestirile în preajma Marii Uniri, iar Anca Hațiegan, în timpul Primului Război Mondial), astfel că rămîne mult loc de manevră pentru viitoare astfel de cărți. Dacă tot am vorbit la început de ironia istoriei care a făcut ca șoimii patriei și pionieri de altădată să scrie acum despre lipsurile și abuzurile din așa-zisa Epocă de Aur, trebuie să menționez aici cîteva volume colective tematice cu istorii, evocări și confesiuni din comunism, fie și pentru faptul că au apărut în decursul „unui cincinal" inaugurînd practic un nou gen confesiv: *În căutarea comunismului pierdut* (Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir, Editura Paralela 45, 2001), *Cartea roz a comunismului* (coord. Gabriel H. Decuble, Editura Versus, 2004), *Cartea cu euri* (Călin Torsan, Cosmin Manolache, Sorin Stoica, Roxana Moroșanu și Ciprian Voicilă, Editura Curtea Veche, 2005) și *Cum era? Cam așa...* (coord. Călin-Andrei Mihăilescu, Editura Curtea Veche, 2006).

Revenind la comunismul istorisit aici pentru cei mici, sînt în acest volum biografiile unor partizani vînați de Securitate prin munți (Ruxandra Cesereanu scrie despre Lucreția Jurj), povești personale despre viața copiilor sau adolescenților trimiși să stea la cozile Alimentarelor, care mergeau la petreceri improvizate, la munci agricole împreună cu clasa sau la manifestații de 23 August, ori care aveau tatăl plecat la muncă în străinătate și întreținеau o corespondență supravegheată de Securitate, care uneori și racola tineri (Adrian Buz, Horia Corcheș, Laura Grünberg, Alex Moldovan, Veronica D. Niculescu, Bogdan Răileanu, Ana Rotea, colega Adina Popescu și subsemnatul), povești din preajma Revoluției din '89 (Péter Demény și Ciprian Măcești), de la mineriada din 13-15 iunie 1990 (Victoria Pătrașcu), dar și de la jumătatea anilor '90 (Tudor Ganea scrie despre adolescenții amestecați etnic din Constanța, aspectul minorităților fiind și una din temele textelor lui Péter Demény sau Florin Irimia). Alte proze din carte nu evocă o perioadă anume, cît spun o poveste (Florin Bican, Doru Pop sau Doina Ruști).

Una dintre calitățile cărții este variația stilistică, textele evoluînd în mai multe genuri (reconstituire romanțată, parabolă, epistolă, jurnal, declarație, dialog imaginar, meta-narațiune), abordînd, în cîteva cazuri, limbaje, structuri narative sau personaje care, poate, îi vor solicita pe micii cititori ai acestei cărți. În ceea ce-i privește însă pe cititorii adulți ai volumului, aceștia vor găsi aici cîteva texte remarcabile, foarte diferite între ele, al căror unic cusur este dimensiunea lor redusă: Péter Demény, Tudor Ganea, Laura Grünberg, Anca Hațiegan, Veronica D. Niculescu sau Victoria Pătrașcu scriu, în opinia mea, textele de vîrf ale unei cărți în care totul e de citit.

Pentru că tot am intrat în luna cadourilor, recomand din toată inima această carte celor care n-au renunțat să ofere cărți celor mici, deopotrivă copii sau adolescenți, și tocmai pentru că nu trebuie uitat scopul educativ, dincolo de plăcerea propriu-zisă a lecturii, țin să recomand aici încă două cărți esențiale recent apărute: *Ghidul micului astronom prin univers* de Adrian Șonka (ilustrații de Adnan Vasile, Editura Nemi) și *Femei în știință. 50 de femei temerare care au schimbat lumea* de Rachel Ignotofsky (Editura Nemira). Uneori, citite la timpul potrivit, astfel de cărți pot însemna ceva pentru viitorul unui tînăr.

PUBLICITATE

Edițiile de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

adevărul
oferă cititorilor săi
marți, 11 decembrie 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
VEȘTI DE PE FRONT
Cronica zbuciumată a intrării României în Primul Război Mondial

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Dumnezeu este copil

● **Robert Șerban, *Tehnici de camuflaj*, Editura Tracus Arte, 2018.**

Poezia lui Robert Șerban este, în aparență, una deschisă, directă, ușor digerabilă. Spun *în aparență* pentru că, în realitate, acest tip de scriitură ascunde „în transparența" sa semantica bine articulată a unei dimensiuni profund dramatice. Cuvintele simple, construcțiile aerisite dovedesc abilitatea scriitorului de a trasa perimetrul unei lumi în care sensurile existențiale și cele morale pot coabita degajate.

Robert Șerban își reprimă orice formă de patetism.

Tehnici de camuflaj este o astfel de carte. Dimensiunea ludică constituie stratul de suprafață al poemelor de aici. Trebuie precizată următoarea nuanță. Ludicul își trage esența din miniatural. Lucrurile sînt percepute parcă de un copil ce se învață cu lumea. Simplitatea lor ascunde însă o viziune tragică asupra existenței: „sînt atîtea și atîtea / tehnici de camuflaj / dar cea mai bună / tot dragostea pentru aproapele / se dovedește a fi". Robert Șerban își reprimă orice formă de patetism, chiar și atunci cînd tematica și tensiunea unui text i-ar putea îngădui o deraiere de la starea de echilibru. Rămîne cumva egal cu sine, mai ales atunci cînd introduce în textele sale mici personaje inocente, cum am mai spus. Ele țin pe rînd locul instanței lirice sau conturează împreună un scenariu. Multe poezii explorează ideea de divinitate, dar dintr-o perspectivă insolită. Și aici ingenuitatea se simte la nivelul percepției. Dumnezeu stă cu mîna întinsă, dar nu se știe dacă dă sau dacă primește ceva („Locul în care ești"), Dumnezeu este copil pentru că trimite un fulger către un om ca și cum ar dirija o mașinuță teleghidată („Jucăria"). Dar cel mai bun poem din această serie îmi pare „Și legea morală": „am acoperit repede cu palma / un pahar / și am prins înăuntru o muscă [...] / nu mă cred Dumnezeu nici măcar în joacă / însă dac-aș deschide degetele / aș deschide cerul".

Robert Șerban știe cum să abordeze temele mari fără a aluneca în convențional și în clișeu. Datorită „camuflajului" de care dispune, lumea este bună și senină, iar frumusețea nu poate fi contrabalansată prin nimic. Este vorba despre ambiguitatea transparenței, care permite corpurilor să fie văzute, dar care le și deformează într-o măsură abia vizibilă. Tot așa, în poezia lui Robert Șerban realitățile sînt livrate ușor modificate sau, dimpotrivă, prin blurarea lor se ajunge la adevărata esență. Această a doua variantă este valabilă pentru majoritatea poemelor din carte. Același lucru este valabil și pentru textele-amintiri, în general mai lungi decît celelalte din cauză că trebuie să susțină o narațiune. Este cazul poemului „Telefonul cu manivelă", o rememorare a unor întîmplări din copilăria mică. Deși nu lipsesc simbolurile perioadei comuniste, poemul nu degajă nici o apăsare. Copilul vede în orice lucru – oricît de sinistru ar fi – o jucărie.

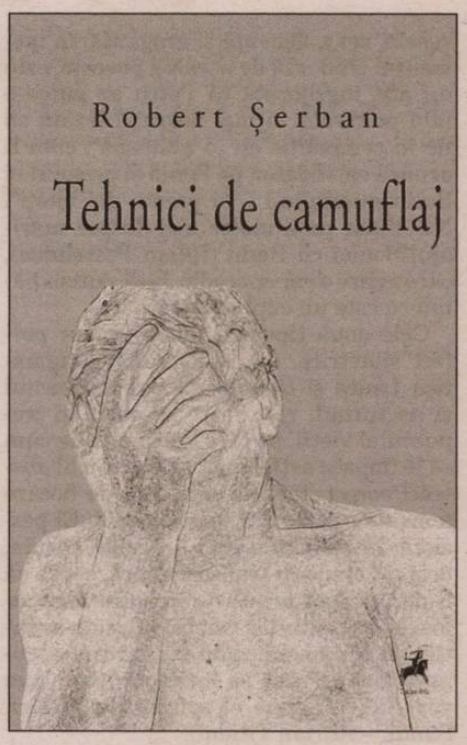

Există și texte ce vizează poezia însăși. Dar acest lucru nu ține de autoscopie sau autoreferențialitate decît într-un mod indirect: „sînt poeți din care / odată cu vîrsta / poezia începe să tragă / ca dintr-o perfuzie / iar în vreme ce se golesc / și se strîng în ei / ca fructele uitate în soare / poezia lor se face dură / se oțelește / iar cu fiecare cuvînt lipsă / cu fiecare vers dispărut / cu fiecare strofă chiuretată / e mai tăioasă și mai grea / tot mai tăioasă și tot mai grea / mai ucigătoare decît bătrînețea" („Bătrînii poeți"). Acest poem este simptomatic pentru partea gravă a cărții. Îmbătrînirea apare ca un proces de alchimizare a amănuntelor ce compun viața. Din acest motiv, poezia începe să fie contragere, esențializare odată cu debarasarea de surplus. Așa sînt și textele lui Robert Șerban, care, aflat la deplina maturitate artistică, alege să scrie cît mai concis, lăsînd la o parte ceea ce nu este neapărat necesar poeziei sale. Asumîndu-și cu abilitate jocul dintre aparență și esență, dintre opacitate/ambiguitate și transparență, dintre gravitate și ludic, dintre experiență și ingenuitate, Robert Șerban reușește să transmită prin lirica sa emoția autentică. *Tehnici de camuflaj* este una dintre cele mai bune cărți ale autorului.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems (2006-2016), *translated by Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

PUBLICITATE

DIN 23 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Harta
României Mari
numai împreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

PARTENER PRINCIPAL DEDEMAN DEDICAT PLANURILOR TALE
PARTENER CEC Bank

Andreea VLAD

dilematograf

În oglindă

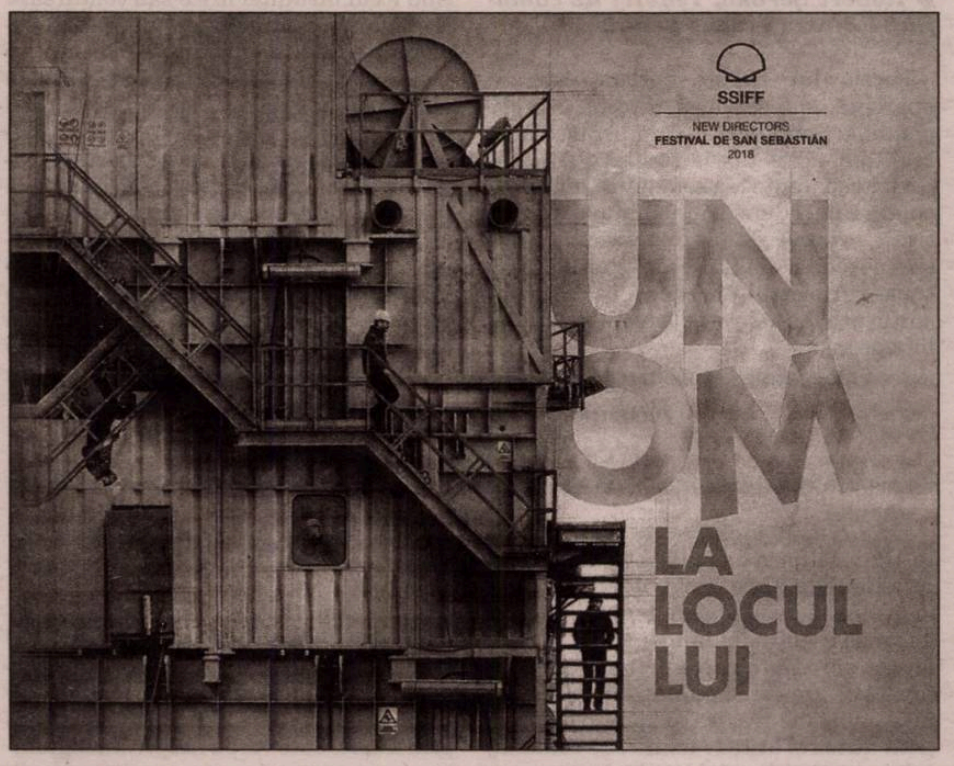

● ***Un om la locul lui*** **(România, 2018), de Hadrian Marcu.**

Adaptare liberă după romanul *Firesc* al unuia dintre cei mai buni prozatori români contemporani, Petru Cimpoeșu, filmul *Un om la locul lui,* debutul lui Hadrian Marcu, construiește cu acuratețe și cu finețe un univers închis, masculin, crescînd lent din penumbră și iluminat doar sporadic. Este o lume de șantier mai puțin abordată în filmul de după '89 (e drept că s-au rarefiat coloșii industriali ai Epocii de Aur), o lume postindustrială care favorizează alienarea, însă, oricît ar suna de prețios, și solidaritatea umană (deși în cu totul altă cheie, mai esențializată și mai detașată decît în filmele, multe de propagandă, ale perioadei amintite).

Protagonistul, inginerul de foraj Petru (Bogdan Dumitrache), află că va deveni tată alături de Laura, un tînăr medic ORL-ist la spitalul dintr-un oraș de provincie nenumit. În această logică de „a fi în rîndul lumii", în care se simte foarte bine, cum îi va spune mai tîrziu superiorului din multinaționala unde lucrează, care îi propune transferul la București, se derulează debutul filmului. Petru fixează cu un preot (Valeriu Andriuță) viitoarea nuntă, convins și el că „ăsta e rostul omului pe lume: familia și copiii", cum îi spune părintele.

Însă tot acest început bucolic, în bunul spirit al familiei tradiționale, este dat peste cap, prin forța absurdă a imprevizibilului, în momentul în care Sonia (Mădălina Constantin), inginer geolog, suferă un accident de circulație oribil, undeva pe colinele din apropierea platformei industriale. Dacă șoferul mașinii, Buzdea (nu știm cine e și nici nu vom afla), moare la spital după mai multe operații, Sonia rămîne fără un picior. Petru începe să o viziteze pe ascuns la spitalul unde, ghinion, lucrează și viitoarea soție. Laura (interpretată corect de Ada Galeș) este veselă, sexy, fîșneață și arogantă: în momentul cînd află de această poveste, este nu atît îngrijorată că Petru ar putea-o iubi pe rivală, ci mai degrabă lezată să fie în competiție cu „o șchioapă", cum îi aruncă ea sfidător, pe Sonia și pe soțul ei Budu numindu-i „doi proști, doi idioți". Nu aflăm prea multe nici despre mariajul Soniei cu Budu (Iulian Postelnicu), care apare doar sporadic, însă putem bănui că este un cuplu înstrăinat.

Cele două tipologii feminine par perfect simetrice, dar în oglindă: pragmatica Laura și complicata Sonia, diurnul și nocturnul, viața care se naște și crepusculul vieții, pe care Petru nu știe cum să le împace astfel încît să fie cît mai abstract corect (față de sine, față de fiecare femeie în parte, față de soartă?). El persistă într-un zbucium interior căruia, deși nu crede în transcendență, speră să îi pună capăt printr-o rezolvare miraculoasă ceva exterior voinței lui, cum se întîmplă cu oamenii slabi sau care nu se cunosc încă („Parcă se întîmplă toate cum vor ele", îi spune el șefului de șantier, Sandu – Adrian Titieni).

Deși scenele în care apar nu sînt multe, iar laconicele vorbe pe care și le spun sînt departe de a fi decisive sau mărețe, cuplul format de excelenții Bogdan Dumitrache și Mădălina Constantin degajă o subtilă tensiune emoțională. Ei își dezvoltă personajele din penumbre și semitonuri, lungi tăceri și postura corpului, ceea ce e latent și nerostit fiind mereu mai important. Aproape exclusiv ca un strigăt mut, în spatele căruia bănuim o mare forță interioară (nu întîmplător ea are o profesie prin excelență masculină), este tratată durerea Soniei, o femeie tînără și frumoasă confruntată cu mutilarea fizică și poate chiar cu finalul carierei. „Eu îmi fac părul, tu ai făcut un copil", îi spune ea lui Petru într-una dintre cele mai intense scene, o tentativă de a-și regăsi feminitatea.

Ca și personajul său, regizorul construiește premise interesante, pe care nu le dezvoltă însă pînă la capăt. Dedramatizarea și nenumăratele elipse narative pentru care a optat acesta, în căutarea cu orice preț a autenticității, par să funcționeze mai degrabă în defavoarea filmului său, subminîndu-i forța dramatică. A omite deliberat accente și a opta pentru un ton minor nu înseamnă neapărat a da mister și inefabil, ci poate fi o capcană. Și asta pentru că răsfrîngerea evenimentelor exterioare în conștiința lui Petru dă deseori senzația că nu ajunge exact în miezul acesteia, cu atît mai puțin în subconștient (unde se decide totul, de aici dificultatea alegerii lui), ci într-o zonă de confort, undeva la periferie, derulată pe un permanent zgomot de fond cînd seren, cînd angoasant – sunetul: Sebastian Zsemlye).

Venind din punct de vedere stilistic în siajul minimalismului, debutul lui Hadrian Marcu are o siguranță formală riguroasă și este un solid portret colectiv al lumii post-industriale. Cu un plus de curaj și apetit pentru risc, *Un om la locul lui* putea fi mai mult decît un debut promițător. Cu toate că nu îi pune în valoare toate valențele, filmul este și un exemplu de cum poate fi folosit un excelent scenariu inspirat de un roman contemporan, pe fondul unei lipse mai vechi a scenariilor bune în filmul românesc.

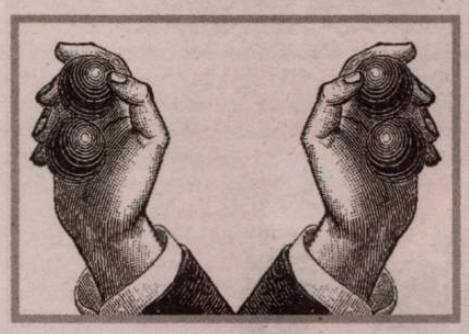

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Pur. Și simplu

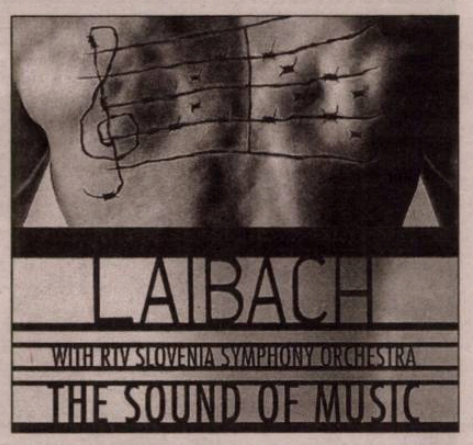

● **Laibach,** ***The Sound of Music,*** **Mute Records, 2018.**

„Cream coloured ponies and crisp apple strudels, / Doorbells and sleigh bells and schnitzel with noodles, / These are a few of my favourite things." Cînd vocea lui Milan Fras pleacă pe urmele lui Julie Andrews, știi că ai ajuns în cea mai „pură" dintre lumi. Dezlegătorii de enigme ar putea să cupleze aceste cuvinte, cu (prea multă) ușurință, la o poveste de acum trei ani. În august 2015, Laibach devenea primul grup rock (?!) din *Vest** care era invitat să concerteze în Coreea de Nord. Cele două show-uri din Pyongyang, „aprobate" în contextul aniversării a 70 de ani de la eliberarea CdN de sub ocupația colonială japoneză, s-au bazat – alegerea a fost a formației din Slovenia – pe coloana sonoră a *musical*-ului *The Sound of Music* (Robert Wise, 1965), unul dintre foarte puținele filme occidentale populare în Coreea de Nord, folosit ca material didactic în lecțiile de limba engleză pentru elevii din țara asiatică. Nu este prima oară cînd Laibach uzează de „reinterpretări". În 1988, *Let It Be*-ul lui The Beatles devenea pretext pentru un album de *cover*-uri. Îl urmau *Simpathy for the Devil* (1989), *NATO* (1994) și *Laibachkunstderfuge* (2008), toate aceste „manipulări" ale unor opere care nu le aparțin autonomizîndu-se instantaneu – Laibach a reușit mereu să transforme în aur, să transporte în aria „afirmației subversive" tot ceea ce a atins, așa cum specula Slavoj Zizek în faimosul său eseu din 1993, „Why are Laibach and Neuwe Slowenische Kunst not fascists?". *The Sound of Music,* cel mai nou album al grupului, nu face excepție.

Piesele compuse de Richard Rodgers și Oscar Hammerstein II nu-și pierd definitiv, în interpretarea Laibach, inocența inițială. Aici, Fras & Co. ies din schema obișnuită a marilor manipulatori, pentru a acorda acestei adaptări o solemnitate care se încarcă adeseori cu o duioșie contrariantă – *„The hills are alive with the sound of music, / With songs they have sung for a thousand years. / The hills fill my heart with the sound of music, / My heart wants to sing every song it hears"* – pentru cineva care și-a făcut din dublu sens armă mortală.

Dacă Zizek avea dreptate în eseul amintit mai sus și modelul subversivității grupului Laibach se exprimă prin „a lua sistemul mai în serios decît se ia el însuși", atunci LP-ul *The Sound of Music* ar putea fi *soundtrack*-ul unui utopic film despre „puritatea", „inocența" unui stat – „Maria" este, în mod explicit, „Korea", dar „Maria/Korea" este în egală măsură și Laibach – în care un grup de muzicieni străini (Von Trapps Family Singers fugeau deghizați dintr-o Elveție ocupată de naziști, Laibach intră în Coreea de Nord deghizați în „naziști") reușește să pună în scenă o operă care „îi conține". „Nici urmă de cinism, sarcasm, ironie, vulgaritate și alte «proprietăți ale Vestului» la oamenii obișnuiți din Coreea de Nord", spunea Ivo Saliger într-un interviu pentru revista americană *Rolling Stone,* oferind o grilă de „lectură" a lui *The Sound of Music*.

* Într-un articol scris pentru publicația online *The Quietus,* Alexei Monroe, autorul al *Interrogation Machine,* carte despre Neuwe Slowenische Kunst, colectiv artistic din care face parte și trupa lui Milan Fras, vorbea despre cum *mainstream media* din Occident a început, odată cu anunțul concertelor din Coreea de Nord, să-i „plaseze" pe Laibach în Vest (dar și, definitiv, *în rock),* după ce mereu i-a categorisit pe sloveni ca fiind *estici* și *bizari*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

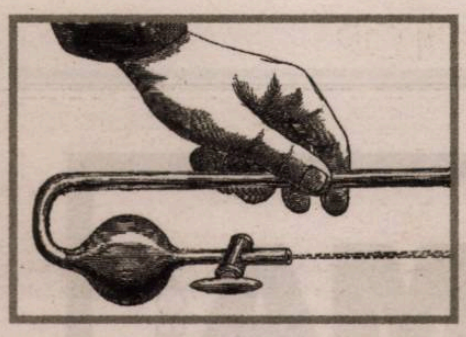

Oana STOICA

rosencrantz & co

Corpul marelui război

● ***Scrisori de pe front.*** **Cu: Mihaela Rădescu, Ilinca Manolache, Silvana Mihai, Vitalie Bantaș, Cuzin Toma, Viorel Cojanu, Bogdan Talașman, Gabriel Costin; regia: Vlad Massaci; scenografia: Ioana Pashca; coregrafia: Florin Fieroiu; *light design:* Daniel Klinger; muzică și sound design: Vlaicu Golcea. Producător delegat: Veronica Marinoiu. Teatrul Mic.**

Regizorul Vlad Massaci folosește ambele surse, cu precădere jurnalul lui Marinescu, într-un spectacol atipic din seria Centenarului.

Cu un spațiu aflat în renovare și un altul (Teatrul Foarte Mic) închis din cauza riscului seismic, Teatrul Mic din București a deschis o nouă sală, Studio. Spațiul se află în Centrul Vechi, pe strada Gabroveni, la numărul 57, într-o clădire de secol XIX, care a aparținut familiei Juvara, ai cărei moștenitori au închiriat-o teatrului, după ce au renovat-o. O expoziție cu obiecte și fotografii parcurge istoricul acestei familii burgheze, traversînd, în același timp, 150 de ani de istorie românească și europeană. Și poate nu este întîmplător că una dintre premierele care au celebrat deschiderea noii săli a fost chiar un spectacol prilejuit de Centenar.

În *Scrisori de pe front,* regizorul Vlad Massaci combină texte din două volume, cartea cu același titlu, îngrijită de Mirela Florian, și *Notele de război* ale sublocotententului Ioan R. Marinescu, publicate de nepoata acestuia, Irina Nelson. Ambele volume reprezintă recuperări ale unor documente personale epistolare ale combatanților din Primul Război Mondial, atît din partea română, cît și din cea maghiară. Sînt mărturii ale simplilor soldați, preoților, comandanților, prizonierilor de război, culese din scrisori, cărți poștale și jurnale, dar și fotografii de epocă. Toate alcătuiesc un tablou al războiului văzut la nivel personal, al omului simplu, dînd măsura modului în care evenimentul istoric s-a materializat pentru actanții săi și a relației dintre individ și istorie, dintre realitatea îngrozitoare a luptelor și discursul oficial glorificator. Istoria mare s-a făcut prin istorii mici, personale, iar mărturiile recuperate din prima conflagrație mondială diferă, măcar parțial, față de perspectiva eroizantă pe care o livrează manualele școlare. Violența, oroarea, chinul marșurilor și al trăitului în tranșee, foamea, rănile sînt „detaliile" care scapă acestei perspective, dar reprezintă sugestiv felul cum marele eveniment a fost resimțit la scara individului. În cartea Mirelei Florian, aceste mărturii individuale sînt contextualizate și fie integrate în discursul oficial, fie prezentate în contrast cu acesta. Unele mituri se clatină (cel al Unirii ca dorință generală a populației de pe teritoriul românesc), altele sînt nuanțate (entuziasmul țăranilor față de război), apar perspective, de regulă, ignorate (cele dinspre partea maghiară). *Notele de război* ale lui Ioan R. Marinescu alcătuiesc jurnalul unui tînăr combatant din Moldova. Marinescu a căzut în luptă în 1916, la 23 de ani. Pînă atunci a avut timp să scrie impresii și mai ales să noteze fapte care redau atmosfera de pe front, din interiorul armatei, relațiile soldaților cu superiorii, grozăviile luptelor, mizeria și, în general, fața necosmetizată de glorie a unui război.

Regizorul Vlad Massaci folosește ambele surse, cu precădere jurnalul lui Marinescu, într-un spectacol atipic din seria Centenarului. În primul rînd, se pune problema modului în care un text epistolar (de regulă, scrisorile recuperate sînt unidirecționate, de pe front către cei de acasă) sau un jurnal pot fi dramatizate. În ce fel pot ele căpăta substanță scenică astfel încît să fie mai mult decît o lectură performativă? Aici, Massaci oferă două variante. În prima, jurnalul sublocotenentului Marinescu este citit din dosare, de către actori, ca o mărturie veche. Lectura începe neutru și alunecă progresiv în teatralitate, actorii devenind, din cititori, personaje și anulînd astfel distanța temporală. *Atunci* devine *acum*, *acolo* devine *aici*, iar mărturiile lui Marinescu devin acțiuni. A doua variantă preia fragmente disparate din *Scrisorile de pe front* și le proiectează auditiv într-o scenă în care personajele construiesc, vizual, acțiuni în relație cu textele. Personajele și scrisorile lor, separate vizual și auditiv, există toate concomitent în scenă. Sînt cîteva narațiuni personale ale combatanților, individualizate dintr-un ocean de povești. Actorii își extrag personajele din scrisorile și ziarele vremii, adunate pe o masă, le fac vizibile cîteva momente și apoi le retrag din lumina reflectoarelor, continuîndu-le evoluțiile în fundal.

În al doilea rînd, se pune problema modului în care poate fi reprezentat scenic războiul. Și aici, aportul major îi aparține coregrafului Florin Fieroiu. Susținut de universul sonor creat de muzicianul Vlaicu Golcea, Fieroiu coregrafiază, în mai multe registre (comic, grotesc, dramatic), situații conflictuale, care pornesc dintr-un punct minor pentru a deveni bătălii în toată regula. Scenele configurează un conflict evolutiv, de la fetele care își disputa spațiul de agățat rufe pe sîrmă, starea de acerbă – și ridicolă – competiție între doi călăreți (costumele cu cal inclus trimit la o parodie a luptelor cavalerilor medievali) pînă la războiul poveștilor și al perspectivelor, așa cum au fost ele consemnate în scris. Adică bătălia cu ziare.

Este de remarcat că spectacolele cele mai interesante legate de Centenar s-au configurat în zona mărturiilor și a istoriilor personale, a istoriei „mici", nu la nivelul discursurilor glorificatoare și neutre. Desigur, perspectiva panoramică și distanța temporală permit observarea consecințelor și a fenomenelor generate de un eveniment major precum războiul, dar privirea în planul personal aduce emoție și calibrează corect implicațiile și costurile pe care acesta le-a avut. Dintre spectacolele integrate sărbătoririi Centenarului, *Scrisori de pe front* se individualizează prin sustragerea de la o viziune eroizantă nu doar prin concentrarea asupra detaliilor, a individualului, ci și prin alegerea corporalității drept canal principal de expresie, în detrimentul cuvîntului. Privirea asupra războiului se fixează pe corp, care absoarbe narațiunile personale și le topește într-un singur set de acțiuni: o agresiune de neoprit.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

25 DE ANI **DILEMA** VECHE
„Sîntem vechi, domnilor!“

Gala *Dilema veche*

– 10 decembrie 2018 –

Dilema veche îndeamnă tinerii spre performanță culturală.

Luni, 10 decembrie, Ateneul Român, începînd cu ora 19.

Program eveniment:

- **Premierea cîștigătorilor Concursului Național de Eseuri** organizat de *Dilema veche*
- Moment muzical rar cu reputatul pianist și scriitor **Andrei VIERU**
- Debutul excepționalilor tineri muzicieni **Radu MANOLESCU** și **Ecaterina SĂLCEANU**
- Mesaj din partea fondatorului nostru, **Andrei PLEȘU**
- Dezbatere despre perspectivele culturii noastre în context european cu **Alexander BAUMGARTEN**, profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj.

Amfitrionul evenimentului va fi **Sever VOINESCU**, redactorul-șef al revistei *Dilema veche*.

Vă rugăm să confirmați participarea la adresa de e-mail **rsvp@dilemaveche.ro**
Accesul se face în limita locurilor disponibile.

DEDEMAN
DEDICAT PLANURILOR TALE

Filarmonica George Enescu
BUCUREȘTI - ROMÂNIA

CEC Bank

De peste 150 de ani scriem istorie.
Dar împreună o putem scrie mai bine.

CEC Bank

Peste 150 de ani de CEC. 10 ani de CEC Bank.

100 ROMÂNIA
1918-2018 | SĂRBĂTORIM ÎMPREUNĂ

O scrisoare găsită

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea". Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante, și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. (**Redacția**)

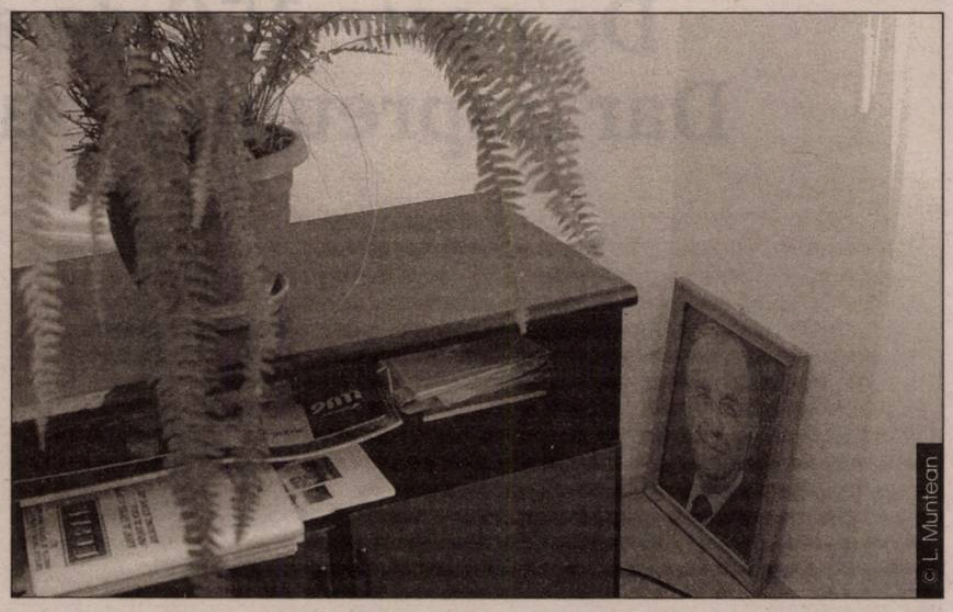
© L. Munteanu

Costin GHIBAN

Mult citate domn,

Nimic nou pe balta din Est. Lumea vă invocă mai departe cu aceeași evlavie și unii chiar afirmă că ați rîs atît de bine, de exact, încît ați devenit nemuritor. Dacă m-aș afla printre ei, nu aș avea, totuși, de ce să vă scriu.

Am stat și m-am gîndit: ce a rămas cu adevărat actual din scrisul dumneavoastră? Ar fi confortabil de simplu să spun că *totul:* fățărnicia, incultura și impostura ne definesc și acum societatea, politicienii arată la fel și fac aceleași jocuri de culise, iar personajele încă ar putea ieși de pe scenă, pe stradă, fără ca nimeni să bage de seamă. Dar auzisem că sînteți un om atent la nuanțe. Sigur, toate acestea rămîn valabile, cum au fost, de altfel, de-a lungul întregii istorii, însă forma și percepția asupra lor se alterează constant – fățărnicia s-a transformat, dintr-o unealtă a celui care vrea să parvină, într-o necesitate a celui care vrea să supraviețuiască (în comunism) și, mai apoi, în obișnuința impusă de o oarecare comoditate (este mult mai simplu să te prefaci de acord decît să argumentezi o idee sau, cum ar spune-o un alt talentat și ludic observator, *Living is easy with eyes closed).* Despre politicieni nu ar fi prea greu să afirmăm, în aceeași linie, că au făcut trecerea de la „fii ai lui I.L.C." la „fii de ILiCi", îmbogățindu-și repertoriul demagogic și coborînd tot mai mult pragul minimal de cultură și de înțelegere față de nevoile *comune*.

În ceea ce privește personajele, cred sincer că dacă v-ați fi ales unul care să vă reprezinte opera (ca un ambasador peste timp), acela ar fi fost cetățeanul turmentat. Un personaj secundar care să îi definească pe toți cei care își asumă un rol minor și se complac în ignoranță. Un personaj pentru aparenta lipsă de opțiuni, un personaj al iluziilor. Nu vreau, prin asta, să se înțeleagă faptul că asumarea este definitivă, imuabilă, sau că opțiunea o reprezintă „răul cel mai mic". Este tot o chestiune de nuanță, *iluziile* din jurul cetățeanului turmentat sînt, sper să fi intuit bine, ale politicienilor care cred că au păcălit pe toată lumea cu democrația lor mimată – „Votează pentru cine poftești... Eu nu poftesc pe nimeni, dacă e vorba de poftă...".

Dar, dacă e vorba de poftă, trebuie să vă mărturisesc, domnule Caragiale, că nu îmi doresc cîtuși de puțin ca societatea noastră să mai fie definită, în majoritatea ei, prin arhetipul acesta al micii complicități. Aș merge mai degrabă pe mîna altui iluzionist, un anume Iona, pescar ghinionist, singur („nemaipomenit de singur"), inconștient că viața lui de zi cu zi se desfășoară pe buza peștelui cel mare (fratelui cel mare?). Dar povestea lui reușește să mă inspire abia după ce este înghițit de pericolul pe care l-a ignorat, cînd ajunge să înțeleagă lumea în care trăiește, cînd realizează că are cu ce să riposteze, cînd, în sfîrșit, se descoperă (sau se regăsește, poate) pe sine și află în interiorul său soluția. Pentru că uneori este necesar să strige toți oamenii de pe mare deodată.

Nu îmi fac iluzii, cetățeanul turmentat va continua să trăiască printre noi și să vadă în democrație un joc de culise pe care nu îl poate combate nicicum. Dar poate se va nuanța și el în cele din urmă, iar atunci ne vom înțelege. Eu mi-am ales alt model.

P.S. Sper ca această scrisoare să nu se piardă, asemenea celorlalte. I-am scris domnului Eminescu de cinci ori pînă să mă conving că mesajele mele s-au blocat în timp. Tehnologia mai are de evoluat.

Cu încrederea că sînteți nemuritor și fără a fi pe deplin actual,
Costin G.

***Costin Ghiban** are 19 ani și este elev la Colegiul Național de Informatică „Tudor Vianu" din București.*

Teodora Silvia MODOI

În atenția domnului I.L. Caragiale

18 octombrie 2018

Stimate maestre,

„Cine știe cum din litere se fac silabe și din acestea cuvinte, este destul de preparat pentru a face literatură." Această afirmație, pe care am găsit-o într-o notiță explicativă așezată înaintea nuvelei *Noaptea învierii,* este cea care mi-a dat curajul să vă scriu, în sfîrșit. Motivul reticenței mele se află în relația dificilă pe care o am cu cuvîntul, pentru că pe de-o parte îl îndrăgesc și îmi face plăcere să fac abuz de sonorități pe care le găsesc exotice, dar pe de altă parte disprețuiesc cuvintele fără rost și mă tem de acelea care au în sine un rost rău. În consecință, aș spune despre mine că mă situez undeva între „orator, retor și limbut", dar că nu mă împac prea bine cu ideea de a scrie scrisori. Mai mult decît atît, ideea de a scrie scrisori unui clasic îmi provoacă un adevărat blocaj. Pentru că am pomenit de această reținere personală în fața cuvîntului, mă simt datoare să îi găsesc niște circumstanțe atenuante, aflate în legătură cu lumea din jur și cu ideile pe care mi le-am format în decursul anilor, idei care acționează asupra mea ca niște temniceri pricepuți.

Tinerimea din zilele noastre nu mai scrie scrisori. Cuvintele și aspectele lor melodioase rămîn achiziții nefolosite ale intelectului. Comunicarea este bazată pe abrevieri și imagini. Fac un mic prohod al vorbei în societatea contemporană ca să vă fac să priviți cu indulgență propriile mele cuvinte, posibila lipsă de fluență și de structură. Exprimarea cotidiană a multora a ajuns trunchiată și lipsită de coerență. Această împotmolire o simt și eu în scrisoarea mea. Oamenii nu mai rezonează cu cuvîntul atunci cînd intră în universul secvențelor de imagini și au posibilitatea de a comunica permanent. Situația aceasta a fost provocată de dezvoltarea tehnologiei și de o trăsătură structurală a omului care, dacă găsește o modalitate mai simplă de a face ceva, o adoptă fără întrebări. În omenire s-a petrecut o schimbare de mentalitate care ne-a lăsat pe mulți confuzi.

Ce rămîne etern? Ei bine, moftul. Într-adevăr, acesta este elementul care construiește un pod între epoci diferite, conectînd societatea românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea cu cea de la începutul secolului al XXI-lea. Înlocuit de neologisme, de termeni cu conotații vulgare, de expresii cu valențe pseudointelectuale, el continuă să își facă simțită prezența de la colțul blocului pînă la școli, de la cercurile elitiste pînă la scena politică. Mulți adoptă mode provenite dintr-un alt tip de cultură, fără să își pună problema adecvării la lumea din jurul lor. Ceilalți îi judecă cu aceeași atitudine pasivă și plină de prejudecăți cu care se raportează și la cei care susțin o schimbare activă, cu un rol benefic. Nu se face astfel nici o distincție între cei care se lasă influențați de „forme fără fond" și cei care depun efort în direcția unei îmbunătățiri relevante pentru societate. Ambelor categorii li se răspunde cu blîndul și ironicul reproș „Mofturi!". Vorbim despre aceeași încăpățînare a unora de a ieși din bine-cunoscuta fortăreață autohtonă, pusă în fața debusolării totale a altora, care se lasă trași în toate direcțiile în care bate vîntul trendurilor globale. Pendularea între extreme reprezintă, de altfel, o trăsătură specifică a poporului nostru, care a oscilat mereu între afirmarea sîngelui latin de „nepoți ai lui Traian" și eliberarea spiritului neîncătușat al dacilor contemporani.

Nu îmi fac iluzii, cetățeanul turmentat va continua să trăiască printre noi.

Pe lîngă moftul autohton și pasiunea pentru hiperbolizări, societatea contemporană se încăpățînează să păstreze și alte elemente care par să provină din esența mioritică a neamului. Astfel, alături de cazul celebrei insecte supărătoare ridicate la rang de armăsar, erudiția paremiologică păstrează și alte „tendențe" carpato-danubiano-pontice, printre care: resemnarea lirică în fața sorții, sufletul boem, prefăcătoria, dar și celebrul haz de necaz. În opinia mea, perspectiva acestei ironii în fața nenorocirii ascunde atît tragism! Rîdem de noi, căci orice s-ar petrece, noi rămînem insignifianți în fața sorții. Comedia absurdă pe care o trăim zilnic nu are portiță de ieșire. Această părere mi-a fost consolidată de opera dumneavoastră, prin care am cunoscut societatea secolului al XIX-lea, plină de intrigi, bîrfe și „traduceri în amor". Acum traducerea este mult mai facilă, datorită tehnologiei un june poate cunoaște o damă fără să aibă nevoie să se afișeze în public. Relațiile interumane și-au pierdut din spumă, din tensiune și din intensitatea sentimentului. Astfel, s-a pierdut și patetismul lor, tînărul îndrăgostit nu o mai amenință pe Acrivița, intim și pasional, că se sinucide. Absurdul situației nu s-a pierdut însă, dimpotrivă, gradul de ridicol al situațiilor pare să se accentueze pe zi ce trece. Amantul Acriviței nu o mai înștiințează doar pe ea în privința intențiilor sale extreme, ci întregul cerc de cunoscuți, transformîndu-și viața într-un spectacol pe care ceilalți sînt constrînși să îl vizioneze. Flerul dramatic al individului nu s-a diminuat, modalitățile de comunicare au devenit mai numeroase și publicul s-a lărgit.

Alt element care a cunoscut același tip de expansiune este cercul celor intimi, care s-a devalorizat din cauza grupului larg pe care îl circumscrie. Prietenii apropiați, rudele, colegii de serviciu și de școală, cunoscuții și persoanele întîlnite o singură dată sînt așezați cu toții la categoria de prieteni sau „urmăritori", persoane care, la un anumit moment din viața individului, se interesează de un anumit aspect din ea, oferindu-i, cu mărinimie, un *like.* Se produce o dezindividualizare totală. În această situație, la o meditație mai atentă, fiecare nu face decît să își plece capul realizînd că „nu este un cine, ci un ce" (expresie pe care am preluat-o din schița dumneavoastră: „Amicul X") în masa omenirii. Cîți dintre prietenii noștri sînt ipostaziați în acest amic X, al dumneavoastră, al naratorului dumneavoastră, al nostru comun? Nu știu. Publicul acestora este în ziua de astăzi mai larg ca niciodată și ei au învățat, cu ajutorul platformelor de socializare, numeroase tehnici de a-și pune în lumina reflectoarelor senzaționala viață. Este vorba de acei oameni care sînt mereu activi pe platformele de socializare și care împărtășesc toate detaliile vieții lor cotidiene, cărora le adaugă un plus de savoare prin citate și filtre de editare. Sînt acei oameni care inspiră sentimentul de recunoștință pen-

tru atenție, deși la o examinare mai atentă, aceasta este doar o politețe moderată cu un iz fals.

Intrigi și intriganți, bîrfe și bîrfitori, traduceri în amor, traducători și traduși. Rolurile acestea din permanenta piesă de teatru a realității cotidiene se schimbă, fiecare dintre actori purtînd o mască diferită la fiecare reprezentație. Gustul amar pe care îl lasă privitorului este același, chiar dacă înșelații de ieri sînt cei care înșală azi, iar cei care bîrfesc azi vor fi bîrfiți mîine. Îmi pare uneori că unica metoda de supraviețuire în mijlocul lor este recurgerea la impasibilitate și la indiferență, izolarea asemenea unui pustnic în propriul palat interior. Liniștea aparține acelora care au reușit să se detașeze de ridicolul, de ipocrizia și de aroganța celor din jur. Dar cum pot construi un asemenea zid cei care văd în lume o eternă sursă de inspirație? Aceasta este întrebarea pe care o pun, maestre, în speranța că îmi veți putea arăta o cale de a suporta absurdul lumii acesteia, fără să retez conexiunea cu ea. Mă gîndesc că domnia-voastră este persoana potrivită pentru a-mi răspunde dacă arta și literatura pot purta în ele toată tensiunea produsă de permanenta ciocnire cu lumea reală. Aș dori să aflu dacă literatura și arta oferă o mică portiță de scăpare pentru cei ce „simt enorm și văd monstruos".

A dumneavoastră,
Teodora Silvia MODOI

***Teodora Silvia Modoi** are 18 ani și este elevă la Colegiul Național „Emil Racoviță" din Cluj-Napoca.*

■ Gabriel CĂRTĂRESCU

Dragă Ion Luca Caragiale,

De fapt, dragă Luca, fiindcă am să-i scriu copilului care-ai fost cîndva. Nu te cunosc în ipostaza asta, nimeni nu vorbește despre copilăria marilor oameni din trecut. Cum o fi fost, oare, Cezar? Sau Michelangelo? Sau Homer, despre a cărui viață nu știm nimic? Îți scriu cu mare drag, mi te imaginez stînd cocoțat într-un copac și gîndindu-te la tot felul de lucruri. Nu mi te pot închipui fără mustață sau fără pălăria pe care o porți în pozele de pe Internet. Am ales să mă adresez ție, copilului, pentru că simt că m-ai înțelege mai bine. Și nici nu trebuie să pun scrisoarea la Poșta Română, care astăzi nu poate transfera nicăieri o scrisoare, darămite în trecut. Acum, dacă stau să mă gîndesc la cum se livra corespondența pe vremuri, brusc sînt invidios pe poștașul care te-a întîlnit.

Scopul acestei scrisori nu știu dacă este unul practic. Aș putea să te avertizez să eviți un anumit tren cu care te vei pierde prin Europa sau măcar să-l amîni cît mai mult. Totuși, o ultimă excursie gratis prin Elveția nu sună prea rău. Acum deja trebuie să reconsider vîrsta la care vei primi asta, nu vreau să te sperii. Din cauza faptului că scriu pe o mașină de scris (știi tu, ca să-ți respect vremurile, chiar dacă în copilăria ta „aparatele" acestea practic nu erau inventate), nu pot șterge nimic.

Este destul de emoționant pentru mine să mă gîndesc că stăm de vorbă. Mă adresez unei minți care a gîndit cîteva scrieri esențiale cu care am crescut. Te văd copil, apoi tînăr, apoi adult, apoi m... mare clasic român. Dar despre ultima parte nu vreau să-ți spun prea multe. Totuși, fii foarte atent la căței aruncați din tren, copii răsfățați, nopți furtunoase, loturi, în caz că sînt două, cetățeni turmentați, steaguri numărate greșit etc. Vei întîlni la un moment dat un tip pe nume Mihai Eminescu. Să nu cumva să-l subestimezi.

Adevărul e că mai presus de toate aș vrea să discut familiar cu tine. Sînt foarte, foarte curios cum te joci și ce fel de prieteni ai. Cum ești? Ce gînduri ai? Ce planuri pentru viitor? Cum sînt lucrurile în general? Ce mănînci? Ce e nou și fascinant în lumea ta? De ce se numește satul tău Haimanale? Din cîte știu eu, haimana înseamnă derbedeu – sau oare greșesc? Mereu m-am întrebat de ce multe sate vechi românești au nume care par negative, precum Sărăceni, care apare într-o scriere a lui Ioan Slavici, alt clasic român. Sau Flămînzi, de la care a pornit o răscoală. Sau poate Căpățîna Porcului, unde, sincer să fiu, cred că mi-ar plăcea să trăiesc. Miroși, Urlați, Prăjești, Buda (deși ultimul ar putea fi mai degrabă cu sens religios) au toate nume foarte bizare.

Dacă ai ști cît de multe lucruri incredibile au fost făcute în secolul care ne desparte: melodii, filme (un fel de piese de teatru pe care le poți vedea de cîte ori vrei, chiar acasă, pe un „tablou" care arată ca o fotografie mișcătoare) și multe minuni tehnice. Oamenii, chiar dacă trăiesc diferit, sînt, esențial, aceiași. Și noi plîngem, și noi rîdem, și noi sîntem furioși, le avem pe toate. Copiii sînt educați acum de la o vîrstă fragedă. Deși este o lume mult mai ordonată și mai sigură, aș spune că adolescenții de azi sînt probabil foarte asemănători cu cei din vremea ta. Chiar dacă petrec mult mai mult timp în casă, tot se mai joacă, fac năzbîtii, se simt liberi. Poate chiar mai liberi. Pe tine te-au pus părinții să muncești vreodată?

Pînă-mi vei răspunde, îți zic cîteva secrete. Primul se referă la... lună. Cea de

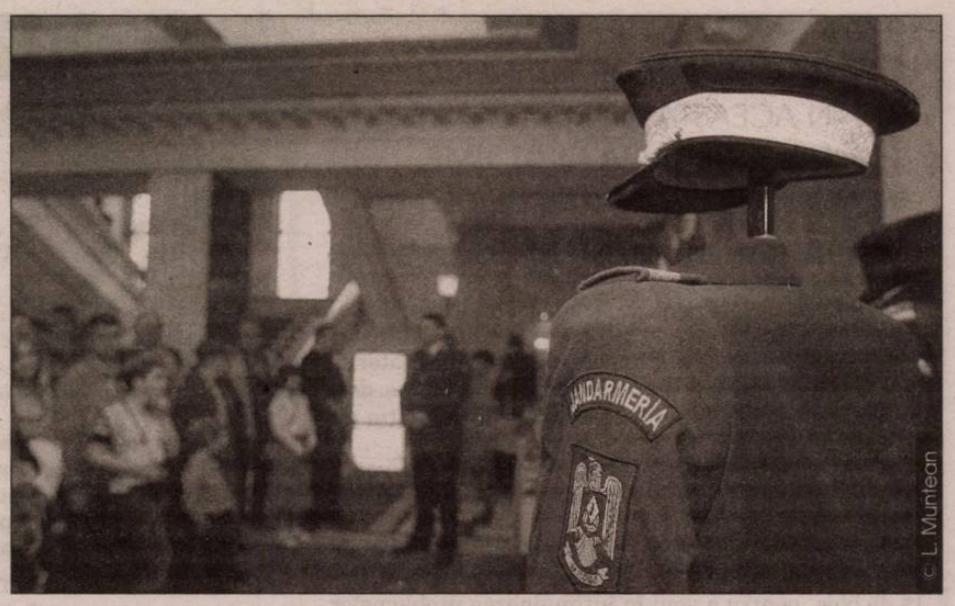

c. L. Munteanu

pe cer, desigur. Sînt sigur că te-ai întrebat ce e pe ea sau din ce e făcută. Să nu spui asta nimănui, dar în anul 1969, primul om ajunge pe Lună, cu ajutorul unei mașinării zburătoare numită rachetă. Îți dai seama? Eu am crescut cu gîndul că oamenii deja au fost de mult timp pe Lună și pentru mine nu e ceva atît de special. Dar pentru tine, care n-ai de unde să știi cît de departe e Luna, sigur e o noutate. E incredibil că o ființă a reușit,

Nu mi te pot închipui fără mustață sau fără pălăria pe care o porți în pozele de pe Internet.

după miliarde de ani de viață pe Pămînt, să atingă Luna de pe cerul îndepărtat. Mai mult ca sigur că asta te va fascina, însă nu într-atît încît să te-apuci de scris literatură SF. M-aș simți puțin vinovat.

Sînt foarte curios ce fel de muzică ai asculta azi. Pe lîngă muzica clasică avem rock, heavy metal, rap, pop etc. Oamenii par să vrea să fie tot mai moderni, mai liberi și mai originali, însă ceea ce fac, fără să-și dea seama, e să se ia unii după alții, generație după generație. Tocmai de aceea există și curente în artă, în muzică, în jocuri video (o altă minunăție modernă). Avînd incredibila oportunitate de a mă uita înapoi, în loc să ascult muzica cea mai nouă, care după părerea mea e tot mai penibilă și mai puțin originală (deși sînt anumite excepții), pot alege orice din trecut. Piesele pe care le accesez eu pe telefon (da, oamenii ascultă cîntece oriunde, nu voi intra în detalii cum anume) pot fi compuse fie pe la începutul secolului XX, fie anul acesta, 2018. Apreciez mult însă și muzica clasică, pe care tot mai puțini oameni o ascultă. Trupa mea preferată este, de departe, The Beatles, un grup de patru tineri care a schimbat lumea în anii '60. Apropo, nu știu dacă-ți sînt familiare deceniile exprimate astfel, anii '80 sau anii '20, dar înțelegi tu despre ce e vorba.

Tehnologia n-a evoluat prea rapid, deși unora le era frică de asta încă de la începutul secolului al XIX-lea. Ei bine, am rămas încă oameni, nu sîntem mașinării și nici hibrizi genetici. Cinematograful a ajuns acasă, pe niște panouri cît o parte din perete (despre asta vorbeam cînd spuneam că se transmit imagini prin aer). Tehnologia, în clipa asta, e tot mai electronică și mai puțin mecanică, ca să spun așa.

Cît despre țara noastră, nu e chiar cea mai civilizată din Europa. Lumea însă se unifică tot mai mult. Cu ajutorul comunicării electrice, toată lumea civilizată are acum acces la tehnologii noi tot mai rapid. Dacă se inventează un dispozitiv în America, anul următor îl avem și aici, în România. Situația noastră politică, de-a lungul anilor, a fost foarte complicată. Nu cred că aș putea explica totul acum, așa că voi spune doar că politicienii noștri sînt în continuare agamemnoni, brînzovenești și farfurizi, adică foarte corupți.

Vei avea norocul să nu prinzi cele două războaie mondiale, ultimul complet devastator. Se va inventa bomba nucleară care are o putere înfiorătoare și se vor distruge două orașe din Japonia, cu numai două bombe. Acum, pe bietul Pămînt, sînt mii de astfel de arme.

Iartă-mă dacă nu am știut să mă exprim mai ceremonios – noi scriem mesaje pe computer, nu scrisori –, sînt un om destul de diferit de tine, trăiesc, pînă la urmă, în alt timp. Sper însă să primești cu drag această scrisoare și să n-o faci *pierdută*, dacă știi ce zic. Cît despre lucrurile prea „complicate" pe care ți le-am transmis, sînt sigur c-o să le înțelegi: ești, totuși, I.L. Caragiale.

Prin urmare, îți doresc mult noroc și, dacă e să mă contactezi, îngroapă răspunsul lîngă Teatrul Național. Nu știu însă cum am să-l dezgrop, căci pe locul acela e în zilele noastre un hotel. Dar o să fac eu cumva, promit.

Cu drag,
Gabriel, un prieten din secolul XXI

P.S. Învață germană! N-o să-ți pară rău!

***Gabriel Cărtărescu** are 15 ani și este elev la Școala Germană „Hermann Oberth" din Voluntari.*

c. L. Munteanu

Cu ochii-n 3,14

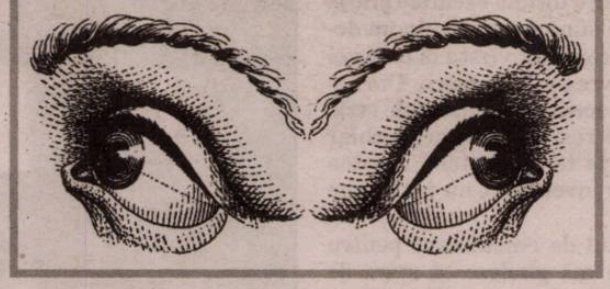

DE CE E ATÎT DE ÎNTUNERIC ÎN ACEASTĂ ZI FRUMOASĂ? FIINDCĂ, DUPĂ MULT TIMP, VIITORUL N-ARE NEVOIE DE FICȚIUNE

■ Bătrîna doamnă și antropomorfismul: „De ce tragi așa, Fufu? Așa se merge? Tu auzi?!“ (**C. Ș.**)

■ După ora 17, la mine pe stradă (și împrejur, nu departe de centru) e atît de întuneric, încît de multe ori am impresia că sînt în filmele cu Jack Spintecătorul. Noroc că oamenii care s-au nimerit pe lîngă mine, deși nu le-am deslușit chipurile, s-au dovedit, cel puțin pînă acum, inofensivi. (**I. P.**)

■ 54 de milioane de oameni acum în viață vor fi murit pînă anul viitor în această zi. #conditiaumană. (**M. C.**)

■ Cineva tot scrie măscări în lift. Iar președintele asociației de locatari s-a gîndit să convoace o ședință de bloc „pentru a veni în întîmpinarea problemelor de obscenitate din lift“. La ședință nu a fost cvorum: au venit, din cîte am aflat, doar vreo trei-patru pensionari. Acum cîteva zile l-am surprins pe președinte înjurînd de mama focului în timp ce încerca să șteargă cu buretele o înjurătură scrisă pe ușa liftului. Frumoasă *mise en abîme.* (**M. M.**)

■ „Pune d-ta pe cine vrei, unde vrei. Dar la Externe pune pe cineva cu doctoratul la Sorbona. E vorba de prestigiul țării. Iar la Învățămînt, lasă-l pe Spiru Haret, fiindcă acolo e viitorul țării.“ – Carol I către primministrul Lascăr Catargiu. *Feedback (?)* (**R. M.**)

■ Oamenii pe care-i cunoști de-o viață și cu care descoperi că ai ceva în comun nu sînt întotdeauna cei din „primul cerc“: m-am reîntîlnit, de pildă, după mult timp, cu o doamnă de la care cumpăram legume pe vremea Pieței Amzei și am descoperit că pot vorbi cu ea despre, practic, orice. Printre ardei, gogoșari, ceapă roșie și mărar. Lumea „mică“ își are și ea profunzimile ei. (**I. P.**)

■ Cînd un tînăr american, Hunter Shamatt, și-a pierdut portofelul, cu actele și 60 de dolari, nici prin cap nu-i trecea gluma pe care alt american avea să i-o facă. Cel care i-a găsit portofelul nu doar că i l-a trimis prin poștă, dar a mai adăugat la cei 60 de dolari încă 40. Pentru ca Hunter să poată serba cum se cuvine recuperarea banilor și a actelor. Străinul a fost depistat, prin Facebook, iar *The Whashington Post* a vrut să-i ia un interviu, însă acesta a refuzat. Mi se pare corect. Pînă la urmă, o glumă bună n-are nevoie de explicații. (**S. G.**)

■ Ce au în comun Islanda, Suedia, Iugoslavia, Biserica Catolică, literatura și România? Ziua de duminică, 1 decembrie 1918. La această dată, Islandei i se recunoaște suveranitatea și independența față de Danemarca; în Suedia, dreptul de vot devine universal, nemaifiind condiționat de proprietățile impozabile; Alexandru I Karagheorghevici proclamă Regatul Iugoslaviei; Papa Benedict al XV-lea emite enciclica *Quod iam diu,* care le cere catolicilor de pretutindeni să se roage pentru pace, indiferent în ce tabără se află, iar în SUA se acordă primele Premii Pulitzer pentru ficțiune. Acum, după o sută de ani, putem spune că măcar sîrbilor le-am luat-o înainte. Deocamdată. (**M. P.**)

FIECARE GÎNDITOR VERDE MERITĂ SĂ MIROASĂ IPOCRIZIA IDEALĂ

■ Guvernul Indiei a transmis școlilor să nu le mai dea elevilor (de clasele I și a II-a) teme pentru acasă și cărți grele, de teamă că ghiozdanele care cîntăresc prea mult pot provoca dureri de spate, ce vor putea evolua ulterior în deteriorări ale coloanei vertebrale, potrivit *Sky News*. Fiecare durere de spate îmi amintește de ghiozdanul meu din școala generală. (**A. M. S.**)

■ Doi pensionari așteaptă la semafor. „Nu mai găsești nimic azi să fie făcut în România. Păi, înainte aveam de toate, și făcute de noi. Numa' străini ce vezi acum.“ Celălalt îl aprobă gînditor, fluturînd în mînă un mănunchi de bilete la Loto. (**C. Ș.**)

■ Un polonez s-a luptat cu birocrația din țara sa ca să-și numească fiul Yoda, ca pe personajul din *Războiul stelelor.* Polonia a avut pînă de curînd o lege care prevedea ca numele copiilor să fie alese dintr-o listă aprobată oficial. Cînd a primit cererea, Registrul Stării Civile a consultat o instituție numită Consiliul Limbii Poloneze, care s-a opus, pentru că e vorba despre un personaj verde și mic de înălțime. Tatăl copilului a făcut apel, reamintind instituției că o decizie luată pe baza culorii pielii și a înălțimii este discriminatorie. Și a cîștigat. Așadar, copilul mic, verde și polonez se numește acum Igor Yoda. (**A. P.**)

■ „Bărbatul tău merită să miroasă la fel de sălbatic precum visurile lui“, grăiește o reclamă la Old Spice. Sper doar ca acești sălbatici să nu uite să facă duș înainte de toate. (**C. Ș.**)

■ La Muzeul Femeii din Dakar poate fi văzută o expoziție itinerantă, „Cum erai îmbrăcată?“, care prezintă hainele pe care le purtau victimele cînd au fost agresate sexual. Într-o societate conservatoare ca aceea din Senegal, e o manieră originală de a aborda ipocrizia legată de cultura violului. (**A. M. S.**)

■ Din oferta unei firme de vînzări prin corespondență, un produs prezentat astfel: *„Adesea aveți nevoie de un braț mai lung.* Acest încălțător este ca o mînă lungă cu care vă puteți încălța fără să vă aplecați, dar cu care vă puteți și scărpina“. Pare alegerea ideală pentru cei nemulțumiți de brațul lung al legii. (**D. S.**)

PUBLICITATE

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **773** ■ 13-19 decembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Evenimente (prea) discrete“

pagina **3**

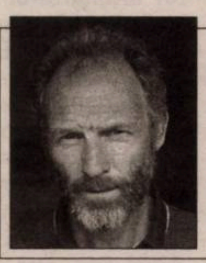

Interviu cu

JÓN KALMAN STEFÁNSSON

pagina **14**

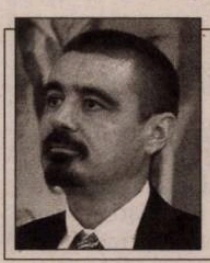

MIHAI BUZEA

„26.000 $“

pagina **22**

Despre destin

desen de Ion Barbu

„Umorul este doar o altă formă de apărare împotriva universului.“

MEL BROOKS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

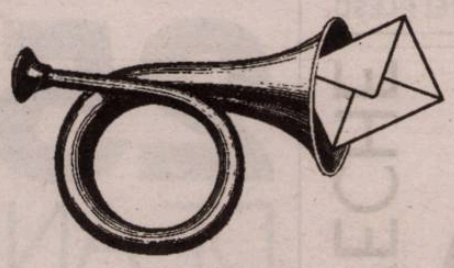

la vremuri noi, dileme vechi

Dan PANAET

Cît de moral este umorul?

Umorul nu s-a bucurat dintotdeauna de imaginea favorabilă pe care o are azi. E știut că Platon nu-i stima în mod deosebit pe poeți și nu vedea un loc pentru ei în Cetate, însă față de umoriști avea și mai puțin respect. Nu-i plăcea, în primul rînd, felul în care rîsul pune stăpînire pe oameni și-i face să-și piardă controlul de sine. Apoi, considera că umorul tinde să fie malițios, bazîndu-se prea mult pe ignoranța celorlalți, care nu-și dau seama cît de inadecvați sînt. Vedem, deci, că nici măcar nu se punea problema umorului negru. Pentru Platon, lucrurile depășeau orice limită atunci cînd ajungeai să rîzi de ridicolul altuia.

În concepția lui Hobbes, rîsul e strîns legat de caracterul competitiv al relațiilor dintre oameni și apare cînd ne dăm seama brusc că le sîntem superiori altora. După standardele din zilele noastre, neajunsul care decurge de aici ar fi că umorul este nedemocratic și agresiv. Hobbes avea însă alte motive să i se pară că rîsul nu-i în regulă. Mai exact, el considera că oamenii care rîd des sînt cam lași, pentru că stau prea mult în preajma celor slabi și preferă să se compare numai cu ei.

Într-o societate pentru care libertatea de exprimare este foarte importantă, aproape fetișizată, umorul nu mai are problemele amintite mai sus. Dimpotrivă, uneori comicul e acceptat, chiar binevenit, pînă și în formele lui mai riscante, mai ofensatoare, pentru a sublinia că, în privința exprimării, orice este permis. Publicația satirică franceză *Charlie Hebdo* a făcut cunoscută o serie de caricaturi cu profetul Mahomed, tocmai ca reacție la protestele pe care le stîrnise, în lumea islamică, un gest similar al unui cotidian danez.

Să însemne toate astea că umorul nu mai pune nici o problemă de ordin moral? Cel mai mare dușman pare să fie acum corectitudinea politică. Și pe bună dreptate. Umorul tinde să fie misogin, homofob și rasist, iar dacă ne uităm la resorturile lui interne, la mecanismul de funcționare a unei glume, înțelegem de ce, de multe ori, rîsul nu e deloc nevinovat.

Într-o lucrare publicată în urmă cu trei ani, Matthew Hurley, Daniel Dennett și Reginald Adams susțin că umorul are, în primul rînd, o funcție epistemică, ajutîndu-ne să eliminăm erorile dintr-un spațiu mental. Potrivit lor, senzația de veselie a fost selectată de-a lungul evoluției, deoarece funcționează ca o recompensă pe care o primim atunci cînd identificăm brusc o eroare strecurată în sistemul nostru de credințe. În lipsa unei asemenea senzații plăcute, oamenii ar păstra, din inerție, asumpțiile greșite și ar înțelege mai greu ce se întîmplă cu ei. Cînd ne căutăm o după-amiază întreagă ochelarii și descoperim brusc că-i avem pe nas (sau, dacă sînt de soare, ridicați pe frunte), întîmpinăm descoperirea cu amuzament. Hurley, Dennett și Adams susțin că funcția veseliei e de a ne face să acceptăm cu ușurință erorile, mai ales dacă ele sînt lipsite de orice valență negativă (...)

(apărut în *Dilema veche,* nr. 536, 22 mai 2014)

Dilema veche vă propune

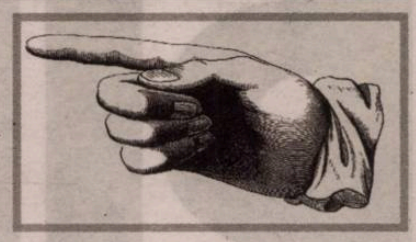

■ Pentru grupul restrîns (dar nu anemic) de prieteni ai statuii lui Vasile Lascăr, pentru non-„industriali" de toate culorile (de la verde meditativ la albastru sangvin), pentru cei care văd în poezie un aliat forte – cartea lui Vlad Zografi, *Șapte Octombrie,* Editura Humanitas, 2018. (Dan Stanciu)

■ A apărut numărul de toamnă (107) al revistei *Lettre Internationale,* editată de Institutul Cultural Român. Din sumar: Dan Ciachir, „Scene de epocă", într-un București mereu de redescoperit, Șerban Pavelescu, „Războaiele României Mari", pe front, dar și în plan cultural, Michael Ignatieff și identitatea europeană, Georges Didi-Huberman și problema migrației în masă, Adrian Mihalache despre „cameralism" și societatea informațională. „Biblioteca..." ne recomandă nume de neamînat: Constantin Abăluță, Ludmila Ulițkaia, Carmen Firan, Theodor Cazaban. Un număr dens, care ne dă de gîndit. (Ruxandra Mihăilă)

■ A apărut cartea *Superscrieri 2.0,* publicată de editura Black Button Books. 23 dintre reportajele și investigațiile cîștigătoare ale premiilor Superscrieri între 2015 și 2017 sau, altfel spus, o radiografie a tensiunilor care au traversat societatea românească recent, de la sistemul medical și judiciar, trecînd prin corupția generalizată. (Cristina Ștefan)

■ „Experiențele modelează comportamentul uman. Dar fiecare dintre noi experimentăm mai mult decît înțelegem. Puterea noastră de înțelegere este adeseori depășită și ne lăsăm pradă întîmplării, haosului înconjurător." La Arthalle Gallery (strada General Budișteanu, nr. 10, sector 1, București), începînd cu 14 decembrie 2018, pînă pe 2 februarie 2019, are loc expoziția pictorului Matei Șerban Sandu, „Human Behaviour". Vernisajul îl va avea ca invitat pe sculptorul Radu Panait. (Stela Giurgeanu)

■ Dacă sînteți în căutare unor cadouri sau, pur și simplu, vreți să vedeți niște obiecte frumoase, o idee e tîrgul cadourilor de designer, care are loc pe 15 și 16 decembrie. Peste o sută de designeri au creat obiecte ce se pot transforma în daruri. Le găsiți la NOËL, pe Bd. Dacia, nr. 12. (Ana Maria Sandu)

■ Anul acesta s-au tradus cîteva antologii de poezie din poeți străini pe care ar fi păcat să le fi trecut cu vederea: Wislawa Szymborska, *Versiunea întîmplărilor* (trad. Passionaria Stoicescu & Constantin Geambașu, Tracus Arte); Giuseppe Ungaretti, *O viață de om* (trad. Nicoleta Dabija) și Richard Brautigan, *Ilustrată din Chinatown* (trad. Andrei Mocuța), ambele la Paralela 45; Vinícius de Moraes, *Tristețea-dans* (trad. Dinu Flămând, Baroque Books & Arts), Armando Valladares, *Caverne de tăcere* (trad. Alice Valeria Micu, Școala Ardeleană) și Kostas G. Karyotakis, *Poeme și proze* (trad. Elena Lazăr & Grete Tartler, Omonia). (Marius Chivu)

■ Miercuri, 19 decembrie, ora 19, la Sala Radio va avea loc un concert din muzică de Vivaldi, al cărui punct culminant va fi cunoscuta lucrare *Gloria* în Re major. Participă Corul Academic Radio, dirijat de Ciprian Țuțu, și solistele vocale Cecilia Bucerzan, Georgiana Simonov și Claudia Caia. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Fumat**
- **Mîncare**
- ***Best of 2018***

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

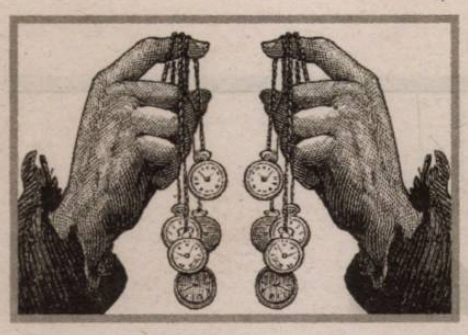

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Evenimente (prea) discrete

„Evenimentul“ e, prin definiție, o împrejurare care ocupă scena (publică sau privată) cu o autoritate de necontestat și un ecou pe măsură. Anul acesta, evenimentul prin excelență, evenimentul de anvergură națională (și, într-un anumit sens, europeană) e Centenarul Marii Uniri. N-am să intru acum în detalii privind modul în care instituțiile statului, politicienii și românii, în general, onorează nimbul unei aniversări, despre care, în plan retoric, se exprimă cu pieptul bombat, lacrimi patriotice și sloganuri mobilizatoare. În ce mă privește, am multe de obiectat cu privire la festivismul previzibil al diferitelor „manifestări“, la bunul gust al spectacolului public, la caracterul improvizat al multor „comemorări“ de rutină, la puținătatea soluțiilor concrete pentru a onora importanța momentului. Nu s-a făcut – și nu se face – destul pentru un spor de cunoaștere a episodului istoric pe care îl sărbătorim, nu s-a reacționat prompt și adecvat la ocazia oferită de eveniment pentru a consolida, consfinți și semnala, prin fapte și monumente durabile, anvergura unei circumstanțe fondatoare cum a fost aceea înscrisă în calendar pe 1 decembrie 1918.

Dar nu o analitică a memoriei prost slujite vreau să propun cititorului. Vreau doar să semnalez cîteva evenimente *colaterale* Marelui Eveniment, cîteva împrejurări mai mult decît onorabile, dar discrete, cîteva sunete curate, adumbrite, adesea, de zgomotul „petrecerii“ din jur.

Voi aminti, mai întîi, un nume, direct legat de momentul 1918, un nume despre care se vorbește mai puțin decît ar fi cazul, mai ales în an aniversar: Alexandru Vaida-Voevod. De cîte ori discursul public și metabolismul cotidian al memoriei „sărbătorești“ l-a pomenit, în aceste zile, pe omul acesta, al cărui rol politic, instituțional și chiar financiar în construcția unirii Transilvaniei cu restul țării a fost esențial? Evident, spiritul autohton e mai înzestrat să pescuiască „defecte“: Vaida-Voevod a fost, la un moment dat, „carlist“, a avut, sub influența creștin-democraților austrieci, accente antisemite și antiliberale, s-a lăsat asociat cu Frontul Renașterii Naționale... Ca să nu mai spunem că rămășițele lui pămîntești au fost ascunse, mai întîi, în cripta unei capele catolice și, ulterior, reînhumate în cimitirul unei biserici greco-catolice, Biserica dintre Brazi din Sibiu (alături de mormintele lui Alexandru Papiu-Ilarian, Gheorghe Barițiu, Ioan Rațiu ș.a.). Ce mai contează, așadar, că Vaida-Voevod a fost membru fondator al Partidului Național Român din Ardeal, că a trimis împăratului de la Viena un *memorandum* despre drepturile românilor din Transilvania, că a citit, în plenul Parlamentului din Budapesta, în care reușise să fie ales, Rezoluția Comitetului Executiv al Partidului Național Român cu privire la unire, că bunicul lui colaborase, la 1848, cu Avram Iancu, că vărul său primar (Gavril Vaida) era străbunicul lui Corneliu Coposu, că a fost prim-ministru și ministru în mai multe rînduri și cu multiple însărcinări (Interne, Sănătate, Industrie și Comerț, Externe), în primele guverne de după Marea Unire. Comuniștii l-au pedepsit riguros pentru toate astea (arestare, domiciliu forțat din 1946 pînă la moarte), iar noi îl pedepsim azi prin uitarea noastră. Și tocmai de aceea, țin să semnalez respectuos și să felicit inițiativa Asociației sibiene „LSv Brukenthal“ care, la sugestia unui foarte respectat membru ale ei, dl Robert Blaj, a organizat restaurarea mormîntului lui Vaida-Voevod (decembrie 2011) și, de curînd, pe 28 noiembrie, inaugurarea, cu onoruri militare, a unui bust memorial în cimitirul Bisericii dintre Brazi din Sibiu (autorul bustului fiind dl Mihai Iancovescu). A fost un efort la care au contribuit oameni de ținută și de bună-credință, fără „stimuli“ politico-ideologici. Simpli și cuviincioși patrioți: Robert Blaj, dar, în diverse etape, și preotul greco-catolic Nicolae Popa sau preotul ortodox Mihai Sămărghițan, ca și alții ca ei, preocupați nu de gloria proprie sau de înregimentări bătoase, ci de respectul datorat înaintașilor. Alexandru Vaida-Voevod privește spre noi, dintr-o celebră fotografie din 1911, alături de George Coșbuc și Ion Luca Caragiale. Acum acestei fotografii i se adaugă bustul de la Biserica dintre Brazi. E un semn de normalitate.

Nu ne mai bucurăm îndeajuns de farmecul discret al artei.

Alături de marile evenimente istorice, ar trebui să salutăm, atenți, și unele prețioase evenimente ale creativității. Desigur, ele nu pot mobiliza largi mase umane, nu stau înscrise, cu același prestigiu, în calendarul națiunii. Dar ele dau culturii naționale strălucire și temei, furnizînd istoriei muzeale îndreptățire și perspectivă. Am ajuns, din păcate, să nu ne mai bucurăm îndeajuns de farmecul discret al valorilor neconjuncturale, al talentului, al artei. Lucruri care par mai „importante“, mai „urgente“ pun în umbră faptul de cultură, cu o nemeritată pripă. Un exemplu: pe 12 decembrie, maestrul Viorel Mărginean a împlinit vîrsta de 85 de ani. Pictura sa – spuneam mai demult – pendulează, cu un farmec inconfundabil, între o caracteristică simplitate și un rafinament îndelung exersat. Este pictura unui om aspru și candid, naiv și sofisticat, pictura unei personalități impetuoase, capabilă însă a se disciplina sever în fiecare dintre manifestările sale. Ea are noblețea de neuzurpat a lucrului bine făcut și a vocației curajos asumate. Sîmbăta care urmează (15 decembrie, ora 13), Viorel Mărginean (ardelean el însuși, din județul Alba) oferă publicului, în spațiul expozițional al Bibliotecii Academiei Române, o serie de lucrări care îi rezumă și încununează cariera. Profit de ocazie să-l felicit cald, să salut coincidența fericită dintre evenimentul istoric și cel artistic și să invit iubitorii de artă la deschiderea expoziției. Merită!

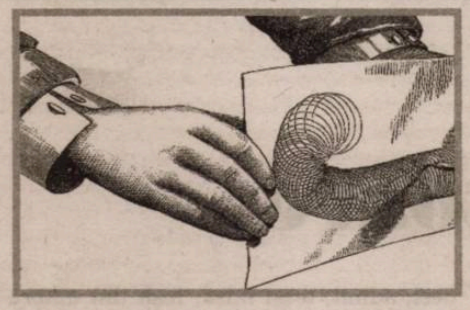

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Omul „schimonosit“

Văzînd și eu, ca atîta lume, la televizor (din fericire, numai acolo) violențele de la Paris din ultimele sîmbete, iscate de protestele așa-numitelor „veste galbene“, nu m-am putut împiedica să ridic uimit din umeri cînd am aflat că totul a plecat de la creșterea prețului benzinei. Oricît de neplăcută ar putea să fie această creștere a prețului și, în general, a costului vieții (acuzat de protestatarii francezi), ar fi o copilărie să explicăm prin asemenea frustrări veritabilele lupte de stradă între sute sau mii de vandali și forțele de ordine. Dar ceea ce m-a frapat a fost altceva – prezent nu numai în cazul acestor violențe: am notat nu numai luptele dintre „anarhiști“, „extremiști“ *(casseurs)*, ci și vandalismele „gratuite“ și „culturale“, pentru a spune astfel: arderea unor mașini, devastarea unor magazine elegante de pe Champs-Élysées și, bineînțeles vandalizarea Arcului de Triumf și a mormîntului soldatului necunoscut. Dacă e cineva de vină pentru scumpirea vieții și dificultățile economice, în nici un caz nu poate fi Arcul de Triumf. Atunci despre ce este vorba? Se va spune că agresivitatea e îndreptată împotriva unor simboluri de stat (un stat considerat opresiv). Dar și asta mi se pare insuficient. Vandalizarea străzii, în general, a monumentelor, a magazinelor sau a mașinilor individuale ține, în mod mai profund, de o agresivitate împotriva ordinii în general și, aș zice, a civilizației. Altfel nu s-ar putea explica dezlănțuirea aparent fără rost și finalitate a violenței. Un singur detaliu, semnificativ, mi se pare: cei care se plîng de scumpirea benzinei o risipesc totuși pentru a da foc unor mașini. Un ingredient esențial al civilizației noastre este folosit împotriva lui însuși, într-un fel de act sinucigaș al civilizației.

Ajungînd aici, n-a putut să nu-mi revină în memorie unul dintre cel mai valoroase eseuri, după părerea mea, ale lui Sigmund Freud, tradus la noi de obicei prin „Disconfort în cultură“ *(Das Unbehagen in der Kultur,* 1930). Puține au fost, cred, de-a lungul istoriei analizele „naturii omenești“ mai dure, mai lipsite de iluzii și, aș zice, mai pesimiste decît aceasta. Poate doar Hobbes, cu al său *„homo homini lupus“* (citat, de altfel, în „Disconfort în cultură“) și Augustin, cu teoria „păcatului originar“, să-i stea alături. Ideea lui Freud (prezentă desigur și în alte eseuri tîrzii) este că, deși cultura în sens larg este creația prețioasă și indispensabilă a omului, ea îi este totodată și marele inamic, deoarece îi pune limite, îi frînează libera desfășurare a unei violențe originare, instalate în sinele său cel mai adînc: „Este imposibil să trecem cu vederea în ce măsură cultura este construită pe renunțarea pulsională, cît de mult este condiționată de insatisfacția... unor pulsiuni puternice... Știm deja că această (renunțare culturală) este originea ostilității împotriva căreia toate culturile au de luptat.“ Există, spune Freud, în noi o pulsiune agresivă originară, tinzînd spre distrugere și moarte, pe care, parțial, cealaltă pulsiune, Eros-ul, prin intermediul culturii, o ține nu prea ușor sub control. „Acestui program al culturii i se opune pulsiunea agresivă naturală a omului, dușmănia unuia față de celălalt și a tuturor împotriva unuia singur.“

Există, spune Freud, în noi o pulsiune agresivă originară.

Desigur, pentru a se dezlănțui, pulsiunea agresivă și ireductibilă a morții (crede Freud) are nevoie de ocazii favorabile: ele n-au lipsit din istorie și mai ales din istoria modernă. Un război, o revoluție, o dezordine socială sînt foarte potrivite drept pretexte și ele descoperă repede simboluri ale violenței originare. De ce n-ar fi și scumpirea benzinei, la un moment dat, un astfel de pretext, dar și simbol al civilizației moderne? „Anarhistul“ se folosește de orice pretext pentru a-și „da drumul“: el caută să distrugă, fie și simbolic, prin mîzgălire, deriziune, blasfemie etc. simboluri culturale puternice, deoarece simte că are ocazia să se răzbune pe cultura ca atare pentru îngrădirile pe care le suportă ca civilizat. Și, atenție, acest „vandal“ e om ca și noi, ba chiar e om și în mijlocul violenței sale. Animalele – observă și Freud – nu au această sfîșiere interioară, care le obligă să se revolte împotriva lor înșeși. Lecția lui Freud (ca și a altor mari pesimiști filozofici) nu este că umanitatea noastră – adică cultura cu morala, religia, arta, știința, frumosul, dreptul – este uneori copleșită de forțe bestiale, animalice, străine ei, ci că agresivitatea și violența pulsiunilor respective sînt la fel de umane ca și opusele lor. Așa-zisa „dezumanizare“, „schimonosirea“ trăsăturilor nobile ale omului sînt acte la fel de omenești ca oricare altele; animalele cele mai sălbatice nu „se schimonosesc“.

De aceea insul agresiv, violent, criminal (la nivel individual sau public, dacă are puterea politică) nu-i un diavol sau o fiară cu chip de om, eventual avînd pe deasupra „vestă galbenă“, uniformă SS sau orice altceva, deși idealismului nostru i-ar plăcea să-l vadă astfel. „Schimonosirea“ lui nu-i dezumanizare, ci manifestare a unei laturi a omenescului. E un om ca noi toți și noi sîntem ca el, în miezul nostru – din păcate.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Tăcerea noastră

Știu o mulțime de oameni decenți care în preferă să tacă momente dificile. Mersul pe burtă e un fel de sport național, dar cu rădăcini țepene în întreaga Europă. Președintele UE e lovit de sciatică la fel cum zeița Justiției s-a întruchipat pe plaiuri mioritice; Ecaterinca se sacrifică pe altarul educației, iar președintele e pogorîrea Regelui Soare pe Dîmbovița.

Tăcerea nu este echivalentul Elveției, ci este o acceptare implicită a unei anumite poziții. Tăcerea noastră a făcut posibile nu numai ultimele trei guverne de tîmpiți, ci și transformarea accelerată a televiziunilor de știri în instrumente de manipulare.

Tăcerea ne-a dus în situația asta în care confundăm din ce în ce mai des ambiția cu pupincurismul și nesimțirea cu inteligența. Nicolicea poate deveni oricînd un ministru, iar Daea este deja. Mersul pe burtă a înlesnit ministere dominate de mojici corupți, o birocrație europeană rigidă și arogantă și o șleahtă de țăcăniți extremiști la putere sau foarte aproape de putere în state ale Uniunii Europene.

Nu am crezut niciodată că o să fie obositor să fiu eu însumi. Implicarea mea în politică, deși limitată, este obositoare. Așteptările pe care le au alții de la mine sînt nu numai contradictorii, dar și toxice pentru ceea ce cred eu că ar trebui să fie o societate bună.

Nu mi-am dat seama cît de obositor va fi pentru mine, dar și pentru politicienii noi, să fim nevoiți continuu să explicăm lucruri pe care le credeam evidente. Nu mi-am dat seama nici de nivelul de neîncredere generalizat și nici de nesimțirea unora dintre oamenii politici care se bat zi de zi în piept la televizor că își doresc exact opusul a ceea ce reprezintă ei – o Românie decentă.

Nu am crezut că presa și televiziunile sînt interesate doar de scandal, atacuri și gafe și nici că oameni inteligenți pot face compromisuri uriașe nu numai împotriva României, dar mai ales împotriva unor standarde minime de etică și morală, nu mai pentru a cîștiga popularitate, bani sau un pic de glorie. Nu am știut că sînt atît de mulți oameni influenți care sînt disperați să scape de pușcărie.

Sînt convins că decența ne va ajuta.

Neașteptată a fost și dorința multora ca eu să devin altceva decît ceea ce sînt. Să mă transform într-un actor capabil să joace un rol complex, variind de la minoritarul perfect pînă la șmecherul agresiv capabil să țipe mai tare decît cel mai nesimțit politician. Cîteodată, așteptările pe care le au oamenii normali la cap de la mine se schimbă de la o zi la alta, de la a fi versiunea țigănească a lui Martin Luther King, la a fi Vadim Tudor sau Moș Crăciun.

Nu mi-am imaginat că vor fi oameni care, deși nu mă cunosc deloc, și-ar dori să nu fi existat niciodată numai pentru că au crezut minciuni aberante despre Dacian Cioloș. Minciuni azvîrlite cu iresponsabilitate în spațiul public de tot felul de nemernici deghizați în consultanți, analiști, jurnaliști sau politicieni. Nu am fost pregătit nici pentru avalanșa de simpatie și nici pentru gălețile de dejecții virtuale pe care le primesc zilnic.

M-au întristat atacurile super-nesimțite și, mai mult, reacțiile de la oameni buni care mă îndemnau să răspund la fel. Am sperat că cei interesați de ceea ce se întîmplă cu partidul Mișcarea România Împreună se vor informa singuri și nu vor judeca superficial obstacolele pe care le avem în înregistrarea partidului. M-am simțit adesea incapabil să înțeleg viziunea nerealistă a celor care se așteaptă că noi, un grup mic de oameni cu resurse financiare minimale, am putea să avem o prezență la televizor, online sau în presă comparabilă cu partide care au finanțări de la stat de milioane sau zeci de milioane de euro pe an.

Un partid fără baroni, un partid onest, nu va avea niciodată afacerile sau vînătorile de tip Dragnea și, prin urmare, nici banii pe care îi are PSD la dispoziție în afara banilor pe care îi primește de la buget.

Am descoperit cu dezamăgire că am ajuns să fac lucruri care să răspundă unor așteptări și nu unor nevoi. Că risc să devin parte a unui joc în care percepția – și nu adevărul – este lucrul cel mai important.

Descopăr acum că, deși am devenit mai puternic, riscul este să mă depărtez de valorile mele cele mai dragi. Speranța că voi putea ajuta să construim o Românie mai bună mi se spune din ce în ce mai des că justifică compromisuri.

Sînt convins că nu este așa. Sînt convins că decența ne va ajuta.

România nu are nevoie de oameni ahtiați sau dependenți de putere, ci de profesioniști decenți și temători de responsabilitățile pe care le implică puterea. Nu scandalul, agresivitatea și gafele ne vor vindeca, ci bun-simțul, hărnicia și onoarea omului cinstit.

Puterea de dragul puterii nu mă interesează, așa cum nu mă interesează nici cei care o caută.

Politica ce mă interesează pe mine – singura politică pe care am de gînd să o fac – este cea care servește interesul public și nu interesul individului.

Politica nu ar trebui să ne transforme nici în haiduci și nici în experți în promisiuni deșarte sau mită electorală. Politica ar trebui să fie locul profesioniștilor și nu al blablagiilor, al decenței și nu al manipulării.

Sînt convins că vom ajunge acolo. Sînt convins, de asemenea, că nu va fi ușor. România are îndeajuns de mulți oameni decenți, inteligenți și profesioniști. Oameni care, din diferite motive, au crezut că doar competiția, și nu valorile noastre, ne va aduce succesul împotriva corupției și inepției guvernelor Dragnea. Oameni care ar trebui să intre în politică.

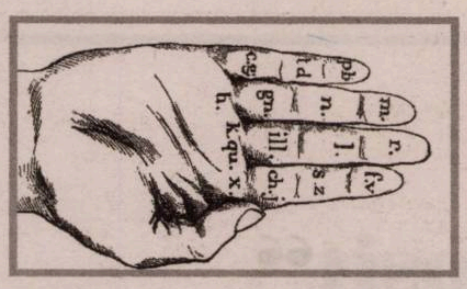

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Civilitate salvatoare

Colegul meu slavist, Jebediah Zgripțuroi, avea numele în antinomie profundă cu identitatea. Mai întîi, Jebediah – pronunțat „americănește", *Gebădaia*. Venea pe filiera neoprotestantă a tatălui care își visase băiatul pastor. Nu a fost să fie. Jebediah s-a simțit atras de lumea rusofonă, de mic, deși nu avea vreo motivație obiectivă în familie. A devenit, taman invers în raport cu speranța părintelui (de a-l vedea, într-o bună zi, predicator puritan în America, în „Noul Canaan" carevasăzică!), specialist fruntaș în cultura și civilizația lumii vechilor ruși pravoslavnici. Vă dați seama ce furori producea bietul Zgripțuroi profesorilor moscoviți atunci cînd li se prezenta, suav, *Gebădaia?* Se mirau toți de sonoritatea arhetipală, ebraică, biblică a numelui și începeau să-l iscodească, obositor, pe posesorul său. *Kak* în sus, *kak* în jos, *kak* la dreapta, *kak* la stînga, de nu mai știa nefericitul universitar pe unde să scoată cămașa. Și mai era, apoi, și terifiantul *Zgripțuroi*. Ți-ai fi imaginat o fiară în spatele lui, doar auzind brutalul apelativ. Cînd îl întîlneai însă pe profesorul Zgripțuroi, intrai în derută. Afișa, dimpotrivă, o cumsecădenie absolută și o blîndețe aproape intimidantă. Nu părea niciodată prost dispus și te copleșea, pur și simplu, cu politețuri în orice împrejurare. De fapt, unicitatea personajului deriva fix din acest detaliu: din curtoazia sa excesivă. Dincolo de manierele ultra-elegante, Jebediah dezvăluia o obsesie pentru pronumele personal de politețe. Pe scurt, se adresa cu „dumneavoastră" tuturor. Dacă în ecuație ar fi intrat profesorii, studenții și personalul administrativ al Universității, totul s-ar fi încadrat, ultimativ, într-o cutumă generală a civilității, dar Zgripțuroi nu renunța la „pluralitatea" adresării nici acasă, cu soția și fiul, își „dumneavăstrea", de asemenea, rudele apropiate ori îndepărtate. Le vorbea cu „dumneavoastră" copiilor și animalelor (cîinelui lui – un simpatic ciobănesc german – îi spunea „domnul Lupu" și nu „Lupu", așa cum te-ai fi așteptat!). În fine, unii șușoteau că l-ar fi surprins pe slavist folosind termenul de „dumneaei" cu referire la propria-i servietă…

Fără scutul civilității, am ajuns o victimă tristă.

Un monument de politețe așadar, care te bulversa fie și la interacțiunile benigne, cotidiene. Întîmplarea a făcut să stau alături de el, la un moment dat, pe parcursul unui zbor către un oraș din vestul țării. I-am sugerat să-mi zică pe nume, întrucît ne cunoșteam de decenii bune. L-am pus într-o dificultate teribilă (am regretat imediat că am deschis respectiva discuție). Fruntea i s-a crispat, iar expresia i s-a schimonosit din cauza presiunilor interioare. După cîteva minute de îndoieli, surprinzător, mi s-a confesat: „Domnule profesor, eu nu sînt, cu adevărat, politicos și nici măcar influențat de retorica rusofonă (unii cred că aș trăi sub umbrela discursului bombastic răsăritean, din unghiul formației mele profesionale!). Ca să fiu sincer pînă la capăt, eu rămîn numai precaut în eschiva mea ceremonioasă. *Mă apăr* deci prin intermediul formulelor supradimensionat-politicoase. De trădare, de dezamăgire, de vulgaritate, de intruziune. Am descoperit, din tinerețe, virtutea protectoare a civilității. La vremea respectivă, am lăsat, de vreo două ori, garda jos și consecințele s-au dovedit devastatoare. Fără scutul civilității, am ajuns o victimă tristă. Am renunțat, la insistențele unor colegi, să mai folosesc adresarea cu *dumneavoastră* în relația cu ei și, instantaneu, m-a lovit tsunami-ul unei realități sordide. Am avut revelația fețelor autentice ale celor implicați. Le-am cunoscut micimea sufletească, lipsa de principialitate, suficiența, ticăloșia, ipocrizia, nerușinarea. Mi-am dat seama că politețea reprezenta obstacolul salutar al tuturor acestor vicii. Ea dilua cumplitul adevăr, îl transforma în ceva digerabil, tolerabil. Îl proiecta într-o butaforie salvatoare, funcțională, acceptabilă, deși, admit, total falsă. Ieșit din umbra înșelătoare a aparențelor sociale – unde, să recunoaștem, politețea joacă un rol central! –, individul se complace rapid în instinctualitate. Trece pe pilotul automat al creierului reptilian. Devine un animal. De aici la legea junglei – cred că veți fi de acord cu mine – nu mai e decît un pas. De ce să permitem monstrului interior să ne guverneze viața? De ce să sucombăm în ființa primară?"

Am dezvoltat brusc un respect uriaș pentru filozoful Jebediah. Am realizat că omul pătrunsese, empiric, în adîncimea existenței. L-am urmărit, în aeroport, cum își trata respectuos bagajul („Dumnealui este întotdeauna simplu!") și cum i se adresa afectuos telefonului mobil („Dumneavoastră aveți, sper, semnal!"). Ne-am despărțit politicos, el mulțumit că a reușit să fie înțeles, eu bucuros că nu avusesem ocazia, în absența „dumneavăstrelii", să dau frîu liber fiarei din mine. Cine știe ce ar fi ieșit? Sînt sigur că animalul ăsta îl așteaptă, de mulți ani, pe Zgripțuroi pe la colțuri pentru a-i da o mică lecție de viață…

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

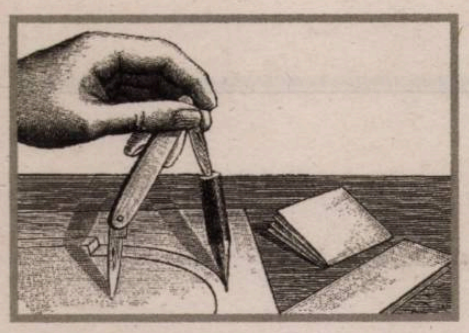

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

„Vestele galbene“ sau de ce sînt francezii altfel...

Revoltele „vestelor galbene“ franceze au suscitat o stupefacție mondială, și pe bună dreptate. Pe multe meridiane ale lumii, Franța este văzută ca un paradis social, ca un spațiu în care totul funcționează încă: statul-providență, statul de drept, sistemul de sănătate, transporturile, Justiția, mecanismele de solidaritate, diversele forme de contraputere... Dintre cele 200 de țări ale planetei, în cel puțin 150 Franța este invidiată pentru ceea ce reprezintă și pentru ceea ce poate oferi în materie de calitate a vieții și oportunități.

Și totuși, iată, în jur de patru milioane cinci sute de mii de francezi au „profilul social“ care-i face să intre, în principiu, în categoria „vestelor galbene“. Mai precis, ei trăiesc din salarii și venituri minime, și suferă atunci cînd sînt mărite doar cu cîteva zeci de centime prețurile la benzină, la motorină, la gaze, la electricitate, la țigări, la timbre, la transporturile publice, la unele produse de primă necesitate sau la diverse servicii...

Nu este deloc întîmplător că explozia de nemulțumire a acestei categorii de francezi s-a produs în preajma Crăciunului. De mulți ani, perioada din preajma sărbătorilor de iarnă a devenit un veritabul delir al societății de consum, un fenomen de care umanității ar trebui să-i fie rușine. Este acel moment al anului cînd familiile și persoanele care nu au destule mijloace pentru a intra în orgia consumistă resimt fie cea mai mare umilință, fie cea mai mare indignare, fie ambele. Mi se pare emblematică fraza pronunțată de un bărbat de vreo 35 de ani pe un canal de televiziune francez, care își justifica furia astfel: „Sînt agent de livrare, cîștig 1.300 de euro lunar, soția mea este la șomaj, abia ne descurcăm cu acești bani, la sfîrșitul lunii nu-mi rămîne nimic, iar acum, de Crăciun, nici nu știu dacă am din ce să-i iau fiului meu un cadou“.

De la izbucnirea acestei mișcări, care a devenit o frondă împotriva unui întreg *sistem*, au apărut numeroase analize în străinătate. Universitari, experți în tot felul de domenii care au legătură cu aventura omului pe Pămînt, laureați ai Premiului Nobel pentru Economie și alte minți îngrijorate își dau cu părerea în legătură cu această *revoltă franceză* pentru că, de fapt, ea s-ar putea să fie simbolul unei falii apărute la nivel *global*. Atenție, par să spună unii dintre acești specialiști (cum este cazul antropologului american David Graeber, care se exprimă în *Le Monde)*, ceea ce se întîmplă în Franța seamănă cu un simptom precursor. În această lume globalizată, unii se revoltă prin ieșirea din sistem (este cazul Brexit-ului), iar alții prin încercarea de demolare a structurilor Puterii chiar dacă sînt expresii ale democrației.

Revoltele care s-au produs în Franța din 1789 încoace au avut, aproape toate, o puternică rezonanță europeană și chiar internațională. A fost cazul cu Revoluția franceză, cu revoluția din 1848, cu Comuna din Paris din 1871, cu mișcarea din 1968. Nu știm dacă „mișcarea galbenă“ (cum o numește un jurnalist francez) se înscrie chiar în această serie istorică de mare calibru. Un lucru este sigur însă, și îl recunosc chiar unii intelectuali hexagonali (cum ar fi academicianul Jean-Robert Pitte): francezii au un apetit mai mare decît celelalte popoare pentru manifestații, contestații, proteste, răzmerițe, revolte, revoluții, fronde... Iar uneori se remarcă prin faptul că se revoltă primii împotriva unor *realități* care, de fapt, sînt insuportabile pentru toată lumea.

Una dintre aceste „realități“ este faptul că liberalismul nu-și mai poate ține marea sa promisiune, aceea de a aduce prosperitate pentru toți. O altă *realitate* ține de globalizare, care i-a favorizat pe unii, dar i-a declasat pe alții. Există, în elanul aproape irațional al „vestelor galbene“ franceze, un „dinte“ și împotriva Europei, și împotriva globalizării, și împotriva imigrației, și împotriva democrației reprezentative, și împotriva capitalismului, și împotriva elitelor...

Din întregul spectru al culorilor, cel mai puțin iubită este cea galbenă, arată într-un articol publicat în *Libération* istoricul Michel Pastoureau, specialist în culori și în simbolistica lor. În imaginarul european, culoarea galbenă a devenit sinonimă cu îmbătrînirea, cu declinul, cu putrefacția, cu trădarea, cu minciuna. De altfel, mai spune același specialist, partidele politice au evitat în mod sistematic să adopte culoarea galbenă în campaniile lor. Comuniștii au adoptat de multă vreme culoarea roșie, monarhiștii culoarea albă, anarhiștii culoarea neagră, conservatorii culoarea albastră, socialiștii culoarea roz, ecologiștii culoarea verde. Știm ce a însemnat culoarea portocalie, ca simbol al speranței, nu demult, în Ucraina...

Riscă oare culoarea galbenă să devină acum o expresie a haosului, a confuziei, a pulsiunii sinucigașe și a violenței? Pentru că un alt simptom neliniștitor poate fi identificat în Franța: apariția unor forțe obscure care se grefează cu un fel de abilitate diabolică pe corpul social aflat în demers protestatar. Greu de înțeles cum a fost posibil, dar Franța a tolerat în ultimele decenii un fel de drept nescris la defulare. Sînt cel puțin douăzeci de ani de cînd, în unele suburbii, Anul Nou este „sărbătorit“ de unii tineri prin incendieri de mașini. Observatorii spun că această „tradiție ludică“ a pornit de la Strasbourg. Ea s-a extins însă și la Paris, precum și în alte orașe, iar uneori respectivele grupuri au fost oarecum într-o „competiție“, urmînd să „cîștige“ cartierul sau orașul care afișa pe întîi ianuarie cel mai mare bilanț de mașini incendiate.

În prezent, autoritățile franceze evocă principiul toleranței zero pentru spărgători, huligani, vandali și jefuitori de magazine. La rădăcina stupefiantelor violențe din ultima lună din Franța se află însă și această lege nescrisă a „dreptului la defulare“ pe care autoritățile succesive, locale și centrale, au tolerat-o atîta vreme.

PUBLICITATE

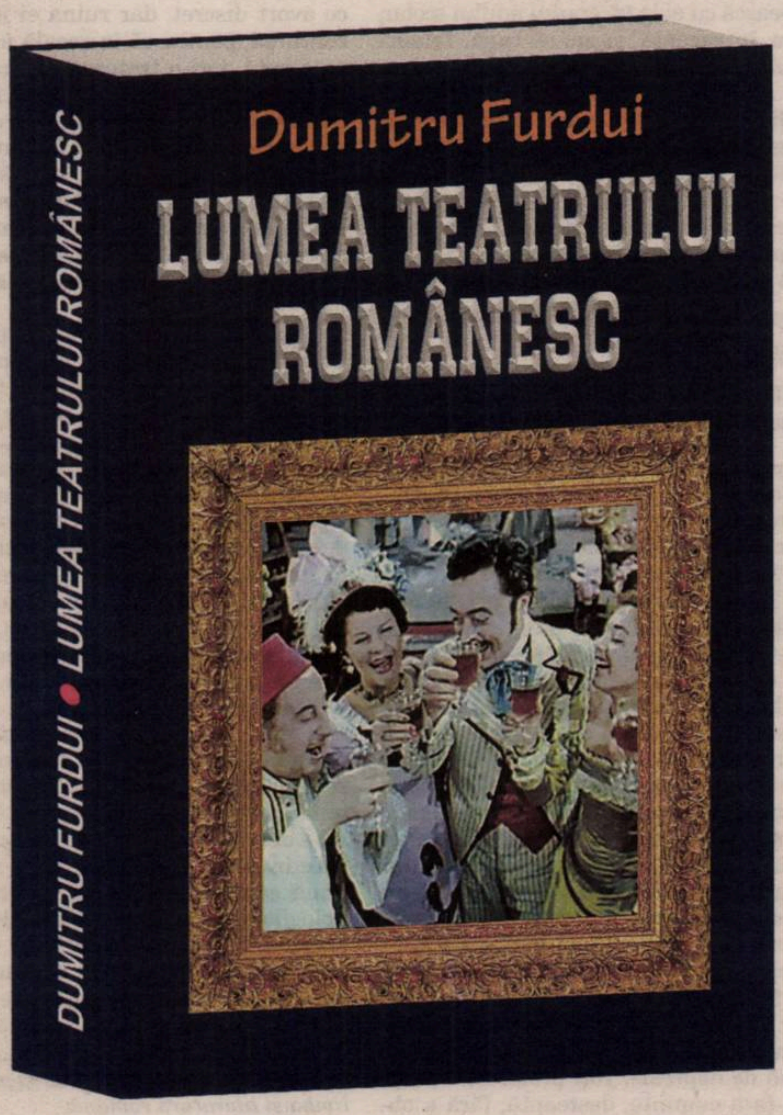

adevărul îți aduce
Amintiri din spatele cortinei
De miercuri, 12 decembrie

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 19,99 lei

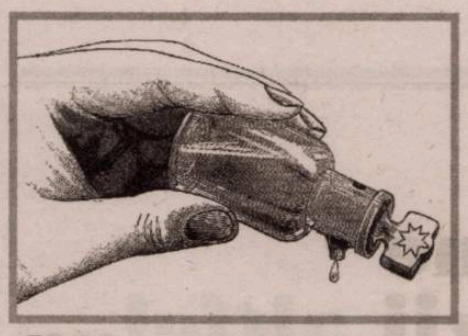

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Brichisire

Într-un recent comentariu politic la un post de televiziune, jurnalistul Cristian Tudor Popescu utiliza, ironic, verbul *a brichisi* și numele de acțiune *brichisire*, prezentîndu-le ca termeni din jargonul vechii Securități, prin care se desemnau acțiuni de racolare sau de influențare: „la Securitate se numea *brichisire: a brichisi* pe cineva, să-l faci favorabil cauzei țărișoarei prin diverse metode" (digi24.ro). În comentariul autorului, *a brichisi* apărea în alternanță cu alte verbe care desemnează, în registrul colocvial-argotic, o acțiune similară: *a ameți, a aranja, a rezolva* (pe cineva). Prezența termenului în mass-media este legată de folosirea sa de către generalul Nicolae Pleșiță, care a condus în anii '80 Direcția de Informații Externe; acesta declara, de exemplu, într-un interviu păstrat în Internet: „Reamintesc de Noël Bernard de la Europa Liberă, pe care l-*am brichisit*". Multe atestări actuale trimit la această sursă – „Jean-Paul Costa, președintele CEDO, era deja *«brichisit»*" (după expresia răposatului Pleșiță)" (revista22.ro) – sau, în general, la jargonul Securității: „aceleași servicii care l-au *«brichisit»* și pe fostul secretar al Organizației Uniunii Tineretului Comunist" (realitatea.net); „ar fi fost *brichisit* gazetărește de un om de la *Scînteia*" (adevarul.ro). Verbul *a brichisi* și substantivul *brichisire* apar de mai multe ori și în cartea de memorialistică a lui Gheorghe Florescu, *Confesiunile unui cafegiu* (2008): „era sub șoc din cauza *«brichisirii»* (defectării, trecerii în partea adversă) a generalului Ion Mihai Pacepa"; „speranța că voi fi în cele din urmă *«brichisit»*"; „propria sa *brichisire* de către mine"; „Pacepa *o brichisise*"; „fuseseră *«brichisiți»* de serviciile de spionaj adverse" (pp. 258-260 și 358). Exemplele aparțin aceluiași registru și ilustrează – cu unele lărgiri de sens, în funcție de context – semnificația „tehnică" de bază: „a racola; racolare".

La origine, cuvîntul este un regionalism (din sud, din zonele Argeș, Vîlcea, Mehedinți), înregistrat de mai multă vreme de glosarele dialectale, dar în genere omis de dicționarele generale. În *Glosar de cuvinte din Jud. Mehedinți,* lucrare prezentată la Academia Română în 1912 și publicată în *Analele Academiei*, Ion Boceanu definea verbul ca „a lucra cîte ceva, a aranja", contextul ilustrativ fiind: „Toată ziua *brichisește* prin casă și n-are nici un spor". În glosarul dialectal publicat de Gh. F. Ciaușanu în volumul *Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi* (1928), *a brichisi* era folosit, alături de *a rîndui, a migăli* etc., ca sinonim pentru cuvinte mai rare, ca *a coteli* sau *a migoroși* – semn că autorul îl considera relativ cunoscut. Același autor explica verbul, ca intrare separată, alături de derivatul *bichisală*, în mai amplul *Glosar de cuvinte din Județul Vâlcea* (din 1931): *brichisesc* – „lucrez lucruri mici, migălesc, mă acup cu ceva, robotesc, trebăluiesc". În *Glosarul regional Argeș* al lui D. Udrescu (din 1967), seria de sinonime în care intră verbul a *brichisi* – cu definiția comună „a lucra cîte ceva (prin sau pe lîngă casă)"; „a face cîte ceva prin jurul casei" – este bogată și expresivă: pe lîngă *a deretica* și *a roboti* apar *a bisticli, a bîstîcîi, a bod(i)căi, a bodrigăli, a ciocîrti, a cioroboti*. Pentru derivatul *brichiseală* glosarul oferă și un context ilustrativ: „S-a dat la *brichiseală,* p-aci, prin grădină".

Din cîte știu, etimologia verbului nu este cunoscută; multe regionalisme sînt în această situație, explicabilă și prin instabilitatea formei lor, determinată de o îndelungată circulație orală, fără fixare în scris. E posibil ca verbul să fie produsul unor contaminări între alte cuvinte, al unor deformări involuntare sau expresive. Fiind cunoscut doar în sudul țării, putem presupune o influență din bulgară sau din sîrbă; terminația *-isi,* specifică împrumuturilor din greacă, ar putea proveni în acest caz dintr-o contaminare sau o analogie (cu verbe ca *a dichisi).*

Nu e rar ca regionalisme cu sonoritate expresivă să capete valori popular-argotice și să intre în jargonul unor profesii; generalul Pleșiță, evocat mai sus, care provenea chiar din zona Argeș, sau unii dintre colegii săi știau desigur verbul de acasă și l-au aplicat unor situații noi. Verbul regional *a brichisi* are un sens foarte general, de la care se pot dezvolta foarte multe alte utilizări popular-argotice; e suficient să observăm cîte sensuri poate căpăta, în funcție de context, sinonimul său modern *a aranja* (pe cineva): a corupe, a bate, a avea relații sexuale, a omorî etc. Instabilitatea semantică produce contraste neașteptate, prin înlănțuirea definițiilor, în singurul dicționar general care a înregistrat cuvîntul – *Micul dicționar academic* (2001): *brichisí* – „1. A se ocupa cu diferite lucruri mărunte. 2. A roboti. 3. A viola o femeie". Încercarea de a stabili o legătură logică între cele trei sensuri (între care *racolarea* nici nu a fost cuprinsă) e riscantă și tulburătoare.

Horia CORCHEȘ

Imaginează-ți că ai un copil. Ce faci cu el?

Imaginează-ți că ai un copil în clasa a V-a, la una dintre școlile de top din oraș. Nu e cel mai deștept, nu are nu-mai 10, nu e nici cel mai prost, e un copil cu note medii sau peste medie, fără a fi excepțional. E, însă, genul ăla mai sensibil, care nu face pe masculul forțos, nu se salută cu colegii printr-un pumn dat în umăr, nu e nici genul șmecheraș, nici ăla care se bagă sub pielea liderilor. E bunuț, cum s-ar zice, mai fraieruc, a mai și crezut în clasele primare că e corect să spună învățătoarei cînd colegii îl bumbăceau sau îl luau peste picior, iar învățătoarea poate a greșit aici puțin, căci îi plăcea sensibilitatea lui și, deși a încercat să nu facă diferențieri, tot a lăsat impresia că îl iubește mai mult, că îl ține cumva sub aripă. Poate de aici și faptul că acum, cînd a ajuns într-a V-a, iar învățătoarea nu mai e cu clasa tot timpul, colegii s-au dezlănțuit, majoritatea, asupra lui. Hărțuieli continue, bătaie de joc, amenințări cu bătaia, provocări duse pînă la umilință insuportabilă, astfel încît copilul ajunge să fie nevrozat, să aibă reacții de anxietate față de școală, uneori să izbucnească nervos, să plîngă etc. Puținii colegi care îl înțeleg și îi sînt prieteni, uneori se tem să îi țină partea, alteori, din teama de a nu fi și ei agresați, trec de partea agresorilor.

Ce faci tu, părinte? Firește, mai întîi vorbești cu diriginta. Amabilă, aceasta încearcă mereu să îți spună că da, vorbește cu elevii, că vorbește cu părinții, că sigur e vina cumva împărțită, că pînă la urmă așa sînt copiii, se mai hîrjonesc etc. Dar tu știi că nu e hîrjoneală, ba mai mult, lucrurile devin tot mai tensionate, mai vorbești și cu unii părinți, care sînt de fapt și ei agresivi, nu recunosc nimic, copiii lor sînt sfinți, probabil că, în cel mai rău caz, al tău îi provoacă. Alții, fără să fie agresivi, iau chipul de mirați, vai, dar al nostru e acasă așa de cuminte, nu se poate, sigur, am să vorbesc cu el. Însă ce să vezi, lucrurile merg din rău în mai rău. Te uiți la ei: părinți parveniți, categoria aia de afaceriști care te scuipă în cap, lipsiți de educație socială și empatică, fix lucrurile alea care lipsesc tare mult la noi, genul care te disprețuiesc oricum, pentru că n-ai mașină ca ei, n-ai casă ca ei, n-ai salariu și vacanțe ca ei etc. Majoritatea nici nu aparțin circumscripției școlii, au intrat cu flotante, ca toată lumea, deh. Nu vrei să faci scandal. Mai încerci să vorbești cu diriginta încă de cîteva ori, pînă ajunge să îți sugereze că poate n-ar strica să-l muți la altă școală, vine sfîrșitul clasei a V-a, observi cum al tău e marginalizat, cum nu își dorește să meargă cu ei la o pizza de intrare în vacanță, îl ții în brațe cînd hohotește plîngînd, îl duci tu la o prăjitură și speri că vacanța de vară va aduce niște schimbări în bine.

Face greșeala de a se lăuda cu telefonul de ultimă generație.

Peste vară, întîmplarea face că te mai întîlnești cu vreun profesor din școală, care îți spune: păi, au fost mai multe situații în care X și Y din clasa respectivă au fost foarte obraznici chiar și cu profesorii, duși în comisii de disciplină, dar apoi iertați, că știți, cum să pedepsești la vîrsta asta un copil, mai ales dacă e bun la învățătură, asta e politica școlii, să se mențină o imagine bună, școală de top etc. Îți dai seama că da, ai fi vrut să vezi că elevii ăia despre care știi clar că au fost permanent agresivi, că sînt intoleranți și obraznici, ai fi vrut să vezi că sînt măcar recompensați cu un 9 la purtare, nu că au 10 și premii cu felicitări. Prinzi apoi niște dialoguri pe grupul clasei în care agresivitatea e tăioasă, în care al tău e practic călcat în picioare, glasurile firave în apărarea lui fiind și ele repede puse la punct. Trimiți dirigintei conversația, îți spune că îi pare rău, o să vorbească cu ei la începutul anului școlar, acum, în vacanță, ea nu se bagă. Trimiți și directoarei, care se scuză, vai, nu știam că e așa de grav, sper să se rezolve, vorbe. Și cînd copilul îți spune că, dacă el mai merge în clasa aceea, crede că o să îi plesnească o venă în cap, decizi să îl muți. Îți bagi picioarele în faptul că acolo ai făcut tu școala, că ai iubit instituția aia și că ai ajutat-o consistent cînd ai putut, îți iei copilul și îl muți. Pare că toată lumea răsuflă ușurată, în noua clasă copilul tău se simte mai bine, nu e nici aici mai deștept sau mai prost, dar nu mai are sentimentul insecurității. Nu se știe pînă cînd.

Dar să zicem că lucrurile stau altfel. Ești un om de afaceri din mediul rural și îți merge bine. Ai o fată, deșteaptă, cuminte, pe care, cînd e să o dai la liceu, o îndrumi spre cel mai bun liceu al județului. Acolo însă, cum copiii sînt totuși copii, din primele zile ea își creează o antipatie generală, căci face greșeala de a se lăuda cu telefonul de ultimă generație, cu laptop-ul asemenea, cu hainele de firmă etc. Nu trec bine cîteva săptămîni din clasa a IX-a și cam toți colegii fac front comun împotriva ei. I-au descoperit slăbiciunea, fata e sîsîită, așa că e simplu: hăituiala și hărțuirea ei se bazează pe un onomatopeic *sssss,* cu care o întîmpină la fiecare replică, batjocoritor. Departe de familie, încet-încet devine introvertită, se izolează și cade într-o formă de depresie. Toți profesorii văd în ea o fată cuminte, deșteaptă, fără a observa mai mult. Însă, în paralel, fata începe să bea, apoi să frecventeze cercuri dubioase, în cele din urmă rămîne însărcinată chiar, în clasa a X-a. Desigur, face avort discret, dar ruina ei interioară continuă, pentru că în școală nimeni nu o acceptă, toți o tratează cu același *sssss* disprețuitor. La ora de fizică, întrebînd profesorul dacă cineva știe ce e o sarcină, desigur, cu referire strict la materia predată, clasa răspunde da, știe *sssssss.* Într-a XI-a se mută în alt liceu, în alt oraș. Dar e prea tîrziu, nu se mai poate aduna, nu mai reușește să termine liceul, abandonează școala și se abandonează pe sine.

Două cazuri oarecare. Rupte din realitate. *Bullying*-ul e unul dintre cele mai îngrijorătoare fenomene din școli. Teribil de greu de gestionat, în condițiile în care, ca diriginte, ai cîteva cazuri în clasă poate, în condițiile în care pregătirea ta pe această componentă e precară, în condițiile în care cu părinții agresorilor e de dus cel mai adesea o luptă teribilă, în condițiile în care psihologii școlari sînt prea puțini pentru nevoile existente și, cu regret o spun, insuficient pregătiți, dar mai ales în condițiile în care se dorește ca staiful școlii să nu fie afectat de așa-zise scandaluri. Să plece, mai bine, cel agresat. Legea anti-*bullying* este unul dintre puținele lucruri bune care s-au întîmplat în ultima vreme în sistem, pe care îl salut. Aș spune însă clar: nu e destul! Pentru o astfel de cauză trebuie investiți bani mulți, care să presupună educația părinților, formarea psihologilor școlari și a profesorilor. Altfel, acești mici și nevinovați copii vor fi cei care mîine, ca adulți, vor avea aceleași tipare comportamentale agresive.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Oare ce a fost în locul ăsta înainte?

De curînd, mă plimbam pe străduțele din cartier cînd mi-am amintit: „Pe strada asta parcă era o cîrciumă... da, da, ce cîrciumă mișto!... nu era *fancy, trendy,* nu era nici măcar un pub, pur și simplu o bombă... crîșmă de rockeri, oare? Aveau o sobă mare în prima cameră, iarna era cald și bine, se fuma pe atunci, era un fum de-l tăiai cu cuțitul, niști tipi cîntau uneori la chitară, se bea vodcă cu cola, cînd ieșeai afară după o oră, ușor amețit și cu ochii injectați de la fum, aveai senzația că ai călătorit în timp, că te-ai întors de undeva dintr-un trecut improbabil într-un prezent tern, cenușiu". Am început să caut crîșma. Desigur, n-am mai găsit-o, culmea e că n-am găsit nici măcar casa, o casă veche, tip vagon, care o găzduia. Pe locul ei era un bloculeț nou, cochet, cu trei etaje. Cînd nu mai regăsești locuri pierdute undeva prin străfunduri de memorie, spații prin care ai trecut întîmplător, itinerarii, trasee, îți dai seama, cu neplăcere, că au trecut ceva ani peste tine. Iar felul în care se modifică spațiile spune ceva despre timp, dar și despre istoria ta personală. „Ce a fost acolo înainte?" poate să devină o mică obsesie. Da, trebuie să-ți amintești, înainte nu era așa, era altfel. Era mai bine? Apropo de regăsiri, am regăsit un text mai vechi, de prin 2003, despre un alt spațiu din cartierul meu. Recitindu-l, am simțit nevoia să-l ajustez pe alocuri, să scot cuvinte, să rescriu și am rămas cu senzația că un text literar se comportă precum un spațiu, o construcție, poate suferi modificări, se poate transforma sau poate să dispară pur și simplu ca și cum nu ți-ar fi aparținut niciodată, să-l uiți, să-i dai *delete.* Și, în același timp, poate să spună ceva despre timp și despre istoria ta personală.

Înainte acolo era o Pescărie unde nu intra aproape nimeni. În afară de clasicele conserve de pește care-ți dădeau aceleași veșnice două opțiuni: „în ulei" sau „în sos tomat" și pe care le puteai cumpăra foarte bine și de Alimentara, n-aveai altceva de făcut decît să te uiți la rafturile goale, la faianța albă, pictată cu meduze și alte viețăți acvatice, mai mult sau mai puțin comestibile, sau la vînzătoarea plictisită care răsfoia revista *Femeia*.

Imediat după 1990, spațiul s-a transformat peste noapte într-un *general store* al unui arab, faianța a fost dată jos, iar rafturile goale au fost înlocuite cu unele pline cu de toate, de la acadele Topi Top și „armuș", specialiate cu susan și nucă de cocos, la sucuri cu arome „exotice" la cutie, cu pai. Primii clienți n-au întîrziat să apară, la început intimidați de atîta belșug într-un loc pe care-l cunoșteau ca destinat depozitării unui pește invizibil.

După încă trei ani, deși afacerea mergea bine, arabul a plecat, cedîndu-i locul unui alt arab, coleg de breaslă, care n-a avut prea multă imaginație și și-a deschis un magazin alimentar, deși mai erau încă douăzeci pe Calea Moșilor. Miza probabil pe faptul că românii nu scăpaseră încă de frica foamei și puteau să cumpere alimente într-o disperare. Nu vindea băuturi alcoolice și carne de porc.

Cam tot în acea perioadă, în spatele magazinului s-a aciuat un cîine vagabond care a fost botezat Johnny. O ducea bine: primea zilnic resturi de mezeluri și pîine. Curînd, micul supermarket s-a desființat, spațiul transformîndu-se din nou într-un magazin cu încălțăminte de firmă unde iarăși nu intra aproape nimeni. Ca printr-o minune, toate magazinele alimentare de pe Calea Moșilor au devenit locuri de expunere a hainelor și pantofilor de lux. E posibil ca obsesia „burților goale" să fi dispărut, fiind înlocuită și ea, la rîndul său, de obsesia modei și a *look*-ului. Dacă ar fi să judecăm după noua înfățișare a străzii, intraserăm într-o nouă eră: a prosperității. Johnny a fost alungat de către patronul magazinului de pantofi pentru că „strica imaginea firmei".

Au mai trecut vreo doi ani și cizmele din piele de crocodil au fost încărcate în furgonete și duse cine știe unde, iar în locul lor au apărut saboții scîlciați, pantofii prăfuiți cu tocuri lipsă, sandalele fără barete. Ați ghicit: spațiul a devenit un magazin de îmbrăcăminte și încălțăminte *second hand:* „Cea mai bună calitate, prețuri accesibile!" și parcă niciodată nu s-au îmbulzit atît de tare clienții. „Doamnă, cum vi se pare puloverul ăsta?", „Vă vine bine, dar vedeți că are două ochiuri lipsă la spate!", „Mie mi se pare aproape nou!", „Da, în afară de ochiurile alea, nu pare purtat... Puteți să le aranjați dumneavoastră, le trageți pe interior...", „Lasă, dragă, blugii ăia, nu vezi ce răpănoși sînt!?", „N-are importanță... îs la modă blugii vechi, tociți... N-ai văzut că și blugii noi, de firmă, par gata purtați?", „Nouășpe mii bluzița asta? O s-o iau chiar dacă n-o s-o port niciodată... Nu dai nouășpe mii nici pe un pachet de țigări!", „Vecină, io azi cu cinci sute de mii m-am îmbrăcat pentru toată iarna...", „V-ați luat și geacă?", „N-o vedeți? E asta de pe mine! Două sute. Nu-mi place că are niște scrisuri pe spate, dar le scot io cu acu'!", „Eu cizme n-am curaju' să-mi iau de aici. Mai bine mai pun un ban deoparte și iau unele noi. Mi-e frică să n-aibă cine știe ce ciuperci...", „Parcă de la haine nu poți să iei tot felu' de boli...", „Nu-i adevărat, că sînt spălate și tratate...", „Hei, cucoană, lasă fusta aia în pace, că io am văzut-o prima!", „Dacă ai văzut-o de ce n-ai luato? Ai un vraf de fuste în brațe! Nu vă mai satură Dumnezeu!"

În stînga erau hainele de damă, în dreapta cele pentru bărbați. În coșuri, mărunțișuri: eșarfe, sutiene, costume de baie, curele. În spate, încălțămintea, pe rafturi. Tot aici, hăinuțe pentru copii, fețe de masă, perdele. Rătăcite într-un maldăr pestriț de pături, cîteva jucării de pluș: un ursuleț fără o ureche, o omidă de un verde spălăcit. Vînzătoarele erau guralive, amabile și aparent elegante, însă dacă te uitai mai atent la vestimentația lor sesizai aceleași inevitabile mici „defecte" ale hainelor purtate: un buzunar cîrpit, un nasture de altă culoare. Chiar la intrare, sub umerașele cu bluze de damă stătea tolănit Johnny: fusese (re) înfiat și acum era considerat de toată lumea ca unul de-al casei.

Deși clienții faceau parte din categorii sociale diferite, era imposibil să nu remarci pe fețele tuturor o tristețe amestecată cu jenă, nervozitate, teamă. Îți dădeai seamă că nici unul dintre ei nu-și dorea în mod special ca în acel moment să fie acolo. De aici, o irascibilitate generală. Comunicau răstit, chiar dacă își dădeau cu părerea despre un sacou sau o bluză. Se înghionteau, își smulgeau unul altuia hainele mai de soi, scormoneau cu frenezie prin coșurile cu mărunțișuri, iar o dată la o jumătate de oră, atunci cînd vînzătoarele veneau cu haine noi din depozit, se repezeau asupra lor, călcîndu-se pe picioare și isterizîndu-se. Unii nu mai aveau răbdare să aștepte la cabina de probă, un colț improvizat, ascuns privirii de o perdea galbenă, tot *second hand*. Se dezbrăcau și probau în mijlocul magazinului. Orice magazin *second-hand* poate să-ți imprime, fără să vrei, un astfel de comportament. La difuzorul radioului, cineva se credea Picasso sau haiduc, dar nimeni nu-l băga în seamă.

Petrecîndu-ți o jumătate de oră în acel spațiu comercial „încărcat de istorie", fostă Pescărie, *general store*, supermarket, magazin de lux, actual *second-hand*, realizai că, de fapt, spațiul în sine reprezenta perfect România ultimilor 15 ani.

Ce este acum în locul fostului magazin second-hand? N-o să ghiciți niciodată... Un Mega Image!

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Cînd răcești e cel mai nasol. De ce?

Pentru că nu poți ajunge în piață. Pur și simplu. Ești dependent de pat, de pătură, de Netflix. Dacă ieși din casă o să te taie *corentul,* frigul. Rău a fost să fiu răcit. Și mai rău că n-am știut că-s răcit. Aveam o stare, dar n-o puteam numi răceală. Mi se întuneca gîndul, chiar și prostia mi-era mai proastă și, ce crezi, nu știam că-s răcit. Aveam o stare de neastîmpăr, deși trebuia să zac. Sîmbătă sau duminică? Asta mi-e crucea. Nu știam ce să fac ca să ajung în piață. Ce să fac? M-am bandajat în fulare și căciuli. Degeaba. În cap mi-era frică de frigul care o să mă îndoaie. Vai, ce o să mă îndoaie! Da, frigul, frica, afară erau toate indiferente. Așa că, belea, m-am dus repede în Piața Traian. Un jaf de piață. M-am enervat văzînd prețurile. Mi s-a urcat tensiunea în cap. Am călcat moartea pe ochi – așa-s prețurile acolo. Am luat un kil de cartofi de la Mega și o pîine. Pînă și pîinea a zburat cu pompa, frate! Ce era sub leu acum s-a cocoțat la doi. Hai sictir! M-am dus și, pe drum, mi-a căzut fularul de la gură. Nenorocire. Groaznic. M-am speriat. 'R-ați ai dracului cu prețurile voastre! Am înjurat ca o babă nebună. De fapt, eram răcit și mi-era frică că-s răcit. De ce să fiu răcit? Dumnezeule, nu vezi că înjur ca hoții în piață, ia-mi te rog răceala. Dezastrul nu mi-a fost ascultat. De ce? Simplu. Nu mai aveam nici o pastilă, boul de mine. Du-te iar la piață. Nu, nu mă duc! Ba mă duc, că mor fără pastile. O să mor. O să mor. Și am murit. Astăzi vă scrie și vă salută cartofi prăjiți, dați pe răzătoare, cu pîine pe vatră. Și un kil de Eferalgan. Efervescent. Acum realizez că am fost sub controlul industriei farmaceutice. Ce mi-or fi trebuit efervescentele astea? Păi, de ce efervescente? Băi, da' pastile nu puteam să-mi iau. Sînt răcit! Sînt în capcana industriei farmaceutice! Sînt mort, deci.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Sportivii se luptă adesea nu doar pe teren, ci și cu criticii de pe rețelele de socializare, uneori și cu presa. E cazul să fie antrenați și pentru asemenea trînte psihice?

Nu mai mult decît trebuie să fim cu toții antrenați cu felul în care se învîrte lumea azi. Sîntem prinși într-un turbion pe care l-am inventat și l-am îmbrățișat degrabă: dorința bezmetică de a comunica oricînd, cu oricine și despre orice. Ne-am trezit pe piață cu cea mai parșivă armă din istoria umanității: injecția direct în creier cu tot ce gîndesc ceilalți. Presa? Da, poate fi deranjantă, nedreaptă, partinică, umorală chiar. Poate fi orice, dar un singur lucru nu: e imposibil să nu fie asumată, sub o semnătură sau un titlu de site, publicație, pagină de socializare ori altceva. Știi pe cine să te superi, cui să ceri socoteală, pe cine să interzici. Presa dă bine, dar o și încasează grav. Cu ceilalți e mai complicat. Un om, o opinie, un anonimat. Sub vălul electronic toate frustrările se revarsă, laolaltă, sigur, cu intervențiile de bun-simț, observațiile pertinente, mesajele pozitive. Dar, ca întotdeauna, mîngîierea e mai puțin sesizabilă decît înțepătura. Și cînd sînt mii de ace trebuie să ai rezistența unui fakir. Sportivii timpului prezent tind să pună vămi în calea influenței plebei precum ungurii imigranților din Orient. Nu-i poți blama (pe sportivi). Dar această baricadare e fix opusul esenței demersului lor, care e îndreptat spre lume, e deschidere și nevoie de celebrare în fața mulțimilor. Și atunci fie se întăresc fantastic și ajung, precum Federer, deasupra „zgomotului timpului", cum ar zice Julian Barnes, fie devin mici dictatori. Adulația, da, critica, ba. Echilibrul lor interior ține de capacitatea de a nu lăsa nimic să le tulbure șutul, serviciul, aruncarea. De aceea îi veți auzi spunînd cu mîndrie: „Eu nu citesc presa!". Ei, aș! Firește că o citesc. Dar cu cît sînt mai importanți, cu atît armura din ochii lor e mai groasă. Adaptarea e, pentru mulți, izolare. Superstarurile ajung să trăiască într-o bulă. E trist. Dacă vor să rămînă însă pe aceeași planetă cu ceilalți, oamenii aceștia speciali vor trebui să învețe, de copii, să trăiască împăcați, dar nu indiferenți, cu mediul virtual, așa cum învață reverul. E o nouă lume, da. Bravă!

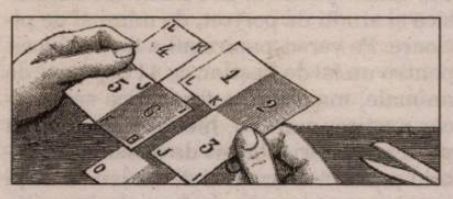

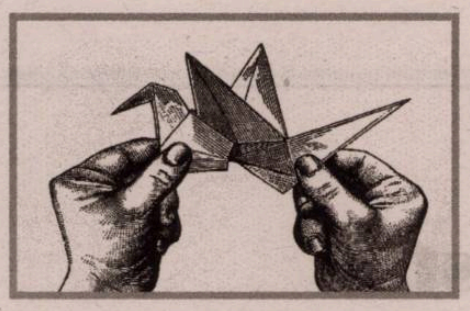

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cîinii răi

Munții Godeanu erau, cum probabil sînt și astăzi, rareori călcați de turiști. N-aș fi ajuns poate niciodată acolo dacă n-aș fi fost trimis, la începutul anilor '90, să fac prospecțiuni geofizice. Abia ieșit din facultate, trebuia să mă descurc la comanda unei întregi echipe cu topografi, tehnicieni gravimetriști (chiar așa), gospodară (denumirea pe care o avea administratoarea), zilieri, șoferi și camioane, vreo 20 de oameni, fiecare cu obiceiurile și nebuniile lui. Căutam, chipurile, cărbuni. De fapt, „cărbunii" erau un fel de ambalaj comercial al proiectului, scopul urmărit în acele vremuri fiind mai degrabă unul științific, adică o completare a cartărilor geofizice, umplerea petelor albe de pe hărțile de specialitate.

În fine, pe munte nu mergeam toți cei 20 de oameni deodată și nici toți la un loc, dar erau momente în care ne strîngeam cîte 10-12 oameni. Nu semănam cu excursioniștii fiindcă purtam cu noi aparate ciudate și stadii lungi pentru măsurătorile topometrice. Unii localnici credeau că vrem să le măsurăm pămînturile. Pe atunci, încă se temeau de cine știe ce nouă formă de taxare sau chiar de colectivizare. Unii puneau cîinii pe noi. Iar dacă avusesem vreodată o cît de mică teamă de cîini, era momentul să o las la o parte. Nu era cazul să mă fac de rîs printre muncitorii și zilierii proveniți în mare parte din zone rurale, oameni călîți, trăiți în natură și obișnuiți cu animalele. Cu potăile de prin sate nu mai aveam probleme. Învățasem să vorbesc cu ele pe diverse tonuri, în funcție de situație, de la blîndul „Cuțu-cuțu, ia uite ce chef de joacă are!" pînă la hotărîtul „Ho-dîrrrr, marș, ia, la oi!", strigat cu accent ciobănesc, dacă se poate spune așa.

– Probleme mai mari am avut însă sus pe munte. Era puțin stranie atmosfera pe acele platouri înalte și pustii din Godeanu, la peste 2.000 de metri altitudine. Mi-aduc aminte reacția unui muncitor, cînd, acolo sus, am dat de un rîu (trecut pe hartă drept *Rîu Șes).* Muncitorul s-a oprit pe mal ca trăsnit și a început să-și facă cruci. *Ce ai, Marine?,* l-am întrebat. *Păi, dom' inginer, de unde vine toată apa asta aicea sus? Să știți că e lucru' dracului.* În cele din urmă, am reușit să-i înțeleg stupoarea, oarecum firească pentru un om de la munte. Rîul era lat aproape cît Prahova iar el nu înțelegea de unde se poate aduna atîta apă la o asemenea altitudine, mai ales că prin jur nu se vedeau culmi sau vîrfuri cu mult mai înalte, de unde să se fi scurs eventual zăpezile topite. Era într-adevăr cam curios, dar nu chiar inexplicabil. Primăvara erau izvoare din belșug.

Băteam coclaurile acelea în lung și-n lat. Rareori, după ore de mers, vedeam cîte o stînă. Auzisem că trebuie să avem grijă cu cîinii, că nu erau obișnuiți cu alți oameni în afară de ciobanii lor. Erau învățați să sară chiar și la urșii care uneori mai dădeau tîrcoale țarcurilor de oi. Am avut un prim semnal al comportamentului lor neobișnuit pe o creastă, cînd treceam pe marginea unei văi foarte adînci. În fundul văii (glaciare) era o stînă. Pînă acolo era un hău, că abia se vedea construcția de culoarea gardului de lemn nevopsit, iar țarcul ne apărea ca un mic dreptunghi maro pe fondul pajiștii verzi. Cîinii lătrau acolo în vale, se auzea ecoul. Ne-am văzut de drum pe marginea circului glaciar. Cineva a zis că acei cîini vin la noi spre creastă. Mi s-a părut o glumă. Cum să lase stîna și să urce un întreg munte? Ca să ce? După multe minute, lătratul a devenit sporadic, dar parcă mai sonor. Atunci am văzut două mogîldețe care urcau. Se opreau din cînd în cînd să mai latre, pentru ca apoi să-și reia neabătut drumul spre creasta unde eram noi. Pe măsură ce se apropiau, mogîldețele se transformau în niște cîini tot mai mari (cu ochii cît cepele, cum era în povestea lui Andersen). Două fiare nebune care urcau din acele funduri de munte în dorința de a ne ataca. Eram vreo șapte oameni. Cînd distanța a devenit o aruncătură de piatră și intențiile lor neîndoielnice, asta am și făcut, adică am început să aruncăm cu pietre. Fiind mai sus și mai mulți decît ei, i-am dovedit. Au dat înapoi, dar au venit iar mai pe de lături și s-au repezit la o fată, zilieră, rămasă în urmă. Norocul ei că era curajoasă. I-a ținut la distanță cu stadia de măsură pe care o avea în mînă și cu pietre. A reușit să-i pună pe fugă, înainte să intervenim și noi. Mult timp ne-am mirat și de vitejia fetei, și de ciudata agresivitate a cîinilor.

A doua oară eram vreo zece bărbați. Am urcat pe un plai unde, brusc, nea ieșit în față o stînă mare. Ne-am trezit cu vreo 20 de cîini galopînd spre noi ca o haită înfometată, hămăind fercoce. 20 de guri negre pline de colți ascuțiți și de bale. Dacă e să apelez din nou la Andersen, de data asta aveau ochii cît pietrele de moară. Am luat poziții de apărare, dar fiarele s-au repezit direct să ne muște. Nu păreau deloc impresionate. Cineva a strigat: „Toată lumea jos!". Și deși muream de frică, m-am așezat jos la fel ca și ceilalți. Cîinii s-au liniștit ca prin farmec și după cîteva secunde s-au așezat și ei jos, făcînd un cerc perfect la cîțiva metri în jurul nostru. Dacă încerca vreunul dintre noi să se ridice, începeau să mîrîie. Ne luaseră prizonieri și așteptau probabil să vină stăpînii lor. Numai că aceștia nu se vedeau nicăieri. În ciuda strigătelor noastre, preț de multe minute n-a apărut nimeni. Zece oameni în toată firea nu știam ce să facem. În sfîrșit, la un moment dat a apărut un om. Văzînd situația, cu bîta și cu vorba aspră a spart cercul cîinilor într-un loc. Ne-a spus că trebuie să ne strecurăm pe acolo, fără să ne întoarcem cu spatele la cîini. Am format un fel de lanț și am ieșit din cerc printre mîrîieli. Am rămas ultimul, adică în poziția cea mai expusă. A fost teribil, dar am scăpat necapsat. Pe drumul de întoarcere l-am felicitat pe cel care avusese ideea să ne spună să ne așezăm jos. Fără acel gest nu știu ce s-ar fi întîmplat. Mi-am amintit de lucrurile astea cînd am văzut scena de pe 10 august în care protestatarii, tot așa, s-au așezat jos, iar jandarmii i-au călcat totuși în picioare. Cîinii n-au fost ca jandarmii.

ready made

„Eu Anna Csillag cu al meu păr gigantic «Loreley», lung de 185 centimetri am căpătat aceasta după o întrebuințare timp de 14 luni a *pomadei* inventată de mine însum'i. […] ea înlesnește la bărbați o creștere abundentă a barbei și mustăților; chiar după o scurtă întrebuințare ea dă deja părului lustrul natural și'l păzește pînă la adîncă bătrînețe de a deveni alb."

Adevărul, Anul XIV, No. 4461, Sîmbătă 29 Decembrie 1901

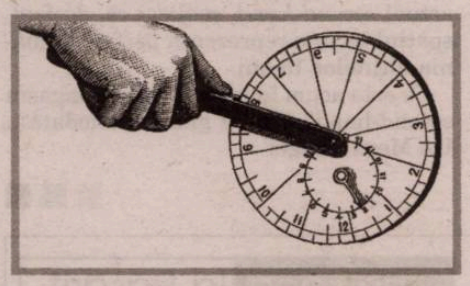

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Bestia și falsificatorul (II)

Nici un alt papirus de epocă greco-romană nu are desene atît de multe și atît de bine făcute ca *Papyrus Artemidoros,* în condițiile în care desenele din Antichitate, ca și pictura de șevalet, sînt practic complet pierdute pentru noi. Asta – împreună cu suspiciunea de fals – explică de ce în mediul academic s-a discutat mai mult despre el decît despre oricare alt papirus în ultimii 50 de ani. Ce e mai greu de explicat este de ce polemici mai mult sau mai puțin savante s-au purtat în jurul lui pînă și în *Corriere della Sera, Die Welt* și *Frankfurter Allgemeine.* Ce societate e aia în care subiecte legate de Antichitate sînt discutate în cotidiene și săptămînale? În Germania a apărut o biografie, interesantă, a unui falsificator din secolul al XIX-lea, Konstantinos Simonides, de care s-a spus că ar fi fost autorul papirusului nostru (ceea ce nu cred). Pînă și la asta au apărut imediat recenzii în *Süddeutsche Zeitung* și alte cotidiene nemțești. Interesul pentru Antichitate, știu, este un lux.

Pe recto, cum spuneam în articolul anterior, papirusul are ceva text, cea mai veche hartă păstrată din Antichitatea clasică și studii de portret, de mîini și de picioare. Pe verso, papirusul a fost refolosit pentru un fel de Bestiar, cu 41 de schițe de animale, majoritatea fantastice sau măcar exotice: marabu, hiene, pești-lună și pești zburători, alături de armoniosul hibrid panteră-crocodil și de un leu cu aripi și coarne, mai suplu decît ar dori familia sa. Și mai interesante sînt vignetele cu lupte de animale: peștele-spadă (așa e numit în inscripție, *xiphias,* dar are picioare de felină) își mușcă reciproc coada cu tonul-fierăstrău (numit *thynnopristis,* un fel de dragon, de fapt), iar un elefant e sufocat de un șarpe gigantic. La bilete reduse, o capră și un rîs. Capodopera e un grifon care zboară cu un pui de leopard în gheare, urmărit de mama leopard la care se uită mînios și cu care schimbă vorbe grele. Toate astea anticipează ce vedem în mozaicurile pavimentale din Antichitatea tîrzie și sînt parțial reluate în mozaicuri contemporane cu subiecte nilotice, precum cel de la Palestrina. E un repertoriu de modele *(cahier d'artiste? pattern-book?)* din care artistul, sau poate clientul însuși, putea selecta ilustrații pentru mozaicuri sau tratate zoologice ori astronomice. E tentant să ne închipuim că desenatorul a avut carnetul cu el în 20 î.Hr. cînd în Alexandria a făcut popas un transport de animale indiene care mergea către Augustus (Strabon zice că printre animale era, măre, și o prepeliță mai mare decît un vultur). Dar probabil și desenele astea sînt făcute după alte desene, iar după ele se vor face alte desene. Naturalismul grec, exaltat ca o rebeliune împotriva schematismului, avea – pare să zică papirusul nostru, la sfîrșitul epocii elenistice – propriile sale convenții.

Nu știm care e proveniența papirusului (dar asta e valabil pentru multe papirusuri autentice, inclusiv evangheliile apocrife). Există o singură fotografie care arată un fel de mare ghemotoc de documente scrise pe papirus, udate, lipite și modelate. Această stranie jucărie de *papier mâché* nu era tehnic un cartonaj de mumie, deși poate provenea dintr-o mumie de animal; se cunoaște o coroană modelată din asemenea documente pentru un tip îngropat în Egiptul antic, coroană din care s-a recuperat de altfel un papirus cu un text al lui Empedocle. Așa-zisul cartonaj a fost dezasamblat într-o baie de enzime la Stuttgart în anii '80, rezultînd vreo 25 de documente de tot felul referitoare la cetățenii din Alexandria, toate din primul secol d.Hr., plus papirusul nostru. Datarea cu C14 zice că papirusul, ca material, datează din perioada 40 î.Hr. – 130 d.Hr. Dar e drept că un falsificator putea să folosească un papirus autentic nescris, pe care să scrie cu cerneală făcută direct după rețeta luată din Pliniu cel Bătrîn, pur organică, fără conținutul de fier tipic pentru cernelurile din secolul al XIX-lea.

Cei care spun că Simonides (m. 1890) e autorul acestui manuscris văd în studiile de mîini de pe recto influența lui Rafael, a lui Goya, a ilustrațiilor din *Enciclopedia* editată de Diderot, a gravurilor astronomice ale lui Hevelius din Danzig. Textul ar semăna, zic ei, paleografic, cu manuscrise bizantine mult mai tîrzii și literele ar fi desenate, iar nu scrise (cu unealta de scris ridicată din cînd în cînd la mijlocul literei, cu retușuri pe care cineva care scrie firesc nu ar ține să le facă etc.). În realitate, scrisul de mînă din perioada de la sfîrșitul dinastiei Ptolemeilor și începutul administrației romane a Egiptului e cel mai puțin cunoscut din istoria, altminteri copioasă, a papirusurilor din Egipt. Iar mîini se pot desena și fără Rafael (girafa din *P. Artemid.* seamănă totuși cu cele copilărești ale lui Mordillo). Două motive mai concrete aici pentru care papirusul nu poate fi atribuit lui Simonides. În text apare un verb grecesc necunoscut pînă în 1885, cînd a fost publicat pentru prima oară fără ca măcar să fie înțeles corect de editor. Papirusul mai menționează un oraș, Ipsa, necunoscut pînă la descoperirea, prin 1986-1988, a unor monede de plumb bătute de acest oraș. (Un al treilea motiv e neștiințific – pur și simplu, încrederea pe care o am în fostul meu profesor Jaš Elsner, care a scris mult pe tema autenticității probabile a papirusului.)

Dacă, prin absurd, papirusul e totuși un fals, sînt sigur de un lucru. Că aceia care au profitat cel mai mult financiar au fost, de departe, *dealer*-ii și alți intermediari. Falsificatorul, dacă ar trăi, nu cred că și-ar permite să cumpere ediția științifică, publicată la Milano în 2008 (480 de euro), a propriului manuscris.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Socialismul (ne)trăit

Nu știu dacă v-am spus, dar am cedat într-o anumită măsură tentației rețelelor sociale. Nu am cont de Facebook – detest Facebook-ul. De Instagram sau altele, ce-or mai fi, nici nu m-am atins. Dar mi-am făcut un cont de Twitter. Cînd l-am făcut, am avut în minte un singur motiv: am vrut să văd ce scrie pe această rețea președintele Trump. Auzisem că postează de mai multe ori pe zi, mesaje mai lungi sau mai scurte, unele enigmatice, altele limpezi – în fine, voiam să-l „citesc". Așa se face că, de doi ani, îmi încep diminețile citind rapid producțiile de peste noapte ale omului pe care poporul său și Constituția sa l-au dus în Biroul Oval. Dacă nu sînteți pătimaș, adică dacă nu-l urîți pe om în asemenea măsură încît simțiți cum vă crește tensiunea de cîte ori îl vedeți (foarte mulți reacționează așa cînd îl văd!), vă recomand acest exercițiu de cafea. Mie îmi provoacă o grămadă de reflecții despre lume și oameni. Dar, oricît de abundent este fălosul președinte american, Twitter-ul îmi mai dă și alte știri.

Astfel, am aflat că în partea cealaltă a lumii, în Florida, un domn pe nume Rick Scott este încîntat. Iar a cîștigat! În 2010 cîștigase alegerile pentru funcția de guvernator al statului. În 2014, le-a cîștigat din nou. Conform Constituției statului, nimeni nu poate fi guvernator mai mult de două mandate. Așa că, în 2018, nu a mai putut candida la funcția supremă în Florida și a candidat pentru una dintre cele două funcții de reprezentare ale statului în Senatul SUA. Cum zic, iar a cîștigat. Și, pentru ca victoriile să fie depline, succesorul său în fotoliul guvernatorial este chiar cel pe care el l-a susținut, un coleg de partid. Asemenea victorii politice îți dau, firesc, o frumoasă încredere în tine. Ai susținere vie în popor și prestigiu real printre ceilalți politicieni. Ei bine, de pe acest pisc însorit al vieții sale, americanul Rick Scott zice: *„Socialism will not happen in our nation, and it's not going to happen under my watch"*. Amin!

Profetismul este un ingredient esențial în personalitatea unui politician victorios. În fond, de-aia te aleg oamenii, să le spui ce (nu) o să li se întîmple. Pentru zicerea de mai sus, nu trebuie nici să-l ovaționăm (în cazul în care sîntem „de dreapta"), nici să-l huiduim (în cazul în care sîntem „de stînga") – omul își exprimă, transparent și confident, crezul. Ceea ce mi-a atras, însă, atenția sînt comentariile unor americani de sub mesajul lui Scott. Unii dintre ei spun cam așa: „Aha, tocmai te-ai dat de gol, iată, ai spus limpede că te opui armatei, spitalelor, școlilor, pensiilor – te opui socialismului, înseamnă că te opui unui stat care are grijă de oameni". Alții se precipită să dea replici acestor comentarii și începe o dezbatere între simplii cetățeni americani, pe Twitter. „Și conservatorii susțin armata, spitalele, școlile, pensiile – dar altfel decît socialiștii", zice cineva. „Socialismul înseamnă grija pentru cei mulți, pentru societate, conservatorii vor un capitalism individualist, monstruos", sare altcineva. „Socialismul falimentează întotdeauna", răspunde încă unul. Apar, inevitabil, și părerile solomonice, înțelepte, împăciuitoare: „Adevărul este că socialismul este greșit, așa cum și capitalismul este greșit – ne-ar trebui o variantă de mijloc".

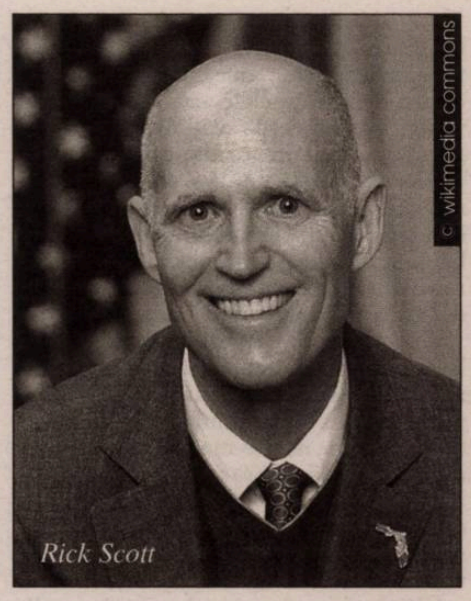

Am avut ocazia să mai asist la discuții despre socialism în diferite medii occidentale și am simțit mereu, cumva, că modul în care vorbesc ei despre socialism este naiv, simplut. Senzația de „ușurel" nu se referă la greutatea lor intelectuală, la complexitatea argumentelor sau la bibliografia etalată. Nici vorbă! Am putut vorbi despre socialism cu oameni învățați, care citiseră în materie cu mult mai mult decît mine – erudiția lor în materie de socialism era impresionantă. Și totuși, senzația de superficial apărea imediat. Nu mi-a fost greu să mi-o explic: eu am trăit socialismul, iar ei nu. Oamenii aceștia vorbesc fără să știe pe propria piele despre ce vorbesc. Ei pun pe masă citate și proiecții personale, eu pun pe masă mărturisiri.

Evident, or să sară mulți să-mi spună că ceea ce am trăit eu, în primii douăzeci de ani ai vieții mele, nu e socialism, chiar dacă îi zicea așa. Țara în care am trăit se numea „republică socialistă", iar discursul oficial era acela al „construcției socialiste". E drept, mi se zicea că nu socialismul e scopul. Stația terminus a fericirii spre care mergeam în zbor era comunismul – socialismul, pe care îl construiau deja de două generații compatrioții mei cînd eu am venit pe lume, era doar „o etapă necesară". Vorbe, lozinci, propagandă, ar spune azi iubitorii socialismului, precizînd că ceaușismul este o erezie. Totuși, principiile de organizare social-statală ale vremii erau, neîndoielnic, marxiste. Prevalența clasei muncitoare în toate cele era o realitate; proprietatea comună („socialistă") asupra a 90% din inventarul național era o realitate; partidul unic, muncitoresc, era o realitate; dezvoltarea planificată a economiei socialiste era o realitate; justiția de tip socialist era o realitate. Și a ieșit prost. Apărătorii socialismului au doar două ieșiri de sub greutatea eșecului evident: fie susțin că socialismul a fost ratat pentru că oamenii care l-au pus în practică au fost nepotriviți, fie susțin că socialismul nu a fost chiar un eșec integral, doar ni se pare, în realitate au fost și multe lucruri bune care confirmă modelul, totuși. În partea cealaltă, detractorii socialismului zic că nici n-avea cum să iasă bine și că nu contează dacă oamenii sînt potriviți sau nepotriviți pentru că modelul e defect: socialismul este sortit eșecului oricum l-ai așeza, cu oricine ai încerca să-l realizezi.

Socialismul rămîne, din cîte îmi dau seama, un vis pentru mulți. Vis ferice pentru unii, coșmar pentru alții. Socialismul, însă, spre deosebire de alte visuri, a fost încercat.

Publicitate

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

O ediție de colecție Adevărul numai împreună cu Historia, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ+ZIAR 12,99 LEI

DIN 15 DECEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Salvador Dalí și vitrina de Crăciun

În a doua parte a secolului al XIX-lea, în New York, sezonul sărbătorilor de iarnă a adus o premieră: prima vitrină decorată de Crăciun. În 1874, la Macy's. În spatele geamurilor magazinului se afla o colecție impresionantă de păpuși de porțelan din întreaga lume și erau redate scene din romanul *Coliba unchiului Tom*.

Ierni au trecut, zăpezi s-au topit, Moș Crăciun și-a făcut mereu datoria, iar magazinele americane și cele din întreaga lume au început să se întreacă în creativitate în ceea ce privea decorul vitrinelor pentru Crăciun. Acestea, inimi ale comerțului, au devenit treptat adevărate demonstrații de artă.

De altfel, artiștii chiar au intrat în scenă (sau chiar în vitrină...). Unul dintre cele mai consacrate și mai inovatoare magazine din secolul al XX-lea de pe Fifth Avenue, Bonwit Teller, a apelat la artiști consacrați ai momentului pentru a se ocupa de aranjarea festivă a vitrinelor, cum ar fi Salvador Dalí și, mai tîrziu, Andy Warhol.

În iarna anului 1939, revista *Time* scria despre vitrina de la Bonwit Teller că „are cel mai țicnit decor din Manhattan". Realizator: Salvador Dalí. Artistul instalase în mijlocul vitrinei o cadă cu apă, în jurul căreia lipise o bordură din blană de nurcă (alte surse zic piele de miel, putem să ne imaginăm ambele variante). În cadă și în jurul acesteia erau tot soiul de părți din manechine și manechine întregi foarte puțin îmbrăcate, unele cu cîte o bucățică de blană, altele cu vreo cîteva pene verzi și... cam atît.

Din diferite motive mai mult sau mai puțin obiective, se pare că responsabilii magazinului au intervenit în decorul lui Dalí, făcînd puțin ordine printre manechine și, mai ales, îmbrăcîndu-le. Cînd Dalí a trecut prin fața magazinului a rămas total surprins. *Atentatul* la viziunea sa artistică l-a înfuriat. A intrat furtunos în magazin și s-a îndreptat direct către vitrină. A pătruns în interiorul acesteia și a încercat, se pare, să scoată și cada din decor. Deodată s-a auzit o puternică pocnitură. Cada tocmai se prăvălise peste geamul vitrinei. Apa curgea șuvoi. La fel veneau și oamenii să vadă ce s-a întîmplat.

Tot un fel de artă.

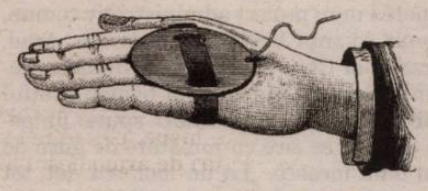

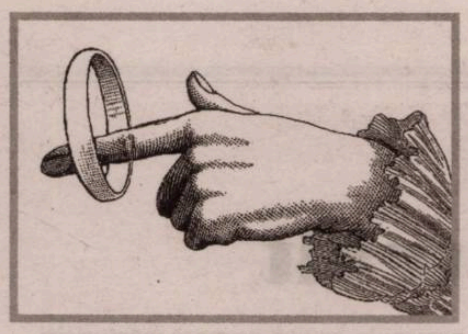

Selma IUSUF

legende **urbane**

Cine ești?

Sînt probabil cel mai bun ascultător de povești. Dintr-o mînă de oameni acoperiți cu piei de animale, strînși seara în jurul focului; n-o să fiu nici șamanul-povestitor pe figura căruia cade din plin lumina flăcărilor, n-o să fiu nici femeia din grup care stă acolo pentru că e cald și pentru că e în siguranță, nici adolescentul care stă jumate întors spre grup, jumate întors spre stepa mîncată de noapte ca o promisiune a aventurii. O să fiu vietatea din publicul ăsta restrîns cu ochii cît cepele în care se văd oglindite două focuri micuțe, aidoma cu cel mare care arde în mijloc. O să fiu aia care soarbe fiecare cuvînt, pauză și virgulă din povestirea șamanului. Care o să intre total în povestirea lui, o să devină un personaj în acțiune și o să înceapă să pună întrebări.

N-o să fiu *Minnesänger*-ul, trubadurul, truverul, bardul care va cînta în fața lumii neliniștile melodios-simple ale unei iubiri neîmpărtășite, dar o să fiu ăla care ridică două degete și întreabă: „Totuși, cine e doamna asta necunoscută care te chinuie atît?“.

Cum mi-am chinuit eu bunicile, alte rude și prietenii cu obsesia asta de a cere și de a le asculta poveștile. Am ascultat povești despre deportări, războaie, certuri epice de familie, rupturi și legături interzise. Povești despre ce se mînca în anii de foamete de după război, despre cum se îmbrăcau oamenii în curte cînd dădeau la animale și cum se îmbrăcau de sărbători. Poveștile despre mobilele lor din casă; scaunul cu spetează lucrată frumos în lemn, masa joasă cu trei picioare, apoi scăunelele alea mici, de lemn vopsit într-un verde urît, despre care se pare că nimeni nu are nimic de zis pentru că ele doar există umile și credincioase și nimeni nu mai știe cine le-a cioplit și cine le-a încleiat. Despre pianina cu lacul ciobit și scaunul rotund îmbrăcat în catifea roșie din fața ei cu pînza de sac aproape dezintegrată care-i ține rumegușul.

Sînt plină de poveștile familiei mele și ale altora, îmbibată cu ele pînă la saturație, ca un burete care începe deja să picure, ca un balon umflat pînă aproape de distrugere, ia uite-mă cum plutesc așa, umflată, pe deasupra vieților lor prezente și trecute. Umbra mea amenințătoare, căpcăunul care înghite povești și nu mai se satură s-a așezat între soare și ei, și vrea mai mult.

Ultima mea obsesie e legată de analizele ADN pe care le fac deja cîteva companii (din ce în ce mai multe) prin care fiecare își poate afla oarecum originile. Obsesia s-a legat și mă bîntuie mai abitir de anul trecut, după ce am citit în *The Washington Post* povestea unei femei care și-a făcut un asemenea test. Rezultatul i-a dat peste cap povestea oficială a familiei și sentimentul identității construite de-a lungul anilor prin poveștile auzite în casă. În două vorbe: Alice Collins Plebuch știa că provine dintr-o familie de irlandezi emigrați în America și fusese crescută în tradiția catolică a mersului obligatoriu la biserică duminicile, cu mîndria etnică aprigă a tatălui ei moștenită aproape fizic, așa cum moștenești, de pildă, un scrin vechi. Femeia își face un test ADN, își pune rudele apropiate să facă același test și descoperă că tatăl ei fusese schimbat la naștere cu un alt copil și că poartă pe jumătate moștenirea genetică a unei vechi ramuri de evrei așkenazi din Europa de Est. Telenovelă sută la sută.

Sînt cel puțin vreo șase site-uri care fac cu destulă acuratețe aceste teste, iar prețul e undeva între 60 și o sută și ceva de dolari. Living DNA, MyHeritage DNA, National Geographic Genografic Project, Ancestry DNA, 23andMe, HomeDNA. Plătești un kit pe care îl primești acasă, trimiți probele (scuipi într-o fiolă sau îți freci obrajii pe dinăuntru cu bețișoarele alea numite popular „de urechi“) și-ți aștepți povestea. Bine, chestia asta cu așteptatul poveștii nu e chiar atît de simplă, trebuie apoi coroborate niște date, descărcate niște softuri care compară baze complexe genetice, dar cam asta e ideea.

Abia aștept să mă trezesc în genetica goală în fața unei povești care va deschide căi nebănuite. Cine sîntem? Și, mai ales, cît contează, în definitiv, imaginea pe care ne-o construim mental despre noi înșine? Va urma.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

*„Mai puneți mîna pe o carte!...“**

„De 1 DECEMBRIE cinstim memoria elitelor politice și intelectuale, precum și a tuturor celor care au contribuit la realizarea idealului național prin sîngele vărsat. În urmă cu 100 de ani, românii au înțeles că împreună pot transforma România într-o mare națiune suverană și democratică, mîndră de identitatea sa istorică. În anul Centenar este datoria noastră de a duce mai departe idealurile celor care au înfăptuit Marea Unire, de a face din România următorilor 100 de ani o țară prosperă, demnă și al cărui *(sic!)* nume să fie rostit cu mîndrie și respect peste tot în lume. Ziua Națională a României este a tuturor românilor care își prețuiesc istoria și identitatea. La ceas aniversar pentru poporul român îmi doresc să depășim ura și dezbinarea și să contribuim cu toții la proiecte care ne unesc, pentru a oferi un viitor prosper României.

LA MULȚI ANI, ROMÂNIA! LA MULȚI ANI, ROMÂNI!

Călin Popescu-Tăriceanu
[și autograf]
Președintele Senatului României
Președinte ALDE“

Pliantul are patru pagini, carton cretat (24 x 17 cm), color, tricolor. În tot ALDE, care-și pune sigiliul (logoul) în cîteva locuri pe acest pliant, nu există vreun grămătic care să facă „acordul de țară“ / căci vorbim de proiect de țară?! El se numește educație, alfabetizare, școlarizare. La toate nivelele, cu atît mai mult la nivel de reprezentare. Căci țara, la Centenar, o cere. Pliantul a fost vîrît în cutiile poștale. La mine, cinci exemplare. La alții... mai multe. Iar restul, împrăștiate în holul blocului și afară, la intrare. O puzderie de ALDE. Pe ai cui bani? Căci în al cui beneficiu electoral știm.

*Gura Cezarului adevăr grăiește, domnule Tăriceanu!

R.M.

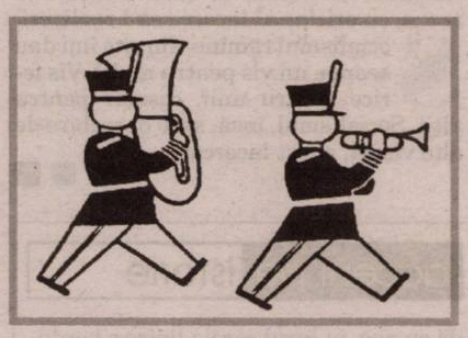

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Ușor cu pianul pe scări!

Metafora unei bune părți a parcursului nostru istoric, aidoma transportării unui pian pe teren accidentat, funcționează de ani buni. Cei din vechime, unii care au împins serios la pianul ăsta, iar în pauze au și cîntat la el, nu mai pot să ne spună direct cum a fost pe vremea lor. Ne-au rămas orele de istorie. În unele dintre ele am fost spălați pe creier. Apoi a venit discordia din libertate, a istoriilor care-și dispută legitimitatea și valoarea de adevăr. Nici măcar Marin Sorescu nu mai e pe-aici, să-și spună părerea despre ce se-ntîmplă. Ar fi rîs? S-ar fi întristrat? Ar fi alunecat în vreo formă de cinism? N-ai de unde să știi. Cert e că delicatul instrument muzical pe care-l mutăm în toate direcțiile, din 1989, și-a cam încheiat partea de traseu pe loc drept. Odată și-odată, tot trebuia să ajungă la inevitabilele scări. Iar acum, poate mai mult decît oricînd, e tare important unde ducem instrumentul. Pentru că, da, în apropiere sînt niște scări care urcă. Dar la fel de aproape sînt și unele care coboară.

Patru primari, din patru municipii importante din Transilvania, au anunțat începerea unui proiect administrativ comun, numit Alianța Vestului. Timișoara, Arad, Oradea și Cluj. Dincolo de formulele elegante și croite cu bun-simț pentru spațiul public, mesajul din subtext spune limpede ceva ce se zice cu jumătate de gură de ani buni încoace. „La un moment dat, tot o să se spargă buba asta a felului în care înțelegem ideea de administrație. N-o să meargă la nesfîrșit ca fondurile colectate local să ia, aproape în întregime, drumul Bucureștiului. După cum n-or să meargă la nesfîrșit nici piedicile pe care le pune administrația centrală, cu vrere sau fără vrere, celor locale. O să fie urîțel și cu scandal. Și nici măcar ăsta n-ar fi baiul. Dar trăim într-o lume complicată și agitată, pianul e foarte greu, iar terenul e cum nu se poate mai accidentat.“

Pe de altă parte, ce poți să-i reproșezi unui ardelean – presupunînd că nu e dintre cei îmbibați de senzația că descind din meșterii care au produs Big-Bang-ul și au lucrat apoi la facerea universului –, deci ce-i răspunzi dacă te-ntreabă ceva cît se poate de firesc? „Stimate compatriot, ce vină am eu că aici se colectează taxe mai cu spor, e un nivel de viață mai ridicat, credem în valori occidentale și vrem să ne fie din ce în ce mai bine, adică să ne dezvoltăm și să trăim civilizat? Cred că-mi pot administra binele ăsta, vreau să fac așa ceva și am cu ce. Nu mai suport eternele amînări și păcăleli de la București! În plus, mă simt și umilit. De ce să merg la spital la Szeged, Debrecen sau Viena, cînd am cu ce să-mi fac spitale la fel, la mine în oraș? De ce s-aștept o sută de ani pînă se hotărăște cineva de la centru să facă un studiu de prefezabilitate pentru o autostradă? Facem noi autostrăzi, că ne țin curelele. De ce să îmbătrînesc ducînd damigene de pălincă la București, în speranța că primesc niște aprobări să-mi renovez școli, teatre, muzee și alte acareturi pe care le am pe-aici, prin curtea mea? Pot să fac toate astea folosind bani europeni și nu mai stau după palavrele de capitală, că oricum am fost făcut din vorbe, de o mie de ori.“ Desigur, astea ar fi formele cele mai delicate de exprimare. O știm cu toții, starea de spirit e foarte încinsă, iar limba română nu duce lipsă de resurse de expresie în situațiile astea.

Cînd intri în asemenea discuții, lucrurile o iau la vale destul de repede. Asta și pentru că răbdarea tuturor a fost pusă la grea încercare de prea multă vreme. Nervozitatea e foarte mare, cu atît mai mult cu cît e dublată și de senzația că lumea e luată de proastă și e, pur și simplu, umilită. Ce argumente mai poți să-i oferi cuiva care îți explică limpede că nu mai merge în felul ăsta? Că-ți crapă obrazul de rușine cînd vezi ce-au reușit să facă alții, prin alte părți, iar tu stai aici în eterne scandaluri și promisiuni. Și, mai ales, într-o continuă promiscuitate, într-o lipsă de educație care riscă să se transforme galopant într-o respingere totală a civilizației. Iar compatrioții pleacă pe capete, într-o migrație care, dincolo de a fi economică, a devenit una profund psihologică Ei bine, unii primari își iau soarta în mîini și, considerînd că au zis suficient cu binele, abandonează scena tragicomediei balcanice și pun de-o gospodăreală locală, cu efecte zonale, la care vor adera și alte municipalități. Adică și Sibiu, Alba Iulia, Reșița – oho, lista e de-abia la-nceput. Iar susținerea comunităților din orașele care au făcut această alianță, ca și a celor care vor adera la ea, va fi una foarte spectaculoasă.

Cu ce speranțe și, mai ales, cu ce curaj ai putea să le reproșezi ceva acestor oameni? Cum să mai vorbești despre contexte mai largi? Cum ai putea să le explici că, într-o atmosferă atît de ușor inflamabilă, scînteia unei idei corecte și perfect normale poate produce efecte mult mai nefericite decît și-a închipuit cineva, atunci cînd a articulat-o? Cum să te mai audă lumea cînd ai agitat pericole maghiare, marțiene și oligofrene, vreme de zeci de ani, doar ca să-ți asiguri voturi? Cine mai pleacă urechea acum la discursuri despre geostrategii și echilibre regionale? Ai vrut să ai, ani în șir, atmosferă nervoasă, ca să ai unde planta toate elucubrațiile și tembelismele? Ai parte de exact ce-ai semănat. Nu e vina oamenilor că nu mai aud nimic. E vina ta, că te-ai abonat la anunțat pericole în fiecare zi. Iar acum, cînd situația chiar o cere, habar n-ai cum se face un acord fin. Există deja domni și doamne, la București, care denunță în gura mare „separarea Transilvaniei“. Din păcate, se vor găsi destui nefericiți care vor cînta acest refren. Lor le vor răspunde alții, care vor spune: „Și-acum aveți gura mare? Atunci, pa!“. Pianul e la scări. În mod normal, ar trebui să-l urcăm în casă. Dar unii țin morțiș să-l ducă la subsol.

Anca MANOLESCU

La capătul istoriei sau deasupra ei?

Aflată în preajmă, sărbătoarea Nașterii Domnului pune o întrebare, poate discretă, dar tenace. În noaptea aceea, divinul coboară, personal, în trup și în timp. Transcendentul intersectează istoria. „Se naște prunc tînăr Cel mai înainte de veci", intonează într-un fastuos paradox o cîntare a lui Roman Melodul, imnograf constantinopolitan din secolul VI. În actul christic, pe care Nașterea îl inaugurează, supratemporalul și temporalul coexistă, cooperează. Fără ca punctul lor de „intersecție" să desființeze diferența, ruptura de nivel între cele două.

Da, actul christic își dă *în istorie* o situare bine definită, *unică*. Totuși, nu aparține istoriei, nu e „înglobat" în ea. Fiind unic, iradiază peste întreaga întindere a timpului. Pentru persoana umană, trăind într-un alt moment decît principatul lui Augustus, întîlnirea sufletului cu Hristos e posibilă. Pentru unii, ea se realizează intim, poate crește într-o lumină de dincolo de lume. Se spune totuși că venirea în lumină ultimă a lui Hristos, Parusia, va avea loc „la sfîrșitul timpurilor". Trebuie să înțelegem că ea e funcție de istorie, „dependentă" de istorie? Că trebuie să aștepte epuizarea timpului pentru a se manifesta? Ne desparte de ea lungimea indefinită a secolelor care curg la nesfîrșit? Dar Iisus spune că, prin prezența lui terestră, „Împărăția a ajuns la noi" (Matei 12, 28; Luca 11, 20). Că cel ce crede în El are, deja, viața veșnică (Ioan 3, 36).

Cum a fost gîndită *conjuncția* între transcendență și istorie? După ce modele? Cum a fost și este ea trăită?

Potrivit Sfîntului Pavel și altor mărturii, în zorii creștinismului, conjuncția e resimțită drept acut mobilizatoare. Tensiunea care o animă e atît de puternică încît aproape că scurtcircuitează distanța. Vectorul credinței e gata să absoarbă comunitatea credincioșilor în lumina de sus. Dacă „împărăția cerurilor s-a apropiat" este pentru ca lumea să treacă „peste puțină vreme" spre varianta ei ultimă, restaurată. În mozaicurile Romei din primele secole creștine, Hristos eschatologic *vine*, înaintează imperios spre privitor. Ne invadează ochii cu o strălucire atît de apropiată încît aproape că pășim în ea. Istoria, socialul, viața de aici apar doar ca un scurt moment – legitim, dar aproape depășit – al mișcării verticale.

Hans Blumenberg

Apoi, cînd religia trebuie să accepte să parcurgă timpul, ea produce teologii ale istoriei, cadre sociale, civilizație. Conjuncția despre care vorbeam e invocată din ce în ce mai mult pentru a da societății și istoriei ordine globală, sens, legitimitate.

Dar, în interiorul peisajului social, „oamenii dorinței" (credincioșii ardenți, însingurații, contemplativii, misticii) continuă să marcheze elanul unitiv. Fac prezentă aspirația Întîlnirii, conjuncția transcendență-istorie în calitatea ei mobilizatoare. Pentru conștiința comună, în schimb, „Împărăția" tinde să devină un ideal, o orientare, o condiție îndepărtată. Accesul solar la Suprem rămîne pe mai tîrziu, trebuie așteptat pînă la capătul timpului, chiar dacă divinul își pune amprenta pe istorie și social, chiar dacă lucrează asupra lor. Destinzîndu-și tensiunea, conjuncția transcendență-istorie înclină să se orizontalizeze. Apocalipsa, dezvăluirea ultimă începe să fie concepută potrivit temporalului, *definită* în raport cu el. Devine „sfîrșitul" lui, iar nu în primul rînd Zenitul care, în orice clipă, poate transfigura destinele umane.

Printre alții, Hans Blumenberg, filozof și istoric al ideilor, vorbea (în *Legitimitatea timpurilor moderne*, 1966) despre două moduri de a concepe transcendența. Una, gîndită orizontal, s-ar defini ca transcendere a timpului și a istoriei *prin parcurgerea* și actualizarea completă a posibilităților lor. Pe aceasta, Blumenberg o numește chiar transcendență „temporală", pentru că ea apare ca *funcție de timp*. Îi aflăm figurile la „capetele" timpului: sînt *originea* și *eschaton-ul*. Transcendența „temporală" ar fi proprie, potrivit lui Blumenberg, geniului religios iudaic, pentru care Dumnezeu lucrează dinamic, prin istorie și în istorie, pentru ca, în cele din urmă, să ducă istoria la împlinire în cetatea Lui. În schimb, gîndirea greacă antică, pentru care cosmosul nu are sfîrșit, ar privilegia o transcendență de tip „spațial", vertical: un „dincolo" care depășește universul. Creștinismul a asimilat ambele modele, cu tensiunea deosebirii lor.

În funcție de tipul lor spiritual, gînditorii creștini vor pune accentul, *fără exclusivism*, pe un model sau pe altul. Contemplativi și mistici pasionați din toate timpurile înclină să dea preeminență modelului vertical. Pentru ei, conjuncția transcendență-istorie deschide calea unei aprige convergențe spre divin; dă elanul pentru o experiență unitivă care, pe unii, îi „înghite". Ceea ce nu înseamnă că ei se retrag din istorie, că sînt scutiți de temporalitate. Ci că privesc temporalul în lumina de sus. În schimb, la teologii istoriei prevalează celălalt model, orizontal, de transcendență. Într-un important volum, *Le Dieu séparé* (1984), Simone Pétrement arăta, pe texte, că „eschatologia viitoare" apare mai cu seamă în evangheliile sinoptice (Matei, Marcu, Luca), în vreme ce „eschatologia verticală" sau „realizată" precumpănește la Ioan și la Pavel. Dar că, în ambele cazuri, modelul alternativ rămîne discret prezent.

Despre co-prezența celor două modele nu mai e nevoie de spus că ea nu constituie totuși un monopol creștin. Texte biblice (Exod 33, 18-23, Iov, unii Psalmi) evocă întîlnirea persoanei umane cu Dumnezeu în densitatea lui misterioasă. E adevărat că, într-o anumită parte a scrierilor biblice, Dumnezeu vorbește poporului de-a lungul unei „istorii sfinte". Dar vorbește atît de pasionat, atît de personal, încît „istoria" pare a fi suportul pe care Dumnezeu se străduiește să stîrnească/mențină dialogul intim cu sufletele umane. De altfel, adepți evrei ai Cabalei și sufiți musulmani vorbesc cu același realism despre experiența unitivă. Găsim pretutindeni exemple de mistici îndrăzneți, unii condamnați de teologia oficială pentru că au mizat excesiv pe modelul vertical, tulburînd astfel modelul mai molcom, temporal-eschatologic, care permite lumii, comunității și chiar politicii legitimate religios să dureze.

Astăzi ni se pare puțin credibil ca istoria și eternitatea să se întîlnească undeva, *la capătul istoriei*. Modernitatea a decuplat orizontala istoriei de la transcendentul religios. Utopiile totalitare, care au pretins să realizeze eschaton-ul în istorie, s-au dovedit criminale. Corelate, aceste două fenomene au pus în chestiune, în modernitatea tîrzie, „continuitatea" între transcendență și istorie. Dar așa stînd lucrurile, nu avem oare șanse să devenim mai disponibili, mai atenți față de celălalt model al transcendenței, față de modelul vertical? Filozofia religioasă a lui Nikolai Berdiaev îl proclamă vulcanic, de pildă, drept adevăratul model spiritual.

A parcurge fiecare moment al istoriei cu conștiința verticalei, *a deschide* fiecare moment al istoriei spre zenit: iată, de asemenea, înțelesul în care Părintele Scrima vorbea despre un „profetism al sensului", pe care credința ar fi chemată să-l propună. ■

Ni se pare puțin credibil ca istoria și eternitatea să se întîlnească undeva, la capătul istoriei.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Milostenie

Antonio Lobo Antunes a scris o schiță despre săracii Lisabonei de pe vremea cînd era copil: fiecare dintre numeroasele sale mătuși adoptase cîte unul, ca pe un animal de companie, livrîndu-i lecții de morală, dimpreună cu bomboane pentru prima împărtășanie, haine vechi și cîte o supă caldă. Săracii sînt mereu cu noi, după cum spunea Mîntuitorul Hristos. Tot El și-a învățat urmașii să nu pună Sabathul deasupra gestului uman de solidaritate cu cei în nevoie. Și să facă milostenie discret, fără tam-tam (PR). Azi, statul asistă defavorizații și toată lumea se simte năpăstuită: bogații pretind scăderea impozitelor, șomerii – indemnizații care să le garanteze un trai decent, pentru că fiecare (oricît ar cîștiga și cum) vrea o viață sigură, predictibilă, pe cît posibil mai prosperă. Nordul ajută Sudul, prin programele oficiale de asistență pentru dezvoltare. Bisericile sînt „evaluate", mai nou, în funcție de capacitatea lor de a organiza filantropia (aziluri de bătrîni, orfelinate, policlinici fără plată, ore de meditații gratuite pentru elevi, mese pentru pelerini etc.). De cînd au apărut *social media,* semnăm petiții umanitare și strîngem fonduri pentru cazuri medicale grave, intratabile în țară. Nu mai poți dona sînge dacă nu te arăți pe Facebook, cu vena înțepată și un zîmbet larg. Dacă salvezi o pisică, vecinii trebuie să afle cum ai procedat. Există emisiuni TV care organizează chete și își trimit reporterii în roluri de Moș Crăciun sau de Zînă Bună pe lîngă tot soiul de plozi oropsiți, uitați prin satele noastre devastate de alcoolism și pauperitate. Politicienii se căznesc să fie surprinși, ca din întîmplare, în preajma camionului din care se descarcă pachete, nelipsind nici de lîngă marmitele cu sarmale, grătarele cu mici populari sau distribuția de beri festive, mai mult sau mai puțin reci și „centenare". Cultura voluntariatului (importantă în orice CV apusean, inclusiv pentru admiterea în colegiile rîvnite) se extinde și la noi. Citeam că un milionar chinez și-a dus fiul în Nepal, cu *jet*-ul privat, pentru ca viitorul candidat la Columbia University să poată filma un video despre eroismul său asistențial: e decisiv să demonstrezi, cu probe, că *îți pasă.* Că nu ești un simplu consumator privilegiat de resurse, ci un viitor cetățean responsabil, un posibil lider „implicat în comunitate". La o scară mai largă, orice CEO de „gigant digital" își trece averea în contul unor fundații globale de binefacere. Se poartă, așadar, omenia. Dar nu cea discretă, în fața lui Dumnezeu, ci una la vedere, cu cît mai multe *like*-uri și distribuiri, una filmată, promovată pe YouTube, aclamată de presă.

Cu toții ne dorim să fim mai buni sau măcar să părem mai buni decît sîntem deja. În prezența atîtor dovezi de îmbunătățire, te miră încordarea tot mai vizibilă din societate. S-ar spune că, pe măsură ce sacrificăm acestei rîvne filantropice, ne dezumanizăm. Excesul de bunăvoință organizat-ostentativă, chemată să răcorească vanitatea, e compensat printr-o radicalizare politică intolerantă, posacă și monologică. Am vrea să fim în slujba unui aproape care se îndepărtează de noi (și de sufletul nostru) pe măsură ce devine o abstracție în lupta electorală și materie publicitară în marketingul personal. Odată ce opinia despre noi înșine se ameliorează, conduita noastră cotidiană se degradează prin violență verbală, practica anatemei și o indispoziție mitocănească, rezumată prin ancestralul „ba pe-a mă-tii". Nu susțin nici că iubirea de aproapele a devenit o industrie cinică, nici că binefacerea (chiar proclamată zgomotos) n-ar avea valoare morală (și efecte pozitive). Constat doar nepotrivirea dintre acest vast elan de întrajutorare, ostentat spre propria slavă deșartă, și destrămarea țesutului comunitar, sub apăsarea atîtor isterii ideologic inchizitoriale: cu ce am devenit mai buni, sub trîmbițata noastră generozitate, dacă tot noi distrugem, cu o meschină paranoia a îndreptățirii de sine, toate formele de dialog civilizat? Presupun că n-am greși foarte tare dacă, măcar din cînd în cînd, ne-ar copleși mila de noi înșine.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

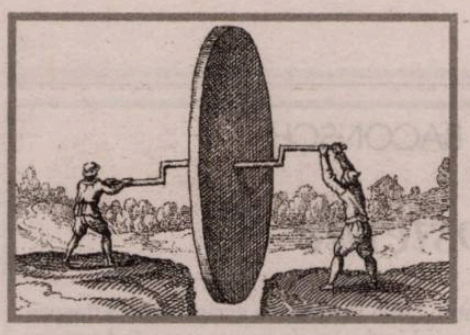

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Opoziția. Matematică și loialitate

Două sondaje publicate în ultima săptămînă confirmă cîteva lucruri devenite evidente în ultimele luni. Primul și cel mai clar e că PSD scade drastic. Apoi, încrederea în liderul său a ajuns la cote abisale – inadmisibile și păguboase pentru partid. Coaliția, însă, nu pierde atît de mult pe cît speră advesarii săi. Voturile pierdute se recuperează parțial în zona ALDE, al cărui președinte, cu un discurs mai calm și mai puțin identificat cu trăsnăile guvernării, începe să fie văzut ca o variantă decentă pentru pesediștii cu un oarecare discernămînt.

Erodarea la guvernare nu e nici o surpriză, singura observație care merită făcută aici ține de accelerarea ritmului pe fondul unor greșeli și, de ce nu, al unor tîcăloșii care puteau fi lesne evitate. N-aș vrea să uite nimeni că guvernul actual a atacat populația în 10 august cu o ferocitate imposibil de apărat, în timp ce administrarea țării contină să fie suspectă de prioritizarea unor interese meschine, de ordin personal sau de grup restrîns.

Partea mai interesantă a sondajelor ține de zona Opoziției, unde lupta surdă pentru locul de lider devine din ce în ce mai intensă. Avem, pe de o parte, PNL, care continuă să fie liderul formal, însă cu o poziție mult slăbită, în pofida unor creșteri conjuncturale. De cealaltă parte, un „platouaș" ex-tehnocrat compus din USR și încă nenăscutul MRÎ, a căror relație dificil-incestuoasă nu a fost încă foarte bine clarificată. Deasupra tuturor planează ca o suspiciune președintele Klaus Iohannis, a cărui acțiune politică, după patru ani de mandat, rămîne încă neclară și inconsecventă.

Să le luăm pe rînd. Cel puțin în ultimul an, PNL a făcut eforturi serioase să își spele imaginea de PSD-minus-talent de care nu mai scapă de cînd, la propunerea lui Dan Voiculescu, a acceptat să fie parte a USL. Penelиștii știu prea bine că ambiguitățile acestea i-au costat teribil de mult în ultimii ani, de la scorul dezamăgitor la ultimele alegeri parlamentare pînă la apariția alternativei sub forma unor partide noi.

Deși permanent suspect, rolul în opoziție al PNL trebuie totuși subliniat. De la recenta tentativă de descăunare a lui Liviu Dragnea din poziția de șef al Camerei Deputaților și mergînd înapoi către sesizările către Comisia de la Veneția sau către CCR, PNL a încercat să își îndeplinească, cît l-au ținut puterile, rolul. Uneori acest rol a fost minimalizat sau ignorat. Dar el a existat. Problema PNL e însă structurală. Un partid mare, după standarde românești, PNL a acceptat să își cedeze inima și sufletul oricui a părut că are vreo idee mai clară. Partidul seamănă în momentul acesta cu o gară. Ajung în preajma lui tot felul de oameni care știu unde se duc, numai el rămîne pe loc.

Ambițiile trebuie ajustate în consecință.

Președintele statului mai vrea un mandat, foști politicieni de rangul I, fără prezent, vor o vacanță la Bruxelles, o sumă serioasă de oportuniști de toate nuanțele își caută locul în tren. La casa de bilete a PNL e loc pentru toată lumea.

Relevant e faptul că și o bună parte dintre primarii săi vedetă dau serios din coate pentru a prinde un loc pe acea listă de candidați la europarlamentare. Asta, mai mult decît orice, denotă o neîncredere în viitorul „liberal". Pe de altă parte, asocierea cu referendumul ratat al lui Liviu Dragnea din toamna aceasta arată o lipsă stupefiantă de discernămînt, imposibil de justificat sau explicat altfel decît prin dezorientare și spaimă.

Sub conducerea lui Ludovic Orban, PNL nu știe ce e, iar asta e vizibil pentru public. De altfel, dl Orban pare mai degrabă un soi de administrator tolerat acolo din lipsă de variante mai bune. Știm asta pentru că, deși insuficient discutat, dl Orban a supraviețuit unui puci anul acesta doar grație unei intervenții exasperate din zona Cotrocenilor. Orban reprezintă, dar nu conduce. PNL există, dar nu inspiră.

În atari condiții, nu e greu de înțeles de ce populația caută variante și le găsește la USR/MRÎ. Scriam mai sus că PNL e parțial vinovat pentru apariția acestei alternative. Însă nici aici lucrurile nu stau chiar bine. USR, în mijlocul unui proces de extindere și la capătul unui experiment reușit de selectare publică a candidaților pentru europarlamentare, se vede pus în situația inconfortabilă de a administra relația cu ne-partidul MRÎ. Iar pretențiile celui din urmă sînt măricele, mult peste ceea ce poate oferi.

Ironizat, pînă recent, pentru hipsterism, naivitate și obrăznicie, USR a reușit cumva și să își creeze imaginea de formațiune solidă, fermă și coerentă de care aveau nevoie mulți dintre cei care nu se mai regăseau în peisajul partidelor clasice. În tot acest timp, MRÎ a ezitat, s-a lansat de vreo trei ori, iar acum descoperă stupefiat că are necazuri cu înregistrarea legală, necazuri care îl fac să arate ca o rudă care întîrzie la masa de Crăciun, dar speră totuși că a mai rămas ceva. Adaug la asta o lipsă de lideri pe orizontală care face din grupul adunat în jurul lui Dacian Cioloș un soi de cenaclu politic de nișă la care participarea e facultativă.

Nu aș vrea să se înțeleagă de aici că acele aproximativ opt procente din sondaje din dreptul ne-partidului sînt neimportante. Din contra, mai ales în zona Transilvaniei, dl Cioloș are o tracțiune importantă. Probabil insuficient valorificată, dar imposibil de contestat.

Ceea ce încerc să spun e că efortul de colaborare dintre USR și MRÎ trebuie să plece de la premisa că ne-partidul e partener junior. Ambițiile trebuie ajustate în consecință. Închipuiți-vă numai efectul pe care l-ar avea în rîndul useriștilor popularea listei de candidați la europarlamentare cu mai mult de unul sau doi reprezentanți ai MRÎ, al căror principal „merit" e că n-au fost aleși de nimeni acolo. *„Underwhelming"*, cum ar zice francezul. Un compromis e rezonabil, o cedare greu de înghițit.

Aceeași premisă trebuie să funcționeze și în relația celor două cu PNL. Sigur că datele se pot schimba, iar ajustarea planurilor în conformitate cu realitatea face parte din politică.

Deocamdată însă, asta e situația. PNL, așa șchiop cum e, conduce Opoziția. USR și MRÎ sînt, împreună, pe locul doi. Fiecare dintre ele trebuie să își cîștige și să își consolideze locul.

Matematica, pragmatismul și loialitatea pot face din Opoziția românească o formidabilă mașinărie politică. Ignorarea lor îi transformă pe toți reprezentanții ei în vinovați. Complici, dacă vreți.

***Teodor Tița** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

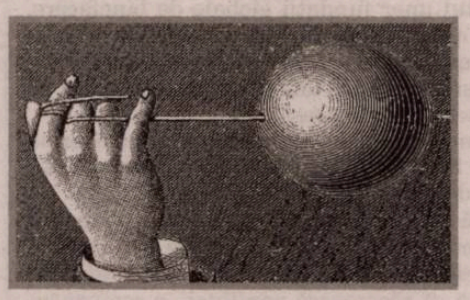

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Pactul pentru umanitate

Criza refugiaților, cu care Uniunea Europeană se confruntă de trei ani, a pus la grea încercare nu doar sistemele sociale ale statelor de destinație, ci și cîteva principii fondatoare precum libera circulație a persoanelor și solidaritatea. Acordul cu Turcia a micșorat, măcar parțial și temporar, fluxul de migranți spre Europa occidentală. Însă îngrijorările rămîn. Și nu există încă un consens la nivel european cu privire la soluțiile care ar putea fi adoptate. Iar divergențele legate de cotele de redistribuire a refugiaților în/între statele europene persistă. Astăzi, la nivel mondial există 258 de milioane de migranți. Adică 3,4% din populația lumii. Cel mai adesea, exodul masiv e provocat de războaie, de represiune, de sărăcie și de dezastre naturale.

Pactul global pentru o migrație sigură, ordonată și regulată nu rezolvă criza refugiaților și nici numeroasele probleme asociate fenomenului migrator. Ba, dimpotrivă, documentul complică și mai mult politicile de primire a imigranților, cerînd țărilor semnatare mai multă implicare și o abordare unitară. În schimb, documentul rezolvă măcar parțial, crizele existențiale ale celor care sînt nevoiți să treacă prin această dificilă încercare. Documentul pornește de la constatarea că nici un stat nu poate gestiona, singur, problemele migrației. E deci nevoie de cooperare, de o acțiune concertată. Este primul acord care stabilește orientări globale pentru politica internațională în materie de migrație. Inspirat de Declarația Universală a Drepturilor Omului (și adoptat chiar la aniversarea a 70 de ani a acestui text fundamental), Pactul pune accent umanitar: migranții sînt oameni, indiferent de motivul pentru care își părăsesc locul de reședință, indiferent de situația administrativă: un om care n-are acte în regulă e, pînă la urmă, tot un om. Pactul conține 23 de obiective pe o gamă largă de subiecte. E vorba despre consolidarea frontierelor și prevenirea migrației ilegale, de combaterea traficului uman, de coordonarea operațiunilor umanitare, de informarea cetățenilor cu privire la fenomenul migrației etc. De asemenea, Pactul urmărește să combată unele dintre cauzele migrației și să faciliteze returnarea solicitanților de azil respinși.

Mai mult ca sigur, migrația va fi principala temă a campaniei electorale pentru alegerile europarlamentare de anul viitor.

192 de state au fost implicate inițial în negocierile privind pactul. Cu excepția SUA, toate țările Națiunilor Unite și-au dat acordul în luna iulie. În ultimele săptămîni, tot mai multe țări și-au exprimat îndoielile și s-au retras. Cele mai multe au invocat pierderea suveranității. Asta, chiar dacă într-unul dintre articole se precizează explicit caracterul non-imperativ al Pactului. Și chiar dacă într-un alt paragraf se vorbește despre „dreptul suveran al statelor de a-și defini politicile naționale în materie de migrație". Pînă la urmă, s-au împotrivit semnării inclusiv state membre ale Uniunii Europene: Ungaria, Austria, Polonia, Letonia și Republica Cehă. De fapt, în aceste state – și nu doar acolo –, dezbaterea politică pe marginea documentului a fost dominată de frica de migrație și alimentată de pasiuni xenofobe și identitare de tot felul. Campanii antiimigrație promovate de partide ori de organizații extremiste au poluat în asemenea măsură opinia publică încît dezbaterea argumentată a devenit, pe alocuri, imposibilă. În Belgia, guvernul de coaliție s-a prăbușit după ce Noua Alianță a Flamanzilor, un partid populist și naționalist, s-a retras de la guvernare ca urmare a deciziei premierului (de orientare liberală) de a susține Pactul. Șefa Adunării Naționale (fostul Front National) Marine Le Pen și Steve Banon, ex-consilier al lui Donald Trump, au calificat textul acestui Pact drept „suicidar". Mai mult ca sigur, migrația va fi principala temă a campaniei electorale pentru alegerile europarlamentare de anul viitor. Nu e exclus ca Pactul pentru migrație, care urmează să fie adoptat oficial de ONU pe 19 decembrie, să devină hîrtia de turnesol a acestor alegeri.

Despre destin

dialog între Vintilă MIHĂILESCU și Andrei PLEȘU

argument

Destinul, între experiență și poveste

Tema Dosarului acestui număr a fost provocată de vechiul nostru colaborator, profesorul Vintilă Mihăilescu. Ne știm de mult, dialogăm de cîte ori se ivește ocazia (și dacă nu se ivește o inventăm…), ceea ce nu înseamnă că sîntem intotdeauna de acord. Aș spune chiar că întruchipăm orientări diferite, opțiuni profesionale și socio-politice diferite, ceea ce însă funcționează ca un foarte eficient stimul pentru o comunicare vie. De la o vreme, o „întîmplare" (semnificativă, ca toate întîmplările) ne-a adus mai aproape decît credeam. Vintilă Mihăilescu a fost pus la încercare de o experiență dificilă, pe care însă o traversează cu „armamentul" lui obișnuit: nevoia de a înțelege, verva intelectuală și umorul. În acest context, a picat pe o temă care, pentru mine, e o fantomatică obsesie (respectiv, un mereu amînat proiect de carte) de cîțiva ani: tema destinului. Mi-a trimis un prim rezultat al reflecțiilor lui, i-am trimis și eu două-trei fragmente și ne-am dat seama că, deși așezați pe poziții distincte, tatonăm într-un „întuneric" comun și în perspectiva unui orizont reciproc negociabil. Într-un anumit sens, ne-am trezit ilustrînd, prin coincidența preocupărilor noastre actuale, însăși tema… destinului. Oferim cititorilor, în cele ce urmează, rezultatul de etapă al convorbirilor noastre, cu riscul de a propune un „dosar" mai puțin convențional. Nu o culegere de opinii multiple pe același subiect, ci un dialog între două căutări care se „întîmplă" să fie simultane.

Traseul care ne unește pare a fi legat, deocamdată, de metafora „poveștii". Destinul ca narațiune, ca scenariu în curs de alcătuire, ca „țesătură" epică. Și – corelativ – „povestea" ca posibilă soluție lămuritoare și consolatoare… Evident, nu avem „concluzii" definitive. Nu ne trece prin cap că interogativitatea noastră va rezolva problema. Destinul e o configurație antinomică, greu de stăpînit: e, prin definiție, propriu, marcă a fiecărei *persoane* și totuși de o „autoritate" *transpersonală*. E totodată aproape și departe, familiar și străin, evident și misterios, riguros determinant, dar de o ludică imprevizibilitate. Și chiar dacă nu avem instrumentarul necesar ca să înțelegem cum arată „ordinea" vieții noastre, ce (sau cine?) îi determină parcursul, nu avem decît de cîștigat dacă zăbovim, cu o tenace curiozitate, asupra întrebării. Cît sîntem de „manipulați", de „înregimentați" destinal și cît sîntem de liberi? Cît sîntem de „programați" și cît sîntem de responsabili? N-avem răspunsuri. Dar ne place să stăm de vorbă și, dacă n-aveți nimic împotrivă, să vă includem în căutarea noastră. (**Andrei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în ianuarie.

Vintilă MIHĂILESCU

Simțul umorului

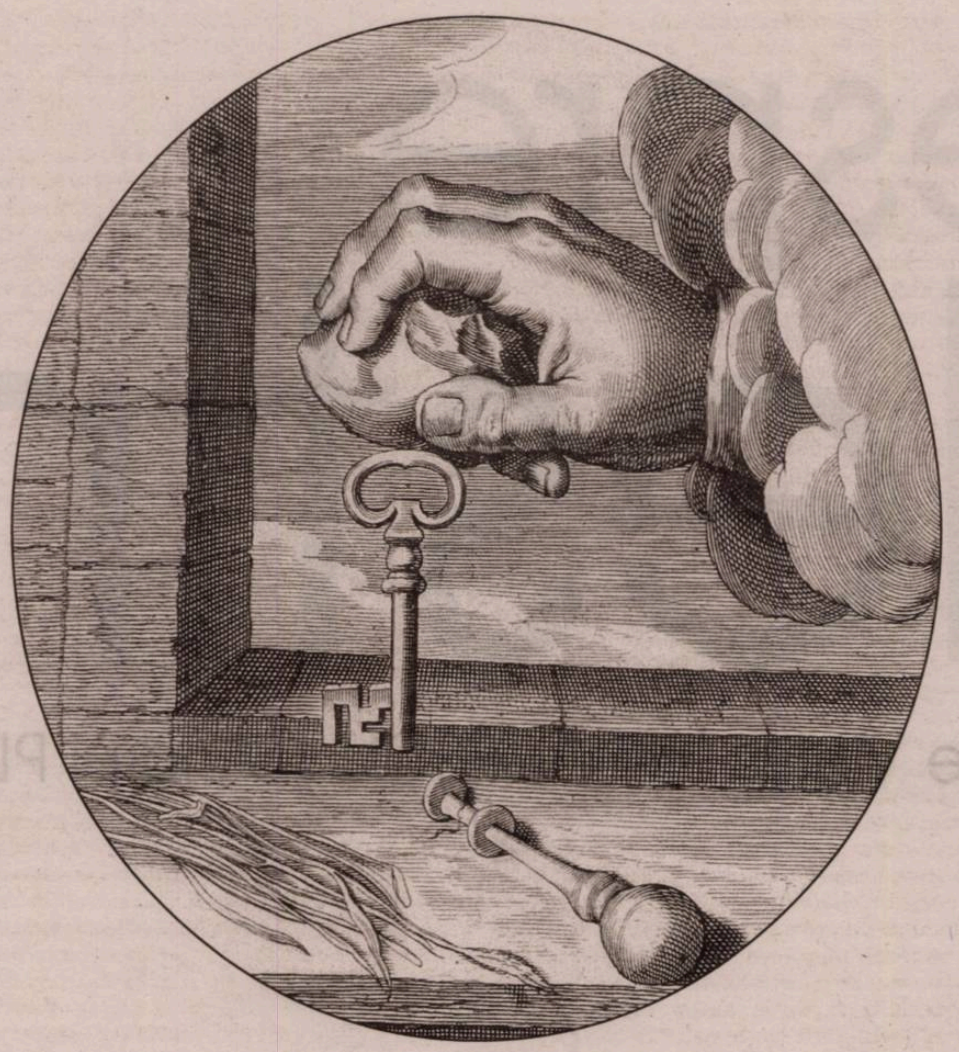

Cu *simțul umorului* lucrurile par să fie și mai complexe – și, ca să fiu sincer, mai interesante. Mai întîi de toate, banal și cotidian, persoanele cu simțul umorului sînt mai plăcute decît cele cărora le lipsește simțul umorului: umorul, rîsul sînt ceva bun în viață. Dar e mai mult decît atît, umorul fiind considerat mai pretutindeni un act aproape eroic, în orice caz, demn de admirație: *a face haz de necaz* își are echivalentul, din cîte știu, în mai toate limbile europene și pretutindeni înseamnă cam același lucru: a exorciza necazul, a-i diminua sau ocoli efectele nocive. Sigur, la pachet cu această admirație față de oamenii suficient de puternici pentru a face haz de necaz vine și recomandarea morală de cumpătare: *nu lua în derîdere* una sau alta, mai ales „cele sfinte" (umorul, rîsul, dușmanul credinței? Se pare că da...). Desigur, din punctul de vedere al psihologilor, umorul este un mecanism de apărare, începînd cu funcția sa minimă de dedramatizare a unei situații stresante, de punere la distanță a unei amenințări, fără a o nega, ci doar diminuîndu-i semnificația și impactul – ceea ce permite, evident, subiectului să depășească mai ușor sau măcar să reducă substanțial din angoasa ce însoțește de regulă o astfel de situație. Alții, precum George Eman Vaillant, îi acordă mai multă atenție și plasează umorul la nivelul superior al mecanismelor de apărare, printre celelalte mecanisme „mature". Pentru Vaillant, umorul se referă la „exprimarea deschisă a ideilor și sentimentelor (în special a celor care sînt neplăcut de abordat sau prea stresante pentru a discuta despre ele în mod deschis) într-un mod care să fie plăcut pentru ceilalți. Gîndurile acestea păstrează o bună parte a caracterului lor intrinsec neplăcut, dar sînt ocolite într-un mod spiritual, ca de pildă prin autodezaprobare sau autoironie". Altfel spus, umorul este un mecanism de apărare „matur", o tehnică fundamental adaptativă, care ne ajută să ne adaptăm la situații tensionate sau stresante. Mai specific, umorul constă în a căuta un aspect ce poate fi considerat amuzant într-un context în care, de fapt, sîntem lipsiți de control – ceea ce nu ne permite să refacem acel control, ci doar să-l putem tolera și depăși. Dar mai sînt două precizări pe care le face Vaillant și care fac să decoleze umorul din cadrul strict medical al DSM-ului și să-l deschidă spre adevărata sa natură și menire: a) umorul începe prin a face haz de tine („autodepreciere", zice Vaillant – *autoironie*, aș zice eu) tocmai pentru a putea face haz de necaz; b) nimeni nu are simțul umorului de unul singur, acesta este social prin definiție, este orientat spre ceilalți, cu ceilalți și, obligatoriu, *pentru ceilalți:* umorul poate fi un act altruist, care îi ajută pe ceilalți să-și depășească, la rîndul lor, propriile stări conflictuale, să depășească propria lipsă de control în fața existenței – mai spune Vaillant. În acest sens, aș adăuga eu, simțul umorului nu mai este un „simplu" mecanism de apărare – sau, mai exact, în natura sa profundă, este mai mult decît atît: este o strategie existențială devenită stil de viață, mod de viață, Viața însăși. Simțul umorului poate fi – și este cel mai adesea – un instrument, o tehnică, un discurs, o schemă, o retorică, un rol la care apelezi, conștient sau nu, cînd și cît ai nevoie. Aici intră o serie de rude sărace ale umorului, de la gluma de salon la satira publică, la sarcasm sau ironie distructivă și de la rolul omului glumeț la cel al bufonului, adică tot atîtea forme care nu vizează hazul de sine și de necaz, ci hazul de ceilalți și de eventualele lor defecte, suferințe etc. Chiar și nevinovatul amuzament, împărtășit în grup, rămîne un comportament social ce poate destresa și dedramatiza anumite situații, însă doar simptomatic, precum un antinevralgic. Doar „adevăratul" simț al umorului, *Rîsul,* este etiologic – și astfel ontologic.

„Uneori ne întîlnim destinul chiar pe drumul pe care am luat-o ca să ne ferim de el..."

La Fontaine

„Destinul e scuza celor slabi și opera celor tari."

Nicolae Titulescu

Există deci o definitorie estetică socială în adevăratul simț al umorului, purtat cu *eleganță și discreție* în societate. Frumusețea acestuia constă tocmai în faptul că *rîsul* este un comportament în care toată lumea are de cîștigat: pe tine te liniștește, te face să te simți mai bine și, pe moment cel puțin, te pune la adăpost de nerostitele angoase; pe ceilalți îi amuză și, mai mult, măcar pe moment, îi face și pe ei să uite de propriile necazuri și de dificultățile vieții în general. Ca mecanism de apărare, umorul ține deci, într-adevăr, de „afiliere", în măsura în care, pentru a te apăra pe tine, trebuie să treacă mai întîi prin ceilalți, printr-o „afiliere" cu alții. Mai mult, cu cît îi faci pe ceilalți să se simtă mai bine, cu atît te simți și tu mai bine: este un cerc virtuos, o spirală pozitivă; inconștient, poate chiar involuntar, este un comportament etic! Tocmai de aceea, nu este moral să te *folosești* de umor pentru a te pune pe tine în valoare, dis-prețuindu-i pe ceilalți; și, în aceste cazuri, nu mai este nici un mecanism de apărare, ci un banal mecanism de dominație!

Pe scurt, povestea cu simțul umorului nu e cîtuși de puțin o glumă. Îmi aduc aminte că unul dintre puținele lucruri cu care am rămas din facultatea de psihologie a fost următoarea afirmație bodogănită de profesorul Neveanu după ce ne predase două ore despre testele de personalitate: *de fapt, singura măsură a maturității psihice este simțul umorului!* Am fost totdeauna convins de acest fapt – apoi, cu timpul, am înțeles că este chiar mult mai mult de atît.

Zilele de început ale intrării mele în spital m-au confruntat din nou, într-un mod cu totul inedit, cu natura și cu mizele profunde ale simțului umorului. Aproape inconștient (drăguțul de Freud...), am început să scriu în dreapta și-n stînga și să răspund oricui întreba despre starea mea de sănătate cu tot felul de *„mots d'esprit"*, de glume și snoave vesele: am semnat ca *Dracula sub acoperire*, am inventat un *mit al sîngelui de fecioare caucaziene* (de ce „caucaziene", habar n-am!) de care numai eu voi avea parte, am comentat în fel și chip faptul că, în primele patru zile de spital, m-am îngrășat patru kile și am dat un anunț de *cura de îngrășare a doctorului Vintilă* etc. Iar cînd am aflat că leacul miraculos cu care urma să fiu tratat se cheamă DACOGEN, parcă totul era servit: am anunțat că voi fi primul cetățean român cu certificat de ADN dac, că voi înființa Partidul Adevăraților Daci Liberi, am propus în prag de referendum o inginerie genetică pe bază de „dacogen", care să producă dacul monogen, adică de un singur gen, nu femeie, nu bărbat, ci doar așa, dac, ca să nu ne mai încurcăm cu relațiile astea ba hetero, bă homosexuale; și, bineînțeles, am asigurat pe toată lumea că, dacă nu va merge cu dacogen, se mai poate încerca și cu *tracogen*. Prostioare hazlii, care intrau în genul meu cotidian de reacții, doar că acum erau puțin șarjate, în supradoză, căci și mizele erau altele – iar eu știam acest lucru. Ceilalți însă se pare că nu, drept care am fost însoțit de aplauze la scenă deschisă: bravo, așa, sînteți puternic, sînteți formidabil, sînteți la fel, nu vă lăsați – și, în esență, faptul că v-ați păstrat simțul umorului în condițiile astea înseamnă că sînteți un om foarte puternic, un adevărat luptător! Iar pe mine chiar mă pufnea rîsul și îmi venea să le răspund: *Dragilor, n-ați înțeles nimic, oamenii puternici au simțul realității, nu simțul umorului!* Dar n-ar fi fost frumos din partea mea...

„Oamenii puternici" sînt interesați doar de simțul realității.

Pe de altă parte, știam al naibii de bine – și știam de mult – că am dreptate, că lucrurile nu sînt așa cum pot părea la o primă privire (extrem de) superficială. „Oamenii puternici" sînt interesați doar de simțul realității deoarece doar realitatea e ceva „serios", ceva de care trebuie să țină cont, minimal – pentru a face doar alegerile potrivite în viață, maximal – pentru a putea stăpîni în fel și chip această realitate devenită docilă în mîinile puterii lor. Pentru aceștia, „umorul" poate fi amuzant, dar statutul său nu este departe de cel al clasei inferioare a actorilor și altor circari pentru burghezul secolului al XVIII-lea. Nu e de mirare deci că n-am prea văzut top manageri, prelați sau specialiști în *„rational choice"* care să aibă simțul umorului. După experiența spitalicească, am început să mă întreb și dacă există medici cu simțul umorului...

Vintilă MIHĂILESCU

Dumnezeu nu are simțul umorului

Simțul realității și simțul puterii merg mînă în mînă și se sprijină unul pe celălalt. Adesea, această „putere“ ia forma elevat intelectuală a „seriozității“ ca atare, a puterii ce stă în gîndirea rațională, logică și bun-simț intelectual autoatribuit (unii numesc chestia asta „suficiență“...). Pare mult mai benign, dar să te ferească Dumnezeu de habotnicii „seriozității“!

Tatăl meu a fost un astfel de om „serios“, mai exact, un *medic serios.* Cu vederi largi, desigur, dar serios pînă în măduva oaselor. Eu n-am avut altă soluție sănătoasă decît să-mi inventez un simț al umorului ca să contracarez și să scap de dominația seriozității paterne: a fost pur și simplu modul meu – elegant, zic eu – de a-mi ucide tatăl. Simțul umorului a fost reacția mea de apărare la ceea ce am trăit ca o limitare castratoare a „realității“ la „seriozitate“; a fost, inițial, o simplă negare.

N-am vrut niciodată să fiu un „om puternic“, pentru că asta ar fi implicat să fiu și un om „serios“ – nu devii puternic așa, în joacă! Or, pe de o parte, n-aveam nici un chef să semăn cu tatăl meu la acest capitol; pe de altă parte, n-aveam cum să fiu altceva decît marele timid care eram – și știam că sînt; Jiminy nu mi-ar fi permis niciodată o astfel de jalnică eschivă! Reactiv, timid, inconștient, simțul umorului s-a insinuat în viața mea, transfigurînd în timp timiditatea mea socială în modestie existențială, adică, practic, un handicap într-un atu. Nu, chiar nu am vrut vreodată să fiu un om puternic, am vrut să rămîn la locul meu – iar asta nu din frică, pasivitate sau lipsă de voință, ci dintr-o epifanie a umorului: nu există „oameni puternici“! Iar această revelație mi-a permis să am o viață fericită, nu în ciuda faptului că n-am devenit un bărbat puternic, ci tocmai pentru că am rămas un fragil bine temperat și „la locul meu“. Mai mult, tocmai această senină marginalitate mi-a permis să mă joc de-a puterea și cu oameni puternici, pentru că, prin această punere la distanță pe care ți-o oferă umorul, totul devenea atît de previzibil...

Simțul umorului riscă să dizolve Puterea, *adică, în ultimă instanță,* Lumea.

Această reacție inițială la seriozitate și simțul realității s-a așezat într-un stil de viață, apoi într-un adevărat *Weltanschauung* și am practicat acest sport sistematic, pînă la capăt, am făcut-o cu plăcere și – n-are rost să mă joc de-a modestul în această privință – am adus multă plăcere celor din jur. Iar plăcerea lor a alimentat umorul meu. A fost totdeauna o jubilație – una împărtășită adesea, cred eu. A fost un mecanism de apărare? Ba bine că nu! Acest simț al umorului mi-a permis să nu simt angoasele vieții, să le „anesteziez“ într-o anumită măsură, fără a le nega însă vreodată existența și gravitatea. M-am mai aflat de două ori în fața morții, o dată cu un cancer, o dată cu infarct. De fiecare dată, (mi-)am prezentat aceste experiențe la modul cel mai „sociabil“ cu putință: *am avut deja două întîlniri cu Moartea și am impresia că ne-am înțeles bine* – explicam eu pe cel mai firesc ton cu putință, ca și cum aș fi povestit ce am cumpărat duminică de la piață. *Sînt un bun ascultător, la cîte a văzut la viața ei, poate că are și Moartea nevoie să „verbalizeze“, să se „afilieze“ din cînd în cînd* – continuam eu să explic. Și chiar sînt convins – în registrul (auto)ironiei, desigur – că sînt cel mai bun interlocutor al Morții – ceea ce nu știrbește cu ceva nici măreția Morții, nici amploarea angoasei mele fața de Moarte, ci doar le face să se îngăduie pentru o vreme, să petreacă un timp împreună. Prin natura sa profundă, umorul este cu adevărat *simț* al umorului în măsura în care nu se lasă nici copleșit de Moarte, dar nici îmbătat de Viață, ci încearcă să-și croiască un răspuns pe măsură la întrebarea care există în noi toți, chiar dacă doar puțini devin conștienți de ea: cum poți să trăiești în prezența morții? Umorul își păstrează natura și rostul atunci cînd nu este nici rîs homeric, rîs eroic, rîs care se ia de piept cu absurdul lumii – și deci al Creației –, dar nici rîs de conivență, rîs de *bon viveur*, rîs amnezic; cine vrea doar să uite, mai bine se apucă de băut! Atît Absurdul, cît și Povestea care încearcă să-l asedieze (și reușește adesea) sînt la fel de imaginare – sau de plate și de nepătruns – precum întunericul dintr-o noapte fără lună. În aceste condiții, umorul ar fi opțiunea de a sta în casă, în jurul unei mese sau lîngă focul din sobă, și să te amuzi, creativ și decent, pe seama întunericului de afară. Asta nu va schimba cu ceva întunericul de afară, dar îți va aduce ceva lumină în casă. Totdeauna am crezut că, pînă una-alta, aceasta este cea mai bună opțiune în viață – și am practicat-o, credeți-mă, cu un zel de admirat! Simțul umorului, rîsul în sensul sugerat mai sus este, de fapt, cel mai răspîndit anestezic uman, care acoperă o gamă largă de materializări, de la antinevralgicul social al jovialității și glumelor de societate la morfina cronică a rîsului ontologic. Circulă chiar și un soi de legendă creștino-psihologică în această privință: cică, întrebat de Om de ce pe el L-a lăsat atît de lipsit de apărare în timp ce pe leu, pe elefant, pe broasca țestoasă, de pildă, i-a înzestrat atît de bine, Dumnezeu i-ar fi răspuns: *Da, dar ție ți-am oferit cea mai puternică armă: simțul umorului.* Personal, mă îndoiesc: sînt aproape convins că Dumnezeu nu are simțul umorului...

Nu, simțul umorului nu este apanajul „oamenilor puternici“, adică al celor care sînt mînați în luptă de dorința, chiar de nevoia de a se simți puternici, de a-și exercita un soi sau altul de control asupra lumii și mai ales asupra celorlalți oameni. Mai mult, simțul umorului riscă să dizolve *Puterea,* adică, în ultimă instanță, *Lumea,* lumea „reală“, lumea „serioasă“, „adevărata“ lume, creată și alcătuită din putere: rîsul este o contraputere indiferentă la propria sa putere. Dar este și el o formă de putere: nu ai simțul umorului doar așa, *faute de mieux,* din slăbiciune sau elevată plictiseală. Ce vreau să spun cu asta este că, dacă știu foarte bine că acest simț al umorului al meu nu este expresia unui „om puternic“, știu și că el este o expresie și o dovadă a unui alt soi de putere: vă asigur că nu este deloc ușor să-ți păstrezi, coerent și consecvent, simțul umorului! Și vă asigur și că nu am luat niciodată în derîdere această putere a mea; doar că nu am luat-o niciodată prea în serios...

Mai este, cred, un lucru important de spus despre acest soi de putere a rîsului. Dacă puterea „oamenilor puternici“, a celor cu „simțul realității“, este o putere *solitară,* centrată pe sine, o putere verticală, ierarhică și ierarhizatoare, o putere care te distinge și te desparte de ceilalți, puterea celor cu „simțul umorului“ este una *solidară,* care nu poate exista decît printre, împreună și, în ultimă instanță, pentru ceilalți. Am mai spus-o, știu, dar niciodată pînă acum nu m-am gîndit la simțul umorului și cu atît mai puțin la cum și de ce l-am practicat cu atîta consecvență. Iar acum îmi dau seama tot mai bine că a fost forma mea de iubire (da, știu, ați mai auzit astfel de declarații tîmp-patetice...), de a iubi viața și oamenii (ceea ce este cam același lucru); mai exact, de „dar și contra-dar“, de reciprocitate caldă și permanentă cu ceilalți, cărora le-am oferit luminișurile umorului și am acceptat darul bucuriei lor. Culmea e că un fost student a fost cel care mi-a atras atenția asupra acestui fapt, atunci cînd i-am mulțumit pentru vorbele de suflet pe care mi le-a trimis după internare. *E de datoria mea!* – mi-a explicat el. *Dumneavoastră ne-ați dăruit atît de mult, noi am acceptat tot timpul, că așa ne-ați spus, că darul nu se refuză niciodată, iar acum a venit vremea reciprocității, a sosit momentul de a vă returna darul. Nu dumneavoastră ne-ați bătut la cap cu Mauss și cele trei reguli ale darului?* Mda, avea dreptate... Împărtășit, rîsul este un legămînt moral, un pact social pe care nu ai dreptul să-l încalci – iar dacă o faci, este una dintre cele mai jalnice mîrșăvii. Ca atare, nu poți niciodată să abdici de la simțul umorului în prezența celorlalți, nu poți să-i dezamăgești, pentru că nu vrei să te discreditezi, să-ți bați joc de întreaga ta viață. La spital însă, singur cu durerea, tot ce a mai putut face sărmanul Gașpar (așa-l cheamă pe corpul meu...) a fost să adune totul într-un atac de panică, avertizîndu-mă astfel prin toate organele că aici există o limită. Redus la tăcere, am tăcut o vreme; dar cînd am vorbit din nou, m-am străduit ca măcar să imit simțul umorului...

„Orice om e vrednic de plîns. Sursa secretă a umorului însuși nu e bucuria, ci tristețea. Nu există umor în rai.“

MARK TWAIN

„Umorul este uleiul din lampa vieții noastre.“

proverb olandez

„Viața... e o glumă fără nici un haz.“

MIHAIL LERMONTOV

După cum am mai spus, spectrul a ceea ce numim, generic, „simț al umorului“ este unul extrem de larg – și la ambele extreme iese din jurisdicția „mecanismelor de apărare“ propriu-zise. La extrema sa inferioară, decăzută, umorul poate deveni un simplu instrument de dominare, o strategie de atac, nu de apărare: satira, ironia demolatoare, glumele răutăcioase, zeflemeaua nu își propun să facă haz de necaz, de necazul existențial, comun, al tuturor sau al multora, ci să producă necaz, să-l degradeze, chiar să-l desființeze pe celălalt. Eugen Istodor are o interesantă teză de doctorat despre umor și satiră în publicistica românească, în care, spre surprinderea mea, a identificat utilizarea mult mai frecventă a satirei în presa vremii ca armă vindicativă decît ca umor senin. Nici măcar Caragiale nu a fost total străin de aceste practici curente în luptele publice de concurență, invidii, goană după posturi etc. – ceea ce, desigur, nu schimbă cu nimic statutul și statura lui Caragiale, ci doar arată că Marele Maestru era și el om, care se lupta cu armele curente ale lumii într-o lume care nu i-a fost totdeauna favorabilă. Pe de altă parte însă, exact acest gen de umor acid este o armă imparabilă în lupta socială cu toate poncifele, clișeele, fundamentalismele și habotniciile. Prin urmare, și într-un caz, și în celălalt, „simțul umorului“ nu este un „mecanism de apărare“, ci o strategie de atac, de luptă pentru o cauză mai bună sau mai puțin bună.

Vintilă MIHĂILESCU

Amuzamentul ca o condiție a vieții actuale

Mult mai interesant este însă ceea ce se întîmplă în brava lume nouă a lui *smile or die*. Aici, simțul umorului nu mai poate, nu mai are voie – este chiar *„politically incorrect“* – să fie dăunător, să afecteze în vreun fel sensibilitatea Celuilalt. Ceea ce este, desigur, foarte bine. Dar nu mai este nici folositor, nu mai este o „contraputere“, nu se mai înalță la o anumită seninătate existențială: nu poate produce o formă, fie ea și firavă, de fericire împărtășită, ci doar interzice nefericirea fiecăruia. Transformat în normă de conviețuire, simțul umorului devine inofensiv, ce-i drept, dar și inutil, o formă ceva mai complicată de politețe. El are și un nume, care este, în același timp, ideologie, normă și valoare: *fun,* cu forma sa imperativă, *have fun!*

Nu aș pomeni despre acest lucru aici dacă n-ar avea și o legătură directă cu viața mea, cu practica și reputația mea „umoristică“. Căci *„fun“* a intrat, evident, în pedagogie, adică, mai larg, în comunicarea publică: dacă vrei să poți avea contact cu cei mai tineri, dacă vrei să le captezi cît de cît atenția, dacă vrei pur și simplu să comunici, ei bine, este musai să ai o doză suficientă de *„fun“*; altfel, ești *„boring“*, adică *end of the game!* Or, pentru mine, accesul la celălalt nu este doar o profesie, ci o nevoie existențială. Pe măsură ce mă adaptam însă la acest mod de comunicare devenit normativ, îmi dădeam seama că, transformat în *„fun“*, simțul umorului îți permite să eludezi obligația de a argumenta: o glumă, o formulare *funny,* și toată lumea *will enjoy!* Ce comunicam deci eu, ce transmiteam ca dascăl?

Într-un fel, mi-a fost relativ ușor să trec de la simțul meu al umorului la *„fun“*, căci umorul meu de dată veche a fost luat adesea drept *„funny“*, chiar dacă ușor desuet pe alocuri. L-am upgradat așadar, cu mare grijă însă, căci simțeam adesea cum alunecam cu „umorul“ meu de la desuet la ridicol – ceea ce era și mai rău. Oricum, nu mai era tot timpul un stil de viață, o viziune asupra lumii și o practică în lume, nu mai era o valoare în sine și un scop existențial, ci un *mijloc* de adaptare la lumea înconjurătoare, un mecanism de *„coping“*, un fel de *„smile or die“* mai puțin amenințător. Se pare că de aici mi se trage una dintre porecle, despre care n-am putut niciodată să-mi dau seama dacă este tandră sau ironică: *stand-up scientist*. Această instrumentalizare a umorului mi-a adus, se pare, destui *„funi“*, dar i-a îndepărtat și pe mulți colegi „serioși“. Pe de altă parte, în cercurile mai restrînse și elective ale vieții private, am continuat să *am* simțul umorului pur și simplu pentru că așa *eram*. Practicat în sine și pentru sine, acest umor mi-a adus, se pare, nu puțini prieteni.

Ceea ce este poate și mai surprinzător – și, ca atare, mai edificator – în această privință este faptul că acest *post-umor,* ca să zic așa, acest *„fun“* a intrat și în Biserică, o instituție care nu prea a excelat vreodată în simțul umorului. Într-un articol din *La Croix,* Robert Migliorini evocă o declarație a lui Nathalie Becquart, directoarea SNEJV (Serviciul Național pentru Evanghelizarea Tinerilor și pentru Vocații) făcută la Conferința Episcopilor din Franța: „Tinerele generații sînt deosebit de sensibile la rîs, ca o cale serioasă către Christos“. Este ceva nou? – se întreabă Migliorini. „Este în orice caz mai pronunțat într-o societate care este dificilă pentru tineri, în care media ne asaltează cu vești proaste și într-un context de transformări dure, de incertitudini și de frică față de viitor. Avem astfel mult mai multă nevoie de umor pentru a ne lua o anumită distanță, pentru a ne însenina puțin viața. Tinerele generații dezvoltă chiar un umor catolic care ia în derîdere numeroase clișee în care catolicismul se simte uneori încorsetat.“ Mai mult, sub forma ironiei, a satirei, a caricaturii, umorul devine tot mai mult un mijloc important în confruntarea cu fanatismele de toate culorile. Prin urmare, nu prea este vorba despre simțul umorului ca „mecanism de apărare“. Ca în atîtea alte ocazii însă, catolicismul nu se dă în lături de la mijloace nu foarte „ortodoxe“ dacă acestea slujesc marile sale scopuri. Nu mi-aș putea însă imagina Biserica Ortodoxă introducînd umorul în practicile sale de catehizare…

„Un comic face lucruri amuzante. Un comic bun face amuzante lucrurile.“

BUSTER KEATON

Mi-a trebuit însă mult timp pînă să încep să înțeleg că acești tineri, aceste generații, această lume *trebuie* să se amuze; *fun* nu este, de fapt, o opțiune individuală, este o condiție ce însoțește însăși viața cotidiană în acest tip de societate. Motivul e destul de simplu: de fapt, deși pare – sau chiar este, într-un fel – împlinirea unui vis secular al omenirii, posibilitatea de *a fi tu însuți,* autonom și liber de orice constrîngere, este și teribil de angoasantă cînd devine dezirabilitate socială generalizată, cînd toată lumea așteaptă de la tine să fii „autentic“, iar tu vrei și faci tot posibilul pentru a fi tu însuți, tot timpul și pretutindeni. E foarte greu să fii tot timpul *„in control“*, să te autocontrolezi pentru a scoate la iveală și a împlini adevărata ta identitate, mai ales în condiții de maximă fluiditate a societății în care trăiești, de schimbări de reședință, de meserie, de loc de muncă, de partener de viață etc. „Într-o societate în care se impun flexibilitatea, graba, viteza, competitivitatea, eficiența etc., a fi tu însuți nu mai este un lucru atît de simplu, în măsura în care trebuie să te reinventezi clipă de clipă, să te adaptezi împrejurărilor, să-ți asumi autonomia, să fii mereu la înălțime.“ Or, „nu toți dispunem de capacități egale pentru a ne susține propria independență și mulțumirea de sine“ – și nici măcar cei mai dotați în această privință nu pot ține tot timpul pasul cu această provocare. Tentația de evadare în ceea ce David le Breton numește „spațiu alb“ *(blancheur)* este astfel mult mai puternică și mult mai frecventă. Acesta este „o absență față de sine mai mult sau mai puțin pronunțată, (un) mod de a te depărta de sine sub o formă sau alta din cauza dificultății sau a efortului de a fi tu însuți“. Rezultatul poate fi o *fugă,* o „evadare din sine“: „spațiul alb este o paradoxală voință de neputință. Este voința de a nu-ți mai dori să ai controlul asupra propriei existențe și de a te abandona sorții. Este o căutare deliberată de mai puțin, într-un context social al abundenței. Este o dorință de a te eclipsa în fața obligației de individualizare“. Soluțiile merg de la *downshifting* la *burn-out*, comportamente care nu sînt cîtuși de puțin mecanisme de apărare, dar care, iată, pot fi folosite oarecum în acest sens. Pe de altă parte, reacția la presiunea autenticității permanente poate fi o *piua,* o evadare nu din sine, ci din lumea acestei presiuni, o „vacanță“. Această evadare „are loc sub o formă deliberată, fericită, de exemplu prin intermediul unei activități fizice, sportive sau recreative, al călătoriilor, printr-o viață de noapte diferită de aparențele oferite de viața curentă sau prin retragerea într-o mănăstire… În astfel de momente, individul evadează în mod ludic“.

Having fun este unul dintre cele mai importante și mai la îndemînă moduri ludice recente de evadare. Ca și celelalte practici de acest gen, amuzamentul este un fel de supliment alimentar care protejează eul de tratamentul intensiv cu gîndire pozitivă și supradoze de fericire. Toate acestea chiar permit ca jocul să meargă mai departe, spre mulțumirea reală a unei (relative) majorități. Amuzamentul însă, în mod special, trebuie să însoțească permanent căutarea sinelui adevărat, a autenticității. Iar pentru aceasta, repertoriul de amuzamente trebuie să crească și el permanent, trebuie să poți să te amuzi din orice, să te amuzi oricînd. De ce? Pentru a nu lua tot timpul în serios menirea asumată de a fi tu însuți, pentru a uita de responsabilitatea pe care o implică aceasta, pentru a nu ajunge să fii angoasat de necunoscutele autenticității. *Selfies* pentru a nu mai trebui să decizi cine ești cu adevărat, coerent și consecvent, ci să poți „evada ludic“ în spectacolul aparențelor tale. Iar acest amuzament compulsiv este mai frecvent la adolescență, pentru că, în această perioadă, îți pui mai mult decît în restul vieții întrebarea despre cine ești / ai vrea să fii cu adevărat.

Vintilă MIHĂILESCU

Umorul ca analgezic

Această formă de „simț al umorului“ nu poate să străbată însă dincolo de spațiul protejat al societății fericirii. De cînd sînt în spital, s-au mai internat trei tineri, tot cu leucemie. M-am uitat de multe ori la fețele lor. Nu aș spune nici că e frică, nici că e revoltă; este, am impresia, pur și simplu perplexitate: cum e posibil așa ceva? Spitalul este frontiera *selfie*-ului, ceea ce este greu de conceput. După ceva timp, s-a instalat nerăbdarea: cînd nu s-au mai gîndit la moarte, au început să se enerveze că pierd prin spital prea mult din timpul vieții…

Dacă privim însă lucrurile mai în profunzime, dincolo de aceste instrumentalizări cotidiene ale umorului, dincolo de *„fun“* ca practică socială curentă și drept al cetățeanului, este, după cum spuneam, și o întreagă ideologie. Iar această ideologie este, în sine, un soi aparte de „mecanism colectiv de apărare“. Un mecanism de apărare mai apropiat de *refuz (déni, denial),* spectacolul unei societăți care a învățat să pună în scenă unul dintre visurile eterne ale omenirii: suferința umană poate fi eradicată – și nu *acolo,* într-o lume „de dincolo“, ci *aici!* Desigur, toate acestea cu implicarea activă a enoriașilor acestei optimiste religii de piață: copiii nu vor mai suferi, pentru că nici un părinte, profesor sau vecin nu va îndrăzni să-i mai frustreze cu ceva, nici un adult nu va mai fi trist, căci va avea un corp perfect și sănătos de care să se bucure permanent, și nici un bătrîn nu va mai cunoaște frica de moarte, pentru simplul motiv că nici el, nici nimeni altcineva în preajma sa nu va mai vorbi despre moarte.

Legat de această ideologie relativ recentă, Leszek Kolakowski făcea, în 1966, o constatare destul de vizionară pentru vremea aceea: „Dintre calitățile importante ale civilizației noastre, calități care au atras mai puțin atenția, face parte îndepărtarea totală de la credința în valoarea suferinței. Faptul că suferința este o sursă a valorii constituie o convingere prezentă în majoritatea culturilor primare pe care le cunoaștem. (…) Aceeași intuiție transpare în cultura creștină în toate componentele acesteia, care justifică necesitatea practicilor ascetice, precum și întreaga severitate – sau chiar ostilitate – sistematizată în atitudinea omului față de propriul corp. (…) Este adevărat că acest cult al suferinței a fost, de-a lungul veacurilor, un organ folosit la nesfîrșit și fără rușine de guvernanții Bisericii, pentru a justifica nedreptatea și exploatarea, că le-a servit fără de măsură claselor privilegiate, în grija lor de a-și păstra privilegiile. (…) Dar există totuși o diferență între a refuza să accepți cultul masochist al suferinței (…) și să recurgi, de teama obsesivă în fața suferinței, la narcotice, care permit ca realitatea răului să nu ajungă la conștiință ori să-i estompeze prezența printr-o benevolă amețire a sinelui.“ Dincolo de narcoticele propriu-zise, care sînt o evidentă fugă din realitatea imediată, și de anestezicele ce țin de „triumfurile impunătoare ale medicinei asupra bolii și durerii fizice – valori incontestabile, evidente“, Kolakowski înțelege mult mai mult prin „cultura analgezicelor“, care se contura deja la mijlocul secolului trecut. Astfel, „evadarea încărcată de panică din fața suferinței pare mai distructivă în domeniul legăturilor interumane și al vieții psihice decît în sfera afecțiunilor fizice. (…) Fugim din fața anticipării morții, care constituie o sursă a suferinței, dar nu familiarizîndu-ne cu inevitabilitatea ei, ci dînd-o la o parte din cîmpul de observație, eliminînd din viață întrebările supreme, lăsîndu-ne complet în seama proximității vieții. Fugim de dragostea care este izvor de suferință, impunîndu-ne un cinism forțat față de întreaga sferă a sexualității și renunțînd, ca urmare a temerilor, la această bogăție din viața noastră, realizabilă rareori în iubire fără durere. (…) Fugim de singurătate, dar nu pe calea depășirii singurătății printr-un efort de comunicare cu celălalt, care ne-ar îmbogăți pe amîndoi; devenim incapabili de a suporta singurătatea în orice ipostază, purtăm în buzunar aparate de radio cu tranzistori [erau anii '60!], pentru a nu ne lăsa surprinși, vreun moment măcar, de lipsa de companie: orice pauză în procesul de reciprocă afirmare în convietuirea cu ceilalți ni se pare amenințătoare.“

Pe cine ar putea deranja promisiunea fericirii?

Pentru ca toate acestea să fie posibile, pentru ca să am unde și cum să fug de suferință și de imaginea ei, „întreaga organizare a vieții colective trebuie să mi se înfățișeze ca un soi de sistem uriaș de asistență socială. Tot ceea ce ar putea trezi în mine conștiința responsabilității constituie obiectul de interes profesional din partea unor structuri special înființate în acest scop și a unor oameni special plătiți pentru acest interes. Nu trebuie să mă preocupe pregătirea propriului meu copil, de vreme ce există o mulțime de persoane cărora diviziunea socială a muncii le-a încredințat această preocupare. Nu trebuie să cred că sînt responsabil față de un trecător care cade pe stradă, lînga mine, și-și pierde cunoștința, de vreme ce știu că structuri sociale speciale, de poliție și asistență medicală, sînt menite tocmai să vegheze asupra căderii acestuia, să-l ridice de pe trotuar, să-l trateze ori înhumeze. Structuri speciale sînt înființate cu scopul de a mă scuti de grija cu privire la căsătoria mea, viața mea sexuală, boala mea, munca mea, moartea mea. (…) Din cărțile de popularizare științifică aflu că pot evita sau chiar întîrzia infarctul sau ulcerul, dacă doresc să-mi organizez corespunzator propria viață; totuși, asta nu înseamnă c-aș fi răspunzător pentru corpul meu; pur și simplu, înseamnă c-ar trebui să le fac vizite nu numai cardiologului, ci și psihiatrului, să caut o rețetă pentru o mai comodă amenajare a propriului meu interior spiritual.“ Nu s-ar zice că s-a schimbat ceva esențial de acum o jumătate de secol, cînd, în plin comunism polonez, Kolakowski avea această viziune asupra lumii sale contemporane. Era totuși vremea unui optimism postbelic, a unui stat providențial mai mult decît asistențial. În statul minimal al neoliberalismului, ești responsabil de corpul tău, așa cum ești responsabil de sănătatea, de bunăstarea și de fericirea ta: societatea îți dă, dar în traistă nu-ți bagă…

Dar ce este rău în toate acestea? Pe cine ar putea deranja promisiunea fericirii și cine nu și-ar dori cu disperare evitarea suferinței? Nimeni, evident! Punctual, pentru mine, care sînt terorizat de un singur lucru în viață (pînă acum…), și anume de perspectiva durerii (mai mult decît de durerea propriu-zisă), toate analgezicele pe care le-a creat medicina în ultima vreme sînt o mană cerească, le iubesc, le caut, mă liniștesc cu gîndul la ele. Iar culmea în acest domeniu mi se pare cînd, la dentist, întîi ți se oferă un mic jet de analgezic lichid, pentru a-ți anestezia locul în care ți se va face injecția care te va anestezia cu adevărat: nu este doar o tehnologie, este o deontologie care interzice suferința pacientului.

Și atunci, ce este de comentat aici, ce este de reproșat? Nimic, în afară de minciuna care, în acest elixir al fericirii, este ingredientul principal. Minciună, ipocrizie și uz de ipocrizie, căci viața ca atare nu poate fi „anesteziată“. Este extraordinar că abuzul „tradițional“ asupra copiilor, bazat pe convingerea că „eu te-am făcut, eu te omor“, a devenit ilegal, este pedepsit și deci tot mai redus. Dar, dincolo de faptul că nu știu cît de benefică este scutirea copilului de *orice* frustrare, promisiunea fericirii prin suspendarea frustrării este o poveste de adormit părinții. Și aceasta din două motive elementare: a) orice ființă vie este vulnerabilă, iar de acest lucru nu are cum să scape doar copilul tău, orice ai face; b) părintele pur și simplu nu are cum să știe ce va constitui o frustrare, poate chiar o traumă, în viața copilului său și s-ar putea ca tocmai acest exces de grijă să se dovedească în timp a fi extrem de frustrant în viața reală ulterioară. Lucrurile merg în același fel cu povestea corpului perfect și sănătos sau cu eufemizarea morții: este o strategie socială foarte atrăgătoare (de aceea și are atît de mulți susținători!), dar nu poți să ții la nesfîrșit sub preș suferința și moartea.

Și atunci, care ar fi soluția? În general, nici una. Din păcate, ideologia, legea, norma nu pot fi însoțite de indicația „a se folosi cu măsură“. Ca atare, nimeni nu poate prescrie doza homeopatică optimă de suferință într-o societate ideală. În particular însă, nimeni nu ne împiedică să căutăm propria măsură.

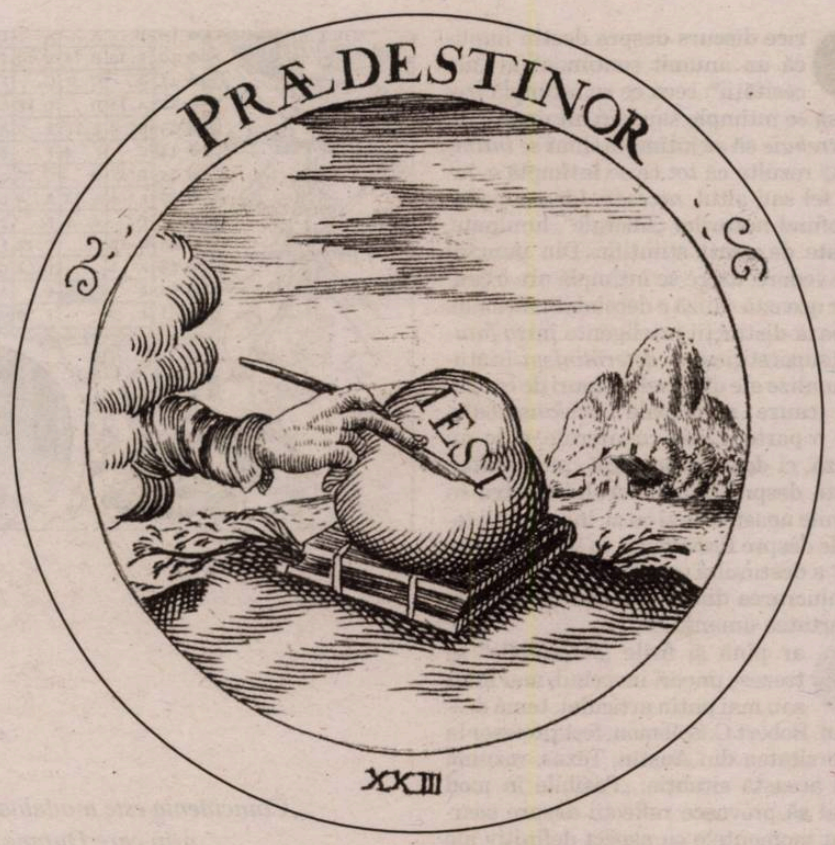

„Felul meu de a glumi este să spun adevărul. Aceasta este cea mai nostimă glumă din lume.“

GEORGE BERNARD SHAW

„Este o greșeală să privești prea mult în viitor. Trebuie să te ocupi pe rînd de fiecare verigă a lanțului destinului.“

WINSTON CHURCHILL

Andrei PLEȘU

Destinul ca „necesitate narativă"

Orice discurs despre destin implică un anumit sentiment al „necesității": ceea ce se întîmplă *trebuia* să se întîmple sau, din alt unghi, ceea ce *trebuie* să se întîmple chiar *se întîmplă*. Ar rezulta că tot ce se întîmplă e, într-un fel sau altul, *necesar*. Ideea displace profund naturilor „liberale", luminate, marcate de spirit științific. Din punctul lor de vedere, tot ce se întîmplă are o cauză, iar această cauză e decelabilă rațional. Urmează distincții inteligente între *fatalism* (superstițios) și *determinism* (natural), analize ale diverselor tipuri de cauzalitate (cauze „principale", *declanșatoare*, pe de o parte, cauze co-laterale, care nu inițiază, ci doar *favorizează,* pe de alta), dispute despre locul liberului-arbitru în acțiunile noastre de zi cu zi, intervenții teologale despre Providență ca versiune „corectă" a destinului (ceea ce se întîmplă este conlucrarea dintre voia lui Dumnezeu și libertatea umană) etc.

Dar pînă și firile „rezonabile" se trezesc uneori invocînd, mai mult sau mai puțin articulat, tema destinului. Robert C. Solomon, fost profesor la Universitatea din Austin, Texas, rezumă astfel această situație: „Pasibile în mod special să provoace reflecții despre soartă sînt momentele cu aspect definitiv ale vieții: nașterea, căsătoria, copiii, falimentul, izbucnirea războiului, catastrofele naturale și, bineînțeles, moartea. Cu totul fascinante sînt și unele – aparent nesemnificative – întîlniri, coincidențe, derapaje și confuzii care, retrospectiv, se dovedesc sursă a unor importante consecințe. (...) Soarta, fatalitatea apar ca răspuns cînd sîntem copleșiți de întrebări de tipul: *De ce eu? De ce, dintre toți, tocmai asupra noastră a căzut această povară?*" Se poate răspunde unor asemenea întrebări? Deocamdată, să admitem că ele circumscriu un teritoriu al necunoscutului, dacă nu chiar al de-necunoscutului. Nu știm, întotdeauna, de ce pățim ce pățim. Dar ca să ne apropiem de sfera destinului, trebuie, totuși, să ne grăbim cu o precizare: ceea ce ni se cere este să asumăm „neștiutul" nu ca pe o determinare opacă, nu ca pe o nebuloasă inconturnabilă, ci ca pe un *stimulent* care ne provoacă, ne ține *atenți*, ne cuplează, cutremurător, la mister... Ieșim, astfel, din terminologia „cauzalității", a libertății frustrate și evoluăm spre o altă accepție a destinului: destinul ca *structură* (inevidentă), ca temei „logic" al vieții individuale, ca *simptom de coerență* al oricărei biografii, privite în *ansamblul* ei. În felul acesta, tema destinului nu se mai suprapune cu tema predeterminării, ci cu tema *deschiderii spre sens*. A aborda problema destinului e a te întreba asupra *ordinii interne* a vieții proprii. Așadar, nu „fatalism" la îndemînă, ci *interogativitate*. Nu blocaj al libertății personale, ci aproximare a limitelor ei firești (sau suprafirești...).

„Coincidența este modalitatea prin care Dumnezeu își păstrează anonimatul."

ALBERT EINSTEIN

Cu alte cuvinte, „necesitatea" despre care ne vorbește destinul nu e una *cauzală* (destinul ca înlănțuire „fatală" de condiționări convergente), ci, cu un termen pe care îl propune același profesor texan (mort subit, pe aeroportul din Zürich, unde trebuia să schimbe avionul), o *„necesitate narativă"*. E vorba de o încercare de a gîndi parcursul unei vieți în analogie cu desfășurarea unui roman, cu „intriga" lui, cu „compoziția" oricărui spectacol. Ansamblul are, fie că ne dăm seama sau nu, rotunjimea unei „povești" bine conduse, a unei „țesături" bine cusute. Robert Solomon invocă imaginea nietzscheană a vieții trăite ca operă de artă. Nu e vorba de vreun edulcorat estetism, ci de sentimentul statornic că ești „agentul" și „pacientul" unui traseu „organizat" armonic, „compus" după o regulă internă consecventă, chiar dacă include răsturnări neașteptate de situație, salturi greu sistematizabile, subtile asocieri de divergențe, prăbușiri „nedrepte", oferte, perplexități, capcane, iluzii și euforii.

Destinul e, prin urmare, „literatura" subiacentă a vieții noastre, „regia" ei ascunsă. Nu predeterminare, nu teleghidaj orb, nu „conspirație" dușmănoasă împotriva libertății noastre, ci felul în care sîntem „povestiți", nu „de o străină gură", ci, poate, de marele povestitor care a inventat povestea întregii lumi.

Vintilă MIHĂILESCU

Absurdul și viața

La extrema cealaltă a spectrului simțului umorului și în opoziție cu o „cultură a anesteziei" de care vorbeam, se află ceea ce Raymond Queneau a numit, cu o inspirație genială, *ontalgia*. Thérèse din *Loin de Rueil,* care îl îngrijește pe Loufifi, îi cunoaște boala: ONTALGIE, care seamănă cu astmul, zice ea, dar „este ceva mai distinsă", și care *„ça ne passe pas jamais, l'ontalgie"*. Profesorul Michel, medic pneumolog, comentează astfel viziunea acestui mare astmatic care a fost Queneau: „Dacă ontologia este știința ființei, ontalgia este, probabil, durerea de a fi, suferința existențială". Marea problemă a lui Queneau a fost deci aceea de „a concilia absurdul și viața" – comentează Andrée Bergens. Iar Queneau explică, în felul său: *„Je suis si mort déjà que je puis rire aux larmes"*. Pentru publicul larg, el a rămas în primul rînd autorul romanului *Zazie dans le métro,* deși acesta este departe de a fi cea mai reprezentativă operă a sa. Dar este cel mai agresiv text umoristic și îi poate face pe cititori să „rîdă cu lacrimi".

„Soarta e o prăpastie în care cădem numai dacă privim prea mult în ea."

LUCIAN BLAGA

Cu acest rîs, ne aflăm însă deja pe marginea neantului. „Mecanism de apărare", el nu mai este nici individual *psiho-somatic*, nici colectiv *social,* ci devine „mecanism" *existențial;* și nu mai este „apărare" de *evenimente biografice,* ci reacție la „ontalgie", la această „durere de a fi", care constituie însăși *condiția vieții*. De fapt, încetează de mult să fie un „mecanism de apărare" în sensul propriu – și restrîns – al termenului.

„O mulțime de oameni confundă prostul management cu destinul."

KIM HUBBARD

Mai este atunci acest rîs un „simț al umorului"? Greu de spus... Un lucru îmi este însă clar: fără aprehensiunea neantului, simțul umorului poate să înceapă ca un șpriț subțire de vară și să continue ca un pahar de vin spumant; fascinat de căderea în neant, rîsul poate fi revoltă demonică sau eroism umanist; „adevăratul" simț al umorului este însă la egală distanță de aceste extreme, este un grăunte de neant pe care îl sorbi dintr-o cupă cu șampanie, Veuve Clicquot, de pildă... Este, din acest punct de vedere, „mediocru", ca toate lucrurile importante – deci cu măsură – din viața noastră.

Dar „ontalgia" lui Queneau este demăsurată, este peste măsura individului – chiar dacă este, iată, trăită și exprimată de un individ. Ea deschide și ultima poartă a anxietății, a corpului, a mecanismelor de apărare, un fel de „poartă stelară" (o metaforă comercială pe care o detest, dar n-am alta mai bună pe moment...), care ne transpune din psihologie în ontologie, căci *ontalgia* nu este problema individului, ci a Ființei. Nu este astfel de mirare că termenul nu apare – și nu are cum să apară – în psihologie, oricît de „deschisă" ar fi varianta de psihologie la care se recurge, ci este doar o creație artistică: de acest domeniu al *ontalgiei* nu te poți apropia decît pe vîrful metaforelor. Se pare că doar un creator vizionar de calibrul lui Queneau poate să întrevadă acest secret al Creației. Pe urmele lui, am ajuns și eu să pre-simt ceva, atît de vag – dar și de învăluitor –, încît nu pot să fac altceva decît să mă complac în această rătăcire cu gust de inițiere.

Să repetăm deci: în ce constă „ontalgia"? Ea este „durerea de a fi", este suferința Ființei ca Ființă, înainte și mai presus de a fi Om și Individ. De unde provine însă aceasta? Aici avem doar o mică sugestie: dificultatea lui Queneau de „a concilia *absurdul* și *viața*". Altfel spus, existența este absurdă, dar viața trebuie să aibă un sens: cum e posibil? Conștiința sau mai degrabă un soi de intuiție apriorică a *absurdului* produce *suferință,* această „ontalgie" de care Omul trebuie să se apere într-un fel pentru a fi *în viață*. În altă zi, m-am trezit cu altă formulare: suferința de a fi vine din aprehensiunea ontologică a absurdului faptului de a fi, a existenței însești – iar această suferință, această *algie ontică,* poate fi considerată și o anxietate apriorică, pe care fiecare individ o regăsește în sine fără să știe vreo clipă că există. Altfel spus, există ceva de genul unei anxietăți a priori, generată de un soi de conștiință intrinsecă (nu știu, de fapt, cum să o numesc...) a absurdului vieții; iar această anxietate se cere compensată prin atribuirea unui sens, prin recursul la o *Poveste* care să creeze acest sens și care să permită concilierea absurdului cu viața – și astfel să dedramatizeze și să facă suportabilă angoasa absurdului. Recitind, m-am pierdut, deși îmi suna, nu știu de ce, foarte familiar. Am încercat atunci o formulare mai concisă: Omul este *Ființa întru Suferință,* iar existența sa devine modul de mîntuire (apărare?) prin *Poveste*.

Andrei PLEȘU

Destinul ca țesătură

Discutam anterior despre „necesitatea narativă“ care ar putea fi temeiul vieților noastre. Nu sîntem prinși, orbește, într-o rețea de cauze și efecte „fatale“, ci integrați într-o structură „epică“, într-un parcurs care include o „intrigă“, o suită de întîmplări semnificative, uneori stimulatoare, alteori destabilizatoare, într-o „poveste“, a cărei alcătuire nu se poate revela decît la încheierea „spectacolului“. Înțeles ca destin, sensul vieții noastre e coerența unei complicate (și nu neapărat evidente) construcții, combinînd libertatea noastră de a alege cu „hazardul“ ofertelor, ținta vizată la nivel individual cu „ordinea“ globală a lumii, scopurile personale cu „planul“ Creației. În prelungirea analogiei „destin-narațiune“ se conturează, de asemenea, analogia „destin-țesătură“. Sîntem „țesuți“ într-o „textilă“ cosmică, sumă a „covoarelor“ pe care le propune fiecare dintre noi, după anvergura, talentul, limitele și străduințele proprii. Tema e veche și universală. Sîntem un „fir“ extras de Parce din „ghemul“ universal (și „retezat“ tot de ele cînd se împlinește sorocul). Sîntem produsul unei încrengături de corzi verticale și orizontale (urzeală și bătaie), organizate prin suveica dinamică a liberului nostru arbitru.

Simbolismul țesăturii implică o sumedenie de categorii co-laterale, de natură să provoace nuanțe și asociații utile. Mai întîi categoria – ambiguă – a *„legăturilor“:* orice țesătură e un ansamblu de fire legate între ele, o compoziție, mai mult sau mai puțin armonioasă, ale cărei elemente se întrepătrund. A fi „țesut“ e, inevitabil, a fi „legat“. Dar asta poate fi, pe de o parte, semnul unui blocaj, al unei suspensii a libertății (se cunoaște motivul marilor zei „legători“, care știu să își folosească puterea ca *înlănțuire* magică a supușilor, ca acțiune paralizantă, inhibitorie, asupra inițiativei lor), dar, pe de altă parte, și manifestare a *ordinii* cosmice. Lumea „ține“ pentru că e „legată“. Are sens, pentru că e „rețea“, interferență generalizată, interconexiune a tuturor părților ei. Înțelepciunea e asumare a acestei interconexiuni, „legămînt“ de colaborare cu ea. A i te opune e a „dezlănțui“ haosul.

În sens rău, „legăturile“ anulează orice formă de reactivitate; sînt născătoare de pasivitate, de toropeală, de subzistență „împiedicată“. E bine să te dezlegi sau să fii *„dezlegat“* de ele (ceea ce constituie, în multe spații religioase, obiect al unor manevre rituale). Există, e drept, și blocaje benefice. Daimonul socratic – mereu pregătit să-ți spună ce să *nu* faci, pentru a nu devia de la bunul mers al lucrurilor – e un exemplu.

În sens bun, „legăturile“ sînt garanția *echității* lumii, expresia stabilității și a predictibilității ei. Legături structurante sînt relațiile de rudenie, solidaritățile comunitare, legile, cutumele, contractele de diverse feluri. Sau raportarea anagogică la sursa supremă a universului. A fi legat, în accepțiune pozitivă, e a trăi în chip tonifiant sentimentul *apartenenței* la întreg.

Urzeala și bătaia unei țesături reflectă împletirea dintre o tramă verticală *imuabilă* și „disponibilitatea“ *dinamică* a orizontalei. Cele două se întîlnesc în *„noduri“,* la fel cum, în destinul individual, se întîlnește „datul“ inconturnabil cu flexibilitatea conjuncturilor și a opțiunilor personale. Facem „noduri“ pe „războiul de țesut“ al cosmosului. Iar moartea ce altceva este, dacă nu ieșirea noastră (temporară?) din joc, *„deznodămîntul“,* înțeles ca eliberare de toate „legăturile“ contingente? Sfîrșești în „plasa“ firii. Dar să ne reamintim că și trezirea la adevăr e tot un fel de a fi „pescuit“, prins în plasă, de „pescarul de oameni“…

„Un om trebuie să stea pe un loc foarte înalt pentru a-și vedea propria soartă.“

proberb danez

„Problemele noastre sînt o creație a omului, deci pot fi rezolvate de către om. Nici o problemă a destinului uman nu este dincolo de ființele umane.“

John F. Kennedy

„Familia“ simbolică a țesăturii deschide spre un arbore infinit de sensuri, convertibile în tot atîtea căi de abordare a temei destinului: labirint, arabesc, păienjeniș, șirag, ghirlandă, spirală, lat, împletitură etc. „Simple metafore!“ – se va spune. Da. Destinul e mai ușor de aproximat în termenii unor cuprinzătoare metafore. De aceea am vorbit de „poveste“, de țesătură, de „legături“ și de „noduri“. Va veni momentul să vorbim și despre „complexul marionetei“ (A.K. Coomaraswamy) ca simbolică adiacentă.

Oricum, semantica țesăturii se cuplează spectaculos cu „necesitatea narativă“. Dacă destinul e *text*, atunci se subînțelege că e, totodată, *țesătură*. *Sutra* sanscrită, *sura* arabă, ca și *textura* latină includ o simultană referință la „text“, „țesătură“, „textilă“. Ne mișcăm, cu alte cuvinte, pe un drum pre-scris, dar la țeserea căruia sîntem invitați să participăm. Evoluăm între covor și poveste.

P.S. Evident, toate observațiile de mai sus, ca și cele care vor urma, presupun parcurgerea unei largi bibliografii, pe care nu voi întîrzia să o semnalez, dacă suita acestor articole se va constitui într-o carte. Deocamdată, mi s-a părut fastidios să încarc pagina cu note de subsol.

Vintilă MIHĂILESCU

O îndoială iremediabilă

Se poate spune că „absurdul“ este doar o părere, o atitudine printre altele. Exact în momentul în care îmi notez aceste cuvinte, de pildă, am primit un lung SMS de la o prietenă din Franța, iar mesajul se încheie cu următoarea declarație: „S-ar părea că toate lucrurile au un sens!“. Oare?

Nu este cazul să argumentez contrariul sau să mă angajez în vreo dispută în jurul existenței lui Dumnezeu sau al sensului ultim al istoriei: mă depășește total și îmi este absolut indiferent. Și totuși, ceea ce mă intrigă de cînd sînt în spital și, fără voia mea, îmi trec prin cap tot felul de idei năstrușnice este următorul fapt: de ce totdeauna, în toate marile religii, *sensul este dincolo* (în ambele înțelesuri ale termenului de sens, și acela de direcție, și acela de rost), de ce existența „deplină“ este eschatologie, de ce viața „adevărată“ este amînare? Pretutindeni, lumea imanenței, lumea de *aici,* lumea existenței curente este o lume căzută, dintr-un motiv și într-un mod sau altul – păcatul originar, de pildă. În orice caz, o lume cam lipsită de sens *hic et nunc,* în care viața nu este în nici un caz un scop sau o valoare în sine, ci doar un mijloc spre adevărata existență *de dincolo,* ceea ce mie personal îmi dă un intens gust de absurd – sau de cacealma, ceea ce ar fi și mai rău! Mai mult, această „amînare“ nu-ți garantează niciodată, în nici o religie, accesul la acel *dincolo* al vieții „adevărate“: *dincolo* este doar pentru premianți, este lumea perfectă a meritocrației! Nu aș avea nimic împotriva acestei viziuni, dar cînd vezi că totdeauna și pretutindeni criteriile acestei meritocrații transcendentale sînt, de fapt, cît se poate de mundane și de ancorate în jocurile de putere ale societăților reale, ei bine, simți că te cuprinde o îndoială iremediabilă…

Nici cînd eschatologia este înlocuită de istorie, adică în religiile secularizate ale modernității, sensul nu pare să-și găsească locul *hic et nunc,* în lumea de *aici:* sensul este tot o promisiune, de data aceasta nu pentru altundeva, ci pentru altă dată, pentru mai tîrziu, pentru un soi sau altul de „sfîrșit al istoriei“, de împlinire finală și universală. Doar evoluția după Darwin nu cuprinde o astfel de promisiune, ci descrie (constată?) un soi de *perpetuum mobile* al selecției naturale, care face ca speciile puternice să poată ataca tot mai eficient, iar cele slabe să se poate feri sau proteja tot mai bine. Există, evident, un sens-direcție în toate acestea, dar eu, personal, nu prea văd rostul sublim al acestei curse pentru supremație într-o lume heterotrofă în care, în mod inevitabil, unii se hrănesc cu alții – și, în 99% din cazuri, cam atît… Filozofii, gînditorii, în general, au atribuit însă diverse sensuri mai nobile acestei evoluții. Într-un fel, termenul însuși a ajuns să subsumeze tot ce visa omenirea (civilizație, progres, rațiune, libertate etc.), iar procesul legic al evoluției să fie un soi de marș triumfal spre un final universal și fericit. Din această perspectivă, sensul final al istoriei este acea finalitate pe care istoria o poartă în ea, o teleonomie care duce, implacabil, spre idealul Omenirii, căci este atrasă de acest ideal, de acest Bine Suprem ca de un magnet. Doar că, și de data asta, criteriile acestui ideal magnetic sînt schimbătoare și intrinseci jocului politic. În plus, nimeni nu a putut să demonstreze sau să constate acest postulat: chiar și-a îndeplinit *Evoluția* promisiunile?

„Soarta-ți lasă întotdeauna o portiță în momente de cumpănă.“

Miguel de Cervantes

„Caracterul este destinul.“

Heraclit

Deziluzia față de promisiunile tuturor acestor „mari narațiuni“ istorice a devenit atît de mare în societățile „postmoderne“, încît acestea s-au refugiat integral în imanență, în *lumea de aici și de acum,* și au făcut din experiența cotidiană a eului autentic miza centrală a existenței umane. Este un uriaș curaj, căci este prima societate care renunță la transcendență, la mîntuirea Sufletului într-un dincolo sau pentru altă dată, pentru a promite – și impune – o împlinire a Sinelui aici și acum. Complementar, lumea de *dincolo* este imaginată orizontal, ca o prelungire tehno-politică a celei de aici: extratereștrii sînt contemporani și au exact aceleași preocupări ca și noi; iar pînă una-alta, potențialul anxiogen al acestor ființe totuși necunoscute este exorcizat prin *entertainment:* lumea de dincolo este doar *fun.* Această performanță epocală n-ar fi fost posibilă, probabil, în afara unui principiu de genul *„Don't worry, be happy!“.* Este deosebit de interesant cum oarecum trivialul *„having fun“* a căpătat o miză de mîntuire și o încărcătură de-a dreptul ontologică…

Vintilă MIHĂILESCU

Ce ne pot spune toate acestea?

Multe, prea multe și mai ales profund incomprehensibile. Un motiv al inaccesibilității acestei trinități ontice *Absurd – Suferință – Poveste,* deși constitutivă Omului, este că oamenii par să nu aibă (să fi pierdut?) limbajul apt să descrie complet și comprehensiv astfel de orizonturi. *Povestea*, de pildă, deși este un soi de meta-mecanism de apărare, nu poate fi descrisă în termeni biologici și/sau psihologici; deși poate fi ideologie și/sau normă a unei dezirabilități sociale, nu poate fi cuprinsă în limbajul științelor sociale; nu poate fi descrisă corect nici măcar în termeni filozofici sau teologici, deși acestea sînt formele de cunoaștere prin care Omul a numit sensul, dînd *Poveștii* un sens; este abordabilă, ce-i drept, în termeni poetici, dar atunci totul rămîne un fascinant joc de oglinzi, care amplifică „misterul".

Pentru uzul meu personal, am ajuns totuși la două *deschideri* (nu există și nu pot exista *concluzii* în această privință!) complementare. Pentru a le putea formula cît de cît inteligibil, voi începe prin a reformula într-un limbaj forțat elementar (cu riscurile aferente) premisele la care se pare că am ajuns. Putem spune astfel, pe cît se poate de simplu, că *Absurdul este* – măcar pentru faptul că nimeni nu a putut să demonstreze, coerent și consecvent, contrariul; că un soi de intuiție aprioric a absurdului generează *Ontalgia,* această algie ontică, această *Suferință* a faptului de a fi; și că, în sfîrșit, această suferință constitutivă și definitorie este întîmpinată și transfigurată la fel de constitutiv și definitoriu prin *Poveste*.

„Cine este născut să moară spînzurat nu se va putea îneca vreodată."

proverb franțuzesc

Primul sens-direcție care decurge, pentru mine, din aceste premise este că Omul se dovedește a fi, mai presus de toate, un *Homo Narrans* – dar într-un sens mult mai cuprinzător și mai profund decît cel acreditat de Kurt Ranke, care a folosit, se pare, pentru prima dată acest termen într-o lucrare din 1966. Omul este singura ființă vie ce poate fi angoasată în rărunchii ființei sale de absurdul aprioric al existenței și de absurdităților (puteți să le numiți greutăți sau altminteri) vieții, chiar înainte de a fi avut de-a face cu ele – iar aceasta și pentru simplul motiv că este singurul animal care poate să-și imagineze așa ceva, care poate să întrevadă invizibilul. Angoasat de toate acestea, Omul își va imagina și că lucrurile nu stau tocmai așa, că existența nu este de fapt absurdă, că greutățile vieții pot fi ușurate, compensate, eludate într-un fel sau altul – adică va naște o *Poveste* reconfortantă, care să-l pună cît de cît la adăpost de angoasele care îl însoțesc pe tot spectrul existenței umane. Suferința este o operă deschisă despre care s-au scris – și se vor scrie – sumedenie de Povești, dacă nu vesele, cel puțin înțelept-consolatoare – adică „anxiolitice"...

A doua mea constatare – căci aceasta este o constatare – se referă la faptul că nu avem nici cea mai mică idee despre cum circulă Povestea din transcendental în celule și retur, cum este ea în-corporată astfel încît să funcționeze, să fie dătătoare de viață la toate nivelurile sale de implicare și manifestare, că nu știm nimic despre cum se leagă biochimicul cu ontologicul – și că, de fapt, nici nu interesează toate acestea. Or, *Povestea* funcționează, funcționează în toate registrele sale, și funcționează și atunci cînd nu noi sîntem autorii direcți ai „poveștii", ci sîntem mai degrabă povestiți. Altfel spus, sîntem parte a Marii Povești, ai unei *Povești încorporate,* alcătuită din tot ceea ce am despărțit de-a lungul mileniilor: sînge și zei, suflet și corp, biochimie și ontologie. Dacă așa stau lucrurile, atunci înseamnă că, dacă vrem să domesticim puțin acest abis, dacă vrem să cunoaștem ceva mai bine Omul, ei bine, trebuie să ne apropiem cu mai multă atenție și deschidere de această incomprehensibilă *Poveste încorporată*.

Epilog

Cum de am ajuns oare amîndoi, venind din orizonturi esențial și contextual diferite, la ideea de *Poveste?* Cred că pe undeva, înainte de a o căuta, o aveam deja pe undeva în noi, că pur și simplu ne plăcea: este o prea clară jubilație în concluzia *Marii Povești* la care se pare că am ajuns pentru ca să nu se fi ascuns ceva din ea în premisele hedoniste pe care le împărtășim într-o nemărturisită măsură.

Ce-mi place în plus la această viziune a *Poveștii,* a literaturii/regiei subiacente, este că rezolvă (?) problema fatalității: dacă sîntem prinși în „urzeală și beteală", dar aceastea sînt „organizate prin suveica dinamică a liberului nostru arbitru", dacă „ne mișcăm pe un drum pre-scris, dar la țeserea căruia sîntem invitați să participăm", dacă, pe scurt, „evoluăm între covor și poveste", ce putem să ne dorim mai mult? Destinație, destinul nu mai poate fi pre-destinație, căci trebuie mai întîi povestit, regizat, ba chiar jucat (în sens de „performat"). Destinația este atunci drumul spre sens, necesar ca drum, dar nu și ca finalitate? Mie îmi place cum sună! Dar va rămîne tot timpul deschisă marea problemă: *Cine este autorul Poveștii?* Povestim sau sîntem povestiți? Deocamdată se pare că împărtășim convingerea (?) că Omul este cel puțin părtaș la *Poveste* – ceea ce pentru mine este suficient pentru a mă face fericit. Deocamdată...

Este de asemenea simptomatic faptul că amîndoi recurgem la metaforă – și o facem cu profundă venerație: pur și simplu, în acest caz, nu se poate altfel! Ce este absolut surprinzător (și încîntător) pentru mine este cum, pornind din spații profund diferite, s-ar zice chiar opuse, ale metaforicului, ajungem, pe măsură ce ne învîrtim tot mai aproape de Poveste, la un limbaj metaforic foarte apropiat. Conjunctural, eu am pornit, în spitalul meu, de la metafore corporale, iar prima mea mare metaforă a fost... constipația. „Etiologia" acestei metafore a fost prima experiență „psiho-somatică" de intrare în spațiul concentrațional al Spitalului: timp de trei săptămîni, corpul mea s-a închis în el și a amuțit. Cum nu sîntem obișnuiți să vorbim despre astfel de trivialități ale celui mai de jos nivel biologic al trebuințelor noastre, au trecut vreo două săptămîni pînă să aflu că și soția mea („aparținătoare", cum se cheamă în limbaj spitalicesc) se afla în aceeași situație. Iar într-o zi, soția mea s-a întors cu poveștile despre constipație a două venerabile doamne. Concluzia acestora fusese următoarea: „Am încercat și cu ulei de parafină, să știi, dar nimic. Îți spun eu, asta nu e de la stomac, e de la spital!" Și avea dreptate: o zi petrecută înapoi acasă, și nici eu, nici soția mea n-am mai avut nici o problemă. Întorși la spital, am luat-o instantaneu de la capăt. Revelația, elementară și ea, a constat în imposibilitatea de a plasa această constipație, de a o localiza: ea nu este nici în stomac, nu este nici în cap, nu este în nici un organ anume; înseamnă atunci că este în corp; dar asta mai înseamnă că este în *noi*, și deci că nu *avem,* ci *sîntem* un corp; și că, surpriză, corpul acesta care sîntem vorbește, ne povestește din noi, despre noi, iar noi nu înțelegem; pe cine nu înțelegem? Păi, pe *noi*... „Nu există cuvinte pentru anumite stări – constata Paul Valéry; atunci, niște organe care nu au deloc această funcție trebuie să preia aceste eforturi neputincioase de *exprimare,* de *expulzare*". Simptomul este limbaj, conchide el, ca și mulți alți astmatici ai poeziei.

Ce metaforă, Andrei, *Constipația!* Important nu este ce vrea ea să însemne cu „adevărat", ci faptul că deschide spre niște adevăruri de necuprins. Vom înțelege deci ceva cu adevărat fundamental despre Om în momentul în care vom reuși să deslușim măcar întrucîtva relația intimă, profundă și misterioasă dintre constipație și Dumnezeu!

Dragă Andrei,

După ce mi-ai trimis textele tale și așteptînd să merg la tomograf, am avut o revelație de pozitivism transcendental. Iată cam cum ar arăta lucrurile din această perspectivă: totul începe cu *Praful Cosmic;* cîndva, tîrziu, are loc *Întîmplarea Extravagantă* care se va chema „lumea vie", „viața"; mult mai rapid după aceea, cauzal-aleatoriu, apare o formă de viață care se va chema *Om;* în foarte scurt timp după aceasta – sau poate chiar odată cu aceasta –, Omul începe să producă Povești sau, mă rog, să se întruchipeze în Poveste, iar lumea vie începe să fie povestită (cultul strămoșilor, de pildă, cosmogonii etc.) –, apare deci *Povestea;* peste noapte (adică în doar două-trei milenii), Omul devine el însuși poveste și ajunge să fie povestit în loc să povestească – dar va fi fericit chiar și așa, cîtă vreme va crede în Poveste; în ultima fază, Omul este depășit de Poveste, care a devenit mai deșteaptă decît el și care reinserează praful cosmic din care a provenit în ultimă instanță. Concluzie: *Povestea* este primul „robot", primul produs de inteligență artefactuală creat de Om, care îi prelungește acestuia devenirea, dar care ajunge și să-i depășească limitele firești. Surprinzător, Creația nu e la început, ci la sfîrșit: ea începe ca umană, nu ca divină – dar s-ar putea să recupereze/reintegreze ceva din praful cosmic, care cine știe dacă și în ce fel este el și „divin"?...

Ce-mi place cel mai mult la această versiune este următoarea consecință cît se poate de plauzibilă: cînd roboții umanoizi vor deveni suficient de inteligenți încît să priceapă istoria *Poveștii,* dar nu și cu suficient simț al umorului încît să accepte faptul că nu sînt decît a n+1 versiune, cam lipsită de imaginație, a *Poveștii,* ei bine, în acel moment se vor sinucide în masă!

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Cei care păgubesc statul român...

Nu, nu sînt cei de pe prima pagină a ziarelor. Ci elevii români care învață tinichigeria în România și se duc, nerecunoscători, peste hotare, să repare mașinile francezilor sau ale englezilor, deși în țara de baștină îi așteaptă o carieră de succes și o viață împlinită.

Umblă de ceva timp, în special în mintea celor aflați la putere, dar lipsiți de competențe să o practice în interesul țării, o idee fixă, și proastă, și imorală: aceea de a-i obliga pe elevi ca, după absolvirea liceului sau a universității, să fie obligați să muncească în țară timp de trei, cinci sau mai știu eu cîți ani. Nu se lasă mai prejos nici veșnic tînăra speranță a Educației, doamna Ecaterina Andronescu: „Acum, Guvernul s-a angajat prin acordul cu Sindicatele să-i susțină financiar integral pe cei care optează pentru această școală profesională cu condiția ca măcar cinci ani să rămînă în țară ca să dea ceva înapoi din ceea ce statul le oferă. Nu e obligatoriu acest lucru. Face dacă vrea. Nu e o obligație pe care și-ar putea-o asuma un părinte al cărui copil are 14 ani (...)". Deci, dacă înțeleg eu bine, deși mi-e greu, un copil care acceptă un ajutor financiar din partea statului pentru a-și termina școala profesională e legat de patria strămoșească vreme de cinci ani. Dar cine sînt acei copii care primesc ajutor financiar din partea statului pentru a merge la școală? Păi, de regulă, cei foarte săraci. Care nu au de nici unele. Și care, după finalizarea cursurilor profesionale, se vor angaja pe cîteva sute de lei, care nu le vor ajunge nici de o pîine pe săptămînă și de un abonament la metrou pe lună, necum de o chirie sau o haină mai acătării. Dacă vrem să rămînă în țară, „să dea ceva din ceea ce statul le oferă", atunci să le dăm motive: să încurajăm investițiile astfel încît să existe locuri de muncă și chirii acceptabile, să încurajăm firmele private prin politici fiscale adecvate și predictibile să ia în ucenicie tinerii absolvenți de școli profesionale etc. Am, deci, de bombănit împotriva acestei nerușinări.

■ Învățămîntul în România este gratuit. Așa că așa-zisele ajutoare ale Guvernului pentru cei care fac școala profesională sînt o obligație constituțională, morală, civilizată. Este singurul fel în care statul ăsta corupt și incompetent și-ar mai putea ține copiii aproape. Altfel, am avea emigranți de la vîrsta de trei ani.

■ Dacă tot le cerem „să dea ceva înapoi din ceea ce statul le oferă", mă gîndesc să facem o socoteală mai amplă: în fond, elevilor li se oferă transport gratuit și servicii medicale fără plată (mă rog, teoretic), reduceri la biletele de spectacol sau de muzeu, cursuri extracurriculare fără nici un cost, parcuri fără bilete la intrare etc. Păi, de ce să nu le punem pe răboj? De ce să nu-i obligăm ca pentru fiecare drum gratuit făcut de acasă la școală să facă unul contracost după ce se angajează și să rămînă priponit în țara lor pînă își achită toată datoria la RATB? De ce nu-i obligăm ca, pentru fiecare vaccin făcut în copilărie, să își trateze bolile de adult pe bani mulți, la clinicile de stat, cîte or mai fi rămas, și să nu îndrăznească să plece peste hotare să își salveze viața?

■ Și dacă tot am ajuns la tot felul de tîrguieli cu ce ne dă țara și cu ce îi oferim noi înapoi, dacă tot sîntem hotărîți să recuperăm tot ceea ce statul „investește" în cetățenii lui, de ce să începem cu tinerii? De ce nu cu adulții? În fond, parlamentarii, miniștrii, funcționarii publici beneficiază de tot felul de gratuități din partea statului. Din taxe și impozite. N-ar fi corect ca, măcar pe perioada mandatului și cinci ani după aceea, să nu facă excursii în străinătate, ci la Peleș, așa, „ca să dea ceva înapoi din ceea ce statul le oferă"? Sau să își cumpere o Dacia Logan, nu un Audi, ca să nu mai beneficieze statul german de investiția făcută de români în instituțiile de stat. Dar, mai ales, ca să își arate loialitatea față de țara care i-a făcut oameni, ar fi frumos ca înalții noștri funcționari să nu își mai trimită copiii la studii în străinătate, ci la școlile din Pantelimon sau din Focșani. Ca să arate că au încredere în sistemul de învățămînt românesc.

Doamna Ecaterina Andronescu reușește performanțe excepționale: pe vremea cînd aveam încă tineri pe care să îi înscriem în școlile profesionale, doamna ministru le-a desființat. Acum, cînd mulți tineri au abandonat școala încă din gimnaziu și și-au luat lumea în cap, aceeași doamnă ministru se gîndește să umple școlile profesionale cu momeli financiare jalnice. Banii Guvernului de care pomenește doamna ministru în tîrgul făcut cu sindicatele sînt banii proveniți din taxe și impozite. Plătite de românii exasperați de școli și de un viitor sumbru pentru copiii lor. Dacă i-ar întreba, doamna Andronescu ar afla că majoritatea ar prefera să fie investiți în școli profesionale și în ajutoare gratuite, necondiționate, pentru copiii săraci, decît în șpăgi pentru autostrăzi iluzorii sau în contracte oneroase care fură țara la drumul mare.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Dilema mea cea veche

Realizez, cu stupoare, că se împlinesc 25 de ani de cînd e *Dilema*, veche sau nu. 25 de ani de cînd sînt și eu la *Dilema* (nu chiar de la începuturile ei, ci puțin mai tîrziu). 25 de ani din viața mea alături de *Dilema* – care a ajuns, în toată această perioadă, să-mi fie, cumva, indispensabilă.

Mă trezesc, mă spăl pe dinți, îmi beau cafeaua, vorbesc cu fiul meu, îmi scriu articolul pentru *Dilema*... Așa a intrat *Dilema* în viața mea, precum unul dintre gesturile firești, de neînlocuit, aproape reflexe ale existenței de fiecare zi.

Ce înseamnă, de fapt, asta? Pînă la urmă, e doar o revistă, nu un mod de viață, veți spune. Da, e adevărat, dar nu e chiar așa. Probabil că nu aș fi putut lucra într-un loc care să nu-mi fi sugerat și un *pattern* existențial. Cînd am ajuns la *Dilema*, deși terminasem facultatea, eram cît se poate de necoaptă. Încercasem, pînă atunci, o infinitate de posibile joburi (așa simțeam): învățămînt, televiziune, secretariat, traduceri. Terminasem o facultate care nu avea nimic pragmatic în ea: Limbi străine, engleză și latină. Cum mi-era destul de clar că nu aveam vocație didactică, am tot încercat, trimisă de cunoștințe sau din proprie inițaitivă, pe ici, pe colo, prin presă ori companii, să mă adaptez și eu undeva. Nu am reușit, mai nici unul dintre posibilele locuri de muncă nu mi s-a părut destul de bun, destul de moral, cu destul potențial intelectual.

Da, știu, sună a „Prințesa și bobul de mazăre", probabil că orele de latină din facultate, mai ales cele cu domnul Fischer și doamna Creția, trebuie să fi fost de vină, pentru că erau prea interesante, impuneau niște standarde aparent imposibil de atins. Am glumit, desigur: voiam să spun că seminariile de latină menționate au fost și vor rămîne poate cele mai depline (cu tot riscul grandomaniei acestui cuvînt) experiențe, nu doar academice, pe care le-am trăit. Ca atare, în mai toate din potențialele slujbe peste care dădeam, ceva îmi displăcea. Încet-încet, însă, am înțeles, din eșec în eșec, cam ce mi-ar plăcea să fac: să scriu, jurnalistic și nu chiar. Nu doar din imaginație, ci și din realitate, cu puțin umor și cu niscaiva ironie, și, dacă se poate, fără să uit de referințele culturale. Să reflectez, pe de o parte, realitatea și, pe de alta, propriile mele trăiri, trecînd prin filtrul literaturii și al filozofiei, într-un text care să fie și actual, dar, cumva, să treacă și dincolo de moment. Care să fie presă, dar nu numai. Să semnaleze neajunsurile societății, atunci (și veșnic) de tranziție, dar nu numai din perspectiva lucrurilor vădit vizibile, precum acțiunile politicienilor, ci și din acea a oamenilor aparent mici, ascunși – de fapt, a celor mai mulți dintre noi.

Astfel de scriitură am găsit doar în proaspăt apăruta pe atunci, în 1993, *Dilema*. Și tot acolo am regăsit și standardele intelectuale, dar și morale rătăcite odată cu orele de latină. Cînd am participat la prima ședință de redacție, ca reporter, m-am simțit precum la unul din seminariile mele de la latină. La care s-a adăugat un sentiment ciudat, care mă mai urmărește, întrucîtva, pînă azi: cel al irealității. Nu-mi venea să cred că sînt parte a unei adunări a unor cărți devenite realitate, ca-n *Fahrenheit 451;* și nu numai că le sînt spectator, dar chiar pot interacționa cu ele, pot avea chiar un cuvînt de spus, o sugestie.

Mi-a trebuit destul de mult pînă să deschid gura în ședințe. Pînă la urmă, Lena (Magdalena Boiangiu) și Tita (Tita Chiper) m-au luat sub aripile lor și m-au învățat „meserie". Asta a însemnat, evident, mai mult decît cum să pun întrebări oarecum istețe oamenilor din Cișmigiu pornind de la temele Dosarelor săptămînale ale *Dilemei*. M-au învățat cum să-mi abordez interlocutorii, să fiu civilizată cu ei, dar să scot maximum în interviuri, cum să nu scriu nimic neverificat din mai multe surse, cum să scriu echilibrat, fără să mă entuziasmez exagerat de o fațetă ori alta a lucrurilor, sau, dacă o fac, să fie cu argumente serioase, să pun orice fapt particular într-un context mai general, care să includă, dacă se poate, și niscaiva date și statistici. Și multe altele. Principii de bază ale jurnalismului, veți spune, la mintea cocoșului, dar nu și pentru niște oameni abia ieșiți din găoacea României comuniste, pentru care jurnalismul nu fusese, în mare parte, decît cenzură și propagandă.

Nu mă laud că aș fi aplicat ceea ce m-au învățat cele două doamne, constant și riguros, în ceea ce am scris. Dar știu sigur că am avut mereu sfaturile astea în minte, precum și altele, mai generale, aplicabile nu doar la scris, ci și în viața de toate zilele. Un soi de conștiență a relativității lucrurilor, a cuvintelor și convingerilor și a faptului că, oricît ai vrea, niciodată nu ești cu adevărat expert în ceva, așa că nu e cazul să te umfli în pene. Pentru că mereu e cineva care știe mai multe decît tine și mereu se ivesc și alte fețe ale realităților din jur.

„Cititul e o continuă deslușire a tainei unei emoții“

– interviu cu Jón Kalman STEFÁNSSON –

Scriitorul islandez ***Jón Kalman Stefánsson*** *(n. 17 decembrie 1963) are o nominalizare la Man Booker, iar romanele sale care alcătuiesc* Trilogia fiordurilor – Între cer și pămînt, Tristețea îngerilor *și* Inima omului – *au fost traduse din limba franceză de Magda Răduță la Editura Polirom.*

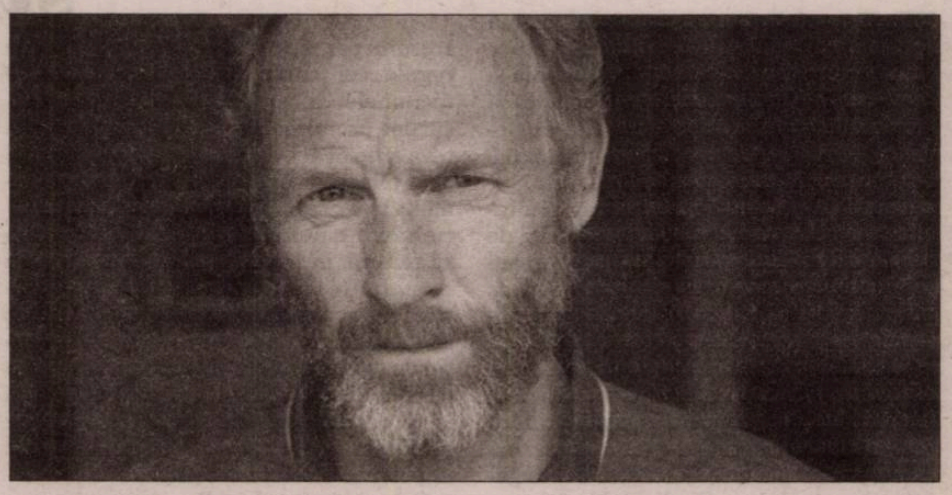

„Nu de la moarte ne vine învățătura, ci din poezie și disperare.“ Cum v-ați hotărît să scrieți o trilogie pornind de la ideea poeziei care aduce cu sine și viața, și moartea?

Nu a fost o hotărîre propriu-zisă. Aveam în minte o carte complet diferită de cea care a devenit prima parte a trilogiei. Cînd m-am apucat de scris, lucrurile au căpătat o altă formă. Așa mi s-a întîmplat cu toate cărțile. Am scris douăsprezece romane cu totul și numai două seamănă cu ceea ce credeam că vor deveni. Sigur, îmi fac ceva planuri înainte să mă apuc de scris, dar se destramă ca fumul încă din primele zile. Ceva complet nou își face loc în mintea mea și asta mă bucură nespus. Îmi place faptul că am atît de puțin control asupra poveștii pe care urmează să o scriu. Pentru mine, asta înseamnă că fac bine ce fac.

Marea din cărțile dvs. e o sursă de hrană și de moarte. Emană o ambiguitate care devine, treptat, o a doua natură a textului în sine.

Islanda e un loc aparte din multe puncte de vedere. Unul dintre ele ar fi că, în Islanda, natura și vremea sînt unul și același trup. Nu le poți despărți. Cînd scriu despre una, trebuie să scriu și despre cealaltă. Istoria Islandei e una a încleștării cu natura, a luptei continue pentru supraviețuire. Lumea de-acolo e una care nu te cruță. Sigur, acum lucrurile s-au schimbat, dar în trecut țara aceasta a fost marcată de lupta cu stihiile. Natura islandeză despre care scriu eu e, deopotrivă, de o frumusețe covîrșitoare, spectaculoasă și fatală. Dacă lăsai vreo clipă lucrul acesta să-ți zboare din minte, acum nu foarte mult timp, mureai. Înfruntarea era nemiloasă. Poveștile islandeze sînt impregnate de dualitatea asta.

Cînd am început să scriu *Între cer și pămînt,* prima parte a trilogiei, citeam niște cărți de istorie care m-au marcat. Era vorba despre pescuitul cu bărci mici. Cînd te urcai într-o asemenea barcă, dimineața, pe întuneric, nu știai niciodată dacă aveai să te mai întorci sau nu. Distanța dintre viață și moarte se subția cu totul. Pentru ei, așa mergea lumea. Pentru noi, e crunt. Am vrut să scriu despre această senzație, s-o prind de aripi.

Singurul element care sugerează temperaturi ridicate, în cărțile dvs., e sufletul omenesc. Ce anume vă interesează cînd vă construiți personajele?

Mie îmi place să scriu despre natură și să contemplu istoria, dar, în primul și în primul rînd, scriu despre oameni. Mă fascinează. Sînt creaturi colosale, nu? Și sîntem atît de complicați… Avem atîta măreție și atîta cruzime pe dinăuntru… Ca să nu mai punem la socoteală și toate lucrurile de-a dreptul mizerabile. Despre oameni poți scrie la nesfîrșit. În fond, ne schimbăm în permanență. Omul care sînt azi nu mai e chiar unul și același cu cel de acum douăzeci de ani. Așa că provocarea de a scrie despre oameni e una care nu se termină niciodată. Cine sîntem? De unde venim? Unde ne ducem? Sînt recunoscător că avem atîta vastitate interioară, că sîntem împovărați de mîhniri și regrete, de teamă, pentru că nu există material mai ofertant ca acesta. Nefericirea seminției omenești e mană cerească pentru scriitor.

Scrieți despre un soi de deșert islandez, împînzit de oase de balene eșuate, traversat de un băiat fără nume, un fel de Odiseu care înaintează prin pustietatea din poemul lui T.S. Eliot…

Da, el e eroul meu…

De ce nu are nume?

A fost o decizie conștientă. Scrisesem cam treizeci-patruzeci de pagini din primul roman cînd mi-am dat seama că băiatul nu are nume. Și m-am oprit o clipă, m-a izbit lucrul ăsta, și mi-am spus: „Ia stai așa, băiatul ăsta nu are nume!“ După care mi-am răspuns singur: „Păi, sigur că nu are. Nici nu trebuie să aibă. Vezi-ți de treabă mai departe“. Pe urmă nu m-am mai gîndit la asta deloc. Nu am stat să analizez exact ce înseamnă, dar, cînd publici o carte, oamenii pun întrebări, așa, ca tine, și asta e una din întrebările mari. De ce nu are băiatul nume? Cînd mi s-a pus prima oară această întrebare, în Islanda, m-a fulgerat momentul acela, de la începutul scrierii. Nu știam cum să-l explic. Nu știam decît că așa era bine, c-a fost o hotărîre bună. Cu timpul, am înțeles că rațiunea din spatele acestei decizii ar fi că, dacă eroul nu are un nume, poate purta toate numele de pe lumea asta. Și masculine, și feminine. El e noi toți.

Dar e vorba de o devenire: e copil cînd pleacă și bărbat cînd crede că a sfîrșit călătoria.

Este. *(Zîmbește larg)* Toate părțile călătoriei au fost minunate pentru mine, deși, cum spuneam, nu am plănuit nimic dinainte. Cînd scrii un roman lucrurile se întîmplă, situațiile se schimbă, uneori ajungi la o răscruce. E fascinant. L-ai citit bine, e și copil, și bărbat, uneori în același timp, pentru că e înțelept, dar nesigur. Dacă ai un asemenea personaj, posibilitățile sînt nesfîrșite. Motivul pentru care el vede lucrurile mai limpede ca toți ceilalți e tocmai combinația aceasta de forță mentală cu lipsă de experiență, cu o anume nevinovăție. Eu cred că prea multă siguranță de sine te împiedică să vezi lumea cum trebuie. Ești ferecat înăuntrul ideilor tale.

Cărțile dvs. sînt profund intertextuale. Găsim în ele intarsii de Milton, de Shakespeare, de T.S. Eliot, de Dylan Thomas… Poezia este la dvs. o formă de sinceritate, o armă ucigașă, un liman. De ce anume v-ați salvat prin poezie?

(Tace puțin) Am început ca poet. Am scris trei cărți de poezie. E o a doua natură. Nu călătoresc nicăieri fără să iau cu mine o carte de poezie…

Ce carte aveți acum cu dvs.?

Am mai multe cărți cu mine. Doi poeți islandezi, o colecție de traduceri de-acum vreo șaptezeci de ani, o selecție de poeme ale lui Kavafis… Sînt o companie bună. Întotdeauna îmi iau prea multe cărți cu mine și am bagaje cumplit de grele. Dar sînt prietenii mei între paginile astea. Pentru mine, unul din cele mai grozave lucruri legate de poezie e că poți reveni asupra acelorași poeme fără încetare. Sînt unele pe care le-am citit de mii de ori. Gîndiți-vă la Kavafis – poeme foarte scurte, de cinci-zece rînduri, adesea fără nici o metaforă. E clar, pare simplu, e accesibil oricui și, totuși, găsești ceva nou acolo cu fiecare lectură. Nu e că vezi ceva ce n-ai văzut pînă atunci, e că ai o altă experiență a poemului.

Pentru mine, cititul e o continuă deslușire a tainei unei emoții. Asta e frumusețea poeziei, profunzimea ei. Poezia surprinde ceea ce ni se pare a fi de neînțeles, de neexprimat, ceva care e, totuși, acolo, dincolo de puterea noastră de a-i da un nume. După mine, ăsta e sîmburele literaturii. Faptul că nu înțelegem, ci simțim acele versuri.

„Cînd scrii, asculți sunetul lumii“

Bărbați care vîslesc pînă devin un singur corp, pești care înoată fericiți pentru că sînt liberi… Există o dimensiune larger than life *în literatura pe care o scrieți. Cum navigați pe barca aceasta?*

Scriu. Scriu și mă las dus de val. *(Zîmbește cald)* Aștept să mi se întîmple scene, personaje… Sigur, fiecare nou personaj își cere dreptul la o parte din poveste. Cîteodată încerc să le țin piept, să le pun pumnul în gură, dar nu reușesc și povestea se schimbă. Întotdeauna se schimbă. Da, pentru mine scrisul chiar e o călătorie și habar nu am cum se sfîrșește. Cu timpul, mi se luminează, cît de cît, încotro mă îndrept. Nu știu niciodată ce fel de carte e asta pe care am început s-o scriu. Asta mă bucură nespus. Aș fi îngrozit dacă ar trebui să plănuiesc o carte în asemenea detaliu, încît să nu mă mai surprindă nimic.

Ca un arhitect.

Exact. Nu aș putea. Nu ar mai fi o artă, ar fi un proiect. Ceva cu matematică.

Apare undeva ideea asta că toți devenim tăcere. De altfel, toate vocile se pierd sau sînt estompate de zăpadă, de vînt, de tot soiul de rumori interioare. Peisajul e dublat de un strat sonor. Sau de o absență a lui.

Poveștile sînt importante, dar la fel sînt stilul și atmosfera. Cîteodată puțin mai importante, pentru că poți să ai o poveste grozavă și s-o spui în cuvinte și imagini care s-o banalizeze complet. Pentru mine, stilul e muzică. Și ai dreptate, orice poveste e dublată de o simfonie. Sunetul ăsta de care spuneai e parte din muzică, așa cum e și absența lui. Cînd scrii, asculți textul. Asculți sunetul lumii pe care o descrii. Te obișnuiești cu el. După care, dacă poți, încerci să-l muți în cuvinte. Ceea ce nici măcar nu e atît de greu. Greu e să surprinzi și ce e printre cuvinte. Să dai volum acelor spații. Asta e greu.

Vocea narativă ne amintește, într-una din cărți, că totul pe lume, în afară de dorință, trebuie stîrnit din nou și din nou… Ce anume vă alimentează scrisul?

Cînd eram copil, voiam să schimb lumea. Eram un băiat care voia să salveze lumea asta. Acesta a fost visul meu. Scrisul e un imperativ, pentru mine. Ceva de care nu pot scăpa. Fără scris, nu există viață. E modul meu de a respira. Și mai e ceva. E speranța aceasta că scrisul meu ajunge la cititor, că-l atinge, că-l schimbă, că-l face, poate, să-și regîndească viața. Sper ca scrisul meu să conteze. Poate nu cît să salveze lumea, dar să conteze. Să schimbe ceva.

Și, cu toate astea, personajele dvs. care citesc, care trăiesc cu literatura pe dinăuntru, ajung la concluzia că iadul pe care-l purtăm în noi ne e mai accesibil decît raiul.

Așa e pe lumea noastră și așa va fi mereu. Drumul spre iad e mai scurt decît cel spre rai. E evident dacă te apuci să studiezi istoria umanității. E o istorie a cruzimii. Orice manual clasic de istorie vorbește despre războaie. Nu despre istoria frumuseții sau a victoriilor omenirii asupra propriilor limitări. E o istorie falsă. E, însă, bizar și dureros că, atunci cînd vorbim despre istorie, ne amintim în principal cum ne-am făcut rău unii altora.

Cred că acesta e unul din motivele pentru care sîntem unde sîntem și avem lideri ca Donald Trump. Probabil că le permitem unor asemenea oameni să ajungă la putere pentru că, inconștient, credem că așa arată, istoric vorbind, cei care ajung să împartă dreptatea. Credem în răul din noi. În cruzimea rasei. Ni se pare că asta e lecția istoriei. Există și ceva adevăr aici, dar mie mi se pare că e mai mult un fals. Adevărata istorie a umanității nu e scrisă în manuale, ci în cărțile de literatură, și istoria aceasta e cea a oamenilor obișnuiți, care visează la o lume mai bună, la o altă viață, la un viitor pentru copiii lor. Visul acesta, la un trai bun, e visul a 90% din oameni. Numai că noi îi lăsăm pe ceilalți, pe cei 10% care nu dau doi bani pe visul nostru, să ne conducă și să distrugă lumea.

Un personaj din trilogie, Andrea, spune că nimic nu e greu atunci cînd ești liber. Care e cel mai greu lucru din existența dvs. de scriitor?

Cînd am descoperit că asta sînt, scriitor, nu s-a mai pus problema să aleg. Pasiunea a fost copleșitoare. Mi-a fugit pămîntul de sub picioare, am simțit că mă îndrăgostesc. Și, știi, cînd te îndrăgostești, te îndrăgostești și gata. Nu te mai gîndești că te-ai îndrăgostit. Simți ce ți se întîmplă și te bucuri. Te bucuri de tot ce simți. Așa e scrisul pentru mine. E o luptă, că așa e și iubirea, e făcută din îndoială și suferință, din depresii și reinventări, dar e iubire. Iubirea asta e menirea mea.

a consemnat
Ioana BÂLDEA CONSTANTINESCU

Bobi APĂVĂLOAEI

Multiculturalitatea „dulcelui tîrg al Ieșilor“

– un ghid –

Fără îndoială că municipiul Iași, prin istoria sa specială și pe alocuri spectaculoasă, fascinează. De la bun început, Tîrgul Ieșilor a fost întemeiat, după cum au observat bătrînii cronicari urmați de o pleiadă de istorici, *pe locuri bune*. Evoluția Iașilor, începînd cu a doua jumătate a veacului al XIV-lea, într-o zonă de contact a unor mari unități de relief (Podișul Central Moldovenesc, Podișul Sucevei și Cîmpia Moldovei), la întretăierea unor importante rute comerciale ce legau Marea Baltică de bazinul răsăritean al Mediteranei și Europa Centrală de Părțile Tătărăști, a favorizat mutarea capitalei Țării Moldovei în acest oraș (din a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu) și stabilirea aici a unei populații eterogene. Joris van der Does remarca, în anul 1598, că „din vama mărfurilor care trec pe aici, atît spre Polonia cît spre Turcia, rezultă cel mai mare venit pentru principe“.

Alături de populația locală și-au găsit un rost pe aceste meleaguri numeroase etnii purtătoare de valori diferite și complementare, de multe ori aflate într-o competiție/rivalitate acerbă, fapt specific marilor aglomerări urbane de pe tot mapamondul.

Un aer special, inconfundabil, de Orient și Occident.

Pe la 1585, potrivit lui Henry Austell – emisarul lui William Harborne, ambasadorul Angliei în Imperiul Otoman, Iașii era „orașul cel mai de seamă din Moldova, unde își are reședința Petru Voievod“ (n.n. – Petru Șchiopul). În capitala principatului locuiau diverse etnii cu orientări religioase felurite. Aproximativ în aceeași perioadă, călugărul iezuit Giulio Mancinelli constata că „aproape toți creștinii catolici, care fuseseră foarte numeroși, trecuseră, din lipsă de preoți catolici, la ritul ortodox“, inclusiv cei din Italia. Biserica catolică „a găsit-o pîngărită de preoții luterani, care veneau adeseori în acel loc spre a face slujbă pentru meseriași, care sînt aproape toți nemți sau unguri luterani“. Comunitatea armenească era înfloritoare „mulțumită negoțului pe care îl fac cu mirodenii“. Armenii, „cu mult mai bogați și mai înlesniți decît toți ceilalți“, au rugat pe călugărul iezuit să slujească la biserica lor, dar au fost refuzați pentru că „le părea rău grecilor și latinilor, care îi erau prieteni, că el le făcea această cinste armenilor deoarece nu-i iubeau și îi disprețuiau“. François de Pavie, baron de Fourqueaux, a fost impresionat de mulțimea și stilul de viață al țiganilor din oraș: „în afara înconjurului Iașilor se află un număr de case ce socotesc eu că ajung la două mii, toate clădite din paie și din lemn și în care locuiesc multe familii din acele neamuri rătăcitoare numite țigani, care plătesc tribut ducelui“.

Pe parcursul veacurilor următoare, orașul Iași și-a păstrat caracterul multietnic, fiind „piața negustorilor ce roiesc din Asia și țările înconjurătoare din Sciția, Polonia, Transilvania și chiar din Italia“ (după cum mărturisea iezuitul ungur Paul Beke la mijlocul secolului al XVII-lea) sau locul unde „se aduc mărfurile cele mai felurite din Turcia, din Țara Tătarilor și din Moscovia și de unde se răspîndesc articolele turcești de vînzare în Polonia, Ungaria și Transilvania“ (aspect reliefat de episcopul catolic Marco Bandini).

Sărind peste veacuri, pentru că spațiul prezentării ne silește la treceri rapide prin timp, caracterul multicultural al capitalei Moldovei s-a accentuat la mijlocul secolului al XIX-lea. În lucrarea *Iașii și locuitorii lui în 1840*, Alecu Russo ne relata că „populația lui de 60 mii de suflete e tot așa de felurită ca și costumele și un observator de moravuri, stînd la fereastră o jumătate de ceas, ar avea de observat destul ca să poată face cunoștință cu zece popoare și să călătorească totodată în Franța, în Germania și în Orient“. Ovreiul cu anteriul negru „bătut și batjocorit de mulțime“, armeanul „adevărat copil al lenesului Orient“, lipoveni „vechi sectari pribegiți din Rusia“, neamțul „liniștit și meșter“, greci, sîrbi, bulgari „neamuri corcite, care sînt băcani, pitari, hangii, mijlocitori în luptă de moarte cu ovreii care se amestecă în orice meșteșug“, copiii faraonilor, enigmaticii egipteni, „țigani pe moldovenește... popor ciudat cu care viețuim de veacuri fără să-l cunoaștem încă, nenorocit și gol, trăind totuși vesel și fără grijă sub cortul nomad, furînd, cîntînd din scripcă prin crîșme, necunoscînd altă religie și altă patrie decît șatra și cerul“, cu toții alături de daco-romanul „nalt și voinic, cu vorba deschisă, pitorească și energică“ ce disprețuiește odihna orașului și belșugul prăvăliei, oferă Iașilor un aer special, inconfundabil, de Orient și Occident. După cum istorisește același autor, observator fin al realităților ieșene de acum un veac și jumătate, „neamurile acestea amestecate vorbesc fiecare în limba lor: rusește, nemțește, grecește, leșește și-n alte idiome stîlcite și barbare ale tuturor limbilor; peste toate stăpînește românească, limba limbilor pentru popor“.

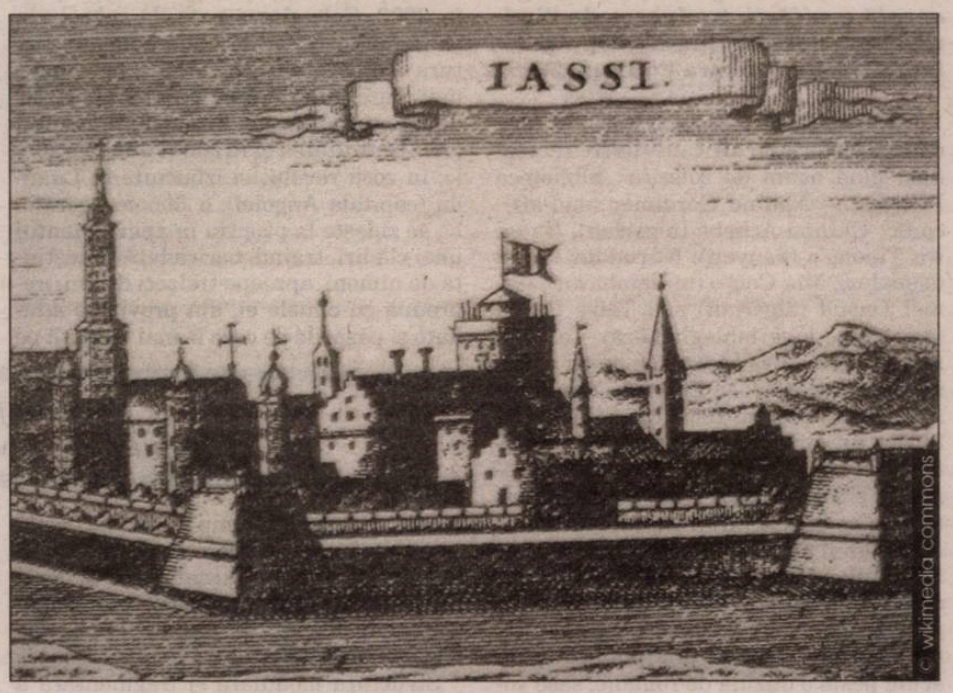

Ieșenii de astăzi sînt, de fapt, cu totul alții față de cei din secolul al XIX-lea.

Urgisitul secol al XX-lea, cu marile lui conflagrații și transformările politice radicale, în împrejurări binecunoscute și analizate de o sumedenie de specialiști, a șters caracterul compozit multietnic și multicultural al Iașilor. Astăzi, comunitatea armenească, cea evreiască și cea grecească abia mai numără cîteva sute de membri, iar organizațiile nemților, francezilor, italienilor, sîrbilor au dispărut cu totul. Comunitatea țigănească este lipsită de coeziune și are reale dificultăți în a se defini. Ieșenii de astăzi sînt, de fapt, cu totul alții față de cei din secolul al XIX-lea sau de la începutul secolului al XX-lea. Cu greu putem găsi un locuitor al Iașilor care să-și revendice bunici ieșeni.

iasimulticultural.ro

De aceea, a cunoaște istoria locului este modul prin care ne legăm de comunitatea din care facem parte. Urmele ei se văd în Iași pe fiecare stradă importantă, fie datorită unor case a căror arhitectură este ruptă din alte vremi, cînd răbdarea și grija pentru frumos și lucrul făcut cu trăinicie erau un ideal, fie datorită unor statui impozante sau unor însemne care precizează, de pildă, că în acel loc a ființat primul teatru evreiesc din lume, în 1876. Sau – fără a fi semnalizat în vreun fel – că în parcarea din fața librăriei Junimea se afla în secolul al XIX-lea Hanul lui Petrea Bacalu (un armean unionist), în care a fost ales Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei și în fața căruia s-a făcut Hora Unirii, pentru prima oară, în ianuarie 1859, motiv pentru care, după cîteva decenii, edilii Iașiului au hotărît ca acel loc să fie numit Piața Unirii. Oricine are acum prilejul să se informeze despre istoria multiculturală a Iașului folosind un site dezvoltat recent în cadrul unui proiect implementat de o echipă interdisciplinară: www.iasimulticultural.ro.

Odată intrat pe site, ai la dispoziție un ghid de vizitare a orașului pe mai multe trasee organizate după criterii etnice. Găsim ușor, folosind filtrele oferite de interfață, nu mai puțin de zece astfel de posibile tururi: de la evreiesc (cel mai bogat ca puncte pe hartă) la grecesc, armenesc, francez, italian, lipovenesc/rusesc, țigănesc, austriac, german, polonez. Prezența acestor etnici a lăsat mărturii care pot să se constituie în adevărate povești, cel puțin așa rezultă din textele semnate de Rodica Pop (cercetător în filozofie, ce-i drept, dar licențiată în istorie) și Sorin Iftimi (un distins istoric ieșean, muzeograf la Complexul Muzeal Național Moldova, Iași), care sînt scrise într-un stil foarte accesibil, dinamic, fără note de subsol și lux de amănunte care să încarce informațiile clar relatate. La urma urmei, fiind vorba despre viețile unor oameni, unele dintre ele de-a dreptul fabuloase, din rîndurile acestea răzbate atmosfera legendară a unei epoci de mult apuse, atmosferă generată de amănunte de viață cotidiană, de povești de dragoste, de gesturi de generozitate.

Trebuie remarcat că modul în care au fost concepute traseele și stabilite obiectivele este unul echilibrat, mai ales dacă avem în vedere criteriul numeric al fiecărei comunități, dar și contribuția acestora la dezvoltarea economică sau culturală a Iașiului. Cele mai multe repere sînt pe traseul evreiesc, pentru că evreii au constituit comunitatea străină cea mai mare (înainte de al Doilea Război Mondial constituiau jumătate de populația orașului). Fotografiile vechi care documentează textele sînt frumoase, bine alese și doar în puține cazuri nu s-a găsit o fotografie de epocă (pentru clădiri care nu mai există încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cum este cazul bisericii Sf. Grigore Luminătorul din spatele Halei Centrale, care a fost dărîmată de tot în 1899), însă totul este dublat de imagini realizate chiar în această vară (fotografi documentariști: Sînziana Ceteraș și Robert Bouariu), care arată stadiul monumentelor sau locurilor în zilele noastre, ceea ce ușurează identificarea lor în teren.

Recomand acest site nu doar călătorilor care decid să viziteze Iașiul, ci oricărui ieșean, dar mai cu seamă profesorilor și elevilor din oraș. George Pleșu, cel care a lansat proiectul la zece ani după primul site de recomandări culturale ieșene (altiasi.ro), care conținea deja o populară rubrică intitulată „O clădire“, nu s-a limitat la a oferi un produs virtual, ci a stabilit, împreună cu o echipă de ghizi conduși de entuziastul Mihai Bulai, nu mai puțin de 20 de tururi gratuite, derulate pe mai multe trasee și în mai multe limbi. Majoritatea tururilor au început din Piața Unirii, loc în care se găsesc urmele tuturor comunităților etnice din vechiul Iași.

De pildă, Hotelul Traian, care a fost conceput și construit de firma de arhitectură a lui Gustave Eiffel, sau Palatul Braunstein, proprietatea unui cunoscut om de afaceri evreu, care avea multe magazine pe Ulița Mare (Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfînt de astăzi), sau locul „la tei“ (chiar în capătul străzii Lăpușneanu), unde se adunau țiganii lăutari sau muncitorii zilieri, pentru a-și oferi serviciile. În imediata apropiere s-a aflat, de asemenea, clădirea Academiei Mihăilene înființată de Mihail Sturdza, sau Cinema Trianon, tot o inițiativă evreiască. E un punct nodal perfect pentru a decide pe care traseu urmează să pornești călătoria printr-un alt Iași.

***Bobi Apăvăloaei** este cercetător științific și arheolog medievist la Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană.*

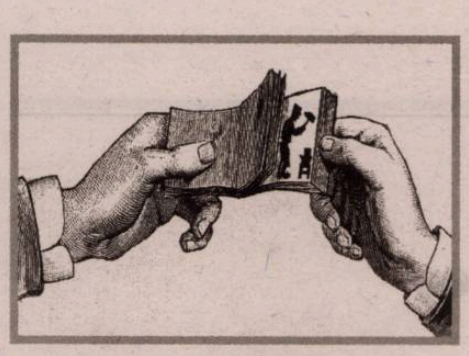

Marius CHIVU

feedbook

Un Pulp Fiction african

● José Eduardo Agualusa, *Teoria generală a uitării*, traducere de Simina Popa, note de Simina Popa și Iolanda Vasile, Editura Polirom, 2018.

Dacă n-ați citit nici un scriitor african sau cu origini africane dintre cei traduși pînă acum de colecția „Biblioteca Polirom" – Nadine Gordimer (sud-africană), Chinua Achebe (nigerian), Ngugi wa Thiong'o (kenyan), Nuruddin Farah (somalez), Mia Couto (mozambican), Kamel Daoud (algerian) sau Taiye Selasi (de origine nigeriano-ghaneză) – ați putea foarte bine să începeți (sau să continuați) cu acest José Eduardo Agualusa Alves da Cunha (n. 1960), pe numele său întreg, un scriitor angolez cu origini portughezo-braziliene, care a studiat agronomia și silvicultura la Lisabona, înainte de a se dedica jurnalismului și literaturii. Omul ține o rubrică săptămînală în faimosul cotidian brazilian *O Globo,* are o emisiune despre muzică și poezie la un post de radio portughez care emite în țările africane lusofone și a publicat pînă acum peste o duzină de romane, șase volume de proză scurtă, plus teatru, poezie, literatură pentru copii și cărți de reportaje. A obținut confirmarea internațională cu un volum de proză scurtă premiat în 2006 cu Independent Foreign Fiction Prize și cu acest roman din 2012, nominalizat la Man Booker International și premiat anul trecut cu IMPAC Dublin Literary Award. Momentan, José Eduardo Agualusa locuiește pe insula Mozambic, unde, conform Wikipedia, încearcă să deschidă prima bibliotecă din zonă.

Ca multe dintre celelalte cărți ale sale (romanul *Vînzătorul de trecuturi* a fost tradus în 2009 la Editura Leda), și *Teoria generală a uitării* se inspiră din tulburata istorie modernă a Angolei, fostă colonie portugheză care, după ce a obținut cu greu independența în 1975, cu ajutor revoluționar marxist-leninist sovietic și cubanez, a intrat într-un război civil, cu anticomuniștii susținuți de americani și sud-africani, care a durat pînă în 2002. Cele cîteva note de subsol vin să lămurească, acolo unde e nevoie, natura conflictului politic dintre personaje, mai toate înfierbîntate revoluționar, dar de orientări diferite. Premisa romanului are absurditatea și lirismul unei parabole: în zorii revoluției izbucnite în Luanda (capitala Angolei), o femeie agorafobă se zidește la propriu în apartamentul unei clădiri, trăind, baricadată și neștiută de nimeni, aproape treizeci de ani, împreună cu cîinele ei, din proviziile adunate și păsările pe care le mai vînează pe balcon. În tot acest timp în care se desfășoară războiul civil, femeia citește cărțile din casă, ține un jurnal poetic și desenează în cărbune pe pereții apartamentului golit treptat de mobila și obiectele folosite pentru foc.

Personajele cărții se ascund de ceva sau de cineva.

Structura modulară și fragmentară a romanului (fiecare capitol spune povestea cîte unui personaj, *vezi și capitolul de mai jos redat integral),* scris alert și cu o mare economie de cuvinte, sugerează scrisul mural, eliptic și poetic, al femeii. José Eduardo Agualusa mărturisea undeva că citește poezie ca să poată scrie ficțiune și că o mare parte din prozele sale sînt poeme, lucru care se vede și în acest mic roman unde, fiind scenariu de film la origine, dezvoltarea lui a condus la o suprapunere/alternanță a genurilor – absurd, comic, spionaj, livresc, lirism (poeziile sînt scrise special pentru acest roman de poeta braziliană Christiana Nóvoa) –, lăsînd deseori impresia că citești o farsă elaborată (cum am mai citit la prozatorul brazilian Luis Fernando Verissim, tradus cu două romane la Editura Curtea Veche în 2005).

Un alt efect al acestei structuri este că personajele, destul de numeroase pentru un asemenea mic roman, acționează precum piesele unui puzzle ce-și găsesc treptat locul într-o imagine acoperind trei decenii. Destinele lor, aflate la cheremul hazardului și al timpului, se intersectează spectaculos și amuzant ca-ntr-un *Pulp Fiction* african cu revoluționari, căruia nu-i lipsesc violența (pînă la oroare) și umorul (deseori negru), și nici elementul supranatural. Climaxul cărții îl reprezintă momentul în care, printr-o serie de ocolite și neprevăzute traiectorii personale, protagoniștii istoriei (revoluționari și mercenari, torționari și condamnați, unii dispăruți, alții considerați morți) se întîlnesc în același loc („Calm, calm, ce-a fost a fost. Sîntem cu toții angolezi").

Episodul este esențial, căci, așa cum o sugerează și titlul, romanul ridică problema reconcilierii. („S-ar putea să dureze mult pînă trece haosul, dar o să treacă, răutatea are și ea nevoie să se odihnească", spune un personaj; „Morții suferă de amnezie, dar mai rău suferă din cauza memoriei scurte a celor vii", spune alt personaj.) Într-un interviu, José Eduardo Agualusa spunea: „În țări precum Angola, care au trecut printr-o serie de conflicte majore, și în special prin războaie civile, există întotdeauna două teorii: cei care susțin că, pentru a depăși durerea și a obține reconcilierea, este necesar să uităm trecutul; și ceilalți care susțin contrariul, și anume că trebuie să ne amintim totul. Eu apăr a doua alternativă. Cred că pentru a obține o reconciliere adevărată, trebuie mai întîi să discutăm trecutul. E posibil să plîngem împreună și să ținem doliu împreună. Munca mea de scriitor presupune deopotrivă să-mi amintesc și să provoc această dezbatere."

Spuneam mai sus că romanul are aspectul unei farse în care piesele de puzzle par puse cu mîna, dar sub toată această suprafață veselă pe care moartea apare schițată fără tușe dramatice (romanul are deseori un aer *cartoonish)* se ascunde o anume gravitate. Toate personajele cărții se ascund de ceva sau de cineva, de vecini (precum bătrîna baricadată în casă) sau de dușmanii politici (precum revoluționarii), de propriile acțiuni sau de trecut în general („Unii oameni suferă de teama că vor fi uitați. Această patologie poartă numele de atazagorafobie. În cazul lui se întîmpla opusul: trăia cu groaza că nu va fi uitat niciodată"). Viața clandestină a bătrînei, precum și revenirile la viață ale celor împușcați, morțile înscenate sau identitățile ascunse, toate sugerează această ecuație complexă de frică, vină și memorie. De altfel, José Eduardo Agualusa mărturisea că tema romanului său este frica de celălalt, „o temă mai de actualitate azi decît în vremea în care am scris cartea".

aproape de carte

José Eduardo AGUALUSA

Teoria generală a uitării

(fragment)

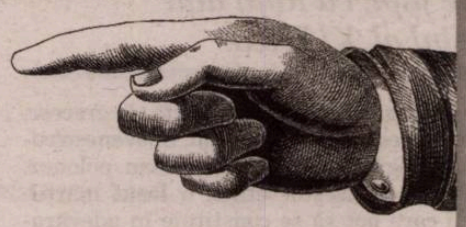

Magno Moreira Monte a fost omorît de o antenă parabolică. A căzut de pe acoperiș în timp ce încerca să repare antena. Apoi, obiectul i-a căzut în cap. Unii au văzut în întîmplarea astea o alegorie ironică a noilor timpuri. Fostul agent de securitate, cel din urmă reprezentant al unui trecut de care, în Angola, puțini vor să-și amintească, a fost doborît de viitor; comunicarea liberă triumfase asupra obscurantismului, tăcerii și cenzurii, cosmopolitismul zdrobise provincialismul.

Mariei Clara îi plăcea să se uite la telenovele braziliene. Soțul ei, dimpotrivă, nu prea acorda atenție televizorului. Inutilitatea programelor îl înfuria. Buletinele de știri îl înfuriau și mai tare. Se uita la meciuri de fotbal, ținînd cu Primeiro de Agosto și cu Benfica. Din cînd în cînd, se așeza, în pijama și papuci, să mai revadă un film alb-negru. Prefera cărțile. Adunase cîteva sute de titluri. Plănuia să-și petreacă ultimii ani din viață citind Jorge Amado, Machado de Assis, Clarice Lispector, Luandino Vieira, Ruy Duarte de Carvalho, Cortázar, Gabriel García Márquez.

Cînd s-au mutat, lăsînd în urmă aerul murdar și gălăgios al capitalei, Monte a încercat să-și convingă soția că nu au nevoie de televizor. Maria Clara a fost de acord. Se obișnuise să fie de acord cu el. În primele săptămîni citeau împreună. Părea să meargă totul foarte bine. Maria Clara devenea însă din ce în ce mai tristă. Stătea cu orele la telefon cu prietenele ei. Monte s-a hotărît atunci să cumpere și să instaleze o antenă parabolică.

La drept vorbind, a murit din dragoste.

PUBLICITATE

adevărul îți prezintă
Povestea omului din spatele divinității

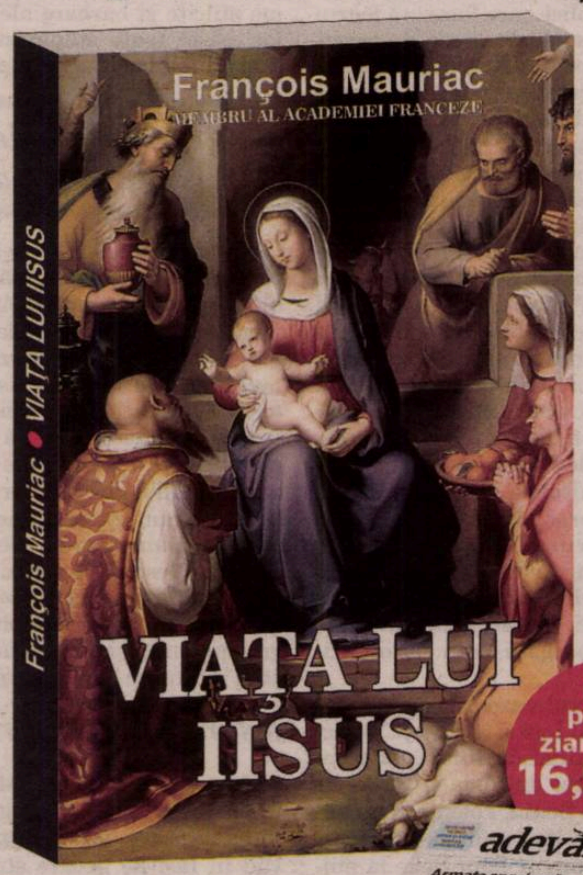

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 16,99 lei

De luni, 17 decembrie

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Oameni și strigoi

● **Roland Orcsik, *Comandoul fantomă*, traducere de Andrei Dósa, Editura Paralela 45, 2018.**

Roland Orcsik (născut în 1975 în Iugoslavia, trăiește din 1992 în Ungaria) e poet, eseist, muzician și traducător din sîrbă în maghiară și viceversa. *Comandoul fantomă* e primul lui roman și, dacă aș vrea să induc cititorii în eroare și să scap eu mai ușor, aș spune că tema lui e războiul care a dus la destrămarea Iugoslaviei. De fapt, ca să fiu cinstit, *Comandoul fantomă* e mai curînd un poem al alienării. Într-un orășel sîrbesc nenumit bîntuie fantoma războiului, un război care poate a izbucnit, poate nu, dar care își trece aripa murdară peste viețile oamenilor prin solii săi, frica, nebunia și ura. Toți locuitorii s-au baricadat în case, apa și electricitatea au fost oprite, ceea ce odinioară era o comunitate (închegată de prietenii, vecinătăți, maturizări comune) s-a fragmentat și fiecare familie trăiește izolată în propria casă, într-o lentă descompunere fizică și morală. Dacă vreți genul proxim, stilistic și tematic, acela ar fi *Trilogia Gemenilor,* a Agotei Kristof: relatare rece, deloc contaminată de sentimentalism, zero cerșit de emoții de la cititor.

Într-o literatură universală bîntuită de demonul suferinței (durerea se pare că vinde cel mai bine în domeniul literelor contemporane), Orcsik abordează o temă extrem de ofertantă, dar ocolește calea cea mai ușoară, alegînd să planeze pe deasupra evenimentelor Istoriei, să coboare în picaj și să observe mutațiile pe care le produce aceasta în comportamentul unor personaje de teatru expresionist. Războiul e mai mult un zgomot alb, un eveniment care se apropie, se îndepărtează, zidurile caselor sînt acoperite cu graffiti-uri patriotice, șovine, iar oamenii trăiesc alături de animale fugite (eliberate) din grădina zoologică a orașului. Dacă nu era de ajuns, Orcsik alege să paraziteze conștiința mai multor personaje, abordînd așadar calea perspectivei multiple. Dintre toate, se distinge cea a lui Spanac, un adolescent care adoră zgomotul pe care îl fac metalele, un băiat terorizat de un tată alcoolic, antisemit și violent, care în mijlocul acestui iad tăcut se îndrăgostește de o fată cu urechi mari. Din punctul ăsta de vedere, cartea lui Orcsik e un poem de maturizare, pentru că totul conduce la fuga lui Spanac din acest oraș, la evadarea lui din familia care se degradează pe zi ce trece (tatăl este, cred, personajul cel mai bine realizat din întreaga carte).

Ar fi o observație lipsită de originalitate aceea că războiul scoate tot ce e mai rău din oameni (situațiile-limită o fac, în general), dar Orcsik pare să fie fascinat de această degradare a ființei umane, de grotescul care zace în fiecare dintre actanții acestui coșmar. Proza lui, epurată de exces stilistic, are ceva din directețea alegorică a visului: nu pare deloc deplasat ca în mijlocul orașului să apară un pitic zoofil – cam ca la Donoso – care vrea să pună bazele unei noi rase, autoproclamîndu-se ultimul și primul nazist al omenirii.

Comandoul fantomă e departe de ceea ce am numi o lectură lejeră, din toate punctele de vedere: nu face concesii, e dură și intransigentă cu sine, refuză să apeleze la un referențial care ar putea atrage pasionatul de istorie, nu edulcorează și nu recurge la cîrlige emoționale. E proza unui poet care a văzut tot ce era mai urît de văzut în semenii lui și care a căutat calea cea mai incomodă și mai directă de a arăta acest tot. Trebuie amintită traducerea foarte bună a poetului Andrei Dósa, care s-a ținut scai de stilul zero al autorului, fără a încerca să „îmbunătățească" lucrurile.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

Războiul Rece, versiunea chic

● ***Zimna wojna / Cold War* (Polonia-Franța-Marea Britanie), de Pawel Pawlikowski.**

Cold War continuă căutările estetice apăsat calofile inițiate de Pawel Pawlikowski odată cu *Ida*, în 2013. Ingredientele care au contribuit la succesul acelui film – printre altele, preferința pentru decolmatarea trecutului, tradusă vizual în cadre de tip tablou compuse migălos – sînt în continuare prezente, dar miza lui *Cold War* e mai ambițioasă: în loc să vizeze o situație concentrată în cîteva zile, noul film al polonezului, plasat la mijlocul secolului trecut, urmărește relația cu evoluție sughițată dintre un compozitor și o cîntăreață, pe ambele baricade ale Cortinei de Fier. Filmul acoperă un interval de timp de cincisprezece ani, ceea ce – la cele 80 de minute ale sale – înseamnă să ceri cam mult de la un scenariu sărăcăcios. Dar, mă grăbesc să adaug, Pawlikowski e un scenarist destul de oarecare; mizanscena lui, în schimb, are mult mai multe de oferit.

Pawlikowski dovedește, în *Ida* și în *Cold War,* faptul că e în primul rînd un stilist. Ambele filme subliniază sensibilitatea regizorului pentru frumusețea de suprafață a lumii, amplificată prin tot soiul de artefacte ale trecutului puse în scenă, de la automobile la mansarde pariziene. Într-adevăr, *Cold War* nu e altceva decît un film care glisează de pe o suprafață pe alta, într-o suită de cadre care mai de care mai seducătoare, îmbrăcate în nuanțele de alb-negru devenite *trademark* al cinema-ului recent practicat de Pawlikowski. Cineastul are o atenție deosebită pentru compoziții vizuale – ceea ce ar fi suficient, după mine, pentru ca noile sale filme să stîrnească interes: mizanscena sa e rodul unei reflecții îndelungate asupra dispuneriii personajelor în spațiu, în tablouri de o rigoare maniacală chiar și atunci cînd subiecții lor sînt voit descentrați, relegați înspre marginea cîmpului vizual. Forma picturală a lui *Cold War* trădează atitudinea lui Pawlikowski față de epoca descrisă – între o idealizare a practicilor de pe vremuri (jazz și mari orchestre) și un fetișism pentru obiectele scoase din uz.

Toate acestea fac ca filmul să își asume o doză destul de serioasă de artificialitate, de încremenire. În linii mari, aș zice că Pawlikowski reușește să fie riguros (fiecare cadru al său deținînd parcă o semnificație autonomă, dar și o parte precis stabilită în întregul narațiunii) fără să fie dogmatic (căci tablourile sale adoptă numeroase stiluri de compoziție). Așa se explică și durata foarte scurtă a filmului: pare că Pawlikowski a încercat să evacueze orice surplus vizual, orice moment inutil, epurînd povestea la maximum.

Dar concizia narativă se datorează și unui alt procedeu foarte drag regizorului: elipsa. *Cold War* lasă senzația că Pawlikowski vrea să-și pună la încercare spectatorul, că îi e teamă să nu-i servească acestuia prea multă informație. Deja, în *Ida*, artificiul era la lucru – de pildă în secvența accidentului tratată în doar două planuri: în primul, personajul e la volan într-o stare de vădită tulburare; în al doilea, mașina sa este tractată dintr-un șanț. Unele elipse din *Cold War* au aceeași forță, îmbogățind narațiunea subțiratică (de pildă, o privire care poate însemna orice, conducînd totuși spre o scenă de sex); altele, însă, par mai degrabă că denotă trîndăvia unui scenarist care nu și-a mai bătut capul cu detaliile: nu e clar, bunăoară, în ce condiții a reușit protagonistul să treacă de partea cealaltă a Cortinei, în lumea occidentală. Ceea ce nu mă împiedică, totuși, să

apreciez anumite segmente ale acestei narațiuni fragmentate care avansează liber, pierzînd pe nepusă masă unele personaje de-a lungul anilor, regăsind altele mai tîrziu, fără vreun program aparent. La fel cum merită semnalate și aparițiile șarmante ale lui Jeanne Balibar și Cedric Kahn, care dau contur boemei pariziene fantasmate de Pawlikowski.

Rămîne totuși întrebarea, dincolo de parcimonia cadrelor *eye candy,* dacă în spatele acestei forme excesiv îngrijite se ascunde altceva. În ce mă privește, așa cum intuiesc proiectul stilistic al lui Pawlikowski, nu e foarte important de răspuns, căci filmul e unul „de atmosferă", nu de psihologie. De dragul jocului, însă, îmi vine să afirm că nu e mare lucru de căutat în adîncimea filmului. Elipsele repetate setează o miză interesantă: cît de aerată poate fi o poveste din care totuși să se mai înțeleagă ceva? Dar cred că, aidoma celui de-al doilea film din seria *Moromeții, Cold* War suferă de prea multă ambiție, și efectiv nu are timp să spună ceva cît de cît valoros nici despre personajele sale – doi îndrăgostiți care se autodistrug –, nici despre locurile sale, nici despre perioadele încordate pe care le vizitează. Ba mai mult, cu anumite ocazii, estetismul cade de-a binelea în kitsch – ca atunci cînd de la fereastra unui birou parizian se vede silueta Turnului Eiffel –, în timp ce discursul maniheist despre Războiul Rece ține loc de mîncare reîncălzită iar și iar.

Cu ceva mai multă carne pe personajele sale, *Cold War* ar fi fost, cred, un film important. Altfel, protagoniștilor, chiar dacă ajutați de secvențe muzicale formidabile, pendulînd între folclorul polonez și jazz-ul cluburilor franceze, le cam fuge pămîntul de sub picioare. Asta nu înseamnă că estetica lui Pawlikowski, oricît de demonstrativă, n-ar fi de urmărit, mai ales că marchează o schimbare de macaz destul de radicală dinspre documentarele și filmele englezești cvasimizerabiliste din trecutul său de cineast. Un film cu secvențe vizuale citabile de la un capăt la altul, *Cold War* face totuși ca Premiul de Regie de la Cannes să pară o alegere ușor nefericită – mai ales dacă îl așezăm lîngă *Leto*, film de extracție similară, care vorbește la rîndul său despre trecut și despre muzică, dar într-o manieră mult mai vie.

Cold War va rula în cinematografe începînd cu 14 decembrie.

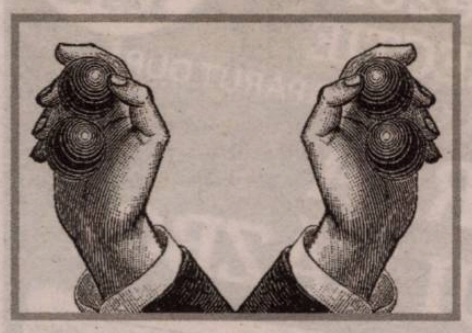

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Rezistența prin divertisment

● **Gunship, *Dark All Day,* Horsie In The Hedge LLP, 2018.**

Retro-fetișismul muzical e în formă exemplară pe al doilea album Gunship, acest *Dark All Day*. Succesul trupei se sincronizează cu relansarea regizorului veteran John Carpenter în chip de muzician *live* – coloanele sonore din anii '80 realizate de acesta (pentru propriile filme SF) sînt sursă de inspirație pentru Gunship și pentru multe alte grupuri care au ales să se înroleze în campania de recuperare și remixare a trecutului pentru cei ce nu l-au trăit. Numeroși astfel de artiști vin din industria jocurilor video, alții vin din comunitatea rock/metal încercînd să se reinventeze pentru un nou tip de festivaluri hibrid (rock + muzică electronică).

Britanicii Gunship fac parte din ambele categorii – cartea lor de muncă indică unele contribuții la industria jocurilor, pe de altă parte, proiectul s-a născut din rămășițele grupului de *nu-metal* tardiv Fightstar. Există o distincție esențială între a fi tardiv și a fi retro – dacă Fightstar se chinuiseră să se poziționeze undeva între Deftones și Slipknot la zece ani după ce trupele respective își pierduseră relevanța, Gunship dă timpul înapoi pînă la a dobîndi un statut respectabil. Anii '80 sînt o sursă inepuizabilă de nostalgii. Discotecile noastre încă vibrează de muzica epocii respective, transferată cu succes între generația pentru care nostalgia e reală (legată de o anume „rezistență prin divertisment") și generațiile succesoare care au asimilat-o fie sub pretextul ironiei, fie prin exces de expunere involuntară la gusturile părinților și mătușilor. Țările ex-comuniste au o relație cu totul specială cu acest retro-fetișism, e o formă de „valori tradiționale" – recent, Samantha Fox și Ricchi e Poveri au scos din case un public mai numeros decît festivalurile progresiste Jazz in the Park și Artmania (laolaltă).

Fenomenul *synthwave* reprezentat de Gunship ne demonstrează că și Occidentul a trăit propriile forme de rezistență cu acompaniament muzical, marcate senzorial prin coloane sonore specifice tehnologiei vremii. Sintetizatoarele optzeciste se fac auzite în felurite genuri redescoperite din 2000 încoace *(dream pop,* bunăoară), însă abia în *synthwave* avem o practică de venerare a instrumentului și a pionierilor care l-au consacrat. Filmele lui Carpenter fac parte din pionieratul respectiv, acesta redefinind regulile cinema-ului horror/SF folosindu-se de muzica virală (compoziții proprii) pentru a fixa idei și senzații tari în memoria spectatorilor. Astăzi, unul dintre cele mai importante grupuri *synthwave* îi poartă numele (Carpenter Brut), iar Gunship s-au folosit și ei de asocierea cu regizorul-muzician la momentul debutului.

Cu noul album, însă, trupa își diversifică sursele de inspirație, punctînd referințe-cheie la cultura retro-futuristă (înțelegînd prin asta modul în care vedeau viitorul futuriștii trecutului). Avem astfel piese ce invocă filmul *Ghost in the Shell* și animațiile cyberpunk japoneze, blockbuster-ul *Ready Player One* al lui Spielberg ori recent împrospătatul *Blade Runner.* Toate vin deopotrivă cu indicii vizuale (în videoclipuri) și cu ingrediente sonore (influențe de la Tangerine Dream și Vangelis pînă la *vaporwave*-ul japanofil). Trupa depășește cu această ocazie statutul de experiment încropit pe un laptop – nu s-au anunțat încă turnee *live,* dar sînt semne că se pregătește ceva: recrutarea unui baterist, numeroși invitați *live* (printre care Tim Cappello, notoriul saxofonist lasciv al Tinei Turner de altădată) și prezența constantă a componentei vocale. Trupele de gen au atras atenția prin concerte deosebite, iar lansarea Gunship în format *live* a devenit, cu acest album, o cerință stringentă și totodată o promisiune.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

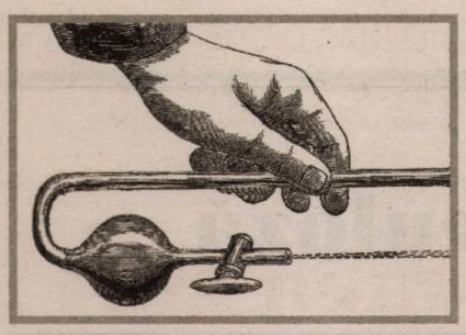

Oana STOICA

rosencrantz & co

Scheletele din dulap

● *Ilegitim*, adaptare scenică de Adrian Sitaru după un text colectiv creat de Adrian Sitaru și Alina Grigore, traducerea în limba maghiară: Andor Horváth, dramaturgia: Csep Zoltán, regia: Adrian Sitaru, scenografia: Carmencita Brojboiu, director de imagine: Adrian Silișteanu, VFX: Digital Apes, VR suport: Oroblade, 3D model: Horia Spirescu. Cu: Bács Miklós, Sinkó Ferenc, Pethö Anikó, Buzási András, Imre Eva, Tordai Tekla, Györgyjakab Enikö, Marosán Csaba. Teatrul Maghiar de Stat Cluj.

Personajul și-a construit o biografie diferită de realitate și crede în ea, acordîndu-și singur justificări, circumstanțe atenuante și iertare.

Există un interes din partea regizorilor de teatru de a adapta pentru scenă scenarii de film. La Sibiu, Radu-Alexandru Nica a regizat *Am angajat un ucigaș profesionist* (Aki Kaurismaki) și *Breaking the waves* (Lars von Trier), la Nottara, Vlad Massaci a montat *Aniversarea* lui Thomas Vinterberg. *Aniversarea* și *Breaking the Waves* au fost montate și la Teatrul Maghiar din Cluj de Robert Woodruff, respectiv Tom Dugdale. Radu Jude a regizat trei spectacole de teatru, toate cu scenarii de film: la Teatrul Național din Timișoara, *Scene dintr-o căsnicie* (Ingmar Bergman) și *Controversa de la Valladolid* (Jean-Daniel Verhaeghe pe un scenariu de Jean-Claude Carrière – aici textul primează, nu adaptarea scenică) și la Teatrul Apollo 111, *ALI: Frica mănîncă sufletul* (Rainer Werner Fassbinder). Dar pentru prima dată, un regizor de film, Adrian Sitaru, face un spectacol de teatru din scenariul propriului său film: *Ilegitim*, la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj.

Scenariul preia una dintre temele filmului, cea a colaborării cu Securitatea, lăsînd în umbră latura spectaculoasă, a incestului, care a amplificat controversele asupra peliculei. Problema gestionării trecutului, a reverberațiilor pe care acesta le are în prezent la nivelul societății, dar și la cel personal, acaparează întreaga narațiune în spectacol. Insuficient dezbătută și asumată public, relația individuală cu fosta poliție politică din perioada comunistă bîntuie încă în România și izbucnește purulent în momente de criză. În lipsa lustrației, cu acces liber (dar birocratic) la dosarele întocmite de Securitate, dosare incomplete, parțial distruse sau „pierdute", folosite, de multe ori, pentru șantajul politic, însănătoșirea societății este departe de a se produce. Colaborarea cu fosta Securitate are multiple nuanțe și de multe ori sînt greu de apreciat vinovățiile. În *Ilegitim*, un medic ginecolog denunță o femeie pentru un avort în timpul odiosului decret nr. 777/1966. Motivul doctorului, livrat celorlalți ca fiind legat de conștiință și dreptul la viață, se reduce, de fapt, la un interes material. Povestea izbucnește ani mai tîrziu, în plină libertate, cînd medicul este confruntat cu faptele sale trecute de față cu cei patru copii, la un prînz duminical (ca în multe drame de familie, situația explodează la masă). Sitaru ridică problema consecințelor faptelor în timp și a modului în care se schimbă percepția asupra lor, atunci cînd este implicată o persoană apropiată. Se diminuează gravitatea lor dacă sînt comise de un om pe care îl iubim?

Excelenții actori maghiari de la Cluj au și aici, ca de fiecare dată, evoluții de mare finețe. În rolul tatălui, Miklós Bács domină masa, cu o autoritate necontestată direct. I se ghicește potențialul agresiv și, pînă spre final, nu e prea clar dacă e vorba doar de un potențial sau omul poate fi realmente violent. Afirmă principii morale pe care le încalcă fără probleme, dublul standard nu îl deranjează, ba chiar se autovalidează drept intransigent în moralitatea sa. Căci personajul și-a construit o biografie diferită de realitate și crede în ea, acordîndu-și singur justificări, circumstanțe atenuante și iertare. Oponentul său principal este unul dintre copii, interpretat de Ferenc Sinkó, care împrumută de la tatăl său forța argumentației, poate și agresivitatea, nu însă și latura sinistră a orbirii.

Adrian Sitaru realizează în acest spectacol o expresie hibridă între teatru și film, adică un format scenic cu două canale. Spectacolul de teatru se derulează pe scenă. Spectatorii primesc ochelari VR (Virtual Reality) prin care pot privi spectacolul ca pe un film, peste decorurile de un verde prăzuliu de pe scenă proiectîndu-se diverse imagini. Unele scene se reiau, cu mici amendamente sau identic, ca niște duble de film. Problema este că tehnologia nu e prea comodă pentru spectator, ochelarii sînt grei, alunecă, imaginea mai scapă din focus și telefonul anexat ochelarilor trebuie resetat etc. Asta face ca, de la un moment dat încolo, aproape toți spectatorii să renunțe la ochelari. Nu cred că se pierde ceva esențial din asta, mai ales că pînă atunci am înțeles cu toții care era miza tehnologiei, iar greul vine tot de pe scenă, de la text și actorie. Aici se ridică problema integrării tehnologiei în teatru, unde curgerea nu poate fi întreruptă, iar filtrele materiale de percepție nu trebuie să stînjenească (decît dacă asta reprezintă o miză) spectatorul. Readuc în discuție o producție prezentată în FNT 2018, *Miss Julie* de Kate Mitchell, în care spectacolul este filmat pe scenă, montat și proiectat în timp real, produsele artistice rezultate reprezentînd perspectiva obiectivă (spectacol) și subiectivă (film) în același timp. Doar că asta se făcea fără ca spectatorul să resimtă vreun disconfort – altul decît acela că atenția îi era intens solicitată de faptul că vedea concomitent două produse artistice în loc de unul singur. La *Ilegitim*, componenta VR relativizează perspectivele, dar o face atît de incomod încît tehnologia devine scop în sine în loc să se integreze și să se susțină în produsul artistic.

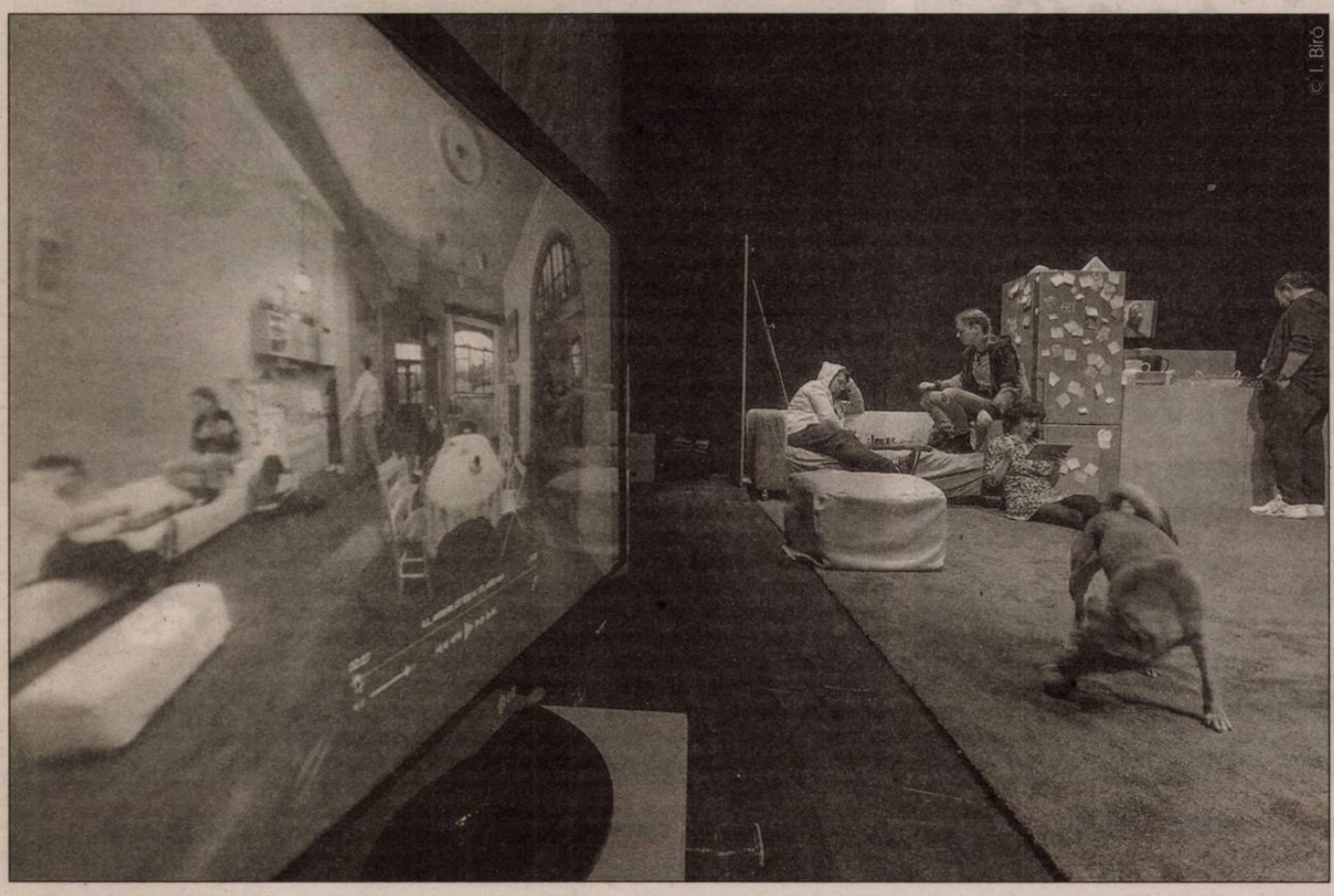

Văzut la FEST(in) pe Bulevard 2018 (festival organizat de Teatrul Nottara în luna octombrie), unde a obținut premiul pentru Cel mai bun spectacol și pe cel pentru Cel mai bun actor în rol principal (Miklós Bács), *Ilegitim* a precedat producțiile străine din FNT 2018, toate bazate pe includerea tehnologiei în spectacol. Deși mai are mult de experimentat, teatrul din România pare să se deschidă în această direcție. Cît despre traumele vechiului regim și urmările sale în prezent, vindecarea noastră, ca nație, pare să se tot îndepărteze.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Vladimir DOBRE

Rurala oftică, urbana tuberculoză

„Trecutul este cheia viitorului nostru."
F. LEAKEY

Un sondaj printre studenții medicinişti din anii începători: marea majoritate se văd chirurgi cardiovasculari, neurochirurgi, anesteziști-reanimatori; nici un igienist, specialist în medicina muncii, nici unul nu se vede ftiziolog sau (mai nou) pneumolog, deşi sînt cei care au fost „vrăjiți" de Th. Mann (pentru tuberculoza pulmonară (TB)) sau de A. Maurois (pentru TB osoasă).

Am terminat studiile de medicină la Universitatea de Medicină „Grigore T. Popa" din Iași, în 1956, și am fost repartizat la „Sanatoriul Rotunda" din comuna Cîrlibaba („Cara" = negru, „Ali" = nume propriu, „baba" = viteazul). Unitatea sanitară, pe care Ministrul Sănătății o proiectase pentru 200 de bolnavi, era de interes regional, dar faimoasă prin altitudine (1100 m) și izolare (40 km la Vatra Dornei și 8 km la Cîrlibaba). Nu aveam telefon, nici legătură cu vreun mijloc de transport regulat, exceptînd autosanitara și camionul de aprovizionare. Erau vremurile cînd Ministerul Sănătății credea că TB poate fi eradicată ca sifilisul: două-trei serii de injecții și „oleacă" de cură de repaus. De fapt, cura de repaus avea două efecte: asigura o viață relativ regulată bolnavului și totodată îl izola; venea apoi colapsoterapia, ale cărei baze le-a pus Carlo Forlanini. Era urmată de alte metode de tratament pe același principiu și a avut un impact major în lupta anti-TB în vestul Europei, și, în fine, antibioterapia clasică (rezultate pozitive cca. 90%). Premii Nobel în domeniul luptei anti-TB: Röntgen, Koch, Waksman. Lipsesc H. Brehmer (primul sanatoriu, în 1859) și C. Forlanini.

Ieși din Cîrlibaba pe șoseaua ce trece munții spre Borșa, în dreapta, șerpuind strîns de poalele Obcinei Mari, și ai impresia că molizii îți intră în mașină, cu ram și cu parfum cu tot. În stînga șoselei, vrăjitul argintiu învolburat al Bistriței Aurii. Cu secole în urmă, căutători de aur spălau pietrișul apei în speranța decantării unei pepite care să-i mai scoată din sărăcie. Stau mărturie grămezile de pietriș înierbate, împrăștiate pe malul apei.

După ultimul cot al drumului, în noaptea ce se ridică încet, apar deodată ferestrele luminate ale sanatoriului, o fostă cazarmă maghiară, clădire cu două etaje, și altele mai modeste de jur împrejur. Ne întîmpină un glas subțirel: „Sanatoru, sanator / N-am venit aici să mor! / Mă fac eu bine / Vine taica după mine!".

Cîteva lătrături. Sora-șefă, Malvina, încearcă să se impună cu un glas ce seamănă izbitor cu cel al cîntecului: „Liniște! Toată lumea la culcare!". Dimineața, prima mea dimineață de medic, pe Bistrița treceau cele dintîi plute. Vreo 15-20 de bolnavi de pe mal le făceau semne de „drum bun" plutașilor, care cu multă îndemînare fereau plutele de „căsoaie" și „pinteni", amenajări primitive ale albiei rîului, spre a feri plutașii de „zahată", încurcătura plutelor...

În jurul grupului de spectatori priveau

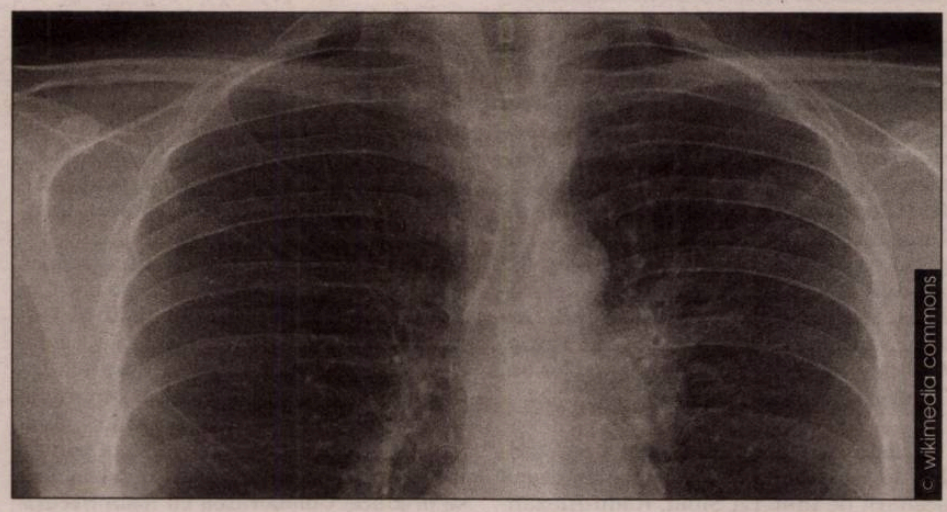

scena și șapte-opt cîini ciobănești. Intendentul mi-a explicat prezența lor: „Unii bolnavi nu vin cu autosanitara, fac, cînd nu găsesc un mijloc de transport, drumul pe jos. Vin rupți de oboseală, transpirați. Cîinii, aciuați la noi de pe la stîne, sar fioroși, dar cînd de departe adulmecă transpirația bolnavului, se gudură pe lîngă el, parcă s-ar bucura de un nou prieten."

Mi-am făcut ucenicia la Rotunda. Apoi la Putna (hotelul de odihnă pentru preoți a fost transformat în spital pentru tuberculoși), la caravana RF Oradea, dispensarul anti-TB Beiuș, Spitalul de Pneumologie Baia Mare. Îmi dau seama cîte sacrificii a făcut societatea spre a combate TB! O parte utile, dar foarte multe inutile. Prin 1960, la Ministerul Sănătății era un „director" care se ocupa de TB. Se numea Alexandru Bulla și a scris și o carte, *Eradicarea tuberculozei*. Pînă în 1975, TB era eradicată în România. Cred că cele trei etape armonizate – cura de repaus, colapsoterapia și utilizarea cu discernămînt a drogurilor – ar putea constitui o soluție în reducerea morbidității. În nici un caz nu utilizați metode „heirupiste", „în flacără", acestea au dat greș nu numai la noi...

***Vladimir Dobre** este medic primar pensionar.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

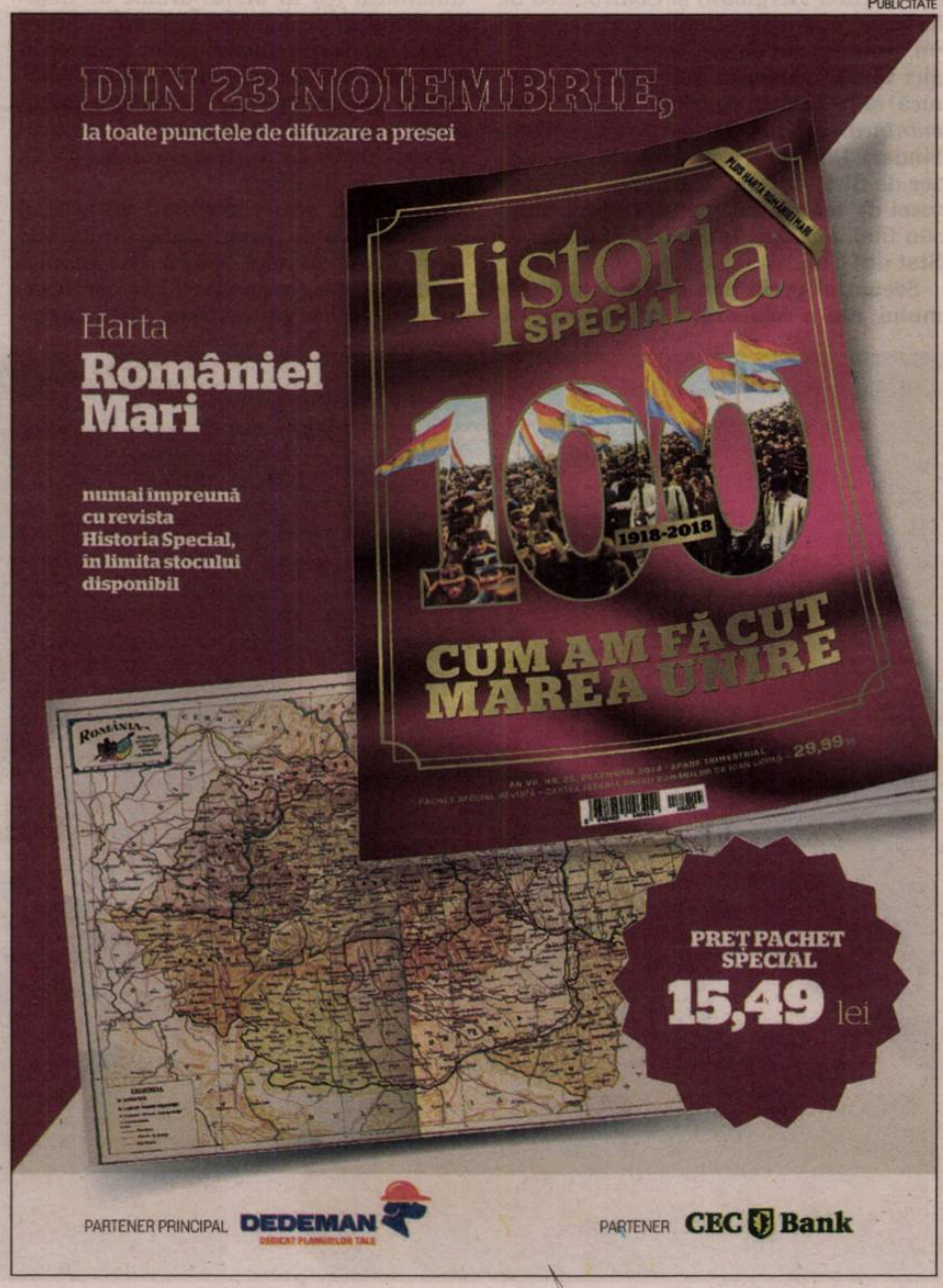

DEDEMAN SUSȚINE GALA „DILEMA VECHE".

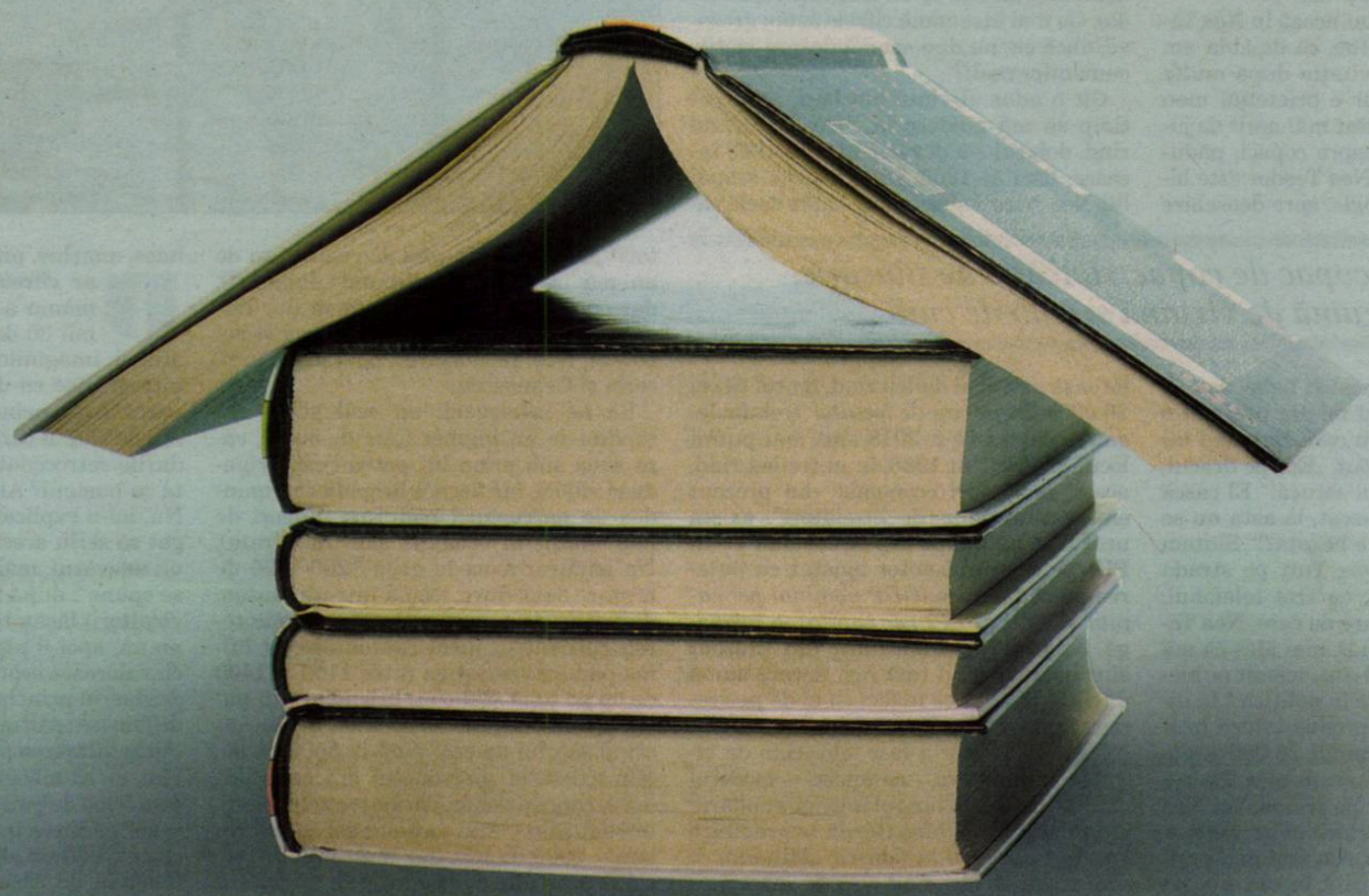

VIITORUL SE CONSTRUIEȘTE IDEE CU IDEE.
PREZENTUL SE CONSTRUIEȘTE PLAN CU PLAN.

www.dedeman.ro

Mihai BUZEA

26.000 $

Ei știau copac de copac, stîncărie de stîncărie, vizuină de vizuină și cuib de cuib.

„Era mai bine *înainte*“ – și eu, ca oricine, mi-am învățat lecția: fug. Cînd aud vorbele astea, fug unde văd cu ochii, fug de-mi scapără călcîiele… fug. Știu ce urmează, am trecut prin algoritm de zeci și sute de ori, cu părinți, cu rude, cu părinții rudelor, cu rudele părinților, mi-a ajuns. Nu mai cad în plasă, cum cădeam la-nceput (cînd? 1992, 1996, 2000?), evit tentația teribilă de a-mi considera interlocutorul *tot un om,* mai puțin informat, poate mai buruienos în exprimare, dar un om; acum am puterea de a-l vedea ca pe un strigoi încă umblător printre cei vii și-l fentez prin spațiere. Adică așez spațiu între el și mine. Să vorbească singur dacă are chef, să-l pupe-n bot pe Nea Nicu dacă nu mai poate de dragul lui, pe mine să mă lase-n pace. Am treburi, ca toți viii.

Dar ce să fac cînd sînt acasă la Nea Teodor? N-am unde să fug, că de-abia am venit, i-am onorat invitația după multe insistențe, Nea Teodor e prietenul meu mai mare, el m-a învățat mai mult de jumătate din ce știu despre copaci, pădure și dihănii; în plus, Nea Teodor este bine conectat la tehnologie, spre deosebire de generația lui de moși și babe, așa că pentru turnirul de azi mi-am pregătit o deschidere siciliană cu care sper să-i tai aripile de la bun început: „Era pe dracul, Nea Teodore. Țara era săracă!“ El cască gura ca un pește pe uscat, la asta nu se aștepta: „Și ce, acum e bogată?!“ Sîntem ca Bill Hickok și Davis Tutt pe strada mare din Springfield: eu scot telefonul, el scoate telefonul! Care pe care, Nea Teodore. Eu găsesc primul, mai ales că mă pregătisem de-acasă, l-am viclenit pe bietul bătrîn, dar așa este în politică: „Ia uite aici, Nea Teodore: produs intern brut pe cap de locuitor, România, 26.000 de dolari!“ E clar că l-am lovit în plex. La asta nu se aștepta: „Dar pe vremea lui Nea Nicu cît era?“ Aici m-a lovit el pe mine, pasta nu o prevăzusem. Am stat mai mult de un sfert de oră să caut în sus și-n jos (bine că-n sat la el e conexiune bună) și pînă la urmă am dibăcit un fel de răspuns: „Uite ce zice aici, pentru 1988 dă 1200 de dolari. Altă sursă dă 1300, acum știu și eu?!“ Se uită lung la mine: „Adică sînt eu azi de douăzeci de ori mai bogat decît eram acum 30 de ani, măi Mihăiță?“ N-am știut să răspund, dar tot el a revenit: „Tu ești?“ Avînd în vedere că în 1988 eram în clasa a XI-a și n-aveam decît niște haine și o bicicletă Pegas, da, i-am zis, categoric sînt. La care Nea Teodor: „Adică tu faci 26.000 $ pe an?“

M-a-nchis. *Zugzwang.* Nu voiam să răspund, dar trebuia: „Nu, nicidecum“. „Știi pe cineva care face banii ăștia?“ M-am gîndit mult: „Da, pe Săndel, dar el stă în Dubai, este în afaceri!“ „Lasă-l pe Săndel! Unul din lumea ta, unul ca tine, cu care ieși la bere, la fotbal, la zilele de naștere ale copiilor… să facă banii ăștia într-un an!“ Avea dreptate Nea Teodor. Ce mai înseamnă cifrele astea grozave, dacă ele nu dau seamă despre viețile oamenilor reali?

Cît a adus el vinul din beci, am avut timp să mă gîndesc la cifre: în primul rînd, dolarul s-a devalorizat din 1988 încoace, deci ăi 1200 $ produși de sclavii lui Nea Nicu valorau mai mult decît valorează azi; în al doilea rînd, faptul că cei 26.000 sînt *pe cap de locuitor* trebuie legat cu faptul că-n 2018 sînt mai puțini locuitori decît în 1988; în al treilea rînd, acești indicatori economici din prezent sînt extraordinar de înșelători*: există un PIB nominal pe cap de locuitor și un PIB pe cap de locuitor ajustat cu puterea de cumpărare *(GDP nominal per capita* și *GDP (PPP) per capita),* o întreagă bulibășeală. Indicatorii din prezent sînt ușor de găsit (mă rog, fiecare sursă dă altceva), dar ce te faci cu ăi de pe vremea lui Nea Nicu?!

Nea Teodor a fost tehnician de vînătoare și – recunosc! – modelul meu de-a lungul întregii copilării: cînd mă întreba Moș Gerilă la grădiniță sau la taică-meu la fabrică: „Mihăiță, ce vrei tu să te faci cînd o să fii mare?“, îi răspundeam la fel ca lui Moș Crăciun (care mă-ntreba același lucru acasă): „Vînător!“ Maică-mea murea de rușine (an de an mă instruia să răspund „Inginer“), dar eu ca Nea Teodor voiam să fiu. Taică-meu avea povești cu strunguri și raboteze, Nea Teodor avea povești cu urși, cerbi și Ceaușescu.

Să ne înțelegem: un ocol silvic era condus de un inginer („șef de ocol“), care avea sub mîna lui patru-cinci brigadieri silvici, iar fiecare brigadier răspundea de patru-cinci pădurari (uneori de mai mulți, în ocoalele slab încadrate). Un pădurar avea în grijă 1200-1300 de hectare de pădure, locuia într-un canton, dispunea de o „competință“ (un mic teren cultivat în jurul cantonului, în inima pădurii) și cîștiga între 1100 și 1400 de lei pe lună. Salariul brigadierului putea ajunge pînă la 1700-1800 de lei, iar cel al șefului de ocol pînă la 3000 de lei. Mai exista și „personalul din centrală“ (casier-magazioner, normator, tehnicieni, toți sub mîna unui contabil-șef cu salariu bun – 2000 de lei), dar mult mai interesante erau alte două personaje: inginerul de pază și protecție (2500 de lei) și tehnicianul de vînătoare (1800-2000 de lei). Aceștia erau oameni ai pădurii în aceeași măsură ca pădurarii, dar spre deosebire de pădurari, erau ai întregii păduri, ai întregului ocol: ei știau copac de copac, stîncărie de stîncărie, vizuină de vizuină și cuib de cuib. Că erau acești oameni (aceste funcții) moștenire din vremea în care trupele de Securitate îi fugăreau pe partizanii anticomuniști? Da, categoric. Că însăși meseria de silviculturor era cea mai militarizată dintre toate profesiunile „civile“? Din nou, da, categoric: silvicultorii primeau de la stat nu numai uniformă (ca ceferiștii, de pildă), dar și armament cu muniție. Arme de vînătoare, da, muniție de vînătoare, da, dar era totuși o mare răspundere și un semn de încredere din partea statului comunist. Și structura organizațională a silvicultorilor era foarte ierarhizată, iar termenii de adresare erau formalizați și aproape luați cu *copy/paste* din cei militari: „Permiteți să raportez“, „S-a executat plantarea“, „Recoltarea dăunătorilor cu pene a început conform ordinului“ etc. (Așa ziceau cînd se-apucau să-mpuște ciori. Mie îmi vine să rîd, Nea Teodor nu găsește nimic de rîs în felul ăsta de-a vorbi.) Crescut în această subcultură (în sens antropologic „subcultură“) a silvicultorilor, Nea Teodor nu poate vedea în democrație altceva decît haos, anarhie, prăbușire, disoluție.

Dar cifrele spun altceva: că România a cîștigat păduri în ultimii 30 de ani, nu c-a pierdut! Și atunci, imaginile apocaliptice cu păduri întregi rase cu drujba, cu munți cheliți parcă într-o nebunie colectivă, cu zeci de mii de săteni care și-au tăiat singuri pădurile retrocedate, cu trenurile încărcate cu bușteni? Alea ce sînt, propagandă? Nu, mi-a explicat Nea Teodor și m-a rugat să scriu acest text, „ca să afle oamenii adevărul, măi Mihăiță, că nicăieri nu se spune“: după tăierea unei păduri, silvicultorii lăsau terenul să se odihnească un an, apoi îl plantau cu puieți din specii valoroase economic (brad alb, molid și duglas, în principal), în amestec cu specii de foioase (paltin, fag, frasin) care să protejeze viitoarea pădure de doborîturile de vînt și să-mbogățească litiera; puneau cam 5000 de puieți la hectar, apoi „conduceau“ pădurea în următorii ani, astfel încît la recoltare să dea randament maxim (bușteni de rășinoase de bună calitate, ăsta era scopul). După Revoluție, tăierile au mers într-un ritm scăpat de sub control, dar plantările au încetat cu totul; în consecință, munții s-au „dumbrăvit“, adică în tăieturi au crescut specii lipsite de valoare economică, plopi, anini, scorușii, mesteceni, arțari, carpeni, pe care în timp nu le-a mai recoltat nimeni, că n-avea ce să facă cu lemnul, nu era vandabil, nici măcar de foc nu prea era bun. Iar aceste păduri „invazive“, cum le zice nea Teodor, au acoperit zone întinse, au luat locul nu numai fostelor păduri conduse, ci și pe cel al livezilor, pășunilor, fînețelor și terenurilor arabile. Depopularea țării a dus la extinderea suprafeței împădurite, care pentru ochii orășenilor este „tot pădure“, dar pentru ochii lui Nea Teodor este un coșmar și o crimă. Eu, ce să fac? Am scris cum m-a rugat, dar am înțeles un lucru: cu cifrele din statistici poți demonstra orice.

* Poate că un articol al domnului profesor Dorel Dumitru Chiriței ar limpezi chestiunea.

***Mihai Buzea** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Jimmy, *Editura Polirom, 2018.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Lupta cu globalizarea

Înainte de orice început al acestor rînduri despre globalizare trebuie să povestesc două întîmplări petrecute cu cîțiva ani în urmă și pe care le consider relevante pentru pozițiile pe care oameni chiar instruiți le au față de acest fenomen social. Prima întîmplare despre care aș vrea să vorbim s-a petrecut în timpul unei conferințe științifice, la care prezidam o secțiune de lucru unde se dezbăteau probleme legate de economie generală, teorie economică, dar și unele conexe, cum ar fi cele legate de relațiile economice internaționale. Așa cum se obișnuiește, după fiecare prezentare colegii prezenți cereau lămuriri, adăugau puncte de vedere sau pur și simplu aveau ceva de spus pe marginea temei prezentate. Una dintre teme era despre globalizare și istoria sa. O temă frumos prezentată de către un cadru didactic mai tînăr, dar destul de inteligent ca să-și dea seama că fenomenul este unul firesc și natural, și din acest unghi era construită întreaga argumentație. Evident, au fost oameni în sală care l-au contrazis cu argumente mai mult sau mai puțin solide, unii chiar folosind un subiectivism în argumentație, străin complet de cadrul manifestării, una științifică. Dar așa se întîmplă mereu, științele sociale nu sînt încă destul de bine conturate ca metode și instrumente de cercetare și admitem că „permit" și subiectivisme tipice, mai ales cînd cel care vorbește este un începător. Adică există oameni care amestecă părerile proprii cu faptul științific, bine demonstrat și bine argumentat. Nu-mai că, în luarea sa de poziție, una dintre colege a spus sus și tare, pe un ton iritat, revendicativ, cum că ea este împotriva globalizării. De unde pînă atunci toată lumea era liniștită și chiar ușor absentă, momentul a trezit atenția tuturor. Cei mai în vîrstă, mai conservatori, ca să zic așa, i-au dat imediat dreptate, începînd să vorbească fiecare cu fiecare despre neajunsurile pe care acest fenomen le provoacă României, dar și altor țări. A fost un moment de liniște apăsată, după care tînărul care tocmai prezentase lucrarea în dezbatere i-a oferit un răspuns simplu și clar ce mi-a rămas de atunci și pînă acum în memorie. I-a spus că e foarte bine că are păreri proprii, numai că, din păcate, nu putem vota dacă sîntem sau nu împotrivă, și chiar dacă am vota cu toții împotriva sa, globalizarea își va vedea de treabă și va merge înainte, așa cum se întîmplă de sute de ani. L-am felicitat pe tînărul respectiv și am pus capăt dezbaterii considerînd că totuși s-a ajuns într-un punct prea de jos și că mica noastră revoluție împotriva globalizării tinde să capete accente comice.

A doua întîmplare despre care aș dori să vorbesc este legată de un dialog pe care l-am avut cu un prieten, doctor al Universității Sorbona din Paris. Într-una dintre serile pe care le-am petrecut împreună, discuția a alunecat spre teza sa de doctorat, dar și spre Paris și viața studențească dintr-o asemenea universitate. Știam că vederile sale politice sînt ușor de stînga, dar asta nu mă incomoda în a discuta cu un om inteligent. Numai că pozițiile sale din acea seară, ca tînăr doctor al unei asemenea universități, mi-au rămas în memorie prin radicalismul lor deplasat, bazat pe toate teoriile conspirației pe care mintea umană le poate imagina și de care Internetul este cu adevărat plin. Am aflat de la el, cu stupefacție, că omenirea este condusă de către doi-trei oameni bogați care iau decizii în numele tuturor guvernelor, că bolile sînt aduse pe planetă de către companiile farmaceutice pentru a ne vinde apoi remedii și că, în general, planeta Pămînt nu mai este un loc bun de locuit din cauza multinaționalelor și a globalizării. Mai ales globalizarea era, în viziunea sa, un fenomen toxic, împotriva căruia trebuia să luptăm cu toții. Acestea erau, în simplitatea lor alarmantă și penibilă, ideile cu care se întorcea de la Paris un om care făcuse doctoratul la una dintre cele mai prestigioase universități din lume.

Dincolo de cele relatate mai sus, sau poate tocmai de aceea, globalizarea rămîne totuși un proces care merită o dezbatere. Eu cred că nu putem discuta despre globalizare decît odată cu descoperirea Americii de către Cristofor Columb, la 1492, și cu descoperirea Indiei de către Vasco da Gama, la 1498. Din acest moment, adică de la sfîrșitul secolului al XV-lea, harta lumii era cunoscută în întregime și a început marea aventură umană a călătoriilor și conexiunilor. Ca proces, globalizarea stă pe o caracteristică culturală a omului occidental. Este vorba despre dorința sa de căutare și descoperire în știință, dar și în geografie. Mitul faustic al căderii omului în păcat din dorința de cunoaștere este unul dintre cele mai importante ale culturii noastre. (Ștefan Augustin Doinaș, în prefața la Goethe, *Faust,* Editura Grai și Suflet, București, 1995, p. V, spune că

© wikimedia commons

© wikimedia commons

„povestea lui Faust constituie probabil cel mai fascinant și mai fertil mit al timpurilor moderne".) Noi, occidentalii, dorim să știm, să aflăm, să cunoaștem. Asta ne-a purtat de-a lungul istoriei pe drumul acestei civilizații unice care este cea occidentală. Epoca lui Faust se suprapune, nu întîmplător, peste perioada pe care am descris-o și pe care o considerăm a fi începutul globalizării. Este o perioadă în care lumea se desparte de feudalism și capitalismul începe să se impună. De la o viziune statică asupra mersului lucrurilor, omul occidental va trece spre una dinamică. Dorința de cunoaștere ne împinge să căutăm și să descoperim. Apare și se dezvoltă nevoia de aventură și miracol. Lumea nouă, capitalistă, este profund neliniștită și scormonitoare. Așa cum arătam cu ajutorul lui Ștefan Augustin Doinaș *(Capitalismul, o dezbatere despre construcția socială occidentală,* Editura Institutul European, Iași, 2016, pp. 307-319), epoca faustică este o epocă a căutărilor și despărțirilor de trecut, este o epocă a contrariilor, care a trecut și s-a consumat sub semnul lui Ianus, zeul cu două fețe, care privea deopotrivă înapoi și înainte, este o lume a geniilor care vor răsturna soarta lumii, dar și o lume a analfabetismului vast și nivelator; acum apar universitățile și știința se distanțează prin adevărul său, altul decît cel revelat, oamenii încep să creadă că pot mai mult și încearcă mai mult forțîndu-și limitele și granițele individuale, mentale, sociale și chiar geografice, se adîncește prăpastia dintre cei instruiți și marile mase de oameni nivelate de analfabetism și sărăcie, este epoca în care se dezvoltă întunecata și confuza credință în diavol, arabii sînt alungați din Spania.

Urmarea a fost o explozie a rațiunii și, pe bazele sale, a acțiunii economice. Omul european pleacă pe planetă în căutare de aventuri și bogății. Globalizarea va fi un rezultat al acestor căutări. Se dezvoltă ceea ce numim conștiința planetară a omului de afaceri. O caracteristică esențială a capitalismului nou apărut este deschiderea și acțiunea sa globală. După expansiunea geografică urmează cea economică. Este perioada primei revoluții industriale, în care discutăm despre expansiune, vastitate, deschidere, în care apare comerțul regulat între Europa și restul lumii. Așa cum mai arătam *(Capitalismul...,* p. 251), lumea pe care o cunoști și în care ai parteneri de schimb comercial și cultural în orice punct al planetei este o lume deschisă, globalizată. Globalizarea este, deci, un proces obiectiv de descoperire, cunoaștere și recunoaștere a lumii, realizat sub presiunea activităților economice, în primul rînd a celor comerciale. Globalizarea este mai mult decît schimb economic, este și schimb cultural și civilizațional. Sinteza devenirii umane are loc acum la scară planetară și zona geografică ce va valorifica superior și rapid aceste schimburi și valori va fi Europa, spațiul unei explozii și al unei dezvoltări fără precedent.

Am scris aceste rînduri din dorința de a argumenta caracterul obiectiv, independent de voința noastră, al acestui fenomen. Dacă oamenii despre care vorbeam mai sus se luptă cu globalizarea, atunci nu putem avea mari pretenții de înțelegere la niveluri de pregătire inferioare. Un alt motiv ar fi acela că lumea politică românească, și nu numai, pare a fi cuprinsă din nou de izolaționismul de tip feudal, în care feudalul își închide pe moșie și își exploatează în voie supușii. Legile dezvoltării sociale vor penaliza aceste tendințe și, ca de obicei, vor cîștiga cei deschiși la minte care știu și înțeleg mersul lumii și vor pierde cei care nu sînt deschiși la minte. Cînd spun aceste lucruri mă gîndesc la națiuni și nu la oameni. Dincolo de asta, globalizarea nu intră în conflict cu păstrarea identității naționale, temă dragă nouă tuturor. Evident că există efecte negative ale globalizării, dar cunoașterea fenomenului ne poate pune în situația de a ne apăra de ele. Păstrarea identității naționale poate fi făcută și în condiții de intensificare a globalizării. Lupta pentru păstrarea identității naționale este o problemă a noastră în interior. Istoria umană este un șir de dovezi în sprijinul caracterului obiectiv al fenomenului. Aceste lucruri ar trebui știute atunci cînd declarăm război globalizării. De fapt, cu cine ar trebui să ne luptăm? Globalizarea nu este numele unui preceptor de la Videle pe care să-l dai afară dacă nu se înscrie în PSD. Din păcate pentru noi, nu ne putem situa împotrivă și nici nu putem să luptăm cu globalizarea. Totul se desfășoară dincolo de noi și fără a implica voința noastră. Tot ceea ce putem face este să știm despre ce vorbim și să acționăm ca oameni care înțeleg mersul lucrurilor.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Cu ochii-n 3,14

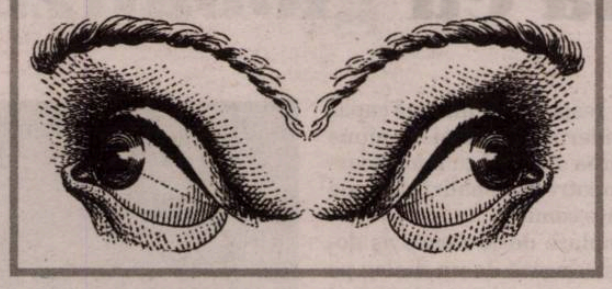

SE PARE CĂ O CULOARE TERNĂ SE VA AȘTERNE CÎNDVA PESTE VÎRSTA ȚĂRII

■ Un studiu recent confirmă stereotipurile: pe Twitter, canadienii chiar sînt mai binevoitori și mai politicoși decît americanii. Se pare că locuitorii Statelor Unite înjură mult, în fraze care denotă stări negative (ură, plictis, enervare), pe cînd canadienii scriu des în mesajele lor cuvinte precum „grozav“, „minunat“, „superb“ sau „mersi“. (**C. Ș.**)

■ Compania Pantone, specializată în lacuri și vopsele, a ales culoarea anului 2019: corail. O culoare populară care provine dintr-un organism pe cale de dispariție. (**M. M.**)

■ La loc de „cinste“ în ceea ce privește incompetența, lipsa de profesionalism, dar și de minimă responsabilitate, s-a aliniat, în rînd cu de-acum celebrul film de Centenar, programul de sală la concertul de la Ateneu, pe 30 noiembrie, prilejuit de același moment solemn. Nici la începuturile oricărei cariere în domeniul editării nu-mi puteam închipui ceva mai urît, lipsit de gust și de bun-simț, aș adăuga. Fonturile, boldul întinat, fotografiile atît de înecate în tuș încît cu greu mai puteai recunoaște vreun chip – maestrul Christian Badea, dirijor, și pianistul Daniel Ciobanu, un talent cu o ascensiune spectaculoasă în ultimii ani, laureat a numeroase concursuri internaționale de pian, printre care și „Arthur Rubinstein“ (Tel Aviv, 2017). Despre „calitatea“ hîrtiei… o jalnică maculatură. Totul sub sigla Ministerului Culturii care își declină, o dată în plus, dacă mai era nevoie, competențele. Ar mai fi de adăugat, în aceeași notă de tristețe, faptul că scena Ateneului era ternă, lipsită de orice notă de sărbătoare, nu au fost bani, înțelegem, pentru un coș cu flori sau pentru o expoziție cu chipurile înfăptuitorilor de Unire de acum un secol. Dezolantă și disperantă formulă de a celebra istoria. P.S. Nu facem referire la concert, ca de obicei la înălțime. O bună parte din public era însă concentrată pe tastatură. Nu prea știa de ce a venit și ce se dă… (**R. M.**)

■ Un bărbat deghizat în urs polar a fost arestat în timp ce ataca corturile celor care au dormit în fața unui mall înainte de Black Friday. O noapte polară se va așterne cîndva peste această lume consumeristă. (**M. C.**)

■ Muzeul Național al Literaturii Române a oferit săptămîna trecută, printre altele, și un premiu intitulat „Centenarul Marii Uniri“. Iată și cele patru personalități premiate „pentru întreaga operă dedicată națiunii și culturii române“: „Domnul Academician Eugen Simion, Președintele Fundației Naționale pentru Știință și Artă“, „Domnul Academician Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române“, „Domnul Academician Răzvan Theodorescu, Președintele Secției de Arte, Arhitectură și Audiovizual a Academiei Române“ (majusculele nu-mi aparțin) și, rătăcit printre aceștia, Thierry de Montbrial, președintele-fondator al Institutului Francez. Nu Mihai Șora, singurul care are vîrsta țării, sau Livius Ciocârlie, Ileana Mălăncioiu, Emil Brumaru, Nora Iuga, Șerban Foarță ori alți seniori admirabili ai culturii scrise, nu, ci o mînă de academicieni pesediști de tristă actualitate. (**M. C.**)

HOTĂRÎT LUCRU, NOILE REGULI NEAȘTEPTATE AR PUTEA IEȘI ÎN CURÎND DIN UZ PENTRU TOTDEAUNA

■ A apărut propunerea ca aeroportul din Kaliningrad să poarte numele celui mai faimos locuitor al orașului, Immanuel Kant. Șeful Statului Major al Flotei Federației Ruse din Baltica a inițiat o campanie publică de opoziție – „ar fi o ofensă la adresa marilor eroi ai Marelui Război de Apărare a Patriei“, „nu e potrivit ca aeroportul cel mai important al regiunii și orașului pentru care a curs sîngele soldaților și ofițerilor sovietici să poarte numele unui străin“. Hotărît lucru, bietul Kant nu se potrivește cu imperativul moral al armatei ruse. (**S. V.**)

■ Doctorii și asistentele din spitalele din Irlanda nu ar mai trebui să se adreseze pacienților cu „dragă“, „iubire“, „fetelor“, „flăcăilor“ sau „băieților“ și să se refere la aceștia cu numele lor, potrivit unor noi reguli ale Serviciului Executiv pentru Sănătate, relatează *The Guardian*. Serviciul pentru Sănătate a cerut angajaților să evite, de asemenea, referirea la pacienți după numărul patului, diagnostic sau zona afectată a corpului. Noile reguli vin ca urmare a unui sondaj de opinie cu privire la experiența pacienților, care arată că aceștia se plîng de anumite expresii informale. Decizia nu a fost primită cu încîntare, iar unii medici, cum e cazul unui oftalmolog de la Spitalul Mater din Dublin, Michael O'Keefe, sînt de părere că această corectitudine politică „a luat-o razna“. (**A. M. S.**)

■ O fi ceva, într-adevăr, cu spiritul Crăciunului, căci în ultimele zile mai toți oamenii din jur par să zîmbească și să se poarte mai frumos, chiar uman, aș zice, fără să se străduiască. Prin restaurante se dau deserturi gratis și vînzătorii de pe la tîrgurile de Crăciun fac reduceri neașteptate. (**I. P.**)

■ O cercetătoare preconizează că expresii precum „a omorî două păsări dintr-o lovitură“ sau „a lua taurul de coarne“ ar putea ieși în curînd din uz, fiind „exilate“ din cauza drepturilor animalelor. Oare o contramișcare de salvare a plantelor – care să elimine „poziția ghiocelului“, „a se face de cacao“ și alte asemenea injurii la adresa simțitoarelor vegetale – cînd ar putea s-apară? (**C. Ș.**)

■ Sonda spațială InSight a dus pe Marte numele membrilor trupei Goodbye to Gravity care au murit în/după incendiul de la Colectiv: Alex Pascu, Bogdan Lavinius, Vlad Țenea și Mihai Alexandru. „Arta și numele trupei sînt strîns legate de călătoriile în spațiu și astronautică. Acesta este motivul pentru care am ales acest mod de a onora acești patru oameni ale căror nume vor rămîne acolo pentru totdeauna“, a scris unul dintre inițiatori înainte de lansarea misiunii NASA. (**M. C.**)

E BINE CĂ SE GÎNDEȘTE CINEVA ACUM (CINE-I INDIVIDUL?) ȘI LA ÎNTINDEREA DE ALBASTRU

■ În oferta Hornbach pe luna decembrie, sub deviza „Pereții au tot dreptul să fie frumoși!“ (e bine că se gîndește cineva și la drepturile pereților), numele unui produs m-a aruncat într-o adîncă perplexitate: *Tapet vlies „Life 4 păpădie“*. Ar fi interesant de știut ce crede un perete despre asta, ca ideal de frumusețe. (**D. S.**)

■ Știre de ziar: „Decorațiuni de Crăciun sub formă de chiloți uriași revin în forță pe străzile din România“. Acum să-i vedem pe jandarmi! (**M. C.**)

■ CIMON le-a vorbit colegilor săi, le-a pus muzică, a insistat să danseze, ba s-a și bosumflat cînd oamenii n-au avut chef de el. Cine-i individul? Un robot trimis pe Stația Spațială Internațională ca să socializeze cu astronauții de la bord. (**C. Ș.**)

■ Ciudățenii ale limbii române, văzute de străini: omonimiile „sticlei“ (recipient *vs* material), ale lui „mare“ (întinderea de apă *vs* adjectiv) și construcțiile aferente de genul „A bea dintr-o sticlă de sticlă“, „A înota într-o mare mare“. (**M. P.**)

■ De Ziua Națională, cele trei culori ale drapelului au fost cinstite în toate felurile. Poate cea mai inspirată alegere a fost însă inițiativa unui bar care oferea un mix de trei *shot*-uri: roșu (vișinată), galben (caisată) și albastru (țuică și curaçao). După aceeași rețetă am putea reinterpreta și vechiul imn: „Trei *shot*-uri cunosc pe lume“. (**S. G.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată, nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **774** ■ 20-26 decembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„«România educată» și spiritul critic“

pagina **3**

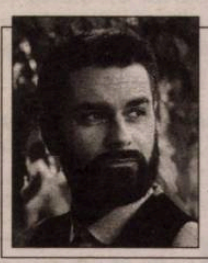

MARIUS CHIVU

„Cărțile anului 2018“

pagina **16**

PAUL BAILEY

„Long Island, vara“

pagina **20**

Fumuri

„Țigara e indispensabilă cînd nu ai nimic de sărutat.“

SIGMUND FREUD

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Adrian CIOROIANU

Ura-v-aș de bine, că altceva nu meritați!

Printre minunile culturale ale lumii figurează realizări remarcabile ale minuțiozității narative: romane chinezești scrise pe cîte un bob de orez, cu povestea cîte unei întregi dinastii, Biblia transcrisă *for the dummies,* basme simplificate și repovestite într-un minut, pentru copiii ce vor să le asculte în pauza dintre două desene animate japoneze sau edituri specializate în condensarea romanelor, pentru oamenii grăbiți sau care nu vor să pară mai inculți decît sînt. În rîndul acestor realizări de excepție se vor înscrie, presimt, și sms-urile românești de sărbători. Ce evoluție rapidă! În nici două decenii, de la felicitarea de carton pe care apăreau artificii arzînd, o sticlă de șampanie Zarea și mobilizatorul „Cu ocazia Anului Nou și a Zilei Republicii, vă dorim noi succese în muncă, sănătate etc.“, s-a ajuns la adevărate giuvaericale ale esemisticii mondiale. Anul acesta, am fost norocos: ca și dvs., am avut o bună recoltă. (...) Cea mai tare de acest fel anul acesta am primit-o de la un actor drag mie (care-a jucat recent într-un horror): *Sănătate de speriat doctorii, bani de speriat băncile și noroc de speriat prietenii!* Brrr! Urmează apoi urările-glumă: cu aer de reclamă – *Sănătate, noroc și fericire! Pentru toate celelalte există MasterCard* – sau nostalgic-marital-milităroase – *Permiteți să raportez: eu, anul 2005, așa cum am fost, cu bune și rele, de bunăvoie și nesilit de nimeni trec în rezervă și cedez locul tinerei generații* etc. Altele au intrigă de mini-roman mistico-SF – *Cu gîndul la a 11-a poruncă (urează-i aproapelui ceea ce dorești pentru tine), vă dorim să vi se împlinească ce dorim și noi: Imposibilul!* –, altele ne plimbă prin timp – *Gîndurile de ieri să vă fie speranțe azi, iar faptele de mîine să vă devină istorie pentru viitor* etc. – iar altele trimit, pur și simplu, la dorințele fundamentale ale lumii a treia – *Anul Nou să vă aducă / belșug în casă / bucate pe masă / un iaht în port / valută în cont / iar la poartă un Audi 8! Ho-Ho-Ho!* (asta cred că era de la vreo viitoare mătușă a lui Năstase!). Dar cele mai sugestive pentru nivelul atins de esemistica românească sînt urările-poem: culmi ale potrivirii vocabulelor, artizanat al sentimentelor, ele cu siguranță mută sufletul din loc! În fine, nu pot încheia fără a nemuri urarea primită de la colegul a.l.ș.: *Cățeluș cu părul creț / să ai Jeep-ul în coteț / și o vilă cu piscină / pe Madonna de vecină / o lopată de-ntors bani / la anul și la mulți ani!* Hopaaa! – mi-am zis eu –, asta e tare, ia s-o trimit și eu la alții! Zis și făcut. Am primit apoi tot felul de reacții: unii, că ar prefera o rimă la Rolls Royce; alții, că în loc de Madonna ar vrea-o pe Britney Spears; alții că ar vrea și jacuzzi etc. Cel mai simpatic a fost un prieten care mi-a spus doar atît: *Mulțam pentru tot. Sincer, cel mai mult mi-aș dori părul creț.* Ați ghicit, e un om onest: cum îi e podul palmei, la fel de curat are și creștetul!

(apărut în *Dilema veche* nr. 103, 12 ianuarie 2006)

„Dilema veche îndeamnă tinerii spre performanță culturală.“ Acesta a fost mesajul promovat de Gala *Dilema veche,* care a avut loc pe 10 decembrie la Ateneul Român. Cu această ocazie, au fost premiați cîștigătorii Concursului Național de Eseuri deschis elevilor de liceu, organizat de revista noastră în acest an, și au debutat pe prima scenă muzicală a țării tinerii muzicieni Radu Manolescu și Ecaterina Sălceanu.

Andrei Pleșu, fondatorul revistei *Dilema veche,* a vorbit despre importanța mentoratului în drumul către performanță culturală și i-a sfătuit, înțelept, pe tinerii autori, vorbind despre propriile sale experiențe.

Într-un moment rar, a urcat pe scenă pentru un scurt recital pianistul Andrei Vieru. Eminentul medievist Alexander Baumgarten a purtat un dialog cu redactorul-șef al *Dilemei vechi,* Sever Voinescu, despre importanța transmiterii tradiției culturale, trimițînd la cazul României centenare.

Întreaga seară a fost specială pentru toți participanții și, cu siguranță, memorabilă pentru tinerii prezenți în număr mare în sala Ateneului.

Mulțumim pentru sprijin Dedeman, Fundației Alexandrion, CEC Bank, precum și Filarmonicii „George Enescu“ din București.

Dilema veche vă propune

Dilema veche
urează cititorilor
și colaboratorilor săi
Sărbători vesele!

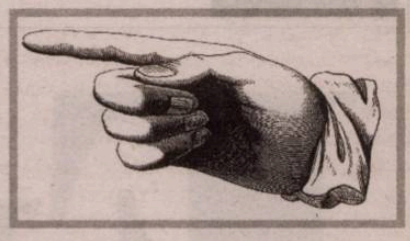

■ „La sfîrșitul filmului dvs., ploaie pe icoanele lui Rubliov. Voiați să spuneți prin asta că și acum, ca și în trecut, operele de artă sînt lăsate în voia sorții?“, întreba primul secretar de partid al Moscovei la premiera filmului, din 1966. Scena clopotului din *Rubliov*-ul lui Tarkovski. Pentru a înțelege și retrăi smerenia, evlavia, îndumnezeirea... În conotațiile lor cele mai umile. Și fără nici o legătură cu scene recente din cotidianul centenar. Fără de asemănare. Poate doar deosebiri... Clopotul lui Tarkovski nu e inscripționat, nu poartă nici un nume. Boris a făcut clopotul fără să știe cum se face, tatăl lui a luat secretul meșteșugului cu el, în mormînt. Cu toate astea, clopotul lui Boris va bate-n veac... (Ruxandra Mihăilă)

■ Căutați pe Netflix *Roma,* cel mai recent film al regizorului Alfonso Cuarón și cel mai intim, inspirat din propria copilărie în Mexicul anilor 1970. Atunci cînd Cleo, servitoare în casa unor albi bogați, rămîne însărcinată, drama ei se desfășoară în paralel cu cea a șefei sale, ambele pe fundalul protestelor studențești și intervențiilor militare. (Cristina Ștefan)

■ Noul roman al lui Michel Houellebecq este intitulat *Sérotonine* și stă să apară, în ianuarie, la Editura Flammarion. Mie orice carte de-a lui Houellebecq îmi stîrnește hormonul fericirii, așa că de-abia aștept s-o citesc! (Matei Martin)

■ *Frig,* romanul de debut al lui Thomas Bernhard, apărut la Editura ART, 2016, traducere de Gabriela Dantiș, este ca o apă înghețată. Fascinant și înfricoșător, straniu și hipnotic. (Ana Maria Sandu)

album dilematic Lucian Muntean

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

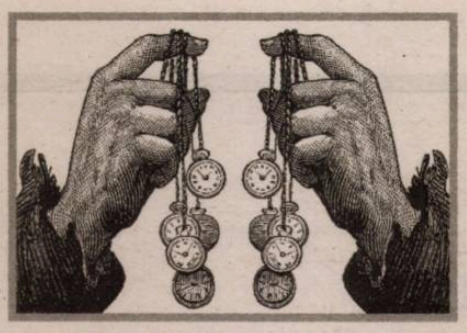

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„România educată“ și spiritul critic

Cu mai mult de doi ani în urmă (mai exact, pe 15 februarie 2016), președintele României a lansat un proiect pe tema educației, din dorința de a provoca o amplă dezbatere națională de natură să conducă la stimularea politicilor publice orientate spre o reformă consistentă (și urgent necesară) a domeniului. Că stăm prost la capitolul „educație“ e evident. Am avut prea mulți miniștri, prea multe „reforme“ fudule, prea multă retorică „pașoptistă“, cu efecte minimale, sau, mai degrabă, contraproductive. Pe acest fundal, faptul că instituția prezidențială socotește util să pună un *accent* semnificativ asupra unei situații de criză, invitînd la alianța întregii comunități pentru o bună reașezare a lucrurilor, mi se pare responsabil, bine-venit, mobilizator. E vorba de a marca statutul *prioritar* al unei restructurări esențiale, e vorba de elaborarea unei *viziuni* și a unei *strategii* pe termen lung, care să ne dea o șansă sporită de integrare adecvată în exigențele veaculuI.

Oricine vrea să se informeze va găsi, cu ușurință, pe Internet detalii lămuritoare despre mersul proiectului. Mii de corespondenți au răspuns la consultarea online, au avut loc numeroase dezbateri regionale, s-a dialogat asiduu pe diverse grupuri de lucru tematice. 65 de organizații nonguvernamentale au intrat în joc, alături de instituții publice, sindicate, experți, profesori, studenți și elevi. S-a discutat despre coordonatele optime ale carierei didactice (preuniversitare și universitare), despre învățămîntul profesional și tehnic, despre spectrul „analfabetismului funcțional“ ș.a.m.d.

Din păcate, ceea ce ar fi trebuit, după opinia mea, să stîrnească interes viu, reacție specializată, spirit contributiv, receptivitate a „sistemului“ față de problematica propusă s-a dizolvat, mai curînd, în evaluare critică, în scepticism flasc, în iritare „competentă“. Chiar și oameni cu un profil cît se poate de onorabil în materie au preferat să bombăne dezamăgiți, să atace, să minimalizeze. M-am întrebat care ar putea fi explicația unor astfel de reacții. Uneori, e vorba de interminabila gherilă politică. Tot ce face și spune președintele țării trebuie să fie, din principiu, amendat. Proiectul de la Cotroceni nu e decît o manevră electorală. E o obiecție care nu se împiedică de contradicții. Căci, pe de o parte, cînd dl Iohannis vorbește despre o acțiune pe termen lung (treizeci de ani de-aici înainte), se observă ironic că e nerealist să vii cu asemenea pretenții cînd mai ai un singur an de mandat. Pe de altă parte, tocmai pentru că e vorba de un an preelectoral, e clar că intenția „secretă“ a proiectului e propaganda electorală. Se constată, de asemenea, că documentul lansat de Președinție rămîne la generalități, la „banalități“ de mult vehiculate, în loc să vină cu *soluții* concrete, cu indicații precise de „punere în practică“. Ca și cînd puterea prezidențială e de tip executiv, ca și cînd ea are atributul „implementării“. În realitate, tot ce poate face e să *provoace* forurile executive la promptitudiune și la coerență, la construcție și remodelare. Știm, de altfel, că dacă dl Iohannis ar fi venit cu „soluții concrete“, i s-ar fi reproșat, „democratic“, depășirea statutului său constituțional. Și e, într-adevăr, un fapt că trecerea la fapte e treaba Guvernului și a Parlamentului. Președinția *semnalează* problema, *deschide* interogația socială și academică, conferă *prestigiu* subiectului. A susține că miile de participanți la dezbatere din 2016 pînă azi și nenumăratele evenimente organizate sub egida proiectului (multe cu participarea nemijlocită a unor mari universități) nu livrează decît „banalități“ e de o pripită trufie. Uneori, ai, de altfel, impresia că bombănitorii sînt manipulați și de secrete frustrări: n-au fost implicați cum s-ar fi așteptat, nu li s-a cerut părerea, nu li s-au onorat priceperea și experiența. Ca să nu mai spunem că, din nefericire, criza națională din diferite (multe) domenii e tocmai rezultatul unor neglijențe elementare, situabile la nivel de „banalitate“. În fond, e o „banalitate“ să ceri guvernanți fără suspiciuni de corupție, miniștri ai Învățămîntului stăpîni pe limba română, instituții oneste și funcționale. Într-o țară normală, toate astea sînt „subînțelesuri“, „banalități“. La noi, ele au încă un vag nimb de utopie… Nu „ideile măreț“ ne lipsesc, nu spectaculoase puseuri de „originalitate“, ci redobîndirea *normalității*. Iar proiectul prezidențial nu vrea altceva decît să pregătească *parcursul* normalizării, solidaritatea socială și instituțională față de nevoile acute ale educației autohtone, în perspectiva unei evoluții istorice armonioase.

Nu o dată, „spiritul critic“ dîmbovițean coboară și la niveluri stingheritoare. „Să ne mai lase președintele cu marile proiecte!“ Mai bine ar pune gresie prin closetele școlilor (asta da idee electorală!), mai bine ar învăța să vorbească. Stă prost cu dicția, cu frazarea, cu patriotismul. De aici și pînă la rochiile prea scurte ale dnei Carmen Iohannis nu mai e decît un pas… De educația națiunii se ocupă, de altfel, inși mult mai competenți. Sînt pline studiourile de televiziune de interlocutori insalubri, derbedei și țoape, tocmai buni să devină modelele copiilor noștri. Avem moderatori (celebri!) care nu se încurcă în finețuri analitice. Mai la îndemînă e grosolănia de baltă. Președintele e „un plăvan redus mintal“. Dar nu numai el! Toți conaționalii antipatici sînt numiți, la ore de vîrf, „javre“, „viermănoși“, „retardați“, „boi“, „cretini“, „japițe“. Le vrem răul și, dacă e nevoie, le facem rău noi înșine. „Să se tăvălească-n chinuri!“ „Măi Dobi!“ – iată un apelativ inspirat pentru adversari (laolaltă cu unele aluzii hazoase la „mă-ta“!). Viață, domnule! Nu „banalități“, nu vorbe goale! Ditamai splendoarea stilistică! Ditamai buna-creștere strămoșească! Și cu asemenea monumente de civilizație, bună-credință și bun-gust, n-o să ne împiedicăm de un plicticos proiect despre educație! A se slăbi! Proiectul e deja realizat! Și semnat (pentru a patra oară) de doamna Cati!

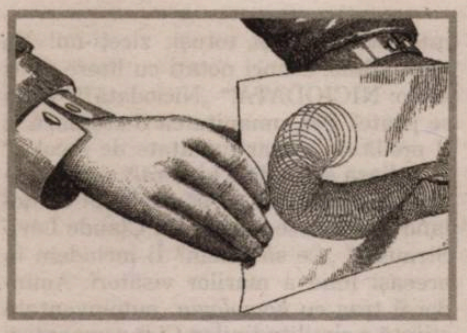

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

„Veste galbene din toate țările, uniți-vă!“

Osintagmă „bîntuie“ Europa. (Nu-i fără legătură cu celebra „stafie“ a comunismului.) Cînd vrei să pui la colț o guvernare sau un politician, cînd vrei să-ți afirmi profundul tău dispreț față de lumea de azi din Europa și față de Uniunea Europeană, cînd iubești foarte mult trecutul de aur și viitorul de bronz, dar detești prezentul de plastic, o utilizezi pînă la sațietate, recitînd-o ca pe o mantră: „elitele liberale“. Variantă de lucru – mai ales dacă ești din România sau din „Est“: „elitele marxist-liberale“, ori „elitele progresist-stîngiste“, ori „globalist-multiculturale“ (mai sînt și alte variante, mai neacademice, dar mă abțin.) În viziunea așanumiților „populiști“, a oamenilor din presă care le împărtășesc opiniile și a multor altora care le sorb excogitațiunile prin pîlnia Internetului, aceste nefericite elite au următoarele caracteristici principale pe care îndrăznim să le rezumăm din perspectiva acelor detractori:

– Sînt rupte de popor, în sensul că nu înțeleg că europenii de rînd (uite francezii, săracii, acum, de exemplu) vor să muncească mai puțin decît grecii, dar să cîștige mai mult decît nemții sau danezii. E o rușine ca aceste elite să mai continue la putere în aceste condiții impuse de capitalismul global, iar devalizarea Parisului de către „vestele galbene“ nu-i decît o pedeapsă binemeritată, mai ales că el a fost construit tot de „elite“, tot rupte de popor, pe timpuri. Trăiască „vestele galbene“, care vor să-l dea jos pe prăpăditul elitist Macron care a îndrăznit să-l contreze pe marele geniu al Twitter-ului!

– Vor să distrugă popoarele europene, aducînd în Europa neamuri barbare. Altminteri, europenii (de exemplu, ungurii) sînt ieșiți chiar din pămîntul țării în care locuiesc, n-au migrat niciodată, nici ei, nici strămoșii lor, și cine susține altceva e el însuși un elitist și un vîndut multinaționalelor, care sărăcesc poporul. „Societatea deschisă“ e o ticăloșie, inventată pentru a sabota sîngele pur europeano-arian-ugric, corcindu-l cu sînge semito-hamitic, după rețeta tripletei sinistre Merkel-Juncker-Soros.

– Se împotrivesc unor mișcări populare de eliberare națională, precum Brexitul, susținînd că e numai o manipulare ordinară și o eroare politică majoră. Acum vor să înrobească din nou mica Mare Britanie, cerîndu-i să și plătească pentru zisa eroare, dacă vrea să scape onorabil din șerbie, și nu să fie parte numai la avantajele apartenenței la UE. Elitele îndrăznesc să-i critice pe Trump, pe Putin, pe Orbán, ba chiar și pe Dragnea al nostru, care și el vrea eliberarea națională. Ce dacă unii dintre „eliberatorii“ ăștia plesnesc de bogăție, făcută nu prea se știe cum? Ce dacă sînt demagogi și iresponsabili? Poporul i-a vrut pe ei și nu pe alții, pe cei din „sistem“. Iar dacă fac prostii, le fac cu voie de la popor. Nu-i asta democrația? Numai „elitele“ spun că nu-i. Jos cu ele!

– Au impus „corectitudinea politică“ și asta-i foarte trist. De răul ei, atunci cînd te superi în mod legitim pe un adversar de idei, nu mai poți utiliza, spre a contraargumenta, cuvinte suculente, de tipul „jidan“, „cioară“, „poponar“, „gîscă“ etc. Acum, de pildă, „elitele“ nu vor să recunoască că islamul în sine e o nerozie, dacă nu o crimă împotriva umanității. Fac distincții otioase între așa-numiții „radicalizați“ și ceilalți musulmani. Noi însă știm mai bine: toți musulmanii sînt radicalizați în sufletul lor, deoarece toți visează la cele 72 de fecioare din Paradis. (Și noi toți tot la ele visăm, fără a fi musulmani, dar, șșșșșt, să nu ne audă „elitele“!)

– Asta ne aduce la vina cea mare a „elitelor“: sînt anticreștine și vor să secularizeze Europa. Sabotează bisericile. Susțin ateismul. Nu cred că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Lui, și nu invers. Refuză să aplice Cuvîntul lui Dumnezeu în ceea ce privește „familia tradițională“. De exemplu, ne împiedică să aplicăm comunității LGBT, ca și femeilor adultere, prescripțiile juste din Scripturi.

– Mai au și alte cusururi ridicole: în primul rînd, nu văd prăpastia spre care se îndreaptă cu suprastatul lor european. (Asta-i în avantajul nostru.) Sînt birocrați (sigur, au inventat o birocrație care strînge nesuferit de bine impozitele). Sînt osificați. Le place să-și ia cafeluța la ore fixe. Negociază pînă îți scot sufletul. Se cramponează într-o mulțime de reguli și regulamente, dar nu văd tabloul mare. Și, în general, sînt foarte mărginiți, ba chiar idioți de-a binelea. (Nu ca noi, care sîntem foarte deștepți, ba și vizionari, dar, vai, nu sîntem încă la butoane.)

„Elitele“ astea mai au, firește, multe alte cusururi pe care mulți dintre detractorii lor, nu știu de ce, cam uită să le amintească. Printre acestea, trei rămîn capitale pentru orice om imparțial și rațional:

– Au asigurat pacea în Europa de peste șaptezeci de ani, lucru nemaivăzut din vremea Imperiului Roman.

– Au asigurat o prosperitate nemaivăzută populațiilor europene, cuplată cu drepturi politice, civile și sociale niciodată imaginate mai înainte.

– Au integrat Europa Centrală și de Est, în pofida insuficiențelor democratice și culturale ale acesteia – ceea ce a creat unele riscuri, cheltuieli și necazuri.

Având în vedere mai ales aceste ultime trei imense defecte, dar și celelalte de dinainte, deloc de neglijat, ni se pare inacceptabil ca aceste pseudo-elite marxisto-socialisto-globalisto-progresisto-liberale să mai conducă destinele țărilor noastre pe o cale ce ne duce direct în prăpastia păcii, a libertății și a progresului. În consecință, spre a-i opri cît mai este timp, lansăm tuturor chemarea: „Veste galbene din toate țările, uniți-vă!“.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Un an complicat

Anul politic a fost la nivelul așteptărilor. S-au vărsat hectolitri de dejecții săptămînal prin toate mediile de informare posibile. Ne-am obișnuit că tanti Viorica este prim-ministru și maestrul Daea este încarnarea lui Zamolxes pentru agricultura românească. Nicolicea și Ciordache au dovedit că se pot autodepăși și au redefinit tupeul și nesimțirea.

Șmechereala lui Dragnea, țățismele Olguței și bădălismul (amestecul magnific de tupeu, prostie, nesimțire, hoțomăneală și pupincurism menit să facă orice fost pungaș ministru) au devenit o parte solidă a tradiției naționale.

Am acceptant că poți să fii oricît de prost căci, dacă te sprijină baronul care trebuie, tot poți să ajungi ministru. Andrușcă, cel mai „realizat" patron de vulcanizare, a avut pe mînă Ministerul Economiei.

Doamna Andronescu ne-a convins că verticalitatea și, implicit, coloana vertebrală sînt niște atavisme, iar doamna Firea a reușit să îl facă pe Oprescu („șmecherașul ăla slinos", cum spunea un alt politician faimos) să pară un primar acceptabil.

Codrin Ștefănescu, omul pe care pînă și Vadim Tudor îl considera prea tăcănit pentru partidul lui, a devenit secretarul general al PSD, iar Plești oianu și-a continuat aparițiile halucinante la televizor, dovedind inutilitatea logicii și a bunului-simț cînd vine vorba de politică și, mai ales, de politica editorială.

A fost, din punct de vedere politic, anul preacurviei. A fost slăvită (implicit) nu numai de toți cei mai sus menționați dar și de patriarh, de domnul Tăriceanu, UDMR și Grupul Minorităților Naționale în nenumărate rînduri.

Primarul sectorului 3 și șeful primarilor României, omul care a fost implicat într-un scandal de proxenetism cu nuanțe de pedofilie, a ajuns, firesc, să discute despre etică și morală, dovedind și el că, atît timp cît ești Negoiță, nu există limite.

Am fost inundați de părerile lui Ghiță, ale familiei Cozma și ale unei mulțimi de alți infractori, foști securiști, nemernici și ciuvici. Televiziunile noastre de știri, în zdrobitoarea lor majoritate, par a fi hotărîte să ne tîmpească definitiv. Asasinarea mîrșavă și din priviri a domnului Dragnea, uciderea repetată din calculator a diverșilor circari care se prezintă ca moderatori sau realizatori ai emisiunilor de știri, cretinisme de tipul organizații paramilitare care vor să dea jos guvernul au ocupat o mult mai mare parte a spațiului de emisie decît discuțiile despre ceea ce ar trebui să se discute – și anume știri.

Pentru mine a fost un an bun. Schizofrenic, dar mi-au rămas în cap experiențe de neuitat. Am fost în vizită la un prinț în Doha și am cărat multe mașini de spălat prin ghetoul din Ferentari. Am avut ca student un șeic care a terminat primul una dintre cele mai bune universități din lume și am reușit să o conving pe Nicoleta să citească în fiecare săptămînă.

Am lucrat cu unul dintre cele mai influente board-uri de directori din Europa, am învățat să schiez bine-bine, mi-a apărut o carte în italiană și mi-am ales să lucrez numai cînd am avut chef și cu cine am avut chef.

Am reușit, cu ajutorul multor oameni fabuloși, să salvăm de la moarte o pușcoaică, am dus un minimum de 30 de copii la dentist și mulți alții la doctor, am îmbrăcat și încălțat de patru ori pe parcursul anului cîte vreo o sută de copii și am reușit să ținem pe linia de plutire cîteva zeci bune de familii.

Lacrima are o casă aproape normală acum, la fel ca și Mihaela.

Bobo și Zînă trăiesc în condiții mult mai bune.

Sînt clar și iremediabil îndrăgostit de România căci am refuzat o ofertă foarte generoasă de a mă muta într-o țară caldă și care îmi place mult. Sînt încă nehotărît cît de mult să mă implic în politică, dar nu sînt deloc convins că pot face față clasei noastre politice.

Mama a fost la fel și anul ăsta – un vîrtej de energie la 80 de ani, lucru care mă face foarte fericit atît timp cît nu sînt pe traiectoria ei. Am continuat să scriu pentru *Dilema veche,* lucru care mă face cam mîndru.

Un an complicat, dar deloc plictisitor.

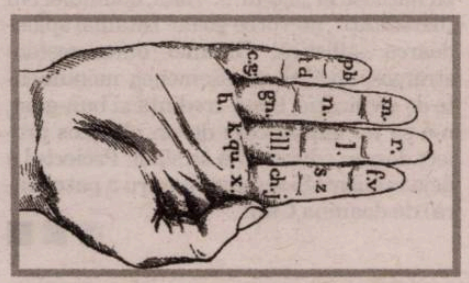

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Changing places

„O părere!" „Și cu Roland Barthes ce facem?"

Profesorul de Estetică Mario Răsare și-a început examenul oral cu studentul Carpat Torente – de la masteratul de Teoria Literaturii – în trombă. „Prezentați-mi, vă rog, pe scurt, estetica structuralistă!" „Să mă refer, mai întîi, la partea lingvistică, saussuriană, ori să trec direct la etapa formalistă?" „Cum doriți. Problematica ideologică este aceeași." „Nu chiar!", a observat ferm tînărul studios. „De ce credeți asta?", a întrebat, ușor surprins, esteticianul. „Păi, din două motive. Unul biografic-istoric și altul pur teoretic. Primul: Saussure habar nu avea că devine părinte fondator pentru o poetică de mare impact cultural ulterior. Era un biet alcoolic introvertit care nu a catadicsit nici măcar să-și aștearnă ideile pe hîrtie. De unde să bănuiască faptul că dădea naștere structuralismului? A murit tînăr, trist și izolat, fără nici o perspectivă. Noroc cu studenții ăia ai lui care i-au publicat cursul de lingvistică generală din notițele lor! Al doilea: pare absurd să tot legăm principiul limbii ca structură autonomă de cel ulterior, al literaturii ca formă autonomă. Ne referim la registre separate, cu reguli diferite, registre care – ce mai tura-vura? – nu se pupă, dom' profesor…" „Interesant", a comentat examinatorul, mult mai nesigur decît la debutul dialogului. „Nu v-am spus despre astfel de lucruri la curs…" „Știu că nu ne-ați zis!", a comentat, categoric, Torente. „De aceea vă spun eu acum și ar fi bine să vă notați, măcar pentru generațiile viitoare de studenți!" Mario Răsare, teleghidat parcă, s-a apucat să scrie pe hîrtiile din fața lui. „Prin urmare", a continuat cu un ton gnomic junele Carpat, „a-l tot invoca pe Saussure în povestea complicată a *structuralismului* rămîne – iertați-mi micul joc tautologic, intenționat desigur! – o eroare *structurală*. O inadecvare, mai precis. Nici măcar formaliștii nu mă conving extrem de tare că ar avea ce căuta aici…" „De ce?", a întrebat profesorul Răsare, sincer deconcertat și cu pixul în aer, plutind diafan peste hîrtii ca o pană de gîscă de pe vremuri. Pe fața sa, stupoarea și fericirea se amestecau într-un antagonism patetic.

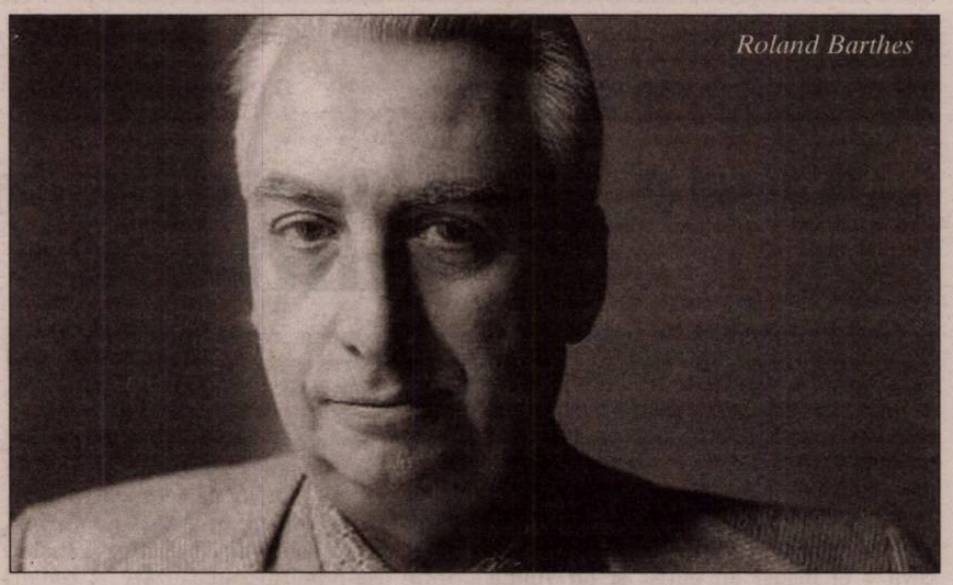

Roland Barthes

Carpat și-a dat capul pe spate, încruntîndu-se vag, aidoma savanților prinși în clocotul gîndirii. „Ei, pe acest palier, trebuie să recunosc, apar părerile mele personale, nefundamentate – încă! – științific." „Nu-i nimic. Ziceți, ziceți, vă rog!", a replicat Mario impacientat, pregătit să-și reia șirul notițelor. „Domnule, formaliștii sînt niște idealiști. Ei visează la o istorie a formelor literare și nu la una propriu-zis a literaturii, pe modelul bătrînilor impresioniști, așa cum ne asigură liderul lor, Boris Eikhenbaum. Vor să dea viață materiei – mă refer, se înțelege, la materia textuală –, să pună carevasăzică suflet în mașinăria produsului literar brut, supralicitîndu-i, chipurile obiectiv, îmbrăcămintea stilistică. Ăsta nu e structuralism!" „Dar ce este?", a rostit, cu glas tremurat, esteticianul. „Ca să fiu blînd, spun că e chiar ceea ce afirmă ei că ar fi – *formalism*. Adică o hîrjoneală simpatică și inofensivă cu formele literarității, iar nu cu esențele sale. Dacă aș fi ceva mai brutal, aș țipa că la mijloc nu ar fi decît o mică farsă teoretică, o vrăjeală intelectuală, o utopie critică…" „Bine, și atunci cînd se naște *de facto* structuralismul?" „Ha-ha", a rîs, superior, studentul Torente. „Întrebare legitimă, dom' profesor! Mă tem că răspunsul vă va paraliza intelectual…" „Și totuși, ziceți-mi! Vă rog!" „Bine, atunci notați cu litere mari acolo: NICIODATĂ!" „Niciodată?!? Cum se poate? Păi, umanitatea îl studiază și îl predă de măcar jumătate de secol…" „Studiază și predă o himeră!", a intervenit, tăios, Carpat. „O părere!" „Și cu Roland Barthes ce facem? Cu Claude Lévi-Strauss?" „Ce să facem? Îi includem în aceeași linie a marilor visători. Amîndoi îi trag cu *homologia*, autoinventata știință a similitudinilor. Cică segmentezi o structură în fragmente unitare (Lévi-Strauss, referindu-se la mit, le numește *miteme*, cele mai mici entități mitologice, cum ar veni, echivalentele lexemelor din lexicologie și a fonemelor din fonetică) și apoi, pe baza asemănărilor dintre ele, le recompui feroce (le *articulezi,* după Barthes) într-o nouă formă semnificantă…"

Torente s-a oprit interogativ. A adăugat flegmatic: „Comentați, vă rog! Se poate demonstra astfel, hocus-pocus, că structura respectivă ar avea viață proprie?" „Nu știu!", a replicat, cu onestitate, domnul Răsare. „Ei, dom' profesor, vedeți, de aia n-are ursul coadă! Vă prezentați lamentabil la examen și acum sînteți gata să aruncați vina asupra mea. Că aș fi intolerant, grăbit, obtuz, lipsit de empatie…" „Nu, nu!", a încercat Mario să se disculpe. „Nu vreau să aud scuze!", i-a retezat elanul, scurt, tînărul Torente. „Vă place să diluați ideea responsabilității academice. Pentru astăzi nu aveți notă de trecere!" Profesorul căpătase o expresie disperată. A întrebat îngrozit: „Cînd aș putea să vin la reexaminare?".

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

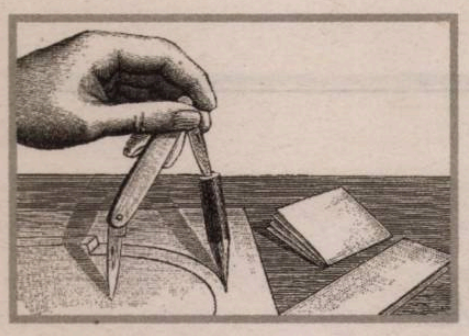

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

O sută de ani de declinism

„Ultimele zile ale modelului francez“ – sub acest titlu, etalat pe copertă, încerca, la începutul lunii decembrie, revista *Le Point* să analizeze semnificația recentelor revolte, ale „vestelor galbene“, din Franța.

Titlurile apocaliptice s-au multiplicat în ultimele cinci decenii în peisajul editorial mediatic și francez. Tonul a fost dat oarecum în 1976 de sociologul Alain Peyrefitte cu un titlu sunînd ca un diagnostic medical: *„Le mal français“* (ceea ce am putea traduce prin *răul francez,* dar și prin *maladia franceză).* La acea oră, cartea a avut un succes imens, s-a vîndut într-un milion de exemplare. Alain Peyrefitte se întreba, printre altele, de ce un popor precum cel francez, atît de vivace, atît de talentat și atît de generos, oferea lumii spectacolul unor diviziuni profunde și al unei incapacități totale de a-și reforma statul și modelul social…

Tot într-o categorie „medicală“ se înscrie și un alt eseu de succes, apărut în 2003, scris de un avocat, Nicolas Bavarez. „Franța care cade – o constatare clinică a declinului francez“ se intitula această radiografie a unei societăți avînd toate atuurile pentru a reuși, dar care rămînea paralizată, incapabilă să se reinventeze.

În materie de patologie socială, și mai virulent a fost însă Eric Zemmour, jurnalist politic și polemist profesionist, care a publicat în octombrie 2014 *Sinuciderea franceză.* În numai cîteva luni, cartea s-a vîndut în 500.000 de exemplare, deși autorul ei era considerat de gînditorii „progresiști“ ca un fel de paria.

Aș mai putea da zeci și zeci de astfel de exemple. Există, în Franța, o veritabilă tendință *declinistă.* Iar autorii care prezic prăbușirea democrației, a Uniunii Europene, a Occidentului, în general, sau sfîrșitul „omului alb“ au primit denumirea peiorativă de *decliniști.* Unii dintre ei sînt scriitori de mare talent, precum Michel Houellebecq, alții sînt demografi și antropologi precum Emmanuel Todd, alții sînt filozofi în sensul profund al cuvîntului, precum Michel Onfray. Literatura declinistă și apocaliptică se vinde ca pîinea caldă, ca și cum francezii ar fi avizi să afle cum vor fi înghițiți curînd de un nou Vezuviu a cărui lavă a și început să se scurgă spre civilizația occidentală.

Unora dintre acești autori li se reproșează un fel de masochism, și anume faptul că ar cultiva ura de sine. Din punctul lor de vedere, din Franța dispare tot ceea ce era *francez,* iar Hexagonul devine un fel de vas care se umple cu alte *conținuturi.* Alain Finkielkraut, în eseul său intitulat *Identitatea nefericită* (apărut în 2013), extinde această analiză la Europa și consideră că ea se videază de *europenitate.* Demonstrația sa poate fi rezumată astfel: e imposibil de spus astăzi în ce mai constă identitatea europeană întrucît globalizarea a transformat deja Europa, iar imigrația va continua să o transforme. În consecință, un singur lucru ar mai fi caracteristic în prezent pentru Europa – *deschiderea.* Atunci cînd *deschiderea* devine prima calitate a unui sistem înseamnă că acesta se metamorfozează continuu, deci nu mai are identate, sau mai bine spus identitatea sa devine *schimbarea* în ritm alert…

Există, după opinia mea, *declinești* brutali și *declinești* subtili. În prima categorie se înscrie Renaud Camus, scriitor și eseist considerat ca fiind apropiat de extrema dreaptă. În viziunea sa, Europa occidentală este supusă de cîteva decenii unei presiuni migratorii care va duce în final la o înlocuire a populației autohtone cu străini, mai precis cu asiatici, arabi și africani. Teoria sa, numită și *Marea înlocuire* („le grand ramplacement“), este des criticată de intelectualii de stînga și desființată uneori cu argumente „științifice“. Cu toate acestea, ea continuă să se infiltreze în mod insidios în mințile francezilor. Potrivit unor sondaje, dacă în prezent ar fi organizate alegeri legislative în Franța, extrema dreaptă ar deveni primul partid politic al țării. Inutil de spus că partidul condus de Marine Le Pen are în program, printre altele, și stoparea a ceea ce Renaud Camus numește *marea înlocuire de populație.*

Un declinist *subtil* este, în Franța, Régis Debray. Cea mai recentă carte a sa, apărută la Editura Gallimard, se intitulează *Bilan de faillite (Bilanț de faliment)* și are un caracter testamentar. Acest om, care în tinerețe a crezut sincer în utopia comunistă, nu mai crede astăzi în nimic. Din punctul său de vedere, falimentul moral, intelectual, politic și economic al Occidentului este total. Aparenta opulență a societăților occidentale n-ar fi decît expresia irațională a unei forme tragice de risipă și de epuizare a resurselor. Ceea ce îl întristează poate cel mai mult pe Régis Debray este eșecul generației sale, o generație debarasată de stalinism și comunism, hrănită cu idealuri socialiste și care vede acum „virajul spre dreapta al societății franceze“.

Declinismul francez trebuie însă înscris într-o mișcare mai vastă, începută în urmă cu o sută de ani, mai precis în 1918, cînd filozoful german Oswald Spengler a publicat *Declinul Occidentului.* De atunci, Occidentul a fost cît pe ce să fie lichidat fizic de două ideologii, cea nazistă și cea comunistă. În ciuda faptului că i se tot prezice sfîrșitul, tot *murind* încet, Occidentul a occidentalizat, de fapt, întreaga planetă.

Occidentul nu se va prăbuși, de fapt, niciodată în mod brutal, ca un măr putred căzut din pom. Toxicitatea modelului său economic care epuizează resursele planetei și creează conflicte între oameni reprezintă marele său declin. Iar prăbușirea, dacă nu se va întîmpla un miracol între timp, nu va fi aceea a unui măr putred, ci a unui întreg arbore ros de gîngănii invizibile care la suprafață arborează culorile vesele ale societății de consum.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

DIN 23 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Harta
României Mari

numai impreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

PARTENER PRINCIPAL DEDEMAN DEDICAT PLANURILOR TALE

PARTENER CEC Bank

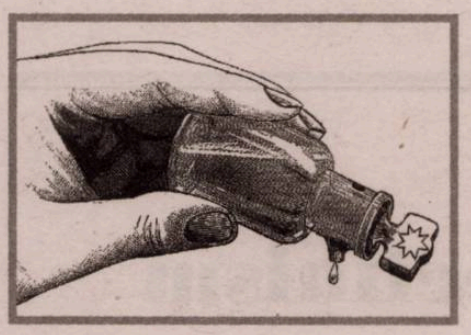

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Mutre și mufe

Cuvîntul *mutră* și-a păstrat neschimbată marca stilistică: aparține și astăzi registrului familiar în care a pătruns cu mai mult de un secol în urmă, prin preluare din neogreacă. Termenul e atestat în secolul al XIX-lea, în comediile lui Alecsandri („ian privițivă *mutrele* în oglinda asta... ca să vedeți cît sînteți de frumoși", *Sînziana și Pepelea)* sau în proza lui Caragiale („te pitești, să nu-ți văd *mutra*", *Kir Ianulea)*. Îl folosea și Eminescu: „*mutra* de vîndută" *(Împărat și proletar);* „Toate *mutrele* acestea sînt pretinse de roman" *(Scrisoarea III)* și îl înregistra Frédéric Damé, în dicționarul său din 1893. Sensurile de bază ale cuvîntului au rămas neschimbate – „față", „expresie facială", „ins"; mai puțin folosite sînt vechile expresii, poate cu excepția locuțiunii *a face mutre* – „a fi nemulțumit, a face nazuri". În greaca modernă, forma *moútra* este un plural neutru al unui substantiv *(moútro,* în forma mai veche *moûtron),* cu sensuri asemănătoare celor păstrate în română; forma actuală de plural este folosită mai ales în expresii (de exemplu, cu sensul „a face o față lungă, a fi surprins") și are conotații depreciative. În română, cuvîntul a produs diminutivele *mutriță* și *mutrișoară*.

Mufă este atestat mult mai tîrziu ca termen argotic, dar are cel puțin un sens de bază comun cu *mutră*, respectiv „față". Etimologia argotismului nu e clară; exista însă de mai multă vreme termenul tehnic *mufă,* împrumutat din germană *(Muffe),* denumind o piesă de racord. Sensurile consemnate în DEX („cilindru de metal care servește la îmbinarea sau la ramificarea conductelor, a cablurilor etc.; manșon"; „partea lărgită de la capătul unui tub care servește la îmbinarea acestuia cu alt tub") sînt încă în uz, dar cuvîntul se folosește mai des pentru piesele care conectează cablurile de alimentare sau de legare ale computerelor, telefoanelor mobile etc. („avem *mufe,* video balun-uri și alți conectori utilizați în cadrul sistemelor de supraveghere video", vonmag.ro; „am o problemă cu *mufa* audio din spate la placa de bază din PC", mygarage.ro; „noile telefoane nu au *mufă* pentru căști", digi24.ro). Dicționarele noastre generale nu au înregistrat acest sens, cum nu au înregistrat nici verbul *a mufa,* participiul adjectival *mufat* și numele de acțiune *mufare: „se mufează* cablul UTP pe mufele RJ-45" (wikipedia.ro); „Cablu coaxial TV gata *mufat* cu *mufe* de compresie" (dipolnet.ro); „*mufarea* cablului de rețea" (deconf.ro) etc.

În ciuda identității formei, e greu de stabilit dacă termenul tehnic stă la baza argotismului sau dacă e vorba doar de omonime cu sursă diferită. *Mufa* „cilindru de metal" nu prea ar avea de ce să devină metaforă pentru fața umană; *mufa* „piesă de conectare" ar fi putut totuși căpăta sensul metaforic „cap", de la care trecerea la „față" e foarte simplă. E totuși mai probabil să se fi produs o deraiere lexicală glumeață, sensul fiind atribuit pe baza similitudinii începutului de cuvînt *(mutră-muie-mufă).* În *Dicționarul de argou al limbii române* de Nina Croitoru Bobârniche (ediția a doua, 2003), *mufă* este înregistrat cu sensurile „gură", „față", „portofel". Exemplele din Internet, din comentarii colocvial-argotice ale cititorilor, par să confirme mai ales sensurile (greu de delimitat în cazul relatărilor despre bătăi) „gură" și „față": „i-a dat fetei cu palma peste *mufă!"* (hotnews.com); „i-a dat fetei cu pumnu-n *mufă"* (ibidem); „Dacă-ți scapă una peste *mufă* după ce ai depus plîngerea la miliție, l-ai băgat direct în pușcărie!" (daciaclub.ro); „i-a altoit o gheată în *mufă* lui Beckham" (gsp.ro); „ce bine i se potrivește la *mufa* lui un costum gri cu dungi albe" (opiniatimisoarei.ro) etc.

Interesant e faptul că un termen similar ca formă și, se pare, și cu puncte comune în semantică există în argoul grecesc. Cuvîntul *moúfa* apare în dicționarele de argou (de exemplu, slang.gr) cu sensurile „fals", „mincinos", „urît" sau „rău" – destul de diferite de cele din română. Într-o carte recentă, *Sociolinguistics of Style and Social Class in Contemporary Athens* (2014), autoarea, Irene Theodoropoulou, traduce și comentează (la p. 75-76) un text de muzică hip-hop, în care apare termenul *moúfa* – pe care îl traduce prin „față" și „față urîtă". Ar fi interesant de aflat dacă e vorba de o simplă coincidență, de două evoluții semantice independente, dacă cele două argotisme sînt legate printr-o sursă comună – și, mai ales, dacă au existat contacte și influențe reciproce între registrele argotice din cele două limbi.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Imaginează-ți că ai un copil. Ce faci cu el? (II)

În noua clasă, copilul tău se simte mai bine, nu e nici aici mai deștept sau mai prost, dar nu mai are sentimentul insecurității. Nu se știe pînă cînd, spuneam în episodul anterior. Păi, simplu: pînă cînd hărțuiala foștilor colegi își întinde gheara și aici. Să spunem că foștii colegi hărțuitori joacă niște jocuri online. Iar alții merg la un club de baschet. Atît online, cît și la clubul de baschet, interacționează cu unul-doi colegi actuali ai băiatului tău. Lucrurile curg după cum prevedeți, logic: cei online fac lobby pentru ca noii colegi să îl elimine din grupul lor de joc pe copilul tău, iar cei din clubul de baschet îi montează pe noii colegi să preia ștafeta hărțuielii, ba mai mult, îi transmit prin aceștia băiatului că urmează să-l aștepte cînd iese de la școală și să îl bată. Tu însă nu mai ești dispus să taci și iei atitudine. Ai vorbit cîndva cu fosta dirigintă și cu fosta directoare și le-ai spus că, dacă hărțuiala foștilor colegi se va întinde spre noii colegi, vei reacționa. Pentru început, o faci apelînd la noua dirigintă, discutînd cu părinții noilor elevi, începînd să vorbești public despre situație și despre cum fosta școală gestionează astfel de cazuri, dar fiind decis să apelezi chiar și la poliție. Ce credeți că se întîmplă pe moment? Să ne imaginăm. Mai întîi, în fosta școală, corpul profesoral se revoltă. Cum adică? De ce mai fac părinții ăștia valuri, dacă tot l-au mutat? Profesorul care părea echilibrat și-ți dăduse informații peste vară e acum revoltat, vai, după cîte am făcut eu pentru el, oh, nu sînt eu cu siguranță cel despre care afirmă părinții că le-ar fi dat informații. Toată lumea e oripilată de îndrăzneala voastră ca părinți, de a vă proteja copilul. Unii profesori, pe de altă parte, se tem. Se tem de conducere, se tem de părinții care conduc, de fapt, școala. Se tem să nu iasă scandal. Ți-e milă de ei, îi simți de fapt și pe ei ca pe niște abuzați. *Bullying* la elevi, *bullying* la profesori. Iar directoarea afirmă în public că toată vina e a părinților și a învățătoarei (care, de fapt, nu e altceva decît o victimă, unul dintre puținii oameni care au încercat să țină balanța, atît cît a reușit). Că școala nu e responsabilă și nu poate gestiona problemele emoționale ale copiilor, sugerînd astfel că, deh, dacă copilul e prea emotiv, să meargă în țara emotivilor, nu să stea printre ăștilalți, puternicii. Și că, oricum, ea nu se teme de nimic. Nici nu ar trebui să se teamă, firește, căci nu despre asta e vorba. Pe ea nu o amenință nimeni cu bătaia cînd iese de la școală. Dar ce știi tu și nu știe ea este că tu ai făcut multe pentru a te asigura că nu la copilul tău era principala problemă. Da, e un copil mai emotiv, dar la începutul clasei a V-a l-ai dus la cel mai profesionist centru de diagnostic, unde a trecut prin toate testările, de unde i s-a pus clar eticheta de inteligență superioară, și ai primit asigurări că nu are probleme emoționale deosebite și că nu e un caz cu nevoi speciale, că nu necesită terapie emoțională sau de altă natură.

Întregul context și atitudinea generală a corpului profesoral din fosta școală sînt dezamăgitoare. Nici o asumare, nici un gînd de regret, doar tendința de victimizare și de justificare. Tu, însă, afli că și alți elevi se gîndesc să se mute din fosta clasă, ba mai mult, ai date despre mulți copii din școală care merg la terapie, datorită acelui mediu. Știi alte cazuri recente din școală de *bullying* mușamalizat. Mai ai și tu cunoștințe, nu ești chiar străin de lume, afli și că la un curs de formare pe probleme comportamentale, în anii precedenți, formatorii au întîmpinat în acea școală serioase dificultăți din partea corpului profesoral, extrem de lipsit de deschidere, refractar. Formatorii înșiși, oameni specializați în domeniu, ți-au spus-o pe șleau: în nici o școală nu am lucrat atît de greu, nu am întîmpinat atîta rezistență.

În nici o școală nu am lucrat atît de greu, nu am întîmpinat atîta rezistență.

Între timp, da, copilul tău începe să fie tot mai nesigur pe el și în noua clasă. Are o motivație tot mai scăzută pentru învățare, dezvoltă comportamente reactive, pentru prima dată are și el o reacție de agresivitate la o răutate a unui coleg, are tendințe de izolare în lumi ficționale și nu e atent la ore, uneori le deranjează cu gesturi pe care nu și le controlează, fredonînd, lovind cu creionul repetat în obiectele din jur etc. Colegii, normal, sînt deranjați, astfel încît există riscul ca, deși a fost bine primit în colectiv, încet-încet să fie tot mai izolat. Pentru început, e mutat singur în bancă, ceea ce îi creează frustrări noi. Ești conștient, ca părinte. Cauți soluții, vrei să îl susții. Vorbești cu el, îl încurajezi, încerci să-i mențiii stima de sine care a scăzut, încerci să-i crești motivația, îl și pedepsești pentru comportamentele inadecvate față de alții, cauți din nou soluții pentru a-i face testări psihologice și eventual pentru a-i plăti ședințe de terapie. Cu alte cuvinte, intri într-un carusel al tensiunii perpetue. Te miri, pe de altă parte, cum se face că, în medii *safe,* copilul e normal, atent, interesat. Vorbești cu profesoara de engleză, de exemplu, la care merge în particular cu o deosebită plăcere. La ea e atent, nu se foiește pe scaun, nu e distras. Doamna are două pisici și copilul se mai joacă cu ele, se simte acolo în siguranță și în armonie. Ceva-ceva nu se leagă. Dacă în unele medii e calm, liniștit și atent, înseamnă că, totuși, problema nu e la el, decît atunci cînd i se activează mecanisme de apărare în urma unor traume vechi. Și îți vine să trîntești de pereți aroganța cu care foștii profesori sînt gata să arunce vina pe el și pe tine, părinte.

Ai vrea, de fapt, să lași totul în urmă, să-ți poți sprijini copilul să-și revină, să închizi acest capitol trist, să-l uiți. Dar, în același timp, ești decis să lupți cu toată lumea, în cazul în care hărțuirea copilului tău nu se va încheia. Nu vrei să-l vezi speriat mereu de o lume în care agresivitatea e arma celor puternici, iar indiferența e arma celor slabi. Imaginează-ți cum ar arăta lumea aia. Sau nu, nu e cazul să-ți imaginezi: privește doar în jurul tău!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Vinul face omul mai bun

– o pledoarie pentru vin (I) –

Dintre toate băuturile cîte s-au inventat pe lume, vinul mi se pare băutura supremă (bine, nu punem la socoteală apa, nu e supremă, doar indispensabilă). Dacă stau și mă gîndesc bine, acum, în preajma Crăciunului – cînd oamenii din aproape toată lumea dau iama prin magazine pentru a-și face un stoc respectabil de butelii de vin, închină pahare prin cîrciumi cu licori de un galben-pai sau de un galben intens, ca mierea, rozé, că tot sînt la modă cupajele, sau de un roșu purpuriu, pînă la limita acelui negru greu, taninos, cu vagi tente violacee, cînd românii își amintesc de cîte un văr sau cumătru cu recomandări bune, de pe la țară, de cîte o „sursă" verificată pentru a-și umple bidoanele –, cele mai fericite întîmplări din viața mea adultă au fost însoțite de cîte o sticlă cu vin. Bine, au mai fost și niște beri de-a dreptul remarcabile, acele beri care pică bine și merg direct la suflet, într-o după-amaiază de vară în care ți-e cu adevărat sete, o sete pe care apa n-o poate domoli nicicînd. Însă cînd am avut șansa de a alege a fost mereu vinul. Nu pot pretinde că am ajuns la faza de *connoisseur,* că pot identifica soiuri, nuanțe, podgorii, brand-uri cu ochii închiși, sînt o diletantă. Dar tot pot face deosebirea între un vin bun și o poșircă, am desfăcut multe sticle la viața mea, cu un tirbușon simplu, din acelea care se înșurubează și tragi pur și simplu de mînerul de lemn sau, în lipsa lui și în situații în care deschiderea sticlei nu mai suporta amînare, am încercat diferite metode mai puțin ortodoxe – de la introducerea dopului în sticlă cu creioane și alte bețe pînă la încălzirea gîtului sticlei cu bricheta pentru a se dilata, treburi delicate care pot lua chiar și o oră întreagă. (Ce-i drept, metoda aia cu lovirea gîtului sticlei de anvelopa mașinii n-am încercat-o!) Astăzi sînt multe butelii de vinuri băubile care au dopuri ce se înșurubează, însă mie, uneia, vinurile astea nu-mi prezintă încredere – dacă dopul din plută nu iese cu un pocnet distinct, parcă nu mai are nici un farmec, așa cum și la fel de mult farmec există atunci cînd pornești la drum, într-o călătorie cu mașina, cu cîteva butelii alese pe sprînceană în portbagaj, sticlele hurducăite se ciocnesc ușor între ele cu un clinchet – taică-miu, de la care am moștenit probabil această dragoste pentru vin, obișnuia să spună: „Asta-i muzica ce-mi place!" –, în așteptarea unui prim popas unde să desfacem prima sticlă. Dincolo de gust, de savurarea băuturii în sine, beția sau, mă rog, plăcuta amețeală pe care ți-o dă vinul mi se pare cea mai revigorantă dintre toate. Am trăit destule beții ca să fac diferența. Cea din tărie, din „spirtoase" – atunci cînd eram mult mai tînără, o beție rea, paranoică sau depresivă, depinde de caz, care te urmărește și a doua zi, nu știi cînd te ia flama, acum ești OK, peste zece minute ești avioane, a doua zi te trezești ori foarte *clean,* ori încă beat, depinde de cantitate, simți potențialul unei depedențe. Însă vinul nu dă depedență. Beția de bere, molatecă, într-o ultimă fază pleoștită, plină de palavre inutile, de drumuri interminabile pînă la closet, de somn letargic și balonare, a doua zi ți-e atît de rău de parcă ai fi sorbit întreg Oceanul Indian – IPA. Sete mahmură și repaus la pat. Despre amestecuri nu mai vorbesc. În urmă cu aproape 15 ani, pe scara de serviciu a jurnaliștilor fumători din redacția *Cotidianul* se vorbea despre cum și ce trebuie să bei, ce cantități ca să fii cît de cît funcțional a doua zi, care sînt combinațiile fatale. Erau oameni cu mult mai multă experiență decît mine, iar ideea simpatică care se desprindea din toate aceste discuții nu era în nici un caz cea că trebuie să te lași de băut ca să duci traiul sănătos și ascetic pe care ni-l cere societatea de astăzi ca să nu sucombăm înainte de vreme, ci cum să faci ca să-ți fentezi un pic destinul, să nu mai suporți consecințe după vreo noapte de pomină, să nu-ți mai fie rău, să adaptezi cumva beția vîrstei și necesităților tale. Însă beția de vin e relaxată, e veselă și colocvială, mai ales dacă o combini și cu mîncăruri plăcute, e genul de amețeală benefică, fără urmări prea grave. E drept ce se spune: vinul face omul bun.

Prima mea călătorie la Paris a fost fragmentată de multiple pahare de vin.

Îmi amintesc de diferite vinuri și de relația mea cu ele cam în toate călătoriile pe care le-am făcut, n-au fost prea multe, dar nici chiar puține. Aș putea chiar să spun că vinul condimentează orice călătorie într-un mod aparte și o potențează, începînd cu paharul de vin pe care îl bei în avion (și care face cît trei din cîte am înțeles, ca efect, din cauza altitudinii) care te detașează de lumea pe care o lași în urmă. Mi-e frică să zbor – paharul de vin (mediocru) din avion, aproape indiferent de ora zborului, pentru mine e un colac de salvare. Ești deasupra norilor și a răutății lumii, ești cuprins brusc de o stare de bine, ești departe de toate și într-o deplină armonie cu tine însuți. Ultima oară cînd am zburat la Cluj și știam că, din cauza timpului scurt petrecut în aer, nu vom primi binemeritatul pahar de vin, mi-am permis luxul de a bea două pahare înainte de zbor (ajunsesem cu aproape două ore înainte), deși pentru banii noștri, ai românilor, vinul băut în aeroport costă o mică avere. Însă n-au fost bani cheltuiți degeaba, mi-au dat o stare aparte, în acel mic acvariu din fața porții de îmbarcare, privind avioane care decolează, cu fiecare înghițitură de vin simțindu-mă mai decuplată de la grijile mele zilnice, de fapt, mai fericită. Căci fericirea se poate măsura în secunde și în înghițituri de vin. A fost cel mai reconfortant zbor de care am avut parte vreodată, am simțit că pur și simplu m-am teleportat la Cluj, într-o lume tot românească, dar poate un pic mai bună.

Prima mea călătorie la Paris, în urmă cu mulți ani, a fost fragmentată de multiple pahare de vin. De fapt, era prima mea ieșire în Occident și eram copleșită de Paris, de oameni, de diferențe. Orice s-ar spune, Parisul este peste așteptările tuturor celor care își imaginează Parisul. Am umblat ca năuca prin tot orașul, zeci de kilometri, pînă cînd mi-am rupt o pereche de espadrile și am cumpărat altele cu cinci euro dintr-un second-hand, cu emoții care mă dădeau peste cap, absolut banale, de altfel (dar importante pentru 20 și ceva de ani) – simți că pielea se încrețește, simți că te lasă genunchii, ești pur și simplu într-o fază de extaz, iar vinul are și el un rost. Pentru că atunci cînd nu mai puteam să merg mă opream la orice terasă, orice bistro ca să beau un pahar de vin, chiar dacă costa 7-8 euro și eu nu mîncasem nimic toată ziua. Era momentul meu de răgaz în care să mă regăsesc cumva în orașul acela magnific și să mă uit pur și simplu la oameni. La cel care compunea în gol în fața mea, fără portative, fără note și bea un pahar de vin, imaginîndu-și că are în brațe o vioară. La cele două doamne trecute de 80 de ani care sorbeau vinul cu duioșie, cu delicatețe, iar vinul umplea din plin supapele unei relații vechi de prietenie. La fata singură care se îmbujorase la față după un pahar, era atît de plină de viață, în căutare. Am revenit cîțiva ani mai tîrziu cu părinții mei și am încercat să bem vin în toate modurile ieftine posibile: cu gazda noastră, doctor psihiatru în vîrstă pe atunci tot de 80 de ani, care își încheia seara înmuindu-și o bucată de baghetă în vin, pe malul Senei, deschizînd noi trei, doi părinți și o fată deja adultă, o sticlă cumpărată de la supermarket – „Asta e muzica ce-mi place!", spunea Anton –, turnam în pahare din plastic, n-avea nici o importanță, ne uitam la bărcile particulare care treceau pe Sena, pe punte unii beau șampanie și se relaxau, trecea Occidentul pe lîngă noi, noi eram niște turiști din Europa de Est care abia își permiseseră să ajungă la Paris, beam și noi o sticlă de la supermarket, pe o bancă de pe malul Senei, dar era Sena, nu era Dîmbovița, atît ei, cît și noi eram fericiți. Vinul ne unea.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Cel mai mare păcat al meu pe anul trecut

Am lăsat geamul deschis la balcon ca să-mi scot mirosul de pește mort din slip și din șlapi și, ce crezi, am omorît plante nevinovate. Păi, dacă n-am gîndit? Nu am gîndit. Mi-am spus să nu mai miros a pește mort și, cînd colo, nu m-am uitat la plantele de pe balcon. Am deschis geamul pentru aer proaspăt, chiar așa gîndeam, că era o noapte geroasă, și uite în ce dandana am dat. O noapte de ger peste plante nevinovate. Erau fire de iarbă, chiar și valoare. Supraviețuiseră peste an și eu le-am omorît. Omorît. Terminat. Una nu mai mișcă. Sînt înghețate. M-am pedepsit nu știu cum. De exemplu, mi-am spus că voi cumpăra de la mătuși niște plante peste primăvară. Dar cum de asta-i pedeapsă? Să-nlocuiești? Nu-i pedeapsă. E să nu mai aibă planta aia nici memoria morții, nici umbra morții să nu rămînă din ea. Nu, nu, așa ceva nu merge. Nu-i bună ideea. Eu vreau să trăiască măcar memoria lor. Să țin minte că erau verzi acolo pe balcon. Să-mi arunc papucii pe foc și izmenele. De ce aș face așa ceva? Să intru la datorii ca prostul? Nu, cum să mă pedepsesc? Să stau o noapte gol în frig? Păi, nu-i disproporționată pedeapsa? Cum așa? Păi, plantele n-au avut chiloți pe ele și au înghețat, logic. Să fiu pedepsit cum le-am pedepsit eu. Chiar e prea de tot. N-am înnebunit. Sînt niște plante, în definitiv. Au murit? Să le fie de bine. Uite, nu mă îndur să le arunc. Se uită la mine zilnic cu privirile-frunze înghețate. Parcă-s vii. Parcă trăiesc.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Deszăpezirea poate deveni sport național?

Da, da, odată cu deștelenirea și despănușarea. La munca de jos, tovarăși! Pentru că unii tot tovarăși au rămas. Nu dau drumul la căldură în gazonul de fotbal și se miră că ninge în decembrie sau în februarie. Și-atunci aduc deținuți care muncesc cu spor la lopată în așteptarea ordonanței de grațiere. O întrecere socialistă între brigăzile de „vărgați" ar putea fi introdusă în programul de iarnă la pauza meciurilor, în locul dansului majoretelor. Dansul măturilor. Hei-rup, hei-rup, o să intru să te rup! Pe terenurile bătute de intemperii ale campionatului românesc se alunecă și se greșește comic și cosmic pe gheață, zăpadă, noroi. În plus, e frig și e ceață. Așa e cînd ai stadioane vechi și oameni tot vechi. Pătrunde tot peste tot, ești ca pe cîmp, într-o epocă în care la stadioanele din alte părți e cam ca la mall. Vin spectatorii de plăcere. La noi bate vîntul, la propriu și la figurat. Oamenii se plîng că sînt puși să joace pe vreme rea, dar nu se uită la vremurile pe care și le-au făcut. E mai ușor să te uiți la cer și să bagi cîteva cruci. Se poate și altfel. La Viitorul, iarba e verde ca primăvara, indiferent cît ninge. Dar acolo se vrea fotbal, ceea ce nu poate rămîne nepedepsit. Pînă la urmă, știți cum se zice, zăpada e bucuria copiilor. Adică a ființelor lipsite de responsabilitate, fără griji, fără viitor. Oameni care trăiesc de pe azi pe mîine, își trăiesc clipa. Ce poate fi mai frumos? Să ningă… zăpada să ne-ngroape.

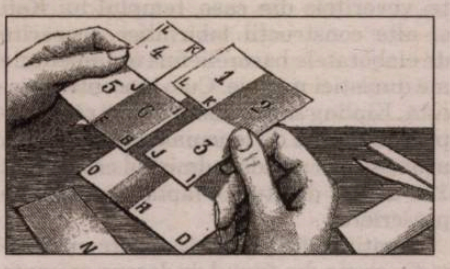

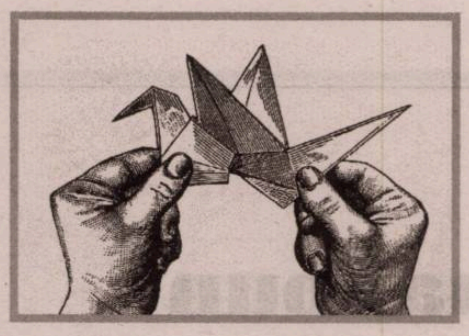

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Meseriașii din culise

Sînt acei oameni din linia a doua, care nu se văd, dar care știu o mulțime de lucruri. Fără ei n-ar ieși nimic. Mi-aduc aminte de poveștile cu zețarii care corectau pe vremuri articolele din ziare. Știau cînd e cazul, unde și cum să intervină asupra textelor, chiar dacă aveau de-a face cu ale unor maeștri. După închiderea ediției și plecarea jurnaliștilor, ei rămîneau adevărații stăpîni ai ziarului ce urma să apară. La scurt timp după Revoluția din '89, unii chiar își permiteau să facă o adevărată cenzură, spre stupoarea celor care scriau și-și vedeau a doua zi, în ziar, ideile schimbate în funcție de simpatiile politice ale tipografilor. Un fenomen care totuși n-a durat mult.

Cînd tinerii muzicieni au ocazia să debuteze la Ateneu, dau prima dată ochii cu meseriașii care pregătesc scena, care mută scaune, stative și, mai ales, pianul pentru concerte. Niște figuri. Oameni care au aranjat pianul pentru un Perahia sau Zacharias ori i-au montat pe vremuri pupitrul lui Celibidache. Aceștia își pornesc tirul întrebărilor inițiatice. *Voi de unde veniți? Aha... Și ați mai cîntat pe aici? Tu, cu vioara, ai mai fost o dată? Ce orchestră? A liceului? Mă rog, aia își face de lucru pe aici la sfîrșitul fiecărui an. Ia zi, cum vrei capacul de la pian, deschis la jumate sau de tot? Nu tuuu cu pianu', mă, nu știi că vioara decide asta? Ea trebuie să audă.*

În fine, acordorii sînt și ei niște personaje cu totul speciale de la care poți afla tot felul de lucruri. De exemplu, care e diferența dintre un pian vechi și unul nou. La un pian foarte vechi, partea mecanică se mai strică, dar poate fi reparată sau chiar înlocuită. Lemnul, în schimb, pe măsură ce se învechește, se tot usucă și devine un material mort, iar rezonanța lui crește. Multe alte asemenea lucruri poți afla de la bătrînii meseriași din spatele culiselor (cînd vor să ți le spună). Ei par a ști întotdeauna foarte bine și cîte parale face un muzician sau altul.

Aveam o vecină casieră la un teatru din București. O doamnă distinsă care a lucrat o viață întreagă în teatru. Din cînd în cînd ne rezerva bilete. Ne recomanda piesele la care să mergem. *Vedeți că a montat domnul Valeriu Moisescu un spectacol extraordinar* – Colivia cu nebune – *cu Iurie Darie și Cornel Vulpe. Vă țin bilete.* Sau: *Trebuie să vedeți* 3 Havel, *că e grozavă.* Ne sfătuia să nu mergem în cutare seară pentru că titularul nu știu cărui rol era înlocuit de alt actor și, spunea ea, *nu e nici pe departe același lucru*. Știa care director e bun și care nebun, care piesă a ieșit prost și de ce, care actor a luat-o razna și nu *afli și cutare chestie.* Nu doar experiență avea, ci și intuiție. La un reportaj prin jurul Bucureștiului în care trebuia să aflu de ce nu merg oamenii mai des la dentist (apăruseră niște statistici urîte despre problema asta în mediul rural din România), șoferul nostru a oprit brusc mașina în mijlocul comunei 1 Decembrie și mi-a zis: *Ce-ar fi să-l iei la întrebări pe puștiul ăla de acolo*? Era un băiat de pe partea cealaltă a străzii, destul de departe. Deși nedumerit, m-am supus totuși „comenzii". În momentul în care băiatul a deschis gura să-mi răspundă la întrebarea cînd a fost la dentist ultima oară, am avut o mare surpriză. În gura lui, de la o extremă la alta, erau doar niște cioturi negre ale unor foști dinți, ca o lamă de fierăstrău înnegrită de rugină. Răspunsul lui a fost pe măsura imaginii: *De ce să merg la dentist și să dau bani, că dacă vreau să mă spăl pe dinți pot s-o fac și singur acasă.*

Maestru în ale condusului, șoferul nostru devenise și cel mai bun consilier al reporterilor. Ba, uneori, tot ascultînd acel post de radio în mașină, sesiza cu multă îndreptățire și neajunsurile unor emisiuni.

Știa care director e bun și care nebun.

ready made

„Adesea se aude în popor: «Apoi dacă te dóre rău: *unge-te cu untură de țânțar trăsnit,* cu untură de *muscă văduvă* netrecută drumul; și dacă îi vedé că nu-ți trece, să pui la buba, care te dóre, nițeluș *scăpău* de fată mare și *screm* de mătușă bătrână, și apoi ți-a trece».“

Sim. Fl. Marian,
Insectele în limba, credințele și obiceiurile Românilor, 1903

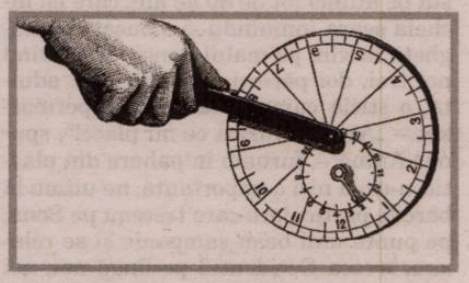

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Jingle bells și Jungle books

E greu de sărbători, și mulți din compatrioții noștri, însetați de repaus, voiesc a se întoarce la clasici, la tradiție, pe scurt, la încercarea lui Baloo și Bagheera de a-l scoate pe Mowgli din mîinile urangutanului Louie. Scena e din ultimul film la care Disney a apucat să lucreze personal, *The Jungle Book* (1967). Aici nu mă interesează acel Kipling care instrumentează ideologia colonialismului britanic, ci Kipling al copiilor, al animalelor din copilăria lui indiană și – fatalmente – al arheologiei. Cît timp Louis Prima cîntă *I wanna be like you,* toată lumea dansează prin ruinele a ceea ce pare a fi un complex medieval cu arhitectura de piatră a barocului hindus. Din *Cartea Junglei* nu e clar unde se desfășoară acțiunea, așa că desenatorii lui Disney par să fi folosit și motive khmere din Cambodgia. Scrisorile lui Kipling sugerează totuși că situl arheologic care l-a inspirat ar fi Amber/Amer, lîngă Jaipur (capitala Rajasthanului, în NV Indiei). Kipling a ajuns dis-de-dimineață pe sit călare pe un elefant, a traversat curțile pavate cu dale mari, a văzut păunii de pe acoperișurile ruinate, veveriețele din case, templul lui Kali și alte construcții labirintice acoperite de elaboratele basoreliefuri ornamentale ale dinastiei mogule. Cu o inocență absolută, Kipling *sahib* mai notează că a desprins o bucată de tencuială din palat și a aruncat-o în stradă, admirînd ecoul. Sînt 130 de ani de-atunci; fapta e în curs de prescriere.

Esențială din punct de vedere arheologic în scena din filmul de desene animate mi se pare o imagine care apare nu mai mult de o secundă. Întinsă deasupra a două coloane, ciudat de scunde, se mai vede rezistînd o grindă de susținere. Ei bine, grinda asta e făcută din cărămizi. Nu se poate face o arhitravă din cărămizi! Nu mai zic că arhitectura hindusă caracteristică nu folosește combinația piatră-cărămidă, iar mortar aproape deloc, doar în fazele tîrzii, bazîndu-se de obicei doar pe îmbinări nut și feder. Dar chiar și cu mortar, e de neconceput să creezi o grindă de susținere din două rînduri de cărămidă. E ca și cum ai face un ciocan din pilitură de fier. O asemenea grindă nu ar putea să-și susțină nici măcar propria greutate, dar să devină element portant! Este un moment Dorel al filmului, despre care însă se poate spune că nu a fost și nu va fi niciodată observat de un copil. Mă grăbesc să vin și cu altă cusurgeală, de data asta literară, nu arheologică: scena combină informații din *Cartea Junglei* (1894) și din *A doua Carte a Junglei* (1895). În nici una dintre ele nu apare vreun urangutan Louie, dar în cea din urmă e vorba de oamenii care rîvnesc comorile arheologice ale sitului. Printre ei trebuie să fi fost prototipul pentru Louie, cel ce vrea să afle secretul focului. În această povestire din *A doua Carte* se află, de altfel, și cea mai arheologică scenă din literatura lui Kipling. Mowgli împreună cu pitonul Kaa merg în orașul ruinat și pustiu care a devenit împărăția maimuțelor. Amîndoi coboară printr-o scară aproape blocată din centrul pavilionului reginei, apoi se tîrăsc pînă găsesc o piatră scoasă dintr-un zid de o rădăcină de copac și ajung într-un fel de criptă. Acolo, o cobră păzește comorile a o sută de regi, despre care Kipling spune că au fost adunate *„in centuries of war, plunder, trade, and taxation“*. Mowgli calcă pe cîteva oase, pe care le recunoaște expert ca provenind dintr-un craniu. Podeaua e acoperită de un strat gros de doi metri de monede de aur și argint (Kipling adaugă, stricînd poezia, că erau 200-300 de tone de argint și aur), și obiecte prețioase de tot felul. Lista lor acoperă o pagină întreagă din carte și pun pariu că se bazează pe ce-a văzut Kipling la muzeul din Lahore, unde tatăl lui era curator (tot tatăl lui a făcut unele dintre ilustrațiile pentru *Cartea Junglei)*. Dintre ele, Mowgli nu ia decît un *ankus*, arma și unealta cornacului care lucrează cu elefanții, și îl ia doar pentru că îi amintește de prietenul lui, elefantul Hathi. Obiectul, de fildeș și aur, cu rubine și smaralde și așa mai departe, este abandonat de băiat ca blestemat, face apoi șase oameni să se omoare unul pe altul pentru posesia lui și este, în fine, adus înapoi de Mowgli pe situl arheologic de unde provenea. Episodul ăsta pare să fi fost inspirat – să ne mai scutească cei care nu vor deloc să reducă scriitorul la biografia lui – de o călătorie a lui Kipling, revenit ca adult în India, pe situl arheologic de la Chittorgarh (tot în Rajasthan). E o vizită la lumina lunii, despre care avem impresia că nu aflăm chiar totul, printre palate ruinate cu trepte înmuiate de pași, a căror arhitectură nu se destramă doar pentru că, zice el, e sprijinită de copaci. Aici Kipling are un moment de panică, după ce coboară pe scări secrete pînă pe marginile unui bazin subteran, de unde crede că nu va mai putea ieși. Situl, cu mii de figuri sculptate, trebuie să fi contribuit și el la descrierea împărăției maimuțelor din carte. Asta chiar dacă, în film, sala tronului, unde se dansează, apare complet lipsită de asemenea figuri, cu excepția unei feline de piatră care străjuiește o poartă și care pare luată de desenatori de la Angkor Wat mai degrabă decît din India.

Kipling sahib *mai notează că a desprins o bucată de tencuială din palat.*

Rămîne vocea lui Baloo (același actor care l-a jucat pe motanul Thomas O'Malley în *The Aristocats),* ursul care refuză dihotomia factice jazz/swing.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ușor să ne fie!

Vă amintiți, poate, de personajul Tomáš, chirurgul din *Insuportabila ușurătate a ființei,* romanul lui Milan Kundera. Personajul navighează prin viață sub adagiul *einmal ist keinmal*. O dată e ca niciodată. „O dată" nu se pune. Și, ca să nu se pună (căci aceasta este marea mizã a vieții fericite moderne – nimic să nu se pună!), trebuie să fie de fiecare dată „o dată". Chiar dacă ceva se repetă, tu numără ca fiind „prima dată". Este o rețetă sigură să ți se pară că ești fericit, cum zic. Și dacă nimic nu se pune, mergi prin viață ușor ca fulgul. În același timp, logica interioară a ființei lui Tomáš este parmenidiană: lumea este construită pe perechi de binoame (ușor/greu, lumină/întuneric, cald/rece, ființă/neființă etc.), dintre care unele sînt bune (ușor, lumină, cald, ființă etc.), iar cele opuse sînt rele. Ușurătatea și ființa sînt dintre cele bune – ceea ce le pune în tensiune este insuportabilitatea cuplajului dintre ele. Dar insuportabilitatea aceasta vine din afara ta, din chestii uluitoare care ți se pot întîmpla. Sigur, pe parcursul romanului, Tomáš se schimbă întrucîtva. Cunoaște, în amestec, cele două mari stihii ce lovesc omul: iubirea și istoria. Așa află că „o dată" poate fi „pentru totdeauna" și că ușurătatea are un preț greu.

Nu știu de ce, citind zilele trecute un ziar de sport, m-a dus gîndul la Tomáš. Nu de puține ori sînt uimit de asocierile pe care mintea noastră le face între lucruri, evenimente, cuvinte, stări care nu au, de fapt, nici o legătură logic detectabilă între ele. Sau poate au?

Așadar, citeam acest ziar de sport, în care se comenta în așteptarea unei trageri la sorți a unor grupe de calificare la vreun campionat mondial sau european de fotbal. Ceva în acel grupaj de informații și comentarii îmi suna vechi, tocit, ca fiind citit de mine de zeci de ori înainte, și nu-mi dădeam seama ce. M-am concentrat puțin și am descoperit ce suna atît de cunoscut urechilor mele: toată România – presă, protagoniști, suporteri – se ruga pentru o grupă ușoară. „Deie Domnul să avem noroc să picăm cu echipe proaste!" Se și făceau proiecte: grupa cea mai ușoară compusă din aceste echipe (pe care se presupune că le putem bate) și grupa cea mai grea, pe care nestăviliții jurnaliști de sport o numesc „a morții", plină de echipe care ne bat. Cum zic, de ani de zile citesc același lucru de cîte ori e vorba despre o tragere la sorți în orice sport, dar mai ales la fotbal. Noi toți ne dorim să jucăm cu cei mai slabi. Ca să arătăm, bănuiesc, cît sîntem de buni. Să învingem. În pandant cu această stare de spirit generală, există și bucuria accidentării sau indisponibilizării adversarului. Dacă, înaintea meciului, adversarul „alor noștri" și-a rupt piciorul sau s-a certat cu antrenorul, presa noastră salută cu salve de bucurie vestea. Deduci imediat că varianta cea mai bună cu putință pentru ai noștri este ca adversarii să abandoneze înaintea întîlnirii. Astfel, turneul mondial de fotbal de vis pentru români ar fi să întîlnim succesiv, pînă la coroana mondială, pe Malta, Feroe, Sudan, Capul Verde, Singapore, Andorra, Madagascar și, dacă se poate, cei mai buni zece jucători ai acestor cele mai slabe echipe să fie accidentați sau ieșiți din formă la ora meciului. Bine, dar cum să eviți, în drumul spre o mare performanță, Germania, Brazilia, Franța, Italia, Spania – forțele fotbalului mondial? Păi, să le elimine alții, să ne facă nouă „culoar" și noi să ridicăm trofeul după ce, eventual, cei care au făcut „culoarul" au abandonat, bolnavi.

Dar să spunem că la fotbal, unde sîntem jenant de slabi în această perioadă, tocmai asta ar putea fi explicația. Știind că ești slab, îți dorești și tu să joci cu unii mai pe măsura ta. Un anume pragmatism ar putea fi justificat – în fond, vrei victoria indiferent cu cine o obții, așa că vrei să joci împotriva cuiva pe care ești cît se poate de sigur că-l învingi. Dar văd exact același gen de abordare și în cazurile (rarisime!) în care ai noștri sînt cei mai buni din lume. Se anunță, de pildă, adversarele Simonei Halep, cea mai bună jucătoare din lume, la cîte un turneu – toate speranțele („Să ținem pumnii!") sînt să întîlnească jucătoare slabe și, dacă se poate, accidentate. Presa titrează adesea: „Veste mare pentru Halep: adversara ei și-a rupt piciorul!".

Poate că ar fi firesc să ne dorim să întîlnim mereu echipe bune, cele mai bune, ca să putem progresa și noi – nu? Poate că ar fi firesc să gustăm din plin victoriile Simonei Halep în confruntări cu egale de-ale ei, nu cu jucătoare din categorii inferioare – nu? Cum de s-a generalizat această mentalitate a „norocului" în detrimentul unei mentalități „a competiției cu cel mai bun?" Eu cred că rugăciunea pentru un adversar slab sau olog este expresia unei înrădăcinate conștiințe a inferiorității și, dacă iese așa, nu e deloc un noroc, ci o nefericire. Pentru că, dacă sîntem slabi, cu adversari și mai slabi, așa rămînem, iar dacă sîntem cei mai buni, nu este chiar un titlu de glorie că îi învingi pe cei mai slabi. În alt plan, am putut vedea mentalitatea asta adesea. Găsesc și astăzi oameni care plîng după piețele africane și ex-sovietice pentru produsele economiei noastre. De fapt, ei spun așa: produsele noastre au o asemenea joasă calitate, încît sînt primite numai pe piețe necompetitive. Nici gînd să încerci ceva pentru marile piețe, occidentale (unde, de altfel, și profiturile sînt pe măsură pentru că sînt piețe cu putere de cumpărare mare)! Și după ce fugim de competiția cu cei mai buni, evident, înjurăm printre dinți că ei „ne lucrează" și ne disprețuiesc și nici nu știu cîte putem noi să facem.

Cu ani în urmă, cineva mi-a atras atenția că nu se poate găsi un alt popor care practică, la începutul zilei de muncă, urarea „Serviciu ușor!". Nu că alții și-ar ura „Serviciu greu!", dar ideea că cea mai bună zi de muncă este aceea ușoară, adică, mai clar, cea în care nu faci mare lucru, nu te obosești prea tare, pentru că nu-ți vine mare lucru de făcut ("zi ușoară"), denotă o anume raportare la muncă. Este, în fond, o urare frumoasă, care te are în vedere pe tine personal: să te strecori și azi fără mare bătaie de cap! Totul să (ne) fie ușor, niciodată greu. Dar ce poți să realizezi cînd totul e ușor? Nu mare lucru, din cîte vedem în jur. Și de la dorința obsesivă pentru „ușor" la „ușurătate" este mai puțin de-un pas. Și tot nu-mi pot explica de ce mă gîndesc la Tomáš cînd citesc presa sportivă. O să recitesc romanul zilele astea, să văd de unde pînă unde…

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Prima Poveste de Crăciun

Litere aurite pe coperta din față și pe cotorul cărții, patru pagini de gravuri colorate și patru gravuri în lemn subțire semnate de John Leech, paginile de titlu dominate de roșu și verde și filele de separare între capitole pictate manual, tot cu verde. În plus, colțurile fiecărei foi poleite cu aur. Acestea au fost cerințele lui Charles Dickens pentru publicarea arhicunoscutei *Povești de Crăciun*.

Editura Chapman and Hall a fost de acord, iar la începutul lunii decembrie, în 1843, primele exemplare ale cărții au ieșit din tipar. Autorul a sesizat, însă, o problemă. Verdele de pe paginile de titlu nu era tocmai atrăgător pentru ochii cititorului, fiind mai degrabă un oliv tern, iar foile de separare te lăsau cu urme vizibile de vopsea pe mîini. S-a trecut imediat la modificări, astfel încît pînă pe 17 decembrie, cu două zile înainte de lansare, cartea a fost gata, de data aceasta cu albastru, respectiv galben în loc de verde.

De acum încolo totul trebuia să fie bine. Pe de o parte a fost mult mai mult decît atît. Cartea lui Charles Dickens s-a vîndut pînă în Ajunul Crăciunului în 6.000 de exemplare. Impactul asupra societății engleze, care la acel moment din epoca victoriană nu aprecia Crăciunul ca pe o sărbătoare importantă, a fost semnificativ, așezînd sărbătoarea în topul preocupărilor englezilor de la sfîrșit de an.

Pentru Dickens, însă, a fost mai puțin bine. Cel puțin dintr-un punct de vedere, cel financiar, căci altfel, firește, notorietatea autorului, oricum deja celebru, a atins cote maxime. Avînd în vedere costurile mari ale producției unui asemenea volum *de sărbătoare,* după ce au fost făcute calculele, autorului i-a revenit *fabuloasa* sumă de 137 de lire sterline. Nici anul următor, după ce s-au mai vîndut încă 15.000 de exemplare, raportul nu arăta mai bine, Dickens primind 726 de lire.

În mod ironic (cum este istoria adesea), marele scriitor își propusese ca tocmai prin lansarea *Poveștii de Crăciun* să iasă dintr-un impas financiar. În 1842 fusese într-un turneu de lectură în Statele Unite ale Americii, unde cheltuise mai mult decît era cazul. Planul lui Dickens de a-și reface conturile a eșuat, în schimb cîștigurile nemateriale aduse de *Povestea de Crăciun* prin mesajul său au depășit orice previziune, mai ales local, dar și internațional.

Un detaliu (cum are istoria adesea) s-a încadrat perfect în decorul poveștii lui Charles Dickens. Regina Victoria a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord se căsătorise recent (1840) cu prințul Albert, care adusese cu el din Germania și o tradiție: bradul de Crăciun.

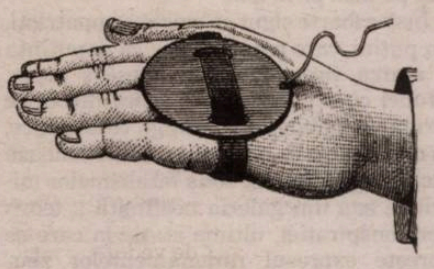

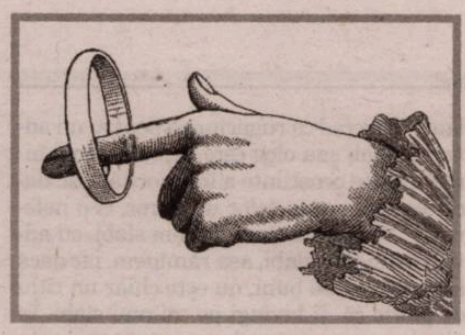

Selma IUSUF

legende·urbane

Rătăcire

Sînt în sala de așteptare la dentist. În difuzoare o domnișoară cîntă „Hallelujah“ și nu e Cohen, e cald, iar eu mă uit pe geam afară, printre stele și luminițe de Crăciun. Mai sînt oameni în așteptare acolo, dar nu se iscă nici o stare de convivialitate ca în tren; fiecare e cu gura, dinții și fricile lui.

Stau în căldură ca într-un cocon, nasul îmi curge ca un robinet, dacă nu mi-aș înfunda literalmente nările cu trei mii de șervețele, mucii mi s-ar înnoda sub bărbie. Pentru că am intrat în căldura asta bună după ce am rătăcit drumul pe un frig năprasnic.

Sînt dovada vie a prejudecății ăleia misogine care spune că femeile n-au pic de simț de orientare. Mă rătăcesc la mine în casă, mă rătăcesc în cartierul în care stau de o grămadă de ani. Ba chiar, în cîrciumi necunoscute, evit să mă duc la baie și stau așa pînă nu se mai poate. Pentru că, inevitabil, deschid acolo alte uși. Mă trezesc ba la bucătărie, între oameni furioși care prăjesc zgomotos ceva, ba în debaraua cu mături, găleți și mopuri, ba printre navete goale de bere stivuite precar. În loc să fac stînga, fac dreapta, ratez orice eventuale puncte de reper, miopia mea nu mă ajută nici ea foarte tare, zburătăcesc ca o găină cu capul tăiat, sînt varză.

M-am pornit așadar pe drumul spre dentist. Nu era nici o filozofie. Iei metroul două stații, te dai jos și mergi în sens opus spre ieșirea din dreapta și apoi ții bulevardul. Mi se explicase de-a fir a păr cum să fac. Am făcut cum am crezut că e bine, am ieșit în bulevard și am început să merg cu ochii după clădire. Îngrozitor, trebuia să ajung la un număr mare, iar în direcția în care o luasem, numerele se micșorau. M-am întors, dar nu era simplu. Al naibii bulevard se bifurca la un sens giratoriu din care se deschideau mai multe străzi, iar pe el nu-l mai vedeam nicăieri. Îmi dispăruse bulevardul. L-am sunat pe omul care-mi explicase inițial cum se ajunge, dar și el s-a dat bătut după ce mi-a explicat ce trebuia să fac, iar eu i-am spus că exact așa am făcut, apoi l-am acuzat că mi-a dat indicații aiurea, că drumul nu e drept și că e al dracului de frig afară. Pune-ți Google Maps, a mai apucat să-mi spună omul ăla deznădăjduit.

Pînă să-mi pun Google Maps-ul am zis să întreb niște oameni. Și acolo am un talent rar să-i nimeresc. De data asta am întrebat un copil care nu-și cunoștea decît drumul spre și dinspre școală și pe cineva din Bacău. Mi-era deja foarte frig și întîrziasem. Am deschis aplicația aia pe telefon, nu știu pe ce oi fi apăsat de nervi, de frustrare și de frig, că a început să-mi explice o tanti că *after three hundred meters turn left*. Nu, mie-mi trebuia harta în care eu apar ca un punctuleț albastru, nu-mi trebuie doamna asta.

În fine, evident că am reușit să mă descurc în cele din urmă, dovadă că, uite, stau pe scaunul ăsta moale și comod și mă gîndesc cum se face că e atîta haos în capul meu cînd vine vorba de orientare. Mă gîndesc că, dacă aș fi fost un porumbel, aș fi intrat în toți stîlpii de telegraf, mi-ar fi legat stăpînul mesaje importante de picioruș și aș fi dispărut definitiv cu ele, pentru că aș fi fost un porumbel ratat. Un porumbel fără pic de simț de orientare mai e un porumbel? Sau e altceva? Căci, în cazul lui, ființa e menirea, nu se poate una fără alta. Așa, ca ființă umană, să zicem că nu m-am ratat definitiv, aș putea fi bănuită cel mult de prostie, dar sînt OK cu asta.

Din ratările astea se hrănesc poveștile. Mergi, cazi, te ridici, te rătăcești, aluneci spre adîncul pămîntului în găuri de iepure, căci, dragă Google Maps, drumul nu e niciodată drept-drept și degeaba spune doamna aia *turn left* dacă stînga mea e dreapta. Uite-așa, plec mult mai devreme de acasă ca să mă pot rătăci. Uneori e neplăcut și frig, iar oamenii pot fi nasoi. Alteori însă te așteaptă după un colț o stradă minunată, căzută din alt secol, pe unde n-ai mai fost în viața ta, sau te așteaptă cineva care o să te ajute să ții drumurile reale drepte și pe alea imaginare cît mai întortocheate. Nu se știe niciodată.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

De ajun...

„De ajunul Crecіunului și al Bobotezei, nu se dă din casă nimică, pentru că se duce din casă tot norocul, n-ai să ai pîne și huit în casă are să fie, iar găinile îți vor mînca totul în grădină.

Un lucru de la casă dacă a fost împrumutat mai dinainte în sat, de Crecіun numaidecît să-l aduci, să facă serbătorile acasă, căci plînge. Același lucru l-am auzit și în Botoșani, unde nu se ține că familianții să fie numaidecît la un loc de ajun. În satele din jurul Cernăuțiului, la cina de sară, se cade să fie toți familianții acasă, să mănînce cina împreună. De este vrun familiant departat, în vro slujbă, el plînge pe afară cînd aude colindînd, știindu-se între străini și că nu face cina acasă cu ai săi; iar mama ce are copii depărtați plînge și nu mănîncă. Pe timpul cît stau căsenii la masă, la fereastră copiii colindă, felicitîndu-i. În Mihalcea, lingurarii colindă foarte frumos românește tocmai spre ziuă.

De la masă trebuie să se scoale toți deodată, ca să iasă deodată puiul. În Curtești, lîngă Botoșani, mama cînd se scoală cloncănește și copiii țipă ca puii. Tot astfel și în Mihalcea, cu deosebire că femeia aruncă pe jos nuci și copiii țipînd ca puii le strîng. Femeia tot timpul nu se urnește de la masă, ca să nu se urnească cloștele, și ține piciorul pe topor, căci sînt puii tari ca fierul și nu-i mănîncă ulii. În Broscăuți, o fetiță se bagă sub masă și clocește, iar mă-sa îi dă nuci. În Corcești, toți copiii clocesc, trec pe sub masă. În Mihalcea, se pun din fiecare bucate într-un blid și se lasă pe masă peste noapte descoperit, ca să guste și cei morți. În Broscăuți, de asemenea se lasă din toată mîncarea macar cîte o lingură, căci e pacat a mînca tot, zic ei.

În Botoșani, în ziua de ajun, se dă de pomană pentru morți.“

În Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român,* Editura Saeculum Vizual, București, 2008

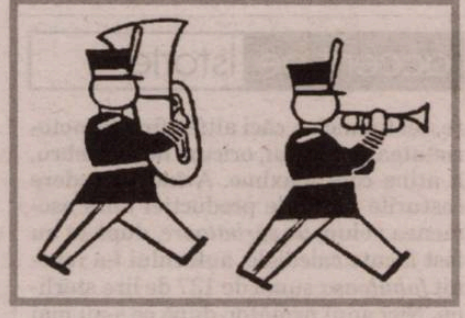

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Neputința e românească?

Nu știm. Nimeni n-a demonstrat pînă acum faptul că prin părțile astea ar sălășlui, în mințile noastre, o dihanie pe care alte neamuri să n-o mai fi întîlnit altundeva. E drept, păreri se găsesc la tot pasul. De la compatrioți porniți pe drumul identificării unui *ceva* exclusiv românesc pînă la călători străini ajunși pe-aici de-a lungul timpului sau la cărturari interesați de alcătuirea lumii noastre. Oricît ar zice unii că „N-am mai văzut așa ceva decît în România!“, mereu se găsesc alții care spun că, totuși, s-a mai văzut și prin alte locuri. Iar în ceea ce privește discuția care dezbate existența sau nonexistența psihologiilor popoarelor, probabil că o să continue încă mult și bine. Oricît ar vrea cineva, în anumite momente, să găsească o explicație pentru cît de *altfel* sîntem, dincolo de speculații, comentarii sub imperiul emoțiilor, proiecții și teorii mai mult sau mai puțin spectaculoase, nu există nici o demonstrație științifică a faptului că neputința s-ar fi născut la sat, pe-aici, pe la noi.

Însă e foarte sigur că există compatrioți, nu puțini, care cred cu tărie că neputința e marcă înregistrată a acestui popor. Atunci cînd exasperarea ieșită din orice formă de neîmplinire atinge cote critice, în momentele în care nu mai funcționează nici o explicație din zona fatalismelor mioritice sau din galeria nesfîrșită a teoriilor conspirației, ultima stație la care se oprește expresul raționamentelor zbuciumate e neputința. Obligatoriu românească. Capătul de linie al acestui parcurs presărat uneori cu asocieri intelectuale cît se poate de ingenioase, alteori cu lucruri învățate după ureche, cu deliruri vaste și cu caterincă, punctul terminus al acestei călătorii de-a lungul căreia facem zgomot, bem, rîdem și plîngem e marea gară a neputinței. Pentru unii, un adevărat monument național. Un spațiu cît se poate de larg și supraîncărcat cu toate ornamentele de care sîntem în stare pe subiectul ăsta.

N-o să acceptăm niciodată că, asemenea oricăror altor oameni de pe lumea asta, și noi putem fi uneori bîntuiți de lașitate, prostie, impostură, microbul trădării, slăbiciune, lipsă de inspirație, hoție, lene. Cînd dăm peste ele, oriunde le-am prinde, le confiscăm pe toate și le naționalizăm. Le facem specific românești. Le-ngrămădim pe toate la un loc și le depozităm în spațiul vast al neputinței, dincolo de care urmează doar neantul. La fel și cu cealaltă dimensiune a bipolarității noastre. Delirul „pozitiv“. Adică dacii, ca primă și unică sursă reală a civilizației, cu toată linia de excepționalisme care fac din noi cel mai vechi, inventiv, talentat și viteaz popor. Dar n-am avut noroc, iar alții ne-au luat mingea. Iar finalul e tot trist, în bocet și în marasmul aceleiași senzații de neputință. O „filozofie“ cristalizată în timp, după o puzderie de întîmplări care au lăsat urme, ne face să credem că, dacă nu putem fi recunoscuți, cumva, nici ca națiа cea mai bună din lume, dar nici ca poporul cel mai năpăstuit de soartă, singura soluție e refugiul într-o explicație unică. Neputința românească.

Și ni se pare că, dacă se vorbește despre modele, tipare, matrice culturale, despre categorii în care am putea încăpea și noi, așa cum încap toți ceilalți oameni de pe lumea asta, atunci înseamnă că cineva ne ascunde în mulțime. În umanitate. E clar că ne vrea răul. Are intenția de a ne lipsi de identitate. Și nu ne convine. În cele din urmă, dacă nu avem autostrăzi, sistemul de educație e vai de el, stăm prost cu igiena, e jale prin spitale, zicem că toate astea nu sînt din cauza corupției, a birocrației aberante, a rămînerii în urmă. Ci a neputinței românești. Iar cele mai spectaculoase comentarii de felul ăsta apar în jurul evenimentelor sportive. Acolo se declanșează discursurile filozofului național, care fixează în istorie, pentru eternitate, ideea de neputință românească abisală. Cică ai noștri „cad mereu psihic“. „Nu se bat pînă la capăt.“ „Abandonează lupta.“ Nu sînt la „masa bogaților“, în „ligile mari“. „Nu cîștigă, dom'le! Pentru că sînt români.“ Adică au legată de picioare, cu lanțuri grele, ghiuleaua care ne însoțește întreaga istorie. „Neputința asta românească.“

Sportivii de performanță sînt cele mai la îndemînă victime ale acestor descărcări nervoase. Cîte și-a auzit Simona Halep în anii din urmă, numai ea știe. Handbalistele, la fel. Plus că sînt femei. Foamea și cruzimea de a le acuza și minimaliza sînt duble. Toată rîca obsesiei acestei neputințe generale se așază gospodărește pe umerii lor. Iar cantitatea de zoaie care li se aruncă în cap e greu de cuprins. Nu contează că Simona Halep conduce clasamentul WTA. A cîștigat și un turneu de Grand Slam. Ni se pare prea puțin. Nu e suficient. De ce nu cîștigă absolut toate meciurile? Nu contează că handbalistele ocupă locul patru în Europa, în fața unor echipe redutabile. De ce nu sînt campioane? De ce au pierdut la unguroaice și la rusoaice? „De-aia! Pentru că aici se vede neputința asta românească!“

În zațul acestei suferințe, că nu sîntem pe locul pe care îl meritățm, mocnesc toate zbuciumările cărora le dăm drumul cînd apare spectacolul sportiv, pe care îl substituim tuturor cîmpurilor de bătălie ale istoriei. Am vrea ca fetele noastre să muște din adversare. Să rupă tot. Să ne aducă victoriile pe care nu le-am obținut, ca bărbați, în alte locuri. Dar nici măcar asta nu ni se întîmplă numai nouă. Trag și alții de suferințe asemănătoare. Au și alții neputințele lor. Iar în ceea ce-i privește pe unii de-ai noștri, dacă se dovedește că pînă și sarmaua sau mititelul nu sînt pur românești, există compatrioți care cred că au dat lovitura definitivă. Dacă nu există chiar nimic românesc, atunci să luăm și noi ce-a mai rămas din nimicul ăsta. Să luăm neputința. S-o facem pur românească. Și ce bine le prinde unora chestia asta! Mai ales unora dintre noi.

Petre GURAN

Constantin Brâncoveanu și națiunea ortodoxă

Conferințele organizate în memoria Ruxandrei Beldiman de către un grup de prieteni în jurul Fundației Secolul XXI și dedicate dimensiunii cultural-artistice a făuririi României Mari au pus în lumină cît de serios a tratat regalitatea românească rolul culturii în definirea conștiinței naționale. Din mijlocul dinastiei a răsărit impulsul pentru definirea unui stil cultural național și tot ei i se datorează reconectarea mișcării sociale modernizatoare cu trecutul inevitabil premodern al Țărilor Române. Aș vrea să exemplific acest fenomen istoric prin reconstituirea parcursului cultural al receptării personalității lui Constantin Brâncoveanu. Virulența discursului modernizator în Principatele Române aruncase într-un con de umbră secolele precedente, care erau asimilate unui vechi regim. Puțini domnitori ieșeau ca figuri tutelare ale unei istorii eroice, dar și eroizate istoriografic: Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, în mod excepțional pe cale literară, un Vlaicu-vodă. În schimb, non-rezistența lui Brâncoveanu în fața dușmanului extern nu era pe gustul acestui *pathos*. În același timp, dimensiunea internațională și cosmopolită a lui Constantin Brâncoveanu se pierdea într-o perspectivă dominată de etnocentrism. De aceea, abia secolul al XX-lea și războiele balcanice, care deschid Regatului României posibilitatea și gustul de a juca un rol internațional, au creat contextul necesar reevaluării lui Constantin Brâncoveanu.

Încoronarea de la Alba Iulia a regilor României, într-un ansamblu național-bisericesc unde neoromânescul se apropie cel mai mult de o stilistică brâncovenească, dă semnalul pentru o reconsiderare a domniei lui Constantin Brâncoveanu într-o lumină puternică, chiar matricială (termenul îi aparține lui G.M. Cantacuzino). Expresia publică și ceremonială se produce prin deshumarea rămășițelor lui Brâncoveanu și procesiunea din data de 21 mai 1934, pornind din Dealul Mitropoliei, acolo unde fuseseră aduse de cu seară sicriul cu oasele autentificate de cercetători și sabia ceremonială, pînă la Universitate, unde se afla se ctitoria de odinioară a domnitorului, Mînăstirea Sf. Sava, cu rol de școală domnească, și apoi la biserica Sf. Gheorghe Nou, centrul simbolic al Bucureștiului, acolo de unde se măsoară distanțele pînă la marile orașe ale țării. Evenimentul naște gîndul unei canonizări. Argumentele pe care și le dorește patriarhul Miron Cristea le-a căutat o viață întreagă tînărul seminarist, pe atunci, Nicolae Șerbănescu, pînă ce a realizat, în 1991, dosarul de canonizare al domnitorului Constantin Brâncoveanu împreună cu cei patru fii și cu Ianache Văcărescu.

Nicolae Iorga, care îi descoperise mormîntul lui Brâncoveanu și îi dedicase prima monografie încă din 1914, înregistrează istoriografic această nouă conștiință istorică în sinteza sa *Istoria Românilor* prin formulele *monarhie culturală* și *monarhie ortodoxă*. Prin acești termeni, ceea ce ne pare nouă astăzi ca realizare culturală este înțeles de Nicolae Iorga fundamental ca operă politică a cărei inspirație este tradiția creștinismului răsăritean. De aici pînă la a înțelege că omul politic Constantin Brâncoveanu și-a acceptat moartea ca făcînd parte din opera sa politico-religioasă nu mai era decît un pas. Dar pentru a-l face a mai trebuit să treacă o jumătate de secol pentru a găsi momentul politic și intelectual potrivit. Ce înseamnă acest moment potrivit: un vid ideologic care să permită formularea *ideii ortodoxe* așa cum o concepuse Brâncoveanu.

Autorii acestei noi formule identitare, *națiunea ortodoxă*, în cadrul căreia Constantin Brâncoveanu devine un pivot, sînt poeți – Ioan Alexandru, istorici ai Bisericii – N. Șerbănescu, istorici ai culturii – Alexandru Duțu, Virgil Cândea, Andrei Pippidi, arhitecți – Ștefan Balș și, în avanpremieră deja, G.M. Cantacuzino, pictori – precum Olga Greceanu, iar mai apoi Paul Gherasim și Grupul Prolog, Sorin Dumitrescu, Constantin Flondor, Horia Bernea sau Horia Pașt ina, teologi și ierarhi – precum patriarhul Teoctist, mitropolitul Antonie Plămădeală, părintele Dumitru Stăniloae sau scriitorul Bartolomeu Anania, ierarh al Clujului, care au crezut că, prin salba de canonizări politico-identitare din anul 1992 și următorii, vor reuși să înlocuiască panteonul grotesc al proletcultismului și național-comunismului. Tabloul acestei națiuni ortodoxe este mult mai complex și cuprinde fenomene culturale precum Rugul Aprins, mișcările monastice din jurul lui Arsenie Boca, Arsenie Papacioc, al Mănăstirilor Sihăstria și Secu, dar ar necesita o discuție mult mai amplă decît o permite prezentul articol. Deocamdată să notăm că *națiunea ortodoxă* nu este același lucru cu naționalismul ortodoxist sau „ortodoxismul" interbelic. Mai degrabă este exact opusul. Adică nu etnicul fagocitează elemente de viață religioasă din Ortodoxie pentru a se defini ontologic, ci manifestarea politică a Ortodoxiei îmbracă punctual și non-exclusiv aspecte ale etnicului. În Serbia există un concept pentru acest fenomen, derivat din cultul sfîntului arhiepiscop Sava: *svetoslavle* și denotă trăirea Ortodoxiei de către poporul sîrb. Națiunea ortodoxă rămîne însă fundamental supranațională și integratoare, afișînd o nostalgie culturală pentru Imperiul Bizantin. Important este de remarcat că reabilitarea și promovarea cultural-politică a lui Constantin Brâncoveanu au beneficiat de contextul acestei mișcări intelectuale care, de fapt, încearcă să descătușeze identitatea și creativitatea românească din cadrele prea strîmte ale unui naționalism secular și de factură revoluționară, întîi, și ale național-comunismului, mai apoi.

Definiția modelului cultural oferit de Brâncoveanu a schițat-o Alexandru Duțu*. Primul și cel mai important ingredient este raționalismul ortodox, adică o formă de cunoaștere bazată pe gîndire rațională, sprijinită însă pe bagajul cultural al creștinismului răsăritean. Corolar al raționalismului ortodox este umanismul civic ca un umanism formal, bazat pe cunoștințele de latină și de greacă, pe cunoașterea Antichității, dar fără nucleul antropocentric al umanismului apusean, așa cum fusese și umanismul bizantin în secolul al XIV-lea. A treia componentă o reprezintă caracterul omogen al unei mișcări intelectuale bazate pe un grup de persoane strîns legate între ele (Teodosie, mitropolitul Ungrovlahiei, Mitrofan, episcopul de Buzău, Antim, cărturarul tipograf și apoi succesor al lui Teodosie pe tronul mitropolitan, cărturarii Radu și Șerban Greceanu, arhimandritul Ioan de la Hurezi și grupul de didascali și iatrofilosofi de la curtea lui Brâncoveanu). Al patrulea aspect este de natură politico-religioasă, competiția cu prozelitismul catolic promovat de Habsburgi. Al cincilea aspect este propriu-zis politic și privește definirea domniei în contrast cu tirania. De unde decurge și al șaselea: libera circulație a cărților străine, a informației și a purtătorilor acesteia, savanții. Ultimele două componente au un conținut social-religios foarte important: promovarea sfîntului Constantin cel Mare ca model de umanitate și afirmarea sfințeniei omului de acțiune, rămas în lume, invocată retoric de fiul domnitorului, Ștefan, în panegiricul Sfinților Împărați Constantin și Elena, și propusă practic de Constantin-vodă prin viața lui. Citind metaforic analiza aceasta, putem constata că toate aceste aspecte își păstrau actualitatea ca aspirații și în contemporaneitatea lui Alexandru Duțu.

Alexandru Duțu exprima în termenii sobri ai stilului științific temeiul pentru canonizare, lăsînd însă vocabularul liber și în zona metaforei – cît se poate de străvezie – prin formule ca „tiranii turci l-au *martirizat* pe domn" sau „*martirajul* lui Brâncoveanu" sau „Ceea ce menține acest stil în adîncul conștiinței românești este, fără îndoială, *sacrificiul* marelui voevod care a dat perenitate operei sale". În ordinea judecății lumești, deznodămîntul pare catastrofal nu numai prin moartea domnitorului, ci și prin consecința instalării dominației politice a ceea ce vulgata istoriografică națională a denunțat ca o paranteză în viața națiunii sub numele de „regim fanariot". Abia citirea în cheie hagiografică umple de semnificație domnia-pregătire a lui Constantin Brâncoveanu. Confruntarea se regăsește în moartea martirică, ce îl înrolează pe Brâncoveanu însă în oastea Împăratului ceresc, extrăgîndu-l dintr-o istorie supusă mereu reinterpretărilor și propulsîndu-l în prezentul continuu al războiului nevăzut.

* Nicolae Iorga, *Constantin-vodă Brâncoveanu. Viața și domnia lui*, București, 1914.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Un conflict între îngerii păzitori?

Imaginea noastră despre îngeri nu include, de obicei, referințe la conflict, luptă, război. Ea a devenit, de-a lungul timpului, un reflex al dorinței de pace și armonie, legitimă în sine, dar care amputează configurația lumii angelice transmisă de tradițiile religioase. Reiau aici, ca preambul la o reflecție mai aprofundată, un mic text redactat cu ani în urmă, pentru a ilustra felul în care, din interiorul unei mari tradiții, se poate gîndi o temă rămasă deschisă.

La finalul secțiunii despre îngerii păzitori din *Summa theologiae*, bazîndu-se pe mărturia profetului Daniel (10, 13) despre prințul regatului Persiei care s-a opus douăzeci și una de zile îngerului Gabriel, Toma de Aquino se întreabă dacă putem totuși vorbi de un conflict între îngerii păzitori. După tipicul universitar medieval al unei *quaestio*, el prezintă trei obiecții: (1) biblică (cf. Iov 25, 2), potrivit căreia în ceruri domnește pacea; (2) teologică: între îngeri există doar iubire și dreptate; și (3) rațională: dacă îngerii păzitori s-ar lupta între ei, atunci ar însemna că un înger păzitor, care este bun, ar putea susține ceva nedrept, căci altfel n-ar mai exista rațiunea conflictului.

Răspunsul construit de Toma pornește de la două autorități patristice. Pe de o parte, Ieronim susținea că prințul regatului Persiei este un înger care se opunea rugăciunii lui Daniel pentru eliberarea poporului din captivitate. De ce? Pentru că un prinț al demonilor îi ispitea pe unii dintre membrii poporului său, ceea ce constituia un obstacol în calea rugăciunii profetului. Pe de altă parte, Grigore cel Mare credea că prințul regatului Persiei este, de fapt, îngerul bun al acestui regat. Or, cum se face că un înger bun se poate opune altui înger bun și cu atît mai mult arhanghelului Gabriel?

Pentru a decide în acest „conflict al interpretărilor", Toma afirmă că judecățile lui Dumnezeu se aplică, prin acțiunea mediatoare a îngerilor, diversității împărățiilor și oamenilor. Avem, pe de o parte, voința divină unică și necontradictorie, ale cărei expresii sînt misiunile angelice, iar pe de altă parte, în plan terestru, ierarhia meritelor și diversitatea tensiunilor. Îngerii nu sînt însă atoateștiutori; nu cunosc ordinea înțelepciunii divine decît dacă Dumnezeu le-o descoperă. Din acest motiv, trebuie să *consulte* înțelepciunea lui Dumnezeu, să i se adreseze neîncetat, să o implore în contemplație. Dar „în timp ce consultă voința lui Dumnezeu cu privire la meritele contrare sau opuse (de pe pămînt), se spune că [îngerii] se opun între ei; nu pentru că ar avea voințe contrare (de vreme ce toți sînt de acord să împlinească voia Domnului), ci pentru că lucrurile sînt contrare".

Așadar, contrarietățile angelice nu ar fi decît reflexul rațiunilor contrare ale lumii spre care se îndreaptă mesagerii cerești; nu am avea de-a face cu o *opoziție misionară* (care ar veni de sus), ci cu una *speculară* (care ar răsfrînge în cer realitățile de jos). Disponibilitatea desăvîrșită și caracterul diafan al lucrării îngerilor sînt astfel perfect ilustrate, pentru că acțiunea lor poartă amprenta lucrurilor asupra cărora intervine. Făpturi de interval, îngerii transpun într-o temporalitate proprie problema deciziei privitoare la lucrurile care se petrec pe pămînt: ei transmit o voință unitară pe care o aplică unor lucruri contrare. Nedumeriți, consultă din nou înțelepciunea divină. În timpul unui astfel de ceremonial ierarhic, efectul acțiunii lor, ca și cum ar fi vorba de o suspendare a deciziei, este contrariant pentru muritori: îngerii par a se lupta între ei!

În fața acestui scenariu tomist, rămîne să ne întrebăm despre ce este, de fapt, vorba. Doar despre o dificultate exegetică pe care Toma o soluționează filozofic în spațiul finitudinii îngerului? Și dacă n-ar fi decît aceasta, n-ar fi deloc puțin. Dar îndreptîndu-ne atenția asupra surselor patristice, nu numai a celor invocate de Toma, ci asupra surselor *problemei* formulate de el, vom putea desprinde, dincolo de dificultatea exegetică, miza acestei chestiuni de angelologie în planul unei teologii a istoriei. Dar despre toate acestea, în numărul viitor...

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

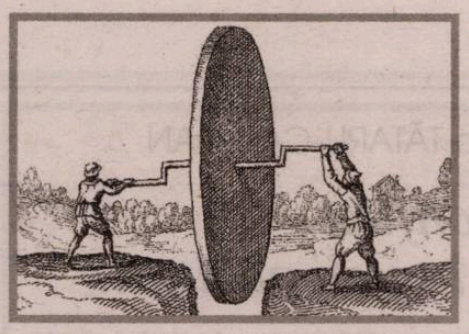

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dușmanul din interior

La o zi după nefericitul discurs al lui Liviu Dragnea de la Consiliul Național al PSD, am încercat, cu ajutorul ascultătorilor Europa FM, să facem o listă a inamicilor României. Era vorba, evident, despre o percepție, iar intenția declarată era ca la finalul discuției să vedem cît de mult corespunde lista pe care o întocmeam cu aceea prezentată de șeful PSD în fața colegilor săi.

Răspunsul scurt e că nu corespunde. Cei mai mulți oameni văd amenințările la adresa prosperității și respectului de sine, personal și național, venind din zona politicului și, mai ales, a Puterii. Reproșurile sînt nenumărate, dar firul care le unește e destul de simplu de identificat: conducătorii României nu își exercită atribuțiile în interesul poporului și adaugă la asta și un soi de topping de sfidare și proastă creștere militantă.

Sigur, e vorba doar de o discuție la radio, nu de o cercetare științifică. Cred însă că are semnificația ei. O expresie a nemulțumirii tot mai evidente care, rămasă fără răspuns, riscă să ia amploare pînă dincolo de limitele dezirabile ale unei dezbateri utile.

Pentru că, în timp ce dl Dragnea biciuiește calul antioccidental în folos propriu, de cealaltă parte crește frustrarea. Frustrare încă pasivă, dar tot mai neliniștită. Acea parte de România care vrea ca traseul democratic, pro-european și deschis al țării să fie menținut începe să se întrebe dacă nu cumva e nevoie de ceva mai mult decît *status*-uri de Facebook și ocazionala participare la cîte o manifestație.

Între sutele de răspunsuri primite la telefon și pe contul de WhatsApp al redacției, unul mi-a atras atenția din cauza frecvenței cu care revenea. „Noi sîntem de vină." Adică noi care nu mergem să votăm, noi care nu reacționăm ferm și la timp, noi care acceptăm.

Un astfel de argument poate fi acceptat în măsura în care el duce la o trezire politică a societății. La participare în interiorul sistemului politic. Însă cred că, măcar pe alocuri, el ascunde și riscul unei explozii necontrolate.

Am scris aici că neparticiparea la vot este ea însăși o declarație politică. Fie de abandon, fie de acceptare tacită a momentului politic în care se produce respectivul vot. Cel mai adesea e vorba de prima variantă – politica anti-incluzivă a tuturor partidelor românești face ca un segment important de populație să se simtă exclus de la orice decizie luată în numele său. Și atunci se plasează voluntar în afara mecanismului democratic.

De ce să nu decidem să o luăm de la capăt cu Constituția?

Asta face ca orice tentație antidemocratică să aibă permanent un teren fertil pe care să rodească. Altfel spus, dacă participarea nu ajută, demolarea ar fi o soluție. Și spun asta privind către ambele părți ale dezbaterii care rupe zilele astea România în două. Indiferent cum clasificăm cele două tabere, pro- și antioccidentali, liberali și conservatori, săraci și mai puțin săraci, nervozitatea crește.

Responsabilitatea primă aparține, în mod evident, celor care exercită discreționar puterea. Dar, de la stînga la dreapta, există tentația aprinderii fitilului. Teoria „momentului zero" pe care iresponsabil o tot vehiculează președinții celor două Camere ale Parlamentului atunci cînd vorbesc despre Justiție e, de fapt, un lichid toxic care se scurge în mai toate zonele publice ale României. Dacă avem de-a face cu un „moment zero", eufemism pentru iertarea furturilor uriașe din avutul public, de ce n-am avea și un moment zero pentru orice altceva? De ce să nu decidem să o luăm de la capăt cu Constituția, cu alegerile, cu libertatea? Totul în numele apărării fără nuanțe de cîte un dușman căruia i se pictează proporții monstruoase.

Nu cred că dl Dragnea și cei apropiați lui dau semne de proto-fascism, așa cum au spus mai mulți observatori după discursul de duminică. Ceea ce nu spun fățiș comparațiile cu Ceaușescu, Mussolini sau Chávez e că, în astfel de cazuri, rezistența are altă față decît aceea din interiorul unui sistem democratic funcțional. Nu cred că sîntem pregătiți pentru așa ceva. Nu sîntem acolo și, cu puțin noroc, nici n-o să ajungem. Încă avem alegeri libere, instituții de apărat și mijloace să o facem în interiorul Constituției.

Cred însă că e trist că mediocritatea și meschinăria acestui președinte al PSD ucid subiecte perfect valabile: impozitarea marilor companii, rolul serviciilor secrete în viața politică, relevanța europeană a României ș.a.m.d.

De altfel, din reacțiile ulterioare ale actorilor publici reiese destul de clar că Liviu Dragnea nu a mișcat vreun deget în direcția rezolvării vreuneia dintre problemele pe care le pune pe masă. Căutați, spre exemplu, răspunsul Consiliului Concurenței la sugestia șefului PSD că există un cartel bancar care nu vrea binele României. Răspunsul ăsta poate fi sintetizat simplu: nici o instituție publică nu s-a plîns oficial de așa ceva. Apoi gîndiți-vă cîte astfel de instituții controlează PSD.

Nu știu dacă PSD, sub conducerea actuală, duce conștient România în izolare și sărăcie, dar e clar că o ține pe loc. O ține pe loc și o face să arate din ce în ce mai ridicol.

În atari condiții e firesc, pe undeva, ca oamenii să se demoralizeze, iar unii să își pună problema în moduri din ce în ce mai creativ-periculoase. E explicabil prin exasperarea provocată de îngustimea mentală și statura politică insignifiantă a conducătorilor actuali ai României.

Ascultătorii de la radio aveau perfectă dreptate să sublinieze nevoia de participare și de implicare.

Dar asta are sens doar ținînd seama că singurul radicalism folositor e încrederea încăpățînată în soluții democratice, în empatie, în perseverență și calcul inteligent.

Orice altă variantă nu face decît să dea viață monstrului aceluia imaginar cu care se luptă atît Liviu Dragnea, cît și adversarii săi implacabili. Iar monstrul a existat în trecut, îl știu bine părinții noștri. Numele lui e lipsa de libertate.

***Teodor Tița** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

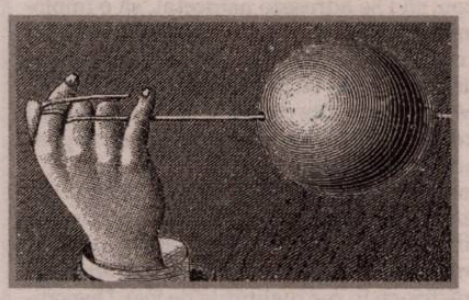

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Regimul presei în regimul Orbán

Greu de cuantificat ce înseamnă cu adevărat orbánizarea Ungariei. Degradarea statului de drept e un fenomen abstract pe care numeroasele rapoarte, oricît de bine documentate, nu îl pot descrie decît abstract. Termenii adesea foarte tehnici din aceste descrieri lasă cu greu să se întrezărească efectele pe termen lung. Cel mai grav e, de departe, obliterarea Opoziției.

Înființarea unui asemenea trust de presă e, în mod evident, și semnul unei deteriorări a democrației instituționale.

Noua lege a audiovizualului și comasarea radioului și a televiziunii publice într-o instituție unică au însemnat nu doar concedierea a aproape o mie de jurnaliști, ci și alinierea audiovizualului public la politica lui Orbán. Sub pretextul unei reorganizări interne s-au făcut, în 2011, nenumărate epurări politice, spun unii observatori de la Human Rights Watch, ceea ce a transformat Radioteleviziunea într-o instituție media obedientă.

Dar Radioteleviziunea publică a fost doar prima țintă. Și prima victimă. A urmat presa privată. Pe fondul crizei economice, multe publicații critice la adresa guvernului au intrat în insolvență, fiind apoi recumpărate de apropiați ai premierului. Unele au dispărut cu totul din peisajul media maghiar. Așa s-a întîmplat, de pildă, acum vreo doi ani, cu *Népszabadság*. Dificultățile financiare nu explică pe deplin închiderea gazetei. Există suspiciuni că publicația de opoziție a fost închisă la comandă politică. În săptămînile dinaintea închiderii ziarului apăruseră cîteva investigații contondente cu privire la posibile fapte de corupție ale unor membri ai guvernului. Și *Magyar Nemzet*, unul dintre ultimele ziare de opoziție din Ungaria, și-a încetat recent apariția, la 80 de ani de la înființare. Ca să nu mai vorbim că numeroși jurnaliști critici nici măcar nu mai au acces în instituțiile publice. Iar unele publicații independente practică autocenzura de teama unor repercusiuni economice, relatează Human Rights Watch. În plus, mulți responsabili politici, mai ales la nivel regional, nu mai au dreptul să ofere presei declarații fără o autorizație prealabilă de la „centru".

Votul istoric din Parlamentul European prin care s-a activat o procedură prin care, în baza articolului 7 al Tratatului Uniunii Europene, Ungaria riscă, teoretic, să-și piardă dreptul de vot pentru că atentează la statul de drept nu a adus nici un fel de ameliorare. Recent, Guvernul a anunțat crearea unui trust de presă gigantic care reunește zece editori de presă apropiați regimului de la Budapesta. Acești editori produc împreună peste 450 de ziare, radiouri și posturi de televiziune. Structura de tip ONG se numește „Fundația presei din Europa Centrală" și are drept scop declarat să trezească conștiința națională a maghiarilor. De fapt, e o structură comparabilă cu întreprinderile/departamentele de editare și difuzare a presei din regimul comunist. Grupurile de presă respective, cunoscute ca avînd o orientare apropiată de FIDESZ sau aparținînd unor prieteni politici ai lui Viktor Orbán, își cedează activele acestui organism condus de Gábor Liszkay – ați ghicit, un apropiat al premierului. Acest supertrust le permite proprietarilor să-și raționalizeze anumite cheltuieli și să-și scadă costurile de exploatare. Și oferă, pe deasupra, șansa unei vizibilități mult mai bune a conținutului editorial: de vreme ce producția editorială este comună, ea poate fi împărtășită, multiplicată, difuzată simultan pe mai multe platforme, deci va atinge un public mai larg. E, practic, un instrument de propagandă aproape orwellian. Unde mai pui că, prin centralizare, și încasările din publicitatea de stat pot fi mai lesne redistribuite!

Înființarea unui asemenea trust de presă e, în mod evident, și semnul unei deteriorări a democrației instituționale. Căci, într-un regim democratic, cu economie de piață funcțională, un asemenea organism nu ar avea cum să existe. Consiliul Concurenței – și el controlat politic – a încuviințat crearea acestei structuri în condițiile în care a refuzat fuziuni ale unor companii mult mai mici, cu consecințe economice mult mai puțin dăunătoare mediului concurențial.

În ultimii ani, Ungaria a scăzut cu 48 de poziții în clasamentul mondial al libertății presei, plasîndu-se pe locul 71 din 180 de state analizate de organizația Reporteri fără Frontiere.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU
Conținut editorial independent, publicat cu sprijinul PMI,
fără a reprezenta poziția oficială a companiei

Fumuri

Texte și opinii de:

- Andrei OIȘTEANU (scriitor)
„Buruiana Dracului“
- Dan STANCIU (scriitor)
„Antimisocapnist“
- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)
„Micile plăceri nu sînt o bază solidă pentru fericire“ – interviu
- Marin MĂLAICU-HONDRARI (scriitor și traducător)
„Poligamie sub vălul tabagic“

argument

Omenesc, prea omenesc...

Fumatul. O plăcere. Un viciu. Gest interesant. Cancer. Țigara de după. Dependență și păcat. Evadare. Declarație de independență. Secret de licean cu bomboanele mentolate în buzunar. Luat repede, n-aș ști să spun dacă ce a făcut fumatul din noi e mai rău decît ce am făcut noi din fumat.

Puține obiceiuri sînt mai reprimate și mai rușinate public decît fumatul. Altădată se oferea condamnatului la moarte o ultimă țigară – ținea de „a fi om“ cu cineva pe care urma să-l execuți. Acum, omenește e să iei țigara de lîngă oricine. În Primul Război Mondial, cred că și în Al Doilea, aprovizionarea trupelor de pe front includea, pe lîngă haine, muniție și hrană, țigări. Țigările erau un fel de bun strategic. Acum sînt pur și simplu interzise peste tot.

Cînd, prin anul 2000, într-un mare oraș american s-a interzis categoric fumatul în orice incintă, fumătorii – cîți erau – începuseră să se strîngă la intrarea în clădiri, în jurul unei scrumiere mari. Această rezistență se pare că a enervat municipalitatea și, un an mai tîrziu, s-a interzis fumatul și la o distanță de „x“ picioare față de orice clădire. În parcuri, fumatul era deja interzis. Așadar, fumătorul trebuia să iasă în mijlocul carosabilului ca să-și fumeze nenorocirea de a fi. Am remarcat că acest gen de interdicție vine în țara în care, cu cinci decenii înainte, se fuma oriunde: în autobuz, în sala de cinema, ba chiar și în spital. Omenesc, prea omenesc – de la o extremă la alta. Linia mediană, despre care Aristotel spunea că e însăși înțelepciunea, nu mai e de găsit.

Totuși, fumatul (că e vorba de pipă sau trabuc, dar mai ales de țigarete) are o istorie culturală enormă. Măcar asta nu o pot șterge activiștii antifumat. Acest Dosar nu îndeamnă pe nimeni să fumeze. Dar acest Dosar vorbește despre fumat din punct de vedere cultural, relaxat... era să scriu „la o țigară“, dar nu scriu. Fum... Fumuri... (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată pe 17 ianuarie.

Andrei OIȘTEANU

Buruiana Dracului

discursul lui Nicolae Mavrocordat împotriva tutunului (cca 1709)

Conform mitologiei populare românești, Dracul a săpat o groapă, a făcut un pîrț în ea, a acoperit-o cu pămînt și acolo a încolțit „tiutiunul", „Buruiana Dracului". Zeița tutunului, Pafa sau Pîca, are în cultura tradițională imaginea „Mamei Dracilor": „O femeie bătrînă cît lumea, neagră și urîtă, cu coarne, cu un nas lung pe care scoate flăcări și fum, cu ochi bulbucați, dinți ca de mistreț, unghii ca secerile, coada ca de vacă și cu pipă între dinți. A născut-o iadul. Fiii ei sînt dracii. Ei au descoperit sămînța de tutun și au răspîndit-o în lume".

În folclorul mitic românesc, „tiutiunul" este nu doar „buruiana Dracului", ci și „tămîia Dracului", iar pipa sau luleaua este „cădelnița Dracului". Tutunul, care crește pe mormîntul Diavolului, este opusul tămîii, care crește pe mormîntul lui Iisus. „Să vedem, Doamne – îl provoacă Diavolul –, la care aleargă lume mai multă: la tămîie sau la tutun."

Cînd Ivan Turbincă întreabă la poarta Raiului dacă acolo va găsi „tabacioc" și „votchi", Sf. Petru îi răspunde tranșant: „La iad, Ivane, nu aici".

La rîndul lor, vechile texte creștine îi amendau pe fumători, amenințîndu-i cu iadul: „Voi vă afumați cu tiutunul puturos – ce este rămășița din jărvile [= jertfele?] idolești. Amar voao, că în veci veți fi în iad", se spune într-un text manuscris din 1762 (mss. BAR nr. 5584).

* * *

Nu doar în textele bisericești erau sancționați fumătorii. Primul domnitor fanariot, Nicolae Mavrocordat (1680-1730), a scris în greaca veche un foarte interesant text: *Logos kata nikotianis (Discurs împotriva tutunului).* Scris la începutul secolului al XVIII-lea, textul a fost publicat postum, în greacă, la Iași, în 1786, de către nepotul autorului, Alexandru al II-lea Mavrocordat, domnitor al Moldovei. Se pare că micul volum, pe care l-am ținut în mînă la BAR, i-a aparținut lui Vasile Alecsandri, care l-a lăsat moștenire Academiei Române, al cărei membru fondator a fost. La cîteva luni după moartea poetului, o mînă a scris pe pagina de titlu a cărții următoarele: „Donată Academiei de V. Alecsandri în 1891 April 2" (lecțiune probabilă). Textul scris de Nicolae Mavrocordat a rămas inedit în limba română, un motiv în plus să dau din el ample extrase. Îi mulțumesc prietenului Andrei Cornea, care a avut amabilitatea să îmi traducă textul din greaca veche.

Nu este de mirare faptul că domnitorul fanariot a compus un discurs retoric „împotriva tutunului și împotriva celor care îl vorbesc de bine". Acțiunea lui ținea cumva de *Zeitgeist.* De-a lungul secolului al XVII-lea, tutunul era interzis în multe zone ale Europei. Probabil că Nicolae Mavrocordat și-a scris textul în acest spirit cîndva după 1709 (așa cum indică pagina de titlu), în perioada în care a fost „hegemon", deci aproximativ între anii 1709 și 1715, cînd a fost domnitor al Moldovei (cu o întrerupere de opt luni, 1710-1711, cînd pe tron s-a aflat Dimitrie Cantemir).

Surprinzător este faptul că Mavrocordat Vodă descrie prepararea și utilizarea tutunului ca pe niște operațiuni puțin cunoscute în epocă. „Așadar – scrie Nicolae Mavrocordat –, iarba cu frunze late crește în cîmpii. De la cei de demult nu a avut parte de denumire, dar cei care o folosesc au numit-o «nicotiană» [= tutun]. După ce este curățată de frunze de

către oameni, arșița soarelui o usucă și, cînd umezeala pleacă, rămîne uscată. În acest fel este distribuită în snopi și se vinde nu pe bani puțini. Cumpărătorii o fărîmițează și o pun într-un recipient mic de lut, încovoiat, care este găurit la ambele capete: la unul primește focul, la celălalt are un tub lung confecționat din lemn pe care oamenii îl prind cu buzele. [Prin el] trag fumul cînd iarba arde. Unii oameni înghit fumul și îl trimit în stomac, făcîndu-și burta o sobă, alții îl suflă prin nas în aerul de afară, alții, ceva mai măsurați în rău, îl aduc puțin în trup și îl scot în afară." Chiar și ciubucul este descris de domnitorul fanariot cu multe detalii tehnice, ca un instrument necunoscut. Preluată de la amerindieni, pipa lungă de lut se răspîndise, din Anglia și Olanda, în Europa secolului al XVII-lea.

„Prin fumul de țigări,
ca-n nouri,
Gîndeam la lumi ce nu există."

GEORGE BACOVIA

Mavrocordat nu explică de ce planta psihotropă care „stîrnește nebunia" era numită „nicotiană". De fapt, numele ei provine de la Jean Nicot de Villemain, ambasadorul Franței la Lisabona (1559-1561), care a adus frunze și semințe de tabac brazilian la Paris. Planta s-a răspîndit cu rapiditate în Europa ca remediu medical, preluînd numele aristocratului francez: *Herba nicotiana.* Abia la jumătatea secolului al XVIII-lea (deci la cîteva decenii după scrierea lui Mavrocordat), suedezul Carolus Linnaeus, el însuși un înrăit fumător, i-a dat plantei numele de *Nicotiana tabacum* (cf. *Species plantarum,* 1753). Mavrocordat preferă să sugereze că numele *nikotiani* ar proveni de la grecescul *kotos,* adică „ranchiună, ură" – sentimente pe care, chipurile, le-ar provoca tutunul prin inhalarea fumului degajat. „Denumirea [plantei] indică acțiunea însăși", conchide Nicolae Mavrocordat.

Domnitorul fanariot descrie în termeni apocaliptici „trăsăturile nocive" ale tutunului și efectele lui malefice nu numai asupra corpului, dar și asupra minții fumătorului: „În timp ce alte [plante] vatămă numai trupurile, tutunul nimicește și mintea nu mai puțin decît trupul. Arde corpul, și prăpădind umezeala proporționată, face trupul să se usuce și, precum un tiran crunt, îl cosește din viață înainte de vreme. Iar gîndul pentru cele frumoase și bune îl face lipsit de vlagă. Trupul îl suge și îl înghite ca o lipitoare, în timp ce mintea o animalizează. Înnegrește inima ca pe un horn, umple plămînii cu funingine, face corpul să miroasă urît, iar dinții îi face mai negri decît smoala". Cum am arătat în volumul *Narcotice în cultura română,* Nicolae Mavrocordat obișnuia în acei ani să-și administreze opium, fără să considere că acest fapt ar intra în contradicție (legală, morală, medicală sau de altă natură) cu poziția sa extrem de critică față de utilizarea tutunului.

Nu este poate întîmplător faptul că în serviciul domnitorului fanariot se afla o mare personalitate medicală – doctorul evreo-portughez Daniel de Fonseca. Nicolae Mavrocordat a fost el însuși un erudit poliglot, cu studii de filozofie și teologie. „Și era [Neculai-Vodă Mavrocordat] om învățat foarte, bun cărturar – scria Ion Neculce. Și desfătări, voroave de glume, nemic nu să făcea înaintea lui." Chiar și Dimitrie Cantemir, concurentul său la tronul Moldovei, îl aprecia pe Nicolae Mavrocordat ca fiind un „bărbat atoateștiutor într-ale literaturii orientale și occidentale" *(Istoria Imperiului Otoman).* Pe piatra sa de mormînt (a fost îngropat la Mănăstirea Văcărești, pe care a ctitorit-o) au fost scrise în grecește următoarele: „Muzele l-au încununat cu-a gloriei cunună". Mănăstirea a fost demolată în 1986 din ordinul lui Ceaușescu.

Nicolae era fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, mare savant, cu studii de medicină și filozofie la Universitatea din Padova. Un „iatro-filozof", cum l-a numit Nicolae Iorga. „Alecsandru Ecsapărîtul", cum îi spunea Ion Neculce, era un „om ales", „preaînvățat în toate învățăturile", cum l-a descris Nicolae Costin. Prin lucrarea sa de doctorat *Instrumentul pneumatic al circulației sîngelui,* publicată la Bologna în 1664, Alexandru Mavrocordat a fost unul dintre primii susținători ai teoriei doctorului englez William Harvey (1578-1675) privind circulația sangvină. Nu este deci deloc surprinzător faptul că Nicolae Mavrocordat (mîndru de părintele său, ca și de descendența sa din boieri moldoveni) a abordat în discursul antitutun o perspectivă medicală, anatomică, cu referiri concrete la inimă, sînge, stomac, măruntaie, plămîni, creier etc.

Fumătorii înrăiți
sînt conduși ca de o teribilă nebunie.

Remarcabil pentru epocă este faptul că Nicolae Mavrocordat reușește să descrie fenomenul de adicție a fumătorilor, „care nici măcar noaptea nu lasă pipa și, pe deasupra, aduc necontenit lungi

elogii viciului lor". Această „urîtă îndeletnicire" devine o „patimă", un „monstru mitic cu o sută de braţe" („şi mie trebuie să-mi crească o sută de limbi, pentru ca să fac limpede ticăloşia plantei"). Pentru „cei obişnuiţi" cu fumatul, pentru cei „care s-au hrănit numai cu tutunul", „obişnuinţa a devenit deja natură". Dacă sînt „văduviţi de tutun", fumătorii „pleznesc, sînt înrobiţi de el şi, precum de o sfoară, sînt traşi de nas [de către tutun]". Fumătorii înrăiţi sînt „conduşi ca de o teribilă nebunie, păşind încolo şi încoace şi, asemenea unor cîini de vînătoare, adulmecă tutunul, ca să tragă o doză şi să-şi umple măruntaiele cu funingine". Ei „poftesc în mod continuu acest lucru rău-mirositor şi, dacă nu-l au, numai că nu se înăbuşă" şi „urlă ca lupii". Autorul dă dovadă de o bună înţelegere a dependenţei („înrobirii") narcomanului şi a chinurilor sevrajului, dar şi a pericolelor psihosomatice la care se expunea fumătorul. Textele care sînt imprimate azi, după trei secole, pe pachetele de ţigări par a fi simple atenţionări faţă de ororile expresive forjate de Mavrocordat Vodă.

Discursul capătă spre final o coloratură moralizatoare, antihedonistă, cvasiteologică, axată împotriva viciului şi a păcatului de neiertat. Fumînd tutun, omul caută „plăcerea simţurilor", croieşte „căi străine şi variate desfătărilor", căzînd în „prăpastia plăcerilor". Cei care „venerează virtutea, vecină cu divinitatea" dau celor cinci simţuri hrana „legiferată de Natură". Tutunul însă, „iarba plină de scîrbă", distruge trei dintre simţuri: gustul („prin amărăciune"), olfacţia („prin mirosul rău") şi văzul (prin „întunecimea" provocată de fum). Fumul de tutun „vatămă şi ochii în cel mai mare grad prin întunecime". „Fiind orbi de bunăvoie, [fumătorii] ajung cu adevărat la necazul dat de pedeapsa care îi aşteaptă pe păcătoşi în acest caz: căci se crede că aceasta este întunericul. Pe ei, întunericul îi învăluie şi îi încercuieşte. Într-adevăr, ce altceva, spune-mi, este fumul, dacă nu o întunecime în fapt?" „Tutunul este păgubitor sufletului şi corpului", este „o imagine a pedepsei veşnice", este „tiranul cel mai cumplit", iar „cei care îl folosesc sînt mai sălbatici decît fiarele, mai pofticioşi decît femeile însărcinate, mai nelegiuiţi decît hoţii şi jefuitorii".

„Să renunţi la fumat este cel mai simplu lucru din lume. Ştiu asta pentru că eu însumi am făcut-o de o mie de ori."

MARK TWAIN

Fără ca Infernul să fie numit *per se,* dar fiind definit destul de precis (loc al păcătoşilor, întunecime, pedeapsă veşnică etc.), retorica lui Nicolae Mavrocordat se apropie de dogmatica ameninţare cu întunecimea Iadului a celor care se „afumă cu tiutunul puturos", aşa cum apare tranşant în manuscrisul românesc din 1762, citat mai sus (mss. BAR nr. 5584).

Andrei Oişteanu *este membru în Consiliul Ştiinţific al Institutului de Istoria Religiilor. Volumul său* Narcotice în cultura română. Istorie, religie şi literatură *apare în a treia ediţie, revăzută şi adăugită, la Editura Polirom.*

Dan STANCIU

Antimisocapnist

Am putea să o luăm de la paşopt, dar nu o vom lua de acolo, o luăm de la '51. Mai precis, de la 1651, cînd apare, la Londra, *Hymnus Tabaci,* „un poem în cinstea tutunului, compus cu eroism de Raphael Thorius" (lăsînd la o parte alte considerente, mai limpezi ori mai ceţoase, pare într-adevăr un act eroic să compui poeme atît de vaste ca acesta, care se întinde pe nu mai puţin de o mie cinci sute patruzeci şi cinci de versuri, dacă am numărat bine).

Thorius (pe care îl chema, la naştere, De Thoor, fiindcă era flamand, nume preschimbat în Thorie după ce a ajuns în Anglia şi apoi latinizat în Thorius) a fost un medic renumit la vremea lui şi putem presupune că s-a aplecat asupra chestiunii tabagice cu întreaga probitate cerută de profesia aleasă. Nu-i lesne să cînţi, în hexametri latini, virtuţile unui vlăstar al familiei *Solanaceae* dacă n-ai un dram de încredere în adevărul rimelor tale şi fără a-i fi simţit, pe cerul gurii, vlaga. Firește, cînd te laşi purtat de avîntul inspiraţiei şi expiraţiei, se mai întîmplă ca adjectivele tale să capete accente ditirambice (precum „ferice ameţeală", „nobilă salivă", „neasemuite lacrimi", „binefăcătoare tuse"), însă ele ar trebui să aibă, toate, un temei de netăgăduit.

Datele spun că Raphael Thorius a compus *Hymnus Tabaci* în 1610, dar poemul a fost nevoit să aştepte, pentru a fi publicat, pînă în 1625, cînd Louis van Kinschot (Ludowic à Kinschot, în grafia vremii) tipăreşte, la Leyda, versiunea originală în limba latină. În acelaşi an (fast pentru operă, nefast pentru autor), Thorius îşi dădea duhul, răpus de ciumă. Doi ani mai tîrziu, în 1627, cartea apare şi la Londra, iar în 1651, cum zisei mai sus, vede lumina tiparului versiunea engleză, în traducerea lui Peter Hausted. Între timp, însă, intrase pe fir regele Iacob I al Angliei.

Acest monarh (despre care s-a spus că ar fi fost „cel mai înţelept nebun al creştinătăţii"), scos din sărite de răspîndirea năravului de a fuma între fruntariile regatului său, a pus mîna pe augusta lui pană şi a compus, în 1619, un pamflet intitulat *Misocapnos,* printre ale cărui consecinţe imediate se numără şi aceea de a fi dus la apariţia, în vorbire şi în scris, a substantivului *misocapnist,* adică o persoană care urăşte fumul de tutun, la fel cum misoginul urăşte femeile. Curînd, o falie de netrecut avea să se deschidă între misocapnişti şi antimisocapnişti (aceştia din urmă luîndu-şi numele de la pamfletul *Anti-Misocapnos* al unor iezuiţi polonezi), şi cred că putem privi publicarea primei ediţii a cărţii lui Thorius în 1625 (coincidenţă sau nu, regele Iacob I moare în acelaşi an) ca pe unul dintre episoadele unei confruntări care nici astăzi nu s-a stins.

(Paranteză de inserţie în actualitate: un grup de militanţi neozeelandezi împotriva fumatului a creat un blog numit *I am a Misocapnist* – „Sînt un misocapnist", vezi https://quit.org.nz/en/blogs/2014/february/07/12/17/48/i-am-a-misocapnist.)

Revenind la *Hymnus Tabaci,* iată ce scria Raphael Thorius: „Nu-i o ruşine, azi, să-i spunem *Tutunului* pe nume, / E *Sănătate, Spirit, Viaţă* şi *Totul* în lume", un *credo* la care, peste două veacuri, va subscrie şi un anume Barthélemy (în *Arta de a fuma,* 1844), scriind: „Sînt douăzeci de ani de cînd, fără să dau înapoi, / Îmi petrec zilele cu pipa sau ţigara de foi". Şi continuă: „M-am întrebat adesea, cuprins de-nfiorare, / Ce soartă ar avea unii ca mine oare / Dacă l-ar alunga din lumea noastră pronia divină / Pe regele plantelor, care durerile alină. / Preacinstiţi fumători, fără el ce v-aţi face?".

Dincolo de Ocean, pe meleaguri americane, James Russell Lowell (poet romantic şi un înflăcărat luptător pentru abolirea sclaviei) îşi imagina, în poemul „Imnul unei seri de iarnă către focul meu", un tărîm feeric, Ţinutul Nicotinienilor, guvernat de zeiţa Nicotia, „cea îndrăgită de muze", fiica lui Bacchus şi nepoata lui Morfeu. Iar dincoace, în Europa, tot cam pe atunci (ne spune Paul Lafargue, în *Amintiri personale despre Karl Marx),* părintele comunismului declara, cu amărăciune pecuniară: „Niciodată n-am să cîştig de pe urma *Capitalului* mai mult decît m-au costat trabucurile pe care le-am fumat scriindu-l". La Paris, Asociaţia Franceză împotriva Abuzului de Tutun nu stă cu braţele încrucişate şi organizează, în 1888, un concurs dotat cu un premiu în valoare de o mie de franci, a cărui temă era: „Despre efectele tutunului asupra sănătăţii oamenilor de litere şi despre influenţa acestuia asupra viitorului literaturii franceze".

Ceva mai tîrziu, în aceeaşi Anglie unde se înfruntau cîndva, în cuvinte, medicul şi regele, avem parte de hazul antimisocapnist (şi spirtos) al lui Winston Churchill: „Să nu vă închipuiţi că fumez toată ziua! Sînt prea cumpătat ca să fac asta. De fapt, e vorba de nişte trabucuri false, care au fost scobite pe dinăuntru şi umplute cu coniac". De aici, din fum şi aburi de alcool, mai facem un salt în spaţiu şi în timp, spre Japonia anului 1987, cînd apare nuvela „Ultimul fumător" de Yasutaka Tsutsui: într-o metropolă unde parcurile au la intrare inscripţia „Este interzis accesul cîinilor şi al fumătorilor", ultimul fumător, vînat de Poliţie, se retrage pe acoperişul unei clădiri pentru a-şi fuma în tihnă ţigările finale.

Astea fiind scrise, cîteva rînduri din poemul „Tutungeria" de Fernando Pessoa, ca încheiere: „[...] mă las pe spate în scaun / şi fumez în continuare / Atîta vreme cît soarta mi-o va îngădui nu voi înceta să fumez".

Aveţi un foc?

Sever VOINESCU

Mari scriitori, mari fumători

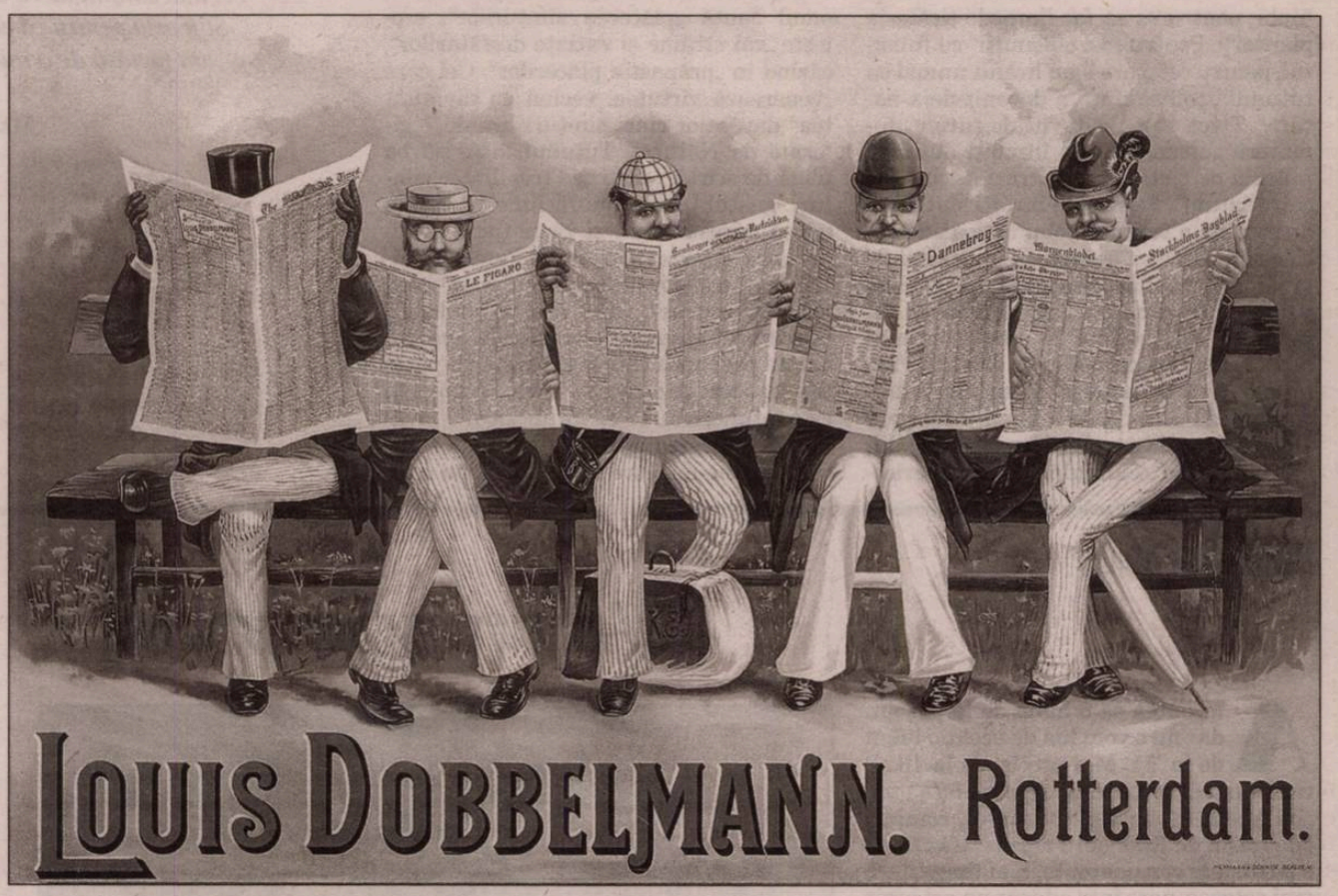

■ Kurt VONNEGUT – „Am de gînd să-i dau în judecată pe cei de la Brown & Williamson Tobacco Company, producătorii ţigărilor Pall Mall, şi o să le cer un milion de dolari despăgubire! Începînd de la vîrsta de 12 ani fumez, ţigară de la ţigară, doar Pall Mall fără filtru. Şi, de ani buni, ei îmi promit – încă de pe pachet – că mă vor ucide. Dar am ajuns la vîrsta de 82 de ani. Vă mulţumesc mult, ticăloşi nenorociţi! Sînt dependent de ţigări. Şi continui să sper că ele mă vor omorî. Un foc la un capăt şi un neghiob la celălalt." Recunosc, această declaraţie extrasă dintr-un eseu al lui Vonnegut este cel mai şocant *credo* de fumător pe care l-am auzit vreodată. Nu mai e nimic de adăugat la prezentarea genului de fumător care era autorul *Abatorului nr. 5*.

■ F. SCOTT FITZGERALD – Iubitorii literaturii sale discută şi astăzi sensurile acelei misterioase afirmaţii pe care Daisy o face, la un moment dat, într-o conversaţie cu soţul ei, Tom, în *Marele Gatsby:* „O să te întîlnesc la vreun colţ de stradă. Voi fi bărbatul care fumează două ţigări". Desigur, replica lui Daisy se pune în context (căldură sufocantă, ceva substanţe poate, dar şi felul ei de a fi, cam aerian, plus indiciile anterioare replicii care arată că personajul glumea) şi se analizează mai ales din perspectiva studiilor de *gender*. Mie, însă, mi-a atras atenţia imaginea unui bărbat care fumează două ţigări. Scott Fitzgerald avea o constituţie firavă – apariţiile lui erau, toate, fragile. Ochii de un verde pal, părul şatenuţ şi pielea albă ajutau temperamentului său, mai degrabă retractil. Sigur că era un frenetic amator de petreceri, dar dacă vă imaginaţi un chefliu burtos şi viguros, greşiţi. Fumatul abundent, desigur, i-a grăbit sfîrşitul, deşi cred că, în cazul său, mai periculoase pentru sănătatea lui decît ţigara au fost alcoolul şi, mai mult decît orice, soţia. În 2012, revista *The New Yorker* a publicat o scurtă povestire de Scott Fitzgerald, intitulată „Mulţumesc pentru foc", pe care aceeaşi revistă o respinsese în 1936, cînd scriitorul le-a trimis-o spre publicare. În această povestire, o văduvă care vinde corsete în teritoriile de la vest de Chicago, după zile întregi de alergătură într-un mediu destul de anost, vrea să fumeze o ţigară. Află că lumea în care se învîrte se opune vehement fumatului – ba chiar e vorba de o lege care interzice fumatul. Femeia intră în vestibulul unei biserici catolice, unde crede că va fi singură, ca să-şi aprindă ţigara, dar constată că nu are foc. Şi îi vine ideea să îşi aprindă ţigara de la candelă. Dar e oprită de un preot care trece întîmplător pe-acolo, aşa că eroina noastră începe să se roage. În fine, într-un final destul de straniu, poate chiar uşurel pentru un scriitor de talia lui Scott Fitzgerald, Fecioara Maria se coboară de pe altar şi îi aprinde ţigara. Şi văduva mulţumeşte pentru foc *(light* înseamnă şi lumină, şi foc pentru ţigară – deci o interesantă ambiguitate).

■ Albert CAMUS – Printre sutele de fotografii ale lui Albert Camus disponibile pe Internet, este foarte greu să găseşti una care nu-l arată cu ţigara aprinsă în mînă sau în gură. Se zice că iubea atît de mult fumatul încît şi-a botezat pisica Cigarette. Vedem că fuma cu sete Gauloises, ţigara asociată în general cu muncitorimea, dar nu refuza nici Gitanes, ţigară cu conotaţii sociale mai elitiste în acea vreme. Ştim că avea probleme recurente cu plămînii, dar nu se lăsa. Cînd a murit, într-un accident de maşină, se spune că s-a găsit un maldăr de chiştoace în scrumiera automobilului grav avariat de izbitură. Nu a fost singura victimă a acelei nenorociri, alături de el a murit şi editorul său, dar nimeni nu s-a îndoit că cele mai multe resturi de ţigări din scrumieră proveneau de la scriitor. Fumase mult şi pe ultimul drum, ceea ce nu mira pe nimeni. Şi totuşi, moartea lui nu are nici o legătură cu fumatul. Părerea lui Camus despre ţigară cred că se poate foarte bine deduce din această frază găsită în *Străinul:* „Nu-mi plăcea că trebuie tot timpul să mă explic în faţa lor, aşa că preferam să tac din gură, să-mi aprind o ţigară şi să privesc marea".

„Fumatul este cea mai stylish modalitate de a face cancer."

JITTENDRA ATTRA
(CFO al unei mari companii de asigurări)

■ Gabriel García MÁRQUEZ – În legătură cu autorul *Veacului de singurătate* circulă multe poveşti şi nu mă îndoiesc că exact asta a vrut. Biografia unui scriitor sud-american care îşi începe cartea de memorialistică spunînd *„La vida no es la que uno vivió, sino la que uno recuerda y cómo la recuerda para contarla"* rămîne în memoria admiratorilor săi ca o poveste şi nu ca un CV. Aşa se face că finalul poveştii relaţiei dintre Márquez şi ţigară, aşa cum este consemnat în diverse surse, este de-a dreptul márquezian. Se spune că scriitorul ajunsese să fumeze trei pachete de ţigări pe zi şi a decis să se lase de fumat. Ca să reuşească, a cumpărat un pachet de ţigări despre care a jurat că e ultimul pe care-l cumpăra în viaţa lui, l-a îngropat fără să-l deschidă în curtea casei lui şi i-a făcut un „mormînt" foarte vizibil, pe care să-l vadă tot timpul. Fiind despre Márquez, nu mai contează dacă povestea se verifică ori nu. Cert este, însă, că Márquez spunea într-un interviu pentru *New York Times:* „Obişnuiam să scriu numai noaptea şi întotdeauna fumînd. Scriam pînă în zori, cînd cădeam de oboseală... Cînd am îmbătrînit, a trebuit să mă las de fumat şi mi-a fost foarte greu pentru că niciodată nu scrisesem vreun cuvînt fără să fumez. Aşa că am avut de ales: fie să aştept pînă cînd mă voi obişnui cu viaţa fără ţigări, fie să încep imediat să învăţ să scriu fără să fumez. Am ales a doua variantă şi a fost extrem de dificil. Dar abia atunci am înţeles că mă opream din scris în zori nu pentru că eram obosit, ci pentru că eram intoxicat cu ţigări. Azi, deşi sînt mai bătrîn, mă scol de dimineaţă mai proaspăt." Este, de asemenea, de menţionat că, în 1992, Márquez a fost operat de cancer pulmonar şi în 1999 a fost tratat pentru un cancer limfatic. Nu vreau să sugerez că există vreo legătură, dar cred că e pur şi simplu bine de ştiut. ■■■

Avea probleme recurente cu plămînii, dar nu se lăsa.

Sfat pentru fumătorii irecuperabili

Cum se ştie, una dintre problemele majore de sănătate care îi afectează pe mulţi fumători „grei" este obstrucţia cronică pulmonară. Adică respiraţia devine o problemă serioasă. Respiraţia, care pentru un plămîn sănătos este atît de naturală, că nici prin minte nu-ţi trece, devine un efort conştientizat: respiraţia. Un studiu realizat de Haan Research Centre for Arts and Health din Australia şi de Canterbury Christchurch University din UK arată că o soluţie de ameliorare (cît de cît!) a problemei ar putea fi cîntatul. Cîntatul într-un cor, de pildă, condus de un profesionist, te învaţă să îţi foloseşti capacitatea pulmonară mai bine. Se ştie de veacuri despre efectele benefice ale cîntatului – nu e vorba doar de binefaceri psihologice (deşi nici acestea nu sînt de neglijat), ci şi de o „curăţare" a căilor aeriene şi de o fortificare a „pieptului". Acum au apărut şi dovezile ştiinţifice. Cum sărbătorile sînt aici, fumători din toată ţara, mergeţi în ansambluri de colinde şi o să vedeţi ce bine o să vă fie. **(S. V.)**

„Micile plăceri nu sînt o bază solidă pentru fericire"

interviu cu Zenobia NICULIȚĂ

Unde se trasează granița dintre viciu și plăcere?

Plăcerea e o reacție, un cumul de senzații natural umane cu care ne naștem și care depind de mecanismul nostru de autoreglare. De exemplu, cînd sîntem bebeluși vom căuta în primul rînd acele lucruri care ne-au produs plăcere prima dată, le vom repeta și le vom cere pînă vom obține plăcerea inițial simțită – suptul, mîngîiatul, luatul în brațe. Aceste activități și comportamente, care ne produc plăcere, se întăresc și devin parte a repertoriului nostru pe care îl luăm cu noi la vîrsta adultă. Nu e un mecanism care aparține doar oamenilor, și animalele fac același lucru – plăcerea avînd un corespondent biochimic foarte clar în creier.

Viciul, pe de altă parte, este un concept dintr-o altă categorie. Plăcerea are în primul rînd o definiție fizio-psihologică, pe cînd viciul are o dimensiune morală, psiho-socială, plasîndu-se mai degrabă în zona dependenței sau adicției, care implică și partea fizico-biologică, dar și consecințele psiho-sociale ale căutării unei plăceri în detrimentul oricărei alte părți a vieții noastre, obținerea ei cu orice preț. Aici intervine latura morală: cînd costurile sînt imense, cînd obiceiul îl rănește și pe cel care îl practică, dar și pe cei din jurul său. Dacă e să înțelegem viciul prin intermediul conceptului de adicție, el este căutarea unei plăceri care să acopere o lipsă, un gol, o suferință.

Există grade, sînt vicii mai mari sau mai mici, sau viciul este deja la superlativ?

Putem clasifica viciile din punct de vedere al impactului negativ pe care îl au asupra sănătății noastre, dar și asupra relațiilor cu ceilalți. Unele sînt mai nocive decît altele. Dacă vorbim în mare despre droguri, din care face parte și fumatul, vorbim despre droguri legale și droguri ilegale, unele mai nocive, altele mai puțin – partea de legalitate e stabilită tot pe baza impactului negativ asupra sănătății. Deci, da, putem vorbi despre grade de viciu. Tutunul are într-adevăr un impact negativ asupra sănătății noastre și a celorlalți, dar nu la fel de mare și de prompt precum heroina sau cocaina.

Vorbind despre fumat, poate fi doar o plăcere, fără să devină viciu?

Cred că, mai degrabă, putem să ne întrebăm dacă toată lumea care fumează transformă fumatul în viciu. Există suficiente persoane care fumează doar într-un anumit context social, doar cu prietenii sau la evenimente și nu folosesc fumatul ca pe o strategie de a face față emoțiilor negative cu care se confruntă – asta fiind calea spre adicție. În acest caz, probabil putem vorbi și despre consumul ocazional, adică de plăcere.

E ca atunci cînd savurezi un pahar de vin versus *„am dat gata zece sticle"?*

Mecanismele pe care funcționează tutunul nu sînt aceleași ca ale alcoolului, care e mai degrabă un dezinhibant neuronal și psihologic, pe cînd tutunul are efecte diferite, fiind un calmant, o substanță care te face să te simți mai în control, mai liniștit.

Dar ambele exemple ne duc la strategia de *coping:* cum să fac față emoțiilor negative pe care nu le pot gestiona altfel? Dacă, în momentul în care mă simt iritat, ies din ședință și mă îndrept spre țigară în loc să discut cu cineva despre ce s-a întîmplat sau să merg la o ședință de yoga sau să fac puțin jogging, atunci am o dificultate în a face față propriilor emoții.

Pentru că e mai la îndemînă?

Probabil că da, dar e la fel de probabil să nu ai în repertoriu asemenea exerciții. Cutumele noastre culturale transformă fumatul în strategie. Alternativele sînt puțin și slab reprezentate. Cîți am avut părinți care ne spuneau: „Știi ceva, acum sînt foarte furios, mă duc să dau două ture în jurul blocului"?

Pot fi plăcerile educate sau depinde de rețeta interioară a fiecăruia de a-și alege plăcerile?

Cu siguranță, pot fi educate. Plăcerile cele mai sănătoase sînt adesea un *„acquired taste"*. E nevoie mai multă de timp și de efort ca să îți cultivi o plăcere din această categorie.

Cînd îți „cureți palatul", cum se spune la degustările de vin, cînd te eliberezi de niște comportamente sau obiceiuri care îți oferă recompensa imediată, obținută cu un efort mic, dar probabil cu pierderi, poți lăsa loc acelor plăceri care, chiar dacă vin cu un efort mai mare, pot avea recompense pe măsură și fără pierderi. E ca atunci cînd renunți la zahăr: descoperi că toate alimentele au gust. Cînd tragi primul fum de țigară simți că te relaxezi rapid, o relaxare pe care ai obține-o după vreo jumătate de oră de sport, pînă se eliberează endorfinele. Iar noi funcționăm și pe acest principiu, al recompensei imediate. Ce e mai rapid e mai căutat decît ce e mai valoros, dar necesită timp. Și aici ajungem la conceptul gratificării amînate – recompensa amînată.

Walter Mischel a realizat acel experiment faimos, experimentul bezelei: copii mici trebuiau să aleagă: o bezea imediat sau două, dacă așteptau 15 minute. Pînă pe la 4-5 ani, nici un copil nu așteaptă, nu înțelege conceptul de timp, preferînd recompensa imediată. Abia după această vîrstă începem să conștientizăm perspectiva timpului, a valorii amînării unei recompense imediate pentru una mai mare. Asta facem și în viața adultă: strîngem bani pentru o vacanță în străinătate sau, în loc să mergem la o petrecere, învățăm pentru un examen. E vorba despre perspectivă, dar asta presupune gîndire, metacogniție, nu vine ușor și nu implică plăcerea imediată.

În realitate, avem nevoie de ambele tipuri de plăcere. Nu poți trăi nici mereu în prezent, nici doar anticipînd. Gratificarea amînată e necesară pentru a-ți planifica viața, dar recompensa rapidă e la fel de necesară – cît timp nu e suprautilizată.

Există plăceri care pot deriva în vicii? Sportul poate deveni viciu?

Pot fi adicții care pornesc de la comportamente sănătoase. Cînd transformăm o plăcere în adicție ajungem deja în zona în care omul respectiv nu mai poate funcționa fără acel comportament care inițial era benefic. Sportul e un comportament sănătos, dar dacă îl practici cinci-șase ore pe zi, nefiind sportiv de performanță, și simți că nu poți funcționa decît mărind „doza", asta înseamnă că, în termeni de echilibru emoțional și social, deja suferi enorm și încerci să compensezi acel gol.

Există teorii noi și interesante în ceea ce privește psihologia adicției: potrivit lui Gabor Mate, una dintre cauzele adicției e lipsa de conectare cu ceilalți, adicțiile fiind ecoul dependenței noastre sociale.

Ca atunci cînd, adolescent fiind, te apuci de fumat ca să faci parte din grupul celor cool?

Se întîmplă ca, în contextul în care tu vrei să te integrezi unui grup cu care simți că nu te poți conecta în mod real, să începi să imiți anumite gesturi, pentru ca ceilalți să creadă că le ești asemănător. Fumatul poate fi un astfel de gest. Mulți dintre cei care folosesc fumatul ca mecanism de integrare socială pot ajunge în zona adicției.

Fac bine acei părinți care își lasă copiii să fumeze cu ei de față?

De multe ori, un adolescent se apucă de fumat pentru a face o declarație de statut social, de autonomie. Dobîndirea unui control într-o luptă de putere între el și părinte. Uneori, unii părinți, care sînt mai intuitivi, anulează această luptă – dacă fumezi doar ca să fii *cool* și să te regăsești între aceia care fac ce vor ei, iar părinții nu te blamează, ci din contră, te lasă să fumezi cu ei de față, nu ți se mai pare deloc atît de *cool* și-ți pui întrebarea dacă chiar asta vrei. Dacă fumatul e însă o evadare din ceea ce ți se întîmpla atunci, s-ar putea să rămînă cu tine multă vreme. Cu cît lacunele sau găurile emoționale au fost mai mari, cu atît șansa de a fuma și mai tîrziu, inclusiv ca un soi de întoarcere nostalgică în vremea cînd îți era bine, este mai mare.

Sînt și plăceri pe care nu le mai prețuim odată ce le-am obținut?

Plăcerea se habituează foarte repede și de aceea e o sursă inferioară de fericire. Cînd vorbește despre sursele fericirii, Daniel Seligman plasează plăcerea la bază – cireașa de pe tort, dacă o ai, dar nu esențială pentru fericire. Asta contravine tuturor mesajelor pe care le primim în mass-media sau mesajelor publicitare: „Fericirea e constituită din lucruri mărunte, din bucuriile mici, din tortul de la bunica și felul cum miroase detergentul tău". Nu e adevărat. Acelea sînt doar plăceri care ne condimentează viața de zi cu zi. Dacă ajungem să le savurăm, dacă avem acea deschidere și capacitate de a ne bucura de ele, e minunat, dar micile plăceri nu sînt o bază solidă pentru fericire. A fi fericit ține mai degrabă de a face ceva cu tot sufletul, astfel încît timpul să se oprească în loc, înseamnă să găsești un sens pentru existența ta mai mare decît propria ființă.

Nu pot încheia acest interviu fără să vă întreb: ce înseamnă plăcerile vinovate?

E o expresie care se referă la ce se întîmplă *după*. În mai toate comportamentele care vizează căutarea plăcerii există trei faze: cea inițială, în care simt o lipsă pe care încerc s-o acopăr. Începe deliberarea: știu că poate n-ar trebui, dar tensiunea crește, așa că mă apuc să fumez. Cînd fumez, suspend emoțiile, pentru că, de cele mai multe ori, în comportamentele pe care le putem numi vicii și care țin de adicții în esență, mecanismul de bază e amorțirea emoțională. Cînd fumez, nu sînt extatic, nu simt aproape nimic, ci sînt mai degrabă amorțit. Nu simt nici lucrurile care m-au împins să fumez, nici bucuria pe care o anticipam. Apoi începe dezmorțirea – și atunci, pe lîngă disconfortul inițial de la care pornisem să fumez, se adaugă stratul de vinovăție. O emoție secundară, dar complexă, care îmi spune că nu trebuia să fumez, că mi-am făcut rău – e faza de vinovăție care dă și expresia „plăcere vinovată". În această fază de vinovăție, în care încep să mă simt și mai inconfortabil decît mă simțeam inițial, ce urmează? Ce știu eu să fac cînd mă simt inconfortabil? Îmi aprind o nouă țigară.

„Și cînd a sosit Salvarea
din el mai ardea… țigarea.

Bate vînt, lacrimă pică
după inima voinică!
Plînge-l inimă amară
că s-a dus în primăvară
ca o apă d-a ușoară
și ca fumul de țigară!"

MIRON RADU PARASCHIVESCU

„Cu cît e cineva mai nenorocit,
cu atît fumează mai mult,
și cu cît fumează mai mult,
cu atît devine mai nenorocit –
cercul vicios perfect."

GEORGE DU MAURIER

„Ai tendința să faci cancer mai
degrabă din lucrurile care te
împing să fumezi
decît de la fumatul în sine."

WILLIAM SAROYAN

a consemnat Stela GIURGEANU

Marin MĂLAICU-HONDRARI

Poligamie sub vălul tabagic

Mi-ar plăcea să fiu un adolescent cu o boxă portabilă în rucsac, cu părul vîlvoi, cu gleznele la vedere și cu țigara între buze. Dar în nici un caz o țigară electronică. Nu cadrează, pur și simplu. Pentru că eu fac parte din ceea ce Tom Waits numește – în filmul lui Jim Jarmusch – *„coffee and cigarettes generation"*. De aproape treizeci de ani acesta este mic-dejunul meu: o cafea și trei-patru țigări. Încă nu am ajuns la performanța unui unchi de-al meu, care atunci cînd era certat de mătușă-mea că fumează pe stomacul gol, zicea: „Păi, dă-mi un pahar de țuică". Eu rămîn, deocamdată, la *„cigarettes and coffee, man. That's a combination"*, cum zice Iggy Pop în același film al lui Jim Jarmusch. Îl recomand tuturor tinerilor și tuturor tinerelor care vor să slăbească. După ce bagi o cafea și trei țigări îți piere orice poftă de mîncare. Și te apucă și tremuratul. *Cooool*. Începi să simți că trăiești. Începi să vezi lumea printr-o prismă tabagică. Și lucrurile chiar funcționează. Sinuciderea lentă își face efectul. Ești în lume și totodată în afara ei. Tremuri, dar în același timp te poți duce la școală și să scrii o teză de zece cu cea mai tare caligrafie. Așa că: fumători din toate clasele, uniți-vă. Firește că nu e pentru toată lumea, cei pentru care nu e vor renunța la fumat fără nici o problemă. Și chiar știu ce vorbesc.

Am crescut într-o casă în care zilnic puteai să-ți rezemi bicicleta de fumul de țigară. Mama și soră-mea nu au fumat niciodată. Dar tata, cei doi frați ai mei și cu mine am fumat cît pentru o sută de mame și de surori. Soră-mea chiar a fost un caz: era doar cu doi ani mai mică decît mine, așa că ieșea cu gașca mea. Toți, dar absolut toți din gașcă fumam, cu fete, cu băieți. Numai ea, nu. Nu o interesa să fumeze. Dar a făcut totul pentru ca eu să continui să fumez.

Povestea e așa: locuiam în Sîngeorz-Băi, o stațiune balneo-climaterică faimoasă înainte de 1989. De ce era faimoasă? Nu neapărat pentru apele ei minerale miraculoase, ci pentru că acolo găseai carne, ouă, lapte, Kent, țuică și Pepsi. Pe durata verii și în timpul sărbătorilor de iarnă, toate spațiile de cazare se umpleau. Lumea venea la Sîngeorz-Băi ca să bea apa minerală și să fumeze Kent. Văd și acum pachetul lung, alb, expus pe rafturile barului din Hotelul Hebe, căruia noi, localnicii, îi ziceam simplu „900", pentru că atîtea camere avea. Și mai era un hotel, al UGSR-ului, căruia îi ziceam „600", pentru că, da, avea șase sute de camere. Fiecare hotel cu barul său și cu rafturile pe care străluceau pachetele de Kent, țigări „de doctor", cum li se zicea. Firește că eu nu aveam bani de Kent, nici măcar de Karelia sau de BT, ori de Snagov sau Amiral, eram un puști de 13-14 ani, așa că fumam toate chiștoacele pe care soră-mea le aduna pentru mine. Da, pentru că ea se simțea fără nici o vină, se apleca, se prefăcea că-și leagă șireturile și lua chiștoace de pe jos. Cele mai bune locuri de adunat chiștoace erau intrările în cele două hoteluri (deși se fuma peste tot), gara, alimentara și treptele cinematografului. După ce am mai crescut, adică pe la 16-17 ani, soră-mea a început să facă colecție de țigări. Începuseră băieții să se îndrăgostească de ea și îi făceau cadou țigări. Mai primea și de la prietena ei, Erika, sora lui Gabi Balint, celebrul fotbalist. Nu am fost niciodată prieten apropiat cu Erika, era cu doi ani mai mică decît mine, o diferență insurmontabilă pe atunci, dar m-am bucurat de țigările ei și îi sînt recunoscător pînă în ziua de azi.

Primul pachet de țigări pe care mi l-am cumpărat (pe atunci minorii nu aveau nici o problemă în a-și procura țigări sau alcool) a fost unul de Carpați fără filtru, fabricat la Sfîntu Gheorghe (băgasem la cap ce-mi spuseseră frații mei mai mari: niciodată să nu-ți cumperi un Carpați fabricat la Iași sau la București). Nu-mi amintesc exact cîți ani aveam, dar știu că mi l-am cumpărat cu banii de la „popicărie". Popicăria era un soi de sală de bowling mult mai rudimentară, cu două piste de beton și cu un jgheab de lemn între ele, pe acolo li se înapoiau jucătorilor bilele grele, de fier. Și cine înapoia bilele și aranja popicele după fiecare lovitură? Țînci ca mine. Copii care-și făceau bani de-o sana și de un pachet de țigări. Cînd am început să fumez, pachetul de Carpați costa 2,75 lei. Pe o oră la popicărie cîștigam 1 leu. Deci munceam trei ore ca să-mi cumpăr un pachet de țigări. Dar pe atunci după-amiezele erau nesfîrșite, nu mă grăbeam niciodată, mă gîndeam numai la bucuria de a avea un pachet de țigări întreg numai pentru mine. Dacă nu era iarnă, mă duceam în pădure, aprindeam un foc și fumam. Scriam patru-cinci poezii și tîrziu în noapte mă duceam acasă. Ascundeam țigările în podul casei. Mi-era groaznic de rușine de mama și de tata. Nu am fumat de față cu mama decît după ce am terminat armata. Copil fiind, am avut o singură ocazie să fumez o țigară împreună cu tata, într-o noapte în care am fost nevoiți să străbatem împreună vreo cinci-șase kilometri, de pe Dealul Dumitrei pînă la autogara din Bistrița. Atunci tata mi-a cerut o țigară și eu i-am zis că nu am. „Hai, măi, a zis tata, dă și tu o țigară, știu că fumezi", și eu n-am negat, am repetat doar că nu am. Și într-adevăr nu aveam. Atunci, ca și acum, aș fi dat orice pe lumea asta pentru o țigară, pentru o țigară pe care să i-o pot oferi. Dar nu a fost să fie.

„După o țigară sau un pahar de votcă, dumneata nu mai ești Piotr Nikolaevici, ci Piotr Nikolaevici plus încă cineva. Eul dumitale se destramă și te porți cu dumneata cum te-ai purta cu o a treia persoană..."

CEHOV, *Pescărușul*

„Un regat pentr-o țigară, s-împlu norii de zăpadă Cu himere!..."

MIHAI EMINESCU

Atunci tata mi-a cerut o țigară și eu i-am zis că nu am.

Uneori lipesc sau desprind magneți de pe frigiderul memoriei mele tabagice: Mărășești, Naționale, Carpați, Bran, Maro, BT, Kent, Kruja, Golden Monkey, Vikend, Hollywood, Bond (street), Assos, Ducados (negro) – și-a bătut joc de mine făcîndu-mă să mă îndrăgostesc de vreo nefumătoare. Trista rasă a nefumătorilor! Cu obsesia lor pentru sănătate. Trista rasă a nefumătorilor! Sănătate pentru ce? Poate că dacă nu aș fi fumat, aș fi trăit șaptezeci de ani, să zicem. Dar prefer să trăiesc șaizeci și cinci fumînd. Pe bune. Nu există nici un motiv întemeiat pentru a renunța la partenera mea de-o viață, la tovarășa mea, la draga mea țigărușă.

cadou perfect pentru bunii mei prieteni Dan Coman și Constantin Acosmei –, Chesterfield, Rothmans (cît de deosebit mă simțeam fumînd Rothmans!), Gauloises, Lucky Strike, apoi mai noile Dunhill și Sobranie. Am rămas la Sobranie, sînt monogam de cîțiva ani. Dar pachetul de țigări care m-a marcat pe viață a fost cel primit de la bunul meu prieten Emanuel Vranău, un DJ de la care am învățat tone de muzică și care mi-a dat de ziua mea, în 1988, un pachet de Dunhill International, dreptunghiular, cartonat, de culoare vișinie, cu două compartimente a cîte zece țigări. Țigările din pachetul acela le-am fumat pe Pink Floyd, Van der Graaf Generator, King Crimson, Gentle Giant, pasîndu-i multe dintre fumuri iubitei mele de atunci.

N-am trăit niciodată cu o femeie care nu fumează. Pot tolera multe la o femeie, dar să nu fumeze... *no way!* Și să fumeze nu numai țigara de după sau dinainte, ci și în timp ce. Fumătoare adevărate, despre ce vorbim. Mulțumesc lui Dumnezeu (care e fumător, evident!) că mi-a scos în cale astfel de femei minunate și că nu

În timp ce scriam textul de mai sus, o prietenă mi-a trimis o poză cu o sticlă de whisky irlandez care se numește „WRITER'S TEARS" și mi-a zis că dacă vreau îmi trimite o sticlă, dar cu condiția ca după ce o beau să o umplu cu lacrimile mele. Nu am putut accepta un asemenea tîrg, pentru că nu mai vreau să-mi curgă lacrimile decît atunci cînd îmi intră fumul de țigară în ochi.

***Marin Mălaicu-Hondrari** este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Războiul Mondial al Fumătorilor, *Editura Polirom, 2015.*

Sever VOINESCU

O posibilă alternativă

Rar se întîmplă ca statul și societatea să conlucreze atît de armonios pe cît o fac în campania antifumat. Un număr de legi se cuplează perfect cu mesaje civice, susținute de autoritatea micilor dumnezei pe pămînt care sînt medicii, alcătuind o imensă presiune asupra fumătorilor. Scopul declarat: abandonul obiceiului fumatului. Al fumatului țigărilor de tutun, precizez, pentru că în același timp se constată o uimitoare creștere a toleranței statului și societății în privința fumatului altor ierburi. De altfel, acum vreo cinci ani s-a produs marea rocadă în materie de fumat printre tinerii americani: fumatul feluritelor ierburi a devenit mai răspîndit în colegiile americane decît fumatul tutunului. Și trendul continuă.

Dar ce te faci cu oamenii care nu vor sub nici un chip să se lase de fumat? Dreptul lor de a fuma nu mai restrînge de mult timp dreptul altora de a trăi/lucra/locui într-un mediu fără fum și miros de țigară. Oamenii au dreptul la o alternativă care să țină seamă de particularitățile individuale. Astăzi, fumătorii mai pot „polua" doar colțuri de străzi. Nu voi fi atît de ipocrit încît să descopăr stupefiat că, pe măsură ce se pretinde a fi mai liber(ală), societatea este tot mai totalitară. Nici să constat panicat că „binele cu forța" nu este deloc specific unei lumi libere. Știu de mult că creșterea liberalismului unei societăți dincolo de o anumită limită se face pe seama libertății. Liberalismul fără libertate este un nonsens teoretic, desigur, dar merge foarte bine în practică. În general, lumea nu funcționează după regulile minții. Și tocmai de-asta, ce te faci cu cei care nu vor să se lase fumat și basta? Cît de tare apeși pîrghiile administrative și etice cu care îi „convingi" să le lase de fumat? Îi scoți în stradă din toate stabilimentele, le pui taxe peste taxe, le pui fotografii oribile pe pachetele de țigări, susții propaganda unui mod de viață „bun", „sănătos", care îi culpabilizează pînă aproape de diabolizare – ce le mai faci?

Cei mai mulți oameni, însă, văd lucrurile altfel decît apostolii lumii noi, „bio", hiper-sănătoase, ai lumii ce tinde spre nemurire. Idealul celui mai sănătos mort din cimitir are, văd bine, adepții săi radicali. Ca în mai toate cazurile similare, vocea lor se aude și ai impresia că așa gîndește „opinia publică". Doar că dau de un studiu care îmi spune, a mia oară, că decența și înțelepciunea nu au nimic în comun cu activismul. Un studiu recent, cum vă zic, arată că 77% din 31.000 de oameni chestionați în 31 de țări ale lumii sînt de părere că autoritățile ar trebui să pună la îndemîna celor care nu vor să lase țigara alternative mai bune de fumat. Înțelept! Dacă vrei să continui să fumezi, poate că îți menții obiceiul în condiții mai bune pentru tine. Cînd ni se spune că *tertium non datur*": ori (fumezi țigări de tutun) – ori (te lași de tot de fumat), cei mai mulți oameni răspund că trebuie pusă pe masă și soluția să te lași de fumat țigări care ard tutunul, ca să fumezi tutun în alte forme care pot fi mai puțin nocive. Atenție, nu sănătoase! Nimeni nu spune că fumatul țigărilor este un obicei sănătos. Dar sănătatea este, pînă la urmă, un optim individual înainte de a fi o statistică publică. Pe unii, o țigară îi dărîmă; alții fumează 50 de ani fără întrerupere și funcționează. Sigur că statistica este clară: fumătorii suferă de anumite maladii mai degrabă decît nefumătorii. În plus, fumatul este un factor agravant pentru anumite boli. Oamenii trebuie să știe asta. Eu pledez pentru fumatul în deplină cunoștință de cauză. Dar mă opun „binelui cu forța". Cred, cu alte cuvinte, mai mult în libertatea individuală decît liberalii „eco", pentru că eu cred în responsabilitate. Tu ești cel dintîi răspunzător pentru sănătatea ta.

Ascultînd, așadar, vocea echilibrată a majorității tăcute.

Ascultînd, așadar, vocea echilibrată a majorității tăcute, industria de profil a pus pe piață dispozitive care nu ard tutunul, ci doar îl încălzesc. Lipsește, de asemenea, foița a cărei ardere produce multe substanțe nocive. Evident, nici aceste dispozitive nu sînt scutite de controverse. Mulți „puritani" antifumat spun că ele sînt la fel de nocive ca țigara clasică, cu foiță și tutun. Există, însă, argumente solide, unele chiar însușite de autorități publice, care spun că asemenea dispozitive reduc sensibil nocivitatea în comparație cu fumatul „clasic".

Iată, de pildă, punctul de vedere public exprimat de unul dintre cei mai mari producători de țigări din lume.

„În cadrul programului său de evaluare științifică, compania a testat cu rigurozitate produsul *IQOS* de mai bine de șapte ani, demonstrînd că trecerea la cel mai avansat produs care nu generează fum din portofoliul nostru e probabil să prezinte un risc mai redus de nocivitate comparativ cu continuarea fumatului. Numeroase măsurători fizice și chimice ale aerosolului demonstrează că nivelurile de compuși nocivi din aerosolul generat de *IQOS* sînt mai scăzute cu 90-95% în medie. Rezultatele noastre arată, de asemenea, că aceste emisii reduse se traduc printr-o toxicitate redusă în laborator și o expunere redusă în studiile clinice. Studiul aduce o nouă perspectivă importantă în cercetarea companiei, începînd să exploreze impactul tuturor acestor rezultate promițătoare prin măsurarea răspunsului biologic la persoanele care trec la *IQOS* comparativ cu cele care continuă să fumeze.

„Oricît e de ciudat, nu există situație în care frumusețea unei femei să fie mai avantajată decît în arta de a fuma."

HERMAN MELVILLE

Aceste rezultate sînt foarte încurajatoare. Credem că acest studiu referitor la *IQOS* este primul studiu clinic de o asemenea amploare derulat vreodată, care evaluează direct potențialul de reducere a riscului aferent unui produs care nu generează fum la persoanele care îl adoptă. Toate rezultatele obținute pînă acum, inclusiv cele din acest studiu, indică înspre o reducere a riscului", a declarat Frank Luedicke, Chief Medical Officer în cadrul companiei. „Vom prezenta aceste rezultate în fața comunității științifice la numeroase conferințe în următoarele luni și așteptăm cu interes reacțiile."

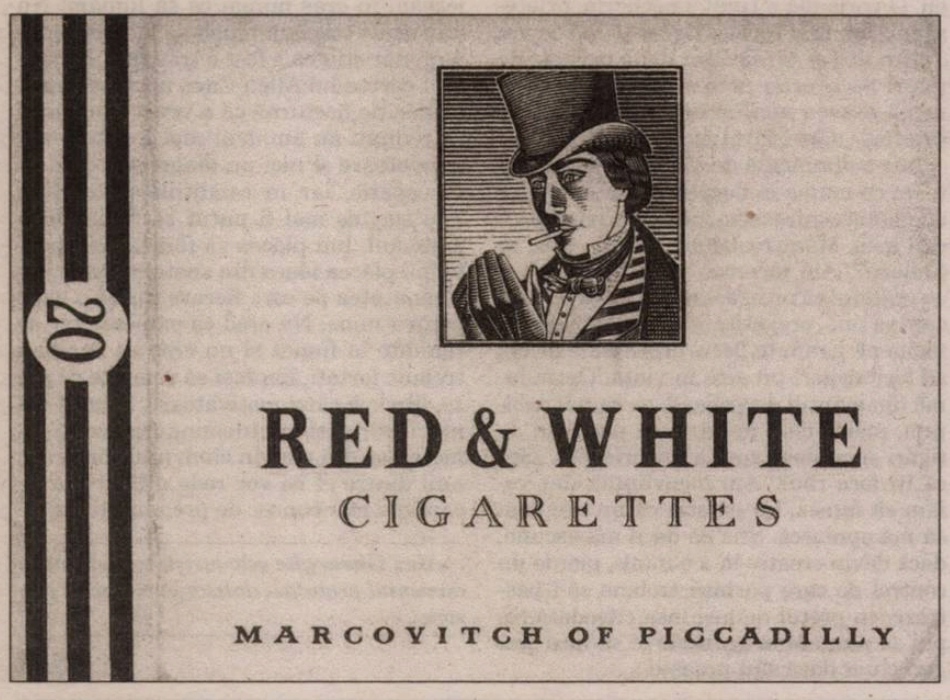

Voci de fumători

Sîntem obișnuiți să credem că fumătorii au voci grave, dogite, răgușite și, dimpotrivă, nefumătorii au voci cristaline, calde, flexibile. Totuși, cîntăreți cu unele dintre cele mai cristaline voci din istoria muzicii, de la legendarul Enrico Caruso – regele tenorilor! – la Bing Crosby și de la Freddie Mercury la Adele, au fost fumători. Și dacă adaug, de pildă, că Rod Stewart, Tina Turner și Cher detestă fumatul și nu se ating niciodată de țigări, înțelegeți că natura este mult mai vastă decît prejudecățile noastre. (**S. V.**)

Alex GHEORGHE

Iluzionistul

Mă doare pieptul din ce în ce mai des. Și ce dacă? Mă lasă repede, că e de la flotări. Tușesc din senin. O tuse adîncă ce-mi cutremură creierul mic de mă doare fruntea și simt nevoia să-mi frec ochii din care curg stele și lacrimi. Sînt OK, m-am înecat cu ceva sau e rămasă de la răceala trecută, pe care am avut-o acum nu știu cît timp. Îmi place cînd plouă afară sau cînd e frig. Atunci îmi place mirosul fumului de țigară. Viciul mi se pare mai curat atunci cînd trag din țigară pe aerul spălat de ploaie sau igienizat de frig. Îmi place cînd e noapte, mi se pare romantic să fumez o țigară. Mi se pare că mă face boem, melancolic, artist. Îmi stimulează latura creativă. Orice pauză are în sfîrșit un rost. E recompensa mea. Nu sînt privit ca un tîmpit dacă mă uit insistent la ceilalți prin fumul meu sau prin al lor; nu deranjez pe nimeni dacă intru-n vorbă în locul strîmt în care fumăm cu toții o țigară. „Aveți un foc?“ „Mulțumesc.“ Și rămîn acolo, lîngă ea. Amîndoi sub streașina aia prea mică pentru a ne feri de ploaie, fără umbrelă, că fumătorii sînt trecuți prin ploaie, vînt și frig. Aduși împreună de plăcerea aia vinovată, ne ploua pe pantofi, ne era frig, dar fumam privindu-ne din cînd în cînd cu coada ochiului, așteptînd ca unul dintre noi să spună ceva. Știam că se termină țigara și pierd un moment. Nu eram convins, dar știam că voi continua să fumez aici ca s-o mai văd. N-am mai văzut-o niciodată, dar am fumat multe nopți zburînd cu gîndul în același loc. Rămăsesem cu ceva în comun.

Iar e trafic. Mai și plouă. Un geam se deschide puțin în mașina care așteaptă la semafor lîngă mine și fumul se strecoară prin deschizătură abil ca un șarpe, apoi dispare în noapte. Ce idee bună. E roșu totul: semaforul, stopurile mașinii, vîrful țigării mele în bezna din mașină, rochia fetei de lîngă mine. Îmi place să ascult muzică și să fumez cu ochii închiși. Mă pierd cu gîndul, mă strecor printre oameni și sînt cine vreau să fiu, sînt acolo unde vreau să fiu. Simt un parfum fin prin fum, prin aerul pe care plutesc. Tresar speriat. Scap țigara, care-mi găurește puloverul. Claxoanele sînt prelungi și le aud ca pe zgomotele unei goarne care-mi găurește timpanul. Pornesc mașina, în timp ce jarul încins îmi arde tricoul și ajunge la piele. E ca un acid. Îmi scuip degetele în timp ce conduc

„Toate lucrurile îmi sînt îngăduite, dar nu toate îmi sînt de folos. Toate lucrurile îmi sînt îngăduite, dar nimic nu trebuie să pună stăpînire pe mine.“

Întîia Epistolă a Sfîntului Apostol Pavel către Corinteni

și-mi bag mîna pe sub tricou. Simt arsura pe care o înmoi în salivă. Mă ustură și îmi pare rău de tricou, de puloverul pe care l-am îmbrăcat special pentru întîlnire. Scos cu forța din reveria în care intrasem la semafor, îmi aduc aminte și de fata de lîngă mine. Privea uimită, lipită cu spatele de portieră și cu ambele mîini pe poșetă, cum îmi scuip întruna degetele ca să mă frec pe burtă. Mă pufnește rîsul, iar ea dă din cap cu un surîs înțelegător, așa cum fac femeile cînd bărbații se comportă ca niște copii. Ne aprindem amîndoi cîte o țigară. Tot chinul de mai devreme e de înțeles cînd ești fumător.

Am fumat timp de 14 ani. Din nu știu ce motive, atunci cînd eram întrebat de cît timp fumez, răspundeam că fumez de 12 ani. Nu știu de ce, dar în ultimii doi ani începusem să neg adevărul. Refuzam să mă gîndesc prea mult la faptul că eu fumez, deși mă preocupa din ce în ce mai mult. Mă simțeam murdar, îmi mirosea gura a scrumieră, degetele îmi erau galbene și buza de sus o simțeam arsă mai tot timpul. Nu mai vedeam siluete romantice prin fumul de țigară, nu îmi mai închipuiam că sînt un artist călător prin lume pe o muzică de *„corazon* albastră“, iar durerile în piept nu erau de la flotări

Eram în liceu, acolo unde începi să faci alegeri proaste în viață.

Plecam oriunde cu două brichete, pe care nu le găseam niciodată atunci cînd voiam să-mi aprind o țigară. Mă întorceam întotdeauna acasă cu două brichete care nu erau ale mele. De cele mai multe ori, „schimbul“ îmi era favorabil pentru că îmi cumpăram cele mai ieftine brichete. Am prins o șmecherie de la un prieten: am întotdeauna două pachete de țigări: unul de zece țigări Viceroy roșu, din care servesc oamenii care-mi cer țigări, și pachetul de Marlboro Gold din care fumez eu. O perioadă a ținut șmecheria; prietenii nu îmi mai cereau țigări știind că am *d-alea tari și ieftine*. Dar două pachete de țigări pe zi erau prea scumpe și pînă la urmă n-avea nici un sens să ascund de prieteni „adevăratul meu potențial“.

Într-o dimineață de sfîrșit de iarnă stăteam cu mama în bucătărie. Ea fuma, iar eu nu mă confesasem încă cu privire la viciul meu. Mă-ntreabă din senin: „Alex, tu fumezi?!“ Am încercat să devin inventiv, cu regretul că nu exersasem cîteva povești care să țină, pregătite special pentru acest moment. Eram în liceu, acolo unde începi să faci alegeri proaste în viață. Oprindumă din avîntul de vrăjeală pe care îl debitam, maică-mea îmi aruncă pachetul de țigări și împinge spre mine bricheta. „Știi că îți face rău?“ Am încuviințat, dar voiam să fumez, iar ea știa că nu are cum să mă oprească. Știa că dacă mă ascund, dacă devin creativ în a o minți, pierde un control pe care părinții trebuie să-l păstreze, cu prețul de a-și lăsa cîteodată copiii să alunece în greșeală și să facă alegeri chiar dacă sînt proaste.

și tusea nu era rămasă de la răceala trecută. Fumam de 14 ani și mi-era rușine de mine.

Recunosc acum toate astea și nu mi-am propus să împărtășesc o poveste motivantă despre modul în care am reușit să mă las de fumat. Nu am mai fumat în casă, nu am mai fumat în mașină, apoi am decis cu soția că fumăm numai atunci cînd ieșim în oraș pentru că (așa-mi spuneam) țigara și vinul alimentează discuțiile productive. Și ieșeam în oraș numai ca să fumăm! Nu știu exact cum am reușit să mă las de fumat, dar știu că a fost o tranziție. Nu am citit cartea lui Allen Carr, nu mi-a șoptit o apariție nocturnă că a venit momentul să renunț, nu am avut nici o experiență revelatoare și nici un diagnostic care să mă sperie, iar în condițiile prezentate mai sus, aș mai fi putut să fumez încă niște ani. Îmi plăcea să fumez. Sau poate îmi plăcea ideea din spatele țigării, însemnătatea pe care fiecare țigară o avea pentru mine. Nu cred că oamenii vor să renunțe la fumat și nu cred că oamenii trebuie forțați, împinși să renunțe cu poze, filme și cărți motivatoare. Știu că oamenii vor găsi întotdeauna motive să fumeze, iar din cînd în cînd, mult prea rar, unii dintre ei își vor reda o libertate pe care n-o mai cunosc de prea mulți ani.

***Alex Gheorghe** este jurist, consultant în domeniul protecției datelor cu caracter personal.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Mini-îngeraș unisex

Vin sărbătorile de iarnă. Și încercăm, care cum poate, să le facem față onorabil, cu gîndul că agitația, noroaiele, blocajele în trafic, magazinele ticsite, cărucioarele de supermaketuri îndesate, listele nesfîrșite de cumpărături, problemele de serviciu de nelăsat pentru la anul n-or să dureze o veșnicie.

Vin sărbătorile. Copiii se bucură. Adulții o iau razna: produc în neștire cantități uriașe de sclipici, dulcegării, obiecte inutile, sloganuri publicitare imposibile, poezii stranii despre Moș Crăciun, texte drăgălașe despre „magia Crăciunului" și „febra cumpărăturilor" etc.

Pe un site care dă sfaturi părinților, găsim un text despre cînd și cum le spunem copiilor adevărul despre cadourile pe care le primesc în Ajun. Un text pe care nu-l poți citi decît cu o bărdacă plină de apă într-o mînă, iar în cealaltă cu un glucometru, căci hiperglicemia te pîndește amenințător după diminutivele și sutele de clișee zaharisite din care este compus textul: „Mitul lui Moș Crăciun, cu sacul său plin de jucării pentru toți copiii, i-a fermecat pe copiii multor generații. Iar din dorința de a sădi în inimioara copilului tău aceeași nespusă fericire din Crăciunul copilăriei tale, perpetuăm povestea an de an. Îl ținem pe Moș în viață (!), îl aducem în casa noastră în fiecare ajun și ne bucurăm și noi odată cu micuțul nostru, într-o frumoasă amintire a Crăciunului îndepărtat în care noi înșine eram copii și îl așteptam cu emoție pe Moș Crăciun." După introducerea însiropată, vin explicațiile de detaliu și, odată cu ele, o sumedenie de glume nesărate, cuvinte aruncate anapoda și probe acute de imaginație săracă: „La început e simplu: bebelușul își primește cadourile mai mult simbolice de la un Moș Crăciun care nu are altă problemă decît să-i procure piciului costumul tradițional cu *«baby's first Christmas»*. Pe măsură ce crește copilul, apare și dilema punerii în scenă: se închiriază costume cît mai veridice de Moș, se aduce chiar Moșul însuși, în persoana unui actor în căutarea unor soluții de îmbogățire a bugetului în prag de sărbători sau chiar întruchipat de unchiul Costel, cel cu burta mare și un vag talent actoricesc." Sigur, stupefacții ar fi multe, dar două răsar ca păduchele în frunte: 1) de cînd este costumul cu *«baby's first Christmas»* unul tradițional la noi? Poate doar la dacii ceva mai înstăriți și mai umblați în străinătate, altfel, cei de pe Columnă nu păreau foarte atrași de vestimentele occidentale; 2) „Moșul însuși" este, de fapt, un actor scăpătat și nu foarte talentat?! În sfîrșit, s-a lămurit misterul.

Pentru comercianți, sărbătorile sînt, din păcate, un izvor nesecat de imaginație și de oferte amuțitoare. Iată ce găsim pe un site destinat cumpărăturilor de Crăciun: „costum copii îngeraș unisex", „brăduț unisex", „costum Regele Arthur medieval" (mă întreb dacă există și un Rege Arthur fanariot, antic sau modern), „costum mini spiriduș unisex" (cum arată un maxi-spiriduș?), „costum mini îngeraș" (rămîne întrebarea precedentă, un maxi-îngeraș ar fi cu adevărat un obiect senzațional), „pantaloni moderni, tur lăsat, bebe 0-18 luni, Rudolf", „body Preferatul lui Moș Crăciun, bebe 0-12 luni".

Și ajungem, încet-încet, cu valorile glicemice și cele ale umorului în limite de supraviețuire, la texte cu totul speciale, născute din „magia Sărbătorilor" și dedicate copiilor de autori care și-au pierdut uzul rațiunii și al limbii române: „Sînt un fulgușor gingaș / Sînt rece, dar drăgălaș, / Un năsuc vreau să sărut / Nu stau mult, iute mă mut. / Mai ating și o guriță. / Și-un obrăjor de fetiță / Joc Prinsa c-un băiețaș / Sînt jucăuș și poznaș. / (...) Iarna e zîna cea bună / Chiar dacă frigul adună. / Iarna dă fulgii... fierbinți? / Și face copii cuminți. / Da, cînd sîntem cuminți noi / Iarna ninge mai vioi. / Dac-ascult ce mama zice / Iarna ninge, fulgi aduce. / (...) Sînt Moșul neastîmpărat / De mult nu m-am mai culcat / Căci viteaz umblu hai-hui / N-am pus nasul roșu-n cui / Căprioarele mă însoțesc / Vreau mult să vă povestesc / Despre copilăria mea și a ta / Adunate în sania mea." Deci să recapitulăm: e vorba despre un fulg de nea cu porniri cvasi-erotice, despre o zînă bună cam sadică, ce aruncă peste copii fulgi fierbinți, despre precipitații atmosferice în acord cu educația copiilor și de un Moș euforic, cam nedormit, care nu mai știe diferența dintre reni și căprioare.

Cum spuneam, vin sărbătorile. Copiii se bucură, adulții o iau razna. Ne prind bine cîteva zile libere: ne mai scade un pic „febra cumpărăturilor", mai lăsăm deoparte „magia" și ne așezăm pe la casele noastre cît se poate de reale, ne reîntoarcem la măsură și reflecție și le mai dăm liber „îngerașilor păzitori". Măcar pînă la anul.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

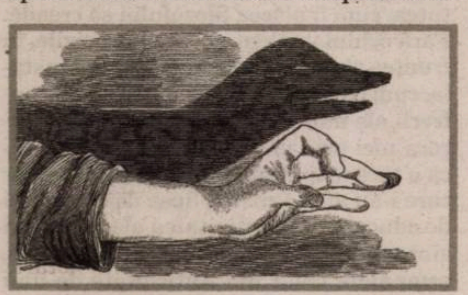

Iaromira POPOVICI

bazar

Asediul Veneției

– teatru și expoziție la Giurgiu –

Am vrut de mult să scriu despre o piesă: *Asediul Veneției,* dramatizare de Andrea Pennachi și Michele Modesto Casarin după *Stare de asediu* de Albert Camus, în regia lui Michele Modesto Casarin. Jucată aproximativ de curînd la Teatrul „Tudor Vianu" din Giurgiu, în cadrul Festivalului Internațional al Teatrelor Dunărene (FiTeD) 2018. Pentru că mi s-a apărut actuală și fiindcă este novatoare: spectacolul experimentează ideea de *tragicommedia dell'arte.*

„Am respectat partea politică, critica față de regimul totalitar, invitația de a schimba lucrurile (revolta), dragostea ca leac față de lucrurile rele din lume, care reprezintă și limbajul lui Camus. Am vrut să adaug măștile *commediei dell'arte,* cu modalitățile lor grotești și primitive, pentru a-i pune într-o lumină ridicolă pe cei care ar trebui să ne conducă și dezmățul celor care își arogă puterea de a judeca", explică regizorul piesei. Alăturarea unui text scris în 1946, despre pericolele dictaturii, pe fondul ideologiilor totalitare ale secolului 20, și a modalităților de expresie, mai brute, mai directe ale *commediei dell'arte* este inedită și face ca mesajul transmis să fie mai percutant și mai înspăimîntător. Acțiunea piesei e plasată în 1630, cînd ciuma bîntuia Europa, dar și cînd *commedia dell'arte* era în vogă în Italia. Autorul reinterpretează povestea, avînd drept protagoniști măștile perioadei – Zanni, Căpitanul, Dogele, alături de Îndrăgostiți, Ciuma și Moartea. Ascunși sub măștile expresive, dar îngrozitoare (măștile – Stefano Perocco di Meduna, scenografia și costumele – Olimpia Damian), actorii Teatrului „Tudor Vianu" (Cosmin Crețu, Vlad Bînzoiu, Anca Pascu, Dana Stîngă, Vlad Teodorov, Lavinia Cosma, Ana Sivu-Daponte, Robert Poiană) schimbă replici care ne zguduie și pe noi, spectatorii de azi, locuitori ai unei Europe nu chiar stabile, în care ideologiile extremiste pîndesc pe la colțuri.

Piesa urmărește și satirizează o serie de reacții omenești în situații de criză. De pildă, lașitatea și oportunismul: „CIUMA: *(cu amabilitate)* Pot să fac ceva pentru dumneavoastră? / DOGELE: Dacă vă cedez locul meu, sîntem în siguranță eu, familia mea și nobilii care-mi sînt prieteni? CIUMA: La naiba! E pragmatic! (...) DOGELE: (...) Venețieni! Acum, totul s-a schimbat. Mi s-a demonstrat că este în interesul poporului ca eu, Dogele Republicii San Marco, să cedez orașul noii puteri care mi s-a arătat. Acordul pe care l-am încheiat va evita cu siguranță producerea unor nenorociri și, astfel, voi, supușii mei, veți avea parte de o viață liniștită și senină cu această nouă guvernare, care vă va organiza viețile mai bine. Simt că sînt dator să vă informez că nu îmi fac griji pentru siguranța mea, ci pentru... a voastră (...)."

Compromisul a fost, întotdeauna, o soluție, în epoci de criză și dictatură, pentru oportuniști. Din fericire, există și alte modalități de a recționa: „DIEGO: Gura! Mă trag din oameni care au cinstit întotdeauna atît moartea, cît și viața. (...) Fiecare dintre noi e singur din cauza lașității celorlalți. Dar eu, care sînt înrobit la fel ca ei, umilit la fel ca ei, vă spun că nu sînteți nimic și că această putere, care se întinde cît vezi cu ochii, pînă acoperă cerul, e doar o umbră aruncată pe pămînt, pe care un vînt turbat o va îndepărta într-o clipită. Ați crezut că puteți să controlați totul! Dar ați uitat de parfumul trandafirilor sălbatici, de culorile cerului, de chipurile verii, de glasul mării și de furia oamenilor!". Diego, personajul îndrăgostitului, dar și al revoltatului, îi spune asta Damei (asistenta Ciumei, de fapt, Moartea). Și, culmea, revolta, măcar cea pornită din dragoste, funcționează și reușește să dărîme sistemul: „DAMA: Întotdeauna a fost suficient ca un singur om să reușească să-și domine teama și să se revolte, pentru ca mecanismul să înceapă să scîrțîie. Nu spun că se oprește, asta durează ceva mai mult, dar începe să scîrțîie și, în cele din urmă, se blochează". Există, pînă la urmă, o soluție pentru detronarea dictatorilor, cît se poate de valabilă și azi: revolta.

Tot la teatrul din Giurgiu am văzut și expoziția Lenei Vieru Conta, *Sub semnul Veneției* – 27 de tablouri în tehnică mixtă de colaj și pictură. Cele mai multe sînt lucrări pe tema piesei *Negustătorul din Veneția* de Shakespeare, care au fost expuse în prealabil și la Londra. Alte cîteva pornesc chiar de la piesa lui Camus. Lena Vieru Conta spune că a ales tehnica mixtă – colaj și grafică – pentru sugestia tactilului, a decrepitudinii orașului și pentru sinestezia vizual-auditiv-tactil. Lucrările ei par, la prima vedere, delicate, vaporoase, sugerînd o lume diafană. Dar, de fapt, dacă te uiți mai atent, sînt mai curînd viguroase și reflectă o lume în tumult și efervescență. În care uneori e fermecător și alteori îngrozitor. În care poți pluti, dar și care, la o atingere mai serioasă, se poate prăbuși asupra ta.

Dan PETRUȘCĂ

Moralismul în viața de toate zilele

Cînd, prin 2013, îmi „lansam“, cum se spune, o carte de „publicistică“ proprie, cei care au avut atunci bunăvoința să o prezinte publicului (un „filozof“ și un „critic literar“, avînd în vedere „meseriile“ lor culturale) au identificat aspecte pe care le consider și astăzi adevărate. Printre altele, Ștefan Munteanu considera referirile făcute de mine, în carte, la „cei vechi“, mai ales la Platon, simptomatice, iar Adrian Jicu îmi identifica în unele eseuri o atitudine de „moralist“. Îmi aduc aminte că ultima aserțiune m-a făcut atunci, pentru o clipă, să mă crispez, fiindcă, asemenea multor altora, îl asociez pe „moralist“ cu un ins antipatic și, inevitabil, plictisitor.

Moralistul pare să creadă despre sine că știe mai mult decît ceilalți și că e îndreptățit să dea sfaturi, chiar fără să i se ceară. Unui Dionisius Cato (trăitor, pare-se, prin secolul III î.Hr.) i se atribuie o mică lucrare sapiențială, intitulată *Disticha moralia,* care, în Evul Mediu, devenise cel mai popular manual de predare a limbii latine. Într-un loc, el ar fi spus cam așa: *Credere te sapientiam primus ad stultitiam graduus.* Cu Socrate în cuget, desigur, acel Cato spunea, de fapt, că acela care se crede înțelept a și făcut primul pas înspre prostie și ignoranță... Mai întotdeauna oamenii se feresc de moraliști. Vorba lui Andrei Cornea, din *Cînd Socrate nu avea dreptate,* care consideră, pe drept cuvînt, că nimeni n-ar dori să i se scrie pe tricou, după moda prezentului, ceva de felul „Cunoaște-te pe tine însuți!“, fiindcă zicerea pare sau chiar este plicticoasă și nu dă bine. Pe de altă parte, celebrul dicton îi aduce aminte omului contemporan că ar avea o datorie față de sine însuși. Și nu e vorba numai de omul contemporan, ci și de cel de ieri și dintotdeauna.

Situația are legătură, poate, și cu pretențiile *pedagogilor*, care, din birourile lor, unde își concep teoriile, îi „sfătuiesc“ pe practicienii catedrei cum să-și țină orele de curs, tocmai într-un moment de criză globală a educației, cînd smartphone-ul este în expansiune, iar cititul cărților este în derivă. Internetul este adesea plin de lucruri indigeste sau dificil de limpezit pentru cineva care n-are nici cultură și nici exercițiul gîndirii atunci cînd trebuie să disocieze între adevăr și minciună, bine și rău. Se trăiește *hic et nunc*, iar trecutul este, pentru unii, expirat, pentru că există de o vreme tendința „postmodernă“ de a lua în răspăr toate valorile consacrate. La toate astea se adaugă pornografia pe Internet... Iar școala românească, de exemplu, propune texte literare care nu prea pot trezi emoții în sufletul elevilor contemporani nici prin „Dorința“ lui Eminescu, nici prin „Nunta Zamfirei“ a lui Coșbuc, în care fata „roșește“ atunci cînd băiatul o ia de mînă. Nu cred că astăzi un astfel de fenomen se mai poate produce.

Ceva esențial s-a schimbat în lume în ultimii ani, și mai toți oamenii resimt această schimbare ca pe o agresiune. Conceptele inventate și descrise de antici, precum binele, dreptatea, frumosul, adevărul, cinstea etc., plictisitoare și chiar „inutile“, tind să fie înlocuite cu altele, între care tupeul și nesimțirea ar putea fi la mare preț. Jean-François Revel, în cartea sa *Călugărul și filozoful,* semnala un aspect cunoscut de multă vreme, și anume acela că, după Antichitate, filozofia a abandonat idealul înțelepciunii. De atunci, gînditorii n-au mai întrupat în viața de toate zilele ideile pe care le susțineau teoretic.

Sărind aparent de la una la alta, voi aminti de „utopia“ celor vechi (Socrate, Platon, Aristotel și a altora asemenea lor), care erau convinși că omul trebuie să aibă drept țintă cunoașterea de sine și căutarea adevărului; iar omul politic, dintre toți, ar fi îndreptățit și obligat să facă acest efort pentru binele celor care l-au ales și pe care îi reprezintă. Platon, în *Legile* (într-o traducere de Șt. Bezdechi, Editura IRI, 1999), în Cartea a V-a, identifică una dintre cauzele răului din societate atunci cînd afirmă că dacă „amorul propriu e prea viu, el devine cauza tuturor păcatelor“. Așadar, acest „amor propriu“, sinonim cu „mîndria“ (și, oarecum, cu orgoliul, vanitatea, îngîmfarea, iubirea de sine), îl face pe om să judece greșit, preferînd, cum afirma Platon, „interesul său înaintea adevărului“.

Tot în *Legile,* în continuare, atenianul adaugă faptul că acela care vrea să urmeze calea desăvîrșirii de sine (vor fi fiind și astăzi oameni de acest fel!) „nu trebuie să se iubească nici pe sine, nici ale sale“, pentru că, prin iubirea de sine, omul „se orbește singur relativ la obiectul iubit“. Și chiar mai mult: din pricina *amorului propriu,* „neștiutorul pare înțelept în propriii săi ochi; el crede că știe totul, deși nu știe, ca să zicem așa, nimic“. Așadar, susține Platon, datoria fiecărui om ar fi „să se ferească de iubirea aceasta *excesivă* (subl. noastră) de sine și să nu-i fie rușine a se alipi de cei mai buni decît el“. Înțelegem mai întîi că poți avea „amor propriu“, dar nu în exces. Însă oamenii, mai ales cei puternici, nu se „alipesc“ de cei mai buni decît ei, fiindcă puterea pe care o au ține loc și de inteligență. Ei se înconjoară de cei mai proști, de linguși-tori, de cei pe care îi pot controla, după cum arată experiența istorică.

Această filozofie a „amorului propriu“ este rezolvată mult mai simplu de poporul român, printr-o zicere ritmată și rimată, care sună, după cum se știe, cam așa: „Prostul, dacă (pînă) nu-i fudul, / parcă nu e prost destul“. Prostia e în legătură cu „fudulia“, sinonimă cu îngîmfarea, mîndria, aroganța, iar „fudulie“, din limba populară, se referă la „testicul“. Insist puțin asupra acestui aspect, pentru că, în limba noastră populară din zona argotică, există încă un cuvînt, cunoscut de toată lumea, care astăzi este consemnat și în DEX. Spre nemulțumirea pudibonzilor, desigur. În mentalitatea românească, cine e purtător de așa ceva este de lăudat. Cuvîntul a fost preluat și de „critica literară orală“, fiindcă am auzit pe unii critici spunînd, iar nu scriind, că Hortensia Papadat-Bengescu, de exemplu, „are coaie de prozator“. Dincolo de misoginismul subsidiar, sintagma este un argument în favoarea talentului de necontestat al doamnei, din moment ce a fost în stare să creeze o Lume.

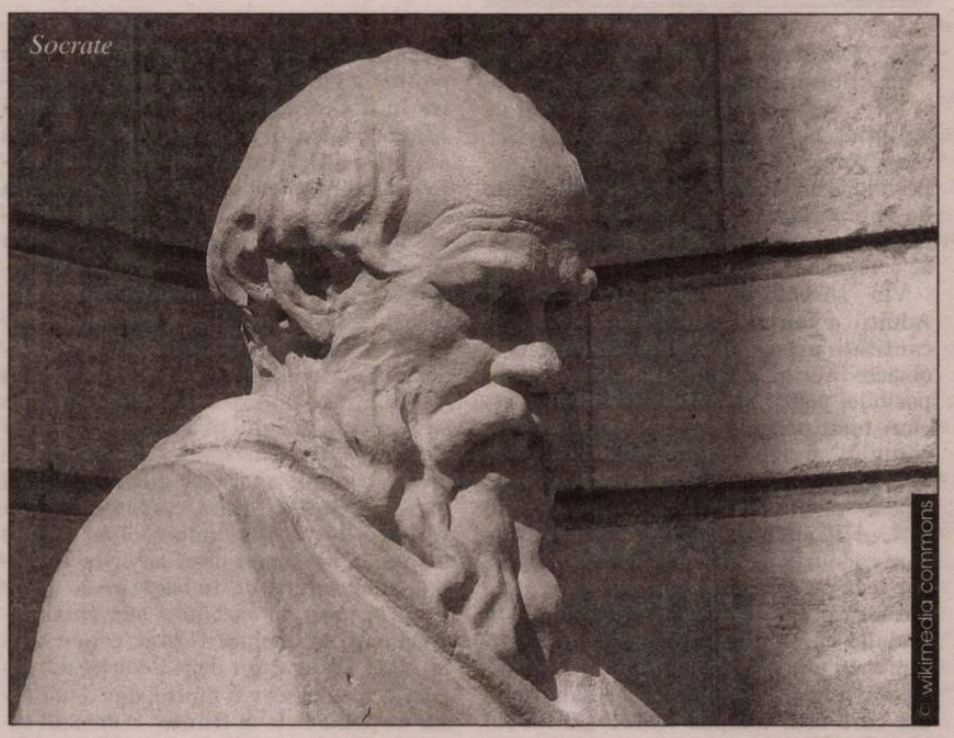
Socrate

© wikimedia commons

Aș mai spune că prietenia, asemenea iubirii, are nevoie de reciprocitate.

„Iubirea este o lipsă“

Dacă iubirea, la cei vechi, era semnul unei „nedesăvîrșiri“ înseamnă că prin iubire omul dorește să se împlinească, deoarece se zice că el vede în ceea ce iubește ceva superior. Și, în felul acesta, Eros ne generează nevoia de contemplație și de cunoaștere, dincolo de realitatea crudă a morții și a repetatelor nașteri, de care vorbea Diotima, în *Banchetul* lui Platon. Erosul platonician, ca *daimon*, ca mijlocitor între om și zeu, tinde să unească „lumea sensibilă“, adică pe aceea dată nouă prin simțuri, cu „lumea inteligibilului“, unde locuiesc „ideile“ (arhetipurile, paradigmele), care sînt eterne, imuabile, perfecte. Oricum am spune-o, Erosul stîrnește în om interesul pentru cunoaștere. Dar iubirea este, înainte de toate, o „lipsă“, care naște în om nevoia de împlinire. Însă ea nu este totuna cu „prietenia“. Aristotel, în *Etica nicomahică,* așază iubirea în sfera moralei și eticii, iar nu în cea a instinctului, ca Platon, care transformase această „emoție“ umană într-o forță cosmică. În lucrarea amintită, filozoful născut în Stagira vorbește despre „iubirea de prietenie“, pe care el o numește *philia*, deoarece aceasta apare, din punctul său de vedere, între oamenii care practică virtutea.

Alexander Baumgarten, în *7 idei înrîuritoare ale lui Aristotel* (Editura Humanitas, 2012), preciza că, pentru Stagirit, prietenia este altceva decît camaraderia sau iubirea utilitară. Comentînd pe Aristotel, în continuare, Baumgarten afirmă că, prin prietenie, „omul are experiența unui sine multiplicat și a unei unități multiple. Prietenul este celălalt eu. Unitatea lor e divină“. Capacitatea de a fi prietenul cuiva ține așadar de noblețea și de frumusețea sufletului, susținea Aristotel... Aș mai spune că prietenia, asemenea iubirii, are nevoie de reciprocitate ca să se împlinească... Dar există și lipsa reciprocității în iubire sau în prietenie, după cum se știe. Mai sînt, poate, și oameni cu veleități de sfinți, care iubesc sau fac bine altora „cu de-a sila“. Ceea ce ar putea deveni plictisitor și chiar inutil. Astfel de porniri generoase au dus astăzi la meditații paradoxale, de tipul: „Nici o faptă bună nu rămîne nepedepsită“.

Însă dincolo de generozitatea acestor idei născute de mult și care ne-au dat și nouă de treabă pînă astăzi, e bine să ne întrebăm unde mai „greșesc“ uneori filozofii atunci cînd meditația lor despre bine, adevăr, frumos, dreptate, iubire, prietenie etc. nu prea are acoperire în lumea concretă. Fiindcă, de exemplu, mai mult decît societățile cu regim totalitar, cele democratice sînt pîndite mereu de pericole majore. Să nu uităm că, în Germania, Hitler a fost ales, pînă la urmă, în mod democratic. Iar *iubirea de prietenie,* de care vorbea Aristotel, nu se naște numai între oamenii care practică virtutea, cum îi plăcea filozofului să creadă. Fără ochiul vigilent al societății civile, în fruntea statelor democratice se pot instala, cum cu tristețe îmi place să spun, confrerii ale mincinoșilor sau ale hoților, cărora nici prin gînd nu le trece să conducă o țară (sau lumea) pentru binele celor care i-au ales. Prostia, lipsa de cultură și de educație, subiectivitatea electoratului sînt semne că democrația are defectele ei, semnalate chiar din Antichitate de unii gînditori, precum amintitul Platon. Marile și generoasele idei la care încă ne închinăm, uneori cu pioșenie, sînt mereu în pericol, iar pentru pesimiști, acestea par mai întotdeauna utopii...

Chiar dacă nu mi-am propus aici să dezbat iubirea de Dumnezeu, adaug totuși în treacăt paradoxul că, în Evul Mediu, cu cît iubirea de Iisus și de Tatăl era mai aprigă, cu atît rugurile Inchiziției sfîrîiau mai tare... Dar ce mai putem spune despre „războiul lumilor“, de astăzi, dintre jihadiști, pe de o parte, și creștini (și evrei), pe de alta? Pentru exemplul unui război mai degrabă religios nici nu trebuie să ne raportăm la Evul Mediu, ci să ne aducem aminte de recentul conflict din Europa „civilizată“, adică din fosta Iugoslavie, din ultimul deceniu al secolului trecut, și de gropile comune în care combatanții și-au îngropat „dușmanii“. Cam așa știm sîntem noi, oamenii.

Multe dintre informațiile din rîndurile de mai sus vin din cercetările altora, ca de obicei. Ele sînt „semne din cărți“. Unele idei (cum sînt cele din *Legile* lui Platon sau din *Etica nicomahică* a lui Aristotel), pe care le-am adaptat necesității intime a propriului discurs, am avut bucuria să le întîlnesc într-o lucrare de doctorat, devenită carte, semnată de Daniel Jitaru, *Iubirea ca esență a umanului* (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, 2016), pe care o recomand în egală măsură celor care dau de ea, fie și din întîmplare, cît și celor care se plictisesc uneori „să joace jocuri“ pe smartphone.

***Dan Petrușcă** este profesor de literatura română.*

Daria GHIU

Topografii ale artei

Cu rămășițele unei expoziții rămase în spațiu – fotografii cu *Masa tăcerii, Coloana fără sfîrșit* și o instalație stingheră a *Porții sărutului,* elemente din expoziția *Monumente amînate,* care reconstruia contextul unui omagiu adus în 1982, la Veneția, lui Brâncuși și oferea imaginea Ansamblului de la Tîrgu-Jiu, monument construit în memoria victimelor Primului Război Mondial – ne-am întîlnit la începutul lui noiembrie la Muzeul Național de Artă Contemporană pentru o conferință despre arhive. O zi mai tîrziu, la cafeneaua muzeului, a avut loc o masă rotundă despre prezentul artei, criza discursului artistic și viitorul artei în România, un eveniment organizat cu ocazia Centenarului. De la percepții superficiale și nenecesare ale acestei sute de ani la unele evenimente și publicații consistente, sobre: festivism sub toate formele lui sau tocmai încercări timide de antifestivism – asta am trăit de-a lungul lui 2018. La masa rotundă menționată mai sus, istoricul de artă Ruxandra Demetrescu a punctat, întorcîndu-ne cu picioarele pe pămînt, tonul pe care orice manifestare în jurul Centenarului ar trebui să îl aibă, înainte de toate: Centenarul e în memoria victimelor, în spatele eroismului și al bucuriei stau jertfa și suferința. Altfel spus, să avem o atitudine discretă, introspectivă, lucidă. Centenarul să devină un moment de reflecție. Epuizați, la final de an, îndepărtăm carapacea festivistă și privim două fragmente ale Bucureștiului vizual: noul sezon MNAC în noiembrie și inaugurarea MARe în octombrie.

MARe, riscanta simplificare a discursului

Pe 9 octombrie 2018 a fost inaugurat, la București, MARe – Muzeul de Artă Recentă, prilej pentru deschiderea unor noi dezbateri despre rolul unui muzeu, despre colecții private *vs.* colecții publice de artă, despre misiuni și limite. Un muzeu privat, construit în jurul unei colecții private, cu o arhitectură care atrage, dar care, tocmai ea, limitează total posibilitățile de expunere. Deși la o scară vizibil mult mai mică, situația este similară cu ceea ce trăim în lume în ultimele decenii: arta are nevoie de clădiri spectaculoase pentru a chema publicul, are nevoie, de asemenea, de un întreg aparat de *entertainment* care să o susțină. Arta devine practic un apendice, în jurul ei se construiește adevăratul corp care o susține și care captează atenția.

La MARe, lucrările nu au distanța necesară care să le permită să respire, senzația de claustrofobie și de apăsare e puternică. Ești mult prea aproape de lucrările respective, le atingi dacă nu ești atent. Pe lîngă asta, la fel de claustrofobică este, în mai multe cazuri, direcția curatorială a directorului Erwin Kessler, lucrările alese – o panoramă a artei românești după 1965 pînă în prezent – stau alături de multe ori forțat, creează vrînd-nevrînd tripticuri (cînd, de fapt, te afli în fața a trei lucrări perfect izolate) și ignoră momente din istoria artei recente. Discursul istoric este absent și el. MARe creează o situație de dezechilibru între opera de artă, muzeu și discurs curatorial și se prezintă precum un eseu extrem de personal. Un eseu care mizează inclusiv pe stereotip și pe etichete. Muzeul devine o instalație care integrează lucrări de artă românească decontextualizate. Întrebarea este cît de utilă este o asemenea abordare și cu ce rămîne, de fapt, publicul.

Un argument din partea MARe care ar închide, din perspectiva organizatorilor, întregul ansamblu de critici aduse acestuia este condiția sa, de muzeu privat, în care ai totala libertate de mișcare (direcție curatorială, absența/prezența anumitor artiști etc.). Față de un muzeu public, responsabilitatea ta este de un alt tip comparativ cu responsabilitatea curatorului de muzeu public. Întrebarea este: cum arată această imagine a artei românești pe care muzeul o construiește și o livrează mai departe privitorului? Este ea una legitimă de la un capăt la altul? Problemele apar atunci cînd lucrările riscă să se canibalizeze și atunci cînd discursul – în loc să fie unul hiper-nuanțat, să intre în detalii și micro-narațiuni, în *nișe*, așa cum ar trebui și ar putea să o facă un muzeu privat, cu toată libertatea lui de exprimare – devine unul hiper-general, care mizează pe dihotomii și tocmai pe o riscantă simplificare a mesajului. Dar să vedem în viitor cum va evolua MARe.

MNAC, colecția pătrunde în muzeu

În cazul Muzeului Național de Artă Contemporană (MNAC), s-a vorbit intens, de la crearea lui și pînă acum, despre absența unei expoziții permanente în ciuda existenței unei colecții importante în depozite, despre povara clădirii în care se situează ori despre caracterul aleatoriu al unora dintre expozițiile organizate acolo. Dacă la MARe clădirea sufocă, de fapt, muzeul, la MNAC clădirea provoacă un alt tip de sufocare: spațiile imense riscă să domine opera, Casa Poporului îngreunează discursul și îl politizează. Clădirea atrage în sine, dincolo de expunerea dinăuntrul ei. Clădirea e deja opera de artă (critic-o, fă ce vrei cu ea, remarcă-i scheletul fragil și tonul eclectic), care te lasă (și nu te lasă) să respiri, deși ai tot spațiul necesar să o faci. Să lucrezi la MNAC – ca artist sau curator – se dovedește dificil. Poți să alegi să faci asta sau, din contră, să te opui vehement (cazul Dan Perjovschi). Dacă la MARe ar trebui să ai tot dreptul să alegi să lucrezi cu fragmente de istoria artei, pe care să le curatoriezi atent (ceea ce, spuneam mai devreme, nu se observă în acest moment), de la MNAC așteptările sînt altele: el trebuie să construiască o imagine macro asupra istoriei artei.

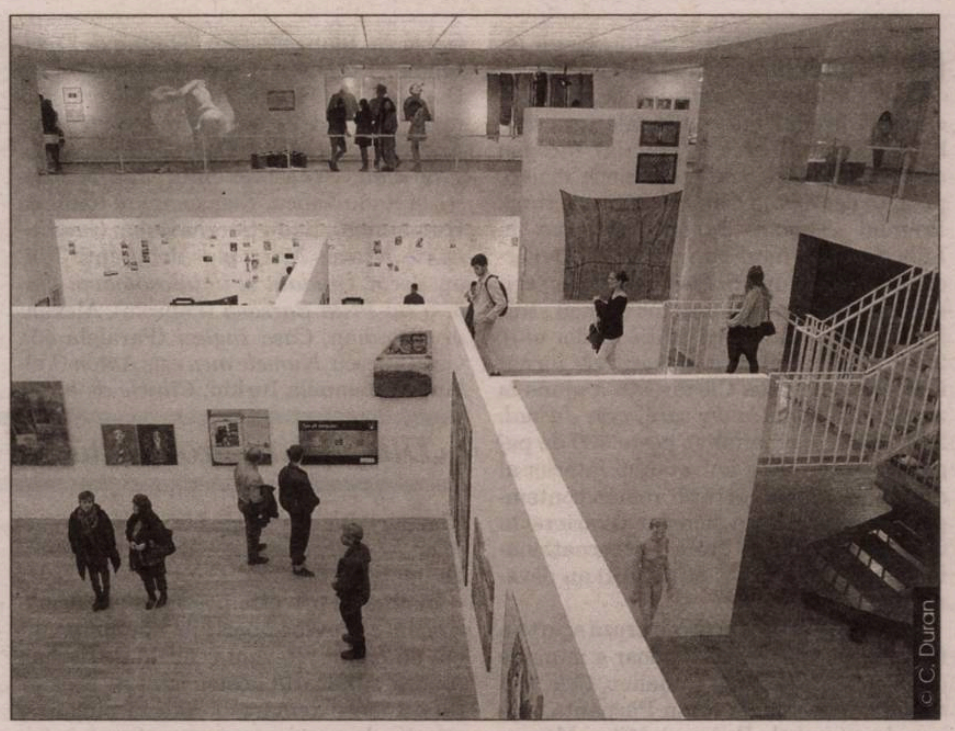
© C. Duran

Sezonul MNAC inaugurat pe 15 noiembrie e eclectic, acoperă o plajă enormă de lucrări, din anii '50 pînă în prezentul absolut, toamna lui 2018. Fiecare etaj vine cu discursul lui, mai puternic sau mai slab articulat.

Cea mai mare realizare este prezența discursului istoricului de artă, crearea unui fundal istoric clar, a unei rame generale pe care lucrările se așază. Dacă, pînă acum, expozițiile construite în jurul lucrărilor prezente în depozit dădeau senzația unor instalații în care domina ironia și lăsau impresia că sînt plasate pe un soi de prag imaginar (nici în muzeu, nici în burta muzeului), de data aceasta MNAC propune la etajul 1 expoziția *Văzînd istoria – 1947-2007*, cu un titlu extrem de simplu și de clar, fără ironii și fără jocuri de cuvinte, curatoriată de o echipă de istorici de artă care a avut misiunea de a construi un întreg context pentru lucrările prezente. Dacă lucrările în sine sînt poate într-o cantitate mult prea mare și lasă la un moment dat senzația unui salon, prezența discursului în spațiu impresionează prin precizie. Iar expoziția – sîntem anunțați – este deschisă pe o perioadă de timp mare (nu este precizată data închiderii). Pe scurt, această artă românească recentă începe să intre, în sfîrșit, în muzeu. Primii pași au fost atent făcuți.

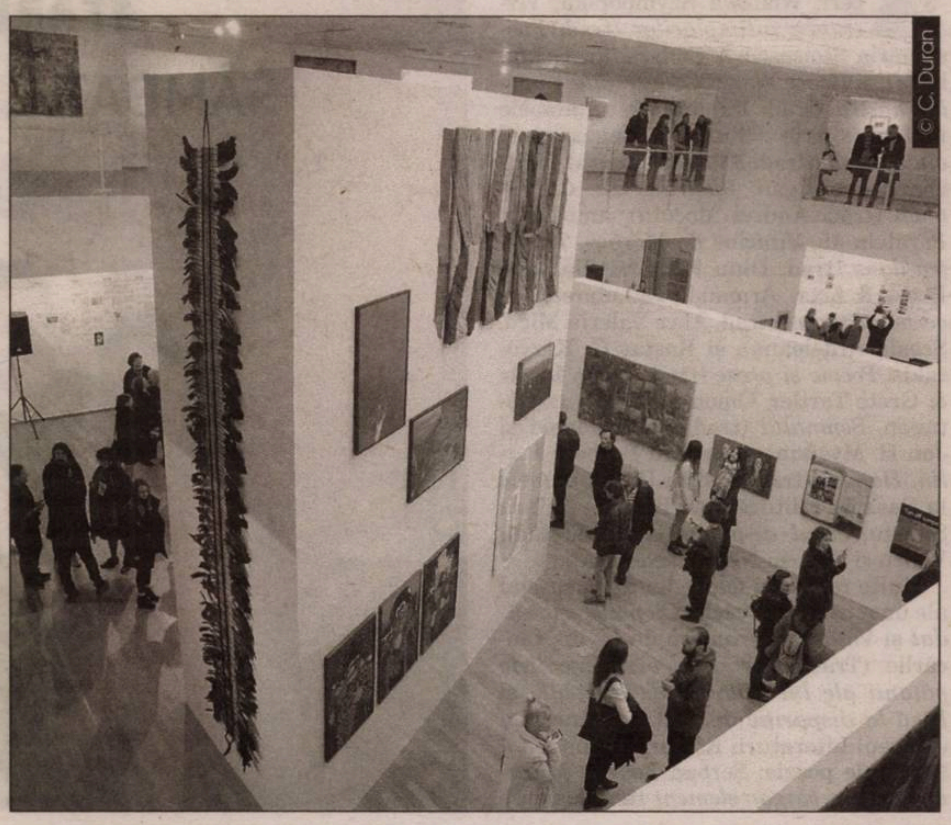
© C. Duran

Las deoparte alte două expoziții asupra cărora poate că vom reveni: una atent gîndită și articulată, cu o selecție solidă de artiști străini și români, *Remembering Landscape*, cealaltă, *Din unghiuri diferite*, ușor inegală, dar oferind diferite surprize, cîteva chiar la nivelul producției contemporane de sculptură (lucrările lui Dragoș Neagoe și Bogdan Rața, de exemplu).

Închid articolul cu o expoziție-manifest a acestui sezon MNAC, o metaforă perfectă, instalată chiar în Sala de Marmură, de la parterul muzeului: *Apă, hrană, adăpost* a lui Dan Vezentan. Să vorbești despre nevoi de bază și despre casa-adăpost în spațiul cel mai dificil de expunere, impunătoarea „sală de bal", cum îi spune chiar artistul – aceasta este o abordare inteligentă a spațiului, o apropriere subtil-critică a acestuia, prin instalații monumentale și în același timp simple, modeste în măreția lor: o sferă din coșuri de răchită *(Culegător*, 2018), o instalație-fîntînă *(Toate animalele sînt binevenite*, 2018) din anvelope agricole, apă, lanțuri din oțel, scripeți de fîntînă. Alături de ele, desene supradimensionate (cerneală pe hîrtie, o hîrtie de 270 x 280 cm): *Pătul nr. 2* și *nr. 3*, precum și *Topografia organelor toraco-abdominale la găină* și *la gîscan*. Dan Vezentan nu aduce ruralul la palat, asta ar fi prea facil spus și ar simplifica discursul, artistul implementează la muzeu un întreg mecanism care vorbește despre procurarea resurselor. Aduce cu el un schelet perfect funcțional care, cu seninătate (cuvînt adus în discuție și de curatorul expoziției, Călin Dan), dinamizează parcă întregul spațiu, îi arată fragilitatea și butaforia. Nu întîmplător, topografia e a organelor unor păsări domestice!

Cînd crezi că știi totul despre spațiul din jurul tău, s-ar putea, de fapt, să ai nevoie de o re-cartografiere. Utila topografie a domesticului, a comunului, a artei din jurul tău.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

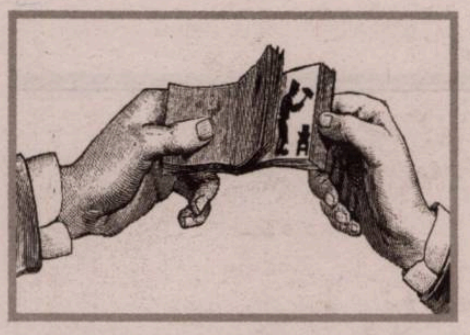

Marius CHIVU

feedbook

Cărțile anului 2018

Cum anul trecut îmi începeam bilanțul literar cu faptul că Mircea Cărtărescu continuă să primească mari premii internaționale (era vorba de Premiul Leteo în Spania), încep și acum tot cu distincțiile europene majore primite de Mircea Cărtărescu între timp: Premiul „Thomas Mann", decernat la Lübeck, și Premiul Formentor, la Mallorca. De altfel, după *Solenoid,* a cărui carieră internațională a început în mod strălucit în Spania (patru ediții în doi ani), 2018 a fost anul în care seria de jurnale scrise de Mircea Cărtărescu a ajuns la zi odată cu opul *Un om care scrie. Jurnal, 2011-2017* (Humanitas), peste 600 de pagini de explorare a universului interior al celui mai complex scriitor român contemporan, ajuns într-un moment al carierei în care, iată, premiile literare internaționale (treisprezece în tot atîția ani) au devenit ceva firesc.

Anul acesta, producția de proză scurtă a fost, din păcate, modestă, doar o mînă de cărți notabile: Mircea Daneliuc, *Cele mai tîmpite momente*, și Radu Părpăuță, *Rămas-bun* (ambele Polirom), Mihai Măniuțiu, *Fantome în Las Vegas* și Călin-Andrei Mihăilescu, *AFKA* (ambele Tracus Arte), Andrei Mocuța, *Superman vs. Salinger* (Paralela 45), Gabriel Gafița, *Alternativă la fuga în Egipt* (Nemira), plus debutanții Ion Pleșa, *Anotimpuri care nu se repetă* (Nemira) și Iulian Popa, *Guadalajara* (Humanitas). A fost însă un an peste medie la antologii de proză scurtă, mai ales cele tematice și de gen: *16 prozatori de azi. lit* (coord. Andreea Răsuceanu, Humanitas), *Mică isorie a unui secol mare* (coord. Monica Onojescu, Arthur), *Antologia prozei românești science-fiction & Antologia prozei românești polițiste și de mistere* (coord. Michael Haulică) și *Amorul pe înțelesul tuturor. O antologie a prozei contemporane de dragoste* (coord. Cosmin Perța), toate la Paralela 45, plus *Gastro Noir* (coord. Bogdan Hrib, Mystery & Thriller) și *CenteNOIR* (Crime Scene Press), însă cea mai semnificativă apariție rămîne *Romanian Short Fiction. An Anthology / Antologie bilingvă de proză scurtă românească* (coord. Lidia Vianu, Muzeul Literaturii Române). Proza scurtă a fost „subțire" poate și pentru că noii prozatori, debutați în *Iocan* sau cu volume individuale de proză scurtă, au trecut – în mod previzibil și confirmînd prejudecata – la roman: Tudor Ganea, *Porci,* și Anca Vieru, *Spulberatic* (ambele Polirom), Bogdan Răileanu, *Dinții ascuțiți ai binelui* (Humanitas), și Irina Georgescu Groza, *Noaptea dintre lumi* (Nemira).

Din fericire, proza scurtă a stat foarte bine la traduceri, cu volume mai noi și mai vechi scrise de Bandi, Lucia Berlin, Charles Bukowski, Raymond Carver, A Cheng, Junot Díaz, Jeffrey Eugenides, F. Scott Fitzgerald, Richard Ford, Jean-François Haas, Tom Hanks, Marguerite Yourcenar, Yasunari Kawabata, Etgar Keret, Hanif Kureishi, Carmen Maria Machado, Alice Munro, Viet Thanh Nguyen, Luigi Pirandello și Gonçalo M. Tavares, plus două antologii remarcabile: *A fost odată o țară. Panorama prozei de război din țările fostei Iugoslavii* și *Cea mai frumoasă iubire a lui Don Juan. Antologia nuvelelor franceze de dragoste din secolul al XIX-lea* (selecția Octavian Soviany), ambele Paralela 45. Plus selecțiile din Truman Capote, Julio Cortázar, Mariana Enriquez, William Faulkner și Bohumil Hrabal, sub formă de audiobook-uri pe vinil (Editura ART), o premieră.

Cele mai bune romane ale anului au venit tot de la cei cu vechi state în gen: Gabriela Adameșteanu, *Fontana di Trevi,* Liliana Coroboca, *Capătul drumului,* și Dan Lungu, *Pilpîiri* (toate Polirom), urmați de Vlad Zografi, *Șapte octombrie,* Andreea Răsuceanu, *O formă de viață necunoscută,* Sebastian Sifft, *Cîinele iubirii,* și Radu Vancu, *Transparență* (toate la Humanitas), Radu Sergiu Ruba, *Guantanamo* (Tracus Arte), plus debutanții Iulian Bocai, *Ciudata și înduioșătoarea viață a lui Priță Barsacu* (Polirom), Alexandru Bordian, *Casa Inglezi* (Paralela 45), Geo Dinescu, *Numele meu este Anton* (Vellant), Emanuela Iurkin, *Cîinele de bronz* (Cartier), Raluca Nagy, *Un cal într-o mare de lebede,* și Cristian Englert, *Piramida* (ambele Nemira).

Din fericire, proza scurtă a stat foarte bine la traduceri.

În ceea ce privește poezia, n-am urmărit cum se cuvine aparițiile anului (va urma un bilanț relevant realizat de Șerban Axinte, cronicarul nostru axat pe poezie); țin totuși să remarc, o dată în plus, trei colecții de poezie care garantează în sine orice apariție: „Vorpal", coordonată de Svetlana Cârstean la Nemira, „Plantații", coordonată de Claudiu Komartin la Casa de Editură Max Blecher, și „Cartier de colecție", coordonată de Emilian-Galaicu Păun la Cartier. Alte două colecții, „Avanpost" la Paralela 45 și „Cartea de poezie" de la Cartea Românească, publică mult, dar titluri inegale ca valoare. Din ce am citit, recomandările mele din acest an la poezie sînt, în primul rînd, debutantul Răzvan Andrei, *Jazz pentru iguane* (Brumar) – aș fi uimit să descopăr că a mai existat vreun debut în poezie la un asemenea nivel în 2018, Ruxandra Cesereanu, *Scrisoare către un prieten și înapoi către țară – un manifest,* și Cosmin Perța, *Cîntec de leagăn pentru generația mea* (ambele Paralela 45), Robert Șerban, *Tehnici de camuflaj* (Tracus Arte), și V. Leac, *monoideal* (Nemira). Tot aici, antologia *Tu, înainte de toate. O antologie a poeziei contemporane de dragoste* (coord. Cosmin Perța, Editura Paralela 45) și revista *Poes:s International*, în continuare cea mai bună revistă literară a momentului, a ajuns la anul VIII de apariție și la numărul 22.

A fost un an peste medie la traduceri: Wislawa Szymborska, *Versiunea întîmplărilor* (trad. Passionaria Stoicescu & Constantin Geambașu), și Bruce Weigl, *Conversația sîngelui nostru* (trad. Liliana Ursu), ambele la Tracus Arte), Giuseppe Ungaretti, *O viață de om* (trad. Nicoleta Dabija), și Richard Brautigan, *Ilustrată din Chinatown* (trad. Andrei Mocuța), ambele la Paralela 45, Vinícius de Moraes, *Tristețea-dans* (trad. Dinu Flămînd, Baroque Books & Arts), Armando Valladares, *Caverne de tăcere* (trad. Alice Valeria Micu, Școala Ardeleană), și Kostas G. Karyotakis, *Poeme și proze* (trad. Elena Lazăr & Grete Tartler, Omonia), Paul van Ostaijen, *Semnalul* (trad. Doina Ioanid și Jan H. Mysjkin), și Szilárd Borbély, *Berlin. Hamlet* (trad. Andrei Dósa), ambele la Casa de Editură Max Blecher, și Tara Skurtu, *Jocul de-a amiba* (trad. Radu Vancu și Tiberiu Neacșu, Nemira).

Multe reeditări foarte bune, în special ale unor cărți mai vechi: *Clopotul scufundat* și *Viața în paranteză* de Livius Ciocârlie (Tracus Arte), *Nemaipomenitele pățanii ale lui Milorad de Bouteille* și *Pînă la dispariție* de Vintilă Ivănceanu (Muzeul Literaturii Române), plus antologiile de poezie: Șerban Foarță, *Mulțimea cu un singur element* (antologie de Robert Șerban), și Eugen Cioclea, *Dați totul la o parte ca să văd* (antologie de Emilian-Galaicu Păun), ambele la Cartier, Ion Stratan, *Criminalii și cîinii* (antologie de Călin-Andrei Mihăilescu), și Geo Bogza, *Cîntecul omului de vînzare* (antologie de Teodor Dună), ambele la Tracus Arte, și Petre Stoica, *Copleșit de glorie* (Vinea). Tot aici: Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste* (Manu Scris).

În ceea ce privește non-ficțiunea, iată ce am reținut (fără pretenția de a fi surprins toate titlurile meritorii). Eseu literar/cultural: Ioana Pârvulescu, *Dialoguri secrete,* Mircea Vasilescu, *Cultura română pe înțelesul patrioților,* și Horia-Roman Patapievici, *Două eseuri despre Paradis* (toate Humanitas). Ediții critice: E. Lovinescu, *Inedite* (ediție de Dan Gulea, Cartea Românească), Tristan Tzara, *Corespondență de familie* (ediție de Mădălina Lascu, Tracus Arte), Eminescu, *Publicistica literară* (ediție de Cătălin Cioabă și Ioan Milică, Humanitas), și Gheorghe Crăciun, *Pulsul prozei* (ediție de Carmen Mușat și Oana Crăciun, Polirom). Biografii: Tatiana Niculescu, *Viața lui Arsenie Boca* (Humanitas), și colecția de 11 titluri „Scriitori de poveste" de la Editura Muzeele Literare din Iași (Dosoftei, Alecsandri, Eminescu, Creangă, Negruzzi, Sadoveanu, Topîrceanu, Otilia Cazimir ș.a.).

Istorie: Lavinia Betea, *Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu* (Corint), *Arhitectul G. M. Cantacuzino în dosarele Securității* (ediție de Vlad Mitric-Ciupe, Vremea), Lucian Boia, *De la Dacia Antică la Marea Unire, de la Marea Unire la România de azi,* Cătălin Augustin Stoica, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism și postcomunism,* și Ioan Stanomir, *La centenar. Recitind secolul României Mari* (toate Humanitas), plus *Un centenar și mai multe teme pentru acasă* (coord. Adrian Cioroianu, Polirom). Jurnalism/media: *Superscrieri 2.0. Best of Premiile Superscrieri 2015-2017* (Fundația Friends for Friends), Melania Cincea, *Frăția penal-academică. Cercetarea științifică din penitenciarele României,* și Radu Paraschivescu, *Două mături stau de vorbă* și *Orice om îi este teamă. Un partid, doi ani și trei premieri* (toate Humanitas), plus Eugen Istodor, *Cațavencii și tribul lor* (Polirom). Publicistică: Radu Cosașu, *Antidamblale* (Polirom). Memorii de călătorie: Luminița Cuna, *Desculță în Amazon* (Paralela 45), și, mai ales, Alexandru Marinescu, *Un naturalist la Tropice* și *Călători români și călătoriile lor în secolul a XIX-lea* (ediție de Mircea Anghelescu), ambele Polirom.

Despre reviste, premii, instituții, campanii literare, în episodul următor.

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Gellu Naum, undercover

● **Marieva Ionescu, *Spre partea cealaltă. Proza lui Gellu Naum*, Editura Tracus Arte, 2018.**

O celebritate discretă însoțește pînă azi literatura lui Gellu Naum: dispensîndu-se cu bună știință de atributele popularității, ea își alege totuși un public al ei (care nu-i chiar atît de puțin numeros pe cît s-ar crede) și îl fidelizează aproape ocult. Într-o anumită măsură, lucrul poate fi pus pe seama inventarului de istorii care i-au aureolat poetului biografia simbolică pînă într-acolo încît au ajuns să-i invadeze și chiar să-i înlocuiască biografia civilă. Astfel de disponibilități sau de deschideri către hazardul obiectiv, cum au fost numite, astfel de „arheologii mediumnice" alcătuiesc un serial fără echivalent în literatura română: momente de anticipare a unor evenimente cu totul improbabile, episoade de telepatie amănunțită, inventarea, în transă medicală, a unui limbaj, cu alfabet cu tot, de unică folosință ș.a.m.d. Dar asta, încă o dată, doar într-o anumită măsură. Și atunci, de unde provine restul, ce justifică pînă la capăt fascinația galvanică pe care opera lui Gellu Naum o exercită?

Nimeni, de-acum înainte, nu va putea face abstracție de ea.

Secularizanți prin tradiție, comentatorii s-au ferit de această întrebare și, atunci cînd s-a putut, au amînat răspunsul *sine die*. Nu pentru că n-ar fi avut acces la el. În fond, sentimentul că scrisul lui Naum se alimentează dintr-un tip de experiență a exclusivismului spiritual e, ca orice sentiment, profund democratic. Îl pot trăi, acut și irevocabil, cu egală acuratețe, și cititorii diletanți, și specialiștii stricți. Dificultatea începe, însă, odată cu necesitatea de a-l exprima, de a-i conferi o descriere adecvată. Adică de a păstra un ton convingător pe fiecare etaj al pledoariei fără a contrafface, prin falsă obiectivare, sunetul propriu al întîlnirii decisive cu un tip distinct de intimitate sufletească. Sînt critici importanți, o spun în cunoștință de cauză, cărora dozajul acesta nu le-a ieșit. Marieva Ionescu îl obține chiar de la debut.

Mai întîi, pentru că autoarea cultivă o practică intelectuală a colateralului, ocolind inspirat tot ce ar putea trăda, prin rutină, vitalitatea interpretării. Așa încît, încă din avanposturi, ea îl degrevează pe Gellu Naum de imperativele înguste ale principiilor suprarealismului de școală, tratînd manifestele lui *(Critica mizeriei, Infra-noir, Éloge de Malombra* și *Le Sable nocturne)* drept literatură confesiv-ermetică și plasîndu-le în teritoriul prozei, alături de piese de teatru ca *Exact în același timp* sau *Poate Eleonora*. E un abuz schimbarea aceasta de registru? În nici un caz unul mai mare decît acela de a privi romanul *Zenobia* drept roman! Simplu spus, pentru Marieva Ionescu, proză este, în cazul lui Gellu Naum, ceea ce, scris fiind, a fost lăsat în afara regimului așa zicînd prozodic. Și mai simplu: ceea ce, fatalmente, are o aparență grafică diferită de aceea sincopată a versurilor. Altminteri, știm: substanțial, totul e (sau ar putea fi) poezie la autorul *Căii Șearpelui*. Numai că în unele cazuri, și anume în cele care fac obiectul acestei cărți, camuflajul mai e etanș, iar inefabilul devine, cum spunea cineva, „efabil".

Cu aceste repere pe post de teoreme ajutătoare, Marieva Ionescu reconstituie morfologia lumii lui Naum, luate ca întreg (și integrîndu-și natural componentele). O morfologie, mă grăbesc să adaug, coerentă și riguroasă, care nu se hrănește din speculație și nu se lasă tentată de impresionism. Situat, astfel, în descendența unor cărți de felul celei a lui Caraion despre Bacovia sau a lui Fondane despre Baudelaire, *Spre partea cealaltă* se dovedește un eseu veritabil, adică o *demonstrație*, nu o banală *glosă* fluentă. Cum anume? Abordînd inabordabilul cu singurul instrument consacrat cultural pentru rezolvarea unor asemenea aporii: comentariul teologic. Inutil să mai spun că nu despre opțiunea religioasă a lui Gellu Naum e vorba aici, ci despre raporturile sensibilității sale cu lumea, care sînt profund mistice și care privilegiază cuvîntul (ca formă de manifestare) și dragostea (ca temă aptă să subîntindă un destin). E un domeniu de expertiză cu totul particular, în care autoritatea o dețin Sfîntul Grigore de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Dionisie Areopagitul, Grigore Palamas sau Fericitul Augustin. Nimeni, înainte de Marieva Ionescu, n-a convocat, pentru explicitarea literaturii lui Naum, această tradiție bibliografică. Nimeni, de-acum înainte, nu va putea face abstracție de ea.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Strada Cireșoaia

Străbunicul din partea mamei, Vasile Mustață, din Bălți, Basarabia, luptase la Mărășești, la fel ca străbunicul din partea tatălui, Zamfir Niculae, din Galicea, Oltenia, la fel ca alți 170.000 de tineri români. Vasile s-a prăpădit după Războiul cel Mare, în timpul epidemiei de tifos. În schimb, Zamfir, zis în anii de pe urmă și „ăl bătrîn", pentru că ajunsese cel mai bătrîn om din sat, ne povestea nouă, cópiilor, cum, cu paltoanele răsucite și făcute colac peste veston, el și camarazii lui șarjaseră la baionetă pozițiile germane, rugîndu-se la Maica Domnului să-i apere și lui Dumnezeu să biruie. La finalul sîngeroasei bătălii, din palton au căzut șase plumbi, șase gloanțe care și-ar fi atins ținta. În mod miraculos, toate nimeriseră în diagonala de feltru răsucit care îi proteja pieptul și nici unul mai jos sau mai sus. Luptaseră fără frică pentru că, înainte de bătalie, generalul Eremia Grigorescu rostise cuvintele „Pe aici nu se trece!" și, pe vremea aceea, vorbele aveau importanță, la fel ca rugăciunile. Acasă, în Galicea, Zamfir păstra cele șase gloanțe într-o conservă metalică, ruginită, așezată pe un pervaz, deasupra căruia era înrămată fotografia lui, în uniformă de infanterist. Sub sticlă stătea „Virtutea Militară". Unirea din 1 Decembrie 1918 se făcuse datorită lui și tinerilor mulți, foarte mulți, morți pe front. Și-i amintea pe Ion, pe Iacob, pe Mina, pe Haralambie, pe Ștefan, pe Atanasie, pe Pascu, pe Gavrilă, pe Adam, pe Toader, pe Constantin, pe Grigore, pe Virgil, pe Iancu, pe Florea, iar ochii i se umpleau de lacrimi cînd le rostea numele. Vii și proaspeți, plini de viață, așa și-i amintea.

Eroismul lor este desuet, într-un timp al comunicațiilor rapide.

Unirea, care începuse în 1859 și se desăvîrșise în 1918, însemnase foarte mult pentru generația lui, pentru că ei știau cît îi costase. Cît se pierduse pentru a se cîștiga Unirea. Cîți nu mai erau, cîți n-aveau să mai fie. De-a lungul deceniilor următoare au apărut Piețe ale Unirii, colegii ale Unirii, hoteluri ale Unirii, cluburi sportive ale Unirii, magazine ale Unirii. Țigările Mărășești erau cele mai tari, la propriu. Coloana sonoră a filmului dedicat primei Uniri, *Mihai Viteazul,* semnată de Tiberiu Olah, rămîne printre capodoperele componisticii românești postbelice.

Odată cu Revoluția, au început să moară și ultimii martori ai Unirii, ultimii veterani ai Primului Război Mondial și, odată cu ei, a început să moară și Unirea, puțin cîte puțin, deși ziua națională a devenit 1 Decembrie. Pentru început, Unirea a devenit băutură spirtoasă, apoi doar prilej de mini-vacanță, de turism, cumpărături sau relaxare. Nimeni nu mai știe de ce unele străzi se numesc Artur Vârtejanu, Mușat Constantin, Grigore Ignat, Răzoare ori Cireșoaia. Abia în anul centenarului, Maria Zaharia a devenit numele unei străzi, în Craiova, după ce povestea Mărioucăi, fetița eroină, fusese scoasă din manualele școlare postrevoluționare. În siajul urii față de regimul totalitar al lui Ceaușescu, componenta naționalistă a politicii de stat a fost condamnată și ea public, iar cuvintele *patrie, națiune, popor* au devenit monopolul unor exaltați. Sintagmele *mîndrie națională, trecut glorios, patrie măreață* au fost făcute de rușine, terfelite și aruncate la groapa de gunoi a istoriei. Culorile drapelului au devenit culorile standard ale pubelelor ecologice: roșu pentru sticlă, galben pentru hîrtie, albăstru pentru plastic. Le vedem pe holurile *open-space*-urilor de la job și ne oprim doar pentru a arunca un pet luat de la dozator.

Pentru noi, românii de acum, Vasile, Zamfir, Ion, Iacob, Mina, Haralambie, Ștefan, Atanasie, Pascu, Gavrilă, Adam, Toader, Constantin, Grigore, Virgil, Iancu, Florea, cu trăsăturile lor aspre, cu ochii dîrji, care au luptat și au murit pentru Unire, par anacronici, lipsiți de gîndire europeană. Manipulați de politicieni, s-au omorît degeaba cu niște nemți și austrieci, corigenți și ei la ideologie, pentru un scop caduc și inutil: patria. Ei au făurit o Românie Mare de care nimeni nu pare că mai are nevoie acum, țara golindu-se mai rapid decît pe timpul ciumei lui Caragea. Eroismul lor este desuet, într-un timp al comunicațiilor rapide, la distanțe din ce în ce mai mari. Cetățeni ai lumii, ne îndrăgostim de apusurile magistrale din Bora Bora, uitîndu-ne străbunii care s-au sacrificat pentru noi, omițînd să înțelegem că, în 1918, românii aveau nevoie de o Românie Mare, suverană și independentă. Alternativa însemna pierderea libertății, pierderea teritoriului și dispariția din istorie.

Pe strada Cireșoaia se lasă înserarea, însoțită de ceață și de frig. Gheața sticlește pe trotuare, reflectînd lumina felinarelor. E liniște, iar zgomotul asaltului sălbatic lansat de vînătorii căpitanului Virgil Bădulescu asupra pozițiilor inamice pe culmea Cireșoaia nu se mai aude, e prea departe, a trecut veacul peste el. Tăcut și, într-un fel, resemnat, orașul își cinstește încă eroii Unirii, pe care locuitorii săi i-au uitat.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Andreea VLAD

dilematograf

Este omul un mare fazan pe lume?

● ***Dragoste 1. Cîine*** **(România, 2018), de Florin Șerban.**

Ca și titlul său, *Dragoste 1. Cîine,* al treilea lungmetraj al regizorului Florin Șerban, este un film atipic din multe puncte de vedere. Realizat aparent în stil minimalist, cu lungi planuri-secvență, cu puține cuvinte și multe straturi de tăcere, cu elipse narative consistente, *Dragoste 1. Cîine* este însă, în profunzime, un film-alegorie. De un estetism spontan, deloc calofil și pe alocuri de o poezie frustă despre chipurile diferite ale iubirii, filmul se dezvoltă în propriul ritm ca un dialog arhetipal (de multe ori autist sau iluzoriu, în lipsa unor repere comune) între bărbat și femeie, un dialog funcțional mai ales la nivel visceral-atavic, la care se referă și titlul.

Într-o perioadă neprecizată (care bănuim că ar fi, după costume și decoruri, perioada interbelică), Simion, un pădurar de vîrstă medie, dur și foarte singuratic (Valeriu Andriuță, într-un rol extraordinar), dă pe munte peste o tînără femeie atrăgătoare de la oraș (Cosmina Stratan, și ea foarte bună), care a fost bătută și poate abuzată. O duce la cabana lui, unde începe să o îngrijească, în urma refuzului ei de a fi dusă la felcerul din satul de la poalele muntelui.

Un inadaptat social („lumea mă considera rău, eu ziceam că lumea e rea"), Simion s-a retras de mulți ani din oraș, la cabana izolată construită de bunicul său. Filozofia sa de viață este pe cît de simplă, pe atît de profundă: „Oamenii sînt proști și slobozi la gură, animalele sînt proaste și mute, numai Dumnezeu ce e deștept, de-aia s-a și ascuns", un alt fel de a spune, asemenea unui mare scriitor al secolului 20, că „dacă Dumnezeu există, atunci El este deghizat". Însă, dacă în *Teorema* lui Pier Paolo Pasolini, Dumnezeu este cel care destabilizează, în acest film femeia este cea care destabilizează, infuzînd firesc o simbioză între lumesc, irațional și transcendent în universul închis și rigid al pădurarului. Despre Irina nu știm mare lucru, nici de ce a vrut să urce pe munte, nici cine este, ce i s-a întîmplat și de ce nu fuge din cabana lui Simion, cînd are ocazia. Cert este însă este că prezența ei caldă, învăluitoare și misterioasă pulverizează universul foarte masculin, autoprotector și organizat după legile stricte ale muntelui al lui Simion și al cîinelui său, care nu are nume (pe primul, Zmeu, aflăm că i l-au mîncat lupii, acești sanitari ai lumii sălbatice, care răresc animalele bolnave sau pe moarte).

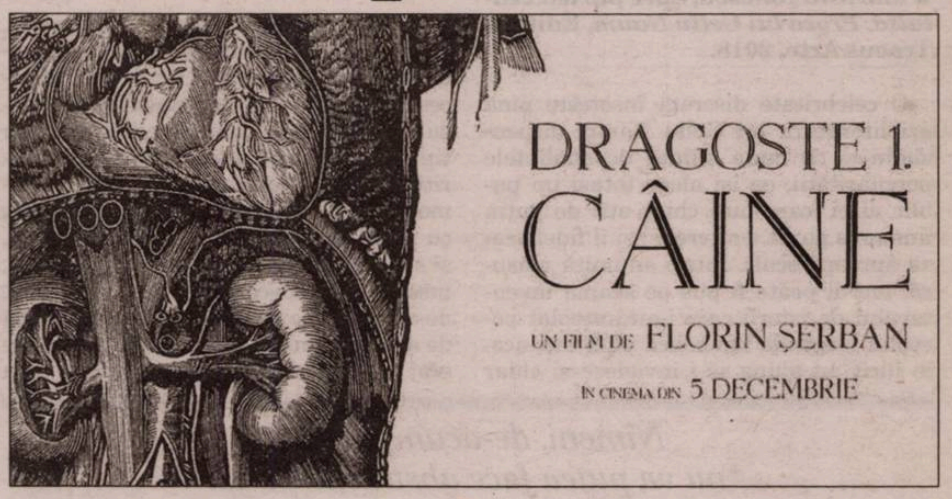

Ea însăși cu reflexe de sălbăticiune a pădurii, pe un fundal mitic (cîntă în singurătate vechi descîntece, ca lostrița lui Vasile Voiculescu, ielele lui Eliade sau poate ca o sirenă a adîncurilor pădurii), Irina este și un arhetip al feminității, așa cum, după simbolistica jungiană, Simion este un simbol primar al masculinității. Cînd amîndoi urcă pe muntele plin de pietriș, legați la propriu unul de altul și cu bărbatul în față, par doi Sisifi moderni declinați în masculin-feminin (și nu poți să nu te gîndești, involuntar, că adevărul profund al omului este acela de a fi înlănțuit, cum spunea Camus). Este un început de lume primordială, unde Adam și Eva caută un limbaj propriu prin care să se adapteze unul la celălalt, sau poate un miez al lucrurilor în care să se întîlnească cu adevărat, dincolo de limbajul ușor accesibil, dar și deseori confuzant al trupului.

Filmul lui Șerban este atipic și pentru că se îndepărtează destul de mult de rigoarea formală a Noului Val, recurgînd la libertăți stilistice surprinzătoare: camera directorului de imagine polonez Marcin Koszalka cuprinde larg, atent, aproape tandru, poienile și pădurile decorului în același timp protector și intimidant, proiecție în exterior a fricilor interioare ale eroilor. Însă camera își ia timp și să îmbrățișeze simbolic decorul (un stop-cadru îndrăznet, pe la începutul filmului, care zăbovește destul de mult în mijlocul copacilor). Unghiurile de filmare sînt nu de puține ori fluide și imprevizibile (ca în scena de pe munte, unde actul erotic dintre cei doi este filmat de la distanțe variabile, ca martor discret, dar și demiurgic). Muzica (Pauchi Sasaki), de asemenea, aduce accente dramatice rare, dar precise. Pentru că există inadvertențe de scenariu (scris tot de regizor), finalul surprinzător nu pare temeinic pregătit din punct de vedere dramaturgic, de aceea survine oarecum bruscat, deși funcțional în ansamblu.

După ce a tatonat alte tipuri de iubire improbabilă în *Eu cînd vreau să fluier fluier* (debutul său premiat la Berlin și un mare succes de box-office) și *Box* (un studiu al iubirii iraționale dintre un foarte tînăr boxer de origine romă și o femeie matură, din clasa medie, cu familie și copii), cu acest al treilea film regizorul și-a cristalizat o manieră tot mai sigură, cu o cadență abstract-metafizică provocatoare pentru un public destul de restrîns, deși nu neapărat elitist. Un public dispus să aloce o atenție specială, un efort atît intelectual, cît și emoțional pentru a rezona cu filmul, dar probabil că autorul și-a asumat această zonă de nișă.

Fără îndoială unul dintre cele mai bune filme autohtone ale anului care se încheie, dacă nu cel mai bun (în orice caz, cel mai original și asumat), *Dragoste 1. Cîine* îl confirmă pe Florin Șerban ca pe un cineast important și (ceea ce nu-i puțin lucru) cu o semnătură personală, care se detașează, alături de alți cîțiva, destul de puțini, din păcate, de grupul destul de consistent al regizorilor români de pluton.

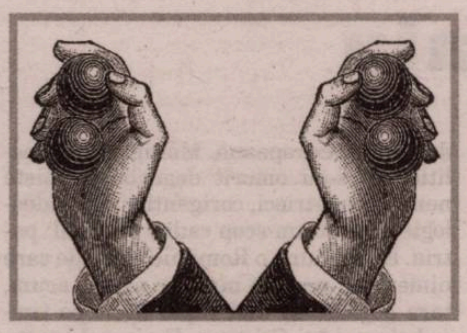

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Balade și idile sfîrșite prost

● **Florence and the Machine,** ***High as Hope,*** **Virgin EMI Records, 2018.**

„Here I am, a rabbit-hearted girl / Frozen in the headlights,/ It seems I've made the final sacrifice." Pentru *Lungs,* primul dintre cele patru albume de studio de pînă acum, lansat în 2009 de către casa de discuri engleză Island Records, parte din giganticul Universal Music Group, Florence Welch semna – *„We raised up, this offerings!/ We raised up!"* – un pact cu atît de inevitabilul diavol. Protocoalele industriei muzicale vor așeza acel LP de debut pe prima poziție a topului albumelor britanice și vor transforma formația creată de Welch și Isabella Summers, Florence and the Machine, într-o mașinărie multipremiabilă Grammy, BRIT și MTV a pop-ului contemporan. Poate că acolo unde se oprea Róisín Murphy din drumul ei către *stardom*-ul pop, dar și din campaniile publicitare pentru Gucci *(sic!)* – irlandeza semna contractul cu EMI în 2006 și lansa *Overpowered* în 2007, pentru ca în 2009-2010 să iasă de pe radare printr-o inginerie *à la* Kate Bush – se crea spațiu pentru un alt *performer* britanic care promitea să aducă în muzică un anumit tip de excentricitate pe care n-o puteau livra nici Lily Allen, nici Adele și nici măcar Amy Winehouse. În fapt, această excentricitate se traducea în flirtul cu rock-ul, fie el progresiv sau goth, *item*-uri recuperate masiv de cultura pop chiar în perioada în care FatM ajungea să însemne ceva în muzica britanică. *„The stars, the moon, they have all been blown out,/ You left me in the dark./ No dawn, no day, I'm always in this twilight,/ In the shadows of your heart."* „Cosmic Love", cea de-a noua piesă de pe *Lungs*, arăta cu degetul rețeta succesului pentru Florence and the Machine, una asigurată și de colaborările cu producătorii reputați precum Paul Epworth, James Ford și Stephen Mackey, primul dintre ei urmînd să continue pe următoarele două LP-uri ale grupului londonez, *Ceremonials* (2011) și, preț de o singură piesă, *How Big, How Blue, How Beautiful* (2015), discul din 2015 făcîndu-i loc la *mixing desk* unui britanic numit Markus Dravs, și el un producător cu portofoliu impresionant – Arcade Fire, Coldplay, Mumford & Sons, Kings of Leon etc. Iar Dravs lăsa urme pe tonul primului album atipic pentru Florence and the Machine: minimalist, elegiac, intimist.

High as Hope, LP-ul lansat pe 29 iunie anul acesta, plutește cumva în siajul anteriorului, chiar dacă producția aparține de data aceasta duo-ului Florence Welch (da, chiar ea!) – Emile Hayne (Eminem, Lana Del Rey). Obișnuita bombastică s-a retras în spatele unor (prea multe) piane baladești. *„I thought I was flying but maybe I'm dying tonight."* Vocea lui Welch împinge totul în față de una singură pe „Sky Full of Songs", ca o cîntăreață din era neo soul-ului britanic, fie ea Joss Stone, Amy Winehouse sau Adele. Ironic chiar, ceea ce individualiza inițial *sound*-ul și spiritul Florence and the Machine – amintitele aluzii prog și goth în detrimentul efuziunii locale a noului soul – pare topit pe acest *High as Hope,* LP care actează mai mult decît evident în aria particulară a *Vocii*. „Big God" nu se ascunde după deget: *Vocea* triumfă pe

o rețetă care nu stă, programatic, foarte departe de „Rolling in the Deep", *hit*-ul lui Adele. Cu puține bune și destule mediocre, *High as Hope* abuzează, cum spuneam, de balade, vorbește despre memorie, purgatorii personale, eșecuri sentimentale și se închide aproape (ironic de) perfect: *„And there will be no grand choirs to sing,/ No chorus will come in,/ No ballad will be written./ This will be entirely forgotten".*

Florence and the Machine va concerta la ediția din 2019 a festivalului Electric Castle. Evenimentul va avea loc între 17 și 21 iulie, la Bonțida, în județul Cluj. Abonamentele, puse în vînzare în presale, *au în acest moment prețul de 399 de lei. Mai multe informații despre EC 2019 găsiți pe site-ul festivalului,* electriccastle.ro.

Paul Breazu *este jurnalist.*

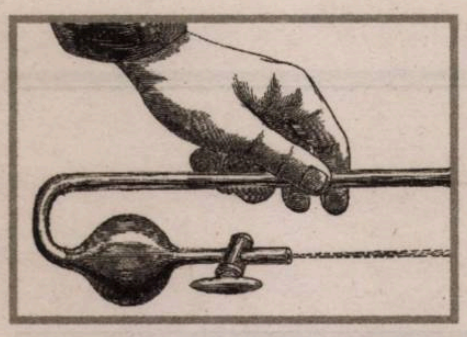

Oana STOICA

rosencrantz & co

Alice visează

● *Alice,* adaptare liberă după Lewis Carroll, dramaturgia: Benedek Zsolt, regia: Bocsárdi László, decor: Bartha József, costume: Kiss Zsuzsanna, coregrafia: Bezsán Noémi, *sound design:* Sound Studio, *light design:* Horváth Csaba, asistent scenografie: Czirják Beatrix. Cu: Korodi Janka, Benedek Ágnes, Mátray László, Rácz Endre, Derzsi Dezsö, Vass Zsuzsanna, Szalma Hajnalka, Kovács Kati, P. Magyarosi Imola, Erdei Gábor, D. Albu Annamária, Pál Ferennczi Gyöngyi, Gajzagó Zsuzsanna, Pálffy Tibor, Beczasy Áron, Kolcsar József, Szakács László, Nagy Álfred, Benedek Ágnes. Coproducție Teatrul „Tamási Áron" și sZempöl Offchestra.

Una dintre cele mai plăcute surprize autohtone din Festivalul Național de Teatru 2018 a fost spectacolul lui Bocsárdi László, *Alice,* o adaptare după romane-

O încrucișare între muzicieni cool și extratereștri bătrîni.

le lui Lewis Carroll *(Alice în Țara Minunilor* și *Alice în Țara Oglinzilor),* creată la Teatrul „Tamási Áron" din Sfîntu Gheorghe. Bocsárdi optează pentru o variantă destinată adulților, în care imaginarul, spectaculos de altfel, atinge teme legate de identitate, inclusiv sexuală. Ceea ce este însă de-a dreptul formidabil aici este formatul performativ: un teatru-concert, cu o trupă *live,* sZempöl Offchestra, care depășește cu mult postura de acompaniator, fiind actant, ba chiar unul de prim rang. Bocsárdi are antecedente legate de includerea muzicii în spectacole, nu doar ca ilustrație, ci ca element de construcție performativă. În mai toate spectacolele sale, regizorul lucrează cu sonoritățile, asigurînd curgerea polifonică a replicilor, transformînd rostirea textelor în partitură muzicală. Într-un spectacol anterior, *Clasa noastră,* montat la Teatrul Național din Cluj-Napoca, Bocsárdi a asociat textul cu oratoriul, astfel încît spectacolul a devenit un musical în cheie sobră, perfect adaptat temei. Era vorba acolo de impactul antisemitismului într-o localitate poloneză în Al Doilea Război Mondial, mai exact, de uciderea locuitorilor evrei de către vecinii lor polonezi, caz real care a suscitat vii dezbateri în Polonia de astăzi, ce și-a asumat cu greu, la nivel oficial, acest episod din istoria sa, fără însă ca populația să facă același lucru (situație similară cu uciderea evreilor la Odessa de către armata română, în 1941).

În *Alice,* de la muzică pornesc toate direcțiile spectacolului, inclusiv personajele. Membrii band-ului, indivizi identici (uniformizați prin costume și peruci), o încrucișare între muzicieni *cool* și extratereștri bătrîni, sînt primii care apar în visul lui Alice. Căci Alice (Korodi Janka) visează, iar personajele, care țin de un fantastic zoofil, alunecă în visul ei prin liftul din fundal, o poartă de acces dinspre un univers necunoscut. Spațiul creat de Bartha József, o prismă răsturnată, are o a doua poartă, simetrică, dinspre visul lui Alice către sala cu spectatori. E un fel de parazitare a spațiului civil, destinat publicului, cu elemente de fantastic. Pereții prismei sînt acoperiți cu proiecții ametitoare, bazate pe iluzii optice, astfel că percepțiile vizuale sînt distorsionate. Căci visul lui Alice este, desigur, o iluzie, dar una revelatoare, întrucît, la capătul acestei călătorii imaginare, personajul își va găsi identitatea, își va asuma sentimentele, acțiunile și deciziile, va ști un pic mai multe despre sine și își va găsi o pereche („iubesc o căprioară, dragostea e oarbă"). Ce va înțelege Alice la finalul acestei aventuri este că, dacă tot îi rănești pe ceilalți, indiferent ce faci, poate e bine să faci exact ceea ce vrei.

Spectacolul este o explorare fantastică a identității printr-un concert rock *live,* un pic *queer* (prima replică a show-ului este „Lumea asta devine tot mai *queer*"), un pic gotic, ceva mai mult psihedelic, căci personajele se bazează pe ajutorul de neignorat al unor substanțe halucinogene. Este o formulă neconvențională de *Bildungsroman* muzical care conține și critică socială (rochiile unora dintre falsele regine sînt făcute din telefoane mobile, păpuși Barbie și reviste *glossy,* aluzie la obsesiile comunicării, frumuseții și celebrității, toate cu consecințe negative). Ba chiar orchestra *live,* ca personaj colectiv, creat pe tiparul corului din tragediile grecești – o acompaniază pe Alice și intervine în momente-cheie pentru evoluția ei identitară –, dar reinterpretat fantastic, atinge la un moment dat un subiect social: atracția adolescenților față de muzicieni și de un mediu liber/boem/vicios („poți veni la party fără invitație, dacă spui că ești gagica cuiva din trupă").

Și totuși, accentul cade pe muzică și pe modul în care aceasta este conectată la spectacol. Personajele au universul lor sonor, unele dueluri se duc la nivel muzical – grifonul și broasca țestoasă „mișcă" sunetele în disputele lor casnice. Un fragment din opera *Don Giovanni* servește la derularea unei scene în care animale umanoide (o vulpe, o reptilă, un corb și un pește) o fugăresc pe Alice (sînt ele presiuni sociale?). De altfel, animalele au o tentă *noir* precum un motan (periculos de) libidinos, un (schelet de) iepure dement sau o căprioară de gen incert (poate fi și țap), care ar trebui, nu se știe de ce, executată (tușă la *Procesul* lui Kafka). Deși nu vrea să fie călău, Alice apasă pe trăgaci și, de fiecare dată cînd face asta, dispare cîte o himeră, astfel că, la final, ceea ce rămîne este eul ei real.

O altă performanță a spectacolului ține exact de crearea acestor personaje comic-înfiorătoare. Actorii duc o luptă dublă, cu costumele – unele inconfortabile, dar care trebuie asumate ca o a doua epidermă – și cu expresia corporală. Spectacolul se bazează pe polifonie nu doar la nivel sonor, ci și coregrafic, exploatînd limbaje diferite ale corpurilor. Alice visează în sunete, culori, forme și volume, propriile ei transformări fiind mai întîi la nivel corporal. Spre deosebire de text (de care, de altfel, diferă mult), în spectacol sînt alese alte soluții pentru variațiile de dimensiuni ale lui Alice. Aici, fetița își schimbă genul, una dintre apariții fiind ca *transgender* (Matray Laszlo e de nerecunoscut).

În viziunea lui Bocsárdi, Alice este regină în visul ei. Și va parcurge un drum la capătul căruia va fi stăpînă pe viața ei.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Paul BAILEY

Long Island, vara

Ideea pe care o au majoritatea oamenilor despre vacanța perfectă – să se tolănească la piscină, cu un cocktail în mînă, sau să se prăjească pe îndelete pe o plajă exclusivistă –, pentru mine seamănă cu un iad. În afara weekendurilor prelungite în Roma sau Florența, sau a călătoriilor de lucru în Europa de Est și cîte o zi în Paris, nu mi-am mai luat o vacanță de cel puțin douăzeci de ani.

Cînd partenerul meu mi-a spus că a aranjat să vizităm împreună Long Island astă-vară n-am fost tocmai entuziasmat. În primul rînd, părea prea departe. El mi-a amintit – de parcă aș fi avut nevoie să-mi amintească asta – că *Marele Gatsby* al lui F.S. Fitzgerald este unul dintre romanele mele preferate, așa că iată șansa să văd cum arată în prezent acest loc faimos. Una dintre prietenele lui din lumea editorială newyorkeză ne lăsa să stăm în casa ei din Greenport timp de zece zile, și ar fi fost ridicol să refuzăm oferta.

Am mers.

La Aeroportul JFK mi s-a dat un scaun cu rotile și am fost împins prin birourile de vamă și imigrații de un tînăr simpatic, care părea a-i cunoaște pe toți angajații. Într-o oră, conduceam către Greenport. Era seară devreme și în copacii din grădina casei pe care o închiriasem erau păsări cardinal. După weekend, gazda noastră ne-a părăsit, și ni s-a alăturat, timp de două zile, tatăl partenerului meu – care e cu doar șapte ani mai în vîrstă decît mine – și mama sa vitregă. Carol, care e un *birdwatcher* împătimit, a fost cea care ne-a spus că sînt cel puțin douăsprezece specii diferite în acea grădină înflorită. Așa că, în fiecare dimineață, la 4,40, eram trezit de corul din zori, compus din cardinali, gaițe, guguștiuci, măcălendri și altele. După asta, era imposibil să mai dorm. Mă tîram la parter și reciteam *Middlemarch* de George Eliot, pe care o găsesc tot mai minunată pe măsură ce trec anii. Trebuie să le mulțumesc păsărilor pentru acest dar, în cea de-a noua decadă a mea.

Am vizitat Mattituck, unde există o stradă numită Aleea Dragostei, și am mîncat *brunch*-ul în Bucătăria Aleii Dragostei, cu cafea și șampanie din zonă. „Dragostea merge mai departe, tot mai departe" – e înscris pe unul dintre pereți, cu litere mari. Părea că sîntem la foarte mare depărtare de America lui Donald Trump. La JFK, imediat înainte să ne îmbarcăm pentru zborul de întoarcere, Jeremy a intrat într-o librărie și a cumpărat cîteva cărți, un număr din *New Yorker* și patru tablete de ciocolată cu lapte „Donald Trump". „E o glumă", a zis el în timp ce i le dădea casieriței. „Chiar sper că da", i-a răspuns ea, făcîndu-i cu ochiul.

traducere de Cristina ȘTEFAN

***Paul Bailey** (n. 1937) este un scriitor britanic. În limba română i s-au tradus mai multe romane, cel mai recent fiind* Băiatul prințului *(Editura Polirom, 2014), o poveste de dragoste gay românească plasată în Parisul și Bucureștiul anilor '30.*

Emil BELU

Epifaniile amăgirii

În agoniile spaimei sau în exaltări lăuntrice, ridicăm ochii spre cer căutînd semnele vindecării. Rupți din soare într-un timp imemorial, ne îndreptăm spre țărînă, regretînd cerul ca pe un paradis pierdut. Istoviți de atîtea căutări, lutul ne-a rămas ultima țintă.

Zadarnic privim prin găurile negre ale cerului, poteca spre armonia luminii am pierdut-o pe veci. Ar trebui, mai degrabă, să privim „cerul" de sub noi, certitudine a abisului în care ne scufundăm și nu cel de sus, iluzie a zborului. Am devenit fii ai nopții mai mult decît ai luminii. Tot mai des evocăm apusul însîngerat și nu lumina irizată a răsăritului. Elogiem moartea și nu nașterea, cum ar fi logic într-o ordine a firescului. Deschideți o carte la întîmplare, răsfoiți un album sau priviți o ilustrată de vacanță și vă veți convinge. Într-o librărie improvizată pe o plajă din Florida, doldora de suveniruri de vacanță – nici o carte! –, privind un tambur vertical plin cu ilustrate, am avut surpriza să constat că toate aveau imagini de „final": discul solar prăbușindu-se în ocean printre palmieri de culoarea tăciunelui, negura nopții străpunsă de *flash*-urile neoanelor unui cazinou renumit, un transatlantic ancorat în rada portului cu ghirlandele de lumini reflectîndu-se în valurile negre uleioase etc.

Să fie semnul declinului? Să fi ajuns omenirea pe buza prăpastiei?

Adolescența petrecută într-un oraș industrial, învăluit în fum și în cenușă, m-a lecuit de privit bolta cerească. „Cerul este pîinea de toate zilele a ochilor", aforismul lui Emerson în care Mircea Eliade vedea „o întreagă teologie concentrată într-o butadă", nu putea fi plăsmuit în aceste locuri, oricît de genial ar fi fost autorul. Un spațiu ce nu putea inspira o asemenea reflecție.

Arareori cîte o pată albastră într-o mare de smog invita la ocheade. Și ce vedeam: haloul azuriu al acestei insule mistice, minune cerească prin raritatea apariției. Trasul cu ochiul prin această gaură de cheie, fie ea chiar celestă, nu le îndulcea truditorilor urbei cu nimic existența, ci le era numai un rar, prea rar, răsfăț al privirii. Razele soarelui penetrau anevoie un zid de emanații toxice generate de furnale, oțelării, uzina cocso-chimică. Din păcate, explozia industrială, necesară pe de o parte, a produs inevitabile nenorociri, pe de altă parte. Cine mai stă să le judece?

Un mujic de pe moșie, dăruit cu haruri divine, deținător al tainelor morții.

Zbuciumul e aici, jos, pe pămînt. Aici este bazarul iluziilor cu marfă pe toate gusturile: diavoli și sfinți, eretici și mîntuiți, bogați și săraci. Toate modelele imaginarului ne sînt în preajmă, la ce bun haotice căutări printre nălucile cosmosului? Un mic efort și atingi propriile himere.

Trec adesea pe lîngă un straniu templu al liniștii. Printre bătrînii mesteceni troieniți de zăpadă, zăresc în mijlocul unei pajiști o casă din bîrne groase de lemn, cu acoperiș țuguiat, ferestre mici, pătrate, cîteva acareturi dărăpănate, totul amintind de o izbă rusească. N-am fost niciodată la Iasnaia Poliana, dar nu am nici o îndoială, conacul de pe malul fluviului Saint-Laurent este aidoma originalului. Rubașca agățată într-un cui ruginit bătut în tocul ușii de la intrare, vraiștea ogrăzii și liniștea din jur sînt semne sigure că stăpînul e plecat de multă vreme. Să-l fi chemat Țarul? Să-și fi simțit sfîrșitul aproape și, într-o ultimă încercare de mîntuire, să fi luat drumul mănăstirii? Pentru boala care îl măcina și frica de moarte din anii tîrzii, leacul îi părea a fi unic: mîntuirea. Unde să cauți mai bine divinitatea decît într-o mănăstire? Speranțele nu sînt întotdeauna deșarte, izbînda poate fi de partea celui devotat căutării. În *Système du Monde,* Laplace n-a reușit să-L găsească pe Dumnezeu, iritîndu-l pe Napoleon. În schimb, C. Noica descoperea urmele divinității pînă și în „laicul" șir al lui Fibonacci.

Cu siguranță, un mujic de pe moșie, dăruit cu haruri divine, deținător al tainelor morții, l-a inițiat pe Lev Nikolaevici Tolstoi în „arta" desprinderii de cele lumești. Nevrînd să-și părăsească protectorul, s-a urcat și el în troică lîngă surugiul care nu era altul decît un alt febril căutător al izbăvirii, Serghei Esenin: „Ah, voi sănii, sănii! Și voi cai, voi cai! / Numai dracul v-a scornit, mișelul!".

Tainic paradis – epifanie a amăgirii!

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

Fundaţia Alexandrion:
Premiile Matei Brâncoveanu

– ediţia a IV-a –

Cea de-a patra ediţie a Galei Premiilor Matei Brâncoveanu organizată de Fundaţia Alexandrion a avut loc în seara zilei de 11 decembrie. Şapte tinere valori din literatură, istorie, arte plastice, film, teatru, muzică şi arhitectură au fost recompensate cu premii în bani pentru proiectele realizate în ultimul an. Fundaţia Alexandrion susţine tinerele valori!

Stelios Savva, Prim-Vicepreşedinte al Fundaţiei Alexandrion şi CEO al Alexandrion Group, a deschis gala printr-un discurs ce a subliniat dorinţa care stă la baza proiectului, aceea de a sprijini tinerii care aduc plus valoare şi care sînt excelenţi în domeniul lor.

„Decernarea premiilor Matei Brâncoveanu a început ca o recunoaştere a meritelor personalităţilor care excelează în domeniile lor şi sînt adevărate exemple. Fundaţia Alexandrion a fost înfiinţată şi s-a transformat în platforma noastră de responsabiliate socială, ce reflectă toate atributele sociale ale Alexandrion Group. În ultimii 20 de ani, misiunea fundaţiei a fost aceea de a conduce toate acţiunile sociale ale grupului, în principal concetrându-se pe cultură şi sport. Noi, oamenii de la Fundaţia Alexandrion am crezut întotdeauna că performanţa excepţională în domenii precum ştiinţa, istoria, cultura sau sportul vor putea schimba societatea. Mereu vom găsi inspiraţie în succesul generaţiilor mai în vârstă, în istoria noastră şi în tradiţii, dar de asemenea trebuie să ne îndreptăm atenţia şi spre generaţiile viitoare. Ele sînt responsabile de păstrarea tradiţiilor noastre, de continuitatea acestora dar şi pentru dezvoltarea culturii şi societăţii noastre."

Premiile au fost rezultatul unei atente selecţionări şi jurizări de către juriul de specialitate pe criterii solide: excelenţa, performanţa, pasiunea pentru domeniul pe care îl reprezintă, analiza carierei şi aportul adus societăţii. Juriul Premiilor Matei Brâncoveanu, condus de academicianul Dan Berindei, s-a întrunit în două şedinţe pentru a discuta proiectele înregistrate în vederea atribuirii remarcabilelor distincţii oferite de Fundaţia Alexandrion unor tineri care au avut realizări de excepţie în ultimele 12 luni. Tinerele talente excelează în 7 categorii ale creativităţii şi premiile au fost atribuite după cum urmează: la secţiunea Muzică a fost premiat dirijorul **Gabriel Bebeşelea** care în 2018 a înregistrat, cu Rundfunk-Sinfonieorchester Berlin, un CD cu oratoriul STRIGOII şi „Pastorale – Fantaisie pour petite orchester", de George Enescu.

Regizorul **Paul Negoescu** a cîştigat premiul pentru film cu lungmetrajul din 2018 – *Povestea unui pierde-vară*. Pentru activitatea în domeniul teatrului a fost premiată tînăra actriţă **Silvana Mihai** care a jucat pe scenele celor mai importante teatre, atît în teatrul independent, cît şi pe scena TNB, Teatrului Metropolis, Teatrului Excelsior şi Teatrului Mic, cît şi pe micul ecran în serialul Umbre. Premiul i-a fost oferit pentru piesa *Pescăruşul* de Cehov, care a fost pusă în scenă în 2018 la teatrul independent „Unteatru", ea avînd o interpretare de excepţie.

La secţiunea Literatură, cîştigător a fost desemnat **Teodor Dună**, care prin volumul *KIRILĂ* (apărut la editura Tracus Arte, în decembrie 2017) a dat proba deplină a maturităţii sale scriitoriceşti. **Costel Coroban,** publicat la prestigioasa editură Cambridge Scholars Publishers cu volumul *Ideology and Power in Norway and Iceland, 1150-1250* a fost ales drept cîştigătorul categoriei Istorie. Arta a fost reprezentată de **Răzvan Boar,** artist cu nenumărate expoziţii personale internaţionale la New York, Los Angeles, Londra Edinbourgh şi Viena, premiat pentru proiectul «Din unghiuri diferite» de la MNAC. **Ilinca Păun-Constantinescu** este laureata categoriei Arhitectură. Ea este asistent universitar la UAUIM, doctor în arhitectură, fondatoare şi preşedintă a Asociaţiei Ideilagram, curator şi arhivist la UAR şi Arhiva Fotografică a UAR. În cadrul Premiilor Matei Brâncoveanu ea a fost premiată pentru expoziţia „Despre locuire", proiect în cadrul BETA 2018, iniţiat şi coordonat de OAR TIMIŞ, în care a fost membră a echipei de cercetare (2017) şi curator principal (2018).

Premiile Matei Brâncoveanu au fost oferite pentru prima data în 2015 ca o extensie a Premiilor Constantin Brâncoveanu, însă de această dată axată pe generaţiile tinere. Cea de-a patra ediţie a marcat o seară importantă pentru cariera celor care au obţinut recunoaştere şi susţinere. Într-o societate care are nevoie din ce în ce mai mult de exprimarea ideilor contemporane, aceste iniţiative sînt o răsplătire a întregii comunităţi care va beneficia de rezultatele artiştilor. Fundaţia Alexandrion doreşte să inspire şi să ofere ajutor proaspetelor talente promovînd valorile româneşti şi excelenţa în România şi nu numai.

Despre Fundaţia Alexandrion

Fundaţia Alexandrion a fost înfiinţată ca urmare a numeroaselor activităţi sociale desfăşurate de firmele din cadrul Alexandrion Group. Astfel, proiectele de responsabilitate socială ale companiei au fost preluate şi au început să fie desfăşurate sub umbrela Fundaţiei Alexandrion de peste 20 de ani.

De-a lungul timpului, Fundaţia şi-a pus amprenta şi în susţinerea performanţelor sportului românesc. Trofeele Alexandrion, care onorează performanţa internaţională a sportivilor români, au avut în 2018 cea de-a treia ediţie. Fundaţia a fost alături de Comitetul Olimpic şi Sportiv Român la Olimpiadele din 2004 de la Atena, din 2008 de la Beijing şi din 2012 de la Londra. Sprijinul acordat s-a concretizat în crearea unor condiţii de pregătire de înalt nivel care să le permită tinerilor sportivi obţinerea unor rezultate cât mai bune. Totodată a fost promovat un stil de viaţă sănătos, în care sportul ocupă un loc important.

Gabriel Bebeşelea

Paul Negoescu

Silvana Mihai

Teodor Dună

Costel Coroban

Răzvan Boar

Ilinca Păun-Constantinescu

Mihai POCOL

Mi-e teamă că eu, adult, o să eșuez

Am 19 ani, am terminat Seminarul Teologic din Alba Iulia și sînt mai confuz decît eram atunci cînd l-am început. M-am născut în Tărtăria, un sat de lîngă Cugir, orașul unde am făcut școala generală și unde locuiește tata. După ce am terminat clasa a VIII-a, nu știam la ce liceu să mă înscriu. După multe ezitări, am pus pe listă Seminarul Teologic din Alba Iulia ca primă opțiune, mai ales că mama m-a încurajat. Un băiat din sat îmi spusese că au un regulament riguros, cu uniformă și de-astea, dar că e liniștit, clădirea e nouă și e lejer cu învățatul. M-am gîndit că uniforma nu mă sperie și cu restul mă descurc.

Am fost mîndru că am intrat la Seminar și m-am mutat la cămin. Mama mi-a zis că așa e cel mai bine, pentru că iarna e frig și drumul e lung. Din Alba Iulia pînă în Tărtăria sînt 25 de kilometri și autobuzul face 20 de minute, dar de unde mă lasă autobuzul și pînă la mine acasă trebuie să fac patru kilometri pe jos. Cred că mama s-a gîndit că liceul acesta o să-mi ofere căldura pe care ea n-a știut să mi-o ofere niciodată.

Cînd eram mic, mama mă bătea dacă făceam boacăne. Tata nu m-a lovit niciodată, e un om foarte cald. Ai mei nu mai locuiesc împreună, dar n-au divorțat în acte fiindcă le era teamă că o să-i judece lumea. Eu am rămas cu mama, pe tata îl vizitez de cîteva ori pe lună și ne înțelegem bine. În copilărie am fost un băiat cam izolat, mama era foarte strictă, m-a învățat să citesc de la patru ani și tata îmi cumpăra mereu reviste de cultură generală pentru copii. Poate că din cauza lor sînt așa; nu le reproșez nimic, dar uneori îmi doream să îmi fie aproape, să vorbească cu mine, să-i cunosc, să fie mîndri de mine, mai ales mama, care atunci cînd e nervoasă mă jignește și mă compară cu tata, îmi zice că-s la fel de inutil ca el și nu-s în stare de nimic. Nici în prezent nu cred că e mulțumită de ce-am realizat. Și poate că n-am realizat multe, dar măcar n-am fost un copil-problemă și n-am vrut să-i îngreunez viața, mai ales după ce bunica a murit de cancer de colon.

Căminul de la Seminar nu arăta cine știe ce. Era o clădire decentă, dar simțeam că o să înnebunesc fără Internet – directorul și pedagogul sînt de părere că Internetul ne corupe, așa că nu aveam Internet. La festivitatea de început de an, toată lumea purta pantofi, doar eu aveam niște Converse *fake* din piață, că voiam s-o ard la modă. Discursuri de bun venit, slujbă, priviri confuze, unele mai puțin primitoare decît altele, slujbă iar, neobișnuit de lungă.

Începutul a fost promițător, atmosferă liniștitoare și cîțiva profesori preoți care păreau bine intenționați. Directorul era mai agitat, dar nu era nimic ieșit din comun. La cămin aveam un pedagog care avea grijă de noi, făcea prezența și se asigura că mergem la rugăciune. Eu eram singurul elev la Științe sociale din cămin, restul erau la Pastorală, profilul vocațional pentru viitori preoți. Trebuia să respect doar ora stingerii, dar asta a însemnat că nu-s întru totul de-al lor. Oricum, aici mă adaptam, locul acesta era de o mie de ori mai bun decît a fost școala generală.

În generală am avut varicelă și, după ce mi-a trecut, mi-au apărut primele coșuri. Cînd m-am întors la școală, colega mea de bancă m-a privit și mi-a spus dintr-odată: „Să te muți, nu mai vreau să fim colegi de bancă". Nu m-am mutat. Într-o zi, cînd eram în clasa a VII-a, mă întorceam de la școală și colega mea de bancă împreună cu o prietenă mergeau în spatele meu. Prietena colegei mele mi-a pus piedică; era iarnă și gheață și eu am alunecat pe stradă. Din față venea o mașină care a oprit în ultimul moment.

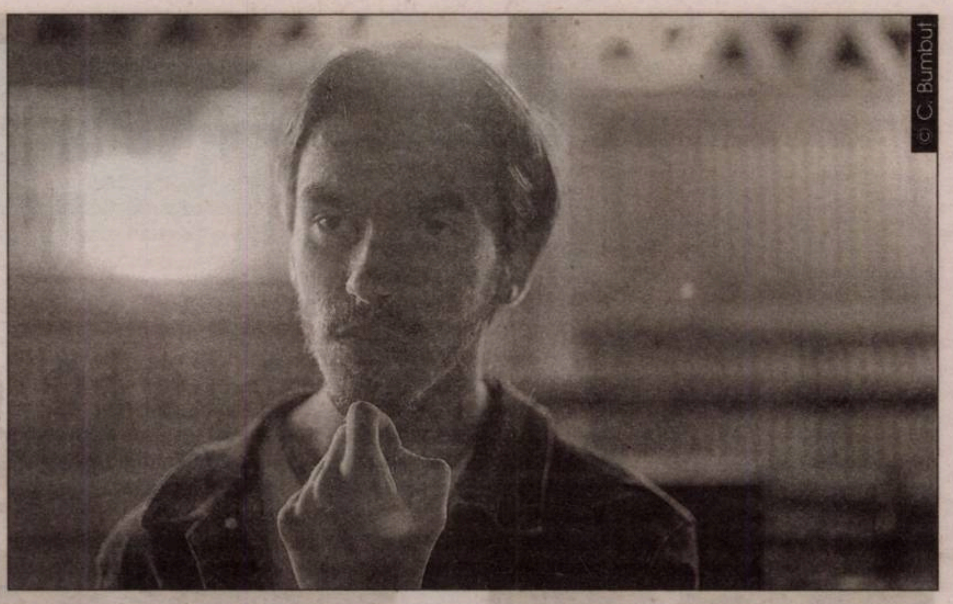

Mi-e teamă că felul în care arăt mă împiedică să mă integrez printre ceilalți. Mă gîndesc tot timpul la defectele mele fizice și aceste complexe îmi acaparează viața. Mă simt inconfortabil cu mine și neatrăgător. Nu mă simt în largul meu cînd sînt printre mulți oameni, nu știu niciodată ce trebuie să spun, dacă să spun și cum anume. Știu că ar trebui să mă apropii de oameni cu toate imperfecțiunile și complexele mele, să învăț să trăiesc mai mult în realitate decît în capul meu, dar nu știu cum să fac asta.

La Seminar ne trezeam la șapte dimineața, iar cei de la Pastorală își făceau rugăciunea într-o capelă din curtea liceului. Orele începeau la opt și se terminau la două, apoi mergeam să mîncăm la cantină. Ne întorceam la cămin și la patru începeau meditațiile. Elevii de la Pastorală își făceau temele supravegheați de un pedagog. La șapte seara era rugăciunea, apoi mîncam la cantină și la zece se dădea stingerea. Cantina era în curtea unui liceu tehnic din apropierea căminului. Elevii de la acel liceu își băteau joc de seminariști că poartă vestă preoțească, uneori îi scuipau și le spuneau că mănîncă la cantina săracilor. De fiecare dată cînd luam prînzul acolo simțeam privirile lor, așa că voiam să ajung cît mai repede în cămin.

În timpul postului, la cantină se servea doar mîncare de post, dacă voiai ceva de dulce, mergeai la un fast-food. Dar nu cumva să fii prins cu mîncare de dulce în cameră, că ți-o confiscau. De două-trei ori, duhovnicul liceului a aruncat mîncarea pe fereastră pentru impresie artistică. Cînd voiau să facă bani, băieții de la Pastorală se furișau în timpul meditațiilor la SuperBet ca să parieze, își vindeau hainele sau uneori împrumutau lucrurile altora pe termen nedeterminat. Cei mai mulți dintre ei erau săraci, dar alții o făceau ca să se distreze.

Cei mai mulți dintre ei erau săraci, dar alții o făceau ca să se distreze.

Vinerea mă duceam acasă și mă închideam la mine în cameră, unde puteam să uit de liceu și de cămin. Îmi place să scriu, să ascult muzică și să cînt, deși sînt aproape afon. Mă închid la mine în cameră și nu mă aude nimeni. Vorbesc singur și analizez chestiile din capul meu. Mi-e teamă de viitor, mi-e teamă că eu, adult, o să eșuez. Că n-o să-mi găsesc drumul, că nu voi avea o carieră, că n-o să las nimic în urmă. Uitam și că duminica trebuia să merg la biserică și să mă întorc luni, la liceu, cu adeverință. Uneori mergeam la tata în weekenduri. Acolo am un grup cu care ies, nu știu dacă să-i zic neapărat anturaj prost, dar sigur nu e ușă de biserică. În primii doi ani petrecuți la Seminar, cu excepția unor beții de weekend cu amicii aceștia ai mei, eram un băiat liniștit.

Între elavioși și răzvrătiți

În cămin erau două feluri de elevi: tipii ăia foarte evlavioși, cu frică de Dumnezeu și toate cele, și ceilalți, care se răzvrăteau, fumau pe ascuns, beau alcool și chiuleau de la ore. Pe preoți îi interesa mai mult Pastorala. Veneau la noi la clasă doar ca să ne îndemne să ne spovedim și să ne amenințe că ne dau afară din Seminar dacă nu purtăm uniformă. Cît am stat la cămin am învățat un lucru: dacă vrei să te spovedești la duhovnicul liceului și ai tăi nu sînt oameni influenți, nu te obosi, dacă ai făcut vreo boacănă n-o să te ierte. În schimb, dacă ești fiu de avocat, poate n-o să conteze că nu vrei să mergi două zile la meditațiile de după-masă.

Nu voiam să mă transfer, așa că m-am adaptat.

În clasă nu vorbeam decît cu o tipă și cu colegii de bancă. Eram obligați să mergem la biserică, iar la început nu mi-a displăcut ideea: simțeam că am un loc al meu. Dar, treptat, am început să urăsc politica liceului și nu mai voiam să port uniformă, eram printre puținii din clasă care n-o făceau. Simțeam că îmi ucide personalitatea și mă simțeam tot mai gol sufletește. Nu puteam să-i explic asta directorului, mi-ar fi spus: „Dacă nu e locul tău aici, să te transferi". Nu voiam să mă transfer, așa că m-am adaptat.

Într-a X-a m-am împrietenit cu un tip din cămin care juca Dota, un joc online, fuma, nu-i prea plăcea școala, dar era foarte isteț și m-a luat sub aripa lui. Mergeam cu el și cu încă un tip să fumăm în spatele blocului din fața căminului. Nu știu dacă voia să se facă preot, dar o are, printre care mă număram și eu. Ne-a aliniat în fața profesorilor și ne-a aruncat fiecăruia cîte un „Să-ți fie rușine!" spus tare și răspicat. Mai era o lună pînă la Bac și eu mă gîndeam că mă vor presa să-l dau în toamnă. Ah, și dacă nu știați, politica liceului spune că trebuie să avem promovabilitate 100%, așadar dacă vreunul dintre profesori sau directorul bănuiește că nu ești în stare să iei Bac-ul, mai bine îți iei tălpășița. Altfel, ei vor face presiuni ca să te transferi.

Nu știu cît de mult din ceea ce sînt acum e meritul Seminarului sau consecința disprețului și a dezamăgirii pe care le-am acumulat în acești ani. Nu știu dacă m-aș mai înscrie a doua oară la Seminar dacă aș da timpul înapoi. Tot ce știu e că patru ani am făcut parte dintr-o lume în care normalitatea e cel mai anormal lucru.

***Mihai Pocol** are 19 ani, a terminat Seminarul Teologic anul acesta și e student în anul I la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială UBB din Cluj-Napoca. Acest text a fost scris în cadrul Atelierului de gîndire critică coordonat de redacția Teleleu.eu la Asociația Forum Apulum din Alba Iulia.*

Diana BĂDICA

Lăsați copiii să facă sport!

Mi-am luat televizor ca s-o văd pe Simona Halep jucînd tenis. Finala de dublu masculin de anul ăsta de la Paris nu a fost televizată, așa că am urmărit scorul *live,* dînd *refresh* paginii ATP de-am blocat telefonul. După ce-am citit autobiografia lui Agassi *(Open,* Editura Publica, 2011), m-am gîndit să-mi cumpăr un sistem audio ca să aud din orice colț al camerei cum se lovește mingea. N-am pomenit sunet mai liniștitor decît mingea de tenis lovind racheta sau terenul de joc. De două ori în viață mi-a părut rău că a cîștigat Federer – o dată în finala de la Basel cu Copil, altă dată la dublu cu Mahut împotriva echipei Tecău/Rojer. Am o colegă la lucru, olandeză, care nu s-ar fi gîndit că-mi place tenisul, crede că mi s-ar potrivi rugby-ul, referindu-se la cum mă manifest cînd nu-mi iese ceva, dar în mintea mea noi două jucăm bine la dublu. Agassi spune că tenisul e cel mai singuratic sport, el știe mai bine, mie-mi place să fiu singură doar cînd scriu. Primele amintiri legate de sport sînt cu voleiul jucat în spatele blocului, pe iarbă, unde copiam ce vedeam în *Mila e Shiro,* un serial de desene animate difuzat pe un post TV italienesc. Pînă a ajuns în Slatina *Sailor Moon,* doar asta am jucat, fete și băieți, la mixt. Tot așa am jucat și fotbal, la grămadă, și tot așa am făcut și galerie.

În anii '90, în spatele blocului, tata juca tenis de picior împreună cu vecinii, într-un careu desenat cu cretă. Tata era poreclit Dobrin. Deși avea rapiditatea și înălțimea lui Hagi, tata îl prefera pe Dobrin. Teoretic, oamenii din cartier erau un grup bine închegat, doar că, după Revoluție, nu mai împărtășeau aceleași țeluri, lucru definitoriu pentru o comunitate. Unul își deschisese un butic după ce adusese blugi de la turci, alții se mutaseră la țară, alții de la stat la privat, iar alții deveniseră șomeri. Greu cădeau de acord cu sumele care se cereau la întreținere pentru fondul de rulment sau pentru zugrăvitul scării. Cu toate astea, cînd se adunau în spatele blocului, într-o parcare mai tot timpul goală, neînțelegerile și invidia dispăreau. Cei mai puțin sportivi îi priveau de la fereastră, iar noi, copiii, nu aveam preferați, noi de bucuram de joc și de statul împreună. Cîștigătorii oricum nu erau sărbătoriți niciodată. După meci, oamenii rămîneau împreună, învingători și învinși, la o bere, două, vecinii de la geam se retrăgeau în case, iar noi, copiii, ne întorceam la ale noastre.

Cîștigătorii oricum nu erau sărbătoriți niciodată.

Am multe amintiri legate de sport și aproape nici una legată de școală. Școlile pe care le-am urmat eu nu dădeau importanță mișcării, iar liceul sportiv era considerat foarte slab la mine în oraș. Acolo a făcut mama generala, dar sportul nu s-a lipit de ea. Nici de tata, nici de mine ori de sorămea. Am renunțat amîndouă la handbal înainte să începem să jucăm cu adevărat. Nu-mi amintesc motivul pentru care a făcut-o ea, dar pe mine o lecție neînvățată la geografie m-a tras în jos. Eram în clasa a IV-a și nu știam să descriu Munții Măcinului. Geografia e și acum punctul meu slab. Mama a luat în calcul doar școala, nu și faptul că mă puteam lovi la mîini – da, eu, cu sindactilie la ambele mîini, eram pivot și traversam jumătate de oraș ca să ajung la o sală de sport fără dușuri ori vestiare. Ne schimbam într-o cameră cu niște bănci joase și lungi deasupra cărora erau cuiere în care ne atîrnam hainele, 15 fete, cîte eram. În clasa a V-a am primit cadou o minge de baschet, alb cu albastru – cea mai frumoasă și singura minge de baschet din cartier. Toată vara stăteam în curtea școlii din apropierea casei. Odată, cel mai *cool* băiat, mai mare decît mine și membru al echipei de baschet a școlii, a venit să mă ia pe afară. Cînd mi-am auzit numele strigat la geam, m-am gîndit că nu aud bine. Vecinele mele de deasupra ieșiseră pe balcon să se convingă și ele. Cel mai bun baschetbalist de la 8D, care nu locuia cu noi în cartier, stătea rezemat de Dacia tatei așteptînd să zic *da*.

Apoi a trecut timpul, am plecat la liceu, m-am îndrăgostit, am început să citesc tot mai mult, petrecînd din ce în ce mai puțin timp cu taică-meu uitîndu-ne la fotbal, tenis ori handbal. Mai apărea din cînd în cînd cîteva ceva care să-mi amintească de sport. În clasa a X-a am fost internată în spital cu Florentin Petre, care avusese un accident la pescuit. Eu aveam o mînă în ghips și o grefă de piele pe șold, el era mai grav. Am mers la el în cameră de cîteva ori și mi-a vorbit frumos. Prin clasa a XII-a, profu de sport mi-a adus un autograf pe o poză de buletin a unui fotbalist de la FC Național cu care fusese el coleg de școală – nu mai știu cum îl cheamă, poate Coman, dar aveam alte preocupări ca să mă mai întorc la sport.

Imaginația sociologică

Melancolia și zîmbetul durează puțin, cîteva paragrafe, acum sînt adult și fac sport din alte motive. Cînd am mers prima dată la squash, vreo zece minute am încercat să înțeleg cum să lovesc mingea ca să se întoarcă OK la adversar. A doua zi nu-mi mai puteam mișca degetele și mă durea antebrațul drept. Îmi simțeam mușchii lombari mai bine decît după primele încercări timide de Halasana. Nicicînd yoga nu mi s-a mai părut o treabă așa simplă. Intensitatea durerii e asemănătoare cu aceea de la primele cursuri de înot.

Citesc biografiile tenismanilor apărute la Editura Publica și înțeleg lucrurile diferit. Nu doar Simona a fost presată de-o țară întreagă înainte să cîștige un Grand Slam, cu McEnroe, Agassi ori Federer s-a întîmplat la fel, Năstase era mitocan și cu un copil de mingi, Țiriac făcea afaceri și cînd Steffi Graf îl avea impresar pe taică-său. Nu trebuie să cîștigăm toți aurul olimpic, dar unii dintre noi am putea crește copii care s-o facă.

Cred că problema adevărată a românilor e incapacitatea de înțelegere a lucrurilor mici în raport cu *the big picture,* adică lipsa imaginației sociologice. Construirea terenurilor de sport la țară ar fi ceva mai puțin contestat, dacă prețurile de construire nu ar fi exagerate ori dacă terenurile ar fi integrate într-un circuit național competițional. E foarte bine că sportivii merg prin școli și le vorbesc elevilor, dar e prea puțin. Obiectivul SMART al acestei campanii este ascultarea sau înscrierea la un club sportiv? Au copiii unde să meargă după ce li se explică ce frumoasă e scrima? Cîte școli sînt parte din acest proiect, cum se face *follow-up?*

Eu am ajuns la handbal după ce antrenoarea a venit la școală, ne-a spus ce caută și ne-a dat cîteva probe – viteză, săritură în lungime, aruncare cu mingea de oină, dar dacă nu luam probele ori voiam să merg în altă parte, aveam alternativă? N-aveam. Poate că antrenoarea își dorea să aibă o echipă ca Oltchim Rîmnicu Vîlcea, dar Slatina e Slatina și l-a dat pe Vâlcov, aici e alt tip de înțelegere a lucrurilor care pot crește nivelul de trai al oamenilor. Ideea de bunăstare a lui Vâlcov nu ia în calcul faptul că, investind în sport, ai putea investi mai puțin în servicii medicale. Nici că, dezvoltînd acest sector, dezvolți altele adiacente precum industria echipamentelor sportive, a cluburilor și sălilor de sport private, a organizatorilor de evenimente sportive, chiar și sectorul produselor alimentare.

Stimulează legea sponsorizării firmele? Nu trebuie să fii Țiriac ca să înțelegi cum ajung banii la buget și cum se împarte prăjitura bugetară. Chiar dacă pot apărea probleme în fiecare dintre sectoarele amintite, statul trebuie să se asigure, permanent, că oferă oamenilor cadrul legislativ care să țină pasul și cu nevoile cetățenilor, și cu ale întreprinzătorilor, și cu schimbările societății. Dacă nu se mai joacă tenis de picior în spatele blocului e și pentru că Primăria autorizează construirea blocurilor la cinci metri unul de altul. Dacă numărul abonamentelor *corporate* la sălile de sport a scăzut este și din cauza impozitului pentru *benefits in kind* – *burnout*-ul cauzează incapacitate de muncă, deci mai puțini bani colectați la bugetul de stat.

Ne mai bucurăm împreună de ceva, indiferent de locul fiecăruia în societate?

Este sportul amintit în anul centenar? Nu voi cere planul acțiunilor de Centenar ca să verific – dacă această informație nu a ajuns încă la mine, parte a populației bine informate, din mediu urban, studii universitare, atunci înseamnă că nu există. Sau că există și nu e comunicată corespunzător, deci că nu există. Sportul e cel mai apropiat de popor dintre toate domeniile pentru care există competiții și recunoaștere internațională. Nici la înmînarea Premiului Nobel nu se intonează imnul țării din care provii. Poate tocmai anul ăsta trebuia să ne aducem mai mult aminte de sport.

Poate cel mai frumos lucru care li s-a întîmplat românilor este echipa națională de fotbal la mondialul din '94, ceea ce mă bucură și mă întristrează deopotrivă. Acolo am rămas? Bun, a luat Simona Roland Garros-ul, s-au mai cîștigat medalii în gimnastică, la scrimă, dar în rest, ne-a mai bucurat ceva extraordinar? Ne mai bucurăm împreună de ceva, indiferent de locul fiecăruia în societate? Tenisul la dublu nu e televizat, echipa de rugby e necunoscută, de polo și hochei nu se aude nimic, fotbaliștii scot în evidență multe, dar mai puțin fairplay-ul. Massmedia are scuza ei, dar scuza ei ar fi neacceptată dacă aderarea la sport s-ar face din școală, iar aici revin la mine.

Eram în Grecia cu o franțuzoaică. Înotam eu aproape de mal și o pierd pe tipă din vedere. Aștept, aștept, observ ceva în depărtare, fără ochelari nu-mi dau seama dacă e capul ei sau vreo sticlă de plastic. Cînd se întoarce, îmi spune că ea fusese acel punct, că învățase să înoate la orele de sport. La o școală normală, nu la un club. Am simțit pe pielea mea, într-o vacanță, ce înseamnă să vii dintr-o cultură mică, sună pretențios, dar așa e. Nu m-a discriminat nimeni, pur și simplu am comparat în mintea mea două situații.

Sînt atît de multe lucruri de făcut în România, că nu știi de unde să începi. Orice biografie din tenis ai citi îți va descrie munca, speranța, amărăciunea, colaborarea și încrederea, convingerile confruntate cu realitatea și, dincolo de asta, o dorință de a ajuta. Pînă la urmă, putem ajuta comunitatea cu ce știm cel mai bine să facem. Eu, de exemplu, cred că pot să ajut prin scris, așa cum am făcut-o acum.

***Diana Bădica** este scriitoare. Cea mai recentă proză publicată, în antologia 16 prozatori de azi.lit, coord. Andreea Răsuceanu, Editura Humanitas, 2018.*

Cu ochii-n 3,14

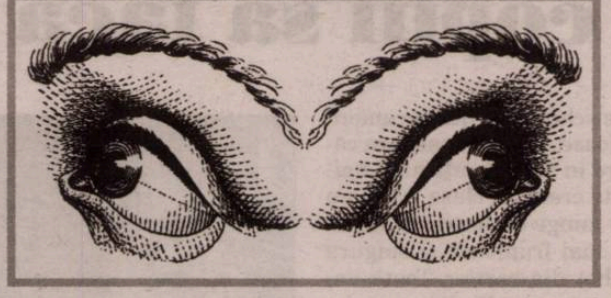

DE CE SE SPUNE „SENTIMENT PATRIOTIC ABSENT" ȘI NU „FÎLFÎIRI NAȚIONALE IERTATE"?

■ „De ce se spune «O, brad frumos...» și nu «UN brad frumos?», mă întreabă serios, cu rigoare precoce, un băiețel româno-german de nici măcar trei ani. (**M. P.**)

■ Bancnota aniversară lansată de BNR cu ocazia Centenarului i-a făcut pe oameni să stea la coadă ca s-o obțină. Nu e neapărat vorba despre un sentiment patriotic nestăvilit. Pe site-urile cu anunțuri, bancnota a apărut deja la vînzare, cu prețuri între 320 și 1.000 de lei. (**A. M. S.**)

■ La o shaormerie din Piața Amzei, un client dă să-și pună tava în vraful de tăvi de pe tejghea. Îi spune, în franceză, angajatului care își sprijinea absent brațul de tăvi: *„S'il vous plaît"*. Angajatul îl privește nedumerit, în timp ce clientul repetă: *„S'il vous plaît"*. Un coleg al angajatului, văzînd scena, îi traduce, lămuritor: „Adică să iei mîna, bă, boule!". (**S. G.**)

■ Cum poate să fie un mesaj de Crăciun: „Să vă fie lumina ce vă luminează cărările orbitoare, să vă fie sufletele încărcate cu filfiiri divine, să vi se bucure inimile de încărcături electrice venite de la îngeri, să aveți mîinile pline de bucate trimise prin porumbeii iubirii, să vă zîmbească toate cele atunci cînd veți simți grația divină! Vă mulțumesc că existați cu chip de oameni voi doar în viața mea! Fericit să vă fie momentul, plin de lumină, cu coșul plin de cozonac și farfuria plină de caltaboși și alte mirodenii, fericire!" Cine trimite așa ceva? (**A. M.**)

■ Acum cîteva zile, pe la Unirii, m-am întîlnit cu „ursul" din grupul de colindători stînd de vorbă, în față la Starbucks, cu o doamnă „ursoaică" – o doamnă într-o blană maronie asemănatoare cu a ursului, doar cu o tăietură mai șic. Alături, pe bordură, ceilalți colindători, în costume naționale, stăteau și fumau. (**I. P.**)

■ Surorile Mary Kreuper și Lana Chang, angajate ale Școlii Catolice St. James din Torrance, California, au fost depistate, în urma unui audit, că vreme de zece ani au sustras din fondurile școlii o jumătate de milion de dolari pe care i-au „spart" la cazinourile din Las Vegas. Surorile și-au exprimat „adînca remușcare" față de fapta comisă și au cerut să fie iertate. (**M. C.**)

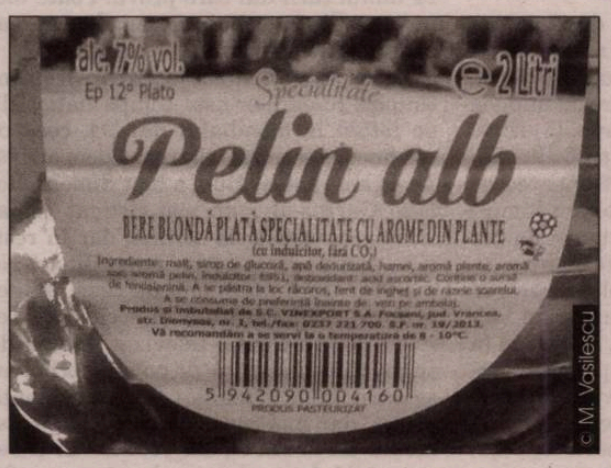

CÎND NINGE ZILNIC, VERSURILE SUPERIOARE AR TREBUI ÎNCHISE ÎN AER

■ Prin București, din capacele de pe stradă ies aburi intensi. Nu e clar dacă RADET reușește să încălzească apartamentele, dar cînd ninge ajută la topirea zăpezii de pe carosabil. Ar trebui să-i facă Primăria și-un contract de deszăpezire, nu? (**D. C.**)

■ În China sînt cu 34 de milioane de bărbați mai mulți decît femei, motiv pentru care zilnic se vînd, doar online, 1.500 de păpuși sexuale. Ce Armata de Teracotă! China va fi cunoscută drept țara armatei roboților sexuali sintetici. (**M. C.**)

■ În siajul mișcării împotriva hărțuirii sexuale #MeToo, au apărut proteste contra unui celebru și vechi cîntec, „Baby it's cold outside". Versurile, au afirmat aceștia, incită la relații sexuale neconsensuale, drept care difuzarea trebuie interzisă. Cîntecul a fost scris în 1944 de către Frank Loesser. Care i l-a dedicat soției sale. (**S. G.**)

■ Numărul celor care declară că se întîlnesc față în față cu prietenii și vecinii măcar o dată pe săptămînă a scăzut cu opt procente față de 2011, fiind a doua cea mai mare scădere de acest fel din țările Uniunii Europene, după cea din Ungaria. Frecvența scade mai ales la cei cu studii superioare. Datele apar în raportul publicat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții. Socializăm mai puțin, și asta nu e neapărat un obicei bun. (**A. M. S.**)

■ Autoritatea Calității în Sănătate a anunțat că 85% din spitalele românești nu îndeplinesc standardele de calitate internaționale. Cu alte cuvinte, ar trebui închise. Dat fiind că România cheltuiește cel mai mic procent din PIB pe sănătate din Europa (doar 5,2%; Franța, spre exemplu, cheltuiește 11,5%), nici nu e de mirare. Cadoul guvernanților la Centenar. (**M. C.**)

■ O bancă din Bolintin Vale a fost aruncată în aer, cu o butelie de GPL, de doi hoți care au vrut să fure ATM-ul. (**A. M. S.**)

ASTA ÎNSEAMNĂ CĂ ȚARA NOASTRĂ TOCMAI SPUNE DE CE S-A BLOCAT

■ Parafraza... „În democrație hoții stau la pușcărie, nu la casa de marcat" și sensul ei... „Bic Stilou" – „bonus" primit la magazinul SC Eden Market Impex SRL, Șos. Colentina nr. 24, Sector 2 București C.I.F. RO 29869118. Asta înseamnă că la un total de 21,15 lei (produse cumpărate) a fost adăugată și suma de 11,50 lei, contravaloarea corpului delict, devenit automat cap de listă. Adică suma a fost gonflată cu exact o treime. „Vă mulțumim!" e ultima rubrică de pe bonul fiscal MBO355139484, din 02.12.2018. Cu plăcere! (**R. M.**)

■ Prim-ministrul Viorica Dăncilă a cerut politicienilor „decență" și „reținere" pentru a nu afecta imaginea României în contextul preluării de către țara noastră a președinției rotative a Consiliului Uniunii Europene. Un îndemn cît se poate de firesc pe care, sperăm, l-a reținut și colegul de partid al doamnei Dăncilă, Florin Iordache, cel care, acum o lună, arăta Opoziției degetul mijlociu. (**M. M.**)

■ La Madrid tocmai s-a deschis o expoziție dedicată lui Banksy. Organizatorii garantează că operele afișate nu se vor autodistruge. (**C. Ș.**)

■ La un colț de stradă, o cerșetoare. Cînd primește un ban spune ceva, dar nu se aude prea bine ce, dacă e „Bodaproste" sau „Bă, da' prost e". (**D. S.**)

■ CEO-ul Google Sundar Pichai a fost nevoit să explice recent de ce, la o căutare Google pe imagini pentru cuvîntul „idiot" apar fotografii cu Donald Trump. (**C. Ș.**)

■ Ce mai pățesc puștii lăsați nesupravegheați iarna. Doi adolescenți din Florida, unde-i cald și bine, căutau nici ei nu știau ce în sediul părăsit al unei bănci. Au dat de seiful din pivniță. Unul a intrat și a tras ușa grea în urma lui. Codul s-a format automat și ușa s-a blocat. După cîteva ore, amicul lui a sunat la poliție. A venit de urgență o echipă expertă care a început să lucreze la deblocarea ușii. Banca fusese serioasă – ușa nu se deschidea. După alte cîteva ore, a apărut un angajat al băncii care le-a dat salvatorilor codul seifului și l-au scos pe puști afară. Cam în același timp, în Illinois, unde-i ger de crapă pietrele, un alt puști s-a gîndit să facă o altă nefăcută. A atins cu limba o bucată de fier înghețată. A rămas lipit, evident. Amicul lui de joacă a luat-o la fugă spre cea mai apropiată casă, să găsească pe cineva să vină repede cu apă caldă să-l dezlipească. Pînă a venit prietenul cu ajutoare, puștiul și-a dezlipit limba. Cum a făcut? „Mi-am dat seama că nu trebuie să o smulg și am început să o mișc, să salivez, ca și cînd lingeam bara. În final mi-am desprins limba, dar unele papile mi-au rămas acolo. A cam durut." Cred și eu. (**S. V.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr..... Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **775-776** ■ 27 decembrie 2018 – 9 ianuarie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32+8 pagini ■ 7,49 lei

ANDREI PLEȘU

„Retorica sărbătorilor“

pagina **3**

BEST OF 2018

paginile **A-H**

RUXANDRA CESEREANU

„Cu delfinii pe muntele Parnas“

pagina **22**

Savoarea în bucate

„Tot ce vedeți și admirați la mine datorez spaghetelor.“

SOPHIA LOREN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Florin BICAN

Mîncăruri de altădată

Dacă aș fi știut ce intră în compoziția *kokoreç*-ului, l-aș fi trecut pe o listă de exotisme numa' bună de speriat copiii lingavi. Dimpreună cu supa în care înotau galeș ochi de oaie, din filmul *Indiana Jones,* dimpreună cu creierul servit la temperatura corpului dintr-un craniu (ras) de maimuță despicat *live* de consumator, dimpreună cu salamul Drujba din Azerbaidjan, în care porcul și cămila conviețuiesc – pardon, coabitează – pașnic, dimpreună cu ostropelul de șobolani eviscerați cu unghia, descris de Ștefan Agopian în *Manualul întîmplărilor,* dimpreună, în fine, cu clătitele din mucilagiu de macaroane dizolvate peste noapte în apă de robinet, din epoca de tristă amintire. Și pe lista aia ar fi rămas. Dar pentru că traducătoarea mea de turcă de la Istanbul era originară din Republica Moldova, atunci cînd m-a întrebat „Vreți să mîncați cucuriești?", vegetarianul din mine a marșat pavlovian la promisiunea a ceea ce-mi suna a colțunași cu curechi și cucuruz. Așa m-am trezit confruntat cu o franzelă în care fusese îndesată o masă amorfă trăsnind a oaie. Invitat să mușc, mi-am fixat celulele olfactive pe aroma de oregano care răzbătea din turmă și – ademenindu-mi papilele gustative cu exploziile de ardei iute ostoite cu oaze de tomate care animau combinația – am reușit să dau pe gît ceea ce credeam că va rămîne înghițitura de onoare. Aș! În corpul meu se instaurase deja o mecanică a adicției, în virtutea căreia am consumat toată petarda cu *kokoreç,* după care am mai cerut imediat una. Ca să mă conving că-i adevărat. Și m-am convins zilnic, cît am mai rămas la Istanbul. Nu m-am potolit nici cînd am aflat că la baza combinației se aflau mațe de oaie (sau capră) prăjite pe mangal, tocate mărunt-mărunt-mărunt, amestecate cu măruntaie incerte, de aceeași provenință, și supuse aceluiași tratament, totul dres cu oregano, roșii, ardei și fel de fel de ierburi și condimente. Vorba rețetei – nu știi ce mănînci. Și nici nu vrei să știi. Dar pentru vegetarieni, abundența de ierburi e o bună scuză să se spurce la produse de origine animală. Cît despre localnici, nu puțini au fost aceia care, aflînd că sînt consumator nărăvit de *kokoreç,* s-au tras înapoi și m-au privit cu oroare. Or fi fost pro-europeni. Umblă vorba la Stambul că una dintre condițiile puse Turciei de Uniunea Europeană pentru aderare este să scoată *kokoreç*-ul în afara legii.

(din ancheta „Savurînd cel mai ciudat fel de mîncare",
apărută în *Dilemateca,* anul VII, nr. 76,
septembrie 2012)

Dilema veche vă propune

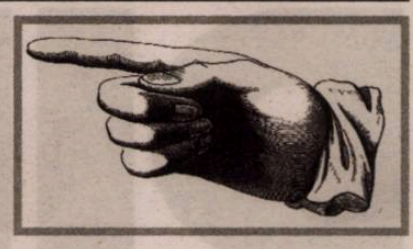

■ Pînă pe 13 ianuarie 2019, o călătorie în lumea „Arborilor bătrîni", expoziție complexă și fascinantă deschisă de artistul Florin Ghenadie la Muzeul Țăranului Român, cu un dublu beneficiu: fotografia ca artă și povestea „vîrstelor" pe care fiecare exemplar luat în obiectiv e gata să ți-o împărtășească, precum și lecția deschisă pe care această inedită modalitate narativă ne-o predă – aceea de a înțelege că natura se cuvine iubită în tot ce are ea mai ascuns, neștiut, prețuit sau uitat de oameni. (Ruxandra Mihăilă)

■ Căutați albumul celor de la Firma, *Poezii Alese. Vol. I,* să vedeți cum sună. Un proiect discografic cu nouă piese compuse de Daniel „Rocca" Stoicea pe versurile poeților români, clasici și contemporani – Nina Cassian, Elena Vlădăreanu, Ana Blandiana, Svetlana Cârstean, George Bacovia, Adela Greceanu, Leonid Dimov, Lucian Blaga și Mihai Eminescu. (Ana Maria Sandu)

■ *Miliarde și miliarde* e ultima carte scrisă de cunoscutul savant și popularizator de știință Carl Sagan, în 1996. A fost tradusă în românește și publicată în 2018 la Editura Herald. Volumul pare a fi o colecție de articole, eseuri și conferințe. E vorba de o minte strălucită care cercetează probleme științifice și filozofice universale, dar și actuale. Printre rînduri se întrevede însă un fel de idealism (de stînga), parcă prea transparent și partizan pentru așa o reputație științifică. (Andrei Manolescu)

■ Pentru Nicolae Hurduc, ministrul Cercetării, acest ministru-oxy-MORON care nu crede în evoluționism (ca și cum știința ar fi vreo dogmă care trebuie crezută, și nu cercetată), cărțile pe care urmează să vi le recomand sînt prea dificile, dar veți găsi în ele nu doar adevăr, ci și o frumusețe în fața căreia mintea se va aprinde: Carl Sagan, *Miliarde și miliarde* (Editura Herald), Neil deGrasse Tyson, *Astrofizica pentru grăbiți* și *Moartea într-o gaură neagră și alte dileme cosmice* (ambele Editura Trei) plus David Christian, *Povestea originilor. O istorie mare a tuturor lucrurilor* și Peter Godfrey-Smith, *Celelalte minți. Evoluția vieții inteligente* (ambele Editura Publica). (Marius Chivu)

■ În vremea sărbătorilor, cea mai utilă recomandare vizează direct intervalul orar în care, inevitabil, aceeași televiziune transmite pentru a enspea oară *Home alone.* Așadar, cînd rulează *Home alone* la televizor, recomand ceva nou: un CD cu colinde cîntate de Ștefan Hrușcă. *Ouch!* (Sever Voinescu)

■ De Crăciun, puteți să faceți cunoștință cu adorabilul și prietenosul Cîrțițel, un personaj iubit de copiii din toată lumea, creat acum mai bine de 60 de ani. Filmul de animație *Cîrțițel și pantalonașii* a cîștigat în 1957 un Leu de Argint la Festivalul de Film de la Veneția, iar în 2011, un Cîrțițel de pluș i-a însoțit pe astronauții de la NASA în ultima navetă spațială Endeavour. *Cîrțițel și pantalonașii* de Zdenek Miler și Eduard Petiska tocmai a apărut la Editura Arthur, în traducerea Petrei Dobruská. (Adina Popescu)

■ Citiți despre sclavie și supremația omului alb, în povestea unei familii, întinsă pe opt generații: *Drumul spre casă,* de Yaa Gyasi (Editura Litera, traducere de Irina-Marina Borțoi). (Cristina Ștefan)

album dilematic Marius Chivu

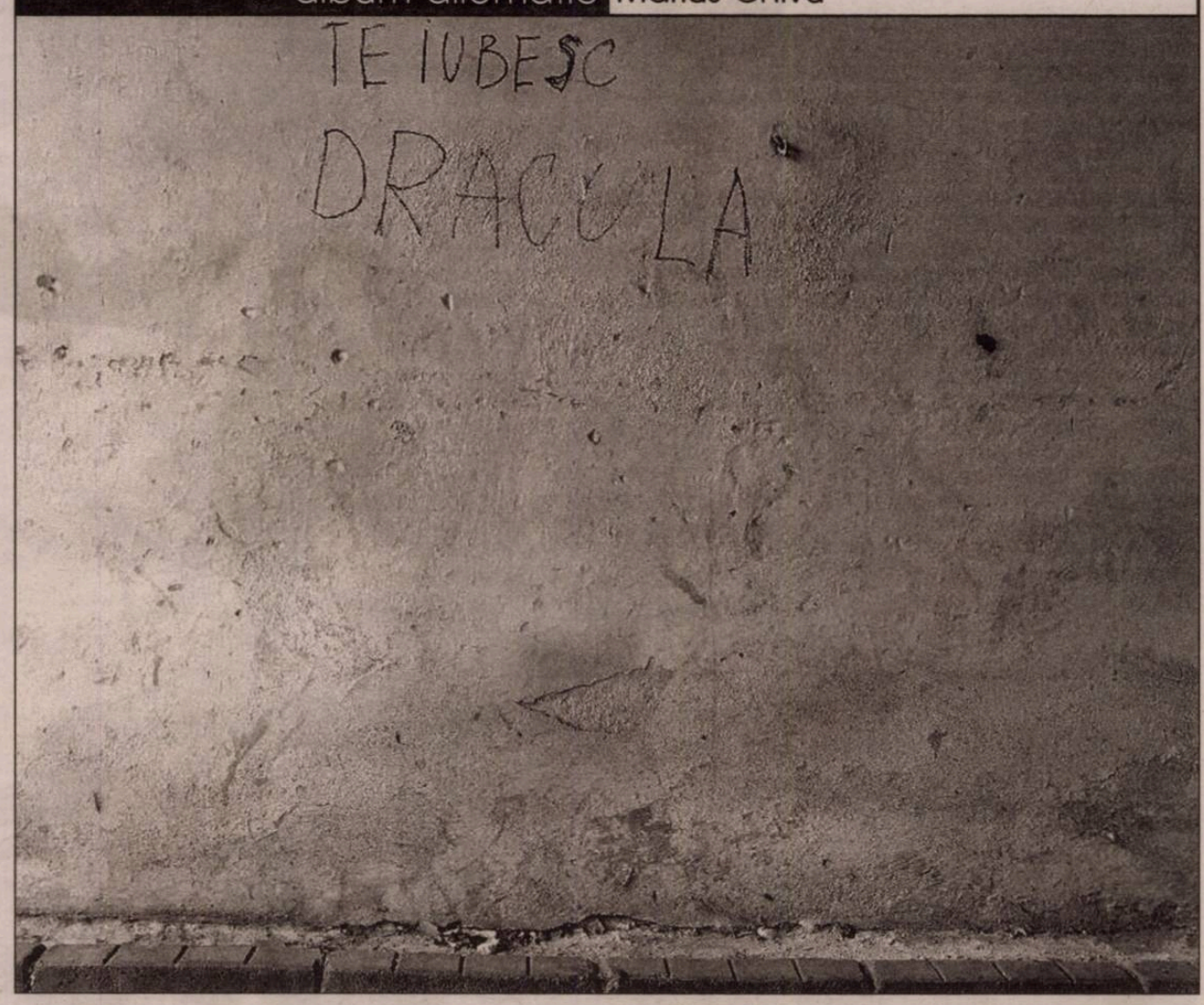

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

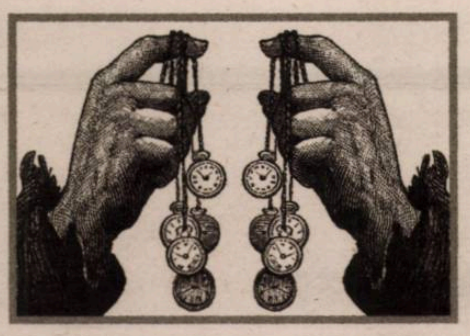

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Retorica sărbătorilor

Cu trei-patru ani în urmă, comentam, exasperat, unele noi „tehnici“ de a elabora mesaje vesele sau „nobile“ de Crăciun. Între timp, lucrurile au evoluat în aceeași direcție. Prin urmare, și exasperarea (creștinească totuși...) rămîne valabilă. Reiau, deci, textul, fără să-mi fac cine știe ce iluzii...

În fiecare an, e obligatoriu să dăm, de sărbători, o probă de talent și sensibilitate. Măcar de Paște și de Crăciun. Trebuie să dăm mesaje calde, „inspirate“, subtile, dulci sau hazoase, așa încît destinatarul să-și dea seama cu cine are de-a face, să audă sunetul distinct al personalității noastre, cu întregul ei nimb de originalitate. Am mai spus-o: prefer, în asemenea situații, textul simplu, cinstit, consolidat prin tradiție: „Hristos a înviat!“, „Crăciun fericit!“, „Un An Nou bun!“ etc. Sau, dacă nu, o „compoziție“ strict personală, valorificînd emoțional dimensiunea privată, unică, a relației cu „beneficiarul“. Cum se încalcă, de obicei, această regulă?

Mai întîi prin expedierea mesajelor „colective“. E soluția birocratică a „dialogului“. N-ai timp să însăilezi nenumărate mici capodopere de proză lirică și atunci scrii două-trei rînduri „de uz global“ și le trimiți unei lungi liste de prieteni, rude, colegi ș.a.m.d.

În ce mă privește, nu răspund acestui tip de mesaj. Nu pentru că am orgoliul de a nu fi o firimitură dintr-un inventar alcătuit cu toptanul, ci pentru că nu mă simt vizat direct și pentru că e inechitabil să fac un efort individual pentru a răspunde unui „apel“ care se adresează unei grămezi. Înregistrez actul de „bunăvoință“, dar nu mă obosesc să dau *reply*.

O altă „soluție“, tot mai prizată în Occident, este aceea a așa-numitelor *„Jackie Lawson e-cards“*. Să nu se supere cei cîțiva prieteni care recurg la această variantă. Mă bucură întotdeauna să primesc un semn de la ei. Dar, în sine, procedeul mă plictisește. Sînt obligat să văd un filmuleț de animație drăgălaș, cu Moși Crăciun, îngerași, brăduți, păsărele, cățeluși și ursuleți, pe un fond muzical tandru sau zglobiu, pentru ca abia la sfîrșit să pot citi mesajul propriu-zis și să pot răspunde. Mi se ia mai mult timp decît sînt dispus să dau pentru a savura un asemenea obiect artistic...

În sfîrșit, o a treia „soluție“, aproape necinstită din punctul meu de vedere, este alegerea unei urări „tari“, de pe diverse site-uri care s-au hotărît să-ți ușureze viața. Răsfoiești cîteva zeci sau sute de versiuni și ți-o însușești pe cea care ți se pare mai „fină“, mai „duioasă“, mai „haioasă“, mai potrivită. Propunerile sînt de tot soiul: de la obosita formulă „Sănătate, că-i mai bună decît toate!“ pînă la peisagistica hiperglucidică de genul „Pe la geamuri cad steluțe, / Iar pe foc sînt sărmăluțe, / Iar bradul e la locul lui, / Moșul e la treaba lui, / Să ne fie nouă bine, / Iaca și Crăciunul vine. / Crăciun fericit!“. Se poartă umorul echivoc („Să primești cadouri frumoase, decorate cu fundițe și Daniela Crudu să-ți fie una dintre Crăciunițe“ sau „Cățeluș cu păru' creț, / Să ai jeepu' în coteț / Și o vilă cu piscină / Andreea Marin ca vecină, / O lopată pentru bani / La Anu' și la Mulți Ani!“), umorul pe teme „la modă“ („În deplin consens cu încălzirea globală, îți urez un călduros Crăciun fericit!“) sau umorul năpraznic, viril-binevoitor („Lovi-te-ar trenul fericirii, trăsnite-ar fulgerul iubirii, cădea-ți-ar în cap un sac cu bani și un bilet cu la mulți ani!“). Dau bine „înțelepciunile“: „...din cînd în cînd să faci apel la rațiune sau măcar să-i dai un bip“. Nu lipsesc „amuzante“ puneri în scenă („Moș Crăciun bate la ușă, / Scoate mîna din mînușă...“ sau „Sărbători fericite și un brad cît mai frumos. / Să vină Moș Crăciun cu un Ferrari și să plece pe jos“). Recunosc, se poate întîmpla să dai și peste glumițe ceva mai reușite („Crăciunul este acea perioadă minunată în care te gîndești la toți cei dragi și... la ce mărime poartă la pulover!“ sau „În ziua de Crăciun, cînd te îndopi cu porc și sarmale și n-ai timp nici să suspini... eu am să-ți aduc aminte că nu e bine să consumi excesiv sare, zahăr și grăsimi“). Dar chiar și în astfel de cazuri, meritul tău de „autor“ e anulat din plecare: ești un simplu intermediar între angajații site-ului și „andrisant“. Adică nu ești nici destul de bun ca să inventezi ceva pe cont propriu, nici destul de șmecher ca să-ți ascunzi „sursele“.

O ultimă observație: majoritatea mesajelor care circulă de sărbători manevrează mai curînd apetiturile de „fericire“ terestră și „bunăstare“ materială ale oamenilor, cu vagi și convenționale aluzii la registrul simbolurilor religioase. Sărbătoarea e orientată spre „chef“, sentimentalism și reușită „lucrativă“. Riscul e să constați că, de fapt, lumea nu prea știe ce sărbătorește. Altfel, la capitolul veselie stăm binișor. În ciuda faptului... În pofida situațiunii...

P.S. Pe de altă parte, o sumedenie de patrioți și „mistici“ riguroși au apărut, de curînd, pe piață, pentru a protesta morocănos împotriva urării „Felicitări de sezon!“ („Season's Greetings!“), *ca fiind încercarea Occidentului păgîn de a submina urarea religioasă printr-una profană. Apologeții cu pricina ar face bine să se informeze și să fie mai potoliți.* „Season's Greetings!“ *nu e o invenție de ultimă oră și nu evacuează formulistica creștină a sărbătorilor. Creștinii de pretutindeni continuă să facă urări de Crăciun și de Paște. Dar cum, de Anul Nou, în lumea globală de azi, se trimit urări binevoitoare și celor care sînt de alte religii, s-a recurs – mai demult – la această formulă, care include, fără a exclude pe nimeni. Pe scurt, dacă un co-religionar îmi trimite „Felicitări de sezon!“, gestul lui mi se pare deplasat. Dar dacă eu trimit unui prieten turc, indian sau japonez o urare de „Crăciun fericit!“, decizia mea e la fel de deplasată. În rest, „echidistanța“ urării „neconfesionale“ poate fi, uneori, e drept, prea* politically correct, *după cum și vînturarea frazeologiei confesionale poate fi ipocrită sau direct vidă...*

Cum ne-au serbat „ceilalți“...

Statul Carolina de Nord
Roy Cooper
Guvernator

În onoarea celei de a 100-a aniversări a României
2018
Din partea Guvernatorului Statului Carolina de Nord
O Proclamație

Avînd în vedere că la 1 Decembrie 2018 românii din Statele Unite sărbătoresc 100 de ani de la Marea Unire a românilor, care a dus la consolidarea unui stat modern inspirat de principiile libertății, ale democrației, ale economiei libere și ale progresului social; și

Avînd în vedere că Statele Unite și România împărtășesc o adîncă și îndelungată prietenie și un parteneriat strategic bazat pe valori democratice, legături istorice și un angajament comun pentru consolidarea securității transatlantice și a orizontului prosperității de ambele părți; și

Avînd în vedere că talentul, energia și creativitatea generațiilor succesive de români americani, bogata lor moștenire culturală și contribuția lor la progresul Americii reprezintă o trăsătură importantă a societății americane; și

Avînd în vedere că relațiile dintre Statul Carolina de Nord și România sînt într-o continuă diversificare datorită dezvoltării comerțului bilateral, programelor educative și apariției unei comunități deschise de tineri americani și români cu inițiativă în domeniile inovației și antreprenoriatului; și

Avînd în vedere că Statul Carolina de Nord felicită România, poporul român și pe toți românii-americani din Statul nostru cu ocazia celei de a o suta aniversări a Marii Uniri a României, și elogiază realizările României ca națiune vie, prieten și partener apropiat și de încredere al Statelor Unite;

Prin urmare, eu, Roy Cooper, Guvernator al Statului Carolina de Nord, proclam acum prin prezenta ziua de 1 Decembrie 2018 zi „în onoarea celei de a o suta aniversări a României“ în Carolina de Nord și cer respectarea ei de către toți cetățenii.

Drept care mi-am pus semnătura și am aplicat mai jos Marele Sigiliu al Statului Carolina de Nord la capitoliul din Raleigh, în această zi de trei octombrie din Anul Domnului nostru două mii optsprezece și al două sute patruzeci și doilea de la Independența Statelor Unite ale Americii.*

*Documentul ne-a parvenit de la pr. Marian Preda prin intermediul dlui Adrian Silvan Ionescu. Le adresăm cuvenite mulțumiri. În mesajul inițial se specifică: „Dragi români! După cum știți, azi se împlinesc 100 de ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Statul North Carolina a proclamat ziua de azi ca zi de recunoaștere a centenarului Marii Uniri.“ **(R. M.)***

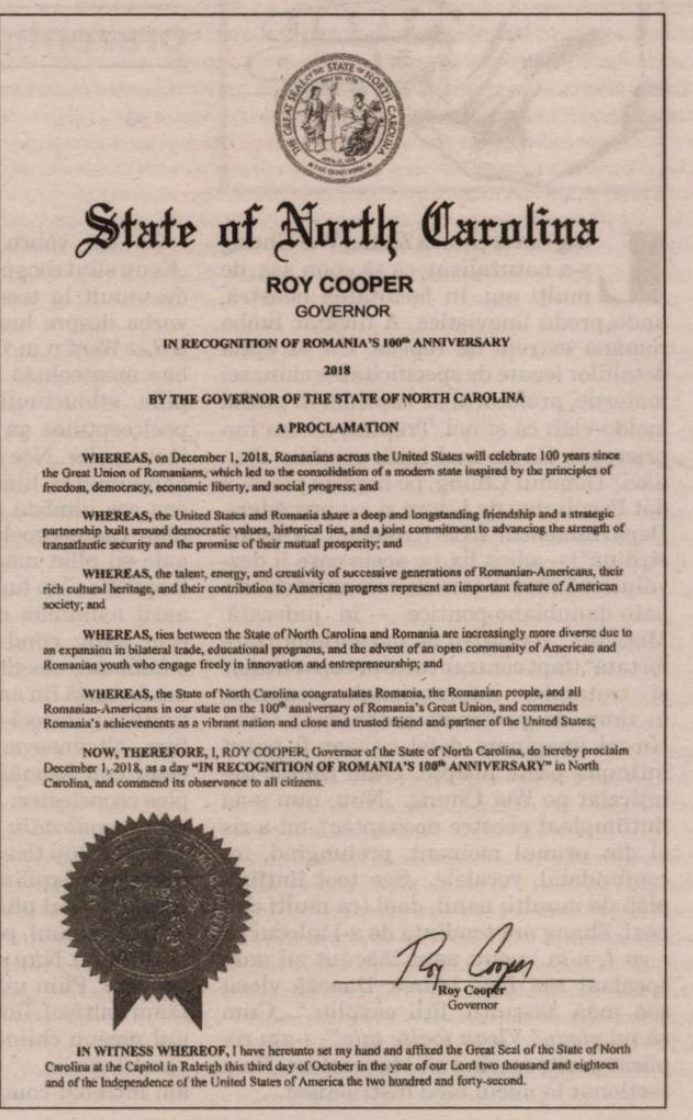

State of North Carolina

ROY COOPER
GOVERNOR

IN RECOGNITION OF ROMANIA'S 100th ANNIVERSARY

2018

BY THE GOVERNOR OF THE STATE OF NORTH CAROLINA

A PROCLAMATION

WHEREAS, on December 1, 2018, Romanians across the United States will celebrate 100 years since the Great Union of Romanians, which led to the consolidation of a modern state inspired by the principles of freedom, democracy, economic liberty, and social progress; and

WHEREAS, the United States and Romania share a deep and longstanding friendship and a strategic partnership built around democratic values, historical ties, and a joint commitment to advancing the strength of transatlantic security and the promise of their mutual prosperity; and

WHEREAS, the talent, energy, and creativity of successive generations of Romanian-Americans, their rich cultural heritage, and their contribution to American progress represent an important feature of American society; and

WHEREAS, ties between the State of North Carolina and Romania are increasingly more diverse due to an expansion in bilateral trade, educational programs, and the advent of an open community of American and Romanian youth who engage freely in innovation and entrepreneurship; and

WHEREAS, the State of North Carolina congratulates Romania, the Romanian people, and all Romanian-Americans in our state on the 100th anniversary of Romania's Great Union, and commends Romania's achievements as a vibrant nation and close and trusted friend and partner of the United States;

NOW, THEREFORE, I, ROY COOPER, Governor of the State of North Carolina, do hereby proclaim December 1, 2018, as a day "IN RECOGNITION OF ROMANIA'S 100th ANNIVERSARY" in North Carolina, and commend its observance to all citizens.

Roy Cooper
Governor

IN WITNESS WHEREOF, I have hereunto set my hand and affixed the Great Seal of the State of North Carolina at the Capitol in Raleigh this third day of October in the year of our Lord two thousand and eighteen and of the Independence of the United States of America the two hundred and forty-second.

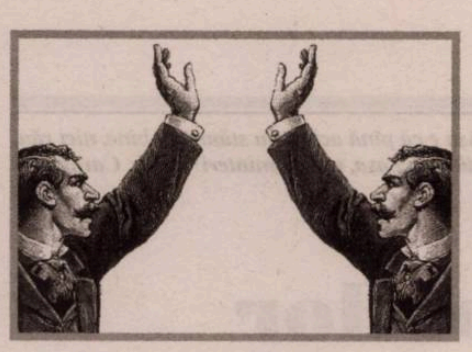

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

România mea bună

Am făcut febră musculară de atîta rîs. Mă dor fălcile, mă dor mușchii abdominali și îmi este teamă că fie Maria, fie Ana, fie Andy o să deschidă gura din nou și o să leșin de durere. M-aș ruga de Oane să mai tragă un dans, dar au adormit, așa că mă rog de Vlad să povestească ceva, că el are umorul unei cizme. Se face dimineață în Deltă și mă simt acasă într-un fel în care îmi umple sufletul.

La telefon e Florin și îi tremură vocea rău cînd îmi spune că a cîștigat Totonel locul doi pe țară la *street-dancing*. Sar ca un țăcănit în sus de bucurie și strig împreună cu el pînă răgușesc. Îmi dau seama că lumea din jur – sînt în pauză la o întîlnire de fițe – se uită la mine ca la un nebun. Intru înapoi în sală și o prietenă mă întreabă de ce plîng. Habar nu aveam că îmi pot curge lacrimile de bucurie.

Tocmai i-am tras una la gioale lui Pițurcă. Didi și Belo, care sînt în echipa mea, rîd ca apucații în timp ce Ganea se strîmbă și Vlădoiu țipă din toți bojocii că e liber. Panduru e un domn și ne ajută pe amîndoi să ne ridicăm. Nea Gigi Mulțescu dă pase cu doi dintre puștii din Ferentari, amîndoi cu părinți în pușcărie. Mergem la masă, unde Didi servește copiii și apoi vine la adulți cu o sticlă de pălincă. Ne spune două povești cu Tibi Csik de ne bagă sub masă de rîs. Cîteva luni mai tîrziu, în alt aeroport, deschid telefonul și citesc că a murit. Mă bufnește plînsul. Un domn în vîrstă mă recunoaște, se oprește lîngă mine și mă întreabă ce am. Îi spun printre sughițuri. Mă ia în brațe, stă cu mine pînă mă liniștesc și abia apoi își vede de drum.

Am o idee cam trăsnită și un pic riscantă. Vreau să îmbrac prim-ministrul României într-un tricou cu un mesaj dur împotriva rasismului. În mod clar nu o să-l ajute deloc la partea de popularitate, dar ar fi un semnal pe care nici un alt prim-ministru nu a îndrăznit să îl dea. Dacian zîmbește, îmbracă tricoul, facem o fotografie și apoi mă ia în brațe. Are o întîlnire super-importantă care începe în două minute, așa că fug repede din birou. Am impresia că merg pe nori.

Vin direct de la aeroport. Simt furia în gît, căci tocmai am aflat că Ciordache a dat Ordonanța 13. E aproape 12 noaptea și e frig. Sînt în rolul de diplomat, așa că îmi îngheață curul. Pe la 1 și jumătate, îmi dau seama și că nu îmi mai simt picioarele de frig. În jurul meu sînt o bună parte dintre oamenii pe care îi admir. Vlad, același Vlad din Deltă în urmă cu cinci ani, dîrdîie cu entuziasm lîngă mine. Înjurăm cu patos.

E cald în casă și eu sînt obosit frînt. Fiu-meu explorează cu interes biblioteca și remarcă faptul că proprietarul are cam aceleași gusturi ca ale mele. Sîntem la Brașov, în casa unuia dintre oamenii care mă inspiră prin normalitatea lui. Ne-a fost profesor de schi și ne-a lăsat casa pe mînă. Fiu-meu glumește și zice că ar trebui să recunosc că nu m-am gîndit vreodată că un senator al României o să-și lase casa pe mîinile unui țigan. Rîd cam strîmb, nu de alta, dar e cam greu să îți vezi propriile prejudecăți.

Restaurantul e minunat. Chelnerul ne aduce meniurile, sînt haioase și pe spatele lor este un text genial al scriitorului meu român favorit, Andrei Pleșu. Ne servesc atent, iar mîncarea este minunată. Casc gura la poveștile invitatului meu și simt că sînt cît se poate de răsfățat de soartă. Simt privirile curioase ale celor din restaurant și îmi reamintesc cu oarecare recunoștință povestea mamei despre un meniu accidental, 100% bio, producție proprie – eram și norocos, cînd eram pici. Spun și eu o poveste din copilărie. Domnul Pleșu rîde lîngă mine.

Sînt aproape 80 de copii la teme în Ferentari. Sînt vreo 70 de voluntari care lucrează cu copiii. Afară e frig, dar alți șase voluntari gătesc pentru copii. Simona e celebră pentru ceea ce scrie și pentru emisiunile de pe la TV, și verifică pe rînd sănătatea copiilor și ne face lista celor care au nevoie de șampon antipăduchi. De dimineață am primit un *reminder* de la Facebook că acum patru ani făceam același lucru. Recunosc, practic, toți copiii din poză cînd fac prezența. Mă gîndesc că nu mi-am imaginat vreodată că vor fi atît de mulți oameni buni și deștepți în jurul meu și că vom reuși, an de an, să acoperim nevoile pentru copiii din ghetou.

E noapte, sîmbătă, și Simona se ceartă cu Chiru că nu-ș' ce nu este perfect. Funcționarii de la guvern ne cred duși cu capul și abia așteaptă să plecăm căci nu ne potrivim standardelor politicii românești chiar dacă ne pupă în fund cu tot felul de apelative de „iexcelențe". Ambele sînt niște puștoaice deștepte foc și obsedate de muncă și de binele altora. Simona mă întreabă, obosită și un pic furioasă, de ce zîmbesc așa. Simt că ar merita o declarație despre cum mă inspiră ambele și că le-aș dona un rinichi sau un plămîn, dar mă abțin. Prefer să par tîmp decît patetic.

Regret acum asta.

Sînt foarte îndrăgostit de România. E o iubire cu spume și cîteodată mă irită cum nu mă poate irita nimic altceva. Nu am fost nicăieri mai fericit și mai amărît ca aici. Mama, țigancă, este nu numai cel mai încăpățînat, dar și cel mai patriot român pe care îl știu. Oamenii cei mai dragi mie și cele mai multe Vasilici, Olguțe și Grapine tot aici sînt. Cei mai buni profesioniști și cei mai darnici oameni pe care îi cunosc sînt tot români și cu mulți mă văd adesea prin Ferentari, ajutînd copiii din ghetou. Ei echilibrează cu brio toți Pleșoienii, Codrinii, Nicolicii și alte nevertebrate de prin politica noastră.

România e mai bună decît a fost vreodată. Da, avem destui ticăloși, dar nu cred că ne vom putea întoarce la perioada cînd Clujul îl alegea repetat pe Funar ca primar sau cînd Năstase și Vanghelie erau tartorii României. O ducem mai bine decît a dus-o oricare altă generație de români.

Sigur, România e departe de a fi raiul pe pămînt, dar în mod sigur nu este locul tuturor nenorocirilor, așa cum e prezentată din cînd în cînd de televiziunile noastre isterice. România sîntem noi, așa că depinde de cît de mult bine facem fiecare individual și nu de cît de mari sînt așteptările noastre de la ceilalți. Nu cred că România se va face mai bine cu gargară, prezență la defilări, pomeni sau pupături de moaște, ci mai degrabă cu decență, hărnicie și bunătate manifestată prin ajutorarea celor care au nevoie. Nu se va face bine fiindcă e centenar, ci pentru că marea noastră majoritate va decide că binele comun merită și un pic de sacrificiu.

La mulți ani!

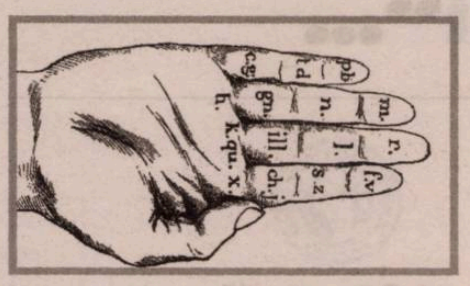

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Gramatică **ucigașă**

Lingvistul chinez Zhang Wei Chung s-a naturalizat, ca să spun așa, de mulți ani, în facultatea noastră, unde predă lingvistică. A învățat limba română extrem de repede. Cu excepția detaliilor legate de specificitatea chinezei materne, profesorul se exprimă în graiul moldo-vlah ca și noi. Treptat, ne-am împrietenit. Ce-mi aud însă urechile deunăzi? Domnul Chung, pe nepusă masă, a dat Facultatea de Litere și, cu precădere, Departamentul RLS („româna ca limbă străină") – adică fix pe aceia care îi dezvăluiseră cîndva tainele comunicării carpato-danubiano-pontice – în judecată. Motivul? „Tentativă de deznaționalizare forțată" (fapt contrar tuturor convențiilor și tratatelor internaționale semnate, în timp, de guvernele autohtone). Grav. Nu-mi imaginam defel ce s-ar fi putut întîmpla peste noapte. L-am căutat neîntîrziat pe Wei Chung. „Nuu, nuu s-aa îîntîîmplaat peestee nooaaptee", mi-a zis el din primul moment, prelungind, inconfundabil, vocalele. „See toot îîntîîmplăă de muulții aanii, daal (ca mulți chinezi, Zhang are tendința de a-l înlocui pe *r* cu *l*, n.m.) eeuu aam tăăcuut și aam speelaat săă fiiee biinee. Daacăă vleeii săă măă aasculții, îîții eexpliic." „Cum să nu *vleau*? *Vleau foalte tale!*", i-am replicat pocit, sperînd să-l înveselesc. Nu a recționat la micul meu histrionism…

Cu aer sobru, a început să explice. „Eeuu sîînt coogniitiiviist. Aam aadeelaat deemuult la teeooliia *Sapil-Wholf* (este vorba despre lingviștii *Edward Sapir* și *B. Lee Worf*, n.m.) caalee spuunee căă liimbaa maateelnăă îîții iinfluueențeaaazăă, pliin stluuctuuliilee eei, mooduul dee peelceepțiiee aa leealiitățții îîncoonjuulăătooaalee. Nee naașteem tooții îîntl-ooo aanuumiităță liimbăă și deeveeniim ceeeaa cee liimbaa aceeeaa geeneeleeaazăă pliin caateeegooliile saalee glaamaaticaaale și pliin maaniieelaa eei dee aa see laapooltaa laa luumee. Coogniitiiviiștii de aazii aafiilmăă chiiaal maaii muult deecîît aatît: cîînd îînvăățăăm oo liimbăă stlăăiinăă, cleeiieeluul noostluu see tlaansfoolmăă îîn aacoold cuu nooiile stluuctuulii și, uușool-uușool, aajuungeem săă fiim altciineevaa. Aastaa aam păățiit eeuu cuu loomâânaa. Poot daa eexeemplee cooncleetee. În Chiinaa, nooi nuu aaveem *maalcăălii (marker*-i, n.m.) veelbaalii peentluu tleecuut, pleezeent și viitool (puuteem expliimaa aceestee diimeensiiuunii dooaal pliin aadveelbee). Dee aceeeaa, tiimpuul, peentluu nooi, ee uun coontiinuum. Nuu see flaactuuleeaazăă caa laa vooi. Pliin uulmaalee, nee coompooltăăm aaltfeel. Îînvăățîînd loomâânaa, eeuul meeuu chiineez aa foost dee-aa dleeptuul uuciis…" Cum adică *a fost ucis?*", am întrebat complet năucit. „Păăii daa", a replicat Chung. „Aa muuliit. Eeuul chineez s-aa tlaansfoolmaat îîn eeuul loomâân. Și m-aam suupăălaat taalee diin aceest mootiiv. Vleeau dleeptaatee…" „OK", am continuat, „înțeleg că ești *altul*, dar de ce s-ar fi petrecut asta din cauza timpului verbal sau, mă rog, a oricărei categorii gramaticale la care te-ai gîndi tu? Cum a reușit carevasăzică gramatica să-ți schimbe firea?"

Zhang Wei Chung a declamat cu mină dramatică: „Cîînd mii-aauu iintlaat îîn caap nooțiiuuniilee de pleezeent, tleecuut și viitool, mii-aam pieelduut leepeeleelee meelee obiișnuuiitee și, diin eecoonoom, dee piildăă, aam aajuuns cheeltuuiitooll (aam făăcuut îîmpluumuutuulii muultee laa băăncii, ziicîînd căă lee vooii plăătii *mîîiinee)*, diin haalniic, aam deeveeniit leeneeș (spuunîînd căă vooii faacee *mîîiinee* ceeeaa cee, dee faapt, puuteeaam faacee *aazii)*, diin aateent, m-aam pleeschiimbaat îîn uuiituuc și neesiimțiitool (nuu m-aa maaii iinteeleesaat tleecuutuul, aadiicăă ziiuuaa dee *ieelii*, fiiind pleeoocuupaat dooaal dee ziuaa dee *aastăăzii)* … Și aașaa maaii deepaaltee. M-aam deeznaațioonaaliizaat. Diin buun, aam deeveeniit lăăuu. Diin seeliioos m-aam tlaansfoolmaat îîn teercheeaa-beercheeaa." „Am înțeles", i-am spus tulburat profund. „Și totuși, nu te temi acum, Zhang, că, în instanță, rechizitoriul sugerat de tine se va întoarce, ca un bumerang, împotriva ta? Avocații apărării și judecătorii vor spune că ești lingvist și că știai, din start, pe linia Sapir-Whorf și pe cea a cognitiviștilor actuali, riscurile identitare la care te supuneai învățînd o limbă străină. Cum ar fi așadar vinovați cei care te-au învățat limba, colegii de la RLS, cînd tu ți-ai dat consimțămîntul pentru asta?" Wei Chung s-a destins brusc: „Nuu! Aadeevăăluul ții l-aam coomuuniicaat nuumaaii țiiee. Laa instaanțăă meelg cuu aaltceevaa. Suusțiin căă maauu deeznaațiioonaaliizaat ceeii dee laa LLS, puunîînduu-măă săă fuumeez… Aam și dooveezii. Mii-aauu daat naalghiileeaa, aauu făăcuut aapooii *seelfiiuulii* și auu puus poozeelee pee *Facebook* cuu coomeentaaliiuul: *S-aa tuulciit chiineezooiiuul!* M-aauu moodiifiicaat deecii. M-aauu deeznaațiioonaaliizaat. Veezii tuu, Coodriinee, îînvăățîînd eeuu loomâânaa, aam deescoopeeriit și cuum săă fiiuu hooț, ceeaa cee ee biinee." N-am mai știut ce să adaug. Am rămas *plost*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

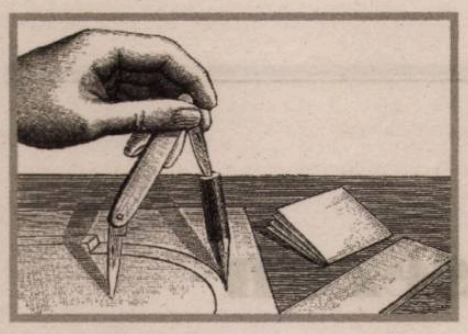

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Trei utopii

Nu știu de ce, în această perioadă de trecere de la un an la altul, m-a cuprins un fel de nostalgie. De fapt, m-am gîndit cu emoție la trei perioade din viața mea cînd am crezut puternic în trei utopii de natură diferită. Este atît de important în viață să crezi într-un ideal social, cultural sau științific, dătător de energie chiar și în caz de eșec...

Cred că abia învățasem că citesc, deci eram în școala primară, cînd mi-a căzut în mînă o carte pentru copii intitulată *Habarnam în orașul soarelui,* scrisă de un autor sovietic, Nikolai Nosov. Enorm a fost impactul acelei povești asupra mea! Pe lîngă aventurile personajelor (niște piticuți – Habarnam, Bumbița și Mîzgălici), m-au impresionat atunci promisiunile de viitor strecurate printre rîndurile narațiunii. O lume extraordinară se întrezărea la orizont, o lume în care tehnica și știința urmau să fie în serviciul omului și să-l elibereze total pe acesta de suferință și mai ales de muncile obositoare... Au urmat apoi lecturile din Jules Verne, un alt utopist care ne stimula imaginația cu invenții uluitoare, și ele de natură să anunțe o lume prosperă, luminoasă, rațională, generoasă, mîndră de triumful imaginației și al inventivității.

Așa am ajuns să cred, în copilărie, într-o utopie care a fost, de fapt, o promisiune a epocii industriale din Europa. Nici cînd l-am citit pe Charles Dickens, care descria în paginile sale fața dezastruoasă a utopiei industriale, nu m-am dezis de Jules Verne. De altfel, aceasta a fost poate principala promisiune ideologică a aventurii industriale europene, promisiune adresată maselor: *Nu vă pierdeți încrederea, nu mai e mult și toți vom beneficia de progresul științei și tehnicii, acumularea de invenții nu este inutilă, ea se realizează în beneficiul omului, curînd vom fi toți eliberați de servituțile muncii și vom trăi într-o societate radioasă, unde nevoile de bază ale omului vor fi asigurate în mod gratuit de însăși natura progresului...*

În anii '60, în România comunistă, copil fiind și apoi adolescent, am crezut, datorită cărților (și includ aici abundenta producție de romane științifico-fantastice), în ceea ce aș numi *utopia științei și a tehnicii*. Mai ales că semnele unui progres general se acumulau și în regiunea mea natală. Am fost martor, de exemplu, la electrificarea satului în care locuiau bunicii mei dinspre mamă. Și îmi amintesc cum am intervenit personal ca să-l conving pe unul dintre unchii mei să accepte ideea de progres... Acel unchi înțelept, la care țineam foarte mult și pe care îl vizitam des, era de acord să „tragă" curent electric, dar numai în *grajd* și în *șură,* adică acolo unde avea el de lucru. Pentru ce să-mi trag curent și în casă? – se întreba el. În casă ne descurcăm cu lampa... Mătușa mea insista însă ca să fie pusă o priză și în casă. „Ca să ne putem lua și noi un aparat de radio", spunea ea. „Și ca să ascultăm ce la radio? Minciunile *ăstora?",* îi răspundea unchiul. Eu nu înțelegeam la acea oră cine erau *ăștia* și ce minciuni spuneau, dar am intervenit atunci în discuție, informîndu-l pe unchiul meu că în fiecare seară la radio se spunea cîte o poveste, în cadrul unei emisiuni intitulate *Bună seara, copii!,* și că acele povești erau minunate...

Acum îmi dau seama că aventura industrială a Europei, dar și a omenirii în general, eșalonată pe două secole, a fost o avalanșă de emisiuni de tip *Bună seara, copii!*

„Bună seara, cetățeni! Vă informăm că o nouă invenție a fost pusă la punct și că ea ne va ușura viața în mod considerabil. Este vorba de un aparat cu care oamenii vor vorbi de la distanță... În felul acesta ne vom înțelege mai bine, vom putea dialoga pentru a rezolva toate neînțelegerile și crizele, vom reuși chiar să eradicăm conflictele și războaiele..."

„Bună seara, cetățeni! Vă informăm că a fost inventat un aparat în care alimentele pot fi păstrate proaspete timp de zile și zile în șir, chiar timp de săptămîni în șir. Este invenția cu care vom eradica foametea pe planetă, este invenția prin care societatea va asigura populației demnitatea alimentară..."

Nu vreau să mai lungesc această poveste legată de anii cînd am crezut în utopia științei și tehnicii. Astăzi nu mai cred în orice caz în ea, dimpotrivă, constat că omul devine sclavul unora dintre invențiile sale. Iar unele dintre aceste invenții devin, în mîna a miliarde de oameni, devoratoare de viață, toxice pentru natura înconjurătoare, precum și pentru natura umană.

A doua utopie în care am crezut a fost una destul de ciudată, cu care m-am întîlnit începînd din 1976, cînd mi-am început studiile la Facultatea de Filozofie de la București. Se discuta atunci, și încă destul de liber, despre o posibilă *convergență,* în viitor, între cele două sisteme politico-economice, comunismul și capitalismul. Mai precis, ni se permitea să fantasmăm asupra unei lumi în care să triumfe doar părțile bune ale comunismului și părțile bune ale capitalismului. Dezbăteam subiectul chiar și în cadrul unor seminarii.

Nu știu nici astăzi de unde veneau aceste idei și dacă eram manipulați sau nu. Dar scenariul general era creionat cam așa: lumea comunistă și lumea capitalistă urmau să stea cordial de vorbă (pentru că un război ar fi însemnat anihilarea amîndurora), urmau să se compare în mod rezonabil, să se influențeze reciproc și să ajungă la un model unic, veritabil triumf rațional al umanității... Faptul că utopiile sînt uneori naive nu înseamnă că ele nu pot să pătrundă în suflete și să entuziasmeze spiritele, mai ales în cazul tinerilor. În 1976, Bucureștiul mi se părea fabulos, viața culturală din România – trepidantă, marja de libertate – acceptabilă, iar comunismul – *reformabil* din interior. Convergența *sistemelor* era o idee simplă, care te făcea să visezi și îți dădea iluzia libertății de gîndire. Aceasta a fost însă și cea mai *fulgurantă* utopie din viața mea. După cutremurul din 1977 și după ce Nicolae Ceaușescu a început să demoleze o parte din București devenise limpede că nu el era omul *convergențelor* și că sistemul comunist își accelera drumul spre zid.

Cea de-a treia utopie în care am început să-mi investesc fantasmele sociale și în care cred și acum este Europa. După prăbușirea comunismului, integrarea în Europa a devenit, pentru milioane de oameni din fostul bloc comunist, o nouă ideologie, o sursă de motivații profesionale, un motor al speranței. Imediat după 1989, nimic nu i-a entuziasmat mai mult pe est-europeni decît dorința de a fi recunoscuți ca făcînd parte din *familia ieuropeană,* precum și gîndul că și-ar putea rezolva mai toate problemele prin intrarea în spațiul de prosperitate al Uniunii Europene. Astăzi au fost aproape uitate acele momente cînd intrarea în Uniune era sărbătorită prin efuziuni populare și focuri de artificii în Ungaria, Polonia, Cehia, țările baltice, Bulgaria, România...

Cred și acum că Uniunea Europa este singura utopie care ne mai rămîne – un proiect de societate prosperă și de conviețuire democratică avînd toate șansele de reușită. Cînd am ajuns în Franța, în 1987, m-a impresionat numele unei reviste, *Socialism sau barbarie,* un nume care sintetiza o întreagă reflecție filozofică. Principalul ei protagonist era Cornelius Castoriadis, un marxist critic, antistalinist. Aș spune acum că pe europeni, dacă nu vor reuși să repună în mișcare mașina europeană, îi așteaptă la cotitură (sau la orizont) haosul și barbaria. Uniunea Europeană este un sistem care a funcționat, care a fascinat, care și-a dovedit viabilitatea. A profetiza, astăzi, alte căi de evoluție a societății românești decît cea europeană riscă să devină un fel de joc cu focul (și cu barbaria).

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

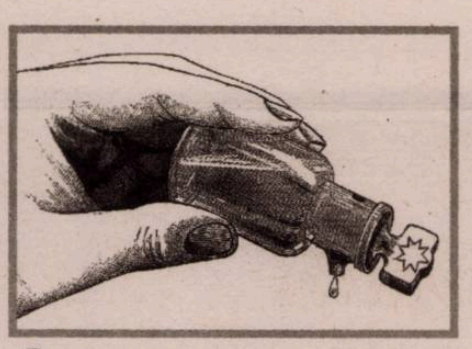

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Terminologii de sezon

În seria de studii etnografice publicate la începutul secolului al XX-lea (între 1906 și 1909) de Tudor Pamfile, în *Analele Academiei Române,* cu titlul *Jocuri de copii,* se pot găsi, în descrierile pitorești ale jocurilor de altădată, numeroase cuvinte regionale și învechite, de mare interes pentru lexicografi; nu întîmplător, textele au fost folosite ca sursă pentru dicționarul-tezaur al limbii române. Valoarea documentară a materialului folcloric este dublată de farmecul memorialistic al experiențelor comune: cititorul constată că unele dintre jocurile de acum peste un secol au fost transmise din generație în generație și există și astăzi, chiar dacă nu neapărat cu terminologia care le era asociată cîndva. În prima parte a studiului lui Tudor Pamfile, sînt descrise cîteva jocuri specifice iernii. Cea mai interesantă detaliere privește un divertisment la îndemîna tuturor: *datul pe gheață.* Se pare că încălțămintea din trecut constituia un avantaj pentru ghețuș: copiilor „le vine lucrul foarte lesnicios, din pricină că au ciobotele potcovite, iar pe talpă au ținte cari lesne se lucie" (p. 57). Datul pe gheață ar fi avut mai multe tipuri, atent înregistrate: *ca lumea* („îți faci vînt de departe și apoi te duci c-un picior înainte"), *mocănește* („copiii își fac vînt, iar cînd ajung pe gheață sar în sus și se duc hîrîiș, cu amîndouă picioarele alăturate"), *cu fața înainte* sau *cu fața înapoi* (cu întoarcere în salt), *pe ouă* („se lasă pe picioarele amîndouă"), *într-un picior* sau *în potcoave* („dîndu-se în dreapta sau în stînga, cu picioarele aplecate... amîndouă înăuntru sau în afară").

Omătul e sursa mai multor distracții accesibile și rezistente în timp, în primul rînd a bătăii cu zăpadă. Terminologia culeasă de Tudor Pamfile (descrisă la p. 59-60) e ușor diferită de cea de azi: armele sînt *cocoloașe de zăpadă,* iar activitatea e numită *sburătuirea cu omăt*; se mai făceau și *„bolovani* mari cari se tot dau de-a dura". Termenul *bulgăre* exista, desigur („Copiii iau ca țintă un gard, un copac și zvîrl într-însul cu *bulgări de omăt*"), dar nu se derivase încă *bulgăreala* actuală. Textul arată și cum putea fi numit, regional, *omul de zăpadă,* înainte ca formula actuală (poate produsă spontan, poate calchiată după germană – *Schneemann* – sau franceză – *bonhomme de neige)* să se fi impus: *momîie.*

Zăpada, spune Pamfile, este utilizată pentru „facerea de *momîi*: chipuri de oameni, cu mîni de lemn, cu ochi de cărbune etc." În dicționarul german-român al lui Theodor Stamati (Iași, 1852), *Schneemann* era tradus *om de omăt.*

Mai complexă decît ne-am putea imagina azi era și sania (p. 73), de două tipuri: *dreaptă,* „cînd se face din scînduri ascuțite la vîrf și legate cu trei lemne împănate și îngrădite cu nuiele", trasă printr-un *gînj* și avînd opțional *șină* („adică vreun cerc de poloboc") sau *cu oplene* (în *Dicționarul limbii române, opleanul* este „fiecare dintre cele două lemne transversale care leagă și fixează tălpile săniei"), mai mare și avînd uneori cu tălpi de fier.

Mai mulți termeni populari legați de ninsoare și de depunerile de zăpadă se găsesc în excelentul *Dicționar al fenomenelor atmosferice*, alcătuit de o echipă coordonată de Cristina Florescu și apărut în 2017 la Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Pe cît de limitate și repetitive sînt formulele din limba standard, pe atît de variate ne apar cele vechi și populare, multiplicate de sinonimia (diferențiată regional) dintre *zăpadă, nea* și *omăt.* Fulgii de zăpadă sînt denumiți în funcție de mărime (cei mari sînt *flotac* sau *foloștină*). Alături de *fulg*, se înregistrează mai multe desemnări de sursă metaforică: *fir de zăpadă, fluture de zăpadă* (sau *de nea, omăt*) și chiar (în Oltenia) *brabete de zăpadă.* Zăpada se așază în *morman*e numite *nămete, troian,* dar și *mal, măgură,* ba chiar *omăt de zăpadă.* Numeroși sînt și termenii pentru *țurțuri,* cu o instabilitate ridicată a formei cuvintelor *(țurloi, țurțoi, țurțalău, țurțuluc* etc.).

Nu știu cîți dintre termenii hibernali populari și regionali mai circulă, cu distincțiile lor tehnice mai mult sau mai puțin consecvente, dar enumerarea lor oferă o reconfortantă compensație pentru clișeele vehiculate în lunile de iarnă de mass-media, oscilînd între tonul catastrofic și cel poetic-convențional.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Imaginează-ți că ai un copil. Ce faci cu el? (III)

Nu vrei să-l vezi speriat mereu de o lume în care agresivitatea e arma celor puternici, iar indiferența e arma celor slabi. Imaginează-ți cum ar arăta lumea aia. Sau nu, nu e cazul să-ți imaginezi: privește doar în jurul tău!

Ce vei vedea? Vei vedea că o atitudine comună se exprimă cam în acești termeni: *Bullying era și pe vremea mea. Îi zicea „a face mișto de..." Nu se implicau părinții. Copiii se căleau, se adaptau. Apoi, viața făcea dreptate! Mai tîrziu, poate o să-l respingă o fată, o s-o înșele vreun băiat. Lăsați-i în pace, că se descurcă ei, copiii!* Da, se descurcă, poate, cîtă vreme e vorba despre a face mișto. Adică atitudini pasagere, ocazionale. Ce nu înțeleg, însă, acești opinenți, este că bullyingul nu este o chestiune de mistocăreală ocazională, într-un grup în care rolurile se schimbă. Ci este o atitudine de ostilitate și de excludere permanentă. Cu așa ceva nu te poți descurca tu, un copil. Și mai ales nu dacă ești un copil ceva mai sensibil. Și da, pe vremea noastră exista, de asemenea, bullying. Pe vremea noastră nu exista mîncare în prăvălii. Pe vremea noastră exista poliție politică. Pe vremea noastră nu exista libertate. Fără a mai continua, mă întreb: ne-am descurcat? Ne-am! Am supraviețuit? Am! La fel cum și străbunicii noștri au supraviețuit fără Internet, de exemplu. Dar hei, surpriză: se numește evoluție! O încercare constantă a umanului de a se dezvolta, de a se rafina, de a se îmbunătăți. Știu, mi-s destul de cunoscute și eventualele contraargumente, care înglobează în ele de fapt atitudini de superioritate și de machism, avînd poate la bază tocmai atitudini de hărțuire în copilărie.

Opinia publică. Tendința e de minimalizare. Hai, dom'le, că așa sînt copiii, ce faceți atîta caz, învățați-i să ignore, să întoarcă spatele. Poate fi o strategie. Dar nu funcționează decît pe termen scurt. Cînd izolarea și hărțuirea sînt continue, zi de zi, oră de oră, pauză de pauză, nu ai cum să ignori. Ignorați voi, dacă puteți, cei care dați astfel de sfaturi, un coleg care vă hărțuiește continuu. Care de cîte ori deschideți gura în ședințe v-o taie cu un: *Ești prost, băi?,* fără ca cineva să îl oprească, ba din contră, în hăhăitul general al echipei. Ignorați pe unul care de cîte ori treceți pe lîngă el vă ia șapca din cap și o aruncă altor colegi, jucînd ping-pong cu ea. Pe unul care de cîte ori vorbiți la telefon, vine și vă urlă porcării în microfon. Ignorați-l! Ah, nu vi se întîmplă, pentru că... sînteți adulți și pentru că la o adică aveți mijloace legale de apărare? Ei bine, copiii nu au mijloace. Ei se duc la părinți, se duc la profesori, se duc la diriginți. Acestea sînt mijloacele lor legale de apărare.

Adulți lipsiți de empatie.

Părinții agresorilor. În unele cazuri, aprobă agresiunea și chiar o întreține. Cu mentalități de vechili, care trebuie să își dezvolte aria de influență, perpetuînd-o prin urmașii lor. Rapace, vorace, cu orice preț, prădători lipsiți de scrupule în relațiile sociale, profesionale, învățîndu-și copiii să le calce pe urme cu aceeași indiferență față de alteritate. În alte cazuri, mai subtil, pentru că discută de pe poziția unor frustrați, mimînd o elită intelectuală și o etichetă ridicolă prin fastul desuet, în fapt – semi-ratați neîmpăcați cu statutul lor, care aparent își educă copiii în spiritul valorilor. Dar copiii, în absența lor, sub fascinația grupului agresiv sau din propriu impuls, își dau, cum se spune, în petec. Și asta sub protecția părinților, căci, refuzînd să observe că în afara granițelor formalismului familial, copiii lor își eliberează toate impulsurile, le protejează de fapt o zonă de refulare în care ei știu că pot performa.

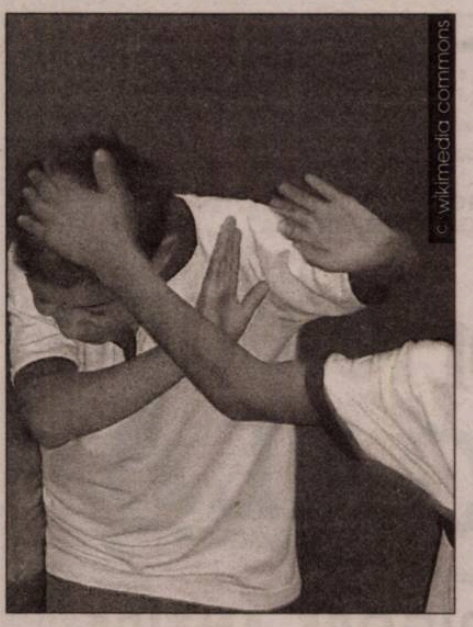

Profesorii. Sînt parțial agresați și încolțiți de părinți, parțial presați de superiori sau de colegi. Dirigintele unui copil agresiv, cum spunea foarte bine Laura Borbe într-un comentariu, *este pus la zid, ca și cum el este răspunzător pentru faptele elevului. Și atunci apare tendința de a ignora, de a bagateliza, de a te asocia cu agresorul, de a te considera și tu victimă etc., numai adult responsabil nu. Se încurcă mereu responsabilitatea cu răspunderea.* De unde aceste frici, de unde aceste temeri? Tot din forme de bullying. Da, și pe vremea noastră se întîmplau forme de bullying. Și la ce au dus acestea? Iată la ce: la adulți speriați, care se tem să acționeze, timorați de presiunea grupului, anulați uneori ca personalități responsabile. Te uiți la ei: oameni inteligenți, pe care pur și simplu nu îi mai recunoști în momentele în care trebuie să-și asume atitudini ferme. Atîrnă mereu de ce spune x, de ce spune y, de regulă mai sus poziționați ierarhic sau mai incisivi. Or, de cealaltă parte, adulți lipsiți de empatie, poate chiar agresivi în fondul lor, care cred că trăim în legea junglei oricum și deh, supraviețuiesc cei puternici, prin selecție naturală. Da, sigur că selecția funcționează social. Dar ea trebuie să funcționeze la nivel de competență, nu de putere discreționară, instinctual-animalică. Educația are acest obiectiv. Pentru că oamenii au sentimente, nu doar inteligență, pentru că au afecte, nu doar forță. Altfel, am fi în plină distopie, cam ca în celebrul roman al lui Lois Lowry, *Darul lui Jonas.*

Da, și pe vremea noastră era bullying. Și, probabil, cei care acum vă sînt șefi și vă aruncă cîte un, să zicem, „dragule/drăguță" aparent afectuos, cînd au o treabă cu voi, sînt cei ce atunci aveau atitudini agresive. Nu-i așa că nu vă dați acum seama? Aproape vi se pare firesc să vă abordeze cu atîta căldură! În fapt, o atitudine de dispreț superior. Căci, de acolo unde se află, în partea de jos a balansoarului, nu au coborît niciodată. Iar voi atîrnați, la voința lor, în partea de sus, într-un echilibru fragil. E la îndemîna lor să se ridice și voi să picați. Iar despre formele de bullying la nivelul adulților mai e încă destul loc de scris.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

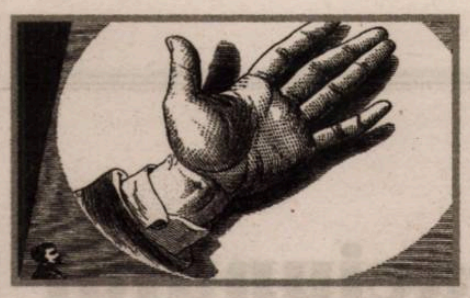

Adina POPESCU

portrete din mers

Vinul leagă oamenii care sînt nelegați

– o pledoarie pentru vin (II) –

Familia din partea mamei, olteni într-o primă fază, însă naturalizați în Ardeal de foarte tineri, erau mai degrabă țuicari. La Cocorăști, lîngă Slatina, se făcea o țuică slabă care se numea băutură alcoolică. Vinul din vița de curte, căpșunică, cum se mai zice, ținea doar de sete. Cică oltenii de acolo beau numai vin de prin octombrie pînă prin martie, atunci cînd în sfîrșit se termina, pe post de apă. Nu știu dacă chiar așa era sau era doar un mit. Oricum, „căpșunica" sau vinul de casă, natural, fără E-uri, desigur, fără sulfiți, e din nou cu dus și întors. Merg și acum prin sate și oamenii încearcă să-mi ofere un vin bio, făcut în ograda lor. De cele mai multe ori îl refuz sau mă prefac că beau. Pentru că am avut experiențe pe care nu le doresc nimănui cu vinul „de curte" – dureri de cap cumplite a doua zi, deși băusem inofensiv, jumătate de litru cu sifon, arsuri la stomac etc. Să o mai lăsăm cu vinul *home made,* vin fac oamenii care se pricep, e și acolo un întreg proces care nu poate fi neglijat, nu troscănim niște struguri care cresc și ei cum vrea Dumnezeu și dup-aia obținem o minunată licoare. Dar așa își fac românii vinul de secole – cum pot și ei. Așa cum fac și alte băuturi din orice, doar alcool să conțină. Așadar, bunicul meu, naturalizat în Ardeal, a descoperit cu destulă plăcere țuica locală care era mai tare și mai cu efect decît cea slabă, oltenească. O primea de pe la vecini și prieteni, o dosea prin debara în sticluțe. Toate sărbătorile clujene mi-au fost marcate de duhul pălincii pe care o scotea la un moment dat tata-mare, printr-un adevărat ritual, o turna în pahare micuțe – acum le-ar zice *shot*-uri –, apoi le spunea comesenilor: „Atît!", ca să nu cumva să nu-i mai rămînă și lui după aceea. La 5 ani, am avut voie, la o masă de Revelion, să-mi bag degetul într-un pahar cu pălincă, să văd cum e. M-am strîmbat, nu mi-a plăcut. Despre vin nici un cuvînt. Pălinca și berea erau la putere.

Dragostea mea pentru vin am moștenit-o de la Anton, tatăl meu, bucureștean get-beget. Culmea e că taică-miu n-a fost mare băutor la tinerețe, cum nu e nici acum, s-a obișnuit să bea vin mai tîrziu, laolaltă cu mama, cînd sticla de „corăbioară" pe masă era una dintre puținele bucurii de care aveau parte în comunism. Sau „fetele de la Căpîlna". Toate aceste porecle erau date de etichete, cum e acum „fata în iarbă", vinul decent al săracilor. Vinuri proaste, de masă, din cînd în cînd și cîte o sticlă de Havana Club. Nu era vin, dar pe vremea aia încă se mai găsea. După 1990, vinul n-a lipsit aproape niciodată din casa noastră. Pe la 14 ani, cînd încă nu beam vin (eram copil, nu?), mă trimiteau la singurul butic non-stop de pe Calea Moșilor ca să le iau vin de Recaș. După ce am depășit vîrsta legală și am început să beau, am început să împărțim și vinul, după regulile stricte ale familiei Popescu. Și acum facem la fel – nici un membru al familiei să nu fie nedreptățit sau „neciolit", cum spunem noi. Mama are chiar tot felul de aparate de măsură și alambicuri cu care împărțim la milimetru. Anton bea repede și cu poftă, eu savurez, mama – cum-cum, depinde de ce gătește și cîtă treabă are în bucătărie. Ritualul ăsta cu împărțitul vinului, inclusiv de sărbători, mi se pare cel mai frumos din familia mea. Nu bem ca să ne îmbătăm – am putea să luăm cinci sticle, nu două, bem ca să ne bucurăm de vin și să ne simțim bine unii cu alții. Cînd se desface sticla și se aude dopul pocnind, apar paharele: și aici încă un centrimetru, parcă acolo e mai mult, mai toarnă puțin la Anton.

Într-un timp, Anton, ca orice român care se respectă, își găsise o sursă de vin. Un fost coleg de serviciu producea ceva prin zona Buzăului. Un vin dulce, cum îi place lui. L-am denumit *Mirghiș wine* (Mirghiș îl chema pe producător). De fiecare dată înainte de Paști sau de Crăciun se comandau niște bidoane de la domnul Mirghiș și se stabilea o întîlnire la punct fix în care combustibilul sărbătorilor se livra dintr-o mașina în alta. „Să vedeți, domnu' Anton, cum mi-a ieșit anul ăsta! Dulce ca mierea. Și știți că io nu pun un strop de zahăr, mă credeți pă cuvînt!" „Domnu' Anton, îmi pare rău, dar anul ăsta mi-a ieșit mai demisec... nu e chiar sec... dar așa a fost soarele, strugurii... luați totuși măcar zece litri, e un pic mai tare! N-o să vă pară rău!" Cînd vinul ajungea în sfîrșit acasă, era cantitate, nu se mai ținea cont de împărțeală, fiecare bea cît voia, ca pe apă, pe vremuri, la Cocorăști. Vinul nu te îmbăta, era slab, dar nici nu-ți dădea o stare deosebită, așa cum doar un vin bun poate să ți-o dea după doar cîteva guri. Am băut la un moment dat un vin în Portugalia, n-am reținut cum se chema și-mi pare rău – eram în Paradis după doar cîteva guri, marea era mai albastră, molusca din farfurie părea încă vie, rîsetele din jur se spărgeau în clinchete de clopoței. A durat puțin, dar tot ce e frumos durează, de fapt, puțin. E posibil să beau exact același vin în același loc peste zece ani și să nu mai am aceeași stare. Însă vinul lui Mirghiș era funcțional, treceam, de bine, de rău, sărbătorile cu el, la un moment dat era un preaplin, deveneam abulici. „Astăzi eu nu mai beau nimic!", declara Anton pe 27 decembrie, e pildă. Însă, pe la prînz, se mai strecura și cîte un vinișor în paharele noastre, din nou amorțeală plăcută, gust de miere și de floare, atmosferă de primăvară. Cu ce te poate încurca un vin?

Tot eu și Anton am inventat un nou termen oenologic care nu va fi niciodată acceptat – „buzism". La un moment dat, ne-am mutat la o casă la curte unde locuiseră doi bătrîni, familia Buză, iar el producea vin în fiecare an din vița din curte. După ceva timp, am descoperit în pivnițe cîteva sticle de vin vechi, abandonate, cu dopuri din plută, rudimentare. Vinul se oxidase și căpătase acea modificare a culorii și a gustului care pentru un producător francez ar fi fost pur și simplu inacceptabilă. Un vin galben maroniu, un pic licoros, îmbătător, ni s-a părut absolut demențial. De atunci, de fiecare dată cînd vedem pe raftul supermarket-ului cîte o sticlă cu vin care după toate aparențele și-a modificat culoarea, eu și Anton exclamăm entuziasmați: „Buzism!"

La telefon, eu și taică-miu facem adesea schimb de informații despre vinurile pe care le mai descoperim prin supermarket-uri, în general vinuri destul de banale, pentru că nici unul nu ne permitem vinuri mai scumpe de 30 de lei. Ce găsim special în jur de 30, transmitem mai departe. „Anton, am găsit un trapiche, argentinian, foarte bun... știu că e sec și că tu n-ai încredere în vinurile străine, dar merită să-l încerci! E la Carrefour." „La Kaufland, un Tokay, bunicel... un pic cam aspru pentru un demidulce... vrei să-ți iau și ție?" „Un Gewürztraminer de Alsacia... absolut minunat!" M-am mai școlit un pic față de taică-miu și am citit și cartea lui Bernard Pivot, *Dicționar din dragoste de vin,* o carte minunată în care nu simți doar erudiția autorului, dar simți și gustul, savoarea, vinul integrîndu-se în cultură, tabieturi, fițe, doar prin simpla lui prezență pe mesele de sărbătoare sau nu. La fiecare pagină îți vine să bei un alt pahar, să încerci – ceea ce am și făcut la un mod virtual, verificînd vinuri pe aplicația Vivino, unde poți fotografia sticle de pe rafturile supermarket-urilor ca să identifici vinul și să afli cum e evaluat de consumatori. Din păcate, toate vinurile recomandate în cartea lui Pivot sînt extrem de scumpe.

Însă, din punctul meu de vedere, vinul înseamnă mai mult decît gust și recenzii, înseamnă prieteni și familie. La un moment dat nici nu mai contează atît de mult calitatea vinului, ci modul în care el reușește să-i lege pe oamenii nelegați prin nimic. Și apropo tot de Portugalia – țara în care m-aș muta și mîine dacă aș avea ocazia să-mi fac cît de cît o viață acolo –, m-am nimerit la un moment dat la Porto, la începutul anului universitar, cînd „frățiile" mergeau în grupuri pe stradă, cîntînd, împînzind orașul și, într-un tîrziu, risipindu-se prin bodegi. Am urmat fascinată o astfel de frăție. Am ajuns într-un interior mic, unde studenții au ocupat aproape toate mesele, comandîndu-și *bacalhau* prăjit (cod din ocean) și carafe cu *vino tinto,* vinul casei. Am mîncat împreună cu ei, am băut împreună vinul, cinstit, dar fără elogii, absolut banal, am cîntat laolaltă cu ei într-o limbă pe care n-o cunoșteam. A fost una dintre cele mai frumoase seri pe care le-am trăit vreodată.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Vin sărbătorile!

Vin sărbătorile! Pulpe superioare pui, 8,99 lei. Vin sărbătorile! Zahăr, 1,99 lei. Vin sărbătorile! Roșii, 4,39 lei. Vin sărbătorile! Prestige Mix 14,99 lei. Vin sărbătorile! Băutură Aloe Vera, 14,99 lei. Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Cîrnați curcan, 12,99 lei. Cubulețe bacon, 7,49 lei. Hîrtie igienică, 1,48 lei. Conifere, 16,98 lei. Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Combinezon fete, 76,58 lei. Minibanane învelite în ciocolată, 1,28 lei. Piesă porc cu copită, 8,28 lei. Rahat bine făcut, 4,38 lei. Vin sărbătorile! La suta de grame. Vin sărbătorile! La opt sute de grame. Vin sărbătorile! În opt pastile. Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Cremă. Cofrag. Vin sărbătorile! Vin sărbătorile! Cu polonicul. Vin sărbătorile! Cu dubla. Cu ghetuțele. Cu bani. Vin sărbătorile!

Vin sărbătorile!
Vin sărbătorile!
Vin sărbătorile!
Vin sărbătorile!
Vin sărbătorile!
Vin sărbătorile!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cu ce performanțe sportive se mai laudă România în 2018?

Așa, repede, putem vorbi despre Halep, care e deasupra sportului românesc. Cea mai recentă dovadă: hernia ei de disc a fost între cele mai comentate boli care au lovit poporul român. Simona a stat tot anul pe acoperișul lumii ei, privind eternitatea. Chestiunea care face diferența în cazul sportului ei, spre deosebire de altele, perfect onorabile, e că tenisul e în prima linie ca importanță planetară. Tot aici e remarcabilă ascensiunea Mihaelei Buzărnescu, care, printre urlete, suduieli și certuri epocale cu propriul sine, a avansat la un moment dat din străfundurile clasamentului pînă pe locul 20 mondial. În rest, se zbat să țină speranța sus canotajul, tenisul de masă, handbalul de fete, cu naționala, cu CSM și SCM (știu, sună derutant) la primăriile București și Craiova, dar flacăra pare tot mai slabă. Sportul a devenit un moft în această țară care are treburi mai importante. Plîngem mult pe laurii veștejiți, apoi ne ștergem lacrimile și mergem la una mică. Păcat că nu exista sport pe vremea lui Caragiale, măcar de niște schițe și-ar fi găsit timp venerabilul. Deși nu știu dacă s-ar fi încumetat să rîdă de povestea din judo, acolo unde mărturiile mai multor sportive despre agresiunile unui antrenor cu mari performanțe au creat două reacții distincte. Cei care s-au îngrozit și cei care s-au indignat la adresa celor care s-au îngrozit. Cu ce performanțe ne lăudăm? Cred că trebuie să ne „lăudăm" și cu acestea. Și cu altele bine îngropate sub socluł marilor victorii. De fapt, drama aceasta nu e doar a celor cărora li s-au înmuiat oasele în procesul de instruire, ci a sportului întreg. Dincolo de ei, el e cel molestat. Incapacitatea unei părți a corpului de tehnicieni de a se reforma, de a pricepe că educația se poate face și altfel, cum e la alții, e un capăt de drum, nu duce nicăieri. A acoperi această situație, cum văd că face COSR-ul, înseamnă a vrea răul sportului, pentru că lumea merge în altă direcție. Poate că asta ar trebui să le fie o vreme țintа: înainte de medalii să cîștige minți și suflete. Altfel le vor pierde pe toate.

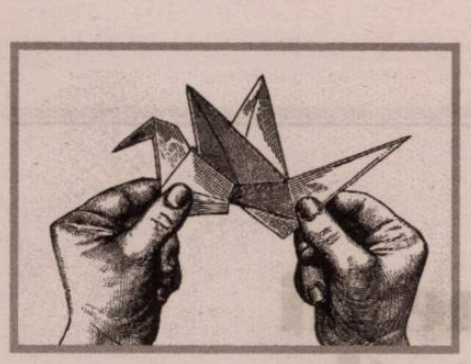

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

De gardă înaintea Crăciunului

Era tot frig, ca acum, iar noi făceam gărzi nesfîrșite: patru ore veghe, patru ore gardă, patru ore somn, patru ore veghe, patru ore gardă și tot așa. Dormitoarele cu paturi suprapuse în care eram „cazați“ în perioada a gărzii duhneau acru, un miros care parcă mi-a rămas lipit de creier. Cu bioritmul dereglat de un asemenea program, ni se părea că trecem printr-un fel de vis continuu, tulbure și de care nu ne puteam scutura. Inspecțiile ofițerilor de serviciu erau mai dese decît în dormitoarele obișnuite. Uneori aveam parte de descinderi nocturne, iar odată, în miez de noapte, între două gărzi, am fost treziți de un maior care a deschis ușa, în exces de zel, voind să se asigure că totul e în ordine. În lumina de pe hol a zărit lucind baioneta unei puști agățate de marginea unui pat. Unul dintre noi își părăsise postul, cu armă cu tot, și venise în dormitor să se culce. Maiorul „s-a prins“ imediat despre ce era vorba și s-a pornit să urle înfiorător, trezindu-ne pe toți: „Cine ești dumneata? Ce-i cu arma aia, e încărcată? De ce nu e la rastel? O să dai socoteală, tovarășe soldat! Ți-ai părăsit postul, nu-i așa?“ Dacă n-ar fi lăsat pușca la vedere, colegul meu ar fi scăpat, probabil. Așa, s-a trezit cu zile de arest și cu amenințarea tribunalului militar. Iar în vremea aceea nu știai niciodată cît de departe se poate ajunge cu pedepsele, pentru te miri ce. Oricum, ofițerul cu pricina i-a făcut destule necazuri. Nouă, celorlalți din dormitor, ne-a spus că trebuia să-l denunțăm (ceea ce, evident, nici prin cap nu ne trecea), că sîntem complici la o infracțiune și așa mai departe. Ne-am apărat spunînd că dormeam. El a replicat cum că soldatul aflat în corpul de gardă ar trebui să fie vigilent în permanență, chiar și cînd doarme. O absurditate tipică acelui mediu.

Oricum, programul acela nu era de natură să ne facă vigilenți nici cînd eram treji. Ba, din contra, ne dădea o permanentă stare de picoteală. Am fi dormit non-stop, adică și în timpul veghei (care naiba știe la ce folosea), și chiar în post. În dormitor nu era destul aer, în post era prea frig. Locurile de gardă erau niște foișoare de beton amplasate în punctele strategice ale zidului care împrejmuia unitatea. Acolo găseam agățată cîte o șubă care trebuia pusă peste mantaua militară. Șuba era îmblănită, dar veșnic udă, pentru că stătea numai afară. Era așa de grea și incomodă că, odată pusă peste manta, aproape că nu ne mai puteam mișca. Să apărăm unitatea? Cum? Și mai ales de cine și de ce? Zăceam acolo într-un fel de amorțire înfrigurată și umedă. Se întîmpla să adormim pur și simplu de-a-n picioarelea. Singura grijă era să fim pe față cînd venea vreo inspecție, să facem somațiile regulamentare, să cerem parola și apoi să-i salutăm pe comandantul gărzii și pe ofițerul de serviciu. Într-o zi am descoperit că în apropierea foișorului meu de pază era o magazie plină de fîn. În mintea mea înghețată și somnolentă s-au format conexiunile inevitabile care trebuiau să se facă. Am început să car ca o furnică fînul în foișor, pînă cînd l-am umplut binișor. M-am așezat apoi acolo ca într-un culcuș. Aveam grijă să-mi țin ochii deasupra marginii de beton, așa încît să pot vedea și ce se mai întîmplă prin jur. Cred că am fost repartizat în acel post preț de vreo săptămînă. În zilele mai frumoase, cînd nu ploua, nu burnița, nu ningea, țin minte cu cîtă delectare citeam *Frații Karamazov*. Citeam și ațipeam. Fînul era moale și îmi ținea de cald. Eram de-a dreptul fericit. Încîntați erau și cei care veneau să mă înlocuiască, o dată la patru ore. Zona de pază nu se limita la acel foișor și, cînd vedeam că vine cineva în control, aveam abilitatea de a-i ieși în întîmpinare, așa încît să-l țin departe, să nu cumva să vadă „amenajarea“. S-a întîmplat asta de cîteva ori. Într-o noapte însă, controlul m-a luat prin surprindere. Am somat cît am putut de fioros și m-am dat repede jos din foișor cu pușca în mînă. După salutările de rigoare, ofițerul a început să mă întrebe, chipurile grijuliu, dacă mi-e frig, dacă mi-e somn. Mi-era și una și alta, dar bineînțeles că am răspuns milităreste: „Nu, să trăiți! Servesc patria!“ Am adăugat în gînd înjurătura de rigoare la adresa oricărui superior. În timpul ăsta însă, pe comandantul gărzii l-a apucat curiozitatea să se apropie de foișor. Și deodată l-am auzit rîzînd: „Ia veniți, tovarășe căpitan, să vedeți ce și-a făcut ăsta aici“. Ofițerul a mers și el acolo și a văzut fînul. Întîi l-a pufnit rîsul, apoi a luat o mină serioasă și m-a întrebat: „Ți-ai făcut iesle înainte de Crăciun? Te crezi Iisus Christos? Ia mișcă-te și du tot fînul înapoi de unde l-ai luat. Executarea!“ M-am supus imediat, cu frica-n sîn de ce represalii mai puteau urma. Am avut totuși noroc, nu s-a mai întîmplat nimic. În ziua următoare, după ce ofițerul respectiv a ieșit din tură și eu am intrat din nou în gardă, la același post, am dus fînul înapoi în foișor. Că prea mă obișnuisem cu confortul.

A început să mă întrebe, chipurile grijuliu, dacă mi-e frig, dacă mi-e somn.

ready made

„Precauțiune! Se falsifică deja!
Nu Boxa,
Nu Boksza,
Nu Bogsa,
Și nu Bocsa,
Ci Bogsza!“

Evoluția, Anul III, No. 1-2, Cluj, 1 Februarie 1933

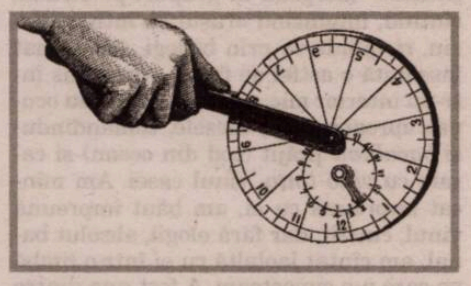

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un pantof bun

Pe șantier, ca și într-o excursie la munte, există întotdeauna un membru tînăr al grupului care sosește cu pantofi cu toc. Această persoană își manifestă astfel încrederea deplină în sine, în semeni și în soartă. Pentru cei care au îndoieli în toate trei aceste direcții se recomandă altceva. Fiindcă, pe șantier, secretul e, ca și în pustnicie, ca și în tango, cu ce ești încălțat. Un sit arheologic cere bocanci cu bombeu metalic, cu talpa netedă și tare, care să țină glezna cît mai bine și dintr-un material care – regret, dar acesta este termenul de specialitate în botforologie – respiră. Bombeul metalic este necesar pentru că se lucrează cu tîrnăcoape și pentru că în orice secțiune există o lespede care se ține doar într-un fir de păr. Cînd firul de păr se rupe, lespedea cade, logic, pe bombeul metalic și totul este OK. Bocancul trebuie să fie înalt pentru că șantierul înseamnă mult mers pe ziduri (din cînd în cînd și pe zidurile pe care n-ar trebui), înseamnă urcat/coborît de sute de ori pe o scară de lemn într-o secțiune care poate să aibă 3-4 metri adîncime, și mai înseamnă șerpi, chiar dacă marea majoritate mai speriați și mai neveninoși ca omul. Bocancul trebuie să aibă talpa netedă, pentru că o talpă agresivă, pe de-o parte, mușcă din suprafețe, pe de alta, lasă urme în praf care trebuie eliminate cu grijă din fotografii, pentru că nimic nu distragé mai mult într-o poză decît modelul, conceput de o întreagă echipă de designeri, al unor tălpi. (Lăsăm la o parte că aceste urme arată întotdeauna de parcă arheologul s-a învîrtit bezmetic în jurul cozii în loc să gîndească.) Talpa trebuie să fie tare, deoarece pe șantier sînt cuie pe care se poate călca și deoarece pe șantier sînt cazmale pe care trebuie călcat, pentru a justifica ciorba. În fine, bocancul trebuie să fie aerisit, pentru că pe șantier e adesea caniculă. Nu este deci necesar să fie îmblănit. Aici e momentul ca materialele moderne să ne arate cît de mult respiră, dar nu e rău nici materialul, familiar doar celor mai rafinați specialiști, numit „piele piele“.

Babilonia de papuci, unul din simbolurile verii.

Ceea ce am spus mai sus nu sînt niște sclifoseli, ci recomandări judicios cîntărite, cu care sînt de acord cîțiva din cei mai buni arheologi pe care îi cunosc, care lucrează desculți. Cu aceste persoane, lumea se poartă cu afecțiunea cu care te porți cu cineva care face ceva ilegal ce nu mai trebuie să faci tu însuți. Pentru finețe absolută la lucru, oricine în arheologie trebuie să aibă tăria de caracter de a se descălța o dată în viață (complet interzis de normele de protecție a muncii). Pe o suprafață foarte friabilă sau plină de debitaj de silex, scoici perforate sau alte lucruri delicate sau ușor de deranjat nu se poate lucra în bocanci, și ceva ce n-am văzut încă vreodată pe un șantier este un arheolog care are o pereche de cipici în rucsac. Ca să nu mai spun de momentul cînd toată lumea a ieșit cu mare caznă din secțiunea unde e curat lună, fotograful sus pe scară dă să facă poza jubilatorie și toată lumea constată, simultan, că radioul de buzunar al lui Müjdat a rămas rezemat de-o mandibulă. Atunci, normal, nu poți trimite să recupereze artefactul decît un doctor desculț. În rest, realitatea este, ca de obicei, o sumă de abateri. Încălțările de pe șantier nu prea se potrivesc, de fapt, cu ce-am spus mai sus. Bocancii mei nu au avut niciodată nici bombeu metalic, pentru că mă deprimă cuvîntul bombeu, și nici talpă netedă, pentru că bocanci cu talpă netedă *nu există*. (Ba există. Am văzut odată la un arheolog de la Bochum, care nu cred că s-a prins vreodată exact de ce îi arătam atîta respect.)

Dimineața, înainte de a te încălța, fiecare bocanc se lovește de tocul ușii ca să cadă din el tot ce s-a instalat noaptea înăuntru. După sute de asemenea manevre, într-o bună zi, pe șantier la Çatalhöyük, dintr-unul din bocancii mei a căzut un păianjen cît un ghem de sfoară. Avusesem deja de nenumărate ori discuții deplasate cu mine însumi legate de inutilitatea acestui gest de precauție, așa că am fost foarte încîntat să-mi pot demonstra că mă înșelasem, respectiv că nu mă înșelasem. De-atunci aștept mereu să cadă din bocancul meu un păianjen și mai mare, dar, evident, degeaba.

Acești bocanci au avut drept colegi sumedenie de încălțări, purtate de toți cei care bîntuie șantierele, studenți în practică, muncitori, profesori, turiști. Apropo de turiști, o scenă făcută pe calapodul filmelor de groază este cînd ridici capul din praf și vezi deodată, pe marginea secțiunii, la o palmă de fața ta, o pereche de adidași cu steluțe de mușama cusute pe ei, fiecare cu un beculeț în mijloc. Dar am văzut și studenți cu sandale de pai, profesori în cizme de la trupele din Afganistan, muncitori forțînd mecanismul fin al cazmalei în papuci chinezești cu crocodil. *Papuci* e cuvîntul magic. Asta pentru că șantierul, departe de a se desfășura în ritmul bocancilor, este împărăția papucilor. Nu vorbesc de șantierele de salvare, unde firmele impun reguli clare din teama de a nu avea accidente de muncă și uneori chiar furnizează echipamentul. Șantierele sistematice, organizate vara de marile universități, sînt pline de papuci ca ruinele din Roma de pisici. Babilonia de papuci în fața ușilor este, de fapt, unul din simbolurile verii pe șantier, adică al unui loc foarte agitat, dar plin de tihnă. Nu zic mai mult ca să nu mă ridic, precum cizmarul lui Apelles, deasupra subiectului acestui articol. La mulți ani și-un pantof bun!

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Imperiul Latin al lui Kojève

– o utopie de neuitat –

Cred că, în această nefericită stare de incertitudine care a cuprins Europa de la un timp încoace, nu-i o idee rea să ne amintim de un document deopotrivă provocator din punct de vedere politic și interesant din punct de vedere cultural. În 1945, Alexandre Kojève a redactat un memoriu pentru generalul De Gaulle prin care îi propunea instituirea unui Imperiu Latin ca direcție strategică de politică externă a Franței pentru viitorul postbelic. După mai bine de o jumătate de secol și mult mai multă istorie petrecută de la redactarea sa pînă la noi, documentul a fost readus în actualitate de intelectuali precum Bernard-Henri Lévy, Giorgio Agamben și Wolf Lepenies, cu diverse prilejuri.

Alexandre Kojève este cunoscut filozofilor pentru prelegerile despre Hegel, pe care le-a ținut la Paris între 1933 și 1939 și care au influențat mulți intelectuali marcanți ai (post)modernității, care fie au asistat la ele (Raymond Aron, Merleau-Ponty, Georges Bataille, Roger Caillois, Henri Corbin ori Jacques Lacan), fie le-au citit doar (Derrida, Foucault etc.). Este cunoscut și politologilor pentru prietenia sa intelectuală cu Leo Strauss, materializată într-o corespondență care face cît suma multor tratate de filozofie politică scrise în modernitate. În fine, Kojève a ajuns cunoscut și jurnaliștilor din toată lumea ca fiind, cumva, inspiratorul mega-bestseller-ului lui Fukuyama din 1991, *Sfîrșitul istoriei și ultimul om*. Omul avea o capacitate intelectuală remarcabilă, fiind doctor în filozofie la Heidelberg sub Karl Jaspers cu o teză despre Soloviov și un poliglot legendar (stăpînea zece limbi, printre care sanscrită, chineză, greacă și latină, dar și rusă – limba maternă, de altfel). Imediat după război, unul dintre admiratorii săi a devenit adjunctul lui Jean Monnet și l-a adus pe Kojève în Ministerul Economiei la Paris, pentru ca puțin mai tîrziu să-l ajute să obțină postul de secretar al Organizației Europene pentru Cooperare Economică (predecesorul actualului OECD). Kojève a fost unul dintre artizanii nașterii primelor structuri economice pan-europene care, prin dezvoltare și integrare, au dus la ceea ce vedem astăzi că este Uniunea Europeană. A fost și un personaj controversat. Mulți îl socoteau agent sovietic, el fiind un admirator declarat al lui Stalin, inclusiv în documentul la care ne vom referi aici. E drept, nu era un admirator exclusiv al dictatorului comunist. Îl plăcea, deopotrivă, și pe Churchill. Așa sînt filozofii – suficient de complecși cît să-i poată iubi pe Stalin și pe Churchill deopotrivă. Poate din cauza unor asemenea contradictorii preferințe, unii îl socoteau psihopat. În fine, nu puțini sînt cei care cred că, în anii în care a funcționat ca înalt funcționar (1948-1968), influența sa asupra deciziilor politice franceze referitoare la Europa a fost foarte mare, cu mult mai mare decît cea firească pentru posturile, oricum importante, pe care le-a deținut. Acesta fiind autorul, să vedem documentul.

Alexandre Kojève

Intitulat *Esquisse d'une doctrine de la politique française* („Schiță a unei doctrine a politicii franceze"), memoriul pleacă de la convingerea autorului că, deși înfrîntă crunt în război, supusă sancțiunilor, ocupată de forțele militare învingătoare și divizată între Est și Vest, Germania va redeveni principala forță economică în Europa și asta va pune mari probleme Franței. Kojève credea că, în Europa, se vor înfrunta politic și economic două „imperii". Cel din Est, pe care îl numea „slavo-sovietic", și cel din Vest, „anglo-saxon", alcătuit în jurul Statelor Unite și Marii Britanii, căruia i se vor alătura atît Germania, cît și celelalte țări ale Nordului. Astfel, Franța va deveni o putere de mîna a doua dacă asistă impasibilă la aceste schimbări strategice. Soluția ieșirii din condiția de putere de rangul doi este un al treilea „imperiu": Imperiul Latin, alcătuit din Franța, Italia și Spania (Kojève credea că Portugalia va fi mai degrabă tentată să joace rolul de colonie cuminte a „imperiului" anglo-saxon). Trei sînt temeiurile pe care Kojève își bazează viziunea și propunerea.

Primul: timpurile. Vremea de după al Doilea Război Mondial (să nu uităm că memoriul e scris în 1945) îi părea lui Kojève una în care lumea se va refonda pur și simplu. Procesul de înnoire politică este ireversibil, așa cum a fost în timpul destructurării medievale sub impactul ideilor și soluțiilor modernității burgheze. Franța trebuie să privească înainte, să se dezbare de toate obișnuințele care i-au ghidat gîndirea geopolitică pînă atunci. Lumea însăși se va ordona după criterii și reguli absolut noi.

Al doilea temei: observația că statul-națiune este epuizat, dar și că drumul pînă la guvernarea globală e foarte lung. „Dacă națiunea a încetat pur și simplu să mai fie o realitate politică, umanitatea rămîne în continuare o abstracție" – zice Kojève. Este, așadar, vremea unor forme intermediare, ceva între statul-națiune (forma trecutului) și statul-global (forma unui viitor mult prea îndepărtat). Kojève propune „imperiul". Dar nu în varianta antică ori medievală, în care un stat domina altele, ci în varianta unei alianțe profunde între state care seamănă imediat, prin ceva evident, care își aparțin unul altuia prin istorie și identitate cu elemente comune sau, mai bine zis, care aparțin natural unei categorii transnaționale. Este vremea acestui gen de „imperii", crede Kojève, care nu se poate abține nici măcar într-un text adresat lui De Gaulle să marcheze, profetic, în stilul marelui clasic german pe care îl admira atît, că „înainte să se încarneze în Umanitate, *Weltgeist*-ul hegelian, care a abandonat națiunile, se va așeza în imperii". Kojève mai precizează și că aceste „imperii" nu pot rămîne doar alianțe politice ori „pacte", oricît ar fi ele de generale ca substanță. „Imperiile" sînt uniuni integrate, cam ca Statele Unite ale Americii, Commonwealth-ul britanic ori Uniunea Sovietică. Sau, adăugăm azi zîmbind, cam ca Uniunea Europeană.

În fine, al treilea temei al propunerii sale este forța extraordinară a legăturii dintre statele care compun „imperiile" – „*parenté*" („înrudire") numește el această legătură. Această forță care dă coeziune și solidaritate naturală țărilor din „imperiu" este de natură culturală. „Această înrudire între națiuni, care devine acum un factor politic primordial, este un fapt concret, indeniabil, care nu are nimic în comun cu ideile rasiale, în general vagi și incerte. Această înrudire între națiuni este, deasupra a orice și înainte de toate, o filiație de limbă, de civilizație, de mentalitate generală, de climat, cum s-ar spune. Ea se traduce, de asemenea, între altele, și prin identitate religioasă", scrie Kojève în memoriu. Aceste elemente de similaritate îi par decisive, deasupra oricăror altora, pentru lumea care se deschidea după al Doilea Război.

Kojève vede că celelalte două „imperii" sînt deja constituite. Așadar, Franța trebuie să acționeze pragmatic pentru a constitui, împreună cu Italia și Spania, „o uniune politică și o uniune economică", zice Kojève. Mai departe, Imperiul Latin astfel constituit avea să fructifice experiența istorică colonială, fiind cel mai bine plasat în raport cu celelalte două în această privință. Imperiul Latin putea încerca marea sinteză între creștinism și islam a cărei realizare, scrie optimist Kojève, nu prea are de ce să fie împiedicată, chiar dacă istoria opoziției celor două civilizații este îndelungată și sîngeroasă. Nu în ultimul rînd, Kojève aduce și argumente demografice – un Imperiu Latin cu 120 de milioane de locuitori poate da consistență unui proiect propriu de mare performanță economică.

P.S. Pentru că presimt o iritare patriotică, aș face o mică observație liniștitoare. Hegelienii au, se știe, instinctul grandorii istoriei moștenit de la maestrul lor. Nu cred că e cazul să ne iritäm că nu am avut loc în planul Imperiului Latin, așa cum a fost el imaginat de Kojève. România e o țară mică, iar hegelienii gîndesc numai în mare, în foarte mare. Cînd se va face Imperiul, ne vom strecura noi cumva, sînt sigur.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Mică istorie cu șampanie

Într-o zi din vara lui 1798, într-o pivniță din localitatea Reims avea loc, în secret (din cauza revoluției în plină desfășurare), o nuntă. Domnul François-Marie Clicquot o lua de soție pe Barbe-Nicole Ponsardin. Coincidență sau nu pentru istoria care va urma, preotul care a ținut slujba de căsătorie (aproape în șoaptă, pentru a nu fi descoperiți), le-a făcut cadou mirilor o carte scrisă de călugărul Dom Pérignon.

După nuntă, François și Barbe-Nicole au decis să se ocupe de o mică afacere cu vinuri, moștenire de familie. Deși cei doi nu aveau experiență în industria producției de vin și nici contextul nu era chiar favorabil sub aspectul comerțului, întrucît tocmai încetaseră războaiele napoleniene, munca lor a dat roade. Șampania începea să bolborosească pe la marile curți europene. La acel moment, șampania era, de fapt, un vin spumos, cu aspect tulbure din cauza sedimentelor din urma fermentației, descoperit din întîmplare în mănăstirile din estul Franței și îmbunătățit de călugărul Dom Pérignon, care, de altfel, l-a și făcut cunoscut.

În 1805, doamna Barbe-Nicole Clicquot a devenit văduva Clicquot *(La Veuve Cliquot)* și a decis să continue afacerea pe care o începuse cu soțul său. După ce a trecut cu greu peste multe impedimente, mai ales financiare, istoria i-a mai pus cîteva piedici: blocada navală instaurată de Napoleon în 1806 împotriva britanicilor și răspunsul proporțional al acestora. Nu se mai putea exporta în acea direcție, astfel încît văduva Clicquot s-a îndreptat către Rusia, doar că, în 1812, țarul Alexandru a instituit un embargo asupra vinului îmbuteliat în Franța.

În ciuda acestui fapt, în 1814, după ce Napoleon a fost exilat în insula Elba, compania Clicquot a decis să trimită un transport mare (10.000 de sticle) de șampanie de cea mai bună calitate către Königsberg (Kaliningradul de astăzi). Marfa s-a vîndut rapid. După doar o săptămînă, încă 13.000 de sticle de șampanie plecau spre Rusia, ajungînd și la Sankt Petersburg. După ce a gustat din băutura franțuzească, țarul Alexandru I a spus că nu va mai bea altceva de atunci înainte. În scurt timp, blocada navală și ostilitățile s-au încheiat, iar afacerea văduvei Clicquot a devenit un succes internațional.

Doar că franțuzoaica nu s-a oprit aici, ci și-a propus și să îmbunătățească calitatea băuturii sale. Metoda *champenoise,* folosită pentru producția șampaniei, lăsa tot soiul de reziduuri care afectau aspectul și gustul produsului. Doamna Clicquot a limpezit situația, revoluționînd producția de șampanie cu tehnica *remuage* (sticlele sînt așezate cu capul în jos într-un suport și învîrtite la un anumit interval de timp, vreo două luni, astfel încît impuritățile se depun pe spatele dopului de plută, care se scoate cu atenție pentru a fi curățat).

À votre santé!

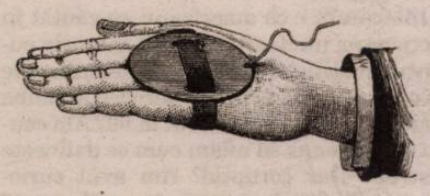

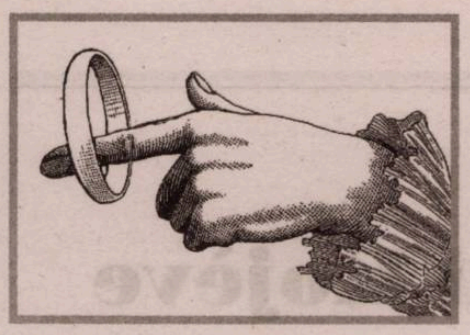

Selma IUSUF

legende **urbane**

Păpușile vii

Sînt trei fetițe. Să aibă la vreo 8-9-10 ani tustrele. Au apărut din stație de la Unirii și s-au grupat lîngă mine, în spațiul ăla de lîngă ușile metroului. Mi-aș fi văzut, probabil, în continuare de citit sau de răscolit telefonul ca restul călătorilor, fiecare cu fața slab luminată de ecranul dreptunghiular pe care ne rulăm Facebook-ul, WhatsApp-ul, cărțile, jocurile și ce-om mai avea pe acolo.

Dar le-am văzut mîinile ținînd bara de inox și am uitat de restul. Niște mîini normale, de copil, care încă mai păstrează puțin din grăsimuța aia de început, cu gropițe moi la baza falangelor. Doar că degetele lor fragede se terminau cu niște unghii lungi, de plastic, lipite cam anapoda. Imaginea era ușor tulburătoare, plasticul ăla ordinar, roz-lucios, la fiecare dintre ele, făcea ca mîinile lor proaspete să arate aproape trivial, ca și cum cineva ar fi greșit designul și anatomia unei păpuși menite să arate banal, ca orice păpușă ne-Barbie. M-am documentat un pic după aia și am văzut că există niște seturi de unghii colorate și sclipitoare care chiar se pot lipi pe degetele păpușilor Barbie. Habar nu aveam eu la cîtă sofisticăraie s-a ajuns.

Bănuiesc că fetițele alea erau OK, așa s-o face acum, iar eu am îmbătrînit și nu mai înțeleg, ba, mai rău, am uitat că aș fi făcut același lucru dacă aveam și eu în copilărie celebrele Barbie de acum. Am avut însă și eu o păpușă-divă. Am văzut-o deunăzi undeva, prin debaraua părinților mei, înghesuită într-unul din rafturile de sus, între blocurile mele vechi de desen și caietele studențești pe care habar n-am de ce le mai păstrează mama. Am coborît-o de acolo am privit-o. Uitasem cît de mult o iubisem în copilărie. Mi-o cumpărase tata de la BIG (un magazin din Berceni, pentru cei care nu știu), era apoape cît mine de mare, cu un păr lung și blond, de plastic strălucitor, care-i bătea șalele. Ochii, evident, de un albastru chimic. Acum, doar unul stă deschis permanent, celălalt e acoperit de pleoapa de plastic întepenită în poziția aia. Genele lungi s-au rărit, le-oi fi smuls eu în cine știe ce încercare de a o face mai frumoasă. Păpușa are o față demență, ca Alex din *Portocala mecanică*.

Cred că a fost unul dintre cele mai chinuite obiecte din copilăria mea. Uite, unghiile de la degete poartă încă urmele succesive de ojă scorojită cu care o mînjeam periodic. Cum se face că m-am holbat așa la fetițele alea din metrou și am uitat de obsesia manichiurii pe care o aveam, la rîndu-mi, tot pe la 8-9-10 ani? Am colorat unghiile păpușii, mi le-am colorat pe ale mele, mi-am făcut de atîtea ori cu prietenele mele de la bloc unghii lungi din petale ascuțite de mărăriță smulsă din grădinile Berceniului, ba am colorat în roșu și roz sidefiu unghiile pisicii mele tărcate care stătea, biata, bună și blîndă, să-i mînjesc ghearele de carnasier și blănița din jurul lor, ca apoi să plece scuturîndu-se.

Păpușa mea a fost apoi tunsă, coafată și fardată în fel și chip. Cu o carioca roșie i-am făcut buzele pline. Cu o carioca albastră i-am codat ochii și cu negru i-am conturat dramatic. Apoi am șters și am luat-o de la capăt. Am îmbrăcat-o și am dezbrăcat-o. Am bătut-o la cap pe mama să-mi croiască și să coasă rochii pentru ea. Așa se face că i-am strîns o garderobă întreagă din bucăți de material care ar putea să construiască istoria unei familii: dintr-un șorț înflorat al bunicii a ieșit o fustă creață, din resturile rămase de la rochia mea roșie cu flori albe pe care mi-a cusut-o mătușă-mea de un Ramazan Bairam a ieșit o bluză cu mîneci largi, dintr-un lurex imposibil pe care l-a avut mama pentru o nuntă provincială a ieșit una dintre cele mai spectaculoase rochii ale păpușii mele, iar dintr-o bucată de satin galben ca lămîia care îmbrăca o plapumă din alea grele, de lînă, a ieșit o vestuță cochetă. Hainele păpușii nu mai există, mi le-am amintit însă perfect acum, cînd m-am uitat la ea. Ea era imaginea mea întoarsă în oglindă. Era un eu ideal, așa cum îl vedeam pe la 8 ani. Acum e goală, asexuată, cu mîinile și picioarele contorsionate grotesc, mînjită pe față. Cît am iubit-o!

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Anul nou în București de altădată

Vremile se schimbă și cu ele și obiceiurile. Odinioară, în scaunalul oraș al țării românești, Anul Nou se sărbătorea cu alai mare, cu strălucire, cu bogăție, de către Domni și boieri, și cu cinste de către popor.

Domnul Țării, pe lîngă celelalte obiceiuri împrumutate de la împărații greci, au luat și ceremonialul bizantin al serbărilor la zile mari. În rîndul bogaților, în ajunul Anului Nou, se împărțeau daruri. Voevodul Țării primea pe fiecare boier după situația sa. Copii de casă aduceau pahare de țuică sau de vutcă, zaharicale, dulcețuri și cafea turcească.

Pe unii din acești boieri, pe cei de seama întîia, cum erau banii, spătarii, logofeții, vornicii, hatmanii și alții, îi oprea la masă, pe cei de seama a doua și a treia îi ospăta numai în picioare, fără să-i oprească la masă.

După ce plecau boerii de seama a doua și a treia soseau breslele cu isnafii lor urînd Domnului un an fericit.

În ziua de Anul Nou, Domnul Țării se ducea la Mitropolie și asculta slujba, slujită de însuși Mitropolitul și arhiereii. La ieșirea din biserică îl așteptau vînătorii domnești cu o sumedenie de vînaturi: căprioare, cerbi, iepuri.

Alaiul domnesc pleca de la Mitropolie și se ducea la Curtea Domnească. Pe sub picioarele Domnului și boierilor ce alcătuiau alaiul, poporul, negustătorii, breslașii, prostimea întindeau covoare, basmale și altele care erau acoperite cu bani de către Domn și boerii săi. Sosind la Curte, Domnul împărțea haine de preț, presărate cu nestimate sau îmblănite, înveșmînta pe boeri cu caftane."

În urmă cu 100 de ani...
în *Adevărul* din 3 ianuarie 1919;
semnat D.C. *(va urma)*

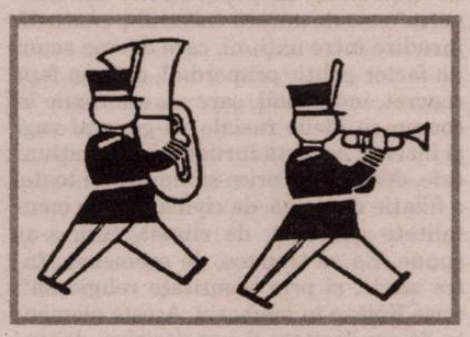

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cuvîntul anului 2018

Celebrul dicționar online al companiei americane Merriam-Webster – o subsidiară a *Encyclopaedia Britannica* – a publicat, conform obiceiului, cuvîntul cel mai căutat al anului 2018. Procesul de alegere ține cont și de numărul de căutări, dar mai ales de influența familiei lexicale și a cîmpului de semnificație ale cuvîntului respectiv, în contextul american. În cele din urmă, redacția alege un cuvînt, în funcție de puterea pe care acesta o manifestă, în cadrul vieții publice a Statelor Unite ale Americii, de-a lungul unui an. Doamnelor și domnilor, în aplauzele dumneavoastră, va urca pe scenă vedeta lexicală a anului 2018! Cuvîntul care a marcat discursul public american e reprezentativ pentru direcția preocupărilor de a înțelege, și spune multe despre starea de spirit a acelui spațiu în anul care tocmai se încheie. Ei bine, acest cuvînt este „justiție"!

Și iată cum, indiferent de PIB, de nivel de viață, de dimensiune și influență în lume, se dovedește că avem aceleași preocupări pe care le au și americanii. Ne chinuie aceleași griji. Se cheamă că am ajuns, cumva, la același nivel cu societatea de peste Ocean. N-a fost ăsta visul atîtor și atîtor români? Iată, fără prea mare efort, i-am ajuns pe americani. Din moment ce ne preocupă aceleași lucruri, însemnă că avem aceeași agendă publică. Putem sărbători în an centenar faptul că, deși n-am reușit să fugim cu toții din această țară, societatea românească are aceleași preocupări cu lumea în care mulți ne-am fi dorit să ajungem. Ce rost mai are să pleci? De ce să mai bați drumul pînă acolo, la capătul lumii? Ca să dai peste aceleași discuții pe care le auzi și aici? Cine ar fi crezut că atunci cînd pe noi ne chinuie cumplit, pe dinăuntru, gîndul că ne îndepărtăm de lumea civilizată, s-ar putea să constatăm că ne găsim, de fapt, în plină civilizație?

Vorba tatălui unui bun prieten. Cu niște ani în urmă, se întorsese dintr-o vizită la fiica lui, sora prietenului meu, stabilită la New York. Era vesel, impregnat de lumea în care stătuse vreo jumătate de an. I se părea că totul e senin, că nu merită să-ți faci griji pentru nimic și că omul, în general, are o condiție profund ameliorabilă. Zîmbea cît era ziua de lungă. Muzicant de meserie, pensionar, cînta voluntar pe terasa unui restaurant. Cum apăreai pe terasă, cum îți trăgea o dedicație și-ți mai făcea și cinste cu o băutură. Era într-o formă care contrasta flagrant cu meclele căzute ale tuturor concitadinilor. Lîngă el, rătăcit în abisul unei melancolii, mesteca la clape partenerul lui de cîntări de-o viață. Imaginea de pe scenă era tulburătoare. Doi muzicanți, cîntînd pe o terasă aproape goală, într-o seară de toamnă călduță și tristă, ca o saramură eternă, din care ai senzația că nimeni nu va mai ieși niciodată. Unul dintre ei, purtînd o cămașă hawaiană multicoloră, pe cap cu o pălărie de Panama și animat de o exuberanță năucitoare, cîntînd alimentat de o energie neverosimilă, venită din altă lume. Celălalt, îmbrăcat complet în gri stins, cu fața căzută, ca o clădire lovită într-un bombardament, cu ochii injectați, pierduți în neantul unui gînd fără capăt. Tîrziu de tot, cînd s-a hotărît să ia o pauză din entuziasmul cîntării, l-am întrebat pe tatăl prietenului meu: „Cum fu, nea Eugene, în America?" Mi-a mai comandat o vodcă, sprijinit pe un glas tunător, din care nu se scursese încă toată cîntarea. Pe urmă, mi-a zis: „Cum să fie, mă?! Ca p-aicea, pă la noi. Oameni ca toți oamenii, o stradă, așa, mai mare, da, muult mai mare dăcît asta a noastră dîn centru, pă care e plin toată ziua dă mașini. Copaci d-o parte și dă alta a drumului și... asta e toată treaba. Ce-am văzut la ei e că nu știa să pescuiască neam. Avea scule, ecrane, dracu' să-i pieptene, da' numa' io prindeam, cu un băț găsit p-acolo. Să uita la mine ca la mașini străine. Zicea ei ceva, da'z dai seama că n-am înțeles nimica. Da' era frumos rău. Ei pă limba lor, io pă românește, ne-am împrietenit, cum s-ar zice. Le-am arătat cum să leagă firu', alea, alea... În rest, ca p-aici pă la noi, doar că... mai mare, așa..."

Interesant e că americanii au căutat în dicționare, nu doar au folosit intensiv cuvîntul „justiție". În toate dimensiunile sale de semnificație, foarte generoase în limba engleză. Oare noi am făcut la fel? Am căutat în dicționar să aflăm cum se definește justiția? Dar corupția? Am avut curiozitatea de a-i descoperi cîmpurile vaste de semnificație? Strict ca număr de căutări, pe primul loc la americani, în intrările pe Merriam-Webster, a ieșit cuvîntul „naționalism". Căutarea acestui cuvînt a crescut cu, țineți-vă bine, 8.000%, după ce a fost folosit cu larghețe de președintele Donald Trump într-un discurs celebru, în care s-a declarat naționalist. „Naționalism" e definit în Merriam-Webster ca „loialitate și devotament față de o națiune". Dar, mai ales, „ridicarea unei națiuni deasupra celorlalte și plasarea accentului principal pe promovarea culturii și intereselor sale, ca opuse celor ale altor națiuni sau grupuri supranaționale". Iar explicația continuă. „Naționalism" este deseori înțeles în opoziție cu „patriotism", care înseamnă „dragostea și devotamentul cuiva pentru țara sa", lucru care „nu implică în mod necesar o atitudine de superioritate". Pe locurile 2, 3, 4 s-au situat cuvintele „pansexual", „stea călăuzitoare", „epifanie". Iar cuvintele anilor trecuți, din 2010 pînă acum, au fost „feminism", „ireal", „-ism", „cultură", „știință", „socialism", „pragmatic".

Cu toate asemănările și deosebirile dintre lumi, și la noi cuvîntul anului poate fi „justiție". Așa cum pot fi și multe altele, dintre cele vehiculate atît de des în spațiul public. În 2017, cele mai căutate cuvinte pe dexonline.ro au fost „a abroga" și „amnistie". Normal. Nu?! Care-o fi cuvîntul anului 2018, la noi?

Anca MANOLESCU

Oamenii Cărții sau oamenii războiului?

Din septembrie 2001 încoace, am auzit de cîteva ori oameni destul de cultivați spunînd că terorismul își găsește în chiar doctrina islamului o anume justificare. Că, în Coran, războiul și virtuțile combatante sînt lăudate și, ca atare, islamul incită la luptă, în vreme ce creștinismul e o religie a iubirii, a milei și a păcii. Ușurința cu care punem atrocități și crize pe seama calității intrinseci a unei religii (religia celuilalt, evident) e dovadă de lene mentală, dar e și efectul inculturii în materie de religie: de religie pur și simplu, de islam în mod special. Ce știe astăzi omul comun, în România, despre islam? Știe, sau generația mea știa că turcii musulmani i-au asuprit pe români, care au rezistat păstrîndu-și credința și au apărat Europa de valul Semilunei (deși, s-a observat de multe ori, drumul otomanilor spre Occident nu trecea prin Țările Române). Aceiași turci au devenit astăzi mai simpatici, dat fiind amorul lor pentru Hagi și Lucescu. Dar nici în publicul cultivat nu există mare interes pentru temă. Europa modernă a uitat în mare parte de acea translatio studiorum care, în secolele XII-XIII, a adus în Occident, de-a lungul centrelor savante ale islamului, filozofia greacă (genial comentată de musulmani). Europa modernă a scăpat și de frica Marelui Turc, iar România și-a cîștigat condiția de stat modern prin ieșirea de sub tutela otomană, așa încît, spiritual, cultural și politic, islamul părea pînă de curînd marginal, exterior, neinteresant; era doar amintirea unei „vîrste sumbre", cînd teritoriile române ar fi fost captive într-o arie de civilizație care le-a împiedicat să facă pînă tîrziu joncțiunea cu istoria Occidentului și cu modernitatea. Cartea lui F. Schuon, *Să înțelegem islamul,* pe care am tradus-o la Humanitas în 1994, a fost, mi s-a spus, un mare insucces ca vînzări. Nu exista pe piață interes pentru subiect.

Acum, cînd sîntem ceva mai bine cuplați la informația internațională, sesizăm islamul prin anamorfozele lui, prin „islamul politic" și mișcările fundamentaliste, prin terorismul cu pretinse idealuri islamice, prin oroarea revoluției din Iran și a dictaturii din Irak, prin talibanii afgani: fanatism, intoleranță, ură față de valorile moderne și democratice. Auzim foarte puternic distorsiunile islamului, cunoaștem vag criza și crizele lumii musulmane, uităm deseori uriașa spiritualitate, înaltele civilizații și aventuri intelectuale care au avut loc în spațiul lui. Printr-un defect de perspectivă, riscăm să citim întregul în funcție de excrescențe născute din sărăcie, frustrări politice și teritoriale, din lentoarea cu care gîndirea islamică asumă modernitatea sau, pur și simplu, din pretențiile a tot felul de indivizi care își fardează pofta de putere cu atitudini de legislatori spirituali. Voi fi mulțumită dacă Ben Laden va fi adus, pe urmele lui Saddam Hussein și Miloșevici, în sala de judecată a unei curți internaționale. Dar, nu mai e nevoie să o spun, tradiționalismul agresiv care alimentează ideologia fudamentalismelor islamice e departe de a fi rezultatul firesc și exclusiv al islamului și al civilizației pe care el a modelat-o. Europa de Est a avut și ea parte de scurte episoade de acest tip, iar astăzi chiar zidurile de la Universitate continuă să fie tapetate, în indiferența publică, cu portretul lui Zelea Codreanu. Teocrația, mai ales cînd e pledată și instaurată prin violență, nu e decît putere exercitată prin uzurparea transcendenței. Cu cît Dumnezeu e clamat mai tare pentru a legitima opresiunea, cu atît este el mai nesocotit, mai evacuat în numele însuși al victoriei lui. Nu e mare deosebire între a stîlci libertatea umană în numele lui Dumnezeu și în numele totalitarismului ateu sau al unei dictaturi naționaliste.

Dacă Dumnezeu ar fi vrut,
ar fi făcut din voi o singură adunare.

Există însă înclinația de a invoca, legat de criza actuală a islamului, deosebirea – dacă nu o anume diferență structurală – între civilizația islamică și cea de tip iudeocreștin. Iar, dată fiind mentalitatea europeanului actual, a le invoca înseamnă implicit a vorbi despre o civilizație pentru care atașamentul față de tradiție și de valorile religioase ar stînjeni accesul la modernitate, progres, democrație, pe de o parte, și, pe de altă parte, la civilizația noastră care a născut valorile moderne, libertatea și drepturile individului, respectul pentru diferență. Înseamnă iarăși a sugera că iudaismul și creștinismul ar constitui o linie religioasă cu totul diferită de islam.

În legătură cu deosebirea „civilizațională" e de spus totuși că islamul ia în considerare, încă de la originile lui, pluralitatea, religioasă și etnică. Cu mult înainte ca Europa, cea modernă, să admită, să gîndească, să gestioneze diversitatea religioasă, islamul avea o mentalitate și o administrație care îi permiteau să includă în lumea sa, alături de musulmani, alte religii, alte popoare, alte valori. Iar religios vorbind, islamul apare ca o revelație monoteistă care confirmă și întărește mesajul monoteismelor precedent apărute: iudaic și creștin. Participă la aceeași revelație ca și ele, se referă la aceeași figură exemplară, gîndită transconfesional: Abraham, „părintele credincioșilor", nu e nici evreu, nici creștin, nici musulman, e hanif, credincios pur în Dumnezeu unu. Sura V a Coranului spune: „Noi am pogorît Tora drept călăuzire și lumină... Noi l-am trimis pe urmele lor (ale profeților vechi-testamentari) pe Iisus, fiul Mariei... Noi i-am dăruit Evanghelia drept călăuzire și Lumină... Noi ți-am pogorît ție Cartea întru Adevăr, întărind cartea dinaintea ei și păzind-o... Dacă Dumnezeu ar fi vrut, ar fi făcut din voi o singură adunare, însă El a vrut să vă pună la încercare prin darul pe care vi l-a făcut" (traducere George Grigore, Coranul, Kriterion, 2000). Islamul își recunoaște conaturalitatea cu celelalte monoteisme și-i include în marea comunitate a „oamenilor Cărții", alături de evrei și creștini, pe zoroastrieni, posesori și ei ai unor texte revelate. Administrativ vorbind, dominațiile musulmane au inclus în „casa islamului" populațiile de crez monoteist, care, în schimbul unui impozit, primeau protecția suveranului musulman, libertatea de a-și practica religia și pe aceea de a-și organiza comunitatea confesională.

Unul dintre motivele prin care sînt explicate fulgerătoarea expansiune a islamului, în sec. VII, ca și înflorirea diferitelor lui arii de civilizație, e tocmai această toleranță organizată, garantată prin legea statului, tocmai acest îndelung exercițiu al convivialității și al colaborării cu celălalt. Într-un articol din *Secolul XX* (1997) dedicat balcanismului, istoricul Viorel Panaite amintea părerea unui specialist în drept islamic, Hans Krause, „conform căreia în timp ce dreptul occidental se interesa de *iustum bellum,* dreptul musulman se preocupa de iuxta pax". Victor Papacostea vorbea în „Balcania" (text publicat în 1936 și reluat în același număr din *Secolul XX)* despre capacitatea Imperiului Otoman de a organiza în Balcani o societate multiconfesională și multiculturală viabilă, multă vreme solidă. În plus, „Mahomed al II-lea... a extins autoritatea patriarhilor ecumenici... asupra tuturor popoarelor creștine din Peninsulă, punînd astfel temelia unei mari societăți creștine a cărei coeziune și unitate s-a menținut veacuri întregi". Lui André Scrima îi plăcea să evoce intrarea lui Omar în Ierusalim, în 638, nu ca un cuceritor, ci ca un pelerin, „în veșmînt sărac", primit de patriarhul Sofronie sub semnul Ierusalimului de sus, locul de convergență al celor trei religii abrahamice. Cînd patriarhul l-a invitat pe calif să își facă rugăciunea în Biserica Învierii, Omar a refuzat, relatează istoricul bizantin Eutychios, spunînd: „de mă voi ruga în templul tău, l-ai pierde, căci musulmanii ți l-ar răpi după moartea mea, zicînd: «aici s-a rugat Omar!»". Părintelui Scrima îi plăcea de asemenea să evoce călătoria nocturnă (mi'raj) a lui Muhammad care străbate cerurile profeților anteriori, „pentru a fi inclus în planul divin ai cărui legitimi vestitori sînt aceștia". Islamul poate oferi spiritual o hermeneutică a întîlnirii religiilor, așa cum oferă o îndelungă experiență a pluralității asumate, gestionate comunitar și politic. Rămîne ca și gîndirea islamică actuală, și noi să le luăm în seamă.

apărut în Dilema veche, *nr. 1, 15 ianuarie 2004*

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Arta pierdută a dialogului

Nu exagerăm dacă punem *Dialogurile* platoniciene la temelia civilizației europene. Ele au fost atît de influente încît a existat și o modă patristică a „simpozionului". De fapt, nu era la mijloc un manierism academic. Părinții Bisericii primare îl prețuiau pe Platon, dar trăiau mai cu seamă în intimitatea textelor evanghelice și „asistau", imaginar, la multitudinea dialogurilor susținute de însuși fondatorul noii religii: Iisus Hristos intră în conversație cu ucenicii și urmașii Săi, dar și cu adversarii Săi redutabili (prin prostie, fanatism și rea-voință). Genul dialogic a fost pe larg ilustrat în vremea Renașterii și a umanismului erasmian. Și romanul clasic alternează descrierile cu dialogul direct dintre personaje. În fond, arta dialogului menține societățile noastre în priza comportamentului uman, definit prin dominarea instinctelor agresive și părtășia cunoașterii. Firește, nu orice tacla implică disciplina antisofistică a maieuticii socratice. Viața curentă ne oferă cu precădere conversații anodine, lipsite de miză filozofică. Oriunde s-ar situa interlocutorii – și tema lor –, ei profită însă de igiena convorbirii, testîndu-și astfel inteligența, simțul critic, aptitudinea de a progresa prin dezbatere argumentată sau măcar simpla bucurie de a sta laolaltă.

Generația mea, formată intelectual în anii '80, are de ce să fie obsedată de toxicitatea comunismului terminal și de prelungirile sale insidioase în deceniile „tranziției". Cred că fostul regim a început, cu un succes durabil (și complicat, azi, prin vacarmul cacofonic din *social media),* să otrăvească nu doar arta dialogului (la care participă vorbitorii educați), ci simplul fapt de a vorbi liber cu altcineva. Acel regim după care tot mai mulți români „plîng" (mai ales pentru că nu l-au putut cu adevărat disloca) a transformat alteritatea într-o sursă de dușmănie și conversația într-o capcană. Ne-a făcut să ne vedem aproapele nu ca pe un aliat posibil – sau ca pe un semen inofensiv –, ci ca pe un inamic perfid, gata să ne toarne la Securitate și să ne strice rostul. Moștenim această societate a suspiciunii generalizate. Cînd deschizi ușa unei săli publice, sau pe cea a unui compartiment de tren, percepi figurile necunoscute cu care urmează să dai ochii ca pe tot atîtea surse de anxietate și de amenințare potențială. Colocvialitatea balcanică a regățenilor sau politețea crispată a ardelenilor din România precomunistă (atît de amuzant surprise în schițele lui Caragiale) au fost, practic, înlocuite prin mitocănia preventiv-ostilă și mutismul unor solilocvii paranoice. Firește că există excepții insulare, firește că refuzăm această disoluție a schimbului ideatic, pentru că îi resimțim carnal negativitatea! La fel de naturală e și epidemia depresiei, căci pricepem tot atît de clar imposibilitatea de a repara, într-o singură generație, mutațiile introduse prin ingineria socială a terorismului comunist. Ce e încă și mai trist ține de sentimentul multora (printre care mă număr) că, departe de a se „drege", metehnele mutantului generic numit „omul nou" nu fac decît să se amplifice, tot mai obscen.

Unde mai are loc un adevărat dialog în România „Centenarului"? Cei chemați de Constituție să îl organizeze dorm sau contribuie cu toate puterile la adîncirea faliilor colective tot mai vertiginoase. Orice tabără ai izola din acest ansamblu eteroclit, nu vei găsi în agenda ei decît radicalism surd și orb. Etichetări sumare, la grămadă. Stigmatizări în grup. Respingerea oricărui „compromis" (de parcă democrația ar putea funcționa, chiar și o lună, fără negocieri continue). Înstrăinat în propria țară, însingurat într-un cerc restrîns de prieteni, observ tristul spectacol al acestor inflamări exclusive ca și cum aș privi, de pe mal, incendiul de la bordul unei *navis stultifera.* Fiecare are dreptate împotriva tuturor. Admirația e răstălmăcită ca *pupincurism.* Nu apucăm să recunoaștem vreun model, pentru că-i cerem perfecțiunea clar interzisă muritorilor. Înțelepciunea poporană susține că, dacă vrea să „piardă" pe cineva, Dumnezeu îi ia aceluia „mințile". S-ar spune că ne-am instalat, durabil, într-o asemenea situație. Un ospiciu labirintic.

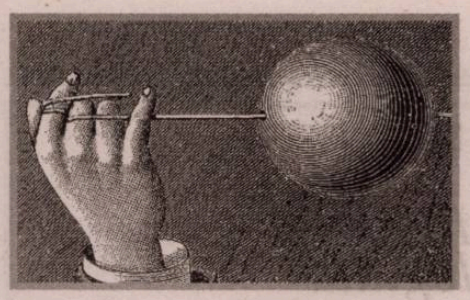

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Riscurile referendumului

Relația dintre Marea Britanie și Uniunea Europeană nu a fost niciodată ușoară. Chestiuni precum politica agricolă comună, contribuția la bugetul Uniunii, integrarea politică, uniunea vamală, moneda unică etc. au generat tensiuni și chiar conflicte care au fost aplanate cu mari eforturi. După ce s-a înscris cu întîrziere pe acest parcurs european, Marea Britanie a fost de mai multe ori pe punctul de a-l abandona: a cerut exceptări și amînări, practicînd un soi de șantaj tot mai dificil de suportat pentru Bruxelles și pentru celelalte state membre. Londra a știut să-și susțină interesul național – vor spune unii. Așa este! Adesea, însă, relația cu Uniunea Europeană a fost dictată de interese partizane și de competiția din interiorul Parlamentului. Poziționarea partidelor față de UE s-a modificat, în timp: dacă, la început, conservatorii au fost purtătorii mesajului pro-european și avocații integrării, astăzi ei sînt cei care vor ruptura de Europa. Euroscepticii de ieri – laburiștii – susțin, astăzi, rămînerea în UE. Pentru conservatori, federalizarea spre care tinde actuala construcție europeană limitează suveranitatea națională britanică și reprezintă o amenințare nu doar pentru bunăstare, ci și pentru identitatea națională. Laburiștii, în schimb, văd în UE o sursă a bunăstării și o garanție a respectării unor drepturi. Clivajele sînt însă mai complicate: nu toți laburiștii sînt pro-europeni, nu toți conservatorii sînt eurosceptici... Dacă aderarea la tratate și menținerea cursului european au fost anevoioase, încă și mai dificilă e despărțirea de UE după referendumul din 2016.

Chestiunea cea mai dificilă e legată de relația Regatului Unit cu Irlanda după Brexit: cum poate fi evitată o frontieră fizică între provincia britanică Irlanda de Nord și Republica Irlanda, care va rămîne în Uniunea Europeană? Cum poate fi menținut acordul de pace din 1998 dacă Marea Britanie părăsește uniunea vamală și piața internă europeană? De la Bruxelles s-a propus menținerea Irlandei de Nord în cadrul uniunii vamale pînă la semnarea unui eventual tratat de liber-schimb între Marea Britanie și UE, prevăzut pentru 2020. Evident, cu condiția păstrării principiului liberei circulații între cele două Irlande.

Dacă aderarea la tratate și menținerea cursului european au fost anevoioase, încă și mai dificilă e despărțirea de UE.

Unii conservatori resping această soluție, care ar diferenția statutul provinciei de restul Regatului Unit și ar încuraja reunificarea insulei irlandeze. Tensiunea e evidentă. E vorba despre integritatea pieței unice europene *versus* integritatea Regatului Unit...

După luni întregi de negocieri, acordul a fost validat de guvern. Cu prețul unei crize politice fără precedent: cinci membri ai guvernului, inclusiv ministrul pentru Brexit și secretarul de stat pentru problemele Irlandei de Nord, au demisionat pentru a protesta față de forma în care a fost adoptat acordul. Aripa dură a partidului încearcă s-o mazilească pe Theresa May, considerată principala responsabilă. Premierul se apără, spunînd că acordul e singurul posibil. După ce acum cîteva săptămîni a rezistat unui puci intern, May a reușit să amîne votul din Parlament, de teama unei înfrîngeri. Cu consecințe dezastruoase: credibilitatea premierului e încă și mai scăzută. Iar poziția Marii Britanii în relația cu Bruxelles – deși ce-ar mai rămîne de negociat? – e mult mai fragilă.

Pe măsură ce timpul rămas pînă la data prevăzută pentru Brexit se scurge, criza politică de la Londra se acutizează. O ieșire necontrolată din UE ar genera pagube economice imense. Și, odată cu decizia Curții Europene de Justiție potrivit căreia Marea Britanie poate abandona unilateral Brexit-ul, începe să se contureze un curent în favoarea organizării unui nou referendum. Printre cei care solicită, public, un asemenea scrutin se numără foștii premieri John Major și Tony Blair. Aproape toate partidele de opoziție susțin organizarea unui nou referendum: liberal-democrații, verzii, laburiștii. Ba chiar și unii conservatori din tabăra anti-May. Dacă un asemenea referendum ar avea loc, majoritatea ar înclina spre a rămîne în Uniune, spune un sondaj de opinie. Dar un nou referendum nu ar atenua diviziunile. Dimpotrivă! Cum ar putea continua relația dintre Marea Britanie și Uniunea Europeană dacă singurul liant e faptul că nu reușesc să se despartă amiabil?

Lucrezia REICHLIN

Criza economică iminentă a zonei euro

Se pare că alegerile pentru Parlamentul European din luna mai a anului următor vor fi bîntuite de demonii lăuntrici ai Europei – de la conflictul cu guvernul populist al Italiei, cu privire la buget țării, pînă la frontul xenofob care s-a format în Grupul de la Visegrád. Criza partidelor tradiționale de centru, cu un rol esențial în obținerea și menținerea consensului în Uniunea Europeană, este și ea departe de a fi soluționată, chiar dacă aceste partide s-au străduit să implementeze reformele necesare. Dacă însă, așa cum sugerează indicatorii actuali, Europa are în față o încetinire economică, discursul preelectoral s-ar putea schimba semnificativ.

Pînă acum cîteva luni, discursul standard susținea că episodul crizei economice s-a încheiat, chiar și pentru țările grav afectate, de la periferia zonei euro. Ca atare, europenii și-au orientat atenția către alte probleme, precum refugiații și securitatea, care amenințau stabilitatea politică și erodau consensul în fața proiectului european.

Dar creșterea PIB din zona euro a încetinit, după vîrful din trimestrele trei și patru ale anului 2017. Scăderea constantă a economiei zonei euro – chiar și în Germania, PIB-ul a scăzut în al treilea trimestru al lui 2018 – nu prevestește nimic bun pentru UE, care s-ar putea confrunta cu o dublă criză – politică și economică.

Întrebarea evidentă este de ce redresarea zonei euro este în declin, chiar dacă e susținută din plin de politici monetare expansioniste. De fapt, dacă această creștere și-a atins cu adevărat punctul de maxim, asta ar implica că rata de creștere potențială a zonei euro este de cca. 1%. Această rată de creștere a capacității potențiale de producție – cam jumătate din trend-ul de dinainte de criză – e asociată cu o rată totală a șomajului de aproximativ 8%.

Stagnarea creșterii zonei euro reflectă probleme structurale mai vechi și mai noi, moștenirea ultimei crize (care încă apasă asupra calității activelor bancare), nivelurile ridicate de îndatorare din anumite țări și șocurile externe care au afectat cererea. Altfel spus, Europa se confruntă cu amenințări la adresa propriului potențial de creștere, dar și cu forțe negative ciclice. Acestea din urmă cu precădere cer o reacție agresivă: nu în ultimul rînd, deoarece, dacă economia zonei euro ar intra, într-un viitor apropiat, în recesiune, ar avea un număr restrîns de instrumente politice cu care să o contracareze.

Chiar dacă Europa are acum instrumente mai bune de gestionare a crizei decît pe vremea recesiunii din 2011, ele sînt incomplete. În plus, Banca Centrală Europeană va avea un spațiu mai restrîns de manevră pentru aplicarea politicilor monetare de stimulare economică: nivelul dobînzilor e deja zero, iar un nou program pentru achiziții de active ar fi inevitabil unul controversat.

Politica fiscală se află, la rîndul ei, într-o situație precară. Desigur, e esențial ca greșeala făcută în 2009, cînd liderii UE au adoptat o consolidare fiscală rapidă înainte ca redresarea să fie completă, să nu se mai repete. Dar, pentru a contracara recesiunea ciclică, stimularea economică rămîne indispensabilă.

Iar o nouă recesiune ar duce la o divizare și mai acută a piețelor financiare la nivel național, consolidînd totodată corelația dintre riscurile de țară și cele bancare. Multe țări vor avea o marjă redusă pentru politici fiscale anticiclice, datorită reglementărilor UE cu privire la datoria publică sau în virtutea faptului că toleranța pieței pentru datoria publică este mai scăzută într-o uniune monetară, după cum s-a văzut începînd cu 2010. Creșterea primelor de risc subminează efectul expansionist al deficitelor fiscale chiar și în timpul recesiunilor.

Mai mult, dată fiind lipsa unei capacități fiscale comune, nu există un mecanism sau o instituție care să poată aplica un stimul fiscal zonei euro în ansamblu. Iar reforme care să vizeze această stare de fapt nu vor apărea în următoarele luni.

Firește, dacă capacitatea fiscală a unei țări este slăbită, ea poate reacționa prin coordonarea politicilor monetare și fiscale. Pentru ca această măsură să funcționeze în zona euro, țările membre trebuie să facă un efort comun. Ele trebuie să convină – cu ocazia uneia dintre miile de întîlniri oficiale și neoficiale dintre șefii de stat și miniștrii de Finanțe ai zonei euro – asupra unei poziții comune de politică fiscală.

Asta nu va oferi piețelor o asigurare deplină, deoarece e puțin probabil ca un astfel de acord să includă o garanție comună nelimitată pentru noi titluri de debit emise de țări deja îndatorate. Dar ar demonstra cel puțin că țările zonei euro recunosc importanța coordonării politicilor – de consolidare fiscală, în timp de stabilitate, sau de politică fiscală anticiclică, în timp de criză – în vederea diminuării șanselor unei crize a datoriilor în economiile mai slabe ale uniunii monetare.

Dar, cel important, o astfel de coordonare va contribui într-o anumită măsură la recîștigarea încrederii reciproce, atît de zdruncinată în Europa. Ceea ce ar putea duce la o respingere categorică a tacticii, adoptată de țări ca Italia, de înfruntare agresivă a autorităților UE. Cetățenii din întreaga Uniune Europeană vor merge în luna mai la vot; un astfel de mesaj ar putea aduce o schimbare majoră.

***Lucrezia Reichlin**, fost director de cercetare la Banca Centrală Europeană, este profesor de Economie la London Business School.*

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză de Matei PLEȘU

Savoarea în bucate

Texte și opinii de:

● Alexandru CONSULEA (gastronom)
„Există bucătărie românească?“

● Cosmin DRAGOMIR (jurnalist culinar)
„Restaurantele cu specific românesc: de la ceaune la *sous-vide*“

● Vlad MACRI (jurnalist)
„Girafa din grădina de legume“

● Alina MIRON (jurnalist și fotograf culinar)
„Mîncarea, ca misiune diplomatică“

argument

Românii au petrecut...

DILEMA VECHE 25 DE ANI
BEST OF 2018
Savoarea în bucate

De sărbători, știrile sînt în general aceleași, *copy & paste* de la un an la altul, și cea mai „importantă“ dintre toate rămîne cea despre cum au petrecut românii de Crăciun și de Anul Nou. Care s-ar traduce prin ce-au mîncat și ce-au băut. Aflăm de fiecare dată că „românii au petrecut în mod tradițional“, adică au consumat, uneori în neștire, clasicele sarmale, piftie, șorici, caltaboș și sîngerete, apoi, după ce au înghițit cîte o pastilă pentru digestie, au trecut la din nou „tradiționalii“ cozonaci. Unii au ajuns la spital, alții au supraviețuit. Nu-mi dau seama dacă povestea asta cu tradițiile vinde într-adevăr știrea, însă o concluzie care s-ar putea desprinde de aici este că „românii“ (din nou, un termen generic și, din punctul meu de vedere, destul de imprecis) sînt dintre aceia care își respectă datinile și obiceiurile moștenite din străbuni, cel puțin în ceea ce privește mîncarea, ceea ce sună un pic cam prea conservator, cu un iz patriotard de duzină. Și uite-așa mai trece un Crăciun în care principala vedetă, porcul, este de mult mort în coteț, după care sîntem cu toții mulțumiți că am sărbătorit așa cum se cuvine, ne-am ghiftuit cît pentru un an. Vine și Anul Nou, și lucrurile se schimbă un pic, dar nu în esență, porcul e înlocuit de curcan, deși pe mese tot mai există din plin jumări și sarmale rămase de la Crăciun. Totuși, se vede treaba că aceiași „români“ devin mai dezinvolți și mai puțin tradiționaliști cînd e vorba despre mesele de Revelion. Aici se mai strecoară și cîte un pește – oarecum tot conform tradiției, „să treci prin noul an ca un pește prin apă“ –, mai nou niște fructe de mare, bucătarii de ocazie îndrăznesc mai mult, mai trag cu ochiul și la ce se mănîncă prin Vest.

În ce măsură mîncarea mai face parte din specificul național și ține de tradiție? Ne putem lăuda cu o gastronomie românească? Cum se împacă ea cu tendința de a „globaliza“ totul, inclusiv ce punem pe masă? Sînt doar cîteva întrebări la care Dosarul de față încearcă să răspundă. Veți afla părerile unor *chef*-i, bloggeri și jurnaliști culinari, oameni care au studiat problema, au scris și cărți despre ce mîncăm, cum mîncăm. (**Adina Popescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată pe 17 ianuarie.

Alexandru CONSULEA

Există bucătărie românească?

M-am întîlnit des în ultima perioadă cu domnul P.; restaurantul nostru a lansat un proiect care propune redefinirea gastronomiei românești. Mese pline de mîncăruri tradiționale românești, gătite după cărți de bucate din secolul al XIX-lea, au constituit și constituie cadrul de lucru.

Alături de mulți alții care s-au alăturat inițiativei, domnul P. s-a arătat entuziasmat, oferindu-și sprijinul necondiționat. Un real cîștig, mi-am zis: intelectual fiind, critic gastronomic de formație franțuzească, *bon viveur* dintr-o familie de excepție. „Am să scriu niște texte ce vor servi Cauzei", mi-a promis.

Deunăzi, mîncam neatent niște chiftele, concentrat fiind pe lectura articolului domnului P., primul din seria promisă. Am înlemnit; chiftelele sînt turcești?! Am înghițit rușinat și speriat. Am voie chiftele? Îmi permite religia? Ce mamă, ce bunică, ce mătuși denaturate am avut! Mama gătea cu mîndrie și pricepere, mereu veselă și cîntînd cu tigaia în mînă, inconștiență de infracțiune, chiftele turcești din fleică de porc (Allah! Allah!), cu mult mărar și miez de pîine, după o rețetă aflată în familie de peste o sută de ani.

Zacusca mătușii Julieta, făcută toamna sub ochiul vigilent al bunicii Smaranda, nu era a mătușii Julieta. Mătușa Julieta făcea zacuscă rusească; ciudat, n-avem ruși în familie.

Tata, frigotehnist de meserie, care îndopa gîștele cu miez de nucă săptămîni de-a rîndul și le mai și îmbăta înainte de sacrificare cu un țoi de cognac (pardon, vinars), obținînd astfel *foie gras,* plagia, în fapt, rețeta lui Escoffier, citită pe ascuns și în original.

Mămăliga, supa pescărească, drobul, sarmalele, ghiveciul, ciorbele de burtă sau potroace, prezente toate din vremuri imemoriale pe mesele noastre mai mult sau mai puțin festive, s-au dovedit a fi toate de import.

Cu ochii în lacrimi, înțeleg că ar trebui să mîncăm zilnic rușinați de furtul pe care îl comitem, sîntem un neam de plagiatori fără urmă de imaginație, crescuți în disprețul față de mîncarea noastră cea de toate zilele.

Pînă la venirea romanilor și, mai apoi, a pecenegilor, cumanilor, avarilor, gepizilor (și a soțiilor lor), ca și a turcilor, tătarilor, hunilor, bulgarilor, fanarioților, rușilor, cîtorva italieni de coloratură, unor francezi și apoi iar ruși, iar turci și arabi shaormari, populația autohtonă – românii – mînca frunză, mînca iarbă (cîtă frunză / cîtă iarbă?) și de multe ori se mîncau între ei, doinind eterna jale.

Mai avem dreptul legal să mîncăm mieji, varză, mînji viteji (nu cai!), viezuri, berze, praz, zamă, zarzăre și, eventual, pizdulice? (Ba nu, că o să zică domnul P. că e sîrbească.)

Cu ochii în gol, cu sufletul pustiu, conștientizez umil și înfiorat noile dileme care mă frămîntă. Porcu' este vietnamez sau iberic? Vacile au fost inventate în Franța și exportate mai apoi în restul lumii? Roșia, porumbul, cartoful sînt brevete americane? Cine revendică brevetul cartofilor prăjiți, al roșiei tăiate, al pepenelui feliat sau al nucii sparte?

După ore de frămîntări, leoarcă de sudoare, tremurînd de o firească emoție, descopăr soluția salvatoare: *Evrika!* Fiecare nație mănîncă doar ce a inventat! La trecutu-ți mare... Om avea voie pîine?!

Devine imperios necesară patentarea unor brevete, titluri de proprietate pe diverse rețete de mîncăruri, în proprietatea strictă a țărilor suspecte de a le fi inventat. Rețetele astfel brevetate se vor ține lîngă metrul etalon, la Sèvres.

© wikimedia commons

Lucrurile se simplifică: vrei să faci o tocăniță, accesezi site-ul www.ragoût.fr și achiți taxa de licență. N-ai bani de taxă? Ai poftă de ciorbă de burtă (schembea)? Simplu! Te urci în avion și... tuști, la Istanbul! Ai poftă de telemea sau de musaca, dai fuga în Halkidiki. Ți-au venit nașii în vizită? Nașa e gravidă iar și face din timp apropouri transparente că ar mînca un ficat de gîscă îndopată, *foie gras,* mai franțuzește zis? Ți-e frică să nu lepede? Îți iei zborul cu multiple escale în timp și spațiu, treci prin Egipt, Israel, Franța, întorcîndu-te prin Ungaria, cu satisfacția misiunii îndeplinite.

„După o cină copioasă putem ierta pe oricine."

OSCAR WILDE

„Oamenii nu pot gîndi bine, nu pot iubi bine, nu pot dormi bine dacă nu au mîncat bine înainte."

VIRGINIA WOOLF

Franța în atenția elitei române, care devine francofilă și francofonă. De bunăvoie, românii pleacă în Franța, de unde, școliți și cu gusturi noi, aduc cartea de bucate și rafinamentul acesteia. Evident, gastronomia franceză influențează decisiv obiceiurile noastre culinare. Italienii, grecii, evreii – veniți mai apoi într-o Românie plină de oportunități economice – aduc și ei un important nomenclator de mîncăruri. Puține nații au avut parte de astfel de experiențe pe perioade atît de îndelungate.

Nu este mai puțin adevărat că o limbă română cu un lexic modest a avut tendința de a împrumuta denumirea diverselor mîncăruri selectate pînă la transcrierea fonetică a denumirii inițiale a acestora. Ni se poate reproșa cu just temei o lipsă de imaginație în găsirea unor denumiri distincte, dar în nici un caz nu putem fi suspectați de plagiat; schembeaua turcească are cu totul alt gust decît ciorba noastră de burtă, sarmalele turcești, grecești, sîrbești și cîte or mai fi au un gust total diferit de sarmalele noastre tradiționale. Altă Mărie, altă pălărie. În fapt, cum îți poți asuma paternitatea tocăniței, să spunem: *stew* (engleză), *stufato* (italiană), *eintopf* (germană), *pörkölt* (maghiară), *stoven* (olandeză), *gulasz* (poloneză), *ensopado* (portugheză), *ama fuud* (somaleză), *güveç* (turcă). DEX-ul definește tocana, denumire de origine maghiară, *Tokany,* drept o mîncare cu sos făcută din bucățele de carne prăjită cu ceapă și anumite legume. Ce națiune nu a avut în nomenclatorul produselor ei de bază ingredientele mai sus menționate? Ce tip de carne, ce tip de legume, ce condimente, ce tip și timp de coacere folosește fiecare națiune la prepararea acestei mîncări, cum se va numi ea reprezintă amprenta locală ce face distincția între un preparat și altul și îndreptățește pe fiecare să o declare produs național. Diferența este gustul. Produsele de bază din care oamenii au gătit de-a lungul secolelor diverse mîncăruri sînt, practic, aceleași, cu variații de natură geografică și climatică. Ce ați spune dacă o națiune sau alta și-ar asuma cele șapte note muzicale? Cine ar fi plagiatorul? Beethoven sau Debussy? Chopin sau Enescu? Să ne îndepărtăm cu prudență de trufia declarațiilor emfatice de tipul „această mîncare ne aparține"; chiar dacă inițiativa a plecat dintr-un anumit loc, după un timp suficient de lung, istoric vorbind, orice patent, în special în mediul gastronomic, devine un bun imaterial comun.

Cine ar fi plagiatorul? Beethoven sau Debussy? Chopin sau Enescu?

Rămînem cu varza, mînzu', miezu' și pizdulicea. Coliva devine ilegală pentru că nu e cu „z"; de unde procurăm o dispensă?

In extenso, legal, fotbalul există doar în Anglia. Nu tocmai! Se trage din *soule*-ul normand și din *calcio*-ul florentin. Competițiile de fotbal din alte țări sînt ilegale, se pot desfășura doar cu licență englezească. Halep, Năstase, Țiriac nu au voie să joace tenis, *jeu de pomme,* acesta fiind un joc inventat de francezi, pentru francezi. Mă uit pe Wikipedia și, ce să vezi, paternitatea e franceză, dar maternitatea pare să fie englezească.

Taxa pe cafea, la etiopieni, pe ceai – chinezilor, pe slănină – porcilor! Dar cîrnații? Cine are drept? Homer spunea ceva în *Odiseea*... Romanii, chinezii, toți cîrnățăreau.

Acum, revenind la lucruri serioase, întrebarea rămîne: există gastronomie românească? Din perspectiva miilor de mese mîncate de mine, personal, în ultimii șaizeci de ani, a experiențelor și reflexelor culinare create de acestea, prin prisma faptului că lucrez de circa patruzeci de ani în domeniul producției și desfacerii mărfurilor alimentare, afirm în deplină cunoștință de cauză că da, gastronomia românească există! Este de sine stătătoare, valoroasă și net superioară fie și numai din punct de vedere gustativ multor altora. Este normal ca nenumărate secole de influențe bizantine, turcești, ungurești, rusești, austriece să-și fi pus amprenta asupra modului în care românii se hrănesc. Secolul al XIX-lea aduce

Concluzia, care în opinia mea se impune, este că periplul națiilor mai sus enumerate pe teritoriul stăpînit de români ne-a oferit oportunitatea de a culege de-a lungul secolelor feluri de mîncare dintre cele mai diferite. Adaptarea în timp îndelungat a acestor rețete la spiritul gustului autohton, selecția însăși, sintezele și adaosurile ingenioase reprezintă aportul românilor la patrimoniul cultural gastronomic european.

***Alexandru Consulea** este gastronom, președinte al Asociației pentru Restaurarea Gastronomiei Românești și co-proprietarul restaurantelor Zexe.*

Cosmin DRAGOMIR

Restaurantele cu specific românesc: de la ceaune la sous-vide

Într-o țară de clienți care încă aleg, majoritar, opțiunea ieșirii la restaurant după zicala „mîncarea-i fudulie, băutura e temelie“, gastronomia românească modernă, cu știaf & corelată la trend-urile culinare mondiale, și-a ițit, nu de mult timp, preparatele fistichii ce sperie iremediabil iubitorii de ceaune și chiolhanuri cu proțap. De parcă noua generație de *chef*-i arată ca o Armată a Apocalipsei oalelor cu ciorbe și tingirilor cu fasole cu ciolan care vine, vine, vine, calcă strâchinile în picioare. Spun asta pentru am citit prea multe dezaprobări ale acestui mod de prezentare și gătire a bucatelor românești de la oameni care nu pricep că se oferă o alternativă la bucătăria clasică, nu un înlocuitor.

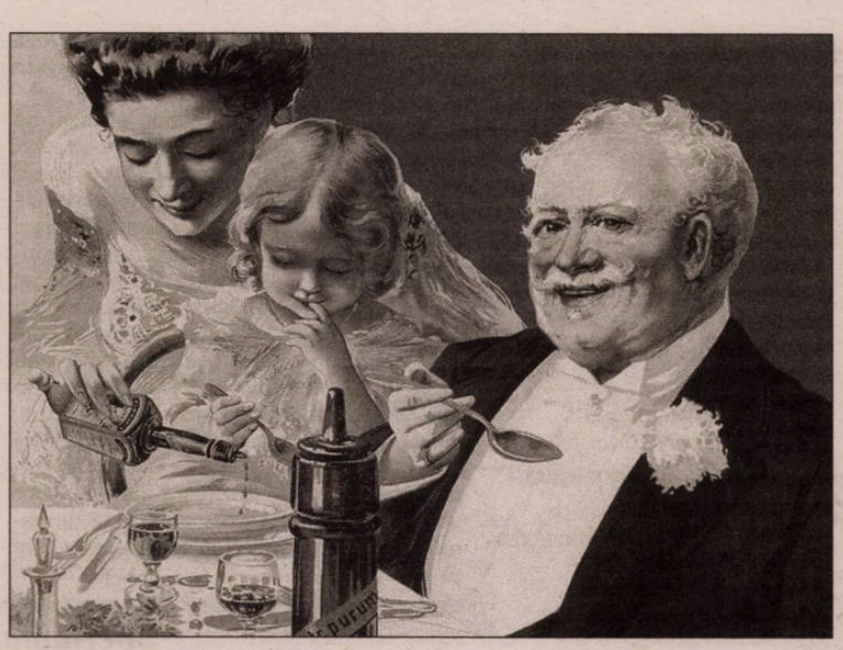

Ce ți-e și cu mîncarea asta românească de secol XXI?

Pînă la urmă, nici conceptul acesta recent nu este clar, deși a devenit *mainstream*. Pe de altă parte, rigiditatea unei definiții academice, o normare bătută în cuie nu își au rostul. O bucătărie modernă nu înseamnă rebranduirea patrimoniului culinar național, ci dusul lui pe la medici și stiliști. Nu înseamnă o spoială de ochii lumii c-așa-i *trendy* și nici o înstrățare cu pretenții de *plating*. O bucătărie modernă presupune folosirea tehnicilor recente de gătit, atenție la aportul nutritiv și la estetică fără a interveni iremediabil în gustul propus în meniu. Dacă scrii „ciulama de pui“, atunci aștept să primesc ciulama de pui, nu rulouri de pui cu smîntînă și ciuperci, așa cum am pățit recent într-o cîrciumă de prin Alba Iulia. Asta înseamnă măsluire, nu reinterpretare.

Conceptul nu e nici măcar nou și nici nu ne aparține. Dar, dat fiind decalajul enorm față de alte gastronomii, unele chiar vecine, e momentul să lăsăm frica de plagiat la o parte și să ne inspirăm din reușitele empirice ale altora.

Osteria Francescana din Italia a fost declarat cel mai bun restaurant din lume în 2016, al doilea în 2017 și a revenit pe primul loc anul acesta. La începuturile lui, *Chef* Massimo Bottura era să dea faliment de cîteva ori din cauza conservatorismului culinar al celor din Modena. El propunea o viziune minimalistă și nouă asupra preparatelor regionale. Poate cel mai facil exemplu este cel al lasagnei, de la care servea doar partea de deasupra, crusta aceea caramelizată în cuptor despre care se spune că e cea mai bună bucățică din preparat. Primul episod din *Chef's Table* de pe Netflix vă spune întreaga poveste. Un alt exemplu de succes datează din 2004 și este cunoscut sub numele *New Nordic Cuisine Manifesto*, semnat de bucătari importanți din statele scandinave și din țări din proximitatea acestora. Pornind de la cîteva principii simple și de bun-simț, manifestul a devenit politică de state și, în acest moment, bucăria nordică este extrem de puternică și influentă. În Turcia, Mehmet Gurs este cel care a pornit conceptul *New Anatolian Cuisine* și a reușit să îl impună. Și, repet, toate au apărut ca alternative, nu ca surogate definitive ale bucătăriilor regionale tradiționale. Acu' să revenim la situația de la noi.

În primul rînd, trebuie să subliniem faptul că nevoia fiecărui *chef* de originalitate cu orice preț a dat naștere unui lung șir de denumiri pentru (aproape) aceeași Mărie. Încă puțin și epuizăm sinonimele. Avem (în ordine cronologică): rețete vechi revizitate – Zexe *(Chef* & co-proprietar Amalia Consulea), gastronomie românească reinterpretată – Nico Lontras *(Chef* & proprietar Rare Food Services), specific românesc modern – Bistro Mahala *(Chef* & proprietar Sorin Cucu), noua bucătărie românească – Maize *(Chef* Alex Petricean), întoarcerea la rădăcini – Kaiamo *(Chef* & proprietar Radu C.M. Ionescu), rădăcini în bucătăria românească – Bistro Ateneu *(Chef* Alexandru Dumitru). Lor le mai putem adăuga și alte restaurante care promovează, constant și cu simț de răspundere, o bucătărie neaoșă modernă și produsele locale (Bistro de L'Arte din Brașov, Bistro Voilla și Pîine și Vin din București, Atra Doftana ori Fragment din Cluj sînt alte cîteva exemple).

Astfel, de ceva timp, „lupta“ culinară a principalilor actanți se duce în lingvistică, dar ei, fapt remarcabil, au reușit să nu uite – ceea ce e cel mai important – de gust (credeți-mă, nu trebuie să îi ratați pe nici unul). Problema aici e că, deși neimputabil acest devotament pentru unicitate, pentru departajare, România încă își caută o identitate gastronomică și, chiar dacă sînt destule căruțe care merg în linie, seara fiecare adastă în alt locșor ales fără să fi învățat ceva din strategia șatrelor de a „parca“ în cerc și a face focul în mijloc. Astfel, irosim scopul central pentru interesul minoritar, ba mai mult, putem spori debusolarea potențialului client.

Nici viziunile celor înșirați mai sus nu sînt, slavă Domnului, identice. Unii ne îmbie cu preparate familiare, fără surprize mari în farfurie, alții destructurează și recompun rețetele vechi și, în fine, unii inventează mîncăruri pe baza ingredientelor românești. Mai toți sînt ghidați de aceeași politică de achiziții: *from farm to table,* chiar dacă în România lui 2018 această frumoasă strategie este doar parțial fezabilă. Producătorii noștri locali, cu excepțiile de rigoare, nu sînt încă pregătiți să facă față nevoilor și cerințelor din HoReCa.

Mai există însă o polemică: cît la sută dintr-un meniu poate fi internațional fără să-ți alterezi comunicarea oficială a specificului? Se vorbește de cam 20% marjă de joacă pentru *chef*-i cu stridii și caracatițe, mango și cocos. Așa au apărut tocănița oltenească cu creveți ori caracatița ciobănească. Dar și aici vorbim de viziuni diferite: unii spun că e bine așa (că doar consumăm caracatiță de minimum 250 de ani, este menționată într-o listă de nart din 1774), în timp ce alții consideră că putem aplica oportunitatea celor 20 de procente, însă doar pe ici, pe colo, fără să avem, în farfurie, ingredientul principal alogen.

„Înghețata este minunată! Păcat că nu este ilegală!“

VOLTAIRE

Poate v-am plictisit cu această teoretizare care, în loc să vă lase gura apă așa cum ar trebui să o facă un text despre mîncare, nici măcar nu a reușit să ofere vreun verdict. Vă invit să descoperiți toate aceste locuri și altele, văduvite de menționare din pricina ignoranței mele ori a memoriei scurte. O să găsiți zămuri fierbinți și strașnic acrite ori supe dulci din carne de păsări crescute în ferme mici, pești fragezi de captură cu tot felul de piureuri și spume, tocane cu mămăligi vîrtoase și fripturi suculente. O să primiți preparate superb aranjate, cu arome fine și consistențe (termen înlocuit frecvent de texturi) insolite. O să descoperiți o bucătărie care merită mai mult decît am reușit noi pînă acum să o valorificăm, deși ea ne-a oferit destule satisfacții.

Nu pot însă a încheia acest text fără să vorbesc despre una dintre cele mai mari dezamăgiri gastronomice din ultima perioadă: în 2019, Sibiul devine Regiune Gastronomică Europeană și, după ce am răsfoit catalogul oficial în care 70 de restaurante participante au stabilit cîte un meniu din cinci preparate, special pentru acest eveniment, m-am crucit și răscrucit fără să am prea multe în comun cu biserica. Din zestrea noastră culinară destul de ofertantă, unele localuri nu au reușit să preia nimic. Sînt destule restaurante care nu doar că nu au priceput cu ce (sau doar ce) se mănîncă la o astfel de ocazie, dar au fost și îngăduite să particip (oare nu le ieșeau autorităților destule la număr?) cu burgeri, pizza și kebab-uri. Mîhnirea aceasta vine ca cireașa de pe tortul expozițiilor și tîrgurilor de turism internaționale la care România a participat în ultimii ani și la care oferta gastronomică națională ori lipsea, ori era a cincea roată la căruță, ori chiar alunga potențialul turist.

„Lasă hrana să îți fie medicament și medicamentul hrană.“

HIPOCRATE

Oare să nu avem o gastronomie (precum în accepțiunea lui Păstorel, teză susținută și de amicul Vlad Macri), ci doar o alimentație românească? Eu cred că avem, chiar de nu-i comparabilă cu marile gastronomii ale lumii, dar un specific regional consistent, multiinfluențat, fără ca asta să fie cu păcat, există și e recognoscibil de acolo de unde zmeul cel mare aruncă buzduganul cel greu.

Cosmin Dragomir *este juralist culinar, scrie la gastroart.ro.*

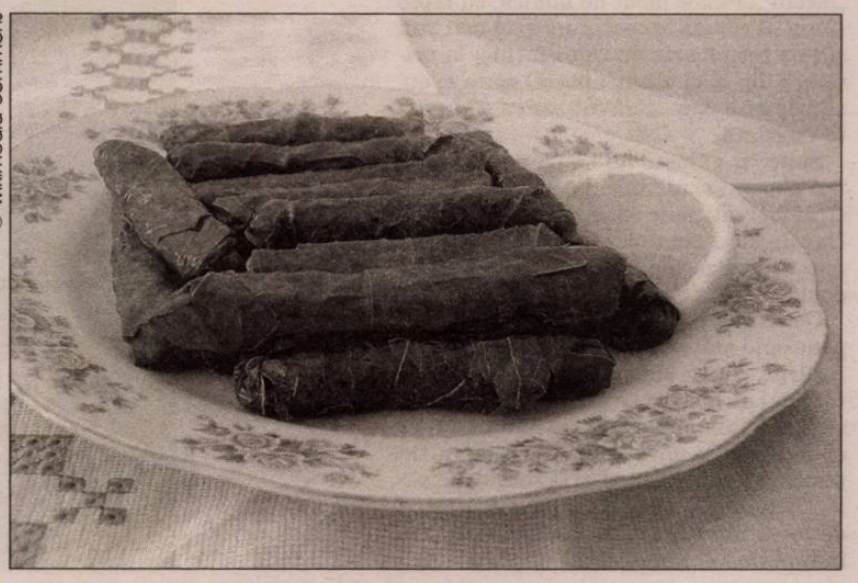

© wikimedia commons

Ana Maria SANDU

„Fata mamii, tu trăiești cu aer?"

În bucătăria noastră, bunica era stăpîna oalelor, a cratițelor, a tigăilor, a cuțitelor pe care le mînuia ca un muschetar cînd trebuia să le ascută. Nu-mi amintesc s-o fi zărit vreodată fără șorțul ei colorat, întotdeauna spălat și călcat. Locuiam într-un cartier de case, așa că operațiunile importante – cum ar fi prepararea magiunului de prune, toamna, sau a săpunului de rufe, făcut din grăsime și sodă caustică – se extindeau și în curte, unde vasele imense se puneau la fiert la un foc de lemne zdravăn.

N-aș ști să spun cîte ore din viața ei de 80 de ani și le-o fi petrecut în picioare, pe lîngă un aragaz, învîrtind cu o lingură de lemn sau cu o paletă în cel puțin două feluri de mîncare. Trebuie să se fi adunat vreo 50 de ani bătuți pe muchie, timp în care ne-a hrănit pe noi și alte nenumărate guri care veneau să mănînce la restaurantele bune din oraș în care a lucrat mulți ani.

Am fost, așadar, o nepoată răsfățată peste măsură, ale cărei papile gustative, insensibile și necultivate, trebuie să-i fi scos mulți peri albi bunicii, care își dădea toată silința să-mi facă pe plac. Zilele mele începeau invariabil cu întrebarea: „Ce să-ți facă mama de mîncare?" După care urma un meniu complet, recitat cu o voce blîndă și răbdătoare. La sfîrșitul acestui ritual elaborat, răspunsul meu invariabil era: „Nimic, nici nu-mi e foame, de fapt".

Ca o uriașă concesie, după nu știu cîte negocieri, lăsam de la mine și o puneam să-mi facă eternii cartofi prăjiți cu ou în tigaie. Cu asta m-am hrănit o bună bucată de timp, fără să mă plictisesc sau să simt nevoia unei schimbări majore.

Mi se reproșa, evident, că nu-mi păsa și nu știam să apreciez eforturile familiei. Vremurile erau grele, în alimentare mirosea a ulei rînced, de rapiță, servit cu polonicul, iar în galantare tronau pachetele de halva și bîzîiau mustele pe niște picioare de porc scîrboase. Pentru o bucată de mușchiuleț țigănesc, luat de la cantina partidului, ei trebuiau să-și pună în mișcare întregul aparat de pile, iar eu mă fandoseam și nu găseam nimic mai bun de făcut decît să aleg firișoarele albe de grăsime. Ciorba trebuia și ea strecurată, ca nu cumva vreo frunză rebelă de pătrunjel să năvălească peste mine. Laptele, pe care ni-l aducea la poartă, de cîteva ori pe săptămîna, țața Leana, de la vaca pe care o creștea într-un sat din apropiere, avea și el un mare cusur. Se împopoțona cu un strat imens de smîntînă, iar eu îi declarasem acesteia război pînă la moarte. În schimb, îmi plăceau șnițelele de pui și „pireul" cremos făcut de bunica, cu lapte și unt. A rămas în continuare cel mai bun și l-aș recunoaște cu ochii închiși la orice oră din zi și din noapte. O spun și eu, și prietenii care au avut șansa să-l guste vreodată.

Supa cu găluște mi se părea o poezie, îmi place și acum micul port din farfurie și ambarcațiunile albe care vin la mal. Dar de cînd zîna oalei roșii, cu flori, nu mai e printre noi, n-a mai avut același gust.

O asistam pe bunica și orele treceau repede cînd stăteam amîndouă printre mirosurile care se ridicau și ea îmi povestea tot felul de lucruri pe care n-ar fi fost rău să le bag la cap. Dar, pentru mine, felurile ei de mîncare păreau mai degrabă niște personaje gata-gata să-și ia zborul din oale. Dantelăria cărnii trecute prin mașina de tocat mă hipnotiza, însă asta nu mă îndupleca să și mușc din chifteluțele crocante, în care mîinile ei amestecaseră ceapă tocată și multă verdeață, înainte de a le azvîrli în tigaie.

„Felul în care îți tai friptura reflectă felul în care trăiești."

CONFUCIUS

Cu dulciurile mai încerca, săraca, să mă îmblînzească. Chiar dacă n-au fost niciodată punctul ei forte. Nu cu banala cremă de zahăr ars. Ci cu lapte rece de pasăre, găluște cu prune, spumă de fragi și de căpșuni culese din grădină. Specialitatea mamei erau prăjiturile cu foi Lica, cu cremă caramel în care fierbea sîmburi de nucă. Mîncam în neștire bucățelele dreptunghiulare și crocante care aveau textură de napolitane. Nu m-am dat în vînt niciodată după prăjiturile cu cremă, așa că eclerele, care au supraviețuit istoriei și care se fac și azi la noi acasă după aceeași rețetă, din niște gogoși tăiate pe jumătate și umplute cu cremă de vanilie, nu le-am apreciat niciodată la justa lor valoare.

Specialitatea mamei erau prăjiturile cu foi Lica.

„Conopida nu este altceva decît varză care a mers la facultate."

MARK TWAIN

În schimb, îmi cumpăram înghețată de la dozatorul ăla mare cît un frigider, pe a cărui manetă apăsa o doamnă îmbrăcată într-un halat verzui. Aveam o înțelegere cu mătușa mea și, de fiecare dată cînd mă duceam la ea și rămîneam peste noapte, mă trimitea cu un borcan de 750 g și cu bani suficienți la cofetăria din colț și-mi luam înghețată la pachet. Vînzătoarea îmi trîntea în borcan conținutul apos. Să tot fi intrat vreo șase-șapte cornete, pe care le recuperam apoi și le rontăiam. Pînă ajungeam eu și urcam cu plasa cele trei etaje, înghețata mea devenea o baltă maronie. Nu-mi păsa, o punem la frigider și apoi în niște castronele colorate din care o mîncam cu o plăcere nebună. Gustul de lapte praf și de gheață mi se pare că-l mai regăsesc cîteodată, vara, în cîte un pahar de ness frappé.

În continuare mai caut în fiecare bucată de ciocolată gustul celei chinezești, cu staniol foșnitor, numai bun de îndreptat cu unghia și de păstrat în vreo carte. Moale și pufos, dulce fără să fie grețos. Din același motiv, de ziua mea, o rugam pe mama să-mi cumpere, pentru la școală, cîte o cutie de bomboane făcute la Cluj-Napoca, al căror nume nu mi-l mai amintesc. Mi se păreau surorile mai mici ale ciocolatelor chinezești, păstrate cu grijă prin tot felul de dulapuri și din care aveam voie să mănînc maximum două rînduri pe zi. Pentru consolare era bun și medicamentul-dulce, Cavit, recomandat pentru stimularea poftei de mîncare. Îl decretasem cel mai bun medicament inventat vreodată și încercam s-o fraieresc pe bunică-mea să-mi dea mai multe bucățele galbene și cretoase.

Mai aveam un cusur, îmi plăceau petrecerile și forfota femeiască ce le însoțea. Revelioanele și zilele de naștere. Nu atît pentru mesele întinse în sufragerie, cît pentru platourile ornate de sărbătoare. Salata de boeuf cu carne de pasăre, maioneza galbenă încrustată cu măsline negre și grase, icrele bătute îndelung, salata de vinete și ouăle umplute și căpăcite artistic cu cîte o frunză de pătrunjel.

Se făceau liste, fiecare membru al familiei contribuia cu ceva. Bunica centraliza totul și gătea. Cîteva zile nu se vorbea decît despre asta. Înlocuia ingredientele pe care nu le avea cu multă pricepere și imaginație și, la sfîrșit, ne îndopa pe toți ca pe niște gîscani. Nimeni nu voia să încerce lucruri noi, ci doar să le aibă pe masă pe cele consacrate. Am avut noroc, la noi s-a mîncat bine: porcul ne umplea garnița, găinile cotcodăceau în curtea din spate. Iar cît a lucrat bunica n-a fost seară în care să se fi întors de la restaurant cu mîna goală. O bucată de carne, de cașcaval sau o sticlă de Pepsi-Cola „pentru fată", tot găsea să aducă acasă la sfîrșitul zilei, după ce spălau vasele și făceau casa.

Dacă e să mă gîndesc la primele amintiri, văd o alee și o femeie încărcată care deschide poarta și vine spre mine. Alerg cît pot de repede, mă agăț de plasa ei grea, care i-a învineț degetele, și cotrobăi în ea. Știu că acolo mă așteaptă o lume întreagă de bunătăți.

© G. Cuzepan / My Secret Romania

Vlad MACRI

Girafa din grădina de legume

Taman fiindcă acum este iarnă și frig, m-am gîndit să vă povestesc ceva despre vară, ca să ne mai încălzim un pic. Despre anotimpul cald într-un sat de pe malul Argeșului. Lunile călduroase și îmbelșugate sînt trăite diferit acolo, în Budeasa, de către sătenii și, pe de altă parte, de către orășenii ca mine, care au urmat îndemnul poetului Alexandru Depărățeanu și și-au făcut locuință de vară la țară. Asta cu toate că și unii, și ceilalți ne îndeletnicim cu legumicultura, iar în vipia lui august, la apusul soarelui, toți împărțim apa împuținată de secetă pentru a ne uda grădinile. Pe vreo două sute de metri pătrați, eu cultiv, vară de vară, ceva roșii, vinete, ardei, ridichi, castraveți, dovlecei, sfecle... Printre răsaduri, pun ierburi aromatice, cimbru, rozmarin, busuioc...

Budeasa nu este deloc „legumicolă". E pomicolă și, mai ales, țuicofilă. Cu toate acestea, nu mică mi-a fost mirarea auzind trăsnăile pe care vecinii mei autohtoni le susțin în legătură, de pildă, cu roșiile. Cică nu e bine să le plivești, fiindcă buruienile feresc plantele de mană. În multe grădini băștinașe de-abia zărești fructele pierdute în jungla amazoniană a bălăriilor care, vezi Doamne, ar trebui să le protejeze. Și care nu le protejează deloc... Degeaba le-am spus că mana este o ciupercă și că umbra umedă lăsată de buruieni o favorizează. Nu și nu, ei așa au auzit de la strămoși, așa știu, așa fac.

Trăim în mod diferit vara din cel puțin două motive. Le voi pomeni din perspectiva orășeanului, căci aceasta îmi este familiară. Primul motiv nu le este în nici un caz imputabil autohtonilor nevoiași, ci statului român (dar acesta e un alt subiect de discuție): este vorba despre sărăcie. Pentru sătenii săraci (mulți, prea mulți...), vara nu este decît promisiunea conservelor care le vor asigura supraviețuirea pe timpul iernii. Un orășean cu greu își poate imagina tristețea gastronomică a unei ierni în Budeasa sau în multe alte comune din România. Nu există „Mega-ul" lor, cel de lîngă casă, din care să poată (dacă au cu ce) să cumpere în mijlocul lui ianuarie roșii sau castraveți din Spania. A cumpăra un pepene galben de Revelion este suprarealism. La țară, pentru nevoiași (spre exemplu, cei care nu au automobil ca să se ducă pînă la oraș după de-ale gurii), după luna octombrie, orice nu a ajuns murătură-n borcan nu mai există. Orice nu a fost tezaurizat în beci rămîne doar o amintire pentru vara care va veni. Iarna lui 2018 este, din acest punct de vedere, identică iernii anului 1918. Un centenar sărbătorit tradiționalist, prin persistența pauperității. Apropo de oferta comercială, în Budeasa există doar vreo trei sau patru magazine alimentare, iar oferta este pe măsura cererii: cvasiabsentă. Nu se cumpără decît pîine, bere și țigări.

Din cauza sărăciei, sătenii nevoiași se află în postura furnicii din fabula lui La Fontaine, iar noi, orășenii, în cea a greierului. Tratăm cu totul altfel roadele unei veri mănoase. Unii le strîng, alții se bucură de ele cu nonșalanță. Eu am o vecină, Maria, o femeie în vîrstă, pe care o mai ajutăm pecuniar și care ne mai ajută la grădina de legume. Recunosc că deseori o folosesc în stilul lui Brillat-Savarin, cu ale sale „probe gastronomice". Adică o invit să guste din ceea ce gătesc la Budeasa, ca să îi studiez reacția. De fiecare dată cînd a mîncat la noi a manifestat o politețe lăudabilă, dublată însă de o profundă dezaprobare. I-am dat să guste salată de dovlecei mici, „puișori", dintr-aceia care nu trebuie gătiți, se taie doar șuvițe fine, cu mandolina. Sfecluțe micuțe, tinere, rondele doar un pic perpelite pe grătar, de o frăgezime pe care puțini o pot aștepta din partea acestei rădăcinoase ajunse la maturitate.

De fiecare dată vedeam în privirea sa reprosul: toate acestea puteau să mai crească, să se mai umfle, să poată umple borcanele pentru iarnă. Acum doi ani am pus și niște dovleci. Am făcut o supă-cremă nemaipomenită! Maria mi-a cerut un pic de oțet, ca s-o acrească (cîtă dreptate avea Păstorel Teodoreanu scriind despre inapetența regățenilor față de orice zeamă care nu este acră!). Oțetul a distrus-o. Dar supărarea din ochii Mariei nu era de fapt pricinuită de lipsa acrelii, ci de faptul că irosisem un dovleac care ar mai fi putut să se umfle pînă ajungea cît roata tractorului... Pentru că, așa cum mi-a mărturisit, ea dă dovlecii uriași ai toamnei pentru o bucată de carne de porc tăiat la Ignat. Aceeași privire tristă i-am observat-o și în fața unor vinete micuțe, tăiate longitudinal, împănate cu usturoi și puse la grătar. Apoi, stropite cu ulei de măsline, aceste „bărcuțe" sînt un deliciu. Dar erau mici, tinere, mai puteau crește pînă ajungeau zacuscă pentru anotimpul rece. Apropo de ulei, aș fi folosit unul autohton, dar, deși toată comuna e plină de nuci, nimeni nu s-a gîndit să facă o presă pentru ulei de nucă, unul dintre cele mai bune pentru salate (și dintre cele mai scumpe!). Însă culmea dezaprobării sale a fost cauzată de o altă rețetă delicioasă: flori de dovlecel umplute cu urdă (un pic sărată și frecată cu un praf de boia iute), date printr-un aluat gen *tempura* și prăjite. I-au plăcut, dar fiecare înghițitură din floare era acompaniată de un vizibil regret pentru ceea ce floarea putea deveni: un dovlecel, un dovlecioi, mare, cărnos, bun tot pentru conservele iernii. Există însă și un al doilea motiv pentru care orășenii ca mine și băștinașii nevoiași trăim în mod diferit din punct de vedere gastronomic. Iar acest motiv cred că le poate fi imputabil și lor, băștinașilor. Acesta ține de un tradiționalism păgubos. „Nu mîncăm decît așa cum mîncau străbunii!" Aici nu mai pot să îi apăr pe vecinii mei din Budeasa, fiindcă sînt revoltat de toate inhibițiile lor. În salata aceea cu sfecle tinere pusesem și frunze de sfeclă. Opărite rapid, apoi tăiate ca orice lăptucă. Maria s-a uitat strîmb la acele frunze. Dar erau delicioase! Aceeași reacție a avut-o față de o salată în care vedetă erau frunzele de ridiche. Acestea sînt minunate, un pic piperate, cu un ceva amărui în gust. Franțujii, săracii de ei, care probabil mor de foame din moment ce le mănîncă, fac și un *„potage aux fanes de radis"*. Nu e complicat: tăiați julienne două cepe galbene și rumeniți-le, la foc mic, în unt și un pic de ulei (ultimul pus doar ca să nu se ardă untul!); tocați fin patru legături de tulpini și frunze de ridichi și aruncați-le peste cepe. Ar fi grozav dacă ați mai pune și cîteva frunze de leurdă la fel de bine mărunțite... Sărați, amestecați cu o lingură de lemn și, după vreo patru minute, adăugați un litru și un sfert de supă de pasăre. Lăsați să fiarbă descoperit încă vreo zece minute, după care piperați și serviți (cu crutoane rumenite în unt). O minune! În care actorul principal este o frunză desconsiderată de către vecinii mei.

Pentru argeșenii alături de care trăiesc verile, există o grămadă de ingrediente considerate exotice. Radicchio, de pildă. Se poate cultiva și la noi, o și cunoaștem și îi zicem „cicoare roșie", numai că nu o folosim mai deloc. Paranteză etimologică: „radicchio" italienesc vine din latinescul *radiculus, radicula,* care la noi a dat „ridiche"... *„Cavolo nero"* este numită și varză „kale", dar de fapt nu este decît ceea ce la noi se cheamă varză furajeră. Adică o dăm la porci. Și mai zicem că sîntem o țară săracă, una care nu-și permite să neglijeze resursele agro-alimentare ale solului românesc! Este unul dintre acele exemple de conservatorism gastronomic românesc păgubos care mă scot din minți. Un altul este aparent misterioasa plantă numită de greci *„vlita"* („Amaranthus"), cu frunze savuroase și la fel de sănătoase ca varza kale; este vorba despre știr, pe care noi tot la animale îl dăm.

„Nu poți să mănînci mîncare bună și atît. Trebuie să și vorbești despre ea. Și trebuie să vorbești despre ea cu cineva care înțelege mîncarea bună și tot ce înseamnă ea."

KURT VONNEGUT

„Oamenii de rînd trăiesc ca să mănînce și să bea. Oamenii de valoare mănîncă și beau ca să simtă că trăiesc."

SOCRATE

Am pomenit frunzele de ridiche. Acum cîțiva ani eram într-o mare piață bucureșteană. Ridichi am cumpărat și, înainte să mi le pună în sarsana, vînzătoarea-țărancă a dat să le rupă tulpinile.

– Aoleu, nu, nu! am sărit indignat.

– Mă scuzați, pardon, n-am știut că le vreți... mi-a răspuns cu un licăr disprețuitor în ochi.

„Sărăntocul naibii! Fomistu'! Le ia numai ca să nu mi le lase mie!", s-o fi gîndit, dar a continuat împăciuitor (căci încă nu plătisem...):

– Eu le dau la găini...

– Și eu tot la găini le dau, să știți... am replicat ofuscat, cu o privire adîncă, de Moromete ofticat.

Adevărul e că nu creșteam găini și nici nu muream de foame, dar a da tulpinuțele și frunzele ridichilor la păsăret mi se părea o perfectă parafrază a zicalei latinești *„Margaritas ante porcos"*. Iar disprețul acelei femei din piață l-am regăsit în privirile vecinei mele din Budeasa. Tot astă-vară, într-o vizită în grădina Mariei, am descoperit cu uimire mai multe tulpini de... fenicul! Crescuseră sălbatic și răzleț printre răsadurile de roșii. Mi-a spus că „asta e o bălărie". Cînd i-am dat să guste niște bulbi de fenicul făcuți la cuptor, cu sos de roșii, s-a cam strîmbat. Straniu gust... Nu e mîncare ca la mama (bunica, străbunica) acasă!

Dar cea mai ciudată experiență am avut-o tot cu niște roșii. Am izbutit să cultiv cîteva „negre de Crimeea". Sînt magnifice. Mai cărnoase decît soiurile obișnuite pe la noi, au o culoare incredibilă: un fel de violaceu care bate înspre negru. Bietei Maria, tot salată i le-am oferit. Inițial, nu a înțeles ce se află în farfurie. Se uita lung la ele și am fost nevoit să-i spun ce sînt. Atunci le-a privit exact ca țăranul lui Marin Preda, acela care se holbează la girafa de la Zoo și concluzionează: „Așa ceva nu există!" Era însă ceva mai mult decît incredulitate în ochii săi. Era și o adîncă dezaprobare. Dacă-s roșii, cum să fie ele negre?! Și, mai ales, de ce trebuie să fie negre?! Exista ceva diavolesc în fructele astea, în culoarea lor funebră. A gustat și a strîmbat din nas. Cît pe ce era să uit ceva: în acea salată, alături de dracii negri, pusesem busuioc. Vecinii mei autohtoni nu mănîncă busuioc. E o iarbă bună fie pentru vrăji, fie pentru biserică. Nu pentru mîncare! Atunci nu m-am abținut și i-am zis Mariei:

– Dar ce te făceai dacă popii ar fi folosit și leuștean la slujbele lor?! Ce mai puneai în borșuri și ciorbe?

***Vlad Macri** este jurnalist și scriitor. A publicat, printre altele,* Stufat ori estouffade? sau Există bucătărie românească?, *Editura Humanitas, 2008.*

Alina MIRON

Mîncarea, ca misiune diplomatică

Am început să recunosc un om care știe foarte multe despre un domeniu nu după fermitatea opiniilor sale în domeniul respectiv, ci tocmai din rezerva pe care o are în a-și exprima păreri indiscutabile, categorice. Specialistul este altă specie, diferită de cunoscător. Cel din urmă vine cu o bogăție a poveștilor personale sau cu o capacitate de a-ți aduce la cunoștință istorii, curente și actualități care îl fac să semene, paradoxal, cu un neavenit. Să nu te mire că un astfel de om nu îți va impune credința sa, ci te va lăsa pe tine să tragi o concluzie sau să iei o decizie cu privire la domeniul „său".

Am remarcat de timpuriu că, pe măsură ce citești mai mult, îți dai seama cît de puține cărți publicate în lumea asta ai citit sau poate vei apuca să citești. Astăzi, zic la fel și despre mîncare: cu cît citești, gătești, te informezi mai mult, cu atît ești mai uimit domeniul culinar. Cu cît vrei să îl înțelegi mai bine, cu atît mai mic te simți în raport cu el. Da, mîncarea înseamnă gust, dar și cultură. Reguli, dar și alegeri. Chimie, dar și nutriție. Antropologie, istorie, hobby, talent, spațiu, ba chiar și arhitectură sau design. Poate fi rudimentară, dar și complexă. Poate fi prilej de sfadă, dar și ocazie de împrietenire în jurul mesei. Iar toate acestea pentru că orice om de pe planetă este apt să gătească, așa cum orice om e apt să mănînce.

Sînt departe de a mă considera, așadar, „specialist în *food*", însă aspir la poziția de cunoscătoare. Am scris despre mîncare și am fotografiat mîncare în ultimii zece ani. Preocuparea mea pentru nutriție este chiar mai veche de atît. I-am învățat pe cîțiva să gătească, am învățat și eu la rîndul meu de la alții. Am cunoscut *chef*-i, somelieri, bloggeri culinari, patroni de restaurant și redactori-șefi de reviste gastronomice. Am avut, chiar, marele privilegiu de a fotografia mîncăruri din toate colțurile lumii aici, la București.

„Ce ai mîncat astăzi?", mă întreba mama, la telefon, ca de obicei. Iar cînd mă întreabă mama ce am mîncat înțeleg că acest cuvînt, *mîncare,* este doar un simbol, că exprimă mult mai mult din gîndirea interioară a mamei decît orice alt cuvînt. Poate însemna: „Cum o duci cu timpul? Cu banii? Cu moralul? Ai tot ce îți trebuie? Încă mai suferi după *ex*-ul?" Poți lua, bineînțeles, întrebarea ca atare și poți răspunde la obiect, înșirînd meniul zilei, dar spunînd ce ai mîncat, cum ai mîncat, cînd ai mîncat, transmiți în egală măsură foarte multe despre tine și starea ta de spirit.

„Ce ai fotografiat astăzi?", îmi traduceam eu, adesea, întrebarea mamei. Pentru că nu mîncam neapărat, dar fotografiam. Iar aceasta, la nivel existențial, însemna că învăț, că am o viață socială: făceam cunoștință cu oameni diferiți, noi, talentați, hotărîți. Că îi înțeleg mai ales prin intermediul farfuriei pe care mi-o puneau în față.

Am avut, recent, o perioadă în care această lume diversă a devenit mult mai vastă decît de obicei și, simultan, mai compactă. În doar două luni am făcut cunoștință, prin obiectivul aparatului foto, cu mîncarea și oamenii din cele mai diferite culturi de pe mapamond: din Japonia pînă în SUA, trecînd prin India, Egipt, Palestina, Republica Coreea, Regatul Arabiei Saudite, Portugalia, Italia, Africa de Sud și o serie de alte țări cu identitate culinară aparte.

Se întîmpla la începutul acestui an, cînd peste 26 de soții de ambasadori din București, împreună cu Majestatea Sa Margareta, Custodele Coroanei, și șefii de misiuni diplomatice, s-au reunit într-o echipă care a editat o carte bilingvă, cu rețete semnificative din țările pe care le reprezintă. *Celebrating Food Around the World / Sărbătorind mîncarea în jurul lumii* este rezultatul care se găsește azi în librării: un proiect caritabil, din a cărui vînzare fondurile merg exclusiv la organizații non-guvernamentale ce ajută copii sau persoane cu nevoi speciale din România.

„Cum poți conduce o țară care are 246 de varietăți de brînzeturi?"

CHARLES DE GAULLE

A fost unul dintre proiectele mele dragi și mi-a dat ocazia să înțeleg mîncarea ca pe o ocupație eterogenă, eternă și, da, mai presus de toate, culturală. Altfel decît am făcut-o studiind nutriția sau citind rețete vechi românești.

Asta poate și pentru că șefii de misiuni și chiar stimatele soții ale ambasadorilor au gătit cu toată pasiunea și din propriile resurse: nu o dată, ci de numeroase ori. Mai întîi, pentru a ne oferi mie și lui Bogdan Popescu, împreună cu care alcătuiam echipa de fotografi culinari, ocazia de a imortaliza cît mai frumos meniurile. Apoi, au mai gătit o dată, în echipă, pentru a verifica dacă rețetele erau cu adevărat complete, iar gustul final, textura și compoziția erau cele bune. (V-ați fi gîndit că pentru o carte de bucate cu adevărat bună rețetele trebuie și verificate?) Apoi, încă o dată, pentru recepția care a avut loc la evenimentul de lansare oficială a acestei cărți, în cadrul reședinței ambasadorului Germaniei în România.

Mîncarea este, fără îndoială, despre cultură, însă mai ales despre oameni.

Această experiență, cu ședințe foto variate, diverse, comasate într-un interval extrem de scurt, m-a ajutat să văd și să înțeleg că ceea ce ne unește pe toți, de la cel mai de jos și pînă la cel mai de sus, de la antipozi pînă în România, poate fi, pur și simplu, o masă. O masă care uneori este festivă (ah, în carte aveți și ocazia, unicat pentru mulți, de a vedea cum arată masa aranjată pentru evenimentele festive din cadrul ambasadelor), alteori simplă, dar întotdeauna avînd ceva din sufletul și povestea gazdelor pe platourile aranjate în fața ta. Vei avea acolo ecosistemul sau mai bine zis biomul local – animalele de carne, de lapte sau de ouă care i se învîrt omului prin ogradă, vînatul, legumele, semințele și plantele din regiunea lui. Vei avea tradițiile și eleganța laolaltă, împletite cu arta decorativă.

Într-o călătorie ca a mea, pe care o poți reface și tu prin intermediul imaginilor din carte, te poți întîlni cu un sofisticat meniu Bara Chirashi Sushi, pe masa japonezilor, sau cu un simplu borș ucrainean, înroșit cu sfeclă și pitoresc pus în valoare în vase de lut decorate cu motive albastre. Poți admira un splendid și imens samovar rusesc lîngă platourile încărcate de piroghi simple, cu umpluturi variate. Sau o văcuță elvețiană din lemn care te asistă în timp ce guști liniștită macaroanele păstorilor din Alpi. Ori finețea tacîmurilor și argintăriei poloneze văzute prin aburii supei aromate de hribi. Găluștele din pîine dospită, ce pălesc pe lîngă păpușile africane vesel colorate…

Chiar și spiritul celui care te însoțește în călătoria ta culinară este mereu altul – uneori îți poate scurtcircuita clișeele culturale. Poți fi surprins de rigoarea cu care îți sînt expuse preparatele argentiniene (te așteptai la dinamism, improvizație și, nu știi de ce, mult roșu?) sau de rafinamentul pe care îl dovedesc germanii în aranjamentele florale (nu japonezii erau buni la asta?), așezate pe masa lungă unde se servește *Kartoffelsuppe:* supa de cartofi. Da, și plăcinta americană se dovedește uimitor de elegantă, cu pere, nuci pecan și cremă de vanilie (nicidecum un preparat de rutină, bun pentru bătăi cu mîncare, ca în comediile de la Hollywood). Ca să nu mai vorbesc despre tortul de migdale portughez, servit la ceai, care te face să te îndrăgostești pe loc, dînd uitării fructele de mare pe care gîndeai că le vei găsi pe masă.

Mîncarea este, fără îndoială, despre cultură, însă mai ales despre oameni. Despre nivelul de trai al fiecăruia, despre apartenența socială. Pînă și despre istoria unui popor care a fost nevoit să se descurce cu resurse limitate, tăind extrem de fin feliile de legume doar pentru a te face să te saturi din priviri sau punînd la loc de cinste o simplă pîine, ori transformînd în desert rafinat niște banali pesmeți cu lapte. În mîncare poți ghici infinit de multe lucruri despre identitatea, aspirațiile, necesitățile, pînă și starea de spirit a bucătarului.

Ei bine, dar acum cu ce mă ajută cunoașterea tuturor acestor lucruri atunci cînd gătesc o cină doar pentru mine? Pot eu recomanda altora cum să mănînce? Nu. Știu doar că, atunci cînd vreau să mănînc, nu este nevoie de nimic altceva decît să fiu prezentă, așa cum fiecare este prezent, zi de zi, în propria bucătărie. Sau într-un local. La piață, în fața mixerului sau a oalelor, sînt tot eu, cu aceleași ingrediente pe care spațiul în care trăiesc mi le oferă. Slavă Domnului, sînt destule. Și totuși, nu ingredientele fac diferența majoră în a obține o mîncare bună. Contează mai mult cine sînt. Sau cine ești.

***Alina Miron** este jurnalist și fotograf culinar.*

Cristi ROMAN

În Irlanda, de Crăciun, porcul este curcan

Este al doisprezecelea an de cînd nu mai mănînc acasă de Crăciun. Acasă fiind București, acolo unde, negreșit, mă prezentam în apartamentul părinților mei pentru mesele de Crăciun, adică pe 24, dar și pe 25 decembrie. De doisprezece ani însă, acasă, de Crăciun, înseamnă mereu Dublin.

Există diferențe, poate chiar sociale, legate de modul în care se mănîncă de Crăciun în România și cel în care se obișnuiește în Vest? M-aș referi la situația Irlandei, țara pe care o cunosc bine și al cărei cetățean am și devenit, între timp.

Confruntată cu o sărăcie lucie timp de secole, Irlanda a început de-abia în anii '70-'80 ai secolului trecut drumul spre o societate (aparent) dezvoltată și bogată, așa cum apare astăzi în special în statisticile de tot felul. Odată cu dezvoltarea economică a pornit, destul de timid însă, și cea culinară. A modificat însă aceasta tradițiile irlandeze de Crăciun?

Există o globalizare a mîncării?

În Irlanda, de Crăciun, porcul este curcan. Măcelăriile de cartier (încă omniprezente, variate, cu familii ce-și predau meșteșugul de zeci de ani), dar și supermarket-urile se întrec în a-și promova curcanii de vînzare. Fie întregi, fie doar coroana (pieptul), fezandați sau nu, unși sau neunși, umpluți cu *stuffing* (un amestec de miez de pîine, ierburi uscate, ceapă călită), curcanii apar în gospodăriile fiecărei familii irlandeze. Însoțiți mereu de cartofii la cuptor *(roast potatoes)* și de micuța varză de Bruxelles, încă un element obligatoriu irlandez.

Foarte interesant, însă: curcanul a devenit vedeta mesei de Crăciun doar începînd cu secolul 20. În Irlanda, pînă atunci, gîsca la cuptor era modelul de neocolit. De altfel, în unele regiuni ale țării, tradiționaliștii clasici încă au gîscă pe masă în perioada asta, nu curcan.

Se adună familiile irlandeze pentru a sărbători Crăciunul, așa cum o fac cele românești? Da, exact la fel: părinții își așteaptă copiii de prin America sau Australia, așa cum ai noștri îi așteaptă pe ai lor de prin Spania sau Italia. Se gătește (sarcina revine, în cele mai multe cazuri, mamei – sună cunoscut?), se mănîncă mult, se cîntă și mai mult, se bea cît restul celorlalte activități la un loc. Se socializează. Marea masă, marea adunare are loc mereu la prînz sau un pic după-amiaza, pe 25 decembrie. În multe cazuri, de Ajun încă se muncește, este o zi aproape normală în Irlanda.

Există diferențe de nuanțe între Crăciunul irlandez și cel românesc? Aș zice că nu multe: dacă noi ne învîrtim în jurul porcului, așa cum o facem în jurul mielului, de Paște, aș zice că în Irlanda, în afară de curcanul ca piesă centrală, gusturile sînt ceva mai diferite și probabil sînt influențate de specificul local. Așa apar uneori fructele de mare, în multe familii. Sau carnea de vită cu tentă iute.

Nu se gătește în fiecare casă, se cumpără și din supermarket-uri: este clar perioada cea mai aglomerată a anului, în secțiile de produse culinare. Și fiindcă mai toate firmele din retail-ul irlandez (de la discounter-ii clasici germani pînă la gigantul britanic Tesco) se mulează din ce în ce mai mult pe preferințele cumpărătorilor, în foarte multe cazuri nici nu mai trebuie să gătești prea mult acasă: curcanul este deja copt, tu doar îl încălzești, sandvișurile cu somon afumat sînt deja feliate sau porționate, *Christmas Pudding* (prăjitură tradițională de sărbători, un amestec extrem de dens și de intens de fructe uscate și alcool, pe lîngă clasicele ingrediente) trebuie doar pusă la microunde. Cutii și cutiuțe de biscuiți sărați, zeci de tipuri de brînzeturi, în diferite forme de prezentare – „totul e gata pentru tine, de Crăciun".

În multe cazuri, după ziua de Crăciun, petrecută acasă (de altfel, restaurantele și pub-urile sînt închise, în sfîrșit!), multe familii irlandeze ies în oraș, la restaurant, a doua zi, pe 26, pentru tradiționala zi a Sfîntului Ștefan. Este una dintre cele mai aglomerate zile ale anului în restaurantele irlandeze, este momentul în care familiile se refac culinar, dar nu numai, după curcanul și varza de Bruxelles de cu o zi în urmă, consumate în confortul propriei case.

Se poate vorbi de o atenție mai mare acordată calității ingredientelor pentru masa de Crăciun, în Irlanda, decît în restul anului? Aș zice că, în principal, da, iar acest lucru se vede și în oferta magazinelor, care plusează mai mult pentru a vinde produse premium, decît în alte anotimpuri. Oamenii vor acum calitate, nu doar cantitate, fiindcă e în joc o masă cu totul și cu totul specială, acolo unde îți vin neamurile de peste mări și țări. Acum îți vine să te duci la măcelăria de cartier, amintită mai sus, chiar dacă te costă mai mult decît la supermarket, dar ai ocazia să știi exact de unde îți vine carnea, să ți se dea sfaturi de preparare sau să susții cu adevărat, din punct de vedere economic, zona în care locuiești.

Sînt irlandezii deschiși spre alte tipuri de gusturi pentru masa de Crăciun? Și spun asta gîndindu-mă la amestecul extraordinar de nații prezent aici, în primul rînd datorită expaților și imigranților (peste 10%, în prezent, din totalul populației). Sînt irlandezii dispuși să încerce un produs clasic românesc, polonez sau belgian de Crăciun? Probabil că v-ați aștepta la un răspuns afirmativ, însă mai mereu acesta este un simplu, banal, clasic „nu". Mărturisesc că, în ciuda încercărilor, nu doar ale mele, din toți anii ăștia petrecuți în Irlanda, de a-i face pe colegii de muncă localnici să încerce măcar și alte tipuri de gusturi, ne lovim cu toții de un mare zid de refuz. Și ar fi greșit, zău, să îi blamăm, așa cum am fi tentați, la primul zvîc. Puneți-vă însă în locul lor: ne aflăm așadar în România, sîntem de Crăciun, de Crăciunul ăsta tradițional al nostru, cu porc și piftie, cu șorici și cozonaci, cu sarmale și tobă, și vine Paddy O'Connor să ne tenteze cu un curcan fad și cu prăjitură cu fructe uscate și alcool. Îmbrățișăm deschiși noutatea sau îi spunem s-o lase mai ușor cu pianul pe scări, măcar de sărbători, cînd sîntem în familie, cînd mama ne-a gătit cu atîta efort bucatele cu care sîntem obișnuiți de mici?

Ca român stabilit în vestul Europei, înclin să cred că tradițiile culinare de Crăciun nu diferă foarte mult sau atît de mult. Ne place să ne adunăm cu toții în jurul mesei, chiar dacă locuim în București sau Stockholm, Sofia sau Lisabona. Diferențele țin mai degrabă de tipul de mîncare consumat, modul de preparare sau tradițiile locale, dar pe fond, pentru mai toți dintre europeni, Crăciunul este echivalent cu căldura spirituală dată de reuniunea familiei.

Există o globalizare a mîncării? Posibil că da, și acest fenomen va continua în deplină legătură cu globalizarea mondială, mai rapid în țările dezvoltate, mai încet în cele mai puțin bogate. Și asta nu e un lucru rău, pentru că o viteză mai mică de globalizare are tendința de a păstra mai mult din cantitatea de tradiții locale.

Recent, organizația culinară care cuprinde unii dintre cei mai valoroși *chef*-i ai Planetei, MAD, din Danemarca, a tipărit prima sa carte, deja vîndută în zeci de mii de exemplare în toată lumea. Se numește *You and I Eat The Same (Tu și cu mine mîncăm la fel)* și, pe parcursul a 20 de povestiri distincte, din regiuni diferite ale omenirii, tratează modul în care mîncarea mai degrabă unește, leagă, salvează vieți și destine. Concluzia: nu sîntem chiar atît de diferiți între noi, cel puțin cînd e vorba de mîncare, fie că locuim în Est sau în Vest, la Nord sau la Sud. Ne uităm unii în ochii celuilalt, ne pasăm mîncarea de la unul la altul, ne ajutăm să o preparăm sau să o cumpărăm măcar, ne bucurăm de gustul ei. E Crăciun în noi.

„Tot ce mănînc a fost catalogat de un medic sau altul drept otravă mortală, iar tot ce nu mănînc a fost dovedit drept indispensabil pentru viață. Cu toate acestea, încă mai trăiesc."

GEORGE BERNARD SHAW

„În parte, secretul succesului în viață constă în abilitatea de a mînca orice îți place și de a lăsa pe seama mîncării lupta care se dă înlăuntrul tău."

MARK TWAIN

***Cristi Roman** este jurnalist freelancer, blogger culinar și chef.*

Drob de linte, mîncare de prune, păsat, vărzare cu cartofi

despre brunch-urile din Oltenia și Muntenia, într-un interviu cu Ioana PĂTRĂȘCOIU

Am descoperit de curînd, pe Facebook, o comunitate care m-a încîntat (recunosc, fotografiile mi-au făcut o poftă teribilă după mîncarea sănătoasă de la țară, simplă, gătită cu dragoste) – My Secret Romania. Pe scurt, ideea e următoarea: oamenii ies cîteva ore din marele oraș și merg prin satele din Muntenia și Oltenia, unde participă la cîte un brunch, o masă cu de toate, de multe ori rețete inedite, organizată chiar prin curțile sătenilor. Am stat de vorbă cu ***Ioana Pătrășcoiu,*** *organizatoare de brunch-uri și co-fondator My Secret Romania.*

În ce măsură este posibilă o revitalizare gastronomică a satului românesc?

Este posibilă, dar nu se va întîmpla de azi pe mîine și nici pînă la următoarele alegeri parlamentare. Apar însă niște semne bune: există mici producători locali și multe inițiative online de promovare a acestora (platferma.ro, adoptauntaran.ro), există consumatori interesați din ce în ce mai mult de locul de proveniență al ingredientelor din farfurie, există mișcarea Slow Food care capătă din ce în ce mai mulți adepți în România, există o întreagă conversație între *chef*-i, istorici și gurmanzi legată de gastronomia românească (de pildă, gastroart.ro) – chiar și un Congres al Gastronomiei și al Vinului – și există *brunch*-urile care, în Transilvania de sud, se întîmplă de 11 ani și reprezintă probabil cea mai faină activitate *outdoor* din zonă. Astea sînt forțele externe. Mai sînt și cele interne: sătenii trebuie să își dea seama cît de valoros este ceea ce au în curte și în grădină. Unii știu și îți spun povești: „Ehe, am luat și eu odată pui de la magazin și am vrut să-l fac friptură, și era numa' apă. L-am aruncat, că nu puteam să-l mănînc…" Alții au renunțat la găini, la vacă, la făcut țuică („Da, îl întrebau sătenii pe socrul meu recent mutat în sat dacă țuica e făcută chiar de el. Și se mirau…") și cumpără de la magazin.

De ce ideea de brunch, *în fond? De ce nu un prînz pur și simplu?*

Nu-i prînz pentru că începe mai devreme, pe la 11, cînd unii de-abia și-au terminat micul dejun, și nu-i prînz pentru că nu ai trei porții din trei feluri de mîncare, ci ai vreo 16 feluri de mîncare din care poți să guști. Mai avem și partea culturală, în care participanții află un pic mai mult despre locul în care mănîncă cunoscînd producători locali, asistînd la demonstrații ale meșterilor din zonă sau la dansurile unei trupe locale, bucurîndu-se de muzica unui taraf local sau, pur și simplu, făcînd un tur ghidat prin sat. Partenerii noștri de la Asociația My Transylvania au gîndit *brunch*-ul ca pe o experiență completă de descoperire a satului românesc, mai ales pentru familii; noi i-am ajutat să ducă acest concept dincolo de munți și să devină Oltenia Brunch, Muntenia Brunch.

În funcție de ce alegeți satele și țăranii care să facă parte din proiect?

Primul pas a fost să ne gîndim în ce sate avem „intrări". Tinde să ne scape din vedere faptul că satul e o altă lume, foarte diferită de cea de la oraș, cu alte priorități. Pe noi ne sîcîie o zi ploioasă în București, ei numără cu îngrijorare săptămînile de la ultima ploaie. Am avut la un *brunch* o persoană care, după ce ne-a ajutat o jumătate de zi, la un moment dat s-a ridicat și a spus că trebuie să plece pentru că-i naște vaca. Din modul în care a spus-o, nu era cale de negociat. S-a dus, dar s-a întors a doua zi, ca să ne mai dea o mînă de ajutor.

Pentru ca oamenii să te ia în serios e nevoie de cineva care să te introducă în comunitate, să gireze pentru tine. De exemplu, la Isverna am organizat *brunch*-ul cu ajutorul Asociației Sinaptica, care dezvoltă în sat, de ani buni, proiecte de restaurare și nu numai. Au scos și o cărticică cu rețete culese din zonă, *Ospăț cu gust de Mehedinți*, și cînd am pus mîna pe ea, am zis că neapărat trebuie să facem un *brunch* acolo: avem rețetele, avem satul, ce mai așteptăm?

„Nu există dragoste mai sinceră decît dragostea pentru mîncare."

George Bernard Shaw

În alte locuri am avut veri sau bunici, așa că nu eram chiar străini, ne știa lumea, chiar și din vedere, eram „al lui…". Și au fost alte sate în care am făcut *ciclobrunch*-uri, la invitația Outhentic Cycling Romania și a Asociației ROI, ei au fost „călăuzele" noastre.

Dar în curînd o să rămînem fără sate cu rude, așa că ne vom baza pe criteriile 2 și 3: să existe producători locali în zonă și să fie un sat frumos în care să vrei să rămîi o noapte. Scopul *brunch*-urilor e de a promova gusturile locale (și ne referim doar la rețetele locale și regionale), de a încuraja micii producători locali să producă în continuare brînză, miere, siropuri, dulcețuri, zacuscă, cartofi, roșii etc. și de a păstra soiuri locale prin cultivarea lor în continuare. Ingredientele de la *brunch*-uri sînt din grădinile oamenilor sau de la cel mult 50 km depărtare de locul unde punem masa.

Ce fel de oameni ați cunoscut la țară? De ce gătesc?

Gătesc pentru că trebuie și pentru că așa se face. Pentru noi, orășenii, gătitul poate fi înlocuit ușor cu o masă în oraș și două-trei lucruri preparate de-a gata din supermarket; pentru săteni, însă, e o nevoie și o necesitate.

În prima etapă, ne-a fost greu să le povestim ce este un *brunch* și care sînt diferențele dintre *brunch* și o masă obișnuită. De obicei, lumea se prinde ce e un *brunch* imediat după *brunch:* „Ahaaa, acum am înțeles…" Așa că le-am explicat că vrem să facem o „pomană fără mort" sau „o nuntă fără mireasă". Ne-au întrebat cîte persoane vrem să avem la *brunch,* le-am spus că vreo 70, au dat din mînă a lehamite și au ajuns la concluzia că asta clar nu e pomană, că la ei pomenile se fac cu 150 de persoane.

De cunoscut, l-am cunoscut pe domnul Hodorogea, din Ciocănești, Călărași, care are o fermă piscicolă gard în gard cu un sit Natura 2000 (dacă ar dispărea ferma, ar dispărea și păsările, și situl). Domnul Hodorogea gătește cu plăcere și are niște rețete care numai lui îi ies, cum ar fi un anumit sos de ardei copți sau borșul de pește. Am auzit că a fost descusut, că oamenii au notat exact ce intra în rețetă, au mers acasă, au făcut, au gustat și… au văzut că e ceva diferit. S-au întors la fermă și au luat apă din fîntînă, căci au crezut că ăla e ingredientul secret. Dacă ar fi avut mustăți, probabil că dl Hodorogea ar fi surîs printre ele.

Tot din Ciocănești mai este Mirela a lui Birlic (evident, nu ăsta e numele de familie). Nea Birlic are vreo 80 de ani și e meșter, face niște coșuri de răchită mari și trainice. Dar asta nu e nimic. Nea Birlic poate să-ți povestească repede, cu patos, cîte și mai cîte, minute în șir, de ai impresia că ești într-o reprezentație din alte vremuri. Mirela e atît fiică, cît și mamă. Gătește pentru că trebuie să gătească, dar îi face și plăcere. Anul ăsta se gîndea să o lase mai moale cu zacusca și cu dulcețurile, căci îi trimite copilului la București și el nu apreciază…

Apoi mai este Nicoleta, băcița din Novaci, o mînă de femeie pe la 30 de ani pe care nu ai bănui-o la munca grea cu oile. Cînd ne-a preparat balmoșul la Novaci, era toată numai zîmbet. Sau domnul Benone Rababoc, primar în Talpa, care și-a dat seama că are o comoară în ogradă – o casă veche, tradițională, care a fost folosită ca platou de filmare pentru filmele *Morometii* și *Morometii 2* – și s-a gîndit la modalități de a promova (și mai mult) locul, de a aduce oameni, turiști. *Brunch*-ul din august, din „ograda" lui Moromete, a fost un eveniment care va rămîne în istoria locului (așa cum rămîn, de obicei, doar cataclismele) și o amintire puternică pentru toți participanții. Dincolo de partea gastronomică, pregnantă a fost partea culturală: demonstrații de făcut pîine la tăst, taraf de lăutari, trupa de dansatori, fluierași, *jam session* între lăutari și fluierași. În plus, casa lui Moromete, care cu două săptămîni înainte era goală, a fost mobilată și decorată cu ajutorul comunității din Talpa. Și toți participanții erau curioși să intre înăuntru. Probabil că cel mai bun exemplu că în Talpa sînt oameni puși pe treabă este faptul că în toamnă au organizat singuri un *brunch.* Și ceva ne spune că la anul vor urma altele.

Care au fost rețetele care au avut cel mai mare succes?

Fiecare *brunch* a avut vedetele lui. La Corbi, de exemplu, lumea a făcut cunoștință cu ciorba de teci cu lapte (fasole păstăi înăcrită cu lapte), dar alături de ea, în topul mîncărurilor care dispăreau cel mai rapid de pe masă au fost orezul cu lapte și salata de roșii cu brînză. Am aflat că, în zona muscelelor, supa asta e un fel de mîncare a copilăriei, știută de toți și iubită în aceeași măsură.

La Isverna am avut drob de linte (fel nou, ce a stîrnit curiozitatea), mîncarea de prune (cumva cunoscută de către participanți, deși ei spuneau că știu altă rețetă…) și un tip anume de plăcintă cu brînză. Tuturor ne-a părut rău că nu am putut să punem și o mîncare de melci pe masă, dar culesul de melci e ca mersul la vînătoare… nu știi cu ce te întorci acasă, dacă apuci să te întorci cu ceva.

La Ciocănești, pe malul Dunării, icrele au făcut ravagii. La fel și plăcinta de struguri, o rețetă locală, din sat, care, iată, în București este necunoscută, neimaginată. Și nu cred că a fost cineva care să fi plecat de acolo fără să fi gustat din borșul de pește!

La Urlați, lumea a venit cu gîndul la pastramă și la vin. De vin au avut parte repede, pentru pastramă au trebuit să aștepte (a fost gata în partea a doua a *brunch*-ului), dar și cînd a fost gata… a început să dispară direct de pe grătar. Zona Dealu Mare – Urlați e frumoasă și ofertantă, dar mulți au venit la *brunch* pentru pastramă. Și pînă la pastramă au descoperit păsatul (servit pe frunze de tei), vărzarele cu cartofi (un tip de plăcintă) și înghețata de casă.

La Novaci, comunitate de oieri și locul de baștină al Gabrielei – colega noastră, am avut mai multe vedete: balmoșul proaspăt pregătit de o băciță, mîncarea de mînătărci de pe masă, cornulețele cu osîncă și supa de găină cu tăieței de casă. Gabriela a ținut mult să aibă această supă pe masa *brunch*-ului pentru că are o legătură specială cu ea: „Îmi amintesc cu bucurie de momentele în care bunica întindea tăiețelor. Mirosea a făină, a bunătate și a perfecțiune – zicea că trebuie să fie ca foița de întinse, să poți să citești ziarul prin ele! Am încercat să refac supa asta într-o bucătărie de cămin în Olanda, apoi într-o bucătărie cu sunet de favela, la București. Nicăieri nu mi-a ieșit gustul de acasă".

La *ciclobrunch*-ul de la Potlogi – care a avut loc în Palatul brâncovenesc de la Potlogi –, vedeta a fost mîncarea de orez cu prune. Au fost cicliști care au regretat că nu pot să ia și la pachet măcar cîteva linguri.

a consemnat Adina POPESCU

2018 Best of

argument

Recititul, semn dilematic

BEST OF 2018

Tot anul 2018 revista noastră a purtat pe frontispiciu cifra 25, marcînd astfel sfertul de secol de cînd identificăm, comentăm și antologăm dilemele românilor. De altfel, n-am renunțat să ne autointitulăm „săptămînal de tranziție", de vreme ce istoria noastră este un lung șir de tranziții întrerupte, cînd și cînd, de perioade mai lungi sau mai scurte de stagnare sau chiar regres.

Cum remarcam și anul trecut, în acest sfert de secol s-au schimbat multe în ceea ce privește revista noastră (numele, redacțiile, rubricile, colaboratorii, șefii, patronii, sediile, grafica de print, site-urile, prețul), dar a fost un sfert de secol în care s-au păstrat la fel de multe în ceea ce ne privește: spiritul, atitudinea, chiar mîndria de a face un număr nou în fiecare săptămînă (în vremuri în care multe publicații au fost strivite de noile realități potrivnice meseriei), propunînd cîte o temă de reflecție (în vremuri în care oamenii sînt tot mai puțin interesați de acest exercițiu mental, preferînd confirmările emoționale provocărilor gîndirii).

Cu un sfert de secol în spate, sîntem și veteranii presei online din România: *Dilema veche* există și în varianta online încă din anul 1996, o vreme în care pe Internet nu existau decît puțin peste o mie de publicații în toată lumea.

Numărul de vînzări la chioșcuri al revistei tipărite a fluctuat de-a lungul anilor (din cauza crizelor financiare, a schimbărilor de generație și de obișnuințe în rîndul cititorilor, a proliferării *device*-urilor de citit în format electronic), în schimb numărul de cititori care ne citesc online, pe laptop-uri, tablete și telefoane, este în creștere de la an la an. În 2018, site-ul www.dilemaveche.ro a avut între 435.000 și 600.000 de cititori unici pe lună, asta însemnînd o mică creștere față de 2017. Pagina noastră de Facebook are acum peste 129.000 de prieteni și urmăritori (cu 10.000 mai mulți decît anul trecut). Iar de cîteva luni revista are și cont de Instagram: www.Instagram.com/dilemaveche, unde deocamdată sîntem urmăriți de 4100 de cititori.

De ceva vreme, la sfîrșit de an, ne-am obișnuit să privim înapoi și să reluăm în paginile unui Dosar retrospectiv o selecție din cele mai vizualizate, *like*-uite & *share*-urite articole ale anului, acesta fiind cel mai legitim criteriu al interesului popular pentru anumite teme.

Astfel, pe cititorii revistei noastre, în 2018, cel mai mult i-au interesat, ca și anul trecut, comentariile pe marginea nenorocirilor guvernării PSD, cu precădere declarațiile analfabete ale miniștrilor schimbați cu o repeziciune direct proporțională cu incompetența lor (Viorica Dăncilă, în primul rînd) și manipulările despre așa-zisul sorosism. Alte subiecte de interes pentru dilematici au fost textele despre abuzurile Jandarmeriei, Referendumul pentru redefinirea familiei, Catedrala Mîntuirii Neamului, educație, emigrație, complexe naționale.

Indiferent cum ne citiți, vă dorim în continuare (re)lectură plăcută. (**Marius Chivu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

BEST OF 2018

Stela GIURGEANU

Se făcea carte pe vremea lui Ceaușescu?

Exceptînd nostalgicii incurabili ai vremurilor ceaușiste, aud acea melancolie transformată într-un soi de certitudine și din gura unora care, deși nu sînt nostalgici împătimiți, au acest derapaj de la realitate în ceea ce privește Școala românească de dinainte de '89. Pe vremuri, spun aceștia, se făcea carte, nu ca acum.

Să fie adevărat? Se făcea mai multă carte înainte de Revoluție? Erau manualele mai bune decît cele din prezent? Erau profesorii mai bine pregătiți decît cei de azi? Învățau mai mult elevii de atunci decît cei de azi? Era o programă mai „sănătoasă"?

În ceea ce privește pregătirea mai bună a profesorilor, există aspecte care ciuntesc această generalizare: înainte de Revoluție meseria de profesor era considerată a fi una privilegiată – de aceea, în învățămînt ajungeau, pe lîngă profesori extrem de bine pregătiți, și pile sau activiști, profesori angajați politic și nu neapărat datorită competențelor.

Cît privește acel „se făcea carte", să nu uităm de practica obligatorie la care erau supuși elevii. Cam jumătate din timpul anului școlar era dedicat orelor de practică, cînd elevii trebuiau să meargă în fabrici sau uzine, pentru a-și desăvîrși statutul de om al timpurilor socialiste. Bun la carte, bun la strung.

Iar dacă vorbim despre carte, manualele erau construite în jurul propagandei. Înainte de perioada ceaușistă, erau de proveniență rusească, uneori traduse fără nici un fel de adaptare la contextul românesc. Mai apoi, textele manualelor umaniste, pornind cu Abecedarul, erau menite să îndoctrineze pe linie de partid. Îmi povestește mama, profesoară de engleză, că la literatură nu aveai voie să vorbești despre anumiți scriitori, chiar dacă erau vitali pentru înțelegerea unui anumit curent; nu aveai voie nici măcar să descrii un breakfast autentic britanic, ci să-l adaptezi, musai, la alimentele românești. Așa se ajungea ca un britanic să mănînce de dimineață pîine cu margarină, în loc de ouă ochiuri și cîrnați. În cabinetul de limbi străine, o colegă, profesoară de franceză, a fost admonestată odată pentru că îndrăznise să pună niște afișe cu sculpturile lui Rodin. Ideea a fost considerată o propagandă capitalistă și profesoara – mustrată sever.

Să ne amintim puțin și de promovabilitatea elevilor. Dacă aveai corigenți, trebuia, ca profesor, să faci un „raport de justificare", prin care să spui care au fost cauzele care au dus la această „nereușită" – căci vina aparținea în exclusivitate profesorului; dacă școala depășea un anumit număr de corigenți pe an, profesorii erau sancționați cu tăiere din salariu. În aceste condiții, bineînțeles, toată lumea lua Bac-ul pe vremea lui Ceaușescu.

Mentalitatea cum că pe vremea lui Ceaușescu școala era mai bună este, de fapt, o iluzie. O iluzie pe care ne place s-o avem din cauza situației dezastruoase în care se află azi educația: pornind de la salarii nemotivante pentru a mai fi cu adevărat dascăl (excepțiile find *rara avis),* ajungînd la nenumăratele reforme făcute pe genunchi, care n-au produs decît sincope grave. Ca să nu mai vorbim despre multitudinea de miniștri pe care Ministerul i-a avut după Revoluție (25 în 29 de ani!) – un indiciu clar al dezinteresului pentru acest domeniu.

Să nu ne amăgim așadar. Faptul că azi educația în România este lăsată de izbeliște nu înseamnă că înainte de Revoluție școala românească era o mină de aur. Punînd în balanță dezinteresul de azi al autorităților, cu propaganda „măcelarilor" comuniști din trecut, cred că se poate găsi un echilibru (deloc plăcut): în România nu a existat, de fapt, nici un interes real pentru un sistem educațional eficient. Nici pe vremea lui Ceaușescu, nici după Revoluție.

articol publicat pe blogul revistei în 10 septembrie 2018

Cătălin ȘTEFĂNESCU

Mai scutiți-ne cu „generațiile viitoare"!

Să nu-ți vină rău cînd auzi asta cu „generațiile viitoare"? Toate tîmpeniile astea ale societăților care s-au plictisit de bine și-acum o iau razna, nu știu ce să mai facă să nu crape de plictiseală. Să nu te ia cu nervi și cu amețeală cînd te uiți spre nordul continentului ăstuia? La rătăciții ăia de norvegieni, de exemplu. Ce să mai ceri de la unii care trăiesc juma' de an în întuneric? Unii care beau de sting, sînt depresivi și-ți iau copiii din casă dacă te răstești la ei. Auzi, tembelism. Adică nici măcar n-ajungi să le razi niște cazmale peste ochi, să se mai potolească. E suficient să-i înjuri un pic sau să ridici tonul la ei. Odată-i vezi pe unii de la statul ăla al lor că intră pe ușă și-ți iau copiii din casă. Domnule, copilul trebuie bătut uneori, altfel nu-nvață. Uită-te la noi cum am crescut. Păi, cînd nencingeau părinții noștri într-o serie, dacă făceam tîmpenii, nu ne mai scotea nimeni din mîinile lor. Și nu ne-a prins bine? Nu sîntem noi un popor sănătos acum? Nu ca dezaxații ăia de norvegieni.

Adică, uite, dacă nu-nvățai, dacă veneai de-afară murdar de noroi, dacă nu arătai carnetul de note sau dacă te mînca undeva să comentezi tu ce ziceau mama sau tata. O luai? O cam luai. [...] Noi știm să arătăm pe o hartă unde e țara noastră, spre deosebire de ăia, care se uită de le curge din gură și habar n-au ce-i posteru' ăla atîrnat pe perete. Și chestii de-astea. Că exemple se pot da o mie. Zeci de mii. Noi avem cultură generală. Știm cu ce se mănîncă viața, imediat improvizăm ceva, ne descurcăm, avem o vedere de ansamblu. P-ăia, dacă le-ai luat schema din fața ochilor, le-ai stins lumina. Intră-n panică, bat din buze, se-adună la ședințe, să facă un plan, să... orice. I-ai terminat dacă i-ai scos din ale lor. Ei nu știu să se descurce. Păi, te duci tu cu liceul făcut la noi și i-ai spart. Se uită la tine ca la Bruce Lee. Adică noi sîntem la alt nivel. Și de educație, și de tot ce vrei. Știi cum vine asta?! Adică, dac-ai luat o caftea la un moment dat, știi de ce-ai luat-o. Că nu te băteau din senin. Și n-a prins bine? Ba a prins foarte bine. Că ne-a pus pe o linie, pe o traiectorie, ne-a deschis ochii, ne-a-nvățat ceva în viață. Nu?!

Uite, de exemplu, la ei, dac-ai căzut pe stradă, nu se uită nimeni la tine. Stai acolo și crăpi cu zile, că nu te duce nimeni la spital. N-are nimeni nici o treabă cu tine. Îți zîmbesc artificial, te-ntreabă ce faci, doar de formă, și trec mai departe. Acolo nu există prietenie adevărată, ca la noi. Totul e ultraschematizat, băgat într-un tabel, și la revedere, nu stai la discuții. Adică nu mergi în nici o vizită, nu stai la taclale, nu pui pe masă ce-ai mai bun. Acolo, dacă te duci la unii-n casă, printr-o minune, îți pun juma' de pahar de prostie de-aia de-a lor sau un vin acru, de nu-l poți bea, două grisine și cam asta e tratația. Sînt foarte reci, n-au sentimente, nu se exteriorizează, așa, ca noi. Și-s prostani, domnule! Bătuți în cap. Nu-s dezghețați deloc, așa cum sîntem noi. Sigur, vorba-i vorbă, se țin de promisiuni, vin la fix, da-n rest n-au nici o sare și nici un piper. Și se miră, așa, cînd te văd, cînd aud că le vorbești limba și cînd aud cîte știi, zici c-au văzut un extraterestru. Tu le zici că la noi e normal, că așa am ieșit noi din școală. Ăia fac niște ochi mari, cască gurile și-ncep să șușotească-ntre ei. Și-i fraierești cînd vrei. Deci faci ce vrei cu ei, că-s foarte-ngrămădiți.

Băi, și-o țin langa cu „generațiile viitoare". Așa cum au început și p-aici, pe la noi, niște hipsteri d-ăștia. Deci te ia cu amețeală și-ți vine să faci cu nervii. Orice, dar absolut orice, e pentru „generațiile viitoare". Băi, da' poate vrea și gura mea să mănînce ceva bun în epoca asta, mă, frățicule! Nu mai merge, nene! Gata. S-a luat curentu'. S-a terminat cu boieria. Auzirăm și noi de *foagra,* d-ăla de rață sau de gîscă-ndopată. Acuma, canci. Gata. S-a terminat distracția. Nu se mai face, că suferă rața și gîsca, nenică. Deci rămîi prost ce-i în capu' lor. Prin California, nu mai pupi chirie dacă ai plante. De-alea-n ghiveci, de pus la geam sau unde vrei. Cică tre' să economisești apa. Că generațiile viitoare n-or să aibă deloc. Mi-a zis un pretenar că era-n Danemarca, muncea p-acolo. Și-a venit un d-ăla d-al lor, să repare vasu' de la closet. A stat ăla, le-a moșmondit p-acolo, în sfîrșit, a reparat chestia. Și le-a zis că closetu' are ca un potențiometru în spate. Deci poți să dai la mare sau la mic, în funcție de cîtă nevoie ai de apă în bazin. Și că l-a dat el, de la mare, pe mic. Că trebuie să rămînă resurse și pentru „generațiile viitoare". Deci a rămas ăsta al nostru mască, ce figuri avea instalatoru' pe el, cu „generațiile viitoare".

Așa. C-o luasem cu norvegienii ăia. Deci ăia au descoperit acum vreo patruj' de ani, hai cincizeci-șaizeci, că au petrol ca la balamuc. Și-au votat la un referendum ce să facă cu tot bănetu' ăla. Și-a ieșit că să bage mare într-un fond de pensii, care cică e cel mai tare din lume acum. Și altă chestie, că să țină și să investească pentru „generațiile viitoare". Deci eu cred că la noi am face cu capu'. Adică eu n-am pentru mine și tre' să mă doară la baștcheți de generații. Deci abia asta înseamnă pierdere, frate. Vezi, dacă nu știu să improvizeze? O freacă de 'jde ani cu generațiile. Știi?! De parcă ăștia mici, ai noștri, sînt oligofreni. Ce să le lași, nene? Că s-a furat tot. Îi înveți școala vieții și se descurcă. Noi nu ne-am descurcat?

articol apărut în Dilema veche, *nr. 761, 20-26 septembrie 2018*

BEST OF 2018

Andrei PLEȘU

Modelele zilelor noastre

Copiii și adolescenții de azi petrec, se știe, foarte mult timp cu ochii la ecranele televizoarelor, la *smartphone,* pe Facebook, pe rețelele de socializare în general. E, psihologic, inevitabil ca ceea ce văd să devină, pentru ei, *reper* comportamental, vestimentar, lexical, gramatical. De vreme ce personajele prezente zi de zi, seară de seară, pe scena publică sînt „celebre", mostre de notorietate pentru toată lumea, adevărate exemple de „succes", e cu totul firesc ca cei tineri și foarte tineri să aibă înclinația de a le imita, de a le lua drept modele de carieră împlinită, drept „inspirație" pentru viața curentă (privată, comunitară, profesională). Toți am avut, în anii liceului, înclinația candidă de a „aspira" la „stilul" cîte unei vedete. Cine n-a plecat de la vreun western ținînd un timp mîinile depărtate de corp, ca John Wayne înainte să scoată pistolul? Cîte fete n-au adoptat, mai mult sau mai puțin discret, coafura sau decolteul cîte unei dive hollywoodiene? Mai tîrziu, pentru unii, „țintele" au devenit mai „sofisticate": cîte un poet boem, cîte un artist neconvențional, cîte un filozof „interesant". Vine însă și vîrsta la care apele se despart: unii rămîn cópiile mai curînd ridicole ale fantasmelor lor de tinerețe, alții își găsesc sinele autentic și drumul propriu.

Așa stînd lucrurile, „se sparie gîndul" cînd asiști la spectacolul cotidian al lumii noastre politice, al mediilor de tot soiul, sau al „show"-urilor distribuite ca „divertisment". Un inventar rapid scoate la iveală o tristă colecție de insanități: politicieni care n-au acces la limba lor maternă, dar nici la propriile lor idei (sau la propriile lor ambiții ideologice), guvernanți, parlamentari și opozanți care se exprimă rudimentar, previzibil, neconvingător, cînd nu cad în grosolănie de mahala, în atac mitocănesc, în limbaj de bodegă și bășcălie de țoapă prepotentă. Nu lipsesc, e drept, nici băieții ceva mai cultivați, mai „fini", care însă, prin afilieri „utile" și strategii lucrative, au ales să se profileze, în comportamentul lor public, ca lichele. Nu mai vorbim de mari propagandiști ai dreptei căzuți la pat cu stînga cea mai șubredă moralmente, nu mai vorbim de republicani țepeni, bucuroși să se tragă-n poză cu familia regală (și viceversa, din păcate!), nu mai vorbim de securiști care se luptă, la sfîrșit de carieră, cu Securitatea, sau de nărăviți ai afacerilor murdare, obsedați de „reforma Justiției". Nici o minte normală nu mai poate face ordine în acest lupanar.

Trecem, apoi, la gazetărie: spațiul optim al răfuielilor propagandistice, al solidarității de gașcă, al capului în gură, al vulgarității virile. Înjurătura, blestemul, ironia de tripou ocupă tot terenul. Moderatorii adoră postura de milițieni isterici, întrupări ale „poporului suveran" (dar bine plătiți de o obscură elită de sforari), „autentici" pînă la a se simți în studioul din care emit ca la ei acasă, mai exact ca la ei în debara, în closet, între prieteni adunați tovărășește la o băută și la o bîrfă. Să nu uităm categoria „deșteptților", priceputi la toate, „analiști de marcă", abonați la adevăr și la poante secrete, specialiști în speculația umbroasă, inaccesibilă minților neantrenate. Toate textele lor par să aibă drept *motto,* scris cu cerneală simpatică: „Hai să vă explic eu, bă boilor, cum stau de fapt lucrurile!"

Spectacolele de „varietăți" nu pot lipsi din acest inventar melancolic. Se cultivă nerușinarea analfabetă, abuzul exploziv de cărnițe și ocheade, bălăngăneala languroasă de harem, indiscreția crasă, prostul gust practicat cu ostentație, bîrfa grasă, chiotul șmecher, complicitatea de budoar. A cînta a devenit o combinație de țipăt, gîfîială și geamăt. Melodia e ca și absentă, textul e jenant, coregrafia – curajos pornografică. De curînd, am picat, zapînd, pe o emisiune în al cărei titlu apărea cuvîntul „stil". Totul se petrecea în așa fel încît conceptul stilului să sucombe în parodie! În „juriu" se distingea o doamnă căreia îi crescuse din cap o alcătuire arborescentă, cu sclipiri argintii, de natură să reducă vietatea de sub ea la nivelul unei rădăcinoase extraterestre. Am asistat, perplex, la un fel de concurs menit, chipurile, să aducă în fața nației un monument de stil, dar care a ridicat pe podium, cu vot unanim, o domnișoară cu trăsături angulare, nervoasă, agresivă, scuturată de spasme ofensate, strălucitor prost crescută, dar contînd fără dubii pe sprijinul României și al lui Dumnezeu! A fost apreciată „sinceritatea" ei, „frumoasa ei nebunie", pe scurt – ce s-o mai lungim? – „stilul"! Nu pot decît să cer, smerit, Marelui Anonim să nu îngăduie (încă) proliferarea acestui „model" pe plaiurile patriei. Am sfîrși într-o cochetă epilepsie…

Măcar printre politicieni lucrurile sînt mai nepretențioase… Unul o ia razna, începînd, în mod vizibil, să se creadă marele mahăr al istoriei autohtone: suficient pînă la impudoare, glumeț nevoie mare, fericit că a găsit vinovații dezastrului național. Sînt doar cîțiva: președintele, Justiția, serviciile, NATO, UE, Soros, multinaționalele, Securitatea, mișcarea #rezist. Dar îi vom lichida pe toți! Prima mișcare – mutarea ambasadei noastre din Israel de la Tel Aviv la Ierusalim! Și cîteva mitinguri cu lanterne. Un altul, frumușel și tont cum îl caracterizau, mai demult, cîțiva prieteni, sugerează că dna Kövesi e un fel de Ana Pauker, iar el însuși, alături de Mazăre, Ghiță, Vlasov, Relu Fenechiu și alții, o replică actuală la Maniu, Mircea Vulcănescu, Coposu, Petre Țuțea, Gheorghe Brătianu ș.a. Asta da cultură istorică și rigoare politică!

Cum se pot orienta tinerii de azi în această ofensivă îngrămădeală de falsuri? Ce vor alege? Ce șanse au să se formeze armonios, să capete croiala minimală a unor oameni întregi, educați, pregătiți să slujească adecvat și „cu stil" țara în care s-au născut? Nu se cade să abandonăm orice speranță. Dar, în ce mă privește, îmi trebuie o „haltă de ajustare", un blînd popas cu ochii spre cer…

articol apărut în Dilema veche, *nr. 748, 21-27 iunie 2018*

Vintilă MIHĂILESCU

Teleormania

Teleormania… Criptic termen! Poate fi citit și ca manie, și ca mînie, dar și, evident, ca Teleo(RO)mînie. Dintre toate versiunile, eu prefer însă *Teleor man,* adică omul de Teleor.

Teleor man nu este Teleormanul, căci nu este un toponim, nu se referă la un loc, ci este o categorie socială, o categorie de oameni pe care îi putem găsi prin toată țara, dar pentru care Teleormanul este o ilustrare perfectă, un soi de metonimie geografică. Desigur, nasc și la Teleorman oameni, ca pretutindeni, dar probabilitatea ca aici să se găsească mai mulți „oameni de Teleor" este mai mare.

Ce îl caracterizează însă pe *Teleor man?* Istoric, social și psihologic, Teleormanul ca atare poate fi luat, în acest caz, ca o metaforă descriptivă a acestuia.

Istoric, Teleormanul a fost și a rămas profund rural, agrar și sărac. Dacă, la 1930, 83% din populația sa locuia la sat, în prezent procentul este cu doar ceva mai mic de 70%; în schimb, Teleormanul are cel mai mare procent de populație ocupată în agricultură din țară (dublu față de media națională). Economic, e de vreme bună în Top 3 al celor mai sărace județe după PIB/capita și ale celor mai scăzute investiții străine din țară. Social, teleormănenii au fost majoritar iobagi, apoi CAP-iști, iar acum sînt săraci, atît de săraci încît pînă și migrația din Teleorman este printre cele mai mici din țară. Doamne, iartă-mă, nu este vina lor, dar așa a fost să fie. Or, în timp, s-a consolidat aici o „cultură a sărăciei" soră cu o „psihologie a obedienței". Obișnuiți cu sărăcia și cu dependența, majoritatea visurilor de mărire (adică de promovare socială, în termeni mai academici) s-au învîrtit în jurul speranței de a intra în grațiile maimarilor locului, care să-i pună (Doamne-ajută!) arendași pe moșiile lor. Deviza a fost și a rămas cam aceeași: *Săru' mîna, boierule / tovarășu' / domnu'!* Cu acest vis și cu această deviză au așteptat, și au așteptat, și au tot așteptat…

Din motive istorice similare, există, desigur, mulți *Telor men* în toată țara, adică un soi de clasă socială difuză și frustrată de *lumpenrurali* care își așteaptă de generații momentul istoric, ora răzbunării.

Și iată că a venit Daddy și a sunat Națională: *Hai la lupta cea mare, Teleor man cu Teleor man să ne unim*, adică *Teleor men din toată țara, uniți-vă*! Și s-au unit, căci acum ori niciodată puteau să-și croiască altă soartă. Aceasta este „clasa socială" care conduce în prezent țara și care își ia revanșa istorică pentru visurile neîmplinite și umilințele resimțite, indiferent dacă motivat sau nu. Or, să te ferească Dumnezeu de răzbunarea piticului!

Nu, nu este o satiră, ci un prea românesc haz de necaz. Calculăm greșit sau, în orice caz, incomplet, dacă avem în vedere doar mizele politice și solidaritatea rețelelor de cleptocrație. Din motive elementar omenești și nu politice, fidelitatea *Teleor men*-ilor față de cel care „i-a făcut oameni" este mai puternică decît toate acestea, căci este prima și singura lor șansă, care poate să dispară ca prin farmec, așa cum a apărut, dacă dispare „Tăticul". Or, după ce a cîștigat democratic țara, Dragnea a arendat-o cît a putut unor *Teleor men,* construind astfel o nouă majoritate în partid și, indirect, în Parlament. Are, desigur, și alte pîrghii de control, dar cea mai importantă este aceasta: eu v-am făcut arendași, eu vă trimit înapoi la coada vacii. Iar pe cei care vă credeți liber-cugetători, vă strivesc, democratic, cu noua mea majoritate. *Umblă vorbe că există sciziuni în partid, că mi-am pierdut din putere…* – a ironizat el zilele trecute. Nu, unitatea de monolit în jurul partidului este mai puternică și mai amenințătoare (sau mai puternică pentru că este mai amenințătoare) decît oricînd, iar Dragnea este, pe termen scurt, cel puțin, cel mai puternic om în stat, confirmat din motive doar de dînsul cunoscute și de președintele țării.

articol apărut în Dilema veche, *nr. 727, 25-31 ianuarie 2018*

BEST OF 2018

Ana Maria SANDU

Nu putem pleca toți

Ieri îmi făceam documentarea pentru un interviu cu scriitorul Răzvan Petrescu [apărut în *Dilema veche*, nr. 750, 5-11 iulie 2018 – n.r.]. E partea cea mai interesantă a muncii de jurnalist, de fiecare dată. Citești, cauți lucruri, te apropii din ce mai mult de un personaj. Ca și cînd i-ai desena un portret cu creta, în mărime naturală. Redescoperi lucruri pe care le uitaseși. Afli altele de care habar n-aveai și ți se luminează fața. Ziua trece repede. Nici nu-ți mai dai seama cînd se face seară.

La un moment dat am dat peste fraza asta a lui: „Îmi pare extrem de rău că n-am plecat în Belgia, cînd s-ar fi putut, în 1990. Că n-am plecat oriunde." Era trecută la capitolul neîmpliniri. Discuțiile cu Răzvan Petrescu sînt niște microficțiuni, o joacă infinită cu alter-egourile, dar aici am simțit că e tristețe pură, nedisimulată.

O dezamăgire care sapă tunele în sufletele și mințile multora dintre noi. Cînd vine de la un scriitor, mi se pare și mai frisonantă. Și care revine obsesiv, și după aproape 30 de ani de la Revoluție.

Maică-mea, după mitingul convocat de PSD [din 9 iunie 2018 – n.r.], mi-a spus: „Dacă eram mai tînără, eu nu mai stăteam aici nici o zi. Nu-mi vine să cred că n-o să scăpăm niciodată de comuniști".

Frate-miu a plecat în străinătate în urmă cu zece ani. Ne-a fost frică pentru el că n-o să se descurce. Ne-am înșelat. Dar mă sună aproape zilnic și discutăm politică, „despre ce-au mai făcut ăia, pe acolo". E conectat și revoltat. Nici el n-a plecat de tot, ca o grămadă de alți români. Poate că nici noi n-am rămas definitiv, din moment ce familiile noastre sînt făcute din mai multe bucăți, aflate la atîția kilometri distanță. Și depindem unii de alții.

Înfrîngerile și sfidarea pe care ni le servesc acești guvernanți ne transformă în niște zombie. Care obosesc, uneori, dar nu sînt lăsați să doarmă. N-avem liniște, ziua de mîine poate aduce ceva mult mai gogonat.

Un lucru mi-e cît se poate de clar: nu ne putem face toți bagajele să ne ducem în lumea largă. Și nici nu vreau să mă simt vinovată că nu mi-am dorit sau nu mi-am planificat din timp această plecare. Că n-am luat-o în calcul ca pe o opțiune de viață. Am crezut că se poate trăi și aici, ca oriunde în altă parte, dacă faci ce știi mai bine. Și îți pasă. Resemnarea și oboseala ne pîndesc la fiecare colț de stradă. Le simți cum îți suflă în ceafă cînd intri într-un spital. Sau dacă ai de rezolvat ceva, la un ghișeu. Nu contează, mereu e greu, exasperant, nedrept. Ceva nu merge. Se complică. Durează.

Nu mai cred că putem schimba România mare, ci doar Românii mici. Și pentru asta îți trebuie și energie și hotărîre. Altruim și viziune. E greu, dar se poate.

articol publicat pe blogul revistei în 19 iunie 2018

Selma IUSUF

Teama de cucoane

Mi-a fost întotdeauna un soi de teamă amuzată de femeile pe care, în capul meu, le-am pus undeva în categoria „cuconet". Oi fi avut directoare de școală, oi fi avut profesoare care ne pocneau regal la palme cu riglele alea de lemn, cu multe muchii, oi avea cine știe ce amintiri reprimate cu doamne din astea demne, zdrobitor de nasoale în diverse contexte sociale, habar n-am.

Un coc bine fixat, o frează supracoafată încremenită în demnitate învoaltă, un sacou bine strîns pe piept, o pereche de mărgele combinate toate cu o anume atitudine mă vor timora probabil întotdeauna. Dar or să mă și amuze teribil.

Să nu mă înțelegeți greșit. Am învățat cu toții de mici că nu e frumos să rîzi de înfățișarea unui om. Pentru că, desigur, nu e vina-ta că te naști cu nasul mare, cu ochii încălecați sau cu un picior mai scurt. Dar, dincolo de accidentele fizice despre care nu avem ce să vorbim, sînt anumite doamne într-atît de stridente, că n-au cum să te lase indiferent. Aș fi probabil ultima îndreptățită să rîdă de alegerile stilistice ale altora. Bunică-mea avea un palton pe care-l purta la ocazii (vizite importante în cine știe ce grup de babe, parastase, ieșire la magazinul Tomis din Constanța) și o poșetă mumificată, un soi de fosilă încremenită, închisă cu doi bumbi aurii. Avea niște pantofei din care îi ieșeau picioarele slăbuțe precum chibriturile, două straturi de basmale. Eu am făcut niște alegeri vestimentare prin anii '90 de nevăzut. Buze maro conturate cu un creion și mai maro, tricou scurt care lăsa buricul afară, pantofi îngrozitori cu platformă și un păr chinuit în toate felurile. Nu sînt foarte convinsă că acum, de pildă, e totul în regulă cu mine, dar, cumva, îmi asum eșecurile astea.

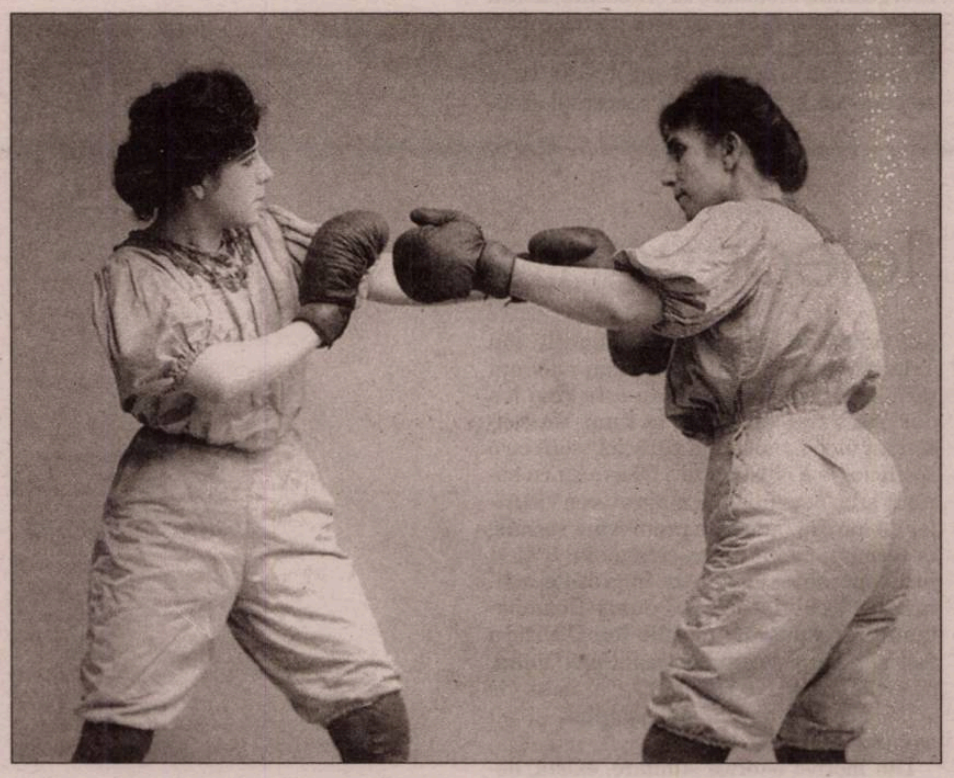

Vorbesc însă de genul de doamne pe care, da, le vezi prin politică. Una e strădania unei femei cumsecade care „se face și ea frumoasă" după cum crede de cuviință și după cum o ajută imaginația și educația, și alta e țopenia perfectă, sfidătoare și suficientă. E cumva înduioșătoare grija cu care vezi că s-a aranjat o fată timidă gata să iasă la prima ei petrecere. Poate că tot ce se întîmplă în ansamblul ăla de păr, haine, încălțăminte e completamente greșit, însă buna ei credință salvează totul. E la fel de drăguță mătușa de la țară care vine la o nuntă în oraș. Și ce dacă rochia cu lamé și multe volane e încremenită undeva în mentalul anilor '80 săraci, ce dacă în capul ei s-a produs o revoluție a bigudiurilor prost puse și prost fixate? Ce dacă și-a pus pe degetele umflate toate inelele din casă – inele din aur slab rusesc cu o imitație de rubin oval? Ce dacă vîrful rafinamentului și încoronarea supremă a gătelii e sprayul auriu care se fisîie din greu pe păr? E acolo o străduință autentică și de bună-credință care îmi atinge sufletul și nu mi se pare motiv de hilaritate.

Altfel stă treaba cu unele femei pe care le văd în lumea noastră politică rămasă aiuritor de provincială și găunoasă. Mai rar colecție așa elegantă și fitirisită ca olgușele, gabrielele, rovanele și vioricile de pe acolo. Ridicate din filonul comun al unei aspirații străvechi spre cuconeală, apariția acestor doamne e un simptom. Un simptom și un cuțit înfipt în ochi. Părul roșu sau platinat-ars, fixat în monumentale piramide – vise aiuristice ale doamnelor coafeze de modă veche de la Igiena –, reinterpretări de ii patriotice peste fuste odinioară sobre și un machiaj potrivit mai degrabă artistelor de circ, sînt elementele comune care le strîng pe toate doamnele astea într-un buchet cu fundă. Se cheamă că nu ești important dacă nu sclipești. Hainele sînt scumpe, dar de un prost gust desăvîrșit. Se cheamă că nu ești important dacă nu ieși în lume cu o frează care-ți mai ridică un etaj pe cap, o frează implacabilă, ca destinul.

Probabil că simpaticele noastre mătuși de la țară și doamnele care suspinau după rochiile Angelei Similea le-ar aprecia cu toată sinceritatea. În ochii multor oameni de bună-credință așa arată seriozitatea, decența și autoritatea. De aia merită votate.

articol apărut în Dilema veche, *nr. 727, 25-31 ianuarie 2018*

BEST OF 2018

Andrei CORNEA

Violența simbolică

Fără îndoială, Răzvan Ștefănescu, românul din Suedia care s-a plimbat zile întregi în țară cu plăcuța de înmatriculare „Muie PSD“, spre disperarea Poliției Române, n-are „manere“. Ba e chiar mitocan. O atitudine politică nu-i frumos să fie exprimată cu cuvinte obscene. „Nu-i frumos!“ Și dacă totuși așa se întîmplă, dacă insulta este preluată cu entuziasm pe rețelele de socializare, dacă insul devine un fel de haiduc anti-PSD, ce-ar trebui să facem? Să ne ferim pudic privirea? Să disprețuim pausal „lumpen-diaspora“, cum a făcut Alina Mungiu-Pippidi, cea care se laudă că a vrut „să civilizeze PSD-ul“? (Dacă n-a reușit ea, cine ar mai putea reuși?)

E de domeniul evidenței că, dacă șoferul cu plăcuțele a devenit un fel de erou, asta s-a întîmplat cu sprijinul neprecupețit al Poliției, care l-a hărțuit mai multe zile fără să știe de ce să-l acuze, care l-a „umflat“ și l-a interogat trei ore de față cu copilul său minor și care, în final, a fost nevoită să renunțe la ideea dosarului penal, suferind astfel o lovitură devastatoare de imagine. Ce-am avut aici? „Gafă de comunicare“, cum le place să spună? Nu, ci neghiobie și slugărnicie față de doamna ministru, care dăduse „ordin de luptă“. Dar neghiobia și slugărnicia față de o mînă de politicieni nu sînt doar apanajul Poliției, ci caracterizează acum mai toată administrația, în frunte cu Guvernul și conducerea ministerelor. E marele moment al imbecililor, al analfabeților funcțional, al violatorilor gramaticii române, dar mai ales al sfidării competențelor profesionale elementare. E momentul de aur al celor care vorbesc cu „pamblică“ și „imunoglobină“, care confundă, în vizită oficială, Podgorica și Priștina, al celor care descoperă „rachete balistice“ la Deveselu ori care „pun Centenarul pe tricoaie“ („succesurile“ și „almanahele“ sună azi romantic, nu-i așa?). Motivele se cunosc: Marele Șef n-are încredere decît în proștii servili, care, la rîndul lor, își aduc drept subordonați pe alții încă și mai proști decît ei înșiși și deopotrivă de servili.

Consecințele practice, pentru viața tuturor, se cunosc și n-are rost să reamintim banalități. Există însă și o consecință, să-i spunem „simbolică“ și care mă interesează în mod special.

Prezența imbecililor în fruntea Guvernului și a administrației e o insultă la adresa noastră, mai mult chiar decît corupția la vîrf. Oricine care în țara asta sau în diaspora a muncit efectiv, a învățat ceva autentic, a realizat ceva, orice om care vorbește corect românește și mai cunoaște o limbă străină, orice om care a reușit să realizeze ceva prin forțe proprii și nu strict proptit de relații de partid și clan de interese nu poate să nu se simtă insultat cînd o aude vorbind pe Viorica Dăncilă, prim-ministrul României, și pe miniștrii săi. Orice conferință de presă a acestor guvernanți e o agresiune simbolică la adresa inteligenței, a profesionalismului, a competenței. Sînt ca o gașcă de repetenți care, deodată, au pus stăpînire pe întreaga școală, s-au proțăpit la catedră, de unde dau sentențios lecții celorlalți și le împart note, încruntîndu-se sever! Oamenii aceștia sus-puși batjocoresc – fără măcar să-și dea seama – orice școală autentică, orice profesor onest, orice principiu că educația mai contează, orice ierarhie profesională și de valori, orice logică, orice competență profesională, orice corectitudine, fie și gramaticală și lexicală. Simpla lor prezență continuată în locurile unde se află constituie o sfidare majoră la adresa decenței și a simțului elementar de dreptate și morală. Și aici nu riscăm să comitem o eroare, cum se poate întîmpla în domeniul Justiției. Într-adevăr, ca să dovedești că cineva a fost corupt e nevoie de ani de zile de procese; dar precaritatea intelectuală a cuiva care vorbește incoerent, stîlcește cuvintele, chinuie gramatica sare în ochi, iar sentința cade imediat și e fără apel.

Și atunci crede cineva că o asemenea insultă masivă și de fiecare zi poate rămîne fără răspuns din partea poporului? Efectul „plăcuțele de înmatriculare“ a fost un astfel de răspuns popular pe măsură, în condițiile în care răspunsurile mai „politice“ (din partea Opoziției, a președintelui) s-au dovedit deocamdată destul de ineficiente, iar marile manifestații în favoarea anticorupției nu par decît să fi întîrziat jugularea Justiției.

Obscenitatea respectivă de pe plăcuțe a fost un act de violență simbolică prin care s-a răspuns eficient unei alte violențe simbolice, devenită politică de stat: la insulta guvernării țării de către incompetenți s-a răspuns cu o obscenitate, devenită aproape slogan de raliere antiguvernamentală. E urît, e imoral, e trivial, e antipolitic. Dar e un fapt: poporul a dat o replică – trivială, dar pe limba pe care cei în cauză o înțeleg prea bine. (De aici și agitația Poliției: înțelegea prea bine sensul adînc al violenței simbolice.)

Unii „puri“ strîmbă acum din nas oripilați. Alții fac rechizitorii cui nu trebuie. Alții se fac că nu pricep nimic, acuzînd „statul paralel“ ori alte conspirații. Alții chiar cred că nu-i nimic și pleacă senini în vacanță. Sigur, cu o înjurătură – fie și pe plăcuțe, fie și reluată pe Facebook de zeci și sute de mii de ori – nu se schimbă lumea. Dar cînd între stat și o parte importantă a populației comunicarea esențială se reduce la acte de violență simbolică, avem un semn rău prevestitor. [...]

articol apărut în Dilema veche, *nr. 755, 9-15 august 2018*

Valeriu NICOLAE

Extraordinara carieră a doamnei Dăncilă

Doamna Dăncilă este prim-ministrul României și în mod firesc ar trebui să fie un intelectual marcant. Mai jos, o analiză a remarcabilului ei parcurs profesional.

Este absolventă a Facultății Forajul Sondelor și Exploatarea Zăcămintelor de Hidrocarburi, Ploiești, o facultate departe de a fi vreo Harvard a României.

În anii '80 existau zece orașe care găzduiau instituții de învățămînt superior. Calitatea acestor instituții era foarte bine știută printre viitorii studenți, Ploieștiul fiind situat pe penultimul loc, doar Facultatea de Mine din Petroșani fiind considerată mai slabă.

Roșiorii de Vede, unde s-a născut și unde și-a început studiile doamna Dăncilă, este o localitate apropiată atît de București (cel mai bun centru universitar), cît și de Craiova (locul 5-6 în aceeași perioadă). La mijlocul anilor '80, concurența la facultățile de profil tehnic era de peste 10 pe loc la învățămîntul de zi. Atît în București, cît și în Craiova, numărul de concurenți pe loc era peste medie.

Facultatea Forajul Sondelor și Exploatarea Zăcămintelor de Hidrocarburi era considerată o facultate foarte slabă, pe poziția 43 în lista celor 44 de instituții superioare dacă luăm în considerare numărul de candidați. Avea mai multe locuri decît participanți, o medie în jur de 0,8 înscriși pe un loc. În 1989 a fost facultatea cu cele mai multe locuri libere rămase: 144, de aproape cinci ori mai multe decît în cazul Facultății de Mine, cu 30 de locuri neocupate.

Există absolvenți ai acestei facultăți care au avut cariere profesionale remarcabile în domeniu.

1988-1997: Profesoară la Liceul Industrial Videle. Profesoara Dăncilă a fost, desigur, un miracol pentru Liceul Industrial Videle. Ca orice profesoară dedicată și excepțională, a publicat zeci de articole științiifice și a reușit să reformeze învățămîntul tehnic românesc. Zeci de olimpici naționali, sute de elevi cu rezultate excepționale, mii de cititori ai articolelor dumneaei și zeci de mii de porci care migrau în fiecare an în stoluri masive de la Videle spre țările cele mai civilizate și, iarna, spre cele mai calde.

Țări în care, desigur, doamna Dăncilă era invitată la tot felul de conferințe și evenimente internaționale pentru a împărtăși din magnifica sa experiență profesională. În 1996 devine membru PSD, iar în 1998 devine angajată a PETROM, cel mai mare angajator din Videle, unde se remarcă prin ceea ce face ea cel mai bine: absolut nimic. Legăturile PETROM cu clasa politică sînt bine documentate în sute de articole despre corupție și nepotism.

În 2000 preia frîiele organizației de femei a PSD Videle și, apoi, ale organizației PSD Videle. Politician excepțional, pierde alegerile de două ori, cu mare eleganță, devine consilier local și, apoi, județean. Lucrează îndeaproape cu Liviu Dragnea în anii lui de glorie și de superîmbogățire, și este răsplătită în 2009 cu un post în Parlamentul European, deși nu vorbește nici o limbă străină și nici nu a făcut nimic care să demonstreze că prezența ei în Parlamentul European are vreo logică.

Analiștii politici de la Bruxelles o consideră un miracol și se crucesc cu evlavie de fiecare dată cînd o aud vorbind la conferințe, la evenimente sau cînd este intervievată. O numesc cu multă amabilitate „mediocră“, un supercompliment, ținînd cont de declarațiile stupefiante, făcute într-o limbă de lemn magistrală, pe care doamna Dăncilă le face în mod repetat în română. [...]

Viorica Vasilica Dăncilă este cel mult mediocră. Maximul ei profesional a fost să fie profesoară de liceu într-un oraș mic de provincie. Nu a făcut nimic, dar nimic remarcabil în toată viața ei. Nu numai că nu are cum să eclipseze pe nimeni, dar, prin contrast, Lia Olguța Vasilescu, Gabriela Firea, Liviu Dragnea, Eugen Teodorovici și alții ca ei par chiar inteligenți. [...]

Darius Vâlcov, omul care lua șpaga în cimitir, ascundea tablourile cumpărate din banii de mită în pereți și organiza trei botezuri pentru același copil, în urma cărora strîngea aproape un milion de euro, simbolul corupției nesimțite, mîna dreaptă a lui Dragnea, a fost prima numire a doamnei Dăncilă.

articol apărut în Dilema veche, *nr. 729, 8-14 februarie 2018*

BEST OF 2018

Despre psihologia românilor: cum sîntem, cum ne credem?

interviu cu profesorul universitar Daniel DAVID

***Daniel David** este profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca și profesor asociat al Icahn School of Medicine at Mount Sinai, New York, SUA. A publicat* Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală, *Editura Polirom, 2015.*

Într-un prezent agitat, atît pe plan politic, cît și social, auzim deseori sintagma, cu o conotație negativă: „Așa sînt românii". De ce credeți că se apelează la această generalizare din care, de cele mai multe ori, emitentul, conștient sau inconștient, se autoexclude?

Oamenii au nevoia înnăscută de explicație-predictibilitate/sens-semnificație. Cînd această nevoie nu este satisfăcută apare o stare de stres psihologic. Pentru a scăpa de acest stres, oamenii caută explicații/sensuri. Uneori nu le găsesc, iar atunci apelează la pseudoexplicații. Este ușor să explici fenomenele psiho-sociale complexe – pentru care cauza nu este imediat evidentă – prin „Așa sînt românii", deși prin asta nu facem decît să apelăm la sofisme exemplificate aici prin reificarea constructelor (o descriere capătă eronat rolul de explicație). Dar decît un „nimic" (lipsă de explicație/sens) care stresează, mai bine un sofism, care, deși nu ne face mai deștepți, măcar ameliorează stresul!

Acestea fiiind spuse, putem însă avea o perspectivă corectă asupra psihologiei românilor. Fiecare grup social poate să fie descris printr-o serie de atribute psiho-culturale, măsurate riguros la indivizii grupului, iar apoi agregate statistic la nivel de grup. Atributele psiho-culturale agregate capătă semnificație psihologică prin raportare la un standard de referință – ceva nu este mic sau mare în sine, ci prin raportare la un standard – și prin interrelaționările lor. Aceste atribute psiho-culturale agregate și interrelaționate la nivel de grup formează profilul psihologic al grupului respectiv (demers aplicabil apoi ca metodologie și la nivel de țară/popor/națiune). Pentru profilul psihologic al românilor reflectat în monografia dedicată psihologiei românilor (D. David, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală,* Editura Polirom, 2015, Iași) – din care am preluat și datele prezentate în acest interviu –, acest standard de referință este spațiul vestic, România fiind integrată în NATO și Uniunea Europeană. Dacă alegem alt standard de referință și profilul psihologic al românilor se modifică (așa cum și un om este mai mult sau mai puțin inteligent în raport cu cine este comparat). În psihologia interculturală, demers care fundamentează științific monografia menționată mai sus, profilul psihologic nu este ceva imuabil, dat și transmis genetic, ca în vechea *Volkerpsychologie.* Unele atribute psiho-culturale au o eritabilitate mai mare sau mai mică, peste care se suprapun însă determinant cauze socio-culturale. Unele atribute psiho-culturale sînt mai stabile, altele mai fluctuante; dar faptul că ceva este stabil nu înseamnă că este nemodificabil (tot ce este nemodificabil este stabil, dar nu tot ce este stabil este nemodificabil).

În cartea dvs., Psihologia poporului român, *apărută în 2015 în urma unui studiu care a durat zece ani, ați afirmat, la un moment dat, că încrederea în semeni a scăzut. Scăderea încrederii în ceilalți afectează și încrederea în sine / stima de sine?*

Da, prin raportare la spațiul vestic, nivelul de încredere interpersonală al românilor este extrem de scăzut, ceea ce duce apoi și la o cooperare scăzută. Cooperarea scăzută nu ne ajută să construim instituții sociale moderne care să ne utilizeze, spre exemplu, potențialul bun de inteligență/creativitate (care este similar altor popoare vestice). Nivelul încrederii interpersonale variază însă și în funcție de generații, tinerii români avînd un nivel de încredere interpersonală de două ori mai mare decît cei mai în vîrstă. Nu este aici locul explorării detaliate a cauzelor încrederii interpersonale reduse. Spun doar că dacă această neîncredere interpersonală, mai ales față de străini, poate că a fost justificată istoric, astăzi este un handicap major!

Stima de sine este la rîndul ei mai scăzută prin raportare la spațiul vestic (ex. americani), chiar dacă aceasta nu derivă cu necesitate din încrederea interpersonală scăzută. Interesant, în stima de sine a românilor componenta de autoapreciere, nu cea de autocompetență, este mai scăzută în comparație cu spațiul vestic (ex. americani).

Care ar fi consecințele psihologice ale lipsei de încredere în sine?

Psihologic vorbind, atunci cînd stima de sine este scăzută (negativă) putem apela la mai multe strategii. Una este să lăsăm stima de sine scăzută să se exprime în emoțiile și comportamentele noastre, ceea ce înseamnă complexe de inferioritate (suferință psihologică). Apoi, putem nega sau atenua aspectele negative prin diverse mecanisme defensive (ex. negare/raționalizare), ceea ce reduce pe termen scurt suferința psihologică (dar o poate amplifica pe termen mediu și lung). În fine, putem exagera unele atributele pozitive mai mult sau mai puțin circumstanțiale pentru a masca stima de sine scăzută, generînd astfel chiar emoții pozitive (instabile însă); în formă extremă, putem chiar acoperi stima de sine scăzută cu mecanisme defensive compensatorii (ex. reacția inversă), ceea ce poate genera complexe de superioritate (o stare psihologică de bine instabilă). În consecință, vom vedea la români un amestec de stimă de sine pozitivă (încredere în sine), complexe de inferioritate și superioritate și defense. Sigur, acest amestec poate fi găsit la orice popor, dar în cazul nostru, ținînd cont că aproximativ 67% din români au stima de sine mai scăzută decît americanul mediu, trebuie să lucrăm programatic pentru a ne dezvolta sănătos încrederea în sine. Soluția corectă este restructurarea cognitivă, prin care stima de sine negativă este schimbată în acceptare necondiționată și/sau stimă de sine pozitivă. Asta mai ales că, așa cum spuneam, românii au fundamentul pentru această stimă de sine pozitivă (ex. potențialul de inteligență/creativitate este similar popoarelor vestice – am investigat, spre exemplu, comparațiile cu americanii, britanicii, francezii, țările nordice etc.).

Dacă e să vorbim despre complexe, sînt două aspecte care se bat cap în cap și pe care v-aș ruga să le explicați. Pe de o parte, sîntem mîndri că sîntem români, pe de alta, ne autocriticăm, pe toate planurile. De ce această oscilare de la mărire la decădere?

Schmitt și Allik, în 2005 (*„Simultaneous administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale in 53 nations: Exploring the universal and culture-specific features of global self-estem"*, în *Journal of Personality and Social Psychology,* 89, 623-6423), confirmă faptul că putem spune că la români stima de sine este mai puțin coezivă. Deși încercăm să atenuăm (66% din români, mai mult ca americanul mediu), negăm (88% din români, mai mult ca americanul mediu) și chiar să compensăm aspectele negative, nu reușim, în condițiile în care, așa cum spuneam anterior, 67% din români au stima de sine mai scăzută decît americanul mediu. Ceea ce facem apoi ca să reducem totuși efectul stimei de sine negative este să completăm aceste elemente negative cu elemente pozitive, uneori duse pînă la superlativ (69% din români au tendința de a se prezenta la superlativ în comparație cu americanul mediu); dar asta creează o imagine de sine instabilă și reactivă (ex. sîntem ușor de stîrnit, mai ales prin criticile care ne amenință construcția pozitivă pe care am făcut-o pentru a ne acoperi stima de sine negativă). Din acest motiv, pentru noi critica este un pericol care atentează la imaginea noastră adesea compensată, la esența noastră, nu o vedem ca pe o oportunitate de a învăța din ea și e contextualizată (ex. vizează unele aspecte/comportamente ale noastre, nu persoana în întregime). [...]

Revenind la cartea dvs., în care vorbiți de asemenea despre scepticism, este acest scepticism o tară a comunismului?

Scepticismul este o axiomă socială (ești sceptic față de ceva), avînd, spre exemplu, un nivel mai crescut în România în comparație cu China, Germania, Japonia, Turcia sau SUA, un nivel similar în România, Polonia și Spania și un nivel mai scăzut în România decît în Rusia și Ucraina. Așadar, analizînd țările menționate anterior, scepticismul nu este o tară a comunismului, ci a unor factori socio-culturali mai largi, dincolo de comunism. În anumite condiții, comunismul poate să fie unul din factorii determinanți, dar nu este nici un factor necesar, nici suficient.

Dacă România ar sta pe canapea, la o sesiune de psihoterapie, de ce credeți că ar veni?

Glumind, aș spune că în primul rînd aș pune-o pe scaun/fotoliu, pentru o intervenție eficientă, canapeaua nemaifiind astăzi o opțiune viabilă!

Mergînd pe metafora dvs., în general România nu are probleme psihologice mai mari decît SUA sau alte țări ale spațiului vestic. Are însă o insatisfacție existențială exprimată prin dominanța emoțiilor negative și a unui nivel mai scăzut de fericire în raport cu țările vestice. Cred că această neliniște/insatisfacție derivă din multiplele discrepanțe cu care avem de-a face. În primul rînd, avem discrepanța dintre cum sîntem și cum credem că sîntem. Apoi, avem o stimă de sine negativă pe care, în loc să o înfruntăm și să o schimbăm, o negăm/atenuăm/compensăm, ceea ce generează o încredere în sine mai puțin stabilă. Avem un potențial intelectual (de inteligență/creativitate) similar popoarelor vestice, dar din cauza instituțiilor sociale slabe nu reușim să-l valorificăm (astfel că nu excelăm în competițiile educaționale și de inovație internaționale). Pentru a reduce stresul indus de aceste discrepanțe multiple apelăm la mecanisme defensive, ceea ce ne face reactivi la critică (emoționali!) și mai puțin deschiși spre a analiza rațional și non-defensiv realitatea așa cum este aceasta.

Dacă am învăța să avem încredere unii în ceilalți, atunci am coopera mai bine (ex. susținîndu-i/promovîndu-i, nu blocîndu-i pe cei mai buni dintre noi, pentru că succesul lor este succesul tuturor) și am putea astfel construi instituțiile sociale moderne care să ne utilizeze apoi potențialul intelectual bun, cu impact pozitiv asupra competitivității țării și a calității vieții oamenilor.

interviu apărut în dosarul „Complexele românilor" din Dilema veche, *nr. 732, 1-7 martie 2018*

a consemnat Stela GIURGEANU

BEST OF 2018

Teodor TIȚĂ

Voluntari, dar proști

Cătălin Tolontan și Mirela Neag observă, într-o anchetă publicată de *Libertatea,* că n-am părăsit, probabil, niciodată cu totul anii '90. Oamenii acelor ani continuă să paraziteze bugete și să ia decizii în numele nostru.

Decizii asemenea celei de vineri seară [la mitingul diasporei din 10 august – n.r.], cînd imbecilitatea unor demnitari și funcționari a obligat peste patru sute de oameni să ceară ajutorul cadrelor medicale pentru simplul motiv că au dorit să își exprime nemulțumirea față de felul în care e condusă țara.

Numărul e fără precedent în istoria recentă și e o minune că nu s-au produs răni fatale acolo. Intervenția forțelor de ordine a fost, o scriu fără rezerve, brutală, stupidă și înfricoșătoare. Victime i-au fost de-a valma cetățeni, jurnaliști, turiști și oricine s-a nimerit, cu motiv sau nu, prin centrul Bucureștiului.

N-am să o descriu aici încă o dată, au făcut-o suficienți oameni, am să insist doar asupra unui singur aspect: mult după ce Piața fusese ocupată de brutele fără minte ale doamnei Carmen Dan (vă amintiți, nu mai departe de acum două săptămîni îi pomeneam numele în acest spațiu), pe străzile adiacente, jandarmii încă fugăreau oameni.

Însă insistența agresiunii, inutilitatea ei, violența gratuită și excesivă i-au convins pe o parte din locuitorii orașului să își deschidă curțile și casele pentru adăpostirea manifestanților. Știu că e doar un detaliu în marea poză a acelei seri, dar îl amintesc aici pentru că ăsta este orașul meu, Bucureștiul de care sînt mîndru.

Nu Bucureștiul rețelelor care i-au ocupat administrația și care importă din Voluntari cozi de topor suficient de stupide cît să dea ordine de reprimare a manifestațiilor neconvenabile. Nu Bucureștiul invadat de insecte – tigri de platan și muște verzi de buget, nu acel oraș. Ci locul acela în care oamenii regăsesc solidaritatea sub pumnii unor forțe de ordine conduse de indivizi cu demnitatea ruginită și caracterul absent.

Ați observat cum autoritățile statului au avut cuvinte bune doar pentru jandarmi? Mă întreb de vreo cîteva zile cum or fi fost primite cuvintele astea în rîndul trupelor trimise să lovească în populație. Oare jandarmul român o realiza că vremelnicii ăștia care îi plîng pe umăr o fac dintr-un interes punctual și meschin? L-am auzit pe unul dintre reprezentanții lor vorbind despre monopolul violenței legitime. E îmbucurător că un posesor de pulan citează din Max Weber, dar ce e oare legitim în lovirea și gazarea nediscriminatorie a unor cetățeni între care se găseau persoane cu dizabilități, minori și vîrstnici? Ce e legitim în minciuna de PR care a însoțit primele ore de după manifestație? Ce e legitim cînd unul dintre comandanții dispozitivului vorbește despre „jandarmi morți" ca să își justifice brutalitatea?

Și ce e legitim în mandatul conducerii Primăriei Capitalei cînd nici urmă de empatie nu răzbate pentru locuitorii gazați, alergați pe străzi și urcați aiurea în dube? Pe cine reprezintă astfel de autorități? România guvernată de jandarmi, cu capitala în orașul administrat de tăcere convenabilă. Oare cît de încleștate le sînt maxilarele de nu pot spune două vorbe pentru cetățenii ale căror impozite le administrează/parazitează de ani de zile? Cîtă frică și cîtă ură zace în ei?

Ne-am obișnuit cumva cu cinismul ăsta și este regretabil, cred, că e nevoie de un eveniment extraordinar ca să observăm, încă o dată, ce distanță uriașă este între mediul politic și cetățeni. Și cînd spun asta mă refer la toate partidele. Nu, nu cred că seamănă între ele decît pînă un punct. Ceea ce cred însă e că mai toți politicienii români au pierdut cumva controlul asupra societății. Cînd nu sînt de-a dreptul ticăloși sînt confuzi. Nu își mai înțeleg țara. În replică, pe diverse paliere, oamenii au început să rupă contractul care ne ține împreună. Sîntem într-un soi de spirală în care interesele comune cedează celor particulare, iar visul unei societăți incluzive devine utopic. Au gazat numitorul comun.

Vineri seară, în București, am mai avut o dovadă. Decizii care par luate mai degrabă de crima organizată decît de niște indivizi responsabili și cu bun-simț. Consecințele acelei nopți se vor simți pe termen lung. Se vor simți în disprețul pentru forțele de ordine, în depărtarea unora de soluții politice de durată și în atmosfera generală de suspiciune care învăluie totul ca o ceață toxică după un accident industrial.

Sînt sigur că mulți dintre funcționarii care fac astfel de aberații posibile nu au reprezentarea corectă a luptei. Nu își dau seama cît de mult cîștigă proprietarii lor și cît de puțin au ei de profitat. Și cît de mult pierdem cu toții.

Acești grăjdani care ajung în cele din urmă să plătească factura. Sînt sigur că unii dintre ei o fac aproape gratis. Voluntari, dar proști.

Cred totuși că e o diferență față de anii '90. Atunci aveam totul de cîștigat, acum avem totul de pierdut.

articol apărut în Dilema veche, *nr. 756, 16-22 august 2018*

Maria IORDĂNESCU

Un discurs rușinos

Domnul Vasile Bănescu, purtătorul de cuvînt al Bisericii Ortodoxe Române, părea, pînă mai ieri, mai curînd o figură benefică pentru instituția în numele căreia vorbea: cultivat, cu un limbaj ceva mai vioi și mai expresiv decît cel al „colegilor de serviciu", cu mesaje dezmorțite, departe de clișeele livrate îndeobște în mesajele pastorale. Pînă mai ieri, zic, fiindcă, de curînd, a reușit performanța ca, din două declarații și trei idei arbitrare, să se alăture celor care fac triste deservicii Bisericii.

Iată ce a declarat domnul Bănescu. Despre orele de educație sexuală: *„Biserica Ortodoxă Română este de acord, la nivelul unor ore de informare pe care le poate face profesorul de biologie sau dirigintele, în legătură cu riscurile reale la care se pot expune tinerii care încep o viață sexuală prea timpuriu și dezordonată. (...) Copilul are nevoie de Educație cu majusculă, și nu de educație sexuală intensivă. Nu trebuie să absolvim cursuri de kamasutra ca să fim oameni normali".* Despre mamele minore: *„Nu este vorba de un fenomen, e vorba de cazuri punctuale, probabil numeroase, care însă nu au în spate o cauză legată de absența educației sexuale în școală. (...) „Toate aceste cazuri care se invocă au în spate, de fapt, motive sociologice: abandon școlar, plecarea părinților în străinătate, lipsa de acces la informare virtuală, deci pe Internet, în mediul rural, și nu în ultimul rînd, apartenența la o anumită etnie unde, după cum știm, viața sexuală se începe mult mai devreme".* (sursa: Mediafax)

Tocmai pentru că domnul Bănescu pare un cîștig pentru instituție, ar fi de evidențiat cîteva semne ale unor poziționări cel puțin pripite.

- Biserica Ortodoxă Română nu este îndreptățită să își dea sau nu acordul pe un program laic de educație. Biserica poate să sugereze, să își expună opinia, să sfătuiască. Atît.
- Eu cred că domnul Bănescu nu a citit nici *Kama Sutra,* nici un manual de educație sexuală. Și nici statisticile privind bolile cu transmitere sexuală, sarcinile nedorite, copiii abandonați prin maternități, fetele care devin mame la 12 ani etc. Dacă ar fi făcut-o, ar fi aflat că orele de educație sexuală nu au ca scop principal atingerea performanței în gimnastica sexuală, că celebrul text sanscrit conține texte nu numai despre tehnici erotice, ci și despre iubire, căsătorie, explorare emoțională etc. Ar mai fi aflat și că statisticile sînt „negre" fiindcă educația lipsește, iar comunitățile nu știu să prevină violența și nu pot apăra potențialele victime ale abuzurilor.
- Nu și-a propus nimeni să îi învețe pe adolescenți arta amorului, din simplul motiv că nu acest tip de necunoaștere este cauza pentru care, de exemplu, minorele rămîn însărcinate. Nu vorbește nimeni despre educație sexuală „intensivă" (!). Ci măcar de una minimală. Adecvată vîrstei și preocupărilor celor vizați.
- Cazuri „punctuale", spune purtătorul de cuvînt al Patriarhiei. Adică ici-colo. Statisticile spun altceva: în 2015, 9200 de mame aveau vîrsta cuprinsă între 10 și 17 ani, dintre care peste 600 au născut pînă să împlinească 14 ani (sursa: Organizația Salvați Copiii, România).
- Printre cauzele enumerate de domnul Bănescu pentru fenomenul „mamelor minore" este și lipsa de acces la „informare virtuală". Mai exact, la ce fel de informații se gîndește? La cele de cultură generală? Nu le vor folosi la nimic ca să îi apere de abuzatori. La cele de pe site-urile Patriarhiei? Mă gîndesc că de acele site-uri ar avea nevoie mai mult adulții care trebuie să protejeze copiii. La cele despre educația pentru sănătate, educația sexuală? Păi, decît să lăsăm acest subiect atît de important la voia Internetului, care e un adevărat labirint, nu e mai bine să plătim profesori, medici de specialitate care să o facă direct, individualizat, cu grijă pentru vîrsta și nevoile celor care îi ascultă?
- Apartenența la „o anumită etnie" (cam necreștinesc! – *n.m.*, M.I.) nu le aduce minorilor o genă în plus (sau în minus), responsabilă cu discernămîntul și cu capacitatea de a se apăra în fața abuzatorilor. Și nici nu legitimizează un act sexual cu un copil de 10 ani.

În fine, multe „scăpări" în vorbele Bisericii. E păcat. (Da, orele de educație sexuală nu vor rezolva definitiv și prompt problemele enumerate mai sus. Iar pentru ca aceste ore să aibă un rol eficient, vom avea nevoie de profesori cu adevărat calificați.) Evident, instituția are de apărat valorile proprii. Dar nu o poate face aruncînd în lume discursuri cel puțin neglijente.

articol apărut în Dilema veche, *nr. 742, 10-16 mai 2018*

BEST OF 2018

Alexandra FURNEA

Viața nu merge înainte

Nu avem spitale pentru arși. Medicii refuză în continuare transferul în străinătate în perioada acută, deși supraviețuirea rănitului depinde de asta. Nu avem recuperare pentru arși. Sistemul îi trimite acasă după 14 zile de fizioterapie. Nu avem îngrijire post-acută pentru arși. Oamenii dezvoltă cicatrice bolnave și ulcere care devin în timp cancer. Nu avem NIMIC pentru arși. Au trecut 3 ani de la tragedia din Clubul Colectiv.

Pe fiecare pagină a scrisorii medicale scria lămurit: examen secreție plagă POZITIV cu Pseudomonas spp – rezistent. M-am temut că spitalul din Germania va refuza să mă trateze îndată ce va vedea actele. Însă șeful Secției de Recuperare Medicală mi-a acceptat dosarul și, cîteva săptămîni mai tîrziu, iată-mă înaintea lui. Sînt al patrulea pacient din grupul sosit din România în urma accidentului și toți am avut infecții nosocomiale. Cicatricile noastre sînt diferite de cele ale oamenilor veniți la clinică din spitalele germane. Cicatricile, dar și amintirile legate de îngrijirea medicală.

Cîteodată am coșmaruri. [...] Mă trezesc plîngînd, așa cum tot pățesc de cîteva luni încoace. Cîteodată visez incendiul, retrăiesc panica aceea îngrozitoare și senzația focului pe piele. Aud cum plesnesc ramele ochelarilor în timp ce se topește plasticul și urletele disperate ale celorlalți răniți, devenite, în mod bizar, șoapte în coșmarul meu. Alteori, mai des, visez saloanele spitalului în care am fost internată în România și, mai ales, băile în cada verde.

Prima dată cînd am povestit pacienților de aici despre felul în care am fost tratați în țară, s-a făcut liniște la masă. Nici unul dintre ei nu auzise despre căzi verzi din cauciuc sau igienă a rănilor făcută prin dușuri fără anestezie. Nici unul nu fusese infectat cu 3, 4 bacterii multirezistente. Nici unul nu și-a împărțit salonul cu altcineva. Niciunul nu a mers pe hol la toaletă. Grefele lor de piele erau netede și cei mai mulți își aminteau vag de durerile din timpul perioadei acute. Fuseseră sedați sau în comă indusă. E firesc aici, mi se spune. Medicii cred că șocul durerii te poate chiar ucide, așa că fac tot ce pot ca tu să nu simți nimic. Nu vor să te traumatizeze.

„Avem condiții ca în Germania", spunea în noiembrie 2015 domnul ministru Nicolae Bănicioiu.

Veți avea nevoie de o perioadă lungă de recuperare medicală și de foarte multe operații, îmi explică medicul german. Asemenea cicatrici ca ale dumneavoastră și ca ale colegilor dumneavoastră am văzut doar la pacienți sosiți din zone afectate de conflicte armate. Suferiseră arsurile într-un atac sau în luptă și, pînă să ajungă într-un centru specializat, fuseseră tratați cu improvizații, băi în apă sărată și alte asemenea născociri. Îmi pare tare rău...

Îmi vine să îi spun că și noi tot dintr-un război am scăpat. Același pe care România îl duce de 30 de ani încoace împotriva corupției și căruia i-am căzut victime toți cei care am fost nenorociți de sistemul medical de stat, distrus de furturile lor.

Din 2016 și pînă acum, am continuat să frecventez clinica de recuperare medicală din Germania. Am obținut rezultate foarte bune, dar mai e încă un drum lung de parcurs. Am pierdut șirul operațiilor odată ce am ajuns la a 15-a. Nu știu de cîte voi mai avea nevoie ca să mă simt cît mai aproape de normal. Doctorii din străinătate au spus că mă așteaptă o viață întreagă de reparații. Potrivit legii, noi, răniții, mai avem doar doi ani la dispoziție. După aceea...nu știu ce va fi. Nu sînt doar eu în această situație. Sîntem cîteva zeci de oameni mutilați de incendiul din Colectiv. Însă ceea ce ne-a anulat orice șansă la un proces normal de vindecare nu a fost focul, ci ceea ce am pătimit în spitale după accident: infecțiile, lipsurile, improvizațiile, nepriceperea personalului medical, condițiile insalubre și stilul înapoiat de îngrijire.

Situația arșilor s-a înrăutățit în România după anul 2015. Se întîmplă frecvent ca spitalele „de specialitate" să nu primească răniți. Se știu cu musca pe căciulă după Colectiv și preferă să mintă că nu au locuri. Cada verde de la Arși este încă pe poziții. Chiar acum, o infirmieră surmenată, prost-plătită și depășită de situație încearcă să spele pacientul așa încît acesta să nu moară de durere. Suferă și ea, uneori plînge de milă, dar suferă mai ales bolnavul. Ea nu are autoritatea necesară să ceară o schimbare, iar șefilor ei nu le pasă. Rănile se infectează și grefele mor, ca mulți dintre pacienți. Dacă omul supraviețuiește și plaga se vindecă într-un tîrziu, rămîn în urmă cicatrici monstruoase.

Oamenii sînt externați cu plăgi deschise de teamă să nu se suprainfecteze. Pleci fără să fii informat cu privire la vreun protocol de îngrijire și fără o rețetă medicală. În acte scrie că ești vindecat. De fapt, ești plin de răni și de microbi. A fost și cazul meu. După ce am ajuns acasă, am plătit o asistentă să vină să mă spele și să mă panseze. Primul lucru pe care l-a făcut cînd mi-a văzut plăgile deschise de pe corp a fost să o trimită pe mama la farmacie ca să cumpere Colistin pulbere, un antibiotic foarte puternic. Mama a găsit și a cumpărat. Farmacista i-a dat medicamentul fără rețetă pentru că știa că îmi este necesar. Timp de două luni după externare, asistenta a venit aproape în fiecare zi, m-a spălat în cada de acasă, mi-a dezinfectat rănile cu soluție de Colistin și m-a pansat. Mama plîngea, dar eu nu mai aveam lacrimi. Voiam doar să se termine odată. Dacă nu apelam la această femeie, ajungeam din nou în spital. Ei, nu medicilor, îi datorez faptul că, după patru luni de chin, am putut să fac un duș fără să vărs de durere.

Apoi a urmat recuperarea. Un șir de improvizații într-un mediu necorespunzător. Am întîlnit o fizioterapeută ambițioasă și sufletistă care și-a făcut o misiune din a mă „repara". L. a luptat pentru mine și m-a ajutat să devin cît de cît independentă. Cînd și-a dat seama că nu se mai poate face nimic pentru vindecarea mea în spitalul în care lucra, m-a încurajat să plec în Germania.

Acolo am înțeles ce înseamnă să îți pese de arși. Să gîndești un sistem întreg prin care să îi sprijini în așa fel încît să nu rămînă mutilați și să nu aibă coșmaruri din cauza condițiilor din spitale.

La noi nu există nici un spital care să „aibă tot ceea ce îi trebuie" pentru îngrijirea arșilor. Nu există nicăieri saloane sterile, în care să fie internat un singur bolnav. Nu există un protocol pentru realizarea igienei plăgii arse. Nu există materiale moderne prin care aceasta poate fi „închisă" și abia apoi grefată (Integra, Matriderm și alți substituenți dermici). Nu există pansamente speciale care să accelereze vindecarea. Nu există empatie față de durerile îngrozitoare pe care le are un ars. La noi, te spală cum pot, cu dușul, cu apă de la robinet, cu ser fiziologic, cu soluție de antibiotic, te ung cu o cremă usturătoare și ineficientă, apoi te înfășoară în comprese așa-zis sterile. Crema se topește, curge pe sub pansamente, se amestecă cu secrețiile plăgii și, în final, tifonul se lipește de răni, se agață de ele și se desprinde cu tot cu coji, cu tot cu grefe, cu tot cu carne. Fără anestezie.

În România nu există un program de recuperare medicală pentru arși. Ședințele de fizioterapie sînt decontate de Casa de Asigurări de Sănătate doar cîteva săptămîni, după care bolnavii sînt pe cont propriu. Cei mai mulți renunță să mai ceară ajutor și ajung să aibă handicapuri permanente. Nu există fizioterapeuți specializați în recuperarea marelui ars. Angajații spitalelor bîjbîie sau caută tutoriale pe YouTube ca să își ajute pacienții. Nu există o clinică sau un centru de recuperare dedicate arșilor.

Nu există un program de îngrijire specific perioadei post-acute. Arșii au nevoie de haine compresive pe care să le poarte 23 de ore din 24, timp de cel puțin doi ani după accident. Aceste costume trebuie înlocuite o dată la trei, patru luni cu altele noi. Sistemul de asigurări din Germania decontează aceste haine compresive. La noi, nu se întîmplă asta. O pereche de mănuși compresive poate ajunge să coste 600 de euro. Un costum complet costă în jur de 1500 de euro. Nu avem o companie serioasă capabilă să creeze compresive personalizate. Cremele și produsele de îngrijire necesare marelui ars sînt considerate „cosmetice" de către Casa de Asigurări de Sănătate, așa că nu sînt decontate. O cremă specială costă în jur de 50 de euro. Peste tot în lumea civilizată, aceste produse sînt acoperite de fondul de asigurări al bolnavului. La noi, oamenii umblă cu ulcere pe piele, pentru că nu își permit să se îngrijească. Atunci cînd pleci din spital, ești sfătuit să îți dai cu Nivea Body Milk, și atît. Pleci fără compresive, fără produse speciale, handicapat, infectat și fără speranță. [...]

Chiar și acum, după tot acest timp, nu trece nici o duminică fără să mă gîndesc că lunea este zi de baie la Spitalul de Arși. Nu trece nici o zi de luni fără să fiu recunoscătoare că am scăpat din acel infern, cel puțin la fel de sfîșietor ca acela dezlănțuit de foc.

În data de 2 noiembrie, la trei zile după accident și înainte de prima operație majoră de grefare, probele mele erau încă sterile. Pe măsură ce treceau zilele, corpul meu se contamina tot mai mult. Între timp, mamei și surorii mele li se spunea că nu am nimic. Același lucru li s-a spus și părinților care acum sînt orfani de copii.

Nu. Viața nu merge înainte și Colectiv nu este doar un incendiu dintr-un club, petrecut în data de 30 octombrie 2015. Colectiv este în fiecare zi în multe spitale din România. În multe instituții din România. În multe suflete din România. Colectiv este de fiecare dată cînd un om moare pentru că medicamentul de care are nevoie nu este de găsit. România, Colectiv nu este doar al nostru, al celor care am fost acolo sau al celor care am pierdut oameni. Este și al tău.

***Alexandra Furnea** este o supraviețuitoare a tragediei din Clubul Colectiv. Textul de față a fost inițial postat pe contul personal de Facebook.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Încotro să căutăm speranța

Finalul de an 2018. Timp pentru socotit: ce s-a adunat bun sau rău, ce s-a împuținat sau risipit, ce a fost împărțit, mai drept sau mai nedrept, ce fapte merită să înmulțim în 2019. Mai ales despre acestea din urmă aș vrea să ne amintim cînd vom trece în prima zi a noului an.

Și-au fost multe, dătătoare de speranță, într-o țară care pare mai curînd pradă deznădejdii:

■ Membrii Asociației MagiCamp fac ce fac de mult: dăruiesc copiilor grav bolnavi timp bun de joacă, adăpost, îngrijire, speranță. Prin taberele MagiCamp, ConnectivCamp și BlueCamp au trecut, din 2014 și pînă acum, peste 400 de copii cu afecțiuni oncologice, cu arsuri grave sau care au pierdut pe cineva drag. Părinții copiilor care au nevoie de tratament în spital mult timp nu vor mai dormi pe scaune, lîngă patul copiilor sau pe holurile spitalului: Magic Home, un alt proiect al binecunoscutei asociații, a achiziționat un spațiu în care vor putea fi găzduiți, în fiecare zi, 24-30 de părinți, cărora li se vor oferi anual peste 10.000 de mese.

■ Două doamne cu totul excepționale, Carmen Uscatu și Oana Gheorghiu, vor să învingă, cu orice preț, inerții, dezamăgiri, nepăsări: și-au pus în mintea și în inima proprie, dar și în mintea și inima a zeci de mii de donatori, să construiască primul Spital de Oncologie și Radioterapie Pediatrică din România, în curtea Spitalului Marie Curie din Capitală, cu fonduri exclusiv private, adunate prin Asociația Dăruiește Viață. Ce-au mai făcut pînă acum? 18 camere sterile de transplant, primul laborator de diagnosticare în profunzime a cancerului limfatic, renovarea secțiilor de oncologie pediatrică și pentru adulți din București, Timișoara și Brașov.

■ În România, peste 75% dintre copii au carii la dinții temporari. În cîteva județe nu mai există nici un cabinet stomatologic de stat. Cele mai multe sate nu mai au medici școlari. Asociația „Zîna Merciluță" a înființat un cabinet stomatologic mobil, un *van* echipat cu instrumente stomatologice, care face vizite în zone rurale defavorizate, pentru a face profilaxie dentară și tratament copiilor care nu au acces la un astfel de serviciu. Opt medici voluntari (Asma Battah, Diana Dodonete, Marilena Constantin, Eliza Stan, Robert Prodan, Alexandra Tătucu, Ștefania Petrache, Teodora Mnerie) colindă țara în lung și-n lat ca să le ofere copiilor, celor mai mulți dintre ei, primul control și primul tratament stomatologic. Au ajuns la copiii din Dolj, Bacău, Brașov, Vaslui. Au ajutat sute de copii cu programe de prevenție și de tratament gratuit.

■ Asociația SOS Satele Copiilor România are grijă, de peste 25 de ani, de copii rămași fără sprijin parental. În trei „sate SOS", din București, Bacău și Sibiu, în trei comunități de tineri și în alte trei centre de consiliere pentru copii și părinți. Asociația a crescut sute de copii, i-a făcut oameni mari și le-a dat o mînă de ajutor să își construiască autonomi un drum prin viețile de viitori adulți. Peste 90% dintre copiii crescuți în casele de tip familial frecventează școala cu regularitate și tot peste 90% din tinerii care au ieșit de sub protecția asociației și-au găsit un loc de muncă stabil. Mai mult decît atît, Asociația SOS Satele Copiilor

investește resurse mari, de timp, oameni și bani, în programe de formare a oamenilor care lucrează în servicii de protecție socială, în proiecte ai căror beneficiari sînt tinerii care-și găsesc cu greu rostul și siguranța zilei de mîine, în acțiuni care să promoveze drepturile copiilor și responsabilitățile adulților.

Sînt mii de organizații nonguvernamentale în România care se luptă să acopere nevoile societății, produse de sărăcie și corupție. Organizații cu oameni generoși, care nu-și pierd vremea cu bombăneli și nu-și irosesc eforturile în discursuri goale. Fac zi de zi bine pentru comunitățile în care trăiesc. Și n-ar fi rău ca din cînd în cînd, noi, cei de pe margine, să ne întoarcem fața către ei, și să punem umărul. Motive de insatisfacție și neîncredere avem, din păcate, zilnic, în numeroase felii de viață. Trebuie să fim cu atît mai atenți și mai recunoscători, cînd apar motive de bucurie și speranță.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

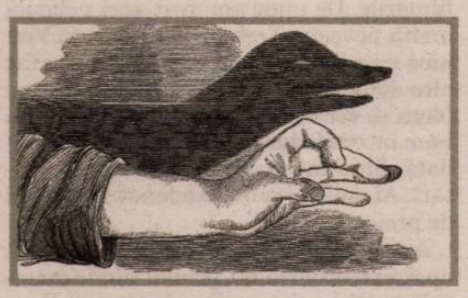

Iaromira POPOVICI

bazar

Slavomir Popovici și Soarele negru

Pe 21 decembrie, anul ăsta, s-au împlinit 35 de ani de cînd a murit tatăl meu, regizorul Slavomir Popovici. Tocmai anul acesta, pe al cincilea DVD Sahia Vintage scos de One World Romania anul acesta, se găsesc trei dintre filmele lui: *Cum circulăm?* (1963), *Victime și vinovați* (1970) și *Mamaia* (1972). (Cel dintîi, *Cum circulăm?*, a fost o revelație și pentru mine – și pentru asta le mulțumesc Adinei Brădeanu și lui Alexandru Solomon.)

(Și) cu acest prilej, sper ca filmele lui Slavomir Popovici să poată fi văzute de cît mai mulți (și pe al patrulea DVD One World Romania, *Comandă politică,* sînt *Uzina* – 1963 și *Letopisețul lui Hrib* – 1974). Pentru că, deși făcute în perioada comunistă, în care era foarte greu să treacă de cenzură, filmele lui rămîn și astăzi. Și nu numai că nu sînt perimate, dar sînt interesante și transcend, cele mai multe dintre ele, epoca în care au fost făcute (anii '60-'70).

Slavomir Popovici (1930-1983) a fost unul dintre cei mai importanți regizori de film documentar din România. De origine sîrbă, s-a născut în 1930 la Vîrșeț, în fosta Iugoslavie, într-o veche familie sîrbească. Rămînînd fără mamă la 6 ani (mama lui, Draghinia, murind la 37 de ani), Slavomir e crescut de bunici. Intră în partidul comunist în adolescență, devenind un fel de copil-minune al mișcării. În 1949, cînd Tito se rupe de ruși, Slavomir trece ilegal granița în România. Aici, însă, se lămurește destul de repede că nu era ceea ce a crezut. În 1951 intră la Facultatea de Regie, pe care o termină în 1956. Se angajează la Studioul de Film Documentar „Alexandru Sahia". Primul film pe care-l face este unul neconvențional despre pionieri: inventează o Zi a Nasturilor Bine Cusuți, cărora pionierii le dedică un imn. Împreună cu colegii săi Erich Nussbaum și Ecaterina Oproiu concepe un manifest al filmului documentar, în care cere să se facă filme reale, cu mijloace moderne.

Slavomir are mereu probleme cu cenzura, multe dintre filmele lui trec greu, în cazul unora ajungînd chiar să i se impute costurile de producție. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu *Uzina* (1963) sau cu *Romanțe aspre* (1965). Versiunile finale ale celor două filme nu îl reprezintă în totalitate. După aceste aventuri cu filmele din realitate, Slavomir hotărăște să facă numai filme de artă și etnografice. Dar și aici, în cazul unora dintre ele, i s-a reproșat că nu sînt gen „Cîntarea României".

Informațiile de mai sus mi-au parvenit de la mama mea, Gabriela Ionescu, co-scenaristă la multe din filmele tatălui meu. Ele se găsesc, de altfel, și pe site-ul slavomir-popovici.ro. Tatăl meu murind cînd eu eram încă destul de mică, nu știam prea multe despre el cînd a plecat. I-am văzut filmele tîrziu. E drept că la unele *(Mamaia, Litoralul românesc,* ciclul *Semne)* fusesem cu el la filmări. Dar îl cunoșteam altfel, ca pe un tată. Mi-a trebuit destul timp ca să-l descopăr și să-l înțeleg ca regizor. Încă nu l-am înțeles complet. Continui să mă uit cu fascinație și de mai multe ori la filmele lui, care nu sînt niște documentare datate. (Tatăl meu a avut ghinionul să se afle la locul nepotrivit la timpul nepotrivit sau, pur și simplu, așa a fost să fie.) Mama mea le-a numit, cel puțin pe unele dintre ele, „poeme filozofice pe temele trecerii timpului și ciclului vieții".

Am reușit, în timp, să identific, simplificînd, cîteva trăsături comune ale filmelor lui Slavomir: într-adevăr, tema timpului, a trecerii, fie că e vorba de locomotivele peste care trec războaie și revoluții *(Romanțe aspre*, 1965), fie de inscripțiile funerare romane ori de crucile de la Săpînța *(Oprește-te, trecătorule!,* 1981), fie de obiceiurile etnografice din ciclul vieții *(Semne, Bun ca ziua,* 1974), paralelele și analogiile (cele mai evidente în *Letopisețul lui Hrib,* 1974, între sat și lumea largă, și între imaginile vieții cotidiene și cele din frescele Bisericii Arbore), umorul și ironia (de pildă, în *Uzina,* una dintre replici rămîne memorabilă: „Se înregistrează salturi: de la «Nevasta frumoasă gătește mîncare gustoasă» la poezia marilor idei și sentimente"), personificările unor obiecte sau ale unor elemente ale acestora (în *Soarele negru,* chipurile personajelor din epitafurile medievale, luminate și devenind animate, însuflețite pe rînd), un soi de treceri metonimice de la întreg la parte, de la general la particular (de pildă, în *Bun ca ziua*, 1973, se trece de la grupurile ritualice la mîinile care frămîntă aluatul sau la chipul unui participant), comentariul muzical (în anumite cazuri, muzica lui Anatol Vieru).

Filmul cel mai impresionant, pentru mine, cel puțin, rămîne *Soarele negru*. Un film pornind de la broderiile medievale românești reprezentînd scene ale Plîngerii, unde textul trebuia să fi fost Prohodul. Dar pentru că acesta fost respins, a fost înlocuit cu unul, poetico-filozofic, creat de Slavomir împreună cu mama mea. Nu pot decît să citez puțin din începutul lui (care, desigur, nu are aceeași valoare fără să fie asociat cu imaginea lui Doru Segal): „Era un soare negru, pe un cer străvechi și greșit, sub care s-a-nnegrit frumusețea".

„M-a marcat profund întîlnirea cu Pintilie“

– interviu cu Horea LAPTEȘ –

***Horea Lapteș** este operator, director de imagine și fotograf. L-a cunoscut pe regizorul Lucian Pintilie înainte ca domnia-sa să filmeze, în 1979,* De ce trag clopotele, Mitică? *După ce l-a filmat pe Pintilie pe platou, a realizat, cu greu, un documentar unic, început ca un making of și intitulat* Fără titlu. *Filmul, un document extrem de valoros și cu un destin complicat, a fost proiectat recent în cadrul Les Films de Cannes à Bucarest. Am vorbit cu Horea Lapteș despre* Fără titlu *și despre prietenia sa cu cel mai important cineast român.*

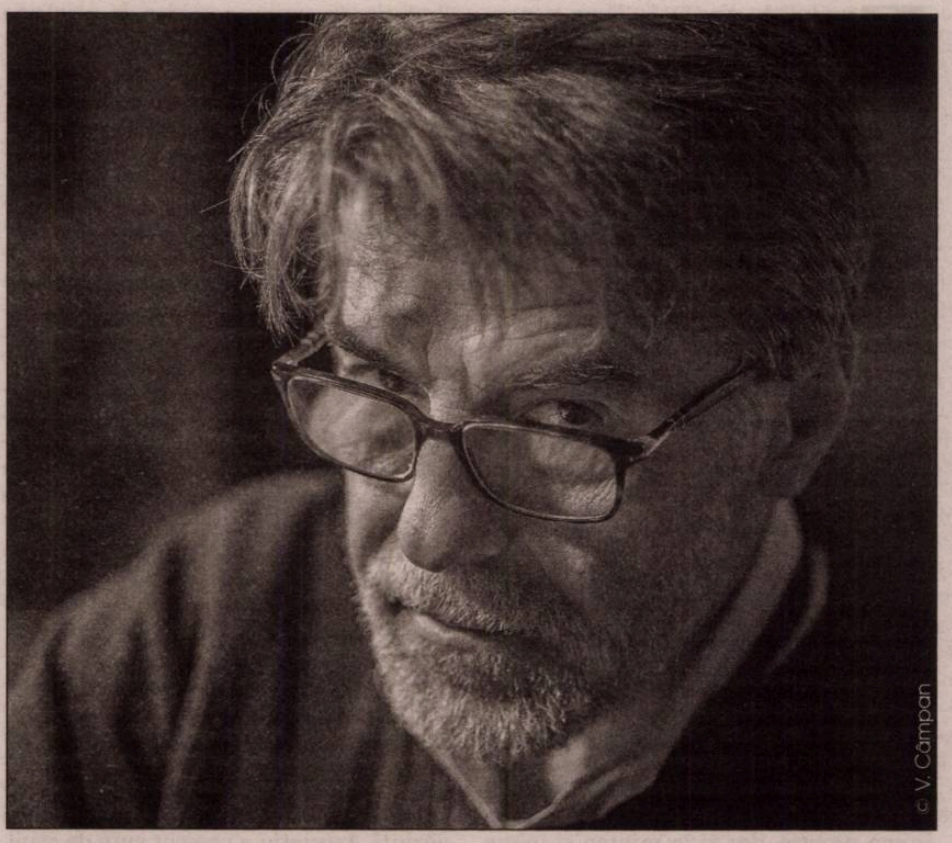

Ce este documentarul care se numește, cu echivoc, Fără titlu?

E un film care, după 38 de ani de la filmarea lui și 28 de la „asamblare“ – mă refer la montaj –, poate prezenta publicului, sau oricărui alt privitor, o imagine mai puțin cunoscută a lui Lucian Pintilie – imagini cu el lucrînd nu existau pînă în acel moment. În anii '70-'80, noțiunea numită „making of“, nu exista (azi face practic parte din contract, înainte de începerea unui film).

Existau mici reportaje, făcute pe parcursul unei singure zile, cu un regizor care privește prin aparat, spune „motor“ și „stop“. Vedeam cîteva imagini cu el dînd indicații unor actori, apoi urmau actorii care spuneau cîteva vorbe. Cam atît, în maximum cinci minute.

Încercări au mai fost în România, dar firave și nesemnificative. Singura reușită notabilă a fost în teatru, unde Cornel Cristian și Traian Rocșoreanu l-au filmat (pentru TVR) pe Liviu Ciulei, la repetițiile cu *Furtuna,* prin 1977. Nu vreau să spun prin asta că am fost un precursor. Nu eram prea conștient, pe vremea aceea, de ce anume vreau să fac.

Văzusem un film american, despre culisele turnării altuia. Dar era foarte tehnic, axat pe efecte speciale, filmări cu machete etc. Era film de televiziune, impersonal și superficial. Totul a pornit din admirație și dragoste pentru Lucian Pintilie. Îi văzusem filmele, cele trei de pînă atunci, care, toate, m-au răscolit și m-au fascinat deopotrivă.

Nu văzusem, din păcate, nimic pus în scenă de Pintilie – cu o excepție: reprezentația nr. 2 a *Revizorului* – un șoc! Și azi mai țin minte imagini și momente, deși la acea vreme eram un adolescent, neînțelegînd mare lucru, nici din Gogol, nici din ce înseamnă o viziune scenică. Și, mai ales, nu văzusem marele succes cu *D'ale carnavalului*, dar auzisem și citisem atîtea... Cu alte cuvinte, nu aveam prea multe comparații sau repere legate de Pintilie. Dar m-am înhămat la drum.

Și cum ați ajuns să îl filmați pe Lucian Pintilie în timpul turnajului la De ce trag clopotele, Mitică?

Totul a început prin toamna anului 1979, cînd am aflat că Lucian Pintilie pregătește un film după *D'ale carnavalului*. Bunica mea maternă era prietenă din copilărie cu Clotilde Attas Bertola (mama actriței Clody Bertola). La sora acesteia, Fortunata, aveau loc întîlniri săptămînale, între cucoane, unde se bea ceai și se juca bridge. Cîteodată o însoțeam pe bunica, curios să aud povestirile doamnelor. Uneori, venea și Clody cu soțul – Lucian Pintilie, care aducea biscuiți și ciocolată de la Paris. Acolo l-am întîlnit prima oară pe Pintilie. Eram copil. Aflînd de film, am implorat-o pe bunica să mă ajute să fac rost de scenariu, ca să-l citesc. Peste cîteva zile îmi zice să mă duc undeva în Bucureștii Noi, unde se afla sediul producției. Acolo sînt întâmpinat de Pintilie, care o roagă pe Mariana Petculescu, regizor secund, să-mi dea scenariul. Ea îmi întinde un exemplar și atunci îl văd făcînd ochii mari și zicîndu-i: „Nu pe ăsta! Ăla cu roșu!“

Atunci am înțeles că exista o variantă „oficială“ și una adevărată. Am luat scenariul și dus am fost. Fascinat, impresionat, am stat pe gînduri și mi-am zis că nu pot rata ocazia asta, să-l văd filmînd. Mai mult: cum ar fi să-l filmez filmînd? Fără să știu de unde și cum să apuc „subiectul“, m-am dus să înapoiez scenariul (nu fără a-i face o copie) și să discut cu Pintilie ideea care-mi trecuse prin cap. Acolo, surpriză: Mariana Petculescu îmi spune înduioșată că a plecat la Paris să pună în scenă un spectacol și că se întoarce peste vreo două luni. Panică. „Și cînd a plecat?“ „Pleacă diseară, s-a dus acasă să-și ia bagajele.“ „De la Otopeni?“ „De la Otopeni. Zborul prin Viena.“ Am dat fuga la aeroport, am ajuns după peripeții, iar acolo, negăsindu-l, după ce am întrebat la informații dacă deja s-a îmbarcat și neavînd un răspuns, m-am așezat pe niște trepte, descumpănit, așteptînd anunțul de plecare a avionului. Nu peste multă vreme, a apărut Pintilie urcînd agale. Mă vede, holbează ochii la mine și mă întreabă ce caut acolo. „Vă caut pe dumneavoastră.“ „Pe mine, de ce?“ „V-am citit scenariul, m-a cucerit total și vă rog să mă lăsați să vă filmez cum faceți filmul.“ „Dar pe cine interesează asta?“ „Pe mine. Și sînt sigur că și pe mulți alții.“ „Vrei să faci așa, un reportaj de televiziune, despre artistul la lucru?“ „Da. Și asta. Și dacă se poate, mai mult decît atît.“

Eram, ce-i drept, un debutant care fil-

Iulie 1980 – Horea Laptes, Simona Maicanescu, Eva Sârbu, Mircea Diaconu, Adrian Georgescu

mase tot felul de subiecte, făcusem ca operator cîteva documentare, se pare că eram apreciat, dar nu dădusem nici un fel de dovadă mai serioasă a ceea ce știam sau doream să fac în meserie. Tudor Vornicu mi-a pus în brațe zece bobine de film negativ Fuji Color (300 m, cam 100 minute de film), care bobine le-am terminat la probe de actori și costume, înainte ca Pintilie să înceapă propriu-zis filmările. De unde am avut apoi peliculă e altă poveste. Trebuie spus aici că Vornicu mi-a dat acceptul cu condiția să-i fac alte două filme, dintre care unul despre „cum se construiește un bloc“. Pe acesta l-am început, dar nu l-am terminat niciodată, fiind întrerupt chiar de „comanditar“. Al doilea l-am abandonat în stadiul de proiect.

Așa am demarat. Mai întîi cu probele, apoi, în februarie '80, primul tur de manivelă la „Frizerie“, undeva la Groapa Fundeni. În lunile următoare, în tot felul de locuri, prin București, din nou Fundeni, terminînd cu secvența „balului“, la căminul cultural din Bolintin.

Nu am putut fi prezent mereu pe platou, trebuind să accept alte filme, de altă natură, mai întîi ca să pot trăi (la Pintilie nu am fost plătit nici măcar cu un singur leu), dar mai ales ca să pot recupera puțină peliculă, resturi de bobine. Ce să vă mai spun de sunet? Astăzi sîntem obișnuiți cu microfoane direcționale, *boom*-uri, un sunetist de teren...

Eu nu aveam nimic. La început eram singur. Cu un magnetofon Uher și un microfon lavalieră, care era destinat celor care vorbesc, nicidecum ambianțelor de platou. Uneori am beneficiat de sunetul echipei-„mamă“ de filmare, grație lui Andrei Papp și asistenților lui.

Noroc că aveam cîțiva prieteni și colegi, nu neapărat din breaslă, care m-au ajutat cu devotament la captarea sunetului. Trebuie să-l menționez aici și să îi mulțumesc din nou, în primul rînd, lui Dan Nanoveanu, monteur și editor consacrat, care mi-a fost alături mereu. El a asigurat sunetul și transportul (cînd putea) și a venit cu nenumărate idei pe parcurs. Scurtele interviuri de la fața locului tot lui îi aparțin. Prietenia cu Dan (Nanoveanu, *n. red.*) m-a făcut să nu mă simt

singur. S-au perindat apoi Mihai Diaconescu, regizor, poet și muzician (semna Anghel Mora), Horea Murgu, prieten bun și inginer de sunet cu reputație. Fără să-l uit pe Dan Coma, care era asistentul de costume al Doinei Levintza.

Ați povestit că ați filmat cu aprobarea regizorului, dar ați și luptat oarecum să vă lase să intrați în „bucătăria" lui. Cum v-ați impus?

Desigur că am filmat cu aprobarea regizorului, dar scopul nu era să mă impun, ci să trec neobservat, să glisez, să mă integrez în echipă, să nu mă perceapă ca pe un *outsider*. Cînd, uneori, nu am putut veni la anumite filmări, mi se „reproșa" că am ratat ceva nemaipomenit cu o zi înainte și ce păcat că nu am venit.

Pintilie a fost amabil, dar nu tot timpul. La scenele intimiste, cu doar doi sau trei actori, era clar că-l deranjam. Nu era tot timpul ușor să te apropii de el.

Mai ales că aveam un aparat Arriflex 16 mm care făcea un zgomot de rîșniță de cafea. Îmi făcea deseori semn să mă îndepărtez, iar alteori, cu eleganță, mă dădea pur și simplu afară de pe platou. De multe ori reveneam discret pe alte căi. Majoritatea secvențelor de la frizerie le-am filmat ascuns după draperii sau chiar printr-o fereastră de cerdac, din altă încăpere. Se și vede, de altfel. La bal, cu zeci de figuranți, nu am prea avut probleme.

Îmi amintesc că la secvența finală, filmată pe locul fostului Arsenal (azi este Casa Poporului), mi-a zis să mă duc pe dealul alăturat, să filmez de acolo un plan larg, că poate va avea nevoie el de acel plan, „gonflînd" imaginea mea, 16 mm, în 35 mm. M-am prefăcut că-l ascult, am filmat de acolo. Însă, încet-încet, la fiecare zece minute, mă mai apropiam puțin. Pînă m-a uitat și m-a lăsat în pace. Vă dați seama că nu a mai venit vorba niciodată de imaginea aceea, de transferat pe 35 mm.

Cum a reacționat Lucian Pintilie cînd a văzut filmul?

Neașteptat. Am organizat o proiecție numai cu noi doi, filmul fiind cu montajul terminat, dar nemixat și fără generice. Aveam trac. Mă așteptam să aibă obiecții, să-mi ceară să scot anumite lucruri, să fac niște modificări. Nimic din toate astea. La terminarea proiecției, s-a lăsat o liniște adîncă. Transpiram. După un lung moment, care mi s-a părut o eternitate, mi-a spus: „Te rog să mă ierți!" „De ce să vă iert?" „Iartă-mă că nu te-am lăsat să filmezi ori de cîte ori ai vrut!" Fraza asta mi-a mers la inimă și e mai importantă decît orice laudă sau cronică, fie ea și elogioasă.

Ați început să filmați Fără titlu *în 1979, dar filmul a fost proiectat în România în 1990. A coincis proiecția lui cu cea a lungmetrajului* De ce trag clopotele, Mitică? *Mă înșel?*

Nu vă înșelați. Cu o precizare: am filmat *Fără titlu* urmînd parcursul lui *De ce trag clopotele, Mitică?,* între lunile februarie și iulie 1980, nu 1979. Deci filmul lui Pintilie este și el filmat în 1980. Insist asupra acestui fapt, pentru că peste tot se spune că ar data din 1979. Fals. Doar perioada de pregătire, intrarea în producție, este din 1979. Pintilie l-a montat imediat, dar a urmat o perioadă de vizionări (povestea e cunoscută), filmul terminînd prin a fi interzis și pus sub cheie. A reușit să-l mixeze mult mai tîrziu – aici nu mai știu cu precizie cînd și cum, memoria mă poate înșela. Premiera a avut loc abia după Revoluție, în luna octombrie 1990. Deci, conform tuturor standardelor, el datează din 1990 – se ia în considerație anul distribuirii pe ecrane.

Filmul meu a avut un parcurs nu chiar similar, dar paralel. Nu putea fi arătat înaintea filmului lui Pintilie, mai ales că al lui fusese interzis și toată lumea știa asta. În afară de Tudor Vornicu, de familia mea și de cîțiva prieteni cu care colaborasem la film, nimeni nu știa de existența lui. Dacă s-ar fi știut, aveam toate șansele să-mi fie cerut ca să fie încuiat undeva.

Vornicu m-a ajutat mult. Mă mai întreba ce am făcut cu el, mă mai îndruma cum și unde să-l ascund, cum să schimb titlul pe cutii, ca să nu dau de bănuit. Timp de zece ani, copia de lucru nu a ieșit niciodată din TVR.

A trecut prin situații inedite, a scăpat de inundații ale subsolului televiziunii, de dulapuri mutate peste noapte în altele, de rechiziționarea dulapului lui Dan Nanoveanu (cu materialul înăuntru) pentru că el plecase în Occident. L-am salvat în ultima clipă. M-am apucat de montaj la sfîrșitul verii lui 1990.

Și fiindcă Dan Nanoveanu era plecat, nu am putut monta cu el, ci cu buna mea prietenă Doina Cruceru (un gînd frumos și pios către ea, care ne-a părăsit acum un an). *Fără titlu* a fost difuzat la TVR 1, prin octombrie sau început de noiembrie, la scurtă vreme după premiera oficială a lungmetrajului *De ce trag clopotele, Mitică?* De ce vă spun toate astea? Pentru că, după finisare, l-am predat la filmoteca televiziunii, nu înainte de a-l copia pe o casetă Beta. Norocul meu. Altfel nu l-aș mai fi avut.

Recent, dorind să-l restaurez-remasterizez, am descoperit că negativul nu s-a mai găsit, s-a pierdut. La fel și sunetul, și orice altă copie, folosită sau nu la montaj. Ciudat și trist, mai ales după atîtea peripeții. Dar poate coerent, dat fiind faptul că am schimbat numele cutiilor de multe ori. Din cauza acestor schimbări multiple, filmul nu avea un adevărat titlu. De unde și titlul de *Fără titlu!*

1980 – Tora Vasilescu

La ce artificii ați apelat pentru a elimina limbajul considerat indecent în acea perioadă?

Au fost mici artificii, legate de autocenzura epocii. Pe postul național nu se puteau auzi anumite lucruri. Se mai înjura pe platou, se spuneau vorbe deocheate etc. Într-o secvență, la grătarul cu mici, unde bulgarul ținea o varză ca pe o bombă, Pintilie, văzînd că-l filmez, a venit către mine, s-a uitat în aparat și mi-a spus: „Șarful, șarful, ai șarful?" „Este!", i-am răspuns. A făcut o grimasă la mine, zicînd: „Și mititei… și fleici… și-ți fut muma-n cur!"

Finalul frazei l-am scos, vă dați seama, dar folosind un artificiu sonor, ca și cum tocmai se terminase pelicula. Și pentru ca totul să nu pară o greșeală, să „sară în ochi", am repetat artificiul în altă secvență, la bal deopotrivă, unde el le cere actorilor să vorbească la aparat: „Hai, vorbiți despre mine ca artist!" „Ne omoară dom'le! E dificil! E mare, e uriaș! Ne fute de dimineața pînă seara!", spuneau aceștia. Din nou am scos ultima frază.

Lucrînd cu Pintilie, s-a făcut trecerea dumneavoastră de la operator de imagine la cea de regizor de film documentar. Cum vă raportați acum la el?

M-a marcat profund întîlnirea cu Pintilie. Profesional, dar și uman. M-a învățat rigoarea (era o obsesie a lui) și faptul că a face compromisuri și a ceda cerințelor unor politruci efemeri poate funcționa pe moment, dar nu are valoare pe termen lung, mai ales cînd știi ce vrei sau, mai bine zis, cînd știi ce nu vrei. Era un om cald și un bun ascultător. Avea mult umor. Sarcasmul lui mă fascina. Nu am fost prieteni apropiați, ne vedeam rar, la el acasă, cînd locuia în Piața Kogălniceanu, sau la Radu și Miruna Boruzescu, lîngă Paris.

Mi-amintesc că, în 1998, la Festivalul de Film de la Veneția, deși era debordat de interviuri cu tot felul de jurnaliști, a făcut o pauză ca să stea de vorbă cu mine 20 de minute, minute care acolo însemnau foarte mult.

La retrospectiva care i s-a organizat la Festivalul de la La Rochelle, în 2010, am fost singurul român care s-a deplasat special să-l vadă. A fost extrem de impresionat și m-a făcut să înțeleg asta. Acum cîțiva ani, la Paris, m-a rugat să-l însoțesc să vadă un film de Jean-Luc Godard. El a adorat filmul, eu l-am detestat, dar a fost un prilej de cafea și discuții despre cinema. Cred că a fost ultima întîlnire cu adevărat liniștită între noi. Îmi lipsește tare mult.

Ce amintiri aveți cu România anilor '80 și cum ați ajuns să lucrați apoi în Franța?

România acelor ani era cum toată lumea știe. Înfrigurată, înfometată, sub opresiune. Cu foarte multe prietenii și cunoștințe care s-au dovedit, mai tîrziu, a nu fi chiar trainice.

Dar nu de asta am plecat. Am plecat din cauza oamenilor oportuniști și cu *mauvais caractère*. Tehnic sau, mai bine zis, din punct de vedere administrativ, am plecat la mama, care era refugiată politic în Franța. Era în martie 1990 și nu o văzusem de 17 ani. În vara lui 1990 m-am întors pentru cîteva luni, special ca să pot monta *Fără titlu*. În Franța nu am avut probleme să-mi găsesc de lucru în meserie. De altfel, la o lună de la plecare mă întorceam să fac un film documentar despre bisericile salvate de la dărîmare în România.

Am continuat apoi să fac alte filme sau clipuri publicitare, pentru francezi, germani, americani. Multe documentare pentru televiziune. Curios, printr-o întîmplare fericită peste timp, mi-am făcut chiar o specialitate, aceea de a lucra la *making of*-uri, ale unor filme americane, de prestigiu, cu regizori importanți. La unele doar filmînd, regizînd sau chiar producînd anumite segmente. Dacă nu aveam experiența cu Pintilie, poate nu făceam aceste filme sau, oricum, poate mai puțin bine. Am vorbit despre asta cu el, acum cîțiva ani, mulțumindu-i la rîndul meu că m-a lăsat să fac *Fără titlu*. Îl amuza ideea că fusese un „Pygmalion precursor". Cum zice francezul: *„La boucle est bouclée"*.

© Ș. Ciurea
Iulie 1980 – Horea Lapteș filmîndu-l pe Lucian Pintilie

a consemnat Roxana CĂLINESCU

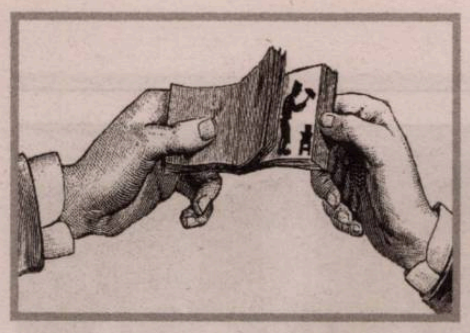

Marius CHIVU

feedbook

Cultura la Centenar

Anul Centenarului, a fost, d.p.d.v. al instituțiilor culturale, în nota politicului: un dezastru. Ca și 2017, *for that matter.*

Ecaterina Andronescu a revenit în această funcție a patra oară în ciuda celor trei eșecuri majore din trecut, preluînd funcția de la agramatul și apărătorul plagiatorilor Liviu Pop, cel care va rămîne în istorie ca inițiatorul reintroducerii în sistemul de învățămînt a manualului unic, cel mai odios principiu didactic al epocii comuniste, o decizie groaznică dintr-un nesfîrșit șir de reforme începute și abandonate care au dus învățămîntul românesc într-un mare impas. Dacă 2017 a fost, educațional vorbind, anul manualului unic, 2018 s-a remarcat prin felul scandalos de incompetent în care manualele au fost redactate și tipărite: cu greșeli de limbă, dar, mai ales, cu erori de informație majore. Practic, manualul unic s-a transformat într-un manual fals. Dar nu, nu calitatea infectă a manualelor, inadecvarea programei sau pregătirea modestă și lipsa de motivație a cadrelor didactice, nu acestea sînt problemele Educației, ci, în opinia Ecaterinei Andronescu, orarul: pe final de an a anunțat ore suplimentare în școli pentru copiii care n-au ținut pasul cu programa școlară.

Nici la Cultură lucrurile nu stau altfel: Daniel Breaz, senatorul pesedist susținător al Coaliției pentru Familie, și-a început mandatul (preluînd „ștacheta" de la George Ivașcu, după un mandat bîlbîit, dar, din fericire, scurt), demonstrînd că limba română îi este la fel de străină ca și celorlalți semianalfabeți din guvern, trecuți sau prezenți, expirați sau resapați.

Cît despre Academie, președintele ei, istoricul Ioan-Aurel Pop, cel care s-a remarcat în ultimii ani prin declarații una mai proastă decît cealaltă, s-a întrecut pe sine anul acesta declarînd că „cei care contrapun catedrala altor construcții (instituții) nu sînt creștini și nu știu că cea mai înaltă școală și cea mai trainică sănătate nu sînt cele ale trupului, ci ale sufletului. Vindecarea odraslelor umane de ignoranța minții (întunecimea) și de bolile trupești (suferința fizică) nu se face numai în școlile instituționalizate de stat sau numai în spitalele slujite de medici, ci și în biserici". Istoric, om de știință și academician, Ioan-Aurel Pop face, de fapt, figura unui militant ortodoxist retrograd, a unui dogmatic susținut politic, dovadă și „ungerile" cu premii dinspre instituțiile culturale finanțate de stat: Muzeul Național al Literaturii Române i-a oferit recent distincția „Centenarul Marii Uniri", „pentru întreaga operă dedicată națiunii și culturii române", distincție împărțită cu alți academicieni de tristă amintire politică: Eugen Simion și Răzvan Theodorescu. În ceea ce-l privește pe Ioan-Aurel Pop, „întreaga operă dedicată națiunii și culturii române" este reprezentată de cărțile sale de istorie, dintre care cea tradusă anul acesta în China a apărut, cu consimțămîntul său, fără capitolul dedicat comunismului (practic, în anul Centenarului, istoria României se termină în 1947), o concesie pe care nici un istoric devotat adevărului n-ar accepta-o vreodată în nici o condiție. Ironia amară este că Ioan-Aurel Pop a mai publicat anul acesta o carte, intitulată chiar *Istoria, adevărul și miturile* (Școala Ardeleană), nominalizată de revista *România literară* la Premiul pentru Cartea Anului. Politic vorbind, totul e la schimb: premiindu-l pe Ioan-Aurel Pop (președintele Academiei), Ioan Cristescu (directorul Muzeului Național al Literaturii Române) a primit, la rîndu-i, Premiul pentru Literatură „Mircea Eliade" din partea Ministerului Culturii.

Alte dezastre cultural-educaționale. În timp ce la Pitești, în cadrul manifestării estivale kitsch numite „Simfonia lalelelor", copii de grădiniță erau forțați să facă tumbe pe asfalt, iar alți copii, unii cu dizabilități, erau puși să defileze ca-n Epoca de Aur prin fața agramatei Viorica Dăncilă (după sărbătorirea Centenarului, zeci de copii din județul Olt aveau să înnopteze în frig în Catedrala de la Alba Iulia, unul dintre ei leșinînd de foame), douăzeci de elevi ai Colegiului Național „Samuel von Brukenthal" din Sibiu s-au solidarizat cu studenții ce protestau în urma reducerii locurilor bugetate pentru licență, master și granturi doctorale, și au protestat tăcînd în curtea școlii pentru un sfert de oră. După ce membrii grupului „Vă vedem" au lăudat atitudinea liceenilor pe Facebook, Inspectoratul Școlar Sibiu a solicitat Consiliului de Administrație al colegiului să-l ancheteze pe profesorul de istorie care a inițiat simbolicul gest civic. Directoarea colegiului, Monika Hay, a avut o atitudine demnă, corectă și curajoasă: „Prin activitatea sa din cadrul orei de istorie, domnul

profesor *[un guest-professor din Elveția – n.m.]* a dorit să le demonstreze elevilor o formă de apărare a drepturilor omului și cetățeanului". Mai mult, directoarea a subliniat că „așa-zisul protest" al elevilor n-a fost legat de mișcarea „Vă vedem", ci de modul de alocare a locurilor bugetate pentru licențe și masterat, multe universități din țară fiind sub-bugetate pentru anul universitar 2018-2019. Iată ce a spus și una dintre elevele participante la infama acțiune: „Acel «profesor» este un pedagog din Elveția, care a dorit să petreacă cu noi o oră de istorie diferită de cele cu care sîntem obișnuiți, demonstrîndu-ne că democrația se poate practica, nespecificînd scopul protestului. Astfel, nu am fost manipulați. Protestul nostru poate fi privit ca un experiment social. Desigur, mulți dintre noi au privit acest «experiment» ca o ocazie de a-și exprima opinia față de situația politică." Pentru conformitate, iată ce prevede art. 3 din Legea 1/2011, Legea Educației Naționale, invocată la intimidare, fără s-o cunoască, chiar de Inspectoratul Școlar Sibiu în vederea sancționării profesorului: „Idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea *liberă, integrală* și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității *autonome* și în *asumarea unui sistem de valori* necesare pentru împlinirea și dezvoltarea *personală,* pentru *participarea cetățenească activă în societate.*" *(s.m.)*

La cum au arătat lucrurile în 2018, idealul școlii românești este să formeze tineri cu educație religioasă ortodoxistă, dispuși să facă tumbe la propriu, în cadre festive, în fața unor politicieni corupți și agramați, care nu sînt în stare să citească numeralul compus și care fac confuzii semantice majore între cuvintele cvasi-omofone.

Tot anul trecut, poeta Medeea Iancu a fost sancționată contravențional printr-un avertisment scris de către Inspectoratul de Poliție din Botoșani după ce, pe 15 ianuarie, în cadrul Galei decernării Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu", a citit un poem-manifest „cu conținut pornografic și feminist" pe scena Casei Tineretului, în fața unui public alcătuit din personalități politice și culturale locale și naționale. Constrînsă de amploarea mediatică a scandalului, Medeea Iancu și-a apărat poemul „considerat vulgar" explicîndu-i înțelesul astfel: „Am citit un manifest feminist împotriva violenței asupra femeilor, a violatorilor și misoginismului. Am folosit în poem cîteva citate din alți poeți și, din punctul meu de vedere, poezia ar trebui să aducă o schimbare pozitivă în viețile noastre. Nu a fost împotriva orașului Botoșani sau a imaginii lui Mihai Eminescu, a fost doar un manifest feminist care ar trebui să ridice semne de întrebare asupra violenței care există în România."

2018 a reprezentat și inițierea a două premii noi: în primăvară, Premiul Iocan pentru Cartea de Proză Scurtă a Anului (atribuit volumului *Mandarina* de Răzvan Petrescu, Curtea Veche, 2017) și, pe final de an, Premiile „Sofia Nădejde" pentru Literatură Scrisă de Femei, cu un juriu mixt (Grațiela Benga, Cosmin Ciotloș, Mihai Iovănel, Andreea Mironescu și Adriana Stan), care a nominalizat la cele patru categorii cărți publicate în 2017-2018. Ciudățenia (sau ironia) a venit din faptul că tocmai volumul Medeei Iancu, *Delacroix este tabu: suita romînească* (Cartea Românească, 2017), adică poeta declarat și asumat feministă care a provocat cel mai mare scandal literar de gen al anului, a lipsit dintre cărțile nominalizate.

Dar despre aceste premii, despre festivalurile, campaniile, festivalurile și evenimentele literare semnificative din 2018, în episodul următor.

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Antoine Roquentin prin satul post-tranziție

● **Dan Lungu, *Pîlpîiri*, Editura Polirom, 2018.**

În cel mai recent roman al său, *Pîlpîiri*, Dan Lungu se reinventează spectaculos. Romanul său va fi surprinzător pentru cititorii lui consecvenți, deși sînt destule lucruri care să le mențină fidelitatea. Cred că aici romancierul face altceva decît de obicei și merge la rădăcinile temei sale esențiale, aceea a lumii românești din (post-)tranziție, privind-o din unghi epistemologic, întrebîndu-se cum anume poate fi această lume, sau un anumit segment al ei, cunoscută. Iată o carte care nu se ferește să fie dificilă și își pune probleme serioase: e vorba de a cunoaște o realitate care îți este cu totul exterioară și care, chiar atunci cînd te imersezi în ea, îți prezintă numai suprafețe. Citind-o, mi-am amintit de figura lui Wittgenstein dintr-un film experimental al lui Derek Jarman din 1993, cu filosoful încercînd să explice umanitatea unui marțian. Așa e și în *Pîlpîiri*, unde un personaj misterios, un cercetător sau scriitor venit dintr-o lume *high-tech*, încearcă să înțeleagă un spațiu straniu, ale cărui legi le descoperă inductiv, pe parcurs. Putea fi o banală comedie a inadecvării, dar nu e asta: este o reflecție matură, de care literatura și epoca noastră aveau nevoie, despre tipurile de lumi diferite în care trăim și despre întrepătrunderile lor neașteptate, despre pasajele de trecere între ele și despre „pîlpîirile" care le semnalează posibilitatea.

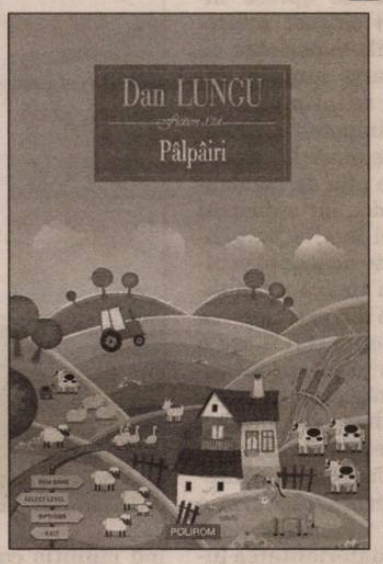

Lungu a fost mereu un excelent povestitor de istorii, cu „auz" foarte bun, adică un creator de dialoguri și voci, de situații și personaje memorabile. În esență, e ceea ce trebuie să facă orice bun scriitor. Cu toate acestea, pentru că romanele sale puneau mai mereu teme comunitare și nu privilegiau individul, pentru că propuneau personaje-emblemă pentru o categorie întreagă, capacitatea de observație a lui Lungu a fost pusă adesea pe seama formației sale de sociolog. Asta nu face decît să dovedească cît de mult sîntem înclinați, în ziua de azi, să mitizăm „societatea" ca fiind un spațiu undeva departe de noi, pe care numai specialiștii îl pot cunoaște. Cert este că, în cel mai recent roman al său, Dan Lungu s-a decis să profite, în sfîrșit, de experiența sa de sociolog (și nu doar de observator al „naturii umane") într-o manieră pe care nimeni, nici eu, nu o anticipa. Și anume, în loc să se folosească de fișele și materialul brut al observației de teren, Lungu aduce în ficțiune reflecția teoretică asupra agregării comunităților umane și precauția metodologică față de tradițiile interpretative ale umanioarelor. Mai mult, prozatorul se folosește de calitățile care au făcut, încă de la *Raiul găinilor*, nota sa particulară ca scriitor: privirea detașată, distanța amuzată față de fenomenele descrise, suspiciunea față de cazurile deja judecate.

Eroul este un personaj aflat în „concediu de recuperare sau explorare a identității", venit într-un sat din zilele noastre dintr-o lume misterioasă, despre care aflăm lucruri puține și contradictorii. Mihai Iovănel, într-o cronică foarte bună, a spus că i se pare plauzibil să fie o lume SF, și asta e și ideea: că lumea, probabil corporatistă, dar cu elemente de spațiu academic, din care a venit Vizitatorul nu are nimic în comun cu lumea rurală. În esență, Vizitatorul e un *everyman*, unul dintre „noi", cititorii urbani, post-postmoderni ai acestei cărți, locuitorii unei civilizații hiperconsumiste și tehnologizate, cei care văd lumea satului drept reductibilă fie la pozele kitsch cu „tradiții" de pe Facebook, fie la pozele grotești despre „prostia" și înapoierea rurală de pe același Facebook. Noutatea vine din aceea că personajul păstrează o rezervă de principiu față de gîndirea de grup și față de tradiții („Am aflat lucruri minunate despre hore și șezători, costume și motive populare, doine și balade, nunți și înmormîntări, dar nu-mi spune nimeni mai nimic despre izmene, despre spălatul pe dinți, despre metodele de contracepție sau despre viața de zi cu zi în bătătură"). În același timp, el este un individ care face de unul singur efortul de comprehensiune, iar presupozițiile sale despre oamenii pe care îi întîlnește, nefiind validate de un mediu interpretativ comun, capătă un aer patetic și alienat. Din acest motiv, romanul lui Dan Lungu *Pîlpîiri* seamănă cu *Greața* lui Sartre, dacă existențialistul s-ar fi gîndit vreodată să își caute soluțiile în diagnoza sociologică. Personajul se mișcă prin satul post-tranziție ca Antoine Roquentin prin deșertul realului burghez, pîndind distorsiunile, momentele de criză care să-i indice că trăiește într-o lume falsă, de fapt că există o ieșire. Asta sînt, de fapt, „pîlpîirile" din titlu: „Există mici incidente sau amănunte, de o natură aparte, care funcționează ca adevărate macazuri. Care depășesc stadiul de imperfecțiuni ale unei realități ce se regenerează și se tranformă în fisuri, prin care poți vedea hăul sau posibilitatea unei alte realități".

Romanul are și poveste, și umor, dar asta mi se pare mai puțin important decît șansa de a citi o carte așa de bună și de curajoasă, care vorbește despre cunoaștere și rateurile ei într-o lume ca a noastră, atît de „edificată" cu privire la toate cele.

PUBLICITATE

DIN 23 NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Harta
României Mari
numai împreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

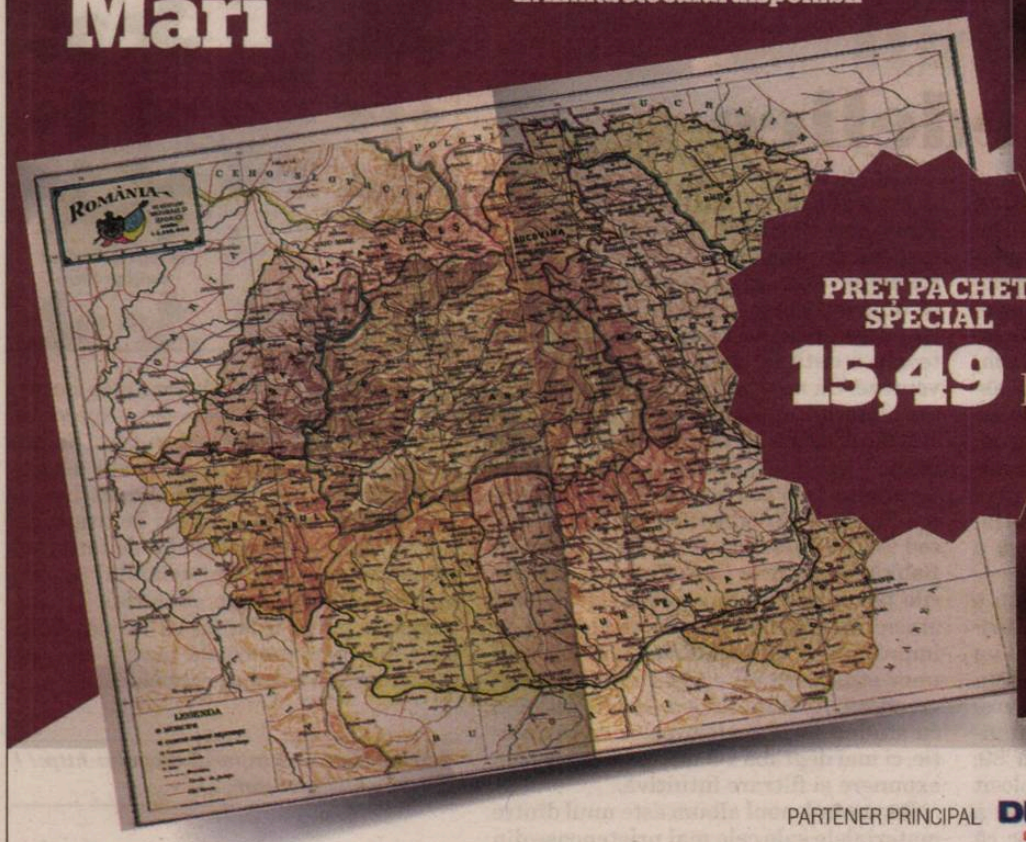

PREȚ PACHET SPECIAL
15,49 lei

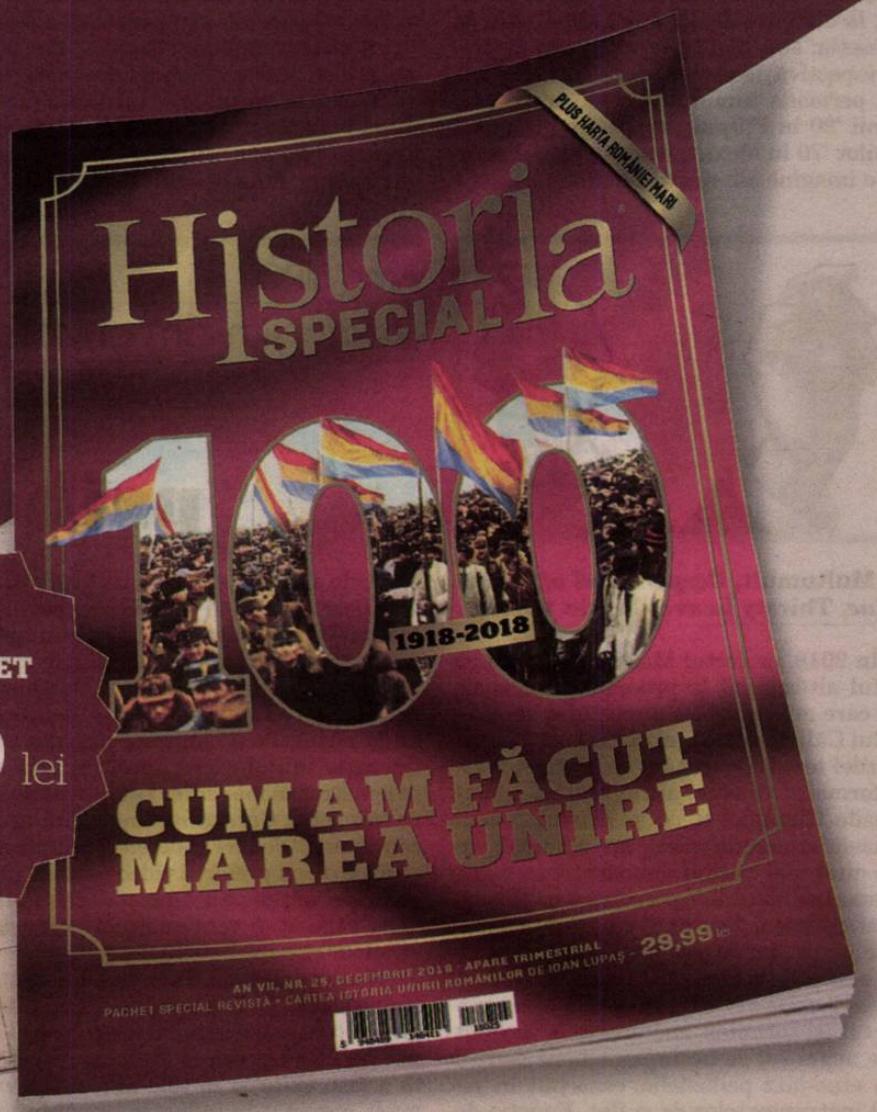

PARTENER PRINCIPAL DEDEMAN DEDICAT PLANURILOR TALE
PARTENER CEC Bank

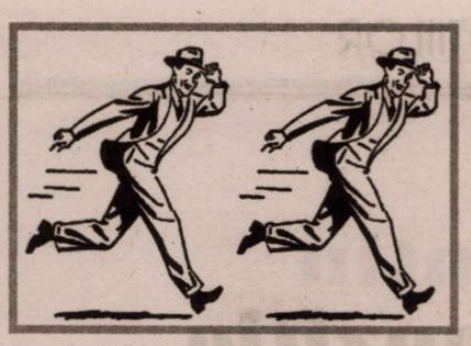

Victor MOROZOV

dilematograf

Reverie mexicană

● ***Roma* (Mexic-Statele Unite, 2018), de Alfonso Cuarón.**

Din cîte am observat, *Roma,* filmul care marchează revenirea mexicanului Alfonso Cuarón înspre plaiurile natale, s-a clasat pe primele locuri în mai toate topurile de final de an ale criticilor anglosaxoni. E drept că, oricît de rare, astfel de consensuri critice trebuie tratate cu circumspecție. Să nu se înțeleagă că *Roma* mi se pare un film supraestimat – nu cred că e, la fel cum nu cred nici că ar fi o capodoperă absolută. Cred însă că e un caz de manual, reușit aproape ireproșabil, cu privire la ceea ce poate face un regizor de talent atunci cînd are un buget considerabil pe mîini și cînd e lăsat să-și ducă ideile pînă la capăt.

Jean-Luc Godard spunea, într-un interviu din anii '60, că există filme care sînt mai bune pentru că au fost făcute cu mulți bani și filme mai bune pentru că au fost făcute cu puțini bani – important e ca regizorii să-și știe calapodul financiar potrivit. Pare un truism, dar nu e neapărat evident că, de pildă, unui film precum *The Woman Who Left* al filipinezului Lav Diaz nu i-ar fi putut reuși atmosfera epurată și stranie în absența unor constrîngeri materiale (un buget de aproximativ 100.000 de dolari), la fel cum *Roma* ar fi fost un film complet diferit – și, cred eu, nu la fel de percutant + fără cele 15 milioane de dolari din buget. Am dat exemplul lui Lav Diaz fiindcă există asemănări între filmul său și cel regizat de Cuarón, asemănări care nu se limitează la faptul că ambele filme au luat, la distanță de doi ani, Leul de Aur la Veneția: sînt două povești spuse dintr-o perspectivă feminină, care investighează perioade tumultuoase ale trecutului (anii '90 în Filipine, respectiv începutul anilor '70 în Mexic), traduse vizual printr-o imagine alb-negru calofilă.

Asemănările stilistice se opresc însă aici. Lav Diaz e un cineast interesat să provoace veritabile experiențe cinematografice: filme foarte lungi în care, după orice standard, se întîmplă destul de puține lucruri. Dimpotrivă, filmul lui Cuarón, deși privilegiază la rîndul său un tempo molcom, e plin de incidente mai mari sau mai mici, iar subiectul său – cronica vieții unei familii burgheze timp de un an – nu este niciodată ocultat. Protagonista e bona tînără a familiei, care asistă – oarecum din exterior – la dramele domestice din casă (tatăl are o amantă, mama bea cam mult), pe măsură ce își clădește cum poate propria viață. Sigur, perspectiva aparține celui „de jos", care suportă nervii și defulările de zi cu zi ale patronilor – dar Cuarón nu e interesat de astfel de considerații, căci, grație delicateții mizanscenei, filmul său pare să plutească dincolo de materialitatea lucrurilor, într-o lume feerică de basm.

Roma e un film deopotrivă intimist și maximalist, iar reușita lui Cuarón ține de felul admirabil în care a învestit tensiunea dintre aceste două concepții opuse asupra cinema-ului – ca mijloc de introspecție și ca fereastră către spectacolul lumii. Pe cît de tandru-empatice sînt cadrele în care camera baleiază, prin nenumărate mișcări lente de *travelling,* încăperile casei-teren-de-joacă pentru o ceată de copii, pe atît de fascinante sînt cele în care aceeași cameră coboară în stradă. Ajung, în sfîrșit, la ideea enunțată de Godard de la care am pornit: *Roma* s-ar fi putut lipsi la o adică de toate evenimentele accesorii puse în scenă (o mașină care nu mai pornește, o fanfară aflată „întîmplător" în zonă), dar adevărul e că aceste adaosuri auxiliare creează o textură vizuală de un dichis rar întîlnit. E suficient să vezi planul-secvență în care bona aleargă împreună cu o prietenă de-a lungul unei străzi: dată fiind minuția cu care Cuarón umple fundalul cu vînzători ambulanți, simpli trecători și mașini de epocă care țîșnesc de pe străduțe, filmul capătă un dinamism hipnotizant. Iar țesătura sonoră e la fel de bogată – un amestec stufos de sunete ambientale, șlefuit cu o atenție aproape maniacală.

La fel ca în cazul lui Carlos Reygadas, casa din *Roma* pare o insulă privilegiată, adăpostind atît fluxul de inocență al copilăriei, cît și nevrozele părinților. Este, în schimb, un spațiu mai puțin racordat la ordinea largă a cosmosului, căci problemele burghezilor – într-un Mexic citadin care cunoaște violența revoltelor politice – sînt de ordin prozaic: aleea din fața casei să fie măturată, bona să poată ajunge la spital la timp pentru o naștere. Asta nu înseamnă că filmul se împotmolește în naturalism, căci Cuarón pare sensibil mai ales la magia interferențelor dintre aceste universuri contradictorii, pîndind în fiecare scenă epifaniile: la un moment dat, în timpul unui cutremur, un nou-născut rămîne neatins de dărîmături, gîngurind liniștit în incubator.

Mă declar însă uimit în fața unui teoretician precum Dina Iordanova, care pretinde că nu găsește mare diferență între a vedea *Roma* pe ecran mare și a-l vedea acasă (așa cum obligă Netflix). Mi se pare, dimpotrivă, că filmul – prin insistența acestor cadre seducătoare filmate în Scope – se cere văzut la cinema. Faptul că așa ceva e imposibil nu face decît să sublinieze supremația statornică a Netflix – aici totuși doar distribuitor, nu și producător al filmului. Prin opțiunea de a nu difuza în săli această reverie alcătuită din compoziții vizuale dense, ai crede că Alfonso Cuarón a încercat să se apropie nu doar de viața, ci și de filmele anului 1970. *Deep End*, *Zabriskie Point*, *Roma*. Toate se petrec în același an, nici unul nu se (mai) vede la cinema.

Roma rulează pe Netflix începînd cu 14 decembrie.

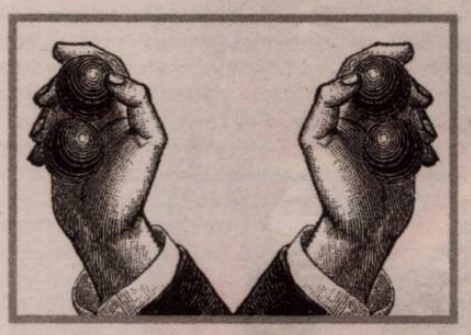

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Etnii psihedelice

● **Multumult, *Deeper Kind of Yellow Blue*, Thirsty Leaves Music, 2018.**

În 2018, proiectul Multumult arată cu totul altfel decît la precedenta recenzie pe care am dedicat-o proiectului versatilului Călin Torsan – avangardistul avangardei muzicale românești. Proiectul s-a reformatat drastic, acum alături îi sînt Vasile Gherghel (bas) și Marius Achim (mașinist-percuționist), iar albumul sună mult mai cordial comparativ cu anarhismul debutului. Apreciez că pe fiecare dintre piese măcar unul din membrii trupei „cîntă", iar de cele mai multe ori acesta e chiar protagonistul Călin Torsan.

Acel *noise-art* ireductibil cu care proiectul își intimida audiențele la început are acum rol de acompaniament pentru un etno-jazz psihedelic, conceput în jurul instrumentelor de suflat. Funcția de studiu antropologic-șamanic a proiectului e sesizabilă mai mult în titluri – „Souls of Ancestors", „Smoke Rises to the Clouds" etc. –, sound-ul nu mai este dezintegrat pînă la proprietățile sale atomice. Pe de altă parte, albumul *Deeper Kind of Yellow Blue* sună totuși ca împărtășania unei terapii ayahuasca într-un apartament bucureștean. Experiențele meloterapeutice ale lui Torsan cu Domnișoara Pogany și Einuiea au aici întîietate față de năzbîtiile de improvizație din configurația inițială Multumult și prin asta penetrează mai adînc sentimentele ascultătorului. Caracterul analogic e acum contaminat de bas și de efecte electronice întărite cu proiecții video *live,* iar firul principal al poveștii e narat dintr-un clarinet răgușit, o versiune mai rugoasă a saxofoanelor lui Badalamenti.

Istoria personală a lui Călin Torsan e strîns legată de Timișoara și de aventurierii culturali ai locului. Orașul care ni i-a dat pe Phoenix ori pe Makunouchi Bento a fost, chiar și în cele mai oarbe vremuri, conectat la industria muzicală internațională – nu doar Revoluția din '89, ci și alte revoluții muzicale s-au folosit de underground-ul timișorean pentru a contamina România. E așadar firesc că John Zorn al nostru să se fi încarnat într-un traficant de idei muzicale pe ruta Timișoara-București, părinte al unei sumedenii de proiecte efemere de la începutul anilor '90 încoace, schimbînd cu fiecare dintre acestea genul și scena în care își poate prezenta muzica, dîndu-se peste cap o dată la cinci ani ca să se reinventeze. Cu noul album Multumult avem un material anațional, care nu poate fi clasificat drept „versiune românească" a nimic – cel mult, sound-ul poate trimite cu gîndul la o colaborare Zorn – Dumitru Fărcaș – David Lynch pentru un episod *Twin Peaks* în care stafia demonului Bob rătăcește prin Casa Poporului. Titlurile par inspirate din globalismul *world music,* structurile libere – din jazz-ul de improvizație, iar melodiile – din folclorul unor etnii care nu e sigur că au existat vreodată. Artistul nu s-a omorît nicicînd cu studiul formal al surselor de inspirație, ci mai degrabă s-a molipsit de ele prin expunere și filtrare intuitivă.

Rezumînd, noul album este unul dintre materialele sale cele mai prietenoase din ultimii ani, cu melodii măcar îngînabile

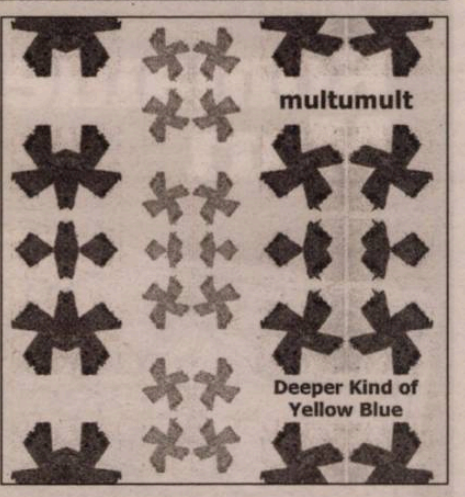

dacă nu fredonabile, alternate cu bucăți ambientale ce vor fi tolerate cu succes de către publicul alergic la free-jazz. Relansarea *Twin Peaks* pare să fi avut o oarecare influență – dacă nu asupra lui direct, atunci asupra colegilor de trupă, ori măcar asupra recenzentului de față care vizualizează scene ale serialului pe mai bine de jumătate din material. O problemă ar putea fi faptul că Torsan tinde să-și îngroape proiectele tocmai cînd încep să prindă o formă accesibilă.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

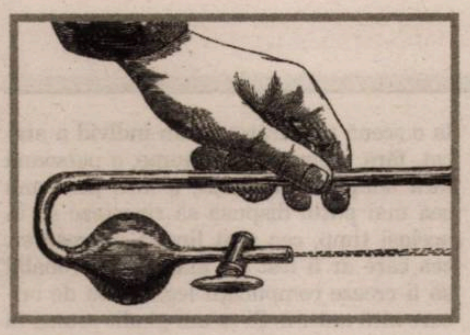

Oana STOICA

rosencrantz & co

Anii vrajbei noastre

● ***School feat. Cool*** **de George Cocoș, regia: Elena Morar, decor: Samuel Alfred Mihailovici, costume: Beatrice Șandru, *sound design:* Andrei Mihai. Cu: Andrei Merchea Zapotoțki, Dragoș Ionescu, Aida Avieriței. Teatrul Tineretului Piatra Neamț.**

Sărbătorirea celor 100 de ani de la încheierea Primului Război Mondial a avut, pe lîngă un festivism steril și costisitor, și o latură pozitivă: analizarea, la nivel teatral, a ceea ce s-a întîmplat cu România în decursul acestui secol. Una dintre perioadele de interes a fost cea a anilor '90, mai exact, a primei jumătăți din decada a zecea, caracterizată de un amestec de speranță, haos, teamă și răsturnări spectaculoase de situație pe plan social-politic. Interesul pentru explorarea acestei perioade din istoria recentă s-a manifestat prin cîteva spectacole.

La Piatra Neamț, la Teatrul Tineretului, regizoarea Elena Morar montează un text de George Cocoș, *School feat. Cool* (în cadrul MIC-RO Laborator de creație teatrală – un program de promovare a dramaturgiei contemporane românești în care artiștii sînt asistați de liceeni) care se concentrează asupra modului în care, într-un oraș de provincie, destinele copiilor din generația dozatoarelor TEC sînt influențate fundamental de formarea lor într-un sistem de educație care, la acea vreme, fusese pulverizat. Pe fondul sărăciei, pe de o parte, și al apariției îmbogățiților postrevoluționari, pe de alta, cei trei copii (personaje ficționale) trebuie să supraviețuiască haosului social, economic și politic, și o vor face diferit. Petre va ceda violenței fizice de la școală (azi i-am zice *bullying),* dar va învăța peste măsură pentru a-și depăși sărăcia. Smokey va ceda găștilor care traficau droguri și se va pierde „în sistem". Cristina nu cedează nimic, dimpotrivă, reacția ei este de a răspunde prin forță la orice provocare. Ca adulți, ei păstrează cicatricile căpătate în relația anevoioasă cu școala, care era un mediu toxic. Copilăria într-un sistem social care i-a abandonat este partea formatoare din personalitatea lor și, chiar dacă nu se simt confortabil să și-o asume public, ei știu că identitatea lor matură, bună sau rea, își are baza în acei ani convulsivi. Spectacol semimuzical – „nestemata" este imnul dozatoarelor TEC – în care umorul și drama se șlefuiesc reciproc, jucat cu entuziasm, *School feat. Cool* ridică problema în ce măsură viciile sistemului de învățămînt de acum 20 ani au fost depășite, copiii din comunități sărace au fost integrați social, iar infracționalitatea în mediul școlar sau în conexiune cu acesta a fost diminuată. Din păcate, mare parte din problemele copiilor din anii '90 se regăsesc, neschimbate, și astăzi.

School feat. Cool

© Teatrul Tineretului

● ***Lambada.*** **Echipa spectacolului: Iudit Ardeleanu, Vlad A. Arghir, Marius Armașu, Lippa Segall Barotti, Olimpia Segall Barotti, Constantin Băbălău, Mihaela Bîrlegi, Anuța Brill, Ioseph Cotnăreanu, Mișa Dumitriu, Paul Dunca, Monica Dunca, Margareta Eschenasy, Alex Horghidan, Matilda Iaroslavitz, Roland Ibold, Alice Monica Marinescu, Mihaela Michailov, Katia Pascariu, Marius Rădulescu, Nicolae Săvoiu, Maria Sgârcitu, Pompiliu Sterian, Dorotea Weissbuch. Spectacolul face parte din proiectul „Vîrsta4 după 89. Coregrafia unei revoluții", inițiat de grupul Vîrsta4 împreună cu Asociația ADO și Macaz Teatru Coop. și co-finanțat de AFCN.**

Dacă *School feat. Cool* recupera anii '90 din perspectiva copiilor, la Macaz, spectacolul *90* (despre care am scris la vremea premierei), în regia lui David Schwartz, radiografiază aceeași perioadă prin prisma istoriilor personale ale actorilor, cu accent pe evoluția părinților acestora, ale căror speranțe legate de libertate și capitalism sînt doborîte de convulsiile economice. Tot la Macaz și tot în regia lui Schwartz a fost creat un alt spectacol, *Lambada*, care face parte din seria de proiecte derulate de cîțiva artiști (Mihaela Michailov, David Schwartz, Alice Monica Marinescu, Paul Dunca, Katia Pascariu etc.) la Căminul „Moses Rosen" din București. *Lambada* este o incursiune în anii '90, din perspectiva rezidenților, adică a unor oameni, astăzi în vîrstă, pentru care acea perioadă, cu bunele și relele sale, a favorizat mutarea la cămin.

Societatea românească marginalizează, nu integrează.

Percepția asupra trecutului recent trece prin memorie, emoție și este afectată de perspectivă (distanța în timp), ceea ce produce repoziționări asupra ei. Speranțele de atunci s-au diminuat, dezamăgirile s-au atenuat. De la mărturisirea Iuditei Ardeleanu despre „o mare plăcere că am putut să nu stau degeaba" – a găsit o slujbă neplătită după pensionare – la regretul Margaretei Eschenasy că nu a putut avansa la serviciu, trecînd prin probleme locative și de sănătate, prin pierderea familiilor și însingurare, rezidenții refac subiectiv imaginea unei societăți dominate de spectacolul media și consumerism, în care tocita lozincă despre „grija față de om" și-a pierdut orice înțeles. Exploatînd teatral prezența rezidenților – Marius Rădulescu cîntă, toți dansează și au o serie de acțiuni performative –, *Lambada* readuce în prim-plan actori mai vechi, precum neobositul Pompiliu Sterian, Marius Armașu, Dorotea Weissbuch și Mihaela Bîrlegi – prezența lor constantă în spectacole e o victorie la nivel individual – sau mai noi ca Nicolae Săvoiu, Lippa Segall Barotti și Olimpia Segall Barotti –, mă bucur enorm pentru fiecare apariție, pentru fiecare persoană cîștigată în luptă cu eroziunea temporală.

Lambada

© N. Lozur

Ceea ce rezultă din aceste spectacole este faptul că societatea românească marginalizează, nu integrează, că e campioană în a împinge oamenii dincolo de demnitate și, uneori, de drepturi (să ne gîndim numai la persoanele cu dizabilități). Asta transpare și din spectacolele rezidenților de la Căminul „Moses Rosen", niciodată explicit, dar permanent subînțeles: retragerea într-o instituție de îngrijire schimbă modul de a vieții și a locui, dar reprezintă singura soluție a oamenilor la abandonarea lor de către societate (a se citi cartea lui Atul Gawande, *Să vorbim depsre moarte,* în care sînt descrise beneficiile unor sisteme de îngrijire a persoanelor vîrstnice, altele decît căminele pentru bătrîni). Și în asta rezidă valoarea indiscutabilă a programului derulat de artiști la Cămin: revalorizarea unor persoane de care societatea nu este interesată, repunerea lor în dreptul de a fi utili, de a trăi o viață plină, nu doar de a supraviețui. Mă gîndesc, cu oarecare teamă, dacă va face cineva acest lucru și pentru generația mea.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Adrian BENEA

Oamenii invizibili

Frumos și nobil sună preceptul moral care ne îndeamnă să ne iubim aproapele, însă atunci cînd vine momentul să îl punem în practică ne lovim de o problemă serioasă: ca să îți iubești aproapele, trebuie mai întîi să îl vezi și nu este deloc evident că vedem oamenii cu care ne intersectăm în viața de zi cu zi. Ba dimpotrivă, experiență ne învață – iar studiile confirmă – că sîntem în general orbi la ceea ce se întîmplă în jurul nostru. Se vor găsi, desigur, voci care să conteste această realitate, oameni care vor susține, cu vehemență, că își tratează semenii în mod egal; să nu îi judecăm prea aspru, probabil că sînt sinceri cînd susțin acest lucru, vorbește latura nobilă a personalității lor, însă altă latură, cea pragmatică, se manifestă în cea mai mare parte a timpului, iar această latură este tributară legii minimului efort.

Faptul că, pînă de curînd – din perspectivă evoluționistă –, am fost maimuțe are consecințe adînci. Putem înțelege civilizația ca fiind un *software* avansat instalat pe un *hardware* primitiv: oricît de morali și corecți politic ne-am declara, atunci cînd privim lumea nu percepem mai mult decît este necesar pentru ca planurile și acțiunile noastre să funcționeze, iar noi să ne putem păstra pe linia de plutire. Percepem carevasăzică doar utilitatea funcțională a ființelor cu care intrăm în contact.

Capacitatea creierului nostru de a jongla cu informații este limitată, de aceea categoriile, șabloanele sînt absolut necesare, reprezintă modul cel mai eficient de a sistematiza realitatea. Avem nevoie de ele ca să putem sorta indivizii cu care avem de-a face, trebuie să știm cum să ne purtăm cu ei, în funcție de cît rău sau bine ne pot face.

Cînd înțelegi implicațiile acestei idei, realizezi că sîntem înconjurați de o uriașă armată mută de oameni insignifianți, invizibili, oameni care nu contează suficient de mult pentru ca ceilalți să facă eforturi să îi trateze cu politețe, care își trăiesc viața în anonimat și nu apar pe radarul semenilor decît atunci cînd le produc neplăceri: muncitori necalificați, aflați la doar o bețe cruntă distanță de a rămîne fără muncă și fără adăpost, taximetriști care riscă să își piardă singura sursă de venit odată cu permisul, țărani cu pensie simbolică, care practică agricultura de subzistență și pentru care orice boală mai serioasă poate însemna condamnarea la moarte, zilierii, muncitorii din comerț, cei pe care dacă îi schimbi cu alții, clienții nici nu vor băga de seamă: într-un experiment al unui profesor al universității Illinois, un vînzător (experimentator) se apleacă să ia ceva de sub tejghea, unde rămîne ascuns, iar locul îi este luat de un coleg. În mai mult de jumătate din cazuri, clienții nu observă schimbarea, unii nici măcar atunci cînd vînzătorul alb este înlocuit cu unul negru.

E deprimant să fii invizibil. La propriu. Studii solide ne indică faptul că rata de depresie este mai mare decît media în cazul celor cu o situație instabilă. Este și periculos. Invizibilitatea îți confirmă că nu însemni suficient de mult în lume încît să meriți să fii luat în seamă. Iar dacă nu ești suficient de important, cercul tău social tinde să fie mai restrîns, căci oamenii sînt mai puțin entuziaști să aibă de-a face cu tine, ai mai puține resurse, mai puțini bani, dacă ajungi la spital ți se acordă mai puțină atenție, poliția te tratează cu mai puțin respect, cu alte cuvinte te afli într-o situație precară, ești în *no man's land* și toată lumea trage în tine.

În plus, de parcă nu era îndeajuns, intri într-un cerc vicios, ești atras într-o spirală descendentă, căci mizeria omoară în tine orice aptitudine pentru relația cu celălalt și te transformă în prototipul individului acrit și antipatic de care toată lumea se ferește.

Știm cu toții lucrul acesta instinctiv, de aceea ne străduim să ne sfișiem mantia invizibilității. Vrem să însemnăm ceva în lumea asta nu doar pentru că lucrul acesta vine la pachet cu avantaje materiale, ci și pentru că ne așază într-o poziție de relativă siguranță, atunci cînd ni se va întîmpla ceva teribil.

Dacă ai reușit să te faci vizibil, oamenii se vor strădui să te servească, vor dori să se împrietenească cu tine, îți vor ușura viața în nenumărate feluri, vei fi ca acel personaj al lui Mark Twain care se plimbă cu o bancnotă de un milion de dolari în buzunar și este servit fără să fie nevoit să plătească, căci toți sînt bucuroși să îl crediteze.

Există grade de insignifianță, desigur. Cu cît este mai absolută, cu atît persoana este supusă unui risc mai mare. Cu cîteva seri în urmă, în metrou, am asistat la o scenă tulburătoare: un individ a atacat, fără vreun motiv anume, o persoană fără adăpost. Instinctiv, a ales persoana cea mai puțin dispusă să riposteze și, în același timp, cea mai lipsită de resurse, cea care ar fi fost cel mai puțin probabil să îi creeze complicații legale sau de oricare altă natură. Și m-am gîndit atunci la trista soartă a unei ființe care a pierdut deja tot ce avea și, pierzînd totul, a devenit victima perfectă. Căci e ușor să agresezi pe cineva pentru a cărui soartă nu se îngrijorează nimeni, a cărui singură relație afectivă e pisica pe care o poartă mereu cu el. Nu are cine să îl apere sau să îl răzbune, se situează în afară societății, rețeaua lui de sprijin este inexistentă. Utilitatea sa funcțională, în cazul acesta, este cea a unei ținte ușoare.

Oricît de echitabil ne-am structura societatea, oricîte reguli și legi vom inventa, nu o să fim niciodată capabili să ne depășim limitările constitutive. Să luăm, de pildă, legile, în fața cărora sîntem, teoretic, egali: ne indignăm atunci cînd un om bogat, puternic sau celebru agresează pe cineva, cazul va ține prima pagină a ziarelor săptămîni de-a rîndul, dar dacă un bețiv agresează în metrou o persoană fără adăpost, nu vrem decît să ne îndepărtăm cît mai repede de scena respectivă, îi lăsăm să își rezolve singuri problemele.

Insignifianța tinde să devină boala secolului XXI, nu exploatarea sau sărăcia. Cînd ești exploatat ai un dușman cu care să te lupți, cînd ești sărac ai o orînduire socială de blamat, cînd ești invizibil, însă, ești pus în situația de a-ți înfrunta propriii demoni. Iar aceasta nu este o sarcină facilă.

***Adrian Benea** este sociolog.*

aduse cu poșta

Abilitățile actuale ale succesului

Am trecut prin mai multe cicluri de școlarizare și am schimbat cîteva locuri de muncă în corporații din România. În fiecare comunitate, fie că era clasa de elevi din școala generală sau liceu, grupa de la facultate sau de la master ori colegii de la serviciu, am privit contrariat ascensiunea unora care reușeau, printr-o înșiruire de „abilități", să-i convingă pe toți că ei știu ce vorbesc, că au învățat lecția, că se pricep, că au experiență. Peste tot am avut cel puțin un coleg sau o colegă care au trecut drept *smart*, cărora li se cerea părerea, în general, în subiectele discutate la o țigară și care se exprimau bombastic cînd erau întrebați de profesor sau de șef, expunînd păreri convingătoare pentru cei mai mulți. De fiecare dată, cei care înțelegeau că acești oameni bat cîmpii cu un firesc amețitor, chiar dacă aveau altă părere, nu se exprimau în sensul de a-i contrazice sau de a le pune la îndoială spusele, ci mai degrabă făceau niște palide completări.

Îmi aduc aminte de doi colegi din facultate. Eram la Drept, într-o grupă de studenți care în mare măsură învățau carte. La seminarii, profesorii tineri, specializați în diverse ramuri de Drept, căutau să ne lămurească, să ne pună în dificultate cu experiența lor practică în domeniu.

Robi, un tip înalt, la costum, pantofi și cămașă descheiată la primul nasture, purtînd o mapă de piele cu fermoar (pe care nu îmi amintesc să o fi deschis vreodată), intervenea imediat după o părere exprimată de un coleg care învăța bine și era aprobat din cap de profesor: „Așa este, foarte corect! Deși problema este mai complexă, a surprins bine colegul!", spunea Robi în cunoștință de cauză. Profesorul mușca momeala și îi cerea mai mult: „Spui că problema este mai complexă – în ce sens?" Iar Robi, reținînd răspunsul deja confirmat de profesor, relua ideea, cu alte cuvinte, jonglînd și pivotînd în jurul acesteia cu tot felul de cuvinte pompoase, fără să afirme practic nimic în plus și fără a demonstra complexitatea invocată a problemei.

Leo, un tip scund, avea aspirații de mare avocat încă din anul întîi, cînd cei mai sinceri dintre noi declaram deschis că încă așteptăm să facem lumină în materia stufoasă și greu de parcurs din tratatele de Drept. Însă Leo avea un debit verbal care te surprindea, acompaniat de o mișcare a ochilor și a sprîncenelor care îți atrăgeau atenția, ceea ce te obliga să-l rogi să mai zică o dată, dar puțin mai relaxat. Era clar că nu avea dicția unui om care va cîștiga bani din felul în care se exprimă. Leo avea flerul scurtăturii, știa să facă cu ochiul, te trăgea deoparte ca să te convingă că sandvișurile de la etajul patru sînt mai bune decît alea de pe etajul nostru, pentru că îl știa el pe vînzător, care mai închidea ochii și la cîte o cafea. Se împrietenea cu toată lumea cu mare ușurință, deși îi detesta pe fiecare în parte: *Leo îi folosea pe toți atît cît avea nevoie, iar alte sentimente, pentru el, nu-și aveau rostul.*

Nici Robi, nici Leo nu învățau carte. La fiecare sesiune se plasau strategic lîngă altruiștii care învățau, adică lîngă fraierii care se chinuiau să aibă ca mai apoi să împartă și altora. Te și anunțau: „Mîine, la examen, stau lîngă tine!"

În anul trei, Robi se plîngea de o materie care nu-i plăcea deloc. Nu suporta seminariile, iar profesorul de la curs ținea și orele de seminar, ceea ce îl exaspera. Profesorul nu-i cînta în strună, nu se lăsa dus de oportunismul lui Robi. Eram convins că nu o să mai meargă show-ul, jongleria cu acest profesor. Era convins și el că va veni în toamnă pentru sesiunea de restanțe. Îl observam cu interes pe Robi, care părea că nu mai are scăpare. Aveam încredere totuși în șmecheria cu care fentase atîtea personalități, atîtea tipuri de autoritate, în atîtea auditorii diferite, pînă în anul trei. Dar iată că Robi participa la fiecare curs, în ciuda tentației de a privi studente în tovărășia colegilor din alte facultăți reuniți în fața instituției de învățămînt în aceeași „suferință". La finalul fiecărui curs, Robi mergea la profesor, îi spunea ceva șoptit, proful încuviința, apoi Robi adăuga: „Vă aștept afară, dom' profesor, sigur că da!" Proful cobora treptele facultății cu studentul, care îl însoțea pînă la stația de autobuz. Apoi se întorcea vioi între noi, pentru că găsise soluția. După seminarii care se terminau seara tîrziu, Robi îl aștepta pe profesor și îl ducea cu mașina pînă acasă, deși nu stăteau în aceeași zonă. Îl auzeam întrebîndu-l pe profesor de cum ieșea din clasă, prefăcîndu-se interesat de materie, despre diverse subiecte discutate la curs sau în cadrul respectivului seminar. Colegul meu începea să capete trecere înaintea profesorului la seminarii, fiind chiar aprobat la cursuri unde, din cînd în cînd, Robi se exprima în plen dacă proful adresa vreo întrebare auditoriului. Reușea să treacă de materia problematică cu o notă neașteptat de mare. Leo s-a apucat serios de carte în anul patru. Pînă atunci era în competiție cu Robi la scamatorii care-l făceau să fie privit de profesori ca un student competent.

Eram tentat să cred că timpul își va spune cuvîntul, că oamenii ăștia nu pot să parvină în domenii greoaie precum Dreptul, care impune responsabilitatea opiniilor și a interpretărilor proprii, și că trebuie să înveți cum să citești legislația, să analizezi opiniile de specialitate din domeniu ca să le poți formula mai tîrziu pe ale tale. Eram tentat să cred că nu vor excela atunci cînd vor intra în competiție cu oameni care au învățat carte sau că nu vor reuși să-și impună punctul de vedere pentru că nu puteau să alcătuiască fraze inteligibile. Dar așa a fost! *Robi a devenit un avocat de succes, iar Leo a intrat în politică!*

Acești oameni dețin abilitățile necesare pentru a-și asigura reușita mai simplu decît cei care învață, cei care muncesc fără să ardă etape, pentru a avea succes în mediul profesional, antreprenorial și mai ales politic din România de astăzi.

În cele mai multe dintre cazuri, aceștia sînt oamenii de decizie din viața noastră. Oamenii ăștia au știut să pîndească, dar și să construiască un context favorabil, s-au conformat unor zicale precum „Ciocul mic și joc de glezne" sau „O mînă spală pe alta", i-au înșelat pe toți cei din jurul lor, au mințit ca să dobîndească puterea, s-au cățărat peste noi ca să aibă un loc mai bun. Ăștia sînt oamenii pe care-i urmăm astăzi pentru că n-avem ce face și care au devenit regi și regine peste noi și cu ajutorul nostru.

Alex GHEORGHE

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Neamestecul în treburile interne

Orice soț bețiv, care-și bate frecvent soția, visează o situație ideală în care vecinii și poliția să nu intervină. Că doar este „familia lui", „casa lui" și, pînă la urmă, „soția lui". Din această cauză, conform principiului neamestecului în treburile interne, face ce vrea cu ele. Dacă este un pic mai dus de acasă, situația pe care o descriem poate fi chiar susținută cu voce tare în piața publică, unde va mai găsi cîțiva stăpîni de familie turmentați asemenea lui care să-i dea dreptate. Ba mai mult, unii dintre ei vor propune un fel de alianță sau asociație a soților care doresc să-și bată soțiile în liniște și netulburați de oricine altcineva. Un altul, din această asociație, îi va da chiar în judecată pe cei care se amestecă în treburile familiilor lor și le strică „liniștea" cu greu dobîndită. Va fi acolo și unul care se va întreba ce au cu el, pentru că și lui, și soției sale așa le place să trăiască. Evident, atunci cînd analizăm acest caz de neamestec în treburile interne trebuie să ținem cont că în asociație s-a înscris deja și o femeie mai vitează care spune peste tot că soțul său are dreptate cînd revendică acest principiu de „coexistență pașnică", pentru că ea s-a obișnuit cu bătaia și așa îi place să trăiască. Chiar și un medic, om serios, membru al asociației bărbaților care doresc să-și bată liniștiți femeile, va argumenta că ultimele studii științifice ale unei mari universități americane certifică fără urmă de îndoială că bătaia administrată în fiecare seară femeilor, după un program bine stabilit, face bine și bărbatului, și femeii. Bărbatului îi face bine pentru că are nevoie să-și confirme și să-și întrețină puterea brațelor, și femeilor le face bine la ten. Se spune chiar, afirmă medicul despre care vorbim, dar încă nu este dovedit științific, că bătaia pune în mișcare sîngele femeii și ar avea chiar un afect anticancerigen.

Aducînd discuția pe un plan diferit, amintim un alt caz de neamestec în treburile interne, cel al României ceaușiste. Dictatorul nostru vorbea adesea despre asta și știa el ce spune. Cum să te amesteci peste „poporul său", peste „țara sa", peste „bogățiile sale" și, în general, peste „rîul și ramul său"? El a imaginat o lume românească perfect închisă în care să facă ce vrea, și chiar asta a făcut. Ne-a înfometat, ne-a torturat și a falimentat întreaga economie spunînd că nu permite amestecul în treburile interne. Așa cum era de așteptat, lumea nu a mers conform scenariilor sale și, schimbîndu-se, l-a prins sub tăvălugul faptelor. Cumva, istoria a venit peste el, s-a amestecat, fără să-l consulte, în treburile sale interne. Grav a fost că au trebuit să moară peste o mie de oameni tineri într-un început de război civil pornit de către satrapii care-l păzeau. Alt efect a fost o revoluție cu consecințe sociale profunde, ale căror urme se văd și azi în societatea românească. Așa cum spuneam, relațiile internaționale evoluaseră foarte mult și comunismul căzuse. O lume, chiar și cea românească, perfect izolată de exterior, era imposibil să existe în realitate. La fel ca oamenii, națiunile au dezvoltat un cod de reguli, o conduită internațională. Și aici, ca și în cazul oamenilor, funcționează vecinătatea și contaminarea. Revoluția română a fost rezultatul acestei contaminări. Adică amestecul în treburile interne se produce oricum, prin simpla vecinătate și difuziune a ideilor și faptelor. Așa cum oamenii împrumută unii de la alții, tot așa și națiunile. Ceaușescu trăia în mijlocul unei utopii. Nu există o situație în care un stat să fie perfect izolat și să fie ferit de orice influență din exterior.

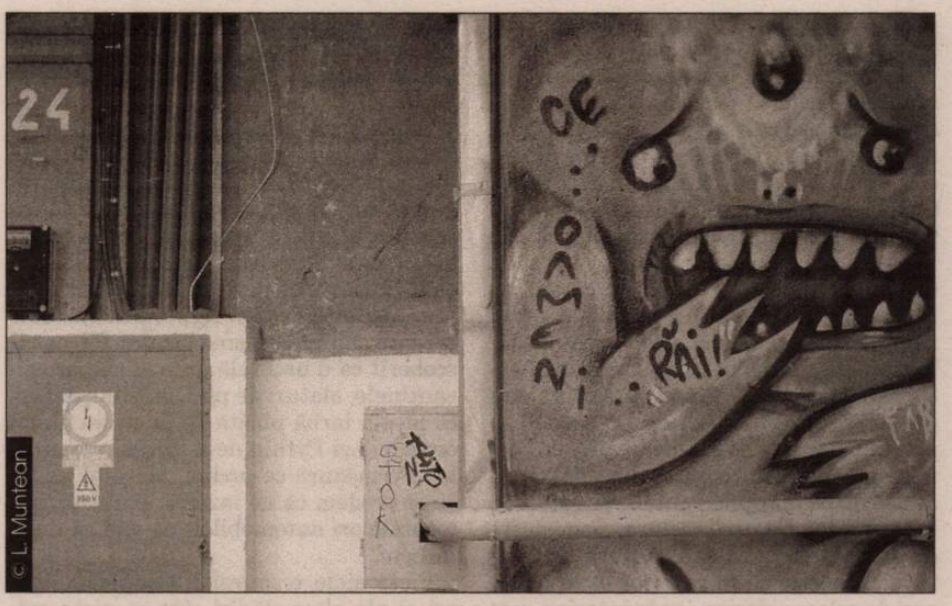

Un alt caz de neamestec în treburile interne, puternic clamat și chiar pus în practică, este cel al Venezuelei contemporane, adică țara cu cea mai mare rezervă de petrol de pe planetă. Este o situație tragică pe care o trăiește un popor bogat și educat. Au fost mințiți de către un dictator nebun și l-au adus la putere prin vot democratic. Acesta a declanșat războiul cu multinaționalele, cu dreapta politică „trădătoare de țară", dar și cu guvernele străine care sînt toate ostile. S-a întîmplat acolo exact ceea ce este pe cale să se întîmple acum la noi. Adică bogățiile, „rîul și ramul", sînt privite ca fiind ceva de ajuns în sine și nu ca potențialități care pot fi valorificate pe piețele internaționale. Ricardo Haussman, în articolul său „Colapsul Venezuelei, o alegere deliberată" (https://www.digi24.ro/stiri/economie/colapsul-venezuelei-o-alegere-deliberata-975504), arată că această țară bogată va înregistra, pînă la sfîrșitul anului 2018, o inflație de 1.000.000%, în timp ce FMI anunță că PIB-ul Venezuelei va fi, la sfîrșitul acestui an, cu 45% mai mic decît cel din anul 2013. Este vorba despre un dezastru economic girat de către un șofer ajuns șeful statului și care promovează un național-socialism pe care îl vedem și la noi acasă. Venezuela moare pur și simplu de foame sub presiunea a două tendințe economice: controlul statului asupra producției și prețului energetice, și împrumuturi masive pe piețele internaționale. Problema primitivilor care conduc Venezuela, dar și alte state (vom vorbi și despre România), este aceea că nu înțeleg nimic din relațiile economice internaționale și din modul cum merg lucrurile pe planeta Pămînt. Un bun, oricare ar fi el, nu devine marfă decît dacă este adus în piață, unde să fie vîndut și cumpărat. Ideea este aceea că poți să ai orice resurse imaginabile, adică poți să ai petrol, gaze, păduri, ape, „rîuri și ramuri", dacă nu ai piețe internaționale pe care să valorifici aceste resurse poți să mori de foame cu ele în proprietate. Piețele internaționale și negocierea valorificării acestor resurse pe piețe reprezintă elementul esențial. Petrolul venezuelean nu va aduce pîine pe masa venezuelenilor decît atunci cînd va putea fi vîndut. Petrol mai au și alții de vînzare. Va rămîne în subsol pînă cînd omenirea va inventa alternative energetice și nu va mai folosi la nimic. Un șofer șef de stat, care vorbește despre neamestecul în treburile interne și clamează un patriotism economic numai de el înțeles, și-a adus țara în colaps. Acum, milioane de cetățeni o părăsesc și Caracas este cel mai periculos oraș de pe planetă. Statul nu mai există, iar clica din jurul președintelui nu mai conduce nimic.

Caracas este cel mai periculos oraș de pe planetă.

Ultimul primar, ultimul șefuleț de instituție, ultimul dictator micuț care conduce sau își imaginează că ar conduce ceva, din România sau de aiurea, dorește cu ardoare ca nimeni să nu se amestece în treburile sale interne și el să aibă drept de viață și de moarte asupra supușilor săi și drept de cheltuire nelimitată a banilor pe care îi produc aceștia. Vorbeam despre Venezuela, dar România, prin ceea ce face în ultimul timp guvernul nostru, se așază pe același drum. În problema exploatării gazelor din Marea Neagră semănăm uimitor. Ar trebui să știm că gaze mai au și alții de vînzare și că negocierile (dacă mai sînt posibile acum) nu se pot duce sub stindardul neamestecului în treburile interne. Se cultivă un soi de mîndrie națională plină de ifose și inadecvată, Europa este privită ca ceva ostil, se atacă libertatea Justiției și a presei. Totul se produce sub sloganul mîndriei de a fi român și sub interdicția acordată tuturor de pe această planetă de a se amesteca în treburile noastre interne. În această bătălie pe care actuala tendință politică ce conduce România o duce cu propriul popor se uzează de multă minciună. În bagajul de naționalisme găunoase vom găsi și expresia neamestecului în treburile interne. Și care sînt treburile noastre interne, în viziunea acestor oameni? Le putem enumera: cultul pentru mămăliga noastră națională, corupția, clientelismul, jaful, capra rîioasă care ține coada sus sau care trebuie să moară doar cînd este a vecinului. Și, mai ales, este vorba despre izolare. Visul oricărui dictator, salvator de ocazie, este izolarea. Acolo, în spatele zidurilor, visează să-și pună în practică planurile sale imbecile de mărire. În spatele treburilor noastre interne stă rînjetul libidinos, în care își arată dinții plini de mămăliga cu untură pe care ingerat-o de dimineață, al oligarhului local. Oligarhul este omul care face și desface și pe care Europa, cu pretențiile ei de egalitate în fața legii, îl dezgustă. Analfabeții care ne conduc nu știu nimic și nu doresc nimic. Sînt o mînă de mici ceaușiști care visează o țară ruptă de lume și de civilizație, aflată la butoniera lor.

Între bețivul care-și bate cu insistență nevasta și se miră de ce poliția și vecinii se sesizează și acționează, încălcîndu-i dreptul la neamestec în treburile interne, și cei care conduc acum România la nivel guvernamental și parlamentar nu există nici o diferență. Sînt aceleași metode: izolarea, violența, tradiția absolutizată, resentimentul față de celălalt, străinul care le vrea răul. Numai că și bețivul, și guvernanții vor afla într-o zi că există reguli și că încălcarea lor se sancționează. Dacă primul intră în pușcărie și plătește doar el pentru ceea ce face, în cazul guvernanților vom plăti cu toții. Adică vom plăti noi, nu ei, pentru că ei vor fugi care încotro, așa cum s-a mai întîmplat. Problema acestor nebuni este aceea că nu toată lumea este ca ei și că oamenii au inventat, cu timpul, reguli de conviețuire între ei, atît la nivel intern, cît și internațional. Chiar dacă vor fi foarte nemulțumiți că cineva se amestecă în treburile lor interne, acest amestec este obligatoriu, natural și în favoarea celor mulți și sănătoși la cap.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust – Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Ruxandra CESEREANU

Cu delfinii pe muntele Parnas

Cel dintîi lucru pe care l-am zărit dimineața, cînd am deschis fereastra de la hotelul Lefas, a fost muntele Delfi. O perucă de căpcăun cu șuvițe lînoase care se scurgeau spre mare, pe drumuri pline de dafini, măslini și chiparoși. Se zărea și un colț din golful Corint, un ochi de baltă cuminte. Apoi am pornit-o spre platforma arheologică din Delfi și, la poalele Parnasului, am zărit Gymnasion-ul, ca o arenă de curse, iar în apropiere – Tholos-ul rotund al zeiței Atena Pronaia, adică Atena-cea-aflată-înainte-de-sanctuar. O bijuterie arhitecturală lăsată nouă de zeii părăsitori (sau părăsiți). Templul Tholos, din secolul al patrulea înainte de Hristos, e un mic Stonehenge grecesc, izbutit din marmură adusă de pe muntele Penteli. Vitruviu, în lucrarea lui *De architectura,* pomenește de această centură sau brățară arhitecturală. Se știe că în exterior avea douăzeci de coloane dorice, iar în interior, zece coloane corintice. Trei dintre coloane au fost reconstruite în 1930, astfel încît privitorul să-și poată imagina frumusețea acestui templu rotund, cu acoperiș conic, care era ornat cu frize reprezentînd centauromahia și amazonomahia. Păpădiile dintre pietrele Tholos-ului își au rostul lor onorific, dar grandoarea vine de la peisaj, de la munții Parnas care nu doar că păzeau acest templu rotund, ci făceau parte din el, se topeau în structura lui, laolaltă cu gardienii-chiparoși și pajii-măslini. O gaură în cer și ansamblul are alura unui Pantheon. Mai jos de Tholos se găsesc munții delphieni, la poalele tunicii zeiței Atena. Pelerinii sosiți dinspre cetatea Atena se ciocneau mai întîi de acest ansamblu aparte și de rotundul Tholos, înainte să ajungă la Apollo. Poate că templul îi era închinat Gaiei, cea pe care Apollo a detronat-o odinioară.

Înainte să poposim în inima sanctuarului din Delphi, ne-am oprit la fîntîna Castalia și ne-am udat mîinile, în sens purificator, așa cum procedau preoții și închinătorii de odinioară. Apa venea printr-o stîncă din munte și era plină de ace ciclamen de pin ruginit. În aeroport, tatăl meu Domițian recitase un psalm din Blaga, iar acesta marcase începutul călătoriei într-un sens meditativ și chiar melancolic. Iată-l aici: „În spinii de-aci, arată-te, Doamne, / să știu ce-aștepți de la mine. / Să prind din văzduh sulița veninoasă / din adînc azvîrlită de altul să te rănească subt aripi? / Ori nu dorești nimic? / Ești muta, neclintita identitate / (rotunjit în sine a este a), / nu ceri nimic. Nici măcar rugăciunea mea. // Iată, stelele intră în lume / deodată cu întrebătoarele mele tristeți. / Iată, e noapte fără ferestre-n afară. / Dumnezeule, de-acum ce mă fac?/ În mijlocul tău mă dezbrac. Mă dezbrac de trup / ca de-o haină pe care-o lași în drum." (Lucian Blaga, „Psalm", fragment)

La fîntîna Castalia, tatăl meu a recitat din Arghezi; inspirat și profund, cu vocea lui bătrînă acum, la 83 de ani, dar încă atît de vie, spiritual vorbind. O voce de profet, în felul său secret, dinăuntrul senectuții. „La poartă, umbr-aceluiași ștejar / Mă rog, intrînd de domnul grădinar. // Fîntîna curge, ca și-atunci, mereu, / Tu curgi, fîntînă, pe trecutul meu. // Și toate sînt precum le-am cunoscut, / Rămase-așa, ca dintr-un început. // I-am spus că vreau să caut un mormînt,/ Pe care l-am săpat, de mult, cîntînd. // Și mi-a răspuns că nu e în grădina lui. / E-adevărat. Nu este mormîntul nimănui." (Tudor Arghezi, „Oseminte pierdute", fragment)

A fost ca și cum de fiecare dată tatăl meu, aflat pentru întîia dată în Elada, ar fi sfințit locurile cu poezie. Iar pentru mine, la maturitate, a fost o comuniune aparte cu bătrînul și poeticul meu *padre.*

Calea sacră din Delphi e anume croită cu serpentine ca rugătorii din alte vremuri (dar și cei de acum) să aibă răgaz să contemple și să fie inițiați cu încetinitorul, să se umple de aerul mistic al locului. Structura aceasta inițiatică este conservată perfect. Dar dincolo de reminiscențele arheologice, peisajul este cel care oferă mireasma locului. Parnasul scoborît ca o umbrelă grea și chiparoșii-santinele, alături de pini, măslini, dafini. Și multă iarbă pîrlită de la cît au ghicit oracolele și Pythia de-a lungul vremurilor. Pe măsură ce urcăm, peisajul ne face să credem că ne înzeim. Oamenii, autocarele ori automobilele se văd ca niște insecte.

Pietroaiele tezaurelor, templelor, agorei și ale altor clădiri sînt ca niște măsele extrase din gura unui căpcăun. Pe acest căpcăun îl chema Python dragonul, iar nu Apollo. Acesta a fost începutul poveștii: Apollo a ajuns aici distrugînd o altă religie, o altă zeitate. Locuri esențiale de făcut popas în sanctuarul central: piatra Omphalos, Tezaurul atenienilor, Vechiul lăcaș de cult al Gaiei (și zidul cu inscripții), Templul lui Apollo, Teatrul, Stadionul. Dar înainte de acestea se cuvin vizitate locurile din afara sanctuarului, pe care deja le-am pomenit: complexul dedicat Atenei Pronaia și fîntîna Castalia. Opțional, Gymnasion-ul care poate fi zărit doar în starea lui sfărîmată de acum. Dezintegrarea sa e un semn al timpului măcinat într-o rîșniță de cafea.

Lumea se oprește pe bună dreptate la resturile Templului lui Apollo, au rămas doar șase coloane ca niște vîrfuri de spadă invizibilă, înfipte în stîncă, sabia celtică Excalibur se va fi inspirat de aici, zic eu aiuritor. Templul arată acum ca o capcană pentru o vînătoare ritualică. Îl străbați, e uriaș, mai exact a fost uriesesc, și după aceea privești în jos spre văile vălurite de măslini, care au culoarea verde petrol, asemenea unui jad încețoșat. Apoi urci și urcăm iar, ajungem la Teatru, apoi mai sus la Stadion unde, odinioară, aveau loc jocurile atletice. Aici ajunge puțină lume, urcușul e anevoios, cu gîfîieli. Dar într-o zi de toamnă ori primăvară sau la începutul verii, aici și numai aici se află liniștea inițiatică din Delphi. Lîngă Stadion e locul potrivit de reflecție după ce călătorul a străbătut toate cotloanele în zigzag ale sanctuarului.

Beatitudine în sanctuar

Tatăl meu Domițian are dreptate: sanctuarul din Delphi se găsește plasat într-o pîlnie muntoasă, cu gura în jos, iar simțămîntul de beatitudine este complet. Delphi nu e un loc unde să te grăbești. Cine îl zărește în pripă îl zărește degeaba. Alături de complexul Akropolis din Atena este ansamblul arheologic cu cel mai mare impact. De-abia apoi urmează Mycene, Eleusis, insula Delos, Olympia, Pella și altele. Ca să-l vezi pe îndelete e nevoie de cinci ceasuri bătute în cuie, fiindcă mai există și un muzeu cu destule lucruri de receptat: piatra Omphalos, de pildă, în forma ei a doua, refăcută, sau fragmente din centauromahie. Nu în ultimul rînd, la muzeu se află statuia minunatului conducător de car în jocurile atletice delphiene, cu ochii săi ca niște bumbi încă aprinși de viață. Doar brațul stîng îi lipsește, în rest torsul său de bronz înverzit-albăstrit de vremuri este perfect. E o călăuză desăvîrșită pentru oamenii de acum, postmoderni sau doar moderni, ajunși la Delphi.

La apus, din balconul înalt al hotelului Lefas, unde am fost primiți în ospeție, marea se zărește ca un celofan care îmbracă colțurile muntelui. Atunci mi-aduc aminte că Apollo a venit din Creta, călare pe delfini, și a ajuns la Delphi călare pe muntele Parnas, unde delfinii au rămas captivi în piatră. Istoria s-a împămîntenit astfel, iar zeul s-a preschimbat în Apollo Delfianul sau Delficul, chiar dacă delfinii nu se știe unde sînt îngropați astăzi. I-am cumpărat, simbolic, mamei mele Aurora un inel de argint cu cei trei delfini de odinioară care l-au purtat pe zeu în spinare și care m-au adus și pe mine aici, pentru a doua oară, după cea dintîi călătorie din 1995.

Culoarea verde petrol, asemenea unui jad încețoșat.

Mai jos de orașul Delphi, care e și el etajat, iar de pe creastă dîmburile cu măslini și dafini curg la vale, se găsește satul Chrisso, iar aici, într-un conac boieresc, se află Muzeul etnologic și folcloric. Femeile (manechine costumate), indiferent dacă sînt grecoaice insulare sau continentale, au toate podoabe capilare și faciale vrednice de împărătesele bizantine, chiar dacă sînt în opinci. Nu-ți ia mai mult de 40 de minute să vizitezi micul muzeu, gîndit ca o cunună rustică, dar bine plasată în pieptul zonei Delphi.

Apoi am ajuns, la 30 de kilometri de Parnas, în Galaxidi, orășel pitoresc și discret, tihnit, fără forfota turistică obișnuită, unde ne-a călăuzit Ellie Kotsanou, femeie tînără, plăcută și vioaie, doldora de dorința de a împărtăși lucruri delphice cu mine și tatăl meu. Lîngă Galaxidi, chiar la ieșirea din oraș, se găsesc mici golfuri (de 3-4-5 m) apte să adăpostească un cuib de familie sau de cuplu, cu pofta de plajă ori înot. Galaxidi seamănă cu o insulă, de fapt, nu cu un orășel continental. Amiaza era pustie de oameni, clădirile erau tăcute, dar toată această liniște era binecuvîntată. O scaldă aici e binevenită, iar după scaldă un prînz sau o cină la taverna Palio Liotrivi, care se găsește pe locul vechii căpitănii de la 1800. Palio Liotrivi înseamnă „Locul unde se face uleiul de măsline", iar în tavernă încă se mai păstrează presa la care erau stoarse măslinele, cu ajutorul cailor ori catîrilor care învîrteau presa. Meșteșugul acesta al facerii uleiului de măsline a fost valabil aici pînă în 1963. În Galaxidi, în Mitilene (din insula Lesbos), în Samos și în insula Egina au existat singurele prese unde uleiul de măsline era produs direct în port și încărcat pe vapoare. De aceea, taverna Palio Liotrivi este, de fapt, și un muzeu, dar unul unde poți degusta caracatiță în oțet, *horiatiki* (salata cea mai sănătoasă din lume, după gustul meu) și pește gătit în fel și chip. Galaxidi e faimos și pentru prăjitura numită Ravani (făcută din praf de orez, zahăr ars, scorțișoară), dar noi nu am avut noroc, patiseriile erau închise în după-amiaza aceea.

Patronul de la Palio Liotrivi, Yorgu Mina, era și pictor, așa încît taverna se dovedise a fi, de fapt, inclusiv un spațiu de expunere a tablourilor. Scoici uriașe plutind deasupra țărmului din Galaxidi sau scoici gigantice în care se găsea culcușit Galaxidi, corăbii cu pînză-oglindă pe care era gravat orășelul, arca lui Noe plutind în fața portului ca o balenă enigmatică, și aeriene plutind deasupra mării prin care se intra magic în Galaxidi, scoici paleolitice, insule-scoică, bărci scorojite, dar devenite mistice. Și, statornic, orășelul alb, de parcă ar fi fost scufundat într-o mare de sidef, suspendat în tăcerea lui misterioasă. L-am invitat pe Yorgu Mina să-și expună picturile fantastice (în sens tehnic și tematic) și în galeria electronică a Centrului de Cercetare a Imaginarului, Phantasma, din Cluj. Nădăjduiesc că invitația va fi onorată.

După Galaxidi, am ajuns cîteva ceasuri în Itea, orășel maritim, cu faleză pentru plimbare, taverne, patiserii, plaje cu pietricele. Un oraș nou, așa că raita de o jumătate de oră ar fi fost de ajuns, dar ne-am dedulcit cu prăjiturile *ekmé* (favoritele mele) și tiramisú, degustată de tatăl meu Domițian. Un motan roșcat stătea pe dig și privea amurgul. A fost cea mai melancolică pisică pe care am văzut-o vreodată. Privea intens amurgul vinețiu și felul în care se topeau culorile cerului, încetul cu încetul. Era un motan uman.

Înainte să plecăm din Delphi, a treia zi, dimineața, am făcut din nou o plimbare tihnită pînă în fața sanctuarului central. Liniștea zorilor era potrivită pentru rămasul bun. Am privit cu răgaz melancolic muntele Parnas, văile adînci cu măslini, ciuperca Tholos a Atenei Pronaia și ansamblul terasat. Dimineața e cea mai potrivită pentru a doua răsuflare mistică, de fapt, după ce cea dintîi a rămas în piept ca o inscripție antică.

***Ruxandra Cesereanu** este scriitoare și profesoară la Departamentul de literatură comparată al Facultății de Litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj. Cea mai recentă carte publicată este volumul de poezie* Scrisoare către un prieten și înapoi către țară – un manifest, *Editura Paralela 45, 2018.*

Marie Anne-Lisa ZIBILEANU

Țara uitată în timp

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea“. Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. ***(Redacția)***

„Faceți tot posibilul să plecați din România către Occident, căci nu aveți nici un viitor aici.“ Fraza aceasta mi-a fost repetată mai des decît „Fă-ți curat în cameră“ pe vremea cînd încă eram un copil ce avea un caracter maleabil. Părinți, învățători, profesori, jurnaliști, toată societatea românească mi-a pus în față o pereche de ochelari ciobiți prin care să privesc lumea înconjurătoare. Astfel am copilărit și m-am dezvoltat, într-o lume imaginară în care, dacă săream granițele țării mele, ajungeam într-un tărîm idilic, al oportunităților, unde toți mă așteptau cu brațele deschise.

Totuși, am aruncat lentilele distorsionate pe aleile întunecate ale trecutului și am fost lăsată ca, de una singură, să îmi fabric propriile opinii despre universul în care mă aflam. Dar chiar și atunci, într-un mod straniu, nimic nu părea schimbat. Cerșetorii de la colț de stradă încă erau acolo, cu aceeași umilință reflectată în ochi sticloși. Monumentele uitate, ascunse în spatele buruienilor, stăteau să cadă peste trecătorii cu ochii ațintiți în ecranele minuscule din palmele lor. Oameni înfometați ieșeau în stradă, protestînd, căci nu își mai puteau întreține familiile, în timp ce alții fugeau peste hotare în căutarea unui nou început.

Trăim într-o țară în care strigăm că sîntem mîndri de originile noastre numai cînd ne bucurăm de succesul unui alt român, ca mai apoi să revenim la realitate, unde mulți nu au cu ce să își hrănească copiii, unde autostrăzile sînt numai promisiuni deșarte, iar istoria și cultura sînt uitate.

Fiind doar un copil al cărui contact cu aceste realități era înfăptuit numai prin imaginile de la televizor și vorbele celor dimprejur, m-am întrebat: „De ce? De ce nu ne putem mîndri și noi cu țara noastră, asemeni altora? De ce nu pot să rămîn aici și să duc o viață în care grija zilei de mîine să nu existe?“

Ascultînd spusele celor din jur, am găsit mulți inculpați, de la politicieni pînă la abstractul „sistem“. Ne luptăm cu o conducere coruptă din cauza căreia numărul de analfabeți crește și pacienții rămîn fără tratamente, la mila unor doctori care de-abia își pot asigura existența.

Toate acestea, în opinia mea, se petrec din cauză că am rămas prinși în trecut. Am auzit pe cineva spunînd recent: „Cultura ne oferă un spirit național, o identitate de care să fim cu adevărat mîndri și care să ne unească“. Din păcate, în decursul istoriei, țara mea a fost una dezbinată, împărțită între marile puteri ce o înconjurau. Anul acesta se împlinesc o sută de ani de cînd putem vorbi cu adevărat de statul român, o sută de ani în care generațiile trecute s-ar fi putut uita înapoi la ceea ce ne-a motivat să ne unim, în ciuda influențelor distincte ce acționau asupra fiecărei provincii, pentru ca astăzi să avem un motiv pentru a fi mîndri de rădăcinile noastre.

Acest lucru aproape că s-ar fi înfăptuit grație perioadei interbelice cînd, în sfîrșit, ajungeam din urmă, atît cultural, cît și economic, restul Europei, dacă nu am fi căzut pradă regimului comunist, ale cărui efecte, deși a dispărut în urmă cu aproape treizeci de ani, încă se mai văd și astăzi în concepțiile de viață ale persoanelor care îl doresc înapoi, dar și în evoluția noastră culturală și economică.

Părinții mei obișnuiau să spună că, înainte de a hoinări pe alte meleaguri, trebuie mai întîi să le cunosc pe ale mele. Așa se face că, valorificînd fiecare ocazie, am plecat să descopăr ceea ce avea de oferit țara mea de baștină. De la cascadele din inima pădurii la mînăstiri ascunse în peșteri și cetăți care au trecut testul timpului, am încercat să vizitez cît mai multe obiective cu putință. Totuși, în călătoriile mele prin România, mereu m-am lovit de un sentiment straniu. Anxietatea, urmată de un dor de evadare, mă cuprindea de fiecare dată cînd intram într-un oraș, în care mă loveam de aceleași elemente ce inspirau conformitate și delăsare. „Ce urît e locul ăsta! Și noi ne plîngem că nu avem destui turiști.“ Inițial am dat vina pe lipsa de modernizare, de zgîrienori, pasaje rutiere și blocuri din beton și sticlă. Percepția mi s-a schimbat totuși, cînd am trecut și eu granița pentru prima oară în Occident. Bîntuind aleile unei capitale europene, nu îmi doream să fug în zonele rurale sau după zidurile unei cetăți medievale, ci să îmi continui pribegirea printre intersecții necunoscute, dar primitoare. Clădirile cu estetică aparte, reflectînd istoria locului, mă hipnotizau și îmi doream să explorez mai departe, în ciuda trecerii orelor sau a oboselii, ceea ce la mine în țară nu se întîmpla decît în locuri pe care și cel mai excentric turist le-ar considera deosebite.

Orașele din Europa de Vest, pe care noi încercăm cu disperare să o imităm, au personalitate, care nu e dată de giganți de sticlă și beton, ci de locuințele scunde, cu fațete ornate cu gargui, coloane și detalii fine. La noi, acestea sînt înlocuite de coloși uniformi, construiți în timpul regimului comunist, pe care noi încă îi reproducem. București a fost cîndva numit Micul Paris. Acum, mulți încă îi mai spun așa ca să atragă vreun turist, dar, în realitate, este numai o umbră a fostei sale identități. Cartierele cu importanță culturală sînt marcate cu bulina roșie, în timp ce o nouă serie de blocuri pe care cei din Occident le-ar considera o insultă la adresa arhitecturii este inaugurată. Astfel, identitatea orașelor este eclipsată de construcții inestetice, care în timp nu vor avea nici o însemnătate.

Din păcate, acesta este numai unul dintre simptomele unei probleme omniprezente, și anume lipsa culturii. Arta, pentru țara noastră, nu are valoare. Monumente precum casa lui Brâncuși sînt abandonate în bătaia vîntului, iar pictorii sînt forțați să plece pentru că un alt stat dorește să îi valorifice, cînd noi nu le dăm importanță. Visele unui scriitor, care ar fi putut cîștiga premiul Nobel, sînt spulberate de un sistem de învățămînt arhaic, iar următorul geniu este obligat să își formeze un viitor în Germania.

O altă problemă cauzată de evenimentele ce precedă momentul decembrie 1989 este lipsa culturii antreprenoriale. După revoluție, cetățeni familiarizați numai cu industria grea au fost lăsați să se descurce singuri într-o lume condusă de concepte străine lor. Fabricile au fost scoase din proprietatea statului, lăsate să se sfărîme fără proprietari, în grija unor oameni fără abilitățile necesare. Pe parcursul călătoriilor mele am văzut hectare de teren, uzine și chiar monumente pe care sînt atîrnate numele unor companii străine. Dacă noi nu am știut să ne folosim de propriile pămînturi, au fost vîndute investitorilor străini. Din munca lor, nouă ne revine un venit minuscul față de ceea ce am fi putut obține dacă investeam noi. Sîntem atît de inerți economic încît am devenit dependenți de ajutorul celor din afară. Spre deosebire de alte state dezvoltate, unde domină companiile autohtone, în cazul nostru cel mai mare angajator este Kaufland.

Aceasta este realitatea de care mulți fug: a unui stat în care arta e ignorată, a unui stat care a fost vîndut străinilor. Vrem o țară ca afară, dar nu realizăm că Germania și Marea Britanie au fost consolidate de către guverne competente și de cetățeni care, deși le-a fost dificil la început, au contribuit la schimbarea pe care au dorit să o vadă. Dar la noi, pentru aceasta, te lovești prea des de teancuri birocratice de hîrtii. De cîte ori ați auzit că trebuie să atragem investitori străini de la economiști sau oameni politici? Dacă vrem o Românie care să poată concura cu vecinii săi, trebuie să investim în propriii noștri oameni, fie că e vorba de bătrîna care vinde roșii la piață sau de un nou scriitor.

Generația mea a fost educată să abandoneze România, în ideea că ea nu ne va oferi nimic. Dar noi ce i-am oferit? Care a fost ultimul lucru pe care l-ai făcut pentru țară? Cu o floare nu se face primăvară, însă dacă toți ne-am lua inima în dinți și, în ciuda greutăților, am contribui puțin cîte puțin, am reuși să creăm o Românie despre care să spunem cu mîndrie că este țara noastră.

Marie Anne-Lisa Zibileanu *are 18 ani și este elevă la Liceul Teoretic „Grigore Moisil“ din Tulcea.*

AVÎND ÎN VEDERE CĂ SPAIMA ROMÂNULUI NU ERA BLEU, ADEVĂRATUL SENTIMENT ROMÂNESC AR PUTEA SĂ FIE SERVIT „LA CALD"

■ Avînd în vedere că omenirea consumă în prezent în jur de 65 de miliarde de găini în fiecare an, fosilele definitorii pentru epoca modernă ar putea foarte bine să fie oasele rămase de la cină. (**C. Ș.**)

■ Cambridge Dictionary a declarat *nomophobia* ca fiind cuvîntul anului. Înseamnă anxietatea produsă de spaima că poți fi separat de telefonul mobil. Cînd vii de pe vremea telefoanelor fixe, n-ai cum să nu te întrebi cum am ajuns aici. (**A. M. S.**)

■ În autobuz, o ipostază a românului descurcăreț și inventiv. Un tînăr vorbește la telefonul mobil cu mîinile în poală, folosindu-se de un *handsfree* ad-hoc: și-a vîrît telefonul sub fes, în dreptul urechii, și fesul i-l ține lipit de ureche. O invenție care ar merita să fie brevetată. (**D. S.**)

Cu ochii-n 3,14

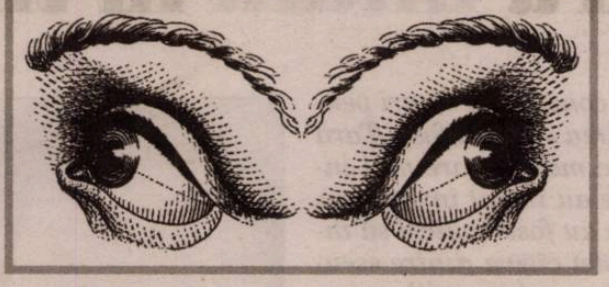

■ Am urcat în lift cu noul meu vecin și nu era Gregor Samsa. (**C. Ș.**)

■ Mic *love story* de cartier. El, în uniformă bleu-jandarm. Ea, casieriță dichisită. El plătește, ea încasează. El așteaptă restul și îndrăznește: „Și... cum e programul tău?". Ea, cochetă, întinzîndu-i banii, îi surîde: „Scap la 9 seara". El bagă banii în buzunar și rupe vraja: „Întreb pentru nevastă-mea, că caută de muncă, da' vrea job flexibil, că avem copil mic și n-avem cu cine să-l lăsăm". Ea, acră brusc, întoarsă deja către următorul client: „E flexibil, pungă doriți?". (**S. G.**)

■ Doi elevi ai unei școli catolice au fost arestați pentru că puneau marijuana în cădelniță în timpul slujbelor. Probabil căutau adevăratul sentiment religios. (**M. C.**)

■ Nu înțeleg de ce „dăruitor de meserie" le-a sunat publicitarilor noștri mai bine decît un românesc „a face cadouri e meseria mea". (**C. Ș.**)

■ De acest Crăciun, tîrgurile bucureștene (în sfîrșit, pe limba lor) arată chiar bine. Vezi bradul stilizat, din șipci de lemn (mirosind a brad) de la Universitate. Dar și inițiative ale vînzătorilor ambulanți de vin fiert, servit „la cald", pe piei de oaie. Merită văzut și degustat un moment de tihnă de ajun... (**R. M.**)

NICI UN OU (FOST BEBE) NU VA SPUNE „NU EXISTĂ LIMITĂ DE VÎRSTĂ" PENTRU A DUCE LEAGĂNUL ACOLO UNDE EXISTĂ UN FERMENT VIZIONAR

■ Președintele Nigeriei a stat cam mult în concediu medical. A revenit și a apărut imediat zvonul că nu e el – cică ar fi murit și ceea ce a apărut e o clonă. Președintele neagă: „N-am murit și nu sînt o clonă, sînt chiar eu!" Grea situație, dat fiind faptul că nici o clonă nu va spune „Nu sînt eu, ci sînt o clonă". Ca în paradoxul atenianului mincinos. (**S. V.**)

■ Wisdom, despre care se crede că este cea mai vîrstnică pasăre din lume monitorizată, ar fi avut (și ar fi crescut) 36 de pui de-a lungul anilor. A fost luată pentru prima dată în evidență în 1956 de către biologul Chandler Robbins, cînd acesta a estimat că pasărea avea aproximativ 5 ani. Între timp, cercetătorul ei a murit, iar femela albatros, în vîrstă de 68 de ani, a depus un nou ou, al 37-lea, cu partenerul ei de o viață, pe atolul Midway din Oceanul Pacific de Nord, relatează *The Guardian*. (**A. M. S.**)

■ În urmă cu aproximativ doi ani, mîța a făcut sindrom de coadă strivită și n-a mai ieșit de sub pat cam o lună. După alte cîteva, a sărit în poala mamii și s-a poziționat spate în spate cu bebe, aflat la sîn. Acum, după aproape doi ani, piticot (fost bebe) își plimbă pisica (țanțoșă, cu coada-n sus) în căruciorul de păpuși. Asta, da, alternanță la putere! (**R. M.**)

■ Doi britanici au fost reținuți de pe o navă de croazieră din Caraibe și au fost arestați după ce au fost descoperite „cantități mari de cocaină" în cabina lor, scrie CNN. Suspecții sînt în vîrstă de 70 și 72 de ani. „În cabina ocupată de aceștia s-au găsit patru valize, în structurile cărora a fost ascunsă o cantitate mare de produs, mai precis cocaină", a afirmat Poliția Judiciară într-o declarație. Așadar, nu există limită de vîrstă pentru un business periculos. (**A. M. S.**)

■ În Italia, un pensionar, fost profesor la o școală primară, vrea să convingă copiii să citească. Antonio la Cava și-a transformat moto-tricicleta în bibliotecă pe roți. Și se plimbă, din sat în sat, în comunitățile izolate din Basilicata, pentru a duce cărți acolo unde nu există nici librării, nici biblioteci școlare. „Bibliomotocarro" – așa se numește acest vehicul – îi permite lui la Cava flexibilitate. E un vehicul „mic, modest, umil, popular", spune el. Astfel, „chiar și cărțile împrumută acest sens al simplității, al umilinței". „Bibliomotocarro" e accesibil. Așa trebuie să fie și cultura! (**M. M.**)

■ The World University Ranking a publicat topul celor mai bune 500 de universități din lume. În ceea ce privește Europa, pe primele locuri se situează Marea Britanie (58 de universități), Germania (44), Italia (33), Franța (21), Olanda (13) și Suedia (11). În țările Europei de Est, cu excepția Ungariei și Cehiei, care dețin cîte o astfel de universitate, nu mai există nimic. Rusia, leagănul comunismului, are doar patru. (**M. C.**)

■ Un brand polonez de bere, pe nume The Order of Yoni, a scos pe piață „Instinct Îmbuteliat", o bere cu un ferment extras din flora vaginală. (**M. C.**)

■ Cercetătorul chinez Chen Zhanqi a descoperit recent o specie de păianjen, *Toxeus magnus,* care își alăptează puii asemenea mamiferelor; laptele de păianjen ar conține de patru ori mai multe proteine decît laptele de vacă. Pesemne că nu va trece mult timp pînă cînd apostolii mîncatului sănătos vor recomanda fervent consumul laptelui de păianjen și un întreprinzător vizionar va trece la producția în masă și la comercializarea acestuia, sub numele, de ce nu, „Arahnolact". (**M. P.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.